

R. 4993

li. B. 1000

ANDREÆ

TIRAQVELLI

REGII IN CVRIA

PARISIENSI

SENATORIS

SEMESTRIA

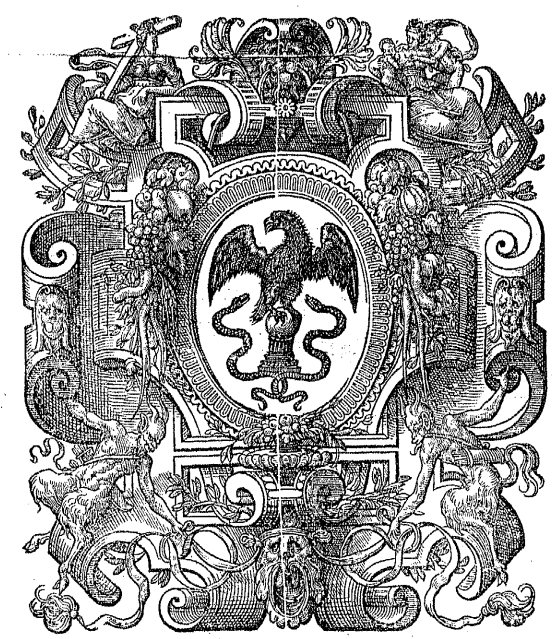
IN GENIALIVM DIERVM

Alexandri ab Alexandro Iurisperiti Neapolitani,

LIB. VI.

Cum Indice Capitum, Rerumque & Verborum locupletissimo.

V
I
R
T
U
E

F
O
R
T
U
N
A

LVGDUNI,

Apud Gulielmum Rouillium, sub scuto Veneto.

M. D. LXXXVI.

Cum Privilegio Caf. Maest. & Christianissimi Galliarum Regis.

Del Collegio de la Compania de S. del Gra

7 400 40 *Stalder* MADE IN SWITZERLAND

R. 4993

li. Brevi

ANDREÆ

TIRAQVELLI

REGII IN CVRIA

PARISIENSI

SENATORIS

SEMESTRIA

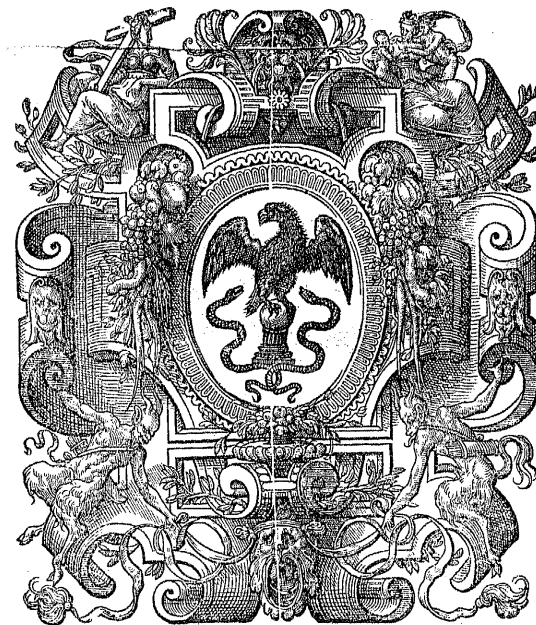
IN GENIALIVM DIERVM

Alexandri ab Alexandro Iurisperiti Neapolitani,

LIB. VI.

Cum Indice Capitum, Rerumque & Verborum locupletissimo.

VIRTVT E,

ET FORTUNA.

LVGDNI,

Apud Gulielmum Rouillium, sub scuto Veneto.

M. D. LXXXVI.

Cum Privilegio Caf. Maiest. & Christianissimi Galliarum Regis.

Del Collegio de la Compania de S. de Gra

Summa Privilegij Imperatorij.

MAXIMILIANI II. Romanorum Imperatoris semper Augusti publico edicto cautum est Gulielmo Rouillio ciui & typographo Lugdunenſi, & ſancitum, nequis cuiuſcunq; ſtatus, gradus, ordinis & conditionis, ſiue ſit chalcographus, vel bibliopola, ſiue alius quilibet, quacunq; ſacri Romani Imperij & ditionis eius fines patent, hæc *Andrea Tiraquelli Semestria, in Genialium Dierum Alexandri ab Alexandro lib. vj.* niſi ipſius Gulielmi Rouillij aut heredum eius permiſſu, intra decenniũ eadẽ, aut alia minori forma excudat, aut excudenda curet, vendat ipſe, aut cuiquam diuendenda mandet, aut denique excuſa ab aliis intra eiufdem Maximiliani & Imperij fines vendenda importet, ſeu quouis modo diſtrahat manifeſtè vel occultè, vel quouis alio prætextu: alioqui ſibi multam decem marcharum auri puri irrogatam ſciat, quarum dimidia ſiſco Imperiali fraudis vindici, reſidua verò pars ipſi Gulielmo Rouillio, aut eius heredibus, aut ab illis mandatum habentibus, cedit, præter librorum amiſſionem, quos per ſe idem Rouillius, vel per ſuos, vbicunq; locorum naſtus fuerit, adiuſmento magiſtratus loci, vel citra, propria auctoritate ſibi vindicare, inq; ſuam poteſtatem redigere poterit. In cuius rei fidem ipſi edicto manu ſubſcripſit, & ſigillum apponi iuſſit Cæſarea Maieſtas, vt latius patet in ipſo diplomate dato Pragæ decimaquarta die menſis Iunij, anno Domini milleſimo quingentefimo ſeptuageſimoquinto. Subſign.

MAXIMILIANVS.

Ad mandatum ſacræ Cæſ. M. proprium.

A. Eſtenberger.

Extrait du priuilege du Roy de France & de Pologne.

Par grace & priuilege du Roy eſt permis à Guillaume Rouille marchand libraire de Lyon, d'imprimer ou faire imprimer, vne fois ou pluſieurs ce preſent liure, intitulé *Andrea Tiraquelli Semestria, In Genialium Dierum Alexandri ab Alexandro libros sex.* le quel liure il a reconuré avec grãds frais, miſes & deſpenſes, & pource eſt faite deſenſe de par ledict Seigneur à tous autres marchands, libraires, imprimeurs & perſonnes quelconques, de non imprimer, vendre ni diſtribuer en ſes pays, terres & ſeigneuries ledict liure, ſi ce n'eſt par le conſentement dudit Rouille: & ce iuſques au temps & terme de dix ans, à compter du iour & date que ſera paracheuue la premiere impreſion: ſur peine d'amende arbitraire, & de conſiſcation des liures qu'ils auroyẽt imprimez. Et à fin qu'aucun ne puiſſe pretendre cauſe d'ignorance du preſent priuilege, ledict Seigneur veut & entend, que l'extrait d'iceluy eſtant mis au commencement dudit liure ſerue pour toute notification. Car tel eſt ſon plaifir, nonobſtant oppoſitions & appellations quelconques, comme plus à plein eſt contenu & déclaré par leſdictes lettres de priuilege, ſur ce donnees à Lyon le vingt vnieſme Ianuier, mil cinq cens ſeptante cinq, & de ſon Regne le premier.

Par le Roy, à voſtre relation,

Signé, MOREL

Et ſeelé du grand ſeau en fire iaune à ſimple queuë.

NOBILLISSIMO, CLARISSIMOQVE

PHILIPPO HVRALTO CHEVERNIO FRANCIAE

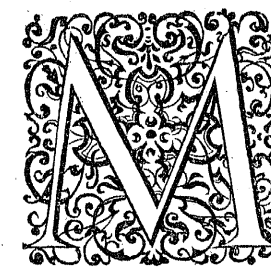
CANCELLARIO, torquata vtriuſque Regis militiæ

Nomophylaci, Prouinciarum, Aurelianen.

Carnut. Bleſen. Ambaciac.

Iuliodun. Rectori.

GVLIELMVS ROVILLIYS SALVTEM.

Agno omnium ſeculorum conſenſu, Vir ampliſſime, apud veteres receptu accepimus, vt quibus ſingulare quoddam ſtudium ſapientia nomen dedit, quiq; illorum proximè ſunt ingreſſi veſtigiis Poeta & Oratores, alijq; qui illuſtriore ingenij aut doctrina laude aliqua claruerunt, ij ſi quid aut ipſo perfectum ingenio, aut industria elaboratum, quòdq; dignum poſteritatis memoria videretur elucubrarent, id non vt aliter venire in publicum ſinerent quàm ſi potentioris alicuius aut Principis, aut eruditione ciuiliq; prudentia inſignis viri nomine muniffent. Quorum enim vel familia ſplendore, vel imperij iure, vel virtute & dignitate prima forent in republica partes, eorum & auctoritate defendi, & fauore gratiora eſſe in vulgus ſua ſcripta poſſe, verè & ſapienter providebant. Si quidem ita à natura eſt comparatum, multo vt ſe ad ea libentiùs applicent homines, impetique adeò ſepius quàm conſilio amplectantur, quæ à ſummis & laudatis viris, quorumque iam magnis exemplis publicè teſtata eſt virtus, probata & accepta fuiſſe intelligant, quàm quæ hoc patrocinio deſtituta nudum auctorum ſuorum nomen, hocque quaſi præiudicio oneratum, amulorum calumniis aut imperitorum contemptui expoſitũ ſerant. Hoc verò Andream Tiraquellum, quæ fuit omnis vir moris, callentiſſimus prudentia, etiam hic facturum fuiſſe hæcque in Alexandri ab Alexandro Geniales dies Semestria ſua, quàm multa illa & iucunda, Dij boni, quàm varia & multiplicis lectionis! non ſine auctoramento, dignoque aliquo huius laudis parario publicaturum, ſi vita ipſi ſuppetiſſet, nec dubium eſt. Sed fecit illi vel iuſta atate, mors properata iniuriam, quæ pulcherrimum laudis curſum tenentem virum ad ſtudia natum eſſe inter homines ampliùs non eſt paſſa: magnaque forenſis diſciplina iactura eum nobis ademittit Iuriſconſultum, qui ſi diutius vixiſſet, quàm cum paucis ordinis ſui communem quaſierat, ſingularem ſcriptis ſuis ſibi gloriam reliquiſſet. Illa itaque cum penes me manum & fidem expectarent meam, iamque in eo forent vt tandem excuſa mox ederentur, quod iam olim conſenſu vtentium comprobatum ius faceret, omniumque & ſuperiorum &

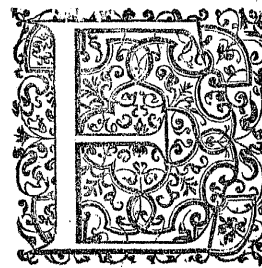
nostra aetatis exempla cogitans, officij esse mei quoque existimaui, si & ipse parente orbatis eiusmodi quid prouiderem, quo uti ea melius esset qualiacunque, quam carere: & caput non liberum modò, sed ingenium, quod per aetatem temporumque & iudiciorum iniquitatem seipsum defendere satis nequiret, meo iudicio in eius viri tutelam traderem, qui & lubenter patrociniū pietatis admitteret, neque pupilli iniuriam sustineret. Quae me variè cogitatio dum exercet, cuique tutò satis & pro dignitate, grauius nescio fidei meae, an parentis sui charius pignus credere & committere possem, diu multumque cum animo ipse meo reputarem, in omnes me versanti partes, nemo hodie occurrit quisquam, qui vel incredibili in summo gradu humanitate benignius vellet, vel pari auctoritati coniuncta doctrina & equitate melius posset, quam tu, Vir praestantissime, optimi dum in viuis fuit, clarissimique Iurisconsulti, in hoc eius superstite foetu necessariam defensionem suscipere. Nec enim poterit, si te auspice tanto & assertore ex illius viri Musæo profectus intelligatur, non stare, omnibusque post te probari, à quo quenquam, qui modo os habeat, pudeat dissentire. Qui quam tibi in Gallorum Republica meritis & virtute gloriam quantam nemo antehac peperisti, nil pensi habes, ni melioribus illam in dies artibus, praclarisque prudentia civilis exemplis bono publico propagatam, ad posteritatem transmittas: nobilissimamque & semper laudatam HVRALT. familiam maiorum insistsens vestigiis, magis magisque immortalitati commendes. Ergo & quo omnes, nec eos modò qui in literis librisque nomine aliquo viuunt, sed & qui literas magno librisque opere procudunt, sereno placidoque vultu spectare soles, eodem te, Vir humanissime, (hanc tu enim iacentem antehac, ut videbatur, & in medio positam virtutis commendationem, nobilitatis quasi propriam effecisti) in necessarium classicumque auctorem viri hocce doctissimi interpretationis lumen de tuo aliquid fœnerari, tuoque in nomine passurum aequo animo apparere, ne dubitarem effecerunt in excelso posita illa tua praclaræ ingenij & animi dotes, quae te ignorari non sinunt. Quò iam maiore cum confidentia, quod tibi iure quodam tuo vel me tacente debebatur, hoc & defuncti priuato & publico literarum nomine, nostramque simul quaecunque hinc fuit aut erit operam studiumque dono, do, dico, consecroque. Vale. Lugduno, octauo Idus Maij:

1586.

LECTORI

LECTORI.

QVIDEM iam nunc quasi fore prouideo, Lector beneuole, ut in multorum reprehensionem incurram, qui quas iam olim editas oportuit studij haec, laboris, & operæ plenas Andreae Tiraquelli viri clariss. Regiique in summo Parisiensi foro Consiliarij prudentissimi, in Alexandri ab Alexandro Genialium dierum libros Annotationes, quæ ipse Semestria appellari voluit, tamdiu publicare distulerim: cum non anni illam, aut biennij, sed longissimi ipsorum iudicio hanc temporis moram non nisi magno harum literarum studiosis stare potuisse certissimum sit. Quod ut aliqua ratione dictum & ipse fatear, qui praclaris dum viueret legalis doctrinae & ingenij monumentis, nec paucis illis nec in postremis, rem literariam publicam magno omnium bonorum consensu iuuerit, eius extare quicquam iam obiti, quod quibus cætera eiusdem auctoris non quamprimùm communicaretur, sine malo publico nequaquam potuisse: quin & ipsum cum defuncti iniuria videri quodammodo posse coniunctum: sic dolo quicquam in eo, aut culpa factum meae, non adeò cuiquam concesserint, ut siquæ ex cæterorum eius operum melioris notæ editione gloriolæ (quam non fectamur) venisse in possessionem intelligentibus visi antehac sumus, ex hoc eiusdem quasi posthumo foetu, per nos propè abest, ab interitu vindicato, solidam veræ laudis cernere posse hæreditatem videamur. Posssem, ea quidè si esset mens, bella nostra plusquam civilia peccatis nostris nullo vsque fine subnascentia, possem reciduas publicæ luis calamitates, quibusque studiorum bonarumque artium intercipi omnes rationes solent, id genus alias ex aliis pestes hic imputare: sed ambitioso in communibus praesertim malis esse non libet. Quod meminisse potius iuuat, fuisse mihi cum clariss. optimoque viro quandiu in humanis egit, amicitia nec vulgarem necessitudinem, non tam præ me fero, quam mihi rei que cuius bono id fuit publicæ gratulor. Is cum in clarissima hominum luce, maximisque rerum momentis & actionibus viueret, quicquid à fori strepitu & iudiciorum contentionibus otij supererat, iis lubèter studiis impertiebat, quibus à prima adolescentia liberaliter erat innutritus: nec diem sibi modò, sed & horam perire omnem existimabat, quæ à literis procul aut studiis ageretur. Atque ex hoc eius laudatissimo vitæ instituto, dignaque nobili homine opera, cum cætera pridem in vulgus nota Musis fauentibus prodierunt, tum hæc quæ damus assidua multiplicisque lectionis in Alexandrum ab Alexandro regeſta nunc prodeunt. Hunc enim sibi illum seu consilio seu voluntate auctorem delegisse accipio, in quo obseruando otij sibi, ut & negotij in seriis, constare debere rationem putaret. Egregium oppidò facinus suo vnus annorum multorum, omnis aetatis leuare laborem. At verò quod multo longoque vsu expertus in aliis sum, idem illi quod summis ferè quibusque viris solitum, euenisse hinc etiam deprehendi, ut dum sibi indulgens animus suauissima rerum contemplatione pascitur, in eaque praesertim conuiescit, manus in describendo tardior, negligentiorque, ne ineruditam dicam, perpetuo

* 3

fuerit. Quod nos malum in quot quantasque difficultates coniecerit, atque hæc difficultates quantis sumptibus mihi emptæ fuerint, nisi vereretur hæc commemoratio exprobrationi propior videretur, non tam fortè disertè hîc equidem, quàm verè demonstrare possem. Sed nihil quicquam molestum, damnosum nihil ei potest videri, qui nullam rem vnquam suam, diuitias esse alias nullas duxerit, quàm quæ cum Reipublicæ utilitate coniunctæ sint. Hoc vnum doleo, & his impedimentis, & quorum nobis hîc opera omnino necessaria erat, sed quorum impendio rarior semper prouentus doctorum virorum qui hoc præstare satis aut possent aut vellent, inopia factum, vt nostrum in his retineri impetum diutius quàm cupiissemus fenserimus. Id tamen Deo fauente & adiuuante, omnem assidue mouendo lapidem, vix id quidem, sed tandem tamen consecuti sumus, vt quæ alioquin peritura videbantur, *εἰς τὸ κάλλος* descripta hæc viri clarissimi aduersaria, repetito ex interuallo prælo subiecta fuerint, finemque nos simul huius laboris optatum aliquando inuenimus. Quo in opere adornando quamlibet magnam & fidem & diligentiam adhibuerimus, non dubitamus tamen multa vt hominibus contigisse, & in venusto alioquin corpore næuum etiamnum aliquem tollendum superesse. Nam quis tot fugientis scripturæ vitia, tot liturarum capita, inoffenso pede ita se præteruetum speret, vt non *ὑπερβολή* aliquid vel omnes solertiarum & ingenij machinas adhibentem fugerit? Sed febris per nos curata, reduiæ medicinam facere non erit, opinor, difficile. De Alexandro verò ipso nihil dicimus, non magis quia id onus nostrum non est, quàm quia in his præsertim studiis suum cuique liberum debere esse iudicium existimamus. Alia alios delectant. Huius certè lectionem & iucundissimam voluptatem & certissimam utilitatem secum coniunctam habere nemo vnquam dubitauit: multoque minùs posthac adiecto hoc interpretationis lumine dubitabitur. Nos si tibi studium in his nostrum probari fenserimus, operam nostram bene collocatam & præclare existimabimus: neque nos vnquam viri optimi doctissimique Manes vindicasse pœnitebit: aliaque nec pauca, quæ nostræ fidei commissa penes nos sunt clarorum virorum ingenij monumenta, quæ aut nulla fuisse vnquam, aut omnino periisse creduntur, procurare qua cœpimus diligentia in dies pergemus: subindèq; ea in lucem emittemus quæ Deo gloriæ, suis auctoribus laudi, tibi vsui, nobis bene nauatæ Reipublice operæ testimonio honestoque nomini esse possint. Vale.

QVAE DE AVTORIS VITA EX HISCE
Commentariis colligere licuit.

DE ALEXANDRO hoc, nihil à recentioribus *Βιογράφοις* scriptum comperitur: cum tamen eorum tempore vixerit, quorum vitæ à diuersis conscriptæ sunt, nimirum Fran. Philippi, Geor. Trapezuntij, Iohan. Platinæ, Iouiani Pontani, Theodori Gazæ, Nico. Perortij, Do. Calderini, Hermolai Barbari, Pauli Cortesij, Raphaelis Volaterrani, quos partim Romæ prælegentes audiuit, partim officio sibi deuinxit, partim etiã quæstionibus propositis (vt fieri solet inter doctos) exercuit. Philelphum iuuenis senem obseruauit, illumque Romæ M. T. Ciceronis Tusculanas quæstiones summo artificio prælegentem audiuit. Nicolaum Perottum & Do. Calderinum scribit sua ætate Martialis apophoreta magna æmulatione Romæ in scholis eodè tempore prælegisse. Professione fuit iuriscòsultus, in qua eò vsque progressus est, vt & in agro Neapolitano, & Romæ causas sæpe defenderit: vbi & ædes ostentis vmbrarumq; illusionibus infames se aliquando incoluisse scribit, ac in agro Vaticano prædiolum habuisse. Tandem vbi in iudiciis gratia & corruptionibus omnia transigi videret, patronisque contra vim potentiorum nihil amplius præsidij esse: relicto foro, & causarum actionibus, in mitioribus studiis ætatem consumpsit: fatius esse ducens, vt ipse de se inquit, modico ciuilique cultu contentum viuere, quàm bona animi turpi quæstu pessimo exemplo scdare.

AD ILLV

AD ILLVSTREM

ANDREAM AQUAEVIAM,

DUCEM ADRIÆ, VIRVM ELOQVENTI

Alexandri ab Alexandro, Iurisperiti

Neapolitani, in suos

Geniales dies,

P R Æ F A T I O.

Eniales meos, & à seueris studiis lucubratiunculas, succiuis temporibus excogitatas, an dicarem tibi, Dux inelyte, diu ancipiti cogitatione & dubia mente in vtranque partè distractus sum. Cum enim etate nostra te ingenio & facundia propè singulari videamus, quid dignum eruditione tua, aut satis exploratum probatumq; homo ego tumultuarius, in litibus & foro versatus, apud te asserere possem, hæsitabam. Nūquid ex agro ieiuno & exili, poma Alcinoò (vt aiunt) aut Flora ferta dare tentarem, vt quod Phormioni Hannibal, id tu mihi aliquando obiectares? Rursus cōmentatiunculas meas, qualescunque forent, cuius patrocinio tutò committerem potius quàm tuo, habebam neminem. Solutus tu mihi occurrebas, cuius ingenij præstantem vim, & dicendi facundiam noscibamus: cuiusque, præter familia genus inelytum, præterque auitam gloriam, fortunæq; & animi dotes, etiam acre iudicium examussum, de studiis bonarum artium, & omni antiquitate, sæpenumero factum audieramus. Accipias ergo opusculum & iocos meos, quibus quando à foro & negotiis otium & quies erat, quandoque ab incurso calamitatum, & saeuientis fortuna procellis respirare potuimus, cum amicis interdum ludere solebamus: quibusque mores & exempla omnis vtriusque, veterumque illa institutio auarum, tam circa honores & magistratus, senatusque consulta, remque bellicam & militarem, quàm circa sacra, caeremonias, cultusque deorum: quantumque à nostra religione, qua rectè imbuti sumus, quæq; nobis sanctissima & prouidentissima constituta est, illa discrepent, liquidò tibi innotescere possit: opus sanè operosum: non quò iudicium censuramque tuã, quæ pensiculata nimis & acris est, quam nos subire formidamus, experiar: sed quo patrocinium mihi aduersus cauillantes, si qui fortasse sunt, paratum inueniam. Siquidem hæc aliquibus non probari, & fortasse nò nimis docta aut exculca visum iri, haud dubito. Id tamen qualecunque sit, tu boni æquique consules. Nam & si tuo graui & firmo iudicio dignum opus non sit, rudibus saltem ad capiendum maioris operis incrementum, & quandam vtriusque imaginem, vitandamque inquirendi laborem, cum omnia ex pluribus studiis collecta, complecti memoria nò sit, fortasse proderit. Legentes tantum quæso meminerint, homini in foro versato, & tumultuarius iudicis ferè pessundato, qui nec curis, nec negotio vacat, animo etiam tam variis actionibus occupato & impedito, quæ maxime à quiete doctrinarum auocant: vt quid dignum auribus, diligentèrque exploratum, aut satis grauièr pensitatu, in medium adferre possit, non facile dari. Adde quòd antiquitatis omnis ratio cognitioque, & si quòd est vtriusque exemplar apud autores multiuagos, Græcos & Latinos, quos vndique conquisitos, quoad facere potui, euoluimus, sparsim & intercisè detrusa, nec in promptu exposita sunt. Adde causarum & negotiorum, priuatarum publicarumque rerum sollicitam curam, quæ sapientis quoque animum in diuersum trahit. Sed qualecunque hoc munusculum futurum sit, id à te peto, vt meum erga te sincerum animum, fidemque, & sedulum in omni fortuna obsequium, saltè testari videatur: quod ita acceptu iri à te, etiam atque etiam postulo. Vale.

**INDEX CAPITVM LIBRI PRIMI
GENIALIVM DIERVM:**

*Ubi prior numerus capit, posterior verò
paginam designat.*

Mocus ex Tranquillo de testamento
Casaris in natali Iouiani Pontani
inuicem discussus. cap.1. pag.1
Qui reges vel principes apud varias
gentes cognomenta ex suo nomine
posteris reliquerint. 2.3
Qua potestas, quantumque ius aduersus reliquos
magistratus tribunis plebis Romae fuerit. 3.10
Quid verbum sino cum negandi aduerbio apud iure-
consultos designet, & quam vim habeat in edi-
ctis. 4.13
Ex quot militibus decuria, centuria, manipulus, vexil-
lum turma, cohors, & legio, à Romanis scribi
consueuerint. 5.14
Ex quibus causis dictator apud Romanos olim, & quare
fieri consuevit. 6.20
Locus est Terentij Phormione elucidatus, & verus fe-
narij consultum à Graecis ad Romanos dedu-
ctum. 7.23
Spero te amaturum fore, vel amandum fore, veterum
auctoritatibus Larine dici licere, contra opinionem
quorundam grammaticorum. 8.26
Pleraque veterum Romanorum cognomenta, quibus
de causis indita & denominata fuerint. 9.27
Quare partus ancilla, cuius fructus legatus fuit, in fru-
ctu non sit, cum reliquorum animalium contra fue-
rit. 10.41
Miracula de somniis apud nonnullos cognita & com-
perta, & quae ipse expertus fuit. 11.42
Quae forma castrorum, qualisque disciplina olim fuit,
& quot portae in Romanis castris esse consueue-
rit. 12.43
Quae cognominibus Fortuna dea apud Romanos cog-
nominata, & quibus templis donata fuerit. 13.49
Quoties opima spolia, caesis hostium ducibus, Roma
relata fuerint, & quoties Ianj templum clausum
sit. 14.56
Verbum liberorum & parentum in edictis praetorum
quos comprehendat, & an ad omnes in infinitum
extendatur. 15.61
Quae & quot curiae Romae fuerint, & verbum curia
inter adiectione nominis, quam curiam designa-
uit. 16. ibidem.
Quae uenit Romanarum trium nomina, & unde
eae denominatae sint, & quae apud externos ce-
lebrantur. 17.63
Historia de Scipione Asiatico, & morte Emiliani
Scipionis, quae in cepto autore fuit. 18.68
Quae & quam varia iurisconsultorum opinio fuerit
de iure iurisdictionis, & quae supellectilis nomine compre-
hendatur. 19.70
Magis quam milites à Romanis legi consuevere, &
quae in disciplina militaris, quodve iuramentum
iuratum. 20.72
Dicitur quod duo Iudi professores, super verbo in-
ueniunt & repetio, contra obseruationes grammati-

lici cuiuspiam. 21.82
Ex quibus victoriis olim Coss. deinde sequuti du-
ces triumphare consueuerint. 22.84
Disceptatio Francisci Philolphi cum grammatico,
an Cicero aliquando ludum aperuerit. 23.90
In quo gradu cognationis apud plerasque gentes ma-
trimonia licuerint, & quam diuersi mores in con-
trahendis nuptiis fuerint. 24.91
Quid sit artemon apud iureconsultos: & quod dicitur
plumbum in ripa positum, de quo ambigitur
apud multos. 25.97
Quod esset collegium fratrum Arualium Romae in-
stitutum, quive Salij sacerdotes, & quot societa-
tum genera fuerint. 26.98
Quot lictores apparitoresque habebat dictator, quot
Coss. aut praetores, quastoresve, quive secures
habebant. 27.102
Quod regium diadema tam apud Romanos, quam
apud exterarum nationum gentesque fuerit, & quae in-
signia. 28.109
Quae fuerint auspicia quae è pullis emissis è cauea cap-
tarentur, & quae secundos euentus, quaeue infortu-
nia afferunt. 29.113
Pythagoras, Parmenides & Zeno philosophi, tum
Ennius & Neuius, Pacuuius, Accius poetae, unde
originem duxere. 30.116

LIBRI SECVNDI.

Locus ex Propertio ab Acio Syncero Neapolitano
in conuiuio familiari comode emendatus. c.1. 119
Qui quaestores Romae, quibusque fuerint, qualisque po-
testas & munus erat, aut iurisdictionis. 2.121
Quid responderit super controuersio iure testamenti,
in quo fundus seu aedes filiae legatae fuerant. 3.129
Quae deorum aedes extra urbis pomerium sita fue-
rint, & ex his quae in urbem postea receptae. 4. ibid.
Quae solennes caeremoniae more Romano in sponsali-
bus olim & nuptiis esse consuevere, & quae apud
exteros. 5.132
Immane exemplum Tulliae supra corpus patris am-
bulantis, & filij Eucratidis idem facinus admit-
tentis. 6.141
Tria errata interpretis epistolarum familiarium Ci-
ceronis comode explanantur. 7.145
Quot Romae pontifices, quodue officium, & quae fue-
rint insignia, quibusque legibus maximus ponti-
fex astrictus erat, & quid apud externos. 8.147
Mira exempla à compluribus experta de umbrarum
figuris, & fallis imaginibus, & quae ipse didicit at-
que expertus fuit. 9.158
Quae sint pedamenta apud iureconsultos, cuiusve ge-
neris, & quid buprestis, & pityocampa. 10.159
Qui Romani duces ex oppidis & prouincijs vi suba-
ctis cognomenta desumpserunt, & de Scipionum fa-
milia, & quid apud externos. 11.161
Quid

INDEX CAPITVM.

Quid sit triplex forum, de quo in Martiale sit mentio,
quaeue fora olim Romae fuerint, quaeue apud exte-
ros praecipua. 12.163
Quae multa militares maiores, & quae minores mili-
tib. & ob quae delicta inferri solebant. 13.173
Quae solennia in Herculis sacro ad aram maximam
seruabantur, & quae apud externos, quaeue ara Her-
culis Romae fuerint. 14.181
Quo tempore praeatores creati coepere, &
quod ius, quaeue illorum potestas fuerit. 15.187
Locus ex Ciceronis oratione pro Milone, quando de-
licta non consummata, ac si perfecta fuissent, pun-
niri debeant. 16.193
Quod Theophrastus sensit, quibusdam viperarum mor-
sibus tibicines mederi, probatum experimentum. 17.194
Qui vici, viae, vel cliui praecipui Romae fuerint, & vn-
de nomina originis sumplerint. 18.196
In quibus membris in homine insit religio quaedam, pro-
pter quam illa sancte coli debeant & obseruari. 19.202
Quibus finibus, quaeque mensura, iter, actus, aut via
constent, & quid pes, cubitus, palmus, iugum, di-
pletrum, stadiūve sit. 20.216
Miraculum de homine, qui plus in mari quam in ter-
ris degebat, maximaque aequora velocissimè tra-
nabat. 21.220
In quibus deorum sacrificiis victimas aut hostias anti-
quo more cadere non licebat. 22.223
Nūquid quod leges Falcidia cautum est de quarta bo-
norum heredi debita, possit voluntate testatoris
committi vel tolli. 23.231
Loci ex Iuuenale parum ab interpretibus diligenter
habiti, contra nonnullorum opinionem explanan-
tur. 24.232
Variae apud diuersas gentes puerorum institutiones
& infantibus Romanis quae documenta fuerint.
cap.25.234
An inter auguria sternutamenta sint, & offensiones
pedum, & quae illorum praedictio fuerit. 26.246
Quae potestas proconsulis foret, quive erant procon-
sules, & an idem iuris quod consules haberent. 27.248
Licere uti accusatio casu nonnunquam in verbis lo-
calibus, contra regulas grammaticorum. 28.253
Equester ordo quando primum coepit fuit, quaeque
ipsius ordinis potestas & officium atque insignia
fuerint. 29.254
Quid sit charta opisthographa apud iureconsultos, de
qua Vlpianus mentionem fecit, & quot chartarum
genera fuerint, & quid cistarius apud eundem Vl-
pianum. 30.258
Solere magnos successus ex infima fortuna, & futuras
calamitates plerumque signis praemonstrari. 31.265
Par exemplum Tarquinij Superbi & Thrasibuli Mi-
lesiorum tyranni, ac Sexti Tarquinij & Zopyri Af-
syrjij. 32.267

LIBRI TERTII.

Quid dicatur idem apud philosophos, & quid
idem à iureconsultis, discussum cum Hermo-
lao in conuiuio familiari. 1.269
Gentium diuersarum mores in condendis humanis
que corporibus defunctorum, & qui Romanorum
vfu fuerit. 2.271
Consularia comitia per quos fiebant, quaeue potestas
consulis, quantumque ius & quae dignitas foret. 3.278
Quae sint sigillaria, verbum sapius reperitum apud
Sczuolam iureconsultum, tertio de legatis. 4.285

Quae delictorum poena maiorum criminum apud di-
uersas gentes more & legibus fuerint constituta, &
quae minorum. 5.286
Locus ex Ciceronis oratione pro Milone explanatur,
& quae regiae, quaeque atria Romae fuerint. 6.301
Quo apparatu, quibusque caeremoniis apud veteres
defuncta corpora igni tradebantur, qualisque pom-
pa exequiarum foret. 7.304
Miraculum Tritonum & Nereidum, quae variis in lo-
cis tempestate nostra comperita fuere. 8.327
Qui xyfici, quive thymelici apud iureconsultos dicti
sint, quodve officium, & quid nomina designarint.
Item qui intelligantur per aqua asperfores in sa-
cris certaminibus apud iureconsultos, & quid pancra-
tastes & pancratium. 9.328
Locus ex Iuuenale de trulla quid designet, ex auctori-
tate iurisconsulti, & aliorum testimonio explanatur.
cap.10.330
Exempla frugalitatis praesentium, & quam parco victu
contenti fuerint, & quando luxus urbem inuaserit.
cap.11.335
Quae sint pura & lectae hostiae in deorum sacrificiis, &
quae victimae quibus diis dicatae fuerint. 12.343
Quae origo censorum, quaeue potestas, & ex quam par-
uis initiis in quantum magnitudinis deuenit.
cap.13.357
Quid sit apud iureconsultos conuulariam exercere,
quid catadromus, quid cloaca, sphaeristerium, &
quid hypocausta. 14.364
Solere futuras calamitates multo ante signis praemon-
strari, & miraculum quo vastitas regni Neapolitani
praedicta fuit. 15.367
Qui duumiri, triumiri, quinqueiri, septemiri, de-
cemiri, quindecimiri, & centumiri fuerint. 16.368
Quoties contra arbitum illorum qui appetunt magi-
stratus, pluribus legibus à Romanis obuiam itum
sit. 17.379
Idus cuiusque mensis apud veteres Romanorum ma-
ximè festas & feriatas fuisse, & quid apud externos.
cap.18.381
Defensio Vlpiani definentis instratum quid esset, &
quid differt pulsare à verberare, contra grammati-
cum illum falso accusantem. 19.385
Quibus legibus Romano civi data immunitas fuerit,
ne vapularet: & quae iura competant dominis in
seruis, & patronis in libertos. Item in exilium mit-
tendi ratio apud diuersos. 20.386
Qui Iudi apud Romanos frequentes fuerint, qui apud
exteros, quaeue sint nuces ocellatae apud Tranquil-
lum. 21.396
Quae vota olim solennia fuere apud Romanos, & quae
apud externos, quive vota concipere, & quomodo
soliti sint. 22.403
Consueuisse Romanos illorum bona quos maximis
criminibus damnarant, publicare, & quae porticus
Romae insignes fuerint. 23.411
Quam multiplex annus apud diuersas gentes fuerit, &
qui annus Romanis, quodve principium anni sit.
cap.24.414
Qui topiarj apud iureconsultos dicti sint, & legato
fundo instructo an veniant topiarj, & quae seruo-
rum species apud eosdem. 25.420
Trium summorum virorum somnia pares exitus ha-
buisse, quive somnia qualia viderant, vera fuisse
experti sunt. 26.422
Qui rex sacrificulus olim apud Romanos foret, quod-
ve illi nomen, & quae sacra obiret. 27.424
Thufci

Thufci vnde duxerint originem, quæve duodecim vrbes fuerint quarum confilio bella gerebantur. 28.426

LIBRI QVARTI.

Locus ex Martiale cum Johanne Veneto difcuffus dum caloris incommoda sub vmbra fraxini propulfarent. 1.430
 Quæ apud Romanos fuerint militaria figna, quæ apud externos, quòve pacto educi confueuerint, & quid tellera, quid vexillum fit. 2.435
 Quæ fuerint Romanis comitia centuriata, quæ curiata, quæ tributa, & quæ calata. 3.446
 Quædo primum adilitas cõperit, & quot fuerint adiles, & qui curules, & qui plebij. 4.454
 Iudicium ignaui iudicis super controuerfo iure perperam iudicantis, hauftum aquæ per fundum alienum non deberi. 5.459
 Quanta feueritate à Romanis contra licentiam magiftratum, & quoties occurfum fit. 6.461
 Qui ordo in difponendis aciebus, & quæ norma militiæ apud Romanos olim feruari folita fuerit, & quæ apud externos. 7.465
 An fapienti vxor ducenda fit, & quæ ad propagandam sobolem indulta commoda à Romanis fuerint. 8.474
 Ingens miraculum rerum quæ in Germania & Britania tam ex vitibus quàm fluctu maris proueniunt, cap. 9. 472
 Locus ex Iuuenale declaratur, & quotplex apud veteres libertatis genus fuerit, qualiterque ciuitas amittebatur vel dabatur. 10.484
 Qui fuerit modus confulendi fenatus, & vbi haberi, & quo pacto fuffragia ferri folerent, & quid apud externos. 11.496
 Quæ origo facrorum Lupercalium fit, & quomodo celebrari, quædoque coli folerent, & quàm variæ deorum effigies fuerint. 12.512
 Quæ vitia ex loci natura, aut cæli climate, quibusdam gentibus ita innata funt, vt illa habeant propria & perpetua. 13.517
 An ftridem deprecari quod recufare, contra quorundam grammaticorum opinionem. 14.525
 Triplex quæfitum super nonnullis verbis iurifconfultorũ fubobfcuris, quis fit illorum fignificatus, quæve pecunia olim fuerint. 15.526
 Quæ portæ vrbs Romæ præcipua fuerint, & vnde nomina fumpferint, & ex quibus caufis cognometa. 16.532
 Quo ritu, quibusque cæremoniis hofia apud prifcos diis immolabatur, & quomodo fiebant facra, & quid apud externos. 17.541
 Quæ militibus operam in bello nauantibus militaria dona ab imperatoribus olim dari folita fuerint. caput 18.564
 Delufiones dæmonum malorum à multis expertas fuiffe, qui diuerfis imaginibus homines deluferunt. 19.571
 Quando dies tam apud Romanos quàm exterarum gètes incipiat, & qui dies atri, quive faufti funt. 20.573
 Locus Martialis in diftictis elucidatus, in quo plerique interpretes grammatici lapfi funt. 21.584
 Exempla legis Iulie & Papiæ, quibus quæ lege Iulia indulta erant, lege Papiæ fuere prohibita. 22. ibid.
 Quod ius quæve potestas dictatoris Romæ & exteris fuerit, & à quibus dici & quanto tempore de-

buerit. 23.587
 Quid mina, quid drachma, quid afsis, denarius, feftertium & talentum apud gentes diuerfas valuerit. cap. 24.597
 Quæ theatra Romæ fuerint, & qui circi, quorumque extent veftigia, & quæ penitus conciderint. 25.601
 Qui fuerit medius vnguis, & infamis digitus, quibusque digitis quæ fuerint qualitates & nomina. 26.605.

LIBRI QVINTI.

Locus ex Martiale, apud Gabrielem Attilium in conuiuio familiari inuicem difcuffus. 1.610
 Quot plebis tribuni à primordio vrbs fuerint, quæue potestas, & qui confulari potestate, & qui tribuni ararij. 2.613.
 Quonam modo per faciales iniretur fœdera, aut bella indicerentur, & quid ab exteris feruatum fit. cap. 3.618.
 Pleraque veterum prænomina vnde deducta fuerint, & denominata, & de Nouis Caprotinis quæ tradatur. 4.617
 Quid fit apud iureconfultos heliocaminus, quid zeta, & vnde deductum nomen & denominatum. 5.630
 Quando primum interregnum cõceptum fuerit, & quibus de caufis interreges Romæ creari confueuerint. cap. 6.631.
 Sacrificium Latinarum quomodo in Albano fiebat, & quæ erant ferie, quæue populi ad facrum conuenirent. 7.633
 Qui ludj Olympici, qui Pyrij, qui Isthimij, & qui Nemei olim apud Græcos, & qui Circenfes Romæ fuerint. 8.637
 Mira exempla quæ in montibus & lapidibus hodie vifuntur, vnde originem & caufas duxerint. 9.649
 Quàm variũ & multiplex iufiurandum apud diuerfas gentes fuerit, & per quos deos iurare confueuerint. 10.651
 Quid fit exedra, quid menianum, de quibus apud iureconfultos mentio frequens, & quid embamma. cap. 11.659
 Quot virgines veftales, quæue illarum difciplina & institutio fuerit, quæue afficiatur pœna incefti damnata. 12.661
 Ex quibus veteres captare aufpicia folerent, & aufpiciozum quæ profpera, quæue piacularia funt. 13.669
 Quid fenferit Hieronymus Porcarius de iniquo iudice, quibusque modis litigantes fruftraret & deludat. 14.687
 Quæ in fermonibus quotidianis vulgata prouerbia apud Romanos in vfu fuerint, & quæ apud externos frequentia. 15.688
 Qui primus legem theatralẽ Romæ tulerit, & quot leges plebem ab optimatibus poftca diftinxerint. cap. 16.697
 Quid apud Scæuolam iureconfultum fit hierofarchus, & quid fit calix diatretus. 17.705
 In quo difcretus ordo plebeius à patritio fuerit, & in quo patritius à fenatorio, quòdve difcrimen in veftibus apud diuerfas gentes. 18.708
 Qui numerus augurum, quæue potestas aut ius quondam fuerit, & quomodo auguria captarentur. cap. 19.741
 Qui effent equi funales in Tranquillo, contra nonnullorum interpretationem probabilis opinio. 20.748
 Qui fuerit apud veteres cœnandi vſus, quæue hora prandij & cœnæ, quòtque fingulis lectis cœnabant, &

bant, & quid apud externos. 21. & 22. 749
 Quæ ipſe dictu admirabilia de vmbraurum figuris notibus ferè fingulis Romæ expertus fui. 23.774
 Qui cultus domorum quondam fuerint, & quare maiorum imagines in poftibus, & arma in atriis & veftibus haberent, & quid de exteris. 24. 775
 In extis infpiciendis quæ profpera, quæve dira funt, & quæ boni, quæve mali prænuucia. 25. 788
 Confualia, aquitia, & ludi Apollinares quando à Romanis fierent, quòve modo Diti facra fiant, & quo tempore. 26. 793
 Quæ facra expiationis caufa à Romanis feruabantur, & quibus ex caufis fierent, quæve apud externos. cap. 27. 800
 Quæ affinitas cum Sex. Tarquinio ſuperbi filio, & quæ Collatino cū Bruto, & Lucretiæ cum vtroque fuerit. 28.811

SEXTI LIBRI.

Locus ex tertio Ciceronis de officiis, quid venditor empori præſtate teneatur, cum Sigifmundo in ſuburbano difcuffus. 1.814
 Quæ maxima fuerint oracula, quæve templa celebria apud pleraque gentes in magna religione & cultu. 2.816
 Qui fuerint legati confulum vel prætorum, quæue iurifdictio aut illorum potestas fit. 3.833
 Qui magni dij, qui communes, aut indigetes dicti, quæve deorum cognometa, & Iunonis Romæ templa fuerint. 4.837
 Ex quibus oppidus quibusque regionibus aut terrarum oris, ingenio clari & præcipua doctrina viri plures euafere. 5.858
 Quo apparatu, & qua pompa, quantòque omnium ſtudio olim Romani triumphos agerent, quis ordo feruari, & quæ in triumpho ferri confuerant. cap. 6. 861
 Reſponſum Raphaëli Volaterrano, quare legum & cauſarum ſtudio intermiſſo, in his mitioribus ſtudiis oblectaremur. 7.875
 Quæ fit bona dea, & quæ à veteribus illi facra fierent, quòdve Rubigalia, Floralia & Vinalia foret. 8.876
 Tantum & quantum comparatiuo nonnunquam coniungi, adẽmque pro domo ſæpe apud autores inueniri. 9. 882

Quæ lege duodecim tabularum vtiliter & cominodè, quæve parum conſultè, & nimis feuerè ſcripta videbantur. 10. 883
 Sacrum ſeptimontium in quibus locis vrbs fieret, quæve ſeptem colles vrbs funt, quæve in illis præcipua dignationis loca forent. 11. 900
 Qui flamines primi Romæ fuerint, quòdve flaminiis officium, quibusque effent cæremoniis addicti. cap. 12. 912
 In quot cohortes, manipulos, centurias, decuriasque phalanx diuidatur, & quæ illius deſcriptio fuerit. 13. 921
 Res facra, religioſa & ſancta, quæ conferentur apud veteres, quibusque ſacrum aut ſanctum facere licuit. 14. 925
 Locus Ciceronis ex Catone maiore de lege Voconia quæ eſſet, & quæ Furia & Falcidia, explanatur. 15. 935
 Quid reſponderim Hieronymo Maſſano, cur in eodem forem ſtatu ſemper, cum ad honores admitterentur alij. 16. 936
 Quibus ex caufis ouare ducibus licebat, & in quibus ouatio differt à triumpho. 16. ibidem
 Qui erant tribuni militum in Romanis caſtris, quæve potestas & officium foret, aut iurifdictio. 18. 939
 Qui ludj ſcenici, qui Megalenſes, qui taurij, compitalij, iuuenales & honorarij fuerint. 19. 943
 Quis eſſet vrbs præfectus, quòdve officiu, quantumque rerum cognitionem animaduerſionemque haberet. 20. 962
 Miraculum de homine qui extruſus è carcere, ruiſſique in eum intruſus, inferna ſe loca adiuiſſet enarrauit. 21. 967
 Quot militum ordines, cuiusve generis milites in Romana militia olim militare cõſuerant, & qui apud externos. 22. 968
 Quid fit lex, quid plebiſcitu, ſenatus conſultum, quid prætorum edicta, vel reſponſa prudentum. cap. 23. 994
 Qui primi de plebe ad dictaturam, conſulatum, & præturam, aliõsque magiſtratus euecti fuerint, & de ephoris quæ tradantur. 24. 998
 Quas acies, quòsve exercitus, qui duces parua manu proſtigiarint, quæve flumina Xerxis exercitus epotavit. 25. 1001
 Quid variæ gentes de diis ſenſerint, & quàm impia & deteſtãda facra apud exterarum gètes fuerint. 26. 1004

IN REDUCTIONEM LOCORVM

ALEXANDRI AB ALEXANDRO AD
suos fontes per D. Andr. Tiraquel-
lum, Octostichon,
I. F. P.

*Dadalon ut fecit Labyrinthi fama celebrem,
Cuius ab anfractu nemo redire quuit,
Donec caeca regens filo vestigia Theseus
Inde Ariadnae saluus abiit ope:
Sic & Alexandri monumentum hoc Dadalea arte
Conflatum unde fiet, dicere nemo quuit,
Donec ope adiutus Tiraquellus ubique Minerva
Tessellas arti quasque sua retulit.*

IO. VICTORII IN EFFIGIEM ANDREÆ

TIRAQUELLI, REGII IN CVRIA
Pariensi Senatoris, Hexastichon.

*Iam nihil est, venerande senex, quod pulla sororum
Stamina, vel Stygias quod verearis aquas.
Subtrahet hac vultus morti pictura: perennem
Ingenio vitam tot tua scripta dabunt.
Ergo ubi fatalem Lachesis tibi neuerit horam,
Magna tamen fugiet pars Acheronta tui.*

ALEXANDRI AB

ALEXANDRO, IVRISPERITI

NEAPOLITANI, GENIALIVM
DIERVm LIBER PRIMVS,

Cum Annotationibus Andr. Tiraquelli.

*Locus ex Tranquillo de testamento Caesaris, in natali Iouiani Pontani
inuicem discussus. CAPVT I.*

CCERSEBAT plerunque nos in hortos amœnissimos, vbi ædiculas habebat, Iouianus Pontanus in nostra Parthenope, vir memoria quidem nostra omnibus bonis artibus, atque omni doctrina præditus: cui præter ingenij mansuetudinem, quæ plurima in homine fuit, munditia verborum, & compositus ille sermo, ad omnem ingenuitatem plurimum accessions faciebant. Illoq; conueniebamus complasculi, quibus bonarum artium studia, eædemq; discipline, atque non absimilis discendi facultas erat. Detinebat demulcebatq; nos vir ille faandi dulcissimus, egregia quadam & illustri oratione, sermoneq; perquam lepido & venusto, totos plerunque dies: tanta in eo comitas, tantusq; lepos erat. Fortè autè, cum natalis sui diè annum Decembrio mense, vt solebat, cum amicis celebrare vult, euenit vt & nos vnà cum reliquis mihi coniunctissimis, primis ab eo tenebris acciti, apud eum conueniremus. Quo cum venimus, benignè quidem & comiter accepti, ad focum confedimus, festiuissimisque colloquiis noctis particulam cum mira suauitate traduximus: cum interim Iouianum florenti quadam facundia, & sermone quamcastissimo de literarum disciplinis differentem, animo serio & aure attenta exciperemus: quo sermone desito, cum iã mensas & cœnam instrui iuberet, cæterisque nimis intempestiuum cœnandi tempus esse videretur: *Quin ergo, inquit, optimi iuuenes, dum cœna apparatus, dumque obsonia esui matura fiunt, aliquid per hoc otium legimus? Iussitq; mox adferri sibi Suetonij Tranquilli Cæsaris vitas. Aderat inibi adolescens tunc quispiam lætæ indolis, atque à literarum cultu nō abhorrentis: huic mandat, vt diui Iulij vitam, donec maturū cœnandi tempus foret, nec turbidè, nec ambigūè legat. Accipit ille cupidus & libens, atque disertè admodum legere incipit: cum nos interea ea lectione demulsi, legētis verba, & cōpositam illam dicēdi breuitatem, summa cum attentione captaremus: cumq; ad calcem lectionis ventū foret, ancipiti sententia, & operta verborū significatione, de testamento Cæsaris in hæc verba ipsum loquutum offendimus: Sed nouissimo testamento tres instituit hæredes, sororum nepotes, C. Octauium ex dodrante, L. Pinarium, & Q. Pedium ex quadrante, reliquos in ima cera, C. Octauium etiam in familiam nomenque adoptauit: plerosque percussorum in tutoribus filij, si quis sibi nasceretur, nominauit, D. Brutum etiam in secundis hæredibus. Populo hortos circa Tyberim publicè, & viritim trecentos sestertios legauit. Quibus perlectis, puerum subsistere Iouianus iubet, & ad Dentatum conuersus, iuuenem, qui, vt mihi videbatur, in cognoscendis rebus lectione multa exercitus erat: Quid tu, inquit, Dentate sentis de hoc*

Iouianus Pontanus.

quadrante & dodrante, in quibus hos hæredes scriptos autor hîc memorat? Cumque ille hæreditatis quotam esse partem asseueraret, in qua illos institutos à Cæsare arbitraretur: Proba, inquit Iouianus, hæc & vera sententia est, sed inops admodum & ieiuna: plus ego desidero. Et me intuitus, rogat, nūquid nostro iure ciuili (in quo multum operæ per id temporis impendere videbamur) aliquid de istiusmodi partibus tradatur. Tum ego: Memini, inquam, traditum memoratumque apud nonnullos veteris disciplinæ autores, præcipuè apud nostros Iureconsultos fuisse, omnem hæreditatem, quantacunq; esset, si morientis supremo iudicio non esset diuisa, tum ab ipso iure in duodecim partes omne illud patrimonium partiri: quas quidem partes omnes in vnum collatas, Asses pleraque antiquitas dixit, singulas verò disinctim diuisas, Vncias appellauit. Itaque si te hæredem in vncia instituero, in duodecim partes diuiso prius toto esse, hoc est, omni patrimonio & fortunis meis, vnica tantum pars tibi institutionis iure debetur: cum verò te hæredem in asses effecero, solidam hæreditatem & integrum patrimonium, nullis diminutis partibus, transferri volo. Hæc autem duodecim vnciæ, quæ assis appellatione cõuentur, propria nomina à veteribus Iureconsultis singulæ nactæ sunt: nam præter vnciam & asses ea pars, quæ sextans appellatur, duas totius assis partes, hoc est, duas vncias habet, quadrans verò tres. Cum ergo hîc in quadrante hæredes institutos L. Pinarium & Q. Pedium videamus, quin ex duodecim vnciis integro Cæsaris patrimonio diuiso, tres tantum vnciæ, hoc est, quarta totius hæreditatis pars, his duobus debeat, in dubium non venit. Deinceps est triens, id est, tertia pars totius assis: quatuor enim hæc continet vncias, quincunx verò quinque. Semis autem dimidium illius habet, quod asses cõninetur. quæ quidem pars, sex vncias ex toto asse vendicauit: quippe cum totus as in duodecim vncias diuidatur, quod dimidium illius est, sex vncias, id est, semissem efficiet. Septunx autem septem consequitur vncias, bes octo, dodrans verò nouem. Cum igitur in dodrante (vt Tranquillus hîc refert) C. Octauium Cæsar testamentò hæredem fecerit, ex duodecim vnciis in quas Cæsaris hæreditas diuisa fuit, hic in dodrante institutus, nouem consequetur: reliqui verò duo, L. scilicet Pinarius & Q. Pedius, quadrantem, id est, tres vncias ex integro asse, & quartam totius hæreditatis vendicabunt. Inter hos ergo & illum duodecim vnciæ, & tota Cæsaris hæreditas diuisa fuit. Dextrans autem decem signat vncias, deunx verò vndecim. Quod à Iuuenale non inscitè, vt arbitror, dictum est:

Vnciam Proculeius habet, sed Gillo deuncem.

Totum enim essem diuisit, cum ex duodecim vnciis alteri vnciam, alteri vndecim vncias patrimonij tribuit. Est quidem, inquit Iouianus, ita vt dicis, satisque de quadrante & dodrante, deque vncia & asse, vt à iuris studioso explicatum accepimus: sed vnum illud etiam me angit, in quo ancipitem cogitationem iam diu duxi, sapiusque in hoc quærendo fui. Nam cum tres hæredes institutos autor hîc dicat, plures postea nominauit, Caium scilicet Octauium, Quintum Pedium, & Lucium Pinarium: demum adiicit, reliquos in ima cera, hoc est, vltima testamenti parte scriptos fuisse. Etenim si totus as, inter eos quos modò nominasti, absumptus est: quid reliqui sit quod istis debeat, nõ equidè video: totus enim as, vt modò dixisti, tota absumit hæreditatè, & dodrans cum nouem signet vncias, quadrans verò tres, duodecim vncias & totum efficiunt asses. Neque est præterea quod ex defuncti bonis amplius asse hæredi scripto debeat. Ergo aut frustrabuntur peculio Cæsaris isti reliqui in ima cera adiecti, aut alia quadam hæreditas obuenienda est, vt istis etiam satisfiat: quorum alterum si asseueras, profecto perperam & absurdè dixeris. Neque ego Tranquillum vel syncerissimum scriptorè tam inconsideratè loquutum arbitror, vt pluiquam oporteat aliquid in scribendo addiderit: siquidè tam circuncisus in explicandis adnotandisque rebus fuit, vt arguta breuitate pleraque potius perstrinxisse, quam aliquid plus iusto addidisse videatur. Tum ego, Est, inquam, quod dubitetur: neque abnuerim, quin locus hic perobscurus, forsitan

videatur,

videatur plerisque: qui tamen, probabili ratione reddita, clarus & expositus fiet. Tres enim Cæsar testamentò suo hæredes fecit, ex toto videlicet asse. Siquidem dodrans & quadrans, duodecim vncias & totum efficiunt asses. Et quod asse distributo, reliquos in ima cera instituit, equidè denotat, non in noua quadam hæreditate hos admittendos fore, sed postquam in vniuersum bona sua inter hæredes partitus fuit: in ima cera illos qui in singulas partes iure legati admittendi fuerant, nominasse: quæ quidem legata, quauis toto asse distributo, non extra hæreditatè sunt, sed à scriptis hæredibus, atque ipso asse debentur. Etenim scriptus hæres, qui asses assequitur pro quâtitate bonorum in quibus institutus est, legata quoque distribuet. Verus enim est testantiū mos, (quod ipsum apud Iureconsultos lege sancitur) vt primo testamèti capite, hæredis fiat institutio, siue vnus, siue plures sint, qui in vniuersum bona ex defuncti voluntate capiant: sequenti capite & in ima cera, secundi hæredes, legata, & reliqua testatoris voluntas, & dispositio ponantur: siue aliquos onere grauat, aut si quibus dari fierique oportere, testator pro sua voluntate arbitratus est, qui nõ hæredes, sed legatarij dicti. Siquidem non bona in vniuersum, sed legata & res singulares capiunt. Idque ex integro asse, atque ex toto patrimonio deducitur. Et hoc Tranquillum nunc dicere arbitror. Nam cum primo capite testamenti Cæsar tres fecisset hæredes ex asse, in ima cera & vltimo capite reliqua posuisse, quæ à scriptis hæredibus debentur, Caiumque Octauium in familiam nomenque adoptasse, secundos hæredes & tutores nominasse, populo hortos publicè, & viritim trecentos sestertios legasse. Quibus verbis vltro citroque ad multam noctem habitis, animaduersum est, obsonia iam præmatura & præcocta esse. Mox in aliud tempus dilatis sermonibus, ad natalem Iouiani diem celebrandum, cuius causa veneramus, ab ipso admoniti diuertimus.

ANNOTATIONES IN CAP. I.

MOC primū caput nihil aliud, quam interpretatur locū Suetonij in Cæsare cap. 83. Eamque interpretationē Alexander bona ex parte accepit ex Varone illo togatorum doctissimo lib. 1. aut vt alij cõputant, 4. de lingua latina, haud multò ante finē, vbi disertè declarat assē & eius partes, vt etiā noster Iustinianus in §. hæreditas. Instit. de here. instit. & vt nouissimè ita sciētissimè Budæus Gallie nostræ huiusque seculi decus perpetuū, in libris de Asse & partibus eius, ad quos te, amantissime Lector, relego, ne in re iam satis ab aliis tractata tempus frustra teramus. Vnum tamē aut alterum tantum non intactum prætereundum duximus, videlicet imam ceram quam hic vocat Suetonius, extremam ceram appellatā fuisse à Tullio in 3. in Verrem actio. vbi Asconius illius interpretis doctissimus interpretatur vltimam tabulam, vltimam partem tabulæ. Martialis autē lib. 4. Epigram. 26. plurali numero vltimas ceras vocauit.

*Nihil Amiano, præter aridam vestem,
Moricens reliquit vltimis pater ceris.*

Plures verò ceras fuisse in testamentis, præter ea loca, satis probat Horat. lib. Sermo. 2. Satyr. 5. *Qui testamentum tradet tibi cunque legendum:
Abnuere, & tabulas à te remouere memento:
Sic tan en vt limis rapias, quid prima secundo
Cera veli versu, solus multisue coheres
Veloci per arre oculo.*

Quo in loco Acron. Prima, inquit, cera secundo versu hæredis continet nomen. Porphyrius autem

alter interpret, bene ait hoc, & iuxta ordinem, quia prius testatoris nomen, secundo hæredis. Et ipse Suetonius in Nerone, cap. 17. Cautum vt in testamentis primæ duæ ceræ testatorum modo nominæ inscripto vacuæ signaturis ostenderentur. Ex quibus intelligi potest, non duas tantum fuisse ceras in testamentis, sed & aliam tertiam quæ ima, siue extrema, aut vltima dicebatur, in qua legata, & cetera testatorum dispositiones continebantur. Quod autem postea dictum est, veterem testamentorum morem fuisse, vt primo testamenti capite hæredis fiat institutio, id depròptum est ex l. 1. ff. de hæred. instit. vbi ita scribitur, eum qui testatur, ab hæredis institutione debere initiū facere testamenti. Quod quemadmodum sit intelligendum, discēs ex interpretibus eius loci. Cetera verò huius cap. notiora sunt, quam vt aliorum testimoniis, vel authoritatibus fulciri debeant.

*Qui reges vel principes apud varias gentes
cognomēta ex suo nomine posteris
reliquerint. Cap. 11.*

NON apud Romanos solum, sed apud exteros quoque obseruatum accepimus, vt ab eo qui de sua republ. bene meritus fuit, posterius duces cognomēta accipere operæ precium ducerent. Nam de Romanis principibus, nemo ambigit, quin à diuo Iulio & Octauio reliqui imperato-

Legata.

Verus testantiū mos.

Legatarij.

Hæreditas omnis in 12 partes diuisa.

As.

Sextans. Quadrans.

Triens. Quincunx. Semis. Septunx. Bes. Dodrans.

Dextrans. Deunx. Iuuenalis iocis Satyræ 1.

Ima cera.

Tranquilli laus.

res, Cæsares & Augusti^a dicti cognominatiq; sint. Credo equidem, quod desiderio illorum post funera tenerentur, & tanquã in posteris eadem indoles futurã virtutis eniteret, ita eodem sibi nomine adoptato, ipsi quoque ad præclara facinora obeunda inuitarẽtur. Mansitq; sequitis imperatoribus cognomẽ Cæsaris & Augusti. Quod non ipsis modò, sed vxoribus^b, sororibus & filiabus cõmune fuit. Siquidem Liuia^c postquã nupsit Octauius, Augustã nomẽ tulit: & Agrippina^d postquam Claudio conjugata fuit. Senatus quoque frequenti curia vxori sororiq;^e Traiani, cognomẽ Augustarum dedit: & Vitellius^f matri, & Faustinae vxori^g Antoninus: sic^h Iuliani vxor & filia, Augustã appellata sunt: quibus hoc etiam honoris tributum est, vt illas quandoque sacerⁱ ignis præiret: quem mox sequuti Cæsares^k pro maiestate imperij, more Persarum^l regum & Indorum, sibi vendicarunt: tametsi Vitellius^m oblatum sibi Cæ-

ANNOTATIONES IN CAP. II.

a Cæsares & Augusti.] De hi Cæsaris & Augusti appellationibus, & quid inter eas differat, satis supèrque diximus in nostris Cõment. de iure Primigeniorum in 17. q. in 4. opin. nu. 22. incipien. Atqui licet videre, & multis seq. **b** Sed vxoribus, sororibus, & filiabus.] De vxoribus constabit ex iis quæ mox subduntur: sed quibus addes eò tandem decursum fuisse, vt omnes passim vxores Augustã vocarentur, vt patet ex l. princeps. ff. de legib. vbi Augustã, licet non sit legibus soluta, princeps tamen eadem illi priuilegia tribuit, quæ & ipse habet. & l. si Augustã. ff. de leg. 3. loquente de Faustina, quam Augustam vocat. & l. quoties. C. vbi Senat. vel clariss. & l. cum hæredes. in princ. C. qui testa. facere poss. vbi ita scribitur, cum hæredes Imperatores, siue Augustã. & iterum postea: & sicut præcis legibus cautum est, Imperatori quoque & Augustã testamẽtum facere liceat, & mutare. & l. bene à Zenone. vers. eodẽmque modo. C. de quadriẽ. præfer. vbi hæc verba sunt, eodẽmque modo si à serenissimã Augustã aliquid alienetur, quare & nõ eadem vtatur prerogatiua. Iulius autẽ Capitolinus in Pertinace, tradit eadẽ die, qua ipse Pertinax Augustus est appellatus, & Flauia Titianã vxorẽ eius Augustã quoque fuisse appellatã: qui paulò post scribit, hæc vxoris Augustã appellationẽ ipsam Pertinacem nõ recepisse. De sororibus autẽ, vide infra in verbo, Vxoribus, sororibus. De filiabus verò Cornelius Tacitus lib. 15. scribit Neronem filiam suam, quam ex Poppea susceperat, & ipsam quoq; Poppeã Augustã appellasse. Et Suetonius in ipso Nerone c. 35. scribit ex Poppea filiã tulisse Claudiã Augustã, eãque amisisse admodum infantẽ. Et Iulius Capitolinus in vita Antonini Philosophi, scribit filiã ipsius Antonini fuisse Augustã vocatã. Et de aliis quoque inferius dicitur. **c** Siquidem Liuia.] Plinius lib. 15. cap. 30. eodẽmque vlti. Namque, inquit, Liuiã Drusillã, quæ postea Augustã matrimonij nomẽ accepit, cum pãta esset illa Cæsari, &c. Nam & alibi eandẽ Augustã vocat ipse Plinius, scilicet lib. 37. eodẽmq; vlt. cap. 2. Et Dion in Augusto, ad fi. Cum autẽ (ait Græcẽ quidem, sed in hunc sensum) Augusto populus Romanus æternitatẽ immortalitatẽq; donauisset, ei Liuiã, quæ tum Augustã nominabatur, Sacerdotem creauit. Cornelius autem Tacitus lib. 1. Historiã Augustã, scribit in testamẽto Au-

gusti Liuiã ipsam in familiã Iuliã nomẽque Augustã fuisse assumptã. At Suetonius in Claudio, cap. 13. tradit, eandẽ Liuiã id cognominis sibi oblatum recusasse.

d Et Agrippina.] Tacitus lib. 12. Auetur, ait, & Agrippina cognomine Augustã.

e Vxoribus sororibus Traiani.] Plinius in Panegyrico scribit Senatũ obtulisse cognomen Augustarũ vxori sororiq; Traiani, quod certatim deprecatae sunt, iudicãtes plus esse in eo, si vxor & soror Traiani Imperatoris, quã si Augustã dicerentur.

f Et Vitellius matri.] scilicet Sextiliã ex eodem Tacito lib. 18. Sic Capitolini, inquit, ingressus, atq; ibi matrem complexus, Augustã nomine honorauit. Sed & Claudius (quod addendum est) Antonia matri apud Suetonium in vita illius, cap. 11. Et Alexander Seuerus matri quoq; Mammia apud Herodianum lib. 5. post prin.

g Et Faustinae vxori Antoninus.] Vterque & Pius & Philosophus ex Iulio Capitolino in vita vtriusq;. Nam & vtriusq; vxores Faustinae vocabantur, vt ibi videre licet. Et de alterutra loquitur l. si Augustã ff. de lega. 2. à nobis supra citata.

h Sic Iuliani vxor & filia.] Ex Aelio Spartiano in vita illius

i Sacer ignis præiret.] Id enim tributũ fuisse Lucillã Antonini Philosophi Imperatoris filia, vxori primũ Veri & ipsius Imperatoris, & deinde Pompeia tradit Herodianus lib. 1. Et Martia quoque ex concubinis Commodi, & quam prope vxoris loco habuit, idem eod. lib. 1.

k Quem mox sequuti Cæsares.] Vt videre licet ex Herodiano eodẽ lib. 1. non semel, vbi de Lucio Vero, & Commodò: & lib. 2. vbi de Pertinace, & de Macrino: & lib. 7. vbi de nece Alexandri Seueri, & iterum vbi de inauguratione Gordiani.

l More Persarum.] Quorum reges sacer quoq; ignis præiret, vt scriptũ reliquit Q. Curt. li. 3. nõ semel. **m** Tametsi Vitellius &c.] Suetonius in vita illius, cap. 8. in fi. Cognomen, inquit, Germanici delatum ab vniuersis cupidẽ recepit, Augusti distulit, Cæsaris in perpetuum recusauit. Tacitus lib. 17. nomẽ Germanici Vitellio statim additum Cæsarem se appellari etiam victor prohibuit. Et lib. 18. Præmisit in urbem edictum, quo vocabulum Augusti differret, Cæsaris non reciperet, cum de potestate nihil detraheret. Et lib. 19. nec deerat ipse

faris cognomen recusauit, Augusti vero distulit: quod postea deploratis rebus, quũ hostilibus armis premeretur, dimissum reuocauit, & Cæsare se dici voluit: donec post feriemⁿ annorum, haud longo interuallo, Romani principes Antonini cognomẽta sumpsere. Nanque à Pio Antonino, Antoninus Philosophus, vir omni laude dignus: deinde Cõmodus, Caracalla, Geta, Heliogabalus, & alij ex Cæsariibus fama illustres, Antonini nomẽ sibi adoptarunt: voluitq; Seuerus^o Imperator, vt Romani Imperatores, sicut Cæsaris, sic in posterum Antonini nomen ferret, hoc suẽ posteritati longe clarissimum fore arbitratus. Mox succedenti æuo, collapsã re militari, Ataulphus^p Gothorũ rex, Roma debellãta eo vesaniae processit, vt quemadmodum Cæsares, sic in posterũ Romanos principes Ataulphos cognominari destinarit: à quo instituto, sicut à pluribus aliis, postea desitum est. Nomen vero imperatoris^q, prætoribus olim magnarũ laudum titulus fuit: quippe hoc honore velut insigni munere, milites summos duces honestabat: isq; præcipuus honos habebatur semper. Postea nisi illos, quorum ductu & auspicio cõstatum fuisset bellũ, & sub quibus decẽ hominũ^r millia vno prælio cecidissent, aut saltem duo^s millia, quẽ postea consuetudo increbuit, vel denique mille occubuissent, aut præcipua victoria potiti essent, nullos imperatoris nomine dignos putarunt. Propterea Marco^t Crasso, quod urbem Zenodotũ trans Euphratẽ, in belli certamine & in cruento Marte vicit, & ob id imperatoris nomen sibi arrogauit, magnã inuidia fuit, quod nõ multo negotio tantum nomen vendicasset. Pompeius^v, quod in Aphrica Domitium superasset, quodq; ex viginti milibus hostium, vix tria millia effugissent, toto cõspirante exercitu, imperatoris nomine fuit honestatus: qui licet se Imperatorẽ salutari permisisset, nunquam tamẽ epistolis aut chirographis hoc nomen vsurpauit. Iulius Cæsar^w C. Cæsaris pater, quod Syllanis temeribus, multa Samnitum & Lucahorum millia ad Eferniam interfecisset, ab exercitu Imperator fuit appellatus. Mox diuus^x Cæsar, post pericula depulsa, prænomẽ Impe-

ipse vultu, voce, lacrymis misericordiam elicere, largus promissis, & quæ natura trepidantium est, immodicus. Quin. & Cæsarem se dici voluit, aspèrnatus antea, sed tunc superstitione nominis, &c.

n Donec post feriem annorum.] Id videre licet ex Iulio Capitolino, Aelio Lampridio, Aelio Spartiano, Herodiano & aliis vitarum horum Imperatorũ scriptoribus, præsertim verò ipso Spartiano in vita Septimij Seueri.

o Voluitque Seuerus] scilicet Septimius ex Herodoto qui id tradit lib. 3. De qua re etiam loquẽs Aelius Spartianus in vita illius scribit, Antonini nomẽ Balsiano & Geta filiis imposuisse, quod Seuerus ipse in Marci Antonini familiã transire voluisset.

p Ataulphus Gothorum rex.] Id relatũ est à Paulo Orosio lib. Historiarum ad D. Augustum, 7. ca. 29. eodẽmque vlt. & alio Paulo Diacono de Gestis Romanorũ, lib. 13. vbi & illud tradunt Placidia, aut vt alij vocant, Placidia vxoris suã incepto destitit: quod & nos retulimus in nostris legibus conubialibus. l. ii. nu. 12. incipiente Ataulphus.

q Nomen vero Imperatoris.] Appianus Alexandrinus lib. 2. de bellis Ciuilibus, loquens de Atrilio Varo, tradit illum Imperatorẽ, se nominari voluisse. Hanc enim appellationem Prætoribus nõ mediocris apud milites authoritatis: quasi ipsis testificantibus eundem Imperatoris nomine nõ indignum esse. Hunc quippe honore Prætores iam pridem in maximis belli operibus sibi vendicasse, obseruarunt post veteres, Alciatus & Ferretus ad

Cornel. Tacit. lib. 12.

r Et sub quibus x. millia hominum.] Ipse Appianus iis quæ clausula præced. ex eo diximus, hæc subiecit: Nunc autem sub quibus decem millia in bello concidissent, hac appellatione dignos haberi audio.

s Aut saltem duo millia, &c.] Cicero Philip. 14. At si quis Hispanorum, au Gallorum, aut Thracum mille, aut duo millia occidisset, nõ eum hac consuetudine quæ increbuit, Imperatorem appellaret Senatus? tot legionibus caesis, tanta multitudine hostium interfecta, Imperatorij nomẽ adimemus?

t Propterea Marco Crasso.] Aliter Plutarchus in vita illius, vt ibi videre poteris. At illum Imperatorem vocat Cæsar lib. 3. belli Ciuilis. Qui, (inquit, de Parthis loquens) paulo ante M. Crassum Imperatorem interfecerant.

v Pompeius.] Cæsar lib. 3. belli ciuilis, Pompeius, inquit, eo prælio Imperator est appellatus, hoc nomen obtinuit, atque ita se postea salutari passus est, sed neque in literis, quas scribere est solitus, neque in fascibus, insignia laurẽ prætulit. Et Plutarchus id dicit in vita illius. At Plinius id illi testimonij præbuit. lib. 7. c. 26. Toties Imperator antequam miles.

x Iulius Cæsar. C. Cæsaris pater.] Paulus Orosius Historiarum lib. 5. cap. 17.

y Mox diuus Cæsar.] Apud Suetonium in vita illius, cap. 76. Sed & ante quoque in Hispania apud Hircium in bello Hispaniensi.

Antonini.

Ataulphi.

Imperator.

Imperatores qui vocati.

ratoris sibi arrogauit. Deinde Augustus^z Tiberiū & Claudium Drusum^a priuignos hoc nomine nobilitauit. Bello quoq; Germanico fuis fugatisq; hostibus, Tiberio Cæsari^b & Tito^c expugnatis Hierosolymis, miles victor imperatoris nomē dedit, & trophæū posuit. Cicero quoque, quod Parthos ad Amanū profligasset, & Metellus^d quod Sertoriū vicisset, imperatoris nomina tulere. Fertur tamen Curio^e ad Vticam, quod eius opera conductis cōmeatibus, omnium rerum copia abundaret exercitus, imperatoris sibi nomē asciuisse. Et Scipio^f bello ciuili inter Pompeium & Cæsarem, vt pecuniam à prouincialibus cogeret, se imperatorē dixisse. Demum^h Cæsares, ne in crimen inuidiamque inciderent, imperatoris nomen tanquam titulum mitem & honestiorem, abrogato regis vocabulo, iterum & sæpe desumpserunt. Quare Augustusⁱ semel & vicies fuit Imperator dictus, & sequuti principes hoc cognomento persæpe nobilitati sunt. Quod etiam apud Græcos^k fuit usurpatum: quippe Phocion^l vigesimum Imperator dictus est: Aratus^m decimum & septimum imperatorē gessit, Pelopidasⁿ ter & decies, Philopœmenes^o octauum: quem apud Achæos intra annum bis gerere non licebat, sicut apud Spartanos^p bis eundem classis præfectum fieri lege

Cæsares tandem imperatoris nomen sibi assumpserunt.

Achæorū & Spartanorū mos.

z Deinde Augustus Tiberium.] Tradit tamen Suetonius in vita Tiberij, ca. 26. eum hoc Imperatoris prænomē recusasse. Nec alicubi legi eū sic appellatum ab Augusto. Vide sequen. annotat.

a Et Claudium Drusum] Vereor ne hic & in præcedenti annot. Alexander fuerit deceptus, & vtrumq; scilicet Tiberium & Drusum filios Liuij ex Nerone priore marito acceperit, pro Caio & Lucio eiusdem Augusti nepotibus ex Iulia filia, quæ illis Agrippæ pepererat, quos ipse Imperatores appellat & suos successores designat, vt tradit Dion in vita illius.

b Tiberio Cæsari.] Germanico, vt credo, voluit & certè debuit dicere, qui vt scribit Tacitus lib. 1. victis Germanis Imperatoris nomen, auctore Tiberio accepit.

c Et Tito.] Suetonius in vita illius, cau. 5.

d Cicero quoque.] Plutarchus in vita illius, & ipsemet Cicero lib. 2. Epist. famil. epist. eiusdem lib. 9. totius autē voluminis 20. cuius initiū est, Tu vide, vbi dicit se apud Isum deuictis Amanēsis Imperatorem appellatum. Ideoq; & in capite illius epist. & multarum seq. se Imperatorem nuncupat.

e Et Metellus.] Plutarchus in vita Sertorij.

f Fertur tamen Curio.] Ex Cæsare lib. 2. de Bello ciuili: cuius hæc verba sunt, His rebus gestis Curio se in castra ad Bagradā recepit, atq; vniuersi exercitus conclamatione Imperator appellatur.

g Et Scipio.] Ex Cæsare lib. 3. Belli Ciuilis, His, inquit, temporibus Scipio detrimentis quibusdam circa montem Amanum acceptis, Imperatorem sese appellauerat: quo facto ciuitatibus Tyrannicisq; magnas imperauerat pecunias. Item à publicanis suæ prouinciæ debitam biennij pecuniam exegerat, & ab eisdem insequentis anni mutuum acceperat, &c. Quibus adde, & alium Scipionem antiquiorem, nempe eum, cui Africanus cognomen fuit, ita quoq; appellatum ex Liuiio 3. deca. lib. 7. Et Tiberiū Iunio Blefo tribuisse vt Imperator à legionibus saluaretur, deuicto Tactarnate, vt tradit Tacitus lib. 3. nō multo ante fi. Idq; præco erga duces honore, vt ille dicit. De quo etiam Vellius Paterculus li. 2. Syllam quoq; Imperatoris nomen adeptum fuisse ob multas victorias aduersus hostes adeptas,

vt scriptum reliquit Plut. in vita illius. Et Brutum item & Cassium ab exercitu Imperatores vocatos fuisse testis est idem Plutarchus in vita Bruti. Et Q. Cassium Longinum, quod in Lustania Medobregam oppidum, montemq; Herminium expugnasset, Imperatorē appellatum tradit Hircius aut Oppius in bello Alexandrino.

h Demum Cæsares.] Dion in Iulio Cæsare, & ceteri vitarum Imperatorū scriptores. Ipse autem Dion tradit Augusto Cæsari decretum fuisse nomē Imperatoris, non tanquam maxime alicuius pugnae victori, neq; summa dignitate prædito, sed veluti omnium rerum domino, à quo ceteri Imperatores nomen traxere, & ab illo Imperatores Romanos connumerandos. Vide ibi cætera.

i Quare Augustus.] Ex Tacito lib. 1. vbi describēs Pompam rumeris ipsius Augusti, inter titulos honorum eiusdem hunc ponit, nomen Imperatoris semel atque vicies partum.

k Apud Græcos.] Adde & Carthaginenses ex Liuiio 3. deca. lib. 1. non multo post princ. In Afrubalis, locum haud dubia res fuit, quin prerogatiuam militarem, qua extemplo iuuenis Annibal intra prætorium delatus, Imperator ingenti omnium clamore atque assensu appellatus erat, fauor etiam plebis sequeretur.

l Phocion.] Plutarchus in vita illius vno in loco, sed in alio tradit illum quintum supra quadragimum imperium gessisse, quamuis nunquam ipse comitiis interuenisset.

m Aratus.] Id ex Plutarcho est in vita illius, ad finem.

n Pelopidas.] Et id quoque ex eodem Plutarcho in vita illius, etiam ad fi.

o Philopœmenes.] Satis constat ex Plutarcho in eius vita & Liuiio 4. deca. li. 5. & alibi, hunc sapius Imperatorem Achæorum fuisse, sed numerum certum non adscribunt. At Pausanias lib. 8. dicit octavo illum fuisse Ducem Achæorū designatum, cum septuagesimum iam annum esset egressus.

p Apud Spartanos.] Ex Plutarcho in Lyfandro. A sibi tamen idem Plutarchus, scilicet, in Apophtheg. Laconicis inter instituta Lacedæmoniorū scribit illis interdictum fuisse nautis esse, & nauali pugna

vetabatur. Sola mulier Zenobia^q Palmyrensiū regina, quum orientis regnum tueret, armata in virili veste exercitui præfuisse, & Imperatoris nomen tulisse dicitur, cuius auspiciis pleraq; egregie gesta in hostes fuere: sed nō solum Romanos, verum eos qui Albæ regnarunt, qui ante Romulum per annos trecentos fuere, idem obseruasse proditum est. Constat enim à Syluio Ascanij filio, qui secundus ab Ascanio suscepit Albæ regnum, reliquos Albanorum Reges per ordinē successionsis, Syluios cognominatos^r fuisse. Siquidem Aeneas Albanorum rex, & Latinus, & Capis, & Capenus, & Tiberinus, ac reliqui deinceps, quandiu regnum Albæ stetit, Syluij cognomenta ab illo meruere. Sicut Latinis regibus à Murano, qui in Latio regnauit, Murani cognomē inditum ferūt. Quæ quidem res ancipitem mihi animum sæpe agit, cogitatioque subit, cur non exemplo Albanorū & Latinorum, idem quod in imperatoribus, etiam in regibus veteres Romani factitarunt, vt à cōditore vrbs Romulo, reliqui post illum reges, felix faustumque nomē acciperent: cum præsertim ipse vrbs cōditor, bonis artibus partum firmatumque regnū, inter omnia inimica intestaque longe illud maius, auctiusq; reliquerit. Sed hanc quæstiunculam relinquamus, quibus huiuscemodi indagare, ingeniu abunde & negocium est. Parthos quoque idem obseruasse, vt regum cognomenta ferrent, multi prodidere. Etenim Arsaces^s, Scytha vir fortis & strenuus, quum præmete inopia, latrociniis obnoxiam iuuentam ageret, coacta exulum manu, quos Parthos nuncupant, deuicto Seleuco & Mandragora, in regem Parthorū assumptus, illud ita instituit, formauitque, vt diē victoriæ tanquā natalem libertatis, multis post tēpestatibus solemnem celebrarint: qui postquam fato functus est, tanto honori ipsius memoria fuit, vt celebri ad posterorū reges cognomen Arsacis ex suo nomine reliquerit. Nam & Parapatus, & Mithridates, & Pharnaces, & qui post illum regnarūt Parthorū reges, cognomen Arsacis sibi posterisq; illustri titulo propagatum adoptauerunt. Quorū posteros parum legitime regnare dixerūt, nisi ex matris incesto & filij

Zenobia.

Syluij.

Murani.

Parthi.

Incestus Parthorū.

pugna decertare. Verum posterius & in mari eos pugnasse, & cum mari potiri essent, rursus destitisse, cum mores ciuium corrumpi animaduertissent. Sed iterū quoque super hoc mutatos fuisse, quemadmodum & in omnibus alijs.

q Zenobia.] Apud Trebellium, aut vt alij vocant, Treuelliū Pollionem tum in vita illius, tum & in vita Aureliani. Sed his omnibus adde & Reges quoque qui Duces exercitus deligebantur, Imperatores quoque vocatos. Sic enim Antiochus Aetolis Dux delectus aduersus Romanos, Imperator vocatus est apud Liuium quartæ deca. libro 5.

r Syluios cognominatos fuisse.] Dionysius Halicæ. lib. 1. Liuius 1. deca. lib. 1. non multo post prin. Syluius deinde regnat Ascanij filius, casu quodam in syluis natus. Is Aeneam Syluium creat: is deinde Latinum Syluium, ab eo coloniam aliquot deductæ Prisci Latini appellati. Mâsre Syluius post eam omnibus cognomen, qui Albæ regnarunt. Latino Alba ortus, Alba Atys, Aty Capys, Capi Capetus, Capeto Tyberinus, &c. Seruius enarrans eum locum lib. 6. Aeneidos:

Ille (vides) pura iuuenis qui nâitur hâsta,

Albani, inquit, Reges dicti sunt Syluij ab huius nomine, sicut hodièque Romani Imperatores Augusti vocantur: Aegyptij, Ptolemæi: Persæ, Arsacidæ: Latini, Murthani: citatque illud eiusdem Virgilij lib. 12. eiusdem operis,

Murthanum hic ataus, & auorū antiqua sonantem Nomina, per regesque actum genus omne Latino.

Quo etiam in loco idem Seruius, hoc est, ait, cuius nomine maiores omnes Murthani dicti sunt & Reges fuerunt. Scimus enim plerumque solere fieri, vt primi Regis reliqui nomen etiam possideant, vt apud Romanos Augusti vocantur, apud Albanos Syluij, apud Persas Arsacidæ, apud Aegyptios Ptolemæi, apud Athenienses Cectopidæ. Sed quantum ad Persas vide infra in verbo, Etenim Arsaces, ex quo intelliges Seruium lapsum fuisse, & pro Persis Parthos debuisse dicere. Sed & illud de Syluijs voluit Festus Pompeius lib. 17.

s Quæ quidem res.] Totus hic locus Alexandri est.

t Etenim Arsaces.] De hoc Iustinus lib. 41. à quo etiam hic locus sumptus est, nisi quod is Andragoram vocat, quem hic Mandragoram appellat. Sed & de hoc Arsace quædam Strabo lib. 15. nō semel, & Dion in Pompeio, qui & addunt Reges Parthorum ita esse dictos. Et Eusebius in Chronicis Olympiade 133. Et vide quæ diximus in verbo, Syluios cognominatos fuisse.

v Quorum posteros.] Multi tradunt apud Parthos matrimonia parentum & filiorum esse legitima, & inter ceteros Bardesanes in libro de Fato, & D. Clemens lib. Recognitionum 9. & Eusebius lib. preparationis Euangelicæ 3. & iterum 6. cap. 8. & è Poëtis Lucanus lib. 4.

Parthorum dominus quoties sic sanguine mixto Nascitur Arsacides, cui fas implere parentem. Et nos quoque diximus in nostris ll. connubialibus, l. 7. nu. 33.

Palibroti.
Sandracotus,
Tazi-
les.

Nicomede-
des.
Cecropida

Philome-
nes.
Hellenes.
Tigranes.

Pyrrhida.
Mithrida-
tes.

Bagoi.
Candaces.

concubitu editi forent. Quinetiam apud Indos^x hunc aliquando morem inoleuisse accepimus. Nanque Indorum Reges, alios Palibrotos, alios Sandracotus, nonnullos Taxiles, sequente nomine in quemcunque imperium transfret, ob eximiam in bello virtutem denominatos ferunt. Bithynos^y quoque ob prioris Nicomedis claritatem, qui militiae & domus clarus fuit, Nicomedis cognomē regibus indidisse putant: sicut a Cecrope, qui Athenis regnavit primus, Reges Atheniensem Cecropidas nuncupari. Hic enim omnem multitudinem^z in oppida duodecim digesta, partitus fuit quā Theseus obuia eundo periculis, ne hostium praeda forent, velut vnus corporis aluminos, in vnam urbem postea sociavit & coegit. Et Paphlagonū Philomenes^a Thessalorū Hellenes ab Hellenā, & Assyriorū Reges^c Tigranes dicti cognominatiq; sunt. Cum enim Seleucidarum imperium ab Alexandro ad septuaginta supra ducentos annos prouectum fuerit, Tigranis cognomen a primo illo, qui Assyriis praefuit summā iustitiā temperamento, posterius desumpserē, ita vt per ea tempora quatuor supra decem Tigranes Reges denominati ferantur. Quin etiam a Neoptolemo^d Achillis filio, qui Pyrrhus dictus est, Reges Molossorum Pyrrhida, cum ea loca tenuissent & Ponti, Mithridatis^e nomina sumpsere. Is enim cum quo populus Romanus multiplex bellum gessit, a primo Mithridate sextus adnumeratur, quem Eupatorem^f vocitarunt. Fuitq; literis proditum, reges Persarum, qui spadones in regnū asciti fuere, Bagoios^g nuncupari. Et in Meroe, quod Candaces^h praecipua mulier

^x Quinetiam apud Indos.] De his tribus Regum Indorum appellationibus Strabo lib. 15. & praeterea de tertia, Plutarchus in Apophthegmatis Alexandri: & Q. Curtius lib. 8. Sed de Palibrotis alij aliter, nempe hos gentem esse Indorum: & inter hos Pomponius Mela li. 1. vbi de India loquitur: & Plinius li. 6. cap. 19. & Solinus cap. 85. aut aliorum computatione, 55. & Iustinus li. 40. & Plutarchus in Lucullo, & in Pompeio. Maluit autem hic Alexander sequi Strabonem. Caeterum Arrianus de gestis Alexandi li. 8. post prin. meminit Palimborā Indorum urbis maximā. Et postea quoque eodem li. tradit Palimboram amplissimam Indiarum urbem esse in Aedrosorum finibus iuxta Erranoborā & Gangis fluminū concursum. Sed & idem, illo ipso lib. scribit Sandrocottum maximum esse regnum Indiae: & vide infra lib. 2. cap. 31.

^y Bithynos.] Strabo lib. 12. Nicomedia, inquit, dicta de nomine regis cuiusdam Bithyni, qui eam condidit: multi enim eodem nomine vocati fuerunt, veluti Ptolemæi, propter prioris claritatem.

^z Hic enim omnem multitudinem.] Plutarchus in vita Thesei.

^a Et Paphlagonum Philomenes.] Iustinus lib. 37. in fi. Nicomedes, ait, quoniam se tueri iure non poterat, iusto regi redditurum respondit: atq; ita filium suum mutato nomine Philomenem Paphlagonum nomine appellat, & quasi stirpi regiae reddidisset regnum, falso nomine tenet.

^b Thessalorum Hellenes ab Hellenā.] Corrige ex Hellenē, nam hic Hellem vocabatur, ex Solino, cuius verba haec sunt cap. 13. aut, vt alij computant, 14.

^c Et Assyriorum Reges, Tigranes dicti.] Armeniorum dicere, vt opinor, voluit, quorum multos Tigranes reges fuisse legimus, vt videre licet apud Xenophontem Paediae Cuij lib. 3. non multo post prin. valerium maximum lib. 9. cap. 11. Plutarchum in Lucullo, & in Pompeio: Iustinum

lib. 40. Luc. Florum lib. Epitome Liuij 97. & 98. Dionem in Pompeio, statim post princ. Nullum autem Assyriorum praeter vnum & ipsum Armeniae regem qui Syriae regno mutuis fratrum odiis & bello inexpiabili, consumpto, a populo ascitus per 18. annos illo tranquillissime potitus est, sed tandem illo a Lucullo victo, rex Syriae Antiochus Cyricoeni filius appellatur, vt ait Iustinus d. lib. 40. Vide an alibi reperies quod Alex. ab Alex. hic dicit. d A Neoptolemo.] Plutarchus in Pyrrho, in princip.

^e Ponti Mithridatis.] Plutarchus in Demetrio scribit Mithridatē Ariobarzani filium genus regum qui deinde Pōto imperitarūt, post octauam successione, a Romanis destructam posteris suis reliquisse. Huius quoque primi Mithridatis meminit & Probus Aemilius in Datami.

^f Quem Eupatorem vocitarunt.] De quo Strabo lib. 1. & lib. 6. ad fi. & lib. 7. & lib. 10. & 12. non semel.

^g Bagoios nuncupari.] Plinius lib. 13. cap. 4. Clarissima, inquit, omnium quas regias appellauerunt ab honore, quoniam regibus tantum Persidis seruabantur, Babylone nata vno in horto Bagoi, aut, vt alij legunt Bagoi: & subdit, ita enim vocant spadones qui apud eos etiam regnauerunt. De Bagoi quoq; Eunuchō rege Aegyptio Aelianus lib. 6 de varia historia, vbi de Artaxerxis cognomento Ochi occisione loquitur. Et Plutarchus in li. 2. de fortuna Alexandi. Bagoi, inquit, eunuchus Oorfae & Doris Persarum Imperiū quasi humeris sublatum imposuit. Et Q. Curtius lib. 8. de gestis Alexandri mentionem facit Bagoi Eunuchi ipsius Alexandri. Et Diodorus lib. 17. cum mille militum praefectum ait. Quid, autem libro 2. Amor. Elcgia 2. seruū puellae custodem Bagoi vocat.

Quem penes est dominam seruandi cura Ba'ioe,

Dum perago tecum pauca sed apra, vaca.

^h Candaces.] Strabo lib. 17. Plinius lib. 6. cap.

29. ad fin.

regnum tenuisset, reginas in posterum Candaces cognominari: eaque obseruatio constans & per diu mansit. Nec me praeterit, Aegyptios quoq; Reges eandem consuetudinem vsurpasse, vt in pleraque historia est. Siquidem cum antea Pharaonesⁱ dicerentur, Ptolemæus^k Lagus gregarij militis filius, qui Aegyptum armis sibi vendicarat, post res cum Antigono compositas, cum quo multiplici bello & immodica similitate conflictatus est, Aegypti regnum quandiu vixit, moribus & disciplinis mirifice instruxit ornauitq;. Is igitur iam grandis natu, morbo absumptus est, magno de se, vt de tam bene merito principe, desiderio relicto: cuius memoriam Alexandrini tanta charitate prosequuti fuere, vt Philadelpho qui post eum regnavit, & reliquis Aegypti regibus ab illius nomine, Ptolemæi cognomen^l indiderint. Nam & Euergetes, qui Philadelpho successit, & Philopator, qui Tryphon^m, & Epiphanes, & Philomator, & alter Euergetes Phiton appellatus, & Lagus, & Auletēs Aegyptiorum reges, ab illo Ptolemæi dicti cognominatiq; sunt. Hic enim Philadelphus Stratōnis discipulus fuit, omni doctrinae genere clarus, qui cum viribusⁿ attenuatis, infirma valetudine laboraret, miro discendi studio affectus, nobilem illam omnium sermonibus^o celebratam bibliothecam, conquisitis vndiq; exemplaribus, omniumque linguarum voluminibus construxit, pulcherrimū sanē regiae opulentiae monumentum, quā ad primum Alexandrinum durauit bellum. Quem Philadelphum, Philomatorē^p & Philopatorē^q ob neces parētibus & germanis fratribus illatas, per antiphrasin & irrisionem vocitarunt: sicut Euergeten^r quod deorum simulacra a Cambyse disiecta restituerat, quasi beneficū: & Auletē^s diffamatissimū, quod super caetera flagitia & dedecora, choraulam & tibias exerceret. Hunc enim Auletē ob similitatem Aegyptij regno exegere: qui Romam exul cum venisset, a senatu populoq; Romano benignē exceptus, in Aegypti regnum ab Aul. Gabinio reductus & restitutus fuit. Post quem Alexandrini Cleopatram & Ptolemæum puerum regno praefecere, sed mota seditione, a factione alterius partis, Cleopatra in Syria exulauit, atq; ex illo Aegypti regnum penes puerum stetit. Hic est enim Ptolemæus^v ille puer, qui Pompeium Magnum ex Pharfalo fugientem, ministro Achilla & Photino miseranda nece affecit: exindeque Alexandrinorum res, vrgente fato, in peius magis ac magis ruere visae sunt: donec^x Augustus terra marique victor, Actiaco praelio superatis Alexandrinis, Antonioq; & Cleopatra, quam matrimonio sibi deuinxerat, victis necatisque, Aegyptū omnem stipendio superimposito prouinciam effecit,

Pharaones.
Ptolemæi.

Ptolemæi.
Philadelpho
bibliotheca.

Ptol. Philomator & Philopator vnde dicti.
Ptol. Euergetes.
Ptol. Auletēs.
Ptol. Auletēs. exul restitutus ab A. Gabinio.
Ptol. puer.

ANNO TATIONES.

29. ad fi. Eusebius historię Ecclesiasticę lib. 2. cap. 1. D. Lucas in Actis Apostolorum cap. 8.

ⁱ Pharaones.] Ex sacris Bibliorum libris.

^k Ptolemæus.] Hanc Ptolemæorum seriem latē descripserunt Strabo lib. 17. & Pausanias lib. 1.

^l Ptolemæi cognomen^l indiderint.] Id quod nos ex Seruio & Strabone diximus supra in verbo, Syluios, cognominatos fuisse.

^m Tryphon.] Ultra eos quos supra citauimus in verbo, Ptolemæus. Plinius lib. 7. cap. 56.

ⁿ Qui cum viribus attenuatis &c.] Strabo lib. 17.

^o Omnium sermonibus celebratam bibliothecam.] Et inter caeteros Plinij lib. 35. cap. 1. Gelij lib. 6. cap. 17. eodemq; vlt. Et Plutarchi in Cæsare, & Athenę lib. Dipnosophistarum, 1. cap. 1. vbi & alias celeberrimas bibliothecas commemorat.

^p Philomatorē.] Iustinus lib. 29.

^q Philopatorē.] Aliter Pausanias lib. 1.

^r Euergete.] Ex Plutarcho in Coriolano, non

multo post prin. Et in lib. de fortuna Alexandri, 2. s Auletē diffamatissimū.] Strabo lib.

17. Sed omnes, inquit, Ptolemæi post tertium malē vixerunt, delitiis corrupti: omnium verō pessimē

quartus, septimus & vltimus Auletēs, qui praeter alia flagitia etiam choraulam exercuit, & aded in ea gloriabatur, vt non cūctaretur certamina in regia celebrare, ad quā & ipse cum aliis certaturus

prodibat. Hicq; est quem Alexandrini exegerunt. Et post pauca, interea Auletē Romam profectus Pompeius suscipit, & Senatū commendat ac de

reductione eius agit: & quibusdam interiectis, dicit illum fuisse a Gabinio reductum.

^t Post quem Alexandrini.] Strabo d. lib. 17.

^v Hic est enim Ptolemæus.] Plutarchus in vita Pompeij, ad fi. & Appianus Alexandrinus bellorum ciuiliū lib. 2.

^x Donec Augustus.] Strabo lib. 17. Eusebius in Chronicis Olympiade 187. Suetonius in Augusto, cap. 18.

y Primus

quam primus Romanorum Cornelius Gallus praefes administravit. Tunc primum sub praesidibus haberecepta est, atque ex illo finis regum Aegyptiorum fuit.

y Primus Romanorum Cornel. Gallus.] Idem Euseb. ubi supra, Aegestippus lib. 2. & Dion in Augusto.

Quae potestas, quantumque ius aduersus reliquos magistratus, tribunis plebis Romae fuerit. Cap. III.

Tribuni plebis quando creati primum.

Tribunos plebis, quos plebe à patribus discedente, & ad sacrum montem secedente, sacrosanctos sibi plebs creauit, nec iuri dicundo, nec postulatis ciuium noscendis, sicut alios magistratus, sed vt auxilij latio aduersus consules esset, & illos qui insolenter in plebem insultarent, utque praesides libertatis custodesque forent, creatos accepimus. Ideo nec in sella curuli sedere, nec purpuratos incedere, nec licetorem vt consules praetoresque, sed viatorem habere illos satis constat. Causa autem haec est, quod tribunus plebis, populi Romani magistratus non est: propterea cum consulum, praetorum, & aedilium, reliquorumque magistratum, creato dictatore, iurisdictio cesset & conuincat, solos tribunos plebis in potestate esse liquet. Ex reliquis praeterea magistratibus, cum multi vocationem & cognitionem habeant, apud tribunos tantum prehensionem esse absque vocatione, memoria datum est. Prehendere enim tribuno plebis licet, & in carcerem mittere, iure sacrosanctae potestatis, etiam consulem, praetorem, censoresque, M. Drusi exemplo, qui tribunus plebis, Philippum consulem, quia concionantem interpellarat, praecipitem egit in carcerem, ita vt non modica vis sanguinis è naribus

Tribunus plebis viatorem habebat.

Tribunus plebis potestas.

Tribuni in prohibendo potestas.

ANNOTATIONES IN CAP. III.

a Tribunus plebis.] Haec sunt ex Liuius, 1. decadis lib. 2. & Plutarcho in vita Coriolani. **b** Ideo nec in sella &c.] Plutarchus Problem. cap. 81. Quid est, inquit, quod Tribunus purpuram non portat, cum ceteri magistratus purpurati incedant? An quod Tribunus omnino magistratus non est? Nam nec licetores habet, nec in sella curuli, sed sedens ius dicit &c. Nam postea alias rationes affert, quae & huc pertinent, quas ibi videre poteris. Cicero autem Philippi. 2. inuehit in Antonium, quod Tribunus licetores laureatos habuisset qui illum antecederant. **c** Sed viatorem habere.] Liuius 1. Decadis lib. 2. Ardens, inquit, ita Tribunus viatorem mittit ad Consulem: & A. Gellius lib. 13. cap. 12. **d** Magistratus non est.] Sunt propria verba Liuii 1. Decadis lib. 2. Consul, inquit, negare ius esse Tribuno in quenquam, nisi in plebeium: non enim populi, sed plebis cum magistratum esse. Plutarchus autem d. cap. 81. Proble. omnino magistratum non esse vt supra ex eo diximus. **e** Properea cum Consulibus &c.] Plutarchus ubi supra, scribit nec creato quidem Dictatore Tribunus potestatem deponere, sed cum omnis potestas & imperium ad Dictatorem redeat, soli omnium magistratum retineat, quasi imperium nullum gerentes, & alium quendam in republica locum obtinentes. Et idem propemodum tradit idem Plutarchus tum in vita Fabij maximi, tum & Antonij. Ante hos Polybius lib. 3. Dictatoris, inquit, summum liberumque imperium, sub quo mox ceteri magistratus cessant, exceptis Tribunis. **f** Ex reliquis praeterea &c.] Gellius libro 13.

cap. 12. autoritate Atteij Capitonis & Varronis, & aliorum, multis ostendit Tribunus plebis prehensionem non etiam vocationem habere.

g Iure sacrosanctae potestatis.] Verba sunt Liuii 3. Decadis, lib. 9. Quem, inquit, comprehendere Tribuni iuberent, ac iure sacrosanctae potestatis reducerent.

h Etiam Consulem, Praetorem, Censorem.] De Consulibus mox subiicit exemplum, cui & alia addam. De Censore habes testimonium ex Liuius 1. Decad. lib. 9. ubi P. Sempronius Consul Appium Claudium Censorem in vincula duci iussit. Sed & de Tribunis militum consulari potestate, testimonium habes Liuii 1. Decad. lib. 5.

i M. Drusi exemplo.] Id ex Valerio maximo est, libro nono, capite quinto. Verum & huic exemplo adde & aliud, Lucium Licinium Luculum, & Aulum Posthumium Albinum Consules, cum delectum seuerè agerent, nec quenquam gratia dimitterent, à Tribunis plebis qui pro amicis suis vocationem impetrare non potuerant, in carcerem fuisse coniectos, vt tradit L. Florus Epitome Liuii lib. 48. Qui & ipse lib. 55. scribit Tribunos plebis, quia non impetrarant, vt sibi denos quos vellent milites eximere liceret, Consules in carcerem mitti iussisse. Tiberius autem Gracchus in oratione quam habuit post abrogationem Octauij sui collegae à populo factam, inter cetera haec dicebat, Elle vero pergrauè si Consul à Tribuno plebis in carcerem duci possit, ipse autem Tribunos à plebe deponi & abrogari non possit; vt scribit Plutarchus in vita illius. Apud Liuium autem 1. Decad. lib. 4. Tribuni plebis pronunciantur placere

efflueret. Etiam ab iniuria quae coram fieret inhibere, multamque indicere Consuli, Dictatorique & reliquis Magistratibus Tribunus pro imperio poterat. Intercessionem quoque aduersus reliquorum potentiam magistratum, apud Tribunos plebis tantummodo sunt. Contra verò Dictatoris imperium, à quo non est prouocatio, Tribunis intercedendi facultas non est, quamuis plerique contra Dictatoris iussum, Tribuni intercessionem valuisse contendant, Q. Fabij exemplo, qui cum Magister equitum esset, & in eum, quod contra vetitum pugnasset, L. Papyrius Dictator animaduertere vellet, M. Fabius pater, qui ter Consul Dictatorque fuerat, Tribunos plebis & populum appellauit, qui intercessionem suam & si precariam praestitissent opem, reum tamen supplicio eximere. Ego autem cum id aliter compertum non habeam, Tribunitiam potestatem semper Dictatoris imperio celsisse ausim asseuerare. Ab vno quoque Tribunorum ad reliquos Tribunos prouocare licere, ipsosque intercedere posse, non est controversia. Neque enim leuis est vnus Tribuni in prohibendo potestas. Siquidem vno aliquid fieri negante, nihil ceteri, etiam si plures numero sint, decernere valent. Id tamen lege cautum erat, ne ultra mille passus ab vrbe ad Tribunos prouocatio foret. Idem siquid sublata intercessionem Tribunorum, per populum agerent, extra urbem ultra mille passus comitiis indictis, & senatu euocato, decernerent. Tunc enim sine imperio Tribunus censebatur. Capitis etiam diem dicere Dictatori vel Consulibus, postquam abiire magistratum, & reliquis magistratibus dum in honore sunt, Tribunorum potestatis est. Illud certe satis constat, neque Tribuno plebis

ANNOTATIONES.

q Ab vno quoque.] Id enim videre licet ex Gellio lib. 7. cap. 19.

r Siquidem vno.] Dionysius Halicarn. lib. 9. statum post prin. Et id quidem Plutarchus etiam aperte declarat, tum in Gracchis, tum in Catone Uticensi. Imò verò Polybius lib. 6. Siquis (inquit) ex Tribunis vnus duntaxat resistat, non poterit Senatus aliquid ad effectum perducere, imò ne consistere quidem, aut omnino aliquid proficisci.

s Id tamen lege cautum erat.] Liuius 1. Decad. lib. 3. Neque enim, inquit, prouocationem esse longius ab vrbe mille passuum, & Tribunos si eò veniant, in alia turba Quiritium subiectos fore consulari imperio.

t Dictatori.] Liuius Decad. 1. lib. 7. de L. Manlio postquam dictatura abiit, sic habet, dies Manlio dicitur à M. Pomponio Tribuno plebis.

v Consulibus.] Idem 1. Decad. lib. 2. Consilius & Genutius Trib. plebis diem dixere T. Menenio anni praecedentis Consuli, illumque condemnarunt. Et paulò post alij Trib. plebis diem quoque dixere Sp. Seruilio, mox quam Consulatu abiit. Et lib. 3. alij Trib. diem quoque dixere Sp. Tarpeio & Aulo Aeternio, & aliis quibusdam Consulibus postquam magistratu abiiret: & aliis saepe.

x Et reliquis magistratibus.] Valerius Maximus lib. 6. cap. 5. tradit Tiberio Graccho & C. Claudio ob nimis seuerè gestam Censuram diem M. Popilium Trib. perduellionis ad populum dixisse: nec tamen aperte autem etiamnum Censuram gererent, an verò ea decessissent. Sed & idem lib. 7. c. 2. scribit Claudiū Neronem & L. Salinatorem reos actos à Cn. Bebio Trib. ple. ob nimis etiam asperè actam censuram.

y Illud certe satis constat.] Ex Dionysio Halicarn. lib. 9.

z Ego autem.] Id auctoris est: sed vide tamen quod Plutarchus scripsit in Camillo. Nempe eum Dictatorem ius in foro dicentem licetores Tribuno-

rum plebis nixos fuisse inuitum ducere ad ipsos Tribunos.

q Ab vno quoque.] Id enim videre licet ex Gellio lib. 7. cap. 19.

r Siquidem vno.] Dionysius Halicarn. lib. 9. statum post prin. Et id quidem Plutarchus etiam aperte declarat, tum in Gracchis, tum in Catone Uticensi. Imò verò Polybius lib. 6. Siquis (inquit) ex Tribunis vnus duntaxat resistat, non poterit Senatus aliquid ad effectum perducere, imò ne consistere quidem, aut omnino aliquid proficisci.

s Id tamen lege cautum erat.] Liuius 1. Decad. lib. 3. Neque enim, inquit, prouocationem esse longius ab vrbe mille passuum, & Tribunos si eò veniant, in alia turba Quiritium subiectos fore consulari imperio.

t Dictatori.] Liuius Decad. 1. lib. 7. de L. Manlio postquam dictatura abiit, sic habet, dies Manlio dicitur à M. Pomponio Tribuno plebis.

v Consulibus.] Idem 1. Decad. lib. 2. Consilius & Genutius Trib. plebis diem dixere T. Menenio anni praecedentis Consuli, illumque condemnarunt. Et paulò post alij Trib. plebis diem quoque dixere Sp. Seruilio, mox quam Consulatu abiit. Et lib. 3. alij Trib. diem quoque dixere Sp. Tarpeio & Aulo Aeternio, & aliis quibusdam Consulibus postquam magistratu abiiret: & aliis saepe.

x Et reliquis magistratibus.] Valerius Maximus lib. 6. cap. 5. tradit Tiberio Graccho & C. Claudio ob nimis seuerè gestam Censuram diem M. Popilium Trib. perduellionis ad populum dixisse: nec tamen aperte autem etiamnum Censuram gererent, an verò ea decessissent. Sed & idem lib. 7. c. 2. scribit Claudiū Neronem & L. Salinatorem reos actos à Cn. Bebio Trib. ple. ob nimis etiam asperè actam censuram.

y Illud certe satis constat.] Ex Dionysio Halicarn. lib. 9.

diem integrū ab vrbe abesset, ne auxilij latio cū opus fuerit, ciuibus desit: sicut Heduis in more fuit, vt qui summum gerit imperium, finibus excedere non possit. ^a Neq; cum qui parentem superstitem habeat, Tribunū plebis esse oportere. Propterea Seruilius, qui Tribunatum gesserat, falso Tribunus esse creditus est: quod patrem, quem obiisse mortem opinio inualuerat, viuere constabat. ^b Quin & illud animaduertimus, Tribunis quoties oportere visum fuit, habendi & dissoluendi senatus, ^c nonnunquam, ne consularia comitia fiant, intercedendi ius potestatemque fuisse. Ipsis tamen cum frequens haberetur senatus, ^d intra limites curiæ adesse non licebat: sed positus ante curiæ fores subselliis, quæ ad populum pertinerent, senatusconsulta excipere: quæ si probarent, T, litera subscribere solebant. Si autem minimè rata esse vellent, poterat senatusconsultum per intercessionem Tribunitias impediri. Tametsi duo posteriore, Tribunum frequenti curia, de his quæ ad populum pertinerent, senatum sæpe consuluisse, ^e ibique subsellia habuisse, inter exempla inueniamus: donec Atinio plebiscito Tribuni plebis senatores effici meruerit. ^f Possit etiam plebem consulere, & rogationes ad populum ferre, ac super his leges promulgare, quæ plebiscita dicta sunt, Tribunitie potestatis esse nemo dubitauit: quod quidem concilium in æde Vulcani frequentes habuere, ibique si qua turbulenta confusio esset, in qua consulto opus foret, plebeios aduocare, & concionem frequentissimo concilio habere assueuerant. In quo templo canes pro ædituis esse, & sacrilegis tantum adlatrare, fama ferebat: ^h sicut apud Aetnam in Vulcani templo canes lucum & templum asseruare dicunt: ⁱ & in Daunia, Achaia Mineruæ delubro, atque in Creta Dictææ matris æde canes enutriti traduntur, qui Græcis subblandiuntur, barbaros verò insectantur. ^k In sinu quoque Adriatico Diomedææ aues Græcis mites, Barbaris verò infestæ sunt. ^l Hoc etiam

Canes in
repleti pro
aditu.

Diomedææ
aues.

ANNO TATIONES.

licarnasseo. lib. 8. Gellio, lib. 3. cap. 2. Macrobio, libro Saturni. 1. cap. 3. & Seruio enarrantem eum locum Virgilij lib. 5. Aeneid.

Et me seuus equis Oriens afflauit anhelis.

z Sicut Heduis.] Cæsar lib. Commentariorum belli Gallici. 7. Legibus, inquit, Heduum quoniam summum magistratum obtinerent, excedere ex finibus non liceret.

a Neq; eum &c.] Liuius 3. Decad. lib. 7. Seruilius, inquit negabant iure aut Trib. plebis fuisse, aut Aedilem esse, quod patrem eius, quem Triumuirum agrarium occisum à Boiis circa Mutinam esse, opinio per decem annos fuerat viuere, atque in hostium potestate esse satis constabat. Et eiusdem Decad. lib. 10. de eadem re loquens, Larum ait, ad populum, ne Cn. Seruilio fraudi esset, quod patre, qui sella Curuli sedisset, viuo, cum id ignoraret, Tribunus plebis atque Aedilis plebis fuisset, contra quam legibus sancitum erat.

b Quin & illud.] Appianus Alexandrinus libro 2. bellorum ciuiliū, de Curione Tribuno plebis loquens, cum nihil peregisset imperfectis adhuc rebus Senatus dissoluit: id enim Tribuno facere licebat. Idque etiam videri potest ex Liuiō, 1. Decad. lib. 4. non multo post princ.

c Nonnunquam ne comitia consularia fiant.] Liuius 1. Decad. lib. 3.

d Intra limites Curia.] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. quo tractat de institutis antiquis: cuius hæc verba sunt, Illud quoque memoria repetendum est, quod Tribunis ple. intrare Curiam non licebat, ante valuas autem positis subselliis decreta patrum

diligentissima cura examinabant, vt si qua ex eis improbassent, rata esse non sinerent. Itaque veteribus Senatusconsultis, T, litera subscribi solebat, eaque nota significabatur illa Trib. quoque censuisse.

e Ibiq; subsellia habuisse.] Nam & subsellia Tribunorum, Triumuirorum, & Quæstorum sunt propria, vt scribit Alconius Pedianus in 1. acti. in Verrem. Legimus autem apud Dionysium Halicarnasseum. lib. 10. non longè à princ. Tribunos plebis Senatui interfuisse.

f Donec Atinio Plebiscito.] Sanè scio duos Patritios & Consulares viros Sp. Tarpeium & A. Aeternium, Tribunos plebis, fuisse cooptatos apud Liuium 1. Decad. lib. 3.

g Possit etiam plebem consulere.] Vide infra lib. 6. cap. 23.

h Sicut apud Aetnam.] Idem Gyraldus de diis gentium, & Cælius Rhodiginus lib. 23. cap. 29. nullo ab illis citato authore. Simile autem quippiam refert Plutarchus Aratum Sicyonium in vita illius fecisse: nempe quinquaginta canes cum quibusdam militibus, Acrocorinthi custodiæ commisit.

i Et in Daunia.] Aristoteles, si is est, περι θαυμασιων ανθρωπων, id est, de mirabilibus auscultationibus, c. 106.

k In sinu quoque Adriatico.] Aristoteles in illo eodem libro cap. 73. & Seruius lib. 11. Aeneid. in eum locum,

Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur.

l Hoc etiam notatum est.] Plutarchus Probl. cap. 81. scribit, C. Curionem dicere solitū, Tribunum plebis abiectum esse, nec aspectu grauem, nec aditu

difficilem,

notatum est, tribuni plebis domum cuius patere, forēsque illius per diem perq; noctem reclusas esse oportere. Cuius rei causam quærentibus nobis, illud probabile visum, quod congressus faciles ad se præbere, & neminem aditu arcere debet. Nam soli tribuno, noctu pariter & die cuius opem imploranti præsto esse, & ius auxiliij sui expedire, atque à cuiusque magistratus nimia potentia plebem tueri fas est.

ANNO TATIONES.

difficilem, sed facilem ac multitudini commodum per tanquam portus quidam & profugium, quibus & tractabilem. Vnde nec domus Tribunitiæ iam opitulandum esset, patebat. nam claudi mos erat, sed noctu & interdiu sem-

Quid verbum sino, cum negandi aduerbio apud iureconsultos designet, & quam vim habeat in edictis. Cap. IIII.

Rguebat quispiam negligentia colonum suum, quem partiarium habebat, quod cum fundum suburbanum in agro Neapolitano, vt vetus illius regionis mos est, colendum locauisset, in lege locationis ita scriptum fuit: Vt colonus fundum bene coleret, bene irrigaret, bene stercoret, ne quempiam iniussu domini in fundum ingredi sineret. Cum postea dominus poma & fructus arborum clam sublato, & ex his nihil ad iustam magnitudinem crescere, quin furto subtractum foret, reperisset: coloni negligentiam incuriamque acerbè atque acriter apud iudices criminatus est: quantique sua interesset, tanti litem aestimari poscebat. Cumque colonus secundum locationis legem, se neminem admisisset, aut in fundum ingredi suisset contenderet, contra stabat fundi dominus, vehementique obiurgatione colonum incessabat, cum non modo non admittere quempiam, sed etiam euigilare atque attendere ne quis ingrederetur, debuisset. Quibus iurgis ad multam diem protractis, tandem secundum domini postulata iudices litem dedere, quantique domini interesset, tanti litem contra colonum aestimarunt. Sed cum post immodicas altercationes sedata res & composita viderentur, ambòque & colonus & dominus discessissent: percontatus ego sum iudices, quibus rationibus adducti, contra colonum litem aestimassent: nam pacto stetisse videbatur, si neminem permissu suo in fundum ingredi suisset: atque ideo secundum pacti legem potius absoluendus quam condemnandus fuit. Tum ex his vnus literis homo multis præditus, comprobata quæstione: Verbum, inquit, sino, in conuentione positum, si cum negandi aduerbio ponatur, non solum hanc habet vim, vt quis contra facientem prohibere debeat: sed vt impense operam det, ne ob secordiam negligentiamque secus fiat: quod nisi factum fuerit, culpa commissa est: debuit ergo colonus iuxta conuentionem deductam in chirographo, non solum ingredi volentem prohibere: sed enixè dare operam, & fundum ita custodire, ne quid ob secordiam furti damniue dominus pateretur: quod quia molliter fecit atque neglexit, iure mulctandus fuit. Et ne, inquit, me hoc tantum asseuerare putes, poterit apud te multum fidei fecisse Alphenus iuris publici priuatique peritus, qui de hac quæstione, de qua tu modo quæris, consultus, ita respondit: (tum ibi libellum mirandæ vetustatis è sinu depromit, corrosis iam & senio labentibus literis. In eo ita scriptum fuit) Redemptor sylvam necædito, neve findito, neve deurito: neve quem findere, cædere, vrere finito. Respondit Alphenus, locatorem potius id videri voluisse, vt redemptor non solum si quem casu vidisset sylvam cædere, prohiberet: sed vt curaret dare operam, ne quis cæderet. Quod cum legissemus, tum plane animaduertimus, grauiter simul & verè litem aestimaram & iudicatam fuisse.

Sino cū negatione.

ANNO TATIONES IN CAP. IIII.

Hoc capit nulla adnotatione indiget, quippe quod tantum vim & naturam verbi sinendi declarat ex Alpheni Iuriconsulti, in l. locationis. ff. locat.

Ex quot militibus decuria, centuria, ordo, manipulus, vexillum, turma, cohors & legio, à Romanis scribi consueverint. Cap. V.

N antiquis annalibus illorum qui in re militari docti Romani moris & iuris fuere, inter cetera scriptum inuenimus, militum ordines in acie instruenda, alios minores, nonnullos maiores descriptos fuisse: quo facilius cuius ordinis quisque miles; cuiusque manipuli esset, & sub quo duce militaret, dignosci animaduerti que posset. Ideo imperatores singulas centurias ex centum peditibus, decurias vero ex decem equitibus scribere solitauerunt; ut hac militum descriptione distinctior acies & instructior fieret. Ordo autem, minor centuria, maiorque decuria, ex sexaginta militibus constat, cui præerat vexillarius, plerunque centurio, aut ordinis ductor. Manipulus leuis ex viginti militibus & turba scutorum fit, Persis ex viginti quatuor, militesque manipulares appellati. Huic etiam centurio præerat, quem manipulem vocitarunt. Manipulos vero quindecim suis interuallis distinctos, in prima acie velut fortissimum robur plerunque imperatores locarunt. Leuisque manipulus dictus, quod hastis miles gæssique, non armis grauioribus munitur. Turma quasi terma, triginta equites, hoc est, tres decurias, & decuriones tres vetusto more recipit, qui honore præstant & ordine. Ex tribus enim centuriis, Ramnensi, Titienfi, & Luceri, (quas à prima origine ad belli pacisque munia Romulus instituerat) triginta equites singulis conficiendis turmis scribere solitus fuit, exque ea lectione turma constituta. Sed turma ex equitibus, centuria fit ex peditibus. Has quoque tribus veteres nuncuparunt, & qui his præstant, tribuni vocati. Primipilus ex tribus vexillis constat, qui centurionem habet, cui primipili nomen, qui ordine primus erat: siquidem centurio primus, & primipilus, ac primi ordinis ductor, idem fuit: post quem ductor popularium, in Romanis castris sæpe munit, & ordines duxit. Vexillum ex centum octoginta tribus hominibus fit. Horum

Centuria. Decuria.

Ordo.

Manipulus leuis.

Turma.

Centuria. Tribus. Tribuni. Primipilus.

Vexillum.

ANNOTATIONES IN CAP. V.

Principium huius cap. ferè totum est ex Liuiio. 1. Decad. lib. 8. Sed quod paulò post dicitur, centurias peditum esse, decurias equitum: Cicero tamen in 7. Philippica loquitur de centuriis equitum: uti etiam facit Liuius 1. Decad. lib. 1. in regno Tarquinij Prisci. Et quod non omittendum ducimus, Asconius Pædianus in 3. actione in Verrem ad h. scribit, decurias honestiorum esse, centurias inferiorum.

Manipulus leuis. Et hæc Liuij eodem loco: sed quod is dicit manipulum leuem esse 20. militum, Xenophon Pædiæ Ciri lib. 6. simpliciter dicit manipulum esse 24. Cæterum Donatus enarrans eum locum lib. 11. Aeneid.

Tu Voluse armari Volsorum edice manipulis.

Aiunt, inquit, Manipulum dici ducentorum militum numerum sub vno rectore constitutum.

Turma quasi terma. Ex Varrone lib. 1. aut aliorum computatione 4. de lingua Latina: Sexto Pompeio in verbo, turmam: & Vegetio lib. 2. Rei militaris, cap. 14.

Ex tribus enim &c. Liuius, 1. Decad. lib. 1. Asconius Pædianus in 3. actione in Verrem: & Seruius in lib. 5. Aeneidos Virgilij, ibi.

Tres equitum turma.

Sed turma ex equitibus, &c. Hanc differentiam etiam posuit Vegetius d. lib. 2. cap. 14. & Seruius in eum locum, lib. 9. Aeneidos,

Cætera dum legio campis instructa moratur.

Hinc autem equitum turma Virgilio, lib. 5. Aeneidos, eo loco quem nuper citauimus. Cæterum Liuius 3. Decad. lib. 10. ut turmas etiam equitibus attribuit ut cæteri, ita peditibus cohortes: Equites, inquit, in turmas, pedites in cohortes, sicut quondam à Romanis Centurionatus didicerat, distribuit. Iam autem diximus centuriam quoque de equitibus dici Tullio & Liuiio.

Tribuni vocati. Asconius vbi supra & Modestus in libro de vocabulis rei militaris.

Primipilus ex tribus vexillis. Liuius d. lib. 8. Decad. 1.

Cui primipili. Idem Liuius eiusdem 1. Decad. lib. 7. paulò ante fi. Qui, inquit, a terius propè annis, & Tribunus militum, & primus Centurio erat, quem nunc primipili appellant. Sed & adde & hunc principem primum centurionem, ex eodem 3. Decad. lib. 5. T. inquit, Pedanius princeps primus centurio, cum signifero: signum ademisisset, &c. Cæsar autem belli Ciuilis lib. 1. L. inquit, Puppius primipili centurio adducitur. & alibi eodem lib. Ex Afranianis interficiuntur T. Cecilius primipili centurio.

Vexillum ex centum. Liuius 1. Decad. lib. 8. Primum, ait, vexillum Triarios habebat, veteranum militem spectatæ virtutis: secundum Rorarios minus roboris ætate factisque: tertium Accensos minimæ fiducia manum, eò & in posteriorem aciem reiciebantur.

Triarios habebat, veteranum militem spectatæ virtutis: secundum Rorarios minus roboris ætate factisque: tertium Accensos minimæ fiducia manum, eò & in posteriorem aciem reiciebantur.

i Triarios

primum triarios habet veteranos, & summæ virtutis milites: secundum rorarios, fiducia paulo minoris: tertium verò accensos, qui minimi roboris, vel in fronte locati, primos congressus excipiebant, vel in postremam aciem reiciebantur. Cohors alia milliaria, ea mille quingentos pedites, equites verò centum triginta duos habet. Cuius generis cohortes, quod ex lecto milite constabant: ad subita belli, quò lapsam aciem repararent, seruare soliti sunt. Aliæ quingentariæ, quas ex quingentis quinquaginta peditibus, equitibus verò sexaginta sex plerunque describere. Ex quibus nonnullæ consulares, alia prætoriar, alia vrbana, multa legionaria, pleraque auxiliares dictæ. Cuius generis cohortes numero decem, iustam efficiunt legionem. Tametsi cohortes quinquagenarias apud Latinos, Samnites & Hernicos, & apud Camertes sexcentorum militum quadoque descriptas legamus, quas in centurias, centurias verò in contubernia, nonnunquam duces diuisere, ut decem militibus vno tabernaculo degentibus præesset vnus, qui contubernij caput foret, ipsaque cohabitatio contubernium dicta. Cyrus tamen contubernia pro numero centurionum diuisisse fertur, singulisque tabernaculis centum milites cohabitare iussisse, qui vno conuictu viuerent, & sub eodem Centurione militarent. Lycurgus verò ad maximos conatus, turmam quadratam ex quinquaginta equitibus fecit, quam ἑλαμιὸν vocitauit: qui etiam equites ac pedites in sex tribus diuisit, quarum quælibet tribunum militum, & quatuor præfectos manipulares habuit, quinquagenarios octo, duces turmarum sedecim. Ex quibus tribubus aliquando tres, nonnunquam sex turmæ

Triarij. Rorarij. Accensi. Cohors milliaria.

Quingentaria cohors. Consulares.

Prætoriar. Urbana. Legionaria.

Auxiliares. Quadragenaria.

Turma quadrata.

ANNOTATIONES.

i Triarios. Liuius iis que supra diximus subiugit, Triarij sub vexillis considebant, sinistro crure prorecto, scuta innixa humeris, hastas sub erecta cuspide in terra fixos, haud secus quam vallo septa inhorreret acies, tenentes. Si apud principes quoque haud satis prosperè esset pugnatu, à prima acie ad Triarios sensim referebantur. Inde rem ad Triarios rediisse, cū laboratur, proverbio increbuit. Et Dionysius Halicarnassæus lib. 8. Triarij, inquit, sunt veterani spectatæ virtutis quibus tempore pugnae credunt castrorum custodiam: & non nisi necessitate coacti ad horum extremum subsidium refugiunt. Varro lib. 4. de lingua Latina, vbi dicit hos ita dictos esse, quòd in acie tertio ordine extremis subsidio ponerentur. Vegetius lib. 1. cap. 20. & lib. 2. cap. 2. vbi scribit & hos post omnes acies solere collocari, omni armorum genere instructos, qui genu posito subsidebant, ut si primam aciem vinci cõtigisset, ab iis integrato praelio victoria repararetur. Modestus in libello de vocabulis rei militaris: Sextus ordo post omnes à firmissimis & scutatis, & omni genere armorum munitis bellatores tenebat, quos antiqui Triarios appellabant. Hi ut requieti & integri acris inuaderent hostes, post vltimas acies federe consueverunt: & si quid in primis ordinibus accidisset, de eorum viribus reparaturis spes tota pendebat. Hæc ibi. Ex quibus satis intelligitur vnde exiit illud proverbium, Res ad Triarios rediit, quòd & à Liuiò vbi supra dictum est.

Commentariis Retractum, lib. 1. §. 1. in glos. Cohors alia milliaria. Modestus dicto libro dicit pedites πος. Tu vide quæ scribentur infra. lib. 6. cap. 13. Aliæ quingentariæ. Vide dict. cap. 13. & præterea Plutarchum in vita Pelopidæ. n Aliæ prætoriar. Apud Ciceronem in 2. Orat. aduersus Catilinam, & in Epist. ad Quintum fratrem. Tacitum lib. 3. & iterum lib. 11. Et Plinium, qui prætorianas vocat. lib. 9. cap. 6. o Aliæ vrbana. Ex Cornelio Tacito lib. 19. p Multa legionaria. Ex Liuiò 4. Decad. lib. 4. & iterum 10. q Pleraque auxiliares dictæ. Cæsari lib. 1. belli Ciuilis: & Modesto vbi supra. Sed & tu his adde tumultuarias ex Cornelio Tacito lib. 20. ut tamen super illis videas infra lib. 4. cap. 1. & lib. 6. cap. 22. Adde, inquam, cohortes vigilum ex ipso Tacito lib. 19. r Cuius generis. Ex Modesto vbi supra. s Hernicos. Horum quadringentaria octo cohortes apud Liuium Decad. 1. lib. 7. t Apud Camertes. Id videre licet apud eundem 3. Decadis. lib. 8. non multò ante fi. v Quas in centurias, &c. Vegetius lib. 2. c. 13. x Contubernium dicta est. Festo Pompeio lib. 3. y Cyrus tamen. Vide Xenophontem. z Lycurgus verò. Plutarchus in Lycurgo auctoritate Philostephani cuius in eam rem hæc verba sunt, φασὶ τὸν ἑλαμιὸν εἶναι ἰσπέων πεντήκοντα πλῆθος ἐν τετραγώνῳ σχήματι τεταχμένον. a Qui etiam equites. Scilicet Cyrus, Pædiæ Syri lib. 2. & expeditione Cyri iunioris: vide tamen num sit Lycurgus quem intelligit Alexander.

pro necessitate constituebantur. Inter ceteras fuit^b Sparta^c cohors^e Pitane^a praecipui roboris, quae ultimo discrimini, & ad extremos casus seruabatur. Et tamen centuriae, decuriae, turmae, cohortes, equitatus, pro voluntate, proque arbitrio saepe auctae & imminutae, nonnunquam duplicatae fuerint; idem tamen nominis, quantum mutatio militum numero, sortita fuerit. Legio autem non uno semper eodemque ex numero fit: sed pro robore, proque militari multitudine, modo maior ampliorque, modo exilior esse consuevit: saepiusque numero & genere variavit.^d Romulo primum regnante, legio ex peditu tribus millibus, equitibus vero trecentis fieri coepta est: quam quod ex lectis militibus confecerat, legionem appellari maluit. Aucta mox ciuitate aduentu Sabinorum, & crescente imperio, sex millium peditum, equitum sexcentorum, legiones fieri coeptum^e Plutarchus autor est; cuius testimonio amplissimo moueret, nisi quod a C. Mario primum, cum aduersus Cimbro^s moliretur, arma, sex millium & ducentorum peditum, equitum vero trecentorum descriptas fuisse T.^b Lilius memorat.^h Scipio deinde, cui Africano fuit cognomen, cum in Africam traiceret, duas Cannensis exercitus legiones ita suppleuit, ut singulae, sex millia & ducentos pedites, trecentos haberent equites. saepiusque in describendis legionibus variatum fuit, ut modo quatuor millium peditum, equitum vero trecentorum legiones fierent: modo quinque millia peditum, equites trecenti in singulas essent legiones.

ANNO TATIONES.

b Sparta^c cohors.] De Lacedaemoniorum cohortibus haec competimus. Ephorus eam dicit fuisse quingentorum virorum: Callisthenes septingentorum: Polybius nongentorum, uti eos refert Plutarchus in Pelopida.

c Pitane^a.] De qua Herodotus lib. 9. & Thucydides belli Peloponnesiaci lib. 1. in praefatione.

d Romulo primum regnante.] Ex Plutarcho in Romulo. Seruius autem enarrans illud Virgilij lib. 7. Aeneidos,

Haec effatus eques numero pater eligit omni.

In legione, inquit, non nisi trecenti equites erant, quae habebat sex millia virorum.

e Legionem appellari maluit.] Varro lib. 3. de vita populi Romani, apud Nonium Marcellum in verbo, legionum proprietatem: & iterum lib. 4. de lingua Latina, & Plutarchus in Romulo. Modestus in lib. de vocabulis rei militaris, post princ. & Vegetius lib. 2. cap. 1.

f Plutarchus autor est.] praedicto loco.

g Lilius memorat.] Id nullibi (quod meminimus) scribit T. Lilius, nec qui eius Epitomen scripsit, L. Florus. Sed id quod hic dicit Alexander Festus Pompeij est lib. 17. Verum Festus Pompeius lib. 17. Sex millium, inquit, & ducentorum hominum primus C. Marius descripsit legionem, cum antea quatuor millium fuisset: unde etiam appellabatur quadrata, de qua Plutarchus in vita Marij. Ceterum ipse Lilius 5. Decad. lib. 3. tradit in bello Macedonico aduersus Perseum statutam fuisse, ne plus sena millia peditum & 300. equites in singulas Romanas legiones essent. Et paucis interiectis scribit, duas legiones scriptas, quae quina millia peditum & ducentos haberent, & equites trecentos. Rursusque paulo post subiungit, in Hispania finitum fuisse in legiones numerum, peditum quina millia, trecentos & 30. equites.

h Scipio deinde.] Non deinde fuit, quia Scipio

hic Africanus longo ante tempore praecessit C. Marius. Sed quod de eo hic tradit, Lilius est 3. Decad. lib. 9.

i Saepiusque in describendis legionibus.] Legiones non uno eodemque numero semper fuisse peditum & equitum, sed plerumque variasse iam satis liquet ex his quae dicta sunt: & praeterea ex Lilio 1. Decad. lib. 6. quatuor legionibus quaternum millium scriptis. Et lib. 7. Decem legiones scriptae dicuntur quaternum millium & ducentorum peditum, equitumque trecentorum. Et lib. 8. 3. Decad. lib. 1. Sempronio datae legiones duae: eae quaternum millia erant peditum, & trecenti equites. lib. 2. Quanta autem, inquit, peditum equitumque additae sunt copiae, adeo & numero & genere copiarum variant auctores, ut vix quicquam satis certum affirmare ausim. Decem millia nouorum militum alij scripta in supplementum, alij nouas quatuor legiones quinque legionibus additas, ut nomen legionibus rem gererent: numero quoque peditum equitumque legiones auctas millibus peditum, & centenis equitibus in singulas adiectis, ut quina millia peditum trecenti milites essent. Et lib. 6. Exercitus ciuium sociorumque minui iussus, ut ex duabus legionibus vna legio quinque millia peditum & trecenti equites essent. Et lib. 8. in oratione Scipionis Africani, propter quod facinus tota legio, millia quatuor hominum in foro Romae secuti petuisti sunt. Et 4. Decad. li. 7. Duae legiones Romanae, duae socium ac Latini nominis erant: quina millia & quadringentos, aut, ut alij legunt, quadringentos singulae habebant. Et lib. 10. in prin. Ob eam quos exercitus conscribi placuit, quatuor legiones in Ligures, ubi singulae quina millia, ducentos pedites, trecentos haberent equites. Et alibi eodem lib. nouam legionem ei quinque millium & ducentorum peditum cum equitibus quadringentis Consules scribere iussit. Et 5. Decad. lib. 1. Sed cum noua legione quam

Consules

Quibus Romani duces ob varios euentus nomina indidere. Siquidem^k C. Caesar Martiam &^l Alaudam praecipuas nuncupauit, m decimam maximo in honore habuit: n reliquas vero a numero dixit. o Nero ad Caspiae portas ducturus, sex millium militum legionem fecit, quam phalangem magni Alexandri appellauit. Ortho praecipuae legioni, p Auxiliatricis nomen dedit: q Vitellius, Rapacis: r Varro, vni vernacu-

Legionis
diuersa
mina.

Legionis
praecipuae
vario ap-
pellatio-
nes.

ANNO TATIONES.

Consules conscripserat, quinque millibus peditum 300. equitibus in Corsicam iussus est transire. Et eiusdem, 5. Decad. lib. 4. Id praesidij additum. Amicio praeter duas legiones, quas portare in Macedoniam est iussus quina millia peditum & ducentos habentes, trecentos equites, quid simile ei quod supra in verbo, Lilius memorat, ex eodem adduximus. Ut interitum omittam Vegetium rei militaris lib. 2. cap. item 2. scribentem singulas Romanas legiones habuisse sena millia armatorum, interdum amplius. Ceterum Modestus in libello de vocabulis rei militaris tradit legionem habere pedites 6. mil. 105. equites 726. Polybius lib. 1. loquens de primo bello Punico, scribit tunc legionem fuisse quinque millium & ducentorum peditum, & equitum ducentorum. Et paulo post, quatuor millium & ducentorum peditum, & equitum ducentorum. Idem Polybius lib. 3. Romani, inquit, quatuor legionibus exercitum complet. Singulae quaeque legiones quaternis millibus peditum constant, equitibus ducentis: aut si quando ingens aliqua necessitas urget, quinque millibus peditum, trecentis equitibus. Et lib. 6. Singulae legiones quaternum millium & ducentorum peditum, modo quinque millium, si quando maius videretur periculum imminere, Seruius enarrans illud Vergilij. lib. 7. Aeneid. — equos numero pater eligit omni. id est, inquit, trecentum: & perire dicit, nam in legione non nisi trecenti equites erant quae habebat sex millia virorum. Idem lib. 11. Aeneidos in eum locum,

Tu Voluse armari Volscorum edice manipulis.

De hac ipsa re loquens, dicit in his rebus accessu temporis, dum variaretur semper mutasse militariae disciplinae. Apud Celtiberos autem, ut & id scias, iusta legio erat quatuor millium scutorum, & ducentorum equitum, ut testatur Lilius 3. Decad. lib. 8. post prin.

k Caius Caesar Martiam.] Non est Caius Caesar, Caligula cognominatus, sed C. Iulius Caesar a quo ceteri Imperatores Caesares nominati sunt, qui legionem Martiam appellant, ex Appiano lib. 3. iterumque 4. belli Ciuilis: Velleio Paterculo lib. 2. in Augusti historia: Valerio maximo. lib. 3. cap. 2. L. Floro. epito. Lilius lib. 117. Et de hac quoque in epistola Valeriani Imperatoris apud Trebellium Pollionem in vita Claudij secundi Imperatoris: cuius haec verba sunt, Claudium Illyricanae gentis virum Tribunum Martiae quintae legionis fortissimae dedimus.

l Et Alaudam.] Ex Suetonio in ipso Caesare, cap. 24. Qua fiducia, inquit, ad legiones quas a Republica acceperat, alias priuato, alias publico sumptu addidit, vnam etiam ex transalpinis conscriptam, vocabulo Gallico. Alauda enim appellabatur. Et de hac quoque Plinius, lib. 11. cap. 37. pau-

lo post prin. Praeterea paruae, quae ab illo Gallerita appellata est quondam, postea Gallico vocabulo etiam legioni nomen dederat Alaudae. Et Cicero ad Atticum. lib. 16. epist. 5. Antonius cum legione Alaudarum ad urbem pergere, pecunias municipiis imperare. Et Philippica 1. Adde etiam iudices manipulares ex legione Alaudarum, & Philip. 5. Antesignanos & manipulares & Alaudas iudices se constituisse dicebat. Et Philip. 13. Huc accedant Alaudae ceterique veterani iudicum tertiae decuriae &c.

m Decimam maximo in honore habuit.] Ut videre licet ex eo ipso Caesare lib. 1. belli Gallici, cuius haec verba sunt, Quod si praeterea nemo sequatur, tamen se cum sola decima legione iturum, de qua non dubitaret, sibique eam praetoriam cohortem futuram. Huic Legioni Caesar & indulserat praecipue, & propter virtutem confidebat maxime. Iterumque paulo post, & alibi saepe, idem scito ex Appiano lib. 2. bellorum Ciuilium, a quo hic Alexander id accepisse videtur.

n Reliquas vero a numero dicit.] Ut scilicet appellarentur prima, secunda, & deinceps: & milites etiam earum a numero primani, secundani, & deinceps, ut videbis infra lib. 6. cap. 29.

o Nero ad Caspiae port.] Suetonius in vita illius, cap. 19. Parabat, inquit, & ad Caspiae portas expeditionem conscripta ex Italicis senum pedum tyronibus nona legione, quam magni Alexandri Phalangem appellabat.

p Auxiliatricis nomen.] Adiutricis dicere debuit ex Cornelio Tacito lib. 18. & 19. quibus locis eam primam fuisse dicit. Cui concinit & l. vlt. de appar. praefec. prae. lib. 12. ubi scribitur, cum in legione prima adiutrice militaret. Spartianus item in Adriano post princ. dicit illum fuisse Tribunum Adiutricis legionis, quam secundam fuisse dicit. Scio autem Adiutricis & Auxiliatricis nomina idem significare, sed quia Adiutricis nomen siue cognomen huic legioni datum est, non licet id alio etiam idem significante appellare: non magis quam si quis Suetonium Tranquillum vocaret Suetonium Lenem, quamquam & ipse Suetonij Tranquilli pater Suetonius Lenis vocabatur, ut ipse tradit in Othone, cap. 10. Haec tamen eadem in his vocabulis significatio fecit ut etiam ignotus interpres Plutarchi in vita ipsius Othonis, Auxiliatrix, verteret: quem sequutus est noster Alexander.

q Vitellius Rapacis.] Plutarchus in d. vita Othonis: & Cornelius Tacitus d. lib. 18. non semel, atque etiam d. lib. 20. & ubique dicit eam fuisse vnam & vigesimam.

r Varro vni vernacula.] Id ex Caesare depromptum est, lib. 2. belli Ciuilis, cuius haec verba sunt, His cognitis rebus altera ex duabus legio-

læ: Pompeius, gemellæ, quod ex duabus vnâ effecerat: Hadrianus Mineruiam, alij primigeniam, nonnulli classicam, plerique Italicam, septimam, Galbianam, geminam: Vindemissam: alij Claudianam vocitarunt: Valerianus fœlicem, Samnites linteatam. Græcis verò Hipparchia ala fertur præcipua, quæ ex quingentis duodecim constabat equitibus, & alia Agema: Macedonibus Etherica. Apud Romanos

Græcorum
ala inuap-
χλα, α, γ, η-
ua. Gemellæ
ala.

ANNO TATIONES.

nibus, quæ vernacula appellatur ex castris Varro- nis astante & inspectante ipso signa sustulit. Idem autem Cæsar lib. 6. Belli Ciuilis, Pompeius, inquit, in conspectu vtrorunq; oppidorum, neq; suis ausus est subsidio venire. Aquilas & signa habuit tredecim legionum, sed ex quibus aliquid firmamenti se existimabat habere, duæ fuerunt vernaculæ quæ à Trebonio trāsferant: vna facta erat ex coloniis quæ fuerunt in his regionibus: & quarta fuit Africana ex Africa, quam secum adduxerat. Sed & Hircius in bello Alexandrino memorat milites vernaculos, militibus, inquit, vernaculis & secundæ legionis gratulatur: & paulo post, Nemo enim aut in prouincia natus, aut vernaculæ legionis miles, &c. Et iterum postea, permanit in sententia legio vernacula. Rursumq; meminit L. Titi tribuni militum legionis vernaculæ. Et in bello Hispaniensi. Sed ex quibus aliquid firmamenti se existimabat habere, duæ fuerunt vernaculæ quæ à Trebonio transfugerant, & alibi sæpe in eo lib.

s Pompeius Gemellæ.] Cæsar de Pompeio loquens, lib. 3. Belli Ciuilis, non longè post prin. Legiones, inquit, effecerat ciuium Romanorum nomen: quinque ex Italia, quas traduxerat, vnâ ex Sicilia veteranam, quam factam ex duabus Gemellam appellauit.

r Hadrianus Mineruiam.] Id haud dubiè sumpsit à Spartiano in vita illius post princ. vbi scribit id nominis fuisse ab Hadriano impositum, secunda expeditione Dacica Traianum ipsum Hadrianum primæ legionis Mineruiæ præposuisse.

v Nonnulli Classicam.] De hac Cornelius Tacitus lib. 18.

x Pleriq; Italicam.] Et de hac quoq; ipse Tacitus lib. 17. & lib. 18. ad fi. vbi eam dicit fuisse primam, & rursum lib. 19.

y Septimam.] Hæc non ita cognominata, sed à numero, scilicet quod inter alias septima esset, vocata est, vt plerq; omnes, vnde & Septimani dicti milites huius legionis apud Cornelium Tacitum lib. 19. de quibus & nos alibi dicemus. Sed hæc Septima multis aliis cognominibus vocata est, vt videbis in sequentibus annotationibus. Et Septimæ huius sine alio cognomine fit mentio à Cæsare, lib. 2. item 3. 4. & 5. Belli Gallici, & sæpe etiã à Tacito. z Galbianam.] Tacitus hanc dicit fuisse Septimam lib. 18. & 19. in duobus locis: ex quo fortè legendum hinc est vno spiritu & sine puncto Septimam Galbianam. Sed & eam Galbiã vocat idem Tacitus, dicto lib. 19. nisi & hæc sit alia, quod non opinor.

a Geminam.] Hæc quoq; memoratur Tacito, d. lib. 19. non multò post prin. vbi hanc dicit fuisse decimam tertiam. Et huius item meminit Antoninus in Itinerario. Et hæc fortè est quæ Gemella

suprà dicta est.

b Vindemissam.] Vindemissam legendum ex Tacito lib. 20. quam & vnâ & vigesimam dicit fuisse: vnde & hæc eadem videri potest cum Rapaccè illa, de qua suprà diximus.

c Alij Claudianam.] Tacitus, qui hanc dicit etiã fuisse Septimam lib. 18. & 19. post princ. & iterum postea eod. lib. & in hoc postremo loco aperte declarat, aliam fuisse Septimam Galbianam, de qua suprà locuti sumus, & hanc Septimam Claudianam.

d Valerianus Felicem.] Ex Flauio Vopisco in vita Probi Imperatoris, vbi dicit fuisse tertiam. Sed superioribus adde quartam legionem Macedonicam, ex ipso Tacito d. lib. 19. Adde inquam Pelignam ex Valerio Maximo lib. 3. cap. 2. vbi de Vibio loquitur: & Liuius 3. Decad. lib. 5. vbi de eodem loquitur, & ex eo intelliges eam ita vocatam, quod erat ex Pelignis. Nam & cohortes quoq; videmus appellari ex oppidis aut nationibus ex quibus erant: vt Marruciniam, Ficinianam, Vestiniã, Cremonensem apud eundem Liuium 5. Decad. lib. 4. vbi & ipsam Pelignam inter cæteras nominat. Et pariter equitum turmã Placëtinam & Esseruam in eodem loco. Hircius autem in libro de bello Alexandrino Ponticam legionem memorat. Sed & idem in bello Africano sæpe meminit legionum Iulianarum.

e Samnites linteatam.] Liuius declarans quare ita vocaretur, 1. Decad. lib. 10. & Festus Pompeius alam eius appellationis causam afferens lib. quoque 10.

f Agema.] Hic ita legendum est, & alia Agema Macedonibus, & Etherica. Nam de primo est illud Liuij de Macedonibus loquentis 5. Decad. lib. 2. Delecta deinde & viribus & robore ætatis ex omni cetratorum numero duo erant agemata, hæc ipsi legionem vocabant. Et iterum postea, medius omnium erat Rex (is erat Perseus Macedonum rex) circa eum Agema quam vocant. Et Polybius lib. 5. Vocatis, inquit, ad se scutatis & quos Macedones Agema vocant: sic enim legendum est non Agema, vt in codicibus qui circumscribuntur, legitur. Sed & in alio loco eiusdem lib. 5. Eurylochus Magnes tribus millibus hominũ præerat, quos reges Agema vocant: nam & sic quoq; legendum est non Agnema, vt ibi corruptè legitur, vide tamen Græcum vtrubiq;. Et Q. Curtius de rebus gestis Alexandri lib. 4. vbi de acie Alexandri Macedonis, in dextro cornu locati sunt equites, quos Agema appellant. Et iterum lib. 5. De Etherica autem & ipsorum Macedonum legione Probis Aemilius in Eumene. Sed & adde eorundem sacras alas ex Liuius 5. Decad. lib. 2. in duobus locis.

g Apud Romanos Scriboniana.] De hac ala

Tacitus

Scribonia^h & Singularium.ⁱ Antiochus Gemeam, mille equitum alam vocitauit. Inter quas ala Campanorum, ex quingentis ferè equitibus multum^k anteisse fertur. Illud planè constat, veteres Romanorum perrarè, & nisi contra maximos conatus, plus quatuor legionum exercitus scripsisse^m, atque in iusta legione centurias sexaginta, manipulos triginta, cohortes decem ponere consueuisse.ⁿ Quodq; iure militari præter descriptos singulis legionibus milites, qui Romani vel Latini nominis erant, semper auxiliares ex focis ciuitatibus finitimis, aut externis, peregrinæ iuuentutis sub disciplina & cultu Romano, & auctum voluntariis agmen iungi consueuere.^o In quo id seruatum est, ne vnquam amplior numerus auxiliariorum ex peregrinis copiis, quàm ciuium foret: tametsi à prima origine Romani semper suo milite, nullo externo adiuti militarint.^q Quodque singulis quatuor legionibus, tribuni militum

Iusta legio.

Singulariū
legionū ca-
pita.

ANNO TATIONES.

Tacitus lib. 19. post princip.

h Et Singularium.] Tacitus lib. 20. Accessit, inquit, ala Singularium excita olim à Vitellio. Sed & his aliis Romanorum adde alam Tauuinam ex Tacito lib. 17. Et Aurariam ex eodem lib. 19. Et Picentiam ex eodem lib. 20. quæ & ipsæ, vt puto, dictæ sunt ex gentibus ex quibus erant, vt suprà diximus de legionibus, & cohortibus.

i Antiochus Gemeam.] Ex Liuius 4. Decad. lib. 7. vbi sic scriptum reperitur in quibusdam codicibus quos secutus est Alexander, Addita his ala mille ferè equitum; Gemeam eam vocabat. Nam ibi de Antiochi exercitu loquitur, verum in veteri codice legitur Agema.

k Anteisse fertur.] Superioribus adde, Cares Alam equitum appellasse: vnde Alabandus Euhippi & Callirhoës filius ab equestri pugna victor nomen adeptus est, vt testatur Stephanus de urbibus, & ex illo Volaterranus Geographicus lib. 10.

l Illud plane constat.] Sic legiones ternæ datæ consulibus: quatuor dictator vsus, apud Liuium Decad. 1. lib. 2. fuit autè is tantus quantus niquam antè exercitus fuerat ex legionibus decem, vt idem ait: qui eiusdem Decadis libro 8. pro exercitu, Scribebantur, inquit, quatuor ferè legiones quinis millibus peditum, equitibus in singulas legiones tricenis.

m Atq; in iusta legione.] Ex Gellio lib. 16. cap. 4. in fi. autoritate Cincij lib. 3. de re militari: cuius hæc verba sunt, In legione sunt centuriæ sexaginta, manipuli triginta, cohortes decem. Cui in numero cohortium cōsentiant Modestus in libello de vocabulis rei militaris: & Vegetius de re militari lib. 2. cap. 6. vbi & ipsi sigillatim declarant numerum & signa singularum cohortium, & iisdem propè verbis: vt hinc possis intelligere vnũ ab altero mutuasce, scilicet, Vegetium, qui tempore Valentiniani Imperatoris vixit, & ei eos suos libros dedicauit, Modesto qui tempore Taciti etiã Imperatoris suum librum scripsit eiq; dedicauit. Præcessit autem Tacitus Valentinianum plus minus nonaginta annis. Sed & idem scribit Seruius, enarrans illud lib. 11. Aeneidos,

Tu Voluse armari Volsorum e'ice manipulis.

Præterquam quod dicit sex cohortes, vbi alij decem dicunt.

n Quodq; iure militari.] Modestus vbi suprà, & Vegetius illius quoq; operis lib. 2. cap. item 2.

o In quo id seruatum est.] Liuius 3. Decad. lib. 5. id quidem semper cauendum Romanis ducibus monet, exemplaq; hæc pro documētis habenda, ne ita externis credant auxiliis, vt non plus sui roboris suarũq; propriarũ virium in castris habeant. Hæc ille. Exempla autem illa, de quibus loquitur, ea sunt quæ antè retulerat, P. scilicet & Lu. Scipiones fratres, & eorum exercitum in Hispania petiisse dolo auxiliariorum qui multo maiore numero erant quàm Romani. Sed & idem eiusdem Decad. lib. 8. loquens de Scipione Africano filio illius Scipionis & nepote alterius ex fratre Scipio, inquit, cum ad eum fama tanti comparati exercitus perlata esset, neq; Romanis legionibus tantæ se parem multitudini ratus, vt nõ in speciem saltem opponerentur Barbarorum auxilia: neq; in iis tamen tantum virium ponendum, vt mutando fidem quæ cladis causa fuisset, patri patruoq; magnum momentum faceret, præmissis Scyllano ad Colcam duodeciginta oppidis regnantem, vt equites peditesq; ab eo quos se per hyemem conscripturũ pollicitus erat, acciperet. Polybius verò loquens de Romanorum castrametatione lib. 6. Multitudo, inquit, vniuersa auxiliariorum existit. peditum æqualis plerunq; Romanis legionibus: equites duplo plures sunt Romanis.

p Tametsi à prima origine.] Id quidem videre licet ex Liuius 1. Decad. prioribus lib.

q Quodq; singulis quatuor legionibus.] Id ex Liuius est 1. Decad. lib. 9. vbi ita scribit, Et duo imperia eo anno dari cæpta per populum vtraq; pertinentia ad rem militarem. Vnum vt Tribuni militum seni deni in quatuor legiones à populo crearentur, quæ antea perquam paucis suffragio populi relictis locis Dictatorum & Consulum ferme fuere beneficia: idq; fortè aliquandiu obseruatum fuit. Verum posterioribus temporibus, præsertim sub Imperatoribus sæpe aliter, nempe vt singuli Tribuni singulis legionibus darentur. Liuius enim 5. Decad. lib. 5. loquitur de Seruio Sulpitio Galba Tribuno militum secundæ legionis in Macedonia. Et Cæsar lib. 6. Belli Gallici de Victore septimæ legionis Tribuno: Suetonius in Othone cap. 10. de Suetonio Leni Tribuno tertriæ decimæ legionis. Et Spartianus in Adriano post prin. quem dicit fuisse Tribunum secundæ legionis. Et Trebellius Pollio in vita Claudij secundi in epistola Valeriani Imperatoris: vbi ipsum Claudium creat

Ordo magistratum in re militari.

Militia ordo.

Lacedaemoniorum duces rei militaris peritissimi.

feni ac deni praefecti, centuriones, decuriones & legati praesse consueuerunt. Est quoque illud animaduertere, lege militari sancitum, ut miles subsit centurioni, centurio tribuno, tribunus praefecto castrorum, praefectus legato, legatus consulis pareat imperio. Consul autem, & magister equitum, sicut reliqui magistratus, dictatoris iussui & potestati subest. Claudius vero Caesar militiam ita ordinauit, ut post cohortem, alam: post alam, tribunatum legionis daret: quam militarem institutionem à Lacedaemoniis fluxisse crediderim, à quibus reliqua Graecia armorum duces, velut rei militaris peritissimos, petebat: quibus in more fuit, per gradus maiores duces minoribus praesse: & ne turbatis imperiis confunderentur, munia distincta mandare multis. Nam cum rex apud eos summum gerat imperium, post regem fuere duces; proxima dignitate tribuni, post tribunos centuriones: deinceps decani. Ita ut cum gerendarum rerum cura & procuratio multis incumberet, in exercitu vix quispiam mediocri prudentia vir, sine honore aut imperio foret.

ANNOTATIONES.

Tribunum Martiae legionis, ut & supra diximus ad aliud propositum. Est quoque illud &c.] Id quoque paucis interuersis Liiij est 1. decad. lib. 8. cuius haec verba sunt, Quod si fecisset non L. Papyrium, sed Tribunos, sed prauium populi iudicium neququam posteros accusaturos: cum polluta semel militari disciplina, non miles Centurionis, non Centurio Tribuni, non Tribunus legati, non legatus Consulis, non magister equitum Dictatoris pareat imperio. Sed & quod Centuriones Tribunis parerent, illis autem Decuriones, testis est Dionysius Halicarnass. lib. 2. s. Claudius vero Caesar.] Suetonius in vita illius. cap. 25. in prin. prope ad verbum.

t. A Lacedaemoniis.] Ex Thucydide lib. 5. vbi

scribit, Apud Lacedaemonios ex lege Decani suberant Centurionibus, hi Tribunis, hi ducibus à rege praepositis, hi regibus. De eorum autem peritia in re militari omnes vbiq; qui eorum mores & instituta describunt, locupletissimum testimonium perhibuerunt.

v. A quibus reliqua Graecia, &c.] Sic enim Gylppum Lacedaemonium Syracusani pro duce & Imperatore accersuerunt in Bello Peloponnesiaco, qui Niciam vicit, apud Thucydidem & Plutarchum in vita ipsius Niciae. Sed & Carthaginenses quoque Xantippum & ipsum Lacedaemonium aduersus Romanos qui Atilium Regulum Romanum imperatorem vicit, & viuum cepit, ut est apud Florum ex Liiij, Epitome lib. 18.

Ex quibus causis dictator apud Romanos olim, & quare fieri consuevit. Cap. VI.

Dictatores per creatur.

Clauis figendi causa.

Dictatorem, à quo^a prouocare non licebat, quemque^b summum Romae imperium tenuisse certum est, non modo laborante repub. & trepidis in rebus, cum aut de communi libertate ageretur, metusque defumma rerum esset, quod vltimum erat consilium: sed ex variis euentis, diuersisque rerum causis creari solitum accepimus. ^a Nam & clauis figendi, & senatus legendi, aut magistratus coercendi causa, nonnunquam quaestionibus exercendis, plerunque comitiis habendis, sicut res tempusque postulabant, etiam florente republica, & procul à belli tumultu, creatum fuisse liquet. ^c Constat enim ciuitate morbo laborante, cum vis pestilentiae, & insanabilis perniciis, tabesque ciuitatis ita per omnium capita peruagata esset, ut nec ope diuina, nec humanis consiliis leuari posset, quotidieque variis morbis corpora affecta caderent: ex seniorum memoria repetitum pestilentiam

ANNOTATIONES IN CAP. VI.

a Prouocare non licet.] De hoc supra c. 3. in verbo, A quo non est prouocatio.

b Summum Romae Imperium.] Liius 3. Decad. lib. 2. maximum dicit, iniquiens, Aedem Q. Fabius maximus dictator vouit, quia ita ex fatilibus libris editum erat ut is voueret, cuius maximum imperium in ciuitate esset. Pomponius autem noster in l. 2. §. populo. ff. de orig. iuris. dicit summam eum habuisse potestatem.

c Trepidus in rebus &c.] Id videre licet apud

Liiium 1. Decad. lib. 2. in creatione T. Largij primi dictatoris: iterumque paulo post in creatione A. Posthumij. & lib. 3. in creatione L. Quintij Cincinnati. Et lib. 4. in creatione Mamerci Aemilij, vbi his istis verbis vtitur: & alibi saepe in creationibus, ut cum alij dictatorem: & Plutarchum in Hannibale.

d Nam & clauis figendi, &c.] De his postea sigillatim dicetur.

e Constat enim &c.] Haec ad causam clauis figendi

quondam fixo à dictatore clauo decessisse. Ideo C. Genutio, & L. Aemylio Mamercio consulibus, & saepe alijs, cum graui morbo ciuitas affecta esset, senatus L. Manhum Imperiosum, dictatorem clauis figendi causa dici iussit, qui dictator dictus, clauum panxit, isque clauus dextro lateri aedis Iouis optimi maximi in capitolio fixus fuit. Post quae cum Romae de veneficijs quaerent, & aliquot matronae damnatae forent, eaque res prodigij haberetur loco: ut mentes alienatae, sui compotes fierent, simili memoria ex annalibus repetita, clauis figendi causa dictator creatus Cneus Quintilius fuit, qui fixo item clauo, cum eo piaculo ciuium mentes sui compotes tecisset, discordesque animos conciliasset, dictatura se abdicauit. ⁵ Eos autem clauos fuisse aeneos, notasque numeri annorum quibus tunc tempora designabant, habuisse, idque à Vullinijs emanasse ferunt, quibus in vsu erat clauos indices numeri annorum habere fixos in templo Nurtiae Hetruscæ deae. ^h Comitiorum vero causa, si quando neuter consulum bello abesse poterat, vel morbo aut alia necessitate comitiis praesse nequireret, senatum absentibus consulibus dictatorem, qui comitiis praesesset, dicere censuisse, saepe compertum est. ¹ Dicebat enim consul dictatorem comitiis causa^k in castris, vel vbi vbi terrarum erat, cum ipse à bello auocari comodo reipublicae non posset. ¹ Quaestionibus quoque exercendis creari dictatorem, argumento est, quod Sp. Melio imperium populi Romani affectante, cum nullius imperio magistratus cogi posset, senatus ut nefarios ipsius conatus reprimeret, utque clandestinas insidias à capite & ceruicibus dimoueret, dictatorem creari exacta aetate Q. Cincinnatum voluit: qui re explorata, sumpto de reo supplicio, dictatura se abdicauit. ^m Et cum occultas principum coniurationes, consiliaque clandestina, Capuae fieri percubisset, senatum quaestiones veri inquirendi causa decreuisse, dictatoremque quaestionibus exercendis dici censuisse multi adnotarunt. Nec me praeterit, ⁿ legendi quoque senatus, cum patres in demortuorum loco suffici, ordinemque senatorium suppleri opus foret, ut esset qui novos legeret senatores, quique senatum sufficeret, plerunque dictatorem

L. Manlius clauo fixo pestem sedam.

Cn. Quintilius clauo fixo mentes alienatas sui compotes fecit.

Comitiis causa.

Quaestiones exercendas causa.

Legendi senatus gratia.

ANNOTATIONES.

gendi pertinet, suntque Liiij 1. Decad. lib. 7. post prin. vbi loquitur de creatione L. Manlij Imperiosi, cuius Alexander hic meminit. Et lib. 8. vbi de creatione M. Claudij Marcelli: Et iterum de creatione L. Aemilij Mamerci. Rursusque lib. 9. de creatione C. Petilij. & alibi saepe.

f Post quem cum Romae de veneficijs &c.] Id ex Liiio est 1. Decad. lib. 8. vbi postquam tradidit 170. Matronas veneficij dānatas, subiungit, Neque de veneficijs ante eam diem Romae quaesitum est, prodigij ea res loco habita, captisque magis mentibus quam consceleratis similis visa. Itaque memoria ex Annalibus repetita, in secessionibus quondam plebis clauum à dictatore fixum, alienatasque discordia mentes hominum, eo piaculo compotes sui fecisse, dictatorem clauis figendi causa creari placuit, creatus est Cn. Quintilius.

g Eos autem clauos fuisse aeneos, &c.] De his clauis Liius, à quo haec maiori ex parte accepit, 1. Decad. lib. 7. non multo post prin. Eum clauum, inquit, quia rara per ea tempora erant literae, notas numeri annorum fuisse ferunt, eoque Mineruae templo dicatam legem, quia numerus Mineruae inuentum sit. Vullinius quoque clauos indices numeri annorum fixos in templo Nurtiae Hetruscæ comparere, diligens talium monumentorum author Cincius affirmat. Haec ille. Festus quoque Pompeius lib. 3. Clauus, ait, annalis appellatur, qui figebatur in parietibus sacrarum aedium per annos singulos, ut

per eos numerus colligeretur annorum.

h Comitiorum vero causa.] De dictatorem creatis Comitiorum causa, Liius 1. Decad. lib. 7. vbi scribit hac de causa creatum fuisse agris Consulibus L. Furium Camillum: & paulo post T. Manlium Torquatum. Et 3. Decad. lib. 2. L. Veturium Philonem absentibus Consulibus. Et lib. 5. post prin. Q. Fulvium Flaccum, etiam Consulibus absentibus. Et lib. 9. ob eandem causam Q. Caecilium Metellum. Sed & Consulibus praesentibus nec impeditis nonnunquam placuit Comitia per dictatorem haberi. Sic enim C. Claudius Nero M. Liiium collegam dictatorem dixit Comitiorum causa apud eundem Liiium 3. Decad. lib. 8. Et vide Liiium in eo loco quem tibi adducā infra in verbo, Atque in agro Romano.

i Dicebat enim Consul.] Sic enim L. Cornelius Consul M. Claudium Marcellum dictatorem dixit apud Liiium 1. Decad. libro octauo. & alibi saepe.

k In castris.] Et sic quoque C. Iulius eiusdem 1. Decad. lib. 7.

l Quaestionibus quoque exercendis.] Haec sunt ipsius Liiij 1. Decad. lib. 4. vbi hanc Sp. Melij historiam concinne scribit.

m Et cum occultas &c.] Et hanc quoque historiam scripsit Liius eiusdem 1. Decad.

n Legendi quoque Senatus.] Ex eodem Liiio 3. Decad. lib. 3.

*Dictato-
res duo si-
mul crea-
ti.*
*Ferias in-
dicendi cau-
sa.*
*Contumacia-
m cohi-
bendi cau-
sa.*
*Procedendi
flaminis
gratia.*
*Dictator
quis crea-
batur, &
quo tempore
& loco, &
quandiu.*
*Furius Ca-
millus.*

fuisse. Quo tempore illud euenit, ° vt duo simul dictatores, quod nunquam antea factum, crearentur, Marcus scilicet Iunius, qui castris dictator tunc præerat, & M. Fabius Buteo, qui ordinem senatorum, eo quod multi bello ceciderant, sufficeret legeretque. ^p Quamquam & feriarum causa, cum terra prodigia nunciarentur: propter-
caq; feriarum indicendarum forent, vt esset qui ferias indiceret, ^q quiq; ludis Romanis, aut quadrigis mittendis præfesset. Nonnunquam vt illorum contumaciam cohiberet, qui functi honoribus, magistratu abire, vel senatus dicto parere nollent. Interdum, qui flaminem proderet, dictatorem fuisse legimus: qui quidem magistratus non Romæ tantum, ^s sed & Albæ, & Lanuuij, ^t & in toto ferè Latio summus erat. Id quoque non prætereundum, quod siue belli gerendi, siue cuiusuis muneris exequendi causa, dictator dictus foret, nisi virum consularem, quiq; cōsulatum antea gessisset, ^v & nocte silente, ^x atque in agro Romano (is autem Italia terminabatur) dici licuisse: ^y nec vltra sex menses ^z ante Syllam, dictaturæ munus quæpiam exercuisse, ^a præter Furium Camillum, cui iam exacto semestri, cum consternata republica laborarent ancipiti metu, ne tumultus vrbani fierent, neve vrbe relicta, Romani Veios migrarent, senatus in annum dictaturam inuito prorogauit: ^b atque hic Camillus fuit, qui vindex maiestatis Romanæ, dictatura quinquies, triumpho quater potitus est. ^c Consulatum verò nunquam attigit, ^d tametsi lege veteri de dictatore creando pri-

ANNOTATIONES.

o Vt duo simul Dictatores.] Id quoq; est ex Liuii eodem illo lib. 3. Decad. & Plutarcho tum in Hânibale, tum in Fabio Maximo. Polybius autem lib. 3. loquens de M. Minutio Ruffo magistro equitum, ipsius Fabij Maximi, cui à populo Romano aequatum fuerat Imperium cum ipso dictatore, iam duo, inquit, dictatores vno tempore, vno exercitu erant, res ante eum diem inaudita.
p Quamquam & feriarum causa.] Sic creatus est M. Valerius Publicola apud Liuium 1. Decad. lib. 7.
q Quiq; ludis Romanis aut quadrigis.] Liuius 1. Decad. lib. 8. in fi. Nec discrepat, inquit, quin dictator eo anno, A. Cornelius fuerit, id ambigitur belline gerendi causa creatus sit, an vt esset qui Ludis Romanis (quia L. Plautus prætor graui morbo fortè implicitus erat) signum mittendis quadrigis daret. Et lib. 9. in oratione P. Sempronij Tribuni pleb. Quem clauis, inquit, figendi, aut ludorum causa dictatorem crees. Et 3. Decad. lib. 7. T. Quintius Cōsul dictatore Comitiorum Ludorumq; faciendorum causa dicto, L. Manlio Torquato ex vulnere mortuo. Ex quo vides aliquando duabus illis causis simul dictatorem factum.
r Nonnunquam vt illorum contumaciam &c.] Apud Liuium 1. Decad. lib. 4. L. Quintius Cincinnatus dictator dictus ad comprimendam cohibendamq; Sp. Melij viri seditiosi & regnum affectantis impotentiam ac contumaciam. Et 3. Decad. lib. 10. P. Sulpitius etiam dictator dictus, vt pro iure maioris imperij Cn. Seruilius Consulem qui iussu Senatus traiecerat in Sicilia, inde in Africam transiurus, in Italiam reuocaret.
s Sed & Albæ.] Liuius 1. Decad. lib. 1. in regno Tulli Hostilij, dictatorem, inquit, Albani Metium Suffecium creant: illorum verò potius an Græcorum exemplar sequuti fuerint Romani, disquirat Dionysius Halicarnass. lib. 5. extremo.
t Et in toto fere Latio.] Aelius Spartianus in

Hadriano scribit illum per Latina oppida fuisse dictatorem. Vide infra lib. 4. cap. 23.
v Et morte silente.] Ex Liuii 1. Decad. lib. 8. & 9.
x Atq; in agro Romano.] Ex eodem 3. Decad. lib. 7. Cuius hæc verba sunt, Hęc recitata à Consule ita mouere Senatū, vt non expectanda Comitiorum causa dicto, extemplo in Prouinciam redeundum. Illa disceptatio tenebat, quod Consul in Sicilia se M. Valerium Messalam, qui tum clausi præfesset, dictatorem dicturum esse aiebat: patres extra Romanum agrum (eum in Italia terminari) negabant dictatorem dici posse, & cetera quæ sequuntur. Sed & ibi alio loco, Hi nunciare Consuli iussi, vt si ad Comitiorum ipse Romam venire non posset, dictatorem in agro Romano diceret.
y Nec vltra sex menses.] Liuius 1. Decad. lib. 6. post prin. & Pomponius titul. 2. §. populo. ff. de orig. iuris.
z Ante Syllam.] Hic enim perpetuam dictaturam vsurpauit exercitq; per aliquot annos, & tandem se ea sponte abdicauit. Plutarchus in vita illius. Iulius Florus Epitome Liuij lib. 99. Sed & post illum Iulius Cæsar perpetuam & ipsam dictaturam sibi decerni passus est: ex Suetonio in vita illius c. 77. & Plutarcho etiam in vita illius, & omnibus vbique. Vnde & priuatim Cæsar dictator vocatur ad differentiam aliorum. Ita enim illum simpliciter appellat Tacitus lib. 5. & Plinius lib. 2. cap. 30.
a Præter Furiū Camillum.] Liuius 1. Decad. lib. 6. ad principium: & Plutarchus in vita illius.
b Atq; hic Camillus fuit.] Plutarchus ibi in prin. & satis liquet ex Liuii 1. Decad. lib. 5. & 6.
c Atq; Consulatum nunquam attigit.] Plutarchus vbi supra.
d Tametsi lege veteri &c.] Id Liuij est 1. Decad. lib. 2. Apud Velletrios, inquit, auctores T. Largium dictatorem primum, & Sp. Calsium magistrum

mum lata, id sancitum fuerit, vt nisi consulares viri, quiq; consulatum antea gessissent, nulli dictatores haberentur aut fierent.

gistrum equitum creatos iuuenio, Consulares legere: ita lex iubebat de dictatore creando lata. Hęc ibi. Alia autem multa de dictatoribus videbis infra lib. 4. cap. 23.

Locus ex Terentij Phormione elucidatus, & vetus senatusconsultum à Græcis ad Romanos deductum. Cap. VII.

Egebamus aliquando, dum pueri essemus, Terentij Phormionem, vbi adolescens filius virginis amore perditus, mentitus se proximum genere, puellam absente patre vxorem duxerat, lege coactus. Demum reuersus pater, seruum, cuius suauis nuptias confecerat, quod indotatam duxisset atque ignobilem, iurgiis afficiebat, quum leui mercede inhonestas nuptias effugere, & filium ab ignominia redimere potuisset. Hoc erat, si dotem virgini dedisset, vt dote contenta, alium puella virum quæreret, filium verò dimitteret; aut si pecunia deesset, mutuam sumeret vel scenore. Cui seruus in hæc verba respondit, Hui dixi pulchrè, siquidem quisquam crederet, Te viuo. Quid sibi vellet, quod viuo patre neminem filio crediturum pecuniam seruus respondebat, non satis tunc acciperamus. Sed quum post aliquot dies, in eandem lectionem vt sit, incidereamus, animaduertimus vetus olim senatusconsultum fuisse, quod primum à Solone veteri lege sancitum, inde ad nostros deductum fuisse arbitror, quo cautum fuit, Patre viuente, filio qui sub patris iure est, credi pecuniam non licere: & qui credidisset, petitionem non habere: ne filios familiaris ære nexus alieno, vt creditum redderet, vel necem patri machinaretur, aut aliunde eam inhonestius quæreret. Sed cum ipsius senatusconsulti verba non haberemus, incidimus fortè ad id temporis cum hæc dictaui, in pluscula legum commentaria, quæ ex naufragio erepta, nauita quispiam Romam aduexerat: ea cum emendi studio inspiceremus, illud ipsum senatusconsultum, quod diu impensa opera quæsieramus, casu inuenimus. ^b Verba verò ex eo senatusconsulto hæc sunt: Placere ne cui qui filios familiaris mutuam pecuniam dedisset, etiam post mortem parentis, cuius in potestate fuisset, actio petitioque daretur. Vt sciret, qui pessimo exemplo scenerent, nullius posse filios familiaris bonum nomen, inde expectata patris sui morte fieri, & infra: Cum enim sceneratores magna licentia pro arbitrio scenerarent, cautum fuit primò ° duodecim tabulis de modo credendi, ne quis plus vnciariorum sc-

*Solone
lex.*

*Senatus
consultum in
scenerato-
res.*

ANNOTATIONES IN CAP. VII.

a Solone.] Tu nullum apud *βίολογος* reperias huius legis verbum.
b Verba verò ex eo Sc. &c.] Nescio cur Alexander se eius Sc. verba inuenisse dicat in commentariis quibusdam è naufragio ereptis, cum ea ad verbum inscripta sint in L. ff. ad Senatusconsultum Macædo. qui quidem titulus tam ff. quàm Codicis non ob aliud editus est, quàm ad interpretationem illius Sc.
c Duodecim tabulis &c.] Totus hic locus ex Cornelij Taciti lib. 5. depromptus est, cuius hæc verba sunt, Interea magna vis accusatorum in eos irrupit, qui pecunias scenore auctabant aduersus legem dictatoris Cæsaris, qua de modo credendi, possidendiq; intra Italiam cauetur, omissa olim, quia priuato vsui bonum publicum postponitur. Sanc vetus vrbi funebre malum, & seditionum discordiarumq; creberrima causa, eoque cohibebatur antiquis quoq; & minus corruptis motibus. Nam primò duodecim tabulis sancitum, ne quis vnciariorum

scenore amplius exerceret, cum antea ex libidine locupletium ageretur. Dein rogatione Tribunitia ad semuncias redacta. Postmodò vetera versura, multisq; plebiscitis obuiam itum fraudibus, quæ toties repressæ miras per artes rursus oriebantur. Sed tum Gracchus prætor cui ea questio euenerat, multitudinem periclitantium subactus retulit ad Senatū, trepidiq; patres (neq; enim quisquam tali culpa vacuus) veniam à principè petere: & concedente, annus in posterum sexq; menses dati, quis secundum iussa legis, rationes familiares quisq; componeret. Hinc inopia rei numaria commoto simul omnium ære alieno: & quia tot damnatis, bonisq; eorum diuenditis, signatum argētum fisco vel aratio atinebatur. Adhæc Senatus præscripserat, duas quisq; scenoris partes in agris per Italiam collocaret. Sed creditores in solidum appellabant, nec decorum appellatis minuire fidem. Ita primo concursatio, & preces, dein strepere Prætoris Tribunal: eaq; qua remedio quaesita venditio & emptio,

Fœnus quo pacto paulatim abrogatum. Credebaturnō ultra duo millia drachmarum.

Cal. Plotius fœnerator.

nore fœneraret: mox tribunitia rogatione ad semuncias fœnus redactum, deinde ad semissem, postea ad trientem: demum L. Genutius Tribunus plebis tulit ad populum, ne vi modo fœnerari liceret. Post aliquod verò tempus, Sulpitius Trib. plebis, vt credendi modum præfiniret, legem tulit, ne quis ordinis senatorij, vltra duo millia drachmarum æs alienum conflaret: qui postea decedens, contra legem à se latam, trecentas myriadas æris alieni conflasse inuentus est. Diuus deinde Cæsar etiam certum modum credendi præfiniuit. Tiberius verò vt fœnus tolleretur omnino, disposito per mensas millies festerio, cauit vt singulis facultas creditum accipiendi fieret in triennium sine vsuris, si debitor in duplum populo cauisset. Postremò pluribus plebiscitis, non modò fœnus, sed verita versura fuit, cautumq; perpetuo senatusconsulto, ne filios familias credere liceret. Causam ferunt fuisse, quòd Cælius Plotius fœnerator T. Veturium nexum & addictum, ob reliquum fœnoris non redditi, stuprare voluit, & verberare affecit. Sicut de Papyrio traditur, qui Publium nexum ad libidinem perlicere conatus fuit, quæ causa traditur fuisse, vt nexi soluerentur, neve in posterum quisquam neceretur. In qua quidem re, adnotare succurrit, apud iureconsultos

ANNO TATIONES.

& emptio, in contrarium mutari, quia fœneratores omnem pecuniam mercandis agris cõdiderant. Copiam vendendi secuta vilitate, quãto quis obæratior ægrius distrahebant, multiq; fortunis prouoluebantur. Eucrisio rei familiaris dignitatem & famam præceps dabat, donec tulit opem Cæsar disposito per mensas millies festerio, factaq; mutuandi copia sine vsuris per triennium, si debitor populo in duplum prædiis cauisset. Sic resecta fides & paulatim, priuati quoq; creditores reperti: neq; emptio agrorum exercita ad formam Senatusconsulti, acerbis vt ferme talia iniitiis, incurioso sine. Sed & huc spectant verba Titi Liuij i. Decad. lib. 7. Haud æquè patribus læta insequenti anno C. Martio Cn. Manlio Cõsulib. de vnciaro fœnore à M. Duellio & L. Menenio Tribunis plebis rogatio est perlata: & plebs aliquanto eam cupidius sciuit acceptiq;. Et nō multo post, Non eadem domi quæ militiæ fortuna erat plebi Romanæ. Nam etsi vnciaro fœnore factò leuata vsura esset, forte ipsa obruebantur inopes, noxamq; inibant, &c. Et alio loco eiusdem libri, Idem, inquit, otium mansit. Manlio Torquato, C. Plancio Cõsulibus, semunciarium tantum ex vnciaro fœnus factum, & in pēsiones æquas triennij, ita vt quarta præsens esset, solutio æris alieni dispensata est: & sic quoq; parte plebis affecta, fides tamen publica priuatis difficultatibus potior ad curam Senatui fuit: leuata maximæ res, quia tributo ac delectu superfluum. Hæc ibi. Vnciarium autem fœnus cuiusmodi sit, vt id in transcurso dicam, discas ex Budæo de Aste lib. 1. vbi de vnciaro vsura loquitur: idq; declarat ex l. Titium. §. præfesterio. ff. de adm. tuto. d. Demum L. Genutius.] Ex Liuij i. Decad. lib. 7. ad fi. e. Sulpitius Tribunus plebis.] Ex Plutarcho in vita Marij. f. Diuus deinde Cæsar.] Id totum vsq; ad verfic. (Causam ferunt) est ex Cornelio Tacito lib. 5. vt iam ex eo diximus. g. Quod Cælius Plotius.] Valerius Maximus lib. 6. cap. 1. Titus, inquit, Veturius cum propter do-

meticam ruinam & graue æs alienum Cælio Plotio nexum se dare adolescentulus admodum coactus fuisset, seruilibus ab eo verberibus, quãto stuprari pati noluerat, affectus, querelam ad Cõsules detulit, à quibus de hac re certior factus Senatus, Plotium in carcerem duci iussit. h. Sicut de Papyrio,] Liuij i. Decad. lib. 8. Eo anno, ait, plebi Romanæ velut aliud inuitum libertatis factum est quod neci deserit. Mutatum autem ius ob vnius fœneratoris simul libidinem, simul crudelitatem insignem. L. Papyrius is fuit, cui cum se C. Publius ob æs alienum paternum nexum dedisset: quæ ætas formaq; misericordiam elicere poterat, ad libidinem & contumeliam animum accenderunt & florem ætatis eius fructum aduentitium crediti rarus, primo perlicere adolescentem sermone incesto est coactus: deinde postquam aspernabantur flagitum aures, minis territare, atq; identidem admonere fortuna: postremò cum ingenuitatis magis quàm præsentis conditionis memore videret, nudari iubet verberaq; afferri. Quibus laceratus iuuenis cum se in publicum præcipuisset, libidinem crudelitatemq; conquerens fœneratoris, ingens vis hominum cum ætatis miseratione, atq; indignitate iniuriæ accensa, tum suæ conditionis liberumq; suorum respectu, in forum, atq; inde agmine factò ad curiam concurrat, & cum Cõsulibus tumultu repentino coacti Senatum vocarent, introeuntibus in curiam patribus, laceratum iuuenis tergum procumbentes ad singulorum pedes ostentabant. Victum eo die ob impotentem iniuriam vnius, ingens vinculum fidei, iussiq; Cõsules ferre ad populum ne quis nisi qui nexum meruisset, donec pœnã lueret, in compedibus aut in neruo teneretur: pecuniæ creditæ bona debitoris, non corpus obnoxium esset. Ita nexi soluti, cautumq; in posterum, ne necerentur. Hæc ibi. At ante id tempus Seruius Tullius Romanorum rex ita in fœneratores edixit, Si qui in posterum à fœneratoribus mutuum acceperint, eos ob æs in neruum duci non sinam, caueboq; lege, ne fœneratoribus ius sit in libera corpora, sed contenti

tos, reliquatores dici, qui integrum æs alienum cum fœnore non exoluissent, sed partem æris alieni & fœnoris deberent. fuitq; Athenis magistratus cui^k Zeteta nomen, apud quem si quis integrum æs debitum non soluisset, conueniri lege poterat. Indis[†] vero & Germanis fœnus ignotum fuit, & pleraq; gentes odio illud inexpressibili prosequuntur, adeo vt cum furem dupli^m fœneratorem quadrupli damnarent. feruntqueⁿ Aegyptios & Athenienses, cū hæc contagio mali latius serperet, pluribus decretis cauisse, ne ob fœnus corpora adiudicari vel addici possent, neve super corporibus fœnerari fas foret, nec citra debitoris facultatem sauire, quæ lex^p Sisachthia & Chreocopia dicta: adeo vt^r Lycurgus è tota Sparta fœnus & vsuras exterminasse dicatur: cumq; omnis Aegyptus esset obruta fœnore, fuit lege sancitum, vt ita demum mutuam pecuniam accipere liceret, si cadauer patris fœneratori daretur pignori, penes quem esset potestas paterni sepulchri debitoris oppignorati. Inter ceteros^r fertur Agis Atheniensium dux adeò fœnus exosum habuisse, vt omnium fœneratorum tabulas igne supposito in foro concremarit, quo igne nullum clarius lumen vidisse Agefilaus dixit. Laudaturq; Antoninus Pius & Alexander Seuerus, quòd Romæ fœnus trientarium constituerint, cum nonnullos fœnoris causa agro paterno auitòque exutos comperissent: semissem verò induxerint, & abrogarint. Lucullus quoq; adeò fœneratorum licentiam cohibuit, vt omnem Asiam fœnore demersam liberarit: Sicut Cato qui in fœnore coercendo asperior & durior, ex tota Sicilia fœneratores exegit, illamq; ære alieno obrutam, in pristinum decus restituit. Hoc quidem senatusconsultum iam longo abusu oblitteratum, diuus Claudius fœneratorum licentiam coercens, ne filios familias pecuniam fœnori darent, seuerò edicto seruari mādauit. Diuus deinde Vespasianus cum censuram ageret, saluti parentum & liberorum con-

Reliquatores. Zeteta. Fœnus exosum.

Lex Sisachthia & Chreocopia.

Agis.

ANNO TATIONES.

zenti sint debitorum facultatibus. Author Dionysius Halicarnassæus lib. 4. i Reliquatores.] Pomponius in l. locatio. §. reliquatores. ff. de public. & vect. & Scauola l. creditor. §. Valerius. ff. de solutio. ex verbo Reliquare, quo vsus est Paulus L. Lucius ff. de adm. tuto. & Vlpianus l. rescripto. §. debitores. verfic. sed eos. ff. de muner. & honor. Et vix apud alios autores reperias, k Zeteta.] De Zeteta Atheniensium magistratus loquitur Pollux Onomasticò li. 8. περί γυναικοκασμῶν ἀρχῶν. Sed hi alij esse videtur quam quos Alexander hic designat. † Indis vero.] Aelianus variæ historiæ li. 4. initio. l Germanis.] Tacitus de morib. Germanorum. m Fœneratorem quadrupli damnarent.] Ex Catone de re rustica, initio. n Feruntq; Aegyptios.] Ex Diodoro Siculo lib. 2. cap. 3. cuius de Bocchoride Aegyptiorum legislatore hæc verba sunt, latinè versa, Fœnus quod ex scripto contrahebatur, prohibebat vltra contracti mutui duplum exigi. Solutio ex bonis debitoris solum fiebat, corpus non poterat addici creditori. Putabat enim oportere bona tantum subdita esse debitis: corpora, portorū opera & bello & pace vrentur, ciuitatibus addicta esse. Non enim æquū videbatur milites qui pro patriæ salute pericula subirent, pro vsuris in carcerem duci, aut ob vnius auaritiã in periculum agi patriæ salutem. o Athenienses.] Idem Diodorus ibidem subdit, Hanc quoq; legem videtur Solon ad Athenienses transtulisse, quæam Sisachthiam appellauit, discernens, ne ob vsuras ciuium corpora necerentur:

Neq; iniuria queruntur quidam de nonnullis Graecis legumlatoribus, qui arma, aut aratrum, aut aliud quibus operi necessarium prohibeant ob fœnus addici creditori: corpora verò quæ his vtuntur, triadi permittant. p Sisachthia.] Iam de ea dictum ex Diodoro, de qua Plutarchus libro de fortuna Alexandri, Politicis, & vita Solonis: in similiq; Laërtius. q Chreocopia.] Plutarchus in vita Solonis. r Lycurgus.] Plutarchus in Agide. s Cumq; omnis Aegyptus.] Herodotus lib. 2. vbi de Atycho rege Aegypti, & Diodorus Siculus lib. 2. cap. 5. ad medium. t Fertur Agis.] Ex Plutarcho in ipso Agide: sed in eo lapsus est Alexander, quòd Agidem dicit Atheniensem, cum fuerit Lacedæmonius, & Lacedæmonum rex, vt ibi & vbiq; videre licet. v Antoninus Pius.] Capitolinus in vita illius. x Alexander Seuerus.] Aelius Lampridius in vita quoque illius. y Lucullus.] Plutar. in vita illius. z Sicut Cato.] Scilicet primus ille Censorius dictus, ex Plutarcho in eodem, & ante ex Liuij 4. Decad. lib. 2. cuius hæc sunt, Sardinia M. Portius Cato obtinebat, sanctus & innocens, asperior tamen in fœnore coercendo, fugatiq; ex insula fœneratores. a Diuus Claudius.] Cornel. Tacitus lib. 11. b Diuus deinde Vespasianus.] Suetonius in eodem, c. 11. auctor, inquit, fuit Senatus decernendi, ne filiorum familias fœneratoribus exigendi crediti ius vnquã esset, hoc est, ne post patrum quidem mortem.

fulens, illud denuò ex longo interuallo reuocauit. Non ergo in scitè seruus ille respondebat, neminem fore, qui viuo patre, filio pecuniam crederet, cuius petitionem actionemq; lege & senatusconsulto non haberet.

ANNO TATIONES.

c Non ergo in scitè.] Tandem redit ad conclusionem interpretationis loci illius Terentiani. Sed vice auctarij addito & alia loca ad scenoris reprobationem: Lilius 1. Decad. lib. 7. Inclinatis, inquit, semel in concordiam animis, noui Consules scenerem quoq; rem, quæ distingere ynamines videbatur, leuare aggressi, solutionem æris alieni in publicam curam verterunt quinque viris creatis, quos Mensarios ab dispensatione pecuniæ appellauerunt, & rursus eodem lib. Iudicia eo anno populi tristitia in sceneratores facta, quibus ab ædilibus dicta dies esset, traduntur. Idem eius Decad. lib. 10. Eodem anno Cn. & Q. Ogulini ædiles curules aliquot sceneratoribus diem dixerunt, quorum bonis multatis, ex eo quod in publicum redactum est, ænea in Capitolio limina, & trium mensarum argentea vasa in cella Iouis, Iouemq; in culmine cum quadrigis, & ad sicum Ruminalem infantium conditorum vrbis sub vberibus Lupæ posuerunt, semitamq; saxo quadrato à Capena porta ad Martis strauerunt. Ex quibus planè intelligis maximas eas multas fuisse, quæ tantis sumptibus satis fuerunt. Idem 4. Decad. lib. 5. Instabat cura alia, quod ciuitas scenore laborabat, & cum multis scenebribus legibus restricta auaritia esset, via fraudis inita erat, vt in socios qui non tenerentur his legibus, nomina transcriberent, ita libero scenore obruebant debitores: cuius coercendi cum ratio quæreretur, diem finiri placuit, Feralia quæ proximè fuissent, vt qui post eam diem socij ciuibus Romanis credidissent, pecunias profiterentur, & ex ea die pecuniæ creditæ, quibus debitor vellet legibus, ius creditori diceretur. Deinde postquam professionibus detecta est magnitudo æris alieni per hanc fraudem contracti, M. Sempronio Trib. pleb. ex autoritate patrum plebem rogauit, plebesq; sciuit, vt cum sociis ac nomine Latino, pecuniæ creditæ ius idem quod cum ciuibus Romanis esset. Rursus eod. lib. Iudicia

in sceneratores eo anno multa seuerè sunt facta, accusantibus primates Adilibus eapulibus M. Tuccio & P. Iunio Bruto. De multa damnatorum quadrigæ inauratæ in Capitolio positæ, in cella Iouis, supra fastigium ædiculæ, & X II. clipea inaurata. Et 5. Decad. lib. 2. Erant autem non Artohi modo in seditionibus propter ingentem vim æris alieni, sed Thessali etiam: eâ contagione velut tabes in Perthæbiam quoq; id peruaserat malum. Cum Thessalos in armis esse nunciatum est, Appium Claudium legatum ad eas res aspiciendas componendasq; Senatus misit qui vtriusq; partis principibus castigatis, cum iniusto scenore grauatum æs alienum, ipsi magnas ex parte concederetibus qui operarant, leuasset, iusti crediti solutionem in annorum pensiones distribuit. Plinius lib. 33. ca. 1. Flavius vult ædem Concordiæ, si populo reconciliasset ordines: & cum ad id pecuniæ publicæ non deceperetur, ex multatitia sceneratoribus condemnatis, ædiculam æream fecit in Græcostasi. Est Plutarchi libellus de vitanda vsura, qui omnibus obuius est. Deniq; locus est Horatij ad speciem huius capituli maxime pertinens, aduersus Fufidium sceneratorem qui filii familias pecunias mutuabat sub grabibus vsuris, lib. 1. Satyr. 2. post prin.

*Fufidius vappa famam timet, ac nebulonis,
Diues agris, diues positus in scenore nummis,
Quinas hic capiti mercedes exigit, atque
Quanto perditior quisque est, tanto acrius urget.
Nomina scenatorum modo sumpta veste virili
Sub patribus duris tyronum.*

Appianus quoq; lib. 1. Bellorū ciuiliū de his scribit, Per idem tempus, inquit, optimates in vrbe contendere cœpere, cum quidam debita cum vsuris emerent, lege quadam veteri vetante supra scenus scenerari: contra illam qui fecisset, multam subituro, &c.

Spero te amaturum fore vel amandum fore, veterum autoritatibus latinè dici licere, contra opinionem quorundam grammaticorum. Cap. VIII.

Commentariunculas suas non inuenistas adolescens quispiam ingenio & lingua præstabili, dum posteritati & gloriæ seruit, apud nonnullos eiusdem disciplinæ viros lectitabat, non equidem, vt videbatur, laudis indispensandæ gratia, sed vt graui illorum iudicio subnixus, liberius confultiusque, si quod in eis delictum, si quod ve mendum esset, castigaret, eorumque explorata sententia, nonnulla in vulgus emittebat, multa vel tollebat è medio, vel corrigebat. Aderat inibi familiaris meus quispiam, honesti ordinis, Latinæ eloquentiæ, & veterum literarum non ignarus, qui cætera quidem minimè visus aspernari, vno verbo se offensum dicebat, quod in posterum nihil in eum scripturum fore, ille dixerat. Minus Latinè (inquit) dictum est, scripturum fore, sed aptius conuenientiusque dicendum fuit, scripturum esse. Si quidem verbum fore, cum tempus quod futurum est designet, cum participio in rus, vel in dus, quod pariter futurum tempus designat,

Fore.

minimè

minimè conuenire, perindeq; haberi ac si dicas scripturum futurum esse: quæ oratio, vt probe nosti, nihil habet gratiæ vel dignitatis. Quoq; minus dubites, inquit ille, hoc senserunt multi eruditi: quorum sententiam iudiciumq; minimè aspernaberis. Statimq; ad nos attulit obseruationes grammatici hominis non incuriosi, in quibus ad hanc sententiam scriptum, definitumq; inuenimus: Fore cum vim participij habeat, cum nomine, non cum participio iungi oportere, nè duo simul participia confundantur. Itaq; dicendum, spero te amatorem fore, vel amaturum esse: non autem amaturum fore, vel amandum fore: venturum esse, non venturum fore. Et ita dici scribiq; oportere maxime contendebat. Quod cum legissemus, tenuit nos admiratio istius doctoris, equidem disertis, & tamen inconsideratis, qui præcipiti ductus sententia, tam asseuerate contendere auderet, id quod longe secus à doctissimis sæpe vsurparum memineras. Siquidem T. Lilius facundissimus autor, secundi Punicis belli octauo, & acturum se, inquit, per populum aperte fore, si senatus aduersaretur. Et alibi, libenter facturos fore, vt ludi maximi fierent. Et rursus, eò quoque mittendos fore legatos, dixit. Et septimo de Macedonico, sub pellibus habendos milites fore. Q. Curtius, senescendum fore tantum terrarum vel sine imperio obeunti. Quibus stipulatur Plinius naturalis historiæ secundo, Quid fore putandum est? inquit, & pluribus exemplis quibus omnis historia referta est, quæ trita & peruulgata in quæstione minime dubia referre non necesse habeo. Præterque veterum autoritates, rationes adduci possent, quibus ita dici conuenire facile contenderim ex arbitratu eruditissimi viri. Cum enim substantiuum olim verbum fuerit suo, atque eius infinitiuum fore, fuisse, futurum esse, &c. eiusdemque verbi nonnulla tempora retinuerimus, adeo vt forem antiquum, & essem recentius dicamus: quis prohibet etiam fore atque esse, simul custodiri, perindeque amaturum fore dici, quod amaturum esse? Sed cum nos autoritatibus veterum inniti debeamus, quibus hæc comperta fuere, quæ pro ratione sunt, frustra in re confessæ & explorata, rationem & adminicula non necessaria inquirimus. Si qui tamen sunt ita Latinæ linguæ curiosi, aut animo tam agresti & duro, quibus veterum autoritas non satis sit, poterunt ab his qui istiusmodi res cõquistius indagat, quibusque ista consuetari curæ fuit, hæc atque his similia perscrutari.

*Laurentius
Valla va-
riatus, lib.
1. ca. 28.*

Fuo.

ANNO TATIONES IN CAP. VIII.

Totum hoc caput, vt alia pleraque huius operis, in Laurentij Vallæ obseruationes editum est, pro ea quæ cum illo inimicitia Alexandro fuit, nec ea quidem occulta, licet eius nomen vbiq; hic noster suppresserit, sed ita, vt veluti digito illum ostendat. Locus autem in quo eum taxat, in hoc capite, est in lib. 1. Elegantiarum Vallæ cap. 28. Et vt fateor illum iure ab Alexandro hoc loco reprehendi, id tamen paulò acerbius factum nemo iustus rerum asseuator negauerit. Nullius autem classicorum autorum testimoniis ad illum cõuincendum innicitur: sed vnus qui his in rebus instar omnium haberi debet, alia testimonia addam: hic est M. Tullius, quem meritò linguæ Latinæ parentem plerique omnes fatentur. Qui in oratione pro Milone, Spero, inquit, multa vos liberosque ve-

stros in Republica bona esse visuros, in his singulis ita semper existimabitis, viuo P. Clodio, nihil horum vos visuros fore. Et licet id testimonium sit nonnihil ambiguum, propterea quod in nonnullis codicibus isti legitur, visuros fuisse: tamen quod citra omnem dubitationem est, is lib. epistolarum famil. 3. epist. 13. & in vlti. initio: Quasi diuinam tali in officio fore mihi aliquando expetendum studium tuum. & epist. ad Atticum lib. 5. in princ. Te ad me fore venturum. Sed non tamen præteream quod scribit Seruius in lib. 3. Aneid. ibi,

-Cum protinus vtrag, tellus

Vna foret.

Foret, inquit, ab infinitiuo est, sed modo præteritum significabat tempus, quod rarum est: sæpius enim futurum significat.

Pleraque veterum Romanorum cognomenta, quibus de causis indica & denominata fuerunt. Cap. IX.

Erum profecto est, id quod à multis traditur, veteres illos non infimæ plebis homines, quorum bona fortique opera populus Romanus vsus fuit, ex re rustica, in qua multum diuque versati fuerant, clari nominis cognomenta sumpsisse. Ex qua re coniectari licet, fortes illos atque acri

ingenio viros, quicquid à reipublicæ muneribus ocij & laxamenti habebant, id plerunque in exercendis agris & colendis frugibus ponere consueuisse, neque sementes terræ iacere, neque vites amputare, aut agros stercorare, vel irrigare, fastidio ynquam duxisse: quæ nûc probro ducimus, dedecorîq; & turpitudini damus. Eiusmodi fuisse Pifones, quod in pinsendo frumento longo vsu fuerant exerciti, vel à pifo legumines hi enim Calphurniorum profapia à Numa originem duxisse ferunt. Cicerones & Lentuli, alteri ob ciceres, alteri ob lentas eximie cultas, generosum familiae nomē inuenere. Fabios quoque à satione fabarum sunt qui autumēt denominatos: tametsi ab Hercule prognatos, & ab fouea dictos nonnulli ferant. Sicut Antoniorū familia, quæ Romæ imperitauit, Antonem Herculis prognatum, autorem stirpis nūcupat. Lactucini, quod lactucas colerēt. & Hortensij quod hortorum studio reuerentur. Stolones quoque à pampinatione & cura arborum, quod curarent ne frutices quos stolones vocant, ad caudices arborum nascerentur, nobilia cognomenta inuenere: Ex qua familia Licinius ille Stolo, primus de plebe consul, quia filiū emācipando, fraudē legi fecerat, qua vetabatur vltra quingenta agri iugera possidere, sua lege dānatus est. Pilumnos, quod pilum conterendo frumento idoneum commentū sunt, dictos

Pifones.
Cicerones.
Lentuli.
Fabij.
Antonij.
Lactucini.
Hortensij.
Stolones.
Pilumnos.

ANNOTATIONES IN CAP. IX.

Eiusmodi fuisse Pifones.] Plinius lib. 18. cap. 3. & vide seq. annotat.
b Calphurniorum profapia à Numa.] vt scribit in eo Plutarchus, qui tamen Calpum appellat Numæ filium, sicuti Pompeius Festus lib. 3. Sed quod hic dicit Pifones à Calphurniis Numæ Pompilij posteris cognomen traxisse, id probat Horat. in libro de arte poetica ad Pifones.
— Vos ò Pompilius sanguis. — quo in loco Acron & Porphyrio interpretes tradunt, Pifones à Pompilio descendisse: nam Calpus filius erat Numæ Pompilij, à quo Calpurnij Pifones nomen traxerunt.
c Cicerones & Lentuli.] De prioribus Plutar. in Cicerone, de vtrisque Plinius lib. 18. cap. 3.
d Fabios.] Idem vbi supra, sed alij aliter, vt mox subiiciam.
e Tametsi ab Hercule.] Plutarchus in vita Fabij Maximi, ferunt, inquit, Herculem cum muliere aut vna nympharum concubuisse, & hinc Fabium Maximum natum esse, à quo Fabiorum familia Romæ initium habuit. Quidam autem primos eius generis viros, quod primū venādi per foueas morem induxerunt, à fodiēdo Fodios olim appellatos dicunt: deinde mutatis literis, lapsam loquendi consuetudinem Fabiis cognomen fecisse. Cui nonnihil conuiuens Pompeius Festus lib. 6. Fouij, inquit, qui nunc Fabij dicuntur, quod princeps gentis eius ex ea natus sit, cum qua Hercules in fouea concubuit. Alij putant eum primū ostendisse quemadmodum vrsi & lupi foueis caperentur.
f Antoniorum familia.] Plutarchus in Antonio, in prin. Ex quo intelliges eum fuisse Marçum Antonium Triumviriū, qui nūquam Romæ imperauit, illi enim tantum Triumviriatus in diuisione imperij celsus, quo respublica cōstitueretur. Antoninorum autem, qui postea Romæ imperarunt, familia, aliunde orta dicitur, vt videre licet apud Capitolinum in vita vtriusq; Antonini, Pij scilicet & Philosophi. Quod imperitasse dicitur Antonij, putem vel ex eo quod M. Anto. conf. impotenter

dominaretur, teste Floro ex Liuji 117.
g Lactucini.] Plinius lib. 19. cap. 4. Sanè Diodorus Siculus meminit M. Valerij Lactucæ, lib. 2. *Μάρκος*, inquit, *εὐαλέριος λακτυνάς*.
h Hortensij.] Familiam Hortensiorū fuisse Romæ, haud dubium est: è quibus Hortensius ille orator tēpore Ciceronis fuit, & alter poëta apud Ouidium lib. 2. Tristium.
Nec minus Hortensē, nec sunt minus improba Serui Carmina — Eos autem ab hortorum cultu dictos esse, Alexander coniectura probabilis ponit.
i Stolones.] Varro lib. 1. de re rustica, cap. 2. & Plinius lib. 17. cap. 1. Caij autem Licinij Stoloni Consulis meminit Valer. Max. lib. 1. cap. 1. vbi de more ludorum loquitur.
k Primus de plebe Consul.] Hic posset videri lapsus Alexander, nam Liujius decad. 1. lib. 6. ad fi. & lib. 10. in oratione P. Decij Muris, & Plutarchus in Camillo dicunt, L. Sextium primū de plebe Consulē factum. Verū Plinius Secūdis, si is de Viris illustribus, cap. 20. hunc Stolonem dicit primū è plebeis consulē factum, sed Plinium Alexander secutus est. Sed quod non est cōtrouersum, ipse Licinius Stolo primus è plebe magister equitum factus est, vt legitur apud Liuium, citato lib. 10. Item ex eiusdem Licinij lege cōsules ex plebe creari in vrbe Roma cōeperunt, teste Gellio libro 17. cap. 24. Collegam autem idem Licinius habuit in consularu L. Sulpitium Peticum, vt Liuus tradit lib. 7. initio Decad. 1.
l Sua lege damnatus est.] Liuus prædicto loco sic habet, C. Licinius Stolo à M. Popilio Lenate sua lege decem millibus æris est damnatus, quod mille iugerum agri cum filio possideret, emancipandōque filium fraudem legi fecisset. De quo Plinius lib. 18. cap. 3. Columella lib. 1. cap. 3. & Plinius Nepos, aut quisquis est, in libro illo elegantissimo de viris illustribus, & Plurar. in Camillo.
m Pilumnos.] Plin. dicto lib. 18. cap. 3. post prin. & Seruius initio lib. 9. Aeneid.

n Serranos.

accepimus. Et Serranos, quod agros sererēt, vel quod serenti fuerat delatus honos. Cuius familiae proprium erat, scēmas nullo tempore linea veste vtī, sicut Cethegis distincto amictu, & exerto brachio incidere: & Flaminiis, nisi sacrorum causa è sua domo ignem efferri. Suilli verò, Bubulci, Bupecij, Caprarij, & Porcij, Ouinij quoque, Caprilij, Equitij, & Tauri, à pecudibus & armentis cognomenta familiae tulere: ex quibus claros illustresque viros militiae domique multos fuisse, fama vulgavit. Rufus ex corporis vitio, aut membri iactura magis quam honestamento plures dicti cognominati que sunt, quos recensere, & breui perstringere, de quibus meminisse potuimus, non pigebit. Strabones, Parti, & Cæci, ex oculorum vitio cognomenta inuenere: tametsi Patos habere oculos, laudi plerunque datum

Serranos.
Suilli, Bubulci, Bupecij, Caprarij, Porcij, Ouinij, Caprilij, Equitij, Tauri.
Ex corporis vitio.
Strabones, Parti, Cæci.

ANNOTATIONES.

n Serranos.] Plinius ibidem, & Seruius ad Vergil. 6. Quintilia. lib. 1. c. 8. Q. autem Serrani consulis cū Q. Capione meminit A. Gellius lib. 15. c. 28. o Cuius familiae proprium erat.] Plin. Varronis autoritate lib. 19. cap. 1. M. inquit, Varro tradit in Serranorum familia gentilitium esse scēmas linea veste non vtī.
p Cethegus distincto amictu.] Porphyrio interpretis Horatij in arte Poëtica, ibi, *Fingere cinctus non exaudita Cethegis*. Omnes, inquit, Cethegi morē seruauerūt eundem: inter cætera descriptam comam retulerunt. Nunquam enim tunica vsi sunt. Ideo cinctatos eos dicit, quoniam cinctus est genus tunicæ infra pectus aptata. Alij autem intelligunt cinctus, id est, militariibus viris, & ad militiam paratis: vnde per contrarium dicit Poeta, *Discinctos Mulciber Afros*, id est, imbecillos ad militiam, de qua re alibi dicam. Sed quod ad hunc locum pertinet, credo Alexandrum hic voluisse dicere, cinctato amictu: nisi potius voluerit dicere discincto: at id omnino contrarium esset iis quæ supra diximus. Verū haud dubie, cinctato legendum est, ex Porphyrio vbi supra, cui ad stipulatur illud Lucani lib. 2.
— *Exertitque manus vasana Cethegi*. & Silius de eodem, aut alio eiusdem nominis, loquentis lib. 8. non adeo longè à fine, *Ipse humero exertus gentili more parentum Difficili gauderet equo*. —
q Flaminiis.] Festus Pōpeius lib. 9. Ignem, inquit, ex domo Flaminia efferri non licebat, nisi diuinæ rei gratia: sed tamen vide num id intelligendum sit de domo Flaminis, qui è sacerdotibus erat non Flaminiorum.
r Suilli.] Plutarchus tum in vita Publicolæ, tum Problematis cap. 40. autoritate Fenestellæ.
s Bubulci.] Plutarchus dictis in locis, & Plinius lib. 18. cap. 3. post prin. Caius autem Iunius Bubulcus Consul, semel & iterum est apud Liuium 1. Decad. lib. 9. item & Censor, & postea Dictator, eiusdem lib. 10. post prin. & C. Atrilij Bubulci Cōsulis, meminit Paulus Orosius lib. 4. cap. 10.
t Bupecij.] Nihil de his quod nūc recorder, legi. v Caprarij.] Capriliorum & Caprarū familias fuisse dicit à capris dictas, Varro de re rustica lib. 2. cap. 1. interpretis tamē Plutarchi in Publicola, Ca-

prarios vertit eos, qui à capris cognomina sumpserunt: & legimus C. Cæciliū Metellum Caprariū consulem fuisse cum C. aut vt alij legunt Cn. Papirio Carbone, anno vrbis 641. Scio autem Cicero nem de eo dicere, lib. 3. de Orato. matrem ipsius si quintum pareret, asinum fuisse parituram. Sunt & alijs caprarij, custodes caprarum, apud Varronem de re Rustica lib. 2. c. 3. & Columellam lib. 3. c. 10, x Porcij.] Idem Varro & Plutar. vbi supra.
y Ouinij.] Varro eodem loco. Lampridius autem in Alexandro Seuero, mentionem facit Ouinij Camilli Senatoris antiquæ, vt dicit, familiae.
z Caprilij.] Iam de iis diximus, de quibus vt vides ita loquitur hic Alexander, tanquam diuersæ essent familiae Caprariorum, & Capriliorum.
a Equitij ac Tauri.] De his duobus Varro vbi supra: ibique vltra eos qui hic nominantur, Virtulos quoque à pecore dictos putat. Starij autem Tauri bis consulis ac Triumphalis meminit Suetonius in Nerone cap. 35. & Varro vbi supra, Dion lib. 49. Velleius Patereulus lib. 2. Item Sex. Pacuuij Tauri ædilis plebis, Plinius meminit libro 34. c. 5.
b Ex corporis vitio.] Plutar. in vita Corniolani.
c Strabones.] Plutarchus ibi, & præterea, Plin. lib. 7. cap. 12. & lib. 11. cap. 37. & Nonius Marcellus lib. 17. de quo vide infra in verbo, Patos.
d Parti.] Plinius dicto lib. 11. cap. 37. & Plutarch. vbi supra. Liuus autem Decad. 1. lib. 8. memorat P. Aelium Partum consulem, & eiusdem lib. 10. de quo vide infra, sub verbo, Patos: refert Liuus augurem, & paulo post consulem M. Fuluium Partū. Et plures Epist. Cic. ad C. Papiriū Partū lib. fam. 9. e Cæci.] Plutarchus ibi.
f Patos habere oculos.] Venus enim oculis petis fuisse dicitur Virgilio, si is est, in obsceno carmine, *Notas habemus quisque corporis formas, Phæbus crinosus, Hercules lacertosus, Trabis figuram virginis tener Bacchus, Minerva flauo lumine, Venus, pato*. Et Varro de numismatis apud Priscianum lib. 6. Non hæc res de Venere Petra strabam fecit *ερεγέφθαρον*. De Petro illud Horatij lib. 1. Serm. Saty. 3. — *Strabonem Appellat petum pater* — quo in loco Acron, Parti, inquit, proprie dicuntur, quorum huc atque illuc oculi velociter vertuntur. Porphyrio autem alter interpretis, Strabo, inquit, qui est detortis oculis, Partus, leuiter declinatis.

Licini-
Limi.
Cocles.
Sili, Simi.
Silones,
Chilones,
Labeones,
Nafones,
Flacci, Ca-
piones,
Frontones.

fit. sunt enim ad lasciuam proniores. Sicut ^b Licinij & ^h Limi, alteri quòd parujs ocellis nascerentur: alteri, quòd limis oculis intuerentur. ¹ Horatio illi qui Thuscorum copias detinuit solus, quòd alterum in bello amisit oculum, Coclitis nomen fuit: quamuis quòd esset vno oculo, Cyclopem, mox lapsa consuetudine, pro Cyclope Coclitem appellatum ferant. A simis vero naribus vel repandis, ^k Silos & ^l Simos: à supercilijs, ^m Silones: à laborum magnitudine, ⁿ Chilones & ^o Labeones: à naso, ^p Nasfones: à auribus mobilibus, ^q Flaccos: à capite ^r Capiones, à fronte ^s Frontones, dictos

ANNO TATIONES.

g Licinij.] Luscinij vt puto, voluit aut debuit dicere ex Plinio lib. 11. cap. 37. vbi tradit Ocellas Luscinios iniurijs cognomen habuisse, qui parujs essent oculis. Nam quod Licinij ab oculorù vicio dicti sint, nusquam opinor, lectum est. Cicero autè in oratione legis Agrarijs, Luscinios nominat honoribus & rebus gestis ornatos: & A. Gellius lib. 17. cap. 21. memorat Q. Fabriciù Luscinum cum Q. Aemilio Papo censores.

h Limi.] De limis oculis Plautus in Milite glorioso, & Ouidius lib. 3. Amor. Eleg. 1. & Plinius lib. 8. cap. 16. sed an fecerint cognomen familijs cuiuspiam, ignoro.

i Horatio.] Plutar. in Publicola, Horatio, inquit, quòd alterum oculum in bello amisisset, cognomen Cocles est inditum: quod & ipsum antè scripserat Dionysius Halicarnas. lib. 5. Subdit autem Plutarchus, quosdam id ex similitudine nasi tractum autumasse, quia sub ipsa fronte ita depressus demissusq; erat, vt nullum ferè inter oculos discrimen extaret, ipsaq; supercilia commissa interim confusaq; essent. Idcirco volentibus eum pleriq; Cyclopem appellare, delapsa loquedi consuetudo optinuit, vt Cocles à plurimis diceretur. Plinius autem lib. 11. cap. 37. ab iisdem qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites vocantur. At Varro de lingua Latina lib. 3. aut aliorum computatione 6. ab oculo ait, cocles, vt oculus dictus, qui vnù habet oculum, citatq; illud Plauti in Curculione,

L y. Vne oculo salue. C v r. quæso deridès ne me?

L y. De Coclitum profapia te esse arbitror.

Nam hi sunt vno oculi.

Cuius loci autoritate Seruius lib. 8. Ancidos, ad id, aunderet qui vellere oculos, scribit luscos coclites dixisse antiquos: vnde & Cyclopas dictos coclites, quòd vnum oculum haberent.

k Silos.] Cicero lib. 1. de natura deorum. Plutarchus in Coriolano, Quintilianus lib. 1. cap. & Fest. Pompeius lib. 17. vbi ita scribit, Silus appellatur naso sursum versus repando: vnde galea quoq; à similitudine Sila dicebantur. Valerius autem Maximus lib. 6. cap. 1. memorat Cn. Sergium Silum, & Seneca lib. 1. controuers. contr. 2. Albutium Silum oratorem, & iterum lib. 2. controuers. 3. Fuere quoque & Siliij, ex quibus P. Silius proprator ad quem extant epistola Ciceronis 36. & seq. lib. 13. Famil. & C. Silius apud Tacit. lib. 3.

l Simos.] Plinius lib. 11. c. 37.

m Silones.] Cilones hic & statim post dictum esse, videri potest ex Pompeio Festo lib. 3. vbi posteaquã de Chilone dixit, vt mox dicemus, statim subdit Cilo, sine aspiratione, cui frons est eminens,

ac dextra sinistraq; velut rescisa videtur. At Sosipater Charisius artis Grammatica lib. 1. Cilones, inquit, dicuntur, quorum capita oblonga, & compressa sunt. Verùm Nonius Marcellus tradit Silones dictos à supercilijs prominentibus, à Sileo, qui hirsutus supercilijs pingebatur, idq; autoritate Varronis in γνάθι σεαυρὸν: nonne non vnum ferunt esse grandibus supercilijs Silonè. Quadratum: &c. Ex quibus potes intelligere corrigendum quod statim habet Alexander, hos dici qui sunt prominentibus supercilijs, & scribendum, prominentibus: differunt enim præminere & prominere, Seneca lib. 2. controuers. 1. meminit Pompeij Silonis oratoris.

n Chilones.] Festus vbi supra, Chilo, inquit, dicitur cognomen à magnitudine labrorum.

o Labeones.] Plinius lib. 11. c. 37. & Donatus in Eunucho Terentij act. 2. sce. 3. Verùm Priscianus tradit hos à labe dictos: fuere autem Antistij Labeones Iurisconsulti, de quibus in l. posteriore, ff. de orig. iuris. & Tacitus lib. 3. ante finem. At Sosipater Charisius artis Grammatica lib. 1. Verrij Flacci autoritate dicit, à labris immodicis Labeones dictos.

p Nasfones.] Ouidius Naso cognominatus fuit, & Sextus Naso inter coniuratos necis Cæsaris, apud Appianum lib. 2. bellorum ciuilium, & Cn. Otacilius Naso Ciceroni epist. 34. Famil. lib. 13.

q Flaccos.] Plinius lib. 11. c. 37. aures ait, homini tantum immobiles: ab his Flaccorum cognomen. Cicero libro primo de natura deorum. Liuius autem 3. Decadis lib. 5. memorat Q. Fuluium Flaccum consulem cum Appio Claudio: & eundem siue alium eiusdem nominis censores. Valerius Maximus lib. 2. cap. 2. & M. Furium Flaccum, ibidem: & C. Amanum Flaccum Cicero epist. 56. Famil. lib. 13. Omnibus autem nota est historia Sulpitiae, M. Fuluij Flacci vxoris, quæ cæsura omnium matronarum à centum probatissimis haud temerè electa est, quæ simulachrum Veneris monitu librorum Sibyllinorum dedicaret, apud Plinium libro 7. cap. 35. Valerium Maximum lib. 8. cap. 16. & Solinum cap. 7.

r Capiones.] Cicero lib. 1. de natura deorum. Idem autem Epist. Famil. lib. 13. Epistol. 30. C. Arteij Capionis meminit: & alterius Arteij Capionis. Tacitus lib. 3. & Isteij Capionis, idem lib. 13. & Asinij Capionis, A. Gellius libro primo capit. 20. & 21. & Fonteij Capionis Tacitus libro quarto & 17.

s Frontones.] Cicero in Antonianis, & Laetantius libro de Opificio Dei.

t Burros.]

accepimus: sicut à colore, ^t Burros, ^v Nigros, ^x Rufos, ^y Aquilios & ^z Rutilios. Dixere autem Silos, naribus sursum versus repandis: Silones vero, qui præminenti supercilio forent. ^a Galbas quoq; à colore galbulæ auis credunt denominari. Est enim passeris genus luteis pennis, tamen à galbeo indumento aliqui dictos asseuerent. Et ^b Lappas, ab inculto carite: & ^c Suras, à surarum neruositate: & ^d Halas, à fœdo oris halitu: ^e Cossosq; quòd rugosi corporis forent: sunt enim vermes seu tere-

Burri, Nigri, Rufi, Aquilij, Rutilij, Sili, Galba, Lappa, Sura, Hala, Cossi.

ANNO TATIONES.

t Burros.] Quintilianus lib. 1. cap. 8. Sextus autem Pompeius lib. 2. Burrhum cum aspiratione scribit, dicitq; antiquos Burrhum dicere, quod nunc dicimus rufum: vnde rustici Burrham appellant buculam, quæ rostrum habet rufum: pari modo rubens cibo ac portione ex prandio Burrhus appellatur. Burri præfecti cohortium pratoriarum meminit Tacitus lib. 14. & Suetonius in Nerone. 35.

v Nigros.] Plutarchus in Coridano, Spartianus in Pescenino Nigro, Tacitus autem lib. 3. memorat Brutedium Nigrum adilem: & C. Cæcilij Nigri Quæstoris sub Verre prætoris, meminit Cicero in Verrem actio. 1. & ibi Asconius Ciceronis interpres in argumento.

x Rufos.] Plutarchus ibi, & Quintilianus dicto lib. 1. c. 8. Minutij Rufi meminit Cæsar lib. 3. belli ciuilis: & P. Sulpicij Rufi, idem lib. 4. belli Gallici. Seneca lib. 2. controuers. 2. Vilij Rufi. Extarq; epistola Ciceronis ad Sextilium Rufum Familia. lib. 13. epist. 24. & ad Titum Rufum prætoris urbani eodem libro epist. 34. Et Q. Minutij Rufi adilem plebis, & L. Iulij Rufi, & M. Cælij Rufi prætoris meminit Liuius 4. Decad. lib. 2.

y Aquilios.] Aquilum colorem quendam esse liquet; ex Suetonij Augusto, cap. 79. colorem inter aquilum & candidum. Quis autem qualisve is fuerit, declarat Pompeius Festus lib. 1. Satisq; constat Aquiliorum familiam Romæ fuisse: nam & de Aquilijs meminit Plinius secundus, si is est, de viris illustribus 10. & de Aquilio Regulo fit mectio in l. Aquilius, ff. de donat. quamquam nonnulli ibi legunt Attilius, sed in Pandectis Florentinis legitur Aquilius: & de alio Aquilio trib. plebis, qui legem Aquiliam rogauit. l. 1. ff. ad l. Aquil. & de alio item Gallo Aquilio Iurisconsulto l. 2. §. Post hos Quintus, ff. de orig. iuris, nisi idem fuerit: sed de hoc etiam meminit Tullius libro de officijs 3. Fuit & alius C. Aquilius, his multò antiquior, qui consul vigesimus fuit cum T. Sicinio apud Liuium Decad. 1. lib. 2.

z Rutilios.] Sextus Pompeius Festus lib. 16. Rutiliorum autem familiam apud Romanos antiquam testimonio est C. Martius Rutilius, ter consul, Dictator primus de plebe, & Censor apud Liuium Decad. 1. lib. 7. Est & P. Rutilius consul apud Valerium Maximum lib. 2. capit. 2. & P. Rutilius à M. Scauro repetundarum accusatus, vt scribit Tacitus lib. 3.

a Galbas.] Suetonius in Galba capit. 3. Qui primus, inquit, cognomen Galba tulit, cur aut vnde traxerit, ambigitur: quidam putant quod oppidum Hispaniæ frustra diu oppugnatum, illis demum galbano facibus, succenderit: alij quòd in diuturna valetudine, galbeo, id est, remedij lana inuolu-

tis assidue vteretur: nonnulli, quòd præpinguis visus fuerit, quem Galbam Galli dicunt: vel contra quòd ram exilis, quam sunt animalia quæ in Aesculis nascuntur, appellanturq; galba. Casiodorus autem scripsit Galbam à lucido corpore dici, quia Galbeus, vt dicit, est passeris nomen luteis pennulis. Quintilianus lib. 1. ca. 8. inter alia cognomina, quæ ex secretiore quadam causa imposita sunt, ponit, nec aliter declarat, vt nec in alijs multis, in quibus illum in hac tractatione citauit. Est autem Sergij Galba epistola ad Ciceronem, inter huius familiares li. 10. Fuit & alius multò antiquior ita cognominatus à Catone Censorio reperundarum accusatus, vt scribit Tacitus lib. 3. cuius etiam meminit Paulus Orosius lib. 4. ca. 20. & Eutropius lib. 4. c. 2. & Seruius Galba memoratus Cæsari lib. 3. belli Gallici, initio, & Seruilius Galba inter Cæsaris interfectores commemoratus Appiano, lib. 2. Bellorum ciuilium & P. Seruilius Galba, vnus ex competitoribus Ciceronis in consulatu, apud Asconium Pædianum in argumento Orationis Ciceronis in toga candida contra C. Anticum & L. Catilinam.

b Lappas.] Quid sit Lappa videris ex Plinio lib. 18. cap. 17. & plenius lib. 21. cap. 17. Sed quid ad hæc hominum appellationem pertineat, non video: idem tamen quod hic Alexander, scripsit Cælius Rhodiginus lib. 24. cap. 5.

c Suras.] Aliter Plutarchus in Cicerone, vbi de Cornelio Lentulo Sura loquitur: quem à sura quidem cognominatum tradit, sed alia de causa quam Alexander scripserit, Cornelij Suræ meminit Martialis lib. 6. Epigram. & Manlij Suræ causidici meminit Quintilianus.

d Halas.] Eo cognomine quosdam Romanos fuisse vocatos scimus, & inter alios laudatissimum illum C. Seruilium Halam, magistrum equitum L. Quintij Cincinnati Dictatoris: qui ipse Hala feditiosum illum Sp. Melium obruncauit, apud Liuium Decad. 1. lib. 4. quiq; bis cõsul fuit, apud eundem lib. 4. & 7. eiusdem Decad. 1. Sed vnde ita sint vocati, non recordor me legisse, nisi apud Cælium Rhodig. lib. 1. cap. 5.

e Cossos.] Sex. Pompeius lib. 3. & de huiusmodi vermibus præter illum Plinius lib. 11. cap. 33. & lib. 17. c. 14. & lib. 30. cap. 13. vbi hos Cossos vocat. Quis autem ignorat Cornelium Cossum, illum Tribunum militum, qui de Larre Toluminio rege Veientum occiso, spolia opima retulit, apud Liuium Decad. 1. lib. 4. & Vale. Maximum lib. 3. ca. 2. & Plutar. in Marcello. De quo illud Virgilij 6. Aneid.

Quis te magne Cato tacitum, aut te Cossæ relinquat. Is idem cõsul creatus fuit cum T. Quintio Pæno, iterumq; cum L. Furio Medullino, & tertium cum

Aenobar-
bi.Plauti. Plo-
ri. Planci.
Pansa. Val-
gi. Vari.
Vatia. Vati-
nij. Scau-
ri.
Scaurorū
familia
quando
extincta.Vittatus.
Celeri.
Pius.

dines, quos in vetustis lignis cum cariem contraxere, genitos inspicimus. Sicut Aenobarbos ab æris similimo capillo, multos dictos volunt. C. Mutius vir clarus genere factisque, cū Porfennam gladio impeteret, quod scribam pro rege obruncarat, à clade dextræ manus, quam sibi ad ignem deflagrauit, Scauolæ nomen tulit. Inde cognomentum Scauolæ multis Romæ factum est. Scaum enim Græcè lauum designauit. Plautos etiam & Plotos, quod supra modū pedibus planis essent. Plancis vero & Pansis, à vola pedum pariter id nominis fuit: cuius familiæ numeratur Numatius Plancus, vir prætorius & consularis, qui sub disciplina Ciceronis euasit orator summus. Sic Valgi, Vari, Vatia, Vatinij & Scauri, quod varias haberent furas, aut crura pedū intorta, vel quod talis præminentioribus forent. In Scauris enim adnumeratur præcipue nobilitatis viri; quorū familiam in Scauro Mamercio, qui maiestatis reus causam dixit, extinctā fuisse volūt. Ex Metellis vni, q̄ frontē vitta ligatus ambularet, Vittato: alteri, quod funebres ludos & viscerationē sine mora exoluedos curauit, Celeri nomē datū: tertius, q̄ à Furio tribuno patris reditum exorauit, Pius

ANNO T A T I O N E S.

eodem, ex citato Liuij testimonio. Fuitq; alter P. Cornelius Cossus Tribunus militum consulari potestate, eodem lib. 4. Alius item Aulus Cornelius Cossus cum M. Valerio Coruino Consul Liuij eius Decadis lib. 7. Alias præterea Cossus præfectus vrbis sub Augusto, de quo Seneca ad Lucilium epist. 1. Tacitus lib. 15. loquitur de Cornelia Vestali ex familia Cossorum.

f Aenobarbos.] Suetonius in Nerone, cap. 1. & Plutar. in Paulo Aemilio.

g C. Mutius.] Liuius hanc historiam & hinc nominis Scauolæ principium elegantissimè scribit, Decad. 1. lib. 2. & Dionysius Halicarnassæus, h. Cognomentum Scauolæ.] Festus Pompeius lib. 10. vbi de Laua loquitur.

i Plautos.] Plinius lib. 11. cap. 45. & Sex. Pompeius lib. 14. & Quintilianus lib. 1. cap. 8.

k Plotos.] Festus dicto lib. 14. sed ad quos refert, ad hos, an ad Plautos, illos qui Plautij cognominati sunt; nam C. Plautium consulem cum C. Fabio, iterumq; cum Manlio Torquato, memorat Liuius Decad. 1. lib. 7. Sed & Plautios Lucium, Cneū, & Publium legas 1. Decad. lib. 8. & Aulum Plautium in Nerone Suetonij c. 35.

l Plancis.] Plinius dicto lib. 11. ca. 45. & Quintilianus lib. 1. cap. 8. & Pompeius lib. 14. vbi docet plancas tabulas planas dici, atque ab huiusmodi tabulis Plancos appellari, qui supra modum pedibus plani sunt. Lucij autem Planci consulis tempore Augusti meminit Sueton. in Augusto, & T. Munatij Planci Tribuni plebis Asconius in orationem pro Milone.

m Pansis.] Plinius & Quintilianus vbi supra: Casiodorus verò dicit, dictos ab expansis capillis. Cæterum Liuius 1. Decad. lib. 10. memorat Apuleiū Pansam consulem cum M. Valerio maximo. Fuit & alius Pansa cum Hirtio, qui ambo perierunt in bello Ciuiili aduersus Antonium & Augustum, n Numatius Plancus.] Huius sunt, vt quidam putant, plurimæ epistolæ elegantissimæ ad Ciceronem & Ciceronis ad eum, familiarium lib. 10. & de hoc quoq; loquitur Plutarchus in Catone Vticēsi. Sed illi Planco, siue hic fuerit, siue alius, prænomen Cneus fuit, vt videre est, ex illius ipsius epistolis. At

huius Numatij Planci haud dubiè meminit in Augusto Suetonius c. 7. vbi scribit ex illius sententia, Octauium cognomen Augusti assumpsisse: hic autem vt scribit Eusebius Cosmagraphus, cum Galliam comatam regeret, Lugdunum condidit.

o Valgi.] Sex. Pompeius lib. 19. in verbo, Valgos, p Vari.] Pompeius ibidem, verbo, Vari, Cicero de natura deorum lib. 1. Plinius dicto lib. 11. ca. 45. Nonius Marcellus in verbo Varii, hos Varros appellat, fuit & aliud cognomentum non longe ab hoc differens, scilicet Varij, pro his qui è semine vario, id est, è meretricè prodeunt. Sic enim appellatum Heliogabalum illum imperatorem diffamatisimum, tradit in illius vita Lampridius, Actium autem Varum memorat Cæsar belli Ciuiilis lib. 1. & Q. Titianum Varum præfectum equitum Hircius, lib. 8. belli Gallici. & Lentulum Varū, Iulius Paulus 1. Imperator. ff. ad municipale.

q Vatiæ.] Plinius vbi supra. Seneca in epistolis ad Lucilium, loquitur de hortis Seruiliij Vatiij: & Varro de re rustica, vbi de canis forma, Canis pedibus ait, potius vatis quàm vatiis.

r Vatinij.] Plinius eodem loco: vbi & nonnulli legunt Vatiens, vt scribit Hermolaus Barbarus in eius loci castigatione. Et eius nomine est Narbonensis Orator nobilis apud Martialem in epigram.

Docti patria Narbo Vatiens. -- & apud Eusebium Chronographum,

s Scauri.] Quintil. & Plinius ibidem.

t Scauro Mamercio.] è profapia veteri fuit hic, vir consularis, sub Tib. Cæsare, de quo Tacit. lib. 3. v Vittato.] Plutarchus in Coriolano.

x Celeri.] Plutarchus ibidem, & in Romulo, Afri- nij autem Celeris viri consularis meminit Plinius lib. 9. cap. 17.

y Pius.] Eius rei historiam recitat Valerius Maximus lib. 5. cap. 2. Sic Antoninus primus huius nominis Imperator Pius cognominatus est, vt tradit Iulius Capitolinus, huius cognominis multas rationes ponens in vita ipsius Antonini post princip. Refert autem Suetonius in Tiberio cap. 17. quod cum Romani peterent vt ipse Tiberius Pius cognominaretur, Augustus intercessit. Seneca lib. 1. Suasoriarum 1. contr. 2. & lib. 2. contr. 1. & 2. men-

tionem

cognominatus est. Falconum, quod pollices pedum introrsus curuatos Falconis instar haberent. Et Sedigiti, quod senis plerunque digitis: & Tuditani, quod malleo simili capite nascerentur, cognomen gentilitiæ stirpis inuenere. Tudites enim mallei, à tundendo dicti sunt. Sic Malici & Bronci, alteri quod magnis malis & buccis tumidioribus essent: alteri, quod ore sine labiis nascerentur. Capellas quoq; à capillorum hirsutie dictos volunt. Et Cenestellas, à caluitie: Columellas, à proceritate: Aruinas, à pinguedine: Nascas, ab adunco naso: & Mammulas quasi papillosos, ab ipsa re denominatos ferunt. Leccæ quoq; inexhausta libido, & obscœnus amor, gentiliū nomen dedit. Quinetiam ex variis fortunæ casibus multos clara nomina sumpsisse inuenimus. Valerio tribuno militum, cum ad singulare certamen à Gallo prouocatus descendisset, quod pugnantem in galea coruus infedisset, Coruini nomen factum. Et T. Manlius, quod præualidum hostem comminus trucidasset, induuiasq; hosti torquem detraxisset, Torquati nomen assumpsit. Druso quoq; à duce Druso pugna singulari victo, clarum familiæ nomen datum. Rursum Buteones dicti, quod auctori familiæ, cum classi præfectus à portu solueret, Buteo auis felici omine infedit, quo augurio insignem de hoste victoriam tulit. Ea enim triorches, q̄ treis habeat testes, nuncupatur. Et Lanatos

Falcones.
Sedigiti.
Tuditani.Malici.
Bronci.
Capelle.
Cenestellæ.
Columellæ.
Aruina.
Nasca.
Mammula.
Lecca.
Ex fortuna
na casibus.Coruini.
Torquati.
Drusi.

Buteones.]

Triorches.
Lanatos.

ANNO T A T I O N E S.

tionem facit Cestij Pij oratoris.

z Falconum.] Sext. Pompeius lib. 6. Liuius autem 3. Decad. lib. 10. & Deca. 4. lib. 1. memorat Valerium Falconem prætorem.

a Sedigiti.] Ex Plinio lib. 11. cap. 43. Notus est autem omnibus Volcatius Sedigitus, qui Iambis iudicium suum de Latinis Comiciis interposuit, apud A. Gellium lib. 15. cap. 24.

b Tuditani.] Festus lib. 18. Tudites, inquit, mallei à tundendo dicti: inde & cuidam cognomen Tuditano fuit, quod malleo simile caput habuerit.

c Malici.] Idem Festus lib. 12. malici, ait, cognominantur homines malarum magnarum, atque oribus latè patentibus.

d Bronci.] Broccos dicit Plinius, lib. 11. c. 37. Labra, inquit, à quibus Brocci. Bruncos autem Nonius Marcellus: dum scribit, Brunci sunt producto ore prædentibus, in idq; citat illud Lucilij Satyr. libro 3.

Bruncus nonit lanus dente auerso &c.

e Capellas.] Nullibi hæc memini legere me, nisi apud Rhodiginum qui ab hoc autore ni fallor, acceperat, vt alia pleraq; in lib. 24. cap. 5. Omnes autem norunt nomen Martiani Capellæ qui de Mercurij & Philologiæ nuptiis scripsit.

f Cenestellas.] Cenestellam scribit Cælius Rhodiginus prædicto loco. At Hadrianus Iunius in commentario de Coma. cap. 11. ponit Cenestellam, vt hic autor quem solum ille citat.

g Collumellas.] Donatus in Phormionem Terentij scribit columellas apud veteres dictos seruos maiores domus: vt columina familiæ.

h Aruinas.] Seruius enarrans illud 7. Aeneid. & spicula lucida tergunt. — Aruina, pingui. Aruina, inquit, est durū pingue inter cutem & viscus: laudat eius rei autorem Suetonium libro de vitiis corporalibus. Ego scio Aruinas quosdam esse cognominatos, vt Aulum Cornelium Aruinam dictatorem apud Liuiū Decad. 1. lib. 8. ante finem. & P. Cornelium Aruinam consulem cum Q. Martio

Tremulo eiusdem Decad. lib. 9. sed an id illis cognomen à pinguedine, nescio me legisse.

i Nascas.] Idem Cælius lib. 24. cap. 5. Inferius autem dicit hic non ab adunco naso, sed à maioribus naribus dictum Scipionem Nasicam, quod est diuersum: nec tamē scio vnde vtrunq; acceperit. Scipionis autem Nasicæ nulli meminerūt, & inter cæteros Pomponius lege 2. 5. post hunc Appius. ff. de orig. iuris, & Cicero lib. 1. Thuscula.

k Mammulas.] Idem Cælius habet ibidem. At Liuius 3. Deca. lib. 3. memorat A. Cornelium Mammulam prætorem Sardinia.

l Leccæ.] Idem & Cælius, Liuius autem Decad. 4. lib. 2. M. Portij Leccæ tribuni plebis, & lib. 3. P. Portij Leccæ prætoris meminit.

m Coruini nomen.] Ex Liuiis hanc historiam latè describente, Decad. 1. lib. 7. & Plinio de viris illustrib. 29. & Paulo Orosio lib. 3. c. 6.

n Torquati nomen.] Ex eodem Liuij libro, & ex Tullio lib. 1. de Finibus, & 4. Thuscula. & 3. officiorum, & Plinio lib. 33. cap. 1. & 11. & Suetonio in Caligula c. 35. & A. Gellio lib. 9. ca. 14. Plutarchus autem in Mario, putat id cognomen ex forma & modo corporis impositum fuisse.

o Druso quoq;] Suetonius in Tiberio c. 3. Drusus, ait, hostium duce Druso comminus trucidato, sibi posterisq; cognomen fecit. Liuij autem Drusi seditios viri meminit Lucius Florus epitome rerum Romanarum lib. 3. & M. Liuij Drusi, autor est Plinius de viris illustribus. 66.

p Buteones.] Plinius lib. 10. c. 8. memoratur autem inter cæteros cognomines M. Fabius Buteo dictator, & postea ædilis curulis 3. Decad. lib. 3. & 10. & Plutarchus in Fabio. Sed & Buteonis oratoris meminit Seneca Controuersa 1. lib. 2.

q Triorches.] Ibidem Plinius, & Aristoteles historia animalium lib. 9.

r Lanatos.] Quintilianus lib. 1. cap. 8. Apud Liuium Deca. 1. lib. 7. M. Popilius Lenas quater consul fuit: verum is Lenas sine diphthongo, non Lenas, voca-

nas, voca

quod eo vestis genere utebantur, quæ *χλαίνας* dictæ. Quorum M. Popilius Lænas princeps familiæ fuit, qui consul & flamen, cum lænam indutus sacrum faceret, orto patrum & plebis tumultu, ut erat amictus, in forum processit, magnificaque oratione seditionem compressit, & rixam sedavit. Liuvio Salinatori, quod in censura ex salaria annonæ novum vectigal statuisset, sal cognomentum dedit. Ex Sabinis verò Claudios, ab autore Appio Claudio gentis principe, qui cum multitudine clientum Romam commigrauit, deductos ferunt: ex qua familia multi insignes nobilitate & honoribus, contra furores tribunitios, pro patribus perpetui defensores extiterunt. Huius generis Appius Caudex cognomento fuit, quod primus classem extra Italiam duxerat, & navalî prælio pugnare docuerat. Dixere autem caudicem, lignorum aceruum compactum & conglutinarum, unde & codices. Ea autem Appiorum familia ab Appij corona, quam L. Appius in Achaia ludis Nemæis meruit, originem duxisse fertur, cui postea Neronis dixere nomen, quod Sabina lingua fortem designavit & strenuū: ex qua nonnulli patricij, alij plebeij: plebeia Marcellorum, patricia vero Pulchrorum fuit. Aurelios quoque ex Sabinis, quod publice his Romæ locus datus foret, ubi Soli sacra facerent, à Sole nuncupatos ferunt, proque Aufeliis Aurelij dicti, sicut Valefij, Fufij, & Papyfij quondam, nunc Valerij, Furij, & Papyrij, R primum litera inuenta. Is enim Claudius Centinianus, seu Centimanus fuit, qui librum in iure civili conscri-

Salinator.

Claudij.

Caudex.

Appij.

Nero.
Marcelli.
Pulchri.
Aurelij.

R litera in
uenter.

A N N O T A T I O N E S.

nas, vocatur, ut inde ortum dici non possit, quod hic dicitur: quamquam scio plurima vocabula nunc sine, nunc cum diphthongo scribi, fuit autem & Caius Lænas poeta Lyricus, cuius meminit Donatianus in Poetica.

s Quæ *χλαίνας* dictæ.] Plutarchus in Numa auctoritate libæ scribit, lænas apud Romanos eas esse dictas, quæ Græcis *χλαίνας* vocantur.

t Popilius Lænas.] Cicero de claris oratoribus de eo sic ait, Qui cum consul esset, eodem tempore, sacrificiumque publicum cum læna faceret, quod erat Flamen Carmentalis, plebis contra patres concitatione & seditione nuntiata, ut erat læna amictus venit in concionem.

y Liuvio Salinatore.] Liuvius 3. Decad. lib. 9. y Claudios.] Idem 1. Decad. lib. 2. & Dionysius Halicarn. lib. 5. & Suetonius in Tiberio, cap. 1. hinc illud Virgilij 7. Aeneidos,

--Sabinorum prisce de sanguine magnum
Agmen gerens Clausus, magnique ipse arminis instar.
Claudia nunc à quo diffunditur & tribus & gens.

y Ex qua familia.] Id apud Liuvium perpetuo videre licet.

z Appius Caudex.] Seneca lib. de breuitate vitæ, Quis, inquit, Romanos prius persuasit nauem ascendere: Claudius, is fuit Caudex, ob hoc ipsum appellatus, quia plurimum tabularum contextus, caudex apud antiquos vocatur: unde tabulæ, codices vocantur, & naues nunc quoque quæ ex antiqua consuetudine commeatibus subeunt, caudicæ appellatur. Ex quo intelligis caudicem & codicem promiscue eandem rem appellari, Sed & de eo Suetonius in Tiberio ca. 2. Claudius Caudex primus fratrum classe transiit, Pœnos Sicilia expulit. De qua re etiam Polybius lib. 1. & de eodem Appio Caudice Plinius de viris illustribus c. 37. & A. Gellius lib. 10. c. 25. & lib. 17. c. 21. Sed quod ad naues pertinet, eas caudicarias Festus libro sexto dicit, ex tabulis graecioribus factas.

a Ea autem Appiorum familia.] Signatam præfente nota impositionis ratione habet ab Appio herba, quamuis fuerint cum tempore literæ in cognomine Appiorum duplicata. Aliter autem Caius Titus Probus in epitome lib. 10. Valerij maximi, nisi liber subditivus, eiusque titulus sit, dicit Appium ab Antæo regione Sabinorum prænomine esse.

b Neronis.] Suetonius in Tiberio c. 1. extremo, loquens de gente Claudia, inter cognomina & Neronis nomen assumpsit, quo significatur lingua Sabina, fortis ac strenuus. Idem & A. Gellius lib. 13. c. 21. Id autem siue Nerio, siue Nerienes, Sabinum verbum est, eoque significatur virtus ac fortitudo. Itaque ex Claudiis quos à Sabinis oriundos accepimus, qui erat egregia atque præstanti fortitudine, Nero appellatus, Sed id Sabinum à Græcis accepisse videntur, qui vincula & firmamenta membrorum *νεύρα* dicunt, unde nos quoque Latine neruos appellamus.

c Nonnulli patricij.] Id omnino est Ascenij Prædiani. Cui concinens Suetonius initio Tiberij scribit, Patricia gens Claudia (fuit enim & alia plebeia, nec potest minor, nec dignitate orta est &c. d Aurelios.] Pompeius Festus lib. 1. Aurelijorum inquit, familiam ex Sabinis oriundam à Sole dictam putant, quod & publicè à Populo Romano datus sit locus, in quo sacra facerent Soli: qui ex hoc Aufelij dicebantur, ut Valefij, & Papiifij, pro eo quod est Valerij & Papiifij.

e Valerij, Furij, Papiifij.] De Valeriis & Papiifis diximus ex Pompeio: sed & de Valeriis & Furiis idem scribunt Liuvius, 1. Decad. lib. 3. non multo post princ. Macrobius, lib. 3. Saturn. cap. 2. & de Papiifis quoque Pomponius iurisperitus l. 2. §. post hunc Appius. ff. de orig. iuris, & Quintilianus lib. 1. cap. 6. Quod pertinet quæ Cicero lib. Familiarium epistolarum nono, ad Papiifium Patrum scribit, Lucium Papiifium Crassum primum Papiifum vocari desisse.

f Siue Centimanus.] Hoc acceptum ex dicta l. 2. §. post

psit, & primus R literam Latinis dedit. Papyrius, à pedum pernicitate, qua victor omnium suæ ætatis æqualium fuit, Cursoris nomen accepit: alteri, ob loquendi tacentique in ætate prætextata prudentiam, Prætextati nomen datum. Præter hos Cati, qui & Corculi, quod usu & sapientia præstarent: nam catum Sabini acutum dixerunt. Et Curiones à curis, quibus macilentiores erant, denominati sunt. Ex qua gente tres præcipui oratores, lumen totius senatus atque imperij fuere. Dentatos quoque, quod solido osse vice dentium armarentur, dictos putant, quo modo Prusiæ regis Bithyniæ filius fuisse fertur. Quamquam plerique aliter sentiant, autorem scilicet gentis, cum primum in lucem editus fuit, dente nato produsse: sicut de M. Curio, & M. Carbone traditur. Rursus Clodij & Cluentij à Cloante, & Memmij à Mnesteo. à Ser-

Cursor.

Prætex-
tatus.

Catus, &
Corculus.
Curiones.
Dentati.

Clodij.
Cluentij.
Memmij.

A N N O T A T I O N E S.

g Cursoris nomen.] Liuvius Decad. 1. lib. 9. h Prætextati.] A. Gellius lib. 1. cap. 13. & Macrobius 1. Saturnal. cap. 6. i Cati.] Quid Catus significet aperte indicat Cicero lib. 1. de legib. Quis igitur prudentem, & ut ita dicam catum, non ex ipsius habitu, & apud eundem Thufcul. lib. 1. Ennius aut alius ex veteribus Latinis, dixit, Egregie cordatus homo Catus Aelius Sextus. Item Thufcula. 2. Sed homo Catus nunquam terminat, nec magnitudinis, nec diuturnitatis modum: quamuis nonnulli legant ibi, Cautus. Plautus quoque in Mostellaria,

Equidem Pol miror tam catum, tam doctum te,
Et in Menæchmis, -- Custodi catè, Ex quibus satis ostenditur catum significare prudentem, catum, callidum. Nam & hinc Mercurius Catus dicitur, Horatio lib. 1. Carminum Ode 10. & catum consilium Plauto in Epidico. Varro autem de lingua Latina lib. 6. interpretatur, cata, apud Ennium acuta: hoc enim, inquit, verbo Sabini dicunt: quare Catus Aelius Sextus, non ut aiunt sapiens, sed acutus. At Donatus in Andriam Terentij scribit catum dici callidum, doctum, & ardentem *κατὰ τὸ καίον*, unde & Cato dicitur. Seruius in primam Aeneidos catum exponit, ingeniosum. Igitur Plinius lib. 7. cap. 31. scribit apud Romanos Catos fuisse cognominatos, qui animi bonis ceteros mortales sapientia præstiterunt: ut hinc intelligas sapientes quoque Catos dici, contra quam Varro supra dixerat, A Cato autem quopiam dictus est fons Cati, ex quo aqua Petronia in Tiberim fluit, ex Festo li. 6. Porro Firmij Cati, meminit Cornelius Tacitus li. 2. at Sexti illius Aelij Cati, præter Varronem, Cicero in Topical. l. 2. de orig. iur.

k Corculi.] Cicero in Bruto, & in Thufculanis. Plinius prædicto loco, item eius nepos de viris illustribus cap. 44. ad id quod de catis diximus, addit & corculum. Sext. Pompeius lib. 3. Corculum, inquit, à corde dicebant antiqui, soletem & acutum: citatque illud Plauti in Calsina,

Ego sum liber meum corculum.
Sed id melius probat illud Ciceronis li. 1. Thufcula. Aliis cor ipsum animus videtur: ex quo exordes, væcordes, concordésque dicuntur: & Nasica ille prudens bis consul, Corculum, ut scribit ipse Cicero in Bruto, siue de claris oratoribus. l Sabini.] Hoc illud est quod supra de Catis ex Varrone diximus.

m Curiones.] An à curis cognominati sint ignoro. Scio autem Sext. Pompeium lib. 3. scripsisse curionem agnum à Plauto pro macro positum fuisse. quasi cura macruisset. Locus Plauti quæ ille non designat est in Aulularia,

M e c. Volo ex te ego scire qui sit agnus curio.
E v c. Quis ossa atque pellis totus est, ita cura macet.
Curio autem maxime cuius frequens mentio est apud Liuvium, is est cuius auctoritate curia, omnesque curiones reguntur, ut tradit idem Pompeius lib. 11. Quasi scilicet non à cura, sed à curia dici videatur: quod & palam profiteretur Varro de lingua Latina lib. 4. Ceterum Plinius lib. 7. cap. 41. Vna, inquit, familia Curionum, in qua tres continua serie oratores extiterunt. Sunt præterea ad Curiones complures Ciceronis Epistolæ, familiarium lib. 2. n Ex qua gente.] Solinus c. 7. scribit plurimos inter Romanos eloquentia floruisse, sed hoc bonum hereditarium nunquam fuisse, nisi in familia Curionum, in qua tres serie continua oratores fuere. o Dentatos.] Plinius lib. 7. cap. 16. & Solinus c. 4. scribunt hos Dentatos dici, quod cum dentibus nati essent.

p Prusiæ Regis Bithyniæ.] Valer. Maximus lib. 1. cap. 8. Solinus d. c. 4. Sext. Pompeius lib. 11. ubi hinc dicit illi appellatum fuisse Monodon, quod vnum os habuit dentium loco: Subditque similiter habuisse Pyrrhum Regem Epirotarum: quod & ipsum tradit Plutarchus in Pyrrho.

q Quamquam plerique aliter sentiant.] Quod nos iam diximus, ex Plinio & Solino.

r De M. Curio & M. Carbone.] Ex Plinio dicti lib. 7. c. 16. & Solino d. c. 4.

s Clodij.] Sunt qui Clodij legunt apud Plutarchum in Coriolano, ubi de nominis origine differit. t Cluentij.] Ex Virg. 5. Aenei. -- Syllag. Cluentius Carulea, genus unde tibi Romane Cluenti.

v Memmij.] Ibidem Virgilius ait, Mox Italus Mnesteus, genus à quo nomine Memmi. Sunt autem quedam epistolæ Ciceronis ad C. Memmium scriptæ li. 13. familiarium, quem tamen alium putem, ut pote minorem & posteriorem Caio Memmio, cui Lucretius libros sex de rerum natura dedicauit.

x Sergestij.] Idem Virgilius, Sergestisque, domus à quo tenet Sergia nomen. Sergij Cornelij consulis cum Q. Flacco meminit Liuvius Decad. 1. lib. 2. & alterius L. Sergij Fidenatis cum M. Gegano Macerino eiusdem. Decad. 1. lib.

Sergij.
Nautij.
Geganij.

Manilij.

Cacilij.
Lamij.
Calphurnij.

Pomponij.
Pinarij.
Mamerci.
Repetundarum lex.
Aemylia.
Aemylus.

gesto autem Sergij, sunt à Nautē Nautij, & Geganij à Gia, Troianis ducibus, qui Aeneæ Comites post euersum Ilium, huc applicuere, illis progenitoribus gloriantur. fuitque proprium Nautiorū familiae, ut sacerdotes Palladis fierent, & sacra tractarent, quod princeps familiae palladium Romam attulisse ferebatur. Sic Manilios à Manilia Telegoni filia, quam Thusculi genuit, & Cæcilios à Cæculo Prænests conditore. Et Lamios à Lamo, qui Formiis imperauit, & Calphurnios à Calpho Numæ regis filio, oriundos ferunt. Quatuor enim numa filios genuit, qui omnes honestarum familiarum nomina dedere: Calphum, ex quo Calphurnios: Pomponem, unde Pomponios: à Pino autem Pinaris, & ex Mamercio Mamercos fluxisse putant. Calphurniorum familiam illustrasse dicitur L. Calphurnius Piso Frugi, qui tribunus plebis, Repetundarum legem tulit primus, & promulgauit. Aemylia gens, Mamercum pythagoreum autorem suæ stirpis nuncupat: cui propter eximiam humanitatem, quodque animo esset æquissimo, cognomen Aemylos inditum ferunt,

ANNO TATIONES.

4. & cum Hastro Lucretio Tricipitino, ut est apud eundem.

y Nautij.] Seruius Maurus ad 2. Aeneidos, ibi, *Fatale aggressi sacro auellere tēplo palladium*. Item & lib. 3. & li. 5. Sextus quoque Pompeius li. 12. Dionysius Halicarnassus lib. 8. Liuius Decad. 1. li. 2. memorat Spuriū Nautium & Sextum Furium consules, & Caium Nautium & P. Valerium. Item lib. 3. Lucius Nautium & Minutium: & alium C. Nautium Rutilium & M. Papirium Atratinum eiusdem decadis lib. 4. Dionysius quoque Halicarnassus lib. 6. meminit etiam S. P. Nautij, familia, inquit, natus honestissima. Nam autor eius generis vnus ex Aeneæ sociis fuerat: qui sacerdos Mineræ in æde in arce Iliensi consecrata, Palladium secum transfulerat, cuius custodia mansit penes successores gentis Nautia.

z Geganij à Gia.] Ex eodem Seruio in eum locum Aeneidos lib. 5.

Ingentemque Gias ingenti mole chimeram.

Fueruntque ex antiqua familia Geganiorum ut liquet T. Geganus & P. Minutius consul Liuij Decad. 1. lib. 2. & M. Geganus Macerinus C. Iulio consul. Decad. 1. lib. 3. Idemque iterum cum Tito Quintio Capitolino, Liuij dictæ Decad. lib. 4. Idem & tertium consul fuit cum L. Sergio Fidennate, ut dixi proxime in verb. Sergesto. Fuitque idem ipse Cæsar, cum C. Furiō, ut videre licet ex oratione P. Sempromij apud Liuium Decad. 1. lib. 9. & alius Proculus Geganus Macerinus cum L. Menennio Lanato consul Decad. 1. lib. 4. Dionysius autem Halic. lib. 3. scribit ad magistratus Romæ gerendos fuisse Geganiorum familiam. Idem lib. 7. meminit T. Geganij Macerini consulis, & L. Geganij eius fratris. Geganios autem ex Albanis ortos tradit idem Dionysius lib. 3. in oratione Metij Suffetij, & præterea Iulios, Seruilios, Metilios, Curiatos, Quintilios, & Clælios, quorum Alexander non meminit.

a Proprium Nautiorum.] Ex Seruio tum d. lib. 2. Aeneid. tum d. lib. 3. eodem, & ex Dionysio Halic. lib. 6.

b Manilios.] Ex Festo lib. 11.

c Cæcilios.] Ex eodem lib. 3. Sed idem ipse ali-

ter lib. 11. vbi de Merellis habet. Fuit autem Q. Cæcilius consul cum L. Verurio, apud Liuium Decad. 3. lib. 8.

d Lamios.] Lamias legendum est. Fuit enim Lamiarum Romæ nobilis familia, à Lamia Formiarum rege orta: ex qua fuit Aelius Lamia, ad quem Horatius scripsit 26. Odem lib. 1. Carmi. & od. 17. lib. 3.

Aeli vestito nobilis à Lamia

Quando & priores hinc Lamias ferunt

Denominatos -- & ibi Acton & Porphyron interpretes. Fuit autem Lucius Lamia commemoratus Ciceroni familia. lib. 11. epist. 16. & seq. vbi illum dicit esse equestris ordinis principem. & li. 12. epist. 29. & Asconio Pædiano in orationem Cicer. contra Pisonem. Item & fuit alter ab illo Aelius Lamia, à quo coniugem Domitiam Longinam in vxorem duxit Domitianus, ipsumque Lamiam postea in exilium egit, tandemque necari iussit, ut est apud Suetonij Domitiani c. 1. & 10. De quo Iuuenalis Satyræ 4. extremo, *— Lamiarū cade madēsi*. Sed & de familia Lamiarum idem Satyra 6.

Quadam de numero Lamiarum ac nominis, alii

& vtrouique interpretes. Lamij autem Caieta regis meminit Silius, ibi, *& regnat Lamo Caieta*. e Calphurnios.] De iis ad initium capitis dictum est. sub verbo, Calphurniorum profapia.

f Quatuor enim Numa filios.] Hæc sunt Plutarchi in vita ipsius Numæ, non multo ante finem, nisi quod Plutar. Calpum appellat, uti quoque Festus lib. 3. quem Alexander hic Calphum vocat. Sed quod de Pinaris hic est, aliter se habet Plutarcho Problem. 60. scilicet eos ita appellatos fuisse, quod vespertibus cæteris ex iis quæ super ara magna Herculis imolarentur, dapibus prohibiti sint. Sed & aliter de Mamercis Festus lib. 11. scilicet id prænominis Oscū esse, ab eo quod ij Mamertem appellant.

g Calphurnius Piso.] Cicero de claris oratoribus lib. 2. de officiis. & in Verrem actio 5. & Valerius Maximus meminit eiusdem lib. 2. cap. 2.

h Aemylia gens.] Plutarchus in Numa, & in Paulo Aemyllo. & Festus li. 1. & vide infra li. 5. c. 4.

i Lepi

IN GENIAL. DIERV M LIB. I. CAP. IX.

sicut à lepore Lepi, & Cicurij mansueti appellati. Scipio Nafica, à maioribus naribus, & ob morum temperantiam Corculum. Contra vero Trebonius, quod esset ingenio impotens, & moribus difficilimis, Asper dictus est. Sic Cotæ ab ira, & oris toruitate, quod acres forent & vehementes: & Infani, quod natura intractabiles: atque Massæ, quasi fures: & Lamia, quasi voraces, cognomenta inuenere. Fabius vero Maximus ex morum clementia, & quod nihil illo esset placidius, Oviculæ: idem, quod Hannibalem mora fregit, Cunctatoris, & à verruca in labiis, Verrucosi nomen accepit. Est enim verruca, præminens caro seu tuberculū. Alter, quoniam fordidae intemperantiæ foret, & profusa largitione patrimonium prodegerat, Gurgitis, sicut Nepotes, qui attritis facultatibus vino, alea & scortis, pa-

Lepidi.
Cicurij.
Nafica.
Corculum.
Cota.
Infani.
Massa.
Lamia.
Ovicula.
Cunctator.
Verrucosus.
Gurges.
Nepotes.

ANNO TATIONES.

i Lepidi.] Quin Lepidus à lepore dicatur, nemo dubitabit, quando lepidus is sic dicatur, in quo lepōris est plurimum.

k Cicurij.] Varro de lingua Latina lib. 6.

l Nafica.] De Nafica, diximus supra sub verbo, Naficas. de Corculo, sub verbo, Corculi.

m Trebonius.] Liuius Decad. 1. lib. 3. Lucius, inquit, Trebonius Trib. plebis infestus patribus, quod se ab iis in cooptandis Tribunis fraude captum proditumque à collegis aiebat. Rogationem tulit, ut qui plebem Romanam Tribunos plebis rogaret, is vsque eo rogaret, dum X. Tribunos plebis faceret. Infestandisque patribus, unde Aspero etiam inditum est cognomen, Tribunatum gessit.

n Cotæ ab ira.] Quintilianus id tantum indicat lib. 1. ca. 8. Suidas autem tradit Cotam tam vehementes ictus tragula fecisse solitum, ut non solum hostis pectus & latera traiceret, verum etiam terræ adfigeret: dicitque Græca origine appellatū fuisse, quod Græci ictus vehementiores *κωτῆς* vocant. Liuius sanè Decad. 4. lib. 10. memorat L. Aurelium Cotam Trib. militum, & Asconius Pædianus Verri- na 2. eundem prætorum, nisi de quo alio intelligat. & Valet. Maximus lib. 2. c. 2. Caium Cotam, Cicero in 2. oratione legis Agræ. & contra L. Pisonem, vbi Asconius eiusdem meminisse Cicero- nem Dialogis de Oratore scribit, quod verum est ex lib. 2. de Oratore ad Q. Fratrem. Item L. Cota consulis cum L. Torquato, idem meminit & M. Cota cum L. Lucullo. 7. in Verrem. Cornelius Tacitus commemorat lib. 3. Aurelium Cotam consulem, atque etiam L. Cotam, quem dicit ac- cularum fuisse repetundarum à Scipione Africano: & L. Arunculeium Cotam Cæsar lib. 2. & 4. Belli Gallici. & Aurelium Cotam Suetonius in Cæsare cap. 1. Cornelium Cotam Appianus lib. 1. Bellorum ciuiliū. & ad Maximum Cotam oratorem bis scripsit Ouidius ex exilio, lib. 3. de Ponto, epist. 2. & 5.

o Infani.] Plato in Symposio, non adeo longè à princip. scribit Apollodorum cognomine Infanum fuisse appellatum, quod sibi & aliis detrahe- ret. Sed & Antiochum regem Syriæ ita vocatum scribit Polybius, & ex eo Athenæus lib. 2. cap. 2. & lib. 5. cap. 4. & lib. 10. cap. 12. At ex Latinis autori- bus ad quos Alexander, ni fallor, potius respexit, Domitius doctus & celebris Grammaticus, Romæ cognomentum Infani ob id nactus est, quod esset

natura intractabilis & morosus, teste A. Gellio, lib. 18. cap. 7. & certè de hoc intelligit Alexander.

p Massa.] Idem & Rhodiginus lib. 24. cap. 5. sed vnde id sumpserint, nescio. Nonnullos autè dictos Massas, ut Bebium Massam legas apud Plinium Cæcilium episto. 4. lib. 3. & 29. lib. 6. & 33. lib. 7. & alios Massones, didici ex Cicerone famili. lib. 9. epist. 11. vbi Lucij Massonis meminit.

q Lamia.] Idem Cælius vbi supra. Aliunde autem id nominis in quendam Romanorum familiam ortum esse diximus, in verbo Lamios. Scio autem Lamias alia significatione, mulieres quasdā siue laruas aut lemures dici, quæ homines præsertim pueros & infantes enecāt & deuorāt, ut videre licet apud Philostratum de vita Apollonij, & Horatium li. 1. ode 36. & Apuleium Metamorph. lib. 1. r Oviculæ.] Plutarchus in vita illius. Plinius Iunior de viris illustribus, 43. & Senior lib. 34. c. 7. s Cunctatoris.] Liuius Decad. 3. lib. 2. & 10. Plutarchus vbi supra: hincque illud Ennij à Cicerone de officiis, & Macrobio relatum vnus homo nobis cunctando restituit rem. ex quo Virgilius Aenei. 6. versum consecit,

Vnus qui nobis cunctando restituit rem.

t Verrucosi.] Plutarchus & Plinius Secundus vbi supra. Cicero de claris oratoribus, Quintus etiam Maximus, inquit, Verrucosus, orator habitus est, temporibus illis: & Iulius Obsequens Prodigiōrum cap. 28. Plinius d. lib. 34. c. 7.

v Verruca.] Horatius lib. 1. Serm. Saty. 3.

Qui, ne tuberibus propriis offēdat amicum,

Postulat, ignoscat verrucis illius &c.

De iis Plinius locis infinitis, & ex libris Originum M. Catonis. Gellius lib. 3. cap. 7. habet, Verruca est locus editus atque asper.

x Gurgitis.] Macrobius lib. Saturnal. 3. c. 12. De hoc quoque Fabio Gurgite Liuius Decad. 1. lib. 10. Eo anno Q. Fabius Gurges consulis filius, aliquot matronas ad populum stupri damnatas, pecunia multauit. & postea, Idem consul cum D. Iunio Bruto Scæua creatus est. Plinius autem lib. 7. c. 40. Familia Fabiorum quæ vna, inquit, qua tres continui principes senatus, M. Fabius Ambustus, Fabius Rutilianus filius, Q. Fabius Gurges nepos, y Nepotes.] Hi dicuntur luxuriosi, & suorum bonorum consumptores, obliguriores, ut scribunt Diomedes Grammaticus & Sext. Pompeius lib. 12. Priscianus lib. 2. & Porphyron in Horatij Epod. od. 1.

Pictor.
Ambustus.
Rutilianus.
Venox.

trimonium exhausere, appellati. Tertius: quod salutis ædem pinxit, Pictoris. Alius Ambustus, cuius filia Licinio Stoloni nupserat. Ex qua familia, quod nulli contigit, vno velut tenore tres principes senatus fuerunt, Fabius scilicet Ambustus, Rutilianus, & Gurgis, præcellenti ingenio viri. Is autem Ambustus, quod adolefcens ictus fulmine deflagrauit: idemque Pullus, postea Rullus nominatus. Fuit quoque Fabius cognomento Venox, qui censor cum Appio Claudio, ob iniquitas aquæ

ANNOTATIONES.

qui huius appellationis causam ponit, quod solutoris delicatiorisque victus soleat esse, qui sub auo nutriuntur. Quod & satis probat illud ipsius Horatii eo loco, *Discretus aut perdam ut nepos.* & lib. 2. Sermo. Saty. 3.

Vincit enim stultos ratio in sanire nepotes.

Illudque Ciceronis in 1. Oratione legis Agrariæ, post prin. Videte nunc proximo capite vt impurus helleuo turbet rempublicam, vt à maioribus nostris reliquas possessiones disperdat, & dissipet, vt sit non minus in patrimonio populi Romani nepos, quam in suo. Et in 2. eiusdem legis oratione, vt in suis rebus ita in republica luxuriosus nepos. Idem pro Quintio, Quis tam perditus, ac profusus nepos? &c. Fuitque id cognomen familiæ honestæ: ex qua dictus Marcellus Nepos, cuius sunt epistolæ ad Ciceronem, & Ciceronis ad eum Familiarium lib. 5. & Flavius Nepos, tribunatus à Nerone excitus apud Tacitum lib. 15. & Plecterius Nepos vir senatorius apud Spartianum in vita Hadriani non semel. Sed an id cognomen contractum sit à luxuria, alibi legisse non memini. Inde verò dicuntur Nepotini sumptus, Suetonij Caligula c. 37. Nepotinis sumptibus omnium prodigiorum ingenta superavit. & nepotor, pro luxuriose & prodigè vivere, apud Senecam de Beneficiis, lib. 1. c. 15. Veto liberalitatem nepotari. & apud Tertullianum in Apologetico, Aristippus in purpura nepotatur. Inde & luxus, nepotatus. Apuleio li. 2. Metamorph. sic nepotatus nomen verbale, vt in illo Aftanij versu, *Scrrillitate ac nepotatu nobilis.*

z Pictoris.] Plinius lib. 35. c. 4. de pictura loquens ait, Apud Romanos quoque honos mature huic arti contingit. Siquidem cognomina ex ea pictorum traxerunt Fabij, clarissima gentis, princepsque eius cognominis ipse ædem Salutis pinxit. Huius sæpe meminit Liuius, & Decad. 1. lib. 1. appellat illum antiquissimum scriptorem, de quo Cicero in Bruto, Fabius, inquit, pictor, homo nobilissimus, iuris & literarum antiquitatis bene peritus.

a Ambustus.] De hoc attingi proximè in verbo Gurgitis. Sed & huius meminerunt Plinius de viris illustrib. 20. & Liuius decad. 1. lib. 4. vbi eum dicit fuisse consulem cum C. Furio Pacilio. & alias eodem libro, Tribunum, & lib. 7. eiusdemque iterum cum C. Pontio Balbo, & tertium cum T. Quintio, vel vt aliis placet, cum M. Papilio consulem: Sed magistrum equitum P. Valerij Publicolæ dictatoris, & rursus Cornelij Aruinae dictatoris lib. 8. ante finem, & deinde Dictatorem, eius Decadis lib. 9. Fuit & alius C. Munatius Ambustus cognominatus ob eam causam quæ declarat Ascinius Padianus in Milonianam.

b Cuius filia Licinio.] Liuius 1. Decad. lib. 6.

inquit, M. Fabij Ambusti filia duæ nuptæ, Seruio Sulpitio maior, minor C. Licinio Stoloni.

c. Ex qua familia.] De quo diximus ex Plinio proximè in verbo, Gurgitis.

d Rutilianus.] Rutilianum vocat Plinius d. cap. 40. lib. 7. Plutarchus Rullum in vita Pompeij, & Rhylaum in vita Fabij Maximi. Sed Rutilianum Liuius Decad. 1. lib. 8. vbi scribit illum fuisse dictum magistrum equitum à L. Papyrio Cursore. & alias. Item Valerius Maximus lib. 2. ca. 2. & lib. 4. cap. 1. & scriptor de viris illustrib. 32.

e Is autem Ambustus.] Pompeius Festus lib. 14. Pullus, inquit, Iouis dicebatur Fabius, cui Eburno cognomen erat, propter candorem, quod eius natis fulmine icta esset. Antiqui puerum quæ quis amabat, pullum eius dicebant. Arnobius contra Gentes lib. 4. & vt Iouis dicatur pullus, in partibus Fabius aduritur mollibus, ob signaturque posticis.

f Rullus.] Ita cognominatus fuit Fabius Maximus auus illius Q. Fabij Maximi Cunctatoris, vt liquet ex Plutarcho in Pompeio, & Liuiio Decad. 3. lib. 10. Fuere autem & alij cognomines: Plinius etenim lib. 8. cap. 50. scribit P. Seruilium Rullum patrem eius Rulli, qui consule Cicerone legem Agrariam promulgauit, solidum aprum Romanorum primum in epulis apposuisse. Extantque etiam tres orationes ipsius Ciceronis de lege agraria contra P. Seruilium Rullum Trib. plebis.

g Qui censor.] Vereor ne hic Alexander memoria lapsus sit: neque enim quispiam Fabius Venox aut alterius cognominis censor fuit cum Appio Claudio: sed C. Plautius, vt tradit Liuius lib. 9. cui quidè Plautio an cognomen fuerit Venox, nescio: At id cognominis fuisse alteri L. Plautio consuli cum M. Follio Flaccina, videre est dicto lib. 9. vt alteri L. Plautio consuli cum L. Papyrio Crasso eiusdem Decad. 1. lib. 8. Post illos autem censes fuere Q. Fabius & P. Decius dicto li. 9. in fine. Sed quod illi Fabio cognomen fuerit non reperio: nisi is fuerit Q. Fabius Maximus Rutilianus, qui annis 22. plus minusve fuerat antè magister equitum L. Papyrij Cursoris, sicuti supra diximus. Quam Cælius Rhodiginus idè quod hic habet li. 24. c. 5. in fine. & addit præterea hos censes fuisse M. Valerio Maximo & P. Decio consilibus. ego neque censes neque consules hos simul fuisse reperio. Ceterum Hermolaus Barbarus in Castig. ad Plin. li. 7. cap. 9. scribit, antiquam tabulam Romæ repertam hoc scripto, Cæsar Claudius C. F. Ap. N. Cæcus C. Plautius C. F. C. N. Qui in hoc D. X. X. V. honore appellatus est: & paulo post subdit: Quamquam & Venox L. Plautius L. F. L. N. Vennoceps in eadem tabula legitur. Miror autem Hermolaum Venocem pro nobili accepisse, & interpretatum fuisse.

h Ob

venas, Venocis nomen accepit. Et alter Rutilianus, cui primum ob virtutem Maximi cognomen datum, qui magister equitum à Papyrio dictatore penè securi percussus est. Duos enim Maximos populus Romanus præcipue cognominauit, Valerium, qui plebem patribus conciliauit, & hunc Rutilianum: post quem Pompeius, astipulante Sylla, Magni nomen accepit. Nec me præterit, Cæsares, quod casu matris vtero in lucem prodissent, sicut Cæsares, quod est Iuliorum familiæ cognomen, vel quod cum cæsarie nascerentur, seu quod auus C. Cæsaris elephantem occiderat, qui punica lingua cæsar dicitur, nomina inuenisse: cuius familiæ proprium dicunt fuisse, vt sacra Apollinis curæ habeant, eiusque ministri fiant. Iulos vero, à prima barbæ lanugine plerique dictos autumant: ἰσχυρὸν enim Græci primam in mento dixere lanuginem. & Agrippas, quod contra nascentium legem, pedibus prius ex vtero emeris, nati essent, quasi ægrè partos nuncupari, quod omen infelicitatis fuit: sicut qui ex vtero haud magno negotio & proniori partu effusus foret, felix augurium affert. Et Vopiscos, cum ex gemellis vno defuncto, alter superuieret: & Proculos, qui foris agere patre: ac Posthumos, qui post patris obitum nati essent: & Cordum,

Maximi.
Cæsares.
Cæsares.
Sacra Apollinis.
Agrippa.
Vopiscus.
Proculus.
Posthumus.
Cordum.

ANNOTATIONES.

h Ob virtutem Maximi.] Aliter Liuius 1. Decad. lib. 9. Extremo, inquit, Q. Fabius Censor simul concordia causa, simul ne humiliorum in manu comitia essent, omnem forenses turbam excrerat in quatuor tribus coniecit, vrbanaeque eas appellauit: adeoque eam rem acceptam gratis animis ferunt, vt Maximi cognomen quod tot victoriis non pepererat, hac ordinum temperatione pareret.

i Magister equitum.] Liuius Decad. 1. lib. 8. & Valer. Maximus lib. 2. cap. 2.

k Duos enim Maximos.] Plutar. in Pompeio. l Pompeius.] Ibidem Plutar. & Liuius Decad. 3. lib. 10. in fine. Cæsiodorus lib. 4. Variarum lect. epist. vltim.

m Cæsones.] Plinius lib. 7. cap. 9. & C. Titus Probus in epitome lib. 10. Valerij Maximi, & Festus lib. 3. Cæsones autem Fabij consulis primum cum L. Aemylio, secundum cum Sp. Furio, tertium cum T. Virginio, meminit Liuius Decad. 1. lib. 2. n Cæsares.] Plinius vbi supra, & Solinus cap. 4. Sed tu omnino vide quæ de hac re scripsi in nostris Commentariis.

o Iulos verò.] Seruius ad eum locum Aeneid. 1. Virgil.

At puer Ascanius cui nunc cognomen Iulo.

p ἰσχυρὸν.] Idque non solum virorum, quod platum est, sed & arborum & pomorum ex Plinio lib. 16. cap. 29.

q Agrippas.] Plinius lib. 7. cap. 8. Quintilianus lib. 1. cap. 8. A. Gellius lib. 16. cap. 16. Solinus cap. 4. & Nonius Marcellus ad extremum operis sui.

r Qui ex vtero.] Id quod tacite sentiunt prædictis locis Plinius & Solinus.

s Vopiscos.] Plinius lib. 7. cap. 10. Quintil. d. c. 8. Plutarch. in Coriolano, Solinus & Nonius vbi supra: C. autem Titus Probus in dicta epitome Valerij Opiscos habet, vbi mendum putem, cum ipse idem Vopiscum Iulium commemoret.

t Proculos.] Plutarchus prædicto loco, & Festus lib. 14. Liuius autem Decad. 1. lib. 2. memorat Proculum Virginium consulem cum Sp. Cæsio: &

lib. 8. P. Plautium Proculum etiam consulem cum P. Cornelio Scapula. & Tacitus lib. 15. Ceruarium Proculum equitem, v Posthumos.] Ibidem Plutarchus, & iterum in Sylla, in fin. Seruius lib. 6. Aeneid. ad illud,

Tua posthuma proles. Quintilianus lib. 1. cap. 8. Gellius lib. 2. cap. 16. Eusebius in Chronicis: & clarè probat illud Plauti in Aulularia act. 1.

Post mediam ætatem qui duxit uxorem domum, si eam senex anum prægnantem fecerit foruito, Quid dubitas quin fiet paruum nomen plero Posthumus?

Festus lib. 15. Et de iis in nostris legibus conuul. x Cordum.] Quintilianus prædicto loco, Scrutabitur, inquit, mille præceptor acer atque subtilis origines nominum, vt quæ ex habitu corporis Rufos, Longosque fecerunt. Vbi erit aliquid secretius, vnde Syllæ, Burri, Galbæ, Planci, Panfæ, Scauri, taliaque: & ex casu nascentium, hinc Agrippa & Opiter, & Cordus, & Posthumus erunt: & iis quæ post natis eueniunt, vnde Vopiscus, Cota, Scipiones, Lenates, Serani. Sunt & ex variis causis, quibus ostendit omnia hæc nomina hominibus imposita ex variis causis, quas tamen aliter nõ declarat, sed relinquit legentium coniecturam. Quod ad Cordum pertinet, de quo hic tractamus, facile possimus coniectere, ita eum nominari, qui serò & veluti intempestiuè nascitur, vt scenum cordum appellatum, quod autumnale est, & sic ferotinus & postremum, vt scribit Columella lib. 2. c. 1. Plin. li. 18. c. 28. Pompeius Festus li. 3. vbi ait frumenta corda dici, quæ serò murescunt. Sic & olus cordum appellat ipse Columella lib. 12. cap. 13. & Agnos Cordos Plinius lib. 8. cap. 47. & ante illum Varro qui per aspirationem scribit Chordos, de re rustica lib. 2. cap. 1. à χορdis verbo Græco. Cordi Crexentij meminit Suetonius in Augusto, cap. 25. & Iulius Capitolinus in Gordianis alterius Cordi qui vitas Imperatorum scripserat, meminit. Sed scriptor de viris illustribus cap. 12. scribit Murium Scæuolam, Cordum fuisse cognominatum, licet in quibusdam libris Codrus eo loco legatur.

Opiter.

Scipio.
Cincinnatus.

Roscius.

Pollus.

Piso.

Frugi.
Scrofa, &
Asina.

Sylla.

qui sero & postremus; atque⁷ Opiter, qui patre mortuo, auo viuo editi forent, dictos existimarunt. Cornelius qui² Scipionum nomen propagauit, quod patrem lumine orbem, pro baculo regeret, velut hastili nixu, Scipio fuit appellatus. Et^a Cincinnatus, quod esset capillo incompro: &^b Roscius, quod exactæ virtutis & consummatissimus foret. Cum enim Roscius Gallus histrio nulli secundus, supra omnem memoriam absolutissimè mimum ageret, sicut^c Pollus apud Græcos, si quem virtute præcipuum & artibus præcellentem videbant, Roscium, hoc est, miræ & perfectæ probitatis nuncupabant. Sic Piso, quod in omni re commodus foret, vtilis & fructuosus, ^d Frugi est cognominatus. ^e Scrofae vero & ^f Asinae vnde sint cognomina, vulgo proditum est: siquidem alter cum vades daret, asinam onustam auro in forum duxit: alter supposita vxore puerpera, quam depeculatus fuerat, scrofam se non habere mentitus fuit: seu quod^h Varro tradit, qui primus genti nomen propagauit, cum questor in Macedonia relictus foret in castris, hostesque impressionem facerent, palam vociferatus est, celeriter se illos, vt scrofa porcos, disiecturum, quod & fecit: vnde nomen assequi meruit. Proditumque memoriæ est, Cornelium Rufum, quod ex præscripto librorum Sibyllinorum ludos fecerat, Sibyllam primo, mox annis intercedentibus, ^h Syllam appellatum, posteris nomen propagasse. Et militem, quod

ANNO TATIONES.

y Opiter.] Quintilianus vbi supra. C. T. Probus in epitome 10. Valerij Maximi. Festus lib. 13. memoratur autem Opiter Virginius Consul Rom. primum cum Sp. Calsio, iterumque cum L. Aemilio, Liuij Decad. 1. lib. 2. & Dionysij Halicarn. lib. 5. Atque Caesar Opiter Tito Probo vbi supra. Ex quo illud te scire oportet, multa prænomena, aut etiam nomina, in cognomina, & è diuerso ab antiquis versa fuisse, vt vides in Opitris appellatione, & Posthumi, Cepionis, Bruti, & aliis quamplurimis ipsi Probo memoratis.

z Scipio.] Ibidem Quintilianus. Liuius Decad. 1. lib. 5. Macrobius 1. Saturnal. cap. 6.

a Cincinnatus.] Suetonius in Caligula cap. 35. Liuius autem Decad. 1. li. 3. memorat L. Quintium Cincinnatum dictatorem, & lib. 4. consulem: & eundem etiam dictatorem Valerius Maximus lib. 2. cap. 2.

b Roscius.] Cicero lib. 1. de Oratore, scribit Roscium Gallum Comædum eò præstantiæ venisse, vt cum de perfecto in arte aliqua loquimur, is in suo genere Roscius à nobis dicatur. Et Festus li. 16. ad fin. Roscij, inquit, appellantur in omnibus perfecti, quod Roscius quidam perfectus vnus in arte, id est, comædia iudicatus sit. Vbi emendandi sunt libri vulgares, qui vbi Roscij deberent, Rosij habent. De illo est versus Horatij epistola 1. lib. 2.

Quæ granis Aesopus, quæ doctus Roscius egit.

Macrobius quoque lib. 3. cap. 14. Saturnal. multa de illius excellentia scripsit, & nos quoque in commentariis Nobilitatis.

c Pollus apud Græcos.] Nescio an hic intelligat de Polo Agrigentino Sophista Gorgiæ discipulo, qui primus in oratione inuenisse dicitur antitheta & similiter desinentia; quod Philostratus dicit mimine verum esse, sed iam inuētis sæpe vsum fuisse. Suidas autem scribit eum genealogiam eorum qui ad Troiam profecti sunt scripsisse, simulq; nauium catalogum. Sed hunc Pollum puto eum esse histriorem de quo loquitur Gellius lib. 7. ca. 5.

vbi eum dicit fuisse in terra Græcia fama celebri, qui gestu & vocis claritudine & venustate cæteris antestabat.

d Frugi est cognominatus.] Cicero in oratione pro Fonteio inquit, in oratione C. Gracchi per multa in L. Pisonem turpia ac flagitiosa dicuntur: at in quæ viri qui tanta virtute atque integritate fuit, vt etiã illis optimis temporibus, cum hominem inuenire nequiorè neminem posset, solus tamè Frugi nominaretur. Eius quoque in Verrinis meminit Cicero, & in eius Pisonianam Asconius, vt ipse Cicero. Thufculan. 3. & ad Partū Familiar. lib. 9. epist. 22. & Dionysius Halicarn. lib. 4. vbi eum annales scripsisse dicit, ex quibus illum citat, nisi hic alius sit, & alterius Pisonis Frugi Liciniani. Sueton. Galbæ c. 17.

e Scrofa.] Ex Macrobio Saturnal. lib. 1. cap. 6. vbi & ita cognominatum ait Tremellium.

f Asinae.] Macrobius ibidem. Liuius autem Decad. 3. lib. 3. memorat Cornelium Asinam inter regem & P. Cornelium Asinam, siue illum siue alterum, Asconius Prædianus in Orat. Cicero contra L. Pisonem & Cneum Cornelium Asinam consulem cum C. Duilio, Paulus Orosius lib. 4. cap. 8. fuerunt autem & Asinij vetustæ familiæ, è quibus Asinius Pollio orator celeberrimus, & cuius perlegans extat oratio aduersus Catilinam. Asinius quoque Sabinus memoratus Tacito, lib. 3. & Asinius Capito, apud A. Gellium lib. 5. cap. 20. & 21. Fuere & Afella cognominati, vt Lucretius Afella apud Florum epitomes lib. 86. & 88. & scriptorem de viris illustribus 68. Fuere denique Afelliones, vt Sempronius Afellio scriptor Romanæ historiæ, apud A. Gellium lib. 1. cap. 13. & lib. 5. cap. 18.

g Varro tradit.] Scilicet de re rustica lib. 2. c. 4. h Syllam.] Plutarchus in Mario, initio. Macrobius Saturnal. lib. 1. cap. 17. Quintilianus verò libri 1. cap. 8. ponit hoc nomen inter ea quorum origo secretior est. Ad illam autem sententiam alludit Silius Italicus ibi,

— Sibyllam vocant Syllam.

iFron

fronde coronatus, militaria gessit facinora, ¹ Frondicij nomen dedisse. Sed iam longius euecti sumus, quàm statueramus. Itaque ne longius legentes fatigemus, neve pluribus moremur studiosos, de his hætenus dixisse satis sit. Hoc quoque non fuerit ab re meminisse, pleraque cognomina Romanis ex piscibus fuisse indita. Nam ^k Muranas & ^l Oratas, vel quod piscium eius generis viuaria quam amplissima haberent magno scœnore, vel quod eo edulio præcipuo vescerentur, plerique dictos volunt. ^m Tamen si Muranam à neruoso corpore, sicut ⁿ Neruam à fortitudine multi denominari dicant. ^o Fœminasque Romanas duo tantum nomina ferre, mares vero tria, sæpius quatuor, prænomen, cognomen, agnomen, & nomen, idque nobilitatem generis monstrare: quodque ^p rarerè mulieres prænominibus utebantur, mares vero frequentissime. Nanque cognomen & agnomen mulieri non dabatur. Quod nobis, cum frequenti lectione id obseruaremus, ita esse propemodum visum fuit.

ANNO TATIONES.

i Frondicij.] Plinius lib. 17. c. 1. de arboribus loquens, Fuere, inquit, & ab iis cognomina antiquis, Frondicio militi illi qui præclara facinora Vulturum transgessans, fronde capiti imposta aduersus Annibalem edidit.

k Muranas.] Varro de re rustica lib. 3. cap. 3. loquens de Lucio Murana, quem tradunt fuisse ob eam causam ita appellatum: & Macrobius Saturna. 3. c. 15. Lucij autem Muranæ meminit Plinius lib. 33. c. 3. & D. Muranæ scriptor de viris illustribus c. 30. l Oratas.] Ibidem ibidè de Sergio Orata loquuntur, de quo & alia multa dicit Macrobius: Valerius item Maximus lib. 9. cap. 1. post princip. & Plinius lib. 9. cap. 54. Pompeius autem Festus, inquit, Orata genus piscis appellatur à colore auri, quod rusticorum dicebant, vt auriculas, oticulas: vtque Sergium quendam prædiuitem, quod duobus annulis aureis & grandibus vteretur, Oratam dicunt appellatum. Quæ longè diuersa sunt ab iis quæ Varro & Macrobius dicunt. Cæterum Martialis hunc piscem auratam per diphthongum appellat, lib. 13. epigram. 90.

Non omnis laudem pretiumque aurata meretur,

Sed cui solus erat concha Lucrina cibus.

In iis autè cognominibus sumptis à piscibus adde Callimedontem Rhetorem Locustam fuisse cognominatum, quod eo pisce delectaretur, vt videre licet apud Athenæum lib. 3. cap. 11. & 13. & lib. 8. c. 6. m Tamen si Muranam.] Casiodorus hoc dicit in libris variarum.

n Neruam à fortitudine.] Idem ex eo loco. Miror autem Alexandrum prætermississe Mactinum, Torquatam, Syllam: tu videbis apud Plutarchum in Mario, initio, videlicet ex figura & modo corporis. Longos etiã ex habitu corporis, ex Quintiliano lib. 1. cap. 8. vti & iam ex eo diximus. Fuit autem C. Sulpicius Longus consul apud Liuium Decad. 1. lib. 8. Gracchos, quod eum qui ita primus

Quare parvus ancilla cuius vsus fructus legatus fuit, in fructu non sit, cum reliquorum animalium contrà fuerit. Cap. X.

Inter contentiones forenses quondam summa dissensio fuit, an partus ancillæ in qua vsus fructus legatus est, in fructu sit habendus, ita vt in eo sicut in ancilla vsus fructus maneat. Vetus quæstio fuit inter consultissimos viros P. Scauolam & M. Maniliū, à quibus Brutus summæ autoritatis

Frondicij.

Cognomi-
na ex pisci-
bus.Murana.
Orata.Fœmina
duo, mares
autem tria
aut qua-
tuor nomi-
na habe-
bant.

Ciceronis
locum.

Vir, qui inter iurisperitos multum longéque præstitit, & M. Cicero iure meritoque dissentit. Verba Ciceronis de finibus bonorum primo, si recensere ea quis vellet, ascripti: An partus ancillæ sit in fructu habendus, differetur inter principes ciuitatis P. Scauol. m. & M. Manilius: ab hisque M. Brutus dissentiet, quod & acutum genus est, & ad vsus ciuicum non inutile, nosque ea, eorumque scripta, reliquaque eiusdem generis, & legimus libenter, & legemus: hæc quæ vitam continent omnem, negligentur? Hæc tamen Cicero. Manilius & Scauola, in fructu ancillæ partum esse dixere, ea de causa, quod sicut in cæteris animantibus, quæ in manu mancipioque sunt, illorum fœtus in fructu est. Siquidem pecudum legato usufructu, soboles ex pecudibus postea natis suffecta, perinde accedit legato, & in fructu habetur, ac si vnâ cum pecore legata fuisset. Ita ancillæ legato usufructu, pari exemplo partum ancillæ in fructu esse voluere: pluresque iure consulti in hanc sententiam concessere, à quibus tamen Brutus grauis autor in primis, certioribus argumentis dissentire haud immerito visus fuit: cuius sententia postea obtinuit. Non enim sicut in sobole pecudis pecus enatum, nexu obligatur, & in fructu est, ita ancillæ partum in fructu esse, aut in ius ditionemque venire censuit. Quippe pecore legato, ipsum pecus & sobolem tanquam pari nexu obligatam accedere, & in fructu esse consentiunt omnes. Sed in fructu hominis, homo, inquit, esse non potest, permagnique interesse an pecus ex pecore, vel homo ex serua nascantur. Cum enim ex serua natus, sui potens non sit, nec alieni iuris aut ditionis fiat, sed in seruitio & famulatu domino ita addictus, vt sine domini iussu permissiue in ius alterius venire, aut mancipio, nexuue obligari non possit, ideo ancillæ partus in ius ministeriumque usufructuarij non venit, sed velut mancipium domino addicitur. Quod in pecore enato secus dici conuenit. Siquidem pecus enatum, cū in manu & fructu sit, vnâ cum pecore legato tanquam adiectum perinde manet, ac si vnâ legatum esset. Aptissime cōmodissimeque Brutus, magno vt fuit ingenio, ab homine pecus seiunxit: sed sicut hoc peracri iudicio non ineptè ab altero discreuit, & diuersum arbitratus fuit: ita causam ego tam variæ decisionis, à veteribus iureconsultis libenter quæserim, cur area usufructu legato, si in ea insula erecta foret, ea postea demolita, in eademmet area mihi usufructum manere Paulus & Ulpianus censuerunt, non autem econtra: nanque ædium usufructu legato, illis demolitis, licet alteræ suffecta sint, in eis tamen mihi nullum manere usufructum, constans omnium opinio fuit. Et tamen rationis huius diiudicandæ non prompta animaduersio foret, constitit tamen grande discrimen subesse, quod demolitis ædibus, solum & area quæ prius fuit, manet, in qua mihi usufructus incolumis & certus est: ædibus vero demolitis, quamuis alteris inibi suffectis, non easdem censerit conuenit. Ideo cum alæ, non eadem dicantur, usufructum propterea non deberi, iure meritoque putarunt.

ANNOTATIONES IN CAP. X.

ID caput constat duobus membris, quæ ad ius nostrum ciuile pertinent. Primum deciditur per legem Vetus, ff. de usufructu & quemadmodum. Secundum ex l. repeti. §. rei. & l. fundi. & duab. seq. ff. Quib. mod. usufruct. amit.

Miracula de somniis apud nonnullos cognita & comperta, quæ ipse expertus fuit. Cap. XI.

Iunianus Maius conterraneus meus, vir bene literatus, in exquirendis adnotandisque verborum & sententiarum viribus, multi studij fuit: & præterquam quod in erudiendis iuuenulorum animis, imbuendisque doctrina pueris, castigatissimæ disciplinæ, somniorum quoque omnis generis ita verus coniector fuit, vt ipsius responsa, diuina ferè monita haberentur. Ad eum memini cum puer adhuc essem, & ad capiendum ingenij cultum frequens apud eum

eum ventitarem, quotidie somniantium turbam, hominesque celebri fama & multi nominis, de somniis consultum venisse. Declarabat definiēbatque ille, non breuiter aut subobscurè, vt plerique, sed expositè atque apertè ænigmata somniorum, siue boni, siue mali prænuucia: ita aptè, vt iudiciū factū à veridico diceres. Multi quoque illius monitu, vitæ interitum, nonnunquam animi ægritudines vitarunt. Sed quod illi interprete Iuniano assequēbantur, animaduerti quosdam haudquaquam summæ nobilitatis, sed homines tenuissimos, & fortis infimæ, absque villo interprete assequutos, & somnio tantum præmonitos, imminentem cladem aut futurum exitium, & pleraque incommoda vitasse, verissimæque, qualia futura viderant, somnia extitisse: quod genus Græci *ὄραμα*, hoc est, visionem dicunt. Nuper in Vesuuiño meo familiaris meus quispiam fuit, homo alioqui exiguæ sortis, obscurus & egens, sed tamen spectatæ fidei, & exempli recti, qui ouium greges custodire solitus, cum esset grauior annis, & valetudine non bona, eam curam vnico, quem habebat, filio delegarat. Accidit, dum procul à stabulo ipse & filius sub paruulo lare noctu decubarent, ouem quandam à lupo circumuentam, sibi in somniis obuersari, illiusque dentibus opprimi & lacerari visam: quo somnio expergestus senior, filium qui vnâ decubabat, excitauit, vtque ad gregem properè accederet, acclamauit: nanque ouem cuius etiam nomen referebat, à lupo circumuentam dilaniari dixit. Qui cum illuc excitatus pergeret, eandem, quam pater prædixerat ouem, à lupo lacerari atque opprimi inuenit, verissimumque, & quale pater prædixerat, insomnium expertus fuit. Matrōna insignis, multi & celebrati nominis, dum Neapoli degerem, referre mihi solita est, quamcunque in somniis imaginem vidisset, eandem sibi postera luce representari. Eaq; magnæ admirationi apud reliquas matronas fuit, quod sapius quæ sibi die euentura erant, somnio monita, futura prædiceret. Sed præ omnibus quæ notauerim, res est memoria & admiratione digna, quam ego nuper expertus sum, & re probaui. Iacebat in lectulo Marius alumnus & cliens meus, cuius ego ingenium & animi indolem sæpe demiratus sum. Is cum per quietem matrem defunctam efferri, & funus apparari vidisset, grauissimos gemitus & lugubres querelas, quamuis somnio confusus edebat: quem cum excitari iussissem, & causam tam luctuosi gemitus requisissem, retulit matrem vitam functam, sibi per quietem visam efferri, & funerari. Obseruaui ego diem, & tempus quo species hæc obuersata fuerat, notaui. Haud multo post, nuncius defunctæ matris ad me venit: à quo cum diem requisissem, conuenit, ipso die quo mater per quietem efferri visa fuit, illam è vita excelsisse. Quibus exemplis admonemur, vt esse præscita quiescentis animi, & diuinationes, humanæque mentis præsagium, quasi vaticinium futurorum diuinitus mortalibus datum per somnia, credamus.

ANNOTATIONES IN CAP. XI.

NArrat quædam vera sui temporis somnia, ex eo somniorum genere, quæ *ὄραμα*, id est, visionem Græci vocant: de quibus & aliis somniorum generibus latè Macrobius de Somnio Scipionis lib. 1. cap. 3. Sed & si alia plurima desideras de Somniis, pete ex Ciceronis libro primo de diuinatione, & Valerio Maximo lib. 1. cap. 7. & ex hoc ipso Alexandro infra lib. 3. cap. 26. & de Somniis inscripti sunt Artemidori Daldiani libri sex.

Qua forma castrorum, qualisque disciplina olim fuit, quæ portæ in Romanis castris esse consueuerunt. Cap. XII.

Quibus castrametandi scientia, & idonea castris loca eligendi, nota & perspecta cognitio fuit, cuius rei gloria Pyrrho Epirotæ præcipua fuisse traditur, quique militaris disciplinæ præcepta diligenter exequuti sunt, hoc annotasse literis accepimus, vt pro loci qualitate vbi castra metanda

ANNOTATIONES IN CAP. XII.

PYRRHO Epirotæ.] De Pyrrho in re militari illius. Apud Liviū autem Deca. 4. li. 5. Hannibal hac & castris metandis peritia Plutarchus in vita in re iudex maximè idoneus, Pyrrho secundum.

Castrorum alia atque alia figura.

forent, proque angustia & latitudine, aut militari multitudine, ita se duces castris capiendis insinuent. Sed neque eadem figura & habitu, neque eisdem in locis semper castrametari oportere, recte arbitrati sunt. ^o Siquidem modo quadrata, modo trigona, plerumque rotunda, ex disciplina Lycurgi, qui ita castrametari docuit: nonnunquam lunata, & hemicycla castra habere: interdum planis & patentibus campis, nunc arduis & acclivis in locis, plerumque dimissa valle, nunc in colle edito, & summo iugo castra communire: nonnunquam terræ situ difficili, & impedito saxis præruptissimis loco munito, ut si qua maior vis ingruat, milites in tuto sint: & sicut loci natura tempusque patitur, castra & munitiones extendere: ut opportuna aquatio, ne siti & lassitudine conficiantur: ut lignorum, ut pabuli copia sit: ne comæatu, neve re frumentaria prohibeantur, haud paruum munimentum esse putauere. ^r Præcipue cauendum, ne collis aut iugum immineat, unde prospectus castrorum, & subita incursio fiat, neve sylua densa, aut latens fossa, vel sinus occulti iaceant, unde latebræ hostium & insidiæ parari, aut tacito speculatu pericula oriri possint. Portæ quoque castrorum, ut pro amplitudine pauciores potius, quam plures construuntur, esse cum facilius, tum etiam utilius, idque per commodum fuisse & salutare. Tamen in Romanis castris multiplices aliquando portas nonnulli exemplis adnotarunt: quod ideo seruatum est, ne quid eruptionem subitam in hostes demoreretur, utque omnibus portis effusus equitatus, vno impetu in hostes diuersi irrumpant. Sed tamen ubi amplissima erunt castra, & quamuis latè fusa, ibi ^s quatuor ad summum portas constitui conuenire: minora vero & angusta, duabus contenta esse debere, omnes

Quid præcipue cauendum in castris locandis.

Portæ castrorum.

Quare multiplices portæ in castris Romanis.

Diuersa castrorum portis, di-

ANNOTATIONES.

locum post Alexandrum, in maximis Imperatoribus assignauit, quod primus castra metari docuisset, neminemque elegantius loca capisse, & præsidia disposuisse. Sed & idem Liuius eodem libro 5. scribit Philopomenem præcipue in ducendo agmine, locisque capiendis solertia atque usus, nec belli tantum temporibus, sed etiam in pace ad id animum exercuisse. Subdit & mox alia, ex quibus multa Alexander in hoc capite scribit, & quæ ideo mox subscribam: Vbi, inquit, iter quopiam faceret, & ad difficilem transitu saltum venisset, contemplatus ab omni parte loci naturam, cum solus iret, secum ipse agitabat animo: cum comites haberet, ab iis quærebat: si hostis loco apparuisset, quid si à fronte, quid si à latere, quid si à tergo adiret, capiendum consilij foret: posse instructos retea acie, posse inconditum agmen, & tantummodo aptum viæ occurrere. Quæ loci ipsi capturus esset cogitando aut quærendo exequeretur: aut quod armatis, aut quo genere armorum (plurimum enim interesse) versus: quod impedimenta, quod sarcinas, quod turbam inermem reiceret, quanto ea aut quali præsidio custodiret: & vtrum pergere qua cepisset ire via, an eam qua venisset, repetere melius esset: castris quoque quem locum caperet: quantum munimento amplecteretur loci: quæ opportuna aquatio, quæ pabuli, lignorumque copia esset: quæ postera die castra mouenti tutum maximè iter, quæ forma agminis foret. Hæc ibi Procles autem Carthagenensis apud Pausaniam lib. 4. ante finem. refert ipsum Pyrrhum fortuna, & rerum gestarum splendore Alexandro magno inferiorem fuisse. In disponendis vero siue instruendis in acie pedibus, & equitibus, excogitandisque contra hostes stratagematis, peritiorem fuisse.

^b Si quidem modo quadrata.] Vegetius de re militari lib. 1. cap. 3. ait, Interdum autem quadrata, interdum trigona, interdum semitorunda, prout loci qualitas aut necessitas postulauerit, facienda sunt. & iterum lib. 3. cap. 8.

^c Nunc in colle edito.] Ideoque Cæsar cum essent circū castra Pompeij permulti editi & asperi colles, hos primū præsidis tenuit, castellaque ibi communiit, ut idem Cæsar scribit li. 3. Belli ciuilib.

^d Milites in tuto.] Vegetius lib. 1. c. 22. Castra, inquit, præsertim hoste vicino, tuto semper facienda loco sunt: vbi lignorum & pabuli, & aquæ superpetat copia. & lib. 3. cap. 8.

^e Neve re frumentaria.] Idem Vegetius d. li. 3. c. 8. ^f Præcipue cauendum.] Idem d. cap. 22. Cauendum etiam, inquit, nemons sit vicinus altior, qui ab aduersariis captus possit officere.

^g Quatuor ad summum portas.] Liuius Decad. 4. lib. 10. ita de portis loquitur, ut quatuor omnino essent, scilicet porta extraordinaria, porta principalis dextera, principalis sinistra, & Quæstoria. Illius verba sunt; Aemilius ad quatuor portas exercitum instruxit, ut signo dato simul ex omnibus partibus eruptionem facerent. Quatuor extraordinariis cohortibus duas adiunxit, præposito M. Valerio legato, erumpere extraordinaria porta iussit. Ad dexteram principalem hastatos legionis prima instruxit: principes ex eadē legione in subsidiis posuit. M. Seruilius & L. Sulpitius Tribuni militū his præpositi. Tertia legio aduersus principalem sinistram portam instructa est: id tantum mutatum: principes primi & hastati in subsidiis locati. Sext. Iulius Cæsar & L. Aurelius Cotta Trib. militum huic legioni præpositi sunt. Q. Filiius Flaccus legatus cū dextera ala ad Quæstorianam portā posuit.

^h Prima

ferme consentiunt: Quarum sicut nomina distincta: ita dissimilia fuere munia. ^h Prima enim prætoriana, quæ & quæstoria dicta est: siquidē in Romanis castris, & ^k prætorium ducis, & quæstorium fuit, prout prætor, aut quæstor castris & legionibus præerat: quæ vel orientem solem spectare, vel è conspectu hostium dirigi consuevit. Quod eo fit, ut si quando ad arma conclamatum foret, sine tumultu extra castra contrahi multitudo, & explicari ordines, signaque educi possint. Etenim ubi acie decernendum erat, illinc cohortes educi, & copiæ admoueri solebant. Vbi etiam militum statio composita, instructaque ad subitos conatus esse debebat, cui etiam ^l Principali nomen datum. Altera à tergo castrorum ^m Decumana, eo quod ampla & patens: ex qua desertores, & facinorosi, in quos iure militari animaduertendum erat, educuntur, & pœnis coercentur. ⁿ Tertia principalis, ex qua principes & summi duces velut ex postico, si quando vsui foret, opem suis laborantibus ferre, ordines tendere, & milites educere consueverant. ^o Via quoque quæ ad portam ferebat, Principalis dicta est. Quarta post prætorium, ^p Quintana dicitur: quippe per eam comæatus in castra conuehi, & rerum utensilium copia venalis exponi: inde etiam merces ad vsum militaris multitudinis, quæque bello vsui foret, importari & exportari solita. Hoc quoque inter exempla relatum est, quod & Fabius ^q Maximus, & ^r plerique imperatores præcipiebant, exercitum itineribus, & locorum mutatione crebro fatigari, potius quam vno in loco in castris sedere, esse cum tutius, tum ad disciplinam militarem nobilium. Id quod Cyrum ^s apud Xenophontē nouimus factitasse. ^t Quamuis nonnulli, castrorum crebram mutationem præ se ferre turpem fugam, & exercitus alienationem, duxere. Fuitque ^v præcepto militari obseruatum, ut vigiliarum

uersa nomina tributa.

Castrorum locus. Statio principalis.

Decumana statio.

Via principalis. Statio Quintana.

Exercitus crebro evertendus.

Vigilia in castris.

ANNOTATIONES.

^h Prima enim prætoriana.] Vegetius d. lib. 1. c. 23. Porta, inquit, quæ appellatur Prætoriana, aut orientem spectare debet, aut eum locum qui ad hostium castra respicit, aut si iter agitur illam partem debet attendere, ad quam est profecturus exercitus. Sexrus Pompeius lib. 14. Prætoriana, inquit, porta in castris appellatur, qua exercitus in prælium educitur, quia initio prætores erant, qui nunc consules, & hi bella administrabāt: quorū tabernaculum quoque dicebatur Prætorium. Sed & de hac porta Cæsar lib. 3. Belli ciuilib. quos in statione ad prætoriam portam posuerat. eiusdemque meminit Cornel. Tacitus lib. 20.

ⁱ Quæ & quæstoria.] Plerisque videtur esse diuersa, quibus ego assentior: & satis liquet ex Liuiio Decad. 5. lib. 1. post princip. vbi de nece Marci Liuij Strabonis Tribuni militum.

^k Prætorium ducis & quæstorium.] Liuius Decad. 1. lib. 10.

^l Principali nomen datum.] Ad hæc Festus lib. 14. habet, Principalis, inquit, castrorum porta nominatur, quod in eo loco est in quo principes ordines tendunt.

^m Decumana.] Vegetius d. lib. 1. c. 23. Decumana, ait, porta quæ appellatur, post prætoriam est, per quam delinquentes milites educuntur ad pœnam. Eius meminit Liuius Decad. 1. lib. 3. vbi de Sp. Furio conf. loquitur. & lib. 10. Item Tacitus li. 1. Ut cuncti ruerent ad portas, quarum decumana maximè petebatur. & Cæsar Belli ciuilib. lib. 3. 4. 5. & 6. & Hircius de Bello Africano.

ⁿ Tertia principalis.] Ex Festo diximus supra in verbo Principali.

^o Via quoque.] Liuius Decad. 1. lib. 10.

^p Quintana.] Festo lib. 15. Quintana, inquit, appellatur porta in castris post prætorium, vbi rerum utensilium forum sit, de qua loquitur Liuius Decad. 4. lib. 1. post princip. Ad huius similitudinem Suetonius in Nerone, cap. 26. dicit ipsum Nerone domi Quintranam constituisse, vbi partæ & ad licitationem diuidendæ prædæ precium assumeretur. ^q Fabius Maximus.] Liuius Decad. 1. lib. 10. post terrorem Appio prætori factum à militibus, consulis Q. Fabij iussu, castra nusquam statua Romanis fuere. Fabius etenim negabat, inquit, vno loco sedere exercitum: itineribus ac mutatione locorum nobiliorem ac salubriorem esse.

^r Plerique Imperatores.] Ut Metellus, qui teste Valerio Maximo, lib. 2. cap. 2. castrorum labinde loca mutabat, eademque tanquam hostis semper adesset, vallo fossaque aptissimè cingebat: & apud Plurch. in Apophth. Lycurgi, ipse Lycurgus iubebat frequenter castra mutari, ut hostibus magis noceret.

^s Apud Xenophontem.] Cyri pædiæ lib. 1.

^t Quamuis nonnulli.] Est sententia Cuxionis apud Cæsarem li. 2. de Bello ciuili. Castrorum autem, ait, mutatio quid habet nisi turpem fugam, & desperationem omnium, & alienationem exercitus? ^v Præcepto militari.] Vegetius lib. 3. c. 8. Quia, inquit, impossibile videbatur in speculis per totam noctem vigilantes singulos permanere, ideo in quatuor partes ad clepsidram sunt diuisæ vigilia, ut non amplius quam tribus horis nocturnis necesse sit vigilare. A tubicine omnes vigilia committuntur, & finitis horis à cornicine reuocantur.

x Et si

vices tubę in castris per interualla significant: & si quando hostes in conspectu sint, pro portis castrorum singulae stationes, & expeditę cohortes, dispositis excubiis, instratis equis frenatisque, pro vallo excubent, vt omnia militari custodia vigiliisque tuta firmaque sint, ne paratis insidiis, & omni aditu pręcepto, nudata custodiis stationibusque castra, hostes adorianur, & nec opinantes inuadant, cędibusque & rapinis pateant. ^y Paulus vero Aemylius, vt attentius custodię contra somnum repugnarent, nocturnas vigilias sine armis fieri, & inermes milites vigilare iussit: quod multi postea duces exequi magno studio curauerunt. Tametsi ^z veteri exemplo, stationes vigilięque, diurna nocturnaque munia ab armatis in castris fierent: ita vt ferant militem, quia vallum non accinctus gladio, & alium, quia pugione tantum accinctus foderet, capite luisse. Arma enim veteres membra militum duxere. ^a Ferturque Epaminundas, cum custodias stationesque circuit, vt disciplinam exemplis stabiliret, sopitum militem gladio transfixisse, asserens quod qualem inuenerat, talem reliquerat. ^b Augustus quoque manipulares milites statione deferta, & centuriones morte mulctauit. ^c Caius vero Cęsar, vt ad subitos conatus disposita pręsidia haberet, duas saepe legiones pro castris excubare iussit, vtque in disponendis castris, tendentium ordines, & descripta suis quęque partibus loca, ac iusta itinerum interualla distincta sint: ^d vtque tribuni militum in principiis iura dent, indeque milites signum petant, ac in stationes & vigilias eant: etiam vt in ^e prętorio Imperatoris tabernaculum, quod ^f Augustale dicitur, tendant, ibique pro tribunali federe, classicumque apud eos cani, quotiesque dimicandum foret, pugnae signum ab his tribuni petere debeant. ^g Cyri vero tabernaculum apud Xenophontem hyeme pariter atque aestu orientem versus, aut ^h in castrorum medio, quod locus munitissimus foret, statui consuevit. Ea enim regio summis ducibus dabatur. ⁱ Alexandri Magni tabernaculum statuae circuncingebant: in quo traditur miru, cum ^k ad Oxum amnem

ANNO TATIONES.

x Et si quando hostes.] Vide infra in verbo, Caius vero Cęsar.

y Paulus vero Aemylius.] Plutar. in illius vita.

z Veteri exemplo.] Hęc periodus vsq; ad vers. ferturque, sunt transcripta ex Cornel. Tacito lib. 11.

a Ferturque Epaminundas.] Iulius Frontinus lib. Stratagem. 3. cap. 12.

b Augustus.] Suetonius de eodem, c. 24.

c Caius vero Cęsar.] Ipse Cęsar li. 1. Belli Gallici primam & secundam aciem in armis esse, tertiam castra munire iussit, & paulo post, Nihilo fecius Cęsar, vt ante constituerat, duas acies hostem propulsare, tertiam opus perficere iussit: munitis castris duas ibi legiones reliquit.

d Vtque tribuni milit.] Hi primum dicti quod militibus pręessent, vt ait Modestus de vocabulis rei militaris, iureiurando milites iussu consulum conuenturos, adigebant, vt est apud Liuium Decad. 3. lib. 2. ad quos tandem honesta missione milites dimissos, arma retulisse Tacitus ait, lib. 18. & de iisdem plura Vegetius lib. 2. c. 7. & 12.

e Prętorio Imperatoris.] Idem dic & de prętorio consulis & prętoris, vtrique enim habuerunt: vnde ab Appio Claudio & Q. Fuluio cosl. & Claudio Nerone erecta tria prętoria circa Capuam, habet Liuius Decad. 5. lib. 3. Sanę siue consulum, siue prętorum, siue Imperatoru, qui bella administrarent, tabernaculum dictum fuisse prętorium ex. Festo lib. 14. supra positum fuit.

f Augustale.] Quintilianus lib. 8. cap. 2. quod de perspicuitate est.

Arma militum membra.

Animaduerso in dormientes in stationibus.

Alia disciplina.

Augustale tabernaculum.

Ducum summorum loca.

statueretur, fontem manantis olei scaturisse. Philippus autem pro vallo castrorum, nonnunquam in conspecto maxime tumulo tabernaculum fixit. Quę quidem ex corio & pellibus, modo ex saccis aut ciliciis pilis contextis construebantur. ^m Numidę ex calamo & stramento, Nomades centonum instar tectoria intexebant, multi ex ⁿ tabulis & cratibus: fuitque ^o more nouitio seruatum, vt in principiis castrorum, aut iuxta tabernaculum ducis, templum vel ædiculam simili exemplo milites construant, intra quam signa & aquilam venerentur & seruarent: vnde cum opus esset, extra castra educi possent. ^p Illud quoque notatum, per exploratores centurionesque, Romanos duces prius explorato & pręuiso locum castris ante capere consuesse: quotiesque motis castris loca mutanda forent, ^q militari more vasa prius conclamari, & colligi: vtque itineri sarcinas aptent, admoneri: ne quid ignari imprudentesque prępropera festinatione pręmittant. ^r Vallumque castrorum ex cęspite aggesta

Tabernacula ex quibus apud diuersas gentes.

Templum iuxta tabernaculum ducis.

Vasa conclamari. Vallum castrorum.

ANNO TATIONES.

1 Ex corio & pellibus.] Sic Cęsar lib. 3. Belli ciuilib; ibique, inquit, reliquarum ex Italia legionum aduentum expectare, & sub pellibus hiemare constituit, Liuius Decad. 1. lib. 5. Militem, inquit, Romanum in opere & labore, niuib; pruiniisque obrutum, sub pellibus durare. Idem 3. Decad. lib. 3. vbi primum sub pellibus haberi cepti sunt. & Decad. 4. li. 7. Instare hiemem, aut sub pellibus habendos milites fore. Tacitus lib. 13. Retentisque omnis exercitus sub pellibus quamuis hieme sæua, & lib. 14. Contractus deinde omnis exercitus, sub pellibus habitus est. Ammianus Marcellinus libro 23. cum armigera gradiens manu, in statione quadam sub pellibus mansit. Claudianus in Panegyrico 1. Stiliconis,

— Quoties sub pellibus egit Aedonias hiemes? —

& Sydonius in Panegyrico ad Maioranum, Aut rex aut populus castris modo clausus aprica

Vel sub pelle iacet. — Pompeius Festus lib. 1.

Tecta, inquit, castrensia quamuis pellibus contigantur, tabernacula tamen dicuntur. Ex hoc autem pelles tentoria dicuntur apud Trebellium Polliorem in vita Claudij Secundi Imperatoris. Nam & tentorium, tabernaculum dicitur.

m Numidę calamo.] Liuius Decad. 3. lib. 10. post princip. Hibernacula Carthagenensium congesta temere materia ex agris, exadificata, lignea ferme tota erant. Numidę pręcipue harundine textis storeaque pars maxima tectis passim nullo ordine, quidam vt sine imperio occupatis locis, extra fossam etiam vallumque habitabant. Alexander autem hic calamum vocat quam Liuius harundinem; nam idem est calamus & harundo, nisi quod nonnulli graciliorem tenuioremque illum esse putant, hanc vero maiorem. Polybius lib. 14. Numidę, inquit, nec lignis nec terra, sed simpliciter canis & calamis ad struenda tentoria utebantur.

n Tabulis & cratibus.] Liuius Decad. 4. lib. 5. Cum ibi statiuę essent, inquit, & pauci tabernacula haberent, multitudine alia casas ex arundinibus textas, fronte quę vmbriam modo pręberet, texissent, &c. Sicque Flaccus apud Capuam metuens ne suum exercitum nimia vrbis amenitas emolliret, in portis murisque sibi metipsis tecta militarily cęgerat adificare: erant autem pleraque ex cratibus aut tabulis facta, alia arundine texta, stramento interta omnia, vt refert Liuius Decad. 3. lib. 7. His autem adde Antiochum Syrię regem tabernacula textilibus sigillis adornata statuisse, teste Valerio Maximo lib. 9. cap. 1. Et in his tentorium siue tabernaculorum differentis, non pigebit huc adferre quod scribit Claudianus lib. 1. de Laudibus Stiliconis, — Fucataq; Medus, Hic gemmata niger tentoria fixerat Indus.

o More nouitio seruatum.] Nescio quare dicit more nouitio, quando iandudum & temporibus Cęsarum Pompeij & Craffi, Aquila aurea, sic enim ea vocabatur, scellum habebat perexiguum, in quo collocata erat, longissima hasta affixa, & geitabatur in omnibus exercitiis ex delectu comparatis, cuius quidem hasta pars inferior peracuta erat, ita vt in terram defigi posset. Hęc enim scribit Dion in Pompeio.

p Illud quoque notatum.] Vegetius de re militari lib. 3. cap. 13.

q Militari more vasa prius conclamari.] Cęsar lib. 1. Belli ciuilib; Quo cognito, inquit, signum dari iubet, & vasa militari more conclamari. & lib. 3. Scipio noctu neque conclamatis, quidem vasis, flumen transit; & paulo post, Vasisque militari more conclamatis, progressus millia passuum tria &c. Liuius Decad. 3. lib. 1. proxima nocte iussis militibus vasa colligere, castra ab Ticio mota, & lib. 7. signum dedit, vt ad locum miles esset paratus, si collis in quem speculatum irent, placuisset, vasa colligerent, & sequerentur. & eodem libro paulo ante finem, Vigilia prima, dato signo, vt taciti vasa colligerent, signa ferri iussit. Item apud Frontinum lib. 1. stratagemat. cap. 8. de Caio Cęsare inquit, vt citra vexationem suorum hostilia impediret consilia, in initio statim noctis vasa conclamare milites iussit.

r Vallumque castrorum.] Liuius Decad. 3. lib. 5. circūspectare atque agitare Dux cepit, si quomodo posset vallum circum iuuicere, sed erat adeo nudus tumulus, & asperi soli, vt nec virgulta vallo cędendo nec terra cęspiti faciundo, aut fossa du-

cent. &c. Plinius lib. 35. c. 14. Hinc & cęspitem natura castrorum vallis accommodata, contra fluminum impetus aggeribus. Ex quo maxime loco transcriptum, quę hic habet Alexander: ad hęc plura Vegetius lib. 3. cap. 8.

humo, aut mole & aggere contra fluminum impetus: nonnunquam ducta ingenti fossa, vel lapidum congestis molibus: plerunque arboribus obiectis, prout materia suppetebat, à tyronibus, præfecti castrorum iussu, communiri. Quæ quidem fossa persæpe fuit duodecim pedum, & si detur occasio, latitudine quam amplissima, ne quis illam & munitiones transcenderet. Vallum vero tantæ crassitudinis, quod nullo telo, nulloque tormento traici possit. Quæ quidem munimenta, si quando hostis propinquus foret, firmis stationibus dispositis, ut armati inermes & operi intentos tuerentur, fieri solebant. Germani tamen, & Gallorum pleraque gens, pro vallo dispositos habebant currus mutuo nexu. Romani in magno discrimine, nouo munimenti genere, clitellas & coniectas sarcinas, pro aggere opposuere. Cæsar ad Mundam, cum materia deficeret, cætorum hostium factis aggeribus, & humanorum corporum strue castra vallauit. Nicias vero dum ad Syracusas sedet, cum esset pro vallo pugnandum, incendio machinarum, quibus castra vallauerat, hostium vim propulsauit. Quodque in castris Romanis postquam vallo fossaque communita sunt, equo insidentem militem, nisi cum acie dimicandum foret, haud facile perspectum esse: neque longius à tubæ auditu, nisi Imperatoris aut tribuni, iussu militi extra munimenta abire licuisse: qui contra fecerat, in eum militaris animaduersio erat. Idque ideo cautum, ne vagi milites solutiore cura obambulantes, in hostili solo temere progressi, cædibus essent & periculis obnoxii. Quodque mulieres in

Fossa duodecim pedum. Valli crassitudo. Germani & Gallorum vallum. Vallum Romanorum. Vallum ex humanis corporibus. Alia disciplina.

ANNOTATIONES.

§ Lapidum congestis molibus.] Sic Carthaginienses faxis vndique circa ex propinquis vallibus congestis, vallum auxerunt, apud Liuium 3. Decad. lib. 8. Philippus quoque Macedonum rex lapidum congerie, ut pro muro essent, præmuniuit, apud eundem Decad. 4. li. 1. & similiter Antiochus eiusdem Decad. lib. 6. Arboribus obiectis.] Ex Liuiio Decad. 1. li. 6. post princ. vbi de vallo Volcorum. & Decad. 3. lib. 5. & Decad. 4. li. 1. vbi de illo Philippo Macedonum rege. v Fossa.] Vegetius de re militari lib. 1. cap. 24. Sicque Antiochus in bello contra Romanos circa Magnesium gesto, fossam sex cubitis altam, duodecim latam dixit apud Liuium Decad. 4. lib. 7. Cæsar autem lib. 2. Belli Gallici, castra in altitudinem pedum duodecim, vallo fossaque duodeviginti pedum muniuit. Item lib. 7. Cæsar aduersus Heduos fossas quindecim pedes latas, eadem latitudine perduxit. & lib. 3. Belli ciuiliis, erat eo loco fossa pedum quindecim & vallum contra hostem in altitudinem pedum decem. Homerus autem lib. 12. Iliados describit fossam Græcorum adeo latam atque profundam, ut difficile esset superilire aut transilire, ibi,

*— ἀπὸ δὲ θειόσσει τὰ φράσ
εὐρεῖ. ἔτ' ἀρ' ὑπερβορέων κεδόν. ἔτε περὶ δὲ
ἐνδίδιν, κρηνοὶ δὲ πηρεφείες περὶ πάλαν, &c.*
Mira autem fuit ea fossa quam Artaxerxes Cyro fratri suo obiecit, nempe latitudine pedum quinquaginta, & altitudine toridem ut in eius vita scribit Plutarchus.

x Gallorum pleraque gens.] Nam C. Cæsar lib. 1. de Bello Gallico scribit, Boios, quæ Galliarum gens est, pro vallo carros obiecit. Carrus autem species est vehiculi, ut currus, de quo & nos dicemus infra lib. 2. cap. 30. Adde quod & Thracibus oppositis pro vallo utebantur, ut tradit Arrianus de rebus gestis Alexandri lib. 1. post princip.

y Romani in magno.] Id enim fecit Cn. Scipio in Hispania cū à Carthaginiensibus & Numidis obsiderentur, apud Liuium Decad. 3. lib. 5. Sed & id quoque fecere Samnites apud eundem lib. 10. Decad. 1. z Cæsar ad Mundam.] Ipse Cæsar vel Hircius Belli ciuiliis lib. 6. qui de bello Hispaniensi est, ex fuga hac, inquit, cum oppidum Mundam sibi præsidium constituissent, nostri cogebantur necessarid eos circumvallare, & ex hostium armis pro cespite cadauera collocabantur. Plutarchus autem in Cæsaræ hæc pugnam quæ ad Mundam fuit, describit, sed nihil hæc de re dicit. Hic verò locus in memoria reuocat, quod à Valerio Maximo scriptum est, lib. 9. cap. 2. Annibalem in flumine Gelo, corporibus Romanis pòte facto exercitum traduxisse, de quo Silius Italicus lib. 8. in fin.

*Cesserit huic Trobia exitio, pons ecce cadentum
Corporibus struuntur. —*

a Nicias verò.] Plutarchus in vita illius. b Quodque mulieres.] Quintilianus, si is est, in milite Mariano, meretrices, inquit, ab exercitu submoventur intrare nostra castra foemina non licet. Item Seruius ad illud 3. Aeneid.

*— Nos castra mouemus, tradit castra dicta,
quasi castra, vel quod illic castraretur libido, nam
nunquam his intererat mulier. Propertius lib. 4. in
epistola Arethuse ad Lycoram,*

*Romanis utinam paruissem castra puellis,
Essem militia sarcina fida tua.*

Hinc ad illud Virgilij 8. Aeneidos, *— Sequiturq; (nefas) Aegyptia coniunx.* Idem Seruius ait, exclamatio est non in eo tantum quod Cleopatram Romanus, scilicet Antonius duxerat, sed etiam quod mulier castra sequebatur: quod ingenti turpitudine apud maiores fuit. Vnde bellaturus Pompeius in Lesbo reliquit uxorem. De quo nos latius diximus in nostris legibus Conubialibus. l. 15. nu. 24.

c Scipio

castris interesse, aut cum militibus turpi consuetudine versari non decebat. Mulieres enim castra sequi apud maiores magnæ turpitudinis erat, & seuerissimæ animaduersionis. Quare Scipio Aemylianus maximus Imperator, & qui imperatorias artes callebat, bello Numantino collapsam militiæ disciplinam, & dissolutum morem in omne licentiæ genus, eiectionis multis millibus scortorum, restituisse fertur, ad opusque milites traduxisse, stantisque prandere coegisse, & costi nihil vesci. Metellus in Africâ lasciuientem exercitum, & prauis moribus institutum, correpta castrorum disciplina, emendauit. Alexander quoque Macedo, depulsis pistioribus & cocis, ad prandia, itinera nocturna: ad cœnam, cibi vini que parcitatem se habere dixit. Quibus disciplinis imbuti milites, in fide & officio mansere, sapissimeque fuisse perspectum, quod in quibus locis hostes castra metati fuerant, inibi Romani exercitus eadem castra operibus septa habuere, tunc præcipue, quum hostium vestigiis inhærendo, illos haud facile assequi poterant. Quod ne fieret, salubri cõsilio prouisum fuit, ut abituri milites vetera tabernacula & munitiones incendant, nequando illa hostium receptus forent. Erat quoque vetus constitutum, ut quoties duo simul consules prætoresve contra hostes, duos consulares exercitus, multasque legiones ducerent, quo facilius tantæ multitudini præessent, diuisa castra, copias & præsidia haberent, & munia belli partirentur, ne confusa imperia & decreta ambigua forent. Quod quo succedente, à Domitiano, vetitum fuit. Is enim geminari legionum castra prohibuit, sub vnus imperio, & vnus castris, satius regi milites arbitratus. Horum castrorum formam in locis compluribus etiam nunc extare, valli que & fossarum altitudines, & egregias munitiones firmo munimento relictas, nos recentissima memoria vidisse, & singulas portas adnotasse, quæ species illius veteris instituti, magnum nobis documentum fuit, libenter meminimus.

Alexand. apophthegma.

Abituri, tabernacula incendebant.

Domitianus geminari castra prohibuit.

ANNOTATIONES.

c Scipio Aemylianus.] Valerius Maximus li. 2. cap. 2. in princ. Iulius Frontinus stratagemat. lib. 4. c. 1. Vegetius de re militari lib. 2. c. 10. Paulus Orosius lib. 5. c. 6. Eutropius lib. 4. c. 7. & nonnihil scriptor de viris illustribus, c. 58. d Metellus in Africa.] Valerius & Frontinus prædictis locis, & Vegetius lib. 3. c. 10. e Alexander quoque Macedo.] Plutarchus tum in vita, tum in Apophthegmatis ipsius, Alexander, inquit, cum Ada Caria regina bellaria & obsonia à pistioribus, & cocis impendio elaborata, ad ipsum quotidie mittere curaret, meliores dicebat sibi esse cocos & obsonatores, scilicet, ad prandium, iter nocturnum: ad cœnam verò prandij mediocritatem. Idem autem quod Alexander securis temporibus prohibuit Pescenius Niger teste Spartiano, scilicet pistores exercitum sequi, ut omnes bucellato in locis panificiæ accepto contenti essent. f Quod ne fieret.] Apud Cæsarem Belli ciuiliis lib. 2. & 3. Sed & antea multò incendi castra im-

perauerat Q. Fabius Maximus dictator. Liuij Decad. 1. li. 9. erant autem maximè tentoria, ut dictum est stramento intacta omnia, velut de industria alimenta ignis, ut ait Liuius Decad. 3. lib. 7. g Erat quoque vetus constitutum.] Sic ante Capuam consulum & pratoris diuisa diximus prætoriam, ex Liuij Decad. 3. lib. 3. sic duorum consulum dicuntur duo consulares exercitus, eiusdem Decad. lib. 1. & castra alterius consulis iuncta castris alterius, eius Decad. lib. 7. Polybius lib. 3. de consulibus qui simul ad idem bellum mittebantur, Consulibus, inquit, mos erat ut legiones inter se diuiderent, suoque vterque arbitrato proprio exercitu vteretur. Idemque postea loquens de L. Aemylio Paulo, & C. Terentio Varrone consulibus, qui ambo aduersus Annibalem missi sunt, Copia, ait, omnes inter consules diuiduntur. h Domitiano.] Suetonius in eodem c. 7. i Horum castrorum.] Hæc ipsius auctoris verba sunt.

Quot cognominibus Fortuna dea apud Romanos cognominata, & quibus templis donata fuerit. Cap. XIII.

nter numina pleraque quæ veteres habuere, olim à Romanis Fortunam eximie cultam, scriptum in antiquitatibus & traditum est. Idque ex eo coniectari licet, quod plures illi ædes fuisse, ac diuersis nominibus deam denominari, vulgo proditum est. Primus enim Ancus Martius

ANNOTATIONES IN CAP. XIII.

a Ancus Martius.] Ex Plutarcho de Fortuna Romanorum, non multo post princip.

E

Fortuna
masculā.
Parua for-
tuna.

Fortunam virili cognomento dedicauit: vt verò plures certioresque, Seruius Tullius Parua Fortunae aedem consecrauit primus. In qua aede signum sua praetexta ornatum dedicasse, & longo tempore mansisse incorruptum, autores tradunt. Causam fuisse crediderim, quod tenuis ipse & parui cultus, vt tum res erant, quodque ex captiua natus, Fortunae beneficio regnum assequutus foret, propterea templo illam sacrasse, proque dea coluisse, tanquam gratiam meriti ferret: quam quidem ita cumulatissime retulit, vt non vna aede illam recepisse aut consecrasse satis fuerit: siquidem regnum assequutus, a Fortis Fortunae, Primigeniae, & Masculae, mox Prosperae, & Virilis Fortunae templa eundem erexisse fama vulgauit. Quod quidem Fortis Fortunae templum, extra pomerium fuisse in hortis à diuo Casare populo legatis iuxta Tiberim, mox Tiberij tempore dicatum: Primigeniae verò in colle Quirinali autores memorant: quam aedem Domitius praetor vrbanius postea dedicauit, licet alteram Primigeniae adiculam Publius Sempronius consul secundo Punico bello vniuerse, & voti reus dedicasse feratur. Extatque veterum monumentis, eundem Seruium Primigeniam & Obsequentem fortunam in Capitolio sacrasse, illamque praecipua religione coluisse. Prosperae verò in foro Boario fuit: Virilis autem Fortunae templum extra urbem ad Tiberis ripam, in quod mulieres quae dabantur nuptui, frequentes ventitabant, & corpore inuelato singula membra, ne quo morbo vitioque affectae forent, aut labe aliqua tenerentur, detegebant. Aucto postea imperio, cum de Veientibus Caruilius consul triumphasset: arisq; grauis trecenta nonaginta millia in ararium detulisset, de reliquo quod ex manubiis & omni praeda exactum fuit, Fortis Fortunae aedem, prope illam quae à Seruio Tullio dicata fuerat, faciendam

Fortuna di-
uersa co-
gnomina.

Primige-
nia Fortu-
na templum.

Obsequen-
tis.
Prospera.
Virilis.

ANNO TATIONES.

b Seruius Tullius.] Ex eodem Problem. 74.
c Ex captiua natus.] Id nos amplè deduximus in nostris commentariis de Nobilitate.
d Fortis Fortuna.] Plutarchus dicto Problem. 74. Liuius quoque Decad. i. lib. 10. tradit Papyrium post triumphum de reliquo aere, quod in ararium intulerat, aedem Fortis Fortunae de manubiis faciendam locasse, prope aedem eidem deae à rege Seruio Tullio dedicatam.
e Primigeniae.] De eadem scriptum in praefatione tractatus Primigeniorum. nu. 76. de qua Cicero lib. 2. de legibus, & Liuius Decad. 3. lib. 9. & 4. lib. 4. & 5. lib. 3. item & Plutarchus dicti Problem. 74. & 106.
f Masculae.] Plutar. d. problem. 74.
g Prosperae.] Vereor ne hic falsus sit Alexander, dum id nomen veluti proprium tribuit Fortunae, cum sit non nomen sed epitheton felicitis Fortunae, vt alia plerumque licuntur prospera, felicia, & secunda. Neque aliter intellexisse videtur Dionysius Halicarnassaeus, vnde forte hic mutuatus est, quae de prospera & virili fortuna scribit lib. 4. originum Romanarum; vbi Graecis verbis hoc sensu inquit, Hisque pace belloque gestis, ac duobus extructis templis Fortunae, qua per omne vitae tempus visus erat vti prospera, altero in foro Boario; alteroq; ad ripas Tiberis ei, quam virilem appellauit, sicut & nunc à Romanis dicitur. Sed & alij quoque id epitheton tribuunt Fortunae. Cicero lib. 3. de natura deorum, & in ea quam in senatu habuit post reditum. & Horatius lib. 4. Carmin. ode 14.
Fortuna lustro prospera tercio,
inquit: quam & ipse Cicero Fortunam secundam

in eundem sensum dicit in oratione de Respõs aruspicum. Fortasse tamen Alexander Prosperam posuit pro Bona, de qua postea dicemus: cuius quidem Bonae Fortunae templum in foro Boario (vt hic de prospera dicit) conditum fuisse tradit Halicarnass. lib. 4.
h Fortis Fortunae templum.] Plutarchus libro de fortuna Romanorum non longe à principio, sed & quantum ad id quod de eius templo iuxta Tiberim locato scribit Alexander, vide infra.
i Primigeniae verò in colle Quirinali.] Liuius 3. Decad. lib. 9. & 4. Decad. lib. 4. & Decad. 5. lib. 3. & Plutarch. problem. 74. & 106. & hanc eandem dictam fuisse Publicam fortunam, Ouidius lib. 4. Fastorum docet ibi,

*Qui dicit, quondam sacra est colle Quirini,
Hac fortuna die Publica, verus erit.*

k Obsequentem.] Plutarch. de fortuna Romanorum, & P. Victor in 1. regione vrbis Romae.
l Virilis autem Fortuna.] Dionysius Halicarn. lib. 4. & Plutarch. de fortuna Romanorum.
m In quod mulieres.] Ouidius li. 4. Fastorum,

*Discite nunc quare fortuna thura Virili
Detis ed, gelida qui locus humet aqua.
Accipit ille locus posito velamine cunctas,
Et vitium nudi corporis omne videt.
Vt tegat hoc celestiq; viros fortuna Virilis
Praestat, & hoc paruo ihure rogata facit.*

n Aucto postea imperio.] Alexander hic, quod rarissime facit, autorem citat Liuium loco non designato, qui est Decad. i. lib. 10. & idem propè Varro de lingua Latina lib. 5.

o Cuius

locasse, T. Liuius autor est. Cuius dies annua octauo calendis Iulias celebratur: quo tempore Hasdrubal periit, & Masinissa Siphacem bello vicit. Muliebris vero Fortunae phanum Latina via, IIII. ab vrbe milliario, in quo loco Coriolanus matris precibus siue imperio adactus, ab vrbis excidio temperauit, Romae consecratum dedicatumque, haud ferme quisquam est qui ignoret: cuius simulacrum non semel humanam emisisse vocem ferunt. Fuisse quoque Viscatae Fortunae templum, quod eius illecebris multi capiuntur, denominata: quinetiam Equestris, iuxta lapideum theatrum, ad quod Q. Fuluius Flaccus ex Laciniae Iunonis templo marmoræas tegulas detulit: quae mox ob religionem eodem relatae fuere. Ac Bonae, Reduci, Euelpidi, & Atropheae, necnon Conuertenti, Beneferanti, Propriae, Virgini, & Seianae fortunae templa, non vno tempore constructa multi asseuerant. Tamen equestris fortunae aedem Romae nullam fuisse aliqui contendunt, nisi apud Antiū. Hanc aedem

Mulie-
bris.

Viscata.

Equestris.

Seia.

ANNO TATIONES.

o Cuius dies annua.] Ex Ouidio lib. 6. Fastorum, qui mensi Iunio dedicatus est, ibi,

*Tempora si veteris queris temeraria damni,
Quartus ab extremo mense bis ille dies.
Postera lux melior superat Masinissa Siphacem,
Et cecidit telis Hasdrubal ipse suus.*

& paulo post,

*Quam cito venerunt Fortuna fortis honores!
Post septem lucas Iunius actus erit.*

p Muliebris verò Fortuna.] Liuius i. Decad. lib. 2. Valerius Maximus lib. 1. cap. 8. & lib. 5. cap. 2. Plutarchus de Fortuna Romanorum. Diuus Augustinus de ciuitate Dei lib. 4. c. 19.

q Cuius simulacrum.] Dionysius Halicarn. lib. 8. Valerius Maximus dicto c. 8. lib. 1. & dicto libro Plutarchus, loquens de muliebri Fortuna, Quo tempore, inquit, Fortunae fertur simulacrum hanc cum sacraretur vocem edidisse, *Sanctè me legibus patriis famina consecratote.* & idè quoque scribit in Coriolano, ad finem, vbi praeterea dicit, eam secundò vocem auditam esse. Lactantius item lib. 2. cap. 5. sic habet, Simulachrum Fortunae muliebris non semel locutum esse traditur.

r Viscatae Fortuna.] Plutarchus vbi supra, eam ita vocatam ait, quod tenaciter attrahat quicquid illi haerit: & Problem. 74. tum Fortuna, inquit, & Zenopias templum est, quam Viscatam nominant. Budaeus in priore loco Viscatricem vertit.
s Quinetiam Equestris.] Ex Liuii Decad. 4. lib. 10. & Decad. 5. lib. 2. post princip. & Val. Maximus lib. 1. cap. 2. & Lactantius lib. 2. cap. 8.

t Bonae.] De qua Cicero 6. in Verrem, non longè à princip. dicit inter signa alia C. Helij Mamertini fuisse Bonam Fortunam. & Dionysius lib. 4. vbi tradit ei templum à Rege Seruio Tullio conditum. Item & Plinius lib. 36. cap. 5. vbi scribit Praxitelis simulacrum Bonae Fortunae in Capitolio esse. & Pausanias lib. 5. huius aram in Olympiâ esse scribit. Dionysius Halicarnass. lib. 4. vti cum supra citauimus in verbo Prosperae. Ea verò Graece vocatur *εὐτυχία*. Cebeiti autem in Tabula *ἀγαθὴ τύχη*. Cuius etiam statua fuit Athenis apud Prytaneum, quam adolescens quispiam adeo deperit, vt amore infaniens, sibi ipsi mortem intulerit, de quo apud Pausaniam. Fuit autem e contrariò Mala Fortuna, Graecis dicta *κακὴ τύχη*. de qua paulò post dicitur.

v Reduci.] De qua Martialis lib. 8. Epig. 64.

*Hic ubi Fortune Reducis fulgentia late
Templa nitent, felix aera nuper erat.*

Item & Claudianus,

*Aurea Fortune Reduci si templa priores
Ob reditum vouere ducum.*

x Euelpidi.] Plutarchus de Fortuna Romanorum. y Conuertenti.] Idem ibidem & d. problem. 74. & forte de hac intelligit Liuius Decad. i. lib. 9. dum scribit, Magnum modò Pompeium Vertenti praebuit Fortuna: quauis ea verba aliter accipi possint.
z Beneferanti.] Plutarchus dicto problem. 74. *εὐλαπίδου τύχης* meminit, cuius aedem Romae fuisse tradit, vbi interpretes vertit, Beneferantis Fortunae, rectius tamen posset interpretari Bonae spei Fortunae.

a Virgini.] Plutarcho de Fortuna Romano. est *παρθένου*, quae Virginalis Atinobio, lib. 2. aduersus Gentes.

b Seianae.] Huius meminit Plinius lib. 36. cap. 22. cuius verba sub verbo, Hanc aedem, adscribam de Seiana fortuna commentar. ad Suetonium in Tiberio. & A. Gellius lib. 3. c. 9. meminere. De Seiana quoque dea siue ea fuit, siue alia, quod vti que magis credo, Plinius lib. 18. cap. 2. Hos enim, inquit, deos tunc maximè norant, Seiam à ferendo, Segetiam à segetibus appellabant, quarum simulacra in Circo vidimus. Macrobius lib. 1. Saturnal. ca. 16. Apud veteres qui nominasset Semoniam, Seiam, Segetiam, Tutilianam, ferias obseruabat. Diuus Augustinus de ciuitate Dei lib. 4. cap. 8. Sata frumenta quandiu sub terra essent, praepositam voluerunt habere deam Seiam: cum verò iam essent super terram, & segetem facerent, Segetiam; frumentisque collectis atque conditis, vt tutò seruarentur, deam Tutilianam praeposuerunt.

c Equestris Fortuna.] Cornelius Tacit. lib. 3. scribit, quod cum equites Romani pro valetudine Augustae donū vouissent equestris Fortuna, & eius cognominis nullum tum Romae delubrum esset, illud Antium miserunt, vbi eo nomine colebatur.
d Hanc aedem fortun. Seianae.] Ex Plinio lib. 36. c. 22. vbi scribit, Nerone principe, in Cappadocia reptus est lapis, duritia marmoris, cādīdus atq; traslucens, etiam qua parte fulua inciderant venae, ex argumento Phengites appellatus. Hoc construxerat

Fortunæ Seia, à Seruio Tullio antea erectam ex phengite lapide mirifico opere Nero princeps instaurauit, ita vt foribus opertis diurna ibi lux videretur: in qua Seruij Tullij simulacrum recto vultu toga superiniecta, diu mansisse dicitur, quasi vt lateret Fortunæ dedecus, quod serua natus imperitaret. Conuertens autem Fortuna, quod homines ludificatur, quodque per omnia humana agit, ac paruis momentis magnas facit mutationes, in eodemque vestigio nunquam diu stat, dicta denominatâque est, quæ à Græcis τύχη *tyche*, quali æstuans dicta. Legitur quoque Fortuna Calua, quam sub tecto nominare, religio non sinit: & Fortuna Respiciens, cuius ades iuxta templum Iouis Victoris erat. Et Fors Fortuna, quæ ædem trans Tiberim habuit: & Fortuna Propria, cuius delubrum in Palatio est. & ad portam Collinam fuisse tres Fortunas, de quarum nominibus ambigitur: ædem quoque Fortunæ intra portam Carmentalem, & malæ Fortunæ, in Exquilis, vbi sacellum Larium fuit, sub idem tempus dedicatas inuenimus. Hanc, quæ intra portam Carmentalem sita erat, quandoque incendio absumptam, triumviri reficiendis ædibus à solo collapsam refecerunt: illam verò quæ in Exquilis, non vt opem ferret, sed ne obesset, sicut Febri phanum, & pleraque numina Romani persanctè coluere. Eius verò simula-

ANNO TATIONES.

ædem Fortunæ, quam Seiam appellant, à Seruio rege sacratâ, aurea domo complexus. Quare etiam foribus opertis, interdiu claritas ibi diurna erat, haud alio quàm specularium modo, tanquam inclusa luce non transmissa.

e À Græcis τύχη *tyche*, quasi æstuans. Alij ætuariam siue volubilem interpretantur: nam & ipsam volubilem dicit Plinius lib. 2. cap. 7. Sed tu de hoc omnino vide Erasmus chiliad. 1. centur. 9. cap. 62. & chil. 3. cent. 6. c. 69. vt tamen non omitam quod Carullus id Fortunæ tribuit quod maris est proprium, fluctus scilicet, cuius quidem maris pars est Euripus, inter Aulidem Bœotia portam & Euboëam insulam, cuius meminit Strabo lib. 9. & Plinius lib. 2. cap. 7. Carmen verò Carulli est ex epigramm. 63. ad Mallium:

Accipe quis mergar Fortuna fluctibus ipse.

f Legitur quoque Fortuna Calua. Occasionem caluam esse omnes norunt, vel ex Græco Posidonij in lib. 8. Epigrammaton, vel ex Aufonio, qui Latinum illud fecit: in quo inter cetera est,

Occipiti caluo ne teneat fugiens.

Sed à quibus (veteribus intelligo) Fortuna ipsa Calua dicta sit, nescio, nec quare ita dicenda sit: nisi si quis contendat, vt occasionem ita & fortunam esse: vt si quapiam bona offeratur, protinus sit arripienda, ne continuo effluat atque præteruolet, eamque nequicquam mox omittam queratis, vt dicebat Lucius ille Martius, apud Liuium 3. Decad. lib. 5. Neque enim eadem bona Fortuna, nec sæpe, nec diu est, vt de occasione dicebat Aristhenus apud eundem Liuium Decad. 4. lib. 2. Cælius verò Rhodiginus lib. 21. cap. 29. in Plinij lib. 18. cap. 2. vbi post Seiam & Segestâ alterius quoque sine cognomine meminit, Caluam à quibusdam intelligi, scribit. Magis tamè ei placet Utilinam intelligere ex Augustino Ciuitatis lib. 4. cap. 8.

g Fortuna Respiciens. Huius templum P. Victor ait esse in decima regione vrbs Romæ.

h Quæ ædem trans Tiberim habuit. Vatro de lingua Latina lib. 5. Liuius 1. Decad. lib. 10. &

Decad. 3. lib. 7. Tacitus lib. 2. eius ædis iuxta Tiberim meminit, in hortis quos Cæsar dictator populo Romano legauerat. Plutarch. de fortuna Romanorum. P. Victor in 14. vrbs regione. Donatus in Phormione. & Ouidius 4. Falorum ait,

Itē deam lati Fortem celebrate Quirites,

In Tiberis ripa munera regis habet.

i Fortuna Propria. Plutarchus de fortuna Romano. eam *idia* Græcè vocat.

k Intra portam Carmentalem. Ex Liuius 3. Decad. lib. 5. post princip. Alteri, inquit, reficiendis ædibus Fortunæ & maris Matutæ intra portam Carmentalem: sed & Spei extra portam, quæ priore anno incendio consumptæ fuerant.

l Malæ Fortunæ in Exquilis. Id ex Plinio est, lib. 2. cap. 7. Sed quod hic dicit Alexander, vbi sacellum Larium fuit, malè accipit apud Plinium: neque ille quem sequi autor hic videtur, de mala Fortuna loquitur, sed de Orbona dea: eius verba hæc sunt: ideoque etiam publicè Febri phanum in Palatio dicatum est Orbonæ ad ædem Larium ara: & malæ Fortunæ in Exquilis.

m Illam verò quæ in Exquilis. Plinius dicto lib. 2. cap. 7.

n Sicut Febri phanum. Plinius eodem loco, & Valerius Maximus lib. 2. c. 1. & alij quos in id citauimus in commentariis Nobilitatis ca. 31. nu. 539.

o Eius verò simulacrum. Lactantius lib. 3. c. 29. Simulacrum, inquit, Fortunæ cum copia & gubernaculo fingitur, tanquam hæc opes & humanarum rerum regimen obtineat. Cui, inquit, opinioni & Virgilius assentit, qui Fortunam omnipotentem vocat, & Historicus qui ait, Sed profectò fortuna in cæni re dominatur. Hæc ille. Locus autem Virgilij est ex octauo Aeneidos,

Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum,

Atque etiam si is est, in illo carmine Aesclepiadeo,

Fortuna omnipotens insipientibus. Ille autem Hi-

storicus est Salustius in Catilinario. Pausanias autem lib. 7. quo Achaica describit, tradit in adicula Aegioæ Fortunæ signum esse Amaltheæ cornu præ se ferens,

crum manu altera cum cornu copiae, altera gubernaculum geminum versans effingebatur. Nonnulli habitu foemineo furenti similem, cæcam & exoculatam super volubile saxum effinxere, quod nullo delectu opes ad malos & indignos conferat, quodque vaga, inconstans, & instabilis foret. Quare Apelles Fortunam sedentem effinxisse dicitur, eò quod nunquam staret: sed quos fouisset indulgenter, mox de gradu deiiceret. Aliqui sine pedibus illam exculpere, sed manus & pennas tantum adhibere: vt si manus porrigeret, pennas comprehendere non sineret. Bupalus verò Fortunæ simulacrum fecisse dicitur primus, polum habens in capite, & altera manu cornu Amaltheæ. Alij vitream, quod puncto temporis frangitur, statuere Fortunam. Cuius simulacrum ex auro fabrefactum velut sacratissimum in cubiculo imperatoris poni, & post obitum in successoris tabernaculum transferri Spartianus memorat. Fuitque obseruatum, illos qui Fortunam religiose colerent, magnis sæpe incrementis auctos: qui verò minimo cultu, aut despectui habuissent, pluribus incommodis fuisse dehonestatos. Propterea Timotheus Cononis filius, quod Fortunæ

ANNO TATIONES.

se ferens; cui assisit volucer Cupido: quæ quidem Amoris cum Fortuna coniunctio, significat plus ferè in amore fortunam posse quàm pulchritudinem: qua de re infra sub verbo, Bupalus.

p Nonnulli habitu foemineo. Ex Cebeto in Tabula, Sed mulier, inquit, illa quænam est, quæ veluti cæca atque insana super lapide quodam rotundo consistere videtur? Fortuna, inquit, vocatur, &c. De qua ex Pacuuio antiquo poëta, autor ad Herennium refert,

Fortunam insanam esse & brutam perhibent philosophi,

Saxoq; instare globofo predicant volubili.

Ideo quò saxum impuleris fors, eo cadere Fortunam autumant.

Cæcam ab eam rem iterant, quia nihil cernat, quò sese applicet.

Insanam autem aiunt, quia atrox; incerta, instabilisq; sit.

Brutam, quia dignum atque indignum nequeat inter noscere.

Plinius lib. 2. c. 7. Ex plerisque verò & cæca etiam existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorum fauitrix. Apuleius lib. 7. Metam. post princip. Subibatq; me non de nihilo, veteris præcæque doctrinæ viros finxisse ac pronuntiasse, cæcam & prorsus exoculatam esse Fortunam, quæ suas opes ad malos & indignos conferat, nec vnquam iudicio quemquam mortalium eligat. Ex quibus Alexander hac de re plura mutuatus est. Ante hos Aristoteles Problem. lib. 8. c. quærit, cur diuitiæ magna ex parte ab hominibus prauis, potius quàm à bonis habeantur. An quia Fortuna cæca est, inquit, & discernere sibi atque seligere quod melius est non potest. Tullius autè in li. de Amicitia, sic ait, Non ipsa solum Fortuna cæca est, sed eos etiã plerique efficit cæcos, quos amplexa est. Alia multa de Fortunæ cæcitate, volubilitate, & inconstantia, videbis in illo Aesclepiadeo Virgilium & apud Martianum Capellam.

q Aliqui sine pedibus. Hi sunt Scythæ ex Q. Curtio lib. 7. in oratione Legatorum è Scythia ad Alexandrum. Sed ad id quod de pennis hic ait, accedit quod & Eusebius ipsam Fortunam scribit,

veteres in pila sedentem effinxisse, eiq; alas addidisse. Ad quod alludit illud Horatij lib. 3. Carminum Ode 29.

*Fortuna sæuo lata negotio, &
Ludum insolentem ludere peritax,
Transmutat incertos honores,
Nunc mihi, nunc alij benigna.
Laudo manentem, si celeres quatit
Pennas, resigno quæ dedit.*

r Bupalus. Hic pictor ex Horatio, Epod. Ode 6. & ipsius eo in loco interpretibus. & Pausanias lib. 9. quo Bœotica describit. Apud eundem autem Pausaniam lib. 4. quo de Messenicis, primus Smyrneis simulacrum Fortunæ omnium primum finxit, capitiq; illius polum imposuit, & altera manu copiae cornu, quod Amaltheæ Græci vocant, tenentem fecit. De quo supra in verbo, Eius verò simulacrum.

t Cuius simulacrum ex auro. Spartianum hic autor citat, cuius in vita Sæueri Imperatoris hæc sunt verba, Fortunam deinde regiam, quæ comitari principes, & in cubiculis poni solebat, geminare statuerat, vt sacratissimum simulacrum vtrique relinqueret filiorum. Sed cum videret se perurgeri, sub hora mortis iussisse fertur, vt alternis diebus apud filios Imperatores in cubiculis Fortuna poneretur. Sed ex iis nondum apparet eam Fortunam ex auro fabricatam, vt Alexander ait, sed id est ex Iulio Capitolino, cuius in extremo vitæ Antonini Pij hæc verba sunt, Fortunamque auream, quæ in cubiculo principum poni solebat, transferri ad eum iussit, id est ad Antoninum Philosophum qui illius successor fuit. Rursus in vita ipsius Philosophi, Statimque inquit, signo Aequanimitatis Tribuno dato, fortunam auream quæ in cubiculo solebat esse, ad Marci cubiculum transire iussit. Tacitus autem lib. 15. de Nerone loquens, inquit, iussisse eum vt Fortunarum effigies aureæ in folio Capitolini Iouis collocarentur. Sed an ibi intelligat de aureis effigibus, quæ in cubiculo principum esse solebant, mihi perspicuum non est.

u Timotheus Cononis filius. Hic fortunatus Imperator existimabatur, atque ideo ei quidam inuidentes pingebant vrbes nassam illi dormienti

*mulacta
diuersa.*

*Fortuna
simulacrum
in cubiculo
Imperatoris.
Fortuna
cultores &
despectores.*

successus sibi adscriberet, neque illi ut par erat, gratiam ferret, licet magnus Imperator, de gradu deiectus, & infelici pugna victus, atque in exilium actus fuit. Galba quoque, qui Fortunam Thufculanam torque fraudarat, illumque Capitolinae Veneri dedicarat, in somnis fortuna queri visa est, quod se promisso fraudasset, breui se quoque erepturam quod dederat, interminata est: quod mox fuit sua morte subsequutum. Sed quod de Mala Fortuna & Febri, idem de Postuerta & Prosa, quarum Romae duae arae fuere, ac de Varioue, Timore, & Pallore, atque Auerrunco & Robigo diis, dictum accepimus. Siquidem huiuscemodi numina, ne quid obessent, neve aliquid afferrent incommodi, Romani persanctè habuere, quos cane & oue placabant. Fuit enim Variouis aedes inter Capitolium & arcem inter duos lucos. Febri vero phanum triplex: vnum in capite vici longi, alterum in palatio, tertium iuxta Mariana monumenta, cuius adhuc extare vestigia plerique asserunt. Quae numina à Græcis originem duxisse crediderim: quippe Athenienses Contumeliae & Impudentiae aras sacrarunt, vt à contumeliis & probris auerterent. Lacedaemonij, Morti & Timori, atque aliis affectibus templa dicarunt. Misericordiae quoque, Pudori, Famae & Appetitioni Athenis visuntur ara. Romani Vitulinam deam, quod letitiae praesert, magno cultu semper habuere. Etiam Paupertatis & Senectae, apud Gades sacella ostenduntur. & Oetaei Herculem Conopium, ne prouinciam infestam culicibus redderet, venerati sunt. Nam culices Oetaei conopas vocant. Sicut de Apolline Culiciario proditum est, qui in Attica colebatur, quod infestus culices ex agris propulset, & Hippothonus Iupiter apud Erythraeos, & Erythibius Apollo apud Rhodios habentur maximi. Erythibam enim Rhodij rubiginem dicunt. Bœotij quoque Apollini Pornopioni sacra facere dicuntur, ne muribus prouinciam redderet obnoxiam. Apud eos enim mus pornopios nuncupatur. Et tamen Fortunae praecipuum nomen Romae fuerit, non minus tamen apud alios culta celebrataque est. Nam Ferentano in oppido, & in Algido, atque Antij, Equestris Fortunae templum, & alterum Praeneste satis vetustum, & multa religione

Dij nocentes.
Variouis templum.
Febri templum.

ANNOTATIONES.

vitro ingredienti, quibus haec ipse dicebat, Si tantas vrbes dormiens capio, quid me vigilante facturum putatis? refert Plutarch. in Apophthegmaris Imperatorum. Attamen tam felix Imperator acceptam fortunam tantam felicitatem non ferebat, sed suae ipsius virtuti. Ideo & is tandem centum talentis condemnatus fuit, & in Chalcidem secessit, vt tradit Probus Aemilius in illius vita. Non sic autem Nicias, & ipse Atheniensium Imperator; nam si quid ei praeclearum gerere contigisset, eius gratiam non virtuti ac prudentiae suae, sed Fortunae magis ac deorum benignitati acceptum referebat, gloriam suam quam minimè poterat inuidiae obnoxiam facere conabatur. In quo praeclearè illum sibi consuluisse aliorum casus edocuerunt, quod & in ipsius Niciae vita Plutarchus scriptum habet.

v Galba quoque.] Suetonius in eod. c. 18. Monile, inquit, margaritis gemmisque confectum ad ornandam Fortunam suam Thufculanã, ex omni gaza secreuerat id repente quasi augustiore dignius loco, Capitolinae Veneri dedicauit; ac proxima nocte somniavit speciem Fortunae querentis fraudatam se dono destinato, minantisque erepturam & ipsam quae dedisset. Cumque exterritus luce prima, ad expiandum somnium praemisisset qui rem diuinam appareret, Thufculum excurrens, nihil inuenit praeter tepidam in ara fauillam, atratumque iuxta senem in catino vitreo thus tenentem, & in cadao fistili merum.

x Postuerta.] A. Gellius lib. 16. cap. 16. & Macrobius Saturnalio. lib. 1. cap. 6. Postuertam appellat, vt & Antuertam.

y De Varioue.] A. Gellius lib. 5. cap. 12. & de eo quoque meminit Cicero lib. 3. de natura deorum.

z Timore.] Imò Pauore, ex Liuiio Decad. 1. lib. 1. & Laetantio lib. 1. cap. 20. & Diuo Augustino de ciuitate Dei, lib. 4. cap. 23. & aliis à me citatis in commentario Nobilitatis ca. 31. nu. 539. Licet enim timor & pauor idem significant, non licet tamen propria nomina in alia eiusdem significationis mutare, vt aliàs diximus.

a Pallore.] Ex Liuiio, Laetantio & Augustino, & aliis dicto loco relatis in ea Nobilitate.

b Auerrunco.] Varro de lingua Latina lib. 16. ex autoritate Pacuij.

c Robigo.] Hunc nonnulli Robigum & Rubigum, alij Robiginem & Rubiginem vocant. De quo Varro lib. 1. de re rustica, cap. 1. loquens de Diis rei rusticae, quartò, inquit, Robigum & Flocam, quibus propitiis neque rubigo frumenta, atque arbores corrumpit, neque non tempestiue florent: itaque publicae Robigo feriae, Robigalia, Florae ludi, Floralia, instituti. Ouidius lib. 4. Faforum, *Flamen in antiquum lucum Robiginis ibat.* & Columella lib. 10. *Hinc mala Rubigo viridis ne torreat herbas, sanguine lactantis vituli placatur, & extis.*

De Rubigalibus Festis illi Deo dedicatis, praeter Varronem, Plinius lib. 18. cap. 29. Triam namque tempora fructibus metuebant, propter quod instituerunt ferias, dieque festos, Rubigalia, Floralia, & Vinalia; Rubigalia Numa constituit, anno regni sui vndecimo, quae nunc aguntur ad septimum Cal. Maij, quoniam tunc ferè segetes rubigo occupat.

d Nequitid obessent.] Ex Valerio Maximo, li. 2. cap. 1. Liuiio Decad. 1. lib. 1. Plinio lib. 2. cap. 7. Laetantio, lib. 1. cap. 20. Diuo Augustino de ciuitate Dei lib. 4. in multis locis.

e Variouis aedes.] A. Gellius lib. 5. cap. 12. & Ouidius li. 3. Faforum, & P. Victor in 8. regione vrbs.

f Febri vero Phanum.] Ex Valerio Maximo lib. 2. cap. 1.

g Athenienses Contumeliae.] Cicero lib. 2. de legibus. illud vitiosum Athenis, quod Cylenio scelere expiato Epimenide Cretensi suadentes, fecerunt Contumeliae phanum & Impudentiae. Et Pausanias libro 1. has appellat *ὕβρις* & *ἀναιδέϊα*. Et Theophrastus in libro de legibus *ὕβρις* καὶ *ἀναιδέϊα* παρὰ τοῖς ἀθηναίοις εἶναι βάρβαρα. &c. Istrus lib. 4.

h Impudentiae.] Aut Alexander aut librarius hic errauit, nam Impudentiae legendum est, ex Cicero-ne & aliis proximè relatis: & praeterca Zenobio, & Theophrasto dicto li. de legibus, & Diogeniano in collectaneis Adagiorum, in enarratione illius *θεός ἡ ἀναιδέϊα*, id est, dea Impudentia, & Menandro in Gnomologiis, qui illam Dearum maximam appellat. *— ὦ μεγίστη θεῶν*

dæmonij, Morti & Timori, atque aliis affectibus templa dicarunt. Misericordiae quoque, Pudori, Famae & Appetitioni Athenis visuntur ara. Romani Vitulinam deam, quod letitiae praesert, magno cultu semper habuere. Etiam Paupertatis & Senectae, apud Gades sacella ostenduntur. & Oetaei Herculem Conopium, ne prouinciam infestam culicibus redderet, venerati sunt. Nam culices Oetaei conopas vocant. Sicut de Apolline Culiciario proditum est, qui in Attica colebatur, quod infestus culices ex agris propulset, & Hippothonus Iupiter apud Erythraeos, & Erythibius Apollo apud Rhodios habentur maximi. Erythibam enim Rhodij rubiginem dicunt. Bœotij quoque Apollini Pornopioni sacra facere dicuntur, ne muribus prouinciam redderet obnoxiam. Apud eos enim mus pornopios nuncupatur. Et tamen Fortunae praecipuum nomen Romae fuerit, non minus tamen apud alios culta celebrataque est. Nam Ferentano in oppido, & in Algido, atque Antij, Equestris Fortunae templum, & alterum Praeneste satis vetustum, & multa religione

Vitulina dea.
Hercules Conopius.
Apollo culiciarius.
Iupiter Hippothonus.
Apollo Erythibius.
& Pornopion.
Fortuna cultus apud exteros.

ANNOTATIONES.

νῦν εἶσ' ἀναιδέϊα, εἰ θεὸν καλεῖν σε δεῖ. δεῖ, τὸ κρατῆρ' ἢ νῦν νομίζεσθαι θεός.

De quo vide Erasmus, qui & hos citat, Chiliad. 3. cent. 1. c. 63. nullibi autem legi Impudicitiam deam fuisse existimatum.

i Lacedaemonij, Morti.] Plutarchus in Cleomene. Estque hymnus morti apud Orpheum, qui ei thure sacrum facit. Sed & alij Mortem deam siue deum mutauerunt: & inter ceteros Virgilius lib. 11. Aeneidos, *Multa boum circa maectantur corpora Morti, setigerosque suos, raptaeque ex omnibus agris in flammam iugulant pecudes.* ---

Vbi Seruius ex Luciano & Statio Papinio. Mortam praeterea vnam è Parcis nominatam tradidit Celselius Vindex in suis Antiquis lectionibus referente A. Gellio lib. 3. cap. 16.

k Timori.] Plutarchus in Cleomene, de quo dictum supra in verbo, Timore.

l Misericordiae.] Pausanias lib. 1. Diod. Siculus lib. 13. Et è poetis Statius illam magnificè describit lib. 12. Thebaidos, illis versibus, *Vrbe fuit media nulli concessa potentum Ara deum* ---

& Claudianus in bello Gildonico, *--- Fletibus aram*

Et proprium miseris numen statuistis Athena.

Id autem templum misericordiae Athenis pro Asylo fuit, vt tradit Seruius Maurus ad Virgilium 8. Aeneid. ibi, *Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer Asylum, Retulit.* ---

m Pudori.] Xenophon in Symposio, & Pausanias lib. 1. Hesiodus autem in *εργαῖς καὶ ἡμέραις* scribit Pudorem cum Nemesi in caelum rediisse, mutato aureo seculo: & Hesychius refert Pudoris aram Athenis fuisse in Acropoli.

n Famae.] Pausanias & Hesiodus praedictis in locis, & Plutarchus in Camillo, vbi & ei templum Romae fuisse dedicatum tradit.

o Appetitioni.] Ibidem Pausanias: & videndus Cicero lib. 2. de natura deorum.

p Vitulinam.] Vitulam legendum est ex Macrobio, aliorum autoritate scribente Saturnalio. lib. 3. cap. 2.

q Paupertatis.] Ex Atriano de gestis Alexandri, vbi rationem reddit, quod ea ad artes comminiscendas industria, & ingenium hominum exacuit. Aristophanes quoque in Pluto eius dea meminit: r Senectae.] Ibidem Arrianus.

s Oetaei Herculem Conopium.] Strabo li. 13. Sunt autem qui non Conopium, sed Carnopium legant: quod scilicet, Carnopas fugauerit, id est, locustas, quas illi *κάρνοπας*, vel *ἀκρίδας* vocant.

t Apolline Culiciario.] Ibidem Strabo.

v Hippothonus Iupiter.] Hic est error manifestus Alexandri, qui dum Strabonem ex iam dicto loco sequeretur, deflexit tamen ab Strabonis verbis, quae Latine sic redduntur: Solent homines à paruis rebus nomina imposita, quibusdam lenientis mitigare. Nam & à culicibus, quos Oetaei Conopas vocant, Hercules Conopius apud illos colitur, quoniam eos ab iis liberarit. Apud Erythraeos quoque Milluntē habitantes Ipoctonus colitur: quod ipsis vineis infestissimus sit: nam ex Erythraeis omnibus apud illos solum ea bestiola non gignitur. Haec ille: ex quibus vides hic non semel errasse Alexandrum, tum quod Hippothonus scripsit pro Ipoctono, tum quod cognomen Iqui tribuit, quod Herculis est.

x Erythibius Apollo.] Et haec quoque ex Strabone: qui proximè dictis subiecit, Rhodij autem Apollinis Erythibij templum habet: hi Rubiginem Erythibam vocant.

y Bœotij quoque &c.] Aliter Strabo, vbi supra, Apud Aeoles, inquit, qui in Asia sunt, mus quidem Pornopion vocatur. Rhodij autem hoc modo culices vocant, & sacrum faciunt Apollini Pornopio.

z In Algido.] Nam & Liuius Decad. 3. lib. 1. scribit supplicationem Fortunae in Algido factam.

a Antij.] Cornelius Tacitus lib. 3.

b Praeneste.] Cicero lib. 2. de diuinatio. Plinius lib. 36. cap. 25. Strabo lib. 5. Valerius Maxi. lib. 1. ca. 1. Suetonius in Domitiano. cap. 15. & Liuius Decad. 5. lib. 2. post princ. vnde Silius ait, *--- eliffi, dicatum Fortune Praenestinae iugis* --- & Lucanus lib. 2. *Vidit Fortuna colonos Praenestina suos.* ---

Sed & Capuae templum Fortunae fuit, quod tactum de caelo scribit Liuius 3. Decad. lib. 7. & apud Megarenfes, ex Pausania li. 1. & Corinthios & Argiuos,

Sortes. inclytum visebatur, ubi sub imagine^c duarum sororum colebatur, ex quo consulenti-
Rhamnon- bus certa edi oracula putabant: ubi^d Sortes primum à Numerio Suffio sitas fuisse
ses. fama fert, sicut^e Lyciæ fons fortes antiquissimis characteribus, quibus futura præ-
Syri. noscuntur, emittere traditur. In Eubœa quoque Rhamnis vrbs fuit, in qua Fortunæ
 templum habebatur maximum, & multis cæremoniis sacrum. Præ cæteris autem^f Syri
 fortunam impensius coluisse feruntur, cuius simulacrum ad Orontem summo in-
 genio & arte, vt Pausanias ait, à Sicyonio Eutychide effictum erat: sicut Athenis in
 Prytænio simulacrum ἀγαθὴς τύχης supra omnium sæculorum memoriam insigne
 colebatur.

ANNOTATIONES.

ex eodem lib. 2. & apud Phæacas, ex eodem lib. 4. rum lib. 1.
 Item & Eleos, ex eodē lib. 6. & Thebanos & The- Et Prænestina poterant migrare sorores.
 spienfes, ex eodem Pausania libri noni diuersis lo- d Sortes.] Cicero lib. 2. de diuinatione.
 cis. Itē in vrbe Siciliæ Tyche dicta, quod ibi pha- e Lyciæ.] Vide in lib. Primigeniorum, quæst. 17.
 num Fortunæ vetus fuit, vt refert Cicero in Ver- in 1. oppos.
 rem act. 6. f Syri Fortunam.] Pausanias lib. 6. quo Eliaca
 c Duarum sororum.] Hinc Statius in Sylua describit.

*Quoties opima spolia castis hostium ducibus Romam relata fuerint, & quoties Iani templum
 clausum sit, aliâque scitu non indigna. Cap. XIII.*

Prima spolia opima. Prima spolia, ^a quæ regibus ducibusque hostium cæcis, Ioui Feretrio in
 Capitolium ferebantur, ter solum à Romanis ducibus, qui fortem stre-
 nuamque operam reipublicæ nauarunt, delata fuisse comperimus. ^b Prima
 Romulus vrbs autor & parens, de Acrone Ceninensium duce post raptas
 Sabinas detulisse fertur, quo tempore Iouis Feretrij templum dicauit. Fuere enim
 Ceninenses ex Sabinis, Latio propinqui, qui vnà cum Crustumini & Antennatibus
 ob raptarum contumeliam contra Romanos primi sumpserunt arma. Iouis vero Fere-
 trij templum fuit in vertice Capitolini montis, exiguum sane & angustum, sed reli-
 gione sanctum, & propter vetustatem longe primum. Neque magno post interuallo
^c Cornelius Cossus dux ea tempestate inclytus, secunda detulit spolia de Larte To-
 lumnio, rege Veientum, quem acie vicit, & manu confecit. ^d Veientes enim gens
 Hetrusca fuere, cum quibus & Romanis multiplici bello, & propè assiduis cladibus,
 de imperio sæpe dimicatum est. Tertia^e Claudius Marcellus manu strenuus & bonus
 Imperator, de Viridomaro Gallorum Duce, seu Britomarto apud Clastidium victo,
 opima spolia reportauit. Cū Gallis enim & Romanis ad internecionē, & sæpe Marte
 atrocissimo dissensum est. sed hi Insubres fuere, accolæ Alpium, qui post Senones
 arma contra Romanos tunc & sæpe aliàs moliti sunt. ^f Feretrius verò Iupiter, vel à

ANNOTATIONES IN CAP. XIII.

^a Opima spolia.] Hoc ex Dionysio Halicar. lib. 2. Lidio Decad. 1. li. 1. & 4. & Sexto Pom-
 peio lib. 13. & Propertio lib. 4. Elegia 11.
^b Prima Romulus.] Liuius dicto lib. 1. Valerius
 Maximus lib. 3. cap. 2. Plutarchus & in Romulo &
 in Marcello Plinius de viris illustribus c. 2. Solinus
 cap. 2. Hinc Quidius lib. 5. Faistorum, ab Illia natum
 Romulum vocat.
 --- Iliadem humeris ducis arma ferentem.
^c Cornelius Cossus.] Liuius dicto lib. 4. & Vale-
 rius vbi supra. Plinius aut scriptor de viris illustri-
 bus cap. 25. Plutarchus dictis in locis. Seruius lib. 6.
 Aeneid. ad illa,
 Quis te magno Cato, tacitum aut te Cossæ relinquat?
 Ouidius præterea in Epigrammatis, apud Priscia-
 num lib. 5. Larte ferox caso Cossus opima tulit.

^d Veientes.] Liuius vbi nuper. & lib. 5. eiusdem
 Decad. 1. & Valerius Maximus lib. 1. c. 8.
^e Claudius Marcellus.] Virgilius 6. Aeneid.
 Aspice vt insignis spoliis Marcellus opimus
 Ingre ditur, victorq; viros supereminet omnes.
 Hic rem Romanam magno turbante tumultu
 Distet eques, sternet cænos, Gallumq; rebellem:
 Tertiâq; arma patri suspendet capta Quirino.
 Quibus adde Plutarchum vbi supra, & Florum
 Epitome Liuij lib. 20.
^f Feretrius verò Iupiter.] Plutarchus in Romu-
 lo, Festus lib. 6. & Propertius Eleg. 11. lib. 3. in fin. ait,
 Nunc spolia in templo tria condita, causa Feretri,
 Omne quod certo dux fuerit ante ducem:
 Aut quia victa suis humeris hæc arma ferebant,
 Hinc Feretri dicta est ara superba Iouis.

g Ex

ferendo, seu feriendo dictus, quasi vt ducem dux feriret, se propitio & iuuante
 effectum sit. ^g Ex cuius æde, siquando fœdus ferire, aut pacem Feciales inire vellent,
 sicut ex Capitolina arce verbenam & gramen cum terra euulsam, ita lituum & lap-
 idem silicem, quo fœdus percuterent, sumere mos erat. ^h Opima verò, vel ab opibus,
 vt ait Varro, vel ab inuicto opere, cum victoribus tantum laudis accesserit, nomina
 sumpserunt: seu quod fidei propius est, opima ampla dici, sicutⁱ opimam prædam, &
^k opimum bouem dicimus. Hæc nisi duces, regesque, quorum auspicio res geruntur,
 fuisset corporibus dimicantes, hostium ducibus detraxerint, necemque & exitium
 intulerint, haudquaquam opima dici voluere. Fuere qui crederent Ioui Feretrio
 spolia opima, prima trecentis assibus: secunda Marti, octoginta: tertia Quirino,
 assibus centum, ex commentariis Numæ præmio constituto, fuisse consecrata. Sed
 admonuit me huius rei mentio, venitque mihi in mentem, id quod veterum monu-
 menti extat, ter quoqueⁿ templum Iani, pacatis vndique populis, ocioque & pace
 compositis, quandiu Romana res stetit, clausum fuisse. Ex qua re coniectari licet,
 Romanos à gerendis bellis, & strepitu armorum, parum ocij & laxamenti habuisse,
 atque ideo militari vsu assiduo, manu promptos, torrefque bellatores euasisse. ^o Se-
 mel à Numa templum Iani clausum fuit, per id tempus quo Romæ regnauit, annis
 fere III. & XL. quo tempore Ianum ad infimum Argileti indicem belli pacisque
 consecrauit, cum populus Romanus tranquillam pacem ageret, & à belli tumultu
 homines ad deorum cultum curamque reuocarentur. ^p Iterum post primum Puni-
 cum bellum, cum ad Aegades insulas nauali prælio contra Carthaginenses scælici
 victoria pugnatum est, ab vrbe condita anno fere quinquagesimo, icto cum Car-
 thaginensibus fœdere à Luctatio, Marco Atrilio & Tito Manlio consulibus. Quo
 tempore diutino bello fractis animis, vectigalis & stipendiaria populo Romano Car-
 thago facta est, sed breui tempore: tertio^q imperante Cæsare Augusto, post bellum
 Actiacum, Antonio & Cleopatra victis profligatisque, pace terra marique parta, cum
 tot dissonas gentes nationesque societate & fœdere iunxisset: & à ciuili dissensione,
 assiduisque cladibus populus respirasse, & quietis imaginem sumpsisse visus foret.
 Qui tamen ter Ianum clausisse dicitur post Actiacam victoriam: primo, quo tem-
 pore Augustus fuit consalutatus: secundo, post Cantabricam: tertio, cum à cunctis
 orbis partibus res pace composuisset. ^r Post quos Nero princeps, & deinde Titus

ANNOTATIONES.

^g Ex cuius æde.] Liuius 1. Decad. lib. 1. & 3. De-
 cad. lib. 10. ad finem.
^h Opima verò.] Festus lib. 13.
ⁱ Opimam prædam.] Cicero in orat. pro Ro-
 scio Amerino, Horatius Epodion ode 10.
^k Opimum bouem.] Varro rei rusticæ lib. 2. c. 1.
 & Cicero lib. 5. Tusculana quæstionum.
^l Quorum auspicio res geruntur.] Neque
 enim alij opima spolia Ioui Feretrio ponebant, ex
 Liuiio Decad. 1. lib. 4. vbi, Cæterum, inquit, præter-
 quam quod ea ritè opima spolia habentur, quæ dux
 duci detraxerit, nec ducem nomines, nisi cuius
 auspicio bellum geritur. Valerius Maximus lib. 3.
 cap. 2. de T. Manlio Torquato, & aliis seq. Plu-
 tarchus in Marcello, Obtinebat, ait, tum opinio
 ea tantum opima esse spolia, quæ prima in agmine
 dux duci detraxisset. Dio lib. 51. de M. Licinio Cra-
 so, Bastarnas, inquit, cæcidit, ac regem eorum Del-
 douem interfecit, Ioui Feretrio opima spolia relatu-
 rus, si ipse suis auspiciis non Cæsaris rem gessisset.
^m Fuere qui crederent.] De cæteris Plutar-
 chus, paulò tamen aliter, qui sic in Marcello scri-
 bit, Numam Pompiliū in commentariis prima
 secunda & tertia nominasse opima traditum esse:
 primaque capta, Ioui Feretrio: Secunda, Marti:
 Tertia, Quirino consecrari iussit: primo assēs tre-
 centos, secundo, octoginta, tertio centum premium
 esse constituit. Seruius autem ad 6. Aeneidos tradit
 Numam præcepisse prima opima spolia Ioui Fere-
 trio debere suspendi, quod iam Romulus fecerat.
 Secunda, Marti: quod Cossus fecit. Tertia, Qui-
 rino: quod fecit Marcellus.
ⁿ Templum Iani.] Ex Varrone lib. 4. delingua
 Latina. Plutarcho de fortuna Romanorum. L. Floro
 lib. 4. Epitomarum, ad si. Seruio, ad illud 1. Aeneid.
 Aspera tum potius mitescent secula bellis.
^o Semel à Numa.] Ex Liuiio Decad. 1. lib. 1.
^p Iterum post.] Paulus Orosius lib. 4. c. 10.
^q Imperante Cæsare Augusto.] Idem Orosius
 lib. 6. c. 20. & Suetonius Augusti, c. 22.
^r Post quos Nero.] Suetonius in eo. c. 14.
^s Titus Cæsar.] Nihil de hoc Suetonius, Aure-
 lius Vi

Opima spo-
lia unde
dicta.

Iani tem-
plum quo-
ries clau-
sum.

Carthago
vectigalis
popu. Rom.

Prima spo-
lia opima.

Iouis Fere-
trij tem-
plum.

Secunda
spolia opi-
ma.

Tertia spo-
lia opima.

Feretrius
Iupiter
unde.

Templa
Iani.

Templi Iani
bina for-
tes.

Belli susci-
piendi in-
itium.

Toga Ga-
bina.

Cæsar, euerfa Hierosolyma, & bellis confectis, Iani tēplum clausisse feruntur. Quod quidem templum ad infimum Argileti, medium circa forum, contra Capitolium fuit, forma quadrata, haud multæ amplitudinis. Siquidem cum Iani simulacrum & aram tecto clausisset, non multum ultra spatij occupauit. Et sicut duplici facie & bifrons effingebatur, sic bonis vtrinque foribus munitum erat, vt alteris orientem solem, alteris occidentem prospiceret. Ipsum deinde ad forum transitorium translatum memorant, captisque Faleriis, quatuor portarum fuisse extructum, quod Iani simulacrum cum frontibus quatuor, multo æuo vetustum, ibi erutum fuisse dicerent. Aliud quoque Iani templum ad forum olitorium conspicuum fuit: quod Cn. Duilius, qui triumphum naualem egit, primus extruxisse fertur. Ad hoc templum, bellum suscepturus consul, frequenti senatu, primoribus patrum ac militibus comitatus, accedebat. Ipse incinctus ritu Gabino, solemni more fores templi recludebat. Is vero amictus erat toga super tergum sic reiecta, vt lacinia reuocata hominem cin-

ANNO TATIONES.

lus Victor, Eutropiusve tradunt, tu amplius videris. Ego reperio post Maxentij exitum Cōstantium Iani quoque templum clausisse, apud Ammianum Marcellinum lib. 16.

Templum ad infimum Argileti.] Liuius Decad. 1. lib. 1. de Numa, mitigandum serpem populum armorum desuetudine rato, Ianum, inquit, ad infimum Argiletum indicem pacis bellique fecit, apertus, vt in armis esse ciuitatem: clausus, pacatos, circa omnes populos significaret. Bis deinde post Numæ regnū clausus fuit: semel T. Manlio consule, post Punicum primum perfectum bellum: iterum (quod nostræ ætati Dij dederunt vt videremus) post bellum Asiaticum, ab Imperatore Cæsare Augusto pace terra marique parta.

Duplici facie & bifrons.] Sic & Ianum bifrontem dixit Virgilius Aeneid. lib. 7. vbi, Ianique bifrontis imago. ---

Latonaq; genus duplex, Ianique bifrontem. Quare autem ita dictus sit, discas ex Macrobio li. 1. Saturnal. cap. 7. & Plutarcho in Numa Pompilio. x Binis vtrinque foribus.] Quod Ianum dici dominum putarent, in quo ortus & occasus, vnde Horatius dicebat,

Matutine pater, seu ane libentius audis. in eius templo binas portas fecerunt, vt Seruius refert, ad illud Virgilij lib. 7. Aeneidos, quod aliud binorum forium constitutionem trahit,

Sunt gemina belli porta (sic nomine dicunt) Religione sacra, & seui formidine Martis.

Ad forum transitorium.] Captis Faliscis, ciuitate Thulciae, inuentum est simulacrum Iani cum frontibus quatuor. Vnde quod Numa templum instituerat, translatum est ad forum transitorium, & quatuor portarum vnum templum est, institutum ait Seruius, prædicto loco. Dictum autem fuit forum transitorium, ex quo ad forum Romanum primò, deinde & ad forum Cæsaris & Augusti, transitus pateret: habuit autem cum tempore pro Transitorio, fori Neruæ appellationem.

Captisque Faleriis.] Seruius meus Faliscos appellat: illis tamen vtraque appellatio conuenit, apud Liuium Deca. 1. lib. 5. vbi promiscue Faliscos, quos & alibi Phaliscos, Falerios nūcupat. Sed idem

li. 10. Faliscum vocat agrum, & Falerios oppidum innuit. Inde verò hoc loco velim Faleriis legi, pro Etruscis sic dictis. Neque enim exaudiendi sunt Falerij à Phalera, quæ in sinu Maliaco fuit, vt est apud Liuium Decad. 3. lib. 7. ab eodem Phalera nominata. Decad. 4. lib. 5. Neque item Falerij à Faleria Thessaliæ, de qua idem Liuius Decad. 4. lib. 2.

Ad Forum olitorium.] Iani templum hoc loco dedicatum à Cn. Duillio hic ait, & C. tribuit, quod Cn. debuit adscribere: qui quidem Cōsul aduersus classem Pœnorum prosperè pugnavit, primusque omnium Romanorum Ducum naualis victoria duxit triumphum, ait L. Florus Epitome Liuij lib. 17. & D. Hieronymus in Iouinianum lib. 1. b Ad hoc templum.] Vereor ne non verum sit quod Alexander hic ait: sic enim Virgilius habet lib. 7.

Sunt gemina belli porta (sic nomine dicunt) Religione sacra, & seui formidine Martis: Centum arci claudunt vectes, aternaq; ferri Robora, nec custos absistit limine Ianus. Has, vbi certa sedet patribus sententia pugnae, Ipse Quirinali trabea, cinctusq; Gabino Insignis, reserat stridentis limina Consul, Ipse vocat pugnas, sequitur tum cætera pubes.

Quæ templo Iani de quo supra in verbo, Ad forum transitorium, diximus accommodata, illique ad forum transitorium, huic aptari minimè possunt, malim igitur legi, ad illud templum.

Incinctus ritu Gabino.] Forasse voluit dicere, cinctus: neque enim Gabiorum mos quod fuerit cinctos pugnare, dicitur cinctus Gabinus: sed eo quod cum Gabij ciuitas Campaniæ sacris operaretur, bellumque subito venit, tunc ciues accincti togis suis, ab agris ad bella profecti sunt, & adepti victoriam. Vnde hic ortus est mos apud Romanos, consules cingendi Gabino cinctu, toga scilicet in tergum reiecta, vt vna eius lacinia à tergo reuocata hominem cingat, sicut refert Seruius ad Virgilium. Incinctum autem cinctu Gabino consulem pugnaturum Liuius lib. 8. Decad 1. testis est, de Decio loquens ibi, Ipse incinctus cinctu Gabino, armatus in equum insiluit, ac se in medios immisit.

d Lace

geret. Qui habitus vestitusque ex eo sumpsit ortum, quod Gabini cum operarentur sacris repentino hostium incurfu, vt erant incincti zonis, ab aris ad prælium profecti, insignem de hoste tulere victoriam. Quod compar fuit cum eo quod de Pausania autores produnt, qui cum extra militum stationem sacrum faceret, Lydos repente incurrisse, & sacrificij apparatus disiecisse: ipsumque & comites, vt erant inermes, loris persecutos Lydos fugasse: inde institutum mansisse, vt Lacedæmonij in ephebos flagris desæuirent. Inde è columella, quæ pro Bellonæ templo sita erat, hastâ consul iaciebat: sicq; acerrima bella & maxima pro aris fociisque proq; imperio indicebat. Eius vero simulacrum cum clavi effingebatur & virga: dextra, trecentenarij: sinistra, sexagenarij quinarij numeri figuram, quot diebus annus terminabatur, manu significans: quippe veteres gestu manus modo dextræ, nunc sinistrae, & digitorum depressione, aut circumflexione, sæpe annos dinumerarunt. Siquidem digitus minimo proximus complicatus, senarium ostendit numerum: circulare digitos sinistra, modo decem, nunc triginta: palma porrecta, X L: superiore vero digito depresso, L X significari tradunt: Centenarium vero numerum de sinistra transferri in dextram: & iisdem digitis quibus in læua, sed non eundem numerum designari. Aliusque gestus alios numeros figurauit. Nonnulli Ianum ita effinxere, vt in dextra T notam haberet CCC. in sinistra vero, ZE, LXV. denotarent. Cui etiam duodecim aras (quot mensibus annus claudebatur) Romæ dicatas Varro significat: sicut in agro Larissæo iuxta Magnesium, portus Achiuorum duodecim habuisse aras: & iuxta Ilium Lecti ara xij. diis dicata ferebatur. Dionysius Tyrannus iunior, vt notam dierum totius anni traderet, in Prytæneo Tarentino fixit candelabrum, in quo tot succendebantur lychni, quot anni dies erant. Perfici quoque reges, trecentos sexaginta quinque iuuenes puniceis velatos amiculis, pro numero dierum totius anni qui lateri astarent, promptos & expeditos habuere. Ipse autem cum solennia exhibentur, in præfatione sacrorum, variis nominatur nominibus. Nam & Geminus,

Belli indi-
cendi ce-
remonia.
Iani simu-
lacrum.
Numerare
gestu
manus.

Iani diuer-
sa nomina.

ANNO TATIONES.

Lacedæmonij in Ephebos.] Ex Lycurgi legibus Lacedæmones à pueritia passim verberibus assuescebant, vt vitæ duritate vtilis publicis rebus redderentur: sicque Flagratorum è ingenuis Lacedæmonij meminit. Et Tertullianus in epistola ad Martyres, eodem pertinent quæ Seneca in libro de Diuina prouidentia scribit, Nunquid tu iniustos esse Lacedæmonij liberos suos credis, quorum experiuntur indolem publicè verberibus admotis? Ipsi illos patres adhortantur, vt ictus flagellorum fortiter proferant, & laceros ac semianimes rogant, perfererent vulnera præbere vulneribus, &c.

Inde è columella.] Festus Pompeius lib. 2. vbi de Bellona loquitur.

Eius vero simulacrum.] Id est, Iani ad illum enim Tacitus reuertitur: estque id ex Plinio lib. 34. c. 7. post princip. & Macrobio lib. 1. c. 5.

Veteres gestu manus.] De huiusmodi computatione digitorum Plautus in Milite, Act. 2. scena 2.

Dextra digitis rationem computat. --- Item & Cicero lib. 5. ad Atticum. Plinius lib. 34. cap. 7. vbi de Iani statua. Iuuenalis Saty. 10. vbi de Nestore loquitur, quem ferunt tres arates vixisse.

Felix mirum qui per tot secula mortem Distulit, atque suos iam dextra computat annos.

Item & Plutarchus in Apophthegmatis, vbi de Oronte Regis Artaxerxis genero. Quintilianus li. 1. & lib. 11. cap. 3. quod est de pronuntiatione. Ter-

tullianus in Apologetico. Macrobius lib. 1. Saturnal. c. 5. & Horus apud eundem Saturna, lib. 7. Apulcius in 2. Apolog. Boetius in Porphyrii, & Casiodorus in quadam ad ipsum Boetium epistola. Donatus in Adelphos Terentij. D. Hieronymus in Iouinianū, lib. 1. non longè ab initio, & non nihil in epistola ad Gerontia de Monogamia. Præterea & Beda & Isidorus & Iulius Firmicus Maternus, quadam de his tractauerunt: vt ante Nicander in Græcorum Epigrammatis, in Cocyttum anum, & huius computationis meminit. Ex omnibus Cælius Rhodiginus lib. 23. cap. 12.

Nonnulli Ianum.] Id reprehedit Lilius Gregorius, Gyraldus, historiæ deorum Syntagmate 4. ex autoritate Suidæ. Sed vide Plinium lib. 34. ca. 7. & Macrobius lib. 1. Saturnal. c. 5.

Varro.] In lib. 5. rerum humanarum apud Macrobius d. c. 9. Sed aliter ait Fabius Pictor, si is est autor libri qui eius nomine circumfertur.

In agro Larissæo.] Ex Strabonè lib. 13.

Iuxta Ilium.] Ibidem Strabo, Iuxta, inquit, Amagiæum ara quoque XII. deorum, quam Agamemnon construxit, Lecti ostenditur. De altera autem harum, ni fallor, loquitur Herodotus lib. 2. m Dionysius Tyrannus.] Euphorion in historicis commentariis & ex eo Athenæus, lib. 15. c. vlt. n Ipse autem.] Id est Ianus: nam ad eum reuertitur, vt ex inferioribus liquet.

Geminus.] Macrobius d. cap. 5. huius appellationis &

^pater, Junonius, ^q Consvius, Quirinus, ^r Patulcius, & ^s Fluvius, pro multiplici potestate dicebatur. Cuius in foro statua triplex fertur fuisse: ad vnam convenire creditores, ad alteram qui scenus redderent, ad tertiam qui locarent. Sed præter Iani templum, quod pacatis vndique populis claudabatur, fuit Romuli templum in Quirinali, omni tempore clausum, quod patefieri non decebat: quasi arcanum haberi vellent, an humo testus, an inter diuos relatus fuerit. tamen Varro post Rostra Romuli sepulchrum fuisse dicit: quod inter antiquissima vrbis monumenta adnumeratur. Ante cuius ædem, ^t testante Plinio, duæ myrti fuere: vna patricia, altera plebeia: quæ pro augmento vel damno senatorij ordinis vel plebij, modò fecundè redundabant, nunc detrimento languiebant. ^y Apud Heleos Plutonis templum semel annis singulis aperitur, & quamvis patens, nulli ingredi fas erat. ^z Corinthi quoque Necessitatis & Violentiæ phanum fuisse ferunt, à cuius limine arcentur omnes. Contra vero, ^a ædem Horæ perpetuò apertam Romani voluere, illiusque aditum patere omnibus. ^b Cur autem indicem belli pacisque Ianum potissimum ferant, variata memoria est. Sed tamen in diuersum auctores trahant, illa nobis ratio potior & præstabilior visa, quod cum sub præside Iano temporum ratio vicesque habeantur, id eoque & bifrontem fingi, & tam anni principium, quam finem Iano dicari conuenit. Si temporum qualitas, siue bellum, siue pax futura esset, sub ipsius præsidio & tutela foret. Apertus, ut omnia hostilia esse, & cuncta bello ardere, velut contra hostes profecto deo: clausus vero, tranquilla pace vigere, & ab armorum strepitu procul esse designaret.

Iani triplex statua in foro Romano. Romuli templum semper clausum. Myrti due ante Romuli templum. Plutonis templum. Necessitatis & Violentia templum. Hora templum. Ianus cur & belli & pacis index.

ANNOTATIONES.

tionis & cæterarum rationem reddidit, & Lampridius in vita Commodi.
^p Pater.] Pater cum generale sit omnium deorum, ut ait Seruius ad 2. Georgic. Virgilij in princ. & cuiusque proprium Epitheton, ut idem ait ad 1. Acneid. ibi, *Iam pater Aeneas* --- & ad eiusdem lib. 3. ibi, *Da pater augurium* --- solitum est in votis Iano accommodari, ut ex Liuij lib. 8. Decad. sciri potest, ibi, Iane, Iupiter, Mars pater, sed extra vota ut apud Virgilium,
Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit urbem.
^q Consvius.] Macrobius dicto c. 5. vbi & cætera cognomina Iani explicat, de hoc sic habet, Consvius, à conferendo, id est, à propagatæ generis humani, quæ Iano auctore conferitur.
^r Patulcius.] Patulcius legendum ex Ouidio lib. 1. Fastorum ibi,
Nomina ridebis, modo namque Patulcius idem.
Et modo sacrificio Cluvius ore vocor.
Ad idemque Macrobius vbi supra.
^s Fluvius.] Legendum Cluvius ex Ouidio & Macrobio, nisi & ibi mendum sit.
^t In foro statua triplex.] Liuius Decad. 5. lib. 1. non longè à fine, Foram, inquit, porticibus tabernisque claudendum, & Ianos tres faciendos. P. autem Victor, in 8. Regione vrbis, quæ Forum Romanum est, Iani, inquit, duo celeberris mercatorum locus. Quod spectat illud Horatij,
Postquam omnis res mea Ianum
Ad medium fracta est. ---
Vbi Acron Iani, inquit, statua tres erant, ad vnam illarum solebant convenire creditores, & fœnera-

tores, alij ad reddendum, alij ad locandum fœnus. A quo ut vides, Alexander hunc locum accepit. Sed & Porphyrio ibi, Omnes, ait, ad Ianum in Basilica stabant fœneratores. Sed eodem respicit illud eiusdem Horatij lib. 1. epistola 1.
--- *Hæc Ianus summus ab imo*
Perdocet. ---
vbi Acron, duo Iani ante Basilicam Pauli steterunt, vbi locus erat fœneratorum. Quibus Porphyrio inibi subscribit: & ad eundem Horatium lib. 2. Sermo. Satyra 3. haud multum à principio.
Romuli templum.] Dionysius Halicarnassæus idem & Plutarchus in vita Romuli.
^x Testante Plinio.] Lib. 15. cap. 19. vbi ita inquit, In delubro Romuli sacra fuere myrti duæ, ante ædem ipsam per longum tempus, altera Patricia appellata, altera Plebeia. Patricia multis annis prævaluit, flaccescente Plebeia, exuberans ac lata, quando senatus quoque floruit, illa vicens; Plebeia rectorrida ac squalida. Quæ posteaquam eualuit flaccescente patricia Marico bello, languida autoritas patrum facta est, ac paulatim in sterilitatem emarcuit maiestas.
^y Apud Heleos.] Eleos legendum est; neque enim vlli Helei sunt: & id quoque retulit Lilius, Gyraldus de dijs Gentium, Syntagm. 17. vbi nec vllum autorem citat, tu apud Pausaniam videas.
^z Corinthi quoque.] Pausanias lib. 2. qui de Corinthiacis ait.
^a Aedem Horæ.] Plutarchus Problem. 45.
^b Cur autem indicem.] Idem in Romulo; & Seruius ad 7. Acneid. Virgil.

a Præ

Verbum liberorum & parentum, in edictis pratorum quos comprehendat, & an ad omnes in infinitum extendatur. Cap. XV.

LN edicto prætoris de in ius vocando, scriptum est: ^a Prætor ait, parentem, patronum liberos, parentisque patroni patronave, in ius sine permissu meo ne quis vocet. Quærebatur apud iuris studiosos, qui tunc enim vacuo & soluto in foro conuenerant, cum prætor coerceat hoc edicto illos, qui se prius non adito, parentem aut patronum, parentisque, aut liberos patroni, in forum vel iudicium traxerint: num is qui auum paternum, qui supra parentem est, vel qui nepotes patroni, aut pronepotes, qui inferiores sunt, sine permissu prætoris in iudicium vocarit, pariter in edictum committat, perindeque mulctandus & coerendus pœna sit. Quod est dicere, num parentis nomine, aut liberorum, superiores supra patrem, aut inferiores ultra filios comprehendantur edicto. Anceps quæstio fuit inter veteres iurisperitos, & diu in vtramque partem agitata, plerisque arbitrantibus in consularibus edictis, & tribunitiis rogationibus tanquam diuersa dici, liberos, nepotesque. Multis contra opinantibus, maximèque antiquorum opinionem probantibus, qui censuerunt parentis nomen ad tritauum usque extendi: liberos vero, ad trinepotes: ultra hos, posteriores nuncupari: ex ascendentibus vero, maiores. Nos postea cum in legum controuersis versaremur, admodum eleganter in ^b Calsij commentariis in hanc sententiam scriptum definitumque inuenimus: qui legem duodecim tabularum interpretatus, tam in senatusconsulti, quam prætorum edictis nomen parentis ad superiores, & liberorum ad inferiores, ad vtrumque sexum, & in infinitum extendit. Nec modo liberorum, sed ^c natorum nomen ad idem produci: ^d liberosque habere non eum dici solum, qui plures, sed qui vni cum habeat filium. In cuius sententiam reliquorum iurisperitorum opiniones postea concessere. Caius tamen ^e Caligula quum nullum rapinis modum faceret, posteros non ultra filios extendi, nequiter cauillatus est. ^f Lampridius vero in Alexandri vita à vulgi sermone non diuersus, parentis nomine non superiores modo, sed cognatos affinesque comprehendendi censuit. Ex quibus sine controuersia liquet id de quo verbis disceptabatur, pari multa afficiendum, qui auum paternum, qui supra parentem est, vel patroni nepotes, qui inferiores sunt, in forum vel iudicium traxerit, quam qui parentem, aut patronum, vel patroni filios, incòsulto prætore in iudicium vocauerit.

Liberos habere qui dicantur.

ANNOTATIONES IN CAP. XV.

^a Prætor ait.] Sunt verba l. 4. §. prætor. ff. de in ius vocan.
^b Calsij commentariis.] Calsij Calsij mentio est d. l. 4. §. parentes. l. appellatione parentis. ff. de verb. sign. l. iurisc. §. parètes. de grad. affinit. Eodem Pompeius Festus lib. 14. parens inquit, vulgò pater aut mater appellatur, sed Iurisprudentes auos & proauos, auas & proauas, parentum nomine appellari dicunt.
^c Natorum nomen.] Ex Modestino l. natorum. de verb. signifi. cui non nihil aduersatur illud Virgilij 3. Acneid.
Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.
^d Liberosque habere.] L. non est sine liberis. & l. seq. dicto tit. cum similibus, quas collegi in com-

ment. l. si vnquam. verbo, suscepit liberos. nu. 247. C. de reuocan. donat.
^e Caligula.] Suetonius in illius vita c. 38. Negabat, inquit, iure ciuitatem Romanam vsurpare eos, quorum maiores sibi posterisque eam impetassent, nisi filij essent; neque enim debere intelligi posteros ultra hunc gradum.
^f Lampridius.] Eius verba sunt, Amicos & parentes, si malos reperit, aut puniuit, aut si vetus amicitia, vel necessitudo non fuit puniri, dimisit à se, dicens, His charior est mihi respublica. Sed tu adde alios multos in eadem significatione hac appellatione vsos, quos videbis in nostris commentariis Retractuum tit. 1. §. 1. gloss. 8. in verbo, *Le parent.*

Quæ & quot curia Roma fuerint, & verbum curia sine adiectione nominis, quam curiam designauit. Cap. XVI.

Dambulabant aliquando Romæ cum Pomponio Lato, viro literarum & locorum veterum exequentissimo. Cumque antiquitatis studio ruinas vrbis & veterum monumenta, quicquid visendum esset & memorabile, scrutaremur;

in ruinis templi Pacis, grandioribus literis extantibus, effractum ibi marmor legimus hac inscriptione: **I N C V R I A H O S T I L I A.** Quærebat à me Pomponius, ubinam curiam Hostiliam quondam fuisse crederem. Cumque me arbitrari apud Rostra Hostiliam curiam fuisse, ibique^b Tullum Hostilium regem curiam iuxta Rostra construxisse (autore Varrone) respondissem, Rostra autem in foro esse Romano: siquidem ex rostris nauium Antiatum, suggestum in foro extructum legimus: in quibus^d clarorum virorum imagines, qui republicæ nauarunt operam, pro immortali gloria sæpe statui & coli solebant. Fuisseque^e duorum generum curias: unum, in quo sacerdotes res diuinas, sacra, & cæremonias, cultusque deorum curarent: alterum, ubi senatum de rebus publicis, & ad populum pertinentibus consulerent. Quid tu, inquit Pomponius, cum simpliciter curiam nulla cognominis adiectione apud autores legimus nominari, de qua intelligi oportere censet? Statuam enim Porfennæ accepimus iuxta curiam fuisse: sed de qua intelligi deceat, non sane definitum est. Nam &^g Calabram curiam legimus iuxta Capitolium, quæ calæ Romuli fuit proxima, quam sine calatione aperiri non licuisse scribit Varro. Et^h veteres curias, ubi pontifices de sacris sacerdotisque, & religione deorum, deque cæremoniis consulebant. Etⁱ Pompeij curiam, in qua senatus frequens est haberi solitus, ibique^j Iulius Cæsar idibus Martii coniuuratorum manibus oppressus interiit. Et aliam cognomento^m Pompilianam, nouitia denominatione: & Diui Iulij, quæⁿ Iulia dicta est: & Augusti curiam, quam in comitio ipsum consecrasset memorant: in quibus^o templa per augures, ne prophana essent loca, neue edicta senatusconsulta irrita forent, inaugurata fuere. Et^p Gerusiam, quæ seniorum dicta, &^q Octauia, sicut

Curia duorum generum.

Calabra curia.

A N N O T A T I O N E S I N C A P. X V I.

Super hoc capite vide Varronem lib. 4. lingua Latinæ, & Plutarchum in Romulo, & Pompeij Festum li. 3. in verbo, Curia, & lib. 12. in verbo, Noua curia: & ex recentioribus Lactium in commentariis Republicæ Romanæ lib. 12. c. 3.

a In curia Hostilia.] De hac Liuius Decad. 1. lib. 1. & iterum lib. 5. & Valerius Maximus lib. 9. c. 5. **b** Tullum Hostilium.] Idem Valerius ubi supra, & Liuius d. lib. 1. & 8. Decad. 1. Varro lib. 4. de lingua Latina. Nam & Asconius Pædianus in Milonianam scribit, rostra ante sua tempora fuisse ad Comitium, prope iuncta curia.

c Rostra autem.] Liuius d. lib. 8. & Plinius lib. 3. cap. 5. **d** Clarorum virorum imagines.] Liuius Decad. 1. lib. 4. scribit, Legatorum qui Fidenis caesi erant, statuas publicas pro Rostris positas fuisse. **e** Duorum generum curias.] Varro dicto lib. 4. & Festus d. lib. 12. in verbo, Noua curia.

f Statuam enim Porfennæ.] Seruius libro 8. Aeneidos ad illud,

Nec non Tarquinium eiectum Porfenna iubebat Accipere.

Ubi Porfenna miratus Chloeliam virginem, rogauit per literas Pop. Romanum ut ei aliquid virile decerneretur: cui data est statuæ equestris, quam in Sacra via hodiè que conspicimus, ait ille. Quæ quidem verba non Porfenna, sed eius postulatione Chloelæ datam statuam intelligenti significant: sicuti Liuius lib. 2. & autor de viris illustribus scribunt. Aut igitur conuenientibus oculis Seruium nostrum Alexander hic secutus, offendit, aut aliunde transcripsit hæc de Porfenna, quæ vix reperies.

g Calabram curiam.] Plinius lib. 34. c. 6. Idem Seruius ad illud 8. Aeneid.

Romuleoq; recens horrebat regia culmo. Scribit Romulum culmis texisse curiam, ad quam calabatur, id est, vocabatur Senatus & populus a rege sacrificulo, ut ludorum & sacrificiorum prænoscerent dies. Idem ferè Macrobius lib. 1. Saturna. cap. 15. & Festus lib. 3. verbo, Calabra.

h Veteres curias.] Varro d. lib. 4. & Festus d. lib. 3. Curia, inquit, nominantur in quibus vniuscuiusque partis populi Romani quid geritur, quales sunt hæc in quas populum Romulus distribuit, numero triginta, quibus postea additæ sunt quinque: de quibus idem Pompeius lib. 12. ibi, Noua curia. Veteris autem curia & Tacitus libro 12. meminit.

i Pompeij curiam.] Suetonius in Iulio Cæsare, cap. 80.

k In qua senatus.] A. Gellius lib. 14. c. 7.

l Iulius Cæsar.] Cicero lib. 2. de diuinat. Plutarchus in vita Bruti. L. Florus ex Liuii Epitome, tit. 6. Appianus autem lib. 2. Bellorum ciuiliū scribit illū cecidisse mortuum in conspectu statuæ Pompeij. **m** Pompilianam.] Flavius Vopiscus in vita Aureliani.

n Iulia dicta.] A. Gellius d. c. 7.

o Templa per augures.] Idem ex Varronis epistola ad Oppianum scripsit, nisi in loco per Augures constituto, quod templum appellaretur, Senatusconsultum factum esset, iustum id nō fuisse, &c. **p** Gerusiam.] Varro lib. 4. de lingua Latina, Festus libro 7.

q Octauia.] Plinius lib. 35. ca. 5.

r Nomi

Leucadiam ac Saliorum: siquidem Salij propriam habuere curiam. Atque omnes denique curias suis^r nominibus notatas definitasque videmus. Sed quia nullo nominis cognomento frequenter curiam apud autores legimus, de qua intelligi conueniat, equidem dubito. Tamen si me opinio non fallit, inquit Pomponius, memini^s Asconium Pædianum dicere, Rostra ad comitium, prope iuncta curia fuisse: nulla propria denominatione exprimens curiam, licet aliò translata, & noua postmodum facta sit. Ex hoc arbitror, inquit, id quod necessario redundat, cum in rostris olim curia Hostilia fuerit, ut Varro & autores tradunt: cum simplici nomine curiam absque cognomento enunciari videmus, antequam aliò translata foret de Hostilia, quam ibi legimus fuisse, intelligi oportere. Ad hanc curiam ad dextram supra comitium^t Græcostasis erat, statio legatorum exterarum gentium^v & nationum. Ad quam si iniuriam questi venirent, aut mandata haberent, accedentes præstolabantur, & subsistebant. Athenis multiplices fuere curia, inter quas Cholargea præcipua nominationis, quod inde Pericles oriundus foret: &^y Phylaidarum, ex qua Pisistratus: & alia magistratuum curia, ubi iura dabant, quod^z Prytanion dictum est. Megarenses verò cum eorum curiam, in qua Timalci tumulus fuit, inter mira & memoranda ducerent, tanquam quid visendum & mirificum, propter maximas substructiones Marco Antonio ostendisse dicuntur. Mox sciscitantes quid de illa sentiret, arbitrati miris illam laudibus eius testimonio celebrari, futilem & nullius pensi iudicauit. Cui haud absimile est quod^b de Chiis proditur: qui cum ex Chio marmore versicoloribus maculis, vrbis muros tanquam quid mirum Ciceroni ostentarent: magis mirum fuisse, si ex Tiburtino marmore illos construxissent, allegauit,

Curia per se quid sibi velit.

Græcostasis.

Curia multiplices Athenis.

Prytanion.

Ciceronis dictum.

A N N O T A T I O N E S.

r Nominibus notatas.] Inter ceteras Syllæ curia Plinio lib. 34. c. 6. Titia, & Titia, Festo Pompeio, lib. 18. & nouæ curia, lib. 12. eiusdem.

s Asconium.] In Ciceronis orationem pro Milone.

t Græcostasis.] Varro d. lib. 4. Cicero ad Quintum Fratrem, Epistola 5. lib. 2. Plinius lib. 33. c. 1.

v Et nationum.] Varro ubi supra: Ante Curiam Hostiliam rostra, cuius id vocabulum ex hostibus capta fixa sunt rostra. Dextra à Comitio locus substructus, ubi legati nationum subsisterent, qui ad Senatum essent missi.

x Athenis.] Plutarchus in Pericle.

y Phylaidarum.] Idem in Solone.

z Prytanion.] Idem in Theseo. Sed & in eodem loco aut alio cognomine, aiebatur publico sumptu

qui bene de republica meriti orant. Cicero lib. 1. de Orato. de quo & Liuius Decad. 5. lib. 1. Fuit autem & Prytanion Siphniis ex Pario lapide constructum, apud Herodotum lib. 2. & aliud in Acradina ciuitate Sicilia. Sed & aliam curiam fuisse Athenis, reperies apud Pausaniam lib. 1.

a Megarenses.] Plutarchus in vita Antonij.

b De Chiis proditur.] Ex Plinio lib. 36. c. 6. cuius verba sunt: Primum, ut arbitror, versicolores istas maculas Chiorum lapidicines ostenderunt, cum extruerent muros, faceto in id M. Cicerone sale, omnibus enim ostentabant, ut magnificum; Multo, inquit, magis mirarer, si Tiburtino lapide fecissetis. Illud denique vice auctuatiij superioribus addito, quod habet Andræas Fuluius Antiquitatum vrbis lib. 4. cap. 38.

Quæ fuerint Romanarum tribuum nomina, & vnde dicta denominataque sint, & quæ apud externos celebrentur. Cap. X V I I.

Iribus Romanas, a quas quinque & triginta fuisse constat, b vnde dictæ, quæque singulis nomina fuerint, quia subobscura quæstio est, nec satis obuia, in Vesuino meo, dum ruri agerem, indagare visum fuit. c Romulum vrbis conditorem, in tres tribus populum diuisisse, Titiensem à Titio, Ramnensem à Romulo, & Lucerem à Lucumone: singulisque illarum Tri-

A N N O T A T I O N E S I N C A P. X V I I.

a Q Vas quinque & triginta fuisse.] Ex Cicerone in 2. oratio. de lege Agraria. In Verrem 3. & ibi Pædiano, & Liuii Decad. 1. lib. 1. & 6.

b Vnde dictæ.] Liuius Decad. 1. lib. 1. **c** Romulum.] Idem Dionysius Halicarnassæus dixit, lib. 2. & Varro libro 4. de lingua Latina Liuius d. lib. 1. & 10. Asconius in 3. in Verrem. Plutarchus in Romulo.

Ro. popu-
lus in tres
tribus di-
uisus.
Curia.
Decuria.
Decurio-
nes.
Iuno Men-
salis &
Quiritia.

Romilia
tribus sine
Quirina-
lis.

Suburra-
na.
Palatina.
Exquilina.
Collina.
Urbana
tribus.
Fabius vn-
de Maxi-
mi cogno-
men ade-
ptus.
In 35. tri-
bus Lari-
nus popu-
lus diuisus.

bunos præfecisse, & quamque tribum in decem curias partitum esse, illisque curiones præposuisse, ita ut triginta essent curiæ, Dionysius autor est. Rursusque singulas curias in decurias, præfectos illarum decuriones dixisse, ut in sua quisque curia sacra facerent, suamque aram haberent: vbi Iuno Mensalis, quæ Quiritia dicta est, colebatur: feriasque obseruarent, ac ex raptarum nominibus decuriis nomina fuisse, multi asseuerant: Tullus verò Hostilius in honoribus & magistratibus dandis fecisse dicitur turmas, sicut erant Athenis curiæ, quæ vice trium rogarentur. Aucta mox ciuitate, & latius propagato imperio, tribus simul constitutas, & numero auctas, ut postremo quinque & triginta fuerint. Ac ex locis quibus duxere originem, aut a conditoribus, nomina tulisse autores tradunt: ita ut post pugnam cum Latinis ad Regillum lacum, tunc primum trigintaunam tribus Romæ factas inueniamus. Ascitis deinde nouis ciuibus, ad quinque & triginta illas propagasse facile crediderim. Romilia ergo tribus, quæ & Quirinalis dicta, quod à Romulo instituta, ex his quos in ciuitatem ascuerat ex agro quem de Veientibus ceperat, & ex Sabinis: & Titienis siue Titia, à Tito Tatio, dicta nominataque sunt. Procedente mox tempore, quum Tarquinius Priscus tres adicere tribus veteribus vellet, augurio detentus est quo minus faceret. Seruio Tullio post classes centuriatque constitutas, Suburbanam, Palatinam, Exquilinam, Collinam, quas urbanas appellauit, & à parte cæptæ urbis nominauit, additas fuisse memorant. In quas manumissos, si reipublicæ Romanæ participes esse vellet, ut vnà cum ciuibus censerentur, distribuit. In has quatuor urbanas, Quintus Fabius Rullus omnem forensis factionem postea excretam, censor coegit: quod adeò populo gratum dicunt fuisse, ut ex hoc Maximi nomen assequi meruerit. Proditum tamen memoriæ est, temporibus Syllæ, libertinos ex factione Carbonis, & bello sociali Latinos populos in quinque & triginta tribus diuisos, ius suffragij habuisse. Lapsis inde temporibus cum Cn. Manlius tribunus plebis, homo summa temeritate, perniciosissimas leges ferre vellet, ut libertinis in omnibus tribubus ascribi & suffragari liceret: ita à Cn. Domitio prætorè truci oratione contractus fuit, ut sublata rogatione, turpissime

ANNOTATIONES.

d In decem curias.] Plutarchus ibidem.
e Dionysius autor est.] Lib. 3. Idemque habet Liuius d. lib. 1. & Seruius ad Virgil. 9. Aeneidos, ibi, *Tercentum, scutati omnes, Volcente magistro.*
f Iuno Mensalis.] Videndi Dionysius & Plutarchus in dictis locis.
g Quiritia dicta.] Quid hic velit Alexander nescio: Illud scio Quirinam tribum à Curensibus Sabinis appellationem traxisse videri Pompeio Festo, lib. 15. & Quirinæ tribus meminit Asconius in orationem Ciceronis pro L. Cornelio, ad finem.
h Feriasque obseruarent.] Vide Dionys. Halicarnass. & Plutarch. in Romulo.
i Tullus verò Hostilius.] Liuius d. lib. 1.
k Athenis curiæ.] Plutarchus in Pericle.
l Aucta mox ciuitate.] Ad Romanos redit, & de hoc iam dictum est in princ. huius cap.
m Post pugnam.] Liuius Decad. 1. lib. 2.
n Romilia.] Varro d. lib. 4. Cicero 2. in Verrem, & ad eum Asconius, Festus Pompeius lib. 16. vbi Romuliam non Romiliam scriptum est.
o Titienis siue Titia.] Festus lib. 18. Titienis tribus à prenomine Tatij regis appellata videtur.
p Tarquinius Priscus.] Liuius Decad. 1. lib. 1.
q Seruio Tullio.] Liuius d. lib. 1. Dionysius Halicarn. lib. 4. Festus lib. vlt.

r Suburbanam &c.] Plinius lib. 18. cap. 3. Rusticæ, inquit, tribus laudatissimæ eorum qui rura haberent. Urbana verò in quas transferri ignominie esset, desidia probro. Itaque quatuor solæ erant, à partibus urbis in queis habitabant, Suburana, Palatina, Collina, Exquilina. Hæc ille. At primam illam Suburbanam vocat Varro lib. 4. de lingua Latina, quam Festus Suburbanam appellat, lib. vlt. ibi, Urbanas tribus appellabāt in quas urbs erat dispersita à Seruio Tullo rege, id est, Suburana, Palatina, Exquilina, & Collina. Sed & de his Lucius Florus Epit. Liuij lib. 20. Libertini, inquit, in quatuor tribus redacti sunt, cū antea dispersi fuissent, Exquilinam Palatinam, Suburbanam, Collinam.
s In quas manumissos.] Hæc Lucius Florus citato loco: & ad idem Liuius Decad. 5. lib. 5. In quatuor, ait, urbanas tribus descripti erant libertini, præter eos quibus filius quinquenni maior ex S. C. esset.
t Quintus Fabius Rullus.] Ex Liuius Decad. 1. lib. 9. extremo. & Valerio Maximo lib. 2. c. 1.
v Temporibus Syllæ.] Hæc quoque Florus Epit. Liuij li. 84. & Appiani de Bellis ciuilib. lib. 1.
x Cn. Manlius trib. plebis.] Asconius Pædianus in Ciceronis orat. pro Milone, hunc non Cn. sed Lucium Manlium vocat: ut videto Appianum vbi supra, & Plutarchum in Gracchis.

y Clodius

desiderit. Demum Clodius tribunus plebis, dum infensis animis patricos insectatur, ut libertini qui in tribus solum tribubus suffragia ferebant, in urbanis quoque, quæ ingenuorum sunt, suffragari possent, legem tulit & promulgauit: quod aliquandiu mansit. Præterque has urbanas reliquæ rusticæ dictæ, à quibus transire ad urbanas, Romano ciui fuit probro datum. Est tamen literis proditum, Scipionem Nasicam, licet moribus spectatissimū, à rusticis tribubus adilitatis repullam tulisse, quod candidatus dum obuiis manus daret, & suffragia ambiret, rustico opere duratas manus illis obiectaret. Ab Appio verò Claudio, cum ex Sabinis magna clientum manu Romam commigraret, Claudiam tribum, & Lemoniam à pago Lemonio, qui extra Capenam via Latina fuit, dictas memorant. Sic Pontia, Crustumina, & Scaptia ab oppidis quorum ciues in urbem asciti fuerant, dictæ nominataque sunt. Ea enim urbs Scaptia in agro Campano fuit, Crustumina in Sabinis. Post verò incensam à Gallis urbem, cum Camilli opera ciuitas restituta foret, quatuor ex nouis ciuibus, qui in ciuitatem asciti erant, tribus additæ sunt, quas ex locis nominatas facile crediderim. Hæc fuere Stellarina, Sabatina, Tromentina, & Armenis: quas etiam urbanas appellari audio. sed hæc Scaptia, & Sabatina, quæ & Fabiana dicta est, peculiare quondam diuo Augusto fuere; atque ideo cum in campum descenderent, ne quid à quoquam desiderarent, pluribus ab eo muneribus donatæ sunt. Arniensis, seu Narniensis, ea tribus fuit, in qua cum Liuius censor nomen ferret, Claudius Nero, cum quo censuram frequentem iurgis egit, quod non syncera fide secum rediisset in gratiam: eundem Liuium equum vendere iussit, reddens talionem: quippe Liuius citato nomine Claudij in Pollia tribu, ob veterem simultatem prius equum vendere coegerat. Sabatinam verò, à lacu Sabate nuncupatam volunt. Papyria quoque, Pupinia & Pupilla, ex suis progenitoribus vocantur. Quauis Pupiniam ab agro Pupino dictam, est non immeritò existimatum. Metiam à Metio oppido claro & peruetusto, cuius memoria intermortua est, quidam dici opinati sunt. Hanc Metiam Marcus Liuius Salinator in censura cum cæteras tribus ærarias fecisset, quod se ut nocentem

ANNOTATIONES.

y Clodius trib. plebis.] Liuius Decad. 5. lib. 5.
z Transire ad urbanas.] Ex Plinio d. c. 3. lib. 18.
a Claudiam tribum.] Halicarnassæus lib. 5. Liuius Decad. 1. lib. 2. Seruius ad lib. 7. Aeneidos ibi, *Ecce Sabinorum prisco de sanguine magnum.*
b Lemoniam.] Pompeius Festus lib. 10. Lemonia, inquit, tribus à pago Lemonio appellata, qui est à porta Capena, via Latina.
c Pontia.] Idem Festus lib. 14. Pontinam vocat tribum, quæ à Pontia urbe est dicta.
d Crustumina.] Idem lib. 3. hanc tribum à Crustumina Tuscorum urbe dictam scribit. Inde Cicero pro Cornelio Balbo, dixit, obiectum est etiam quod in tribum Crustumina peruenit. Liuius Decad. 5. lib. 2. Spurius Ligustinus tribus Crustumina, ex Sabinis oriundus.
e Scaptia.] Liuius Decad. 1. lib. 8. Eodem anno census actus, nouique ciues censu: tribus propter eas additæ, Metia & Scaptia. Pompeius autem Festus lib. 17. Scaptia tribus, inquit, à nomine urbis Scaptia appellatur: & inde Scaptiensis tribules dicti Suetonio in Augusto c. 40.
f Quatuor ex nouis ciuibus.] Liuius Decad. 1. lib. 6. haud multum à principio, Tribus quatuor, inquit, ex nouis ciuibus additæ, Stellarina, Pomatina, Sabatina, Arniensis: æq; 35. tribuū numerum expleuere. Ex quo intelligis hic mendum fuisse in

dictione, Arniensis, quam in Arniensis mutauimus.
g Tromentina.] Festus li. 18. Hæc tribus à Campo Tromento sic dicta est. Sed vide num error sit Pompeij Festi & Alexandri qui illum secutus est, dum Tromentinam aiunt, quam Liuius tribum Pomatinam appellat vbi supra.
h Sabatina quæ & Fabiana.] Ex Suetonio Augusti c. 40. cuius verba sunt, Comitiorum quoque pristinum ius reduxit, ac multiplici pæna coercito ambitu, Fabianis & Scaptiensibus tribulibus suis, die comitiorum, ne quid à quoquā candidato desideraret, singula millia nummum à se diuidebat. huius Fabiæ meminit & Horatius lib. 1. epistola 6.
— *Hic multum in Fabia valet, ille Velina.*
i Arniensis seu Narniensis.] Hæc sunt omnino Liuij Decad. 3. lib. 9. ad fi. & Valerij Maximi li. 2. c. 4.
k Sabatinam.] Festus lib. 17.
l Papyria.] Festus lib. 14. eam dicit à Papyrio vocatam.
m Pupinia.] Idem ab agro Popino huius tribus nomen putat.
n Pupilla.] Idem hanc Popiliam appellat, quam à progenitrice nomen traxisse scribit.
o Metiam.] Idem lib. 11. sic habet, Metia tribus à quodam castro sic appellatur.
p Salinator.] Ex Liuius Decad. 3. lib. 9. ad fi. & Valerio Maximo, li. 2. c. 4. & autore de vitis illust. c. 50.

Libertini
in urbanis
suffragan-
bantur.
Tribus ru-
stica.
Scipio Na-
sica repul-
sam à ru-
sticis tribu-
bus tulit.
Tribus
Claudia &
Lemonia.
Crustumina.
Scaptia.

Stellarina.
Sabatina.
Tromenti-
na.
Arniensis.
Arniensis
seu Nar-
niensis.

Sabatina.
Papyria.
Pupinia.
Pupilla.
Metia.

condemnaſſent, & poſtea conſulem cenſoremque feciſſent, ſolam multa exempt, & ſine noxa reliquit. ^q Phalerinam, & Ophentinam, Lucio Flacco & Lucio Plautio conſulibus additas tribus accepimus. Sed Ophentina ab Ophente fluuio dicta eſt. Sic Volſcinia, Terentina, & Fauſcia: quarum ſicut loca originis ob vetuſtatem interciderunt, ita nomina originum abolita, memoria obliuſcunt. Sed ^r Fauſciam pluribus cladibus inſignem, ſiquando in comitiis prima rogabatur, velut trifti omine infamem & deteſtabilem, omnes abominandam putaffe, autores memorant. Conſtat enim hanc Fauſciam tempore captæ vrbs, quo ad Alliam cœdè pugnatum eſt, & Caudinæ pacis, & ad Cremeram infelicis pugnæ, quo pericula & terrores reſpùblica perpeſſa eſt maximos, primam rogatam fuiſſe. Ideo ſiquando rogabatur prima, triftitiam & calamitates, exitialeque omen adferre credita eſt. Neque ignoro Mentinam, ^x Polliam & Galeriam, haud longe poſt additas tribus, cæteris adnumerari: quas ex locis nomina ſumpſiſſe, haud dubie exiſtimarim. ^y Hæc enim Pollia tribus fuit, quæ cum Flauiam rogationem de pœna Thuſculanis irroganda, quorum conſilio defectiones à populo Romano fiebant aſidue, omnes tribus antiquaſſent, ſola verberandos necandosque, eorumque bona iure belli publicanda cenſuit: quod tam ægrè ^z Papyria tribus tulit, vt neminem ex Pollia candidatum, Papyria quæ Thuſculanis prior erat, ad honores euehi paſſa fuerit. Quo autem tempore lex de ambitu à Caio Petilio lata eſt, ^a Pomptinam & Publiciam, mox Anthefim & ^b Velinam adiectas tribus fuiſſe conſtat. Hæc enim à Velia edito vrbs loco, ſeu à Velino lacu, cuius incolæ in ciuitatem aſciti fuerant, denominata fertur: quamuis Velinam cum Exquilina in vrbem vno tempore aſcitas ^c Liuius tradat. Sed Anthefis iuniorum plerumque fuit: cuius in dandis nominibus fors prærogatiuæ plurimum valuit. Præter quas fuere Anienſis, Aemylia, ^d Sergia & Cornelia, ex claris Corneliorum & Aemyliorum familiis ductæ, quorum autores nomina familiarum dando tribus, ad poſteros famam nominis tranſmiſere. Sed Anienſem Marco Fulvio Pæto & Tito Manlio Torquato conſulibus, tribum veteribus additam inuenimus. ^e In Aemylia autem,

ANNO TATIONES.

^q Phalerinam & Ophentinam.] Liuius Decad. 1. lib. 9. de iis diuerſa ſcripturâ ſic habet, & duæ Romæ additæ tribus, Vphentina & Phalerina.
^r Ab Ophente fluuio.] Feſtus li. 13. inquit: Oufentina tribus initio cauſa fuit nomen fluminis Oufens, quod eſt in agro Priuernate intra mare & Terracina. Lucretius,
Priuernò Oufentina venit, fluuiòq; Oufente.
 qui tamen verſus non eſt in ſex libris T. Lucretij Cari de rerum natura. Vſentis autem fluuij meminit Liuius Decad. 1. lib. 5. Tum Senonès recentiſſimi aduenarum, ab Vſente flumine, vſque ad Athefim fines habuere. Plinius item lib. 3. c. 5. ſcribit, De in flumen Vſens, ſupra quod Terracina oppidum, lingua Volſcorum Anxur dictum.
^s Volſcinia.] Hanc Volſciniam dicit Volaterranus: ego contendo Voltiniam appellatam fuiſſe tribum: idque aſſeuero ex antiqua ſpectatione quam Lugduni ſcio in hæc verba, L. HELVIO L. F. VOLTINI FRVGI CVRATORI NAVTARVM. quamquæ ſi quis velit à Volſiniis Hetruriæ nobili oppido, illam dicere Volſciniam, vbi autorem aſſiduam ad eam rem attulerit, non impediam.
^t Terentina.] Liuius Decad. 1. lib. 10. ſcribit, additas fuiſſe tribus Anienſem & Terentinam.
^v Fauſciam pluribus cladibus.] Hæc ſunt ex

Liuius Decad. 1. lib. 9. vbi ſic habet, Papyrius C. Iunium Bubulum magiſtrum equitum dixit, atque ei legem Curiatam de imperio ferenti, trifti omine diem diffidit, quod Fauſciæ curiæ fuit principium duabus inſignibus cladibus, captæ vrbs, & Caudinæ pacis, quod vtroque anno eiufdem curiæ fuerat principium. Macer Licinius tertiam etiam clade quæ ad Cremeram accepta eſt, abominandam eam curiam facit.
^x Polliam.] De qua Liuius Decad. 3. lib. 9. & Valerius Maximus lib. 2. c. 4. de Claudio Nerone, & lib. 6. c. 3. de M. Curio.
^y Hæc enim Pollia.] Ex Liuius Decad. 1. lib. 8. non multo ante fin. & Valerio lib. 9. c. 10.
^z Papyria.] Ibidem Valerius hoc de Popilia dicit.
^a Pomptinam & Publiciam.] Ex Liuius Decad. 1. lib. 7. vbi poſtior non Publiciam, ſed Publiliam vocat.
^b Velinam.] De qua Horatius lib. 1. epift. 6.
Hic multum in Fabia valet ille Velina.
^c Liuius.] Quantum ex Epitome Flori conſtat 19.
^d Sergia.] De hac Aſconius in Ciceronis Cornelianam, ad finem.
^e In Aemylia autem.] Ex Liuius Decad. 4. lib. 8. Rogatio, inquit, vt in Aemylia tribu Formiani & Fundani, in Cornelia Arpinates ferrerent: atq; in his tribus tum primum ex Valerij plebiſcito cœſi ſunt.
 f Præro

vt Formiani & Fundani: in Cornelia, vt Arpinates nomina ferrent, quandoque rogatione promulgata cautum fuit. Præter quas erat ^f prærogatiua iuniorum & ſeniorum, quibus Veturiæ & Galeriarum nomen. Namque ex iſtis centuriis, factò iterum delectu ex iunioribus & ſenioribus, præſtantiores ætate & dignitate, in proprias centurias ſeligebant: quarum in ferendis ſuffragiis erat prærogatiua, & primus honor. Hoc tamen dicere auſim, actores ^g Atellanarum hoc priuilegio datos, ne tribu in qua aſcripti erant, à cenſoribus amouerentur: ſicut ^h Auguſtus hiſtriones immunes verberum fecit, & ne flagellis cæderentur, edicto inhibuit. Quodque ex quinque & triginta tribubus in comitiis ſiquando rogarentur, quæ plures in eandem ſententiam irent, cæteris præualuiſſe: eamque tribum, cuius in ferendis ſuffragiis prærogatiuæ fauor inclinauit, & quæ primo ſuffragabatur, cum ipſius autoritatem omnes tribus facile ſequantur, tantam roboris habuiſſe, vt pro quo candidato ſuffragium tulerit, eum aut ipſis comitiis, aut in proximum annum ad honores prouexerit. Illud quoque non eſt ab re dixiſſe, ^k Athenis decem tribus, quarum ſuffragiis, pacis bellicæque temporibus reſpublica ſtetit, à regibus qui imperitarunt, nomina ſumpſiſſe: ſingulaſque tribus in decem genera diſtinctas fuiſſe. Ex quatuor enim tribubus, in quas olim ciuitas diuiſa fuit, [†] Clithenes decem effecit. Namque à Cecrope, qui primus regnauit, tribus Cecropiſ dictæ, ſicut ^m Aegis altera, tertia Erichthiſ: Pandionis, ⁿ Athamantis, ^o Antiochiſ, ^p Leontis, (ex qua [†] Themistoocles fuit) ^q Oenis, Eantis, ^s Hippocoontis: quibus per ſubſequentes reges duæ additæ, ^t Antigonis & Demetrius, ab Antigono & Demetrio: qui ex ſuis nominibus, decem vteribus illas adiecerunt. Hanc Eantidem ferunt, quum fortiter contra Mardonium & Perſas pugnaſſet, illoſque turpi fugaret fuga, ab Athenienſibus hoc proprium tuiſſe, vt ſoli illius tribules Spargiticis nymphis ſacrum victoriæ faciant quotannis impenſa publica.

ANNO TATIONES.

^f Prærogatiua iuniorum & ſeniorum.] Liuius 3. Decad. lib. 6. Fuluius, inquit, Romæ comitiarum cauſa accerſitus, cum comitia conſulibus rogandis haberet, prærogatiua centuria iuniorum deſignauit. T. Manlium Torquatum, & T. Octacium. Et paulo poſt, loquens de eadem habet, Tum centuria & autoritate mora viri, & admirantium circa fremitu, petit à conſule, vt centuriam ſeniorum citaret: velle ſeſe cum maioribus natu colloqui, & ex autoritate eorum conſules dicere, citatis centuriæ ſenioribus. Et infra, ita de tribus conſultatione data, ſenioribus dimiſſis, iuniorum ſuffragium inuit. M. Claudium Marcellum fulgentem tum Sicilia domita, & M. Valerium abſentes conſules dixerunt: autoritatem prærogatiuæ, omnes centuriæ ſecutæ ſunt. Eiufdemque Decad. lib. 7. non multo poſt initium. Ipſe comitia in quam diem primum potuit, edixit: quæ certamine inter Tribunos plebis dictatoremque iniecto, perfici non poterant. Galeria iuniorum, quæ forte prærogatiua erat, Q. Fuluium & Q. Fabium conſules dixerat, eodemque iure vocatæ reliquæ, &c. Quibus adde Aſconium ad 2. Ciceronis in Verrem.
^g Actores Atellanorum.] Liuius Decad. 1. lib. 7. & Valerius Maximus lib. 2. c. 1.
^h Sicut Auguſtus.] Suetonius in cod. c. 45.
ⁱ Quodque ex quinque.] Ex Aſconio enarrantem eum locum Ciceronis ſecunda actione in Verrem, Dedit enim prærogatiuam ſuæ voluntatis eiufmodi. Superioribus autem Romæ tribubus adde quoque Sappiniam fuiſſe, teſte Liuius lib. 1.

Decad. 4. initio.
^k Athenis decem tribus.] De quibus latè Pauſanias lib. 1. & Pollux lib. 8. Onomasticôn, vbi de Trittyarchis, Plutarchus in Solone.
[†] Ex quatuor enim.] Strabo li. 8. ait Iouè Athenienſium multitudinem in quatuor tribus diuiſiſſe.
[†] Clithenes.] Herodorus lib. 5. Clithenes, inquit, cum vinceretur, populum amplectendo ex quatuor tribubus mox decem eſſent: cognominibus Iouis filiorum, Peleontis, Aegicoris, Arcadei, & Hopleſis, in alia commutatis, quæ ipſe inuenit. Adde Ariſtotelem Politicorum lib. 3. c. 3.
^m Aegis.] Scribendum fuit Aegis, ab Aegeo, ſecundum Pauſaniam d. lib. 1. vbi & ſequentium hic tribuum meminit.
ⁿ Athamantis.] Siue Acamantis ex Plutarcho in Pericle, Diogene Laërtio in Zenone Citrico, & Pauſania d. lib. 1. Siue etiam Acantis, ex eodem Plutarcho in Ariſtide, niſi hæc alia ſit.
^o Antiochiſ.] Plutarchus in Ariſtide, eum ex hac tribu fuiſſe dicit, & idem Pauſanias.
^p Leontis.] Plutarchus & Pauſanias prædictis locis, & ante eos Herodorus lib. 5.
^q Ex qua Themistoocles.] Plutarchus in eodem & in Ariſtide.
^r Oenis.] Plutarchus in Cimone, eundem ex hac tribu dixit.
^s Hippocoontis.] Stephanus de vrribus, vbi de Pæto: ſed Pauſanias dicto lib. 1. hanc Hippochoontis appellat.
^t Antigonus.] Plutarchus in Demetrio.

Veturia.
Galeria.Atellanarum actorum priuilegium.
Hiſtrionum priuilegium.

Tribus decem Athenienſium.

Eantidis tribus prærogatiuam.

Post quas fuere ^v Alopecia, Athenonea, ^x Pæanica, ^y Decelensis, ^z Specia, Acharnas, ^a Agraleuta, ^b Alimufos (ex qua Thucydides) & ^c Lacyas (vnde Milciades) mox illis prioribus adiectæ, ex quibus iudices qui iura darent in foro, deligebantur. Eratque constitutum, ut nisi Cypriorum princeps, tribus Atheniensium nemo forte educeret. ^d Thuriorum quoque vrbs in decem pariter tribus diuisa fuit, quas ex gentibus quæ in ciuitatem alcitræ fuerant, denominarunt. Siquidem ex Arcadibus, tres Arcadicæ: reliquæ vero, Bœotia, Amphictyonida, Dorida, Lyda, Athenaida, Euboida, & Ne-syotis, nomina tulere. Ferturq; ^e idem Clithenes tribus Doriensium, ne forent eadem Sicyoniis, quæ Argiis, diuersis nominibus notauisse. Nam præter tribum suam, cui Archæ nomen erat, reliquas ludibrio habitas, ex brutis appellauit. Quippe Hyatas, id est suales, aliquibus Oneatas, hoc est asinales, reliquis Chœreatas, hoc est porcales, nomina indidit: quibus mox aliud dixere nomen, hoc est, Hyleas, Pamphilos, Diamantes, & Egyleas. ^f Helei vero, cum XII. tribus forent, postea bello Arcadico parte agri amissa, in octo relapsi sunt: rursus restituto agro, eo venere, ut X. fierent. Traditum quoque est, Corinthios, postquam in vnam ciuitatem asciti fuere, in octo tribus distinctos fuisse, quarum nomina ^g prodita non sunt. Et Pyrenses, inita cum Attalo societate, de noua tribu ^h mtalida X. veteribus adiicienda conuenisse, quod postea subsequutum est. ⁱ Spartæ vero Aegida & ^k Pitana præcipuæ tribus fuere, ex qua Menelaus oriundus fuit. Sicut ^l apud Boios tribus Sappinia. ^m Persæ autem vrbes in quatuor sæpe curias diuisere: Vnam pueri tenebant, & qui erant ætate imbelli, ad primam vsque lanuginem: Alteram adolentes primo flore ætatis, quibus ad militare munus satis erat virium & roboris: Tertiam ætate matura viri: Quartam senio affecti, qui nullo impliciti negotio, militiæ muneribus vacabant, vitamque ocio exigebant. ⁿ Hiberos quoque apud Albanos in quatuor genera diuisos comperimus: vnum ex optimatibus, ex quibus deliguntur reges, secundum ex sacerdotibus, tertium ex agricolis & militibus, quartum ex plebeiis & popularibus. De ^o Megaresibus verò traditum est, olim in quinque tribus omnem regionem diuisisse, ut distinctio ordinis fieret: ex quibus alij Heraci, nonnulli Piraci, alij Megareses, plerique Traspo-dicel, vltimi Cynosurci dicti. ^p Indi autem non per ætates & tempora, sicut Persæ,

ANNO TATIONES.

v Alopecia.] Idem in Themistocle & in Pericle.
x Pæanica.] Herodotus lib. 1.
y Decelensis.] Idem lib. 9. declarat vnde ea dicta sit. Strabo autem lib. 9. scribit Deceleam fuisse ex XII. ciuitatibus, quas Cecrops Atheniensium rex habitandas digessit, Theseusque postea in vnam Athenarum ciuitatem congregasse dicitur.
z Specia.] Sphæricia legendum ex Plutarcho in Demetrio.
a Agraleuta.] Plutarchus in Themistocle.
b Alimufos, ex qua Thucydides.] Idem Plutarchus in Cimonem: qui tamē in Pericle dicit ipsum Thucydidem fuisse ex Tribu Alopecia.
c Lacyas, vnde Milciades.] Idem in Cimone. Supradictis autem adde & alias Atheniensium tribus, scilicet, Butadem ex Plutarcho in vitis decem oratorum, vbi de Lycurgo, Nauaciam ex Polluce lib. 9. vbi de Demarchis. Adde & tribum *Αλοπεών*, à Diomo, Colytti filio, ex Helichio, & Praniensem, & alias quatuor ex Plutarcho in Solone. Strabo, verò lib. 9. tradit Athenis fuisse centum & septuaginta tribus; sed & nonnullos addere quatuor Pausanias lib. 1. scribit.
d Thuriorum.] Ex Diodoro Siculo lib. 12.
e Idem Clithenes.] Herodotus lib. 5.

f Helei] Elei scribendum & hic & alibi fuit, ex Pausania lib. 5.
g Nomina prodita non sunt.] Imò vnam Petram nominat Herodotus lib. 5. in oratione Sofficlis Corinthij.
h Attalida.] Lilius Decadis 4. lib. 1. Honores regi primùm Attalo immodici, deinde & Rhodiis habiti, tum primùm mentio illata de tribu, quam Attalida appellarent, ad decem veteres tribus addenda. Nescio autem vnde hic accepit quod de Pyrensisibus prodidit.
i Spartæ verò Aegida.] Herodotus libro 4. ab Aegeio vocantur Aegidæ, in Sparta ingens tribus.
k Pitana.] Herodotus libro 3. dicit ex ea tribu fuisse Archuam.
l Apud Boios tribus Sappinia.] Plinius autem lib. 3. cap. 15. ad finem. scribit coruam fuisse CXII. Tribus, idque ex Cætonis autoritate. Sed & apud Samias fuisse tribum Aescreonam, habet Herodotus lib. 3. ad fin.
m Persæ.] Xenophon Cyripedia lib. 1.
n Hiberos.] Sine aspiratione Iberos scribendum est ex Strabone lib. 11.
o De Megaresibus.] Plutarchus Proble. 130
p Indi.] Strabo lib. 15. & Diodorus Siculus lib. 3. cap. 10.

IN GENIAL. DIERV M LIB. I. CAP. XVII. & XVIII. 69
sed per munera & artes singulos populos in septem tribus partiti fuere: in Philosophos, agricolas, pastores, artifices, milites, ephoros & consiliarios: qui licet essent pauci, & seuerissimis moribus astricti, tamen examulsum facta regum pensitabant, & certa lege examinabant.

ANNO TATIONES.

cap. 10. paulo ante fin. Artianus Nico mediensis de rebus gestis Alexandri libro 8. Superioribus adde Aegyptios in septē omnino genera diuisos fuisse, ex Herodoto lib. 2. scilicet, sacerdotes, pugnatores, bubulcos, subulcos, infitores, interpretes, gubernatores nauales. Quamquam Diodorus lib. 2. c. 3. scri-

bit eorum politiam in tria hominum genera institutam, Agricolarum, pastorum, opificum. Idemq; lib. 1. c. 2. haud multum à fine, tradit Athenienses ab ipsis Aegyptiis illud desumpsisse, ut tripartitā suam politiam facerent: & primum gradum fuisse nobilitiū, secundum militum, tertium plebis & opificum,

Historia de Scipione Asiatico, & morte Aemiliani Scipionis, qua incerto autore fuit. Cap. XVIIII.

Cipio cognomento ^a Asiaticus, superioris Africani frater, post superatum Antiochum, & Asiam bello victam, peculatus crimine accusatus à tribunis plebis quandoque fuit: cumque in carcerem duceretur, Tiberius Gracchus tribunus plebis (qui antea, quod de republica cum Africano dissentiret, infensus Corneliorum genti fuerat) intercessit, eumque ne in carcerem mitteretur, inhibuit: ^b cuius rei beneficio, amicitia inter eos conciliata & affinitas fuit. Siquidem solemnī die quum Ioui epulum in Capitolio libaretur, Corneliam filiam matram vito ei desponsatam dedit: quam ille ^c tam cupide dilexit, ut duobus anguibus deprehensis in cubiculo, quum haruspices respondissent, mare angue dimisso fore ut Cornelia mortem obiret: foemina autem, se occasurum: maluerit Titus Sempronius marem potius extinguere, quam illa morte obita superesse. Ex hac Cornelia Sempronius duodecim filios iustulit: qui omnes mortē obire immaturam. Ipseque haud multo post, duobus consularibus & triumphis pariter clarus, ac censura honore insignis, moritur, superstitibus Tiberio & Caio Gracchis, summis oratoribus, præcellenti ingenio, & suorum temporum eloquentissimis: ac Sempronia filia: quos ex Cornelia genuerat. Sed Tiberius cum legem agrariam turbulētissimam, inuisam patribus, contra senatus decreta tulisset, nouaque alias haud minus perniciosas ferre contenderet, duce Scipione Nasica, concursu hominum interficitur. Caius vero Gracchus tribunus plebis, dum improbis cōcionibus rempublicam vexat, actaque sua tueri vult, neque abrogari patitur, duce Opimio consule, ferui manu cæsus occubuit. ^d Sempronia autem Scipionis Aemiliani (cuius summa dignitas, magnaque res gestæ fuere, qui ob Carthaginem & Numantiam funditus euerfas, minor Africanus, & Numantinus cognominatus est) coniugium sortita fuit: cum qua non modica similitudine & penè dissidio, quod eam ob morum prauitatem exosam haberet, aliquandiu viuit: venitque in suspicionem, ipsius necis, quæ fuit autore incerto, non minimam causam præbuisse. Quamquam ^e de Caio Graccho, & Fulvio Flacco eius familiari, pariter ambigi dubitarique videamus. ^f Hic enim Scipio, licet maximus Imperator, tanta fuisse traditur ab inuentia, ut annis quatuor & quinquaginta, quibus in humanis egit, nihil dicatur emisse, nihil vendidisse, nihil edificasse: atque in tanta rerum affluentia & opibus, quibus Carthaginem & Nu-

ANNO TATIONES IN CAP. XVIII.

^a Asiaticus.] Plutarchus in Scipione. Valerius Maximus lib. 4. c. 1. lib. 5. c. 3. & lib. 8. c. 1. A. Gellius lib. 7. c. 19.
^b Cuius rei beneficio.] Valerius lib. 4. c. 2.
^c Tam cupide dilexit.] Cicero de diuinatione lib. 1. & 2. Idem Valerius lib. 4. cap. 6. Plutarchus in Gracchis, post princ.

^d Sempronia autem.] Ex Valerio lib. 8. cap. 16. Appiano li. 1. Bellorum ciuiliū. & Floro epitome Lii lib. 59. & Orofio lib. 5. c. 8.
^e Quamquam de Caio Graccho.] Plutarchus vbi supra.
^f Hic enim Scipio.] Plutar. in eiusdem vita & Apophthegmatis.

g Haud

Scipio Asiaticus peculatus accusatus.

Aior er- ga vxorē.

Tiberij Gracchi mors. Sempronia cum Scip. Aemyl. con iugium.

Scipionis Aemyl. abstinentia & frugalitas.

Catonis de
Scipione
elogium.

mantiam deleuit funditus, ⁵ haud plus tribus & triginta argenti libris, auri vero duabus, reliquisse. ^h Qui tribunus adhuc militum, dum stipendia faceret, magnum, Catonis futuræ magnitudinis testimonium tulit. Siquidem interrogatus, qualis inter primores iuuenum videretur Scipio: hunc solum sapere, cæteros vero velut umbras ferri respondit. Quod compar fuit cum Antigoni dicto de Pyrrho: quem magnum futurum virum, si senesceret: & Scipionis de Mario, quem proximum post se imperatorem, professi fuerunt. ⁱ Is quoque cum ab Appio Claudio competitore in censura conuiciis iactaretur, quod ciuium nomina ignoraret: curæ sibi fuisse potius, ne à quoquam ignoraretur, quam multos nouisse respondit. Illud plane constitit, post Aemyliani necem, homines de Semproniana vxore, quoquo modo merita, nec minus de Cornelia focru, tanquam eum veneno interceperint, propalam loqui solitauisse: idque non incertis autoribus probari. Hæc nos de Gracchis, propter harum rerum studiosos, quo facilius innotescerent, non omittendâ putauimus.

Scipionis
apophthegma.

ANNO TATIONES.

g Haud plus tribus & triginta.] Plinius lib. 33. c. n. de XXXII. libris argenti duntaxat loquitur, & Plinius iunior, si is est, de viris illustribus, c. 58. de totidem libris argenti, & præterea duabus & semilibra auri.

h Qui tribunus.] Plutarchus in iisdem Apoph. & in Politicis. & Florus dict. Epitome 59.

i Is quoque cum ab Appio.] Plutarchus in Apophthegmatis ipsius.

Quanta & quam varia Iurisperitorum opinio fuerit de supellectili, & qua supellectilis nomine comprehendantur. Cap. XIX.

Supellex.

Vid fit ^a supellex, quidve supellectilis nomine comprehendatur, varie inter Iurisperitos dissensum est, pugnantiaque studia inter eos, opinionionesque fuere, aliis alias res supellectilis appellatione designantibus: omnes autem ita definire, vt domesticum patrisfamilias instrumentum rerum ad quotidianum usum paratarum, supellectilem esse dicant. Quæ autem res huiuscemodi sint quotidiani usus, quas in supellectili adnumerari conueniat, sententiæ variarunt, magnaque inter eruditos, & perpetua dissensio fuit. ^b Pomponius vir, vt in illa quisquis ætate, consultissimus, domesticum patrisfamilias instrumentum, quod neque auro, argentoque factum, aut vesti annumeretur, supellectilem definiuit. ^c Florentinus inter Iurisperitos autoritate non minori, præter hæc, animalia excepit: itaque equi, boues, gallinæ, anseres, & cætera hoc genus, quæ pecorum numero habentur, quamuis in quotidiano usu forent, in supellectili non haberi censuit. ^d Paulus autem iuris æquè peritissimus, vasa ænea vulgaria, quæ proprio sunt loco sita, capsasque vel armaria, quibus vestes librivæ continentur, & si quotidiani usus causa parata, in supellectili adnumerari negauit. ^e Alphenus qui Seruij Sulpitij discipulus fuit, illa quæ ad artificij aliquod genus seorsum pertinerent, & nomen sui generis separatim haberent, in supellectili non haberi dixit: itaque pugillares & codices, tum fabrilis arma & militaria iuxta Alpheni sententiam, in supellectili non sunt. ^f Tubero negauit ea quæ in penu forent præterea argentum, vestem, mundum muliebrem, & alia ornamenta, instrumentum agri vel domus, supellectilis appella-

ANNO TATIONES IN CAP. XIX.

^a Vid fit supellex.] Loca Iurisperitorum hic nominatorum non eò minus adiecimus, quod designata fuerint primùm in margine huius capituli à Ioanne Ferrerio Pedemontano viro & probo & docto: cui multum debet res literaria eo nomine, quod non hunc librum tantum, sed & alios multos, & eos quidem optimos, multis ac variis mendis deturrit: atque etiam locupletissi-

mam omnium scriptorum Bibliothecam parturit, quam pariet propediem.

^b Pomponius.] l. 1. ff. de supel. leg.

^c Florentinus.] l. 2. eod.

^d Paulus.] l. 3. eod.

^e Alphenus qui Seruij.] l. 2. §. ab hoc. ff. de origine iuris. loquitur de supellectili. l. 6. ff. de sup. leg.

^f Tubero.] l. 7. §. 1. eod.

tione contineri: reliqua vero quæ in quotidiano essent usu, in supellectili adnumerauit. ⁵ Papinianus autem Scæuolæ discipulus, cui in aduocatione fisci successit, magnæ apud Seuerum auctoritatis, mensas argenteas vel eburneas, argenteosque lectos, & argentea candelabra, legata supellectile deberi dixit: argentum tamen escæle vel pororium, in supellectili esse. ⁶ Modestinus negauit: fuitque sententia ¹ Labeonis, quæ deliciarum magis, quam usus causa parantur, quæque in eximio cultu forent, inter supellectilia non censerent. Myrrhea verò que veltendi causa parata sunt, licet in deliciis forent, in supellectili tamen adnumerari. Sed in hac quæstiuncula, quia vulgaris ferè & protrita est, nimium immorari, nullum operæ precium fuerit. Illud certè dixisse haud piget, in supellectili contineri mensas, trapezophoras, delphica, subsellia, scamna, lectos etiam excultos gemmis & auro, culcitra, stragula, & toralla, quibus lecti toriue insternuntur, non autem vehicula: nam illa instrumenti viatorij esse. ² Florianus ait. Præterea pelues, quamuis argenteas, candelabra, & craterem etiam argenteum, myrrhina, crystallina aut vitrea escaria, vel potoria, lucernam quoque & trullam. Adde vasa ænea vulgaria, quæ proprio non essent loco affixa, & si quid paratum foret quotidiani usus causa, præter illa quæ modò excepta fuere. Ex quibus datur intelligi id, de quo dissensio erat, quid verbo supellectilis dici comprehendique oporteat. Sed quia de escario argento & Delphicis mentio est, non omittendum, literis proditum esse, ¹ Delphica dici vasa, quorum nulla mutata forma, variis & multiplex usus foret: namque ita erant fabricata, vt duplici facie diuersis usibus inseruirent: siquidem Delphi vasa elaboratæ artis habuere, ita vt poculorum vicem præstarent, & clypeorum loco vsui essent. ^m Trapezophoras verò mensas fuisse ornatu magno, quæ effictis imaginibus sustinebantur, quales hodie in vetustis marmoribus sæpe visuntur: quippe mensarum species apud veteres multifarias legimus, scilicet ⁿ trapezas, quas magidas Græci vocant, & ^o tripodes, & ^p micotrapezas, in quibus modica parabatur cœna, & ^q epidorpias, ^r vrnarium & ^s cylibantum, &

Delphica
vasa.

Trapezophora.

Micotrapeza.

ANNO TATIONES.

g Papinianus.] l. legata. eod.

h Modestinus.] l. cum quidam. eod.

i Labeonis.] l. 10. & 11. eod.

k Florianus.] Quæ huic coniuenter tribuit Alexander, Pauli fuere, ex l. 5. eod. cuius in Epigraphæ habuit foras Flor. pro Florentino, vbi Florianum explicuit: sed neque huius inter iuris autores nomen lectum est, neque illius d. l. 5. dicitur fuisse in libris Thufcis, quorum receptissima autoritas est pro fidissimo testimonio.

l Delphica dici vasa.] Apud Paulum 3. ff. de supel. leg. Sic legendum fuit, mensa, trapezophora, Delphica; & ita hoc vltimum scriptum est nomen in libris Thufcis: vnde mensas Delphicas intelligo dici à Paulo nomine supellectilis contineri. Erant autem Delphica mensa, quas Seruius gentilis meus Tripodas mensas appellat ita dicta, quod in templo Apollinis Delphici eis superposita Phabades vaticinarentur. Sic ille ad 3. Aeneid. ibi,

Qui tripodas, Clarj lauros, qui sidera sentis,

Ad hæc Valerius Maximus lib. 4. tit. 1. & Plinius lib. 34. c. 3. nonnulla pertinentia scribunt, de quibus latius in nostris Σωτράμαρις ad d. l. 3. de sup. leg. m Trapezophoras.] Cicero ad Familiares lib. 7. epist. 24. Trapezophorum, inquit, si te delectat, habebis. Pollux li. 10. c. 16. hunc in sensum ait, Licet mensam in qua pocula reponuntur tetrapū dicere, aut etiā monopū, vel h quis ambitiose ne nouis

quidem abstineat, trapezophorum, velut qui mensam gesser. De quo amplius videris apud Catellianum Cotam & Alciatum: sed & apud Rhodiginum lib. 7. cap. 12.

n Trapezas, quas Græci magidas.] Ita Sophocles dixit, & videtur est Iulij Pollucis li. 8. c. 10. & lib. 10. d. c. 16. eod. vocabulo usus est Plinius lib. 33. c. 11. & Paulus I. seruis cuiusdam. ff. de condit. indeb.

o Tripodes.] Ita dicebantur quibus mensa superponebantur: sed & tripodem mensam quandam esse innuit Athenæus lib. 2. c. 7. & Pollux lib. 6. scribit fuisse quasdam mensas primas, secundas & tertias, & tripodes quibus subiacebant.

p Micotrapezas.] Legendum fuit Micotrapezas ex Antiphane, illos ita vocat qui in deliciarum veluti pelagus sese demerserunt, apud Athenæum. q Epidorpias.] Hæc mensa erant omnium potestremæ, quibus bestia inferebantur, vt etiam Cælius Rhodiginus annotauit lib. 8. c. 15.

r Vrnarium.] Mensa erat quadrata, vasis modò destinata, ita dicta quod vinas cum aqua positas ibi in culina habebant. Varro in Τραφη Μενιππε, apud Nonium Marcellum in generibus vasorum inquit: Sed quæ necessitas te inuet aqua effundere domi tuæ, si vasa habes pertusa, plumbum non habent: ad quam rem nobis est confluuium: ad quam rem vrnarium?

s Cylibantum.] Id apud Romanos erat mensa vinaria

alia mensarum genera, si cui illa prosequi libeat. Inter escarium verò argentum etiam aquarum manaria, id est, vasa abluendis manibus accommoda, quae Latini gutturnia, vocant, Pomponius in auro & argento legato contineri putavit.

ANNOTATIONES.

vinaria totunda, à poculis quae Κόλιναι Graeci vocant: ex Varone de lingua Latina lib. 4. Pomponius.] l. in argento. §. vlt. ff. de auro & arg. leg. de Cylica Festus lib. 3.

In qua aetate milites apud Romanos legi consueverunt, & qua fuerit disciplina militaris, quòdve iusturandum. Cap. X X.

Tyronum et ff.

VI de militari disciplina libro posteris reliquere, eos haud ferè quinquam a minore septem & decem annis, aut sex & quadraginta maiorem, militiae & tyrociniò adscribi voluisse constat, idque à Seruio Tullio vetere censione cautum fuisse primum, quod a quo subsequente à Caio Graccho lege sacrata sancitum fuit. Causa autem hæc est, quod citra eam aetatem aut supra, velut immaturos, aut præduros & effictos, militiae rudimentis minime idoneos putarunt. Ideo vetus constitutum erat, iuvenes nisi post pubertatem, & primo flore aetatis, dum per aetatem laborem militarem ferre possent, florentes viribus, & eos ex urbana, sapius agresti iuuentute rusticis operibus duratos, militari sacramento & muneri adigere, singulosque militiae per numerum in iuniorum tabulis adscribere, qui Catalogi dicti: illosque ex corporis habitudine, si apti militiae, si lato pectore, si ceruice erecta, si fortis & strenuus: quae species, qualisque vigor, & quod robur virium foret, internoscere, ut illorum forti fidelique opera, respublica uti possit Nam nimis pinguem, deformem aut mancum, desidem aut vecordem, tanquam minus vtilis, militiae non adscribebant: quippe Cato Censorius pinguem militem, velut reipublicae incommodum, iure incessit: cuius inter guttur & inguen, cuncta sub ventris dominio forent. In qua semel adscriptus, nisi propter de-

Catalogi. Habitus corporis in militiam adscribendorum.

ANNOTATIONES IN CAP. XX.

a. Minorem decem & septem.] Liuius Decad. 3. lib. 2. Dictator, inquit, ex auctoritate patrum dictus M. Iunius, & T. Sempronius magister equitum, delectu edicto, iuniores ab annis XVII. & quosdam prætextatos scribunt & deinde lib. 5. post initium: Tribuni plebis si iis videretur ad populum ferret, uti qui minores septem & decem annis sacramento dixissent, iis proinde stipendia præcederent, ac si septem & viginti annorum aut maiores, milites facti essent. Hæc ibi. Tamen aliquando post Cannensem cladem, ij qui sexdecim annos nati fuerant, nec militauerant, omnes ætatis facti fuerunt, ut idem Liuius tradit eiusdem Decad. lib. 7. quod pugnare cum eo videntur, quod dicto lib. 2. à nobis prolaturum dixerat. b. Aut sex & quadraginta maiorem.] Liuius Decad. 5. lib. 3. Censores ut eam rem adiuerent, ita in concione edixerunt, legem censui censendo dicturos esse, ut præter commune omnium ciuium iusturandum hæc adiuerent: Tu minor annis sex & quadraginta es, &c. Polybius lib. 6. tradit pedites qui sextum & quadragimum annum attigerant, nisi in necessitate reipublicae, stipendia facere non cogi: nec equites qui decem stipendia fecissent. Vix tamè intelligo quod Seruius ad illud 2. Aeneid. Fas mihi Graiorum sacra r. sola re iura. scribit, quod qui habent plenam militiam quinque & viginti annis tenentur. Et rursum lib. 7. ibi, ipse vocat pugnas:--

Tradit completa stipendia & militiae tempora viginti quinque annis. c. A Caio Graccho.] Plutarch. in illius vita. d. Primo flore aetatis.] Sic Virgilius 7. Aeneid. -- Et primo flore iuuentus. & ibi Seruius. e. Sapius agresti.] Ab opere rustico ad militiam transitum suadet Vegetius lib. 1. c. 3. Eoque Liuius ait Decad. 3. lib. 5. Ex S. C. creati Triumuii bini cõquisitionem ingenuorum per agros habuerunt. Fortissimi enim viri, & milites strenuissimi ex agricolis gignuntur, minimèque malè cogitantes, ut ait Plinius lib. 18. cap. 5. f. Qui Catalogi dicti.] Idem Cælius Rhodig. lib. 21. c. 32. se à Græcis obseruasse dicit. Varro autem in descriptione graduum aetatis humanæ in annos X V. horum qui sunt in tertio, qui ad X V. annos perueniunt, ex catalogo, ait, esse dicuntur: sicut ultra catalogum, qui iam militiae apti non sunt. g. Ex corporis habitudine.] Qualisve Tyrones deligendi iint, docet Vegetius rei militaris lib. 1. c. 5. & 6. & lib. 2. c. 19. Vbi inter cetera comperies in his requiri magnitudinem corporis, quamquam ego magis animi exigentem. Tu videris Beroaldum ad Suetoni. Neron. c. 19. h. Si lato pectore.] Ex Vegetio lib. 1. c. 6. i. Nimis pinguem.] Gellius lib. 7. c. 22. eodemque vlt. k. Cato Censorius.] Gellius vbi supra. l. In qua semel adscriptus.] Liuius Decad. 1. lib. 7.

merita exautoratus foret, ipso nolente, deleri nequibat. In quo id sedulo cauebatur, ut primum militiae vinculum putarent, m. sacramento religionem: secundum, n. singulorum amorem, velut inexplicabilem nexum, cum his qui vna mererent: tertium, o. deferendi nefas. Quibus ad militiam admissis primo anno custos, sub quo disciplinam ediscerent, & magister sub cuius imperio tyronculi acuerentur, publice dabatur, ne expertes operum militarium, arma tractarent. Diuus vero Iulius equites Romanos, aut senatores armorum peritos, sub quibus militiae nescij erudirentur, magistros dedit: quorum præceptis imbuti, perstando & peruigilando, militare rudimentum deponerent, legesque pugnandi, & prælij normam ac dictata internoscere. Primusque Publius Rutilius consul, collega Cnei Manlij, è ludo Cornelij Scauri doctoribus accersitis, plagas vitandi & inferendi militibus præcepta dedit. Inde ne temere & sine arte pugnarent, utque tyrones sub disciplina essent, & militaribus imbuerentur præceptis, tribunis datum negotium fuit. Quos optimis disciplinis institutos, tandem militiae adscribebant. Apud Persas verò magistri rei militaris, grandiori aetate fuere, nec citra annum quinquagesimum, sub quibus parata instructaque acie, parè primùm & modicè, mox exactissima cura militiam ediscabant: apud quos iuuentus à vigesimo ad 50. annum militare cogitur: ultra vero arma tractare vetitum. Siquidem lex militaris etiam Romanis à quinquagesimo anno militem non tangebatur. Apud alios inoleuit mos, ut post annum quadragimum

Militia vincula.

Tyronculorum custos & magister.

P. Rutilij præcepta pugnandi. Tribunorum munus. Magistrum militiae apud Persas grandaui. Aetas tyronum & rudiariorum apud alios.

ANNOTATIONES.

li. 7. ad fi. Lex quoque sacrata militaris lata est, ne cuius militis scripti nomè, nisi ipso volente, deleretur. m. Sacramenti religionem.] Milites enim lecti vbi nomen dedissent, singuli iurabant, pro Rep. se esse facturos: neque, nisi completis stipendiis discessuros, ut Seruius refert initio 8. Aeneid. n. Singulorum amorem] Aliàs non satis fidus erat exercitui inter se incognitorum ex multis generibus hominum, ut est apud Liu. Decad. 4. lib. 5. o. Deferendi nefas.] Nam qui in pace deseruit: eques gradu pellendus est, pedes militiam mutat. in bello idem admissum capite puniendum est. l. non omnes. §. qui in pace. ff. de re milita. Sed & tu vide eandem legem in princ. & in §. qui desertioni. & §. defertor. & §. qui in desertione: & l. desertorem. in princ. & §. si plures, eod. tit. & alibi saepe, eod. tit. p. Primo anno custos.] Ex Virg. lib. 5. Aeneid. At pater Aeneas nondum certamine misso, Custodem ad sese, comitemque impubis Iuli Aepitydem vocat. -- Et ibi Seruius interpres, qui & in id citat illud eiusdem lib. 8. de Pallante loquentis, -- sub te tolerare magistro Militiam, & graue Martis opus, tua cernere facta Assuescat: primis & te miretur ab annis. Sed & idem Seruius in illud lib. 7. Aeneid. Ante urbem pueri & primo flore iuuentus Exercentur equis, domitantque in puluere currus. Bene, inquit, Romanæ militiae morem exprimit: nam post pubertatem armis exercebantur, & 16. anno militabant, quo etiam solo sub custodibus agebant. Alexander autem Seuerus apud Herodianum lib. 6. ad fin. Maximinū tyronibus præfecit, ut eos ad militiae munera exercebat, & ad bellandum idoneos redderet. Quod ipsum retulit Iul. Capitol. in vita ipsius Maximini: vbi epistolâ eiusdem Alexandri in eam rem adscripsit, Veteres milites tibi Maximine, mi charissime, atque amantissime id-

circo non credidi, quòd veritus sum ne vitia eorum sub aliis inolescentia, emendare non posses. Habes tyrones ad tuos mores, ad tuam virtutem, ad tuum laborem, eos fac militiae addiscere. q. Diuus verò Iulius.] Sueton. in vita illius c. 26. r. P. Rutilius consul.] Valer. Max. lib. 2. c. 1. s. Apud Persas.] Strabo lib. 15. ad fin. Xenophon Pediae Cyri lib. 1. t. Siquidem lex militaris.] Seneca lib. 2. de Breuitate vitæ, Lex, inquit, à quinquagesimo anno militem non cogit. ex quo legendum hic puto, cogebatur, non tangebatur. Liuius 4. Dec. lib. 10. Imperatū à Senatu Q. Petilio Prætori, ut omnes minores quinquaginta annis sacramento legeretur. Et 5. Dec. lib. 2. Illud præcipuū datū forti Macedonicæ, ut centuriones militesque veteres scriberet, quos vellent Consul, vsque ad quinquaginta annos. Et paulò post, P. Licinius Cõsul S. C. recitari iussit, primùm quòd bellum Senatus Perseo iussisset: deinde quòd veteres centuriones quâ plurimùm ad id bellum scribi censuisset: nec vlli, qui non maior annis quinquaginta esset, vacatione militiae esse. Cornelius autè Nepos, aut quisquis, qui vitâ Pomponij Attici elegantissimè scripsit, de ipso loquens, Incidit, inquit, Cæsarianum ciuile bellū, cum haberet annos circiter sexaginta. Vfus est aetatis vacatione, neque se quoquam mouit ex Vrbe. Quæ loca videntur pugnare inuicè, atque etiam cum eo quod dictum est in princ. huius cap. 2. de 46. annis. Sed hos 46. annos fuisse tempus ordinarium vacationis militiae, nisi si qua vrgēs necessitas cogeret maiores deligi, ut in locis Liuii supra proximè citatis: at neque tunc maiores annis quinquaginta cogebantur. Quod autem Cornelius Nepos loquitur de sexaginta annis, non eò pertinet ut vacatio non nisi huic aetati daretur: sed haud dubiè eam ipsam aetatem vacationem præbere. v. Apud alios.] Scilicet Lacedæmonios ex Plutarcho in vita Agefilai.

Calasiries.

Senes in
militiam
adscripti.Romani
externum
militem in
castris non
admitte-
bant.Alia atque
alia vestes
habitusque
in militia
proficiscen-
tium.

militiæ tyrocinio neminem adscriberent: post quinquagesimum vero militare desinerent, hisque velut perfunctis militia, missio daretur. Quod Scytharum legibus cauebatur, ne hominem sexagenarium militiae admitterent. Aegyptiis in more fuit, vt Calasiries, qui præcipui habentur milites, à nullo doctore, sed à patre solum militiae præceptis erudirentur. Phocion vero, vt Athenienses nimis bellicosos à belli furore delectu acerbo cohiberet, quod libentes & cupidi appetebant, lecta iuuentute, etiam octogenarios, emeritis stipendiis, coegit dare nomina. Camillus contra Latinos & Volscos magna mole dimicaturus, seniores quibus aliquid virium superesset, in sua verba iuratos centuriavit. Romani quoque bello Hetrusco, & sæpe aliàs, seniorum cohortes, post emerita stipendia, quin etiam libertinorum ad militiam exciuerunt. Et Marius magnæ partis milites seniores, qui multa stipendia meruissent, & capite censos, sacramento asciiuit. Quod Alexander Macedo fecisse dicitur, vt ducturus contra Darium, veteranos peritos belli, militiae adscriberet. Non sic Connon, qui vt exercitum suppleret Atheniensem, pueros immaturos annis, quibus vires non suppetebant, & senes legit. Milites vero in castris, nisi Romanos ciues, vel Latini nominis, leuium tamen armorum auxiliares externos, sacramento Romani adigere solitauerunt. Contra vero Cyri consilium fuit non modò ex ciuibus suppleri milites, sed velut optimos equos è longinquo quæri oportere. Idem apud Alexandrinos vetusto more seruatum est, vt nullos milites nisi peregrinos militiae admittant. Proditumque memoriæ est, in fœdere quod cum Romanis & Antiocho iactum est, cauere, ne milites sub ditione populi Romani conducere, aut voluntarios habere liceret. Inter auxilia tamen minor, in legionibus longè maior numerus adscribi assuevit. Sed tamen legionariorum & arma grauiora, & disciplina fuit seuerior: auxiliariarum vero minor, nec tam exactæ diligentia: quibus in prælium euntibus, præter saga togasque & rectam tunicam, album aut rubrum paludamentum, quo socios ab hostibus internoscerent, publicè dabatur, Aphris vero, Caunis, Numidis, Lacedæmoniis, & Massagetis, in bellum profecturis, ruffatas vel puniceas ferre vestes moris erat: vt eo argumèto vulnera & sanguis effusus non innotescerent.

ANNO TATIONES.

x Quod Scytharum legibus. Superioribus illud adde. Acarnanes, ab Aetolis bello lacesitos à 15. ad 40. annos tempus militiae præscripsisse, vt tradit Lilius 3. Decad. lib. 6.
y Vt Calasiries. Herod. lib. 2. non multò ante finem, & iterum lib. 9.
z Phocion verò. Plutarch. in vita illius, vbi tamen non octogenarios, sed septuagenarios dicit: ipse autem Phocion octogenarius erat.
a Camillus contra Latinos. Plut. in vita illius.
b Romani quoque. Ex Lilio Decad. 1. lib. 10. His nunciis Senatus contremisus iustitium indicit, delectum omnis generis hominum haberi iussit, nec ingenui modò aut iuniores sacramento addicti sunt, sed seniorum etiam cohortes factæ, libertinique succenturiati.
c Quinetiam libertinorum. Quod iam diximus ex Lilio supra: & præterea 3. Decad. lib. 2. Libertini etiam, quibus liberi essent, & aras militaris, in verba iurauerant. Et 5. Decad. lib. 2. Dimissisque, qui parùm idonei essent, supplementum legeret ex libertinis.
d Et Marius. Valer. Max. lib. 2. c. 1. & Plutarch. in vita illius.
e Quod Alexander Macedo. Iustinus lib. 12.
f Milites verò in castris. Legati ad Senatam

aiunt, Milite atque equite scire nisi Romano, Latiniq; nominis, non vti Pop. Romanum: leuium armatorum auxilia, etiam externa vidisse in castris Romanis. Lilius Decad. 3. lib. 2.
g Contra verò Cyri consilium. Xenophon Pædiæ Cyri lib. 2.
h Idem apud Alexandrinos. Strabo lib. 17.
i Proditumque memoriæ est. Alias pacis conditiones Antiocho dictas apud Lilium libro 5. Decad. 4. & eiusdem lib. 7. reperias: sed sequenti lib. 8. sic ex fœdere relatum, Milites mercede conducendi ex iis gentibus, quæ sub ditione Pop. Romani sunt, Antiocho regi ius ne esto: ne voluntarios quidem recipiendi.
k Inter auxilia. Hic vide omnino quæ diximus supra c. 5. in verbo Agema.
l Lacedæmoniis. Vale. Max. lib. 2. c. 1. Aelianus de Varia Historia lib. 6. c. item 6. & Plutarch. in institutis antiquis Lacedæmoniorum.
m Ruffatas. Ruffas nonnulli appellant, & in his Fla. Vopiscus & Trebellius Pollio in vita Claudij secundi. Ruffatum autem quendam militem vocat Iuuenalis Satyra 7.
Parte alia solum Ruffati pone lacerta. Imò verò de agitatore factionis Ruffatæ debet Iuuenalis versus accipi.

n Id

confidentiusque & sine pauore dimicarent: id quod apud Persas in vsu fuit. Nantque Artaxerxes ducturus contra Cyrum, milites rubro sagulo ornauit, Cyrus albo, Agesilaus quoque ita copias instruxit armis, vt omnia area punicea viderentur. Thraces pullas induti tunicas, in acies prodeunt: contra Mybæ & Aethiopes candido amictu, Samnites discolori veste præliantur, nonnunquam candida, Boij & Insulares auratis sagulis, Galli virgatis cum torque aureo, Britanni glasto infecti. Est enim fullonia herba, quæ atro colore inficit, & hominem decolorem facit. Geloni hostium cutibus ornati, quò truculentiores visu & aspectu formidabiliore essent. Aethiopes dimidiatum corpus minio, dimidiatum gypso solent illinire. Fertur Caius Cæsar, vt in conflictu bellorum cunctis innotesceret, ad prima signa nouo colore amictus, & diuerso armorum habitu insignis prodiiisse. Et Lucullus cum thorace squamoso, & amictu purpureo præliari. Gylippus vero maximus Imperator, fordida veste & semilacera, ac cultu neglecto conspicuus erat. Agis quoque Lacedæmoniorum Dux, à gregario milite nihil differebat: sicut Agesilaus, qui cultu corporis vili exultabat, exercitu autem ornato. Contra Alexandrum Macedonem, insignem cum regio habitu, tum Siculo amiculo, & lineo thorace, duplicata ac ferrea casside, auro & gemmis arma honestabant. In quo illud traditur mirum, dum in India præliatur, concussis armis, visum barbaris lumen infundere, & monstrum ante se agere. Quod compar fuit cum Epizelo Atheniensi, qui (vt tradit

Glasta.

Imperato-
rum & du-
cum alij ab
que alij or-
natus in
bello.Vifiones
monströse
in bello.

ANNO TATIONES.

n Id quod apud Persas. Plutarchus in Artaxerxe, & ante illum Xenophon Pædiæ Cyri lib. 6.
o Cyrus albo. Intellige de Cyro minore ipsius Artaxerxis fratre, ex eodem Plutar. vbi supra. Nam maior ille puniceo utebatur, vt tradit Xenophon in Pædia illius lib. 7. in princip. Minor autem albo colore vsus est, non quo milites sanguinem non expauescerent: sed quia iuuabat pugnaturos ad mortem, aut certè ad eadem speciosè incidere. Quæ contemplatione vt colorum tanta varietate subit antiquitate mirari, vt ait Plinius lib. 35. c. 7.
p Agesilaus. Translata hæc ad verbum è Græco Xenophon. de Agesil. laudib.
q Thraces pullas. Plutar. in vita Pauli Aemilij.
r Mybæ. Illi Aethiopiæ populi sunt, de quibus Sil. Italicus lib. 3.
Hic simul immitem testantes corpore solem
Exusto vendere Mybæ: non arca cassis,
Nec lorica riget ferro, nec tenditur armis.
Tempora multiplici mos est defendere lino,
Et lino munire latus, sceleratæque succis
Spicula dirigere, & ferum infamare veneno.
s Aethiopes. Plinius lib. 33. c. 7.
t Samnites discolori veste. Lilius de vtroque 1. Decad. lib. 9. & iterum 10. & præterea de priore Lucius Florus Epit. 1. in bello Samnitico.
v Galli virgatis. Virgilius de Gallis loquens lib. 8. Aeneid. non adeò longe à fine,
Virgatis lucent sagulis. Virgatæ vestes quæ dicantur, vide apud Cælium Antiquarum lectionum lib. 16. c. 7. vbi hunc Virgilij locum citat.
x Cum torque aureo. Strabo lib. 4. & Plinius lib. 33. c. 1. Vbi Gallos, inquit, cum auro pugnare solitos, Torquatus indicio est. Hanc autem Torquati historiam, qui ita à torque aureo, quem Gallo à se deuicto, detraxit, latè describit Lilius 1. Decad. lib. 7. & ex quadrigario A. Gellius lib. 9. c. 13.

y Britanni glasto infecti. Cæsar lib. 5. Commentariorum, & Plin. lib. 22. c. 1. Super quo & tu vide, quæ scripti in nostris ll. Connubialibus l. 3. num. 11. sed vt redeamus.
z Est enim fullonia herba. Vide omnino d. nu. 1. 3. Connubial.
a Geloni hostium cutibus ornati. Herodot. lib. 4. Pomponius Mela lib. 2. c. 1. & Solinus cap. 25. Sed idè de quibusdã Scythis tradit Plinius li. 7. c. 2.
b Aethiopes. Sed & scribit Herodotus lib. 8. Phocenses aliquando sexcentos viros gypso & eorum arma illinuisse.
c Fertur Caius Cæsar. Id ex ipso Cæsare lib. 7. Commentariorum de bello Gallico, paulò ante finem facillè cognosces, cuius hæc verba sunt, Accelerat Cæsar, vt prælio interfit. Eius aduentu ex colore vestis cognito, quo insigni in præliis vti consueuerat, turmisque equitum & cohortibus visis, quas &c.
d Et Lucullus. Plutarch. in vita illius.
e Gylippus verò. Plutarchus in vita Niciæ non semel.
f Agis quoque. Idem author in vita illius. Sic legas Vespasianum, cibo fortuito, veste habituque vix à gregario milite discrepantem, apud Tacitum lib. 18. initio.
g Sicut Agesilaus. Plutarch. in Apophtheg. Lacon. Xenophon de laudibus Agesilai, ante extremum, frugalitatem illius multis argumentis proponit: sed huius non meminit expressim, tu amplius quaeris.
h Contra, Alexandrum. Plutar. in vita illius, & nonnihil Arrianus de gestis ipsius, lib. 1.
i In quo illud traditur. Cælius Rhodiginus lib. 15. cap. 5.
k Cum Epizelo Atheniensi. Herod. lib. 6. At Plutarchus Parell, lib. 1. scribit Polyzelum vnum

Herodotus) in pugna Maratonia dum præliatur, visum monstrum, quod ante se conspiciebat, occidere nisus, luminibus captus perpetuo mansit. ¹ Etiam Tiberij equus in conflictu belli ore flammam interdum emittere visebatur. ^m Caius tamen Gracchus legem tulit ad populum de vestibus publice militibus dandis, sine stipendiorum diminutione. ⁿ Inde institutum, ut singulis militibus saga togæque in hybernis dentur: prævaluitque mos, ut in bellum profecturi Romani milites, singuli in tabulis describantur: ut illorum qui prælio ceciderant, nomina reuersis innotescerent: utque in delectu conscribendo, primus miles bono omine tanquam inde faustum felixque auspicium futurum sit, conscribatur. Id enim boni ominis esse, & prosperos euentus facere putabant. Apud Persas inualuit mos, ut profecturi in bellum, in cistam ante regis tribunal singuli singulas sagittas immitterent, mox reuersi, quisque repeteret suam: ut ex remanentibus, illorum qui prælio cecidissent, numerum internoscerent. ^o Hi ergo in castris militiam edocti, hyeme pariter atque æstu diebus singulis mane & post meridiem, locum tenere, signa sequi, ordinem seruare, fossam fodere, figere vallum, militari gradu incedere, & alia militaria facere quotidiano vsu ediscebant. nam ducibus, centurionibus & tribunis, præcipue curandum erat, in locis ubi statua habebant, cogere tyrones milites, cum primum merere cœpissent stipendia, ne sine consilio, sine imperio in hostes tenderent, per turmas hincinde crebro concurrere, decurrere, clamare, locum tenere, imperium seruare, iussa exequi, seque in orbem colligere, cuneum facere & phalangem, ut sequi signa, & pati tædium, æstus ac vigilias assuescerent, pulsi loco cederent, & in acie quisque agnosceret ordines suos: ita ut vsu quotidiano non minus ipsi sibi præscriberent quid facto opus foret, nec incitante vlllo, nec imperante, quam ab aliis ediscerent. ^p Quæ disciplina præcipua Iphicrati traditur, ut sine ducis opera milites ita institueret consistere in acie, ut peritissimè dispositi viderentur. ^q Iactu quoque disci, cursu, saltu, iaculatione, & lucta inuicem contendere, mos erat. ^r Nandi quoque

Lex de vestibus publice militibus dandis. In bellum profecturi.

Tyronum institutio.

Iphicratis.

ANNOTATIONES.

ex ducibus Atheniensibus in ea pugna Maratonia, conspecto quodam humana specie augustiore cæcum factum fuisse. ¹ Etiam Tiberij equus.] Idem Cælius Rhodig. lib. 15. cap. 5. ^m Caius tamen Gracchus.] Plutarchus in vita illius. ⁿ Inde institutum.] Legimus tamen & antea dictum, Graue tributum, quod togæ quingentæ imperatæ erant, cum quingentis tunicis, cum milites in hybernis agerent. Lilius Decad. 4. lib. 7. ^o Hi ergo.] Ad Romanos redit. De his autem militiæ exercitiis, videbis apud Liliuum 3. Decadis lib. 6. ad fin. ^p Quæ disciplina præcipua Iphicrati.] Probus Aemilius in vita illius. Lilius lib. 6. Huius milites ob militaris rei peritiam Iphicratenses dicebantur, quemadmodum Romani Fabiani. Hic primus omnium spoliis bello capris nomen suum inscripsit, cum antea solius ciuitatis nomen inscriberetur. Author Suidas. ^q Iactu quoque disci.] Hos quinque ludos honestos esse & permisos præsertim militibus, satis constat ex l. 2. ff. de aleæ vsu & aleat. & de iactu disci & iaculatione, satis constat ex Homero loquente de ludis militaribus Achiuorum libro 2. Iliados in Catalogo:

--- λαοὶ δὲ παρὰ ἐγγυῖνι θαλάσσης
Δισκοισὶν ἔρποντο, καὶ ἀγαγέσιν ἰέντες.

Et lib. 8. Odyssæe de his quoque duobus, & præterea de saltatione, pugna & cursu, --- ὅσον περὶ γυῖνι ἀλλων. ^p Πύξ τε παλαμμοσύνη τε καὶ ἀλμασίν, ἠδὲ πόδρασίν. Et de duobus quoque illis prioribus, Horat. Carminum lib. 1. Ode 8. --- Sæpe disco. ^r Sæpe trans sinem iaculo nobilis expedito. Quo in loco Aetdō dicit, Discum genus esse ludi certi pōderis, quo iuuenes in agone contendebant. ^r Nandi quoque.] Vegetius lib. 1. rei militaris. c. 17. Sed & Horat. ea. Ode lib. 1. Carm. id ponit inter honesta exercitia militaria. *Cur neque militaris Inter aequalis equitat? Gallica nec lupatis Temperat ora franis? Cur timet flauum Tyberim tangere?* Id est, ut interpretatur Acron, natate, quod adulescentibus inter summa erat virtutum exercitationis studia. Porphyrius ibi dicit, id necessarium militiæ esse. Vnde Sueton. in Augusto ca. 64. scribit illum nepotes docuisse natate. Silius autem Italicus lib. 8. inter bellica exercitia, quibus iuuentutem instruebat, id quoque ponit, --- Vndosum frangere nando *Indutus thoraca vadum, spectacula tanta Ante acies virtutis erant.*

Ex hoc autem prouerbiū, Neque natate, neque literas

post solitas exercitationes iuuentutis Romanae summum studium in militari rudimento fuit, aliæque opera iusta militaria, quibus quasi simulacris pugnae, animos corporaque tanquam ad verum bellum acuebant. ^a Ad palum quoque exerceri, aut iaculis atque sagittis ferire, nonnunquam fundis & lapidibus, disciplinæ militaris erat. ^b Fuit enim palus cubitorum trium, quem tyrones scuto & clauo velut hostem petere, in eumque ictus & plagas inferre solebant. In quo id cauebatur in primis, ne dum ad palum ictus intendunt, ipsi hostium telis pateant: proinde oportebat animo eos & corpore intentos esse non magis ad inferendos, quam ad cauendos declinandosque ictus: cui ludo Palaria nomen. Arcu quoque & sagittis plerunque ^c Cretenfisibus & ^d Cydonis exactissima cura milites instruebantur, sicut apud Græcos palæstra. Cyri vero disciplina fuit, ut milites semper opus facerent, & nunquam exercita iuuentus, nisi sudore præuio cibum sumerent. ^e Qui etiam neque prandebat, neque cenabat vnquam, nisi sudasset primum, & militaria obuiisset munera. ^f Agesilaus quoque in gymnasio, ne ocio tenerent milites exercitationis & virtutis cuiusque præmia proposuit, leuibisque præliis experiundo assuefecit. Qui etiam Persarum regum mos traditur, ut curius & pugnae dona militibus proponant. ^g Alexander vero Macedo, ne ocio milites latuissent, certantibus virtutis præmia Chiliarchas dedit. Præ cæteris ^h Aurelianus Cæsar nullum reliquit vacuum diem, quin se pilo, sagittis, ac militaribus armis exerceret. ⁱ Et Maximinus senior, quauis grandis natu, campestrium exercitationum supra modum labores subiit. ^k Antoninus quoque Balsianus Caracalla, præterquam quod se cum militibus exercebat, iter semper onustus armis pedes fecit. ^l Id quod de Seuero scriptum accepimus, ut hyeme sæua & gelida, aperto capite per niues & pruinas, per montes syluasque cursitaret, in patientia laboris, & victus abstinentia, supra fidem assuetus. Quibus documentis redacto in disciplinam milite, posito rudimento, & continuo vsu firmato, legiones conscribebant. Præterque milites peregrinae militiae, ^m inter auxilia Cretenfes

Ad palum exerceri.

Palus.

Palaria ludo Sagittandi exercitium.

Cyri disciplina militaris.

Agesilaus. Persarum regum mos.

Alexandri Maced.

Aureliani.

Maxim.

Anto. Caracalla.

Seueri.

Cretenfes.

ANNOTATIONES.

literas subaudi, nouit. de quo Erasmus Chil. cent. 4. c. 13. Alexander autem Macedo apud Plutarc. in vita illius, O deterimus, inquit, ego, qui nare non didici: mōxque rapto incumbens clypeo tranat. ^s Ad palum quoque exerceri.] Vegetius lib. 2. cap. 23. ^t Fuit enim palus cubitorum trium.] Vide Vegetium lib. 1. c. 11. & alios, quibus Palus dicitur imago lignea, super terram fixa, quem hasta siue ense petebant: & tanquam cum holte certatim congredebantur: scuto vimineo, & interdum claua grauiore, ut in vera pugna, postea solutiores aptioresque essent: aut scopo præfixo, id est, aliquo fasce vimineo, vel aliquo signo arcu exercebantur. De huiusmodi autem palis Polybius lib. 17. Græci palum hunc optimum esse putant, qui plurimas habeat & maximas circa stipem excrecentias. Apud Romanos verò pali duas, aut tres, aut ad summum quatuor virgulas habent, & tales vsurpant: vnde accidit, ut facile portari queat: vnus enim vir tres vel quatuor inuicem compositos gestat. ^v Cretenfisibus] Strabo lib. 10. Lilius 4. Decad. lib. 8. Diodo. Siculus lib. 5. c. 15. vbi & ipsos Cretenfes sagittandi modū induxisse tradit. Apuleius autem lib. 11. Metamorph. non multo post princ. Cretes, peculiari epitheto sagittarios vocat. & alij multi, quos tibi citabo infra lib. 6. c. 22. ^x Et Cydoniis] Strabo dict. lib. 10. Hi autem &

Cretenfes sunt, ut tradit Seruius lib. 10. Aeneidos, enarras cum locum, -- *Infelix noua gaudia Cydon.* & probat illud Hæneri lib. 3. Odyss. *ἐνθα διατμήζας τὰς μὲν Κρήτη ἐπέλασεν, ἢ καὶ Κύδωνες ἐναίον --* Quod nos latius dicemus infra lib. 6. c. 22. ^y Sicut apud Græcos palæstra] Id vbiq; videre licet, & precipue apud Cæli. Rhodig. lib. 13. c. 17. Vbi etiā traditur de initiis Olympici certaminis. & lib. 13. c. 30. de palæstræ inuentore. ^z Qui etiam neque prandebat.] Ibid. ^a Agesilaus quoque] Xenophon in oratione de laudibus ipsius Agesilai, post initium. ^b Alexander verò] Q. Curtius rerum gestarum Alexandri lib. 5. ^c Aurelianus Cæsar.] Flauius Vopiscus in vita illius. ^d Et Maximinus senior.] Herodianus lib. 7. & Iul. Capitolinus in vita illius. ^e Antoninus quoque Balsianus.] Dionys. in vita illius. ^f Id quod de Seuero.] Intellige Septimio ex Herodiano lib. 3. ^g Inter auxilia Cretenfes.] Nam in bello Macedonico inter auxiliares milites Romanorum funere Cretenfes, apud Liliuum 4. Decad. lib. 1. Et in bello Achæorum aduersus Nabidem tyrannum Lacedæmoniorum, apud eundem 4. Decad. lib. 5.

*militēs sa-
pe inter
auxilia Ro-
manorum.
Cydones.
Iuuenalis
locus.*

sæpe militasse accepimus. Hi enim terrestri naualique prælio, ad insidias, furta & rapinas populando assueti, excursions maximas facere promptissimi sunt, in prælio verò segnes: ^h Cydones vero fortissimi, sicut Homerus inquit, illorumque arcus caprinis pellibus ornari, plerique literis adnotarunt. Idque à ⁱ Iuuenale versibus mundis significari crediderim, dum inquit:

*Tu frueri scabie mali, quod in aggere rodit,
Qui tegitur parma & galea: metuensq; flagelli,
Discit ab hirsura iaculum torquere capella.*

Notat enim illa veteris disciplinæ rudimenta, quibus tyro miles in emittendis iaculis apud suum centurionem instrui solebat. ^k Quinetiam Romanæ militiæ fuit, leuis armaturæ milites atque equites, loricas & galeas vrsinis pellibus tectas, quò truculentiores visu forent, in aciem deferre: sicut Græcorum veteres, pelles fluuiatilis canis pro capitis tegmento vice galeæ detulere, ^l equinasque iugas & caudas in galeis, aut penas struthiocameli: ^m nonnunquam leonis pellem pro conis apud Romanos fuisse constat, ⁿ more Aethiopum, qui pelles equorum capitum cum ipsis auribus & iugis deferentes, nonnunquam ^o pardorum pellibus ^p leonumque amicti acies subeunt & præliantur. ^q Thracibus in more fuit, è pelle vulpina cassides ferre, ^r sicut Albanis & Hiberis cum ferinis galeis pugnare. ^s Rhoxani non modo galeis, sed thoracibus & scutis ex crudis boum coriis vti solebant. Apud Græcos autem, ^t Homeri testimonio, e-

*Galearum
& lorica-
rũ insignia
apud anter-
sas gentes.*

ANNOTATIONES.

^h Cydones verò fortissimi, sicut Homerus inquit] Cydones è Cretensibus sunt mediterranei, vt supra diximus in verbo & Cydoniis. Sed credo hîc legendum esse Cicones, quos bellicosos, veluti peculiari epitheto, vocat ipse Homerus lib. 2. Iliad. in Catalogo,

Εὐφημος δ' ἀρχὸς κικόνων ἦν ἀιχημητάων.

Et alibi de eorum fortitudine & viribus in bello vt debis apud eundem Odyssæ lib. 9. post princ.

ⁱ A Iuuenale] Satyra scilicet 5.

^k Quinetiam Romanæ militiæ.] Leuis armaturæ erat promptissimū genus ad lacesendum certamen, ait Liuius Decad. 5. lib. 4. post princ. Habebant autè è loris de corio crudo pectoralia, quæ primùm lorica dicebant: postea, vt ait Varro de ling. Lat. lib. 4. succiderunt. Galli è ferro, sub id vocabulum ferream tunicam appellabāt. Vnde Virg. lib. 3. Aeneidos,

Loricam confertam hamis, auròque trilicem.

Vbi Landinūs. Leuis item armaturæ fuit galea, à galero, quo multi antiqui vsi, ait Varro: idest non solùm galea, sed & galero asserit vsos veteres. De hoc Virg. 7. Aeneid. -- *Fuluusque lupi de pelle galeros*

Tegmen habent capiti. -- De galea Seruius eam duplicis generis fuisse prodidit ad Virg. Aen. 9. ibi.

-- *Galeam fidus permutat Aethes.* Aliæ enim fuere explorantiũ, aliæ bellantium. Illi usmodi meminit Homerus Iliad. 6. cùm Diomedes exploratum iuit,

-- *Κεφαλῆφιν ἔθηκε ταυρεῖν ἀφαλόντε καὶ ἄλοφον.*

quæ *καταίτουξ* ibi dicitur, quia sine corio humilis fabricata sit. Diuersæ verò formæ fuerunt galeæ bellantium, vt idem Seruius obseruauit. Sic accipiendus ille Virgil. versus, Aen. 3.

Et conum insignis galeæ, cr. st. si que comantes.

de quibus tractauit Vegetius rei Militaris li. 2. c. 16. ^l Equinæque iugas.] De quibus paulò post dicemus.

^m Nonnunquam leonis pellem.] Vide infra sub verbo leonumque.

ⁿ More Aethiopum.] Non omnium, sed eorum, qui ex Asia sunt, ex Herodoto lib. 7. in descriptione exercitus Xerxis.

^o Pardorum pellibus.] Apud Homerum lib. 3. Iliados post princ. Paris pugnans aduersus Græcos pellem pardi indutus, fortissimum quenque in certamen prouocat:

Τρωσιν μὲν προμάχιζεν Ἀλέξανδρος θεοειδής,

Παρδαλέιν ὀμοίωσιν ἔχων. --

Diodorus quoque Siculus li. 5. c. 2. scribit Bacchum in præliis pardorum pellibus vsum fuisse. Vide seq. annotat.

^p Leonumque] Nam & ipsi Aethiopes, qui ab ortu solis sunt in exercitu Xerxis, aduersus Græciã, leonum ac pardorum pellibus amicti erant, teste Herodoto lib. 7.

^q Thracibus] Herod. lib. 7.

^r Sicut Albanis & Hiberis.] De his duobus Strabo lib. 11. vbi hos scribit fetinas galeas habere, nec aliter declarat cuiusmodi hæ fuerint. Intelligit autem de Hiberis Orientalibus non de Hispanis, quibus galeas æreas, cristatas palmis, tribuit Diod. Siculus lib. 6. c. 9.

^s Rhoxani.] Strabo lib. 7. sic illos vocat, quos Ptolemæus Roxolanos, Volaterranus Rutenos ex eo nomine intelligit.

^t Homeri testimonio] Libro 3. Iliados:

Κρατὶ δ' ἐπ' ἰφθίμῳ κύνειν εὐτοκτὸν ἔθηκεν,

ἰπ. περὶν. -- Et paulò post

ἦ, καὶ επεπαίξας, κόρυθ' ἔλαβεν ἰπποδασείης.

Et iterum lib. 4. eiusdem operis, atque iterum lib. 6.

Τὸν δ' ἔβαλεν πρῶτος κόρυθος φάλον ἰπποδασείης.

Et iterum eodem lib. 6. ante finem in duobus locis. Sed & apud alios quoque Virgilij testimonio de Mezentio loquens lib. 10. Aeneidos,

Christique

quinæ iubæ pro cristis fuere. ^u Pyrrho & Philippo hircina cornua, Hammoniis arietis caput, ^x Achæis pennæ variis distinctæ coloribus. Alij ^y rubras cristas supra cassidem deferebant. ^z Cimbri & Theutones horrentium hiatibus animalium contexere galeas. ^z Abradata Perlarum duci conus hyacinthinus erat. ^a Cyrus cassidibus æneis & conis albis milites ornauit. ^b Cares gallos gallinaceos pro conis habent. ^c Alexandri cassidem cristata iuba & pennæ candidissimæ circumcingebant. Nonnunquam insigne fuit ^d Epiporpomæ. ^e Galli non modo scuta, sed corallio ornabant galeas. Galatæ ^f partim cornua, partim quadrupedum habuere effigies. ^g Samnites cum pinnis muralibus digladiantur, in prælio verò ^h cristatis galeis: sicut ⁱ Lusitani, & Sacæ Scythica gens, quibus neruatis cristatisque galeis pugnare in vsu est. ^k Teucris, ^l Mysi, & ^m Thracibus super æneas galeas bouis aures & cornua apponunt. Inter cæteros ⁿ Conidus centurio, bello contra Mysos fertur miraculo fuisse, quò poculum supra cassidem, modò suscitans flammam, modò remittens deferebat. Eratque Romanæ militiæ vetus constitutum, ne ^o miles sine comætu ab signis abeat, ^p neve præsidio decedat, neve locum relinquat, aut è castris effugiat, neu discedat longius: sed explorato, & sub signis atque subsidiis positus, non modo in acies prodeat, sed lignatum & pabulatum vadat: omnia denique velut si coram hoste, cauta præuisa que sint. Vtque milites die simul ac noctu, iuxta parati instructique ^q ad nutum imperiumque præsto sint: ^r qui contra fecerat, aut ignominia nota que afficiebatur, aut seuera correptione capite luebat: tamen si nonnulli delicta huiusmodi lenius vindicarint. Nanque ^s Aemilianus Scipio

*Militia
Romane
vetus con-
stitutum.*

ANNOTATIONES.

-- *Cristique hirsutus equina.*
Et Siliij lib. 8. de Curione.

Horridus & squamis & equina Curio crista.

^v Pyrrho.] Plutarch. in vita illius. Pyrrhus, inquit, stabat detracta casside, ac rursus eam capiti imponebat, vt insigne hircinorum cornuum nosceretur.

^x Achæis.] Plutarch. in Philopœmene. Sed & quod huic addas, Plinius lib. 10. c. 1. tradit conos bellicos & galeas pennis struthiocameli olim adornari solitas. Claudianus quoque in sextum consulatum Honorij, ostendit antiquiores illos galeas ornasse pennis auis Iunoniæ, id est pauonis.

Quod picturatas galeæ Iunonia cristas

Ornet auis. --

^y Alij rubras.] Ad quas alludit Virg. 9. Aen.

-- *Tremunt in vertice cristæ*

Sanguinea. -- Et antè,

-- *illum ipsum clypeum, cristasque rubentis*

Excipiam forte. & ibidem,

Purpurei cristis iuuenes auròque cornisci.

^z Cimbri & Theutones.] De his duobus Plutarch. in Mario.

^a Abradata.] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 6. non longè ante finem. Hic autem fuit Susorum rex, eique Panthea vxor conum ipsi fecerat, vt idè tradit. ^a Cyrus.] Idem author eiusdem operis lib. 7. ad princ.

^b Cares.] Plutarch. in Artaxerxe. Herodotus autem li. 1. scribit eos primos galeis cristas imposuisse, & clypeis signa adiunxisse, & lota scutorum exco-gitasse.

^c Alexandri cassidem.] Plutarch. in vita illius. Apuleius autem (quod nostro authori addes) lib. 10. cap. 9. describit Castorem & Pollucem cassidibus stellariis orbatis stellarum apicibus lib. 10. c. 9.

^d Epiporpomæ.] *πόρπη* Græcis est fibula siue

spinther connectendis vel ornandis vestibus, vnde *ἐπιπορπήσθαι*, & *ἐπιπορπήσθαι*, fibulis connectere, adornare: & verba *ἐπιπορπήμα* & *ἐπιπορπήμα* insubulatio, fibula pendens è chlamyde, vel è manica, vel è pileo, ornatus gratta.

^e Galli.] Plinius lib. 32. cap. 2.

^f Galatæ.] Diodorus Siculus lib. 6. c. 9.

^g Samnites.] Varro lib. 4. de lingua Latina.

^h Cristatis galeis.] Liuius 1. Decad. lib. 9. & iterum 10.

ⁱ Lusitani.] Strabo lib. 3. Neruatas tamen non galeas, sed peltas habuisse Lusitanos, & galeas, more Celtiberorũ, ferreas, cristatas palmis, scripsit Diod. Siculus lib. 6. cap. 9.

^k Teucris.] Herodotus lib. 7.

^l Mysi.] Herodotus ibid.

^m Thracibus.] Et ibi quoque. Ex quo loco intelliges eosdè esse Mysos Thracibus. Quibus addes Parthis plumatas loricas fuisse, quæ eos toto corpore tegebant, ex Iustino li. 41. vbi subdit, apud eos multũ auri & argenti vsum fuisse, nisi in armis. Cuiusmodi autem erāt lorica Sarmatarum, siue Nomadum, videbis apud Pausaniam lib. 1.

ⁿ Conidus Centurio.] Lucius Florus Epitome 4. cap. vltim.

^o Ne miles sine comætu ab signis abeat.] Liuius 1. Decad. lib. 5. post princ. in oratione Appij Claudij ad si. Nam & nostris legibus miles sine periculo à signis discedere non potest. l. pen. ff. ex quibus caus. ma. idem & nos alibi diximus.

^p Neve præsidio decedat.] In eodem loco Liuij, & præterea 3. dec. lib. 4.

^q Ad nutum.] Q. Curtius lib. 3. vbi loquitur de militibus Alexandri.

^r Qui contra fecerat.] Vide infra lib. 2. cap. 13.

^s Aemilianus Scipio.] Lucius. Florus Epitome Liuij 57.

Scipionis
animaduer-
so in mili-
tes extra
ordinem
deprehen-
sos.

Discincti.
Macedo-
num lex
militaris.

Aphri
discincti.

pio, licet grauiſſimus exactor disciplinae, quem militem extra ordinem deprehende-
rat, fuſtuario plectebat, eumque vulgato ad rem militarem exemplo, si Romanus ci-
uis eſſet, vitibus, si vero externus, fuſtibus caedebat. Est quoque lege militari sanc-
tum, ne lixa permixti cum equitibus vagentur: neue frumentum publice datum
miles vendat: aut praedas pecorum vel mancipiorum vino commutat: neue gre-
garius miles in acie vel castris feruum aut iumentum habeat: neu quis, vbi tribunus
militum fuisset, postea ordinum ductor eſſet: nec qui ordines duxisset, miles postea
fieret. Vtque milites manipulares, qui sub disciplina militat, semper cincti caliga-
rique ſint, quae quidem caligae multiplicibus clauis munitae erant. discinctos enim,
velut ignauos & militiae minime aptos putarunt: praecinctos vero, fortes & strenuos.
Quare Macedonum lex erat militaris, vt qui miles hostem non occidisset, non mili-
tari cingulo, sed capistro cingeretur: quod apud Carthagenſes ſeruatum legimus, vt
discinctos, postremos homines ducerent: tametsi Aphrorum peculiaris feratur mos,
fluxa tunica & discinctos incedere. Quinetiam vt in expeditionem ituri milites, ar-

ANNO TATIONES.

t Si Romanus ciuis eſſet, vitibus.] Ipse Flo-
rus eodem lib. Idque quod hic dicit de vitibus de-
ſumptum videtur ex Plinio lib. 14. c. 1. ad fi. & Cor.
Tacito lib. 1. & 5. & Iuuenale loquente de Mario,
Satyra 8.

Nodosam posthac frangebat vertice vitem.

Plura de fuſtis & vitis caſtigatione tradidi ad Ma-
crum, qui de hac loquitur l. milites agrum. §. irre-
uerens. ff. de re milit.

v Est quoque lege militari.] Huius & ſequen-
tium legum militarium fons eſt ratio disciplinae,
quae omnia deliciarum instrumenta militibus reſci-
dit, apud Florum ex Liuiio Epito. 57. Sed quod hic
de laxis ait, adeo ſanctum fuit, ne extraordinarij,
quibus licebat quod libuiſſet, vt de laxis ait Feſtus
Pompeius lib. 10. equitum disciplinam corrumpen-
rent.

x Neue frumentum.] De tribus enim quae mi-
les curare debet, hoc vnum eſt, vt habeat cibum
paratum ad ſubita imperia: quod tradit Liuius De-
cad. 5. lib. 4.

y Aut praedas pecorum.] Cum vino permuta-
tio vetita eſt, ne vinum ſequentibus voluptatibus,
vt ait Liuius 4. Decad. lib. 6. a disciplinae rigore mi-
lites deſciſcerent. Vnde Peſcenninus Niger, teſte
Spartiano, cum in Aegypto limitaei milites vinum
ab Imperatore pererent, Nilum, inquit, vicinum ha-
beris, & vinum quaeritis? Vide Eraſt. in Apophth.

z Neue gregarius miles.] Iumenta omnia, quod
milites oneri ſerundo aſſuefaceret, Scipio Aphrica-
nus vendi iuſſit, dum exercitum ad generoſiſſimam
militiae disciplinam reuocauit. Ex L. Floro dicta
Epitom.

a Nec qui ordines.] Dionyſius Halicar. lib. 9. P.
inquit, Volero ex plebe vir fortis, qui ſuperioribus
expeditionibus ordines duxerat, tunc inter grega-
rios adſcriptus, negabat ſe militem fieri debere, nul-
lam ignominiam in militia meritum. Quod & ipſe
ſcribit Liuius 1. Dec. lib. 2. non adeo longe a fine.

b Semper cincti.] Vide paulo poſt in verbo,
Discinctos enim.

c Caligarique.] Nam & caligati dicebantur mi-
lites manipulares l. de militibus. ff. de cuſt. reo. & l.

2. §. quod ait. ff. de his qui not. infam. & l. a caligato,
C. de nupt.

d Clauis.] Iuuenalis Saty. 15. eademque vlt.

Offendere tot caligatos Millia clauorum.--
Et Valerius Max. lib. 9. c. 1. vbi de Antigono: & Io-
ſephus lib. 7. belli Iudaici, vbi de nece Iuliani He-
catontarchi. Indeeque etiam caligares clauis dicti Plin-
io lib. 9. cap. 18. & lib. 22. cap. item 22. & caligarij,
eidem Plinio lib. 34. c. 14.

e Discinctos enim.] Horat. in Epodo, ode 1. in fi.
Discinctus aut perdam, vt nepos.

Quo loco Aeron & Porphyrio interpretantur,
discinctus, id eſt, diſſolutus, negligens, omni luxu-
ria diſſuens. Et Perſius Satyr. 3.

Non pudet ad morem diſcincti viuere Natte?

Et Satyr. 4.

Cum bene diſcincto cantauerit ocyra Verne.

Et Suet. in Auguſto c. 24. in fin. Pro caetero delicto-
rum genere variis ignominijs affecit, vt ſtare per
totum diem iuberet diſcinctos. Treuellius Pollio
in Salonino Galieno. Spartianus in Seuero. Seruius
enarrans eum locum lib. 1. Aeneid.

Illi ſe praeda accingunt.--

Et eum locum lib. 8. ad finem,

-- *Discinctos Mulciber Aphros.*

Vbi Diſcinctos ait, inhabiles militiae. Omnes enim
qui militat cincti ſunt, aut certe inefficaces & igna-
ui: vt contra, Praecinctos strennos dicimus. Horat.

Altius e nos. --- Praecinctis vnum.--

Vnde & Graece *εὐζώνος* appellatur, non qui bonam
zonam habet, ſed qui eſt ſtruanus. & vide Feſtum
Pompeium lib. 5. paulo poſt princ.

f Tametsi Aphrorum.] Virgilius eo loco, quem
nuper citauimus,

-- *Discinctos Mulciber Aphros.*

Vbi Seruius ſic ſcribit, vel habitum eorum oſten-
dit, qui vſque ad talos fluebat. quod Plautus in Pe-
nulo tetigit Act. 5. ſcena 5.

Quis hic homo cum tunica longis, quae ſi puer cauponius?
codemque illud Iuuenalis Satyra octaua,

Cum tenuis nuper Marius diſcinxerit Aphros.

g Quinetiam.] Ad Romanos redit. Eſt Cicero-
nis i b. 2. Tuſcul. Quaeſt. Noſtri exercitus primum
vnde

ma & vallum, nec non vtrem, ſollem, ſcutum, gladium, tum ſiquid ad vſum velint, in-
terdum plus dimidiati menſis cibaria, abſque ſeruorum aut iumentorum miniſterio
humeris ferant, antiqui moris & exempli fuiſſe. Illud quoque animaduertimus, ne-
mini in Romana militia extra ordinem, etiam in prouocantem, contra imperium pu-
gnare licuiſſe: idem Macedonibus, quibus iniuſſu ducis aut arma capere, aut in ordi-
nes ire vetabatur. quodque, niſi militari ſacramento miles adſcriptus foret, hoſtem
gladio petere, aut militare minimè fas erat: perindeque in eum militaris animaduer-
ſio fuit, qui hoſtem militiae ſacramento non adſcriptus occideret, aut qui claſſico
reuocatus, tardius pareret, quam qui ciuem aut ſocium iniuria occidiſſet. Ideo lau-
daſſe Cyrus dicitur militem, qui cum hoſtem interfecturus gladium eduxiſſet, claſſi-
co receptui audito, iſtus cohibuit, & hoſtem dimiſit. Sed prius ſua ſponte decuriati
equites, centuriati pedites, ſacramenta mutuò praestabant. Paulo deinde Aemylio, &
Terentio Varrone conſulibus, tunc primum, quod nunquam antea factum, per tri-
bunos militum a voluntario ſacramento ad legitimum iuſturandum milites adacti
fuere. Quod quidem imperator praestare tenebatur primus, ſuo mox ordine ſubſe-
quebatur legati, deinde tribuni, deinde centuriones, poſtea decuriones, mox praefecti
caſtrorum, demum milites: quod ſingulis annis Calendis Ianuariis denuo praestaba-
tur. Iurabant enim per deos ſolenne iuſturandum: poſtea in acta principum, ſe iuſſu
conſulum conuenturos, neque e caſtris, eorum iniuſſu, quaſitis occaſionibus ab-
ituros, non fugae formidiniſue cauſa extra ordinem reſſuros, niſi teli ſumendi, vel
hoſtis feriendi, aut ciuis ſeruandi cauſa. Neque in exercitu propève decem paſſuum
millia, pluris argentei nummi furtum facturos: extraque haſtam, ligna, pabulum, vtrem,
ſollem, ſiquid quod pluris eſſet, naſti fuiſſent, id omne ad conſules delaturos, aut do-
minis reddituros. Nonnunquam alio ſacramento milites adactos comperimus, tunc

ANNO TATIONES.

vnde nomen habeant, vides: deinde qui labor, quan-
tus agminis: ferre plus dimidiati menſis cibaria: fer-
re ſi quid ad vſum velint, ferre vallum. Nam ſcu-
rum, gladium, galeam in onere noſtri milites non
plus numerant, quam humeros, lacertos, manus. Ta-
metſi imperator Alexander expeditionis tempore
melius putauit, vt annoam milites in expeditioni-
bus acciperent: nec cibum ſeptemdecim dierum
portarent, vt ſolebant.

h Illud quoque animaduertimus.] Liuius 1.
Decad. li. 7. vbi loquitur de Manlio Torquato, qui
aduerſus Gallum prouocantem, non prius ſe obtu-
lit, quam eius rei poteſtatem a Tiro Quintio Peno
Dictatore impetraret. Et ruruſum eodem libro dum
loquitur de M. Valerio Coruino, qui & idem fecit.
Et 3. Decad. lib. 3. vbi idem quoque fecit Claudius
Aſellus, prouocatus a Iubellio Taurea Campano.
Quam hiftoriam quoque recensens Silius Italicus
lib. 13. haec ſcribit,

Prauetitum capiti pœna committere Martem

Spontè viris.--

Et Liuius dicta Dec. 3. lib. 5. vbi T. Quintius Crif-
pinus prouocatus a Badio, & ipſo quoque Campa-
no, a Conſulibus eius rei facultatem petiuit.

i Niſi militari ſacramento.] Apud Romanos,
qui ſacramento non tenerentur, licet in caſtris ver-
ſarentur: tamen nec hoſtes praelio laeſere, nec fe-
rire fas erat, vt autoritate Catonis iunioris ſcribit
Plutarch, eius rei multas rationes adferens proble-
mate 38. Cic. de Officijs lib. primo.

k Aut qui claſſico reuocatus.] Plutarch. in

Apophthegmatis Laconum ignobilium, Lacon,
inquit, in acie cum enſem foret in hoſtem illaturus,
ſigno receptui dato non intulit: ſed quodam pec-
cunctante, Cur hoſtem, quem ceperat, non occi-
diſſet? Quia parere, inquit, Imperatori melius eſt,
quam hoſtem necare.

l Ideo laudasse Cyrus.] Plutarch. d. problem. 38.
& ante eum Xenophon Parthia Cyri lib. 4. ad prin-
vbi illum militem Chryſantem nuncupant.

m Sed prius ſua ſponte.] Ex Liuiio 3. Decad.
lib. 2. & vide praeterea Iulium Frontinum Strata-
gematon lib. 4. cap. 1.

n Paulo deinde Aemylio.] Et eodem Liuiio
vbi ſupra.

o Quod quidem Imperator.] Magnam par-
tem huius ordinis accepit a Caſare lib. 3. belli Ci-
uilibis, cuius haec verba ſunt, Princeps Labienus pro-
cedit, iuratque ſe eum non deſerturum (de Pom-
peio loquitur) eundemque caſum ſubiturum, quen-
cunque ei fortuna tribuiſſet. Hoc idem reliqui iu-
rant legati. Hos Tribuni militum, Centurionesque
ſequuntur, atque idem omnis exercitus iurat.

p Iurabant enim.] Liuius 1. Decad. lib. 3. & ite-
rum 3. Decad. lib. 2. & Seruius lib. 8. Aeneid. in prin-
q Neque e caſtris.] Liuius d. 3. Decad. lib. 2. &
Iulius Frontinus lib. 4. Stratagematon cap. 1.

r Neque in exercitu.] Ex Gellio lib. 16. c. 4. au-
thoritate Cintij in lib. 3. de re militari.

s Nonnunquam alio ſacramento.] Liuius
1. Decad. libro 2. in M. Fabio & Cn. Manlio Coſſ.

Idem autem 3. Decad. lib. 6. tradit Acarnanes in
bello

Sua qui-
que onera
ferabant.

Pugnare
extra ordi-
nem, ini-
uſſu ducis
non lice-
bat.

Sacramen-
to militari
non adſcri-
ptis ho-
ſtem ferire
aut mili-
tare fas
non erat.

Iuramen-
tum legiti-
mum mili-
tare.

Iuramenti
militaris
forma.

Fortiter,

ingens subeunda dimicatio foret, & in extremum discrimen res venit, vt nisi victis, debellatis, fufisque hostibus victores forent, se ad castra nunquam redituros iurarent. Tum illud notatum est, quod si ab vniuerso exercitu iusturandum cōsuli præstādum esset, satis fuisse, si centurio vel tribunus exercitus nomine, conceptis verbis, sublimi voce iuraret, omnisque multitudo & singuli milites communi conspiratione & consensu in eadem verba silentio in se quisque iuret. Hocque iusturādum, ac si concepta verba singuli expressissent, perinde tenere, ac sanctum & illibatum haberi. Apud Lacedæmonios vero milites hoc etiam iuramentum præstare soliti sunt, eosdem cum imperatore amicos inimicosque habituros, vtque bonorum malorumque firma consensio inter eos & fœderatio esset. Neque omittendum quod de Atheniensibus memoriam proditum est, qui cum propter quotidianas cōtentiones, & violatum ius gentium, infensi Megarensibus & animo hostili essent: quoties milites solito militari sacramento adigebant, hoc etiam iusturandum illos subire coegisse, se intra militiæ tempus quotannis quoquo modo possent, Megarensium agros finesque infesto exercitu inuasuros, & peruastatis agris, nihil intactum relicturos, atque in eos omni clade belli grassaturos.

Lacedæmonij.

Atheniensium militum in Megarenses consuetum iuramentum.

A N N O T A T I O N E S.

bello aduersus Aetolos coniurasse, nisi victores se non redituros, qui victus excessisset, cū ne quis vire, recto, mensa, lare reciperet. Sed et 4. Decad. li. 1. scribit, Abydenos iureiurando à sacerdotibus adactos fuisse, neminem viuum, nisi victorum acie excessurum. Sed & apud Cæsarem lib. 3. Belli Ciuili, Labienus primum, deinde Pompeius & ceteri iurarunt, se, non nisi victores in castra redituros. Pausanias lib. 2. scribit Argiuos dum ad bellum Trojanum proficiscerentur, iurasse se in bello permanuros, donec vel Ilium cepissent, aut ipsi inter pugnandum occubissent. Superioribus autem adde inter cetera, quæ milites iurabant, id fuisse, scilicet, se optemperaturos ducibus, atque eorum mandata pro viribus executuros, vt tradit Polybius lib. 6. vbi id præterea dicit, vnum omnium primum in id sacramentum speciatim deligere solitos, tum reliquos singulatim procedentes, omnia se facturos, vt primus ille. Tum illud notatum est. Paulò aliter Seruius

in lib. 8. Aen. in princ. Nempe, quod si esset tumultus, id est, bellum Italicum, vel Gallicum, in quibus ex periculi vicinitate, erat rumor tumultus, vnde nomen tumultus deriuatum, tunc singulos interrogare non vacabat. Qui erat ducturus exercitum, ibat ad Capitolium: & exinde proferens duo vexilla, vnum roseum, quod pedites euocabat: & vnum caruleum, quod erat equitum (nam caruleus color est maris, à cuius Deo equum constat inuentum) Qui vult Rempublicam saluam esse, me sequatur & qui conuenissent, simul iurabāt. v Apud Lacedæmonios. Id si apud illos moris fuit, inde ortum conicio, quod cū in vrbano- rum tribuum qualibet quinquagenarij octo essent, duces militis peregrini, vt testatur Xenophon de Rep. Lacedæmoniorum, extraneum vel mercenarium militem iureiurando adigere ad eorum fidem oportuit, & religione iuramenti in officio cōtinere. x Neque omittendum. Id ex Plutarcho in Pericle.

Diffensio inter duos ludi professores super verbo, inuenio & reperio, contra obseruationes grammatici cuiuspiam. Caput. XXI.

Abulabamus in littore dum Neapoli essemus, æstiuo anni tempore, cum iam aduersperasset, ego & Iunius Antonius, & plerique studiosi paribus disciplinis dediti, qui illuc ociandi causa aduenerant. Cumque duos ludi literarij professores, super verbo reperio & inuenio, graui contentione inter se iurgantes disceptantesque videremus, libuit eorum disceptationi interesse. Atque ex his alter, cum inuenire diceret esse, impenso labore rem diu quæsitam assequi. reperire verò, rem non quæsitam, sed forte oblatam, nancisci, idque Ouidij autoritate, qui in suo maiori carmine dum Inachum natam Io quærentem facit, post longos & irritos labores his verbis illam affatur, Tu non inuenta, reperta es. Quos ipse versus sic explicabat, vt diceret, te ego cum diu quæserim, non inueni, sed casu oblatam comperi. Ouidium ergo de significato verbi contra illum diiudicare assererat, qui verbum reperio casus facit, non operæ. Quoque minus dubites, inquit ille, habes Latinæ linguæ doctorem non ignobilem. nec mora, commentatiunculas quasdam grammatici hominis non incuriosi, quas secum adduxerat, è sinu togæ depromit, in quibus

quibus ita scriptum erat: Excogitare consilij est, reperire verò fortunæ. Vnde Ouidius, Tu non inuenta, reperta es. Hæc cum ille & pleraque legisset, reclamabat alter, doctorem istum nec verba nec mentem Ouidij intelligere quisse, labique errore manifesto. Siquidem reperire, est cum labore aliquid quæsitum assequi, deductum ex re & pario. parere enim est cum labore quærere: vnde pecunia parta, cum labore quæsitam dicitur: imò eundem Ouidium, quem in medium ille adduxerat, eodem versu significantius contra demonstrare: Tu non inuenta, sed reperta es, inquit, quasi, ego te non casu & fortuna nactus sum, sed studio & labore quæsitam reperi. Quod & alio versu eundem exploratius significare aiebat, Examinansque artus primò, mox ossa requirens, Repperit ossa tamen. Præterque hanc Ouidij autoritatem, idem apud auctores probatissimos vsu continuo obseruari. Q. Curtius: Quippe Euphrates, inquit, altum limum vehit, quo penitus egesto, vix sufficiendo operi firmo reperiunt solum. Et idem: Quia duces asseruati profugerant, misit qui conquirerent, nec reperi. Suetonius in Cæsare: Idque eo studiosius facerent, quod aliquantum vasculorum operis antiqui scrutantes, reperiabant. Vides, inquit ille, reperire esse operæ & consilij, non autem fortunæ? Atque alter cū contra tenderet, & voce immòdica obstreperet, eadem sapius & quædam nugalia repetendo, cupidus ego istius doctoris mentem plane perspicere, accipio libellum à manibus magistri, atque in eo lego pleraque nimium audacis doctrinæ & confidentis. Nanque eò processit, vt singulos ferme veterum probatissimos, quorum vestigiis nobis inniti operæ precium est, à præscripta à se lege & dicendi norma disidentes, taxare non fuerit veritus. Præter quæ, in eo admiratus sum, offendo & nanciscor ferè idem esse quod reperio, quod procul à vero esse aperte liquet. Etenim si reperire est aliquid impenso studio inuenire, vt est modo ostensum: nemo ferè quisquam id in verbo nanciscor & offendo inueniet. Siquidem verba hæc haud dubiè sub casu & fortuna sunt. Præterea qui rem exquisitius pensabit, inueniet nancisci id frequentius notare rem scilicet fortè oblatam, data occasione assequi & habere. T. Liuius tertio ab vrbe condita: Pacuuius, inquit, Calanus malis artibus nactus opes. Idem, castris ponendis dispersos nactus. Cæsar idoneam tempestatem nactus dixit, id est, assequutus. Id quod Festo Pompeio auctore scientissimè probatur, qui verbo nanciscor, significatum assequendi potius, quàm inueniendi, in suis commentariis tribuit, & plerisque veterum auctoritatibus, in quibus si nancisci inuenire dixeris, profecto absurdè & imperitè loqueris. Hæc & pleraque in eo cum legissem, cū me iam tæderet, librum restituo, atque illos inuicem altercantes disceptantesque relinquo.

Reperio vnde.

Offendo, & nanciscor.

A N N O T A T I O N E S I N C A P. XXI.

Id caput ex his est, quibus Laurentium Vallam innominatim, vt semper alius, taxat. Cuius locus est Elegiarum lib. 3. c. 2. quo ipse Valla contendit interesse inter hæc verba inuenio & reperio, vt illud sit rei perquisitæ, hoc oblata: Alexander autem multis antiquiorum scriptorum testimoniis, probat reperire de re perquisita dici. Quibus addes Plautum in Cistellaria, *Requirens seruus reperit, quem proiecerat.* Et in Trinummo, *Non monstrare possim istos homines, quos tu quæritas, quod ad exemplum est, Coniectura si reperire possumus.* Terent. in Phor. *Sed vbi Antiphonem reperiam: aut qua quærere instam via?*

Vbi Donatus interpres id non obscure animaduertit. Et rursus in Hecyra, *Perpol quam paucos reperias meretricibus fideles euenire amatores.* Quo etiam in loco ipse Donatus, Aptum, inquit, verbum ad raritatem. & ideo non dicit, pauci sunt, sed paucos reperias quærens: non autem reperitur, nisi quod quæritur: non quæritur, nisi quod præsto non sit. Et Sueton. in Augusto c. 94. Et diu quæsitus tandem in altissima turri repertus est. De verbo autem inuenire, vt etiam dicatur de re non quæsitæ, probat apertissimè illud Senecæ in lib. 6. de beneficiis, Transeuntem Platonem, quem non quæsierat, inuenit. Illud autem Ouidij, *Tu non inuenta, reperta es.* est ex lib. 1. Metamot.

A N N O T

Causa trium-
phorum a
prima ori-
gine exiles.

Meteres Romanos olim non ex quibuscunque victoriis triumphare consueuisse, sed cum bellorum & victoriarum causa eo munere dignae viderentur, triumphos egisse accepimus. Causae vero triumphorum licet à prima origine exiles fuerint atque tenues, quippe quia exiguis viribus & parua manu rem agebant: postea, aucto dilatoque imperio, maiores certioresque fuere, vt ad triumphum quisquam aspiraret. Cum Veientes olim Tarquiniensesque pro Tarquiniis contra Romanos mouissent arma, & velut a quo Marte vtrunque pugnatum foret, quod vno plus Hetruscorum in acie cecidisset, nec hostium quisquam postera die in conspectu erat, digna res triumpho visa fuit. Itaque Valerius consul, quamuis collega morte sublato, de Veientibus Tarquiniensibusque triumphum egit. Et P. Valerius, & T. Lucretius consules cum infesto exercitu in agrum Sabinum profecti primò vastatione, mox praelio ita hostium opes afflixissent, vt nihil inde rebellionis timeri posset, triumphantes urbem iniere. Quinetiam ex deditis & non captis urbibus, aut hostibus fuis & auersis, stante dictatore, à consulibus saepe triumphatum est. De Priuerno & Pometia, deque Sabinis & Samnitibus, etsi non vi captis, sed in deditioem acceptis, triumphare licuit: propterque auersos & palatos hostes, C. Petilius cōsul, dictatore Q. Seruilio Hala, de Tiburtibus & Gallis triumphauit. Et Cornelius & Bebius consules, quòd Ligures Apuanos non expectantes bellum, in deditioem acceperunt, & ad duodecim millia in alias terras traduxerunt, de Liguribus velut acie victis triumpharunt. Procedente mox tempore, cum propagato imperio, cum hostibus validioribus, magnis vtrunque viribus bella agerentur, cautum fuit, ne cui triumphum, nisi quinque hostium millia cecidisset, & iusta acie magnas copias fudisset, decernere liceret. Cuius rei fidē apud quaestores, vt quid laboris exhaustum, quidve caedis, noscerent, amplissimo testimonio facere oportebat. Idque non ab re visum. Erat enim triumphus ingens honorū cumulus, quem multi duxerunt maximum vitae bonum, quo nisi magnis conatibus deuictis perduellibus, victores bello duces honestabant. Vtque nisi pro aucto imperio, non pro recuperatis his quae bello amissa erant, triumphus cuiquam decerneretur. Quinetiam nisi suo ductu & auspicio, ac in sua & non aliena prouincia, eaque

Triumphum
cum causa
exiles abro-
gata.

Triumphus
quibus ad-
miranda-
tur.

ANNOTATIONES IN CAP. XXII.

A Non ex quibuscunque victoriis.] Vide Valer. Max. lib. 2. c. 3. in princ.
b Cum Veientes.] Liuius 1. Decad. lib. 2.
c Et P. Valerius.] Hæc propè ad verbum sunt Liuij eodem lib. 2. Dec. 1.
d Quinetiam ex deditis.] Vt patet ex his quæ sequuntur.
e De Priuerno.] Ex Liuiio 1. Decad. lib. 7.
f Et Pometia.] Ex eodem eiusdem Decad. lib. 2.
g Deque Sabinis.] Posteaquam se Collatia Sabinorum vrbs se per legatos deditit, bello Sabino perfecto, Tarquinius triumphans Romam rediit. Liuius lib. 1. Decad. 1.
h C. Petilius.] Liuius 1. Decad. lib. 7. docet hic legendum C. Perilius Balbus, qui cum M. Fabio Ambusto cōsul fuit. Claudius enim Petilius Marci Valerij Coruini in consulatu collega, nihil quidquam memorabile refertur edidisse, quòd triumphum adipisceretur.
i Et Cornelius & Bebius.] Liuius 4. Decad. lib. 10. vbi dicit hos omnium primos nullo bello gesto triumphasse.

h Ad duodecim millia.] Legendum quadraginta millia ex Liuiio vbi supra. & adde superioribus Sp. Cassium Consulem, Volscis & Herminis deditis, petiisse, & obtinuisse triumphum: gratia magis usurpantem eum honorem, quam iure postulante: quippe qui nec vrbes vllas expugnauerat, nec hostem acie fuderat, nec triumphum ornamentum, captiuos vllos habebat, aut spolia, quæ in pompa traduceret. Hæc enim de eo scripsit Dionysius Halicarn. lib. 8.
i Cautum fuit ne cui triumphum.] Valerius Max. lib. 2. c. 3. in prin. At Paulus Orosius lib. 5. c. 2. dicit legē fuisse Romæ, vt quisquis quinque millia hostiū peremisset, triumphandi haberet potestatem. Erat enim triumphus.] Nā & Scipio Africanus apud Liuium 3. Decad. lib. 10. dicit, Nihil magnificentius quicquā triumpho apud Romanos esse.
n Vtque nisi pro aucto imperio.] Valerius Max. d. lib. 2. cap. 3. vbi de Q. Fulvio & M. Marcello loquitur, & Plutarch. in Pompeio.
o Quinetiam nisi suo ductu.] Valerius Max. vbi supra post prin. & Liuius 4. Dec. lib. 1. ad finem. vbi cum

pacata, & nullo manente bello, imperatores hostes profligassent & vicissent, triumphare nemini licuit. Ideo Liuius & Nerone consulibus deuicto ad Metaurum Hasdrubale, Liuius, qui in sua prouincia rem gesserat, de Hasdrubale & Pœnis iustissime triumphauit. Nero autem, qui potior victoria causa fuit, quòd in aliena prouincia suppetias collegæ dederat, ouans in urbem vectus est. Exque duobus consulibus eandem prouinciam sortitis, contraque eosdem militantibus, vni triumphum decretum, quòd hostes fuis egerat, eiusque ductu & auspicio parta victoria fuerat, alteri negatum legimus. L. Valerio Potito & M. Manlio consulibus, quòd contra Aequos in Algido prosperè rem gessissent, Valerio triumphus, quòd perseverantior in hoste persequendo, instando, virgendoque fuerat: Manlio verò, vt ouans urbem iniret, à senatu datum est. Fuitque animaduersum, quòd tametsi victis, fuis, fugatisque hostibus, res triumpho dignas imperatores gessissent: si tamen neque dictator, neque consul aut prætor exercitui præfuisent, neque legitimum haberent magistratum cuius ductu & imperio victi essent & profligati, triumphare nemini fas erat. Propterea L. Cornelio Lentulo, magnis rebus gestis, negatus triumphus fuit, quòd proconsul Hispaniam prouinciam, non consul obtinuisset. Tametsi Scipionem proconsulem, & cui saepe prorogatum imperium fuerat, de Hannibale & Pœnis: & Cneum Manlium de Gallogræcis, Paulumque Aemylium de Ingaunis Liguribus, & Pompeium Magnum de Sertorio, proconsules egisse triumphos legamus. Perrarò enim alicui triumphare permissum fuit, qui sine legitimo magistratu, & sine iusto imperio rem gessisset: præter Pompeium Magnum, qui tametsi in senatum per ætatem admissus non fuisset, eques Romanus adhuc, id quòd contigit nulli, deuicto in Africa Domitio, triumphauit: cui hoc ferunt præcipuum contigisse, quòd è

Pompeius
Magnus
eques ad-
huc triumphauit.

ANNOTATIONES.

vbi cum L. Furio Prætor triumphum ex Gallis peteret, maiores natu Senatores negabant, quòd alieno exercitu & aliena prouincia rem gessisset, magnaque pars Senatus nihil præter res gestas, & an in magistratu, suisque auspiciis gessisset, censebant spectare Senatū debere: eueit tamen Furio vt triumpharet. Idem eiusdem Decad. lib. 4. refert Appium Claudium Prætorē ob rem feliciter gestam aduersus Celtiberos, ouantem fuisse urbem ingressum. Causam autem triumphi negandi Senatui fuisse, quòd alieno auspicio, & in aliena prouincia pugnasset. Velleius Paternulus lib. 2. Lepidus, inquit, cum difficultate locorum, & cum vi hostium luctatus, magna cum clade obistentium, excisis agris, exustis adificiis, caesis viris, lætus victoria, prædæque onustus peruenit ad Cæsarem, & ob ea, quæ si propriis gessisset auspiciis, triumphare debuerat, ornamentis Consulibus, consentiente cum iudicio principum voluntate Senatus, donatus est.
p Ideo Liuius & Nerone Coss.] Valer. Max. lib. 4. c. 1. & Liuius 3. Decad. lib. 8. vbi tamen ipsum quoque Nerone triumphasse dicit: sed equo inuectum, & sine militibus. Alterum autem quadrigis inuectum & cum militibus.
q Exque duobus Coss.] Hæc omnia ad seq. clausulam sunt Liuij 1. Decad. lib. 5.
r Fuitque animaduersum.] Plutarch. in vita Scipionis. Liuius 3. Dec. lib. 8. & alio loco, quem mox citabimus.
s L. Cornelio Lentulo.] Liuius 4. Dec. lib. 1.

t Scipionem proconsulem.] Liuius 3. Decad. lib. 8. & alibi saepe duobus libris sequentibus. & Plutarchus in vita illius. Atque alterum Scipionem Proconsulem: scilicet, P. Cornelium Scipionem & de Liguribus triumphasse tradit Liuius 4. Decad. libro 6.
v Et Cn. Manlium de Gallogræcis.] L. Florus Epit. 2. in Bello Gallogræco scribit negatum fuisse triumphum ob victoriam Gallogræcorum, deque ea contentione refert complura Liuius Dec. 4. lib. 8. & demum lib. seq. post princ. sic ait, Ad tertium Nonas Mart. Cn. Manlius Volsco de Gallis qui Asiam incolunt triumphauit.
x Paulumque Aemylium.] Liuius 4. Decad. libro 10.
y Et Pompeium Magnum de Sertorio.] Plutarch. in vita illius, & Val. Max. lib. 8. cap. 16. Et adde M. Acilium etiam Proconsulem de rege Antiocho & Actolis triumphasse, apud Liuium 4. Decad. lib. 7.
z Perrarò enim.] Liuius 3. Decad. lib. 8. vbi de triumpho P. Scipionis. Valer. Max. lib. 2. c. 3. vbi de eodem Scipione loquitur.
a Præter Pompeium Magnum.] Plinius lib. 7. c. 26. & Lucius Florus Epitome Liuij lib. 8. 9. Valerius Maximus lib. 8. c. 16. Plutarch. in Mario non semel. & de eo quoque Hircius in Bello Africano, Adolescentulus, inquit, atque eques Romanus triumphauit.
b Cui ferunt præcipuum.] Vide Plinium lib. 7. cap. 26.

Camillus
tres trium-
phos una
egit.

tribus orbis partibus speciosos egerit triumphos: sicut Camillo, qui tres triumphos vnà egit, triplici victoria ouans. Sed nec eum qui magnis perperis cladibus, & nimium cruenta victoria esset potitus, tanquam lugubri, & parui compendij, quod multis funeribus, non multis commodis rempublicam affecisset. Propterea Valerio consuli, victori contra Gallos, ob cladem exercitus, negatus triumphus fuit: cum magis dolor ciuibus amissis, quam victoria hostibus fuis præualuisset. Nec eum qui exercitus Romam non deportasset, nisi perdomitam pacatamque prouinciam successori dedisset, more maiorum. Est tamen memoriae proditum, nonnunquam stantibus consulibus prætorem qui in sua prouincia res gesserat, hostesque fuderat, etiam sine consulibus triumphasse: duosque consules de eisdem hostibus parta victoria triumphantes urbem inisse. Neque negauerim, non semel, sed pluries in eodem magistratu, & contra eosdem hostes, propter res feliciter gestas, magnis saepe ducibus triumphare permissum, quodque à principio urbis, non curru triumphali, nec equo vehi triumphantes, sed pedibus incedere assueuerant. Postea equo vecti, demum curru quadriiugo triumpharunt. Tamen si Romulum de Acrone Ceninensium duce, curru quatuor equorum triumphasse Dionysius asseuerat. Ac ex duobus imperatoribus in magistratu positus, illi qui in supremo gradu est, soli triumphare permissum. Ideo consul cum dictatore aut prætore non triumphat, ne minor potestas maiori æquata videatur, neue auspicia quæ maioris magistratus sunt, cum minoribus confundantur, licet dictatorem & magistrum equitum vnà triumphasse saepe legamus. Illud denique ex annalibus constat Romanum ciuem, quamuis reipub. perniciosum & infestum, si bello victus foret, in triumpho deferri non licuisse: quodque si contra piratas, seruos aut fugitiuos, vel aliud genus hominum Romano nomine indignum, bellatum foret, tanquam belli causa erubescenda, quamuis parta victoria, aut hostibus fuis, auersisque, nemini triumphare licere. Contra verò ciues bello victos, quia

Triumphantes
in initio
urbis pedibus
incedebant.

Romani in triumphum
ducere non licet.

ANNOTATIONES.

c Sicut Camillo.] Plutarc. in vita illius. Liuius i. Decad. lib. 6. post princ.
d Sed nec eum.] Vale. Max. lib. 3. c. 2. & 3. vbi de P. Scipione.
e Propterea Valerio Coss.] Paulus Orosius historiarum lib. 4. c. 9. in princ. Sed & ob eandem causam denegatus est M. Atilio Regulo, Consuli ob amissa multa millia militum aduersus Samnites, apud Liuium i. Decad. lib. 10.
f Nec eum, qui exercitus.] Liuius 4. Decad. lib. 9. vbi de L. Manlio Proconsule petente sibi decerni Hispaniam. Rerum, inquit, gestarum magnitudo impetrabilem faciebat, exemplum obstabat, quod ita comparatum more maiorum erat, ne quis, qui exercitum non deportasset, triumpharet, nisi perdomitam pacatamque prouinciam tradidisset successori; medius tamen honos Manlio habitus, ut ouans Urbem iniret.
g Est tamen memoriae proditum.] Id satis constat ex iis, quæ diximus supra in verbo, Quinariam.
h Duosque consules.] Nam & C. Claudius Nero & M. Liuius Coss. simul triumpharunt, ex Liuiio 3. Decad. lib. 8.
i Neque negauerim.] Ego reperio Petilium consulem de Gallis Tyburibusque geminum triumphum egisse, apud Liuium Decad. i. lib. 7. & C. Mario duos triumphos ex gestis in eodem magistratu oblatos fuisse. Florus ex Liuiio Epit. lib. 68.
k Demum curru quadriiugo.] Camillus Di-

ctator primus curru equis albis iuncto, Urbem inuectus triumphans ingressus est. Liuius Dec. i. lib. 5.
l Tamen si Romulum.] Dionysius Halicarnas. lib. 2. triumphasse Romulum ait, quem tamen duplici victoria ouantem Liuius appellat Dec. i. lib. 1. m Ac ex duobus imperatoribus.] Vale. Maximus lib. 2. c. 3. non multo post princ. vbi loquitur de Luctatio consule & Valerio prætore.
n Licet Dictatorem.] Fuere certe illi disparis potestatis, ut edocet Liuius Decad. 3. lib. 2. & 8.
o Illud denique.] Ideo cum A. Cornelius Cossus Dictator triumphauit inuidioso magis triumpho quam glorioso, fremebat populus vni defuisse tantum superbiæ, quod M. Manlius ante currum sit ductus, inquit Liuius i. Decad. lib. 6.
p Quodque si contra piratas, seruos, aut fugitiuos.] Neque enim illi hostes erant populi Romani, l. hostes sunt, ff. de capt. & postlimi. reuer. Legas tamen M. Crassum diuitem cum Pompeio & Cæsare Triumvirum, quod daodecim millia gladiatorum fugasset, qui in Campania duce Spartaco insurrexerant, ouantem Urbem ingressum fuisse.
q Contra verò ciues.] Ex Valer. Maximo lib. 2. c. 3. vbi loquitur de P. Scipione & M. Marcello. Sed Herodianus lib. 3. scribit Septimum Seuerum Imperatorem, recusasse triumphum ex ciuili victoria Iuliani, Nigri, & Albini deuictorum, quod & ipsum dicit Aelius Spartianus in vita illius, Ne, ut dicebat, videretur de ciuili triumphare victoria. Scribit tamen

lugubris victoria est, ipseque dux minime imperator censetur, licet bene gerendæ rei occasione data, neque ouare, neque triumphare, vel supplicationes cuiquam decernere, dum respub. steterit, vnquam permissum fuit nisi post aliquot ætates, cum Aurelianus Augustus de Terrico viro senatorio (quem in oriente v. cerat) & Zenobia muliere triumphauit. Apud Græcos vero seruatum diu est, ut qui imperator hostem fugasset, trophæo donaretur: qui occidisset, aut funditus euertisset, triumpho, vel encomio & peplo. Fuisse autem pepulum, vel in quo qui facinora gesserat fortia, singula egregie gesta, atque acerrima prælia & maxima effingere, illudque pro immortalis memoria exponere palam, & templis dicare assueuerant, scriptores produunt in quo duorum imagines, saepe clarissimorum virorum gesta effingebant. Quare Athenienses Antigoni & Demetrii imagines cum Ioue & Pallade effinxerunt in peplo. Nonnulli pepulum eximij candoris veltem sine manicis, aureis distinctam clauis, fuisse autumant: quam quinto quoque anno apud Hylen mulieres sex & decem Iunoni contexebant. Encomion verò carmen in victoris laudem editum ad immortalitatem, quo ipse res gestæ magnificæ, illustri præconio canebantur, quod epinicion vocant: trophæum verò monumentum dixere nunc marmoreum, modo æneum, cum inscriptione & titulis æuo perpetuo duraturis. Nonnunquam, si materia non suppetebat, lapides in ingentem cumulum aggerendo, vel insignem arborem

Græcorum
triumphi.
Pepulum.

Encomion.

Epinicion.
Trophæum.

ANNOTATIONES.

tamen Tacitus lib. 20. non multo post princ. Mutiano data triumphalia de Ciuili bello, idque cum multo honore verborum.
r Aurelianus Augustus.] Flavius Vopiscus in vita illius, & Trebellius Pollio in vita Zenobig.
s Apud Græcos.] Id probatur ex iis quæ sequuntur: sed non omittam id magna ex parte sumptum fuisse ex Seruio lib. 10. Aeneid. in eum locum:
--- Voueo prædonis corpore raptis
Indutum spoliis ipsum te Lausæ trophæum
Aenea. ---
Dicitur est, inquit, trophæum ἀπὸ τῆς τροφῆς, id est, ab hostium conuersione. Vnde qui hostem fugasset, merebatur trophæum: qui autem occidisset, triumphum, ἀπὸ τῆς θραύσεως, id est ab exultatione. Idem quoque Seruius in lib. 11. Aeneid. quo loco citabimus infra, in verbo, Vel insignem arborem. Plenæ autem trophæi triumphus debetur.
t Fuisse autem pepulum.] Id quoque ex eo probatur, quod statim ex Plutar. dicitur de Atheniensibus, & quod Virgilius scribit in Cyri post princ.
Sed magno intexens (si fas est dicere) peplo,
Qualis Erichtheis olim portatur Athenis,
Debita cum casta soluntur dona Minerva.
Et paulo post,
Ergo Palladia texuntur in ordine pugna,
Magna giganteis ornantur peplo trophæis:
Horrida sanguineo pinguntur prælia succo.
v In quo deorum imagines.] Et hoc quoque ex ipso Plutarcho.
x Quare Athenienses.] Plutar. in Demetrio. y Nonnulli pepulum.] Scilicet Lactantius Placidus interpretes Statij lib. 10. Thebaidos non adeo longè à princ. Sed tu de huiusmodi vocabuli significatione, vide omnino nostras leges Connubiales l. 3. inter ornamenta muliebria.
z Quam quinto quoque anno.] Vide ipsum Lactantium.

a Encomion.] Menander in Artibus. Et ea voco in hac significatione vsus est Plutarchus in Fabio Maximo.
b Epinicion.] De hoc Suetonius in Nerone ca. 43. Reuocatisque ad penitentiam defectoribus, sequenti die latum inter lætos cantaturum epinicia, quæ iam nunc sibi componi oporteret. Et lib. Machabæorum 2. cap. 8. Et cum epinicia cantarent in Hierosolymis. Vbi Nicolaus Lyrensis non malè interpretatus est, solennitates pro victoriis. Et hoc apud Græcos vsus est Plutar. in Romulo. Hincque Demosthenes τὰ ἐπινίκια θυσίαν, pro victimas ob partam victoriam immolare. Aliter autem accepisse videtur Plato in Symposio, vbi ita facit loqui Socratem: ἅδεις δὲ αὐτὸν ἀμέφυγον τῆς ἐπινικίας φοβηθεὶς τὸν ὄχλον.
c Trophæum verò monumentum dixere.] Cicero, aut quisquis is est, ad Herennium lib. 4. Ad id autem quod dicit hic, cum inscriptione & titulis, spectat illud Virgilij lib. 11.
--- Inimicæque nomina figi.
Vbi Seruius, Dixit (ait) affixos trophæis titulos cum nominibus occisorum. Ego de ruderibus trophæi, quod C. Marius ad aquas Sestias erexit. Amplius didici & ex opere testaceo cōstructa trophæa, quibus affigi exuuias promptius, quam marmoreis faciliusque fuit.
d Lapides in ingentem cumulum.] Herodotus lib. 7. Quem locum vbi tenuere Barbari, lapideum illic titulum imposuerunt.
e Vel insignem arborem excisis ramis.] Ex Virgilio lib. 11. Aeneid. ad princip. cuius hi versus sunt:

Ingentem quercum, decisis vndique ramis,
Constituit tumulo: fulgentiæque induit arma,
Mezentis ducis exuuias, tibi magne trophæum
Bellipotens: aptat rotantes sanguine cristas,
Telaq; trunca viri, & bis sex thoraca petuum,

excisis ramis, vbiq; hostium spolia statuendo, in memoriam posteritatis, bonis & fortibus viris pro trophæis erigebant. ^f Tametsi qui primi ex Græcis æneum aut lapideum statuere trophæum, non magnopere probati fuerint, quod regum tantum nomina illis inscriberent, nec militum operam aut fortitudinem, quibus victoria parta fuerat, annotarent. ^g Fuitq; moris in locis quibus cum hostibus decertassent & vicissent, aut aliqua insigni clade affecissent, ibi victores duces pro monumento laudis cum ampla inscriptione trophæum ponere, & fortium factorum posteris dare memoriam. Quare Pericles nouies patria victor, trophæum posuit: & aliud ^h Agesilaus inter Anthracē Nartheriūq; erexit. Lacones, quod Persas parua manu vicisset, porticum Persicam de mariubiis trophæi loco extruxere. Idem contigit ⁱ Fabio Aemiliano, qui ad Rhodanum deuictis Gallis, ex candido lapide velut monumentum magnæ laudis trophæum tulit. ^k Sylla contra Archelaū potitus victoria, fixit stemma, in quo Martem, Victoriā, & Venerem, & se venustum inscripsit. ^l Marius verò de Iugurtha & Cimbris duplici est trophæo donatus. ^m Metellus autem deuicto Sertorio aureum sibi poni iussit. ⁿ Quod & Flaminius de torquibus Gallorum aureum statuit, cum elogiis monumentorum cladis illatæ. ^o Claudius quoque deuictis Boiis, ex torquibus Gallorum vnum magni ponderis in Capitolio donum posuit, index victoriæ & triumphī. Sicut ^p Octavius, qui ex auro rostratæ columnæ in foro trophæum fixit. ^q Germanicus verò deuictis nationibus inter Rhenum & Albim,

Trophæa quibus statuereentur, & quo loco.

Trophæa diuersa variarū gentium, ex diuersis causis.

ANNO TATIONES.

Perfossūq; locis: clypeūq; ex ære sinistra subligat, atque ensē collo suspendit eburnum.

Et Iuuenalis Satyra 10.

Bellorum eximia, truncis affixa trophæis Lorica, & fracta de casside buccula pendens.

Et quæ sequuntur. Et Suetonius in Caligula c. 45. Truncatisq; arboribus & in modum trophæorum adornatis. Et Plutarchus in Romulo, vbi ipsius trophæum de Acrone, Ceninensium rege, describit. & in Marcello, vbi de triumpho Gellatarum. & in Nicia non multo ante fi. Et Claudianus lib. 1. in Ruffinum,

Festinas urgete manus, mens ecce paratur Ad bellum Stilico, qui me de more trophæis Ditat, & hostiles suspendit in arbore cristas.

Et Prudentius lib. 2. in Symmachum,

Et suspensa graui telorum fragmina trunco.

Et Sidonius Apollinaris in Panegyrico Maiorani, post principium.

Ista micam clypeo, cuspis trab surgit eburna Ebra cæde virum propter Bellona trophæum

Extruit, ut quercum captiuo pondere curuet.

^f Tametsi qui primi ex Græcis.] Plutarchus in Problem. cap. 36. Diodorus autem Siculus lib. 3. in oratione Nicolai Syracusij, scribit Priscos Græcos in victoriis bello partis curauisse ne lapidea, sed lignea potius trophæa erigerentur, vt his breui tempore consumptis, quàm celerrime auferrentur è medio monumenta discordiæ.

^g Fuitq; moris.] Id probatur ex iis exemplis, quæ mox subiiciuntur.

^h Et aliud Agesilaus.] Xenophon in oratione de laudibus ipsius Agesilai, & Plutar. in Apophth. Laconicis, & in vita illius. vbi etiā non multo post tradit Bæotios iuxta Itoniæ Mineræ sacrum trophæum erexisse, Atheniensibus ibi prælio victis.

ⁱ Fabio Aemiliano.] Strabo lib. 4. Vbi præter-

ea dicit ipsum Fabium ob eam victoriā duo templa extruxisse, Marti quidem vnum, Herculi verò alterum.

^k Sylla contra Archelaum.] Plutarch. in vita illius.

^l Marius verò.] Suetonius in Cæsare, & c. 11. & Plutarch. in vita ipsius Marij.

^m Metellus.] Plutarch. in vita Sertorij.

ⁿ Quod & Flaminius.] Lucius Florus Epitome 20. in bello Gallico.

^o Claudius quoque deuictis Boiis.] Is fuit M. Claudius Marcellus Consul, ex Lituio qui id tradit 4. Decad. lib. 3. autoritate Valerij Antiatij.

^p Sicut Octavius.] Hic, ni fallor, deceptus est Alexander: qui ex auro has columnas rostratas fuisse dicit. Nam ex ære dicit Virg. de his loquens lib. 3. Georg.

Atque hic vndantem bello, magnumq; fluentem Nilum, ac nauali surgentes ære columnas.

Vbi Seruius scribit Augustum, de quo Virgilius ibi loquitur, victorem totius Aegypti, sustulisse de nauali rostra ærea: quibus constatis, quatuor effecit columnas, quæ postea à Domitiano in Capitolio sunt positæ, quas, inquit, hodieq; videmus. De Augusti autem trophæo vide apud Plinium lib. 3. c. 20. Appianum lib. 5. bellorum Ciuiliū loquentem de trophæo Victoriæ aduersus Pompeium, Magni filium.

^q Germanicus.] Corn. Tacitus lib. 2. vbi de ea re loquens, Miles, inquit, in loco prælij Tiberium Imperatorem salutauit, struxitq; aggerem, & in modum trophæorū arma subscriptis victarū gentium nominibus imposuit. Et paulo post, Laudatis ait, pro concione victoribus, Cæsaris Germanicus erat) congeriem armorum struxit, superbo cum titulo, Debellatis inter Rhenum Albimq; nationibus, exercitum Tiberij Cæsaris ea munimenta

Martj

congeriem marmorum, structis molibus, Tiberio sacrauit. Proditumq; memoriæ est, ^r Arremisiam, deuicta Rhodo, trophæi loco duas statuisse imagines æneas, vnam Rhodiæ ciuitatis, alteram illi stigmata inurentem pro æterna memoria dedecoris, ignominiaq; acceptæ. Mirumque prodi de ^s Numenio Antioqui duce, qui cum in Arabia, æstuante vadoso & reciproco mari, prælio nauali contra Persas victor fuisset: mox æstu reuerso, pedestri certamine ibidem victor, gemina trophæa Ioui & Neptuno posuit. ^t Sicut de Neoptolemo Mithridatis duce traditur, circa Mæotim estate nauali pugna, hyeme verò equestri, glacie concreto mari, iisdem in locis victoriā tulisse. ^v Conuenitq; inter peritos rei militaris, quod tametsi duces sceleriter rem gessissent, & insigni victoria potiti essent, si tamen precariò ab hoste aliquid petissent, nec trophæo donarētur, nec encomio. ^x Viriatus autem Lusitanus hanc temeritatis laudem tulit, vt potius victoria contra Romanos, trabeas & consulares fascēs triumphī loco ^y in montibus figeret. ^z Sic Pōpeius, deuictis Hispanis & Alpinis gentibus, trophæa in Pyrenæis iugis, quæ in Hispaniā iter est, excitauit. ^a Et Domitius Aenobarbus, ^b ac Fabius Maximus contra Allobroges, turres, fixis hostilibus armis, erexere. Inter ceteros memoriæ proditur ^c Sesostris Aegypti rex, si cum hostibus qui magno certamine dimicassent, & præsentī animo restitissent, rem gessisset: ibi trophæum cum coleis & virili membro erigere: si verò remisso & languido animo, per ignauiam segniter victi, aut nullo negotio pulsi essent, contra eos muliebri genitali constituto, tanquam in desides & ignauos, trophæum ponere consueuisset. ^d Apud Lacedæmonios vero, contra. Nam qui dux fortiter dimicasset, & cruento Marte, magnæque hostium clade vicisset, trophæi loco gallum diis immolabat: qui verò deditione

Qui precario ab hostibus aliquid petissent.

Sesostris trophæum.

Lacedæmonij victoriam in cruentam laudabant.

ANNO TATIONES.

Marti & Ioui & Augusto sacrauisset. Qui locus, si perpendatur, docebit, aut Alexandri, aut scriptoris hic esse vitium, vbi legitur, congeriem marmorum, pro congeriem armorum, vt legitur apud Tacitum. Quod, si cui magis placet ex huius autoritate verba Taciti emendare, non impediam. ^r Arremisiam.] Id ex Vitruuio est lib. 2. c. 8.

^s De Numenio.] Plinius lib. 6. c. 28.

^t Sicut de Neoptolemo.] Strabo lib. 17.

^v Conuenitq; inter peritos.] Ex Plutarcho in Nicia, vbi scribit ipsam Niciam nihil veritum illam seu legem, seu consuetudinem, qua passim ab omnibus iudicatur, illos hostibus victoriā tacito consensu tribuere, qui corpora ad sepulturam repetere coguntur. Itaque trophæi statuendi, quibus id euenerit, imperatoribus facultatem adimī. Qui enim vicerint, potentiores esse iudicantur. Ideoque vt precariò quidquā ab inferioribus petere absurdum videretur: sic nihil Niciam eā legem veritum, victoriæ ac gloriæ opinionem negligere maluisse, quàm ciuium suorum corpora inhumata relinquere.

^x Viriatus autem Lusitanus.] Paulus Orosius lib. 5. cap. 2. Florus lib. 2. Epit. de rebus in Hispania gestis.

^y In montibus.] Nam & aliās huiusmodi trophæa figebantur in locis eminentioribus, siue editionibus, de quibus videas apud Virg. lib. 11. Aeneid. vbi trophæum de Mezentio tumulo constituit. & ibi Seruius id annotauit quod diximus: qui & subdit, quod ex eo more trophæa in urbibus figebantur, in arcibus exadificatis. Et vide versu sequenti vbi de iugis Pyrenæis. Id autem ita fiebat, vt trophæa essent conspicuora, possentq; à longinquo

conspici.

^z Sic Pompeius.] Plinius lib. 3. c. item 3. in prin. & lib. 7. c. 26. & lib. 37. c. 2. & Seruius in 11. Aeneid. ad princ. autoritate Sallustij, cuius hæc verba adfert, Domitis Hispaniis trophæa in Pyrenæis iugis constituit. Et ante hos Strabo lib. 3. non semel, & iterum lib. 4.

^a Et Domitius Aenobarbus.] Lucius Florus lib. 3. Epit. in bello Allobrogico.

^b Ac Fabius Maximus.] Strabo lib. 4. Quo in loco, inquit, Isar & Rhodanus ad Cæmnenum montem confluunt, vbi Q. Fabius Maximus Aemilianus triginta vix militum millibus, ducenta Gallorum millia ad interuentionem dedit, & de lapide candido ibidem trophæum erexit, Marti quidem vnum, Herculi verò alterum. Et Lucius Florus vbi supra.

^c Sesostris Aegypti rex.] Herodorus lib. 2. & Diod. Siculus lib. 2. c. 1. Et ante hunc Histimadius, & ipse Aegypti rex, parientem sculperere fecit, captiuus absque pudendis, manibusq; à tege ductis: quæ nota erat illos esse animo viles, & corpore imbecilles. Diod. ibi.

^d Apud Lacedæmonios.] Plutarchus in Marcello. Theriades autem Lacedæmonius in bello quodam aduersus Argiuos, cum eius exercitus iam victor esset, tamen graui vulnere iaceret, antequam animam exhalaret, excepto suo sanguine trophæum iussit tolli, quod digito sanguine obliuio inscripsit. Ad quod respiciens Statius lib. 4. Thebaïdos statim post princ. ait:

Et Lacedæmonium terræ lectura cruorem.
Vbi Lactantius interpres id refert quod diximus.

Periclis
sententia.

Macedo-
nibus tro-
phaum eri-
gere veti-
sum.

& pacto, nec nimium cruenta victoria potitus, belli malavitasset, bouem: vt signarent, magis decere imperatorem (iuxta Periclis sententiam) consilio & astu, quam gladio aut multo sanguine fuso, victoria potiri. Neque prætereundum, quod tametsi ponendi trophæa, rebus prosperè gestis apud Græcos frequens vsus foret: regibus tamen Macedonum fuisse vetitum, ne illa erigerent: quippe cum Caranus deuictio Cisseo rege, trophæum posuisset, noctu veniens leo, illud euertit & disiecit: inde velut fœdi ostenti maliq̄e ominis vetitum est ne in posterum regis Macedonum quæsitis victoriis trophæa ponerent.

ANNO TATIONES.

e Regibus tamen Macedonum.] Hæc vsque ad si. sunt Pausania lib. 9. Reperio tamè Philippum Alexandri Magni patrem, Macedonum regem, Illyriis deuictis, trophæum erexisse, apud Diod. Siculum lib. 16. cap. 2. Alexander autem Magnus eius filius, nec de Dario, nec de victoriis Indorum trophæum statuit, vt dicit Pausanias, vbi supra.

f Trophæa ponerent.] De aliis autè trophæis vide Ciceronem de Oratore, ad Herennium lib. 4. Plinium lib. 3. c. 20. Plutarch. in Parallelis c. 5. & 6. Herodianum lib. 3. tum in vita Bassiani, vbi de Alexandri Magni trophæo, tum etiam in triumpho Septimij Seueri.

Disceptatio Francisci Philelphi cum Grammatico, an Cicero aliquando ludum aperuerit. Cap. XXIII.

Ranciscus Philelphus, ætatis suæ homo doctus & fortunatus, inter sui æui poetas famam carmine primùm auspicatus est: à principibusque qui eo tempore floruerunt, magnis honoribus & re familiari auctus & honestatus fuit. Cuius vitia ineuntis adolescentiæ, postquam deferbuere cupiditates, cum iam ætate matura senesceret, magnis postea virtutibus emendauit. Is cum æuo ingrauescente celebris fama haberetur, & optimatum rogatu accersituq̄e Romam aduentasset, experiri, credo, volens quantum dicendo valeret, Tusculanas quæstiones Ciceronis publicè in scholis legere aggressus est. Ad eum quotidie concursus studiosorum iuuenum, & clari nominis professorum frequens fiebat. Ipseque inter legendum firma etiam tunc voce & latere, nouis & exquisitis eloquentiæ generibus præceptisque discipulos imbuebat, exploratòque iudicio singula dicendi genera, & philosophorum scita multo cum nitore & cultu pensitabat & rimabatur. Eum ego adolescentulus senem inter cæteros coæuos meos colui & obseruau: cumque ad eum nos quoque ventitarem, memini ipsum inter legendum dicere, Ciceronem cum eiusmodi quæstiones scriberet, conuētum suæ ætatis studiosorum habuisse, ludumque literarium quasi aperuisse: & pleraque hoc genus satis scitè & eleganter, vt mos ingeniumque eius fuit, non sine multo ornatu in scholis recensere. Cùmque perorasset, & à lectione, vt fit, discipuli apud eum se colligerent & fabularentur, ipseque illa eadem sæpius repeteret: animaduerti quempiam grāmaticum florentis faciundæ, cuius nomen libens prætereo, eius doctrinæ æmulum, qui ipsum pernicioli odio prosequeretur, sæpèque apud studiosos illum in inuidiam criminemque vocabat, singulæque non modo dicta factaque, sed verba & nutus obseruabat, contradicere: quæque ille dixerat, vera esse pernegare, neque apud autores inueniri, Ciceronem ludum aperuisse, aut scholas studiosorum habuisse, asseuerare. Cùmque Philelphus, mitis vt erat & placidus, non rhetorum scholas, in quas homines passim ventitarèt, sed tamen aliquos præstantis ingenij viros, studiosos disciplinarum Ciceronem edocuisse, & quasi ludum aperuisse diceret, idque testimonio probari illius ad Pætum epistola, qua se Dionysium superiorem imitari dicit, qui cum Syraculis expulsus, Athenas comigrasset, ludum inibi aperuit: se pariter habere discipulos asseuerauit. Hęc & pleraque cum ille diceret: contraque eum alter insectaretur, & iam non contentio-

Ludus Ci-
ceronis.

ANNO TATIONES IN CAP. XXIII.

a Illius ad Pætum epistola.] Quæ est lib. 9. epist. fam. epist. eius li. 18. quæ incipit, Cū essem otiosus. b Ad Vo

ne, sed clamoribus & prope dimicatione rem agerent, nec res sibi videretur posse: ex-candescens Philelphus, tanta indignatione exarsit, vt illum indoctissimum omnium indoctorum vocitaret. Tandem communi discipulorum amicorumque interkursu, desita ira & ardore illo animorum, composita controuersia, & his dirempta est. Sed cum postea in ipsius Ciceronis multiplici lectione versaremur, inuenimus id ab eo apertius significari. Nanque^b ad Volumnium Cassium scribens, Cassium & Dolabellam suis auribus frui asseuerat. ^c Ad Pætum quoque, Veniunt qui me audiunt quasi doctum hominem, quia paulo sum quam illi doctior. ^d Et ad Papyrium Pætum: Hircium ego habeo, inquit, & Dolabellam, dicendi discipulos, cœnandi magistròs: puto te audisse illos apud me declamitare. ^e Vatinius quoque ad Ciceronem de Catillo inquit: Defenditur à Q. Volusio tuo discipulo. ^f Quod & M. Fabius de Cælio & Panfa restatur: qui omnes à primo ætatis gradu Ciceronem in disciplinis bonarum artium sectati fuere. Sed quod de Cicerone, idem nimirum^g de Socrate, Platone, & Aristotele, aliisque doctissimis viris, qui scientia præcelluere, accepimus, qui bonis disciplinis iuuenum animos imbuendo, æternam sibi gloriam peperere, suisque dissertationibus & documentis diuersarum opinionum sectas inuenere. Ante omnes^h Pythagoras Samius iuuenum æmulantium studia scholasque sophistarum in Italia habuisse fertur: pluresque discipulos reliquisse magnæ & expertæ virtutis. ⁱ Sic Thebanum Epaminundam Lysias Pythagoreus, ^k Aristoteles Theophrastum, ^l & Syracusanum Dionysium Plato erudiuit. Perraròque eximius aliquis ingenio & doctrina inuētus est vir, cuius non aliqua monumenta studiorum mandata literis, aut aliqui discipuli sapientiæ præceptis aucti & imbuti, velut hæreditaria munera posteritati^m relictæ fuerint.

ANNO TATIONES.

b Ad Volumnium Cassium.] Epistol. famil. lib. 7. epist. eius lib. omnium postrema.

c Ad Pætum quoque.] Lib. 9. Epistol. famil. epist. eius lib. 20. omnium 171. ad fin.

d Et ad Papyrium Pætum.] Epistol. famil. lib. 9. epist. eius lib. 16. omnium totius operis 167. eius initium est: Delectarunt me tuæ literæ.

e Vatinius quoque ad Ciceronem.] Inter epistolas ad familiares ipsius Ciceronis lib. 5. epist. eius lib. 10. omnium 67.

f Quod & M. Fabius.] Quintilianus scilicet, lib. oratoriarum Institutionum.

g De Socrate, Platone.] Hoc videre licet apud Laërtium in vitis eorum.

h Pythagoras.] Idem Laërtius in vita illius.

i Sic Thebanum Epaminundam.] Plutarch. in vita illius.

k Aristoteles Theophrastum.] Laërtius in vi-

ra vtriusque.

l Et Syracusanum Dionysium.] Plutarchus in vita Dionis: & Laërtius in vita ipsius Platonis.

m Relicti fuerint.] Ad do superioribus quæ de Cicerone dicta sunt, quæ & ipse lib. 1. de Diuinatione scribit, Nuper cum essem cum Q. Fratre, in Tusculano disputatum est. Nam cum ambulandi causa in Lycium venissemus (id enim superiori gymnasio nomen est) Perlegi, ille inquit, tuum paulò antè tertium librum de natura deorum. Ex quibus planè constat Lycium fuisse gymnasium in Tusculano Ciceronis à nomine Aristotelicæ scholæ dictum. De quo etiam per ipsum Cice. lib. Academicarum quætionum. Et quod scribit Plutarch. in vita ipsius Ciceronis, cum Rempublicam in monarchiam per Cæsarem mutatam aspicientem, publica misisse, ac operam iunioribus præbuisse, quæ philosophiæ adorti studium forent.

In quo gradu cognationis apud plerasque gentes matrimonia licuerint, & quàm diuersi mores in contrahendis nuptiis fuerint. Cap. XXIII.

Nter^a omnes constare video, licuisse quondam passim & nullo delectu aut modo, veteres coniugiis affinium cognatorumque copulari: quod tamen non æquè apud omnes seruatum est. Nam etsi apud nonnullas^b Indorum gentes, ^c Arabas, ^d Persas, ^e Mauròsque, qui iuxta Bactrianos sunt,

ANNO TATIONES IN CAP. XXIII.

a Nter omnes.] De hac re scripsimus in nostris legibus Connubialibus in l. 7. nu. 30. 32. & multis seq. in quibus videbis authorum de hac re testimonia, quorum nos versa seq. nonnulla afferemus.

b Indorum gentes.] Hieronymus lib. 2. aduersus Iouinianum, quod vix alibi reperies.

c Arabas.] Strabo lib. 16. vbi scribit apud Arabes,

qui in Aromatiferæ regionis sunt, omnibus consanguineis vnã vxorem esse.

d Persas.] Idem Strabo lib. 5. ad si. Catullus quo loco statim citabimus. Curtius lib. 7. & alij multi à nobis citati d. l. 7. connubiali nu. 32.

e Mauròsque.] Legendum Nauros ex Curtio lib. 8. non multò post princ.

Babylonij. ac magos & Babylonios, quorum hoc institutum fuit, cum quibus Chryſippus sentire viſus eſt, filios matres ducere vxores, & cum parentibus ſtupro coire, atque ex eis ſobolem gignere paſſim licuerit, idque inter eos coniugium nullis fuerit legibus vetitum: tamen apud reliquas vbiq; gentes, tam immane ſcelus, lege & moribus ſub graui documento interdictum fuit: nefas ſcilicet exiſtimantes, filios cum matribus turpi amore commiſceri, ferarum ritu: quod dictu audituque ſædum & pudendum eſt. *Aegyptij.* Aegyptij vero ſororum amoribus coniugiisque implicari, & cum his paſſim matrimonia inire ſolitauerunt. Quippe Ptolemæus, vt ſororis quam miro amore deperibat, coniugium ſortiretur, & ſuam libidinem expleret, paſſim id licere permiſit. Itaque vt dirum facinus, & notam turpitudinis nefariæ, velamento matrimonij obnubilaret, omnibus id permiſſi voluit. *Perſæ.* Id quod Perſis quoque licuit. Nam Cambyſes duas ſorores cum deſiderium ferre non poſſet, Darius Satyram iſdem genitam parentibus connubio ſibi deuinxere. Idem Epirotæ, & Macedones: ſiquidem & Ptolemæus Ceraunicus Ariſinoen duxit, & Olympias Pyrrhi filia, fratris coniugio potita fuit. Contra vero omnis ferè Græcia, qui inter priuatas neceſſitudines cum ſororibus commiſceri interdictum habuere: nefandumque putauere eodem parente genitos, inuicem inceſtis nuptiis detineri. Tameſi Athenienſibus germanas ducere vxores, crimini datum non fuerit: quippe Cymon Elpenicem duxit, & ex illo traditum, impune cum ſororibus cõiugari. Perſis quoque legitimum fuit, neque pudendum viſum eſt, non modo ſoribus, ſed & filiabus commiſceri. Nanque Artaxerxes Athoſim atque Meſtrim filias iuſtæ vxoris loco habuit: & alij impune id factitarunt, quod Græci & pleraque gens improbum nefandumque exiſtimarunt. *Leſbij.* Præ omnibus vero Leſbij ſædiſſimæ Veneris fuiſſe traduntur: apud quos nihil ſynceri erat aut incontaminati: adeo vt ne capiti quidem parcerent, & omni ſæda libidine ſe inquinarent. *Romani.* Apud Romanos vero tam informia coniugia, lege & moribus interdicta fuere: apud quos licet cum affinibus, cum quibus ſumma erat neceſſitudo, coniugalem inire copulam eſſet lege vetitum, ea de cauſa, vt novos affines agnationibus familiarum, multasque propinquitates & clientelas mutuis affinitati-

ANNOTATIONES.

f Magos.] Laëtr. in proœmio, autoritate Socionis. Catullus in Gellium, *Nascatur Magus ex Gelli matrisq; nefando Concubitu, & diſcat Perſicum aruſpicium.*
Nam Magus ex matre, & nato gignatur oportet: Si vera eſt Perſarum impia religio.
g Et Babylonios.] Adde & alias multas gentes, vt Parthorum, Medorum, Phrygum, Galatarum, Aethiopum, Scytharum, Hyberorum, Nomadum, vt & nos diximus & probauimus ex illis noſtris legibus Connubialibus l. 7. nu. 33.
h Chryſippus.] *ἐν τῷ περὶ γεννητικῶν*, vt tradit Laëtrius in vita illius, & Epiphanius lib. Hæreſeon 3. c. vlt. & alij, quos videbis d. l. 7. Connub. nu. 38.
i Tamen apud reliquas.] Vt & nos latè ſcripſimus in eadem l. 7.
k Aegyptij.] Diodorus Sicul. lib. 1. & alij ibi. à me citati.
l Quippe Ptolemæus.] Iuſtinus lib. 14. Pauſanias in Articis. Herodianus lib. 1.
m Id quod Perſis.] Vt & ſuprà dictum eſt in verbo, Perſas.
n Nam Cambyſes.] Herodotus in Thalia.
o Et Darius.] Iuſtinus lib. 11.
p Idem Epirotæ.] Quod probatur ex eo quod ſtatim dicitur de Pyrrhi filio.

q Et Macedones.] Cõtrà Herodianus lib. 1. dum ſcribit, Ptolemæum, contra Macedonum leges, ſororiſ amoribus ſeſe implicaffe.
r Ptolemæus Ceraunicus.] Plut. in lib. de educatione liberorum. Iuſtinus lib. 24. Pauſanias lib. 1. s Et Olympias.] Iuſtinus lib. 28. in prin. Olympias, inquit, Pyrrhi Epirotæ regis filia, amiſſo marito, eodemque germano fratre Alexandro &c.
t Omnis ferè Græciæ.] Herodianus, vbi nuper citauimus.
v Athenienſibus.] Arnobius lib. 8. contra Gentes. Sed tu tamen vide d. noſtras II. Connubiales in 7. l. nu. 37.
x Quippe Cymon.] Probus Aemylus in proœmio, & iterum in vita ipſius Cymonis.
y Perſis quoque.] Sed de us iam dictum eſt.
z Nanque Artaxerxes.] Vide d. l. 7. Connubialem nu. 32.
a Quod Græci.] Vt dictum eſt ſuprà.
b Leſbij.] Ex Ariſtophanis interprete in Veſpis, eum locum interpretante *μέδωναν ἢ δὴ λεσβίαν τὴν ἐμπύρας*, idque teſtimonio Theopompi in Vlyſſe, & Heraclidis in Troilo.
c Apud Romanos.] Ex Plutarcho problem. 6. 108. vbi reddit multas rationes. & vide d. l. 7. Connubialem nu. 41. & multis ſeq.

4 Et

bus ſibi adſciſcerent cognationis iure: tamen cum ſobrinis, aut defunctæ vxoris ſorore; vel mortui fratris vxore copulari non vetabatur. Cæcilius enim Metellus, vxore defuncta, illius ſororem deſponſam tulit. Et Brutus Porciam ſobrinam, nulla prohibente lege, deſponſauit. L. quoque Craſſus ex defuncti fratris vxore filios eduxit, & propagauit. Ex deſcendentibus vero ad neptes vſque coniugia Romani vetuere, id quod etiam plebiſcito cautum fuit. Sed fratris filiam ducere vxorè, licet antea lege vetaretur, ſubſequutis inde temporibus, paſſim id licere principes voluere, poſtquam Claudius Cæſar rem deſuetam vſurpauit, vt Agrippinam, cuius amore deperibat, ſibi vxorem deſponſaret. Idem apud Græcos licuiſſe competiſ. Nanque Alexandrides ſororis filiam ſponſam duxit: ex qua Doryeum, Leonidem, & Cleombrotum genuit: quod ſuccedenti auro à Nerua fuit ſeuera conſtitutione inhibatum. Proditus tamen memoria eſt Antoninus Caracalla, præter inſtituta maiorum, nouercam Iuliam vxorem duxiſſe, nuptiasque inceſto primus polluiſſe: cauſatus, principi quodcunque liberet, impune licere. Et licet ſocrus genero copulari nullis auſpiciis poſſet, ſobriſni tamen filiam vxorem ducere nullæ leges vetuere. Scipio enim Naſica Africani maiorem filiam nullo prohibete iure ſibi deſponſauit: quod alij frequentes factitarunt. Procedente mox tempore, Valentinianus Cæſar, vt ſoboles paſſim propagaretur, gentesque affatim redundarent, duas ſimul vxores ducere licere, duobuſque impune coniugiſ commiſceri lege ſacrata ſanciuit: quæ legem Iulius Cæſar decreuiſſe dicitur, vt liberorum quærendorum cauſa, quot vellet quiſque vxores ducere, facultas foret. Id quod apud Siculos & Athenienſes in viu fuiſſe quandoque inuenimus. Siquidem Dionyſius vno ſimul tempore cum Doride Lorenſi, & Ariſtomacha Syracuſana nuptias celebrauit. Et Demetrius Antigonuſ filius, atque Euripides poëta duobus ſimul coniugiſ nihil veriti ſunt copulari. Socratem quoque tradunt ſimul Xantippen & Myrtonem Ariſtidis neptem habuiſſe vxores. Ipſe vero Demetrius tam inexhauſtæ libidinis fuiſſe fertur, vt poſtpoſitis armis & omni apparatu belli contra Megarenſes, Lamix proſtitutæ amore accenſus,

ANNOTATIONES.

d Et Brutus Porciam ſobrinam.] Plutarch. in vita illius, & alij plerique ſuas conſobrinas in vxores duxere, vt videbis in d. 7. l. Connubiali nu. 44. Neque enim id legibus noſtris prohibitum eſt, vt ibi dicitur.
e Ex deſcendentibus.] Vt videre licet ex l. nuptiæ conſiſtere. & l. vlt. ff. de ritu nupt. & ſ. ergo non omnes. Inſtit. de nupt.
f Sed fratris filiam.] Ex l. qui in prouincia. §. diuus. ff. de ritu nupt. & aliis multis citatis in d. l. 7. numero 42.
g Claudius Cæſar.] Suetonius in vita illius c. 7. & Cornelius Tacitus lib. 12.
h Alexandrides.] Legendum Anaxandrides ex Herodoto, id de eo referente lib. 5.
i A Nerua.] Vt tradit Dion Nicæus in vita illius. Sed tu ſuper hoc vide omnino d. l. 7. Connubialem d. nu. 42. vbi videbis & ante tempora Neruæ fuiſſe prohibitum.
k Antoninus Caracalla.] Aelius Spartianus in vita illius.
l Et licet ſocrus.] Quod videre poteris ex noſtra l. Connubiali 9. nu. 104.
m Sobriſni tamen filiam.] Neſcio quonam pacto hæc clauſula præcedenti coniugatur, cum nihil cum ea commune habeat. Eſt tamen verum quod id dicitur. Nam ſi ſobrinam licet ducere vxorem,

vt dictum eſt ſuprà in verbo, Et Brutus. multò magis eius filiam.
n Valentinianus Cæſar.] Aliã huius l. cauſam aſſert Socrates Conſtantinopolitanus in hiftoria tripartita Caſiodori libro 8. cap. 11. Nempe quòd poſt Senertiam priorem vxorem, Iuſtinam quoque, quam deperibat, duceret. De quo etiam Paulus Diaconus in vita Valentis ipſius Valentiniani filij.
o Quam legem Iulius Cæſar.] Suetonius in vita illius c. 52.
p Id quod apud Siculos.] Quod probat ex eo quod poſtea dicit de Dionyſio.
q Et Athenienſes.] Gellius lib. 15. c. 10. vide d. l. 7. Connub. c. 23.
r Dionyſius.] Cic. lib. 5. Tuſcul. quaſt. Valerius Max. lib. 9. c. 14. Plutarch. in Dione, poſt prin. Aelianus de Varia hiftoria lib. 13. vbi tamen poſteriore illam vxorem vocat Ariſtanetam.
s Et Demetrius.] Plutarch. in vita illius.
t Euripides.] Gellius d. lib. 15. c. 20. Sed tu omnino vide d. l. 7. Connubialem, nu. 23. 25. & 26.
v Socratem quoque.] Athenæus & Laëtrius in vita illius, autoritate Hieronymi & Saryri.
x Ipſe vero Demetrius.] Plutarchus in vita illius, Athenæus in Dipnoſophiſtis. & vide Aelianum lib. 12. Varia hiftoria.

Fratris filiam ducere licebat Romanis & Græcis.

Nouercam ducere.

Sobriſni filiam ducere.

Vxores quot quiſque voluit ducebat.

Demetrii libido.

inferuire: vt haud immerito Lysimacho ostentanti vulnera quæ cum leone miræ magnitudinis pugnans, passus fuerat: ipsius legati respondisse ferantur, quasi alludentes, Demetrium quoque meretricis Lamia in collo notas & vulnera dentibus inflicta, exhibere potuisse. Proditum vero memoriæ est Athenienses, vt exhaustam iuuentutem belli cladibus repararent, decreto cauisse, vt vrbanam ciues ducerent, & ex altera liberos tollere non vetarentur. Apud Spartanos duas simul duxisse, crimini fuisse datum satis constat (licet aliqui contra vetitum pessimo id exemplo factitarint)⁷ Lycurgilege, quâ binas vxores vnas ædes incolere, atq; in eadē domo habitare non permittit.² Brachmanes, ^a Numidæ, & ^b Mauri, pro modo facultatum vxores habent: itaque multis denas, plerisque vigenas habere permittitur. ^c Reges quoque Persarum & Assyriorum, plures, quibus ciuitates pro redimiculis & muliebri mundo largiuntur, habent vxores. ^d Sed sicut apud diuersas gentes, nationesque dispares gradus affinitatis cognationisque, quibus cum iungerentur, definiti fuere: ita mores obscenos & sordidos ritus, ac fœda quædam solennia in contrahendis nuptiis, pleræque gentes dispari obseruarunt modo. ^e Quippe Thraces mulieres nupturæ, non parentum arbitrato, sed præmiis nubunt. Virgines enim quæ forma præcellant, à viris precio exhibito, & certa subtaxata pecuniarum summa, emebantur. Contrà vero deformes & minus decoræ, precii mercabantur viros quibus nubent. ^f Babylonii & Assyrii ^g peculiare fuit, nobiles virgines ad forum in vnum cogere, circumstanteque virorum turba, per præconem singulas auctionari: vt quæ complacita foret, pretio exhibito, aut datis vadibus, sponsa duceretur. Apud ^h Taxilos, Brachmanesque si qua propter inopiam virum nancisci non posset, in forum virgo producebatur: & classico euocata turba, pudibundisque ostensis & reuelatis, cui complacita erat, nuptui dabatur ⁱ Bœotiis & ^k Locris nihil erat in sponsalibus firmum, nisi sponsus & sponsa in ara Euclia virgini dicata, prius libarent: haud aliter, nisi more solenni antea libassent, matrimonium esse rati. ^l Qui mos Romæ quandoque inualuit: siquidē olim nuptura, in sinu Futini dei sedere cogebatur. ^m At apud Indos, nisi nubentes vnguento quod ex arboribus Phasis fluminis distillat, delibuti forent: neque matrimonium, neque cognationis iura legitime contrahi putarunt. ⁿ Sicut Athenienses.

Athenienses vrbana ducebant vxorem. Spartani. Brachmanes. Numida. Mauri. Persarum & Assyriorum reges. Ritus diuersi in contrahendis nuptiis. Thraces.

Babylonij & Assyrij.

Taxili & Brachmanes. Bœotij & Locri. Euclia ara. Romani. Futinus. Indi. Phasis fluminis. Athenienses.

ANNO TATIONES.

y Lycurgi lege.] Xenophon in Repub. Lacedæmoniorum.
z Brachmanes.] Strabo lib. 15.
a Numida.] Sallustius in Iugurtha.
b Et Mauri.] Idem author ibi, & Procopius de bello Vandalico libro 4. Adde & Indos, Thraces, Catheos, siue Catheros, Venedos, Iudæos, Aegyptios, Nasamones, Parthos, Cyrenaicos: Persas, Syros, Pæones, Gelones, Germanos ex multis authoribus à me citatis in d.l. 7. Connubiali, num. 20. 21. & 22. & de nonnullis quoque infra dicitur.
c Reges quoque Persarum & Assyriorum.] Ex Cicerone in 5. in Verrē actio. & Strabone lib. 5.
d Sed sicut.] Id patet ex seq.
e Quippe Thraces.] De his Herodotus, & Pomponius Mela lib. 2. c. item 2. & Solinus c. 15.
f Babylonii.] Herodotus lib. 1.
g Et Assyrii.] Aelianus de Varia historia lib. 4. Et Stobæus ex Nicolao, Sermone 42. & ante hos Strabo lib. 16.
h Taxilos.] Strabo lib. 15. autoritate Aristobuli. Hi autem, vt ibi videre licet, sunt Indiæ populi, ex quibus & Brachmanes sunt, vt dicitur infra lib. 4. c. 13.

i Bœotiis.] Plutarchus in Aristide.
k Et locris.] Idem ibi.

l Qui mos Romæ.] Laëtant. lib. 1. c. 20. sed qui hunc Deum non Furinum, sed Mutinum vocat, in cuius, inquit, sinu pudendo nubentes primùm sedebant, vt illorum pudicitiam prior deus delibasse videretur. Et vt Mutinus legendum sit, facit illud carmen Priapeium,

Furi rubricato mimare Mutino.

At Mutinus legitur apud Tertullianum in Apologetico, & Arnobium lib. 4. aduersus gentes Augustinum lib. 4. c. 11. vbi tamen in nonnullis codicibus ita legitur, Ipse est Motunus, vel Turinus, qui est apud Græcos Priapus. Sunt tamen & qui apud Laëtantium, vbi supra, Futinum legant.

m At apud Indos.] Philostratus in vita Apollonij lib. 3. vbi tamen eum fluium non Phasidem appellat, sed Hyphasidem. In cuius ripis, inquit, arbores nascuntur similes his, quæ penes Istrum nascuntur, à quibus vnguentum distillat, quo in nuptiis Indi perungi consueuerunt, tantique ab illis æstimatur, vt nisi tali vnguento peruncti nubentes fuerint, imperfectæ nuptiæ, & Veneri minimè gratæ putentur.

n Sicut Atheniensibus.] Lysias, si is est, in oratione

nientibus nulla dabatur nuptui, ni prius Dianæ sacra obisset. Nam vestem induebat, cui crocoton dixere nomen: neque initiari poterat decennio maior, vel quinquennio minor. ^p Samnitum institutio talis erat, non cuius homini nuptui locare filias, sed decem deligebantur quotannis virgines ex omni turba: quæ totidem magnæ indolis iuuenibus darentur, compare voluntate, vt si à suscepta vitæ institutione, aut à bono honestoque decederent, per ignominiam illi virgo adimeretur, alterique locaretur. Proditum quoque memoriæ est, ^q Phœnices virgines in lustris & lupanari vulgo quæstum facere in phano Veneris in oppido Sica: exque eo quæstu meretricio dotem parare, & ita virum nancisci: de reliquo verò donum Veneri exhibere. ^r Quod apud Cyprios vsurpatum fuit. Nam virgines nupturæ, ad littora descendere, & cum hospitibus commisceri, vulgatoque corpore quæstum facere solebant, donec dotes, quibus virum nanciscerentur, sibi compararent. ^s Armeniis lex est, vt virgines in phano vetustissimo & sanctissimo Anetidis deæ prostituantur: vbi ipsius statua ex solido auro sita erat, quam Antonius expilauit: quibus emeritis, cuiusvis præcipui hominis coniugium sortiri fas erat, nemine abnuente, aut tale coniugium detrectante. ^t Indi vero maximum decus arbitrati sunt, si qua virgo eleganti munere, aut insigni dono præfata artis digna foret. Quibus in more fuit, vt parentes nobiles filias in cœtu præfatisimorum iuuenum producant: exque illis virum sibi deligat, qui fortitudine, cursu, pugna, aut specie corporis cæteris antestaret, nullaque dote exhibita, quem sibi illa virum delegerat, sponsum abducebat: quippe cum non genere aut notabilitate, sed libentes cum viris insigni corporis forma iungantur, vt species maneret ad posteros. ^u Quod & Catheorū dicunt proprium fuisse, vt sponsa sibi virum deligat: sed vt eo fœdere iungatur, vt viro defuncto, eadem pyra oppetere cogatur. ^v Segoregiorum vetus erat mos, vt paratis instructisque mensis, inter epulas virgo introducatur: & cui ex conuiuiis aquam dederat, eum sibi virum delegisse videbatur. Sicut ^w apud Talcheas Libycam gentem, vbi multi vnam expectunt: apud futurum focerum instructis epulis, coram sponsa scommata iactant, fabellas & iocos, cuique arridet mulier, illum sibi delegisse censeatur. ^x Nonnunquam posita virgine, in victoris præmium decernebant. Indi luctatione & pugnis, victorque præmium sponsam abducebat. ^y Idem apud Sacas extimas Scythiæ gentes: namque hi solebant pro sponsa cum riuali pugnis decernere, victusque velut deformatus ignominia, pudibundus & mœrens, in latebra degere, & alterius aspectum lucemque vitare. Circa Mæotim gens est, ^z Laxamatas vocant, apud quos virgo nisi

Crocoton. Samnites.

Phœnices. Sica.

Cyprij.

Armeniis. Anetis.

Indi.

Catheor.

Segoregij.

Talchea.

Indi. Sacas.

Laxamatas.

ANNO TATIONES.

u Quam Antonius expilauit.] Plinius lib. 33. cap. 4.
x Indi verò.] Arrianus de gestis Alexandri Magni lib. 8. Ex quo intelliges hic legendum, elephantum, non elegantem: errore quidem lubrico.

y Quod & Catheorū.] Strabo lib. 15.
z Segoregiorum.] Iustinus lib. 43.

a Apud Talcheas.] Talcheus, siue *ταλχευεις* Lybios id ipsum facere, quod hic traditur, scribit Nicolaus *περι εθων*, & ex eo Stobæus Sermone 44. Credoque hos esse, quos Alexander hic Talcheas, paucis literis immunitatis, appellat.

b Nonnunquam posita virgine.] Strabo li. 15.
c Idem apud Sacas.] Aelianus de Varia historia lib. 12. Diodorus Siculus lib. 1. c. 9.

d Laxamatas.] Pomponius Mela lib. 1. c. 21. quo Chalybes describit. Idemque de Amazonibus Herodorus li. 4. Et idē quoque de Sarmatis ipse Pomponius Mela lib. 13. Et de Sauromatis Nicolaus lib. nuper citato, & eius autoritate Stobæus Serm. 44.
e Et ex

r In oppido Sica.] Hic lapsus est memoria Alexander: neque enim id Phœnicibus tribuunt scriptores, quod de Sica hic dicit, sed Punicis, vt tradit Valerius Max. lib. 2. c. 1. quod de Instituti antiquis est.

s Quod apud Cyprios.] Iustinus lib. 18.

t Armeniis.] Strabo lib. 11. ad finem.

e Et ex

Germani.
Syginni.
Trogodyta.

Gymnesia.
Balearis.
Lydi.
Andrimachide.
Volsiniensis.
Ebulis insula.
Aethiopes.
Garamantes.
Reges Persarum & Medorum.

Thracis.

Germani.

Arabes.
Nabathæi.
Britanni.

qui hostem confecisset, nuptui datur nulli. ^e Et ex Carmanis vxorem ducebat nemo, nisi qui hostis caput ad regem detulisset. ^f Apud Syginnos Persicam gentem, mulier, aurigandi perita, quemcunque vult virum ducere, ius habet. ^g Trogodyta vero, foeminas viris desponsas, primis noctibus cognati affinesque producunt, illasque promiscuis adulteriis patere sinunt, postea perpetuae pudicitiae adscriptae, seuerissimis poenis, vel minima coniectatione, si deliquissent, coercerantur. Quem morem ^h Gymnesiarum incolis, ⁱ Balearibus, & ^k Lydis inualuisse legimus. Tradunt quidam ^l Andrimachidis in Africa populis, vsu multa secula viguisse, vt virgines nupturas regi in primis offerant, vt illarum pudicitiam ante solennia nuptiarum delibaret. ^m Quod a Volsiniensibus quandoque seruatum legimus, vt seruii presidi dominatu, ingenuas filias seruis delibandas darent. ⁿ Ebulibus vero insulis rex imperare dicitur, qui sine spe coniugij, in quamcunque comotus fuerit, vsuariam capit. ^o Apud Aethiopes pleraque gens solennes nuptias non nouit, quia passim & indiscreto concubitu miscentur. ^p Garamantes quoque nuptias non nouere, sed ferarum ritu passim in Venerem ruere licebat. Quod quidem a barbaris frequens vsurpatum est, qui turpi coitu se immiscentes, expertes tori genialis fuere. Inter quos ^q Lymirini populi traduntur, vulgato concubitu, connubia habere promiscua, filiosque editos post quinquennium in vnum coactos, suum quemque similem agnoscere, & pro filio educere. Neque omiserim quod traditum est, ^r apud Persas ^s Medosque, reges quamplures habere vxores, mulieres vero quampluribus nubere: quae autem paucioribus quinque viris nupsisset, agrestis habebatur & fordida. ^t Thracis quoque honori ducunt multiplici coniugio & numero vxorum gloriari sicut ^v Germani, qui licet singulis vxoribus contenti sint, nobiliores tamen plures habere vxores pro decore familiae & maiestate putant. Apud ^x Arabas, ^y Nabathæos & ^z Britanos, in vsu fuit, vt consanguineis cognatisque omnibus vna vxor sit, ad quam per vices quisque suo ordine admittitur: ingressurusque ad eam baculum pro foribus

ANNOTATIONES.

^e Et ex Carmanis.] Strabo lib. 15.
^f Apud Syginnos.] Strabo li. 11. Syginni, inquit, in ceteris rebus Persicè viuunt. Equis verò vtuntur pusillis & hispida, qui equitem vehere non possunt, quadrigis iungunt, quarum mulieres sunt autigae, à pueritia exercitatae, & quae optimè ducere quadrigas iudicatur, cuiusque vult nubit.
^g Trogodyta.] Non recordor me id legisse de Trogodytis, sed de Angylis. idem propemodum tradunt Pomponius Mela libro primo, cap. 8. & Solinus c. 44.
^h Gymnesiarum incolis.] Diodorus Siculus lib. 6. c. item 6.
ⁱ Balearibus.] Idem eod. loco. Idem autem sunt Gymnesiae & Balearis, vt scribit Strabo lib. 3. & Plinius lib. 3. cap. 5. non longè à fi. Nam Balearis, inquit, Gymnesias dixere. & nos quoque alibi dicemus.
^k Et Lydis.] Herodotus lib. 5. Strabo lib. 11. ad fi. Aelianus Variarum historiae lib. 4. initio.
^l Andrimachidis.] Idem author lib. 4.
^m Quod a Volsiniensibus.] Valerius lib. 9. c. 1.
ⁿ Ebulibus.] Non memini me legisse insulas eo nomine vocatas. Ebulis autem è Balearibus insulis esse vidimus apud Strabonem lib. 3. Plinium lib. 3. cap. 5. non longè à fi. non semel & alibi saepe. & Pomponium Melam lib. 2. cap. 16. Ebudes autem legimus esse in Oceano Britannico apud Soli-

num c. 26. vbi id dicitur de rege eorum.
^o Apud Aethiopes.] Plinius lib. 5. c. 8. & Solinus cap. 39.
^p Garamantes.] Pomponius Mela lib. 1.
^q Lymirini.] Stobaeus ex Nicolao Sermo. 42.
^r Apud Persas.] Non memini me id legisse de Persarum regibus nuncupatim, sed de Persis simpliciter, vt multas vxores ducerent, apud Herodot. lib. 1. & Ammianum Marcellinum lib. 23.
^s Medosque.] Strabo lib. 11. Medorum est, inquit, reges multas vxores habere, pauciores autem quam septem non licet. Eodem modo proditum est, mulieres pulchrum sibi existimare, vt viros habeant quam plurimos, pauciores quinque, calamitosum ducere. De quo etiam Aeneas in descriptione Asiae cap. 34.
^t Thracis.] Pomponius Mela lib. 2. c. 2. & Solinus lib. 2. c. 16. Heraclides in Politicis. Herodot. ante hos tradidit, id tantum tribuens Thracibus, qui supra Crestonas sunt, lib. 5. post princ.
^v Germani.] Cornel. Tacitus de moribus Germanorum. & Caes. ad fi. lib. 1. Commentariorum belli Gallici, dum loquitur de Ariouisto Germano.
^x Arabas.] Strabo lib. 16. ad fi.
^y Nabathæos.] In eodem loco.
^z Britanos.] D. Clemens, si is est, lib. 9. Recognitionum cap. 7. Et Eusebius preparationis Evangelicæ lib. 6. c. 8. Aliter Caes. lib. 5. belli Gallici.

a Illud

ponit: alterius vero congressum pro adulterio luit. Ac ne nimium multa complectar, neve vterius barbaros ritus moresque recenseam, de his haecenus dixisse abunde fuerit. ^a Illud vtique verum est, quod a Graecis & Romanis pariter factitatum nouimus, vt vxorem quam quis duxisset, etiam sublatis liberis alij dare vsuariam, ex qua liberi gignantur, mox illam vendicare legibus & moribus permissum fuisse. ^b Sic Carthaginiensi vxorem amico dedit, & ^c Socrates Xantippem. Atque alij id saepe factitarunt: quem morem apud Lacedaemonios ^d Licurgi lege, ^e Tapyrasque, & pleraeque gentes inualuisse, documenta sunt: qua cauetur, vt ad senioris vxorem iuuenis florenti aetate, tollendae prolis causa admittatur: legibus ^f vero Solonis sancitur, vt orbem puellae qui sunt genere proximi, nubant, vtque si maritus ad rationem veneram minus potens foret, mariti propinquus illius vxorem nanciscatur. Quare ^g Attalus Asiae rex, cum falsus rumor inualisset, Eumenem fratrem morte sublatum fuisse, protinus illius coniugem vnà cum regno sibi vendicauit: deinde Eumene superstitite, vxorem illi simul & regnum restituit.

ANNOTATIONES.

^a Illud vtique verum est.] Quod exemplis seq. patebit.
^b Sic Carthaginiensis, ex Plutarco. in vita illius, autoritate Thraseae Strabone lib. 11. Appiano li. 2. Bellorum ciuilium, Lucano lib. 2. Tertulliano in Apologetico c. 39. D. Augustino in lib. de Fide & operib. & in lib. de Bono coniugij.
^c Socrates Xantippem.] Vt refert Tertullian. Apologe. c. 39. duas vxores habuit Xantippem scilicet & Myrtonem. Laert. in ipsius vita. Rhodig. lib. 25. c. 4.
^d Licurgi lege.] Xenophon in Repub. Lacedaemon. & Plut. in vita Licurgi.
^e Tapyrasque.] Strabo lib. 11.

^f Legibus vero Solonis.] Plutarco. in vita illius. g Attalus Asiae rex.] Plutarch. in apophtheg. Eumenis, & non nihil Luitius 5. Decad. lib. 2. Ad hos autem mores gentium in hac re vxoria, adde Sunitas quotannis & adolescentes & virgines publice iudicare solitos. Et qui optimus ex adolescentibus iudicatus fuisset, eligere ex virginibus, quam vxorem ducere mallet: & post eum secundum, & sic deinceps. Nicolaus de Moribus gentium, & ex eo Stobaeus Sermo. 44. Adde inquam & aliarum plurimarum gentium diuersos hac in re mores à nobis latissime descriptos, & optimorum scriptorum testimonio comprobatos in d. nostra l. Connubiali, quae in hoc ipsum praecipue facta est.

Quid sit artemon apud iureconsultos, & quod dicatur plumbum in ripa positum, de quo ambigitur apud multos.

Cap. XXV.

Alum, nauis esse partem, licet pleraeque naues sine malo sine: artemonem vero non esse nauis partem, labolenus ex autoritate Labeonis, in primis magni & docti viri, de verborum significatione notauit. Quasi ego à iureconsulto maximo temporum nostrorum, claro in iudiciis & foro, quid esset artemon, qui quasi additamentum, non pars nauis à iureconsulto censeretur: cumque ille ex opinione interpretis, artemonem gubernaculum, seu clauum nauis diceret esse: rursus quasi ab eo rationem tam variae decisionis, cur malus nauis pars sit, cum pleraeque naues sine malo sint: gubernaculum vero pars nauis censi non debeat, cum extorto gubernaculo nauis haud dubie fluitaret, &

ANNOTATIONES IN CAP. XXV.

^a Labolenus.] In l. malum. in princ. ff. de verb. signi. Est autem malus, vt rectè interpretatur Accursius, arbor nauis. De quo Plautus in Trinummio, act. 4. sce. 1.
Frangere malum, ruere antennas, scindere vela.
Et Lucretius lib. 2.

Antennas proram, malum, tonfasque, natantes.
Et Caes. lib. 3. belli Gallici. & Cicero. in Verrem, act. 7. & lib. 3. de Orat. & in lib. de Senect. Plinius lib. 7. cap. 56. paulò ante fi. vbi dicit, Vela Icarum, malum & antennam Dædalum repperisse. & alij scriptores saepissimè. Sed quòd arborem nauis significet, indicat illud Ouid. in Epistola Oenone Paridi,

Qua leuis vi, ido pendentia lintea malo suscitatur.

Et ipsum malum veliferum vocant Lucanus lib. 1. & Valerius lib. 1. Argonauticam. Ceterum Vitruuius lib. 10. cap. 8. Eiusque vela cum sunt per altitudinem mediam mali pendentia, non potest habere nauis celerem cursum. Et iterum cap. 21. Quemadmodum, inquit, nauis malus à puppi ad proram continetur, eique funes praecinctoris transversis erant religati.

^b Quid esset artemon.] Accursius in ea l. malum, errauit, dum gubernaculum esse putauit, vt & hic noster author dicit. Sed tu omnino vide Acciatum in ead. l. Et Pollucem lib. 8. c. 6.

Græci & Romani vxorem alij vsuariam dabant.

Solonis lex.

incommoda fieret, arbitriumque moderandi deperiret. Quippe sicut gubernaculum, sic malus naui facile demi & addi, figiq; & refigi potest: plusq; opera & negocij gubernaculum naui, quam malus praestet. Cumque ille subdubitare aliquandiu visus non facile obiecta dilueret. tandem dixi, a nostris interpretibus pleraque minus commode & verè definiti: ob quæ non solum imperiti legum & rudes, sed & docti in dissonos sensus dilabuntur: multiplicique affecti errore, veros significatus non plane percipiunt. Non enim gubernaculum naui artemon fuit, vt falso illi opinati sunt: quippe gubernaculum non esse naui partem dicere, est improbissimæ insipientiæ: sed artemon trochleæ genus tractorium est, quod ἐπιγυρτα Græci vocant, quo fune ductorio per orbiculos traiecto, & acto in gyrum, vt nostri moris est, facili ductu importantur onera vel exportantur: vulgoque, quantum coniectura assequimur, organum dicitur. Is autem artemon, naui pars non erat: cum non nauigationi, sed oneri inferendo machina comode constructa fuerit. Iterum idem Iabolenus plumbum quod pro tegulis tecto appositum foret, ædium partem esse, ex autoritate eiusdem Labeonis asseuerat. Quod vero in ripa tegendi causa locaretur, contra esse dixit: quo fit, vt vendita domo vel legata, plumbum quod esset in ripa, venditioni aut legato non accedat. Quid esset plumbum in ripa, sæpe à iuris professoribus quesitum. Et tamen nonnulli inani opinione ferantur, ipseque legum interpretes alioqui facundissimus, ingenuè se id ignorare fateatur: animaduerti tandem, plumbum quod esset in ripa tegendi causa, illud dici conuenire, quod tecto destinatum, necdum appositum, aliquo in loco relictum, donec tecto apponeretur, commendatumve fuisset: esseque in ripa id commode dici, quod parieti inhærens erectum, ita subsidet, ne humi iaceat penitus, vnde vulgo arripere dicunt. Id autem plumbi quod ita hæsit, & subsidet, in ripa esse dictum est. Fuit ergo opinio Labeonis, quod tamen tegulae plumbeæ quæ in tecto sitæ erant, ædificij pars forent: illas tamen quæ sepositæ muro adhæserant, vt paulo post apponerentur, ædificij partem non esse, licet ad eum usum destinata, vt pro tegulis tecto inseruissent. Itaque legata domo aut vendita, plumbum quod in ripa ita situm erat, venditioni aut legato non accedere, legitimè putarunt.

Artemon quid vere significet.

ANNOTATIONES.

c Sed artemon trochleæ genus.] Id ex Vitruuio lib. 10. c. 5.
 d Iterum idem Iabolenus.] In d. l. malum. §. plumbum.
 e Quod verò in ripa tegendi causa.] Hic Alexander securus est deprauatam huius l. dictio-

nem. Nam vt admonet Alciatus in eo loco non ita legendum, sed hoc modo, quid hypæthij causa, vt est in libris Florentinis: & quid sit hypæthrium declarat ipse Alciatus eodem loco. Vide Vitruuium lib. 5. cap. 9.

Quod esset collegium fratrum Arualium Romæ institutum, quæve Sali sacerdotes, & quot societatum genera fuerunt. Cap. XXVI.

Primum collegium Romanum.

Fratres Aruales cur dicti. al. Laurentiam.

Primum sacerdotum Romæ collegium, fratrum Arualium fuisse multi asserunt. Hoc enim sacrum à principio originum Romulus instituit primus. Nam cum legibus armisque vrbem munivisset, ne religio in bene inuita ciuitate deesset, vndecim fratres Aruales constituit sacerdotes, seque duodecimum. Fratresque ideo appellauit, quasi mutua charitate & fœdere nexi forent. Refert tamen Masurius Sabinus, Accam Laurentiam Romuli nutricem, duodecim eduxisse filios, & cum vnum fato amisisset, in defuncti locum Romulum ascen-

ANNOTATIONES IN CAP. XXVI.

a Primum sacerdotum Romæ collegium.] Ex Plinio lib. 18. cap. 2. & Fulgentio de vocibus antiquis auctoritate Rutilij Gemini in libris Pontificalibus. & Gellio lib. 6. c. 7.
 b Fratres Aruales.] De quibus præter illos Varro lib. 4. linguæ Latinæ.

c Masurius Sabinus.] Apud A. Gellium lib. 6. cap. 7.
 d Accam Laurentiam Romuli nutricem.] Plinius, Gellius & Fulgentius vbi supra. De hac præterea multa Varro lib. 5. ling. Latinæ. Plutarch. Problem. c. 34. & Macrobius lib. 1. Saturn. c. 10.

e Horum

uisse: ipsumque & ceteros Aruales appellasse fratres, quod socij essent & ferè pares, agresti & pastoritia sodalitate coniuncti. Horum inligne fuit spica corona alba, infula alligata, quam, dum operantur sacris, singulos gestare solenni more decebat: quo insigni ab Acca Larentia donati primum tuere: isque honor perennis illis perpetuo mansit, ita vt nullo successu vel casu, tanta societas nisi vita finiretur: tantaque fuit amplitudinis, vt etiam ab hostibus captos, & in extrema fortuna, aut exules, quauis nullo postliminio redemptos, honor hic comitaretur. Apud Aquitanos verò Solduni dicti sunt, quorum societas erat, vt iisdem vitæ commodis, opibusque promiscuo vsu fruantur. siquid autem aduersi contingeret, eisdem casus eandemque fortunam, ac etiam vitæ interitum, vnà subire cogentur. Quod ab Aegyptiis usurpatum legimus, quibus amicitia genus & sodalitiū fuit, cui nomen συναποθηνοσύλων, quasi comorientium, qua nulla sanctior firmiorque fuit: quo genere Antonius & Cleopatra, cui plus nimio se addixit, mutuo affectu deuincti fuere, hac lege copulati, vt si fatale quippiam aut diri casus alteri contigisset, alter tanquam pœnesocius, eundem fortunæ exitum esset laturus, sociique & comites essent fortunarum & calamitatum. Apud Hunnos tale fœdus inexplicabili nexu contrahebatur, vt viginti viri generosi spiritus, eisdem sacris initiati, vnà comites essent consiliorum & voluntatum: eo vinculo, vt in conuictu frequenti, & contubernio maneant, & ne punctum quidem temporis vacuum relinquunt: prosperaque & incommoda mutuis officijs ferant ad supremum diem: morte autem obita, superstites defunctum efferant & comitentur. Hiberorum vero mos fuit, vt amici in familiaria iura assueti, principi se deuouent, vitæ mortisque vltiores: quique ita in cohorte amicorum deuoti erant, omnium consiliorum secretorumque participes fiant, & si quid timendum accidisset, omnes casus, & fortunæ minas, atque vnà mortem oppetere cogantur. Qui mos Cantabris fuisse traditur, vt pro amicis & fœderatis, sociali fide se immolare, atque interire non dubitarent, insigni testimonio mutua charitatis & perpetui amoris. Ex Socianis quoque Gallorum gente, sexcenti ex primoribus Solduni vocati, vnà cum rege viuunt & comoriuntur: nefas putantes, superstitem principi suo esse. Apud alios verò intimi familiares, qui manus, mens, lingua, & oculus, atque aures principis vocantur, in eodem cultu & conuictu sunt, rei nullius ignari, & amici principis, qui

Solduni.

συναποθηνοσύλων

Hunnoꝝ fœdus.

Hiberi.

Cantabri.

Sociani. Solduni.

ANNOTATIONES.

e Horum insigne.] Plinius & Gellius vbi supra.
 f Apud Aquitanos verò Solduni.] Soldunij legendum est ex Cæsare lib. 3. belli Gallici. cuius hæc verba sunt, Adcantuanus, qui summam imperij tenebat, cum sexcentis deuotis, quos illi Soldunos appellant. Quorum hæc est conditio, vt omnibus in vita commodis vnà cum his fruatur, quorum se amicitia dederint, si quid iis per vim accidat: aut eundem casum vnà ferant, aut sibi mortem consciscant. Neque adhuc hominum memoria reperitur est quisquam, qui eo interfecto, cuius se amicitia deuouisset, mori recusaret. Nicolaus autem Damascenus, Peripateticus, lib. 116. & ex eo Athenæus Dipnosop. lib. 6. c. item 6. non multo post princ. tradit Adiatomum Sotianorum regem (quæ gens inter Celtas est) sexcentos delectos ciues apud se habere, qui patria eorum idiōmate Solduni dicuntur. (Nam Græci vocant Σιλοδώνες, quos Latini, vota exequentes) toridemque reliquos etiam eius gentis reges semper habere solitos, vitæ necisque socios, qui simul cum rege viuerent, communiæque negotia gubernarent, & simul etiam cum dies mortis illi aduenisset, commorentur, &

sue is in belli discrimine diem vltimum clausisset, siue senio morboque consumptus decessisset, siue alia quauis de causa, eadem mortis ratio illos semper sequebatur, neminemque ex illorum numero vnquam repertum fuisse, qui rege vita functo, contra patrios ritus debitam sibi mortem subterfugere tentarit. Et simile quippiam tradit Seruius Sallustij auctoritate libro 4. Georg. in eum locum,

— Pulchrâque petunt per vulnera mortem.

De Celtiberis, qui se regibus deuouent, & post eos vitam refutant: in quo Celtas imitati sunt eorum authores, ex quibus oriundi in Hispaniam, quæ hodie Biscaia dicitur, traierunt. Luca. lib. 4.

— Profugij, à gente vetusta

Gallorum Celta miscentes nomen Iberis.

g Quod ab Aegyptiis.] Plutarch. in vita Antonij, cuius in eam rem hæc verba sunt, Ἐτέρον δὲ Ἰβηρίων ἐξ ἑνὸς τῶν λειπομένων ἐκείνης ἀβροῦνη καὶ γυπαίου καὶ πολυτελείας. ἀπεγράφοντο δὲ οἱ φίλοι Ἰβηρίων ἀποθανόντων ἐαυτὸς διήγον ἐυπαθέστες ἐυδραίων παθόντων.

h Qui mos Cantabris.] Strabo lib. 3.
 i Ex Socianis.] Suprà in verbo, Apud Aquitanos,

Aethio-
pes.

Tauri.

Graci.

Longobar-
di.

Persa.

Larenta-
lia.Sodales
Titij, Titij
aues.Sodales
augusta-
les.Sodales
Antonini-
ani.

Salij.

arcana consilia & abditos sensus soli cognouerunt. ^k Ab Aethiopibus seruatū est, vt familiares in regis societate per omne obsequium insinuati, vnā cum rege ad supremos annos viuant consociati & fœderati, qui summum inter amicos locum tenent, & si qua corporis parte rex mancus fieret, eodem membro se deformēt, eoque morte sublato, sponte intereant. ^l Tauris apud Scythas cum regibus præcipue gratos, & qui magno in honore fuissent, ex amicis sepelire in vsu fuit, cui rex tanquam pignus amoris aurem abscindere solebat. Apud Gracos vsurpatum est, vt cum aliqui inexpliabili nexu copulantur, vno pallio inuicem se operiant, & morte obita eodem tumulentur: quo significabant, duo simul corpora concordibus animis, & vna mente teneri. Priscis autem Longobardis maximum fuit amoris vinculum, apud aliquem ponere barbam. Is enim intimo fœdere astrictus erat, apud quem lanuginem quispiam deposuisset, sicut apud Persas donari anulo à rege, fœdus inexplicabile, & summi amoris vinculum putabatur. ^m Huic ergo Larentia, quæ Flauia dicta est, mense Aprili solennes dies & sacra ab Anco instituta, Romani assidue celebrant: quæ ⁿ Larentalia dicta sunt, & decimo Calendas Ianuarias, qui dies Ioui feriatas erat. Cui Martis flamen plerunque Pontifices in Velabro, vbi Larentiæ ara & statua erat, sacrum anniuersarium facere, ad eiusque sepulchrum Decembri mense conuenire frequentes, & dare inferias solebant, quod populum Romanum decedens hæredem fecerat. Cuius rei causa, eius dies inter fastos relatus fuit. Statæque die flamen Quirinalis illi quotannis sacrum facit. Huius postea exemplo inter Romulum & Tatium inita societate, retinendis Sabinorum sacris, sodales ^o Titij à T. ^p Tatio, vel à titiis auibus, quas obseruant augures, denominati sunt. Post quæ, sodalitates, ^q sacris Idæis magnæ matris receptis, Romæ sub idem tempus inuenta, veluti publica munera habita sunt, sicut sub Tiberio ^r Augustales, qui numero quinque & viginti ex primoribus vrbs, sorte ducebantur: quos Tiberius Iuliam genti sacrauit. Et Antonini temporibus ^s Antoniniani sodales, ^t mox Aeliani, & ^v Aureliani, & demum Faustidianæ ^x puella ad imaginem antiquitatis nūcupatæ, qui in principis comitatu, inexplicabili fœdere vincti erant, & post funera illi flamines & sacerdotes consecrati. Sed cum à Romulo hoc cerdotium primum institutū ferant, quin reliqua sacra ^y Numa summus religionum cultor obiuerit, nulla controuersia est. Nam & pontifices, flamines, salios, atque au-

ANNO TATIONES.

^k Ab Aethiopibus.] Ex Diodoro lib. 4. cap. 1. Turpe, ait, existimabant rege claudo non & omnes claudos amicos esse. Ferunt quoque consuetudinis esse, amicos vltro in regia morte vita defuncti, existimantes eum interitum gloriosum, verèque amicitia testem.
^l Tauris apud Scythas.] Legendum Tauricis, ex Plinio lib. 4. c. 12. Sed quod de eorum more refert Alex. amplius quæro.
^m Huic ergo Larentiæ.] Ad Romanos redit. & id quidem est ex Lactantio lib. 1. c. 20.
ⁿ Larentalia.] Larentalia vocat Lactantius vbi supra.
^o Sodales Titij.] Varro lib. 4. de ling. Latin. De hisque Lucanus lib. 1.
Septemurij, epulis festis, Titij, sodales.
Et Suetonius in Galba c. 8.
^p Tacito.] Corn. Tacitus lib. 1. iterumque lib. 8. ad finem.
^q Sacris Idæis.] Idæa mater accepta fuit à Romanis pridie Idus, Aprilis, M. Cornelio Certhego & P. Sempronio Tuditano Coss. diè que festus Megalesia dictus, vt ait Liuius lib. 9. Decad. 3. & Varro de ling. Lat. lib. 5. Eidem verò magnæ matri quan-

do locata, dicatæque fuerit ades, refert idem Liuius lib. 6. Decad. 4. De cuius sacerdotibus sic ait Plin. lib. 35. cap. 12. Samia testa Matris Deum sacerdotes, qui Galli vocantur, virilitatem amputant. ^r Augustales.] Cor. Tacitus lib. 1. & iterum 3. & Suet. in Claudio c. 6. & in Galba c. 8.
^s Antoniniani.] Iulius Capitolinus in Antonino Pio, & in Antonino Philosopho non semel, & Spartianus in Caracalla in fi.
^t Mos Aeliani.] Heluiani legendum ex Iul. Capitol. in vita Pertinacis, paulò ante fin. vbi & hos Martianos dictos dicit à Marco Antonino. Heluianos autem ab ipso Heluio Pertinace, & Spartiano in vita Seueri.
^v Aureliani.] Capitolinus in vita Antonini Philosophi. Quibus & tu adde Alexandrinos ex Lampridio in Alexandro Seuero.
^x Faustidianæ.] Faustinianæ legendum est ex Capitolino in Antonino Pio. Puellas, inquit, alimentarias in honorem Faustinae, Faustianas constituit. & in vita Antonini Philosophi, Nouas puellas Faustianas instituit in honorem vxoris mortuæ.
^y Numa.] Liuius 1. Decad. lib. 1.

z Fuere

gures ab ipso inuentos tradunt. ^z Fuere enim salij Martis sacerdotes numero duodecim ex patriciis, liberi & ciues, & qui neutro parente orbatu essent, à Numa seu Tullo Hostilio bello contra Fidenates (vt Liuius autor est) voti causa nuncupati, qui postea numerum saliorum duplicasse fertur, ita vt quatuor & viginti belli paciisque temporibus collegio cooptarentur: cuius sacri causa hæc & origo fertur: " Cum enim regnante Numa, morbo & afflatu noxio ciuitas affecta esset, eaque lues nullis sacrificiis aut piaculis sedari videretur posse, peltam æneam è cælo, in qua Romanorum fata sita erant, in manus Numæ decidisse ferunt. In qua cum vrbs salutem sitam crederent, ne inuentu facilis, & ob id furto exposita esset, alias vndecim elaboratæ artis eadem facie mensuraque à Mamurrio fabro, ne dinosci posset, constructas dicunt fuisse: illasque in Martis sacrario asseruasse, illarumque custodes, salios vocasse: quorum princeps præsul, alter vates, alius magister, qui præsidebant, dicti: illorumque ^b insigne tunica erat punicea, & æneum in pectore tegmen, quod supra tunicam versicolore induebant: ^c cum balthei, & æneæ galeæ, quibus ornati Martio mense, cum tripudiis ad tibiam, solenni que saltatu cælestia ancylia eiusmodi ferentes, culti ornati que prodibant: ipsique gladiolis illa percutientes cum gressu & gradu composito, pulsu pedum ad sonum vocis modulato, per Capitolium & forum, perque vrbs incedebant. Inque eo tripudio Mamurrium fabrum, qui tam exactè illa molitus esset, in nominis memoriam sempiternam, ac pennatas impennatasque agnas pro spicis & aristis, & Lucretium Ionem, Ianumque deorum deum, aliosque deos, excepta Venere, quam in ^d carminibus saliaribus nominare nefas erat, verbis subobscuris, Marti consecratis, quæ nec mutare licebat, ritu prisca religionis, in fine carminum referebant. Post aliquot vero ætates, imperatorum nomina suis carminibus salios adnotare constitutum fuit, vt illorum quoque memoriam sempiternæ gloriæ mandarent. Quare ^e Germanici nomen saliarum carmine, & mox aliorum principum, intercurso temporum celebrata fuere, quo tempore flaminica dialis vxor capillum pectere, antequam ancylia conderentur, vetabatur: quorum sacra & festos dies ^f cœnis sumptuosis, & comestationibus cum cantu & sym-

ANNO TATIONES.

^z Fuere enim Salij.] Liuius eodem lib. 1. & iterum lib. 4. dictæ Decad. & Dionysius Halicarn. lib. 3. Cicero lib. 3. de Oratore. Plin. lib. 11. c. 3.
^a Cum enim regnante Numa.] Ex supradictis & præterea Plutarcho in Numa, Festo Pompeio lib. 11. vbi de Mamurrio, & Seruio enarrante illum locum Virgil. lib. 8. Aeneid.
--- *Lapsa ancylia cælo.*
Et huc quoque spectat illud Ouid. lib. 3. Fastorum,
*Quis mihi nunc dicat, quare cælestia Martis
Arma ferant Salij, Mamurriumque canant?*
Et multis versibus seq. vbi multa videbis ad hunc locum pertinentia. Ex quibus intelliges illud Propertij lib. 4. eleg. 2.
*At tibi Mamurri formæ calator abena
Tellus artifices ne terat oscamanus.*
Et de hoc quoque Mamurrio Dionysius Halicarn. lib. 2. & vide Valerium Maximum lib. 1. c. 1. Liuium 1. Decad. lib. 1.
^b Illorumque insigne tunica erat punicea.] Picta, legendum est ex Liuiio 1. Decad. lib. 1. cuius hæc sunt verba: Salios duodecim Marti Gradiuo, tunicaque picta insigne dedit, & super tunicam æneum pectori tegumen, cælestiaque arma, quæ Ancylia appellantur, ferre, ac per vrbs ire canen-

tes carmina cum tripudiis, solemnique saltatu iussit. ^c Tum Balthei & æneæ galeæ.] Dionys. Halicarn. lib. 2.
^d Carminibus Saliaribus.] De quibus vide Fest. Pompeium lib. 1. vbi de Apamentis loquitur.
^e Germanici nomen.] Cor. Tacitus lib. 3. ait, Ad Germanici memoriam meditata virtutis carmina, & laudationes & lachrimas: at nihil præterea. Germanici nomē Saliarum carmini adhibitum. Idem Tacit. lib. 2. ante fi.
^f Cœnis sumptuosis.] Festus Pompeius lib. 17. vbi de Saliis. Et hinc Horat. epulas, siue dapes Saliarum pro opiparis & splendidis posuit lib. 1. Carmi. Ode 37.
*Nunc est bibendum, nunc pede libero
Pulsanda tellus, nunc Saliaribus
Ornare puluinar deorum
Tempus erit dapibus sodales.*
Quo in loco Acron & Porphyrio interpretes scribunt, Saliarum cœnas fuisse amplissimi apparatus. Vnde, inquit, prouerbum, Saliarum cœnas dici opiparas & copiosas. Quod etiam spectat illud Apuleij lib. 4. Metamorph. Vt equus quidem meus tanta copia, & quidem solus potitus, Saliarum cœnas credere. De Pontificalibus autem cœ-

Peltacali-
tus delap-
sa.Insigne
saliorum.
Tripudia
saliorum
& carmi-
na.Venerem
in carmi-
nibus sali-
aribus no-
minare ne-
fas erat.Saliorum
Sacra &
festi dies
sumptuos.

phonia opipare celebrare soliti sunt: in quibus⁵ futiles coronas & alia conuiuuiis oblectamenta adhibebant. Hi quæ dies religiosi & sacri mansere in posterum. Quod sacerdotium quanti fuerit, licet æstimare, quod nisi ex patriciis ad hunc honorem admittebatur nemo: & nisi liber & ciuis, patrimus & matrimus foret. Quodque Appius Claudius triumphalis, Scipio Africani, & L. Bibaculus inter Salios esse, & hæc sacra attrectare, gloriæ duxere. Et Titus Vespasianus, quod numero Saliorum fuisset cooptatus, gratias egit. Antoninus quoque Philosophus, natus octo annos, ab Adriano Cæsare inter Salios adnumerari, laudi duxit, velut magni splendoris munus ferret. Eratque constitutum, ut qui consulatum aut præturam, aliumve magistratum gereret, ancylia ferre, & inter Salios esse cogi nequiret. Præter quæ, etiam apud Larinates, Salios Martis sacerdotes fuisse: & in sacris Herculis ad magnam aram, Salios sacrorum ministros, cum cantu psallere consueisse comperimus. Et tamen Martio mense ancylia deprompta è Martis sacrario prodirent, siquando tamen gentibus nationibusque iustum piùmque bellum per feciales indicebatur, ancylia in eodem sacrario, aut in curia Saliorum commouere, moris erat: quasi eo motu Martem è sua sede excitum, eoque propitio & volente, arma expediri, legiones conscribi, exercitus apparari, atque omnia hostilia esse designarent: qui dies religiosi, & infames habiti sunt, quibus antequam conderentur, sponsalia inire, peregrè proficisci, aut pacis fœdera tractare, vel aliquid publicæ priuatæve rei inceprare, velut mali auspicij, tristisq; maneret exitus, ominosum fuit.

Sacerdotij
Saliorum
dignitas.

Belli in-
dictio.

ANNOTATIONES.

nis, & ipsis quoque sumptuosus & magnificus, ipse Horat. lib. quoque Carmi. 2. Ode 14.

*Absumet hæres Cæcuba dignior
Seruata centum clauibus, & mero
Tinget pauimentum superbum
Pontificum potiore carna.*

g Sutiles coronas.] Plinius lib. 21. cap. 3. Sutiles, inquit, Saliorum sacris inuenimus, & solemnibus cœnis coronas.

h Quod nisi ex patriciis.] Dionys. Halicarn. lib. 2. & id videre licet ex luuenale Saty. 6. aduersus vxores nobilium, siue patriciorum, qui ex adulteris ignobilibus liberos edebant futuros Salios, propterea quod putabantur filij maritorum nobilium,

*Trasgo suppositos, & gaudia, vota que sape
Ad spurcos decepta lacus, atque inde petitos
Pontifices Salios, Scaurorum nomina falso
Corpore laturus.*

i Et nisi liber & ciuis.] Vide quod citauimus in verbo, Fuere enim Salij.

k Patrimus & Matrimus foret.] Idem ibidè.

l Scipio Africanus.] Ex L. Livio 4. Decad. lib. 7.

*Quot Lictores apparitoresq; habebat Dictator, quot Consules aut Prætores, Quæstorésve,
quæve secures habebant, & qui non. Cap. XXVII.*

Qvod Romulus parto regno cum sella curuli trabeaque, & reliquo ornatu se augustiorem fecisset, tum maximè duodecim licitoribus insignè fecerit, qui fasces securisque velut insignia maiestatis præferrent, à multis est memoriæ mādatum. † Nonnulli Tullum Hostilium Romanū Re-

ANNOTATIONES IN CAP. XXVII.

a Qvod Romulus.] L. Livius 1. Decad. lib. 1. & quod de trabea dicitur, etiam Plinius lib. 9. c. 39. in princ.

† Nonnulli Tullum Hostilium.] Vide Pli-

cuius hæc verba sunt: Idem dies P. Scipione propiore etiam religione, quia Salius erat, disunxerat ab exercitu.

m Antoninus quoque Philosophus.] Iul. Capitolinus in vita illius.

n Apud Larinates.] Hi dicuntur municipes Larini oppidi Apuliæ, quod à mari parùm distat, cuius quidem meminit Cicero in orat. pro Flacco: an autem apud eos Salij essent, nondum comperi.

o Et tamen.] Ex Seruio lib. 7. Aeneid. in cum locum,

--- Cum prima mouent in prælia Martem.

& iterum lib. 8. in princ.

p Qui dies religiosi.] Hos dies religiosos esse constat ex L. Livio 4. Decad. lib. 7. Statua, inquit, deinde ad Helespontum aliquandiu habuerunt, quia dies fortè, quibus ancylia mouentur, religiosi ad iter inciderant.

q Ominosum fuit.] Præter autem illos sodales ab Alexandro memoratos, fuere & sodales Mercuriales, in honorem scilicet Mercurij, ut videre licet ex Tullio ad Q. Fratrem lib. 2.

gem, primo purpuratum cum licitoribus & fascibus in publicum prodisse ferunt. Sed perpendimus non lictores modò cum fascibus & securibus, sed apparitores quoque regem præire consueisse. Fuere enim apparitores ministri regij, qui astabant lateri, & corporis stipatores erant: ut si quando opus esset, ad imperiū nutumque regis præsto forent. Præter quos fuere viatores in regio comitatu, qui quoties senatus cogendus esset, ex agris senatores aduocarent, contumacisque citarent & arriperent. Quippe cum prisca temporibus proceres ciuitatis morarentur in agris, siquando consiliū publicum cogendum erat, à villis accersebantur in senatū: ex quo qui eos euocabant, viatores dicti: quique ex viatoribus ligandi, cadendique ius habebant, Lictores nominati sunt: quibus iussu Regis delinquentes vincire, nudatosque virgis cadere, & si crimen exposceret, securi percutere negocium erat. Ideo lora in sinu gestantes, Regi apparebant: quibusque mandatum erat, facinorosis & delinquentibus crura & manus ligabant, ut post verbera nouissimo exemplo afficerent. Præter quos fuit accensus & præco, qui dicto Consulibus alteriusve magistratus ad imperium nutumque præsto essent. Accensus, ut ad concionem: præco, ut ad comitia quiritites aduocaret.

Lictores.
Apparito-
res.

Viatores.

Lictoris
munus.

Accensus.
Præco,

ANNOTATIONES.

ca, qua usus est Romulus, trabea, regia toga, auro & purpura intexta esset, ut quidam aiunt, seu purpurea albi quidpiam haberet, ut Sueton. lib. de genere vestium scripsit, teste Seruio ad 7. Aeneid. ibi,

*Ipse Quirinali lituo, paruaque sedebat
Succinctus trabea.*

Vnde liquet non Hostilium primò purpuratū fuisse, cum Romulo purpureæ togæ epitheton antiquitas dederit, de qua Virgilij versus est lib. 11.

Et sellam regni trabeamque insignia nostri.

b Fuere enim apparitores.] De his L. Livius 1. Decad. lib. 1. & Cicero in 5. in Verrem act. & in 2. Philip. & Iuriscons. in l. diuus. ff. de seruis fugit. & in l. si pignora. ff. de euitio. Quod autem sic vocentur intelliges ex Seruio enarrante hunc locum lib. 12. Aeneid.

--- Sequi, in limine regis Apparent.

Cui loco similis est & ille eiusdem lib. 8.

Quam Turno regi, aut regi apparere Latino.

Sed & de his sunt plurimi tit. lib. 12. Iustiniani Codicis, videlicet, de appar. præfecti anno. & de appar. præf. vr. & appar. præf. præf. & appar. procons. & leg. & leges quoque, ut l. nullus apparitor. & l. quicumque. C. de diuer. offic. & l. diuus. ff. de ser. fug. & l. si pignora. ff. de euit. & l. ne diu apparitorum. C. de pœnis.

c Viatores.] Cicero de Senectute, A villa, inquit, ad senatum accersebantur Curij & cæteri senes: ex quo, qui eos accersebant, viatores nominati sunt. Columel. lib. 1. in præfatio. Illis enim temporibus proceres ciuitatis in agris morabantur, & cum consilium publicum desiderabatur, à villis accersebantur in Senatum: ex quo, qui eos euocabant, viatores nominati sunt. Plinius lib. 18. cap. 3. Tales tum etiam viatores erant, quod ipsum nomen inditum est subinde, & ex agris Senatum, ductisque accersentibus. Quibus accedit Sextus Pompeius lib. vlti. initio. Generaliter tamen viatores dicti sunt, qui iussa Magistratum executioni madabant, ut satis patet ex l. magis puto. §. ne tamen. ff. de reb. eor. Et Cicero in Vatinius, Miserisne viatorem, qui M. Bibulum domo vi extraheret. Et L. Livio 4. Decad. lib. 9. in censum referre viatores iussi, & omnes

vbique. Illud autem non prætermiserim, me ex L. Livio deprehendisse ut lictores Consulibus essent, viatores Trib. Plebis. Huius enim hæc verba sunt 1. Decad. lib. 2. Ardens igitur ira Tribunus viatorem mittit ad Consulem, Consul lictores ad Tribunal. d. Lictores nominati sunt.] Qui lictores & quare dicti sunt, videbis apud A. Gellium aliorum auctoritate lib. 12. c. 3. Fest. Pompe. lib. 10. Nonium Marcel. Plutar. Problem. c. 67.

e Vincere, nudatosque.] L. Livius 3. Decad. lib. 6. In Campanos licitoris munus persequitur pluribus, ut ad palum deligare, virgis cadere, ac securi percuteret. Sic apud eundem legas Decad. 1. lib. 2. Consules spoliari hominem, & virgas expediri iubent. Idem alibi, Misi lictores ad sumendum supplicium, nudatos virgis cadunt, securique feriunt.

f Accensus.] Hac in significatione L. Livius 5. Decad. lib. 5. Assuetis regio imperio, tamen nouara formam terribilem præbuit tribunal, summotor aditus, præco, Accensus, insueta omnia oculis auribusque, quæ vel socios, nedum hostes victos terere possent. Et Sueton. in Cæsare c. 20. Antiquum etiam retulit morem, ut quo mense fasces non haberet, accensus ante eum iret, lictores ponere sequerentur. Et Plin. lib. 7. cap. vlt. Post aliquot annos adiectus est & merities accenso Consulibus id pronunciant. Sed tu hic omnino vide Varronem li. 5. de ling. Lat. Asconium Pædianum in 3. in Ver. act. Nonium Marcellum de doctorum indagine. Vegetium lib. 2. cap. 19. & lib. 3. cap. 14. & quæ scribemus infra lib. 6. cap. 22. Et quod accensus à licitoribus differrent, aperte ostendit L. Livius 1. Decad. lib. 3. Collegis, inquit, nouem singuli accensi apparebant, penes præfectum iuris fasces 12. erant, fasces enim à licitoribus deferebantur.

g Præco, ut ad comitia.] Atque etiam ut silentium indiceret, ex L. Livio 3. Decad. libro 7. Tum Scipio silentio per præconem factus. & Plauto in Pœnulo,

Exurge præco, fac populo audientiam.

Et Appiano lib. 4. bellorum Ciuiliū non semel. Et ad quæuis alia pronuntianda, ut ex multis auctoribus vbique videre licet.

Quod munus vt esset expeditius,^h libertis dari consuevit, sicut ministrorum & apparitorum¹, Brutianis, coactis seruilia exhibere, pro eo quod bello Punico secundo post cladem Cannensem ad Hannibalem defecissent primi.^k Sed cum post exactos Reges, Cofs creatis, omnia insignia quæ apud Reges erant, populus Cõsulibus concessa voluerit, Brutus & Valerius Publicola, qui assertores & vindices Romanæ maiestatis fuere, cum statuissent non formidolosum & ferum, sed mitem & plebi percharum efficere consulatum, vtque offensionem & inuidiam vitarent, in publicum prodeuntes cum eisdem quibus reges insigniis, secures à fascibus dimouerunt: & cum solis fascibus ad populum concionati sunt, inde mansit in posterum, vt cum duodecim fascibus,^l totidem lictores sine securibus Consuli præirent. Hæc enim fuere insignia summi honoris & imperij consularis. Illis ergo magistratibus secures cum fascibus in vrbe præferebantur, qui sine prouocatione summam imperij tenebant, vt Dictatori, & Decemuiris, à quibus ad maius tribunal prouocatio nõ erat.^m Dictatori ergo pro honore summi imperij, quod plus iuris & maiestatis haberet, quatuor & viginti lictores cum fascibus & securibus, viatorisque & apparitores, quiⁿ summouerent turbas, præbant: ^o Consulibus in vrbe duodecim lictores cum fascibus tantum, demptis securibus: foris verò, vt in decreta sibi prouincia, aut quum castris & legionibus præessent, fasces cum securibus, vnâque lictores apparitoresque præcedebant. Idque ideo cautum, vt prouinciam perniciosis hominibus purgare, illorumque audaciæ & temeritati obuiam ire, flagitiisque & dedecora pœnis & damno multare valerent. In vrbe enim Consuli cum securibus esse ius non erat: ^p quippe suprema potestas, & ius de nece ciuis Consuli intra pomerium non datur. Obseruatumque ^q fuit, vt inter Consulem & proximum lictores, nemini officij causa nisi Consul filio aditus esset: ^r Prætori verò in vrbe nõ duodecim, vt Consuli, sed sex tantummodo lictores apparere solent: extra verò urbem aliquando cū securibus apparuisse inuenimus. ^s Paulo tamen Aemilio in prætura priuilegio honoris duodecim secures apparuisse ferunt, vt consulatam maiestatem in prouincia præ se ferret. Tribuni autem plebis solum viatorem, apparitoremque à prima origine sine licitore habuere: qui etiam li-

*Brutianij.
Secures
abiecta
post exactos
reges.*

*Secures
cum fascibus
præferebantur
post exactos
reges.
Consulibus
quor
lictores.
Vide de
hac re in
fra lib. 2.
cap. 27.*

*Ius necis
intra pomerium
Consuli non
dabatur.
Prætori in
vrbe quor
lictores.*

*Tribuni
plebis viator
& apparitor.*

ANNO TATIONES.

^h Libertis dari consuevit.] Quod constat ex epistola 1. Ciceronis ad Q. Fratrem Proconsulem Asiæ lib. 1. cuius hæc verba subiunximus, Accensus sit eo etiam numero, quo cum maiores nostri esse voluerunt, qui hoc non in beneficij loco, sed in laboris ac muneris non temere nisi libertis suis deferrebant, quibus illi quidem non multò secus ac seruis imperabant. Sic intellige lictores, qui principibus apparerent, plebis homines esse apud Liuium lib. 2. Decad. 1.
ⁱ Brutianis.] Ex Festo Pomp. lib. 2. vbi sunt qui legunt Brutiani, non Brutianij.
^k Sed cum post exactos reges.] Hæc sunt Dionysij Halicarn. lib. 5. & Plut. in Val. Publicola.
^l Totidem lictores.] Intellige singulis Consulibus: nam duobus erant 24. ex Liuiio 1. Decad. lib. 2. & alibi dicemus latius.
^m Dictatori.] Plutar. in Fab. Maximo, & Dion in Augusto, Appianus Alexandrinus lib. 1. bellorum Ciuilium, vbi loquitur de Scylla, & ante eos Polybius lib. 3.
ⁿ Qui summouerent turbas.] Liuius 1. Decad. lib. 8. Repente strepitus ante curiam licitorum summouentium auditur.
^o Consulibus in Vrbe.] Hæc vsque ad clausulam, quippe &c. sunt Dionysij Halicarn. lib. 5. atque

iterum lib. 10. ad finem.
^p Quippe suprema potestas.] Iniussu populi, intellige ex Pomponio l. 2. §. Exactis. deinde de orig. iur. Fuit enim cum prouocatione ad populum Consul creatus, deque ea lex lata, teste Liuiio lib. 3. Decad. 1. Sicque debet intelligi habuisse imperium maius apud A. Gellium lib. 13. cap. 14. Amplius putem nec extra pomerium in ciuem Consuli aut Proconsuli quidquam licuisse, cum eos, qui se dicerent ciues, in urbem veteres remitterent, vt in actis Apostol. de Diuo Paulo cap. 22. & 3. in Ver. acti. & ex Plinio epist. ad Traianum, in promptu est. Quæ omnia ex fonte legis illius prodierunt, quæ, nisi Centuriatis comitiis, de capite ciuis Rom. rogari vetauit, teste Cicer. in ea orat. pro Rabirio. Vnde quoque leges emanarunt Portia & Valeria, de quibus Liui. Decad. 1. lib. 10.
^q Obseruatumque fuit.] Inter regem & lictores incidere nemini licuit ex Romuli lege. Dionys. Halicarn. lib. 2.
^r Prætori verò.] Vide supra lib. 2. c. 15.
^s Paulo tamen Aemilio.] Plutar. in vita illius, & vide d. c. 15.
^t Tribuni autem plebis.] Plutar. in vita Tib. Gracchi, vbi tamen non eum primum, sed simpliciter fecisse scripsit. & vide Gell. lib. 13. c. 12.

v Postea

bertini erant, quippe cum Tiberius Gracchus in tribunatu libertis apparitoribus primus vsus fuisse dicatur. ^v Postea verò quàm prouincias fortiri cœpere, & illis cum imperio præesse, etiam lictores habendi tribuno facultas data est. ^x Quæstores verò, ædiles, duumviri, & minores magistratus, qui prehensionem & vocacionem non habebant, in vrbe nec licitore utebantur, nec viatore: ^y tamen prætorem duodecim secures cum fascibus, & quæstorem, lictozem, & fasces quandoque habuisse legamus: quod in prouinciis, quas sortiti Prætores, Quæstoresque fuerant, nõ autem intra pomerium id licuisse apparet. ^z Extra urbem enim his vt fascibus & licitoribus interdum cum securibus licebat, vt scelus & perfidiæ pœnas à facinorosis expeterent: in vrbe verò minimè, nisi ^a quæstores parrici forent, quibus pro imperio & maiestate cum crimina vindicarent, in vrbe lictores cum securibus sæpe prælati sunt. ^b Marcus tamen Liuius Drusus, dum quæstor Asiæ obtinere: nullo licitore, aut alio insigni honorum vti voluit, ne quid seipso insignius prouincia haberet. ^c His ergo quorum erat maius imperium, & maxima auspicia, quique cum adeunt magistratus, Vestæ & Penatibus rem diuinam faciunt, vt dictatori, Consuli, & Prætori, passim lictores cum fascibus in vrbe habere licuit: ^d dictatori, etiam cum securibus. ^e Cæteris verò qui minima auspicia habebant, licitore vti non licuit, nisi quæstori parrico, vt percensuimus. Fuitque vetus constitutum, vt præfecti Prouinciarum & præfides, senatoribus ex claris maioribus & inclytæ familia, peregrè agentibus, quo conspectior dignitas & honoratior foret, plerumque in prouincia lictores cum bacillis darent: ^f vtque si reges externi aut fœderati in prouincias populi Romani venirent, magistratus Romanus aut præses illi cum licitoribus & fascibus præteret. ^g Mario enim prætor Asiæ obtinente, & in eam profecto Mithridate, semper cum fascibus Marius præcessit Mithridatem. Qui quidem lictores non his modò magistratibus, sed & vestalibus^h & sacerdotibus, mox Cæsaribus & summis imperatoribus cum virgis laureatis, & Augustis mulieribus pro muliebri fastigio præcessere. Quare ⁱ Agrippinæ matri Neronis, perpetuo senatusconsulto lictores duo tributarij fuere, & flaminium claudiale. Contra Tiberius Drusillæ matri decerni lictozem minimè passus fuit, ^j licet

*Quæstor
parricus,
qui & Parricidius.*

*Lictores
cum fascibus
in vrbe
habere
quibus permissum.*

*Lictores
cum bacillis.*

*Regibus
externis
præses
cum licitoribus
& fascibus præterebat.*

*Lictores
cum virgis
laureatis.*

ANNO TATIONES.

^v Postea verò quàm.] Confundit hoc loco Alexander Tribunos plebeios & militares, cum potestate consulari: quos distinctos legas apud Liui. lib. 3. Decad. 1. vbi primum militares creati: cum ante lib. 2. eiusdem Decad. plebei creati referantur. Sed nusquam est, quod sciam, Tribunos prouincias administrasse.
^x Quæstores verò.] Gellius d. lib. 13. c. 12. & 13.
^y Tamen prætorem.] Vt de Paulo Aemilio dictum est.
^z Extra Urbem.] Dionysius Halicarn. lib. 5.
^a Quæstores parrici.] De quibus Pomponius in l. 2. §. deinde cum ararium. ff. de orig. iur. & Festus Pompeius lib. 14. & alibi dicemus. Cæterum legati licitoribus utebantur, vt patet ex 3. in Ver. act. non vno in loco, vbi loquitur de Cornelio licitore ipsius Veris legati.
^b Marcus tamen Liuius Drusus.] Plin. Secundus, aut quisquis is est, lib. de Viris Illustribus cap. 72.
^c His ergo quorum.] Dionysius d. lib. 5.
^d Dictatori etiam.] Romæ secures præferri Dictatori visos refert Liui. lib. 2. Dec. 1.
^e Cæteris verò.] Nam Consules, regia potestas, aut prætores iisdem auspiciis, quibus Consules, creati qui minores sunt Dictatore, vt est apud Li-

uium Decad. 1. lib. 8. sed reliqui magistratus, exceptis Consulibus, minora intelligendi sunt auspicia habere. De quibus A. Gellius lib. 13. c. 14.
^f Vtque si Reges externi.] Hoc probat exemplo seq. Sed cui adde quod cum Iuba Rex primo aduentu Catonis Vicenis thronum suum medium posuisset inter ipsum & Scipionem: id animaduertens Cato, sublata sella ad aliam partem se contulit, & Scipionem inter se & Iubam medium fecit, quanquam sibi infensum & inimicum, vt scribit Plutar. in vita ipsius Catonis. Alibi autem docimus medium locum esse honoratiorem.
^g Mario enim Prætor.] Plutar. in vita illius.
^h Et sacerdotibus.] Plutar. Problemata in cap. 13. & Fest. Pomp. lib. 6. vbi scribit Flaminium lictozem dici, qui Flamini Diali, factorum causa, præsto est.
ⁱ Augustis mulieribus.] Vt in sequentibus patebit.
^k Agrippinæ matri Neronis.] Cor. Tacitus lib. 1. Cæterum, inquit, anxius inuidia, & muliebri fastigium in diminutionem sui accipiens, ne lictozem quidem ei decerni passus est.
^l Licet Augustus.] Idem Tacitus eod. lib. 1. sed alio loco vbi de testamento ipsius Augusti. Fuit inquit, testamentum iulatum per virgines Vestæ, Tiberium & Liuiam hæredes habuit, Liuiam in fa-

Augustus illam in familiam nomenque Augustæ testamento ascuisset. ^m Illud quoque obseruatum est, vt cum lictores iussu consulum aliquem è domo euocarent, fores ædium virga percuterent, quasi eo signo publicam adesse personam innotesceret. ⁿ Si cui tamen ob claritatem dignitatemque deferebant, virga fores percuti vetabant. Cum enim Pompeius Magnus Possidonij domum summi sapientiæ professoris esset ingressurus, fores virga percuti vetuit, & fasces summisit. Et si quando ^o dictatori, ^p consuli aut prætori præirent, pro imperij maiestate obuium quenque semita cedere, denudare caput, & obsequij honorisque causa equo descendere iuberent, obuiamque turbam virga subsisterent, & summoerent. Apud Athenienses, & omnem ferè Græciam, vt discrimen personarum notaretur, magistratus non lictores, sed lixas simul & virgas habuerunt vice lictorum, quos ^{λειτουργοι} nuncupant. ^r Fertur vero Germanicus, Athenienses socios & fœderatos, vno lictore velut præcipuo munere donasse. ^s Neque prætereundum, in occursum maioris magistratus, minores summittere fasces consueuisse: vt signarent honori deferre, & imperio parere. Quare ^t Valerius Publicola in suspicionem affectari regni adductus, dum concionatur, fasces populo summisit: scilicet populi quàm consulis maiestatem & iura, potiora arbitratus. ^u Lictoresque cum fascibus sæpe paludatos, consuli etiam paludato in prouinciam profecturo præire solere: quæ quidem paludamenta tunc sumebant, cum in expeditionem aut decretam sibi prouinciam consul iturus esset. ^x Paulo tamen Aemilio prætori in Hiberiam profecturo, album paludamentum, ac lictores ministrosque albatos cum modico comitatu tributos comperimus. Sine ^y autem lictoribus proficisci in prouinciam aut consulibus profectis licto-

ANNOTATIONES.

miliam nomenque Augustæ assuebatur. Et ne in hoc dubites quòd Alexander hic Drusillam vocat, Tacitus Liuiam, eadem fuit Liua Drusilla appellata, teste Plinio lib. 15. cap. vlt. ^m Illud quoque obseruatum.] Sic quoque de Tribuno militum Liuius 1. Decad. lib. 6. Fortè, inquit, ita incidit, vt in Ser. Sulpitij Tribu. militum domo sorores Fabiæ cum inter se, vt fit, sermonibus tempus tererent, lictor Sulpitij, cum is de foro se domum reciperet, forem (vt mos est) virga percuteret. Vnde est quod Fabius Maximus Dictator, Consulem ad se sine lictoribus venire iussit. Liuius Decad. 3. lib. 2. ⁿ Si cui tamen.] Plinius lib. 7. cap. 30. & Solinus cap. 7. ^o Dictatori.] Plutarch. in Fabio Maximo. ^p Consuli.] Scriptor de Viris illustribus cap. 72. inquit. M. Aemilius Scaurus, Consul, P. Decium, Prætozem, transeunte ipso, sedentem iussit assurgere, eique vestem scidit, fellam concidit, ne quis ad eum in ius iret edixit. Adde & in patrem idem licuisse Consuli, ex Liuiio Decad. 3. lib. 4. ^q Quos ^{λειτουργοι}. Vnde id Alexander, accepit, nescio. Omnes autem sciunt ^{λειτουργοι}, appellari ministrum, siue operatorem publicum, siue etiam factorum ministrum, vt ^{λειτουργοι}, ministerium, siue munus quoppiam publici, & ^{λειτουργοι}, ministro, publicum munus obeo. Hæcque pæsim apud auctores Græcos. ^r Fertur verò Germanicus.] Corn. Tacitus Annal. lib. 2. de ipso Germanico loquens: Hinc, inquit, ventum Athenas, fœderique sociæ & vetustæ vrbi datum, vt vno lictore vteretur. ^s Neque prætereundum.] Quod p^o a: exem

plo sequenti, & præterea ex Tullio. Nam simul, inquit, ac me Dyrrachium attigisse audiuit Plancius, statim ad me, lictoribus dimissis, insignibus abiectis, veste mutata profectus est. Et ex Appiano lib. 5. bello. ciuili. de nauibus Antonij & Acnopardi loquente, iam in conspectum venerant & inter præcedentes ex signorum vexillis apparebant, & ad cursum vt se inuicem adirent hortabantur, cum lictor Antonio ante proram assidens, vt mos fuit, siue quòd ambiguum virum illum ignoraret, qui tanto exercitu proprioque ad eos nauigaret, siue à generositate animi id expromeret, vt inferioribus dignitate viris, signum è nauis deponere imperauit. Quod ab illis factum est. Et huc spectat quod scribit Liuius 3. Decad. lib. 2. Consulibus ad Dictatorem venire cum lictoribus non licuisse. ^t Valerius Publicola.] Liuius 1. Decad. lib. 2. Scriptor de Vitis illustrib. lib. 15. ^v Lictoresque.] Nam apud Liuium 5. Decad. lib. 1. C. Claudius Pulcher, Consul arguitur, quòd in suam prouinciam Histriam sine lictoribus paludatis abiisset, quod tamen postea Romam rediens fecit. Et iterum lib. 5. in oratione Seruiliij, Consul, ait, proficiscens, Prætorve paludatis lictoribus in prouinciam & ad bellum vota in Capitolia nuncupat. De quo nos dicemus latius infra lib. 3. c. 3. ^x Paulo tamen Aemilio.] Eidem in vltiorum Hispaniam, quæ Iberia dicitur profecturo, præter eum exercitum, quem à M. Fulvio Propatore accepturus esset: decretum, vt nouorum militum tria millia duceret, & trecentos equites. Liui. lib. 6. Decad. 4. post prin. Et nescio quare modicum Paulo fuisse comitatum scribat Alexander. ^y Sine autem Lictoribus.] Vide infra lib. 3. c. 3. ^z Laurea

Lictores
fores vir-
ga percu-
tebant.
Lictorum
munus.

Athenien-
ses lixas
& virgas
loco licto-
rum habe-
bant.
Summis-
sio fas-
cium.

res in vrbe mansisse, religioni est & prodigij loco habitum. Fuit quoque receptus mos, vt quoties insigni victoria consules potiti essent, ob res prosperè gestas ^z laureatis fascibus prælatis incederent, ^a literasque laureatas Romam mitti, aut nuncios cum ^b iaculis laureatis, fascibus prælatis incederent, literasque laureatas Romam mitti aut nuncios cum iaculis laureatis aduenire, ^c nauemque laureatam aut vittatam, felicitis victoriæ nuntium esse: ac lata & magna significare tunc, quum depulsis & dissipatis copiis hostes victi essent & profligati, animaduersum est. Victo ^d enim Mithridate, & fugato duplici prælio, lauro ornatam nauem, & bellico apparatu instructam, vt in victoria mos erat, Lucullus Romam misisse dicitur. Ipsi verò nuntiis tabellariis Græci ^e ^{ωλεροφόροι} dixere nomen, quoniam erectas pinnulas gestarent, quod ^f Aelius Verus fecisse dicitur, vt cursoribus alas pennatas imponeret, illosque ventorum nominibus appellaret: quandoque ^g ^{γραμματοφόροι} & ^h ^{Περσῶν ἀγγέλους & ἀσάνδες}. Proditumque memoria est, colymbas tabelliorum vice apud

ANNOTATIONES.

^z Laureatis fascibus.] Cicero in lib. de Diuinatione, vbi dicit C. Marium cum fascibus laureatis incessisse. Cic. Att. lib. 8. Age iam has compedes, fasces, inquam, hos laureatos, hæc ex Italia ferre quàm molestum est. Idem Att. lib. epist. 7. Subito consilium cepi, vt antè, quàm lucretet, exirent, ne qui conspectus fieret aut sermo, lictoribus præferent laureatis. Et Phil. 2. de Antonio loquens, Vehementur in essendo Tribunus plebis, lictores laureati antecedeabant. Cæsar lib. 3. belli Ciuilis, cuius verba mox adferemus. Tacitus lib. 13. Nero, inquit, ob res à Quadrato & Corbulone prosperè gestas, laurum fascibus imperatoris addi iusserat. Plutarch. in Lucullo, Iul. Obsequens in lib. Prodigiorum, Iul. Capitolinus in vita Maximini, vbi scribit Gordianum seniore per Carthaginem venisse cum fascibus laureatis: quod & ipsum talem reperit in vita Gordianorum. Cæsius in lib. 9. epist. incip. Quid P. C. vbi de consulari loquens, scribit, Hunc honorem Deciorum familia non mitatur: quia eorum plena fuit atria fascibus laureatis. Et è poetis Martial. lib. 7. epig. 5. *Publica victrices testantur gaudia chartæ,
Martia laurigeræ cuspide tela virent.* Et lib. 10. epig. 10. *Cum in laurigeris annum qui fascibus intras,
Manè saluator limina mille teras.* Caudianus in quartum consularum Honorij, *Nec te laurigeras pudeat Gradine secures
Secura gestare manu.* --- Hincque virgæ laureatæ apud Herodianum lib. 7. Sequebantur, ait, ipsum (de Gordiano seniore loquitur) principalis pompa omnis, militisque quicumque aderant, iuniorisque vrbani procera statura ad eorum similitudinem, qui Romæ Imperatorem comitantur. Virgæ etiam laureatæ, quo insigni principes à priuatis dignoscuntur. ^a Literasque laureatas.] Liuius 1. Decad. lib. 5. Literæ, inquit, à Posthumio laureatæ sequuntur victoriam Populi Romani. Et 5. Decad. lib. quoque 5. post princ. vbi de Licinio consule loquitur. Tabularius, qui se ex Macedonia venire diceret, laureatas literas attulisse dicitur. Plin. lib. 15. cap. vlt. Laurus Romanis præcipue lætitiæ, victoriarumque nuncia additur literis. Iul. Capitolinus in Maximino, Sta-

tum Romam laureatas literas misit, quæ in Vrbe ingentem lætitiã fecerunt. Lampridius in Alexandro, Laureatas tabulas vocat. Am. Marcellinus lib. 16. vbi de Constantino Cæsare. Corn. Tacitus libro 19. Ipse lauream prosperè gesta rei ad fratrem misit. id est, laureatam epistolam. Ante hos Cæsar lib. 3. belli Ciuilis. Sed neque, inquit, in literis, quas scribere est solitus, neque in fascibus insignia lauri prætulit. Ex Poëtis Persius Satyra 6. *--- Missa est à Cæsare laurus
Insignem ob cladem Germanæ pubis.* Martialis lib. 7. epig. 5. ad Domitianum, *Sed iam lætitiæ, quò sit fiducia maior,
Sarmatica laurus nuncius ipse veni.* Claudianus in bello Gildonico, *Iam domitus Gildo nullis victoriæ nodis
Hæsit, non spatio terra, non obice Ponti
Congressum profugum, captum vox nunciat vna,
Rumorèque sui præuenit laurea belli.* ^b Cum iaculis laureatis.] Plutarch. in Pompeio tradit tabellarios literas è Ponto ad Pompeium afferentes de morte Mithridatis, habuisse iaculorum cuspides lauri frondibus coronatas. ^c Nauemque laureatam.] Quod probat exemplo mox sequente. ^d Victo enim Mithridate.] Plut. in Lucullo. Sed adde laureatos legatos ex Herodiano lib. 7. ^e Græci ^{ωλεροφόροι}.] Dionysius Halicarnassæus & Plutarch. in Othone: *καὶ ωλεροφόροι σωεχῶς ἐφοίτων αἰεὶ πρὸς χωρὴν ἐκείνην φράζοντες.* Et ad id respicere Iuuenalem quidam putant Satyra 4. ad finem. *Quamquam de Cæcis aliquid oruissq; Sicambriæ
Dicturus, t. nquæ diuersis partibus orbis
Anxia præcipiti venisset epistola penna.* ^f Aelius Verus.] Spartianus in vita illius, ^g Et ^{γραμματοφόροι}.] ^{Γραμματοφόροι} in hac ipsa significatione posuit Plutarchus in Galba: *τῶν δὲ ὑπάτων ἰκέτας δημοσίως προχειρομαίνων τὰ δόγματα νομιζοντας τὰ ἀντιγράψαι, καὶ τὰ λαμβάνενα διπλώματα σσημασμένα δρόσαν, ἀγνωρίζοντες οἱ κατὰ πόλιν ἄρχοντες ἐν τῶν ὀχημάτων ἀμοισίας ἐπιτεχύνονσι τὰς προπομπὰς τῶν γραμματῶσαν.* ^h Persæ ^{ἀγγέλους & ἀσάνδες}.] Herodotus lib. 8. & Suidas

Fasces lau-
reati.
Litera
laureata.

Tabella-
riarum di-
uersa no-
mina.
Columba-
rum & hi-
rundinum
ars.

maiores saepfungi solitas: quippe ¹ Cecinna Volaterranus hirundines victoriae nuncias habuit. ² Cyrus vero per interualla locorum tabellarios ita disposuit, vt fatigatis recentes, & nocturni diurnis succederent: adeo vt volantes grues superarent. ³ Quod & Xerxes fecisse dicitur, vt cursores inuicem succedentes haberet dispositos, quos neque imber, neque noxa a cursu dimoueret. Inter alios ⁴ Marrhes, Aegypti rex proditur cornicem habuisse cui cursoris vice literas perferendas dabat. ⁵ Nec ab re fuerit meminisse, ex viridi lauro fascium Luculli, Pompeij fasces languentibus foliis lictores exornare, concessa mox victoriae omen fecisse. Sicut ⁶ Superbus Tarquinius, ne suum ducem Latini agnoscerent, neve discreta insignia haberent ex Latinis Romanisque fascibus, manipulos miscuit, singulosque ex binis fecit. Ipse ⁷ tamen Pompeius, licet se imperatorem siuerit appellari, nunquam tamen in fascibus insignia laureae coronae detulisse legitur: quo exemplo arguitur, imperatorum fascibus laureas apponi consueisse, quo iustum imperium & legitimus triumphus notaretur. Apud Graecos vero vetusto more receptum est, vt si quid fauste & feliciter nuncij afferrent, coronati aduentarent: ipsique ciues felici accepto nuncio, in communis signum laetitiae coronati incederent, ouantes, gratantisque. Carthaginenses, rebus feliciter gestis, praecipuum laetitiae genus habent, victimas caedere, ludos celebrare, munera mittere. Quodque fascibus, quos praeferebant lictores, ⁸ betullas virgas maximè commodas duxere. Itaque ex illarum virgis, tum propter candorem, tum propter tenuitatem publicos fasces, qui magistratibus praerent, effecere. ⁹ Atque illud animaduersum est, quod tametsi ad reliquas prouincias praesides, & magistratus cum lictore & fascibus irent: tamen Alexandriam consulares fasces accedere, aut urbem inire vetabatur: quod diuinis carminibus & vaticinio praedictum esset, tunc demum Aegyptum fore liberam, cum ad eam Romani fasces aduentarent. Tametsi Romani magistratus libera & foederata oppida, velut sociali fide copulata, plerunque sine lictore aut fascibus adirent.

Tabellarij
Cyri per
interualla
locorum.
Cornix
literas per
ferens.

Graecorum
mos audi-
to fausto
nuncio.
Carthagi-
nenses.
Betulle
virga.

Alexan-
driam fas-
ces no in-
gredieta-
tur.

ANNOTATIONES.

& Suidas scribunt apud Persas, ita vocari regios nuntios siue tabellarios, qui certis interuallis itinerum permutabantur. Plutar. autem in lib. de fortuna Alexan. post princ. scribit Darium Persarum regem fuisse regem *ἀσανδεν*.
¹ Cecinna Volaterranus.] Plinius eod. libro 20. cap. 24.
² Cyrus.] Xenophon lib. 4. Paedia ipsius Cyri.
³ Quod & Xerxes.] Herodotus dicto lib. 8.
⁴ Marrhes Aegypti rex.] Id ex Aeliano lib. de animal. 6. cap. 7. cuius in eam rem haec verba sunt, *ἐν τῇ Αἰγύπτῳ ἐπὶ τὴν λίμνην τὴν καθυμένω αὐρῶν δὲ ὅπως προσοδείλων πόλις, κορώνης τὰ φῶν δεικνύται, καὶ τὴν αἰτίαν ἐκεῖναι ἀγυπτιοὶ φασὶ τὰ βασιλεῖς τῆ ἀγυπτιῶν, μάρρης δὲ ἐτὶ ἐκαλεῖτο, ἣν κορώνη θεῖμα πᾶν ἡμερον καὶ τῶν ἐπιστολῶν, ἀς ἐβέλτε οἰκομισθῆναι ποὶ θάσιον ἐκόμιζαν αὐτῆ καὶ ἠν ἀργέλλων ἀκίση, καὶ ἀκίσασα, ἐνθα ἰθύναι καὶ τὸ πλεον καὶ τίνα καὶ ἀρροδραμῶν χώρα, καὶ ὅπως ἦκισαν ἀναπαύεσθαι, αὐτὸν ἂν ἀποθανῶσαν ὁ μάρρης ἐτίμησεν αὐτὴν καὶ σῆλη καὶ τὰ φῶν. In Aegypto ad eam Paludem, quae Myris vocatur, vbi crocodilorum ciuitas erat, ostenditur sepulchrum; & huius quidem causam Aegyptij reddunt, Marrhe, inquit, Aegyptiorum regi cornix fuit, animal oppidum mansuetum & cicure, ita vt epistolas, quod ille vellet, facile perferret, essetque omnium nunciorum multo celerissima, si modo quod tendendum, & quae praeteruolant*

da esset regio, & vbi quiescendum audiisset. Eam itaque pro huiusmodi officis, defunctam Marrhes & columna & sepulchro honorauit. Vide Suidam. n Nec ab re fuerit.] Id Plut. est in vita Pompeij. o Sicut Superbus Tarquinius.] Liuius 1. Dec. lib. 1. Qui vbi ad edictum Romani Regis ex omnibus populis conuenere, ne ducem suum, neve secretum imperium, propriae signa haberent, miscuit manipulos ex Latinis, Romanisque; vt ex binis singulos faceret, binosque ex singulis. ita geminatis manipulis, centuriones imposuit.
^p Ipse tamen Pompeius.] Plutar. in vita illius: qui accepisse videtur ex Caesare lib. 3. belli Ciuili. vbi de ipso Pompeio loquens. Sed neque, inquit, literis, quas scribere est solitus, neque in fascibus insignia lauri praetulit.
^q Betullas virgas.] Plinius lib. 16. c. 18.
^r Atque illud animaduersum.] Vide nū id voluit dicere, quod Cor. Tacitus lib. Annalium 2. scribit Tiberium imperatorem increpuisse Germanicum, quod contra instituta Augusti non sponte principis, Alexandriam introisset. Nam Augustus inter alia dominationis (nisi diuinationis legere malis) arcana, vetitis, nisi permisso ingredi Senatoribus, aut equitibus Romanis illustribus, seposuit Aegyptum: ne fameurgeret Italiam, quisquis eam prouinciam, claustraque terrae ac maris, quamuis leui praesidio aduersum ingentes exercitus infedisset.

Quod

Pud Paulum Cortesium virum doctum, & mihi per familiarem, legebatur Luculli vita ex Plutarcho: in qua expeditionem & praelia contra Mithridatem a Sylla primum, mox a Luculo suscepta, multa cum facundia verborum refert, cum quo multiplex, varium & inexpiabile bellum fuit: quoque modo fufus & profligatus, quum de consciscenda morte cogitaret, repentinae incursionis metu, ac subito malo perterritus, eunuchum e cubiculo ad sororem, & duas uxores, Monymam & Veronicam, vt in tanto discrimine, ne cunctarentur sibi vel honesta morte consulere, ante quam victor hostis adueniret, mississe dicit: & dum alij alio letho absumerentur, illarum alteram animo consternatam, diademate detracto, quod capite gestabat, & collo circumdato, suspendio vitam finire voluisse: alteram veneno mortem sibi consciuisse, & qualia in magnis discriminibus & summae fortunae casibus euenire solent, in eandem sententiam multa comodissime aptissimeque enarrat. Atque haec cum legerentur, quidam vir curiosus & haud illiteratus, qui vnà aderat, quonam modo potuisset quispiam diademate quod capite gestaretur, suspendio vitam finire, demirabatur: quippe diadema regium ex auro gemisque constare dicebat, neque illo efficere potuisse quenquam, vt laqueo deperiret. Quae cum dixisset, multi que idem sentirent, dixi aliud fuisse sententiae & opinionis meae, diademaeque regium, tam Romanis quam exteris gentibus, candidam fasciam esse respondi: quod insigne a Libero patre inuentum ^a Plinius notauit: ideo crimini datum ^b Pompeio fuisse, quod hulceris velandi causa, crus fascia circumcingeret, tanquam regium sibi diadema vendicaret, nihilque referre, qua in parte gestaretur, illi obiectum esset: tametsi ferantur veteres, quod caligis non vterentur, ^c crura fasciis alligasse, femoraliaque ^d & tibialia ^e habuisse. Et Lucius ^f Metellus, quod hulceris causa frontem fascia circumdedisset, Vittati seu Diademati cognomen tulisse. ^g Tigranes quoque Armenius candidam fasciam insigne regium ante Pompeij pedes abiecit dicitur, velut dominationi cederet, & omni publico munere se abdicaret. ^h Quin Alexander memoratur, cum desiliens equo, casu Lysimachum vulnerasset, medendi vulneris causa, diadema sibi detraxisse, (nam candida fascia erat) illoque Lysimachi vulnus alligasse. Quod omen illum futurum regem designauit, sicut euentus docuit. Idque apud auctores assiduis exemplis patere. ⁱ Medis vero, Persis ^k & Armeniis regibus ^m, ci-

Paulus
Cortesium.
Plutarcho
locus in
vita Lu-
culli.

Diadema
quid.
Pompeius
taxatus.

Metellus
taxatus.

Cidaris.

ANNOTATIONES IN CAP. XXVIII.

^a Plinius notauit.] Lib. 7. c. 56.
^b Pompeio.] Ex Valerio Maximo lib. 6. c. 2. & Ammiano Marcellino, & diximus in nostris legibus Connubialibus l. 3. inter ornamenta muliebria.
^c Crura fasciis alligasse.] Quintil. lib. 2. cap. 3. Fascias, inquit, quibus crura vestiuntur. Et vide nostras ll. vbi supra.
^d Femoralia.] De quibus Sueton. in Augusto cap. 82. & Exod. c. 28. & Leuit. 6. & 16. & 44.
^e Tibialia.] De quibus Sueton. in eodem loco. apud nostros pro armorum genere in l. qui comitatus. §. 1. ff. de re milit.
^f L. Metellus.] Plutar. in Cortiolano.
^g Tigranes.] Plutar. & Dion vterque in vita Pompeij.
^h Alexander.] Haec Iustini sunt lib. 15.
ⁱ Medis.] Plut. in Antonio. Strabo lib. 11. Pollux lib. 7. c. 13. & Maximus Tyrius Sermo. 34. Arrianus gestorum Alexandri lib. 6.
^k Persis.] Plutar. in Antonio & Artaxerxe & Ar-

rianus vbi supra. & Curtius lib. 3. Athenæus lib. 12. c. 3. Neque ait, insignia sanè, quae Persarum reges capiti imposuerunt, delitiis carere consueuerunt: siquidem ex myrrha, vocatōque labyzo conficiebantur, vt ait Dion. Marcellinus autem lib. 19. scribit, Saporis Persarum regi aureum capitis arietini figmentum interstinctum lapillis, pro diademate gestasse, multiplici vertice dignitatum.
^l Armeniis.] Vt quantum ad tiam, testes sunt Strabo lib. 11. Suetonius in Nerone cap. 13. & Dion in Pompeio, post princ. fed & quantum ad hanc, adde Assyrii ex Iustino lib. 1. post princ. & Troianis ex Iuuenal. loquente de Priamo, Satyra 10.

Tunc miles tremulus posita tulit arma tiara.

^m Cidaris. Et haec quoque Póti regibus ex Plutarcho in Pompeio, vbi scribit, Cidarim Mithridatis regis Ponti Caium regis communalem clam Sylla filio petenti dedisse, quae, vt dicit, erat admirandi & incredibilis operis.

Tiara.
Candys.
Regni
inaugura-
tio.
Sacrorum
Isidis in
auguratio.

Tiara.

Perse.
Numida.
Macedo-
nes.

Assyrii.
Sarda.
Siculi.
Phoenices.
Syri.
Cilices.
Aegyptii.

daris ^a quadrangulati figura, cum carulea fascia albo distincta, ^o vel tiara, amictusque purpureus. Interdum ^p candys, quod Persarum Lydorumque insigne regium erat, pro diademate fuit. ^q Quos quidem reges antequam sceptrum inirent, sacris initiari oportebat: qui modus erat, ut vestem quam gestavit Cyrus, primum induerent, mox terebinthum & caricas gustarent, poculumque lactis ebiberent: sicut initiatos sacris Isidis, fores ædis aperire, arcanosque libros evoluere, aqua abluere, ad sacraria deduci, duodecimque stolis primò, mox ipsius deæ picta veste indui decebat. Quæ ^s quidem tiara pileus erat, ex qua redimicula quibus maxillæ velantur, defluebant, ^r qua Phryges in solennibus utebantur sæpe. Quod quidem diadema, ^v Armeniorum reges nisi à Romanis assumere non poterant. Nanque experimento cognitum erat, barbaros malle Roma petere reges, quam habere. ^t Persici reges, observarunt ex myrrha & labizo odorata, capiti insigne regium ferre, palamque picturam & auro distinctam induere. ^y Numidis regibus septem in sinistra, & candida in fronte vitta, insigne est regale habitum ^z Macedonum regum chlamys chausia, & crepida, ac diadema: ^a Assyriorum verò, tiara diademate obvoluta, & tunica purpurea, & partim alba, quam nisi rex induere nemo poterat. Sardis quoque curru vehi, & rectam ferre tiaram solis regibus dabatur. ^b Apud Siculos purpurea vestis, ar genteus baculus, & purpura gemmis extracta cū diademate. Phœnicibus, Cyris, & Cilicibus, chlamyscum crepidibus, & candidans diadema ^c Aegyptiis autem regibus, nunc leonis, nunc tauri, aut draconis efficti imaginem, aut ignem, arborumve effictā

ANNOTATIONES.

n Quadrangulati figura.] Dion. Halicarnas. lib. 3. scribit, Diademata regum Persarum & Lydorum fuisse quadrata: Hetruscorum verò & Romanorum fuisse figura semicirculi.
o Vel tiara.] Nam & hanc Medorum fuisse, testis est Plutar. in vita Alexandri, & Maximus Tyrius ferm. 34. & Persarum Xenophon Prædiæ Cyri lib. 8. sed adde & Parthorum ex Anacreonte. *ἡ ἀσπίς τοῦ ἀνδρός ἐγνώρισεν διαδῆμας.* & Troianorum, ut supra in verbo, Armeniis. ex Iuvenale. Sed & quod Persarum sit probat illud Claudiani in 6. Honorij consularum,
*Persarum proceres cum patre sedentem
Hæc quendam videre domo, postquam tiara
Submisere genu.*
p Interdum Candys] Diodorus lib. 17. cap. 7. Præter feminalia & velamen, quod Candyn vocant, omnem prorsus habitum peregrinum adsum pnt. Plutar. in vita Alexandri, & lib. de fortuna illius. Pollux lib. 7. cap. 13. Arrianus autem lib. 6. Gestorum Alexandri, vbi de sepulchro Cyri loquitur, tradit Candyn esse vestem regiam Persarum.
q Quod quidem reges] Scilicet Persarum ex Plutar. in Artaxerxe.
r Sicut initiatos sacris Isidis] Hæc sunt excerpta ex Apuleio lib. 11. Metam.
s Quæ quidem tiara.] Vide omnino quæ scripsi in legibus Connubialibus inter ornamenta muliebræ, vbi de tiara.
t Qua Phryges.] Hinc enim tiara Phrygia Iuvenali Satyra 6. --- *Et Phrygia vestitur bucca tiara*
Et Servius enarrans illud Virgilij lib. 7. Aeneid.
--- *Septimumque, faceretque tiaras.*
Pileum, inquit, Phrygum dicitur. Et ante illud Donatus ibi, Pileum, ait, est, quo Phryges utuntur, cum celebrant sacra. Vnde Virgil. factum appellat.

v Armeniorum reges.] Legitur enim apud Tacitum li. 2. Germanicū insigne regiū capiti Artaxia Armeniorum regis imposuisse. Et lib. 15. Tyridentem & ipsius Armeniæ Regē accepturum diadema in Vibem venisse. Sic & Neronem Mithridati, aut, ut alij legunt, Tyridati Armeniorum quoque regi petenti diadema imposuit. apud Suetonium in Nerone c. 13. Sed & Parthorum quoque regibus Rom. Imperatores diadema dedisse, satis ex eo videtur, quod scribit Dion, Traianum diadema Parthenaspati, Regi Parthorum imposuisse.
x Persici Reges.] Dion, & ab eo Athenæus lib. 12. cap. 3. post princ. Persæ stolam Medicam induunt. Xenop. lib. 8. Persicum diademate capiti induxit Alexander, & alba tunica cum cingulo, Persarum more, usus est. Diodor. lib. 17. c. 7.
y Numidis regibus.] Ad id quod dicitur de candida vitta, illud propè perpetuū fuit, ut candida vitta siue fascia in capite esset insigne regium ut colligi potest ex Suetonio in Cæsare c. 79. & Val. Maximo lib. 6. c. 2. quo loco loquitur de Põpeio & Fauonio.
z Macedonum Regum.] Herodianus lib. 4. in Balsiano, & Valerius Maximus lib. 5. cap. 1. Quemadmodum, inquit, Antigonus caput Pyrrhi texit causa, qua velatum caput suū, more Macedonum habebat. Ex quibus intelligis hic causa, non chausia legendum.
a Assyriorum verò.] Hos tiara vsos testis est Iustinus lib. 1. post princ. vbi de habitu Semimiradis. Diodorus tamen libro 3. cap. 7. scribit Assyrios Arbacem regia stola indutum regem appellasse.
b Apud Siculos.] Siciliæ rex habuit purpuram, diadema, ac satellites armatos. Liuius Deca. 3. lib. 4. c. Aegyptiis autem regibus.] Hæc vsque ad verfic. Tametsi, sunt Diodori Sicut. lib. 2. c. item 2. post princ.

d Tametsi

supra caput ferre, principatus & regij dominatus insignia fuere. ^d Tametsi regni cura & procuratio illis penes regias vxores fuerit, quibus plus quam regij honoris, obsequiique tributum est. Nonnunquam ^e diadema aspidis imagine distinctum, Aegyptiorum regum spectatissimum insigne fuit. ^f Parthis duplex diadema amplissimum decus regium dicunt esse, quippe quorum ^g reges magni, & ^h regum reges habebantur: sicut ⁱ Phrygum reges adeo processere, ut regum maximi nomina ferrent. Darij diadema fuit purpureum albo distinctū, quod mox Alexander vsurpauit ferre. ^k Syrii quoque stolam & sceptrum pro regio diademate habuerunt. Apud prius verò seculum reges tenuisse hastas, quas sceptrum nuncupant, pro maiestate, proque diademate fuisse proditum est. Ferunt milites in exercitu Pharnacis, tumultuaria coacta manu, latiore illi sirpium, dum ipsum in regem assumunt, pro diademate dedisse. Sicut Amasi, dum concionatur, pro regali ornamento galea data est. Bataui & Germani, regem quem delegere, at tollere humeris, & scuto exceptū subcollare per vices pro regio fastigio obseruarunt. ^l Romanis autem regibus diadema ^m trabea, & purpureus

Reginarum honores apud Aegyptios.
Phrygum reges maximi.
Darij & Alexandri diademata.
Syrii.
Sceptrum sirpium latior loco diadematis.
Bataui & Germani.
Romani reges.

ANNOTATIONES.

d Tametsi regni cura.] A quo mutuatus fuerit hæc Alexander, non equidem scio: tu diuersum ex Diodori prædicto loco colligas, vbi Aegyptiis singulis maior regis, quam vxorum, filiorumque, aut aliorum principum, salutis cura est: vnde multò minus honoratus liquet Regum vxores, ab iis qui Regum studiosiores essent.
e Diadema aspidis.] Aelianus de animalibus lib. 6. c. 38.
f Parthis duplex diadema.] Ex Herodiano lib. 6. non multò post princ. cuius hæc sunt verba, Igitur cum ad hunc modum tredecim annis (quod quidem ad se attineret) sine querela cuiusquam imperium gubernasset, ecce sibi haud opinatò literæ ex Syria Mesopotamiæque reddite: ad ducibus, in quibus scriptum esset Artaxerxem, Persarum Regem, Parthis iam deuictis atque Artabano, qui Rex magnus primus appellatus est, duplicique diademate utebatur, non solum Orientis regno, sed vira quoque expulso, subigere vicinos Barbaros, ac sibi vctigales facere.
g Reges magni.] Ex prædicto loco Herodiani, & Plutarch. in Pompeio. Sicuti etiam Persarum Reges vnde illud Agesilai Asiaticis ex consuetudine Regem Persarum magnum vocantibus, Ecquid ille, inquit, me est maior, nisi & iustior & modestior? Author Plutarchus in Apophthegmatis Laconicis.
h Regum Reges.] In eodem loco Plutarch. in Pompeio, vbi tradit Pompeium noluisse Parthorum Regem appellare Regem Regum, ut à cæteris appellabatur. Suetonius in Caligula cap. 5. Parthorum Regem Regum appellat. Et Phraartes Parthorum Rex ad Augustum scribens, Regem se Regum appellauit apud Dionē in Augusto. Quin & Iul. Capitolinus Saporem Persarum Regem appellat Regem regum. De quo etiam Marcellinus lib. 17. scribit eum ad Constantium Imperatorem scripsisse hoc titulo, Rex regum Sapor, particeps syderum, & Frater Solis & Lunæ Constantio fratri meo salutem plurimam dico. Plinius lib. 30. cap. 1. tradit Magicam in Oriente Regum regibus imperare. Plutarh. autem in Lucullo Tigranem Armeniorum Regem, Regum regem appellat. In Cyri autem sepulchro hoc Epitaphium inscriptum erat:

Cyrus ego Rex olim regum conditus hic sum.
Cicero in epist. familia. lib. 9. Dolabella, Agamemnonem Regem regum appellat. Agamemnoni, inquit, Regum regi fuit honestum habere aliquem in consiliis capiendis Nestorem. Sic autem ait, Homerum imitatus, qui eo epitheto Agamemnonem donat, licet ἀναξ ἀνδρῶν familiaris appellatur. Similiter Regis regum titulus est apud Trebellium Pollionem, vbi de Sapore Persarum Regis loquitur. Sed & Simandium & Sefostrem Aegyptiorum reges se Regum reges inscripsisse: illum in suo monumento, hunc in quadam columna author est Diodorus lib. 2. c. 1.
i Sicut Phrygum reges.] Troes Regum reges dictos scribit Strabo li. 12. Nam & lib. 13. dicit Priamum Regem regum factum fuisse. Erat autem minoris Phrygia, qua Troate continetur, reges: quamuis Homerus in Catalogo nauium ab ea abducere videatur: Aeschylus autem & omnes, qui post eum fuerunt, & eandem esse gentem dicant, cui Priamus dominabatur, de cuius regno Strabo lib. 9.
k Syrii quoque stolam] Temerè hæc apposita sunt hoc loco: est stolam generaliter accipias pro omni veste, quæ corpus tegeret. Dicitur est autè Syrios reges chlamyde vsos fuisse, quæ nihil aliud est quam paludamentum, si quid Nonio Marcello fidei damus. Sanè reges Medi, cum Asiæ imperarēt, Persæque stola ad Semiramidis exemplū, vsi dicuntur, Diodoro Siculo lib. 3. cap. 2. & deinde cap. 3. sceptrum regni stolamque regiam Semiramidem refert struxisse.
l Romanis autem regibus diadema.] His verbis subnecti debent, non quadrangulare, sed semicirculare quò ad diadema referantur. Etenim supra in verbo, Quadrangulati figura. ex Dionys. Halicarnas. lib. 3. Regum Romanorum diadema fuisse semicirculare dictum fuit. Hæc verò ita pono, ne purpureum amictum semicircularem ridiculè dicamus. Sanè de regio diademate Seruij Tullij est versus Iuuenalis Satyra 8.
*Ancilla natus trabeam, & diadema Quirini,
Et fuscus meruit regum vltimus ille honorum.*
m Trabea.] De quo est illud Virgi. 7. Aeneid.
Ipse Quirinali lituo, paruaque sedebat

amicus non quadrangulare, sed semicirculare, insignia regij dominatus fuere. Sequiturque postea Cæsares, diademate minimè vfos comperimus: imò omne decus regium, vt inuidiosum, deuitasse. quippe nomen regium alibi magnum, Roma verò intolerabile fuit. Frequens enim apud eos laurea capitis decorum, & distincta radiis corona, ac purpurea chlamys, insignia imperij fuere: tamen post temporum interualla ex Cæsaribus Aurelianum Cæsarem, præter mores institutæque maiorum, diadema vsurpasse, eoque insigni primùm vsu fuisse legamus. Demum eò vesaniæ processum fuit, vt sequuti Cæsares, sacrum ignem, qui tantum regibus Persarum mos erat, velut imaginè imperij sibi præferri sinerent, eoque præcipuo insigni & singulari ornatu vterentur. Fertur Clearchus Heraclienis tyrannus, cum effluxè fluerent opes, eò processisse, vt successu continuæ felicitatis, supra spem humanam insolens, se Iouis filium diceret: superque cætera flagitia & dedecora, auream aquilam sibi præferri sineret: purpureamque vestem, auream coronam, & cothurnos excellenti cultu instar tragicorum regum, pro insigni haberet, hanc regalem existimans palmam, velut eo ornatu, argumenta sui generis non ambigua fide demonstraret: Antigonus, quo Liberum patrem referret, insolenti dominatu eò vanitatis excessisse, vt hederam capiti suo pro diademate, pro sceptro thyrsus gestaret. Indi verò reges, pro regio ornatu habent, vt cum foras prodeunt, aurea mitra pluribus gemis distincta, & sindone amicti, tympanisque & tintinabulis præcedentibus, conspicui fiant. Quod autem de cidari diximus, non abuerim illam ab iara haud multum abesse, sed spe-

Regis nomen Ro. intolerabile.

Ignis sacer. Clearchi fastus.

Antigoni insolentia.

Indi.

Cidaris & iara effusis.

ANNOTATIONES.

Succinctus trabea, lenaque ancile gerebat.

Picus equum domitor.

Et rursus.

Ipsè Quirinali trabea, cinctusque Gabino

Insignis.

Hincque Romulus trabea decorus Ouidio in libris Fastorum, & Trabeatus Romulus eodem libro i. eiusdem operis.

Hoc igitur vidit trabea i cura Quirini,

Cum rudibus populis annua iura daret.

Plinius autem lib. 8. cap. 48. Trabeis vfos accipio reges. & lib. 9. cap. 39. Purpuream vsu Romæ fuisse video, sed de Romulo in trabea, & alibi quoque diximus.

n. Diademate minimè vfos.] Nam & Cæsar diadema illi ab Antonio oblatum repulit, vt videre licet ex Cicer. Philip. 2. Suetonio in vita ipsius Cæsaris cap. 79. & Plutar. etiam in vita illius.

f. Romæ verò intolerabile fuit.] Hæc ex Livio 3. Decad. lib. 7. de Scipione Africano loquente. Circumsusa, inquit, inde multitudo Hispanorum & ante deditorum, & pridie captorum regem cum ingenti consensu appellauit. Tum Scipio silentio per præconem factu, sibi maximum nomen Imperatoris esse dixit, quo se milites sui appellassent. Regium nomen alibi magnum, Romæ intolerandum esse, regalem animum in se esse, si id in hominis ingenio amplissimum ducerent, tacite iudicarent, vocis vsurpatione abstinerent. Et idem propemodum scribit Polybius lib. 10.

o. Laurea.] Ex Laurento, quod in villa Cæsaris ad Galinas creuit, triumphans Octavius Cæsar coronam in capite gessit, ac deinde Imperatores Cæsares cuncti, vt ait Plinius lib. 15. c. vlt.

p. Distincta radiis corona.] Alij eam radiatam, alij rostratam dicunt, qualem post Hadrianum plures ex Cæsaribus habuerunt, vt ex veteribus nu-

misnatis obseruatum fuit.

q. Aurelianum Cæsarem.] Aurelius Victor in vita illius, Iste, inquit, primus apud Romanos diadema capiti innexuit, gemmisque & aurata omni veste vsus est, quod adhuc ferè incognitum Romanis moribus videtur. Et idem iisdem omnino verbis scribit Eutropius in vita quoque illius.

r. Secuti Cæsares, sacrum ignem.] Id enim colligere potes ex Herodiano lib. 1. non semel, vbi de L. Verò, & de Commodò loquitur. & lib. 2. vbi de Pertinace, atque etiam vbi de Macrino, & lib. 7. vbi de Alexandri nece, iterumque vbi de inauguratione Gordiani.

s. Regibus Persarum.] Ex Xenophonte Pædiæ Cyri lib. 8. Q. Curtio lib. 3. non semel. Procopio lib. 2. belli Persici. Agathio Histor. lib. 2. Ammiano Marcellino lib. 23.

t. Fertur Clearchus.] Hæc sunt ex Iustino lib. 16. vsque ad eam clausulam, & Antigonus. De eo autem scribit Plutar. de fortuna Alexandri lib. 2. quod fulmen gestauit, vnūque liberorum Tonitrum appellauit. Sed ad id quod scribitur de aurea aquila, addendum est, apud Romanos in omnibus exercitiis, ex delectu comparatis, aquilam auream præferri solitam, ex Dione, vbi de Crasi exercitu aduersus Parthos. Et à regibus quoque Persarum, vt dicitur infra lib. 4. c. 2.

v. Et Antigonus.] Ex Plinio lib. 16. c. 4. & Herodiano lib. 1. post prin. Sed & adde M. Antonium habitu sese Liberum quoque Bacchum appellasse teste Patereulo lib. 2. Socrate Rhodio apud Athenæum lib. 4. Senecæque lib. 1. Suasoriarum, & Dione libro 48. Atque etiam C. Caligulam apud ipsum Athenæum d. lib. 4. & Dionem lib. 58.

x. Indi verò reges.] Strabo lib. 15. in diuersis locis & Philostratus in vita Apollonij lib. 2.

y. Athe

cie ferè pari, neque inuenta fuisse. Præter quæ fuere capitis insignia Atheniensibus, quod crobylum vocant, Cypris quod cordilen, Persis Nidarion, Ægyptiis fasciolum non regium, sed clarorum virorum & principum. De regali autem sceptro illud memoriæ proditum est, externorum regum sceptra in summo ciconiam, in imo hippopotamum habere effectum: quo argumento regem iustitiæ obsequi oportere, atque feritatem & indomitas libidines, ne ira desæuiat, emollire significabant: quod ciconia summæ pietatis, hippopotamus violentissimum animal foret. Lydiæ verò reges sceptri loco securim habuisse feruntur, sicut Labradeus Iupiter in Caria pro sceptro & fulmine securim ferebat. Romanis verò regibus, lituus cuspide incurua, qui etiam virga auguralis erat, sceptri loco est habitus. Tarquinio Prisco sceptrum fuit eburneum, in summo aquilæ figuram habens, & corona aurea, quam vsque ad extremum tulit. Indis autem nisi ex ebene sceptra fumere non licebat. Quorum reges cum iura dabant, aut externos legatos admittebant, tunc capillum pectere, atque ornari solebant eximie. Babylonij verò tanto studio sceptra prosequuti sunt, vt extra domum sine sceptro prodire, aut conspici nefas ducerent: in quibus diuersas effictas species figuræque habebant, quippe mali, rosæ vel lilij, aut aquilæ, alteriulve auis in summo insignia ferebant. Hoc diadema apud externos hodie videmus in vsu frequens, vt imaginem præ se ferant antiquitatis. nam candida fascia velut regio insigni caput obuoluti, regalem præ se ferunt maiestatem. Non ergo mirum vbi in summa desperatione & diffidentia, Mithridatis vxor nihil prolatandum rata, cum mortem oppeteret, si arrepto diademate & insigni regio, quæ fascia erat, eodem collo alligato, vitam finire voluisset.

Crobylum. Cordile. Nidarion.

Ciconia & Hippopotamus insigne regum externorum. Securis Iouis Labradæi. Lituus. Aquila in summo sceptri. Indi. Babylonij. Figura alia atque alia in sceptris.

ANNOTATIONES.

y. Atheniensibus.] Hæc vsque ad versic. Ægyptiis sunt authoris Etymologici. Est autem Crobylum crinium vtrique in acumen intortorum plexus, de quo etiam Thucydides libro 1. Lucianus in Nauigio. Tertullianus in lib. de velandis virginibus. & alij, quos citat vir vtrique doctus lib. Animaduersorum 2. cap. 1. & in commentario de Cornu. lib. 1. cap. item 1. Sed tu tamen interim vide quæ scripsi de Crobylo, in nostris legibus Connubialibus inter ornamenta muliebria.

z. Lydiæ verò reges.] Plutar. Problem. c. 158.

a. Labradeus Iupiter.] Plutar. eodem loco & his adde successores Androcli Codri regis Atheniensium filij, scipionem pro sceptro gestasse, vt scribit Strabo lib. 14. post prin.

b. Lituus cuspide incurua.] Cicer. lib. 1. de Diuinat. Liuius 1. Decad. lib. 1. Gellius lib. 5. c. 8. Macrobius Satur. lib. 6. c. 8.

c. Auguralis erat.] Cicer. & Gell. vbi nuper citauimus.

d. Sceptri loco habitus.] Plutar. in Romulo; e. Tarquinio Prisco.] De hoc nihil Liuius. Sed, ni fallor, id accepit à Dionysio Halicarnassæo lib. 3. vbi refert Hetruscos, pace facta cum Tarquinio Prisco ad illum misisse insignia, quibus suos reges ornare erant soliti, coronam auream, & sellam eburneam, sceptrumque in summitate habes aquilam, & tunicam auro distinctam, ac purpuram togamque puram. Quibus ipse Tarquinus, consensu Senatus, postea vsus est.

f. Indis autem.] Solinus cap. 65.

g. Babylonij verò.] Herodotus lib. 1.

h. Hoc diadema.] Ipsius authoris est.

i. Non ergo mirum.] Conclusio huius cap. ad declarationem loci Plutar. supra in prin. citati.

Quæ fuerint auspicia quæ à pullis emisissis à cauea captarentur, & quæ secundos ementus, quæque infortunia afferunt.
Cap. XXIX.

nter auspicia quæ veteres maxima cura, cultuque obseruauerunt, annotare annales, non parua æstimationis fuisse pullos, quibus à cauea emisissis puls dabatur. Et tamen antiquo augurum decreto, omnis auis

ANNOTATIONES IN CAP. XXIX.

I. Nter auspicia.] Omnia quæ hic & alibi dicuntur de huiusmodi auspiciis & auguriis, sunt omnino superstitiosa, ab ipsis Romanis tadem post multa secula repudiata, vt videre licet apud Ciceronem in lib. de Diuinatione, præterquam quod legibus diuinis & nostris canonibus sunt damnata, vt patet ex causa 25. quæst. 5. Vt interim omittam il-

lud Accij, aut, vt alij vocant, Actij antiqui Poëtæ, Nil credo auguribus, qui aures verbis diuitant Alienæ suas vt auro locupletent domos. Quod & à Gellio relatum est lib. 14. cap. 1. Hincque Val. Flaccus, lib. 1. Argonauticôn, exta lubrica appellat, veluti incerta, inconstantia & fragilia. Totum autem propemodum hoc caput, nec hoc authore

Pulli Melici & Chalcidici.

Ritus auspicij capiendi à pullis. Signa mali omnis.

tripudium facere possit, tamen inter eas præcipui fuere^b pulli Melici & Chalcidici, quibus tantum honoris tributum est, tantumque fabulosa vetustas religionis adscripsit, ut nisi his præmonentibus^d comitia non haberent: nullos ad honores prouehent: nulli prouincias demandarent: non senatum consularent: non bella vel paces inirent: nihil denique domi forisque agerent, quod ab his non prædictum velut deorum monitu, magna cura pensitarent. Hæ enim quatuor internuntia Iouis & interpretes, futura præmonere dicebantur, quibus pullarius præerat: quotiesque de promouendo negotio, aut re-exequenda pullos consultum ibat, imperato de more silentio, pulstem illis ante caueam^m aut offam obiciebat: eratque tempus consulendi summo mane & primo diluculo. Quod si oblata esca, è cauea pulli non exiret, aut fero progressi^p escam non attingerent, retrove cederent, vel oc-

ANNO TATIONES.

nec aliis citatis, Gasparus Speucerus in suos commentarios de præcipuis diuinationum generibus transposuit. quo loco de auguriis & haruspicina differuit.

b Pulli Melici & Chalcidici.] Id haud dubie sumpsit ex Plinio lib. 10. c. 21. vbi tamen aliter intelligere videtur.

c Quibus.] Scilicet auguribus, quamuis & ad aues referri possit.

d Comitia non haberent.] Seruius enarrans illud 6. Aeneidos,

*Observans que signa ferant, quò tendere pergant
Ascensentes.*

e Nullos ad honores prouehent.] Liuius 1. Decad. lib. 6. paulo ante fin. in oratione Appij Claudij Crafsi.

f Nulli prouincias demandarent.] Plinius lib. 10. cap. 21.

g Non bella vel paces inirent.] Liuius & Seruius vbi supra. Plin. lib. 10. cap. 21. cum dicit, lubent acies aut prohibent. Ideo Fabius auspicatus legitur, priusquam ab Tarento egrederetur. Liu. Decad. 3. lib. 7.

h Nihil denique.] Liuius ibi, & Seruius lib. 1. Aeneidos, ibi,

*-- Primisque iugurarat
Omnibus.*

id est, auguriis ait, secundum Romanos, qui nihil sine auguriis agebant, etiam domi. Vnde nuptiis adhibitus auspex Iuuenal. Saryra 10.

-- Ven. et cum signatoribus auspex.

Idemque Seruius lib. 4. Aeneid. in eum locum,

*Me si fata meis paucere vitam
Auspiciis.*

Maiores, inquit, omnia auspicato gerebant. Idemque Liu. d. Decad. lib. 1. Auguriis, inquit, sacerdotioque augurum tantus honos accessit, ut nihil belli domique, nisi auspicato gereretur, concilia populi, exercitus vocati, vbi aues non admisisent, dirimerentur. Similiaque in oratione Cn. Manlij Decad. 4. lib. 8.

i Internuntia Iouis.] Cicero lib. 1. de Diuinatione, Idem cum tripudium auspicaretur pullarius, diem prælij committendi differebat. Et lib. 2. eiusdem operis, Attulit in cauea pullos, is, qui ex eo nominatur pullarius. Et epistolarum familiarium

lib. 10. epist. 12. ad Plancum, Recitatis literis, oblata religio Cornuto est, pullariorum admonitu, non satis diligenter eum auspiciis operam dedisse. Eiusdem in 2. orat. pro lege Agraria meminit, & Liuius Decad. 1. lib. 8. Namque Papyrius Dictator à pullario monitus, cum ad auspicium repetendum Romanam proficisceretur. Et 5. Decad. lib. 1. Super tam euidentem tristis ominis euentum, etiam ex pullario auditum est, vitium in auspiciis fuisse. Valerius Maximus lib. 7. cap. 2. de illo ipso Papyrio loquens, Papyrius, inquit, Cursor, Consul, cum Aquiloniam oppugnans, prælium velle committere, pullariisque non prosperantibus auibus, optimum ei auspicium renunciaffet, de fallacia illius factus certior, sibi quidem & exercitui bonum omen darum credidit ac pugnam inuit.

k Imperato de more silentio.] Solebant in auspiciis apud veteres adhiberi non passim omnes: sed ij tantum, qui essent periti. Peritos enim oportebat esse eos, qui quid silentium foret intelligerent, Silentium id in auspiciis dicebatur, quod omni vitio careret. Rogabat hunc augur an adhuc silentium esset. Respondebat statim, Silentium sibi esse videri. Tum ille si pascereitur petebat, aut vbi non quod ad auspiciis pertineret, pascereitur necne pulli, quos pullarius in caueam attulisset: sed quia cum pascerebantur necesse erat aliquid ex ore decidere, & terram pauire, terripauium primo, post tripudium dictum est: hoc quidem nunc tripudium dicitur, Ex 2. Ciceronis de Diuinatione. Habet & Nicolaus Perottus ad 2. Epigram. Martialis lib. 1.

l Pulstem.] Festus Pompeius lib. 14. vbi de pulste loquitur.

m Aut offam.] Cicero lib. 1. de Diuinatione. **n** Eratque tempus.] Obseruatum habeo ex Liuius, Tertia vigilia noctis, pullarium in auspicium à Papyrio missum. Decad. 1. lib. 1.

o Pulli non exirent.] Valerius Maximus lib. 1. cap. 4. vbi de Publio Claudio loquens, qui pullos, quod cauea exire nolent, abiici in mare iussit: dicens, Quia esse nolunt, bibant.

p Escam non attingerent.] Liuius primæ Decad. lib. 6. paulo ante fin. in oratione Appij Claudij Crafsi.

q Vel occiderent.] Idem Liuius 1. Decad. lib. 6. vbi supra.

r Aut

cinerent, aut non vescerentur, seu planctu alarum alimenta refugerent, aut euolarent penitus, omen magni terroris & solitudinis, tristissimosque euentus adnotabant. Tunc enim pullarius quasi monitu fatorum exitus animo præsumens, diem prælij aut rei exequendæ tempus diffinidebat. Quod nisi paritum fuisset, extremum exitium & perniciem plerunque attulere. Tiberio Craccho, qua die in turba cæsus occubuit, pulli non addixere, sed emissi è cauea, retro cessere. euentu tristissimo qui mox consequutus est. Et Claudius Pulcher moturus aduersus hostes, non pascentibus in auspicando pullis, per contemptum religionis inito nauali prælio, terribili strage cum omni classe profligatus, pœnas dedit insignes. Sunt tamen exempla, delusam religionem, & contempta auspiciis, felices euentus & successus plerunque habuisse fortunatos. Papyrius enim Cursor, cum à pullario admoneretur ne cum Samnitibus prælio decerneret, pullis non addicentibus, feliciter dimicauit. Et Flaminius consul moturus aduersus hostes, contemptis auspiciis fortiter pugnavit & vicit. Si autem pulli è cauea egredi, obiectam pulstem aut offam volenti animo depasti essent, ita ut illis vescentibus frustum ab ore decideret, & terram pauiret, quod tripudium faceret solistimum, rem haud dubie fortunari, & auspiciis secunda esse, lætosque successus & spem mirificam præsignarunt. Sed quod de pullis Apud Romanos proditum est, idem in Lycia in Apollinis fonte, & in

ANNO TATIONES.

r Aut non vescerentur.] Liuius ibi. & iterum eiusdem Decad. lib. 10. Silius Italicus inter prodigia, quæ Flaminium eadem denunciabant, hæc quoque posuit,

— Tunc ales præcia lætus

Damnauit vesci, planctuque alimenta refugit.

De quo etiam Cicero lib. 1. de Diuinatione. Festus Pompeius lib. 14. Seruius in lib. 6. Aeneid. vbi supra. & non nihil Val. Max. lib. 8. c. 1.

s Seu planctu alarum.] Id ex Silio est loco citato.

t Aut euolarent penitus.] Valerius Maximus libro 1. cap. 6. Flaminij autem præcipitem audaciam C. Hostilius Mancinus vesana perseuerantia subsequitur: cui Consuli in Hispaniam ituro hæc prodigia acciderunt, Cum Lanuij sacrificium facere vellet, pulli cauea emissi in proximam syluam fugerunt, summaque diligentia quæsi, reperi nequiuertunt &c. Suetonius in Galba cap. 18. inter omnia mortis ipsius Galbæ auspiciis id commemorat, Auspiciant pullos euolasse. L. Florus & illud Hostilij Mancini refert Epit. Liuij lib. 55. Et Diuus Augustinus de Ciuitate Dei lib. 3. c. 21.

u Tiberio Graccho.] Plutar. in vita illius.

x Claudius Pulcher.] Sueton. in Tiberio cap. 2. Claudius, inquit, Pulcher apud Siciliam non pascentibus in auspicando pullis, ac per contemptum religionis mari demersis, ut biberent, quando esse nolent, prælium nauale inuit, superatusque cum Dictatorem dicere à Senatu iuberetur, velut iterum illudens, discrimini publico, lliciam viatorem suum dixit. Florus Epit. Liuij lib. 19. Claudius Pulcher, Consul, qui contra auspiciis profectus iussit immergi pullos, qui cibari nolebant, infeliciter aduersus Carthaginenses classe pugnavit, & reuocatus à Senatu, iussitque Dictatorem dicere, C. Glauciam dixit fortis vltima hominem, qui coactus abdicare se magistratu, postea ludos prætextatus spectauit: Idem aut alius eiusdem nominis gestorum Romanorum Epitome 2. in primo bello Puni-

co, Claudius, inquit, Consul non ab hostibus, sed à diis ipsis superatus est, quorum auspiciis contempterat, vbi ille præcipitari pullos iusserat, quod pugnae ab his veraretur. Ante hos Cicero lib. 2. de natura Deorum, Nihil nos P. Clodij bello Punico temeritas mouebit: qui etiam per iocum Deos irridens, cum cauea liberati pulli non pascerentur, mergi eos in aquam iussit, ut biberent, quando esse nolent: qui risus classe deuicta, multas ipsi lachrymas, magnam Reipublicæ cladem attulit. Subditque hunc à populo ob eam cladem condemnatum. Verum Vale. lib. 8. c. 1. scribit, quod cum ob eam rem infesto populo obiectus, effugere debitam pœnam nullo modo posse crederetur, subito coorti imbris beneficio, tutus à damnatione fuit. Et de hoc modo intelligit Seruius in lib. 6. Aeneidos, eo loco,

— Sic effatæ vestigia præsit,

*Observans que si na ferant, quò tendere pergant
Pascentis.*

Cum quidam, inquit cupidus belli gerendi à Tribuno prohiberetur ne iret, pullos iussit afferri, qui cum missas fruges non ederent, irridens Consul augurium: ait, Vel bibant. & eos proiecit in Tyberim. Inde nauibus victor ex Africa reuertens, in mari cum omnibus, quos ducebat, extinctus est. Hæc ille, qui eius rei Liuium authorem laudat, qui tamen aliter eam rem narrat, ut ex Epitome illius patet.

y Papyrius enim Cursor.] Aliter reuulerunt. Liuius 1. Decad. lib. 8. & 10. & Val. Max. lib. 7. c. 2. **z** Et Flaminius.] Liuius 3. Decad. lib. 1. & 2. & Plut. in vita Fabij Max.

a Frustum ab ore decideret.] Cicero lib. 1. & 2. de Diuinatione. Festus Pompeius lib. 14. in Pul.

b Tripudium faceret solistimum.] De tripudium solistimo Cicero in d. locis, & iterum lib. epist. famil. lib. 6. ad Cecinam epist. 6. Liuius 1. Decad. lib. 10. c. 21. Festus Pomp. d. lib. 14.

c Idem in Lycia.] Hæc Plutar. in lib. de Indu-

Indicia boni omnis.

*Auspicia
ex pisci-
bus.*

*Alia ex
aliis ani-
mantibus
auspicia.*

*Augures
in religio-
nem delin-
quentes.*

Medorum lacu ad Neptuni aquas lymire pisces facere tradunt: vbi à consulentibus^s euocati, ad auitum veniunt: qui si obiectas carnes diriperent & pascerentur, felicia portendere, & præsens auspiciū facere, imperiumque breui futurum interpretabantur. Contrā si caudis abegissent, aut aspernati cibum refugissent, tunc luctus graues & dira ac pestifera augurati fuere. In Epiro quōque in templo Apollinis draco colebatur: & in^d Aegypto Apis bos in phano antiquissimo & sanctissimo, intra septa magnæ religionis, in quibus coniectura diuinæ mentis & prædictiones futurorum putabantur. Sicut in Memphi vacca, & in Heliopoli^e Mneuis bos, atque in^f Arfinoë crocodilus. Hisque porrectam escam accipientibus aut auerfantibus, felicia auguria & exitus fortunati, nonnunquam magna infortunia & repentinum incommodum prædici & præmonstrari. Fuitque obseruatum in omni augurum responso, vt si pullarius, seu quiuis augur qui auspicatur, cuique monita deorum prædicere, & de augurio respondere, ac portenta interpretari curæ fuit, tacitum ferret quod dii vulgari voluissent: haud aliter contraheretur nefas, quàm si occulenda diulgaret, & abditā palam faceret.^h Si verò augurio fallaci mentiri ausus fuisset, sinistrumque pro dextro, vel quod prodigij foret, contra denuntiasset: non id illi qui de auspicio consulit, sed in ipsius pullarij vel auguris caput, qui tam improbè mentiri ausus esset, quicquid fuisset infortunii recisurum.

ANNO TATIONES.

fria animalium. & Plinij lib. 32. cap. 2. & Athenæi lib. 8. cap. 2. autoritate Polycharmi lib. 2. Rerum Lyciæ. & vide Aelianum de Animalibus lib. 8. c. 5. & infra lib. 5. c. 13.

d In Aegypto Apis bos.] Apis apud Memphim colebatur Diodoro lib. 2. cap. 4. vbi quondam Aegypti regia. Illò bos à sacerdotibus deductus, vt ait Plinius lib. 8. c. 46. dubitationem facit an & vacca ibidem fuerit & Dea: quod hic Alexander subiungit. Sanè in honorem Osiridis & Isis coniugum ob beneficium monstratæ agriculturæ, alterum sub tauri, alterum sub vaccæ specie, vt solem & lunam, vt ait Plutar. Aegyptij coluerunt.

e Mneuis bos.] Strabo in eo lib. in duobus locis & Diod. Siculus lib. 2. cap. 4. Eusebius Præparationis Euangelicæ libro 2. Mneuium bouem dicunt, non vt antea legebatur hoc loco Mneum.

f In Arfinoë crocodilus.] Strabo vbi supra. Eusebius autem dicit in palude quod hic dicit in Ar-

sinoë. Tu vide an idem sit.

g Abditā palam faceret.] Neque enim omnia indicare debet, sed quædam occulere, vt ostendit Virgilius lib. 6. Aencid. loquens de vate,

-- Fingitq; premendo.

Vbi Seruius trahit ad sacerdotes, in idque refert illud Lucani,

-- Nectantū prodeve vati

Quantum scire licet. --

h Si verò augurio fallaci.] Liuius 1. Dec. lib. 10. & Valerius Maximus lib. 7. cap. 2. vbi de Papyrio Curfore. Gellius autem lib. 4. cap. 5. refert historiam Aruspicum, qui ob fulgur (nam statua Romæ in Comitio posita Horatij Coclitis, fortissimi viri, de cælo tacta fuerat) piaculis luendum Aruspices ex Hetruria acciti, inimico atque hostili in populum Rom. animo, instituerant eam rem contrariis religionibus procurare. Ob id, cum de perfidia confessi essent, necati sunt.

Pythagoras, Parmenides & Zeno philosophi, cum Ennius, Pacuuius,

Accius & Nenuus poeta, vnde originem duxere.

Cap. XXX.

*Pythago-
ra.*

Vod^a de Pythagora Samio veteribus monumentis memoriæ & literis proditum est, his etiam Genialibus adiicere non dubitavi. Siquidem hic Samo relicta, ex patrio & natali solo primò in Aegyptum, mox Babyloniam ad Persarum magos, contemplandosque siderum motus originemque mundi spectandam profectus est. Inde Cretam Lacedæmonemque, ad cognoscendas Minois & Lycurgi inclytas ea tempestate leges, contendit: quibus instructus, tanquam ex mercatura bonarum artium Metapontum & Crotonem venit: vbi suis monitis præceptisque tantum processit, vt populum in vitia lapsum, ad frugales mo-

ANNO TATIONES IN CAP. XXX.

Q Vod de Pythagora, Samio.] Hæc ex Strabone lib. 14. & Valerio Maximo lib. 8.

c. 7. Laërtio in vita ipsius Pythagoræ. Iustino lib. 2. & Apuleio lib. 2. Floridorum.

b Et

res modestiamque reuocarit. Ibi que Archytam primò & Epycharmū, mox Philolaum & Alcmeonem, deinde Zenonem, Parmenidem, ac Lyfidem suæ disciplinæ sectatores habuit: qui eius monitis doctrinæque imbuti, diuina mente & consilio viri euasere, lumenque & ornamentum suæ reipublicæ fuere.^b Sed Archytas & Lysis ex Tarento, Alcmeon & Philolaus Crotoniæ, vbi quondam magna Græcia fuit. Parmenides¹ verò & Zeno^m ex Elea Lucaniæ vrbe, quæ post Silarum iuxta sinū Possidoniæ sita est, oriundi fuere. Eā plerique Eleā dixere, alij Ileam, quæ à Phocēsius colonia deducta fertur. Hic enim ille Zeno fuit dialecticæ primus inuentor, cuius pleraque extant egregiè dicta factaque, qui Pythagoræ præceptis imbutus, cum Phalaridi tyranno homini sæuo & sanguinario, ob crudelem dominatum necem machinaretur, vt ciues ab impotenti seruitio tolleret, & arcano consilio detecto, captus ab eo in omnes cruciatus laceraretur acerbis quæstionibus, quòd conscios coniurationis non detegeret, nullis terroribus adduci potuit vt affines culpæ & conscios facinoris palam faceret: sed vultu interrito, & quadam sublimi constantia, ea præsentia animi fuit, vt singulos tyranno intimos familiares, quanquam infontes, coniurationis capita esse diceret: quibus sublatis, multitudinem sæuientem magnifica oratione ita impulit, vt factò impetu lapidibus eum obruerint. Sed quod de Zenone, idem de Theodoro, qui in Hieronymum Hieronis filium, iuuenem omnibus flagitiis coinquinatum propter turpitudinem sordesque vitæ coniurauerant, scriptum accepimus. Is enim quum tormentis per omnia exempla cruciaretur, quæ fortissimi cuiusque patientiam vincerent, ea fuit constantia animi, adeoque fortis & magnus, vt omnes socios facinoris supprimeret: tyranni vero alumnos & familiares, velut sceleris ministros & eodem crimine pollutos, per carnifices & tortores ad supplicium tradi fecerit.^s Leæna quoque quamuis mulier, cum per omnes cruciatus vexaretur à tyrannis, nunquam adduci potuit, vt consilia Harmodij & Aristogitonis tyrannidarum detegeret. Ob quod meritū simulacrum illi Athenienses erexere leanam æneam, cui ob taciturnitatem linguam addi vetuerunt: sicut Beroso astronomo, ob vera quæ prædixerat vaticinia, in gymnasio statuam lin-

*Parmeni-
des &
Zeno.
† aliàs si
malis,
Sybarim,
Pythagoræ
discipuli.*

*Zenonis
constantia.
Theodori
constantia.*

*Leana
constantia.*

*Berosus
astronomus.*

ANNO TATIONES.

b Et Epicharmum.] Idem Laërtius in vita ipsius Epicharmi.

c Philolaum.] Idem in vita eiusdem Philolai. d Et Alcmeonem.] Idem Laërtius in Alcmeone. e Zenonem.] Idem in vita ipsius Zenonis & Strabo lib. 6. post prin.

f Parmenidem.] Idem in vita Parmenidis. & Strabo vbi supra.

g Lysiam.] Lysidem legendum est, neque enim Lysias vocatur, sed Lysis ex eodem Laërtio in vita Pythagoræ non semel.

h Architas.] Laërtius in vita Pythagoræ & ipsius Architæ, & Strabo lib. 6.

i Et Lysis.] Laërtius in vita Pythagoræ. ex quo intelliges Lysis legendum esse, vt supra diximus.

k Magna Græcia.] A Locris incipit frons Italiæ, quæ Magna Græcia appellata est Plinio libro 3. c. 10. & tam Locri, quàm Crotonienses in Brutiis erant, nunc verò Calabriae regioni nomen est.

l Parmenides.] Laërtius in vita illius.

m Zeno.] Idem in eiusdem vita.

n Quæ post Silarum.] Legendum Silarum ex Strabone & Plinio, quos Volaterranus sequitur, vt sit Elea, quæ hic dicitur, post oppidum Peltum, à quo sinus Pestanus, aliàs ab Græco nomine vrbis Possidonia dictus Possidoniates. Hæc ita, nisi malis

legere Sybarim, quæ à Crotone nò longè distat ex Plinio lib. 3. c. 11. & Liuiio Decad. 3. lib. 6.

o Eleam.] Elea vrbs est Lucaniæ, ex qua dicti Eleates Volaterrano. Plinio verò lib. 3. cap. 5. Helea dicitur oppidum, postea Velia dictum. Nescio verò vnde hic Ileæ nomen transcripserit. Illud conuenit, Eos, qui ab Harpalo regis Cyri præfecto ex terra Phocide fugati sunt, alij Veliam, partim Mafsiliam condiderunt, teste A. Gellio lib. 10. c. 16. Vnde magis est vt hoc loco pro Ileæ, Veliam legendum putem.

p Cum Phalaridi.] Valer. Maximus lib. 3. cap. item 3. At Laërtius in vita ipsius Zenonis, hunc non Phalaridem fuisse dicit, sed Nearchum: aut, vt alij volunt, Diomedontem, Sed & de hoc Tertul-

lianus in Apologetico cap. vlt.

q Idem de Theodoro.] Hæc vsque ad eā clausulam, Leana quoque, sunt Valerij Max. vbi supra.

r Hieronymum Hieronis filium.] Liuius non filium, sed nepotem dicit 3. Decad. lib. 4.

s Leana quoque.] Plinius lib. 7. c. 23. & lib. 34. c. 8. Pausanias lib. 1. Athenæus lib. Dipnosophistarum 13. cap. 24. Polyenus Stratagematon lib. 8. Tertullianus in Apologetico cap. vlt. & in libello ad Martyres. Lactantius libro 1. cap. 20. Eusebius in Chronicis, & diximus in nostris legibus Connubialibus nu. 135.

*Epicharis
libertina.*

gua aurata effinxere. Cui non absimilis Epicharis libertina fertur, quam in coniuratione Pisoniana iussu Neronis per omnia scæda exempla cruciatam, non verbera, non ignes, non torquentium ira pervincere potuit, vt se conciam fateretur. Fuit quoque alter^v Zeno philosophus insignis, & alij nominis eiusdem fama illustres. Sed quia Tarenti mentio & Ilæ facta est, admoneor etiam Rhudiarum in Appulis sita vrbis, quæ multi nominis & famæ non minoris habitæ sunt. Ex his enim Ennius poeta oriundus fuit: tamen ex Tarento ortum nonnulli credant. Ea enim vrbis à Tarento haud multum distans, citra Brundisium in mediterraneo sita est, ^y vbi Lupiæ & Salapia oppida fuere. ^z Salentini autem hi sunt, qui existimant oram Italiæ, & Cherfoneffum circa Iapygiam incolunt, qui Mesapij, Calabri, Iapyges, Peceucij, & Appuli communi nomine appellantur. Fuit iisdem temporibus ^a Pacuuius tragicædiarum scriptor, Brundisij in agro Salentino ^b Ennij sorore genitus, & ^c Accius tragicus libertinis parentibus, haud multum ætate distantes: simul & ^d Neuius poeta, qui ex Campania, vt frequens opinio est, originem sibi vendicauit.

Ennius.

Salentini.

Pacuuius.

*Accius.
Neuius.*

ANNO TATIONES.

^r Epicharis.] Tacitus lib. 18. & Polyenus lib. 8. Stratagematon.

^v Alter Zeno.] Hic Cirticus fuit ex Strabone lib. 14. prope fi. vbi eum dicit fuisse sectæ Stoicæ authorem, & Laërtio in vita illius, de quo non absimilem historiam refert Val. Maximus lib. 3. c. 3.

^x Ennius Poëta.] Strabo lib. 6. & vide Seruium enarrantem illud Virgilij lib. 7. Aeneidos,

At Mesapus equum domitor, Neptunia proles.

^y Vbi Lupiæ, & Salapia.] Strabo, vbi supra.

^z Salentini autem.] Hæc vsque ad versic. Fuit iisdem, Strabonis sunt lib. 6.

^a Pacuuius.] Eusebius chronographus Olym-

piade 156.

^b Ennij sorore genitus.] Vt scribit Plinius lib. 35. cap. 4. Verum Eusebius vbi supra tradit eum fuisse ipsius Ennij ex filia nepotem.

^c Et Accius.] Eusebius in Chronicis Olymp. 160.

^d Neuius poëta.] Hunc enim Campanum fuisse satis ostendit A. Gellius lib. 1. c. 24. dum dicit

Epigramma ipsius à se compositum esse plenum superbiæ Campanæ. De huius verò

& superiorum temporibus idem

A. Gellius libro 17.

cap. vii.

ALEXAN

ALEXANDRI AB ALEXANDRO IVRISPERITI

NEAPOLITANI GENIALIVM DIERV M
LIBER SECVNDVS

Locus ex Propertio, ab Accio Syncero Neapolitano in conuiuio familiari commodè
emendatus. Caput 1.

Aturnalibus cū ego & familiares mei complusculi sub idem tempus Neapoli conueniemus, cumque a foventibus negociis feriarum cauta aliquando quies foret: ad Accium Syncerum, virum ingenij cultu, & facundia singulari, cum quo mihi peruetus contuetudo fuit à puero, non nunquam ventitabamus: cum eoque vel honestis deambulationibus, vel sermonibus lepidissimis, id quod erat temporis, ad multam sapè diem conterebamus, quotidianoque eius congressu & assiduo comitatu perfruebamur. Accipiebatque nos homo ille suauitate insigni plerunque nouo epigrammate, aut elegia, versibus mundis & graphice factis, multo cum nitore & cultu, nonnunquam tenuissimis epulis, & latiore conuictu, cœnaque non vulgari nec protrita, sed aut veteris cucurbitæ ferculo cum lactucæ thyrso minutim cælo, & acino vuar passæ insperso: aut olentibus pomis, anni frigore seruatis, & ficu sicca sinuessana cum rosaceo ex Petrino suo, quæ ipse appellabat Petriniæ. Velut fuit illa die, cum mihi & plerique doctis viris cœna exhibita, Sanazarrio ex Aethiopia bonæ frugis liberto, scitissimo adolescenti, quem libertate & gentili cognomento donauerat, liberalibusque disciplinis instruxerat, ita vt cuius ingenio non impar videretur, demandauit vt Propertij elegias à se pluribus in locis castigatas, summissim leniterque cantaret. Quod cum ille cupide faceret, versibusque ad tibiam modulis dulcissimis icita & canora voce canere inceptaret, nosque & proferentis verba, & concentum, numerosque admodum suaues, summa cum voluptate captaremus: & iam millibus modulatis versibus, ventum esset vbi Cynthiam Baiis demorantem, diu abfuisse conqueritur, his verbis,

Ecquid te mediis cessantem Cynthia Baiis,

Quà iacet Hercules semita littoribus:

Et modo Thesproti mirantem subdita regno

Proxima Misenis aquora nobilibus?

Accius carminibus pausam fieri iussit, & ad me conuersus: Quid tu, inquit, qui orbis situm tam diu legendo perscrutaris, Misenum aut Batas cum Thesproti regno commune habere vidisti? Nunquid in memoriam venit, ^a Thesprotium agrum in Epiro iuxta Chaones & Acarnanes, aut (sicut ^b Herodotus ait) Ambraciis & Leucadiis proximum longe à Cumano abesse? Quid enim isto in loco hic poeta senserit, qui regno Thesproti aquora Miseno proxima subdita esse dixit, quum tanto

ANNO TATIONES IN CAPVT I.

ID caput totum est in enarrantis duobus locis Propertij: priorem ex lib. 1. elegia 11. in prin. alterum ex lib. 2. eleg. 25.

^a Thesprotium.] Vide Strabonem libro 6. iterumque 7.

^b Herodotus ait.] Lib. 8.

*Accius
Syncerus.*

*Sanazarrius ex
Aethiopia.*

*Propertij
locus discussus.*

c Prochi

Apollinis
statua
Neapoli
erecta.

maris terrarumque recessu discreta sint, non equidem intelligo. Neque enim Thesprotios in Cumanum venisse, aut in Italiam colonias deduxisse, vel armis novas sedes conquisisse, unquam, quod meminerim, legi: nisi tu forte, qui meliore memoria es, aliter sentis. Cumque me id arbitrari respondissem, quod plerique studiosi sensere, ut poeta loci consinio & quasi commercio ductus, cum ex Chalcide & Eubœa profecti, multum in ora maris possent, lateque fines propagassent, illosque Cumanum tenuisse, & illuc colonias deduxisse, autores tradant: siquidem Hypocles Cumæus, & Megasthenes Chalcidensis, multo emenso mari, huc colonias deduxere, moniti oraculo, quippe cum nullam coloniam sine consilio deorum Græci transmitterent: vel ut multi ferunt, duce Parthenope Eumeli filia, quæ solum Neapolitanum delegit columbæ augurium sequuta: in cuius rei monumentum, Apollini statuam Neapolitani erexere, columba humero insidente, quam ipsa inspicere & adorare videbatur: Thesprotiumque agrum ab Eubœa haud multum distare certum sit, quasi ad hoc alludens poeta, subdita regno Thesproti æquora Miseno proxima affirmavit: scilicet quia ex Chalcide Thesprotis proxima & Cumæis profecti agrum Miseno finitimum, hoc est, ipsas Cumas tenuerunt, propterea ea loca subdita videri: solereque non ignobiles poetas loca & recessus circumscribere, illaque non exposite & aperte, sed quasi per tegmenta & figuras obliquis orationibus denotare: idque sensisse doctos viros, itaque versus interpretatos fuisse dixi. Nunquam inquit Accius, quod ego scio, tam hispida & agrestis aure Propertius fuit, ut cum Chalcidem aut Cumæos dicere contenderet, Thesprotium agrum quasi finitimum illorum loco nūcuparit, quum præsertim nulla societas aut cōmunio cum Thesprotiis agro Cumano fuerit: constetque, si omnes sinus, promontoria, litora, insulas, & vrbes maritimas, ac maria vasta, & terræ infusa ex omni antiquitate percensere velis, Thesprotios magno litorum flexu & multiplici sinu, longe à Chalcide Eubœæ & Cumæis abesse: nec ita finitimos, ut forsitan arbitraris. Neque ego huius poetæ præstantis ingenij vim, hos nitidissimos & mundissimos versus optime editos, tam abstruso & recondito significatu verborum conculcasse putarim. Etenim si Chalcidenses & Heretrienses ex Eubœa, classe huc aduectos Cumas cōdidisse, & pulcherrimam Campaniæ oram, ac loca Miseno proxima tenuisse fama fert, sicut Iapygiam, Phaliscos, Nolam & Abellam tenere, cur loca Miseno finitima potius Thesprotiis quam Chalcidensibus, quam Heretriensibus subdita dixerit, equidem ignoro: cum & hi veri incolæ sint, & longe aptius conuenientiusque fuit, istos, quam illos, cum quibus nullum erat commercium, nominasse. Verum, inquit Accius, si versus istos bene pensitare, & verba ac sensus aure attenta rimari volumus, non Thesproti, ut communis error habet, sed Prochyta à poeta scriptum fuisse facile contenderim. Idque ita esse, in quoduis pignus vocarim, non aliter scriptum carmen ab eo eductumve fuisse. Sed hic error ita aliquibus insedit penitus, ut diuelli haud facile queat. Quod tamen ita esse, inclinatur animus probabili argumento, cum Prochyta & Pithecusas à continente æstu marino auulsas, quandoque circumfluum mare insulas fecisse liquido constet, sicut Capreas, Leucosiam, Syrenes, & Oenotrias: seu quod multi tradunt, Inarimé montem fuisse qui motu terræ disclusus à continente, Prochyta fecit insulam, angusto freto interfluente, quæ Græcis ab effusione dicta est. Ipsamque & Pithecusas disclusas montis partes, proximas Cumanorū finibus tanquam moles obiectas ante agrum Cumanum & Milenum existere, antiqua monumenta annalium prodidit: quod & nunc videre licet. Subdita ergo Prochyta regno Miseni proxima æquora poetam dixisse crediderim, cum ipsa litora facili traiectu apta & cohærentia sint: quippe cum ante ipsam paruo freto distincta iaceant, propterea sub-

ANNOTATIONES.

^c Prochyta & Pithecusas.] Strabo lib. 1. & 6. ^d Oenotrias.] De iis omnibus Strabo d. lib. 6.

a Vt

data videri potius, quam Thesprotios, cum quibus nullum commercium fuit, extimos & remotissimos intellexisse. Insulas quoque regna nuncupari, Virgilij testimonio probatum est 7. Aeneidos, dum inquit: Fertur Theleboum Capreas dum regna teneret. Huiusque erroris illud quoque specimen est, quod alio in loco cōmuni opinione pudendo errore receptum erat nauitam hunc poetam fuisse: quod quidem ita fuit in confesso, ut in eius vitæ commentariis plerique id pro certo posteris tradere non dubitarint, ut altero versiculo constare videbatur. Et quanuis nauita diues eram. quo imperitius dici profectò nihil potuit, cum neque hoc vquam gentium tradatur, ut elegantissimus poeta & honestissimus, vitæ genus poetarū studiis piaculare & portentolum, nauitæ munus cōcupiuerit. Et portetū ac prodigij simile est, hæc commenta in tanti ingenij viro opinari. Sed quod à vero minime abest, mendū etiam in hoc versiculo facile, inquit, ostendimus: siquidem vbi legebatur perperam, quanuis nauita diues eram, non ita diues eram, dicendum fuit. Huius quoque rei haud improbabile documentum videri, quòd Iouianus Pontanus vir multæ eruditionis, antiquissimo firmabat testimonio, Propertij elegias patrum nostrorum ætate, & se adolescentulo priuim in lucem prodisse, cum antea incitiam temporum incomperatæ forent & incognitæ: opusque oblitteratum, & longissimo æuo absumptum, corrosis & labentibus literis in cella vinaria sub dolis inuentum apparuisse, & cum libelli vetustate, verbis & nominibus absumptis longo situ & senio, quòd in diuturna obscuritate latuerant, veram lectionem assequi nequirent, effectum ut mendosi inde codices prodirent: paulatimque discuti errores, & corrigi cœpti sunt: nec tamen effici quisse, ut potius omnino integri inoffensique darentur. Ad hunc modum Accius Syncerus noster, scitè admodum apud complusculos qui aderamus, sermocinabatur, itaque mendaces libellos deprehendebat erroresque diiudicabat, ac perperito iudicio vitia rimabatur.

Insula regna subinde nuncupantur. Propertius fuisse nauita fuisse existimatus.

Locus alius Propertij.

Propertij elegia quando & vbi reperita.

Qui quaestores Romæ, quorūque fuerint, qualisque potestas & munus erat, aut iurisdictio. Cap. 11.

Rigo quaestorum antiquissima est, ut Pomponius & Gratianus scribunt: quippe à conditore vrbs Romulo, deinde Numà Pompilio, ut non nulli putant, ut vero plures certioreque, à Tullo Hostilio quaesturam primo inuentam fuisse auumant. Sed ne ut hoc incertis autoribus traditur, ita exploratum est, Valerium Publicolam, qui cum Bruto consul fuit, cum Saturni adem & ararium condidisset, duos quaestores qui publicæ pecuniæ præessent, suffragiis populi creati voluisse. Fuere autem hi P. Verurius & M. Minutius, qui primi ex patribus quaesturæ munus curiatis comitis cepere. Quæ res cum bene & prospere reipublicæ celsisset, & plebs cum patribus tumultuata, quaesturæ se participem fore contenderet, eò deducta est, ut ex duobus quatuor quaestores herent: duo, qui vrbis negotiis & arario præessent: duo, qui consulibus ad belli ministeria præsto forent: liberumque esset ut hi possent populi suffragio ex plebe vel patribus crea-

Quaestorum origo.

Primum bini quaestores creati.

Deinde quatuor.

ANNOTATIONES IN CAP. II.

^a Vt Pompeius.] Imò verò Vlpianus in l. 1. ff. de offic. Quæst. Quamuis sciam ipsum Pomponium in l. 2. §. populo. ff. de orig. iur. de eorum origine aliquid scripsisse.

^b Et Gratianus.] Imò Gracchanus Iunius lib. 7. de Potestatibus. referente Vlpiano vbi supra. Cuius etiam mentionem fecit Plinius lib. 33. c. 2.

^c Valerium Publicolam.] Ut tradit Plutarch. in vita illius. Sed aliter Corn. Tacitus lib. 11. cuius hæc verba sunt, Sed Quaestores regibus, etiam tum imperantibus instituti sunt, quod lex Curiata ostendit ab L. Bruto repetita. Mansitque Consulibus potestas deligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret, creatique primum Valerius Posthumus, Aemylius Mamercus sexagesimo tertio anno post Tarquinius exactos, ut rem militarem comitarentur.

^d Quæ res.] Ex Liuius 1. Decad. lib. 4. in 2. locis. ^e Et arario præessent.] Asconius Pædianus in 3. in Verrem act. po. 1. princip. Pomponius Iurisconsultus l. 2. §. deinde cum ararium. ff. de orig. iur. & probatur ex multis sequen.

Prochyta insula.

ri: quo tempore tanto certamine in quaesturam plebs inuasit, vt ex quatuor vix vni patricio, Fabio scilicet Ambusto, locus relictus foret. Interiecto deinde tempore, quo Picentes assiduis cladibus fatigati, in populi Romani societatem asciti sunt, quaestorum numerus auctus fertur, vt seni crearentur. Coniectari licet, quod auctis populi Romani vectigalibus, & quaestu vberissimo ex prouinciis proueniēte, illorum numerum qui id munus exequerentur, quibusque curatio haec demandaretur, augeri oportuisse: donec Syllana lege intercurfu temporum, vltra viginti ex creuisse dicuntur. Quid autem quaestorio muneri conueniat, separatim & intercise auctores tradunt. Nam consules praetoresque in prouincias profecturi, singulos quaestores, quorum cura captiua praeda, & quicquid auri argenti que inde adueniret, appensum adnumeratumque demandaretur, apud se habebant. Quorum munus erat, vectigalia populi Romani in prouincia exigere stipendia praebere militibus, singulaque accepta expensa que rationibus inferre: multas quoque pecuniarum tam Romae quam in prouinciis exigere, & in publicas tabulas notare: omniumque rerum pecuniarumque notas & illustres rationes dare: illasque confectas & consolidatas absolutasque per suos scribas in ararium deponere. quos quidem scribas maximae probitatis, nequid fraudis dolive admitteretur, huic muneri adscri-

Mox seni.

Tandem vltra viginti.

Quaestorum officium.

Scribae quaestorum.

ANNOTATIONES.

f Fabio scilicet Ambusto.] Liuius vbi nuper citauimus.
g Interiecto deinde tempore.] L. Florus Liuij Epit. lib. 15.
h Auctis populi Romani vectigalibus.] Cor. Tacitus libro II. post ea verba, quae supra ex eo citauimus.
i Donec Syllana lege.] In eodem loco.
k Auctores tradunt.] Vt Plutar. in Giacchis.
l Nam Consules.] Liuius 3. Decad. libro 8. ad finem.
m Praetoresque.] Liuius 3. Decad. lib. 3. vbi de Quaestore Marcelli Claudij Praetoris. & Plutar. in vita C. Caesaris, vbi dicit illum fuisse Quaestorem Tuberonis Praetoris in Iberia, & ipsum quoque Praetorem creauisse Quaestorem filium eiusdem Tuberonis. Asconius Pedianus in actione in Verrem scribit Ciceronem fuisse Quaestorem sub Sexto Pedacjo Praetore, & Q. Cecilium Nigrum sub Verre etiam Praetore.
n Quorum cura captiua praeda.] Liuius 1. Decad. lib. 5. Ingentisque praeda est potius, cuius pars maxima ad Quaestorem redacta est. Rursusque, Castra capta praeda ad Quaestores redacta. Et 3. Decad. lib. 6. loquens de bonis captiuorum Campanorum, iustisque, inquit, ad Quaestores deferre quod auri argenti que haberent. Et alibi eodem libro, vbi de praeda Carthagini nouae. Haec omnia, inquit, C. Flaminius Quaestori appensa adnumerataque sunt. Et paulo infra loquens de obsidibus captis. Legatus, inquit, praesentibus suos restituit. Carterorum curam benigne tuendorum C. Flaminius attribuit. Et lib. 7. Scipio Afros captiuos vendere Quaestorem iussit. Et de hoc quoque loquens Valerius Maximus lib. 5. c. 1. vbi de Scipione Africano. Huic, inquit, facto par eiusdem viri humanitas: a Quaestore suo haec subiectos captiuos vendente, puer eximiae formae & liberatis habitus missus est. Sed vt redeamus ad Liuium, idem Deca. 4. lib. 4. de M. Catone loquens, Vergestanos ceteros

Quaestori vt venderet imperauit. Dionysius Halicarnassaeus lib. 8. Consul, tota praeda spoliisque & captiuis per Quaestorem venditis, in urbem deferri iussit pecuniam. Idem de agris ex hoste captis, qui ob id Quaestorij dicebantur, scribit Siculus Flaccus in lib. de conditionibus agrorum.
o Vectigalia.] Et tributa ex Apuleio Apologia 2. Pro eo, inquit, agello tributum dependi, praesens est Quaestor publicus, cui depensum est.
p Stipendia praebere militibus.] Nam & Afernius Pollio inter epistolas famil. Ciceronis lib. 10. epistola 31. queritur quod Balbus Quaestor magno pondere auri & argenti coacto de publicis exactio-nibus, ex Hispania fugerit, ne stipendio quidem militibus reddito. Et adde, Quaestores ea quoque stipendia, quae a regibus aut nationibus pendebantur, accepisse, ex Liuius 5. Decad. lib. 2.
q Multas quoque pecuniarum.] Id sumptum ex Corn. Tacito lib. 13. Neue, inquit, multam ab eis dictam Quaestores ararij in publicas tabulas ante quatuor menses referrent. Et Asconio Pediano in 3. in Verrem act. Quaestores urbani ararium curabant, eiusque pecunias expensas & acceptas in tabulas publicas referre consueuerunt. Sed hi, vt vides, loquuntur de Quaestoribus arariis & vrbani. Et adde, bona publicata vendere, & in publicum redigere, ex Liuius 1. Decad. lib. 4. vbi loquitur de bonis Sp. Melij. Et 3. Decad. lib. 8. ad finem, vbi loquitur de agro Campano. Et Dionysio Halicarn. lib. 7. vbi de accusatione M. Coriolani.
r Omniumque rerum.] Cicero in 3. in Verrem act. & ibi Asconius Pad.
s Per suos scribas.] Nam & scribas habuisse Quaestores, praeter illum Ciceronis locum, aperte colligitur ex eodem Cicerone in prima in Verrem actione, vbi loquitur de Potamone Quaestoris ipsius Verri scriba & familiari.
t Adscribebant.] Scilicet ipsi Quaestores. Nam, vt scribit Liuius 4. Decad. lib. 10. Q. Petilius Quaestor L. Petilium scribam in decuriam legit. Plinius tamen

bebant, tamen scribae officium Romanis mercenarium fuerit, nec magni testimonij aut precij: Macedonibus contra apud quos nisi viri expertae virtutis, magnisque rebus gestis, & pro cumulo magnae gloriae admittebantur. Siquidem Eumenes Cardianus scriba Philippi regis fuit: & alij viri illustres, hoc munere velut amplo honore honestati fuere. Cato vero in quaestura ministros & scribas rationibus obnoxios, grauiter increpitos, quod parum integra fide ara persoluisent, sedum in modum vexasse, & magistratu deiecit dicitur: qui tam accurate quaesturam gessit, vt vnus ex quaestoribus quotidie ad ararium veniret primus, & rationibus coniectis recederet postremus. Hos enim quaestores a principio consules eligebant, nonnunquam sorte ductos accipere coacti sunt: donec eu quoque honorem populus suffragiis tribunitiis, quibus libitum est demandauit. in qua re id obseruari meminimus, vt an tequam consul prouincia decederet, quaestori magistratu abesse non liceret. Alij vero quaestores dicti, qui prouincias decreto senatus fortiebantur: qui etiam ius dicere, lictores habere, & munera belli obire, ac magistratus insignia in prouincia ferre poterant: quibus & mandata imperia, & exercitus commissos, illorumque ductu & auspicio egregie bella gesta, prouincias administratas & perdomitas, hostes victos & profligatos, atque exercitus suos & multiplici clade affectos legimus. Praeter quos urbani quaestores fuere: qui etsi nullo imperio fungerentur, quippe qui nec vocationem nec prehensionem haberent, nec sella curuli vt plerique magistratus, neque licitoribus aut viatoribus insignes forent, & apud praetorem possent a priuato in ius vocari: negotiosa tamen & plena sollicitudinis administratio fuit: Nam & erarij, & vectigalium populi Romae curam gessere: tum si quid pecuniarum publice vel priuatim erogari, vel in ararium condi deberet, quaestorum cura demandabatur. Cumque exercitus scribi, & in campum legiones educi

Cato in scribis infideles.

Quaestores a quibus eligebantur.

Aliud quaestorum genus.

Quaestores urbani.

Quaestorum vrborum munus.

ANNOTATIONES.

tamen epistol. lib. 4. epistola 12. ita de ea re loquitur, vt scriba a Quaestore non deligeretur, sed ei sorte eueniret. Cum in prouinciam, inquit, Quaestor exisset, scribamque, qui sorte obtigerat, ante legitimum salarij tempus amississet &c.
v Romanis.] Paulus Aemilius in vita Eumenis.
x Macedonibus contra.] Ibi, & vide, quae scripsi in Commentariis Nobilitatis cap. 34. num. 5. incip. Scribas, & multis seq.
y Siquidem Eumenes.] Paulus Aemilius, Plutar. vterque in vita ipsius Eumenis.
z Cato vero.] Vticensis scilicet, ex Plutarcho in vita illius. Quanquam & Cato Censorius Quaestor quoque fuit sub Scipione Africano, apud Liuium 3. Decad. lib. 9.
a Consules eligebant.] Corn. Tacitus lib. II. & iterum lib. 13.
b Nonnunquam sorte.] Idem eodem illo libro 13. & in vita Agricolae. Sed & nonnunquam etiam extra sortem ex Senatusconsulto Quaestor dabatur ex Liuius 3. Decad. lib. 10. L. L. inquit, cuius ante legati eo anno Quaestores extra sortem ex S. C. opera utebantur &c.
c Alij vero Quaestores dicti.] Ex Strabone lib. 13. discis Fimbriam Quaestorem missum cum Val. Flacco, Consule, bellum aduersum Mithridatem aggrediente.
d Insignia in prouincia ferre poterant.] Quod ex eo satis constat, quod M. Liuius Drusus, Quaestor in Asia nullis insignibus vti voluit, ne quid ipso esset insignis, vt Plinius Secundus, si is

est, Virorum illustrium c. 66.
e Urbani Quaestores.] Vide Ciceronem ad Atticum lib. 2. epist. 6. ad fin. Liuium 1. Deca. lib. 7. Valerium Maximum lib. 2. cap. 3. & Asconium Pedianum in Verrem act. 3. vbi & ipse Cicero mentionem facit huiusmodi Quaestorum vrborum.
f Nec vocationem, nec prehensionem.] Haec & quae sequuntur transcripta sunt ex Varrone apud A. Gellium lib. 13. cap. 13.
g Nam & Aerarij.] Dicitur est supra in verbo, Et arario praesent.
h Tum si quid.] Liuius 4. Decad. lib. 9. non ita longè post princ. tradit vicenos quinos & semisses in millia aëris Quaestores vrbanos cum fide & cura soluisse pro stipendio collato a populo in publicum, quod ei solum antea non esset. Et in eodem lib. S. C. factum est, vt singulis his centena millia aëris Quaestores Urbani ex arario darent.
i Vel in ararium condi.] Inde capti a Marcello Syracusis, Quaestor cum praesidio ad Nassium ad accipiendam pecuniam regiam custodiendam, que missus est, apud Liuium 3. Decad. lib. 5.
k Cumque exercitus scribi.] Liuius 1. Decad. lib. 3. Haec omnia, inquit, adeo matre perfecta accepimus, vt signa eo ipso a Quaestoribus ex arario prompta delataque in campum. Et lib. 7. Is impigre exercitu scripto, cum omnes extra portam Capenam ad Maris aedem conuenire armatos iuniores iussisset, signaque eodem Quaestores ex arario deferre &c. Sed his add: quod & ipsi Quaestores catenas, quibus noxij vincirentur, asseruabant: ex

oporteret, signa militaria è quæstoribus ex ærario promebantur: eaque ad consules in expeditione iustos mittebantur. Quinetiam regibus & legatis ex ultimis oris terrarum Romanam profectis, publicum hospitium & munera, quæ lautia dicta sunt, sæpe commeatibus large & hospitaliter, & vestimenta per quæstorem urbanum publico nomine præstabantur: ipsisque ac comitibus ne quid rerum deesset, urbani quæstoris curæ mandabatur. Qui tamen non omnium gentium legatis hæc munera præbere solitaerunt: nam si quæ incognitæ legationes aduentarent, antequam admitterentur, exploratores minoresque magistratus profecti obuiam, qui & quæ petentes venirent, in primis inquirebant: inque æde Apollinis extra urbem senatu euocato, postulata noscebant: quos, si videbatur, admitti iuebant. Et si socij essent fœderati, aut bene de republica meriti, quod honoratius exciperentur, his obuiam prodire, illosque liberali & largo viatico, ac comi hospitio iuuare, benigne inuitare, comitatumque & copia rerum omnium cumulare, nonnunquam apparatus excipere epulis per oppi-

ANNO TATIONES.

eodem Liuius 5. Decad. lib. 1. cuius hæc sunt verba, Furens ira, vocatum qui pro Quæstore Manlij erat, catenas poposcit, vinctos se Iunium Manliumque minitans Romam missurum.

[Publicum auspiciam.] Vt satis patet ex locis Liuij, quæ mox adducemus: & præterea ex eodem 5. Decad. lib. 5. vbi de Prusia Romam aduentanti, Datus, inquit, qui circumduceret eum L. Cornelius Scipio, Quæstor, qui & Capuam ei obuiam missus fuerat: & ædes, quæ ipsum comitesque eius benignè reciperent, conductæ. De quo etiam Valerius Maximus lib. 5. cap. 1. Idem Senatus, inquit, cum ad gratulandum sibi Prusiam Bithyniæ Regem, Perse deuicto venire audisset, obuiam illi P. Cor. Scipionem Quæstorem, Capuam misit, censuitque ut ei domus Romæ quam optima conducerebatur, & copia non solum ipsi, sed etiam comitibus eius publice præberentur. Et continuò post scribit, quod cum Rex Ptolemæus à minore fratre regno spoliatus, petendi auxilij gratia cum paucis admodum seruis, squalore obsitus, Romam venisset, ac se in hospitium Alexandrini pictoris contulisset. Id postquam Senatui relatum est, accessit iuvene, quam potuit accurata excusatione vsus est, quod nec Quæstorem illi more maiorum misisset, nec publico hospitio eum excepisset: eaque non sua negligentia, sed ipsius subito & clandestino aduentu facta dixit, & illum è curia subito ad publicos penates deduxit, hortatusque est, ut depositis fordibus, ad eundem ipsius diem peteret: quinetiam curæ habuit, ut munera ei per Quæstorem quotidie darentur.

[Lautia dicta sunt.] Liuius 3. Decad. lib. 8. Locus, inquit, inde lautiaque legatis præberi iussa, & muneris ergò in singulos dari ne minus dena millia æris. & lib. 10. quo loco mox citabimus. Et 4. Decad. lib. 3. Breui post legati & à T. Quintio & ab rege venerunt. Macedones deducti extra urbem in villam publicam, ibique iis locus & lautia præbita, & ad eadem Bellonæ Senatus est habitus. Et libro 5 vbi tradit Attalo & Eumænis fratris legato, datas ædes liberas, ac lautia decreta: & munera equos duos, bina equestris arma, & vasa argentea centum pondus. Et 5. Decad. lib. 5. Stantibus in Comitio legatis, an locum lautiaque darent, nullum hospitale ius in iis seruandum censuerunt. Plutarc.

Problem. c. 42. Quæstores, inquit, legatis munera mittebant, quæ Lautia dicebantur.

[Sæpe commeatibus.] Liuius 5. Decad. libro 5. scribit, legato Antiochi regis ædes liberas hospitio datas, sumptumque decretum, donec in Italia esset. o Et vestimenta.] Liuius 3. Decad. lib. 10. de legatis Masinissæ loquens, Prætor legatis in singulos dona ne minus quinque millium, comitibus eorum millebus æris, & vestimenta bina legatis, singula comitibus, Numidique qui ex custodia missi redderentur regi ad hoc ædes, libeta loca, lautia legatis decreta. Et 4. Decad. lib. 1. Munera deinde legatis in singulos quinque millium æris ex S. C. millia. p Nam si quæ incognitæ.] Seruius lib. 7. Aeneid. enarrans eum locum,

-- Ille intr. tecta vocari
Imperat. --

Dissentit hoc loco à Romanâ consuetudine: Nam legati, si quando incogniti venite nunciarentur, primo quid vellent, ab exploratoribus requirebantur, postea ad eos egrediebantur magistratus minores, & tunc demum Senatus extra urbem postulata noscebat: & ita, si visum fuisset, admittebantur.

[Inque æde Apollinis.] Liuius 4. Decad. lib. 4. vbi legati Nabidis Tyrani cum Romam venissent, extra urbem in æde Apollinis Senatus habitus est. Sed & nonnunquam in æde Bellonæ habebatur, ut ex eodem videre licet 3. Decad. lib. 10. vbi loquitur de Legatis Carthaginensium, & Masinissæ. Et 4. Decad. lib. 3. vbi loquitur de legatis Philippi Macedonum Regis. Nonnunquam item in æde Saturni, ut tradit Plutarch. Problem. 42. Sed non omiserim legatos quoque Magistratum Romanorum in eadem ipsius Apollinis, aliquando receptos & auditos fuisse, ex ipso Liuius 5. Decad. lib. 1. vbi loquitur de legatis P. Sempronij.

[Et si socij essent fœderati.] Nam apud Liuium 5. Decad. lib. item 5. non multò ante finem. Lucius Cornelius Scipio, Quæstor, missus est obuiam Prusæ Regi amico, socioque P. Rom. quod deos, qui Romam incolerent, Senatûmque & Po. Roma. salutarer. Sed hoc in loco non prætermiserim Persarum Reges legatis hæc munera dare solitos, scilicet, vnicuique talentum Babylonicum atque præstantissimi. Talenta verò fuisse duas at-

da perque municipia solebant. Sed quum lapsis post temporibus, propagato latè imperio, legati sociorum ab exteris & ultimis gentibus urbe quotidie adirent: quum vix tot comitatibus populus sufficeret, cautum fuit, ut sublato sumptu & viatico, legati regum municipiorum & coloniarum, vndecunque Romam profecti, ædem Saturni petant in primis, ibique apud præfectos ærarij nomina dare, & literis ascribi debeant: ut quum commodum foret, noscendis singulorum postulatis senatus datur & post mandata, singulis in prouincias profecturis cõsulatur. Quinetiam absentibus consulibus comitia quæstorem urbanum habere posse, non est controuersia. Præter hos fuisse quæstores parricos, qui & parricidij dicti sunt, apud multos comperimus: tantæ dignationis, ut capitis reos agere, & maiestatis postulare, diemque perduellionis ad populum dicere, capitales res quærere, & de fontibus quæstiones habere possent. A quæstoribus Cæsonem Fabio & Lucio Valerio dies dicta perduellionis Cæsius fuit. Et ab Aulo Cornelio & Seruilio quæstoribus M. Volsio, quod falsus aut dubie testis in Cæsonem fuerat, diem dictam accepimus: qui postea seuera correctione damnati, suorum facinorum pœnas dedere. Hos etiam licetorem & viatorem habere, & ius dicere liquet: qui & quæstores dicti: quam iurisdictionem triumviri capitales postea sibi vendicarunt. Quos quidem parricos Syllæ temporibus ad viginti numerum propagatos, ut de fontibus pœnas exigent, autores memorant. Per quos ius quotidie dici, & senatum suppleri voluit. Est quoque illud animaduertere, quod licet quæstura ex minoribus magistratibus in urbe foret, eius tamen dignationis erat, ut quisque egregius & bonæ indolis adolescens, ex illa gradum ad reliquos honores faceret, nanque hinc aditum reliquis adeundis magistratibus auspicabantur. siquidem primis experimentis, quæsturæ initiati, qui nullis antè honoribus vsi erant, inculparæ vitæ testimonio, ad ædilitatem, mox præturam, & demum consulatum, euehebantur. Quinetiam tanto honori quæstura fuit olim, ut viri consulares, magnisque honoribus functi, illam gerere indecorum non putarēt. Cum Marco Valerio Volesi nepote, Titus Quintius Capitolinus, qui ter consul antea fuerat, qui que amplissimis magistratibus insignis erat, quæsturam gerere non dubitauit. Cato quoque triumphalis senex, quæsturam ita gessit, ut consularis pote-

Quæstores
parrici,
sive parricidij.

Quæstores
parrici ad
numerum
vigenarij.
Quæstura
primus
gradus ho-
noris.

Quæstura
hænos &
dignitas.

ANNO TATIONES.

gentes phialas, item armillas, & acinacem & torquem. Hæc autè vniuersa mille Darcis æstimata, & præterea stolam Medicam, quæ Doro-phoricam appellant. Author Aelianus lib. Variæ historiæ 1. s Sed cum lapsis post temporibus.] Totus hic locus vsque ad eam clausulam, Quinetiam absentibus, est Plutarchi Problem. c. 42.

[Quinetiam absentibus Coss.] Habita Comititia à Quæstoribus Urbanis non esse controuersum hic ait: in quo nescio quos sit sequutus author. Sane cum sint Comititia aut tributa, aut calata: hæc verò aut centuriata, aut curiata, nunquã calatis, siue Senturiata, siue curiata fuerint, legas Quæstores habuisse Comititia, tum quod vocandi populi ius, tum quod auspicia non habuerint. Ne dicam Consules comitia absentes edixisse, ut obseruatur ex Liuius Dec. 3. lib. 4. Gruchius habet Comititiis lib. 1. c. 3. & 4. & lib. 3. c. 3. Superest igitur duntaxat, ut Tributa Comititia habere potuerint. Quæstores eo iure quo & ceteri minores magistratus vsi sunt.

[Quæstores parricos.] Pompeius Iuriconsultus in l. 2. §. deinde cum ærarium. ff. de origi. iur. & Festus Pompeius lib. 14.

[A Quæstoribus.] Ex Liuius 1. Decad. lib. 2. y Et Seruilio.] Ex eodem eiusdem 1. Decad. lib. 3.

[Hos etiam licetorem.] Ex illo ipso eiusdem Decad. lib. 4. vbi de P. Sextio Quæstore loquitur, & Cicerone pro Plancio Quæstore. Nam simulac, inquit, me Dyrrachium attigisse audiuit Plancius, statim ad me licetoribus dimissis, insignibus abiectis, veste mutata profectus est.

[Triumviri capitales.] Vide infra lib. 3. c. 16. b Syllæ temporibus.] Corn. Tacitus lib. 11. c Ex minoribus.] Is enim primus honoris gradus erat, ut videre est ex Cicerone in 2. in Verrem actio. & vide infra lib. 3. cap. 3. Quæstura non honoris ipsius finis: sed patefactus ad consulatum ac triumphos locus nouis hominibus videbatur. Liuius 1. Decad. lib. 4.

[Quinetiam.] Idem Liuius 1. Decad. lib. 3. cuius hæc verba sunt, Cum Mar. Valerio, Valerij filio, Volesi nepote Quæstor erat T. Quintius Capitolinus, qui ter Consul fuerat.

[Cato quoque.] Vereor ne non verum sit quod hic dicit: Siquidem M. Portius Cato sub duce Scipione, Quæstor fuisse dicitur, anno antequam fieret Consul octauo, ut extat apud Liuium Decad. 3. lib. 9. Quod de autore familia Portiæ constitit Collega L. Valerio Flacco. Cauendum autem à Volaterrano, qui lib. 14. Catonem è Cypro Quæstorem

Lex Pompeia de quaestura muneris.

Quaestores initio gladiatoria munera exhibebant.

Quaestores principis candidati: & quod illorum munus.

Quaestura annuus magistratus.

Aerarij cura à quaestoribus ablata.

Quaestura apud Athenienses.

Periander lapidatus. Aerarium in aede Saturni & quare.

stas quaestorio muneri adiuncta videretur. Quod & lege Pompeia cautum fuit, ut deinceps quaestores nisi viri consulares suffragio populi crearentur. Fuitque inde seruatum in exercitu, cum pro re cōsiliū capiendum erat, vel acie duces congregi parant, ut quaestores vnā cum legatis & senatorij ordinis militibus, tribunis militaribus, & primorum ordinum centurionibus, cōsilio aduocentur. Cumque antea quaestores designati, gladiatoria munera exhiberent, quod illis erat hoc munus à principibus datū, postea⁵ Neronis tempore senatuscōsulto cautū fuit, ne deinceps quaestores exhibēdi gladiatores ad ferrū, necessitate polluerētur. Nec praeterierim quaestores^h principis candidatos ultra praescriptos, ceteris adnumerari: quorum munus erat, acta senatus & principis perscribere: orationes imperatorum, & libellos ad senatum missos cum postulatis recitare, & mandare literis: dictandisque epistolis & legendis assidue vacare. Quare orationes, principum, senatusque edicta, ac militum conciones per quaestores saepe perscripta, lecta, & audita fuisse legimus. Tamen Nero princeps missas ad senatum orationes, praeterito quaestoris officio, per consules recitasse pro concione: & Vespasianus, orationes in senatu quaestoris vice, frequenti curia retulisse dicatur. Sed cum quaestura annuus magistratus foret (quippe finito anno, ex legis praescripto, reditus quaestori permittebatur) quosdam tamen prorogato imperio, continuo triennio aerarij curam, & quaesturae munus gessisse comperimus: donec lapsis temporibus, desito quaestoris officio, cura aerarij à quaestoribus urbanis ad praetorios praetoresque, ac praefectos aerarij, lege promulgata ab Augusto translata fuit. Is enim ex numero senatorum praefectos aerarij delegit primus: deinde forte ducti fuere ex numero praetorum: quamⁿ Claudius Caesar à praefectis ad quaestores rursus deuolui iussit. Deinde Nero curam tabularum publicarum à quaestoribus ad praefectos transferri voluit: donec ad^p Vespasiani tempora peruentum est, quibus rursus à praetoribus cura aerarij gerebatur. Apud Athenienses vero amplissimus magistratus quaestura fuit: quam cum gereret Periander, grauissimam contraxit offensam, quod parcius frumentum populo impartiret, proptereaque accusatus, & à plebe pro concione lapidibus obruptus fuit. Cur autem in aede Saturni aerarium esse voluerint, licet varia opinio dissentiat, illorum sententiae accedo magis, qui censuerunt, id quod nonnulli tradunt, & ad fidem pronius est, Valerium Publicolam, qui Saturni aedem construxit, loci opportunitate ductum: quū omni aditu perseperto, vndique praeruptus & ab accessu munitus locus foret, eadem Saturni aedem aris pu-

ANNO TATIONES.

7. millia talenta asportasse scribit. In quo Strabonem habent repugnantem, qui Praetori Catoni illud tribuit, illi inquam, qui Praetorius se bello ciuili Vticae interemit.
f Cumque antea.] Ab initio Quaestura ex dignitate Candidatorum, aut facilitate tribuentium gratuitò concedebatur, donec sententia P. Dolabellae velut venundaretur A. Vitellio, L. Lipsano Coss. introductum est spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia eorum, qui Quaesturam adipiscerentur, ut refert Tacitus lib. 11.
g Neronis tempore.] Tacitus lib. 13.
h Principis Candidatos.] Haec vsque ad clausulam, Tamen Nero sunt nostri Vlpiani in l. 1. §. 1. ff. de off. quaest. Sed & ex Sueton. in Augusto c. 6. intelliges imperatores per Quaestores recitari fecisse vel orationes vel libellos. Ad haec vide Lampri-dium in Alexandro.
i Tamen Nero.] Sueton. in vita illius c. 15. Vide tamen Cornelium Tacitum lib. 16. circa fi. vbi ita scribitur, Et oratio principis (de ipso Nerone loquimur) per Quaestorem eius audita est.
k Et Vespasianus.] Imò vero Titus ipse Vespasiani filius ex Suetonio in vita illius cap. 6.

l Sed cum Quaestura annuus.] Ex Plutarco in vita C. Gracchi.
m Donec lapsis temporibus.] Haec sunt Suet. in vita Augusti c. 36. & Taciti lib. 13. Sed & quantum ad Praetores est illud ipsius Taciti lib. 1. Resistentibus aerarij Praetoribus subuenit Caesar. Et lib. 13. idem dicit sub Vespasiano Praetores aerarios aerarium tractasse. Et quod attinet ad Praefectos aerarij, vide Plinium Iuniorum lib. epist. 1. epist. 9. & in Pannegyrice ad fi. & Gell. lib. 13. c. 23.
n Claudius Caesar.] Tacitus d. lib. 13. & Sueton. in Claudio cap. 13.
o Deinde Nero.] Tacitus vbi supra.
p Ad Vespasiani tempora.] Idem Tacitus lib. 13. q Periander.] Pyraeae legendum est ex Plutarco qui idem in Opuiculis scribit auctoritate Calisthenis. Quod autem apud Athenienses essent Quaestores, videbis ex Liuio 3. Decad. libro 8. vti & apud Carthagenenses ex eodem Liu. 4. Dec. lib. 3.
r In aede Saturni.] Plutarco in vita Publicolae & Problem. Rom. c. 42. & Macrobius lib. 1. Satur. c. 8. vide in nostris retractibus l. 1. §. 4. glof. 7. nu. 12.

s Tabu

blici, legumque & senatusconsultorum, tabularumque publicarum, & signorum militarum sacrarium esse voluisse. Praeter quod Saturni aerarium, Nemis quoque & Tibure, sacrarum pecuniarum thesauros ad incertos belli euentus, si externa vis ingrueret, logo tempore seruari accepimus. Illud quoque non ab re fuerit meminisse, in eadem Saturni aede fuisse sanctius aerarium intentionis cura: in quo aurum vicefimarium, quod ex vicefimis exigebatur, ad vltimos casus & in extrema fortuna populi Romani seruabatur: quod vicefimarium, ab aliis cimiliarchium dictum est. Ex quo⁷ C. Caesar primo ingressu ciuili belli laterum aureorum sex & viginti millia percussit verò monetæ, pondo trecenta millia, quod erat tot triumphis partum congestumque, & laeserpitij pondo cētum & vndecim prouulisse fertur. Post quæ legimus aerarium militare cum vectigalibus nouis ab Augusto editum: vnde prompta pecunia stipendiis sufficeret. Aedem vero Saturni in faucibus Capitolij fuisse constat, qui mons Saturnius dictus, vbi Carmentis phanum, à quo Carmentali portæ nomen datum: ibi quoque^f Saturnia porta, quæ Pandana, eo quod semper pateret, dicta est: in qua aede senaculum fuisse autores memorant. Apud Græcos illud fuit notatum, Minyam Chrysa filium, qui Minyis imperitauit, condendis pecuniis thesauri locum muniuisse primum. Tum si quando conspirante Græcia, communi consilio bellum gerendum foret, in Delo insula, quam sedem bello delegerant, collatas pecunias ad belli opus tanquam aerarium deponere consueisse; idque quantum opinione auguror, ideo visum quod difficilis aditu, & arce in modum munitissim-

ANNO TATIONES.

7 Tabularumque publicarum.] Seruius enarrans illud Virgilij lib. 2. Georg.
- Aut populi tabularia vidit.

Vbi, inquit, aëus publici continentur. Significat autem templum Saturni, in quo aerarium fuerat, & vbi reponebantur acta, quæ susceptis libetis faciebant parentes, citatque illud Iuuenalis Satyra 6.

Tollis enim & vitulus aëtorum spargere gaudes

Argumenta viri. --

Quibus adde quod & in aede Castoris nonnunquam pacta & foedera figebantur, ut videre licet ex Liuio 1. Decad. lib. 8. dum mentionem facit ciuitatis datae Campanis.

t Nemis quoque & Tibure.] Appianus Alexandrinus bellorum ciuiliū lib. 5. Nemis, ait, ac Tybure thesauri nunc vel maxime sacrarum pecuniarum aduersabantur copiosissimi.

v Aurum vicefimarium.] Liuuius 3. Dec. lib. 7. Cetera, inquit, expedientibus quæ ad bellum opus erant Consulibus, aurum vicefimarium, quod in sanctiore aerario ad vltimos casus seruaretur, promi placuit. Et de hoc sanctiore aerario Caesar lib. 1. belli Ciuili, Lentulus, ait, aperto sanctiore aerario ex Vrbe profugit. Cicero in 6. in Verrem actio. Primum mihi literas publicas, quas in aerario sanctiore conditas habebant proferunt. Ad Attic. lib. 7. epist. 20. Attulit mandata ad Consules, ut Romam venirent: pecuniam de sanctiore aerario proferrent.
x Cimiliarchium.] Cimiliarchium legendum. Est enim καμήλιον, thesaurus, aut aliud reconditum quippiam ac sepositum. Homerus li. 15. Odyssæ non adeò longe à princ.

βέλομαι ἢ δὴ νεώτερον ἢ ἡμέτερον, ἢ ὅσποθεν οὐρον ἰὼν κατέλαπον, ἐπὶ κείατοςιν ἐμοῖσι, μή ποτέρ' ἀντ. θεον διζήμενός αὐτος ὄλωμαι. ἢ π. μοι ἐκ μεγάλων καμήλιον ἐσθλὸν ὄληται.

Et Nonius,

ὄφορα φυλοῖξη κάμαλ' ἢ ἡμέτερον καμήλιον.

Hincque Cimiliarchia liubemus C. de factos. eccl. & cimiliarchium, l. vlt. §. finautem. C. de bon. aut. iud. possid. l. licibus. §. finautem. C. de agric. & cens. Rhodiginus lib. 4. cap. 9. quo significatur rerum pretiosarum reconditorium. Et καμήλιον tantquam dicas Thesaurarium.

y C. Caesar.] Plinius lib. 33. cap. 3. Caesar, inquit, primo introitu vrbs in Ciuili bello suo ex aerario protulit laterum aureorum 26. M. & in numerato pondo 300.

z Et laeserpitij.] Pinius lib. 19. cap. 3. Caesarem, ait, Dictatorem initio belli Ciuili inter aurum argentumque protulisse ex aerario laeserpitij pōdo m. a Post quæ legimus.] Sueton. in Augusto c. 44. Aerarium, inquit, militare cum vectigalibus nouis constituit.

b Aedem vero Saturni.] P. Victor ponit in eadē regione, scilicet septima templum Saturni, Capitolium, & templum Carmentæ. Seruius ad 2. Aenei. ait de eodem, Est ante cliuum Capitolij, iuxta Concordia templum.

c Qui mons Saturnius.] Varro lib. 4. de lingua Latina. Iustinus lib. 43.

d Vbi Carmentis phanum.] P. Victor vbi supra. Halicarnassæus Antiq. Rom. lib. 1.

e Carmentali portæ.] Vt infra lib. 4. c. 16. Quid. Fast. 2. Carmentis portæ dextra est via proxima Iano. f Saturnia porta.] Varro lib. 4. ling. Latin. Solutus cap. 2. Festus Pomp. lib. 14. vbi de Pandana porta. Et vide d. lib. 4. c. 16.

g Myniam.] Pausanias lib. 9. Ex quo intelliges Minyam & Minyis hic esse legendum.

h In Delo insula.] Haec vsque ad versiculum, nonnunquam sunt Thucydidis lib. 1. Belli Peloponnesiaci, tum alibi, tum in ea oratione Corinthiorum, quam statim citabimus.

L 4

Nemis & Tibure etiam fuit aerarium. Aerarium sanctius. Vicefimarium aurum, Im vicefimarium, Cimiliarchium Aerarium militare. Saturni aedes vbi sita, Carmentis phanum, Porta Carmentalis, Saturnia porta Pandana. Delus belli sedes.

Athenien-
sum the-
sauri,
Laceda-
monia-
rum,
Macedo-
num,
Syracusano-
rum,
Assyriorum
Cambysis.
Gaza
Deiotari,
Lysimachi
Iugurthae,
Persarum
regum,
Hebraeo-
rum, Ti-
granis,
Mithridatis.
Babylonio-
rum.

mus locus foret. Cætus quoque & belli consilia, in eiusdem insulæ templo nonnunquam apud Olympia habebant: de quæ rebus maximis de consilij sententia decernebant. ^k Athenienses vero Delphis thesauros omni ætate intactos habuerunt. ^l Lacedæmonij pecunias publicas in thesauris non coegere: veriti, ne violentiores custodes nacti, illas expillarent. ^m Macedones in oppido Quinta iuxta Tarsum, omnem gazam & pecuniam ad belli opus deponebant. ⁿ Syracusani in Labdalo castello munito, ^o Assyrij autem Susis. ^p Cambysis ærarium, oppidum Gaza in Palæstina fuit. ^q Nam Persæ gazam ærarium vocant. ^r Deiotari verò in Peio Phrygiæ, ^s Lysimachi thesaurus Pergami seruabatur: aliquando in Citirizi promotorio. Iugurthæ in Thala & Capsa Numidiæ. ^t Persarum reges barbaras opulentias in montibus ponunt, ^y Hebræi Thrace & Tauro Hiericontis: nam sacrum thesaurum, ^z corbanam vocant. ^a Tigranis in Babyrsa & Olona, ^b Mithridatis in Petra Armenia: Babyloniorum autem regum in Zeugma vrbe iuxta Euphratem, velut arce tutissima, tributorum thesaurus & ærarium esse consuevit.

ANNOTATIONES.

i Nonnunquam apud Olympia.] Vt patet ex oratione Corinthiorum ad Lacedæmonios apud eundem Thucydidem lib. 1. belli Peloponnesiaci, tum ad finem oratione Periclis apud Athenienses.
k Athenienses verò.] Diodorus Siculus lib. 11. & Probus Aemy. in Aristide. Sed & adde & in ipsis Delphis Spinenses suos thesauros habuisse, vt tradit Strabo lib. 5. non longè post prin.
l Lacedæmonij.] Plutarch. in vita Lycurgi.
m Macedones.] Strabo lib. 14. Tamen Perseus & ipse Macedonum Rex à Rom. deuictus, & in triumphum ductus, pecuniam suam in Pelta deposuerat, vt scribit Liuius 5. Decad. lib. 4. tum alibi, tum ad fin.
n Syracusam in Labdalo.] Vbi castellum illud fuerit nõ satis scio: Hoc equidem comperio Leonitini Syracusij regis fuisse pecuniam, ex testimonio Liuij lib. 4. sed in Nasso lib. 5. Decad. 3. Steph. Labdalon promontorium Epipolæorum, prope Syracusanos esse, dicit.
o Assyrij autem Susis.] Herodorus lib. 5. Strabo lib. 15.
p Cambysis.] Volaterranus lib. 11. ait ex Stephano Gazam à Syriis Azam vocari & Gazam, quam Persæ thesaurum dicunt in ea constituisse, quæ de quinque ciuitatibus Philistinorum fuit in Palæstina.
q Nam Persæ gazam.] Pomponius Mela lib. 1. cap. 11. Q. Curtius lib. 3. non multò ante finem. Seruius in 1. Aeneid. eum locum enarrans,
-- Et Troia gaza per undas.
& lib. 2. ibi,
-- Huc undique Troia gaza.
D. Hieronymus in Esaiam ca. 39. & in Ezechielem c. 40. Isidorus lib. 26. Etymologiarum c. 9.
r Deiotari verò.] Strabo lib. 12.
s Lysimachi.] Idem Strabo lib. 13.
t Citirizi.] Idem quoque lib. 7. Hoc, inquit, in litore Ceterizis promontorium prominet, locus minimè validus, quo aliquando Lysimachus opum suarum thesauro & ærario vsus est.
v Iugurthæ.] Rursus idem lib. 17. & Sallust. in

Iugurt. in diuersis locis. & præterea de Capsa. Paulus Orosius lib. 5. cap. 14.
x Persarum Reges.] Ipse Strabo libro 15. ad finem. Verum idem eodem libro antè scribit, Gazam thesauros & monumenta Persarum fuisse in Persepoli & Pasagardis. Et iterum paulò post tradit Cyrum suos thesauros Susis & Babylone condidisse. Sed adde quod Bocchus Numidiæ Rex thesauros quoque suos in monte Saxeo, quod ad fluium Malucham erat, reponebat ex Sallustio in Iugurtha.
y Hebræi.] Strabo lib. 16.
z Corbanam vocant.] Iosephus lib. 2. de bello Iudaico c. 8. Eusebius lib. Cronicon, vbi de Pilato & probatur Matth. cap. 27.
a Tigranis in Bambinsa, & Olona.] Legendum est Babyrsa & Olona ex Strabone lib. 11. cuius hæc verba sunt, Non procul ab vrbe sunt castella quædam munitissima Babyrsa & Olona, vbi Tigranis Artabasdæ thesauri seruabantur.
b Mithridatis in Petra Armenia.] Strabo lib. 12. dicit in Cabiri. At Plutarchus in Pompeio dicit in Iuera castello.
c Babyloniorum.] Strabo lib. 11. & Statius lib. Syl. 3. syl. 2.
Antique Babylonis opes, & Zeugma Latina Pacis iter. --
His autem omnibus adde Decebali, Dacorum Regis thesauros fuisse in Sargetia flumine, ex Dione in vita Traiani: Croesi, Lydorum Regis, in templo, quod erat in Brachidis, ex Herodo. lib. 5. Sardanapali in locis subterraneis, ex eodem lib. 2. Sifini, qui Cappadocum imperium adortus est, in Nora, quæ nunc Neroassus dicitur, ex Strabone lib. 12. non adeò longè à princip. Athamânium in Tetraphilia, ex Liuius 4. Decad. lib. 8. post princ. Darij in Damasco, ex Q. Curtio lib. 3. Populi Romani in templo Pacis, ex Herodiano lib. 1. In quo non conuenit suprâ dictis de templo Saturni, Carthaginiensium pro Sicyonium, ex Pausania libro sexto.

Quæ

Quid responderit super controuerso iure testamenti in quo fundus seu aedes filia legata fuerant. Cap. IIII.

Pud tribunalia iudicum, cum in foro & iudiciis versaremur, ibique assideremus vt postulata cognoscerem, testamentum exhibitum est in hæc verba: T. Sempronium filium honestissimum, ex asse mihi hæredem volo: Septiciæ verò filia mea impuberi, cum viri potens erit, fundum suburbanum, seu aedes meas quæ in via lata sunt, do, lego, vt hac dote contenta, Aelio Campano nubat. Cumque filia potens viri, dotem sibi à Sempronio apud iudices dari postularet, & lege ageret, tamque ad fundum suburbanum, quam aedes admitti peteret ex legato, ideoque ad iudices contestandæ litis gratia venisset, Sempronius contra renitens reclamabat, & Septiciæ alterum tantum deberi ex testamento, vt siue ad fundum, siue ad aedes admissa fuisset, amplius ex legato peti non posse aiebat: cum testamenti verba non vtrunque dari, sed ad alterum admitti designarent, illamque si alterum fuisset assequuta, ad aliud iure legati admitti non decere: Cumque ad multam diem iurgijs clamoribusque obstreperent, & infinita contentio, atque inexplicabilis difficultas patronorum esset: tandem post immodicas altercationes, consultus ego à iudicibus super hoc iure controuerso quid sentirem, testamentum & tabulas mihi exhiberi iussi: quo prolato, cum postulata cognouissem, discusso iure quod in controuersia venit, & testamenti verbis maturè pensitatis: vtrumque Septiciæ deberi, & tam ad suburbanum fundum, quam aedes, iure legati admitti posse respondi: quippe cum parentis arbitrium tam super fundo quam domo Septiciæ consuluisse appareat, & hoc ex testamenti verbis liquere. dictio enim seu, vltimæ dispositioni apposita, in qua omne momentum rei est, & testatoris voluntas sita apparuit, non disiunctiua, sed coaugmentiua est: illamque copulare verius quam disungere, propterea vtrunque simul comprehendere dixi. Et hoc habere rationem explicatam ex perpetua legis dispositione, quam Paulus iureconsultus libro iuris ciuilibus tertio ^a de legatis aptissimè prosequutus fuit: qui de hac controuersia consulutus, ita respondit: verba Pauli ex eo libro hæc sunt: Vxori meæ mundum, ornamenta, seu quæ eius causa parauit do, lego, placuit omnia deberi: hoc enim verbum seu, ampliandi legati causa positum est. Quibus perlectis, iudices secundum ipsius postulata Septiciæ litem dedere.

Dictio seu, vltima dispositioni apposita.

ANNOTATIONES IN CAPVT IIII.

Id caput nil aliud quam controuersiam, ex testamento quopiam ortam, dirimit, Pauli Iurisconsulti responso in l. si quis ita legauerit. ff. de auro & argenteo legato. Sed id quomodo accipiendum sit intelliges ex Accursio & cæteris interpretibus in eam

legem.
a Tertio de legatis.] In hoc Alexander falsus est, dum non profert Paulum ex debito loco: an verò à iure responsum eius stet, amplius videris.

Quæ aedem extra vrbes pomerium sita fuerint, & ex his quæ in urbem postea receptæ. Cap. IIII.

Vod aedes Vulgani à Romulo primum extra pomerium constructa, in urbem diu admissa non fuit, causam hanc ferunt fuisse, vt is deus procul incendia arceret: neve confusio & quasi contagio, vbi quæ incendiis exposita erat, discrimini aut noxæ foret. quos enim deos vi sua veteres obesse sunt arbitrati, in vrbe diutius non admiserunt. Hac de causa aedem Bellonæ ^b & Martis.

Aedes Vulgani cur diu in urbem non admissa. Aedes Bellonæ & Martis.

ANNOTATIONES IN CAP. IIII.

Quod aedes Vulgani.] Id totum vsque ad clausulam, Hac de causa. Plutarchi est, Problemat. cap. 46. Sed & Vitruuius lib. 1. cap. 7. eodemque vlt. Vulgani, inquit, fanum extra murum

collocari, vt è mœnibus, religionibus & sacrificijs euocata ab timore incendiorum ædificia videantur liberari.
b Et Martis extra Capenam.] Liuius 1. Deca.

tis extra Capenam, quarto ab vrbe miliario constructam ferunt, vt à ciuium mentibus intestinas clades, ardoremque conferendæ manus, à ciuili cruore ad hostiles pugnas auocarent, vtque domi iugi concordia quietè viuerent, illos veluti fomenta præliorum intra urbem esse noluerunt. ^d In hac æde Bellonæ summis ducibus qui fortem strenuamque operam reipub. nauarunt, post res gestas magnificè, senatus sæpe dari, ibique de triumphis, deque victoria consuli mos erat. ^e Martis verò ædem, qui Gradius dicitur, Appia via quindecim stadiis ab vrbe, & alteram Quirini cognomento, quasi sedati & tranquilli, intra pomerium fuisse, multi meminerunt. ^f Sic Veneris Erycinæ templum extra portam Collinam magna mole constructum ferunt, cum porticu insigni, quod deuicta Sicilia Marcellus fundasse dicitur, ne libido inualesceret. ^g Vtq; luxuria à matribus familiâs abesset procul, ideo ab vrbe semotum extra pomerium locauerunt. ^h Ad hanc ædem si quando circus maximus Tiberis alluione inundaret, ludos Apollinares sæpe celebratos comperimus: ⁱ in quam virgines atate adolescente Veneri pupas velut puerilia rudimenta offerre tradunt. In ea quoq; intercurfu temporum, ^k Veneris Verticordæ simulacrum, quod homines ab effusa libidine auerteret, dedicatum fuit. Sed quæ fuerint ædes deorum extra vrbeis mœnia, præcipuè traduntur, ^l Iouis & ^m Fauni, ⁿ atque Aesculapij pha-

Veneris
Erycina.

Ludi
Apollina-
res. Pupa
Veneri of-
feraban-
tur.
Venus ver-
ticorda.

ANNO T A T I O N E S.

libro 7. Cùm omnes extra portam Capenam ad Martis ædem conuenire armatos iuniores iussisset. de quo dicam paulò post.

c Vt à Ciuium mentibus.] Vitruuius lib. 1. c. 7. scribit Martis ædem extra murum ideo collocari, vt non sit inter ciues armigera dissentio; sed ab hostibus ea defensa à belli periculo conferuetur.

d In hac æde Bellonæ.] Liuius 3. Decad. lib. 8. & aliis multis locis, quæ tibi citabo infra lib. 6. c. 6. post prin. P. autem Victor eam ponit in 9. regione ante portam Carmentalem.

e Martis verò ædem.] Seruius lib. 1. Aeneidos enarrans eum locum,

Canis fides & Vesta, Remo cum fratre Quirinus Iura dabant. --

Mars, inquit, cùm sæuit, Gradius: cùm tranquillus, Quirinus dicitur. Vnde habet duo templa, alterum in Vrbe, quod Quirini est: alterum extra Urbem in via Appia, prope portam, quasi bellatoris, & Gradiui. Et lib. 5. eiusdem operis in eum locum,

Tertiâq; arma patri suspendat capta Quirino.

Quirinus, ait, est Mars, qui præest paci, & intra ciuitatem colitur. Nam bellis Mars extra ciuitatem templum habuit. Cur autem Gradius dicatur, declarat Festus Pompeius lib. 7. Gradius Mars appellatus est à gradiendo in bello vltro cirroque, siue à vibratione haultæ, quod Græci dicunt *κράδινον*, vel, vt alij dicunt quia gramine sit ortus, quod interpretatur, quia graminea corona in re militari maximè est honorationis.

f Sic Veneris Erycinæ.] Strabo lib. 16. Est, inquit, Romæ ante portam Collinam ædificiū, quod Veneris Erycinæ templum dicitur, cui cum æde facta insignis adiacet porticus. Liuius 3. Decad. lib. 2. Tum ædes vota Veneri Erycinæ: ædem Q. Fabius Max. Dictator vouit. Et 4. Decad. lib. 10. Aedes duæ eo anno dedicatæ sunt, vna Veneris Erycinæ ad portam Collinam. Sed quod hic non prætereundum fuit, aliud templum ipsius Veneris Erycinæ in Capitolio ante 30. annos plus minùsve dedicatum

apud eundem Liuium 3. Decad. lib. item 3.

g Vtque luxuria.] Vitruuius lib. 1. cap. 7. Extra murum, inquit, Veneris fanum ideo collocavit, vt non insuescat in Vrbe adolescentibus, seu matribus familiarum Venerea libido.

h Ad hanc ædem.] Liuius 3. Decad. lib. 10.

i In quam virgines.] Persius Sary. 2.

Nempe hoc quod Veneri donata à virgine puppa. vbi vide interpretes.

k Veneris Verticordæ.] Valerius Maxim. lib. 8. cap. vlt. Lactantius Grammaticus interpres Statij lib. 5. Thebaidos in eum locum, non adeo longè à princip.

Ceston & Idalias procul ablegasse volucres Fertur. --

In idque etiam trahit illud Virgilij lib. 4. Aeneid.

Quæ mihi reddat eum, vel eo me soluat amantem.

Sed id clarius indicat Ouidius lib. 4. Fastorum,

Roma pudicitia proauorum tempore lapsa est,

Cum eam veteres consuluisse animum.

Templa iubet Veneri fieri, quibus ordine factis, inde Venus verso nomine corda tenet.

l Iouis.] Liuius 4. Decad. lib. 4. non longè à si. In insula, inquit, Iouis ædem C. Seruilius Duuitir dedicauit.

m Et Fauni.] Liuius 4. Decad. lib. 3. Ex eorum multatitia pecunia ædem in insula Fauni fecerunt.

n Atque Aesculapij.] Plutarch. Problem. c. 94. Cur Aesculapij ædes extra urbem posita est? An quod foris salubrius quam in vrbe habitare crederent? Nam Græci quoque in excellis ac puris locis Aesculapij templa planè collocant. An quod Deum ex Epidauro accersitū in urbem venisse opinantur: in Græcia enim non in vrbe, sed procul ab Epidauro Aesculapij templum est. An quod dum draco ex nauis in insulam descendisset, & ex oculis euaniisset, ipsum eo in loco ædis ponendæ auctoritatem ac præmonstratorem fuisse putauerunt? Lucius Florus Epitome Liuij lib. 11. Cùm ciuitas pestilentia laboraret, missis legatis vt Aesculapij signum Romanum

num in insula Tyberis, quæ ab Epidauro aduectus, sedem sibi delegerat cum ægra valetudine vrbs oppressa, & latè vis morbi peruagata foret: seu quod feruente morbo foris habitare salubrius ducerent. ^o Nænia quoque sacellum, ^p quod cantu querulo funeribus præisset, pari exemplo ab vrbe semotum, extra portam Viminalem statuerunt: ^q sicut phanum Quietis via Lauicana, ^r & Rediculi extra portam Capenam, quod secundo Punico bello constructū fuisse constat. Cum enim Hannibal urbem oppugnaturus, inter Anienem & mœnia Romana castrametatus foret, quod nulla bene gerendæ rei occasione data, & spe vrbeis potiundæ abscissa, fatum vrbeis & propitij dii illius mentem ab oppugnanda vrbe auerissent, & inde parum feliciter rediisset, Rediculo deo phanum ibi constructum ferunt: dictumque est Rediculi, quod visis quibusdam & ostentis inde deterritus, nullo edito negotio redierit. Ultra quod capum Rediculi extra Appiam ad secundum lapidem fuisse dicunt, in quo Hannibal castrametatus fuerat. ^s Aedem quoque Apollinis extra portam Carmentalem, sicut ædem Honoris cum ara, quam Q. Maximus dedicauit, & collapsam M. Marcellus restituit, ^t atque Herculis templum diu mansisse extra Collinam plerique asserunt. ^x Sed hæc Apollinis ædes inter forum olitorium & Circum Flaminium fuit. ^y Nanque in altera extra pomerium, legatis exterarum gentium, antequam admitterentur, senatus dari consuevit. Templum quoque ^z muliebris Fortunæ, Latina via, quarto ab vrbe miliario ad fossas Cluillas, quod inde Coriolanum vrbi excidium minitantem

Nænia sacellum.
Quietis & Rediculi phanum.

Campus Rediculi.

Ædes Apollinis.

Herculis templum.

Fortuna muliebris.

ANNO T A T I O N E S

Romam ab Epidauro transferret, anguem, qui se in nauem eorum contulerat, in quo ipsum nomen esse constabat, deportauerat: eoque in insulam Tyberis egresso, eodem loco sedes Aesculapij constituta est. P. Victor in 14. regione Vrbeis. Et Plinius lib. 29. cap. 1. Maximè verò antiqui medicinæ questum esse immani precio vitæ recusabāt. Ideo templum Aesculapij, etiam cùm reciperetur is Deus, extra urbem fuisse, iterumque in insula traduntur. Et Ouid. lib. 1. Fastorum,

Accepit Phæbo nymphæque Coronide natum insula, diuidua quam premit annis aqua.

Festus Pompeius lib. 9. Aesculapio ædes facta fuit in insula, quod ægroti à medicis aqua maximè sustentantur.

o Nænia quoque sacellum.] Festus Pompeius lib. 12. statim à princ. Nænia, inquit, deæ sacellum extra portam viminalem fuerat dedicatum.

p Quod cantu querulo.] Idem Pomp. in ipso princip. lib. 12. Nænia, ait, est carmen, quod in funere, laudandi gratia, cantatur ad tibiam. Sunt qui hoc vocabulo finem significari putant. Quidam volunt Næniam ideo dici, quod voci similior querimonia stentium sit. Quidam aiunt Næniæ ductum nomen ab extremi interuiui vocabulo. Græci enim *νήπιον*, extremum vocant: siue quod chordarum vltima *νήπι* dicitur, extremam cantionis vocem næniam appellarunt. Et vide præterea quæ dicam infra lib. 3. cap. 7.

q Sicut phanum Quietis.] Liuius 1. Decad. lib. 1. Diuus Augustinus de Ciuitate Dei lib. 4. c. 16. r Et Rediculi.] Festus Pompeius libro 16. non multò ante si. Rediculi phanum extra portam Capenam fuit: quia accedens ad urbem Hannibal ex eo loco redierit quibusdam perterritus visis. Hæc ille. Cetera huius clausula: propemodum sunt Liuij 3.

Decad. lib. 6.

s Aedem quoque Apollinis.] Asconius Pædianus in inuest. Cicer. contra C. Antonium & Catilinam.

t Sicut ædem Honoris.] Apud Cicer. lib. 2. de Legib. Ad portam Collinam ædem Honoris & aram in eo loco fuisse memoriæ proditum est. M. autem Marcellum Honorem consecrassè, tradit Lactantius lib. 1. cap. 20. Idemque Liuius Decad. 3. libro 7.

v Atque Herculis templum.] Liuius libro 6. Decad. 3. scribit Annibalem cum duobus millibus equitum ad portam Collinam vsque ad Herculis templum progressum fuisse. Diodorus autem Siculus lib. 5. cap. 2. templum Herculis à Romanis iuxta Tyberim conditum ait. Plinius lib. 34. cap. 7. Statuam vetustâ Herculi sacratam ab Euandro in foro Boario, vbi templum Herculis. Dionys. Halic. lib. 1. Liuius 1. Decad. lib. 10. Plin. lib. 10. cap. 19. fuisse autem initio ex boue eximia capta de grege ob boues repletos inibi sacra facta Herculi nominis Boarij origo satis arguit. De quibus quidem sacris Liuius refert lib. 1. Decad. 1. vt inde potius forum Boarium dictum à priscis placeat, quàm quod ibi secutis temporibus boues, vt ait Festus lib. 2. venderentur: vel quod ibi arcum tauri simulacrum esset, quod vidisse se Tacitus ait lib. 12.

x Sed hæc Apollinis ædes.] Asconius Pædianus vbi nuper citauimus.

y Nanque in altera.] Scilicet in æde Apollinis ex Liuius 4. Decad. lib. 4. vbi de legatis Nabidis, & dictum est supra eodem lib. 2. c. 2.

z Muliebris Fortuna.] Liuius 1. Decad. lib. 2. Valerius Maximus lib. 1. cap. 8. Plutarch. in lib. de fortuna Romanorum. D. Augustinus de Ciuitate Dei lib. 4. c. 19. & alibi quoque diximus.

Virilis,
& fortis,
Fortuna
templum.
Spei ades.

maternæ preces auocauere, quòdque mulier vrbi laborati præsidio fuit,^a & Virilis ac Fortis Fortunæ templa iuxta Tyberim pariter extra pomerium fuisse liquet: in quo muliebris Fortunæ templo, solas mulieres litare aut sacrificio admitti seruatum est.^b Aedes præterea Spei extra portam Carmentalem fuit,^c & altera in foro olitorio,^d Hanc ædem extra Carmentalem secundo Punico bello incendio deflagrasse, à triumphis postea restitutam: illam verò in foro olitorio, sub idem tempus fulmine iclam fuisse, quo tempore Hannibale Italiã peruastante, respub. intestino malo laborabat, & cuncta bello ardebant, multi prodidere. Quæ res vastitatem Italiæ, & imminens excidium, quo terra marique imperium agebatur & fluctuabat, haud dubiè designauit. Apud Athenas verò^e Cynosarges Herculis templum,^f gymnasium & lucus, extra vrbis mœnia visebantur.^g Apud alios Timorem, Pallorem, Paupertatem, & Senectam tanquam noxia numina, procul à ciuitate arcuere, nisi quòd Sparte timoris templum iuxta eorum tribunal Ephori locarunt, cum tempus nulla re magis quam metu corrigi putarent.^h Alij Aesculapij templa extra vrbis mœnia statuere, quòd foris degere salubrius ducerent.ⁱ Ab Aegyptiis autem perpetua constitutione seruatum est, vt nunquam Saturni templa aut Serapis intra oppida admittant: sed velut peruigiles & excubitores deos, extra pomerium & in suburbiis sedes habere sinant, tanquam illorum numine & fauore, validis septi præsidii forent: proque aris focifque & deorum templis, ac solo in quo nati essent, excubarent: illorumque ministerio & opera, ab hostili incurfu & clandestinis insidiis se tutos adnotarent.

Athenien-
sium tem-
pla extra
mœnia.
Timoris,
Palloris,
Paupertatis.

Saturni &
Serapis
templa.

ANNO TATIONES.

a Et virilis ac fortis Fortunæ.] Ex Dionysio Halicarnassæo lib. 4. Plutarch. in d. lib. in variis locis & alibi quoque diximus. Ouidius lib. 4. Fasto. b Aedes præterea Spei.] Liuius 3. Dec. lib. 5. Comitia, inquit, habita, quibus creati sunt Triumviri bini, vni sacris conquirendis, donisque præsignandis: alteri reficiendis ædibus Fortunæ, & matris Maturæ intra portam Carmentalem, sed & Spei extra portam. c Et altera in foro olitorio.] Liuius 3. Decad. libro 1. d Hanc ædem.] Liuius præallegatis locis.

e Cynosarges Herculis templum.] Herodo. lib. 6. Liu. 4. Decad. lib. 1. Plutarchus in Themistocle, Stephanus, Suidas, Hysichius. Et vide, quæ scripsi in commentariis de Nobilitate c. 5. num. 31. Erat & apud Athenienses gymnasium quod *νομόσαργες* appellatur, non longè à portis ciuitatis apud Laërtium in Antisthene. f Gymnasium & lucus.] Liuius vbi proximè, g Apud alios.] Plutarchus in Cleomene. h Alij Aesculapij.] Iam de hoc diximus suprâ. i Ab Aegyptiis.] Macrob. Saturnal. lib. 1. c. 7.

Qua solennes carimonia more Romano in sponsalibus olim & nuptiis esse consuevere,
& qua apud exteros. Cap. V.

Nuptiarum solennes carimonia, quæ ritu Romano in sponsalibus adhiberi solent, quas nostri maiores festo coniugij die seruare consueuissent, quasque vetusto more prætermittere non licebat, has fermè accepimus. Vbi enim virgo necessitudinis causâ, futuro viro spondebatur, ipso sponsaliorum die, a signatoribus & auspibus duobus nuptias castas & legitimas auspicabantur noctu, nonnunquam die luce prima: in quo b id cauebatur

ANNO TATIONES IN CAPVT V.

a Signatoribus & auspibus.] Iuuen. Sat. 10. *Veniet cum signatoribus auspex.* Sed & de huiusmodi nuptiarum auspibus Cicer. lib. 1. de Diuina. & in oratione pro A. Cluentio Habito, Nubit, inquit, genero focus, nullis auspibus, nullis auctoribus. Virg. lib. 4. Aeneid. *Dis equidem auspibus reor, & Iunone secunda.* Vbi Seruius: Nuptiæ, inquit, captatis auguriis fiebant, citatque etiam illud Lucani lib. 2. *Contentique auspice Bruto.* Id quod etiam tradit ipse Seruius, enarrans illud

ipsum Virgilij eiusdem operis lib. 1. *Primisque iugarat Omnibus.* -- Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. post princip. Corne. Tacit. loquens de nuptiis Silij & Messalinæ, lib. 11. & de nuptiis Neronis, & Pythagoræ lib. 15. Paucos post dies vni ex illo contaminatorum grege, cui nomen Pythagoræ fuit, in modum soleminium coniugiorum denuplit: Inditum imperatori flaminei, misit auspices duos &c. Suetonius in Claudio, c. 26. Lucanus, vbi loquitur de Catonis & Martiæ nuptiis. b Id cauebatur in primis.] Seruius enarrans illud

in primis, ne motus cali aut terræ fieret, nè turbatiore cælo, & die inquieto fœdus inirent. Hæc enim præcipuè nuptiis aduersari putabant. Auspicatissimum verò signum esse cornicem, maximæque fidei & inuiolati fœderis indicium facere. Ea enim cornicum societas est, vt ex duabus sociis altera extincta, vidua altera perpetuo maneat: d quod de Lyncibus proditur, vt post amissam coniugem alij non iungantur. Qui tū pro marito auspicabatur, e auspex, idèq; paranympus qui pro vxore, pronuba dicebatur. f Tunc qui sponsam ducturus erat, illâ sibi in coniugè dari solèni stipulatione postulabat: qui verò daturus, illi vxorè futurâ spodebat. Qua de causa mulier, sponsa (autore Seruio Sulpitio) & ipsa conuentio, sponsalia dicta sunt. g In qua spõsione nec propria nomina spõnsi sponsæve exprimere fas erat: sed vir Caius, virgo verò Caia dicebatur. Castum Caiæ Cæciliæ coniugium, quæ Tanaquil dicta, Tarquinium Priscum coniugem sortita fuit, felici nomine vsurpantes. h Idque sacrificio perfecto, & consulto deorum numine, primo diluculo & matutino. i Siquidem prima & secunda hora sponsalibus olim & nuptiis dabatur. k Nonnunquam per coemptionem nuptias contrahebant, ita vt mulier, an ei materfamiliâs esse vellet, à viro: inuicemque vir, an eipaterfamiliâs esset futurus, à muliere rogaretur: quo genere sponsaliorum, vir & vxor inuicem in bonis & fortunis omnibus succedebant. l Mulierque in mariti familiâ vt filia, & sui hæredis loco admittebatur. Quippe cum tribus modis contraherentur nuptiæ, vsu, coemptione, & m confarratione: per

Ceremonia nuptiarum.
Cornix.

Auspex.
Paranympus.
Pronuba.
Sponsa.
Sponsalia.

Prima & secunda hora sponsalibus accommodata.

Nuptiis tribus modis contraherentur.

ANNO TATIONES.

illud Virgilij lib. 4. Aeneid.

-- Prima & tellus, & pronuba Iano

Dant signum. --

Nam secundum Etruscam disciplinam, inquit, nihil tam incongruum nubentibus, quam motus terræ & cæli. Tu adde fulmen nuptiis boni omnis esse, vt innuit Claudianus lib. 2. de Rapto Proserpinæ, de loue loquens,

Confessus generum nimbis Himeneus hiulcis

Intonat, & testes firmant connubia flamma.

In hoc cum Seruio multis minimè conuenit, quòd is omne fulmen nuptiis aduersum putet.

c Cornicem.] Plutarch. in dialogo, Quòd bruta animalia ratione vtantur. & Aeliano lib. 3. de Animalibus. Orus Apollo in notis Hieroglyphicis. Et Gregor. Nazianzenus. Et vide in nostris legibus Connubialibus l. 3. nu. 5. Adde autem & accipitrem Circon altero pede claudum, prosperissimi augurij nuptialibus negotiis, & pecuaria rei fuisse. Plinius lib. 10. cap. 8.

d Quod & Lyncibus.] Hæc Seruius libro 4. Aeneidos in eum locum,

Non licuit thalami expertem sine crimine vitam

Degere more feræ? --

e Auspex.] Idem Lauren. Valla lib. 6. Elegant. & alij recentiores. Sed vnde hanc differentiam auspices & pronubæ acceperint non video. Scio autem Donatum ad 7. Aeneid. ibi,

Et Bellona manet te pronuba. --

scripsisse pronubas dici quæ in obsequio nubentis sunt, quæ scilicet nubentes domum mariti deducunt & comitantur. Et Pronubam Iunonem dici Virgilio lib. 4. Aeneid. eo loco, quem suprâ in verbo, Id cauebatur citauimus.

f Tunc qui sponsam ducturus.] Id quod videre licet ex Plauto in Aulularia,

M. E. G. Quid? nunc etiam mihi despondes filiam?

E. V. G. Illis legibus

Cum illa dote, quantibi dixi. M. E. G. Sponden ergo?

E. V. G. Spondeo.

Ex Gellio autoritate Seruij Sulpitij lib. 4. c. itè 4. & nostris quoque legibus Connubialibus. Vide Seruium in lib. 10. Aeneid. eo loco,

Et gremiis abducere patris?

g In qua spõsione.] Id ex Plutarch. in Problemat. 29. Festo Pompeio lib. 7. & diximus in nostris legibus Connubial.

h Idque sacrificio perfecto.] Ex Virgil. lib. 3. Aeneid.

Connubiis armisq; nouis operata iuuentus.

Quo loco Seruius, Perfecit, inquit, sacrificia propter cõnubia & nouas sedes: quia apud veteres neq; vxor duci, neque ager arari, sine sacrificiis poterat. i Siquidem prima & secunda hora.] Ex Fest. Pompeio lib. 4. vbi de pronubis loquitur.

k Nonnunquam per coemptionem.] Ex Boëtio lib. 2. in Topica Ciceronis, ac Seruio lib. 4. Aeneid. in eum locum,

-- Ac dominum Aeneam in regna recepit.

Et diximus in nostris legibus Connubial. lib. 4. n. 5. & seq. & vide infrâ c. 8.

l Mulier in mariti familiam.] Mulier eò quòd materfamilias facta fuisset in nuptiis contrahendis, erat in mariti manu, mancipiòque, aut in eius in cuius maritus manu mancipiòque esset: quoniam non in matrimonium tantum, sed in familiam quoque mariti, & in sui hæredis locum venisset. A. Gellius lib. 18. cap. 6. & suis hæredibus vxorem adnumerat Vlpianus in fragmentis tit. Qui hæredes institui possunt. & alibi.

m Confarratione.] Imò verò & aliis per confarrationem nuptias facere licuit, quod non dicerem, nisi, errorem, qui me post multos authores tenuit, Taciti verba ostenderent lib. 4. Nam, inquit, Patritios, conferratis parentibus genitos, tres simul nominari, ex quibus vnus legeretur vetusto more:

Cere-
monia.

coemptionem vxor in viri familiam transit, quare materfamiliâs dicta, quæ in mari-
riti manu & mancipio sit: vsu verò & confarratione minimè. quæ quidem confarra-
tio solis pontificibus dabatur. Tametsi fortitione nonnunquã vxores ductas, & spon-
salia inita inueniamus. Stipulatione ergo facta, & sponsione sequuta, ° ignem &
aquam in limine appositam vterque tangere iubebatur, qua etiam noua nupta as-
pergitur: quasi eo cædere inexplicabili vinculo, & mutuo nexu forent copulati. Hæc
enim elementa sunt prima naturæ, quibus vita victusque communis constat, & p qui-
bus qui extorres ab hominum cœtu futuri sunt, interdici legibus solet. Apud Græ-
cos verò ¹ & Macedones panem gladio diuisum, sponsum & sponsam cum ineunt
sponsalia gustare solenne fuit. Apud Galatas, vt ex eodem poculo vir & vxor bibant.
Quare Cama Galata cum viri mortem illatam à Sinorige vlcisci vellet, dissimulato
dolore, spòsalia cum eo inire finxit, venenatumque poculum illi propinauit, quo
hausto, Sinorigis, & ipsa læta quòd vltia virum esset, mortem obiure. ² Coiis autem
in more fuit, vt sponsi cum ineunt sponsalia, muliebri veste induantur. Romulus quo-
que in comunione panis & aquæ matrimonij fœdus inisse traditur. Ab aliis est v-
surpatum, vt vitæ purpurea candido distincta, aut veste versicolori, sicut apud La-
tinos vsus erat, noua nupta sponsusque amicitantur, ³ aut iugum pariter subeant: qua-
re ⁴ Iuno iugalis dicta, quasi æquissimo iure & concordibus animis inuicem nece-
rentur, societasque & communicatio vitæ coita foret. Vel caput obnubant, vt vete-
ribus mos erat, ⁵ vnde nuptiæ. ⁶ Persæ autem & Afsyrij, accepti inuicemque data dex-

Græci.
Macedo-
nes.
Galata.

Coiis.

Iuno iuga-
lis.
Nuptiæ
de Persæ
Afsyrij.

ANNOTATIONES.

neque adesse, vt olim, cam copiam, omiffa con-
ferreandi adfuerudine, aut inter paucos retenta
plurèscque eius rei causas adferebat, potissimam pe-
nes incuriam virorum fœminarumque. Accedere
ipsius ceremoniæ difficultates, quæ consultò vita-
rentur. De quibus superest quidpiam reliqui apud
Plin. lib. 18. r. & 3. in fragmentis Vlpiani tit. 9. reli-
quos verò contrahendi modos amplius vide lib. de
iur. lib. c. 30.

n Tametsi fortitione.] Ex Plauto in Calsina,
& Sueronio in Tiberio cap. 35. & latè diximus in
commentariis Primitigeniorum quæst. 17.

o Ignem & aquam.] Ex Varrone lib. 1. aut aliorum
computatione 4. de ling. Latina Plutar. Prob.
cap. 1. vbi eius rei rationem reddit. & Seruio 4. Aen.
in eum locum,

*Fulsero ignes & conscius aether
Connubij.*

Et Festo Pomp. li. 1. post prin. cuius hæc verba sunt,
Aqua dicatur, à qua iuuamur. Aqua & igni inter-
dici solet damnatis, contra accipiunt nuptæ vide-
licet quia hæc duæ res humanam vitam maximè
continent. Et lib. 6. Facem, inquit, in nuptiis in ho-
norem Cereris præferebant, aquaque spargebatur
noua nupta, siue vt casta, puraque ad virum veni-
ret, siue vt ignem atque aquam cum viro commu-
nicet. Idque dicit Ouid. loquens de his lib. 4. Fasto.

Hic noua sit coniux.

p Et quibus qui extorres.] Ouid. lib. 4. Fasto.
loquens de igne & aqua,

At quod in his vitæ causa est, hæc perdidit exul.

q Et Macedones.] Curtius lib. 8. vbi de ma-
trimonio Alexandri & Roxanes, ibique dicit eos,
qui hunc morem condiderunt, parco ac parabili
vitiò bendere voluisse iungentibus opes, quan-
tulo contemtu esse deberent.

r Apud Galatas.] Ex Plutarcho in lib. de claris
mulieribus.

s Coiis.] Plutar. Problem. c. 171.

t Romulus quoque.] Dionys. Halicar. lib. 2. &
Plutar. in vita Romuli. & in nostris consuetud. vbi
de contractu viri & vxoris.

v Aut iugum pariter subeant.] Ad quod allu-
dit illud Virg. lib. 4. Aen. post prin.

Nec cui me vinclo vellem sociare iugali.

Vbi Seruus propter iugum, inquit, quod impone-
batur matrimonio coniungeret dis.

x Iuno iugalis dicta.] Seruus in eundem locum
Virgilij. Ex quo idem Verg. lib. eodem,

Iunoni ante omnes cui vincula iugalia curæ.

Et ca quoque ratione iuga dicebantur: nam Festus
Pompeius lib. 9. Iugarius, inquit, vicus dicitur
Romæ; quia ibi fuerat ara Iunonis iuga, quam pu-
tabant matrimonia iungere. Sed & ipsa Græcis Zy-
gia dicta est. Huius appellationis meminit Apuleius
lib. 6. Metamor. in nuptiis Psyche. Quem, inquit,
cunctus Oriens Zygiâ veneratur. & interpres Pin-
dari in Nemeis in hymno ad Thionum Vlcæ filium
Argium, de Τέλεια Iunone: Iuno, ait, ipsa est Ζε-
μυλία & Ζογία. Hincque est illud Ouidij in Epistola
Phyllidis ad Demophoontem,

Iunonemque toris que vrasidet alma maritis.

Quo pertinent illa Dionys. Halicar. libello Quomo-
do fiant epithalamia, hoc sensu, Iupiter & Iuno
primi coniungentes Dei sunt & copulantes: atque
hic quidem pater omnium vocatur, hæc verò Zy-
gia, quòd fœminam mari coniungeret. Et vide que
infra dicam lib. 2. cap. 18.

y Vnde nuptiæ.] Festus Pomp. lib. 12. & Donat.
in Hecyram Terentij.

z Persæ.] Arrianus de gestis Alexandri lib. 3. tra-
dit Persarum & Medorum more nuptias celebrari
vxoribus

tra, fœdus matrimonij ineunt. Nihil enim apud illos fide antiquius erat. Apud He-
truscos in coniunctione nuptiali, viri sublimes porcam immolant, quasi diis testibus
illud bene cessurum, & futurum inuiolabile. Quod quidem ^b dirimere non licebat,
nisi diuortio, morte, captiuitate, vel seruitute. ^c Dona verò & munuscula virum ab v-
xore, vel contra accipere, legibus erat & scripto iure vetitum: nefas existimantes,
quos legitimus amor coniunxisset, donis videri potius allici, quàm coniugali amo-
re conciliari. ^d Annulus tamen sponsæ dono mittebatur à viro, qui pronubus dictus:
is enim erat ferreus, & sine gemma, prisca videlicet secula, & antiqui victus parsi-
moniam, ac frugales mores designans. ^e Germanorum fertur mos non improban-
dus, vt sponsus complacitæ mulieri, quam ducere animo destinauit, dotem det:
qua exhibita, frenatum equum & boues, scutum, gladium & arma tanquam pignus
amoris vxori mittat. ^f Cum verò sponsa ad virum ire parat, in ipso nuptiarum cele-
bri officio seruatum est, vt rectam tunicam & puram togam vestiât, ^g verbenaque,
quæ Veneri dicata est, & floribus herbisque à se lectis corollam texat, eamque sub
amiculo deferat. ^h Id quod Locrensisibus in vsu erat, vt matronæ ex lectis floribus ne-
ctant coronas. Nam empta gestare serra, vitio dabatur. ⁱ In Bœotia vsurpatum est,
vt sponsam obtegentes, asparago coronent: ^k apud Græcos autem sisymbrio, ^l ca-
putque hasta gladiatoris, quæ in corpore mortui sterisset (quæ celibaris dicta est)
comat, ac frontem & comam discriminet. Opinari licet, quasi fortes ea de causa vi-
ros se genituram ominetur: aut quòd sponsi disciplina se subditam fateatur. ^m De-

Hætrusci.
Matrimo-
nij solutio.Dona vxor-
i dare pro-
hibitum.Annulus
pronubus.

Germani.

Locren-
si.Bœoti.
Græci.
Celibaris.

ANNOTATIONES.

vxoribus dexteris & osculo acceptis. Adde autem
& apud alios quoque vel ex Virgilio lib. 4. Aeneid.
vbi Dido Aeneam ita alloquitur,

Nec te nosse amor, nec te data dextera quondam,

Nec moritura tenet crudeli funere Dido.

& paulò post,

Per ego hæc lacrymas, dextramque tuam te,

Per connubia nostra, per inceptos hymenæos.

Quantum Seruus illam datâ dextram, simplici-
ter tradit ad fœdus amicitia. Amplius quoque repe-
rias Agesilaum Lacedæmoniorum, & Otym Pa-
phlagonum Reges, iunctis dextris, illum vt duce-
ret, alterum vt puellam daret sponondisse, apud
Xenophontem rerum Græcarum lib. 4. initio. sic
Gobryam Afsyrium manum dedisse, & Hystaspæ
accepisse vt filiam sponderet. extat apud eundem
Cypripæ lib. 8.

a Apud Hætruscos.] Varro 2. Rei rustica ca. 4.
vbi tamen non porcam, sed porcum dicit.

b Dirimere non licebat, nisi.] Quæ sequun-
tur in hac clausula, sunt verba Pauli l. 1. ff. de diuor-
c

c Dona verò.] Ex Plutarco in præceptis Connubialibus cap. 36. & Problematis cap. 7. vbi eius rei
multas rationes reddit vt & Iuriscons. in l. 1. 2. & 3.
ff. de donat. inter vir. & vxor.

d Annulus tamen sponsæ.] Ex Plin. lib. 33. c. 1.
Tertullianus tamen Apologet. cap. 6. tradit hunc
annulum aureum fuisse: Aurum, inquit, de matro-
nis nulla norat, præter vnico digito, quem spon-
sus oppignerasset pronubo annulo.

e Germanorum.] Corn. Tacitus in lib. de Mo-
ribus Germanorum.

f Cum verò sponsa.] Plinius lib. 8. cap. 48. Ta-
naquil, inquit, texuit rectam tunicam, qualescùm
toga pura tyroni induuntur, nouæque nuptæ.

g Verbenaque.] Festus Pompeius lib. 3. Corol-

lam, inquit, noua nupta de floribus, verbenis, her-
bisque à se lectis sub amiculo ferebat.

h Id quod de Locrensisibus.] Id ex Strabone est
lib. 6. qui de his loquens, Ad hæc, inquit, verò loca
Proserpinam è Sicilia aduentasse, legendos ad flo-
res, credidere veteres: quoniam florentissimæ re-
gionis amœnissima præta esse constat. Hinc matro-
nis vsus inualuit, vt collectis ex floribus coronas
texant, cum per dies festos empta gestare serra, vi-
tio illis detur.

i In Bœotia.] Plutar. in eo libro, cui titulum fe-
cit, Ζεμυλία πλεγογγέμασι cap. 2. In Bœotia, inquit,
sponsam obtectam aspharagine coronant: nam vt
ea suauem ex asperrima spina fructum fundit, sic
noua nupta primam asperitatem difficultatè que
suam non defugienti, nec indignitati marito, vrbana-
nam, iucundamque vitæ societatem præstabit. Vbi
cum aspiratione aspharagi sit mentio, sicut ex Ari-
stophane obseruauit Athenæus lib. 2. cap. 23. Sicut
passim licet in Calpurnio, pro Calphurnio: Tropæo,
pro Trophæo: Pœnice, Phœnice: Stropium,
pro Strophium: Ephestio, Ephestio ex Herodoto
& Homero: Pano, pro Phano ex Athenæo, & si-
milibus.

k Apud Græcos autem sisymbrio.] Ex Ari-
stophane, cui sisymbria vocantur folia, quibus co-
ronantur sponsi, quos Græci, nymphos vocant:
ideoque apud eundem est prouerbiale illud,
ὕμης μὲν ἀεὶ γὰρ ζῆτα νυμφίων βίον. Id est,
Vos igitur sponsoꝝ vitam viuistis.

l Caputque hasta.] Fest. Pompeius lib. 3. vbi de
celibari hasta. vnde & Ouid. lib. 2. Fastor.

*Nec tibi qua cupida matura videbere matris,
Comat virginæ hasta recurua comas.*

m Debere enim vxores.] De hoc latè diximus
in 1. Connubiali vbi videte poteris.

bere enim vxores sub viri disciplina esse & corrigi, feuerissimis exemplis veteres voluerunt. Flammeo etiam caput velabat, pudoris causa, quod lutei coloris erat, quo matronae spectatae pudicitiae tegebantur. Quod quoque eo flaminica utebatur, cui diuertere a viro non licet, ideo sine dissidio matrimoniū fore opinati sunt. Id tamen apud Spartanos in more fuit, ut virgines in nuptae, & quae nullo coniugij foedere iunctae essent, facie inuelata & aperta: nuptae verò; nisi velata parte oris, & aperto capite, foras non prodirent. Chelidoniis quoque mulieres, quae se alienis viris collocassent, dimidium faciei inuelare ius erat, ultra reuelare vetitum. Sequae cingulo cingebatur ex lana ouis contexto, quod Herculeo nodo victum, nemini nisi in geniali toro, & dum sacrum nuptiale fit, soluere permittitur, omnis causa scilicet, ut in solbole gignenda, educendisque liberis sicut Hercules, foecundus foret, eo argumento, quod illum eximia foecunditatis (quippe qui septuaginta ex se liberos reliquit) fuisse dicunt. Zona quoque nouam nuptam circuncingi, quae nuptiarum die a viro soluebatur, nonnulli ferunt. Mox nuptiali mundo compta, in pelle lanata sedere iubebatur: eique pellem sub pedibus strauere, sanè vetustum morem, quo pellibus veteres vsi sunt, significantes. Lusitanis verò, in roseis tantum ornamentis sponsas locare permittitur, quibus omnes ytuntur pariter, alterius generis non licuit. Cumque ad virum profectura noua nupta egredi vult, ipsum limen transcendere sua sponte, aut vestibulum tangere non sinunt: sed quasi raptam & inuitam e gremio & si-

Flammeum.

Spartani.

Chelidoniis.

Zona solutio.

Lusitani. Ceremonia dum sponsa ad virum profectura.

ANNOTATIONES.

n Flammeo.] Ex Festo Pompeio lib. 6. & lib. 13. vbi de nuptiis loquitur. Quod etiam spectat illud Suetonij in Nerone cap. 28. Puerum Sporū exectis restibus, etiam in muliebrem naturam transfigurare conatus, cum dote & flammeo persolemni nuptiarum celeberrimo officio, deductum ad se pro vxore habuit. Et Corn. Taciti de eadem re loquentis lib. 15. quo loco supra citauimus. Et Apuleij lib. 4. Metamor. Puella nuptura detegit lacrymas ipsa suo flammeo. Et in Apologia 2. vbi loquitur de filia cuiuspiam (in fallo) Herennij Rutili, Venit igitur ad eum noua nupta secuta & intrepida, pudore dispoliato, flore exoleto, flammeo obfuso. Et Catulli in Epithalamio Iuliae & Mallij.

Cinge tempora floribus

Suaue olentis amaraci.

Flammeum cape. --

Flammeum videor videre.

Et postea,

Et Lucanus lib. 2.

Non timidum nupte leuiter tectura pudorem

Lutea dimisso velarunt flammea vultus.

Et Iuuenalis Satyra 10. loquens de Messalina volentē nubere Silio,

Dudum se det illa parato

Flammulo. --

Martialis lib. 11. Epigram. 79.

Flammea texuntur sponsae iam virgo parata est,

Tondebit pueros iam noua nupta tuos.

Et lib. 12. Epig. 42.

Barbatus rigido nupsit Callistrates Aphyro:

Hac, qua lege viro nubere virgo solet.

Præluxere faces, v. arunt flammae vultus,

Nec tua defuerant verba Thalasse tibi.

Huc pertinet illud Ouidij lib. 3. Faكتورum,

Anna t gens vultus, ut noua nupta suos.

Vt tamen non omittam quod scribitur in c. foeminae. 3. quælibet. Foeminas, cum nubunt, ideo flammeo velant, ut se nouerint semper maritis suis esse subdi-

tas. Et vide nostras leges Connubiales l. 3. inter ornamenta muliebria, in verbo, flammeum.

o Quod lutei coloris erat.] Plinius lib. 21. c. 8. & Lucanus vbi nuper citauimus.

p Quo matrona.] Nonius Marcellus de genere vestimentorum ait flammeum esse, quo matrone capita tegant.

q Flaminica.] Festus Pompeius in duobus locis libro 6.

r Apud Spartanos.] Plutarc. in Apophthegmatis Laconicis vbi de Charilao.

s Chelidoniis.] Idem author Problem. c. 162.

t Sequae cingulo.] Ad Romanos redit, idque vsque ad clausulam, Zona, est ex Fest. Pompeio lib. 3. vbi de cingulo loquitur.

v Zona quoque.] Varro in Gerunto didascalo apud Nonium Marcellum, quo loco de cingulo loquitur. Hincque Cinxiae Iunonis nomen sanctum habebatur in nuptiis, quod inito coniugio solutio erat cinguli, quo noua nupta cincta erat, ut ait Fest. Pomp. li. 3. De solutione verò zonae multa videbis in nostris ll. Connubial. l. 3. nu. 31.

x In pelle lanata.] Hac vsque ad versic. Lusitanis, sunt Plutarc. Problem. cap. 30. & Festi Pompeij lib. 9. in fi.

y Lusitanis verò.] Strabo loquens priuatim de Bastetanis Lusitaniae populis lib. 3.

z Cumque ad virum.] Ad Romanos redit, estque id ex Plutarcho, Problem. cap. 42. & Seruio, qui ex Varrone aliam reddit rationem in Veig. Eclo. 8. enarrante eum versum,

Mopse nouas incide faces, tibi ducitur vxor.

Et lib. 2. Aen. in eum locum,

Vestibulum ante ipsum. --

Et hinc quoque illud Lucani lib. 6.

Translata vetuit contingere limina planta.

a Sed quasi raptam.] Rapi virgo simulabatur apud veteres ex gremio matris, aut si illa non superesset,

nu matris, transcendere limina volunt, videlicet nisi coacta, suos relicta, aut proprios lares exitura non fuisset: vel quia vbi delibandus flos maritalis erat, inuitam ingredi videri volunt. Ipsa verò domum egressa, præcedente tibicine, & eo qui canit hymenæum, officio frequenti affinium stipata, colum comptam secum defert: & fufum cum flamine: duo verò patrimi & matrimi pueri, eam tenentes deferunt. tertius verò anteit, qui facem accensam præfert ex spina alba, qua prælucente ad virum nupta deducitur. Apud Græcos verò (vt Pausanias ait) media locatur in nu-

Græci.

ANNOTATIONES.

pereffet, ex proxima necessitudine, tum viro tradebatur: quod ea res Romulo feliciter celsisset, vt refert Sextus Pompeius li. 16. ad quæ respexit Virg. vbi, nullo præeunte exemplo, inquit lib. 8. Aeneid.

-- Raptas sine more Sabinas.

b Præcedente tibicine.] Tibicinem adhiberi in nuptiis testimonio est illud Plauti in Aulularia loquentis de nuptiis Megadori & filiae Euclionis,

-- Prætera tibicinam,

Quæ mihi interhibere sola, si vino scateat,

Corinthiensem fontem Pirenem potest.

Idque non solum apud Romanos, sed & apud alios. Nam cum Philippus Macedo, Alexandri Magni pater, nuptias ageret, acciti tibicines carmen Cyclopeum, quasi de colludio, concinuisse traduntur, quod omen ei fuit oculi dextri apud Methonem amissi, vt tradit Solinus cap. 14. aut, vt alij diuidunt, 15. Cyclopes enim vnoculi esse traduntur, vt videre licet apud Homerum lib. 9. Odysseæ, & nos alibi diximus.

† Hymenæum.] Plutarch. Problem. ca. 30. in fi. Hincque illud Apuleij loquentis de nuptiis Cupidinis & Psyches, Domus tota lauris obliata, tedis lucida, constrepebat Hymenæum. Et hic omnino vide Seruium in eum locum Virg. lib. 1. Aeneidos, -- in concussis que Hymenæos.

c Colum comptam.] Plinius lib. 8. cap. 4. Lanam, inquit, cum colo & fuso Tanaquilis, quæ eadem Caia Cæcilia vocata est, in templo M. Anci durasse prodente se, author est Varro, factamque ab ea togam regiam vndulata in æde Fortunæ, qua Ser. Tullus fuerat vsus. Inde factum, vt nubentes virgines comitaretur colus cõpta, & fufus cum flamine. Et Plutarc. Problem. c. 30.

d Duo autem Matrimi.] Festus Pomp lib. 14. Patrimi, inquit, & matrimi pueri prætextati tres nubentem deducunt: vnus qui facem præfert ex spina alba, quia noctu nubebant: duo qui tenent nubentem. Plutarch. autem Problem. 2. scribit, nec plures nec pauciores quinque facibus in nuptiis præferri, huiusque numeri rationes reddit ex Varrone & aliter, vt ibi videre potens. Et hæc quidem faces nuptiales memoratæ sunt Ciceroni in oratione pro Cluentio Habito, Catullo in epithalamio Iuliae & Mallij.

Claustra pandite ianua

Virgo adest, vides ut faces

Splendidas quatunt comas.

Et rursum postea,

Tollite pueri faces.

Virgilio ecloga 8. cum dicit,

Mopse nouas incide faces, tibi ducitur vxor.

Vbi Seruius; Quæ solent, inquit, præire nubentes puellas. & lib. 4. Aen.

-- Nec coniugis unquam

Præterdi redas, aut hæc in fœdera veni.

Et Horatio lib. 3. Carminum, Ode n. Liuius 4. Dec. li. 10. & Apuleio lib. 10. Metam. & Corn. Tac. lib. 15.

e Ex spina alba.] Quoniam inter pinei generis arbores, albam pinum minimè dici comperies, adiectio alba, suadet hoc loco spina scriptum ab authore, & ita legendum fuisse ex Festo Pompeio vbi supra, & Plinio lib. 16. cap. 18. autoritate Mafsurij, & Catullo in illo epithalamio Iuliae & Mallij,

Pelle humum pedibus manu

Spineam quate redam.

Plinius, vbi supra, tradit carpinum & corylum hæc facibus esse familiarissimas. Qui spinæ albae meminit lib. 15. c. 28. & lib. 24. c. 12. & Ouidius lib. 6. Faكتورum,

Sic fatus spinam, qua tristes pellere possis

A furibus noxas, hæc erat alba de dit.

Sunt auide volucres, quæ non Phineia mensis

Gattura fraudaban, sed genus inde trahunt.

Quamquam scio apud Nonium Marcellum vbi de face loquitur, aliter legi ex Varrone in Gerunto didascalo, Confluere, inquit, mulierum tota Roma, quæ noctu nubere solita, etiam nunc pinea fax indicat. Et de vita populi Romani lib. 2. Cum a noua nupta ignis in face afferretur, de foco eius sumptus, cum fax ex pino ablata esset, vt eam puer ingenuus afferret. Item Ouidius Faكتورum 2. de teda nuptiali,

Dum tamen hæc sunt, vidua cessate puelle,

Exoptat puros pinea teda dies.

Nisi in his locis spinea legendum sit, vt apud Catullum vbi supra. Sed quod haud dubiè de pinea intelligi debeat facit illud Virgilij in Cyri,

Pronuba nec castos accendit pinus odore.

Neque enim metri ratio pateretur, vt spina legi posset.

f Apud Græcos vt Pausanias ait.] Nihil tale comperi apud Pausaniam. Pollux autem lib. Onomasticõn 3. c. 3. vbi tractat Περι μηνσίας γάμων, καὶ τῶν αὐτῶν. In eam rem hæc verba sunt: ὁ δὲ καλῶν μὲν τῶν ἀφρονύμοι: νυμφευτῆς ὀνομάζειται, καὶ πᾶσι ἐπιζέοντες δὲ αἱ νύμφαι, ὡς ὅτι πολλοὺς μέγιστον, ἢ δὲ πρὸς ἀφικενίται ἡ νύμφη χαμδαπύς ἐλέγερ. Idem autem scripserat & ex Pausania Cælius Rhodiginus lib. 28. lectionum Antiquarum cap. 15. vbi de parocho. & cap. 24. vdi de Χαμάρπο. Et Alciatus Prætermistorum lib. 1. in verbo, parochus. nullus autem Pollucis mentionem facit. Sed ipse idem Alciatus Suidam citat, qui scripsit parochum

nuptiali curru, sponso & necessario affini iuxta comitante, quem parodiam vocant cuius axem pro foribus incendebant, vt signarent illam ibi perpetuo mansuram, neque vlla tepestitate inde recessuram. Quod si curru sponsa non subuehitur, sed pedibus mariti domum peteret, Chamæpus dicebatur.⁵ Apud Rhodios noua nupta per pre-conem in mariti domum aduocatur, & eo proclamante in thalamum admittitur. Eâ verò facem ideo accensam ferunt, quia nisi sub noctem, & in tenebris priscis seculis inire coniugium non licebat.¹ Alio deinceps far tostum præferente, scilicet quia nihil confarrationis federe in sponalibus religiosius fuit. Ideo in dirimendis nuptiis, & si quando vir ab vxore diuertere contendit, diffarrationem fieri accepimus. Eandem verò facem sub lecto viri posuisse, aut in sepulchro comburendam curasse, fœdum erat auspicium, & omen exitiale: maximaque facere infortunia creditum. Fuit quoque^m Græcorum mos, vt cum sponsa ad viri domum traducitur, puer spinis & glande querna obsitus, canistrum panibus onustum deferat, sponsaque præcedens passim clamitet, *ἔφυγον κακόν, εἴρον ἀμεινον*, quod est dicere, effugi malum, inueni bonum, quasi post frugales mores, re & honoribus auctior sit.² Dumque ad virum vadit, intranti domum nuces iuglandes flagitant, easque pueris iaciunt, & passim feliciter dicunt,^o Thalassiumque modulatis carminibus clamitat, sicut Græci *ἡμῶν ὦ θυμέλαι ὦ θυμῶν*, qui felices coniugio fuere:^p quem morem inoleuisse opinati sunt, quasi felicem vt Thalassium, cui Sabina virgo honestæ formæ in raptu contigit, sponsum futurum ominentur, dignamque esse quæ Thalasio viro admodum fortunato nubat, his vocibus significari.^q Varro tamen perhibet, signum lanificij esse thalasionem, quem

Chamæpus.
Rhodij nocte inibant coniugia.
Confarratio.
Diffarratio.

Græci.

Nuces sparguntur.
Sponsa Thalasio.
In Meandris, & apud Aristoph. in quibus re periturum.
Thalasio.

ANNOTATIONES.

eum nominari, qui curru vt paranympus ascendit. Eam autem dictionem Chamæpus, si quis ad verbum representate vellet, Humipes transferret, *ἄπο χαμῶν*, aduerbio, quod humi, siue ad terram, vt vulgo loquimur significat, vt satis patet ex Homero Iliados 1. & 3. & aliis. vnde & illud prouerbiu *χαμῶν ἡμῶν*, id est humi hauris, apud Zenodotum in Collectan. prouerbiorum *ἄρῃ*; autem pedem significat.
g Apud Rhodios.] Plutarchus Problematum cap. 140.
h Quia nisi sub noctem.] Id iam diximus ex Festo Pompeio lib. 14. quod & ipsum traditum est ex Varrone à Serui. in Virg. eclo. 8. loco nuper allegato. Plutar. autem Probl. c. 65. Quid est, inquit, quod maritus primo sponsæ non in luce, sed in tenebris iungitur? An quia cum pudet quod, antequam coeat, alienam putat? An & ad propriam verecundè accedere medians & assuefaciens? An, quemadmodum Solon scripsit, malo Cydonio degustato, thalamum ingredi solitam, vt primus complexus nihil triste aut iniucundum haberet: sic Romanus legislator, si quid absurdum ac deformie corpori aderat occultauit? An calumnia quadam & accusatio illicitæ Venus erat, quod fiebat, cum legitimis ac iustis connubiis pudor quidam & verecundia non adhibebatur?
i Alio deinceps.] Id iungitur ei quod supra dictum est de patris & matris, idque ex Plinio lib. 18. c. 3.
k Diffarrationem.] Festus Pomp. lib. 4.
l Eandem verò facem.] Idem autor lib. 16. Rapi, inquit, solet fax, quæ prælucente noua nupta deducta est, ne aut vxor eam sub lecto viri ea nocte ponat, aut vir in sepulchro comburendam curet:

quod vtroque mors propinqua alteutius captatur.
m Græcorum mos.] Zenodotus in Collectanis prouerb. & Eras. Chil. 3. Cent. 1. cap. 2. Tu vide Demosthenem in oratione pro Ctesiphonte.
n Dumque ad virum vadit.] Fest. Pompeius lib. 12. Nuces, ait, flagitantur nuptis, & iaciuntur pueris; vt noua nuptæ intranti domum noui mariti, faustum esset auspicium. Plinius lib. 15. cap. 22. scribit, Nuces, iuglandes, quamquam & ipse nuptialium: Fesceninorum comites, & postea eas dicit nuptiis esse religiosas. Hucque spectat illud Catulli in Epithalamio Iulie & Mallij,
Non nuceis pueris neget.
Et paulo post,
*Da nuceis pueris iners
Concubine, satis diu
Lussisti nucibus, lubet
Iam seruire Thalasio,
Concubine nuceis da.*
Et illud Virgilij Eclo. 8.
Sparge marite nuceis.
Vbi Seruius, Varro, inquit, spargendarum nucum causam dicit, vt Iouis omine matrimonium celebraretur, vt nupta matrona sit, sicut Iuno. Nam nuceis in tutela sunt Iouis, & iuglades quasi Iouis glandes vocantur: nam id vulgare est, ideo spargi nuceis, vt à rapientibus pueris fiat strepitus, ne puellæ, virginitatem amittentis, vox audiatur.
o Thalassiumque.] Plinius, aut quisquis is est, in lib. de viris illustrib. c. 2. vbi de Romulo. Plutar. tum in Romulo, tum in Pompeio, tum denique Problem. c. 30. & Festus Pomp. lib. 18.
p Quem morem.] Ex Luitio 1. Decad. lib. 1.
q Varro.] Apud Festum Pomp. d. lib. 18.

r Nuces

veteres quasillum seu calathum lanificiis aptum nuncuparunt. Nuces verò spargunt, vel quia iactu tripudium excitant, vel quod gemino protectæ operimento, fœtus tuos multipliciter muniunt, similia in fœtibus noua nuptæ augurati. Athenis verò inualuit vsus, vt sponsi caput caricis & palmarum fructibus, legumine & colybiis inspergant: quod & seruis nouitiis, cum primum dominorum ades introissent, fieri vsurpatum est.⁵ Sponsus verò illam domi operiens in quâ sedes erat coniugij futura, paratu magno ianuam lana cingit & coronat: multa que lauro exornat, postea que vitis laneis primum à noua nupta attingi & ornari, oleoque & adipe suillo vel lupino inungi iubet: ne quid perniciosæ pestis in domum irrepat: quod magorum commentum fuisse dicunt, vt felle nigri canis suffitas domos, & genitale sub limine defossam habeant,⁷ contra mala medicamenta & amatoria maleficia maximè proficere arbitrati.² In foribus verò villarum, lupi rostrum, ne quid deperiret, neue mala fascino in domum irreperet. Alij stellam marinam vulpino sanguine illitam, ne quid periculo foret aut noxæ defixere.³ Ipsa autem cum viro congressa primum, treis ferebat asses, ex quibus vnum viro dabat, velut imaginaria emptione sibi sponsum precio quasauerit: alterum quem in pede haberet, in foco larium ponebat, quem accensum, pluribus ornabant coronis: tertium, quem in sacciperio, in compito vicinali paulo post resignabat. Dixere autem veteres sacciperium, maiorem crumenam, & nummorum receptaculum.⁶ Ab epulis instructis, vt porcum mactarent sponaliorum die, deducto ex Hetruria more: vt que sponso bulbi cum nucleis pineis, crucea succo, & pipere in nuptiali cœna dentur obsonia, seruatum est.⁴ Plerique papaueris succu lacte & melle dilutu exhibuere. Apud^o Persas, nisi adeo malo, aut cameli medulla, ingredi ad nouam nuptam non licebat, neque alio vesci cibo illa die fas erat. Baby-

Nuces quare spargebantur. Atheniens. ses.

Ianua sponsa ornatur. Magorum commentum.

Cum viro congressa.

Sacciperium. Sponsi obsonia.

Persa.

Babylonij.

ANNOTATIONES.

r Nuces verò spargunt.] De hoc iam satis ad illud, Dumque ad virum.
s Sponsus verò.] Ex Plinio lib. 29. c. 2. in princ. Lanis autoritatem veteres Romani etiâ religiosam habuere, postes à nubentibus attingi (aut, vt ego malo legete, accingi) iubentes. Vide tamen Donatum in Hecyram Terentij, dum vxoris etymologiam describit.
t Postesque vittis laneis.] Virgil. lib. 4. Aeneid. *Præterea fuit in testis de marmore templum
Coniugis an' iqui, miro quod honore colebat
Velleribus niueis, & festa fronde reuinctum.*
Quo loco Seruius, Moris fuerat vt nubentes puellæ simul vt venissent ad limen mariti, postes antequam ingrederentur, ornarent laneis vittis, vnde dicit, Velleribus niueis, & oleo vngerent, vnde vxores quasi vxores dicebantur. Vide tamen Beroaldum in erroribus Seruij. Et Luca. lib. 2.
Insulæque in geminos discurrit candida postes.
v Et adipe suillo.] Plinius lib. 28. cap. 9. Adipis laus est, sed maximè suilli: apud antiquos etiam religiosi. Certè noua nuptæ intrantes, etiamnum solemnem habent postes eo attingere.
x Vel lupino.] Idem eodem c. sed alio loco. Mafurij palmam lupino adipe dedisse antiquos tradit. Ideo nouas nuptas eo perungi postes solitas, ne quid mali medicamenti inferretur.
y Contra mala medicamenta.] Quod hic de felle & genitili canis ait, ex quo habeat autor id non satis scio: equidem Pythagoras scyllam in limine ianuæ suspensam, malorum medicamentorum introitum pellere, tradit Plinius lib. 20. c. 9.
z In foribus verò.] Plinius lib. 28. c. 10. Suntque

qui huc trahunt illud Horat. Sermonum 1. Saty. 8.
Atque lupi barbam varia cum dente colubæ &c.
Quæ de villarum foribus accipienda sunt: vt de ianuis domorum vrbaniarum intelligatur quod ait Plinius lib. 29. cap. 4. Caput draconis limini ianuarum subditum, propitiatis oratione diis, fortunatam facere domum ex Magorum promissione.
a Ipsa autem cum viro congressa.] Hæc omnia vsque ad versic. ac epulis. sunt Nonij Marcelli in doctorum indagine, autoritate Varronis, & nos, quæ diximus in II. Connubialibus.
b Ac epulis instructis.] Qui porcum immolarent diis testibus matrimonij, quod melius cederet, vt supra dictum est ex Varrone Rei rustica lib. 2. cap. 4. de parte hostia epulabantur, quod tum ex Hom. & Vergilio, tum ex aliis doctrina vulgaris est.
c Vtque sponso bulbi.] Incitamenta Veneris quod sunt bulbi, crucea, piper, & similia, quodque multum præbeant nutrimentum, & renes nuclei roborent, eorum fuit inductus vsus. De quibus Athenæus lib. 2. c. 16. & 25. Plinius lib. 20. cap. 13. & lib. 23. c. 8. & alibi sæpe.
d Plerique papaueris succum.] Ouid. lib. 4. Fastorum:
*Nec pigeat tritum niueo cum lacte papauer
Sumere, & expressis mella liquata fauis.*
*Cum primum cupido Venus est deducta marito,
Hoc bibit, ex illo tempore nupta fuit.*
Hæc enim robur addere ad res venetas tradit Aucenna.
e Apud Persas.] Strabo lib. 15. ad fi.
f Babylonij.] Herodot. lib. 1. non adeo longè à fi. vbi dicit idem Arabes facere.

Solonis institutum. Repotia.

lonis vir & vxor non miscntur nisi thymiamate prægustato. Solon verò nisi malo Cydonio epulis adhibito, viri thalamum sponsam ingredi vetuit. Repotia autem postridie nuptias, apud nouum maritum propiores affines latiore conuictu percolebant, qua die noua nuptia in viri domum libertatem auspicari, & dominam agere simul, & rem diuinam facere assuerat, quo tempore clauem sponsæ dari ad signandum partus facilitatem, in more fuit. In cœnis verò nuptialibus Naucraticarum obseruatum est, ne quis ouum aut mellita inferret. Apud Carthaginenses vt thynnorû concisis carnibus vescantur. Et Lepti Libyæ, vt postridie nuptias ollam sponsa ad sponsi matrem petitum mittat, quam illa asperius abneget, eo exemplo iurgiorum auspicium augurati. Apud Græcos, vt postera die à nuptiis, pater mittat sponsæ nuptiale munus, quæ ἐπαύλια δώρα vocitabant. Nanque ingenuus puer, specie liberali, candida amictus toga, cum ardenti face præibat: longo mox ordine succedebant, qui mundum muliebrem, deinde qui aurum & gemmas, deinde qui vasa & pelues, qui pectines & alabastros, qui sandalia, & demû reliquam supellectilem ferebant. Parcius tamen apud Athenienses. Nam Solon treis modo vestes, & quædam modici precij vasa non elaboratæ artis, sponsam ad virum ferre iussit. Præter quæ siue re dona quæ domestici conferebant, & amici, cum primum sponsa reuelata facie visendam se præberet, ἀνακαλυπτήρια dicta. Romani obseruarunt, vt nuptialia munerera fœceri generis non mittant, quod erat lege vetitum: sed vas artis eximiæ, quod Camillum dicunt, vbi mundus & iocalia vxoris erant, opertum in nuptiis ferant. Lectus genialis. Genialis præterea lectus, duabus culcitrīs in Genij honorem parabatur eximiè, ad quæ noua nuptia quinque facibus noctu admittebatur. Quas ab ædilibus accendi, & ex pino arbore fieri erat auspicatissimum, & fortunati euentus, cum ex hac arbore in raptu Sabinarum pastores faces accedisse ferantur. Spartani, Lycurgi lege, sponsam rasis crinibus in veste virili, pronuba patente cubiculo constituit solam, cui sponsus exoluens zonam in tenebris primos cōgressus capit. Quas quidem faces pronubæ, & quæ vni semel nupserant, ante congressus coniugales nouæ nuptiæ

Naucraticæ. Carthaginenses.

Athenienses frugaliores.

Romani.

Camillum.

Lectus genialis.

Spartani.

Zona solutio.

ANNOTATIONES.

g Solon verò.] Plutarch. in vita ipsius, & in præceptis Connubialibus post princ. & Problem. c. 65. quibus locis eius rei rationem reddit. h Repotia.] Gellius lib. 2. cap. 24. Festus Pompeius lib. 16. Acron & Porphyrio interpretes Horatij lib. 2. Serm. Satyr. 2. & non nihil Apuleius apolo. 1. & vide infra. i Quo tempore clauem.] Sextus Pomp. lib. 3. k Naucraticarum.] Idem Cælius Rhodiginus lib. 27. cap. 16. sed & nullo auctore citato: Verum id est Athenæi lib. Dipnosophist. 4. c. 9. ad fi. l Et in Lepti Libyæ.] Plutar. in præceptis Connubialibus cap. 37. m Apud Græcos.] Idem Cælius Rhodiginus lib. Antiquarum lectio. 28. c. 18. Et Erasmus Adag. 4. Chil. cent. 2. c. 8. & ij quidē ex Polluce, quæ nullus eorum citat, Onomasticōn lib. 3. vbi supra citauimus: cuius hæc verba sunt: Παύλια δὲ ἢ πρὸ τῶ γάμων ἡμέρα: ἐπαύλια δὲ ἢ πρὸ αὐτῶν. Eam autem vocem ἐπαύλια plerique omnes pro repotiis intelligunt, de quibus supra diximus. n Nam Solon.] Plutar. in vita illius. o Ανακαλυπτήρια.] Ex Polluce quo loco supra citauimus: τὰ δὲ παρὰ τῶ ἀνδρὸς διδόμενα δώρα, ἐδνα καὶ ἐπιθήματα ἀνακαλυπτήρια. ἃ τῶ μόνον ἡμέρα, ἐν ἧ ἐκαλύπτεται τὴν νόμφαν ἔτω, καλοῖτ' ἄν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς δώρα, τὰ δὲ ἀνακαλυπτήρια καὶ

προσφερέμενα ἐκάλεον. Ea autē dictio, ἀνακαλυπτήρια, persequē est significare ac si dicas, reuelatoria. p Romani obseruarunt.] Plutar. Probl. c. 28. q Sed vas.] Festus Pompeius lib. 3. Cameram, inquit, vocabant antiqui vas quoddam, quod opertum in nuptiis ferebant, in quo erant nubētis vtenilia, quod & Camillum dicebant, eò quod sacrorum ministrum κάμιλλοι appellabant. r Genialis.] Ex eodem lib. 7. s Quinque facibus.] Iam de hoc diximus supra ex Plutarcho. t Ex pino arbore.] Sed & iam docuimus supra ex spina, non ex pino legendum esse. v In raptu Sabinarum.] Quisquis sit quem Alexander sequatur hoc loco, is certe Liuius repugnat. Siquidem lib. 1. Decad. 1. Raptas Sabinas ait, vbi spectaculi tempus venit, deditaque eò mentes cum oculis erant. Vnde si interdiu ludi celebrandi erant, quis faces à pastoribus accensas crediderit? x Spartani Lycurgi lege.] Plutar. in vita illius. y Exoluens zonam.] Vide omnino nostras leges Connubiales in l. 3. nu. 31. incip. quare autem. z In tenebris.] Plutar. in vita illius. sed omnino hic vide dictas nostras ll. Connubiales l. 15. num. 155. incip. nouum id erit. & seq. a Et quæ vni semel nupserant.] Fest. Pomp. lib. 14. vbi de pronubis loquitur.

b Δαδρχών

deserebant. Græcis verò nubētium matribus tenere faces in nuptiis negotium datur, quod δαδρχών dixerunt. Simulque carmina & Fescenninos versus, atque sacrum hymnum, quem epithalamium vocant, decantare, atque in his quinque deos precari solebant, vt nouæ nuptiæ volentes & propitij adessent, prolemque secundarent, Iouem adultum, Iunonem adultam, Venerem, Dianam, & Suadelam. Nanque hæc numina coniugiis præesse putabant: quas etiam pronubas nouam nuptiam ad virum comitari, & domum deducere nonnulli tradunt. Dixere autem Fescennios à Fescennio Campaniæ, vel Sabinorum, vbi carmina nuptialia inuenta, & posteris memoria data sunt primum: ea quidem fuerunt procacia, & lasciuia licentia coniugali, in nuptiis decantari solita per ludum iocumque, amores, gratias, & mistos leporibus lusus continentia: quos Augustus in Pollionem scripsisse, eumque mordaciter taxasse fertur: quibus quod non responderet, increpatus Pollio, se non facile dixit in eum scribere, qui posset proscribere. Græcis verò amœbæum carmen in nuptiis modulatis vocibus canere, solenne fuit: quod festo nuptiarum die Thetidis & Pelei, deos decantasse ferunt. Plato in Gorgia cantilenam in conuiuio decantari prodidit hoc tenore: Formosum esse & diuitem, ac bene valere, summum existimari bonum. Athenis verò inconditum carmen canebatur: Bonos ama, timidos repelle, sciens timidorum paruam esse gratiam. Illud autem non præterierim, nuptias legi-

Græci.

Dij coniugij præfides

Fescennii versus.

Augusti in Pollionem

Fescennii versus.

Pollionis a pophægma.

Amœbæum carmen.

Cantilena inconditius.

Nuptia legitima.

ANNOTATIONES.

b Δαδρχών.] Euripides in Phœnicis, ἐγὼ δὲ ἔτεροι πύρος ἀφῆρα φῶς νομιμον ἐν γάμοις, ὡς πεπεμηρεὶ μακαρία. Ego autem neque tibi lumen succendi legitimum in nuptiis, sicuti addecer matrem beatam (vide interpretem Latinum) Apollonius in Argonauticis, Δαδρχῶσαι τῆ θεῶν, id est facem prætulisse Thetidi ob beneuolentiam, dum matris officio fungitur. αὐτῆ δὲ ἑλκας, χεῖρες αὐτῆ ἀνεχον νομφιδιον, κείνης ἀγαθὸ φρονεῖν εἶνενα τιμῆς c Fescenninos versus.] Catullus in Epithalamio Iulii & Mallij,

Ne diu teneat procax

Fescennina locutio.

d Quem epithalamium vocant.] Sunt multa antiquorum poetarum Epithalamia, vt Catulli, Claudiani & Ausonij.

e Atque in his quinque deos precari.] Id ex Plutarcho est Problem. cap. 2. ad fi. qui quos adultos hic Alexander appellat τελείας, nam Græci ita vocant deos eadem prope significatione qua γαμηλίας & ζυγίας, id est nuptiales & coniugales. ipsas enim nuptias γάμον τέλειον appellat διὰ τὰ τελειότητα βίης καὶ σκευαζέειν, vt scribit interpres Pindari Nemeorum ode 10.

f Quas etiam pronubas.] Donatus in 7. Aeneid. ibi,

Et Bellona manet te pronuba. --

g Fescenninos.] Vide Liuium 1. Decad. lib. 7. post princip. Seruium in 7. Aeneid. in eum locum,

Hifescenninas acies. --

Festum Pompeium lib. 6. Acronem & Porphyrio-nem in Horarium lib. 2. epilt. ad Augustum in illis versibus,

Fescennina per hunc inuenta licentia morem.

Ceterum Catullus in Epithalamio Iulii & Mallij satis declarat huiusmodi versus ad nuptias pertinere, cum scribit,

Ne diu te teneat procax

Fescennina locutio. h Quos Augustus.] Macrobius lib. Saturn. c. 4. i Græcis vero amœbæum carmen,] Plutar-chus in Arato. Sed & de huiusmodi carmine Seruius in 3. Eclog. Virgilij, vbi declarat cuiusmodi id esset. Amœbæi autem citharædi meminit Athenæus lib. 14. c. 9. k Plato in Gorgia.] Itēque lib. 2. de Legib. & alij, quos videbis in nostris legibus Connubialibus l. 2. num. 42. l Athenis verò.] Vide Athenæum lib. 15. dipnosoph. cap. 21.

m Illud autem non præterierim.] Vide quæ dicam infra. Sed vt non obmittam quod à Boëtio scriptum est in Comment. Topic. lib. 5. Nuptias non esse iure contractas, quæ non aut inter ciuem Romanum ciuemque Romanam iungebantur, aut cui princeps populûsue ciuitatem vel connubium non permisisset; & ex impari matrimonio suscepti non patrem, sed matrem sequebantur. Hincque in Topicis id exemplum est. Quædam Romana, vel cum Latino, vel cum peregrino, vel cum seruo, vel cum quo ius connubij non erat, nuptias fecit; dotē contulit, factoque inter eos diuortio, contenditur an nuptæ mulieris cum eo cum quo ius connubij non erat, apud virum dotis pars post diuortium remanere debeat. Et huc pertinet quod Liuius ait 5. Dec. lib. 3. haud longè post prin. Et alia noui generis hominû ex Hispania legato venit. Ex militibus Romanis, & ex Hispanis mulieribus cum quibus cōnubiū nō esset, natos se memorantes, supra 4. millia hominum, orabant, vt sibi oppidum, in quo habitarent, daretur. Senatus decreuit, vt nomina sua apud L. Canuleium profiterentur: eorumque, si quos manumississet, eos Carteiam ad Oceanum deduci placeret. Qui Carteiensium domi manere vellent, potestatem fore, vt numero colonorum essent, agro assignato. Latinam eam coloniam fuisse, libertino-

timas illas haberi quæ inter Romanos ciues, aut cum eo cui princeps populûsve ciuitatem aut connubia dedisset, contrahuntur: quo iure nati liberi, in familia & potestate sunt: cum impare verò, aut si Romanus cum peregrina, vel Latini nominis muliere, aut serua vel barbara iungeretur, nullum fuisse ius nuptiarum necessitudinisque. itaque nati liberi, sub patris iure aut familia non erant, sed matrem sequebantur: tamen si tradatur, in Græcia, Apulia, & Carthagine, seruales sæpe nuptias curari. Quod quidem connubium ut maneret ad posteros, sociis & bene meritis, ac finitimis, nonnunquam externis dare solitauerunt. Siquidem Campanis ut Romanas ducere liceret vxores, natiq; liberi ut iusti hæredes forent, fuit olim pro magno munere datum: sicut Alatrinati, Verulano, & Ferentinati. Neque enim cum Romano peregrino connubium esse censuere. Nanque impares nuptiæ, aut sine testibus ac patre non iubente, legitimæ non sunt. Idque senatusconsulto Romæ cautum fuit, ut si Romanis Latinas vxores ducere contigisset, aut Latinis Romanas, sui essent iuris & arbitrij siue Romæ degere, vel in patriam redire vellent: atque in nuptæ puellæ ut matrem sequantur. Quodque virgines publicis festis non daban-

ANNO TATIONES.

runtque appellari. Sed & adde apud Athenienses quoque non nisi inter sese iustas nuptias fuisse, ut constat ex Demosthene in oratione contra Neerã, & dicemus infra lib. 4. c. 8.

n Græcia & Apulia, & Carthagine.] Hæc mihi videntur transcripta ex prologo Calsinæ Plauti, ibi,

*Hercle quid isthuc est? seruales nuptiæ?
Seruine vxorem ducent? aut poscent sibi?
Non om astulerunt, quod sit nusquam gentium.
At ego aio, hoc fieri in Græcia & Carthagini,
Et hæc in nostra terra, atque in Apulia.*

Et deinde,

*Id mi sit, merum pignus si quis volit, dato
In urnam mulsit: Pænus dum iudex fiet
Vel Græcus adeo, vel mea causa Apulus.*

Quæ tamen potius ex Comica licetia conficta postremis iis verbis arguuntur, quam quod pro historici testimonio possint hoc loco recitari.

o Quod quidem connubium.] Id quidem patet exemplis, quæ mox subiicit.

p Campanis.] Liuius 3. Decad. lib. 3. non multo post princip. Accessit post Cannensem cladem: ut, cuius aliqua erat verecundia, Romanum quoque Imperium spernerent: id modò erat in mora, ne id extemplo efficerent, quòd connubium vetustum multas familias claras ac potentes Romanis miscuerat. Et 4. Decad. lib. 1. in oratione L. Furij Purpurionis Legati. Hi homines (de Campanis loquitur) cum pro iis bellum aduersus Saninites per annos prope septuaginta cum magnis nostris cladibus gessissemus: ipsos tædere primùm, deinde connubio, atque inde cognationibus, postremò ciuitate nobis coniunxissemus: tempore nostro aduerso, primi omnium Italiæ populorum, præsidio nostro scædè interfecto ad Hannibalem defecerunt. Rursumque lib. 8. Campani, cum eo ex Senatusconsulto, quod priore anno factum erat, censores Romæ cenferi coëgissent (nam antea incertum fuerat, vbi cenferentur) petierunt, ut sibi ciues Romanas ducere vxores liceret: & si qui prius duxissent, ut

habere eas: & ante eam diem nati, uti sibi iusti liberi hæredesque essent. vtraque res impetrata.

q Alatrinati, Verulano, & Ferentinati.] De his tribus Liuius 1. Decad. lib. 9. non longè ante finem. Hemicorum tribus populis, Alatrinati, Verulano, Ferentinati (quia maluerunt quam ciuitatem) suæ leges reddita: connubiumque inter ipsos, quod aliquandiu soli Hemicorum habuerunt, permissum. Hæc ille. Sed an id voluit dicere, quòd hic Alexander scribit, cæteri iudicent.

r Impares nuptiæ.] Ex Apuleio lib. 6. Metamorph. Impares, ait, nuptiæ, & præterea in villa sine testibus, & patre non consentiente, factæ, legitimæ non possunt videri, ac per hoc spurius iste nascetur. Et iterum postea, iam faxo nuptias non impares sed legitimas, & iure ciuili congruas. Et vide quæ scripsi in Commentariis Nobilitatis c. 20. nu. 167. & in nostris ll. Connubialibus.

s Idque ex Senatusconsulto Romæ.] Dionys. Halicarnassæus lib. 6. in princip. nec id quidem nouum apud Romanos. Nam & apud Hebræos ex lege Moysis, cum 12. tribus essent, non licebat vxorem ex alia tribu ducere: ut scribitur Numerorum cap. 36. & vltimo. Sed nec apud Indos, qui in septem genera hominum, sibi tribus diuidebantur, connubia promiscua erant: neque enim agricolæ ex opificum genere vxorem capere licebat & sic de similibus, ut tradit Arrianus Nicomedensis, de rebus gestis Alexandri lib. 8. & ante illum Strabo lib. 15. Cæterum Liuius 5. Decad. lib. 5. tradit Paulum Aemylum, deuictam Macedoniam in quatuor partes siue regiones diuisisse, scilicet capræ primæ regionis Amphipolim, secundæ Thessalonicem, tertiæ Pellam, quartæ Pelagoniam fecit: pronunciatque neque connubium, neque commercium agrorum adificiorumque inter se placere cuiquam extra fines regionis suæ esse. Vide Plutarchum in vita illius.

t Quodque virgines publicis.] Plutarchus Problematum cap. 105. & Macrobius Verrij Flacci & Varronis autoritate libro 1. Saturnal. cap. 15. & aliis 17.

tur nuptui, viduas verò nubere fas erat. Ac mense Maio, quò Lemuria, vt occisi Remi umbra placaretur, instituta sunt. Et dum feralia seu parentalia fiunt, ac diebus impuris, & quibus ancylia in templo Martis nondum condita sunt, vel festis diebus, & mense Iunio, nisi post Idus, quenquam nuptiis copulari religiosum erat. Quinetiam animaduersum est, postera die à Nonis, Idibus, vel Calendis, vxorem sponsamve ducere Romanis non licere: sed eos dies velut tristi omine infames & detestabiles cenferi: quoniam hi dies atri decreto pontificum habentur: quibus legiones educere, aut acies cum hoste committere, vel quicquam publicæ rei agere, religio non finit. Persis verò nuptias contrahere, aut maritale coniugium inire, initio verni æquinoctij tantummodo permittitur: reliquo anni tempore non licet.

ANNO TATIONES.

v Ac mense Maio.] Porphyrius interpres Horatii Epistolarum lib. 2. epist. 2. ad finem, tradit religionem esse habere mense Maio, & item Martio in quo nuptiis habita certamina: quod in hoc mense à Minerua Mars victus est, & obteuta virginitate Minerua, Nerine est appellata. Ante eum Ouidius lib. 5. Fastorum,

*Hæc quoque de causa, si te prouerbia tangunt,
Mense malum Maio nubere, vulgus ait.*

Sed & Plutarchus Problem. cap. 86. Cur, inquit, mense Maio vxores non ducant? Eiusdemque rationes affert, quæ illuc in promptu sunt omnibus.

x Lemuria.] De quibus ipse Ouidius lib. 5. Fast.

*Romulus obsequitur, lucemq; Remuria dixit
Illam, qua positus iusta feruntur auis.*

*Aspera mutata est in lætam tempore longo
Uttera, quæ toto nomine prima fuit.*

*Mox etiam Lemur s animas dixere silentium.
Hic sensus verbi, vis ea vocis erat.*

Et Porphyrius vbi supra.

y Et dum feralia.] Ouidius lib. 5. Fast. de parentalibus siue ferentialibus loquens,

*Dum tamen hæc fiunt, viduæ cessat puella.
Exoptat puras pinea tæda faces.*

z. &c. quæ sequuntur in hanc sententiam. In quo & illud tibi animaduertendum, hæc feralia eadem esse que & Lemuria, vt dicit Porphyrius vbi supra. Vel festis diebus.] Festis diebus & feriis vim cuiquam fieri piaculate est: idèd tunc vitantur nuptiæ, in quibus fieri vis virginibus videtur, ait Macrobius lib. 1. Saturnal. c. 17.

a Et mense Iunio.] Ouid. lib. 6. Fastor.

*Tunc mihi post sacras monstra ur Iunius Idus
Vtilis & nuptis, vtilis esse viris.*

Primaq; pars huius thalamis aliena reperta est, &c.

Sed iis adde quod apud Macrobiû ait Varro, Mundus cum patet, Deorum tristitia & inferum quasi ianua patet, & tunc vxorem liberorum querendorum causa ducere religiosum est. At quo anni tempore terra patere & Manes liberè vagari crederentur, Sextus Pompeius ex Catone & Capitone retulit lib. 11. scilicet 3. Cal. Septembris. 4. Nonas Octobris & 3. Idus Nouembris.

b Quinetiam animaduersum.] Ex Ouidio lib. 1. Fastor.

*Nonarum tutela deo caret: omnibus istis
(Ne fallare caue) proximus ater erit.*

*Omen ab euentu est: illis nam Roma diebus
Arte sub aduerso tristia damna tulit.*

Et cum dicit, Omnibus istis, intellige de Calendis, Idibus & Nonis, de quibus antè loquutus fuerat. Idem Gellius lib. 5. cap. 17. Macrobius lib. Saturnal. 1. c. 17. in fin. vbi nuncupatim de nuptiis loquitur. Nonius Marcel. quo loco de atris diebus loquitur. Festus Pompeius lib. 11. vbi de mundo. & lib. 12. vbi de Nonis loquitur. Liu. Decad. 1. lib. 6. initio. Et vide Plutarchum in Lucullo. & in Problem.

c Quibus legiones educere.] De quo vide infra lib. 4. cap. 20.

d Persis verò.] Id Strabonis est lib. 15. ante fi. e Non licet.] Adde & alias multas ceremonias nuptiarum. Nam coronis floreis larem adornabãt, vt nuptias fortunarent, ex Plauto in Aulularia,

*Nunc Tusculum emi, & hæc coronas floreas,
Hæc imponentur in socris nostro lari,
Ut fortunatas faciat gnata nuptias.*

Prætereaque acclamare solebant, feliciter. vt scilicet feliciter nuptiæ secundarent, ex Suetonio in Domitiano c. 13. In reducenda post diuortium vxore, acclamari etiam libenter audiuit, Domino & Damianæ feliciter. Et Iuuen. Satyr. 2.

Signatæ tabula, dictum feliciter.

Eorum autem, qui vxores ducebant, comam hastæ cuspide discernabant, ac discriminabant: multis rationibus, quas sigillatim describit Plutarchus Problemat. cap. 87. Noua quoque nupta super priapi fascinum sedere iubebatur, vt videre est apud D. Augustinum lib. 6. de Ciuitate Dei c. 9. Apud eisdem Romanos more antiquo, nubentes canis fennum crinibus ornabantur, vt Vestales virgines castitatis vitæque integritatis exemplo, vt scribit Festus Pompeius lib. 17. Tam autem apud illos, quam apud Græcos moris fuit puellas ante nouorû coniugum thalamos à vesperi ad mediam vsque noctem concinere carmina, quæ κομμητικαί, quasi somni conciliatoria dicebant: ne quid interea, quod intus fieret, foris audiretur. Rursum ab iisdem canebantur carmina matutina, quæ ἀγρυπνιαί, quasi excitatoria dicta fuere. Huius generis exemplum habes in Idyllo Theocriti, cui nomen est Helenes Epithalamium, vt obseruauit P. Nannus Miscellæ. libro 7. Apud Græcos pistillum ante thalantum sponforum alligabant, & famula cribrum ferebat signa industria ad opera, ex Polluce lib. 3. c. 4. Apud Megarenses puellæ ante nuptias libamenta ad Iphinoë monumentum proferebant & crinium primitias deponebant. ex Pausania lib. 1. In Thessalia is, qui vxorem ducturus erat, pro nuptiis sacrificans, equum

*Nuptiis
quando copulari fas
erat.
Lemuria.*

Dies atri.

Persis.

equum bellatorem inducebat frænatum & omnibus armis instructum: deinde sacificatione facta, equum vxori habenis ducendum tradebat. cuius rei testis est Aelianus lib. de Natura animalium 12. cap. 34. Apud Malsilienfes proci ad conuiuium vo-

cabantur: Oportebat puellam post cenam ingredi, phialam miscere, ac cuiunque ex praesentibus proci mallet porrigere. Cui ea porrexisset, is erat ipso, ut scripsit Aristoteles, & ex eo Athenæus Dipnosophistarum lib. 13. c. 13.

Immane exemplum Tullia supra corpus patris ambulantis, & filij Eucratidis idem facinus admittentis.
Cap. VII.

DE^a Tullia Seruij Tullij filia, nequissima femina, quæ Tarquinio superbo nupta fuit, inhumanæ crudelitatis memorandum facinus, & post homines natos inauditum accepimus. Cum enim furiis eius Tarquinius æquè ferox agitatus, regni cupiditate improba Seruium Tullium focerum, ut ipse regno potiretur, interficiendum curasset, præteruehens ipsa carpento in festis furiis agitata & muliebri spiritu inflata, supra patris defuncti corpus, vulneribus & plagis affecti & cruentati, incedere non dubitauit. Ob cuius inhumanum scelus, & rei fœditatem, loco tanquam nefario & conscelerato, Scelerati nomen factum. Sanè detestabile facinus nominis diritate execrantes. Fuerat enim^b Cyprio nomen vico in quo hæc gesta sunt, postea Sceleratus dictus: Cypriusq; nãcupatus, quod cū locum eum Sabini infedissent, boni ominis causa Cyprium, hoc est, bonum appellarunt.^c Scelerata quoque porta, quæ Carmentalis olim fuit, subinde dicta est. Cum enim CCC. & VI. Fabij vno agmine inde egressi, contra Veientes ad Cremeram acriter dimicantes, ad vnum procubuissent, portæ vnde egressi sunt, Sceleratæ nomen indidere: scilicet memoria detestandi facinoris, indignitatem rei posteris relinquentes. Castra quoque in quibus Claudij pater Drusus graui morbo afflictus, & tristi fato sublatu fuit, quia intempestiua morte præuentus, acerbo funere decessit, Scelerata etiam dixere, quanta eum caritate milites prosequuti fuerint, turpi conuitio, & infando nomine significantes. Fuit quoque^d Sceleratus campus iuxta Collinam portam, in quo Vestales incesti damnatæ viuæ defodi consueuerunt. Sed quod de Tullia est modo dictum, haud absimile facinus in Eucratidem, qui Bactris imperitauit. admittum accepimus, siquidem cum Demetrii ingentes copias parua manu fudisset, Indiamque, exterminato hoste, magno consilio subegisset: dum Bactra peteret, à filio impuro & flagitioso, quem socium regno ascuerat, ut solus potiretur regno, imprudens ex insidiis occupatur, turpique nece in via trucidatur: qui patris cæde non contentus, pari scelere & audacia per corpus vulneribus affecti currum agere, & sanguine inspersus paterno, insèpultum abiicere non dubitauit, ausus facinus quod in nulla vnquam Scythia tyrannus admittit. Tantis sceleribus mortales vesana regni cupido cepit, ut effrenato furore cæci, ad cædē & cruorem agantur præcipites.^e Fuere

ANNOTATIONES IN CAP. VI.

^a DE Tullia.] Hæc sunt Liuij 1. Decad. lib. 1. & Ouid. lib. 6. Fastorum,
*Tullia coniugio sceleris mercede parato,
His solita est dictis extimulare virum,
Quid iuuat esse pares, te nostra cæde sororis,
Mæque tui patris, si pia iura placent?*
Et infra,
*Filia carpento patrios initura penates
Ibat per medias alta, ferossque vias.
Corpus ut aspexit, lachrymis auriga profusus
Restitit: hunc tali corripit illa sono,
Vadis, an expectas pretium pietatis amarum?
Duc inquam, inuitas ipsa per ora rotas.
Certa fides facti est, dictus sceleratus ab illa
Vicus, & aterna res ea pressa nota est.*
Et Festi Pompeij lib. 17. & Plinij, aut quifquis is est, de Viris illustribus c. 7. & Valer. Maximi lib. 9. c. 11.

^b Cyprio nomen vico.] Varro lib. 4. de ling. Lat. Diony. Halicarn. lib. 4.
^c Scelerata quoque porta.] Ouid. 2. Fasto.
*Hæc fuit illa dies in qua Veientibus armis
Ter centum Fabij, ter cecidere duo.
Vna domus vires & onus susceperat urbis:
Sumunt gentiles arma professa manus.
Egreditur c. stris miles generosus ab iisdem,
E queis dux fieri quilibet aptus erat.
Carmentis porta dextra est via proxima Iaro:
Ire per hanc noli, quisquis es, omen habet.
Illa fama refert Fabios exisse trecentos,
Porta vacat culpa, sed tamen omen habet.*
Et Liuius 1. Dec. lib. 2. & Festus Pomp. lib. 17.
^d Sceleratus campus.] Liuius 1. Decad. lib. 8.
^e Fuere autem Bactriani.] Q. Curtius lib. 4. Ptolemæus lib. 6. c. 2.

Tria

autem Bactriani iuxta Sogdianos & Hyrcanos, horridis ingeniis, haud procul à Bactriani. Scytharum gente: quippe Tanais ab Scythis illos diuidebat, bellicosissimi, & rapto viuere affueti.

Tria errata interpretis epistolarum familiarium Ciceronis commodè explanantur.
Cap. VII.

Pribus erratis lapsum offendimus virum sanè eruditum, epistolarum familiarium Ciceronis interpretem non infacundum, cuius scripta vulgo innotuere. Primo illa ad M. Cælium epistola, in qua verba sunt Ciceronis: Oppugnauit quinque & viginti diebus, aggeribus, vineis, turribus, oppidum Pindenissum munitissimum, tantis operibus, ut mihi ad summam gloriam nihil desit, nisi nomen oppidi. Quid sibi Cicero vellet his verbis, non satis assequi videbatur: cum nomē oppidi nihil censeret aliud, quàm ipsum oppidum. ac si diceret, ad summam mihi gloriam nihil deest, nisi ut oppidum quod oppugnare adortus sum, denique expugnem. Quod tamen longe abesse à vero intellectu apparet. Quid quæso nomen oppidi cum ipso oppido commune habuit: aut quid tam insolens, aut à Ciceronis facundia tantū abesse potuit, quàm verba planè exposita, poetico sensu, & quasi figuris circumscribere, aut coloribus infacare? Quod tamen aliter intelligi oportere ex contextu verborum liquere arbitror. Cū enim ex oppidis vi expugnatis imperatores plerunque nomina ferrent, quippe cum ex Coriolis^b M. Coriolanus, & ex Fidenis^c Sergius Fidenas, atq; ex Creta victa^d Metellus Creticus dicti sunt: quæ sibi cognomen ta in testimonium maxima & expertæ virtutis, rerumque gestarum gloria adoptarunt: sic Cicero cum spem haud dubiam potiundi haberet oppidi, nihil deesse ad summam gloriam nisi nomen oppidi, & cognomentum ex Pindenisso asseuerat: videlicet sicut Africani, Numantini, & Cretici illi nomina tulere, sic ex Pindenisso ipse^e cogno-

Ciceronis locus.

ANNOTATIONES IN CAP. VII.

^a PRIMO illa ad M. Cælium epistola.] Ea est Epistolarum famil. lib. 2. episto. 9. & totius operis 20. cuius initium est, Tu vide quàm timide.
^b Martius Coriolanus.] Liuius 1. Decad. lib. 2. Plutarchus in vita ipsius Coriolani.
^c Sergius Fidenas.] Liuius eiusdem 1. Decadis libro 4.
^d Metellus Creticus.] Florus lib. 3. Epit. in bello Cretico. Dion in principio suæ historiae. Sextus Rufus in historia Romanorum cap. 9. Ex quo illud Martialis lib. 1. epig. 2.
*Creta dedit magnum, maius dedit Africa nomen
Scipio quod victor quodque Metellus habet.*
Sed & ita cognominatus est M. Antonius pater Triumviri, quod Cretæ mortuus est, ut scribit Plutarchus in vita Antonij.
^e Cognomentum ferat.] Ego verò eum locum Ciceronis aliter intelligendum puto, cū dicit, Ut mihi ad summam gloriam nihil desit, nisi nomē oppidi: ut scilicet nomen pro fama & celebritate huius oppidi, quod & si munitissimum esset, & expugnatum difficilissimum, ut ipse Cicero dicit ad Atticum lib. 5. epist. 21. tamen ignobile, & veluti ignotum, nullius nominis aut fame apud scriptores & ceteras gentes esset. Quis enim inter clatas vrbes vsquam Pindenissum recensuit? Id autem sine nomine esse dicitur, quod obscurum est & ignotum, licet nomē habeat. Et sæpe nomen pro fama & dignitate acci-

pitur. Cicero lib. 1. episto. famil. epist. 7. Curasti ut plus additum ad memoriam nominis nostri, quàm ademptum de fortuna videretur. Pro Deiotaro, Quantum nomen eius fuerit. Virg. lib. 2. Aeneidos,
*-- Et nos aliquod nomenque deusq;
Gessimus. --*
Vbi Seruius nomen interpretatur, id est gloriam. Et libro 9.
-- Multam in medio sine nomine plebem.
Vbi & ipse Seruius interpretatur, sine nomine, sine gloria, quorum per humilitatem non sunt nota nomina. & iterum secundo lib.
-- Et sine nomine corpus.
Vbi & ipse Seruius, id est sine agnitione. & lib. 11.
*Non tamen indecorum tua te regina relinquet
Extrema iam in morte, neque hoc sine nomine letum
Per gentes erit, aut famam patieris inulta.*
Vbi & Seruius interpretatur sine gloria, sine fama. Et Horatius carminum lib. 3. ode 9.
Muli Lydia nominis.
Id est magna fama & clarè, ut interpretatur Acron & Porphyrio. Et Liuius 1. Decad. lib. 1. non ad eò longè à princ. Vrbes quoque, ut cætera ex infimo nasci: deinde, quas sua virtus & diu iuuent magnas opes magnūque nomen sibi fecere. & iterum, Quod maximum Tatiij nomen in his regionibus erat. & 3. Decad. lib. 8. Domus tibi tua pater patruusque intra 30. dies cū exercitibus cæsi documento sunt, vbi per aliquot annos maximis rebus terra

N

mentum ferat. ^f Rursus alia ad eundem Cælium epistola, his utitur verbis. Mea verò officia ei non defuisse tu es testis, quoniam, ut opinor, comicus accidit Phannia. Quod ille in Terentiano Phannia non posse accommodari aiebat: sed alium quendam fuisse Phanniam, de quo tentiret Cicero, qui in notitiam nomenque non venit. Quæ verba si pensitare, quis volet, atque ingenij acie non obtula rimari, etiam ad Terentianum Phanniam saluo sensu accommodabit. Cum enim Phannia ille Terentianus, Chremetis frater fuerit, & Crito Andrius inopino aduentu opportunè introducat aduenisse: quo significante de Phannia Chremetis fratre & filia Glycerio, in notitiam venit, ipsamque filiam sibi esse compertum habuit: pariter Cicero per opportunè comicum Phanniam aduenisse dicit, hoc est, aliquid secreti consilij, quod nondum emerferat, prodiisse in lucem, quo sicut in Phannia Terentiano Glycerium Chremetis filia, & Phannia neptis apparuit: sic ipsius opera opportunè sit intellectum, Ciceronis officia illi non defuisse, & se de Appio benemeritum significari. ^b Tertio ad eundem Cælium Ciceronis verba sunt: Vtor ætatis vitio, velim ita sit: sed tamen togam prætextam texi apio, puto te audisse. Quid verba signarent, haud perspicue capere visus fuit. Dicebat enim his verbis id notari, quasi meam togam mærore circumdedi, cum apium amarum esse constet, quod animo afflicto & iacenti esset. Id tamen aliter intelligi conuenire, qui sensum eruere volet haud dubiè animaduertit. Cum enim apium funeralis herba fuerit, exque apij corona defunctorum tumulos ornari, atque in ludis funebribus apio coronari victores proditum sit, meritò, inquit, cum tot clamitatibus respub. opprimatur, ob immodicas simultates & ingruentia bella, cum in atrocissimos fluctus reipub. inciderim, ipsique cadenti nihil opis afferre valeam: meam, inquit, togam prætextam, quæ magistratum decet, texi apio, hoc est, funere: quasi eò indignationis venerit, ut cum ulterius labentem rempub. ferre nequeat, deque illius interitu crucietur & sollicitus sit, sibi iam in extremo vitæ curriculo mortem proposuerit, quam pro repub. libenter subiturus fuit: quod est dicere, si respub. morietur, se nolle viuere. Sicut Asinius Pollio ad Ciceronem: Nam nec reipub. deesse volo, nec superesse inquit. Ideo togam prætextam, quæ prætoria & consularis est, apio, hoc est, funere texuerit, quod etiam Græco est pro uerbis usurpatum, ut in mala valetudine & rebus accisis & deploratis, apio opus esse dicant. Quos intellectus, qui rem assequi volet, ex verborum contextu planè redundare perspiciet.

ANNO TATIONES.

matique gerendis amplissimum nomen apud exterarum gentes populi Romani vestræque familiæ fecerant. Quintilianus lib. 12. cap. 6. Vfus est & hac ratione M. Tullius, & cum iam clarum meruisset inter patronos, qui tunc erant, nomen, in Asiam nauigauit. Hanc autem interpretationem meam adiuuat & alia eiusdem ad Atticum illa lib. 5. epist. 20. de eadem re loquentis, Saturnalibus manè se mihi Pindenissæ dediderunt septimo & quinquagesimo die, postquam oppugnare eos cepimus. Qui, malum, isti Pindenissæ? qui sunt? inquit, Nomen audiui nunquam.

^f Rursus alia.] Ea est eiusdem lib. 12. & totius voluminis 23. cuius hæc verba sunt, Mea verò officia ei non defuisse tu es testis, quoniam *καμινός μάστιγος* (ut opinor) accidit Phannia. Sed animaduertendum est in omnibus codicibus Ciceronis Phannia, ut iam ex eo diximus, scriptum esse. Apud Terentium autem Phannia recognoscendæ Glycerij te-

stis aduenit in Andria. Aliò tamen trahit verba Ciceronis Rhodiginus lib. 6. c. 17.

^g Tertio ad eundem.] Hæc est epistola eiusdem lib. 2. c. 14. & totius vol. 26. cuius initium est, Magno dolor &c. Sed vereor ne Alexander nactus sit exemplar corruptum. Nã & in codicibus Aldi & plerisque omnibus non Appio, sed Oppio priore litera maiuscula, legitur, tanquam id proprium nomen sit cuiuspiam, cui Cicero ipse texebat togam prætextam, id est præparabat gradum ad magistratum quempiam, cui ius togæ prætextæ esset, Super eo quod de apio hic dicit, vide Plinium lib. 20. cap. 11. Plutarch. in Timoleone, & quæ dicuntur infra lib. 5. c. 8. & cap. 21.

^h Sicut Asinius Pollio ad Ciceronem.] Lib. episto. famil. 10. epist. 33. eiusdem libri, omnium autem 211. ad si.

ⁱ Apio opus esse dicant.] Plutarch. in Timoleone & in Sympofiacis.

Quot

Quot Roma pontifices, quòdve officium, & qua fuerint insignia, quibusque legibus maximus pontifex ascriptus erat, & quid apud exteros.

Cap. VIII.

ON sordidum neque obscurum apud veteres olim nomen pontificum fuisse traditur. Nam quum inter sacerdotia à Numa instituta, ^a ipse se pontificem in primis: ut verò alij Marcium M. ^b filiū ex patribus legisset, ^c postea interiectis temporibus, collegium pontificum ad quatuor, mox à tribanis plebis rogatione promulgata, ad octo auctum fuit: mansitque hic numerus longo æuo inuiolatus, ^d donec Sylla ad quindecim collegium ampliavit. Inter quos ^e maximus pontifex, genere & dignitate præcipuus erat, & aliorum longè princeps. ^f Horum igitur fuit, religiones & caremonias publicas priuatasque, sacra & res diuinas sanctissimè rueri & interpretari, illaque omnia exscripta signataque habere, ut quibus aris, quibus diis, quibusque hostiis, quibus diebus, & ad quæ templa sacra fierent, perspectum haberent, nequi Romana sacra negligenter, peregrinosque ritus adsciscerent, aut deorum caremonias turbarent. Ad quos tam de cœlestium deorum sacrificiis, quàm de funeribus iustisque exhibendis, placandisque manibus, ac supernis infernisque diis, de sepulchris & votis ritè exoluendis, de feriis, de religione, pietate, sanctitate, caremoniis deorum, deque fide & iureiurando, sacrificiisque solennibus, plebs quoties videbatur, tanquam ad antilitem deorum immortalium, caremoniarum & factorum, consultum ibat. Ipseque maximus pontifex precationes supplicationesque deorum, cum ^b pontificali carmine præire, ^h comitia habere, ⁱ diesque feriatos indicere, ^k quo quisque deus ritu, quòdve die colatur, quibusque precibus aduocetur, & quid quaque die operis fieri, vel non fieri publicis feriis conueniret, docebat. ^m Eundemque pontificem maximum singulorum anno-

ANNO TATIONES IN CAP. VIII.

^a Ipse se pontificem.] De quo videndi Halicarnassæ lib. 2. & Plutarch. in Numa.

^b Ut verò alij.] Scilicet Liuius 1. Decad. lib. 1. & Plutarch. in Numa.

^c Postea interiectis temporibus.] Liuius 1. Decad. lib. 10.

^d Donec Sylla.] Vide Appianum & Plutarch. Plinius secunduus, si is est, de Viris illustribus, c. 75. scribit illum numerum sacerdotum auxisse.

^e Maximus Pontifex.] Festus Pompeius lib. 11. Maximus, inquit, pontifex, quòd maximus rerum, quæ ad sacra pertinent, iudex sit. Valerius Maximus lib. 1. c. 1. in princ.

^f Horum igitur fuit.] Dionysius Halic. lib. 2. Liuius 1. Decad. lib. 1. Porro Cicero ad Atticum lib. 4. episto. 2. scribit Pontifices esse religionis iudices.

^g Pontificali carmine.] Ex quo quidem Seruius ad 2. Aeneid. ibi,

Quisquis es amissos hinc iam obliuiscere Graios.
inquit, &

Vigilansne Deam gens.
Verba sunt, quibus Pontifex Maximus utitur in puluinaribus: quia variam scientiam suo inserit carmini.

^h Comitia habere.] Liuius 3. Decad. lib. 5. Comitia Pontifici Maximo creanda nouus Pontifex M. Cornelius Cethegus habuit. Ex quo etiam intelligis non solum Pontificem Maximum, sed & alium comitia habere, si quando Pont. Maximus creandus esset. Gellius autem lib. 5. cap. 19. scribit,

Comitia arbitris Pontificibus præberi solita, quæ Curiata appellantur, quod & nos alibi diximus. ⁱ Diesque feriatos indicere.] Intellige de conceptiuis, qui à Pontifice, vel ex eius permisso à sacerdotibus, in dies certos, vel etiam incertos quotannis concipiebantur. Feriæ nanque statiuæ vniuerso populo communes, certis & constitutis diebus ac mensibus: & in fastis, statis obseruationibus annotatæ fuere, ut Macrobius ait lib. 1. Satur. c. 16. Idem & imperatiuæ à Consulibus vel Prætoribus pro arbitrio potestatis indicebantur. Vnde est quod legimus Dictatorem feriarum constituendarum causa creatum. Liuius 1. Decad. lib. 7.

^k Quo quisque Deus ritu.] Ex Liuius d. Decad. libro 1.

^l Quibusque precibus aduocetur.] Ex eodem. ^e Eundemque pontificem.] Cicero lib. 2. de Oratore. Erat, inquit, historia nihil aliud, quàm annalium confectio, cuius rei memoriæque publicæ retinendæ causa, ab initio rerum Romanarum vsque ad P. Mutium Pontificem Maximum res omnes singulorum annorum literis mādabat Pont. Max. efferebaturque in album, & proponebat tabulam domi, potestas ut esset populo cognoscendi: ij etiam inter annales maximi nominantur. Et lib. de Legibus 1. loquitur de Annalibus Pontificum maximorum. Liuius autem 1. Decad. lib. 1. Ancus, inquit, Martius longè antiquissimum ratus sacra publica, ut à Numa instituta erant, facere: omnia ea ex commentariis Regis Pontificem Max. in album

rum res gestas & memoratu dignas, diurnis actis mandare literis, illasque non solum monumentis tradere, sed in albo proponere & referre, vt populo exscribendi potestas fieret, solitum esse traditum est. ^{Album,} Quod album non apud pontifices modo, sed penes senatores, ^p iudices, ^q pratores, ^r decuriones, ac ^s citharcedos, & centurias fuisse constat. Denique apud Cæsares & omnes magistratus qui coercionem habebant, album fuisse apparet: in quo singula constituta, decreta, & mandata publicè edita proponebantur. Quare Alexandrum Seuerum imperatorem, illorum quibus magistratus delegabat, nomina in albo proponere accepimus, vt vitia virtutesque innotescerent: & quo quisque honore dignus foret, populi iudicio exploraret. Ac non solum reipub. sacra ceremoniasque curare, sed de rebus que ad religionem pertinent, iudicia ferre: ^z contumaciæque minorum magistratuum vindex esse, sacrificantes obseruare, ^a piaculæque iræ deum conquirere, ne secus quam præscriptum

ANNOTATIONES.

relata, proponere in publico iubet. Et lib. 6. in prin. Tum quod pertraxit per eadem tempora literæ fuerunt, vna custodia fidelis memoriæ rerum gestarum: & quod etiam si quæ in commentariis Pontificum, alii que publicis priuatique erant monumentis, incensâ vrbe pleræque interire. Macrobius lib. 3. Saturnal. cap. 2. in fi. Pontificem, ait, Aeneam vel ex nomine referendorum laborum eius ostendit. Pontificibus enim permissa est potestas memoriæ rerum gestarum in tabulas conferendi, & hos annales appellanti equidem maximos, quasi à Pontificibus Maximis factos. Vnde ex personâ Aeneæ ait,

Et vacet annales nostrorum audire laborum.

Qui quidem locus est lib. 2. Aen. vbi vide Seruium. ⁿ Quod album.] Album in hac significatione, scilicet, pro tabula albo induta colore, Græci λεύκωμα appellât, apud Demosthenē κατά προνοίαν. citantem verba Solonis: ὁ δὲ πῆλὸς τὸ κοινὸν νόμον ἀναρχώσας εἰς λεύκωμα, ἐπιπέτω πρὸς θεὸν τὸ ἑπινομένων ὁσημέραι αὐτῶ ἐν πύλαις, in tabula quod ex repetit noster Budæus in commentariis linguæ Græcæ. Sed id videtur esse quod pittaciū appellat Aelius Lampridius in Alexandro Seuero. Quamquam aliud significat pittaciū apud Cornelium Celsum lib. 3. cap. 10. scilicet pro panno illico quopiam medicamento qui precordiis, vel capiti dolenti imponi solet ad dolorem mitigandum. Et aliud quoque in decretis canonicis in cap. pittaciū. 30. quæst. 2. pro libello scilicet, seu charta epistolari. Sed (vt redeamus) id nostrum album vultus matriculam appellare solet, qua dictione etiam vsi sunt Vegetius & Ammianus Marcellinus. Fuisse autem album pontificium videre est apud Liuium 1. Decad. lib. 1. in Anco Martio post princip. Cauendum autem ne quis idem album apud magistratus omnes hic annumeratos, Alexandrum sensisse putet: fuit enim alia eius & vera cogitatio, scriptum scilicet omnium horum ex sorte officij diuersum fuisse.

^o Sed penes Senatores.] Corn. Tacitus lib. 4. Apidiū Merulam quod in Acta diui Augusti nō iurauerat, albo senatorio erasit.

^p Iudices.] Suetonius in Claudio cap. 16. Splendidum virum Græciæque prouinciarum principem, verum Latini sermōnis ignarum, non modò albo iudicum erasit, sed etiam in peregrinitatem redegit. Et in Domitiano cap. 8. Equitem Rom. ob redu-

ctam in matrimonium vxorem, cui dimissa adulterij crimen intenderat, erasit iudicum albo. De albo loquitur, quo scilicet, nomina iudicum scribebantur: non de eo, quod iudices ipsi proponebant. At de hoc Vlpianus in l. i. quis id quod. ff. de iurisd. omn. iudic. Magis tamen placebit ei, qui Vlpiani scriptum ad edictum prætoris expendit dictam legem, si quis id quod. & simil. de Prætoris albo intelligit, de quo Theophilus §. pœnates. Instit. de actio. Vnde consequitur non probari iudices album proposuisse, in quo Alexandri diligentiam perspicacem, & legentium iudicium desidero.

^q Pratores.] Idem Vlpianus in l. ff. de eden. & d. l. i. quis id quod. & alibi sæpe.

^r Decuriones.] Idem Vlpianus in l. i. ff. de albo scrib. & Symmachus lib. 1. Epistolarum ad Theodosium Augustum, Sed cum Venerem Stratonis illicitam, vsurpatamque militiam Marcellus argue ret, quod Decurionū ascriptus albo, vt gesta docuerunt, aduersum leges & Palatina castra t. auisset &c. ^s Ac citharcedos.] Suetonius in Nerone cap. 21. Sine mora nomen suum in albo profitentium citharcedorum iussit ascribi.

^t Et centurias.] Vide anm legendum & Decurias ex Suetonio in Tyberio cap. 51. In tanti sapius vt ciuitate donatum in decurias allegeret, negauit alia se conditione allegeturum, quam si pateretur ascribi albo, extortum sibi id à matre. Et de huiusmodi albo accipienda sunt loca eiusdem Suetonij in Claudio cap. 16. & in Domitia. cap. 8. Dicuntur autem iudicum decuria ab eodem Sueton. in Augusto cap. 32.

^v Denique apud Cæsares.] Vt constat ex sequentibus exemplis.

^x Alexandrum Seuerum.] Aelius Lampridius in vita illius.

^y Ac non solum.] Ad pontifices redit, idque est Festi Pompeij lib. 11.

^z Contumaciæque.] Idem ibi.

^a Piaculæque.] Locris expilatis, scribit Liuius Dec. 3. lib. 9. petitum vt prius ad collegium pontificum referretur, quod sacri thesauri moti &c. essent que piacula, quibus diis, quibus hostiis fieri placeret. Tacitus lib. 12. Addidit Claudius sacra ex legibus Tulli Regis, piaculæque ad lucum Dianæ per Pontifices danda.

b Tum

esset, sacra fierent, neve incerta auspicia, aut turbatae religiones aduersus mores institutaque maiorum obseruarentur. Vtque super impetranda venia, venerandisque diis iusta solennia exhibeantur, cauere debebat. ^b Tum religionis arcana, & diuinas traditiones cognoscere, & si quid religioni minus verè adscriptum esset, religione liberare, aut numinibus obligare: de ^c Vestalium capite decernere, & ferre sententiam, quæ sacra quæve prophana essent, diiudicare, ^d neve quis praua religione populum alligaret, maximi pontificis officium & munus erat. ^e In quo fuit obseruatum, vt nunquam infausta die & ominosa collegium consulat, quod dirum foret, & auspicij mali. Quare Vitellio principi, quod pontificatum maximum adeptus, decimoquinto calendis Augusti, die cladibus insigni, collegium consuluerat magno exitio fuit. ^f Tum si pons sublicius collaberetur, illum reficere, vnde illis nomen factum. ^g Is enim ligneus erat, & nullo ære aut ferro compactus, quem sacrum illi æstimarunt: ita vt in aliqua parte labantem, nisi cæsa victima & sacrificio perfecto, reficere non liceret: diuque Romæ lignei pontes fuere, donec post interualla temporum ^h ab Aemylio quæstore lapideus cõstructus fuit. ⁱ Vota etiam solennia quibus verbis concipi, quibusque pecuniis exolui deberent, pontificum decretis cauebatur, illorumque arbitratu vel exoluebantur, aut non ritè emissa denuo concipiebantur. ^j Quod si quis sui iuris arrogandus foret, quæ causa adoptionis, quæ ratio generis, quæ dignitas, quæve essent sacra, apud pontifices lege quærebatur, ^k quæ lex Curiata dicta est. ^l Idque ideo cautum, nequa calumnia, seu quis dolus cõpositus in arrogandofui iuris homine adhiberetur: ita vt adoptiones contra ius pontificum factæ, aut sine collegij decreto, nullæ & pro irritis forent. Et quanuis proprium sacerdotis esset, nec imperia nec ^m magistratus gerere, nec ⁿ equo vehi, aut ^o trinoctio ab vrbe abesse: poterat tamen ^p idem

Pontifices unde dicti.

Lex Curiata.

ANNOTATIONES.

^b Tum religionis arcana.] De quibus consulti sæpe relata causa à Senatu ad Pontifices, responderent quid fieri placeret, vt multis refert Macrobius lib. 1. Saturnal. c. 16. vel aliis 18.

^c De Vestalium capite.] Quod hinc satis patet quod scribit Liuius 1. Decad. lib. 4. Posthumia virgo Vestalis de incestu causam dixit crimine innoxia. Ampliatam, deinde absolutam pro collegij sententia Pontifex Maximus abstinere iocis, colique sanctè potius quam sciè iussit.

^d Neve quis praua religione.] Ea vos religione innumerabilia decreta Pontificum liberant, vt ait Liuius in oratione Consulibus, Dec. 4. lib. 9.

^e In quo fuit obseruatum.] Vt patet ex seq. exemplo.

^f Quare Vitellio principi.] Cornel. Tacitus lib. 18. Apud ciuitatem cuncta interpretantem, funesti omnis loco acceptum est, quod Maximum Pontificatum adeptus Vitellius, de ceremoniis publicis 25. Calend. Aug. edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi Allienisque cladibus. Adeo omnis humani diuinique iuris expers, pari libertorum amicorumque fœcordia, velut inter turbulentos agebat.

^g Tum si pons sublicius.] Varro lib. 1. de ling. Latina. de quo vide Plut. in Numa.

^h Nullo ære aut ferro compactus.] Dionys. Halicarn. lib. 3. & 5. & Plin. lib. 36. c. 11.

ⁱ Ab Aemylio Quæstore.] Marlianus in Topographia veteris Romæ.

^k Vota etiam solennia.] Vt apud Liuium Decad. 1. lib. 4. Dictator, præeunte A. Cornelio,

Pontifice Maximo, ludos magnos tumultus causa vouit. & idem Decad. 4. lib. 6. initio. Votum, præeunte P. Licinio, Pontifice Maximo, Consul nuncupauit. De quo amplius vide infra lib. 3. c. 22.

^l Quod si quis.] Gellius lib. 5. cap. 19. & Tacitus vbi mox citabo.

^m Lex Curiata dicta est.] Tacitus libro 17. in oratione Galbæ pro adoptione Pisonis. Igitur, inquit, Galba apprehensa Pisonis manu, in hunc modum locutus fertur, Si te priuatus lege Curiata apud Pontifices, vt moris est, adoptarem &c. Et vide Appianum lib. 3. Bello. ciuil. Eo quoque illud Suet. August. 65. Nepotem Agrippam & priuignū Tyberium adoptauit in foro lege Curiata.

ⁿ Idque ideo cautum.] Gellius vbi nuper citauimus.

^o Nec magistratus gerere.] Plutarch. Proble. cap. 13.

^p Nec equo vehi.] Idem eiusdem operis ca. 39. Gellius lib. 10. c. 15. Festus Pomp. lib. 5.

^q Aut trinoctio.] Plutarch. d. c. 39. Proble.

^r Idem Consul.] Paulus Orosius lib. 5. cap. 10. in princip. P. Licinius Crassus Consul, & Pontifex Maximus, aduersus Aristonicum, Attali fratrem, qui traditam per testamentum Romanis Afiam peruaferat, cum instructissimo missus exercitu. Florus Epitome Liuij lib. 59. Aduersus Aristonicum P. Licinius Crassus, Consul, cum idem Pontifex Max. esset, quod nunquam antea factum erat, extra Italiam profectus prælio victus & interemptus est. Quamquam Liuius 3. Decad. lib. 8. alterius meminit P. Licinij Crassi, neque eundem esse tem-

Consul & censor poterant & simul esse pontifices. consul vel censor esse & pontifex, pariter religioni & reipub. præesse ab vrbe trinoctio abesse, equo vehi, vel pedibus ire. ^a Crassus Licinius pontificatum maximum & consulatum, mox censuram præturamque simul gessisse, ^x & Liuius pontifex pro prætore ordinibus præfuisse traditur. ^y Ipsum tamen qui simul consul foret & pontifex, ne reipub. aut sacrorum deseratur cura, neque longius ablegaretur, extra Italiam fortiri prouinciam non decebat ex senatus decreto, postquam idem Crassus prætor & pontifex cui belli summa commissa erat, quod nunquam antea factum sortitus Asiam, ab Aristonico Attali fratre prælio victus occubuit, donec post interualla temporum, extra Italiam fortiri prouincias cœpere. In tantumque honoris culmen pontificatus, & eò excellentiæ creuit, vt ^a Cn. Cornelio prætori, quod Marco Aemilio Lepido pontifici maximo conuicium fecisset, multa dicta fuerit, ^b ipsumque regię dignitati proximum crederent. ^c Nam & licitor apparebat, & ^d curuli regia sella, ac lectica insignis erat, quam ante vestibulum conspicuam habere assuebat. ^e ad cuius fores pro splendore dignitatis, viridis laurus affixa videbatur. ^f Cumque cæteri honoribus functi, rationem administrati muneri reddere cogentur pontifex tamen maximus pro maiestate gesti honoris rationem dare minimè cogi poterat, ipsique pro imperio & potestate, quoque plus dignitatis ferret, ^g cū galero esse, & ^h car-

ANNO TATIONES.

pora patiuntur, qui & ipse Pontifex Maximus & Consul cum P. Scipione fuit: nisi dicas id (quod nunquam antea factum erat) referri non ad præcedentia, sed ad sequentia, scilicet extra Italiam &c. Sed & M. Marcellus Consul & Pontifex Max. fuit apud eundem Liuium 4. Decad. lib. 3. s. Vel Censor esse.] Sic prior ille P. Licinius Crassus Censor simul & Ponti. Max. fuit apud Liuium 3. Decad. lib. 7. & M. Aemilius Lepidus apud eundem 4. Decad. lib. 10. & Q. Fuluius Flaccus 5. Decad. lib. 2. Imò verò Cn. Domitius simul Consul & Censor & Pontif. Maximus fuit ex Valerio Maximo lib. 6. c. 5. t Crassus Licinius.] De quo diximus in præced. in verbo, Idem Consul. v Præturamque.] Liuius 3. Decad. lib. 7. Postero, inquit, die Prætores creati P. Licinius Crassus diues Pont. Maximus. Quinetiam idem Pont. Maximus & Magister equitum fuit, vt idem tradit eodem lib. Sed & T. Sempronius Tuditanus Prætor in Hispania fuit, eod. lib. 7. x Et Liuius Pontifex.] M. Liuius Dentur hic est de quo Liuius 1. Decad. lib. 10, inquit; Ex parte altera Pontifex Liuius, cui lictores Decius tradiderat, iusseratque Proprætorem esse &c. Aduertendum tamen hunc non maximum, sed minorem Pontificem fuisse, qui religionis causa Consulem comitabatur, vt Maximus Valerius fuit P. Decio patri à quo Pontifex publicus populi Romani vocatur apud eundem Liuium Decad. 1. lib. 8. Discrimen autem inter minorem & maximum Pontificem nemo est qui nesciat, & in sequentibus apparebit. y Ipsum tamen.] Liuius 3. Decad. lib. 8. Quartodecimo, inquit, anno belli Punici P. Corn. Scipio, & P. Licinius Crassus Pont. Maximus Consulatum inierunt, nominatè Consulibus Prouinciæ sunt, Sicilia Scipioni extra sortem concedente collega, quia cura sacrorum Pontificem Maximum in Italia retinebat. Et iterum postea in oratione Scipionis, Hoc vide ne contumeliosum sit, concusso iam

& penè fracto Annibale, negare posse P. Licinium Consulem, virum fortissimum præstare, qui ne à sacris absit Pontifex Max. ideo in sortem tanquam longinquæ prouinciæ non venit. z Postquam idem Crassus.] Hic tum Prætor non erat, vt Alexander hic dicit, sed Consul, vt diximus supra ex Floro in verbo, Idem Consul. a Cn. Cornelio Prætori.] Emenda hunc locum ex L. Floro Epit. Liuij lib. 47. in princi. cuius hæc verba sunt, Cn. Tremellio Trib. Pleb. multa dicta est, quod cum M. Aemilio Lepido Pontifice Maximo iniuriosè contenderat. b Ipsumque regię dignitati.] Plutarch. Problem. cap. 113. c Nam & licitor apparebat.] Plutar. ibi. d Et curuli regia sella.] In eodem loco. Curulis autem regia dicitur: quia Hetruscorum exemplo illa Romulus vsus est, teste Liuiio Decad. 1. lib. 1. Vix autem fuit vt Max. Pōtifex crearetur, qui sella curuli non sedisset, licet illud non semper obseruatum fuerit, de quo idem Liuius Deca. 3. lib. 5. Quod verò de lectica hic ait, illud scitum est, Consulares omnes, nobiliores viros & mulieres lectica olim vsos fuisse, teste Dione lib. 60. e Ad cuius fores.] Plinius lib. 15. cap. 30. in prin. Laurus, inquit, triumphis propriè dicitur, vel gratisima domibus ianitrix Cæsarum Pontificumque: quæ sola & domos exornat, & ante limina excubat. f Cumque cæteri homines.] Dionysius Halicarnass. lib. 2. g Cum galero esse.] Vide infra ad verbum, quippe Pontifici. h Et carpento.] Cor. Tacitus lib. 12. Sacerdotibus & sacris Druidibus carpento Capitolium ingredi concessum scribit. Deinde lecticæ vsum Romanos Pōtiffices posteriores vsurpasse à seculis iam multis innotuit, cum vehiculo & sella curuli ab imperatoribus concessis post Constantium ex aliis scribat Beatus Rhenanus ad Tertull. 1. ad vxorem. i Quippe

peno, vt reliquis sacerdotibus, ingredi licebat. ¹ Quippe pontifici proprium insigne erat galerus, sicut ^k lituus auguribus, ^l paludamentum imperatoribus, diadema regibus. ^m Et cum in Capitolium nulli fas foret carpento vehi, solis pontificibus sacerdotibusque Tarpeium ascendere carpento licuit. ⁿ Ad eumque si qui noxij confugissent, ea die à pœna immunes erant. ^o Ideo non vulgares, neque obscuros, sed qui nobilitate generis & multo splendore illustres forent, qui que autoritate & ^p opibus anteirent cæteris, ad pontificatum admifere. ^q Diuque Romæ pontifex qui antea curuli sella non sedisset, nemo creatus fuit: donec lapsis temporibus, etiam qui nullos curules gesserant magistratus, ad pontificatum admifere. Primus enim ^r T. Coruncanus ex plebe homo pontificatum maximum meruit, quo tempore M. Atilius Regulus primo Punico bello graui supplicio excruciat, pœnas dedit. Et deinde M. Drusus, quod antea contigit nulli, tribunus plebis simul & pontifex creati meruit. ^s Postea ex plebe & patribus nullo delectu aut discrimine admitti cœpere. ^t Cumque ad collegium pontificum pertineret, in demortui locum alium cooptare, Cn. tamen Domitius Tr. pl. offensus collegio, quod se in numero pontificum non cooptassent, ius subrogandorum pontificum sacerdotumque à collegis ad populum transtulisse fertur. Ipseque pontifex maximus primus populi suffragio, alique deinceps creati cœpere. ^v Sunt verò qui credant, Liciniū Crassum de cooptatione collegarum ad populi beneficium trāsferenda, legem tulisse primum. ^x Inde comitia à populo pontificibus creandis sæpe indicta fuere. Id tamen in admittendo pontifice sedulo cauebatur, ne eligerent, qui cuiquam ex collegio inimicus foret: ^y hi que per collegium admifsi, capi dicebantur. ^z Atque licet vetus fuerit constitutum, in demortui pontificis lo-

ANNO TATIONES.

i Quippe Pontifici.] Hæc omnia de galero, lituo, paludamento, & diademate sunt Apul. apol. 1. & singularim aliorum, quos statim citabimus. k Lituus auguribus.] Cicero lib. 1. de diuinatione, Plutarch. in Romulo, Gellius lib. 5. cap. 8. Macrobius lib. 6. Saturn. cap. 8. Seruius enarrans illud Aen. lib. 7. l Ipe Quirinali lituo. --] Paludamentum imperatoribus.] Varro lib. 6. ling. Latin. Cornel. Tacitus lib. 18. vbi de Vitellio. Plutar. in Crasso. Sed & aliis quoque, vt Consulibus, ex Liuto 3. Decad. lib. 1. ad fi. & 5. Decad. lib. 2. vbi de P. Licinio Coss. Et Prætoribus ex Valerio Max. lib. 5. c. 6. vbi de Genutio Cippo. & vide infra lib. 3. c. item 3. & lib. 5. c. 18. m Et cum in Capitolium.] Cornelius Tacitus lib. 12. n Ad eumque si qui noxij.] Plutarchus Problem. cap. 111. o Ideo non vulgares.] Dionysius Halicarnass. lib. 1. & Plutarchus Problem. cap. 113. Ad hæc vide quæ scripsimus in nostris commentariis de Nobilitate cap. 20. nu. 10. incip. neque solum. & multis sequentibus. p Et opibus anteirent cæteris.] Ibidem cap. 3. num. 19. incip. nam & hæc & multis seq. q Diuque Romæ.] Liuius 3. Decad. lib. 5. vbi de pontificatu Liuij Crassi. r T. Coruncanus.] Lucius Florus Epit. Liuij 18. s Postea ex plebe.] Liuius 1. Decad. lib. 10. Sed & Curtio Maximus primus e plebe creatus est C. Manilius Atteius, cum primum id Patricij negassent debere fieri, de qua re Trib. Pleb. appellati ad Se-

natum reiecerunt, qui eius rei populo potestatem fecit, apud Liuium 3. Decad. lib. 7. t Cumque ad collegium Pontificum.] Cicero in 2. oratione de L. Agraria. & de Amicitia. Dionysius Halicarnassæus lib. 2. Paterculus lib. 2. Sueton. in Nerone cap. 2. cuius hæc verba sunt, Cn. Domitius in Tribunatu Pōtiffibus offensior, quod alium quam se in patris sui locum cooptassent, ius sacerdotum subrogandorum à collegiis ad populum transtulit. v Sunt verò qui credant, Liciniū Crassum.] Cicero in lib. de Amicit. Quam popularis lex de sacerdotibus C. Licinj Crassi videbatur. Cooptatio enim collegiorum ad populi beneficium transferbatur. x Inde comitia.] Comitia Pont. Maximo creandis nouis Pōtiffibus M. Cor. Cethegus habuit, inquit Liuius Decad. 3. lib. 5. & alibi similiter. y Hi que per collegium admifsi.] Gellius lib. 1. cap. 12. Sed Flamines quoque Diales, item Pontiffes & Augures capi dicebantur, citatque L. Syllam lib. 2. rerum gestarum ita scripsisse, P. Cornelius cui primum cognomen Syllæ impositum est, Flamen Dialis captus. citatque item M. Catonem, vnde illic videre poteris. Quibus addes Liuum de Flaminiibus quoque loquentem, 3. Decad. lib. 7. vbi scribit C. Flaccum Flaminem à P. Licinio Pontifice Max. captum fuisse. Seruius autem enarrans illum locum lib. 7. Aeneidos, -- Opiato conduntur T. bridis aluco.

Sunt (ait) propria verba, quæ nulla ratione mutantur vt sacerdotes creati, virgines capi dicuntur. z Atque licet.] Hæc omnia vique ad eam clau-

Pontificis insigne.

Qui pontifices creantur initio.

Cautio in admittendo pontifice.

*Pontificis
nominatio
quando fie-
bat.*

*Substitu-
tus ponti-
fex in locū
viuentis.*

*Sacerdotij
ſubſtitutio.*

*Decretum
ratum pon-
tificum.*

*Pontifices
& Sacer-
dotes colle-
ctionibus
pecuniarum
contri-
buebant.*

*Pontifices
minores.
Pontificij
minorum
munus.*

*Pontifex
minimus.*

cum alium nominari, si tamen exacto anno pontifex mortem obiisset, in eius locum alterius nominatio non erat, licet alter suffici cooptarique oporteret. Tūc enim pontificis nominationem fieri necesse putarunt, quum nondum exacto anno mortem obiisse contaret, postea verò non licebat. In locum enim T. Octacilij Crassi pontificis maximi, quia exacto anno mortuus fuerat, alterius nominatio non fuit. Tametsi in locum viuentis pontificis alium substitutum legamus. ^a Claudius verò Cæsar tanti sacerdotium fecit, vt in cooptandis sacerdotibus neminem nisi iuratus nominaret. Est tamen memoriæ proditum, vt si quid ad religionem pertinens inter pontifices discreparet variatis sententiis, vbi aliud alij sentiunt, id satis fuisse crederent, stabilique sententia esse ratum, quòd tres pontifices communi decreto statuissent. ^b Et licet à collationibus multiferant sacerdotes immunes, sunt tamen exempla, pontifices & sacerdotes, pecuniam per bellum conferri solitam in stipendium contulisse, illamque quaestores saepe exegisse, frustra que pontifices tribunos appellasse, quum se ob sacerdotium immunes dicerent. Sed præter hos qui collegio cooptabantur, fuerunt ^c pontifices minores. Nam scriba pontificum, qui fastos & commentarios habebant, fidelem custodiam rerum gestarum, ^d qui annales maximi dicebantur, quique illis ministri aderant, quòd omnibus rebus gesta mandabant literis, ^e minores pontifices dicti sunt: à quibus in curia ^f Calabra Iunoni singulis calendis sacra fiunt: ^g nouamque lunam obseruare, & ^h quot dies à calend. ad Nonas superessent, referre solent, vt populo causas feriarum à rege sacerdotum recipiendi facultas foret. Ad quorum collegium etiam ⁱ interpretandi iuris, & an posset lege agi, quæque competere actio in iudiciis, declarandi ius spectauit & pertinuit. Quippe ius ciuile inter sacra ceremoniamque multa secula abditum, solis pontificibus patebat. Ex his quoque minoribus distinctio gradus fiebat ^k Nam qui primus collegio ascitus erat, maximus: qui verò vltimus, minimus dicebatur pontifex. Illud quoque verum est, solos pon-

ANNO TATIONES.

ſulam: Claudius verò Cæſar, ſunt Liuij 3. Decad. lib. 6. cuius inter cætera hæc verba ſunt, T. Octacilius Crassus Pontifex, quia exacto anno mortuus erat, ideo nominatio in locum eius non est facta. ^a Claudius verò Cæſar.] Sueton. in vita illius capite 22. ^a Et licet à collationibus.] Liuius 4. Decad. lib. 3. Magnum, inquit, certamen cum omnibus sacerdotibus eo anno fuit. Quaestoribus vrbaniſ pecunia opus erat, quòd vltimam pſionem pecuniæ, in bellum collatæ, perſoluere placuerat priuatis. Quaestores ab Auguribus, Pontificibus, quòd stipendium per bellum non contuliſſent, petebant: ab sacerdotibus Tribuni nequicquam appellati, omniumque annorum per quos non dederant, exactum est. Cæterum Plutarch. in Camillo tradit, apud Romanos lege cautum fuiſſe, vt sacerdotes immunes eſſent à militia, niſi vrgeret tumultus Gallicus. Dionyſius Halicar. lib. 2. teſtatur sacerdotes militaribus officiis ſoluſſe, atque ciuilibus moleſtiis. Diod. autem Siculus lib. 2. c. 3. ſcribit apud Aegyptios sacerdotes omnes immunes fuiſſe. Denique Arrianus lib. 8. de geſtis Alexandri prodidit apud Indos Sophiſtas (hi etenim sacerdotes erant, quibus ſacratum cura erat) nullis corporis muneribus fungi viuendi gratia, neque aliquid in publicum conferre, neque alij cuiquam negotio aut operi, præterquam deorum ſacris pro rebus publicis intendere.

^c Pontifices minores] Iulius Capitolinus in Macrobio circa medium. Primum, inquit, in patricios allegit nouum hominem, & qui paulò antè procurator priuatæ rei fuiſſet. Eundem, cum ſcriba Pontificum eſſet, quos hodie Pontifices minores vocant, Pontificem Maximum appellauit. ^d Qui annales maximi dicebantur.] Vide Macrobius lib. 3. Satur. in fine. & Feſtum Pompeium lib. 11. ^e Minores Pontifices] Vt patet ex eo loco Capitolini, quem proximè citauimus. ^f In curia Calabra.] Macrobius lib. 1. Satur. c. 16. ^g Nouamque lunam] Idem ibi. ^h Et quot dies.] In eodem loco. ⁱ Interpretandi iuris] Nam & apud Cic. lib. 2. de Legib. Mutius Scæuola dicit ſe ſape à P. Mutio Scæuola patre ſuo audiuiſſe, Pontificem neminem bonum eſſe, niſi qui ius ciuile cognoſſet. ^k Nam qui primus.] Id non ita ſimpliciter verum eſt, vt dicit Alexander. Nam in locum Pont. Maximi mortui alius crebatur, qui & Pont. Max. erat, vt videre licet ex infinitis Liuij locis: quòd eſſe non poterat, ſi id verum eſſet: nempe ſi is qui loco Pont. Maximi deligebatur, fuiſſet minimus: vt pote collegio vltimo loco aſcitus. Sed inter minores Pontifices id ita obtinebat, vt maximus omnium diceretur, qui primus in collegiū venit: itè & minimus, qui nouiſſimus, vt ſcribit Feſtus Pomp. lib. 11. A quo tamen ſumptiſſe videtur Alexander quæ hic ſcripſit.

1 Sacro

tifices nouo more coniugalem copulam ¹ ſacro confarrationis iure inire ſolitos. Quippe quum matrimonia apud maiores tribus modis fierent, vlu, coemptione, & confarratione, confarrationem ſolis pontificibus dederunt, quum aliis modis per cæteros contrahantur. Animaduertum quoque eſt, pontificis vxorem, ſingularis exempli & magni documenti eſſe oportere, vt ſicut ab omni noxa & libidine ipſe mundus erat, ita vxor caſta & innocens maneat. Quòdque pontifici maximo ² cadauer videre nefas fuit, nequid triſte aut lugubre oculis acciperet, multo magis ſi hominẽ in ſepulchrum reliquiſſet. Si tamen in occurſum cadaueris imprudens incidere, interpoſito velamento, ne viſum offenderet, ſaluis ceremoniis prodire poterat. ³ Cui etiam per liberos iurare non licebat, per deos autem permiſſum fuit. ⁴ Quòdque ex octo pontificibus pontifex maximus præeſt & propè dominatur, cui rex ſacerdotum, augures, & omnes flamines, ac Veſtales virgines parent, quibus multam indicere, & pœnam irrogare poterat. Cuius arbitratu publica & priuata ſacra gerebatur, ⁵ Veſtalesque virgines ad ſacri & æterni ignis custodiam, qui in penetralibus Veſtæ colebatur, eligebantur, ipſiusque curæ custodiaeque mandabantur. ⁶ Atque ex decreto pontificum enunziata prodigia ſapienter procurata fuere, ⁷ licet augurum proprium munus foret. ⁸ Nanque augures auſpiciis, pontifices verò ſacris præſuere. ⁹ Cum enim C. Seruilius pontifex maximus L. Cornelium Dolabellam inaugurare vellet, nec ſe magiſtratu abdicaret, & propterea comitiis indictis illum populi iuſſu cogeret, quia fœda tempeſtate comitia turbata fuere, religio fuit ex illo pontificibus inaugurandi, indeque inaugurare deſiere. ¹⁰ Neque ſolum ab omni ſanguine puras manus pontificem ſeruare decuit, ſed ne participem quidem aut conſcium alicuius necis fieri. ¹¹ Eundemque duplici ſacerdotio functum ſape animaduertum eſſe:

*Pontificis
vxor caſta
& innocens.
Quæ ponti-
fici ſic videre
nefas.*

*Pontificum
iuramentum.
Pont. max.
quibus
præeſt.*

*Per ponti-
ficem enun-
ciata pro-
digia.*

*Pontifex à
ſanguine
purus.*

ANNO TATIONES.

1 Sacro confarrationis iure.] Hæc ex Boëtio in Topica Cic. lib. 2. & diximus in noſtris legibus Connubialibus l. 4. num. 6. Verum vt reuertamur. Addendum hic autem duo: Pont. Maximum iterare matrimonia licuiſſe, vt ait Tertull. de exhortatione caſtutatis qui idem ad vxorem lib. 1. ſcribit, Regem, ſicuti Pont. Maximum ruſus nubere, nefas eſt. ² Cadauer videre.] Ex Seruio enarrantem illud Virgilij lib. 6. Aeneidos,

Præcipue pius Aeneas.

Cum nefas, inquit, eſſet Pontificibus cadauer videre, magis tamen nefas erat, viſum in ſepulchrum relinquire. idem & Joſephus lib. Antiquitatum 3. cap. 10.

³ Cui etiam per liberos.] Seruius lib. 9. Aen. enarrans in idque referens illud Virgilij,

Per caput hoc iure, per quod pater ante ſolebat.

⁴ Quòdque ex octo.] Quòd videre licet ex Liuius 4. Decad. lib. 7. eo loco quem tibi integrum adducemus lib. 6. c. 12. & ex alio loco, quem infra nos citabimus.

⁵ Veſtalesque virgines.] Gellius lib. 1. cap. 12. Ideoque apud Liuium Decad. 3. lib. 8. quòd ignis in ardẽ Veſtæ extinctus eſſet, caſa flagus eſt Veſtalis, cuius custodia noctis eius fuerat, iuſſu P. Licinij, Pontificis.

⁶ Atque ex decreto Pontificum.] Liuius Decad. 3. lib. 4. ait de prodigiis, His procuratis ex decreto Pontificum, proſecti Coſ. Sempronius &c. & lib. 7. Hæc prodigia noſtris maioribus procurata, decreto Pontificum, & a iſtis ſape.

⁷ Licet Augurum propriè.] Liuius Decad. 3.

lib. 4. ait, Prodigia hoſtiis maioribus procurata ſunt, ex Aruſpicum reſponſo. & lib. 5. ibi, Id cum Aruſpicum monitu ſacrificium inſtauraretur &c.

⁸ Nanque augures.] Cic. 1. de diuinatione.

⁹ Cum enim C. Seruilius.] Apud Liuium 4. Decad. lib. 10. cuius hæc verba ſunt, De rege ſacrificio ſufficiendo in locum C. Cornelij Dolabellæ contentio inter C. Seruilium Pont. Maximum & L. Cor. Dolabellam, quem vt inauguraret Pontifex, magiſtratu ſeſe abdicare iubet, & recuſantique id facere, ob eam rem multa Duumuiro dicta à Pontifice, deque ea cum prouocauit, certatum ad populum: cum plures iam tribus inuocata dicto eſſe audiendum Pontifici, duumuiro iuberent multamque remitti, ſi magiſtratu ſe abdicaret. Vltimum de caelo, quòd comitia turbauit, interuenit, religio inde fuit Pontificibus inaugurandi Dolabellæ.

¹⁰ Neque ſolum.] Iuris antiqui eſt quòd dicitur Pontifices non ferre ſanguinis ſententiam. Cum enim L. Cantilius, ſcriba Pontificum, quos nunc minores Pontifices appellant, qui cum Florentia ſtuprum fecerat, à Pont. Maximo eò uſque virgis in comitio caſus erat, vt inter verbera expiraret, nefas id prodigij loco refert habitum Liuius 3. Decad. lib. 2. Neque tamen id ipſum execratur Halicarnæſus li. 9. qui caſo & necato illo peſtilentiam deſuiſſe ſcriptum reliquit.

¹¹ Eundemque duplici ſacerdotio.] Quòd ſequentibus exemplis probat. Quibus addè quòd apud Liuium 4. Dec. lib. 10. Seruilius Geminus Pontifex Max. & Decemuir ſacerdotum fuit.

Pontifex & augur simul. Sacerdotium triplex. Porcus ex omni scrofarum foetu sacerdotibus debetur. Indi. Aegyptij. Porci apud exteros. Archierosynes. Grammateas. Melchias. Choniis. Hofis. Hofiter. Aphetor.

liquidē Q. Fabius Maximus, & pontificatū & auguratum vnā gessit: aliiq̄ue vtrique simul sacerdotio praesuerunt. Ex Caesaribus verò C. Caesar auguratum simul & pontificatum, Galba autem sacerdotium triplex gessisse dicitur: id quod à regibus Spartanorum vsurpatum fuit. Nam quum primum in eam assumpti sunt dignitatem: priuilegio honoris praecipui, Iouis caelestis & Lacedaemonij sacerdotio funguntur: quibus ex omni scrofarum foetu porcus debebatur, vt si diis immolare vellent, nunquam victima deesset. Est quoque literis proditum, Apud Graecos vnum virum aut feminam nonnunquam sacris praesuisse: apud Opuntios duos, quorum alter deorum, alter daemouum sacrificia curat. Indis vero Solis sacerdotes numero diuersi sunt, & nunc plures, nunc pauciores cooptantur. Aegyptiis plures, qui easdem traditiones atque auita & paterna sacerdotia & imperia filiis tradunt, qui post regem secundi sunt. Apud alios autem pontifices diuerso iure & nomine censentur. Nam Graeci pontificem summum Archierosynem vocant, ad quem ius & moderatio sacrorum pertinet. Babylonij Chaldaeum Isidis sacerdotem Grammatea, alium Mithram Sicyonij Charniam, quorum collegium, pastophoriū nuncupant. Delphis quinque pontifices per omnem vitam sacri erant, qui Hofij dicti, quorum primus qui hostiam immolabat, Hofiter: qui verò edebat oraculum, Aphetor nuncupati sunt: qui vnā cum prophetis sacra obibant, diuināsque praedictiones & caeremonias, & quo

ANNOTATIONES.

y Siquidem Q. Fabius Maximus. Id ex eodem Luitio est 3. Dec. lib. 10. Cuius haec verba sunt, Q. Fabius Maximus moritur, exactae aetatis, Augur in locum eius inauguratus Q. Fabius Maximus filius. In eisdem locum Pontifex (nam duo sacerdotia habuit) Ser. Sulpitius Galba. Cautione tamen hic opus est, cum nihil distinguit Alexand. Neque enim Q. Fab. Maximus qui cum Q. Caecilio Metello & Q. Fulvio Flacco creatus fuit Pontifex Luitio teste, dictae Decad. lib. 3. aut Ser. Sulpitius Galba Maximi Pontifices fuerunt. z Ex Caesaribus C. Caesar. Ad hunc Pont. Maximum M. Terentius Varro lib. Rerum diuinarum scripsit, teste Seruio ad r. 3. & 6. Aen. eiusdemque Pontificis meminit Suetonius in eodem ca. 13. Qui eundem fuisse Dialem flaminem & multatum flaminio scripsit, initio, de caetero Plutarch. in eodem. a Galba autem. Suet. in vita illius c. 8. b Id quod à regibus Spartanorum. Non intelligendum est dictum de Galba his accommodari, sed quod de Caesare proditur. Lacedaemoniorum enim rex erga homines ducem & sacerdotem diuinis in rebus gerit, vt ait Xenophon de Rep. Laced. c Quibus ex omni scrofarum foetu. Idem ibidem. d Est quoque literis proditum. Diod. Siculus lib. 2. cap. 3. Nam & apud Athenienses, foeminas sacerdotes fuisse satis constat ex Plutarch. Problem. cap. 43. & in vita Alcibiadis, dum loquitur de sacerdote illa, quae Alcibiadem execrari noluit. Item apud Messenios Iunonis sacerdotem fuisse mulierem, legas Pausania lib. 4. Idemque lib. 3. refert in Sparta Thetidid fuisse templum, cuius foemina sacerdos fuit, nominata Cleo. Item Patris Laphriae & Triclariae, Dianae sacerdos virgo fuit, apud eundem lib. 7. Thespienfes quoque Herculis sacerdotem puellam habent, apud eundem lib. 9. Verum apud Aegyptios mulier neque Det, neque Dea villa sacerdos est: sed viri deorum omnium & deorum,

vt tradit Herodotus lib. 2. e Apud Opuntios. Plutar. Probl. 119. f Indis vero Solis. Brachmae Indorum Philosophorum genus diis amicum esse, & eos Soli desponsos, Hierocles scripsit, vt est apud Caesium Rhodig. lib. 18. c. 31. g Aegyptiis plures. Diodorus lib. 2. c. 3. h Archierosynem. Graecis ἀρχιερέως summum suue primus sacerdos dicitur, & ἀρχιερωσύνη, summum ipsum sacerdotium. i Grammatea. Apuleius lib. 11. Metamor. tradit vnum ex comitibus sacerdotis Maximi Isidis Grammatea à cunctis vocatum fuisse. quae vox non sacerdotem significat, sed scribam, vt archigrammateus, principem suue primum scribam scribarum, cuiusmodi Eumonem Alexandri Magni fuisse scribit Plutarch. in vita illius, post princip. k Alium Mithram. Apul. d. lib. 11. in duobus locis, & ante eum Strabo lib. 18. l Sicyonij Charnium. Vide Plutarch. in Arato, ex Eusebio dignum lib. 9. c. 8. m Pastophorium. Apul. d. lib. 11. in duobus locis. Pastophorij autem meminit Esdra ille diuinus scriptor lib. 3. cap. 8. & lib. 1. Machabeor. c. 4. Diodorus Siculus lib. 1. cap. 12. Iosephus lib. 5. belli Iudaici, Euseb. lib. 11. Historie Eccl. Hieronymus in Esaiam, Pastophorium est, inquit, thalamus in quo habitat prapostus templi. n Delphis. Eadem scribit Caes. Rhodig. lib. 12. cap. 1. nec authorem citat, vt nec Alexander. Haec autem magna ex parte sunt Plutarchi Problemat. cap. 122. o Aphetor. Id aliud est apud Strabonem lib. 9. Hesihius autem ita dicit Apollinem cognominatum ab emittendis & edendis oraculis, vel sagittis & radiis. Porro ἀφείδι dicuntur Deo dicari, vt γυναικες & κόραι ἀφείδι. Et ita Athenaeus vocare videtur sacra animalia diis dicata, & quae in deorum tantum tutela erant & sine pastore.

p Apud

cultu, quibusque exemplis fierent sacra, praedicebant. Apud Athenienses Daduchus maximus erat sacerdos: Herculis Stephanorus: Palladis, Eteobutades, à Bute propagati, ex qua familia longo tempore sacerdotio praesuerunt: sicut Buzigia familia à Buzige heroe, qui Athenis diu sacerdotium tenuit. Et posterius ex Cinara & Thamyra in Paphiae Veneris templo sacris caeremoniis praesuerunt. Quod de Veientana Iunone proditur, quam nisi certi generis sacerdos atrectare nemo poterat. Clazomenis Palladis sacerdos, Isichias: Bacchi verò, Thyas nomen habet. Poliei Iouis sacerdos, Buphonus in Troeze, Hippolytus nuncupatur. Apud Cretenfes Matris magnae sacerdos, Melissa: Ephesia Dianae, Megalobyzus, qui eunuchus erat. Alexandrinorum atque Atheniensium Phacasi, quibus candida solum ferre calceamenta licet, ex quibus antistes sacerdotum purpuram induit. Dodonei verò oraculi pontifices, pedibus semper illotis erant, qui tanquam sacrosancti super nu-

Daduchus. Stephanorus. Eteobutades. Buzigia familia. Iuno Veientana. Isichias. Thyas. Buphonus. Hippolytus. Melissa. Megalobyzus. Phacasi. Dodonei.

ANNOTATIONES.

p Apud Athenienses daduchus. Id accepisse videtur ex Plutarch. in Aristide & Franc. Barbaro eius interprete. Nam Plutarchus ibi Calliam ἀδύχον vocat. Barbarus antistitem vertit: cum tamen ea vox significet lampadem suue facem ferens: hincque ἀδύχια, lampadis suue facis gestatio lib. 2. Machab. c. 4. q Herculis Stephanophorus. Nam & apud Tarsum Herculis sacerdos ita vocabatur dignitate praecipua, qua honestatus à cunctis ciuibus Lysias philosophus tyrannidem arripuit. Caesius Rhodiginus lib. 22. cap. 21. ex Athenaeo, vt opinor, lib. 5. cap. 11. r Palladis Eteobutades. Vetus est prouerbium ἐξ ετεοβυταδων ἔλκει τὸ γένος. id est ab Eteobutadis ducit genus. De his qui antiqua nobilitate sunt, oriundi, videlicet à Buto quodam qui sacerdotes Athenis instituit. Et ab eius posteris sacerdotes & summi magistratus postea Athenis creabantur. De quo Erasimus chil. 3. cent. 3. c. 85. & Caes. Rhodigi. lib. 14. cap. 13. s Buzigia. Idem Caesius lib. 28. c. 23. nullum tamen autorem profert. t Ex Cirra & Myrta. Legendum Cinara & Thamyra ex Corn. Tacito, cuius haec verba sunt lib. 18. post princip. Fama recentior tradit à Cinara templum sacratum, deamque ipsam conceptam mari, huc appulsam. Sed sciētiam artemque aruspicum accitā & Cilicem Thamyra intulisse. Atque ita pastum, vt familiae vtriusque posterius caeremoniis praesiderent. Mox ne honore nullo regium genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa, quam intulerant scientia hospites cessere. Tantum Cinarades sacerdos consulitur. v Quod de Veientana Iunone. Iunonis reginae, quod Veis colebatur signū, more Hetrusco, nisi certae gentis sacerdos atrectare non est solitus, ait Luitius 1. Decad. lib. 5. x Bacchi verò, Thyas. Apud Catullum in Argonauticis, Virg. lib. 4. Aen. Horat. lib. 2. Carminum, ode 19. & libro 3. ode 15. Statium libro 12. Thebaidos. y Poliei Iouis sacerdos Buphonus. Pausanias lib. 1. qui de Atticis est, Ordeum, inquit, tritico mixtum ad Iouis Poliei aram vt posuerunt,

nulla planè custodia obseruant. Bos autem, quem sacrificiis destinatum custodiunt, aram accedens fruges attingit, vnum ex sacerdotibus, Buphonum appellant, id est, bouicidam. Et iterum postea eodem lib. Regnante Athenis Erichtheo bouem primum ad Iouis Poliei aram Buphonus maestauit. z In Troeze Hippolytus nuncupatur. Vereor ne hic deceptus fuerit Alexander ex eo quod scripsit Pausanias in Corinthiacis, apud Troezenos Hippolyto sacerdotem sacra facere, qui eo honore quandiu viuit, fungitur. Idque accepere, tanquam Hippolytus apud Troezenos sacerdos fuerit, quod nullibi, vt puto, legitur. a Apud Cretenfes. Didymus in libris ἐξηγήσεως πινδαρικής, & ex eo Laetantius lib. 1. cap. 22. tradunt Mellisea Cretenfium regem primum diis sacrificasse, huiusque filiam Melissam à patre primam sacerdotem Matris Magnae constitutum. Vnde adhuc eiusdem Matris antistites Mellisse nuncupantur. b Megalobyzus. Imò Megabyzus ex Quintiliano lib. 5. cap. 12. & Plinio lib. 35. cap. 10. quo loco Apellis picturas recenset. & Laetius in Xenophonte post princip. Quamquam Strabo lib. 14. Megalobyzum appellat. c Alexandrinorum. Haec sunt ex Appiano li. 5. bello. Ciuil. vbi de M. Antonio ita scribit, Calceamenta candida, qualia Atheniensium & Alexandrinorum sacerdotes, quos Phacasio appellat, deferre consueuerunt, sibi assumpsit. Et de huiusmodi sacerdotibus & calceorum ab illis denominatorum meminit Seneca lib. 7. de Beneficiis c. 21. Pythagoricus, inquit, quidam emerat à sutore phacasia. Et ad Lucilium in epistolis, Si quem Phacasia tum conspexeris. Et Iuuenal. Saty. 3. Phacasianorum vetera ornamenta deorum. Et D. Hieronymus aduersus Iouinianum, Baetrianis ad hoc ipsum nutritis obiciunt senes, quod cum Alexandri praefectus Phacasianum emendare voluisset, penè amisit prouinciam. Pollux autem li. 7. c. 22. inter genera calceorum phacasianum enumerat ex Eratostene in Mercurio. Adde autem supradictis Sabinos Cupentum sacerdotem vocare, vt scribit ex Ser. Perotus ad Martial. epigram. 8.

Dadaleo Luciano.

d Isiaci

Ifiaci.
Indi vates.
Cybelis sacer-
cerdotes.
Panthei.
Pontifex
apud He-
braos.

Cyb. sacer.
ornatus.

Arabum
Pontifices.
Palladis sa-
cerdos.
Sacerdotii
dignitas.

dam humum cubare coguntur.^d Ifiaci, linea stola amicti sunt, ^e capite raso, ^f calceis papyraceis, ^g sistrum tenentes, ^h aut ramum absynthij marini, vel nuces pineas & Anubim supra caput deferentes. ^k Sicut Indi vates tanquam religiosum, corallium ferebant. Et Cybelis sacerdotes flagrum, & matrem deum colentes iuxta Sueuos, formas aprum, quo insigni ab hostibus tuti sunt: ^m Panthei sacerdotes, omnium duces fiunt, quibus causarum iudicia & publicarum rerum arbitria tribuuntur. ⁿ Apud Hebraeos pontifex festis diebus mitram gestat, cum nebride auro distincta, aut tunnicam talarem, & cothurnos cum tintinabulis quem maiestate decorum, tanti Alexander fecit, vt venerabundus venienti occurreret, & velut sanctissimum numen adoraret. ^o Fuitque animaduersum, Bellonæ, Cybelis, & Ifidis sacerdotes eadem sacra obire, iisdem pro cæremoniis teneri. ^p Sed Cybelis sacerdos variis coloribus fuca- tus, & faciem pigmento delitus, oculoque obunctus, cum mitella & crocoto, lineo calceamento ante simulachrum deæ incedebat, cui erat proprium, cum tinnitu cymbalorum & sonitu tympanorum sacrum facere. ^r Arabum verò pontifices lineas vestes induunt, mitras gestant cum sandalio. ^s Apud Pedasios Palladis sacerdos sacram barbam nutrire cogitur, neque erasa incedere fas erat. ^t Albanis cæremoniarum antistes ea fulgebat dignitate, vt post regem haberetur secundus. ^v In Aritia Ar-

ANNO TATIONES.

d Ifiaci, linea stola.] Apuleius lib. ii. Metam. in diuersis locis, vt & illud Martialis lib. 12. epig. 29. loquentis de huiusmodi sacerdotibus,
Limigeri fugiunt caluis, sistratæque turba.
e Capite raso.] Martialis & Apul. vbi supra, & vide in nostris consuetudinibus.
f Calceis papyraceis.] Herod. lib. 1.
g Sistrum tenentes.] Apul. d. lib. 11. non semel, & vide omnino quæ dicam infra lib. 4. c. 2.
h Aut ramum absynthij.] Plinius libro 27. cap. 7. ad fi.
i Et Anubim &c.] Et id quoque videtur sumptum ex Apuleio d. lib. 11. cum scribit, Hic horrendum: ille superum commeor & inferum, nunc ara, nunc aurea facie sublimis, attollens canis ceruices arduas Anubis.
k Sicut Indi vates.] Plinius lib. 23. c. 2.
l Et Matrem Deum colentes.] Vnde hæc de Sueuis transcripsit Alexander, incompertum habeo: magisq; miror, quod cum amplissimè de Sueuorum religione tractet Corn. Tacitus in moribus Germanorum, huius non meminerit.
m Panthei sacerdotes.] Diodorus Siculus lib. 6. cap. 10.
n Apud Hebraeos.] De his & Alexandro quod hic ait, est Iosephi Antiquitatum lib. 11. cap. 8. & lib. 20. cap. 8. quod verò de tintinabulis hic dicitur, posuit quoque Tacitus initio li. 21. & ex Aegestippo Rhodiginus lib. 16. c. 6.
o Fuitque animaduersum.] Hæ enim, scilicet Bellona, Cybele, & Isis vna dea est his nominibus & aliis multis vocata, vt videbis infra lib. 6. c. 4.
p Sed Cybelis sacerdos.] Vereor cum matris deum sacerdotes Galli dicit fuerint à Gallo flumine Gallatiæ Plin. lib. 5. cap. vlt. ne fucum & pigmentum ad instar coloris Gallarum fœminarum faciei obdlexerint: de quo pigmento Tertullianus in lib. de Cultu fœminarum scribit. At de Gallis sacerdotibus quis hæc nominatim prodiderit, nõ satis scio. Adde verò ex Seruio ad 3. & ad 10. Aeneidos, Gal-

los sacerdotes, qui & Corybantes, cum gladiis per furem motu capitis comam rotantes vlulatu futura prædixisse: inter quos summus sacerdos Archigallus dicitur à Tertulliano Apologetici c. 24. q Cui erat proprium.] Tinnitum aris Seruius prædicto loco ad 3. Aeneidos, consentit quidem sacrificiis Cybeles additum: sed alia de causa, quàm Diodor. Siculus, qui multis verbis initia honoris matri deum dati persequitur lib. 4. c. 5. & lib. 6. c. 11. r Arabum verò Pontifices.] In Panchæa vicina Arabia insula, sacerdotum primus est in politia locus, qui vltra reliquos deliciis vacant, vitam ducentes in andam & sumptuosam. Stolas lineas maxime tenues ac delicatas, quandoque verò vestes ex molliori lana contextas induuntur. Mitras quoque gestant auro intextas. Sandalis pro calceamentis varij coloris vtuntur, vt refert Diodor. Siculus lib. 6. cap. 10. Quem autorem secutus Alexander, dum non subueretur furta sua detestum iri, ab insula in contineum stylo traducit suo.
s Apud Pedasios.] Ex Herodot. Strabo lib. 13. t Albanis.] Strabo lib. 11.
v In Aritia.] Ouid. lib. 3. Fastorum,
Nympha mone nemori stagnos, operata Diane, &c.
Et paulo post,
Regna tenent fortes manibus, pedibusq; fugaces,
Et perit exemplo p. stmodo quisque suo. &c.
Et iterum de Arte amandi lib. 1.
Ecce suburbana templum nemorale Diane,
Partaq; per gladios regna nocente manu.
Et Lucanus lib. 3.
Qua sublimè nemus Scythicæ quæ regna Diane.
Et Val. Flaccus lib. 2. Argonauticæ,
Et soli non miris Aritia regi.
Et Martialis in epig. lib. 9. epig. 64.
Qua Triniæ nemorosa petit dum regna via or
Octauum domina marmor ab vrbe legit.
Et Sueton. in Caligula ca. 35. Nemorensi regi, quod multos iam annos potiretur sacerdotio, validiorem aduersarium subornauit. Quæ loca vt intelligas, vide

temisæ Dianæ sacerdos rex vocatur. ^x Idem in Cappadocia Bellonæ phanum obtinuit: & ^y in Comanis Ponticis tantæ dignationis erat, vt annis singulis bis diadema gestaret. In ^z Zela quoque tanti imperij fuit, vt suprema fulgeret dignitate. Traditumque est, in Meroe Iouis sacerdotes adeo superstitione implese animos, vt nonnunquam misso nuncio, necem regi Aethiopiæ demandarent, nullo detrectante, aut mandatum iusionemve abnegante: donec ^a ad Ergamenem regem peruentum est, qui omnes occidit, & sacerdotium sustulit. Apud Germanos nulli verberare aut vincire, vel animaduertere nisi sacerdoti permissum. ^c Narualis iuxta Sueuos præstet pontifex, qui muliebri ornatu ingreditur semper. Fuitque memoriæ proditum, ^d Trallibus regiam regibus destinatam, illi quoque qui summum gerebat sacerdotium priuilegio honoris dari. Sicut in Tyro Herculis sacerdos, qui cum insula & purpura incedit, post regem proxima dignitate fungitur. ^e Apud Aegyptios qui sacra ministrant sacerdotes, capite rasi sunt, quum apud alios comati incedant: à quibus est vsurpatum, ^b ex philosophis sacerdotes, & ex sacerdotibus probatissimum in regem eligere. ⁿ Vnde Mercurius Trismegistus, id est, ter maximus, nomen tulit, quod philosophus maximus, sacerdos & rex maximus esset. ¹ Apud Phœnices Solis sacerdos, veste auro & purpura varia manuleata, ad imos pedes fluxa incedebat, & tantam splendoris signum, & amplissimi honoris prærogatiuam, coronam ex auro gemisq; ferebat.

ANNO TATIONES.

vide omnino Strabonem lib. 5. vbi de vrbe Aritia loquitur, & Seruium in lib. 6. Aeneid.

Aureus & foliis & lento vimine ramus.
Et de hac quoque Aritia est illud Lucani lib. 6.

Parua Mycenæ quantum sacra Diana
Distat ab excelsa nemoralis Aritia Roma.

x Idem in Cappadocia.] Intellige apud Albanos, de quibus paulò ante locutus est ex Hirtio in bello Alexandrino, Verustissimum, inquit, & sanctissimum in Cappadocia Bellonæ templum, quod tanta religione colitur, vt sacerdos eius deæ maiestate, imperio & potentia secundus à regè consensu gentis illius habeatur.

y Et in Comanis Ponticis.] Strabo lib. 12. de his loquens, Bis, inquit, in anno in festis, quæ deæ Exitus appellantur, sacerdos diadema gestabat, & secundus erat in honore post regem.

z In Zela.] Strabo eodem lib. 12. vbi scribit in ea sacerdotes rerum omnium potestatem habere.

a Ad Ergamenem.] Ergamenem legendum est ex Diodoro vbi supra.

b Apud Germanos.] Corn. Tacitus in lib. de Moribus Germanorum.

c Narualis.] Naharualis legendum ex eodem Tacito illo lib. non multo ante fi.

d Trallibus.] Ex Vitruuio lib. 2. c. 8.

e Sicut in Tyro.] Herculi, qui de Idæis Dactylis vnus fuit, Tyrij templum erexerunt, vt ait Pausanias in Bœoticis, siue lib. 9. Lucianus in Syria dea, Diod. Siculus lib. 17. cap. 4. Quod verò de Herculis sacerdotibus Tyriis hic dicitur, ego reperio colonos esse eorum, ab eisq; profectos Carthaginien-

ses, qui ferè maiorum instituta conseruant, eiusmodi sacerdotes habuisse, cum Mazeus filium suum Carthalonem sacerdotem Herculis, in crucem cum purpuris insulisq; suspendisse, apud Orosium lib. 4. c. 6.

f Apud Aegyptios.] Herodotus lib. 2. Deorum, inquit, sacerdotes alibi comati sunt, in Aegypto derasi. & nos alibi supra plenius diximus: Tu videtò Diodorum lib. 4. c. 1.

g Ex Philosophis sacerdotes.] Idem ex Platone Marcilius Ficinus in argumento libelli Mercurij Trismegisti. & Seuerus apud Stob. serm. 41.

h Vnde Mercurius Trismegistus.] Mercurij Iouis & Matæ filij nepos, magister omnium physicorum, siue philosophorum dicitur à Tertulliano aduersus Valentinianos: qui ab Aegyptiis Tenot, & à Grecis Trismegistus dictus, vtranque linguam probè tenens, & ab vtriusque in maxima veneratione fuit, adeo vt ab Aegyptiis & in deorum numerum relatus, diuinos honores adeptus fuerit. De quo plura Lactantius Institutionum lib. 1. cap. 5. Sed & Suidas eundem scribit Trismegistum fuisse dictum, quod ferè consentanea trinitati senserit de Deo.

i Apud Phœnices Solis sacerdos.] Hæc fortasse ex Herodiano, qui lib. 5. scribit, Balsianum & Alexianum ambos fuisse sacerdotes Solis, quem maxime Phœnices colunt, templumque illi maximum constructum habent auro argentoque plurimo, ac lapidum elegantia magnificentia. exornatum.

Sacerdotes
Iouis in
Meroe.

Sacerd.
apud Ger-
manos.
Pont. apud
Narualis.
Trallium
mos.

Sacer. Her-
culis Tyrij.
Aegyp. sa-
cerd.
Mercur.
trismegi-
stus vnde.
Phœnices.

*Actra exempla à compluribus experta de umbrarum figuris & falsis imaginibus,
& quæ ipse didici atque expertus fui. Cap. IX.*

Rofectò rem mirificam, & dictu æstimatūque admirabilem, de umbrarum figuris & falsis imaginibus, quæ homines varia specie & aspectu vano plerunque illudunt, familiaris meus quispiam modò mihi enarrauit: quod equidem fabulosum aut commentitium videri posset, nisi grauioris esset ingenij, & præstabilis homo doctrinæ: ipsiusque virtutis & non ambigua fidei plerisque in rebus multa & magna documenta forent. Refert enim, quod Roma quondam ipsius amicus diutino & graui morbo ægrotabat, cum quo coniunctissimè vixerat: & quia corpore inualido affectoque esset, valetudineque minus prospera vteretur, visum est ad illa apparatusissima balnea quæ Cumis sunt, vegetandi corporis & animi leuandi causa proficisci: cum ferè constet, homines ex ancipiti morbo locorum mutatione & sereniore cælo plerunq; leuari. Hi ergo cum fidis aliquot comitibus Cumas quum iter intenderent, & aliquantulum viæ emensi forent, æger quum esset & vita & spe tenui, vi morbi coalescente, & labore viæ in hospitium in quod fortè diuerterant, suum obiit diem. Is ergo amicus qui vnà accesserat, quantum prouideri hominis diligetia potuit, pro loco funere satis amplo illum efferrè, rem diuinam fieri, atque in honorato vrbs loco sepulchro condi curauit: ibique cum mæstos aliquot habuisset dies, curatis rebus omnibus, ipse & comites Romam, vnde disgressi fuerant, reuerti cœpere. Sed cum aliquantum viæ remensi essent, & nocte appetente in vnum quod viæ proximum fuit hospitium diuertissent, ibi se animo & corpore fatigatum quieti dedisse. Cùmque solus degeret, & adhuc vigilans foret, fert repente amici nuper defuncti imaginem summo pallore & macie, ac eo ferme habitu oris, quali illum cum ægrotaret dimiserat, ad se accessisse: quem quum fuisset intuitus, & præ timore, nec animo nec mente satis constaret, quisnam esset, interrogauit. Ille autem cùm nihil respondisset, exutis, vt videbatur, vestibus, in eodem quo ipse iacebat lectulo, se collocauit, ac propè accessit, quasi eum amplexibus petiturus foret. Alter verò cum propè iam metu exanimis videretur, ad lectuli spondam secessit, illumque propè accedentem abegit: qui cum se abigi expelli que vidisset, fert in eum toruo & minus familiari vultu inspexisse, resumptisque mox vestibus illum è lectulo surrexisse, cinctumque & calceatum inde abeuntem nunquam apparuisse. Quo timore familiaris ille percitus, subita vi morbi correptus, ac propè ad internecionem grauisima valetudine oppressus fuit. Ferebat etiam, dum in lectulo cum illo luctaretur, nudum illius pedem vsque adeo gelidum ac rigentem atrectasse vt nulla glacies illius frigori comparari potuerit. Equidem memorabile hoc, & cuius mirum videri posset, nisi peruulgata res esset, ædes quasdam Romæ euidentissimis ostentis ita infames, vt nemo illas incolere ausus fuerit, quin variis umbrarum illusionibus & tetræ imaginibus, noctibus ferè singulis inquietetur. Gordianus amicus meus spectatæ fidei homo, mihi retulit, cum Aretium ipse & familiaris suus iter vnà intenderent, & à semita, vt fit, longe deuiassent, loco infami & deuio, vbi ne vestigium quidem apparebat humanum, per ardua & propè inuia diuersis tramitibus aberrare cœpisse: ibique cum nec oppida aut vicos, neque aliquid culti videret, sed nemora tantum saltusque inuios & inaccessos, omniâque vasta, muta, & deserta ab humano cultu peragrarent, in quibus ipsa solitudo terrebat animos: vergentem ad occasum die, fessos labore ac via confedisse. Cùmque hominis vocem audire procul visi fuissent, ad illam propius accessisse homines obuios, quos de via interrogarent, dari sibi arbitrati. Nec mora, in proximo iugo trium hominum imagines immanes & formidabiles vltra humanum modum, nigris & demissis tunicis, in veste lugubri funestaque, barba capilloque summissio, horribili facie conspexisse: qui

quum

quū voce gestuque ad se ipsos aduocarent, ac iam propè esset vt illuc accederent, illos interim ingenti mole corporis longè humana maiores apparuisse, atque alium specie non absimili nudum & nullo amictum vestitu, mirificos edentem saltus gestusque indecoros conspexisse. Quo timore consternati, properè fugam cepere: viamque arduam & præcipitem emensi, vix rustici cuiuspiam vile hospitium vbi reciperentur, inuenere. Sed quod ego certum habeo, & satis certa probatione tradiderim, profectò haud minus est. Cum Romæ ægra valetudine oppressus forem, iaceremque in lectulo, speciem mulieris eleganti forma mihi planè vigilanti obuersatam fuisse, quam cum inspicerem, diu cogitabundus & tacitus fui, reputans nunquid ego falsa imagine captus, aliter atque res esset aspicerem. Cùmque meos sensus vigere, & figuram illam nusquā à me dilabi viderem, quænam illa esset interrogavi: quæ tum subridens, & ea quæ acceperat verba respondens, quasi me planè derideret, cum diu me fuisset inruita discessit.

ANNOTATIONES IN CAP. IX.

Hoc capite umbras quasdam imaginum hominum sui temporis enarrat. Similes quoque nonnullas refert Plinius epist. lib. 7. epist. 27. ad Suram. Sed hæc semper mera somnia esse putauit.

Quæ sunt pedamenta apud iureconsultos, cuiusve generis, & quid buprestis, & pyriocampa. Cap. X.

Cum in legum cōmentariis versaremur, & rusticorum prædiorum seruitutes scrutaremur, inuenimus^a Vlpianum ex Neratij sententia censuisse rusticam seruitutem posse constitui, vt pedamenta ad vineam fulciendam, ex vicini prædio mihi sumere liceat. Quæ sui ego à iureconsulto, qui omni sa modestia, multa sibi ineptè arrogabat, quid pedamenta essent, quibus sumendis ex alieno, seruitus constitui poterat. Atque ille in re vulgari cum diu cogitabundus hæsitasset, haud multo post, nescio quæ inuolucra verborum, & falsarum opinionum ineptias, ambiguos magis quàm veros sensus denotantia profudit, quibus nihil veri animaduerti cognosci que potuit. Et tamen pedamen munimen esse & palum quo vitis caduca fulcitur, neminem fallit, vnde^b pedatio dicta: tamen id triplicis generis fuisse animaduertimus. Nam & pedamen, & ridicam, & statumen eiusmodi fulcimenta nuncupari, Cato asseuerat, Græcè charax: quare pedamento fulcræ vitæ, characatæ dictæ. Sed pedamen quodlibet fulcimen esse cui vitis inhæret, ridicam ex querna arbore, aut ex iunipero, olea, vel cupressu plerunque fieri: tamen nullo discrimine ex his quoque componi pedamen opinio fuerit, statumen

Pedatio.

Pedamen
Ridica.

Statumen.

ANNOTATIONES IN CAP. X.

Vlpianum.] In l. item sic. vers. idem Neratius. ff. de ser. rust. præd. atque in l. veluti. vers. item filius eod. tit. Sed & ipse Vlpianus in l. r. vers. sed & ff. de tig. iniunct. hac voce pedamenti, de qua hic tractatur, vsus est in eadem significatione. Eius verba sunt, Sed & in vineis tigni apellatione, omnia vineis necessaria continentur, vt puta peritica, pedamenta.
b Pedatio dicta.] A Columella lib. 4. c. 12. in fine cuius hæc verba sunt, Idque iugum intra quartum pedem conuenit alleuari, dum se vinea corroboret in pedationem. Idque à verbo pedandi, quo & ipse Columella vsus est lib. 4. cap. 12. Putationem sequitur iam pedandæ vineæ cura. Plin. lib. 17. c. 2. Aut pedatæ vineæ simplici iugo. Vnde etiam impedandi verbum compositum apud ipsum Columellam lib. 4. cap. 16.
c Cato asseuerat.] Vbi id Cato dixerit nescio.

In sua autem Re rustica ridicæ tantum mentionem facit cap. 17. aliorum autem nullum.

d Græcè charax.] χαραξ atque etiam χαραξιον. e Characata.] Apud Columellam lib. 5. c. 4. & 5. f Ridicam.] Varro de Re rust. lib. 1. cap. 8. Pedamentum, inquit, ferè quatuor generum, vnum robustum, quod optimum solet afferri in vineam è quercu, ac iunipero, & vocatur Ridica. Columell. lib. 11. cap. 2. Ridicas quercneas, siue oleaginas findere. Plinius autem libro 17. cap. 22. Pedamenta optima, quæ diximus, aut ridicæ robore oleaque, aut si non sint, pali è iunipero, cupressu, laburno, sambuco.

g Statumen.] Statuminum multa & frequens est mentio apud Columellam vt lib. 4. cap. 2. & cap. 16. & cap. 22. & lib. 5. cap. 4. & 5. & alibi. & apud Plin. lib. 8. cap. 12. Hincque statuminandi verbum apud ipsum Plin. lib. 17. c. 12.

Arundine
tum.
Traduces.
Romphi.
Arbusta.

Cantherium.
Iugum.

Draco.
Focaneum.
Emissarius.

Sagitta.
Spado.
Cantherium.
Maiales.
Capi.

è palis & pètica: quod vero ex arundinibus pedamentum fit, ^h arundinetum. Quod autem natiuum ex arboribus in arbores traductis vitibus, nonnulli traduces, quidam ^k romphos, plerique ^l arbusta dixerunt, quas ^m in transpadana Italia ex cornu, populo, tilia, acere, orno, carpino, & quercu frequenter arbustari tradunt. Quare multi in eadem atque in Campano agro harum plantaria instituunt: quae si recto ordine digesta fuerint per æqua interualla quaquauerfum, in quincuncem metata dicuntur. Interque vites simplici iugo porrectum ordinem, ⁿ cantherium: transuersamque hastam inter pedamenta, qua vitis innititur, ^o Cato & ^p Varro iugum: quadruplex vero iugum à cauis ædium ^q compluuium, vnde ^r compluuiatas vites dixerunt: palmitem vero pluribus annis duratum, & quasi emeritum, ^s draconem: qui in bifurco medio inter duo nascitur, ^t focaneum: qui vero per tabulata scandit ad superiora, ^v emissarius dictus est: superior pars ^x malleoli, ^y sagitta: furculum autem qui nihil affert fructus, appellant spadonem ^z quasi sterile. Ea vero iuga in agro bene culto, plano, & minus ventoso, altiora: in arido & gracili, ac ventis exposito, humiliora fieri oportere Plinius notauit. c. 23. lib. 17. Tametsi ^a cantherium equum dici cui testes adempti sunt neminem præterit: sicut verres castrati, maiales fiunt, & galli,

ANNO TATIONES.

^h Arundinetum.] Non memini me legisse id verbum in hac significatione, sed pro agro arundinibus confito apud Catonem c. 6. & Columellam lib. 11. cap. 2. Plin. lib. 10. cap. 32. & lib. 17. cap. 20. & in factis literis Iosue 16. & 17. & Sapient. 3. Nec tamen negarim pedamentum arundineum dici posse ex arundine factum. Nam & arundines canales dicit Virg. lib. 4. Georg. & frondem arundineam Plin. lib. 10. c. 29. Et baculum arundineum interpretis Esaiæ c. 36. & repetitur in summa 23. q. 3. & Ezechiel. c. 29. & lib. 4. Reg. c. 18. Ea autem forma dicitur Arundinetum, qua oliuetum, palmetum &c.

ⁱ Traduces.] Varro de Re rust. lib. 1. cap. 8. Cic. de Senect. Columel. lib. 5. c. 7. ad fi.

^k Quidam Romphos.] Rumpos legendum est ex Varrone vbi supra. Ex quo fortè Rompotinum apud Columel. d. lib. 5. c. 7. in princ. & Rumpotinetum eod. c.

^l Arbusta.] Arbusta non memini me legisse pro genere paludamentorum, sed pro locis arboribus confitis, vt Apud Catonem de Re rust. c. 7. & Columel. lib. de arboribus. c. 16. cuius titulus est de arbutis: ibique docet quemadmodum constituenda sunt, & ex quibus: vti etiam facit Plinius lib. 17. c. 23. Et de arbusto à nostris Iurecon. fit mentio in l. vlt. §. vlt. ff. de ter. mo. & in factis quoque literis Pfa. 79. & Eze. cap. 31. non semel. Hincque arbustare verbum deductum, id est agrum arboribus consere apud eund. Plinium eod. c.

^m In Transpadana Italia.] Id totum ex Plin. est illo eod. c. 23. lib. 17.

ⁿ Cantherium.] Columel. lib. 4. cap. 12. & Plin. lib. 17. c. 21. non longè à fi. Hincque cantheriolium diminutiuum apud eundem Colu. lib. 11. c. 3.

^o Cato.] Ausim sanctissimè deicrare, Catonem id nunquam dixisse.

^p Varro.] Lib. Rei rust. 1. cap. 8. Et ita quoque vsus est Columel. lib. 4. cap. 12. & lib. 5. cap. 5. & lib. 12. cap. 15. & Plinius lib. 7. cap. 21. Et hinc quoque iugata vinea Varroni vbi supra, & Colu. lib. 5. cap. 5. non semel.

^q Compluuium.] Varro lib. 1. aut, vt alij computant, 4. de ling. Latina.

^r Compluuiatas.] Varro lib. 1. Rei rust. cap. 8. & Plinius lib. 17. cap. 21.

^s Draconem.] Plinius lib. 17. c. 23.

^t Focaneum.] Colum. lib. 4. c. 24. & lib. 5. c. 26.

^v Emissarius.] Plinius d. lib. 17. c. 23.

^x Malleoli.] Aliter Malleoli dicuntur Plinio lib. 17. cap. 21. Solebat, inquit, capitulatus vtrinque è duro furculus fieri, eoque argumento malleolus vocatur etiam nunc. Columella autem lib. 3. cap. 6. Malleolus, ait, nouellus est palmes innatus prioris anni flagello, cognominatusque à similitudine rei, quod in ea parte, quæ deciditur ex vetere fermento, prominens vtrinque malleoli speciem præbet. Et de huiusmodi malleolis Cicero in Catone. Hincque virga malleolaris Columella lib. de arboribus cap. 3.

^y Sagitta.] Columel. lib. 3. cap. 10. paulò ante fi. Nam si sagittam, inquit, id est; superiorem partem malleoli vituperandam censebant, cum esset eadem pars furculi frugiferi &c. c. 17. Sagittam, ait, rustici vocant nouissimam partem furculi: siue quia longius recessit à matre, & quasi emicuit, atque profilit: seu quia cacumine attenuata, prædicti teli speciem gerit. Plin. lib. 17. cap. 21.

Tertium genus adiectum etiamnum expeditius sine calce, propter quod sagittæ vocantur, cum intortu panguntur. Et paulò post, Sagittas ferere minus vtile: quoniam in transferendo facillè rumpitur quod intortum est.

^z Spadonem.] Colu. lib. 3. c. 10. Eiusmodi, ait, furculos, qui nihil attulerunt, Spadones appellant.

^a Cantherium equum.] Varro Rei rust. lib. 2. cap. 7. Et Festus Pompeius lib. 3. & de huiusmodi equo loquitur Cicero epist. famil. lib. 9. epist. 18. ad finem. Potes mulo isto, quem tibi reliquum esse dicis, quando cantherium comediisti, Romam petuehi. Et lib. 3. de Nat. deorum.

[†] Maiales.] Varrò vbi supra & iterum eiusdem lib. 2. c. 4. Et Fest. Pomp. vbi etiam supra.

b Capi.

^b capi. Ex quo licet intelligere, vt ex tuo fundo pedamenta ad vineam fulciendam mihi sumere liceat, posse constitui seruitutem. Censuitque Paulus iureconsultus, quod tametsi ex tuo fundo pedamenta sumere licere, in fructu sit, tamen hoc ius capiendi, apud legumperitos seruitutem non vsufructum putari. Rursus alium celebri fama iura Romæ profitentem, in auditorio professorum interrogavi quid esset quod ^c Vlpianus legem Corneliam de sicariis interpretatus scripsit, pigmentarios si cui temere dederint pytiocampas aut buprestim, legis Corneliæ de veneficiis sanctione teneri. Quid essent pytiocampæ, & quid buprestis, vt me doceret, quæsiui. Cumque ille portenta verborum longè à fide deuia effudisset, quæ quum pudendi sint erroris, referre non necesse habeo: paulo post dicti pertælus, se hoc ignorare ingenue asseuerauit. Nos autem perscrutati verbi significatum, animaduertimus ^d pytiocampas erucas esse, seu teredines virulentas, viru exitiali, quæ in pinis sæpe nascuntur arboribus, vnde illis nomen factum. Nam *pinus* pinus est, *καμπη* eruca: quippe erucas Græci *καμπη* dicunt, veneni præsentissimi. Buprestis vero animal inuentum rarum in Italia, simillimū scarabæo, qui inter herbas fallit sæpe boues: quo deuorato ita concitantur rabie, vt actæ in furorem, terrorem afferant, pauloque post rum pantur, ex quo perniciose virus confici dicunt, quod foedissimè vexat: contra cuius exitiū præsentaneo remedio Græci succurri prodidere, & ^e Plinius autor est. Qui ergo tanti facinoris conscius, vel buprestim, vel pytiocampas, aut monstrosi quid veneni ad necem properandam dederit, eum iudicio capitali & pœna legis Corneliæ teneri, iura & leges voluere.

ANNO TATIONES.

^b Capi.] Varro & Festus Pompeius prædictis in locis. & rursus Varro lib. 3. cap. 9. Et hi quoque dicuntur Martiali lib. 13. epigram. 63. cuius titulus est Capo.

Ne nimis exhausto macresceret inguine gallus,

Amisi testes: nunc mihi Gallus erit.

^c Vlpianus.] In l. eiusdem. §. alium. ff. de leg. Cor. de sic.

^d Pytiocampas.] Plin. lib. 23. cap. 2. Vfus contra cantharidas, buprestim, pinorum erucas, quas pytiocampas vocant. Idem eiusdem lib. c. 4. Omphaciū contra cantharidas, buprestim, salamandras, pytiocampas per se potum laudatissimum. & lib. 29. c. 4. ad fi. Eadem pytiocampis, in picea nascentibus, eadem buprestis, similiterque parantur.

^e Plinius author est.] Lib. scilicet 30. c. 4. multaque aduersus huius animalis venenū tradit ipse Plinius multis in locis, videlicet lib. 23. cap. 1. & 4. non semel. & lib. 28. c. 8. 9. & 10. & lib. 29. c. 4.

Qui Romani duces ex oppidis & prouinciis vi subactis cognomenta desumpserunt, & de Scipionum familia, & quid apud externos. Cap. XI.

Onsueuissent Romanos ex oppidis vel prouinciis captis aut vi subactis plerunque cognomenta ferre, memoria datum est. ^a Martium Coriolanum quod fortem strenuamque operam reipub. nauasset, capto Volscorum oppido Coriolis, Coriolani nomen sumpsisse ferunt. Et Sergium Fidenatis, ex bello quod ad Fidenas gessit. Ex tribus verò Metellis, vnus, deuicto Iugurtha, & vi subacta Numidia, ^b Numidici: alter Q. Cæcilius, L. Metelli filius, ex Macedonia, Macedonici: tertius ex Creta, ^d Cretici cognomenta sumpserunt. Fuit & Metellus ^e Balearicus, ex deuictis Balearibus cognominatus. Sed Numidicus, L. Lucili

Coriola-
nus.
Fidenas.
Numidi-
cus.
Macedoni-
cus.
Creticus.
Baleari-
cus.

ANNO TATIONES IN CAP. XI.

^a Martium Coriolanum.] Plutarc. in vita illius. Liuius 1. Decad. lib. 2.

^b Numidici.] Plutarch. in vita Marij in princip. Plinius Secundus, si is est autor victorum illustrium cap. 62. & de eo quoque loquitur Gell. lib. 1. cap. 6. & lib. 6. cap. 11. Et huc spectat illud Ouidij libro 1. Faistorum,

Hunc Numidæ faciunt, illum Messana superbum.

^c Macedonici.] De quo Ascon. Padianus in orat. pro Cornelio in initio expositionis. & L. Florus lib. 2. in rebus in Hispania gestis. Plin. lib. 7. cap. 44. & lib. 34. cap. 8. Alius Plin. Secundus, aut quisquis is est, de Viris illust. c. 61.

^d Cretici.] Vide quæ scripsi supra eod. c. 7. ^e Balearicus.] Strabo lib. 3. Et de hac victoria Paul. Orosius lib. 5. cap. 13. Balearicum Plutar. de

^f auunculus fuit: Macedonici, Metellum Balearicum ^g plerique filium, ^h nonnulli fratrem dicunt. ⁱ Creticum verò, & alium ^k Dalmaticum, eiusdem Macedonici filios fuisse nulla controuersia est. ^l L. quoque Mummius deleta Achaia & Corintho, Achaici cognomē tulit. ^m Sed Corinthi superata prima laus Macedonici fuit. Is enim omnem Achaiam ita bello affixit, vt rebus accisis Mummius superueniens, leui certamine expugnatam Corinthum victoriae suae adscripserit. ⁿ Messana quoque in Sicilia, & Isauria in Cilicia bello domita, M. Valerio & P. Seruilio, Messalae ^o & Isaurici cognomena dedere. Is enim Seruilius vir acer fuit & strenuus, qui in Ciliciam cum imperio profectus, illam collatis signis, vi atque armis domuit: Lyciæque vrbes clarissimas iusto praelio vicit. Isauros primùm bello aggressus imperio adegit. Victor denique triumphum ex hostibus, & Isaurici cognomen reportauit. Ex Allobrogibus quoque ^p Fabius Allobrox, ^q & ex Caucis Germanica gente Gabinus secundus Caucius, atque ex ^r Callaicus Brutus cognomento Callaicus, & ^s ex Getulis Cossus Getulici nomina sumpserunt. ^t Callaici enim vltioris Hispaniae populi sunt, duri & agrestes, qui extrema & motana inculca ac difficiles saltus & impeditos ad Oceanum incolunt. Ideo bellacissimi & subactu difficillimi fuere. Fertur tamen ^v C. Turmius, qui Garamantes vltra Aethiopes horridos & incultos bello vicit, ob modestiam, & vitandae inuidiae causa, Garamantici cognomento abstinuisset. ^x Scipionem praeterea Africana-

Achaicum.

Messala.
Isauricus.Allobrox.
Caucius.
Callaicus.
Getulicus.Scipionum
familia.

ANNOTATIONES.

Fortuna Romano. Q. Cae. Metelli censoris filium scribit.

^f Auunculus fuit.] Plutar. in Lucullo. ^g Plerique filium.] Vt Ascon. Padianus, vbi nuper citauimus, & L. Florus epit. 3. in bello Balearico.

^h Nonnulli fratrem.] Qui fuerint illi, mihi non liquet: disputat tamen hac de re Rhodiginus lib. 17. cap. 22.

ⁱ Creticum verò.] Cauendum hic ab Alexandro, cum Plutar. de Fortuna Rom. Macedonici quatuor filios scripserit Q. qui fuit Balearicus, L. Diadematum, siue Vittatum, Marcum & Caium, qui deinde Caprarius dictus est. Aded vt Creticus eiusdem licet gentis fuerit: alterius tamen familiae videri debeat: de quo L. Florus epit. 2. in bello Balearico, & ex Liuio Epi. lib. 98. c. 99.

^k Dalmaticum.] Hic fuit L. Caecilius Metellus Q. filius vt scribit Plutar. qui Dalmatas obsedit vti est apud L. Florum ex Liu. epit. lib. 62. tandemque deuicit. de quo Ascon. Padianus in 3. in Verrè actio. & Plinius lib. 7. cap. 44. si vero est lectio quam Beroldus astruit, sed Hermol. Barbarus contendit legendum esse Diadematis. vti etiam Caecilius Rhodiginus lib. 17. cap. 22. autoritate Plutarchi in lib. de Fortuna Romanorum.

^l L. quoque Mummius.] Plin. lib. 35. cap. 4. & alter Plinius, si is est, de Viris illustrib. cap. 60. & Plutar. in vita Marij in prin. vide Iustinum lib. 34. Paulum Orosium lib. 5. cap. 3. Eutropium lib. 4. c. 6. & Val. Maximum lib. 7. c. 5.

^m Sed Corinthi.] L. Florus epit. Liu. lib. 52. in princ. Alter eiusdem nominis, nisi idem sit, lib. 2. in bello Achaico. Orosius lib. 5. c. 1.

ⁿ Messana.] Seneca in lib. de Breuitate vitae, Valerius, inquit, Coruinus primus Messanensem vicit, & primus, ex familia Valeriorum vrbs capta in se translato nomine Messana appellatus est, paulatimque vulgo permutante literas Messalla dictus est.

Et Macrobi. lib. 1. Satur. cap. 6. Hincque illud Ouidij lib. 1. Fastorum supra à nobis relatum.

^o Et Isaurici.] Strabo lib. 12. Velleius lib. 2. Florus epit. lib. 2. in bello Piratico Sextus Rufus. in historia Ro. vbi de Cilicia & Isauria, & P. Orosius lib. historiarum 5. cap. 23. Cicero epist. famil. lib. 13. epist. 44. & ad Atticum lib. 5. epist. 11. Sueto. in vita Caesaris cap. 13. & Plutar. in vita eiusdem. Hunc tamen non Seruilius, sed Cornelius appellat Appianus lib. 1. Idem autem lib. 2. bellorum Ciuil. memorat Pompeium Isauricum, quem scribit Caesarem sibi in Consulatu collegam assumptisse.

^p Fabius Allobrox.] Ascon. Padianus in 2. in Ver. act. & Seneca qui illum Allobrogum vocant lib. 4. de Beneficiis.

^q Et ex Caucis.] Suet. in Claudio c. 24. in fin. ^r Callecis.] Callaicus legendum est, & Brutus cognomento Callaicus ex Strabone lib. 3. P. Victore in 9. regione Vrbs. Plinio lib. 3. cap. 5. & Ouid. Fast. lib. 6.

Tum sibi Callaico Brutus cognomen ab hoste fecit, & Hispanam sanguine tinxit humum.

Quantquam scio hos à Bruto deuictos Callecis vocatos ab Eutropio lib. 4. c. 3. & Callecis à L. Floro epit. Liu. lib. 56. in princip. De Callecis quoque, Hispaniae populis, mentionem facit Iustinus lib. 44. s. Et ex Getulis.] Iuuenalis Satyr. 8. non longè à principio,

Agnosco procerem, saluae Getulice. --

Non paulò antè de Crasso locutus fuerat.

^t Callecis.] Hic quoque Callaici legendum: & id Strabonis est, vbi supra.

^v Q. Turmius.] Ego verò C. Turmium reposui, qui primus Romanorum Garamantas domuit, & cognomento abstinuit, vt L. Florus ait, apud quem iamdiu ita Volaterranus legit. Reperies autem post Turmium eosdè à Cornelio Balbo victos & triumphatos apud Plin. lib. 5. c. 5.

^x Scipionem praeterea Africana.] Liuus 3. Decad.

num, qui dux fatalis contra Hannibalem fuit, Africana superata, & Carthaginensibus bello victis, Africani cognomen tulisse, & alterum ex deuicto Antiocho & Asia subacta, Asiaticum cognominatum inuenimus. Sed hic Asiaticus frater ^a Africani fuit, quorum alter P. Scipio, nomine à se victae gentis Africanus: alter L. Scipio frater, Asiaticus dictus est, qui consul aduersus Antiochum primus Romanorum in Asiam signa intulit: cum eoque consule Africanus frater legatum se gerens, pariter profectus est: illiusque ductu & auspicio pleraque egregie gesta in hostes fuere. Victo deinde Antiocho, & pace Eumeni concessa, ob Asiam victam Asiatici cognomen reportauit. His enim duobus fratribus, Africano scilicet & Asiatico, pater fuit P. Scipio ex Corneliorum gente, cum quo primùm Hannibal Pœnus signa in Italia contulit: cuius fuit Cn. Scipio frater, summi ambo Imperatores, viri ornatissimi, qui paucorum dierum interuallo in Hispania caesi occubuere. Sed ex Publio hi duo quos dixi, Scipiones, Africanus scilicet & Asiaticus, filij extitere: ex Cn. autem ^b P. Cornelius Nasica ortus fuit, qui vnus vir optimus à senatu iudicatus, matrem Cybelem ex Pessinunte suscepit, ^c Tyberiumque Gracchum seditiones in vrbe molientem interemit. Fuit quoque & alius Scipio cognomento Aemylianus, prioris Africani nepos adoptiuus, qui ob Africam & Numantiam bello domitas, ^d minor Africanus & Numantinus appellatus est. Sed hic Aemylianus quem dico, minime ex Corneliorum gente propagatur, sed adoptiuus in nomen & familiam venit. Siquidem cum Scipio maior Africanus filium haberet naturam admodum tenui & imbelli, vnde & valedudinarius vocatus, quòd non ea vis animi foret, vigorque, nullòsque liberos sustulisset, ne decederet sine liberis, hunc Aemylianum Lucij Pauli filium, vt multi credunt, ex filia nepotem, in familiam nomenque adoptauit. ^e Fuerat enim Scipioni Africano vxor filia Pauli Aemylij, qui consul ad Cannas ne tantae cladi superesset, in conflictu belli caesus occubuit, ex qua vnicum filium tulit, filias verò duas, quarum altera Scipioni Nasicae, altera Tyberio Graccho nuptae fuere. Aemylio verò Paulo quatuor filij extitere: duo in adoptionem alterius familiae dati, Scipio videlicet & Fabius: duo in potestate retenti, quos ex altera coniuge sustulerat. Horum alter quinque diebus ante triumphum, quem speciosissimum de rege Perse & omni Macedonia habuit: alter tertia post triumphum die, adhuc impuberes mortem obiere immaturam. Hic ergo Aemylianus ex reliquis Pauli Aemylij filiis iunior fuit, gloria militari illustris: qui Africani nepos adoptiuus, auitae virtutis memor prouo-

Aphricanus.
Asiaticus.Aemylianus.
Aphricanus minor
& Numantinus.

ANNOTATIONES.

3. Decad. lib. 10. in fi. Cuius haec verba sunt de eo loquentis, Africanum cognomen militaris prius fauor, an popularis aura celebraverit, an sicuti Felicis Scyllae, Magnique Pompeij patrum memoria ceptum ab assentatione familiari sit, parum comperit habeo. Primus certe hic imperator nomine victae à se gentis est nobilitatus: exemplo deinde huius nequaquam victoria pares, insignes imaginum titulos, claraque cognomina familiae facere. Et Plut. in vita ipsius Scipionis. Martia. li. 1. epigrammatum, epigr. 2.

Creta dedit magnum, maius dedit Africa nomen Scipio, quod victor, quodq. Metellus habet.

Sed miror quod dixit Liuus vbi supra, Scipionem primùm nobilitatum fuisse nomine gentis à se victae, cum longis antè temporibus L. Sergius Fidenas ead. ratione cognominatus est, quòd Fidenates vicerat, vt & supra dictum. Inter Fidenas autem captas & Carthaginem à Scipione victam interceserunt anni plus minus CC.

^y Asiaticum.] Liuus 4. Decad. lib. 7. ad fi. &

Plutar. in Scip. Africano post princip. Plin. Secundus, si is est, de Viris illustrib. cap. 53. Valerius Maximus lib. 3. cap. 5. & Eutrop. de gestis Roman. lib. 4. cap. 1. vbi hunc dicit Asianum vocatum: nisi dicas ibi mendum, quamuis inter haec nihil intereât. ^z Frater Africani fuit.] Haec omnia suat Liu. 3. Decad. lib. 6. & 4. Decad. lib. 7. Et Plut. vbi supra. & vide Gellium lib. 7. c. 19.

^a P. Cor. Nasica.] Liu. 3. Dec. lib. 9. & Plin. lib. 7. c. 34. L. Florus epit. Liu. lib. 49. Plutar. vbi supra. ^b Tyberiumque Gracchum.] Plutar. in vita Gracchorum. Paul. Orosius lib. 5. cap. 7. L. Florus lib. epit. 3. & 58. dicitur auctor fuisse primatibus Gracchi occidendi.

^c Minor Africanus & Numantinus.] Eutropius lib. 4. cap. 3. Velleius lib. 2. & praeterea de agnominibus Numantini Plinius Secundus, si is est, de Viris illustrib. c. 58.

^d Fuerat enim.] Haec vsque ad clausulam, Horum postea, sunt Plutarchi in Paulo Aemylio. Liuus de L. Aemylij morte scribit lib. 2. Dec. 3.

catorem barbarum tribunus adhuc militum occidit. Cum patre aduersus Perfen acriter pugnans, egregia facinora gessit. In Aphricam deinde cum exercitu profectus tertium Punicum bellum confecit. Carthaginem & Numantiam funditus euertit. Parta deinde victoria, & rebus confectis, cognomentum Numantino & minori Aphricano inditum fuit. ^c Horum postea exempla sequuti Cæsares, ex prouinciis quas vi & armis subegere, illustria cognomenta ob immortalem gloriam tulerunt: sæpe populi decreto, nonnunquam acclamatione senatus. Siquidem ^t Seuerus imperator, & reliqui post eum Cæsares, ex Arabia, Adiabena, Parthia, Armenia & Germania, aliisque bello domitis gentibus nationibusque, quas suo ductu & auspicio conquiescere, Arabici, Adiabeni, Parthici, ^b Armenici & Germanici, ^h sicut Sarmatici, ^k Aphrici, diuersis titulis cognomenta cepere. ^l Fertur tamen Valeriano Cæsari, quod promptus ad arma & bellicosior esset, milites militari studio manu ad ferrum nomen indidisse: qui postea in imperio delatum Carpici cognomentum refutauit. ^m Alexander verò Seuerus Imperator, licet Imperatoris, patris patriæ, & magni cognomenta renuerit, asserens magis rebus gestis ea sibi nomina parare oportere: tamen ob deletos Azauenos, Azauenici cognomen sumere non dubitauit. ⁿ Traianus autem contra Parthos victor, Parthici appellationem non accepit. Cui cum multi deferrentur honores, reliquis posthabitis, sola ^o Optimi agnominatio-
ne gauisus fuit. ^p Commodus verò eò vecordia processit, vt pro Cōmodo, Hercules

Cæsares
ex prouin-
ciis à sese
subactis
cognomi-
nati.

Carpicus.

Armeni-
cus.
Optimus.
Commodi
vecordia.

ANNOTATIONES.

e Horum postea.] Id probat exemplis seq.
f Seuerus Imperator.] Spartianus in vita illius. Eutropius lib. 9. cap. 10. & Sex. Rufus in historia Roma. vbi de Septimio Seuero. Sed & idem Germanici nomē accepit ex Spartiano vbi supra. Sanè eiusdem Seueri principis arcus sub radicibus Capitolij sic inscriptus est, *Imp. Cæs. Septimio M. filio Seuero, Pertinaci Aug. PP. Parthico, Arabico & Adiabeno Pont. Max.*
g Armenici.] L. Antoninus Verus Imperator per Statium & Priscum Artaxata capta, quæ Armenia metropolis est, Armeniaci nomē adeptū ad successores transfudit, vt ex Capitolino obseruatum habeo, & in antiquis spectationibus in mole Adriani legitur Romæ IMP. CAES. L. AVR. ELIO VERO AVG. ARMENICO MEDICO PARTHICO PONT. MAX. &c.
h Germanici.] Vt Domitiano ex Frontino lib. 1. Stratagematōn. Et Martiali lib. 1. epigram. 2. qui ad ea, quæ supra diximus hæc addit Domitianum ipsum alloquens,
Nobilis domito tribuit Germania Rheno.
Et puer hoc dignus nomine Cæsar eras.
Et Traiano ex Plinio in Panegyrico ipsius & Iuuenale de eo loquente satyra 6.
Dacicus & scripto radiat Germanicus auro.
Quamquam sint, qui hunc locum de Domitiano intelligunt, & quidem perpetam, cum hunc ubique inlectetur: Traianum verò perpetuò laudet, præsertim satyra 10.
i Sarmatici.] Romæ sic in mole Adriani legitur mausculis literis compositum: *Imp. Cæs. D. M. Antonini Pij, Germanici, Sarmatici filio, diui Pij nepoti, diui Hadriani pronepoti, diui Traiani nepoti, diui Neruæ adnepoti L. Aelio Aurelio Commodo Aug. Sarmatico, Germanico, Maximo, Britannico &c.* Similiter Constantius militari consen-

su secundò Sarmaticus ex vocabulo subactorum appellatus est, ait Marcellinus lib. 17.

k Aphrici.] Perinde est ac si dicas Africani, quo cognomine decorati sunt duo illi Africani domita Africa. Et fortè hîc legendum est Afiricani, neque memini me legisse cognomen Africi cuiquam datum: sed rebus aliis datum scio, vt Africa procella Horatio lib. 3. Car. ode 19. Et Africa bella Sillio lib. 17. Est & Africus proprium nomen venti apud ipsum Horat. lib. 1. Car. ode 1. & 3. & Epod. ode 16. & Virgil. lib. 1. Aeneid. & Plinium lib. 2. cap. 47. & lib. 18. cap. 34.

l Fertur tamen Valeriano.] Hîc memoria lapsus est Alexander, neque enim hic Valerianus fuit, sed Aurelianus, vt in eius vita scripsit Flavius Vopiscus.

m Alexander verò Seuerus.] Hîc quantum ex Lampridio constat, quod nihil adhuc gessisset egregij, cognomen Magi recusauit: Seueri duntaxat accepit: collata ei tamen fuere simul, quæ antea nulli, Ius proconsulare, Tribunitia potestas, ius quintæ relationis, pater patriæ & Pont. Maximus. Sed quod hîc de Azamenis prodit, amplius quæro. n Traianus.] Dion Nicæus in vita illius, & Vlpianus in l. item veniunt. §. præter hæc. ff. de per. hæred. Sed & Alexander Seuerus Parthici quoque appellatione à Senatu donatus, vt in eius vita scribit Aelius Lampridius. Ipse autem Dion scribit eundem Traianum Dacicum cognominatum fuisse, deuidis Dacis. Quod & probatur illo Iuuenalis versu à nobis supra citato, & ex veteribus numis.
o Optimi agnominatio.] Plinius in Panegyrico, Iustine de causis S. P. Q. R. Optimi tibi cognomen adiecit: Paratum id quidem & in medio positum, nouum tamen, scias neminem adhuc meruisse.

p Commodus.] Lampridius in vita illius. & Athenæus

Iouis filius dici maluerit, quod sibi postea in inuidiam perniciemque cecidit. Apud Græcos non ab oppidis & prouinciis, sed à rebus gestis magnificè, ^q Soter & ^r Callinicos dicti: à forma & specie corporis, ^s Physcon & ^t Cyrippus: ab excellentia crurum, ^v Eucnemos: à virtute, ^x Euergetes & ^y Philadelphus: à fortunæ felicitate, ^z Eudamos: à multiplici victoria, ^a Nicanor: ab vibium expugnatione;

Externa.
Græci.
Ab habitu,
fortuna,
& rebus
gestis.

ANNOTATIONES.

Athenæus lib. 12. c. 8. & Herodotus lib. 1. Sed hîc lege, Hercules Iouis filius sine coniunctione ex ipso Herodiano.

q Soter.] Plut. in Coriolano, & in lib. de Fort. Alexandri 2. Est autem *Κολήρ*, quasi dicas salutaris, seruator, siue conseruator, quo & cognomine vocatus est Iupiter Euripidi in Hercule furente, Sophocli in Nauplio, Straboni lib. 9. Diodoro Siculo lib. 5. Arriano lib. 8. Gestorum Alexandri. & Hefychio, Laërtio in Aristotele. Ex quo etiam intelliges & Mineruam Soteram dictam ex ipso Hefychio. & Proserpinam Soteram, id est, sospitam Pausaniæ lib. 8. & aliis. Sed & ita cognominatus est Hercules Thasiis, qui & eius nomine publicam monetam inscribebant *Ἡρακλῆος Κολήρως θεοῦ*, qualem se vidisse testatur Reuclinus. Similiter dictus est Antiochus Macedonia rex, in Appiani Syrio, vbi & ita primum fuisse cognominatum dicit Seleucum Nicanoris filium.

r Callineos.] Callinicos legendum est ex Plut. in Mario, in princip. Quæ dictio significat victor egregius: cuiusmodi dictus est Hercules Archiloco, teste Pindaro, Olympiorum ode 9. in prin.

*Τὸ μὲν ἀρχιλόχῃ μὲλ
φωναῖν Ὀλυμπία,*

Καλλίνικῳ δὲ τριπλόος κεχλαδῶς &c.

Quo in loco interpretes afferunt versum integrum ipsius Archilochi in hymno in Herculem:

Χαίρετε καλλίνικε τανέλλο ἀναξήρακλει.

Sed & Seleuco, filio Antiochi Dei, & patri Antiochi iunioris cognomentum Callinicus fuit, vt tradit Polybius lib. 5. & Appianus in Syrio. Callinici autem cuiusdam sophistæ Syrii, siue Arabis, qui scripsit de cacozelia, de Rhetorica ad Cleopatram, de rebus gestis Alexandri, meminit Suidas.

s Physcon.] Hîc quoque corrigendum Physcon ex Plutarcho illo eodem loco. Est autem *Φύσκων* ventricosus, obesus, corpulentus apud Iosephum nomen filij Ptolemæi Epiphaniis Antiqui. lib. 12. c. 5. Nam *Φύσκω*, vnde *Φύσκων* deductum est, dicitur crassum illud vêtis intestinum in quod farina subacta & caro infercitur, suntque allantopoles, qui dicuntur *παρὰ τὴν ἀόλησιν τῶν κρεῶν* à carniū congestione. De quibus Aristophanes in equitibus. Hoc autem Physconis nomen datum est vni ex Ptolemæis regibus Aegypti. de quo Val. Maximus lib. 9. c. 1. & iterum c. 2. & Strabo lib. 18. non semel.

t Cyrippus.] Ita etiam legitur apud Plutarch. vbi supra. Sed putarim legendum Cirripum, cum Cælio Rhodigino lib. 24. cap. 5. ab equis & cirrho colore, id est, fuluo, giluo, rufo. Nam & hîc *κίρρος ὀν* dicitur Diofcoridi lib. 5. cap. 9. quem locum Ruellius vertit vinum vermiculatum, Hermolaus rubrum, Marcellus, Virgilius medium inter album & rubrum.

v Eucnemos.] Hæc ex Plinio lib. 34. cap. 8. vbi

Sillanion fecit. Strongylion Amazonem, quam ab excellentia crurum Eucnemon appellant, tanquam dicas bellè furatum, si ita licet loqui, cui scilicet, bellæ ac pulchræ sunt furæ, vulgo loquimur, *belles gremes*, ab eu notæ significationis dictione, & *νήμη*, fura, crus. Ex quo proverbium illud *Γόνη κνήμης ἔγγυον*, id est genu fura, siue crure propius, de quo Eras. Chil. 1. cent. 3. c. 90.

x Euergetes.] Et hoc quoque cognomen inter ea, quæ à virtute data sunt, ponit Plutarch. in Coriolano, & in lib. 2. de fortuna Alexandri, quo iustus fuit Ptolemæus alterius Philadelphii cognomento filius, & successor, in regno Aegypti. de quo Strabo lib. 17. non semel. Id autem significat beneficus, benefactor, benemeritus: qui fuit dictus per illusionem ab Alexandriis, pro Euegete, Cacergetes id est, maleficus apud Athenæum lib. 12. c. 27. vnde *εὐεγγεῖης ἡμῶν* apud Lucianum in Anacharsi. id est, beneficus in nos, siue de nobis benemeritus. quo sensu vsurpat Diod. Siculus lib. 17. c. 7. ante finem.

y Philadelphus.] Plutarch. vbi supra. & id agnomen tributum est Ptolemæo patri eius, quem nuper diximus fuisse Euergetem cognominatū apud Strabonem d. lib. 17. filioque Ptolemæi, qui verbo, Lagi, re verò filius fuit Philippi Macedonum regis. Dicitur autem ab scripta hoc loco sententia Pausanias lib. 1. cum Philadelphii nomen Ptolemæo ob amorem in mulieres vsque ad insaniam intemperanti datum innuit, quod Arfinoës Germanæ sororis amore victus, eam sibi matrimonio adiunxerit. Sunt tamen qui per contrariam significationem dicant inditum nomen Philadelphum Ptolemæo, quod Argæum fratrem minorem interfecerit, & Magæ vterino fratri bellum indixerit. Ego superior magis applaudo coniectura.

z Eudamos.] Sicut, inquit Plutarch. in eodem loco, Batius secundus, aut, vt alij legunt, Bassus vocatus est. Est autem *εὐδαίμων*, tanquam dicas fortunatus, felix, vnde & Platonis lib. de legibus *εὐδαίμονες τύχη*, fortunati successus. Ex quibus intelligis hîc legendum, Eudamon esse, vt etiam legitur apud Plutarch. in Coriolano. Nisi quis velit dicere eudamon vt eudamis dictus fuit, *εὐδαίμων* ille, qui cum Achelao in academia plurimum versatus præceptor fuit Philopocmenis Megalopolitæ ducis, vt in eius vita idem Plutarchus scribit.

a Nicanor.] *Νίκη* Græcis victoria est apud Plutarchum in Nicia, vbi hîc dicit plerosque putasse Niciæ cognomen illi datū fuisse. Sed & hîc Nicanor & Nicator cognomina tracta, quæ victorē siue victoriosum significant, quo cognomine Seleucus primus è Seleucorum familia vir maximus, insignitus fuit, vt aiunt Strabo lib. 14. Appianus in Syriacis, & Marcellinus lib. 23. Et ita quoque vocatus est gener Aristotelis apud Laërtium in vita illius. &

^b Polycrates : à fortitudine , ^c Acherſites , aut ^d Aquilæ vel ^e fulminis nomina fuere : quare Pyrrho ab Epirotis Aquilæ nomen inditū , à multiplici doctrina , ^f Polyhiſtor : ab optimo conſilio , ^g Ariſtobulos dicti . Quibuſdā regibus liuor & vitiū , nonnunquam ignauia & nequitia cognomentū dedit : quippe Antiocho regi Macedonia , quòd multa promitteret , parum efficeret , ^h Doſo : Ptolemæo , Lamyro ob vitæ turpitudinem nomen fuit . Antigonuſ quoque à rapacitate ^k Hierax , & à genuū magnitudine ^l Gonatus . Alij à verborum obſcuritate , ^m Scotini , & ab amentia ⁿ Coalemi , atque ob fictos mores ^o Laconiſtæ notam nominis tulere : ſicut ^p Xenarchuſ Rhodiū à bibacitate ,

ANNOTATIONES.

^a Alexandrinuſ quiſpiam grammaticuſ , qui tempore Adriani Imp. vixit apud Suidam .

^b Polycrates .] Scio id nomen plerique inditum fuiſſe , & inter cæteros Polycrati illi Samio de quo Cicero lib. 5. de Finibus . Strabo lib. 14. Et præſuli Epheliortū , qui vixit temporibus Seueri imperatoris . Sed cū id nomen nõ cõueniat vrbii expugnatore : ſed potius viro magnæ potetie , roboris , virtutum , dominationis . Nam *πολυκράτης* hæc ſignificat : verūm puto illum ſcripiſſe Poliorcetes , id eſt vrbium expugnator , ſiue deſtructor , cuiuſmodi cognominatuſ fuit Demetriuſ propter animi pertinaciam in expugnandis vrbibus , vt ſcribit Vitruuiuſ lib. 10. c. 22. Plu. in Demetrio , & Marcellinuſ lib. 23.

^c Acherſites .] Quid id ſit nondum comperi & fortè Alcetes dicere voluit : quo nomine vocatuſ fuit Pyrrhi proauuſ . Plutarch. in vita ipſiuſ Pyrrhi in princip. Id nomen autem dicitur ab *ἀλκή* quod ſignificat robur , virtutem , præſtantem animi fortitudinem . Et de Alceta Pauſanias in Atticis & Athenæuſ lib. 10. cap. 12. Et Xenophon rerum Græcarum lib. 5. & 6.

^d Aquilæ .] Nam , vt continuò poſt dicit , id nomen Pyrrho inditum eſt , quod ipſum tradit Aelianuſ lib. de Animalibus 7. cap. 45. & Plutarch. in vita illiuſ . Poſt hanc , inquit , pugnam Pyrrhuſ cum magna gloria & celebritate nominis ac lætitia in Epirum reuerſuſ , cūm *ἀετός* , id eſt , aquila , ſalutaretur , Per vos , inquit , *ἀετός* ſum , qui me veſtris armis , tanquam aliſ , in altum extuliſti . Tradit autem Plutarch. in Ariſtide , Reges quofdam & tyrannos ſe vrbium expugnatores , fulmina , victores , aquilas , accipitres appellari ingenti cum voluptate voluiſſe , quos tamen non nominat .

^e Fulminis .] Primūm neſciebā quiſ eo cognomine dictuſ fuiſſet : niſi ſiquiſ huc traheret quod ſcribit Cicero in oratio. pro Cornelio Balbo , imperij noſtri fulmina Cn. & P. Scipiones . De quibus etiā cit illud Virg. lib. 6. Aen. -- *Duo fulmina belli*

Scipiadas , cladem Lybie?
Illudque Silij Italici lib. 7.

-- *Aut ubi ſunt nunc fulmina gentis Scipiada?*
Verūm tandem memoriæ occurrit vnū ex Ptolemæis regibus Aegypti *κεραυνόν* , id eſt , fulmen fuiſſe cognominatuſ ex alacritate in rebus gerendis & audacia , vt ſcribit Pauſanias lib. 1. qui de Atticis eſt . Cuiuſ etiam meminit Appianuſ in Syrio : & alterum quoque ſcilicet , Damippum ita cognominatuſ , cuiuſ meminit Anaxippuſ in Cerauno Dramate ab ipſo Damippo denominato apud Athenęū in Dipnoſophiſtis lib. 10. cap. 1.

^f Polyhiſtor .] Ea dictio idē ſignificat quod multiciuſ à *πολύ* , multum & *ἵστωρίω* , ſcio , inquit . Eoque nomine vocati ſunt Appion & Alexander Mileſiuſ . ^g Ariſtobuloſ .] Multoſ eo nomine vocatoſ fuiſſe comperimus , ſcilicet vnū ex ſeptuaginta interpretibus miſiſ ad Ptolemæum , vt libros ſacroſ in linguam Græcam verterent , quiq̃ commentarioſ in legem Hebræorum edidit . Cuiuſ meminit Eufebiuſ . Alter etiam Iudæuſ , qui ſcripiſt reſ geſtaſ Alexandri , cuiuſ peregrinationiſ comes fuit , ſæpeq̃ citatur Ariano in rebus geſtiſ Alexandri , vt & obſeruauit Volaterranuſ . Aliuſ piſtor Syruſ Plinio memorante lib. 35. c. 11. Legimūſque apud Plutar. in vita Themiftocliſ , ipſum Themiftoclem templum Dianæ dedicaiſſe , quam Ariſtobulam , id eſt , optimè conſulentem appellauit . Et huiuſ quoque Deę Ariſtobulæ meminit Artemidoruſ Dalidianuſ lib. 2.

^h Doſo .] Ex Plutarcho in Coriolano , & in Paulo Aemylio : quibuſ tamen lociſ non Antiochum hunc fuiſſe , ſed Antigonum dicit ita fuiſſe appellatum , quòd multa promitteret , pauca impleret . *δόσω* enim futurum eſt verbi *διδωμι* , tanquam diceretur Antiochuſ , Dabo .

ⁱ Ptolemæo . Lamyro .] Plutarch. vbi ſuprà . & huiuſ quoque meminit Strabo lib. 17. Ob id autem ita dictuſ eſt , quòd mendax eſſet , garruluſ & loquax : Hæc enim Græcè *λαμυροί* ſignificat .

^k Hierax .] Aelianuſ de Animal. lib. 7. c. 45. *ἱέραξ* autem Græciſ dicitur accipiter , miluſ *ἀπὸ τῆς ἱεραίας ῥῶον* , ἢ *γυν φέρεται* proindeq̃ & de raptore dicit .

^l Gonatuſ .] *γόνας* enim genu ſignificat Xenophon lib. 1. Pædiæ Cyri . Ita autem cognominatuſ fuiſſe Antigonum Demetrii filium ſcribit Plutarch. in Paulo Aemylio .

^m Scotini .] *σκοτεινοί* , id eſt tenebricoſi , obſcuri : nam ſic vocatuſ eſt Heraclituſ Epheliuſ ob ſcriptorum obſcuritatem , vt tradit Ariſt. in lib. de mundo & Strabo lib. 14.

ⁿ Coalemi .] Qui ſtulta meditantur & cogitant , Coalemi vocantur *κοῖν* eſt cogitare , *ἠλέμια* verò fatua dicuntur : quale cognomen ob amentia fuiſſe inditum cuidam Cimoni Plu. ſcripiſit , teſte Rhodigino lib. 17. cap. 4.

^o Laconiſtæ .] Fuere potiuſ dicti Laconiſtæ , à breuiore ſermone , qui compendioſi & ſubinde obſcuriſ loquebantur . Sed nõ memini me legiſſe quofdam Laconiſtaſ fuiſſe nuncupatoſ . Cor. autem Tacituſ lib. 17. ſæpiuſ memorat Cornelium Laconem præſectum prætorij tempore Galbæ .

^p Xenarchuſ .] Athenæuſ lib. 10. c. 12. autoritatē Euphoriouſ poëtæ in Chiliadibus .

q Dioti

Metretes : & Athenienſiſ ^q Diotinuſ , Chone , hoc eſt , infundibulum , quòd illo appoſito affatim hauriret . ^r Demochareſ verò ob procacem linguam , Parrheſiaſtes : & ^s Demotheuſ , ob morum feritatem , Argeſ ſerpentiſ nomine appellati ſunt . Inter quos ^t Varo ſophiſtæ à forma naſi ciconiæ compariſ , Pelarguſ nomen factum . Nonnulliſ verò ob claritudinem , ^y Lychnidixere nomen , ſicut Artaxerxi , ^x Mnemoni , quòd memoria valeret . Pericleſ ſummuſ orator ob dicendi elegantiam & ſermoniſ magnitudinem , ^z Olympiuſ . Dion , ^z Chryſoſtomuſ . Phocion , ob frugalitatem , ^a Chreſtuſ ſeu bonuſ : ^b Cleomeneſ ^c & Ptolemæuſ , benefactor nuncupati . ^d Ariſtidiſ ob morum ſanctitatem , Iuſt. ^e Callimachuſ propter ſtuduſ miræ artiſ , Calotechnoſ , ſicut alter ob artiſ calumniã ^f Cacotechnoſ ſumpſere nomen . ^g Alcauſ tamen Pittacuſ Sarapodam , quòd latoſ haberet pedes , cognominauit . ^h Antiochuſ verò Syriæ rex , elatuſ ſupra modum hominiſ , cum vanum tituluſ vendicaret , cognomento Deuſ dici voluit : ſicut apud Romanos ⁱ Domitianuſ , ^k & Caiuſ princepſ , qui Optimum Maximum , & Latialeſ ſouem ſe dici iuſſit . Prodituſ tamen eſt ^l Maricuſ quidam è plebe Boiorum , cum Dei nomen ſibi arrogaiſſet , & non ſperendam manuſ perditiffimorum aſciuiſſet , quos ingentibuſ promiſſiſ corruperat , ita vt in Romanos ferret armã , poſtea capuſ & occiſuſ , falſi inditi nominis grauiſſimaſ pœnaſ dediffet . Sicut Seluſ ignotuſ homo , qui ſe Aetnæ filiū mentituſ erat , quū

ANNOTATIONES.

^q Diotinuſ , Chone .] Idem autor eodē loco autoritate Polemonuſ , qui & idem dicit de Alceta Macedone , autoritate Ariſti Salamini .

^r Demochareſ .] Seneca lib. 3. de Ira , ad Philippum Macedonem , Demochareſ Parrheſiaſtes ob nimiam & procacem linguam appellatuſ , inter alioſ Athenienſiuſ legatoſ venerat . Audita legatione Philippuſ , Dicite , inquit , mihi , facere quid poſſim , quòd ſit Athenienſibuſ gratum . Excepit Demochareſ , Te , inquit , ſuſpende . Ex quo intelligiſ hic non Parrhaſiaſdeſ , ſed Parrheſiaſteſ , *παρρηſιαſτεſ* , id eſt , qui procaciter , liberè , & audacter loquitur .

^s Demotheuſ .] Plut. in vita illiuſ .

^t Varo .] Scilicet , Pergæo (ſuere enim alij eo nomine) quem à forma naſi , Pelargum , id eſt , Sophiſtam vocabant : de quo eſt apud Philoſtratum .

^v Lychni .] Inditum hoc Cadmo , qui à Phœnicia in Græciam literarum lumen attulit , vt inde Lychnuſ Heliconiuſ dictuſ fuerit . Quòd obſeruauit ex Chreſtodoro Cal. Rhodiginuſ lib. 5. c. 18.

^x Mnemoni .] Plutarch. in vita ipſiuſ Artaxerxiſ in prin. & iterum in vita Marij . Eſt autem *μνήμων* , idem quòd memor .

^y Olympiuſ .] Plut. in vita ipſiuſ Pericleſ .

^z Chryſoſtomuſ .] Id eſt cui eſt oro aureum . Atque ita dictuſ Dion Pruſicuſ Sophiſta & philoſophuſ , vt tradit Sudaſ .

^a Chreſtuſ ſeu bonuſ .] Probuſ Aemyliuſ in vita ipſiuſ Phocioniſ . Pertinax autem Imperator *χρηστολογος* dictuſ eſt , vt ſcribit Aureliuſ Victoriſ in vita illiuſ , quòd blanduſ eſſet magiſ quàm beneficuſ . Lucianuſ in Philopatere .

^b Cleomeneſ .] Hic Lacedæmoniſ rex frugaliffimuſ Athenęo lib. 4. c. 4. fuit : ei que cognomentuſ fuit , Benefactor vt ſcribit Polybiuſ lib. 5.

^c Et Ptolemæuſ .] Et huic quoque eiufmodi cognomentuſ fuiſſe tradit Polybiuſ eo ipſo lib. 5.

ſed alio in loco . Eſt autem Græca dictio huiuſ cognomenti apud Polybiuſ vtroque in loco *εὐεργέτης* , euergeteſ , quam Perottuſ , interpret equidem doctiſſimuſ , etiam vtrobi que vterit Benefactor , quem ſecutuſ eſt Alexander noſter . Sed maluiffem Græcam ipſam dictionem exprimere , vt plerumque facimur in nominibuſ & cognominibuſ . De Ptolemæo Euergete ſæpe apud ſcriptoreſ & alibi in hoc opere ſcriptuſ eſt . At de Cleomene vix alibi reperiet .

^d Ariſtidiſ .] Probuſ Aemyliuſ & Plutarchuſ vterque in vita illiuſ .

^e Callimachuſ .] Pliniuſ lib. 34. cap. 8. Ex omnibuſ autem , ait , maximè cognomine inſigniuſ eſt Callimachuſ ſemper calumniator ſui , nec finem habent diligentia , ob id Cacizotechnoſ appellatuſ . quæ quidem dictio ita vocata eſt *ἀπὸ τῆς κακίας τὴν τέχνην* . Ex quo videt hic erratum eſſe in dictione Calotechnoſ .

^f Cacotechnoſ .] *κακότεχνος* , id eſt , malignuſ , maleficuſ , maleuoluſ . Nam & cacotechniam artiſ prauitatem nominant , vt etiam ſcribit Quintiſ lib. 2. cap. 20. Sed quiſ ita cognominatuſ ſit , nunc non memini .

^g Alcauſ .] Diog. Laërtiuſ in vita Pittaci ad fi.

^h Antiochuſ .] Appianuſ in Syrio vbi dicit hunc Antiochum ſecunduſ fuiſſe .

ⁱ Domitianuſ .] Suetiſ in vita illiuſ , cap. 13. Aureli. Victoriſ in vita quoque ipſiuſ . Eufebiuſ in Chronicis . Hinc que illud Martialiſ lib. 5. epig. 8.

Edictum domini deiq̃ noſtri .

Et lib. 8. epig. 2.

Terrarum domino coq̃ rerum .

^k Et Caiuſ princepſ .] Scilicet Caligula ex eod. Suetiſ in vita ipſiuſ c. 22. Et vide Philonem Iudæum in lib. de legatione ad Caium .

^l Maricuſ .] Huiuſ Galliarum aſſertoriſ hiſtoria tranſcripta eſt ex lib. 18. Taciti .

loca circa Aetnam cum perditissimis & facinorosis prædaretur, à Romanis captus, in ludo gladiatorio iētibus bestiarum occisus fuit. Cui haud abfimile est quod de^m Euno Syro proditur, qui quum nuce iuglande in os inclusa ignem euomeret, simulans se deæ Syriæ numine afflatum, apud seruos & infimam plebem diuinus habitus, primò duo hominum millia in Sicilia spe rapinarum asciuit, mox effractis carceribus ad sexaginta millia coegit, Manliumque & Lentulum prætores iusto prælio vicit & profligauit. Denique à Romanis coercitus, post multiplices clades suæ temeritatis meritis pœnas dedit.

ANNOTATIONES.

m Euno Syro.] L. Florus epit. 3. in bello Seruili. pnosophistarū lib. 6. c. 7. in fi. & de hoc quoque bello & nonnihil epitome Liuij lib. 56. & Athenæus Di- Paulus Orosius lib. 5. cap. 7. & Eutropius lib. 4. c. 3.

Quid sit triplex forum, de quo in Martiale fit mentio quæve fora olim Romæ fuerint, quæve apud externos præcipua. Cap. XII.

Domitium Calderinum virum disertum & studiosum, vidimus aliquando dum Romæ ageret. Interpretabatur tunc Martialis epigrammata, in quibus hos versus meminimus^a legisse:

*Causas, inquis, agam Cicerone disertius ipso,
Atque erit in triplici par mihi nemo foro.*

*Martialis
locus à Do
mitio de-
pranatus.*

*Forum Ro-
manum.*

Comitium.

Quos ille in scholis cum suis sectatoribus sic definiēbat, vt tria fora Romæ esse dice- ret, in quibus iudicia redderentur, ^b Latinum scilicet, ^c Romanum, & vetus: quod in commentariis à se editis referre non dubitauit. Sed cum legissemus fora multipli- cia Romæ, in quibus forentia negocia & iudicia acriterentur, Romanumque forum, Latinum quoque & vetus dici, tenuit nos admiratio, quòd vir ille ingenio alioqui exulto, strictim & inexploratè rem non prætereundam pertransierit. Nam & Ro- manum forum in ^d Comitio legimus inter Capitolium & Palatium, ^e vbi Rostra, ^f aedes Saturni, ^g Castoris & Pollucis templa fuere, quod Latinum forum dictum est. In quo Romani magistratus, finito honoris tempore, imperij insignia dimittere assueant: ad ^h quod populus frequens conueniebat, sic ut ad ⁱ Comitium senatores

ANNOTATIONES IN CAP. XII.

^a Legisse.] Scilicet lib. 5. epig. 85. Simileque est illud eiusdem Martialis lib. 8. epig. 44.

Foroq, triplici sparsus ante equos omneis.

Illudque Statij Syluarum lib. 4. syl. 9. ad Iulium Plotium,

*Nec saltem tua dicta continentem,
Quæ trino iuuenis foro tonabas.*

^b Latinum.] Nihil de Latino foro me legisse memini: nisi quòd Latinum vocat Ouidius lib. 4. Fastorum, quod idem lib. 3. Magnum appellauit. Item Statius Sylua 1. de equo Domitiani.

Stat Latium complexa forum.

Et scio Martialem a libi dixisse lib. 9. epig. 4.

Adhæta quid iatio Flauia templa foro?

^c Romanum.] Huius sæpe fit mentio apud au- thores vt Plinium lib. 4. cap. 5. & lib. 12. cap. 4. & lib. 19. cap. 1. & Virgilium lib. 8. Aeneid.

Romanoque foro.

Et Propert. lib. 4. eleg. 2.

Romanum satis est posse videre forum.

Et Martial. lib. 1. epig. 44.

Romanum proprius dicitur sine forum.

Et Suet. in Augusto c. 72. & vide infra.

^d In Comitio.] Forum quodpiam siue id, siue aliud in Comitio fuisse satis constat ex Plinio lib.

15. cap. 18.

^e Vbi Rostra.] Seruius in lib. 8. Aen. vbi supra. ^f Aedes Saturni.] Quod satis innuit Plinius d. lib. 15. cap. 18.

^g Castoris & Pollucis.] Dionysius Halicarn. lib. 6. Strabo lib. 5. Plin. lib. 34. c. 6. in princ.

^h Ad quod populus.] Quod hic de foro dicitur, verum quidem est: sed quod de Comitio, non item, vt arguunt verba Diony. Halicarnassari lib. 7. hoc sensu, Brutus comparata plebeorum manu non modica, descendit cum eis in forum: ante clarum lucem aede Vulcani occupata, qui locus destinatus erat concionibus, vocabaturque plebem in Comitium: mox referto foro, neque enim antea tanta turba conuenerat, progressus in medium illius &c.

ⁱ Ad Comitium Senatores.] Varro lib. 4. de ling. Lat. inquit, Comitium ab eo, quòd coibant eò comitiis curiatis & litium causa: ergo non ibi Senatores tantum, sed & populus veniebat, vt Festus ait lib. 3. si comitia haberentur, vel ad ius audiendum, quod ibi reddebatur, vt & Cælius Rhodiginus animaduertit lib. 20. cap. 17. Quare & intra ipsum Comitium forum fuit: de quo accipias locum Plinij lib. 15. c. 18. vbi ait, colitur Ficus arbor in foro ipso ac Comitio Romæ nata, sacra fulguribus ibi con-

ibi que^k Pauli basilica mille & quingentis talentis taxata, quæ mox Fuluiæ dicata fuit: licet^l aliam Opimiam in qua^m senaculum erat, quòd in ea seniores assidebant: & aliamⁿ Iuliam, cuius conitruendæ præfectus^o Virruuius fuit: & aliam^p Porciam, quam Cato Censorius magna mole construxit, basilicas fuisse legamus. Alterum verò^q Cæsaris forum dictum est, vbi Veneris templum ab eo extructum ferunt. Et^r Augusti forum, quod cum aede Martis vltoris Augustus sua impensa instruxit, or- nauitque. Vetus quoque forum^s boarium legimus, in quo aedes^t Herculis rotunda matris^v Matutæ, &^x pudicitiae patritiæ sacella. Ibi etiam bos^y ex ære Aeginetico fabrefactus. Quintum^z fuit olitorium, iuxta quod^a aedes Spei &^b Pietatis quam Mar- cus Acilius^c Glabrio duumuir dedicauit. Inibi &^d Iunonis Matutæ &^e Fauni templa

*Basilica
Opimia,
Iulia Per-
cia.
Forū Ca-
saris.
Forum
Augusti.
Forum ve-
rum.
Forū bo-
arium.
Forum oli-
torium.*

ANNOTATIONES.

ibi conditis. Mirabitur autem ingeniosus quod de Marcello Octauia Augusti sorore genito prodit Plinius lib. 19. cap. 1. à quo in adilitate sua forum velis vmbiatum aiunt, vt salubrius litigantes consisterent, cum antea multò, vel ab illo anno quo primùm Annibal in Italiam venisset, Comitium te- ctum fuisse, ex veteri memoria referat Liu. Dec. 3. lib. 7. Quòd forte referenda sunt quæ de tecto aeneo fori Romani quidam scripserunt.

^k Pauli basilica.] Cicero in episto. ad Atticum lib. 4. & Philip. 6. Plin. lib. 36. cap. 15. Corn. Tacitus lib. 3. Plutarch. in Cæsare. Acron & Porphyrius ad Horat.

^l Licet aliam Opimiam.] Sic ibi reposui, licet antea Opima legeretur: Fuit autem mihi autor Varro, qui supra Græcostasim Senaculum, & ædis Concordiæ basilicam opimiam fuisse scribit lib. 4. de ling. Latina.

^m Senaculum.] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. & Festus Pompeius lib. 17. Senaculi meminerunt. Sic enim vbiunque est eius mentio, necesse legen- dum putem: est enim à Senatus loco diminutiuum. Sum autem in hoc ab Alexandro discrepans, quòd ipse putet Senaculum (sic vocat) fuisse in basilica Opima, cum tamen apertissimè Varro diuersum quid abuisse dicat: licet ambo supra Græcostasim essent: dictum Senaculum vbi Senatus aut vbi de- niores consisterent *γερουσία* apud Græcos. Neque verò solum eo in loco Senaculum fuit, sed alia tria recentet P. Victor in regionibus vrbis Romæ.

ⁿ Iuliam.] Huius meminit Sueton. in Caligula c. 37. Plin. epist. li. 5. epi. vlt. in princ. Quin. lib. 12. c. 5. o Vitruuius.] Lib. 5. cap. 1.

^p Porciam.] Plinius Secundus, si is est, de Viris Illustrib. cap. 47. Plutarch. in Cat. Censorio. & ante eum Liuius 4. Decad. lib. 9. vbi ita scribitur, Cato atri duo Meuium & Titium in Latomiis, & qua- tuor tabernas in publicum emit, basilicamque ibi fecit, quæ Porcia appellata est. Et in hac Tribun. Pleb. ius dicere solebant, vt scribit Plutar. in Cato- ne Vticensi. Fuit & alia basilica (vt id addas) Sem- pronia apud Liuium 5. Decad. lib. 4. Alia Aemylia apud Plinium lib. 35. cap. 12. & alia apud eundem Liu. 4. Decad. lib. 10. post argentarias nouas.

^q Cæsaris.] De hoc foro Cæsaris Vitruuius li. 3. cap. 3. & Ouid. in 3. de Tristib. eleg. 1.

Hæc sunt fora Cæsaris, inquit,

Hæc est à sacris quæ via nomen habet.

Et Stat. lib. 1. syl. *Cæsari stat sede fori.*

Et de hoc intelligit Appianus lib. 2. bellorum Ci- uilium, cum scribit de ipso Cæsare loquens, Erexit Veneri genitrici templum, vt prius ad Pharsalum vuerat, bellum inuitus. Atrium quoque templo circumduxit, quod Romanorum forum esse voluit: non rerum quidem venalium, sed eorum qui ad iura conuenirent. Fuit autem id forum haud pro- cul à Comitio post aedem nunc Diuorum Cosmæ & Damiani, vt inter omnes conuenit.

^r Augusti forum.] Sueton. in vita illius cap. 29. Tacitus lib. 4. Plinius lib. 36. cap. 15. Dion in vita Traiani. Et de hoc quoque Plin. lib. 6. c. 39. & lib. 35. c. 4. Corn. Tacitus lib. 4. Sueton. in Augusto, c. 55. Ouid. lib. 4. de Ponto eleg. 5. & 5. Fastorum,

Templaq, in Augusto inspicienda foro.

& Plutarchus in Coriolano.

^s Boarium.] In quo boues vendebantur. Varro lib. 4. ling. Latin. & Festus Pompeius lib. 2. Huius etiam meminit Liuius 3. Decad. lib. 9. & Plin. li. 28. cap. 2. non multò post princip. & alij multi, quos postea citabimus. Hincque arua boaria dicta, in quibus scilicet, forum ipsum boarium situm erat. Propert. lib. 4. eleg. 10. de Hercule,

Aruaq, mugitu sancite Boaria longo,

Nobile erit roma pascua nostræ: for. m.

^t Herculis rotunda.] Licet Blondus inibi aedem Vestæ figura circulari ædificatam fuisse contendat Pomponius Lætus Matutæ, Albertinus Diana, qui- dam Auroræ: Volaterranus tamen lib. 6. Herculis existimauit fuisse templum, & Ouid. lib. 1. Fastor.

Constituitq, sibi, quæ Maxima dicitur, aram

Hic vbi pars vrbis de bone nomen habet, &c.

Plin. lib. 10. c. 18. lib. 34. c. 7. & lib. 35. c. 4. Liu. 4. Decad. lib. 10. Cor. Tacit. lib. 12. Sostidus c. 2.

^v Matris Matutæ.] Liuius 4. Decad. lib. 3.

^x Pudicitiae patritiæ.] Liuius 1. Decad. lib. 10. & 4. Dec. lib. 3.

^y Ex ære Aeginetico.] Plin. lib. 32. c. 2. ad fi. Cor. Tacitus lib. 12.

^z Olitorium.] Varro lib. 4. ling. Lat. vbi id dicit fuisse antiquum macellum, vbi erat olerum copia.

^a Aedes Spei.] Liuius 3. Dec. lib. 1. ad fi.

^b Pietatis.] Idem Liuius 4. Decad. lib. 10. & P. Vi- ctor in ii. regione vrbis Romæ.

^c Glabrio.] Liuius vbi supra.

^d Iunonis Matutæ.] Liuius 4. Dec. lib. 4. Aedes eo anno aliquot dedicatae sunt, vna Iunonis Matutæ in foro olitorio. P. Victor in ii. regione vrbis.

^e Et Fauni.] Non memini legisse me Fauni

Columna
lactaria
Forum Cu-
pedinis.
Piscarium
Pistorium.
Vlpium.
Palladium.

Forum ve-
nus.

fuere: vbi lactariam colūnam fuisse Pompeius memorat, in qua infantes lacte alendos deponebant. Forum quoque Cupedinis macellum appellari, quod Cupedinarium dicunt, cuius generis in Thessalia & omni Græcia frequentia fuere. Præter quæ Piscarium & forum Neruæ, cui Transitorio nomen erat, pistorium in Auentino, & Vlpium, & Palladium. Sed Piscarium iunctum Boario dicunt fuisse secundum Tyberim, iuxta Iani templum ad Ianiculum, quod quidam Iunonium vocant: sicut & fora publica iuxta Veneris phanum alia, vt Traiani, vbi columna integra mirabili structura hodie superest, iuxtaque forum Neruæ, & forum suarium, à sequutis principibus præcipuis operibus ornata. De foro autem veteri, quod in eo

ANNO TATIONES.

templum hoc in foro fuisse, sed in insula Tyberis apud Ouidium lib. 2. Fastorum,

Idibus agrestis fumant altaria Fauni

Hic vbi discretas insula rumpit aquas.

Et Vitruuius lib. 3. c. 1. dicam infra lib. 4. c. 12.

f Pompeius.] Scilicet Festus lib. 10. Lactaria, inquit, columna in foro olitorio dicta, quod ibi infantes lacte alendos deferebant.

g Cupedinis.] Festus Pompeius lib. 3. Cupes & Cupedia antiqui lautiores cibos nominabant. inde & macellum & forum cupedinis appellabant. Cupedia autem à cupiditate dicta, vel, sicut Varro vult, quod ibi fuerit Cupedinis equitis domus, qui fuerat ob latrocinium damnatus. Ipse autem Varro lib. 4. de lingua Latina illud tantum scribit, id forum ita appellatum à cupiditate. Donatus autem in Eunuchum Terentij, Scribit, inquit Varro, in libris rerum humanarum hoc modo, Numerius Equitius, Cupes & Macellus Romanus singulari latrocinio multa loca habuerunt infecta. His in exilium actis, publicata sunt bona, & ædes, vbi habitabant, dirutæ: eque ea pecunia scalæ deum Penarium ædificatæ sunt, & locus, in quo vendebantur ea, quæ vescendi causa in urbem erant allata, ædificatus: Itaque ab altero Macellum, ab altero forum Cupedinis appellatum est.

h Cupedinarium.] Ita eū appellat Symmachus cœmpta ex foro Cupedinario. Et hinc quoque Cupedinarius rerum esculentarum venditor apud Terentium in Eunuchis,

Ad macellum vbi venimus

Conueniunt leti, mi obuiam Cupedinarij omnes.

Vbi Donatus ita interpretatur.

i In Thessalia.] Id constat ex Apuleio lib. 1. Metamorph. non longè à qui de ipsa Thessalia loquens, Pergens, inquit, ipse ad balneas, vt prius nobis aliquid cibatu prospicerem, forum cupedinis peto.

k Piscarium.] Plautus in Curculione act. 4. scæ. 1. Apud forum piscarium. & ex eo Varro in d. lib. 4. de ling. Lat. & P. Victor, qui id ponit in 8. regione. Piscatoria autem appellat Liuius 3. Decad. lib. 6. & 4. Decad. lib. 10. Sunt qui Piscariam in fœminino genere vocant, in idque citatur illud Varronis, Nullus in piscaria piscis est. illudque Vlpiani in l. inter publica. §. publica. ff. de verb. sig. Publica vectigalia intelligere debemus ex quibus vectigal fiscus capit: quale est vectigal portus, vel venalium rerum, item salinarū & metallorū & piscariarum. Sed hinc puto piscarias accipi pro loco in quo viui pisces asserua-

bantur. Nam in loco postremo primum nuncupat res venales: deinde salinas & piscarias. Hæ autem & Piscinæ quoque vocantur Varroni lib. 3. de Rust. cap. 3. Piscinas dico eas quæ in aqua dulci aut falsa inclusos habent pisces ad villam, & ceteris. Nec tamen omiserim in foro illo Cupedinis, de quo locuti sumus, pisces quoque venundari solitos, quod constat ex Apuleio lib. 1. Meta. vbi loquens de eo foro vt supra diximus, subdit, Inque eo piscatum oppiparem expositum video.

l Et forum Neruæ.] Sueton. in Domitiano c. 5. Et forum, inquit, quod nunc Neruæ vocatur.

m Transitorio.] Aelius Lampr. in vita Alexandri Seueri. Eusebius in Chronicis dicit id factum fuisse Domitiano imperante, quo ad tria transitus pateret, n Pistorium.] P. Victor in 13. regione.

o Vlpium.] Iul. Capitolinus in Antonino Philosopho. Et id quidem esse puto quod & Traiani dicitur, de quo statim postea. Nam is Vlpus Traianus dictus est.

p Palladium.] Fuit Palladium forum in quo de percussoribus cognoscebatur &c. apud Rhodiginū lib. 28. cap. 9.

q Iuxta Iani templum.] Varro, Secundum Tyberium, inquit, ad Ianum, forum Piscarium vocat. r Iunonium.] Qui sint qui ita vocent in præcepto non est, nisi quis legendum Iunonium apud Varonem lib. 4. linguæ Latinæ asserat eo loco, Secundum Tyberim ad Iunium forum Piscarium vocant. Magis tamen est vt fori nomen ad piscarium, non ad Iunonium referri debeat, vt intelligas ad Iunonium, id est ad templum Iani Iunonij, & sic Iunonium dictum testis est Macrobius lib. 1. c. 15. quod huic deo Iano mensium omnium ingressus est dicatus, vt omnes calendæ Iunoni.

s Traiani.] De hoc Spartianus in Adriano. Capitolinus in vita Antonini Philosophi nō semel, & Lampridius in Alexandro Seuero, & P. Victor in 8. regione. vbi dicit hanc columnam fuisse altam pedes 128. habuisseque intus gradus 185. fenestellas 45. Adhucque integræ cernitur, quæ res gestas eius principis insculptas exprimit.

t Suarium.] In quo scilicet sues, siue suilla, aut, vt alij vocant, suinæ carnes vendebantur, de quo Varro lib. 4. de lingua Latina, & Vlpianus noster in l. 1. §. cura. de off. præfect. vr.

v De foro autem veteri.] Herodianus in Antonino, Vetus forum usurpauit pro Romano & ita quoque Philander obseruauit ad Vitruuium lib. 5. cap. 1.

x Cato

causæ actitarentur, quantum commemorari, nec reperitur quicquam nec traditur, nisi vnum idemque Romanum, vetus & Latinum forum dicant fuisse. Sed quod nos sentimus, quodque probabilius putamus de triplici foro, profectò sic est: primum forum Romanum iuxta comitium fuisse, in quo de iure controuerso responderi solebat: ipsumque Cato Censorius ne populus litibus assuesceret, acutis lapidibus sternendum putauit: quem postea Marcellus Octauia Augusti sorore genitus, quo salubrius disceptantes operam forensi labori darent, velis inumbravit. Constatque Iulium Cæsarem, cum ius quotidie seuerissimè diceret, alterum de manubiis vnà cum æde Veneris genitricis magnifica impensa & profusis sumptibus construxisse, cuius aream supra sestertium millies, & immenso constituisse auctores tradunt: ipsumque suo nomine imposito, Cæsaris appellasse, in quo iudicia etiam reddebantur. Tertium diuus Augustus inter publica opera præcipuè forum cum æde Martis construxisse fertur, cum porticu duplici, vbi Apollo eboreus videbatur: forique extruendi causam fuisse, hominum iudiciorumque multitudinem, quæ videbatur (vt Tranquilli verbis vtatur) non sufficientibus duobus foris, tertio indigere, quod Augusti nuncupatur. Ex quibus sine controuersia liquet triplex de quo quærimus forum, de Romano, deque Cæsaris & Augusti foro, in quibus lites actitari, & iudicia reddi consueverant, non de aliis intelligi oportere. Succurrit tamen in hac re notare, Spartæ forum Clarium vocari: apud Iones, Panonium, Argis gymnasium, quod Cylaraium dixerunt: Athenis aliud quod Prolemæum, & apud Samios & Ale-

Quid por-
triplex fo-
rum apud
Martiale
intelligen-
dum.

Fora apud
extraneos.

ANNO TATIONES.

x Cato Censorius.] Hæc vsque ad clausulam, Constatque sunt Plinij lib. 19. cap. 1. paulò ante fi. Sed hinc illud annotandum est quod Alexander acutis lapidibus hinc dicit quod Plinius muricibus dixerat. Nam & muricem dicebant saxi acumen. Virg. lib. 5. Aen.

Concussa cautes, & acuto murice remi

Obnixi crepùere, illesaq; prora pependit.

Vbi id annotat Seruius. Et illius quoque loci auctoritate Nonius Marcellus, Murices, inquit, vultus etiam saxorum asperitates dici voluit. Quamquam & murices quoque significat tribulos, siue, vt Græci loquuntur, ἄσπελος, machinulas ferreas dolosas vnum aut plures aculeos protendentes (vulgo *chausse-trapes* vocamus) Vall. lib. 3. cap. 7. vbi loquitur de Scipione Aemiliano. Suadentibus, inquit, quibusdam vt circa mœnia vrbs, quam obsideret, ferreos murices spargeret. Et Q. Curtius lib. 4. Bion quidam transfuga nunciat regi murices ferreos in terram defodisse Darium. Hincque muricata cacumina Plinio lib. 10. cap. 13. Vtrique folia pauca spinosa, muricatis cacuminibus. Et in hac significatio- ne puto apud Plinium in illa Catonis sententia intelligi, licet altera quoque non inepta sit. Censebat enim ipse Cato hæc fora litigiosa (ita enim ea vocat Ouid. lib. 4. Fastorum) muricibus esse sternenda, vt litigantes ea non tam frequenter adirent.

y Seuerissimè diceret.] Suet. in vita ipsius Cæsaris c. 43. in princ.

z Alterum de manubiis.] Suet. ibid. ca. 16.

a Cuius aream.] Scilicet, Ioni, vt patet ex Suetonio vbi nuper citauimus.

b Cæsaris.] De foro Cæsaris Plinius lib. 16. c. 44.

c Tertium diuus Augustus.] De hoc Ouid. lib. 4. de Ponto. eleg. 5. Plin. lib. 16. cap. 39. & lib. 35. cap. 4. & lib. 36. cap. 15. Cornelius Tacitus lib. 4.

Sueton. in Augusto, cap. 55. Dion in Traiano, Spartianus in Adriano, Casiodorus in Cost. Romanis & vide Plutar. in Coriolano.

d Cum æde Martis.] Sueton. in Augusto c. 29. Ouid. lib. 5. Fasto. de Marte, inquit,

Vltor ad ipse suos caelo descendit honores,

Templaq; in Augusto conspicienda foro.

Et infra,

Spectat & Augusto prætextum nomine templum:

Et visum lecto Cæsare manus opus.

Pouerat hoc iuuenis tunc, cum pia sustulit arma:

At tantis princeps inspicendus erat.

e Apollo eboreus.] Plin. lib. 7. c. 53.

f Tranquilli.] In Augusto cap. 29. Fuere quoque vt id addas, Romæ alia fora, vt forum Metodæum apud Dionem in Traiano. Forum Græcum Plutarcho in libro, cui titulus est Ἡρώων Φρονιμώτερον χειροῖα ἢ θαλάσσα. Et forum Sallustij P. Victori in 6. regione vrbs. & Archimorium, Ceditianum, Argentarium, Iugarium, Suburanum, & Equilinum, vt alij quoque obseruauerunt. Item forum Clodij Plinio lib. 3. cap. 15. vbi & alia memorat: sed illa erant oppida.

g Clarium.] Apud Plutarchum in Agide.

h Panium.] Panonium legendum ex Herodoto lib. 1. vbi dicit Ioues, audito quopiam Cyri responso, in Panonio se congregasse. De Pania autem Pallade videbis seq. versu.

i Cylaraium.] Liuius 4. Decad. lib. 4. vbi id Cylarabim vt etiam Plutarchus in Pyrrho non multò ante fi. & Pausanias in Corinthiacis in duobus locis, vbi & id vocat Cylarabim, dicitque ita nominatum à Sreneli filio, in eoque Palladam esse, quæ Pania cognominatur.

k Prolemæum.] Hic, ni fallor, lapsus est Alexander: neque enim forum vllum Athenis ita di-

xandrinus duo fora, Larua nuncupari, Athenis quoque Diphilum & Ceramicum, atque Heliaum, quod erat omnium maximum, & Delphinium, & Palladium pro foris fuisse, aliaque ignobiliora, ut Parabiston maius, quasi absconditum, & Trigonum. Fuit quoque Parabiston maius, in quo undecim confidebant iudices: & aliud forum, ubi Ola ara quam praecipue Athenienses colunt, & Batrachium, & aliud Puniceum, a coloribus: & in Thessalia liberum, atque in Pyrao Hippodromia, & Capuae Albanum. Celebratur inter caetera Argium forum sepulchro Donabi qui insigni prudentia & astu praecedentes reges anteisse fertur: in quo lupus aereus cum tauro pugnans, fatum Pyrrho regi praedixere: & Magnetum sepulchro Themistoclis: sicut forum Antiochia, Germanici funere insigne fuit: & Megarensum, sepulchro Corcebi: in quo mirum proditur, ut oleaster longo aeuo suspensa diu arma intra corticem admiserit: mox incisa, ocreas & galeas peperit. Et Celenarum, ubi Marsya pellis detracta a b Apolline, appensa videbatur. Mirumque prodi de Aricia foro ingenti chasmate in profundum hausto, magno & exitiali portento calamitatis futurae. Tradunt Thaletem in loco Milesij agri vili & contempto sepeliri voluisse, praediinantem animo, in illo Milesiorum forum

Eleas ara.

Donabi sepulchrum.
Themistoclis sepulchrum.
Antiochia sepulchrum.
Corcebi sepulchrum.
Oleaster peperit.
Thaletis sepulchrum.

ANNOTATIONES.

atum est, sed Gymnasium, quod ab foro non longe ab erat, ut scribit Pausanias lib. 1.
 l Athenis quoque.] De his omnibus Athenarum foris Pollux lib. 8. cap. 38. cap. 7. *περι τῶν ἀθηνῶν ἀναμνηστικῶν*. praeter hos, quos statim sigillatim citabimus. Sed & ultra ea, quae Alexander hic recenset, alia plura ponit ipse Pollux, scilicet forum in Prytaneeo, forum Putei, forum in Lyco, forum Merichii, forum Ardetum.
 m Ceramicum.] De hoc quoque praeter Pollucem mentionem fecit Plutarchus in Cimone.
 n Helieum.] Heliaum, siue Heliaa scribendum ex Pausania, qui id dicit lib. 1. Et de hoc item Lucianus in Amoribus.
 o Delphinium.] Et de hoc Aelianus de Varia Historia lib. 5. Hoc autem ab Aegeo constitutum fuisse, ibique primum Theseum iudicatum tradit Pollux ubi supra. Pausanias d. lib. 1. tradit iudicium ibi de his exerceri solitum, qui iustam se caedis causam habuisse contendebant, atque inibi Theseum absolutum fuisse, cum Pallantem qui seditionem mouerat, & eius filios occidisset.
 p Palladium.] Aelianus quoque ubi supra. In eo autem iudicabantur caedes, quae ab inuitis, aut ignorantibus, siue fortuito commissae erant, ut scribit Pollux ubi supra. Pausanias autem d. lib. 1. Danophontem primum ibi causam dixisse.
 q Aliaque ignobiliora, ut Parabiston.] Pausanias lib. 1. ait, Ab obscuro vrbis loco in quo situm erat, sic nuncupatum, in quo leuissimae prorsus causae cognoscantur.
 r Et trigonum.] Pausanias ibi, a forma dictum refert.
 s Ola ara.] Quae sit haec Ola non satis mihi constat: reperio tamen apud Pausaniam in Atticis, in foro Athenis fuisse Misericordiae aram, cuius Numini, quod magna habeat in tota hominum vita & casuum varietate maxima momenta, soli ex omnibus Graecis singularem quandam honorem habent Athenienses. Quamobrem legendum censuerim

hoc loco, Eleas, pro Misericordia. Neque enim Olea ponendum est: quia in arce, non in foro Olea Athenienses coluerunt.
 t Batrachium.] Pausanias d. lib. 1.
 v Puniceum.] Pausanias ibi.
 x In Thessalia.] Sed & apud Persas erat forum, quod Liberum dicebatur, ut postea dicitur.
 y Hippodromia.] *ἵπποδρομία*, idem ac cursus equorum, ludi circenses, locus ubi equis concurrunt. Nam & *ἵπποδρομῶν* circus est, & certamen erat Athenis in honorem Thesei, de quo vide Plutarchum in Theseo. Cuiusmodi etiam erat apud Cyrrham, in quo Pithiorum equestre certamen celebrabatur, apud Pausaniam lib. 10.
 z Capuae Albanum.] Ex Cicerone in 2. Oratione de lege Agraria, & Valerio Maximo lib. 9. cap. 1. ubi de Hannibale.
 a Argium forum.] Haec usque ad clausulam, & Magnetum. sunt Plutar. in vita Pyrrhi.
 b Themistoclis.] Probus Aemilius in vita illius & Diodorus Siculus lib. 2 & Plutarchus eod.
 c Germanici.] Cor. Tacitus lib. 2.
 d Et Megarensum.] Plinius lib. 16. cap. 39. in fi. ubi tamen nihil dicit de Corcebo, sed Pausanias lib. 1. scribit apud Megarenses fuisse Corabi sepulchrum.
 e Et Celenarum, ubi Marsya.] De hoc inter nos non conuenit. Ouidius enim in Fabulis & Strabo in Phrygia. Plinius lib. 5. cap. 29. & Xenophon de Cyri minoris expedit. li. 1. aiunt vna voce, Apollinem a se in tibiariam certamine victo, Marsya eum detraxisse, eamque in antro, ubi Marsya fluminis fontes sunt, ex nympharum lachrymis suspensisse, atque ex ea re flumini nomen inditum. Quod verum est: non autem in foro Celenarum Marsya pellis appensa, ut Alexander posuit.
 f Ariciae foro.] Liuius Decad. 3. lib. 10.
 g Thaletem.] Plutar. in vita Solonis.
 h Apud Persas.] Xenophon lib. 1. Pediae Cyri, non multo post princ.

i Capuae

celebre quandoque futurum. Apud Persas vero fora duplicia fuere: vnum, quod liberum vocant in quo honorati & praecipuae nobilitatis viri principem locum tenebant, ubi regia erat: alterum, in quo mercenarii & negotiatores, aliaque humilis turba diuertebant. Capuae quoque fora distincta fuere, alia plebeiorum, quum plebs a patribus dissentiret: alia nobilium. In quibus enim nobiles erant, ne essent in contubernio sordidissimorum, ad illa infimo ordini accedere non licebat.

Fora duplicia apud Persas.

Fora Capuae.

ANNOTATIONES.

i Capuae quoque fora.] Haec usque ad finem sunt Valerij Maximi lib. 9. cap. 5. in fine. Fuitque, ut id addas, Capuae aliud forum Septasia nuncupatum apud eundem eod. lib. cap. 1. ubi de Annibale. & Ciceronem in 2. Oratione de lege Agraria. Fuit

re & apud Thuriis multa fora, quae Diod. Siculus lib. 12. nominat Heira, Thuria, Thuriinam. Adde praeterea Syraculis forum Acradinae, apud Pinium 3. Decad. lib. 4. Fuere & alia plura, de quibus videndus Rhodiginus lib. 18. c. 37. & lib. 28. c. 9.

Qua multa militares maiores, & quae minores militibus, ob quae delicta inferri solebant. Cap. XIII.

Multa militares nonnullae maiores, quae capitis supplicio luebantur, pleraque minores, prout grauius aut leuiter delictum esset, facinorosis & delinquentibus militibus, necessario ad rem militarem exemplo a ducibus inferri solita sunt: quibus sanciuerunt militaris imperij disciplinam, ut ignauus & contumax miles, prout segnis, negligensque, aut affinis culpa fuisset, ita acris & seueri iudicio, vel leuiori poena notaretur. Nam desertores, seditiosos & fugitiuos, aut si loco, statione vel praesidio cessissent, tergaue dedissent, aut haec castris effugissent, tanquam pessimo facinore adstrictos, capitali poena plectere solebant. Nonnunquam ubi multitudo obnoxia foret autores turbarum ad palum deligare, aut securi percutere: reliquae vero multitudinis decimum quaeque sorte du-

Capitalia crimina mitium. Punio ubi multitudo peccasset.

ANNOTATIONES IN CAP. XIII.

Multa militares.] De his multa videbis in tit. ff. de re milit.
 b Desertores.] De poena desertorum l. non omnes in princ. & multis §. seq. d. tit.
 c Seditiosos.] Modestinus in l. 3. §. qui seditionem. d. tit. Qui, inquit, seditionem atrocem militum concitauit, capite punitur. Si intra vociferationem, aut leuem querelam seditio mota est, tunc gradu militiae deiicitur.
 d Fugitiuos.] Non est hoc verbum militare, sed potius seruilium literarum, ut Senecae verbis utar. Per hoc fortasse, desertoribus iam expressis, alios vult hic dicere. Tamen fugitiuorum nomine intellexit Alexander per fugas, transfugas & similes, quibus delictum capitale est. d. l. 3. §. is, qui ad hostem. Quod si de militibus, qui fugam in acie fecerint, autor loquitur est, non est verum fuga capitale eos admittere: prior enim duntaxat, qui caeteris spectantibus fugam fecit, propter exemplum capite punitur, alij non item, quod aequius est, ut pluribus ostendit ad Menandrum. l. omne delictum §. qui acie. ff. de re milit. Licet M. Furius Camillus in eos, qui a Veis, pauore fugerant, more militari animaduertit, teste Liuiio Decad. 1. lib. 5. Remissior vero disciplina cum tempore facta, solum fugae principem, quique primus terga dedisset, puniendum exegit.
 e Loco.] Sueton. in Augusto cap. 24. & Polybius lib. 6.
 f Statione.] Sueton. ibid. Centuriones statione

deserta itidem, ut manipulares capitali animauerione puniuit. Et Modestinus in l. 3. §. qui stationis. eod. tit. Qui stationis munus relinquit, plus quam emissor est. Itaque pro modo delicti, aut castigatur, aut gradu militiae deiicitur.
 g Praesidio.] Liuius 1. Decad. lib. 5. post prin. in oratione Appij Claudij ad fi. & iterum 3. Decad. lib. 5. Polybius lib. 6. M. autem Aemilius Scaurus filium suum: quia praesidium deseruerat, in conspectum suum vetuit accedere: illique ad hoc dedecus mortem sibi consciiuit, ut scribit Plinius Secundus, si is est, Virorum illustrium cap. 72. Vide Valerium Maximum lib. 5. cap. 8. 9. & Frontinum Stratagematum lib. 19. c. 3.
 h E castris effugissent.] Polybius lib. 1. Apud Romanos, inquit, mors poena est iis, qui in bello locum, in quo constituti sunt, reliquerint, aut aliquo modo e castris fugerint.
 i Ad palum.] Sic enim Scipio, cui postea Africano cognomen datum est, in seditione a militibus in castris ad Suctonem facta, authores eius seditionis ad palum deligari, virgisque caedi & securi percuti iussit, ut scribit Liuius 3. Decad. lib. 8.
 k Reliquae vero multitudinis.] Cicer. in orat. pro Cluentio Habito. Statuerunt, inquit, ita maiores nostri, ut si a multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduertetur, ut metus videlicet ad omnes, poena ad paucos perueniret. Liuius 1. Decad. lib. 2. Caetera, inquit, multitudo sorte decimus quisque ad supplicium le-

Caesar.

Etum ad supplicium petere, peruulgata poena fuit. Caesar verò quum conueneret in caeteris, seditiosorum & desertorum acerrimus inquisitor, & punitor dicitur fuisse maximus. Traditur Alexander Macedo quendam castelli cu^o odia praepositum, ob desertam stationem nece multauisse, alterum descendentem sagitta confixisse. Appius tamen Claudius humanius agens, ex his quos loco celsisse nouerat, decimum quenque in conspectu exercitus fuste percuti iussit. Iuba rex asperior & durior, desertores qui loco amisso in castra aufugerant, cruce affixit. Inter caeteros Auidius Casius memoriae proditur nouo exemplo multis desertoribus manus detruncasse & pedes, asserens maiori disciplinae fore, miserabiliter criminofum viuere, quam occidere. Seuerus autem imperator, exactor alioqui grauis, urbanas cohortes, quòd neci Pertinacis consenserant, satis habuit, militaribus insignibus exutos, nudos destituere & dimittere. Antiqui tamen moris erat, vt qui aciem reliquissent, aut infrequentes ad signa conuenirent, fustuario plecterentur. Praesidio verò decelsisse, semper capitale fuit. Si quae verò cohortes signa foede amississent, nisi noxam cuius arguebantur, purgassent, in eas more maiorum quandoque capitali supplicio, plerunque leuiori poena sauitum est. Quare pro frumento hordeum dare, vel extra vallum sine tentoriis relinquere, nonnunquam milites in prima acie inducere, aut districtis gladiis distinctos destituere, variisque ignominiiis afficere solebant: vt his contumeliiis coerciti, intentius mandata exequerentur, deincepsque ad subeunda

ANNO TATIONES.

Et. Et Polybius lib. 6. Et de hoc quoque dicemus in nostro Tractatu, cui titulus est, Quibus ex causis poenae legum temperanda sint.

l Caesar verò.] Id ex Hircio, aut, vt alij putant, Oppio in bello Africano, & Suetonio in vita ipsius Caesaris cap. 67.

m Alexander Macedo.] Plut. in vita ipsius, vbi primum Menandrum vocat, alterum Orisodatem. n Appius tamen Claudius.] Dionysius Halicarnassensis lib. 9. cuius haec verba sunt, Centuriones, quorum cohortes fugerant, & antesignani, quorum signa amissa fuerant, partim securi percussis sunt, partim occisi fustibus, reliquae copiae, decimate sunt. Quae poena solemnitas apud Romanos est eorum, qui ordines deseruissent, signaque amississent. Liuius 1. Decad. lib. 2. Iulius Frontinus lib. Stratagemat. 4. cap. 1. Sed & hic adde id ipsum fecisse alios multos, quos tibi sigillatim recensimus in nostris Commentariis primigeniorum in 17. q. in 1. opin. nu. 52. incip. Tullius.

o Iuba.] Id ex Hircio in bello Africano. p Auidius.] Legendum est Auidius ex Volcatio in vita ipsius Auidij Casij, cuius haec verba sunt, Idem multis desertoribus manus excidit, aliis crura incidit & poplites dicens, Maius exemplum viuentis miserabiliter criminofum, quam occisi semel.

q Seuerus.] Herodianus lib. 2. de eo loquens, Militibus, inquit, meis praecipio, recingant vos, ac vestimentis exutos militaribus nudos dimittant. Et paulò post, His imperatis euestigio milites Illyrici concurrunt, breuèque illos gladiolos detrahunt, quos ante argentòque ornatos in vsum pompae suspensos habebant, tum zonis vestitùque & caeteris militiae insignibus per vim ablatis, nudos ad vnum exautoratòsque dimiserunt.

r Antiqui tamen moris.] Liuius 1. Decad. lib. 5. post princip. in orat. Appij Claudij ad filios nostris au-

tem legibus miles à signis discedere sine periculo non potest. l. penult. ff. ex quibus cau. maio.

s Praesidio verò.] Dicitur est supra, sub verbo, Praesidio.

t Signa foede amississent.] Vide infra ad verbum, au districtis gladiis. Aut ea reliquissent: nam & hos vel indemnatos & indicta causa occidendi lex potestatem dabat, vt scribit Dionysius Halicarnassensis lib. 11.

v Hordeum.] Liuius 3. Decad. lib. 7. Vbi Marcellus militibus, qui male pugnauerant, hordeum dari iussit. quod & idem de eodem scribit Plutar. in vita ipsius Marcelli. Sed & Suet. in Augusto ca. 24. Cohortes, inquit, si quae celsissent loco, decimate hordeo paut, Et Polybius in libello de castrametatione Ro. lib. 6. Hos ex omnibus illis, qui timide se gesserint, sorte eximit, & fuste caedit, nulla deprecatione admissa: reliquos hordeo eis pro tritico demenso. Et Vegetius lib. Rei milit. 1. c. 13.

x Extra vallum.] Id quod Otacilium Crassum Consulem & Domitium Corbulonem fecisse tradit Iul. Frontinus lib. 4. Stratagemat. 4. cap. 1. & M. Aemylum Paulum, Magistrum equitum aduersus cohortes, quae signa amiserant, Liuius 1. Decad. lib. 10. Nam & Polybius ad ea, quae iam ex eo adduximus, illud subiungit, Extra vallum munimentaque tendere iubet. & Frontinus quo loco citabimus infra, vbi & Otacilium Crassum Consulem & Domit. Corbulonem idem fecisse tradit.

y In prima acie inducere.] Vide infra ad verbum, Marcellus.

z Aut districtis gladiis.] Liuius 3. Decad. lib. 7. Frontinus lib. 4. c. item 4. vbi de M. Curio loquitur. Herodianus lib. 7. Centurionesque manipulorum quorum signa amissa fuerant, districtis gladiis distinctos destituit. Sed & eos, qui signa reliquerant, Corbulo capite puniebat, apud Tacitum lib. 13.

2 Eos

pericula paratiores forent. Eos verò qui pugnam detrectassent, aut secessionem fecissent, qui que erant fugae & paoris insimulati, qui que segnes & cunctabundi arma cepissent, leuissima nota erat iureiurando adigere, non aliter quam stantes quoad stipendia facerent, cibum potumque capturos: aut traditio pugillarum, quos taciti statim legerent: quae leuior censebatur nota. Augustus tamen decimam legionem contumacius parentem, cum ignominia totam dimisit. Ob minora verò, & leuiores noxae crimina, vel locum & ordinem in acie mutare, vel stipendium anni differre militibus, neque his ara procedere, qui are diruti dicebantur, aut inpolitia vel infrequentia notare, vel citra commoda stipendiorum exautorare, vel locum in quo tenderent in castris, adimere: illosque sine pellibus tabernacula habere, vt humi & sub diuo accubarent, vel ne in oppidis hybernarent, inhibere so-

ANNO TATIONES.

a Eos verò.] Liuius 3. Decad. lib. 4. vt T. Sempronius Gracchus ita nonnullos milites puniuit.

b Aut traditio pugillarum.] Sueton. in Augusto cap. 39. Leuissimum, inquit, genus admonitionis fuit traditio coram pugillarum, quos taciti & ibidem statim legerent.

c Augustus.] Suet. in vita ipsius cap. 24.

d In acie mutare.] Iuriconsultus in l. 3. §. 1. ff. de re milit. inter poenas militares militiae mutationem & gradus deiectionem reposuit. Sed in §. in bello. eiusdem c. Qui, inquit, agmen excesserit: ex causa, vel fustibus caeditur, vel mutare militiam solet. itemque in l. non omnes. §. qui in pace. eod. tit. Qui in pace deseruit, eques gradu pellendus est, pedes militiam amittat. & in l. milites. §. Saluo. ff. de cust. reo. ibi, castigandum eum & in deteriore militiam dandum. & in l. vlt. ibi, Pro modo culpae vel castigantur, vel militiam mutant. & iterum paulò post, vel capite punitur, vel in extremum gradum militiae datur. Iul. autem Frontinus lib. 4. Stratag. cap. 1. scribit. Senatum, ex Appij Claudij sententia, eos qui à Pyrrho capti & postea remissi erant, equites ad peditem redegit, pedites ad leuem armaturam, omnibus extra vallum tendere iussis, donec bina hostium spolia singuli retulissent.

e Vel stipendium.] Liuius 3. Decad. lib. 7. Val. Maximus lib. 2. cap. item 2. vbi de L. Martio, & Q. Petilio loquitur. & Iul. Frontinus lib. 4. cap. 1. ad fi. Et quod de anno hic dicitur, interdum de semestri legitur, vt scilicet semestri stipendium in annum differretur. apud Liu. 4. Dec. lib. 10. Hucque spectat illud Festi Pomp. lib. 16. Resignatum as dicitur militi, cum ob delictum aliquod iussu Tribuni militum, ne stipendium ei detur in tabulas referretur. & vide Iul. Frontinum, quo loco citabimus infra.

f Neque his ara procedere.] Valerius Maximus vbi nuper citauimus. & Liuius 3. Decad. lib. 7. & Frontinus eodem loco.

g Aere diruti.] Festus Pompeius lib. 4. Dirutum aere militem dicebant antiqui, cui stipendium, ignominiae causa, non est datum, quòd as diruebatur in fiscum, non in militis sacculum. De aere autem dirutis Cicero in 7. in Verrem actione.

h Aut in politia.] Dispercam, nisi Alexander hic, & paulò post in eadem dictione errauerit, sitque legendum vna dictione, inpolitia: ex A. Gellio lib. 4. cap. 12. cuius haec verba sunt, Si quis eques Romanus equum habere gracilentum, aut parum

nitidum visus erat, inpolitia notabatur. Erat autem inpolitia, vt ipse scribit, quasi tu dicas incuria, citatque in id M. Catonem. & Festo Pom. lib. 9. cum scribit, Inpolitias facere dicebantur Censores, cum equiti as abnegabant ob equum male curatum. i Vel in frequentia.] Sic quoque legit paulò mox tanquam sint duo vocabula, vt in politia vtrobique legit, cum legendum, Infrequentia. vna dictione composita, vt videri potest ex optimis autoribus, qui infrequentem peculiari appellatione vocant, qui abest à signis, vt etiam dicit Festus lib. 9. Vnde Plautus in Truculento act. 2. scena 1.

Nunquã amatoris meretricem oportet causam dicere, Quin vbi nil dei, pro infrequente eum mittas militiam domum.

Et Liuius 1. Decad. lib. 8. Sine com metu vagi milites in pacato in hostico erant, immemores sacramenti, licentia sola se vbi velint exauthorant: infrequentia deserant signa. Plinius de Viris illustrib. vbi de Q. Fabio ait Manlium Stacilium transfugere ad hostes volentem, equo & armis donatis retinuit & Lucano cuidam fortissimo ob amorem mulieris infrequenti eandem emptam dono dedit. Cinctus de Re militari apud Gellium lib. 16. ca. 4. Miles cum die, qui praedictus erat, aberat, neque excusatus erat, infrequens dannabatur. Iul. Frontinus lib. 4. Stratagemat. cap. 1. in fi. Cum ab Lygubus (ait) in praelio Q. Petilius Coss. interfectus esset, decreuit Senatus, vt ea legio in cuius acie Coss. erat occisus, tota infrequens referretur, stipendium ei annum non daretur, ara que rescinderentur.

k Citra commoda stip.] Ex Suet. in Aug. c. 24. Item, ait, alios immodeste missionem postulantes, citra commoda emeritorum stipendiorum exautorauit. l Vel in locum in quo tenderent.] Val. Maximus lib. 2. c. 2. vbi de Marcello.

m Sine pellibus.] In eod. loco.

n Vt humi, vel sub diuo accubarent.] Non satis scio vbi stramenta militi intra tentoria vetita sunt. Quòd autem sub diuo accubuerint, praedictus Valerij locus arguit, vbi tegere tabernacula pellibus prohibitum fuit. Sunt autem contraria in hyberna concedere sub pellibus esse: & item contraria sub pellibus durare & sub diuo. Veget. lib. 1. c. 3. o Vel ne in oppidis hybernarent.] Liuius 3. Decad. lib. 6. post prin. vbi & illud quoque addit, Neue hyberna propius vllam urbem decem millibus passuum adificarent. & rursus alibi in eodem

Minorum
criminum
punitio.
Aere diru
ti.

Notati in-
politia.

Græci.

Archilo-
chus à La-
cedæmo-
nis ciuitas
Germani.

lebant. Inpolitia autem & infrequentia notabantur hi, qui rudibus & parum niti-
dis armis, vel ^p strigofiori equo & macie affecto utebantur, ^q quiq; prædicto ad
pugnam die, occasionibus quæsitis, contumacius parent: quæ ^r mora excusabat, si
funeris paterni, vel sacrificij gentilis, auspiciue, aut morbi fontici, vel feriarum cau-
sa, ad constitutam diem non adessent. ^s Qui verò arma alienasset, aut illa amisset,
propter inertia turpitudinem, æquè ac desertor morte luebat. ^t Apud Græcos verò,
militari erat iure cautum, vt qui miles scutum in acie amisset, capite lueret: qui ve-
rò gladium, leuiori pœna notaretur: quia maioris disciplinae, se ab hoste tueri &
præstare incolumem, quàm cum sua pernicie hostem perdere, semper summi duces
putauerunt. Quod ^v Scipionis Aemyliani verbum fuit, male se ciuem seruare, quàm
multos hostes perdere. Quare Lacedæmonij ^x Archilochum poetam vrbe exege-
re, quòd carmen scripserat, in quo suadere visus fuit, fatius esse arma quàm vitam
in acie admittere. ^y Germanis quoque qui scutum amisset in bello, à publico con-
cilio & sacris arcebat. ^z In transfugas verò velut maiori crimine obnoxios, & pa-
triae ac ciuium proditores, capitali pœna plerunque sæuitum est. Hi enim semper ve-

ANNOTATIONES.

lib. Exercitus, quòd in oppidis hybernare vetiti
erant, segni fugebantur militia.
p Vel strigofiori equo.] Vide suprâ in verbo,
aut impolitia.
q Quiq; prædicto.] Gell. lib. 16. cap. 4. ex
autoritate Cincij in lib. de Remilit.
r Quæ mora excusabat.] Hæ omnes excusa-
tiones sunt illius eiusdè loci his verbis, His additis
exceptionibus, Nisi harunce aliqua causa erit, funus
familiaris, ferias vindemiales, & paucis interiectis,
morbus fonticus, auspiciumue, quod sine piaculo
præterire non liceat, sacrificiumue anniuersarium,
quod rectè fieri non posset, nisi ipsius eo die ibi sit
ius. Ex quibus intelligis, non omnes ferias eius rei
excusationem habuisse, vt Alexander hîc simplici-
ter scribit, sed solas vindemiales. Sed & ei quoque
quod de morbo dictum est, ad stipulatur Liuius 3.
Decad. lib. 4. Nomina, inquit, omnium ex iunio-
rum tabulis excerpserunt, qui quadriennio non
militassent, quibus neque vocatio iusta militiae, ne-
que morbus causa fuisset. Quod de morbo fontico
intelligi debet ex illa Cincij sententia. Nam nec
aliàs morbus, nisi fonticus, excusationem habet
nostris legibus, vt scribitur in l. quæsitum est. ff. de
re iudi. quæ declarat quis dicatur morbus fonticus.
Atque valetudinem militiae laboribus soluere, hinc
quæ causariam missionem fieri cauetur in l. 2. §. est
causaria ff. de his qui not. infra.
s Qui verò arma.] Ex l. desertorem. §. miles. &
l. qui commearus. §. arma. ff. de re milit.
t Apud Græcos.] Plutarch in vita Pelopidæ.
Græcorum, inquit, leges non qui ense, aut lan-
ceam, sed qui clypeum amissent, multa damna-
bant. Idem in Prob. Laconicis vbi de Demarato lo-
quitur. Apud Lacedæmonios, ait, qui scutum abici-
unt, ignominia afficiuntur. qui verò galeas tho-
racisq; minime. Isocrates in oratione de pace scri-
bit, infames olim habitos fuisse, qui clypeum abie-
cissent. Et Aristoteles libro Moralium 5. agens de
iniustis, qui tamen *πλεονέκται* dici non possunt,
quòd nihil inde lucri capiant. Exempli loco ponit

τὸς ἰσχυρῶς ἀσπίδας δὲ δολίους. id est, qui ob me-
tum & ignauiam clypeos abiecerunt.
v Scipionis Aemyliani.] In eius apophthegma-
tis vbi de inuenta victoria. Nec absimiliter
Lucullus dicebat, Se malle vel vnum ciuem ab ho-
stibus Romanorum eripere, quàm omnes sibi res
hostium vèdicare, authore Plutarcho in vita illius.
x Archilochum poetam.] Plutarch. in apoph-
thegmatis Laconicis, vbi & carmen ipsius in eam
rem ascripsit, vt etiam Aristophanes in ea fabula,
cui titulus est *εἰρήνη*. & Strabo lib. 12. Sextus Empi-
ricus lib. 3. Pyrrhioniorum, quod huiusmodi est,
*ἀσπίδι μὲν Σαίων πρὸς ἀγῶνας, ἢν παρὰ θάμνον
ἐν τῷ ἀμύμητον κἀλλίπον ἐκίβηλον.*
Quod sic traduxit Erasmus Chilia. 2. cent. 2. c. 97.
*Scuto aliquis gaudet saiorū, ego quod bene pulchrum
Deserui nolens inter opaca rubi.*
Sic autem interpretes Strabonis,
*Criminis expertem clypeum, non spontè reliqui,
Cum bene Thamaeos dimico apud Saïos.*
Lilius item Giraldus sic in historia poetarum dia-
logo 9.
*Atque aliquis Saion clypeo nunc letus abitit,
Quem liqui nolens in loca plena rubi.*
Philostratus autem libro 2. de vita Apollonij hanc
fuisse sententiam Archilochi dicit, quòd abiicienti
clypeum alius dari rursus potest nihilo priore
deterior.
y Germanis.] Cor. Tacitus in lib. de Moribus
Germanorum non multò post princ.
z In transfugas.] Liuius 3. Decad. lib. 4. Recepti,
inquit, per fugæ, quos cum Romam misisset Con-
sul, virgis in comitio casti omnes ac de saxo deiecit.
Et hi quoque nostris legibus capite puniri debent.
l. proditores. ff. de re milit. Et alibi dicitur eos viuos
excurendos in l. aut damnatum. §. hostes. ff. de pœnis.
Eòsque, vbi cum inuenti fuerint, quasi hostes in-
terficere licet. l. eiusdem. §. vlt. ff. ad l. Cornel. de sic.
De quo Plutarc. in Catone Censore. Sed & is, qui
volens transfugere, apprehensus est, capite puni-
tur. l. 3. §. & is, qui. ff. de re milit.

a Quan

nia indigni fuere, sicut proditoris insimulati. ^a Quauis Q. Fabius Maximus illo-
rum qui contra religionem iurifurandi ad hostes transfugerant, dextras amputari
mandauit, hoc animaduersionis metu sub disciplina & in officio fore arbitratus
^b A. Publio tamen Scipione in perfugas & fugitios fuit acerbè consultum. Siquidem
ex Romanis qui rupto imperio ad hostes transfugerant, in crucem efferi: nomi-
nis verò Latini, securi percuti iussit. ^c Posterior Aphricanus transfugas bestiis obiecit,
^d Paulus Aemylius elephantis. ^e Germani arboribus suspendunt, ignauos & imbelles
palude mergunt. ^f Qui verò captiui in hostium potestate sua desidia venissent, his ar-
ma & ordo militandi mutatus fuit, vt equites in peditum, pedites in funditorum alas
transcriberent: ^g vtq; locum extra castra assignatum, vallo & fossa non communi-
rent. Quare Domitius Corbulo à Nerone in Armeniam missus, duas alas & tres
cohortes, quod hosti cesserant, extra vallum sine munimento tendere iussit. Artaxerxes
Medum qui transfugerat, & rursus rebellarat, pro insigni ignominia iussit
scortum capite circumferre nudum. ^h Qui etiam summis ducibus siquid deliquis-
sent, ignominia loco detractas vestes flagellari, & pro capite depilando tiaram de-
pilari iussit. Titus Vespasianus tam seueræ disciplinae fuit, vt militem ab hostibus ca-
ptum, qui solutis vinclis ad castra refugerat, vltra militare non suserit, nec illi arma
crediderit, quòd viuus ab hostibus capi permiserit. ⁱ Sertorius verò, vt disciplinam
exemplis stabiliret, cohortem propter obscenitatem morū & immodicas rapinas ad
vnum interfecit. Daci cum male pugnassent, hac fuere ignominia notati, vt cuban-
tes capita loco pedum ponere, & ministeria vxoribus præbere cogerentur. ^k Xerxes
quoque vt Babylonios, quorum ductu defectiones ad hostes fiebant assidue, reprimere,
cauit edicto vti arma ne ferrent, sed cauponæ indulgerent, tibiis psallerent, &
scorta alerent. Sicut ^l Leontini, ne res novas molirentur à Phalaride conuiuuiis & vi-
nolentiae relictis sunt. ^m Cyrus quoque Lydis superatis, cum essent infidi & damnosi,
imperasse fertur, vt dimissis armis, & iocis nequitia vacarent, talarisq; tunicas
ferrent. Ideo ⁿ Lydius ornatus, mollis & parum virilis habitus: quod ^o de Aristodemo
tyranno proditur, qui optimatum filios, nequid contra se mori possent, calami-
stratos incedere, & tortis crinibus ornari, talaris pictasq; tunicas induere iussit.
Seuerius Romani: nam Cato ^p in Hispania contra continuas defectiones salubri re-

F. Maxi-
mu.

P. Scipio.

Aphrica-
nus poste-
rior.
Paulus Ae-
mylius.

Domitius
Corbulo.
Artaxer-
xes.

T. Vespas-
ianus.

Sertorius.

Daci.

Xerxes.

Phalaris,
Cyrus.
Lydius or-
natus.

Cato.

ANNOTATIONES.

a Quauis Q. Fabius Maximus.] Valerius
Maximus lib. 2. c. item 2. & Frontinus Stratage-
matum lib. 4. ca. 1. Plut. in vita illius.
b A. P. tamen Scipione.] Scilicet Africano
priore, ex Liuius 3. Decad. lib. 10. ad fi. & Val. Maximo
vbi nuper citauimus.
c Posterior Africanus.] Valer. vbi suprâ, & L.
Florus Epit. Liuij lib. 51.
d P. Aemylius.] Idem ibidem.
e Germani arboribus.] Cornelius Tacitus, de
Moribus Germanorum, cuius hæc verba sunt, Pro-
ditores & transfugas arboribus suspendunt, ignauos
& imbecilles & corpore infames cæno ac palude,
iniecta insuper crate, mergunt
f Qui verò captiui.] Valerius Maximus lib. 2.
cap. 2. tum vbi loquitur de Calphurnio, tum vbi de
L. Martio, tum denique vbi de Cotta. Frontinus
lib. 4. cap. 1. vbi de ipso Cotta, & Liuius 3. Decad.
lib. 5. eod. loco, quem adiciemus infra eod. cap. pau-
lò ante fi.
g Vtq; locum.] Hæc vsque ad clausulam, Ar-
taxerxes. sunt Corn. Taciti lib. 13. & Iulij Frontini
lib. Stratagematum 4. c. 1.

h Artaxerxes.] Plut. in vita illius.
i Qui etiam.] Idem author in apophthegmatis
ipsius Artaxerxis.
k Sertorius verò.] Plutarchus in vita illius.
l Xerxes.] Ex Plutarcho Cælius Rhod. lib. 8. c. 1.
m Leontini.] Diogenianus in Collectaneis enar-
rans illud adagium *ἀπὸ λεόντιοι περι τὸς κατ' ἡμέρας*.
id est, Semper Leontini iuxta crateres. vide & Eras-
mum Chil. 1. cent. 3. c. 22. & Rhodiginū lib. 7. c. 10.
n Cyrus.] Herodotus lib. 1. Hincque Suidas refert
natum adagium *λυδὸς καπηλεύει*. id est, Lydus cau-
ponatur: quoniam etiam illis deuictis ex Croesi
consilio Cyrus imperauerat, vt cauponiam exerce-
rent, neque tractarent arma, de quo Erasmus Chil.
2. cent. 6. c. 96. idemque Rhodiginus lib. 20. c. 14.
o Lydius ornatus.] Nonius Marcellus de do-
ctorum imagine, auctoritate Plauti & Varronis.
p De Aristodemo.] Dionysius Halicarnassæus
lib. 7. non adeò longè à principio Plut. autem in lib.
de Claris mulieribus tradit hunc Aristodemum
suasisse ciuibus Cumanis vt optimates & potentio-
res omnes ex ciuitate pellerent.
q Cato.] Iul. Frontinus lib. 1. Stratage. c. 1. in prin.

medio prouidit ne desciscerent, vt oppidorum mœnia sub idem tempus dirui iuberet. Legionē autem licentia corruptā, quod Rhegiū in cuius præsidio erant, occupassent, Genutius consul millia hominum quatuor exautorauit totam, & in foro percussit. Sapius vero exilium, vt relegati, & capite minuti procul à lare senescerent, & ita ignominiam finirent, ignauis & contumacibus datum comperimus. Marcellus autem, milites à quibus orta esset fuga, quique pauore signa reliquissent, sequenti pugna inter primas acies frequenter induxit, vt quod ignominia acceperant, aliis prælii periculo expiarent. Fuit illa etiam nota ignominia non parua, quali Calphurnius Piso consul & demum Octavius Augustus affecit milites, vt tunicatos discinctosque per totum diem cum decempedis plerunque cespitem portantes, ante prætorium stare, vel obsoleta toga & tunica discincta, nudis pedibus ante principia adesse iuberent, vel vt fossam fodere discincti cogerentur: vt eo habitu & specie deformi in omnium conspectu præ se ferrent insignem memoriam flagitij ignominiaque acceptæ. Est autem decempeda, lignum quo latifundia mentiuntur, & in partes diuidunt, oblongum pedibus decem. Tameſi diuerso quisque more agros metiri soleat: quippe in Aegypto æstuaria & fossas funibus mentiuntur, aut passibus in Hispania iugis in Campania versibus, circa Persidem schœnis & paraſangis: alibi pertica, cui nomen Acæna: agricolæ iugeribus nonnulli stadiis metiri solent agros, camposque. Lucius verò Calphurnius Consul, haud ab simili exemplo præfectum equitum, quod arma hosti tradidisset, laciniis abscisis, discincta tunica, & nudis pedibus ad principia per omne tempus militiae adesse iussit. Fertur Pescennius

Genutius
consul.

Marcellus.

Ignominia

Decempeda.
Agrorum
apud alios
alia dimen-
sio.

L. Calphurnius.

Pescennius.

ANNOTATIONES.

r Legionem autem.] Liius 3. Decad. lib. 8. in Oratione Scipionis, Rhegium, inquit, quondam in præsidium missa legio, interfectis per scelus principibus ciuitatis, urbem opulentam per decem annos tenuit: propter quod facinus tota legio millia hominum quatuor in foro Romæ secuti percussi sunt Valerius Maximus lib. 2. c. 2. Sed eum aliquoties Senatus pro militari disciplina seuerè excubuerit, nescio an tunc præcipue, cum milites, qui Rhegium iniusto bello occupauerant, mortuoque duce Bubelio, M. Cæsum, scribam eius, sua sponte imperatorem delegerant, carcere incluserit, ac M. Furio Flacco Trib. plebis denunciante, ne in ciues Romanos aduersus morem maiorum animaduerteteret, nihilominus propositum executus est. Cæterum minore cum inuidia, vt id perageretur, quinquagenos per singulos dies virgis caesos, securi percusi iussit, eorumque nullum sepulturæ mandari, mortemque lugeri veruit. Florus Epitome Liiij lib. 15. Legio Romana, quæ Rhegiū occupauerat, obfessa, deditioe facta securi percussa est.

s Sapius tamen exilium.] Vt de militibus, qui cladi Cannensi superauerant, iisque in Siciliam relegatis extat apud Liiium Decad. 3. lib. 5. Idemque de exercitu Cn. Fuluij, qui in Apulia fœdè cæsus fugatusque erat, eiusdem Dec. lib. 6.

t Marcellus.] Liius 3. Decad. lib. 7. cuius hæc verba sunt, Imperator (de Marcello loquitur) pronunciat eos, à quibus orta pridie fuga esset, cohortesque, qui signa amississent, se in primam aciem inducturum. Plutarchus autem in vita illius, ita de hac re loquitur, vt illi ipsi milites, qui fugerant, in primam educi aciem ab ipso Marcello impetrarunt.

v Calphurnius Piso.] Val. Maximus lib. 2. c. 2.

x Octavius Augustus.] Suet. in vita illius c. 24.

y Fossam fodere.] Nam & Plut. in Lucullo tradit, Conſueta quadam eos, qui fugerant, ignominia affecit. Illos enim interioribus tunicis solutis indutos, sub oculis militum duodecim pedum fossam cauare iussit.

z Decempeda.] De hac Cicero Philipp. 14. & Acad. 4. & in Orat. pro Milone: Acron ad Horat. Carmi. lib. 2. Ode 15. Decempeda, inquit, regula est decem pedum ad quos ab artificibus fabricæ mensura colligitur. Hincque Decempedator, qui scilicet decempeda metitur apud Ciceronem Philipp. 13.

a In Aegypto.] Herodotus lib. 2.

b In Hispania.] Varro lib. 1. de Re rustica, cap. 10. in princip.

c In Campania.] In eodem loco, vbi declarat quantum versus contineat.

d Circa Persidem.] Plin. lib. 6. c. 26. apud quem vt & hoc loco Schœnos funem, quo viam metimur significat, vt habet Athenæus lib. 3. c. 21.

e Paraſangis.] Vt ipsi Persæ apud eundem. & Herod. lib. 6. & Fest. Pomp. lib. 14.

f Acæna.] Acæna agros metiri in Aegypto incipit primùm Thesſalus quidam, nomine ab re indito, quia cognoscentibus singulis agri sui modum, sublatae sunt cædes, vnde nuncupata Acæna quasi *ἄερα αὐτῆς τῆ κείνου*. Hinc & Pelasgida vocauit Acænam Apollonius Argonauticōn tertio, veluti ab Pelasgis repertam, id est à Thesſalis. Cælius Rhodiginus lib. 7. c. 29.

g Agricola.] Intellige Romani ex Varrone d. lib. 1. de Re rust. c. 10. vbi etiam declarat quid iugurum continet.

h Calphurnius.] Val. Max. lib. 2. c. 2.

i Pescennius Niger.] Spartianus in vita illius.

k Tyber

nus Niger, ob subtractum gallinaceum commanipulones hac affecisse ignominia, ne focum facerent, neve cocti quid obsonij sumerent, sed pane & frigidis vescerentur. Tiberius verò nimis seuerè: nam prætorianum militem ob subtractum paonem capite puniuit. Militem verò militiae gradu deiicere, aut exautorare, vel equum illi adimere, ipsumque vitibus aut virgis cedere, vel equo detrahere, vel hastas dare iubere, quæ censio hastaria dicta est, hac & eiusmodi, non pro leui noxa, sed pro acri delicto, magnæ animaduersionis loco à ducibus inferri solita sunt. Hastas dare iubebantur milites, quibus propter probra ignauia & luxuriae hasta, adimebatur. Et enim sicut gloriae causa fortes viri donabantur hasta pura, hi qui primùm victores in prælio fuissent: ita ignauis & contumacibus adimebatur. Hoc notabat, tanquam spes merendi stipendia illis adempta foret. Quinetiam militi obeso & præpingui, quod cutem nimis bene curasset. & nimia sagina grauis esset, aliquando equum ducere ademere: id quod magnum Ageſilaum fecisse legimus. Augustus tamen his qui maiores quinque & quadraginta annis equum retinere nollent, reddendi equi gratiam fecit, illosque velut emerita militia dimisit. Apud Thurijs lex erat militaris vt contumax miles, desertor vel transfuga, muliebri veste amictus, ob ignominiam vincitus teneretur. Spartanis tam seuera militiae disciplina fuit, vt miles qui in acie scutum amisisset, capite lueret. Idem probro milites aut ignominia notabant. Qui probro notabatur, eum nemo igne, nemo alloquio impartiuit. Ignominia notabatur, qui fugax esset, desertor aut transfuga. Apud Aegyptios qui milites ordines reliquissent, aut dicto non parerent, vel iniussi in castra rediissent, de gradu deiecti, ad inferiorem redibant statum. Si verò ducis consilium hostibus palam fe-

Niger in
fuita mili-
tum.
Tiberius.

Censio ha-
staria.
Hasta da-
re vel adi-
mere

Milites
obesi.
Ageſilaus.
Augustus
Emeritorum
et. as.
Thurijs.
Spartani.
Ignominia
notati.

Aegyptij.

ANNOTATIONES.

k Tyberius.] Ex Sueton. in vita ipsius cap. 60. Sed & Auidius Cæsius de quo supra eodem c. locuti sumus, milites qui per vim aliquid prouincialibus tulissent, in illis ipsis locis, in quibus peccauerant, in cruce sustulit, vt tradit Volcatius Gallicanus in vita ipsius. Polybius autem de Romana militia scribit eum fuisse cædi qui furto quippiam à castris sustulerit. M. Cato memoriae prodidit in furto comprehesos inter cõ militones dextras esse præcisas: aut si lentius animaduertere voluissent in principes sanguinem missum. Quod & ex eo repetit Iul. Frontinus Stratagematōn lib. 4. c. 1. Nostris legibus qui aliena arma surripuit gradu militiae pellendus est l. 3. §. 1. & §. qui aliena. ff. de re milit.

l Exautorare.] Sueton. in Augusto c. 24. Vlpianus in l. 2. §. ignominia. ff. de his qui not. infra. & alij scriptores vbique.

m Equum adimere.] Liius 3. Decad. lib. 7. In equestribus quoque notis eadem seruata causa: sed erant perpauci, quos ea infamia attingeret. Illis omnibus (& multi erant) adempti equi, qui Cannensium legionum equites in Sicilia erant. Et 4. Dec. lib. 9. Cætonis & alia quidem acerba orationes extant in eos, quos aut senatorio loco mouit, aut quibus equos ademit.

n Vitibus aut virgis cedere.] Romanos milites vitibus, extraneos virgis cadebant ex militari disciplina, vt obseruauit Africanus minor. Florus Epit. Liiij 57. de quo & Plutar. in Galba. Tacitus lib. 1. & lib. 5. Plinius lib. 14. c. 1.

o Vel equo detrahere.] Suprà in verbo, Equum adimere.

p Vel hastas dare.] Ex Festo Pompeio lib. 3. vbi

de Censione hastaria. Adde vel etiam illorum hastas diffringere: ex Ammiano Marcellino lib. 25. loquente de Iuliano puniēte Tertianos equites, quod legiones deseruissent prælio aduersus Persas. cuius hæc verba sunt, Ad indignationem iustam imperator erectus, ademptis signis hastisque diffractis, omnes eos, qui fugisse arguebantur, inter impedimēta & sarcinas & captiuos agere iter imposuit. ductore eorum, qui solus fortiter decertarat, alia turmæ apposito, cuius tribunus turpiter prælium deseruisse conuincebatur.

q Censio hastaria.] Fest. Pompeius vbi supra.

r Militi obeso.] Gellius lib. 7. cap. vlti. Nimis, inquit, pingui homini & corpulento Censores equum adimere solitos, scilicet minus idoneum ratos esse, cum tanti corporis pondere ad faciendum equitis munus. Et adde, à Gallis omnes qui iuuenis zonæ mensuram ventre excederent multari, scribit Strabo libro 4.

s Ageſilaum.] Agamemnon id primùm fecisse dicitur Plut. in Ageſilao.

t Augustus.] Sueton. in vita illius cap. 38. in fi. vbi tamen in codicibus, qui circumferuntur, quinque & triginta legitur.

v Apud Thurijs.] Diod. Siculus lib. 12. vbi recenset leges Charondæ, eorum legislatoris, & diximus in nostris ll. Connubialibus l. 3. c. 62.

x Nemo alloquio.] Val. Maximus lib. 2. c. 2. vbi de L. Calphurnio.

y Ignominia.] Hæc & superiora proximè posita sunt Plutar. in Ageſilao.

z Apud Aegyptios.] Diod. Siculus lib. 2. c. 3.

a Si verò ducis.] Ibidem paulò post.

b Apud

Syracusani.

Xerxes. Cyrus.

Agessilaus.

Militibus pratermodum audacibus uenae soluebat.

Ordo animaduersionum in militibus.

Ignominia solutio.

cissent, lingua multabantur. Fuitque moris apud Syracusanos, ut hipparchi, hoc est, equitum praefecti, militum nomina in tabulis scriberent, illorum qui in acie ordines deseruissent, ut post praelium poena notarentur. Quod & Xerxes fecisse dicitur, ut virtutis & ignauiae cuiusque testis & spectator esset. Cyrus autem quem militem extra ordinem inuenit, qui proditionis causa dedisset terga, capite puniuit. Nec praetermittendus est Agessilaus: qui quum in bello Peloponnesiaco quosdam Asiaticos in veste munda & nitida, corpore uero desides uideret & ignauos, ea affecit ignominia, ut uentibus nudatos per castra incedere cogeret, illorumque amacula fortibus uiris, quorum in bello uirtus enituit, dono daret. Hoc quoque loco poenae militaris fuisse traditur, iubere ignominiae causa militibus audacioribus, qui nec animi nec consilij satis haberent, uenam solui, quae non tam poena, quam medicina fuit, ut superflua sanguinis parte deflata, se magis intra gyrum rationis continerent. Illud quoque notandum, quod inter animaduersiones militares leuissima est admonitio, castigatio minor, depraecata maior, ignominia maxima. Ideo milites in quos lege militari, castigatione aut admonitione animaduersum est, non propterea ignominia notati erant. Quodque milites quantum graui ignominia affecti essent, si tamen ad officium redeuntes, semel atque iterum bene nauatam reipublicae operam praestitissent, singulaeque aut bina ex hostibus spolia retulissent, aut digno aliquo facinore flagitij labem aboleuissent, tunc demum uno atque altero felici praelio prior culpa correctae, & oblitterata memoria dedecoris, noxa atque ignominia soluti, & in eo quo prius erant gradu restituti, pristinam dignitatem, & honoris gradum, quibus antea functi erant, quandoque recipere. Notatumque & illud est, perraro bis delictum impera-

ANNOTATIONES.

b Apud Syracusanos.] Vide Thucydidem in bello Peloponnesiaco & Plut. in Nisia.

c Quod & Xerxes.] Herod. lib. 7.

d Cyrus autem.] Cyrus quidem apud Xenophontem Paediae lib. 5. legas: Milites laudauit, qui se in ordine continerent: at illos qui sese gradu deiecerant punientem, non reperio. Saue idem lib. 6. inquit, Si quis auertatur uolens excedere, morte plectatur.

e Agessilaus.] Agatharchides lib. rerum Europicarum 27. & ex eo Athenaeus lib. 12. cap. 28. Xenophon lib. 3. Rerum Graecarum. & in ea de laudibus Agessilae. & Plut. in eiusdem uita.

f Hoc quoque loco.] Gellius lib. 10. cap. 8. Sed & apud Iulium Frontinum lib. 4. Stratagematum cap. 1. memoriae tradidit, in furto comprehensis inter commilitones dextras esse praecisas: aut si lentius, siue, ut ego lego, lenius animaduertere uoluissent in principes sanguinem missum, de quo uide Plutarch. in Lucullo. Hincque alludit illud Ciceronis lib. 1. epist. ad Attic. epist. 11. Nam & illud non nobis obest, uideri nostrum testimonium non ualuisse: missus est sanguis inuidiae sine dolore. Et rursus lib. 6. epist. 11. totius operis, hic Appius, quem & a Pompeio prouinciam curarit, sanguinem miserit, quicquid potuit detraxerit.

g Illud quoque notandum.] Festus Pomp. lib. 4. Deprehensa, inquit, dicitur genus militaris animaduersionis castigatione maior: ignominia minor. De admonitione autem Cic. lib. 2. de Orat. Tum obiurgatio, si est auctoritatis, tum admonitio, quasi lenior obiurgatio. Et Sueton. in August. cap. 39. Atque ex improbae alios panam, alios igno-

minia notauit: plures admonitione, sed varia. Et huc referri potest quod idem scribit in Claudio cap. 16. Ipsum Claudium in Censura, quam gessit, quempia corruptelis adulteris que famosum nihil amplius, quam monuisse, ut aut parcius atatae indulgeret, aut certe cautiis.

h Quodque milites.] Liuius 3. Dec. lib. 5. non multo post princip. in oratione eius qui pro militibus Cannensis cladis reliquit, Nunc deteriore conditione sumus, quam apud patres nostros fuerant captiui: quippe illis arma tantum, atque ordo militandi, locisque in quo tenderent in castris est mutatus, quae tamen semel nauata Reipublicae opera, & uno felici praelio recuperarunt. Valerius Maximus lib. 2. cap. 2. scribit Romanos decreuisse, ut ex captiuis, qui a Pyrrho rege remissi fuerant, qui equo meruerant, peditum numero militarent: qui pedites fuerant, in funditorum auxilia transcriberentur: neque quis eorum intra castra tenderet, neque locum extra assignatum, uallo aut fossa cingeret, neque tentorium ex pellibus haberet: recursum autem eis ad pristinum militiae ordinem proposuerunt, si quis bina spolia ex hostibus tulisset. Et quod de binis hostium spoliis hic dicitur, probatur ex Iul. Frontino Stratagematum lib. 4. cap. 2. cuius uerba attulimus supra.

i Notatumque.] Nostri legibus licet tyroni adhuc disciplinam ignoranti ignoscatur l. 3. §. si plures. ff. de re milita. tamen si bis peccauerit, poena competenti afficitur. Item desertor, si in urbe inueniatur, capite puniri solet: alibi apprehensus ex prima desertione restitui potest: iterum deserendo capite puniendus est. l. non omnes. §. desertor. eod.

k Lamach

tores uenia dignum putasse: quia iuxta uerbum Lamachi summi ducis, non est in bello bis errare, ubi si quid offenditur perperam temeritate uel inscitia: emendari non potest: paruaque in bello offensa, magnarum saepe rerum momenta facit.

Lamachi dicitur.

ANNOTATIONES.

k Lamachi.] Plutarch. in Apophthegmatis imperatorum, Lamachus, inquit, quendam turmae ducem in errorem lapsum obiurgabat, qui cum dixisset, Se postea nunquam id esse facturum. Atqui non est in bello, inquit, bis peccare. ἀρμαστὴν ἔκ ἐνεστὶ δις ἐν πολέμῳ. Sed & Catonis sententia est apud Vegetium de Re milit. lib. 1. cap. 3. In aliis re-

bus, si quid erratum est, potest postmodum corrigi. Praeliorum delicta emendationem non recipiunt. cum statim poena sequatur errorem. Aut enim confestim pereunt, qui ignaue imperiteque pugnaerunt, aut in fugam uersi, uictoribus ultra pares esse non audent.

Quae solennia in Herculis sacro ad aram maximam seruabantur, & quae apud exteros, quae uero ara Herculis Roma fuerint. Cap. XIII.

Ost urbem conditam Romulum urbis autorem sacra Graeco Herculi ara illi erecta, quae Maxima dicta est, ut ab Euandro constituta erant, fecisse, eaque posteris mansisse, literis proditum est. Quae ara ante Romulum religiosissima fuisse traditur, eamque ipsum Herculem Ioui inuentori, si amissas boues reperisset, dedicasse fama uulgauit. Hoc enim sacrum Euander instituit primus post Marathonios, qui primi diuinos honores Herculi dedere: Potitii & Pinarii, qui ex clarissimis familiis ea loca incolebant, ad sacrum adhibitis. Traditumque memoriae est, Potitios sacris praesto fuisse: & propitiato Deo, extis solennibus depastos: Pinarios uero extis adesa ad reliquam dapem uenisse. Inde institutum mansisse, ne extis solennibus uescerentur in posterum ipsique Potitij, eorumque posterum, ab Euandro edocti, multis post tempestatibus antistites templi sacris & caeremoniis praefuere: donec sublata Potitia gente, seruis publicis tradita sunt. Appius enim Claudius censor, sublato Potitiorum genere, cui ad aram maximam familiare id sacerdotium fuit, seruis quos docuerat, sacra delegauit. In quo id traditur mirum, ut triginta puberes, qui reliqui Potitiae familiae manserant cum omni stirpe intra annum extincti fuerint. Ipseque Appius huius autor facinoris, ob hoc admissum in extremum uitae exitium penes lapsus sit: & siue casu, siue consilio deorum immortalium, luminibus orbatus, calamitosam uitam egerit. Fuit autem haec ara in Capitolij faucibus, iuxta Carmentalem portam, & forum boarium: in qua proprium erat, ut iuuenus

Ara maxima Herculis.

Iupiter inuentor. Marathonij. Potitij. Pinarij.

App. Claudij facinum.

ANNOTATIONES IN CAP. XIII.

Romulum.] Liuius 1. Deca. lib. 1. & de hac ara maxima Herculis Virgil. lib. 8. Aeneid.

Et domus Herculei custos Pinaria sacri.

Hanc aram loco statuit, quae Maxima semper

Dicitur nobis, & erit quae Maxima semper.

b Ioui inuentori.] Dionysius Halicarnassaeus lib. 1. & Lactantius lib. 1. cap. 11. eundem ex Ennio, ut puto, Deum hominumque repertorem uocat, c Euander.] Haec usque ad uersic. Donec. sunt Liuij 1. Decad. lib. 1. Valerij Maximi lib. 1. cap. 2. Macrobij lib. 3. Saturnal. cap. 6. Fest. Pompeij lib. 24. ubi de Potitio loquitur.

d Donec sublata.] Liuius ubi supra, & rursus eiusdem Decad. 1. lib. 9. Et Lactan. lib. 2. c. 8.

e Appius enim Claudius.] Haec usque ad uersic. Fuit autem. sunt Liuij d. lib. 9. Valerij Maximi lib. 1. cap. 2. statim post princip. Lactantij ubi supra. & Seruij in lib. 8. Aeneid. enarrantis eum locum,

Tum lecti iuuenes certatim, araq; sacerdos

Visera tosta serunt taurorum.

f Fuit autem haec ara.] Scilicet Herculis, de qua

dictum est supra eod. lib. c. 4. & 12.

g Iuuenus indomitus.] Virgil. quo loco mox citabitur autor lib. 8. Aeneid. promiscue tauri & bouis meminit, ubi factum Herculi ab Euandro rege sacrificium indicat. Ego reperio apud Liuium Decad. 1. li. 1. boue eximia capta de grege sacrum Herculi ab Euandro rege institutum: eam uero Seruius quinquennale ait, id est, perfectae aetatis: robur enim boui in quimatu asserit Plinius lib. 8. cap. 45. Igitur cum hic ait iuuenem indomitum uictimam fuisse, uide an satis recte positum sit. Dicitur enim iuuenus qui iam ad agrum colendum iuuare potest, ut Varro scriptum reliquit. Nihil tamen in hoc est periculi, postquam ex lib. linguae Latinae 5. idem Varro autor fuit Alexandro iuuenem scribendi: & si quinquennis bos capi solita est, ab ea iuuenem non abhorret appellatio, cuius in foemineo sexu mentio est apud Vatronem de emendatione: ibi contendo: Est enim Gentium ritibus obseruatum marem hostiam Deo masculo & foeminae Deae foeminae sacrum facere.

Q

*Sacrificiū.
Cere-
monia so. enes
in ara ma-
ximā Her-
culis obser-
uari solita.
De hoc ca.
19. & 22.
huius lib.*

indomitus sua Herculi victima mactaretur: ^h cui, & Fauno, viam profecturi, sacrum facerent. ⁱ In qua propria quædam huic aræ debita solennia, præter aliorum instituta mansere, quæ præterire non erat fas. Siquidem in ea prætor, aut pontifex qui rem diuinam facit, ^k sola lauro, nec alia coronatur fronde. Cumque mulieribus adesse sacris, & rem diuinam facere omnibus ferè liceat, ^l Herculis tamen sacrificio adesse, vel exta tangere, aut vesci, aræve admouere manus, aut solennia videre, religio non sinebat. Et quum in sacrificiis deorum, qui rem diuinam facit, ^m capite operto numina adire, adorantisque veste ad caput obducta sacris interesse debeant: apud ⁿ aram Herculis maximam, dum sacra fiunt, dumque litatur, omnes capite aperto & inuelatos esse decet. ^o In qua præter aliorum morem, nec lectisternium fieri, nec puluinar suscipi poterat: ^p quibus quoque sacris seruatum legitur, vt sedentes epulis vescantur solennibus, quum in cæteris stantes & saltabundi vesci soleant. Cumque in omni precatione qui vota effundit sacerdos, ^q Vestam & Ianum, aliosque deos Præscriptis verbis, & composito carmine aduocare soleat: illos tamen qui ad aram maximam sacrum faciunt, alium ^r quam Herculem deum aduocare non decebat;

A N N O T A T I O N E S.

^h Cui & Fauno.] Festus lib. 14. sic habere visus est quibusdam, profecturi viam Herculi, aut Iano sacrificabant: vbi tamen sic aliàs legitur, Propter viam fit sacrificiū quod est proficiscendi gratia Herculi aut Fauno, qui scilicet idem est Deus. Verum ex priori scripto fecisse de Iano Fauno videtur Alexander: quod si non est, nescio quem in eo sequatur autorem. Sanè quod de Hercule proditur, ex eo est, quod cum equos nobilissimos haberet, pedes semper incesserit, vt ait Seruius ad illud Aeneid. 7.

*ipse pedes regnum torquens immane leonis
Terribili impetum scita cum dentibus albis,
Indutus capiti.*

ⁱ In qua propria.] Vt patet ex seq.

^k Sola lauro.] Lilius Gyraldus 17. Syntagmate sic ait, Ad aram Maximam Herculi sacra qui faciebant, sola lauro soliti coronari à quibusdam traduntur, qui tamen Virgilij autoritate conuincuntur, vbi sic ait lib. 8. Aeneid.

*-- Hercules bicolor cum populus umbra
Velavitq; comas folisque innixa pependit.*

Et paulò post,

Populeis adsunt euincti tempora ramis.

Solenne etenim in sacris omnibus erat se frondibus numini, cui fiebat, sacris, ornare. Populum autem factam Herculi pueri sciunt. Verum quod hic Alexander posuit non sine autore scriptum est post Macrobi. lib. Saturnal. tertio.

^l Herculis.] Silius Italicus lib. 3. Punicorum describens sacra & templum Herculis Gaditani sic cecinit,

*Tum quæ fas est honos adyti penetrata nosse
Fæmireos prohibent gressus, ac limine curant
Setigeros arere fues.*

Vide Plut. problem. c. 60. Propertius lib. 4. Elegiarum ad Herculem.

^m Capite operto.] Macrobi. lib. 3. Saturnal. c. 12. ex Cornelio Balbo, Varrone & C. Ballo ritus rationem excutit, Virgil. lib. 3. Aeneid.

Et capita ante aras Phrygio velamus amictu.

Seruius in eundem eodem lib. 3.

Nequa inter sanctos ignes in honore deorum

Hostilis facies occurrit, & omnia turbet.

Sacrificantes, inquit, omnibus diis soliti sunt caput velare, ne se inter religionem vagis aliquid offerret obtutibus, excepto tantum Saturno, ne numinis imitatio esse videretur. Et lib. 2. in eū locum.

*Fatale aggressi suarato auellere templo
Palladium.*

Plutarch. Problemat. cap. 10. huius rei multas rationes affert. & cap. sequen. alias quoque multas cur Saturno capite operto immolabant. & iterum cur Honori capite quoque aperto rem diuinam faciunt. Fest. Pomp. lib. 17. vbi de Saturnia Italia. Saturni, inquit, dicebantur, qui castrum in vno cliuo capitolino incolebant, vbi ara dicata ei Deo ante bellum Trojanum viderur: quia apud eum supplicat apertis capitibus. Nam Italici, auctore Aenea, velabant capita &c. Fulgentius ad Chalcidium ait pallium quo sacerdotes caput rutabantur, cum sacrificium accessissent, Tutulum fuisse dictum: vnde Tutulati dicti fuere, de quibus Varro lib. 6. de lingua Latina.

ⁿ Apud aram Herculis Maximam.] Macrobius Balbi & Varronis autoritate lib. 3. Satur. ca. 12. Quare autem maxima dicebatur discas ex Dionysio Halicarnasæo lib. 1. Et Seruio lib. 8. Aeneid. ibi,

Atq; sacerdos Vilem vesta firma firunt taurorum.

Et hanc quoque ita vocatam scribit Liuius 1. Dec. lib. 9.

^o In qua præter.] Seruius ad 8 Aeneidos ibi,

Graminerq; viros locat ipsi sedili.

Ait, in templo Herculis lectisternium esse non licuisse. Idemque Macrobi. lib. 3. ex Cor. Balbo.

^p In quibus quoque sacris.] Plutar. in Proble. & Virg. vbi supra proximè.

^q Vestam & Ianum.] Ex Cicerone 2. de Natu. deorum. Zenone lib. 1. Rerum Italicarum. & ex eo Macrobi. lib. 1. Saturnal. cap. 9. post princ. & Seruio lib. 1. Aene. enarrant hunc locum,

*Cana fides & Vesta, sermo cum fratre Quirinus
Iura dabunt.*

^r Alium quam Herculem.] Plut. eius rei rationem reddit Problem. c. 90.

quippe cum in Herculis templum deorū nemo admittatur, neque alterius dei aram effigiemve, sicut in cæteris phanis, videre fas est, ita ^v more tradito, vt manè simul & vespere ad aram maximam sacrum fiat, quum in cæteris matutinum tantummodo tempus hostiis immolandis dicatum sit. ^x Fuitque obseruatum, vt ab eiusmodi sacris nedū serui & liberti, ^y sed & canis arceatur, sicut ab arce Atheniensium, vbi Minervæ, & à Delo, vbi Dianæ templum fuit, arcebatur, quod impurum & procax animal esset. ^b Neque fas visum, sacra Herculis qui libertatem impartuit, qui que ex seruitute gentes exemit, nisi liberos attrectare. Quod ^c Plateensibus in vsu erat, vt dum manibus illorum qui pro Græciæ libertate ceciderant, parentant, & supremum exhibent officium, mancipia procul arceant. ^d Cuius exemplo Coi rem diuinam Iunoni exhibentes, à solenni epulo seruos abegere. ^e Traditum verò est, Rhodi, Lindi incolas nouo ritu Herculi immolare: nam maledictis ludibriisque verborum Herculi litant iūctis bobus Si quid verò honesti probique in sacrificio prolatum dictum ve fuisset, tanquam ominosum spretæ religionis crimen erat. Idem in sacris Eleusinis, quæ magna dicta sunt, factitatum comperimus, in quibus mulieres mutuis probis conuiciisque se incessere, & maledictis solent conuitari. Et in ^f festo quod Lenæum Athenienses vocat, scæda conuicia per risum & iocum inuicem poetæ iactitāt, & cōtumeliis se laceffunt. ^h Apud Coos autem sacerdos muliebri veste amictus, & mi-

*Canis sa-
cris eie-
ctus.*

*Plateenses
in paren-
tationibus
mancipia
arcebant.*

*Coi.
Lindorum
sacra ma-
ledica.*

*Sacra
Eleusina
& Lenæa,
maledica.*

A N N O T A T I O N E S.

^s Quippe cum in Herculis temp.] Seruius quo loco infra citabimus.

^t Ita more tradito.] Hercules Potitium & Pinarium senes qualiter se coli velit docuit, scilicet vt manè ei & vespere sacrificaretur, teste Seruio ad 8. Aen. ibi, *Et domus Herculi custos Pinaria sacri.* Quæ verba si docent familiam dictam Pinariam, non satis scio, cum *ἀπὸ τῆς πίνης*. id est, à fame dictos Pinarios, & alio prius nomine nuncupatos fuisse, Gyraldus asseruerit Syntag. 17. aduersus Diodori & Liuij autoritatem.

^v Effigiemve sicut.] Parras transfertur in aream Dianæ Limnatidis signum, quod Mesoæ reliquo tempore seruatur ipso eius festo die, Sunt autem in ea arca & aliæ sacræ ades in aperto, ad quas per porticus quasdam est aditus: licet Dianæ locus sacer sit: vt scribit Pausanias lib. 7. Item in ade Portumni signa sunt tam ipsius quam Mercurij & Martiæ. Pausan. lib. 2. Et in eodem lib. Templum Dianæ Orthiæ, signa Apollinis Latonæ & Dianæ habuit. Romæ in Immonis ade fuere Aesculapius & Diana. In delubro Apollinis Diana, Mufa, Latona. Præterea in Iunonis ade cultus fuit qui Iouis esse debuit, signumque Iouis inibi, vt ad huius templum Iunonis signum, quod getuli dum inferre quodque deberent, in adem propriam dicantur, non sine religione, sedem signorum permutasse, vt habet Plinius lib. 35. c. 5.

^x Fuitque obseruatum.] Seruius enarrans eum locum Virgilij lib. 8. Aeneid.

Tunc lecti iuuenes certantim.

Non vacat, inquit, lecti. In sacris enim Herculis liberi, nec serui intererant, nec liberti: aded, vt Appius, qui sacra hæc transtulit in libertos, & caruerit oculis, & intra annum omnem familiam perdidit Potitiorum, vt habet quoque Liuius Dec. 1. lib. 9. & Macrobi. lib. 1. Satur. vbi de mense Maio. Sed & (vt id addas) ab ade Martiæ serui, seruæque arcebantur, vt tradit Plut. probl. c. 15.

^y Sed & canis.] Plutarch problem. cap. 90. Plinius lib. 10. ca. 29. Non aditui alteriusue diligentia, sed religioni tribuit, quod canis & musca Herculis templum non intrarent.

^z Ab arce Atheniensium.] Plut. eiusdem operis c. 111. Pausanias lib. 1.

^a Et à Delo.] Strabo lib. 10.

^b Neque fas visum.] Suprà ad verbum fuit obseruatum.

^c Plateensibus.] Siquidem bellum inuiti vota publicè diis nuncupauerant, si vicissent Græci pro libertate, certamen liberum, ludosque libertatis in plateis edicturos, teste Diod. Siculo lib. 11. Vnde nulli seruo fas erat quicquam contrectare quod ad huiusmodi sacrum pertineret, vt refert Plutarchus in Aristide.

^d Cuius exemplo Coi.] Phylarchus antiquus poeta versibus quos sic Latine conuersos habes,

*Surijs soli quidem liberi sacrificant
Homines apud illos liberum diem habentes.
Sernorum nullus profus ingreditur, vel paulum.*

Idem Machareus serum Coarum 3. & illorum autoritate Athenæus lib. 14. cap. 17. qui & idem quoque scripserat lib. 6. cap. 7. post princip. Sed & Aeginæ Monophagi Nepruno sacra facientes seruos non admittebant ex Plut. Proble. c. 157.

^e Traditum verò.] Hæc vsque ad clausulam, Idem in sacris. sunt Laçantij lib. 1. cap. 21. Philostrati lib. 2. Imaginum. Zenodoti in Collectaneis Adagiorum, in illo adagio, *λινδοί τὴν θυσιαν*. Grægorij Nazienzen prima *ἐπιπέσειον*. & non nihil ad Nomesium.

^f Idem in sacris Eleusinis.] Hæc ex Diodoro Siculo lib. 6. cap. 2. Sanè ab Eleusinis sacris profani & pegrini arcebantur, vt Lilius annotauit ex Calimacho Syntagmate 14.

^g Et in festo quod Lenæum.] Ex aliis idem Lilius syntagma. 17. vbi de Anthisteria celebritate.

^h Apud Coos.] Plut. Probl. c. 171.

Veneris sa-
crum in
Attide.
Sacra alia
& diuersa
Herculis.
Carthagi-
nenses.
Ara vi-
toris.
Herculis.

Ara Her-
culis cu-
stodis.
Herculis
templum.

Hercules
victor.
Herculis
aedes rotun-
da. Aedes
Achillis.
Hercules
oliuarius
& cubans.
Herculis
& musa-
rum ara
communis.

tra caput ornatus, Herculi sacrum facit, & victimam cædit: sicut in Attide viri or-
nato muliebri, mulieres virili, Veneri rem diuinam faciunt. Cui persimile est, quod
in Mutinini sacello, mulieres togis prætextatis velatæ, Romæ sacrificant. Nonnul-
li coturnice, vt Phœnices, plerique humana victima, vt Carthaginenses, Herculi li-
tant. In pantheo quoque stans diebus in sacris Herculis maclabatur homo, fædo
facinore & perniciali exemplo. Fuitque literis proditum, ab ignavis vota Herculi
& preces effusas non exaudiri, quod soli strenuo & peruigili prosperos successus face-
ret, & propitius foret. Sed præter hanc aram fuit alia Victoris Herculis in foro boar-
rio, qui triumphalis dictus est, cuius statua ab Euandro sacrata triumpho die habitu
triumphali ornabatur. Alia ad circum maximum Cereris, & Herculis qui custos co-
gnominatur à Sylla ex prædicto Sibyllinorum carminum, vt multi autumant, ere-
cta & constructa. Templum quoque Herculi iuxta Tiberim mirabili structura olim
fuisse legimus, in quo ex decimis sacrum fit, vbi duæ aræ exque earum altera mu-
lieres degustare, ex altera viros tantum vesci fas erat. Ad portam quoque trigeminam
Hercules Victoris cognomento fuit, atque in eodem boario foro aedes Herculi ro-
tunda præcipue admirationis, ad quam nec canes nec muscas ingredi opinio est,
sicut Achillis aedem ante Borysthenem nulla ales ingreditur. Fuit præterea Hercules
cognomento Oliuarius, & Hercules Cubans. Fuisseque Herculi & Musis com-
munem aram in circo Flaminio, à Fulvio Nobiliore ex censoria pecunia constru-
ctam, mox à Martio Philippo Augusti tempore sacratam fama vulgavit. Sed præter
hæc templa, quæ in summa religione & culta maximo fuere, fuit Hercules Cono-
pios apud Oetæos, ab Erythraeis Hippotonos, à Celtis Ogmyos, ab aliis Alexi-

ANNO TATIONES.

i In Attide.] Macrob. lib. 3. Saturnal. c. 8.

k In Mutinini sacello.] Nullibi, vt erat hic
antè, legitur Mutininos: sed vbiq; Mutinios, siue
Mutunios, vt est apud Virgilium (si is est) in ob-
sceno carmine,

Furi rubricato minare Mu'ino.

Tertullianum in Apologerico cap. 24. Arnobium
aduersus gentes lib. 4. D. Augustinum de Ciuitate
Dei, lib. 4. cap. 11. Sed vnde id acceperit Alexander
non memini.

l Vt Phœnices.] Arrianus lib. 2. de Rebus gestis
Alexandri.

m Carthaginenses.] Plinius lib. 36. c. 5.

n In Pantheo.] Plinius scribit prædicto loco,
Pænos in Pantheo humana victima omnibus annis
sacrificasse.

o Victoris Herculis.] Plinius lib. 34. cap. 7. in
prin. & lib. 35. c. 4. & Macrobius lib. 3. Satur. c. 6.

p Ad circum maximum.] Plinius lib. 34. c. 8.
meminit quidem Herculis, qui fuit in aede Pomp.
Magni: sed fuit alia aedes ipsius Herculis Magni
custodi circi Flaminij dedicata à L. Sylla in nona
vrbs regione, vt testis est P. Victor. Quo versus
Quidij in Fastis,

Altera pars circi custo de sub Hercule tut a est.

q Iuxta Tiberim.] Diod. Siculus lib. 5. c. 2.

r In quo ex decimis.] Idem ibid. refert Hercu-
lem dixisse eos qui sibi ad deos translati, decimam
bonorum dicarent, vitam felicem victuros. Deci-
ma verò eiusmodi quod iuxta legem fani Herculei
daretur, Profanata dicta fuit Varroni lib. 5. de ling.
Latina. Macrob. lib. 3. Saturnal. cap. 12. Quibus ad-
ditio Maritanum in Topographia vrbs Romæ

lib. 4. cap. 6.

s Duæ aræ.] Plut. in Problem. c. 60.

t Trigeminam.] Solinus c. 2. post princ.

v Boario foro.] Dionysius Halicarnassæus
lib. 1. Plinius lib. 16. cap. 29. & lib. 34. cap. 7. & lib. 35.
c. 4. Tacitus lib. 12. & Liuius 1. Decad. lib. 10. Ouid.
Fastor. 1.

Constituitq; sibi, quæ Maxima dicitur, aram,

Hic vbi pars vrbs de boue nomen habet.

x Ad quam.] Plinius dicto cap. 29. lib. 10. & Soli-
nus cap. 2.

y Sicut Achillis.] Plin. dicto ca. 29. lib. 10. Soli-
nus cap. 29. Græci loca alicibus carentia *ἀόρνα* vo-
cant. id est sine aibus. Lucretius autem lib. 6. ea
Aetna vocat, redditque eius rei rationem,

Principio quædã Auerna vocantur, nomen id ab re

impositum est: quia sunt aibus contraria cunctis, & c.

z Oliuarius.] Petrus Victor in 11. vrbs regione.

a Cubans.] Idem author in 14. regione.

b Fuisseque Herculi & Musis.] Plut. Proble.
cap. 59. vbi eius rei rationem reddit, & Eumenius
in Oratione ad Galliam Belgicam Præsidentem de Scho-
lis instaurandis.

c Hercules Conopios.] Strabo lib. 13. Aliis ta-
men Cornopios dicitur, vt habet Lilius Gyraldus
Syntagmate 10.

d Hippotonos.] Alij legunt Ipostonos à bestiola
vineis infesta, quam Erythrei Ipō vocant, quia eos ab
hac bestiola liberant. Rhodiginus lib. 6. c. 7. ad fi.
e Ogmyos.] Lucianus in Hercule Gallico. Rhodi-
gin. vbi supra.

f Alexicatos.] Lactantius lib. 5. c. 3. Hunc Hesy-
chius in insula Melita honoratum scribit.

g Iolao.

cacos, quasi depulsor malorum cognominatus. Feruntque templum Iolao nepoti
ab Hercule constructum, tantæ maiestatis incolis fuisse, vt si à solitis deficerent
sacris, muti euaderent: rursus si sacra se perfecturos vouerent, in pristinam restitui
sanitatem. Præcipua verò admirationis apud Persas colitur Hercules in monte cui
nomen Sambulos, qui per quietem sacerdotes monere dicitur, vt equos venatui
sistant ornatos: qui quum per nemora & saltus diu vagati fuerint, nullo rectore nocte
redeunt ad stabula vacuis pharetris, mox omnes saltus feris confosis constratos repe-
riunt, ita vt multo venatu incolæ ditentur. Apud Athenas vero Cynofarges tem-
plum Herculis, Gymnasium & Lucus, maximi nominis erant, quæ Philippus im-
potenti ita deustauit, & incendit. Hoc etiam licet animaduertere, ab Iliensibus
Herculi sacra celebrari veritum, quod Ilium Hercules olim depopulatus esset, eum
propterea odio prosequuti perniciali. Sicut apud Thraces, mulieres tanto flagrant
odio, quod Orpheum disceptum à mulieribus dicerent, vt viri vxoribus stigmata inure-
rent, in Orphei vltionem. Et Lemnij cum Vulcanum colant, quod apud eos enu-
tritus foret, Venerem quod Marti se miscuisset, velut adulteram adeo contempse-
runt, vt nemo illi sacrum faceret. Tenedij quoque Achillem, quod Tenedum de-
uastasset, ita infensum habuere, vt supplicio afficeretur, si quis restituto templo
Achillem nominasset. Contrà vero Syracusanis Herculem promptum numen, &
maximi cultus fuisse, quod ope Proserpinæ Cerberum ex inferis eduxisse dicerent.
Caucasij etiam produntur Herculem summis percolere honoribus, quod Prome-
theo satisfaciant, quod igniferis sagittis aquilas & illorum nidos incendant, fœ-
tusque euastent & depopulentur. Ferunt Sibas circa Indum, adeo Herculem velut
gentis autorem coluisse, vt pellibus amicerentur vt Hercules, clauas gererent, illasque
bobus & equis inurerent. Sicut Tyrij & Gaditani Herculem magni numinis instar

Templum
Herculis à
Iolao con-
structum.
Hercules
cultus
apud Per-
sas.

Apud
Athenien-
ses.

Hercules
Iliensibus
inuisus.

Mulieres
apud
Thraces
adofa
viris.

Sic Venus
apud
Lemnios.

Et Achil-
les apud
Tenedios.

Syracusana-
ni.

Caucasij.

Sibas.

Tyrij.
Gaditani.

ANNO TATIONES.

g Iolao.] Diodo. Siculus lib. 5. cap. 2. ait, Apud
Agrenæos templum sacratum ab Hercule qui præ-
ter cætera hic relata, omnes eam incolentes urbem
ab ipsorum ortu, Iolao sacras nutrire comas docuit:
quoad amplissimis victimis eum sibi Deum propi-
tium reddant. Fuert autem Herculis voluntarius
comes & auriga Iolao, qui curru dicitur in Olympi-
is ludis vicisse. Pausanias lib. 5.

h Apud Persas.] Eius verò cognomen est San-
des, vt Agathius ex Beroso & Athenocle scribit
Historiarum lib. 2. Monti verò nomen Sambulos,
testatur Tacitus lib. 12.

i Cynofarges.] Liuius 4. Decad. lib. 1. Plutar. in
Themistocle in principi. Pausanias lib. 1. vbi ita dicit
voeatum ab alba cane. Stephanus, Suidas, Hesy-
chius, & diximus supra eiusdem lib. c. 4.

k Gymnasium & Lucus, maximi.] Vide eo-
dem c. 4.

l Ab Iliensibus.] Strabo lib. 13.

m Apud Thraces.] Plutar. in lib. de Sera numi-
nis vindicta.

n Et Lemnij cum Vulcanum colant.] Vnde
& Lemnius dictus est Virgilio lib. Aen. 8.

Hoc pater Aoolis properat dum Lemnius oris.
Et Vulcania Lemnos Valerio Flacco lib. 2. Argo-
nauticôn. & vide infra lib. 6. c. 4.

o Venerem quod Marti se miscuisset.]
Quod ita fuit, vt cum spreta Venus à maritis te-

trum odorem vxoribus immisisset, illæ eam ob
rem vitis infensæ, cum pellicibus coniurauerunt,
vti eos è Thracio bello redeuntes ad vnum omnes
interficere: quæ dicta, facta sunt, nisi quod
Hypsipyle Regis filia Thoanti parti pepercit. Hæc
cum alij, tum Apollodorus in Argonauticis pro-
didit.

p Tenedij.] Plutar. Problem. c. 141. & ante eum
Diod. Siculus lib. 6. c. 16.

q Cerberum ex inferis.] Seruius ad 6. Aen. ibi,
Tartareum ille manu custodem in vincla petiuit.

r Caucasij.] Ex Duridis Samij historis Rhodigi-
nus lib. 7. c. 20.

s Sibas.] Arrianus qui hos Sibastos appellat li. 8.
de gestis Alexandri. Sed & postea eodem lib. scribit
Surasenos & ipsos quoque gentem Indicam maxi-
mè Herculem colere.

t Tyrij.] Cicero de Natura deorum lib. 3. &
Diodorus Siculus lib. 17. cap. 4. Herculis autem
Tyrij meminit Quintus Curtius lib. 4. & Arrianus
libro 2.

v Gaditani.] Pomponius Mela lib. 3. eo capite,
quo describit Hispaniæ & Septentrionis insulas,
post principi. Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 24. Et Si-
lius lib. 3. Punicorum, inter cætera æditui & sacer-
dotes ab eius templo,

*Fæminas prohibent gressus, ac limine curant
Setigeros arcere suos.*

Hercules
plures.
Ioues 300.
Orphei 5.

Veneres
quatuor.
Iouis filij.
Neptuni.
Monstro-
fi.

habuere. Fuitque memoriae proditum, Herculem non vnum fuisse, sed plures. Nam praeter x Tiryntium, etiam y Argium, z Thebanum, a Libycum, Crentensem & Aegyptium legimus. Denique c Varro Hercules tres & quadraginta, ac d Ioues trecentos enumerat, e Cicero sex fuisse dicit. f Graeci vero Orpheos quinque fecere, & b Veneres quatuor. h Sicut enim praestantissimos & summa prudentia viros Iouis filios, vt i Aeacum & k Minoa, & l semideos qui a Ioue genus ducunt: ferocissimos, Neptuni tanquam e mari genitos, m vt Cyclopes & Lastrygones: monstrosos vero & ignobiles, e terra editos vetulas nuncupavit, vt n Tityum & o Antaem: p ita omnes qui vario & solerti ingenio, fortissimum aliquod facinus gessere, vel periculis suble-

ANNOTATIONES.

x Tiryntium.] De quo Virgilius lib.7. Aenei. -- Postquam Laurentia victor, Geryone extincto, Tiryntius attingit arua. Vbi Seruius, A Tirynthe, inquit, ciuitate Argis vicina, vbi nutritus est. & idem Virgilius lib.8. de eodem loquens, Ecce furens animis aderat Tiryntius. -- Vbi & ipse Seruius, a Tirynthe, in qua nutritus est ciuitate. Idem Seruius lib.8. eiusdem operis in eum locum, Ascendi cui treis animas Feronia mater, Horrendum dictu, dederat: terna arma mouenda. Iuuenalis Saryta II. Nam cum sis conuiuia mihi promissus, habebis Euandrum, venies Tiryntius, aut minor illo Hospes. -- Statius lib.4. Thebaidos, -- Suus exciit in arma Antiquam Tiryntia Deus, non fortibus illa Infucunda viris, famaq, immanis alumni Degenerat. -- Nam, vt ibi scribit Lactantius interpres, in vrbe Tirynthe natus est Hercules, vnde & Tiryntius dicitur. Vide tamen Herodotum lib.2. & Arrianum d. lib.8. ex quibus possit videri hic Tyrium legendum esse: nisi ceteri auctores repugnant. y Argium.] Varro de ling. Latina lib.4. Cornelius Tacitus lib.2. Arrianus lib.1. illius ipsius operis. Seruius d. lib.9. z Thebanum.] Herod. lib.2. Arnobius aduersus Gentes lib.2. Seruius vbi supra. Philostratus in vita Apollonij lib.2. Arrianus lib.8. non semel. Nam & hinc Theocritus in Idyllis illum βοιωτιον appellat, quod esset ex Thebis Boeotia. a Libycum.] Seruius vbi supra. b Aegyptium.] Cicero de Natura deorum lib.3. Diod. lib.1. cap.2. Pomponius Mela lib.3. Arrianus lib.3. & 8. Philostratus vbi supra, atque etiam lib.2. Herod. lib.2. c Varro.] Seruius vbi supra. in verbo, Tiryntium. vbique tamen Lilius Gyraldus legit quatuor & quadraginta. d Ioues trecentos.] Tertullianus Apologetic. cap.14. Romanus, inquit, Cynicus Varro trecentos Ioues, siue Iupiteres dicendum, sine capitibus introduxit. e Cicero.] Lib.3. de Nat. deorum. f Graeci vero Orpheos quinque.] Author Suidas. g Veneres quatuor.] Cicero de Natu. deorum,

Venus, inquit, prima Caelo & die nata, cuius in Elide delubrum videmus. Altera spuma procreata, ex qua & Mercurio cupidinem secundum natum accepimus. Tertia Ioue nata & Dione, quae nupsit Vulcano. Sed ex ea & Matte natus Anteros dicitur. Quarta Syria, Tiroque concepta, quae Astarte vocatur, quam Adonidi nupsisse traditum est. h. Sicut enim.] Idem Rhodiginus lib. 3.c. & lib. 20. cap. 28. i Aeacum.] Is fuit Iouis & Europae filius, vt scribit Diodorus. Alij ex ipso Ioue & Aegina, vt Pindarus. k Minoa.] Diodorus vbi supra. l Semideos.] De quibus Ouidius lib.1. Metam. vbi ita facit Iouem loquentem, Sunt mihi Semidei, & rustica numina Fauni. Semideumque pecus. m Cyclopes & Lastrygonas.] De quibus ipsis duobus Strabo lib.1. & Phurnutus addens Aloidas, quos omnes Neptuni filios vocatos fuisse tradit: quod violenti & audacioris animi essent. Vide Plinium lib.7. c. 2. post princ. n Tityum.] Homerus lib.7. Odyssae, ἦγον ἐπὶ τὸν γάλακτον τῆσδε γαίης ἦγον. Et lib.11. eiusdem operis, Καὶ τῆσδε ἐῖδον γάλακτος ἐπιμυδιῶ ἦγον. Et Virgilius lib.6. Aen. Necnon & Tityum terrae omnipotentis alumnum. Id est, filium, vt interpretatur Seruius. aliter Nonius Marcellus. & diximus in nostris commentariis in l. si vnquam. in verbo & suscepit liberos. nu. 52. mox ediuerso. o Antaem.] Nam & hunc tertigenam Libyae vocat Statius lib.7. Thebaidos, Terrigenam sudasse Libys. -- Sed tu vide Eusebium Chronographum, qui id fictum esse arbitrat. p Ita omnes.] Cornelius Tacitus lib. 2. Annal. vbi de Canopo loquitur, scribit eius indigenas Herculem apud se ortum & antiquissimum perhibere, eosque qui postea pari virtute fuerint, in cognomentum eius adscitos. Idemque de Moribus Germano. de eodem Hercule sic ait, Quidquid vbique magnificum est, in claritatem eius referre confensimus. Seruius enarrans eum locum lib. 8. Aeneid. Nascenti cui treis animas Feronia mater, Horrendum dictu, dederat. Mos, inquit, Herculis fuit, vt etiam non rogatus laborantibus subueniret. Tunc enim, sicut Varro inquit, omnes qui fortiter fecerant, Hercules vocabantur

uandis hominibus profuere, aut alicuius ingenuae artis autor vel princeps foret, a maioribus Herculis nomina tulere. Sed quod de Libyco Hercule dictum est, meminisse oportet, quod hic Libycus, Aegyptius nuncupatur, q qui Nilo natus, Phrygias literas primus inuenisse, & per manus posteris dedisse traditur.

Hercules
qui appel-
latur.
Hercules
Libycus.

ANNOTATIONES.

bantur. Itemque lib.11. in eum locum, Atides Proci Menelaus adisque columnas Exulat. -- inquit, omnes fortes Hercules dicebantur.

q Qui Nilo natus.] Cicero libro 3. de Natura deorum enumerans sex Hercules, Alter, inquit, traditur Nilo natus Aegyptius, quem aiunt Phrygias literas conscripsisse.

Quo tempore primum pratores creati capere, & quod ius, quae illorum potestas fuerit. Cap. XV.

Proditum a memoriae est, ab ortu urbis, ad annum ferè trecentimum & nonagesimum, pratorem qui ius in vrbe diceret, nullum Romae extitisse. Fuerat enim hoc consulis munus, & illorum qui in summo erant magistratu, super iure controuerso respondere. Sed quia a iure dicundo, ingruente bellorum tumultu, persæpe eos auocari oportebat, pratore ac proprio magistratu qui ius in vrbe diceret, opus esse visum fuit. Igitur quo tempore tribuni militum consulari potestate esse desiere, quum iam de consulibus ex plebe creandis magnis contentionibus agitari cœptum esset, eaque res inuisa patribus infamisque haberetur, neque aliter sedari videretur posse: tum primum leniendae multitudinis causa, vt consul etiam de plebe fieret, a patribus est impetratum, inuicemque ipsa plebs vt prator vnus ex patribus crearetur, qui ius in vrbe redderet, haud dubie assensit. Fuit enim is Spurius Furius Marci filius primum b prator ex patribus, ei que vt aliquibus honoris insignibus conspicuus foret, curulem sellam vt consuli dictatori que, & eadem auspicia esse voluere. Nec diu apud patritios honos iste mansit. Nanque haud diu post c Quintus Publius Philo primus de plebe, aduersante senatu prator factus est: communicataque tam praetura, quam consulatus cum plebe fuit. d Sed cum pratores magis ex vsu reipublicae viderentur, ita breui illorum numerus auctus fertur, profecto vt mirum sit quam facile coaluerint. Quippe latius propagato & aucto imperio, quo tempore Atilius Calatinus primo Punico bello dictator, extra Italiam duxit exercitum, cum obire tantum munus solus non posset, duo pratores creati, exque his alter vrbanam, alter peregrinam iurisdictionem sortiti fuere. Et quia plerunque vsu veniebat, vt vrgentibus hinc inde hostibus, & multiplici bello ingruente, ferro & armis decernendum foret, pratores sicut consules e provincias sortiri, hisque & exercitibus f cum imperio praesse cœpere, ibique non solum ius dicendo, sed armis imperitando imperium exercuere. b Iplis enim licet ad ius dicendum creatis, non tamen a belli cura vacatio dabatur. Qui tamen in imperio essent, iura tamen provinciae sine decreto senatus aut populi iussu mutare non poterant.

Sp. Furius
primus
prator.

Pratorum
numerus
auctus.

l. 2. S. de in-
de. ff. de ori-
iur. Prae-
tor vrbana-
nus & pe-
regrinus.
Pratores
provincias
sortiti.

ANNOTATIONES IN CAP. XV.

a Proditum memoriae est.] Id initium vsusque ad eam clausulam, Fuit enim is Spurius. est Liuji 1. Decad. lib.6. in fi. & lib.7. in princip. & Pomponij Iuriconsulti in l. 2. §. cumque consules. ff. de Origine iur. b Prator ex patribus.] Liuji d. lib.7. in princ. c Q. Publius Philo.] Liuji eiusdem Dec. lib.8. d Sed cum Pratores.] Haec vsque ad clausulam, Et quia plerunque. sunt L. Flori Epito. Liuji libro 19. e Prouincias sortiri.] Tullius in 2. in Verrem Act. & alij plurimi, quos videbis in nostris com-

mentariis Primigeniorum in 17. q. in 1. opin. nu. 44. f Cum imperio.] Apud Liuium 4. Decad. lib.5. Minio Antiochi Regis Rom. legatis. Cur, inquit, Syracusas atque in alias Graecas Siciliae vrbes Praetorem quotannis cum imperio, & virgis & securibus mittitis? g Iplis enim licet.] Liuji 3. Decad. lib.3. Ne Praetoribus quidem (ait) qui ad ius dicendum creati erant, vacatio a belli administratione data est. Valerium Praetorem in Apuliam ire placuit, ad exercitum a Terentio accipiendum, cum ex Sicilia legiones venissent.

Pratores
iij. Lex
Bebia.

^h Neque diu post, primo Punico exacto bello, cum Galli transalpini in Italiam irruerent, quatuor pratores creati lege Bebia fuere: quæ iubebat, à ternis ad quaternos creari licere. ¹ Mansitque hic numerus ad primum ferè Macedonicum bellum, quibus & belli summa commissa fuit, illorumque auspiciis egregia res gesta plerunque sunt. Tunc quoque additis prouinciis, & magno incremento rebus auctis, cum M. Cato Sardiniam obtineret, Siciliaque & Hispania imperio accreuissent, magisque indies pratores ex usu forent, illorum numerus auctus fertur, ut seni crearentur. Post temporum verò curricula quibus ^k Cornelius Sylla rempublicam in dominationem vertit, cum plures de parricidiis, de sicariis, de falsis leges tulisset, ut essent qui eas tuerentur, quatuor qui de criminibus inquirerent, veteri numero adieceret, ita ut decem crearentur. mox Iulius Cæsar numerum ampliavit. nam præter hos annonæ & rei frumentariæ præfecit duos, ad inuehendos commeatus, qui frumentarij seu Cereales dicti: quibus ut ne quid commeatus frumenti que vrbi deesset, præuidere præcaueretque negotium erat. ^m Et mox alios, qui ararij curam agerent, adiecit. Diuus deinde ⁿ Augustus sedecim expleuit numerum, tametsi prætura candidatos duodecim ^o ab Augusto editos, autores sint: quem numerum non excessurum Tyberius iureiurando firmavit. Demum ^p diuus Claudius alios constituit, qui deficientium voluntates tuerentur, & de fideicommissis ius dicerent, quos fideicommissarios vocauit. ^q quo tempore ad decem & octo pratores, quod nunquam antea factum, excreuit numerus. Et quum pupillis tutores ^r à consulibus ante poscerentur, ^s Marcus Antoninus philosophus, omni doctrina homo eruditus, cuius pleraque extant egregia facinora militaria, ut diligenti disquisitione tutores pupillis darentur, proprio magistratui eam curam demandauit, qui tutelaris dictus est. ^t Denique nullo præfinito numero tot fuere, quot expedire reipublicæ visi sunt: quod lege prætoria caueba-

Pratores
vij.

Pratores
x.

Pratores
xij.

Pratores
xvij.

Prætura
candidati
xij.

Pratores
decem &
octo.

Magistra-
tus tutela-
ris.

ANNO TATIONES.

^h Neque diu post.] Liuius 4. Decad. lib. 3. & L. Florus eiusdem Liuij Epitome lib. 20. Ipse autem Liuius 4. Decad. lib. 10. Pratores, inquit, quatuor post multos annos lege Bebia creati, quæ alterius quaternos iubebat creati. Ex quo loco haud dubiè accepit Alexander quod hic scribit: sed ita ut quod Liuius dicit alterius quaternos, hic à ternis ad quaternos dicit.

ⁱ Mansitque hic numerus.] Liuius 4. Decad. lib. 2. Sardiniam, inquit, M. Portius Cato obtinebat, sanctus & innocens &c. Et paucis interiectis, Sex Pratores illo anno primum creati, crescentibus iam prouinciis, & latius patefcente imperio. Et Pomponius in l. 2. §. 8. capta. ff. de orig. iur.

^k Cornelius Sylla.] d. l. 2. §. deinde Cornelius.

^l Mox Iulius Cæsar.] Hæc vsque ad clausulam, Et mox alios. sunt ex d. l. 2. §. deinde Caius.

^m Et mox alios.] Transposita sunt hæc Alexandri verba, quæ C. Cæsari tribuunt, quod ille nusquam, sed primum Diuus Augustus fecit: is enim author fuit, ut cura ararij à Quæstoribus vrbanis, ad Prætorios, Prætorisue transferret: ut refert Suetonius in Augusto cap. 36. Prætorum autem ararij meminit Tacitus lib. 1. 13. & 20.

ⁿ Augustus.] In d. l. 2. vbi supra, versic. D. deinde Augustus. & Suet. in August. c. 37.

^o Ab Augusto.] Cornelius Tacitus lib. 1. Candidatos (ait) prætura duodecim nominauit, numerum ab Augusto traditum, & hortante senatu, ut augetet, iureiurando obstrinxit, se non excessurum.

^p D. Claudius.] In d. l. 2. vbi supra, versic. post

deinde D. Claudius. Nam & nostris legibus Pratores agnouisse de fideicommissis satis constat ex l. si etiam seruum. §. si quis. ff. de fideicommiss. libert. Sueton. autem de ipso Claudio in vita ipsius ca. 23. Iurisdictionem, inquit, de fideicommissis quotannis, & tantum in vrbis delegari magistratibus solitum in perpetuum, atque etiam per prouincias potestatibus demandauit.

^q Quo tempore.] Nam ut scribitur in d. l. vbi supra, D. Claudius duos Pratores adiecit, qui de fideicommissis ius dicerent, ex quibus vnum D. Titus detraxit, & adiecit vnum D. Nerua, qui inter fiscum & priuatum ius diceret. Ita decem & octo pratores in ciuitate ius dicunt. Hæc ibi.

^r A consulibus.] Claudius, teste Sueton. ca. 23. sanxit ut pupillis extra ordinem tutores à Consul. darentur. Modestinus quoque in l. i. ff. de consir. tutor. meminit consularis potestatis in supplendo quod deficit tutori dato. Plinius quoque ad Quadratum lib. 9. Episto. scribit, Cornutum à Consul. tutorem datum. cuius iuris processum exposui in libello, de iure Liberorum, c. 31.

^s M. Antoninus Philosophus.] Iulius Capitolinus in vita illius.

^t Denique.] Hæc vsque ad clausulam, Quam lata sunt Ciceronis lib. 3. de Legibus. Cauendum autem hic ab Alexandro, qui legem Ciceronis fictitiam de Prætoris imperio viguisse existimat, vbi lege Prætoria cautam ait, quam scilicet ipse Cicero de imperio prætoris suæ Reip. vel alios complures ad instar Platonis confinxerat.

v Bono

tur, cuius verba subiecti: IVRIS disceptator qui priuata iudicet, iudicariue iubeat, prætor esto: iuris ciuilibus custos esto: huic potestati parento: quocumque senatus creuerit, populusque iusserit, tot sunt. & infra. Quam lata autem in iure dicundo prætorum iurisdictione fuerit, multis documentis ostenditur. Nam & ^v bonorum possessionem dare, & ad defuncti bona hæredem admittere, ^x nonnunquam ius constituere, & vetus abrogare poterat: ^y seruos manumittere, ^z iudices delegare, ^a tutores pupillis minime inuisos constituere: ^b dolo vel metu lapsis, aut vi deiectis subuenire, ^c de fide, ^d deque iureiurando: ^e tutelæ, mandati, pro socio, fiducia ^f deque empto, vendito, ^g locato, conducto ius dicere, suæ cognitionis erat ^h lictos quoque immatura ætate vel sexu, in integrum restituere: ^k edicta proponere, ^l legem ad populum ferre: ^m neque probitas aut innocentia fraudi cuiquam esset, cauere debebat. Quinetiam ⁿ ferias concipere, ^o ludis præesse, quadrigis emittendis signum dare,

Prætorum
in iure di-
cundo iurisdictione,
quam lata
fuerit.

ANNO TATIONES.

^v Bonorum possessionem.] Ex nostris l. in l. sed cum patrono, in princ. & l. bonorum, & l. seq. ff. de bon. poss. & alibi sepe cod. tit. & in tit. de bono. poss. secund. tab. & ex Cicerone in 3. in Verrem act. & Vale. Maximo lib. 7. cap. 7. vbi de Genutio quodam & Vetilio lenone loquitur.

^x Nonnunquam ius constituere.] Sic Liuius, Penes quem (de Prætoribus loquitur) magistratum omnis publici priuati que iuris potestas, ut & nouum ius constituere, & vetera abrogare facultas esset. Ex quo Fenestella, si is est autor, de magistratibus Romanorum cap. 19. Theophilus lib. 1. Institut. de bonor. possess.

^y Seruos manumittere.] Ex l. i. ff. de offic. prætor. l. non est. & l. ego. & l. pater. ff. de manu. vindic.

^z Iudices delegare.] Ex l. mandato. ff. de offic. eius, cui mand. est iurisd. & l. soler. & l. prætor. ff. de iurisd. omn. iud.

^a Tutores &c.] Iul. Capitolinus in M. Antonino Philosopho, tradit illum prætorem primum tutelarem fecisse, cum antè tutores à Consulibus poscerentur. Verum longis antè temporibus id munus prætorum quoque fuisse constat ex eo quod scribit Liuius 4. Decad. lib. 9. Tutore, ait, à Tribunis & prætoribus petito &c. Ex quibus etiam verbis intelligis id quoque munus Tribunorum olim fuisse. Id quod raro alibi reperies. Nostris autem legibus & Proconsul & Præses, & magistratus municipalis tutores dare possunt. l. i. & 3. & aliis multis. ff. de tutor. & curat. dat. ab his. De Prætoribus autem minime dubitatur l. prætor. & l. nec mandante. §. 1. & 2. cod. tit. & l. i. C. de offic. prætor.

^b Dolo, vel metu lapsis.] Nam quod ad dolum pertinet, peculiare edictum est prætoris, ut videre est ex l. i. in princip. & per totum tit. ff. de dol. mal. De metu quoque in l. i. & per totum tit. ff. de co. quod me. cau. De vi in l. i. ff. de vi & vi arm. & apud Ciceronem in Orat. pro Cecinna, vbi loquens de Pisone prætor, Aut vim, inquit, fieri vetat, aut restitui factum iubet.

^c De fide.] Ex l. i. & l. iurisdictionem, §. prætor. ff. de pac.

^d Deque iureiurando.] In l. ait prætor si is. & ait prætor eius rei. ff. de iureiur.

^e Tutelæ &c.] De tutela iam dictum est, sed & huius, & mandati, & pro socio, & depositi cognitio-

nem, prætoris esse, satis constat ex l. i. §. qui pro socio. ff. de his, qui notan. infra. & l. i. §. i. ff. de pos. Hic autem fiducia Alexand. appellat, quam nostri depositi vocant. De quo tu vide omnino quæ scripsimus in Comment. retractuum nu. 2. in præfatione.

^f Deque empto.] Id edocent vel inscriptiones in l. i. & 9. 30. & 34. ff. de contrah. empt. l. 5 & 11. & 13. cum simul. de action. empt. quæ ex lib. Pauli & Vipiani ad edictum arguunt, etiam de contractibus iurisdictionem prætoribus edicta proposuisse.

^g Locato.] Ex Gellio lib. 11. c. 17. adde epigraphes l. i. §. 7. 9. 11. 13. & seq. ff. locati.

^h Lictos quoque.] Ex l. i. ff. de in integ. restit. & l. i. & per totum tit. ff. de minor.

ⁱ Vel sexu.] Quod prætor de hac re se intermiserit, non constat ex tit. ff. & C. ad S. C. Maccid.

^k Edicta proponere.] Ex l. i. in princ. ff. ne quis eum, qui in ius voc. est. & l. i. iuncta l. iurisdictionem, §. prætor. ff. de pactis. & alibi sepe. & ex Plin. lib. Epist. 5. epist. vlt. Idque fiebat in tabulis dealbatis, quæ album prætoris dicebantur. In authent. de ligiosis, §. iubemus. col. 8. quorsum etiam spectat locus, si quis album prætoris corrupisset. &c. Sed & alij quoque edicta proponebant, ut Censores ex Suetonio in Claudio c. 16. ad fin.

^l Legem ad populum ferre.] Scripsit forsitan Alexander, legenda ad populum ferre. de edictis locutus, quæ in tabulis dealbatis proponeret, & id erat Album prætoris. §. iubemus. Noue. de litigiosis, de quo dictum supra cod. lib. c. 8.

^m Neque probitas.] Alias, ut scriptum legitur, Scitum à maioribus magistratibus: quales fuere Consul, Prætor, Dictator & Interrex, leges in veteri reipublica latas esse, ut obseruauit Paulus Manutius in lib. de Legibus.

ⁿ Ferias concipere.] Id patet ex toto tit. præfertim in l. i. §. 1. & l. 2. in princ. ff. de feri. & ex Suetonio in Claudio c. 22. & Gel. lib. 10. c. 24.

^o Ludis præesse.] Quod planè insinuat Liuius 1. Decad. lib. 8. & 3. Decad. lib. 5. vbi ludis Apollinariibus. Iuuenalis saty. 8.

Nec dubitant cessi prætores vendere ludis.
Et Saty. 10. post prin.

*Quid si vidisset prætorem in curribus altis
Extantem, & medio sublimem in puluere circi
In tunica Ionis.*

^p aquæductuum curam gerere, ^q ædem dedicare, de gestis cuiusque magistratus disquirere, ^r duumuiros & decemuiros creare, ^s bonis interdicare: quæque ad disciplinam publicam pertinerent, curare & prospicere: ^t tum criminosos reos facere, officij prætoris erat. ^v Rei autem criminis fiebant, ut accusator criminofum in ius ducatur, & apud prætorem reum agat, his verbis: Aio te prouinciam depeculatum fuisse, aut crimen aliquod admisisse. Tunc si reus tacuisset, tanquam in conuictum lis dabatur. si verò esset inficiatus, inquirendo crimini præfixo die, à prætore accusatio constituebatur, & tunc in reum, ut noxam cuius arguebatur, dilueret lege agebatur. ^x Denique illud receptum est, absentibus consulibus, & in prouinciam profectis, habendi senatus prætori Romæ ius fuisse, ^y comitiisque præsidendi, de rebus quæ ad rem publicam pertinent, cõsultandi, vrbi præessendi: atque idem ferè iuris quod consules,

Rei criminis quomodo fiebant.

Prætoris potestas absentibus consulibus.

ANNO TATIONES.

Et satyra II. ad fi.

*Interea Megalesiaca spectacula mappæ
Ideum solenne co'unt. similisque triumpho
Prædo caballorum prætor sedet.--*

Et satyra 14.

*Monstro voluptatem egregiam, cui nulla theatra,
Nulla æquare queas prætoris pulpita lanti.*

Et Martialis lib. 12. Epigram 29.

*Cretatam prætor cum vellet mittere mappam
Prætori mappam surripit Hermogenes,*

Mappa enim signum erat, quod prætor, qui ludis præerat, ostendebat, ut quadrigæ emitterentur, ut constat ex Suetonio in Nerone cap. 22. & Quintiliano lib. 1. cap. 9. & Iuvenale d. Saty. II. vbi supra. vide in authent. de Consul. §. quantuncunque. Et huc quoque spectat quod scribit Vlpianus in l. si ut certo. §. interdum. ff. commodati. vel si quis ludos edens prætor scenicis commodauit. Quo in loco Budæus tamen aliter intelligi voluit, ad id minimè respiciens quid sit proprium prætoris.

^p Aquæductuum.] Vnde hæc transcripta coniectæue sint, non satis scio: at publicis aquis reperio præfectos fuisse S. C. qui cum eius rei causa extra urbem forent, lictores binos, & seruos publicos ternos, architectos & scribas & librarios, accensos, præcones singulos haberent. Equidem hocce quandoque dici aquarum curatores, interdum aquarios apud Frontinum de Aquæductibus annotauit Cæl. Rhodig. lib. 18. c. 40.

^q Aedem dedicare.] Confundit hoc loco Alexander munera prætorum, dum antea de maiore & urbano ageret. Quod autem ponit de ædis dedicatione, eius exemplum dedit Aemilius Regilius prætor è minoribus, qui, bello in Antiochia confecto, quam vouerat ædem Laribus in Campo Martio dedicauit. Macrobi. Saturnal. lib. 1. c. 10.

^r Duumuiros & decemuiros.] Nam ab Aemilio prætore vrbi Cn. Pupius, & Cælius Quintius Flaminius, apud Liuium 3. Decad. lib. 2. duumuiros, ad ædem Concordiæ in arce faciendam creati sunt. Duumuiros autem eos fuisse, quos & postea decemuiros appellarunt, videbis infra lib. 3. cap. 16. in princip. Sed & priuatim quod prætor Decemuiros creauerit ex S. C. testis est ipse Liuius 5. Decadis lib. 2. vbi loquitur de diuisione agræ Ligustici & Gallici, ad quem rem prætor decemuiros creauit. Adde & Triumuiros à prætoribus creatos ad co-

lonos ex S. C. deducendos ex eod. Liuius 4. Decad. lib. 9. Hincque illud Horatii libro 1. Sermonum, satyra 3.

-- Interdicto huic omne adimat ius

Prætor, & ad sanos abeat tutela propinquos.

^s Bonis interdicare.] Paulus lib. 3. Sententiarum, tit. 5. Maritus, inquit, per prætorem bonis interdicitur hoc modo, Quando bona paterna tua nequitia disperdis, liberòsque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi commercio interdico.

^t Tum criminosos.] Ut videre licet apud Val. Maximum lib. 8. cap. 1. vbi de M. Pompilio prætore loquitur, & Gellium recitantem pœnas furum ex legibus 12. Tabul. lib. 11. cap. 18. Adde autem superioribus adoptionem recipere ex Gellio lib. 5. ca. 19. non semel.

^v Rei autem criminis.] Asconius in 2. in Ver. actio. non multò post princ. Quid est, inquit, reum fieri, nisi apud prætorem legibus interrogati? Cùm enim in ius ventum esset, dicebat accusator apud prætorem reo, Aio te Siculos spoliastè. si tacuisset, lis ei æstimabatur, ut victo: si negasset, petebatur à magistratu dies inquirendorum eius criminum, & instituebatur accusatio.

^x Denique illud receptum est.] Liuius 1. Decad. lib. 8. post princip. & lib. 10. vbi de P. Sempronio prætore creato loquitur. & 3. Decad. lib. 2. vbi de senatu à prætoribus vocato post Cannensem cladem. & iterum lib. 3. vbi de senatu vocato à M. Aemilio prætore. & 4. Decad. lib. 2. vbi de L. Corn. Lentulo prætore. & eiusdem Decad. lib. 6. vbi de M. Catone, Is, inquit, ante lucem ingressus, à porta ad prætorem M. Iunium iter intendit. Is prima luce senatum vocauit. & lib. 8. vbi de senatu dato ab Sernio Sulpitio. Et 5. Decad. lib. 1. & iterum lib. 5. ad fi. Et Cornelius Tacitus lib. 17. vbi prætor urbanus, quem non nominat, senatum vocauit. Nam & Varro lib. 4. Epistolarum quæstionum apud Gell. lib. 14. c. 7. inter eos, per quos, more maiorum, senatus haberi solet, prætores ponit.

^y Comitiisque præsidendi.] Nam & apud Liuium 4. Decad. lib. 4. Cn. Domitius, prætor urbanus, bina comitia in Capitolio habuit. Sed & antè apud eundem 3. Decad. lib. 5. Comitia à prætore urbano de Senatus sententia, plebisque scito sunt habita, quibus creati sunt quinqueuirii muris turribusque reficiendis.

z Nec

habere, nulla controuersia est. ^z Nec me præterit, memoriæ datum esse, non modò super priuatorum causis, sed inferiorum quoque magistratum, videlicet quæstorum & ædilium, prætori more prisco ius dicere licere. Itaque tam plebeios & humiles, quàm ædiles & quæstores, reliquosque magistratus, qui nec vocationem, nec præhensionem habent, apud prætorem in ius vocare cuius potestas est: quos in vincla duci iubere, pro imperio & potestate & legitimis pœnis afficere poterat. Fertur quoque ^a Octavius Augustus hoc munus prætori urbano dedisse, ut popularium litigatorum appellationes cognosceret, prouincialium verò cognitionem consularibus viris ipse delegaret. Si tamen ipsi prætores prauè quid deliquissent, ex consilio senatus nunquam prætura deiectione fuere. Nã & ^b P. Lentulus prætor & alij magnis criminibus circumuenti, abdicato magistratu, de gradu exturbati, male administrati muneris pœnas dedere. Moris præterea fuit, ^c ut sicut dictatores magistratos equitum, ^d consules sub se legatos habebant, qui eorum vices gerere, & quoties oporteret, munia obire possent: ^e sic prætores quæstorum ope niterentur. ^f Itaque prætores quæstoribus parentis affectu, & coniunctissimorum loco esse, vetusti iuris fuit. Tamen prætores sicut consules non modò quæstorem, ^g sed legatum vnum ^h pluresve in prouincia habuisse, ⁱ ipsisque quoties abessent, legionum & exercitus curam demandasse, competentum sit. Illud quoque non ab re fuerit meminisse, prætorem urbanum plus decem continuis diebus Roma abesse non licere: ipsisque non duodecim, sicut consuli, sed ut inferior magistratus notaretur, sex tantummodo lictores cum fuscibus Romæ, in prouincia verò sibi decreta pro maiestate imperij, etiam cum securibus præire. Paulum tamen Aemilium cum prætor in Hiberos duceret, cum duodecim licitoribus præturam gessisse autores tradunt. Credo equidem, ut dignitas consularis adiuncta prætoris videretur, utque plus maiestatis inesset, ideo duodecim lictores præter præscriptum, Aemilium in prouincia habere senatum voluisse. Fuitque ani-

Prætor etiam minoribus magistratibus ius dicebat.

Prætores de gradu deiectione.

Ordo magistratuum Rom.

Quæstores prætorum vicarij.

Prætori urbano plus decem diebus vrbi abesse non licebat. Lictores prætoris.

ANNO TATIONES.

^z Nec me præterit.] Hæc vsque ad vers. Ferrur quoque. colliguntur ex Gellio lib. 13. c. item 13.

^a Octavius Augustus.] Sueton. in vita illius c. 33.

^b P. Lentulus.] Fortè intelligit de Corn. Lentulo Sura prætore, quem conuictum coniurationis Catilinæ, eo magistratu se abdicare coactum purpureamque vestem, qua amictus erat, deponere & atram fortunæ suæ congruam induere tradunt Plutarch. in vita Ciceronis, & ipse Cicero in 3. in Catilinam Orat. iterumque in 4. Et adde quod C. C. C. Pamphilus prætor, quòd malè & remere rem in Gallia gesserat, à C. Aurelio, Cos. multis probris increpitus prouincia decedere, ac Romam abire iussus est. apud Liuium 4. Decad. lib. 2. & M. Furium prætor, cùm insontibus Canomanis arma ademisisset, Consul, ad quem eius rei cognitio reiecta fuerat, arma illis reddi statuit, & prætorem è prouincia decedere iussit, apud eundem eiusdem 4. Dec. lib. 9. post princ.

^c Ut sicut dictatores.] De quo alibi, scilicet lib. 4. c. 23.

^d Consules sub se legatos.] De quo etiam infra lib. 3. c. 3.

^e Sic prætores Quæstorum ope.] Nam & Cicero Quæstor in Sicilia fuit sub Sext. Peduceo prætore, ut tradit Asconius in 1. Ciceronis in Ver. actio. in argumento ipsius. Et Q. Cæcilius Niger Verris prætoris, ut etiam inibi dicitur. Strabo autem lib. 3. Ad Beticam, inquit, prætor mittitur, qui

legatum habet & Quæstorem.

^f Itaque prætores.] Cicero in ea. 1. in Verr. act. Sic enim, ait, à maioribus nostris accepimus Prætorum Quæstorum loco esse oportere, nullam neque iustiorum, neque grauiorem causam necessitudinis posse reperiri, quam coniunctionem sortis. Quod & nos annotauimus in nostris Com. Primige. q. 17. in 1. opi. nu. 47. incip. hinc sortis.

^g Sed legatum vnum.] Id patet ex Strabo. dicto lib. 3.

^h Pluresve.] Nam L. Corn. Lentulus prætor urbanus cum quinque legatis profectus est ad opprimendam coniurationum senatorum Sertii apud Liuium 4. Decad. lib. 2.

ⁱ ipsisque non duodecim.] Hæc vsque ad clausulam, Fuitque animaduersum. sunt Plutarch. in vita Pauli Aemilij. Et idem ex eo authore, cuius liber est de Magistratibus Romanis, sub nomine Feneftellæ. Sed hinc non omittendum quod scribit Cicero in 2. Orat. de lege agraria. Deinde ibant lictores non cum bacillis: sed ut hinc prætoribus anteibant cum fuscibus duobus, & quod scribit Censorinus de die natali cap. 19. M. Plestorium Trib. pl. scitum tulisse, quo scriptum erat, Prætor urbanus, qui nunc est, quique posthac fuerit, duos lictores apud se habeto. Et quod Valerius Maximus lib. 1. cap. 1. tradit Furium Bibaculum prætorem iussu à patre suo, collegij Saliorum magistro, sex licitoribus præcedentibus arma ancylia tulisse.

^k Toga

Toga prætexta prætorum. Prætoris dignitas apud exteras gentes.

maductum, prætorio viro, & qui fuisset prætura functus, * toga prætexta ut licere: ¹ eundemque Aemylum non in purpura modo prætexta, sed trabea candida & ministris dealbatis, atque in equo albo præturam gessisse. Neque præterierim, nomen prætoris & munus ^m non Romæ tantum, sed apud ^p Latinos populos & ^o Siculos, atque in ^p Samnio, & ^q Campanos, ^r exterasque gentes præcipuum fuisse. ^s Nantque Aegyptiis loco censoris erat, cui portoria exigendi munus impendebat. ^t Acheis bini prætores longo tempore imperitarunt, mox vnum acceperunt. Apud ^v Macedones, ^x Saguntinos & ^y Syracusanos, domi forisque iura dabant. In quo magistratu

ANNOTATIONES.

^k Toga prætexta.] Cicero in Oratio. quam habuit post reditum suum.

^l Eundemque Aemylum.] Plut. in vita illius. in Non Romæ tantum.] Verendum hoc loco non prætoris appellatio exteris ab Alexandro communicata periculosè videatur, qui secutus eos, qui de Græcis Latina facientes pro duce & militum præfecto *σεβήτων*, prætores conuerterunt, vel qui propria nomina ad magistratus alienos accommodarunt, ut nomen Romanum aliis esse commune creuit, ita & munus non Romæ tantum: sed & exteris idem fuisse significarunt. Sanè ut Lucilius apud Varronem ait, Prætorum est antè præire, & à præeundo, quasi prætor nomen datum est illi, qui præiret iure & exercitu, inquit ille de lingua Latina lib. 4. Sed quod ius præfecto militum exterorum esset in suos, & an iuris dicendi facultas, id non fuit literis proditum, ut minus asseuerari possit.

ⁿ Latinos.] Liuius 1. Decad. lib. 8.

^o Et Siculos.] Idem author 3. Decad. lib. 4. vbi de Syracusanis loquitur, & Diod. Sicul. lib. 13. vbi de iisdem Syracusanis.

^p In Samnio.] Idem 1. Dec. lib. 8. vbi de Nymphio prætoræ Samnitum, & iterum alibi ad si. eius lib. 9. ^q Campanos.] Liuius 1. Decad. lib. 9. vbi de Mario Blasio prætoræ Campanorum. Adde & Marfos ex Seneca lib. 3. de Beneficiis cap. 23. dum mentionem facit Atteni illorum prætoris. Et Lauinius ex Liuius 1. Decad. lib. 8. vbi de Milonio eorum prætoræ. Et Prænestinos ex eodem 1. Decad. lib. 9. & iterum 3. Decad. lib. 3. vbi loquitur de Manilio eorum prætoræ. Irpinos ex eodem 3. Decad. lib. 4. Lucanos eiusdem Decad. lib. 5. Nouocomenfes ex Appiano lib. 2. bellorum Ciuium.

^r Exterasque gentes.] Ut Athenienses, teste Diodoro lib. 13. Liuius 4. Decad. lib. 1. & Plutarch. in Pericle non semel, & iterum in Solone, iterumque in Demosthene, vbi de Charonda & Aristophante eorum prætoribus. Probo Aemylus in Miltiade & in Aristide, & in Thrasibulo, & in Conone, & in Timotheo. & Valerio Maximo lib. 3. cap. 8. vbi de Socrate loquitur. Paulo Orosio lib. 5. cap. 9. vbi memorat Heraclitum eorundem prætorum. Scribitque ipse Plutarch. in Politicis hunc magistratum apud Athenienses summum fuisse. Lacedæmonios quoque prætores habuisse, testimonio est Probus Aemilius in Alcibiade, dum loquitur de Lysandro eorum prætoræ. Reperias tamen apud Pausaniam lib. 9. militum Lacedæmoniorum præfectos Harmostas ab illis dictos fuisse. Item & Epirotas Liuius 3. Dec. lib. 9. vbi loquitur de Eropo, & Darda & Philippo eorum prætoribus. Et Rhodios idem Liuius 4. De-

cadis lib. 3. post princip. vbi de Pausistrato eorum prætoræ. Adde & Acarnanes eiusdem Decad. lib. 6. vbi de Clyto eorum prætoræ, & ex eo loco intelliges summam fuisse potestatem eorum prætoris: quamquam alius esset, qui princeps eorum dicebatur. Adde quoque Messeniis eiusdem Decad. lib. 9. vbi de Dinocrate eorum prætoræ. Item Thessalos ex Cæsare lib. 3. bell. Ciuiis vbi de Androphane prætoræ Thessaliæ, & Liuius 4. Decad. lib. 5. vbi de Eunemo eorum prætoræ. & 5. Decad. lib. 2. Vbi de Hippia eorum quoque prætoræ. Carthaginienses ex eodem 3. Decad. lib. 8. vbi de Adherbale eorum prætoræ, & 4. Decad. lib. 3. non procul ante fin. vbi de Annibale eorum item prætoræ. & L. Floro Epitome eiusdem. Liuius lib. 50. Persas ex Cicerone de Finibus lib. 5. paulò ante fi. vbi de Oronte prætoræ Darei. ^Q Curtio lib. 3. vbi de Nabarzanne prætoræ Darij, & iterum postea dum simpliciter loquitur de coniugibus & liberis prætorum ipsius Darij. & lib. 4. vbi de eiusdem prætoribus loquitur. Et Bactrianos ex eodem Curtio lib. 9. vbi de Oxiarte eorum prætoræ. Et in Mesopotamia ex ipso eodem lib. 10. Et Marrucinos Marforum gentè ex L. Floro epit. Liuius lib. 73. Et alios de quibus infra dicemus nu. seq.

^s Nantque Aegyptiis.] His prætores fuisse constat ex Curtio lib. 3. vbi loquitur de Sifene Persa misso à Prætoræ Aegypti ad Philippum. & iterum eodem libro vbi de Sabace eorum quoque prætoræ. & lib. 4. vbi de eod. ^t Acheis.] Acheis prætores fuisse satis constat ex Liuius 3. Decad. lib. 8. vbi loquitur de Nicia prætoræ Acheorum. & 4. Decad. lib. 1. vbi loquitur de Cycliade Aetolorum prætoræ. & lib. 2. de Aristhone & de Nicostrate. & lib. 4. vbi de ipso Aristhone, aut alio eiusdem nominis, illorum quoque prætoræ. Et lib. 6. vbi de Diophane. Simul autem duos habuisse colligi potest ex ipso Liuius 4. Decad. lib. 9. vbi scribit, quòd cum Philopocmenon, eorum prætor, captus fuisset à Messeniis, illique missum & oblatum fuisset venenum, accepto poculo nihil aliud locutus fertur, quam quæsitile, si incolumis Lyeortas alter Acheorum imperator esset: quod cum audisset incolumem esse, Bene, inquit, habet. & poculum impavidè exhaussit.

^v Macedones.] Apud eos prætores fuisse liquet ex Curtio lib. 3. loquente de Amynta prætoræ Alexandri Macedonis. Et lib. 4. de Antigono eiusdem prætoræ. Et Liuius 4. Decad. lib. 10. dum meminit Didæ vnus ex ipsius prætoribus qui Peroniam præerat. & Dec. 5. lib. 1. vbi de Xenarcho prætoræ.

^x Saguntinos.] Ex Liuius 3. Dec. lib. 1. & 2.

^y Syracusanos.] De his diximus supra, vbi de Siculis

cum esset ^z Dionysius, gradum ad tyrannidem fecit. ^a apud Thebanos summam imperij tenebant, sicut fuit ^b Epaminundas: & nisi præsentem eo, magistratus eligi nequibant. Sardinum prætor de bellis consultabat, & fœdera inibat. ^c Aetolis, cum de bello aut quouis negotio senatum consulisset, dicendè sententiè ius non habebat. ^d Epirotis & ^e Atheniensibus prætor, thesmotheta, & belli dux, singulis annis sortitò creabantur. Is autem si quando bella mouenda, & armis decernendum foret, militum delectus habere, legionesque & turmas conscribere solebat. quam præturam ^f Nicias cum Pericle aliquando gessisse fertur. Nonnunquam Athenienses ^g decem prætores militiae præfecere, qui per vices castris & legionibus imperitarunt. In quo magistratu cum esset ^h Aristides, Milciadi celsit: ne in pugna Marathonica aduersus Datym Darij præfectum in dissidium veniret, quum multitudine prætorum, patriæ discrimen impendèret.

ANNOTATIONES.

Siculis dictum est. Quibus adde Plutarchum in Nicia idem astruentem, ut pote qui memorat Euryclem eorum prætorum. Et Liuius 3. Decad. lib. 5. vbi de Syracusanis loquens, Prætores, inquit, prius creari, quam legatos nominari placuit. Ex ipso deinde prætorum numero misit oratores ad Marcellum.

^z Dionysius.] Videndus est Iustinus ex Trogo libro 21.

^a Apud Thebanos.] Hos prætores habuisse videri potest ex Liuius 5. Decad. lib. 2. vbi de Ismenia eorum prætoræ.

^b Epaminundas.] Hunc Thebanorum fuisse ducentem nemo nescit, què *σεβήτων* tã Pausanias lib. 1. quam Xenophon *ελληνικών* lib. 7. dicunt. De quo sic autor ad Herennium, Epaminundas Thebanus imperator, ei, qui sibi ex lege successerat prætor, exercitum non tradidit. qua de re & ut imperium retinuit, consule Pausaniam lib. 9.

^c Aetolis.] Et his prætores fuisse constat ex Liuius 3. Decad. lib. 6. vbi de Scopa eorum prætoræ. & lib. 7. & 4. Decad. lib. 1. vbi de Damocrito. & lib. 2. vbi de Phania, quem primo loco principem Aetolorum, mox prætorum vocat. & lib. 4. vbi de Thoa.

& lib. 5. vbi iterum de Damocrito. & 5. Decad. lib. 2. vbi de Lycisto. Apud eundem quoque 4. Decad. lib. 5. Philopocmenes dicit, Bene comparatam apud Aetolos esse, ne prætor cum de bello consulisset, ipse sententiam diceret. Idque est quod noster Alexander hic dicit.

^d Epirotis.] Liuius 3. Decad. lib. 9.

^e Atheniensibus.] De quibus supra satis superque. Hos autem & Thesmothetas. & belli duces capi solitos tradit Plutarch. in Pericle. Et præterea de ipsi Thesmothetis & Archontis idem author in lib. de Fort. Alexandri. & Pollux lib. 8. *ἀρχόντων ἀθηνῶν ὀνόματα*. De quo & tu vide quæ nos scripsimus in commentariis Primigeniorum in 17. q. in 1. opi. nu. 60. incip. & apud Athenienses & seq.

^f Nicias cum Pericle.] Plutarch. in Nicia.

^g Decem prætores.] Probus Aemylus in Miltiade & in Thrasibulo. & Vale. Maximus lib. 3. c. 8. dum de Socrate loquitur.

^h Aristides.] Hæc vsque ad fi. sunt Plutarchi in vita Aristidis. Nec omiserim hæc in fi. huius cap. Veteres omnem magistratum, cui pateret exercitus, prætorum appellasse: vnde & prætorium tabernaculum eius dicitur, & in castris Porta prætoria.

Locus ex Ciceronis oratione pro Milone, quando delicta non consummata, ac si perfecta fuissent, puniri debeant.

Cap. XVI.

V M Ciceronis Orationem quam pro Milone magna cura & summo ingenio elaboratam, in foro dixit multo cum verborum pondere & nitore, quandoque legeremus, in qua ad exaggerandam inuidiam, Clodij seruum in æde Castoris cum sica, ut Pompeium trucidaret, deprehensum dicit, in hæc verba ipsum loquutum offendimus: Nisi quia res perfecta non est, ideo punienda non fuit: quasi exitus rerum, non hominum consilia, legibus vindicentur. Minus dolendum fuit, re non perfecta: sed tamen puniendum certe nihilominus. Hactenus Cicero. An semper, inque omni negotio, praua hominum consilia, quæ exitum sortita non sunt, perinde legibus vindicanda sint, ac si cogitatum facinus esset admissum, in congressu æqualium tunc me præsentem quarebatur: ut si quis cum telo hominis occidendi causa deprehensus, ipsum non occiderit: vel qui venenum parauit, hominem non necauerit: an tanquam necem intulerit, perinde mulctandus & coercendus pœna sit. Rufus, si extra cogitationis fines peccatum non

excessit, ut quia mente confclerata quis agit facinus, illudque adhuc opere non inceptavit, neque actu executus est, an nihilo minus pari supplicio afficiendus fuerit. Et quantum intelligi ex veterum monumentis dabatur, distingui oportere putant: ut si homo magnum aliquod scelus, aut extremum facinus patrare inceptat, ut quia deorum templa funestis facibus incendere, phana depeculari, sacra profanare, patriam, parentes, Lares, focosque hostibus prodere, necem parenti aut principi parat, aut eiusmodi damnata crimina, in quibus magna calamitas, aut scdum exitium futurum est, proculdubio leges inceptum facinus, ac si consummatum esset, puniri voluerunt: nec solum autores sceleris, sed facinoris conscios. Non enim secus censuere eum qui tam atrox dirumve facinus moliri ausus fuit, qui que ad tam exitiale scelus animum induxit, perinde affici oportere, ac si illud opere consummasset. Idque exemplis patere, quod lex Julia in mœchos animaduertit, ac fures & proditores æque punit, qui adulterium furtumve patrarunt, quam qui id inceptarunt, etsi crimen non perfecerunt. Ideo Græcis lege cauetur, ut tyrannorum filij velut facinorosi conscij, parentum crimina luant, & haud secus morte exilioque mulctentur, scdæque in eos exempla iræ inuidieque exercentur, tametsi Romana lege caueatur secus. quod in leuioris noxæ criminibus, & vbi non est tanta sceleris magnitudo, aliter statutum est. Tunc enim delinquentes peccato nondum absoluto, non usque adeo criminibus obnoxij fiunt, nec sceleri ita se obligant, ac si opere exequutum esset. Sed prætoris arbitrato pœna modò maiore, modò minore, pro noxa, & quoad usque ad facinus progressum fuerit, puniri oportet: ut nec à pœna immunes fiant, nec tam seuera legum disciplina, quam qui effecere, puniantur. Idque Ciceronem sentire nunc arbitrari, quum legibus hominum consilia, non euenta rerum, vindicari dicit: ut quia immanissimo reatu obnoxius fuit, qui cum sica Pompeij trucidandi causa deprensus fuerat, in quo totius reip. salus, & maiestas imperij periclitabatur, haud dubiè pœna detestabili dignus erat, tametsi illud non consummasset, tanquam eo casu foret, quo hominum consilia incepta, ac si exitum sortita fuissent, pœna coercentur. Non sic autem vbi cogitationis fines crimen non excessit. Tunc enim cogitato, necdum incepto facinore, quia intra cordis arcanum facinus retinetur, neque satis apparet nequitia, quoad usque deducta est, etsi Deo obnoxius fiat, qui scelus quamuis minimum animo præsumit: tamen crimen conceptum aut cogitatum facinus, legibus pœnam non meretur: quippe voluntates (ut Cato inquit) neque legibus, neque pœnis fiunt obnoxia. Huc pertinet illud Iuuenalis: Nam scelus intra se tacitus qui cogitat, vllum facti crimen habet: scilicet Deo obnoxium inuisumque fieri, qui læsa conscientia, infandum facinus animo agitavit.

Græcorum
lex.

Saty. 13.

ANNOTATIONES IN CAP. XVI.

Totum id caput hoc tractat, An scelera vel cogitata tantum vel etiam incepta, nondum tamen perfecta, sint punienda: aut æquè ac si perfecta fuissent, aut aliter. De qua re nos latissimè id

exequuti sumus in nostris commentariis, An & quibus, aut ex quibus pœnæ legum temperandæ sint. Ideo hic aliter tractandum non duximus.

Quod Theophrastus sensit, quibusdam viperarum moribus tibicines mederi, probatum experimentum. Cap. XVII.

Theophrastus Philosophus præstabili vir sapientia, Academia post Aristotelem successor, in rebus physicis & mathematicis magna doctrina & æstimatione fuit. eum literis mandasse^a accepimus, quibusdam viperarum moribus cantus tiliarum aut fidicinum, atque alia organa artis musicæ modulatè adhibita, aptissimè mederi: quod & ^b Asclepiades medicus literis prodidit, qui phreneticos mente imminuta & valetudine animi affectos, nulla re

Phrenetici

ANNOTATIONES IN CAP. XVII.

^a Accipimus.] Ex Plinio id referente lib. 28. ^b Asclepiades.] Ut prodit Cælius Aurelianus lib. Chronicân 1. cap. 5. & Mart. Capella lib. 9. Tu omnino

magis quam symphonia & vocum concentu ac modulibus resipiscere, & sanitati restitui censuit. Fertur quoque Ismenias Thebanus plures Bœotiorum ischiadicis, & eoxendicum dolore laborantes intentione tibiæ bonæ valetudini restituisse. Tanta hominis naturæ cum harmonia consensus est. Quod cum credi vix posset, nuper id nobis quum casu ad id incidere, pro explorato & comperto fuit. Siquidem à tarantula, id est phalangio percussos, quos vulgo Tarantatos dicunt, haud aliter ex ancipiti morbo conualescere vidimus, quam si tibicen vel citharista iuxta eos diuersos modulorum incinat, ut pro veneni qualitate, ita harmonia & audiendi illecebra capti, venenum illud vel ex intimo corpore dilapsum effundant, aut sensim per venas diffusum dilabatur. Tarantula enim aranei genus est, dirum animal, tactu pestilens. eam si casu spectes, futilem & sine noxa putabis, & sane reliquo anni tempore minime perniciofa aut exitialis, vix aliquid neruorum aut virium ad nocendum habet. Cum verò æstu anni flagrantissimo, asiduo sole Apuliæ campos, vbi peculiare hoc malum existit, torreri cœptum est, tum maxime seu afflatu noxio, seu æstu accensa, morsu virulento pestiferam perniciem affert: cui tâta malo vis est, ut quemcunque morsu percussit, nisi celeri remedio succurratur, aut stupor exitialis primo, deinde certa nex subsequatur necesse est: aut si qui forte vitæ damnū euaserint, veluti abalienati mēte & semiuui, continuo stupore & hebeti sensu oculorum auriumque affecti, vitam miserabilem ægerrime ducant. Huic pesti & tam præsentī malo quantum prouideri humana deligentia valuit, vnum hoc salubri remedio esse compertum est, si protinus tibicen aut citharista varios concinat modos. tunc enim morbo eiusmodi percussus, qui moribundus, & sermonis & oculorum sensus amiserat, qui que nec ingredi, nec fari, neque aliquo sensu frui valuerat, mox vbi tibiam aut citharam admotam propius audit, illo miti sono & concentu captus & demulsus, velut è graui somno excitus, oculos attollit parumper, mox se in pedes erigit, ac sese recipiens, paulatim pro modulo & pulsu sonorum, seruata psallendi lege ingreditur. tunc enim inaugefcente sono, quasi permulsis animis & confirmatis, exultabundus maximo nisu atque impetu in saltus gestusque, nec indecoros, neque à pulsu citharæ dissonos erumpit: ita ut etiam rudes & ignaui, psallendi modos docti in ludo videantur. Memoria repeto, dum per loca illa diutino situ squalida, & ardore solis feruentia, cum aliquot comitibus iter intenderem, vndique oppida & vicos, alia tympanis, nonnulla fistulis, pleraque tibicine circumsonantia audisse: cuius rei causam quærentibus nobis relatum est, tarantulæ morbo affectos vndique per oppida curari. Cumque eius rei gratia in pagum quendam diuerteremus, inuenimus adolescentem morbo eiusmodi affectum, qui velut repentino furore ictus, & mente abalienatus, corporis motu non indecoro, & manuum pedumque gestibus ad tympanum psallebat nō incōcinniter, utque vehemētius modos acciperet, quasi illo pulsu demulceri animus & leniti dolor videretur, sensim & placide aures tympano admouere, mox caput, manus & pedes crebro motu cōcutere, & demum in saltum se attollere videbamus. Quares quum ludo & risu prorsus digna visa foret, interim is qui tympanum pulsabat, sonitu parumper intermisso, paulam fecit. Atque illum morbo affectum, vbi præcentio illa quieuit, veluti tonitruum, stupenti que similem, repente animo linqui, & omni sensu destitui cernimus. Rursus resumpto tympano, vbi primùm modulorum audiuit, pristinas illum vires resumere, & acrius in choreas insurgere spectabamus. Creditum est, quod à vero non abhorret, vim illam veneni virulento morsu & sanie conceptam, harmonia & vocum concentu per totum corpus diffundi, atque inde fato nescio quo dilabi & exinaniri. Ideo illos qui morbo eiusmodi laborarunt, siquid reliquiarum residuum fuit, quod penitus curatum non sit, siquando sono extrinsecus vel concentu illorum aures affici contigerit, veluti mente consternatos, toto corpore & animo concuti, ac manibus pedibusque gestire compertum est, donec

vocum
concentu
respici-
cunt.

Taran-
tati.

Taran-
tula.

Aranea & scorpiones apud Albanos & Hiberos. Viperæ in Arabia. In Phœnicia & Aphrica tractu. In Syria. In Altenio monte.

vis illa tabifica penitus extincta fuerit. Nos etiam quædam araneorum genera & scorpionum, præcipuè apud Albanos & Hiberos gigni, literis mandatum legimus, letiferi morsus, quibus affectos homines tam dira inficiunt tæbe, vt quosdam ridendo, nonnullos flendo, alios diuerso animorum habitu mortem oppetere compellant. Illud tamen proditum memoriæ est, in Arabia vyperas minus esse letales, nec morsus letiferi, quòd odoratis depastæ, virulentæ non sunt. In Phœnicia verò, & omni Aphrica tractu, truculentiores, & vel solo halitu asferre necem, & in Syria angues ne lacesitos quidem, Syros attingere, in peregrinos autem, icu perniciali iras acuerunt. Contra verò in Altenio Cariæ monte scorpiones aduenis innocuos esse: incolis verò, perniciosos & infestos.

ANNOTATIONES.

omnino vide in nostris Commentariis de Nobilitate cap. 13. num. 299. incip. Hincque Pythagoras. cum 7. seq.

c Tarantula.] Consimilia scripsit Nic. Perotus ad Martialis epig. 1. Aelian. de Animal. lib. 9. c. 35. d In Arabia.] Aelianus lib. 9. c. 34. e In Phœnicia.] Idem ibid.

f In Syria.] Plinius lib. 8. cap. 59. eodémque vlt. In Syria, inquit, angues, circa Euphratis maximè ripas, dormientes Syros non attingunt: aut etiam si calcati momordere, non sentiuntur maleficia: aliis

cuiusque gentis infesti, auidè & cum cruciatu exanimantes: quamobrem & Syri non necant eos. Idem Aelianus lib. 9. c. 6.

g Contra in Altenio.] Legendum Latino ex Plinio vbi supra, cuius hæc verba sunt, quæ subdit iis, quæ ibi ex eo adduximus. Contra in Latino Cariæ monte Aristoteles tradit à scorpionibus hospites non lædi, indigenas interim. Huius autem montis Latini meminit & ipse Plin. lib. 5. cap. 29. & Pausanias lib. priore Eliacorum post. prin.

Qui vici, via, vel cliui præcipui Roma fuerint, & vnde nomina originis sumpserint. Cap. XCVIII.

Thuscus vicus

Duerti sæpe animum, sicut fora, ita & vicos vrbis præcipuos, partim à conditoribus, nonnunquam ex variis euentis nomina sumpserunt: plerumque qui loca vrbis incoluere, ad posteros denominationes ex suis nominibus transfere. Thuscum vicum ideo dictum ferunt, quòd cum Porfena rex vrbis castra admouisset hostiliter, & repentinas incursiones faceret, neque vt admitteretur efficere quisset, re infecta inde discedens, contra Aricinos admouit copias: vnòque prælio fusi Hetrusci, lascitudine & vulneribus faucij, Romam petiere: vbi maiore cura habiti & culti in calamitate, amore vrbis locum quem incolerent petiere: quibus in vrbe datus est, què Thuscum vicum appellarunt. Sunt qui credant Cælium Iubonium Hetruscum bello egregium, cum expedita manu Romulo contra Latinos præsidio venisse: cumque in monte Cælio loca editiora tenuisset, post Cælij obitum, ne quid moliti possent, in æqua deducti, infima vrbis coluisse, à quibus Thusco vico, vt ait Varro, nomen datum. Ea autem fuere inter Capitolium & palatium loca iuxta comitium stadiorum ferme quatuor, prope Velabrum, quantum à foro ad circum maximum latitudinis est. Ex vico enim Thusco & Velabro per boarium forum in cliuum publicum flectebatur, atque in ædem Iunonis reginæ,

ANNOTATIONES IN CAP. XVIII.

a Thuscum vicum.] Varro lib. 4. de lingua Latina. Liuius 1. Deca. lib. 2. Festus in verbo, Thuscus. & de hoc quoque vico Plautus in Curculione actus 4. scena 1. Propert. lib. 4. eleg. 2.

At tu Roma meis tribuisti premia Thufis,

Vnde hodie vicus nomina Thufus habet.

Dionysius Halicarn. lib. 5. Cor. Tacitus lib. 8. Seruius in lib. 5. Aen. in eum locum,

Treis equitum numero turma, terniq; vagantur
Ductores. --

Vbi aliam eius nominis rationem reddit. Sed quod

Alexander paulò post memorat Cælium Iubeniū, legendum est Vibenniū, ex maiori parte authorum, quos retuli.

b Ea autem fuere.] Idem citati authores.

c Ex vico enim Thusco.] Liuius 4. Dec. lib. 7.

d In cliuum publicum.] Publicium vocat Liuius vbi supra, & Ouid. lib. 5. Fastorum,

Parte locant cliuum, qui tunc erat ardua rupes:

Vtile nunc iter est, Publiciūq; vocant.

Neque enim Publicum, carmen patitur. Verum Liuius 3. Dec. lib. 10. eum appellat Publicum, quem ibi dicit

ibi que ædem Vertumni fuisse autores tradunt, qui Deus instar magni numinis apud Thuscus, & multo in honore fuit. In capite enim vici Thuscus, inter circum maximum & Auentinum, Argiletum & sepulchrum Argi visebatur. Patricij autem vici nomen dictum accepimus, quòd regnante Seruio Tullio, quum timor incesisset patres, ne quid Romana nobilitas moliretur, locus in vrbe remotus, quem incolerent, datus fuit, quem patricium, quòd ea loca patricij tenerent, vocatum ferunt. Præter quem fuit angiportus patricius ad ædem Dianæ: ad quem viros ingredi religio non sinit. Cyprium verò dictum autumant, quòd quum Sabini locum incedissent, boni omnis causa Cyprium, hoc est, bonum nuncuparunt, cui postea propter Tullie inhumanum scelus, quòd infando facinore carpentum supra defuncti patris corpus egerat, Scelerati dixere nomen. Ex summo enim Cyprio vico eunti dextra in Vrbicum flectebatur: inde ad exquilias iter erat. Sic vicus Aphricus, quòd in eo ex Aphrica diuertebant hospites, qui que obsides dati erant, denominari cœpit. Et Fregellæ, quòd ea loca Fregeæ ciuitatis hospites incolerent. Iugarium verò dixere ab ara Iunonis iugæ, quæ præcipuo ibi honore colebatur. Iunonem enim iugam vocant, quòd iungere matrimonia & nuptiis præesse putant. Hunc iugarium in infimo Capitolini montis prope Aequimelium & templum Fortunæ fuisse, iuxta ædes matris magnæ, indubia argumenta sunt: quibus in locis etiam Opes & Mineræ ædes erant. Sobrium autem vicum, vel quòd nulla ibi caupona foret, aut vinaria officina: vbi quia lacte, non vino, Mercurio litabatur, nomen vendicasse Pompeius autor est. Vicus verò longus, sicut via lata à latitudine, sic à longitudine nomen fecit. In eo enim Febris phanum, & ara Pudicitie plebeie,

ANNOTATIONES.

ibi dicit ad solum exultum fuisse. Et Plut. in Publicola & Var. lib. 2. de lingua Latina. vbi tamen nonnulli legunt Publicium.

e Aedem Vertumni.] Fabius Pictor, si is est, in libro 1. de Aureo seculo. & P. Victor 8. regione vrbis Romæ.

f Argiletum.] De hoc Fabius Pictor, Varro lib. 4. de ling. Latina, Virgil. lib. 8. Aen.

Necnon & sarr monstrat nemus Argileti.

Et ibi Seruius, & Liuius 1. Decad. lib. 1. Martialis lib. 1. epig. 162.

Argi nempe soles subire letum.

& lib. 2. epig. 17.

Argi letum multus obsidet furor.

g Sepulchrum Argi.] Varro dicto lib. de lingua Latina, & Virg. cod. lib. 8.

Et letum docet hospitij Argi.

h Patricij autem vici.] Fest. Pompeius lib. 14. & de hoc vico Cornelius Tacit. lib. 4. & Martialis lib. 7. epig. 72.

Esquilis domus est, domus est tibi colle Diana,

Et tua Patricius culmina vicus habet.

& Frontinus lib. 1.

i Angiportus patricius.] Plutar. Probl. c. 3.

k Cyprium.] Varro d. lib. 4. de ling. Latina. Vicus, ait, Cyprius à Cypro, quòd ibi ciues Sabini additi confederat, qui à bono omine id appellarunt. Nam Cyprum Sabini bonum.

l Scelerati.] Varro vbi supra Ouid. lib. 6. Fasto. vbi, post relatum huius Tullie facinus, tandem hæc subdit,

Certa fides facti est, dictus sceleratus ab illa

Vicus, & æterna res capressa nota est.

Et in Ibis,

Partum-
ni.
Argile-
tum. Vicus
patricium.

Angipor-
tus patri-
cius.
Cyprius
vicus De
hoc cap. 6.
huius lib.
Vicus vr-
bicus. Vi-
cus Aphri-
cus.

Vicus Fre-
gelle
Vicinus in-
garius.
Vicinus sa-
brinus.
Longus
vicus. Fe-
bris pha-
num. Ara
pudicitie
plebeie &
patricie.

In amercij, ocum sceleris, que nomine fecit,
pressi & inductis membra paterna rotis.

Et Diony. Halicarnass. lib. 4. Liuius 1. Decad. lib. 1. & Feus Pomp. lib. 17. Plin. Secundus, si is est, de Viris illustribus c. 7.

m Vicus Aphricus.] Varro vbi supra, Vicus, inquit, Aphricus, quòd ibi obsides ex Aphrica bello Punico dicuntur cum oditi.

n Et Fregellæ.] Strabo lib. 5.

o Iugarium.] Festus Pompeius lib. 9. Iugarius, inquit, vicus dicitur Romæ, quia ibi fuerat ara Iunonis iugæ, quam putabant matrimonia iungere. Et huc spectat illud Virg. lib. 4. Aen.

Iunoni ante omnes cur vincula iugalia curæ.

Et vide supra lib. 1. c. 5. Et de hoc quoque vico Iugario Liuius 3. Dec. lib. 7. & 4. Dec. lib. 5. & eo loco, quem statim citabimus.

p Hunc Iugarium.] Hæc sumpta sunt ex Liuius 3. Decadis lib. 4. cuius hæc verba sunt, Romæ secundum incendium per duas noctes & diem vnum tenuit. Solo æquata omnia inter Salinas, ac portam Carmentalem cum Aequimelio Iugarioque vico. in templis Fortunæ ac matris Matutæ & Spei extra portam late vagatus ignis sacra profanæque multa absumpsit.

q Opes & Mineræ.] Imò Opes & Saturni ex P. Victore in 8. regione vrbis Romæ.

r Sobrium autem vicum.] Festus Pompeius libro 17.

s Vicus verò longus.] Vale. Maximus lib. 2. c. 1. & Liuius 1. Dec. lib. 10.

t Febris phanum.] Val. vbi supra, Plinius lib. 2. c. 7. Aelianus variæ historie lib. 12.

v Pudicitie plebeie.] Liuius 1. Dec. lib. 7.

quam Virginia Auli filia nupta plebeio, templo sacrauit, esse traduntur. Nanque aliam
 x patricia Pudicitia ad aedem Herculis rotunda in foro boario fuisse vulgatissimum
 est. y Cuius Pudicitia signum praeterquam ab ea que vni nupsisset, castissima matrona
 attingi, aut in aede litari nulli permissum fuit. z In via vero lata, lacus Ganymedis,
 Solisque & Spei ac Fortunae templa in magno fuere cultu. Praeter quos erat a cliuus
 Capitolinus, ex quo ad aequa urbis ex Capitolio b descensus patuit, iuxta quem
 c Saturni & Concordiae templa, haud longe ab aede Iunonis Monetae: & d alter Pu-
 blicus seu Publicius e a Publiciis adilibus, qui locum statuerunt, vel quod publica
 impensa constratus foret, sicut via publica, sita apparent. f Perque hunc cliuum
 g publicum ad Velabrum, & boarium ac piscarium forum ex Capitolio atque arce

Via lata.
 Cliuus
 Capitolinus.
 Cliuus
 Publicius.

ANNO TATIONES.

x Patricia Pudicitia. Idem ibid.
 y Cuius pudicitia signum.] Liu. vbi supra,
 & Festus Pompeius lib. 14. Sed vt id addas fuere &
 alij vici hic non memorati, videlicet Thurarius,
 Alconio Padiano in 3. in Ver. act. & P. Victori in
 8. regione urbis Romae. & Melius Liuius 4. Decad.
 lib. 3. Et Sulpitius Lampridio in Heliogabalo. Et
 is cui Malum punicum nomen erat, Sueto. in Do-
 mitiano cap. 1. & P. Victori in 6. regione urbis. Et
 Vnguentarius vicus eid. Victori in 8. regione. vicus
 carinarum, vicus Drufianus: Vicus Sulpitij vte-
 rioris. vicus Sulpitij cterioris. vicus Fortunae obse-
 quentis, vicus puluerarius, vicus Honoris, & vir-
 tutis. vicus trium ararum, vicus Fabritij eid. Victori
 in 1. Regione. vicus Bellonae. vicus Mamuri eidem
 in 6. regione. vicus Ligurum, vicus Padi, vicus
 Curtarum, vicus Fortunae respicientis, vicus Apol-
 linis, vicus Diei eid. in 10. regione, vicus Veneris
 almae, vicus piscinae publicae, vicus Dianae, vicus
 Ccios, vicus Triarij, vicus aquae salientis, vicus
 lacu recti, vicus Fortunae Mammosae, vicus Colo-
 peti pastoris, vicus portae Rudusculanae, vicus por-
 tae Neui, vicus Victoris eidem in 12. regione. vicus
 fidij, vicus frumentarius, vicus trium viarum, vi-
 cus Caseti, vicus Valeri, vicus lacu miliarij, vicus
 fortunati, vicus capitis Canteri, vicus trium ali-
 tum, vicus nouum, vicus Loreti minoris, vicus
 Armilustri, vicus columnae lineae, vicus Materiarius,
 vicus mundiciei, vicus Loreti maioris, in quo erat
 Vortumnus, vicus Fortunae dubiae. eid. in 13. regio-
 ne, vicus Censorij, vicus Gemini, vicus Rostrati,
 vicus longae aquilae, vicus statuae Sincianae, vicus
 Quadrati, vicus Racilianae maioris, vicus Racilianae
 minoris, vicus Ianiculensis, vicus Bructianus, vi-
 cus larum ruralium, vicus statuae Valerianae, vicus
 Salutatis, vicus Pauli, vicus Sex. Lucij, vicus Simi
 Publicij, vicus Parratili, vicus lacu restituti, vicus
 Saufei, vicus Sergij, vicus Plotij, vicus vibermi
 eid. in 14. regione, vt interim omittam alios se-
 ptem vicos quos non nominat in 2. regione. & 8. in
 3. regione, quos etiam non nominat, vt nec alios
 8. in 4. regione. nec 15. in 5. regione, nec 20. praeter
 duos, quos solum nominat in 6. regione, nec 10. in
 7. regione. Nec 10. praeter alios duos, quos etiam
 nominat. Nec 30. in 9. regione. nec 8. in 11. regione.
 Sunt & qui vicum, Pyrum vocatum voluit ex Mar-
 tiali lib. 1. epig. 162.

Longum est si velit ad pyrum venire:
 Et si alis habito tribus, sed altis.

Arbores enim vicis & regionibus nomina dedisse
 videntur ex eo quod iam diximus de malo Punico,
 Et alicubi Seneca ad Pinum pro regione dicit.
 z In via vero lata.] P. Victor in 7. regio. cui no-
 men indidit via lata, primo loco ponit lacum Ga-
 nymedis, & postea templum Solis, & templum no-
 uum Spei, & templum nouum Fortunae.
 a Cliuus Capitolinus.] De quo Alphenus in l.
 si ex plagis. §. in cliuo capitolino. ff. ad leg. Aquil. &
 Liu. 1. Decad. lib. 3. & 5. Decad. lib. 1. & Cic. in epist.
 ad Attic. lib. 2. epist. omnium 16. & Philip. 2. & in
 Orat. pro C. Rabirio, in fi. eorum, quae ex ea ora-
 tione extant.
 b Descensus patuit.] Nam cliuus est illa a ver-
 tice montis procliuas, qua in plana descenditur.
 Virgil. ecloga 8.
 -- Quae se subducere colles
 Incipiunt, mollique iugum demittere cliuo.
 Et hinc descendere per cliuum Ouid. lib. 3. Faator.
 Inde velut nunc est, per quem descenditis, inquit,
 Arduus in valles per fora cliuus erat.
 c Saturni.] Seruius Aeneid. lib. 1. Macrobius Sa-
 turn. lib. 1. c. 8.
 † Et Concordiae.] Seru. ibi & longè antè Liu.
 3. Decad. lib. 2. Ouid. lib. Metam. 1.
 Candida te niveo posuit lux proxima templo,
 Quae fert sublimes alta Moneta gradus.
 Nunc bene prospicies Latiam Concordia turbam,
 Nunc te sacrate constituere manus.
 d Alter Publicus siue Publicius.] Vtroque
 enim nomine vocabatur vt diximus supra nu. 4.
 e A Publiciis adilibus.] Ouid. de ea re loquens
 lib. 5. Faatorum,
 Plebis ad adiles perducta licentia talis
 Publicios, animus defuit ante viris.

Varro autem lib. 4. de lingua Latina hos publicos
 appellat, nisi Publicios legendum sit, quod multi
 putant.
 f Perque hunc.] Liuius 3. Dec. lib. 6. & 7.
 g Cliuum vrbicum.] Virbicum vocat Liuius 1.
 Decad. lib. 1. Olbium autem Solinus cap. 2. Habita-
 uit, inquit, Seruius Tullius Exquiliis supra cliuum
 Olbium. Sed quod addas fuit Romae cliuus subur-
 banus Martiali lib. 5. epig. 23.
 Alta suburbani vincenda est semita cliui,
 Et nunquam siccò sordida saxa gradu.
 Et cliuus sacer Horatio & Martiali lib. 1. epig. 38.
 Inde sacro veneranda petes palatia cliuo.

h Lacus

descensum patuisse, & inde in exquiliis iter esse tradunt. Nam cliuum vrbicum, iux-
 ta quem Seruius Tullius habitauit, & Publicum vicum, ad quem lacus h Fagutalis,
 i Fagutalque Iouis sacellum, in quo k fagus arbor sacra visebatur, pariter in exquiliis
 fuisse proditum est. l Fuit quoque cliuus proximus non incelebris, ad quem florales
 ludi celebrati plerunque sunt, & vicus m Cosconius & n Histrius, qui, vt multi autu-
 mant, a conditoribus nomen vendicarunt. In hoc vico Histrio, secundo Punico
 bello aquarum magnam vim erupisse o T. Liuius memorat. Legimus quoque p San-
 dalarium vicum ab q Apolline Sandalario, cuius effigiem ornatam sandalio, quod
 est r calceamenti genus, in s quarta urbis regione autores ponunt: Sicut in sexta re-
 gione t malum punicum fuisse memorant, & ad v Capita bubula, ad x Pirum &
 y Scalas anularias. Sed quod de vicis, idem de viis dictum accepimus. Nam z Cari-
 nas a Cicerone dictas Varro significat, iuxta quas a templum Telluris, & b Pompeij
 domus. Haec enim & c Suburra celebres & primae viarum habitae. Hanc vero ab agro
 Succussano, vel quod sub muro Carinarum foret, denominari tradunt. Post quas d via
 sacra non minoris celebritatis & famae adnominatur: siquidem per eam frequens in
 Capitolium iter erat, per quam triumphalis pompa, captiua praeda, & hostium spo-
 lia, suabactis gentibus & nationibus domitis, solemnibus apparatu triumphi die proce-

Cliuus
 vrbicum.
 Fagutal.

Vicus Cos-
 conius &
 Histrius.
 Vicus
 sandalia-
 rius.

Via Cari-
 na.

Via su-
 burra.

Via sacra.

ANNO TATIONES.

h Lacus Fagutalis.] Solinus d. cap. 2. Tarquinius
 Superbus, inquit, Exquiliis supra cliuum Pullum
 ad Fagutalem lacum.
 i Fagutalque Iouis sacellum.] Varro lib. 4.
 de ling. Latina, quo loco statim citabimus, & Festus
 Pomp. lib. 6. & vide infra lib. 6. c. 11.
 k Fagus arbor sacra.] Plin. lib. 16. c. 10.
 l Fuit quoque cliuus proximus.] Varro lib. 4.
 de lingua Latina. Cliuus, inquit, proximus ad Flo-
 rales vsus (lusus forte legendum est pro ludos) ver-
 sus capitolium vetus, quod ibi sacellum Iouis, Iuno-
 nis, Mineruae.
 m Vicus Cosconius.] Varro, vbi supra, Cosco-
 nium vocat, nisi ibi mendum sit.
 n Et Histrius.] Vide seq. versu.
 o T. Liuius.] Scilicet 3. Decad. lib. 4. vbi tamen
 hunc vicum Istricum vocat. Huius verba sunt, Et
 in vico Istrico fontem sub terra tanta vi aquarum
 fluxisse, vt ferias doliisque, quae in eo loco erant,
 prouoluta, velut impetus torrentis, tulerit.
 p Sandalarium vicum.] Gell. lib. 18. cap. 4. In
 Sandalario, ait, forte apud librarios fuimus.
 q Apolline Sandalario.] Sueton. in August.
 cap. 57. Ex qua, inquit, summa, pretiosissima deo-
 rum simulachra mercatus, vicatim dedicabat: vt
 Apollinem Sandalariu, & Iouem Tragedium &c.
 & P. Victor in 4. regione urbis Romae.
 r Calciamenti genus.] Ex Donato in Eunu-
 chum Teren. & late diximus in nostris ll. Connub.
 l. 3. inter ornamenta muliebria.
 s In quarta urbis regione.] P. Victor in dicta
 4. regione.
 t Malum Punicum.] Ex Sueto. in Domitiano
 cap. 1. Regione, inquit, urbis sexta, ad Malum
 Punicum, domo, quam postea in templum gen-
 tis Flauiae conuertit. P. Victor in ea 6. regione dicit
 Domitianum in eo templum gentis Flauiae dedi-
 casse. & de eo supra diximus.
 v Capita bubula.] Sueto. in Aug. c. 5.
 x Ad Pirum.] Nam & is vicus erat, vt supra di-

ximus ex Martiali.
 y Scalas anularias.] Sueto. in Aug. c. 72.
 z Carinas.] Varro lib. 4. de ling. Latina, & de
 his Virgil. lib. 3. Aeneid.
 -- Romanoj, foro, & lautis mugire carinis.
 Sueton. in Tyberio. cap. 15. Cicero in Paradoxis,
 Manlius habuit adiculas in carinis. & ad Q. Frat.
 lib. 2. epist. 7. de Aruf. resp. Cum diceret: Velle se in
 Carinis aedificare alteram porticum, quae palatio
 responderet. Pet. Victor, qui eas ponit in quarta
 regione.
 a Templum Telluris.] Seruius in eum locum
 Virg. lib. 8. Aen.
 -- Et lautis mugire carinis.
 Carinae sunt aedificia facta in carinarum modum,
 quae erant intra templum Telluris.
 b Et Pompeij domus.] Suet. aut quisquis est in
 lib. de Claris Grammaticis scribit Leneum Pom-
 peij libertum docuisse Grammaticam in Carinis,
 in qua regione erat domus Pompeij. Idem in Ty-
 berio ca. 15. Romam reuersus, deducto in forum fi-
 lio Druso, statim e Carinis, ac Pompeiana domo
 Exquiliis in hortos Mecenianos transfugauit.
 c Suburra.] Varro lib. 4. de lingua Latina, vbi &
 eum dicit Succussam appellatam a pago Succussano.
 Et de hac Liuius 1. Dec. lib. 3. Martialis li. 6. epig. 65.
 Quales in media sedent Suburra.
 Et lib. 10. epig. 19.
 Altum vincere tramitem Suburra.
 Plutarch. Problem. cap. 97. Suet. in Caesare cap. 46.
 Festus Pomp. lib. 17.
 d Via sacra.] De hac Varro rei rust. cap. 2. Dio-
 nysius Halicarnassicus lib. 5. Cic. in Orat. pro Plan-
 cio. Horat. Epod. Ode 4. & lib. 1. Ser. saty. 9. in prin-
 Ouid. lib. 3. Tristium eleg. 1. & Liuius 1. Dec. lib. 2.
 & 5. Dec. lib. 3. Alcon. Padianus in 2. in Verrem act.
 Appianus lib. 2. bel. Ciuilium. Plin. lib. 19. c. 1. Sueto.
 in Caesare c. 46. Iul. Capitolinus in Salonino. Dion
 in Adriano. P. Victor, qui eum ponit in 4. regione.
 & alij, quos postea citabimus.

Sacra cur
dicta.
Comitium.
Via sacra
apud A-
thenienses
& Myla-
sas.
Via Meli-
ta. Via
Colonides.
Clælia sta-
tua.
Cluacina
Veneris
templum.
Cluo.
Fabijs
fornix.
Calphur-
nius for-
nix.
Via forni-
cata. Via
exquilina.
Via cali-
montana.
Septa.

debant: eamque sacram nuncupari, quod inter Romulum & Tatium iustum in ea fœdus fuisse tradunt. Quauis in comitio inter Romanos & Sabinos percussum fœdus, atque ideo à conuentu Comitium veteres appellasse contendant. Nonnulli quod per eam sacra in arcem quotmensibus deferri, indeque augures captare auguria solerent, dici opinati sunt. Cuius cognomenti etiam Athenis viam fuisse legitimus, quod Eleusina sacra in ea peragerent. Et alia Mylasa in Caria eiusdem nominis proditur, ab vrbe ad Iouis templum stadiis sexaginta, per quam sacrorum pompa ferebatur. Inter vicos autem Athenis præcipuæ dignationis Melita, vbi Phocionis ædes erant, & Achæis Colonides memorantur. Hæc quidem sacra Romæ à Carinis oritur, & ab Strenia sacello, ibi statua Clæliæ virginis insidens equo, ibique ad ædes Larium, & demum ad Scauri ædes procedebant, vbi templum Cluacinae Veneris situm memorant fuisse, quod inibi Sabine mulieres infestas acies, & vsque accensum prælium inter Romanos Sabinosque diremissent. Cluere enim antiqui pugnare dixerunt. In ea quoque regia fuit, vbi Ancus Martius primò, & post aliquot tempestates Iulius Cæsar habitasse fertur. Ibi que Fabius fornix arcus marmoreus, à Fabio censore extractus, qui quondam de victis Allobrogibus triumphauit. Et haud procul Calphurnius fornix, apud quem C. Gracchus fragmento subsellij iustus occubuit. Præter quas fuit via fornicata in campo, vbi flaminia & septa fuere. Exquilinam verò & Calimontanam, quod in Cælium & Exquilinum montem ferrent, denominari ferè vulgatissimum est. Septa verò, frequentia fuere in Martio campo

ANNOTATIONES.

e Eamque sacram.] Diony. Halicarnass. lib. 2. Antiquitatum Romanarum. Festus Pomp. lib. 17. non multò post princ.
f Contendant.] Varro lib. 4. de lingua Latina. Asconius in 3. in Verr. act. & vide Plutarchum in Romulo.
g Nonnulli.] Ouid. lib. 3. Tristium eleg. 1. *Hæc est à sacris, quæ via nomen habet.*
Adde autem & in hac sacra via fructus & poma vendi solita ex Ouidio lib. de Arte amandi, *Curæ suburbano poteris tibi dicere missa illa, vel in sacra sint licet empta via.*
h Athenis.] Nam & de sancta Athenarum via Herodotus lib. 6. Pausanias lib. 1. & Iseus in Apologia, & Harpocratio, & Dicæarchus in iis, quæ scripsit de Descensu ad Trophoniū, & ex eo Athenæus lib. 13. c. 23.
i Mylasa.] Apud Strabonem lib. 14.
k Melita.] Ex Plutarcho in Phocione. Huius quoque meminit ipse Plutarchus in Themistocle. De alia Melita vide Cælium Rhodiginum lib. 20. cap. 5. Fuit & apud ipsos Athenienses via, quam Tripodas vocabant apud Pausaniam lib. 1. vbi huius appellationis causam reddit. Fuit & apud Samios vicus augustus, Laura vocatus, mulierum artificum, vt ex Clearcho tradit Athenæus lib. 12. cap. 19. vbi subdit fuisse & apud suos Alexandrinos vicum huius nominis in quo vendebantur omnia, quæ spectant ad delicias.
l Achæis colonides.] Plutar. in Philopœmene. Fuere & Colonides vrbs Coroneorum oppido finitima apud Pausaniam lib. 4.
m Hæc quidem sacra.] Redit ad sacram Romæ viam, idque est ex Varrone lib. 4. de lingua Latina.
n Vbi statua.] Scilicet in ipsa via sacra ex Liuiio

1. Decad. lib. 1. & Seneca in lib. de Consolatione ad Martiam.
o Aedes Larium.] Ex Solino cap. 2. Ancus, inquit, Martius in summa sacra via, vbi ædes Larium est.
p Cluacinae Veneris.] Hæc vsque ad clausulam, in ea quoque sunt Plinij lib. 15. c. 29.
q In ea quoque.] Solinus in loco suprâ, sub verbo, Aedes Larium.
r Fabius fornix.] Ascon. Pædianus in 2. in Ver. act. vbi Cicero Fabianum vocat. Sed & ipse lib. de Oratore 2. Fornicis Fabij meminit.
s Calphurnius fornix.] Plutarch. in vita Gracchorum. ex quo intelliges non C. Gracchum, sed Tyberium ipsius fratrem illic fuisse interemptum.
t Via Fornicata.] Liuius 3. Dec. lib. 2.
v Exquilinam.] Nic. Perotus ad epigramm. 19. Martialis scribit vicum Exquiliū, quo de agimus, dictum illum de quo Varro lib. 4. linguæ Latinæ scribit, Ab exquilis vicus Africus, quod ibi obides ex Aphrica bello Punico, dicantur custoditi.
x Septa verò.] Seruius in Virgil. eglo. 1. enarrans illud, *Quauis multa meis exiret victima septis.* Septa, inquit, sunt loca in campo Martio inclusa tabulatis, in quibus popul. Romanus suffragia fert: & quia sunt similia ouilibus, duo hæc inuicem ponuntur, vt hic septa pro ouilibus. Contrâ Lucanus. *— Et misera maculauit ouilia Roma.* Id est septa. Et Iuuenalis saty. 6. *Antiquo, quæ proxima surgit, ouili.* Hæc ille. Sed tu adde Ouidium lib. 1. Fastorum. *Est quoque, quo populum ius est includere septis.* Et Martialem lib. 9. epig. 60. in princ. *In septis Mamurra diu, multumq; vagatus Hic, vbi Roma suas aurea vexat opes.*

Et Stra-

loca, quibus olim Oliuia nomen, tabulatis cincta, æuo mox succedente, sumptu magnifico & excellenti cultu marmorea facta, quæ excelsas porticus & ingentes ambulationes acceperet: in quibus populus ad comitia frequens conuenire, & de dandis honoribus, deque reip. decernere solebant, ibique res censu & æstimatione dignæ, & quæ magno parantur, venales exponi. De noua autem via, quod supra ædem Vestæ, iuncta Romano foro & Velabro fuerit, quodque ex Velabro ad eam iter esset, ibique ante aduentum Gallorum, Gallos primùm aduentare auditum sit. Pro-

ANNOTATIONES.

Et Strabonem scribentem lib. 5. non procul à fine. Syllam Dictatorem Marianos ad tria, vel, vt alij, quatuor millia, qui arma proiecerant, in campo Martio ad Ouilia coactos, immisis militibus tri-duo iugulauit. Et Liuius 3. Decad. lib. 6. vbi, Citatis, inquit, centuriæ senioribus, datum secreto in Ouili cum his colloquendi tempus. Et Plinium lib. 16. ca. 4. Trabs fuit in porticibus septorum à M. Agrippa relicta. Et Sueton. in Augusto cap. 43. Fecitque nonnunquam vicatim, ac pluribus scenis per omnium linguarum histriones: non in foro modò, nec in amphitheatro, sed in circo & in septis. Et Aufonius in Panegyrico, Non passus septa, non campum, non suffragia. Verùm generaliter septa sunt omnia loca munita & quodâ sepimeto vallata, Nã Varro Rei rusticæ libris vocat omnia septa, quibus sunt inclusa animalia. Indèque ab eo laudantur septa Fulij Hirpini & Pompeij, quibus scilicet feræ conclusæ pasebantur. Idemque lib. 1. c. 11. In villa, inquit, ædificanda hoc potissimum, vt intra septa villæ habeas aquam. Est & apud eum eo. lib. 1. c. 14. inscriptio de septis, quæ tutandi fundi causa fieri debent, & qualiter, quo in loco ostendit esse quatuor horum genera. Ex quibus Beroaldus in notis Seruij arguit Seruium, vbi suprâ, quod ouilia pro septis & conerà ponerentur. Sed tu de ea re ferro iudicium. Illud autem constat apud Vlpianum in l. 1. ff. de riuis. Septa sunt, quæ ad incile opponuntur aquæ deriuanda compellendæque ex flumine causa: siue ea lignea sunt, siue lapidea, siue ex alia qualibet materia, ad continentiam transmittendâque aquam excoitata.
y Excelsas porticus.] Quod constat ex loco Plinij nuper citato.
z In quibus populus ad.] Ex Liui. loco suprâ citato.
a De noua autem via.] Val. lib. 4. de lingua Latina. Cuius, inquit, vestigia, quod ea, qua tum itur Velabrum, & vnde ascendebant ad Rumam noua via locus sacellum. Liuius 1. Decad. lib. 1. & 5. M. Cæditijs de plebe nunciavit Tribunis, se in Noua via vbi nunc sacellum est, supra ædem Vestæ, vocem noctis silentio audisse. &c. Huius quoque meminit Plutar. in Camillo. Frontinus lib. 1. de Aqueductibus. Spartianus in Caracalla.
b Iuncta Ro. foro.] Ouid. 6. Fastorum, *Qua via Romano nunc noua in nelsaro est.*
c Propterea que.] Liui. 1. Decad. lib. 5. ante fin. Iussumque, inquit, templum in noua via Locutio fieri. Et iterum postea in oratione Camilli, Locutio templum propter celestem vocem exauditum in Noua via iussum fieri. Plutarch. in Camillo &

in lib. de fortuna Romanorum. Gell. lib. 16. cap. 17. & ante hos Cicero lib. 1. iterumque 2. de Diuinatione. Sed his viis, ab Alexandro memoratis, adde & alias pluriimas vias: scilicet Aemyliam Straboni lib. 5. vbi duas vias Aemylias esse dicit. & lib. 15. & Plinio lib. 2. c. 83. & lib. 19. c. 1. Martiali lib. 3. epig. 4. & lib. 6. epig. 84. & Iulio Frontino Stratagem. lib. 2. cap. 5. vbi de Antonio loquitur. Et Appian. Strab. lib. 5. non semel. & iterum lib. 6. Ciceroni in Orat. pro Milo. Horatio lib. epist. 1. epistol. 6. & rursus 9. Statio lib. Sylua. 1. syl. 3. & lib. 4. sylua 3. Corn. Nepoti in vita Pomponij Attici. & nostro Scæuolæ in vxorem. s. concubina. ff. de leg. 3. & Ardeatinam Festo Pompeio lib. 16. vbi de Reticibus loquitur. Et Asinatiam eod. loco. & Aureliam Ciceroni in 12. Philip. & Sueton. in Galba ca. 20. & Campanam Virruuio lib. 8. cap. 3. & Cassiam à Coss. stratum Fest. Pomp. lib. 3. & de hac etiam Cicero Philip. 12. & Claudianam Iulio Frontino lib. 1. de Aqueductibus. & Claudiam, siue Clodiam (nisi eadem sit) Iul. Capitorino in Aelio Vero. Et Collatiam Iul. Frontino d. lib. 1. de Aquæ. & Collinam Tacito lib. 19. & Domitianam Statio lib. Syluar. 4. syl. 3. & Fauentinam Plinio lib. 19. c. 1. & Flaminiam Ouid. lib. 1. de Ponto eleg. 9.

Nec quas pomiferis positis in collibus hortos.

Spestat Flaminia Claudia iuncta via.

Et Plinio lib. 15. cap. 3. cap. vltim. Cicer. Philipp. 12. & lib. 1. ad Attic. & Straboni lib. 5. & Liuiio 3. Dec. lib. 2. Sueton. in Augusto c. 30. Corn. Tacito lib. 3. & lib. 13. & lib. 19. Martiali. lib. 10. epig. 6.

Totaq; Flaminia Roma videnda via.

Festo Pomp. lib. 1. 3. 6. & 17. Iuuenal. satyra 1. in fi.

Quorum Flaminia regitur cinis, atque Larina.

Et Fornicatam Liuiio 3. Decad. lib. 2. Et Gabinam eid. 1. Decad. lib. 2. 3. & 5. Et Gallicam, quæ Gallis, per Pomptinum agrum fugientibus data est, ob idque Gallica dicta Iul. Frontino Stratagemat. lib. 2. cap. 6. in princip. Et Hostiensem Cornelio Tacito lib. 11. & Festo Pompeio lib. 14. non semel. Et Latinam Straboni lib. 5. Iuuenali vbi suprâ. Liuiio 1. Decad. lib. 10. Valerio Maximo lib. 1. cap. 1. vbi de Fortuna muliebr. Sueton. in Domitiano cap. 18. Fest. Pomp. lib. 14. vbi de pudicitia signo. & lib. 16. vbi de Reticibus & lib. 17. Eutropio de gestis Roma. libro 3. & 5. Et Lauicanam Liuiio 1. Decad. lib. 4. & Frontino eod. illo lib. de Aquæ. & Spartiano in Iuliano. Hanc, ni fallor, Labicanam vocat Strabo lib. 5. hac scilicet ratione quod Græci v. literam non habeant, sed vice illius B. litera vtuntur. Et Laurentinam Val. Maximo lib. 8. tit. 5. ad fi. A. Gell. lib. 10. c. 2. Estque de ea illud Ouidij lib. 2. Fastorum,

Aij. ara. Allocutio- nis tem- plum.

pterea que Aij dei aram & Alloquutionis templum illic à Furio Camillo extructum diu mansisse, à multis scriptum & memoratum est.

ANNOTATIONES.

Est via qua populum Laurentis ducit in agros, Quondam Dardanio regna petita duci.

Ex quo intelligis quare ita vocabatur. & Nomen- tanam Straboni lib. 5. Liuius 1. Decad. lib. 3. vbi & hanc olim ficulentem vocatam dicit. & Columellæ lib. 3. cap. 2. & Eusebio Chronographo vbi de fuga Neronis loquitur. & Posthumiam Tacito lib. 19. & Prænestinam Plinio lib. 31. c. 3. & Iulio Capitolino in Gordianis, & Iulio Frontino de Aquæd. lib. 1. & Publicam Liuius 3. Decad. lib. 4. & Sabinam Plutar. in Camillo. Et Salinariam, quæ à sale dicta est,

quod illa sal in Sabinos deferri consueuerat. Plinio lib. 31. cap. 7. Videtur tamen Salaria potius dicenda, vt in 19. Tacit. & 17. Festi lego. & ita quoque Varro lib. Rei rust. 1. & lib. 3. cap. 1. & Strabo lib. 5. Liuius 1. Decad. lib. 1. Sueton. in Nerone cap. 48. & in Vespasiano cap. 12. & Festus Pompeius lib. 17. & Sublacensem Frontino lib. 1. de Aquæductibus. Et Tusculanam Dionys. Halicarnass. lib. 8. Valerian. eid. Frontino ibi. & Straboni li. 5. Et Vitelliam Suetonio in Vitellio cap. 1.

In quibus membris in homine insit religio quadam, propter quam illa sanctè coli debeant & obseruari. Cap. XIX.

Religio in capite.

Capite reuelato as- surgere, & de via decedere. Capite aperto esse, salubre.

Vibusdam membris in homine religionem inesse, eaque sanctè obseruari & coli decere, multi arbitrati sunt. Siquidem in a capite hominis tanquam in arce, vbi mens & sedes animæ creditur esse, quæ pars longè sanctissima homini est, quod inde originem sumunt sensus & nerui, religio & quoddam numen inesse fertur. Ideo si quem reueriebantur veteres, aut honore dignum putabant, ad omnem occursum b caput reuelare & asurgere, ac de via decedere solebant, scilicet existimantes, nudo & aperto capite in exhibendis honoribus esse oportere, veluti omnia nostra patefaciamus: credo etiam valetudinis causa, vt c Varro significat, quod ad fidem proximè accedit. detecta enim capita, contra vim algoris calorisue haud dubiè firmiora esse, & ad valetudinem mirè proficere multi censuere. d Ideo Aegyptij, quod detecto sunt capite, habentur firmiores: Persæ verò, quod cum mitra & pileo, debiliores, adeo vt leui ictu offendantur capita. Hinc Hannibal, e diuus Iulius, f & alij summi duces, detecto semper capite, seu sol, seu imber esset, velut contra frigora tempestatisque obdurato, incessere. g Masinissa quoque

ANNOTATIONES IN CAP. XIX.

a Capite.] Caput, vt tradit Plato in Timæo, est membrum corporis diuinissimū, reliquo- rumque membrorum princeps, cui totum corpus connexum dij subesse & parere iusserunt. Hinc ipse Plato, Democritus, Hippocrates, Straton, Erasistratus & Herophilus apud Plutarc. in lib. de Placitis Philosophorum. & Theodericum Syrenensem lib. 5. de Curatione Græcarum affectionum, animæ principatum alij in toto capite, alij in parte ipsius esse censuerunt. Quibus & assentitur Galenus lib. 1. de Regimine morborum acutorum. Sed & his ad- stipulatur Aristoteles lib. Problem. 33. cap. 1. aliàs 7. Cur, inquit, sternutamentum pro numine siue sa- cro augurio habetur, non tussis, non grauedo? An quia de capite membrorum, præcipue diuino, vnde cogitatio est, suum ducit principium. & iterum cap. 9. Cur, ait, sternutamenti eruptio sacra habita est, non etiam cæterorum, vt flatus aut ructus? Quoniam tres sunt partes principes nostri corporis caput, thorax & aluius. Flatus alui respiratio est, ructus ventriculi, sternutamentum capitis, quæ pars sacra præcipue est. Ideo spiritum hinc exeuntem vt sacrum veneramur & adoramus. Hucque spectat quod Hebræi Rosch, id est caput pro potentia, prin-

cipatu & tyrannide accipiant. Ex quo illud Gene- sis 3. Ipsa conteret caput tuum. Et quod diuus Paulus sepe inculcat Christum esse viri & Ecclesiæ caput: virum autem mulieris, vt 1. ad Corinth. 11. & ad Ephesios 5. & ad Colocen. 1. Sed & de excellen- tia & principatu capitis, vide Lactantium de Opi- ficio Dei c. 5. Paulum Aeginetam lib. 1. b Caput reuelare.] Plutarch. Problem. cap. 10. Cur, inquit, deos saluantes caput operiunt, viris autem dignitate præditis & honore dignis, si etiam velati occurrerint, caput aperiunt? Cuius rei mul- tas rationes adfert, quæ ad hunc locum pertinent. c Vt Varro significat.] Apud Plinium lib. 28. cap. 6. vbi ita scribit, Capita aperiiri aspectu magi- stratum, non venerationis causa iussere: sed (vt Varro author est) valetudinis quod firmiora con- suetudine ea fierent. d Ideo Aegyptij.] Herodorus lib. 3. non longè a princip. e D. Iulius.] Sueton. in eodem cap. 45. huic perti- nentia quedam, sed non expressim ponit. f Et alij summi duces.] Vt Cato Uticensis ex Plutar. in vita illius. g Masinissam vbiq; illum appellat

Suo nomi- ne saluta- re. Nomen- clator. Officij aut muneris nomine sa- lutare. Defuncto- rum cor- pus aut vnam tangere. Salutation- nes.

Numidiæ rex, nullo frigore aut imbre adduci potuit vt caput tegetet. Quod de h Hadriano i & Seuero principe traditur, tantæ firmitatis fuisse, vt hyeme sæua & gelida per niues & frigora aperto capite inceserit semper. k In quo quidem id longè præ- stantissimum fuit, suis nominibus quemque venerari & salutare, salutantibusque reddere salutem. l Ideo nomēclatorem, qui nomina suggereret, iuxta veteres habuere. m Si autem nomen non succurreret, illum honoris causa dominum appellabant. n Græci verò non proprio, sed officij nomine aut muneris quod gerebat, salutare, religiosius putarunt. o Defuncti verò corpus exanime, aut vnam tangere, veneratio- nis signum erat. p Si qui tamen præcipua dignitate & honoribus fulgerent, illos pro- priis salutare nominibus haud decorum videbatur. q Fertur tamen Alexander Ma-

ANNOTATIONES.

appellat Liuius. Id autem quod hic de eo dicitur est Ciceronis lib. de Senectute. h Hadriano.] Spartianus in vita illius. Adria- nus, inquit, nudo capite peragravit omnes orbis partes, & in summis plerumque imbribus & fri- goribus. i Et Seuero.] Herodianus de eodem. k In quo quidem.] Vide princ. Consuetudinum Præta. l Ideo momenclatorem.] De his multa Ci- cero in Orat. pro Murena. & ad Atticum lib. 4. epi. omnium 70. & vide Festum Pompeium lib. 6. vbi eos Fatores dictos scribit, quod clam, veluti in- farebant nomina saluatorum in aurem candidati. m Si autem nomen.] Seneca in 3. ad Lucilium epistola, Obuios, inquit, salutari à nobis dominos solere, si nomen non succurrat. Ex quo doctis qui- busdam videtur sensus Martialis, cum scribit lib. 1. epig. 157. ad Priscum: Cum te non nossem, dominum regemque vocabam. Cum bene te noui, iam mihi Priscus eris. Et lib. 5. epig. 58. ad Cinnam: Cum uoco te dominum, noli tibi, Cinna, placere, Sepe etiam seruum sic resaluto meum. n Græci verò.] Alicubi Plinius, à quo hæc ac- cepisse videtur, Et aliqui, inquit, nomine quoque consalutare religiosius putant. o Defuncti.] Neque verò tangere solum, sed & salutare, species fuit venerationis & cultus, cuius iudex Virgilius lib. 5.

Salue sancte parens, iterum salute recepti Nequicquam cineres, animæq; umbræq; paterna.

p Si qui tamen.] Id quidem aliter atque aliter obseruatum est. Nam & apud Ciceronem in ea Oratione, quam habuit ad Pontifices pro domo sua, P. Claudius argumentatus est amoris fuisse si- gnum, quod cum Cæsar ad eum scripsisset, nomi- nibus tantum vsus esset, neque ascripsisset Procōsuli aut Tribuno plebis: sed in hæc verba, Cæsar P. Clodio salutem. Plutarchus quoque in Crasso il- lud humanitari assignat, quod ipse Crassus nemini occurebat, cui salutatus ipse salutem non redderet, ac proprio nomine compellaret. Quo etiam perti- net illud Ouidij lib. 2. de Arte amandi,

Nomine quem que suo (nulla est iactura) saluta, Iunge tuas humiles ambitiose manus.

Nam & Donatus enarrans illud Terentij in Hecy- ra act. 3. scena 5.

Phidippe ades, audi paucis,

Nomine, inquit, appellat. quod facere solemus, ira- tos mitigare volentes. Verum contra est id quod scribit Cornelius Tacitus libro 12. quod cum Ger- manicus & Nero obuij inter se facti essent, Nero Britannicum nomine, ille Domitium salutauere. Quod vt discordiæ signum Agrippina, Neronis mater, multo questu ad Claudium, Rom. Impera- torem detulit. At Tranquillus in Nerone c. 7. Ne- ro, ait, Britannicum fratrem, quod se post adoptio- nem Aenobarbum ex consuetudine salutasset, vt subdititium apud patrem arguere conatus est. Sed & Seneca lib. 2. eius operis, cui titulum fecit, Quo- modo in sapientem non cadit iniuria. tradit C. Cæ- sarem Heremno Marco iratum fuisse, quod cum Caium salutauerat, nec impune id celsisse. Et Do- natum in Virgil. lib. 1. Aeneid. in eum locum,

Aeole (nanque tibi diuim pater, atq; hominum Rex, Et mulcere dedit suetus, & tollere ventos.)

Incepit, inquit à nomine, quod nec Iunonem hu- milem facit, & Aeolo gratum est. Potior quippe si inferiorem suo nomine vocet, & si beneuolâ mon- strat, & illi vnde gaudeat subministrat. Pulchrum est enim si inferiore in loco positus cognitus sit po- tiori. Ex cod. lib. in eum locum,

Nate dea, quæ nunc animo sententia surgit?

Achates licet, inquit, sit socius, tamen quia fuit in- ferior, non nomine suo eum appellauit: sed cum omni honorificentia, omissio vero nomine, natum dicit ex dea. Et lib. 7. illud interpretans Iunonis,

Vincor ab Aenea. --

Nomen (inquit Donatus) proprium pro contitio posuit: quasi dicat, ab vno eodemque vitiosissimo. quod admodum diuersum est ab eo quod supra ex eo diximus. Et lib. 11. in eum locum,

Hætenus Accasoror potui, nunc vulnus acerbum Conficit, & tenebris nigrescunt omnia circum.

Quid, inquit, benignius? quid his dictis dulcius? quam vt in salutis sine posita nomine suo appella- ret, quam charissimam præter cæteras habuit. Sueton. in Vespasiano cap. 15. volens ipsius Vespasiani clementiam ostendere, Heluidio, inquit, Prisco, qui reuersus ex Syria solus priuato nomine Vespas- ianum salutauerat, & in prætura omnibus edictis sine honore ac mentione vlla transmiserat, nõ autè succensuit, quàm altercationibus insolentissimis pe- nè in ordinem redactis &c.

q Fertur tamen Alexander.] De literis ad Pho- cionem Aelianus Variæ historiae lib. 1. c. 25. de Anti- patro nondum inueni.

cedo postquam profligato Dario Magnus est cognominatus, nulli nisi Antipatro & Phocioni literis dedisse salutem. Et Demetrius præter se & Antigoni patrem, regem nec nominasse quenquam, nec salutasse. Nero quoque Cæsar nedum salute, sed ne resalutatione quidem aliquem impartiuit. Crassus contra. nam infimi ordinis singulos propriis nominibus resalutauit. Reges Numidarum pro maiestate habent, nulli mortalium impartiri osculum, nec salutem. Pyrrhus verò in salutatione literarum, adulterinas Lysimachi literas deprehendit. nam quum Ptolemæus Pyrrhum epistolis filium salutaret, in adulterinis quas Ptolemæi nomine Lysimachus destinaret, regem nuncupauit. Tigranes autem, quòd à Lucullo non rex regum salutaretur, quasi coarguens imperitiam suam, ipsum pari modo relaxauit. namque ad eum ut imperatorem scribere contumaci epistola recusauit. Cui haud ab simile est, quòd Menecrates Iupiter cognominatus, cum literas ab Agésilao hoc tenore accepisset, Menecrati Rex Agésilao felicitatem: quasi conuicio affectus foret, rescripsit, Menecrates Rex Agésilao sanitatem. Dario quoque, quum se regem ascripsisset, neque idem nominis Alexandro impartisset, Alexander rescripsit, ut decetero meminisset se non tantum regi, sed & suo scribere. Cassander verò quum omnibus libellis & epistolis Rex salutaretur, tantæ moderationis fuit, ut nunquam sibi regium usurparit nomen: sicut Porus Indorum Rex ab Alexandro victus, in posterum nunquam se Regem appellari sustinuit. Contra Perfes Philippi filius, quum rebus deploratis & euerso regno supplex ad consulem scriberet, tanquam in altiore fastigio positus, se Regem ascribere non dubitauit. Inter ceteros proditur Hannibal eò insolentia processisse post victoriam ad Cannas, ut nulli ciuium suorum nisi per interpretem responsum aut salutem dederit. Et Pallas Claudij libertus, eius proteruita fuisse, ut non modò nulli ministrorum salutem impartiuerit, sed ne vocem quidem cum familiari communicarit. Fertur tamen Sapor Persarum Rex, quum ad Constantium scriberet Imperatorem, Solis & Lunæ se fratrem dixisse. Et Artaxerxes quum minacibus literis urbium excidia, vastationes agrorum, cædes & incendia Lacedæmoniis interminaretur: Spattanos Laconico more vnico verbo respondisse, scilicet, ut faceret. Cui haud ab simile est, quòd quum Lysander post multiplicia bella ad Ephoros scripsisset, Captæ sunt Athenæ, Ephori suo more paucissimis responderunt, Sat

ANNO T A T I O N E S.

r Et Demetrius.] Plutar. in vita illius.

s Nero.] Suetonius in vita illius c. 37. Certè neque adueniens, inquit, neque proficiscens quenquam osculo impertiuit, ac ne resalutatione quidem.

t Crassus contra.] Plutarchus in vita illius, ut supra diximus in verbo, Si qui tamen.

v Reges Numidarum.] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. in fi. Ne Numidæ, inquit, Reges vituperandi, qui more gentis suæ, nulli mortalium osculum ferebant. Quicquid enim in excelso fastigio positum est, humili & trita consuetudine, quo sit venerabilius, vacuum esse conuenit.

x Pyrrhus.] Ex Plutarcho in vita ipsius.

y Tigranes.] Plut. in Lucullo.

z Menecrates.] Id aliter referunt Plutarchus tum in vita Agésilai, tum in Apophthegmatis Imperatorum, tum in Laconicis: & Aelianus Variæ historiae lib. 12. Sed tu vide quæ de hac re scripserim in nostris Commentariis Nobilitat. cap. 31. in nomenclatura medicorum, vbi de ipso Menecrate.

a Dario quoque.] Curtius lib. 4. post princ.

b Porus.] Ex Philostato in vita Apollonij lib. 2. cap. 9. in fi. Postquam (ait) ex India decessit Alexander Macedo, nunquam se regem Porus appel-

lauit: quanquam id sibi permisisset Alexander: neque sicut, sed tanquam satrapa dominabatur, modestè cuncta in honorem Alexandri & loquens ac faciens. c Perfes.] Liuius 5. Decad. lib. 2. Plutarch. in vita Pauli Aemylj.

d Pallas Claudij libertus.] Hic dicitur Tacito lib. 13. initio, tristi arrogancia modum liberti egressus, rædium sui mouisse. Qui postea à Patro delatus, nominatis libertis eius, quos conscios haberet, respondit, Nihil vnquã se domi, nisi nuru aut manu significasse: vel si plura demonstranda essent, scripto vsu, ne vocem consociaret. De quo vide Senecam in ludo de morte Claudij Cæsaris, cum ad Inferos Claudio venienti Pallantem cum Narcisso & Felice occurrisse fingit. Hi verò omnes sub Nerone, non sub Claudio vitam cum morte commutauerunt.

e Sapor Persarum Rex.] Ammianus Marcellinus lib. 17. Rex regum, inquit, Sapor, particeps siderum, frater Solis & Lunæ, Constantio, fratri meo salutem plurimam dico.

f Artaxerxes.] Plutarchus in vita illius.

g Lysander.] Plutarc. in Apophthegmatis eiusdem, nec non in vita ipsius.

h Sicut

est capi. Philippo quoque Macedonum regi, iniqua postulanti, Lacedæmonij rescripserunt, his tantum verbis, *ἡμεῖς ἔγραψαμεν*, &c. De eo quod ad nos scripsisti, non. Sicut iterum quum Spartanos fines ingressus quæsiuisset, vtrum vellent amicum an hostem se venire: iidem rescripserunt, *ἄδέρπον*, id est, neutrum. In qua quidem re Atheniensium moderatio adnotanda succurrit, qui quum Philippi hostis literas, quas ad Olympiadem scripserat, interceptissent, eas inuiolatas reddiderunt, ne tori genialis & secreta coniugij panderent. Verum aliter quum diis immortalibus honores dabant, fieri seruatum est. Tunc enim capite aperto & velato sacra facere & numina adire mos erat: ut deorum honores longè dispares ab his qui dantur hominibus, magnamque in eo vim diuinitatis ostenderent, quum semoto visu à rerum conspectu, religiose & venerabundi diuina peragerent. Ideo in sacris velare caput, & veste operiri, antiqui moris fuit. Regum quoque capita insigni fascia ornari, sicut Imperatorum aurea corona vel lauro: quoniam ea pars corporis sanctior in homine est, propterea ibi insigne honorum & diadema esse voluerunt. Persarum mos erat, ut si pares essent, osculo impartirent quos honorabant: inferiores verò salutando potentiorum genas manu tangerent. Cognatos tamen, reliquosque necessarios, vbi diutius abfuissent, aut logius essent abfuturi, se inuicem osculari frequens vsus erat: quod à Romanis vsurpatum inuenimus, ut cognatis obuiam factis frontem suauiuntur. Apud Persas, Medos & Indos, Reges adorari, & in salutando homines toto corpore procidere, inuenimus. Quare Thebanus Ismenias iussus Artaxerxem adorare, ne contra decus faceret, prolapsus annulum sustulisse, & ita adorantis speciem præbuisse dicitur. Id quod Romanis longe est habitum nefas, nisi quod C. Caligula cum Cæsares salutarentur prius, adorari se iussit capite velato ut deum. Mox Diocletianus secordia intolerabilis, contra instituta maiorum, idem exequi ausus fuit. Apud exteros verò Cyro Persarum Regi, adorandi cultum primum delatum comperimus, cui proximum diis immortalibus honorè decreuere. Quod mox Indi & posterius Reges exequi magno studio curauerunt. Id quod Octavius Augustus & Alexander Seuerus præcipuè detestati sunt. Nam si quis inter salutandum flexisset caput, aut assentaretur blandius, foras detrudi atque exigi iussere. Frontem verò

ANNO T A T I O N E S.

h Sicut iterum.] Idem in Apophtheg. Laconum ignotorum.

i Atheniensium.] Idem author in Demetrio atque etiam in Politicis. & Apuleius in 2. Magiæ apologia.

k Verum aliter.] Suprà eod. lib. cap. 14. & infra cap. 22.

l Regum quoque capita.] Idem supra lib. 1. cap. 28.

m Persarum.] Zenodotus in proverbio *ὄμνηται καὶ καὶ*. & ante eum Xenophon in Oratione de laudibus Agésilai, Patrium morem Persis fuisse dicit, eos osculari, quos honoribus prosequi vellent. & Herodot. lib. 1. Ex quo intelliges non hic genas, sed genua legendum.

n Cognatos tamen.] Sic Cyrus discessurus dicitur cognatos per osculum oris admisisse lege Persarum. Xenophon lib. 1. Pædiæ. Idemque Cyrus pro more osculatus est Cyaxarem, cum ad se venisset. lib. 5. Pædiæ.

o Quod à Romanis.] Plinius lib. 14. c. 13.

p Frontem suauiuntur.] Plutarc. in Proble.

q Apud Persas.] Herodotus lib. 7. Plutarch. in Alcibiade. Valerius Maximus lib. 7. cap. 3. vbi de Dario Rege loquitur. Candidati (ut est mos Per-

sarum) humi prostratis corporibus, Darium regem salutauerunt. Et constat exemplo, quod statim subiicitur. Idem Iustinus lib. 6.

r Medos.] De Persis & Medis hæc dicta Arriani sunt. Ex quo Rhodiginus lib. 2. ca. 33. Cyro, inquit, mortalium primo adorationis cultum fuisse delatum, scribit Arrianus, quam humilitatem Persæ postea seruauerunt & Medi.

s Et Indos.] Philostratus in vita Apollonij.

t Ismenias.] Plutarchus in Artaxerxe. & Aelianus de Varia historia lib. 1.

v C. Caligula.] Suetonius in vita ipsius cap. 22. Dion quoque in eiusdem vita, vbi plura de ipso ridiculosissima. & Paulus Orosius lib. 7. c. 3.

x Diocletianus.] Eutropius de gestis Romanorum lib. 7. c. 12.

y Cyro.] Rhodiginus ex Arriano vbi supra in verbo, Medos. Sanè vbi primum fuerit Cyrus adoratus à Persis, scribit Xenophon Pædiæ lib. 8.

z Quod mox Indi.] De quibus iam supra diximus.

a Augustus.] Sueton. in vita illius c. 53.

b Alexander Seuerus.] Aelius Lampridius in vita illius.

c Frontem.] Suetonius in 6. Eglog. post princ. ibi,

Honos in deos. De hoc sup. cap. 14 huius lib. & cap. 22. Caput sanctior pars in homine.

Oscula impartiri.

Adorati reges.

Oct. Aug. & Alex. Seuerus adorationem repudiauerunt. Frontes.

facram Genio nonnulli tradunt. sicut enim^d Iunoni brachia, ^e pectus Neptuno, ^f cingulum Marti, ^g renes Veneri, ^h pedes Mercurio, ⁱ digitos Mineruæ consecrauit antiquitas: ita frons Genio dicata fuit: ^k quippe Deum venerantes, frontem tangere, & indita ad frontem manu, numina adire solebant. Quare^l Pompeio magno frontis honorem, & os probum, velut maximum naturæ munus, tribuerunt. Ipsa enim^m seueritatis & clementiæ index est. Ideo minorem frontem venustum facere & mitem, remissum & quietum, multi censuerunt. ⁿ Contrà frons magna, segnes: parua, mobiles: rotunda, iracundos: lata, mente flexibiles designauit. Quod etiam carmine Homerus profecutus fuit, vt singulos membris honestaret deos. ^o Nanque Iunonem facit candidas vlnas habere, ^p Auroram roseos lacertos, ^q Mineruam oculos glaucos, ^r Thetidem argenteos pedes, ^s Heben verò talos pulcherrimos. ^t In oculis quoque religio fuit, in quibus imago & natura hominis, ac tacitus sermo mentis maximè exprimitur. Vt enim^u cauda leonibus, ^v aures equis animorum indicia præstant: sic oculis hominum, mentis imago apparet. nam cordis nunciij sunt. Ex his enim virtutes vitiâque agnoscimus, iratum vel propitium animum, lætum aut affectum perpendimus. Dignitatèque oris exhibere consueuerunt, vitâque à morte distinxerunt. Hos osculari & amplecti, ac præcipua charitate profecui solemus. ^x Refert verò

Frons minor.
Frons magna.
Frons parua.
Frons rotunda.

Oculorum religio.

A N N O T A T I O N E S.

-- *Cynthius aurem
Vellit & admonuit.* --
Et lib. 3. Aeneid. in eum locum,
*Dixerat, & genua amplexus, genibusq; volutans
Herabat.* --
Frontem, inquit, Genio cõsecratam Physici dicunt: vnde Deum venerantes tangimus frontem.
d Iunoni brachia.] Democritus in lib. Physiologumènon, & ex eo Fulgentius Mythologicèon lib. 3. vbi de Peleo & Theride loquitur.
e Pectus Neptuno.] Homerus lib. 2. Iliados paulo ante Catalogum:
ἀρεὶ δὲ ζώνῳ, σέρνον δὲ ποσειδάωνι. id est,
Marti autem cingulum, pectus verò Neptuno.
Et Fulgentius vbi supra ex ipso Homero. Sed adde fel quoque ipsi Neptuno dicari ex Plinio libro 11. cap. 37.
f Cingulum Marti.] Hoc & ipsum patet ex Homero & Fulgentio dictis locis.
g Renes Veneri.] Fulgentius vbi supra. & vide in nostris legibus connubialibus lib. 15. nu. 40. incip. Ex his quoque.
h Pedes Mercurio.] Fulgentius ibi.
i Digitos Mineruæ.] Sernius d. eglo. 6. ad prin.
k Quippe Deum venerantes.] Ex Sernio ad 3. Aeneid. vbi supra in verbo, Frontem.
l Pompeio Magno.] Plutarchus in eodem. m Seueritatis.] Plinius lib. 11. c. 37.
n Contrà frons magna.] Hæc vsque ad clausulam, Quod etiam. sunt Aristotelis lib. 1. Animalium c. 8. & Plinij autoritate Trogi lib. 11. c. 52.
o Nanque Iunonem.] Homerus lib. 1. Iliados, *τῷ δὲ ἐπὶ φρεσὶ θῆκε θεὰ λεοκάλειον ἦρη.*
Et alibi sæpe, vt videre poteris in nostris legibus Connubialibus in 2. l. nu. 34. incip. idem Homerus.
p Auroram roseos lacertos.] Homerus non lacertis dicit, sed digitis scilicet *ῥοδὸδάκτυλον*. ita enim illam vocat lib. 2. 4. nō semel 5. 8. 9. & 7. Odyssæ & lib. 1. & vlt. & Iliados, & alibi sæpe, *ἦμε δὲ ἠεργένεια φάη ῥοδὸδάκτυλον ἦώς.*
Quod nos annotauimus in d. legibus l. 2. nu. 37. in-

cip. Idem quoque. Sunt autem læcrti aliud quàm digiti, videlicet totum brachium à cubito vsque ad manus vertebram quæ carpus dicitur, vt omnibus notum.
q Mineruam oculos glaucos.] Nam eam *γλαυκώπιδά* vbiq; appellat. vt lib. 1. Iliados, *τὸν δὲ ἄνιε προσέειπε θεὰ γλαυκώπις ἄθηνη.*
Et sæpe alibi, vt & diximus vbi supra nu. 35.
r Thetidem argenteos pedes.] Id est, *ἀργυροπέζων*. vt lib. 1. Iliados:
μήτηρ γὰρ τε μέφρησι θεὰ θέτις ἀργυρόπεζα.
Et aliis locis, quæ videbis vbi supra, nu. 37. idem quoque.
s Heben verò talos pulcherrimos.] Id est, *καλλίσφρον*, tanquam dicas pulchritalum lib. 11. Odyssæ, & in hymno Herculis leonini animi, *καὶ καλλίσφρον ἦρη.*
I In oculis.] Plinius lib. 11. cap. 37. de oculis loquens, Neque vlla, inquit, ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus, sed homini maximè, id est, moderationis, clementiæ, misericordiæ, odij, amoris, tristitiæ, lætitiæ. Contuitu quoque multiformes, truces, torui, flagrantes, graues, transuersi, limi, summissi, blandi. Profectò in oculis animus inhabitat. Ardent, intenduntur, humectant, conuiuent. Hinc illæ misericordiæ lacrimæ. Hos cùm osculamur, animum ipsum videmur attingere. Hinc fletus & rigantes ora riui. Quis ille humor est in dolore tam fecundus & paratus, aut vbi reliquo tempore? Animo autem videmus, animo cernimus. Oculi, ceu vasa quadam, visibilem eius partem accipiunt atque transmittunt. Philostratus in vita Apollonij lib. 2. ca. 12. Oculi (ait) mores hominum plerosque indicant. Quod si plura requirit ad Cælium Rhodiginum lib. 3. c. 28.
t Cauda leonibus.] Plinius lib. 8. c. 16. Leonum, inquit, animi index cauda.
v Aures equis.] Plinius ad id quod proximè diximus, addit, Sunt & equorum aures. Nanque & has notas generosissimo cuique natura tribuit.
x Refert verò Aristoteles.] Lib. 1. de Historia animalium

Aristoteles, caprinos oculos, & modicè conuiuentes, aut paruos, morum præstare indicium optimorum: contrà oblongos, pessimos notare: candidos & protentos, impudentes: carnosos, versipelles, mobiles, inconstantes. ^y Nasum quoque morum facere indicium multi arbitrantur. ^z Ideo Persæ adunco naso (quos ^a grypos vocant) præcipuè honorant, quòd talem fuisse Cyrum crederent. simos verò, mites facere & gratiosos. ^b In eo enim irrisionis sedes est: quare ^c nasuti, & ^d habere nasum irrifores dicti. ^e In superciliis autem notatur fastus, qua parte negamus vel annuimus. ^f Ea quidem porrecta, molles significant: nimis deflexa, austeros: inflexa, derifores: demissa, maleuolos: nam si quem fastidimus, truci supercilio designamus: ^h Ideo Romanæ mulieres supercilia Lucinæ consecrarunt, quia inde lux ad oculos fluit. In genis autem est sedes pudoris. Has enim quum pudet, primùm rubore suffundi videmus, pudibundumque animum ex illis pensitamus. ⁱ Quare in pueris rubere genas, & in-

Physiognomia ex oculis.

Ex naso.

Ex superciliis.

Ex genis.

A N N O T A T I O N E S.

animalium cap. 10. & Plinius Trogi autoritate lib. 11. cap. 52. Oculi quibuscunque sunt longi, maleficos esse indicant. Qui carnosos à naribus angulos habent, malitiæ notam præbent. Candidi pars extenta, notam impudentiæ habet. Qui identidem operite solent, inconstantiæ. Seruius enarrans illud Virgilij lib. 4. Aeneidos,
-- *Ille Iouis monitis immota tenebat Lumina.* --
Physicum, inquit, est, vt qualitatem animi ex oculorum, aut corporis mobilitate ostendamus: Ergo modò vult ostendere Aeneam à proposito non esse deuaturum.
y Nasum quoque.] Id patet ex seq.
z Ideo Persæ.] Pluta. in Politicis, Persæ ad hanc vsque diem homines vnco naso & amant & pulchritudine præditos arbitrantur, in honorem Cyri, qui eiusmodi naso fuisse traditur. Idem in Apophthegmat. Regum & Imperat. Vide Xenophonem in Pædia Cyri.
a Quos grypos vocant.] Plutarch. in Marijo. Antiochus autem Syria Rex, Grypus cognominatus fuit, teste Pofsidonio Apanæo lib. 23. Historiarum. & ex eo Athenæus lib. 6. cap. 5. & alibi ex eodem Pofsidonio lib. 4. c. 4. & 14.
b In eo enim irrisionis sedes.] Plin. lib. 11. c. 37. Et altior homini tantum, quem noui mores subdole irrisioni dicauere, nasus. Persius satyra 3.
Ingeninat tremulos naso crispante cachinnos.
c Nasuti.] Martialis lib. 13. epigr. 2.
*Nasutus sis vsque licet, sis denique nasus,
Quantum noluerit ferre rogatus Atlas.*
Hinc nasutulus diminit. Apuleio, nasutula mulier & dicacula dicitur.
d Habere Nasum.] Martialis lib. 1. epig. 98.
Non cuique datum est habere nasum. & epig. 3.
*Maiores nusquam rhonchi, iuuenèsque senèsque,
Et pueri nasum Rhinocerotis habent.*
e In superciliis.] Plinius lib. 11. cap. 37. In ascensu (inquit) eius supercilia homini & patitur & alternè mobilia, & in his pars animi. Negamus, annuimus. Hæc maximè indicant fastum. Philostratus in vita Apollonij lib. 2. ca. 12. Multa etiam in superciliis genisque posita sunt, ex quibus sapientes & natura periti homines imagines velut in speculo aspicientes, quæ mens illis, quòdque sit ingenium contemplantur. Quintil. Institut. Orat. lib. 11. cap. 3. Multum, in-

quit, & superciliis agitur. Nam & oculos formant aliquatenus & fronti imperant. His contrahitur, attolitur, demittitur: vt vna res in ea plus valeat. Et paulò post: Vitium in superciliis: si aut immota sunt omnino, aut nimium mobilia, aut inaequalitate disident: aut contra id quod dicimus finguntur. Ira enim contractis, tristitia diductis, hilaritas remissis ostenditur.
f Ea quidem porrecta.] Hæc vsque ad clausulam, Ideo Romanæ mulieres. sunt Aristotelis lib. de historia animalium 9. & Plinij ex Trogo lib. 11. cap. 52. Supercilia quibus porriguntur in rectum, molles significant: quibus iuxta nasum flexa sunt, austeros: quibus iuxta tempora inflexa, derifores: quibus in totum demissa, maleuolos & inuidos. Cæterum Cicero in Orat. pro Q. Roscio Comædo scribit, Supercilia penitus abrafa olere malitiam & clamitare calliditatem: verùm id artis est, non naturæ.
g Ideo Romana mulieres.] Festus Pompeius lib. 17. vbi de superciliis scribit ea esse in Iunonis tutela, quòd iis protegantur oculi, per quos luce fruimur, quam tribuere putabant Iunonem, vnde & Lucina dicta est. Ante illum Varro lib. 4. de ling. Latina. Lucina (inquit) nascentium dux, quòd mentes huius hoc vidisse antiquos apparet, quòd mulieres potissimum, supercilia sua attribuerunt ei deæ.
h In genis autem.] Plin. lib. 11. c. 37. Infra oculos (inquit) malæ, homini tantùm quas præci genas vocabant, 12. tabularum interdicto radi à foeminis eas vitantes. Pudoris hæc sedes. Ibi maximè ostenditur rubor. Infra eas hilaritatem risumque indicantes, buccæ.
i Quare in pueris.] Caro Censorius dicebat, sibi placere magis iuuenes, qui rubescerent, quàm qui palleferent, quòd rubor arguat probam indolem, pallor non item. Plutarch. in Apophthegma. & in libello, Quomodo oporteat audire poëmata. Et ex eo Etasim in Apoph. Catonis senioris. Situmque est illud Terentij in Adelphis actus 4. scena 5. Erubuit, salua res est. Et in Andria act. 5. sce. 3. Vide, num eius color pudoris signum vsquam indicat? Vide in nostro Repertorio in verbo, Verecundia. vel in verbo, Pudor. Pudori etiam mulierum natura ipsa consultum voluit, vt testatur Plinius lib. 7. cap. 17.

genuo pudore affici, probitatis signum est: in his enim pudor, integritas, & virtus ostenditur. In quo proditum memoriae fuit, populum Romanum tantum pudori tribuisse, ut Philippo Regi Macedoniae pluribus criminibus impetito, nihil aequè profuerit, quàm Demetrii filij pudor, in senatu obiecta minimè diluere valentis.

Domitiano verò Cæsari crebra oris confusio pro modestia putabatur, quum esset summa immanitas. Ideo qui pudorem obiecere, perficuisse faciem dicti. Contra in auriculis rubor: nam laesæ conscientiae & admixtae turpitudinis signum est. Magnas tamen auriculas, stultum designare voluerunt, & loquacem: mediocres verò, mores optimos prae monstrare. In auribus mulieres binos ternosque vniones aut elenchos ferre, nobilitatis signum fuit: sicut in Oriente viris gestare aurum. Sylla tamen tunc maximè truculentus fuisse dicitur, & aspectu minaci, quum eius faciem rubor infestaret. Plato verò homines rubicundos dixit animosos: nigriores, viriles: albos, Deo deuotos: mellei coloris & decoloris vultus, nimium amatores. Tameñ communi feratur adagio, iracundissimos esse flauos, rubentisque. In pectore autem sedem esse consilij, ea propter praetextatis bullam pendere pro pectore, quod

Ex auriculis.

Platonis ex coloribus physiognomia. Pectus sedes consilij.

ANNOTATIONES.

In quo proditum est. Id Liuij est 4. Decad. lib. 9. Nonnihil hic variat Iustinus lib. 32.

Domitiano verò Cæsari.] Sueton. in vita illius cap. 18. Vultu, ait, fuit modesto ruborisque pleno. Et paulò post, Commendari se verecundia oris adedò sentiebat, ut apud Senatum sic quaedam iactauerit, Vique adhuc certè animum meum probastis & vultum. Cornelius Tacitus lib. Annalium 20. Domitianus, inquit, decorus habitu & ignotis adhuc moribus, crebra oris confusio pro modestia accipiebatur. & alibi in Iulij Agricolaë vita ad fin. ait, Cum denotandis tot hominum palloribus sufficeret sauius ille vultus & rubor, à quo se contra pudorem munebat. Plinius quoque in Panegyrico de eodem sic loquitur, Superbia in fronte, ira in oculis, foemineus pallor in corpore, in ore impudentia multo rubore suffusa.

Perfricuisse faciem.] Aut, ut alij, frontem: alij item os. Quintilian. lib. 11. cap. 3. paulò ante fi. Vitiosa, ait, sunt illa intueri lacumaria, perfricare faciem, & quasi improbam facere. Plinius in praefatione Nat. historiae, Perfricui faciem, nec tamen profeci. Idem lib. 9. cap. 2. Vt Caluus Vatinius perfica frontem, & dic te digniorem, qui praetor fieres quàm Caronem. Seneca ad Lucilium li. 5. epist. 40. Perfrices frontem oportet, & ipse te non audias. De ore, Cicero Tuscul. Quæst. lib. 3. Quid tergiversamur Epicure? nec fatemur eam nos dicere voluptatem, quam tu idem, cum os perfricuisset, soles dicere? Plura Eras. Chiliadis 1. cent. 8. c. 47.

In auriculis rubor.] Auricula in foemina rubentes & capilli vexati & incompti indicio sunt recentioris concubitus, quod Suetonius in Augusto notauit cap. 69. his verbis, M. Antonius super festinatas Liuiaë nuptias obiecit & foeminam consularem è triclinio viro coram in cubiculū abductam, rursus in conuiuium rubentibus auriculis; incomptiorè reductam. Hoc idem indicat Iuuenalis saty. 11. paulò ante fin. inter signa & vestigia peractæ libidinis,

-- Tacito bilem tibi contrahit vxor Humida suspectis referens multicia rugis,

Vexatasq; comas & vultum auremq; calentem.] Magnas tamen auriculas.] Vt sunt afininae. Cuiusmodi Midas Rex Phrygiae fertur habuisse prouarbioque locū fecisse, quod dicitur in stolidos & crassis auribus. De quo Eras. Chiliad. 1. cent. 3. cap. 67. Plato autem lib. 12. de Republ. τὰ ὠτα ἐπὶ τῶν ὤμων ἔχοντες, id est, auriculas super humeros habentes, proindeque magnas, de his dicit, qui sunt deiecto ac demisso animo. Has autem magnas auriculas indices esse stultitiae & loquacitatis testis est Plinius, Trogi auctoritate lib. 11. c. 52. Idem Aristor. Historiae animal. lib. 1. c. 11.

Mediocres verò.] Aristor. lib. 1. Histor. animal. cap. 11. Aurium (ait) aliae laeues, alia pilosa, alia medium tenent, quae quidem ad audiendum aptissima sunt. Huiusmodi Augustum habuisse tradit Sueton. in vita illius c. 79.

In auribus.] Plinius lib. 9. c. 35. & 11. c. 37.

In Oriente.] Plinius postremo illo loco.

Sylla.] Seneca ad Lucilium epist. 11. Sylla (inquit) tunc erat violentissimus, cum faciem eius sanguis inuaserat. Nam paulò ante dixerat, Quisquam nunquam magis quam cum erubuerint, timendi sunt, quasi omnem verecundiam effuderint.

Plato.] Lib. qui Timaeus, vel de natura, inscribitur. Aliter tamen Aristor. in lib. Physiognomicon, si is liber eius est.

Tameñ.] Aristor. in libello de Physiognomia.

In pectore.] Macrob. lib. 1. Saturnal. c. 6. Hincque illud Plauti in Milite glorioso act. 3. sce. 1.

Quique sapit pectus.] Et in Epidico act. 2. sce. 2.

Sapit hic pleno pectore.] Illudque Horatij epist. lib. 1. epist. 4.

Non tu corpus eras sine pectore.] Macrob. vbi supra, Nonnulli (inquit) credunt ingenuis pueris attributum vt cordis figuram in bulla ante pectus annecteretur: quam insipientes ita se demum homines esse cogitarent, si corde praestarent. Festus Pompeius lib. 2. paulò ante fi. Bulla aurea insigne erat puerorum praetextatorum, quae dependebat eis à pectore,

vbi sedes erat consilij, ibi cordis insigne maneret, multi prodidere. Hominis praeterea genibus quandam esse religionem & pietatem nouimus. Etenim supplicantes, & qui piè exorare aliquid volunt, deorum hominumque genua amplectuntur, manus apprehendunt, ad genua procumbunt, illaque tanquam sacra suppliciter venerantur & colunt, in his numen & sedem miserationis esse arbitrati. Quamuis apud Graecorum antiquissimos, in supplicando mentum attingi, & altera manu genua apprehendere, aut oleæ ramum velamenta supplicum offerre, vsurpatum sit.

Genua. Supplicum gestus apud diuersos.

Mentum attingere.

ANNOTATIONES.

pectore, vt significaretur eam aetatem alterius regendam consilio. Dicta est autem bulla à Graeco sermone βυλή, quod consilium dicitur Latine. Vel quia eam partem corporis bulla contingat. id est, pectus in quo naturale manet consilium. Primus autem Tarquiniij Prisci filius, quod in praetextae annis hostem occidisset, aurea bulla donatus est, teste Plinio lib. 33. c. 1.

Genibus.] Homerus lib. 1. Iliados, τῶν γόνυ μὲν μνήσασσα, παρέξέεο, καὶ λάβε γούνων. Et lib. 6. non multò post princ. ἄδης δὲ δὴ ἄρ' ἐπέε' ἔλαβ' ἑλίοσσε γούνων. Et lib. 9. siue vlt. γόνυ ἀψάμενοι λίσσεντο σὸν ἀϊκ' ἐλέγη.

Et iterum postea, χερσὶν ἀχιλλῆος λάβε γόνα, καὶ κόσε χεῖρας. Et lib. 7. Odyssae, Ἀμφὶ δὲ ἄρ' ἀρήτης βάλε γούνασι χεῖρας ὀδυσσεύς. Σὸν τε πόσιν, τὰ τε γούνατ' ἵκανα πόλλα μογήσας.

Et Virgil. lib. 3. Aeneidos, vbi de Achemenide: Dixerat & genua amplexus, genibusq; volutans Haerebat.

Vbi Scriuius scribit Physicos genua misericordiae consecrauisse. Plinius à quo maxima ex parte Alexander hunc locum accepit, lib. 11. cap. 45. Hominis (ait) genibus religio quaedam inest, obseruatione gentium: haec supplices attingunt, ad haec manus tendunt, haec vt aras adorant, foras sis quia inest iis vitalitas. Ouid. 3. Metamorph.

Et genibus pronis supplex, similisq; roganti. Claudianus de Raptu Proserpinae lib. 1.

-- Genibusque suas cum supplice fletu Ad mouere manus.

Diodorus Siculus lib. 17. cap. 1. Thebanus, inquit, reperit est, qui Macedoni alicui, quod vitae suae parceretur, supplicaret, aut qui victoris genua humiliter amplecteretur. Liuius 3. Decad. lib. 6. de legatis Syracusanorum loquens, Ad genua se Marcelli consulis proiecerunt, obsecrantes. Et lib. 10. Sophonisba, Syphacis Regis vxor, Masanissam alloquens, Si genua, si victricem attingere manum dextram, precor quae soque per maiestatem regiam, hanc veniam supplicis des &c. Et 4. Decad. lib. 4. Legati vbi haec audierunt, stentes ad genua Consulibus protoluuntur. Et iterum eod. lib. Deinde suppliciter orantem aduolutumque genibus audiuit. Apuleius 2. Metamorphi. Huius diu manus deosculatus est, & ipsa genua contingens, Miserere (ait) sacerdos. & lib. 8. Visisque nobis cum fletu maximo singulorum iuuenum genua contingens sic adorabat, Per fortunas, vestrisque genios &c. Et lib. 9. Ad commouendam miserationem genua eius vel-

le contingere summissus atque incuruatus &c.

Quamuis apud Graecorum.] Ex Homero lib. 1. Iliados,

καὶ γὰρ ἀρόθ' ἀντίο κατίζετο, καὶ λάβε γούνων Ζηνὸς, δεξιήεθ' δὲ ἄρ' ὕπ' ἀνθεραίων ἐλάσσα. Id est, Et ante ipsum sedit, & apprehendit genibus Sinistra, dextra autem mento apprehendens.

Apud Euripidem in Hecuba, ipsa Hecuba obiecit Vlysi, tanquam inexorabili, quod vultum auerterat ὡς μὴ προσθίγειν γενέσθ' &c. ne mentem eius mulcere posset, reflexo capite, neue supplicem admittere cogeretur. Ex quo Plinius lib. 11. cap. 45. Antiquis Graeciae in supplicando mentum attingere mos erat.

Aut oleæ ramum.] Liuius 3. Decad. lib. 4. à quo totus hic locus Alexandri desumptus est, tradit, Hippocratem & Epidem ramos oleæ porrigentes hostes orare, vt se recipere ac tutarentur. Et eiusdem Dec. lib. 9. Decem legatos Locrensiū obstito squalore & fordibus in comitio sedentibus Coss. velamenta supplicum, ramos oleæ, vt Graecis mos est, porrigentes ante tribunal cum flebili vociferatione humi procubuisse. Et 5. Decad. lib. 5. de legatis Rhodiorum loquens, Secundum talem orationem vniuersi rursus prociderunt, ramisque oleæ supplices iactauerunt, tandem excitati curia exceperunt. Et huc alludens Virg. 7. Aeneid.

Centum oratores angusta ad mœnia Regis Ire iubet, ramis velatos Palladis omnes: Dona q; ferre iubet, pacemq; exposcere Teucris. Et lib. 8. eiusdem operis, Paciferaq; manu ramum protendit oliuae. Et lib. 11.

Iamq; oratores aderant ex parte Latini Velati ramis oleæ veniamq; rogantes.

Et Lucanus lib. 3.

-- Duramque viri desistere mentem Pacifico sermone parant, hostemque propinquum Orant, Cecropiae prolata fronde Mineruae.

Diodorus Siculus lib. 16. ca. 10. de Sidonii loquens, Aduenerant ex vrbe quingenti primarij viri, ramis oleæ praetensis ei supplicantes. Hinc Statius 12. Thebaidos, Oliuam supplicem vocat his verbis,

-- Et supplicis arbor oliuae.

Laetantius interpres ita dicit vocatam, quod per eam supplicando pax fieri soleat. Et hinc quoque Eschylo ἐπιήρητοι κλάδοι, supplices rami dicti. Nam Graeci ἐπιήρητοι, ramos oliuae à supplicando vocant. Dionysius Halicarnassæus lib. 1. Aduentantibus autem cum magno exercitu Aboriginibus occurrunt Pelasgi cum oleæ ramis, inermes & supplices. Et iterum de supplicis nauis habitu loquens Liuius 3. Decad. lib. 10. Haud procul aberat cum velata insulis ramisque oleæ Carthaginensium

^c Et apud Molossos cum regis prole ad sacrarium confugisse, eumque sedentē crexisse:
^d Spartanis, cruda exta in manus obtulisse: ^e Persis, per Solis iubar obtestari, vel manu ignem excipere, & si voto caderet, se in aquam iniecturum interminari: apud
^f Scythas & Latinos ^g populos supplicem in Lare sedere tacitum, abiurationis & maximum supplicandi genus notabatur: sicut ^h Græcis, humi inter cineres considere ad ignem. ⁱ Eratque Macedonum mos, si quid suppliciter exposcerent, seminudos, & interiori tantum amictos tunica, obtestari: quod à Romanis quoque vsurpatum meminimus, vt nudo pectore, & deiecta toga ab humeris, deprecentur genu nixi, ^k nonnunquam humi deiecti, quæ infima obtestatio putabatur. ^l Siculorum verò & Græcorum inualuit mos, squalida veste, capillo & barba promissa, illuue & squalore obfitos ad miserationem adducere: ^m pedibus quoque obuolui, ⁿ & humum verrere crinibus, ^o aut passis protensisque ^p manibus obtestari, præcipuum supplicandi ge-

ANNOTATIONES.

occurrit nauis. Idem paulò post, Qui cum ad puppim prætoris nauis accessissent, velamenta supplicum porrigentes &c. Nonnunquam tamen oleæ ramus lana in supplicationibus coronabatur, auctore Plutarcho in Theſeo. Vide Rhodiginum lib. 12. c. 19.

^c Et apud Malossos.] Thucydides de Themistocle loquens lib. 1. belli Peloponnesiaci non adeò longè à si. & Plutarchus in Themistocle.

^d Spartanis.] Herodotus in Clio.

^e Persis.] Plutarch. in Commentario περί πρώτου Περσῶν. id est, de Primo frigido, scribit, apud Persas supplicandi modum grauissimū fuisse, & quem reiecit maximum nefas haberetur, si ignem simplex excepisset: ac si voto excideret, in aquam se coniecturum interminatus fuisset. Proinde, vt subdit, quod petiisset consequeretur quidem: sed in terminationis nomine reposcebatur ad pœnam, quod præter legem & naturæ rationem esset intentata. Vide etiam de his supplicandi modis Cælium Rhodigin. lib. antiquit. 15. c. 18.

^f Apud Scythas.] Suidas autem scribit quod apud Scythas maximum supplicandi genus erat, extenso humi corio bubalo, reiectis in dorsum manibus, desiderere.

^g Et Latinos.] Dionys. Halicarn. lib. 8. in principio loquitur de Martio Coriolano, & Plutarchus in eodem tradit Coriolanum exilio à populo multatum Tulli Aetij, Volscorum principis domum ingressum, supplicis modo in foro tacitum aperto capite confedisisse.

^h Sicut Græcis.] Homerus lib. 7. Odyssæ de Vlyſſe loquens, sic ait,

ὡς ὅπῃ κἀν ἔ' ἵζερ' ἐπ' ἐχάδῃ ἐν κινήσει
 νὰρ πυρῖ. --

Et Apollonius Rhodius Argonauticon lib. 4.

τῶ δ' ἄνεω δὲ ἀναυδοὶ ἐφ' ἐσῆν ἀξάντες
 ἵζανον, ἥτε δὲ κη λύρῃσι ἰκέτησι τέτυκται.

Vbi interpretes dicunt lege sancitum fuisse, vt supplices apud larem sedere taciti. Hucque pertinet illud quod Plutarch. Problem. cap. 150. 505. Hos supplices ἐφεστῆς vocat, veluti in Vesta, hoc est late sedentes. Rhodiginus lib. 15. c. 18. Supplicationis huius meminit.

ⁱ Eratque Macedonum mos.] Idem & Adrianus Iunius Animaduersionum lib. 2. cap. 11. verum

ipse nullum authorem citat, præter eius morem. ^k Nonnunquam humi deiecti.] Id lucus magnum signum erat, vt dicitur postea lib. 3. ca. 3. ^l Siculorum verò.] Iustinus lib. 4. de his loquens, Denuo legatos Athenas mittunt, qui sordida veste, capillo, barbâque prolixis & omnis squaloris habitu ad misericordiam commouendam acquirto, concionem deformes aduunt.

^m Pedibus quoque obuolui.] Apuleius lib. 6. Metamorph. non multò post princip. Tunc Psyche pedes eius aduoluta, & vberi fletu rigans deæ vestigia, humumque verrens crinibus suis, multatius precibus editis veniam postulabat. Et huc quoque respicit illud Ciceronis in Oratione ad Pop. & Equites Ro. antequam iret in exilium, Oro atque obsecro, quibus sigillatim saepe simplex ad pedes iacui, vt eum, quem singuli stratum atque abiectum subleuastis, nunc vniuersi conseruatum velitis. Et apud Curtium lib. 3. mater & vxor Darrij prouolutæ ad pedes Alexandri, orant, vt sibi liceat patrio ritu Darium sepelire, quem rebantur in acie cecidisse. Cæsar lib. 2. belli Ciuil. de Masiensibus loquens, Vniuersi, ait, se ad pedes proiciunt, orant &c.

ⁿ Et humum verrere crinibus.] Apuleius vbi supra. Liuius 1. Decad. lib. 3. non adeò longè à principio. Stant passim matres crinibus templa verrentes, veniam irarum cælestium finemque pestis exposcunt. Et 3. Decad. lib. 6. Vndique matronæ in publicum effuse circa deum delubra discurrunt, crinibus passis aras verrentes, nixæ genibus, supinas manus ad cælum ac deos tendentes, orantēque, vt vberem è manibus hostium eriperent, matrēque Romanas & liberos paruos inuiolatos seruarent. Et Silius lib. 13.

-- Nunc perplexis pectora barbīs
 Verrere humum. --

Et Claudianus in laudem Senecæ paulò ante fi.

-- Votisque vacas & supplice crine
 Verris humum. --

^o Aut passis.] Virgil. 3. Aeneid.

At pater Anchise passis de litore palmis
 Numina magna vocat.

^p Protensis manibus.] Cæsar lib. 2. belli Ciuilis de Masiensibus loquens, ad legatos atque exercitus supplices manus tendunt.

q Sicut

nus fuisse multi prodiderunt: ^q Sicut manus in cælum tendere, à diis opem exposci, vel puluerem crinibus spargere, intimum doloris signum notabatur. ^r Est quoque in dextris religio. Eam porrigimus, si quid data fide futurum pollicemur: in ipsa enim fidem sacratam Numa Pompilius voluit, sacrumque Fidei instituit, ad quod flamines curru arcuato manu ad digitos inuoluta, solemnī pompa vehi iussit, magno argumento illam in dextris sanctam sacratamque, & propterea minimè violandam ratus. ^s Apud Persas quoque, si quid firmum illibatumque volebant, illud dextræ & fidei pignore sanciebant: itaque nihil apud eos fide antiquius fuit. Ad dextram verò locari, præcipuè ^t apud Aegyptios, magnus est honos habitus: in ^y medio verò,

Dextra religio.

Ad dextram locari.

ANNOTATIONES.

^q Sicut manus in cælum tendere.] Liuius in loco postremo, & præterea Decad. 1. lib. 4. Alij manus ad cælum tendere. Et iterum, Supinas manus ad cælum ac deos tendentes. Virgil. libro 3. Aeneidos,

-- Tendōque supinas
 Ad cælum sine voce manus. --

Et alibi saepe apud authores.

^r Vel puluerem crinibus spargere.] Tibullus in Argonauticis.

Sed primum multas exponam mente querelas,
 Canicem terra atque infuso puluere fœdans.

Vide omnino infra lib. 3. cap. 7. Et adde superioribus quod apud Alysios supplicantes. membris incuruatis humum penè vultu contingebant, manibus post terga reiectis connexisque, apud Ammianum Marcellinum lib. 18. Et apud ludæos supplices manum subiiciebant femori eius, cui supplicabatur. Quodque apud Sybaritas & Crotoniatis ad aras in foro erectas, supplicum more confugere ex Diodoro Siculo lib. 12.

^s Est quoque in dextris religio.] Ex Plinio lib. 11. cap. 45. Inest & aliis partibus quadam religio; sicut dextra osculis auersa appetitur, in fide porrigitur. Ex quibus intelligitur hinc locum Alexandri depromptum. Ex quo & illud Virgil. lib. 1. Aeneid.

-- Cur dextro iungere dextram
 Non datur? --

Vbi Seruius, Maiorum fuit hæc salutatio, cuius causam dicit Varro, Callimachum sequutus, aliter omnem eorum honorem dextrarum constituisse virtute, ob quam rem hac se venerabantur corporis parte. Hæc ille. Et idem Virgil. lib. 3. Aeneid.

Iungimus hospitio dexteras ac tecta subimus.

Et iterum eodem lib. haud procul à si. vbi de Achæmenide.

Ipse pater dextram Anchises, haud multa moratus
 Dat iuuenti: atque animum presenti pignore firmat.

Id est, vt ibi dicit Seruius, manuum coniunctione, qua firmatur amicitia. Et lib. 4.

Nec te nosse amor, nocte data dextera quondam,
 Nec moritura tenet crudeli funere Dido.

Et cod. lib. 4.

Tum decuit cum sceptrâ dabas, in dextera fidesque,
 Quem secum patrios aiunt portare penates,

Et lib. 6. de Palinuro,

Da dextram misero, & tecum me tolle per ondas:
 Sedibus ut saltem placidis in morte quiescam.

Et lib. 8.

Accepitq; manu, dextramq; amplexus inhaesit.

Et iterum,

-- Mibi mens iuuenili ardebat amore
 Compellare virum & dextera coniungere dextram.

Et paulò post,

-- Tunctâ est mihi fœdere dextera.

Et Plautus in Mercatore,

Vxor tibi placita & placata est, date dexteras nunc iam.

Quid. in epist. Phyllidis ad Demophoontem,

Iura, fides, vbi nunc? commissaq; dextera dextera,
 Quis que erat in falso plurimus ore Deus?

Liuius 1. Decad. lib. 1. statim post princip. Dextra data fidem futuræ amicitie sancisse. Et 3. Decad. lib. 5. Præsentisque coniungere dextram, id pignus fidei secum ferre. Et lib. 6. Inde dimisso conuiuii dextris inter se datis &c. Et lib. 10. Data dextra in id quod petebatur obliganda: fidei. Et paulò post, Et Scipionem recordatio hospitij dextræque datæ. Et Statius lib. 1. Thebaidos,

Iam pariter cœant animorum in fœdera dextera.

Vbi & id Laſtantius interpretes annotat. Probus Aemylius in Themistocle. & Plutarch. in Scipione. Cicero Antoniana 11. Dextræ, inquit, quæ fidei testes esse solebant, perfidia sunt & scelerè violatæ. ^t Numa Pompilius.] Liuius 1. Decad. lib. 1. scribit Numam soli fidei solenne instituisse. Ad id sacrarium flamines bigis curru arcuato vehi iussisse, manuque ad digitos vsque inuoluta rem diuinam facere: significantes fidem tutandam, sedemque eius etiam in dextris sacratam esse. Dionysius autem Halicarnastæus lib. 2. & Plutarch. in vita Numæ tradiderunt fidei templum à Numa conditum fuisse: sed de reliquo nihil dicunt. At Seruius enarrans illud Virg. lib. 3. Aeneid. supra citatum,

Dixerat & genua amplexus. --

scribit dextram fidei consecratam esse.

^v Apud Persas.] Diodorus Siculus lib. 16. cap. 10. Probus Aemylius in vita Datami non longè à fine. Fidemque, inquit, de ea re more Persarum dextra dedisset. Admonitionem eam, ait, Rex sequi voluens respuit: apparitoribusque reuocatis, dimisso Theſſalioni dextram porrexit: quæ res apud Persas pro firmissima fide habetur.

^x Apud Aegyptios.] Qui id, vt alia plurima, acceperunt ab Hebræis, quibus ad dextram locari honoratius erat, vt latè probamus in nostris Commentariis Primigeniorum in præfatione num. 12. & multis seq.

^y In medio verò maximus.] Vide omnino quæ nos scripsimus in d. illa præfatione nu. 16. inci. hoc intellige & seq.

*Dextra
auctoritas.*

in maximus. Quod æquè^a apud Romanos seruatum est. Idem apud Aphros^a Numidasque. ^b Etiam in dextra magnam viro inesse auctoritatem maiestatemque, hoc argumento notari, quum tumultuantem multitudinem dextra compescimus, aut indicere silentium, pacemque manu portenta afferre significamus. ^c Inde nos principum statuas pedestres equestrisque ad hoc æui dextra porrecta inspicimus. ^d Marius quoque quum in Romanos maxima clade sauiret, quos seruare voluit, dextra porrecta, aut salute data, incolumes fecit. Refert tamen Xenophon, Cyrum singulari prudentia viros adhibitos conuiuas, quò honoratius exciperentur, in sinistra locare solitum, eamque partem velut cordi amnem, digniorem duxisse. ^e Legimus quoque victrices dextras imperatorum, ob fortia facinora milites deosculari, apud Romanos patrij moris fuisse: pedes verò nunquam, nisi quod de^b Maximino proditur tantæ^h perfidiæ regnasse, vt in salutationibus sibi pedes osculari siuerit. Tametsi Iulius Cæsar Pompeio Pæno agenti gratias, pedem cum focculo aurato osculandum dedisse legatur. Fuitqueⁱ apud Lingones seruatum, vt dextræ effigies hospitij symbolum ferret, & incolumitatis tesseram. ^k Sinistram verò attigisse, ominosum erat, & infortunij loco habitum. ^l In ima verò aure memoriae sedes locabatur: ideo si quem facti alicuius admonebant, aut attestari in iudicio volebant, imam aurem veteres tangebant: propterea tinnitu ferunt aurium, absentium de nobis sermones præsentiri. Quare^m Aegyptij qui per notas & figuras sensus effingunt, ⁿ si quem memorem significabant, leporem aut vulpem auritis auribus, quod summi essent auditus & insignis

*Ad sinistram locabat Cyrus.
Manuum deosculario.
Pedum osculatio.*

Memoria sedes in ima aure.

ANNO TATIONES.

z Apud Romanos.] De quo & nos latè diximus d. nu. 116. & seq.
a Numidasque.] Sallustius in Ingurtha tradit Hiempalem dextra ad Adherbalem assedisse, ne medius ex tribus, quod apud Numidas honori ducitur, Ingurtha foret.
b Etiam in dextra.] Statius lib. 1. Sylvarum de equo Domitiani,
Dextra vetat pugnas, lenam Tritonia virgo Non grauat.
Ouidius lib. 1. Metamor. de Ioue loquens,
Qui postquam voce manique Murmura compressit, tenuere silentia cuncti.
Lucanus de Cæsare lib. 1.
Composuit vultum, dextraq; silentia insit.
Perfius satyra 4.
Fert animus calide fecisse silentia turba Maiestate manus.
c Inde nos.] Inde est quod Dionysius Syracusanus victorias aureas & pateras, & coronas, quæ simulacrorum porrectis manibus sustinebantur, tollebat. Val. Max. lib. 1. c. 2.
d Marius.] Vide Plut. in vita ipsius & Appianum.
e Xenophon.] In Pædia Cyri lib. 8.
f Legimus quoque.] Plutarch. in Catone Vticensi.
g Maximino.] Iuniore scilicet (duo enim fuere, pater & filius) ex Iulio Capitolino in eius vita.
h Tanta perfidiæ.] Superbiæ, aut aliud simile dicendum est: neque enim nomen superbiæ hic conuenit.
i Apud Lingones.] Cornelius Tacitus lib. 17. Miserrat, inquit, ciuitas Lingonum vetere instituto dona legionibus dextras hospitij insigne. Sed & aliis gentibus id moris esse, satis declarat illud Virgilij lib. 3. Aeneidos à nobis supra citatum.

Iungimus hospitio dextras.

k Sinistram verò.] Eadem scribit Cælius Rhodiginus lib. 15. cap. 19. sed nullum, more suo, citat auctorem.

l In ima verò aure.] Plinius lib. 11. c. 45. Seruius autem in Virgil. Egloga 6. in princi. & lib. 3. Aeneidos ibi,

Dixerat, & genua amplexus &c.

Scribit aures memoriae consecratos. Hinc autem prouerbum, Aurem vellere. de quo Erasmus chil. 1. centu. 7. cap. 40. Cui adde illud Senecæ de morte Claudij Cæsaris, Ad hoc velle accessit Hercules & aurem ei tetigit.

m Aegyptij.] Cornelius Tacitus lib. 11. aliàs 14. Primi per figuras animalium Aegyptij sensus mentis effingebant, & antiquissima monumenta memoriae humanæ impressa faxis cernuntur, & literarum semet inuentores perhibent. Et Lucanus lib. 3.

Nondum flumineas Memphis contexere byblos Nouerat: & saxis tantum, volucresq; feræq; Sculptaq; seruabant magica animalia linguas.

Plinius lib. 36. cap. 8. Etenim sculpturæ, aut, vt alij legunt, scalpturæ illæ effigiesque, quas videmus Aegyptiæ sunt literæ. Apuleius lib. Metamorph. 11. eodémque vltimo, De operis adytis profert quosdam libros literis ignorabilibus prænotatos: partim figuris huiusmodi animalium concepti sermonis compendiosa verba suggerentes: partim nodosis & in modum rotæ tortuosis, capreolatimque condensis apicibus, à curiositate prophanorum lectio- ne munita.

n Si quem memorem.] Orus autem Apollo scribit Aegyptios, si quod patens significare volunt, leporem pingere: id enim animal oculos semper apertos habet.

o Si

memoriæ, effingebant: ^o si verò malum, crocodilum: ^p si velocem, accipitrem: ^q si inuidum, anguillam, quod cum piscibus esset infociabilis: ^r si iustum, oculum: ^s si liberalem, dextram manum digitis pafsis: si auarum, iisdem compressis marmori insculpebant. Etiam cum veniam sermonis à diis poscimus, proximo à minimo digito secus aurem locum Nemeseos tangere, & os obfignare solemus, in eo^t venam quandam tenuissimam vsque ad ima cordis penetrantem, peruagata opinione arbitrati. ^v Ideo in sponsalibus & solempni die nuptiarum, digitum minimo proximum annulo excolebant, & velut pignus amoris præcipuum ducebant, vt is in summo honore foret, quo duce mutuus amor vsque ad cordis ima penetraret. Sed meminisse par est, ^x hunc annulum nuptialem, non ex auro, sed ferro veteres coniugibus dono dare consueffe: quem quidem prior ætas^y in sinistra ferebat, crediderim, ne vsu attereretur, quod erat proprium nuptialis annuli: reliquos verò, siue ex ferro, siue auro, quacunque manu deferre licuisse, eisque veteres non ornatus, sed signandi causa vfos fuisse, ^z populumque Romanum sine hoc insigni longo tempore stetitisse: solitumque primò legatis ad exterarum gentes profecturis, annulum aureum velut insigne munus dari: hique foris aureo, domi ferreo utebantur. Postea iudicibus & equestri ordini, ^a hisque quibus & auro paterno festertia C C C C. census fuisset, ferreos^b primum annulos, deinde aureos dari cœptum: quo insigni equester ordo à senatorio, discretus noscebatur. Idémque Lacedæmonii in vsu fuit, quibus ferrei annuli frequentes fuere. ^c Morisque fuit aureos annulos in luctu & funeribus, funestisque casibus reipub. deponi, & ferreos sumi. Scilicet arbitrati sine auro in luctu esse oportere, in quibus Imperatorum & Principum, aliorumque quos colebant, & præcipuo honore prosequerentur, aut maiorum imagines effictas exculptasque habebant. ^d Primi enim, saxi fragmentum ferro inclusum gemmæ loco gestasse feruntur: ^e superior Aphricanus satdonychem, quod sola gemmarum ceram non auferret, ^f Polycratis annulo celebratam. Lentulus aui figuram, Aphricani filius patris effigiem insculpsit annulo. ^g Augustus Octauius Sphingis, mox imagine Magni Alexan-

Digitus à minimo proximus. Annulus nuptialis.

Annulos qui initio gestabant. De hac re infra cap. 29. huius libri.

Gemma- rum vsus in annulis unde.

ANNO TATIONES.

o Si verò malum.] Diodorus Siculus Aegyptios id ab Aethiopiis accepisse scribit lib. 4. c. 1.
p Si velocem.] Diodorus vbi supra.
q Si inuidum, anguillam.] Idem propemodum Pierius in Hieroglyphicis lib. 29. sed nullo quoque authore comprobante.
r Si iustum, oculum.] Diodorus vbi supra.
s Si liberalem, dextram] Hic, si liberum, videtur legendum ex Diodoro, vbi supra, cum scribit, Reliquarum corporis partium dextra manus, digitis pafsis libertatem designat. nisi ibi, liberalitatem legendum sit. Subdit autem, Sinistra verò compressis tenacitatem atque auaritiam. Ex quo intelligis non rectè Alexandrum accepisse sensum Diodori.
t In eo venam.] Gellius lib. 10. c. 10. Macrobius lib. 7. cap. 13.
v Ideo in sponsalibus.] Ambrosius in lib. de patriarchis. & in can. foemina. 30. q. 5. ad fi. Vnde, inquit, & quarto annulus digito inseritur, ideo quia in eo venam quædam (vt fertur) sanguinis ad cor vsque perueniat. Alia etiam ibidem datur ratio quare & velentur foeminae dum maritantur, & cur annulus à sponso sponsæ detur.
x Hunc annulum nuptialem.] Plin. lib. 33. c. 1.
y In sinistra.] Plinius vbi supra, non longè à princ. Manus & profus sinistrae maximam autho-

ritatem conciliauere auro, non quidem Romanæ, quorum more ferreum id erat & bellicæ virtutis insigne.
z Populumque Rom.] Idem Plinius eod. cap. non vno in loco.
a Hisque quibus.] Plinius lib. 33. c. 2. cuius hæc verba sunt, Hac de causa constitutum, ne cui ius id esset, nisi cui ingenuo ipsi patri, auroque paterno festertia C C C C. census fuisset & lege Iulia theatri in 14. ordinibus sedendi.
b Ferreos primum annulos.] Ex Plinio dicto lib. 33. c. 1.
c Morisque fuit.] Suetonius in Augusto c. 100. Alij, inquit, exequiarum die ponendos annulos aureos ferreosque sumendos. Liuius 1. Decad. lib. 9. tradit Romanos audito Candinæ pacis nuncio aureos annulos possuisse.
d Primi enim.] Lege, Primum enim. Idémque Plinij est in fi. proemij cuius hæc sunt verba, Primumque saxi huius fragmentum inclusum ferro ac digito circumdatum, hoc fuisse annulum & hoc gemmam.
e Superior Aphricanus] Plinius lib. 37. cap. 6.
f Polycratis.] De qua Herodotus lib. 3. & Plinius lib. 33. c. 1. & 37. c. 1. non semel.
g Augustus Octauius.] Plinius lib. 37. c. 1. Suet. in Augusto c. 50.

214 A N D R. T I R A Q. A N N O T A T.

dri, nonnulli^h Harpocrate & Aegyptiis diis vsi sunt. Notaque est Pyrrhi¹ gemma, in qua Apollo & Musæ cum suis insignibus non efficta, sed natiua specie visebantur.^k Et annulus Syllæ, in quo traditus lugurtha insculptus erat. Celebratur quoque rana^l Meccenatis, & ensifer leo^m Magni Pompeij in gemma, & Seleuci annulus fatalis, in quo ancora efficta visebatur, cuius imago in femore posteris familiæ natiua apparuit: ° sicut Thebis habere lanceam, genitiuis notis Satorum nomini & familiæ datum erat: Inter quos fertur in brachio^p Dacorum, notam originis quarto quoque partu regenerari. ° Et Augustus corpore maculoso in modum & ordinem caelestis vrsæ notas habuisse. Præ cæteris autem magnis effertur laudibus^r Nonij senatoris annulus gemma X X. millibus sestertiis taxata, propter quam ab Antonio proscriptus fuit. Proditumque memoriæ est, ° Macrianorum familiam hoc habuisse proprium, vt Magni Alexandri imagines tam viri quàm fœminæ in annulis deferant, & reliqua supellectile effictas. ° Ipse tamen, deuicto Dario, quas destinabat in Asiam literas, Darij annulo imprimebat: quas verò in Europam, suo. Quibusdam verò Epicuri^v imagines non in annulis modo, sed & poculis habere, magnæ curæ fuit, hoc fausti ominis generi & nomini suo esse arbitrati. ° Claudij verò Cæsaris principatu compertum est, non gemma signare, sed auro: ° quòd violare signis gemmas nefas ducerent. Quomodo^z Commodus Imperator signo Amazoniæ signasse dicitur, donec secutis temporibus passim id insigne appeti cœpit. Annulorumque frequens vsus fuit & promiscuus, ita vt Romani^a milites sine delectu, & demum^b liber-

Nota genitiua.

Nonij senatoris annulus.

Epicuri imago in annulo.

A N N O T A T I O N E S.

h Nonnulli Harpocrate.] Plinius lib. 33. ca. 3. Iam verò (inquit) etiam Harpocratem, statuasque Aegyptiorum numinū, in digitis viri quoque portare incipiunt.
i Pyrrhi gemma.] Plinius lib. 37. c. 1. & Solinus c. 11. Marbodæus Solinum imitatus, sic ait, *Rex Pyrrhus digito gessisse refertur Achatem, Cuius plena nouem signabat pagina Musas, Et stans in medio cytharam tangebatur Apollo, Nature non artis opus, mirabile dictu.*
k Annulus Syllæ.] Plinius d. lib. 37. c. 1. Plutar. in vita Syllæ & Marij & Val. Max. lib. 8. c. 15.
l Meccenatis.] Plinius vbi supra. Vide Leonice-num Variæ historiæ lib. 2. c. 20.
m Magni Pompeij.] Plutar. in vita illius in fi. vbi machærophorum hunc, qua dictione Græca vsus est Cicero Epistol. ad Q. Fratrem lib. 2. epist. 8. cum dicit Machærophoris centum sequentibus, miris risus nos edere.
n Seleuci.] Clemens Alexandrinus Pedag. c. 11. Iustinus lib. 15. Aufonius in vrbium catalogo vbi de Antiochia & Alexandria. Vide & nostros Commentarios Nobilitatis c. 6. nu. 20. incip. nec illud.
o Sicut Thebis.] Iustinus d. lib. 15.
p Dacorum.] Plinius lib. 7. c. 11.
q Et Augustus.] Sueton. in vita illius c. 80.
r Nonij senatoris.] Plinius lib. 37. c. 6. Siquidem extat hodièque huius generis gemma, propter quã ab Antonio proscriptus Nonius senator est, filius Setumæ Nonij eius, quem Catullus poëta in sella eureli visum indignè tulit: auisq; Seruilij Noniani, quem consulem vidimus illèque proscriptus fugiens, hunc è fortunis suis omnibus annulum abstulit secum, quem certum est sestertiis viginti millibus aestimatum. Sed mira Antonij feritas atque luxuria propter gemmam proscibentis. Nec mi-

nor Nonij contumacia proscibentem suam amantem, cum etiam seræ abrosas partes corporis relinquunt, propter quas se periclitari sciunt. Quæ postrema verba dixit propter Castoreum, qui vigente periculo testes sibi ipsi amputat, non ignarus ob hoc se peti. idem Plin. lib. 8. c. 30.
s Macrianorum.] Trebellius Pollio in vitis triginta tyrannorum, vbi Quicti vitam describit.
t Ipse tamen & c.] Hæc superius sunt dicta fusc. v. Epicuri.] Plinius lib. 35. cap. 2. Idem (ait) palæstras athletarum imaginibus & ceromata sua exornant & vultus Epicuri per cubicula gestant ac conferunt seruum. Adde autem supradictis Clearchi Lacedæmonij signo incisus fuisse Cariatides sal tantes, vt tradit Plutarchus in Artaxerxe. Et Athenionis Atheniensis tyrani annulo Mithridatis apud Athenæum lib. 5. c. 11.
x Claudij.] Plinius lib. 33. c. 1.
y Quod violare.] Idem Plinius ibid.
z Commodus.] Iulius Capitolinus in vita Claudij Albini post princip. vbi inserit literas quibus ad ipsum Albinum Claudius scripsit signo Amazoniæ, vt dicit, signo signatas. Ante hunc tamen Nero, Amazonem signum detulit, & paulò antè C. Sestius, consularis vt refert Plinius lib. 34. c. 8. post princip. Superioribus autem adde Prolomæum, tertium Aegypti Regem, Vlysis imaginem in sigillo gessisse, vt tradit Euphantes lib. 4. Historiarum, & ex eo Athenæus lib. 6. cap. item 6. Et Aristomenem Agathoclis imaginem in annulo apud Polybium gessisse lib. 15.
a Romani milites.] Herodianus tamen lib. 3. tradit Septimium Seuerum Imperatorem omnium primum militibus permisisse aureis annulis vti.
b Libertinæ conditionis.] Papinianus in l. ff. de iure auro. annulorum.

c Quin

tinæ conditionis homines, ° qui etiam fœminæ & extrema mancipia, quod antea non licuit, annulorum aureorum iure donarentur. ° Qui enim libertus eo munere donatus erat, velut ingenuus censebatur viuens, ita vt haud secus quàm quibus liber, ° magistratus & honores gerere, & reliqua ingenuorum munia obire posset: ° morte autem obita, hæreditatis & bonorum partem, vt quilibet libertus & seruitute exemptus patrono dare cogebatur. Erátque constitutum, vt qui libertus annulo donaretur, expulso veteri nomine, equestre assumeret. ° Apud Persas verò donari annulo à rege, amicitia signum erat, eo argumento illos in intimam sodalitatem, & vinculum maximi fœderis admittere significantes. Atheniensibus autem, etiam seruis nequissimis ferreo annulo signare permittitur: sicut^h Babyloniis, qui annulo signatorio vtuntur omnes. ° Apud Catos licet fortissimus quisque annulum ferret, ignominia hoc ducebatur loco tanquam vinculo nexus foret, nisi aliqua hostili cæde eo se exoluisset. ° Carthaginenses pro numero expeditionum milites donabant annulis pluribus. Nec fuerit alienum meminisse, ° Heliogabalum singulis diebus novos variasse annulos, eundemque nunquam bis induisse. ° Atque Apolloniū Tyaneum annulos ab Iarcha dono datos, instar numinis habuisse, ita vt singulis diebus per vices variatis, maximorum secretorum particeps fieret. sed quia ° de Harpocrate mentio facta est, non omittendum, hunc Deum inter numina Aegyptiorum reputari, qui ex Isi & Osiride natus, quoniam prematuro partu editus erat, tanquam mutus & elinguis, præful silentij & taciturnitatis habitus est: ideo digito obsignante ora effingebatur. ° Fuitque animaduersum, hunc Harpocratem, Serapidem, & Isim, Pisone & Gabinio consulibus, quum reliquos in capitolium admisissent Deos, euerfis illorum aris Romanos exegisse, illòsque diuinis coli honoribus vetuisse: sæpèque actum in senatu fuisse, de ° Aegyptiorum & ° Iudæorum sacris cæremoniisq; vrbe pellendis, quòd turpium religionum & nouarum superstitionum causa & seminarium forent. ° Atheniensis verò Serapidem à Ptolemæo acceptum, non solum in vr- bem introducere, sed magis percoluere honoribus, cuius ° templa in Memphi vetustissima visuntur, ad quæ nec peregrino, nec sacerdoti, prius quàm Apim sepelissent, ingredi fas erat.

Annulorum aureorum iure donatus libertus habebatur ingenuum, ac nomen mutabat. Apud Persas à rege donari annulo.

Heliogabali in annulorum usu luxus. Harpocrates.

A N N O T A T I O N E S.

c Quinetiam fœminæ.] Vlpianus in l. etiam fœminæ. eod. tit.
d Qui enim libertus.] Paulus in l. qui ius. eod. tit. & Vlpia. in l. vlt. eod. quoque tit. Vide tamen l. 2. C. eod. tit.
e Magistratus & honores.] Vt scribitur in l. in princ. C. ad leg. Viscel.
f Morte autem obita.] Vt cauetur in d. l. qui ius.
g Apud Persas.] De hoc dictum est supra lib. 1. cap. 26.
h Babyloniis.] Herodo. lib. 1. qui Clío inscribitur.
i Apud Catos.] Tacitus in lib. de Morib. Germanorum.
k Carthaginenses.] Aristo. lib. 7. Politicōn c. 2.
l Heliogabalum.] Lampridius in vita illius.
m Apollonium Tyaneum.] Philostratus in vita Apollonij lib. 3. c. 13.
n De Harpocrate.] De hoc Catullus epigr. 59. & alibi Ouid. lib. 9. Metam. loquens de Aegyptiorum diis,
Quiq; premit vocem digitoq; silentia suadet.
Plutar. in lib. de Iside & Osiride, cuius maxima ex parte hæc sunt. Aufonius epist. 9. ad Paulinum. Har-

pocrates Deus ita apud veteres fingebatur, vt digito admoto ori silentium indiceret, qualis & apud Romanos dea Angerona.
o Fuitque animaduersum.] Ex Tertulliano in Apologetico c. 6.
p Aegyptiorum.] Seruius in illud Virgil. lib. 7. Aeneid.
Necdum etiam geminos à tergo respicit angues, Omnigenumque deum monstra. --
Ideo, inquit, monstra dicit, quia sub Augusto necdum Romani Aegyptia sacra susceperant. Et vide versu seq.
q Et Iudæorum.] Idem Seruius super eum locum Virgil. lib. 8.
-- *Veterumne ignota deorum.*
Cautum (ait) fuerat apud Atheniensis & Romanos nequis nouas introduceret religiones. nam & ideo Socrates damnatus est Athenis, & Chaldaei & Iudæi vrbe expulsi sunt.
r Atheniensis verò.] Pausanias lib. 1. qui de Articis est.
s Cuius templa.] Totum id Pausaniæ est vbi supra.

Quibus

Quibus finibus, quaque mensura iter, actus, aut via constent, & quid pes, cubitus, palmus, iugum, diplostrum, stadiumue sit. Cap. XX.

Inst. de seruitu. in prin. Iter. Actus. Via. Alc. in l. Mille passus & l. quantum. ff. de verb. sig. Actus. Iter. Palmus. Lichas. Palma. Lichas. Spithama maior. Passus. Pes. Cubitus. Cubitus Aegyptius. Cub. regim. Vlna. Iugerum. Iugum.

Radiatorum rusticorum seruitutes apud iureconsultos, qui iura finium, possessionum, aquarum, itinerumque notauerunt, has esse nouimus: Iter, Actum, Viam, & Aqueductum. Iter esse constitit ius eundi per fundum alienum hominis tantum: Actum, hominis & iumentu: Viam vero, hominis, iumentu, & vehiculi. Sed qua mensura, quaque finitione iter, actus, aut via constet, nec expositè, nec satis apertè illorum documentis traditur. Quum verò in nonnullorum autorum lectione versaremur, qui hac compertius tradiderunt: inuenimus lege duodecim tabularum, viam in porrecto, octo: in anfractu, pedum sexdecim constitui: illiusque dimidium, hoc est, pedes quatuor, actui tribui debere: siquidem actus latitudinis pedum quatuor, longitudinis pedum viginti supra centum definitus est: iter verò, dimidium quod actus, hoc est, pedes duos tantum latitudinis habet: etenim quum palmus ex quatuor digitis constet, prout Sidonius & alij metiti fuere: isque quater multiplicatus, pedem efficiat, ex quatuor palmis, hoc est, digitis sedecim, pedem constare nemo dubitauit. Nonnulli licham quatuor digitorum, palmum verò (qui spithama dicitur) duodecim effecerunt. Est autem spithama, mensura manus expansa à magno digito ad minimum, quantum protenditur palma. Sed si pollicem tantum explices & indicem, lichas nuncupatur. Maior verò spithama in duodecim partes diuisa, duos efficit pedes & quadrantem. Passum verò nonnulli quinque, alij sex pedum, siue quatuor cubitorum describere. Pes autem cum dimidio, cubitum facit: illum nanque ex sex palmis, hoc est, quatuor & viginti digitis confici, Aegyptiumque cubitum Samio parem esse, consentiunt omnes. Regius verò cubitus, quam communis, tribus digitis habetur maior. Si autem ambas explices manus, & in longum protrahas à pectore linea deducta, vlna dicitur. Rursus qui mensuras & interualla scrutati sunt, duos actus quadratos, iugerum efficere volunt. Iugerum enim dixerunt, quod iugo boum vna

ANNOTATIONES IN CAP. XX.

Id initium vsque ad clausulam, Sed qua mensura. est ex s. i. instit. de seruit. rust. præd. Seruius autem in lib. 4. Aencid. enarrans eum locum, *instigatq; moras opere omnis semita seruet.* Semita (inquit) est semis via. via autem actus dimidius, qua potest ire vehiculum. nam actus duos capit, præter euntium & venientium & vehiculorum occursum. Vide Varro. lib. 4. de ling. Lat. Quà (inquit) agebant, actus: quâ vehabant, viâ dicta: quò fructus conuehebant, villâ: quâ ibant, ab itu iter appellatur: quâ angustè, semita, vt semiter dictum. & l. si ex plagis. 55. tabernarius. ff. ad leg. Aquil. & l. i. & inter actum. ff. de ser. rust. præd. & l. 2. ff. ne quid in lo. pub. & Alciatum nostrum in l. quantum. ff. de verb. sig. a Pedum quatuor.] Fest. Pompeius lib. 1. b Viginti supra centum.] Idem in cod. loco & ante eum Plinius lib. 18. c. 3. statim post princ. c Iter verò.] Rectè quidem secundum hanc computationem. Verùm hoc pacto via, non tam ex præsumpta mente paciscentium quam ex vi & proprie tate verbi sese latius extendit actu: quod non tantum definitioni Vlpiani repugnat, sed & Modestino in l. inter actum. de ser. rust. præd. d Palmus.] Loquitur de minori, quem Græci

παλαισίδα appellant. In mensuris verò hoc modo progredi solemus, vt omnium mensurarum minimam faciamus latitudinem grani hordei: hoc autem quater sumptum confirmat digitum: tres digiti, vnciam: quatuor palmum minorem, de quo hic agitur. e Licham.] Pollux Onomasticon lib. 2. *πῆξ ἢ δὴ χεῖρὸς μέγεθον.* f Est autem spithama.] Plinius lib. 7. c. 2. hanc dodrantem appellat. Supra hos, inquit, extrema in parte montium spithamæ Pygmæi narrantur, ternas spithamas longitudine, hoc est ternos dodrantes non excedentes. Vide Pollucem vbi suprâ. Budæum de Assè lib. 5. Erasmmum Chil. 2. centu. 2. c. 69. Marcellum Virg. in Diofco. lib. 3. g Passum.] Herod. lib. 2. h Aegyptiumque cubitum.] Herodot. ibi non multo ante si. i Regius verò cubitus.] Idem Herod. lib. 1. in descriptione Babylonis. k Vlna dicitur.] Seruius in 3. Eglo. Virgil. Alij tamen aliter apud eundem lib. 3. Georg. ibi, *Septemque assurgit in vlnas.* l Iugerum.] Varro de Re rust. lib. 1. cap. 10. & de ling. Lat. lib. 4. Columella lib. 5. c. 1. Plinius lib. 18. c. 3. in princ.

die exarari posset: qui iugeri modus in longitudinem 40. & 200. pedibus: in latitudine vero, centum viginti definitur. Actus verò quadratus ita præfinitus est, vt ex quoquo latere pedes centum viginti efficiat. Hunc nonnulli plethrum, nam duo plethra singulis iugeribus tributa sunt: duo iugera, ° diplostrum: diplostrumque, stadij tertiam partem esse, atque ex sex iugeribus stadium effici voluerunt. Quod quidem plethrum nonnulli longitudinis pedum centum definiere. Iugerique partem minimam, ° scrupulum dici, qui decem pedum longitudinis simul & latitudinis habet. Communi tamen dimensione, stadium passibus centum vigintiquinque: ° diaulon verò, mille & ducentis pedibus longitudinis metiri solent. Græci tamen curricula stadiorum, ducentis passibus in terris Græciæ communiter fecere. Sunt qui tradant stadium quater multiplicatum, ° hippicum: octies verò, ° mille passus efficere. Tametsi hippicum, mensuræ genus esse multi contendant: quippe quum omnis fere Attica siticulosa sit, & effosis vtatur puteis, ° Solon lege sanxit, vt ex publico puteo, ne homines sitirent, ad hippicum haurire liceret. In spatiis vero, sicut quatuor hippicum, sic duodecim stadia ° dolichum efficere haud dubiè liquet. Ex hoc igitur tanquam ex fonte si quis metiri volet, & ulterius progredi continua spatia addendo, in infinitum vsque procedet. Siquidem ex scrupulo ad sextulam, & à sextula ad siciliquum, & inde ad semunciam, & demum ad vnciam, & ultra progredi posset. Etenim decem pedes quum vndique quadrant, ° scrupulum efficiunt. Ex tribus vero scrupulis, hoc est, pedibus triginta, ° sextulam effici: eam vero sextam partem opinantur vnciæ. est enim aris minima pars. Sex autem scrupulos ° siciliquum conficere, qui vnciæ quartam efficit partem, drachmas scilicet duas: & ex duobus siciliquis, id est, duodecim scrupulis, semunciam: necnon ex quatuor & viginti scrupulis vnciam effici volunt. Sed præter hæc fuerunt ° parasanga & ° stathmus. Hanc parasangam multi ex triginta conficiunt stadiis. Stathmum verò, quatuor parasan-

ANNOTATIONES.

in princ. vt tamen non omittas Varronem vbi supra primo loco non iugerum, sed iugum vocare. m Actus verò.] Plinius vbi supra proximè & Varro lib. 4. Actus finem minimum in latitudinem scribit esse pedum quatuor. Vide latius Franc. Hotomanum Iuriscon. in tit. 3. lib. 2. instit. §. 1. n Plethrum.] Suidas id dicit esse mensuram centum pedum, quod statim dicit Alexander. Laurentius autem Valla apud Herodotum lib. 2. Plethrum vertit iugerum. o Diplostrum.] Strabo lib. 7. p Stadium.] Herodotus lib. 1. & 4. dicit ducena stadia esse iter vnius diei. & lib. 2. Centum autem (inquit) iusti passus sunt stadium vnum. Vide Plinium lib. 2. c. 23. in princ. & Gellium lib. 1. c. 1. q Scrupulum.] Varro lib. 1. cap. 10. Columella lib. 5. cap. 1. r Diaulon verò.] Vitruuius lib. 5. c. 11. in princ. dicit *διῶλον* habere duorum stadiorum ambulationis circuitum. Interpret Aristophanis *διῶλον* nomine locum intelligit duo stadia continentem aut ducentorum cubitorum mensuram. Vide Pausaniam lib. 2. & 4. & Columellam lib. 3. *πῆξ ἢ δὴ χεῖρὸς μέγεθον.* & infra lib. 3. c. 21. Budæum in annotat. in Pand. s Hippicum.] Plutar. in Solone & in Fab. Max. t Mille passus efficere.] Plutar. in Gracchis dicit paulò minus. v Solon.] Idem Plutar. in vita illius. v Dolichum.] Suidas 24. stadiorum esse dicit. Budæus in annot. in Pand. in tit. de iis qui not. infra.

& si mensor sal. mod. dix. dicit dolichum longissimum cursum esse stadiorum 12. vnde dolichodromi, qui sexies, vt quidam putant, stadium corriculo obibant. Vide Marc. Virgilium in Dioscoridè lib. 2. x Scrupulum efficiunt.] Varro Rei rust. lib. 1. cap. 10. y Sextulam.] Cicero in Oratione pro Cecinna non obscure ostendit sextulam esse tertiam partem semuncie & sextâ vnciæ, cum diuidit hæreditatem, id est assen in deuncem, semunciam & tres sextulas. Facit, inquit, hæredem ex deunce & semuncia, Cecinam ex duabus sextulis, M. Fulcinium libertum superioris viri, Ebutio sextulam aspergit. hoc hæreditatis totius partem 82. Columella lib. 5. ca. 1. Pars 72. pedes 400. hoc est sextula in qua sunt scrupula quatuor. z Siciliquum.] Vide Plinium lib. 13. c. 15. Budæus in de Assè lib. 1. Post hæc, ait, sequitur drachma, octaua pars vnciæ, quæ ipsa geminata siciliquum efficit. Scrupula in l. liberto suo. §. filium. ff. de annuis leg. Cum nouerca, ait, vniuersæ hæreditatis habeat dodrantem, semunciam & filiquam. a Parasanga.] Budæus Herodoti testimonio lib. 2. post princ. probat fuisse triginta stadiorum. Vide Xenophon. Pædiæ Cyri lib. 2. & eundem Herod. lib. 5. iterumque 6. b Stathmus.] Mensuræ Geometricæ genus, apud Persas maxime vsitatum, vt videre est apud Herodot. lib. 5. Plin. lib. 6. c. 25. non multo ante si. Strab. lib. 11. Fest. Pomp. lib. 14.

gas penè conficere, haud dubium esse, ita ut ex centum viginti stadiis stathmum effici dicerent, & hunc quindecim miliarium spatij efficere. Persæ vero schœnios & parasangas diuersis efficiunt modis: quippe Persicam parasangam alij sexaginta stadiorum, nonnulli ex trecentis quadraginta effecere, prout cuique commodum fuit, & pro voluntate. Mensurarum vero alius modus est. Nam quatuor^c chœnices modium faciunt, chœnica^a semodium. ^e Medimnus autem ex sex modiis constat. ^f Atheniensis vero ex septem, qui duas amphoras & nonaginta sextarios parit: ^g Modius, duo & viginti sextertia: ^h modiolus, quartam modij habet. ⁱ Culleus viginti amphorarum capax est: ^k vrnarium, quadraginta: octo ^l autem congi, amphoram efficiunt. Sed tamen ^m amphorarum aliæ minoris mensuræ, ut Italica: aliæ duplo maioris, ut Antiochicæ censentur. Italica enim vrnarum duarum fuit, Attica trium, quæ ⁿ cadus & ^o metreta dicitur. Cadum tamen à Græcis pro amphora sæpe accipi legimus. Namque Antiochius cadus amphoram capiebat Italicam. ^p Artabarium vero vna Medica est, altera Aegyptiaca, capiens modios tres Italos, & tertium alterius. Singuli tamen congi sex ^q sextarios habent, heminas scilicet duodecim, quippe duæ ^r heminae sextarium complent. ^s Quadrantal autem octo & quadraginta sextarios capit, quod amphoram Italicam nonnulli dicunt esse, cuius dimidium ^t vrna dicitur, quæ ex qua-

Chœnix.
Medim-
nus.

Modius.
Modiolus.
Culleus.
Vrnarium.

Amphora.
Cadus.
Metreta.
Artaba.
Congij.

Sextarius.

Quadrantal.

Vrna.

ANNOTATIONES.

^c Chœnices.] Budæus in de Assē lib. 5. Chœnix sextarios quatuor continet, de quo est illud Pythagoricum ænigma, Super Chœnice non sedendum, quo significatur de castino cogitandum esse, & ociosam vitam esse eliminandam.

^d Semodium.] Herod. lib. 6. & 7. Columel. lib. 2. cap. 11. Quod eadem quatuor modiis, nonnunquam & tribus, interdum etiam duobus ac semodio iugerum occupat. Iuuenal. saty. 14.

Semodio scobis hæc emundat scrupulus vnus.

^e Medimnus.] Budæo teste senos capit modios. Herodot. vbi supra. Priscianus, siue is est Rannius Fannius Pælemon, siue alius, in libello de Mensuris,

Amphora sit cubus, quam ne violare liceat,

Sacrare ioui Tarpeio in monte quirites.

Huius dimidium fert vrna, ut & ipsa medimnum.

^f Athenienses.] Cornelius Nepos in vita Pomp. Attici.

^g Modius.] Varro lib. 2. de Re rustica. & Budæus in Assē.

^h Modiolus.] Pro vase potorio posuit Plautus in Cistellaria actu 6.

Quia ei promisi modiolum vini dare.

Et Scauola noster in l. Scia. ff. de auro & arg. lega. Interdum etiam ponitur pro vasculo ad hauriendam aquam ex puteo, aut lacu, aut flumine. ut in l. damni infecti. 2. ff. de damno infecto.

ⁱ Culleus.] Plinius lib. 14. c. 14. Priscianus in libello de mensuris,

Est & bis decies quem conficit amphora nostris

Culleus, hoc nulla est maior mensura liquoris.

Vlpianus de fun. instr. l. quæsitum. & Scauola in l. legatum. ff. de an. leg. Est præterea culleus mensura frumentaria tantundem capiens. Scauola ff. de pignoribus. l. vltim. vide Budæum de Assē lib. 5.

^k Vrnarium.] De vrnario Varro *Ἐφ' ἡμετέρας* apud Nonium Marcellum. Idque est, ut nonnullis placet, quam alij vrnam vocant, quæ amphoræ dimidium facit, ut supra diximus ex Prisciano. Ab vrnis autem vasa vrnalia dicta Catoni de Re rusti.

cap. 13. Plinio lib. 9. cap. 30. Labæo in l. vlt. ff. de trit. vino & oleo leg. Aliter autem accipitur Vrnarium à Varrone lib. 4. de ling. Lat.

^l Octo congi.] Plinius lib. 14. cap. 10. Libram & quadrantem in congios duos musti macerant. Mensuræ liquidæ genus est capiens sex sextarios. Rhodiginus lib. 29. c. 1. Lect. antiq. dicit Congium decem libras capere.

^m Amphorarum.] Priscianus in d. libello de Mensuris. & vide Budæum lib. 5. de Assē. Non tamen interim omittamus Iulij Capitolinum in vita Maximini non adeo longè à principi. mentionem fecisse amphoræ Capitolinæ. Notum est autem illud quod de Bonoso illo bibacissimo, qui cum à Probo superatus laqueo vitam finitisset, locus extitit, Amphoram pendere non hominem, ut Fla. Vopiscus in vita illius.

ⁿ Cadus.] De hoc Dioscorides lib. 5.

^o Metreta.] Quod (inquit Budæus lib. 5. de Assē) Dioscorides metretam dixit, Plinius cadum transtulit. Est autem congiorum decem, ut est author Dioscorid. eod. lib. 5. his verbis *ἑστὶν καὶ ἡ μετρητὴ χόος ἁπλῆ.* & Columella lib. 12. cap. 22. & Caius Iureconsultus in l. quod sæpe. §. pen. ad ff. de contrah. emptio. Illud autem non prætermiserim Xenarchum Rhodium ob bibacitatem Metretam fuisse nuncupatum apud Athenæum lib. 10. cap. 12. vbi de bibacibus.

^p Artabarium verò.] Herod. lib. 1. dicit Artaba mensuram esse Persicam & capaciore Attico medymo tribus chœnicibus Atticis. Polybius verò lib. 5. dicit mensuram esse modicam. Vide Rhodig. lib. 8. c. 9. & Georgium Agricol. in lib. de Mensuris & ponderibus.

^q Sex sextarios habent.] Columel. lib. 5. c. 9.

^r Duæ heminae.] Vide paulò infra.

^s Quadrantal.] Festus Pompeius lib. 15. Vide Budæum in d. lib. de Assē. & Alciatum in l. vinaria vasa. ff. de verb. signifi.

^t Vrna.] De quo iam supra diximus ex Prisciano.

v Italus

tuor & viginti sextariis fit. ^v Italus vero sextarius, viginti vnciarum fuit, cotylarum scilicet duarum: quippe decem vnciæ ^x cotylam efficiant. Apud Arabes vero sextarius medium continet vnciæ: est enim nomen ponderis, qui à Græcis stater dicitur: is enim Latinis semunciam facit. ^y Scutula septem habet vncias, cotula quandoque sex: ea enim sex recipit cyathos, siquidem vncia & cyathus eiusdem estimationis fuere. ^z Cyathus vero Atticus, decem drachmis appendebat: communis, duodecim, qui efficit vnciam & semissem, quæ est sextarij pars duodecima. Alij sextam partem sextarij, cyathum capere dixerunt. ^a Chus vero, qui Græcè *χῆς*, cotulas octo habet. In ponderibus autem ^b drachma sex obolos facit, obolus sex siliquas. ^c Siliqua vero & ^d scrupulus idem æstimatur. Ea enim apud Romanos minimum habuit. Drachma ex tribus scrupulis, hoc est, decem & octo siliquis constat. Post drachmam nummus erat argenteus, qui fit ex scrupulis quatuor, hoc est drachma & scrupulo, qui etiam ^e denarius dicitur. Post hunc vncia ex octo drachmis vel sex denariis prodiit. Et post vnciam libra Italica, quæ ex duodecim vnciis, hoc est, denariis duobus & septuaginta, siue drachmis nonaginta sex constare dicitur. ^f Heminam vero ex sexaginta

Cotyla.
Stater.
Scutula.
Cotula.
Vncia.
Cyathus.
Chus.
Pondera.
Drachma.
Obolus.
Siliqua.
Scrupulus.
Drachma.
Nummus argenteus.
Denarius.
Vncia.
Libra.
Hemina.

ANNOTATIONES.

^v Italus verò sextarius.] De sextario in vniuersum vide Budæum in lib. 5. de Assē. & Priscianum num. seq.

^x Coryla.] De Cotyla meminit Aristophanes in Cocalo. Aliæ, inquit, vetulæ seniores in suum corpus nulla ex parte in ornatum vinum Thasium ex plenis mistis cotylis effuderunt, vini nigri puri amore coactæ. Et ex eo Athenæus dipnosophista. lib. 11. c. 8. Priscianus in eo lib. de Mensuris,

At cotylas, quas (si placeat) dixisse licebit,

Heminas recipit geminas sextarius vnus,

Qui quater assumptus fit Graio nomine chœnix.

Adde duos, chus sit vulgò qui est congius idem,

A quo sextarij nomen fecisse priores

Crediderim.

De Cotyla Plutarc. in vita Nicia in fi. & Georgius Agricola in lib. de Mensuris & ponderibus.

^y Scutula.] Bessalem scutulam vocat Martialis lib. 8. epig. 71.

Bessalem ad scutulam sexto peruenimus anno,

Post hunc in cotyla rafa selibra data est.

Vbi Domitius interpret Bessalem scutulam, id est, octo vnciarum. Scutula enim vasculum est, quod mensura par est octo vnciis. Palladius lib. 1. cap. 19. Tesseras & scutulas in pavimento dixit, pro frustis quadratis & rotundis à scuti figura, à qua etiam scutulatum equum appellant authores, qui vulgò, pomulatus vocatur: & scutulatum aranearum rete nominatur Plinio lib. 11. cap. 23. Nam scutulas idem author lib. 17. cap. 16. intelligit cortices qui in emplastratione ex arboribus scuti figura eximuntur & qui eadem forma ponuntur.

^z Cyathus.] Plinius lib. 21. c. 34.

^a Chus.] Plinius supra.

^b Drachma.] Vitruuius lib. 3. cap. 1. Illa, inquit, areos signatos vti asses, ex aquo sex, quos obolos appellant, quadrantique obolorum, quæ alij dichalca, nonnulli trichalca dicunt, pro digitis viginti quatuor in drachma constituerunt. Iulius Pollux lib. 9. scribit drachmam obolos sex habere, dichalcon vero oboli esse quadratam, id est quartam partem. Idem obolum octo chalcos habere vult. Plinius autem lib. 21. cap. vlt. dicit decem, Diodorus

apud Suidam sex: Cleopatra in fragmento, quod extat, octo: Dioscorides quidem sex. sed puto chalcos apud eos diuersi fuisse ponderis.

^c Siliqua.] Budæus in lib. de Assē. Constat autem siliquam grana quatuor pendere, granum lentem vnã & semissem. Vide Philandri annotationes in Vitruuium.

^d Et scrupulus.] Scrupulum, siue scrupulus, qui & scrupulus dicitur à Frontino lib. 1. de Aquæ ductibus, & drachmæ tertia pars, ut docet Priscianus in d. lib. de Ponderibus. Volusius Metianus scrupulum scribit, seu si à Græco *σκαρπυλα*. nam idem significare Priscianus indicat hoc versu,

Gramma vocat, nostri scriptum dixere priores.

Scrupulus etiam mensura est in metiendis agris. Colum. lib. 5. c. 1.

^e Denarius.] Ante Pyrrhum Regem Epirotarum deuiotum, ut scribit Plinius lib. 33. cap. 3. libralis aures & dupondius appendebatur assis. Postea signatum argentum, & placuit denarius pro decē libris areis, quinarius pro quinque, sestertius pro dupondio & semisse. Flavius Solipater Charitius lib. 1. Institutionum Grammaticarum prodit sestertium quod de tribus assibus semis deficiat, denariique quartam partem dupondium esse, quod denarius decē asses habuerit. Vitruuius lib. 3. cap. 1. Nostris autem, ait, primò decem fecerunt antiquam numerum & in denario denos asses constituerunt, & ea re compositione nummi ad hodiernum diem denarij nomen retinet: etiamque quartam eius partem, quod efficiebatur ex duobus assibus & tertio semisse, sestertium vocitauerunt. Budæus in lib. de Assē scribit denarium ad Gallicam pecuniæ estimationem redactum, valuisse solidos Turonenses tres cum dimidio.

^f Heminam.] Plinius lib. 21. cap. 34. Priscianus vbi supra. Festus Pompeius lib. 8. Athenæus lib. 11. cap. 9. scribunt heminam, quæ & cotyla dicitur, capere quartarios duos, id est, vncias decem: quartarius accubula duo, id est, vncias quinque: accubulum sesquicyathum, & vncias duas cum dimidia: Cyathus siliquis quatuor, id est, sestunciam drachmam & scrupulum. Rhodiginus lib. 13. c. 32. accubula vocat. Gellius lib. 3. cap. 14. Contra au-

Acetabulum.

drachmis fieri voluere: est enim dimidiū sextarij: habet enim cyathos sex, sicut cotula. Acetabali autem mensura, hemina quartam efficit partem, hoc est, drachmas quindecim. Communis tamen habet opinio, heminam dimidium sextarij esse, & acetabulum ex octo & decem drachmis constare. Sed tamen mensurarum & ponderum pro gentibus & nationibus varia dimensio sit, eaque nec definiti, nec explicari satis valeat: tamen sextarium minoris mensuræ fuisse, argumento est, quod Hannibalem Italia pulsum, post accisas Carthaginensium res, tantæ abstinentiæ dicunt fuisse, vt nunquam sextario vini indulerit. parcissimum enim vini poculo contentus erat. Et quia singulas mensurarum species exequi longum esset, ne pluribus morer, de his hæcenus dixisse abundè fuerit. Illud tamen annotare succurrit, quod licet schœnum ex duobus & viginti stadiis, nonnulli ex triginta, varia opinione, constare dicant: & Herodotus schœnum sexaginta stadiorum scribat, & ex dimidio parasangam: tamen ex stadiis quadraginta, hoc est, passibus quinque millibus, schœnum verum confici, communi opinione, quæ longè præstantior fuit, receptum est.

Sextarius.

Schœnum.

ANNOTATIONES.

tem si è sextario hemina fusa est, dimidium non dimidiatum sextarium fuissem dicendum est. g Annibalem.] Plutarchus in vita illius. h Illud autem.] Hæc vsque ad fin. sunt Herodoti lib. 2. post princ. Plinij lib. 12. cap. 14. Vide tamen Strabonem lib. 11. dum citat Teophanem. & lib. 15. non multò post princ. & Plinium lib. 6. cap. 26. Sed

& postremò de illis omnibus & aliis ponderum & mensurarum generibus, vide Vegetium in Veterinaria cap. Priscianum, Pollucem d. lib. 9. cap. 6. Et ex recentioribus Angelum Politianum Epistol. lib. 11. epist. 13. Budæum in toto illo nobili opere de Asse, præsertim lib. 5.

Miraculum de homine, qui plus in mari quàm in terris degebat, maximaque æquora velocissimè tranabat. Cap. XXI.

VI siderum motus, statúsque & interualla ac certos constitutosque cursus & recursus, illorumque vires & qualitates, mensurásque solis ac terræ animo metati sunt: inter quos apud Græcos Berofus, Eudoxus Gnidius, Aristoteles, & Empedocles: apud nostros, Aratus, Iulius Firmicus, M. Manilius, & alij clari sapientiæ autores, quos fama vulgavit, periti cælestium, qui diuinas prædictiones, decreta stellarum, ac vim fati, potestatemque subtili inquisitione collegere, hoc inter cætera adnotarunt, illos qui sub delphini sidere in lucem editi fuissent, petaminarios esse, hoc est, præcipua pedum pernecitate valere: prorsus vt admirabile videatur, quàm perneciti cursu, & quàm volucris meatu magna spatia terrarum breui interuallo emensi fuerint. Quamuis plerique physici rerum non ignari, quòd his splen deficiat, propterea cursu valere contendant. Constat enim, quanto minor in corporibus splen foret, tanto perneciores homines esse. Hinc Ladas ille cursor apud autores tantopere celebratus, memoria dignus fuit: qui longum itineris spatium cursu tam citatissimo emensus est, vt nulla pedum vestigia

Nati sub delphino.

Ladas.

ANNOTATIONES IN CAP. XXI.

a Hoc inter cætera.] Vide Iulium Firmicum lib. 8. Martheos c. 15. b Splen deficiat.] Pulmo dicere debuit ex Plinio lib. 11. cap. 37. Plutarchus autem in Demosthene, tradit Orochomenium Laomedonta ob vitandam splenis morbum consilio medicorum longifimis curibus vti solitum. c Ladas.] Solinus c. 6 in princ. Iuuenalis Saty. 13. ex persona auari de Lada hoc, Et phthisis & vomice putres, & dimidium crus Sunt tanti? pauper locupletari optare pedagram Ne dubiet Ladas si non eget Anti. yna, nec Archigene. quid enim velocis gloria planta Præstat, & furians Pisæra nunc oliua?

Meminerunt non solum Catulus ad Camerum. Non Ladas ego, pennipésue Perseus, Non Rhæsi niuea, citæq. bigæ. Pausanias in Corinthiacis & in Arcadicis. sed & Martialis lib. 10. epig. 100. Habeas, licebit, alterum pedem Ladae, Inepte, frustra crure ligneo curre. Et lib. 2. epig. 86. Quid si per graciles vias Petauri Inuitum iubeas subire Ladam. Nominat eum & Cornificius lib. 4. ad Herennium. Ex Lada pernecitate non inelegans sumetur adagium, Lada pernecior.

d Non

extarent, ita vt sæpe visum falleret. Quod verum falsumne fuerit, nonnullis ambiguum est. Philonides quoque Alexandri Magni cursor, qui ἡμερόδρομος dictus est, perneciti cursu valuisse fertur: cui adnumeratus est Lathenes Thebanus pernecitatis eximia, ita vt ab Choromo Thebas vsque cum equo cursore contenderit, & victor fuerit. Inter quæ nimirum maiori miraculo visum est, quod Plinius notauit, annos nouem genitum puerum, à meridie ad vesperam quinque & septuaginta passuum millia præcipiti celeritate confecisse. Quod penè à fide deuium, & dictu mirabile, quantum vix credi dicique possit, plerisque visum est. Inter cæteros produntur Marfi populi, singulari sidere seu fato geniti, vt præcipua pedum leuitate cæteris præsent, ingentiæque spatia vix credibili celeritate peragerent. Tradunt quoque Troglodytas & extimos Aethiopes natiua quadam pernecitate tantum valuisse, vt fugacissimas feras rapido cursu assequi non dubitarent. Eos quoque qui sub piscis astro, certo cursu stationibusque sideribus constitutis editi essent, nando plurimum valuisse, & præcipuos natatu nonnulli tradunt. In his quoque lienis defectus multum profuisse creditur. nam quibus deesset lien, natatu plurimum valere contendunt. Horum præcipui sunt Ichthyophagi, Troglodytis proximi, ceu maris beluæ, immensos tractus natatu peragantes. Inter quos Scillis quidam Sicyonius proditur apud Græcos, omnium ea tempestate maximus vrinator, qui ex Aphetis Artemisium vsque,

Philonides. Lathenes.

Pueri nouem annorum miraculosa celeritas. Marfi. Troglodytae. Aethiopes. Nati sub piscibus.

Ichthyophagi. Scillis Sicyonius.

ANNOTATIONES.

d Nonnullis ambiguum.] Simile tamen refert Hesiodus de Iphiclo Phylaci & Climenes, aut, vt alij vocant, Periclymenes filio, quòd tantæ pernecitatis erat, vt excurreret ἐπὶ πυρίων ἀθέρων. hoc est super triticeas aristas, eas non obladens. Huius Iphicli Higinus meminit poeticon astronomicon libro secundo, quo loco de Orione disserit: sed dictione deprauata. Quemadmodum, inquit, Phyclo datum dicitur, vt supra aristas curreret, nec eas comminueret. Hæc Cælius Rhodiginus Lect. anti. lib. 5. c. 5. e Philonides.] Plinius lib. 2. c. 71. & lib. 7. c. 20. & Solinus d. lib. 6. f ἡμερόδρομος.] Ea vox significat diurnum cursorem, qui scilicet tota die currit. Solis epitheton, tabellarius. Aristoteles in lib. de Mundo ἡμερόδρομοι, καὶ σκοποὶ, καὶ ἀγγελιαφόροι &c. id est, cursores, exploratores, nuncij & statores. ἡμερόδρομος καὶ τῶν μελετητῶν, tabellariam operam facitans. Herodot. 8. g Lathenes.] Vide Athenæum. Fit etiam Lathenis cuiusdam proditoris mentio apud Cælium Rhod. lib. 8. c. 3. verum an is fuerit de quo hic, non satis mihi constat. h Plinius.] Lib. 7. cap. 20. His adde Polymestorem Milesum puerum, qui cum à matre locatus esset ad caprarios pastus, ludens leporem consecutus est, & ob id statim productus à gregis domino Olympiade sexta & quadragesima (vt Bocchus auctor est) victor in stadio meruit coronam. Compositum nomē, vt videtur, ex πολὺ multum & μήσως valens vel bellicosus. Adde & ex eodem Solino & Plinio vbi nuper citauimus, & iterum lib. 2. cap. 72. Anistium, aut, vt alij legunt, aut, si mauius Canistum Lacedæmonium, qui à Sycione Elin vsque mille ducenta stadia vno die tranxit. i Troglodytas & extimos Aethiopes.] Herodot. lib. 4. Plinius lib. 6. cap. 29. vbi idem dicit de Therothois, & lib. 7. cap. 2. idem dicit de Pandoris.

Solinus cap. 60. aut aliorum computatione 70. scribit ita, Habitari etiam Aethiopiæ adusta Troglodytarum & Ichthyophagorum nationibus, quorum Troglodyta tanta pernecitate pollent, vt feras, quas sagittant, ipsi cursibus persequantur. Martianus Capella lib. 6. & Iuuenalis saty. 11. Et Mauri celeres & Mauro obscurior Indus. Mauri autem pro Aethiopiis, & Aethiopes pro Mauris à Poëtis indifferenter nominantur. nec mirum, cum Aethiopes ad Occidentem vesi Mauritiam attingant. De his etiam scripsimus in 2. l. Connubiali nu. 60. incip. quid Plura. Sed his adde Autololes, de quibus Silius lib. 3. Necnon Autololes leuibus gens ignea plantis, Cui sonipes cursu, cui cesserit incitus annis, Tanta fuga est, certant pernae, campumque volatu Cum rapuere, pedum frustra vestigia queras. Adde & Ocypodes, gentem Indicam, equos cursu præuertentes, vnde & nomen illis inditum Straboni lib. 15. k Eos quoque.] Iul. Firmicus lib. 8. l Lienis.] Imò pulmonis ex Plinio lib. 11. cap. 37. vt & nos supra diximus. m Ichthyophagi.] Plinius lib. 6. cap. 29. Solinus vbi supra, scribit Ichthyophagos non secus quàm marinas beluas in aquis valere. Hieronymus ad Iovinianum eos esse accolos maris Rubri, scribit Dioscorus Siculus lib. 4. eos littus Carmanium Gedrosiumque habitare tradit. Addit Strabo lib. 15. non solum ipsos vesci piscibus, sed etiam eorum peccora, aquasque pluuias & fossiles potare, & peccorum carnes piscibus præbere. De Ichthyophagorum origine Arrianus lib. 8. fabellam quandam, non illepidam narrat. n Scillis.] Herodotus lib. 8. post princip. Scilliam hunc vocat. o Vrinator.] Is ita dicitur qui sub aqua natans tempore multo continet spiritum, ex Varr. lib. 4. de ling. Lati. à verbo vrinandi, quod significat

octoginta ferè stadia natatu breui spatio peregit.^p Nostra verò ætate nonnulli extitere memorandi & multi nominis, qui nando ingens maris interuallū & maxima æquora emensū fuere. Ex omnibus autem quos nostra vidit ætas, recentiore memoria nouimus quempiam haud sanè ingenitæ nobilitatis, sed extremæ sortis hominem, qui nauticam operam exigua stipe locare solitus, sæpissime piscatu victum quæritabat, qui ab Enaria (quæ inter Pitheculas è conspectu Neapolis insula sita est) Prochytam vsque, quod intermedij pelagi est stadiorum ferme quinquaginta, naufrago nonnunquam & fluctuante pelago, ac tempore anni difficilimo, eadem die nādo measse, & nonnunquam remeasse inuentus est. Quod quum vix credibile videretur, eundem pluribus ad spectaculum effusis, quo res testatior esset, promptissimum sui periculum fecisse: & quum in Enaria se præcipitem in mare dedisset, lembum post sequentem longius ipsum nantem obseruasse, donec terræ appulsus, ad Prochytam incolumis elapsus est. Sed super omnia quæ post hominum memoriam vnquam audita, quæque ab autoribus prodita sunt, quod à Iouiano Pontano relatum audiuius, dictu mirabile, & supra omne miraculum fuit: siquidem patrum nostrorum memoria, Catanæ homo fuisse traditur, cui nomen Colan inditum ferunt, cognomento piscis, singulari fato seu fortuna genitus, qui plus in aquis degere quàm in terris victitare solebat, eumque diebus singulis mare & aquas petere necessum habuisse: ibique naturæ vi & necessitate coactum diutius degere consueisse: alioqui dicebat fore, vt si ab aquis abesset diu, quasi respirare, & ducere vitam nequiret, idque sui exitij mox causam fore asseueraret. Quod illi quo fato aut sidere euenerit, in ambiguo plerique omnes reliquere, eumque tantum nando profecisse, vt haud secus quàm marina belua, maxima pelagi interualla, spatiâque immensa quingentorum & vltra stadiorum, fœda tempestate & reluctantis aquis, excellenti vi & velocitate, natatu peragraret. Notumque & illud est, dictu mirabile, quum medio cursu naues plenis velis per æquora ferrentur, violentissimis interdum tempestatibus, per vastum & apertum mare, interque agitationes fluctuum & turbines, huic natanti obuiam fuisse: ipsumque nantem ab vndis nautas suis nominibus aduocare solitum: & quia omnibus notus erat, nautas subitæ rei miraculo percitos, lætissimis animis illum in nauis excipientes, vnde veniret, quòve iter intenderet, & quantum pelagi nando emensus foret, quantasque tempestates tulerit, sciscitari consueisse, ipsumque Colan singulis omnia significasse: mox cum focis in nauis pransum aut potum, postquam acquieuisset, mandata ad suos, quid illis dici referrique vellent, & quid faciendum arbitrarentur, à singulis accepisse, nudumque vt erat, è nauis medio iam pelago cursum tenente, se præcipitem in mare dedisse: mox Caietam, modò in Salentina, Brutia & Lucana littora, modò in Siculos fines, & natale solum, ad quod frequens ventitabat, incolumem nando peruenisse: mandata quæ à nautis acceperat, singulis necessariis & affinibus significasse. Idque non semel facere consueisse, donec festo annua solenni que die in Siculo freto effusa multitudo ad spectaculum, in portu Manassæ, vt aiunt, experiri credo volens, quantum præ cæteris vrinando valeret: dum pateram aureâ munus natantibus tunc à rege in mare deiectam, ab imo eripere conatur, quum se in mare misisset, dum illius studio profunda exquirat vada, diu expectatus, ab imo maris fundo, in quod se deiecerat, nunquam emerit, neque postea inuentus apparuit. Creditur in concauas illius pelagi caernas, quibus totus ille sinus refertus est, incidisse: ipsum-

Colan vrinator.

ANNOTATIONES.

in aquam mergi & natando emergere. Plinius lib. 11. cap. 37. Eadem est causa quare sub aqua diu rana & phoca vrinantur. & lib. 13. c. 25. eodemque vlt. Naufragis hæc deprehensa vrinatoribusque. Et de huiusmodi vrinatoribus meminit Callistratus in l.

nauis onusta. §. nam si nauis. ff. ad legem Rhodiam de iactu.

p. Nostra verò ætate.] Hæc omnia vsque ad finem huius c. sunt ipsius Alexandri authoris.

a. Siqui

que in imas voragines vorticibus rapidis semel delapsum, quum se recipere vellet, & ad superiora niti, reuerti nequisset: cumque diutius reluctatus, respirare nequiret, inter occurfantes scopulos vndique inundantibus aquis oppressum, vitam exuisse.

In quibus deorum sacrificiis victimas aut hostias antiquo more cadere non licebat. Cap. XXI.

N deorum sacrificiis seruatum est, vt non omnibus diis victimas aut hostias caderent. Nam in quibusdam sacris cæde victimarum abstinetur. ^a Siquidem in Termini sacro nihil animatū sacrificari olim mos habuit, quia eum deum veluti pacis custodem, à cæde immunem esse voluere. Primus enim Numa Pompilius Terminum & ^b Fidem templo sacrauit, in cruentumque sacrum instituit, ^c ac lege sanxit, vt qui Terminum exarasset, ipse & boues deo sacri fierent. ^d Libo ergo, & farina, ac fruge, & mola salsa, vt ferè omnia ^e Numæ sacra fuere, Termino apud priscos litabatur sub diuo. Fuit enim Numæ institutum, vt sine farina quæ ^f horna esset, id est, huius anni, sacrum nullum fieret. ^g Apud prius vero seculum, herbas aut fructus manu excerptos, quo holocausto diis consacrabant: illarumque exhalatione & fumo superis litabant. Quo exemplo ^h Pythagoras nihil animatum diis immolandum censuit: sed vsque ad farinam & mel, terræque fructus & flores offerendum. ⁱ Quod etiam Lycurgum fecisse legimus, qui tenuissima & nullo paratu Lacedæmonis sacrificia instituit, ex herbis & his quæ parabilia in promptu sunt, nequando difficultate parandi omitterentur sacra. ^k Nullaque ficta apud eum

Sacra sine cæde. Termini sacrum incruentum. Numa institutum. Farina horna. Sacra ex herbis apud seculum prius. Lycurgi sacra frugalita. Imagines à Lycurgo prohibita.

ANNOTATIONES IN CAP. XXII.

^a Siquidem.] Dionysius Halicarnassæus lib. 2. Plutarchus in Numa & Probl. cap. 14. quibus locis eius rei rationem reddit, vt inibi videre potes.

^b Fidem.] Ex eod. Plutar. in Numa.

^c Ac lege sanxit.] Festus Pompeius lib. 18. de Termino loquens.

^d Libo ergo.] Dionysius Halicarnassæus lib. 2. non procul à fi. Deos, inquit, putant terminos eisque sacra faciunt, non hostias cadentes, quòd nefas sit cruentari hos lapides, sed liba cerealia frugumque offerentes primitias. additque paulò post rationem. ^e Numæ sacra.] Plutarchus in vita illius. Halicarn. d. lib. 2. Plinius lib. 18. c. 2.

^f Horna esset.] Horna, id est vnus anni. Nam & hac utebantur in sacrificiis. Horatius Carminum lib. 3. Ode 23.

Si thure placaris & horna

Frangere lares.

^g Apud prius verò seculum.] Vt patet ex exemplis, quæ subiungit.

^h Pythagoras.] Laërtius in vita illius, non vno in loco. & Philostratus in vita Apollonij lib. 1. cap. 1. in principio ita scribit, Vestitum præterea ex morticina materia confectum renuisse Pythagoram dicunt: & ab animalium omnium esu abstinuisse: nec tale quicquam omnino sacrificandum putasse, quòd nefas esse diceret deorum aras sanguine fœdari: sed libaminibus, thureque & laudationibus magis erga deos vtendum esse putabat. Talia enim ab hominibus in deorum conspectum peruenire. Vide Ouid. Metamorphoseôn lib. 15. vbi Pythagore dogma describit.

ⁱ Quod etiam Lycurgum.] Plutarchus in vita illius, vbi Lycurgus interrogatus à quopiam, Cur in sacrificiis ad eò parua ac vilia statueret: Ne vn-

quam, inquit, deficiat nos, quo numen honoremus. Quod & ipsum repetit in Apophthegmatis. Significabat, numen magis delectari frugalitate, quàm opimis victimis, ne sub religionis obtentu luxus ir-reperet, aut certè rerum penuria. Erasmi in Apoph. eiusdem Lycurgi.

^k Nullaque apud eum.] Intellige Numam Pompilium, de quo nuper locutus erat, ex Plutarcho in vita illius: neque enim quicquam tale de Lycurgo legitur. Et idem propemodum de Mose scribit Strabo li. 16. cuius hæc ferè verba sunt, vti translata sunt, Moses vnus ex Aegyptiis sacerdotibus, cū patrem quandam regionis haberet, ac molestè ferret eorum instituta, hinc eò commigravit. Discessere cum eo multi, quibus diuina curæ erant. Occubabat enim ille, quomodo Aegyptij non rectè sentirent, qui ferarum ac pecorum imagines Deo tribuerent, nec Libyes, nec Græci, qui Deos hominum figuris insignirent. Et quòd id solum Deus esset, quod nos contineret terram ac mare, quod cælum & mundum & rerum omnium naturam appellamus, cuius profectò imaginem nemo sanæ mentis nostræ similem audeat effingere. Oportere itaque relicta omni simulachrorum effigie & digno ei fano ac templo constituto sine forma colere, & vel pro se quenque indormire, vel alios, qui boni infomniatores essent pro aliis, ac semper bonum aliquod & donum & signum à Deo expectare: eos præsertim qui castè integrèque & cum iustitia viuerent, cæteros verò nequaquam. Ille hæc dicens hominibus bonis non sanè paucis id persuasit, & in eum locum deduxit vbi nunc condita sunt Hierosolyma, quem facile obtinuit, eum maximè esset inuidiosus, nec pro quo quisque studiosius contendere. Hæc partim vera, partim falsa, vt videre licet

Termini
templum
apertum.
Templum
Iouis Pul-
uerij.
Minerva
& Aescul.
sacra.
Apud Per-
sas nulla
templa.
Bithyni.
Iupiter
pappa.
Diogenes.
Deorum
imagines
ridicule a-
pud Aegy-
ptios.

Festa Ter-
minalia.

vel picta imago fuit, quippe hominum aut animalium species diis tribui vetuit. ^l Tem-
plo verò in quo colebatur, desuper patens foramen habuit, quia nefas duxerunt, Ter-
minum deum pacis & iustitiae custodem, sub tecto conspici. ^m Sic Ioui, Soli, Luna
& ⁿ Diosfido, in aperto mundo templa hypathra & ^o sub diuo veteres extruxere. Quod
à Græcis saepe factitatum nouimus, vt his diis hypathra templa constituent, sicut
ædes Iouis Puluerij in Attica semper sine tecto erigebatur. Græci verò Mineruæ in
summa parte ædium sine victima sacrificant, ^p Aesculapio in montibus. ^q Apud Persas
nulla dicantur templa diis, quia cum Solem ^r præcipuum numen & deorum ma-
ximum colant, mundum vniuersum illi templum esse dixerunt. ^s A Bithynis vsurpa-
tum legimus, vt adoraturi, montium cacumina conscendant, & sine templis Iouem
Pappam saluent, sicut ^t Scythæ Papæum. quæ etiam ^v Diogenis opinio fuit, qui mun-
dum phanum dei sanctissimum existimauit. ^x Aegyptiis verò, licet templa marmore
& auro essent elaborata, luxu ingenti & mira arte, tamen deorum imago erat deridi-
cula. Nam ^y Simia, ^z Ibis, vel Crocodilus, aut alia id genus pestes magorum, &
Aegyptiorum portenta, pro diis colebantur. Fuere autem ^a Termini & ^b Fidei tem-
pla iuxta ædem Iouis optimi maximi, in Capitolio primum à Numa constructa, cui
sacrum festis ^c Terminalibus in agris, sexto ab vrbe miliario sub patenti cælo fieri

ANNO TATIONES.

ex sacris Bibliorum libris. Id autem quod de ima-
ginibus dictum est, posset videri de promptu, eo
quod scribitur Exodi cap. 20. Ne feceris tibi sta-
tuam, nec vllum simulachrum eius quod est in ca-
elis supernè, nec quod est in terra subtus, nec quod
in aquis est sub terra, non adorabis ea, neque coles
ea. Sed quomodo is locus intelligendus sit, discas
ex Theologis.

^l Templum.] Intelligit de templo Termini, de
quo supra paulò antè.

^m Sic Ioui.] Varro Iouis templa, quòd omnium
rerum semina is Deus patefacere crederetur, tecto
esse perforato oportere dicit. Vitruuius lib. 1. cap. 2.
Ioui, inquit, fulguri & cælo & soli & lunæ ædificia
sub diuo hypathraque constituuntur. Horum enim
deorum & species & effectus in aperto mundo, at-
que lucenti presentes videmus. & lib. 3. cap. 1. in fi.
Medium autem sub diuo est sine tecto, aditusque
valuarum ex vtraque parte in proano & postico.
Huius autem exemplar Romæ est, sed Athenis
oëstalyos, in templo Iouis Olympij.

ⁿ Diosfido.] Varro lib. 4. de lingua Latina. Vnde,
ait, subdio & Diosfidius. Itaque inde eius perfor-
atum tectum, vt videatur diuum, id est cælum.
Qui negant sub tecto per hunc deierare oportere.
^o Sub diuo.] Festus Pompeius lib. 18. & Seruius
in lib. 9. Aeneidos in eum locum,

Dum domus A. nec Capitolini immobile saxum

Accolet, imperiumq. pater Romanus habebit.

Terminus Dei loco habitus est, quòd post Satur-
num exactum cades ac lites rusticorum de diui-
dendis agris sustulisset. Sacrificabant ei mensè Fe-
bruario ad octauum Calendas Mart. in æde, qua
super eum foramen in tecto patebat, quòd nefas
esse putarent Terminum intra tecta consistere &
vt quia solus non cesserat Ioui, reliquis diis cedentibus,
libero cælo fruere, Lactantius Diuinarum
instit. lib. 1. cap. 20. ad fi. Ouid. Fast. 2.

Nunc quoque se supra, ne quid nisi sidera cernat,

Exiguam templi tecta foramen habent.

De Termino extat lepidum ænigma apud Gellium
lib. 12. cap. 6. & Policianum in Miscellaneis cap. 36.
quòd Ioui solus omnium deorum cedere noluerit.
De Termino deo & Terminalibus meminit diuus
Augustinus lib. 7. c. 7. de Ciuitate Dei.

^p Aesculapio.] Plutar. Prob. c. 94.

^q Apud Persas.] Herodotus lib. 1. Strabo lib. 15.
Asconius in 3. in Verrem act.

^r Præcipuum.] Strabo d. lib. 15. dicit eos solum
ipsum solem colere. Sed postea eodem lib. scribit
eosdem colere cælum, quem Iouem putant: Lunam,
Venerem, ignem, Tellurem, ventos. Adde & Ve-
stam ex Xenophonte lib. 1. Pædiæ Cyri.

^a A Bithynis.] Arrianus in Bithyniacis.

^t Sythæ Papæum.] Herodotus lib. 4. ita scribit,
Sed qui regij Scythæ vocantur, etiam Neptuno sa-
crificant, appellantes Vestam lingua sua Tabiti, Iouem
Papæum, mea sententia rectissimè.

^v Diogenis.] Laërtius in vita eiusdem.

^x Aegyptiis.] Herodotus lib. 2. Plinius lib. 19. c. 5.
& alibi Iuuenalis saty. 15. in princ.

Quis nescit Volusi Bithynice qualia demens

Aegyptus portenta colat? Crocodilon adorat

Pars hæc, illa pauet satiram serpentibus ibim.

Effigies sacri nitet aurea Cercopitheci.

Strabo lib. 18. Apuleius lib. 11. & ibi Beroaldus. La-
ctant. Firmianus. Instit. diuin. lib. 1. cap. 20. lib. 2. c. 14.
& 5. c. 21. Virg. lib. 8. Aeneid. ad fi. de diis Aegyptio-
rum loquens, ait,

Omnigenumq. dæm monstra & latrator Anubis.

Vide Cælum Rhodiginum lib. 16. Lect. antiq. ca. 5.
& lib. 2. c. 17.

^y Simia.] Lucianus in lib. de sacrificiis ad fi.

^z Ibis.] Diodorus lib. 2. c. 4. & Strabo lib. 17. Iuue-
nal. & Lucianus vbi supra.

^a Termini.] Plut. in Numa, & paulò antè diximus.

^b Et Fidei.] Huius templum in Capitolio fuisse,
testes etiam sunt Cicero lib. 3. Offic. Plinius lib. 35.
c. 10. Dion. Halicar. lib. 2.

^c Terminalibus.] Cicero meminit de his Phil.

12. Horat.

solebat: cui * festi nomen: in quibus ^d ex lapide silice vel molari, nonnunquam ex
truncis oleagineis sacrificialibus Terminus erigebatur. ^e Aegyptiorum quoque erat
iste mos, non pecudibus & sanguine victimarum, sed precibus & thure placare deos.
Ideo ^f Serapin non cæde animalium, sed verbenis, coronisque & panificiis placabant.
Quod Numam Pythagoræ præcepta sequentem, in suis sacris instituisse non ab re
fuit: quamuis procedente tempore ^g agnam aut ^h suem, intermisso more prisco, in
sacris Terminalibus cædi seruatum sit. ⁱ Palilibus quoque intentiori cura custoditur
nequa maectetur hostia: quòd eum diem qui patriæ ^k natalis erat, à cæde & sanguine
decet esse purum. ^l Fuit enim is dies 12. Calend. Maij, quo fausto & felici omine vrbis
fundamenta iacta sunt primum: ^m quo die mos erat ouilia purgare, ⁿ transilire flam-
mas, ^o sapa & milio sacrum facere, ^p Geniales dies agere, ^q cænas apparare, à litibus
abstinere: quæ prosperos successus decernebant. ^r Deum verò in cuius tutela vrbis

Aegyptio-
rum sacra
in cruenta.

Palilia.

Deum vr-
bis nomi-
nare ne-
fas.

ANNO TATIONES.

12. Horat. epod. 2. Ode 9. Liuius 5. Decad. lib. 3. & 5.

Varro de ling. Latin. lib. 5. Ouid. Fast. 2.

^d Ex lapide.] Tibullus lib. 1. Eleg. 1.

*Nam veneror seu stipem habet desertus in agris
Seu vetus in scrinio florida ferta lapis.*

Et Ouid. lib. 2. Fast.

*Terminè, siue lapis, siue es defossus in agris,
Stipes ab antiquis tu quoque nomen habes.*

^e Aegyptiorum.] Macrobius lib. 1. c. 7.

^f Ideo Serapin.] Apuleius lib. Metam. 11. & ibi
Beroaldus. Diodorus lib. 1. c. 2. Apis rex Argiuorum
transiit in Aegyptum, cum ibi mortuus esset,
factus est Serapis omnium maximus Aegyptiorum
deus. Cur autem non Apis post mortem, sed Sera-
pis appellatus sit, M. Varro, August. & Eusebius
hanc reddiderunt rationem. nam quia arca, in qua
mortuus ponitur *σοφός* Græcè dicitur, primò Sotos
Apis: deinde licet vna, vt fieri solet, cõmutata Sera-
pis dictus est. Idè M. Varro Serapin & Ilim Aegypti
deos eosdem esse censet, cælum & terram, qui &
Samothracum initia docent, sunt dei magni, mul-
tisque nominibus nuncupantur.

^g Agnam.] Horat. Epod. Ode 2.

Vel agna festis casa Terminalibus,

^h Aut lucem.] Prægnantem ex Ouid. Fastorum
libro 2.

Spargitur & caso communis terminus agno:

Nec queritur, lactens cum tibi porca datur.

ⁱ Palilibus.] Plutarchus in Romulo, vbi tamen
non omnino idem dicit. & Solinus cap. 2. Et obser-
uatum, inquit, deinceps, ne qua hostia Palilibus
caderetur, vt dies iste purus à sanguine esset. Pa-
lilia, vel Parilia l. in r. mutata, Palis deæ festa erant,
quæ pastoribus in agris fiebant 11. Calen. Maij, quo
die Romulus vrbe fundauit ad lupos arcendos
morbosque à pecore pellendos, sed pro partu peco-
ris. Festus Pompeius lib. 14. Propertius lib. 4. eleg.
4. ad fin.

Vrbi Festus erat dixere Palilia Patres:

Hic primus apertis manibus esse dies

Censorius lib. 1. de die Natali, & Eusebius de Tem-
poribus.

^k Natalis erat.] Varro de Re rust. lib. 2. c. 1. Cic. 2.
de Diuin. Ouid. lib. 14. Metamor.

-- Festisq. Palilibus vrbis

Mæria conduntur.

Et lib. 4. Fasto.

Per flammam salisse pecus salisse colonos:

Quod sit natali nunc quoque Roma tuo.

&c. quæ sequuntur. Sueton. in Caligula cap. 16. in fi.
Probus interpres Virgilij lib. 3. Aeneid. in prin. Fla-
uius Vopiscus in Aureliano.

^l Fuit enim is dies.] Seruius lib. 3. Georg. in prin.
m. Quo die mos erat.] Scilicet Paliliorum ex
Pompeio supra & Ouidio Fasto. 4.

*Pastor oues saturas ad prima crepuscula lustrat,
Vnda prius spargat, virgaq. verrat humum.*

& quæ seq.

ⁿ Transilire flammam.] Ouidius de ipsis Palili-
bus loquens lib. 4. Pastorum,

*Certe ego transilij positas ter in ordine flammam,
Virgaq. rorales laurea misti aquas.*

& non adeò longè post,

*Moxq. per ardentem stipule crepitantis acervos
Traicicias c. leri strenua membra pede.*

Et Tibullus de eisdem lib. 2. eleg. 6.

*At madius Baccho sua festa Palilia pastor
Concinet, à stabulis tunc procul este lupi.*

*Ille leuis stipula solenneis potus acervos
Accendit flammam, transilietq. sacras.*

Propertius lib. 4. eleg. 4. de fabula Tarpeia,
*Cumq. super raras fœni flammantis acervos
Traicit immundas ebria turba dapes.*

Palilia ideo fumosa à Pestio satyra prima appellan-
tur: quia eo die sub noctem ignes à rusticis ex stipu-
la solerent excitari. Paliliorum etiam meminit Dio-
nysius Halicar. lib. 1. paulò antè fi.

^o Sapa & milio.] Ouid. eodem lib. 4. Fasto.

*Libaq. de milio milij siscella sequatur,
Rustica præcipue est hoc dea lita cibo.*

^p Geniales dies agere.] Id fortè dicit quòd is
dies genialis siue natalis fuit vrbis Romæ, vt di-
ctum est.

^q Cænas apparere.] Ouidius ibid. versu seq.
*Adde dapes, multæramq. suas: dapibusq. refectus
Syluicolum tepido lacte præcare Palem.*

^r Deum verò.] Plinius lib. 3. cap. 5. & lib. 28. c. 2.
Plutarchus Problemat. c. 61. Seruius lib. 1. Aeneid.
in eum locum,

-- Mauortia condet

Mæria, Romanosq. suo de nomine dicit.

Romanos, inquit, non Romam. Vrbis enim illius

foret, nec nominare, nec quærere licebat: eumque nominasse, aut quæsiuisse, noxæ futurum erat. Ideo Valerius Soranus mortis supplicio pœnas dedit, quod numinis nomen, in cuius præsidio vrbs esset, efferre in publicum ausus fuisset. Idque ideo cautum, ne euocationes quæ ab hostibus ad placandos deos qui vrbibus præfunt, fieri solent, contra deos præfides vrbis Romæ fierent. Festa tamen Palilia etiam ante vrbem conditam, à pastoribus qui proxima vrbis incolebant, celebrari solita inuenimus. Pales enim dea pabuli & pastorum est, quam plerique Vestam, alij matrem deum nuncupant, cui pro partu & prouentu pecorum, lacte & libo sine victima litabatur, eique Palilia dicauere, qua die vrbem à Romulo conditam fuisse tradunt. Nec solum vrbis natalem, sed singulorum dies natalitios, pulte, fritillo, mero, libis, floribus & thure, sacra à Genio, sine animali hostia, lati libentisque concelebrarunt: quibus diebus effudisse cruorem, aut animal mactasse, mali portenti erat, & foedi auspicii: namque erant hilaritatis & lætitiæ pleni dies. Terræ quoque sacrum fieri non victimis, sed frugibus, floribus & lacte, plerique decere putant. Etiam solenne Fidei sacrum, sine cæde & sanguine victimarum idem Numa instituit, eique albo panno velatos sacra facere, & ad id sacrum flamines curru arcuato, manu ad digi-

Pales.

Natalitia
festa.Terra sa-
crum.
Fides sa-
crum.

ANNOTATIONES.

verum nomen nemo, vel in sacris enunciat. Vnde Tib. Pleb. vt ait Varro, id ausus nominare in cruce sublarus est. Hoc nec Hyginus de situ vrbis loquens, exprimit. Et lib. i. Geogi. ad fin. idem dicit, ibi:

Dij patrij, Indigites & Romule, estaque mater,
Solinus c. 2. non multo post prin.
s Idque idem cautum.] Macrobius lib. 3. c. 9.
t Ante vrbem conditam.] id enim festum pastorum erat. Dionysius Halicarn. lib. i. non procul à si. & omnes vbique,
v Pales.] Nam & hanc inuocat Virgil. de pecoribus dictus statim initio lib. 3. Georg.

Te quoque magna Pales. —
& Ouid. 4. Fasto.

Alma Pales faceras pastorum sacra canenti,
rossequor officio si tua facta pio.
Nam & eam pastorum deam vocat idem Ouid. eod. lib.

Quæ precor, enuiant: nos faciamus ad annum
asterum domine grandia liba Pali.
Quod & nos nuper ad aliud adduximus. Sed & eam pastoriæ appellat Lucius Florus gestorum Romanorum lib. i. c. 20. in bello Salentino.
x Quam plerique Vestam.] Seruius in Virg. lib. 3. Georg.
y Qua die.] De qua vide, quæ supra diximus, & Plutarc. in Romulo.

z Dies natalitios.] Plinius lib. 18. cap. 8. Hodie, inquit, sacra prisca, atque natalium pulte fritilla conficiuntur. Antè autem Varro in eo lib. cui titulus est Articulus, siue de Numeris. & ex eo Censorinus de Die natali, id moris, inquit, instituti que maiores nostri tenuerunt, vt cum die natali munus annale Genio soluerent, manum à cæde & sanguine abstinere; ne die, qua ipsi lucem accepissent, aliis demerent. Sed & lacte ei libari tradit Probus in prin. lib. 3. Georg. vide n. seq.

a Genio.] Nam de eo diximus nu. præced. sed præterea Tibullus lib. 2. eleg. 2.

ipsos suos adsit Genium vsurus honores,

Cui decorant sanctas florea serua comas.
Illius è puro distill. n. tempora nardo:
Atque satur libo sit mactatq. mero.
Horatius lib. Epistol. 2. epist. 1.

Floribus vino Genium memorem breuis aui.
Ante hos Plautus in Aulularia introducit Genium hæc dicentem,

Huic filia vna est, ea mihi quotidie thure aut vino supplicat.

Quantum Horat. lib. 3. Car. Ode 17.

— rras Genium mero
Curabis & porco bimestri,
Cum famulis operum scilicet.

b Terræ quæ.] Horatius lib. Epistol. 2. epist. 1. scribit, Telluri (eadem autem est ac terra, vt plerique volunt) porcæ immolari,

Tellurem porco, Sylvanum lacte placabant.
Vbi Porphyrius interpres, scribit porcæ pro porcæ positum, vt e contrario Virg. lib. Aeneidos octauo, ibi, — *Et cæsa iungebant fæcæra porca.*

De quo Virgilij loco dicemus infra lib. 3. cap. 3. Seruius quoque enarrans eum locum eiusdem lib. 8.

— Viridig, in litore conspicitur sus,
Quam pius Aereas, tibi enim tibi maxima iuno
Mactat sacra ferens, & cum grege sistit ad aram.

Scribit Iunonem esse matrem deum, quæ Terra dicitur. Vnde etiam ei porcæ sacrificatur.

c Etiam Fidei solenne sacrum.] Lilius i. Decad. lib. 1.

d Eique albo panno.] Horatius lib. 1. Carmin. Ode 35.

Te Spes, & albo rara Fides colit
Velata panno, nec comitem abnegat.

Vbi Acron, Posset, inquit, videri vili verbo vsus, panno: nisi hoc sermone intelligi voluisset à pauperibus magis coli Fidem. Aut certe quia albo panno caput velabant fidei sacrificantes: siue propter ipsam Fidem, quod pura est & alba: vel quod in canis hominibus inuenitur, vt Virgil. lib. 1.

Cana Fides, & Vestæ, Remo cum fratre Quirinus.
e Flamines.] Lilius d. i. Dec. lib. 1.

f Dex

ros inuoluta vehi iussit solenni pompa, magno argumento, quo fidem tutandam & in dextris sacratam sanctamque ostenderent: idque propterea asserunt, quod dextra iuncta, denarium numerum qui sacratissimus est, efficiat. Suffimenta quoque ex faba milioque aspersa mulso diis offerri absque victima, quo tempore vix calente prælo premuntur, sæpe notatum est. Et Carnæ dea, quæ visceribus humanis præesse, & vitalia fouere credebatur, sacrum à Bruto institutum posteri seruauerunt, vt pulte fabacea & lardo absque victima sacrificetur. hic enim quum excors putaretur, latentem animum nimium diu reconditum, suo tempore detexit. Quas quidem fabas, nisi post Iulias Calend. adultæ forent, sacris adhibere non licebat: vires namque corporis his maximè augeri confirmarique opinati. Quam deam in monte Cælio sedem habere, illique Calend. Iulij sacrum fieri voluere. Saturno quoque & Maniæ humanis victimis, quod licuit antea, postea admonitu Herculis, animali hostia sacrificari desitum est: ideo ad aram Saturni accensis luminibus sacrum fieri cœpit, vnde cereis missitandis in Saturnalibus mos inoleuit, qui apud Cyrenenses aliter seruabatur. Nam Saturno rem diuinam facturi, ficis ornantur: placentasque missitant, quod mellis repertorem esse ducerent. Maniæ vero, quæ mater Larium fuit, in compitalibus à Bruto institutis, vt omnis antiquitas fabulata est, non humana victima vt olim, (nam pro familiæ incolumitate antea pueros mactabant) sed aliorum & papauerum capitibus supplicari cœptum fuit: in quibus sacris serui interesse,

Decem.

Carnæ.

Saturni &
Maniæ.Cereis in
Saturnali-
bus missi.
Cyrenen-
ses.

ANNOTATIONES.

f Dextra iuncta.] Cælius Rhodiginus Antiq. lect. lib. 22. cap. 14. Lilius Gregorius Syntagmate primo de Diis Genium eadem dicunt: sed nullum citant authorem.

g Qui sacratissimus est.] Vide nostras Consuetudines in tit. de præscript.

h Suffimenta quoque.] Festus Pompeius lib. 17. vbi & de suffimentis loquitur, quo in loco non prælo legitur, sed pilo: nisi ibi mendum sit.

i Et Carnæ dea.] Macrobius Saturna. lib. i. c. 12. non procul à fin. in tractatione mensis Maij. Et de hac quoque Carna Ouid. lib. 6. Fast.

Prima dies tibi Carna datur: dea cardinis hæc est,
Namine clausa aperit, claudit aperta suo.

Vide Lilius Greg. Gyraldum Syntagmate 7.

k Quas quidem fabas.] Macrobius vbi nuper citauimus.

l Quam deam.] Scilicet Carnam ex Macrobio in eod. loco.

m Saturno quoque.] Lactantius lib. 1. c. 12. auctoritate Varronis & Ouidij, & Macrobius lib. 1. Saturnal. c. 7. & dictum est alibi plenius.

n Et Maniæ.] Lactantius vbi supra. & Macrobius lib. Saturn. 1. cap. 7. Restituti, inquit, ludi à Tarquinio Superbo Laribus & Maniæ, ex responso Apollinis: quo præceptum est, vt capitibus pro capitibus supplicaretur, idque aliquandiu obseruatum, vt pro familiarium hospitale pueri mactarentur Maniæ deæ matri Larium. Quod sacrificij genus Iunius Brutus Consul Tarquinio pulso, aliter constituit celebrandum. Nam capitibus allij. & papaueris supplicari iussit: vt responso Apollinis satisficeret de nomine capitum: remoto scilicet scelere infæusta sacrificacionis. Factumque est, vt effigies Maniæ suspensæ pro singulorum fortibus periculum, si quod immerneret familiis, expiantur: ludosque ipsos ex viis compitorum, in quibus agitabantur,

Compitalia appellatauerunt. Arnobius lib. 3. aduersus Gentes.

o Admonitu Herculis.] Macrobius d. c. 7. lib. 1. Saturnal.

p Ad aram Saturni.] Idem in eo loco & præterea c. 11. ad si. & non nihil Fest. Pompeius lib. 3. vbi de Circis loquitur.

q Cyrenenses.] Macrobius d. c. 7. lib. 1. Saturn.

r Maniæ vero.] Diximus paulò antè, in verbo, Et Maniæ. ex eodem Macrobius. Sed vide Fest. Pompeium lib. 12.

s In quibus sacris.] Horatius Sermonum lib. 2. saty. 7. in prin.

Tandudum ausulto, & cupiens tibi dicere seruis
Paucæ, reformido. Dauisne? ita, Dauus, amicuum
Mancipium domino, & frangi, quod sit satis. hoc est,
Vt vitale putes, age, libertate Decembri
(Quando ita maiores voluerunt) vtere, narra.

Id est, vt interpretatur Acron, Habeas licentiam & libertatem dicendi, quæ velis: quia Saturnalibus libertas seruis concedebatur, & omnes exequabantur, seculi aurei, quo Saturnus regnauit, fieret imitatio. Decembri autem mense Saturnalia celebrabantur, & immutatio fit conditionis: nam & liberi ex seruis, & serui ex liberis fiunt. Solinus c. 3. Mense Martio matronæ seruis suis cœnas ponebant, sicut Saturnalibus domini. Illæ vt honore promptius obsequium prouocarent: hi quasi gratiam rependerent perfecti laboris. Quæ iisdem propè verbis repetiit Macrobius lib. 1. Saturna. cap. 12. Sed & de hac quoque re non nihil Plutarchus in comparatione Numæ & Lycurgi. & Lucianus in Cronosolo, siue Saturnalibus. & Athenæus lib. 14. c. 17. in princip. vbi scribit morem esse apud Romanos, vt in Saturnalibus domini seruis conuiuium exhibeant, ipsique seruorum officio fungantur. Et huc quoque spectat versus L. Acij, antiqui poetæ, relati à Macrobius lib. 1. Satur

Satur

Serui in
Saturnali-
bus.

& ex æquato omnium iure, sublato discrimine liber an seruus esset, vt in Saturnalibus, vnà cum liberis sacrificia in compitis facere, & comedari, hac largiori potui indulgere assueuerat, vt hac comitate oblitrici, in dominorum obsequiis paratiores forent, odiaque inuicem offensionisque dimitterent. Quippe festis Saturni diebus, seruus ingenuorum ministeria occupare, pileos sumere, & à liberis nullo discrimine differre, stipendiaque inuicem dare, & munera misistare, seruatum est. Regna quoque sortiri inter æquales, & tanquam Reges imperitare, magistratus purpuram induere, reliquos in veste candida diem concelebrare. Qui etiam mos cum Græcis & exteris communis fuit. Namque apud Babylonios Sacea appellantur festa, quibus quinque dies serui dominis imperitabant: ex quibus vnus, stola sumpta dominabatur. Apud Thessalos Peloria, Cretenses Hermea, anniuersarios dies festos habent, quibus ex æquato iure serui domini que socij & penè pares, communi libertate fruuntur. Sicut Troezenis panagya, in quibus serui cum dominis pari exemplo viuunt. Thebanis verò ludj musici Saturno dicati erant Saturnaliorum loco. Ideo in compitalibus manet constitutum, ne humano sanguine sacra polluerent, vtque pilas & effigies viriles & muliebres ex lana in compitis suspenderent. Laribusque tot pilas, quot essent seruorum capita, & tot effigies quot essent liberi, noctu pro victimis darent vt si quod periculum familiæ immineret, aut triste fatum, hoc sacrificij genere expiarent. Sicut mense Maio, quum prius de ponte sublicio in Tyberim homines mitterent, qua de causa flaminicam tristem esse, & animo afflictio conuenit, quæ nec eo mense lauat, nec aliquo cultu vitur: postea ab Hercule admonitas, non homines, sed hominum effigies Vestales abiicere cœpisse, quæ triginta numero fuere. Casta quoque mola, & sale tuso, & in ollam fictilem cum aqua immisso, eadem virgines sine victima sacrum facere solebant, cæteri farre & vino, in quibus sacris asel-

Sacea fe-
sta.
Peloria.
Hermea.
Panagya.
Theba-
norum
Saturna-
lia.

ANNO TATIONES.

Saturnal. cap. 7. in fi.

*Maxima pars Græcum Saturno: & maximè Athenæ
Constituunt sacra, quæ Cronia esse interantur ab illis,
Cumq; diem celebrant, per agros, vrbesque ferè omnes
Exercent epulis leti, famulo, que procurant
Quisq; suos: nostriq; iidem & mos traditus illinc
Iste, vt cum dominis famuli tum epulentur ibidem.*

Regna quoque sortiri.] Athenæus d. lib. 14. cap. 17.

v Apud Babylonios Sacea.] Berofus lib. 1. rerum Babylonicarum, & Cretas lib. 2. rerum Persicarum, & eius autoritate Athenæus lib. 14. cap. 17. de sacris autem solemnibus Persarum Strabo lib. 11. x. Apud Thessalos Peloria.] Baton Sinopæus orator in oratione de Thessalia ac Hammonia, & eius autoritate Athenæus vbi nuper citauimus.

y Cretenses Hermæa.] Carystius in Historicis Commentariis & eius autoritate Athenæus, vbi supra in princip. sic scribit, Est autem Græca hæc consuetudo. nam per Mercurialia festa hoc ipsum fit in Creta, Conuiuantijs seruis domini illis seruiunt atque ministrant. Hermæorum meminit Cælius Rhod. Antiq. lect. lib. 13. c. 23. in fi.

z Troezenis Panagya.] Idem Athenæus dicto lib. 14. cap. 17. In Troezeni, inquit, Geræstiones mensè per multos dies fit conuentus, quorum in vno serui cum ciuibus vnà ludunt astragalus: & seruis domini conuiuium præbent, vt asserit Carystius. Cælius vbi supra.

a Thebanis verò.] Plutarchus in Homero, Longo, inquit, tempore post, Thebas ad Saturnalia,

qui ludj apud Thebanos musici erant, profectus est. b Ideo in compitalibus.] Id totum vsque ad versic. Sicut mense Maio. est Festi Pompeij lib. 14. vbi de pilis loquitur, & non nihil Macrobij libro 1. Saturnal. cap. 8.

c Sicut mense Maio.] Dionysius Halicarnassæus Originum Ro. lib. 1. horum sacrificiorum meminit in hæc verba, Nunc quoque Romani idem fastitant paulò post vernum æquinoctium, Idibus Maiis, quo die lunam volunt esse dimidiam. tunc enim peractis sacris Pontifices (id summum est sacerdotium) & cum his custodes immortalis ignis virgines, prætorisque & alij ciues, quos fas est interesse illi sacrificio, simulachra hominum 30. numero de sacro ponte mittunt in Tyberim fluium, quæ Argeos nominant. Gellius lib. 10. cap. 15. ad fin. de Flaminicæ ceremoniis loquens, ita scribit, Atque etiam cum id ad Argeos, quod neque comit caput, neque capillum deperit. Varro lib. 6. de lin. Lat. Argei, inquit, sunt è scirpeis virgultis, simulachra sunt hominum triginta: ea quotannis à ponte sublicio à sacerdotibus publicè iaci solent in Tyberim.

d In quibus sacris.] Ouid. lib. 6. Fastorum vbi de Vestæ sacrificiis.

*Ecce coronatis panis dependet asellis,
Et velant scabras florida festa molas.*

Coronabantur asini Vestalibus: quia Vesta focorum domina est, vbi olim panes cineri suppositi coquebantur, cum in furnis tantum farra torrerent. Et nos quoque alibi diximus,

e Lari

lum panibus coronatum adhibuere. Lari quoque familiari Calendis, Idibus, & Nonis, corona in foco indita, pro aris focusque, proque familia nõ sanguine victimarum supplicatur. Quæ quidem sacra ex hordeacea pulte, libo, farre, vino & thure, cum sale & salino sunt fieri solita: cui etiam particulas cœnarum & singulorum fructuum primitias sacrarunt. Ignem enim familiarem fauilla & cineribus excitatum, sanctissimis cæremoniis taciti adorabant. Fuitque antiquorum mos, vt profecturi viam, simulacrum Dei, tanquam Larem familiarem & Fortunæ comitem secum ferant, cui festis diebus thure & melle vota effunderent & supplicarent. Etiam in Quinquatriis Mineruæ, prima dies sine victima aut cæde fuit, quod illa in lucem primum editam fuisse putant: p quinquatrumque ideo dixere, quod diem quintum

Laris.

Minerva

ANNO TATIONES.

e Lari quoque familiari.] Laribus coronas impositas fuisse, testis est Tibullus lib. 2. eleg. 1.

Rure puer verno primum de flore coronam

Fecit, & antiquis imposuit Laribus.

Plinius lib. 21. cap. 3. Coronæ, inquit, deorum honos erant, & Larium publicorum priuatorumque ac sepulchrorum ac Manium.

f Quæ quidem sacra ex hordeacea pulte.] Dionysius Halicarnassæus lib. 2. Vidi ego in sacris Laribus hordeaceas pultes &c.

g Lybo.] Dionysius vbi supra, vbi frugalitatem sacrificiorum describit, sic inquit, Ipse ceterè spectauit in sacris ædibus cœnas diis appolitas in mensis ligneis antiqui operis, pulteremque in canistris, far item & liba, fructuumque quorundam primitias, & huiusmodi cætera exilia, paratūque facilia, omnique morosa curiositate carentia &c. & Tibullus lib. 1. eleg. 10. eademque vlt. de Laribus loquens,

Atque aliquis voti compos liba ipsa ferebat,

Postq; comes purum filia parua suuum.

h Farre.] Virgilius lib. 5. Aeneid. 5.

Pergameumq; larem & cane penetrat Vestæ

Farre pio & plena supplex veneratur acerra.

i Vino & thure.] Plautus in prologo Aulularia,

Huic filia vna est: ea mihi quotidie

Aut thure, aut vino, aut aliquo semper supplicat.

Iuuenalis saty. 9. ad fi.

O parui nostriq; lares, quos thure minuto,

Aut farre & tenui sole exornare coronæ.

Et idem satyra 12. cuius verba citabimus infra li. 3. cap. 12. Tibullus lib. 1. eleg. 3. ad Messalam,

At mihi contingat patrios celebrare penates,

Reddereq; antiquo mestræ thura lari.

k Et sale & salino.] Dionysius vbi supra.

l Et singulorum fructuum primitias.] Afferbantur & Laribus frugum primitiæ, quod Horatius (Epod. lib. Ode 2. vbi rusticæ vitæ laudes & comoda describit) alijque poetæ significant: sed ante alios Tibullus lib. 1. eleg. 1. istis carminibus, cum inquit,

Vos quoque felices quondam, nunc pauperis agri

Custodes, fertis munera vestra Lares.

tum maximè seq. Dionysius d. lib. 2. dicit quorundam fructuum. Aristophanis autem inrepretis in ὀφθαλμῶν autoritate Aristocratis dicit frugum & vuarum.

m Ignem enim familiarem.] De ignis cultu apud diuersas gentes, vide Cælium Rhodiginum lib. 15. ca. 15. & Liliū Gregorium de Diis Gentium

Syntagma 4.

n Cui festis diebus thure & melle.] De thure supra dictum est. de melle autem est illud Tibulli d. lib. eleg. 10. loquentis, vt iam diximus, de Laribus.

Postq; comes purum filia parua suuum.

o Etiam in Quinquatriis Mineruæ.] Idem dicit Lilius Gyraldus de Diis Gentium Syntagma 17. sed nullo citato authore. Est autem Ouidij lib. 3. Fastor.

Vna dies media est, sunt cum sacra Mineruæ,

Nomina, quæ à iuuetis quinque diebus habent.

Sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro:

Causa, quod est illa nata Minerva die.

Alteræ tresque super strata celebrantur arena,

Ensisbus exercitæ bellica læta dea est.

A quo haud dubiè id illi acceperunt, quanuis ex victoria non intelligat Ouidius, vt patet ex verbis sequentibus. Idem Ouidius Tristium lib. 4. eleg. 9. eademque vlt.

Hæc est armigere festis de quinque Mineruæ,

Quæ fieri pugna prima cruenta solet.

De his autem Horatius lib. Epist. 2. epist. item 2.

Ac potius, puer vt festis Quinquatribus, olim

Exiguæ gratosq; fruaris tempore raptim.

Quem vesum enarrans Porphyrius, sic inquit, Quinquatres à quinque diebus, qui dies ad ferias Mineruæ pertinent, propterea quod festæ solennitates eius deæ per hoc spatium temporis celebrantur. Fuerunt & alteræ Quinquatrus, vt scribit Varro lib. 4. de ling. Latin. Minuscule dictæ Iuniarum Eidus, ad similitudine maiorum. quia tibicines tum feriari per vibem vagantur, & conueniunt ad ardē Mineruæ. & Ouid. d. lib. 3. Fast. his versibus,

Iam steterat acies ferro mortiq; paratæ,

Iam lituus pagnæ signa daturus erat. &c.

Vbi describit horum originem. Minorum festorum etiam meminit idem Ouid. 6. Fasto.

Et iam Quinquatrus inbeor narrare minores,

Nunc ades, o captis flaua Minerva meis:

Cur vagus incidit tota tibicen in vrbe?

Quid sibi persona, quid toga longa voluit?

Liuius 5. Decad. lib. 4. Sueton. in Augusto, cap. 71. in Nerone cap. 34. & in Domitiano cap. 4. Celebrantur hæc festa 13. Calend. Aprilis hoc est 20. die Martij.

p Quinquatrumque ideo.] Varro libro 5. de ling. Lat. ita scribit, Quinquatrus hic dies vnus à nominis errore obseruatur, proinde vt sint quinque quartus siue quintus, dictus ab Tusculanis post

post Idus festum haberent, sicut Triatrum, Sexatrum, Septemmatrum, & Decemmatrum. Quidam, quod quum quinque diebus operarentur sacris, & reliquis omnibus victimas caderent, atque exertis ensibus pugnas committerent & digladiarentur: prima die velut pacata & festa, à victimarum cæde abstinerent. Ultima verò Tubulustrium dicta, qua in atrio Saturio tubæ lustrabantur agna. Iano quoque libo & placenta, ac mola salsa, nonnunquam thure & mero. Cereri autem lacte, vino & melle, sine victima sæpe litatum est. Hoc quoque adnotare nõ pigebit, quod quum in reliquis sacris qui rem diuinam facit, veteri instituto capite velato immolet, & adorantes vestem ad aures vsque attollant, vt se humiliores exhibeant diis, vel ne quid inter sacrificandum triste auribus aut oculis accipiant: Saturno tamen sacra facientes, velut veritatis cultori capite aperto immolant & inuelato. Honori quoque & Opi ex vetere instituto dum sacrum fit, semper aperto capite & sine velamento sunt. Apud aram quoque Herculis maximam, omnes aperto capite supplicare vetusto more seruatum est: vel quia ipsius dei, qui capite aperto est, habitum imitari non liceat: vel quod magis adducor vt credam, vt ante Aeneam, qui ritum velandi capitis inuenit primus, aram maximam fuisse, vetustissimasque illius cæremonias signarent.

Tubulustrium.
Iani.
Cereri.

Caput in
sacris velare.

Sacrificia
capite
aperto.
Honoris &
Opis.

ANNO TATIONES.

diem sextum Eidus similiter vocatus Sexatrus: & post diem septimum, Septimattus: sic ait, quod erat post diem quintum Eidus Quinquattus. Atrus verò nihil significat, estque tantum nominis supplementum. Ouidius vbi nuper. Gellius lib. 2. cap. 21. Festus Pompeius lib. 15. Quinquattus, inquit, dicta sunt à Quinquattro die, quod post diem quintum celebrentur: vt Triatrus, Sexatrus & similia. Primus enim dies Quinquattus quintus post Idus inuenitur.

q Sicut Triatrum.] De Sexatro & Septimatto Varro vbi supra. Ex quo intelligis hic legendum esse Septimattum. & de duobus illis prioribus Festus Pompeius vbi supra. Et de Decimatro idem Varro lib. 4. eiusdem operis, & idem Pompeius eodem lib. alio loco, vbi & Decimattum appellatum esse tradit. Et de his omnibus vide infra lib. 3. c. 18. r Quidam quod eum.] Ouid. vbi supra, in verbo, Etiam in Quinquattis. vbi tamen nihil de victima dicit, sed de gladiatoris certaminibus. s Tubulustrium.] Varro illo lib. 5. de lingua Latina. Tubulustrium, inquit, appellatur, quod eo die in atrio Saturio factorum tubæ lustrantur. Festus Pompeius lib. 18. ait, Tubulustria dies vocari, in quibus agna tubas lustrant. Et hinc quoque Ouid. lib. 3. Factor.

Summus dies è quinque tubam lustrare canoram
Admonet, & forti sacrificare deæ.

& lib. 5. eiusdem operis ad fi.

Proxima Vulcani lux est, quam Lustria dicunt:
Lustrantur pure, quas fecit ille, tube.

Quantum hic posterior locus aliò spectare videtur. Sed hic vide, quæ dicam infra lib. 3. cap. 22. & lib. 5. cap. 6.

t Iano quoque.] Idem propemodum Gyraldus de Diis Gentium Syntagma. 17. Neuter autem dicit vnde id acceperit. Id autem ex Catone de Re

rustica cap. 134. in princip. Priusquam hæc fruges condantur far &c. Thure, vino Iano, Ioui, Iunoni præfato. & ad finem eiusdem cap. Item Iano vinum dato. Et Ouidio lib. 1. Factorum,

Inde vocor Ianus, cui cum cereale sacerdos

Imponit libum, farraq; mixta sale,

Nomina ridebis, modo nanque Patulcius idem,

Et modo sacrificio Clusius ore vocor.

v Nonnunquam thure & mero.] Idem Ouid. lib. 1. Factorum, vbi maiorum morem & institutum scribit, qui diuinam rem diis immortalibus facturi, Ianum & Iouem præfari solebant,

-- Cur quantum aliorum numina placem

Iane tibi primum thura merumq; fero?

x Cereri.] Idem Gyraldus d. 17. syntag.

y Hoc quoque adnotare.] Moris fuisse apud veteres in sacris velare caput testatur ex Vergilio & Plutarcho Problem. cap. 11. Cælius Rhodiginus Lectio. antiq. lib. 20. cap. 12. & Liuius lib. 1. Decad. 1. his verbis, Legatus vbi ad fines eorum venit vnde res repetuntur capite velato (filum lanæ velamen est) Audi Iupiter, inquit, audite fines (cuiuscunque gentis nominat) audiat fas.

z Saturno tamen.] Plutarchus Problematum cap. 11. vbi eius rei rationem reddit. Verum Macrobius lib. Saturnal. 1. cap. 8. post princip. dicit, Illic Græco ritu capite opero res diuina fit. nisi ibi sit mendum, quod magis puto. Nam idem eiusdem li. cap. 10. ad finem. Hinc est, inquit, quod ex instituto peregrino, huic Deo (Saturno scilicet) sacrum aperto capite facimus.

a Honori.] Idem Plutarch. eiusdem operis c. 12. vbi item rationem reddit.

b Apud aram Herculis.] Plutarchus Problem. c. 10. & dictum est supra hoc eodem li. c. 14. vbi alia quoque adduximus.

Nunquid

Nunquid quod lege Falcidia cautum est de quarta bonorum hæredi debita, possit voluntate testatoris comminui vel tolli.

Cap. XXIII.

Erba legis Falcidiae, quibus modus legatorum præfinitus est, hæc fuere: Quicumque cuius Romanus post hanc legem rogatam, testamentum faciet: is quantam cuique cui Romano pecuniam iure publico dare, legare volet, ius potestasque esto, dum ita detur legatum, ne minus quam quartam partem hæreditatis eo testamento hæredes capiant. eis quibus ita datum, legatumve erit, eam pecuniam sine fraude sua capere liceto: isque hæres qui eam pecuniam dare iussus, damnatus erit, eam pecuniam debeto dare, quam damnatus est. & infra: Cum ea legis verba in conuentu iurisperitorum legerentur, præfente me, quærebatur, nunquid quod hac lege sancitum est, vt non minus quarta hæreditatis parte, testamento hæres capiat, possit voluntate testantis ita comminui vel tolli, vt si omne patrimonium & totum assẽm legatis distribui iusserit, ita vt nihil, aut minus quarta parte scriptus hæres ex bonis capiat, an id contra legem factum, ius ratumque foret. Cumque nonnulli è grege patronorum censerent ex Scæuolæ sententia licere cuius non infano, præter legum solennitatem, ita vt volet testari, si modò id vellet haberi legitime factum, palamque id antea testatus esset, plurimumque in eo momenti fore: quippe quum ipsa decedentis voluntas, lex planè censetur: & hoc Pomponium iureconsultum, hanc legem interpretatum, censuisse, contenderent, decernentem testatoris voluntatem, qualiscunque foret, ad omnem successioneis speciem extendi oportere: multique in eius sententiam irent, & velut cunctis obuium id palam faterentur, nos contra sentire visi fuimus. Nam Papiniani responsa relegentes, hoc ipsum improbasse animaduertimus, atque respondisse in hæc verba: Priuatorum pactionibus, legi refragari non decere. Itaque trienti quæ per legem ex defuncti bonis debetur, neque per testatorem æstimationem minui, neque ius quod debetur, auferri posse, ne videlicet testator scriptos hæredes aditione ludi-

tax. ex l. 1.
§. quicum-
que. ff. ad l.
falcidiam.

l. quod de
bonis. §. 1.
ff. ad leg.
falcid.

ANNO TATIONES IN CAP. XXIII.

a Legis Falcidiae.] De hac lege Falcidia, & quid à lege Voconia & Furia differat pulchrè infra traditur ab ipso eodem authore lib. 6. cap. 15. Cæterum Eusebius in Chronicis scribit, Latam ita fuisse legem, vt quarta pars tum demum hæreditatis superesset, si quatuor aut minus essent. Quod equidem in Iuriconsultorum libris nusquam legitur. Tullit autem hæc legem C. Falcidius Tribunus plebis, iis temporibus, quibus Triumviri reipublicæ constituendæ Augustus Cæsar, M. Antonius & Lepidus dominabatur, authore eodem Eusebio & Istodoro ca. 15. lib. 5. & secunda dist. c. quædam etiam leges in prin. decret. vbi tractatur de iure Quiritum & partibus eiusdem. Huius etiam legis meminit Dion lib. 48. his verbis, Lex Falcidia à P. Falcidio Trib. plebis lata, quæ nunc quoque plurimum valet in hæreditatibus aduendis: ea autem permittit, vt hæres, si adire hæreditatem grauetur, quadrante accepto, reliquum dimittat.

b Quicumque.] Quatuor fuerunt legis Falcidiae capita. Primum liberâ legandi facultatem dat. quo abrogantur leges Furia & Voconia, quæ non permittebant ciuibus quicquid vellent legare, vt ex Theophilo & Vlpiano instit. lib. 1. & tit. de leg. Falc. quantum lex 12. tabu. vtraque longè antiquior, liberam legandi potestatem concederet. Secundum caput modum legatis præfinit, de quo hic agitur. Ter-

tium translatitium est, & ad confirmationem secundi pertinet in his verbis, Eis, quibus &c. Quartum (licet in Pandectis desideretur) ita conceptum videtur, Si quis aliter quàm hac lege liceat, pecuniam dederit legaueritue, hæredi quartam partem eius pecuniæ quæ data legata erit, ex eo testamento retinere liceto. Quod confirmat Caius lib. 2. instit. de lege Falcidia.

c Quartam partem hæreditatis.] His verbis datur intelligi quid inter sit inter has quatuor leges, scilicet 12. tabu. Furiam, Voconiam & Falcidiam. Nam lex 12. tab. neque modum, neque finem legatis imponebat. Furia & Voconia modum quidè faciebant, finem nõ faciebant. Falcidia verò & modum & finem imposuit. quod constat ex §. superest. instit. ad legem Falcid.

d Sine fraude.] Quod magis interpretandum videtur de poena quadrupli legis Furia. Vlpia. instit. lib. 1. & Theophilus instit. tit. de adim. leg. quantum quidam non ineruditi de periculo aris alieni hæc verba intelligant.

e Qualiscunque.] Modò cautum non fit, ne leges in testamento locum habeant. idem Pomponius in l. nemo. de leg. 1. Vide Platonẽ dial. 11. de legibus. f Priuatorum pactionibus.] Idem Papinianus in l. ius publicum. & Vlpianus in l. iurifgentium. §. si pacificat. ff. de pactis.

ficatus foret. Quæ sententia quum diu nobis infedisset, tamen refutari & dilui potuit: quippe quum in eandem lectionem, vt fit, incidere, animaduertimus minus probabili, nec vero iudicio, sed falsa nos duci opinione, nouissimoque iure multis post seculis edito, contra priscorum decreta secus cautum fuisse: atque abrogata Papiniani sententia, ex placito principum lege edita sancitum esse, vt si testator trientem dari hæredi inhibeat, totumque affem legatis absumi volet, vt pro voluntate de bonis disponere, illaque sicut libitum est, & quantam partem volet, cuius legare ius potestasque foret: liberum esset hæredi scripto, si nimium tenuiter sibi consultum esset, minusque commodi tot legatis distribuendis, hæreditatem allaturam putaret, aditione abstinere, & ius succedendi abnuere. In quam sententiam, quæ notior & probabilior fuit, nouissima iurisperitorum opiniones postea concessere.

Loci ex Iuuenale parum ab interpretibus diligenter habiti, contra nonnullorum opinionem explanantur. Cap. XXIIII.

DEffusus ego à forentium caufarum contentione, & iudiciorum strepitu, aliquando vacuus cura & labore, ad hæc mitiora studia nostratia, velut in aliquod opportunum diuersorium, me recipiebam: & quoscunque, aut veteres, aut nostri aui libellos nactus eram, in his legendis perscrutandisque, aut verborum & sententiarum viribus pensandis, exercebar. Cumque, vt fit, in cuiuspiam non equidem indocti, nec spernendi autoris commentarios super Iuuenalis satyris, quos nuper ediderat, & posteritati tradendos curauerat, fortè incidissem, super his versibus Septimæ: Rara tamen merces, quæ cognitione tribuni Non egeat: in hanc sententiam ipsum locutum offendimus, vt diceret, apud tribunos plebis agi necesse fore, & post impensos labores erudiendis pueris ludimagistrum in iudicio experiri oportere, vt mercedem laboris & impensæ doctrinæ assequatur, idque Iuuenalem in fine satyræ apertius sentire, dum inquit: Et quum se verterit annus, Accipe victori populus quod postulat aurum: tanquam post lites iudicio à tribunoplebis diffinitas, tandem populus aurum quod petebatur, victori magistro & mercedem tradi postulet. Qui sensus etsi à multis mira persuasione receptus, quàm absonus sit, quamque pudendo errore coarguat imperitiam interpretis, nemo mediocris solertiæ vir ignorarit. ^a Vbi enim, quæso, apud autores compertum fuit, tribunum plebis iuris cognitionem, aut in ius vocationem, apud suum tribunal Romæ habuisse, ita vt an stipendium magistro debeatur, suæ cognitionis & arbitrij fuerit? Non enim vt de controuerso iure cognosceret, aut super eo diiudicaret: sed vt à maiorum magistratuum iniuria tenuem plebem defenderet in re præfenti, tribuniciam potestatem inuentâ veteres voluere. Prehendere enim licebat tribuno, & in carcerem mittere, non autem super controuerso iure diiudicare, quod omnes annales & omnia monumenta vetustatis percalluere. Præterea quid imperitius dici potuit, aut tam præposterum, quàm vt in exactione vilis stipendij populus, tanquam si plebs aut plebiscitum aliquod rogaretur, interesse debeat, ita vt rogatione promulgata, an stipendium magistro debeatur, decernat? Sed quod est vero propius, quodque ab authoris sensu non absonum putamus, profectò sic est, vt poeta de tribunoplebis, qui iuris non habet cognitionem, sed de ^b tribuno ærario, apud quem leuiores expenduntur causæ, intellexisse credatur. Etenim liquere arbitror, leues & nummarios iudices, tribunos fuisse ærarios, caufarumque cognitionem habuisse in minimis: quippe ab ^c Aurelio

ANNOTATIONES IN CAP. XXIIII.

^a Vbi enim, quæso.] Hic omnino vide Gellium lib. 13. c. 12.

^b Tribuno ærario.] Hunc enim fuisse ex iudicibus conitat ex Asconio Padiano in oratione Cice-

ronis pro M. Scauro & C. Cornelio, & dicitur postea lib. 5. c. 2.

^c Aurelio tribunoplebis.] Idem Asconius pro Cornelio, maiestatis reo, scribit, Aurelia lege communicata

tribunoplebis rogatione promulgata, iudicia in tres ordines diuisa fuere: senatores, equestrem ordinem, & tribunos ærarios, quorum cognitio in minoribus fuit causis, ideo in subelliis, non pro tribunali ius dicebant. Raram dicit ergo mercedem, quæ cognitione non egeat tribuni, non plebis, apud quem nulla erat iuris cognitio: sed ærarij, qui de minoribus causis ius reddebat, intellexisse probabile est: quod & nos sentire salua fide possumus. Rursus quod dicitur in fine satyræ, Accipe victori populus quod postulat aurum: neque de rogatione populi aut scito plebis, quod illi assuerant, intelligi arbitramur, sed vetulum potius morem præsignari, qui apud Romanos in sacris certaminibus inoleuit frequens. Fuit enim antiqui moris, vt qui in theatro præstabant munera, multitudini effusæ ad spectaculum stipem spargerent, victoresque certaminum, & multarum palmarum gladiatores, ære collato & stipe donarent. Quinetiam non ludiones modò, sed elephantos, & eos qui in certaminibus fortiter quid aut dignum laude gessissent, à populo collatione stipis & assibus donari legimus. ^e Constatque populum Romanum Spurio Posthumio, & Quinto Martio consulibus, primùm stipem in ludis spargere cœpisse. Nam drachma grandinis in morem, atque odorati imbres instar pluuix, & alia missilia effusè spangebantur. Quod sequuti Cæsares, opulentiùs vberiusque ad leniendam multitudinem factitarunt. Siquidem ^f C. Cæsar nummos non mediocris summæ effudit in populum. ^g Nero tesseras frumentarias, aurum, argentum, gemmas, margaritas, naues, insulas, agros, vestes, tabulas pictas, mancipia & iumenta missilia dedit. ^h Domitianus cum omnè genus rerum in theatro sparsisset, & pars maior inter popularia decidisset: ne indonati abirent senatorius & equester ordo, per singulos cuneos quinquagenas tesseras pronunciauit. ⁱ Heliogabalus verò aurea & argentea pocula, ac vestes magni census in plebem sparsit munuscula. Multi quoque ex theatro missas è sinu columbas fecere, quæ cum per caueam diu volassent, reuertebantur ad dominos. Fertur tamen ^k Scipio infamix notam subiisse, quod pecuniam in populum ludis publicis iecisset, velut illis muneribus auram popularem aucuparetur. quæ quidem cum in diripientium manus mittebantur, non sine discrimine & rixa in concursatione & tumultu assequi poterant. Itaque optimus quisque cum primùm missilia induci viderent, ne quid discriminis in conflictu turbæ elisi paterentur, è ludis excedebant, quæ apud autores monumentis testata clarissimis comperta sunt. Post emensum ergo annum, & edocendis pueris labores impensos, Accipe, poeta inquit, mercedem, qualem

Versus postremus eiusdem satyræ.

Stipis sparsio in populum. Populi in ludiones.

Cæsa. in pop. pecunias sparsit.

Scipio infamia notatus.

ANNOTATIONES.

municata iudicia inter senatores & equestrem ordinem & tribunos ærarios. & paulò antè scribit L.

Cottam lege sua iudicia inter tres ordines communicasse, Senatam, Equites, Tribunos ærarios. Ex quo facilè intelligis hunc vocatum fuisse L. Aurelium Cottam. Suetonius autem in Cæsare. cap. 41. Iudicia ad duo genera iudicium redegit, Equestris ordinis, ac Senatorij: Tribunos ærarios, quod erat tertium, substituit. Vnde à Cicerone in epistolis ad Atticum, per quandam annominationem, non tam ærarij Tribuni quàm arati nuncupantur: quoniam pecunia corrupti Clodium absoluerunt.

^d Stipem spargerent.] Hic vide quæ scripsimus in tractatu Nobilitatis cap. 37. num. 44. incip. hucque spectant. Hæc præterea sunt Britannici interpretis Iuuenalis.

^e Constatque pop. Romanum.] Id Plinij est lib. 33. cap. 10. ad fin. vbi ita scribit, populus Romanus stipem spargere cœpit, Spurio Posthumio, Q. Marcio Coss. tanta abundantia pecuniæ erat, vt eam conferret L. Scipioni, ex quas is ludos fecit.

^f C. Cæsar.] Id est Caligula ex Suetonio in vita illius c. 38. & Iosepho lib. 19. c. 1.

^g Nero.] Suetonius in vita illius c. 11. ad fi. Sparfa, inquit, & populo missilia omnium rerum per omnes dies, singula quotidie millia aurum cuiusque generis, multiplex penus, tessera frumentaria, vestis, aurum, argentum, gemma, margarita, tabulæ pictæ, mancipia, iumenta, atque etiam manufactæ feræ, nouissimæ naues, insulæ, agri.

^h Domitianus.] Suetonius in vita illius c. 4.

ⁱ Heliogabalus.] Lampridius in vita illius. Sic etiam Herodianus scribit, Heliogabalum sacris iam celebratibusque peractis, maximas, altissimasque turres, ad id ipsum extructas conscendit. Indèque scilicet in plebem missilia sparsurus, aurea videlicet argenteaque pocula, vestesque & lintea omne genus: bestias præterea cicures omnes, exceptis fuis, quibus ipse (vt mos est Phœnicibus) abstinebat. ^k Scipio.] Tuditanum auum M. Antonij (vt opinor) dicere voluit ex Cicerone in 3. Philip. & Valer. Maximo lib. 7. c. 8.

*Auth. sed contra-
tor. C. ad
leg. falcid.*

*Iuue. locus
in fine saty
ræ septima.*

Victori in ludis populus postulare solet: ac si dicat, vilem assem, & nimis tenuem mercedem, qualis est stipis exigua quae a populo in ludis postulatur, cum are collato victor a plebe donatur, consequeris. Quod nos quantum ingenij captu assequi possumus, lectioni magis conuenire, & vero censui congruere putamus.

Varia apud diuersas gentes puerorum institutiones, & infantibus Romanis quae documenta fuerint. Cap. XXV.

Quam variè apud nationes exteras & gentes vltimas pueri postquam in lucem editi essent, educarentur, quaeque institutio fuerit, à nonnullis literis memoriae proditum est. Siquidem apud a Thracas b Trausosque ac c Cefias & d Causianos, assuetum erat, vt puero in lucem edito circumdanti cognati affinesque, puerum lamententur, & afflicti iaceant, ac recensentes calamitates & vitæ incommoda, cui tantum restet malorum, quæ mox ille passurus aduenit, pectora plangant. Idem in funere exultantes iubilant, scilicet cui defuncto omnibus incommodis & infortuniis quæ vita fert, ex hac luce & imminētibus malis, atque omni sœuitia fortunæ tandem excedere datum sit. e Quod ab Indis quoque seruari meminimus. Nam f Gymnosophistæ & b Brachmanes, castè & piè viuētibus mortis diem natalem vitæ ducebant. h Spartanos Lycurgi legibus institutos, infantes primùm editos, vt labore firmentur, rigidissima aqua fouere, nudosque in patientia laboris enutrire, nihilque somni causa sternere, proditum est. Necnon cibi potionisque modo præfinito, cum æqualibus in sobrio conuictu, inque eodem sodalitie & societate studiorum, humili cultu educare, duræque & horrida disciplina seuerissimis moribus assuefacere, nequa vitia mentem adhuc rudem inficerent, néve moribus incompositi euaderent, illis magnæ curæ fuit. Quare prouerbio increbuit, solas l La-

Thracas. Trausi. Cefias. Causiani.

Indi.

Spartani.

Prouerbia.

ANNOTATIONES IN CAP. XXV.

a Thracas.] Ex Herodoto in Therpsichore. Pomponio Mela lib. 2. Valerio Maximo lib. 2. cap. 1. Quintiliano lib. 5. cap. 11. quo de exemplis tractat. Archia poeta in epigrammatis Græcis. Huc ipsum morem explicat Solinus cap. 15. his verbis, Apud plurimos luctuosa sunt puerperia. Denique recentem natum steru parès excipit. Controuersum læta sunt funera, adde vt exemplis gaudio prosequantur. Et late diximus in tractatu Nobilitatis cap. 31. nu. 468. incip. Nec si quidem. vbi ipsius Archia epigramma Græcum adscripsimus. b Trausosque.] Herodotus lib. 5. paulò post prin. Trausi populi sunt, quos Græci Agathysos nominant. Steph. c Ac Cefias.] Xenodotus in collectaneis prouerborum in eo prouerbio Νόμος ἰσθὶ Χαίρας. vbi & idem dicit de Heniochis. d Causianos.] Plutarchus & ex eo Stobæus Ser-mone 119. e Quod ab Indis.] Pompo. Mela. lib. 3. Ioannes Boënius lib. 2. de Morib. legibus & ritibus gentium. f Gymnosophista.] Cælius Rhodiginus lib. 13. cap. 25. ex Porphyrio, sic scribit, Gymnosophistarum apud Indos duo produntur genera, auctore Porphyrio: alterum Brachmanas dicunt, Samaneos alterum: quos adeò continentia studiosos prædicant, vt ponis modo, modo oryza aut farina tantum alantur. Additur rei miraculum, vbi eos adierit Rex, veneratur vt Deos, illorum precibus pacem regno conciliari opinatus. Digna porro relatu quæ insuper de Samaneis idem scribit Porphy-

rius, eos huius vitæ tempus, tanquam necessariam quandam seruitutem naturæ ministrantem, inuitos tulisse, studuisseque animas à corporibus soluere: ac cum prosperè corpus se habere sentiret, sæpe nihilo ad hoc virgente, è vita solitos egredi. Hos domestici obitu beatos existimabant: quiq; illis superessent, deslebant, vt infelices. Q. Curtius lib. 8. Apud hos, inquit, occupare diem fati, pulchrum: & viuos se cremari iubent. Quibus aut segnitas, aut incommoda valetudo est, expectatam mortem pro dedecore habent. Nec vllis corporibus, quæ senectus solui, honos redditur. Inquinari putant igne, nisi qui spirantes recipit &c. g Brachmanes.] Strabo lib. 15. de ipsis Brachmanis loquens, Item, inquit, multa eos de morte dicere & hanc vitam putandam esse, quasi quandam viuudum hominum cõceptum: mortem verò natiuitatem ad veram illam & felicem vitã, iis, qui rectè philosophati sunt. Idcirco eos multa exercitatione vt ad mortis preparationem. De quo & tu vide quæ scripsimus in nostris commentariis Nobilitatis c. 31. nu. 469. incip. ex nostris. h Spartanos.] Hæc sunt Plutarchi in antiquis Lacedæmoniorum institutis, quæ inter Apophthegmata posuit, & in vita Lycurgi. i Solas Lacænas viros parere.] Plutarch. tum in Apophthegmatis Laconicis non semel, tum in vita Lycurgi. Nam, vt ibi refert, cum peregrina quædam sœmina Gorgoni Leonidæ vxori dixisset, μόνα τ' ἀνδρῶν ἀρχεῖν ὁ Λακωναί. id est, Solæ viris imperatis ὁ Λακωνε: illa respondit, μόνα δ' ἄνθρωποι

lacænas viros parere. Quod à Cretenfisibus & Germanis vsurpatum fuit, vt pueri ab ineunte adoleſcentia calores & frigora pati assueſcerent, vtque vilibus tecti amicuſ, hyeme pariter atque æſtu eodem cultu incederent: & postquam ſatis virium aſſequuti videbantur, vt militiae per ætatem patientes forent, non in munditiis, ne langueret animus, ſed in laborioſis exercitationibus, currendo, algendo, æſtuando, ſinem ſitimque tolerando, arduasque & perdifficiles vias peragrando, exercerent: ac pugnae ſimulacris, in quibus verbera & plagas dare & accipere cogebant. Quinetiam fuit m Lacedæmoniorum mos ſolennis, vt agreſtes quos n Hilotas vocant, quàm maximè poſſent vino ingurgitent, ad potumque & crapulam appellent, illoſque vino maddos & diſtentos, in cœtum adoleſcentium iuuenum introducant, vt iuxta o Anachariſis & p Platonis conſilium, temulentia: turpitudinem intuentes, quaſi pertaſi ignauiam, à vino & luxu promptius abſtinerent: ac tam tetri aſpectus, tamque dedecoris non ſolum pigeret, ſed puderet. Tantaque diſciplina fuit, vt iuuenum corpora ne laſciuirent, ſtatis diebus apud Ephoros exhiberent, nudosque inſpicerent, vt ſi quid inſolita pinguedinis contraxiſſent, pariſimonia & victus abſtinentia emendarent. q Ad aram verò ſic verberare afficiebantur, vt plerisque ſanguis manaret ad necem. r Apud Gallos quoque & Iberos zona menſuram habent magiſtratus, quam ſi capere non poſſet mulier ſucci plena, aut puer obefus, magno afficitur probro. Qui bus amatores, imitatoréſque virtutum & adoleſcentium bona indolis permiſſi fuere,

Cretenſes & Germani.

Lacedæmonij. Hilota.

Galli. Iberi.

ANNOTATIONES.

τὴν ἀνδρῶν. id est, Solæ enim viros parimus. Refert Eraſmus Chiliadis 4. centuria 3. c. 17. Quod nos retulimus in legibus Connubialibus l. 1. nu. 11. incip. quanquam illud. k Quod à Cretenſibus.] Strabo lib. 10. Cicero lib. 2. Tuſcul. quaest. Cretem, inquit, leges laboribus erudiunt iuuentutem, venando, currendo, eſuriendo, ſitiendo, algendo, æſtuando. ex quo Alexander ſumpſit magnam horum partem. Ephorus & reliqui prodiderunt, Cretenſes ab ineunte puericia armis ac laboribus exerceri ſolitos, calorem & frigus & aſpera viarum facile contemnentes, in pugnis plagas toleranter ferre, ab arcu ſagittas excutere, ſaltationem armatam (quæ imago erat rei bellicæ) frequenter ſaltare, quam Pyrrhicam vocant. l Et Germanis.] Cornelius Tacitus in lib. de Moribus Germanorum. m Lacedæmoniorum mos.] Plutarchus in Lycurgo & Demetrio, & in lib. de Colubenda iracundia. & in Laconicis inter vetera eorum inſtituta. n Hilotas.] De quibus, præter ea loca Plutarchi, Xenophon Patris Cyri lib. 4. Ariſtoteles lib. 2. Politic. cap. 7. Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 2. Hæraclides in Politicis, vbi de Lacedæmoniis tradit. Herodotus lib. 8. non longè poſt princip. vbi pro Hilotis Vallæ veritè ſeruos. Liu. 4. Dec. lib. 4. vbi hos agreſte genus vocat. Strabo lib. 6. 8. 12. & 15. Pollux lib. 3. c. 8 ad ſi. Plutarchus in Lycurgo. o Anachariſis.] Lærtius in vita illius Interrogatus, inquit, Anachariſis, quo pacto quis abſtemius fieret, ſi quis turpes, inquit ebrioforum motus ſibi ante oculos ponat. p Et Platonis.] In libro de Legibus primo & ſexto. q Ad aram verò.] Cicero Tuſcul. quaest. lib. 2. Sparta, inquit, pueri ad aram ſic verberibus acci-

piuntur, vt multus è viſceribus ſanguis exeat, nonnunquam etiam, vt cum ibi eſſem, audiebam adnecem: quoru non modò nemo exclamauit vnquam, ſed ne ingemuit quidem. Plutarchus in Apophthegmatis Laconicis, Pueri, ait, apud Lacedæmonios caſi ſcuticis per totum diem in ara Orthiae Dianæ vſque ad mortem ſæpe verbera tolerant hilares ac geſtientes, inuicèque de victoria contendentes, quiſnam ipſorum diutius ac magis toleret dum verberatur & qui ſuperior fuerit inter præclaros habetur. Certamen autem ipſum Flagellatio vocatur, quæ per ſingulos annos celebratur. De puerorum verberatione copioſiſſimè ſcribit Pauſanias in Laconicis his verbis, Sacris præſtæ ſœmina, ea tantisper dum cæduntur pueri, ſignum præfert, quod eſt alioqui propter breuitatem leuiſſimum. Verum ſi, quibus cædendi negotium datum eſt, cum quopiã eorum, qui cæduntur epheborum, vel ob ſpeciem, vel ob natalium claritatem agant parcius, tunc eo vſque ſignum aiunt graue fieri, vt ſacerdos illud ſuſtinere nequeat. Quod vbi animaduertit, in cadentes ſcilicet cauſam confert, ſeque eorum culpa queritur onere opprimi. Ita retinet ſimulachrum Tauricæ dexæ ſanguinis cupiditatem. Vocatur autem illa non Orthia tantum, ſed & Lygodeſma, quòd in Lygorum (viticis id genus) fruticeto reperta ſit. r Apud Gallos.] Idem ſcribit Ioannes Boënius Aubanus lib. 3. de Moribus, legibus & ritibus omnium gentium, ſed nullum citat authorem. s Quibus amatores.] De Lacedæmonius intelligit, de quibus paulò antè locutus fuerat. Nam & Plutarchus in antiquis eorum inſtitutis, Proborum, inquit, puerorum ingenium amare permiſſum erat, ſed coire cum ipſis, vt turpiſſimum, lege prohibebatur, tanquam corpus non animus amaretur. Qui ergo foret accuſatus, tanquam ad dedecus congregiens, per totam vitam infamis habebatur.

Cretenses.

Lucani.

Colchi.

Aethio-

pes.

Troglody-

ta.

Aegyptij.

Syri.

Phœnicis.

Arabes.

Andramis

Lydorum

rex ca-

stravit mu-

lieres.

Arcades.

Laceda-

monij.

Thracis.

Græci.

Artes libe-

rales.

Gymnasti-

ca disci-

plina.

Natate.

Canere ad

tibia.

Pingendi

ars.

vt laudati & donati, facilius ad res magnas & magno viro dignas se accingerent: qui etiam Cretensium fuit mos, quibus non fuisse amatos iuuenes, est ignominia datum: ex quibus amantem *φιλήτορα* dixere, amatum verò *κλεινόν*. Quorum exemplo ^v Lucani liberos à prima infantia sine veste aut ministerio seruili, in duritie & parsimonia educabant in syluis, quibus præda venatica erat cibus, potus verò fontium liquor: ^x Colchis, ^y Aetiopibus & ^z Troglodytis atque ^a Aegyptiis, ^b Syris & ^c Phœnicibus, pudenda editorum infantium circumcidere in vsu erat, hoc non mediocriter vitæ commodis conducere arbitrati: quo commento labe corporum & eluuiiones dilui putabant, seu quod multi putant, vt diuersitate noti fierent, velut omne arcanum & pudendum facinus inuelatum fieri ostenderent. In Arabia genus est, ^d Creophagos vocant, quibus nondum viri, sed mulieres Iudaicè excindi solebant, ^e sicut de Andramite Lydorum Rege, qui primus eunuchas fecit mulieres, sermo proditus est: quo exemplo ^f in Aegypto aliquando mulieres excindebantur. ^g Arcades verò pueri, tum ^h Lacedæmonij & Thracis, quanquam ferum genus, à teneris insuescunt inter prima rudimenta in modulis & cantibus versari, musicalque artes & vucum concentus ediscere ad annum trigessimum, velut hoc amplissimum iuuentuti munus darent, qui non didicisset, rudis & ignauus, atque infamia nota inustus putabatur. Græci verò adulescentes, musical & poetica, liberalibusque potius vacabant disciplinis: in quibus excellere pulchrum putabant. In his enim tribus artibus, quas liberales vocant, literis, palæstra, & musica, plus operæ & studij conterebant. Nec minore studio primæ adulescentiæ iuuenes imbuebant, vt præter literas & gymnasticas disciplinas, iuxta Aristotelis præceptum, quò ad reliqua munia firmiores essent, etiam ⁱ natate discerent. Et tamen canendi ad tibia ars, libero homine indigna prius visa foret, ad eamque sola mancipia admitterentur: æuo mox succedente, tanti fuit honoris, vt ad illam nisi liber & ingenuus admitteretur nemo. ^k Sicut pingendi ars primùm Sicyone, mox per omnem Græciam tanti fuit studij, vt pueros ingenuos picturam tanquam præcipuam liberalium artium, in primis edocerent magistri, perpetuo interdecto, ne ad illam mancipia admitterentur: indoctisque & omnium postremus habebatur, quisquis huius artis nescius aut expertus foret. ^l Platonis quoque institutum

ANNO TATIONES.

t Qui etiam Cretensium.] Hac sunt Strabonis libro 10. vbi ea multis verbis exequitur. Et id quoque in vniuersa Græcia obseruatum fuisse videri potest ex Cic. lib. 5. Tuscul. quaest. loquente de Dionysio Syracusano, Haberétque, inquit, etiam more Græcia quosdam adulescentes amore coniunctos. v Lucani.] Iustinus lib. 23. post princip. Lucani, inquit, iisdem legibus liberos suos, quibus & Spartani, instituere soliti erant. Quippe ab initio pubertatis, in syluis inter pastores habebantur, sine ministerio seruili, sine veste, quam induerent, vel cui incubarent, vt à primis annis duritiæ parsimoniaeque, sine vilo vsu vrbs, assuescerent. Cibus his præda venatica, potus mellis & lactis & fontium liquor erat. Sic ad labores bellicos indurabantur. x Colchis.] Herod. lib. 2. Diodorus Siculus lib. 2. c. 1. & iterum lib. 4. c. 3. y Aethiopibus.] Herodotus d. lib. 2. z Troglodytis.] Diodorus lib. 4. c. 3. & Strabo li. 16. a Aegyptiis.] Herodotus d. lib. 2. Diodorus lib. 2. c. 1. & lib. 4. c. 3. Strabo li. 17. Philo Iudæus in libello de Circumcisione, vbi & huius circumcissionis quatuor causas reddit non contemnendas, quas inibi videte potes. b Syris.] Non de omnibus, sed de his qui sunt in

Palæstina, id tradit Herodotus d. lib. 2. c Phœnicibus.] Idem eodem lib. fed & ex eo ibi adde Macrones & Lygdos ex Martiale li. 6. epig. 39. Quartus cinæda fronte, candido vultu Ex concubino natus est tibi Lygdo: Iracide, si vis filium: nefas non est. d Creophagos.] Strabo lib. 16. vbi hæc eadem verba scribuntur. e Sicut de Andramite.] Xanthus lib. 1. rerum Lydarum, & ex eo vide Athenæum lib. 12. cap. 4. & Polydorus Vergilius Vrbinas de Inuentoribus rerum lib. 1. c. 4. f In Aegypto.] Strabo lib. 17. g Arcades.] Polybius lib. 4. h Lacedæmonij.] Plutarchus in vita Lycurgi. i Natate.] Vide supra lib. 1. c. 20. k Sicut pingendi ars.] Plinius li. 35. c. 10. Huius, ait, autoritate effectum est Sycione primùm: deinde & in tota Græcia vt pueri ingenui ante omnia graphicen, hoc est picturam, in Buxo docerentur, recipereturque ars ea in primum gradum liberalium. Semper quidem honos ei fuit, vt ingenui eam exercebant, mox vt honesti perpetuo interdecto ne seruitia docerentur. l Platonis quoque.] De legibus, dialogo 7. m Pytha

erat, vt iuuentus musical disciplinis inter primas artes instruat, vt grauiora studia honesta voluptate lenirent. Id quod ^m Pythagoras censuit, qui repentinos motus animi, & mentis perturbationes, nulla re magis quam vucum concentu mulceri putauit. ⁿ Cuius tanto studio Græci affecti fuere, vt etiam ad myrtum canerent, cantorque cantorem, myrto tradito, inuitaret, quod postea prouerbio increbuit. In qua ^o Timotheus tibicen multum floruisse proditur, qui duplicem mercedem exigebat ab his quos ab aliis magistris male institutos acciperet, quòd hi prius dedocendi quàm erudiendi erant: à rudibus verò & ignaris, simplicem. ^p Pœnorum verò mos patrius erat, editorum infantium venas capitis lana succida inurere, defluentemque pituitam hoc modo sistere, quòd salutare experti aduersus morbos, hoc tanquam peculiari remedio se muniuere. Aethiopes quoque ab ipso natali die, editos infantes in fronte inurunt, & stigmate notant, quo capitis & oculorum humor exiccet. Quinetiam in ^q Hibernia, quæ in penitissimo Oceano extra terras insula sita est, cultu indomito & fero, pueri ita aliti educati que sunt, vt inter arma & cades versentur assidue, matresque natura immites, ingenio barbaro, primos cibos edito infanti gladio admouere ferantur. Tenet fama, apud Baleares ^r matres infantes pueros ab ipsis vitæ incunabilis his disciplinis assuefacere, vt nisi oblatum cibum baculo aut funda petierint prius, cibo vesci prohibeant. Quem vsu vetustissimum apud ^s Cadurcos, ^t Acarnanes, atque Aethiopes inualuisse legimus, vt saxa ingentia fundis intorquere, aut sagittas & iacula ingentis ponderis vibrare à teneris ediscant. Idoneos autores habeo, ^v Aegyptios impuberes filios apud se alitos & educatos, his disciplinis exercere, vt nisi centum octoginta stadia prius confecerint cursu, vesci cibo nullo modo sinerent: quos à pueritia & primis annis, nudis pedibus ingredi iubebant, ne delicatior cultus corpora emolliret, eneruaretque. ^x Indi & Brachmanes edito infanti curatorem & vitæ magistrum custodemque adhibet, vt sub legibus & magistratibus, bonis disciplinis formatus, salutaribus exemplis erudiatur. ^y Apud quos infans in lucem editus, post menses duos in medium producit: & cuius indolis & formæ sit, publico concilio decernitur: vt ex faciei & corporis specie, si pace vel bello bonus, & an vita sit vel morte dignus, iudicetur. Et si cuius indoles probaretur, bonis ille formabatur doctrinis: qui verò minus, morte afficiebatur. Id quod ^z apud Spartanos erat Lycurgi lege sancitum, vt speciosus puer & forma liberali, publice educari: mancus verò & deformat in loca vasta & prærupta exponi, vel in vltimas terrarum oras ablegari deberet. ^a Idem legibus Romuli à primo ortu vrbs constitutum ferunt, vt si mancum quid

ANNO TATIONES.

m Pythagoras.] Ex Quintiliano Orator. instit. lib. 1. c. 17. vbi laudat cognitionem rationis Musical, quæ ad mouendos leniendosque affectus plurimum valet. Nam & Pythagoram, inquit, accepimus concitatos ad vim pudicæ domui asserendam iuuenes, iussa mutare in spondeum modos tibicina cõposuisse. n Cuius tanto studio.] Id Plutarchi est libro 1. Symposiacion. de quo vide Erasmus Chiliadis 2. cent. 6. c. 21. o Timotheus.] Quintil. lib. 2. c. 3. p Pœnorum verò mos.] Herodot. lib. 4. vbi & illud addit, Quod si pueris inuendis spasmi existat, inuenta est ab eis medicina. vrina enim hirci aspera eos liberant. q Hibernia.] Solinus c. 35. de his loquens, Puerpera, inquit, si quando marem edidit, primos cibos gladio imponit mariti, inque os paruuli summo mucrone auspiciam alimentorum leuiter infert, & gentilibus votis optat, non aliter quam in bello & inter arma mortem oppetat.

r Apud Baleares.] Strabo lib. 3. de Balearibus loquens sic scribit, A puerilibus hoc pacto ad fundas exercebantur annis, vt alioqui ne panis quidem pueris exiberetur, nisi funda quicquam prius attingerent. & Vegetius de Re militari lib. 1. c. 16. s Cadurcos.] Cadurchos legendum ex Xenophonte expeditionis Cyri Minoris lib. 4. t Acarnanes.] Hos in hoc armorum genere excellere tradidit Thucydides lib. 2. bel. Pelopo. v Aegyptios impuberes.] Diodorus Siculus lib. 2. cap. 1. x Indi & Brachmanes.] De vtrisque promiscuè scribit: nam & Brachmanes sunt Indorum philosophi, id quod Alexander hic scribit, tradit Strabo li. 15. y Apud quos infans.] Strabo eodem lib. z Apud Spartanos.] Plutarchus in vita Lycurgi. & vide Aelianum Variarum historiarum li. 14. c. 7. a Idem legibus Romuli.] Dionys. Halic. lib. 2. & Bald. in li. Romuli in 18. li. in princip. & per totam eam legem.

Spartani.
Galli.
Thracas.
Scythas.
Cato Cenforius.

Quoto die infanti nomen dabant Romani.
Dies lustricus.
Atheniensis.
Troglodytae.
Atlantes.

Nundina.
Matres ipsa nutrices suorum infantum.
Laconica nutrices Germani.
Graeci Romani pueros bulla donabant & praetexta.
Bulla qualis, & quorum infigne.
Lorum quorum infigne fuerit.

& Fabulino more patrio immolarent. Fuitque receptus mos, ut in testudineis alucis, aut ex tergo marinarum testudinum factis calda pueros abluerent, mox oleo & bulyro perungerent. Spartani quandoque mero abluabant, quod vino admoto resoluti agritudines putarent. Nonnulli sale & aqua. Galli praegelido amne, ut a teneris calores & frigora pati edicerent, Idem Thracas Scythaque. Fertur tamen Cato Cenforius tam accuratè procurandis liberis studuisse, ut nisi se spectante nunquam infantem abluì, aut velamentis obuolui siuerit: neve pueri recens editi è cunis forte deciderent, & terra corpuscula afflitterentur, culcitras iuxta cunas undique sternerent, ut inde excepti innoxij fierent. Maribusque nono die postquam in lucem editi fuissent, foeminis verò octavo, nomina imponerent, nonnunquam septimo, qui dies lustricus nomen habet. Quod teste Aristotele ideo cautum, quod ante septimum pluribus infans casibus expositus manet. Ab Atheniensibus verò & omni ferè Gracia, decima à natali die infanti nomen indere seruatum est. Apud Troglodytas fuit patrij moris, ut non hominum, sed arietis, pecoris aut ouis imponant infanti nomina, quod bruta, quorum ope victitabant, suos genitores ducebant. Atlantes verò Africæ populi, nulla infantibus indere nomina consueuerunt: sed velut bruta anonymi fuerunt. Diuus autem Antoninus philosophus, natos liberos apud praefectos ararij profiteri, & tertio die à partu nomina ferre iussit. Nono verò die nomina infantibus indere, antiqui moris fuisse, illud exemplo est, quod Nundina dea Apud Romanos magnæ religionis erat: ipsumque infantem editum in gremio & sinu matris, ac ipsius lacte educari potius quàm apud coemptas nutrices ali permitterent, cum ingenuitas à matre sola, non patre proficiscatur: aut si permisissent, magna cura praecipuas illi nutrices Laconicas, velut educationis magistras, admouerent: cum propter lactis & educationis vitia saepe infantes degenerasse compertum sit. Quod æque Germanis est habitum nefas, apud quos mater filium suo lacte alit, nec nutrici educandum delegare licet. Graecorum verò inualuit mos, ut quinto die à partu, mulieres comites puerperij, manus abluant, & puerum laribus circumferant, polypòsque & sepias munuscula à cognatis ferant: deinde cum puer paululum processisset, praetexta illum donabant Romani, & bulla. ea enim erat aurea, infigne nobilitatis, figuram cordis habens, ut signarent, eam ætatem alterius consilio regendam, qua primùm à Prisco Tarquinio donatum eius filium tradunt, quem in praetexta annis hostem dicunt occidisse. Hac Romani pueri honestè geniti & liberaliter educati patricij, aut illorum qui equo meruissent, filij, postea vsi fuere. Lorum verò erat infigne libertorum, plebeiorum & pauperum. Propius verò est,

ANNOTATIONES.

cand. & eius autoritate Nonius Marcellus de doctorum indagine in fine. Laetantius.
e Spartani quandoque.] Plutar. in vita Lycurgi.
f Nonnulli sale & aqua.] Cælius Rhodiginus Lect. antiq. lib. 6. c. 2.
g Galli.] Galenus de vi uitalis lib.
h Idem Thracas.] Vide ibi.
i Scythaque.] Vide ibi.
k Cato Cenforius.] Plutarchus in vita illius.
l Maribusque.] Plutarchus Prob. c. 102. Macrobr. lib. 1. Saturnal. ca. 16. Festus Pompeius lib. 10. vbi de Lustricis diebus loquitur.
m Aristotele.] Lib. 7. de natura animalium.
n Ab Atheniensibus.] Vide nostros Commentarios in li. vaquam. in verb. susceperit liberos. nu. 168. nec hinc longè.
o Atlantes.] Herodotus lib. 4. Pomponius Mela lib. 1. Plinius lib. 5. c. 3. Solinus c. 44.

p Antoninus Philosophus.] Iulius Capitolinus in vita illius.
q Nundina dea.] Macrobr. li. 1. Satur. c. 16. Festus Pompeius.
r Ipsumque infantem.] Vide hic omnino quæ scripsimus in nostris Commentariis Nobilitatis ca. 20. nu. 78. incip. licet mater. cum multis seq.
s Nutrices Laconicas.] De huiusmodi Laconicis nutricibus vide Plutarchum in vita Lycurgi.
t Germanis.] Cornelius Tacitus in lib. de moribus Germanorum.
v Praetexta.] Macrobius lib. 1. Satur. c. 6.
x Et bulla.] Asconus in 3. in Verrem act. Plutarchus Problem. c. 101. Macrobr. d. c. 6. lib. 1.
y Lorum verò.] Asconus & Macrobius vbi supra, & præterea Plinius lib. 33. c. 1. & diximus in nostris Commentariis Nobilitatis c. 37.
z Propius verò est.] Vide Macrobr. vbi supra.
a Plerunque

quod foedere isto cum Sabinis & Tatio, cautum fuit, ut bulla prætextaque per eas tempestates Sabinorum ornatu, raptarum filij vterentur. Fuitque antiqui moris, ut parentes bonis exemplis artibusque honestissimis liberos educarent, plerunque apud patruos, ne nimia parentum indulgentia lasciuirent. Maximaque dabatur opera, ne quid insolens aut perniciosum, neve quicquam quod minus esset decorum, coram infante pater faceret aut diceret: neve vir mali exempli, qui feruilibus vitiis imbueret animos, in conuictu esset: magni enim interest, quos quisque audiat domi, quibus cum loquatur puer. Quare Cato cenfor tanti exempli fuit, ut Manlium senatu mouerit, quod interdum præsentem filia vxorem suauissimè: asserens se à sua nunquam nisi cum tonaret præ timore complexum esse. Et Hieron Epicharmum comicum multasse & pœna affecisse dicitur, quod coram filia lasciuos edidisset versus. Tum ut focij consiliorum, magistrisque & comites pueros probatissimi darentur, qui acuerent iuuentutem ad studia & bonas artes. Nam prauis impulsoribus multos degenerasse compertum est. Quod etiam à Græcis summo studio seruatum meminimus, ut dum puerilis ætas prona esset ad vitia, magistros adhiberent probatissimos, magnæ & expertæ virtutis, quorum conuictu & domesticis disciplinis exemplisque formarentur. Sic Achilles Chirona & Phœnicem, Agamemnon Nestorem, Hector Polydamanta, Telemachus Menelaum, Alexander Aristotelem, Antigonus Zenonem, atque alij vitæ magistros habuere non pœnitendos, sicut

Educatio.
Exempla parentum coram pueris.
Cato cenfor.
Hieron.
Magistris & consortia puorum.

ANNOTATIONES.

a Plerunque apud patruos.] Vide nostrum Receptorium in verbo, Patruus.
b Magni enim interest.] Plato nutrices admonuit, ut ne friuolas ac turpes pueris fabulas mandent, ne illorum animos ab initio stultitia & corruptis imbuant moribus: quod & ex eo repetit Plutarchus in lib. de liberis educand. vbi & illud citat Phocylidis,
Dum tener est natus, generosos instrue mores.
Et vide quæ scripsimus in li. Connubiali. l. 16. nu. 26. incip. tertium. cum 3. seq.
c Quare Cato cenfor.] Plutarch. in vita ipsius, & in præceptis Connub. c. 12.
d Et Hieron Epicharmum.] Plutarchus in Apophtheg. Imperatorum.
e Tum ut focij consiliorum.] Hæc patent ex exemplis quæ sequuntur.
f Sic Achilles Chirona.] Homerus lib. 11. Iliad. in fin. de Achille loquens,
ὃν Χείρων ἐδίδαξε δεινότητων Κεφαλῶων.
Et Claudianus in panegyrico de tertio consulatu Honorij,
-- Non ocyus hausit Achilles
Semiferi præcepta senis. --
Et Sidonius Apollinaris de eodem loquens,
Venatu, fidibus, palaestris & herbis
Sub Sauringine sene institutus.
Et Vndicianus,
Quod natum Phœbum docuit, quod Chiron Achillem.
Et diximus in nostris Commentariis de Nobilitate c. 31. nu. 113. incip. de Achille.
g Et Phœnicem.] Homerus lib. 9. Iliad. vbi introducit ipsum Phœnicem hæc de ipso Achille pronunciantem,
Τὴν ἐνὰ μὲ πρὸς ἡμῶν διδάσκει δρῶν τὰ δὲ πάντα,
Μύθων τε γῆνη ἐμῶν, ἀνηλιγῆ τε ἔργων.
Cuius loci autoritate Cicero lib. 3. de Oratore. Idem, inquit, erant viuendi præceptores atque di-

cendi, ut ille apud Homerum Phœnix, qui se à Peleo patre Achilli iuueni comitem esse datum dicit ad bellum, ut illum efficeret oratorem verborum, actorumque rerum. Et Quintilianus lib. 2. orator. instit. cap. 1. in fin. eiusdem loci Homeri auctoritate suadet dandum esse iunioribus præceptorem, qui tam eloquentia quàm moribus sit præstantissimus, qui ad Phœnicis Homeri exemplum dicere ac facere doceat. Et Plutarchus de liberis educandis, Frugi pædagogum talem natura esse oportet, qualis Achilles pædagogus Phœnix erat, quem idcirco Peleus, ut est apud Homerum, Achilles curæ præfecisse dicitur, ut ei dicendi pariter ac faciendi ductor & magister foret.
h Agamemnon Nestorem.] Ex Homero lib. Iliad. 13. Et Cicero. episto. famil. lib. 9. epistol. 14. ad Dolobellam.
i Hector Polydamanta.] Ex eodem li. 13. Iliad. & alibi.
j Telemachus Menelaum.] Vnde id acceperit nescio, nisi fortè ex ipso Homero Odyf. lib. 4. Vbi Menelaus multa docet & admonet Telemachum, vide Philostratum de Iconibus.
l Alexander Aristotelem.] Plutarchus in vita ipsius Alexandri. Gellius lib. 20. c. 4. Adde & Anaximenem ex Valerio lib. 7. c. 3.
m Antigonus Zenonem.] Scilicet Cirticum ex Laertio in vita illius, Fuit enim & alter Zeno Eleotes, de quo & ipse Laertius. Sed adde & Cleanthem ex eodem in vita ipsius Cleanthis.
n Sicut Augustus Apollodorum.] Suetonius in vita illius cap. 89. Strabo lib. 13. Lucianus in Macrobiis, & Suidas & Quintilianus lib. 3. cap. 1. Et Eusebius Chronographus. Sed & adde Arrium Philosophum Alexandrinum cuius opera vsus est ipse Augustus in studio philosophiæ, ut tradit Dion Nycaeus in historia illius. Et Athenedorum Tarfensem autore ipso Luciano.

Spartani.
Galli.
Thracæ.
Scythæ.
Cato Cen-
sorius.

Quoto die
infanti no-
men da-
bant Ro-
mani.
Dies lustris.
Athenien-
ses.
Troglody-
te.
Atlantes.

Nundina.
Matres
ipsa nutri-
ces suo-
rum infan-
tum.
Laconica
nutrices.
Germani.
Græci.
Romani
pueros
bulla dona-
bant &
prætexta.
Bulla qua-
lis, & quo-
rum in-
signe.
Lorum
quorum
insigne
fuerit.

& Fabulino more patrio immolarent. Fuitque receptus mos, ut in testudineis alueis, aut ex tergo marinarum testudinum factis calda pueros abluerent, mox oleo & butyro perungerent. ° Spartani quandoque mero abluébant, quod vino admoto resolui ægritudines putarent. ° Nonnulli sale & aqua. ° Galli prægelido amne, ut à teneris calores & frigora pati ediscerent, Idem ° Thracæ ° Scythæque. Fertur tamen ° Cato Censorius tam accuratè procurandis liberis studuisse, ut nisi se spectante nunquam infantem abluí, aut velamenti obuolui siuerit: néve pueri recéns editi è cunis forte deciderent, & terra corpuscula afflicterentur, culcitrae iuxta cunas vndique sternerent, ut inde excepti innoxij fierent. ° Maribusque nono die postquam in lucem editi fuissent, scæminis verò octauo, nomina imponerent; nonnunquam septimo, qui dies lustricus nomen habet. Quod teste ° Aristotele ideo cautum, quòd ante septimum pluribus infans casibus expositus manet. Ab ° Atheniensibus verò & omni ferè Græcia, decima à natali die infanti nomen indere seruatum est. Apud Troglodytas fuit patrij moris, ut non hominum, sed arietis, pecoris aut ouis imponant infanti nomina, quod bruta, quorum ope victitabant, suos genitores duce- rent. ° Atlantes verò Aphricæ populi, nulla infantibus indere nomina consueuere: sed velut bruta anonymi fuere. Diuus autem ° Antoninus philosophus, natos liberòs apud præfectos ararij profiteri, & tertio die à partu nomina ferre iussit. Nono verò die nomina infantibus indere, antiqui moris fuisse, illud exemplo est, quod ° Nundina dea Apud Romanos magnæ religionis erat: ° ipsumque infantem editum in gremio & sinu matris, ac ipsius lacte educari potius quàm apud coemptas nutrices ali permitterent, cum ingenuitas à matre sola, non patre proficiscatur: aut si per- misissent, magna cura præcipuas illi nutrices ° Laconicas, velut educationis magi- stras, admouerent: cum propter lactis & educationis vitia sæpe infantes degenerasse compertum sit. Quod æquè ° Germanis est habitum nefas, apud quos mater filium suo lacte alit, nec nutrici educandum delegare licet. Græcorum verò inualuit mos, ut quinto die à partu, mulieres comites puerperij, manus abluant, & puerum laribus circumferant, polypòsque & sepias munuscula à cognatis ferant: deinde cum puer paululum processisset, ° prætexta illum donabant Romani, & bulla. ° ea enim erat aurea, insigne nobilitatis, figuram cordis habens, ut signarent, eam ætatem alterius consilio regendam, qua primùm à Prisco Tarquinio donatum eius filium tradunt, quem in prætextæ annis hostem dicunt occidisse. Hac Romani pueri honestè geniti & liberaliter educati patricij, aut illorum qui equo meruissent, filij, postea vsi fuere. ° Lorum verò erat insigne libertorum, plebeiorum & pauperum. ° Propius verò est,

ANNO TATIONES.

cand. & eius autoritate Nonius Marcellus de do-
ctorum indagine in fine. Lactantius.
e Sparrani quandoque.] Plutar. in vita Lycurgi.
f Nonnulli sale & aqua.] Cælius Rhodiginus
Lect. antiq. lib. 6. c. 2.
g Galli.] Galenus *de dyætas* lib.
h Idem Thracæ.] Vide ibi.
i Scythæque.] Vide ibi.
k Cato Censorius.] Plutarchus in vita illius.
l Maribusque.] Plutarchus Prob. c. 102. Macro-
b. lib. 1. Saturnal. ca. 16. Festus Pompeius lib. 10. vbi de
Lustricis diebus loquitur.
m Aristotele.] Lib. 7. de natura animalium.
n Ab Atheniensibus.] Vide nostros Commen-
tarios in li vnquam. in verb. susceperit liberos. nu.
168. nec hinc longè.
o Atlantes] Herodotus lib. 4. Pomponius Mela
lib. 1. Plinius lib. 3. c. 8. Solinus c. 44.

p Antoninus Philosophus.] Iulius Capitoli-
nus in vita illius.
q Nundina dea.] Macro. li. 1. Satur. c. 16. Festus
Pompeius.
r Ipsumque infantem.] Vide hic omnino quæ
scripsimus in nostris Commentariis Nobilitatis ca.
20. nu. 78. incip. licet mater. cum multis seq.
s Nutrices Laconicas.] De huiusmodi Laco-
nicis nutricibus vide Plutarchum in vita Lycurgi.
t Germanis.] Cornelius Tacitus in lib. de mori-
bus Germanorum.
v Prætexta.] Macrobius lib. 1. Satur. c. 6.
x Et bulla.] Alconius in 3. in Verrem aEt. Plutar-
chus Problem. c. 101. Macro. d. c. 6. lib. 1.
y Lorum verò.] Alconius & Macrobius vbi su-
prà, & præterea Plinius lib. 33. c. 1. & diximus in no-
stris Commentariis Nobilitatis c. 37.
z Propius verò est.] Vide Macro. vbi supra.
a Plerunque

quod scædere isto cum Sabinis & Tatio, cautum fuit, ut bulla prætextaque per eas
tempestates Sabinorum ornatu, raptarum filij vterentur. Fuitque antiqui moris, ut
parentes bonis exemplis artibusque honestissimis liberos educarent, ° plerunque
apud patruos, ne nimia parentum indulgentia lasciuerent. Maximaque dabatur ope-
ra, ne quid insolens aut perniciosum, néve quicquam quod minus esset decorum,
coram infante pater faceret aut diceret: néve vir mali exempli, qui feruilibus vitiis
imbueret animos, in conuictu esset: ° magni enim interest, quos quisque audiat
domi, quibus cum loquatur puer. ° Quare Cato censor tanti exempli fuit, ut Man-
lium senatu mouerit, quòd interdum præsentem filia vxorem suauisset: asserens se à
sua nunquam nisi cum tonaret præ timore complexum esse. Et Hieron ° Epichar-
mum comicum multasse & pœna affecisse dicitur, quòd coram filia lasciuos edi-
disset versus. ° Tum ut focij consiliorum, magistrisque & comites pueros probatissi-
mi darentur, qui acuerent iuuentutem ad studia & bonas artes. Nam prauis impul-
soribus multos degenerasse compertum est. Quod etiam à Græcis summo studio ser-
uatum meminimus, ut dum puerilis ætas prona esset ad vitia, magistros adhiberent
probatissimos, magnæ & expertæ virtutis, quorum conuictu & domesticis discipli-
nis exemplisque formarentur. Sic ° Achilles Chirona & ° Phœnicem, ° Agamemnon
Nestorem, ° Hector Polydamanta, ° Telemachus Menelaum, ° Alexander Aristotele-
lem, ° Antigonus Zenonem, atque alij vitæ magistros habuere nò pœnitendos, ° sicut

Educatio.
Exempla
parentum
coram
pueris.
Cato cen-
sor.
Hieron.
Magistri
& consor-
tia puero-
rum.

ANNO TATIONES.

a Plerunque apud patruos.] Vide nostrum Re-
pensorium in verbo, Patruus.
b Magni enim interest.] Plato nutrices admo-
nuit, ut ne friuolas ac turpes pueris fabulas man-
dent, ne illorum animos ab initio stultitia & cor-
ruptis imbuant moribus: quod & ex eo repetit Plu-
tarchus in lib. de liberis educand. vbi & illud citat
Phocylidis,
Dum tener est natus, generosos instrue mores.
Et vide quæ scripsimus in li. Connubiali. l. 16. nu. 26.
incip. tertium. cum 3. seq.
c Quare Cato censor.] Plutarch. in vita ipsius,
& in præceptis Connub. c. 12.
d Et Hieron Epicharmum.] Plutarchus in
Apophtheg. Imperatorum.
e Tum ut focij consiliorum.] Hæc patent ex
exemplis quæ sequuntur.
f Sic Achilles Chirona.] Homerus lib. 11. Iliad.
in fin. de Achille loquens,
ὃν Χείρων ἐδίδαξε δεινὰ βουτῶν & Κεντῶρων.
Et Claudianus in panegyrico de tertio consulatu
Honorij,
*Non ocyus hausit Achilles
Semiferi præcepta senis.* --
Et Sidonius Apollinaris de eodem loquens,
*Venatu, fidibus, palaestris & herbis
Sub Sauringine sene institutus.*
Et Vindicianus,
Quod natum Phæbum docuit, quod Chiron Achillem.
Et diximus in nostris Commentariis de Nobilitate
c. 31. nu. 113. incip. de Achille.
g Et Phœnicem.] Homerus lib. 9. Iliad. vbi intro-
ducit ipsum Phœnicem hæc de ipso Achille pro-
nunciantem,
*Τὸν ἐγὼ με πρόειπε δίδασκέμεναι τὰ δὲ πάντα,
Μύθων τε ἤνῃε ἔμεναι, πηρὶν ἠγά τε ἔργων.*
Cuius loci autoritate Cicero lib. 3. de Oratore.
lidem, inquit, erant viuendi præceptores atque di-

cendi, ut ille apud Homerum Phœnix, qui se à
Pelco patre Achilli iuueni comitem esse datum di-
cit ad bellum, ut illum efficeret oratorem verbo-
rum, actorémque rerum. Et Quintilianus lib. 2.
orator. instit. cap. 1. in fin. eiusdem loci Homeri au-
thoritate suadet dandum esse iunioribus præcepto-
rem, qui tam eloquentia quàm moribus sit præ-
stantissimus, qui ad Phœnicis Homeri exemplum
dicere ac facere doceat. Et Plutarchus de liberis
educandis, Frugi pædagogum talem natura esse
oportet, qualis Achilles pædagogus Phœnix erat,
quem idcirco Pelcus, ut est apud Homerum, Achil-
lis curæ præfecisse dicitur, ut ei dicendi pariter ac
faciendi ductor & magister foret.
h Agamemnon Nestorem.] Ex Homero lib.
Iliad. 13. Et Cicero. episto. famil. lib. 9. epistol. 14. ad
Dolobellam.
i Hector Polydamanta.] Ex eodem li. 13. Iliad.
& alibi.
i Telemachus Menelaum.] Vnde id acceperit
nescio, nisi fortè ex ipso Homero Odyf. lib. 4. Vbi
Menelaus multa docet & admonet Telemachum.
vide Philostratum de Iconibus.
l Alexander Aristotelem.] Plutarchus in vita
ipsius Alexandri. Gellius lib. 20. c. 4. Adde & Ana-
ximenem ex Valerio lib. 7. c. 3.
m Antigonus Zenonem.] Scilicet Cirticum
ex Laërtio in vita illius, Fuit enim & alter Zeno
Eleotes, de quo & ipse Laërtius. Sed adde & Clean-
them ex eodem in vita ipsius Cleanthis.
n Sicut Augustus Apollodorum.] Suetonius
in vita illius cap. 89. Strabo lib. 13. Lucianus in
Macrobiis, & Suidas & Quintilianus lib. 3. cap. 1.
Et Eusebius Chronographus. Sed & adde Ar-
rium Philosophum Alexandrinum cuius opera vsus
est ipse Augustus in studio philosophiæ, ut tradit
Dion Nycæus in historia illius. Et Athenedorum
Tarsensem autore ipso Luciano.

Carbilus primus ludimagister Roma. Cato Cenforius filium instituit. August. Octavius filios edocuit. Virgines ludum literarium alibant. Ordo instituendi in literis apud Romanos. Quo instrumento vapula-

Augustus Apollodorum Pergamenum, Tiberius Theodorum Gadareum, Homerus Prognopidem, Virgilius Silonem, Cicero Diodorum, qui illos egregiis artibus instructos, ad bonam frugem prouexere: quorum doctrina, integritate & fide, magni postea viri euasere. Primus enim Carbilus proditur, qui iuuentuti Romae ludum aperuit: eius Carbilij libertus, qui vxorem repudiavit primus. Cato vero Cenforius tam sancte filium edocuit, vt non alium quaesiverit magistrum, sed seipsum, quia pater erat, filiis exhibuerit praepceptorem. Augustus quoque Octavius, Caium & Lucium, quos sibi filios asciverat, non alterius, sed sua ipsius doctrina imbuunt itaque literas & natate illos scientissime docuit. Vtque in ludum literarium non solum ingenui pueri, sed & virgines nondum adultae, literis & bonis disciplinis formandae ventitarent. Eligebaturque aliqua matrona insignis, spectatae virtutis, toto generi propinqua, aut vir grauissimae disciplinae, cuius sanctitate & moribus tota familia & infantilis cognatio, bonarum artium cupiens imbueretur. Apud eumque in domo honestissima Hetruscas primum literas, mox Graecas, & haud multo post circumscriptas sententias, quas chrias Graeci vocant, ediscebat: deinde studia liberalia, & animi cultum. A quibus si quid esset offensum, praetextati anguillarum tergo, pueri ferula, a parentibus vero leuioribus flagris vel plagis, aut puerili

ANNOTATIONES.

o Tiberius Theodorum.] Suetonius in Tiberio, cap. 57. Adde & Trafallum ex Cornelio Tacito lib. 5. & Nestorem Tarsensem Stoicum ex Luciano in Macrobiis. p Homerus Prognopidem.] Quidam autem tradunt Creophylum Homeri magistrum, alij Aristem Proconnesium tradunt, apud Strabonem lib. 12. Herodotus vero in vita illius illi praepceptorem fuisse Phegium Smyrnaeum ipsius vitricum scribit, de quo & ipse Homerus mentionem fecit lib. 1. Odyss. Κηρυξ δ' ἐν χειρὶ κίθαριν ᾤκισσεν ἄεθλον Φημίω, ὅς ἐσσι πῶλλον ἐκαστοῦ πάντας ἀείδων. Et de hac re nonnihil apud Plutarchum in vita ipsius Homeri post princ. q Virgilius Silonem.] Donatus in vita ipsius Virgilij. At hunc Sironem vocat Seruius tum eglo. 6. in ipsum Virgilium, tum lib. 6. Aeneid. in eum locum, *Uij quibus imperium est animarum.* r Cicero Diodorum.] Scilicet in Dialecticis, teste item Cicerone in Bruto, vide eundem lib. 1. de natura deorum. Adde & eundem praepceptorem habuisse Antiochum Ascalonitam ex Plutarcho in vita ipsius. Et M. Pupium Pisonem ex Asconio Pediano, in orat. Cic. contra L. Pisonem, & Philonem ex ipso Cicerone lib. 2. Tuscul. quaest. post princip. Et Apollonium Milonem ex Quintiliano lib. 12. cap. 6. Adde, inquam, quod Thefeus Conidam praepceptorem habuit, ex Plutarcho in vita illius. Zoroastes Azonacem ex Plinio lib. 30. cap. 1. Pompeius Aristodemum, ex Strabone lib. 14. Caesar Antenorodorum Sandonis filium ex eod. eo ipso lib. 14. Cato Vticensis Sarpedonem ex Valerio Maximo lib. 3. cap. 1. Et Antipatrum (vide Ciceronem in lib. de fin. bon. & mal. Et Plutarchum in vita illius) Germanicus Casium Syllanum auunculum suum. Plinio lib. 34. cap. 7. Hannibal Silam & Sasilam Lacedaemonios. (Vide Siltum Italicum & Plutarchum) Themistocles Anaxagoram Milesum. (Vide Plu-

tarchum & Laertium in vita vtriusque.) Marcus Antoninus Philosophus Imperator Heredem Atticum, Frontonem Cornelium & alios plurimos recensitos a Iulio Capitolino in vita illius post princ. Et Gordianus Iunior Imperator Sardinum Hammonicum ex Iulio Capitolino in vita illius. & Alcibiades Zopyrum apud Plutarchum in vita ipsius. & Scipio Africanus Iunior qui Carthaginem euerit, Polybium ex Appiano ex bello Libyco. Et Ptolemaeus Euergetes Aristarchum Grammaticum ex Athenaeo lib. 2. cap. 33. Et Attalus Rex Simachum ex eodem lib. 6. cap. idem 6. Demosthenes Platonem & Callistratum ex Gellio lib. 3. c. 3. s Repudiavit primus.] Valerius Max. lib. 2. c. 1. & Gellius lib. 4. c. 3. t Cato vero Cenforius.] Plutar. in vita illius. v Augustus quoque Octavius.] Suetonius in vita ipsius Augusti cap. 64. Nepotes. (loquitur de Caio & Lucio suis nepotibus ex Iulia ipsius filia & Agrippa) & literas, & natate, & alia rudimenta per se plerumque docuit. De his autem Tacitus lib. 1. post princip. & iterum postea. Dion in vita ipsius Augusti. Et Tacitus lib. 1. x Chrias.] Quintilianus lib. 1. cap. 9. & lib. 2. ca. 4. Seneca ad Lucilium Epist. 1. lib. 5. epist. omnium 33. Priscianus lib. quo loco de Rhetoricae praepceptamentis tractat. y Praetextati anguillarum tergo.] Plinius Varronis auctoritate lib. 9. c. 23. in fi. z Pueri ferula.] Horatius lib. 1. Sermo. saty. 3. *Nam vt ferula cadas meritum maiora subire Verbera non verear.* Et Columella lib. 10. post princ. *Nec manibus mites ferulas.* Et rufus eodem lib. *Capparis & tristes imulae ferulae, minaces.* Iuuenalis saty. 1. post princ. *Et nos ergo manum ferulae subduximus.* Martialis lib. 10. epig. 62. *Ferulae, tristes sceptrum pedagogum.*

Et lib.

verbere plectebantur, quibus exciti disciplinis, ad virtutem vegetabant animos corporaque. Quod apud Thurios & omnem ferè Graeciam lege cauebatur, vt pueris cum primum adolecerent, magistros studiorum, doctos aetate & vsu in primo tyrocinio publica impensa praeficerent. Vtque plures vnus curae & disciplinae manderetur, qui magister esset & comes, sicut de Thufcis & Massiliensibus traditur. Idè apud Iberos Sertorius fecit, vt magistris scientissimis, qui artes docerent liberales, ingenuosque educarent, stipendium de publico daret. Alexander Macedo multis millibus puerorum ex Perside magistros dedit, qui Graeca instituta, mores, militaremque disciplinam praecipere. Quod de Vespasiano proditum est, vt Graecis Latinisque rhetoribus annua centena daret: & de Antonino Pio, qui rhetoribus per omnes prouincias annua salaria constituit. Traianus quoque adolescentes ad quinque millia bonae indolis, ex omni imperio selectos, publice alii, & parentis affectu paribus disciplinis erudiri curauit, ex praepcepto Lycurgi, qui ingenuis adolescentibus virum praesse voluit peritum ac vigilantem, ex his qui summi eliguntur magistratus, quem pædonomum nuncupauit. Persarum vero pueri non literas, quem admodum consuetudo fert, sed iustum ab iniquo secernere, & qua poena improbus homo dignus, qui pace vel bello bonus, & quae sit turpis & honesti distinctio, in scholis ediscebant. Aegyptij geometriam & arithmetica: puerum vero regium magicas artes edocebant in primis, tanquam studia sanctiora. Ea enim erat diuinarum scientia, qua imbui regum filios voluere, quoniam ad magnae fortunae cultum ingenia excitaret: Qui mos Persarum regum frequens fuit, vt magicis artibus imbuerentur. Spartanæ vero virgines nondum adultae, in discorum iactu, cursibus & palaestra exercentur omnes nudae: quod studium a Laconibus, qui summi palaestritae fuerunt, excolebatur in primis: id quod Plato non improbauit, censuitque vt non modò puellae, sed & anus luctarentur cum viris, vt patientes laborum, facile res arduas subirent: quorum studio in posterum adeo affecti sunt, vt gymnasia & palaestras, quibus tota Graecia dedita erat, ita occupasse animos tradant, vt pro fortibus militibus se bonos palaestritas & athletas dici potius exoptarint. Apud Pythagoræos, discipuli licet disciplinis imbuantur bonis, illis tamen annis quinque obstinato silentio tacendum erat: quippe primum rudimentum erat tacere & meditari. Cretenfium pueros cogebant magistri in primis leges, mox deorum hymnos, atque

runi negli- gentiores. Stipendia professoribus constituta. Thufci. Massilienses. Iberi. Sertorius. Alexander. Vespasianus. Anton. Pius. Traianus. Padanus. Persa. Regum pueri apud Aegyptios. Magica ars. Reges Persarum. Spartanae virgines. Gymnasia, palaestra. Graeci. Pythagoræorum discipulorum silentium. Cretenfes.

ANNOTATIONES.

Et lib 14. epig. 87. de his quoque loquens, *Inuise nimium pueris gratia, magistris.* Et Vlpianus noster in l. 1. §. impuberes. ff. de Senatusconsulto. Silla. Aristoteles autem proble. lib. cap. 15. scribit istum ferulae dolorem maiorem mouere, quam vllum aliud duriorum, cum tamen acrius feriat quod est durius. Cuius rationem reddit, quoniam ferula propter ponderis leuitatem percutit & repercutit, ita vt istus duplicet. a Apud Thurios.] Diodorus Siculus lib. 12. in recensionem legum Charodæ Thuriorum legislatoris. b Sertorius.] Plutarchus in vita illius. c Alexander Macedo.] Plutarcho. in vita illius. Triginta, inquit, Puerorum Persarum millibus delectis, eos Graecarum disciplina inuitui. Et Macedonico more armorum vsibus versari praepcepta, compluribus ad eam rem magistris instructis. Quod & postea iterum repetit. d De Vespasiano.] Suetonius in vita illius c. 18. e Antonino Pio.] Iulius Capitol. in vita illius. f Traianus.] Id vbi scriptum sit nescio, neque enim Aurelius Victor, neque Eutropius, neque Pau-

lus Orosius quicquam dicunt. Dion autem statim post principium vitae illius scribit illum ciuitatibus Italiae multa largitum fuisse ad educationem liberorum, in quos magna beneficia contulit, nec aliter declarat. g Ex praepcepto Lycurgi.] Plutarcho. in Lycurgo, h Aegyptij.] Diodorus Siculus lib. 2. cap. 3. paulo ante fi. i Qui mos Persarum.] Plato lib. de repub. & ex eo Apuleius Apol. 1. k Spartanæ vero virgines.] Xenophon in repub. Lacedaemoniorum. Plutarchus in vita Lycurgi. & in Apophr. Laconicis. Propertius lib. eleg. 3. eleg. Et Ouidius in epistola Paridis ad Helenam, & late diximus in ll. Connubialibus. l. 4. nu. 29. incip. ego vero. l Id quod Plato.] Scilicet li. 6. de ll. & lib. 3. de rep. m Apud Pythagoræos.] Laertius in vita illius. Plutarchus in lib. de Curiositate Philosophati in vita Apollonij lib. 1. n Cretenfium.] Strabo lib. 10. & Aelianus de varia historia lib. 2.

X 2

Siginni.

egregia ducum facta modulatis vocibus mandare memoria. ° Apud Siginnos, qui Perlicè viuunt, quadrigas agitare, et at puellare studium. Nondum enim adulta virgo quadrigas flectere & circumagere magna facilitate callebat, quibus hoc erat priuilegio datum, vt quem vellet ex iuuentute in virum deligere liceret. ° Tanta porrò Romanæ verecundiæ obseruatio & morum exempla fuere, vt nec pater cum filio pueri, nec focer cum genero lauaret: nudòsq; conspicerè parentes, ducerent nefas. Hoc tamen ad memoriam insigne est, quòd quauis pueri tam castigatæ disciplina forent, vt omnis esset vita plena grauitatis: calculum tamen ediscere, & computationibus dare operam, in vsu fuit Romæ non improbando, tanquam inde redundaret ingenij ratio exactissima. In quo id fuit animaduersum, solos ° Thraces ad quatuor vsque numerare didicisse, ° Græcos & Barbaros ad decem. ° Albani vero vltra centum computare non nouerunt. Mirumque prodi, ° Meletidem adeò vecordem fuisse, vt vix toto ingenij captu ad quinque numerare disceret. ° Veteres verò Romanorum vltra centum millia numerare nesciuisse, multi asseuerant. Tum saltationis genera, † & motus Ionicos Romanam iuuentutem ediscere, quandoque in vsu fuisse. ° Siquidem Iones psallendi normam, & molles saltus primi inuenisse traduntur. Itaque ° ingenuos pueros, etiam senatorum filios, scholâ egressos, ad ludum saltatorium frequentes commeare, & cum crotalis, neruorumque & tiliarum cantibus ad numerum certo motu psallere, antiquæ disciplina fuit. Quod ° apud Græcos, ° Persas, atque ° Indos, dignum laude & exquisitæ artis fuisse, Homero teste probatur, qui inter cætera ludicra liberalia saltationem ponit. Quippe ° saltare habent Persæ & equitare præcipuum. ° Lacedæmonij quoque saltationem tanquam ad bella vtilem, vt gressu composito incederent, inter quotidianas disciplinas habuere. Et vt concinna fieret motio in congregiendis hostibus, pueri nudi saltare didicerunt. Quare ° Epaminundas & saltasse & cantasse dicitur probe. quas etiam per genera & modos distinxere: ° vt podisimus, & siphismus ° modus,

Romano- rum pu- dor.

Arithe- ricâ discer- bant pueri Romani, & quare. Thracum numerus. Græco- rum, bar- barorum, Albano- rum. Meletidis stupiditas. Romani. Iones. Ludus sal- tatorius.

Persæ. Lacedæ- monij. Epami- undas. Alodi & saltandi genera.

ANNOTATIONES.

- o Apud Siginnos.] Strabo lib. 11.
- p Tanta.] Valerius Max. lib. 2. c. 1.
- q Thraces.] Aristoteles proble. lib. 15. c. 3. in fi.
- r Græcos & Barbaros ad decem.] Vide ipsum Aristotelem in eo loco.
- s Albani.] Strabo lib. 11.
- t Meletidem.] Meletidem legendum ex Zenodoto in Collectaneis, quo loco tractat illud Proverbi. *μωροτερον μελιδον* de quo Erasmus Chilia. 4. cent. 4. c. 69.
- v Veteres verò Romanorum.] Plinius lib. 33. cap. 10. in princip. Non erant, inquit, apud antiquos (de Romanis loquens) vltra centum milia. Itaque & hodie multiplicantur hæc, vt decies centena milia aut sepius dicantur.
- † Et motus Ionicos.] Horat. lib. 3. Carminum Ode 6.

*Motus doceri gaudet Ionicos
Matura virgo.*

- x Siquidem Iones.] Acron & Porphyrio interpretes Horatij in eum locum.
- y Itaque ingenuos pueros.] Macrobius lib. 3. Saturnal. c. 14. ex oratione Scipionis Africani contra legem Iudicariam Tiberij Gracchi.
- z Quod apud Græcos.] Homeri testimonio quem hic citat, loco tamen non designato, sed is locus est Odyf. lib. 8.

*αλλα αγε φαηκων βηλαριμονες οσοι αριστοι
πελοσδε, ωςχ' ο ξειν' ενιαση οισι φιλοισιν*

*οικαδαυ νοσησας, οσον φερνινομεθ' αλλων
ναυλιη και πασι, και ορχιστι, και αουδη.*

- Et id quoque videre poteris in Xenophontè in conuiuio.
- a Persas.] Vide Lucianum in lib. de saltatione, & Athenæum lib. 14. c. 12. & alibi.
- b Atque Indos.] Lucianus in lib. *περι ορχιστου*, id est, de saltat. scribit Indos posteaquam mancèstrato surrexerint, Solem non vt alij, verum ad Orientem conuersos saltatione tunc consalutare & venerari. Hos autem Dionysius Bacchus saltationem docuit, quæ apud Græcos Cordaca siue *νοσησας* appellatur, vt scribit Arrianus Gestorum Alexandri lib. 8.
- c Quippe saltare.] Vide Lucianum vbi suprâ.
- d Lacedæmonij.] Quintilianus lib. 1. cap. 19. Et Lucianus in lib. *περι ορχιστου* de saltatione. Athenæus lib. 14. c. 13.
- e Epaminundas.] Probus Aemylus in vita illius. Et vide Athenæum lib. 4. c. 15. eodèmq; vlt. Adde quòd & Socrates saltasse legitur apud Xenophontem in conuiuio. & Athenæum lib. 1. c. 16.
- f Vt podisimus.] Vide Pollucem, Athenæum, Lucianum. Aliud tamen esse Podisimum tradit Vegetius de re militari lib. 3. c. 15.
- g Siphismus.] Legendum est Xiphismus ex Athenæo lib. 14. cap. 12. & Polluce lib. 4. cap. 14. vbi hunc dicit dictum quòd gladiis perageretur, & de huiusmodi saltatione & quomodo fieret, declarat

comus & tetracomus in hostium congressu fierent. ° Ascoliasmus verò Baccho dicatus erat, vbi in theatro super vtres obunctos vno pede saltant: ° Colabrisimus, ° Phalicus, ° Bactriasmus, Strobilus, Apocinus, & Apofisis, aliæque saltationum genera, diuerso quæque gestu & modo erant in quotidiano magis vsu frequentia. Ea tamen saltatio non vbi que & passim, sed in tempestiuo conuiuio deliciarum causa siquando præstabatur, laudi fuit. Quippe cantus & saltatio, ° Homero teste, conuiuij appendices sunt, modesta tamen, non impudens, qualis fuit ° Hippoclidis, qui apud Clisthenem futurum focerum, dum intempestiue saltat & gesticulatur, illum desaltasse matrimonium Clisthenes dixit. ° Appius quoque Claudius vir triumphalis, & ° Gabinius, ° M. Cæcilius & ° Licinius Crassus optime saltare gloriæ duxerunt: sicut fidibus sonare. ° Discebant enim fidibus antiqui apud magistros & artifices. nam Decius Sylla optime cantasse dicitur, & ° Cato Censorius simpliciter cantare, non feruile duxit opus. ° In quantumque honoris culmen apud veteres musica processit, vt illam sacris & publicis caremoniis adhiberent, cum in deorum puluinaribus & epulis magistratuum fides præcinerent. Et ° apud Græcos iidem musici vates & sapientes erant. Apud quos post cœnam circumferebatur lyra, quam cum recusasset ° Themistocles, est indoctior habitus, ° Cimonque &

Hippocli- dis desal- tatio.

Fidibus discabant veteres. Musica honos. Lyra post cœnam. Themistocles. Cimon.

ANNOTATIONES.

- clarat Xenophon lib. 6. de Cyri minoris expeditione post princ.
- h Comus.] Pollux vbi suprâ. vbi dicit hanc delictam quandam saltationem corpus emollientem. & Philostratus in 3. Imagine.
- i Tetracomus.] Pollux in eodem loco, vbi dicit hunc Herculi esse sacrum. sed miror cur Alexander omisit Dycomum, cuius & ipse Pollux tibi meminit, dicitque eam suauiore esse.
- h Ascoliasmus.] Pollux lib. 9. cap. 7. In Ascoliismo, inquit, Græcè quidem, sed in hanc sententiam, vno subleuato pede saltare oportet, quod *ασκολιαζεν* vocauerunt. Et paulò post *ασκολιαζεν* quoque vocatur, vtri vacuo, sed spiritu inflato, & inuncto insilire, vt propter vnguentū laberentur. Et ad hoc genus saltationis alludens Virgilius libro 2. Georg.
- Mollibus in pratibus vnctos saliere per vtres.*
- Quem locum omnes interpretes non intellexisse videntur. Sed & de hoc quoque Hesiodi interpres in opere cui titulus est *εργα η ημερα*. Et interpretes Aristophanes, Suidas & Theophilus.
- l Colabrisimus.] Pollux dicto lib. 4. cap. 14. post princip. vbi dicit hanc saltationem esse Thraciam & Caricam. Athenæus autem lib. 14. c. 12. hunc vocat Calabrisimum.
- m Phalicus.] In eo loco Pollucis, vbi dicit & hanc in honorem Bacchi fieri.
- n Bactriasmus.] Idem Pollux inibi vbi & hanc & Apocinum & Apofisim de quib. continenter loquitur Alexander, dicit esse lasciuas saltationum species per lumborum circumuolutionem. Athenæus autem lib. 14. cap. 12. autoritate Nemesis Cephisodori in Amazonibus & Aristophanis in Centauro tradit Apofisimum poitea Mactrocinum fuisse vocatum. Idque genus saltationis mulieres saltasse. Poiteaque hanc ipsam saltationem inter ridiculas posuit. De Strobilo autem Pollux & Athenæus vbi suprâ. Sed & in illis locis alias multas saltationum species videbis, ex quibus & Cælius Rhodiginus
- multas accepit lib. 5. ca. 4. Quibus adde & Tyrium, cuius meminit Quintilianus lib. 11. ca. 3. vbi de pronuntiatione tradit. Et nos multa de saltationis laude ac vituperio diximus in Commentariis Nobilitatis cap. 34. num. 22. incip. id quod etiam.
- o Homero teste.] Lib. 8. Odyssæ, loco suprâ citato.
- p Hippoclidis.] Id Herodoti est in Erato, & diximus d. c. 34. nu. 30. incip. id quod etiam.
- q Appius quoque Claudius.] Macrobius lib. 3. Satur. c. 14. ad fi.
- r Gabinius.] Macrobius eod. in loco.
- s M. Cæcilius.] Macrobius lib. 3. Saturnal. c. 14. qui & ob id scribit Catonem Censorium Spatriatorem & Fescennium vocasse, nisi potius hic scribendum sit M. Cælius, quod magis credo ex eod. cap. ad finem.
- t Licinius Crassus.] Macrobius ibid. in fi.
- v Discebant enim fidibus.] Quintilianus lib. 1. c. 17. de Musica loquens. Aristophanes autem non vno lib. sic institui pueros antiquitus solitos esse demonstrat. Et apud Menandrum in Hypobolimeo senex qui reposcenti filium patri rationem impendiorum quam in educationem contulerat, opponens se psaltis & Geometris multa dicit dedisse.
- x Cato Censorius.] Vide Plutarchum in vita ipsius, & ipsum Catonem de re Rustica.
- y In tantumque.] Multi de laudibus Musices scripserunt, & inter cæteros Polybius lib. 4. Quintilianus lib. 1. cap. 17. Athenæus lib. 14. cap. 10. & seq. & alij multi quos tibi congesi in nostris commentariis Nobilitatis cap. 34. num. 10. incip. non quòd Musicam.
- z Et apud Græcos.] Quintilia. d. lib. 1. cap. 17. in princip.
- a Themistocles.] Cicero, & ex eo Quintilianus lib. 1. c. 17. Vide in nostro Repertorio.
- b Cimonque.] Probus Aemylus in eius vita

Epaminundas. Musica vituperata à quibus.

Epaminundas, quòd fidibus scirent, antelati fuere. Canebant enim veteres ad tibiam clarorum virorum laudes & virtutes, tamen si principibus hoc fuerit probro datum. Quare verbum Philippi fertur in Alexandrum, debere ipsum pudere, quod tam pulchre caneret. Et Pyrrhus, an Caphias vel Python melior musicus videretur, interrogatus, Polypercontra meliorem ducem respondisse fertur. Scipio tamen Aemilianus Romanæ iuventuti, quod in ludum histrionum ingenui pueri venirent, & cum sambuco & psalterio canerent & psallerent & Cicero Gabinio consulari studium saltadi, vt probrum obiecit. Domitianus quoque in censura ciuem Romanum senatu mouit, quòd choreis plus nimio indulgeret. Id quod Aegyptiis seuera fuit lege inhibutum, apud quos pueri nec palæstræ vacant, nec musicæ. Quod de Alcibiade proditur, qui musicam tanquam ingenuo indignam, odio prosequutus fuit. Contra Pythagoræ: nam tanti musicam fecere, vt excitarentur ad lyram, & quietem capturi, sono inuitarentur. Inter puerilia vero rudimenta, hastilia iacere, sudem torquere, equum agitare, arma tractare, Romanæ iuventutis peculiare fuit. Cur autem citius fœminis, serius vero masculis inderent nomina, credo propterea visum, quia fœminas cito pubertatem assequi compertum est. Ideo veteri lege cautur, vt mulieres duodecimo, mares verò quartodecimo anno ætatis, pubertatem assequi censerentur. Eo enim tempore iura publica masculis pubertatem definiere.

Musica laudata. Exercitamenta puerorum. Fœminis citius quam masculis inderentur nomina.

ANNOTATIONES.

nihil de hac re dicit. Plutarchus autem in vita eiusdem scribit Stefimbroti Thalsij autoritate eum neque musicam didicisse, neque aliam ex liberalibus disciplinam, quibus Greci nauare operam confucuerant. c Epaminundas.] Probus Aemilius in vita ipsius, & dictum est supra, in verbo, Epaminundas. d Canebant.] Quintilianus d. lib. 1. c. 17. non longè à princ. vide item alios. e Philippi.] Vide quæ scripsi in Commentariis nostris Nobilitatis c. 34. nu. 11. inci. sed in hac re &c. f Et Pyrrhus.] Plutarch. in vita ipsius Pyrrhi. g Scipio tamen Aemilianus.] Apud Macrobiū lib. Satur. 3. c. 14. h Cicero.] In Oratione contra Pisonem. i Domitianus.] Sueton. in vita illius c. 13. k Aegyptiis.] Diodorus Siculus de his loquens lib. 2. cap. 3. Palæstræ, ait, aut Musicæ non vacant, existimantes quotidianum illius exercitium inutile esse & periculosum, ex eoque breuiore viros effici. Musicam autē non solum inutilem, sed nociuam dicebant, tanquam virorum animos effœminantem.

1 Quod de Alcibiade.] Gellius lib. 15. cap. 17, Alcibiades, inquit, Atheniensis, cum apud aumculum Periclem puer artibus ac disciplinis liberalibus erudiretur, & accessi Pericles Antigenidem tibicinem iussisset, vt eum canere tibiis, quod honestissimum tum videbatur, doceret, traditas sibi tibiis cum ad os adhibuisset, inflassetque, pudentis oris deformitate, abiicit infregitque. Ea res cum increbuisse omnium Athenientium consensu disciplinas tibiis canendi deserta est. Id quod dicit scriptum esse in Commentario Pamphilæ 29. Quamquam Duris in lib. de Euripide & Sophocle apud Athenæum lib. 4. & vltimo, dicit ipsum Alcibiadem tibiariam artem non ex vulgari quouis magistro, sed ex Panosino, qui celeberrimus tunc erat, didicisse. Vide Plutarchum in vita illius. m Contra Pythagoræ.] Quintilianus lib. 9. cap. 4. quod de compositione est non adeo longè à princip. n Cur autem citius.] Hic omnino vide quæ scriptimus in nostris ll. Connubialib. l. 6. nu. 38. incip. & ideo quamuis.

An inter auguria sternutamenta sint, & offensiones pedum, & qua illorum predictio fuerit. Cap. XXVI.

SS E inter auguria sternutamenta & offensiones pedum, in naturali historia Plinius notauit, quæ symbola dicta sunt. Plerique contra: nam sternutamenta non facere auspiciū censent: sed cum captatis auguriis superueniunt, illa rata facere, siue boni prænuincia sint, siue mali: quæ prædicta, præuisa que fuerant, affirmare & probare sermonis veritatem putauerunt, Homeri exemplo, qui Penelope malum procis futurum ab Vlyssæ referente,

ANNOTATIONES IN CAP. XXVI.

a Plinius.] Lib. 2. c. 7. & iterum lib. 28. c. 2. b Homeri exem.] Lib. 17. Odyf. cuius in eam rem hi versus sunt non longè à f. eius lib.

ὡς φάτο, τηλέμαχος δὲ μέγ' ἐπ' ἄρ' ἐν. ἀμφὶ δὲ δῶμα. ἔμερδαλέον κανάχησε. γέλασε δὲ πηνελοπίαια. ἄνφα δὲ ἄρ' εὐμαιὸν ἐπεα πτερόεντα προσηύδα. ἔρχο

Telemachum facit iterutasse. Et Xenophonte ad milites concionante, sub idem tempus sternutans quidam, omen fecit felicissimum, ita vt totius dux militiæ crearetur. Themistocle verò ad aras sacrificante, à dextra sternutans homo argurium fecit, quo præcipui captiui immolarentur. Hippia quoque dum sternutat excussus dens, magnū augurium fecit calamitatis futura. Inde apud veteres incussa fuit religio in sternutamenti bonum omen & salutem precari: quod Tiberium Cæsarem mirifice exegisse dicunt, vt si quid infandi dirique immineat, ea precatione & salute auertatur. Aristoteles autem, quod è capite hominis tanquam ex arce ducunt originem, quæ pars diuina, & sanctior homini est, propterea prodeuntem inde spiritum, tanquam signum augurale & diuinum numen, nos venerari decere censuit. Ea quidem apud eos qui ista peruestigare adorti sunt, miræ obseruationis fuere. nam si essent matutina, nefanda ominari, & rei inceptandæ irritos conatus facere: si vero meridiana, firmissimi auspicij esse, præcipue à dextris, arbitrati sunt. Sæpe tamen symbolum veritatis, & prognosticum liberationis facere ab insidiarum metu voluerunt. Fuitque animaduersum, inter epulas medio accubitu, sternutamento reuocari ferculum: si non postea gustetur aliquid, inter dira, & certissimo exitio haberi. Sed tamen de sternutamento variata opinio sit, offensiones tamen pedum infasti semper omnia fuisse, ac portenti & prodigij mali, vulgo proditum est. C. Gracchus qua die ciuili seditione oppressus fuit, domo egrediens, ita pede limen offendit, vt non parua vis sanguinis efflueret. Neroni quoque in expeditionem Alexandriam profecturo, lacinia surgenti adhæsit. Crafsi etiam filius contra Parthos proditurus in aciem, ita pedem offendit, vt humi prostratus concideret: quos omnes vehementi discrimine & immani strage oppressos, atque indignissimam fortunam expertos sa-

Salutem precari in sternutamenti.

Observatio omnia ex sternutatione.

Omen ex pedum offensione.

ANNOTATIONES.

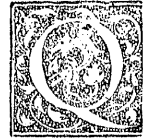
ἔρχο μοι ἔξ' ἄνω ἐναντίον ὡδὲ κάλεισον ἔχ' ὄρους ὁ μοι ἦος ἐπέπ' ἄρ' ἐπ' ἄσιν ἐπεισιν. Et Xenophonte.] Ex ipso Xenophonte, vide lib. 6. Themistocle.] Plutarchus in vita illius. Sed tu interim vide illud Catulli epig. 42. de Acme & Septimio. Hoc vt dixit, amor sinistra, vt ante Dextra, sternuit approbatione. Quos versus alij sic distinguunt, Amor sinistra, vt ante Dextra sternuit approbatione. Et sequitur, Nunc ab auspicio homo profecti Mutuis amnis amant, amantur. e Hippia quoque.] Herodotus lib. 6. f Apud veteres.] Plinius lib. 28. cap. 2. Et Apuleius Metam. lib. Adde & veteres ipsos existimasse sternutamentum medium quoddam omen esse, quo scilicet nunc boni aliquid, nunc mali portendebatur, vt annotarunt interpretes Theocriti in eum locum ex Talyssiis, Σμικχίδα ἢ ἐρωίης ἐπέπ' ἄρ' ἐν. ἢ ὁ δὲ λέλος Τόστον ἐρη μὲρ' ἄσιν εἰαρ' ἄγες ἐρ' ἄσιν. Hæcque etiam spectat illud ipsius Theocriti in Epitha. Helenes. ὄλεσε γὰμ' ἄρα ἀγάθης τις ἐπέπ' ἄρ' ἐν. ἐρχομένα τοι ἐς π' ἄρ' ἐν. Et illud quoque Propertij lib. 2. eleg. 3. Nunc tibi nascenti primis (mea vita) diebus Aridus arguunt sternuit omen amor. g Tyberium Cæsarem.] Plinius d. lib. 28. ca. 2. h Aristoteles.] Proble. sectio. 33. c. 7. & 9.

i Ea quidem.] Hæc & ipsius Aristotelis sunt eiusdem sectionis c. 11. vbi eius rei rationem reddit. k Symbolum veritatis.] Alberus Magnus vbi tradit, Augurum scientia contineri, sternutamentum esse veritatis signum, & liberationis Prognosticon ob insidiarum discrimenibus. l Fuitque animaduersum.] Plinius d. lib. 28. c. 2. m De sternutamento.] Vide Ciceronem lib. 2. de Diuinat. Cuius hæc verba sunt, Quæ si suscipiamus, pedis offensio nobis, & abruptio corrigiæ, & sternutamenta erunt obseruanda & Plinius lib. 2. c. 7. Ecce fulgurum motus, oraculorum præcæta, aruspicum prædicta, atque etiam parua dicta in auguriis sternutamenta, & offensiones pedum. n Offensiones tamen pedum.] Cicero & Plinius locis proximè citatis, & præterea Plutarchus in Demetrio & in Crasso, & in Tiberio Graccho. Et Valerius Max. lib. 1. c. 4. vbi de ipso Graccho loquitur. Et Tibullus lib. 1. eleg. 3. O quoties ingressus iter, mihi tristia dixi Offensum in porta signa dedisse pedem. Et Ouidius in epist. Laodomæ ad Protefilaum, Hunc fateor volui reuocare, animusq; ferobat: Substitit auspicy lingua timore mali. Cum foribus velles ad Troiam exire paternis Pes tunc offenso limine signa dedit. Vt videt, ingemui &c. o C. Gracchus.] Imo Tiberius eius frater ex Plutarcho & Valerio vbi supra. p Neroni.] Suetonius in vita ipsius c. 19. q Crafsi.] Plutarchus in Crasso, quem & supra citauimus.

tis constat. Patentque abunde exempla, quæ singula exequi longum esset. Illud tamen annotare succurrit, ad eò Romanos olim in magnis minimisque rebus auspiciorum euentus atque omnia obseruare solitos, vt ab inceptandis prosequendisque negociis leui suspicione auguriorum, velut tristitia portenderent, & magna infortunia facerent, auocarentur. Nec modò auspicia, sed sacrificia, ludòsque solennes ita obseruarunt, vt ob minimas sæpe causas illos instaurarent & reficerent. Sacrorum vero ceremonias tam sanctè coluerunt, vt ex leui offensione idem sacrificium trigiesies instauratum, & denuo ac sæpius procuratum fuerit.

Quæ potestas proconsulis foret, quæue erant proconsules, & an idem iuris quod consules haberent.

Cap. XXVII.

Quoties instantibus curis mihi animus laxatus fuit, sæpenumero quæsiui quæ potestas proconsulum foret, illorum quibus finito consulatu, prorogatum esset imperium. Et dum quæro, ab authoribus traditum memoratumque inueni, quòd vbi^a finito magistratu annuo, non expediret consulem prouincia decedere: illi, ne sine honore esset, imperium sæpe prorogari vt eam prouinciam proconsul, non vt consul administraret. Continuabat prorogabatque illi senatus imperium, nonnunquam populus sine senatu, ex autoritate tribunorum plebis. Nam si in decernenda prouincia senatus auersaretur, tribunus ad populum ferebat, plebsque sciebat, & ex scitu plebis & suffragatione populi proconsulatum decernebat: idque quod à populo scitum erat, ratum firmumque manebat. His ergo à populo vel senatu prorogabatur sæpe imperium ad sex menses, modò ad annum, aut donec debellati hostes, vel reuocati à senatu forent, prout ex republica esse videbatur. Publius^c enim Philo consul narratur primus cui prorogatum imperium fuisset, & ex eo proconsulare officium cœpit pro munere dari.^d Scipioni deinde Africano in Africam profecto, ne finito consulatu, incommodo reipublicæ prouincia decederet, imperium consulare, donec debellatum esset, prorogatum fuit. Nonnunquam instantibus consulibus, si qui in prouincia tumultus aut motus orirentur, pluresque prouinciæ oporteret præesse: novos proconsules senatus, nunc iisdem nunc aliis decretis prouinciis creauit, ipsisque plerumque legiones & exercitus commisit & mandauit: poteratque non modo consuli, sed prætori proconsulare munus dari: sicut exemplis pluribus extat. Sempronio enim Graccho, & Quinto Fabio Maximo consulibus, quum Hannibal Italiam omni clade belli peruastasset, Claudius Marcellus ex prætoris proconsul designatus, vires Hannibalis multis præliis ita fregit & comminuit, vt facile vinci posse documentum daret. Quin & illud animaduersum est, easdem legiones atque exercitus quibus antea consules præfuisent, ipsis proconsulibus prorogato imperio demandari, vel novos comparari contra repentinos motus, quibus hostibus obuiam ire, & magnis opibus rem gerere possent.^b Habebatque proconsul proconsulatus insignia eadem, quæ & consulatus. Nam & lictores, fasces, secures, prætextam, curulèmq; sellam in prouincia sibi decreta velut consul retinebat, quibus insignibus pro imperij maiestate, proque splendore digni-

ANNOTATIONES IN CAP. XXVII.

^a Finito magistratu annuo.] Liuius 1. Decad. lib. 8. & alibi sæpe.
^b Tribunus.] Nam & Sulpitius Tribunus plebis Marium proconsulem contra Mithridatem declarauit apud Plutarchum in vita ipsius Marij.
^c Publius enim Philo.] Liuius 1. Decad. lib. 8.
^d Scipioni.] Idem 3. Decad. lib. 10. post princ. P. (inquit) Scipioni non temporis, sed rei gerendæ

finis, donec debellatum in Africa foret, prorogatum imperium est.

^e Poteratque non modo.] Quod patet exemplo sequenti.

^f Claudius Marcellus.] Liuius 3. Decad. lib. item 3.

^g Habebatque Proconsul.] Vide tamen infra per totum hoc cap.

h Nisi

tatis conspicuus erat: nisi eam adiret prouinciam, in qua consul præfens foret, aut è prouincia decedens, Romam aduentaret. Tunc enim finito honore, sine imperio proconsul aut insignibus erat. proconsuli enim portam Romæ ingresso, minuebatur honor, priuatusque & sine imperio celebratur.^k Neque enim proconsulem habere imperium, vbi vnà esset consul, consentaneum erat, nisi par illi imperium delegatum fuisset. Tunc enim & consularia ornamenta, & potestas vtrique erat par. Hoc tamen intererat, quòd proconsules aut prætores auspicia non habebant: quippe inauspicati erant, quum consules prætoresque auspicia haberent maxima. Si tamen consul in prouinciam veniret, in qua proconsul degeret: ipse sine licioribus & fascibus conuili obuiam ire, & velut priuatus equo descendere, & obsequium præbere debebat. Quòd^m vero æquatum imperium proconsuli vnà cum consule fuerit, pluribus patet exemplis.ⁿ Nam & cum T. Claudio consule, qui Africam prouinciam sortitus erat, P. Cornelij Scipionis, qui illam proconsul admittitabat, æquatum imperium fuit. Et quum vrbs ab Hannibale admotis hostiliter legionibus premeretur, metuitque de summa rerum esset, Q. Fuluium proconsulem Capua profectum, ne ei minueretur imperium, quòd urbem inisset, ex æquato cum consule imperio, vrbi præfuisse legimus. In urbem tamen reuersus proconsul, poterat abientibus consulibus eorum vices gerere, vbi præesse, senatum habere, comitia futuris consulibus indicere, & si in prouincia sibi decreta quid triumpho dignum gesserat, etiam de victis hostibus triumphare.^q P. Philo proconsul, & qui prorogatum imperium sæpe fuit, Græcis in Campania debellatis, qui rupto imperio descuerant, de Palæpolitans simul & Græcis triumphum egit. Et Seruilius proconsul de Cilicibus & Mauris, quòd indomita ingenia debellasset, triumphasse fertur: tametsi proconsulem non gerere magistratum legitimum, & ideo triumphare minimè posse, plerique asseuerent. Fuit tamen animaduersum, proconsulem sine prouincia nonnunquam, vt milites in officio haberet, & obsequentes imperio, à senatu creatum: exercitui præfuisse. Qui etiam legatum & quæstorem, quorum consilio niti, quibusque adiutoribus & ministris tam in administranda prouincia, quàm gerendo bello vti posset, sicut consul habebat. Illud etiam non prætermiserim, proconsuli sex tantummodò fascium insignia præire, apud nonnullos scriptis mandatum fuisse, licet alij duodecim fasces, lictoresque, & eadem insignia honorum proconsuli sicut consuli apparere argumentis asseuerent. Quæ quidem insignia statim atque urbem ingressus est, proconsul accipit: contentiosam vero iurisdictionem, nisi in decreta prouincia non exercet: voluntariam autem, vbique: quippe manumitti apud eos tam liberi quàm serui vbique possunt: apud legatum vero proconsulis, non possunt. Hoc tamen interest,

ANNOTATIONES.

h Nisi eam adiret prouinciam.] Vide infra.
i Portam Romæ ingresso.] Id est ex l. vlt. ff. de offi. proconsul.

k Neque enim proconsulem.] Vbi supra.

l Nisi par illi imperium.] Vide infra.

m Quòd verò æquatum.] Probat exemplis sequentibus.

n Nam & cum T. Claudio.] Liuius 3. Decad. libro 10.

o Et quum vrbs ab Hannibale.] Idem eiusdem 3. Decad. lib. 6.

p Et si in prouincia.] Hoc patet exemplis sequentibus.

q P. Philo.] Liuius Decad. 1. lib. 8.

r Et Seruilius.] Sextus Rufus in historia Romanorum, vbi de Sicilia & Isauria loquitur.

s Tametsi proconsulem.] Vide alibi supra lib. 1. cap. 22.

t Qui etiam legatum.] Proconsulem habuisse legatum, vt consulem intelligas ex infinitis locis Liuij & præterea ex Cicerone in Oratio. in Vatini.

Et Cornelio Tacito lib. 12. vbi loquitur de Tarquinio Prisco legato Tauri proconsulis Africa, & ex l. 2. & l. obseruans. §. post hæc, & l. aliquando. & l. solet. in princ. & §. legatos. & l. meminisse. §. 1. & l. si quid erit. & l. legati. & l. legati. ff. de offi. proconsul. & legat. & l. si quis forte. §. si quis comitum. ff. de pœnis. & l. cum prætor. §. is quoque. ff. de iudic.

v Illud etiam non prætermiserim.] Id est ex l. proconsul. ff. de offi. proconsul.

x Statim atque urbem ingressus.] l. egressus ex l. 1. & 2. ff. cod. tit. vide Florentinum.

y Contentiosam verò.] Ex d. l. 1. & 2.

z Apud legatum verò proconsulis.] d. l. 2.

a Hoc tamen interest.] d. l. 1. cod. tit.

X 5

Proconsul.

Proconsulis insignia.

Æquatum imperium proconsuli cum consule.

Proconsulum potestatem in vrbe consulibus absentibus. Proconsulum etiam triumphum.

Proconsul sine prouincia.

Fasces proconsulum sex tantum.

l. 1. & 2. ff. de off. proconsul. & legat. & l. obseruans. re. co. titu.

Consul in
quo à pro-
consule
differat.

quod proconsul in decreta statutaque sibi prouincia ius tantum dicit: consul vero, etiam extra prouinciam & ubique dicit: quodque^b ante successoris aduentum, legatum dimittere non decebat proconsulem. Id enim lege Iulia repetundarum, vetabatur. Fuitque memoriae proditum, non consulibus modò prorogato imperio ultra tempus finiti honoris, proconsularem iurisdictionem fuisse: sed & consulem designatum, ante consulatum proconsulare imperium gessisse. Siquidem Nero Caesar & alij designati consules ante initum honorem sæpe proconsulare imperium gessere. Et prætores prætura functi,^d & quæstores post quæsturæ munus ex senatus decreto prouinciæ præfuerunt ultra præscriptum, qui non prætores, aut quæstores, sed^e proprætores^f proquæstorésque dicti nominati que sunt. Eudémque proprætorem & consulis legatum fuisse simul: quæstorémque consulis, pro prætore prouinciæ præfuisse, ibique insignia prætoris, aut quæstoris habuisse, multiplici exemplo probatum est. Illud quoque admonitu non inutile duxerim, quasdam^g prouincias proconsulares fuisse, ad quas soli mittebantur proconsules: quasdam consulares, nonnullas præsidiales, plerasque prætorias, quibus consules, præfides, prætorésque præfecti erant. Nam^h Carthago proconsularis erat prouincia. Numidia, Libya,^k & Asia citra Taurum, & Cyrenæ,^m consulares. Tripolis, & vtraque^o Mauritania, atque

Propræto-
res.

Proquæ-
stores.

Prouincia
proconsu-
lares, con-
sulares,
præsidiales
& præto-
ria.

ANNO TATIONES.

b Quodque ante successoris aduentum. Id. l. meminisse. §. i. eod. tit.

c Et prætores.] Liius 3. Decad. lib. 6. In Hetruriam, inquit, C. Calphurnius post Præturam prorogato in annum Imperio missus. Et 4. Decad. lib. 1. M. Valerio Falconi, qui prætor priore anno fuerat. Campaniæ prouinciæ habuerat, prorogatum in annum imperiū, uti proprætor in Sardinia traiceret.

d Et quæstores.] Vide infra, in verbo, proquæstores.

e Proprætores.] Ut patet ex illo loco Liiij 4. Decad. lib. 1. & præterea ex Cicerone lib. 2. de Diuinat. Quam multi anni sunt, cum bella à proconsulibus, & proprætoribus administrantur. Et in orat. de prouinciis Consul. Res in Sardinia cum mastricatis Latrunculis à propræto vna cohorte auxiliaria gesta. Et Philip. 5. de Augusto loquens. Proprætorem facimus, & in Epistolis ad Atticum lib. 8. & i. sò quoque Liius 3. Decad. lib. 3. vbi de Octauiio propræto Siciliæ, & de Cornelio Mamula Propræto Sardinia, loquitur, & C. item Terentio propræto Hetruria. & lib. 9. vbi de proprætoribus Tarenti, & Capua, & rursus vbi Cn. Octauiio propræto Sardinia. & Suetonio in Augusto c. 25. & Tacitus lib. 2. vbi de Latinio Paude propræto Mœsia dicit.

f Proprætoresque.] Caesar lib. 5. belli Ciuilis. Ipse ait omnib. rebus diligentissimè constitutis, liberis suis L. Casari, qui tum proquæstor fuerat, commendatis &c. Et Cice. lib. 4. Acad. quæst. Cum Alexandria proquæstor essem, & in 2. in Verè actio, eum cui legatus & proquæstor fuisset, & in inuidiam suis maleficiis adduxit. &c. Extantque eiusdem Cice. epistol. ad Apuleum proquæstorem lib. epistol. famil. 13. epistol. 21. & seq. Sed & adde prolegatos ex Cornelio Tacito lib. 1. vbi loquitur de Viniario Anno prolegato quinta legionis.

g Quasdam prouincias.] Id Strabonis est lib. vlt. ad ii. & Ruffo in epitomate. Sed hic illud est notandum, nihil in hac re certi fuisse, neque enim prouin-

cias perpetuò easdem mansisse, sed quæ primo consulares erant, postea factas fuisse proconsulares aut prætorias, & è diuerso, ut patebit ex multis que mox dicemus, & ex infinitis scriptorum locis, præsertim Liiij, & Cornel. Taciti: & videbis amplissimè apud Vulgatum Lazium virum miræ diligentia, Commentariorum Reipub. Romanae lib. 2. c. 5. Ut interim non omitam M. Antoninam Imperatorem prouincias, ex proconsularibus consulares aut prætorias pro belli necessitate fecisse, ut in eius vita scribit Iulius Capitolinus.

h Carthago.] Sextus Ruffus in lib. de historia Romanorum. Tacitus lib. 3. Annalium: vbi in Africam tradit delectum fuisse proconsulem. & paulò post, Nominati sunt M. Lepidus, Iunius Blæsus ex quibus proconsul Africae legeretur. & lib. 12. memorat Taurum Africanæ imperio consulari regentem. & lib. 17. memorat Galbum proconsulem Africae. Sed & Macedonia proconsularis fuit sub Adriano. Iunius Ruffus ex Callistrato iuriconsulto. Quæquam & proprætor eius quoque fuit. M. Valerius Leuius apud Lucianum 4. Decad. lib. 1.

i Numidia.] Hanc enim consularem fuisse tradit Ruffus vbi supra.

k Asia.] Et hanc quoque Tacitus lib. 2. verum idem lib. 13. in principi. memorat Iunium Syllanum proconsulem Asiae. & lib. 12. Seruium & ipsius Asiae proconsulem. & lib. 19. scribit Fonteium Agrippam proconsulem eam annuo imperio tenuisse. Et Seneca lib. 12. de ira cap. 1. in fi. Vofesium sub Augusto proconsulem Asiae. Sed aliquando prætorem fuisse videri potest ex Suetonio in Casare c. 2.

l Cyrenæ.] Eam tamen proconsularem tradit Tacitus lib. 1.

m Consulares.] Adde & Histriam ex Liius 5. Decad. lib. 1. vbi eam prouinciam sortitus est C. Claudius pulcher. consul. & Syriam ex Suetonio in Vespasiano cap. 4.

n Tripolis.] Sextus Ruffus vbi supra.

o Vtraque Mauritania.] Ibidem. Verum fuit aliquando

Ægyptus, sub præsidibus fuere. ^q Cyprus, ^r Iberia, ^s Sardinia, ^t Sicilia, ^v Illyricus, Achaia, Creta, & ^x Bithynia, ^y prætoris. ^z Sardiniam & Corsicam, olim prætorias, postea sub præsidibus fuisse comperimus. Soli vero Malsilienses & Nemausenses ab onere prouincialis prætoris feruntur immunes. Cumque omnis ^a Hispania in sex prouincias diuidatur, ex his ^b Bœthica & Lusitania consulares fuerunt, reliquæ sub præsidibus. ^d Ea vero in quatuor conuentus diuisa fuit, in quibus dabantur iura: Gaditanum, Cordubensem, Aestatanum, & Hispalensem. ^e Lusitania vero in Emeritensem, Pacensem, & Scalobitanum. ^f Norici & Pannonij in quatuor prouincias,

Hispania
prouincia.

Norici &
Pannonij.

ANNO TATIONES.

aliquando sub procuratoribus, ut ex Tacito videre licet lib. 17. vbi & de aliis etiam loquitur.

p Ægyptus.] Ea tamen aliquando sub Equitibus Romanis fuit ex D. Augusti instituto, ut colligi potest ex Tacito lib. 12. in paruis, & clarius li. 17. in paruis, quod & dicitur infra eodem lib. cap. 29. Adde & Galliam, hoc argumento, quod Valerianus Imperator Posthumum & Gallia præsidem fecit, authore Trebellio Pollione in vita ipsius Posthumi. Et Dalmatiam ex Flauio Vopisco in Carino vbi ita scribit: Tunc autem Præsidatum Dalmatiae administrabat &c.

q Cyprus.] Hanc prætoriam fuisse tradit Strabo lib. 14. ad fi.

r Iberia.] Id est Hispania, ita dicta ab Ibero amne, ob quem vniuersam Hispaniam Græci appellauerunt Iberiā, teste Plinio lib. 3. cap. 3. Solino ca. 36. Nam ex ipsa Hispania Romani duas fecere prouincias, scilicet Hispaniam antetiozem, & vltiorezem, ut vtramque prætoriam, ut patet ex infinitis locis Liiij, & maximè 4. Decad. lib. 2. & lib. 3. & lib. 9. & ex Strabone lib. 3. Et simpliciter Hispaniam prætoriam fuisse tradit Iuriconsultus Pomponius in l. 2. §. capta. ff. de origin. iur. Appianus autem lib. 2. bellorum Ciuilium meminit Q. Casij prætoris Iberia.

s Sardinia.] Et hanc quoque Prætoriam fuisse testatur Liius 3. Decad. lib. 5. in fi. & lib. 6. & 7. & 4. Decad. lib. 1. & 4. & 8. & Pomponius Iuriconsultus in l. 2. §. capta. ff. de origin. iur.

t Sicilia.] Sed hanc prætoriam tradit Cicero in omnibus propè actionibus in Verr. & Liius 3. Decad. lib. 5. post principium, & iterum in fine. & lib. 7. & alibi sæpe & 4. Decad. lib. 8. & 9. Et Pomponius vbi supra, verum Sextus Ruffus in d. lib. de historia Romanorum scribit eam primùm Marcellum consullem obtinuisse, deinde à prætoribus rectam esse, postea commissam fuisse præsidibus. Sed & eam aliquando fuisse proconsularem ex eo constat, quod scribit Aelius Spartianus in vita Septimij Severi eum Sicilia proconsularem forte meruisse.

v Illyricus.] Ex Liius 5. Decad. lib. item 5. Ex quo etiam intelliges Macedonia fuisse prætoriam. Eam tamen proconsularem dicit Tacitus lib. 1. Sed eam etiam præsidialem fuisse argumento est, quod Decius Imperator scripsit Mestata præsidis Achaia, apud Trebellium Pollionem in vita Claudij Secundi. Proconsularem tamen aliquando fuisse constat ex eo. Tacito lib. 3. vbi Cæsius Cordus proconsul Cretæ fuit. & Seneca lib. decla. 9. decla. 4. vbi loquitur de Appio proconsule Cretæ.

x Bithynia.] Catullus Appianus lib. 4. bellorum

Ciuilium, dum loquitur de Apuleio prætoze in Bithynia sub Bruto. Idque etiam videre licet ex Catulli epig. 10. de Varro. Sed & ea aliquando sub præsidibus fuit, ut patet ex l. generaliter. §. spurios. de pecun.

y Prætoris.] Adde & Hetruriam quæ & ipsa prætoris fuit, ex Liius 3. Decad. lib. 6. post princip. & lib. 7. vbi dicit C. Calphurnium proprætorem eam prouinciam obtinuisse. Nam & ibi præturam egit Hadrianus, ut tradit Spartianus in vita illius. Et Apuliam ex Liius 3. Decad. lib. 5. in fi. & 4. Decad. lib. 10. Et Africam ex Asconio in 3. in Verrem act. vbi meminit C. Fabij Hadriani prætoris Africae. Et Syriam ex Appiano lib. 4. bellorum Ciuilium in duobus locis. Et primo quidem dum loquitur de Eubulo Syriæ prætoze sub Antonio secundo, vbi loquitur de Cicerone Ciceronis illius filio Syriæ etiam prætoze. Et lib. 5. vbi loquitur de Scauro etiam eius gentis prætoze. Et Narbonensem prouinciam Pomponius Iuriconsultus in d. l. 2. §. capta. ff. de orig. iur. Et Galliam ex eodem eiusdem 3. Decad. lib. 6. post princip. & lib. 7. Ex quo facile intelligis verum esse quod supra diximus prouincias non semper easdem fuisse, modò enim consulares, modò proconsulares, modò prætorias, modò præsidiales. Supra enim docuimus Galliam aliquando sub præsidibus esse, quæ nunc prætoris est.

z Sardiniam & Corsicam.] Sextus Ruffus in historia Romanorum dicit quod primùm suos prætores habuerint, nunc verò singula à suis præsidibus reguntur. Sed & ipsam Sardiniam ex prætoris consulari factam propter belli magnitudinem scribit Liius 5. Decad. lib. 1.

a Hispania in sex prouincias.] Sextus Ruffus vbi supra, verum Liius & Strabo in duas, ut supra diximus. At Pomponius Mela li. 3. Solinus c. 36. post prin. & Ptolemæus lib. 2. c. 4. in tres prouincias diuidunt, ut apud ipsos videre poteris.

c Ex his Bœthica & Lusitania.] De vtraque Sextus Ruffus vbi supra. Verum Strabo li. 3. ita de Bœthica loquitur tanquam sit prætoris, cum dicit, Ad Bœthicam prætozem mitti qui legatū habet, & quæstorem. quod & nos alibi diximus.

d Reliquæ sub præsidibus.] Ruffus in eod. lib. d. Ea verò.] Scilicet Bœthica. Plinius lib. 3. cap. 1. Idem tamen eiusdem lib. cap. 3. post princip. dicit vniuersam Hispania prouinciam diuidi in septem conuentus, quos & ipse nominat, uti etiam facit Martianus Capella lib. 6. de Gaditano autem conuentu loquitur etiam Suetonius in Casare ca. 7.

e Lusitania verò.] Plinius lib. 4. & 22.

f Norici & Pannonij.] Sextus Ruffus vbi supra. Hic

Cappadocia.
Armenia.
Chatramotita.
Paphlagonia.
Mysia.
Syria.
Troas.
Indi.
Gallia.
Aquitania.
Britannia.
Macedonia.
Illyrici.
Thracia.

Cappadoces libertatem deprecati.

Proconsulium dignitas quando desit.

Valeriam, Sueuiam, Dalmaticam, & Mesiam. ^s Cappadocia in decem præturas, postea in satrapeas diuisa fuit. Armeniæ magna pars in duodecim gubernationes. ^h Chatramotitæ qui iuxta sinum Arabicum incolunt, in quatuor monades. ⁱ Paphlagonia in tetrarchias, Misia in administrationes, ^k Aegyptus in præfecturas & regiones, Syria in toparchias, Thracia ^l in stratageas, Troas in nouem principatus: Indi in sex quinterniones, singulas præfecturas diuisere. ^m Nonnulli in satrapeas, sicut Laodiceam. ⁿ Alij in ethnarchias, ^o multi in tribus, plerique in classes aut centurias partiti fuere. ^p Gallia, Aquitania, & Britannia, prouinciæ decem & octo numerantur, ad quas præsidēs mittebantur, quas Cæsar in prouinciæ formam redegit primus. ^q Macedonia septem prouinciās habuit, ^r totidem Illyricus, ^s Thracia sex. Augustus Galliam & ^t Aegyptum, Claudius ^v Cappadociam, ^x Cæsar Archelao vita functo, maiorem Cappadociam Romanorum prouinciās fecit. Proditur tamen ^y Ciaxares primus Asiæ populos in prouinciās distribuisse, & in suum quenque ordinem distinxisse, hastatos, sagittarios, & equites. ^z Nero Cæsar pontum Polemoniacum & alpes Coctias, Polemone rege vita functo, prouinciās fecit: & ^a nationes alpium maritimas in ius Latij transtulit. Fertur vero de ^b Cappadocia mirum, quod cum liberi essent, libertatem à Romanis deprecati sunt: asserentes illam se ferre non posse, & sub regibus esse malere. ^c Vespasianus Achaiam, Lyciam, Thraciam, Ciliciam, Comagenem, Rhodum, Byzantium, & Samum libertate adempta prouinciās fecit: ^d Traianus Daciam, Mesopotamiam, Afsyriam, Arabiam, & Armeniam. ^e Fuitque hæc dignitas apud Romanos in vsu frequens, maximique splendoris: donec temporis interuallo, ^f post Hadrianum imperatorem, & ordo & honor proconsularis

ANNO TATIONES.

præ. Hic autem Mæsiam non Mesiam scribendum est, cuius propratorem fuisse Latiniū Pandum supra diximus ex Tacito.
g Cappadocia.] Strabo lib. 12. post prin.
h Chatramotitæ.] De his Plinius lib. 6. cap. 28. non semel, sed nihil tale de his dicit.
i Paphlagonia.] Strabo lib. 12.
k Aegyptus.] Strabo lib. 17.
l Thracia.] Plinius lib. 4. cap. 11. in prin. vbi dicit Thraciam in Strategias quinquaginta diuisam. Adde & Armeniam ex eod. Plinio lib. 6. c. 9.
m Nonnulli in Satrapeas.] Herodotus lib. 1. vbi loquitur de Babyloniis. & lib. 3. vbi scribit Dariū illum primum Persarum Regem, regnum in 20. satrapeas constituisse. Et Plinius lib. 6. cap. 20. in fi.
n Curtius lib. 5. vbi dicit Alexandrum donasse Mazæum satrapia Babylonia, & iterum eod. lib.
o Alij in ethnarchias.] Vt videre licet ex Epistola Claudij Imperatoris apud Iosephum lib. Antiquitatum Iudaicarum 19. cap. 4. & lib. 2. de bello Iudaico c. 5. & 8. in princ.
p Multi in tribus.] Vt Romani, & Athenienses, & alij de quibus supra lib. 1. c. 17.
q Gallia, Aquitania, & Britannia.] Id enim de his tribus dicit Sextus Rufus in lib. supra sæpius citato.
r Macedonia.] Sextus Rufus in d. lib. Verum Liuius 5. Dec. lib. 5. scribit Paulum Aemiliū diuisisse in 4. partes, quas inibi declarat.
s Totidem Illyricus.] Imò 7. & 10. ex Ruffo c. 11. quo de Traiano loquitur.
t Thracia sex.] Sextus Rufus d. c. 11.
u Et Aegyptum.] Suetonius in vita ipsius Augusti c. 18. Vide Sextum Rufum vbi supra, vbi de

Cirenaica regione.
v Claudius Cappadociam.] Cornelius autem Tacitus lib. 2. scribit sub Tyberio Cappadoces in formam prouinciæ redactos.
x Cæsar Archelao.] Strabo lib. 10. non multo post prin. & vide Hegefippum lib. 2. historiarum.
y Ciaxares.] Herodotus lib. 1.
z Nero Cæsar.] Suetonius in vita illius cap. 18.
a Sextus Aurelius Victor in vita quoque ipsius. Eutropius de gestis Romanorum lib. 7. c. 5. Eusebius in Chronicis Olympi. Et Casiodorus in Consulibus Romanis.
b Et nationes alpium.] Cornelius Tacitus lib. 19.
c De Cappadocia.] Strabo lib. 12. & Iustinus lib. 38.
d Vespasianus.] Suetonius in vita illius cap. 8. Eutropius de gestis Roma. lib. 7. cap. 10. & Paulus Orosius lib. 7. c. 6.
e Traianus.] Dion in vita illius. Eutropius lib. 8. c. 2. Sextus Rufus in d. lib. c. 11. & cap. 16. Eusebius in Chronicis. Sed quantum ad Afsyriam priuatim pertinet, Plutarchus in vita Pompeij, tradit eum Syriam quæ & ipsa Afsyria est, in prouinciā relegisse.
f Fuitque hæc dignitas.] Scilicet proconsulis, vt paulo post declarat, nam ad eam longo veluti postliminio reuertitur.
g Post Hadrianum Imperatorem.] Appianus lib. 1. bellorum Ciuiliū. Erant Italiæ proconsules per partes præsidentes, quos multo deinde tempore Hadrianus cū Imperator extitisset Romanis in nouate instituit, qui ordo post illum paruo tempore permansit.

g M.

desiere. Siquidem ^g M. Antoninus imperator, prouinciās ex proconsularibus, consulares aut prætorias pro belli necessitate fecit: ^h ipse Augustus, pacatas imperij prouinciās & ab hostili tumultu ociosas, populo Romano regendas dedit, sibi que tumultuantes & operosas, aut hostium incurfionibus inquietas desumpsit: ad quas modò proconsules, præsidēs, aut præfectos cum imperio, modò præsidia & exercitus, nonnunquam legiones & auxilia destinauit. ⁱ Tiberius quoque Achaiā, & Macedoniam onera deprecantes, proconsulari imperio exemit, sibi que illas regendas asciuit.

ANNO TATIONES.

g M. Antoninus.] Iulius Capitoli. in vita illius.
h Ipse Augustus.] Suetonius in vita ipsius c. 47. ante illum Strabo lib. vlt. in fi.
i Tiberius.] Suetonius in Claudio ca. 25. Sed hic non omittendum præter prouinciās Consulares, proconsulares, prætorias, & præsidiales, de quibus Alexander locutus est, fuisse Quæstorias & equestres, De Quæstoris videbis apud Viulgangum lib. 2. cap. 3. De equestribus videbis infra eodem lib. hic nostro c. 29.

Licere vti accusatio casu nonnunquam in verbis localibus, cōtra regulas gramaticorum.

Caput

XXVIII.

Dhibitus sum in concilium, magis quàm in concilio: & in causam discendi potius, quàm in causa, dici cum frequentius tum ornatius, sæpenumero videmus: fuitque hic sermo veteribus non frequens modò, sed concinnus & elegans. Titus Liuius de Macedonico bello: Si ex quo traiecimus in Græciam, adhibitus essem in concilium. Idem: Si semel, inquit, in causam descenderit, nihil integrum futurum sit. Et alibi: In euentum eius vrbis positum, sperni ab vniuersa gente Theffalorum, aut timeri. Et rursus: In quæ consilium dedit de Macedonico octauo: In ædem Herculis signum ipsius dei positum, & seiuges equi. Quem dicendi modum habuisse proprium & perpetuum ausim contendere. Quinetiam illud animaduertimus, verbis localibus per accusandi casum, eundem frequenter vsu: contraque grammaticas regulas nouo exemplo multa vsurpasse, vbi minime conuenire putaretur, quæ oratio à regula Latinitatis procul abesse visa est: sed tamen recte & probabiliter dici, in eaque magnum fuisse orationis ornatum, cuius patere potest. quippe de Macedonico bello: Lucius Cornelius consul, inquit, relicto ad exercitum Claudio legato, Romam venit. Idem: Quæ pro Chalcidensibus ad Euripi fretum dicta erant. Cæsar commentario quinto: Allobroges, inquit, crebrò ad Rhodanum dispositis præsidis. Cicero ad Catonem: Cum ad Cibistra quinque dies essem commoratus. & pleraque quæ frequenti lectione obuia sunt, ex quibus satis exemplorum colligi potest: cum in exercitu, in castris, in Cibistris, grammatici omnes dicendum consentirent. Quod tamen non ineleganter dici sæpenumero videmus. Nam præter euphoniæ sonum, qui aptior conuenientiorque fuit, cum præpositionem ad, accusandi casui adiicimus, eius eam vim virtutemque animaduertimus, vt prope locum rem agi, certissima obseruatione designet, vt proximis modo autoritatibus ostensum est. Quod enim Cæsar ad Rhodanum disposita præsidia habuit, aut Cicero ad Cibistra fuit commoratus, vel quod T. Liuius ad exercitum dicit legatum reliquisse: id signa, iuxta Rhodanum, exercitum, vel Cibistra: vel per solæcismi modum dici grammatici volunt, & in primis Diomedes, vt è celo descendere in terris. Aut quandam magis intentionem, ac vim, & penitus atque alte fuisse penetratum in rem de qua agimus, exprimere contendimus, & tunc in præpositio, accusatiuo apposita, expressius id significauit, vt superiore exordio & primis probatorum autoritatibus percensuimus. Huius rei admonuit me liber obseruationum grammatici cuiuspiam, quæ in manus meas venere, in quibus ita scriptum legimus: In marmore incisæ sunt literæ, in gemma, in lapide, in ligno: non in marmor, gemmam, lapidem, vel lignum: contra vero, in as incisæ literas dicimus, non

Verba localia cum accusatiue.

Laurentium Vallæ taxatus lib. 3. ca. 18.

in ære: cum longe secus contra istius grammatici opinionem, crebrò apud autores usurparum inueniamus. Nam in lapide vel ligno, aut lapidem vel lignum, & in ære vel in æs incisas literas passim dici licere, plusculis exemplis apparet, maioremque vim per accusandi casum exprimi, & penitus atque alte fuisse penetratum, demonstrari. Plinius iunior ad Traianum: *Quæ vos, inquit, patres conscripti, nequa interciperet obliuio, & in publica acta mittenda, & incidenda in ære censuistis.* Plinius item naturalis historiæ quarto & trigésimo: *Vfus, inquit, æris ad perpetuitatem monumentorum iam pridem translatus est tabulis æreis, in quibus publicæ constitutiones inciduntur.* Cicero quoque actione sexta in Verrem: *Id non modò tunc scripserunt, inquit, verum etiam in ære incisum nobis reliquerunt.* Ex quibus apparet, per accusandi & auferendi casum in marmor & in æs, ac in marmore & ære incisas esse literas, Latine dici licere: sed quum accusandi casum ponimus, videri expressius atque altius rem fixam designari: quum verò ablatiuo vtimur, leuiter & in superficie, & non penetrari funditus, significari.

ANNOTATIONES IN CAP. XXVIII.

ID caput ex iis est quæ aduersus Lauræcium Val- Panegyrico ipsius Plinij ad Traianum. Et his ad- lam ex composito prodita sunt. Locus autem dere potes illud Taciti lib.12. Et fixum est ære pu- illius est Elegantiarum lib.3. cap. 18. Quod autem blico Senatufconsultum. citat Plinium Iuniorem ad Traianum, id est in

Equestris ordo quando primum ceptus fuit, quæq; ipsius ordinis potestas & officium atque insignia fuerint. Cap. XXIIX.

Rectè^a & condignè quidam existimauerunt, quum duo ordines, plebis scilicet & senatorius, Romæ à principio editi fuissent: equestrem ordinem,^b qui medium teneret locum, postea adiici ceptum esse: quibus purpura, vt patriciis & senatoriis, vti non licebat: ius tamen annulorum aureorum, quo insigni à plebe secernebantur, & medius ordo notabatur, publice tributum ferunt. Quod quidem ius non equitibus modò, tanquam bellicæ virtutis insigne, sed & senatoribus & militia primoribus datum fuit. Is tamen ordo etsi senatorio minor, magnæ tamen amplitudinis vigorisque habitus est: quippe erat ætus amplissimis honoribus, & senatorio penè par. Nam cum à principio originum, eiecto Tarquinio, & depulso metu regio, in libertatem se vrbs vendicasset, Brutus primus ex equestri ordine senatum suppleuit, trecentosque delegit senatores, quorum consilio & autoritate niterentur. Lapsis deinde temporibus, Caius Gracchus Tiberij frater, & haud multo post^c Liuius Drusus tribunus plebis, vberiori compendio eum aliquando ordinem cum senatorio confundere decreuerunt: vtque plus dignitatis ferret, vt in senatum venire, & sententiam dicere liceret, lege sacrata, deinde plebiscito sanxerunt.^d Quibus etiam equitibus tributum est, vt tametsi à senatoribus in senatum allekti nõ essent, pro eo tamen quòd magistratus & honores gesserant, in senatum venire, & suffragari, ac sententiæ ius habere possent, qui sunt Pedarij appellati.^e Quinetiam equites supra senatores extulerunt, & velut longe prin-

Ius annulorum quibus initio concessum. Amplitudo ordinis equestris. Senatus ex equestri ordine à Bruto suppletus.

Senatores pedarij. Equites antelati senatoribus.

ANNOTATIONES IN CAP. XXIX.

Rectè & condignè.] In hoc princip. vide omnino Plinium lib.33.c.1.& 2.
Qui medium teneret locum.] Appianus lib.2. bellor. Ciui.
Brutus.] Liuius 1. Decad. lib.2. statim post prin.
Caius Gracchus.] Plutarchus in vita illius. & L. Florus Epitom. Liuij lib.60.
Liuius Drusus.] Idem Florus eiusdem operis lib.70. & seq.
Vtque plus dignitatis.] Plutarchus in vita

C. Gracchi.
Quibus etiam equitibus.] Gellius lib.3.c.18. ex Varronis sententia in Satyra Menippea quæ πονύων inscripta est. Quo etiam in loco aliter declarat ex aliis qui Pedarij dicebantur. De quo etiam Festus Pompeius lib.14. De quibus etiam fit mentio Ciceroni ad Atticum lib. 1. epistol. 14. & 15. & Tacito lib.3.
Quinetiam equites.] Florus Epitom. Liuij libro 71.

i Ipsaque

cipes plerunque antelati sunt. Néve iudicia quæ penes senatores erant, illius tantum ordinis forent, idem M. Liuius, vt æqua parte penes senatum & equestrem ordinem diuiderentur, legem promulgasse fertur: quæ diu sancta & incorrupta mansit: quæ res magnarum sæpe dissentionum & dimicationis perniciosæ caula & seminarium fuit. Ipsaque decuria iudicum, quæ ex ordine equestri deligebantur, mox pluribus discretæ nominibus fuere. Quippe alij tribuni æris, alij selecti, nonnulli appellati sunt iudices: quibus postea nongenti additi, ab omnibus secreti: quibus scita suffragiorum in comitiis custodire negocium erat: qui tametsi iudicum, non equitum nomina ferrent, tamen equestris fuisse ordinis, & inter equites adnumerari, haud dubium est. Nanque & annulo vt equites vtiebantur, & eadem habebant honoris insignia, iisdemque fungebantur muneribus. Ad quos aliquem ex nouis ciuibus, & cui haud multo tempore ciuitas data esset, admitti non decebat, quia nefas duxere ciuem nouitium inter equites adnumerari. Tametsi Hannibalis tempore, quo Italiam omni clade belli peruastabat, ius annulorum aureorum fuisse promiscui vsus Plinius asseueret. Hic etiam ordo quandoque diuisus in plures species fuit, nominibus variis, ex quibus qui ampliori prærogatiua illustres erant, Per cognomentum tulere, plerique Fabiani, alijque alio nomine censi.^m Denique Nero Cæsar ordinem Augustanorum equitum instituit primus, reliquis per eum ordinibus offensis, & ferè destitutis. quoque plus dignitatis ferrent, seruatum est, vt multæ prouinciæ per solos equites Romanos præsidum loco regerentur.ⁿ Nam & Cappadociæ, & Aegypto, & aliis pluribus diu equites Romani præfuerunt. Inter quas Aegyptus hoc proprium tulit & peculiare, vt ad eam nemo senatorij, sed equestris tantum ordinis præses accederet: quorum decreta diuus Augustus perinde haberi iussit, ac si Romæ magistratus, aut reges, consules, prætorésve, illa censuissent. Cumque imperatores ius populo dicerent, fuit constitutum, vt equites cum senatoribus vnà diiudicandis causis consilio adessent, ita vt eorum arbitratu iura & controuersias diffinirent.^o Tantiq; splendoris fuere, vt præfecturam prætorij amplissimum munus continua serie ad Titum vsque ab ordine equestri administratam legamus: quinetiam res Cæsarum & negocia procurare, iam diu equestris nobilitas censebatur.^p Et quum defluxis moribus, equites Romani magno abusu pantomimis aggregarentur, illorumque latera cingerent: Tiberius Cæsar equestrem splendorem illorum contagio pollui arbitratus, ne equites Romani prodeutes eorum latera tegerent, edicto vetuit. Tametsi legamus Augusti tempore equites Romanos ad scenicas operas prodiisse, & Neronem equites, vt operas arenæ promitterent,

Decuria iudicum variis modis nominata. * al. decem. Liii.

Ius annulorum promiscuum. Equester ordo diuisus.

Equites degenerarunt.

ANNOTATIONES.

i Ipsaque decuria.] Hæc sunt Pli. li.33.c.2. in prin.
k Quibus scita suffragiorum.] Legendum ciuitas ex Plinio vbi supra.
l Tametsi Hannibalis.] Plinius lib.33.c.1. verum quod alibi retulimus, scribit Herodianus lib.3. Septimium Seuerum Imperat. primum omnium militibus vti aureis annulis permisisse.
m Denique Nero.] Cornelius Tacitus lib. 14. Dion autem in vita ipsius Neronis tradit illum quinque milia militum qui Augustales nominabantur, instituisse.
n Nam & Cappadocia.] Cornelius Tacitus lib.12. & iterum lib.7. Et Sueton. in Vespasiano c.8.
o Et Aegypto.] Tacitus in illis locis.
p Quorum decreta.] Ibidem.
q Tantiq; splendoris.] Suetonius in Tito c.6. Præfecturam quoque prætorij suscepit, nunquam ad id tempus nisi ab equite Romano administra-

tam. Et Plinius in præfatione Naturalis Historiæ, non longè à prin. Et quod his nobilior fecisti, dum illud patri pariter & equestri ordini præstas, præfectus prætorio eius. Ex quibus intelligis eam præfationem non Vespasiano patri, quod quidam tamen contendunt, sed Tito Vespasiano eius filio nuncupatam fuisse: nam & paulò ante in eadem præfatione alia multa ei tribuit quæ Tito assignauit Suetonius vbi supra.
r Et quum defluxis moribus.] Cornelius Tacitus li.18. & Suetonius quo loco statim citabimus.
s Augusti tempore.] Suetonius in vita ipsius Augusti cap.43. Ad scenicas quoque & gladiatorias operas etiam equitibus Romanis aliquando vsus est, verum priusquam Senatufconsulto interdiceretur. Et vide quæ scripti in tractatu Nobilitatis c.34. incip. Asinius.
t Et Neronem.] Cornelius Tacitus lib.18.

præmiis donisque adegisse. Contrà verò ^v Caligulam, nam equestrem ordinem, vt scenæ deuotum, assidue proscidit, & conuitiis affecit. ^x Cœpitque mox in senatusconsultis post populum Romanum equester ordo adiici, ita vt senatus populusque Romanus & equester ordo, publica decreta edictaque testarentur. Eoque dignationis ordo processit, vt Mæcenas equestri gradu velut amplissimo fastigio contentus, ad senatorium transire non curarit. ^z Cui postea sequuti Cæsares, laticlauum, distinctum tamen à senatorio, velut honoris ornamentum tradidere. ^a Cautumque fuit, ne quis huic ordini ascisceretur, neue ius annulorum aureorum daretur, nisi ipse ingenuus, pater & auus ingenui forent, cuique sestertia quadringenta, quod peculium equestre habitum est, census fuisset: quod etiam Tiberij edicto cauebatur. Fuere qui crederent, auri ornamenta fœminis medium quandoque ordinem fecisse, stolâsque à plebeiis diuississe, vt sicut annulus equitibus, ita auri cultus fœminis medium ordinem designaret. Apud Romanos verò flos ordinis equestris ^b Fabius Rutilianus inter ornatisimos fuisse proditur, qui magister equitum cum Papirio Cursore aduersus Samnites militauit. Quo tempore, perpetuo senatusconsulto cautum fuit, ne cui pater, auus, aut maritus eques Romanus fuisset, quæstum sui corporis faceret, aut indignis artibus se pollueret. ^c Et tamen publicani antea huic ordini asciti essent (siquidem principes equestris ordinis olim publicani fuere: ^d flosque equitum Romanorum, publicanorum ordine continebatur) postea deprauatis moribus, paulatim mancipis & scribæ pro concione ab imperatoribus, velut præcipuo munere, aureis annulis donari cœpere. Deinde libertinos hoc iure donari, & ordini aduocati cœperunt: ^e Fuere enim mancipis, qui prærogatiuam inter publicanos habebant. ^f Qui vero victigalia redimebant, publicani dicti. Demum vilissima mancipia, seruitute exempta, in hunc ordinem asciscere, & equestri dignitate ac prætoriiis ornamentis honestare, vsus inualuit. In qua re seruatum est, vt sublatis explosisque veteribus nominibus, quos ad equestrem splendorem aduocabant, ingenuorum veterumque Romanorum nominibus nuncuparent, ne quid nota nominis obsoleti, collato honori officeret. ^g Apud Chalcidenses verò tanta ratio peculij habita est, vt qui essent locupletes, equitum nomina ferrent. Cretenses quoque equitum ordinem, & vetustate & dignitate longe præcipuum, in magno precio habuere. Achæis equester honor velut præcipuo semper

Laticlaui.

Quadringenta sestertia peculium equest. Fœminis auri ornamenta, quod equitibus annuli. Fab. Rutilianus. Publicani equestris ordinis. Plura cap. 19. Iulij libri. Mancipes. Publicani.

Nominis mutatio. Chalcidenses. Cretenses. Achæi.

ANNOTATIONES.

v Caligulam.] Suetonius in vita illius c.30.
 x Cœpitque mox.] Plinius lib.33.c.2.
 y Vt Mæcenas.] Hinc enim illud Propertij li.3. eleg.8.
*Mæcenas eques Hetrusco de sanguine regum,
 Intra fortunam qui cupis esse tuam.*
 Et paulò post,
*Cum tibi Romano dominos in honore secures,
 Et liceat medio ponere iura foro.*
*Vel tibi Medorum pugnaces ire per hostes
 Atque onerare tuam fixa per arma domum.*
*Et tibi ad effectum vires det Cæsar, & omni
 Tempore, tam faciles insinuentur opes.*
*Parsis, & in tenues humilem te colligis umbras,
 Velorum plenos subtrahis ipse sinus.*
 Et Martialis lib.ii.epig.ad Priscum.
*Quod Flacco, Variog, fuit, summoq, Maroni
 Mæcenas attaus, regibus ortus eques.*
 Et lib.10.epi.73.
*Qua non Fabricius, sed vellet Apitius vti
 Vellet Mæcenas Cæsarianus eques.*
 z Cui postea sequuti Cæsares.] Cui igitur, id est ordini equestri. Nam ei ordini Laticlauum tri

a Cautumque fuit.] Plinius lib.33. cap.21. Suetonius in Cæsare cap. 33. vbi scribit millia quadringenis, quod idem significat, vt sextertia quadringenta, qui census erat equestris. Vnde & illud Horatij epist. lib.1.epist.1.
*Si quadringentis sex septemq, millia desunt,
 Est animus tibi, sunt mores & lingua fidesq,
 Plebs eris &c.* Et Martialis lib.5.epi.26.
Quadringenta tibi non sunt, Cherestrate, surge.
 b Fabius Rutilianus.] Liuius 1.Dec.lib.8.Valer. Maximus lib.2.c.2.
 c Et tamen publicani.] Ex Tullio in oratione de Prouinciis Consularibus. & in 3. in Verrem act.
 d Flosque equitum Romanorum.] Verba sunt Ciceronis in Oratione pro Cn.Planco.
 e Fuere enim mancipis.] Asconius Pædianus in 1.in Verrem act.
 f Qui verò vectigalia.] Id patet ex toto tit. præfertim ex l.quantæ. s.vlt.ff.de publi.& vectig. & ex Cicerone ad Q.Fratrem lib.1. epistol.1. non semel. Tu autem vide quæ dixi de laude & vituperio horum publicanorum in tractatu Nobilitatis cap. 34. nu.32.inc.p.Publicam. & seq.
 g Apud Chalcidenses.] Herodorus lib.5.
 h Batani

munere præcelluit, sicut Germanis qui ^h Bataui dicuntur, ⁱ Et Capuæ equitibus ple- runque est honos habitus, quibus ciuitas data est, quò bello Latino à Romanis non deficiuissent. Maximæ verò celebritatis apud Gaditanos hic ordo fuisse traditur. Siquidem vno censu quadringenti Gaditani bello egregij huius ordinis cœsi traduntur. Qui etiam numerus in equestri dignitate Patauij fuisse proditus est. Illud tamen præcipiendum non negauerim, non cuiunque militi annulos aureos passim deferre licuisse: quia nisi ex primoribus militum, aut re magna & astimatione forent, aut præfectus, centurio, decurio, aut tribunus, exercitui præessent, vel à principe aut prætore aureo annulo donati fuissent, illis impune vti non licebat. ^k Ferreo enim militibus passim vti permittitur. Quem morem Persæ vsurparunt, quibus neque aurum zonamve, aut monile, neque annulum nisi regis munere collatum, deterre licet. ^l Post temporum verò interualla non modo annuli aurei, sed diuersi generis munera velut ampla precia, militibus dari cœpere. Quippe ^m Aurelianus imperator gregariis militibus, vt per omne tempus militiæ fibulas haberent aureas, priuilegium dedit. ⁿ Seuerus vltra aureos annulos, etiam domesticas concubinas largitus fuit: quibus delinimentis militum animos emolliuit & eneruauit. Apud Macedones chlamys & apex aureus munera regia fuere. ^o Sertorius pictas chlamydes militi dona impartiuit. Alexander Macedo vsus Persicæ stolæ. ^p Vetusito tamen more in Romanis legionibus solis tribunis aureas fibulas habuere: gregario verò, aut manipulari, ^q baltheos aut phaleras argento decoras ferre permittitur. Ferturque ^r Iulius Cæsar milites tam cultos habuisse, vt etiam auro & argento politis armis ornaret. Tamen ^s Brutus in Philippis, tribunis fibulas aureas vt probum obiecit. ^t Non sic Spartacus, qui dum contra Romanos molitur arma, omnem auri argenti que vsus militi interdixit. ^v Præ cæteris Fabricius censor tantæ abstinentiæ, & tam castigatæ disciplinæ fuit, vt summos duces plus quàm pateram & salinum ex argento in castris habere, edicto inhibuerit: & ^x Pescennius Niger tantæ seueritatis, vt sommoto omni argento, in vasis ligneis milites vesci iusserit. Contrà verò de ^y Antiocho proditum est, qui tam prodigæ luxuriæ exercitum duxit, vt præter frena & monilia, phaleras & armillas atque ephippia, galeas & arma, etiam clauos aureos crepidis subiectos, & argentea vasa ad spurcissimos vsus, reliquàmque supellectilem ex argento auroque intertextam, militibus ferre permisit.

Germani. Capuenses. Gaditani. Patauenses. Quibus militibus annulos aureos gestare concessum. Persæ.

Macedonum regum munera. Fibula aurea.

Iulij prodigalitas. Brutus, Spartacus. Fabricius, & Pescennij frugalitas.

Antiochi luxus.

ANNOTATIONES.

h Bataui dicuntur.] Plutarchus in Othone hos inter Germanos esse optimos equites dicit.
 i Et Capuæ equitibus.] Liuius 1.Dec.lib.8.
 k Ferreo enim.] Vide Plinium lib.33.c.1.
 l Post temporum verò interualla.] Quod ex seq. ostendetur.
 m Aurelianus.] Flavius Vopiscus in vita illius paulò ante fi.
 n Seuerus vltra.] Non quidem Septimius ille Seuerus, qui sine alia adiectione appellari solet Seuerus, sed Alexander Seuerus, nam id quod dicit Alexander autor noster, de eo refert Aelius Lampridius in vita illius. Nam post alia multa quæ is præsidibus prouinciarum largiebatur (de his enim non simpliciter de militibus loquitur.) Et si, ait, vxores non haberent, singulas concubinas, quod sine his esse non possent.
 o Sertorius pictas.] Plutarchus in vita illius.
 p Vetusito tamen more.] At Liuius 4. Decad. lib.7. Tum puero, inquit, annulum aureum, tuni-

cam lato clauo, cum Hispano sagulo, & aurea fibula equique donat ornatum: & Flavius Vopiscus in vita Aureliani scribit eum concessisse gregariis militibus fibulas aureas habere. & vide nostras leges Connubiales l.3.inter ornamenta muliebria. q Baltheos.] Teucro Telamonij cuius tam sæpe meminit Homerus in Iliade, baltheos aureos erat, & videre licet apud Philostratum in vita Apollonij lib.5.
 r Iulius Cæsar.] Plutarchus in vita illius, quo loco loquitur de Alestæ, aut vt alij volunt, Alexiæ vrbs obsidione.
 s Brutus in Philippis.] Plutarchus in vita illius.
 t Non sic Spartacus.] Plinius lib.33.c.item 3.
 v Præ cæteris Fabricius.] Plinius eod. li.33 c.12.
 x Pescennius Niger.] Spartianus in vita ipsius.
 y De Antiocho.] Vide vbi Annibal ei dicit satis esse, etiam si Romani multum auari essent, Valerius Max.lib.9. c.1. & Gellius lib.5.c.5. & vide præterea Plutarchum in Hannibale.

Quid sit charta opisthographa apud Iureconsultos, de qua Ulpianus mentionem fecit, & quot chartarum genera fuerint, & quid ciliaris apud eundem Ulpianum. Cap. XXX.

Vidam inter caudicicos patronus disertissimus, & in literis non postremi nominis, adiuit me, atque alterum cum quo in foro deambulabam, iurisperitum non paruae aetimationis virum, natura tristi admodum & recondita, cuius nomen libens praetereo, ne quem videar incesse: & petiit ab eo edoceri, quid sibi veller^a Ulpianus de bonorum possessione secundum tabulas, vbi inquit chartae appellationem etiam ad nouam chartam referri, & ad delictitiam: proinde si in opisthographo quispiam testatus sit, posse hinc peti bonorum possessionem. Quid esset opisthographum, significari sibi postulabat. Cumque ille respondere cunctaretur, & incertus animo fluctuaret, putare se nihilominus dixit, ex interpretis autoritate, opisthographam dici chartam, in qua descriptae impensa ad calculos referuntur, vna cum tributis & debitis: afferens quandam verbi deriuationem deridiculam, & alia nugalia, quae quum sint perspicuae falsitatis, referre non necesse habeo. Nec multo post, quaestione deposita, quum ad alios sermones diuertisset, quasi tacita confessione victus, non sine pudore digressus est. Quo digresso, quid ego sentirem de opisthographo, petiit a me ille serio explanari. Dixi ego satis liquere, verbi originem e Graeco deductam, & quantum assequi poteram, opisthographam dici chartam, quae vtraque facie & diuerso latere scripturae admouebatur, hoc est, intus & a tergo: quae plerunq; non specie libelli erat, sed voluminis instar torquebatur, quo more prisci scripta edidisse feruntur, deductum nomen ἀπὸ τοῦ ὀπισθεν, quod post & retro significat, καὶ γραφή, quod est scriptura. Qui igitur tam a facie quam a tergo scripta exarabant, in opisthographo scripsisse ferebatur. Plinius iunior Electorum commentarios centumsexaginta mihi reliquit opisthographos, hoc est, etiam a tergo scriptos. vnde morbum^d opisthotonicum dici volunt illorum, qui ceruicem retro flexam habuere: sicut opisthocomae, qui comas retroferre consueuerunt, qualis Hectoris coma dicitur fuisse. Fuere enim apud veteres chartarum diuersa genera. Nam & syngrapha, & opisthographa edebatur scripta. Syngrapha enim vno, opisthographa vtroque exarantur latere. Quod verò testatoris manu scriptum erat, holographum;

ANNOTATIONES IN CAP. XXX.

a Ulpianus de bonorum.] In l. chartae. ff. de bono. pos. secun. tab.

b Plinius Iunior.] Lib. Epistolar. 3. ad Marcum epist. eiusdem libri 5. cuius initium est, pergratum est mihi.

c A tergo scriptos.] De quibus ni fallor, intellegit Iuuenalis Saty. 1. statim post prin.

Scriptus & in tergo, necdum finitus Orestes. De quo loco Sidonius Apollinaris ad Constantinum epist. lib. 7. vlti. Iam, inquit, copiosum, ni fallor, pulsat exemplar. Iam venit ad margines vmbilicorum. Iam tempus est, vt Satyrus ait, Orestem nostrum vel supra terga finiri. Et de huiusmodi quoque opisthographis loquitur Lucianus in vitis Philosophorum. Hucque etiam spectat illud Martialis lib. 4. epig. 42.

Inversa pueris aranda charta. Et lib. 8. epig. 61.

Scribit in auersa Picens epigrammata charta, Et dolet auerso, quod facit illa Deo. Quasi diceret Picentem adeo multa epigrammata conscribere, vt vtramque paginam chartae implet, sed auerso, id est non aspirante Deo Apolline.

d Opisthotonicum.] Plinius lib. 28. cap. 12. vbi cum morbum vocat dolorem inflexibilem: & de hoc morbo idem sapius scilicet lib. 20. c. 5. in duobus locis, & iterum cap. 9. & 14. & 18. 21. 22. & lib. 21. cap. 18. & lib. 22. cap. 8. & 22. & 23. & lib. 24. cap. 7. & 12. item lib. 26. cap. 11. & cap. 12. in duobus locis, & lib. 27. cap. 10. lib. 31. cap. 10. in fin. & lib. 32. cap. 8. Et ceteri Medici vbiq;.

e Syngrapha enim vno.] Vnde & cur id dixerit Alexander non video. Ea enim dicta sunt ἀπὸ τοῦ συν, id est, simul καὶ γραφή, id est scribo quod scilicet simul scripta sunt a pluribus, vel etiam quod manu eorum qui simul contrahunt scripta sint vel subscripta: quod & videre licet apud Aconium in 3. in Verrem act. Cuius haec verba sunt, Ceterae tabulae ab vna parte seruari solent. Syngraphae signatae vtriusque manu, vtrique parti seruandae traduntur. Vide quae infra in verb. Chirographum.

f Holographum.] Ego potius dixerim id dici quod per integras dictiones sine notis, aut, vt vulgo loquimur, abbreviationibus scriptum est. Id enim significat ὁλογραφόν, id est, literis integris scribere, vt ait Budaeus noster in commentariis linguae Graecae. g Chiro-

quod priuatum, ^b Chirographum: quod autem quisque sua manu scripsit, ^h autographum. Praeter quae fuit ⁱ hieratica ex biblo in Aegypto frequens, sacris tantum voluminibus dicata. Haec fuere a principio ex cortice platani, fraxini, aceris, populi albae: item fagi & vlti, aut (sicut ^k Ulpianus censuit) ex tilia, philyra, & papyro. ^l Liber enim, interior pars est corticis quae ligno cohaeret, in quo ante usum chartarum exarabantur scripta, vel in palmarum foliis, ^m vt Plinius notat. ⁿ Fuitque antiquissimi moris, publica monumenta plumbeis voluminibus, priuata autem linteis describitur: in quibus nonnunquam publica. In papyro autem perraro publica, frequentius priuata, edebantur. Is enim in palustribus Aegypti frequens erat, qui intextus farina glutinabatur. ^o Erant quoque tabellae cera illitae, in quibus monumenta literis nonnunquam mandari legimus, aliquando duplices, plerunq; triplices, aut quincuplices colore diuersae. Nam & luteae erant, virides, crocae, purpureae. In triplicibus epistolas, in quincuplicibus honores & magistratus: in duplicibus si quid esset arcanum & subticendum, interiorisque animi notas magis adnotabant. Philyram verò corticem esse tiliae ^p Graeci asseuerant, in qua notas verborum & censuram mandari literis saepe proditum est. ^q Post quas chartae haedinae (quas pergamenas vocant) fuere, Pergami vrbe Troadis primum inuenta: vbi quum Attalus & Eumenes imperitarent, nobilem illam omnium sermone celebratam bibliothecam, conquisitis vndique exemplaribus, haedinis chartis construxisse feruntur. Nam aliam Ptolemaeus ^r Philadelphus, plus ducentorum millium voluminum in Alexandria disposuit. Quam ^s M. Antonium Cleopatrae largitum fuisse, nonnulli ad primum durasse bellum cum Augusto, asseuerant: quae ^t mox incendio absumpta fuit. Romae autem ^v Asinius Pollio vatium libris conseruandis bibliothecam dicauit primus: in qua M. Varronis imaginem

ANNOTATIONES.

g Chirographum.] Id esse putamus quod propria manu scriptum est. καὶ enim manus dicitur. Et de hoc saepe fit mentio Ciceroni & nostris Iuriconsultis. De his autem Aconius in 3. in Verrem actio. Inter syngraphas & cetera chirographa hoc interest, quod in ceteris tantum quae gesta sunt, scribi solent, in syngraphis etiam contra fidem veritatis pactio venit, & non numerata quoque pecunia, aut non integre numerata, pro temporaria voluntate hominum scribi solent, more institutoque Graecorum.

h Autographum.] Idem dicit Nicolaus Sponcius, in suis in Martialem Commentariis a quo hic accepisse videtur, & plerique omnes. Autographae epistolae fit mentio Suetonio in Augusto cap. 71. Licet in nonnullis codicibus antigrapha legatur. Sed Sabellicus & Beroaldus interpretes priorem lectionem agnoscunt, fit & mentio quoque in Appiano bellorum Ciuilium lib. 5. Has enim iam pridem per Cecinnam scripsi, quarum si cupis autigrapha vltro accipe.

i Hieratica.] Plinius lib. 13. cap. 12. in princ. Et de papyro Aegyptia Apuleius lib. 1. Asini aurei in prin. Modo, inquit, si papyrum Aegyptiam argutia Nilotici calami inscriptam non spreueris.

k Ulpianus.] in l. librorum. in prin. ff. de leg. 3. l. Liber enim.] Seruius in Virgilium egl. 10. ad fi. & lib. 2. Georg. non admodum longe a princ. & lib. 11. enarrans eum locum,

Huc natam, libro & syluestri subere clausam. Vnde, inquit, liber dicitur in quo scribitur, quia ante usum chartae vel membranae de libris arborum volumina compaginabantur.

m Vt Plinius vocat.] Lib. 13. c. 11. n Fuitque antiquissimi moris.] Quod & ipsum dicit Plinius d. c. 11. & c. 12. o Erant quoque tabellae.] Vide supra lib. 1. cap. item 1.

p Graeci.] Et Plinius libro 16. cap. 14. Tu autem omnino vide Politianum Miscellaneorum cap. 72.

q Post quas.] Plinius lib. 13. cap. 11. Mox, ait, emulatione circa bibliothecas Regum Ptolemaei & Eumenis, supprimebant chartas Ptolemaei. Idem Varro membranas Pergami tradidit repertas. Sed quod ad has Bibliothecas attinet, vide eundem Plinium lib. 35. cap. 2. Strabonem lib. 13. non semel, & Plutarchum in Antonio.

r Ptolemaeus Philadelphus.] Strabo lib. 17. Sed vide Gellium lib. 6. c. 16. eodemque vlt.

s M. Antonium.] Plutarchus in vita illius.

t Incendio absumpta fuit.] Gellius vbi supra. Plutarchus in Caesare eam dicit absumptam fuisse a Caesare coacto periculi igne propulsare. Orosius scribit ex bibliotheca absumpta fuisse incendio librorum 400. millia.

v Asinius Pollio.] Plinius lib. 7. cap. 30. & lib. 35. cap. 2. Nam moris fuit antiquorum suas bibliothecas adornare imaginibus doctorum viroorum, quod satis colligitur ex eo quod Cicero lib. epist. famil. epist. ad Fabium siue Fabianum Gallium, scribit vt is emat statuas quas in sua bibliotheca ponat. Martialis in epistola luminari lib. 9. ad Toranum, scribit Stertinum Auitum virum clarissimum imaginem suam in sua bibliotheca ponere voluisse. Cui quidem imagini dedicauit primum illum lib. epig.

Chirographum.
Autographum.
Hieratica papyrus.
Liber.
librorum.
ff. de lega. 3.

Tabella cerea.

Philyra.

Charta haedina.
Attali & Eumenis bibliotheca.
Ptole. bibliotheca.
Asini Pollionis bibliotheca.

l. Charta. ff. de bono. pos. secun. tabul.

Opisthographum.

Opisthocomae.
Chartarum genera.
Syngrapha.
Holographum.

nem adhuc viuentis, pro cumulo magnæ gloriæ posuisse fertur: sicut ^x Victorino ob doctrinæ magnitudinem, viuenti statuam populus in foro posuit. Apud Athenas ^y Pisistratus illius exemplo bibliothecam fecit. Meminitque ^z Herodotus, prisca consuetudine, hæcenas pelles biblos nuncupasse veteres, quod aliquando biblorum inopia eiusmodi pelles scripturæ admouerent. Brachmanes literas non ceris, nec libris, sed in sindonibus fullatis coloribus effinxere. ^a Babylonij verò costilibus laterculis mores, leges, atque instituta tradidere. ^b Quare Cleantes quoddam à Zenone audierat, in tegula osse adnotauit. ^c Phœnicēs animalium figuras literarum loco insculpebant lapidibus. Ab his enim profectus ^d Cadmus literas Græciæ intulit, quæ eadem mansere semper, & cum literis sermo, licet Pelasgica lingua sæpe mutata & abscissa fuerit. ^e Sicut Assyrii Rhadamanthus, ^f Aegyptiis Memnon & Anubis, Phrygibus Hercules, Latinis verò Carmenta ^g & Pelasgi, aut ab Corinthio Demaratho profecti, vel (vt putant alij) ^h Simonides & Berofus primos characteres edidere. ⁱ Quauis Aegyptios per animalium figuras primùm sensus mentis effinxisse: & antiquissima monumenta mandasse literis, nonnulli ferant. ^k Alij Assyrios, qui notas literarum docuerint, arbitrantur primos. ^l Nonnulli Ionum characteres à primis originibus editos, omnis vetustatis nuncios fuisse putant: sicut ^m Pherecydem Syrum profam ora-

Pisistratus.

Brachmanum scriptura.

Babyloniorum.

Literarum inuentores.

Aegyptij animalium figuris sensu exprimebant.

ANNOTATIONES.

^x Victorino.] Diuus Hieronymus in adiectione Chronicôn Eusebij Olymp. 284. Victorinus etiam statuam in foro Traiani meruit.

^y Pisistratus.] Gellius d. lib. 6. cap. vlt. & Athenæus Dipnosophistarum lib. 1. non multò post prin. vbi & aliàs multas bibliothecas celebres memorat. ^z Herodotus.] In Terpicore, qui est lib. 5. Et de his biblis Lucanus lib. 3. Pharfalica,

*Nondum flumines Memphis contexere biblos
Nouerat, &c.*

^a Babylonij.] Plinius lib. 7. c. 56.

^b Quare Cleantes.] Diogenes Laërtius in vita ipsius Cleantis: Τὴν φασὶν εἰς ὄψακα καὶ βῶν ἀμο-
πλάτας γράφειν ἀπὲρ ἠνοεν, ἀπὸ αὐτῶν ἕντων ὁ δασ-
αίει κερματῶν ὡς τε ἀνήσασθαι χαλκία.

^c Phœnicēs.] Lucanus de figuris simpliciter loquens,

*Phœnicēs primi (sane si credimus) ausi
Mæsuram rudibus vocem signare figuris.*

Vide Cornelium Tacitum libro 11. & quod de his scribit Plinius lib. 5. cap. 12. Ipsa gens Phœnicum in gloria magna literarum inuentionis &c. Sed vide Diodorum quibus locis citabimus nu. seq. & in verbo, proditumque est memoria.

^d Cadmus.] Plinius lib. 7. cap. 56. & Tacitus dicto lib. 11. & ante illos Diodorus Siculus lib. 6. ca. 15. quem tu super hæc omnino vide. Sunt tamē vt refert Seruius lib. 2. Aeneid. in eum locum. Belidæ nomen Palamedis. Qui dicitur ipsum Palamedem Græcas literas inuenisse. Certum est autem (inquit) literam ^x. Plinius autem dicto lib. 7. cap. 56. tradit eū Troiano bello has reperisse θ. ξ. φ. χ. Apollonius Tyanæus in vita Apollonij lib. 4. dicit simpliciter illum literas inuenisse, non scribendi tantum causa, sed vt cognoscere etiam quisque posset, quæ scribenda non essent. Herodotus li. 5. scribit Phœnicēs, qui cum Cadmo aduenerant literas in Græciā introduxisse. Quod ipsum tradit Diodorus Siculus lib. 6. ca. 18. Eupolemius, & ex eo. Eusebius præparationis Euangelicæ lib. 10. ca. 1. & iterum lib. 18. scribit

Mosen literas Iudæis primùm tradidisse, & à Iudæis Phœnicēs accepisse. Græcos verò postremos à Phœnicibus accepisse.

^e Sicut Assyrii Rhadamanthus.] Plinius dicto lib. 7. cap. 56. statim post prin. Ceres prima leges dedit, vt alij putant Rhadamanthus, literas semper arbitror Assyrios huius esse sententia, vt malè disticta videtur Alexander accepisse quod hic dicit.

^f Aegyptiis Memnon.] Sed vt alij tradunt, Mercurius, vt etiam scribit Plinius vbi supra Gellium aureum laudans. Et Diodorus Siculus lib. 1. cap. 2. Lactantius qui hunc Quintum Memnonem fuisse dicit. Ipse autem Diodorus alibi lib. scilicet 4. Scribit nonnullos huius esse sententia, vt Aethiopes omnium primi vti sint literis, & ab illis Aegyptios didicisse.

^g Et Pelasgi.] Plinius d. lib. 7. c. 56. & Solinus c. 8. Item Dionysius Halicarn. lib. 1.

^h Simonides.] Ipse Plinius vbi supra scribit Simonidem Melicum 4. literas inuenisse ζ η ψ ω.

ⁱ Quauis Aegyptios.] Diodorus Siculus li. 4. cap. 1. & Tacitus lib. 11. vbi ita scribit: Primi per figuras animalium Aegyptij sensus mentis effingebant, & antiquissima monumenta memoriæ humanæ impressa laxis cernuntur. Ex quo loco hæc de promptis Alexander.

^k Alij Assyrios.] Plinius lib. 7. c. 56. ^l Nonnulli Ionum characteres.] Nescio an id velit dicere quod scribit Plinius li. 7. c. 57. Gentium consensus tacitus primus omnium conspirauit, vt Ionum literis vterentur.

^m Pherecydem Syrum.] Plinius d. cap. 56. & Apuleius lib. 2. Floridorum. Sed quem Syrum Alexander dicit, hic Syrium fuisse tradit Plinius vbi supra, atque etiam eiusdem lib. 7. cap. 51. itēque Diogenes Laërtius in vita illius in prin. autoritate Alexandri in successioneibus. Quæ quidem appellationes nihil differre videntur. Sed Scyrum esse legendum vbiq; videtur, quod is ex Scyria Insula oriundus erat, vt tradit Apuleius vbi supra. Cuius quidem

tionem inuenisse. ⁿ Proditumque memoriæ est, Aegyptios literas habuisse vsitatissimas, quas singuli discunt: quas verò dicunt sacras, interiores & reconditas, soli sacerdotes norunt à parentibus traditas, qui etiam ex omni æternitate rerum gestarum sensu effinxere. Atque Aethiopes perplexo scripturæ genere vsos, vt non ex lateribus digestis ordinibus, (vt mos cōmunis habet) sed à summo ad imum literarum ductus exararent, quod ^o tapocon Græci appellant, qui cum septem characteres habeant, illorum singuli quatuor recipiūt significatus. Atque ^p Aegyptios à dextra in sinistram, contra Græcorum morem, ductus disponere. Atque ^q Indos absque vsu literarum, omnis aui res gestas & memoratu dignas, Pythagorico more, memoria tenuisse: illasque à parentibus traditas per manus posteris dedisse, qui tamen haud multò post in sindonibus scribere inceperunt, totasque paginas monumentis rerum gestarum impleuerunt. Fuitque apud ^r Carthaginenses vetus constitutum, ne quis Græcas literas, aut idioma edisceret, cum arcana illorum consilia, & abditos sensus linguæ cōmercio, & per occulta colloquia Dionysio prodita intelligerent. ^s Romanis quoque per signa ac paruas breuesque notas, multarum literarum sensu colligere per notarios vsus inualuit, adeò vt quauis citato sermone, editas in foro orationes per notas facillè actuarij exciperent, ac sensu & verba intelligerent. ^t Quinetiam Romani principes lectores apud se habebant, quos ἀναγνώστους dixere, cum ipsi occupati, lectioni vacare non valerent, qui etiam vsura Latini sermonis nonnullis coloniis pro munere impartiuerrunt. ^v Quippe Cumanis à populo Rom. tributū fuit, vt publicè Latine loqui liceret, vtque præconibus Latine vendendi auctionandique facultas foret. Rursus quaesiuit

Pherecydes profæ inuentor. Aegyptiis duo genera literarum. Aethiopes. Indi.

Carthag. Græcas literas discere prohiberunt.

Lectores apud Romanos. Latini sermonis vsus pro munere datus.

ANNOTATIONES.

quidem insulæ meminit Strabo lib. 9. Assyria autem non insula, sed continens est, quam describit idem Strabo lib. 16. & Solinus cap. 48. & Plinius lib. 5. c. 12. & Pomponius Mela lib. 1. c. 11.

ⁿ Proditumque est memoria.] Herodotus lib. 2. & Diodorus Siculus lib. 4. c. 1.

^o Quod Tapocon Græci.] Festus Pompeius lib. 18. Tapocon, inquit, appellant Græci genus scribendi deorsum versus, vt nunc dextrorsum scribimus.

^p Atque Aegyptios à dextra.] Herodotus lib. 2. Aegyptij, inquit, à dextra in sinistram scribunt, & hoc facientes aiunt se in dextram, Græcos facere in sinistram. Pomponius Mela lib. 1. c. 9. tradit eos suis literis peruersè vti.

^q Atque Indos.] Vide Philostratum in vita Apollonij, alicubi & alios.

^r Carthaginenses.] Iustinus lib. 20. ad fi. ^s Romanis quoque.] Plutarchus in vita Catonis Vticensis scribit orationem ipsius Catonis, & eam quidem solam exscriptam seruatamque fuisse Cicerone Consule velocissimos scriptores deponente atque docente, vt per signa quadam & paruas breuesque notas multarum literarum vim habentes, ita quidem vt literæ (sicuti etiam scribit Seneca) dictiones referrent, Catoniana dicta colligerent. Nondum enim vt subiungit Plutarchus reperti erant hi qui Notarij appellantur, sed tunc primùm huius rei vestigiū ferunt exstitisse. Verum Eusebius Chronographus huius rei inuentum tribuit Tyroni Tullio ipsius Ciceronis liberto. Dion autem Nicæus in historia Augusti scribit Mecenatem primùm quasdam notas literarum inuenisse ad celeriter scribendum, eòsque complures per Aquilam libertum docuisse. Sed vtcumque sit, constat Notarios ab ipsis

notis fuisse dictos, quod & Ammonius tradit, & D. Augustinus lib. 2. de doctrina Christiana cap. 26. & non obscure innuit Paulus Iuriconsultus in l. Lucius. ff. de milit. testa. cuius hæc sunt verba: Lucius Titius miles notario suo testamentum scribendum notis dictauit. Et de huiusmodi quoque notis Modestinus in l. inter eos. §. 1. ff. ex quibus causis maio. Eos qui notis scribunt acta præsidum. & Seneca lib. 14. epist. Quid verborum notas, quibus quæuis excipitur citata oratio, & celeritas manus linguæ sequitur: & Suetonius in Cæsare cap. 56. Extant & ad Ciceronem, item ad familiares domesticis de rebus, in quibus si quæ occultius perferenda erant, per notas scripsit. Et in Tito ca. 3. È compluribus comperi notis quoque excipere velocissimè solitum. Et è poetis Manilius, vel vt alij, Manlius, poeta Astro-nomicus ad Augustum lib. 4. c. 4.

*Ille scriptor erit felix, cui litera verbum est,
Quisq; notis linguam superet cursumq; loquentis
Excipiet linguas noua per compendia voces.*
Et Ausonius epig. 150.

*Puer notarum præpetum
Solers minister aduola:
Bipatens pugillar expedit.*

^t Qui etiam Romani principes.] Cicero epist. ad Atticum lib. 1. epist. 7. ad finem. Quid præterea ad te scribam, non habeo, & me Hercule erā conturbatior, nam puer festiuus anagnostes noster Solisthenes decesserat. Et Vatinius inter epistolas familiares ipsius Ciceronis epist. eiusdem lib. 9. Dicitur mihi seruus tuus anagnostes fugitiuus Vardaci esse. Et Gellius lib. 18. cap. 5. Atque ibi tunc nunciatur ἀναγνώστην quendam non indoctum hominem voce admodum scita & canora Ennij annales legere &c.

littem quaeritur in prin. ff. locati. Cistarius. Vehiculorum genera diuersa.

sibi explanari, qui esset cistarius, de quo apud^a Vlpianum & legum peritos frequens mentio fit. Dixi ego cistarium dici, qui vehiculum duceret, & quasi aurigare. ^y Cistium enim vehiculi genus esse, aperte liquet. Cicero in Antonium secunda Philippica: Inde cistio celeriter ad urbem venit, capite inuoluto. Etenim vehiculorum curruumque diuersa fuisse genera, non vna facie, apud autores legimus. ^z Nam & effedum & petoritum, cistium, ^b carruca, ^c carpentum, ^d pilentum, ^e arcera, ^f plaustrum,

ANNOTATIONES.

^v Quippe Cumanis.] Liuius 4. Dec. lib. 10.
^x Apud Vlpianum.] In littem quaeritur. in prin. ff. locat.

^y Cistium enim vehiculi genus.] Nonius Marcellus auctoritate Ciceronis hic citati, cuius locus in id est apertissimus, vt & ille apud eundem in Oratione pro S. Roscio decem horis nocturnis sex & quinquaginta millia passuum cistio peruolauit & Plinius lib. 28.

^z Nam & effedum.] Cicero Philippi. 2. Vehabatur in effedo Tribunus plebis. & in epist. ad Atticum lib. 6. epistol. eiusdem lib. 2. Hic Vedius venit mihi obuiam cum duobus effedis & rheda equis iuncta. Horatius epist. lib. 2. episto. 1. ad Augustum, *Effeda festinant, pilenta, petorita, naues.*

Martialis lib. 12. epig. 24.

O lucuda, Couinne, solitudo.

Carruca magis, effedat gratum.

Hincque effedarij, qui scilicet effeda regu, tvi Cifij qui Cifia. Caesar lib. 2. belli Gallici Equites hostiis, effedariique acriter praelio cum equitatu nostro in itinere conflixerunt. Et Cicero epistol. famil. lib. 7. episto. 6. Tu qui ceteris caucere didicisti in Britannia, ne ab effedariis capiari cauteo. Et rursus epist. 10. Qui neque in Oceano natate volueris, studiosissimus homo natandi, neque expectate effedarios &c. & Plinius lib. 34. cap. 17. Cœpere deinde & effeda & vehicula & petorita exornare. Et vide supra.

^a Petoritum.] Ex Horatio vbi supra, & vide infra, in verbo, Petoritum enim Gallicum.

^b Carruca.] Diminutiuum à Carro quod & vehiculi genus est. Caesar lib. 1. belli Gallici. Alteri ad impedimenta & carros suos se contulerunt. Et alibi eodem lib. pro vallo carros obiecerant, quod & nos alibi ad aliud adduximus. Idemque eodem lib. Vix qua singuli carri ducerent. Rursusque iumentorum & carrorum quam maximum numerum coemere. & Hirtius lib. 6. siue de bello Hispaniensi. Ea die per viarum angustias castra complura, multosque lanistas retraxit. & lib. 8. belli Gallici. Magna enim multitudo carrorum etiam expeditos sequi Gallos consuevit. Liuius 1. Decad. lib. 10. Hinc igitur carruca dicta est, veluti paruus carrus. Martialis lib. 5. epig. 94.

Nec feriatu ibat ante carrucam.

Et lib. 12. quod citauimus supra in verbo, Nam & effedum. Plinius lib. 33. cap. 11. At nos carrucas ex argento caelare inuenimus. Suetonius in Nerone cap. 30. Nunquam carrucis minus mille fecisse iter traditur. & Paulus iuriconsultus in l. in commo dato. §. duabus. ff. commo. Nam eum qui carrucam vel lecticam comodauit. Iterumque in l. si id quod. §. si ex decem. ff. de donat. inter vir. & vxor. Quem-

admodum si vna res empta deterior facta esset, vel carruca, & aliqua pars inde periisset. Et Scuola in l. vxori. ff. de auro & argento leg. Quæsitum est, an carruca dormitoria cum mulis, qua semper vxor vsa sit, ei debeatur. Et Imperator in l. i. C. de honor. vehic. lib. 11. Omnes Honorarij vehiculis dignitatis suæ, id est, carrucis intra urbem Sacratissimi nominis vtantur. Et interpret Bibliorum Esa. 66. eodemque vlti. Et adducunt omnes fratres vestros de cunctis gentibus domum Domino, in equis, & quadrigis, & in lecticis, & mulis, & in carrucis ad montem sanctum meum Ierusalem. Hinc autem carrucarius qui carrucam ducit, in littem quaeritur. in princ. ff. locat. Si Cistianus, id est, Carrucarius, dum ceteros transire contendit, cistiu euertit, quæ verba, id est, Carrucarius, nonnulli abundare contendunt, veluti ab alijs addita expositionis gratia, ideo nonnulli in suis impresionibus ea eraserunt, tamen et sunt in Pandectis Florentinis inscripta. De mulis autem carrucariis fit mentio in l. Aediles aiunt. §. iumentorum. ff. de ædil. edict.

^c Carpentum.] Ouidius lib. 1. Fasto.

Nam prius Ausonias matres carpenta vehabant.

Liuius 1. Decad. lib. 1. de Tullia loquens. Carpentum certe in forum euecta. & paulo post, Flectente carpentum dextra in virbium cliuuum restitit, pauidus is qui iumenta agebat. Itaque paulo post, Tullia per patris corpus carpentum egisse fertur. Et Plinius in vitis illustribus c. 7. de eadem re loquens. Cum domum rediret, viso patris corpore, mulionem euitantem super ipsum corpus, carpentum agere præcepit. Cornelius autem Tacitus libro 1. scribit Agrippam carpento in Capitolium vehi voluisse. Hincque velum carpentum dicitur Iuuenali saty. 8.

Præter maiorum cineres atque ossa, velum

Carpento rapitur pinguis Damaspippus.

Nam & illud fuisse velox vehiculum satis declarat illud Apuleij lib. 11. Meta. Ac hinc carpento peruolauit. Id autem fuisse Gallorum proprium, videre est ex Liuiio 4. Decad. lib. 1. & 3. ac. 6. Et vide infra vbi de pilentis.

^d Pilentum.] Vide infra, in verbo, Pilentum.

^e Arcera.] Vide & tu infra, in verbo, Arcera Britannorum.

^f Plaustrum.] Varro lib. 4. ling. Lat. Plaustrum ab eo, quod non, vt in iis quæ supra dixi, sed ex omni parte palam est, quæ in eo vehuntur quod perlucet, vt lapides, asseres. Virgilius lib. 1. Georg.

Tarda, Eleusine matris voluentia plaustra.

Vbi Probus interpret, Plaustra, ait, sunt vehicula, quorum rotæ non sunt rodiate, sed tympana coherentia axi, & iuncta cantho ferreo. Axis autem cum rota voluitur, nam rotæ circa eiusdem cardinem adhibentur. Ouidius lib. 2. Meta.

Quamuis

^g rheda & ^h farracum, ⁱ epiredium, quod barbarum est, ^k carri, ^l couinum, & ^m arcirma, licet diuersi generis, omnes tamen vehiculorum numero fuere. ⁿ Petoritum enim gallicum fuit, rotarum quatuor. ^o Pilentum veneti coloris, quo matronæ vectabantur castæ, quas postea basternas dixere, ^p couinum Britannorum,

ANNOTATIONES.

Quamuis tardus eras, & te tua plaustra tenebant.

Quintilianus lib. 5. cap. 13. Nam cum Scauri columnas per urbem plaustris vectas esse dixit. Et alibi saepe apud probatissimos scriptores.

^g Rheda.] Nonius Marcellus. Rhedam vehiculum esse dicit, citatque illud Ciceronis in epist. ad Varronem. Quod si heri tuam rhedam non habuissem, vatices haberem. Sed in id sententia est clarior eiusdem Cic. ad Atticum epist. lib. 5. epist. 17. post princip. Hanc epistolam dictavi sedens in rheda, cum in castra proficiscerer, à quibus aberam bidui. Et iterum lib. 6. loco supra allegato in verbo, Cistium enim vehiculi genus. & in Oratione pro Milone, Obuiam ei fit Clodius, expeditus in equo, nulla rheda, nullis impedimentis. Martialis lib. 5. epig. 94.

Faustina plena Bascus ibat in rheda.

Quintilianus lib. 1. c. 5. Plurima Gallica voluerunt, vt rheda & petoritum. Eiusque etiam fit mentio in nostris legib. videlicet in l. cum in plures. §. vehiculum. ff. locat. vehiculum conduxisti, vt onus tuum portaret, & secum iter faceres, & cum pontem transiret, redemptor eius pontis portorium ab eo exigebat, quarebatur an etiam pro ipsa sola rheda portorium daturus fuerat. Vides eum ibi aperte rhedam vehiculum esse. Atque etiam in l. 4. ff. de supel. lega. Hincque etiam Rhedarius ipse rheda ductor Cicero pro Milone. Et Rhedarius mulus lib. 3. de re rust. c. 17.

^h Sarracum.] Iuuenalis saty. 3.

Longa coruscet

Sarraco veniente abies.

Et saty. 5.

Frigida circumagunt pigri Sarraca Boite.

Et Quintilianus lib. 8. cap. 3. An cum dicit in Pisonem Cicero, Cum tibi tota cognatio in sarraco aduehatur, incidisse videtur in fordidum nomen. Is autem locus Ciceronis est in Oratione aduersus Pisonem ipsum. Sidonius Apollinaris Mille graues sarcinae ad prædium ex oppido ductæ; nulla sarraca, nullaque effeda, subuehendis oneribus attrahebantur. Et Vitruuius ante hos. Festus autem Pompeius lib. 17. scribit Sarracum esse quo ornamenta scenicorum portantur.

ⁱ Epiredium.] Epirhedum scribendum ex Quintiliano lib. 1. cap. 10. vbi dicit compositum ab *epi* præpositione Græca, & Rheda dictione Gallica, nec tamen Græcum nec Gallum vt hoc composito. Romanos suum ex utroque fecisse. Nam & hac dictione vsus est Iuuenalis saty. 8.

Triuog, trahunt epirhedia collo.

^k Carri.] Vide supra in Carrus.

^l Couinum.] Vide paulo infra in verbo, Couinum Britannorum.

^m Arcirma.] Arcirma, inquit Festus Pompeius lib. 1. genus est plaustri modici, quod homo gestare

possit, aut vt alij legunt, quo homo gestari possit. Nec recordeo me alibi de his legitse.

ⁿ Petoritum enim Gallicum.] Vt auctoritate Varronis lib. 14. rerum diuinarum scribit Gellius lib. 17. cap. 30. Et de hoc Horatius, quem iam supra citauimus, sed hic quoque citandus fuit epist. lib. 2. episto. 1.

Effeda festinant, pilenta, petorita, naues, &c.

Quo in loco Acron interpres scribit petorita esse vehicula famularum captiuarum. Porphyrio autem alter interpres dicit ea esse quibus vehitur familia regum. Sed & idem Horatius Ser. lib. 1. sat. 6.

Vti ne solus riuus peregrine

Exirem, plures calones atque caballi

Pascendi, ducenda petorita.

Vbi Acron ipse, Petorita, inquit, genus vehiculi, alij carpenta intelligunt, nonnulli carrucas. Porphyrio autem: Petoritum, ait, genus vehiculi, quod vulgo carrum dicitur. Et Festus Pompeius lib. 14. Petoritum, inquit, & Gallicum vehiculum esse, & nomen eius dictum existimant ad numerum quatuor rotarum.

^o Pilentum.] Virgilius lib. 8. Aeneid.

Castæ ducabant sacra per urbem

Pilentis matres in mollibus.

Vbi Seruius à quo Alexander id accepit, quod hic dicit. Pilenta, inquit, sunt vehicula, sicut nunc Basternas videmus. erant etiam tunc veneti coloris, non vt nunc ruscate, quibus nisi castæ utebantur. Eiusque loci Virgiliani idem Seruius li. 11. eiusdem operis in eum locum,

Necnon ad reo plura summasq. ad Palladis arces,

Subuehitur magna matrum comitante caterua.

Subuehitur, inquit, proprie matronæ enim pilentis utebantur ad templa pergentes, vt,

Pilentis matres in mollibus.

Ceterum Liuius 1. Decad. lib. 5. Grata, inquit, ea res, vt quæ maxime, senatui vniquam fuit, honorumque ob eam beneficentiam ferunt matronis habitum, vt pilento ad sacra ludisque, carpentis festo profectisque uterentur. Et Claudianus de nuptiis Honorij & Marie,

Ante fores iam pompa sonat, pilentæq. sacra

Præradiant ductura murum.

Porphyrius autem in eum locum Horatij citatum num. præced. dicit pilenta vehicula esse, quibus regina capta duceretur. Festus Pompeius lib. 14. de eodem is loquens de qua Liuius nuper citatus Pilentis & carpentis per urbem vehi à matronis concessum est, quod cum autem non reperiretur ex voto quod Camillus vouerat Apollini Delphico contulere. Sed & idem eodem lib. Pilentum, inquit, vehiculi genus, quo matronæ utebantur.

^p Couinum Britannorum.] Couini fit mentio à Martiale loco supra citato de Effedo. Et Silio li. 17.

Agauina falsifero circumuenit arcta conino.

Et Sido

Thenfa.
Arceva.

Plinianus
loco pref.
cripto.

^aEsseda Belgarum, thenfa deorum ex argento, ^scarrucæ Germanorum & Gallorum, ^rarcera infirmorum: erat enim plaustrum tectum vndique. Eas quidem currucas etiam in Italia frequentes fuisse comperimus: quippe ^vNero Cæsar nunquam minus mille carrucis iter fecisse proditur, longo semper agmine impedimentorum incedente. Censuitque iureconsultus titulo locati, quod si cisiarius, dum præterire contendit cæteros, cisiium euertit, & feruum quassauit vel occidit, culpa non liberari, sed in eum ex locato ius dari & agi licere.

ANNO TATIONES.

Et Sidonio Apollinari in laude vrbs Narbonensis.

Iamq; & pectora prona de couino

Extensi rapiuntur, &c.

Id autem esse proprium vehiculum Britannorum atque etiam Gallorum ostendit Pomponius Mela lib. 3. cap. 4. de Britannis loquens. Dimicant non equitatu modo aut pedite, verum & bigis, & curribus Gallicè armati, couinos vocant, quorum falcatis axibus vtuntur. Et Diodorus Siculus libro 6. Et Lucanus lib. 3. Pharf.

Et dociles rector monstrati Belga Couini.

Hincque Couinarius rector couini Tacito in vita Agricola non semel. Et couinarius eques in eodem lib. qui scilicet ex couino pugnabat.

q Esseda Belgarum.] Virgilius lib. 3. Georg.

Belgica vel molli melius foret esseda collo.

Et Claudianus de mulis Gallicis.

Esseda concordes multifonora trahunt.

Nam & Acron & Porphyrio in Horat. lib. 2. epist. 1. loco à nobis supra citato hæc dicunt Gallorum esse. Sed & adde Britannorum ex Propertio lib. 2. eleg. 1.

Essedo celatis sisse Britannia iugis.

Et Cicerone quo loco supra citauimus cum de essedis locuti sumus (vide commentaria in Persium fol. 154. Et præterea eiusdem lib. 7. epistol. famil. epistol. 7. In Britannia nihil esse audio neque auri, neque argenti. Id si ita est, essedum aliquod suadeo rapias, & ad nos quamprimum recurras.

r Thenfa Deorum.] Asconius Pedianus in 3. in Verrem act. Thenfa, inquit, sunt sacra vehicula, pompa ordinum & hostiarum. Subditque Thenfas aliàs à diuinitate dici putare alios, quod ante ipsas iora tenduntur, quæ gaudent manu tenere & tangere qui eas deducunt. Seruius in lib. 1. Aeneid.

Hic illius arma,

Hic currus fuit.

Aut verè, ait, currus, quo ipsa in cælo vtitur, vel Thenfa, quæ dicitur *ἀπὸ θεῶν*, id est, à re diuina, & ea est, qua Deorum simulachra portantur. hæc ille. Quæ confirmantur testimonio Ciceronis in Oratione de Aruspicum responsis, Te appello Lenule, cuius sacerdotij sunt Thenfae, & in 7. cademque vltim. in Verrem act. Omnes dij qui vehiculis Thenfarum solemnes cætus Ludorum initis. Et Suetonij in Cæsare cap. 76. Sed & ampliora etiam humano fastigio decerni sibi passus est, sedem auream in curia, & pro tribunali Thenfam. Et rursum in Vespasiano cap. 5. Nunciabantur & ex vrbe

præfagia, Neronem diebus vltimis monitum per quietem, vt Thenfam Iouis O. M. è sacratio in domum Vespasiani in circum deduceret. Et huc quoque pertinet illud Liuij 1. Decad. libro 5. Quæ augustissima vestis est Thenfas ducentib. triumphan tibulve, ea vestiti medio ædium eburneis sellis sedent. Sed & aliàs Thenfarum mentio est apud Ciceronem, præter illam in Verrem act. 3. Vbi Asconius id scribit quod supra ex eo diximus, etiam in 5. in eundem Verrem act. & in Oratione pro Plancio. & Suetonius in Augustum. Nec interim omiserim quod à Festo Pompeio scriptum est lib. 18. Thenfa, inquit, vehiculum argenteum, quo exuuiæ deorum ludis Circensibus per circum ad puluinar vehabantur.

s Carrucæ Germanorum & Gallorum.] Vide id acceperit ignoro, nisi forte ex Cæsare lib. 1. belli Gallici, vbi loquens modò de Gallis, modò de Germanis, eos carris vfos fuisse scribit in multis locis, à quibus vt iam supra diximus dimunicuæ Carrucæ dictæ sunt.

t Arcera infirmorum.] Gellius lib. 20. cap. 1. Arcera vocabatur Plaustrum tectum vndique & munitum, quasi arca quædam magna vestimentis, instructa, qua nimis ægri, aut senes portari cubantes solebant. Nonius Marcellus. Arcera plaustrum est rusticum tectum vndique, quasi arca, vt apud Varronem & M. Tullium inuenitur. Hoc autem vehiculi genere senes & ægroti vectari solent. Varro *γέροντες διδασκάλους*, vehabatur enim cum vxore vehiculo semel aut bis in anno cum arcera, si non vellet, si non stereret. Idem tamen Varro lib. 4. de lingua Latina. Vehiculum, ait, in quo faba aliudue quid vehitur, quod est ex viminibus, vehiculum dictum est, ab aliis dictum arcera, quæ etiam ex 12. tabulis appellatur, quod ex tabulis vehiculum erat factum, vt arca arcera dictum. hæc ille. Verba autem 12. tabularum reperies apud Gellium dicto li. 20. c. 1. Si in ius vocat, si morbus auitæ vitium extitit, qui in ius vocabit, iumentum dato. Si nolet, arceram ne sternito. Hincque occasione sumpta Gellius exponit quid sit arcera, vt supra citauimus. Vide Baldum in 12. tab.

v Quippe Nero.] Suetonius in vita ipsius c. 30. Verum Aelius Lampridius in vita Heliogabali tradit ipsum Heliogabalum sexcenta vehicula duxisse, afferentem decem milibus Camelorum Persarum regem iter facere. Et Neronem quingentis carrucis iter iniisse.

Solere

Solere magnos successus ex infima fortuna, & futuras calamitates plerunque signis præmonstrari. Cap. XXXI.

T omnis antiquitas fabulosa est, his qui in magnis discriminibus positi, admirabiles exitus habuere, aut ex inopi calamitosaque fortuna, regium fastigium & imperia quaesiuere, quo res admirabilior videretur, commeta miraculi nõ semel effinxit, vt qui ex grauib. periculis postea erepti forent, maiestate & cura numinum, non casu aut fortuna, seruati viderentur. ^a Romulum & Remum ex Rhea Syluia, & Marte genitos cum exponi in profluentem Amulius iussisset, à lupa distentis vberibus alitos plerique omnes tradiderunt. Quod commentum fabulæ ab exteris nostri mutuati sunt. Nam ^b Cyro Persarum Regi, cuius latè imperium valuit, cum ab Astyage expositus & pulsus infans foret, canem vbera præbentem, illumque à feris defendentem pastor gregis inuenisse traditur: quæ res futuram ipsius magnitudinem haud dubiè portendere visa est. Nec vana prædictio fuit: quippe qui rerum gestarum magnitudine paruo imperij spatio omnes Reges antecesserit. Hieronem ^c Syracusanam, quod ex ancilla editus fuerat, in syluis expositum apes congesto in os melle aliquandiu aluere: qui mox omnes asperitates superuadens, tantum ingenio & virtute valuit, vt ob multa rei militaris facinora, regnum Syracusis, & omnia ornamenta virtutum paulopost assecutus sit. ^d Hic est enim ille Hiero, qui præcipua & constanti fide rem Romanam iuuit, vnoque tenore amicus populi Romani & fidissimus cultor perpetuo mansit. Pari exèplo traditur ^e Semiramis circa Syriæ stagnū infans exposita, ab auibus diu alita & educata, magno præfagio futurae felicitatis, quæ mox sublata à pastoribus, post varios casus, regia coniunx fieri, & latè imperitare meruit. ^f Midæ quoque regi Phrygiæ quum obdormisceret, formicæ, quæ tritici grana in os congestere, diuitias & opes immodicas illi futuras euidentissimis ostentis adnotarunt. ^g Habis Tartesiorum Rex, magnis difficultatibus infans agitarus, tandem inter feras à cerua alitus, & haud multo post laqueo captus, post subactas gentes & domitas, sauiens fortunæ minas experiri desinit: qui deinde regnum assequutus, documenta egregij principis dedit, summoque iustitiæ temperamento illis gentibus præfuit. Quod commentum de ^h Telepho Herculis filio, qui aui iussu in syluis expositus fuerat, veteres prodidere: Sicut ⁱ Peliam

Fabulose antiquorū historia.

Romulus & Remus à lupa nutriti. Cyrus à cane.

Hiero ab apibus.

Semiramis ab auibus.

Midæ.

Habis à cerua.

Telephus. Pelias ab equa.

ANNO TATIONES IN CAP. XXXI.

^a Romulum.] Virgilius lib. 8. Aeneidos his versibus,

Fecerat & viridi factam Mauortis in antro

Procubuisse lupam, &c.

Strabo lib. 5. Liuius 1. Deca. lib. 1. Plinius lib. 8. c. 17. vbi hæc & similia arbitrat. Fatorum magnitudini acceptam ferri æquius, quàm ferarum naturæ. Iustinus lib. 43. post princ. Plutarchus in vita Romuli, & in lib. de fortuna Romanorum, & plerique qui de origine vrbs Romæ locuti sunt.

^b Nam Cyro.] Iustinus lib. 1. & iterum lib. 44. & Lucianus in lib. de sacrificiis. Aelianus de varia histotia lib. 12. Aliter Herodorus lib. 1. vbi dicit illum fuisse educatum à Mitridatis vxore nomine Cyno Græca lingua, Canis: Medico Sparo: nam canem Medi Spara vocant, eo quod parentes ipsius, vt diuinitas videretur Persis eorum filius fuisse seruatus, divulgatum à cane Cyrum, cum esset expositus, fuisse educatum, hincque eam fabulam emanasse.

^c Hieronem Syracusanum.] Iustinus lib. 23. Longo quoque tempore (vt id addam) Iupiter ab apibus quoque nutritus fuisse dicitur. Vt tradit Ser-

nus enarrans illud Virgilij lib. 3. Aeneid.

Creta Iouis magni, &c.

^d Hic est enim ille Hiero.] Liuius 3. Dec. lib. 2. & 4. & alibi sæpe.

^e Semiramis.] Diodorus Siculus lib. 3. cap. 2. qui de columbis dicit quod hic Alexander de auibus dicit.

^f Midæ quoque.] Cicero lib. 1. de Diuinat. Valerius Maximus lib. 1. cap. 6. Aelianus de varia histotia lib. 12. cap. 45. Idem autem Animalium lib. 13. cap. 1. scribit. Gordium ex aquila significatione filium suum Midam Regem fore coniecisse, cum supra caput ipsius arantis primò volasset, deinde totum in diem in iugo seseitare nõ prius destitisse, quàm is ad vesperam arationem dimisisset.

^g Habis.] Iustinus lib. 44. eodemque vlt.

^h De Telepho.] Aelianus vbi nuper citauimus. Et Lucianus in d. libello de Sacrificiis.

ⁱ Sicut Peliam.] De his tribus scilicet, Pelia, Paride, Aegyptio, Aelianus vbi supra. Sed & idem lib. 13. post princ. Athalantem ab vrfa quoque nutritum tradit. Vt & Strabo lib. 8. Diodorus Siculus lib. 6. cap. 15. Et Lucianus vbi supra. Iouem à capra,

Paris ab
vrsa.
Aegyptus
à capra.
Sandro-
cortus.

Gordius.

Lysima-
chus.

Portenta
infeli-
citatũ fu-
tura.

ab equa, Paridem ab vrsa, Aegyptum à capra enutritos fabulati sunt. Adeo ex gra-
uibus periculis ereptis, futuræ signa felicitatis quandoque fuere prænuncia. Rursus
Sandrocotto, qui haud multo post Indorum Rex fuit, quum Alexandro inuisus
infestusque, sæuitiam fugiens, per vastas solitudines curis & insomniis fatigatus, lan-
guente corpore iaceret afflictus, solusque obdormisceret, leo horribilis & pertimes-
cendus, sudorem dormienti deterfit lingua: quod ostentum ex omni sæuitia fortunæ
illum emersurum, & mox imperij præpotentem designauit. ¹ Sicut Gordium dum
conductis bobus agrum coleret, aues omnis generis circumuolantes, illum ex infima
fortuna ad summum honoris culmen processurum ostenderunt. ² Mitto Lysimachum,
& alios quos referre multum operæ esset, qui sæuientes fortunæ minas & miserabi-
les casus, ac vim fati potestatemque mira virtute superarunt. Sed sicut post calamita-
tes magnis prælagiis multi scælices euentus fortiti fuere, ita ancipitem fortunam, &
infandas strages ac præsens excidium veluti magna sortis humanæ documenta, non-
nullis præmonstrare fata voluerunt. Quo tempore ³ Cræsus Lydorum rex à Cyro
subactus, regno pulsus fuit, semestris filius in crepundiis articulate loquutus fertur,
magno ostento & pernicioso. ⁴ Xerxe expeditionem in Græciam parante, equa
leporem enixa, & mula quæ incertæ naturæ partum edidit, cruenta bella stragesque,
& memorandum illud excidium, quæ postea præcipitantibus fati secuta sunt, præ-
monstrarunt. ⁵ Sagunti quoque, quo tempore Hannibalis excidium passa est, inter
magna & asidua monstra, fati constat, infantem è matris utero penè editum, in
ipsum matris aluum reuertisse. Quod prodigium, quasi diuinationo futuri esset, teterrim-
um bellum & fatale excidium, ac imminens fatum quo ad internecionem funditus
euerfa est, haud dubiè ostendit. Est quoque in exemplis, excisos panes ⁶ Syllæ tem-
poribus, manantis sanguinis guttas fudisse, canesque & alia id genus animalia rugitu
miserabili lugubres voces dedisse, bellum ciuile & intestinas clades, tantumque cæ-
dis, quantum postea effusum est, denotasse. ⁷ Inter quæ ancilla quæ serpentem enixa
est, Marficum portendisse bellum dicitur. Multaque eiusmodi in medium afferri
possent, vt taceam Tarquinium, aliosque innumerabiles, ac mille portenta, quibus
maxima & cruenta bella, ac inuidenti fortunæ casus, euentusque tristissimi variis
prodigiis prædictionibusque præcisa fuere. Ita profecto est, vt quæ futura quando-
que sunt, multis signis quasi multo antè præuisa, monitu impulsuque Dei decla-
rentur. Et quod fati debetur, siue anceps malum, & aliqua temporis atrocitas, siue
certa spes & indubia salus futura sit, nobis portentis signisque denuntietur: quibus
fata imminencia & tempestates sedulo vitari possunt & caueri. ⁸ Sed quod de Gordio
legimus, cui aues circumuolantes auspiciũ fecere, id nimirum ⁹ Vitellio principi
exitio fuit. Nam Viennæ pro tribunali sedenti, supra caput & humeros residens gal-

ANNOTATIONES.

quæ vt dicit idem Diodorus Amalthea nuncupata
est. Et Ouidius lib. 3. Fast.

Stat quoque capra simul, nymphæ pauisse feruntur
Cretides, infanti dat, dedit illa Ioui.

Et hinc Hesiodus in Theogonia in fi. illum vocat
αυγιοχοιον, id est, à capra nutritum, vt etiam Pau-
sanias lib. 3. (vbi de Phlegia loquitur) scribit Aescu-
lapium à capra quoque nutritum. Et ipse Diodorus
Siculus lib. 4. c. 5. Cybelem à pardis & aliis feris.

^k Sandrocotto.] Iustinus lib. 15.

^l Sicut Gordium.] Idem author lib. 11.

^m Mitto Lysimachum.] Vide eundem lib. 15.

ⁿ Cræsus Lydorum Rex.] Plinius lib. 11. ca. 57.

& lib. 15. Similiter quoque Liuius 3. Decad. lib. 1.
paulò ante fin. tradit Romæ infantem semestrem
in foro olitorio triumphum clamasse. Quin & ipse

eiusdem Decad. lib. 4. infantem in utero matris lo
triumphe clamasse.

^o Xerxe.] Herodotus lib. 7. Valerius Maximus
lib. 1. cap. 6.

^p Sagunti quoque.] Plinius lib. 7. cap. 3. in fin. &
Eutropius de gestis Romanorum lib. 3.

^q Syllæ temporibus.] Paulus Orosius Historia-
rum lib. 5. cap. 17. Iulius Obsequens Prodigiorum
cap. 114.

^r Inter quæ ancilla.] Iulius Obsequens de Pro-
digiis c. 118.

^s Sed quod de Gordio.] Iustinus lib. 11.

^t Vitellio principi.] Suetonius in vita illius c. 9.
& iterum ca. omnium postremo. Et Cornelius Ta-
citus lib. 19.

^a Quod

linaceus, tantumque scædarum auium superuolans, vt tenebras penè afferrent, præ-
sens periculum & futuras calamitates quibus ad internecionem diis hominibusque
infensus redditus est, non cæca existimatione præmonstrauit.

Par exemplum Tarquinij superbi, & Thrafsybuli Milesiorum tyranni, ac Sexti Tarquinij,
& Zopyri Assyrij. Cap. XXXII.

Vod ^a de Tarquinio superbo scriptum legimus aliquando, qui odio inex-
piabili diis hominibusque infensus, regno pulsus fuit, quum Gabios
olim opprimere vellet dolis, quia nuncius filij dubiæ fidei videbatur, ne
secreta sui consilij panderet, in hortos quibus deambulabat, illum ad-
duxisse. Et quum nihil responderet, summa papauerum capita baculo deculsisse: quo
anigmate quid vellet pater, filius intellexit. Idem de ^b Thrafsybulo Milesiorum ty-
ranno, non mitioris perfidiæ, scriptum accepimus. Quum enim à Periandro Corin-
thio nuncio consultus foret, quid sibi agendum putaret, vt omni suspicione procul
& metu vacuus imperitaret, quasi elinguis foret, nihil aliud retulisse fertur, præter-
quam quòd nuncium Periandri haud exploratæ fidei virum, in segetem metisi ma-
turam adduxit, summamque frumenti aristas baculo deculsit, nullo verbo reddito,
eodem nuncio anxie prosequente, & quid vellet Periandro referri expectante. Quo
facto intellexit sagacis vir ingenij, vt si ciuibus dominari, & tyrannide potiri cupe-
ret, principes ciuitatis & summa capita rerum, quibuscunque modis posset, è me-
dio tolleret, taciisque ambagibus sublatis potentioribus, illum regno potiturum
depulso metu, affirmavit. ^c Atque hic Periander fuit, qui tyrannos, si diuicibus do-
minari cuperent, amore potius ciuium & charitate, quam armis stiparentur, monuit
& suavit. Non enim parua dixit munimenta, beneficentiam & studia hominum ad
perpetuitatem. ^d Sed in hoc stratagemate, quod de Sexto Tarquinio legitur, cuius
scæda vitia, & scædiore libidines fuere, quòd odio & dissidio patris simulato, ob
suorum morum difficultatem, superbumque ac immodicum imperium, fugam fe-
cisset, Gabiosque infestam Tarquinio gentem petiisset, ab illisque exercitui præfectus
fuisset, vno atque altero prælio prospere rem egisset: tunc demum creditam sibi vni-
uersam rem Gabinam, sublatis de medio primoribus patrum, haud difficile nec
magno certamine in manus Tarquinij tradidisse. Haud abumile factum, sed pari
exemplo, eisdemque confectis dolis, rem gestam apud Persas inuenimus. ^e Nanque
Assyrij quum à Dario desciuissent, Babyloniamque urbem præualidam occupassent,
difficilisque expugnatio foret: in magna rerum difficultate Zopyrus quidam ex opti-
matibus, homo callidus & veterator, ex omni barbarie ad omne facinus promptis-
simus, animo inuerecundo & astu barbarico, truncis auribus & naso, lacero cor-
pore, & facie deformata scædum in modum, singulare genus fraudis commentus
fuit. Quippe simulans se à Dario tam scædè casum, quum illo oris dehonestamento
conspicuum foret, Assyrios & Babyloniam petiit, asserens sibi nullum nisi apud Darij
hostes receptum tutum putasse. Inde ab Assyriis benignè exceptum, turmis equitum
præfectum dicunt fuisse, vno atque altero prælio contra Darium prospere rem
gessisse: & cum ex composito victor fuisset, tunc postquam dux totius militiæ con-
stitutus fuit, vniuersum sibi creditum exercitum, ipsamque Babyloniam valido præ-

Imperium
stabile.

Tarquinij
iunioris
techna.

Zopyri fa-
cinus.

ANNOTATIONES IN CAP. XXXII.

^a Vod de Tarquinio superbo.] Diony-
sius Halicarnassus lib. 4. Liuius 1. Dec. lib. 1.
Valerius Maximus lib. 7. cap. 4. Plinius lib. 19. ca. 4.
post princip. & iterum cap. 8. paulò ante fin. Iulius
Frontinus Stratagematum lib. 1. c. 1. Seruius in lib. 6.
Acneid enarrans eum locum,

Vos & Tarquinius Reges animamque superbam,
Victoris Regis &c.

^b De Thrafsybulo.] Aristoteles Polit. lib. 3. c. 9.
& lib. 5. cap. 10. & Herodotus lib. 5. & Dionysius Ha-
licar. d. lib. 4. & Laërtius in vita Periandri, vbi ascri-
bit epistolam ipsius Thrafsybuli in eam rem.

^c Atque hic Periander.] Laërtius in vita illius.
^d Sed in hoc stratagemate.] Hæc sunt Liuij
1. Decad. lib. 1.

^e Nanque Assyrij.] Herod. lib. 3. non longè à fi.

Pisistratus
dolus.

fidio munitam, in Darij manus haud multo negotio dedisse. ^f Pisistratus quoque memoratur callido astu & vafro ingenio, vt Athenarum dominio potiretur, lacero & deformato corpore, pluribus sibi illatis vulneribus & plagis, in forum prodiisse, & clamore querulo, magnisque fletibus, incensam multitudinem aduocasse, ea sibi vulnera ab inimicis illata palam vociferatus: & cum custodes corporis, manus iuuenum audacissimorum accepisset, tyrannidem Athenis magno scelere & perfidia inuasisse. ^g Neque absimili exemplo Dionysium, qui Syraculas flagitiosius occupauit, pari audacia & astu idem factisse accepimus. Nanque dolosis consiliis se multorum insidijs appeti asseuerans, prope concionantis in modum per infimas obtestationes apud populum, peruicit, vt sexcentos circa latera armatos sumeret: quo agmine stiparus, graui & superbo dominatu patriam occupauit. Adeo perniciosus exemplis & vesana cupidine mouentur homines, vt quod virtute nequeunt, callido astu & malo facinore assequantur. ^h Proditur memoria iuuenis inter ceteros non ignaui spiritus, ex optimatibus quos Aristodemus tyrannus extorres fecerat, hoc consilio vsus, vt patriam ab impotenti seruitute liberaret. Non corpore plagis afflicto, vt fides haberetur, ad Aristodemum venit: & quos fidissimos habebat, exciuit, illisque in saltus inuios & inaccessos vbi dispositae erant insidiae, adduxit, quibus debellatis, & tyranno occiso, Cumas seruili iugo liberauit. ⁱ Sosis vero Syracusanus, homo versuti ingenij, nouandi res occasionem nactus, quum similibus dolis sanguine foedatus, & veste lacera, lamentabili voce contra Dionem multitudinem exciret, consilio parum celato, postquam dilicuit fraus, tanquam molitor nouarum rerum, & vulgi turbator, Athenis iudicium subiit, & intestinae fraudis poenas luit.

Dionysij in
occupanda
tyrannide
ars.

Sosis.

ANNOTATIONES.

^f Pisistratus quoque.] Herodotus lib. 1. Iustinus lib. 2. Laertius in Solone in epistola ipsius ad Epimenidem. Plutarchus in eodem Solone, vbi hos Satellites dicit fuisse vocatos Coryniphoros, ab armis quibus utebantur sic dictos. Et vide Aelianum de varia historia lib. 8.

^g Neque absimili exemplo Dionysium.] Vide Aristotelem lib. 3. Politic. cap. 9. in fi. & iterum

in lib. 5. cap. 5. Et Isocratem in Oratione ad Philippum 1.

^h Proditur memoria iuuenis.] Haec Dionysius Halicarn. lib. 7. sed ipsius Aristodemi necem aliter describit Plutarchus in libro de claris mulieribus cap. 25.

ⁱ Sosis vero Syracusanus.] Plutarchus in vita Arati.

Libri secundi Genialium dierum finis.

ALEX

ALEXANDRI AB ALEXANDRO IVRISPERITI

NEAPOLITANI, GENIALIVM DIERV

LIBERTERTIVS.

Quid dicatur idem apud Philosophos, & quid idem à Iureconsultis, discussum cum Hermolao in conuiuio familiari. Caput 1.

Ermolauus Barbarus amicus meus summus, perquam fuit literis homo ornatissimus, bonisque disciplinis & ingenuis artibus excultus, ac praeter ingenij amoenitatem, quae plurima in homine fuit, doctrina quoque curiosa & eleganti. Ad eum quotidie, dum Romae ageret, complures viri bene literati, atque in studiis doctrinarum magistri sapientiaque doctores facundissimi, exercendi animi causa frequenter veniebant. Accipiebatque singulos ille, aut noua lectione auctoris non vulgaris, nonnunquam quaestiuiculis ex philosophia minime procacibus, & petulantibus, sed placidis & ingeniosis, ac pro aestimatu cuiusque festiua quadam argutia animu laceffentibus: ita vt ipsius consuetudine & sermone quotidiano semper quisque doctior & lepidior fieret. Forte vero cum festa solenniue die ad cenam ab eo inuitati nonnulli ex nostratibus boni adolescentes studia humanitatis professi, & nos vna transactis negociis conueniremus, excepit nos ille cenula admodum lauta & frugi, non prodigis epulis, & paratu magno, sed parco, breui, & parabili cibo, & vt tenui conuictu, ita summa voluptate comitateque mutuos ipse sermones mistos conuualibus iocis, in longum protraheret. Cumque inter cenandum, sicut solebat in conuiuio familiari, iuuenis quispiam laeta indolis, & haud illiteratus, Thesei res gestas nuper à Plutarcho in Latinum versas, scite admodum & venuste lectitaret, quoque pacto in Cretam delatus, Labyrinthi errores, & Minotauri monstra superarit, reuersoque vt Athenienses ob res fortiter gestas, dies festos dedicarint: & alia permulta, vt ingenium facundiaque eius fuit in extollendis vendicandisque Graecorum rebus, plusquam satis est, profusi: Hoc quoque legebat, nauim qua in Cretam Theseus delatus fuerat, ad Demetrii Phalerei tempora Athenis seruata custodiri. Et quia longo auro assumpta materia fuit, lignis antiquioribus detractis, nouisque coaptatis, diu mansisse. Eaque cum eadem Thesei nauis diceretur, apud philosophos aliosque physicae studiosos, an eadem esset nauis, an vero altera, ancipitem quaestionem incidisse. Cumque haec & pleraque ex Plutarcho in hanc sententiam ille legisset: Morosa, inquit Hermolauus, & quae nihil habeat controuersiae, quaestio haec inter philosophos agitari coepta fuit. Cui enim non explicatum est, vbi materia non eadem subest, quae prius erat, & si loco illius altera suffecta sit, minime eandem rem dici oportere? Constat enim, nauim quae demptis tabulatis & tignis, ex noua materia coaptata est, non eandem esse. Siquidem cum quid idem esse dico, illud ita demum esse idem putandum est, si nihil ei additum detractumve sit. Nauis ergo quae veteri dempta, & noua coaptata materia, facta est, quia non eadem materia nunc est quae

Idem.

olim fuit, eadem omnino dicenda non est. Cumque me, qui vnà aderam, quid de istiusmodi re iudicij haberem, potissime interrogaret: respondi meminisse me in com- plurium iuriconsultorum libris secus longe atque ipse censeret, scriptum legisse quos omnes contrà sentire, atque isti opinioni aduersari haud dubium fuit. Nanque Alphenus iuris ciuilibus & veterum literarum impense doctus, haud immerito existi- mauit, vbi iudicium coram vno pluribusve agitari ceptum fuit: si illis fato perfun- ctis alij suffecti sint, idem iudicium censeret: & populum eundem esse qui nunc est, & qui ab hinc centum annis fuit. Nauim quoque, quæ mutata veteri materia, noua suffecta est, non aliam, sed eandem decere existimari. Quod si aliter dicimus, vtique foret, vt nos qui immutamur quotidie, iidem non essemus, qui ab hinc anno fuisse- mus. Quin etiam, si longius euagari libet, inueniemus^b Vlpianum magna virum au- toritate, qui ob excellentem doctrinam, Aurelij Alexandri imperatoris sacri scriinio- rum^c magister fuit, & Pomponium^d pariter iuris scientem & peritum, literis prodi- disse: Si grex mihi testamento legatus esset, isque adeo immutatus est, vt ne ouis qui- dem quæ scripti legati tempore fuit, hodie superfit, sed omnis ex sobole postea nata suffectus sit, eundem gregem dici, atque ideo legatum testamento deberi: quia cum quid loco alterius sufficitur, idem existimari haud dubium est. Atque hoc, inquam, apud veteres iuris peritos ita in confesso fuit, vt exploratius nihil esse possit. Cumque Hermolaus me fuisset intuitus, veluti fateretur quod assereram: Esse, inquit, arbitror vt dicis, etsi mihi hæc sententia omnino non probatur, cui prorsus non accedo: & cum ista sit veterum iuris peritorum opinio, vt modo dixi, aliquid obniti non aude- rem, si penitus vera foret. Nam quod asseueras Vlpianum & iureconsultos sentire, facilis est & expedita distinctio, id quod asserunt censeret in casibus per te modò ex- plicatis, non tamen vt in omni re, omni que negotio idem statuendum censeam. Nam si altius rem intueri volumus, profecto referre arbitror, cum quid idem esse dicimus, an illud eiusdem substantiæ & formæ, an vero alterius dicamus. Formam vero à substantia abesse non ignoras, quas à vestris iureconsultis materiam & spe- ciem appellari audio, quam Aristoteles *Εἶδος* nuncupat, ^e Plato *Ἰδέα*: nonnulli materiam, plerique causam & formam. Cum ergo aliquid idem esse dico, hoc apud physicos ita receptum est, quod est vero propius, tunc demum illud idem dici oportere, si eadem materia subest quæ prius fuit, & forma seu species immutata non est: idque posse internosci, quod mutatio formæ vel substantiæ diuersam, non eandem rem facit. Nauis ergo quæ tignis detractis ex alia materia coaptata est, & grex noua sobole suffectus, sic populus & alia hoc genus, quia materia, seu manis substantia, non eadem est, quæ olim fuit: quippe quia illa dempta, alia suffecta est: licet forma vel species nauis, gregis, populi, eadem subsit, eandem rem non esse haud dubie efficit: quum diuersa materia vel forma dissimilem rem, non eandem efficiat: alioqui dicendum foret, eandem nunc Athenas esse, quæ quondam fuere, eandem Carthaginem, eandem denique Romam, vrbes præualidas olim & populos præpotentes: nunc (vt vides) ita incendiis & ruinis deformatas, vastas, & infrequentes, vt illarum vix memoria aut vestigium extet. Vestri vero iureconsulti rem aliter intuentes, licet materia rei mu- tata, si altera illius loco suffecta sit, dummodo eadem species maneat, eandem rem dici putant: credo quia nihil officit aut repugnat, quare illud ex constitutione iuris

Idem a- pud iure- cōsultos. l. mortuo. ff. de iudiciis. & est tex- tua Pauli.

l. grege. & l. si grege. ff. de lega. 1.

Idem apud philoso- phos & physicos.

ANNOTATIONES IN CAP. I.

a Alphenus.] In l. proponebatur. ff. de iudiciis.
 b Vlpianum.] In l. grege. ff. de legat.
 c Scriniorum magister.] Aelius Lampricius in vita ipsius Alexandri.
 d Et Pomponius.] In l. si grege. ff. de lega. 1.
 e Plato *ἰδέα*.] Ipse Plato lib. 6. de Repub. &

in Timæo, & alibi sæpe. Et ex eo Cicero libro 1. Tuscul. Quæst. itémque lib. 1. Academicarum quæ- stionum, & in lib. de Orat. & Diogenes Laërtius in vita ipsius Platonis non semel. Tu autem de huius- modi *ἰδέα* vide D. Augustinum in lib. octoginta- trium quæstionum. & D. Thomam quæstio. 15. art. 1.
 a Humi

idem censeret non debeat. Etenim si in demortui loco suffectus est iudex, vel si testa- mento quispiam gregem legauit, seu quid aliud arbitrere, licet quod prius erat, mu- tatum sit, & aliud illius loco suffectum: quia non propterea mutata testantis voluntas probatur, ex qua iuris constitutio pendet; eandem rem censeret proculdubio facit. Vbi enim ratio legis inest, ibi idem esse iudicium, bonum & æquum est. Quod apud physicos, qui rem acutius intuentur, & magis hæc ad viuum refecant, cum sint re- rum scientissimi, & artium periti, non ita receptum est. Leges enim quod probabile est, quantumque æquitas & ius suadet, sequuntur: physici vero, quantum veritas & ratio necessario conuincit, efficiunt. Ex hoc igitur effici cogique potest id de quo disceptabatur, nauim quæ mutata veteri materia, ex altera coaptata est, quia non eadem substantia subest quæ pridem fuit, licet vestri iuriconsulti aliter sentiant, ta- men secundum physicas rationes eandem non esse, nec censeret: quia mutata materia vel substantia, diuersam, vt dixi, non eandem rem facit. Hæc Hermolaus admodum facundo, vt erat, ingenio, multaque cum elegantia verborum, apud complusculos qui aderam. dān cœnulam nobis daret, scitè subtiliterque differebat.

Gentium diuersarum mores in condendis humanisq; corporibus defunctorum, & qui Romanorum vsus fuerit. Cap. 11.

Romanos olim ab ortu vrbis, defuncta corpora humi^a condere neque cremare consueuisse, illud argumento est, quod^b Numæ Pompilij corpus in arca lapidea post multa secula à Cneo Terentio in Ianiculo inuentum, vetustissimi autores tradunt. Postea^c quum longinquis bellis defunctos erui cognouissent: vt igni cremarentur, decreto sanxerunt. Primus ex pa- triciis Cornelius Sylla traditur, qui decedens igni se cremari voluit, veritus talio- nem. nam ipse corpus Marij & eruta ossa subuertit, & in Anienem misit. Inde man- diu defunctos cremandi consuetudo: à qua sequutis temporibus dum Antonini Cæ- sares imperitarent, desitum fuit. Tunc enim illo more abrogato, de nouo corpora humi condere cœpere, ex instituto^d Thaletis, qui cum omnia ex aquis constare dicat, defunctos terræ mandare iussit, vt humore dissoluantur. ^e Heraclitus verò igni, tan- quam ad originem suam reuertantur, quippe cum omnia ex igne constare diceret. ^f Carthaginenses verò cum prius terra obruerent fato defunctos, postea à Dario ad- moniti, mutato consilio, igni tradidere. ^g Apud Syros^h & Aegyptios condendi &

Romani initio hu- mi conde- bant, non crema- bant cor- pora. Cornelius Sylla pri- mus cre- matus Rome. Thaletis mos sepeli- endi. Heracliti. Carthagi- nensium. Syro- rum & Aegyptio- rum.

ANNOTATIONES IN CAP. II.

a Humi condere.] Quod & Græci quoque faciebant, vnde sepulchra illis *ἡγία* diceban- tur *παρὰ τὴν Ἰππυχομένην πρὸς νεαροῖς ἔργον*. Id est ab ea quæ mortuis iniiciebatur terra, vt scribit Theo- criti interpres in Pharmaceutria.
 b Numæ Pompilij.] Liuius 4. Decad. lib. 10. vbi non in Ianiculo inuentum fuisse dicit, sed in agro L. Petilij scribæ sub Ianiculo. Valerius Maxi- qui idem dicit lib. 1. cap. 1. vbi de Pub. Cornelio lo- quitur, & Plinius auctoritate Calsij Heminae ve- tustissimi authoris lib. 13. c. item 13.
 c Postea quum longinquis.] Hæc vsque ad clausulam, à qua sequutis &c. sunt ex Tullio lib. 2. de legibus. & ex Plinio lib. 7. c. 54. Sed & Pyrrhus Alienus apud Laërtium in eius vita dicit Romanos suorum corpora incendere solitos.
 d Ex instituto Thaletis.] Tullius lib. 1. de natu. Deor. & Vitruuius lib. 2. c. 2. & alij plurimi quos tibi congeci in Commentariis Nobilitatis c. 31. nu. 586. incip. fuerunt enim.
 e Heraclitus.] Vterque tam Ephesinus quàm Me-

rapontinus, vt videbis in distis nostris Commenta- riis vbi supra nu. 571. incip. fueruntque plurimi.
 f Carthaginenses vero.] Iustinus lib. 19.
 g Apud Syros.] Strabo de Asyriis loquens qui iidem sunt lib. 16.
 h Et Aegyptios.] Herodotus lib. 2. aliàs 3. Diodo- rus Siculus lib. 2. cap. 5. Strabo lib. vlt. Pomponius Mela lib. 1. ca. 9. vbi de his. Mortuos, inquit, nec cre- mare, nec fodere fas putant, verum arte medicatos intra penetralia collocant. Plinius lib. 11. cap. 37. vbi dicit eos asseruare cadauera medicata. Lucianus itē in libello de Luctu. Stobæus serm. 120. aut aliorum computatione 122. Seruius enarrans illud Virgilij lib. 3. Aeneid.
Sanguine & sacri patrias &c.
 Et de his etiam illud est Silij Italici lib. 13.
Aegyptia tellus
Claudat odorato post funus stantia saxo
Corpora, & a mensis exanguem haud separat um- bram.
 De illis quoque tradit Nicolaus in Collectaneis de

Conditio corpora. Succus cedri. Teda. Pythagoreorum sepeliendi mos. Lycurgi sententia de sepultura. Albanorum. Taxisiorum. Brachmanum. Iberorum. Barchaonorum.

non cremandi corpora, medicataque cadauera asseruandi in loculis, vetustum morem inualuisse accepimus. Condebant enim cadauera myrrha, aloë, cedro, melle, sale, cera, bitumine & resina, odoribus & vnguentis delibuta. Ex succo enim cedri exanimum corpus seruari, sicut viuëtia corrumpi, haud dubie perspectum est. Sudore quoque ligni tedæ concisæ & furnis adactæ, apud eosdem mortuos delibutos, seruari prodiderunt, ita lineamentis integris, vt viui apparerent: quod ab exteris regibus vsurpatum accepimus, vt eorum corpora non cremarent, sed differta odoribus tumulo inferrent, aut humi conderent. In tantumque odores ad defunctos pertinere creditum est, vt quanuis cremarentur, vnguenta tamen & odores flammæ iniicerent. Pythagoræi non vnguentis, sed foliis populi, myrti, & aloës stipati, humi mandabant, sicut M. Cato condi & humari, voluit. Lycurgum legimus nihil cum mortuo sepeliri mandasse, sed puniceo amictu velatum, & oleæ fronde circumdatum, terræ mādari voluisse. Albanis pecuniam cum mortuis sepelire in loculis mos erat. Taxilis, Brachmanis, & Iberis, vulturibus defuncta corpora obicere. Barchais,

ANNOTATIONES.

moribus gentium, & post eum Stobæus Ser. 120. vel aliorum computatione 122. Quod nefas esse putant homines mortuos comburere, nam persuasum habent ignem animatam quandā esse beluam, quæ, quæcunque nanciscitur, deuorat ac consumit. At cum est expleta, ipsam & quæ ab ipsa vorata sunt, vnā emori, & propterea nec cremare, nec beluis offerre corpora, vt aliæ pleræque nationes, Aegyptij statuerunt, sed ea condire, ne à vermibus consumi possent. Sed & tradit vterque Persas quoque nephas ducere mortuos cremare. Ignem enim Deum esse existimant, quare non iustum esse humanum cadauer Deo offerre. Ex succo enim cedri. Vitruuius lib. 2. cap. 9. Nam reliquæ res, cum sunt vnctæ vt etiam libri oleo cedreo à tineis & à carie non læduntur. Et antea dixerat opera quæ ex cedro construuntur permanere ad æternam diuturnitatem. Nam & Plinius d. lib. 13. cap. 13. in princip. scribit illos Numæ libros tam diu durasse quod ceditati essent. Sed & idem lib. 13. cap. 5. scribit æternitatem esse materiæ cedrinæ. Itaque & simulachra Deorum ex ea veteres factitalle. Ante eum autem Theophrastus de historia plantarum scribit cedri naturam esse perpetuam. Ex poetis autem lege Virgilium libro 7. Aeneid.

Quin etiam veterum effigies ex ordine aurorum Antiqua ex cedro, &c. Vbi Seruius, Quod lignum, inquit, non facile consumitur vetustate. Hoc genus ligni tinea nescit corruptionem, quod ex antiquitate non sentit, vt cedria peruncta, ligna custodit ac seruat. Vnde Persius saty. 1. Et cedro digna locutus. Ante illum autem Donatus ibi, Aut, inquit, ex cedro facta: quia hoc genus ligni tineam nescit, corruptionemque ex antiquitate non sentit, aut cedri oleo peruncta: quoniam ligna custodit ac seruat. Vide Codices emendatores. Et Ouidius lib. 3. Tristium eleg. 1. Quod neque sum cedro flauus. De libro enim loquitur. Et iterum, Nec titulus mixto, nec cedro charta notatur. Et Horatius in arte poetica, Speramus carmina fingi

Posse, linenda cedro, & leui seruanda cupresso. Quo in loco Acron & Porphyrio interpretes scribunt hanc arborem tinea submouere. k Vnguenta tamen. Plinius de vnguentis loquens lib. 13. cap. 1. honoſque is & ad defunctos pertinere coepit. In quam etiam sententiam & illud Virgilij lib. 6. Aeneid.

Et athena vndantia flammis Expediunt, corpusq. lauant frigentis & vngunt. Quo loco Seruius illud simile Ennij adducit, Tarquinij corpus bona femina lauit & vnxit. Sed & Homerus loquens de funere Achillis lib. 24. Odyſſ. non multo post prin. Κάμο δ' ἐντ' ἐδάηθη θεῶν, ἃ ἀλείφωσι πολλῶ, &c. l Et odores. Vnde illud Propertij, lib. eleg. Cur nardo flammæ non oliuere mœa. Et Iuuenalis saty. 4. Et matutino sudans Crispinus amomo Quantum vix redolent duo funera. Et Persius saty. 3. Compositus lecto, crasisque litatis amomis. Et saty. 6.

sed cœnam funeris heres Negliget iratus, quod rem curt aueris, urna Ossu inodora dabit. Et Statius, Ver Arabum Ciliciumque fuit floresq. Sabai. Hinc Iuriconsultus in l. & ideo. §. i. ff. de in rem ver. scribit, quod si seruus odores emerit & ad funus erogauerit, quod ad dominum suum pertinebat, videri in dominum versum. Et vide infra cod. lib. ca. 7. vbi de Sylla agimus. m Pythagoræi non. Plinius lib. 35. c. 12. vbi tamen non aloës dicit, sed oleæ. n Lycurgum. Plutarchus in vita illius. o Albanis. Strabo lib. 11. p Taxilis. Idem lib. 15. q Et Iberis. Silius Italicus lib. 13. Tellure, vt perhibent, is mos antiquus Iberis Exanima obscænus consumit corpora vultur. Propterea dicebat Diogenes si vultures suum cadauer lacerarent, Iberam fore sepulturam. testis est Stobæus Ser. 120. aut aliorum computatione 122. r Barchais. Aelianns de Animalibus lib. 10. c. 22. vbi tamen nō eos Barchaos, sed Barcaos appellat. 5 Par

quæ apud Colchos & Iberos gens est, agnatos morbo extinctos, velut ignauos & degeneres, igni tradere: in bello autem absumptos, tanquam fortes & strenuos, obicere vulturibus. Parthi & Magi procul à nostro orbe siti, honestissimam sepulturam vulgo auium aut canum laniatus putauere, nudaque tantū ossa quæ supererant, terræ mandare assuerant. Sicut apud Hyrcanos, quorum horrida & inculta vita est, aliâque gentes indomitas, canes pro sepulchro fuere, qui sepulchrales dicti. Hos affluentibus cibo nutriebant, & suos quisque canes parabant in vita, à quibus mortuus laceraretur, atque hoc eximium & solenne putabatur funus. Persæ fato defunctos, cera circumlitos, vt maxime diuturni essent, domi condebant. Assyrij in melle, regum vero in paludibus. Humi vero tradere, aut igne cremare, capitale fuit. Effedonum traditur mos, vt parentum funera cantibus prosequantur, mox cœtibus propinquorum aduocatis, quod dictū auditūque fœdum est, ipsis cadaueribus immistis ouillis carnibus vescantur. In quod ab Indis & Massagetis vsurpatum ferunt, quorum prodigiosa immanisque natura est: nam senio confectos in frustra cadere, illorumque carnibus, immistis pecudibus, vesci assuevere. Id quoque apud Derbices Persicam gentem, & cum Hybernis efferatis hominibus commune fuit, vt parentes & affines qui succubere, comesse pietatis maximæque honestatis munus putarent: quod Chrysippus philosophus probauit, & literis prodere non dubitauit. Fuitque proditum, eosdem Derbices in more habuisse, viros etiam progressos ætate, more hostiarum immolare ad aras, mulieres vero senescentes profocare. Tradunt Hyperboreorum.

ANNOTATIONES.

s Parthi. Justinus lib. 41. r Et Magi. Cicero lib. 1. Tusculanarum Quæst. Strabo lib. 15. ad fin. Agathius de bello Gothorum lib. 2. Adde & in vniuersum Persas apud quos mortuus non prius humatur quàm ab alite, aut à cane trahatur, vt tradit Herodotus lib. 1. & D. Hieronymus lib. 11. & Agathius lib. 2. Historiarum, vbi de sepultura Mermerces Regis Persarum differit. Et quod de auibus hic dicitur idem Bactrianis factitalle ex lege, vt scilicet mortuorum cadauera volucris deuoranda traderent, tradit Plutarchus in libello quo differit, num improbitas sufficiat ad infelicitatem. Et Ditus Hieronymus in Iouinianum lib. 2. Quod cum, inquit, Alexandri præfectus emendare voluisset, penè amisit prouinciam. Strabo autem lib. 11. dicit ab Onesicrito scribi, sed minimè verum esse se putare. v Sicut apud Hyrcanos. Cicero d. lib. 1. Tuscul. Quæst. Plutarchus & D. Hieronymus vbi supra. & Sextus Empericus, & Silius Italicus d. li. 13. id tamen Regum cadaueribus priuatim tribuens. Regia cum lucem posuerunt membra, probatum est Hyrcanis adhibere canes, &c. Diogenes dicebat, si canes suum cadauer laniarent, Hyrcaniam sepulturam fore, ἡ χαρνια ἔσαι ἢ τερφῆ. Apud Stobæum d. Ser. 120. quem alij 122. faciunt. Sed & adde apud Caspios idem obseruari quoque, vt scribit Eusebius lib. 1. præparat. Euangelicæ, ca. 3. Vide item infra hæc de re. x Qui sepulchrales dicti. Strabo lib. 11. y Persæ. Cicero d. lib. 1. Tuscul. quæst. & Herodotus lib. 1. Strabo lib. 15. vbi postea subdit eos dimittere magos insepultos vulturibus commedendos. z Assyrij in melle. Herodotus lib. 1. non longè à si. a Humi verò tradere. Procopius vbi supra. Neque enim, ait, aut vna condere, aut terra ob-

ruere defunctorum cadauera fas est Persis. Et Diogenes Laërtius in proœmio scribit Magos Persarū Philosophos impium ducere in igne sepelire, nam & ignem vice numinis colebant, quod & ipsum antea tradiderat, de Persis in vniuersum loquens Herodotus lib. 3. vbi & idem dicit de Aegyptiis. Et nos quoque de Persis diximus in nostris commentariis Nobilitatis cap. 31. num. 576. incip. vnde & Apollo. Sed & quod ad eorum funera & sepulturas pertinet, Sextus Empiricus scribit Persarum more esse vita functos, in cruce tollere, nitro salire, & post modum corio contegere. b Effedonum. Herodotus in Melpomene, qui est lib. 4. Strabo lib. 11. Pomponius Mela lib. 2. ad prin. Solinus cap. 25. Sed & Sidones quoque parentes deuorabant, excepto capite quod inaurabant. Vt testis est Zenodorus in Collectaneis in prouerbio, νόμοι καὶ χάρις. c Ab Indis. Herodotus in Thalia non semel loquens priuatim de Indis qui Callatiæ vocantur, & qui item Padai, & in Melpomene. Strabo libro 15. Pomponius Mela lib. 3. c. 7. Solinus c. 65. d Massagetis. Herodotus libro 1. Strabo lib. 11. Chrysofostomus in D. Matthæum homilia 10. Eusebius de præparatione Euangelica lib. 1. c. 3. D. Hieronymus in Iouinianum lib. 2. Tertullianus quoque aduersus Marcionem, idemque dicit gentem Ponticam facere. e Derbices. Strabo, Chrysofostomus, Eusebius, Hieronymus, vbi supra citauimus. f Cum Hybernis. Strabo lib. 4. g Chrysippus. In lib. de Iure apud Laërtium in vita illius. h Eosdem Derbices. Strabo lib. 11. & Aelianus de varia historia lib. 2. post prin. i Hyperboreos. Pomponius Mela lib. 3. c. 5. vbi de Scythia. Plinius lib. 4. cap. 12. Solinus cap. 26.

perboreos illos penitissimos, qui in extimo orbis tractu siti sunt, homines rigentis barbariæ, & omni humano generi infociales, eos qui longo ævo vixerunt, post epulas & familiare conuiuium fertis redimitos, ex rupe abrupta in mare dare præcipites: quæ lex in ^k Co insula ad Hellepontum fuisse traditur, vt supra. 60. annos nati, acognito vitam finire cogantur, ne ipsi desides & ignaui, fortium virorum cibaria absumerent, locumque & partes aliorum occuparent. Quod de ^l Caspiis quoque memoriæ proditum est: nam filij parentes septuagenarios domi clausos, aut in loca inculta & deserta intimasque solitudines expositos, vel fame enectos, siti & inopia conficere, celebre funus putarunt. ^m In Scythia gens est, quæ parentum cadauera inter niues & glaciem truncis affixa arboribus detineant, illa terræ mandare, pro scelere proque flagitio arbitrati. ⁿ In Phrygia mortuos sacerdotes non defodiunt, sed super lapidibus decem cubitis erectos, sublimes constituunt: ^o sicut Nasamones, qui sedentes mortuos statuebant. Thracæ quoque fama est ^p & Indos, ætate confectos, illos præcipue quibus studium sapientiæ fuit, incensis rogis mortem oppetere, & sine aliquo funerum apparatu, lætos se in flammis iniicere non refugere nec formidare. ^q Alios inibi homines in alio tractu orbis intonsos & incultos, vltra Arabes ^r & Aethiopes, parentes & sibi coniunctissimos, in littoribus, ita vt fluctibus operiantur, sepelire ipsosque ^s Aethiopes ad certos annos vitam producere, qua exacta, diuerso quisque fungatur fato, exanimaque corpora vel in flumen deiicere, vel vitro operta, ita vt integra spectentur, & posteris spectaculo sint, asseruare. ^t Pæones in stagna, ^u Ichthyophagi in mare defunctos abiiciunt. ^x Troglodytæ paliuri virgis, mortui ceruicem cum pedibus alligantes, efferunt: deinde cadaueri lapides aggerentes, cornu capræ inibi ridentes apponunt, hoc pro exequiali pompa, proque funere existimantes. Quod à ^y Gymnesiarum incolis vsurpatum legimus, incisa & defecta cadauera in vi-

*Lex in Co
de morte
irroganda
senibus.
Caspio-
rum.*

*Scythia
mos.*

Phrygia:

*Nasamo-
num.
Thracum.
Indorum.
Aliorum
quorundam.
Aethio-
pum.*

*Pæonum.
Ichthyo-
phago-
rum.
Troglody-
tarum.*

*Gymnesia-
rum inco-
larum mos.*

ANNO TATIONES.

Sed & Tybarenos viros suos seniores præcipitasse tradit Eusebius d. lib. i. præparationis Euangelicæ cap. 3.

^k In Co insula.] Strabo lib. 10. Aelianus variæ Historiæ lib. de Politis. Sed & apud Sardos ex lege filij patres senio confectos fustibus egdebant, & vnâ cum eo interemptorem sepeliebant. Ex Aeliano de varia Historiâ lib. 4. post prin.

^l Quod de Caspiis.] Strabo lib. 10. non semel. Eusebius & D. Hieronymus vbi supra.

^m In Scythia.] Silius lib. 13.

*At gente in Scythica suffixa cadauera truncis
Lenta dies sepelit putri liquentia tabo.*

Luctanus autem in libello de lucta, scribit Scythas mortuos deuorare.

ⁿ In Phrygia.] Nicolaus Damascenus *ἠὲ ἐπὶ τῶν* apud Stobæum Ser. 120. aut aliorum comput. 122.

^o Sicut Nasamones.] Herodotus in Melpomene. Sed aliter Silius d. lib. 13.

— Quid? qui seno sepelire profundo

Exanimis mandant Libycis Nasamones in oris?

^p Et Indos.] Herodotus in Thalia, Pomponius Mela lib. 3. cap. 7. ^q Curtius lib. 8. cuius verba hæc sunt: Vnum agreste & horridum genus est, quos sapientes vocant, apud hos occupare fati diem, pulchrum, & viuos se cremari iubent. Quibus aut senis ætas, aut incômoda valetudo est, expectatam mortem pro dedecore habent vitæ. Nec vllus corporibus que senectus soluit, honos redditur. Ex quo intelligis non omnes Indos id facere, sed genus eorum quos sapientes vocant, quod quidem genus

quintum erat. Primum enim tellurem exornat. Secundum militiam capessit. Tertium merces suas euehunt, & res externas inuehunt. Quartum res pub. temperant, iudicia reddunt, regibus assident. Quintum celebrata illic & proprie in religionem versæ sapientiæ deditum, voluntaria semper morte vitam accenso prius rogo. Hæc enim propemodum sunt verba Plinij lib. 6. cap. 19. quæ vsurpauit Solinus cap. 65. aut vt alij computant, 55. vbi tamen corrupte legitur, quietum genus pro quinto. Philo autem Iudæus in lib. de Abrahamo scribit Iudæorum Gymnosophistas senectutis, morbi longi & incurabilis, priusquam inualecat, accenso rogo seipfos exurere, quamuis possent ad tempus forte diuturnum resistere.

^q Alios inibi homines.] Vide an loquatur de aliis Indis.

^r Et Aethiopes.] Diodorus Siculus lib. 4. cap. 1. Strabo lib. 16. vbi tamen non de omnibus Aethiopibus loquitur.

^s Ipsosque Aethiopes.] Herodotus lib. 3. Diodorus Siculus lib. 3. c. 5. vbi autoritate Cresiæ Cnidij reprehendit ipsum Herodotum. & lib. 4. c. 1.

^t Pæones.] Diogenes Laërtius in Pyrrhione.

^u Ichthyophagi.] Diodorus lib. 4. cap. 3. Strabo lib. 16.

^x Troglodytæ.] Diodorus lib. 4. Strabo item d. lib. 16. Sextus Pyrrho, qui tamen de ramis Paliuri non loquitur.

^y Gymnesiarum.] Diodorus Siculus libro 6. cap. 5.

z Ara

nam imponant, desuperque ingentia saxa accumulent. ^z Arabum vero mos proditus est, vt Regum & summorum ducum elata cadauera, in loca tetra & inculta stercore obruant, ac cæno & fimo aggesto, terræ imponant. Panebij, siquando rex moritur, corpus quidem defodiunt, caput verò auratum in templo augustissimo consecrant dicantque. Sicut Saitanis Reges qui imperitarunt, intra septa templi sepelire assuetum erat, hoc sepulturæ genus optimum, & pietatis vltimum officium æstimantes. ^a Lotophagis nulla sepulchrorum habetur cura, sed defunctos in mare deiiciunt, parum referre arbitrati, igni, terra, vel aqua dissoluantur. ^b Apud Athenienses & ^c omnem ferè Græciam corpora non cremare, sed terræ condere, & sepelire cum funebri veste, Phrygibus vero igni imponere, antiquissimus mos fuisse proditur. Sed in humanis corporibus ^d Athenienses orientem versus, ^e Megareses & Phœnices ad occidentem vertere solebant. ^f Aphri vero vt Græci sepeliunt. Maxima autem sepeliendorum cadauerum cura ^g Atheniensibus fuisse fertur, præcipue bello ^h peremptorum, ita vt qui illos inhumatos relinquerent, quouis supplicio dignos putarent. ⁱ Idcirco summos duces quia cæsos nauali pugna in mare deiicerant, grauibus pœnis & capitis supplicio affecere: quibus ^k cum peremptorum corpora assequi nequirent, illorum ossa & dissecta membra passim strata exquirere, & humo tegere defunctosque in acie, tumulo publicè extructo quotannis pro concione laudare, magnæ curæ fuit: adeo ^l vt Nicias cum exercitu iter faciens, ne duorum militum inhumata cadauera relinqueret, totum subsistere agmen, donec humarentur, iusserit. ^m Et Cimon Milciadis filius, vt pater sepulchro conderetur, captiuum se præbere non dubitauit. Traditum quoque est, ⁿ Cares morte sublato milites, armatos sepelire: ^o & Sindos tot pisces

Arabum.

*Panebio-
rum.*

*Saitano-
rum.*

*Lotopha-
gorum.*

*Athenien-
sium.*

Phrygum.

*Megaren-
sium.*

*Phœni-
cum.*

*Aphro-
rum.*

*Athenien-
sium in se-
peliendis
corporibus*

cura.

Nicias.

Cimon.

*Carem
mos.*

Sindorum.

ANNO TATIONES.

^z Arabum.] Scilicet Nabateorum ex Strabone lib. 16. ante fi.

^a Lotophagis.] Idem Gregorius Gyraldus in lib. de sepulchris, vbi tamen nullum autorem citat.

^b Apud Athenienses.] Lucretius lib. 6. ad fi. Cicer. lib. 2. de Legibus. Laërtius in Solone. Verùm de illis hæc scribit Silius Italicus lib. 13.

*Cecropide ad patriam Mauortis sorte peremptos,
Decreuerè simul communibus vrere flammis.*

^c Et omnem ferè Græciam.] Plutarchus in Solone, & Aelianus variæ historiæ lib. 5. & lib. 7. paulò ante fi.

^d Athenienses orientem versus.] Plutarchus in Solone, & Laërtius in Thalete Milelio, verùm Aelianus d. lib. 5. dicit ad occasum.

^e Megareses & Phœnices.] Plutarchus vbi supra. Sed Aelianus vbi etiam supra dicit ipsos Megareses temerè ac sine discrimine mortuos sepelire.

^f Aphri vero.] Herodotus lib. 4.

^g Atheniensibus.] Lex enim apud eos erat. Si quis in insepultum cadauer hominis incidat, omni parte id terra obruat. apud Aelianum d. lib. 5.

^h Præcipue bello peremptorum.] Vt patebit ex iis quæ mox dicentur.

ⁱ Idcirco summos duces.] Valerius Maximus lib. 9. c. 8.

^k Quibus cum peremptorum.] Nam ipsi Athenienses ossa illorum qui in Cheronia ceciderant, tumularunt, & publica oratione per Demosthenem laudarunt, vt tradit Plutarchus in vita ipsius Demosthenis.

^l Adeo vt Nicias.] Idem Gyraldus in suis sepulchris, sed nullo quoque autore citato. At id est Plutarchi in vita illius. Cuius in eam hæc sunt verba

in Latinum versa. Cùmque illuc discedens & iam aliquantum itineris progressus, amicorum duo cadauera insepulta reliquisse meminisset, agmen vniuersum sistere iussit, atque ad hostes præconem misit, qui mortuorum cadauera ad sepulturam repeteret, neque illam seu legem, seu consuetudinem veritus est, qua communiter ab omnibus iudicatur illos hostibus victoriam tacito consensu tribuere qui corpora ad sepulturam repeterere coguntur. Vide Thucydidem & Plutarchum in vita illius.

^m Et Cimon.] Idem Gyraldus vbi supra nullo item autore citato. Id autem est Probi Aemilij in vita ipsius Cimonis, & Valerij Max.

ⁿ Cares morte.] Thucydides li. 2. belli Peloponnesiaci in præfatione. Siquidem, inquit, cum expiaretur ab Atheniensibus hoc bello Delos, destructis sepulchris eorum quicumque in ea Insula decessissent, supra dimidium Cares agniti sunt genere armorum, cum quibus sepulti erant.

^o Et Sindos.] Nicolaus de moribus Gentium, & Stobæus vbi supra. Adde autem supradictis ex ipso Nicolao & Stobæo vbi supra. Quod Chij combustis cadaueribus & ossibus collectis in mortario ea contundunt, deinde nauigio imponentes in altum nauigant, eaque per cribrum ad ventorum flatus dispergunt, donec omnino dissipentur & aboleantur. Et Thauri gens Scythica cum regibus extinctis gratissimos eorum amicos vnâ sepeliunt. Si verò amicus quispiam regis interierit, pro illius dignitate & merito auriculam, vel totam vel eius partem amputat. Colchi defunctos non sepeliunt, sed ex arboribus suspendunt. Quod & postremum scribit Aelianus variæ historiæ lib. 4. post princip. vbi eos dicit in pellibus sepelire, & ita insutos ex arboribus suspen-

Ibororum.
Corpora
quo conde-
bantur.
Romano-
rum.
Lex de
mortuis in
vrbe non
sepeliend-
is.
Spartano-
rum.

in sepulchris mittere, quot hostes confessisset qui humaretur. Sicut Iberi pro hostium interfectorum numero tot obeliscos apponunt, hoc insigne testimonium virtutis & expertissimum decus arbitrati. Condebant enim prisca corpora vel arcis p lapideis, q vel fictilibus cum funebri tunica: quia nudū iacere cadauer, pro flagitio erat. Reges vero externis differtos odoribus, in montibus sepeliunt: vnde deductum, vt illorum sepulchris pyramides apponāt, aut columnas. Romani vero in domibus quas singuli incolebant, doliis aut vasculis: qua ex causa lares, quos domesticos vocant deos, colere cœperunt. Postea lege duodecim tabularum, ne in vrbe sepelirentur, neve vrerentur, graui fuit documento sancitum, cuius verba sunt: In vrbe ne sepelito, neve vrito. Cineres tamen eius qui triumphasset, x aut imperatoris qui hostes bello domuisset, vel armis remp. auxisset, in vrbe ferre licebat: quibus hoc honoris causa, vt in foro conderentur, tributum est. licet y apud Spartanos secus longe seruatam sit

ANNO TATIONES.

suspendere. Vide in nostris Commentariis Consuetudinum, & Lelium Gyraldum de sepulchralibus. Garamantes nuda corpora mortuorum in arena infodiunt. Ex Silio Italico lib. 13.

Quid qui reclusa nudos Garamantes arena infodiunt, &c.

Et de Celtis statim postea,

At Celta vacui capitis circumdare gaudent ossa (nefas) auro & mensis ea pocula seruant.

Et de Ponticis,

Exhausto instituit Pontus vacuare cerebro Ora virum, & longum myrrhata reponit in auum.

Et de Nasamonibus,

Quid qui seuo sepelire profundo Examines mandant Libycis Nasamones in oris.

Eruli qui ac Danubij sunt accolæ, senibus & morbo male affectis, fas non æstimabant esse diutiùs viuere, sed ij propinquos rogare cogebatur, vt se quæcitissimè interimerent qui ingentem pyram struebant, & super eam tanquam fastigium quoddam hominem mortū destinatum collocabāt, tum quispiam nulla ei necessitudine coniunctus pugione illum conficiebat, cognati autem ignem rogo iniicere, cremati ossa legere, terra condere legibus obligabantur. Defuncti autem vxor si non multò post iuxta viri sepulchrum laqueo vitam finisset, perpetuè ignominie nota inurebatur, vt tradit Procopius Tibareni gens Scythica, quos fenes diligebant paribulis affigebant. Id quod etiam Persas facere scribit Sextus Empiricus. Vide quoque Stobæum ser. 120. alias 122.

p Vel arcis lapideis.] Plinius lib. 13. c. 13. vbi de Numa loquitur.

q Vel fictilibus.] Idem Plinius lib. 35. c. 12. Vbi dicit M. Varronem sese ita condi iussisse.

r Reges vero.] Virgilius lib. 11. Aeneid.

-- Fuit ingens monte sub alto

Regis Derceani terreno ex aggere bustum, &c.

Vbi Sergius. Apud maiores, inquit, nobiles aut sub montibus aut in montibus sepeliebantur. Vnde natum est, vt supra cadauera, aut pyramides fierent, aut ingentes collocarentur columnæ, citatque illud Lucani,

Et Regum cineres extructo monte quiescunt,

Cui Ptolemæarum matres seriemq; pudendum

Pyramides claudant.

s Romani vero.] Seruius enarrans illum locum

lib. 5. Aeneid.

Præterea si noua diem mortalibus alnum Extulerit, &c.

Et rursus in eum locum lib. 6. eiusdem operis, Aedibus hunc refer ante suis, & conde sepulchro.

Vt, inquit, supra diximus omnes homines in suis domibus sepeliebantur, vnde ortum est, vt Lares colerentur in domibus, vnde etiam vmbra laruas vocamus.

t Postea lege duodecim tabularum.] Tullius lib. 2. de legibus. vbi verba ipsa legis ascribit. Idque etiam postea nostris legibus cautum est. l. mortuorum. ff. de relig. & sumpti. fune. & l. prætor. §. D. Adrianus. ff. de sepul. vio. Ex quo etiam Paulus lib. 1. sententiarum. Corpus in ciuitatē inferri non licet, ne funestetur sacra ciuitatis. At qui contra ea fecerit, extra ordinem punitor. Verum Tullius vbi supra subdit. In vrbe sepultos fuisse claros viros, aut eos quibus hoc ante eam legem virtutis causa tributū est, vt Publicolæ, vt Tuberto, aut eos, si qui hoc, vt Fabritius virtutis causa solum legibus consecuti sunt. Sed quod ad Publicolam attinet, Dionysius Halicarnassæus lib. 5. senatum illi decreuisse in sepulturam impensas operariis locumque rogo & sepulchro intra vrbe prope forum, qui honor, inquit, huic soli ex illustribus viuis ad hanc diem contigit. Id quasi sacrarium gentis patet ad sepulturam eius posteris. Sed adde quod etiam apud Sicyonios lege neminem intra mœnia humari licebat, vt tradit Plutarchus in vita Arati in fi.

v Cineres tamen eius.] Plutarchus Probl. c. 79. x Aut Imperatoris.] Ex Seruio lib. 11. Aeneid. in eum locum,

-- Aucellæque partim

Pinitimos tollunt in agros, vrbij, remittunt.

Eutropius li. 8. de gestis Romanorum. scribit Traianum solum Imperatorum omnium intra vrbe fuisse sepultum, ossaque eius collocata in vrna aurea in foro quod sibi ædificauit, columna ibi posita, quod & post eum tradit Aurelius Victor in vita illius. Adde autem Vestales in vrbe habuisse sepulchra, quia legibus non tenerentur, vt tradit Seruius in d. lib. 11. in locum antea citatum. Vbi & illud addit, eas quoque nocentes licet viuas tamen intra vrbe in campo scelerato obrutas fuisse.

y Licet apud Spartanos.] Plutarchus in vita Lycurgi, & in antiquis institutis Lacedæmoniorum.

z Non

Lycurgi lege, quibus & in vrbe, & secus deorum templa sepelire permissum. Non sic Athenis: nam in campo extra vrbe tumulus erat, in quo columnæ extabant, in quibus defunctorum nomina per singulas tribus, qui illic conditi erant, continebantur. Atheniensium. Corinthiorum. Diog. Cynici sepulchrum. Reliqui vero in agris quisque suis, aut in fundo suburbano, seu auito & patrio solo ex Senatusconsulto Cneo Duillio consule, Romæ humari consueuerunt. In quibus sepeliendi licet toto generi & familia ius esset à principio, postea vt in familiam ius sepulchri non descenderet, recentiore cura prouisum fuit. Frequentius in Flaminia, aut Latina via, ac suburbis & anfractibus viarum, Romanorum gentilitia sepulchra fuere. Ibi que Calatini, Scipiones, Seruilij, & Metelli, aliorumque honestissimæ familiae condebantur: ad quæ vasa figulini operis, nonnunquam arma militaria, en-

ANNO TATIONES.

z Non sic Athenis.] Thucydides libro 2. belli Peloponnesiaci, vbi tamē arcis dicit fuisse distinctas tribus: lege autem Solonis prohibitum erat, ne intra vrbe sepelirentur, vt scribit Cicero 2. de legibus. Ex quo Seruius inter epistolas familia. Ciceronis lib. 4. epist. Ab Atheniensibus locum sepulturæ intra vrbe, vt darent impetrare non potui, quod religione impediri se dicerent neque tamen id cuiquam antea concesserant. De his autē Silius lib. 13.

Cecropida ob patriam Mauortis sorte peremptos Decreuerē simul communibus vrere flammis.

Sed adde quod ipsis Atheniensibus singulis singula erant sepulchra. Megareses autem tres & quatuor vno sepulchro sepeliebant, autore Plutarcho in Solone.

a Corinthi.] Quod probat exemplo, quod sequitur.

b Diogenis Synopenfis.] Pausanias lib. 2. Corinthum (ait Græcè quidem, sed in hunc sensum) proficiscentibus monumēta in itinere cum alia apparent, tum ad portam Diogenes Synopenfis, quem Græci canem cognomento appellarunt, ad portam sepultus.

c Reliqui vero.] Ad Romanos redit.

d In agris quisque suis.] Vide quos in eam rem cito infra lib. 6. c. 19.

e Aut in fundo suburbano.] In quam rem vide locum Suetonij citatum infra in verbo, aut Latina via.

f Ex Senatusconsulto.] Cuius meminit Seruius in lib. 11. Aeneid. loco supra citato in verbo, aut Imperatoris.

g In quibus.] Vide infra lib. 6. c. 14.

h In Flaminia.] Strabo lib. 5. Vnde Martialis lib. 6. epig. 28.

Hoc sub marmore Glaucias humatus Iuncto Flaminia iacet sepulchro.

Et lib. 11. epig. 14. in Epitaphio Paridis,

Quisquis Flaminiam teris viator,

Noli nobile præterire marmor.

Et Iuuenalis Saty. 1. in fi.

-- Experiar quid concedatur in illos

Quorum Flaminia regitur cinis, atque Latina.

i Aut Latina via.] Iuuenalis vbi paulò antè. Et rursus saty. 5.

Chinose ueberis dum per monumenta Latina.

Et Suetonius in Domitiano cap. 17. Cadauer eius

populari sandapila per vestilones exportatum Philix nutritrix in suburbano suo Latina via, loco à Pontifice dato funeravit. Ex quo & illud vides, solere Pontifices locum sepulturæ dare, quod & Strabo insinuat lib. 5. Cæterum Abdias ille qui Apostolorum vitas descripsit, tradit corpora D. Petri & D. Pauli in via Latina fuisse sepulta.

k Ibi que Calatini.] Cicero lib. 1. Tuscul. quaest. non longè à princip. An tu, inquit, egressus porta Capena, cum Calatini, Scipionum, Seruiliorum, Metellorum sepulchra vides, miseros putas illos. Sed & de sepulchro & monumento Scipionum Linius 4. Decad. lib. 8. non multò antè fi. Sed adde in campo quoque Martio: corpora magnatum & Imperatorum, qui de repub. bene meriti fuerant, Populi Romani beneficio in campo Martio tumulabantur, quod hinc videre licet, quod cum Pompeius Funus Iuliæ vxoris suæ eiusdemque filia Cæfaris apud Albanum tumulare appareret, à plebe coactus est, in Campum Martium efferre, vt tradit Plutarchus in vita ipsius Pompeij, vbi & ipse quoque scribit, quod cum Lepidus, & alij nonnulli obstarent ne in campo ipso Martio Sylla tumularetur, Pompeius prælido suo gloriam defensionemque attulit. Et Appianus lib. 1. bellorum Ciuilium, funus Syllæ describens. Iidemque, inquit, campo Martio intulere, quo in loco Reges duntaxat humari consueuerant. Suetonius in Cæsare cap. 84. scribit ipsius Cæsaris corpus in campo Martio iuxta Iuliæ tumulum fuisse crematum. Et in Augusto cap. 101. Corpus item ipsius Augusti fuisse delatum in campum Martium & crematum. Sed & quod ad cæteras gentes pertinet, adde superioribus quoddam apud Sicyonios intra mœnia neminem humari licebat. Et Plutarcho in vita Arati ad fi. Apud Troianos autem corpora sepeliebantur ante portas ciuitatis, vt tradit Dares Phrygius, si is est, in lib. de excidio Troiæ, dum dicit Priamum suorum mote Herculem & Hectorē ante portas sepeliuisse. Contra Tarētini mortuos omnes iuxta vetus quoddam oraculum intra mœnia sepeliebant. Nam Deum illis per oraculum significasse satis illis fore, si cum pluribus habitarent: illos verò sic se quam optime iuxta oraculum habituros putare, si mortuos quoque intra mœnia secum retinerent.

l Ad quæ.] Vide hic omnino quæ dicuntur infra ca. 7. incip. quæque defuncto, &c.

sesque & libellos, aliaque quæ defuncto cordi in vita fuerant, quorumque efficaci studio tenebatur, ferre, & eodem sepulchro tegere assuerant, ut ea quæ viui dilexerant, unâ conderentur. Memini dum Romæ agerem, in vetustis sepulchris, quæ in via Appia plurima visuntur, inter ædificia hortosque, interque coagmenta lapidum, erutum cadaver fuisse, multo ævo vetustum, adolescentulæ mulieris facie, capillo, oculis, naribus, & reliquis lineamentis prorsus integris & incorruptis: nisi quod vestigia liquaminum & vnguentorum quibus delibutum fuerat, apparebant: recenti specie, inscriptione nulla, qua nomen defunctæ innotesceret. Pomponius tamen vir, ut in ea ætate, veterum literarum impense doctus, Tulliolam Marci Tullij Ciceronis filiam, de cuius obitu ad Seruium Sulpitium sunt epistolæ, aut Priscillam Abascantij, de qua Sylva Papinij extat, fuisse augurabatur. Id quibus argumentis asseueraret, cum nulla inscriptionis vestigia extarent, prorsus nescimus.

Tulliola
corpus in-
uentum.

Consularia comitia per quos fiebant, quæue potestas consulis, quantumq; ius & quæ dignitas foret.

Cap. III.

Comitia
consularia
per quos
fiebant.

Comitia^a consularia nouis consulibus creandis,^b non modo per consules haberi, sed per^c interregem, nonnunquam absentibus consulibus, alterum consulem, cuius erat fors, ut comitiis præset, ex prouincia euocari, aut si morbo vel necessitate impediti, commodo reipublica auocari non possent,^d dictatorem dici, qui comitiis præset, sæpe rescriptum est. Dicebat enim dictator consulem ex patrum decreto, nonnunquam ex opinione sua, illum cui militares & ciuiles artes, ac imperatoria consilia forent, quiq; è republica magis esse videbatur. Tametsi dictatorem comitiorum causa aliquando^e se consulem creasse, & in magistratu fuisse legamus, qui comitiis habitis dictatura se abdicabat. Eadem vero comitia consularia, non solum cum vtrunq; consulem fieri, sed cum altero defuncto collegam coaptari oporteret, sæpe iudici haud dubium est. Ipsisque comitiis plebem interesse, ac centurias & tribus in campum aduocari frequenter inuenimus.^f quanuis sine plebe per patres clientisque patrum plerunq; habita legamus.^g In quibus etiam absentes non modo patricios,^h sed plebeios consules nomi-

ANNOTATIONES IN CAP. III.

a Comitia consularia.] De Comitiis consularibus Cicero in Orat. pro Murena, non vno in loco. & in episto. ad Atticum lib. 6. & Suetonius in Domitiano cap. 10. & Cornelius Tacitus lib. 1. in fi.
b Non modo per consules.] Id prope perceptum est apud Liuium & ceteros.
c Per interregem.] Liuius 1. Decad. lib. 3. In creatione Lucretij Tricipitini, & T. Veturij Gemini consulum, & lib. 4. in creatione L. Papyrij Mugilani, & L. Sempronij Atratini consulum, & iterum eodem lib. in creatione A. Cornelij Cossi, & L. Furij Medullini consulum, & lib. 6. non semel in creatione Tribunorum militum. & lib. 7. in creatione C. Sulpitij Petici, & M. Valerij Publicolæ consulum, & iterum in creatione M. Valerij Coruini, & A. Cornelij Cossi, & lib. 8. in creatione Manlij Torquati, & P. Decij Muris consulum: rursumque in creatione C. Petilij & L. Papyrij Mugillani consulum, & alibi sæpe.
d Dictatorem.] Liuius 1. Decad. lib. 8. & aliis multis locis citatis supra lib. 1. c. 6. in duobus locis.
e Aliquando se consulem creasse.] Cæsar di-

ctator & Consulem se & P. Seruiliu Inauricum designauit, & intra 11. diem Dictaturam deposuit, ut perhibet ipse Cæsar lib. 3. belli Ciuilibus in princ. Et Plutarchus in vita illius. Sæpe autem alias Dictatores ipsi sunt creati consules. Cuiusmodi fuit Q. Fuluius, apud Liuium 5. Decad. lib. 7.
f Quanuis sine plebe.] Nam & sic creati sunt consules T. Quintius, & Q. Seruilus per patres Clientesque patrum, cum plebs irata voluisset consularibus comitiis interesse, ut tradit Liuius 1. Decad. lib. 2. non longè à fi.
g In quibus etiam absentes.] Nam & M. Claudius Marcellus, & M. Valerius absentes dicti sunt consules apud Liuium 3. Decad. lib. 6. Et alij sæpe apud eundem. Plutarchus tamen tum in Cæsar, tum in Catone Vticensi scribit legem fuisse apud Romanos, ut qui magistratus peterent (loquitur autem de consulatu) comitiis præsentibus adessent. Ideo cum Cæsar petiuisset, ut sibi per alium petere consulum liceret, nõ id obtinuit. Ob idque omiſſa petitione triumphum urbem intrauit.
h Sed plebeios consules.] Vide infra lib. 6. c. 24. Et Plutarchum in Camillo ad fi.

i Tametsi

nari licuit. Tametsi ævo succedente ex longo interuallo nobilitas adeo consulatum inuasit, ut soli patricij penes quos maximæ diuitiæ fuere, eiecta plebe, ad consulatum assumerentur. Adeoque plebs obnoxios summisit animos, ut nulli plebeio ad capeſſendos consulatus, & intermissum honorem vendicandum animus fuerit, a qua impotentia nobilitatis post aliquot annos, urgente belli discrimine, patricij desuere, tunc quum perculsa nobilitate, Caius Marius nouus homo bello Iugurthino consul factus, plebi Romanæ intermissum diu consulatum restituit.^k Et tametsi nisi quaesturam, ædilitatem, & præturam per gradus antea gessissent, ad consulatum nulli admitterentur: plerunq; tamen eos qui nullos antea curules gesserant magistratus, quibusque mandatus honor non fuisset, consules creatos inuenimus.^l Caius Claudius Cento comitiorum causa dictator dictus, Publium Seruiliu Quinti filium Galbam,^m qui nullum antea honorem gesserat, consulem creauit.ⁿ Et Pompeius Magnus ex senatusconsulto legibus solutus, priusquam alicui magistratui præfuisset, consul factus est. Quorum nomina, postquam comitiis relati erant consules, in fastis & annalibus (vnde tempora & annos Romani designabant) in primis annotare soliti sunt, ex quibus turpissimorum consulum propter flagitia & dedecora sæpe nomina inducebantur: id quod actis testabatur.^o Is vero qui consul dictus designatusque fuerat, antequam magistratum iniret, collegam sibi sæpe nominabat, quod è republica videbatur: ut positis simultatibus, vna mente, consilio ac virtute, nec sædo certamine, & per dissidium, quod praua ambitio solet, respublica ageretur, utque ex voluntate sua consul quem maxime appeteret, collegam haberet. Nonnunquam senatus collegam dixit.^p Sæpius vero ipsis comitiis duo fuere creati consules communi studio votoque. Erant ergo Romæ bini consules potestate pari, sicut apud Iberos bini deliguntur reges: alter qui iura daret, alter qui populis præset, & Carthaginensibus duo annui reges præfuere,^q qui Suffetes dicti.^r Aliquando iudicum ordo præfuit, qui rerum & personarum ius habebant.^s Et Lacedæmoniis bini præfecti, mox bini reges

Consularis
ad plebem
reuo-
lutio.
Consules
sine magi-
stratu alio
precedente
creati.

Collega
consulis.
Consules
bini apud
Romanos.
Reges bi-
ni apud
Iberos &
Carthag.
Præfecti
& reges
bini apud
Lacedæm.

ANNOTATIONES.

i Tametsi ævo succedente.] Hæc vsque ad clausulam, Et tametsi, sunt ex Plutarcho in vita Marij.
k Et tametsi.] Liuius 4. Decad. lib. 2. tradit, quod cum M. Fuluius & M. Curius, tribuni plebis impedirent T. Quintium Flaminiu ex quaestura consulatum petere. Iam enim Aedilitatem, Præturamque fastidire, nec per honorem gradus documentum sui dantes nobiles homines tendere ad Consulatum, sed transcendendo media, summa imis continuare. Cum autem ea res ex Campestri certamine in senatum venisset, patres censuerunt, qui honorem quem sibi capere per leges liceret, pererent: in eo populo creandi quem velit, potestatem fieri æquum esse. In autoritate patrum fuere Tribuni. Hæc ibi. Appianus Alexandrinus lib. 1. bellorum Ciuiliu. Sylla, inquit, neque aliquem prius Prætozem quàm quaestorem esse voluit, nec consulem antequam attingere. Et rursus eodem lib. ad fin. Pompeius & Crassus ad consulatum petendum descenderunt. Crassus quidem iam prætura functus, iuxta Syllæ legem. Pompeius verò neque præturam, neque quaesturam adeptus. Nostri autem legibus, ut gradatim honores deferatur, edicto, & ut à minoribus ad maiores perueniatur epistola D. Pij ad Titianum exprimitur. Hæc enim sunt verba. I. ut gradatim in princip. ff. de munerib. & honor. Et alibi in l. C. licet, honor. §. gerendorum. cod. tit. ita scribitur: Gerendorum honorum nõ promiscua facultas est, sed ordo certus huic adhibitus est. Nam

neque prius maiorem magistratum quisquam, nisi minorem suscepit, gerere non potest. Et huc pertinet l. 1. C. eod. tit. & vide supra lib. 2. c. 2.
l Caius Claudius Cento.] Liuius 3. Decad. lib. 5. in fi. Sed ut ibi videre est, non hic fuit C. Claudius, sed Appius Claudius Pulcher.
m Qui nullum antea honorem.] Et ut loquitur Liuius vbi supra, nullum curulem magistratum.
n Et Pompeius Magnus.] Appianus loco supra citato in verbo, Et tametsi, & Plutarchus in vita illius.
o Is verò qui consul.] Nam apud Liuium 4. Decad. lib. 7. M. Fuluius Nobilior consul creatus, cum ceteri candidati Centurias non expleſſent, postero die Cn. Manlium collegam dixit.
p Sæpius vero.] Id videre licet apud Liuium, & Dionysium Halicar. vbiq; & ceteros rerum Romanarum scriptores.
q Qui Suffetes dicti.] Liuius 3. Decad. lib. 8. & iterum lib. 10. non multò post princip. & 4. Decad. lib. 4. ad fi. quibus locis non reges eos appellat, sed primo loco dicit illos summum Pœnis fuisse magistratum, secundo dicit eos fuisse velut consulare Imperium apud Carthaginenses. Tertio simpliciter eos nominat sine alio villo titulo.
r Aliquando iudicum ordo.] De Carthaginensibus intelligit.
s Et Lacedæmoniis.] Hæc vsque ad clausulam, Quod apud Aethos, est Plutarchi in vita Agidis & Cleomenis. Et vide infra lib. 4. c. 23.

A 2

nomine magis quam imperio, ex Procli & Heristhenis familia primò, postea ex Eurytionis & Agidis: demum ex Heraclidarum genere, pari iure & imperio non dissimili imperitarunt, tamen Lycurgus reipublicæ curam per ordines diuiserit: quod apud Achæos simile accepimus, ut binos prætores annuos sibi præficerent, qui publicas res simul & iudicia curarent: aliquando decem, quos *δημουργοὺς* vocabant. Athenienses vero post eiectiones triginta tyrannos, qui plures quam mille quingentos indemnatos necauerunt, neque sinebatur cognatos funeribus adesse: decem qui præessent, per Thrasylbulum acceperunt: mox ipsis à Pausania eiectionis, Prytanes numero quinquaginta præfuerunt: quæ pars decima senatus erat, quorum numerus quingentorum fuit. In quo obseruatum est, ut nemo ex genere Athamantis natu maximus prytanes fieret: qui etiam Rhodi summus erat magistratus. Apud Chaones autem annui magistratus ex primoribus ciuium deliguntur. Armeniorum Megistanes, Cretensium Cosmi dicti sunt: sicut Perfarum, Magi & Caramanges, qui loco prætoris erant. Bœotiis undecim summæ rerum præerant, qui pacis bellique temporibus ius dicebant. Qui quidem consules, & si pari honore essent, non tamen simul insignia consularis aut imperium habebant. Nam postquam Iunius Brutus, eiectione Tarquinio, & regibus exterminatis, cum Collatino consul creatus est, licet omnia iura & insignia quæ apud reges erant, populus consulibus concessa voluerit, tamen ne duplicatus terror videretur, si apud vtrumque consules fasces videret, cautum fuit ut apud alterum, eum videlicet qui imperium haberet, fasces essent. Ideo alternis mensibus, modo ad vnum, modo ad alterum consulem fasces transire voluerunt. Idemque sequentibus temporibus, dum imperium & respublica stetit, seruatum est. Sed tamen quo mense fasces non habebat, accensus apparebat consuli, lictores vero sequebantur: quod intermissum diu, postea Cæsar reuocauit denuo. Et quanuis consuli antiquiori fasces darentur prius, veluti canicem & annos venerantes: postea lege Iulia cautum fuit, ut ei qui plures liberos quam collega haberet: aut si numero pares essent, qui maritus foret, præferretur: aut si omnia essent paria, antiquior fasces acciperet: eos tamen qui secundum gererent consularium, alteri nouum ineunti, præferri haud dubium est. Erant ergo consularis insignia, duodecim fasces, lictores totidem, purpurea

Lycurg.
per ordi-
nes.
Achæi.
Athenien-
ses.

Prytanes.

Chaones.
Megista-
nes.
Cosmi.
Magi.
Caraman-
ges.

Fasces vi-
cissim a-
pud alte-
rum duntaxat con-
sulem.

Vtri prius
darentur
fasces.

Consula-
ris insig-
nia.

ANNO TATIONES.

t Quod apud Achæos.] Vide supra lib. 2. c. 15.
v Quos *δημουργοὺς* vocabant.] Liuius 4. Decad. lib. 2. & lib. 8.
x Per Thrasylbulum.] Probus Aemilius in vita illius. Et vide Xenophontem.
y Prytanes.] De hisce magistratibus vide Suidam & Pollucem lib. 8. c. *περὶ ἰπποάρχων Φυλάρχων, νομοφυλάκων, καὶ πριτανῶν.* & Demosthenis interpretationem, & nouissimè Budæum nostrum in commentariis linguæ Græcæ.
z Rhodi.] Liuius 5. Decad. lib. 2. & Plutarchus in Politicis. & Appianus Alexandrinus bellorum Ciuiliū lib. 4.
a Armeniorum Megistanes.] Cornelius Tacitus lib. 15. & vide etiam in nostris Commentariis Nobilitatis cap. 37. nu. 31.
b Cretensium cosmi.] Aristoteles lib. 2. Politicōn cap. 8.
c Sicut Perfarum.] Vide infra lib. 4. c. 13.
d Bœotiis.] Vide Pausaniam.
e Qui quidem consules.] Ad Romanos redit. Id autem est ex Liuiō 1. Dec. lib. 2.
f Ideo alternis mensibus.] Hic omnino vide quæ scripsimus in nostris Commentariis Primigeniorum, in 17. quæst. nu. 10. & 11.

g Sed tamen quo mense.] Suetonius in Cæsare cap. 20. Antiquum, inquit, retulit morem, ut quo mense fasces non haberet, accensus ante illum iret. Lictores ponere sequerentur.
h Consuli antiquiori.] Plutarchus in publicola, & Gellius lib. 2. cap. 15. Valerius Max. lib. 4. cap. 1. post prin.
i Lege Iulia.] Gellius vbi supra.
k Duodecim fasces.] Valerius Max. lib. 2. cap. 1. itē 2. vbi de Lucio Quintio Cincinato. & lib. 6. c. 11. post principium. vbi de Cn. Cornelio Scipione. Liuius 1. Decad. lib. 3. vbi loquitur de decemviris. Plutarchus in Paulo Aemilio, & Martialis, ex quo intelliges & id quoque fuisse obseruatum tempore Imperatorum lib. 8. epig. 66. quo loco loquitur de Silio consule,

*Augusto pia thura victimasq;
Pro nostro date Silio Carmentæ,
Bissenos iubet en redire fasces
Nato consule, &c.*

l Purpurea prætexta.] Nam & ad L. Quintium Cincinatū consulem absentem citatum in agro arantem repertum, purpurea missa est, apud Dionysium Halicarnasense lib. 10. Idque etiam tempore Imperatorum, ut etiā diximus de 12. fascibus.

Nam

prætexta, curulisque sella. Quin etiam eum qui antea consul fuisset, iterum & sapius consulem creari: & qui dictaturam gessisset, in contulem alium posse, nemo dubitauit. Quintus tamen Fabius Maximus legem tulit ad populum, ne intra annos decem eundem consulem refici liceret. quam legem contentiu tacito abrogatam, Sylla iterum promulgauit. Creatis ergo consulibus prouinciæ nominabantur, ut eas vel ipsi inter se compararent, fortirenturve: quos ire ad bellum, quos præesse exercitibus oporteret: vel si in deligendis prouinciis non conueniret, extra sortem senatus decerneret. Quod lege curiata cauebatur, ut senatus contra legem curiatam sine sorte prouincias designaret: aut si senatus auerteretur, per populum agi poterat ut extra ordinem consuli prouincia daretur: tamen vtrumque consulem in eandem prouinciam cum exercitu profectum quandoque legamus. Optionem tamen deligendæ prouinciæ extra ordinem collegæ dari, aut suam sortem permutare cum collega absque decreto senatus, antiquo more non licebat. Ad quas pro-

Lex à Fa-
bio lata.

Prouinci-
arum sor-
titiō inter
consules.
Lex curi-
ata.

ANNO TATIONES.

Nam ut Martialis ad id, quod nuper ex eo adduximus, paucis interiectis subdit,

Gaudenti superest adhuc quod optet.

Et vide nu. seq.

m Curulisque sella.] Dionysius Halicarnasense lib. 3. inter insignia regum Romanorum fuit eburnea sella, & alia pleraque, quibus post reges exactos vsi sunt consules, præter coronam auream, togamque pictam, postea tamen triumphantibus ex S. C. permissum auro vti, & togis pictis purpureis.

n Quin etiam eum.] Id ex infinitis locis Liuij, & ceterorum scriptorum intelligitur cum dicitur iterum, & 3. & 4. consul &c. Nam & fuere qui 5. & 6. Consules fuere M. autem Crassus, quod nemini alteri contigit (præter Cæsares) 7. consul fuit, ut omnes testantur.

o Et qui dictaturam.] Quod & nos supra diximus.

p Quintus tamen Fabius.] At non eam legem tulit Fabius, sed eam non latam recitari iussit, cum illum consulem nominasset apud Liuium 1. Decad. lib. 10.

q Ne intra annos decem.] Hic omnino vide quæ scripsi in l. si vnquam. in præfatione nu. 24. Et hæc sanè.

r Sylla.] Appianus lib. 1. bellorum Ciuiliū.

s Inter se compararent.] id sæpe faciebant, ut videre poteris apud Liuium. Sed vnum tantum locum citabo, qui & ad nu. seq. pertinet qui est 3. Decad. lib. 10. in prin. Cn. Seruilius Cepio, & Cn. Seruilius Geminus consules, cum de repub. belloque, & prouinciis ad senatum ietulissent, censuerunt patres ut consules inter se compararent fortirenturque: vter Brutios aduersus Hannibalem, vter Hetruriam ac Ligones haberet prouinciam.

t Sortirenturve.] Quod & sapissimè obseruabant apud eundem. Et vide in nostris Commentariis Primigeniorum quæst. 17. in 1. epist.

v Extra sortem senatus.] Apud Liuium 3. Decad. lib. 8. Cum P. Cornelius Scipio, & P. Licinius Crassus consules creati essent. Sicilia extra sortem concedere collega Scipioni delegata est. Et id quoque sapissimè apud eum factitatum est.

x Quod lege curiata.] Cicero lib. 1. epist. fam. epist. 10. incip. quod rogas &c.

y Vt extra ordinem.] Sic Q. Fabio extra ordinem Volscorum prouincia data est, apud Liuium 1. Decad. lib. 13. post prin. Sic M. Popilio Linati eiusdem Decad. lib. 7. Et M. Valerio Coruino lib. 8. & Fabio Maximo lib. 10. & Cn. Pisoni Hispania, apud Suetonium in Cæsare, c. 19.

z Tamen vtrumque consulem.] Sic enim idem Q. Fabius, & T. Quintius consules ambo aduersus Aequos cum suis exercitibus processerunt. ibi paulò post. Et similiter T. Romulus, & Q. Veturius cum exercitu missi aduersus eosdem, in eod. lib. 3.

Item T. Quintius Capitolinus, & Agrippa Furius in eosdem alio loco eiusdem lib. 3. & Pub. Sulpitius Auernio, & P. Sempronius Sophus consules missi aduersus Aequos eiusdem 1. Decad. lib. 9. paulò antè si. Et Fabius Maximus, & P. Decius Mus consules aduersus Samnites eiusdem 1. Decad. lib. 10. & Q. Fabio Max. & Q. Fulvio Flacco decreta est eadem prouincia Italia, scilicet 3. Decad. lib. 7. Atque etiam M. Marcello, & T. Quintio Crispino eadem prouincia, in eodem lib. Et L. Veturio Philoni, & Q. Cecilio Metello consulibus eadem quoque prouincia aduersus Hannibalem decreta eiusdem 3. Decad. lib. 8. Et M. Aemilio Lepido, & C. Flamini consulis. Senatus vtrique Ligures prouinciam decreuit. Cui S. C. cum Lepidus intercederet ob ea quæ illic sunt declarata. His auditis senatus in sententia perseverauit, ut consulibus ambobus Ligures prouincia esset, apud eundem 4. Decad. lib. 8.

a Aut suam sortem permutare.] Id videre licet apud Liuium 3. Decad. lib. 7. Senatus, inquit, liberam potestatem fecit consulibus, & supplendi vbi vellent, & eligendi de omnibus exercitibus quos vellent, permutandique, & ex prouinciis quos e republica censerent esse traducendi. Et 4. Decad. lib. 5. Sed his, inquit, duobus primum S. C. Plebis etiam scito permutatæ prouinciæ sunt.

b Ad quas profecturi consules.] Neque enim in prouincias ire solebant, nisi prius factis sacrificiis. Liuius Decad 5. lib. 4. de Paulo Aemilio loquens: Ab hac concione, Latinis, quæ pridie Calendas Aprilis fuerunt, in monte sacrificio ritè perpetrato, protinus inde & Coss. & Præto. Cn. Octauius in Macedoniam profecti sunt.

*Provincia
minores.*

*Consules
statim à
creatione
quid age-
rent.*

*Paluda-
mentum
& trabea
vestes con-
sulares.
Consules
dictatores
& prato-
res in bel-
lum pro-
fecturi.*

fecturi consules, si casus hostiis & sacrificio perfecto, non facile litarent, sæpe diffuso tempore ire superfessum est. Inter quas fuere minores prouinciæ, pauci momenti, & ferè defamatisimæ, ° vt sylvarum colliumque, ne compingendis nauibus materia deesset, & frequens ad omne genus operum materia suppeteret. Consules vero nominatos, ab ipso inito magistratu legiones cum collega partiri, ^d ac Iouis optim. max. templum adire, ° senatum habere, eumque de prouinciis, deque omni statu reipub. consulere, ^f Latinas ferias indicere, Iunoniq̄e Sospitæ, ^b & Ioui Latiali solenne sacrum in Albano facere: ^h in quo carnem Latinis populis diuidere mos erat, sæpe perspectum est, ⁱ indeque auspicato ad vota nuncupanda ^k in Capitolium ire, ^l votisque nuncupatis, ^m paludatos vel ⁿ trabeatos in veste regia, prosequentibus primoribus patrum, in prouincias quasque suas proficisci: ° & prius quam ad hostes ducerent legiones, ad populum concionari de prouinciis, de administratione belli, & quam spem de se polliceri possint, referre solitos inuenimus. Ex omnibus quoq; magistratibus solos consules, dictatores, prætorisque, consularibus auspiciis creatos, antequam adeant magistratus, Lanuij Vestæ & penatibus rem diuinam facere tradunt. ^p Quibus in bellum profecturis, militaris supellex cõsulari maiestate digna, scribæ, librarij, præcones, apparitores, muli & tabernacula publice dabantur. Quæ quidem paludamenta mox sequuti Cæsares sibi desumpserunt. ^q Diuus vero Augustus proconsulibus profecturis in prouincias, pro mulis & tabernaculis certam pecuniam subtaxari iussit. Alexander vero Seuerus ituris præsidibus in prouincias, mulos, equos, vestes & co.

ANNO TATIONES.

c Vt sylvarum colliumque.] Ex Suetonio in Cæsare cap. 9. vbi interpres id minimè intellexisse videtur, quantumlibet oculatissimus. Hincque illud Virgilij eglo. 4.

Si canimus syluas, sylua sunt consule dignæ.

d Iouis optimi max. templum adire.] Liuius 3. Dec. lib. 1. ad fi.

e Senatum habere.] Liuius 3. Deca. lib. 6. in prin. Cn. Fuluius Centimalus P. Sulpitius Galba consules, cum idibus Martiis magistratum inissent, senatu in Capitolium vocato, de repub. de administratione belli, de prouinciis exercitibusque patres consuluerunt, & eiusdem Decad. lib. 10. in princip. Cn. Seruilius Cepio, & Cn. Seruilius Geminus consules. cum de repub. belloque, & prouinciis ad senatum retulissent, quod nos alibi supra ad aliud retulimus. Et huiusmodi multa similia leges apud eundem.

f Latinas ferias indicere.] Liuius 3. Dec. lib. 1. paulò ante fi. & etiam eiusdem Deca. li. 2. post prin. g Et Ioui Latiali.] Liuius in vtroque loco citato supra in verbo, Latinas ferias.

h In quo carnem.] Cice. in Oratione pro Planicio. Quibus in municipiis vix iam qui carnem Latinis petant inueniuntur.

i Indeque auspicato.] Liuius 3. Deca. lib. 2. post prin. & aliàs sæpe.

k In Capitolium ire.] Liuius eiusdem 3. Decad. lib. 7. in prin.

l Votisque nuncupatis.] Liuius 4. Deca. lib. 1. Tum, inquit, P. Sulpitius secundum vota in Capitolio nuncupata paludatur cum lictoribus &c. Et ipse in Capitolium descenderem, vnde votis rite nuncupatis profectus sum. Et 5. Decad. lib. 1. Increpat C. Claudium pulchrum consulem, cui Histria prouincia forte obtigerat, quod votis non nuncupa-

tis, non paludatis lictoribus, in eam prouinciam abiisset, ob quod milites ei parere voluissent, coactus est Romam redire. Indeque votis ex more nuncupatis, & paludatis lictoribus in prouinciam ire. Et eiusdem 5. Decad. lib. 2. Per hos fortè dies P. Licinius consul votis in Capitolio nuncupatis, paludatus ab vrbe profectus est. Et Cæsar lib. 1. belli Ciuilis non multò post princip. Paludatiq̄e votis nuncupatis exemit.

m Paludatos.] Liuius 1. Decad. lib. 9. dum dicit Consulibus in pace Caudina paludamenta fuisse detracta. & 4. Decad. lib. 1. vbi supra nu. præced. & lib. 7. vbi loquitur de L. Cornelio consule. & 5. Decad. lib. 2. vbi etiam supra. Et Cæsar vbi item supra. Et adde quod non solum ipsi, sed & ipsorum lictores paludati erant, vt vides ex ipso Liuius 5. Decad. lib. 1. vbi supra, & nu. etiam præced. Et eiusdem 5. Decad. lib. 5. in Oratione M. Seruilij. Consul, inquit, proficiscens prætorue paludatis lictoribus in prouinciam ad vota in Capitolio nuncupat.

n Vel trabeatos.] Trabeam enim fuisse etiam consulum patet ex Dionysio Halicarnassæo lib. 5. & Marcellino lib. 25. haud dubiè autem regum Romanorum fuisse intelliges infra lib. 5. c. 18.

o Et prius quam ad hostes.] Vide supra in verbo, Votisq̄e nuncupatis.

p Quibus in bellum profecturis.] Cicero in 7. in Verrem act. vbi muli, vbi tabernacula, vbi tot, & tanta ornamenta magistratibus, & legatis à senatu, populòque Ro. permiffa & data. Et vide infra in verbo, Diuus verò Augustus.

q Diuus verò Augustus.] Sueton. in vita ipsius c. 36. vt proconsulibus ad mulos & tabernacula quæ publicè locari solebāt, certa pecunia constitueretur. r Alexander verò Seuerus.] Aelius Lampridius in vita illius.

s Erat

quos publice dabat: in quadruplum illa reddituris deposita administratione, vbi male se gessissent. Athenientes vero duces in bellum prodituri, sertum ex olea sacra iurare, & vas aquæ ferre iubebantur. ^s Frat igitur consulis officium, domi forisque, ac belli pacisque temporibus toti reipub. consulere, inque custodienda regendaque republica totis incumbere viribus, omni denique studio, consilio, fide, grauate, & robore animi, pro commodis reipub. pugnare. Itaque in exercitu si quæ obeunda essent expeditiones, legionibus prærant, & summi Imperatoris officio fungebantur. Et in vrbe tam de prouinciis quam de magistratibus, de fœdere, pactionibus, gerendisq̄e bellis, militibus scribendis, comparandisque: deque statu, dignitate, commodisque reipub. de communi salute ciuium, & spe honorum, deque legatorum postulatis, senatum consulere debebat: deque omnibus his singulorum sententias rogare. Sed citra senatus aut populi auctoritatem, soli decernere non licebat. Ipsorum tamen consilio, magistratu amouere poterat, & de gradu deicere etiam prætorem, censorumque: vel aqua & igni interdiceret, aut exulem esse iubere, bella suscipere, supremum ius habere. Quod lege magistrali cauebatur in hæc verba. Consules regio præsumpto imperio, hisque præeunto, iudicando, consulendo, prætores, iudices apparento, militiae summum ius habento, nemini parento, iussa his populi suprema lex esto, eundemque magistratum, ni interfuerint decem anni, ne quis capito, ciuitatem annali lege seruanto, duella iusta iustè gerunto, fociis parento, se & seruos continente, populique sui gloriam augento, domum cum laude redeunto. & infra: Nonnunquam sine consulto senatus, consul magistratu amouisse compertum est: siquidem Flaccus consul Thermum prætorem inconsulto senatu honore priuauit & fascibus. ^t Dictatorem quoque dicere tribuno plebis & reliquis magistratibus pro imperio poterat. Eundemque ab omnibus magistratibus comitia tum & concionem habere, deque consilio senatusconsultum facere, & ne fierent inhibere, atque si è republica videbatur, dictatorem dicere posse, nulla controuersia est. ^v Cùmque honorum finis sit consulatus, totiusque imperij maiestatem gerat, legatis vndecunque in curiam admissis, solus ex auctoritate senatus responsa dabat, legemque ad populum ferebat. ^x Is tamen quum de capite ciuis agebatur, pœnam, capitalè mve noxam inferendi ius non habebat, lege edita qua cauebatur, vt à consulibus (ne per omnia regiam potestatem sibi vendicarent) impunè ^y prouocatio esset, ^z nè in caput ciuis Romani, nisi populi iussu, animaduertere possent. Tunc enim qui noxæ capitis reus, sceleris coarguitur, ad populum produci debebat, & dicta causa, ex populi iudicio de capite ciuis cognitio dabatur. ^a Nam soli dictatori & populo ius de nece ciuium datum est. Tametsi legamus ^b Opimium consulem, contra instituta maiorum, primum dictatoriam sibi vim vsurpasse, Caiumque Gracchum & Fuluium Flaccum aliòsque ciues, absque iudicio populi necasse. Si tamen consuli senatus permitteret (quod in

ANNO TATIONES.

s Erat igitur consulis officium.] Hæc ferè omnia vsque ad clausulam, Nonnunquam sine consulto senatus, Ciceronis lib. 3. de legibus sunt.

t Dictatorem dicere.] Plutar. in Marcelli vita. Liuius 1. Decad. lib. 8. de L. Aemilio Mamerco dictatore loquens. Et paulo post de L. Papyrio Cure. Sed tamen aliquando non à consule sed à populo dictator eligebatur. Vide Plutarchum in vita Camilli. & Liuium Decad. 5. lib. 2. vbi de Q. Fabio Maximo dictatore loquitur.

v Cùmque honorum finis.] Exactis enim regibus Romani eorū loco consules instituerunt, qui fasces & cetera regie maiestatis insignia haberent, in eo tantum differentes quod cõsulum annua erat potestas, regis autem perpetua. Liuius 1. Deca. lib. 2.

& Fenestella de Magistr. Ro. & L. Florus lib. 1. c. 9.

x Is tamen cum de capite ciuis agebatur.] Vide infra in verbo, Nè in caput ciuis.

y Impunè prouocatio esset.] Plutarchus in Publicola, & vide Plinium, si is est, in lib. de viris illustribus, c. 15. vbi de eod. Publicola.

z Nè in caput ciuis Romani.] Vide Plutarchum in vita Cæsaris, & Catonis Vticensis, in quibus locis loquitur de his qui cum Catilina coniurauerant. Vide Salustium in Catilinam.

a Nam soli dictatori & populo.] Liuius 1. Decad. lib. 2. Dionys. Halicar. lib. 5. circa fin. Fenestella de Magistr. Rom.

b Opimium consulem.] Plutarchus in Gracchus ad fi. Appianus lib. 1. bellor. Ciuil.

*Athenien-
ses duces
in bellum
prodituri.
Consulis
officium.*

*Consulam
potestas.*

*Consulatus
de capite
ciuis vel
iuratus.*

summum reipublicæ casibus, & magna mole periculorum fiebat) vt caueretur, ° ne quid respublica detrimenti caperet, tunc de nece ciuium decernendi, illósq; omnibus modis coercendi, belli gerendi, domi forisq; summum imperium habendi ius dari censebatur: ^d Ipsi tamen consuli Romanum ciuem, etiam senatorem, in carcerem duci iubere, & multam irrogare facultas erat. Quod si quis parum iusto iudicio multam irrogatam, aut indigno iniuriam factam querebatur, alterius consulis opem implorare, ad eumque prouocare licebat, ipsiq; collegæ intercedendi, inhibendiq; ne quid secus fieret, ius erat atque potestas. Quod si quæ causæ prætoriam excederent cognitionem, de his quoque apud consulem iudicium esse perspicuum est. ° Et quanuis tanta potestas consuli foret, eoque excellentiæ & felicitatis creuerit, vt totius reipublicæ & imperij summam gereret: si quid tamen impotenti animo contra rempublicam molitus fuisset, poterat ei ante tempus finiti honoris consulatus abrogari, & de gradu deiici, sicut multis exemplis perspicuum extat. Q. Cincinnatus dictator, L. Minutium consulatu abire iussit, & imperium illi abrogauit, quod eius ignauia castra hostes obsederant, & penè expugnarant. Fuitq; literis memoriæ proditum, quòd in prouinciam profectus consul cum exercitu, inde decedere, aut præsidium dimittere, vel in aliam prouinciam ducere iniussu senatus minimè poterat, idq; lege Italia sub graui documento vetabatur, ne consul sua sponte bella gerere, aut in regionem prouinciámque sibi non decretam, sine auctoritate patrum & iussu populi accedere liceret. ^f Quod tamen apud Spartanos reges secus fuisse constat. Illis enim in quamcunque prouinciam regnumve suo arbitrato bellum gerere, copiásq; deducere permittitur, etiam sine consulo senatus. ^g Hoc quoque memoriæ datum est, post binos consules, quos ab initio exactis regibus continua serie creatos nouimus, semel apud vnum imperium consulare steterisse, tunc cum urgente dissidio Pompeij & Cæsaris, senatus ne quid respublica detrimenti caperet, vnicum consulem Cneum Pompeium dicere coactus fuit: ^h Iterum Syllæ temporibus, Cinna interempto, solus Carbo gessit consulatum. Quinetiam illud proditum est, ⁱ consulem initio creatum, ne magistratum iniret, præterquam religione, etiam senatusconsulto vetari: & si inisset, vi atque imperio se consulatu abdicare, donec alter ritè suffectus esset, iubebatur: quòdque consul abiturus magistratu, peracto honoris tempore concionatus ad populum, sollemnissimum iusiurandum se in magistratu contra leges nihil egisse, & quantum ratione prouideri potuit, ex sui animi sententia nihil deliquisse, conceptis verbis publicè præstabat. Quod quidem ne quid præposterè dicatur, aliquo præeunte sæpe exhibebatur: concionèque dimissa,

ANNO TATIONES.

c Ne quid respublica detrimenti caperet.] Liuius 1. Decad. lib. 3. Vbi Hernici, inquit, & malè pugnatum, & consulem exercitumque obsideri annunciauerunt, tantumque terrorem incussere patribus, vt (quæ forma senatuscòsulti vltimæ semper necessitatis habita est.) Posthumio alteri consulum negotium daretur, videret ne quid detrimenti resp. caperet. Et eiusdem Decad. lib. 6. vbi de seditione Manlij Capitolini loquens, decretum fuisse dicit, vt videret magistratus, ne quid ex pernicioso consiliis M. Manlij resp. detrimenti capiat. Cæsar lib. 1. belli Ciuil. non multò post princ. Plutarchus in Cicerone.
d Ipsi tamen consuli.] Suetonius in Cæsare cap. 20. M. Catonem interpellantem extrahi curia per lictorem, duciq; in carcerem. Sallust. in bello Catilinario. Plutarch. in Cicerone, & in Catone minore.
e Et quanuis tanta potestas.] Id probat exem-

plo seq. Q. Cincinnati Dictatoris, & L. Minutij consulis, quod est Liuij 1. Dec. lib. 3. & Valerij Max. lib. 2. cap. item 2.
f Quod tamen apud Spartanos reges.] Plutarch. in Agesilao, & in Agidè.
g Hoc quoque memoriæ datum est.] Valerius Maximus lib. 8. c. 16. Plutarchus, tùm in Pompejo, tùm in Catone Vticensi. L. Florus epitome Liuij lib. 107. Appianus lib. 2. bell. Ciuil.
h Iterum Syllæ temporibus.] Appianus lib. 1. bellorum Ciuilium. Et L. Florus epitome Liuij lib. 83. Sed & adde eiusdem quoque temporibus Rutilio consuli interempto in bello sociali, neminem fuisse substitutum, sed solum Sextum Cæsarem illius collegam reliquo anni tempore permansisse, vt tradit Appianus libro 1. bellorum Ciuilium.
i Consulem initio creatum.] Hic legendum est, vitio creatum, idq; ex infinitis locis Liuij probatur.

k Plu

cum ingenti comitatu & gratulatione ciuium stipatus patrum frequentia domum deducebatur. Illud quoque non omittendum, quòd licet imperium consulare annum esset, nulliq; nisi exacto quadragesimo & tertio ætatis anno consulatum capere antea licuerit: ^k pluribus tamen citra eam ætatem, si quod dignum operæ precium reipublicæ præstitissent, consulatum gerere permissum fuit. Nam & Valerium ^l Coruinum in tertio & vigesimo ætatis anno, ante legitimum tempus ad consulatum promotum legimus: ^m & Mario iuniori, ⁿ Scipioni Africano, ^o Pompeio Magno, ^p & Octauio Augusto, aliisq; ducibus, ob singularem rei militaris disciplinam, & ob candorem ingenij, ^q ante tempus, consulatus, aliósq; honores delatos comperimus. Neque enim ætatis magnam habebant rationem Romani, quo minus suffragantibus meritis, dictaturas & consulatus, aliósq; honores meritis ciuibus demandarent. Quos enim amplissimis ornamentis dignos putarunt, satis annorum & ætatis habere duxerunt: tametsi ^r L. Iulius tribunus plebis, Q. Fulvio Flacco & Manlio Acidino consulibus rogationem ad populum tulerit, qua declarauit, qui, & quibus annis nati, quémque magistratum peterent caperentque. Fuit præterea literis proditum, eos qui suo anno consulatum peterent, perraro sine repulsa ad præscriptos honores admissos. Qui verò seriùs quàm per ætatem liceret, sine repulsa plerunq; ad consulatum promotos. ^s Consulibusque in prouinciam profectis, & cum hostibus bella gerentibus, etiam vltra annum, & donec debellatum cum hostibus, aut à senatu reuocati forent, imperium sæpe prorogari. quos tamen non esse consules, sed velut perfunctos magistratu, proconsules nominari, ipsósq; interim fasces & lictores habere, quoad sibi proconsulare duraret imperium, satis compertum & cognitum est.

ANNO TATIONES.

k Pluribus tamen.] Vt patet exemplis sequent. l Valerium Coruinum.] Liuius 1. Decad. lib. 7. non vno in loco, & Valerius Max. lib. 8. c. 16. m. Et Mario iuniori.] Marij scilicet filio. Plinius Secundus, si is est, de viris illustribus cap. 68. vbi illum dicit viginti annorum consulatum inuasisse, eumque honorem tam immaturum matrem fleuisse. Florus autem Epitome Liuij lib. 86. dicit eum ante 20. annum per vim creatum fuisse. Vide Plutarchum in Mario & Sylla, & Appianum vbi loquitur de bello Ciuil. Ipsi Syllæ & Marij. n Scipioni Africano.] Cicero Philipp. 5. vbi de alijs. Valerius Max. lib. 8. ca. 16. post prin. & Plutarchus in Politicis.
o Pompeio Magno.] Plutarchus in vita illius.
p Et Octauio Augusto.] Suetonius in vita illius c. 26. vbi de 20. annis loquitur, sed ita vt vi consulatum inuaserit. Plutarchus in vita Bruti, vbi & illum dicit 20. annum agentem consulem factum,

vt ipsemet Augustus scripsit in suis commentarijs. & Solinus cap. 2. & L. Florus Epitome Liuij li. 119. Adde quòd & Neroni 20. quoque ætatis anno consulatus delatus est apud Cornelium Tacitum li. 12. item Suetonium consule hac de re.
q Ante tempus, consulatus.] Nam & Vlpianus in l. ff. de offi. cons. Si euenerit, inquit, vt minor 20. annis consul sit, apud se manumittere non potest, &c. Quorsum igitur Vlpianus hæc dixisset, nisi etiam minor 20. annis consul fieri posset? Et vide alicubi in præfatione Primigeniorum.
r L. Iulius.] Liuius 4. Decad. lib. 10. Eo, inquit, anno rogatio primùm lata est, ab L. Iulio tribuno plebis, quot annos nati quenque magistratum peterent, caperentque. Inde cognomen familiæ, vt Annales appellarentur. Vide in d. præfatione Primigeniorum.
s Consulibusque in prouinciam profectis.] Vide supra lib. 2. c. 27.

Qua sint sigillaria, verbum sæpius repetitum apud Scauolam iureconsultum, tertio de legatis. Cap. 1111.

Erba ^a Scauolæ iureconsulti libro iuris ciuilis responforum tertio de legatis, hæc fuere: Paterfamiliæ ita legauit, lances numero duas leues, quas de Sigillaribus emandari volo. Is de Sigillaribus leues quidem non emerit: lances autem emptas habebat, & dictauerat testamentum ante triduum quàm moreretur. Quæsitum est, an hæ lances quas emptas de Sigillaribus habuit, legato cederent, quò nullas alias de Sigillaribus emerit, nec legauerit. Respondi

ANNO TATIONES IN CAP. IIII.

a Verba Scauolæ.] Ea sunt in l. penult. §. paterfamilias. ff. de leg. 3.

Ætas
consulium.Notan-
dum hoc.Consulare
imperium
proroga-
tum.

Consules
in ordi-
nem re-
dacti, at-
que de
gradu de-
iciendi.
Consuli-
bus iniussu
senatus
prouincia
descedere
non lice-
bat.
Spartano-
rum reges.
Penes v-
num con-
sulem im-
perium
consulare.

Iusiuran-
dum con-
sulis quem
magistra-
tu defun-
geretur.

l. penult. §.
pater. ff. de
leg. 3.

secundum ea quæ proponerentur, deberi eas quas de Sigillaribus emisset. Hactenus Scauola. Quasiui ego à viro docto, multi nominis inter caudicos, quid esset dicere, lances quas de Sigillaribus emam, dari volo: isque de Sigillaribus leues quidem non emerat, ac sapius repetitum nomen de Sigillaribus, quid designaret. Atque ille quum Sigillaria, vasa esse diceret ad vsuū nescio quem præparata informia & impolita & quædam nugalia ex autoritate interpretis, demum post multa deblactata verba, quum se quoque in contextu verborum, & eruendo sensu abstruso dubitare diceret, haud multo post nactus nescio quam occasionem, & causatus sibi negocium esse, non aliter explicato dubio quod quærebam, discessit atque abiit. Cuius illecebra admoner, vt pelsimè cum his actum magnopere censeam, qui prætermisso Latine linguæ nitore, & cultu verborum, se protinus ad legum interpretamenta præcipientes tradunt, magno errore nimis properæ festinationis. Siquidem hoc primùm docendi sunt; quonam modo vim ac sensa verborum, & iuriconsultorum mentem planè percipiant, vt siquid in controuersiam venit, non præposteros sensus, sed proprios assequantur significatus. ^b Sigillaria enim vicum esse Romæ celebrem, vbi venum res venales exponerentur, ibique vasa præcipua, signaque exquisita artis ex are argentoque fabrefieri solebant, vnde nomen factum loco, notum ferè & peruulgatum est. Suetonius in Claudio: Esledum argenteum, inquit, sumptuose fabrefactum, & venale ad Sigillaria redimi, concidique coram imperauit. Idem in Nerone: Sporum Romæ circa Sigillaria comitatus est. Aulus Gellius lib. 5. Noctium Atticarum: Apud Sigillaria fortè in libraria ego & Iulius Paulus poëta confedebamus. & pleraque eò pertinentia exempla, ne exequar singula, quæ omnium sermonibus celebrata sunt. ^c Huc pertinet quod dies Sigillariorum Saturnalibus adiectos legimus, quibus imaguncula & simulacra venalia in Sigillaribus proponebantur: quæ pro suis capitibus in facellū Ditis Romani deferebant. Fuit ergo Scauolæ opinio, testatorem qui lances quas leues de Sigillaribus se empturum promiserat, legasset, & morte præuentus non emisset, sed emptas de Sigillaribus antea habuisset, licet leues se empturū promississet: tamen ne testatoris voluntas irrita fiat, illas quas de Sigillaribus prius emisset, qualescunque forent, legato accedere voluisse.

Legum studio relinquo latina nitore, inepri plerumque. Sigillaria.

Cap. 4.

Dies Sigillariorum.

ANNOTATIONES.

^b Sigillaria enim vicum.] Id intelliges ex Gellio lib. 2. c. 3. & iterum lib. 5. c. 4. in prin.
^c Huc pertinet quod dies Sigillariorum.] Ex Macrobio lib. 1. Satur. cap. 7. & cap. 10. in fi. & cap. 11. Et huc pertinet illud Suetonij in Claudio cap. 5. Quadraginta aureos in Saturnalia & Sigillaria misisset ei. vide interpretes. & Senecæ lib. 1. epistol. 1. epist. Ego sum felicior, cui soles Sigillaria afferre.

Spartiani in Hadriano, Saturnalia & Sigillaria amicis inopinantibus misit, & ab his libenter accepit. Et rursus in Caracalla, Quæ à parentibus gratia Sigillariorum acceperat, ea vel clientibus, vel magistris sponte donauit. Flauij autem Vespici in Aureliano dum scribit illum instituisse vxori & filia annuum sigillariorum.

Qua delictorum poena maiorum criminum apud diuersas gentes more & legibus fuerint constituta, & qua minorum. Cap. V.

Duplex puniendi peccati causa. Commonitio.

PLato in Gorgia, & philosophi plerique non ignobiles, duplicem puniendis peccatis putant esse causam, vnam commonitionis, alteram animaduersionis. ^b Commonitio delinquentis causa fit, quum ei qui peccauit, vel pecunia, vel leui coercitione mulcta dicta est. quod eò fit, vt deinceps qui deliquit, ad bene honesteque viuendum promptior & emendatior fiat. Ea poena per leges inferri solet, quum leuiter delictum fuit: vt si iudici aliquid præci-

ANNOTATIONES IN CAP. V.

^a Plato in Gorgia.] Hic omnino vide quæ scripsimus in nostris legibus Connubialibus, in l. 9. numero 224. incipien. Propterea cum

Plato. ^b Commonitio.] Vide supra lib. 2. cap. 13. vbi de admonitione.

^c Secures

pianti contumacius paritum est, vel si prætoris dicto quis audiens non fuit. Animaduersio verò, non ipsius qui poena afficitur, sed reliquorum qui supersunt, gratia adhibetur: vt metu poenæ ne simili exemplo fiant, reliqui eadem noxa deterreantur. Nam delictum quo impunitus, eo effrenatus fit, quia nisi fuerit vindicatum in noxios, proposita impunitatis spes mortalium animos criminibus inuitat. Ea animaduersio inferitur in viros facinorosos, & magnis criminibus obnoxios, vt in reos sacrilegij, maiestatis, parricidij, peculatus, aliosque nefarios & consceleratos, qui propter aliquod inauditum facinus poenas scelerum iure & lege persoluunt. Hinc est quod pro excessu, poenæ à legibus constitutæ sunt, alia bonorum, alia religionis, nonnulla membrorum, pleraque capitales: vt pro criminis qualitate, legum iudiciorumque poenis coerceantur: aliquando exquisitis tormentorum suppliciis in aliquos publicè scuitum est. Etenim qui in Deum aut Principem, parentes aut patriam delinquit, vt qui patrios Lares focosque, & deos penates, quique deorum delubra, sepulchra maiorum prodere, phana peculiari, parentes occidere non verentur, non vulgari poena, sed nouis exemplorum modis afficiendos, iura diuina & humana voluere, posteris documento futuros, vt qui ita affectos viderint, ne ipsi pari crimine obnoxij fiant, deterreantur. Indicant hoc Romanorum secures fascibus alligatæ: quippe qui leuiter peccantes, flagris & fustibus: qui verò grauius deliquere, capitali poena plerètere soleant. Hæc enim Romanis peruulgata poena fuit, vt leuiter delinquentes, nudatos virgis cæderent, aut ^a in latomias darent, qui locus erat custodiae destinatus iuxta Tullianum & forum Piscarium, à Tarquinio superbo primùm institutæ. Vel si grauioribus criminibus obnoxij, capitalia ausi fuissent, tergo & capite luerent, vel ^e de saxo ^f robore deiicerent. Erat enim rupes vasta in Tarpeio foro superstans. aut si ita essent nefarij & conscelerati, resoluti ^g plumbo necarent, vel vnco ^h tractos in

Animaduerso.

Alia atque alia poena pro facinoris magnitudine.

Romani. Latomia.

Rupes in foro Tarpeio.

ANNOTATIONES.

^c Secures fascibus alligatæ.] Plutarchus Problema. c. 82.

^d Latomias.] De quibus Plautus in captiuis. Varro de lingua Latina lib. 1. aut aliorum computatione. 4. Cicero in Oratore, & in Oratione de Supplicis. Salustius in Catilina, Liuius 3. Decad. lib. 6. Comprehenfa Latomia forumque piscatorium, & 4. Dec. lib. 2. & 6. Cuius hæc verba sunt: Triumviri carceris Latomiarum custodiam habere iussi. & lib. 7. post princip. Per eos dies principes Aetolorum tres & 40. à duobus cohortibus missis à M. Acilio Romam deducti, & inter Latomias coniecti sunt. Et Suetonius in Tiberio. Iuriconsultus ff. de poenis. Seneca lib. 9. declamationum. Festus Pompeius lib. 10. Plutarchus in Nicia, & in Dione. Vide item infra in verbo, Syracusis quoque.

^e Vel de saxo.] Qua poena ll. 12. tabularum puniebantur, qui falsum testimonium dixisse conuicti essent, vt videre est apud Gellium lib. 20. cap. 1. ad fin. Sed & ea punitus est Maullius Capitolinus apud Liuium 1. Decad. lib. 6. Et Plinium Secundum, si is est, de viris illustribus cap. 24. Et Pituanus apud Cornelium Tacitum lib. 8. vbi dicit hoc tum vulgare fuisse apud Romanos supplicium. Et transfuge quidam apud ipsum 3. Decad. lib. 4. Et Philcas Tarentinus, & obsides Tarentini qui aufugerant, eiusdem 3. Decad. lib. 5. Vbi et tradit huius poenæ atrocitatem quorundam animos irritasse. Nam & hoc genus supplicij horribile vocat Lucretius lib. 3.

Carcer & horribilis de saxo iactus eorum

Verbera, carnifices, robur ac lamina, tæda.

Vt non abs re è nostris legibus, ea poena sit sublata l. si diutino. §. vlt. ff. de poenis. Inter leges autem declamatorias illa est. Incesta saxo deiiciatur, apud Senecam lib. Declamat. 1. Decla. 3. & de hac quoque poena Horatius lib. 1. Ser. saty. 6.

Tu ne Syro Dama aut Dionysi filius audes deiicere è saxo ciues, &c.

^f Et robore.] De hoc genere poenæ Lucretius vbi nuper citauimus. Plautus in Curculione act. 5. scena 5.

At ego vos ambo in robusto carcere, vt pereatis, &c.

Et in Pœnulo,

Ego iam detrudam ad molas

Inde porro ad puteum atque robustum codicem.

Nam codex, vide Pompeium. & Liuius 4. Decad. lib. 8. in fi. Vt in carcere inter fures nocturnos vir clarissimus Scipio includatur, & in robore, & in tenebris expiret, & Apuleius Apologia. Scelus dignum robore & carcere. Erat autem robur, vt tradit Festus Pompeius lib. 16. locus in carcere quo præcipitabatur quoddam malefactorū genus, quod antea arcis robustis, aut vt alij legunt arcis robustis includebatur.

^g Resoluto plumbo.] Horat. carm. lib. 1. Ode 35.

Nec seuerus

Vncus abest, liquidumue plumbum.

Quia vt ibi dicit Acron interpretes, resoluti plumbo rei puniri consueverunt.

^h Vel vnco tractos.] Horatius vbi supra. Seneca in lib.

Coruus.
Lethe.
Latomia.
Thesaurus.
Barathrum.
Domus.
Decas.
Ceadas.

scalas Gemonias darent præcipites, exemplo Theſſalorum, quibus locus supplicio destinatus erat, cui nomen corui, ex quo noxij agebantur in præceps, unde frequens illud apud Aristophanē, ἐς κόραυγος. Persis verò carcer fuit nomine Lethes, & domicilium cineribus refertum, ad quod nisi moriturus accedat nemo. Syracusis quoque latomia, opus ex solido saxo in mirandam altitudinem depressum, & omni aditu obsepto munitissimum. Apud Messenios carcer Thesaurus nomine, locus sub terra quadrato saxo, in quo Philopœmenes necatus fertur, tam immanis fuit & saeuus, vt neque ventum, neque auram acciperet. Romæ barathrum dixerunt noxiorum custodiam, Athenienses saeuissimum carcerem, Domum nuncuparunt, sicut tributorum exactionem ciuitatis regimen, miti nomine indignitatem rei temperantes: quo exemplo Appius decemuir carcerem quem constituit, domicilium plebis nuncupauit: alij promptuariam cellam, nonnulli publicum hospitium dixerunt. Spartæ Decas erat locus in carcere ad pœnam ædificatus, vbi damnatos mortem oppetere cogebant. Et spelunca quam Ceadas vocarunt, quasi pallorem & lachrymas, terræ

ANNOTATIONES.

in lib. de Tranquillitate vitæ, vbi de Seiano loquitur. Et Iuuenalis de eodem saty. 10.

-- Seianus ducitur vnco

Spectandus. --

Et multi ex his quos statim citabimus.

i In scalas Gemonias.] Valerius Maximus lib. 6. cap. 3. Cornelius Tacitus lib. 5. & lib. 19. ad si. Suetonius in Augusto, cap. 75. & in Tiberio, cap. 53. & cap. 61. & in Vitellio, cap. 17. Plinius lib. 7. vbi de Sabino. Aurelius Victor in vita ipsius Vitellij. Vide Rhodig. lib. 20. c. 5. in princ.

k Exemplo Theſſalorum.] Zenodorus in Collectaneis autoritate Menædri. Vide item Erasmus Adagiorum Chil. 2. cent. i. c. 96.

l Syracusis quoque latomia.] Cicero in 7. in Verrem act. Carcer ille qui est à crudelissimo tyranno Dionysio factus, Syracusisque latomia vocantur, in istius imperio domicilium Romanorum fit. Aconius Pedianus in 3. in Verrem actio. Latomia, inquit, carcer Syracusis &c. subdit autem: latomia autem lingua Siculorum Lapidicina dicitur, id est loca cælis lapidibus exacta. Plutarchus in lib. de fortuna & virtute Alexandri, vbi refert Dionysium coniecisse Philoxenum poetam ἐς τὰς λατομίας. vide supra in verbo, Latomias.

m Apud Messenios.] Plutarchus in Philopœmene, & Liuius 4. Decad. lib. 9. vbi non simpliciter thesaurum appellat, sed thesaurum publicum, & ita de eo loquitur, vt possit videri eum locum fuisse in quo asseruabatur thesaurus publicus.

n Romæ barathrum.] Plutarchus in Mario, vbi dicit Iugurtham captiuum post triumphum Marij in barathrum detrufum, ibique fame interemptum, (vide Salustium in Iugurtha.) Hammonius autem dicit barathrum masculino genere eum significare qui digna barathro perperrarit. Neutro genere, locum in quem noxij coniciebantur. Et ita quoque carcerem vocabant Athenienses, vt scribit Diomedes, Grammaticus. Et videre licet ex Plutarcho in Aristide, quod cum Themistocle auctore commodum & necessarium quippiam deliberatum esset, & Aristides frustra contradixisset, non sibi temperauit, qui cum ex concione discederet, clara voce testatus sit, nisi Themistoclem & seipsum in barathrum conicerent, rem Atheniensium saluam

esse non posse. Et ex Herodoto lib. 7. dum scribit, Legatos Darij, qui ab Atheniensibus aquam & terram peterent, fuisse in barathrum coniectos, vbi vide Græcum textum. Et Xenophon de rebus Græcanicis lib. 1. dicit apud Athenienses legem esse iubentem, si quis populum Atheniensem iniuria affecerit, vincitum coram populo in barathrum proici, ac interfici. Vide item Pollucem. Aliud autem est Aegyptius apud Diodorum Siculum lib. 1. cap. 3. post princ.

o Athenienses.] Plutarchus in Solone, & Pollux lib. 9. cap. 7. ἡ δὲ κατὰ θαλάτταν μερῶν. Plato verò de Legibus carcerem publicum domicilium appellauit, vt & ex eo annotauit Pollux vbi supra. Et huc alludit locus Ciceronis in 7. in Verrem actione à nobis adductus supra in verbo, Syracusis.

p Sicut tributorum exactionem.] Plutarchus in Solone.

q Quo exemplo Appius.] Liuius 1. Decalib. 3. r Alij promptuariam cellam.] Vt Plautus in Amphitryone act. 1. scen. 1. post princ.

Quid faciam nunc si tres viri me in carcerem compegerint.

Inde cras è promptuaria cella depromar ad flagrum? Ex quo intelligis ita vocatam, quod ex ea vinciti depromerentur ad pœnam.

s Nonnulli publicum hospitium.] Nam & Græci carcerem δεσμωτήριον, id est, ligaculum ac vinculum vocant, à verbo, δεσμός, quod significat ligo, Latini autem publicam custodiam. Cicero lib. 1. de Diuinat. Socrates, inquit, cum esset in publica custodia &c. Apuleius lib. 7. Metamor. post princ. Per magistratus in publicam custodiam receptum. Vide Tacitum lib. 3.

t Spartæ Decas erat.] Plutarchus in Agide. v Et spelunca quam Ceadas.] Strabo autem lib. 8. Spelunca, inquit, quedam pro carcere apud Lacedæmonios est, quam Cætam nominant. Lexicon verò Græcum κείας, ἀδῶ, id est, locus est apud Lacedæmonios quo noxij atque malefici coniciuntur. Alij κείας dicunt locum profundum fuisse apud Athenienses, in quem conici solebant noxij, & extremo supplicio afficiendi. Vide Lexicon, Pollucem, Rhodiginum, Commentarios Græcæ ling. Budæi.

x Tullia

caliginis & dari aspectus, sicut apud Romanos Tullianum, Carthagenensibus verò Ancon teterrimum fuit domicilium, & apud Cyprios Ceramon. Sicut Aethiopibus Macrobiis Heliotrapeza noxiorum locus erat. Fuere autem Scala Gemoniæ in Auentino, iuxta templum Iunonis reginæ, quod Veis captis Camillus dedicauit. Unde autem damnatos supplicis afficiebant, Sextricium vocarunt: præter quas Latomias, Albæ quoque custodiri noxios tãquam loco munitissimo sæpenotatum est. Et quanuis à principio originum seuerissimum de Metio Suffetio sumptum supplicium legamus, qui quadrigis distentus, in diuersa discerptus fuit, tamen illud velut immite præterque legum humanitatem, in exemplum deductum non est. Quinetiã multa pecuniaria certus fuit modus præfinitus, quem trãscendere minimè fas erat: quippe de multarum æstimatione, tam à consulibus quàm à tribunis plebis, sæpe Senatusconsulto, sæpe populi rogatione cautum fuit, quibus maxima erat multa trium millium & viginti assium, quia plus triginta bobus & duabus ouibus quæpiam multari nõ decebat, æstimabaturque bos centusibus, ouis verò decusibus minima verò, oue taxabatur vna. Sæpius verò Romani reges, homicidij conscios, arietis

ANNOTATIONES.

x Tullianum.] Varro lib. 4. ling. Lat. vbi dicit ita vocari, quod à Tullo rege Romanorum additum fuerit carceri. Salustius in Catilinã: Est locus in carcere, quod Tullianum appellatur. Liuius 3. Decad. lib. 9. patefacto deinde scelere delegatum in Tullianum &c.

y Carthagenensibus verò Ancon.] Suidas scribit Anconem præter alias eius significationes Carthagenensibus vocari domicilium obscurum & profundum, in quo conici solebant, quibus tyranni indignarentur.

z Et apud Cyprios Ceramon.] In quam sententiam nonnulli trahunt illud Homeri Iliados li. 5.

καλέω δ' ἐν κεράμω δέδερ' περικαίενα μήνας.

Id est, Aenco siue robusto autem in Ceramo ligatus est tredecim menses. Loquitur autem de Marte, quem Othus & Ephialtes ligauerunt forti vinculo in carcere. Sunt tamen qui eo verbo ollam significari volunt.

a Fuere autem scala Gemonia.] De quibus Suetonius in Augusto, ca. 75. & in Tiberio, c. 53. & in Vitellio c. 17.

b Camillus dedicauit.] Liuius 1. Decad. lib. 5. Pub. Victor in 13. regione vrbis, & Plutarchus in vita ipsius Camilli.

c Sextricium.] Plutarchus in vita Galbæ, ita enim reperitur in Latina translatione. In Græcis tamen Codicibus Σεστρίον scribitur.

d Albæ quoque.] Strabo lib. 5. Et superioribus adde apud Cretenses carcerem fuisse Labyrinthum nomine, qui nihil aliud incommodi haberet, nisi quod ex eo effugere qui asseruarentur non possent, vt Philocori autoritate tradit Plutarchus in Theſeo. Apud antiquos autem vna è ianuis carceris Charon appellabatur, vnde prouerbium, χαρώνειθ' ἔθες. Apud Zenodotum in Collectaneis, Hesychium, & Suidam, de quo Erasmus chil. 2. cent. 8. cap. 210. Sed & adde Spoliarium à quibusdam vocari locum in quo noxij necabantur. Seneca lib. epistol. ad Lucilium 14. Nunquid, ait, aliquem tam cupidum vitæ esse putes, vt iugulari in Spoliario quàm in arena malit? Lampridius item in vita Commodi. Fortè ita dictum quod ibi vita spoliabantur, siue quod ibi

Tullianum.
Ancon.
Ceramon.
Heliotrapeza.
Scala Gemonia.
Sextricium.
Multa pecuniaria summa apud Romanos.
Homicidij multa.

spoliati laniarentur. Aliàs autem dicitur spoliarium locus vbi spolia ciuium vel hostium reseruarentur, eadem forma qua dicimus armarium. Plinius in Panegyrico. Quàm iuuat cernere ararium silens & quietum, & quale ante delatores erat, nunc templum illud (de templo enim Saturni in quo ærariũ seruabatur) nunc verè Deus, non spoliariũ ciuium, etuentarumque prædarum sæuura receptaculum.

e De Metio Suffetio.] Dionysius Halicarn. lib. 3. Liuius 1. deced. lib. 1. vbi dicit primùm vltimùmque illud supplicium apud Romanos exempli parum memoris legum humanarum fuisse. Alexarchus li. 3. rerũ Italicarum. & ab eo Plutarchus paral. lib. 1. c. 14. Plinius Secundus, aut quisquis est de viris illustr. c. 4. in si. Gellius lib. 20. c. 1. in si. Paulus Orosius lib. 2. c. 5. Ex Poetis Virgilius lib. 8. Aeneidos,

Non procul inde cita Metuum in diuersa quadrigæ Distulerant.

Et ibi Seruius.

Et Claudianus in bello Gildenico, *Et si non cupidus essem præceptus ab astris Exemplum sequerer Tulli, laniandaq; duris Impia diuersis aptarem membra quadrigis.*

f Quin etiam multa pecuniaria.] Liuius 1. Decad. lib. 4.

g Quibus maxima erat.] Hæc vsque ad vest. Sæpius verò Romani &c. sunt Dionytij Halicarn. lib. 10. Festi Pompei lib. 11. vbi de multa loquitur, & Seruij in 3. Georg. Virgilij in eum locum,

Continuosq; greges villis lege mollibus albos.

Vide item nostras consuetudines, & Gellij lib. 11. cap. 1. Et ipsius Dionysij Halicarn. lib. 9. vbi dicit Menenium Agrippæ Menenij filium ob parum feliciter administratum Imperium damnatum fuisse in duo millia areorum assiu, & subiungit id nũmisma libræ fuisse, vt tota multa sedecim talenta aris conficeret. Inuidiosum hoc visum eo sæculo, ac promde mitigatum fuisse abrogatis multis pecuniariis, & translatis ad boues pecoraque, taxato numero, vltra quem non liceret magistratui à priuatis multam exigere.

h Sæpius verò Romani.] Seruius vbi supra, & in eum locum 1. Aeneid.

-- Simul Diuum templis indicit honorem.

B b

damno multabant, quam in sacrificiis deorum expendere consuevere. Siquidem prius paupertas ex noxiorum bonis sacra diis exhibuisse fertur: quare supplicia dicta: cautumque fuit, ne quis multam indicendo, bouem prius quam ouem nominaret: vt innotesceret, Romanis mitiores semper placuisse poenas. Apud Athenienses vero seruatum inuenimus, vt multas in aram Iouis Seruatoris dedicaret: quam semel illatam remittere non decebat, licet poenas iure debitas, pecunia redimere fas foret, Platonis exemplo, qui singulis delictis denariam multam constituit, vt pro criminis excessu decuplum poenae penderetur. Germanis quoque homicidium certo pecorum numero luebatur: leuiores vero crimina, pecoris vel equi damno. In metallum vel ad insulas in perpetuum, vel praefinito relegare, aut aqua & igni interdiceret, seu ad bestias damnare, frequens etiam Romanis poena fuit. Illis enim aqua & igni interdiceretur, quibus commercium societatesque hominum, ne quis eos vrbe, mensa, lecto, aut lare reciperet, vetabatur. Ad bestias damnabantur, nequissimi ferui, aut hostes infestissimi, plerunque homines perniciosi & immanes, qui ob multiplicitia crimina defectionisque, indigni venia fuere: quibus in theatro, vt cum immanissimis beluis depugnarent, negocium datum est: qui bestiarum dicti. Nonnunquam ob crimen damnatos, auro effodiendo aut lapidicinis veteres destinarunt, vt vincti opus facerent perpetuo, vel praefinito. Illi vero qui flagitiis, vel tam efferis moribus cooperti fuere quique eam capitalem noxam ausi, vt his legum vulgaris poena non satis foret, vel ad bestias damnabantur, vel exquisitis tormentorum suppliciis, & vtriusque cruciatibus puniebantur. M. Maleolus, matre interempta, Romanorum primus parricidij damnatus, in furo culeo, in mare praecipitatus fuit. L. deinde

Multa apud Athenienses. Platonis de multa constitutum. Germani. Aqua & igni interdiceret. Bestias obiecti. Ad aurifodinas & lapidicinas condemnati. Parricidij commissa Rom.

ANNOTATIONES.

i Cautumque fuit.] Plinius lib. 18. c. 3.
 k Apud Athenienses.] Plut. in Demosthenem.
 l Quam semel illatam.] Idem eod. loco.
 m Licet poenas.] Iure nostro id certe non licet. Vide tamen Gellium lib. 20. c. 1.
 n Platonis exemplo.] In libris de Republica.
 o Germanis quoque homicidium.] Tacitus in lib. de moribus Germanorum. Leuioribus, inquit, delictis, pro modo poenarum, equorum, pecorumque minorum conuicti multantur, pars multa Regi vel ciuitati, pars ipsi qui vindicatur, vel propinquis eius exoluitur.
 p In Metallum.] §. 1. vers. capitalia. Instit. de publi. iudi.
 q Relegare.] De qua poena in §. cum autem. Instit. quib. mod. ius patr. pot. sol. vbi videbis quid intersit inter deportationem & relegationem. Et vide etiam per totum tit. ff. de interd. & releg.
 r Aut aqua & igni interdiceret.] d. vers. Capitalia, & l. r. in ff. de bono. poss. contra tab. Et hac quidem poena punitam fuisse Lepidam suppositi partus, adulterij, ac veneficij conuictam tradit Tacitus lib. 3. Annalium, & Antistium veterem, Clutorium priscum. Et de hac poena est illud Ouidij lib. 4. Fastor.
 Iunxerunt elementa patres, aptumque putarunt
 Ignibus & sparsa tingere corpus aqua.
 An quod in his vite causa est, haec perdidit exul.
 s Sen ad bestias damnare.] Vide l. penul. ff. de poen. alis de publi. iudic.
 t Illis enim aqua.] Cuiusmodi poena interrogata est.
 v Qui bestiarum dicti.] Cicero in Epistola ad Q. Fratrem lib. 2. epist. 6. Nam ille vindex gladiatorum & bestiarum emerat a Coscontio & Pom-

peio bestiarum. & in Orat. pro Sestio. Praeclara editas, vnus leo, ducenti bestiarum &c. Seneca epist. lib. 10. Nuper in ludo bestiarum vnus ex Germanis cum ad matutina spectacula pararetur, secessit ad exonerandum corpus &c. Suetonius in Claudio, cap. 34. Bestiarum, meridianisque adeo delectabatur, vt iam prima luce ad spectaculum descenderet. vide Beroaldum. Tertullianus in Apologetico tradit morem esse bestiarum, vt in supremam coenam coenantes liberalius epulentur.
 x Auro effodiendo.] Vide apud Iuriconsult. de poenis. & C. de metall.
 y Aut lapidicinis.] Varro lib. 4. de lingua Latina. Vocantur latomiae, & de latomia translatum, quod hic quoque in eo loco lapidicinae fuerunt. Ibi autem loquitur de carcere. Plautus in Capt.
 in lapidicinas facie deductus siet.
 z Illi vero.] Id probat exemplis sequentibus.
 a Ad bestias damnabantur.] De hoc supra dictum est.
 b M. Maleolus.] Lucius Florus epitome Liuij lib. 68. vbi non praenomen M. sed P. tribuit. Paulus Orosius eum Publicium Maleolum vocat lib. 5. c. 16. in princ.
 c L. deinde Hostius.] Errat hic Alexander in tempore, & in modo poenae. Nam hic Hostius omnium primus apud Romanos post Annibalis bellum, sexcentis post annis ab vrbe condita patrem interemit, vt scribit Plutarchus in vita Romuli, nec tamen hanc poenam passus, vt pote nondum reperitam, sed primus omnium ea punitus fuit ille Maleolus longo post tempore, scilicet post bellum Cimbricum & Manij victoriam, vt videre est ex Floro & Orosio vbi supra.

d Man

Hostius, post secundum Punicum bellum, parricidij insimulatus, pari supplicio necatus & concruciat, poenas dedit. Manliumque haec poena in parricidas ad haec tempora. culeo enim gallus gallinaceus, simia, & vipera cum homine insuitur, & in flumen vel mare detruditur: vt in rixa infensorum animalium, & foeda laceratione corporis, ob tanti sceleris immanitatem diro cruciatu vulnere interimatur: vtque ab omni elemento repudiatum cadauer, irrequieto labore & perpetuis fluctibus agitur. Aegyptij adeo parricidas insectati sunt, vt eos per singula membra acutis calamis impeterent, mox minutissimis ictibus confauciatos, super spinarum acervos comburent. Si vero pater filium occidisset, vt continuo triduo circa defuncti corpus genitor assiduus filij spectator esset, sanciuerunt: nulla iustiore poena, quam facinoris consciencia ipsum puniri arbitrati. Lusitani parricidas finibus eiectione saxis opprimunt. Persae patris occisorem nothum putant. Iulius vero Caesar praeter praescriptas legibus poenas parricidas bonorum omnium damno multauit. Solon & Romulus nullam in parricidas statuere poenam, quod neminem tam nefarium & consceleratum aestimarent, qui tantum facinoris admitteret. Apud Graecos poena in sacrilegos statuta fuit seuerissima, vt praecipitati vel immergi aut combusti poenas darent, Macedones vero parricidas & maiestatis reos, qui in principem aliquid moliti essent, obruunt saxis, nec modo facinoris reos, sed omnium sunt deuota capita, qui illos quouis gradu contigissent. Quod si quis in rempub. hostilia molitus esset, vetus erat mos, vt furca ceruici inserta, nudum per compita & vicos ducerent, virgisque ad necem caderent mox de saxo praecipitem agerent, aut vnco tractum in Gemonias deiicerent. Apud exteros autem in animaduertendis facinoribus dispares mores ritusque fuere. Nam quos Areopagita capitis agebant, tacentes ipsi & nulla truci oratione aut efferati odio sententiis afficiebant: ipsique litium controuersias noctu & obscura luce, nunquam die iudicabant, vt procul ab omni affectu, qui

Aegyptij. Vbi pater filium occidisset. Lusitani. Persae. In sacri legos. Graeci. Macedones. Qui in rempu. hostilia moliti essent. Externa. Areopagita.

ANNOTATIONES.

d Masitque haec poena.] Vt videbis in l. r. & l. vlt. ff. de poen. & l. r. C. eod. tit. & §. alia. Instit. de publi. iudi. Et hinc illud Iuuenalis de Nerone, qui matrem occiderat saty. 6.
 Cuius supplicio non debuit vna parari
 Simia, nec serpens vnus, nec culeus vnus.
 Et rursum saty. 13.
 Et deducendum corio bonis in mare, cum quo
 Clauditur aduersis innoxia simia fatis.
 Cicero autem, si is est, Rhetoricorum ad Herennium lib. 2. Lex est, qui parentem necasse iudicatus erit, vt is obuolutus & obligatus corio deuehatur in fluentem. & in Orat. pro Roscio Amerino, vt optet vtrum malit, ceruices Roscio dare, an insutus in culeum supplicium parricidarum per summum dedecus vitam amittere. Et Apulcius lib. 10. Meta. de quopiam qui fratrem veneno interemisse dicebatur. Nec quisquam, inquit, Decurionum tam aequus remanserat iuueni, qui eum euidenter noxa compertum insui culeo pronunciarer. Vide catalogum legum antiquarum fol. 118. pag. paruo rubeo qui est in 16. Et de hac poena Ouidius lib. 8. Metam. loquens de Scylla, quae Nisum patrem detracto illi capillo purpureo occidendum Minoi praebuerat,
 Dije submoueant o nostri infamia secli,
 Orbe suo, tellusq. tibi, pontusq. negetur.
 e Aegyptij adeo.] Diodorus Siculus lib. 2. c. 3.
 f Si vero pater.] Idem author vbi supra.
 g Lusitani.] Strabo lib. 3.

h Persae.] Herodotus lib. 1. & Nicolaus in i. ed. v. Cuius haec verba sunt apud Stobaeum ca. 42. *εαν τις πατέρα κτενε σποδιστον αυτον ο νουα*.
 i Iulius vero Caesar.] Sueton. in vita illius c. 42.
 k Solon.] Plutarchus in vita illius, item Laertius, & Paulus Orosius lib. 1. c. 16.
 l Romulus.] Plutarchus in vita illius, & Cicero in Orat. pro S. Roscio Amerino vbi supra. Aliam autem videbis in l. r. poenam infra. Sed quibus addes ex communi reorum lege, Sacrilegos inssepultos abiici solent. Vide Diodoro Siculo lib. 16. ca. 6. quod & nos alibi diximus. Legem quoque esse Declamatorum. Sacrilego manus praedatur, apud Senecam de decla. 8. de decla. 2.
 m Macedones.] Q. Curtius lib. 6.
 n Nec modo facinoris reos.] Ibi, non multo post, & iterum lib. 8. non semel, sed in postremo loco scribit Alexandrum hunc morem soluisse.
 o Quod si quis in rempub.] Vide Suetonium in Vitellio, cap. 17. & vide ibi interpretem.
 p Mox de saxo.] Sic enim punitum fuisse Manlium Capitolinum supra diximus, & Sex. Marium quod filiam interfecisset, scribit Tacitus lib. 5.
 q Tacentes ipsi.] Macrobius lib. 7. Satur. cap. 1. Apud Athenas, inquit, Atticas Arcopagita tacentes iudicant. Hincque illud Iuuenalis Saty. 12.
 Commiserae tegetes vt curia Martis Athenis.
 Nam curia Martis idem est quod Arcopagus, vt paulo post dicemus.
 r Noctu & obscura luce.] Quod ipsum tradit

*Iudicium
& principis
imago
apud Thebanos.*

Areopagus.

*Bithyni.
Babylonij.*

*Animadversio in
corruptos
iudices.
Areopagi
astimatio.*

animos in diuersum agit, tantummodo facta cognoscerent, personas non viderent, Quare Thebani vt in corruptam iustitiam signarent, nec variari gratia, iudicum imagines sine manibus: principis vero, sine oculis in foro proposuere: vt signis ostenderent, iudices affectibus capi non oportere, causaque definita, damnatos vndecim viris pœnis afficiendos tradebant: quibus publica pœna frequens, cicuta erat, aut venenum. Is vero Areopagus, Athenis vicus cum templo Martis, in quo primum capit iudicium latum fuisse dicitur. Apud quos fuit lege cautum, vt qui causam dicit, nec proœmio vtatur, nec ad miserationem aut inuidiam adducat: quippe mouere affectus per præconem prohibebatur orator: ne cui plus in misericordia, quam in causa spei esset. Bithynis è conspectu Solis tribunal erat, quod illum tanquam sacrosanctum, causæ diiudicandæ præesse dicerent. Apud Babylonios vbi reges iura dabant, quatuor aues è recti cûmine pendere dicunt: quæ fortunæ varietatem, & ne se supra hominem efferret, admonerent. Cambyses vero in sede vbi iudex per sordes iniuste iudicarat, ipsius detractum corium in lora concidit, & tribunal ornauit. Fertur Darius Sandocem Aeolidis præfectum, quod pecunia corruptus iniuste iudicarat, cruce affecisse. Nero quoque edicto cauit, ne patroni causarum mercede aut muneribus patrocinii adessent. Tantiq̃ue Areopagus fuit, vt Heroas & semideos illuc in iudiciu aduocatos dicerent, & Pisistratus in eo iudicium subire non dubitaret. Qui post ali-

ANNO TATIONES.

Lucianus in Hermotimo. δι εν νυκτι και σκοτω δικάζουσιν, ως μη εις τας λεγοντας, ἀλλ εις τα λεγομενα σκοταλειον. id est: Qui in nocte & obscuro iudicant, vt non ad dicentes, sed ad ea quæ dicerentur, respicerent.

s Quare Thebani.] Plutarchus in lib. de Iside, cuius in eam rem hæc verba sunt, εν δε θεσσαι εικονες εισιν επικαθημεναι δικαστων αχειρες, η δε & δεχιδικαστη μυσσα τις ομμασιν, ως αδωρον αμα την δικαιοσυνην και ανεντευκτον εσαν. Id est: Apud Thebas iudicum imagines visuntur sine oculis, & principis oculi conueniunt, ob id quod iustitia, nec muneribus capiatur, nec hominum vultu fleatur. Ante hunc Diodorus Siculus loquens de Thebis Aegyptiis, lib. 2. cap. 1. In ea, inquit, statuae lignæ politæ haud paruo numero representantes tum eos qui de re dubia disceptarent, tum respicientes eos qui in iudiciis sententias ferrent. Hi ab vna muri parte sculpti, triginta numero erant, & in medio iudicandi princeps, cuius à collo suspensa veritas penderet, & oculis esset subclausis, librorum cumulo circumstante. Hæ imagines præseferebant iudices integros esse debere, Prætores solam inspicere veritatem. t Causaque definita.] Ad Areopagitas siue Athenienses reuertitur (puto Areopagitas) quibus vndecim viri, &c.

v Quibus publica pœna.] Scilicet ipsis Atheniensibus, ex Plinio lib. 25. ca. 13. Laërtio in Socrate, & plerisque omnibus.

x Is vero Areopagus.] Nam Areopagus peræque est, ac si dicas, Martis Cliuus, siue pagus aut curia, αρεης enim Mars est, αρεος locus eminens. Pausanias autem lib. 1. dicit Areopagum inde nomen accepisse, quod ibi ab initio Mars capitis causam dixerit.

y Apud quos.] Apuleius lib. 10. Metamor. Tunc demum clamatus, ait, introducitur reus, & exëplo legis Atticæ, Martiisq̃ iudicij causa: patronis denunciat præco, neque principia dicere, neque miserationem commouere.

Martium enim Iudicium est Arcopagus, vt ex his patet quæ diximus. Et ante illum Quintilianus lib. 2. cap. 17. Eoque, inquit, & Lacedæmoniorum ciuitate expulsam eloquentiam, & Athenis quoque vbi actor mouere affectus vetabatur. Et lib. 6. cap. 1. Id sensisse Atticos credo, quia Athenis affectus mouere etiam per præconem prohibebatur orator. Et Pausanias lib. 1. cap. 22. Cuius verba in Latinum versa hæc sunt. Vbi Hyperides oraret pro Phryne, nihilq̃ se proficere intelligeret, quia clarissimum videbatur, quod iudices in eam calculos essent daturi, eam in medium adducens vestes lacerauit illius, pedibusque nudum ostendit, postea cum epilogi commiseratione ex aspectu orauit: ita vt omnes iudices in Hypophetis & Zachori superstitione induxerit. Et cum dimissa hæc fuisset, lex postea lata est, ne quispiam dum diceretur, de aliquo miseretur, aut accusatum accusatamue aspiciens iudicaret.

z Cambyses vero.] Herodotus lib. 5. & Valerius Max. lib. 6. c. 3.

a Fertur Darius.] Herodotus lib. 7. vbi tamen subdit eum in cruce suspensum soluisse, reputantem plura peccatis beneficia ab eo fuisse in domum regiam collata. Sed & ll. 12. tab. Iudicem arbitrumque, qui ob rem iudicatam pecuniam accepisse esset conuictus, capite puniuerunt, vt tradit Gellius lib. 20. cap. 1.

b Nero.] Suetonius in eius vita, cap. 17. Et vide quæ scripsimus in nostris Commentariis Nobilitate. c Tantiq̃ue Areopagus fuit.] Imo Deos ipsos, vt patet ex iis quæ supra diximus in verbo, Is vero Areopagus.

d Et Pisistratus.] Plutarchus in Solone, vbi tradit ipsum Pisistratum cadis in Areopagum accersitum modeste & temperate in ius venisse, vt se defenderet.

e Qui post aliquot ætates.] Plutarchus in Cimone.

f Lacedæmonij

quot ætates quum propter continuas clades & belli mala ferè destitutus esset, Cimon Atheniensis in pristinum illum splendorem lucemque restituit. Lacedæmonij quoque, quos mortis supplicio dignos putarunt, noctu, non die plectere consueuerunt. Causas vero iudices occlusi, neminem videntes, ex clamore concionis iudicabant. Quod æquè apud Romanos ferè comperimus, quibus ante horam decimam de absente iudicare ius non erat, neque intra trigelimum diem sortiri dicam, quod lege Rupilia vetabatur. Tametsi noctu fumere supplicium de nocente non liceret, quia nota esse supplicia ad aliorum emendationem publice censuere. Macedonibus saxis opprimere delinquentem, antiqui moris erat. Apud Memphitas homicidij reus, ab oppidis & comercio hominum exterminabatur: donec à Gymnosophistis expiatus, in patrium solum & Lares proprios restitui merebatur. In Meroe vero si quid rex deliquit, nulla afficitur pœna, sed cunctis auersantibus, & quotidianum congressum negantibus, mœrore & tabe conficitur. Aegyptiis fuit in more, vt hi de quibus sumendum erat supplicium, ceruices fune iunexas tenerent, & frenata ora, vt eo insigni pœnas luituri notarentur: pridieque quàm darentur neci, munuscula & cœnam ex regis mensa acciperent. Quem vltimè Cæsarum temporibus inualuisse legimus, vt quos morte afficere volebant, illis exquisita obsonia, & partem cœnæ mitterent. Si vero in dicta causa supplicium sumendum foret, tradito libello, suppliciu cædemque demandarent, vt hoc imperatæ necis prætextus & signum foret. Ethiopum traditur mos, vt delinquentes aureis catenis vinciant: & quos morti destinassent, per licitorem signum mortis illis rex mitteret: ipsiq̃ue accepto signo, protinus mortem sibi consciscerent eo genere lethi, quod quisque delegerat: quod apud Romanos quandoque inoleuit, vt in capitis iudicio, per seu in vnam coniectas literas, signum mortis &

ANNO TATIONES.

f Lacedæmonij quoque.] Herodotus lib. 4. Quosennque, inquit, Lacedæmonij morte plectendos censent, eos noctu plectunt, interdum neminem. Et Valerius Max. lib. 4. cap. 6. in fi. vide Polyenum lib. 7. Stratagematum.

g Causas vero iudices occlusi.] Hoc iam dictum est de Atheniensibus, de quibus forsitan hæc intelligit.

h Macedonibus.] Q. Curtius.

i In Meroe vero.] Id non in Meroe, sed in Taprobane ex Plinio lib. 6. cap. 22. Solino cap. 66. aut aliorum computatione 56. & Martiano Capella lib. 6. Hic autem autor noster, non hic tantum sed & alibi. Meroem pro Taprobane posuit, cum tamen sint diuersa Insula.

k Aegyptiis fuit in more.] Vide Plutarchum in Cleomene.

l Pridieque quàm darentur.] Plutarchus in vita Cleomenis.

m Cæsarum temporibus.] Suetonius in Domitiano cap. 11. Autorem summarum pridie quàm crucifigeret, in cubiculum vocauit: assidere in toro iuxta coegit, securum hilarèmq̃que dimisit, paribus etiam de cœna dignatus est.

n Ethiopum traditur mos.] Pomponius Me-la lib. 3. cap. 10. de illis loquens. Apud hos plus auri quàm Persis est. Ideo quod minus est, preciosius, censent. Aere exornantur, auro vincula fontium fabricant, Solinus cap. 33. de Marobis loquens, qui & ipsi Ethiopes sunt. Ornantur, inquit, aere, auro vincula faciunt noxiarum.

o Et quos morti destinassent.] Diodorus Siculus lib. 4. ca. 1. de ipsis Aethiopibus loquens: Mos

est illis, inquit, neminem subditum etiam damnatum morte punire, sed quidam ex licitoribus præferens mortis signum ad reum mittitur, quo accepto, reus domum abiens sibi mortem consciscit. p Per seu.] Perius saty. 4.

Et potis es vitio nigrum præfigere theta. Et Martialis lib. 7. epig. 36. ad Castricum, Nosti mortiferum quæstoris astrice signum, Est operæ precium discere theta nouum.

Ex quo etiam est illud Aufonij in Pædagogum ligurtoem carmine Choliambico,

Miselle doctus & tibi sit obsceno, Tuumq̃ nomen theta scilicet signet.

At Asconius Pedianus in 3. in Verrem act. scribit, vt nonnulli legunt, theta notam fuisse cõdemnationis. T. absolutiois. N. L. ampliatiois, quo significabatur non liquere. Verum in Codicibus quos hæcenus vidimus, scribitur A. fuisse notam absolutiois. C. cõdemnationis. Id quod voluit dicere noster autor hic in verbis sequentibus, cum dicit (seu x.) Nam x Græcorum, est C. Latinorum. Sed siue theta siue x signum cõdemnationis fuerit. Tullius in Orat. pro Milone vtramuis tristem vocat, & T. siue A. salutarem. Linius autem illam tristiore. Porro apud Hebræos littera Thau signum erat salutatiois, vt patet Ezech. cap. 9. Signa Thau super frontes virorum gementium; &c. Et paulò post, Omnem autem super quem videritis Thau, ne occidatis, vbi D. Hieronymus eius rei rationem reddit. De quo & eundem vide c. 59. eodèmq̃que vit. Nec omiserunt iurisconsultum Vlpianum, sine vlla nota, sed exentibus litteris in illa ampliatioe de qua ex Pediano locutus sumus vsu fuisse. In lidem Pomponius. ff. de arbi.

*Lacedæmonij
nocturnos
plectebant.
Roma. con-
stitutum.*

*Macedo-
nes.
Homicidi-
um apud
Memphi-
tas.
In Meroe
rex.*

*Supplicio
afficiendi
apud Aeg-
yptios.*

*Aethio-
pes.*

capitis supplicio afficiendum notarent: per τ & α, absolutionis, per λ verò & ν, prolationis, & diem diffundi, quum parum sibi liquere de causa significarent, quæ ampliationis tabella dicta est. Z^a quoque in fortibus inauspicata fuit, & mali euentus. Nonnulli in nomēclatura militum per τ superstitēs, per θ defunctos in acie tribunos annotare prodiderunt. Alij calculo cretæ, absolutionis: carbone verò, condemnationis symbolum indicarunt: tamen si iudices Romæ per tabellas plerunque ferre iudicia inueniamus, quæ semel definita reuocare non licebat. Apud Græcos autem, alba faba in fortibus auspicata fuit, & boni euentus: nigra verò mali. Lusitani destinatō neci lapidibus obruunt. Nonnullæ circa Caucasum gentes, etiam pro criminibus maximis, nullum morte afficiunt, sed exilio mulctant, vrbēque & agro exterminant: quod in Seripho insula fieri adnotatum est. Apud Indos qui maximi criminis reus agitur, hanc luit noxam. vt à rege tonderi iubeatur, qua pœna nulla infli-

in fortibus.
Per cretā & carbonem.
Græci per fabam albam & nigram.
Lusitani.
Seriphij.
Indi.

ANNOTATIONES.

proinde si fortē vrgetur à Prætorē ad sententiam, æquissimum erit, si iuret sibi de causa uondum liquere, spacium ei ad pronuntiandum dari. & Paulus in l. Pomponius. ff. de re iudica. Si vni ex pluribus iudicibus de liberali causa cognoscenti, si is iurauerit sibi non liquere, &c. Et Cicero pro Aulo Cluentio Habito. Deinde homines sapientes ex veteri illa disciplina iudiciorum, qui neque absoluerē hominem nocentissimum possent, neque eum de quo esset orta suspitio, pecunia oppugnantum, re illa cognita primò condemnare vellent, non liquere dixerunt. Et rursus, Eorum verò qui non liquere dixerunt, sapientiam laudo, qui absoluerē eum quem nocentissimum cognorant, & quem ipsi iam bis antea condemnarant, nullo modo poterant condemnare, cum tanta consilij infamia, & tam atrocis rei suspitio esset iniecta, paulò postērius patefacta re maluerunt.

q Z. quoque in fortibus] Suidas autoritate Menandri ex Mefoia. At Martianus Capella in nuptiis Philologiae & Meremij, scribit hanc litteram iniuissimam fuisse Appio Claudio, quod dentes mortui dum exprimitur, imitetur.

r Nonnulli.] Videlicet Isidorus lib. 1. Actymol. s Alij calculo certē.] Horatius lib. 2. ser. saty. 3.

Quorsum abeant sani? an creta, an carbone notandi? Et Persius saty. 5.

Quæ sequenda forent, & quæ vitanda vicissim, illa prius creta, mox hæc carbone notasti.

Vbi vide interpretes. Hincque etiam illud Ouidij lib. 15. Meta.

Mos erat antiquis, niueis atrisq; lapillis Hos dammare reos illos absolvere culpa.

Antiqui enim per cretam album & candidum significant, vt per carbonem atrum & nigrum. Ex quo cretata ambitio candidatorum Persio sat. 5.

Ius habet ille sui palpo, quem ducit hiantem Cretata ambitio, &c.

Et cretatos bos, pro albo. Iuuenalis saty. 10. Duc in Capitolia magnum Cretatumq; bouem. --

Et cretata Mappa pro alba. Martialis li. 12. epig. 20. Cretatam prator cum vellent mittere mappam, Prætori mappam surripit Hermogenes.

Huc quoque pertinet quod de Alcibiade scribit Plu-

tarchus, tum in vita, tum in Apophthegm. illius, quod cum ad iudicium capitale ab Atheniensibus à Sicilia vocaretur, seipsum abscondit, quod diceret eum stultum esse, qui accusatus, cum liceat fugere, querat absolui & liberari. Et cum quidam dixisset, Non credis patriæ de teipso iudicium? Ego quidem, ait, ne matri quidem, ne fortē ignorans pro calculo albo nigrum ferat. Denique Aristoteles Probl. tradit hunc morem fuisse, vt reos albis calculis absoluerent, nigris condemnarent. Et vide infra lib. 4. c. 20.

t Romæ per tabellas.] Id quoque videre licet ex Cicerone in 1. in Verrem actio. & ibi Alconio Pediano. & iterum act. 4. & 6. De quo vos sententiam per tabellam fertis, & alibi sæpe, & Suetonio in Augusto, ca. 33. Non tantum duas tabellas damnatoriam & absolutoriam simul cognoscentibus dedit, sed tertiam quoque, &c. Et Propertio lib. 4. eleg. 12. codemque vlt.

Mi natura dedit leges, dedit à sanguine ductas Nec possum melius iudicis esse metu. Quelibet austeras de me fert vna tabellas, Turpior assensu non erit vlla meo.

v Quæ semel definita.] Apuleius lib. 10. Asini aurei. Cum iam sententiæ partes cunctorum stillis ad vnum sermonem congruentibus ex more perpetuo in vnam aream deberent coniici, quo semel conditis calculis iam cum rei fortuna transacta, nihil postea commutari licebat, sed mancipabatur potestas capitis in manum carnificis. Vide & apud Dionysium Halicarnasum. Cum Martianus Coriolanus exilio perpetuo mulctatus fuisset resistente senatu, tamen cum postea Tribuni parati essent de mutanda multa referre ad populum, Patricij noluerunt quicquam de re semel iudicata mutari. Et nostris legibus sententiam definitiuam reuocare non licet. l. quod iussit. ff. de re iudica.

x Apud Græcos autem.] Plutarch. in Pericle. y Lusitani.] Strabo lib. 3.

z Circa Caucasum.] Idem lib. 11. a Apud Indos.] Nicolaus περὶ Ἰνδῶν. cuius in eam rem hæc verba sunt: τὸ δὲ μέγιστον ἀδικησάντων, ὁ βασιλεὺς κελύει κείρασθαι ὡς ἐχάτης ὄψης τὰυτῆς ἀτιμίας, quæ à Stobæo repetita sunt Collectaneorum ser. 42. Et Isidorus Etymologiarum lib. 1.

b Fuitque

gnior fuit: sicut Hebræis vino abstinere, maxima censebatur multa: fuitque Atheniensibus quandoque lege sancitum, vt qui maximi criminis reus agitur, si fateretur admissum, impunitate donaretur. Atque Trallianis, vt qui Minyam aut Lelegem occidisset, si leguminis modium defuncti cognatis exoluisset, e cæde expiatus foret. Alij pro leui excessu mortis pœnam inferebant. Quare occidisse ciconiam in Thessalia aut ibim, vel accipitrem in Aegypto; capitale fuit. In Cyrenaica lex erat, vt deserto, ris pœna teneretur, qui ingentem vim locustarum, aut earum fœtus non debellaret. Nam plerunque illarum tanta exoritur vis, vt quicquid herbidum est, absumant. Vaccæis quoque si quis vel minimū ex alterius agro eripuisset, capite luebat: sicut Phrygibus rastrum aut vomerem subtrahere. Et Indis qui vestigal furatus esset, capite pledebatur. Derbices quoque Persarum gens, in rebus diudicandis aded seuerissimi fuere, vt pro minimis sæpe causis iugularent: apud quos fœda supplicia & inhumana delinquentibus sunt dari solita, præsertim supplicij genus quod disphendomena vocant, vt proceris curuatis arboribus, & criminoso in deflexis cacuminibus alligato, illis repente laxatis, lacerum corpus in diuersa distraherent. Aliudque non minus calamitosum & vltimum humanorum, vt duabus scaphis fabrefactis, ibique homine ocluso, ita vt manus & caput extarent, tetro odore, & immunda tæbe, ac longo cruciatu hominem conficerent. Apud Græcos quoque innocios sæpè fœdè sæuitam est. Nam ignis & rota, nouissima fuere exempla, & frequens supplicium noxiorum. Leges etiam Draconis tam seueræ disciplinæ fuere, vt pro leuissimis causis, mortis pœ-

Hebræi.
Athenienses.
Tralliani.
Ob leue crimen capitū supplicium.
Cyrenæi.
Vaccæi.
Phryges.
Indi.
Derbices.
Disphendomena.

ANNOTATIONES.

b Fuitque Atheniensibus.] Plutarchus in Alcibiade vbi scribit eius legis per fugio Andocidem qui Mercurij statuum stegerat, liberarum esse. Et vide nostrum tractatum in & quibus ex causis pœnæ temperatæ sint in 30. causa.

c Atque Trallianis.] Plutarchus probl. c. 159.

d Alij pro leui.] Vt constat ex sequentibus.

e Ciconiam in Thassalia.] Aristoteles, si is est, lib. Mirabilium auscultationum cap. 23. & Plinius lib. 10. c. 23.

f Aut ibim, vel accipitrem.] Herodotus lib. 2. Diodorus Siculus lib. 2. cap. 4. Quanto autem in honore essent apud Aegyptios accipitres, videre est apud Aelianum lib. de Animal. 7. c. 9.

g In Cyrenaica.] Plinius lib. 11. c. 29.

h Sicur Phrygibus.] Nicolaus περὶ Ἰνδῶν. & ex eo Stobæus ca. 42. vbi addunt & bouem aratorem.

i Et Indis.] Strabo lib. 15. An autem nostris legibus liceat fraudare vestigal, & qua pœna qui id fecerint puniendi sint, vide eos quos tibi longo ordine recensimus in nostris Commentariis vtriusque retractus c. 1. in præfatione nu. 68.

k Derbices.] Strabo lib. 11.

l Disphendomena vocant.] Lege Diasphendomenem ex Plutarcho in Alexandro, vbi tradit Bellum qui Darium interfecerat, ita ab Alexandro necatum, vt proceris in vnum curuatis arboribus, eū vtriusq; corporis Bessi partes fuissent alligata, eas tæto impetu remittas, vt laniata passim mēbra discerint. Eius enim in eam rem hæc verba sunt: δισφενδόμενης ὀρθῶν δένδρων εἰς ταῦτο καμφθέντων, ἐκατέρω μέρος περισσάφηντας & ἰσμάλα, ἕτα, μεθῆς ἐκατέρω ὡς ἄρημη ῥύμα φερόμενον τὸ πρὸς αἶνον αὐτῶ μένισμα.

m Aliudque non minus.] Idem Plutarchus in

Artaxerxe, vbi tradit Mithridatem quempiam ea pœna affectum fuisse.

n Nam ignis & rota.] Hæc erant apud Græcos tormentorum species. Apuleius lib. 3. Metam. & res ad hoc deducta est, vt per quaestionem sceleus sui participes indicet, vt tam duræ factionis formido funditus perimatur. Nec mora cum ritu Græcienis ignis & rota tum omne flagitiorum genus inferuntur. & lib. 10. Nec rota vel aculeus more Græcorum tormentis eius apparatu iam deerant, sed obfirmatus mira præsumptione, nullis verberibus, ac ne ipsi quidem igni. Et de rota quoque est illud Iuuenalis saty. 13.

Nec rota, nec furia, nec saxum, aut vulturis atris Fana, &c.

Vbi vide interpretes. Et Ammianus Marcellinus lib. 21. Alij, inquit, rotarum pœna consumpti sunt. Hæc pœna Græcis τροχός dicitur, quo scilicet ferui rotis illigati flagris verberabantur. Aristophanes ἐπὶ τροχῶν ἔλκοιτο μασιγυρόμενος. Id est, in rota trahatur flagellandus. idem & alibi, ἐπὶ ἑ τροχῶν σπινθηροῦ δὲ σ' ἐπέειν ἂ πεπανάργημα. id est, oportet te rota extortū flagitia tua profiteri. Cuius loci auctori tate. Suidas rotam ponit pro fiduculis aut aculeo quo fontes extenti in quaestione habebantur. τροχός, ait, ὄργανον βασανιστικὸν καὶ ἀβλαῖνον τὰ κρίματα, &c. Cuiusmodi autem fuerit id ignis tormentum, vix possum dicere, nisi de tunica illa molesta intelligatur, de qua & nos infra eodem cap. dicemus. Scio autem pœnam ignis, vt scilicet noxius igni tradatur cremandus, quibusdam nostris Il. irrogari.

o Leges etiam Draconis.] Plutarchus in vita Solonis τὴν λαχάνα κλέψαντας ἢ ὁπίωρας ὁμοίως καλῶς ἐσημῆται ἱεροσούλοις καὶ ἀνδροφόνους. Et Gellius lib. 11. c. 18. condēmq; vlt.

Leges Draconis famosissima.

Athenienses.

Druidae & Cercetes Aethiopes elephantini. Ophiura herba. Venefici in Perside.

Sabatus. Mezentius. Rom. ciuim prorogatum. Diem dicere aliis quibus concessum.

nam inferrent.^p Quare verbum Demadis proditur, Draconem non atramento scripsisse leges Lacedaemoniis, sed sanguine:^q qua seueritate tantum contraxit inuidia, vt in theatro apud Aeginam, populari tumultu omnium conspiratione iniectum multae vestis, praefocaretur. Athenienses quoque olim damnabant reos, non si totam simul legem, sed vel si vnam syllabam transgressi fuissent. Neque praetereundum, quod quidam Aethiopum rex fecisse proditur, vt delinquentium crimina non mortis poena, sed nasi mutilatione puniret, vt eam oris turpitudinem veriti, circumspiciunt a criminibus abstinere. Inter ceteros proditus est^r Persarum rex quidam, qui cum ciuili tumultu, faedo esset conuicio iactatus, adeo exarsit, vt totius populi nares rescinderet. Apud^s Druidas vero & Cercetes Galliarum populos, sacrificio interdiceret, grauisissima poena notabatur. eos enim quibus ita interdictum erat, inter impios consceleratosque habebant. Ferturque in^t Elephantina Aethiopia sacrilegos hac poena mulctari, vt ophiuram herbam bibere cogantur, qua pota, ita terroribus & falsis imaginibus afficiebantur, vt mortem sibi consciscerent. Et in^y Perside veneficos plecti, vt in amplo lapide caput impingerent, rursusque alio superinducto illud effringere. Apud quos fama est, delinquentes ante regiam expectare iudicium, ibique pro criminis excessu supplicium pati. Neque praetermittendus Sabatus^z Aethiops, qui criminis reos non morte, sed victos compedibus operi delegando plectebat: aut^a Mezentius, qui viuum corpus putido cadaueri colligando, immanissimo cruciatu necabat homines.^b Apud praeficos vero Romanorum, vbi quis noxium & exitiale crimen admisisset, nisi die ad populum dicta, & reo de crimine accusato & conuicto, dieque constituta causae dictionis, causaque populi iudicio probata legitime, supplicium capitis de Romano ciue sumere non licebat.^c Dicebatur enim dies ad populum a magistratibus

ANNOTATIONES.

p Quare verbum Demadis.] Plutarchus in vita Solonis. sed quod paulo post Lacedaemoniis dicit, scribendum est Atheniensibus.
q Qua seueritate.] Idem Rhodiginus lib. 10. c. 6.
r Quod quidam Aethiopum.] Diodorus Siculus lib. 2. cap. 1. in si. Aethiopes, inquit, aut vt alij legunt, Aethiopes, Aethiopum Rex tartocinia more uouo compescuit, fontes neque morte plectens, neque linquens impunitos. Eorum iudicio constituto, reos omnes in vnum cogens, miti sententia damnauit: amputatis enim naribus in vltima deserti ire compulsi, ibique ciuitatem ab excisis naribus Rhinoceram appellatam condidit. Strabo li. 16. Postea, ait, sunt Rhinoculura ab his dicta, qui Rhinas habitauere. Nam Aethiopum quidam Aegyptum inuadens, non interitu, sed nasi mutilatione maleficia coercens, vt propter oris deformitatem peccare deinceps non auderent, in his locis habitauit. Hac ille, a quo Alexander hunc locum haud dubie accepit. Seneca autem de Ira lib. 3. Hunc Regem Persarum fuisse vult, dum scribit, Sicut Rex Persarum totius populi nares recidit in Syria, Inde Rhinoculura nomen loci est. Pepercisse illum credas quod non tota capita praecidit, nouo genere poenae delectatus est.
s Persarum Rex quidam.] Id certe est, quod ex Seneca diximus in praecedentibus.
t Apud Druidas.] Caesar lib. 6. Commentariorum belli Gallici. Et vide nostros Commentarios Retractuum, tit. 1. §. 1. glo. 9. num. 271. incip. Est & aliud, & seq.
v Et Cercetes.] Hoc vnde Alexander desumpserit, incertum est. Ceterum Cercetes populos esse ad

Porum Euxinum, Heniochis & Colchis finitimos, testantur Plinius lib. 6. c. 5. & Strabo lib. 11.
x In Elephantina Aethiopia.] Plinius lib. 24. cap. 17.
y Et in Perside.] Plutarchus in Artaxerxe.
z Sabatus Aethiopes.] Herodorus lib. 2. vbi illum Sabacum vocat, & Diodorus Siculus qui Sabacum appellat, lib. 2. cap. 2. vbi illum dicit fuisse Aegyptiorum Regem, tamen genere Aethiops esse, aut Mezentius.] Virgilius lib. 8. Aeneid. de eo loquens,
Quid memorem infandas cades? quid facta tyranni Effera? Dij capiti ipsius generisq. reseruent. Mortua quim etiam iungebat corpora viuus, Componens manibusq. manus, atque oribus ora: Tormenti genus: & sanie, taboque fluentis Complexu in misero, longa sic morte necabat.
 Adde autem superioribus apud Thurijs ex legibus Choroidae, si qui illatae a se calumniae crimine doloque conuicti in manus venissent, per urbem miryca circumuectari coronatos, & cunctis sic circum ciuibus passim palam ostentatos innotescere, vulgato supplicij probro, veluti perniciosissimo supplicij genere contaminatos mores gereret exagitati: fuisseque nonnullos hac culpa tum iudicatos, quibus manus sibi metipsis sponte adferre, quam in tanta probri ignominia vsquam conspici incundius visum est.
b Apud praeficos vero Romanorum.] Plutarchus in vita Gracchorum. & vide infra cod. lib. ca. 20. in prin.
c Dicebatur enim dies.] Id minime dubium, sunt enim eius rei exempla infinita apud Liuium & ceteros autores.

d Nonn

aut a tribunis plebis, quibus ius dicendi diem data facultas fuit:^a nonnunquam a priuatis. Si quidem^e Lucullus, quum nullum magistratum gessisset antea, Seruilio auguripreculatus diem dixit: & M.^f Cotta, virili toga assumpta, Cn. Carbonem reum postulat. Eoque producto ad populum, accusatoribus testibusque adductis, si noxae capitali & vero crimini locus erat, de reo supplicium sumebatur iudicio populi.^g In qua re mos erat, vt tam ipse reus qui capitis acceritur, quum ad populum producitur ad iudicij diem, quam amici & necessarii, qui que proximi aderant, priusquam in suffragia tribus irent, squalida obsoletaque veste, flentes & sordidati, barbam capillumque summittant, & poenam deprecentur, vt eo squalore & habitu deformi populum ad miserationem, pietatemque adducerent. Legimus in iudicio M.^h Manlij, quum causam ad populum diceret, ne coniunctos quidem sanguine in capitis dimicatione & dubiis rebus vestem mutasse. Et inter clara nomina reorum, Appium^k Claudium, quum a tribunis plebis dicta illi dies esset, non modò facie reorum non fuisse, sed tanto spiritu & tam contumaci vultu causam egisse, vt manente ferocia animi, tribunos perterrefaceret. Contra vero, quum in exilium Cicero^l ageretur, praeter senatum vniuersum, vltra viginti millia hominum sordidas vestes, & faedum corporis habitum induisse, vt ob illius calamitatem se quoque funestos, & in ignauo dolore esse ostenderent. Fertur tamen Scipio Aemilianus, quum esset sibi dies dicta ad populum a Claudio Assellio tribunopleb. & reus causam diceret, in discrimine mortis praeter reorum morem, barbam rasitauisse, & nitida veste fuisse: & Cato^m Censorius amplissimum innocentiae testimonium tulisse, quod ab inimicis quinquagies criminis postularatus in foro causam dixit, & iudicium votis absolutus semper. Sicutⁿ Aristophontes Athenis nonagies & quinquies causam dixit, & victor fuit.^o Herodes vero quum apud Hircanum accusaretur, ad causam dicendam purpuratus, & armatorum septus praesidio in forum venit, & iudicium euasit. Primumque populi Romani iudicium post exactos reges de Martio^p Coriolano fuisse traditur, & C.^q Galba, qui quum in collegio facer-

ANNOTATIONES.

d Nonnunquam a priuatis.] Quod probat exemplis seq.
e Si quidem Lucullus.] Plutarchus in vita Luculli.
f Et M. Cotta.] Valerius Maximus lib. 5. cap. 4. M. (inquit) Cotta eo ipso die, quo togam sumpsit virilem, prorinus vt in Capitolio descendit, C. Carbonem, a quo pater eius damnatus fuerat, postulat, damnatumque reum iudicio afflixit, & ingenium & adolescentiam praclaro opere auspicatus.
g In qua re mos erat.] Tacitus lib. 2. de Libone accusato loquens: Libo, inquit, interim veste mutata cum primoribus foeminis circumire domos, orare affines, vocem aduersum pericula poscere. Et Plutarchus in Cicero, tradit illum a Clodio accusatum vestem atram sumpsisse. Et vide Dionysium Halicarnasense lib. 7. in accusatione Marcij Coriolani, & infra in verbo, Cicero.
h Barbam capillumque summittunt.] Plutarchus vbi supra.
i M. Manlij.] Cognomento Capitolini ex Liuiio 1. Decad. lib. 6.
k Appium Claudium.] Liuius 1. Decad. lib. 2. non multo ante si. Et Dionysius Halicarn. lib. 9.
l Cicero.] Plutarchus in vita illius. Cum Cicero, inquit, quamplurimi, omnis ferè multitudo equestris ordinis vestes commutauit, praeterea viginti propemodum millia iuuentutis Romanae praemisisset etiam comis passim per urbem preces eunt

dere. Senatus erat frequens vt decerneret populum vestem veluti ex publica maestitia mutare, sed consules cum diuersa sentirent, praeterea Clodius cum circa Curiam armatis satellibus omnia terrore replet, a senatu nonnulli ordinis senatorij prorupere qui laceris vestimentis tumultus speciem praebuere. Sed & ipse Cicero in ius vocatus a Clodio videlicet, in iudicio apparuit, nam sordidam vestem indutus squalore & sordibus obsita, ad quosque obuios etiam sibi ignotos se prosternebat, quod ei vicio tribuit Appianus lib. 2. bellorum Ciuil. Vide Plutarchum in vita illius.
m Et Cato Censorius.] Plutarchus in vita illius, & Plinius lib. 7. c. 27. vbi quadragies ter. Alter Plinius Secundus, si is est, de viris illustribus, cap. 47. vbi dicit 44. vbi etiam Solinus c. 7. Et vide Valerium Max. lib. 3. c. 7. qui dicit sapius.
n Sicut Aristophontes.] Vide Aeschinem in Oratione contra Demosthenem.
o Herodes vero.] Iosephus de bello Iudaico lib. 1. cap. 8. Et vide Aegessippum belli quoque Iudaici lib. 1. c. 32.
p De Martio Coriolano.] De quo Liuius 1. Decad. lib. 2.
q Et C. Galba.] Tacitus lib. 5. tradit C. Galbam consularem virum accusatum voluntario exitu cecidisse, sed hic non est, vt puto, de quo loquitur Alexander.

Bb 5

Reus praemonitus. Subscriptores. Laudatio iudicialis rei.

Lacedaemonij. Vbi adhaerent suffragia, reus absoluebatur. Thucydides in tertio. Romanorum supplicia crudelia.

dotum esset, iudicio populi condemnatus fuit. inde ut iudicio populi de capite Romani civis decerneretur, consuetudo mansit. Quinetiam non solum de civis Romani capite, sed nec de bonis, nisi ex decreto senatus, & populi placito, aut eorum qui ius dicunt, omnibus sententiis statutum fuisset, decerni lege nihil poterat. Ipsi tamē qui reus agebatur, ne imparatus & insciens accederet ad causam, cuncta quae ab accusatore mouenda erant, per custodem debent innotescere & significari, ut diluendi criminis & obiecta purgandi facultas foret. Accusatori verò subscriptores aderant, qui ea quae accusationi conferrent, summisius suggerebant, & praebant. Reo quoque laudatio iudicialis seruabatur, ut si crimen obiectum dilueret, aut merita praevaleret, amici ad miserationem populū flecterent & circumagerent. Quod deinde Pompeius lege lata fieri vetuit, laudationesque solitas pro reis usurpari prohibuit: qui quā Numatium Plancum in iudicio laudaturus postea accessisset, Cato qui iudex aderat, aures manibus obserasse fertur, dicens laudationem quam lege à se lata fieri prohibuerat, lege auersante audire nolle, quod legum ipse lator & euerfor esset. Lacedaemoniis quoque Lycurgi lege cauetur, ut nisi in conuictum, & praetoris iudicio condemnatum, nulli poena noxae merita inferatur. Quam legem Agesilaus, cum de reo omnium nequissimo sumendum supplicium foret, quod in patriam coniuraret, abrogauit: ne diu negocium discutiendo, poenam iure debitam frustraretur. Fuitque constitutum, ut aequalibus votis super vindicando facinore in diuersa trahentibus, pro reo iudicium staret, quod videbatur aequissimum: id quod saepe ab Atheniensibus factitatum est. Nam quā de extinguendis Mitylenis suffragatores paribus votis dissentirent, Diodoti sententia perucit, quia lenior. Et quanuis veteribus Romanorum mitissimas placuisse poenas legamus, lapsis postea temporibus, à principibus quos nulla sarietas poenarum cepit, multa irae atque inuidiae foeda exempla edita inueniuntur, vltimisque cruciatibus & crudelibus suppliciis saepe innocuos vindicatum. Nam &

ANNO TATIONES.

r Inde ut iudicio populi.] Vide l. 2. §. exactis. ff. de orig. iur.
s Ipsi tamen qui reus agebatur.] Plutarchus in Carone Vticensi, vbi loquitur de accusatione ipsius in Murenam.
t Accusatori verò.] Aconius Pedianus in 1. in Verr. act. vbi subscriptores, ait, dicitur qui adiuvare accusatorem causidici solent, quos oportet submissis agere quā dicat ille quē sequitur. de his saepe Cicero ut in ea ratio. in Verrem non semel, & in Orat. pro Fonteio, & epist. ad Q. F. lib. 3. epist. 1. non semel, & Caelius inter epist. famil. ipsius Ciceronis lib. 8. epist. quoque 8.
v Reo quoque laudatio.] De laudatione iudiciali aliquid F. Quintilianus lib. 11. cap. 3. & Cicero in 7. in Verrem actio. vbi ita de ea re loquitur, ut possit videri decem laudatores ex consuetudine fuisse in id adhibitos. Eiusque haec sunt verba: Primum ut in iudiciis qui decem laudatores dare non potest, honestius est ei nullum dare, quā illum quasi legitimum numerum consuetudinis non explere.
x Quod deinde Pompeius.] Plutarchus in vita illius, iterumque in vita Catonis Vticensis.
y Cato.] Scilicet Vticensis, ex illis ipsis locis quae nunc citauimus.
z Lacedaemoniis quoque.] Plutarchus in Agesilao, Detecta, inquit, est alia maior etiam coniuratio conciliabulumque hominum Spartiatarum, qui de rebus nouis quandam in domum clam con-

uenerant, quos iudicio sistere in tanta rerum perturbatione aut incidiis dissimulare difficile fuit. Igitur habito primò cum Ephoris consilio, & hos Agesilaus indicta causa necauit, cum nemo prius Spartiata mulctatus fuisset. Valerius autem Maximus lib. 7. cap. 2. Nihil etiam, inquit, Agesilai facto sapientius, siquidem aduersus rempub. Lacedaemoniorum conspirationem ortam noctu comperisset, leges Lycurgi continuò abrogauit, quae de indemnatis supplicium sumi vetabant. Deprehensis autem & interfectis fontibus, eandem è vestigio restituit, atque vtrumque simul praeuidit, ne salutaris animaduersio, vel iniusta esset, vel iure impediretur. Itaque ut semper esse possent, aliquando non fuerunt.
a Fuitque constitutum.] Aristoteles lib. Probl. 30. cap. 13. & 15. vbi huius rei rationes reddit. Et ita quoque nostris legibus constitutum est. l. inter pares. ff. de re iudi. cum si.
b Id quod saepe ab Atheniensibus.] Diuus Augustinus de Ciuitate Dei, lib. 18. cap. 26. scribit quod cum Mars apud Athenienses homicidij reus esset, iudicantibus 12. Diis in eo pago qui postea Areopagus dictus est, sex sententiis absolutus est, vbi enim pares essent sententiae absolutio condemnationi praeferebatur.
c Diodoti sententia.] Vide eundem Aristotelem eodem loco.
d Nam & tunica.] De hac poena Seneca ad Lucillum epist. lib. 2. epist. 14. Cogita hoc loco illam tunicam

tunica fomentis igneis illita, ad palum deligati adurebantur, vel grandi stipite à summo ad imum adigebantur, ut igne accenso, crudeli cruciatu excarnificati interirent, praeterque equuleos, fidiculas, ergastula, & cruces, circumdatosque corporibus ignes, lacerationes membrorum, & incurfus bestiarum, aliosque enectos veneno & fame, & dictu foediora exempla, quae exequi longum esset, conspectius sumptum

ANNO TATIONES.

tunicam alimentis ignium & illitam & contextam, & quicquid aliud praeter haec commenta secutum est. Et de ea intelligi potest illud Iuuenalis Saty. 1. paulò ante si. *Pone Tigillinum, tada lucebis in illa.* Et Saty. 8. paulò etiam ante. si.

Ausi quod liceat tunica punire molesta.
Et Martialis lib. 4. epig. 42.
Nec scombriis tunicas dabis molestas.
Et lib. 10. epig. 25. de Mutio Scaeuola,
Nam cum dicatur tunica praesente molesta
vre manum, plus est dicere, non facio.

e Vel grandi stipite.] Vulcatius Gallicanus in vita Auidij Calsij. Primus etiam id genus supplicij inuenit, ut stipitem grandem ponerent pedu octoginta & centum, id est materiam, & à summo usque ad imum damnatos ligarent, & ab imo focum apponerent, incensisque aliis aliis fumi cruciatu, timore etiam alios necaret, & Seneca lib. 3. de Ira, & libro de consolatione ad Martiam. inter genera cruciatuum. Alij, inquit, per obscena stipitem egerant, alij brachia patibulo explicuerunt, & d. epist. 14. Et adactum per medium hominem qui per omnes artus emergere possit stipitem.

f Equuleos.] De quibus Seneca lib. 3. de Ira, vbi de C. Caligula Caesare loquitur: Torserat, ait, per omnia, quae in rerum natura tristissima sunt, fidiculis, tabularibus, equuleo, igne, vultu suo, & dicta epist. 14. & Apuleius lib. 10. Metam. vbi dicit id genus tormenti è more Graecorum. Ante hos Cicero li. 4. de finibus. Nec si ille sapiens ad tortoris equuleum à tyranno ire cogatur, similem habeat vultum, ac si ampullam perdidisset. & lib. 5. Tuscul. quaest. Haec etiam in equuleum coniciuntur, quo vita non aspirat beata.

g Fidiculas, ergastula, & cruces.] De his tribus Seneca li. 3. de Ira. & praeterea de fidiculis idem Seneca lib. de consolatione ad Martiam. Suetonius in Tiberio c. 62. Excogitauerat autem inter genera cruciatu, etiam ut larga meri potione per fallaciā oneratos repente veretris deligatis, fidicularum simul vtriusque tormento distenderet. Et Valerius Maximus lib. 3. cap. item 3. vbi de Theodoro loquitur. & Quintilianus lib. 6. ca. 2. & in nostris legibus in l. nullus. C. ad leg. lul. ma. Suetonius in Caligula, cap. 33. Quin & subinde iactabat, exquisiturum semel fidiculis de Caeionia sua, cur eam tantopere diligeret. & de Ergastulis Iuuenalis Saty. 8.

Quid facias talem sortitus Pontice serum,
Nempe in Lucanos, aut Thusaergastula mittas.

Cicero in Orat. pro Aulo Cluentio Habito. M. Aurius adolescentulus bello Italico captus apud Aesculum, in Q. Sergij Senatoris eius, qui inter sicarios damnatus est, manus incidit, & apud eum fuit in ergastulo. Et de crucibus Seneca in d. consolatione ad Martiam, vbi dicit eos non fuisse vnus quidem

generis, sed aliter ab aliis fabricatos, capite conuersos in terram suspendere. Vulcatius Gallicanus tradit Auidium Calsium in cruces substulisse eos qui aliquod prouincialibus per vim tulissent, & eo inscio hostes Sarmatas deuicissent, quod & nos alibi retulimus.

h Circundatosque corporibus ignes.] Apuleius lib. 10. Asini aurei, & vide supra alibi.

i Lacerationes membrorum.] Cuius poenae exemplum praebuit Marius Iunior, frater scilicet Marij maioris, de quo Iulius Firmicus lib. 1. cap. 1. Pratorio, inquit, viro, minori scilicet Mario, Syllana iussione elisa sunt prius crura, deinde detecta de statu corporis brachia humerum tenus dissoluta reciderunt, tertio amputata lingua necem reliquit in faucibus: ad postremum omni parte corporis mutilata, oculi qui fuerant spectatores & superstites eruantur, & vix anima tantis vulneribus eroga est, cum hinc inde membris fluentibus minutatim spiritus carperetur. Et de hoc quoque loquens Valerius lib. 9. cap. 2. Quin porro crudeliter se in M. Mario praetore gessit, quem per ora vulgi ad sepulchrum Lucretiae gentis pertractum non prius vita priuauit, quā oculos infelicis erueret, & singulas corporis partes confringeret. Et Florus lib. 3. cap. 21. Marium ipsius ducis iratrem apud Catulli sepulchrum oculis, cruribus manibusque defessis seruatum aliquandiu, ut per singula membra moreretur. & Seneca lib. 3. de Ira. M. (inquit) Mario cui veranti populus statuas posuerat, cui thure & vino P. R. supplicabat, P. Sylla perfringi crura, erui oculos, amputari manus iussit, & quasi toties occideret, quoties vulnerabat, paulatim & per singulos artus lacerauit. Idem de consolatione ad Martiam, Video verbera, & membris & singulis articulis singula docuerunt machinamenta. Et ex Poetis Lucanus lib. 1.

— Quid sanguine manes
Placatos Catuli referam? cum victima tristis
Inferias Marius, forsā nolentibus vmbriis
Pendet in expleto non fanda piacula busto?
Cum laceros artus, aequatq; vulnera membris
Vidimus, & toto quamuis in corpore caso
Nil animae letale datum, moremque nefandae
Dirum seuitiae, percunctis parcere morti.
Auulsa recidere manus, exectaq; lingua
Palpitat, & muto varuum ferit aëra motu.
Hic aures, alius spiramina naribus aduncae
Amputat, ille canis euoluit sedibus orbes,
Vltimaq; effodit spectatis lumina membris.

k Incurfus bestiarum.] Vide supra de damnatis ad bestias, & huc quoque spectat illud Senecae d. epist. 14. Et turbam ferarum quam in viscera immittit humana.

l Foediora exempla.] Ut illud quod à Seneca

Supplicium de regibus sumptum.
Phylactus.

Reus non comparens in iudicio.

Iudicium iuramentum solenne ante sententiam de finitiam.

Iudicium de nocente quo pacto fiebat.

fuisse supplicium de regibus autores memorant: nanque Antigonum Iudæorum regem^m Antonius indicta causa, quod ante id tempus nulli regum cōtigit, securi percussit: & Agrippa Bogum Maurusiorum regem, Antonij partes sequutum, supplicio affecit. Fuitque propterea magistratus apud^o Cumæos, quem Phylactum vocant, cuius erat munus, in frequentem senatum venire, regesque manu apprehensos, de quorum iudicio agebatur, detinere: donec de illorum præmio aut pœna patrum decreto statueretur.¹ Quod si is qui reus agitur, & capitis accersitur, prædicta die in iudicium non venit, vel domo abest, mos Romanus erat, vt ante fores ædium nomenclator tuba illum ad causam dicendam quatuor diffinitis in locis citaret: neque ante fas erat in eum capitis iudicium dari, aut de noxio supplicium sumi, quàm discussa causa, crimine probato, & reo conuicto, ne inauditi & indefensi perirent.² Iudices verò, qui pro excessu criminis litem daturi erant, conceptis verbis se nihil habere, nihil precibus dare, sollemnissimum iusiurandum præstare cogebantur, quod mox deprauatis iudiciis fieri desitum est. Hoc quidem iusiurandum apud Aegyptios sanctius præstatur, in hæc verba: Vt ne regis quidem minæ, aut iussa, à recto bonoque illos deducerent, aut transuersos agerent.³ Apud Athenienses iusiurandum iudices præstant, se secundum leges sententiam duros, & causam diffinituros. Iudicium verò de nocente sic fiebat, vt prætor tribunal in primis ascenderet, noxio post terga ligarentur manus, missio præconio silentium fieret, legitima deinde prætoris proferrentur verba: classicum ad spectaculum postea canerent, suppliciumque de noxio sumerent. Quod plerunque non statim sumebatur: quippe senatusconsulto Tiberij tempore, & per alias constitutiones actum fuit, vt damnatorum pœna in decimum semper differretur diem.

ANNOTATIONES.

vbi supra positum est, & quo hodie quoque (vt ferunt) Turcæ vruntur, scilicet adactum stipitem per medium hominem, qui per omnes artus emergere possit. Et illud quoque de quo Carro loquens de Carthaginensibus apud Gellium lib. 3. ca. 14. Hominem defoderant in terram dimidiatam, ignemque circumposuerunt, & ita interfecerunt. Atque etiam illud quo vsi sunt Carthaginenses in Atilium Regulum descriptum à Tuberone in lib. Historiarum apud Gellium lib. 6. cap. 1. In aras, inquit, & profundissimas tenebras eum claudebant, ac diu post vbi sol erat visus ardentissimus, repente adducebant & aduersus ictus solis oppositum continebant, atque intendere in cælum oculos cogebant, palpebras quoque eius ne commuere possent, sursum ac deorsum diductas infuebant. Tuditanus autem, vt scribit Gellius somno diu prohibitum, atque ita vita priuatum refert. Eam rem ita refert Cicero, lib. 3. Offic. Itaque tum cum vigilando necabatur, erat in meliore causa, quàm si domi senex captiuus, per iurus & consularis remansisset. Alij autem dicunt eum alio nouo ac crudeli supplicio interemptum, videlicet clausum fuisse in dolio ligneo ferreis clavis confixo. Et de his quoque & alijs tormentorum generibus videbis apud Tertullianum in Apolog. & lib. de coron. mil. & Cyprianum lib. de duplic. martyrio. & Eusebium historię Ecclesiasticę lib. 8. c. 3. 6. 7. 8. & 9. 10. & 17. Valerium Maximum lib. 3. cap. item 3. vbi de Theodoro loquitur. Eutropium de gestis Romanorum, c. 10. & Rhodig. lib. 10. c. 5. in Antonius.] Plutarchus in vita illius. Et Agrippa.] Strabo lib. 8. Sed quem Bogum hic appellat, Bogudem Liuius vocauit lib. 112. ab

vrbe condita apud Priscianum lib. 6. Castra quoque diuersis partibus Casius & Bogud adorti. Itē, Quo tempore firmandi regni Bogudis causa exercitum in Africam velociter traicere conatus sit, vt etiam Afinius Pollio inter epist. fam. Cicer. li. 10. epist. 31. post prin. Traiecit sese in regnū Bogudis. Eum verò Bochum vocat Appianus li. 5. bellorum Ciuiliū. o Apud Cumæos.] Plutarchus Probl. c. 115. p Quod si is qui reus agitur.] Plutarchus in vita C. Gracchi. verum dein in vita Bruti dicit morem fuisse Romanis, accusatos absentes per præconem è tribunali ad iudicium vocari solitos. Dionysius autem Halicar. lib. 4. tradit Seruium Tullium iussisse insidiosos vitæ tantum vocari in populi iudicium, & si comparerent, eos capite plecti, sin causam defererent, bonis mulctari, & exilio perpetuo, quod & factum fuit. q Iudices verò.] Asconius Pedianus in 2. in Verrem act. scribit iudices iurare solitos in leges antequam iudicarent. vide l. prouidendum. ff. de iudic. Verum si id non fuisset factum, nemini vnquam fraudi fuit, vt scribit Cicero in Orat. pro Aulo Cluentio. r Apud Athenienses.] Pollux li. 8. c. 6. capitis 7. & Heraclides in Polit. post prin. s Iudicium verò de nocte sic fiebat.] Sic enim Pilatus vt Christum tanquam nocentem, qui tamen omnium innocentissimus erat, condemnaturus sedit pro tribunali, vt scribitur apud Ioan. c. 19. t Noxio post terga.] Inde est quod cum Horatius propter sororis eadem perduellionis reus damnandus esset, Dumuir dixit, Licetor, colliga manus. Liuius Dec. 1. lib. 1. Cicero in Orat. pro C. Rabirio: Licetor, inquit, colliga manus.

Locus ex

Locus ex Ciceronis oratione pro Milone explanatur, & qua regia, quæq; atria Roma fuerint. Cap. VI.

V M Romæ in gymnasium literarium, quò plerique eruditorum conuenerant, nos quoque laxandi animi causa quandoque ventitaremus: doctor ibi quispiam, Tullianæ lectionis, vt ipse aiebat, professor, ingenio alioqui exculto, sed suæ laudis, plus quàm satis esset vendicator, multo a ditore circumdatus, Ciceronis orationem quam pro Milone inscripsit, magno ingenio elaboratam, publicè apud complusculos lectitabat: eiusque dispositionem & constitutionem, communesque locos, singulasque partes & colores, aliâque oratoriæ artis documenta, disciplinasque rhetorum, per numeros nouis & exquisitis modis ex intimo artificio adnotabat. Cùmque verba ex ea lectione percenseret, quibus Cicero, quantum potest maximè Clodium in inuidiam criminemque adducit, eumque infesta oratione insectatur, his verbis: Hæc sica longo interuallo conuersa rursus in me est: nuper me quidem, vt scitis, ad regiam penè confecit. Sic ipse explicabat, vt diceret, hanc regiam fuisse in colle Quirinali, vbi Numam Pompiliū habitasse^a autores tradunt, quòdque in eo sedem habuerat, ideo regiam & atrium Numæ ibi fuisse, & de hac Ciceronem intelligere aserebat. Atque hæc & pleraque in hanc sententiam quū ille dixisset, tenuit nos admiratio istius doctoris, tam inconsideratè & perperâ loquentis, id quod errore manifesto procul à vero esse liquidò constat: siquidem non vbi-cunque Romani reges belli pacisque temporibus habitauerunt, illic regias aut atria construxerunt.^b Tullus Hostilius primò in Velia, mox in Exquiliis ædes habuit: & Tarquinius Priscus supra Nouam viam, Seruius^d Tullius etiam Exquilias incoluit: & tamen nullas iisdem in locis regias habuisse feruntur. sex enim aut ad summum septem Romæ fuisse regias, compertum habemus: vnâ^e ad ædem Vestæ iuxta forum, quam Numa incoluit, ibique^f atrium regium fuit: eamque regiam longo tempore præcipuam fuisse quum religione, tum antiquitate, multi prodiderunt: quæ^g postea incendio Neronis vnâ cum æde Vestæ deflagauit. Alteram in Calio monte, vbi^h Tullus Hostilius, quò frequentius incoletur, regiam ædificauit. Tertiã in Sacra via, in qua Ancus Martius sedem habuisse fertur: de qua Ciceronem nunc intelligere^k Asconius sentit: quippe inter seruos Hipsei & Milonis pugnam inibi commissam, & Ciceronem opera Clodij vitæ periculum adisse tradunt: quanuis Acron perperam aliter sentire visus sit^l. Aliamque in Pompeij teatro, quod in campo fuit, fuisse memorat. Iuxta theatra enim regias sitas per sepe inuenimus, sicut Marcelli theatrum, quod regiam habuit, ad quam quatuor columnas magnitudinis miræ ex teatro Scauri translata^m Plinius notauit: & Pauli regiam ad Curtium lacum, & aliam in Sacra-

Regia 4. aut 7. Roma.

Cicero explicatus.

Acronis error.

ANNOTATIONES IN CAP. VI.

a Vtores tradunt.] Scilicet Solinus c. 2. b Tullus Hostilius.] Liuius 1. Decad. lib. 1. & Solinus cap. 2. c Tarquinius Priscus.] Solinus d. c. 2. d Seruius Tullius.] Ibidem. e Ad ædem Vestæ.] Ouidius lib. 6. Fastorum, Hic locus exiguus qui sustinet atria Vestæ, Tunc erat intonso regia magna Numa. Et de Tristibus lib. 3. eleg. 3. Hic locus est Vestæ qui Pallada seruat, & ignem. Hic fuit antiqui regia parua Numa. Horatius lib. 1. Carmi. Ode 2. Vidimus flammam Tyberim retortis Littore Hetrusco violenter vndis, Ire deiectum monumenta Regis Templaq; Vestæ.

Quo in loco Acron & Porphyrio ea verba, monumenta Regis intelligunt, de Numæ Pompilij regia. Solinus c. 2. Numa, inquit, primùm in colle Quirinali, deinde propter ædem Vestæ in regia, quæ adhuc ita appellatur. f Atrium regium.] De quo Liuius 3. Dec. lib. 6. g Quæ postea incendio Neronis.] Cornelius Tacitus lib. 15. h Tullus Hostilius.] Liuius 1. Dec. lib. 1. i Ancus Martius.] Solinus d. c. 2. k Asconius.] In illam Ciceronis pro Milone orationem, in expositione eius loci, de quo hic agitur. l Aliamque in Pompeij teatro.] De Pompeij teatro P. Victor in nona regione vrbs. m Plinius notauit.] Lib. 36. c. 2. n Et Pauli regiam.] P. Victor in 7. regione vrbs.

C c

rio. Fuit enim theatrum Marcelli ab Augusto, sed alieno nomine conditum, quo tempore à M. Agrippa plura & egregia Romæ constructa fuere. Hic enim fuit ille Marcellus Augusti nepos, ex Octavia sorore & Marcello genitus: cui filiam Augustus paucis ante diebus quàm morte sublatus esset, desponsauit. Neque assentior his qui atrium in colle Quirinali unà cum regia conditum fuisse dicunt: siquidem omnes ab Asinio Pollione atrium Libertatis in primis constructum volunt, quod in templo Libertatis, conspicuæ magnitudinis erat. Postea interiecto tempore, Gracchorum pater in Aventino ex mulctaticia pecunia illud amplius erexit: in quo bibliotheca Græca Latinaque visebatur: quod intercursum temporum penè collapsum Sex. Helius Pætus & C. Cornelius censors restaurarunt. Ea quidem atria ædificij genus fuere continens mediam aream, in quam ex omni tecto pluuia recipitur, columnis quadrifariam per singulos angulos dispositis, & epistylis. Fuit quoque atrium publicum in Capitolio, & atrium Scauri, in quo maximæ columnæ ex præruptissimis saxis collocatæ feruntur: & aliud Pompeij, quæ postea ipsius curia facta est. Legimus quoque atrium regium iuxta forum piscarium: & duo atria, Meuium & Titium: quæ Porcius Cato in Latomiis fecit. Et atrium Vestæ: & Saturium, in quo sacrorum tubæ agnalustrabantur. In colle verò Quirinali, quod regia aut atrium fuerit, nec traditur quicquam, nec inuenitur. Neque omittendum, plures regias velut regalis opulentia: mo-

Atrium Libertatis.

Atria quod genus ædificiorum. Atria diuersa Roma.

Regia apud ceteras gentes.

ANNO TATIONES.

o Ab Augusto.] Hæc usque ad clausulam, Neque assentior, sunt Plutarchi in Marcello in fi. & Sueto. in Augusto, c. 29. Et de hoc quoque Marcelli theatro Plinius lib. 8. c. 17. ad fi. & P. Victor in 19. regione vrbis.

p Ab Asinio Pollione.] Suetonius vbi supra. Verum Liuius 3. Decad. lib. 4. scribit, ipsum atrium Libertatis à Sexto Aelio Pæto, & C. Cornelio Cethego censoribus resectum ampliaturumque fuisse, ut tunc intelligas non solum ante Augusti & Asinij Pollionis tempora, sed & ante illos Censores, qui eos præcesserunt, annis propè 166. id atrium constructum fuisse, sed & eiusdem 3. Dec. li. 5. non adeo longè à prin. tradit quod obides Tarentini in atrio Libertatis custodiebatur. De hoc atrio sæpe aliàs sit mentio apud autores, vt Tacitum lib. 17.

q Gracchorum pater.] Liuius 3. Decad. lib. 4. sed id non fuit postea, vt hic dicit Alexander, sed longè antè, videlicet tempore 2. belli Punici, quod fuit ante Imperium Augusti, & ætatem ipsius Pollionis annis plus minus 170.

r In quo bibliotheca.] Nescio vnde id sumpserit Alexander, scio autem Augustum templum Apollinis ea parte Palatinæ domus excitasse, quam fulmine ictam desiderari à Deo Aruspices pronunciauerant, addita porticu cum bibliotheca Latina Græcâque, ex quo loco, ni me coniectura fallit, Alexander id accepit, vt magnam partem eorum quæ scripsit in verbo, Ab Augusto.

s Sex. Helius Pætus.] Liuius 4. Dec. lib. 4. r Ea quidem atria.] Gellius lib. 16. cap. 5. Festus Pompeius lib. 1. Sed vide & Seruium in 1. lib. Aen. in eum locum,

Fit strepitus testis, vocemq; per ampla voluptant Atria.

v Fuit quoque atrium publicum.] Liuius 3. Decad. lib. 4. Facta, inquit, de celo atrium publicum in Capitolio, &c.

x Et atrium Scauri.] Plinius lib. 36. ca. 2. & c. 15. y Et Aliud Pompeij.] P. Victor in 4. regione vrbis.

z Legimus quoque atrium regium.] Liuius 3. Decad. lib. 6. Comprehensæ latomiar, forumque piscatorium, & atrium regium, & de eo quoque mentionem facit eiusdem Decad. 3. lib. 7. vbi de censura Cornelij Cethegi, & Sempronij Tuditani, & Spartianus in vita Septimij Seueri in fi.

a Et duo atria, Meuium & Titium.] Liuius 4. Decad. lib. 9. Cato, ait, duo atria Meuium & Titium in latomiis, & quatuor tabernas in publicum emit.

b Et atrium Vestæ.] De quo Ouidius lib. 6. Faustorum quo loco citauimus supra à princ. capituli in verbo, Ad ædem Vestæ.

c Et Saturium.] Varro lib. 2. aut vt alij supputant 5. Tubulustrium, inquit, appellatur quod eo die in atrio Sutorio, siue vt alij legunt, Sutorio, sacrorum tubæ lustrantur. Festus Pompeius lib. 18. Tubulustria appellabatur, quibus agna tubis lustrabatur. Ex quibus duobus locis simul iunctis Alexander id contexit quod hic scripsit, nisi quod Saturium id atrium appellat, quod nusquam ni fallor reperies. De huiusmodi autem lustratione tubarum videbis supra lib. 2. cap. 22. ad fi. & infra lib. 5. c. 6. in quibus etiam locis Alexander id atrium Saturium vocat, sui in hoc semper similis.

d In colle verò Quirinali.] Vide num huic aduersetur quod supra ex Solino cap. 2. diximus Numam Pompiliū in colle Quirinali habitasse, fuere autem & præter ea atria hic commemorata, atria Licinij apud Ciceronem in Orat. pro P. Quintio, in quibus scilicet, vt ex eo coniectare licet, habebant auctiones, vnde & ipsa auctionaria dicta apud eundem in Oratione pro L. Agraria, vt in atrijs auctionatis potius quàm in triuijs aut in compitis auctionentur.

e Nam

numenta, apud plerasque gentes laudibus celebrari: nam Cirtha & Vtica Massalyorum regum regia: fuere: sicut Sybaris Colchorum, Libs Antai: Iol Iubæ & Zama, Pergamus Eumenis, Cynaræ Byblus, Gnofos Minois, Deiotari Blutiū, Halicarnassus Caria: principum, Eleusa Archelai. Napatia Candacis, regia: fuere: Darij verò regia fertur Sadracæ in Asyria. Parthorum Susa, vbi hyemem agunt: Ecbatana & Persapolis, vbi ætatem: quam Alexander iniectis facibus incendit. Indorum regum Taxila. In Aegypto Abydus. Tigranis Artaxata olim Medorum, nunc Parthorum. Memnonis regia Susis, Attali Tralibus, & Sardis Cæsi regia visebatur, quam Gerusiam fecere. Cyri autem regia Babylon fuit, quam Susis anteferre statuerat. Tametsi Persarum mos foret, in montibus regias facere, in quibus thesauros & antiquissimas gazas congregabant: vt illas velut amplissimum virtutum mo-

Persarum regia in montibus. Vide sup. lib. 2. cap. 2.

ANNO TATIONES.

e Nam Cirtha.] Liuius 3. Decad. lib. 10. vbi de Syphace loquitur. Pomponius Mela lib. 1. cap. 6. vbi hanc dicit regiam fuisse Iubæ & ipsius Syphacis. Appianus lib. 2. bellorum Ciuiliū vbi ipsius Iubæ. Paulus Orosius lib. 5. cap. 14. vbi Masaniffæ. Strabo lib. 7. vbi hanc dicit Sanassa & successorum regiam fuisse. Hanc autem Crytham vocat Plutarchus in Scipione, vide item Salustiū in Iugurtham. f Et Vtica.] Strabo lib. 17.

g Sybaris Colchorum.] Diodorus Siculus lib. 7. cap. 4.

x Libs Antai.] Plinius lib. 5. c. 1. Solinus c. 37.

i Iol Iubæ & Zama.] Strabo vtriusque testis lib. 17. & præterea de priore Pomponius Mela lib. 1. cap. 6. vbi eam dicit nunc vocari Casaream, & Plinius lib. 5. c. 2.

k Pergamus Eumenis.] Strabo lib. 13. Liuius 4. Decad. lib. 5. & iterum lib. 7. & 5. Dec. lib. 2.

l Cynaræ Byblus.] Strabo lib. 16. vbi tamen non Cynaram, sed Cinyram vocat m Deiotari Blutiū.] Strabo lib. 12. vide item Cicronem in Orat. pro Deietaro.

n Halicarnassus Caria: principum.] Strabo lib. 14. & 15. Diodorus Siculus lib. 17. cap. 2. Plinius lib. 35. c. 14. dum inter regias ponit Halicarnassum. Mausoli fuit eius Mausolus Caria: Rex vel teste Herodoto lib. 7. Plinio lib. 36. cap. 15. & alijs qui de eo loquuntur.

o Eleusa Archelai.] Strabo lib. 14.

p Napatia Candacis.] Strabo lib. 17. & Dion in Augusto, vbi eam Tenapen vocat.

q Darij verò regia.] Strabo lib. 16. post princip. & Plinius lib. 35. cap. 14. dum loquitur de Mausolo qui fuit Caria: Rex. Sed & Darij protermi qui ab Alexandro victus fuit, Macedonia: regia vrbs Hioconia: fuit, apud Q. Curtium lib. 6.

r Parthorum Susa.] Strabo lib. 11. Media: ait, metropolis sunt Ecbatana magna ciuitas, & Medij imperij caput, qua nunc etiam Parthi regia vruntur, nam reges ibi ætatem agunt, frigida enim est Media, hyemem verò Seleucia, que secus Tigridis est prope Babylonem, & paulo post dicit, eorum quoque regia æstiualem esse Gazam. Verum idem lib. 16. scribit Parthorum Reges in Ctesiphonte vico maximo Seleucia: degere solere in hyeme propter æris temperiem. Ætatem verò in Hiocania & Ecbatana agere. Q. Curtius lib. 5. dicit Ecbatana

caput Media: eamque vrbem nunc tenere Parthos eamque æstiuam agentibus sedem esse. Diodorus Siculus lib. 2. cap. 1. ita de Persapoli & Susis loquitur, vt videatur dicere eas regias fuisse. Iustinus lib. 11. scribit Persapolim fuisse caput regni Persici, vti & ipse Curtius lib. 4. sed & lib. 5. dicit fuisse regiam totius orientis. Herodianus lib. 3. tradit Ctesiphontem regiam fuisse Parthorum. Polybius lib. 10. scribit Ecbatanam primū fuisse regiam Medorum, deinde Persarum. Et sanè Athenæus lib. 12. c. 3. scribit ipsos Persarum Reges in Susis hyemare, æstiatemque in Ecbatanis & per autumnum in Persapoli ac reliquam totius anni partem in Babylonia. Parthorum verò Reges in Flyagis vere commorari, hyeme in Babylonia.

s Indorum Regum Taxila.] Philostratus li. 2. de vita Apollonij, vbi hanc dicit fuisse regiam Mandri tunc regnum India: obtinentis quod olim Porus obtinuerat.

t In Aegypto Abydus.] Nam & ea Memnonis Regis, vt multi dicunt, Aegyptij regia fuit, vt tradit Strabo lib. 17. Plinius lib. 5. cap. 9. & Solinus cap. 45. Hunc autem alij Aethiopia: Regem fuisse tradunt, vt ipse Plinius lib. 6. cap. 29. & lib. 10. c. 26. vide infra in verbo, Memnonis regia.

v Tigranis Artaxata.] Cornelius Tacitus lib. 13. & Plutarchus in vita Luculli.

x Memnonis regia Susis.] Diodorus Siculus lib. 3. c. 6. tradit Memnonem in Susis loco excellentiori ædificasse regiam, quæ usque ad Persarum Imperium permanit, Memnoniam ab eo denominatam. Vide supra in verbo, In Aegypto. Plinius lib. 6. c. 27. scribit veterem regiam Persarum fuisse Susam à Dario Hystaspis filio conditam.

y Attali Tralibus.] Plinius lib. 35. c. 14.

z Sardis Cæsi regia.] Herodotus lib. 1. Strabo libro 13. Plinius libro 35. cap. 14. Plutarchus in Solone.

a Quam Gerusiam fecere.] Plinius vbi nuper citauimus.

b Cyri autem.] Strabo lib. 15. Solinus autem cap. 50. & iterum 70. in princ. scribit Babylonem fuisse Chaldeoꝝ caput.

c Tametsi Persarum mos foret.] Strabo li. 15. ad finem.

d In quibus thesauros.] Idem Strabo autoritate Sceptij lib. 13.

numentum posteris relinquerent. ° Mithridatis autem erat Gabiis, & Oenotriorum Regum Pandosia: ° Macedonum Demetrias, ° Ilion Priami, ° Sceplis Aeneae, ° Tolgus Pyrrhi. ° Alexandria vero tres habuit regias, vnam Lochian promontorium, alteram Timonium appellauit Antonius. Musæum quoque pars regiarum erat. ° Etiam in Antiochia Assyriorum Regum regia ferebatur: ° sicut Sogdianæ gentis in Maracanda: Sami, ° Polycratis. ° Alexander autem Macedo præcipue Arabiam, quam sedem imperio delegerat, totius imperij regiam destinauit.

ANNO TATIONES.

e Mithridatis autem erat Gabiis.] Cabiris legendum ex Strabone id recensente lib. 12. Sed & eiusdem quoque regia fuit, vt ex Diodoro tradit Eustatius Dionysij Alexandrini interpres in lib. de Situ orbis.

f Et Oenotriorum Regum Pandosia.] Strabo lib. 6.

g Macedonum Demetrias.] Strabo lib. 9. & Liius 4. Decad. lib. 5. sed & Pella quoque aliquando eorum regia fuit, ex eodem 5. Decad. lib. 2. & 4. Vnde & Pomponius Mela lib. 2. cap. 3. in principi Pellam, inquit, maximè illustrem alumni efficiunt. Philippus Græciæ domitor. Alexander etiam Asia. Nam & hinc vterque Pellæ dicti sunt. Ille quidem Lucano lib. 10.

Illic Pellæ proles vesana Philippi.
Hic Iuuenali saty. 7.

Vnus Pellæ iuueni non sufficit orbis.

h Ilion Priami.] Nicolaus Perotus in 3. Martialis, Ilium regia fuit Priami. Ennius,

Tu vt Hector ab Illo nunquam recedis.
Virgil. lib. 3. Aeneid.

*Postquam res Asia, Priamidq, euertere gentem
Immeritam visum superis, ceciditq, superbum
Ilium.*

i Sceplis Aeneae.] Strabo autoritate Sceplij li. 13. k Tolgus Pyrrhi.] Strabo lib. 7. Sed & Ambrosia quoque ex Liius 4. Decad. lib. 7. & Lucius Florus, qui Ambarriam appellat epit. 2. in bello Aethioco.

l Alexandria verò.] Strabo lib. 17.

m Etiam in Antiochia.] Tacitus lib. 18. & He-

rodianus lib. 2. & vide Strabonem lib. 15.

n Sogdianæ gentis in Maracanda.] Q. Curtius lib. 7.

o Sami, Polycratis.] Nam & is Samiorum rex, siue mauius tyrannus erat, vt videre licet Herodoto lib. 3. & aliis.

p Alexander autem Macedo.] His autem adde Syphacis regiam Sigam fuisse apud Strabonem lib. 17. & Plinium lib. 5. cap. 2. Malcoti Pelasgi Regis villam apud Strabonem lib. 5. Et Cocali filij Minois Camicem apud eundem lib. 6. Marobdi Bubiensem, apud eundem lib. 7. post princip. Sifini qui imperium Cappadocum adortus est. Cadenam apud eundem lib. 12. Et Regiæ Pythoridis Cabiram siue Diopolim, quam Augustam appellauit eod. lib. 12. Et Castoris, Sacondarij, Gorbium, eod. quoque lib. 12. Amyntæ, Isauram, ibidem. Alij Arifbam eod. lib. 13. Theram primùm Lydorum, postea Persarum regiam eod. lib. 13. Lysimachiam Seleuci, apud Liiuum 4. Decad. lib. 5. Casariam Bochi apud Solinum, cap. 38. Saim Apris primùm, mox Amasis Regum Aegyptij, apud Herodotum lib. 2. Midæ antiqui Gordium ex Plurarcho in vita Alexandri, & Q. Curtio lib. 3. post principi. Laurentium Pici Regis, ex Virgilio lib. 7. Aeneid.

-- Laurenti regia Pici.

Scodram Regum Illyricorum. Liius 5. Decad. lib. 5. Sabam Sabæorum Diodoro Siculo lib. 4. ca. 3. non aded longè à si. Pylon Nestoris. Pausanias lib. 4. Syringem Hircaniam Polybio lib. 10. Ambranam Pyrrho. Vide autem Florum lib. 2. epit. c. 9. & epitome Liiij lib. 19.

*Quo apparatu, quibusq, cæremoniis apud veteres defuncta corpora igni tradebantur,
qualisque pompa exequiarum foret. Cap. VII.*

Vo ritu, quibusque cæremoniis defuncta corpora efferri consueuissent, qualisque funerum apparatus & exequiarum pompa fuerit, à multis sæpe autoribus intercise perscriptum est. ° In primis obseruatum fuit, vt proximis sanguine, morientis corpus dum trahit animam, amplexus, exhalantis spiritum osculo exciperet, flatumque hauriret: ° mox decedentis oculos & ora

ANNO TATIONES IN CAP. VII.

a IN primis obseruatum fuit.] Tullius in 7. in Verrem act. Matræque, inquit, miseræ pernoctabant ad hostium carceris ab extremo complexu liberum exclusæ, quæ nihil aliud orabāt, nisi vt filiorum extremum spiritum excipere sibi liceret. & Virgilius lib. 4. Aeneid. ad si. vbi Anna plangens mortem Didonis sororis sic loquitur,

-- Et extremus si quis super halitus errat,

Ore legam.

Vbi Seruius illum quoque Tullij locum citat in

vltimis verbis. Et huc quoque respicit illud Ouidij in consolatione ad Liuiam,

*Sospite te saltem morior Nero, tu mea conde
Lumina, & excipias hanc animam ore pio.*

Illudque Statij lib. 12. Thebaidos,

*-- Ignem miseræ post vltima querunt
Oscula.*

b Mox decedentis oculos.] Plinius lib. 11. c. 37. Morientibus, inquit, oculos operire, rursusque in rogo patefacere Quiritium magno ritu sacrum est: ita more

clauderet, vsque ° ab Homeri temporibus vsitatum: nefas existimantes, à viuentibus decedentium oculos spectari, ° tametsi lege Meuia (vt Varro significat) ne filij parentibus oculos sigillarent, cautum fuerit. ° Nasamones vero præcipue curant, vt morituros, quum agere incipiunt animam, sedentes constituent, ne cubantes spiritum exhalent. Post quæ defuncti corpus ° per interualla conclamatum, propiores affines ° calda

Nasamones.

ANNO TATIONES.

ita more condito, vt neque ab homine supremum eos spectari fas sit, & celo non ostendi nefas, hæc Plinius, & eo spectat illud Virgilij de matre Euryali ipsius cædem deplorantis lib. 9. Aeneid.

-- Nec te tua funera mater

Produxit, presine oculos, aut vulnera laui.

Vbi Donatus interpres dicit id moris fuisse. Illudque Ouidij in epistola Penelopes ad Vlysssem Deos rogantis, vt Telemachus vtriusque filius, vtriusque oculos claudat.

*Dij precor hoc iubeant, vt euntibus ordine fatis
Ille meos oculos comprimat, ille tuos.*

Et in epistola Ariadnæ ad Theseum,

*Ergo ego nec lacrimas matris moritura videbo,
Nec mea qui digitis lumina condat, erit.*

Et in ea consolatione ad Liuiam, illis verbis,

Tu mea condas lumina &c.

Quibus post ea omnia quæ supra ex eo adduximus, subdit,

*Atque vitam Drusi manus altera, & altera fratris
Formarent oculos, comprimerentq, meos.*

scribitque Plutarchus eos vulgo infelices vocari, quorum oculos propter absentiam non potuerunt parentes obtegere.

c Ab Homeri temporibus.] Ex lib. 24. Odyss.

*ἔδ' ἀλοχῶ πολυδάσθ' ἐχέφραυ πηνελόπεια
κώρυσ' ἐν λεχέεσσι φίλον πόσιν ὡς ἐπέοικεν
ὀφθαλμῶς καθελῆσα, τὸ ἦ γέρεα ἐστὶ θανάτων.*

Et iterum lib. 11. Iliad.

*ἂ δ' ἄλ' ἔμην σοί γε πατήρ καὶ πότνια μήτηρ,
ὡσε καλομήσοισι θανάσι παῖρ, &c.*

d Tametsi lege Meuia, vt Varro. In Geminis apud Nonium Marcellū in verbo, Sugillare. Contra, inquit, lex Meuia est in pietate, ne filij patribus luci claro sugillent oculos, id est, ocludant, vt interpretatur ipse Marcellus. Alij autem Manlia legunt apud Varronem, & in his Antonius Volscus in suis Commentariis in eum locum Ouidij nuper citatum. Alij Mania, vt Gregorius Gytaldus in sepulchralibus.

e Nasamones verò.] Herodorus in Melpomene. Silus autem de eorum sepultura quoque hæc scribit lib. 13.

-- Quid qui sano sepelire profundo

Exanimis mandant Libycis Nasamones in oris.

p Per interualla conclamatum.] Id sumptum est ex Seruio enarranti eum locum Virgilij lib. 6. Aeneid.

Pars calidos Latice.

Cuius verba huc integra adferam, quoniā ad multas huius cap. clausulas pertinet. Plinius, inquit, in naturali historia hanc dicit causam esse, vt mortui aqua calida abluantur, & per interualla conclamantur, quod solet plerunque vitalis spiritus exclusus putari, & homines fallere. & subdit, Denique refert

quendam suppositum pyræ adhibitis ignibus erectum esse, nec potuisse liberari: vnde & seruabantur cadauera septem diebus, & calida abluabantur aqua, & post vltimam conclamationem comburebantur. Vnde traxit Terentius,

Defunctam conclamatum est.

Hæc ille ex Plinio, vt dicit, sed nihil tale reperitur in nostris Codicibus Plinij. Locus autem eius rei dicendæ, si dicere voluisset, erat lib. 7. cap. 52. vbi loquitur de Auiola consulari, qui, vt dicit, in rogo reuixit: & quoniam subueniri non potuerat præualente flamma, viuus crematus est. Illud autem Terentij in Eunuchis est, vbi Donatus in id quoque eum locum expendit, atque etiam illum Luciani lib. 2. non multò post prin.

-- Sic funere primo

Attonite tacere domus, cum corpora nondum

Conclamata iacent.

g Calda abluere, deinde vnguentis vngere.] Homerus 24. Odyssæ post prin. loquens de corpore Achillis mortui,

*καθημερὸν ἐν λεχέεσσι, καθήραντες ἡεὶα καλὸν
ἰδατὶ τε λιαρῶ καὶ ἀλείφατι.* Id est,

*Deposimus in lectis, purgantes corpus pulchrum,
Aquaq, calida, & vnguento.*

Et lib. 18. Iliad. de funere Patrocli loquens:

*αὐτὰρ ἐπειδὴ ἔβεν ὕδωρ ἐνὶ ἤσπι χαλκῶ,
καὶ τότε δὴ λῶσαι τε καὶ ἤλασαν λίπ' ἐλάω.* Id est,

*At postquam calefacta est aqua in sonante lebere
Et tunc iam lauauerunt, & vnixerunt pingui oleo.*

Et Ennius in hoc citatus Seruio lib. 6. Aeneid. in eum locum quem statim adducemus & Donato in Hecyra Terentij,

Tarquinij corpus bona femina lauit, & vnxit

Virgilius d. lib. 6. Aeneid. loquens de funere Miseni,

*Pars calidos latice & abena vndantia flammis
Expediunt, corpusq, lauuant frigoris, & vnxiunt.*

Vbi Seruius ipse rationem reddit cur calida aqua abluerentur, vt iam supra diximus in præcedentibus. Et hac quoque lotionem idem Seruius lib. 4. Aeneid. in eum locum,

Date vulnera lymphis Ablam.

Lauare, inquit, cadauera dabatur proximis. Citatque etiam illud eiusdem Virgilij supra in verbo,

Per interualla adductum. Nec vulnera laui. Et Apuleius lib. 8. Metam. Tunc prope familiare miseræ Charites accuratissimè corpus, ablutum munita sepultura ibidem marito perpetuam coniugem reddidere. Et de his quoque Lucianus in li. de Luctu. Sed & de vnguentis & illud eiusdem Apuleius lib. 4. Floridorum. Iam miseri membra omnia aromatis aspersa, iam & ipsius vnguine odore delibutum. Cur autem vngerentur docet Donatus in locum eum Aeneid. vt scilicet celerius arderent, nec tamen prætermittendum legibus 12. tabul. prohibi-

abluerē, deinde vnguentis vngere, ^h candidoq̄ue amictu induere, ac diebus septem seruare solebant, ara cōstituta, vbi odores incenderent, ^k quæ acerra dicta est. ^l Græcis vero septemdecim diebus corpora antequam cremarentur, totidemq̄ue noctibus seruare mos erat. ^m Qui quidem amictus non ex lana, sed lino intexebatur, Aegyptiorum exemplo, apud quos laneæ vestes, nec cum cadauere sepeliuntur, neque in ædes deorum importantur. Id quoque à Græcis vsurpatum fuit, ⁿ vt veste alba cadauer ^o coronisq̄ue ornarent, ^p pæana canentes, sepulchro inferrent. ^q Die vero octauo per præconem indicto fanere, ne fraudarentur solenni honore supremi dies, vt homines ad honestandas exequias conuenirent, his verbis, O L L V S cæto datus est, proclamabatur. ^r Apud Spartanos erat constitutum, vt rege defuncto, equites obitum regis enunciantes cursitent, fœminæq̄ue crinibus passis & libero conquestu, tinnitu ollas pulsent æneas, quibus nec nocte nec die quies. Tunc audito regis obitu, in omnem formam luctus concedi permissum erat: mulieresq̄ue proxima affinitate, ^s in veste candida ^t & capite aperto, ritu Romano eiulantes, funus celebrare.

Græci.

Spartano-
rum ritus
rege de
functo.

ANNO TATIONES.

tum cadauera vngi, vt scriptum est à Cicerone lib. 2. de legibus.

^h Candidoq̄ue amictu induere.] Homerus lib. 18. Iliad. de caduere Patrocli loquens,

*εν λεχέεσσι δὲ θέντας ἐάνω λιτὶ κάλυψαν,
ἐς πόδας ἐκ κεφαλῆς, καθύπερθε δὲ, Φάριε λευκῶ.*

Id est,

*in lectis autem ponentes tenui panno operuerunt
In pedes ex capite, de super amictu albo.*

Plutarchus in Arato ad fin. Continuo, inquit, ex Aegeo cadauer veste alba coronisq̄ue exornantes eum Pæana & Choris in urbem intulerunt. Suetonius in Nerone, cap. 50. Funeratus est impensa ducentorum millium stragulis albis auro intextis, quibus vsus Calendis Ianuariis fuerat. Huius autem rei rationem si quis scire cupit, legat eundem Plutarchum probl. c. 25.

ⁱ Ac diebus septem.] Id iam diximus ex Seruio supra in verbo, Per interualla. Sed & idem lib. 5. dicit, cuius verba infra adducemus.

^k Quæ acerra dicta est.] Id est ex Festo Pompeio lib. 1. Acerra, inquit, ara quæ ante mortuum poni solebat, in quo odores incendebant. Et subdit alios dicere acerram esse arculam thurariam, vbi scilicet thus reponbant. Huius autem acerræ siue in priore, siue in posteriore significatione mētio est apud Ciceronem in legibus funebribus lib. 2. de legibus. Ne longæ corona, nec acerræ prætereant. In posteriore autem Horat. lib. Car. 3. Ode 8. in prin.

*Martis celebs quid agam calendis,
Quid velut flores, & acerra thuris
Plena miraris, & c.*

Vbi Acron interpres scribit Acerram thuribulum dici, & lib. 5. Aeneid.

Et plena supplex veneratur acerra.

Id est, vt scribit Seruius, arca thurali per Metonymiam, id quod continet pro eo quod continetur. Et Ouidius lib. 8. Meta.

Meribusq̄ datis, & acerris thuris honorant.

Et lib. 13. eiusdem operis,

Dantq̄ sacerdoti custodem thuris acerram.

Et lib. 4. Fastorum,

Cumque meri patera thuris acerra fuit.

Et Plinius lib. 35. cap. 10. Pinxit sacerdotem, astante

puero cum acerra & corona. Et Martialis lib. 10. epig. 14.

Septimamq̄,

Vestris addimus hanc foci acerram.

^l Græcis verò.] Id est ex Homero qui lib. 24. Odyss. tradit Achillis mortui corpus 17. diebus & noctibus defletum, & 18. die crematum.

*ἐπτα κούδεκα μὲν σε ὁμῶς νύκτας τε καὶ ἡμέρας
κλαίοντο, ἀθανάτοί τε θεοὶ, θνητοὶ τ' ἀνθρώποι
ὀκτωκαιδέκατῃ δὲ ἔδομον πυρί. --*

^m Qui quidem amictus.] Quo scilicet corpora mortuorum operiebantur. Et id quidem Herodoti lib. 2. vbi scribit de Aegyptiis loquens, vestibus amictiuntur lineis. Et paulò post, Laneæ vestes neque in ædes sacras gestantur, neque vnâ cum cadauere sepeliuntur, prophanum enim est. Quæ consentanea sunt his quæ Orphica & Barchica appellantur, ab Aegypto & Pythagora ortum ducentibus. Nam his caeremoniis participantem laneis indutum vestibus humari religiosum. De quibus sacra redditur ratio. Et vide infra lib. 4. c. 17.

^v Vt veste alba.] Vt iam dictum est supra in verbo, Candidoq̄ue amictu.

^o Coronisq̄ue ornarent.] Plinius loquens de coronis lib. 21. cap. 3. Quis ergo hortos, vt ipsi mortuo parentibusq̄ue eius, dum intus positus esset forisve ferretur, sine fraude esset imposita. Et Plutarchus in Arato, quo loco supra citauimus in verbo, Candidoq̄ue & c. & Lucianus in libello de luctu.

^p Et pæana canentes.] Plutarchus in eod. loco.

^q Die verò octauo.] Varro lib. 3. aut aliorum computatione 6. de ling. Lat. Olli, inquit, valet dictum illi ab olia & ollo quod alterum comitiis, cum recitatur à præcone, dicitur olla cœtura, non illa. Alterum apparet in funeribus indictiuis, quo dicitur ollus letho datus est, quod Græcus dicit lethi id est, obliuioni. Sed ad id quod hic dicit de die octauo vide infra.

^r Apud Spartanos.] Herodotus lib. 6.

^s In veste candida.] Plutarchus probl. c. 25. vbi eius rei rationem reddit.

^t Et capite aperto.] Idem autor eiusdem operis, cap. 13.

v Filij

v Filij verò tecto capite, in veste pulla parentes efferre consueuerunt. Apud Græcos fœminæ viriq̄ue in cãdida veste cum coronis, amplissimi viri exequias prosequuntur, & velut in publico luctu complorant promiscue. Quod fuit in more ^z Syracusanis, qui candido amictu velati, & fronde coronati, Timoleonem extulere, cui perpetuos honores, atque in foro sepulchrum decreuerunt: ^a sicut Sicyonij Aratum in veste alba & coronis sepulchro intulere. ^b Argiui quoque in luctu albas vestes aqua ablutas induunt, & in candido amictu funus comitantur. ^c Aegyptij ^d atque Assyrij funera obfiti squalore & sordibus, ac cæno oblitati, capillum summittentes, & barba detonsa: ^e Milesij vero, erasis capitibus, plangere consueuerunt: ^f qui mos apud barbaros inoleuit frequens, vt in funere & casibus aduersis iuuenes tonderent comam, barbam ipsi ponerent, & vxorum capita deglabrarent. ^g Persæ quoque detonsis coniugibus & liberis, lacera veste, ^h lugubri vlulatu, corpora efferebant: ⁱ qui etiam in funere clarorum virorum seipfos, equos, & iumenta tondebant. ^k Apud Græcos conuenit,

Filij pa-
rentes effe-
rebant.
Alba ves-
tis lugu-
bris apud
quos.
Luctus in-
dicia coma
detonsio &
barba.

ANNO TATIONES.

v Filij verò.] Nam & Q. Metellum Macedonicum quatuor eius filij rogo intulerunt, vt tradit Plinius lib. 7. cap. 44. in princ. Et ad hunc morem respiciens Iuuenalis sary. 10. scribit,

*Incolumi Troia Priamus venisset ad umbras
Assaraci magnis solennibus, Hectorē simul
Portante, ac reliquis fratrum cernicibus.*

x Tecto capite.] Plutarchus Problem. d. cap. 13. vbi rationem reddit cur filia capite aperto, filij tecto id facerent.

y In veste pulla.] Magna ex parte lugentium, & aliorum qui funus sequebantur vestitus pullus, id est niger erat. Varro de vita patrum, Amiculo nigello, capillo demisso sequerentur luctum, Homerus lib. 18. tradit Thetiam adituram Iouem, cum Achillem filium breui ad Troiam periturum deploraret sese velo nigerrimo operuisse. Et Crassus ille diues murenam in piscina domus mortuam atratus tanquam filiam luxit, vt scribit Macrobius lib. 3. Satur. cap. 15. De quo & tu vide Aelianum de natu. animalium lib. cap. 4. Apud Apuleium lib. 3. Metam. Quadam mulier per medium theatrum lachrimosa & stebilis, atra veste contecta, & c. Et lib. 7. Mater pueri mortem deplorans fletu & lachrimosa, fuscæque veste contecta.

z Syracusanis.] Plutarchus in vita Timoleonis.

a Sicut Sicyonij Aratum.] Idem in vita Arati ad fin.

b Argiui quoque.] Plutarchus autoritate Socratis, aut vt alij legunt, Isocratis, probl. c. 25. in fi.

c Aegyptij.] Herodotus lib. 2. Aegyptij, inquit, in funeribus sinunt capitis crines auferere, barbam tamen tondent. Vide Diodorum Siculum lib. 2. c. 3. & c. 5. Pomponius Mela lib. 1. c. 9. Mortuos, inquit, fimo oblitati plangunt. & Cicero lib. 1. Tusc. quaest. & Plinius lib. 11. c. 37.

d Assyrij.] Strabo lib. 16.

e Milesij verò.] Herodotus lib. 6. vbi tamen de puberibus tantum loquitur.

f Qui mos apud Barbaros.] Id procul dubio est Suetonij in Caligula c. 5. Cuius hæc verba sunt de morte Germanici loquentis, Quin & Barbaros ferunt, quibus inextinum, quibusq̄ue aduersus nos bellum esset, velut in domestico communiq̄ue mœtore consensisse ad inducias. Regulos quosdam bar-

barbam posuisse, & vxorum capita rasisse ad indicium maximi luctus.

g Persæ quoque.] Q. Curtius lib. 10. Persæ, inquit, commisso more detonsis in veste lugubri coniugibus ac liberis, non vt victorē & modò hostem, sed vt gentis suæ iustissimum regem lugebant. Et quod de liberis hic tradit apud alios quoque seruatum est, vt in luctu filios tonderent, vt intelliges ex Seneca lib. 5. de beneficiis, vbi de Archelao loquitur.

h Lugubri vlulatu.] Nec hi quidem soli. Nam & idem Virgilius testatur de funere Pallantis lib. 11. vbi ait:

— Vlulatusq̄, ore dedere, & c.

i Qui etiam in funere.] Hoc certè est Herodoti lib. 9. vbi de morte Mafistij, quem Græci Mafisium vocabant, loquitur, cuius hæc sunt verba: Vbi in castra rediere, ingens luctus cum omnem exercitum, tum verò Mardonium cœpit extincti Mafistij, viri sc̄cundum Mardonium honoratissimi, tam apud Persas, quàm apud Regem, ita vt eiulatus eorum omnem Bœotiam peruaderet, & seipfos & equos & iumenta totonderunt. Plutarchus in vita Alexandri, tradit eum in luctu Hiphæstionis mortui, equos mulosq̄ue totondisse, & finitimarum urbium pinnacula diruisse.

k Apud Græcos.] Plutarchus probl. ca. 13. Apud Græcos si quid aduersi acciderit, vt mulieres tonderi: sic viri comas alere consueuerunt, & huius rei rationem reddit, quam inibi videre poteris. quod & hoc exemplo comprobatur. Nam cum Athenienses in Aeginam exercitum misissent, qui occisione deletus ab Aeginetis vsis Laconum auxilio, viri ob eam causam comam alere iussi, mulieres verò tonderi contra naturæ leges, vt proditum est ab Euripidis interprete. Romani in aliis luctibus quàm funerum capillum barbamque promittebāt, ex Liuio 1. Decad. lib. 6. vbi de Manlij Capitolini vinculis loquitur. Et 3. Dec. lib. 7. vbi de M. Lucio. Sed erat, inquit, veste obsoleta capilloq̄ue & barba promissa præterens in vultu habituq̄ue insignē memoriã ignominie acceptæ. Varro ille qui cædis Canensis causa fuit, post eã barba capillumque submisit, honoribusq̄; cum ei deferrentur, renunciauit, vt scribit Iulius Frontinus Stratagematôn lib. 4. cap. 5.

in luctu viros comas alere, barbam capillumque summittere, mulieres vero tonsis crinibus esse: quem morem à Romanis vsurpatum legimus, vt sorores defunctis fratribus, & matres filiis orbatæ, in acerbo funeris luctu, cum flebili vociferatione detonfos¹ crines corpori imponerent: qui mos antiquissimus vsque^m ab Homero traditur: apud quem Patrocli cadauer opertum amicorum capillis superiectis fuit: & Achilles flauam comam in defuncti Patrocli funere manibus secuit.ⁿ Quippe ea lugenti aptissima putantur, quæ indecora nec vsitata sunt. Cuius rei causa, ° in Lycia affines & propinqui in funere muliebres vestes induunt, vt eam vestibibus deformitatem pertasi, citius à lachrymis abstineant. ° Macedonibus assuetum erat, vt crines tonsi, defunctos lugeant. Nanque Archelaus Macedonia Rex, Euripidem tragicum intimum familiarem, crinem tonsus luxit. In quo facetissimum illud ° Bionis proditur, perinde lugentes capillum euellere, quasi caluitij mærori leuaretur. ° Carthagi-

Iliad.N.

Lycij.
Macedo-
nes.
Bionis di-
ctum.
Carthagi-
nenses &
Græci.

ANNOTATIONES.

Apud Statium lib.6. Thebaidos Lycurgus in funere Archemori filij comam & barbam totondit,

-- Τεργός, & π. ἔτορε fufam
Casariem ferro minuit. --

Quo loco interpretes intelligit Casariem pro barba & coma, vt scilicet coma ad tergum, & barba ad pectus respiciat. Sisenna lib.4. apud Nonium Marcellum, quo loco de dictione vicatim loquitur. Cum complures menses barba immissa, intonso capillo, lugubri vestitu populum vicatim flens vnà cum liberis circuiret. Apud Virgilium lib.9. Aeneid. Euryali mater audita morte filij comam sibi scidit:

-- Enolat infelix, & fumineo vlulatu
Sciffa comas, &c.

1 Detonfos crines corpori imponerent.] Propertius lib.1. eleg.17.

Illam meo charos donasset funere crines.

Et Catullus in Argonauticis,

Illius egregias virtutes, claraq; facta
Sæpe fatebantur gnatorum in funere matres,
Cum in cinerem canos soluent à vertice crines.

Et Ouidius lib.3. Meta. de fororibus Narcissis,

-- Planxere sorores
Naiades, & scetos fratri imposuere capillos.

Et in epist. Canaces ad Macracum,

Non mihi te licuit lachrymis perfundere iustis,
In tua non tonsas ferre sepulchra comas.

Et Seneca in Phœdra act. 5. sce. 1.

Placentus umbras, capitis exuias cape,
Laceræque frontis accipe abscessam comam.

Et Statius lib.7. Thebaidos,

-- Τεργός, & π. ἔτορε fufam
Casariem ferro minuit, scētisq; iacentis
Obnubit. --

Dionysius Halicarnassensis loquens de funere Virgilio. Exilebant ex ædibus mulieres & virgines desistentes hunc casum, florèsq; aliquæ & coronas aduersus lectulum iniicietes, aliæ zonas & baltheos, aliæque vittas virginalis comæ, & quædam etiam retortos crinum detondentes capillos.

m Ab Homero.] Scilicet lib.23. Iliad. loquens de Myrmidonibus.

πρὸ δὲ πάντων νέκω καταίνουσι, ἄς ἐπέελλον
καρποῦροι, &c.

Et paulo post de Achille,

ὅς αὖ πάντων πύρης ἔαυθην ἀπενέχετο χροίτην
τὴν ἔα πρὸ χειρὸς ὀφθαλμῶν τρέφε τὴν ἑβώσω.

Et hunc morem exemplo Achillis obseruauit Antonius Bassianus Caracalla in funere Festi, apud Herodianum lib.4. Sed & idem Homerus libro 4. Odyss. de morte Antiochi,

τὸ τὸ νῦ καὶ γέρας δῖον ἀΐζουσι βροτοῖσι.
καρποῦραι τε κόρην βαλεῖν τ' ἀπὸ δάκρυ παρῶν.

Et eiusdem operis lib.24. statim post prin. de funere ipsius Achillis,

δάκρυα θερμαχέον δάναοι κείροντο τε χροίτης, &c.

Quem locum imitatus est Q. Calaber, facit etiam Myrmidones in funere ipsius Achillis comas circum tondere,

ἀμφὶ δὲ χροίτης μυρμιδόνες κείρον.

Et Briseidem quoque περιεμένη αποκάμωσι. id est, tonsis crinibus eodem officij genere prosequi. hic vide Hadrianum Iunium in Commentario de Coma cap. 5.

n Quippe ea lugenti.] Plutarchus probl. c.13. o In Lycia.] Idem Gregorius Gyraldus in lib. de sepulchris nullo quoque autore citato, sed id est Valerij Max. lib.2. e. de institutis antiquis, & Plutarchi in Oratione consolatoria ad Apollonium.

p Macedonibus.] Cicero vbi statim citabimus nu. seq. Solinus cap. 14. aut aliorum computatione 15. vbi & illud de Archelao tradit. Sed & id quoque fecit Alexander Macedo in funere Ephæstionis apud Arrianum lib.7. Et alijs quoque. Nam apud Theocritum Idyllio, Cupidines mortem Adonidis lugent περιεμένοι χροίτης, detonfis crinibus. Et Iob quoque cap. 1. nunciata nece liberorum caput totondit, quo in loco Diuus Hieronymus dicit eum morem fuisse lugentium, licet aduersetur Origenes nõ admodum probabiliter. Nam & Ieremiæ 7. scribitur, Tonde capillum tuum & proice, & fume in directum planctum: quia proiecit Dominus, &c.

Apud Plutarchum in Lyfandro. Barchiada Corintho exules squalidi detonso capillitio Lacedæmona profugerunt. Herodotus lib.1. tradit Argiuos ob amissam victoriam in campis Thyreaticis lege cauisse ne quis comam nutritet ante pristina gloria decus recuperatum. Lacones verò victores contra sanxisse, ne quis comam tonderet contra morem eorum. Cuius rei etiam nonnihil meminit Plato in Phædone.

q Illud Bionis proditur.] Apud Cicronem lib.3. Tuscul. quæst.

r Carthaginenses in luctu.] Virgilius libro 4. Aeneid.

nenses in luctu comas & ora lacerant, & vbera plangunt. Idem Græcis in vsu fuit, vt in luctu capillum manu discindant, & comam vellant, vtque defuncti vxor in fletu oculos corrumpat, quasi hoc munus morietis foret. Aegyptiis quoque traditur mos, vt in obitu Regis singuli capita lato deturpent, & nudatis mamillis mulieres, virique pectora plangant: atque in deformi illuue, septuagintaduos dies cibis animantium, vino & omni paratu abstineant: ac recensentes Regis virtutes, crebris ciularibus luctum renouent. ° Si vero feles moriatur, in luctus & mæroris signum, sola supercilia eradant. ° Apud Lacedæmonios obitu Regis enunciato, Spartiata serui & mulieres, ingenti coacta manu, laceratis crinibus, abscissa veste, cum vocibus & vlulatu frõtes manu plangunt, & capite conuerberato, interitum miserantes, eum fuisse optimū regum, voce significant. quem morte sublaturum, omni genere honorum velut diuinum cumulari Lycurgus lege sanxit. Ideo præualuit mos, regum & optimatum in funebri pompa, vbi dolore intestino premuntur, vt decoris immemores, ° cinere caput aspergant, faciem ° deturpent, ° tunicam discindant, ° humi iaceant, ° comam vellant. ° Contrà verò Thraces: nam defunctos cum cantu & luxu, lasciuæque gestulatione,

Aegyptij
in obitu
regis.

Lacedæ-
monij.

Thraces.

ANNOTATIONES.

Aeneid. loquens de Anna Didonis sororis mortem deplorante,

Vnguibus ora soror fœdans, & pectora pugnis.

Vbi pectora ille vocat, quæ hic vbera appellat, sunt enim vbera in pectoribus. Apud Q. Curtium li.10. Darij mater audita morte Alexandri laceratis crinibus hami corpus abiecit.

s Aegyptiis quoque.] Herodotus lib.1. Diodorus lib.2. cap.3. & Pomponius Mela lib.1. ca.9. quo Aegyptum describit. Sed & nis adde quod ignem extinguebant, donec finis esset absolutum ex eodem Diodoro lib.17.

r Si verò feles moriatur.] Herodotus d. lib.1. v Apud Lacedæmonios.] Herodotus lib.6. Sed & de his præterea tradit Heraclides in Politicis, quod Lacedæmoniorum Rege mortuo per totum triduum nihil venditur, atque forum paleis conspergitur.

x Cinere caput aspergant.] Lucianus in libello de luctu, & probatur testimonio Homeri apud quem Achilles audita morte Patrocli, cinere caput asperfit, lib.18. Iliad. post prin.

ἀμφοτέρῃσι δὲ χερσὶν ἔλῶν κόβιν ἀβαλόεσσιν
χίμαρ κἀκεφαλῆς, &c.

Et etiam saty. lib.13.

Nunc propexis in pectore barbæ
Vertere humum, nunc fœdantes in puluere crinem
Canentem, &c.

Idque solenne erat Iudæis, vt in luctu cinere & puluere capita spargerent, vt videre licet 2. Regum 13. Quæ aspergens cinerem capiti suo, &c. & Iudicum 4. Et erat cinis supra capita ipsorum. & Esther 4. in prin. Quæ cum audisset Mardocheus, scidit vestimenta sua & indutus est sacco, spargens cinerem capiti, & Ieremiæ 6. Filia populi mei accingere cilicio, & conspergere cinere, luctum vnigeniti fac tibi amarum, &c. & rursus cap.5. Vlulate pastores, & clamate, & aspergite vos cinere, &c. & Machab. 1. cap. 3. Et induentur se cilicijs & cineres imposuerunt capiti, & disruperunt vestimenta sua. Id autem alibi puluere faciebant. Iosue 7. Miseruntque puluerem super capita sua. & 1. Reg. 4. Currens autem

vir de Beniamim ex acie, venit in Silo in die illa sciffa veste, & conspersus puluere caput. & 2. Reg. 1. in prin. In die autem tertia apparuit homo veniens in castris Saul veste conciffa, & puluere conspersus caput. & Iob .2 ad fi. Et exclamantes plorauerunt, sciffisque vestibibus sparserunt puluerem super caput suum. Apud Catullum autem in Argonauticis,

Caniciem terra, atque infuso puluere fœdans.

Et Virgilium lib.10. Aeneid.

Caniciem multo deformat puluere.
In Cyri Charme,
-- Clade exterrita tristis
Intonsos multo deturpat puluere crines.

Et aliquid etiam diximus supra lib.2. c.19. y Faciem deturpent.] Lucianus in d. libello de luctu.

z Tunicam discindant.] Lucianus ibi. Hincque illud Iuuenalis saty. 10.

-- Vt primos edere planctus
Cassandra inciperet, sciffaq; Polyxena palla.

Idque in omni luctu & dolore fieri consuevit. Suetonius in Nerone, cap. 42. Vtque respuit veste disciffa, capite conuerberato actum de se pronunciauit, & Iob cap. 1. audita filiorum nece scidit vestimenta. & 2. Reg. 3. Sciffa talari tunica, &c. 1. Reg. 4. 2. Reg. 1. Iudith 4. Iob. 2. 1. Machab. 3. quibus locis nuper citauimus, & Iosue 7. Iosue verò scidit vestimenta sua, &c. Ex quo & illud Virgilij lib.5. Aen.

Tum pius Aeneas humeris abscondere vestem.

Vbi Donatus dicit id signum fuisse maximi doloris. Apud Dionysium Halicarnassenseum lib. 7. Mater & vxor Marcij Cortiolani ob ipsius condemnantem laceratis vestibibus pectora plangebant.

a Humi iaceant.] Lucianus vbi antea citatus, & Q. Curtius li.10. vbi eum citauimus supra in verbo, Carthaginenses.

b Comam vellant.] Lucianus in eod. loco, hæc autem omnia Alexander ab eo accepisse videtur.

c Contrà verò Thraces.] Herodotus lib.5. Pomponius Mela lib.2. cap.2. Quintilianus lib.5. cap. de exemplis. Solinus cap. 16. aut aliorum computatione 17. Valerius Maximus lib.2. cap.1. Sed præterea

Mafsilienses. Cimbri. Celtiberi. Romani.

Qui magistratus aut honores gesserant.

Nenia.

patrium carmen canentes, efferre soliti sunt. Mafsilienses quoque nullo dolori indulgentes, funera cum necessariis adiecto conuiuio celebrant. Cimbri & Celtiberi, si qui in acie mortem oppetunt, gaudio exultant: si autem morbo affecti decedunt, in squalore & luctu sunt. Pellibus quoque vestiri Romanos diebus luctus, & qui funus facerent, cuiusque cura & procuratio funeris erat, praetextam pullam induere, apud multos inuenio. Solitos etiam illorum corpora qui magistratus & honores gesserant, in praetexta purpura, togaeque consulari vel senatoria, virisque triumphales in tunica lous, plebeiorum vero in toga plebeia aut pallio efferre, & cum eisdem illa cremare, saepe compertum est. Lecto igitur constrato purpura aut linteis splendentibus, & in eo defuncti corpore locato, post ultimam conclamationem, tibicine praecedente, qui naniem funebrem, qua laudes defuncti & facta recenserebat, tum pu-

ANNOTATIONES.

ipse Herodotus d. lib. 5. scribit apud eosdem Thracas tales sepulturas optimatibus fuisse, prolato triduum cadauere, madatisque omnifanis hostiis conuiuantur, illudque defletum prius, deinde combustum sepeliunt, aut aliter humo contegunt, aggregatoque tumulo, cum alia omnis generis certamina, tum praecipue cum certa ratione monomachiam, id est, singulare certamen. Mafsilienses quoque. Valerius Maximus d. lib. 2. cap. 1. Cimbri & Celtiberi. Vrorumque testis Valerius eodem loco. Vide autem an sit de antiquis institutis.

Prætextam pullam induere. Festus Pompeius lib. 14. Prætexta, inquit, pulla nulli alij licebat uti, quam ei qui sumus faciebat.

Solitos etiam. De his quatuor lo h Virisque triumphales. Plebeiorum vero. Et cum eisdem.

Lecto igitur. Antiquum est in lecto funera ponere & deferre, ut patet ex iis locis quae tibi ex Homero citauimus supra annot. 3. 7. & 8. Et ex eo scribit Virgilius de funere Miseni loquens libro 6. Aeneid.

Tum membra toro defleta reponunt, &c. Et Appianus lib. 2. belli Ciuili de funere Caesaris loquente. Haec, inquit, referens vestem a pectore quasi lymphatus quidam abscidit, seque ea accingens manuum dexteritate lectum sub tentorio posuit. Et Valerius Maximus lib. 4. de moderatione animi loquens de Metello Macedonico, qui filios suos monuit, ut funebri eius lecto humeros subiicerent. Et Suetonius de funere quoque in vita ipsius, cap. 85. Intraque lectus eburneus auro & purpura stratus. Et paulo post. Lectum pro rostris in forum, magistratus & honoribus functi detulerunt. Plinius quo loco citabimus infra in verbo, Tibicine praecedente.

Constrato purpura. Ex Suetonio nuper citato, & hinc illud Tullij loquentis de funeribus, lib. 2. de legibus. Extenuato sumptu tribus riciniis, & tunica purpurea, &c. Et Valerius Tribunus plebis in illa eleganti Oratione apud Liniium 4. Decad. lib. 4. Purpura viri utemur, magistratibus in coloniisque municipiisque togae praetextae habende ius est: nec id ut viri solim habeant tantum integre, sed etiam ut cum eo clementer mortui. Ante

hos Virgilius lib. 6. Aeneid. in funere Miseni, Tum membra toro defleta reponunt

Purpurea super vestes, &c. n Aur linteis splendentibus. Vide supra in verbo, Candidoque amictu.

Post ultimam conclamationem. De qua supra in verbo, Per interualla conclamatum.

Tibicine praecedente. Siue etiam Tibicinibus. Nam Tullius ad ea quae ex eo nuper adduximus 2. de legibus, addit & decem Tibicinibus. Ouidius lib. 6. Fast. de his loquens ait,

Adde quod adilis pompa qui funeris irent, Artifices solos iusserat esse decem.

Nam & paulo ante dixerat: Cantabat maestas tibia funeribus.

Appianus lib. 1. bellorum Ciuilium, scribit tibicinam copiam adfuisse funeri Scyllae. Plinius lib. 10. cap. 43. loquens de corui exequiis, qui more hominum tumulatus est. Funusque, ait, innumeris aliti celebratum exequiis, constratumque lectum super Aethiopum duorum humeros praecedente tibicine (sunt verba Alexandri nostri) ad rogam usque &c. Festus autem Pompeius lib. 6. non longe a fi. Funebres, inquit, tibiae dicuntur, cum quibus in funere canitur. & vide infra num. seq. Sed non omiserim apud Iudaeos id quoque obseruatum fuisse, ut in funeribus tibicines canerent, ut videre licet ex D. Mattheo ca. 9. in resuscitatione filiae mortuae cuiusdam Principis.

Qui naniem funebrem. Festus Pompeius lib. 2. in princip. Nenia, inquit, est carmen quod in funere laudandi gratia cantatur ad tibiam. Diomedes Grammaticus, Apud Romanos, ait, id carmen, quod cum lamentatione extremum atque vltimum mortuo adcanitur, nenia dicitur. Nonius Marcellus. Nenia ineptum & inconditum carmen, quod adducta mulier quae praefica dicitur, iis, quibus propinqui non essent, mortuis exhiberent, citatque illud Varronis lib. 4. de vita populi Ro. Ibi a muliere, quae obruta a voce esset, per quam laudari, deinde naniem cantari solitam ad tibias & fides. Aeron & Porphyrio interpretes Horatij lib. 2. Car. Ode 1. enarrantes eum locum,

Cae retrahes mune nania, &c.

Scribunt autem naniem esse carmen lugubre, quod in mortuos cantabatur, quod nunc, ut addit Aeron, Graecis Epitaphium appellatur, quod Simonides Graecus poeta Lyricus primus insituit a Cae Insula

dorem, integritatem & fidem, non saltabundus, ut olim, sed stans Phrygio modulo caneret, funas procedebat. Is enim modus erat ad merorem accommodatior: quod ideo institutum ferunt, quasi in illas aeternas amoenitates, ac in sedes & concilia piorum post funera recepti videantur: tamen multi hoc funeris solenne, & omnem apparatus praetermitti iusserint. Quippe M. Aemilius Lepidus princeps senatus decedens, praecipit filiis, ut sine linteis, sine purpura & tibicine funus sibi faceret. Et Atticus Pomponius, multique clari viri sine pompa funeris efferri voluerunt: praeficasque quae luctui praesent, aduocare, vel precio conducere solebant, quae cantu & funebri carmine lamentarentur, vitamque & praecleara gesta, summamque virtutes non sine miseratione laudarent. Nonnunquam mimos qui personas effingerent, ac facta dictaque repraesentarent, adhibebant. Quas quidem nenas Graecis in luctu saepe decantari inuenimus, qui apio coronati, defuncti laudes recensere carmine, quod Ialemon vocant, & res memoratu dignas, claro praconio celebrare assuerunt. Senatoribus ve-

Qui funeris pompam contempserint. Praefica.

Nenia.

Idaeos. Senatores

ANNOTATIONES.

Insula oriundus, vnde & Horatius Caeam naniem eo loco vocat. Et alibi Car. lib. 3. Ode 28. hunc enarrans versum, Dicitur merito vox quoque nenia.

Nenia, ait, carmen est, quod mortuis cantabatur, in honorem Inferorum. Sed bene nocti hoc carmen accommodat propter tenebras & somnum, quae morti sunt proxima. At Cicero 2. lib. de legibus: Honoratorum virorum laudes in concione memorentur, easque etiam cantus ad tibicinem prosequatur, cui nomen neniae, quo vocabulo etiam Graccho cantus lugubres vocantur. Quintilianus lib. 8. cap. 2. Tertius hinc est diuersus translationis modus, cum res communis pluribus in vno aliquo habet nomen eximium, ut carmen funebre, proprie nenia. Hucque etiam illud Ouidij Fast. 6. Ducit supremos nenia nulla choros.

De puerorum autem naniis Horatius lib. epistol. 1. epist. 1.

Roscia die sodes melior lex an puerorum Nenia, quae regnum recte facientibus offert.

Vbi & Aeron scribit naniem esse laudem mortuorum, sed ibi quoque cautilenam esse. Sed & de Nania Dea diximus supra lib. 2. ca. 4.

Phrygio modulo caneret. De hoc vide infra lib. 4. cap. 1. vbi intelliges & huic ad religionem spectare.

Tamen multi. Hoc probat exemplis seq. M. Aemilius Lepidus. Lucius Florus epitome Liuij lib. 48.

Et Atticus Pomponius. Cornelius Nepos in vita ipsius in fi. Et id quoque nostris temporibus testamento suo fieri prohibuit Budaeus ille Gallorum decus.

Praeficasque. Quod satis patet ex his quae supra dicta sunt in verbo, Qui naniem funebrem. Sed quibus addes Nonium Marcellum, cuius haec verba sunt. Praefica dicebantur apud veteres quae adhiberi solent funeri, mercede conductae, ut & starent, & fortia facta laudarent, vti utique in eam rem testimonio Plauti in duobus locis, Lucilij li. 22. & Varro de vita patrum, lib. 4. ut inibi videre poteris, & Fest. Pompeius. Praeficae dicitur mulieres ad lamentandum mortuum conductae, quae dant carteris modum plangendi, quasi in hoc ipsum praeficae, citatque Naniam poetam. Seruius enarrans

illud Virgilij lib. 6. Aeneid.

Et ferales ante cupressos. Appellat praeficam planctuum principem. Et alibi lib. 9. in eum locum,

Nec te tua funera mater Produxi.

Praefica, inquit, ut supra diximus, sunt planctus principes non doloris. Ante hos Varro lib. 4. de ling. Lat. idem propemodum fere scribit, vbi item laudat autorem Aristotelem in lib. qui inscribitur, nomina Barbarica, ipsum Naniam, Aurelium nescio quem, & Claudium vti videbis.

Quas quidem nenas Graecis. Id accepisse videtur ex deprauata lectione Tullij lib. 2. de legibus, vbi sic olim legabatur in eo loco quae supra in verbo, Qui naniem, citauimus. Honoratorum virorum laudes memorentur, easque etiam cantus ad tibicinem prosequatur, cui nomen neniae, quo vocabulo etiam Graeci cantus lugubres nominant.

Verum Adrianus Tornebus lector regius vir vti que litterarum Graecarum & Latinarum scientissimus, in suis, in eum librum, Commentariis admonuit legendum esse ut supra adduximus. Hi enim lugubres cantus apud Graecos ialemoi dicuntur, non neniae, quae dictio merè Latina est. Scio autem Ioanem Grammaticum scripisse Ialemum & Hymenaeum creditos fuisse Clius filios, quoniam ille flebiles cantus excogitasset, hic Epithalamium & Iambicos. Porro ialemon pro ciulatione & cantu posuit Euripides in Troid.

οἱ δὲ ἰαλέμοι, οἵατε πένθη λακρῶτα ἐν δακρῶν καὶ γαλέεται ἡμετέροισι θρήνοισι.

Et Aristophanes apud Athenaeum Grammaticum, ut nonnulli putant in dictionibus Atticis,

ἐν γάμοις ὑμέναμοι, ἐν δὲ πένθεσιν ἰαλέμοι.

Quod Ialemon vocant. Vt iam diximus in praecedentibus.

Senatoribus vero. Ex Lactantio Grammatico Statij interprete lib. 6. Thebaidos in enarratione eius loci,

Cum signum luctus cornu graue mugit aduoco Tibia, &c.

Ad id quoque referens illud Persij saty. 3. Hinc tuba candelae, tandemq. Beatus alto Componitur lecto, &c.

Hucque

Patricij.
Plebei.

Impera-
tores.
Feretrum
qui fere-
bant.
Imperato-
rum &
consula-
rium viro-
rum fere-

ro & patricijs, atque summis ducibus, tuba: minoribus & plebeijs, exequali tibia canebant siticines. Quam tibiam non in funeribus modo^b, sed in sacris, in ludis, & conuiujs adhibebant. Imperatoribus etiam pluribus tubis mœstum plangentibus, quod à Caribus & Phœnicibus deductum autumant, qui in funebri pompa breuibus tibijs lugubre canentibus, vti consueuerunt. Deferendi verò feretram, propinquioribus virilis sexus dabatur munus. Itaque filij parentes, & fratres sorores elatas funere defererebant: nonnunquam serui libertate donati, plerumque senatorij, prætorij & consulares, quiq; amplissimis honoribus functi erant, imperatorum & consularium viro- rum feretrum detulere. Quare Pauli Æmylij, qui de Macedonia triumphauit, legati

ANNOTATIONES.

Hucque etiam spectat illud Virgilij loquentis de funere Pallantis Regis Euandri filij, lib.ii. Aeneid.

Ita celo clamorq; virum, clangorq; tubarum.

Vbi Seruius simpliciter dicit, mortuos ad tubam deduci solitos, citatque Persium vbi supra. Spectat item illud Ouidij lib.5. de Tristibus eleg.1.

Tibia funeribus conuenit ista meis.

Seruius autem in eum locum lib.5. Aeneid.

Laudumq; immensa cupido.

Aliter de hac re loquitur, ita scilicet vt maioris ætatis funera ad tubam proferre solerent, ex eod. illo loco Persij. Minoris verò ætatis ad tibias ex alio Statio loco loquentis de Archemoro,

Tibia cui teneros solitum deducere manes.

Illud autem minimè dubium, in cuiuscunque ordinis & ætatis funeribus tibicines, vel tubicines canere solitos, quod vel constat ex illis locis Propertij lib.2. eleg.7. ad fi.

Ab mea tum quales careret tibi Cynthia cantus

Tibia, funesta tristior illa tuba.

Et iterum eleg.14.

Nec mea tunc longa spaciatur imagine pompa,

Nec tuba sit sati vana querela mei.

Et lib.4. eleg.12. eodemque vlt.

Sic maeste cecineret tuba, cum subdita nostrum

Detraheret lecto fax inimica rogos.

Atque etiam ex eo quod scribit Plutarchus in lib. de industria animalium. Tonsor, inquit, quidam officinam Romæ habens, picam habebat admodum loquacem, humana verba, ferarum sonos reddere. Instrumentorum omnium garritus, & strepitus effingere, nullo cogente, sed sponte sua assuefacientem sese, ac nihil indictum, imitatumque relinquere gestientem. Accidit autem vt illac diues quispiam ingenti tibicinum strepitu efferretur. Pica postmodum muta clinguisque fuit, adeo vt nec quam inter quotidianas necessitates vocem emittere solita esset, mitteret, vnde suspicati sunt alij per eiusdem opificij homines venenum ei datum, alij tubarum voce auditum stupefactum, sed neutrum fuisse postea constitit: verum eam interim omni ingenij studio mirè reuocato, vocem sic vt organum aptasse atque inlittuisse. Subito enim rediisse, non consueta veteraque imitamenta, sed tubarum cantum iisdem proxijs periodis sonantem transiisse omnes, omnisque numeros eodem pacto seruantem. Hæc ille, que mihi nō indigna visa sunt, que hoc loco adhiberem. Et vide etiam infra in verbo, Et Syllæ. Macrobius autem lib.2. cap.3. in Somnium Scipionis. Scribit ideo mortuos ad fe-

pulturam cū cantu prosequi solere, quoniā animæ ipsæ post corporis vincula ad originem dulcedinis musicæ, id est, ad caelum ipsum redire creditum antiquis fuisse, quamquam alij ideo id factum putant, quod anima ipsa à plerisque harmonia existimata est, quod & ipsum credidit imprimis Herophilus. Et qui eius fuerint opinionis tradit Cicero lib.1. Tuscul. quæst.

b Sed in sacris, in ludis.] Ouidius lib.4. Fasto.

Temporibus veterum tibicinis vsus anorum

Magnus, & in magno semper honore fuit.

Cantabat sanis, cantabat tibia ludis

Cantabat mæstis tibia funeribus.

& paulò post,

Queritur in cœna cantus tibia, queritur aris.

Sed & quod sacris adhiberentur tibicines, notissimum est ex ea historia, quam de illis narrat Lilius 1. Decad. lib.9. & Valerius Maximus lib.2. cap.1. & Seneca quo loco infra citabimus, vbi de Xenophonte loquimur. Ludis quoque idem Lilius 1. Decad. lib.7. post princi. Sed & ipsis ludis tubarum vsus fuisse probat illud Virgilij lib.5. Aeneid.

Et tuba commissos medio canit aggere ludos.

Vbi Seruius dicit id Romano more fuisse.

c Et conuiujs.] Cytharam, & alia instrumenta musica adhibita fuisse conuiujs, docebimus infra lib.5. cap.21.

d Deferendi verò.] Ex Seruio lib.6. Aeneid. in eum locum,

— Pars ingenti subiere sepulchro

Triste ministerium.

Vbi scribit propinquorum virilis sexus hoc dati officium.

e Itaque filij parentes.] Quod probat exemplis que paulò post subiiciet.

f Nonnunquam serui libertate donati.] Vide interpretes in eum locum Persij saty.3.

— At illum

Hæsterni capite induto subiere Quirites.

Vide etiam que dicemus infra in verbo, Nonnunquam illos.

g Plerumque senatorij.] Suetonius in Cæsare, cap.85. lectum pro rostris in forum, magistratus & honoribus functi detulerunt. & in Augusto, ca.100. Ac senatorum humeris delatus in campum crematiusque. Appianus Alexandrinus lib.1. belli Ciuilis funus Syllæ describens. Lecticam, inquit, subiere potentiores ex omni senatu.

h Quare Pauli Æmylij.] Valerius Max. lib.2. c.5. Vide item Plutarchum in vita illius in fi.

i Et

Macedonum: & Syllæ dictatoris feretrum, senatores & sacre virgines extulerunt. Et Metello filij tres consulares, duo triumphales, vnus censorius, & alter prætor lectum subiere. Dumque effertur, insignia honorum quos gessisset, vt fasces, secures, lictores^m, armæque & donaⁿ militaria, coronasque^o omnis generis quas in vita meruisset, p^p vexilla, atque^q vrbium dona & legionum^r, spoliisque hostium^s, ac munera que quis daturus erat, expressosque cera vultus, & decora maiorum totiusque familie longo ordine simulacra, & gentile stemma præferabant ab vltima origine, quanto cum poterant apparatu. Quare C. Cæsar in amitæ funere, Marij statuas pro decore familie detulisse fertur. Et Tiberius in Drusi funere originem Iulie gentis, Æneam, omnesque Albanorum reges, Romulum, & Appium Clausum, ceterasque Appiorum effigies longo ordine produxit. Ferunt quoque Iuniam, que Cæsar nupta fuit, viginti clarissimarum familiarum imagines, velut indicium splendoris & vetustatis familie, in funere præcessisse: inter quos Manlios & Quintios, Cæsarumque & Brutum². Nonnunquam, vt ampliore efferrentur funere, plures defuncto strauere lectos, qui instrati in pompa funeris anteibant: sicut de Sylla, cui sex millia, & Marcello, cui sexcentos prælatos legimus^a. Tum si qui ab eo serui manumissi & libertate donati fuerant, illi præcipue, qui fide insignes à domino cogniti forent, herilem interitum miserantes, pleni lachrymarum, elatum corpus præcedebant pileati, aut alba lana capitibus velatis: qui quanto plures erant, tanto plus nominis laudisque dedere, quod familiam totam decedens dominus, tantis muneribus cumulasset, ac libertatis precio affecisset. Non-

trum à qui
bus fere-
batur.
Pompa si-
nebris.

Lecti de-
functo
strati.

Liberti in
funere he-
rili.

ANNOTATIONES.

i Et Syllæ.] Appianus lib.1. bellorum Ciuilium de funere eius loquens. Corpus denique accurrente exercitu sacerdotis, sacreque virgines per vices detulere. Ex quo intelligitur non senatores hic legendum sed sacerdotes. Quamquam etiam senatores id ipsum quoque subiere, vt idem paulò post scribit. Lecticam, inquit, subiere potentiores ex omni senatu, &c.

k Et Metello.] Valerius Max. lib.2. c.5. & Plinius lib.7. c.44. in princ. & Plutarchus in lib. de fortuna Romanorum.

l Fasces, secures, lictores.] Appianus lib.1. belli Ciuil. vbi describit pompam funeris Syllæ. Præcedebant signa, securisque, quibus cum esset Dictator, vtebatur.

m Armaque.] Vt dictum est. Et vide Seruium in eum locum Virgilij lib.ii. Aeneid.

Hinc alij spolia occisis direpta Latinis

Coniiciunt igni, galeas, ensesq; decoros.

Et lib.6. Aeneid. in funere Miseni,

— Decorantq; super fulgentibus armis.

Vbi Donatus sic ait: Fortium, inquit, virorum cum ipsis funeribus arma apud veteres consumebantur. n Dona militaria.] Virgilius lib.ii. Aeneid. in funere Pallantis,

— Pars munera nota

Ipforum clypeos, &c.

o Coronasque omnis generis.] Appianus vbi supra de funere Syllæ. Coronæ ex auro ad duum milliūm nummūm pluresq; summa cura fabricata. q Atque vrbium dona.] Ex eod. in eo loco.

r Et legionum.] Ibidem.

s Spoliisque hostium.] Virgilius lib.ii. Aeneid.

Hinc alij spolia occisis direpta Latinis

Coniiciunt igni, &c.

t Expressosque cera vultus.] Plinius lib.35. c.2.

Expressi cera vultus singulis disponebantur armarijs, vt essent imagines, que comitarentur gentilitia funera. semperque defuncto aliquo totus aderat familia eius qui vnquam fuerat populus. Stemmata verò lineis discubebant ad imagines pictas. Tablina codicibus implebantur, & monumentis rerum in magistratu gestarum. Ex quo & Stadius,

Ex in magnanimum series antiqua parentum,

Inuehitur, &c.

v Quare C. Cæsar.] Plutarchus in vita illius.

x Et Tiberius.] Cornelius Tacitus lib.4.

y Ferunt quoque Iuniam.] Idem Autor lib.3. quo in lib. non multò post principium scribit. In funere quoque Germanici circumfusas fuisse lecto ipsius Claudiorum Iuliorumque imagines. Et vide hic que scripsimus in nostris Commentarijs Nobilitatis.

z Nonnunquam, vt ampliore.] Hæc sunt Serui enarrantis eum locum Virgilij ad fi. lib.6. Aen.

Egregium forma Iuuenem.

Ad funeris, ait, huius (de Marcello filio Octauie fororis Augusti loquitur) honorem Augustus sexcentos lectos intra ciuitatem ire iussit. Hoc autem apud maiores gloriosum fuerat: etiam dabatur pro conditione fortunæ: nam & Sylla sex millia habuit. a Tum si qui ab eo serui manumissi.] Id quod significat Persius saty.3. ad fi.

— At illum

Hæsterni capite induto subiere Quirites, &c.

Vbi vide interpretes.

b Nonnunquam illos.] Quod probat exemplo seq. Nam & hic illud sciendum & seruos pileatos funus domini antecedere solitos, idque facientes voluntate testatoris vel hæredis libertatem consequi, vt scribitur in l.1. §. sed & qui, C. de lat. libert. col.

nunquam illos qui raris capitibus triumphantis currum fuerant prosequuti, eiusdem defuncti corpus pileatos in pompa funeris præcessisse inuenimus. Q. Terentium Culleonem, quem Scipio Africanus seruitio exemerat, qui que triumphantis currum capite raso fuerat prosequutus, eiusdem elatum corpus pileatum præisse memorant: post sequente proximorum affinium & amicorum turba, lugentis habitu, capillo demisso, in veste pulla aut cærulea, ut Cato significat. Quum enim adolescentis funus facerent, cæruleum frequentes induebant. Apud exteros verò phæus color fumebatur in luctu. Nanque Antiochus, audito fratris obitu, purpura deposita, phæum induit, qui inter album & nigrum fuisse color traditur. Nonnunquam senatu vniuerso & magistratibus cū vexillis, interdum equitum turmis, si quando regū aut imperatorum funus efferrent, comitantibus. Funeris enim lex erat, ut præcedente pompa funebri, viui sequantur, tanquam haud multo post morituri. Intersim lectulo plerique flores & corollas iacere, nonnulli vnguenta & odores, alij dona cumulare, idque noctu & obscura luce: ideo ardentes faces adhibebant. Nam die funus efferre, vetusto more non licuit: quod Demetrius rex cauit edicto, ut ante lucem vel post crepusculum efferantur corpora: die verò non liceret. Sæpè tamen imperatoris aut ducis, qui occubisset in acie, funus milites quantum poterant militaribus studiis celebrarunt. Ea pompa fuit, ut armata in structaque legiones in turmas & centurias cum vexillis militaribus inuersis, aut abiectis militia insignibus, defunctum co-

Vestium lugubrium color. Apud exteros. Phæus color. Lex funeralis. Interdum non efferbant mortuum. Pompa funebri. Imperatoris aut ducis qui in bello occubisset.

ANNO TATIONES.

c Q. Terentium Culleonem.] Liuius 4. Decalib. 8. Valerius Maximus lib. 5. cap. 2. Plutarchus in Scipio.
d Qui que triumphantis currum.] Liuius 3. Decalib. 10. in fi. & vide infra lib. 6. c. item 6.
e Post sequente proximorum.] Vide infra in verbo, Funeris enim, &c.
f In veste pulla.] Vide supra in verbo, In veste pulla.
g Aut cærulea.] Hic Catonem in hac re citat, uti etiam Cælius Rhodiginus, qui & Varronem quoque adducit lib. 17. Locus tamen eorum aut liberos non desigant.
h Apud exteros.] Vide Plutarchum in Hannibale, vbi de Antiocho loquitur.
i Nonnunquam senatu vniuerso.] Vide Herodianum lib. 3. ad finem: vbi de funere Septimij Seueri, & Appianum in funere Syllæ, lib. 1. bellorum Ciuili.
k Funeris enim hæc lex erat.] Id sumptum videtur ex Terentio in Andria, *Funus interim procedit, sequimur.*
Vbi Donatus. Bene, inquit, funus procedit, nos sequimur, dixit, quati post eam morituri, vnde exequia dicuntur. Et huc quoque spectat illud Apuleij lib. 8. Metam. Funus verò toto feralem pompam prosequente populo deducitur ad sepulturam. Et quod scribit Callistratus Iuriconsultus in l. 3. ff. in ius vocati, eos scilicet qui funus prosequuntur, in ius vocare non oportet. Quamquam id postea desitum esse atque è diuerso pompam præcedere, & funus sequi videri potest ex D. Hieronymo ad Paulam de dormitione Blefillæ, vbi ita scribit. Ex more parantur exequia, & nobilitum ordine præeunte aureum pheretro velamen obtenditur, vbi vide scholia.
l Plerique flores] Id quod ostendit Virgil. lib. 6.

Aen. ad fi. de Morte Marcelli, *-- Manibus date lilia plenis, Purpureos spargam flores, animamq; nepotis His saltem accumularem donis. --*
Quem locum in id expendit Lactantius Grammaticus interpres Statij in eum locum libri 6. Thebaidos, *Si pariter virides nati libare dedisses Ad tua templa genas. --*
m Nonnulli vnguenta & odores.] Vide supra eod. lib. 3. c. 2. versu 10. & 11.
n Idque noctu & obscura.] Virgilius li. 6. Aen. de funere Miseni, *-- Et subiectam more parentum Auersi tenuere facem. --*
Vbi Seruius. De fune, ait, ut Varro dicit, vnde & funus dictum. Per noctem autem vrebatur, vnde permanit ut mortuos faces antecedant. Et iterum libro 11. *Et de more vetusto Funereas rapuere faces, lucet via longo Ordine flammaram, &c.*
Vbi & ipse Seruius. Quia, inquit, antè per noctem cadauera perfunerabant cum facibus. Et Tacitus lib. 3. post princip. de funere Germanici, Dies quo reliquæ tumulo Augusti, modò per silentium vastus, modò ploratibus iniquis, plena verbis itinera, comburentes post campum Martis faces.
o Quod Demetrius Rex.] Idem dicit Cælius Rhodiginus lib. 17. c. 19. vbi nullum quoque citat, authorem.
p Sæpè tamen.] Cornelius Tacitus lib. 3. ad princip. de funere Germanici. Igitur Tribunorum Centurionumque humeris cineres portabantur, præcedebant incompra signa, versi fasces, &c. Et paulò post, Illic miles cum armis, siue insignibus magistratus. Et vide Appian. lib. 1. bellorum Ciuili. in funere Syllæ. q Phale

mitentur: phalerasque equis detrahant, ensium mucrones, & lancearum cuspides humi deiectos ferant, & rogam lustrent. Id quod apud Græcos etiam seruari meminimus. Rogo igitur extructo, & pyra cupresso circumdata, propter grauem cremati corporis nidorem, ne tetra odore abigerentur proximantes, ac desuper defuncto corpore locato, illius oculos antequam cremaretur patefacere, & cælo ostendere morerat. Apud alios trientem in os defuncti, tanquam nauticum imponere: quem apud inferos dari pro portorio opinio fuit, & vana superstitione creditum: quod apud Hermionenses vetabatur, quia pronus inde ad inferos descensus erat, quasi nauulo non indigerent obituri: sicut circa exitum Syrium fuit Lethe amnis, & in Epiro atque Heraclea pontica Acherusius specus, quem vsque ad inferna patere dixerunt, & contra Laodiceam os Plutonium, in quo omne animatum moritur, & in Tanaro Laconia inferni ostia, & spelunca per quam Cerberum eductum, & Furiarum templum

Cremandi corpora mos & caeremonia

Trientem in os impostum. Lethe. Acherusius specus. Os Plutonium. Inferni ostia.

ANNO TATIONES.

q Phalerasque equis detrahant.] Virgilius lib. 11. de funere Pallantis, *post bellator equus, positus insignibus.*
Id est, sine phaleris, ut bene annotat Seruius ibid. Sed & in luctu publico, id nonnunquam fiebat, quod videre licet ex Liuius 1. Decalib. 9. ad fi.
r Ensium mucrones.] Virgilius eod. lib. 11. statim post ea quæ proximè ex eo adduximus, *-- Et veris Arcades armis.*
Vbi ipse Seruius Lugentium, ait, more mucronem hasta non cuspidem contra terram tenentes, scuta etiam inuertentes propter numina illic depicta, ne eorum simulachra cadaueris polluerentur aspectu, ut nonnullis frustra placet. Nam Lugentium mos est prioris habitus immutatio.
s Et rogam lustrent.] Virgilius in illo ipso lib. de funere Trojanorum, *Ter circum accensas in cæti fulgentibus armis Decurrere rogos, ter maestum funeris ignem Lustrare in equis, &c.*
Quod & alibi quoque dicitur.
t Id quod apud Græcos.] Homerus li. 23. Iliad. loquens de funere Patrocli.
v Rogo igitur extructo.] Hæc vsque ad clausulam, illius oculos, sunt Seruij Varronis autoritate enarrantis illud Virgilij lib. 6. Aen. *Ferale ante cupressos. Constituit, &c.*
x Illius oculos.] Plinius lib. 11. c. 37. Cuius verba citauimus supra initio huius cap. in verbo, Mox decedentis oculos.
y Apud alios trientem.] Iuuenalis saty. 3. *-- Nec habet quem porrigat ore trientem.*
Vbi vide interpretes. Græci autè nummum quempiam quem *σπάρταρον* vocabant dentibus mortui indabant, ut Charonti porrigeret pro Stygiæ paludis transmissione, apud Aristophanem in Psyche fabula. Plutarchum in Collectaneis, & Apuleium Metam. lib. 6. Lucianum in Charonte, & lib. de luctu. Diodorum Siculum circa fin. lib. 2. & Plautum in Truculento.
z Quod apud Hermionenses.] Strabo lib. 8. Rumor est, inquit, apud Hermionenses compendiosum esse inferorum descensum, quocirca nullum ibidem mortuis nauulum imponunt.
a Lethe amnis.] Plinius lib. 5. c. 5.
b Heraclea pontica.] Plinius lib. 27. c. 2.
c Acherusius specus.] De quo etiam Pompo-

nus Mela lib. 1. Et Solinus c. 45. aut aliorum computatione 55. Ammianus Marcellinus lib. 22. Valerius Flaccus lib. Argonauticón 4.

Inde premente nato tristes Acherusidos oras Præterit, &c.

d Contra Laodiceam os Plutonium.] Strabo lib. 13. non adeo longè à fine.

e In quo omne animatum moritur.] Strabo eodem loco iam citato.

f Et in Tanaro Laconia.] Strabo lib. 8. de Laconia loquens: in ipso littoris inflexu Tanarus ripa cincta est, propinquaque spelunca est, per quam Cerberus ab infernis superius reductum ab Hercule ferunt. Apuleius lib. 6. Metamor. Lacedæmon Achaia nobilis ciuitas non longè sita est, huius conterminam deuiis abditam locis: quare Tanarum, imbi spiraculum Ditis, & per portas hiantes monstrat iter inuium, cuius te limine transmeatam simul comiseris, iam canale directè pergis ad ipsam Orci regiam. Ex Poetis Virgilius lib. 4. Georg. *Tanaricus etiam fauces, alta ostia Ditis.*

Vbi Probus. Tanarus, ait, est Laconiae littus, in quo specus est, per quem Hercules existimatur descendisse ad inferos, & Orpheus, & Seruius alter interpres Tanarus Laconicæ promontorium, vbi inferorum dicitur esse descensus. Ouidius libro 10. Meta. post princ. de Orpheo loquens: *Ad stygia Tanaria est ausus descendere porta.*

Et Statius lib. 2. de eod. loquens: *Hoc, ut fama, loco palantis deuiis umbras Trames agit, nigriq; louis vacua atria ditat Mortibus. Arcady perhibent si vera coloni, Stridor ibi, & gemitus paruarum, &c.*

Seneca item in Herc. Furente. & Valerius Flaccus lib. 1. Argonauticón. & Palephatus fabulofarum narrationum lib. 1. vbi de Cerbero loquitur. Vide item Lactantium Grammaticum in Starium lib. 1. Thebaid. ibique Starium: sed & adde superioribus in Siciliam iuxta Aetnam speluncam esse prægrandem, quæ hiatus sub terra habeat ad ætærum spectantem, per quem Plutonem cum curru raptam Proserpinam ad inferos deduxit, ut autor est Diodorus Siculus lib. 6. cap. 2. post princ. Cicero in 6. in Verem act. Et aliam quoque speluncam inter Lucrinum & Auernum per quæ ad inferos descendebatur, ut dicit Seruius enarrans illud Virgilij 6. Aen. *Inferniq; lacus, &c.*

esse ferebatur. ^g Gallis verò mutuam inuicem pecuniam dare, quam apud inferos post obitum redderent, in usu erat ^h Præfica assilente, & lamentabili carmine populum rogo circumdatum ad complorationes & lachrymas prouocante, populo etiam largis fletibus, & pari comploratione respondente. ⁱ In quo luctu quædam ad miserationem canebantur carmina, & versus ad tibiam cum laudibus & lachrymis, pietatem, humanitatemque, & defuncti interitum miserantes. ^k Eam verò pyram pro dignitate & honoribus, quibus in vita functus erat, & prout amplissimos magistratus & imperia gesserat, modò maiorem, modò minorem extruxere. ^l Fuitque lege duodecim tabularum cautum, ne de lignis politis extrueretur: donec per funerum ministros, qui ^m pollinctores dicti sunt, corpus igne supposito cremabatur. In qua extruenda id seruatum est, vt præter arida ligna, papyrum quoque, quo facilius crementur, ⁿ nonnunquam crocum & vinum affatim apponant. Germanis ^p struem rogi, nec veste, nec odoribus cumulare licet, sed sua cuique arma, & suus equus adiicitur rogo. Corpora verò clarissimorum virorum, nisi ex lectissimis lignis certi generis, concremari sine vilo funeris solenni permittitur, ^q Dùmque igne accenso corpus ardebat, pro dignitate, proque opibus, quibus quisque potens erat, ita amici, & affines, qui que coniunctissimi aderant, quæ chara habebant, & præcipui cultus, cum gemitu & questu miserabili, in luctus & grauissimi doloris signum, ignibus iaciebant. Itaque multi vestes triumphales, ensesque & balteos, nonnulli arma

ANNOTATIONES.

^g Gallis verò mutuam.] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. Vetus ille mos Gallorum occurrit quos memoria proditum est pecunias mutuas, quæ his apud miseros redderentur, dare, quia persuasum habuerant animos hominum immortales esse. Sed & de his Pomponius Mela lib. 3. c. 2. Ex his vnum, quæ præcipiunt in vulgus effluit, videlicet vt forent ad bella meliores, æternas esse animas, vitæque alteram ad manes. Itaque cum mortuos cremant ac defodiunt apta viuentibus olim negotiorum ratio, etiam & exactio crediti deferrebat ad inferos. ^h Præfica assilente.] Ad Romanos redit, sed de hoc satis dictum est supra.

ⁱ In quo luctu quædam ad miserationem.] Suetonius in Cæsare, cap. 84. vbi de funere ipsius Cæsaris. Cantata sunt quædam ad miserationem, & inuidiam cædis eius accommodata.

^k Eam verò pyram.] Virgilius lib. 4. Aeneid. de morte Didonis,

Sic fata, gradus euaserat altos.

Vbi Seruius. Ascenderat, inquit, rogam, qui pro qualitate fortunatum fiebat, vnde in 6.

Congerere arboribus calos, educere certant.

Sed & huc quoque spectat illud eiusdem eod. lib. loquentis de funere Miseni,

ingentem fluxere pyram.

& paulò post,

Postquam collapsi cineres, & flamma quieuit.

Vbi & ipse Seruius. Quasi, inquit, pyrae ingentes, quia (vt in 4. diximus) pro qualitate personæ pyrae fiebant, sepulchra etiam vel maiora vel minora fiebant.

^l Fuitque lege duodecim tabularum cautum.] Verba eius legis sunt apud Ciceronem lib. 2. de legibus, Rogum a seia ne polito.

^m Pollinctores.] Nobius Marcellus Plauti & Varronis autoritate, & Fulgentius ad Calcidium de vocum antiquarum interpretatione, eiusdem

Pollinctores.
Pyra apud Germanos.

Cum corpus ardeat.

Plauti & Apuleij autoritate. Sed quibus adde ipsum Plautum in prologo Penuli. Martialem li. 10. epig. 95. & Iulium Firmicum lib. 2. cap. 5. vbi sic scribit, In tertio loco Mercurius cum Saturno ab horoscopo partiliter constitutus pollinctores faciet ac funerarios, mortuorum cadaverum custodes, aut sepulchrorum ianitores. Et Vlpianus in l. quicumque. §. idem an. ff. de inst. act. Item Ezechielis c. 39. ⁿ Nonnunquam crocum.] Scilicet in funere nobiliorum ex Papinio,

*Ver arabum, Cilicumq; fluit, floresque Sabai
Coriciaeq; coma, &c.*

Nam Coricia coma crocum significant, quòd in Corico Ciliciae monte erat laudatissimum, vt tradit Plinius lib. 21. cap. 6. Ex quo etiam illud Martialis lib. 3. epig. 23.

Quod de Coricio que venit aura croco.

^o Et vinum.] Virgilius lib. 6. in funere quoque Miseni,

Reliquias vino, & bibulam lauere fauillam.

Et Lucianus in lib. de luctu, de funeribus loquens. Aut quid valet, quod merum infunditis?

^p Germanis.] Hæc vsque ad versiculum, Dùmque igne, sunt Cornelij Taciti in lib. de moribus Germanorum.

^q Dùmque igne accenso.] Vt ex multis constat quæ sequuntur, atque etiam ex Statio lib. 6. Thebaidos, vbi Lycurgus sacerdos sceptrum, quo sacerdotes utebantur, & infulas sacerdotales in rogam filij Archimedorij iniecit,

*At genitor sceptriq; decus, cultusq; tonantis
Iniecit ipse rogis.*

^r Itaque multi vestes triumphales.] Nam & Virgilius lib. 6. Aeneid. in funere Miseni,

*Inrumpensq; super vestes velamina nota
Coniciunt &c.*

^s Ensesque & balteos.] Virgilius lib. 11. Aeneid. in funere Pallantis,

Coniciunt

‘militaria: mulieres verò, ne studio vinceretur, ornamenta sua, armillas, zonas, mūdumque muliebrè, vittasque virginalis comæ: alij retortos cincinnos & torques, ac bullas prætextasque liberorū flammæ indidere:’ thuræque, vnguenta, & odores omnium generum, quos lancibus ferebant. Quare multos copia odorum ad pyram exanimatos, & præter infinita odoramenta, in funere ^a Syllæ, statuam iustæ magnitudinis ex odoribus absumptam comperimus. ^b Quæque defuncto charissima, & cordi fuisse arbitrabantur in vita, quarumque rerum mirum & efficax studium fuerat, vt ^c scuta, ^d gladios, & ^e arma, canes, dilectos ^f equos, lusciniæ, ^h auesque ad eundem rogam trucidatos, vt vnà cum defuncto cremarentur, igni tradebant: plerique verò seipos. ^k Vnde exemplis palam factum nouimus, multos accensis dominorum rogis, doloris impatientes, vel violentas sibi manus intulisse, aut igni pariter absumptos esse. Quod etiam de canibus, qui charitate dominorum in flammæ se iniecere memoriæ prod-

Odoramenta igni iniecta.

ANNOTATIONES.

*Coniciunt igni galeas, ensesq; decoros,
Frenaq; seruentisque rotas, pars munera nota
Ipsorum clypeos, & non felicia vela.*

^t Arma militaria.] Quod patet ex eo loco Virgilij nuper citato, atque ex lib. 6. in funere Miseni,

Decorantq; super fulgentibus armis.

Vbi & Donatus expendit. Fortium, inquit, cum ipsis funeribus arma apud veteres consumebantur. ^v Thuræque.] Virgilius lib. 6. Aeneid. de funere Miseni,

-- Congesta cremantur

Thurea dona.

^x Vnguenta.] Vide supra hoc eod. lib. 3. cap. 2. versu 10.

^y Et odores.] Vide quoque ibi. versu 11. & quod dicam in seq.

^z Quos lancibus ferebant.] Quod planè indicat illud Propertij de suo funere loquentis lib. 2. eleg. 14.

Desit odoriferus ordo mihi lancibus, adsint

Plæbei parua funeris exequia.

^a In funere Syllæ.] Plutarchus in vita illius ad fi. Vbi scribit in huius funere tantum à matronis vim odorum oblatam fuisse, vt præter eos qui in lecticis decem & ducentis comportabantur, quædam iustæ magnitudinis imago formaretur, & thure cinamomoque ingentis precij liçtor formaretur.

^b Quæque defuncto charissima.] Vt tradit Donatus enarrans illud Virgilij lib. 6. Aeneid.

Decorantq; super fulgentibus armis.

Virorum, ait, fortium cum ipsis funeribus arma apud veteres consumebantur: nec solum hæc, sed & cætera, quæ habuissent charissima.

^c Vt scuta.] De his iam diximus in Virgilio su d Gladios.] præ in verbo, Arma militaria.

^e Et arma.]

^f Canes.] Seruius enatrans illud lib. 6. Aeneid.

Offaq; lecta cado texit, &c.

Ideo, ait, quia nobiles nunquam soli comburebantur, sed cum dilectis equis, vel canibus, vel famulo.

Et vide infra in verbo, Dilectos equos: & iterum in verbo, Equosque & canes.

^g Dilectos equos.] Et Seruius vbi supra, & præterea lib. 5. Aeneid. in eum locum,

Famulumne parentis

Esse putet. Vbi ita scribit, Consueuerant præci, vt

quoties Reges moriebantur, cum his dilecti equi, vel serui incendebantur. Et de hoc quoque Lucianus in libello de luctu. Et vide etiam in seq. & in verbo, Equosque & canes.

^h Lusciniæ.] Plinius lib. Epistolarum 4. epist. 2. vbi de funere filij Reguli. Habebat, ait, puer manulos multos, habebat canes maiores minoresque, habebat lusciniæ, psittacos, merulas, omnes Regulus circa rogam trucidauit. Mannuli autem iue etiam Manni, equi pusilli qui sunt pueris & adolescentibus in deliciis. De quibus Horatius lib. 3. Car. Ode 27.

Si per obliquum similis sagittæ

Terruit mannos.

Vbi Acron interpretatur mannos, id est, burdos. Manni ideò dicti, quòd mansuetudine manium familiaris sequantur. Porphyrio autem alter interpret. Manni equi dicuntur pusilli, quos vulgo burdos vocant. Et idem Horatius epo. Ode 4.

Et Appiam mannis terit.

Vbi Porphyrius ipse, Mannos, inquit, equos vulgo burricos appellant, quos habere nimiarum diuitiarum affluentia est. Sed & idem Horatius Epistol. lib. 1. epist. 7.

Manè cliens, etiam certus conuina: iubetur

Rara suburbana indictis comes ire Latinis.

Impositus mannis, &c.

Et Propertius lib. 4. eleg. 8.

Huc mea de onsis euecta est Cynthia mannis.

Et Martialis lib. 12. epig. 24.

Nusquam est mulio, mannuli tacebunt.

Et ante hos omnes Lucretius lib. 3. de rerum natura ad fin.

Currit agens mannis ad villam precipitanter.

ⁱ Plerique verò seipos.] Nam id aliquando factum fuisse memorat Plinius lib. 7. cap. 10. vbi ante fi. Sed & D. Hieronymus in Iouinianis lib. 1. tradit Scythas, eos qui à defunctis amarantum, infodi cum ossibus mortuorum.

^k Vnde exemplis.] Apud Plinium lib. 7. cap. 10. vbi de Philotino, Suetonium in Othone, & in vltim. & Plutarchum in vita eiusdem, & in vita Dionem in vita item ipsius. Et scribit in vita Pædiæ Cyri lib. 7. Mortuo Atradata Sædæ, non solum Panthea eius vxor, sed & seipos seipos iugulasse.

an verò segnis & deses, ex alto suggestu, in maximo omnium conuentu perlegi & recenserit: & si vitia praualebant, honore funebris priuari, atque insepultū cadauer abijci. Si verò virtutes præcellerent, omni honore cumulari, vnguentis deliniri, & laudibus celebrari. Reliquos verò cuiusque sortis homines, ita laudari, vt sine vlla opum fortunarumve mentione, solam religionem, iustitiam, pietatēque commendarent. Apud Indos verò multa secula viguit mos, vt quum moritur quispiam, pro foribus domus, magistratus cui hoc munus impendebat, antea vitam morēque describat: vt vitia laudēque innotescant omnibus, & palam fiant. Ferturque Fabius Maximus præ cæteris vnus, qui in funere filij intestino dolore affectus, oratione non infracta ad populū ipsius laudes magno spiritu disseruit. Quod à Græcis simile quoddam accepimus, vt defuncti laudes solenni oratione & longè petito proœmio prosequantur. Proditurque primus Pericles fuisse, qui carmine & laudibus eos qui in bello Peloponnesiaco pro patria occubuerant, prosequutus fuit. Alij verò Solonem Græcis funebrem orationem primum inuenisse ferunt. Et quauis à principio virorū tantum gesta, nec mulieres laudare consueissent: quia tamē Camilli tempore collatum aurum, vt se populus Romanus à Gallis redimeret, dederunt: cautum fuit, vt in earum funeribus, sicut in virorū, solennis laudatio esset. Nono verò die reliquias defuncti & cremati cineres, mater, soror & propinqui, affinesque nigra in veste & effulsis comis, aut pontifices & sacerdotes, nonnunquam primores patrum perfuncti honoribus, tunicati & discincti, lotis manibus & nudis pedibus, ossa à cinere separare & colligere, eaque lacte & vino lauare, & deos manes aduocare: Græci vino & vnguento inspergere solebant, cumque odoribus effusi in lachrymas, in vna condere, & linteo

Indi.

Laudatio funebris apud Græcos. Orationem funebrem quis primum habuerit apud Græcos. Cineres colligendi mos.

ANNOTATIONES.

y Ferturque Fabius Maximus.] Plutarchus in vita illius.
 z Quod à Græcis.] Dionysius Halicarn. lib. 2.
 a Primum Pericles.] Plutarchus in vita illius. Et ante illum Thucydides lib. 2. belli Peloponnesiaco.
 b Alij verò Solonem.] Scilicet Anaximenes orator apud Plutarchum in vita Publicolæ.
 c Et quauis.] Hæc vsque ad clausulam, Nono verò die. Liuij sunt 1. Decad. lib. 5. Plutarchi in Camillo, & in lib. de virtutibus mulierum, in prin. At idem Plutarchus in Cæsare scribit grandiores natu matronas defunctas laudare morem patrium Romanis fuisse, qui in iunioribus obseruari non solebat. Primum autem Cæsarem mortuæ vxoris laudes edidisse.
 d Nono verò die.] Vnde Virgilius lib. 5. Aeneid. Præterea si nona diem mortalibus alnum Aurora extulerit, &c.
 Vbi Seruius. Est, inquit, sciendum, quia apud maiores vbicunque quis fuisset extinctus, ad domum suam referebatur, & illic septem referebatur diebus, octauo die incensebatur, nono sepeliebatur. Vnde, vt subdit, Horatius, Nouendiales distipulare pulueres.
 Qui locus est in Epodi Ode 17. Vbi Porphyrio, Cineres, ait, reliquiarum vult intelligi, nam nouendiale dicitur sacrificium, quod mortuo fit nono die quàm sepultus est. Addit autem Seruius ludos, qui in mortuorum honorem celebrabantur, nouendiales dici, apud Cornelium Tacitum lib. 5. Cotra Messalinus cum celebrarentur natalitia Augusta, nouendialem eam cenam appellauit, tanquam penitiosâ reipub. De alio nouendiali sacro videbis infra lib. 5. c. 27.

e Nigra in veste.] Vide supra hoc eod. cap. non longe à principio, in verbo, In veste pulla.
 f Nonnunquam primores.] Id ex Suetonio desumptum est in Augusto, c. 100. quo de exequiis eius loquitur. Reliquias, ait, legerunt primores equestris ordinis tunicati & discincti, pedibusque nudis: vnde autem Alexander illud accepit, lotis manibus, ignoto.
 g Ossa à cinere separare.] Hinc illud Homeri lib. 23. Iliad. de funere Patrocli, κλειοντες δ' ἐτάροισι ἐνήες ὄσέα λευκά, ἀμερον ἐς χερσέην Φιδάλην, ἃ δὲ πάλαια δὴμόν. Et lib. 24. eiusdem operis de funere Hectoris, ὄσέα λευκά λέγοντο κασίγνητοι, ἐταυροί τε Et lib. 24. Odyss. in funere Achillis non adeo longè à princ. ἦσαν δὲ τὶ λέγοντο λευκὰ ὄσέα Ἀχιλλεύ. Atque etiam illud Virgilij lib. 6. Aeneid. de funere Miseni, Ossa, lecta cado texit Choryneus abeno.
 h Et vino lauare.] Suprà in verbo, Et vinum.
 i Græci vino & vnguento.] Nam & Homerus d. lib. 24. Odyss. paulo ante illud quod ex eo supra in verbo, Ossa à cinere, citauimus, ὄνα ἐν ἀκρήτω ἃ ἀλάφαι, &c.
 k Et linteo ventilare.] Quid velit hic dicere nescio, autimque sanctè deicere mendum esse, & pro ventilare legendum esse velare. Nam Homerus in illis duobus locis Iliad. supra citatis docet ossa Patrocli, & Hectoris de quibus in illis locis loquitur. Confectum quàm in vnam siue phialâ fuerunt collecta, velis operata fuisse, siue velata. Sic enim priore loco, ἐν κλισίῃσι ἃ θέντες ἐανῶ λιγὶ κάλυψαν. Posteriore

ventilare. Fuitque seruatum apud Indos & Aegyptios, regū funebres tunicas, quò cineres cremati à reliqua fauilla distincti iaceant, ex licio, quod igni non absumitur, conficere, eaque ad rogū defunctū corpus induere. Quippe in Carysto lapis nascebatur, qui velut lana intextus, nullo igne adurebatur. Tunc postquàm defuncto cōclamato & nomine deplorato, satis lachrymarū luctusque fuerat, ipsique ter aqua aspersi & lustrati erāt: omni munere absoluto, supremū Salue & Vale, tanquàm nūquam eos vituri vltra, conclamabant: & à præfica feralibus officiis iustisque persolutis, post lamenta & conclamationes, I LICET dicebatur, qua voce missum populū faciebat. Quique funus prosequuti, qui que comites fuerant, velut supremo functi officio, ad proprios lares re-

Tunica funebres regum Indorum & Aegyptiorum. Lictum. Ilicet. Lustratio post iusta funeris absoluta.

ANNOTATIONES.

Posteriore autem sic, πορφύρεοις πέπλοισι καλύψαιτες μαλακοῖσιν.
 l Fuitque seruatum.] Hæc vsque ad clausulam, Quippe in Carysto, sunt Plinij lib. 19. cap. 1. sed quod hic dicitur, ex licio, corrige, ex lino, vt videbis in eo loco Plinij, qui in toto illo cap. scribit de lino, generibus, & natura ipsius.
 m Quippe in Carysto.] Strabo lib. 10. & Solinus cap. 17.
 n Ipsique ter aqua aspersi & lustrati.] Virgilius lib. 6. Aeneid. in funere Miseni, Idem ter socios pura circumtulit unda, Spargens rore leni, & ramo felicitis oliuæ, Lustravitque viros.
 o Supremum Salue & Vale.] Nam & Virgilius ad ea quæ supra proximè ex eo adduximus con festum subiungit, Dixitque nouissima verba. Id est, vt dicit Seruius, Ilicet, nam vale dicebatur post tumuli peracta solennia. Qui & ipse lib. 2. eiusdem operis in eum locum, Sic d, sic positum, &c. Tradit mortuis dicere solitum, Vale, Vale, Vale. Alibi autem eod. lib. enarrans illud, Iamque vale, & nati serua communis amorem. Vale, ait, de mortuis dicitur. Sed & lib. 5. in eum locum, Salue sanctæ parens. Salue & Vale secundum Varronem in Logistoricis synonyma sunt. Vnde his & in salutationibus & in execrationibus vtimur. Terentius, Valeant qui inter nos dissidium volunt. Qui locus est in Andria. Vbi & ipse Donatus scribens, quod discedentibus & mortuis, Vale dicitur. & subdit Seruius ex ipso Varrone, Vnde hæc etiam mortuis dicimus, non quòd eis optemus salutem, in quibus nulla esse potest, sed vt significemus: ita nos digredi, vt ostendamus illos nunquam in nostram communionem esse venturos, sed & rursus addit, Distingue etiam, nam quo tempore sepelitur, dixit, salue & vale. Quo etiam respicit illud ipsius Virgilij lib. 3. Aeneid. de funere Polydori, Animamque sepulchro Condimus, & magna supremum voce ciemus. Nam vt ibi dicit Seruius, Dicebant vale; nos te omnes ordine quo natura permiserit, cuncti sequimur. Et illud lib. 11. Aeneid. Salue æternum mihi maxime Palla Aeternumque vale, &c. Vbi & idem Seruius ex Varrone repetit, qui scri-

perat d. lib. 5. Sed & huc alludit illud Ouidij lib. 10. Metam. Iamque iterum moriens, non est de coniuge quicquam Quæsta suo, quid enim nisi se quereretur amatam, Supremumque vale, quod iam vix auribus ille Acciperet, dixit. Illudque etiam Catulli epig. 816. Accipe fraterno multum manantia fletu, Atque in perpetuum frater aue, aue vale. In quo notandum, quòd aue posuit pro salue, fortè metui causa. Ex Græcis autem Artemidorus Daldianus lib. 1. οὐκ ἀροκετικῶν. cap. 28. ἔρρωσο ἢ ὑγιανε, quod est eius l. vlt. ἔρρωσο ἢ ὑγιανε, ἢ ἢ γιν, ἢ τε ἀρῶσαν ἀγαθὸν, ἢ ἢ προσοντες ἀλλήλοις, ἢ τε μέλλοντες τί πράττειν, ταῦτα λέγουσιν ἀνθρώποι. ἀλλὰ ἀπαλασθίμοι ἀλλήλων, ἢ πρὸς ὑπὸν ἀεὶ ἀνέμενοι. ἢ ἢ ἢ κοινῶν ἀμνησ, ἢ τὰς νοσησθῶν ἀνθρώπων. Quorum hic sensus est: Vale amem te, salue, & que dicere, neque audire bonum, non enim se toticem accedentes, neque quicquam fatuari, hæc dicunt homines, sed ab inuicem discedentes, & ad somnum se conuertentes. Quare & nuptias & societates dirimunt, & agrotantes perimunt. p Et a præfica.] Hæc sunt Seruij lib. 6. Aeneid. in eum locum Virgilij de funere Miseni loquentis: Et ferales ante cupressos. Constituant. Corona populi circumstantium tandem stabat respiciens fletibus præfica, quamdiu consumpto cadauere & collectis cineribus dicebat nouissimum verbum, Ilicet, quod ire licet significat. Vnde & illud, Dixitque nouissima verba. Quod est eiusdem lib. 6. vbi & ipse Seruius idem propè dixit. q Ilicet.] Vide supra in verbo, Supremum salue & vale. r Qua voce.] Sæpe eam vocem vsurpauit Terentius cum finem rei significare vellet, proinde abire licere, re omnino peracta. Vt in Eunucho, Actum est, Ilicet. & in Phormione, Hoc nihil est, Ilicet. Quid conterimus operam frustra? quin abeam Vbi Donatus Ilicet, inquit, semper finem rei significat. Sed & idem in Andriam enarrans eum locum, Quid ego audio? actum est. In summa, ait, rerum desperatione ponitur, actum est, Ilicet. s Quique funus prosequuti.] Festus Pompeius lib. 1. non multò post prin. Funus, inquit, prosequuti redeuntes ignem supergrediebantur aqua aspersi, quod purgationis genus suffitionem vocabant. D d 5

*Suffitio.
Denicales
feriæ.*

*Viscera-
tiones &
ludi fune-
bres.*

*Emerere ad
pollinctum,
Pollinctu-
ra.*

uerſi, ^t aqua aſperſi, ignem ſupergradiebantur, hoc ſe piaculo ex funere expiari arbitrati, quod expiationis genus ^v ſuffitionem dixere: cuius rei cauſa feriæ ſæpe indixerunt, quæ ^x Denicales dictæ. Græci verò aqua luſtrantur pura, eademque expurgantur, in qua torrem ex altari extinxiffent prius. ^y Scythæ poſt funus amicos excipientes, epulum præbebant cadauer comitantibus. Peracto igitur funere, ubi à luctu quieuit animus, ^z viſcerationem & ludos ^a funebres, plerumque ^b gladiatorios, muneraque, Græcis ^c Gymnica certamina & equeſtria in defuncti memoriam populo dari ſeruatum eſt: nonnunquam nauium curſus, & naumachiam. In qua viſceratione fuit inſtitutum, vt omnia carius venirent: quare ad pollinctum ^d emere, ſermo percrebuit. ^e Ferturque Numæ edictum, ne piſces qui ſquamoſi non eſſent, ad pollinctum emere fas foret: ſcilicet ne nimis magno in funeralibus cœnis mercarentur obſonia: quam cœnam pollincturam dixere: In qua, eſſi nihil deeſſet, omniaque aſſatim ſuppeterent, lætari tamen minimè decebat. Fuitque inſtitutum, vt per vini cibi que lenimen, defuncti deſiderium leuaretur. Præter quam erat ^f cœna exequialis, quæ ſenibus & his qui multum ætate proceſſerant, dabatur: in qua prænſi,

ANNO TATIONES.

^t Aqua aſperſi.] Ex quo etiam illud Virgilij li.6. poſt peractum funus Miſeni,
*Idem ter ſocios pura circumtulit vnda
ſpargen. rore leni.*
^v Suffitionem dixere.] Feſtus ubi ſuprà in verbo, Quique funus. & de ea ſuffitione Columella lib.1. cap.6. & lib.12. cap.50. Plinius lib.25. cap.2. & nonnihil etiam diximus in Commentariis Nobilitatis c.31. nu.289.
^x Denicales dictæ.] Feſtus Pompeius lib.4. Denicales, inquit, feriæ dicebantur cum hominis mortui cauſa familia purgabatur. Græci *νεκρῶν* mortuum dicunt. De his autem Cicero in hac ſignificatione lib.2. de legibus. Nec verò tam Denicales, quæ à nece appellatæ ſunt, quia reſidunt mortui quam carcerorum, &c. Columella lib.2. cap.22. & vlt. & Gellius lib.16. c.4. ubi etiam in nonnullis codicibus legitur Vindenicales.
^y Scythæ.] Herodotus lib.4. Alios autem Scythas (à regibus ſub.) cum decellerunt, proximi qui que in plauſtris collocatos ad amicos circumferunt. Eos ſinguli amicorum excipientes, epulum cadauer comitantibus præbent, tam propinquis, quam cæteris.
^z Viſcerationem.] Liuius 1. Decad. lib.8. Populo viſceratio data à Marco Flavio in funere matris. & 4. Decad. lib.9. P. Lucini funeriſ cauſa viſceratio data eſt, & 5. Decad. lib.1. in ſi. vt videbis inſtrà in verbo, Plerumque gladiatorios. Dionyſius Halicar. lib.5. Plinius de viris illuſtribus ca.32. Mortuo huic tantum aris populi liberalitate congeſtum, vt inde filius viſcerationem & epulas publicè daret. Sed & de viſceratione loquitur Cicero lib.2. Officiorum. Tertullianus in lib. aduerſus Iudaos & Gentiles. Iuriſconſultus in ff. de leg.3. Quid autem eſſet viſceratio videbis inſtrà lib.5. c.7. poſt prin.
^a Et ludos funebres.] Liuius d.4. Decad. lib.9. ubi ad ea quæ ex illo proximè adduximus ſubiungit, Et ludi funebres per triduum facti. & eiufdem Decad. lib.1. ad ſi. Ludi funebres eo anno per quadriduum in foro matris M. Valerij Leuini cauſa à P. & M. filiis eius facti. & 3. Decad. lib.8. Poſtquam locutus eſt de munere gladiatorio quod Scipio cauſa

mortis patris & patrui edidit, non multo poſt ſubdit, Huic gladiatorum ſpectaculo ludi funebres additi. & vide verſ. ſeq.
^b Plerumque gladiatorios.] Liuius d.4. Decad. lib.1. & 9. quibus locis ſuprà citauimus, & præterea 5. Decad. lib.1. in ſi. Munera gladiatorum eo anno aliquot parua alia data, vnum ante cætera inſigne fuit T. Flaminij quod mortis cauſa patris ſui cum viſceratione & ludis ſcenicis dedit quadriduum. Et L. Florus epitome Liuij lib.16. D. Iunius Brutus munus gladiatorum in honorem defuncti patris edidit primus, quod & ipſum tradit Valerius Maximus lib.2. cap.1. ubi de Claudio Pulchro. Apud Suetonium in Tiberio, c.37. cum Potentina plebe funus cuiuſdam primipilaris non prius ex foro miſiſſet, quam extorta pecunia per vim hæredibus ad gladiatorum munus eam grauiffimè puniuit, veluti id munus gratuitum foret, non neceſſarium.
^c Græcis Gymnica certamina.] Vide Plutarchum in Theſeo, paulò poſt princ.
^d Ad Pollinctum emere.] Legendum Pollinctum emerent ex Plinio quo loco ſtatim citabimus. & Macrobio lib.3. Saturn. cap.16. à pulluceo verbo quod ad ſacra pertinet apud Caronem de re Ruſtica, c.132. Ioui dapali culignam vini quam tumuis polluceto, & ſæpe aliàs eod. cap. Plautus in Stichus,
*Hæc veniſſe mihi iam eſt opus, quantum poteſt
vt decumam partem ex voto Herculi polluceam.*
Hincque pollucibilis cœna pro lauta, ſplendida, opipara, Macrobio lib.3. cap.17. Vide Budæum alicubi. Et obſonare pollucibiliter Plauto in Moſtellaria.
^e Ferturque Numæ edictum.] Plinius autoritate Caſſij Hemina lib.32. cap.2. Numa conſtituit piſces qui ſquamoſi non eſſent, niſi pollucere patrimoniam, commentus, vt conuiuia publica & priuata, cœnaque ad puluinaria facilius compararentur, ni qui ad polluctum emerent, precio minus parcerent, ea que præmercerentur.
^f Cœna exequialis.] Vide ſuprà in verbo, Cœnas quoque feriales, ubi de cœna ferali ex Iuuenali loquimur.

g Quam

diſcedentes poſt ſupremum officium, alter alteri vale dicebat: ^h quam Silicernium vocant. Athenis ⁱ per funeri præfectos epulum apud defuncti maximè neceſſarium dari conſuevit. ^k Argiuorum verò inſtitutum fuit, vt defuncti aſſines, ſtatim ab exitu Apollini ſacrificet, & trigefimo poſt die Mercurio, Apolliniſque ſacerdoti hordeum dent, ignemque extinguant, & rurfus accendant, carnelque victimarum percoquant, quibus poſtea veſcuntur. ^l Eos quidem ludos apparatus magnifico, continuis IX. diebus, in hiſque gladiatorum paria, qui venalem ſanguinem habebant, Romani exhibere: ad ^m quos intromitti matronas nefas habitum. Idque adeo vſu & moribus interdictum fuit, vt P. Sempronius ⁿ vxori, quòd ludis funebribus interuiſſet, repudium dederit. Domi quoque, & in loco celebri, defuncti imagines in memoriam poſteritatis, plerumque ^o cereas, aut marmoreas, vel æneas columnas ^p quoque cum trophæis & titulis, ac magnificentiffimis decretis, publico conſilio erigere, & res geſtas monumentis inſcalpere, leuandi deſiderij cauſa antiquo more ſeruatum eſt. ^q Quas etiam iniuria cæſis ciuibus ſempiterno æuo duraturas, publico decreto erexerunt, vt gratiam bene meritis ferrent. ^r Apud Lacedæmonios, his qui in remilitari facinora geſſerant fortia, ſtatuas & columnas pariter cum elogiis poſt obitum dedere. Rege verò defuncto, ipſius ſimulacrum, ita vt viuus appareret, in toro purpura & auro inſtrato effinxere. ^s Tempus verò luctus, vt erat à Numa conſtitutum poſteri ſeruauere: qui puerum trimo minorem, nec lugeri, nec plangi voluit. Id quod in Thera vna ex Cycladibus ſeruatum legimus: in qua pueri citra ſeptennium, aut homines vltra quinquageſimum annum in deſecti fuere: quòd illi rapti

ANNO TATIONES.

^g Quam Silicernium vocant.] Varro in Melegne apud Nonium Marcellum, funus exequuti, laute ad ſepulchrum antiquo more ſilicernium conſecimus. Id eſt conuiuium in quo prænſi diſcedentes dicimus aliis alij, Vale. Nam vt dicit ipſe Marcellus, Silicernium eſt propriè conuiuium funebre quod ſenibus exhibetur. Feſtus autem Pompeius lib.17. dicit id fuiſſe genus farciminis, quo familia in luctu à ſtatu purgatur, ita dictum, quia cuius nomine ea res inſtituebatur, is iam ſilicem, aut vt alij legunt, ſilentium cerneret. Citatque illud Cæcilij. Creditit Silicernium me eius eſſe. At Donatus emendans illud Terentij in Adelphis,
*I ſanè, ego te exercebo hodie,
vt dignus es, Silicernium.*
Eſt, inquit, Silicernium cœna quæ inferitur Diis Manibus, quòd eam ſilentes cernant vmbra. Id eſt vmbra poſſideant, vel quòd qui hæc inferant, cernant, neque deguſtent. Nam de his quæ libantur inferis, quiſquis comederit aut biberit, funeſtatur. Aut erit Silicernium ſenex qui iam iamque ſilentibus vmbriſque cernendus ſit. Fulgentius in vocum antiquarum interpretatione ad Calcidium. Silicernios dici voluerunt ſenes ià incuruos, quali ià ſepulchrorum ſuorum ſilices aſpicietes. Vnde & Cincius Alimerus in hiſtoria de Gorgia Leontino ſcribit. Qui dum iam ſilicernius fui ſinè temporis expectaret, ſi mori non potuit, tamè inſirmitatibus exultat.
^h Athenis per funeri præfectos.] Vide Pollucem.
ⁱ Argiuorum verò.] Plutarchus probl. c.137.
^k Eos quidem ludos.] Ad Romanos redit.
^l Continuis IX. diebus.] At id tempus non ſemper idem fuit, vt patet ex his quæ ſuprà diximus in verbo, Denicales dictæ.

^m Ad quos intromitti matronas.] Id quod dicit propter exemplum ſequens, & vide quæ ſcriptimus in noſtris legibus Connubialibus l.16. nu.37. incip. Et ob hæc.
ⁿ P. Sempronius.] Valerius Maximus lib.6. c.3. Plutarchus probl. c.13.
^o Plerumque cereas.] Ad quod alludens Laodomia ad Proteſilaum apud Ouidium,
Quæ referat vultus eſt mihi cæra tuos, &c.
^p Columnas quoque.] Suetonius in Galba, cap.23. eodemque vlt. Senatus vt primum licitum fuit, ſtatuum ei decreuerat roſtrata columnæ ſuperſtantiem in parte fori qua trucidatus eſt. Sed & Plinius lib.34. cap.5. ſcribit Caio Mevio qui priſcos Latinos deuicerat ſtatuum ſupra columnam fuiſſe dicatam. Trebellius Pollio in vita Claudij Secundi refert ipſi Claudio totius orbis iudicia poſita fuiſſe columnam palmatam, ſtatuum ſuperſtantiem librarum argenti mille quingentarum.
^q Quas etiam iniuria.] Vide ubi de Socrate, Milciade, &c. Ex Cicerone Philipp. 9. videre eſt ſtatuum honorem fuiſſe decretum his qui in legatione caſi eſſent. Cùmque Lar Tolumnius Rex Vientum, quatuor legatos populi Ro. Fidenis intermiſſet, ſtatuas illis in roſtris fuiſſe poſitas. Eundemque honorem præſtitum iſ, qui ob rempob. obiiſſent, vt Cn. Octauio Laodiceæ in Gymnaſio à quodam Leptine interfecto, & Tullo Clinio, & L. Roſcio, & Sp. Antio, & C. Fulcinio, qui vt modò dictum eſt, à Vientum Rege caſi fuiſſent.
^r Apud Lacedæmonios.] Aelianus varia hiſtoria lib.6.
^s Tempus verò luctus.] Plutarchus in vita ipſius Numæ. Sed & his in conſolatoria ad vxorem in ſi. ſcribit leges vetare infantes lugere.

t Neque

*Silicernium.
Athenienſes.
Argiui.*

*Ludorum
funebrum
apparatus.*

*Imagines
& columnæ
in memoriam
defuncti ere-
ctæ.*

*Lacedæmonij.
Tempus
luctus, &
qua ætate
defuncti
in deſecti
erant, aut
contra.*

immature funere, vix primum vitæ limen attigissent, isti autem satis diu vixissent. Neque ultra menses decem, filios parentum, aut uxores virorum mortem desistere statuit. Quod v lugendi tempus, patri & filio, æquè fratri & sorori commune esse voluit. x ultra verò non licuit, ne luctu infesto, & lacrymis nunquam desinentibus domus & familia funestarentur: itaque post annum parentes filiorum, & fratres sororum funera desistere vetuit: ab eo enim tempore lamentis parcere iussum est. y Tametsi nullum lugendi tempus viris legitimum fuisse nonnulli credant, annumque sceminis tantum præfinitum ad deplorandum: masculis non item, intra quem alteri nubere non licebat, & concepto necdum edito partu, vetabantur. z Marcus tamen Antoninus philosophus, ne ultra quinque dies, lugerent Romani filium sibi morte sublatum, summæ spei adolescentem, edicto inhibuit. Quintus a verò Maximus filio consulari, & b Lucius Paulus duobus paucis diebus amissis, & Marcus c Cato, mortuo prætoris designato filio, non luxerunt. Marcus d quoque Bibulus consul, quum toto consulatu domi delituisse, quo die de obitu duorum filiorum certior fuit, in senatum venit, & munus consulare obiuit. e Quod de Anaxagora & f Xenophonte traditur, & Asinio g Pollione, qui quo die filium amisit, in conuiuio

Qui non
luxerint
filios vita
defunctos.

ANNO TATIONES.

t Neque ultra menses decem.] De Numa intelligit ex Plutarcho vbi supra. Aliquando tamen scilicet post Canuensem cladem censuit Senatus ne feminae ultra 30. dies in luctu essent. Vt scribit Lilius 3. Decad. lib. 2. Valer. Max. lib. 1. c. 1. v Quod lugendi tempus.] Ibid. Sed hos non necessarîo lugendos esse scribitur in l. parentes. ff. de his qui not. infra. x Ultra verò non licuit.] Id quoque ex legibus Numæ, vt tradit Plutarcho vbi supra. y Tametsi nullum.] Seneca ad Lucilium epist. 64. & vide infra in verbo, Sed nec uxores. z Marcus tamen Antoninus.] Iulius Capitolinus in vita illius. a Quintus verò Maximus.] Plutarcho in vita illius. Sed & Cicero de hoc & duobus seq. epistol. famil. lib. 4. epist. 6. ad Seruium Sulpitium loquens de morte Tullie filie sue. Sed opprimor, inquit, interitum, & vix resisto dolori, quod ea solatia me deficiunt, quæ cæteris quorû mihi exempla propono simili in fortuna non defuerunt. Nam & Q. Maximus qui filium consulem clarum virû & magnis rebus gestis amisit, & L. Paulus qui duos septem diebus, & Marcus Cato, qui summo ingenio, summa virtute filium perdidit, iis temporibus fuerunt, vt eos tum ipsorum dignitas consolaretur, quam ex repub. consolarentur & cætera quæ sequuntur. b Et Lucius Paulus.] Imo Paulus Aemilius illius filius ex Plutarcho in vita illius. Verum hunc defendit Cicero citatus in præcedenti loco. Et de hoc quoque Seneca in libro de Consolatione ad Martiam. c Marcus Cato.] Scilicet Censorius ex Plutarcho in vita illius. d Marcus quoque Bibulus.] Seneca in d. lib. de Consolatione. Bibulus, inquit, qui toto honoris sui anno ob inuidiam collegæ (is erat Iulius Cæsar) domi latuerat, postero die quam geminum filiorum funus renunciatum est, processit ad solita in publicum officia. e Quod de Anaxagora.] Laërtius in vita illius.

Aelianus de varia historia lib. 3. vbi & idem de Antigono Secundo scribit. f Et Xenophonte.] Laërtius & Aelianus vbi supra, & præterea Laërtius in vita ipsius Xenophontis. Et de eo intelligit Seneca scribens de Consolatione ad Martiam. Nec nimis admitetur Græcia illum patrem, qui in ipso sacrificio nunciata filij morte tibicinem tantum tacere iussit, & coronam capite detraxit, cætera ritè perfecit. g Et Asinio Pollione.] Hic puto mendum esse in verbo luxit, eiusque loco substituendum vixit, aut aliud simile, neque enim aliter conueniret præcedentibus neque sequentibus, & quod id certum facit Seneca in lib. 4. Declamationum post princ. hæc de illo scripsit. Memini intra quartum diem, quam Herinum filium amisserat, declamare eum nobis, sed tanto vehementius quam nunquam, vt apparet hominum naturam contumacem cum fortuna sua rixari: nec quicquam ex ordine remisit vitæ solito. Itaque cum mortuo in Syria Cæsare, per codicillos questus esset diuus Augustus, vt erat illi mos, illi clementissimo viro, non ciuilitate tantum, sed etiam familiariter, quod in tam magno & recenti luctu suo homo charissimus sibi pleno conuiuio cœnasset, rescripsit Pollio, eo die cœnam quo Herinum meum amisit. Superioribus autem adde Demosthenem, qui septimo die post filie mortem processit corona & splendida veste ad sacra quæ Diis fiebant ob mortem Philippi Macedonis, ob quod reprehensus ab Aeschine veluti duritiem & odium filiorum accusans. Contra verò à Plutarcho id recensente in eius vita laudatus. Et Tynnichum Lacedæmonium qui Thrasylbuli filij sui mortem fortiter tulit, in quem vt scribit idem Plutarcho in Apophthegm. Laconicis huiusmodi epigramma scriptum fuisse tradit, quod Raphaëlica in Latinum conuertit,

Exanimis Pitaneæ clypeo Thrasylbulus in acri,
Confosset septem vulneribus rediit.
Passus ab Argivis, quæ tergo nulla gerebat.
Tynnichus hunc igni cum daret, hæc loquitur.

Fleat

luxit. h Contra Pericles, quum animo infracto semper fuisset, amisso Paralo filio, magnitudine doloris victus, lachrymas vberes dedit, & eiulatus nunquam desinenteres i Filios verò minores decennio, tot mensibus quot annis vixissent, à parentibus lugeri statuit. k Sed nec uxores à viris, nec sponsas lugeri fas putauit. Tempore verò luctus, matronæ purpuram aurumque deponunt, l atrasque vestes induunt, & in pellibus degunt: nec illa resumere, donec eluxerunt, licet. Viri autem senatorij laticlauum & annulos aureos exuentes, m pullas vestes sumunt, n barbam capillumque summittunt. o Piceas quoque p & cupressos, veluti ferales arbores, & Diti

Periclis
luctus de
filio.
Luctus
tempore
ornatus
omnis abii
ciebatur.
Picea &
cupressus
arbores
ferales.

ANNO TATIONES.

Fleat decet timidos, oculis te nate sepulchro
Condo meum sicis ac Lacedæmonium.

Ex his autem quæ dicta sunt, ostenditur verum esse, quod Seneca scripsit lib. 6. epist. ad Lucillum epist. omnium 93. Innumerabilia exempla sunt eorum, qui liberos iuuenes sine lacrymis extulerunt. Qui in Senatum, aut in aliquod officium à rogo redierunt, & statim aliud egerunt. h Contra verò Pericles.] Plutarcho in vita illius ad finem. Aliter autem Aelianus lib. 9. varia historiae, nempe quod cum grassante pestilentia liberos amisisset, fortissimè tulit. Sed adde quod & Solon ille ex septem sapientibus viris filium suum defunctum luxit: cumque à quopiam ei diceretur, Nihil proficis, respondit, At propter id ipsum lachrimor, quia nihil proficis, vt scribit Laërtius in vita illius ad fi. Sed & de eo illud tradit Plutarcho in vita ipsius, Hermippi autoritate, quod cum ipse ad Thaletem in Miletum venisset, admiratusque fuisset, quod ille nuptias & liberorum procreationem penitus contempsisset, Thales autem tunc quidem tacuisset, sed paucis diebus interpositis, peregrinum quendam subornasset, qui se Athenis nuper decimo post discessum die aduenisse diceret, qui rogatus à Solone, num quid noui Athenis esset: is (vt doctus erat) nihil aliud respondisset, nisi quod adolescentis cuiuspiam funus efferretur, ac ciuitas tota consecuta esset, quod eius pater in virtute & existimatione primas inter ciues obtineret, quem tunc iam diu ab vrbe abfuisse dicerent. Væ illi misero, Solonem dixisse. Sed quomodo ille vocabatur? Audiui, inquit, nomen, sed memoria excidit, nisi quod ob eius iustitiam ac sapientiam omnibus in ore esset. Postremò iam turbato animo ac sollicito, ipsum peregrino nomen subieciisse, contentisque ab eo num illi ciui Soloni nomen esset. Annuente autem homine, capisse Solonem caput credere, atque alia facere & dicere, quæ ab hominibus afflictis fieri solent. Tum Thaletem ridentem his hominem dictis aggressum esse: Hæc me ô Solon à nuptiis & procreandis liberis dehortantur, quæ te hominem fortissimum infringunt. Hæc ille. Miror autem eam rem excidisse Laërtio in vtriusque descriptione vitæ. i Filios verò minores.] Idque Numæ Pompilij est, apud Plutarcho in vita illius. k Sed nec uxores.] Ibid. Sed & id nostris legibus receptum est l. uxores à viris. ff. de his qui nota. infam. l Atrasque vestes.] De hoc supra dictum est in verbo, In veste pulla.

m Vestes pullas.] Vide supra in verbo, In veste pulla. n Barbam capillumque summittunt.] Vide Varronem citatum in dict. verbo, In veste pulla. o Piceas quoque.] Plinius lib. 16. ca. 10. Hinc illud Virgilij li. 6. Aeneid. Miseni funus describentis: Procumbunt piceæ, &c. Vbi Seruius dicit has ad funus pertinere. p Et cupressos.] Plinius lib. 16. c. 31. Vnde etiam illud Virgilij eod. loco, Ingentem struxere pyram, cui frondibus atris Intexunt latera, & ferales ante cupressos Constituunt. - Vbi Seruius eius rationem reddit, quam & nos alibi adduximus. Illudque ipsius Virgilij li. 3. Aeneid. de funere Polydori, Aggeritur tumulo tellus, stant Manibus ara Cæruleis mæstæ vittis, atrasque cupressos. Vbi & ipse Seruius interpretatur, atra, id est, nigra, funesta: nam inferis consecrata est, quæ cæsa nunquam reuivescit. Moris autè Romani fuerat ramum cupressi ante domum funestam poni, ne quisquam Pontifex per ignorantiam pollueretur ingressus. Illud item Ouidij idè Epitheton illis tribuentis lib. 3. Trist. eleg. 13. Funeris ara mihi ferale cincta cupressos. Et Horatij Epod. Ode 5. Iubet sepulchris caprificos erutas, Iubet cupressos fanebres, &c. Et lib. 2. Car. Ode 14. Neque harum quas colis arborum Te præter iniussas cupressos, Vlla breuem dominum sequetur. Iniussas (inquit Acron) id est, rogis & luctibus consecratas. Et vt dicit Porphyrio: quia funeribus cupressus adhibetur. Illud item Statij lib. 4. Thebaidos, - Superat tamen ager in aruis Pineus hunc iuxta cumulo minor ara profunde, Erigitur Cereis frondes atque omne cupressus Intexit plorata latus, &c. Et ipse Seruius enarrans illud Virgilij lib. 2. Aen. Iuxtasque antiqua cupressus. - Cupressum, ait, arborem funebrem bene ante templum Deæ lugentis esse confirmat. Et illud lib. 4. Aeneid. Et fronde coronat Funera. Id est, cupressu, inquit, nam & superiora ligna ad funus pertinent. Hucque pertinet fabula Cyparisii filij Thelephi in cupressum arborem luctibus apra conuersi. De qua Seruius enarrans illud Virgilij

¹ sacras, in lugubri domo patriciorum, amissis fratribus, liberis & propinquis, apponere mos erat. ² Gracis verò funesti, & qui exequias duxissent, ut lapide lesbio extructas domos incolant, quòd subtristi esset aspectu. ³ Atheniensibus Solon flebiles lamentationes, & cætera dolorem testantia, velut inania, & nihil vitæ proficiantia, sustulit. ⁴ Lycurgus verò Lacedæmoniis vndecim dierum spatio luctum terminavit. ⁵ Quod à Thracibus & Mafsiliensibus ⁶ vsurpatum legimus: qui quotidianas lachrymas & funesta omnia, ac sordes lugubres in funere inhibuere. ⁷ Luctus autem & mæror patrius intra lugendi tempora ob plurimas minuitur causas: ut si liberi nascerentur, si pater aut filius, frater aut vir, ab hostibus capti reuertissent: aut cum propior affinis, quàm qui lugeretur, domi natus foret: vel si puella dabatur nuptui. ⁸ Publicus verò, si lustrum fieret, ⁹ aut vota soluerentur, ¹⁰ vel sacra Cereris instarent. His enim casibus domum aut familiam in squalore & sordibus esse non decebat. Hoc quoque notare contentus sum, ¹¹ neque puerum minorem septennio, priusquam

Graci.
Athenienses.
Lacedæmonij.
Thracibus.
Mafsilienses.
Luctus patrii minuendi causa.
Publici.

Notandum hoc.

ANNO TATIONES.

lib. 3. Aeneid.

-- Quales cum vertice calfo

Aëria quercus, aut conifera Cyparissia

Constitierant. Et paulò post ipse Seruius tradit hanc arborem Proserpinæ dicatam propter luctus morientium, de quo & tu vide quæ dicam infra lib. 4. cap. 17. Quare autem hæc arbor sit, & dicatur luctuosa, discas ex Probo Virgilij interprete lib. 2. Georg. in eum locum,

Nec salici lotos, nec Idæis Cyparissis.

Vide etiam nume. seq.

q Diti sacras.] Plinius lib. 16. c. 33. Et Festus Pompeius lib. 3. Cuius hæc verba sunt: Cupressi mortuorum domibus ponebantur. Ideo, quia huius generis arbor excisa non renascitur, sicut ex mortuo iam nihil est sperandum: quam & ob causam in tutela Diti patris esse putatur. Aliam tamen rationem, quare ante domum funestam poneretur, addunt. Seruius in lib. 3. Aen. in eum locum supra citatum,

Atræque cupresso, &c.

r Patriciorum.] Lucanus lib. 3.

Et non plebeios luctus testata cupressus.

Ex quo id annotat Lactantius Placidus Statij interpres lib. 4. Thebaidos. Seruius autem tum lib. 3. Aeneid. in eum locum supra citatum,

Atræque cupresse.

Moris, inquit, Romani fuerat ramum cupressi ante domum funestam poni, ne quisquam Pontifex per ignorantiam pollueretur ingressus. Citatque illud Horatij lib. Car. 2. Ode 14.

- Neque harum quas colis, arborum

Te, præter inuisas cupressos.

s Gracis Funesti] De his iam diximus supra.

t Atheniensibus Solon] Plutarchus in vita illius, vide tamen quæ de eo dicta sunt supra in verbo, Contra verò Pericles.

v Lycurgus.] Plutarchus etiam in vita illius. Idem autem in Apothegmatis Laconicis, quo loco antiqua eorum instituta describit, tradit Lycurgum ipsum sustulisse & luctus & lamentationes & inscriptiones monumentorum, præterquam eorum qui in bello cecidissent.

x Quod à Thracibus.] Herodotus in Terpsichore, id est, lib. 5. Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. Pomponius Mela lib. 2. cap. 2. Quintilianus lib. 5.

cap. de exemplis.

y Et Mafsiliensibus.] Valerius Maximus lib. 2. c. 1. vbi de ipsis Mafsiliensibus loquitur. Adde & Locris, apud quos etiam luctu mortuos prosequi vetitum erat, ut prodit Heraclides in Politicis.

z Luctus autem & mæror.] Festus Pompeius lib. 11. Minuebatur, inquit, luctus priuatis, cum liberi nascerentur, cum honos in familiam veniret, cum pater aut liberi, vir aut frater ab hoste capti domum redirent, cum puella desponsaretur, cum propior quis cognatione, quàm is qui lugeretur, natus esset.

a Publicus verò, si lustrum.] Festus Pompeius lib. 11. Minuebatur, inquit, populo luctus ædis dedicatione, cum à Censoribus lustrum condebat.

b Aut vota soluerentur.] Festus vbi supra ad id addens quod proximè ex eo adduximus, cum votum publicè susceptum soluebatur.

c Vel sacra Cereris instarent.] Liuius 3. Deca. lib. 2. Tum priuata quoque per domum clades vulgaræ sunt: adeoque totam urbem impleuit luctus, ut sacrum anniuersariū Cereris intermissum sit, quia nec lugentibus fas est id facere, nec vlla in illa tempestate (loquitur autem de clade Cænensis) motrona expers luctus fuerat. Itaque ne ob eandem causam alia quoque sacra publica aut priuata deferrentur, Senatusconsulto diebus 30. luctus est finitus. Quod & ipsum repetit 4. Deca. lib. 4. in Oratione Valerij Trib. pleb. pro lege Oppia abroganda. Cum, quia Cereris sacrificium lugentibus omnibus matronis intermissum erat, Senatus finiti luctus 30. diebus iussit. De qua re etiam Valerius Maximus lib. 1. cap. 1. Quanto, ait, nostræ ciuitatis Senatus venerabilior in Deos, qui post Cænensem cladem decreuit, ne matronæ ultra trigessimam diem luctus suos extenderent, vti ab his sacra Cereris peragi possent.

d Puerum minorem septennio.] Hæc accepisse videtur à Plinio lib. 7. cap. 16. qui id tamen non ita dicit, sed sic. Hominem priusquam genito dente cremari mos gentium non est. Ad quod referendum est illud luuenalis saty. 15.

- Vel terra clauditur infans

Et minor igne rogi.

Quem locum interpretes non intellexisse videntur. e Neque

omnes geniti dentes forent: neque fulmine ictos, qui vita functi essent, rogis imponere, aut corpora cremare: neque hominem vita sublatum, feriis publicis efferre licuisse. ² Quòdque quoties plura cadauera & acruata corpora vrerent, aut incendi curarent, solitos esse funerum ministros, denis virorum corporibus singula muliebria adiciere, ut vnus adiumento cætera facilius deflagarent.

ANNO TATIONES.

e Neque fulmine ictos.] Frat autè lex Numæ. Hominem fulmine occisum, ne supra genua tollito. Et alibi: Homo si fulmine occisus est, ei iusta nulla feri oportet. Testis vtriusque Festus Pomp. lib. 12.

f Aut corpora cremare.] Quod & nos nuper ex Plinio diximus.

g Quòdque quoties plura.] Macrobius lib. Saturn. 7. c. 7.

Miraculum Tritonum & Nereidum, quæ variis in locis tempestate nostra comperta fuere. Cap. VIII.

Ritonem & Nereidas, hominesque mari genitos, quos marinos appellant, præter quàm quòd apud Pliniū naturalis historiæ nono legeramus, nostra quoque tempestate conspicuos fuisse, multa documenta sunt. In memoria mihi est, cum adolescentulus ego in porticu nostra Portanoveni Neapoli quandoque diuerterem, Draconettum Bonifacium Neapolitanum, patriciæ gentis & inclytæ familiæ virum, ut in homine militari, facundiæ florentis, & multarum rerum cognitione clarum, tunc senecta venerabilem, & debilitate pedum inualidum, in conuentu maximo, præfente atque audiente me, referre solitaui, se dum in Hispania militaret, marinum hominem vultu & corpore profus humano, absoluta similitudine pubetenus, postremis verò in piscem desinentibus vidisse, in melle ex vltima Mauritania & Oceani finibus ad regulos sub quibus stipendia faciebat, & honestum ordinem duxerat, pro monstro allatum. Fuisse autem facie hominis vetusti, capillo & barba hispido atque hirto, colore cæruleo, statura procera, & maiore humana. Alis quoque tenui cartilagine, quibus marinos fluctus secabat, & membrana passim interlucete munitum. Et hanc rem non sibi tantum, sed plerisque summæ nobilitatis viris, notam & conspicuam fuisse, dicere. Sed ne quis hoc vanum aut cõmentitium fortasse putet, Theodorus Gaza vir Græca facundia clarus, & philosophiæ præceptis imbutus egregiè, apud Iouianum Pontanum, ad quem frequens veniebat, complurisque nostrates, scite admodum & luculenter ratiocinabatur, se dum in Peloponneso ageret, & cæda maris tempestate oborta, durissimo tempore anni, nonnulla piscium monstra procellæ ad litus illisissent, inter cætera vidisse Nereidem in litore, fluctibus expositam, viuentem iam & spirantem, vultu haud absimili humano, facie quoque decora, neque inuenusta specie, corpore squamis hirto ad pubem usque, nisi quòd cætera in locustæ caudam desinebant: ad quam properè visendam cum frequens concursus fieret, ipseque & nonnulli è propinquis oppidis vicini affinesque eò se contulissent, illam frequenti turba circumdatâ, mœstam & animo consternatam, ut ex vultu coniectari erat, in litore iacentem, crebròque suspirio fatigatam conspexisse: mox cum à tam frequenti corona inspiceretur, seque in sicco destitutam videret, præ dolore gemitus spirantes, & lachrymas vberes dedisse: cuius misericordia motus ipse, ut erat mitis placidusque, cum turbam decedere de via iussisset, ipsam interim † brachiis & cauda, quo maximè modo poterat, humi reptantem, paulatim ad aquas peruenisse. Cùmque se præcipitem magno nixu in mare dedisset, ingenti impetu fluctus secare cœpisse, momentòque temporis elapsam ex oculis, nusquam apparuisse. Georgius quoque Trapezuntius vir multi nominis, & magnæ eruditionis, aperta professione referebat amicis, se cum haud procul à litore in fonte quodam spatiaretur, puellam conspexisse eleganti forma vndis extantem pubetenus, & quasi lasciuiet, subinde emergentem summergentemque se, quoad usque se con-

Homo marinus.

Nereis à Theodoro Gaza visa.

† brachiis.

Georg. Trapezuntius.

Triton.

spectam intelligens, haud amplius apparuit. Sed super omnia in nostro auro haud assimilabile factum accepimus in Epiro, protecto exemplum inter pauca memorabile, quod nonnulli prodendum posteris putarunt, & actis quoque publicis testatum est, ad fontem iugis aquae, ad quem mulieres ex oppidulo aquatum ventitabant, Tritonem seu marinum hominem è spelunca, quam fortè ibi nactus fuerat, obseruare solitum, si quando solam ad aquas accedentem, aut per litus obambulantiem mulierem videret, ipsum ex vndis & spelunca leni gressu tacitisque vestigiis desilire, & à tergo accedere, ac vi compressam mulierem ex insidiis adoriri, & ad mare concubitus causa arripere, arreptamque sub vndis deferre consueuisse. Quod cum apud loci incolas percubisset, diligentius marinum monstrum obseruasse, & cum diutule laqueos illi intendissent, haud multò post dolo captum, & laqueis vinctum cepisse: cumque cibo abstineret, extra aquas diutius viuere nequisset, squalorèque tandem & tædio ad extremam tabem venisset. Tenet fama, Venereos eos & flagrantissimè mulierum amafios esse: propterea oppidi incolas edicto inhibuisse, nequa deinceps ad fontem mulier, nisi viris comitata, accederet. Hæc nos & eiusmodi ab his qui diuersa maria penetrarant, & eadem monstra placidis aquis colludentia vidissent, & in occursum nauis, exertis capitibus ab vndis occurrisset, & voces audisset referebant, plerunque accepimus.

ANNOTATIONES IN CAP. VIII.

DE Tritonibus & Nereidibus visis loquitur Alexander hoc cap. Locus autem Plinij hic citatus est lib. 9. cap. 5. vbi & de Nereidibus quoque loquitur. De quibus etiam Ouidius lib. II. Metam. Et de vtrisque idem Plinius lib. 34. cap. II. eodemque vlt.

Qui xystici, quive thymelici apud iureconsultos dicti sint, quòdve officium, & quid nomina designarint. Item qui intelligantur per aquae aspersores in sacris certaminibus apud iurisconsultum, & quid pancratiastes & pancratium.

Cap.

I X.

Ioh. Platina.

CM V Iohanne Platina viro docto & antiquitatum studioso, pro familiari consuetudine sæpe deambulabamus, & omnes antiquitates, veterumque monumenta, atque ruinas vrbs explorabamus. Dumque in veteri sepulchro inter semiruta vestigia in Quirinali, literis mirandæ vetustatis titu & lenio oblitteratis, epitaphium legeremus incalptum his verbis: L. T H E N O D O R V S X Y S T I C V S, P A R I D I T H Y M E L I C O B E N E M E R E N T I F E C I T. Quarebat Platina^a qui xystici essent, quive thymelici, nunquid artis nomina vel cognomenta forent. Cumque meminisse me apud autores, qui xystici dicerentur, legisset, quodque in xystis velut in gymnasiis nudi exercebantur, athletas xysticos dici respondisset: ^b xystos autem longas fuisse porticus ampla latitudine, & gymnasium vbi ambulationes essent, & arbores plerunque digestæ: in quibus Athletæ hybernis sæpe temporibus luctabantur: ^c quas Græci hypathras ceu paradromidas dicunt, instar illorum quæ in Attica fuere gymnasia: quæ tria vel maximè memorantur, ^d Lyceum, ^e Cynofarges, ^f & Academia: qui autem thymelici essent, mihi

ANNOTATIONES IN CAP. IX.

a Vi xystici, quive thymelici.] De vtrisque fit mentio in I. Athletas. in princ. ff. de his qui not. infra. Vide ibi Florentin. Pandect. Vbi Budæus omnium optimè declarat qui ij sunt.
b Xystos autem.] Vitruuius lib. 5. cap. II. & lib. 6. cap. 9.
c Græci hypathras.] Idem Vitruuius in illis locis.
d Lyceum.] De quo Liuius 4. Dec. lib. I. Xenodotus, Suidas, & Pausanias lib. I.
e Cynofarges.] Liuius cod. lib. I. Plutarchus in

Themistoclem in princ. & Laërtius in Antisthene, Stephanus, Suidas, Hefychius Didymi, aut vt nonnulli appellant Diomi Atheniensis, & diximus in nostris Commentariis Nobili c. 15. nu. 31.
f Academia.] Laërtius in Platone, Pausan. lib. I. & omnes vbi que. Sed adde fuisse quoque Athenis aliud Gymnasium non procul à foro, quod à conditore Ptolemaeum vocabatur, apud Pausaniam libro I. cuius etiam meminit Cicero Tuscul. quæst. lib. 5. in princ. Item aliud quod Adriani nominatur eod. libro I.

g A Do

non succurrere, neque in mentem venire asseuerarem: tum Platina quasi admirans, ait: nunquid nostro ciuili iure aliquam de thymelicis mentionem fieri adnotassem. Nam de xysticis satis sibi liquere, pugiles fuisse, vel ex eo quod in xystis & longis portibus exercebantur: vel quod hastis decernerent, à Græco verbo ξυστός, quod est hasta: quare xysticos ludiones, quod hastis depugnarent velut gladiatores, & xystarchum qui gymnasium præfesset, nuncuparunt: thymelicos verò, eiusdem generis pugiones seu histriones fuisse se arbitrari. Siquidem Græci histrionicam, thymelen nuncupant: θυμῆλιν enim scenam dixerunt: θυμῆλινες, scenicos & histriones: & nisi quid se fallat, de his apud iureconsultos in edictis prætorum mentionem fieri aiebat. Fuere, inquit, athlerarum & histrionum species multifariæ: & nam gladiatores, & pugiles, & thymelici, & pancratiastes, xystici, pantomimi, palæstritæ, & arenarij, sicut Thraces, mirmillones, sequutores & retiarj: omnes athletarum, histrionum, & comædorum numero habentur: licet pantomimos^s à Domitiano sublato, moxⁿ à Nerua restitutos, demum à Traiano eiectos: histrionisque à Tiberio,¹ & deinde Nerone, ob plurima flagitia Italia pulsos legamus. thymelicum verò^m choragium apparatus esse scenarum & histrionum, quos omnes inter artifices adnumerari, neminem fugit. Et pleraque hoc genus memoriter & expedite, vt suus mos erat, veterum testimoniis exemplisque referebat. Cum vero nos hac admonitione attentiores facti, in legum commentariis versaremur, deprehendimus apud Vlpianum titulo de infamibus, thymelicorum, xysticorum & athlerarum, quod nunc non commemoramus, mentionem haud dubiam fieri: thymelicisque & xysticos inter athletas, & eos qui in theatrum prodirent ad edendas in scena operas, adnumerari: id quod Platina fuerat præclare arbitratus, censuisseque iureconsultos, quod pugnandi causa in arenam prodirent, & ludicram facerent, non propterea infamia crimen aut notam incurrere. Cuius verbis admoneor, vt verum esse censeam, quodⁿ apud Ciceronem refert Aemilianus, artem ludicram & scenas quandoque Romanos probro duxisse, genusque hoc hominum tanquam scurras improbissimos tribu amouere voluisse. Quare sub Tiberio, in opera scenæ prodidisse, famosa nota censebatur.^o Quod etiam senatusconsulto fuit vetitum, cautumque seuerè, ne equites Romani ludo & arena polluerentur.¹ Tamen feratur Augustus athleticis conseruasse priuilegia & ampliasse, ^q coercitionemque in histriones magistratibus inhibuisse, ita vt in eos animaduersionem non

Thymelici.

Athletarum & histrionum species variæ.

Thymelicum choragium.

Ciceronis locus. Scenici infames apud Romanos.

ANNOTATIONES.

g A Domitiano sublato.] Suet. in eius vita c. 7.
h Mox à Nerua restitutos.] Plinius in Panegyrico ad Traianum.
i Demum à Traiano eiectos.] In eod. loco, & nos quoque de iis diximus in nostris Commentariis Nobilitatis cap. 34. cap. 17. incip. Quamquam, vbi videre poteris.
k Tiberio.] Tacitus lib. 4.
l Nerone.] Idem lib. 13. & Suet. in eius vita, c. 16.
m Choragium.] Festus Pompeius. Choragium, inquit, instrumentum scenarum. Sed tu vide omnino Budæum in I. si vt certo. §. interdum. ff. commod. Sed & Choragij & Choragi præter eos quos ille citat, mentionem facit Valerius Maximus libro 2. cap. 1. vbi de Institutis antiquis. & Plinius lib. 36. cap. 35. vbi de Theatro M. Scauri, alias autem Fulgentius de vocibus antiquis scribit Choragium dici virginale funus auctoritate Apuleij lib. 1. Metamorphoseon, cuius hæc verba adfert, Choragio itaque perfecto, omnes dormitionem parant. Vide alicubi, & ibi Beroaldum
n Apud Ciceronem.] Vti refert Diuus Augustus

de Ciuitate Dei, lib. 2. cap. 13. neque enim nunc extat liber Ciceronis tale quid dicens: Idque credo fuisse in libris de Repub. qui magno reipub. damno interierunt, ex quibus sæpe illum citat ipse Augustinus. Sed & idem propè recensuit Probus Aemilianus in præfatione vitarum illustrium virorum.
o Quod etiam senatusconsulto.] Apud Cornelium Tacitum lib. 18. cuius hæc verba sunt, Cautum seuerè, ne equites Romani ludo & arena polluerentur. Cuius etiam senatusconsulti mentionem fecit Suetonius in Augusto, cap. 43. his verbis: Ad scenicas quoque & gladiatorias operas, & equitibus Romanis aliquando vsus est, verum priusquam senatusconsulto interdiceretur.
p Tamen feratur Augustus.] Suetonius in vita ipsius, cap. 45. Athleticis, ait, & conseruauit priuilegia & ampliavit.
q Coercitionemque in histriones.] Suetonius ibi paucis verbis interiectis coercitionem in histriones magistratibus in omni tempore & loco lege vetere promissam, ademit, & Tacitus lib. 1. non multò ante si. Dum, inquit, Augustus immu-

E c 3

Scenico-
rum hono-
rum apud
Gracos.
l. Athletas.
ff. de his
qui not.
infra.

Qui in sa-
cris certa-
minibus a-
quam as-
pergerent.

Pancrati-
astes.

Pancra-
tium.

l. qua actio
no. 5. ff.
quis. ff. ad
leg. Aquil.

habent. Græcis verò prodiisse in scena inter athletas, honori fuit, nec probro da-
rum est: quippe cum Plato summus fuisset athleta, post multiplices victorias se phi-
losofiæ dedit. Verba verò Vlpiani ex responsis Sabini & Calsij hæc fuere: Athletas
omnino artem ludicram non facere: virtutis enim gratia hoc facere, & vtile videtur:
vt neque thymelici, neque xyftici, neque agitantes, neque qui aquam equis spar-
gunt, cæteraque eorum ministeria qui certaminibus præfunt sacris, aut deseruiunt,
ignominiosi. Ex quibus liquet, thymelicos & xyfticos à iureconsulto inter athletas
adnumerari. Sed quia de pancratiafte, & his qui in sacris certaminibus aquam equis
spargunt, mentio fit, qui fuerint hi, & an inter ludiones recepti, adhuc ambigi du-
bitarique potuit: cum præsertim nullam de his qui aquam in certaminibus spargunt,
mentionem fieri apud veteres, quod meminere, sciam: nisi eos dicamus fuisse, qui
in stadio dispositi, equis sponte currentibus, quò velocius metam contingerent,
aquam per vices spargere, itaque illos ad cursum impellere solerent. Pancratiaften
verò eum dici volunt, qui luctator simul & pugil foret: quippe cum alij pugiles, alij
luctatores forent, is qui vtròque teneretur studio, pugna scilicet & lucta, pancratia-
sticus nuncupatur: & vbi exercentur, pacratium. Censuitque Vlpianus ad legem
Aquiliam, illum qui dum exercetur, in colluctatione vel pancratio aut pugilatu ali-
quem oppressit vel occidit, Aquilia teneri. Verba verò Vlpiani ex ea lege, hæc sunt:
Si quis in colluctatione, vel pancratio, aut pugilatu, dum exercentur, alius alium occi-
derit, Aquilia teneri.

ANNO TATIONES.

nes verberū histriones quondam responderat. Sed
tu vide de his que scripsimus plenissimè in tractatu
Nobilitatis c. 34. nu. 13. incip. Igitur ad eos, & mul-
tis seq.
Græcis verò.] Probus Aemilius in ea præfa-
tione vitarum excellentium Imperatorum, & D.
Augustinus de Ciuitate Dei, lib. 1. c. 12.
s. Quippe cum Plato.] Lærtius in vita illius.
Apuleius lib. 1. de Dogmate Platonis post princ. &
Seruius lib. 6. Aeneid. in eum locum,
Atque humeris extantem suscipit altis.
t. Verba verò Vlpiani.] In d. l. Athletas. ff. de his
qui not. infam.
v. De pancratiafte.] Vidè Robertum Stepha. &
Budæum in annotationibus in duobus locis, & Cæ-

Locus ex Iuuenale de Trulla, quid designet, ex autoritate iuriscultorum, & aliorum
testimonio explanatur. Cap. X.

Trulla.

Trullas pocula esse & vasa potoria censerī, haud immerito a plerique existi-
marunt Idque quod à Iuuenale dictum est de trulla, de quo apud erudi-
tos controuersia est: non id credi decere, quod vulgo putarunt: vt de vase

ANNO TATIONES IN CAP. X.

PLerique.] Ex quibus nonnullos postea citat,
sed quibus adde Caronē de re Rustica, c. 10.
vbi scribit Villicum habere oportere vnam quin-
quagenariam vnā, trullas tres &c. & ca. 13. vbi etiam
scribit in Torculariū vsui opus esse Trullas æneas
tres, amphoras olearias duas. Et paulò post eod. c.
Vrceos fistiles vrnales duos, trullas ligneas duas.
Plautum in Amphitryone act. 4. sce. 4.
Interea dum illi certat, in papirā diuertendū est mihi.
Lances detergam omnes, omnesque trullas hauriam.
Ciceronem in 6. in Verrem act. Erat etiam vas vi-
narium ex vna gemma prægrandi, trulla excauata
cum manubrio aureo. Varronem lib. 4. de ling. Lat.

Plinium lib. 34. ca. 2. Sunt ergo vasa tantum Corin-
thia que isti, elegantiores nunc æs sculpedo transfe-
runt modò in lucernas, modò in trullas, modò
munditiarum respectu. Et Paulum in l. 3. ff. de supel.
lega. & l. Pomponium. ff. de auro & arg. leg. in l. 8. si
non sunt. §. argento. ff. de aur. & arg. leg. Et vt id
verum sit, trullam scilicet esse vas potorium. Tamē
negari non potest quin & id pro vase, in quod alii
proluuies aut lorium deicitur, apud bonos autores
quoque reperitur. Ita enim vsus est Martialis li. 9.
epigr. 98.

b. A Iuuenale.] Saty. 3. cuius carmen postea rela-
tum est: vbi consule interpretes.

c. Scaphium

in quo alui proluuies effunditur, intelligatur, cum id aliud fortitum nomen sit, & à
doctissimis scaphium & lasanum dicatur, veròque autoris censui non satis con-
ueniat: sed de vase potui parato, intelligi oportere constat, illudque quàm syncerissi-
mè à poeta dictum fuisse:

Laudare paratus,

Si bene ructauit, si rectum minxit amicus,

Si trulla inmerso crepitum dedit aurea fundo.

In quo illum significare haud dubiè putamus, qui postquam calicem exhaustit, in ipso
fundo, ructu aut sibilo crepitum facere more detestabili non fuit veritus, vbi idem
crimen bis arguere satyrica dignitatis fuit. Vel de eo, qui postquam vini calicem
hausit, id quod remansit, ita elidit in pauimento, vt resonaret. Quod insolentissimi
animi, audacis & petulantis, nimiaque securitatis fuisse liquet: quem abusum apud
comptores & helluones impuros, qui scortis vinoque madidi & epulis disteti erant,
Græcis inualuisse multi adnotarunt: ita vt ludus inde coniuualis foret, quem cotta-
bissim appellarunt, cum residuum potum in aeneas phialas iactarent: qui si sonantior
creperet, se ab amica redamari, & mutuo affectu teneri putabant. Quod esse proba-
bile, & ab autoris sensu non alienum, ex contextu verborum liquere putamus. Id verò
quod de trulla diximus, inter pocula censerī, scitè admodum a Scauola libro tertio
de legatis definitū est in hæc verba: Seia dulcissima poculum aureum quod elegerit,
fidei hæredum commissio vt darent: quaro cum in hæreditate non sint nisi trullæ, scy-
phi, modioli, phialæ, an Seia de his speciebus eligere possit. Respondi, cum omnia po-
turi parata, pocula dicantur, posse. Plinius septimo & trigésimo historia naturalis: Ti-
tus Petronius, inquit, vir cõsularis, inuidia Neronis, myrtinam trullam CCC. festertis
emptam fregit, vt mensam eius exhæredaret. Cicero in Verrem sexta actione: Erat,
inquit, vas vinarium ex vna gemma prægrandi, trulla excauata. Horatius quoque
in satyris:

Qui Veientanum festis potare diebus

Campana solius trulla, vappamque profestis.

ANNO TATIONES.

c. Scaphium.] Apud Vlpianum in l. Quintus. §.
vlt. ff. de aur. & arg. leg. Cuius hæc verba sunt. Ar-
gento legato non puto ventris causa habita scaphia
contineri. Suntque qui ad hanc significationem tra-
hant illud Iuuenalis saty. 6.

Et vide scaphium, positis cum sumitur armis.

Sed Baius tradit illic significari instrumentum rus-
ticum ἀπὸ τῆς Ἐλάφου, id est, fodiendo. Erasmus li-
gonem intelligit. Sed quod magis ad hanc Alexan-
dri significationem Pollux lib. 10. cap. 9. dicit id esse
matulam in quam meciunt mulieres, verum & id
esse vas potorium satis indicat Plautus in Stichō,

Quibus diuitiæ domi sunt, scaphio, cantharis, butiociis
Bibunt.

Et in Persa,

Ampullam, frigidam, scaphium, foccos, pallium
Marsupium habent.

Cicero in 6. in Verrem actione. A pupillo Hero, cui
Marcellus tutor est, à quo pecuniam grandem eri-
puerat, scaphia cum emblematis Lilybei vtrum
empta esse dicis, an confiteris crepta? Nam & hanc
quoque significationem vasis potiorij atque etiam
escarij scaphio tribuit Athenæus. Cæterum Plutar-
chus in vita Numæ Pompilij ἐλάφιον appellat, quo
Vesta ignis, sacer extinctus, solis tantum radiis ac-
cendebatur, vt etiā annotat Hermolaus in Pliniū.

Sed & apud Aristophanem in Vespis, est calua siue
cranium, à scaphæ figura. Et apud Suidam tonsu-
ræ genus. & Vitruuius quoque lib. 8. satis intelligitur
scaphium non solum ad vsus ventris esse, sed &
ad alios vsus aptum, cum ita scribit: Scaphium
aureum aut plumbeum aut peluis ex his quod erat
paratum idque intrinsecus oleo vngatur. Denique
Marianus Capella in lib. de Geometria 4. ca. 1. scri-
bit scaphia esse rotunda ex ære vasa, quæ horarum
ductus stylo in fundo posito discriminant. Vide au-
tem Alciatum in Parergis lib. 6. c. 26.

d. Et lasanum.] Horatius lib. 1. Sermo. saty. 6.

Te pereri lasanum portantes, vno phorumq.

Et ibi Acron interpres & Pollux lib. 10. c. 9.

e. Cottabissim.] Vide Cælium Rhodiginum lib.
27. cap. 27. item li. 28. c. 5. Erasmus Chil. 4. cent. 6.
cap. 66. Robertum Stephanum in verbo κὸτταβῖς,
Dictionarium Græcum in verbo κὸτταβῖς, Athe-
næum lib. 10. c. 8. in prin.

f. A Scauola.] In l. Seia. ff. de aur. & arg. leg.

g. Plinius libro septimo & trigésimo.] cap. 2.
h. Horatius.] Lib. 2. Sermo saty. 3. Vbi Acron di-
cit hanc esse deformem calicem vel rusticanum.
Sed & his Alexandri exemplis adde Plautum in
Amphitryone,

Lances detergam omnes, omnesque trullas hauriam.

Scaphium.
Lasanum.

Locus Iu-
uenalis sa-
tyra 3.

Cottabissim.

Ex quibus licet aestimare, trullam inter pocula & vasa potui destinata cenferi: sicut scyphus, modiolus, & phiala, & quam Varro dixit depeftam. tametsi scyphum Herculis, cantharum Liberi poculum legamus: quo Marius post Cymblicam victoriam potasse alsidue dicitur. Fuit quoque heracleum, Herculis poculum, sicut

Depefta. Hera- cleum.

ANNOTATIONES.

i Sicut scyphus.] Nam & hic reponitur inter vasa potoria à Scævola in l. Scia. ff. de aur. & arg. lega. & Polluce lib. 6. cap. 2. & 16. vt hinc intelligas esse Græcam dictionem qua etiam vititur Home. Odyf. libro 14.

καὶ οἱ κλησάμενοι δῶκε δούφῳ ὡπερ ἔπινεν οἶνε ἐπίπλεον, &c.

Latini autem sapissimè, vt Plautus in Asinaria, Scyphos quos vtendos dedi Philodamo, retulitne? Cicero in 6. in Verrem actio. Hinc illa Verrea nata sunt, hinc in conuiuium Sextum Conuiuium protrahi iussit, in quem scyphum de manu iacere conatus est Virgilius lib. 8. Aeneid.

Et sacer impleuit dextram scyphus.

Et Tibullus lib. 1. eleg. 10.

Diuinis hoc vitium est auri, nec bella fuerunt, Faginus astabat cum scyphus ante dapes.

Et Horatius lib. 1. Ode 27. in prin.

Natis in usum letitiæ scyphis Pugnare Thracum est.

Et Epodi Ode 9.

Capaciores adfer huc puer scyphos Et Chia vana aut Lesbia.

Et Valerius Flaccus lib. Argonautic. 2. & Martialis quo loco citabimus infra in verbo, Sicut Nestorida. Suetonius in Nerone, cap. 47. Duos scyphos gratissimi vsus, quos Homericos à calatura carminum Homeri vocabat, solo cluit. In quo id notandum quod quos Suetonius ibi vocat scyphos, Plinius lib. 37. cap. 2. Calices appellat. Nero, inquit, amissarum rerum nuncio accepto duos calices crystallinos in suprema ira fregit illisos. Hæc fuit ratio feculum suum punictis ne quis alius ex his biberet. Tu autem de scypho vide omnino Athenæum lib. 11. cap. 17.

k Modiolus.] Et hic quoque ponitur inter pocula potoria à Iurifconsulto in d. l. Scia. Et ita accipit Plautus in Cistellaria,

Vix exculpsi vt diceret

Quia ei promisi modiolum vini dare.

Celsus autem posuit pro instrumento chirurgico lib. rei medicinae 8. ca. 3. Sed & aliter Plinius lib. 9. c. 4. in prin.

l Et phiala.] Quæ etiam inter eadem pocula annumerata est in d. l. Scia. & in l. & si non sint. §. perueniamus. ff. eod. tit. de auro & argen. leg. & Pollux d. lib. 6. ca. 16. Ex quo item intelligis esse dictionem Græcam, qua tamen passim vtuntur autores Latini, vt præter Iurifconsultos in dictis locis videre licet apud Iuuenalem saty. 5.

Virgo tenet phialas, tibi non committitur aurum.

Et Martialem lib. 8. epig. 45.

Quis labor in phiala, &c.

m Et quam Varro dixit depeftam.] In lib. 1. aut vt alij numerant, 4. Sed vereor ne hic in hac dictione mendum sit: atque etiam in Varrone, à quo Alexander accepit, vbi ita vulgo scribitur.

Apud antiquos scriptores Græcos inueni appellari poculi genus depeftam. Et fortè vtrobique legendum est, depaftum. Est enim δέπασρον apud Athenæum lib. 11. cap. 5. auctoritate Sileni, & Clitarchi in linguis Antimachi Colophonij lib. 5. Thebaidos poculi genus, vel etiam depaftum, siue δέπασρον, est enim Græcis δέπας poculum. Homerus lib. 1. Iliad.

νώμῃσαν δὲ ἄρα πᾶσιν ἐπαρξάμενοι δέπασρον.

Et lib. 4.

- Ἰὼν δὲ πλεόν δέπας αἰεὶ ἔσῃχ' ὡπερ ἐμοὶ πένει ὅτε θυμὸς ἀνώγει.

Et alibi sæpe. Pollux autem lib. 6. c. 16. dicit Poeticum esse.

n Scyphum Herculis.] Plutarchus in vita Alexandri lib. 10. de ipso Alexandro loquens: Nondum, inquit, Hercules scypho epoto, &c. Seneca ad Lucillum epist. lib. 12. epist. omnium 84. Alexandrum, inquit, intemperantia bibendi, & ille Herculeus ac fatalis scyphus condidit. Macrobius lib. 5. Satur. cap. 21. & vide infra in verbo, Heracleum.

o Cantharum Liberi.] Macrobius ibi. & ante cum Plinius lib. 33. cap. 11. in fin. Ideoque vt subdit Macrobius, Maro apertissimè id poculum Sileno assignat, nec etiam locum Virgilij assignat qui est æglo. 6. Vbi de ipso Sileno loquens:

Et grauis atrita pendebat cantharus ansa.

De eo autem Pollux lib. 6. cap. 16. Et Nonius Marcellus inter genera poculorum, & Athenæus lib. 11. cap. 7. testimonio Ampisæ, Alexidis in Cratia, Eubuli in Pamphilo, Xenarchi in Priapo, Epigenis in Herema, Soficratis in Philadelphia, & aliorum. p Quo Marius.] Plinius ibi. Vide item Plutarchum in vita illius, & Valerium Maximum lib. 3. cap. 2. & 16.

q Heracleum, Herculis poculum.] De hoc voluit intelligi illud Virgilij supra à nobis relatam,

Et sacer impleuit dextram scyphus.

Nam ibi de Hercule loquitur. Ideo Seruius enarrans eundem locum. Legitur, inquit, in libris antiquis, Herculem ad Italiam magnum ligneum poculum attulisse, quo vtatur in sacris, quod ne carie confumeretur, pice oblitit confervabatur, cuius magnitudinem significat dicendo,

- Impleuit dextram scyphus.

Cicero in 6. in Verrem act. meminit duorum poculorum Heracliorum Mentotis manu summo artificio factorum. Staius quoque Herculei crateris quem duo iuuenes vix portabant. Et de hoc Iuuenalis, vt plerique intelligunt, saty. 12.

- Vrna cratera capacem

Et dignum sciente Pholo.

Nam & hunc Pholonem hospitem Herculis dicit Lucanus lib. 6. dum scribit,

- Hospes & Alcide magni Pholo.

Traditque Stesichorus poeta Lyricus in Centaurorum &

nestorida, quo Nestor vtatur: & Grammaticum Homeri carmine celebratum: quæ in Dianæ templo affixa Capuæ visabantur. Notatumque fuit, inter scyphos, Bæotios palmam tulisse, qui Heracleotici dicti, & Alexandrinas cucurbitas, cum exaruerint, ad vsu vasorum præcipuas fuisse. Fertur L. Crassus orator duos habuisse cyathos Mentoris manu, C. festertius emptos, quibus ob pudorem nunquam vsus fuit. Et Cornelius Macrus in sacris propinare electrina patera, quæ in medio Alexandri vultum, in circuitu verò breuibus signis omnem historiam & bella continebat. Præter quæ vinaria vasa à Græcis celebrantur, crossus, bicus, gaster, gasterium, bicarium, cypellum, amphicypellum, Cypela & quod hodie seruat nomen

Nestorida. Grammaticum poculum. Heracleotici scyphi. Cucurbitæ Alexandrina.

ANNOTATIONES.

rum & Lapithatum conuiuium impluisse Herculi craterem trium lagenarum capacem,

Κυφῶν δὲ λαβῶν δέπας ἑμμετρον ὡς τετραγύνηον πῖον Πισσχορίδου, τὸ γὰρ οἱ παρέθηκε Φόλῳ κεράσας.

Vbi vide interpretem Iuuenalem supra citatum, sed omnino hic vide Athenæum lib. 11. c. 6.

r Sicut nestorida, quo Nestor vtatur.] Quod ab Homero descriptum est lib. 11. Iliad.

πᾶρ δὲ δέπας περικαλλές, ὁ δὲ κούρην ἦγ' ὁ γεργαῖος χρυσάϊος ἦλοισι πεπαρμένον. ἕα τῶ δὲ αἰπὴ τασαρ ἔσαν, θρίαι δὲ πελαϊάδες ἀμφὶς ἕκαστον χρύσειαι νεμθον, δῖον δὲ ὑπὸ τυθμίνες ἦσαν.

Quibus significatur fuisse pulchrum poculū quod senex Nestor è domo attulerat, aureis quidem clavis transfixum, auribus quatuor, ad quarum singulas duæ columbæ aureæ pacis videbantur, erantque illi duo fundi:

ἄλλῳ δὲ μογέον ῥοκκινησάσκει κραπέζης, πλεόν ἰον, Νέστωρ δ' ὁ γέγων ἀμογητὶ αἴσρων.

Quo item significatur, alium illum vix plenum subiuuere potuisse, ipsum autem Nestorem nullo negotio eleuasse. Quo in loco Eustathius multa de eo scripsit, vti & Athenæus qui id ipsum ex Myrtiliano Asclepiade lib. Dipno. 11. c. 13. Et ad id Martialis alludens lib. 8. epig. 6.

Hi duo longæuo censentur Nestore fundi Pollice de Pylio trita columba nitet

Hic scyphus est, &c. Vide in seq. s Et Grammaticum Homeri Carmine.]

Polidonium lib. 16. de Reditibus, tradit fuisse poculum argenteum (vide Græcum) litterarum quod ipse in Capua Campaniæ Palladi depositum vidit, quod Homericis Carminibus erat insignitum, quod & ex eo repetit Athenæus lib. 11. cap. 4. vbi & citat Achæum Tragicum, & Eubulum in Neottide huiusce poculi mentionem facientes. Suetonius autem in Nerone, cap. 47. mentionem facit de scyphis, quos Homericos ipse Nero à calatura Homeri vocabat, vt supra in verbo, Sicut & scyphus, dictum est.

Et de eo forte intelligit de quo diximus in præced. t Notatumque fuit.] Idem Calius Rhodiginus lib. 27. cap. item 27. qui nec eius rei autorem laudat, sed id est ex Hieronymi Rhodij in lib. de Ebrietate, vt retulit Athenæus lib. 11. c. 17.

v Alexandrinas cucurbitas.] Plinius lib. 19. c. 3. scribit cucurbitas in vniuersum nuper in balnearū vsu venisse vrecorum vice, iam pridè verò etiam eadorum ad vina condenda, nihilque de Alexandrinis loquitur. Vide item Dioscoridem, Theophrastum & alios.

x L. Crassus orator.] Plinius lib. 33. c. 11.

y Cornelius Macrus.] Idem Plinius.

z Crossus.] Plutarcho in Aristide, & Polluci lib. 10. cap. 5.

a Bicus.] Eidem Polluci lib. 6. cap. 2. in prin. & eo pro poculo vititur Xenophon lib. 1. ἀναβάσεσ, & Herodotus lib. 1. vbi Laurentius Valla vertit doliolum, sed cum incognitum fuisse Homero tradit Eustathius.

b Gaster.] Vide Rhodiginum lib. 28. cap. 6. in fin. & Lexicon Græcum, Hæc autem vox vbiq; apud Græcos pro ventre capitur.

c Gasterium.] Et id quoque inter huiusmodi vasa nominat Calius Rhodiginus lib. 28. cap. 6. ex Aristophane. Verum Pollux lib. 6. cap. 16. & iterum lib. 10. cap. 20. ex eodem Aristophane γευστήριον appellat.

d Bicarium.] Diminutiuum more Græcorum à Bico, de quo supra diximus, sed nunc non memini me legisse apud antiquos scriptores.

e Cypellum.] Pollux d. lib. 6. cap. 16. vbi dicit id esse Poëticum, nullum tamen autorem citat, verum comperies apud Homerum lib. 11. Iliad. in fi.

μαθήσασα δὲ, πικρὸς ἐδέξατο χερὶ κύπελλον.

De quo etiam vide Athenæum d. lib. 11. c. 10. & in seq. f Amphicypellum.] Homerus lib. Odyf. 3.

δῖον δὲ τηλεμάχῳ καλὸν δέπας ἀμφικύπελλον.

Et lib. 15. eiusdem operis, ἀρεΐδης μὲ ἐπέεσσι δέπας λάβων ἀμφικύπελλον.

& paulo post, ὡς εἶπᾶν, ἐν χερσὶ τῆθ δέπας ἀμφικύπελλον.

& lib. 13. ἀρετῆ δ' ἐν χερσὶ τῆθ δέπας ἀμφικύπελλον.

& lib. item Iliad. lib. 1. ad fi. ὡς δὲ ἔφη, καὶ ἀναίξας, δέπας ἀμφικύπελλον

μητρὶ Φίλῃ ἐν χερσὶ τῆθ, &c.

In qua re notandum & amphicypellū vocare Homerum, quod paulo post cypellum appellat in loco allegato in præced. nam vtrobique de eodem poculo loquitur: sed & hac dictione sæpe aliàs vititur idem Homerus, vt lib. eiusdem operis 6. & libro Odyf. 13. non multò post prin. Ita autem vocatur veluti vndique intrò inflexum, nam ἀμφὶ προpositio circulariter significat, vnde & insula quandoque legitur ἀμφιάλῳ, mari vndique cincta, circumflua, & tonitru ἀμφίπυρον vndique ardens, & τριπύς ἀμφίπυρ, id est, tripus, siue olla tripes vtrinque ignem capiens apud Sophoclem. de qua re vide Lexicon Græcum.

g Cypela.] Græcis κύπελλα nubes dicuntur Athenæus lib. 11. c. 10.

Exempla frugalitatis priscorum, & quam parco victu contenti fuerint, & quando luxus primum urbem inuasit. Cap. XI.

Riscæ frugalitatis & abstinentiæ, qua veteres vsi fuere, multa & magna nobis documenta sunt. Siquidem & vini vsus adeo a mulieribus interdictus fuit, vt vinum bibisse perinde esset, ac si in adulterio aut graui crimine deprehensa, capitali iudicio plectenda foret. Inoleuitque vsus, vt cognati atinés (que mulieribus osculum ferrent: scilicet, an vinum bibissent, vt ore explorarent. Idem Mafsiliensibus & Milesiis, pluribusque Græcorū & Barbarorum gentibus, apud quod hydropotæ fuere mulieres: nec mulieres modò, sed & viri abstemij. Apud Troglodytas licet Reges mulsū bibant priuilegio honoris, vulgus tamen abstemium est, & aquam potat cum paliuro. Quod & viris a quæ Romæ criminofum fuit, ad annum vsque trigefimum: seruo verò interdictum penitus, nisi sacrorum causa solennibus festisque diebus. Quem osculandi quotidianum vsū postea Tiberius Cæsar edicto inhiuit. Legimus Romulum vrbis conditorem, quòd in conuiuio vinum non biberet, à conuiuis increpitum. Et Quintum Coponium, quòd vini amphoram ei cuius suffragio magistratum petebat, dono dedisset, ambitus fuisse condemnatum, Proditurque memoriæ Egnatius Metellus vxorem, quòd vinum biberat, fuste necasse. Et Cneus Domitius mulierem, quæ visa est plus vini bibisse, quàm valetudinis causa deceret, dote multasse. Et matrona magna natu, quòd clauis cellæ vinarie resignasset, inedia mori coacta. Lucius quoque Papyrius Imperator aduersus Samnites dimicaturus, victori Ioui pocillum mulsū pro re magna votum fecisse dicitur. Bibebant enim murinum aut palsum, sapam aut defrutum, aliaque eius generis potu dulcia. Adeoque eos qui se vino ingurgitarent, osos habebant, vt sequitis temporibus censores tanquam indignos qui honores & publica munera gererent, senatu amouerent, notaque & ignominia perstringerent. Indignum enim videbatur, illos qui ingenio temulento & marcido forent, quique libidinum maculis notarentur, ad rempublicam accedere, aut de publicis consulare. Quod etiam Cretenfes, Lacedæmonios, & Carthaginenses factitasse nouimus, qui

Vini vsus mulieribus interdictus.

Troglodyta.

Vxores necate ob vinum potum.

Ebris exos.

ANNOTATIONES IN CAP. XI.

Mulieribus interdictus fuit.] Dionysius Halicarnassensis lib. 2. Polybius lib. 6. Cicero in lib. de natura Deorum, & alij quos infra citabimus, & etiam diximus in nostris legibus Conubialibus l. 9. a Ore explorarent.] Plinius Catonis autoritate lib. 14. c. 13. Plutarchus in proble. b Mafsiliensibus & Milesiis.] Theophrastus & eius autoritate Aelianus de varia historia lib. 10. c. 9. & Athenæus lib. 10. c. 9. c Quod & viris.] Aelianus & Athenæus locis nuper citatis. f Seruo verò.] Vide rei rusticæ scriptores. Vereor autem ne hic fuerit Alexander memoria lapsus: neque enim tale quippiam de seruis competimus, sed de mulieribus idem quòd hic de seruis tradit Seruius enarrans illud Virgilij loquentis de Didone lib. 1. Aeneid. ad fi. Dixit, & in mensa laticum libauit honorem, Primaq; libato summo tenuis attigit ore. Et verecundiam, inquit, Regina ostendit & morem Romanum, nam apud maiores nostros femina non utebantur vino, nisi sacrorum causa, certis diebus. Et idem iisdem verbis repetit Hierony-

mus de virginitate conseruanda, & ex eo Isidorus Etymologiarum lib. 20. cap. 3. Illud autem reperi apud Athenæum lib. 10. ca. 9. Seruos apud Romanos non bibisse vinum. g Tiberius Cæsar.] Suetonius in vita ipsius, cap. 34. h Legimus Romulum.] Vide Gellium lib. 11. c. 14. & Macrobiū alicubi. i Et Quintum Coponium.] Plinius libro 35. cap. 12. k Egnatius Metellus.] Idem Plinius lib. 14. c. 13. l Et Cneus Domitius.] In eodem loco. m Et Matrona magna nauu.] Ibi autoritate Fabij Pictoris. n Lucius quoque Papyrius.] Idem Plinius vbi supra, & Liius l. Dec. lib. 3. o Adeoque eos.] Hæc vsque ad versiculum. Quod etiam Cretenfes, sunt Plutarchi in vita Ciceronis. p Cretenfes, Lacedæmonios, &c.] Hic, ni fallor, falsus est Alexander existimans Platonem lib. 2. de legibus ad fi. id de his tribus dixisse, quod de postremis tantum Carthaginensibus scilicet dixit, contrarium autem de prioribus, nempe se multò magis Carthaginensium legem, quàm Cretenfium & Lacedæmoniorum morem se probare, vt scilicet

Exempla

baucalium, diuerforum generum: & cymbium nauis instar: propterea dactylo- tum, ex proiecturis digitorum nuncupatum, gyalā, dynos, cyborium, cotyle, encotyle, cadus, & cadiscus & theryclia non incelebres, quibus Dionysius libasse fertur. Id autem quod populari sermone de trulla secus dictum est, ab eruditis haud immerito perperam iudicari. Succurrit tamē in hac re notare, quod Pomponius Iureconsultus de auro & argento legato, memoriæ prodidit, legatis vasis etiā scutellas & promulsidaria contineri: in quo animaduertimus, promulsidaria, vasa quibus mulsū continetur, nuncupari. Et licet Græci θνομέλι & μελικρατον mulsū vocent, Vlpianus tamen de vino & oleo legato, vini appellatione putat mulsū non contineri, θνομέλι verò contineri.

Promulsidaria vasa. θνομέλι. μελικρατον.

ANNOTATIONES.

h Baucalium.] Ita scilicet dictū, quòd cum aqua repletur sonum quendam sibi proprium edit, vt scribit Alexander Aphrodisæus problematum c. 84. quamquam in nonnullis codicibus legatur ναυκάλιον, sed id nomen βαυκάλιον pro vase vrinario legitur apud Homerum, sed & βαυκαλις pro vase refrigeratorio (vt ita dicam) in Græcis epigram. Et de Baucalio fit mentio ab Andrea Alciato in l. 1. prætermisforum, & vide alicubi de supell. legat. i Cymbium nauis instar.] Macrobius lib. 5. Satur. cap. 21. Festus Pompeius lib. 3. & Pollux lib. 6. cap. 16. & Athenæus lib. 11. cap. 10. vbi multorum antiquorum autoritate probat ac declarat cuiusmodi id sit poculi genus. Et Isidorus lib. Aetymologiarum 20. cap. 5. Et de hoc Virgilius lib. 5. Aeneid. Cymbiaq; argento perfecta atque aspera signis. Vbi Seruius, pocula, inquit, in formam cymbæ. Et Varro apud Nonium Marcellum, in generibus vasorum & poculorum. Item inquit, erant vasa vinararia sicut cymbia b Dactylo- tum.] Vereor primū ne Alexander deceptus hic fuerit ex eo quòd scribit Pollux lib. 6. cap. 16. post priu. καί τας φιάλας ἐπὶ τῶν δακτύλων ἀκρων ἐχέτωσαν, προσφέροντες τοῖς συμπότοις ἐυλαβώς. Id est, & phialas summis digitis sustineant, offerentes compotioribus commodè. Tameñ Cælius Rhodiginus lib. 27. cap. 27. inter poculorum genera etiam Dactylo- tum ponat, Alexandrum puero secutus, vt sæpe aliàs, dicitque id intelligi digitorum formis per ambitum insigne, nullumque citat autorem. Verū Athenæus d. lib. 11. cap. 5. scribit Dactylo- tum poculi genus esse apud Iouē in Agamemnonem & Philemonē in Atticis nominibus, refertque Epimoneum intelligere auritum vtrinque poculum, in quod ex vtraque parte digitos diuidere possumus. Alios tamen arbitrari, quòd formas habeat in circulum tanquam in digitos diuisas, vel quia quandam eminentiam habeat & cætera quæ sunt illis omnibus obuia. i Gyalā.] De his Gyalis poculis Philetas in Inordinatis, Parthenius lib. 1. dictionum apud historicos quaeritarum apud Athenæum lib. 11. ca. 5. Euripides ἐν κρητέρων γυάλοις. Aliàs γυάλον significat concauitatem siue profunditatem apud Erym. m Dynos.] Dienos legendum est scilicet δεινός. Is enim & inter pocula recesetur apud Athenæum vbi supra autoritate Dionysij Sinopei in Hemante, Cleantis Philosophi in lib. transumptionū Seleuci ex Medea Strattidis, Archedici in errante Philote

in Atticis. n Cyborium.] Ciborium legendum est. Horat. Car. lib. 2. Ode 7. Oblinio lenia Mafico Ciboria exple: - Vbi Acron & Porphyryon interpretes scribunt hæc esse folia colocasiorum, in quorum similitudinem facta pocula Ciboria eod. nomine dicuntur. Alij tamen aliter, Porro Athenæus lib. 3. post princ. dicit Ciborium genus poculi esse. Aliud autem est apud Dioscoridem lib. 2. cap. 96. quo de faba Aegyptia loquitur, & Plinium lib. 21. c. 15. & aliud item apud ipsum Dioscoridem lib. 3. o Cotyle.] Pollux lib. 6. c. 16. Athenæus d. lib. 11. c. 8. vbi declarat cuiusmodi id fuerit, & c. 9. ac 10. Idque apud Homērum reperitur lib. 15. Odyf. πλάγξομαι, αἶψεν τις κοτύλην ἢ πύργον ὀρέξῃ. Vide autem Rhodiginum, & Lexicon Græcum. Ita autem dictum videtur à concauitate, nam cotyle dicitur quicquid cauum est. Et hinc Palladius rei rusticæ, thecas cotulas vocat. p Encotyle.] Vide hic Lexicon Græcum. Aliàs autem Encotyle lusus est genus, de quo infra eod. lib. cap. 21. q Cadus.] Pollux d. lib. 6. c. 16. & Athenæus d. lib. 11. cap. 7. autoritate Simmiæ, Epigenis, Hedyli in Epigrammatibus Clitarchi in linguis. r Cadiscus.] Pollux ibi. & Athenæus d. cap. 7. autoritate Philemonis, Anticlidis, & Stratonis Comici, vide item Commentaria Budæi. s Theryclia.] Pollux ibi, & Athenæus lib. 11. c. 6. non semel, vbi declarat quid & vnde dicatur, idque multorum testimoniis. Cui adde Theophrastum in Plautarum historia, scribentem Theryclia pocula ex termintho tornari, vt à figlinis discernere non sit, eorumque primū videri autorem Corinthiū Therycleum figulum. De aliis autem multis poculorum generibus vide Athenæum & Pollucem supra locis hoc c. citatis, & præterea eundem Athenæum d. lib. 11. cap. 9. 11. 12. 14. 15. 16. 17. 18. 20. Macrobiū lib. 5. Satur. cap. 21. ex recentioribus Cælium Rhodiginum lib. 27. c. item 27. t Quibus Dionysius.] Athenæus d. c. 6. autoritate Pamphili Alexandrini. v Pomponius.] In l. & si non sunt. §. argento. ff. de aur. & arg. leg. x Et licet Græci.] Vide Pollucem vbi supra lib. scilicet 6. c. 16. y Vlpianus.] In l. si quis vinum. ff. eod. tit. de vino & oleo leg.

militibus, ne efferos militia animos insolentia assuescerent, in omni militia vini potum interdixere ex⁴ instituto Platonis, qui etiam magistratibus, donec in honore essent, vinum inhibuit. Id quod penes Athenienses criminofum erat, quibus ebrius princeps morte mulctabatur. Et Pittacus temulentos, si quid deliquissent, duplici poena puniri curavit, ut formidine supplicij a vino promptius abstinerent. Quinetia Aegyptiorum lex erat, ut certa vini subtaxata mensura Regi quotidianis ferculis daretur, ultra quam excedere non licebat, ne sui impos, per occasionem & licentiam turpitudini & sordibus vacaret, sicut proditur de⁵ Mossynæcis ultra Carambin flumen, qui Regem quem delegere, si quid prave deliquisset, totius diei inedia mulctabant. Apud Locrenses Seleucus vinum usque adeo auersatus fuit, ut etiam morbo affectis dari inhibuerit, cavique ut qui vinum biberet, capite lucret. Indi adeo abstemij fuere, ut nisi sacrorum causa, vinum bibere nulli fas foret: quibus erat constitutum, ut si temulentum Regem mulier occidisset, hoc donaretur munere, ut successori nuberet. Perfarum quoque milites adeo abstemij traduntur, ut pane & aqua sapius victitarint, panis condimentum & obsonium, famem esse dicitantes: quibus tamen semel annis singulis inebriari permissum erat. Proditumque est, Scythas, cum inebriari gaudeant, & abstemij sint: si quando ebrietatis dulcedine capi vellent, ne contra constitutum facerent, in ignem coniectis herbis & fumo hausto, haud aliter quam vino epoto, madidos fieri. Quod de Thracibus traditur, qui epulantes, focos ambiunt, herbarum semine ignibus iniecto, cuius nidore capti, ebrios imitantur, & tanquam vino affecti tumulenti iacent, sicut nepenthes succo delibutis tristitiam discuti putarunt. Babylonij quoque incenso arborum fructu, & fumo hausto, ita ebrij redduntur, ut tripudiis & cantibus exultent. Indos ferunt ex fructu arundinum quæ mel gignunt, aut vino ex dactylis, atque Aegyptio potu è frugibus inebriari,

Aegyptiorum lex.

Mossynæcis.

Seleucus.

Indorum constitutum.

Perfarum milites abstemij.

Inebriandi ratio absque potu apud Scythas, Thracas & Babylonios.

ANNOTATIONES.

scilicet nunquam in castris Carthaginensis quispiam vinum gustare audeat, sed toto illo tempore aquam bibat: neque usquam alibi id apud Cretenses aut Lacedæmonios observatum fuisse. At Carthaginensium eam legem fuisse præter Platonem tradidit Aristoteles Oeconomicorum lib. 1. cap. 5. Galenus & Eusebius præparationis Evangelicæ lib. 2. aliàs 12. cap. 17. Vide item in nostro repertorio in verbo, Vinum, & etiam in verbo, Aqua.
 q Ex instituto Platonis.] Vbi nuper citavimus. Et id quoque Salsomon statuit Proverb. c. 31.
 r Id quod penes Athenienses.] Diogenes Laërtius in Solone.
 s Et Pittacus.] Idem Laërtius in vita ipsius Pittaci, & longè ante Aristoteles lib. 2. polit. c. 10.
 t Aegyptiorum lex erat.] Apud Diodorum Siculum lib. 2. ca. 3. vti & idem dicit de sacerdotibus. v De Mossynæcis.] Pomponius Mela lib. 1. c. 21. vbi Chalybes describit. At Nicolaus ægi ἐθῶν apud Stobæum cap. 42. tradit illos Regem suum si quid malè consuleret, fame necare.
 x Apud Locrenses.] Aelianus de varia historia lib. 2. ca. 33. Scilicet eum qui vinum iniussu medici bibisset, capitali poena plectendum. Cuius hæc verba sunt: *παρὰ λόγῳ τοῖς ἰατρῶν ἐπιτοίαις ἐῖ τις ἀποστασὶν ἐπιπέμῃ πρὸς ἀξίαν* ἰατρῶν θεοπραπίαις ἐνεκα, θάνατον ἢν ζήμια, ζαλευσὶν τὸ νόμον θέντων. Ac idem quoque retulit Athenæus lib. 10. c. 9.
 y Indi adeo.] Strabo Onesicriti autoritate lib. 15. & Philostratus in vita Apollonij lib. 3. Contra autem Moses sacerdotibus sacrificij tempore vino in-

terdixit Leviti. 10. & Num. 6.
 z Quibus erat constitutum.] Strabo d. lib. 15. sed alio loco. Neque enim licebat apud Indos Regem fieri ebrio, ut autoritate Ctesia scribit Athenæus lib. 10. c. 11.
 a Perfarum quoque milites.] Xenophon lib. 1. Pædiæ Cyri.
 b Proditumque est, Scythas.] Maximus Tyrius ser. 11. At Aristoteles lib. politici. 3. cap. 7. scribit Scythas vinosos esse, quod & videri potest ex Platone li. 11. de legibus. vbi & illud dicit illis studium esse, idque felix & pulchrum arbitrantur, si vinum per vestes effuderint, quod & ex eo repetit Athenæus lib. 10. cap. 10. qui & de eorum vinositate loquitur etiam d. lib. 10. c. 8. & iterum lib. 11. c. 17.
 c Quod de Thracibus traditur.] Pomponius Mela lib. 2. cap. item 2. vbi vide interpretem. Solinus c. 15.
 d Sicut nepenthes succo.] Plinius lib. 25. cap. 1. & Homerus Odyss. lib. 2.
 e Babylonij.] Herodotus li. 1. non multò ante sicut Indos ferunt.] Strabo lib. 15.
 g Atque Aegyptios.] Plinius lib. 14. cap. 22. eodemque vlt. Athenæus Dipno lib. 1. cap. 30. eodemque vlt. scribit Dionis Academicæ autoritate Aegyptios vinum ex hordeo factum bibere: sic autem eos hoc bibentes oblectari, ut canant, saltent & omnia faciant quæ temulenti facere solent. Et adde quod Leontius refert Barbaricum potum inebriandi vim habentem è tritico & hordeo, atque etiam ex avena & olyris. Et hordeum inebriate factis affir-

Quinetiam^h populum Romanum multa secula non pane, sed pulve vicitasse: ¹ pistoresque per annos fere sexcentos usque ad Persicum bellum, nullos Romæ fuisse factis constat. ^k Fiebat enim puls ex aqua frumenti & fabarum aut hordei farina, ^l quam in sacris & oblationibus deorum pro victima adhibuere: ^m qui quidem pistores tostum panem lautioribus coquere solebant, reliquæ multitudini far, ideo quod far pinsebant, pistores dicti. Quippe cum veteribus ⁿ molarum nullus vsus foret, sed fruges igne tostas in pilas coniectas pinserent: vnde & ^o Pisones dictos volunt: id enim molarum instar erat. ^p Fuitque vetus mos, ut iidem essent coci & pistores. Lapsis mox temporibus haud longo interuallo, panes facere, ^q opus fuit mulierum. Ante vero fruges cognitatas, ^r gentibus plurimis glandes fuere frumenti loco: sicut ^s pyra Argæis & Tiryntiis, ficus ^t Atheniensibus, quibus ^x Cares adeo abundant, ut illis enutrient pecora: ^y milium Mæoticis & ^z lotometra, ex cuius semine ^a conficiunt panes: Medis ^b amygdalæ, ^c Ichthyophagis pisces, ^d Aethiopicibus locusta & ^e

Romanorum frugalitas. Pistores. Pisones unde dicti. Panes mulierum. Glandes. Argæi. Tiryntij. Athenienses. Cares. Mæotici. Medis. Ichthyophagi. Aethiopes.

ANNOTATIONES.

tis affirmat Aristoteles in libello de Ebrietate, & Tacitus de moribus Germanorum.
 h Populum Romanum.] Valerius Maximus lib. 2. c. 1. Plinius lib. 18. c. 8.
 i Pistoresque.] Idem Plinius eod. lib. 18. c. 11.
 k Fiebat enim puls.] Idem Plinius lib. 18. c. 8.
 l Quam in sacris.] Plinius d. lib. 18. c. 8.
 m Qui quidem pistores.] Plinius d. lib. 18. c. 11.
 n Qui quidem pistores.] Plinius d. lib. 18. c. 11. Et vide quæ scripsimus in nostris Commentariis Nobilitatis c. 34.
 o Molarum vsus nullus foret.] De huiusmodi tamen molis versatilibus, transfatilibus, Ouidius lib. 6. Factor. & lib. 3. de arte amandi, & Iuuenalis saty. 8. & Plinius lib. 15. c. 6. & lib. 36. c. 18. & Gellius lib. 3. c. 3. vbi loquitur de tempore Plauti.
 p Vnde & Pisones.] Plinius d. lib. 18. c. 3. Et vide supra lib. 1. c. 9. in prin.
 q Fuitque vetus mos.] Festus Pompeius lib. 3. Cocum, inquit, & pistorem apud antiquos eundem fuisse accepimus: citatque in eam rem Neuium antiquum poetam.
 r Opus fuit mulierum.] Plinius d. lib. 18. c. 3.
 s Gentibus plurimis glandes.] Vt Arcadibus ex Aeliano de varia historia lib. 3. cap. 39. & Pausanias libro 8. & in vniuersum præcis hominibus, ut ait Plinius lib. 7. c. 56. ad prin. & lib. 16. in proemio. c. 5. & Plutarchus in Coriolano, & Seruius in lib. 6. Aeneid. in eum locum,
Atq; vrbata gerunt civili tempora quercu.
 Vbi hanc reddit rationem cur corona ciuilibus quercæ erat, vti & nos alibi quoque diximus. Hincque illud etiam ipsius Virgilij lib. 1. Georg.
Cum iam glandes, atq; arbusta sacra
Deficerent syluæ.
 Vbi vide Seruium interpretem vnà cum aliis, & eundem in eod. t. Virgilij in prin. Atque etiam Iuuenalis saty. 6. in prin. loquentis de præcis ipsis hominibus,
Et sæpe horridior glandem ruitante marito.
 s Sicut pyra Argæis.] Imo Appij, ex Aeliano vbi supra.
 t Et Tiryntiis.] Idem Aelianus ibi dicit syluestria pyra.
 v Ficus Atheniensibus.] In eodem loco. Nam vt & ipse scribit cap. præced. Athenis primum re-

perta est ficus.
 x Cares.] De quibus illud epigram. Græcum Pal-ladis lib. epigr. 2. ca. 17. quo indicatur Cyprios ficibus porcos alere. Id huiusmodi est,
Βράματα μοι χοίρων ἑμιζομέναν πρὸ ἑθνης
ἔθρων, διψαλέων, κωπρόθεν ἐρχομένων.
 Et cætera quæ sequuntur. De Caribus autem vide Galenum & reliquos medicos.
 y Milium Mæoticis.] Aelianus eo. c. 39. vbi & idem dicit de Sauromatis.
 z Lotometra.] Herodotus li. 2. & Plinius in vniuersum loquens de Aegyptiis lib. 22. ca. 21. vide au- & Herodotus etiam de omnibus loquatur.
 a Conficiunt panes.] Plinius vbi supra, & vide an Herodotus etiam dicat de Aegyptiis lib. 2.
 b Medis amygdala.] Strabo lib. 12. Ex malis siccis ac tritis massas conficiunt, ex amygdalis tostis panes. Hoc autem de iis qui septentrionalè & montanam Mediæ partem incolunt, accipiendum est, cum cætera Mediæ regio summè opulenta sit.
 c Ichthyophagis pisces.] Herodotus li. 3. Diodorus Siculus lib. 4. Strabo lib. 2. Diuus Hieronymus in Iouinianum lib. 2. Arrianus rer. gestarum Alexandri lib. 8. Nam & hinc ita dicti sunt quod piscibus vescantur, tanquam dicas pisciuori. At eos Alexander vertit piscibus viuere, ut scribit Plinius lib. 6. cap. 23. & Solinus cap. 67. Sed & his qui in Mæotide habitant, caro magnorum piscium sole siccata, & in puluerem usque cõtusa pro farre est, vt scribit Pomponius Mela lib. 2. cap. 7. quo de mediterranei maris insulis differit. Et idem propemodum de tribus Babyloniorum familiis tradit Herodotus lib. 1. & de Oricis Plinius Clitarchi autoritate lib. 7. c. 2.
 d Aethiopicibus locusta.] Plinius vbi supra proximè, & rursus lib. 6. cap. 30. Strabo qui non generaliter de omnibus, sed de his qui Silli vocantur, lib. 16. & Solinus cap. 43. Sed & his adde Parthos iisdem vescentes ex Plinio lib. 11. cap. 29. & Pandoros ex eod. d. lib. 7. cap. 2. Et Orientales & Libyæ populos ex Diuo Hieronymo d. lib. 2. in Iouinianum. Cæterum Diuus Matthæus cap. 3. & Diuus Marcus cap. 1. scribunt Ioannem Baptistam locustis vesci solitum.
 e Et arundinum fructus.] Vide autores supra dictos. Sicut etiam Indi, vt prodit Aelianus vbi

Getuli.
Chelono-
phagi.
Persæ.
Carmani.
Babylonij.
Aegyptij.
Alani.
Nomades.
Indi.
Epicuri
fruga-
litæ.

arundinum fructus, ^f Getulis ferina caro & pabulum pro pulmentario cessere, ^g Chelonophagistestudines, ^h cardamum vero Persis, ⁱ palmulæ autem Carmanis & ^k Babylonis. ^l Aegyptij ex loto diu victitarunt: Alani carnibus, non pane vescuntur. ^m Nomades & ⁿ Getarum pars, lacte. ^o Indis autem calistia semen cibarium fuit: ^p quorum reges oleribus & palmulis plerunque victum quæsiverunt, ciborum affluentiam velut inuitamenta ignauia auersari. ^q Epicurus quoque summus voluptatis assertor, victu frugali & modesto contentus, aqua & polenta, aut pane hordeaceo victum quæsivit, contraque paupertatem inuictum animum gessit, non quod voluptates auersaretur, sed quod in tenui victu se plus voluptatis experiri aiebat: cuius rei argumentum est, quod oleribus & pomis ac vilibus cibis, quibus viuendum censuit, libros refarsit. Inter quos proditur ^r Philinus quidam tantæ abstinentiæ, ut nullo cibo nisi lacte victitarit, & Moschus Antimolus sophista solis caricis vesci solitus.

ANNO TATIONES.

suprà. Sed adde Aethiopum Macroborum, cibum esse carnem coctam, & lac potum ex Herodoto li. 3. f. Getulis.] Sallustius in Iugurtha. Africam initio habuere Getuli, & Libyes asperi inculti que, quæ cibis erat caro ferina, atque huius pabulum, uti pecoribus.

g Chelonophagis testudines.] Nam & hinc illis id nomen inditum est, Chelonophagus enim idem est ac si dicas testudinum comestor sine vorator. De his autem vide Strabonem lib. 16.

h Cardamum verò Persis.] Aelianus li. 3. c. 30. dicit Therebinthum & Nasturtium. Videndum autem num idem sit; numque hic legendum potius sit Cardamomum.

i Palmulæ autem Carmanis.] Aelianus quoque ubi supra.

k Et Babylonis.] Strabo lib. 15. qui & ipse eodem loco non multo post princ. tradit eosdem Babylonios vespertilionibus vesci, uti & Borsippeos.

l Aegyptij ex loto.] Herodorus lib. 2. & Diodorus Siculus cap. 3. post princ. Verum idem lib. 2. c. 1. etiam post princ. tradit ipsis Aegyptiis victum fuisse herbas, ac palustres caules, radicisque quos gustu experti comprobassent, imprimisque herbam agrosim dictam. Et non multo post dicit, Post quædam sæcula aliis fructibus vsos fuisse, in quibus panis erat ex loto factus. At Hecataeus, & ex eo Athenæus lib. 10. cap. 2. scribunt Aegyptios panis esse voraces, quippe qui cyllastas edant, hordeumque in potum conterant.

m Nomades.] Columella lib. 7. cap. 2. Plinius lib. 6. cap. 28. & cap. 30. & Pomponius Mela lib. 1. cap. 8. Sed & ipsi equinis carnibus vescabantur ex Pausania lib. 1.

n Et Getarum pars.] Columella ubi supra. Cuius hæc verba sunt, Ex lacte Nomadum Getarumque plurimi γαλακτοπῳται dicuntur.

o Indis autem.] Herodorus lib. 3. non Calistia sed Calandia semine (vide Græcum, item Philostratum & Dioscoridem.) Sed & hi harundinum fructibus vescabantur, ut supra etiam ex Aeliano, Arrianus autem lib. 8. Gestorum Alexandri scribit antiquos Indos arborum foliis vesci solitos, Talasque id genus arboris vocare, circa summitates pingue quiddam in palmarum modum gignere. Carnes quarundam ferarum ius cibum fuisse, & eas quidæ

crudas antequam eorum fines fuisset ingressus. Sed & postea tradit Sophistas Indorum vesci foliis & fructibus quarundam arborum, quæ prædulcia sunt, & multum nutrimenti non secus ac palmarum caricæ afferunt. Et quod de carnibus crudis dicit, idem antè dixerat de Indis quos Pædæos vocat. Herodorus lib. 3. illos crudis piscibus vesci scribit. At Strabo lib. 15. tradit cibum Indorum magna ex parte Orizom esse sordibilem, Herodorus quoque ubi supra de his in vniuersum loquens, dicit eos herba victitare, esseque eis semen quoddam milij instar, sua sponte nascens è terra in suo calyce, quod cum ipso calyce lectum coquunt & edunt.

p Quorum Reges.] Vide Philostratum. Sed & his adde Troglodytas vesci sanguine admixto lacte. Straboni lib. 15. & serpentibus Plinio lib. 5. c. 8. ubi & Candacas, qui ob id Ophiophagi dicuntur Pomponio Mela lib. 3. cap. 9. & Plinio lib. 6. ca. 29. Et aliquando Lacedæmonios, quos & ob id Pythia vocauit ὀφιοφάγους. Aristoteli, si is est, in mirabilibus auscultationibus cap. 2. 4. Borsippeos vespertilionibus, ut iam diximus, atque etiam Chalibes Straboni lib. 16. post princip. Hos qui Rhinoceram ciuitatem habitant, & coturnicibus Diodoro Siculo lib. 2. cap. 1. in fi. Scythas carnibus humanis, qui ob id ἀνθρωποφάγοι dicuntur Straboni lib. 4. & Pomponio Mela lib. 3. cap. 6. ubi Britanniam describit. Vti etiam Scotos Diuo Hieronymo lib. 2. in Iouinianum, quo loco scribit etiam Arabes & Sarracenos Camelorum lacte & carnibus viuere. Phryges & Ponticos vermibus albis & obefis, qui nigello capite sunt, & nascuntur in lignorum carie, quos Collos appellant, Syros Crocodilis terrenis. Afros lacertis viridibus. Nomades, Troglodytas, Scythas, Hunnos semicrudis carnibus, Quados, Vuandalos equorum ac vulpium carnibus. Hæc ibi. Thraces qui Strymona habitant, tribulorum nucleo, quo panem conficiebant prædulcem, & qui contrahit ventrem Plinio lib. 4. c. 13. Parthos cicadis eadem lib. 11. c. 26. q. Epicurus.] Laërtius in vita illius, Dioclis & aliorum autoritate, Aelianus de varia historia li. 4. Hincque illud Iuuenalis saty. 14.

Quantum Epicure tibi paruis sufficit in hortis.

r Philinus.] Aristoteles & Philostratus, & eorum autoritate Athenæus lib. 2. c. item 2.

s Moschus.] Hic aberrauit Alexander. Nam Moschus

pueris quoque & iuuenibus, ut verecundiores essent, in magistrorum & affinium conspectu foris cœnare: viris autem, ut frugalitatis & parsimonie documenta darent, propalam cibum capere, consuetudo fuit, torusque illis ex vluua palustri fiebat, aut stramento: hyemeque ad focum, æstate vero in propatulo & sub dio, neque ultra nouem singulis lectis cœnitabant, illisque lautioribus vesci cibis non sinebatur. nam carnis aridæ, aut lardi pondo tria, & fassamentorum libram quotidianis ferculis apponere criminofum erat. Siquis ultra apponeret, lege plectebatur. C. Fannij consulis lege ante tertium Punicum bellum introductum est, ne quid volucrum præter vnam gallinam, quæ altilis non esset, apponeretur: b vtque modus cœnarum luxuria non diffunderet. singulis diebus præterquam Saturnalibus, & Romanorum ludis, vel plebeiis, denos asses, qui domesticis cœnis impenderentur, præfinit. Tantaque frugalitatis fuere, ut mensam quamuis parcam, omnino vacuam tolli non sinebant: sed ad cohibendum appetitum semper aliquid reliquiarum, quod postera die cœnam iuuaret, superesse voluerunt. Ouumque & mel initio conuiuij ministrari, in d secundis vero mensis poma simul & mel dari consueuere. Quam victus parsimoniam e Athenis quoque seruari tradiderunt. f Nam Dioscuris in Prytaneo prandium parabatur: in quo nisi oliuæ, caseus & porrum dabatur obsonium. g & à Platone in lautissimis cœnis, sal, oliuæ, caseus, porrum, atque olera tantum ex agris iubentur apponi. h Ac festis diebus pueri modesti, cum verecunda grauitate, maiorum laudes carmine decantare, grandioresque natu summo obsequio vereri, illisque à conuiujs domum reducere solebant, militiæ & colendis agris adeo intenti, i vt illustria inde cognomenta ferrent: k agrumque male colere, aut minus arare quam verrere, censoria nota putabatur. Cumque octo dies culturæ agrorum impenderet, nonum vrbani rebus & l nundinis destinarunt: tamen prioris æuo, frequentiores Romanis nundinas, & tertio quoque die m mercatu frequenti nonnulli conuenisse dicant. Q.

ANNO TATIONES.

Moschus & Anchimolus (sic enim scribendum est)

diuersi fuere, quos Hegesander Delphus, & ex eo Athenæus quo loco nuper citauimus dicunt semper dum vixerunt aquam bibisse, solisque ficus edisse, fuisse tamen robustis corporibus. Adde Protagoram, dum lalysum pingeret, madidis lupinis vixisse, quoniam simul famem sustinerent & sitim, ne sensus nimia dulcedine obstruerent, ex Plinio lib. 35. c. 10.

t Pueris quoque & iuuenibus.] Plutarchus probl. c. 32.

v Viris autem.] Valerius Max. lib. 2. ca. 1.

x Torusque illis &c.] Plutarchus in vita Lycurgi.

y Neque ultra nouem.] Gellius lib. 13. cap. 11. Macrobius lib. 1. Satur. c. 7. ambo Varronis autoritate, & dicemus quoque infra lib. 5. c. 22.

z Nam carnis aridæ.] Macrobius lib. 3. Saturn. c. 17. & nonnihil Gellius lib. 2. c. 24.

a C. Fannij.] Plinius lib. 10. cap. 50. Gellius lib. 2. cap. 24. Legis autem Fannia meminit Athenæus lib. 6. cap. 8. eodemque vlt. quæ prohibebat ne plures conuiuæ externi quam tres adhererentur, idque quinquies tantum singulis mensibus facere licebat. Prohibebatque obsonium pluris emere duabus drachmis cum dimidia. Atque carnis fumigatæ quinde cim talenta absumere concessit, tum quæcunque olera fert tellus.

b Vtque modus.] Gellius d. lib. 2. c. 24. s

c Tantaque frugalitatis fuere.] Hæc sunt Plu-

tarchi probl. c. 64.

d In secundis verò mensis.] Et hic quoque eodem loco.

e Athenis.] Quod probat exemplis seq.

f Nam Dioscuris.] Erant autem Dioscuri Castor & Pollux, quibus tale prandium parabatur. Athenæus Dipnoso. lib. 4. c. 3.

g Et à Platone.] Libro 2. de Repub. hoc etiam refert Athenæus lib. 4. c. 3.

h Ac festis diebus.] Ad Romanos redit. Id autem est Caronis in Originibus, & ex eo Cicronis lib. 1. Tuscu. quæst. post princ. Solitos, inquit, esse in epulis canere conuiuas ad tibicinem de clarorum virorum virtutibus.

i Illustria cognomenta inde ferrent.] Id videre potes lib. 1. cap. 9. post princip. & lib. 2. cap. 11. etiam post principi. Sed nescio quid hæc res & alia non pauca quæ sequuntur ad id caput pertineant.

k Agrumque male colere.] Plinius lib. 18. ca. 31. & c. 6. ex quo intelliges hic non verrere, sed verrere legendum esse. & Gellius lib. 4. c. 12.

l Nundinis.] Dionysius Halicarnassensis lib. 2. iterum lib. 7. & Plutarchus in Coriolano, & probl. cap. 40. & Macrobius lib. 1. Satur. cap. 16. & Columella in præfa. lib. 1. Cuius verba quia maximè hæc spectant, ducimus subscribenda. Nundinarum etiam conuentus manifestum est propterea vsurpatos, ut nouis tantummodò diebus vrbana res agerentur, reliquis administrarentur rustica.

m Mercatu frequenti.] Lilius 1. Decad. lib. 7.

Lex.
Fannia.

Satur-
nalis.

Ratio ad-
ministran-
de mensis.
Dioscuri.
Cæna Pla-
tonica.

Agricu-
tura apud
veteres.

Frugalitatis exem-
pla apud
Romanos.

^a Cincinnatus ab aratro ad dictaturam vocatus, postquam domitis hostibus triumphans urbem iniit, licet non ex imperij maiestate, aratrum tamen sumere, & agrum colere non dubitauit. ^o Curius Dentatus cum à Samnitum legatis adiretur, rapa sibi parare obsonium inuentus est, cui ^p duos calones in castris fuisse asserunt, cum summam imperij gereret. ^q M. verò Antonio consulari VIII. seruos, ^r Carboni VII. & ^s M. Catoni cum in Hispaniam consul duceret, III. solum ministrasse. ^t Fertur quoque Aelius Catus consul, cum in scitilibus cœnaret, legatos Aetolorum vasa aurea offerentes repulisse. ^v Atque Epitus poeta, qui primus Latinorum heroica attigit, adeo victu fuisse tenui, vt in Auentino domuncula & vnus ancillæ ministerio contentus fuerit: nec tamen id sibi turpe quisquam aut dedecori putauit: siquidem paupertas tunc solida laus censebatur, & vera virtus. Quam rem æstimare licet, quod ^x Aeliorum familiam, & ^y Tuberonum, quum decem & septem eiusdem cognominis forent, modicis ædibus cum vxoribus & liberis eisdem lares incoluisse, eundemque agrum Veientanum arasse, exque eius fructu victitasse legimus. Modumque agrorum ^z vltra septem iugera excedere, ^a aut denas argenti libras viro triumphali in suppellectili esse, perniciosum erat. ^b Intra bina enim iugera possidere satis visum, ita vt

ANNO TATIONES.

^t Tullus ad Feroniæ fanum mercatu frequenti negotiatores Romanos comprehensos querebatur. ⁿ Q. Cincinnatus.] Liuius i. Decad. lib. 3. & Columella vbi supra, & Dionysius Halicarnasens lib. 10. Plinius, aut quisquis is est, de viris illustribus cap. 17. ^o Curius Dentatus.] Plinius lib. 19. ca. 5. & Plutarchus in Catone Censorio, non longè à princip. Megacles in lib. de viris illustribus. & ex eo Athenæus lib. 10. cap. 3. vbi pro Samnitibus Sabinis dicit, & vide Valerium Maximum lib. 4. cap. 3. vbi de M. Curio, & Senecam in lib. de consolatione ad Albinam matrem. Et huc quoque pertinet illud Iuuenalis saty. 11.

Hæc olim noster iam luxuriosa senatus

Cœna fuit, Curius paruo quæ legerat horto

Ipse focus breuibus ponebat oluscula, &c.

^p Cui duos calones.] Apuleius Apologia 1. vbi subdit pauciores eum seruos habuisse quàm triumphos. Is enim de Sabinis, Samnitibus & Pyrrho triumphauit.

^q M. verò Antonio.] Apuleius in eod. loco.

^r Carboni.] Idem in eod. loco.

^s Et M. Catoni.] Idem ibi. Et præterea Valerius Maximum lib. 4. cap. 3. Plutarchus autem in vita illius scribit eum in castris 5. seruos habuisse. Is autem fuit ille Censorius omnium primus. At Catonem Vticensem tunc Tribunum militum proficiscentem in Macedoniam X. V. serui secuti sunt, vt tradit ipse Plutarch. in vita illius. Sed adde quod Scipio Africanus à senatu missus, vt res, imperiaque totius orbis componeret, quinque domesticos tantum secum duxit, ac vno mortuo in itinere, domum scripsit, vt alius sibi in locum illius mitteretur, vt autoritate Polybij & Posidonij testatur Athenæus, & vbi subdit autoritate etiam Cotæ, qui tunc secundum locum in castris obtinebat, in suo Commentario de Repub. Rom. quod Iulius Cæsar, qui primus omnium in insulas Britannicas cum mille scaphis penetravit, tres domesticos secum duxit. Sed quod ad Scipionem pertinet, Plinius Secundus,

si is est, de viris illustribus scribit P. Scipionem Aemylum (is est qui & Africanus inferior dictus est) ad Reges adeundos missum duos secum præter eum seruos duxisse.

^t Fertur quoque Aelius Catus.] Plinius lib. 33. c. 11. & Valerius Maximum qui hunc vocat Q. Tuberonem Catelium lib. 4. c. 3.

^v Atque Epitus poeta.] Hic manifestus error est vel Alexandri, vel Librarij, quod magis crediderim; nam Ennius legendum est, non Epitus ex Eusebio Chronographo in Olymp. 134. vbi ita scribitur ex interpretatione Diui Hieronymi, Q. Ennius poeta nascitur, qui à Catone Quæstore Romanam translatam habitauit in mōte Auentino, parco admodum sumptu contentus & vnus ancillæ ministerio. Et idem propemodum scribit Eutropius de gestis Roma. lib. 2. cap. 3. ad fi. Vide autem Paulum Orosiū vbi de Scipione vel Catone loquitur. ^x Quod Aeliorum familiam.] Valerius Max. lib. 4. c. item 4. & Plutarchus in vita Pauli Aemilij. ^y Et Tuberonum.] Vide num Plutarchus de his quoque dicat, Valerius vbi supra loquens de Aelio Tuberone genero Pauli Aemilij, & Seneca epist. ad Lucilium lib. 15. epist. vlt. in fin. Tuberonis ligneos lectos cum in publicum sternerentur, hædinâsque pro stragulis pelles, & ante ipsius locus cellam proposita comminus, vasa scitilia. Et iterum lib. 16. epist. eiusdem 3. Tubero paupertatem se dignam & capitolio indicauit, cum scitilibus in publica cœna vsus ostendit hominem his debere esse contentum, quibus Dij etiam nunc vterentur.

^z Vltra septem iugera.] Illud autem certum est Curium illum Dætatum domitis Sabinis accepisse ex captiuo agro qui viticim diuidebatur, septem tantum iugera ex Columella in præfatione lib. 1.

^a Aut denas argenti libras.] Plinius lib. 18. ca. 3. Præcipiebant, ait, ista, qui triumphali denas argenti libras in supellectili crimini dabant.

^b Intra bina enim iugera.] Id intelligendum secundum ea quæ scribit Liuius i. Decad. lib. 6. vt scilicet bina iugera singulis ex plebe, patricijs verò non

^c decem millia grauis æris, maximas putarent diuitias. Quinetiam adeo parci fuere & tenues, vt non minus crimini darent, indomitas cupiditates non refrenasse, aut paternam non seruasse paupertatem, quàm ingentes maiorum facultates largitionibus abligurisse: multi que ^a oleribus leguminibusque contenti, absque esu carniū saepe victitarint, documenta frugalitatis & abstinentiæ insignem memoriam posteritati exhibentes. ^o Quam etiam Græcis solidæ laudis & veræ commendationis fuisse multi adnotarunt. ^f Legimus Thebanum Epaminundam tot victoriis clarum Imperatorem, adeo diuitiarum abstinentissimum, vt vnica veste contentus, siquando vetustate colapsam resarcire opus foret, domi clausum se teneret, ^g quem Thebani publica impensa & are collato ob inopiam extulerunt. ^h Aristides se magis gloriari paupertate publice testabatur, quàm reliqui diuitiis. ⁱ Hippias quoque philosophus Elæus, ad id inopiæ deuenit, vt vestem, anulum, crepidas & foccos, quaque cultui erant necessaria, ne quid temporis deperiret, suis manibus elaboraret. ^k De Lamacho fertur, quoties ab Atheniensibus dux crebatur, pro pallio & crepidis mutuam ab amicis pecuniam sumere, quum vnde compararet non esset. ^l Crates, ^m Diogenes & Antisthenes; alii que produntur philosophi, abiectis diuitiis, ⁿ pera & baculo contenti vixisse. ^o Phocion, ^p Pelopidas, ^q Socrates atque ^r Ephialtes, pauperrimi & in cultu tenuissimo vivere, omnium tamen optimi atque iustissimi. Adeoque luxuriam & molliorem cultum detestati fuere, ^s vt Thebis columna in templo statuta fuerit, in

ANNO TATIONES.

non nisi quingenta habere liceret. Et de quingentis vide etiam Valerium Maximum lib. 8. ca. 6. Columellam lib. 1. rei rusticae cap. 3. Plinium lib. 18. cap. 3. & alterum Plinium, aut quisquis is fuit, in lib. de viris illustr. vbi de Licinio Stolone. Plutarchum in Camillo, atque etiam in Tiberio Graccho, & quæ nos scripsimus in l. si vnquam. in præfatione, nu. 22. incip. Cæterum, ad fi.

^c Decem millia grauis æris.] Vide Plinium & alios loquentes de are graui. Et Budæum de Ase. Vt mirum videri possit quod M. Posthumus tribunus militum ob rem male gestam in Veios, decem millibus æris grauis damnatus fuit, vt tradit Liuius i. Decad. lib. 4. & alij plerique quos tibi designabo lib. 4. c. 15.

^d Multi que oleribus.] Apponebantur Heroibus comedentibus olera etiam, authore Athenæo Dipnosoph. lib. 1. ca. 21. qui ait etiam harum rerum vsus antiquiorem quàm res Troianas fuisse.

^e Quam etiam Græcis.] Quod probat exemplis sequentibus.

^f Thebanum Epaminundam.] Aelianus de varia historia lib. 2. cap. 5. & lib. 5. ca. item 5. & lib. 12. Apuleius autem Apologia 1. dicit paupertatem in Epaminunda fuisse strenuam. Vide item Athenæum lib. 10. c. 3. post prin.

^g Quem Thebani.] Plutarchus in Fabio Max. ad fin. Iustinus lib. 6. Idemque de Valerio Publicola Regum exactore, & Menenio Agrippa populi reconciliatore tradit Apuleius d. Apologia 1. Vide item Valerium Max.

^h Aristides.] Et de eius paupertate Apuleius vbi supra, vbi dicit paupertatem in eo iustam fuisse. Philostratus in vita Apollonij lib. 6. Aelianus variæ historiæ lib. 2. & 11. Athenæus lib. 10. c. 3. post prin.

ⁱ Hippias.] Cicero lib. 3. de Orat. Quintilianus lib. 8. cap. 6. Apuleius lib. 2. Floridorum, vbi id non paupertati, sed ingenio ipsius ascribit. Alter verò

Hippias purpureis utebatur vestibus, apud Aelianum de varia historia lib. 12.

^k De Lamacho.] Plutarchus in vita Nicæ, & in Politicis. Aelianus item lib. 2.

^l Crates.] Laërtius in vita illius.

^m Diogenes.] Idem quoque in vita illius.

ⁿ Pera & baculo.] Ea enim erant insignia eorum ex Aeliano vbi supra.

^o Phocion.] Probus Aemilius & Plutarchus, vterque in vita illius. Achanus de varia historia lib. 2. & 11. Apuleius d. Apolog. 1. vbi dicit eius paupertatem fuisse benignam.

^p Pelopidas.] Aelianus d. lib. 2. 11. & 13.

^q Socrates.] Aelianus d. lib. 2. Plutarchus in commentario, quo pacto se quispiam circa virtutem sentiat profecisse, non multò ante fin. Apuleius d. Apolo. vbi ipse paupertatem sapientem appellat. Gellius autem lib. 2. cap. 1. scribit ipsum Socratem temperantia tanta fuisse, vt omnia ferè vitæ suæ tempora valetudine inoffensa fuerit, neque in illa magna Atheniensium pestilentia cõmuni omniuna clade obnoxius fuerit.

^r Ephialtes.] Aelianus d. lib. 2. & 11. Sed adde superioribus C. Fabricium, C. Scipionem, Manium, de quo supra, adeo pauperes fuisse, vt eorum filie de publico ob paupertatem dotibus dotatæ fuerint, ferentes ad maritos gloriam domesticam, & pecuniam publicam, vt scribit Apuleius d. Apolog. 1. & præterea Valerius Maximum lib. 4. ca. 4. vbi de paupertate agit. Et Attilium Regulum, cuius agellus ob similem penuriam pecunia publica cultus, vt & ipse Apuleius subdit (vbi consule Græcum.) Et Paulum Aemylum, qui Hispaniam & Macedoniam subegit, quo mortuo vix ex auctione bonorum eius redactum est, vnde vxori dos redderetur, teste Iulio Floro epi. Liuij lib. 46.

^s Vt Thebis.] Sed paulò aliter Diodorus Siculus cap. 1.

Paterne
paupertatis
conseruatio.
Exempla
frugalitatis
apud
Græcos.

Vnde corrupti mores primi-
mum.

Leges ad
cohiben-
dam luxu-
riam.

Vnguen-
tarij Laco-
demoniis
eiekti.

qua diræ execrationes in Regem Menin, qui molliorem vitæ cultum inuenit, conti-
nebantur. Postea paulatim frugales mores defluxere, paupertasque probro haberi
cœpit: luxuriæque peregrinæ inuictum malum ad effeminandos animos, ab exercitu
Asiatico in urbem primum inuectæ, mores infecerunt: sicut aurum Persicum, fugato
Mardonio Atheniensium animos labefactauit, & dira tabe infecit. Inde illecebræ li-
bidinum, & rerum secundarum luxus, in omnem licentiam grassati. Primi que Iones,
vnguenti coronarumque & secundæ mensæ consuetudinem inuenere. Tum vestis
stragula, mensæque ac citharæ eburneis pedibus insidentes, inæstimabili censu
comparatæ: epulæque lautiores, & præter epulas psaltriæ, ludiones, & alia conuiu-
iis oblectamenta inuenta sunt. Hinc peregrina obsonia, remotorumque litorum pisces,
& magno censu comparatæ dapes, ferculaque festertium millies æstimata, & gula
nouissima irritamenta, aliæque exquisitissima condimenta, & ventris prodigia in-
uenta sunt, vt nisi quis illa apponeret, sordidus & parum lautus haberetur. Adeoque
luxus excreuit, & eo processit luxuria, affluentibus diuitiarum copiis, vt obsonia
lautiora, maiorisque epularum sumptus, & magnas effusiones edicto coercere, &
luxoriosos apparatus pluribus legibus inhibere necesse fuerit. Hinc Fannia, Orchia,
Didia, Oppia, Cornelia, Ancia & Iulia, leges ad cohibendam luxuriam victus vesti-
tisque, & cœnarum immodicos sumptus, latae sunt. Hinc censorum edictis, vulua,
vertina, abdomina, & glires, epulis & conuiu-
iis inhibita. Quod & Lycurgum fa-
ctirasse nouimus, qui conuiu-
iorum apparatus & mensas lautiores velut cupiditarum
inuitamenta sanctionibus inhibuit: sapiusque abrogatis legibus nouæ postea editæ
fuere. Et quanuis Antiocho Rege victo, P. Licinius Crassus & Iulius Cæsar censo-
res, nequis vnguenta exotica venderet, pœnis inhibuerint, exemplo Lacedæmo-
niorum qui vnguentarios vrbe exegere: & quanuis M. Antonius, & L. Flaccus, quod
legem de coercendis epularum sumptibus antea latam, Duronius tribunus plebis
abrogasset, senatu eum amouerint: tamen Q. Aelius Tubero prætura deiectus fuit,
& despectui habitus, quod in funere Africani populum Romanum publico epulo
hædinis pellibus & testis Samiis, ac lectis ligneis excepisset, quod incultam parsimo-
niam in rebus publicis non exhorruisset. Sicut de Cleomene fertur, qui amicorum
cuidam subiratus fuit, quod hospites iure nigro & pane igni durato, Laconico more
ad epulas admisisset. Licet Cato senior quod pellibus hædinis in publico epulo pro-
stragulis vsus esset, non mediocrem laudem tulerit, quod frugales mores & continen-
tissimos exemplo iuaret. Fertur tamen Tiberius Cæsar, quæ de coercendo luxule-

ANNO TATIONES.

e Postea Paulatim.] Plinius lib. 33. cap. 11. & lib. 34. cap. 7. & ante illum Liuius 4. Decad. lib. 9. non multo post princ.

v Primi que Iones.] Valerius Max. lib. 2. c. 1.

x Mensæque ac citharæ eburneis.] Iuuenalis saty. 11.

- Putere videntur

Vnguenta atq. rosa, latos nisi sustinet orbis

Grande ebur.

Et infra lib. 5. c. 21. nu. 17.

y Hinc peregrina obsonia.] Quod ex sequen-
tibus satis probat.

z Hinc Fannia, Orchia, &c.] De his legibus
Gellius lib. 2. cap. 24. & Macrobius lib. 3. Satur. c. 17.
Præterea de Fannia Athenæus lib. 6. cap. vlt. vbi su-
prà diximus.

a Hinc censorum edictis, vulua.] De his tri-
bus prohibitis testis est Plinius lib. 8. cap. 51. vbi &
ipse addit glandia, testiculos, syncipita. Sed & de
glandiis idem autor lib. 36. c. 1.

b Et glires.] Idem Plinius lib. 8. cap. 57. vbi &
idem dicit de cochylis, & auibus ex alio orbe con-
uectis. Sed & de ipsis gliribus idem quoque Plinius
lib. 36. c. 1.

c Quod & Lycurgum.] Plutarchus in vita
illius.

d Et quanuis Antiocho.] Id ex Plinio est lib.
13. cap. 3. & Solino cap. 48. aut aliorum computa-
tione 58.

e Lacedæmoniorum.] Seneca li. 4. Naturalium
quæstionum non longe ante fi.

f Et quanuis M. Antonius.] Valerius Maximus
lib. 3. c. 4.

g Q. Aelius Tubero.] Idem Valerius lib. 7. ca. 5.
post princ.

h Sicut de Cleomene.] Plutarchus in vita illius.

i Licet Cato senior.] Vide Plutarchum in vita
illius.

k Fertur Tiberius.] Tacitus lib. 2. Vide item
Suetonium.

l Leges

gem ferre vellet, nec coerceri immodicos sumptus videret posse: satius duxisse omit-
tere quod assequi nequiret, quam tentare turpiter quod postea non efficeret. Sisti
deinde res non potuit, quo minus tacito consensu destitutis moribus, sumptuariæ
omnes leges abrogatæ fuerint, quum nullus esset sumptibus modus, luxusque &
ignauia nullis præscriptis finibus, in voraginem & gurgitem vitiorum ad nefas omne
vsque adeo processerint, vt diuina & humana prophanarint, populoque simul & ple-
bi grauem perniciem attulerint.

Leges
sumptua-
ria paula-
tim abro-
gata.

ANNO TATIONES.

l Leges abrogatæ fuerint.] Ammianus Marcellinus. Plinius libro 10. cap. 50. super istis legibus
sumptuariis.

Quæ sint puræ & lecta hostia in deorum sacrificiis, & quæ victima quibus diis
dicata fuerint. Cap. XII.

N^a sacrificiis deorum fuit pontificalis obseruatio, vt duobus hostiarum
generibus diis sacra fiant: vno, in quo cum litabatur, voluntas Dei per
exta exquirebatur: altero, in quo sola anima Deo consecrabatur, quæ
hostia animalis dicta. Hæ frequentes fuere: ouis, sus, capra, bos; galli-
na, & anser: quas cum immolabant, nisi puræ essent & lectæ, ad rem diuinam non
proficere putabant. Fuitque opinio, potius ex hædis & agnis, quia mites sunt, quam
ex gallinaceis, suibus & tauris, quoniam animo abundant, deos consuli, & futura præ-
nosci. Ideo ouilli pecoris hostiam non ab amplitudine, sed quia animi est placidio-
ris, pontifices maximam duxerunt. Lectæ autem dicuntur hostiæ, maiores & vberius
de partæ, quæ claudæ, morbosæ, aut vitiosæ nõ sunt, (quia pernoscii, nisi ex sana victi-
ma, futura non possunt) quæve fixam aurem, vel caudam aculeatam, aut linguam
nigram non habent. Numa Pompilius deos fruge coli, & mola salsa supplicari in-
stituit, quam molam ex farre, sale & aqua composuit, sine qua nullum sacrificium
ratum fieri censuit. Atque id far, nisi tostum esset, ad rem diuinam non esse purum
statuit. Ideo Fornacalia & religiosos dies, ac ferias quibus far in fornacibus torre-
bant, seruari iussit. Græci vero non far, sed hordei primitias, libumque & placentas

Duo hostia-
rum gene-
ra.

Lecta ho-
stia.

Sacrifi-
cium a
Numa
constitu-
tum.
Fornaca-
lia.
Græci.

ANNO TATIONES IN CAP. XII.

a] N sacrificiis.] Hæc vsque ad clausulam, Hæc
frequentes, sunt Mactobij lib. 3. c. 5. vbi ea probat
ex Virgilio (vide loca Virgilij & ibi Seruium.) Plu-
tarchus autem in Romulo loquens de Natali die
vrbis Romæ, quem festum agebant Romani, tra-
dit ab initio nihil animatum ad sacrificia adhibere
solitos, æstimantes diem ipsum patriæ origini con-
secratum, purum & sine sanguine cõseruari debere.

b Hæ frequentes fuere.] Gyrardus nullo quo-
que autore citato Syntag. 17.

c Quas cum immolabant.] Idem quoque Gy-
rardus eo loco.

d Fuitque opinio.]

e Ideo ouilli pecoris.]

f Lectæ autem dicuntur hostiæ.] Donatus in
Hecyram Terentij.

g Quæ claudæ.] Plinius lib. 8. c. 45. ad fi.

h Quæve fixam aurem.] De his tribus Ser-
uius in eũ locum

k Vel caudam aculeatam.] 6. Aeneid.

l Lectas de more bidentes.

m Numa Pompilius.] Plinius lib. 28. cap. 2. Sed
& eundem vide in prologo, & lib. 31. cap. 7. & ad id
quod de sale dicitur spectat illud Virgilij quod sta-
tim citabimus in seq.

n Quam molam.] Plinius d. lib. 18. cap. 2. Vale-
rius Maximus lib. 2. cap. 1. Seruius 4. Aeneid. in eum
locum,

rius Maximus lib. 2. cap. 1. Seruius 4. Aeneid. in eum
locum,

Ipsa mola manibusque piis.

Hincque illud Ouidij lib. 1. Pastor. de eo loquentis:
Ante deos homini quod conciliare valeret,

Far erat, & puri lucida mica salis.

Et illud quoque Tibulli lib. 3. eleg. 4. non longè à
princip.

- Omnia noctis

Farre pio placant, & saliente sale.

Hucque spectat illud Virgilij lib. 2. Aeneid.

Tamq. dies infanda aderat, mibi sacra parari

Et salsa fruges.

Vbi Seruius. Sal, inquit, & far quod dicitur mola
salsa, qua & frons victimæ & foci aspergebantur, &
cultri, sit autem de horna fruge & horno sale.

n Sine qua nullum.] Scilicet aqua ex Plinio d.
lib. 31. c. 7.

o Atque id far, nisi tostum esset.] Plinius d.
lib. 18. c. 2. & Festus Pompeius lib. 6. Hincque etiam
illud Ouidij lib. 2. Pastorum,

- Torrida cum mica farra.

p Ideo fornacalia.] Plinius lib. 18. cap. 2. Festus
Pompeius lib. 6. Ouidius item lib. 2. & 6. Fast.

q Græci verò non far.] Vide Plut. probl. ca. 119.

F f A

Critibolus. Quirinalia. Sua cuiusque deorum victimam & sacra.

Iup. prodigialis. Sacra Neptuni.

ex hordeo diis offerri, hordeumque sale inspersum, in primis aræ infundi fatius duxere, sine quo, saluis cæremoniis, nullum sacrum fieri poterat, illique qui primitias eiusmodi colligebat, critibologo dixere nomen. In quibus Fornacalibus qui non fuerant feriat, qui que in sua tribu, ut erat constitutum, sacrum non fecisset, in Quirinalibus sacrificio expiare cogebatur: idcirco Quirinalia stultorum ferias dixere. Atque omnibus ferè diis suæ victimæ, & sua sacra constituta sunt, quæ præterire & transgredi non erat fas. Nanque aliena hostia dij non placantur. Quippe Ioui tauro, verre & ariete sacra facere non licet: quia soli Neptuno, Apollini & Marti taurus immolatur. tametsi flaminis vxor omnibus nundinis Ioui arietem mactet, & triumphi die Ioui taurus hostia dicata sit. Et apud Homerum Vlysses immolauit Ioui arietem. Iupiter vero prodigialis mola falsa & thure placatur. Neptuno pleraque gens de nigro tauro, Troezenij de fructuum primitiis sacrificant, Græci de cruribus taurorum: Vlysses ariete, apro & auro litauit. Athenis autem licet octauo die mensis cuiusque Neptuno sacrum fiat, non tamen de tauro semper. Neque Apollini semper Græci tauro, sed in multiplicis generis victima sacrificant. Nanque Homero teste, alius tauro, alter ariete, aliquis hirco sacrum fecit. Ex bobus vero, vitulis & pecudibus, laudatissimæ vitulæ ad deorum placamenta habentur. Ideo Ioui à flamine omnibus

ANNOTATIONES.

r In quibus fornacalibus. Ad Romanos redit. Hæcque sunt Plutarchi eiusdem operis c. 89. s Stultorum ferias. Plutarchus ibi. Festus Pompeius lib. 15. vbi de Quirinalibus & lib. 17. in verbo, Stultorum. Varro lib. 5. de ling. Lat. t Atque omnibus ferè diis. Quod indicat illud Virgilij lib. 9. Aeneid. Ipse tibi ad tua templa feram solennia dona. Vbi Seruius tradit singulis numinibus certa esse dona quæ offerantur. Vnde est & illud lib. 1. - Serue amicus, suis altaria donis. Id est, inquit, congruis. Sed & idem in 2. lib. Aen. in eum locum, Solennes taurum ingentem mactabat ad aras. In sacrificiis, ait, certis numinibus certæ ætatis animalia mactantur. v Namque aliena hostia. Plinius lib. 8. ca. 45. ad finem. x Neptuno, Apollini. Nam de his duobus Virgilij lib. 3. Aeneid. Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo. Nam & ipsi Neptuno taurum immolari solitum, videre licet ex Homero lib. 11. Iliad. vbi sic ait, τᾶυρον δὲ Ἀλλεΐω, τᾶυρον δὲ Ποσειδάωνι. Id est, Taurum autem Alpheo, taurum & Apollini. Quod & ipsum astruit Arrianus lib. 1. Gestorum Alexandri. quod verò Apollini taurus immolatur restis est Homerus lib. 1. Iliad. ἢ εἰδὴ ποτὲ γὰρ κατὰ πῖνα καὶ μηρὶ ἔκησεν τᾶυρον, ἢ δὲ αἰγῶν, τόδε μοι κρηνην ἐέλω. Id est, Vel si quando tibi peregrina crura cremauit Taurorum, & caprarum, hoc tu mihi perfice votum. Verba sunt Chrylis sacerdotis ad Apollinem. Et iterum eod. lib. ἔρπον δὲ Ἀπόλλωνι τελέεσθαι ἐκατόμβας τᾶυρον, ἢ δὲ αἰγῶν. Id est, Sacrificabat autem Apollini perfectas Hecatombas Taurorum & caprarum. Vide etiam infra in verbo, Græci de cruribus. Sed

adde Neptuno Thūnum piscem mactari, ut tradit Antigonus Carystius in lib. de Dictione, & ex eo Athenæus lib. 7. c. 20. y Tametsi flaminis vxor. Macrobius li. 1. c. 16. Siquidem Flaminica omnibus nundinis in regia Ioui arietem soleat immolare, &c. z Et triumphi die. Virgilius lib. 2. Georg. - Et maxima taurus Victima, sepe tuo perfusi flumine sacro Romanos ad templa Deum duxere triumphos. Vbi Seruius. Quia triumphantes, inquit, de albis tauris sacrificabant. a Iupiter verò prodigialis. Plautus in Amphitryone act. 2. sce. 2. Sed mulier postquam experrecta es, prodigiali Ioui Aut mola falsa hodie, aut thure comprecanti oportuit. Quis autem Prodigialis Iupiter esset, discas ex Gyraldo & Rhodigino. b Neptuno pleraque gens. Nam Homerus lib. 3. Odyf. in prin. - ἐπὶ θινὶ θαλάσσης ἰερὰ ῥέζον τᾶυρος παμμέλαιος Ἐνοσίχθωνι κνανοχέαιτη. Id est, - Hi in littore maris sacra faciebant, Tauros totos nigros Neptuno ceruleo capillitio. c Troezenij. Plutarchus in vita Thesei. d Græci de cruribus taurorum. Homerus li. 1. Iliad. loco supra citato in verbo, Neptuno, Apollini, præterea lib. 3. post prin. ἐπὶ δὲ ἀπὸ λαγχῶν ἐπάσαντε, θεῶν ἐπὶ μηρία κᾶνον. Et iterum postea, - Ποσειδάωνι δὲ τᾶυρον πάλῃ ἐπὶ μῆρ' ἔδειξε. - e Vlysses. Apud Homerum lib. Odyf. 23. f Namque Homero teste. Quod satis supra probatum est ex ipso Homero. g Ex bobus verò. Plinius lib. 8. c. 45. de bobus & tauris loquens. Hinc, inquit, victima opimæ & laudatissima Deorum placatio. h Ideo Ioui. Ouidius lib. 1. Fasto.

Colla

Idibus bos candidus, & ex agro Falisco vel Meuania immolatur. Nanque illos ad victimas farciunt, & deorum seruant supplicio. Bos tamen iugo subactus, sacrificio non est purus. Fœtus vero bouis trigesimo die, pecoris septimo, suis verò nisi decimo à partu die puri habentur: ideo sacres dicti. Creditumque est, bouem quinquennem, insignem Ioui victimam: & pecudes cum bimæ sunt, sacrificio maturas fieri. Lege autem Solonis de boue nulli Deo sacrificari licet: quia cum animal sit inno-

Vitula. Bos iugalis. Victimæ temperata. Lex Solonis de boue

ANNOTATIONES.

Colla rudes operum præbent colla ferienda iuueni, Quos aluit campis herba falisca suis. Vbi vide eius interpretem. Et de Ponto lib. 4. epist. item 4. ad Sextum Pompeium, Colla boues niueos certa præbuerit securi, Quos aluit campis herba falisca suis. Et Lucanus lib. 1. Et qui turrigeros vbi se Meuania campis Explicet. Et Claudianus in 6. Consulatu Honorij, Quin & Clitumni sacras victoribus vndas, Candida quæ Latiis præbent armenta triumphis, Visere cura fuit. - Plinius autem lib. 2. cap. 103. In Falisco, inquit, omnis aqua potata cãdidos boues facit. Meuania enim erat in agro falisco: vbi & fons Clitumnus erat. Sed quod Alexander hic dicit, Ioui à flamine omnibus Idibus bouem immolari, à vero aberrauit, neque enim bos, sed ouis Ioui omnibus Idibus immolabatur, ut tradit Macrobius lib. 1. Satur. c. 15. Ante hos verò Virgilius lib. 2. Georg. Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus Victima, sepe tuo perfusi flumine sacro Romanos ad templa Deum duxere triumphos. Vbi vide interpretes. i Bos tamen iugo subactus. Virgilius lib. 6. Aeneid. Nunc grege de intacto septem mactare iuencos. Cuius loci autoritate Macrobius lib. 3. Satur. cap. 5. Quædam sunt, inquit, hostiæ quæ iniuges vocantur, id est, quæ nunquam domitæ ac iugo subditæ sunt. Hatum meminit sic Virgilius, Nunc grege, &c. Et subdit, & ut iniuges euidentiùs exprimeret, adiecit, - Et intacta totidem ceruice iuencos. Verùm nulla talis adiectio est in d. lib. 6. Aeneid. sed verba ea sunt eiusdem lib. 4. Georgi. ex quo integrum sensum huc repetam, Sed mo'hus orandi qui sit, prius ordine dicam, Quatuor eximios præstanti corpore tauros Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycæi, Dilige, & intacta totidem ceruice iuencos. Quo in loco Seruius, Intacta, id est, indomita. Sed & huc spectat quod scribit Ouidius lib. 3. Meta. Bos tibi Phœbus, ait, solus occurret in aruis Nullum passa iugum. - Et quod Manilius Orestes in lib. de Deorum hymnis & ab eo Fulgentius in vocum antiquarum interpretatione ad Calcidium, scribunt Mineruæ iniuges boues sacrificari, id est, iugum nunquam ferentes, illa videlicet de causa, quod & virginitas iugum nescit maritale, & virtus nunquam sit iugo prementis subiecta. Sed & Festus lib. 9. tradit iniu-

ges boues dici, qui sub iugo non fuerunt. Vide infra. k Fœtus verò bouis. Hæc sunt Plinij lib. 8. c. 5. l Ideo sacres dicti. Varro de re rustica lib. 2. cap. 1. & 4. m Bouem Quinquennem. Homerus lib. 2. Iliad. ἀυτὰρ ὁ βῶν ἔρευσεν ἀναξ' ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων πῖονα, πέντε τήρων ὑπερμένει Κρονίωσι. Id est, Sed hic bouem sacrificauit rex virorum Agamemnon Pinguem, quinquennem, valde potenti Saturnidæ. Et iterum lib. 7. eiusdem operis, verbis nonnihil immutatis, τοῖσι δὲ βῶν ἔρευσεν ἀναξ' ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων ἄρσνα πέντε τήρων ὑπερμένει Κρονίωσι. Id est, His autem bouem sacrificauit Rex virorum Agamemnon Marem quinquennem, valde potenti Saturnidæ. Quos versus non designato tamen lib. citat Seruius lib. 8. Aeneid. in eum locum, Perpetui terga bouis, & lustralibus extis. Quem locum intelligit ipse Seruius de boue quinquenniali, id est, perfectæ ætatis. Et præterea lib. 14. Odyf. loquens de sacrificio, οἱ δὲ ὄν εἰσῆγον μάλα πῖονα πέντε τήρων. Id est, Hi autem duxere valde pinguem quinquennem. n Et pecudes cum bimæ sunt. Quas scilicet bidentes vocant, quasi biennes, ut autoritate P. Nigidij in lib. quem de extis composuit, voluerunt Gellius lib. 16. cap. 7. & Macrobius lib. 6. Satur. c. 9. eodémque vlt. Bidentes sacrificiis maturas esse, quod autem Alexander hic dicit, probat Virgilius lib. 4. Aeneid. Principio delubra adeunt, pacemq; per aras Exquirunt, mactant lætas de more bidentes. Vbi & Seruius. Bidentes, ait, dictæ sunt, quasi biennes, quia neque maiores neque minores licebat hostias dare, sunt enim in ouibus duo eminentiores dentes inter octo, qui non nisi circa bimatum apparent, nec in omnibus, sed in his quæ aptæ sacrificio inueniuntur. Et idem Virgilius lib. 6. Aeneid. Nunc grege de intacto septem mactare iuencos Præstiterit: totidem lætas de more bidentes. Vbi & ipse Seruius, Bidentes oues sunt circa bimatum habentes duos dentes eminentiores: quæ erant aptæ sacrificiis. Carterùm de bidentibus vide præter illos Nonium Marcellum de proprietatibus rerum. Et infra in verbo, Ruminales. o Lege autem Solonis. Plutarchus in vita illius. Sed ea lex, ut tradit Aelianus lib. 5. variæ historiarum, non de omni boue loquebatur, sed de boue aratore,

non sacri-
ficando.

Heroibus
quibus
animali-
bus litaba-
tur.
Hostia so-
lida.

Ambar-
uale sa-
crum.

cuum, & agrorum cultui deditum, in sacris mactari vetuit: quippe veteribus tantæ venera-
tionis erat, ut æquè capitale esset bouem quàm ciuē necasse. Aegyptij boues ruffas Ty-
phoni mactant, Arabes pingues camelos in ara ignoti Dei sicut nupturæ virginibus
camelis sacrificat, Heroibus verò tauro, capro & ariete litant. ⁵ Fertur tamen Pythago-
ras præter à se instituta & præscripta quandoque bouem Musis, Ioui autem gallum
albis plumis immolasse. ⁶ Solida vtilia, nisi cælis tribus hostiis, tauro, ariete & verte,
pura non habentur: sed tamen ut hi omnes, solidi firmique sint: ⁷ nam vitulos ad aras
humeris hominum allatos, ⁸ & claudicantes, ⁹ & cuius cauda ad articulum suffragi-
nis non pertingit, non litare animaduersum est. ¹⁰ Idque apud Aegyptios seruari tan-
tis cæremoniis, ut linguam boui exerendo, & caudæ pilos explorando, si vel vnum
pilum nigrum repererint, hostiam tanquam impuram non admittant. Græcis autem
tauri an puri sint, farina exploratur, caper ciceribus, capra frigida aqua. ¹¹ Ruminales
quoque hostias nisi bidentes fiant, non esse puras consentiunt omnes. ¹² Ambaruale
vero sacrum, nisi de porca fœcunda & grauida, aut vitula, fieri non consuevit. ¹³ Est
autem sacrum ambaruale, cum arua & segetes solenni victima ¹⁴ lustrantur. Eam victi-
mam maturis frugibus ter circum arua ducere cõuenit, omnesque post eam claman-

ANNOTATIONES.

aratore, qui iugum trahit in aratro vel in plaustrum.
Quoniam, inquiebat, ille etiam agricola est, & hu-
mano generi laborum socius. Idem quoque Aelia-
nus de animalibus lib. 12. cap. 34. scribit, quod apud
Phryges, si quis aratorem occiderit, morte moria-
tur. Philochorus autem apud Athenæum lib. 9. c. 5.
scribit, quod cum per tempus quoddam boues de-
fecissent, lege sancitum fuit, ut omnes à bobus ab-
stinerent propter eorum penuriam.

p Aequè capitale.] Varro rei rusticæ lib. 2. c. 50.
Columella lib. 6. in præfatione. Plinius lib. 8. c. 45.
Neque tamen omiserim id quod retulit D. Hiero-
nymus, Valentem Imperatorem legem per Orien-
tem dedisse, ne quis vitulorum carnibus vesceretur,
vtilitati agriculturæ providentem.

q Aegyptij.] Diodorus Siculus lib. 2. 4. & 6.
r Sicut nupturæ.] Illud quoque videre poteris
apud Seruium enarrantem, & ad id referentem il-
lum locum Virgilij lib. 4. Aeneid.
Legifera Cereris, Phœboq, patriq, Lyæo.
s Ferturque tamen Pythagoras.] Arithmeti-
cus, & ex eo Athenæus lib. 10. cap. 3. in princ. scri-
bit ipsum Pythagoram bouem mactasse, cum repe-
risset quod trianguli latus, quod recto angulo sub-
tenditur, æquiualeat lineis reliquis triangulum com-
prehendentibus, adfertque carmen ipsius Arithme-
tici in eam rem,

*Incluta Pythagore cum primum inuenta figura est,
Incluta propter quam victima bos cecidit.*

Consulte autem Græcum Athenæum. Alterum de
albo gallo magis mirandum, quia inter ipsius Py-
thagore symbola illud est, ἀλευροῦν μὴ ἀπτεσαι
λευκῶ. Albo gallo ne manum admolaris. Vide item
Laërtium,

t Solida vtilia.] Non dubito quin id Alexander
deprompserit ex eo quod scribit Festus Pompeius
lib. 17. Solitaurilia hostiarum trium diuersi generis
immolationem significant. Tauri, arietis, verris,
quod omnes ea solidi integrique corporis sint: &
paucis interiectis dicit, solum olec significare totum
& solidum. Sed nescio quopactò id totum obscu-

rum reddidit Alexander. Caterum de huiusmodi
Solitaurilibus videbis infra lib. 5. c. 27.
v Nam vitulos.] Eadem dicit Gyrardus de Diis
Gentium syntag. 17. nullum tamen, ut nec hic,
autorem eius rei laudat. Sed id est Plinij lib. 8.
c. 45. ad fi.

x Et claudicantes.] Dicitur est supra in verbo,
Quæ claudæ in princ.

y Et cuius cauda.] Plinius d. lib. c. 45. ad fi.
z Idque apud Aegyptios.] Herodotus lib. 2.
a Ruminales.] Verba sunt Plinij ex Coruncano
lib. 8. cap. 51. Sed & de bidentibus satis diximus su-
pra in verbo, Et pecudes cum bimæ sunt.

b Ambaruale verò.] Seruius in lib. 1. Geor. illud
enarras, *Terq, nouas circum felix erat hostia fruges.*
Fœlix, inquit, id est, secunda, & dicit Ambaruale
sacrificium quod sæpe de porca fœcunda & grauida
fieri consueuerat. Vide etiam in seq.

c Est autem sacrum ambaruale.] Macrobius
lib. 3. Satur. cap. 5. Ambaruale, inquit, hostia, ut ait
Pompeius Festus, est quæ rei diuinæ causâ circum
arua ducitur ab his qui pro frugibus faciunt. Huius
sacrificij mentio fit in Bucolicis, vbi de Apotheosi
Daphnidis loquitur, ea autem est in 5. egloga.

*Hæc tibi semper erunt, & cum solemnia vota
Reddemus Nymphis, & cum lustrabimus agros.*

Vbi lustrare significat circuire. Hinc enim nomen
hostiæ acquisitum est ab ambiendis aruis. Festus
autem Pompeius, siue ille quem citat Macrobius,
siue alius, quod facile crediderim, lib. 1. Ambaru-
ales, ait, hostiæ appellabantur, quæ pro aruis à duo-
bus fratribus sacrificabatur: Seruius autem eglog. 3.
in eum locum,

Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venio.
Dicitur, inquit, hoc sacrificium ambaruale quod
arua ambiat victima. Ambarbium in quo victima
ambit urbem. De hoc autem ambaruale sacro ali-
quid per Strabonem lib. 5. & vide in præced. De
Ambarbio alibi diximus.

d Eam victimam.] Id probat illud Virgilij supra
citarum in verbo, Est autem sacrum.

tes sequi: ex quibus vnus querna ornatus fronde, cum solenni saltatu, composito
carmine Cereri decantabat laudes: ac postquam lacte, vino & fauo libassent, ante-
quam fruges meterent, porcã Cereri immolabant: quæ præcidanea dicta est. ^f Fuitq;
memoriæ proditum, à suilli pecoris genere immolandi initium Romæ primùm factum
eo argumento, quod sus fœderibus & sponsalibus adhibetur, & in initiis Cereri
mactatur. ⁵ Et quanuis in sacris Cereris vinum adhibere nefas sit, in hoc tamen sacro
de vino libasse pôtificales libri non vetarunt: ^h quam quidem immolari ab eo qui
mortuo iusta fecisset, crimen admitti putabatur. ¹ Deorum quoque matri nullum ius-
tæ, nisi de porca, fieri permissum. ^k Et lustrari exercitum nisi iue, oue & tauris qui
puri essent non erat fas: qui postquam ter circum instructas acies ducti erant, præce-
dente pompa, & gressu composito, Marti immolabatur. In sacris deæ Phrygiæ, quæ
Matuta & mater deum dicta est, cui ^l Galli exacti membra secabant, cymbala pulsantes,
porcã tanquam impuram hostiam Romani non admiserunt: apud cuius adem
supplices, filiis bona exoptare vetantur matres, nepotibus non vitæ. ^m Bellonæ
sacerdotes non animali hostia, nec victima, sed suo cruore sacrificant. gladios enim
districos vtraque manu tenentes, humeros sibi & lacertos tanquam phanatici disse-
cant: hoc sanguine litari & crimina expiari putantes, ita ut pro vulneribus stipes re-
cipiant. ⁿ Aegyptij Lunæ tantum & Libero suem, reliquis diis boues mares, vitulos
que & anseres immolant: capram tamen aut hircum nullo modo. ^o Contrà vero Bri-
tanni, quibus leporem, gallinam & anserem in cœnis apponere, aut diis offerre lege
vetabatur. ^p In Mysia Abretani Iouis templum est, in quo suem comesse aut mactasse,
scelus erat infandum & piaculare. ^q Idem apud Phœnices, quibus per omne tempus

ANNOTATIONES.

e Antequam fruges meterent.] Cato rei rus-
ticæ cap. 134. Priusquam messem facias, porcã
præcidaneã hoc modo fieri oportet, Cereri porcã
præcidaneã, &c. quæ seq. Varro de vita populi Ro-
mani lib. 3. apud Nonium Marcellum in verbo,
Præcidaneum: Quod humatus nõ sit, hæredi porcã
suscipienda Telluri & Cereri, aliter familia pura
non est. Gellij lib. 3. cap. 6. Præcidaneæ hostiæ di-
cuntur, quæ ante sacrificia solemnia pridie cadun-
tur, porcã etiam præcidaneã appellata, quam pia-
culi gratia ante fruges fieri captas immolari Cereri
mos fuit. Festus lib. 14. Præcidaneã, inquit, por-
cã dicebant, quam immolare erant soliti ante-
quam nouam frugem inciderent. Et rursus alio
loco eiusdem lib. Præcidaneã porcã vocabatur, quæ
Cereri mactabatur ab eo qui mortuo iusta non fe-
cisset, id est, glebam non obiecit, quia mos erat
eis facere, priusquam nouas fruges gustarent.

f Fuitque memoriæ proditum.] A Varrone
scilicet lib. 2. rei rusticæ c. 4.

g Et quanuis in sacris Cereris.] Seruius enar-
rans eum locum lib. 1. Geor.

Cui tu lacte fauos, & miti dilue Baccho.

h Quam quidem immolari.] Vide supra in
verbo, Antequam fruges. vbi Festus citauit in po-
steriore loco.

i Deorum quoque matri.] Seruius in eum lo-
cum lib. 8. Aeneid.

Tibi enim maxima Iuno.

Et Macrobius loquens de porcã prægnante lib. 1.
cap. 12. Sat.

k Et lustrari exercitum.] Liuius 1. Dec. lib. 1. &
vide infra lib. 5. c. 27.

l Cui Galli exacti.] Vide Plinium lib. 11. c. 49. &

lib. 35. c. 12.
m Bellonæ sacerdotes.] Lactantius lib. 1. cap. 21.
Lucanus lib. 1.

*Diraq, per populum Cumana carmina vatis
Vulgantur, tum quos scētis Bellona lacertis
Sana mouet.*

Vide Beroaldum hac de re. Hincque illud quod de
Commodo Imperatore scribit Aelius Lampridius.

Bellonæ seruientes vere execrare brachium præce-
pit studio crudelitatis. Et de his quoque intelligitur
illud Senecæ in lib. de vita beata. Cum aliquis se-
cundo lacertos suos artifex brachia atque humeros
suspensa manu cruentat. Et fortè de his sacris aut
aliis non ab similibus intelligit Prudentius in vita
Romani Martyris,

*Sunt sacra quando * * exciditis
Votiuus, & cum membra detruncat dolor,
Cultrum in lacertos operit phanaticus,
Scētisq, matrem brachiis placat Deam, &c.*

n Aegyptij.] Herodotus lib. 2. sed vide tamen
Aelianum de varia historia.

o Contrà vero Britanni.] Caesar de his loquens
lib. 5. de bello Gallico. Leporem, inquit, gallinam
& anserem gustare fas non putant. Hæc tamen alit
animi, voluptatisque causa.

p In Mysia Abretani Iouis.] Strabo lib. 12. non
longè à fi.

q Idem apud Phœnices.] Scythæ quoque (vt
id addas) fues pro nihilo putant, neque omnino
alere in sua regione volunt, testis Herodotus lib. 4.

Et Aegyptij suem non gustant, vt idem tradit
libro 4. sed & legibus Moyfis interdicebatur Iu-
dæis esu suis, vt scribitur Leuit. 11. Deute. 14. Cuius
rationem si scire cupis, lege Aristeam.

r Fertur

Porca præ-
cidaneã.

Immolan-
di initium
Rom. à ge-
nere suillo.
Cybeli por-
ca immola-
batur.

Exercitus
lustratio.

Galli.

Sacerd.
Bellonæ.

Aegyptij.

Britanni.

Iupiter A-
bretanus.

Hysteria.

Aesculapio.
Animalia
alia aliis
diis di-
cata.

suibus abstinere præcipitur. Fertur verò in Thessalia Castniensis Veneris phanum fuisse, & aliud in Sida Pamphylia, & in Aspendo Argiuorum, & Argis, in selto quod Hysteria dicitur: in quibus præter instituta morésque aliorum, sues mactare licet, cum in cæteris nullo modo fas sit. Solum apud Tuffas in Aegypto, vbi Venus cornuta colebatur, vacca Veneri immolabatur, & in Nitriotica præfectura, ouis. In Aesculapij sacris nisi capra & gallinæ immolantur: hæcque ad rem diuinam luteo rostro & pedibus, puræ non sunt: nigra vero & imparibus digitis, idonea. A stris & stellis volucres dicata fuerunt, Isidi anser, gallus Nocti & Laribus, nonnunquam porcus: sicut equus Soli & Marti, Lunæ taurus, Iunoni agna, Veneri columba,

ANNOTATIONES.

r Fertur verò in Thessalia.] Hæc omnia vsque ad clausulam, Solum apud Tuffas, sunt Strabonis lib. 9. Vide insuper num hæc omnia sunt ipsius.

s Solum apud Tuffas.] Idem Lelius Gyraldus syntag. 13. & iterum 17. sed nullo autore citato, vt nec hic quoque. Verum id est ex Aeliano de Animalibus lib. 10. c. 27. vbi tamen hos non Tuffas vocat, sed Chufas. Sed & hanc Venerem non cornutam *κεράγγη* vocat, sed *εσβίαν*, id est, Vraniam siue caelestem; nec alicubi reperies Venerem cornutam nisi apud ipsos Alexandrum & Gyraldum. Caelestem autem siue Vraniam sæpissimè.

t Et in Nitriotica præfectura.] Idem Gyraldus in iisdem locis, sed ipsi Veneri Cypriæ thure tantum & floribus sacrificabant, vt tradit Seruius lib. 1. Aeneid. ibi,

Tum Venus, Haud equidem tali me dignor honore.
Et probat illud ipsius Virgilij eo. lib. 1. de Venere loquentis,

*ipsa Paphum sublimis abit, sedesque reuifit
Lata suas, vbi templum illi, centumq; Sabæo
Thure calent aræ, fertisq; recentibus halant.*

Paphus enim est Cypri ciuitas.

v In Aesculapij sacris nisi capra.] Seruius in 2. lib. Georg. in eum locum,

Non aliam ob culpam.

Vbi rationem reddit, quod Aesculapius est Deus salutis: cum capra nunquam sine febre sit.

x Et gallinæ.] Adde & gallum, quandoquidem Socrates moriès ipsi Aesculapio gallum vouit apud Platonem in Phædone, de quo tu omnino vide nostros Commentarios Nobili. c. 31. nu. 26. incip. Plato, & c.

y Hæcque ad rem diuinam.] Scilicet gallinæ ex Plinio lib. 10. c. 56.

z Nigra vero & imparibus digitis.] Hæc quoque videtur accepisse ex Plinio in illo eo. cap. vbi tamen id non dixit, huius enim hæc verba sunt: Gallinarum generositas spectatur crista erecta, interdum & gemina, pennis nigris, ore rubicundo & digitis imparibus.

a A stris & stellis.] Et id quoque repetit Gyraldus eo. loco nuper citato.

b Isidi anser.] Herodotus lib. 2. Lactantius lib. 1. Sed adde & Inacho quoque immolari ex Ouidio lib. 1. Fasto.

*Nec defensa iuuant Capitolia, quo minus anser
Det tano in lauce Inache laute tuas.*

Et Marti, ex Martiali lib. 9. epigr. 32.

*Dum comes Arctois hæret Cæsaris armis
Vrbius, hanc Marti pro duce vouit auem.*

*Luna quater binos non tota peregerat orbes,
Debita poscebat iam sibi vota Deus.*

*Ipsæ suas anser letus properauit ad aras,
Et condit sanctis hostia parua focis.*

c Gallus Nocti.] Ouidius lib. 1. Fastor. eius rei rationem reddens,

*Noctæ Deæ Noctis cristatus ceditur ales,
Quod tepidum vigili prouocet ore diem.*

d Et Laribus.] Ex quo illud Iuuenalis sat. 13. paulò ante fin.

*Et Laribus cristam promittere galli
Non audent.*

Vbi omnino vide interpretes.

e Nonnunquam porcus.] Horatius lib. Ser. 2. saty. 3.

*Immolet equis
Hic porcum Laribus.*

Hic consule Adrianum Iunium Animaduersorum, lib. 4. c. 7.

f Sicut equus Soli.] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 8. non semel, & Strabo lib. 15.

g Et Marti.] Strabo lib. 3. Plutarchus probl. c. 97. Festus Pompeius lib. 5. & 13. vbi de Octobri loquitur. Idque maximè Persæ faciunt. & Ouidio lib. 1. Fastor.

*Placat equo Persis radiis Hyperiona cinctum,
Ne detur celeri victima tarda Deo.*

Et Massagetæ Herodoto lib. 1. Sed adde quod & eidem Lacedæmonij gallum sacrificabant, cum apèta vi hostes vicissent, & bouem, cum arte, vt tradit ipse Plutarchus in antiquis institutis Lacedæmoniorum.

h Lunæ taurus.] Lactantius lib. 1. cap. 21.

i Iunoni agna.] Atque etiam porca, vt Virgilius testatur lib. 8. Aeneid.

*Candida per syluam cum factu concolor albo
Procubuit, viridique in littore conspicitur sus:*

*Quam pius Aeneas, tibi enim, tibi maxima Iuno
Mactat sacra ferens.*

Et ibi Seruius rationem reddit. Et etiam ouis, vt idem Virgilius lib. 4. Aeneid. affirmat,

*Mactare lectas de more bidentes
Legifera Cereri, Phæboq; patriq; Lyæo
Iunoni ante omnes.*

k Veneri columba.] Virgilius lib. 6. Aeneid. de Aenea loquens,

*Vix ea fatus erat, gemina cum fortè columba
Ipsa sub ora viri celo venere volantes*

*Et viridi sedere loco, tum maximus heros
Mæcrnas agnoscit aues.*

vbi

& capra Pani & Minerua, Diana vero cerua. Quamquam Libero vino, melle & lacte, interdum capro & hirco sacrum fieri nouimus. Mineruæ verò nihil caprini generis, sed vaccam, aut boues iniuges: & Iunoni apud Lacedæmonios capram immolari, quare & *κρυοπάγος* dicta. Græci verò Mineruæ iuuenam sæpe indomitam auratis cornibus mactarunt. Pyrrhus tamen dum splene laborantibus medetur, albo semper gallo sacrificauit. Soli verò in Apollonia oue, Pani & Syluano por-

Libero.

Minerua.

Soli.

Pani.

Syluano.

ANNOTATIONES.

Vbi Seruius, Sunt enim, inquit, Veneri sacra propter frequentem factum & coitum. Et Propertius, *Sed cape torquatæ genus ô regina columbae,
Ob meritum ante tuos guttura secta focos.*

Et Martialis lib. 13. epig. 66.

*Ne violas teneras præduro dente columbas,
Tradita sed Gnidia sint tibi sacra Deæ.*

Et huc quoque trahi potest illud Ouidij lib. 1. Fast.

*Ergo sæpe suo coniunx abducta marito
Vritur in calidis alba columba focis.*

Sed & adde Argiuos Veneri suem mactare. Idque festum quo fiebant, Hysteria vocari, quod ex Xenodoto in suis Commentariis tradit Athenæus lib. 3. cap. 9.

l Et Mineruæ.] Vide infra in verbo, Mineruæ verò.

m Diana verò cerua.] Ouidius lib. 1. Fastor.

*Quod semel est triplici pro virgine casta Diana,
Nunc quoque pro nulla virgine cerua dauit.*

n Quamquam Libero.] Hæc vsque ad versiculum, Interdum capra, sunt Seruij enarrantis illud Virgilij lib. 1. Georg.

Cui tu lacte fauos, & miti dilue Baccho.

o Interdum capro.] Virgilius huius rei rationem reddens lib. 2. Georg. sic ait:

*Quantum uti nocere greges, durigq; venenum
Dentis, & ad morsu signata in stirpe cicatrix,
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Ceditur.*

Vbi Seruius, Victimæ, inquit, numinibus, aut per similitudinem, aut per contrarietatem immolantur.

Per similitudinem, vt nigrum pecus Plutoni. Per contrarietatem, vt porca quæ obest frugibus, Cereri: & caper qui obest vitibus, Libero. Item capra Aesculapio, qui est Deus salutis: cum capra nunquam sine febre sit. Quod autem hic de febre capra scribit, idem dicit Plinius lib. 8. cap. 50. Sed & idem Seruius enarrans eum locum iam supra citatum lib. 2.

Taurum Neptuno, & c.

Hostiæ, ait, immolantur pro qualitate numinis, nigra pecus hyemi, Zephyris alba. Aut per contrarium, vt porcus Cereri, quia nocet frugibus. Caper Baccho quia nocet vitibus. Vide autem nostras Consuetudines, & in seq.

p Et hirco.] Varro lib. 1. rei rusticæ cap. 2. Capra, inquit, omnia nouella sata carpendo corrumpunt, non minimùm vites atque oleas. Itaque propterea institutum diuersa de causa, vt ex caprino genere, ad alij Dei atam hostia adduceretur, ad alij non sacrificaretur, cum ab eodem odio alter videre noller, alter etiam videre pereuntem vellet. Sicque factum, vt Libero patri repertori vitis hirci immolarentur, proinde vt capite darent pænas. Contra,

vt Mineruæ caprini generis nihil immolarent, propter oleam, quod eam quam læserit, fieri dicunt sterilem. Virgilius lib. 2. Georg.

*Ergo rite suum Baccho dicemus honorem
Carmimibus patriis, lancesq; & liba feremus,*

Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram.

Et Ouidius lib. 1. Fast.

*Rode caper vitem, tamen hinc cum stabis ad aram,
In tua quod spargi cornua possit erit.*

Quod ab Eueno poeta Græco accepisse videtur, cuius in eam rem versus vide apud Politianum in Miscellaneis. Martialis item lib. 5. epig. 71.

*Vite nocens rosa stabat moriturus ad aras,
Hircus Bacche tuis victima grata sacris.*

Prudentius contra Symmachum,

*His nunc pro meritis Baccho caper omnibus aris
Ceditur, & virides discindunt ore chelydros.*

Item & hi versus incerti autoris,

*Vite caper morsu Bacchi mactatus ad aras
Dicitur vltores, & c.*

Vide in nostris Consuetudinibus. Sed & superioribus adde & ipsi Baccho quoque ouem immolari, ex Iuuenali & Virgilio lib. 4. Aeneid.

Mactant lectas de more bidentes

Legifera Cereri, Phæboq; patriq; Lyæo.

q Mineruæ verò.] Varro vbi supra, & Plinius lib. 8. cap. 50. in fi. vbi de capris loquens: Oliuam, inquit, lambendo sterilem faciunt, eaque ex causa Mineruæ non immolantur, & Athenæus li. 13. c. 19.

Et in nostris Consuetudinibus, vbi de capris.

r Aut boues iniuges.] Fulgentius supra à nobis relatus in verbo, Bos tamen iugo subactus, & præterea Homerus lib. 6. Iliad.

*Θείαν Αθηνάης ἐπὶ γάνασιν ἠυκάμοιο,
καὶ ὁ ἰσσοχέστηθι θυοκάδεκα βῆς ἐνὶ νῆϊ,
ἧνὶς ἠέσας ἐρευσέδω. -* Id est,

*Ponere Mineruæ in genibus pulchricoma:
Et ei promittere duodecim boues in templo
Iuuenos indomitos.*

Quos versus postea eod. lib. repetit primo tantum vocabulo immutato. Et lib. 11. eiusdem operis,

ἄντ' ἀθηνάην γλαυκόπιδι βῆν ἀγέλεην.

Sed Mineruæ glaucocute bouem indomitam.

s Et Iunoni apud Lacedæmonios.] Pausanias in Laconicis. Est autem *ἀγροπάγος*, tanquam dicas captiuora.

t Græci verò.] Iam diximus supra, Aut boues iniuges, de iuuenca indomita, sed quod hic præterea dicit de auratis cornibus.

v Pyrrhus tamen.] Plutarchus in vita illius non longè post prin.

x Soli verò in Apollonia.] Adde & Cereri, Apollini, Baccho, Iunoni ex Virgilio lib. 4. Aeneid.

Mactant lectas de more bidentes

Gg

Fauno. Priapo. Massagetis. Sauromata. Atheniensis. Persica Diana. Tempestat. Minerva. Africa. Minerva.

co, nonnunquam lacte litabatur: Fauno agna vel hædo, Priapo asino. Observatumque à Massagetis est, ut reliquis diis posthabitis, Soli equum immolent: sicut à Sauromatis, ut equas diis patriis mactent. C. tamen Caligula eò vefaniæ processit, ut sibi tanquam numini sacro, fasianos, phœnicopteros & pavones mactari iusserit. Athenienses tamen annua solennia Mineruæ, non capra, nec boue, sed tauris & agnis exhibere solent: Persicæ vero Dianæ boue lampadis caractere notata: Tempestat autem, pulla. Tradunt quoque in parte Africæ Mineruæ sacrum fieri, ut sine victima puellæ inuicem fustibus decernant. Persæ quoque equum Marti, Carmani asinum, Lusitani hircum, Latini picum, Lacedæmonij equum, frequentius canem, Sabelli taurum immolabant, Romani equum dexteriolem bigæ, Gallis cispalini verrem, diuerso quisque consilio rituque: ita ut à Phaselitis, quæ in Pamphylia gæs est, piscibus salis Marti & diis immoletur, & à Bœotiis copaide coronata, ab

ANNOTATIONES.

Legifera Cereri, Phæbog, patriq, Lyao, Iunoni ante omnes. - Adde item Ioui lib. 2. Fast. - Inq, Iouis summa ceditur arce bidens. Sed quod de Cerere diximus astruit Porphyrius in lib. Responsorum, & ab eo Eusebius de præparatione Evangelica lib. 4. cap. item 4. y Et Syluano porco.] Iuuenalis saty. 6. Cedere Syluano porcum. - Cato autem de re rustica. Marti, inquit, Syluano in sylua interdium in capita singula bouum votum faciebant, &c. z Nonnunquam lacte.] Intelligit de Syluano cuius testis est Horatius lib. epist. 2. epist. 1. Tellurem porco. Syluanum lacte piabant. Vide item Apuleium lib. 6. Meta. a Fauno agna.] De hoc infra dicitur. b Vel hædo.] Horatius lib. Carmin. 3. Ode 13. ad Faunum, Si tener pleno cadit hædus anno, Layga nec defunt Veneris sodali Vina cratere, vetus ara multo Fumat odore. Quibus ostendit ipsi Fauno hædo & vino sacrificari. c Priapo asino.] Vnde Ouidius libro 1. Fastorum, Ceditur & rigido custodi ruris asellus. Cuius rei causam versibus sequentibus declarat. Et Amobius contra Gentes lib. 4. Lactantius item li. 1. cap. 21. d A Massagetis.] Herodotus lib. 1. in fin. Strabo lib. 11. e Caligula.] Suetonius in vita illius ca. 22. Nam & is templum Hierosolymitanum repleti statuis simulacrisque iussit, seque ibi ut Deum coli præcepit, ut scribit Paulus Orosius lib. 7. c. 3. f Athenienses.] Id ex Homero est lib. 2. Iliad. in Catalogo post prin. ἐθα δὲ μιν ταύροις, καὶ δένειοις ἰλάονται καὶροι Αθηναίων ἀεὶ τελομένων ἐπιούσῃ. Id est, Illic enim ipsam (de Minerva loquitur) tauris & agnis placant, Pueri Atheniensium circumuolentibus amnis. Quod autem apud ipsos Athenienses capra

di non immolabatur, tradit Athenæus lib. 13. cap. 19. Sed quod hic dicitur de agnis, idem Athenæus lib. 9. cap. 5. scribit suo tempore inter Palladis sacra (ca & Minerua dicitur) neque agnam mactari, neque caseum gustari. g Persicæ verò Dianæ boue.] Plutarchus in Lucullo. h Persæ quoque equum Marti.] Herodotus lib. 1. & Ouidius, ut diximus supra in verbo, Et Marti. Amobius autem lib. 4. aduersus Gentes tradit Marti à Caribus canes, & à Scythiis asinos immolari. i Carmani asinum.] Strabo lib. 15. Vide num hi sint è Scythiis, propter ea quæ dixi in præcedenti versicu. k Lusitani hircum.] Strabo lib. 3. vbi addit captiuos hostes, & equos. l Latini picum.] Strabo lib. 5. Nonius Marcellus de doctorem indagine, vbi de Picunno loquitur, aliorum autoritate, Plutarchus in Romulo, & probable. c. 20. Et Porphyrius in Horatium. m Lacedæmonij equum. } De his vni de libr. de o Sabelli taurum immolabant.] Animalib. p Romani equum dexteriolem bigæ.] De his superius. q Galli cispalini verrem.] Transalpini dicere debuit ex Pomponio Attellanarum poëta apud Gellium lib. 16. cap. 6. & Macrobius lib. 7. Saturn. c. 9. Mars, inquit, tibi voueo facturum si vnquam rediero bidente verre, &c. r Ita ut à Phaselitis.] Athenæus lib. 7. ca. 17. non semel autoritate Dorionis in lib. de Piscibus, & Hieropythi in Montibus Colophoniorum & Philostephani lib. de Ciuitatibus, præterea Suidas & Xenodorus in Collectaneis, qui hinc natum adagium scribit Φασηλιτῶν θύμα. s Et à Bœotiis copaide.] Idem Athenæus lib. 7. cap. 17. in princip. autoritate Dorionis in lib. de Piscibus. t Ab aliis thynno.] Idem scribit apud ipsos Bœotios piscatores sub thynnorum piscationem, quo sibi eò felicius succederet, Neptuno ex thynnis, quem maximum cepissent immolare consueuisse, eaque sacra à Græcis Thynnea fuisse cognominata. Vide autem hac de re Lexicon Græcum.

y Ad

aliis thynno. Ad Opertanea vero sacra, nigra gallinæ non videntur pura. Fuere autem sacra Opertanea, quæ seorsum ab hominum conspectu in operto fiunt. Cereri, Apollini & Baccho capris sacrum fieri decere nonnulli putant: sicut Veiovi, quem Apollinem dicunt, ritu Romano capra immolatur. Herculi & Cereri duodecim Calend. Ianuarias, sue, panibus, & mulso sacrum fit: si tamen sus prægnans sit, aliter non habetur pura. Et in Fordicidiis, nisi prægnante boue pontifices litare non solent, qui etiam dies in fastis Ordicalia dicuntur. Lares canum pellibus ideo ornantur, quia domus fidi custodes sunt, & alienis formidolosi, domesticis vero blandi, atque nocturnos strepitus solliciti, sicut canes, qui floribus & fertis, thure & fruge coluntur: quorum ædes in campo Martio ab Aemylio Regillo prætorè dicata fuit. In quorum sacris id custoditur, ut libertini sacerdotes sint, qui Augustales dicti, nihilque de sacrificio extra ædes mittatur foras, sed intra domesticos Lares omnia absumant: sicut cum sacrum Vulcano fit, quod Proteruiam dixerunt, nisi victima, & quodcunque superest, igni detur, sacrificium pollui putabant. Domesticis vero Laribus rerum dabantur primitiæ, sape etiam porcus, tametsi hostilibus Laribus,

ANNOTATIONES.

v Ad Opertanea.] Plinius lib. 10. c. 56. x Fuere autem sacra Opertanea.] Vt verbum ipsum satis declarat. Et de his Apuleius li. 9. Meta. loquens de solemnibus quæ in operto sunt. y Apollini.] Vt patet ex Homero in duobus locis supra in verbo, Athenienses. Et lib. 1. Iliad. vbi de ipso Apolline loquens: ἀκέν ποὺς δένων κνίσης, ἀγῶν τε τελίων βέλε) ἀντίασας, ἡμῖν ἀπὸ λογγῶν ἀμύνας. Id est, si forte ouium nidorem caprarumq, perfectarum vult affectus, nobis pestem auertere. Ex quo intelligis & ei quoque oues immolari. z Et Baccho.] Seruius lib. 3. Aen. in cum locum, - Taurum Neptuno - a Sicut Veiovi.] Gellius lib. 5. cap. 12. Sed adde & capram Ditis patrii propriam esse hostiam: quia semper febriculosa fit, ut Seruius scribit enarrans eum locum Virgilij lib. 7. Aeneid. Tum verò ad vocem celeres, &c. b Herculi.] Macrobius lib. 3. Satur. c. 11. in fi. c Et Cereri.] Macrobius in eod. loco. Plinius lib. 14. Seruius de sue lib. 2. Georg. ibi, Non aliam ob culpam. - d Et in Fordicidiis.] Varro lib. 5. linguæ Latinæ. & Festus Pompeius lib. 5. e Ordicalia.] Varro lib. 2. rei rusticæ cap. 5. Quæ prægnans est vacca, horda appellatur. Ab eo enim festi dies hordicalia nominantur: quod tunc hordæ boues immolantur. f Lares.] Ouidius lib. 5. Fast. Et canis ante pedes saxo fabricatus eodem Stabat, quæ stanti cum Lare causa fuit? Seruat veter, domum, domino quoq, fidus uterq, est, Compita grata Deo compita grata Lari. Exagitant & Lar, & turba Diuina fures, Peruigilantq, Lare s, peruigilantq, canes. Plutarchus problem. cap. 51. Laribus, quos propriè prædices vocant, canes assistere, & ipsos canum pellibus amicit, quoniam qui prædices sunt, eos alienis formidolosos esse oportet, uti canes videmus: domesticis verò mites ac mansuetos. Vel quod Lares quidam furiales sunt, & exactores viræ nostræ, atque operationum speculatores, quibus assi-

Opertanea sacra. Baccho. Veiovi. Herculi. Fordicidia. Ordicalia. Lares. Sacra Larium. Proteruia. Domesticis Laribus.

det canis, quem nouimus ad inuestigandum sagacem esse. Et Apuleius in lib. de dæmonio Socratis. Qui floribus.] Scilicet Lares ex Plauto in Aulularia in prologo, vbi ita larem familiarem loquentem facit, Huic filia vna est, ea mihi quotidie Aut thure, aut vino, aut aliquo semper supplicat, Dat mihi coronas. - Et alibi in eadem fabula, Nunc Tusculum emi, & hæc coronas floreas Hæc imponentur in foco nostro, Lari. Et Tibullo lib. 1. eleg. 10. loquente de Laribus, His placatus erat, seu quis libauerat vnâ, Seu dederat sanctæ spicæ ferta comæ. Et Iuuenali saty. 9. ad fi. O parui nostriq, Lares, quos thure minuto Aut farre, & tenui soleo exornare corona. Et saty. 12. - Laribusq, paternis Thura dabo, atque omnes viola iactabo colores. h Qui Augustales dicti.] De his Tacitus lib. 1. 2. 3. & 18. Suetonius in Claudio, cap. 6. & in Galba, c. 8. & alibi de his dictum est. i Quod Proteruiam dixerunt.] Sacrificium, inquit, apud veteres fuit, quod vocabatur Proteruia: in eo mos erat, ut si quid ex epulis superfuisset, igne consumeretur. Hinc Catonis iocus est. Namque Albidium quendam, qui sua bona comedisset, & nouissimè domum, quæ ei reliqua erat, incendio perdidisset, Proteruiam fecisse dicebat, quia quod comedere non potuisset, id combussisset. Simile autem sacrificium in agno Paschali erat ex Moyssis legib. ne scilicet quid ex sacris epulis relinqueretur, & si quid reliqui esset, id igni traderetur, ut scribitur Exod. 12. Proteruia quoque mentionem facit Aufonius in Mosella, Capripedes agitat cum leta Proteruia Panes. k Primitiæ.] Aristophanis interpres in Ὀνην Aristocriti autoritate, suntque qui huc trahunt illud Tibulli lib. 1. eleg. 1. Vos quoque fulices quondam, nunc pauperis agræ Custodes fertis munera vestra lares. l Sape etiam porcus.] Quod & iam supra dictum est ex Horatio lib. ser. 2. saty. 3. m Tametsi hostilibus, &c.] Festus Pomp. li. 14.

Gynæcia.

quod ab his hostes arcerentur, sæpe immolauit antiquitas: ⁿ Gynæciæ Romani pro his qui domi nascuntur, canem immolant: ^o sicut Græci Proserpinæ, ^p & Dianæ Sabæi. Est autem Gynæcia, quam ^q Romani Bonam deam vocant, ^r quæ ex corruptibilibus generationes facit: cui quum res diuina sit, optant nemini bonum euenire qui domi nascatur. ^s In Lupercalibus canem immolari mense Februario, quia lupo canis infensus est, & in expiationibus cane litari legimus, atque ^t ad placandum caniculæ sidus frugibus inimicum, etiam mactari canes: quas, si ruffæ non sunt, puras non putarunt: quod sacrum, canarium augurium nuncupant. ^v Pro frugibus quoque & pecoribus, vt rubigo auertatur, lactenti catulo sacrum fieri conuenit. ^x Idque Rubigalibus per ^y Quirinalem flaminem sacrum extra urbem fieri, in quo super exta canis thus & merum infundere mos erat: ^z quos etiam catulos recens editos, tam in adicialibus quam deorum cœnis sæpe adhibuere. ^a Apud Lacedæmonios Marti immolabatur canis. ^b Et Bœotii, cane in duas partes dissecto per medium, iræ expiatio fuit: ^c idem & Caribus, vt exta canis, diis offerre in vsu haberent. ^d Viuas etiam canes cruci affigi, atque inter ædes Iuuentutis & Sumani, singulis annis anser infidente, deferri vulgo proditum est: quæ crux nisi ex sambuco fieret, sacrum ritè fieri minimè putarunt. ^e Isidi anser propria victima dicata est, ^f Plutoni taurus, Proserpinæ ^g iuuenca, & bos fuluus Auerno. Vlysses vero apud Homerum ariete & oue nigra Erebo sacrificauit. ^h Sed nec sementem administrari, nec oues tondere, nisi

Lupercalia.
Canicula sideri.
Pro frugibus.

Martii.

Bœotij.
Caris.Isidi.
Plutonis.
Proserpinæ.
Auerno.
Erebe.

ANNOTATIONES.

ⁿ Gynæciæ.] Plutarc. c. 52. probl. vbi corruptè legitur Genaræ pro Gynæcia, & iterum c. 68.

^o Sicut Græci Proserpinæ.] Plutarchus d. c. 52. verum c. 68. dicit catulos.

^p Et Dianæ Sabæi.] Id accepit ex Ouidio lib. 1. Factor.

Extâ canum Trivia vidi libare Sabæos.

Nam & Diana dicta est Trivia Varroni, Phurnuto, & aliis. Verum sunt qui eo loco non Sabæos legunt, sed Saphæos, vt illic videre licet apud Paulum Marsum vnum ex interpretibus Ouidij.

^q Romani Bonam Deam vocant.] Vt videbis in nostris legibus Connubialibus, l. 10. num. 26. incip. Et huc quoque, & præterea apud Plutarchum proble. ca. 19. vbi tamen corruptè Flora legitur pro Gynæcia in Latino Codice, vt etiam videre poteris ex Græco Plutarchi Codice.

^r Quæ ex corruptibilibus.] Hæc vsque ad versiculum, In Lupercalibus, sunt eiusdem Plutarchi proble. c. 52.

^s In Lupercalibus.] Plutarchus in Romulo, & probl. 68. & c. 11. in fi.

^t Atque ad placandum.] Festus Pompeius li. 3. vbi de Catularia porta loquitur, & lib. 16. vbi de Rutulis canibus loquitur autoritate Atteij Capitonis.

^v Pro frugibus quoque.] Columella lib. 10. rei rusticæ,

*Hinc mala rubigo virides ne torreat herbas,
Sanguine lactantis catulæ placatur & extis.*

^x Idque Rubigalibus.] De his Plinius lib. 18. cap. 29.

^y Per Quirinalem flaminem.] Totum id depromptum est ex Ouidio lib. 4. Factor. non longè a fine.

*Flamen in antiquæ lucum Rubiginis ibat,
Extâ canis flammus, extâ daturus ouis.*

Et cætera quæ multis versibus sequuntur. Ex qui-

bus hos non prætermittendos duximus ad hunc locum maximè pertinentes,

*Dixerat, à dextra villis mantile solutis,
Cumq; meri patera thuris acerra fuit.*

*Thura focus, vinumq; dedit, fibrasq; bidentis
Turpias, obscenæ vidimus exta canis.*

Eiusque rei causam reddit versibus sequentibus, vt inibi videre poteris.

^z Quos etiam catulos.] Plinius lib. 29. cap. 4. post princ.

^a Apud Lacedæmonios.] Pausanias in Lacedæmonicis, Plutarchus probl. c. 11. ante fi.

^b Et Bœotii.] Plutarchus ibid.

^c Idem & Caribus.] Arnobius contra Gentes, lib. 4. & Hesichius, hincque natum adagium *καὶ τὸν θύμα*. Caricum sacrificium, de quo Erasmus Chil. 3. cent. 2. c. 31.

^d Viuas etiam canes.] Id vsque ad clausulam, Isidi anser, est Plinij lib. 29. c. 4. in prin.

^e Isidi anser.] Id suprâ dictum est eo. c. in verbo, Isidi anser.

^f Plutoni taurus.] Horatius Car. lib. 2. Ode 14.

*Non si tricenis quotquot eunt dies,
Amice places illacrymabilem
Plutona tauris.*

^g Proserpinæ iuuenca] Et ea quidem sterili ex Virgilio lib. 6. Aeneid.

*Sterilemq; tibi Proserpina vaccam
Et nigra.*

Vt etiam dicitur infra lib. 4. c. 17.

^h Sed nec sementem.] Columella lib. 2. ca. 22. Sed ne sementem quidem administrare, nisi prius catulo feceris, nec fennum secare, aut vincire, aut vehere. Ac ne vindemiam quidem cogi per religiones pontificum feriis licet: nec oues tondere, nisi

si catulo feceris. Ex quo loco aperte vides Alexandrum hunc locum accepisse: & catulo facere pro catulione intelligere. sed veteror ne is deceptus sit, Quid

catulio prius fieret, vilo modo licuit. ^r Vinum in sacris Cereris adhibere nefas est. ^k Primitias vero frugum Cereri, ^r vinum vero nouum Baccho dare conuenit: quibus vesci, priusquam sacerdotes illa libassent, minime fas erat. ^m In sacris deæ Ruminæ inferre vinum, expiatione dignum fuit: quippe illi sacrum facientes, hostiæ lac, non vinum inspergebant. ⁿ Et in sacris Floræ, quam Bonam deam nuncupant, cum vinum libant, lac fuisse dicunt. ^o Vestæ quoque non vino, sed de Numicio flumine libatur, ^p quibus diebus mense Iunio molæ frumentariæ & asini fertis & pane coronantur: ^q ad cuius templum iuxta forû nisi nudo pede accedere non conuenit: ^r sicut in ædem Dianæ apud Cretenses, quam Britomartem nominant. Proditumque memoriæ est, ^s Romulum nunquam vino in sacris, sed lacte libasse. ^t Athenienses quoque Mnesomynæ, Auroræ, Soli, Lunæ & Vraniæ, non vino, sed aqua melle diluta sacrificant. ^v Vino vero in sacris vina libare diis necessum erat, ^v ex Græca & imputata vite, seu

Sacra ab-
sque vino.
Rumina.

Flora.

Vestæ.

Qualia vi-
na libaban-
tur diis.

ANNOTATIONES.

Quid enim catulio sit declarat Plinius lib. 16. c. 25. Catulionem, inquit, rustici vocant gestiente natura femina accipere, eoque animam inferente omnibus fati. Nam & catulire propriè dicitur de canibus venerem expetentibus. Varro de illis loquens lib. 2. de re rustica, cap. 9. De fertura, principium admittendi faciunt veris principio: tunc enim dicuntur catulire, id est, vt ille subdit, ostendere se velle maritari, quod & ad cætera bruta trahitur. Nam Laberius catulientem lupam, id est, coitus appetentem dicit. Catulo autem facere plerique omnes intelligunt pro sacrificare caniculæ.

ⁱ Vinum in sacris Cereris.] Plautus in Aulularia,

*STA. Cererim' strobile has facturi nuptias?
STRO. Qui? STA. quia temeti nihil allati intelligo.*

Macrobius lib. 3. Saturn. cap. 11. in prin. facit alium sciscitantem, quod cum Cereri vino libari omnibus vetitum sit ex sententia Plauti, vbi suprâ, quem ille citat. cur Virgilius scripserit lib. 1. Georg.

Cui tu lacte fauos, & miti dilue Baccho.

Cui rei ita responderet in fi. eiusdem cap. Poëta, inquit, sciens Cererem multo libari, adiecit, miti Baccho dilue, mitescere scilicet vinum dicens, cum mulsam ceperit fieri. Nam mite vinum hic ita dixit, vt alibi (lib. scilicet 4. eiusdem operis) ait domesticum,

Et aurum Bacchi domitura saporem.

Verum Seruius enarrans eum locum,

Cui tu lacte fauos.

Aliter id diluit, Cui, inquit, tu liba de lacte, melle & vino. Nam superfluum est quod quidam dicunt contra religionem dixisse Virgilium, licere Cereri de vino sacrificari, pontificales namque hoc non verant libri. Subditque, illud Plauti non esse ei loco contrarium: nam aliud est sacrificium, aliud nuptias Cereri celebrare, in quibus reuera vinum adhibere nefas erat, quæ Orci nuptiæ dicebantur, quas præsentia sui pontifices ingenti solemnitate celebrabant. Alij, vt subicit, hunc locum aliter accipiunt, vt miti Baccho sit datui casus, & duo numina intelligamus Liberi & Cereris: nam suprâ quoque ait, Imprimis venerare deos, vt sit sensus, Cui Cereri, & miti Baccho fauos lacte dilue, id est, eis sacrificia melle & vino permixtis.

^k Primitias vero frugum Cereri.] Ouidius lib. 10. Metam.

*Festa piæ Cereris celebrabant annua matres,
Illa quibus niuca velata corpora Vestæ*

Primitias frugum dant. - Et lib. 2. Factor.

*Farra tamen veteres iaciebant, farra metebant,
Primitias Cereri farra resecta dabant.*

Et Calphurnius eclog. 4.

*Ille dat, vt primas Cereri dare cultor aristas
Possit.* -

Et è Græcis Theocritus Idyll. 7.

*- ἡ δὲ ἐτάροι
αἰέρες ἐν πέπλω δαμάτερ, δαίτῃ τελευῦντι
ὄλω ἀπαρχοῖσσι.* -

^l Vinum vero nouum Baccho.] Plinius lib. 18. cap. 2.

^m In sacris deæ Ruminæ.] Varro rei rusticæ lib. 2. cap. 11. vbi eam deam Rumam vocat, & Plutarchus proble. c. 57. qui Ruminam illam appellat.

ⁿ Et in sacris Floræ.] Id vtique accepit ex Latino Plutarchi codice problem. cap. 19. sed ibi non Floræ vertendum erat, sed potius Gynetiæ ex Græco codice, vt diximus suprâ, adhibe tamen Græcum textum.

^o Vestæ quoque non vino, sed de Numicio flumine.] Seruius lib. 7. Aeneid. in eum locum,

Hæc fontis stagna Numici. -

Verum Iuuenalis sary. 6.

*Quædam de numero Latinarum ac nominis alti,
Cum furre & vino Iunum Vestamq; rogabat.*

^p Quibus diebus.] Ouidius lib. 6. Fasto.

*Eccæ coronatis panis dependet asellis,
Et velant scabras florida ferta molas.*

^q Ad cuius templum.] Scilicet Vestæ.

^r Sicut in ædem Dianæ.] Solinus cap. 17. Cretes, inquit, Dianam religiosissimè colunt, *Βεβόμασθην* gentilitèr nominantes, quod sermone nostro sonat virginem dulcem. Aedem numinis præterquam nudus vestigia nullus licèdè ingreditur. ibi vide interpretes. Strabo item lib. 10. Diodorus Siculus lib. 6. c. 15. Pausanias li. 9. Phauorinus testimonio Callimachi. *ἐλλάφονον βεβόμασθην εὐσκόπεον.*

^s Romulum.] Plinius lib. 14. cap. 12. Plutarchus in eius vita.

^t Athenienses.] Sed his adde Nephalia Bacchi sacra memorata Plutarcho in præceptis bonæ valetudinis, vbi scribit ea sic appellata à sobrietate, quod in his vinum bibere nefas esset.

^v Ex Græca.] Hæc omnia vsque ad vers. Thasiis,

fulmine tacta, aut quæ vulneratis pedibus calcata, vel immunditie polluta fuerat, aut iuxta quam homo laqueo pependerat, quæque circumcisis vinaceis profluxerat, vina libare diis, infaustum erat. Thasiis vero, nisi vino libaneo odore thuris diis prohibebatur, & in Aſopo in y æde Eumenidum nisi mulso libare, & pro coronis floribus vti permissum. ^z Victimæ maiores dum immolantur, auratis cornibus procedunt: ^a minores, coronatæ offeruntur. Est quoque obseruatum, vt si cum vinum hostiæ ^b fundendum foret, potius molam aut fruges in caput spargerent ordine prapostero: ^c aut si cum hostia ad aras ducitur, vehementius fuisset, reluctata, ostendissetque se inuitam altaribus admoueri, vel ab ara aufugisset, ^d vel percussa mugitum dedisset, ^e aut in aliam corporis partem quàm oporteret, cecidisset, piaculare sacrum & triste auspiciam faceret, quasi inuitis diis offerri videretur. In qua re animaduertere licet, apud ^f Hermonientes boues præferoces facili ductu à ministra sacrorum peruetusta muliere, sponte ad sacrificium duci & immolari. Iones tamen contra instituta morésque sacrorum, tunc maxime hostiam litare, & diis gratam fieri putabant, cum inter immolandum taurus mugitus daret. ^g Funestamque familiam, aut hominem funere pollu-

Tbasi.
Eumeni-
des.
Maiores
& mino-
res victi-
me.
Sigma tri-
stis auf-
picij.

Hermio-
nenses.
Iones.

ANNO TATIONES.

sunt Plinij lib. 14. cap. 19. Sed huic, quod de impu-
tata vite dicitur, addas quod Seruius in Virgilium
eelog. 2. ad fin. scribit, quod qui de vino ex vite im-
putata sacrificabant furore corripiebantur.

x Thasiis verò.] Plinius eo. lib. 14. c. 18.
y In æde Eumenidum.] Pausanias li. 2. Et tem-
plum, inquit, Dearum quas Sicyonij Eumenides
appellant. His singulis annis vnum diem festum
agunt, & grauidas oues sacrificant libamine mulso,
& floribus coronatum loco vti consueuerunt. So-
phocles autem in Oedipo Epicolono. Id sacrum
Eumenidibus fieri tradit, vt manus ac digitos ex
aqua profluente ablueret qui sacra facturus erat, &
in cratere assato ouis nouella vellere obrecto, aquã
mellitam ad choas & libamina reponeret, quæ pri-
ma aurora sobriis humi ter fundebat, terq; insuper
nouem ramos oliuæ ibi deponeret, tũ demum pre-
ces vrbis conceptis ipsis Eumenidibus effunderet.
z Victimæ maiores.] Plinius lib. 33. c. 3. in prin.
Deorum verò honori in sacris nihil aliud excogi-
tatum est, quàm vt auratis cornibus hostiæ maiores
dumtaxat immolarentur. & Athenæus lib. 9. Hinc-
que illud Iuuenalis saty. 6.

Et auratam iunoni cede iuuenecam.

Vbi vide interpretes. Et Martialis lib. 9. epig. 43. ad
Apolinem,

Felix tunc ego debitorq; voti,
Casurum tibi rusticus ad aras,
Ducam cornibus aureis iuuenecam.

Macrobius lib. 3. Satur. c. 5. Hucque etiam spectat il-
lud Virgilij lib. 9. Aeneid.

Et sinuam ante aras aurata fronte iuuenecam.

Vbi Donatus, Consuetudo, inquit, permansit, vt
vacca & taurus auratis fronte & cornibus Ioui Ca-
pitolino mactentur. Seruius autem, Ita enim, ait,
ornati consueuerat.

a Minores, coronatæ.] Ex quo & illud eiusdem
Iuuenalis saty. 13.

Quisq; coronata lustrari debeat agna.

Vbi vide interpretes. Semper autem victimæ coro-
nari solebant, vt dicit Plinius lib. 16. c. 4.

b Fundendum foret.] Quod quomodo facien-
dum erat, videbis inferius lib. 4. c. 17.

c Aut si cum hostia.] Hæc vsque ad vers. Vel
percussa, sunt Liuij 3. Decad. lib. 1. ad finem. Plinij
lib. 18. cap. 45. Suetonij in Galba, cap. 18. Cornelij
Taciti lib. 19. cuius hæc verba sunt: Accessit dirum
omen, profugus altaribus taurus dissecto sacrificij
apparatu, longè quàm vbi ferri hostias mos est,
confossus. Festus Pompeius lib. 14. vbi de piaculari-
bus auspiciis loquitur. Seruius enarrans illud Vit-
gilij lib. 9. Aeneid.

Et statuam ante aras.

Quoties, inquit, victima reluctabatur, ostendebat se
improbari. Lucanus,

- Discussa fugit ab ara
- Taurus.

Et vide infra lib. 4. c. 17.

d Vel percussa mugitum dedisset.] Virgilius
lib. 2. Aeneid.

Qualis mugitus fugit cum saucius aram

Taurus.

Vbi vide Seruium. & Ouidius lib. 7. Meta.

- Mugitus victima diros

Edidit.

Vide item Senecam in Hercule Octavo 7. 12. &
Festum Pompeium loco nuper citato.

e Aut in aliam.] Festus Pompeius in eod. loco.
f Apud Hermonientes.] Aristocles poeta in
epigrammate tradit quòd in sacrificio Chthoniæ
Hermonientis, à vetula imbecilli ad arã ex armen-
to bos immolandum cornibus adducebatur, quem
quidem bouem decem quantumvis robusti ac for-
tes viri attrahere non poterant, & idem reperit Ae-
lianus lib. de Animalibus 11. ca. 4. ex Aristocle, cuius
& ipse carmen in eam rem adscribit. Sed inter cæ-
tera vide hæc de re Pausaniam lib. 2.

g Funestamque familiam.] Liuius 1. Decadis
lib. 2. non longe à princip. Nondum dedicata erat
in Capitolio Iouis ades, Valerius Horatiusque
Conf. fortiti vter dedicaret: Horatio forte euenit.
Aegrius quàm dignum erat tulere Valerij necessa-
rij dedicationem tam inclyti templi Horatio dari:
Id omnibus modis impedire conari, posteaquam
alia frustra erant tentata, postem iam tenenti con-
suli fœdum inter precessionem deum nuncium in-
cutiunt,

tum, nec ædes deorum dedicare, nec publica sacra facere posse liquet, nisi in Lemu-
ralibus & Parentalibus: in quibus inferis diis dare inferias vsus obtinuit: quo tẽpore
ædes deorum clausæ iacent. ^a In Lemuralibus fabam noctu iacere vsurpatum est, Le-
mures se ex domo eiicere clamantes: quam nigram esse conuenit: ipsamque lotis
¹ manibus, & pede nudo per ora versare, & post terga reicere, arisque tinnitũ facere,
vtque Lemures fabis redempti, domo abirent, nouies orare. ^b Idque Maio mense
tribus noctibus fieri, donec solutis religione animis, manes expiatos ducerent. In Pa-
rentalibus assumere fabas vsus obtinuit, ¹ sicut in peruigiliis cicer. ^m Ac ferales cœnas
lentisque & offas ad sepulchra illorum ferre, quibus parentare ius erat: quæ etiam
ⁿ Feralia à ferendis epulis dicta sunt, quas in defunctorum sepulchris super nudam
silicem apponebant. ^o Notatumque fuit in omnibus sacris fœminini generis victimas
esse potiores: itaque si per marem litari nõ poterat, fœmina succidanea dabatur, non
econtrà. Nam si per fœminam hostiam minime perlitatum foret, succidaneam adhi-
beri non licebat: ^p Apud Aegyptios secus, quibus fœminam hostiam immolare est
habitum nefas. ^q barbaris quoque circa montem Caucasum, & apud Derbices Perfi-
cam gentem, fœmininum animal victimam dare, aut eius carnibus vesci, sub graui
documento vetabatur. ^r Si tamen primis hostiis non litassent, aut si primum negligenti-
a vel casu non recte inuitum aut curatum sacrum foret, illas denuo augeri & sapius
ad expianda numina permittitur, donec rite perlitatum animaduertent. Illud ^s quo-
que non omittendum, consueuisse Romanos pro rebus quas cito expediri cuperent,
ærate grandioribus hostiis: vbi vero rem augere vellent & produci, iuniori victima
sacrificare. ^t Vnamque hostiam nunquam duobus diis aut incertis, sed certo numini

Lemura-
lia.

Parenta-
lia.

Cœna fera-
les.

Fœminini
generis
victimæ
potiores.

Aegyptij.

Romano-
rum mos.

ANNO TATIONES.

cutiunt, mortuum eius filium esse funestaque fami-
lia eum templum dedicare non posse. Num credi-
derit factum, an tantum animo roboris fuerit, nec
traditur certum, nec interpretatio est facilis. Nihil
aliud ad eum nuncium à proposito auersus, quàm
vt cadauer efferrit iuberet tenens postem, precatio-
nem petagit, templumque dedicat. Hincque illud
Virgilij lib. 11. Aeneid. in princ.

Aeneas quanquam sociis dare tempus humani

Præcipiant cure, turbatq; funere mens est,

Vota deum primo victor soluebat Eo.

Quo in loco Seruius, Consuetudo, inquit, Romana
fuit, vt polluti funere minimè sacrificarent, si tamen
contingeret, vt vno eodẽmque tempore & funesta-
retur quis, & cogeret operam dare sacrificiis, la-
borabat, vt antè sacra compleret quàm funus agno-
sccret. Subditque illud exemplum Horatij Pululli
suprà citatum. Et tandem subiungit, Secundum
quem ritum Aeneas hic inducitur antè operam da-
re sacrificiis, & sic ad sociorum & Pallantis sepul-
taram reuerti.

h In Lemuralibus fabam.] Idem Gyraldus de
Diis Gentium syntag. 17. nullo quoque autore ci-
tato, sed hæc sunt Varronis de vita populi Romani
lib. 1. apud Nonium Marcellum loquentem de Le-
muralibus, Quibus, ait, temporibus in sacris fabam
iaciant, noctu, & dicunt se Lemures domo extra
ianuam eiicere. Et Festi Pompeij lib. 6. Faba, ait,
Lemuralibus iacitur laruis, & parentalibus adhibe-
tur sacrificiis, & in flore eius luctus literæ apparere
videntur. Ante illum Plinius lib. 18. cap. 12. Mortuo-
rum, inquit, animæ in ea sunt, qua de causa pa-
rentando vtique assumitur. Et paulò post, In flore
eius literæ lugubres reperiuntur. Ex Poëtis autem

Ouidius lib. 2. Fast. de his loquens,

Tum cantata tenet cum plumbo licia fusco,

Et septem nigras versat in ore fabas.

i Ipsamque lotis manibus.] Idem Gyraldus
vbi supra.

k Idque Maio mense.] Idem quoque Gyraldus
ibi, sed id est Porphyriionis interpretis Horatij lib.
epist. 2. epist. 2. ad si.

l In peruigiliis cicer.] Idem Gyraldus in eo. lo-
co. Est autem Plinij lib. 18. c. 12. ante si.

m Ac ferales cœnas.] Vide supra hoc lib. eod.
cap. 7.

n Feralia à ferendis epulis.] Varro de ling. Lat.
lib. 5. Ouidius lib. 1. Fast.

Hanc quia iusta ferunt, dixere feralia lucem,

Vltima placandis manibus ista dies.

Festus Pompeius lib. 6.

o Notatumque fuit.] Hæc vsque ad clausulam,
Apud Aegyptios, sunt Seruij in lib. 8. Aeneid. in
hunc locum,

Et cæsi iungebant fædera porca.

p Apud Aegyptios.] Herodotus lib. 2.

q Barbaris quoque.] Et hæc sunt Strabonis li. 11.
r Si tamen primis hostiis.] Tullius lib. 2. de
Diuinatione, Suetonius in Cæsare cap. 81. & in Au-
gusto, cap. 97. Seruius lib. 2. aliàs 3. Aeneid. in eum
locum,

Rursum in secessu.

Et lare diximus in nostris Commentariis, ad I. bo-
ues. §. hoc sermone. ff. de verb. sig.

s Illud quoque &c.] Idem Gyraldus de Diis Gen-
tium, syntag. 17. sed id Seruij est lib. 12. Aen. in eum
locum,

Setigera factum suis.

t Vnam hostiam.] Liuius 3. Dec. lib. 7.

immolare, & superisque impares, inferis vero pares. Quotiesque aliquid inuentu rarum aut difficile sacrificio adhiberi oporteret, illud cera vel pane effictum apponere satis, simulacraque eiusmodi ficta & comentitia, ac si ipsa res representaretur, eandem vim vigoréque habuisse: id quod à Græcis obseruatum comperimus. Cum enim Cyziceni nigram bouem Palladi quotannis immolarent, & pressi obsidione, bouem comparare nequirent, ex frumento illam effinxere, eoque pacto persoluto voto, numen expiarunt. Athenienses quoque in festis Iouis Milichij, quæ Dialia vocant, ex-

Victima fictitia.

Thucydides lib. 1.

ANNOTATIONES.

v Superisque.] Idem Gyraldus syntag. 17. nullo item autore citato, sed id Seruij est enarrantis illud Virgilij eclog. 8.

Numero Deus impare gaudet. - Et lib. 3. Aeneid. in eum locum, Et geminas, causam lachrimis sacrauerat aras. Et lib. 6. ibi,

Idem ter socios pura circumtulit unda. Solinus autem c. 3. tradit propter dies impares Diis superis Ianuarium dicari, & propter pares Februarium, quasi abominosum Diis inferis deputari, vbi vide interpretes.

x Quoties aliquid inuentu rarum.] Seruius lib. 2. Aeneid. in eum locum,

Sanguine placastis ventos & virgine casa. Non verè, inquit, sed vt videbatur, nam vt paulò ante dixerat, Iphigenia, quæ immolanda venerat, numinis miseratione subrepta est, & cerua supposita. Ex quo illud Ouidij lib. 1. Fast.

Quod semel est triplici pro virgine casa Diane Nunc quoque pro nulla virgine cerua datur. Illudque item Martialis lib. 3. epig. 49.

Suppositam fama est quondam pro virgine ceruam, At nunc pro puero mentula supposita est. Subditque Seruius, vt ad eum redeamus ad ea quæ nuper ex eo adduximus, quòd simulatio in sacris pro veris accipitur. Vnde cum de animalibus quæ difficile inueniuntur, est sacrificandum, de pane vel cera fiunt, & pro veris accipiuntur. In idque etiam refert illud eiusdem Virgilij lib. 4. Aeneid.

Sparserat & latices simulatos fontis Auerni. Quo etiam in loco idem Seruius annotauit, qui & ipse in priori loco, subdit quòd in templo Iſidis aqua sparsa esse dicebatur. Cui & tu adde illud Virgilij (si eius sit) in Priapeis,

Latus Aristageras natis bene villicus vnus, De cera facta dat tibi poma Deus. At tu sacrati contentus imagine pomi, Fac veros fructus ille, Priape, ferat.

Festus Pompeius lib. 3. scribit quòd si aliquando cerua immolari deberet, si nulla inueniri poterat, eius loco ouem immolabant, quæ ideo ceruaria dicebatur, Suidas autem tradit, quòd cum rustici quidam Herculi bouem essent immolaturi, isque rupto fune profugisset, nihilque esset quo res sacra fieret, malum suppositis quatuor ramis, pro pedibus, & duobus loco cornuum, bouem utcumque imitari sunt, idque ridiculum fictitiumque simulacrum pro victima obtulerunt. Vnde natum sit adagium μέλι & ἡγεμῆς, id est, pecuarius Hercules. Cuius etià ex Apollodoro Xenodotus in Collectaneis meminit, sed eam historiam paulò aliter recensuit Pollux lib. Onomasticon 1. cap. 1. sub hoc

tit. ὡς ἴ περὶ προσαγομένων ἱερῶν, hoc quidem sensu. Circa Bœotiam μέλι Herculi sacrificant (non autem vt poetæ per μέλι oues, sed fructus arboris) hac de causa. Stata quædam erat publica ipsius Dei solemnitas, instabatque sacrificandi tempus, victima autem aries erat, quem adducebant, qui cum ferius adduceretur ob id quod Afopus Fluuus ita repentinis exundationibus excreuisset, vt transiri non posset, pueri qui sacris intererant, nihilominus sacrificij ritum peregerunt: maturum enim malum accipientes, quatuor stipulas vice pedum subdiderunt, & aliàs duas vice cornuum apposuerunt, nec Herculi ingrati fuisse victimam. Proptereaque mansisse apud Thebanos, Bœotiisque hunc sacrificandi ritum. Hicque pertinet alia Herculis historia. Nam cum olim in Italia Saturno homines sacrificarent, Hercules ex Hispania rediens primus eum ritum reuocauit, & ne quasi patrio ritu neglecto, superstitione incolæ turbarentur, simulacra pro viuis hominibus, quos antè in Tyberim è pòre Miluio, aut vt alij dicunt Sublicio, proiciebant, hostiarum modo ornata in Tyberim proicere docuit, quæ res quoque à Romanis idibus Maiis fieri cepta est. Cuius rei testes sunt Dionysius Halicarn. lib. 1. Plutarchus probl. Macrobius Saturn. lib. 1. ca. 7. Eusebius præparationis Euangelicæ lib. 4. Lactantius lib. 1. ca. 21. qui & in id citat Ouidium lib. 5. Fast.

Tum quoque præscorum virgo simulacra virorum, Mittere roboreo scirpea ponte solit.

Et cætera quæ sequuntur multis versibus.

y Cum enim Cyziceni.] Appianus in Mitridatico de vrbe Cyzico loquens: Dicitur (inquit Græcè, sed in hunc sensum) ea vrbs dotalis esse, & à Ioue Palladi filiz attributa, quam Cyziceni summo honore præ cæteris Diis venerantur. Solemnibus itaque instantibus, in quibus bouem nigram sacrificare mos fuit, cum ea carerent, ex frumento sacrificia fecerunt. Sed continuò subdit: Interim bos nigra è pelago ad eos occurrit, quæ claustra aditus ingressa & in urbem delata, vltro in templum venit, ibique ad altare constitit, quam Cyziceni summa spe Deæ immolauerunt.

z Athenienses quoque.] Thucydides lib. 1. belli Peloponnesiaci, quo loco de Cylone Atheniensi loquitur, vt à Valla translatus est in hæc verba, Siquidem sunt apud Athenienses Dialia, maximus dies festus, quæ Iouis Milichij vocantur, extra urbem, vbi totius populi conuentu plerique non veras victimas immolant, sed eodem modo simulatas. Quamquam in antiquo Græco Thucydidis codice ita legitur, ἐν ἡ περὶ δὲ θεῶν πολλοὶ ἐχ ἱερῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ θύματα ἱππῶν. id est, in quo totius populi celebritate multi non victimas tantum sacrificant, sed

tra urbem sæpe non veras victimas, sed commode effictas obtulere. a Vtque si pro infantibus immolandum foret, non grandis, sed minor hostia mactetur. b Notatumque & illud est, in deorum Manium sacris auersa & tristia auspicia, aut dira & nefanda, magis fausta & felicia esse, itaque in his sacri potius est non litare, quam litare.

Dijmanes.

ANNOTATIONES.

cant, sed & sacrificia sine ludibrio indigenarum. Sed & his adde quòd Pythagoræ in Olymp. βῆς ὄν λέγει) πῆμα ποιησαμένῳ θύσαι, id est, bos quem ex melle & farina confecerat immolatus est, vt à Philostrato in vita Apollonij li. 1. post prin. relatum

est. Vide item Laërtium. a Vtque si pro infantibus.] Idem Gyraldus syntag. 17. b Notatumque & illud est.] Idem quoque Gyraldus ibi.

Qua origo censorum, quæue potestas, & ex quàm paruis initiis in quantum magnitudinis denenerit. Cap. XIII.

Enforum origo licet à paruis initiis orta, eò tamen creuit, ad tantumque fastigium deuenit, vt morum disciplinæque Romanæ, decoris dedecorisque discrimen, vestigialique, & publicorum locorum priuatorumque arbitrium sub illius cura & potestate foret: totiusque reipublicæ circa morum disciplinam supremum ius haberet. Fuere enim M. Geganius Macerius iterum, & T. Quintio Capitolino quintum consulibus, primi censores suffragiis populi creati Papyrius Semproniusque, tametsi Seruium Tullium, à quo iura militiæ constituta sunt, primum censorem fuisse nonnulli credant, quòd populum Romanum primum censuisset. Qui magistratus etsi à principio quinquennalis, postea à Mamercio Aemylio dictatore cautum fuit, vt annua & semestris censura foret. Cuius rei causa ipse Aemylius, quòd veterem censuram statum citra præfinitum minuisset, à proximis censoribus tribu motus, & ararius factus est. Ad quam licet à principio admitterentur patricij solum, postea P. Philone dictatore alter censorum, deinde Q. Pompeio & Metello consulibus, vterque ex plebe censores creati. Demum eò dignationis venit, vt nisi clari illustresque, post triumphos & consulatus illam expeterent. Hi ergo censendi populi & lustrari faciendi causa ab initio creati, eò processere, vt maximarum minimarumque rerum, præcipuè circa morum disciplinam, cognitionem animadu-

Censores primi.

Censura initio quinquennalis, postea annualis.

Censuram minimam.

ANNOTATIONES IN CAP. XIII.

a Censorum origo.] Hæc vsque ad clausulam, Tametsi Seruium, sunt Liuij 5. Decad. lib. 4. & auctoris libri (quisquis est) cui titulus est, Fe-nestella de magistratibus.

b Tametsi Seruium Tullium.] Hunc censum primum omnium egisse scribit Liuius 1. Dec. lib. 1. Vide autem Halicarnasæum.

c Qui magistratus.] Hæc vsque ad clausulam, Ad quam licet, sunt Liuij 1. Decad. lib. 4. vbi dicit ipsum Mamercum ob id postea tribu motum, quòd magistratum populi Romani minuisset, & rursum lib. 9. vbi loquitur de creatione P. Sempronij Tribuni plebis.

d P. Philone dictatore.] Dispeream, nisi hic Alexander lapsus sit, quòd vt intelligas, Liuius 1. Decad. lib. 7. scribit C. Martium Rutilium, primum de plebe dictatorem dictum fuisse. Postea autem eodem lib. tradit eundem qui primus dictator de plebe fuerat, cum Manlio Nauio censorem fuisse creatum. Deinde libro 8. eiusdem Decad. scribit Q. Pub. Philonem Dictatorem legem tulisse, vt alter ex plebe censor crearetur, vides igitur ante eam legem ex plebe censorem creatum fuisse C. Martium illum Rutilium: sed postea ea lege cautum

fuisse, vt alter ex censoribus ex plebe crearetur. De quo & nos dicemus infra lib. 6. cap. 26. Verum Lucius Florus epitome Liuij lib. 13. tradit P. Domitium primum ex plebe lustrum condidisse.

e Deinde Q. Pompeio.] Lucius Florus epitome Liuij lib. 59.

f Demum eò dignationis.] Plutarchus in Catione Censorio. Propterea apud Liuium 4. Decad. lib. 2. multis claris viris petentibus Censuram, citati Censores fuere P. Cornelius Scipio Africanus, & P. Aelius Patus, qui ipsi consules antè fuerant. Scribit tamen Liuius 3. Decad. lib. 7. M. Cornelium Cethegum, & P. Sempronium Tuditanum, qui nondum consules fuerant, Censores creatos fuisse.

g Circa morum disciplinam.] Proprium id munus Censorum fuit ex Liuij 4. Decad. lib. 10. in Oratione Q. Cæcilij Metelli alloquentis Censores. Non obliuiscimus Censores vos ab vniuerso populo Ro. moribus nostris præpositos esse, Alconio Pediano in 1. in Verrem act. Plutarcho in vita Pauli Aemylij, & Cationis Censorij, ac proble. cap. 98. & Trebellio Pollione in vita Valeriani, & ante hos, Cicerone in Oratione in Pisonem, & in Oratione pro Aulo Cluentio.

tionemque haberent.^g Nam de iuramento cognoscere, & in periuros animaduerrere, h^h epularum sumptus cohibere, iⁱ senatores legere & cooptare, summotis indignissimis, & honestissimis allectis: k^k principem senatus constituere, immeritosque propter turpitudinem fordesq; vita, senatu vel tribu^m amouere, nⁿ notisq; & ignominii^o afficere, aut p^p in Ceritum tabulas referre, etiam ædilem quæstoremque, tum illos¹ qui agrum male colerent, aut incuriosè haberent, perditosque & profusos nepotes, parūq; honestis moribus viuentes, aut^r verbis inciuilibus loquentes, ararios facere, censoria potestatis erat. In quo id fuit obseruatum, vt^s motis è senatu notas ascriberent, & demerita notarent, quod lege censoria cauebatur, cuius verba ascripsi: Censores populi soboles familiãsq; censeo, pecuniaq; vrbis, templa, vias, ararium, vectigalia tuen-

ANNO TATIONES.

g Nam de iuramento.] Gellius lib. 7. c. 18.
 h Epularum sumptus cohibere.] Plinius lib. 14. cap. item 14. Valerius Maximus lib. 2. cap. 4. vbi scribit M. Antonium; & L. Flaccum Censores Duronium senatu amouisse, quod legem de coercendis conuiuiorum sumptibus laram Tribunus plebis abrogasset, & C. Fabricius Censor senatu mouit P. Cornelium Rufinum, quod in conuiuio habuisset decem libras argenti. Vide Ciceronem in Ora. pro Cluentio, & Fenestellam.
 i Senatores legere.] Cicero in Orat. pro Aulo Cluentio. Hoc tu idem facies Censor in Senatu legendo. Liuius in d. Oratio. Q. Cæcilij Metelli, vno consilio legam senatum, equites recensentis, agatis censum, lustrum condatis. Autor eius libri qui vulgò circumferunt nomine Fenestellæ de Magistratibus Rom. cap. 1. & 17. Trebellius Pollio in vita Valeriani. Nam vt alios plurimos omittã, M. Sempromius Sophus, & Valerius Maximus Censores cum senatum legerent, 13. senatu mouerunt, vt scribit Florus epitome Liuij li. 18. Et vide infra in clausula sequenti.
 k Principem Senatus constituere.] Liuius 3. Dec. lib. 7. vbi & iterum 9. vbi & 4. Decad. lib. item 4. Vbi Censores, inquit, principem senatus P. Scipionem consulem, quem & priores Censores legerant, legerunt. & lib. 8. eiusdem Decad. vbi & eundem tertium delegerunt, in qua re notandum ipsos Censores potuisse alterum ipsorummet Principem senatus legere. Nam apud eundem Liuium eiusdem 4. Decad. lib. 10. M. Aemilius Lepidus, & M. Fuluius Nobilior Censores ipsum Aemylum Principem senatus elegerunt, & 5. Decad. lib. 3. tradit eundem Aemylum tertio à Censoribus Principem lectum fuisse. Et Lucius Florus epitome Liuij lib. 48. M. (inquit) Aemilius qui Princeps senatus sepius iam à Censoribus erat lectus. Ex quibus intelligis eam dignitatem non fuisse perpetuam, sed in noua quaque censura nouum Principem, aut electum, aut continuatum, vt ipsis Censoribus videbatur. Sed adde præcedentibus Censores in patritios adsciscere solere ex Iulio Capitolino in M. Antonino Philosopho, in princip. Auus ascitus in patritios à Principibus Vespasiano, & Tito Censoribus. l Senatu.] Dictam est supra in verbo, Senatores. Et præterea videre licet ex Ciceronis Oratione pro Aulo Cluentio, Asconio Pediano in 1. in Verrem actione. Plutarcho in Catone Censorio, vbi illum dicit senatu amouisse L. Quintium Flamini-um,

quod & ipsum retulit Valerius Maximus lib. 2. c. 4. Liuius 4. Decad. lib. 9. vbi dicit eum cum collega senatu mouisse 7. & ex iis Flaminiū ipsum. Nec prætermittendum vnum ex aliis multis notatu dignum, C. scilicet Fabricium Censorem senatu mouisse P. Cornelium Rufinum antè consulatu & dictatura functum, ob luxuriã notam, quod decem pondo argenti perfererat, vt scribit autor libro de Magistratibus Rom. pop. qui Fenestellæ vulgò tribuitur cap. 17. Gellius autem lib. 17. cap. 21. tradit C. Fabricium Luciniū & Q. Aemylum Censores, ipsum P. Cornelium Rufinum qui bis consul & Dictator fuerat, senatu mouisse quod argenti facti centæ gratia 10. pondo haberet. m. Vel tribu amouere.] Cicero in Oratio. pro Aulo Cluentio. Nam M. Atilius Regulus, & P. Furius Philus Censores eos tribu amouere, qui post Cannensem cladem Italia excedere voluerunt, & alios apud Liuium 3. Decad. lib. 4. n Notisq;] Liuius 4. Decad. lib. 9. Patrum memoria institutum fertur, vt Censores motis à senatu notas ascriberent.
 o Ignominii afficere.] Id propriū Censorum erat, vt ignominiam irrogarent. Cicero lib. 4. de Repub. apud Nonium Marcellum, vbi de ignominia loquitur, Censoris, inquit, iudicium nihil ferre damnato, nisi ruborem. Itaque vt omnis ea iudicatio versatur tantummodo in nomine, animaduersio illa ignominia est. Ex quo ipse Nonius dicit ignominiam dici quasi nominis notam.
 p Aut in Ceritum tabulas referre.] Gellius lib. 16. cap. 13. Tabulæ, inquit, Cerites appellatæ in quas Censores referri iuebant, quos nota causa suffragiis priuabant. Et vide infra.
 q Qui agrum malè colerent.] Plinius lib. 18. cap. 3. non longè à princ. Agrum, inquit, malè colere Censorium probrum iudicabatur. Gellius lib. 4. cap. 12. Si quis agrum suum passus fuerat fordescere, eumque indiligenter curabat, ac neque arauerat, neque purgauerat, siue quis arborem suam vineamque habuerat derelictu, non is sine pena fuit, sed erat opus Censorum, Censorèsque ararium faciebant. Sed hic adde Censoriam castigationem fuisse minus arare quam verrere, ex ipso Plinio eod. lib. 18. c. 6. post prin.
 r Aut verbis inciuilibus.] Gellius lib. 4. ca. 20. autor illius lib. de Magistratibus Romanis.
 s Vt motis è senatu.] Suprà in verbo, Senatu.
 t Cuius verba.] Ex Cicerone lib. 3. de Legibus.

v Pecu

ro: populi que partes in tribus distribuunt, & pecunias in ciuitatis ordines partiunt, equitum peditumque prolem distribuunt, cælibes esse prohibent, mores populi regunt, probrum in senatu ne relinquunt. bini sunt, magistratū quinquennium habent, reliqui magistratus annui sunt, ea que potestas semper esto. Et infra: Referbant enim censores in Ceritum tabulas illos quos ignominia causa suffragiis priuabant: qui quidem censores ciues sic notabant, vt qui senator esset, ob crimen eiceretur senatu: qui eques, equum publicum venderet: qui vero plebeius, in Ceritum tabulas referretur. Obseruatumque, vt quem censores senatu amouerent, nota quoque & ignominia perstringerent: ea que ad publicam disciplinam pertinerent, lege edita statuerat. Denique eò dignationis venire, vt omnium magistratuum principem locum tenerent: ad eamque nisi viri consulares & maximis functi honoribus, admitterentur nulli. Quinetiam vitam singulorum & mores inquirere, exceptisque consulibus, præfecto vrbis, rege sacrorum & Vestalibus virginibus, circa disciplinam morum in omnes magistratus censere & animaduerrere poterant. Quæ censura apud Siculos quoque magni nominis fuit: nam quum omnes Siculi ex censu tributa conferant, omnis potestas æstimationis faciundæ censori permittitur. Hanc etiam institutionem Carthaginensibus fuisse accepimus, vt illi præfectum morum & vitæ magistrum habeant: quem ferunt in Hamilcarem animaduerrisse: congressumque cum Hasdrubale tunc in primo flore ætatis vetuisse, quia multi obloquebantur, quod parum integra fama essent. Apud Argos verò, si quis in re quærenda negligens foret & remissus, aut si desidiosus & segnem viderent, rationem vnde victum quæreret, apud magistrum qui loco censoris erat, reddere cogebatur. quod Areopagita Athenis sæpe exequuti sunt, vt quid quisquis Atheniensium ageret, & quo quæstu viueret, magna cura inquirerent. A Nabathais seruatum legimus, vt negligens & remissus, qui opes paternas minuisset, pœna multaretur: cui verò res esset auctior, daretur præmio. Id quod Draconis lege cauebatur, vt qui ocij damnatus esset, capite lueret. Amasis quoque Aegypti Rex, inter cætera constituta, præcipua lege cauit, vt vitæ rationem prætor à quocunque exquirat, vt si quis turpi quæstu viueret, velut facinorosus noxam lueret. Quam legem Solon imitatus fertur, præcipue cauendo, vt qui malis

ANNO TATIONES.

v Pecunias in ciuitatis ordines.] Lege, pecunias, auitates ordines partiunt, ex Cicerone vbi supra.
 x In Ceritum tabulas.] Suprà in verbo, Aut in Ceritum tabulas.
 y Qui quidem censores.] Id totum vsque ad clausul. Obseruatumque, est Asconij in 1. in Verrem actione. nisi quod ibi scribitur, equum publicum perderet, quod hic dicitur venderet, verum etiam venderet dicit Liuius 3. Decad. lib. 9. item 5. Dec. lib. 5.
 z Obseruatumque.] Vide supra in verbo, Notisq;.
 a Denique eò dignationis.] Plutarcho in Catone Censorio, & in T. Q. Flamini.
 b Nisi viri consulares.] Dictum est supra in verbo, Nemum eò dignationis.
 c Mores inquirere.] Suprà in verbo, Circa morum disciplinam.
 d Exceptisque consulibus.] Hæc vsque ad clausulam, Quæ censura, sunt Trebellij Pollionis in vita Valeriani, vbi tamen non simpliciter de Consulibus, sed de Consulibus ordinariis, nec item simpliciter de Vestalibus, sed de maxima virgine Vestalium.
 e Carthaginensibus.] Id vsque ad clausulam,

Apud Argos, est Probi Aemilij in vita Hamilcaris. f Apud Argos.] Vide in nostris Repertoriis in verbo, Ocium.
 g Quod Areopagita Athenis.] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. Lærtius autem in Solone tradit ipsum Solonem hanc inter alias legem edidisse. Vt eum, qui sectatur ocium omnibus accusare volentibus ius esset, vt scribit Plutarcho in vita illius. Subdit tamen Lyfiam in Oratione, quam contra Niciam scripsit, Draconem eam legem scripsisse, Solonem autem tulisse.
 h A Nabathais.] Strabo lib. 16.
 i Draconis lege.] Plutarcho in Solone.
 k Amasis.] Herodotus in Euterpe. Diodorus autem Siculus li. 2. c. 3. tradit Aegyptios omnes ex lege, scripta sua nomina ad præfides regionum, & simul quo exercitio viuerent, deferre debere: qua in re si quis mentiretur, aut si iniusto quæstu viueret, in mortis penam incidebat, subditque eam legem à Solone, cum ad Aegyptios penetrasset, ad Arhemienfes traductam fuisse.
 l Quam legem Solon.] Herodotus & Diodorus vbi supra, Plutarcho autem in Solone tradit Theophrastum scripsisse hanc legem, non Solonis, sed Pisistrati fuisse (vide Diodorum lib. 1. cap. 2.) Sed hic ad

Censores in quos magistratus censent. Siculi. Carthaginenses.

Argi.

Negligens multatus.

*Sacrificu-
li à Mafsi-
lienſibus
iecti.*

*Lex Ca-
milli de ma-
ritandis or-
dinibus.*

*Cœlibatus
multatus.*

artibus degeret, cuique ocio periret dies, pœna afficeretur. Cuius rei causa^m Maffi-
liensēs, vates sacrificulos, qui quæstus causa sacra circumferebant, suis oppidis exegere,
ne religionis prætextu ocium sectarentur & luxum.ⁿ Quinetiam de paupertate, orbi-
tate & cœlibatu quærere, & contumaces plectere, censorum munus erat.^p Furius
Camillus quum censuram ageret, vt exhaustæ ciuitati propter asiduas bellorum
clades, ciues suppeterent, legem de maritandis ordinibus tulit, qua inter cætera,
pœnis coercuit illos qui viduarum nuptias, quarum viri bello ceciderant, deuita-
rent.^q Eos verò qui ad senectutem cœlibes peruenerant, ara pœnæ nomine ad æra-
rium ferre iussit. Quam legem Q. etiam^r Metellus Numidicus iterum in censura
promulgauit.^s Aedes quoque sacras,^t vias,^u aquæductus,^x & loca publica facien-
da locare, aut aquarum fluxus dare & inhibere poterant.^y Siquidem Cato Censo-
rius aquam publicam, quæ in priuatas domos & hortos deriuabatur, inhibuit, &
^z porrecta in publicum ædificia demolitus fuit.^a Væstigia quoque^b & portoria no-
ua statuere, & vetera exigenda mandare, illaque^c publicanis &^d conductoribus

ANNO T A T I O N E S.

hic addes, quod Lucani ocij quoque causas agunt
vt Athenienses, vt tradit Nicolaus *de re Æthi.*, & ex
eo Stobæus Ser. 42. Et Lacedæmonij ad eò ocium
deuitandum putarunt, vt ne quidem deambulatione
illis permitterentur. Cuius testimonium præter
alia etiam illud est, quod cum nunciatum esset eor-
um Ephoris, eos qui Deceliam tenebant, deambulationibus pomeriadianis vti, miserunt ad eos qui
dicerent, Ne deambuletis vt genio indulgeatis potius
quàm vt corpus exerceatis. Nam oportere Lacedæmonios
non deambulationibus, sed exercitiis bonam
valerudinem comparare & tueri, vt est autor
Aelianus de varia historia lib. 2.
m Maffiliensēs.] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1.
Maffilia, inquit, omnibus qui per aliquam religio-
nis simulationem alimenta inertie quærunt, clausas
portas habet, & mendacem & fucosam superstitionem
submouendam esse existimans.
n Quinetiam.] Ad Censores Romanos redit.
o Et cœlibatu.] De quo paulò post, sed vide quæ
de cœlibatu dicuntur infra lib. 4. c. 8.
p Furius Camillus.] Plutarchus in vita illius
post princ.
q Eos verò qui ad senectutem.] Valerius Ma-
ximus lib. 2. c. 4.
r Metellus Numidicus.] Gellius lib. 1. c. 6. & L.
Florus epic. Liuij lib. 59.
s Aedes quoque sacras.] Liuius 1. Decad. lib. 9.
paulò ante h. vbi loquitur de C. Iunio Censore. &
3. Decad. lib. 9. ad fin. vbi de M. Liuiò & C. Claudio
censoribus loquitur, & 4. Dec. lib. 4. & 6. Plutarchus
item probl. c. 98.
t Vias.] Liuius d. 1. Decad. lib. 9. ad finem, vbi de
Appij Claudij, & C. Plantij censura loquitur, &
iterum eod. lib. non multò ante h. vbi de C. Iunio
Bubulco Censore loquitur, & 3. Decad. lib. 9. ad fin.
& 4. Decad. lib. 8. vbi T. Quintius Flaminius, &
M. Claudius Marcellus Censores viam silice sternendam
à porta Capena ad templum Martis locauerunt. Et 5.
Decad. lib. 1. vbi etiam Q. Fuluius Flaccus, & Aulus
Posthumius Albinus Censores vias quoque silice
sternendas in vrbe, & glareæ extra vr-
bem substruendas marginadæque primi omnium
locauerunt, & alia multa quæ iubi videbis.

v Aquæductus.] Liuius eodem illo priori loco.
Et vide infra in verbo, De iureiurando. Adde quo-
que Cloacas ex Dionysio Halicarnass. lib. 3.
x Loca publica.] Liuius 3. Decad. lib. 7. vbi scri-
bit Cornélium Cethegum, & Sempronium Tu-
ditanum Censores locasse reficienda quæ circa fo-
rum incendio consumpta erant, 7. tabernas, macel-
lum, atrium regium. Et lib. 9. ad fin. vbi M. Liuius,
& C. Claudius Censores multa loca publica facien-
da locauerunt. Et 4. Decad. lib. 8. vbi T. Quintius
Flaminius, & M. Claudius substructionem super
Acquimeliem in Capitolio locauerunt. Et eiusdem
lib. 10. Q. Aemilius Lepidus, & M. Fuluius Nobilior
Censores postulãnt, vt pecuniæ summa sibi,
qua in publica opera vterentur, attribueretur, vech-
gal annuum decretum est. Et 5. Decad. lib. 4. Tibe-
rius Sempronius censor Tabernas coniunctas in
publicum emit, basilicamque faciendam curauit,
quæ postea Semproniana appellata est.
y Siquidem Cato Censorius.] Plutarchus in
vita illius. Et Liuius 4. Decad. lib. 9. Aquam, inquit,
publicam omnem in priuatum ædificiũ, aut agrum
fluentem ademerunt. Loquitur autem de ipso Ca-
tone, & L. Valerio eius collega.
z Et porrecta in publicum.] Liuius enim vbi
suprà proximè ad ea quæ ex eo diximus subdidit. Et
quæ in loca publica inædificata, immolitaue priuati
habebant, intra dies 30. demoliti sunt.
a Væstigia quoque.] Liuius 3. Decad. lib. 9. ad
fin. vbi de M. Liuiò, & C. Claudio Censoribus lo-
quens: Væstigia nouum ex Salaria annonæ statue-
runt. Id vechgal nouum alterum ex Censori-
bus satis credebant populo iratum, quod iniquo iu-
dicio quondam damnatus esset.
b Et portoria.] Quod satis constat ex l. in lege
censoria. ff. de verb. sig.
c Illaque publicanis.] Liuius 4. Decad. lib. 9.
Væstigia tummis præliis vltro tributa infimis lo-
cauerunt, quas locationes cum senatus precibus &
lachrymis victus induci, & de integro locari iussit.
f, Censores edicto submotis ab hasta qui iudicati
priorem locationem erant, omnino paululum ead-
dem imminutis precibus locauerunt.
d Et conductoribus.] Apud Liuium 4. Decad.
lib. 2.

locare non vetabantur, ° Ea tamen proscribere, nisi Romæ & accito populo, eiuf-
que placito & assensu, ac publico præcone consulto, f & nisi Calend. Martiis, qui-
bus vechgalia locantur, censori facultas non erat. In quo fuit animaduersum, b post
Pauli Aemylj triumphum, quem de omni Macedonia habuit Perse deuicto, vsque ad
Hircium & Panſam consules, populum Romanum vechgalium collatione & tributo
vacasse. Is enim tantum auri & argenti ex manubiis in ararium tulit, vt tributorum
collationem & onera leuarit. h Etiam de are alieno cognoscere, censoriæ potestatis
erat. Animaduersum tamen est, de nulla re censores quàm¹ de iureiurando seuerius
iudicare consueſſe, k quodque posteriores priorum decretis plerunque non stetero,
sæpiusque illa resciderunt & antiquarunt. Post aliquot verò ætates Romani nimiam
potestatem esse rati, mucronem censorium multis remediis retuderunt, & ne impune
inſoleſcerent, censura extenuatis viribus, grauibus edictis coerciti sunt. m Quare P.
Clodius in tribunatu plebiscito sanxit, ne quem censores notarent, nisi antea legiti-
mè accusatus, & vtriusque censoris iudicio damnatus foret: in tantum, vt Metello
censori, quod minus iuste pœnam irrogasset, aqua & igne interdictum fuerit. Diuus
n verò Claudius, dum censuram ageret, nullum nisi sua voce & sine patrocínio vitæ
rationem reddere passus fuit. Clara quoque censura fertur ° Appij Claudij & Clau-
dij Plancij, qui viam Appiam è Roma Brundisium strauit, & aquam quæ Appia di-
cta est, inuehendam curauit. Tamenſi C. p Gracchum in tribunatu vias perpurgasse,
& itinera imperia munuisse, singulisque miliaribus lapideas columellas statuiffe, &
Scaurum⁷ Aemylium vsque Sabatios, l M. q; Lepidum, & C. Flaminium in consulatu

ANNO T A T I O N E S.

lib. 2. non ad eò longè à princip. Scipio Africanus
& P. Aelius Petus quædam portoria fruenda loca-
uerunt.
e Ea tamen proscribere, nisi Romæ.] Cicero
in 1. Orat. pro I. Agraria. Censoribus, ait, vechgalia
locare, nisi in conspectu pop. Ro.
f Et nisi Calendis Martiis.] His enim calend.
Martiis pensiones rerum locatarum inserti solebãt,
vt indicat Særuola in l. defuncta. in prin. ff. de vſufr.
Macrobius autem lib. Saturn. 12. tradit mense Maio
vchgalia locari solita, sed & Idibus quoque Iunij
ex Cicero in Orat. pro Sex. Roscio Amerino. Vi-
de item Solinum c. 16.
g Post Pauli Aemylj triumphum.] Plutar-
chus in vita illius. Valerius Max. lib. 4. cap. 3. Plinius
lib. 33. c. 3.
h Etiam de are alieno.] Valerius Max. li. 2. c. 4.
i De iureiurando.] Suprà in verbo, Aquædu-
ctus. Sed adde superioribus factorum testorum exi-
gendorum munus quoque proprium Censorum
fuisse ex Cicero, & Asconio Pediano in 1. in Ver-
rem act. & Liuiò 3. Dec. lib. 9. ad fin. vbi de censura
M. Liuij, & C. Claudij loquitur.
k Quodque posteriores.] Cicero pro Aulo
Cluentio, Censores, inquit, ipsi sæpenumero supe-
riorum censorum iudicis (si ista iudicia appellari
vultis) non steterunt. Atque etiam ipsi inter se cen-
sores tanti esse arbitrãtur, vt alter alterius iudicium
non modò reprehendat, sed etiam rescindat: vt
alter de senatu mouere velit, alter retineat, & ordi-
ne amplissimo dignissimum existimet: vt alter in
æratios referri, aut tribu moueri iubeat, alter veter.
Quare qui nobis in mentem venit, hæc appellare
iudicia, quæ à pop. Rom. rescindi, ab iuratis iudici-
bus repudiari, à magistratibus negligi, ab his qui

eandem potestatem adepti sunt commutari, inter
collegas discrepare videatis? Sed & paulò ante in
eadem Oratione: Itaque non solum (iudices) illud
ostendam quòd iam videtis populi Rom. suffragiis
sæpenumero censorum descriptiones esse deletas,
verùm etiã iudicis eorũ qui iurati statuere maiore
cum religione & diligentia debuerunt. Et alia quo-
que multa in eam sententiã in ea Oratione scripta
reperies.
l Post aliquot verò ætates.] Id ipsius Ciceronis
est in d. Orat. pro Cluentio. Ne censorium stylum
cuius mucronè multis remediis maiores nostri re-
tuderunt, aquè posthac ac illum gladium Dictato-
rium pertimescamus.
m Quare P. Clodius.] Asconius Pedianus in
Orat. Ciceronis in Pisonem.
n Diuus verò Claudius.] Suetonius in vita
ipsius c. 17.
o Appij Claudij.] Liuij hæc verba sunt 1. Decad.
lib. 9. Et vide Ciceronem in Oratione pro Milone,
& Horatium epistol. lib. 1. epist. 6. & 19. & Plinium
Secundum de viris illustribus, cap. 34. (Sed hic non
Plantij, verùm Plautij scribendum est ex Liuiò
ibi, & vbiq;.) Et Pomponium in l. 2. §. post hunc
Appius. ff. de orig. iur.
p C. Gracchum.] Plutarchus in vita illius.
q Et Scaurum Aemylium.] Strabo lib. 5. vbi &
hinc eam viam dictam Aemyliam scribit. Nam &
Plinius Secundus, si is est, virorum illustrium, c. 72.
scribit ipsum Scaurum censorem viam Aemyliam
strauisse.
r M. q; Lepidum, & C. Flaminium.] Strabo
lib. 5. non ad eò longè à princ. Liuius 4. Decad. lib. 9.
post princip. scribit C. Flaminium consulem, ne in
ocio militem haberet, viam à Bononia perduxisse
H h

*De are a-
lieno.
De iureiu-
rando.
Censorum
potestas
diminuta.*

*Censura
clari.*

Ariminum vsque, & deinde in Aquileiam, Flaminiã strauisse legamus. Iulius quoque Cæsar commissa sibi Appiæ cura, dum illius refectioni vacat, magnas opes effudisse fertur: quam postea collapsam Augustus sibi muniendam desumpsit, reliquis triumphalibus viris delegatis, quas præcipuis operibus ornarunt. M. verò Aemylius consul pacatis Liguribus, viam à Placentia, vt Flaminiã committeretur, Ariminum vsque itrauit: & Flaccus in censura viam per Formianum montem perduxit. Fuit quoque inter celebres Latina & Valeria, altera vsque Sinuesã, altera ad Marfos. Nam Salaria & Nomentana haud multã longitudinis, per Sabinos constrata sunt. Indis fuit in vsu, vt per consiliarios purgertur viæ, quibus per dena stadia singulos lapides locare, & diuerticula ac distantias adnotare negotium erat. Athenis verò viarum curatores, vniuersã ferè ciuitatis administrationem habebant. Magni quoque exempli censure fuit Fabij Gurgitis, qui licet defamatissimus, postea ætate grauis, censuram seuerissimis moribus egit: sicut L. Lentuli, qui repetundarum acculatus, haud multò post censor sanctissimus euasit. Præ cæteris M. Catonis censura apud omnes ordines plus nimio tristis & vehemens habita est: quare præcipua flagrauit inuidia, quòd inuito animo esset, & inflexibili. Illud quoque notatum est, solere censes novos milites, & eos qui supra septimum & decimum annum, equo merere debuissent, nec militassent, ararios facere. Quare M. Attilij Reguli, & P. Curij Philonis præclara censura numeratur, quòd iuuenum Romanorum duo millia, qui Hannibale Italiam peruastante, quadriennio militiam detrectassent, inter ararios retulerunt, suffragioq; & comitiis priuarunt. Eis quoque qui parum idoneè militarent, minúsvē facerent, equum adimere, illiusq; arma & equum vendere: alios ætate & viribus habiles ad militiam cogere, & sacramento adigere, aut equum publicum dare, officij censoris erat: quod à Solone olim constitutum ferunt, qui eadem pœna afficiendum putauit eum qui militare nollet, & qui aciem desereret, quive in acie timidus &

ANNO TATIONES.

Aretium. Et paulò post, M. Aemylius Lepidum eius collegam pacatis Liguribus in agrum Gallicum exercitum duxisse, viamque à Placentia, vt Flaminiã committeret, Ariminum perduxisse. Augustus. Suetonius in vita illius, ca. 30. scribit eum sibi Flaminiã viam desumpsisse Arimino tenus muniendam, reliquas triumphalibus viris ex manubiali pecunia sternendas distribuisse. Ex quo intelligis Alexandrum hic memoria lapsum, & Appiam pro Flaminiã Augusto tribuisse. M. verò Aemylius. Iam id diximus supra in verbo, M. q; Lepidum. Et Flaccus. Liuius 4. Decad. lib. 9. Flaccus, inquit, molem ad Neptunianas aquas, vt iter populo esset, & viam per Firmianum montem faciendam locauit. Hic autem fuit L. Valerius Flaccus collega Catonis in censura. Fuit autem inter celebres Latina & Valeria. Strabo lib. 5. Præclarissimæ, inquit, sunt viæ, Appia, Latina, Valeria: vna quidem ad mare Latina partes separans, vsque Sinuesã protenditur. Altera in Sabinam vsque ad Marfos. Inter has media Latina est, quæ ad Callium oppidum coniungitur Appiæ, &c. Ex quibus intelliges hic Alexandrum nonnihil aberrasse. Nam Salaria. De his duabus Strabo eodem lib. 5. sed alibi. Per ipsos via Salaria, non magnæ longitudinis strata est in quam & Nomentana incidit apud Heretum Sabinorum vicum. Et de his quoque diximus supra lib. 2. c. 18.

z Indis fuit in vsu. Strabo lib. 15.

a Fabij Gurgitis. Macrobius lib. 3. Satur. c. 13.

b L. Lentuli. Valerius Maximus lib. 6. c. 12. in prin. vbi illum non accusatum solum, sed condemnatum dicit. Sed his adde Getam à Lucio Metello, & Cn. Domitio censoribus senatu motum, postea censore factum, & M. Valerium Messalam censoria nota perstrictum, postea censoria potestate imperasse, vt vtriusque testis est Valerius Maximus lib. 2. c. 4. in fi.

c Præ cæteris M. Catonis. Plutarchus in vita illius, & Liuius 4. Dec. lib. 9.

d Illud quoque notatum est. Id probat exemplis sequentibus.

e Quare M. Attilij Reguli. Liuius 3. Dec. lib. 4. sed aliter Valerius Max. lib. 2. c. 4.

f Equum adimere. Liuius 3. Decad. lib. 4. & 9. circa fin. 4. item Decad. lib. 4. & lib. 9. Plutarchus in Paulo Aemylio, Gellius lib. 7. cap. vlt. & Valerius Max. lib. 2. cap. 4. vbi de M. Attilio Regulo, & L. Furio loquitur.

g Illiusq; arma & equum vendere. Liuius 3. Dec. lib. 9. ad fi. & supra etiam dictum est.

h Aut equum publicum dare. Liuius 4. Decad. lib. 9. Vt ad plebem primo quoque tempore ferrent, vt P. Ebutio emerita stipendia essent, ne inuitus militaret, neve censor ei equum publicum assignaret.

i Quòd à Solone. Plutarchus nihil tale in eius vita refert.

& Etiam

ignauus esset. Etiam equitatum recensere, alios qui legitima stipendia fecissent militia millos facere, aut numeratis stipendiis cum laude missionem dare vel equum deferre illis qui militaria munera obtulissent: nonnunquam si crimen exposceret, reum capitis agere poterant: quippe M. Fabius censor seuerior & durior, Fabium Buteonem filium furti insimulatum, capitis reum egit, & vltimo affecti supplicio. Et quanuis qui consularis, dictaturas, & alios gesserant magistratus, ad censuram admitti solerent, plerunque tamen ex ædilitate, qui nec prætor, nec consul fuisset, gradum ad censuram fecisse comperimus, præcipue quum antea vita plena grauitatis foret. Crassus Licinius, qui nec præturam antea, nec consulatum gesserat, ad censuram honorem ex ædilitate euectus fuit, quam vnà cum pontificatu gessit. Ac licet ex duobus consulibus altero defuncto, collegæ subrogando haberentur comitia, alterque consul in defuncti locum cooptaretur: tamen ex duobus censoribus altero desito, alium subrogari non licebat. Quòd C. Iulio censore mortuo, L. Papyrius Cursor, ne abiret magistratu, M. Cornelium Maluginensem collegam sibi subrogaret, religio inuasit, & piaculare fuit, quia eo lustro à Gallis vrbs capta est, ne in demortui locum censor subrogaretur. Itaque censore vita functo, collegam magistratu abire oportebat. Quanuis Appius Claudius Cæcus, contra mores institutaque maiorum, collega se magistratu abdicante, solus censuram gerere non dubitauit. Hoc quoque adnotasse non pigebit, quòd licet omnibus magistratibus circa morum disciplinam censura præmineat, tamen tribunatui plebis & ædilitati illam quandoque celsisse constat. Ideo P. Furio & M. Attilio censoribus, ab Appio Metello tribuno plebis, quòd quæstorem eum proximo anno tribu amouerant, & ararium fecerant, diem dictam, ipsosque in vincula duci iussisse comperimus. Nec minus de P. Sempronio plebis tribuno, qui Appium Claudium censorem, nisi collega intercessisset, in vincula duci iusserat, compertum est: quòd profecto non fecisset, si id sibi iure sacrosanctæ potestatis facere non liceret. Quanuis postea censuram senatus res discussa fuerit, ne tribunitio furori censura obnoxia foret. Fertur tamen Domitius Nero, Neronis auus, dum ædilitatem gereret, adeo procax & animi immodicus fuisse, vt L. Plancum censorem via sibi cedere coegerit. Illud quoque non præterierim, quòd inter opera censoria in primis cibaria anserum, qui peruigilem

ANNO TATIONES.

* Etiam equitatum recensere. Suprà in verbo, Senatores legere. ex Liuius. Vide Cicero lib. 3. de legibus.

l Vel equum deferre. Vide quæ diximus supra ex Liuii autoritate in verbo, Aut equum publicum dare.

m Reum capitis agere. Quod demonstrat exemplo sequenti.

n M. Fabius. Paulus Orosius Historiarum lib. 4. cap. 12. in fin. Emergit, inquit, hic paululum antiquius ille Romanorum improbae laudis etiam de Parricidiis appetitus. Nam Fabius censor Fabium Buteonem filium suum furti insimulatum interfecit, dignum se facinus, quòd pater vel parricidium plectendum duceret, quòd ne leges quidem, nisi multa pecuniæ, aut ad summum exilij circa quemlibet hominum censuerunt.

o Plerunque tamen. Quod constabit satis ex sequenti exemplo.

p Crassus Licinius. Liuius 3. Decad. lib. 7. Apud quem etiam reperies eodemque lib. M. Cornelium Cethegum, & Pub. Sempronium Tuditanum, qui nondum consules fuerant, censes fuisse creatos.

q Tamen ex duobus censoribus. Liuius 1. Decad. lib. 3. & iterum lib. 5. rursumque lib. 6. & lib. 9. in Oratione P. Sempronij Tribuni plebis, Plutarchus autem probl. cap. 50. tradit, quòd altero ex censoribus mortuo, alterum se à magistratu abdicare oportebat. Mortuo enim Liuius Druso collega eius Scæurus Aemylius magistratu se abdicare minime volebat, donec Tribunorum iussu in carcerem ductus est.

r Quod C. Iulio. Id vsque ad clausulam, Quanuis Appius, est Liuius 1. Decad. lib. 9. in Oratione P. Sempronij.

s Quanuis Appius Claudius. Liuius eod. lib. 9. t Tamen tribunatui plebis. Hæc duo confirmat exemplis seq.

v Ideo P. Furio. Liuius 3. Decad. lib. 4. & vide Valerium Max. lib. 2. c. 4. vbi de his loquitur.

x Nec minus. Liuius 1. Dec. lib. 9.

y Quanuis postea. Ibid. eo loco.

z Domitius Nero &c. Suetonius in Nerone, cap. 4.

a Cibaria anserum. Plinius lib. 10. ca. 22. Plutarchus probl. c. 98.

Censes ante consularum.

Notandum hoc.

Appius Claudius solus censuram egit. Tribunatui plebis & ædilitati illam in censoribus posebat.

Neronis in ædilitate procax. Censes munera præcipua.

Indi.

Atheniensis.

Censuram minus & potestas.

De hoc iterum lib. 2. cap. 13.

curam gerunt in Capitolio, quod olim fuere urbis custodes & imperij, ^b Iouemque miniamdum: ex vectigalibus verò lacus Lucrinus eruendus boni omnis causa, locati consuevit: quibus censoribus incumbere locationis leges dicere. ^a Sicut Athenis apodectæ, qui collationibus & vectigalibus præerant, quorum iudicio quicquid controuersæ erat in publicis collationibus, decernebatur. ^c Quodque cura horologij inter opera censoria non in postremis erat: atque in delectu, censionëve, primi Valerij, Silirini & Statorij priuilegio honoris nominatur. ^d Quodque hi qui censors nota antea notati fuere, licet censes possent creari, & quo minus crearentur, censoria nota minus officiat: tamen hi qui censuram gessissent, quanuis laudabiliter, iterum ^e censes creari, aut ad munus censorium admitti, nullo modo poterant. ^f Idque exemplo C. Getæ, qui à L. Metello & Cn. Domitio censoribus senatu motus, & ignominia notatus, haud longo post interuallo, oblita memoriade decoris, & permulsis ciuium animis, ad censuram euectus fuit. Illud quoque non ab re fuerit dixisse, ^h Tyberij tempore magnis contentionibus actum in senatu, ut non modò censura, sed reliqui magistratus quinquennales forent, & nisi quinquennio singulo comitia magistratum fierent. quæ res primùm dilata, mox perpetuo silentio oblitterata fuit.

ANNOTATIONES.

^b Iouemque.] Plinius li. 33. c. 7. Plutarchus probl. d. c. 98.

^c Lacus Lucrinus.] Festus Pomp. lib. 10. ante fi. d. Sicut Athenis.] Pollux lib. Onomasticon 8.

^e Quodque cura.] Plinius lib. 7. cap. 60. Sed & inter opera censoria erat, si quis senatusconsultum curasset fieri ante exortum aut post occasum solis, ut scribit Gellius lib. 14. c. 7.

^f Atque in delectu.] Pompeius lib. 10. ad fi. sed pro Silirini illic scribit Saluini in quibusdam codicibus, in albis Salini. Fuisse autem Romæ Salinos testimonio est Cicero epistol. famil. lib. 10. epist. 10. ad Dolabellam, ubi meminit Salini cuiuspiam. Et Pomponius Iurisconsultus in l. 2. in fi. ff. de orig. iur. dum etiam meminit Salini Iuliani Iurisconsulti, de quo item Spartianus in vita Didij Iuliani in princ. Et Eutropius lib. 8. cap. 9. & Salini cuiuspiam Tribuni plebis Appianus lib. 4. bellorum Ciui.

^g Quod hi qui &c.] Quod statim probat exemplo Getæ, sed cui adde alterum exemplum M. Valerij Messalæ, qui censoria primùm nota perstrictus, tamen censoria potestate postea imperauit, ut testatur Valerius Maximus lib. 2. cap. 4. in fin. Sed adde non hos tantum censes creari, sed & Dictatores, qui omnium summus magistratus. Nihil enim Mamercio Aemylio obfuit censoria animaduersio, qua ante multatus fuerat, quin dictator crearetur apud

Liquium i. Dec. lib. 4.

^h Iterum censes.] Nam apud ipsum Valerium lib. 4. cap. 1. M. Rutilius iterum censor creatus ad concionem populum vocatum grauisima oratione corripuit, quod eam potestatem sibi bis contulisset, cuius maiores, quia nimis magna videretur, tempus coarctandum iudicassent. Sed & de eo Plinius Secundus de viris illustribus, c. 32. Iterum, ait, censor fieri noluit, dicens: Non esse ex usu Reip. eosdem censes sæpius fieri.

ⁱ Idque exemplo C. Getæ.] Valerius Max. li. 2. cap. 4. ad fin. & ante illum Cicero in Oratione pro Aulo Cluentio.

^k Tyberij tempore.] Cornelius Tacitus. Adde autem quod apud Corinthios erat quispiam magistratus quinquennalis apud Apuleium li. 10. Met. Sed & idem lib. 11. in fi. loquitur de Decurionibus quinquennalibus, & illud adde ad id caput, fuisse & censes in coloniis Romanorum, ut videre est ex Luitio 3. Deca. lib. 9. ubi loquitur de 12. coloniis Latiniis, & apud Bithynios ex Plinio lib. epist. 10. epist. 84. quæ incipit, Cautum est. Et quod tradit Seruius lib. 8. Aeneid. in eum locum,

Et lustralibus extis.

morem fuisse, ut censes completo lustro, pingues victimas offerrent.

Quid sit apud iureconsultos cœnaculariam exercere, quid catadromus, quid cloaca, quid spharisterium, & quid hypocausta.

Cap. XIII.

l. si verò, s. sed si quis, ff. de his qui deiec.

N circulo iurisperitorum mutuò fermocinantiū, præsentem me, quæsitum est à notæ facundia viro, quid sit cœnaculariam exercere. Si quidem ^a ab Vlpiano, titulo de his qui deiecerunt, dictum fuit: Si quis cœnaculariam exercens, modicum sibi hospitium retinuerit, residuum verò pluribus locauerit, si ex eo cœnaculo deiectum effusumve quid fuerit, omnes teneri, quum

ANNOTATIONES IN CAP. XIII.

^a Ab Vlpiano.] In l. si verò, s. sed si quis, ff. de his qui deiec. vel effud.

^b Varro

ex mediano cœnaculo deiectum probaretur. Et tamen si nonnulli diuersa sentirent, ancipiti contentione distracti, dixi ego, quantum comminisci potui ex Varronis ^b autoritate, cœnaculum, superiora ædium, ^c ad quæ scalis ascenderetur, dici: quæ pars inquilinis, & his qui domos conducerent, locabatur. Fuitque moris præci, ut plerique ex ædibus modicum quid sibi reciperent, superiora verò domus inquilinis locarent. Fuisse enim Romæ ædificia frequentia, pluribus cœnaculis constructa, edita in altum, quæ postea ab ^e Augusto certa taxata mensura cohibita sunt, multis testimoniis probatur. Cœnaculariamque exercere eum dici, qui eiusmodi negocium ageret, locareque inquilinis domorum cœnacula consueisset. Græcis verò contra: nam superiora domus & alta penetralia sibi recipiebant: ad inferiora autem vestibula, & sub porticu, Homero teste, hospites diuertebant. Censuit ergo Vlpianus, si cœnaculariam exercens, hoc est, curam gerens eiusmodi cœnacula locandi, modicum quid ex hospitio sibi retinuerit, residuumque pluribus locauerit, si ex cuius cœnaculo deiectum quid esset, in notitiam non venit, omnes qui incolerent, vna actione teneri, contraque singulos agere licere: dicique cœnaculariam à cœnaculis, sicut sagariam à sagis, ^f de qua iureconsultus sexto & decimo digestorum libro mentionem fecit, quando scilicet saga & id genus vestimenti mercatur quispiam, quò pluris distrahendo lucrum faciat. ^g Sic camelariam dixere camelorum curationem, & camelarios camelorum curatores, quod munus personale est: de quibus apud iureconsultos de muneribus fit mentio frequens: & qui vecturis victum quæritabant, ^h vecturam facere dixerunt. Rursus quærebatur quid signent illa Labeonis verba de actio-

ANNOTATIONES.

^b Varronis autoritate.] Lib. 5. de lin. Lat. cuius hæc verba sunt, Vbi cubabant, cubiculum: ubi cœnabant, cœnaculum vocitabant. & statim post, Posteaquam in superiore parte cœnare cœperunt, superioris domus vniuersa cœnacula dicta. Plautus quoque in Amphitryone. In superiore qui habito cœnaculo. & Paulus Iurisconsultus in l. si duo, s. sed si supra, ff. de pign. sed supra, inquit, ædes quas possideo, cœnaculum sit, sed & cœnaculum fuisse in editiore loco ædium, intelliges ex historia relata à Macrobio lib. 1. Satur. c. 6. ex Verrio Flacco.

^c Ad quæ scalis ascenderetur.] Id Festi Pompeij est lib. 3. Idque satis probatur ex Viruuius lib. 2. cap. 8. & Cicerone in Orat. de l. Agraria, & spectaculo in Luitio 4. Decad. lib. 9. Cœnaculum super ædes datum est scalis ferentibus in publicum obseruatis. & Apuleio Meta. lib. 9. Meque per scalis complicitis pedibus in superius cœnaculo attracto, &c.

^d Quæ pars inquilinis.] Ut noster Paulus docet in l. nam salutem, s. vlt. de offic. præf. vigil. ubi ita scribitur, Præterea ut aquam vnusquisque inquilinus in cœnaculo suo habeat, iubetur admouere. Et Iuuenalis saty. 10. post prin.

- Obsidet ædes

Tota cohors, rarus venit ad cœnacula miles.

Quo quidem significat raro mitti à Principibus milites interfectores ad inquilinos & pauperes, qui in cœnaculis conductis habitare solebant. Hincque etiam meretrici locatur, apud Suetonium in Vitellio cap. 7. qui & ipse in Augusto, cap. 45. in princip. scribit ipsum Augustum ex Libertorum cœnaculis Circenses spectasse. De cœnaculis autem fit mentio à nostris Iurisconsultis sæpe præter ea quæ iam citauimus, ut in l. si verò, ff. de his qui deiec. vel

effud. & in l. æquissimum, s. item si domus, ff. de vsufru. & quemadmodum quis nota. & in l. si merces, s. si vicino, & in l. habitatores, in prin. & in l. qui infulam, in prin. ff. locati. & in l. sacularij, ff. de extraord. crimi. & in l. si duo, s. sed si supra, ff. de pign. & in aliis quamplurimis locis. Ab hoc autem fit cœnacularius, apud Vlpianum in l. solutum, s. planè, ff. de pigno. act.

^e Ab Augusto.] Strabo lib. 5. Quod & ipsum postea fecit Nero, ut refert Sueton. in Neron. c. 39. ^f De qua iurisconsultus.] In l. procuratoris, s. si plures, ff. de tribut. actio. & in l. cum duobus, s. quidam sagariam, ff. pro socio.

^g Sic camelariam.] In l. munerum, s. camelaria, aut ut alij legunt camelasia, alij verò camelclasia, ff. de munc. & honor. Nebrissensis in Lexico iuris Ciuilis, vtrumque agnoscit. Camelariam scilicet & camelariam, Budæus in Annotationibus eius loci camelclasiam. Vide etiã Alciatū, & Cotel. Cottam. ^h Vecturam facere.] Iisdem verbis vsus est Quintilianus, si is est, in Declamatione 12. cui tit. est, Pesti cadaveris. Clasis nostra vecturam facit, & vicinarum ciuitatum copias introducit. His autem adde Litrariam exercere, id est, ex linteis quæstum facere in d. l. procuratoris, s. si plures, ff. de tributaria actio. Et Furnariam apud Suetonium in Vitellio, cap. 2. & nauiculariam facere apud Tullium in Verrem act. 7. & argentariam facere in ea. act. non semel. & apud Plinium Secundum, si is est, de viris illustribus, c. 71.

ⁱ Illa Labeonis verba.] In l. si seruus, quæ est penult. ff. de act. empr. Cuius verba hæc sunt, Nam si periculosam rem ante venditionem facere solitus est, culpa tua id factum esse videbitur, puta enim eum seruam fuisse qui per catadromum descendere, aut in cloacam dimitti solitus esset, &c.

Cœnaculum.

Cœnaculariam exercere quid. Cœnacularia. Sagaria. lib. 17. ff. pro socio. l. cum duobus. s. quidam sagariam. Camelaria. Camelarij. Vecturam facere. l. mune-

rum. S. Camela-
ria. ff. de
muneri. &
hono. sunt
verba
Pauli alle-
gata per
labole. in l.
penulti. ff.
de actio.
furti.
Catadro-
mus.
Cloaca
Romana.

l. si quis
mibi. ff.
manda.

Sphariste-
rium.

ingen.

nibus empti, dum inquit: Quod si periculofam rem antea feruus facere confuerat, vt si per catadromum curreret, vel in cloacam se demitteret, tuque vendito a te feruo id imperasti, quod sine periculo exequi nequibat, censuit Paulus teneri venditorem ob necem damnumve, siquam in perniciem feruus incurrisset. Quid catadromus & quid esset cloaca, querebatur. Respondi catadromum decursionem dici, spatiumve in quo agitaretur precipiti cursu, & πρὸ τῆς δρόμος, per que feruus currendo, vel in cloacam se demittendo, nimirum vitæ periculum adibat. Quippe curru velequi impetu, dum incautius subit, obteri, vel in cloacam mergi poterat. Fuisse enim cloacas Romæ in ingentem altitudinem depressas, receptaculum omnium purgamentorum vrbs, a Prisco Tarquinio primum, mox a superbo, & demum interiecto tempore a M. Agrippa profusis sumptibus, & magna mole constructas, autores tradunt: per quas septem annes quasi sub vrbe pensili solida structurâ raperent omnia, & auferrent: ad quas non sine vitæ periculo descensus erat. Neque dubium quin feruus vix sine noxa per catadromum currere, vel in cloacas descendere poterat. Tertia fuit quæstio, quid signent illa Vlpiani verba, titulo mandati, quibus Aurelium hospiti suo medico mandasse dicit, vt in hortis suis spharisterium & hypocausta, suæ valetudinis causa, Rauennæ construat. Quid esset spharisterium, & quid hypocausta, ambigebatur. Cumque censerent ex interpretis autoritate, locum amœnum dici spharisterium, hypocausta verò subterraneum, & alia imperitissimè: tandem quum certaretur sententiis, ex Plinij & aliorum autoritatibus compertum est, spharisterium locum fuisse circularem, qui plures capiebat circulos, & spatia variis lufibus distincta, à spherica figura dictum, demulcendi laxandi que corporis, & animi remittendi causa, à summis viris & magnis honoribus functis, intra ædes nonnunquam in thermis extructum. Erant enim loca deambulationi, quieti & cursui, tum luctæ, iaculationi & palæstræ accommodata: P Sicut trigon locus triquetro similis, vbi pila exercebantur & ludo, Græcis frequens erat. In hoc enim ad valetudinem tuendam diuum Vespa-

ANNOTATIONES.

k Respondi catadromum.] Hæc dictio peræque valet ac si dicas decurforium. De quo & tu vide Budeum in Annotationibus in d. l. si feruus, & Alciatum (vide an de ea re loquatur) Suetonium item in Nerone, & ibi Beroaldum.
l Fuisse enim cloacas Romæ &c.] Liuius primæ Dec. libro primo, non semel, & Plinius lib. 36. cap. 15.
m A M. Agrippa.] Strabo lib. 3. & Plinius vbi supra, item Liuius vbi supra.
n Illa Vlpiani verba.] In l. si quis mibi. in fin. ff. manda.
o Plinij.] Is in epistolis vtriusque vocabuli mentionem facit. Primum lib. 2. epistol. eius lib. 17. ad Gallum. Adiacet, inquit, vinctuarium hypocaustum. Et paucis interiectis, Nec procul spharisterium quod calidissimo soli, inclinata iam die occurrit. Rursumque lib. 5. epist. eius lib. 6. ad Apollinarem. Cohæret hypocaustum, & si dies nubilus, immisso vapore, solis vicem supplet: Inde Apodyterium. & paulo post, Apodyterio superpositum est spharisterium, quod plura genera exercitationis, pluresque circulos capit. Et de spharisterio est quoque illud Suetonij in Vespasiano, cap. 20. Valetudine prosperrima vsus est, quamuis ad tuendam eam nihil amplius quam fauces ceteraque membra libimet ad numerum in spharisterio defricaret. Satis autem constat ex illis locis, præsertim Plinij, locum

fuisse in balneis, & eum quidem rotundum variis exercitationibus accommodatum, præsertim verò ludo pilæ, quam Græci *σφαίριον* vocant, vnde *σφαίριον* ludus pilæ, *σφαίριον*, & *σφαίροπαικτον* pilæ ludere apud Suidam. Et *σφαίριον* eius ludi peritus, vel studiosus, cuiusmodi tradit Athenæus Lyconem Philosophum peripateticum fuisse, qua etiâ dictione vsus est Sidonius Apollinaris. Ecce spharistarum contrastantium paria. rursus, Et Spharistarum se turmalibus constanter immiscuit. Lampridius autem in vita Alexandri nō pro loco quo pila luditur, sed pro ipso ludo vsus esse videtur, cū dicit: Post luctionem palæstræ, aut spharisterio, aut cursui, aut luctaminibus mollioribus operam dabat. Et de eo quoque mentionem facit ipse Sidonius epistolarum libro secundo, epistola item secunda.
p Sicut trigon.] Apud Martialem libro quarto epig. 19.
*Seu lentum ceroma toris, tepidumue trigona,
Sive harpasta manu puluerulenta rapis.*
Et lib. 12. epig. 83.
*Captabis tepidum dextra, lenaq; trigonem,
Imputet exceptas ut tibi sæpe pilas.*
Hincque pila trigonalis de qua extat eiusdem Martialis apophoretum lib. 14.
*Si me mobilibus scis expulsare sinistris,
Sum tua: si nescis, rustice redde pilam.*
q Sueton

fianum remisso à negociis animo membra defricare solitum Suetonius memorat: & Alexandrum Seuerum, teste Lampridio, in spharisterio luctari & currere, ac molliter exerceri accepimus. Hypocausta verò cubiculum dici vndique occlusum, in quod aer non admittitur, sed igne accenso, feruore atque æstu vaporat intus, nec foras diffunditur calor, dictum ἀπὸ τῆς ὑποκαύσεως, quod est succendere, quasi vaporarium, quod caloris asseruandi causa fit. censuitque Vlpianus tertio de legatis, quicquid comburendi causa, siue ad balnei calefactionem, siue ad diatarum hypocausta paratum foret, ligni appellatione contineri. His enim hypocaustis propter frigora, quibus maximè obnoxij sunt, Germanos, & eos qui gelidissimam plagam incolunt, ac loca assiduo niuis casu inaccessa, vt frequenter inspicimus: in illisque versari duro tempore anni, ibique epulari, ac seria & iocos agere. Hodieque huiusmodi hypocausta in nostro orbe, Germanorum more, in difficultate hyemis, ac gelida & niuali die à multis incolæ videmus.

Hypocausta.
l. ligni. 6. li-
gnis. ff. de
lega. 3.

ANNOTATIONES.

q Suetonius memorat.] Loco allegato supra in stis illo quoque loco. Sed & Cicero in epistolis ad verbo, Plinij. Q. Fratrem lib. 3. epist. 17. & Vitruuius lib. 5. cap. 10.
r Teste Lampridio.] In eo quoque loco allegato. Silius Italicus lib. 1. syl. syl. 5.
s Hypocausta verò.] Iam diximus de hypocausto Vlpianus.] In l. ligni. §. lignis. ff. de leg. 3.

Solere futuras calamitates multo antè signis præmonstrari, & miraculum quo vastitas regni Neapolitani prædicta fuit.
Cap. XV.

Olere Deum immortalem quum aliquid diri vel aduersi immineat, id portentis & prodigiis futurum ostendere, venturasque calamitates signis, minisque celestibus præmonstrare, & ipsi nouimus, & à non contemnendis autoribus relatum accepimus. Quo tempore Tarquinius regno pulsus tuit, satis constat imminens exitium canem loquutum fuisse, serpentemque latrasse: quo portento perniciem & exilium sibi mox futurum ostensum est. Cræso Lydorum regi, quando id concidit regnum, natum filium semestrem articulatè loquutum, diro & prodigioso euentu, fatalem calamitatem quæ postea sequuta est, præsignasse dicitur. Gallis etiam Senonibus ad urbem properantibus, in noua via vbi Allocutionis postea templum fuit, vocem auditam quæ Gallos aduentare diceret, inter exempla relatum est. Sed ne infinitas species, & nimis vetera ab vltima origine percensere videar, patrum nostrorum memoria euidentissimis ostentis, antequam in Ponto Byzantium ab immanissimis Turcis terra marique oppugnaretur, quo excidio quanta calamitas, quantumque vulnus Christianæ reipublicæ illata fuerit, nemo ignorauit: compertum est, apud Comum citerioris Galliæ urbem, vergente ad occasum die, ingentem canum multitudinem per aera ferri: postque diuersorum pecorum armenta, species peditum primò leuis armaturæ, deinde hastatos scutatofque subsequi, equitesque in turmas diuisos ingenti instructa acie prosequutos, horis ferme tribus imaginem aduentantis exercitus præbuisse. Demum corpore procero immanem & formidabilem hominem supra quam dici possit, veluti exercitus ductorem, terribili equo insidentem, processisse, aliaque ludibria oculorum per inane apparuisse, ingentium malorum prænuncia: donec nocte appetente, visio omnis illa dilapsa est. Quæ ostenta futurum excidium, cædem & calamitatem, quæ postea vrgen-

Viso belli
Turcici.

ANNOTATIONES IN CAP. XV.

T Arquinius.] Liuius 1. Decad. lib. 1. scribit tantum anguem ex columna lignea elapsum, nec aliud quicquam. Et Iulius Obseques prodigiorum 17. & illud quoque Liuij, & præterea hæc quæ Alexander hic dicit, retulit.
b Cræso Lydorum Regi.] Plinius lib. 11. c. 51.
c Gallis.] Liuius 1. Decad. lib. 5. & alibi dictum est lib. scilicet 2. c. 18. ad fin.
d Sed ne infinitas species.] Hæc omnia vsque ad fi. sunt prodigia, quæ circa tempora Alexandri facta sunt.

tibus fati sequuta sunt, præsignasse nemo dubitauit. Sed quod nos recenti exemplo experti vidimus, profecto haud minus est. Quum florente fortuna Ferdinandi primi Regis Aragonij, vrbs Neapolitana & regnum, nullis adhuc belli calamitatibus præmeretur, satis constat Cataldum sanctum virum, qui abhinc annis mille pontifex vrbi Tarentinæ præfuit, quemque patronum Tarentini ciues venerantur & colunt, nocte intempesta ministro sacrorum cuiusdam tunc sacris initiato, & in casta religione educato, semel atque iterum in somniis apparuisse, ac monuisse, vt libellum à se conscriptum, quem in abdito loco viuens abiderat, in quo diuina arcana scripta erant, effodere, & protinus ad Regem deferri curaret, qui quum parum fidei somnio dedisset, eadem sibi per quietem sæpius obuersata specie, quum primo diluculo solus moraretur in templo, ipsum Cataldum qualis erat olim dum in vita ageret, pontificia veste & infula amictum, eidem ministro planè vigilanti apparuisse, & prædixisse, vt postera luce quum primum posset, libellum à se conscriptum, in abdito loco quem in somniis prædixerat, conditum, effodere & Regi deferre ne cunctaretur, pœnam, nisi fieret, grauitèr comminatus. Postera luce solemnè pompa ministrum cum populi comitatu ad latebram, in qua longissimo æuo libellus latuerat, processisse: eumque plumbeis tabellis obsignatum, & clauis obseratum inuenisse, satis constat. In eo certum est, futurum regni excidium, miserias, calamitates, & luctuosa tempora, atque instàtia mala quæ postea sequuta sunt, Regi prædixisse. Id quod experimento docti, magna mercede persolutum vidimus. Siquidem tanta vis diuinæ prædictionis fuit, vt haud multo post, ipsum Ferdinandum seu deum ira, seu fato insuperabili, quod vitari non potuit, in primo belli apparatu è vita constet excessisse, Carolumque Gallorum Regem ingenti coacta manu, innumeris copiis Neapolitanum omne regnum inuasisse: Alfonsoque Ferdinandi primogenitum, post patris obitum vix regno assumptum, regno orbatum, turpi fuga velut in exilio diem suum obiisse. Mox ipsius filium Ferdinandum iuniorem summæ spei adolescentem, miri erga omnes studij & fauoris, cui rursus regnum debebatur, misero & fatali bello implicitum, in ipso ætatis flore immatura morte præuentum, occubuisse. Postea Gallos & Hispanos communicato imperio, & æquato regni iure, fugato Frederico altero prioris Ferdinandi filio, qui mox regno successerat admotis hostiliter legionibus, & ampliore exercitu, denuò regnum inuasisse, sacra prophanæque occupasse, bonorum direptiones fecisse: vrbes, villas, vicofque; omni belli clade peruastatos, multa scæda & indigna passos. Oppida quoque & municipia cadibus & rapinis plena, prouinciisque hostilem in modum conuassaras, & in extremum discrimen adductas, incendiis & stupris, ac siquid vltra malorum est patuisse, eundemque Regem nondum functum fatalibus malis, post euersam domum, & tot vrbiùm clades, cum coniuge & liberis regno depulsum, domo & fortunis relictis, in inimicorum manu supplicem venisse, ibique morbo & tabe confectum, è vita tandem excessisse: donec ad hæc tempora, in quibus formidare non desinimus, & an satis piamenti & pœnarum adhuc pensum sit ignoramus, peruentum est.

*Qui duumuiros, triumuiros, quartumuiros, quinqueuiros, septemuiros, decemuiros, quindecimuiros
& centumuiros fuerint. Cap. XVI.*

Duumuiros.

Vumuiros^a sacris faciendis, qui carminum Sibyllæ & fatorum populi Romani, placandæque & auertendæ deum iræ, antistites erant: qui que quoties prodigia nunciarentur, adiri solebant: à principio binos fuisse accepimus,

ANNOTATIONES IN CAP. XVI.

^a Duumuiros sacris faciendis.] Id principium est Liiij. i. Decad. lib. 10. in Oratione P. Decij Muris, sed qui loquitur de decemuiris, his verbis, Decemuiros sacris faciendis, carminum Sibyllæ, ac fatorum populi huius interpretes, antistites

eosdem Apollinaris sacri, caremoniarumque aliarum plebeios vidimus, nec tum patricijs vlla iniuria facta est, cum duumuiris sacris faciendis adiectus est propter plebeios numerus. Sed & præterea quantum ad libros Sibyllinos Liius eiusdem r. Decad.

à Tarquinio institutos, quorum alterum^p M. Attilium, quod arcana Sibyllæ promulgare & palam facere ausus fuerat, velut parricidam insutum culeo, proiecit in mare. Lapsis deinde temporibus, à Sextio & Licinio tribunis plebis cautum fuit, vt pro duumuiris sacrorum, decemuiros crearentur, quinque patrum, quinque plebis: mansitque hic numerus^d ad Cornelium ferè Syllam, quo tempore quindecimuiros, qui sacris faciendis, supplicationibus^e & lætisterniis præessent, qui que placamenta deum^f & expiationes ediscerent, officiaque caremoniarum exequerentur, librorumque & carminum Sibyllæ curam agerent, primum creati sunt. Qui quidem libri^g à Tarquinio superbo ære magno coempti, ad Cornelium vsque Syllam mansere incolumes. tunc enim^h incenso Capitolio, quum omnia perflagrarent, ipsi pariter absumpti fuere. Siti enim erant in Capitolini Iouis templo, in arca lapidea, loco subterraneo, magna cura studioque seruati. Tameñ ad Augusti tempora superfuisse, eosque sub palatini Apollinis basi conditos stetit, Suetonius autor sit, vbi vnà cum Martiorum carminibus, & Bagoes nymphæ, quæ Thuscis artem scripserat fulguritatum, seruabantur. Eam verò Sibyllam putant Erythræam, cui nomen Herophila. Alij post Herophilam Erythræam vixisse arbitrati sunt, quæ mulierum prima

*Decem-
uiris.
Quinde-
cimuiros.*

*Sibyllæ
libri.*

ANNOTATIONES.

Decad. lib. 3. vbi post multa prodigia relata, Libri, inquit, per Duumuiros sacrorum aditi, & lib. 5. in Tribunatu Militum, T. Titinij, & P. Menenij Rurilij & collegarum, & Dionysius Halicarn. lib. 4.

b. M. Attilium.] Tullium legendum videtur ex Valerio Maximo lib. 1. cap. 1. Cuius hæc verba sunt, Tarquinius Rex M. Tullium Duumuirum, quod librum, secreta ciuiliū sacrorum continentem custodiæ suæ commissum corruptus patrono Sabino, describendum dedisset, culeo insutum in mari abiicit iussit. Idque supplicij genus nec multo post parricidis lege irrogatum est iuuissimè quidem, quia pari vindicta parentum & Deorum violatio expianda est. Verum Dionysius Halicarnassensis eandem historiam referens lib. 4. illum M. Attilium appellat.

c. A Sextio &c.] Liius i. Decad. lib. 6. non vno in loco, & de his decemuiris idem Liius eiusdem i. Decad. lib. 10. in Oratione P. Decij Muris, & 3. Dec. lib. 2. post princ. & iterum lib. 5. 6. & alibi sæpe. d. Ad Cornelium.] Seruius aliter lib. 6. Aeneid. in eo loco,

- Lætiſſimæque sacro

Alma viros. -

Nempe duos fuisse primum horum librorum Sibyllinorum cuitodes, deinde decem, inde quindecim vsque ad tempora Syllana, postea creuit numerus. Nam sexaginta fuerunt, sed remansit in his quindecim virorum vocabulum. Et de his quindecim viris Horatius loquitur de ludis secularibus,

Quæq; Auentinum tenet, Algidumq;

Quindecim Diana preces virorum

Curet. -

Et Papinius,

Solemni prece quindecim virorum.

Et Aulonius in Gryppo ternarij numeri,

Quos Terquinorum seruat cultura virorum.

Liius 5. Dec. lib. 1. vbi de Tib. Sempronio, E longo quindecimuiro sacrorum. Valerius Maximus lib. 1. cap. 1. non multo post princip. Cornelius Tacitus lib. 3. & lib. 5. vbi de Caninio Gallo quindecimuiro.

item lib. 11. cap. 15. Suetonius in Casare, c. 79. Plinius lib. 28. cap. 2. Gellius lib. 1. cap. 19. in fin. Aelius Lampridius in vita Alexandri Seueri, Lactantius ex Fenestella lib. 1. cap. 6. Et hinc quindecimuirale sacerdotum Tacito d. lib. 11. 15. & 16. De alijs autem (ni fallor) quindecimuiris Plinius lib. 7. cap. 43. vbi loquitur de L. Metello pontifice quindecimuiro agris dandis.

e. Sacris faciendis.] Apuleius Apolog. 1. Quindecimuiros sacris faciendis creati, & alij sæpe quorum multos in hoc capite citabimus.

f. Supplicationibus.] Plinius lib. 28. c. 2.

g. Et lætisterniis.] Liius i. Decad. lib. 5. cuius verba adferemus infra in verbo, Et obsecrationes.

h. Qui que placamenta deum.] Ibid.

i. Et expiationes.] Ibid.

k. Officiaque caremoniarum.] Tacitus lib. 11.

l. Librorumque.] Tacitus lib. 5. & Suetonius in Iulio Casare, dum de L. Cotta quindecimuiro loquitur, Lactantius autoritate Varonis lib. 1. c. 6.

m. A Tarquinio.] Plinius lib. 13. c. 13. Gellius li. 1. cap. 19. Solinus cap. 8. Lactantius lib. 1. cap. 6. qui id tamen non tribuit Tarquinio superbo, sed Prisco. Seruius lib. 6. Aeneid. in eum locum,

Hic ego namq; tuas sorteis. -

n. Incenso Capitolio.] Plinius & Solinus vbi supra citati.

o. In arca lapidea.] Credo hic lapsum fuisse Alexandrum, neque enim aliquid tale reperitur de libris Sibyllinis, verum de libris Numa Pompilij apud Liium 4. Decad. lib. 10. & Plinium lib. 13. c. item 13. Et de ossibus Sibyllæ Cumeæ quæ in lapidea vrna in templo Apollinis recondita demonstrant Cuman, vt scribit Pausanias lib. 10. qui de Phocæicis est. p. Suetonius.] In vita ipsius Augusti, c. 31.

q. Vbi vnà &c.] Seruius in lib. 6. Aen. vbi supra. r. Martiorum.] De quibus omnino vide Liium 3. Dec. lib. 5. & de his quoque Seruius in eo loco.

s. Bagoes.] Lege Bagoes ex Seruio lib. 6. Aen. vbi supra, à quo hic locus est depromptus.

t. Erythræam.] Vide Seruium ibid. Et Varronem in libris

cecinit oracula. Fuit enim Alexandri tempore. Nam Delphicam ante Troiana bella vaticinatam, & pleraque Homerum operi suo carmina accommodasse ferunt. Alij Cumanam, quæ v Amalthæa dicta est, dicunt fuisse. Præter quas fuere vaticinio insignes mulieres, vna x Athenais nomine: y apud Hebræos Sabba, z apud Chaones Phaennis, a Dodoneis Pellæ, licet Sibyllarum nomen non assequatur. b Nam Sibyllarum quatuor præcipuè nomē vendicarunt, Erythræa, Samia, Aegyptia, & Sardiana: quibus postea adiectæ, Iudæa Cumæaque: quæ mente concita & numine afflata, euentorum consequentiam carminibus prædixere. Eratque mos vaticinandi, c vt ex primis litteris cuiusque versus vaticinium contexerent: quod Plautum & Ennium in quibusdam versibus fecisse memorant. d Quibus postea libris Gabinius, M. Octacilius, & Lucius Valerius legati ex consulto senatus Erithras profecti, mille versus eiusdem Erythrææ summa cura conquisitos, in eodem sacrario collocarunt: qui vnà religiosè culti concelebrati que sunt. e Mox Augustus, incenso Capitolio, bello sociali dato sacerdotibus negotio, per omnem Samum, Ilium, & Erythras, Aphricam, Siciliam & Italiam conquiri omnia Sibyllæ carmina, & quantum humana ope fieri posset, vera discerni & interpretari iussit. Et demum quum de libro Sibyllæ relatum ad patres fuisset, quem f Caninius Gallus recipi inter ceteros eiusdem vatis iusserat, summa ope Tiberius restitit, & ne reciperetur effecit. g Et quamuis decemuiris sacrorum alij superadditi sint, ita vt ad sexaginta excreuisse dicantur, semper tamen quindecim viri dicti nominati que sunt. Creabat enim eos senatus, h vel quando, oportere videbatur, consul. Quinetiam ex scito plebis, duumuiros populum creasse, plerūq; compertum est: i qui nisi patricij essent, in numero eligi nequibant, & nisi post obitum, alium mutari aut cooptari non decebat, ab omnique vrano munere & belli cura immunes erant. k Hi ergo & sacras l ædes dedicabant, m & obsecrationes expia-

Athenais.
Sabba.
Phaennis.
Dodoneis.

Duumui-
ros muni-
cipales.

ANNO TATIONES.

in libris rerum diuinarum, vbi hanc inter decem Sibyllas recenset.
v Amalthæa.] Vide Seruiū vbi supra. hanc enim Tarquinio obtulisse hos libros, ac ingentem summam pecuniæ postulasse pro ipsiis libris, testatur in eod. loco Seruius.
x Athenais.] Strabo lib. 14. & 17.
y Apud Hebræos Sabba.] Pausanias li. 10. Iustinus lib. 36. 3. Reg. 10. Paralip. 2. c. 9. Matt. 12. Luc. 11.
z Apud Chaones Phaennis.] Pausanias lib. 10. & Tzetzes Historiarum Chif. 9. c. 288. Eiusque me minit Politianus.
a Dodoneis Pellæ.] Id quoque Pausanias est lib. 10. vbi tradit Peleas apud Dodoneos fuisse, quas columbas fuisse fabulati sunt, & eas quoque vaticinatas esse: nec tamen Sibyllas vocatas fuisse.
b Nam Sibyllarum.] Vide omnino quæ scripsimus in nostris legibus Connubial. de Sibyllis, l. 11. inter doctas feminas, & quæ ibi à nobis citata sunt.
c Vt ex &c.] Hæc sunt Ciceronis lib. 2. de Diuinatione, cuius hæc verba sunt, Tū verò quæ acrostichus dicitur, cum deinceps ex primis versuum litteris aliquid connectitur, vt in quibusdam Ennianis quos Ennius fecit, id sanè magis attenti animi quam furentis. Atqui in Sibyllinis ex primo versu cuiusque sententiæ primis litteris illius sententiæ carmen omne prætextitur. Vide autem Gyraldum in histo. poetarum pag. 241.
d Quibus postea libris.] Ex Lactantio lib. 1. c. 6. & iterum in lib. de ira Dei, c. 22. auctoritate Varronis & aliorum. Item Fenestella.

e Mox Augustus.] Suetonius in vita illius, c. 31. & Cornelius Tacitus lib. 5.
f Caninius Gallus.] Cornelius Tacitus eodem libro 5.
g Et quamuis.] Id iam supra dictum est in verbo, Ad Cornelium fere Syllam. ex Seruio libro 6. Aeneidos.
h Vt quando.] Notandum tamen quod iussu senatus M. Junius prætor vrbs, decemuiros creauit, vt veteranis Scipionis militibus agrum metirentur ac diuiderent. teste Liuius 4. Dec. lib. 1.
i Qui nisi &c.] Seruius vbi supra sæpissime, & colligi etiam potest ex Paulo Iuriconsulto in l. honores. §. is qui. ff. de Decurio. Is qui non sit Decurio Duumuiratu, vel aliis honoribus fungi non potest: quia Decurionum honoribus plebeij fungi prohibentur.
k Hi ergo &c.] Scilicet Duumuiros, vt constat ex sequentibus.
l Sacras ædes dedic.] Liuius 1. Decad. lib. 5. Eodem anno ædes Martis Gallico bello vota dedicata est, à T. Quintio Duumuiro factis faciendis. Et 3. Decad. lib. 2. In religionem etiam venit ædem Concordiæ, quam per seditionem militarem biennio ante L. Manilius prætor in Gallia venisset, locatam ad id tempus non esse. Itaque Duumuiros ad eam rem creati ab Aemylio prætoris vrbs. Et postea eiusdem 3. Decad. lib. item 3. Duumuiros creati ædem Concordiæ dedicauerunt. Et sæpe aliàs, vt dicitur infra in verbo, vt sacras ædes dicarent.
m Et obsecrationes.] Liuius 1. Decad. lib. 5. Gra-
uis pe

tionem; ad placadas auertendâsq; deorum iras procurabât. Tum si tetra prodigia nunciaretur, aut monstra in dubiis reip. casibus, iussu senatus ad libros tanquam adytum adibant, illorumque iussu quæ decreta erant aut præscripta, velut ex oraculo monita, fiebât. o Etia lectisternia curare, & ex præscripto librorū, ludis Apollinaribus aut secularibus præesse, templa dedicare, ludos celebrare, vota concipere, supplicationibus sacrificiisque solennibus præfici solebant. Præter quos fuere duumuiros, quibus hoc munus incumbibat, p vt sacras ædes dicarent autore senatu, q aut facerent, r faciendâve locarent, aut rescicerent. Hos quoque ex scito plebis nonnunquam à confule, s sæpe à prætoris creatos comperimus: eo que absoluto negotio, ab iniuncti muneris cura quiescebant. t Et duumuiros municipiorum, u & alij nauales, quibus naualium populi Romani, quotiesque instrui classem vel refici oportebat, vtque naualibus sociis implerentur, com meatuque & armamentis instruerentur, negotium dabatur, necnon aquæductuum deriuandarumque aquarum, x coloniaque deducendæ qui curam agerent, quique id muneris exequerentur, sæpe duumuiros fuisse conperimus. y Et alios capitales, qui perduellionis diem ad populum dicerent, & in facinorosos animaduertent, à principio originum creatos. z Diem verò perduellionis ad populum dicere, erat aliquem capitis accusare, vel mortis pœna reum agere. Hos quoque leuiori pœna coercere, vel fustibus cedere posse: aut in carcerem duci iubere, nulla controuersia est. Præter hos fuere a triumuiros etiam capitales, postquam

Duumui-
ri electi.
A plebe.
A consulo.
A prætoris.
Duumuiros
municipio-
rum & nau-
ales.
Capitales
duumuiros.
Diem per-
duellionis
dicere ad
populum.
Triumuiros
capitales.

ANNO TATIONES.

nis pestilensque omnibus æstas exceptit, cuius insaniabili pernicie: quando nec causa, nec finis inueniebatur, libri Sibyllini ex S. C. additi sunt, Duumuiros sacris faciendis lectisternio tum primò in vrbe Romana facti per dies octo, &c.
n Tum si tetra prodigia.] Id infinitum est apud Liuium, ex quo vnum aut alterum locum demonstrasse sufficit, vt 1. Decad. lib. 5. sub L. Titinio & P. Menenio Rutilio, & aliis tribunis militum, item 3. Dec. lib. 1. paulò ante fi.
o Etiam lectisternia curare.] Ex Liuius supra in verbo, Et obsecrationes.
p Vt sacras.] Suprà id dictum est in verbo, Sacras ædes. sed quibus addere potes Liuius 1. Dec. lib. 2. vbi de dedicatione ædis Castoris. & 3. Decad. lib. 3. vbi de ædibus Mentis & Veneris Erycinæ, & 4. Decad. lib. 4. vbi de dedicatione Fortunæ Primigeniæ loquitur.
q Aut facerent.] Liuius 1. Decad. lib. 7. vbi creati sunt Duumuiros ad ædem Iunoni Monetæ faciendam.
r Faciendâve locarent.] Liuius 3. Decad. lib. 2. cuius verba adducta sunt supra in verbo, Sacras ædes dedicabant.
s Sæpe à prætoris.] Iam supra dictum est ex Liuius 3. Decad. lib. 2. Duumuiros ab Aemylio prætoris vrbs creatos.
t Duumuiros municipiorum.] Nam & hos fuisse per Latina oppida constat ex Aelio Spartiano in Adriano. Apuleius autem Apolog. 1. dicit patrem suum in suo oppido Duumuiralem cunctis honoribus loco principis fuisse perfunctum. Et hoc quoque colligi potest ex loco Pauli Iuriconsulti in l. honores. §. is qui non sit. ff. de Decur. quem supra citauimus, & in l. in honorariis. §. vlt. ff. de actio. & oblig. In Duumuiros & in rempub. etiam post annum actio datur ex contractu magistratum municipalium. Et Vlpiani in l. 1. ff. de alb. scrib. vt scribantur eo ordine, quo quisque eorum maximo ho-

nore in municipio functus est, vt puta qui Duumuiratum gesserunt, &c. Et in l. 4. §. si forte, iuncto §. precedenti. ff. de dam. infect. & Papiniani in l. vlt. in prin. ff. ad municip. & Imperator in l. vlt. ibi Duumuiros municipales. C. de iud. & in l. 1. C. de em. lib. & in l. duumuiros. C. de decur. lib. 10. & in l. si ita. C. quo quis ord. con. lib. 11. Spartianus autem scribit in Adriano ipsum Duumuiratum fuisse per Latina oppida, & de Duumuiratu Viennensium Plinius lib. 4. epist. epist. 22. ad Sempronium. Et de his quoque intelligit, vt opinor, ipse Vlpianus in l. 1. in prin. ff. si quis ius dicen. non obtem. vbi Alberi. multum laborat in declaratione huius magistratus, & in l. inuiriarum. §. si quis. ff. de iniur. & in l. si quis vxori. §. si fugituum. ff. de furt.
v Et alij nauales.] Liuius 1. Decad. lib. 5. vbi de C. Furio Duumuiro nauali. Rursusque eodem lib. Tumultus, inquit, eius causa Duumuirum nauales cum classe Pisas ire iussit, & lib. 9. Alterum, vt Duumuiros nauales classis ornandæ rescicendæque causa populus iuberet, & 4. Dec. lib. 10. non semel, vbi loquitur de L. Cornelio Dolabella Duumuiro nauali, & 5. Dec. lib. 1. in prin.
x Coloniaque deducendæ.] Sapius tamen ea cura triumuiris mandabatur, vt postea dicitur.
y Et alios capitales.] Liuius 1. Decad. lib. 1. in histo. Horatij qui sororem interemit, & lib. 6. vbi de accusatione & damnatione Manlij Capitolini, & Vlpianus in l. si quis vxori. §. si fugit. ff. de furt. vbi ita scribitur. Si fugituum meum quis quasi suum à Duumuiros, vel ab aliis qui potestatem habent de carcere, vel custodia dimittere acceperit, &c.
z Diem verò perduellionis.] Vide l. vlt. ff. ad leg. Jul. ma. & ibi Budæum in suis Annotationibus.
a Triumuiros etiam capitales.] De his Plautus in Amphitryone,
Quid si nunc tresuiri me in carcerem compingerent?
Cicero in lib. de Oratore. Planèque duorum viro-
rum iu

^b Curius dentatus de Samnitibus triumphauit, tunc primum Romæ creati, qui de criminibus pariter cognoscerent, & in fascinosos siquid scelere & perfidia deliquissent, animaduertent: ^c qui vigilias per urbem disponere, & ne qui nocturni cœtus fierent, obseruare: neu qui molitores nouarum rerum hostilia auderent, prospicere debebant: ^d quæ cura, lapsis temporibus, ad præfectum vigilum transfata est. ^e His quoque vt carceribus latomiarum intentior cura ageretur, carcerisque custodiam haberent: vtque neci destinatis mensa lanionia, machæra, & supplicij instrumenta præsto forent, cura procuratioque impendebant: vt quum in reos animaduerti oporteret, ipsorum interuentu fieret. Qui tamen si facinosos capitis agere & punire possent, ^f virgines tamen, aut immaturas puellas, licet maximorum criminum reas, & pœnæ capitali obnoxias, triumuirali iudicio afficere non poterant: quorum cura consilioque ^g non modo incendia, sed coniurationes clandestinæ, & intestina urbis mala sæpe depulsa sunt. Nec me præterit, post Cannensem cladem, propter ingruentem ararij & militum inopiam, ^h triumuiros conquirendæ pecuniæ ⁱ monetales seu ^k mensarios creatos fuisse, aris, argenti, atque auri flatores: quorum munus erat, numismata probi auri & argenti, iustique ponderis examinare: ^l & alios legendæ

ANNO TATIONES.

rum iudicium, aut triumuirorum capitalium, aut decemuirorum litibus iudicandis dico nunquam. Et alio quoque loco quem infra adferam, cum de Monetilibus loquar. Et in Oratione pro Cluentio Habito, vbi de Q. Manlio triumuiro. Varro de ling. Lat. lib. 1. Quæstiones à quærendo, qui conquirent publicas pecunias & maleficia, quæ Triumuiros capitales nunc conquirunt. Salustius in Catilinario, Triumuirosque ad supplicium postulabat. Horatius Epod. Ode 4.

Se dicit flagellis hic triumuiralibus,

Præconis ad fastidium.

Liuius 3. Decad. lib. 5. post princi. Asconius Pedianus in 1. in Verrem act. vbi dicit hos apud columnam Meuiam reos punire solitos. Plinius item lib. 21. cap. 3. & Pomponius Iuriconsultus in 1. 2. 5. eod. temp. ff. de orig. iur. vbi ita scribitur, Triumuiros capitales, qui carceris custodiam haberent, vt cum animaduerti oporteret, eorum interuentu fieret. Et Valerius Maximus lib. 5. cap. 4. Sanguinis, inquit, ingenui mulierem prætor apud tribunal suum capitali crimine damnatam triumuiro in carcere necandam tradidit. Et lib. 6. cap. 1. vbi de L. Fescennio, & lib. 8. cap. 1. vbi de Alexandro seruo Fannij. Cornelius Tacitus in vita Agricolæ scribit scuitum fuisse in Aurelium Rusticum & Senecionem, & in libros eorum delegato Triumuiros ministerio, vt monumenta clarissimorum virorum in foro exuerentur. Et de his fortè intelligit Ouidius de se loquens, lib. 4. Trist. eleg. 9. eademque vlt.

Cepimus & tenera primos ætatis honores,

Deq. viris quondam pars tribus vna fui.

^b Curius.] Iulius Florus epitome Liuij lib. 11. non continenter quidem, sed paucis quibusdã interiectis. ^c Qui vigilias.] Liuius 4. Decad. lib. 9. Triumuiros capitales mandatum est, vt vigilias disponerent per urbem, seruarique ne qui nocturni cœtus fierent, vtque ab incendiis caueretur. Et vide infra in verbo, Non modo incendia.

^d Quæ cura.] Vt videre licet ex toto prope tit. ff. de off. præf. vig.

^e His quoque.] Id est Triumuiros capitalibus ex

Liuius 4. Decad. lib. 2. Triumuiros carceris Latomiarum intentiorem custodiam habere iussi. Iterumque lib. 6. & supra quoque in verbo, Triumuiros etiam capitales. docuimus nostri Iuriscōsulti Pauli verbis hos carceris custodiam habuisse, vt cum animaduerti oporteret, ipsorum interuentu fieret. qui bus verbis Alexander hic vtitur.

^f Virgines tamen.] Tacitus lib. 5. Tradunt eius temporis auctores, quia triumuirali supplicio affici virginem inauditum habebatur, à carnifice laqueum iuxta, compressam, exin obliis faucibus id ætatis corpora in Gemonias abiecta: loquitur autem de puella Seiani filia. De qua re etiam loquens, sed aliter Suetonius in Tiberio, cap. 61. Nemo punitorum & non in Gemonias abiectus, vnoque tractus viginti vno die abiecti, inter eos pueri & feminae, immatura puellæ, quia more tradito nefas esset virgines strangulari, vitiata prius à carnifice, deinde itrangulata.

^g Non modo.] De qua re supra in verbo, Qui vigilias. ex Liuius, sed cui adde Valerium Maxim. lib. 8. c. 1. & Paulum in 1. 1. ff. de off. præf. vig.

^h Triumuiros.] Hoc accepisse videtur ex Varrone lib. 4. ling. Lat. cuius verba posuimus supra in verbo, Triumuiros etiam capitales.

ⁱ Monetales.] Ita enim eos appellat Pomponius in 1. 2. 5. eod. temporis. Triumuiros, inquit, monetales aris, argenti, auriflatores. Et ad hos alludere videtur Cicero epist. famil. lib. 7. epist. 13. ad Trebatium. Treuiros, inquit, vites, censo: audio capitales esse. malleum auro, argento, arc essent, sed aliàs iocabimur.

^k Seu mensarios.] Et ita eos quoque vocat Liuius 3. Decad. lib. item 3. Et Romæ, inquit, propter penuriam argenti Triumuiros mensarij rogatione Minutij Tribuni plebis facti. & lib. 4. Accersitrosque se ab Triumuiros mensariis esse dixerunt. & li. 6. Cæterum omne aurum, argentum, æs signatum ad Triumuiros mensarios extemplò deferamus. Sed & quinque viros mensarios dictos legimus, vt postea dicetur.

^l Et alios legendæ.] Liuius 3. Decad. lib. 5. Senatus Triumuiros

iuuentutis, qui militia idoneos per oppida conquestos ascriberent: quod quidem ^m Quo enim tempore ad ingruente bellorum tumultu sæpe fieri animaduertimus. ⁿ Cannas magna clade pugnatum est, consternata repub. triumuiros datum negocium fuit, vt non ingenuos modò, sed seruos ære coemptos, & mancipia ad quatuor & viginti millia sacramento adigerent. ^o Etiam sacris requirendis, & ædibus reficiendis, quandoque triumuiros præfuisse accepimus, sicut reipublicæ constituendæ, ^p & legendi senatus: aliosque recognoscendi turmas equitum cum fide curaque, ^q ab Augusto institutos, plerumque assignando agro in coloniis & municipiis quoque vigilias circuirent, & incendiis occurrerent, ^r qui nocturni appellati, quod noctu per urbem excubias agerent, triumuiros creati animaduertum est. ^s In qua re proditum memoriæ fuit, M. Militium, Cn. Lollium, & L. Sextium triumuiros nocturnos, quod in sacra via ad extinguendum incendium præsto non fuissent, à tribunis plebis increpitos, multam exoluisse. qui etiam ^t supplendi senatorum numerum, immeritosque amouendi plerumque ius habuere. ^u Et siquando ius dicebant, non in tribunali sella curuli, sicut consules prætoresve, sed in subselliis velut tribuni & quæstores, iura dabant. Quotiesque per senatum populumque ^v ager dandus vel diiudicandus, ^w aut coloniæ deducendæ forent, triumuiros ^x qui agrarij dicti sunt, ple-

ANNO TATIONES.

triumuiros binos creati iussit, alteros qui citra, alteros qui vltra quinquagesimum lapidem in plateis forisque & in conciliabulis omnem copiam ingeniorum inspicerent: & si qui roboris satis ad ferenda arma habere videretur, etiam si nondum ætate militari essent, milites facerent. & paulò post, Ex hoc senatusconsulto creati triumuiros bini conquestionem ingenuorum per agros habuerunt.

^m Quo enim tempore.] Valerius Max. lib. 7. cap. 6. in prin.

ⁿ Etiam sacris.] Liuius 3. Decad. lib. 5. Creati sunt Triumuiros bini, vni sacris conquirendis, donisque persignandis.

^o Et ædibus.] Nam & Liuius ad ea quæ proximè ex eo adduximus, confestim subdit, Alteri reficiendis ædibus Fortunæ & Matris Maturæ intra portam Carmentalem, sed Spei extra portam, quæ portæ anno incendio consumptæ fuerant.

^p Sicut reipub.] Gellius lib. 14. cap. 7. auctoritate Vatronis tradit, Triumuiros reipubl. constituendæ causâ creatos ius consulendi senatus habuisse.

^q Et legendi.] Nam & Augustus Triumuiros legendi senatus creauit, vt scribit Suetonius in vita ipsius, cap. 37.

^r Ab Augusto.] Vbi nuper citauimus.

^s Plerumque.] Vide infra in verbo, Ager dandus &c.

^t In coloniis.] Liuius 1. Decad. lib. 3. post princip. & iterum ad fin. rursumque lib. 4. & 4. Decad. lib. item 4. & lib. 10. ad fi. & 5. Decad. lib. 1. & alibi sæpe.

^v Quique vigilias.] Valerius Maximus lib. 8. cap. 1. P. Bilius Triumuiros nocturnus à P. Aquilio Tribuno plebis accusatus, populi iudicio concidit, quia vigilias negligentius circumiecit. Et vide supra in verbo, Qui vigilias.

^x Qui nocturni.] Valerius vbi supra, & Paulus in 1. 1. ff. de officio præf. vig. & Liuius 1. Decad. lib. 9. vbi de Marco Licinio, & Tacitus lib. 5. vbi mox citabimus.

^y In qua re.] Valerius Maxi. lib. 8. c. 1. & Tacitus

*ri legenda
iuuentutis
& militia
idoneo-
rum.
Triumui-
ri sacris
requiren-
dis, & ædi-
bus refici-
endis.*

*Triumuiros
recogno-
scendis
turnis e-
quorum.
Triumuiros
nocturni.
Triumuiros
ius sup-
plendi se-
natorum
numerum
habuere.*

lib. 5. vbi antea proximè citari.

^z Supplendi.] Liuius 4. Decad. lib. 2. post princi. Et adde etiam supplendi numerum colonorum ex eodem eiusdemque Dec. lib. 1. ad fi.

^a Et si quando.] Asconius Pedianus in 1. in Verrem actione. Sunt, inquit, subsellia Tribunorum, Triumuiros, Quæstorum, & huiusmodi minima iudicia exercentium, qui non in sellis curulibus, nec tribunalibus: sed in subselliis confidebant. Hæc ille.

^b Ager dandus.] Fortè diuidendus legendum est ex Varrone lib. rei rusticæ 1. cap. 2. Alterum collegam tuum, Triumuiros qui fuit ad agros diuidendos Campanos &c. Cicerone in Orat. de lege Agraria. & Liuius 1. Decad. lib. 8. vbi de Colonia Cales deducenda, & 5. Decad. lib. 5. & Valerius Maximo li. 7. cap. 2. vbi de senatu. Idem vt secundum legem eius per Triumuiros ager populo viritum diuideretur, egregie censuit, & L. Floro epitome Liuij libro 59. Seditiones à Triumuiros de agro diuidendo creatis excitatæ, & eodem aut altero eiusdem nominis epitomate 3. vbi de seditione Tiberij Gracchi, Sic, ait, Triumuiros creatus diuidendis agris, Et Plinio Secundo, si is est, de viris illustribus, c. 65.

^c Aut coloniæ.] Liuius 1. Decad. lib. 3. sub fin. & lib. 4. vbi de colonia Ardeam deducta, & lib. 5. de colonia in Volscos deducta, & lib. 6. de Nepete colonia deducenda, & lib. 8. de Calabria, & 4. Decad. lib. 7. de Cremonensibus & Placentinis, & 5. Decad. lib. 1. vbi de Luca colonia deducenda loquitur.

^d Qui Agrarij.] Ab agro scilicet diuidendo. Ita enim Liuius 3. Decad. lib. 7. appellat. Seruilius negabant iure aut Tribunum plebis fuisse, aut ædilem esse, quod patrem eius, quem Triumuiros agrarium occisum à Boiis circa Mutinam esse, opinio per decem annos fuerat, viuere cõstabat. Cicero autem agrarios sæpe vocat fautores legis agrariæ, vt in Philip. 7. & in Orat. in Catilinam, & in Oratione contra Rullum.

*Iura in
subsellis
dabant
agrarij
triumuiri.*

runque præfuisse compertum est, tametsi agrum ° Pontinū quinqueuiros diuifisse, & per vigintiuiros ad decemuiros agrū Capuæ^b & Samnij diuifum, ac veteranis præmia assignata legamus. ^h Proditum tamen memoriæ est, cum tribuni pleb. ferrent ad populū de decēuiriis cum imperio creandis, vt quicquid agri publici per Italiam, Syriam, vel Asiam esset, plebi diuideretur, legemque promulgare contenderent, Cicero- nem summa ope restitisse, & velut rem pestiferam rogationem antiquasse, eōsque magnifica oratione sic fregisse, vt victi obmutescerent. Quartumuiros vero creatos accepimus illos, quibus deducendarum coloniarum, aut si quid nouum nunciatum foret, vt curarent ne damno respub. afficeretur, obque varia negocia munus mandatum erat. Præter quos fuere ⁱ quinqueuiri agris diuidendis, muris ^k turribusque reficiendis, sapius vt plebem fœnebrī^l pecunia leuarent: vtque æs alienum pro his qui soluendo non essent, de publico soluerent: qui mensarij nuncupati. quæ res quātum ad patrum plebisque cōciliandos animos profuerit, difficile dictū est. Quippe quum esset plebs obruta fœnore, pecuniis in foro positis, vim ingentem æris alieni dissoluerunt. Post quos vsu exigente, ^m quinqueuiri creati cis Tiberim & vltra Tiberim, qui possent vespertinis horis vices magistratuum gerere, quū magistratus ad id temporis in foro esse non deceret. ⁿ Denique quoties aliquod munus factū difficile reipub. impendebat, in quo præcipua aliquorum opera fidēsque exquirebatur, vbique multum studij curæque opus erat: modò duumuiros, nunc triumuiros, aut quartumuiros, quinqueuiros, sexuiros, aut decemuiros creauere: quorum ope consiliōque iniuncta munera sæpe exequuti sunt. Ipsique negotio absoluto, pro quo dicti creatique erant, ab iniuncto munere quiescebant. Fuitque animaduersum, quòd si decemuiros locandis vctigalibus (quod plerunque vsu veniebat) Romani præfecissent, his vbique vctigalia distrahēdi potestas erat, quum aliter nisi Romæ à censoribus vctigalia locarentur. ° De septemuiris epulonum traditum accepimus, quòd hi à principio tresuiri

*Septemuiri
epulonum.*

ANNO TATIONES.

e Tametsi agrum.] Lege Pomptinum ex Liuiō qui id tradit i. Dec. lib. 6.
f Agrum Capuæ.] Vide Suetonium in Cæsare, cap. 20. & Apianum, vbi de Cæsare loquitur.
g Et Samnij.] Liuius 4. Decad. lib. 1. Exitu eius anni cum de agris veterum militum relatum esset, decreuerunt patres vt M. Iunius prætor vrbanus, si ei videretur, decemuiros agro Samniti, Apuleoque, quod eius publicum populi Rom. esset, metiendo diuidendūque creauit.
h Proditum tamen est.] Hæc vsque ad clausul. Quartumuiros, sunt Ciceronis de lege Agraria. Plutarchi in vita ipsius Ciceronis. Et adde quoque quartumuiros constitutos fuisse, vt curam viarum agerent, ex Pomponio in l. 2. §. eod. tempore. ff. de origi. iur. De quartumuiratu Asinius Pollio inter epistolas familiares Ciceronis lib. 10. epist. 31. Quartumuiratum sibi prorogauit: fueruntque apud Larinates quatuoruiro, vt testis est Cicero in Orat. pro Aulo Cluentio Habito.
i Quinqueuiri.] Liuius 1. Decad. lib. 6. vbi de Pomptino agro diuidendo loquitur, quòd & supra dictum est.
k Muris.] Liuius 3. Decad. lib. 5. Comitibus creati sunt quinqueuiri muris turribusque reficiendis. Adde etiam minuendis sumptibus publicis, ex Plinio li. epist. 2. epist. 1. & qui de finibus agnoscerent Liuius 5. Dec. lib. 5.
l Fœnebrī.] Liuius 1. Decad. lib. 7. Noui consules fœnebrē quoque pecuniam quæ distingere vna-

nimes videbatur, leuare aggressi, solutionem æris alieni in publicam curam venterunt, quinqueuiri creatis, quos mensarios à dispensatione pecuniæ appellarunt, &c. Sed supra docuimus triumuiros quosdam mensarios fuisse vocatos.
m Quinqueuiri.] Liuius 4. Decad. lib. 9. Vtque ab incendiis caueretur, adiutores Triumuiris quinqueuiri vti cis Tiberim suæ quisque regionis adificis præfessent. Pomponius in l. 2. §. & quia. ff. de orig. iur. Et quia magistratibus vespertinis temporibus in publicum esse inconueniens erat, quinqueuiri constituti sunt cis Tiberim & vltra Tiberim, qui possent pro magistratibus officio fungi.
n Denique quoties.] Id totum vsque ad clausulam, Fuitque animaduersum, colligitur ex præcedentibus atque etiam sequentibus. Nam de cæteris scilicet duumuiris, triumuiris, quartumuiris, quinqueuiris, & decemuiris iam dictum est, & rursus postea dicetur. De sexuiris autem quicumque ij fuerunt, non nihil Plutarchus in Camillo, post princip.
o De septemuiris.] Id Liuij est 4. Decad. lib. 3. Romæ, inquit, eo primū anno triumuir epulones facti C. Licinius Lucullus, T. Romulius qui legem de creandis his tulerat, & P. Porcius Lecca. His triumuiris item, vt pontifici lege datum toga prætextæ habendæ ius. & eiusdem 4. Decad. lib. 10. Idem meminit P. Manlij triumuir epulonis. De his autem videndus est Cicero lib. 3. de Oratore. Vnde etiam illud Lucani li. 1. Septemuirque epulis festis
Cæsarem

fuere, asciti inter sacerdotes, quibus toga prætextæ ius datum vt pōtificibus. Hi fuere C. Licinius Lucullus, T. Romulius, & P. Porcius Lecca, qui legem de creandis primū tulerent, quos propter sacrorum multitudinem, vt ludorum epulare sacrificium conficerent, pontifices sacris præesse voluere. Qui tempore procedente, septem creati fuere. Et quia sacris epulis præerant, cœnarumque pontificum, quæ^p adiuuiales dictæ sunt, curam agerent, ipsique^q epulas Ioui principi deorum, cæterisque diis indicerent, epulones appellati: qui si qua iusta & solemnia sacris deessent, ad pontifices referrebāt: deque illorum cōsilio sententiæque, sacra & omiffas cæremonias decernebant. Horum filia, ne inuitæ Vestæ sacerdotes fiant, sicut auguris & pontificis maximi, aut quindecimuir sacrorum, veteri privilegio immunes erant. Præter hos fuere^r decemuir sub titulo æquadarum legum à principio sine prouocatione creati, mox alij litibus diiudicandis, qui loco prætorum in vrbe ius dicebant. Quippe quum bella munia prætoribus deferrentur, & ob id, vrgente armorum tumultu, ab vrbe auocarentur: ne iudicia Romæ deesset, illis in expeditionem profectis decemuiros qui litibus diiudicandis, & noscendis singulorum postulatis præsto forent, præfecerunt prætorum loco: cui magistratui^v Adrianus ante imperium præfuisse dicitur. ^x Post quos fuit vigintiuiratus causis diiudicandis, quod munus magnæ indolis iuuenibus conferri solebat. Illinc enim gradum ad reliquos honores auspiciabantur viri ex culti ingenio & doctrina. ^y Ad quod Tiberius Neronem Germanici filium promoturus, quòd quinquennio maturius peteret quàm per leges liceret, illum senatui commendauit, & veniam petiit. ^z Et centumuir ampliffimum iudicium qui iura populo aliquandiu dixeret: à quibus nulla erat prouocatio, quorum^a iudicia centumuiralia dicta. Ex

*Tresuiri
inter sacer
dotes
asciti.*

*Adiuuiales
cæna.
Epulones
vnde dicti.
Quindecimuirorū
epulonum
filia.*

*Decemuiri.
Decemuirā
litibus diiudicandis
loco prætorum.*

Vigintiuiratus.

Centumuiri.

ANNO TATIONES.

Cæsarem autem Epulonem fuisse cōstat ex Plinio lib. 14. c. 15.
p Adiuuiales.] Varro de re rustica, lib. 3. cap. 6. Plinius lib. 10. cap. 20. & lib. 29. cap. 4. sunt qui adiuuiales legunt. Has pontificiales vocat Macrobius lib. 3. cap. 13.
q Epulas Ioui.] Festus Pompeius li. 5. Epulones, inquit, dicebant antiqui, quos nunc Epulones dicimus. Datū autē est his nomē, quòd epulas indicendi Ioui cæterisque diis potestatem haberent.
r Horum filia.] Gellius lib. 1. cap. 12. Præter illos autem septemuiros sacrorum, vt id addas, fuere alij septemuiri capitales apud Ciceronem Philip. 5. Et de hoc aut altero Epulonū Cicero ad Atticum, lib. 15. epist. 9. Dic mihi, C. Antonius voluit ne fieri septemuir: fuit certē dignus. De decemuirali autoritate Cicero Philip. 12.
s Decemuiri.] De his vide amplam historiam, & quomodo creati sunt, apud Liuium i. Decad. lib. 3. & Dionysium Halicarnassē, & Pomponium in l. 2. §. & cum placuisset. ff. de orig. iur. Ab his 12. tabulæ perscriptæ sunt, vt in illis locis abunde videre poteris.
t Mox alij.] Cicero in lib. de Oratore 1.
v Adrianus.] Spartianus in vita illius post prin. Nec multo post decemuir litibus iudicandis datus. Sed & de alijs decemuiris præter illos Plutarchus in Cicerone. Iam autem supra diximus de decemuiris creatis ad diuidendos agros Samnij, ex Liuiō, qui & ipse 5. Decad. lib. 2. Eodēque, inquit, anno cum agri Ligustici & Gallici, quòd bello captum erat, aliquantulum vacare: S. C. factum, vt is ager viritim diuideretur. Decemuiros in eam rem ex S. C. creauit prætor. Et apud Ciceronem in Oratione 1.

pro lege Agraria, sæpe fit mentio decemuirorum, & lib. 11. epist. famil. epist. 13, 19. & 20.
x Post quos.] De vigintiuiratu Cicero ad Atticum lib. 9. epist. 2. Repudiari se totum, magis etiā quàm olim in decemuiratu: sunt tamen qui ibi legunt quinqueuiratu. Idem quoque de vigintiuiris, etiam ad Atticum lib. 2. epist. 2. vbi nemo sit præter me, qui quenquam ex vigintiuiris vnum esse saluum velit, vbi etiā nonnulli legunt quinqueuiri.
y Ad quod Tiberius.] Tacitus lib. 3. Per idem tempus Neronem è liberis Germanici iam ingressum iuuentam commendauit patribus, vtque munere capessendi vigintiuiratus solueret, & quinquennio maturius quàm per leges quæsturam peteret.
z Et centumuiri.] De his centumuiris nihil omnino in nostris legibus legitur, præterquam quod scribitur in l. 2. §. deinde cum esset. ff. de orig. iur. in hæc verba, Deinde cum esset necessarius magistratus qui hastæ præfesset, ceterumuiri litibus iudicandis constituti sunt. Cicero autem sæpius horum meminit, vt in lib. 1. de Oratore, & in Oratione pro Cecinna. Valerius Maximus lib. 7. cap. 8. in princip. Plinius epist. lib. 1. epist. 5. & li. 5. epist. vlt. & Ouidius lib. 2. Trist. eleg. vnica,
Nec male commissū est nobis fortuna reorum,
Vsq̄que decem decies inspicienda viris.
Decem enim decies centum efficiunt, & Martialis lib. 10. epig. 19.
Dum centum studet viribus virorum.
a Iudicia centumuiralia dicta.] Varro de re rustica. Cicero in Oratione pro Cecinna, & lib. 1. de Oratore, & Plinius lib. 1. epist. 5. & 17. in fine. item lib. 5. epist. vlt. vbi dicit quòd his viuis ex prætoribus præsidebat.

Centumviralia iudicia.
Centumviralium iudicia.
Centumviralium iudicia.
Zafius inl. 2. ff. de ori. iur.

Inuentus in causis centumviralibus primum se exercebat.

Hasta cruenta.

lingulis enim tribubus terni iudices selecti, populo ius dicebāt. Et quanuis ex quinque & triginta tribubus, supra centum superessent quinque: vsus obtinuit, ut ipsi centumviri, eorumque iudicia centumviralia dicta sint: qui omnes quum iura daturi erant, hasta posita in vnum coibant, illorumque iudicia in duas hastas diuisa erant: ideo centumviralis hasta sermonibus celebratur: qui de hæreditatibus, testamentis, vsucapionibus, tutelis, gentilitatibus, agnationibus, alluionibus, nexis, mancipiis, & stillicidiis, quãmaximè ius dicebant. Qui cum propter turbulentam confusio-nem in longissimum lites traherent, perraroque causas deciderent, diuus Vespasianus ex tot iudicibus selegit quosdam, qui breui curriculo, nec longo circuitu causas definirent. Domitianus quoque centumviralia decreta & constituta velut ambitio-sè edita, rescidisse fertur. Tantiq̃ue exempli fuere, ut Romani adolescentes prima indolis experimenta à causis centumviralibus auspicarentur. Et cum antea ne nobilissimis quidem pateret aditus, nisi à consulari viro magno favore producerentur in foro viri præclari, magnaque eruditionis: postea deprauato vsu, obtentum est, ut ad declamandum transirent pueri extremæ sortis, nullo discrimine aut delectu, in quibus nec facundia esset, nec eruditio. Præterque hastam centumviralem, mos erat militaris, ut si qua ciuitas vi subacta, hostili incurfu diripienda foret, à duce exercitus edito in loco hasta poneretur, qua significatione illam non deditioe & pacto, sed tanquam vi captam diripi licere, & in bona & personas grassari designabat, quæ hasta cruenta nuncupatur. Nam captas, non deditas vrbes diripi veteres voluere. Tum si quando bona proscrip-torum, hostiumve manubiæ aut præda venales forent, vectigaliãve locarentur, vsus obtinuit, ut hasta posita venirent,

ANNO-TATIONES.

b Singulis enim tribubus.] Hæc vsque ad clausulam, Qui omnes, sunt Festi Pompeij lib. 3. quo loco de centumviralibus iudiciis loquitur. Et huc pertinet quod scribit Varro de re rustica. Centumviralis iudicij numerus non fuit ad amussim, ut cum dicimus mille naues iussit ad Troiam.

c In duas &c.] Quintilianus lib. 5. cap. 2. Et de partibus centumviralium quæ in duas hastas diuisæ sunt.

d Centumviralis.] Suetonius in Augusto, c. 36. Martialis lib. 7. epig. 62.

Hunc miratur adhuc centum grauis hasta virorum. Hincque haste iudicium vocat Valerius Maximus lib. 7. cap. 8. in prin. & rursus vbi de Pompeio Rhegino loquitur.

e Qui de hæreditatibus.] Hæc omnia sunt Ciceronis lib. 1. de Oratore. Sed & quod de hæreditatibus & testamentis hinc dicitur, probatur etiam ex Valerio Maximo lib. 7. c. item 7. statim post prin. & iterum vbi de filio M. Anci Carfeolani, rursusq; cap. 8. in illis duobus locis. Plinius lib. epist. 6. epist. 33. ad Romanum.

f Diuus Vespasianus.] Suetonius in vita illius, cap. 10.

g Domitianus.] Idem Suetonius in vita illius, c. 8. ad prin.

h Tantiq̃ue.] Plinius enim Iunior adolescentulus causas egit in centumviralium iudicio, quod & quadruplex iudicium vocat li. epist. 1. epist. 18. ad Tranquillum, sed vide omnino in seq.

i Et quum antea.] Idem Plinius eiusdem operis lib. 2. epist. 14. ad Maximum, loquens de centumviralibus iudiciis. Atque etiam, inquit, magna ex parte adolescentuli obsecari ad declamandum huc trans-

eunt tam irreuerenter & temere, ut mihi Atilius noster expresse dixisse videatur, hinc in foro pueros à centumviralibus causis auspicari, ut ab Homero in scholis: Nam hinc quoque ut illis primum cepit esse quod maximum est. At Hercule ante memoriam morum maiores natu ita solebant dicere, ne nobilissimis quidem adolescentibus locus erat, nisi aliquo consulari producente: tanta veneratione pulcherrimum opus celebrabatur. Nunc refractis pudoris & reuerentiæ claustris, omnia patet omnibus: nec inducuntur, sed irrumpunt. Et huc spectat quod Augustus Imperator, Caium & Lucium nepotes deduxit in forum, ut scribit Suetonius in vita illius, cap. 26. Et Tiberius Romam reuersus Drusum filium, eodem Suetonio teste in vita etiam ipsius Tiberij, cap. 15. in princip. Ex quo & Cornelius Tacitus in eo lib. cui tit. est, An sui seculi oratores antiquioribus, & quare concedant. Ergo, ait, apud maiores nostros iuuenis ille qui foro & eloquentiæ parabatur, imbutus iam domestica disciplina, & refertus honestis studiis, deducebatur à patre vel à propinquis ad eum Oratorem, &c.

k Hasta cruenta.] Sic eam appellat Cicero 2. Offic. de bonorum tantum proscriptione loquens, Dum homines perditam hastam illam cruentam, & meminerunt & sperabunt.

l Nam captas.] Vide infra eod. lib. c. 20.

m Tum si quando.] Cicero d. lib. 2. Offic. & Philip. 2. 4. & 7. & lib. epist. fam. 15. epist. 17.

n Hostiumve.] Valerius Maximus lib. 5. ca. 1. vbi de Africano posteriore loquitur, & lib. 6. c. 5. vbi de populo Romano.

o Vectigaliãve.] Nam de his Liuius 4. Decad. lib. 9. Vectigalia summis precij vltro tributa inf-

mis lo

quæ publica dicta est: sicut bello capti, quod coronati & serui ære cõparati, quod ex edito lapide enunciabatur venales, sub corona & de lapide empti dicebantur, & qui turmatim veneunt in catasta. Fuitque moris vetusti, ut his qui trans mare aduecti venales forent, quo à reliquis mancipiis dignoscerentur, alba creta pedes illinirent. Obseruatumque, ut de seruis sub pileo venditis, emptori venditor nihil præstaret, neque euctio-nis iure teneretur, tanquam insignia forent mancipia & probatissima. Utque præcones & qui bona proscribunt, bona regis Por-senæ venalia singulis auctionibus proclamant, ex eo deductum, quod discedens ab vrbe Por-sena, castra com meatibus referta populo diripienda dedisset. Præter quas fuit hasta salutis, vbi in summa inopia ad leuandam famem hasta posita publicè frumentum veniit. Græcis verò vbi venalia producentur mancipia, cycli: vbi verò conscendunt, ut essent cõspicua omnibus, trapezæ dicta sunt. Ac licet à principio quæstura functi, centumviros aduocare, & ad iudicia cogere consuessent, Augustus tamen censuit, ut postpositis quæstorijis viris, decemviri designarentur, qui illos in vnum cogerent, & ius dicere iuberent. Illud ego non præterierim, apud Carthaginenses centumviros de numero senatorum fuisse scitos, qui rerum gestarum & bellicæ administrationis rationem à ducibus exigerent. Et ab Aegyptiis triginta iudices ex præcipuis ciuitatibus eligi solere, ex quibus optimum eligebant, qui totius collegij caput & princeps foret. Et in Algido in templo Dianæ quindecimvros, tam diuinis mysteriis & sacrifi-

ANNO-TATIONES.

mis locauerunt, quas locationes cum senatus precibus & lachrymis, victus induci, & de integro locari iussisset, censores edicto submotos ab hasta, qui ludificati priorem locationem erant, omnia eodem paulatim imminutis precij locauerunt, quem locum & nos supra cap. 13. ad aliud adduximus, Columella in præfatione lib. 1. de re rustica de his loquens. Itaque in hoc Latio & Saturnia terra, vbi dii cultus agrorum progeniem suam docuerant, ibi nunc ad hastam locamus, &c. Vnde illud Ouidij lib. 4. de Ponto epist. 5. ad Pompeium,

Aut populi reditus positam componet ad hastam,
Et minui magnæ non sinet vrbes opes.

Et epist. 9. ad Gracinum,

Nunc longi reditus haste supponere lustri
Credet, & exacta cuncta locare fide.

p Quæ publica.] Nam ut scribit Festus lib. 7. Hasta subiiciebant ea quæ publicè venundabant, quo signum præcipuum est hasta. Et huius haste cui res venales subiiciebantur, sæpe fit mentio in nostris legibus.

q Sicut bello.] Valerius Maximus duobus illis locis supra in verbo, Hostiumve manubiæ citatis. r Quod coronati.] Cælius Sabinus Iurisconsultus, & Cato, & cum eis Gellius lib. 7. cap. 4. Festus Pompeius lib. 17. autoritate ipsius Catonis & Plauti. Sub corona, ait, venire dicuntur, qui captiui coronati venire solent.

s De lapide.] Cicero in Oratione in Pisonem. De me cum omnes magistratus promulgassent, præter vnum prætorem, à quo non fuit postulandum, fratrem inimici mei, præterquam duos de lapide emptos. Columella lib. 3. cap. item 3. De seruo vilioris precij loquens, Quem vulgus, ait, quidem parui æris, vel de lapide noxium comparati posse putat. De cuius tamen loci intellectu lege Beroaldum in Annotationibus Columellæ, in littera L. & Cælium Rhodiginum lib. 25. cap. 22. Pollux au-

tem Onomasticon 3. cap. 20. ex Herodoto. Lapidem hunc vnde quondam serui vendebatur πωλητήριον, & πωλητήριον vocat.

t Qui turmatim.] Id est venduntur. Catasta autem locus est vbi serui venales exponebantur. Vt Tibullus lib. 2. eleg. 3.

Nota loquor, regnum ipse tenet, quem sæpe cõgixit
Barbara gypsatos ferre catasta pedes.

Nam olim serui venales habebant pedes gypso, id est argentea creta illitos, ut dicitur in seq. Ex quo etiam illud Ouidij lib. 1. Amorum, eleg. 1.

Nec tu si quis erit capitis mercede redemptus,
Despice gypsati crimen inane pedis.

v Fuitque moris.] Plinius lib. 35. c. 17. ad si. vide & illud Iuuenalis saty. 1.

Vincant diuitie, sacro nec cedat honori,

Nuper in hanc urbem pedibus qui venerat albis.

x Obseruatumque.] Gellius Cælij Sabini autoritate lib. 7. c. 4.

y Bona Regis.] Liuius 1. Dec. lib. 2. & Plutarchus in Publicola.

z Hasta salutis.] De qua Quintilianus, si is est, in declam. Sed si semel ponis hastam salutis, & redemptores vitæ admittis, & nos admone, melius vendes.

a Græcis verò.] Id fuisse videtur ex Polluce lib. 19. cap. 23. vbi tamen aliter videtur scripsisse. At omnibus in confesso est prius vocabulum in noua comedia accipi pro loco in quo vendebantur mancipia, sic dictum quod in orbem & coronam circumsteterunt vendentes πείριξ, ἐν κύκλω κύκλοι. Posterius autem apud Aristophanem pro pulpito aut loco editiore, in quo mancipia venalia exponebantur.

b Ac licet.] Suetonius in vita Augusti, cap. 36. Vt centumviralem hastam quam quæstura functi consueverant cogere, decemviri agere.

c Et in Algido.] Fuere item quindecimviri apud Romanos agris dandis, apud Plinium lib. 7. cap. 43.

Trans mare aduecti illiniri.
Sub pileo venditi.

Hasta salutis.

Quæstura functi.
Centumviri apud Carthaginenses.
Triginta iudices Aegyptiis.
Quindecimviri.

378
Arnophag.
Decemviri apud Athenien.
Decaduchus.
Astynomi.
Nonemviri.
Archontes.
Athenienfes ab archontibus.
Romani à confilibus.
Lacedæmonij à tribunis numerabant annos & tempora.
Polemarchus apud Aetolos.

ciis solennibus, quàm responsis dandis præesse. Et Athenis arnophagon religiosissimum & summum iudicium haberi: in quo senatus & populus vnà coibant, quo tempore à tringinta tyrannis penè in extremum discrimen adductæ sunt. ^a Deinde exactis tyrannis, decemviri rempub. administrarunt, quorū cuique decaducho nomen erat. ^b Post hos astynomi præsuere numero decem, quinque in Pyraeo, totidem in vrbe: quibus cura psaltriarum imminerebat & tibicinum. Mox ^c nouemvirosum magistratum præcipuum fecere, ^d qui sortito creabantur annis singulis, quos archontes nuncupabant: inter quos ^e primus archon, primarius archontum & longe princeps erat: à quo ^f Athenienses, sicut Romani à consulibus, ^g & Lacedæmonij à tribunis, annos & tempora dinumerabant. Eum honorem, qui summus erat magistratus, ^h Hadrianus Cæsar dum Athenis ageret, & mox ⁱ Galenus gessisse fertur. Secundus à regia dignatione ^k βασιλεὺς: tertius, à belli ductu ^l πολέμαρχος: reliqui à legum latione ^m θεσμοθέται dicti sunt, ætate & vsu docti, qui domi iura dabant, querelas accusationesque cognoscebant, dequæ controuersis æquo examine decernebant. ⁿ Aetolis verò polemarchus, claudendarum portarum & vrbis curam gerebat, clauelque noctu detinebat: interdium autem custodiis portarum assidebat.

ANNOTATIONES.

d Deinde exactis.] Isocrates ad Callimachum. Et de his quoque decemviris loquitur Probus Aemilius in vita Thrasybuli, qui eos prætores vocat. Sed & aliquando Ephesij decemviros creantur apud Plutarchum in Lyfandro.
e Post hos Astynomi.] Cælius Rhodig. lib. 24. ca. 5. qui nullum quoque autorem citat, fuit autem & hoc nomen cuiuspiam memorati Pausania lib. 10. Adde & alios fuisse Athenis decemviros, qui pecunias in arce Palladis positas seruabant, quas sacras & publicas appellabant autore Suida. Et alij item qui rei bellicæ præerant, vt satis constat ex eo quod scribit Plutarchus in Apophthegm. Philippi Macedonis qui dicitabat Athenienses beatos, vt qui singulis quibusque annis decem inuenirent, quos Imperatores eligerent. Nam se vnum duntaxat Imperatorem per multos annos inuenisse Parmenionem. Consule autem Græcum, vt scias quomodo hos appelleret.
f Mox nouemvirosum.] Laërtius in Solone, Plutarchus in Pelopide, Pollux lib. 8. ἀρχόντων Ἀθηναίων ὀνόματα, in princip. Et de his puto intelligit Heraclides in Politicis loquens de nouem Atheniensium Principibus legislatoribus, qui cum cooptati sunt, iurant se iuste facturos: neque munera accepturos, aut etiam statuas erecturos. Pollux autem lib. 8. quo loco de nominibus Atheniensis magistratus tractat, non æream, sed auream statuas dicit.
g Qui sortitò.] Plutarchus in lib. de Fortuna Alexandri.
h Primus Archon.] Trebellius Pollio in vita Galienorum.
i A quo Athenienses.] Vt videre licet ex Diodoro Siculo li. 11. & cæteris sequentibus in infinitis

locis.
k Et Lacedæmonij.] Imo verò Ephoris, teste Xenophonte lib. 2. rerum Græcanicarum, cum dicit sequenti anno in quem incidit Olympias, qua vicit in stadio Circinus Thessalus Euclyo Spartæ Ephoro, præsidente Athenis Pythodoro, &c. Et paulò post, Exeunte vere quo debellatum est anno vigesimo octauo mensæque sexto quo tempore Ephori numerantur, &c. Sed Alexander hinc eos tribunos vocat, quoniam Ephori apud Lacedæmonios eum propemodum locum tenebant, quæ Tribuni apud Romanos, vt etiam scribit Valerius Max. lib. 4. c. 1. vbi de Theopompo Rege Spartanorum loquitur, & nos quoque alibi dicimus.
l Hadrianus Cæsar.] Spartianus & Dion vterque in vita illius.
m Galenus.] Galienus legendum est ex Trebellio Pollio, qui id de illo dicit in vita ipsius.
n βασιλεὺς.] De hoc Pollux lib. 1. c. 10. ὅτι ἰσχυρῶν, & lib. 8. ὅσα ὁ βασιλεὺς ποιεῖ.
o πολέμαρχος.] Nam ea voce significatur belli Dux vel Princeps, & huius quoque meminit Pollux illo eod. li. 1. vbi supra, atque etiam illo li. 8. ὅσα ποιεῖ ὁ πολέμαρχος. Et ante illum Herodotus lib. 6. vbi dicit hunc fuisse magistratum Athenis, qui per suffragia electus in danda faba, hoc est in declaranda sententia vndecimus est. Nam in dicenda sententia parem ducibus eum faciebant.
p θεσμοθέται.] Hi sex fuere ex Polluce d. lib. 8. Sed vt id addas, fuere quoque Athenis vndecim viri quibus ad supplicium damnati tradebantur, ex Plutarcho in Photione, quibusque eorum qui in vinculis tenebantur.
q Aetolis.] Polybius lib. 4. Fuit & id nomen Lacedæmonio cuiuspiam apud Pausaniam lib. 3.

Quoties contra ambitum illorum qui appetunt magistratus, pluribus legibus à Romanis obuiam itum sit. Cap. XVII.

ost^a urbem conditam longo tempore, nullam de ambitu legem fuisse latam, multorum literis proditum est: scilicet quia in dandis magistratibus, & conferendis honoribus, prisci Romani non largitione & ambitu sed vera virtute nitebantur: propterque res egregie gestas domi militiaeque, meritos ciues prætura, ædilitate & consulatu, amplissimisque honoribus honestabāt. ^b Prima lex contra ambitus illorum qui magistratus appetere, per tribunos plebis lata fuit, quo tempore post decemviros tribuni militum consulari potestate reip. præsuere, qua ne cui album in vestimentum petitionis causa quenquam adire liceret, cauebatur. ^c C. deinde Petilius tribunus plebis legem tulit ad populum, qua largitiones illorum qui honores pecunia mercarentur, graui damno & pœna multauit: fuitque seuerissima disciplina & sub graui censura lex seruata, qua ambitioni & cupiditati obuiam sæpe itum est: ita vt inter exempla relatum sit, Q. Coponium, quod vini amphoram ei cuius suffragio magistratum petebat, dono dederat, ambitus condemnatum pœnas luisse. ^d Cincius deinde legem tulit muneralem, qua grauissimis pœnis affecit eos, qui à quouis candidato munus suffragij causa donumve acciperent. ^e Inde cautum, vt in petendis honoribus candidati sine roga ad comitia descenderent: ne pecuniis in sinu reconditis tribuum suffragia mercarentur. Sed quum quotidie hoc malum serpere videretur magis, & ambitus petentium coerceri oporteret, Paulus Aemilius consul legem tulit ad populum, qua, ne cui suffragij causa munus dare liceret, multiplici pœna interdixit. ^f Postea lege Calphurnia his qui mercede corrupti, aut munere deliniti, candidatis obuiam essent, qui que precio illos sectarentur, aut si prandiū ad captandos animos, aut quid muneris exhibitum foret, præter pœnas legibus constitutas, etiam pecuniaria multa dicta fuit. Id^h quod Fabia lege cauebatur, qua præfinitur numerus sectatorum prosequentium in comitiis candidatos, pœna adiecta si quis plures aduocaret: quam legem Marius etiam in suo tribunatu contra illos qui tribuum suffragia ambirent, seuerissime tulit. In tantūque ambitus honorum inhibitus fuit, vt^k Licinia lex & Ebutia, non modo illi qui de nouo creando magistratu ad populum ferret, sed nec ipsius collega & affini curationem potestatemve demandari, graui documēto sanciuerit. ^m Demum Marius in consulatu

Prima Roma lex contra ambitum.
C. Petilij lex.

Cincij lex muneralis.

Alia lex. Paul. Aemilij lex. Lex Calphurnia.

Lex Fabia.
Lex Marij.
Lex Licinia, & Ebutia.
Marij lex alia.

ANNOTATIONES IN CAP. XVII.

^a Post urbem.] Quod ex eo probatur, quod de prima lege ambitus in seq. scribitur. Et de huiusmodi legibus Tullius in Oratione pro Murena, & in Oratione in Vatinius, Plinius Iunior epist. lib. 6. epist. 19.
^b Prima lex.] Hæc vsque ad clausulam, C. deinde, sunt Liuij 1. Dec. lib. 4.
^c C. deinde Petilius.] Idem Liuius 1. Dec. lib. 7.
^d Q. Coponium.] Plinius lib. 35. c. 12.
^e Cincius deinde.] Cicero lib. 2. de Oratore, & in lib. de Senectute, Liuius 3. Decad. lib. 4. Tacitus lib. 11. Festus Pompeius lib. 11. vbi de Munerali lege loquitur, & latè diximus in nostris Commentariis Nobilitatis, c. 29. nu. 19.
^f Inde cautum.] Plutarchus in vita Coriolani, & proble. cap. 48. vbi hanc eandem & aliam item eius rei rationem reddit.
^g Postea lege Calphurnia.] Asconius Pedianus in Oratione, in toga candida contra C. Antonium & Catilinam competitores, & in Oratione pro C. Cornelio maiestatis reo.
^h Id quod.] Cuius meminit Cicero de petitione

Consulatus ad Q. Fratrem, & in Oratione pro Murena.
ⁱ Quam legem Marius.] Vide infra in verbo, Demum Marius.
^k Vt Licinia lex.] De qua Cicero in Oratione pro Cn. Plancio, & lib. 8. epist. fam. epist. illius lib. 2. & in 2. Oratione de lege Agraria.
^l Et Ebutia.] Cicero in Oratione posteriore de lege Agraria. Fueretque alia leges de ambitu. Nam Tacitus scribit Candidatorum ambitus Iulias leges peperisse, & etiam apud iuriconsultos ritu. ad leg. Iul. de ambit. Traditque Florus epitome Liuij lib. 47. legem de ambitu latam fuisse, & legem ambitus memorat Plinius lib. epist. 6. epist. 5.
^m Demum Marius.] Hic, ni fallor, falsus est Alexander, neque enim legitur Marius in Consulatu legem de ambitu promulgasse, sed solum in Tribunatu resistentibus ipso Cotta Consule & Metello, teste Plutarcho in vita ipsius Marij, non longè post princip. Neque vsquam legitur Cottam fuisse Marij collegam in consulatu, sed tantum L. Cecilij Metelli.

Pomp. Magni
guilex.

denuò ita ambitum osum habuit, vt aduersus Cortam collegam, & Metellum tribu-
num pleb. legem promulgarit, nequis largitione aut donis magistratum honoresse
assequeretur.ⁿ Mox Pompeius Magnus quum vnicus esset consul, aliam pertulit, qua
peruicax illorum cupido, qui magistratus appetent, graui censura multauit. Man-
litque diu Romæ hac vitæ integritas & obseruantia disciplinæ, vt procul ambitione
officium & virtus plaris quàm census æstimaretur: adeò vt post longa tempora^o Ca-
tonem ambitus diem dixisse illis qui largitiones fecerant, pro miraculo fuerit: qui
vt obuiam effrenatis cupiditatibus iret, se quibuscunque qui honores mercarentur,
pecuniâque aut pollicitationibus ambirent, diem ad populum dicturum iureiuran-
do firmavit.^r Postea vsque adeò mores degenerarunt, itaque ambitio hominum
mentes peruasit, vt sine discrimine, nullo pudore aut modestia in assequendis hono-
ribus propalam^l largitiones fierent: neque præturas, consulatus, aut potestates mer-
cari turpe ducerent: palamque candidati quum ad comitia descenderent,^t diuisores
haberent, & magistros curiarum, proque assequendis honoribus^u nummos in tri-
bus pronunciare, & pecunias deponere, ac per^v sequestrem spargere in turbas non
formidarent. Et ne quid turpitudinis deesset, manus & operas clientum & comitum
audacissimorum ad vim & seditionem paratas haberent, ita vt seditiosissimo cuique
temeritatique & audaciæ præcipuus locus foret, quum populus mercede corruptus,
atque alij potentia amicorum fulti, per cædes & dimicationem, perque omnem li-
centiam & audaciam, fasces, imperia, sacerdotia & triumphos darent: & non iusto
suffragio, sed armis lapidibusque pro largitore certarent.^y Tantaque exarsit ambitio,
vt ex hac turbulenta confusione, octo fere mensibus urbem inter populares procellas
patrum, & plebis certamina, dum seditionibus vacant, sine lege, sine imperio, sine
honoribus, diu caruisse magistratibus legamus: que quidem res non mediocri damno
dedecorique fuit. qui morbus Athenas quoque peruasit. nam quum antea incorrupti
mores fuissent, primus Anytus Anchemeonis filius, largitionibus immodicis pecu-
nias erogasse, & suffragia mercatus fuisse dicitur, perniciali exemplo magnæ turpitu-

Urbs sine
magistra-
ribus ob se-
ditiones.

Athenien-
ses.

ANNO TATIONES.

n Mox Pompeius Magnus.] Cæsar lib. 3. belli
Ciuil. post princip. & Alconius Pedianus in Orat.
2. de lege Agraria. Appianus item lib. 2. bello. Ciu.
o Catonem.] Scilicet Vticensem ex Plutarcho
in vita illius, vbi & ipse dicit eundem Catonem
Murenam inter cæteros ambitus accusasse.

p Postea.] Vide Plutarchum vbi supra.

q Largitiones.] Plutarchus in Cæsare. Nam qui
honores, inquit, petebant omni abiecta prorsus ve-
recundia epulum publicè largitionisque distribu-
bant in populum.

r Diuisores.] Hi dicuntur pecuniarum redempto-
res, quæ tributim diuidebantur à candidatis ad
corrupenda suffragia, Ciceroni lib. 2. de Orato-
re. vbi loquitur de Mummio diuisore in campo
Martio, & ad Atticum lib. 1. epist. 12. & in Oratione
pro Cn. Plancio, quo loco paulò post citabimus, &
in 2. in Verrem actione, non vno in loco, Suetonius
item in Augusto, cap. 3. Vide autem Beroaldum in
suis Annotationibus.

s Et magistros.] Ita enim hos appellat Plautus
in Aulularia,

Nam noster nostra qui est magister curiæ,

Diuidere se ait arg. ntum in viros.

Quem locum in id expendit Alconius in 2. in Ver-
rem actio.

t Nummos.] Cicero in d. epist. 1. ad Atticum,

postquam de diuisoribus locutus est, hæc paulò
post subdit, Noui est in lege hoc, vt qui nummos
in tribus pronunciauerit, si non dederit, impunè sit:
sin dederit, vt quoad viuat singulis tribubus sexter-
tia 435. debeat. vide infra in verbo, Et per sequestre
spargere.

v Et pecunias.] Cicero in 2. actio. contra Ver-
rem, Qui aut deponere, aut recipere, aut accipere,
aut polliceri, aut sequestres, aut interpretes corrum-
pendi iudicij solent esse.

x Et per sequestrem.] Cicero in Oratione pro
Cn. Plancio. Quam tibi commodum est vniam tri-
bum delige: tu doce id quod debes, per quem se-
questrem, quo diuisore corrupta sit. Et rursus
ibi, loquens de lege ambitus, Decuriatio tribuum,
descriptio populi, suffragia largitione deuincta, se-
curitatem senatus, & honorum omnium vim ac
dolorem excitauerunt. Hæc doce, hæc profer, hæc
incumbe Lateranensis, decuriasse Plancium, con-
scripsisse, sequestrem fuisse, pronunciaisse, diuisisse.

y Tantaque.] Appianus lib. 2. scribit tantum Ro-
mæ ambitum exarsisse, vt insanientibus cædidatis,
ferroque & igni inter se depugnantibus, populo ve-
rò corrupto, ac in diuersa studia scisso, comitia ha-
beri non potuerint, atque ipsa vrbs octo mensibus
magistratu caruerit.

z Primus Anytus.] Plutarchus in Coriolano.

a Dein

dinis & dedecoris inde subsequuti.^a Deinde Lycurgus ambitiosæ largitionis maius
testimonium fecit: nam donato singulis magistratibus talento, rex Sparta creatus
fuit: donec M. Tullius, & mox diuus Iulius, deinde Augustus, nequa occasio
fraudi pateret, inter cæteras quas tulerunt leges, seuera correctione ambitus illo-
rum qui largitionibus suffragia captabant, inhiuere. Et deinde à Lurcone tribuno
pleb. vt qui nummos in tribus pronunciaisset & dedisset, quoad viueret, annua fester-
tia pœnæ nomine singulis tribubus pendere cogere, salutari edicto cautum fuit.
Sed quum effrenata cupiditati nondum obuiam irent, corruptionesque suffragio-
rum nihilo minus immodicæ fierent, Senatusconsulto prouisum est, vt candidati
anteinita suffragia nec conuiuentur, nec munera mittant, neque pecunias deponant.
Quibus edictis, legibus & senatusconsultis, vix tandem ambitus illorum qui honores
petere, postquam diu peruagati sunt, compressere.

Senatus-
consultum
in candi-
datos.

ANNO TATIONES.

a Deinde Lycurgus.] Non ille quidem legisla-
tor, sed alius multo posterior, de quo hæc eadem
scribit Polybius lib. 4.

b Donec M. Tullius.] Ipse Tullius epist. ad Q.
Fratrem 18. Et in Oratione in Vatinius. In Ora-
tione pro Murena statim post princip. in Oratione
item pro Sestio.

c Et mox diuus Iulius.] Suetonius in vita illius.

d Deinde Augustus.] Suetonius in vita illius,
cap. 34. & 40.

e Deinde &c.] Cicero in d. epist. 12. lib. 1. ad Atti-
cum, cuius verba supra adduximus.

f Senatusconsulto.] Plinius Iunior lib. epist. 6.
epist. 19. ad Nepotem. Tu hic denique vide Cicero-
nem in Oratione pro Murena, & Modestinum Iu-
risconsultum in l. ff. ad leg. lul. de ambi.

Idus cuiusque mensis apud veteres Romanos maximè festus & feriatas fuisse, & quid
apud exteros. Cap. XVIII.

nter festos celebratosque dies, quos in honore deorum vetus religio
sanxit, Idus præcipue solennes semper fuisse accepimus. nam præter-
quam quòd omnes Idus Ioui feriatas, & à flamine diali bouem im-
molari singulis Idibus perspectum sit: tamen præcipuæ quædam erant
feriæ Idibus dicatæ, quas veteres coli obseruarique iusserunt, vt illas prætermittere,
& insolennes relinquere, ducerent nefas. nanque idibus Ianuariis tibicines festum
diem agere multa licentia & lasciuiâ, muliebrique habitu per urbem vadere solebant.
Causa vero traditur, quòd quum honoribus amplissimis essent honestati, his postea
exuti, vno agmine Tibur concessere: quibus reuocandis Libertus operam dedit, qui
apparatis epulis, quasi rem diuinam factururus, illos muliebri ornatu, ita vt compta
paratique erant, vino & epulis madidos carpento Romam reportauit: mansitque ad
posteros festa dies annua, vt eo habitu triduo vagantes per urbem perque forum cum
cantu & tibia incederent. Qua die, ob Augusti victoriam, quòdque Augusti cogno-
men Octauio delatum fuit, in templo Iouis opt. max. veruex à flamine immolaba-
tur. Idibus Februarij in Tiberis insula, vbi Fauni ædes erat, Romani rem diuinam

Idus solen-
nes.

Feria Idi-
bus dicata.
Idibus Ianuarij.

Idibus Fe-
bruarij.

ANNO TATIONES IN CAP. XVIII.

a Idus præcipue.] Plutarchus proble. cap. 23.
Iauctoritate Iubæ scribit Idus diem religiosum
veteribus putatum fuisse.

b Idus Ioui feriatas.] Macrobius lib. 1. Satur. c. 15.
vnde illud Ouidij lib. 1. Fast.

Vendicat Aufonias Iunonis cura calendæ,

Idibus alba Ioui grandior agna cadit.

c Bouem.] Quem dicit Macrobius vbi supra. Cui
conuenit illud Ouidij loquens de agna grandiore.

d Nanque.] Hæc vsque ad clausulam, Qua die,
sunt Liuji Decad. lib. 9. & Valerij Max. lib. 2. c. 1. &
Plutarchi in probl. c. 55.

e Qua die.] Ouidius lib. 1. Fast.

Idibus in magni castris Iouis æde sacerdos,

Semimaris flammis viscera libat ouis.

Redditæ est omnis populo prouincia nostro,

Et tuus Augusto nomine dictus auus.

Auus enim Germanici, cui Ouidius illud opus de-
dicauit, fuit Augustus Tiberij adoptione pater, qui
Tiberius pater Germanici etiam adoptione fuit.

f Idibus Februarij.] Ouidius de his loquens
lib. 2. Fastor.

Idibus agræstis fumant altaria Fauni,

Hic vbi discretas insula rumpit aquas.

g Idus

Idibus Martij.

Idibus Aprilis.

Idibus Maij.

De hoc lib. 1. cap. 22. Idibus Iuniis.

& sacrum annuum fecerunt: Idus vero Martias ad Annam Perennam, quò commo-
 de annare & perannare liceret, festas genialesque obseruarunt, largioribus poculis
 indulgentes. Ea enim nympha soror Didonis credita, in Aricino seu Laurente sedem
 habuisse fertur, quam à perpetuitate Perennâ nuncuparunt: quæ Idus infauftæ & omi-
 nosa postea fuere: placuitque illas parricidium vocari, quòd illis diuus Cæsar con-
 iuratorum manibus cælus occubuit. Idibus Aprilis victori Ioui Q. Fabius ædem,
 quam bello Sabino vouerat, cum quibus cruento Marte & intestinis sæpe cladibus
 dimicatum fuerat, dedicauit: eaque dies festa in posterum haberi cœpta. Hæc enim
 ædes in palatio fuit magno sumptu & mole constructa. Maiis verò Idibus mercato-
 rum festus agebatur dies, quòd ea Mercurio, qui mercimoniis præest, natalis foret:
 quodque Appio Claudio & P. Seruilio consulibus ædes illi dicata fuerat, qui mē-
 sis mercimoniis sacer in posterum semper habitus. Quippe eo mense mercatores
 Maiæ Mercurioque sacrum facere, & suam prægnantem immolare, seque & merces ex
 Mercurij fonte ad Capenam lustrare assuerant, ita magnos & vberes quæstus facere
 opinati. Hanc ædem ad Circum maximum constructam dicunt fuisse, præcipuo o-
 pere, & magno impendio: quò etiam die scirpeas effigies de ponte Sublicio Vestales
 in Tiberim deicere produntur, cum prius homines consuessent. Idibus Iuniis alter

ANNOTATIONES.

g Idus verò Martias.] De his Ouidius libro 3. Fastorum,

*Idibus est Anna festum geniale Perennæ,
 Non procul à ripis aduena Tybri tuis.
 Plebs venit, ac virides passim dissecta per herbas
 Potat, & accumbit cum p. re quisque sua.*

Macrobius autem Saturna. lib. 1. cap. 12. hoc mense Martio sine vlla mentione Iduum publicè & priuatum ad Annam Perennam sacrificatum iri, vt annare & perennare commodè liceat. Ex quo tamen loco id desumptum esse videtur.

h Soror Didonis.] Nou satis constat quæ ea dea Anna Perenna fuerit, variæ enim erant eius opinio nes: sed vna ex his erat, hanc fuisse Annam Didonis sororem frequentissime Virgilio memoratam li. 4. Aeneid. Et eam opinionem tangit Ouidius de hac ipsa re loquens d. lib. 3. Fast. his versibus.

*Quæ tamen hæc l. ea sit, quoniam rumoribus errat
 Fabula, proposita nulla tenenda meo.
 Arserat Senecæ Dido miserabilis igne,
 Arserat extrinæctis in tua fata rogis.*

Et quæ sequuntur.

i Quæ Idus infauftæ.] Suetonius in Cæsare, ca. 89. eodémque penul. Cuiam, inquit, in qua occisus est obitu placuit, Idusque Martias parricidium nominari, ac ne vnquam eo die senatus ageretur. Adde autem his Idibus Martius consules & prætores magistratum inire solitos, vti videbimus infra hoc eod. lib. c. 24.

k Idibus Aprilis.] Ouidius eod. lib. 3. Fast.

*Occupat Aprilis Idus cognomine victor
 Iuppiter, hæc illi sunt data templa die.*

Vide item Liuium 1. Dec. lib. 10.

l Hæc enim.] id est in Palatino monte ex P. Vitore, si is est, in 10. regione vrbis.

m Maiis verò Idibus.] Ouidius lib. 5. Fastorum Mercurium alloquens,

*Clare nuptos abstantis ades, quem montibus olim
 Edidit Arcadis thæcis vna Ioui.*

& paulo post,

*Templa tibi posuere patres spectantia circum
 Idibus, e. illo est hæc tibi sacra dies.*

*Te quicumque suas profitentur vendere merces
 Thure dato, tribuas vt sibi lucra rogant.*

Est aqua -

Et Festus Pompeius lib. 11. vbi de Maiis Idibus loquitur. Macrobius item lib. 1. Satur. c. 12. vbi de mense Maio.

n Quodque Appio Claudio.] Liuius 1. Decal. lib. 2. Cornelius autem Labeo apud Macrobium vbi nuper citauimus dicit, Calendis Maiis hanc ædem dedicatam fuisse.

o Qui mensis mercimoniis.] Macrobius vbi supra.

p Maiæ Mercurioque.] Idem ibi. Sed adde hos Idus Maias aliquando Solemnes fuisse ineundis magistratibus, vt videbitur infra c. 24.

q Hanc ædem.] scilicet Mercurij, ex loco Ouidij supra citato.

r Quo etiam &c.] Ouidius lib. 5. Fastorum.

*Tum quoque prisconum virgo simulachra virorum
 Mittere roboreo scirpea ponte solet.*

Et nos quoque diximus supra eo. li. c. 13. vbi & alios autores in id citauimus.

s Idibus Iuniis.] Hæc sunt ipsius Ouidij libro 6. Fastorum,

*Nulla mora est veniente die, quin dicere possis,
 Idibus inuictis sunt data templa Ioui.*

*Et iam quinquatrus iubet narrare minores,
 Nunc ades o ceptis staua Minerva meis.*

*Cur v. i. gus incedit tota tibi in vrbe,
 Quid sibi persona, quid toga longa volunt?*

Et cætera quæ sequuntur multis versibus. Festus quoque Pompeius lib. 11. Minuscula, inquit, quinquatrus appellabatur Idus, quod is dies testus erat tibicinum qui colunt Mineruam. Cuius Dæ proprie festus dies est quinquatrus mense Martio. Aliiter minuscula quinquatrus appellabatur Idus Iunias, & vide eundem li. 15. in duobus locis. Quòd autem quinquatrus sit, quinque ab Idibus dierum numerus, ex Var

ribicinum dies anniuersarius agebatur festus: qua die tibicines qui sacris præcinunt, per urbem vadere feriatos, & ad ædem Mineruæ conuenire solemne fuit: ipsa que minusculas quinquatrus, quòd diem quintum post Idus feriatum habent; appellarunt: sicut triatrus, sextatrus, septimatrus, & decimatrus: quo etiam tempore inuicti Iouis ædes dicata fuit. Idus autem Iulias equitum turmæ festa fronde & olea ornata, in campo Martio instructæ, tanquam qui cõgredi acie parant, trabeati celebrant magnis cæremoniis, vt fuit à Fabio institutum. Nam prætorie cohortes instructæ tanquam in hostes tenderent, & eques compositus per turmas, in armis stabant: in qua pompa Germanici imagine præcedente, equitum turmæ sequebantur instructæ, cum militaribus donis, quibus in testimonium virtutis ob fortia fascinora donati fuerant: eademque dies, quòd populus Romanus ducens contra Latinos mira felicitate potitus fuerat, Castori & Polluci sacra fuit & celebris: ferturque origo antiquissima, quod tunc Castoris ædem votam Latino bello, L. Aemilio & Cæsone consulibus, in foro vbi visi fuerant, senatus dedicauit. Et ex illo traditum, vt solenni apparatu pompa à templo matris deum extra urbem, ad forum vsque procederet: inde trabeati & olea coronati equites, ab æde Honoris ad capitolium irent. Quem trãsuectionis morem diu intermissum Octauius reuocauit, cauitque ne quis in transeuendo (quod antea licuerat) ab accusatore detraheretur. Qui mensis Atheniensibus quoque festus erat: quippe Nonis Iulij oschophoria celebrant: in quibus oleæ rammum, pane fici, coryla mellis, & fructuum primitiis onustum, per ingenuos pueros foribus appendunt ciuitatis. Et mensis munychionis vnde uigesimo die, equester ordo pariter Ioui solenni more prodibat cum pompa. Idus vero Augusti, serui & mancipia atque omnis famulatus festas obseruarunt, quòd Seruius Tullius ancilla genitus, in lucem tunc editus fuisset: quo tempore vxoribus caput lauare felix festumque putabatur, (sicut apud Indos quum rex capillos abluit, festum celebrant diem) donaque inuicem missitant, & diuitias ostentant: qua die serui & serua

Minuscula quinquatrus.

Idibus Iulij.

Athenienses. oschophoria Nonis Iulij. Idibus Augusti.

Indi.

ANNOTATIONES.

ex Varrone est lib. 5. ling. Lat. & Gellius lib. 2. cap. 21. Porro Porphyrio enarrans illud Horatij lib. epist. 2. epist. 2. eademque vlt. non longè ante fin.

At potius puer, vt festis quinquatribus olim.

Scribit quinquatrus à quinque diebus dici, qui dies ad ferias Mineruæ pertinet, propterea quòd festæ solemnitates eius Dæ per hoc spacium celebrantur. Sed & de quinquatru Liuius 3. Dec. lib. 6. in consultiu M. Marcelli.

r Sicut triatrus.] De hoc Festus Pompeius dicto lib. 15. in duobus locis.

v Sextatrus.] De his duobus Varro lib. 5. de ling. Lat. & Festus Pompeius vbi supra citatus.

x Et decimatrus.] Idem Varro eiusdem operis lib. 4. & Pompeius lib. 15. vbi etiam id scribit dici decennatrum & decimatrum. Et de his omnibus vide supra lib. 2. c. 22.

y Inuicti Iouis.] Id iam diximus ex Ouidio supra in verbo, Idibus Iuniis.

z Idus autem Iulias.] Hæc sumpta sunt partim à Liuiio 1. Decal. lib. 9. in fin. partim à Valerio Maximo lib. 2. cap. 1. vbi de ordine equestri loquitur, partim item ex Plinio lib. 15. cap. 4. sed maxima ex parte ex Dionysio Halicarn. lib. 1. non longè à prin.

a Eademque dies.] Id vsque ad clausulam, Et ex illo, est Liuij 1. Decal. lib. 2. & Dionysij Halic. lib. 6.

b Et ex illo traditum.] Vide quos citauimus supra in verbo, Quòdque Appio. Et præterea Plinium Secundum de viris illustribus, cap. 32. vbi id dicit

fuisse institutum Q. Fabij Rutiliani.

c Quem transeuersionis morem.] Suetonius in Augusto, cap. 38. Equitum turmas frequenter recognouit post longam intercapedinem reducto more transeuersionis, sed neque detrahi quemquam in transeuendo ab accusatore passus est. Eiusque rei est aliquod vestigium in l. 2. ff. de in ius voca. vbi scribitur, in ius vocare non oportere cum qui equo publico in causa publica transeueter, vbi Budæus id sciens, vt cætera alia, expendit.

d Nonis Iulij.] Suidas dicit ὄσχοφορία festum ramorum quæ ὄσχα vocantur, Latine sic dictum, & ὄσχοφορος duos iuuenes ingenuos & diuites, qui scilicet Mineruæ sacris eos ramos ferebant, tanquam ramigeros. Et de his quoque multa Plutarchus in Theæco, vbi & inter cætera scribit Nonis Iulij Theseum Apollini perfoluisse. Et interpres Nicandri, & Etymol.

e Et mensis.] Nescio quare hunc mensem hoc loco interposuerit, sed quis nam is fuerit, discas infra eod. lib. cap. 24. Id autem quòd hic dictum est, vnde acceperit Alexâder, vide Gyraldum de annis & mensibus.

f Idus verò Augusti.] Plutarchus probl. ca. 110. & Festus Pompeius lib. 17. vbi de seruorum die festo loquitur.

g Quo tempore.] Plutarchus vbi supra.

h Qua die serui.] Ad Romanos redit, sed hoc vide supra lib. 2. c. 22.

æquato iure, & nullo discrimine liber an seruus esset, cum dominis colludere, & festos dies Romæ agere solebant: qui dies etiã pro natali Magni Alexandri apud plerisque esse censebatur, ^k propterea religiosus & sacer Dianæ habitus. Nam facibus accensis, in nemus Aricinum, vbi erat Dianæ templum, ab vrbe discurrebant. ^l Quo etiam mense res celebrata sermonibus proditur, vt matronæ virilis membri figuram diuinis percolerent honoribus, quam extra portam Collinam ad ædem Veneris cum pompa sacrorum deferrebant, ^m Aegyptiorum more: mox à castissima & spectatæ pudicitæ matrona, præter matronale decus, in sinu Veneris locaretur. ⁿ Idus quoque Octobres festas fuisse tradunt, quo tempore in Martio campo equum qui October diceretur, immolari seruatum est: cuius caput, vt ex eo sanguis manaret, protinus in regiam deferre, mox cauda defecta, illius cruore aram spargere, & in Reginorum locū deportare, illudque panibus redimere assuerat: de quo inter Suburranos & Sacrauienses magnis cõtentionibus nõ sine discrimine certabatur. ^o Ab Atheniënsibus verò seruatum est, vt mense Octobri, magnorum mysteriorum decimoquarto calèd. Nouembri solennis agatur dies, & Liber pater in Eleusinam ex vrbe transmittatur. Nouembri verò parua, Iunio autem rursus magna celebrentur mysteria, quæ Cereri sacra erant: parua Proserpinæ: in quibus maximè cognitum est, vt quam quis induit vestem initiatus, eam ne amplius exueret, donec lacera & pertrita foret. In aliis mysteriis traditur mos, vt vestem in qua quispiam initiatur, templis & numinibus dicarët. Quæ quidem mysteria quum alieno tempore intueri nefas esset, Demetrius rex, vt illorum participec fieret non suo tempore, Ianuarius & Iunium menses Nouembrem appellauit. ^p Idus verò Decembres solennes fuisse nonnulli tradunt, quòd in cursu equorum victorem dexteroris bigæ sacrum Marti immolarent. ^q Nonis Faunalia & Fauni festa peruigili anniuersario colebantur Romæ. Athenis verò decima & octaua ipsius mensis die, Aesculapij erant sacra & festa. ^r Quod autem dictum est Idus Ioui, calendas Iunoni sacras esse, scire licet ^s certis autoribus traditum esse, Epicureos singulis mensibus statos dies habere feriatos, quas Icadadas nominant, hoc est, vigesimam cuiusque mensis lunam, quòd ea natus Epicurus foret, quem tam

ANNO TATIONES.

i Magni Alexandri.] Plutarchus in vita illius post princip. scribit eum natum fuisse circa Idus Augusti.
^k Propterea religiosus.] Propertius lib. 2.
*Cum videt accensis deuotam currere redis
 In nemus, & Triniæ lumina ferre Dea.*
 & Ouidius lib. 3. Fast.
*Sæpe potens voti frontem redimita coronis,
 Famina lucentes portat ab vrbe faces.*
 Et Statius lib. 3. Syluar.
*Iamq; dies aderat, profugis cum regibus altum
 Fumat Aricinum Triniæ nemus, & face multa
 Conscius Hippolytæ splendet nemus.*
^l Quo etiam mense.] Vide Christophorum Landinum in Georgi. Virgilij fol. 47. pag. 2. & quos ibi allegat, & Diuum Augustinum de Ciuitate Dei lib. 7. cap. 21. & ibi interpretem: Gyraldum item de Dijs Gentium pagin. 404. vbi de phallo priapo. & Arnobium, & Tertullianum, & Lucanum, & Lactantium.
^m Aegyptiorum more.] Nam de his Herodotus lib. 2. Diem, inquit, festum Baccho Aegyptij agunt sine porcis, ferè per omnia Græco festo similem. Sed loco phallorum, id est, ficulnearum veretorum à collo pendentium sunt ab eis excogitatæ statua cubitales, è neruis compactæ, quas

feminae per pagos, mentula, quæ propemodum instar reliqui corporis in ventre, & tibia præeunte, quam feminae Bacchum canentes sequuntur. Cur autem mentulam habeat iusto maiorem statura, & vnum corporis membrum agitet, redditur ab eis ratio, quam & confestim subdit. Sed & Diodorus Siculus.
ⁿ Idus quoque Octobres.] Hæc vsque ad clausulam, Ab Atheniensibus, sunt Festi Pompeij lib. 3. quo loco de Octobri equo loquitur, qui & ipse lib. 14. non longè à princip. nonnihil de hac re dicit.
^o Ab Atheniensibus.] Et hæc vsque ad clausulam, Idus verò Decembres, sunt Plutarchi in Demetrio.
^p Idus verò Decembres.] Plutarchus probl. cap. 97.
^q Nonis Faunalia.] Horatius lib. Car. 3. Ode 13. ad Faunum,
*Ludit herbofo pecus omne campo,
 Cum tibi nonæ redeunt Decembres.*
 Nam vt ibi Acron & Porphyrius interpretes dicunt, nonis Decembribus Faunalia, id est, Fauni festa celebrabantur.
^r Quod autem.] Suprà in verbo, Idus Ioui feriatas.
^s Certis autoribus.] Scilicet Plinio lib. 35. c. 2. Et ab

sanctè habuere, vt illius imaginem non modo annullis, sed poculis ferret insculptam.
^t Et ab Atheniensibus octauam cuiusque mensis Neptuno festam coli & ferari: à
^v Græcis vero, singulis Calendis deos venerari: sequentem post Calendas diem, semideis & heroibus tribuere: qui etiam statos dies mensi certis numinibus cõsecrarunt.
^x Siquidem neomenia quæ apud nos Calendæ sunt, & septima mensis Phæbo, quarta Mercurio, octaua Theseo dicata fuere. ^y Apud Lacedæmonios autem singulis Calendis totius anni, vini quartarius, & farinae medimnus, ac singula pecora regibus velut ministris sacrorum, Apollini mox immolanda, dabantur.

ANNO TATIONES.

t Et ab Atheniensibus.] Gyraldus syntag. 17. qui x Siquidem neomenia.] Gyraldus lib. 7. ca. 23. & nullum autorem citat. y Apud Lacedæmonios.] Vide Plutarchum in Lyciugo.
^v A Græcis vero.] Vt patet ex sequentibus.

*Defensio Vlpiani definitentis instratum quid esset, & quid differt pulsare à verberare,
 contra grammaticum illum falso accusantem.
 Cap. XXI.*

Hesterno die familiaris meus in dicendo promptus & audaculus, arguebat Vlpianum iureconsultum, ex autoritate doctoris grammatici, cuius libelli vulgo innotere, quòd male definiisset instratum quid esset, quum omne vestimentum esse diceret quod iniicitur, quod Vlpianus ex autoritate Labeonis affirmat. Non enim vestimentum esse instratum dixit ille, neque stragulam vestem pro hominis vestimento, sed pro lecti operimento tantum apud auctores inueniri: & pleraque in hanc sententiam adduxerat. Cuius dicta quum percipere legeremus, mirum in modum autoris incuriam admirati fuimus, qui licet abunde multa differuisset non ineptè, in nonnullis tamen perlicenter profatus est, quippe quum stragulam non modo pro lecti operimento accipi, sed pro hominis vestimento apud auctores sæpe legi inspiciamus, Vlpianumque signate & v. re loquentem, qui instratum, omne vestimentum quod iniicitur, definiuit. Tranquillus in Nerone. Fumeratus est, inquit, Nero impensa C. C. millium stragulis albis autointextis, quibus vsus Calendis Ianuariis fuerat. Pompeius Festus grammaticorum longe eruditissimus, qui verborum proprietates virèsq; admodum pensitauit, Vestis, inquit, generaliter dicitur, vt stragula vt pallium, tunica, vel penula. T. Luuius tertio de Macedonico bello: Et quum tibi viro liceat purpura in veste vti stragula. ^b Paulus quoque iureconsultus ex pellicibus vestes confici dicit, cum & tunicam, & stragulam pelliceam nonnulli habeant. Ex quibus, stragulam vestem hominis designare, indubitata exempla sunt. Rursus eundem Vlpianum taxauit, quòd ex autoritate Offlij iureconsulti censuit, pulsare & verberare eò differre, quia verberat quis cum dolore, pulsat vero sine dolore: propterea Vlpiani definitione inuidiose criminatur, tãquam possit aliquis cum dolore pulsari, & sine dolore verberari, additq; verberare esse verberare cadere, quòd est instrumentum longum & exile, qualis est virga, & pleraque eò pertinentia. Sed cum istius autoris venia derim, Vlpiani mès aliò spectat: quippe si mètrem ipsius pèsitamus, proculdubio intelligemus illum verberare dici proprie, quia animale corpus verberare affligit: ipsumque signate & appositè loqui, qui hominem vel pecus verberatum dixit, non pulsatum. Quum vero ad rem sensu carentem ictus inferuntur, tunc pulsare dicimur, non verberare, vt pulso ostium, lanam, aut vestem: verbero hominem vel pecus. Neque

ANNO TATIONES IN CAP. XIX.

a Hesterno die.] Hoc caput vnum est ex iis, ff. de iniuriis.
 quibus Alexander Laurentium Vallam vellicat ex lib. Elegant. 6. cap. 46. corripientem Vlpianum nostrum in instratum. ff. de verborum significatione. & in l. lex Cornelia. §. inter pulsationem.
 b Paulus quoque.] In l. cum & tunicam. ff. de auro & argento leg. Adde autem quòd Aconius Pedianus in 3. in Verrem actio. ad si. scribit stragulam vestem pictam esse.

*Alem-
brum viri
le à matro-
nis hono-
ratum.*

*Idibus
Octobris.*

*Magno-
rum &
paruorum
mysterio-
rum solen-
nis dies a-
pud Athe-
nienses
Calend.
Nouem-
bris.*

*Idibus de-
cemb.
Nonis.
Aescula-
pij sacra.*

Eiusdem.

*Epicureo-
rum Athe-
Nepruno
Græc.*

*Lacedæ-
monij.*

*De verb.
ff. de iniuriis
l. cum &
tunicam
ff. de auro
& argento
leg. ad si.
cap. 46.*

Instratum.

*In eundem
Vallam
p. xxviii
cap. 10.
Vide alio-
rum lib.
4. de ver.
ff.*

*Verbero.
L. l.*

illi assentior, qui dixit, verberare esse verberare cadere, hoc est, fuisse longo affligere: nam & pugnīs & lapide verberatum quempiam latinè dicimus, sicut fuisse vel baculo: idque Terentij testimonio vel maximè apparere. Leno enim in Adelphis quum se verberatum dixisset, mox designauit quo verberare esset afflictus, Vsq̄ue adeo, inquit, mihi pugnīs os fregit. ^c Aul. Gellius noctium Atticarum, Pro delectamento, inquit, habuit manu sua verberare. Tametsi verberari rem anima & sensu carentem, apud autores plerunq̄ue vsurpatum legamus. ^d Plinius decimoquarto historiae naturalis: Campaniae vina, inquit, exposita in cadis sub diuo verberari Sole, Luna, imbre ac ventis, aptissimum. ^e & alibi, Carthago in Africa exercetur halitu maris, & verberatur imbri. Et pulsari rem animatam, & sensu participem quandoque comperimus. ^f Suetonius in Galba: Vt inter conuentum matronarum correcta iurgio, inquit, & manu pulsata sit. Quod non propriè & signatè, sed quasi per metaphorā accersitum crediderim. Si tamen certis verbis & vera finitione signatis eloqui volumus, ^g pulsatum illud verè dici, quod sensu carens crebro ictu percutitur, siue ostiū, aut pallium, siue quid aliud dixeris: verberatum verò hominem, aut animal quod verberare afficitur, dici conuenire, prout Vlpianus praclare censuit, apud autores probatissimos certum atque confessum est.

ANNO TATIONES.

^c Aulus Gellius.] Lib. scilicet 10. cap. 6. Sed his exemplis adde Propertium lib. 2. eleg. 10.

*Necnon exanimem amplectens Briseis Achillem,
Candida vesana verberat ora manu.*

^d Plinius lib. 14. historiae naturalis.] Scilicet c. 21. in fi.

^e Et alibi.] Scilicet lib. 6. cap. 14. Sed his testimoniis adde Virgilium 5. Aeneid.

- Et verberat ictibus auras.

Et lib. 2. de aquila loquens,

- Simul aethera verberat alis.

Et Horatium lib. 3. Car. Ode 1.

Non verberata grandine vinea.

^f Suetonius in Galba.] Scilicet cap. 5. cui adde Ciceronem in Verrem act. 5. Videtis pendere alios ex arbore, pulsari autem alios & verberari, & in 7. Sex lectores circumstant valentissimi, & ad pulsandos

verberandosque homines exercitissimi. Et Senecam Declam. lib. 9. decla. 4. Qui patrem pulsauerit, manus ei praecidatur. Nec denique omnitem, id verbum pulsandi etiam ad ius & iudicium referri: vt videre licet ex l. 2. §. ci quoque. ff. de iudic. & l. de reate. §. qui interrogatus. ff. de inter. actio. & l. quare. §. inter. ff. locati.

^g Pulsatum id verè dici.] Nam & pulsare fores dicitur Plauto in Amphitryone, & in Pcenulo, & Ouidio lib. 5. Metam. Et villam Plauto in Rudeire, & postes ipsi Ouidio lib. 2. Meta. & muros lib. 3. de Ponto eleg. 1. Limina Statio, syl. lib. 1. syl. 2. Et alia id genus similia vbique reperies. Sed illud nolui praetermittere, vt res inanimata & sensu carens dicitur pulsari, ita etiam pulsare. Sic enim ventum & imbrem Virgilio lib. 4. Aeneid. Ligones Ouidio lib. 3. Amorum eleg. 9.

*Quibus legibus Romano ciui data immunitas fuerit, ne vapularet: & quae iura
competant dominis in seruos, & patronis in liberos. Item in
exilium mittendi ratio apud diuersos.*

Cap. XX.

Seruilij
lex.

Lex Cato-
nis pro ter-
go ciuium.

Seruilij ^a consul traditur primus, qui legem tulit ne quis ciuem Romanum vincum clausumque teneret, quo minus edendi nominis ei potestas foret. Et quum primò in ciues Romanos verberibus animaduertetur, sapiusque innocentes ob factionem & gratiam propius inuidiae forent, & poenas luerent immeritas, ^b Porcius Cato pro tergo ciuium ne cui impunè

ANNO TATIONES IN CAP. XX.

^a Seruilij Consul.] Liuius 1. Decad. lib. 2. Et vide supra eod. lib. 5. super verbo, Apud praeficos vero Romanos.

^b Porcius Cato.] Vt id condonem Alexandro, Porcium quempiam hanc legem, quae Porcia dicta est, tulisse: non possim tamen illi assentiri, vt is Cato dictus sit, neque ante Porcium Catonem illum Censorium, qui longo post tempore fuit, Roma-

nus quispiam fuit, qui Porcius Cato appellaretur. Huius autem legis Porciae meminit Cicero in Oratione pro C. Rabirio perduellionis reo. Salustius in illa eleganti oratione, quam aduersus ipsum Ciceronem. Caesar in illa Oratione, quam habuit apud eundem Salustium, de Catilina & aliis coniuratoribus. Liuius 1. Dec. lib. 10. Asconius Pedianus in 2. in Ver. (aliàs 3.) & vide ipsum Cice. in 7. in Ver. act. ^c Quam

insultare liceret, legem tulisse fertur: qua si quis verberasset necassetve Romanum ciuem, graui iudicio mortis cruciatus, bonorumque & exilij poenis mulctari sanxit: quam legem ^c Sempronius consul aliis latis nouisque additis poenis confirmauit, quae ^d Porcia & ^e Sempronia dictae: quibus legibus de ciue Romano si quis capitis anquireretur, populi iudicium erat, quod fuerat duodecim tabularum lege sancitum, vt de capite ciuis nisi centuriatis comitiis decerni nihil posset: sed nec tolli de ciuitate, vel à solo patrio relegari, aut in exilium agi, nisi dicta causa, & centuriatis comitiis poterat, quod quidem triplicis generis erat, ^h authore Martiano. aut enim omnium locorum interdicebatur accessus praeter vnum, vel in insulam deportabatur: aut sicut Claudius Caesar quosdam mulctasse dicitur, vt ultra tertium lapidem ab vrbe egredi vetaret: qui etiam sanxit, vt hi quibus prouincia interdictum esset, vrbe quoque summoeretur. ^k Cumque apud exterarum gentes solum vertere, & in exilium agi, pro supplicio minimè dari soleret, quia non poena exilium erat, sed supplicij diffugium, ne poenas iure debitas luerent: solis ^l Romanis pro maleficio exilij poena fuit: ^m quas postea leges Cornelius Sylla, oppressa republica, quam in dominationem vertit, abrogauit: quippe inter grauiora & acerba plurima, primus Romanorum sine populi iudicio ciues morte mulctauit. ⁿ Atheniensibus verò Clisthenes exilij legem tulit primus, qui haud multo post sua lege damnatus, poenas luit. Deinde exilio quindeccennali, aut decennali, nouarum rerum molitores mulctare, inualuit mos, quod genus ^o ostracismon dixerunt, ab ostraco siue testula, per quam suffragia ferebant: qui mortalis erat, vt in testulis nomen audacis & perniciosi ciuis, cuius potentiam formidabant, comitiis inscriberent: & cuius plures erant testae in urnam coniectae, is de concilij sententia ab aris focusque proiectus, vt à ciuium arceretur aspectu, quindeccim aut decem annorum exilio solum vertebat. Fuitque constitutum, vt ita damnati, ^p Argiuam exulatum irent, vbi bos erat aeneas magnitudine visenda: quare qui illic exulabant, seruari bouem dicebantur. ^q Quae comitia nisi supra sex milia ciuium concilio ad iudicij

Lex Sem-
pronia &
Porcia.
Lex 12. ta
bularum.

Triples
genus exi-
lio plecten-
di.

Cor. Sylla
legum Ro-
manorum.
Exiglex
apud
Athenien-
ses.
S. anquib.

ANNO TATIONES.

^c Quam legem Sempronius.] Is fuit C. Sempronius Gracchus, de quo etiam loquitur Cicero in d. Oratione pro C. Rabirio.

^d Quae Porcia.] Apud Ciceronem & alios citatos supra in verbo, Porcius Cato.

^e Et Sempronia.] Apud Ciceronem in 4. Oratione in Catilinam.

^f Quod fuerat duodecim tabularum lege.] Cuius legis verba haec sunt apud Ciceronem lib. 3. de legibus, De capite ciuis, nisi per maximum comitiatum, ollisque, quos Censores in partibus locassint, ne ferunt. Idem Cicero in Oratione pro P. Sextio, Cur eum de capite ciuis (non disputo cuiusmodi ciuis) & de bonis proscriptio ferretur: cum & sacris legibus & 12. tabulis sancitum esset, vt neque privilegium irrogari liceret, neque de capite, nisi comitiis Centurialis rogari, nulla vox est audita Consulium? & vide in seq. & quae dicam infra lib. 4. c. 6. post prin.

^g Sed nec tolli.] Cicero in Oratione pro P. Sextio, Non posse quenquam de ciuitate tolli sine iudicio: de capite non modò ferri, sed ne iudicari quidem posse, nisi comitiis Centuriatis.

^h Authore Martiano.] Marcellum, ni fallor, voluit dicere ex l. exilium triplex. ff. de interdictis & releg.

ⁱ Aut sicut.] Id vsque ad clausulam, Cumque apud est Suetonij in Claudio, c. 23.

^k Cumque &c.] Cicero loquens de libertatis amissione, in Oratione pro Aulo Cecinna. Exilium non supplicium est, sed profugium potiusque supplicij: nam qui volunt poenam aliquam subterfugere aut calamitatem, eò solum vertunt.

^l Solis Romanis.] Id apud Romanos poenam fuisse satis intelligitur ex tit. ff. de interdict. & releg. & praesertim in l. exilium. & ex aliis infinitis locis iuris ciuili.

^m Quas postea leges.] Scilicet de verberibus & nece ciuis Romani, quas ipse Scylla violauit, vt videre licet ex Plutarcho in vita illius, & Appiano lib. 1. bellorum Ciuilium, & aliis multis.

ⁿ Atheniensibus verò Clisthenes.] Idem Caelius Rhodiginus, qui nullum quoque authorem citat lib. 21. cap. 41. Sed huius rei author est Phalaris in epistolis, si eius sit opus legitimum. Et Aelianus variae historiae lib. 13. cap. 21. Vide Aristot. lib. 3. Politicón cap. 9. & Philostratum in vita Apollonij, lib. 6.

^o Ostracismon.] Aristoteles lib. 3. Politicón cap. 9. Probus Aemilius in Aristide. Plutarchus in ipso Aristide, & in Nicia, & in Pericle, & in Themistocle & alij, quos citabimus in verbo, Ea quidem Ostraca.

^p Argiuam.] Menander in Phasmate apud Heffychium, & Plutarchus in Collectaneis.

^q Quae comitia.] Plutarch. in Aristide Magistrati.

Athenien-
sium in be-
nemeritos
condemna-
tiones.
Syracu-
sani.
πετραλι-
σμός.
Fines ostrac-
is sui.
C. Grac-
chi lex.
Alia lex.
Lex de iis
qui Ro. ci-
ues non
essent.
Domino-
rum in ser-
uos pote-
stas & a-
nimaduer-
sio.
Furca.
Furcifer.
Pausicape.
Nota fron-
ti iniusta.

diē conuenirent, nulla atque irrita erant. ^a Ea quidem ostraca, non plebeiorum at-
que ignobilium causa, sed ad retundendam nobilissimorum potentiam commenti
fuerunt, ut extorres lare & patria, quasi in exilio confenserent. Quare Athenienses
egregios ciues & benemeritos sapius ob virtutem, nequis amplius emineret, testa-
la ablegarunt. siquidem ^b præter Theseum, quem in Scyrum exegerunt, ^c Solon lator
legum, ^d Aristides, quo nemo iustior, & ^e Themistocles, ^f alique ob illorum ma-
gnitudinem, in exilium acti sunt, ^g Milciadem verò mori coegerunt. ^h Id enim opti-
mo cuique Athenis vsu veniebat, ut in exilium ob eminentiam virtutis peileretur. ⁱ Sy-
racusanis verò petalimus exilij genus fuit, quo efferentis se ciuis audaciam virtutēq;
comprimerent. Hi enim non testula, sed in oleæ frondibus suspecti ciuis nomen
inscribebant: & cuius folia plura existerent, illius conspicuam magnitudinem quin-
quennali exilio mulctabant. Fuitque finis ostracismi in ^j hyperbole ignobili, & mi-
nimæ fortis viro, qui vltimus hoc exilij genere exterminatus fuit. Postea ^k C. Grac-
chus incolumitati ciuium consulens, nequid in eos grauius consuleretur, alia sacra-
ta lege sanciuuit, ut qui in magistratu & honore positus, ciuem absque populi iudicio
necasset, in eum populi animaduersionis foret. quam legem sequuti principes, sempiterna
constitutione sanxerunt. Insuper statuerunt, ut citra Senatus autoritatem, de
nece Romani ciuis decernendi nulli facultas foret. ^l In eos verò qui Romani non
sunt, ne impunè insultare liceret, pluribus legibus sanctionibusque obuiam itum est:
ut lege Iulia de vi, Cornelia de sicariis, & Aquilio plebiscito pœnis multifariā con-
stitutis, quibus singulorum indemnitatibus salubriter consultum fuit. ^m Super seruis
quoque, ne in eos grauius æquo domini animaduertent, pœnæ sunt constitutæ: si-
quidem nequam & contumax seruus, ut plaustrum lignum cui affigitur temo, quæ fur-
ca dicta est, in collo ferat, & eo quasi iugo subactus, manibus post terga reuinctis, per
ora omnium circumferatur, à singulisque furcifer appelletur, velut vincti pedes &
manus incedant: ⁿ nonnumquam pausicape, qua ori manus admouere prohibentur,
opus faciant, ^o aut candenti lamina, vel litteris frontem & ora inurantur, & vultus

ANNO TATIONES.

tus primùm testarum numerum inibat: nam nisi
essent sex millia testarum, ostracismus non erat
perfectus.
r Ea quidem ostraca.] Vt scripserunt magna
ex parte ij, quos tibi citauimus ibi, Ostracismom. &
præterea Diodorus Siculus lib. 2. non semel. & Phi-
lostratus in vita Apollonij lib. 6.
s Præter Theseum.] Plutarchus in vita illius.
t Solon.] Idem in vita quoque illius.
v Aristides.] Cicero lib. 5. Tuscul. quæstio. vbi ob
id illum patria pulsam fuisse dicit, quod præter
modum iustus esset. Plutarchus item in vita illius,
& Nicæ, & Themistoclis.
x Themistocles.] Probus Aemilius in vita il-
lius, & Plutarch. vterque in vita illius, & Diodorus
Siculus lib. 11.
y Aliique.] Vt Thucydides, ex eodem Plutar-
cho in Pericle, & Plinio lib. 7. cap. 30. & Cimon,
ex eodem Plutarcho, & Probo Aemilio in vita il-
lius, & Damon Periclis præceptor, eodem Plutar-
cho in Aristide non adeo longe à prin.
z Milciadem verò.] Probus Aemy. in vita illius.
a Id enim optimo.] Vt patet ex superioribus.
Sed adde & Argis quoque hinc ostracismum in vsu
fuisse, teste Aristotele lib. 4. Politic. c. 3.
b Syracusanis.] Id vsque ad clausulam, Fuitque
finis. est Diodori Siculi libro 11.

c In hyperbole.] Plutarchus in Aristide.
d Postea C. Gracchus.] Asconius Pedia. in 3. in
Ver. act. Cic. autē in Ora. pro C. Rabirio, perduellio-
nis reo, scribit ipsum C. Gracchum legem tulisse, ne
de capite ciuium iniussu Quiritium iudicaretur.
Sed & Pomponius in l. 2. §. exactis. ff. de origine iur-
ris. dicit, Regibus exactis, duos consules constitu-
tos fuisse, qui tamen, ne per omnia regiam potesta-
tem sibi vendicarent, lege lata factum est, ne pos-
sent in caput ciuis Romani animaduertent iniussu
populi.
e In eos &c.] Id totum est nostri iuris ciuili-
tis. hic designatus: nisi quod hic dicat, Aquilio
plebiscito. intelligi de tit. ad legem Aquil.
f Super seruis.] Plutarchus in Coriolano & pro-
blem. cap. 70. & Donatus in Andria Terentij act. 3.
scena 5. in eum locum,
Oh, tibi ego, ut credam furcifer?
g Nonnumquam pausicape.] Pausicapem ap-
pellant machinulam collo seruorum circumposi-
tam & orbicularem, qua ori manus admouere pro-
hibebantur, ne farinam vorarent, quod *καθίσεν* vo-
cant, intus dum operarentur, ut etiam scribit Cæ-
lius Rhodiginus lib. 25. cap. 22. nullo tamen authore
citato, sed id est Eustacij Iliados lib. 22.
h Aut candenti.] Vide infra in verbo, Tum post
verbera.

i Vtque

inscribatur: vtque ⁱ neruo compedibus coerceantur, hac deformi nota velut insigni
animaduersione affici solebant, vt ea ignominia affecti, maior illis verecundia esset ad
facinus. ^k Pistrino quoque detrudi seruos, & damnari mancipia infida, vel notis
barbaricis iniuri, vt ob improbitatem insignes forent. ^l Tum post verbera & cruciatus
vinculis, nuditate, fame, siti, & compedibus, numellisque, catenis, neruis, pedicis,
boiis, & si crimen exposceret, cruce & lamina ferulem in modum affici, verus per-
uulgata pœna fuit. ^m Apud Persas verò consuetum erat, vt si seruus are coemptus
aquifugisset à domino, vinctus compedibus opus faceret. si autem sponte reuertisset, &
fateretur admissum, flagellis caderetur. Ipsi enim nimiam fuisse seruitutem, autores
produnt: quippe cum nulli manumittantur apud Parthos, nullaque mancipia dem-
pto seruitutis iugo libera fiant. ⁿ Contrà apud Indos & Taprobanae incolae, quibus
nulla fuit seruitus, omnesque vna ingenuitate tenentur. Babyloniis facinorosi serui
& contumaces per crines trahebantur, vt facinoris admissi pœnas darent. ^o Germa-
nis verberare seruum afficere, aut vinctis coercere habetur nefas: apud quos laxior ser-
uitus erat, & libertinis penè par: quippe sibi acquirunt serui, & peculium habent.
^p Proditum tamen est, Hilotas à Spartanis bello subactos, cum rebellassent, ab Agi-
de perpetua seruitute damnatos, vt dominis illos manumittere, aut extra Spartanos
fines venundare non liceret. ^q Diogenes verò Cynicus Manen seruum, cum aufugis-
set, non modo verberare non affecti, sed liberū ire iussit, ac dimisit: turpe existimans
Manen sine Diogene viuere posse, non autem Diogenem sine Mane. ^r Contrà Lycur-
gus apud Spartanos seruorum petulantiam tam seuerè cohibuit, vt facinorosos ser-
uos dominis interficiendi ius daret. ^s Deinde tam diuus Pius quam sequuti principes
super dominorum potestate in seruos, salubriter consuluerunt, ne dominis plus æ-
quo sauire liceret, neque iniusta imperia dominorum noxæ forent, neque domini ser-
uos quotidianis verberibus afficerent, sed loris caderent. Quibus constitutionibus
cauetur, vt in eum qui suum occidisset seruum, haud secus pœna diceretur, quam
qui alienum necasset. ^t Diuus quoque Hadrianus seruos à dominis occidi vetuit:
sed si quid deliquissent, prætoris iudicio pœna affici præcepit, ita vt Vmbriam ma-
tronam, quod in ancillas supra modum sauiret, in quinquennium relegasse ferant:

ANNO TATIONES.

i Vtque neruo.] Vide infra ibidem.
k Pistrino.] Terentius in Andria act. 1. scen. 2.
*Verberibus caesum te in pistrinum
Daue dedam vsque ad necem.*
Verba sunt Simonis domini, id minantis Dauo
seruo.
l Tum post verbera.] Hæc magna ex parte sunt
Plauti in Asinaria act. 3. scena 2.
*Persida laudes, gratiasque habemus merito magnas,
Cum nostris sycophantis, dolis, astutiisq;
Scapularum confidentia, virtute vltorum freti,
Aduersum stimulos, laminas, crucisq; compedesq;
Neruos, catenas, carceres, numellas, pedicis, boias,
Torturasq; acerrimos, &c.*
m Apud Parthos.] Iustinus lib. 41.
n Contrà apud Indos.] Strabo lib. 15. Idem (Me-
gasthenes sub.) dicit neminem Indorum seruis uti.
& cod. lib. paulo antè, dicit Indos iuuenibus pro ser-
uis uti, dum adoleseunt.
o Germanis.] Id vsque ad clausulam, Proditum.
est Taciti in lib. de moribus Germanorum.
p Proditum.] Strabo lib. 8. Et de his dicemus
alibi plenius. Sed tu interim vide eundem Strabo-
nem lib. 6. Liuium 4. Dec. lib. 4. Plutar. in Lycurgo.

q Diogenes verò Cynicus.] Laërtius in vita
illius.
r Contrà Lycurgus.] Plutarchus in vita illius, &
Heraclides in libello de Politis cap. 2. In seruos au-
tem quatenus sauire liceat, est in l. 1. C. de emenda.
seruor. & in tit. Instit. de iis qui sui vel alieni iuris
sunt.
s Deinde tam Diuus Pius.] Ex l. 1. ad fi. & l. 2.
ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. & §. sed hoc tem-
pore. & §. seq. Instit. cod. titu. & vide Macrobius
lib. 1. Satur. cap. 2. post princip. Sed hic prætereun-
dum nō duximus quod olim Romæ contigit, quod
cum quidam paterfamilias (eius nomen non dici-
tur) seruum sub furca caesum medio egisset Circo-
tum, cum ludi magni pararentur: ob quod ingens
pestilentia Romæ oborta est, ad quam auertendam
senatus decreuit, vt hi ludi quam amplissimi fierēt.
Apud Dionysium Halicarnasensem lib. 3. & iterum
7. & Liuium 1. Decad. lib. 2. & quod legibus Mo-
saicis non licebat in seruos sauire, vt scribitur Exo.
21. & Deut. 15. De qua re etiam Plato in lib. de Spe-
cialibus legibus.
t Diuus quoque Hadrianus.] In d. l. 2. §. vlt. co-
tit. vide l. 1. C. de emend. seruo.

K k 3

* *Proferri.*

*Patrono-
remus in
clientes.*

*Catonis in
mancipia
asperitas.
Patronus
in liber-
tum ingra-
tum.*

*Edictum
apud Athe-
nienses in
libertos in-
gratos.
Apostas-
ium.*

*Aphetas.
Adespotas.
Eritheras.
Mafsili-
enses.*

*Clau.
Cæsar.*

quòd magis è republica ducerent, permulcendo tractandoque seruorum animos* mites fieri quàm verberere. Et tam ab his qui mancipio addicti aut ære coempti sunt, quàm his qui manu emissi libertatem meruerunt, debita iura dominis patronisque assertoribus constituit: nam iura patronatus post libertatem impensam seruo, dominis incolumia esse voluit, quæ ex certis causis patronus dominusve amittebat: siquidem si libertum seruumve optimè meritum, dum famis periculum adiret, patronus non aluit, aut si inuitus libertatem dedit, lex Aelia Sentia & diuus Pius ius patronatus patrono, & dominium domino ademit. Quod & Claudius Cæsar sanxit, ut agra & affecta mancipia si exponerentur, ab omni famulatu & seruitio immunia forent. Item si ad iusiurandum libertum patronus adigit, ne nubat, néve vxorem ducat, eum ad ius patronatus lex pariter non admisit. Tamen si lege Iulia de maritandis ordinibus, hæc iuramenta postea inducta & remissa fuerint. Fertur propterea Cato senior malè audisse, tanquam asperior & durior, quòd agra & affecta mancipia velut bruta animalia senio debilitata, domo exigeret, & victum negaret. Contra verò aduersus malè meritos, impuros & flagitiosos libertos, aut si delatorem summisissent, vel patroni nomen detulissent, seu manifesti criminis rei forent, patrono ius reuocandæ libertatis, & vniuersa promerita abrogandi lege donabatur. Quod ab Atheniensibus decretis edictisque cautum erat, ut contumax ingratusque libertus sub mancipio esse, & seruire cogere, quoniam liber esse nescisset, quod apostasium nuncuparunt. Seruos verò libertate donatos, Lacedæmonij aphetas, & adespotas, atque eritheras dixerunt. Mafsiliensibus libertus ter doli admisi reus aduersus patronum, velut mancipium seruire cogebatur, per singulas vices libertate rescissa: si quam verò offensam quartò admisisset, domino impurabatur, & inultus ibat, quòd toties deceptus patronus, quartò se ei credidisset. Claudius verò Cæsar libertinos qui se pro ciuibus agerent, publicauit: illos autem qui ingrati no-

ANNOTATIONES.

v Et tam ab his.] Hæc omnia videbis latissimè comprobata in nostris Cõmentariis in l. si vnquam. in verbo, Libertis. nu. 31. incip. tum postremo. C. de reuo. donat.
 x Patronus non aluit.] Ex l. D. Claudius. §. Imperatores. ff. de iur. patro. & l. alimeta. in prin. ff. de li. agno. & l. si patronus non aluerit. ff. de bonis libert.
 y Si inuitus libertatem dedit.] Ex l. si quis hac lege. ff. qui & à quib. manu.
 z Lex Aelia Sentia.] In d. l. si patronus aluerit. ff. de bonis libert.
 a Claudius Cæsar.] Suetonius in vita illius, c. 25. & Modestinus Iuriscõsultus in l. 2. ff. qui sine manu. ad libert. per.
 b Item si ad iusiurandum.] Ex l. adigere. in prin. & propè per totam eam l. ff. de iure patrona.
 c Tamen si lege Iulia.] In d. l. adigere. §. vlt.
 d Cato senior.] Plutarchus in vita illius, & ipse met Cato rei rusticæ. c. 2. ad fi.
 e Contra verò aduersus malè meritos.] Tacitus lib. 13. quem postea citabimus in verbo, Si manifesti criminis.
 f Aut si delatorem summisissent.] Ex l. i. in fi. & d. l. D. Claudius. in prin. ff. de iure patron.
 g Vel patroni nomen detulissent.] In d. l. i. in fin. Nam & idem è diuerso si patronus nomen liberti detulerit. l. eum patronum. §. i. ff. de iur. patron.
 h Seu manifesti criminis rei forent.] Ex Tacito lib. 13. Ac criminum manifestos meritò ad seruitutem retrahi, ut meta coërceantur, quos benefi-

cia non commutassent.

i Quod ab Atheniensibus.] Valerius Maxim. lib. 2. c. 1. & vide nostros Commentarios in d. l. si vnquam. vbi suprà citauimus.

k Quod apostasium.] Aristoteles lib. politic. 3. c. 8. quo Atheniensium Remp. describit, & Lyfias ad Aristodemum.

l Lacedæmonij aphetas.] Idem Cælius Rhodiginus lib. 25. cap. 20. sed nullo authore citato. vide eundem lib. 11. ca. 39. in antiquo. verùm id est Athenai lib. 6. dipnosopistiarum, ca. 7. ex Mycone Priæno lib. 2. rerum Messanicarum.

m Et adespotas.] Id est sine dominio, nullius dominio subiectos ac veluti micipatos apud Lyfiam, & ex eo Pollucem lib. 3. onomasticõn, c. 8. & Athenazum vbi suprà ex ipso Mycone. Nam & hunc librum ἀδέσποτον vocat Diuus Hieronymus ad Eua-

gritium, qui nullum authoris, aut domini titulum præfert. Misisti, inquit, volumen ἀνόνημον ἢ ἀδέσποτον, & nescio vtrum tu de titulo nomen subtraxeris, an ille qui scripsit, ut periculum fugeret disputandi. Et ἀδέσποτον ἢ ἠρισολή, apud Plutarchum in vita Ciceronis in qua scriptoris nomen nullum est. Et rumores ἀδέσποτοι, sine authore apud ipsum Ciceronè lib. epist. fam. 15. ca. 17. Et sic de similibus.

n Atque Eritheras.] Eritheras scribit Cælius Rhodiginus vbi nuper citauimus, nec alium quempiam citat, sed id est Myconis & Athenai vbi suprà.

o Mafsiliensibus.] Valerius Max. lib. 2. c. 1.
 p Claudius verò Cæ.] Sucto. in vita illius, c. 25.

q Quod

tarentur, reuocauit in seruitutem: qui etiam libertum, quòd patrono delatorem summiserat, vt de statu faceret quæstionem, seruituti addixit. Quod Nerone quoque imperante seruatum est: & frequenti Senatu obtentum, de manumissis propter ingratitudinem in seruitutem reuocandis. Nerua Cæsar seruos à quibus dominos accusatos reperit, velut ingratos iussit occidi. Quod in seruo Artetij proscripti populus Romanus fecisse proditur, quem velut ingratum in seruitutè reddidit denuò, quòd proscripto domino bona & liberos occupauit: sicut Sylla de saxo deiecit seruum Sulpitij domini proditorem, vt sibi gratificaretur. Diuus autem Seuerus cauit edicto, ne serui delatores dominorum audiantur, sed pœna mulctentur seueriori. Si verò leuiter offendissent, aut contumeliam conuiciumque fecissent, vel dicto minus audientes forent, vltra vigesimum lapidem in terram oràmve Campaniæ relegandi, domini arbitrium erat, vel vt ferrum traderent: tum vt amplexus hominum vitarent & à foribus domini arcerentur: fuitque aliquando in vsu, vt de seruis in dominos nec quæstio haberi, nec iudicium dari posset. quod Tacitus Cæsar cauit edicto, vt ne maiestatis quidem causa contra dominorum capita serui admitterentur, aut per eos inquirerent magistratus. Nec solum serui in dominos, sed nec patroni in clientes testimonium valuit: quod à Romulo primùm edita lege cautum. Propterea Tiberius, vt contra Libonem per seruorum quæstiones inquireret, fraudem legi fecisse dicitur, quòd illos emancipari, & deinde per tormenta inquiri iussit: donec post temporum curricula Caius imperator seruis, siquid quererentur de dominis, passim accusandi, & contra eos lege agendi facultatè dedit. Est tamen obseruatum, vt si quem ex seruis dominus de ergastulo aut vinculis relaxaret, catenas à manibus pedibusque quibus vinctus fuerat, quandoque incederet, vt vinclo pars in corpore maneret quo argumento signabant seruum minus iuste vinctum fuisse, neque iustam seruitutem seruisse, nullumque ius patroni domino competiisse, illumque pristina libertati, ac si nunquam vinctus fuisset, restitutum. Et tamen si seruos profugos leges suscipi vetarent inuitis dominis, tamen qui capti bello ad imperatorum regumque statuas

Nero.

Nerua.

Sylla.

D. Seuerus.

Liberti

qui leuiter

peccassent.

Taciti Cæ-

saris edi-

ctum.

Tiberius.

Serui cap-

ti ad re-

gum impe-

ANNOTATIONES.

q Quod Nerone quoque imperante.] Cornelius Tacitus lib. 13. Cuius hæc verba sunt, Per idem tempus actum in Senatu de fraudibus libertorum, efflagitatumque vt aduersus malè meritos reuocandæ libertatis ius patronis daretur, & reliqua quæ sequuntur.

r Nerua Cæsar.] Dion in vita illius, post princ.
 s Quod in seruo Artetij.] Legendum Artetij ex Appiano, qui id retulit lib. 4. bellorum Ciuilium, pagina 416. vide Græcum.

t Sicut Sylla.] Plutarchus in vita illius. Caterùm Sulpitius, seruo prodente, casus est: quem Sylla, prius libertate donatum, præcipitavit è saxo.

v D. autem Seuerus.] Vide in vita illius, & alicubi in nostris legibus. Verùm id aliquando fallit, vt nostri loquuntur, vt in l. in certis. ff. de iudic. l. mulierem. §. vlt. ff. de accusatio. & l. i. ff. ad leg. Jul. de anno.

x Fuitque aliquando in vsu.] Vt videre licet propè per totam eam l. sed maximè in §. Antoninus. & alibi sæpe not. eod. tit.

y Quod Tacitus Cæsar.] Flavius Vopiscus in vita illius, verùm nostris legibus aliter cautum est. l. meminisse. in fi. C. ad leg. Jul. maiest. nam & audiuntur serui deferentes dominos & liberti patronos. in hoc communis l. famosi. versic. serui quoque. ff. eod. tit. & l. pen. in fi. C. qui accus. non possunt.

z Sed nec patroni in clientes.] Dionysius Halicarnassens lib. 2. Plutarch. in vita ipsius Romuli. Cato Censorius in oratione, quam dixit apud Censores in Lentulum, & ex eo Gellius lib. 5. c. 13.

a Propterea Tiberius.] Cornelius Tacitus li. 2.
 b Caius Imperator.] Athenien. quoque legibus, seruorum iniuriæ & accusationes audiebantur, vt & liberorum, vt patet ex Hiperidis Oratione contra Mantitheum, & Lycurgi in prima Oratione contra Lycophronem, & Demosthenis contra Mediam, & ab his Athenai lib. 6. c. 7.

c Et tamen si seruos profugos.] Apuleius lib. 6. Metam. Legibus, ait, quæ seruos alienos profugos inuitis dominis vetant suscipi, prohibeor. Vide ibi Beroaldum.

d Ad Imperatorum Regumque statuas.] Nostris legibus non semel fit mentio eorum, qui ad statuas Cæsaris, vel ad statuas sacram confugiunt: vt in l. quis sit fugitiuus. §. apud Laboneum. versic. nec eum quidem. ff. de edil. edic. & in l. 2. ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. Vide ibi glos. & l. 1. C. de his qui ad stat. confug. & §. vlt. Insti. de his qui sui vel alien. iur. sunt. Et apud alios quoque: nam Seneca, Licet, inquit, seruis ad statuas confugere, quanto magis licere debet liberis & ingenuis? Et Suetonius in Tiberio, Nouissimè calumniatus, modò ad statuas Augusti, modò ad exercitus confu-

*statuas con-
fugientes.
Diana
Ephesiæ
templum,
Asylum.*

*Iouis Ser-
uatoris
ara.
Theſei ſe-
pulchrum.*

confugiſſent velut ad aſylum, nexu ſoluebantur, & immunes erant: in eos enim manus iniectio non erat, Nanque Ephesi templum Dianæ id iuris habuit, vt ad illud confugientes, mancipio ſoluerentur: quod Alexander ad ſtadium produxit: poſtea ab Auguſto ſublato, ne propoſita impunitatis ſpes, facinoribus cauſam daret. Primum enim Cadmus dum Thebas conderet, aſylum aperuiſſe fertur, ad quod fugientes ſine diſcrimine ſerui aut liberi, ab omni pœna tuti erant. Nonnulli à prognatis Herculis aſylum Athenis primò inſtitutū ſerunt, ad quod à patribus oppreſſis confugere fas erat. Poſt^o quod in Rhetæo litore fuit Aiakis aſylum, & in Sigæo^o Achillis: quorum exemplo Romulus & alij aſylum aperuere, quò accedentes impunitate donabantur. Apud Moloffos, Samothraces, Crotoniatas & Meſſenios ac pleroſque ad deorum aras confugiſſe, pro aſylo habitum eſt, velut Ithaceniſibus Iouis Seruatoris ara. Delictis enim non voluntariis refugiū eſſe aras putauere: Athenienſibus Theſei ſepulchrum id iuris habuit, vt ſerui ad illud confugientes, nexu ſoluerentur. Et Spartæ Chalcicæcum Mineruæ templum, ad quod Pauſanias fugiens, obſtructo aditu, morte mulctatus fuit: & aliud Calchicon, ad quod Agis cōfugit. Et in Tanaro

ANNOTATIONES.

gere velle, Pandatariam relegauit. Hæc ille. Sed quod poſtremo loco dicit de exercitu, intelligit interpres alter de exercitu Germanici mariti Agrippinæ, de qua ille loquitur, vt imploraret auxilium militare aduerſus Tiberium & ſeditionem concitaret. Quæ quidem interpretatio minimè repudianda eſt: ſed tamen aliter intelligi poteſt, vt, ſcilicet, ad militaria ſigna confugeret, veluti ad aſylum. Ea enim aſyli vim habebant, vt ſtatue Auguſti, vt colligitur ex Cornelio Tacito lib. 1. cuius hæc ſunt verba, Planco maximè, quem dignitas fuga impediuerat, neque aliud periclitanti ſubſidium, quam caſtra primæ religionis, illic ſigna & aquilam amplexus, religione ſe tutabatur. Et Ammianus Marcellinus lib. 25. Qui fraudum conſcius & nexorum ad militaria ſigna conuogit.

c Nanque Ephesi.] Id vſque ad clauſulam, Primum omnium. eſt Strabonis lib. 14. Sed & quod ibi aſylum fuerit, planum eſt ex Cicerone in 3. in Verrem actio.

f Nonnulli à prognatis Herculis.] Seruius lib. 2. Aeneid. in eum locum,

Et iam partibus vacuis Iuonis aſylo.

Et iterum lib. 8. ibi,

- Quem Romulus acer aſylum Rettulit. -

Et vtrouique authoritate Statij lib. 7. cuius in eam rem hi verſus ſunt,

Fama eſt deſenſos acie poſt buſta paterni

Numinis, Herculeos ſedem ſundatſſe nepotes.

g Poſt quod in Rhetæo litore.] Seruius lib. 6. Aeneid. in eum locum,

Tunc egomet tumulum Rhetæo in litore inanem

Conſtitui. -

h Et in Sigæo Achillis.] Strabo lib. 3. & Seruius d. lib. 6. vbi ſuprà.

i Quorum exemplo Romulus.] Virgilius lib. 8. Aeneid.

Hinc locum ingentem, quem Romulus acer aſylum

Rettulit. -

Strabo lib. 5. Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 2. Liuius 1. Decad. lib. quoque 1. Ouid. lib. 3. Faſt.

Romulus vt ſaxo lucum circumdedit alto,

Cuilibet, Huc, dixit, confuge, tutus eris.

Propertius lib. 4. eleg. 1.

Buccina cogebat priſcos ad verba Quiritis,

Centum illi in præo ſæpe Senatus erat, &c.

Iuuenalis ſaty. 8.

Et tamen, vt longè repetas, longèq; reuoluas

Nomen ab infami genti m deducis aſylo.

Plinius Secundus, aut quiſquis is eſt, de viris illuſtribus, cap. 2. vbi de Romulo. Plutar. in vita Romuli, Macrobius lib. 1. Satur. cap. 6. Seruius ſuprà d. lib. 2. Laſtantius lib. 2. cap. 7. Horatius lib. 1. Car. Ode 12.

Romulum poſt hos prius, an quietum

Pompili Regum memorem, an ſuperbos

Tarquini faſces, dubito, an Catonis

Nobile lethum.

Eutropius lib. 1. c. 4.

k Apud Moloffos.] Plutar. in vita Themisto- clis, & Diodorus Siculus lib. 11.

l Samothraces.] Plutar. in Paulo Aemylio non ſemel, & in Pompeio.

m Crotoniatas.] Diodorus Siculus lib. 12. non multò poſt prin.

n Et Meſſenios.] Pauſanias lib. 4. qui de Meſſeniacis eſt.

o Ac plerūque.] Vt Corcyreos ex Diodoro Siculo lib. 12.

p Athenienſibus Theſei ſepulchrum.] Plutar. in vita illius ad ſi.

q Et Spartæ Chalcicæcum.] Thucydides lib. 1. Probus Aemylius in vita Pauſanias, Diodo. Siculus lib. 11. Plutar. Parallelorum, cap. 21. Aelianus de varia hiſtoria, lib. 9. ad ſi. Id autem templum æreum fuisse tradit Liuius 4. Decad. lib. 5. quod & ſatis nomen ipſum indicat.

r Pauſanias.] Probus Aemylius, & Plutar. vbi ſuprà.

s Aliud Calchicon.] Plutar. in vita Agidis. vide Græcum, & an ſit id quod Calaurium alibi vocatur.

t Et in Tanaro Neptuni.] Thucydides lib. 1. & Plutar. in Pompeio.

v Et

Neptuni phanum, ad quod Cleombrotus: & in Calauria inſula in Aegæo etiam Neptuni templum, ad quod Demotheus cum aufugiſſet, ab omni violenta incurſione Archiæ manſit illæſus: atque in Thracia Dianæ templum inter Clitorium & Cynatham: & in Aſpendo Pamphylia, Tiberij ſtatue pro aſylo fuere, ſicut Dianæ Leucophriæ oppreſſis perſugium inuiolabile fuit. Palladis quoque templum velut aſylum Lacedæmonij venerantur, in quo nocentes etiam capitis damnati, incolumes fiunt. Et in Aphrodiſio & Papho Veneris, apud Stratoniceſes Iouis & Triuia temple, Siculis Palifici ara, in Peloponneſo Hermionæ phanum ſacrum Cereri & Proſerpinæ, in Epheso Artemiſium, Pergami ædes Aefculapij, in Græcia Calydoniæ Palladis templum, tantæ dignationis fuere, vt capitale fraudem auſi, aut pecunia iudicati, qui ad illa confugiſſent, noxa pecuniaque exoluerentur. Apud Scythas qui ad Riphæos confugiſſent, tanquam ſacro ſanctos, ſui iuris & arbitrij erant: ſicut in Aegypto in Oſiridis aſylo iuxta Saim: & in Conopo Herculis templo, ad quod ſerui confugientes, ſi initiati forent, opprimi aut vi cogi non poterant. Traditumque memoria eſt, in Libya oppidum fuiſſe, ad quod ſiquis ſeruus lapidem importaret, liber & ſui potens erat: & Dulopolin in eadem id iuris habuiſſe, vt qui ſeruus ad eam aufugiſſet, omni nexu ſolueretur. Cinna verò ciuili manente bello, cum per præconem edixiſſet, vt ſerui ad eum confugientes velut ad aſylum, liberi forent, illoſque ad pileum vocaſſet, magnas ſeruorum & perditiffimorum manus cogiſſe fertur. Sed cum propter aſylorum impunitates, multa facinora admitterentur magna licentia, Tiberius Cæſar, ne impunita eſſent crimina, immunitates aſylorum abro-

*Cinna.
Immunitas
aſylorum
per Tibe-
rium abro-
gata.*

ANNOTATIONES.

v Et in Calauria &c.] Strabo li. 8. & Plutar. in vita ipſius Demotheus, vbi paulò aliter id recenſet, & in vita Pompeij.

x In Thracia Dianæ.] Polybius lib. 4. Adde & in Samo euſdem Dianæ, ſecundum Herodotum lib. 3.

y Et in Aſpendo Pamphylia, Tiberij.] Philoſtratus in vita Apollonij libro 2.

z Sicut Dianæ Leucophriæ.] Cornelius Tacitus libro 3. Huius autem Dianæ meminit Pauſanias lib. 1. & 3. ſed de aſylo nihil dicit. Meminit item Appianus Alexandrinus bellorum ciuiliū libro 5.

non adeò longè à princ. vbi Cleopatram, Aegyptij reginam ſororem ſuam Arſinoem ſupplicem Mileti in Leucophryæ templo interimi iuſſiſſe reſert.

a Palladis quoque templum &c.] Nò memini me legiſſe aliud fuiſſe Palladis templum, quod aſylum eſſet, præter illud Chalcicæcum, ideſt, æreum, de quo ſuprà in verbo, Et Spartæ Chalcicæcum.

b Et in Aphrodiſio et Papho Veneris.] Vtriuſque teſtis eſt Tacitus d. lib. 3.

c Apud Stratoniceſes.] Tacitus in eodem lib. vbi etiam de vtroque loquitur.

d Siculis Palifici ara.] Palici legendum eſt ex Virgilio libi 9.

Pinguis vbi placabilis ara Taici.

Et ibi Seruio & Diod. Sicu. lib. 11. paulo ante ſin. Macrobius lib. Satur. 5. c. 19. Laſtantio Grâmatico in Statiū lib. 12. Thebaid. & Stepha. in libro de Vrribus.

e In Peloponneſo Hermionæ.] De hoc nihil comperi, niſi quod ſcribam infra in verbo, Qui tamen Samiæ &c.

f In Epheso Artemiſium.] Artemiſium idè eſt ac ſi dicat, Dianiti. Nam Diana Græcis ἀρτεμις dicitur, cuius appellationis cauſa tradunt Plato in Cratylo, Macrobius lib. 7. Satur. c. 16. eodemque vlt. ti. Templum autem Ephesiæ Dianæ aſylum fuiſſe, ſcribit Strabo lib. 24.

g Pergami ædes Aefculapij.] Cornelius Tacitus libro 3. Huius autem Dianæ meminit Pauſanias lib. 1. & 3. ſed de aſylo nihil dicit. Meminit item Appianus Alexandrinus bellorum ciuiliū libro 5.

h Apud Scythas, qui ad Riphæos cōfugiſſent.] Lege Arimphæos ex Solino, cuius id eſt c. 27. aut aliorum computatione 21. Pomponio Mela lib. 1. c. vlt. ad ſi. Plinio lib. 6. c. 13. poſt princ. Hos autem Herodorus in Melpomene Argippæos vocat, quos factos eſſe dicit, & ad quos (inquit) quiſquis confugit, is à nemine larditur. At Martianus Capella lib. 6. Aryphæos hos nuncupat, ad quos, ait, velut ad quoddam aſylum confugiunt meruentes.

i Sicut in Aegypto.] Strabo li. 17. Duobus ſchoenis à flumine dūtat Sais, & paulo ſuprà eam eſt Oſyridis aſylum, in quo Oſyrim iacere arbitrantur.

k Et in Conopo Herculis templo.] Herodotus lib. 2. Erat (inquit) ad hoſtium Nili Herculis templum quod vocatur Conobicum, ad quod ſiquis ſcuiuſcunq; hominis ſeruus confugiens, capiat ſacras notas, ſeſe deo tradens, cum neſas eſt tangere. Ex quo intelligis hic legendum Conobo, ſiue Conobico, non Conopo. Vide tamen Græcum. Quanquam & ipſe Hercules dictus ſit Conopæus, & Conopion, & Conopius, vt iam alibi diximus.

l Cinna verò.] Appianus libro 1. bellorum ciuiliū.

m Sed cum propter &c.] Suetonius in Tiberio, c. 37. Cornel. Tacitus non vno in loco.

seruorum nomina.

gavit, & exoletum morem antiquauit: tamen Samiæ Iunoni & Aesculapij delubro ius veteris immunitatis ob religionem restituit. Neque omittendum, seruis apud Romanos Statij, Dionysij, necnon Stichi, & Heræ frequens nomen fuisse: sicut Athenis Dauus & Geta. cum enim Daci antea Dauu dicerentur, ad Istri fontes bello subacti, Atheniensibus serui erunt, inde seruale nomen Dauu & Getæ posteris reliquerunt. Apud Syros Dama, in Paphlagonia Tybius, apud Phryges Manes & Mida seruale nomen fuit, Lacedæmoniorum serui peculiari nomine Helotæ, Argiuorum Gymnetæ, Cretensium Epharmiotæ, Clarotæ & Mnotæ dicuntur:

ANNOTATIONES.

n Qui tamen Samiæ Iunoni. Tacitus de his duobus lib. 4. Sed præter asyla supra memorata, fuere alia plurima scilicet Phantum Aeaci in Aegina, ad quod cum aufugisset Hyperides ille orator celeberrimus, Demosthenis amulus, per vim detractus est, teste Plutarcho in Demosthene. Et templum Iunonis Troiæ Virgilio memoratum lib. 2. Aeneid. non longè ante fi.

Etiam portibus vacuis Iunonis asylo.

Et Phantum Telluris in Hermiœ, apud Plutarchum in Porapeio, ubi & ipse tradit asyla fuisse in Epidaurio Aesculapij: in Isthmo, Neptuni: in Actio & Leucade, Apollinis. Et in Samo, Argis, & Lucania, Iunonis. Et in Clario & Didymeio. Quibus item adde Iunonis Luciniæ delubrum apud Brutios, vt scribit Liuius 3. Decad. lib. 10. Et templum Apollinis Delij quinque millia passuum à Tanagra distans, ex eodem Liuius 4. Decad. lib. 5. ad fi. Et Alexandriæ asylum damnatorum capitis & exulum apud Cæsarem libro 3. belli ciuil. Aliud Corinthi ex Strabone libro 10. Et in delubro Iouis apud Taniū emporium ex eodem lib. 12. Et Romæ Palladis templum Plutarcho parallelorum c. 22. Item Athenis in templo Misericordiæ, vt tradit Seruius lib. 8. Aeneid. Et astruit Stadius lib. 12. Thebaidos illis versibus,

Vbi fuit media nulli concessa potentum,

Ara delum, mi is posuit clementia sedem,

Et miseri fecere sacræ. Aliud etiã Mineruæ in ipsi Athenis asylum fuisse ex eo videri potest, quod scribit Paulianus lib. 1. Syllam, quia Aristionem, qui in Mineruæ templum aufugerat, vi extractum interim iussit in illius terentini morbi, genus incidisse, quem Phthiriasim Græci, Pediculariam Latini vocant.

o Apud Romanos Statij. Gellius lib. 4. c. vlt. author eius libri de Magistratibus Romanis, qui Fenesstela vulgo tribuitur, c. 17.

p Dionysij. Horatius inter nomina seruorum Dionysium posuit Serm. lib. 1. Satyra 6.

Tine Syri Dama, aut Dyonijs filius aude

Deicere è saxo cines, aut tradere Cadmo?

Et Cicero lib. epistol. familiarium 13. epist. antepen. Dionysij sui serui meminit.

q Stichi. Apud Plautum in Sticho, seruus est nomine Stichus, qui illi fabulæ nomen dedit.

r Sicut Athenis Dauus & Geta. Hæc vsque ad clarulam, Apud Syros, est Strabonis lib. 7. Est autem Dauus nomen serui apud Tegeu in Andria, & Phormione. Et Geta etiam apud eundem in Aegeliis, atque etiam in Phormione, & Plautum

in Truculento.

s Apud Syros Dama. Horatius supra in verbo, Dionysij. posuit & id nomen Dauu inter nomina seruorum, vt & Syri. Pöponius in l. in vulgari. s. i. de verbor. sig. Siquis, inquit, in testamento scripserit, Siquid filio meo acciderit, Dama seruus meus liber esto. Sed an id Syriæ esset non exponit. At ex eo satis constat Damam serui nomen fuisse apud quosdam populos. Syros autem seruorum natos dicemus inferius lib. 4. c. 13. ex Liuius 4. Decad. lib. 6.

t In Paphlagonia Tybius. Strabo d. lib. 7.

v Apud Phryges Manes. Strabo d. lib. 7. Et autem Diogeui Cynico seruus eo nomine, qui cum ab eo aufugisset, consulerentque amici, vt illum quererent, Ridiculum est (inquit) si Manes absque Diogene uiuat, Diogenes absque Mane uiuere non possit. autor Laërtius in vita illius. Id autem nomen est à furore inclinatum, vnde ad aneam statuam translatum, quem cortaborum lusui adhibebat. Aristophanes, μεγαλίνετος ὁ μάνης, id est, ἀνισθητός καὶ μανικός, vt continuo declaratur.

x Et Mida. Idem Strabo dicto lib. 7.

y Helotæ. Aristoteles lib. 2. Politicōn, c. 7. & 8. Heraclites in Politicis vbi de Lacedæmonis loquitur. Herodotus lib. 9. Liuius 4. Decad. lib. 4. Strabo lib. 6. & 8. & 15. Dionysius Halicarn. lib. 2. Plato lib. 6. de legibus. Plutarchus in Lycurgo. Pollux lib. 3. Onomasticōn lib. 8. ad fi. vbi ita de his loquitur, vt apud Lacedæmonis fuit medij inter liberos & seruos, μεδᾶξ δ' ἐλευθέρων καὶ δούλων λαοδαμονίων εἰλωτες. Quod & idem dicit de cæteris, in quibus illum statim citabo. Et de his quoque alibi diximus. Id autem nomen duxerunt à Laconiæ ciuitate, quam Heles vocant, vt tradit Thucydidis interpres.

z Argiuorum Gymnetæ. Pollux vbi supra ἀργείων γυμνήτες.

a Cretensium Epharmiotæ. Arist. lib. polit. 2. c. 3. Vide Græcum, & Strabo lib. 15. vbi tamen eos Epharmiotas vocat, nisi ibi mendum sit. sed vide Græcum.

b Clarotæ. Pollux vbi supra κλαρόται. Callistrachus Aristophanis, & Ephorus lib. 3. historiarum, & Athenæus lib. 6. c. 7. vbi eius nominis rationem reddit, quod scilicet ex sorte in bello seruiiebant.

c Et Mnotæ. Pollux vbi supra ex quo intelliges hic scribendum esse Mnōitæ μνωίται. Nam & publicam seruitutem Cretenses dicebant Mnōem, vt in secundo rerum Cretensium scribit Solistates, & ex eo Athenæus vbi supra. Hicq; appellabantur Mnōeus cæcus, vt tradit Strabo lib. 12. Quamquam in lin

Theffalorū Penestæ, Syracusanorum Eustatoni, Mariandynorum serui Doryphori, Sicyoniorum Corynephori appellati sunt. Pelatæ verò & Thetes liberorum quidem nomina fuere illorum, qui coacti inopia, seruitia præstabant, sicut Callicyrij in Creta, & Syracusanis Arotæ & Callyrij. Præ cæteris autem Iones præcipui inter seruos habitati, & velut insignia mancipia nobilitati sunt. Quæ Callicratidis Lacedæmonij verbum fuit, qui interrogatus cuiusmodi sibi viderentur Iones, facetissimè respondit, frugi seruos, liberos vtique malos. Quod Agefilaus de Asiaticis iudicauit: & vulgo de Caligula proditum est, nec seruum meliorem, nec deteriorem dominum fuisse. Athenienses verò Harmodij & Aristogitonis, qui Hippiam interfecerunt, velut deuota nomina libertati, tanti fecerunt, vt lege sanxerint, ne illa seruis indere liceret. Quo exemplo Domitianus Metium Pomposianum, quod nomina Magonis & Hannibalis seruis indidisset, supplicio affecit, tanquam clarissimorum virorum nomina seruii contagio polluisset: præter quæ constans obseruatio Romanis fuit nimium diu seruata, ne cuius Romanus quouis crimine obnoxius relegaretur, donec haud magno interuallo id seruare desiere. Primus enim L. Lamia Romanus cuius à Ga-

Iones seruorum præcipui. Callicratidis facetissima responsio.

Romani cines non relegati.

ANNOTATIONES.

in linguis Creticis apud ipsum Athenæum Cretenses senes nobiles Mnōtas appellat. Stephanus autem Cretensium seruos δρωίτας vocat.

d Theffalorum Penestæ. In v. s. ay. Plato lib. 6. de legibus, vbi de seruis loquitur. Aristoteles lib. 2. politicōn cap. 7. Strabo lib. 12. Dionysius Halicarn. lib. 2. Philippus Theugellenis in Commentario de Caribus & Delegibus, & Diostadæ lib. 4. rerum Creticarum & ex iis Athenæus Dipnosophistarum 6. & 7. vbi & alios quoque citat.

e Mariandynorum serui Doryphori. Pollux vbi supra. sed de his ita loquitur Strabo d. lib. 2. vt videatur velle Milesios subegisse & in seruitutē redeegisse Mariandynos, quasi serui ipsorum Milesiorum, Mariandyni dicti sunt: vt Penesti Theffalorum. Sed vide Athenæum aliter id referentem ex aliis quo loco nuper citauimus. Doryphori autem liberi meminit Suetonius in Nerone, cap. 29. Et tertium simulacrorum Doryphororum Plinius li. 34. cap. 8. Primum Polycleti Sicyonij, alterum Cresilæi, tertium Aristodemij. Porro id vocabulum peræquè est ac si dicas hastigeri siue hastiferi.

f Sicyoniorum Corynephori. Pollux vbi supra, sed aliter Plutarch. in Solone, vnde eundem in Arato. Ea autem vox significat clauitgeros, siue clauam gerentes, vel claua pugnantes. At Theopompus lib. 33. historiarum & Menæthimus lib. 2. rerum Sicyoniarum. Apud Athenæum d. lib. 6. c. 7. scribunt seruos catanophoros apud ipsos Sicyonios vocari, & id quoque tradit Stephanus. Et adde seruos Strotas vocare ex Plutarcho in Pelopida. Et Gallos Ambactos ex Cæsare lib. 6. Commentariorum. Nam & Festus lib. 1. scribit apud Ennium lingua Gallica Ambactum significare seruum: licet in nonnullis codicibus Ampactum legatur. Vide Robertum.

g Pelatæ verò & Thetes. Pollux d. lib. 3. ca. 8. paulo ante eum locum ex quo illum sæpe citauimus, πελάται δὲ καὶ θήτες ἐλευθέρων ἐσὶν ὀνόματα διὰ πενίαν ἐπ' ἀργυρίω δειλεούντων. Hoc est, Pelatæ autem & Thetes liberorum sunt nomina ob paupertatem mercede, siue pecunia, vel argento seruientium. Plutarch. autem in Romulo tradit Romanos

clientes appellare, quos Græci vocant πελάταις. At Dionysius Halicarnasseus lib. 2. Athenienses cliētes θήτες à seruitute, Theffalos verò πενίστας, exprobrātes eis statim in appellatione ipsa fortunam.

h Sicut Callicyrij in Creta. Calius Rhodiginus lib. 25. cap. 18. hos vocat Cillicyrtas.

i Et Syracusanis Arotæ & Callyrij. Arotas illos appellat Calius vbi supra.

k Præ cæteris autem Iones. Apud Herodotum Scythæ non abs re iudicantur Iones tanquam non liberos, sed pessimos & ignauissimos omnium hominum, deque eis, tanquam de seruis loquentes, mancipia dominos amantia esse aiunt, & insectatione dignissimos.

l Quare Callicratidis. Plutarch. in Apophtheg. Laconum, vbi de ipso Callicratide loquitur.

m Quod Agefilaus. Hæc enim illius verba sunt, τὸς δ' ἐσίω κατοικόντες ἐλευθέρους ἢ κακὸς εἶναι δέλεος δ' ἀγαθός. Testis idem Plutarch. in Apophthegmatis Imperatorum, vbi de eo loquitur in prin. n Et vulgò de Caligula. Id dictum fuit Palsicini Oratoris apud Cornelium Tacit. lib. 5.

o Athenienses verò. Idem Beroaldus in Suetonium, quo loco statim citabimus, sed nullo autore citato, verum id proditum est à Gellio lib. 9. c. 2.

p Quo exemplo Domitianus. Suetonius in vita illius cap. 10. Aliter Dionempe quod præter cætera haberet orbem terre pictum in parietibus cubiculi, quodque conciones Regum & cæterorum Principum, quæ sunt apud Liuium scriptæ, euolueret & studiosè legeret: quodque Vespasianus acceperat ex aliquo responso cum regnaturum.

q Præ et quæ. Totus hic locus vsque ad verba, Fuitque animaduersum. sumprus est à Tullio lib. epistol. familiarium 11. epistol. 16. Cuius hæc verba sunt loquentis de ipso L. Lamia: Nam Clodiana, inquit, temporibus cum equitibus ordinis Princeps esset, proque mea salute acerrimè propugnaret, à Gabino consule relegatus est: quod ante id tempus cuius Romano contigit nemini. Quod & ipsum magna ex parte repetit idè Cicero eiusdem operis epistol. penulti. & in Oratione ipsius Ciceronis in Pisconem.

binio consule relegatus fertur, & post eum plures legum iudiciorumq; pœnis affecti: fuitque animaduersum, ciuilibus bellis captos, velut hostes in prædam verti, & venum ire non licuisse, semperque leuius seruitium apud Romanos deditis, quam captis fuisse. Græcosque perraro seruitutem seruisse: quare illorum nullus mercatoribus datur locus: sicut Persarum, qui nunquam Romæ seruire, nisi sub Alexandro Seuero imperatore, licet mox adhibito precio ad suos redditi sint. Ponticosque & Lydios seruos, aut Phrygios gregatim Romæ venire, Thracibusque peculiare esse sale coempta mancipia habere, sicut Lemniis vino mercari.

Leuius seruitium deditis, quam captis. Sale & vino coempta mancipia.

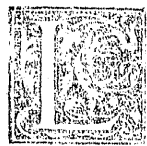
ANNOTATIONES.

r Semperque leuius seruitium.] Vide infra lib. 4. ca. 7. s Græcosque perraro.] Vide Apophthegma. Laconica. t Sicut Persarum.] Aelius Lampridius in vita Alexandri Seueri. v Ponticosque & Lydios.] Appianus lib. 2. bellorum Ciuiliū. x Thracibusque peculiare.] Ex quo Comicus quispiam à Zenodoro in collectaneis relatus, θραξ ευγενής εν πέδς αλός ηγορασμένον. Generosus es Thrax sale redemptus scilicet.

y Sicut Lemniis vino mercari.] Id sumptum est ex Homero lib. 7. Iliados ad finem, vbi scribit Lemnios magnam vini copiam in exercitum Græcorum duxisse: ex quibus Græci ipsi vinum emebant, alij ære, alij ferro, alij bobus, alij mancipiis, alij aliis rebus. Carmen Homeri est huiusmodi, νῆες δ' ἐκ λήμνιοι παρέρεσαν οἶνον ἀγροῦ ποικαί. Et paucis interiectis, ἐνθεν ἀρ' οἶνόζοντ' κερημομόωντες ἀχμοί, ἄλλοι μὲν χαλκῶ ἄλλοι δ' αἰθωνί (δηρῶ, ἄλλοι δ' ἔρινο εἰς ἄλλοι δ' αυτοῖσι βοεῶσιν, ἄλλοι δ' ἀδραπῶδεωσι.

Qui ludi apud Romanos frequentes fuerint, qui apud exteros, quæue sint nuces ocellatæ apud Tranquillum. Caput XXI.

Latronum culorum ludi.

Vdus a calculorum veteribus præcipuus fuisse traditur, qui & latrones dicti: hi enim in duas diuisi turmas erant, colore diuersi, quorum alij milites alij hostes: horum lusus erat, vt turmis instructis velut qui ingredi acie parant, hinc inde sub hostium imagine procederent, ac præscripto sine, quoad quisque progredi debeat: ita cauere oportebat, vt dum hostem quisque innadere nititur, alterius non pateat incurisibus: qui etiam ex gemma fuere, viris & mulieribus frequens, à melioribus & summis honoribus vel maxime cultus & celebratus, quem Palamedes inuenisse proditur, ad comprimendas ociosi exerci-

ANNOTATIONES IN CAP. XXI.

a Vdus calculorum.] Extat Martialis apophoretum calculorum lib. 14. c. 20. quo hunc ludum bellè describit, insidiosorum si ludis bella latronum, Gemmeus iste tibi miles & hostis erit. Quin & Ouidius lib. 3. de Arte amandi non minus apte, Cautaq; non stultè latronum premia ludat, Vnus cum gemino calcus hoste perit. Bellatorq; suo præfusus sine compare bellat, Semulus incautum sapere recurat opus. b Qui & latrones.] Quod patet ex illis Ouidij & Martialis locis. Hinc ita dicti, quod latrones antiqui vocabantur conductitij milites ἀπὸ τῆς λατρείου, quod inferuire significat, quod scilicet mercede bellis seruiabant. Quamquam Varro de lingua Latina lib. 6. eos dictos à latere, quasi laterones, vt qui circum latera erant Regi, atque ad latera ferum habebant. Ab eoque, inquit, veteres Poëta nonnunquam milites appellant latrones: aut, vt postea subdit, quod latent ad insidias faciendas, Quod etiam pertinet illud Plauti in Milite, Nam Rex Salencus me opere orauit maximo, Vt sibi latrones cogere & conscriberem.

Sed & huiusmodi calculi diminutiue latronculi dicuntur Senecæ epist. ad Lucitium lib. 18. epist. 106. & aliis scriptoribus. c Quæ iam ex gemma fuere.] Vt ostendit Martialis vbi supra. d Quem Palamedes.] Sophocles in Palamede, ἐ λιμὸν ἔτ' ἐνδ' ἀπώσε, ἔνθ' θεῶν, εἰπείν χερόνοντε Διὸς τελευτῆς (σφωτάτης ἰφειρε, φλοίσβου μὲν κοπήν καλῶμένοις πῆσας, κίβης τε τερπνὸν ἀγροῦ ἀνέσθ. Quos versus ita vertit Hadrianus Iunius, Nam ille (dicam enim) procul famem, Deo Iuuante, abegit, sciūm q; fallere Docuit sedentes litore in sicco mare Vbi murmurat, ludo reperio tessera Vita incundo desidis solatio. Pausanias lib. 2. itemque 10. Et Seruius autoritate Varronis lib. 2. Aeneid. ibi, Belidae nomen Palamedis. Philostratus in Heroicis. Gregorius Nazianzenus in Linuicetia σηλιταυτικῆ. Plato autem in Phædro tradit Theuth præscum quendam Deum Aegyptiorum talorum & alearum ludos inuenisse. At Herodotus lib. 1. scribit Lydos primos alex, tesserarumq; ludum,

tus seditiones. Post quos fuere tali eburnei sex angulorum æquali latitudine, tessera vero quatuor: namque erant figuræ ex omni latere quadratæ, quas Græci κούβες vocat. Sed tamen in iactu tesseras utebantur tribus, talis verò quatuor: in quibus figuræ effectæ viceim numeri habebant, sed quinariis numerus non erat in talis sicut in tesseras. Tali autem, astragali Græcè dicti: & astragalizontes, talis ludentes. Geminum verò quadratum, hoc est, octo laterum, dixerunt Asphalum. Taxillorum ludus ex octo punctis vel figuris constabat: inter quos vnus Stesichorius nomine, hoc est, octonarius, præcipuus erat. Qui quidè turricula, seu quæ dicebatur orca vel fritillus,

Tali. Tessera. κούβες. Astragali. Asphalus. Taxillorum ludus. Stesichorius.

ANNOTATIONES.

ludum, & pilæ cæterorumque ludorum omnium genera, præterquam talorum excogitasse. Post quos fuere tali eburnei.] Extat & Martialis apophoretum tali eburnei lib. 14. c. item 14. Nam & quod ex ebore essent, probat idem Martialis lib. 13. cap. 1. cuius carmen afferemus infra. & Ouid. lib. 1. de Arte amandi, seu ludet, numerosq; manu iactabit eburnos, Tu male iactato, tu bene iacta dato. f Tessera.] De his tesseras Tullius in Catone Maio. Nobis senibus ex lusionibus multis talos relinquant & tesseras. & lib. 2. de Diuinat. Quid enim est fors? idem propemodum quod micare, quod talos iacere, quod tesseras, quibus in rebus temeritas & casus, non ratio & consilium valet. Et Ouid. lib. 3. de Arte amandi, Parua mouere pudet, talorum dicere iactus Vt sciat, & vires tessera missa tuas. Et modo treis iactet numeros, modo cogitet aptè Quam subeat partem callida, quamq; vocet. Et Liuius 1. Decad. lib. 4. Leuant quidam Regis facinus in tesserau prospéro iactu. Martia. lib. 14. c. 15. Non sim talorum numero par tessera: dum sit Maior, quam talis alea saepe mihi. Ibidem cap. 17. Nec mihi bissero numeratur tessera puncto, Calculus hic gemino discolor hoste perit. Sed illud videtur pertinere ad illum ludum celebratum, de quo supra in princ. g Quatuor.] Quod nomè ipsum declarat. Nam & tessera dictio Græca est, quæ quaternio Latinis dicitur. h Quas Græci κούβες vocant.] Gellius ex Varrone lib. 1. ca. 20. Macrobius in somnium Scipionis lib. 2. cap. 2. Vidè Dictionarium Græcum. Et hoc quidem Græca dictione significatur tam tessera, quæ iactur, quàm punctus, & nota insculpta redens numeru iactorum, ac præcipue vnionem, qui quoque asini nomine dicitur. Nam priore illo modo accipitur senarius ille prouerbialis, Αἰὲν ἔνθ' ἐν πῆσασιν οἱ διδὸς κούβες. Semper cadunt feliciter Louis cubi, id est, taxilli siue tali. Posteriore verò illud Euripidis in Myrmidonibus, vbi tesseras ludentes Heroas facit, βέηλα ἀχιλλεύς δύο κούβης τέθηκα. Iecit Achilles duas vniones & quatuor. Quem & ipsum versus vsurpauit Aristophanes in Ranis. Cuius etiam rei alia testimonia videbis apud Hadrianum Iunium, multiuige lectionis virum,

Animaduersorum lib. 2. c. 4. vbi & alia multa non contemnenda de his ludis scribit. Vide Cælium Rhodiginum. i Sed tamen in iactu.] Cicero de Diuinatione lib. 2. & huc illud Martia. supra citatum lib. 14. c. 15. k Astragali.] Pollux lib. 2. ἀστράγαλος, ἀστρογάλλος, κούβης ἢ κούβης. & lib. 9. cap. 7. ἀστράγαλος, ἀστρογάλλος, &c. & alibi saepe. Hinc & hic ludus talorum Astragalists dicitur Aristoteli. Vide omnino Hadrianum Iunium lib. 2. Animaduersorum c. 4. l Astragalizontes, talis ludentes.] Plinius de Polycleto loquens libro 34. cap. 18. Duoque pueros, item talis nudos ludentes, qui vocantur Astragalizontes. Apollonio Rhodio lib. Argonauticόν 3. ἀστρογάλλοισι dicti sunt Cupido & Ganymedes talis ludetes ἀμφ' ἀστρογάλλοισι ἢ τὰ γὰρ χερσίοις, ἃ τε κούβες ὀμηθεὲς ἐφίοντο. hinc quoque ἀστρογάλλομάντες Artemidoro Daldiano lib. 2. qui scilicet ex talorum iactu futurorum euentuum fortem diuinabant. Vide Hadrianum Iunium Animaduersorum lib. 4. m Asphalum.] Vide Lexicon Græcum. n Taxillorum ludus.] Vnde natam esse hanc præcemiā scribit Pollux de hoc ludo loquens lib. 9. c. 7. Ἀπρωταπῶ. id est omnia octo. o Stesichorius.] Pollux ibi. & Erasmi in Chilia in prouer. omnia octo. p Turricula.] Cuius apophoretum est Martialis lib. 14. c. 16. Quærit compositos manus improba mittere talos? Si per me misit, nil nisi vota facit. Idque imitatione Græcorum, qui Pyrgum id appellant, id est turrim. Ea enim dictione Græca in hac significatione vsus est Horatius lib. Serm. 2. saty. 7. Mitteret in pyrgum talos. Vbi interpretes interpretantur fritillum, de quo mox dicitur. Et Sidonius Apollinarius, Quo, veluti classico, ad pyrgum vocabat aleatores. q Orca.] De qua intelligi potest illud Persij sat. 3. Augusta collo non fallier orca. Quamquam alij aliud trahunt, scilicet ad vas, in quod pueri ludentes iniiciebant nuces. Sed Pomponius Bononiensis, antiquus poëta, huic talorum ludo tribuere videtur, Iterum dum contempler orcam, taxillos prodidi. r Vel fritillus.] De quo Iuuenalis, loquens de alea, saty. 14. Paruoq; eadem mouet arma fritillo. Et Martialis lib. 4. epig. 14. Dum blanda vagus alea December Incertis sonat hinc & hinc fritillis.

Canis. Senio. Chius. Venus. Colias. Euripides. Vulturius. Hercules. Midas.

super patenti tabella punctis distincta iactabantur, ne lusoris manus iactum falleret, & non casu, sed fraude consisterent. Talorum vero canis damnosus, senio medius & anceps: siquidem modò lucra, nonnunquam damnum afferebat: is verò quaternarium numerum facit, chius verò ternarium. Venus autem quæ summum continet numerum, multum lucri affert: semperque felici exitu ludum terminavit. Hæc enim cani opposita, colias dicebatur: tricenariumque absoluebat numerum, Euripides verò quadragenarium. In talis quoque legimus Vulturium & Herculem basilicum, quæ an signa fuerint vel numeri, dubitatur adhuc. In tessera Midas fortunatissimus erat. In taxillorum iactu ter sex summam Græcis afferunt victoriam: tria verò, summum damnum. Qua quidem alea Porcius Cato lusisse fertur animi

ANNOTATIONES.

Et lib. 5. c. 125. eodémque vlt. Iam tristis nucibus puer relicto, Clamose reuocatur a magistro, Et blando male perditas fritillo. Et lib. 13. epig. 1. Non mea magnanimo depugnat tessera talo, Senio nec nostrum cum cane cassat ebur. Hæc mihi charta nuce: hæc est mihi charta fritillus: Alea nec damnum, nec facit illa lucrum. Super patenti tabella. Cuius est & apophororum Martialis lib. 14. Canis damnosus. Propertius lib. 4. eleg. 9. Me quoque per talos Venerem querente secundos, Semper damnosus subsilure canes. Et Ouid. lib. 2. de Arte amandi, Sen iacies talos, victam ne perna sequatur, Damnosus, facito, sint tibi sepe canes. Et Petrus faty. 3. Scire erat in voto, damnosa canicula quantum Raderet.

Suetonius in Augusto, cap. 71. Talis iactatis, vt quisque canem, aut senionem miserat in singulos talos singulos denarios in medium conferebat, quos tollebat vniuersos, qui Venerem iecerat. Vide in sequentibus. Senio medius & anceps. Dextrum senionem d. faty. 13. Iure etenim id summum quid dexter senio ferret, Sine erat in voto. Quod aduersari viderat ei, quod numero præcedenti adduximus ex Suetonio. Ideo sunt qui dicunt eum locum Suetonij esse corruptum, & ita legendum ex antiquis exemplaribus, Talis iactatis, vt quisque canem miserat in singulos talos, singulos denarios conferebat in medium, quos tollebat vniuersos, qui Venerem iecerat aut senionem. Chius verò ternarium. De chio Aristoteles lib. 2. de mundo, & Pollux lib. 9. quo loco supra citauimus vbi hunc dicit χῆαν & χῖον appellari. Venus autem. Supra in verbo, Senio medius. Quibus adde illud vetus prouerbum, Si sæpe iacies, aliquando Venerem iacies. de quo Tullius lib. 2. de Diuinat. Quid est, inquit, tam incertum? tamen nemo est, quin sæpe iactans, Venerem iaciat aliquando, nonnunquam etiam atque iterum. Et vide Aristot. lib. 2. de celo & mundo, & lib. 2. de Animal. Summum continet numerum. Acron & Porphyrius in Horatium lib. 2. Carm. Ode 7. in eam locuta,

Quem Venus arbitrum Dicit bibendi? a Colias dicebatur. Hic error est vel autoris, vel librarij, & Chias scribendum, quam oppositam cani scribit Pollux vbi supra, eadémque chion appellari, vt supra diximus. Subditque plurimos chiam canem appellari putare. b Tricenariumque absoluebat numerum. Porphyrius vbi supra. c Euripides verò quadragenarium. Pollux lib. 9. c. 7. d In talis quoque legimus Vulturium. Apud Plautum in Curculione act. 2. scen. 3. Postquam cænat atque appoti, talos poscit in manum. Prouocat me in aleam, vt ego ludam, pono pallium: Ille suum annulum opposuit, inuocat Planesium. p. n. Meosne amores? c. v. tace parumper, iacit volucrius quatuor. Talos arripio, inuoco aliam meam nutricem Herem. e Herculem basilicum. Plautus vbi supra ad ea, quæ ex eo supra adduximus, Iacto basilicum, propino magnum poculum: ille ebibit. f In tessera Midas fortunatissimus. Quod significat proprium illud à Suida relatum, Midas δ' ἐν κύβοισιν ἐνέβαλε τῶν. Midas qui in tessera consultor optimus. Erasmus autem Chil. 2. cent. 9. c. 87. monet perpendendum num ἐνέβαλε τῶν legi oporteat, vt versus sit iambicus trimeter, sic, Midas δ' ἐν κύβοισιν ἐνέβαλε τῶν. In tessera iactus Midas prosperrimus. g In taxillorum iactu. Id est ex Platone lib. de legibus vlt. Polluce lib. 9. quo loco supra iam citauimus, Suida ex Aeschylō in Agamemnone his versibus, τὰ δ' ἄσπερα τῶν ἄνδ' ἐν πείσῳ τῶν θήσομαι τῆς ἐξ βαλῆσα τ' ἐμῆς φρονιμίας. Id est, Nam res heroum saxo, vt optimè cadant Ter sex vbi phryctoria iaciam mea. Zenod. in collectaneis ex Pherecratis fabula, cui titulus Myrmecanthropi. Et vide Erasmus Chil. 2. cent. 3. cap. 66. Si autem plura scire cupis de his ludis superioribus, vide Pollucem d. lib. 9. vbi supra. Et ex recentioribus Beroaldum in Annotationibus. Erasm. Chil. 2. cent. 7. ca. 68. Carlium Rhodigini lib. 20. cap. 27. & Hadrianum Iunium lib. 2. Animad. c. 4. h Portius Cato. Caronem quoque Vticensem, illius pronepotem & alea quoque lusisse satis probat quod scribit Plutar. in eius vita, quòd in cænis partes

Ludi illustrium & doctorum virorum post seria negotia. Pila ludus.

laxandi causa, & Augustus effuse, Domitianus & Claudius, qui etiam lusorium conscripsit opus. Inter reliquos Theodoricus Gothorum rex, cum in alea vinceret, fertur indulgentissimus fuisse, eaque momenta domesticos promerendis gratiis captare solitos, sicut cum Vespasianus in balneum transfret. Quibus quidem tessera aptissima fuisse ligustra Plinius notauit. Fuit quoque apud veteres ludus pilæ & folliculi, præcipua commendationis, & magni studij, quo & Iulius Cæsar, & Octavianus, & alij clari viri illustresque, exercendi corporis, & animi vegetandi causa, studiosissimè luserunt. Quo etiam Scæuola iureconsultus, remisso à negociis animo, lusisse proditur, nonnunquam tessera aut calculis. Quod de Dionysio tyranno traditur, vt pila & folliculo assidue luderet. Reliqui verò clarissimi duces, aut sapientiæ professores non improbandi, animum diuersis studiis iocisque remifere. quippe Socrates dum animo vacaret, cum pueris minutis & facie liberali, iocari assuebat: &

ANNOTATIONES.

partes fortiebatur, & si non obtineret, amicis ipsum prius recipere iubentibus, dicebat, Non bene se habere, inuita Venere. Nam supra ostensum est Venerem fuisse in talis omnium felicissimam. Sed vide an hic non sit Portius Cato de quo Alexander loquitur, & an hic etiam Portius vocabatur. i Et Augustus effuse. Suetonius in vita illius, cap. 71. vbi illum alea indulgentem fuisse dicit. Et Eutropius, & Aurelius Victor etiam in eiusdem vita. Domitianus. Suetonius in vita illius, c. 21. Et Claudius, qui etiam lusorium conscripsit opus. Sueton. in vita illius, cap. 33. Alea studiosissimè ludit, de cuius arte librum quoque emisit, solitus etiam in gestatorio ludere, ita effedo, alieque adaptatis, ne lusus confunderetur. Vnde quoque etiam illud Seneca in ludo de morte ipsius Claudij, Vsq; poeta luge're noui, vos in primis, Qui concusso magna parastis lucra fritillo. Et postea ad finem, Tum Acacus iubet illum alea ludere, percusso fritillo. Et iam cæperat fugientes tesseras semper querere & nihil proficere, Iam quoties missurus erat resonante fritillo, Vtraque subducto fugiebat tessera fundo. Cumq; recollectus aueret mittere talos, Lusuro similis semper, semperq; petenti Decepere fidem, refugit, digitosq; per ipsos Fallax assiduo dilabitur alea furto. m Theodoricus. Sidonius epistol. lib. 1. epist. 2. ad Agricolum. Adde & tu Artaxerxem ex Plutar. in vita illius. & Verum Imperatorem ex Iulio Capitolino in vita illius. Sicut cum Vespasianus. Suetonius in vita illius, c. 21. o Plinius notauit. Scilicet lib. 16. c. 18. p Præcipua commendationis. Adeo vt illi Galenus Medicorum princeps librum dicitur, in quo longè lateque hunc ludum commendat, veluti salubrem & corpori maxime idoneum. Idemque lib. 2. de vitijs, reponit hunc ludum inter celeres exercitationes. Huncque ludum olim à S. C. fuisse approbatum tradit Iureconsult. in l. 2. ff. de al. lusu, & aleat. Ex legum autem interpretibus Ang. ita conf. 397. exorditur, Ludus pilæ antiquissima res est, & omni iure permisa, per l. item Mella. ff. ad leg.

Aquil. Cui & tu adde l. si ex plagis. eod. titu. Idque Canonista admittunt in c. clerici. de vit. & honest. cleric. & in cap. inter dilectos. de excessi. prælat. Et latè Paris Pute. in tract. quem nuncupatum in materia ludi edidit col. 2. vers. vsus pilæ. vbi id temperat, modò id fiat causa recreationis, & pro modica pecunia. Quamquam scio Martialem lib. 7. epig. 31. laudare Articum iuuenem quòd ludum pilæ deuitaret, Non pila, non follis, non te pagana thermis Preparat, aut nudi stipitis ietus hebes. Et de hoc quoque ludo item lib. 14. cap. 45. & seq. & Manilius lib. 5. Astronomicon illis versibus, Septima pars &c. Et Firmicus Maternus lib. eiusdem materiae 8. cap. item 8. & Athenæus lib. 1. Dipnoso. cap. 8. q Iulius Cæsar. Vide in nostro reperorio in verbo, Alea. r Et Octavianus. Scilicet Augustus Imperator ex Sueton. in vita illius, c. 83. s Et alij clari viri. Vt Alexander Magnus ex Plutar. in vita illius, & Athenæo lib. 1. cap. 13. vbi scribit Athenienses Aristonicum Carystium, qui cum Alexandro pila ludere solebat, ob artem pilæ ciuem fecisse & statuam ei crexisse. Lycon Troadenis, vir admodum eloquens atque in dicendo suauissimus & inclitissimus philosophus ex Laërtio in vita illius, & Athenæus lib. 12. ca. 25. Et Marcus Antoninus Philosophus Imperator, qui omnibus Imperatoribus sanctitate vitæ antecelluit, pila lusit, vt apprimè tradit Iulius Capitolinus in vita illius. & Alexander Seuerus ex Aelio Lampridio in vita illius. Demoteles Theognidis Chij, sapientis frater, Ctesibus Chalcedens. Philosophus & alij apud Athenæum d. lib. 1. Dipnosophist. cap. 8. Indignus autem est Domitianus, qui inter hos numeretur, quem & alea se oblectatum, cum ocium esset, scribit Suetonius in vita illius, c. 21. t Quo etiam Scæuola. Val. lib. 8. c. 8. v Quod de Dionysio tyranno. Cicero Tuscul. quart. lib. 5. cuius hæc sunt verba, de eo loquentis, Atque cum pila ludere vellet (studiosè enim id factitabat) tunicamque poneret &c. x Quippe Socrates. Valer. Max. d. lib. 8. c. 8. & Aelianus lib. 12. c. 15. y Et Scipio Africanus. Val. Max. ibid.

Scipio Africanus conchas mari legendo saepe remisit curas: & Cato Censorius cum verna & famulatu animum relaxavit: ^z qui etiam qua die tulit repulsam, in conuiuio lusit: ^a quod de Archita Tarentino proditur, ut cum pueris & seruitiis lusus ageretur. ^b Heraclitus quoque Ephesius cum a negociis quiesceret, astragalus lusisse fertur. ^c Et Attalus Asiae rex hortum pro deliciis coluit, nonnunquam fundendis statuis ocium occupauit. Memoratur ^e Alexander Seuerus imperator per dies festos perdicum & catulorum pugna se oblectasse, & ^f Amasis Aegypti rex post seria morionem egisse, & magnus ille ^g Agefilaus cum infante filio arundinem ascendisse. Neque praetereundum quod ^h de Demetrio proditum est Poliorcete, qui post negocia bellicas machinas: & de Europo ⁱ Macedoniae rege, qui in ocio lucernas fabricauit. Parthorum ^k quoque reges cum ocium superaret, cuspides acuisse feruntur. Et Dionysius iunior cura belli solutus, plaustrum, mensas & sedes mira arte compinxit. Attalus vero Philomator pro oblectamento habuit, elleborum, aconitum & cicutam, venenosasque herbas plantare, ut fructum inde legeret. Sed ^m tamen pila iuuenum lusus erat, frequens in Martio campo fieri solitus, ⁿ exque his altera paganica, ^o trigonalis altera, in qua sinistrae usus praecipuus traditur. Namque illius impulsu magis quam dextrae ludus agebatur, cuius erat usus vel maxime in corporis motu & agilitate, ut sciret apte pilam iacere atque excipere, modo incurrere, modo recurrere. ^p Armis quoque & equis, tum hasta, claua & pila, lucta, venatione & cursu exerceri Romanam iuuentutem vetus consuetudo fuit: pariter sudem torquere, equum agitare, arma tractare, ^q sicut iactu disci, cursu, saltu, iaculatione vel castu: quos ludos ^r pentathlum dixerunt, &

Pila iuuenum ludus.

Exercitia Romanorum iuuenum.

ANNOTATIONES.

^z Qui etiam qua die.] Plutarch. in Catone Minore. Vide autem num idem sit cum Censorio.
^a Quod de Archita Tarentino.] Athenaeus Dipnosophist. lib. 12. cap. 6. Architam Tarentinum scribit virum cum urbanum, tum etiam philosophum, multos habentem seruos, his gaudere solitum.
^b Heraclitus quoque Ephesius.] Diogenes Laertius in vita illius.
^c Et Attalus Asiae Rex.] Iustinus lib. 36. Omnia deinde regni administratione, hortos fodiebat, grammata seminabat, &c.
^d Nonnunquam fundendis statuis.] Idem ibid. post pauca. Ab hoc studio arariae artis fabricae se tradidit, caeterisque fingendis, & arte fundendo, procedendoque oblectabatur.
^e Alexander Seuerus.] Aelius Lampridius in vita illius.
^f Et Amasis.] Herodot. lib. 2. ad fi.
^g Magnus ille Agefilaus.] Plutarch. in vita illius, & in Apophtheg. eiusdem, & Aelianus variae historiae lib. 12.
^h De Demetrio.] Plutarch. in vita illius.
ⁱ Et de Europo.] Lege Aeropo ex Plutarcho qui id de illo tradit in vita ipsius Demetrii.
^k Parthorum quoque Reges.] Plutarch. in eodem loco.
^l Attalus vero Philomator.] Plutarch. ibidem, & Iust. lib. 36.
^m Sed tamen pila iuuenum.] Plautus in Bacchide,
*Ibi cursu, luctando, hasta, iusto, pugillatu,
 Pila saltando se exercebant magis.*
 Et ibi vide interpretes.
ⁿ Exque his altera paganica.] De qua Martia.

lib. 7. epig. 31. quod nos supra adduximus, & lib. 14. cap. 45.
*Hac quae difficili turget paganica pluma,
 Folle minus laxa est, & minus arcta pila.*
 Nonnulli pro arcta legunt apta.
^o Trigonalis altera.] De qua etiam ipse Martialis, qui huic dedicauit id apophoretum, eodem lib. c. 46.
*Si me mobilibus scis expulsare sinistris,
 Sum tua: si nescis rursus, redde pilam.*
^p Armis quoque &c.] Silius Italicus lib. 8. declarans quomodo Scipio iuuenes milites exerceret, & ad bellum formaret.
*Leetos rectores formabat Scipio bello:
 Ille viris pila & ferro circumdare pectus
 Addiderat: leuiores domo de more parentum
 Gestabant tela, ambustus sine cuspide cornos.
 Ipse inter medios venturae ingentia laudis
 Signa dabat: vibrare sudem, transmittere saltu
 Murales fossas, vndosum frangere nando
 Indutus thoraca vadum: spectacula tanta
 Ante acies virtutis erant.*
^q Sicut iactu disci.] De his quinque ludis, & nos quoque post Alexandrum diximus supra lib. 1. cap. 2. vbi videre poteris, & quae nos praeterea dicemus inferius lib. 5. c. 20.
^r Pentathlum.] A numero scilicet quinario horum ludorum. Festus Pompeius lib. 14. statim post principi. Pentathlum, inquit, antiqui quinquertium dixerunt. Id autem genus exercitationis his quinque actibus constat, iactu disci, cursu, saltu, iaculatione, luctatione.
^s Et ludiones pentathlos.] Plinius loquens de Myrone statuuario lib. 34. ca. 8. Hic fecit Delphicos pentathlos.

Seu

ludiones pentathlos seu quinquertiones. ^u Eratque senatusconsulto cautum, ut nisi his ludis pecuniam ludere liceret. Graecis ^x vero octo fuere ludi, quibus iuuentus exercebatur impune: ^y stadium, ^z diaulus, ^a dolichus, ^b hoplite, ^c pygme, ^d pancratium, ^e pale, & halma, ^f hoc est saltus. ^g Praeter quos fuit harpastum, quod volubili rotunditate in solo iactatur: qui ludus Polluce autore fiebat, ut iuuenes in geminas diuisi turmas, intra lineas seu metas consisterent, harpastoque posito in medio, quisque contenderet ut intra gyrum alterius lineae immitteretur: quod si contingeret, victores erant, & discus. Fuit enim instar pila aeneae, quae brachiorum viribus excepta, & in altum missa, exercebat corpora animosque ita ut quantum quisque viribus praestaret, maxime eniteret. Nanque is fortior, & praecipuo robore habebatur, qui illum ultra signatum gessisset scopum: sicut ^h halteres: erant enim circuli figura non sphaerica, sed dimidia longiore, in quibus digiti inferi possent, quos facilibus brachiis rotabant: & nunc iactando, nunc rotando ludus committebatur. Fuit ⁱ quoque petauri ludus admirationis praecipuae, cum per circulos quispiam veloci cursu transuolat, corpore ita librato, ut circulum non offendat:

πέτραδος. Ludi quibus pecunia ludere licebat.

Graeca iuuenum ludi. Harpastum. Discus.

Halteres.

Petauri ludus. Petaurista.

ANNOTATIONES.

^t Seu quinquertiones.] Nam & pentathlon antiqui quinquartum, siue ut alij legunt, quinquertium dicebant, ut tradit Festus Pompeius, quo loco nuper citauimus, & iterum lib. 15. Hincque ut scribit Lilius Andronicus, ipsos athletas vocant quinquertiones.
^v Eratque senatusconsulto cautum.] Vt scribitur in l. 2. ff. de aleat.
^x Graecis vero octo fuere ludi.] Quae mox declarat.
^y Stadium.] Quid id sit omnibus planum est: tamen dictio Graeca est, quae curriculum significat. pro genere autem cursus posuit Plato libro 1. de legibus.
^z Diaulus.] De hoc Pollux lib. 3. cap. 30. quo loco *ὁ δὲ δρόμος γυμνασίου*. Idque interpretantur cursum reciprocum siue duplicem, scilicet obeundi stadium, & confestim redeundi. Et de hoc quoque Vitruuius lib. 5. cap. 11. In palaestris, inquit, perystilia quadrata siue oblonga ita sunt facienda, uti duorum stadiorum habeant ambulationis circuitiorem, quam Graeci vocant *δίαιολον*. Nam & Aristophanis interpretis ita vocat locum, qui duo stadia continet, atque etiam Pausanias lib. 1.
^a Dolichus.] Pollux vbi supra in princip. quem cursum plenum interpretantur. Suidas dicit eum fuisse 24. stadiorum, alij 12.
^b Hoplite.] Cursum armatum significat, quod & nomen indicat.
^c Pygme.] De hoc idem Pollux lib. 2. *ὁ δὲ πυγμῶν, ἔστι τὸ περὶ αὐτῶν*. Et Plutarch. in Lycurgo *πυγμαὶν ἢ πυγμακράτιον ἀγωνίζεσθαι ἐκάλεσαν*. id significat certum, pugnum pugilatum, id est certaminis genus, quod castibus exercebatur. De quo Virgil. lib. 5. Aeneid.
^d Pancratium.] Id notius est quam ut aliter declarari queat.
^e Pale.] *πάλη*, id est, lucta, siue luctatio. *ἀπὸ τῆς πάλης τὸ σῶμα*. Huius meminit Plato lib. 1. de legib. vbi scribit gymnasticae artis duo esse genera, saltationem scilicet & luctam. Et Pindari interpretes in lsthmiis.

^f Et Halma.] Saltum significat, de quo & Pindari interpretes vbi supra, & quotquot scripserunt de pentathlo.
^g Praeter quos fuit Harpastum.] De quo Martialis lib. 4. epig. 19.
*Seu lentum ceroma teris, tepe dimoue trigona,
 Sine harpasta manu puluerulenta rapis.*
 Et lib. 7. epig. 31.
*Rara nec iniecto ceromate brachia tendis,
 Non harpasta vagus puluerulenta rapis.*
 Et epig. 66.
Harpasto quoque subligata ludis.
 Estque eiusdem apophoretum Harpasti li. 14. c. 48. huiusmodi,
*Hac rapit Antei velox in puluere Draucus,
 Grandia qui vano colla labore facit.*
^h Sicut halteres.] Idem Caecilius Rhodiginus lib. 14. cap. 3. sed nullo quoque citato auctore, sed id est Pausaniae lib. 5. non adeo longe ad finem. Sicut, inquit, halteres athletarum libramenta, circuli oblongiore figura, illa quidem non prorsus in ambitum circumducta. Nam quae pars manibus prensatur, anfulas habet, intra quas digiti, uti intra clypeorum lora immittuntur. Et de his Martia. lib. 7. epi. 66.
Alteres agili rotat lacerto.
 Sed sunt qui ibi legunt,
Alterno facili rotat lacerto.
 Et lib. 14. cap. 49.
*Quid pereunt stulto fortes haltere lacerti?
 Exeret melius vinea fossa viros.*
 Vide Aristot. probl. alicubi.
ⁱ Fuit quoque petauri ludus.] Nonius Marcell. ex Varrone, & Festus Pompeius lib. 14. vbi de Petauristis. Iuuenalis saty. 14.
*An magis oblectant animum iactata petauri
 Corpora.*
 Et Martialis lib. 2. epig. 86.
*Quid si per graciles vias petauri
 Inuitum iubeas subire Ladam?*
 Et lib. 11. epig. 22.
*Quam rota transmissa toties impacta petaurae
 Quam vetus a crassa calcuus vides aqua.*

Follis ludus.

Sphaeroludus. Sphaeromachia.

Apobate. Germanorum mos. Germanorum ludus. Encoryle. ut dicitur in dano-mos.

Nucibus. Par impar.

vnde petaurista ludiones dicti. Follis autem ludus remissior & ignavior habitus: eo enim senes imbelli aetate ludere solebant. Horum autores Lydos fuisse ferunt: qui vt famem qua premebantur, facilius ferrent, in miseris hoc solatij inuenere, vt ludo tempora transigerent. Apud Gracos frequens ludus erat sphaerae, qua qui vicisset, rex dicebatur, & imperabat: victus vero, asinus, & victoris mandata exequabatur: cui sphaeromachia nomen, quo in gymnasio iuuentus exerceri consuevit. Spartanis palaestra, Atheniensibus praeter palastram, quam primi inuenere, erat equester ludus, quem dixere apobaten, quo Phocionis filius saepissime lusit, & victor fuit. Proditurque Germanorum mos peculiaris, vt cum omnia lussissent, nihilque pecuniarum superesset, in lusu extremo de libertate contenderent: victusque in alea, seruitium pari, & additi victori velut mancipium pariebatur apud quos frequens ludus erat, vt nudi iuuenes inter gladios & infestas frameas se inuicem iactitent, illasque saltu transiliant illaesi. Gracis quoque iocus erat, cui nomen encoryle, quo victi, vincientium genua manibus excipientes sublimes deferunt. & alius, cindalismus apud plebem frequens, quem clauis exercebant. Nucibus vero, & par impar, vel coturnicum & gallinaceorum certamine, quo ludo Antonius & Octavius lussisse, & melioribus omnibus victor abiisse fertur: aut turbine, vel micantibus digitis,

ANNOTATIONES.

* Follis autem.] Martia. lib. 14. c. 47. quo follis est apophoretum,

Ite procul iuuenes, mitis mihi conuenit aetas: Follis decet pueros ludere, folle senes.

I Horum autores Lydos.] Herodo. lib. 1. Vide Polydorum de rerum inuent.

m Apud Gracos.] Vide Senecam & alios quos sequenti versiculo citabimus.

n Cui sphaeromachia nomen.] Vocabulum Graecum significans sphaerae certamen, quo ex Latinis vsus est Seneca ad Lucil. epistol. 81. in princip. Hodierno die aut tantum meo beneficio mihi vato, sed spectaculi, quod omnes molestias ad sphaeromachiam auocant. Statius in praefatione lib. 4. syluar. Sed & sphaeromachias spectamus & pilaris lusus admittitur. Hincque Φαιρομαχίαν, apud Platonem lib. de leg. id est pila siue sphaera certare.

o Spartanis palaestra] Fuit autem Spartanis tam familiaris palaestra, vt etiam virgines in ea exercebantur: auctore Plutarcho in vita Lycurgi.

p Apobaten.] Pausanias lib. 1. qui de Atticis est: vbi non Apobaten, sed Hippobaten vocat.

q Proditurque Germanorum mos.] Hac omnia de Germanis sunt Cornel. Taciti in lib. de morib. Germanorum.

r Encoryle.] Vide Pollucem. Idem Caelius Rhodiginus lib. 27. cap. item 27. nullo quoque laudato auctore.

s Et alius, cindalismus.] Idem ipse Rhodiginus lib. 28. c. 10. sed est Pollucis lib. 9. c. 7.

t Nucibus vero.] De hoc ludo nucum Catullus in epithalamio Iuliae & Mallij,

Da nucis pueris iners Concupina, satis diu Lusisti nucibus.

Et Persius Saty. 1. non multo post prin. Et nucibus facimus quaeuunque relietis Cum sapimus patruos.

Martia. lib. 5. epig. 125. Tam tristis nucibus puer relietis,

Clamose reuocatur a magistro.

Et lib. 14. epig. 1.

Lude, inquit, nucibus: perdere nolo nucis.

Et iterum epig. 18.

Alea parua nucis, & non damnofa videtur: Saep tamen pueris abstulit illa nates.

Et Horat.

Postquam te talos Aule nucisq.

Ferre sinu laxo donare & ludere vidi.

Multos autem ludos qui nucibus fiunt, sigillatim declarat Ouid. lib. de Nuce illis versibus,

Hae puer aut certo rectas diuerberat icetu,

Aut pronas digito bisve semelue petit.

Et caetera quae sequuntur.

v Et par & impar.] Horat. lib. Sermonum 2. satyra 3.

Ludere par impar.

Et Suetonius in Augusto, ca. 71. aliis 72. Et Ouid. de Nuce,

Est etiam, par sit numerus, qui dicat an impar.

Vt diuinitas auferat augur opes.

Et a Gracis Aristophanes in Pluto,

κατήροι δὲ δὲ θεράποντες ἡγεῖαζομεν.

Et D. Gregorius Nazianzenus in Carmine de Virginitate:

ἀλλ' ὡς τις ἀρετοῖσιν ἰανόμεν φρόνα παροσώϊς,

παραγῶδες μὲν πείσομε, τό δ' ἄρτιον ἢ περὶ πόν

ἔχρητες, αὐτόμαζ' ἢ λίθων ἐροφάλλ' ἄγγες ἐμείνα.

Et Pollux li. 9. quo loco iam saepe supra citauimus.

x Vel coturnicum & gallinaceorum.] De his duobus Plutar. in vita Antonij. & Herodianus loquens de liberis Septimij Seueri: sed vide an de duobus loquatur, Lucian. in lib. de Gymnastic non adeo longe a fi. Plinius autem lib. 10. ca. 21. Scribit Pergami omnibus annis certamen gallorum publice edi, ceu gladiatorum. Aelianus de varia historia lib. 2. c. 28. scribit Athenienses legem posuisse, vt galli gallinacei quotannis vno die certamen in theatro iurent. & addit causam cur id statutum sit.

y Aut turbine] De quo Virgi. lib. 7. Aeneid.

nonnunquam ocellatis nucibus Romae ephebi pueri ludere solitauerunt. Nummis quoque in sublime iactatis, caput vel nauim petere, vt quod tunc forte eueneret, & petitis responderet, id victoriam daret: aut dormientibus oculos & ora pingere, trequens erat puerorum lusus. Quae quidem nucis loco aleae fuerunt pueris nondum adultis, quibus in Saturnalibus ludere permissum, sicut iuuenibus alea, reliquo anni tempore vetabatur. Parthorum vero pueris ludus erant aurei tali, quibus certo anni tempore indulgere licebat. Sed quod modo est de ocellatis nucibus dictum, memini doctos viros super nucibus ocellatis eiusmodi quae essent, ancipitem diu cogitationem duxisse, variisque in opinione versari, & alios nucis auellanas, alios amygdalas putare, neque satis certam ferre sententiam super Tranquilli verbis, quibus Augustum laxandi animi causa cum pueris facie liberali ocellatis nucibus lussisse dicit. Quod vero nos sentimus, & probabilius putamus, id est eiusmodi, vt nucis ocellatas, nucleos, quos in Persicis pomis sitos inspicimus, dicamus esse, quibus per saepe ludere nostrates pueros hodie videmus: dictasque ocellatas, propter ocellos & foramina quibus muniuntur vndique. Neque de amygdala & auellana vel oscilla, sicut error habet, sed de persicorum ossibus, quibus tunc ludebatur, & nunc frequens puerorum lusus est, intelligi conuenire, credimus exploratae & non ambiguae sententiae fore.

Epheborum puerorum ludi.

Nucis in Saturnalibus.

Parthorum puerorum.

Nucis ocellatae. Tranquilli locus.

ANNOTATIONES.

Ceu quondam torto volitans sub vertice turbo, Quem pueri magno in gyro vacua atria circum Intenti ludo exercent.

Et Tibul. lib. 1. eleg. 5. statim post princ.

Namq. agor vt per plana citus sola verberare turbo,

Quem celer assueti versat ab arte puer.

Hic autem turbo plerunque fiebat ex buxo, vnde illud Virgilij de eodem ludo loquentis d. lib. 7.

Impubesq. manus mirata volubile buxum.

Et Persij Saty. 3.

Nex quis callidior buxum torquere flagello.

Is autem ludus Trochus quoque vocatur. Martial. lib. 14. c. 168.

Inducenda vota est, das nobis vile munus,

Iste trochus pueris, at mihi cantus erit.

Et Horat. in Art. poetica,

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Quae vota olim solennia fuisse apud Romanos, & quae apud exteros, quaeue vota concipere, & quomodo solui sint. Cap. XXI.

Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis: Indoctusq. pile, discive, trochive quiescit.

Vbi Acton, Trochi, id est, rotae, quam currendo pueri saepe tegunt.

z Nonnunquam ocellatis nucibus.] Jam supra diximus de ludis nucum: sed quod ad ocellarias nucis pertinet vide infra.

a Nummis quoque.] Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 7.

b Quae quidem nucis &c.] Supra in verbo, Nucibus.

c Quibus in Saturnalibus.] Vide Macrobius.

d Super Tranquilli verbis.] Idem in vita Augusti, cap. 83. vbi vide omnino interpretes super huius vocabuli intellectu admodum mutantes.

Vi mos vetustus in votis nuncupandis olim, quaeque solennitas concipiendorum fuisset, multi variè exequuti sunt. In primis obseruatum legitur, vt simul ac consuli aut imperatori cui belli summa comissa erat, ante euentu belli incerta spe fluctuanti, votum vouere collibitum esset, si id inconstituto senatu, aut citra populi auctoritatem faceret, de manubiis vel hostium spoliis, aut si non sufficerent, sua impensa exoluere teneretur. Vouebantur enim

De belli euentu.

ANNOTATIONES IN CAP. XXII.

IN votis nuncupandis.] Quae vota nuncupata dicebantur, disces ex Festo Pompeio li. 12. & 19. Et de huiusmodi votorum nuncupationibus vide Cicero in 7. in Verrem act. & Philip. 3. Plinium Iuniorum in Panegyrico. saepe Lium 4. Decad. lib. 5. Suetonium in Nerone, cap. 46. Tacitum lib. 16. Lium 4. Decad. lib. 6. Alter, inquit, Consul P. Cornel. Scipio Galliam provinciam fortitus, priusquam ad bellum, quod cum Boiis gerendum erat,

proficisceretur: postulauit ab Senatu, vt pecunia sibi primo decerneretur ad ludos, quos Proprietor in Hispania inter ipsum discrimen pugnae vouisset. Nouum atque iniquum postulare est visus. Censuerunt ergo quos ludos inconsulto Senatu ex sua vnus sententia vouisset: eos vel de manubiis, h quam pecuniam ad id referuasset, vel sua ipse impensa faceret.

b Vouebantur enim saepe templa.] Plutar. in Camillo, & auctores vbiq.

Ludi diis aut statuae. Is erat L. Papyrius de quo supra cap. xj. Velato capite ludi ab imp. voti. Ceremonia denaria, tricennaria & c. Cane centenaria. Porticus centenaria. Vota pro quibus con-

sepius templa adesse deorum: ludique diis aut statuae, quibus numina placari, aut expiari crimina putabant. Nonnunquam multi pocillum pro magno munere diis votum inuenimus. In quo fuit seruatum, ut velato capite, & veste caput operatus imperator, praetor aut consul votum effundat, illudque conceptis verbis suscipiat. Quos quidem ludos plerumque imperatores voverunt ex anno imperij computatos, ut scilicet totidem dierum ludi fierent, quot illi annis imperio praefuissent. Ideo Galenus Caesar deuictis Syris in Asia, decennialia vota celebrauit. Theodosius vicennialia & tricennialia, sicut denariae caeremoniae & tricennariae: quarum sacra adituris, decem aut triginta diebus obseruantia praecipitur. Et centenariae caeremoniae a centenis sestertiis: & vasa milliaria, a prosque milliarios a ponderibus dictos comperimus. Porticus quoque centenarias & milliarias dicimus, a passuum longitudine dimensas. Vestes etiam coronasque ex auro & gemmis, plerumque numinibus votas, & voto perfoluto dicatas inuenimus: quae quidem vota pro imperij aeternitate, nonnunquam pro salute ciuium verbis solennibus concipi solebant. In quo id seruatum est, ut nisi tertio die post calendas Ianuarias, pro salute principis vo-

ANNO TATIONES.

c Ludique diis.] Plutarc. ibi. & Diodorus Siculus lib. 11. & Liuius 1. Decad. lib. 7. vbi de voto. & 4. Decad. lib. 6. in prin.
d Aut statuae.] Herodotus lib. 2. loquens de Ladice Amasis vxore. Voui intra se Veneri, si ea nocte secum coiret Amasis, statuam Cyrenas se illi missuram. Et paulo post, Et Ladice votum deae perfoluit facta statua, Cyrenasque missa.
e Nonnunquam multi pocillum.] Id fuit L. Papyrii votum, si legiones hostium fudisset. apud Liuium 1. Decad. lib. 10. Plinius autem lib. 14. ca. 13. dicit paucillum vini.
f Et velato capite.] Liuius 1. Decad. lib. 8. vbi & alia addit, scilicet, quo ritu quibusque caeremoniis celebraretur haec deuotio.
g Conceptis verbis.] Liuius 4. Decad. lib. 6. in prin. Nam praecunte Pontifice Maximo id fiebat, ut inferius dicemus.
h Quos quidem ludos.] Id ex his probatur quae sequuntur.
i Ideo Galenus Caesar.] Trebellius Pollio in vita illius.
k Theodosius Caesar vicennialia & tricennialia.] Hic aberrauit Alexander. neque enim is Theodosius, sed Constantinus, ex Eusebio in fine suorum Chronicorum, vbi scribit, Vicennialia Constantini Nicomediae acta, & sequenti anno Romana edita. Et paulo post Diuus Hieronymus in adiectione eorundem Chronicorum, Tricennialibus, inquit, Constantini, Dalmationis Caesar appellatus. Et Paulus Orosius lib. 7. cap. 19. post prin. Constantinus Tricennialibus suis Dalmatium Caesarem legit. Ex quibus etiam intelligis haec vota non fuisse, ut putat Alexander, sed potius quasdam celebritates, quae forte vicissim & tricissim Imperij anno peragebantur.
l Sicut denariae.] Festus Pompeius lib. 4.
m Et centenariae caeremoniae.] Tertullianus in Apologetico, cap. 6. & Festus Pompeius lib. 3. vbi ita scribit, Centenariae dicebantur, in quibus lege Licinia non plus centensibus, praeter terrae nata impendebantur, id est centum asibus, qui erant breues nummi ex aere.
n Et vasa milliaria.] Cato de vase loquens lib. 2. de re rustica, cap. 4. Inter orbem & milliarium vnum digitum interesse oportet. Columella lib. 9. Si vas aneum simile milliario vespere ponatur inter alios. Palladius lib. 1. Vas aneum milliario simile. id est altum & angustum, vespere inter aluearia collocemus, & in fundo eius ponamus lumen accensum. De vasis autem centenariis Lampridius in Heliogabalo, Primus, ait, vasa centenaria argentea habuit.
o Aprosque milliarios.] Varro de re rustica, lib. 3. cap. 2. Et non plures nunc tu a villa illuc natos verres lanio vendis, quam hic apros milliarios emit. Seneca epistolarum ad Lucill. 19. epist. omnium no. Tunc te admirare, cum contempleris necessaria: non magnam rem facis, quod viuere sine recto (aut, ut alij legunt, regio) apparatu potes, quod desideras milliarios apros, nec linguas phoenicopterorum, & alia portentosa luxuriae iam nota animalia fastidieris.
p Porticus quoque centenarias & milliarias.] De quibus Sueton. in Nerone, cap. 31. Vide ibi interpretes & Robert. Flavius autem Vopiscus in Aureliano, eas vocat, milliaries, nisi ibi sit mendit: aut etiam nisi haec sint alia. Vide annotationes.
q Coronasque.] Liuius 3. Decad. lib. 8. de legatis Saguntinis loquens: Ioui Opt. Max. praesidi Capitolinae arcis non grates solum ob haec agere iussi sumus, sed donum hoc etiam, si vos permittetis, coronam auream in Capitolium victoriae ergo ferre.
r Pro Imperij aeternitate.] Plinius in Panegyrico, Nuncupare vota & pro aeternitate imperij, & pro salute ciuium: imo pro salute principum & propter illos pro aeternitate imperij solebamus. Ex quo loco haud dubie Alexander haec deprompsit.
s Pro salute ciuium.] In eodem loco. Verres autem Praetor Siciliae vota pro imperio suo, communitaque pop. Romani salute nuncupauit apud Ciceronem in ipsum Verrem act. 7.
t Tertio die post cal. Ianuarias.] Id Caij Iuriconsulti est in l. si calumniator. §. i. ff. de verb. sign. Post calendas, inquit, Ianuarias die tertio pro salute Principis vota suscipiuntur.
v Pro salute Principis.] Iam diximus de votis, quae fie-

tum concipiatur, utque solenne iusurandum nuncupationibus votorum praestetur. Etiam pro itu & reditu, proque incolumitate principis, iacere stipem ad lacum Curtij, aut ludorum celebritas, apud Romanos votum fuisse compertum est. Quotiesque pro principis incolumitate concipiebatur votum, Tiberio imperante id seruatum est, ut in votorum nuncupatione Neronem Drusumque diis commendarent. Quae vero dictator, consul aut praetor vota suscipiebat, non aliter nisi verbis conceptis, praecunte pontifice maximo, ne quid praepostere dicatur, concipi poterant. Ex incerta quoque pecunia, & quae non extaret, votum concipi posse plerumque animaduersum est: si tamen semel votum emissum foret, illud denuo irritum facere non licebat. Quod si incerta pecunia fuisset, pro qua votum conciperetur, eaque bello vsui non esset, illam reponi, nec cum alia misceri oportebat: quod nisi factum esset, votum non rite emissum, nec religione vouentem exolui putarunt. Quod si versacrum in magnis reipublicae casibus votum vouendum foret, illa infixa religio animis fuit, ut nisi ex autoritate collegij pontificum votum fieret, non votum, sed inconsulta pollicitatio censeretur. Hoc enim antequam emitteretur, patribus renunciari, & populi iussu, ac consulto senatus, arbitraturque pontificum fieri debebat: aliter rite factum conceptumve esse minus censuere, illudque a praetore vel consule, aut pontifice maximo emitti perperam. In hoc enim voto, quicquid ex suis, ouibus & agnis inter Calendas Martias & Idus Maias apud quaeque natum editumve fuisset, voto contineri dixerunt, pueros quoque & puellas, qui inter haec tempora editi fuissent, haud dubie voto comprehendi: sed quia immolare eos turpe ducerent, hoc piaculari sacro expiarunt, ut adultos velaret, velatosque extra fines exigerent, qui

ANNO TATIONES.

quae fiebant pro salute Principis supra in verbo, Pro imperij aeternitate, & in verbo, Tertio die post Calendas Ian. Sed quibus adde Cornelium Tacitum lib. 12. ad si. Verebatur interim Senatus, vota quoque pro incolumitate Principis consules & proconsules nuncupabant. & alio loco, quem in seq. adducemus. Vide Suet. in Caligula, cap. 14. & Beroaldum ibi. & Plinium lib. 7. c. 48.
x Utque solenne iusurandum.] Corn. Tacitus lib. 15. Quin & illa obiebat principio anni vitare Thraecam solenne iusurandum nuncupationibus votorum non adesse: quamuis quindecimviri sacerdotio praeditum nunquam pro salute Principis immolasse.
y Etiam pro itu & reditu.] Sueton. in vita Tiberij, cap. 38. Ad extremum vota pro itu & reditu suo suscipi passus. & in Caligula, cap. 14. Vota pro reditu suscepta sunt. Hincque etiam illud Horatij, *Voto prosequitur Caesarem, Professionem parantem in ultimos Britannos.*
z Aut ludorum celebritas.] Supra in verbo, Ludique diis.
a Quotiesque.] Haec sunt Taciti lib. 4. cuius haec verba sunt, Cethego & Visellio Varrone Coll. Pontifices, eorumque exemplo ceteri sacerdotes cum pro incolumitate Principis vota susciperent, Neronem quoque & Drusum nihil diis commendauere, non tam charitate iuuenum, quam adulacione.
b Verbis conceptis.] Supra in verbo, Conceptis verbis.
c Praecunte pontifice Max.] Liuius 1. Decad. lib. 4. vbi loquitur de voto A. Posthumij Tuberti Dictatoris. & 4. Decad. libro 1. & iterum libro 6. post princ. & 5. Decad. lib. 1. & lib. 2. & Tacit. lib. 20. d. Ex incerta quoque pecunia.] Haec vsque ad clausulam, Quod si ver. sunt Liuij 4. Dec. lib. 1. c. Quod si ver. sacrum.] Et haec quoque vsque ad clausulam, In hoc enim. sunt ipsius Liuij 3. Dec. lib. 2. & vide eundem 4. Decad. lib. 3. & Nonium Marcellum de doctorum indagine. & Fest. Pompeium lib. 19.
f In hoc enim voto.] Et id quoque eiusdem Liuij d. Decad. lib. 2. & praeterea 4. Decad. lib. 4. vbi ita scribit, Ver sacrum videri pecus, quod natum esset inter Calend. Martias, & pridie Calen. Maias. Vide Strab. lib. 5. ante si. Haec autem memoriam reuocarat quod tradit Plutarc. in vita Fabij Maximi, ipsum Fabium Dictatorem vouisse diis omnem eius anni caprarum, suum, ouium atque bouum, ferarum, quae Italiae montes, planitiesque, ac flumina & praeterea in regione educarent, se mactaturum, & tercenta triginta tria sestertia, totidemque denarios, adiecta insuper tertia parte pro musicis spectaculis faciendis in ipsa impensa se collaturum. Eiusque numeri ternarij rationem reddit.
g Pueros quoque.] Festus Pompeius lib. 19. vbi de vere sacro.
h Qui vernae dicti sunt.] De verna Plautus in Amphitryone, *Cum cruciatu tuo istae vernae verba funditas.* Et Nonius Marcellus in verbo, Vernaliter, & in verbo, Verna. Nostri autem seruos vernas vocant, qui nec empti, nec aliter quesiiti, quam quod domi nati sunt ex nostris ancillis, ut aperte declarat §. hinc proxima est. In l. de legat. Et de huiusmodi seruis vernis fit mentio in l. seruis vrbatis. §. si alij. ff. de leg. 3. & in l. cum super vernis. C. de rei vend. Vide

*Vernæ.
Metapontini.*

vernæ dicti sunt, quo piaculo liberi religione putabantur. Cuius instar Metapontinos votum vouisse ferunt: nam voti compotes, auream æstatem Apollini deuouerunt, quod esse arbitramur, vberimum & quæstuosissimum annum deo & numinibus consecrari. Fuit animaduersum, ver sacrum antea votum, & post temporum interualla persolutum, religione vouentem, & populum exoluisse, ritè que exolutum videri. Præter quæ, hecatombas vouere Græcis & Romanis antiqui moris fuit olim, cum pestilenti contagio & graui morbo laborarent: quod à Laconibus primùm inuentum fuisse dicunt. Cuius voti obseruatio talis erat, vt centum aræ vno in loco aggesto cespite fierent: in eis que centum boues, centum oues, centum que sues vno tempore immolarent: Si vero imperatorum votum esset, centum leones, centum que aquilæ vnâ mactarentur. Fuit que constitutum, vt cum hecatombæ vel publica vota soluebantur, populi luctus & mæror desineret. Nanque in luctu vouere, est mali auspicij & detestabilis. Est quoque memoriæ proditum, non diis tantum, sed & ventis velut sancto numini vota persoluta: quippe Augustus Circio, ne Galliam rapidè infestaret, votum exoluit, & sacrum fecit: cuius tanta plerunque vis erat, vt teçta auferret. Calabri lapygi, Apuli vento Atabulo, Athenæ Scironi, Pamphylj Gagneo, ne incolas tabe afficerent, nève arua depopularentur. Præcipue Thurij magno affecti beneficio, Boreæ vt deo vota persoluerunt, quod Dionysij classem, quam ad eorum excidium parauerat, vehementior coortus, funditus euertisset: sicut Xerxe in Græciam innumerabiles copias ducente, Delphicum respondisse Græcis oraculum ferunt, vt ventos precarentur sibi auxilio adesse: qui ara ventis extructa, illos propitios habuerunt, tota ferè hostium classe demersa. In agro quoque Sicyo-

Hecatombas vouere, & quædo & quod genus sacrificij.

Vento vota persoluta.

Atabulo. Thurij.

Ara ventis extructa.

ANNOTATIONES.

Vide Robertum, & Nebrissen in diction. & Alciat. & alios.
i Cuius instar Metapontinos.] Strabo lib. 6.
k Fuit animaduersum, ver sacrum.] Liuius 3. Dec. lib. 2. & 4. lib. item 4.
l Præter quæ Hecatombas.] Paulus Aemilius sacrum centum bouum vouit apud Plutarc. in vita illius. Atque etiam Marius solemnia Hecatombes sacrificia vouit apud eundem etiam in vita illius. Et longo antè tempore Minerua monet Pandarum, vt Apollini voueat Hecatomben agnorum primogeniorum apud Homerum lib. 4. Iliad.
ἕκαστο δὲ ἀπὸ λαοῦ λυκισθεὶ κλυτοτόξῳ ἀρνῶν πεπρωγόνων ἑξήσιν κλειτὴν ἑκατόμβην.
Idque sæpe videre est apud eundem, vt Odyssea lib. 23. & sæpe aliàs. & apud alios quoque, vt Strabonem lib. 8. & Iulium Capitolinum vbi itatim citabimus. Idque apud Lusitanos fieri solitum testis est ipse Strabo lib. 3.
m Cuius voti obseruatio.] Hæc vsque ad clausulam, Fuit que constitutum. sunt Iul. Capitolini in Maximino & Balbino.
n Fuit que constitutum.] Vnde cum ob Cannensem cladem Roma ita esset consternata, vt sacra Cereris intermitterentur, vltra triginta dies luctus est vetitus, & sic minutus, secundum Liuium 3. Dec. lib. 2.
o Nanque in luctu vouere.] Plutarchus in Fabio Max. scribit deos fortunatorum honoribus lætari. Vide Liuium vbi supra proximè.
p Est quoque memoriæ proditum.] Maior pars horum vsque ad clausulam, Præcipue Thurij, sunt Seneca lib. 4. Naturalium quæst. Sed & quan-

tum ad ventum Atabulum vide Plin. lib. 17. ca. 29. Et quantum ad Scironem vide eundem Plin. lib. 2. cap. 47. Sed quod hic dicit de Gagneo, Seneca vbi supra non Gagneum vocat, sed Chageum, nisi ibi aut hic mendum sit.
q Præcipue Thurij.] Aelianus de varia historia lib. 12. vbi idem dicit de Megalopoli.
r Sicut Xerxe.] Herodot. lib. 7. loquens de huiusmodi Xerxis expeditione. Delphi, inquit, Deum consulere de seipsis pariter & de Græcia solliciti. His responsum est, vt ventos precarentur: illos enim maximos fore Græciæ auxiliares. Delphi quod accepere oraculum, cum iis primùm Græcis communicauerit, quibus libertas cordi erat, & paucis interiectis: Deinde statuta ventis ara in Thyia, vbi sanum Thyia, Cephisi filia, à qua & locus hic nomen habet, hostias illi immolauerit: propter quod oraculum etiam nunc Delphi ventos propiciant. Sed & non longè post scribit Athenienses Boream inuocasse, illi que sacrificasse, & delubrum extruxisse ad amnem Ilistum.
s In agro quoque Sicyonio.] Pausanias in Corinthiæ. Et his adde quod Persæ quoque ventis sacrificant, authore Herodoto lib. 1. & Strab. lib. 1. de quo & infra lib. 6. Et quod Scythæ ventum, vt vitæ causam reuerentur, vt prodit Lucianus in Toxari. & quod Antæus sacrificauit Zephyro apud Valer. Flaccum lib. 1.
Vt Zephyris Glaucoj, bouem Thetidiq. iuuenem Deicit Antæus. Et apud Virg. lib. 3.
Nigram hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam. Sed & idem lib. 2.
Sanguine placatis ventos & virgine casa.
t Palladi

nio ventis extructam aram legimus: cui quotannis noctem vnã vota effundunt, vt lenita vis venti desineret, cum turbine ventorum, villæ, arbuta, fruges passim deuastarentur. Et apud Methonem Palladi Anemotidi templum dicatum est, ne violentiores persflantes loca deuastarent. Ponti vero & Persarum regum vouendi modus erat, vt in excelsis iugis & summo vertice montium pyram construant, alteram que desuper breuiorem: ipse que ad pyram ligna rex inferat primus, Ioui que Militari lac & mel inspergat: & postquam vinum, mel & odores infuderit, velut propitiato deo, vota enunciet: pulmento que præparato, quod astantibus datur, pyram ignem inferat, quo incendio æstuante aere, vix illuc accedere permittitur. Græcis vero frequens vsus erat, vt statuas longo æuo duraturas diis vouerent: quippe Nicanore ægotante Aristoteles vota fecit pro incolumitate, statuas se, Ioui Seruatori vnã, alteram Iunoni Sospiræ dicaturum: qui loti, & pura veste amicti, in superiore domus thalamo plerunque vota effundunt, & diis supplicant. Athenienses vero, cum in aureis & argenteis vasis diis propinassent, & pæana cecinissent, tunc demum sanctissimis cæremoniis cælum suspicientes, vota nuncupabant. Ea autem ex primigeniis agnis, nonnunquam ex bobus qui iugum non subiissent, frequentia fuere. In quo fuit seruatum, vt ramus ex sacra olea alba lana coronatus, in emissione votorum adhiberetur: sicut Parthorum reges & magi, qui nyctegretum que nyctilopa dicitur, herbam coloris hyginei vt spinæ folia, adhibebant, magnis sæpe laudibus celebratam: qua non adhibita nullum votum ritè concipi arbitrati sunt: qui cum deos euocabant, marmaritidem herbam, quæ in desertis petris & faxis præruptissimis nascitur, admiscebant. Apud Aegyptios vero, pro pueris morbo affectis vota concipiebant, vt si deus voto adesset, defectum capillum diis dedicarent. Mysi nisi immolato prius equo & litato, extisque depastis, vota concipere non licuit. Inter solennia autem vota fuisse traditur, quoties exercitus duces de spoliis hostium Vulcano votum fecissent (id enim soluebatur) vt fufis fugatis que hostibus, scuta, gladios & arma, spolia que, nonnunquam bellorum machinas, currus que & inutiles naues, vno in loco aggerant, pyram que extructa, circumstante populo & frequentissimo exercitu, velut disposita acie, Dux more patrio discinctus, Vulcano, Marti & Palladi incendat: ipse que Dux indutus purpuram, primus ardentem facem sumere, ambas que manus in cælum tendere, deinde in pyram summmittere debeat, toto circum exercitu exultante, & percussis armis plaudente: pyram que & armis exustis, sacra & rem diuinam faciant: tametsi arma militaria non exuri, sed belli more cremari solita legamus. Apud Hermunduros, inter solennia vota, belli Duces sacrare diuersam aciem,

Regum Ponti & Persarum vouendi modus.

Græcorum mos vouendi.

Atheniensium vota. Sacra ex quibus in votis concipiendis, Parthorum reges & Magi.

Aegyptij. Mysi. Solemnia vota.

Hermunduri.

ANNOTATIONES.

t Palladi Anemotidi.] Pausanias lib. 4. qui de Messeniis est, non adeo longè à fi.
v Ponti vero & Persarum Regum.] Vide Appianum in Mithrid. & Strabonem lib. 14. & vide vbi de Ioue Militari.
x Græcis vero.] Quod probat exemplo seq. y Nicanore ægotante Aristoteles.] Laertius in vita ipsius Aristotelis, vbi non Iunoni, sed Minerue Sospiræ legitur.
z Qui loti & pura veste.] Apuleius in 1. Apologia. Quem quis, inquit, sacrificio adhibet, cuius caput contingat, quem puro pallio amiciat.
a Ea autem ex primigeniis agnis.] Quod probat locus ille Homericus supra citatus, vbi de Hecatombe locuti sumus. Et vide omnino nostros Commentarios primigeniorum in præfat. nu. 64.
b Ex bobus.] De hoc latè diximus supra eodem lib. cap. 12. vbi omnino vide nostras Annotationes.
c Parthorum Reges & Magi.] Plin. lib. 21. c. 1.

d Marmaritidem herbam.] Plinius lib. 24. ca. 17. Vide Dioscoridem & Hermolaum Barbarum in Corolario.
e Apud Aegyptios.] Diodorus Siculus li. 2. c. 4. post princip.
f Mysi.] L. Florus lib. 4. Epitomatôn c. vlt.
g Inter solennia.] Liuius 1. Decad. libro 1. in regno Tarquinij Prisci. & iterum lib. 10. vbi de voto Q. Fabij aduersus Samnites & Gallos, qui ca spolia Ioui Victori vouit. & 3. Decad. lib. 3. vbi Marcellus hostium Vulcano votum cremauit.
h Tametsi arma militaria.] Vide Liuium lib. 3. Decad. 3. vbi proximè supra diximus. Et eundem eiusdem Decad. lib. 10. vbi sic ait: Magnaque vis armorum capta. Ea omnia Imperator Vulcano sacra ta incendit.
i Apud Hermunduros.] Apud Rom. P. Decius sic ait, Legiones auxiliæ que hostium mecum diis Manibus Tellurique deuoueo.

Artaxerxes.
Berenice.
Decimam
prædæ par
tem diis
vovebant.
Iupiter
prædator.
Galli.

illamque Marti & Mercurio deuouere consueuerunt: quo voto, equi, viri, spolia & machinæ, & cuncta bello quaesita, occisioni dantur. ^k Artaxerxes pro vxoris salute, Terræ votum faciens, se illam attracta humo solemnī prece adoraturum promissit: & ^l Berenice, vt Deo vota solueret, ^m nudo pede, & abrafo capillo Hierosolymis ante tribunal supplicauit. ⁿ Nonnunquam frequens apud veteres votum fuit, vt decima prædæ & spoliū, quicquid ex hostibus captum fuisset, Ioui & diis deuouerent: quare Iupiter prædator nuncupatus: ^o sicut Camillus captis Veis votum vouisse dicitur. Id enim soluebatur, vt prædæ parte diuendita, donum diis & numinibus dicarent. Qui ^p mos Gallorum fuit, vt belli iure quaesita, plerumque verò partem Marti deuouerent: ^q in quo id erat constitutum, vt diuina ope implorata, is plus spei ferret, & propitios facilius haberet deos, qui maiorem prædæ partem diis deuouisset. Qua tempestate ^r Crotoniata aduersus Locrenses, graues testataque inimicitias habebant, bello dimicaturi, cum decimam prædæ Apollini vouissent, Locrenses vt voto vincerent, nonam deuouere: ^s & cum Galli Aristonico Duce contra Romanos militarent, deque hostium præda aureum torquem Marti promississent: Flaminius, vt voto vinceret, de torquibus Gallorum Marti trophæum posuit. ^t Aratus vero Sicyonius cum CCCCC. hominum capita, ne ab aduersariis voto vinceretur, se Deo immolaturum vouisset, voti compos, exoluere votum Thesalico dolo recusauit. ^v Fuitque vouentium mos, vt qui compotes voti fuissent, quo potiora fumerent, veteribus persolutis, nouis se obligarent votis: ^x vtque pater qui solus autorandi potestatem habet, votum filij nomine concipere, ipsumque numinibus obligare possit. ^y Decimam quoque fructuum Herculi passim voueri, votumque effundi solere Romæ, in vsu comperimus, quod auspiciatissimum duxerunt & fortunatissimum. ^z Qua

Decima
fructuum
Herculi.

ANNOTATIONES.

k Artaxerxes.] Plutarchus in eius vita.
l Et Berenice.] Iosephus lib. belli Iudaici, 10. aliàs 2. & Aegestippus lib. 2. Callimachus in elegia quam edidit de crinibus Berenice. & Catullus illū imitatus in elegia eiusdem argumenti. Theon & Achilles Arati interpretes è quibus ipse Theon transcripsit initium elegiæ, quæ alioqui perit. Id autem est,
*ἢ με κόναν ἐβλεψον ἐν κέρι τῆ βερενίκης
βόστροχον, ἢ κέννη πᾶσαν ἐθνήσ θεοίς.*
Id est, ad verbum,
*Vel nec Conon vidit acro Berenices
Crimen, vel illa omnibus posuit Deis.*
Et vide Hyginum, & Gyraldum dialogismo 10. m Nudo pede.] Hic vide Iustinum apologia 2. pag. 4. & quæ sequuntur. & hæc eadem pene quæ hic videbis.
n Nonnunquam &c.] Virg. lib. 3. Aeneid.
*irruimus ferro, & Diuos, ipsumque vocamus
in prædam partemque Iouem.*
Quo in loco Seruius, Romani, inquit, bella gesturi, de parte prædæ aliquid numinibus pollicebantur, vnde Romæ templum fuit Iouis Prædatoris, non quòd præsit prædæ, sed quia ex præda aliquid ei deberetur.
o Sicut Camillus.] Liuius 1. Decad. lib. 5. Plutar. in vita ipsius Camilli. Valer. Maximus lib. 5. cap. 6. dicit decimas ab ipso Camillo Apollini Delphico votas.
p Qui mos Gallorum fuit.] Cæsar Commen. de bello Gallico, lib. 6.
q In quo &c.] Quod patet exemplis seq.

r Crotoniata.] Iustinus lib. 20.
s Et cum Galli Aristonico Duce.] Vide Plut. in vita Flamini.
t Aratus verò Sicyonius.] Hic non Aratus Sicyonius fuit, cuius vitam describit Plutar. sed alius Thesalalus, cui cum respõsum oraculo fuisset, caueret ne clanculū vinceretur ab iis, qui maiore splendidioreque voto oraculū aduersus ipsum ambiret, confestim votum nuncupauit, se ceterum hominum capita Deo sacrificaturum. Cùmque obrinisset id, cuius rei gratia votum id emisisset, votū ac sacrum persoluere sine fine cunctabatur, tanquam neque pium satis, neque dignum Apolline. Vnde natum adagium *θεσάλων ὑπισμα.* id est, Thesalorum cõmentum apud Suidam, & eum, qui fragmenta Athenæi collegit. De quo Erasim. Chiliad. 1. cent. 3. cap. 10.
v Fuitque vouentium mos.] Liuius 3. Decad. lib. 7. vbi de Ludis Apollinaribus. Idem eod. lib. de ludis Magnis. Tum dictator & ludos fecit, & insequens lustrum vouit.
x Vtque pater.] Vlpianus in l. 2. §. 1. ff. de pollicit. Filius, inquit, familias vel seruus sine patris dominiq̃ autoritate voto non obligantur.
y Decimam.] Plutarchus proble. c. 17. vbi alias rationes reddit, & in vita Crassi, Scyllæ. Diodorus Siculus lib. 5. cap. 2. Beroaldus item in Suetonium fol. 355. pag. 1. ante fi. & Gyraldus de Diis Gentium, pag. 454. vbi de victore Hercule.
z Qua de causa &c.] Diodorus vbi modo citatus. Plutarchus in vita ipsius Luculli, & in Crassi vita, vbi idem de Crasso dicit.

a Illud

de causa Lucullum peritum Romani moris & iuris, quod decimam Herculi vouisset, votumque persoluisset, maximis auctum opibus fortunisque æstimarunt. ^a Illud verum est, consules designatos ipso die initi magistratus in bellum profecturos, concionem ad populum habere, Capitolium adire, ibique sacrificio perfecto vota effundere solere: tunc suscepto emissoque voto, cum se numinibus obligarent, rei ^b voti appellati: cum autem voti compotes, promissa exoluissent, ^c damnati voti dicti sunt. ^d Quoties grauius & acerba ac misera & intoleranda quispiam pateretur indigne, voti & imprecationis genus maximum erat, vt positus humi genibus, ambas palmas crebris ictibus solo incuteret, aut torrem ignitum ianua apponeret, illique obuianti delibatis sacris, madente lachrymis sinu, Deos superos atque inferos, cælum noctemque contestans, necem, exilium, dirasque calamitates, furiali carmine imprecetur: & sæua quaedam numina aduocans, illum cum omni stirpe & gente, caput, domum, fortunas deuouere, & prætereuntem execrari debeat: quæ imprecatio dici non potest quàm miri & efficacis studij sit ad vim diuinitatis commouendam. ^e Quibus diris Atteius tribunus plebis execratus M. Crassum ad bellum Parthicum prodeuntem, magno post exitio consequuto. ^f Cretensibus vero acerbissima censetur imprecatio, omnibus votis expetere, vt hi quos deuouemus, mala consuetudine delectentur: quæ imprecatione nulla est efficacior ad excidium properandum: tanquam qui in abusum semel lapsus fuisset, amplius emendare facinus, & ad frugales mores reuerti nequiret. ^g Ideo Charondas graues pœnas sanxisse fertur, ac omni supplicio dignos putasse illos, qui cum malis assuescerent. ^h Apud Spartanos inter sæuissimas execrationes fuit *ἑκποροφή*, quam caballationem recentiores vocant, id est, equorum enutritio, eò quod magno staret impendio, & homines suauis captu ad perniciem duceret. Nam modus alendi equos, non pauperes, vt aiunt, sed arua frumētifera sectatur. ^k Extatque in veteribus monumentis, quòd qui Opi Deæ, quæ terra dicta est, votum

Consulium
post ini
tium magi
stratum vo
ta in Capi
tolio.
Rei voti &
damnati.
Calamito
sorum &
iniuria
affectuum
vota & m
precatio
nes.

Creten
sium impre
cationes.

Spartano
rum.
ἑκποροφή.

Opi voti
conscipien
di ratio.

ANNOTATIONES.

a Illud vtique verum est.] Liuius Deca. 5. lib. 2. Per hos fortè dies P. Licinius Coss. votis in Capitolio nuncupatis, paludatus ab vrbe profectus est.
b Rei voti appellati.] Virgilius lib. 5. Aeneid.
*Vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
Constitam ante aras voti reus.*
Vbi Seruius interpretatur, voti reus, id est debitor, vnde, inquit, & vota soluentes absolutos dicimus. Sed & eum locum Virgilij declarans Macrobius lib. 3. cap. 2. Saturn. Hæc vox, ait, propria factorum est, vt reus vocetur, qui suscepto voto se numinibus obligat. Damnatus autem, qui promissa vota non soluit. Vide in seq.
c Damnati &c.] Liuius 1. Decad. lib. 5. vbi ita scribitur: Haud mirum id quidem esse, furere ciuitatem, quæ damnata voti omnium rerum potiorum curam, quàm religione se eximendi habeat. Et iterum lib. 7. & 10. item 3. Decad. lib. 7. & 4. Decad. lib. 9. vbi scribit se pro ægroto vouisse vbi primum conualuisset, Bacchis eum se iniciaturum, damnatam voti Deum benignitate exoluere id velle. Ex quibus verbis intelligis, damnatum voti non id significare, quod Macrobius in præcedenti & Alexander hic dicunt: sed tunc, cum res pro qua votum emissum est, completa est, ideoque votum exolui debere. Nec tamen omiserim illud Virgilij ecloga 5.
*Tibi sic vota quotannis
Agricola facient, damnabis tu quoque votis.*
Vbi Seruius, Cum præstiteris, inquit, quæ homines

te orauerint, reddes illos obnoxios ad vota soluenda. Nam sumus damnati & obnoxij antequam reddamus.
d Quoties grauius.] Hæc probantur ex locis, quæ in seq. citantur, præterea vide vbi de excommunicatione loquemur.
e Quibus diris Atteius.] Plutarchus qui hunc Acteum vocat in vita ipsius Crassi, & Cicero qui Actheum appellat lib. 1. de Diuinatione. è Poëtis Lucanus lib. 3.
*- Crassumque in bella secuti
Sena Tribunitie voverunt prælia dira.*
f Cretensibus.] Valerius Maximus lib. 7. cap. 2. ad finem.
g Ideo Charondas.] Diodorus Siculus lib. 12.
h Apud Spartanos.] Pausanias autem lib. 6. scribit ipsos Lacedæmonios post irruptionem Perfarum in Græciam Græcis omnibus equos alendi studio præstitisse.
i ἑκποροφή.] Nam ἑκποροφή alere equos dicitur. Dioscorides lib. 4. cap. πῶσαν χλωρὰν ἑκποροφῶσι. id est herba virenti equos saginant. Et apud Strabonem lib. 16. Hipporrophium locus est equis alendis accommodus, cuiusmodi ad Syriæ Apamiam erat.
k Extatque in veteribus.] Vide Gyraldum de Diis Gentium.
l Quæ terra dicta est.] Varroni lib. 4. de ling. Lat. & Macrobio lib. 1. Saturn. ca. 10. Seruio in Virgiliū lib. 11. in eum locum,
Velocem interea.

M m

Agricola.
Equites.
Nauta.
Qui laboribus anguntur.
Fures.
Iuuenes.
Pastores.
Viatores.
Pastores Aphrorum.
Diis manibus & Diti.
Ceremonia in votis concipiendis.
Deuoti à Duce exercitus.
Hominem deuotum occidere impune libebat.

concipiunt, sedentes vorum effundere, inque concipiendo terram tangere debeant. ^m Utque pro bouum incolumitate agricolæ Syluano vota persoluant, farris, adorei, lardi, ac pulpæ & vini: ⁿ pro equis Hipponæ. ^o Castori & Polluci nautæ, & qui naufragium timent. Qui vero laboribus anguntur, ^p Tutano: fures ^r Lauernæ ^r iuuenes Horæ: sicut ^s pastores Pani deo pro pecoribus: & qui viâ profecturi sunt, ^t Herculi supplicant. ^v Syluano quoque in singula bouum capita, adoreo, lardo, & vinisextario, subtaxata mensura, votum fit. ^x Ferunt pastoritios Aphros inter vota, & primitiarum loco, aurem pecudis præcidere, illamque ceruice aduersa supra domum abiicere: pro noctibus vero ferta, vnguenta & coronas Veneri aut Cupidini dona ferre. ^y Cumque diis manibus & Diti concipitur votum, quæ deuotio potius dicta est, ouibus tribus atris Telluri Ioui que sacrum fit: ^z in quorum precatatione qui rem diuinam facit, cum Tellurem inuocat, manibus terram tangit: cum vero Iouem, sublatis in cælum manibus precatationem peragit. ^a Cum autem votum effunditur, manus pectori admo- uere præcipitur: aliter votum non ritè concipi, sed pollui sacra inexplabili religione putarunt. ^b Animaduersum tamen est, pontificum decreto caueri, vt si ab exercitus duce, diis manibus quispiam deuotus & consecratus foret, neque is in acie cecidisset, vt Diti satisfaciat, signum septem pedes altum in terram defodi oportere: vbi que signum effossum fuisset, illic hostias immolari non licere. ^c Et tamen si res deo deuotas nemo sibi asciscere queat, hominem tamen deo deuotum, aut diis consecratum, occidere permitti impune, eamque eadem capitali noxæ non haberi, tanquam illius anima

ANNO TATIONES.

m Utque pro bouum incolumitate.] Cato de re rustica, c. 89.

n Pro equis Hipponæ.] Tertullianus in Apologetico, cap. 16. Vos tamen, inquit, non negabitis & iumenta omnia, & equos canterios cum sua Hippona coli à vobis. Et de hac quoque Apuleius lib. 3. Metam. vbi in ipso meditullio Hipponæ Deæ simulachrum residens adicula est &c. Vide ibi Be- roaldum. Hæc autem & Hippo dicta est Iuuenali satyra 8.

Mors Numæ cadit Ionis ad altaria, iurat Hippo.

Vide interpretes.

o Castori & Polluci nautæ.] Plinius lib. 2. cap. 37. Hincque illud Senecæ lib. naturalium quaestio- num 1. In magna tempestate apparent quasi stellæ velo insidentes: adiuari se tunc periclitantes existi- mant Pollucis & Castoris numine. & illud Catulli epig. 63. ad Mallum,

*Ac velut in nigro iactatis turbine nautis,
Lenius aspirans aura secunda venit.
Iam prece Pollucis, iam Castoris implorata,
Tale fuit nobis Mallus auxilium.*

De aliis autem votis nautarum, Horatius libro 1. Cam. Ode 5.

*- Me tabula facer
Votua paries indicat vuida,
Suspendisse potenti
Vestimenta maris Deo.*

Vbi vide interpretes eius loci. Virgilius lib. item 12. Aeneidos,

*Fortè facer Fauno foliis oleaster amaris,
Hic steterat nautis quondam venerabile lignum,
Votua ex vndis vbi figere dona solebant
Laurenti Dino, & votas suspendere vestes.*

Et Iuuenalis satyra 14.

Et picla se tempestate tuetur.

Alicubi autem reperies nautas Samothracibus vo- uere solitos, quo nomine vocabantur Castor & Pol- lux, vt dicit Varro lib. 4. de ling. Lat.

p Tutano.] Varro in Hercule apud Noniū Mar- cellum lib. de proprietate ferm.

q Fures Lauernæ.] Acron & Porphyrtion in Ho- ratium, lib. epistol. epist. 17. & Nonius Marcellus in verbo, Lauerna. & Festus Pompeius lib. 10. vbi de Lauernionibus.

r Iuuenes Horæ.] Ea enim Dea est Iuuentutis, vt tradit Nonius Marcellus autoritate Ennij.

s Sicut pastores Pani.] Pan enim ouium custos vel teste Virgilio lib. 1. Georg. dicitur, & Deus pec- oris Ouidio teste lib. 2. Fast. vbi sic scribit,

*Pana Deum pecoris veteres coluisse feruntur &c.
t Herculi supplicant.] Festus Pompeius lib. 14.
in verbo, Propter viam. vbi tamen hos dicit sacri-
ficare Herculi aut Sanco, qui idem Deus est. Alios
autem profecturos viâ Herculi aut Iano sacrificare.
v Syluano quoque.] Cato de re rustica, c. 83.
x Ferunt pastoritios Aphros &c.] Herodorus
lib. 4.*

y Cumque Diis.] Macrobius ex Sammonico Sereno lib. 5. rerum reconditarum li. 3. Satur. c. 9.

z In quorum precatatione.] Macrobius eo. loco. a Cum autem &c.] Macrobius ibidem, sed pau- lō aliter.

b Animaduersum tamen est.] Hæc vsque ad clausulam, Et tamen si, sunt Liuij 1. Dec. lib. 8. paulō tamen aliter de hoc agit.

c Et tamen si res Deo.] Macrobius lib. 3. Saturn. cap. 7. Cum, inquit, cætera sacra violari nefas sit, hominem sacrum ius fuerit occidi. Cuius rei ratio- nem continuò subdit ex Trebatio libro 9. Reli- gionum.

d Illud

non ad nos, sed ad deos pertineat. ^d Illud quoque inter autores conuenit, fuisse a- pud Gallos inter consceleratas preces & nefaria vota, quæ nec more nec iure conci- piuntur, frequenti in vsu, vt in magnis discriminibus & extremis casibus homines se diis immolatu- ros, ^e Romanis ferro se digladiatu- ros, aut pro alterius salute se & caput suum deuoturos, nonnunquam in scenam se prodituros, ^f & histrionicam saltatu- ros: apud Græcos ^h decimum quenque Apollini Delphico daturos: Locren- sibus, virgines se prostituturos: ⁱ apud alios, defectum crinem diis oblaturos: & apud Persas, viuos homines defossuros vouerent. ^k Quare Ametris Xerxis vxor, vt gra- tiam diis referret, quod in vita diu processerat, quatuordecim illustrium Persarum liberos sub terram viuos defodisse, & votum persoluisse dicitur, tanquam his votis & diris imprecationibus dij immortales & cælestia numina placentur. Ipsi enim defo- dere viuentes, vulgato in vsu fuit. ^l Idomeneus vero Cretensum rex, cum naufra- gus ex voto conscelerato filium sibi obuiam factum immolare diis vellet, illumque perditum iret, à Creten- sibus pulsus, & patria eiectus fuit. ^m Pausanias autem Lacedæ- moniorum dux, ad Platæas victor contra Mardonium, cum de manubiis tripodem aureum Delphis votum soluisset, suumque nomen inscriberet, Lacedæmonij per- tæsi insolentiam, epigramma induxerunt, & ciuitatum nomina inscripserunt. Neque præterierim responsum Hammonis Atheniensibus datum, Ioui magis cordi esse vo- ta Lacedæmoniorum tenuia, & modicas oblationes pias & castas, quàm immodica & opulenta Atheniensium: atque opimis hostiis & victimis illorum fœdari aras. ⁿ Id quod Pythagoras censuit, thure & libis magis gaudere & placatiores esse deos quàm hecatombis & multo sanguine assidue aras cumulari.

ANNO TATIONES.

d Illud quoque inter autores.] Hoc probatur ex iis quæ sequuntur.

e Apud Gallos.] Cæsar Comment. belli Gallici lib. 6.

f Romanis ferro se digladiatu- ros.] Sueton. in Caligula, cap. 14. Non desierunt qui depugnatos se armis pro salute ægri, qui que capita sua titulo proposito vouerent.

g Et histrionicam saltatu- ros.] Sueton. in Ne- rone, cap. 54. Vouerat, si sibi incolomis status per- mansisset, proditurum se parva victoria ludis, etiam hydraulam, & choraulam, & vtricularium, ac no- uissimo die histrionem saltaturum Virgilij Turnum.

h Apud Græcos.] Herodotus lib. 7. Quicumque Græci sese dedidissent Persæ, nõ adacti necessitate, eorum decimum quenque, rebus bene constitutis, se Deo qui Delphis est, deuoturos. Ita apud Græcos iusturandum habebat.

i Apud alios, defectum crinem.] Vide Dio- dorum Siculum in Aegyptiacis. Martialem lib. 1. epigr. 88.

*Hos tibi, Phæbe, vouet totos à vertice crines
Encolpus.*

k Quare Ametris Xerxis vxor.] Ametris le- gendum est ex Herod. lib. 7. vbi sic legitur: Nam & Ametrim Xerxis vxorem, iam prouectæ ætatis, audio bis septem illustrium Persarum liberos defo- disse, ad referendam pro se gratiam Deo, qui sub terra esse fertur.

l Idomeneus verò.] Seruius enarrans cum lo- cum Virgilij lib. 3. Aeneid.

*Fama volat pulsum regnis cecisse paternis
Idomenæa duces: defertaq; littora Crete.*

Et iterum in eum locum lib. 11.

- Versosq; penates Idomenæi.

m Pausanias autem.] Probus Acmylius in vita illius.

n Id quod Pythagoras censuit.] Laërtius in vita illius. Adde autem ad superiora Cypsellum Corinthium Ioui vouisse, si dominus ciuitatis fie- ret, quæ Corinthiorum essent, omnia se oblaturum vt scribit Aristoteles in Oeconomicis. Et Ladicem vxorem Amasis Aegyptiorū Regis, cum maritus cum ea concumbere non posset, licet tamen aliis vteretur, vouisse se Veneri, si ea nocte secum coiret Amasis, se statuat illis Cirenas missuram, conce- ptoque statim voto cum ea coiret Amasis, testis He- rodotus lib. 2. ad fi. Et Anacharsim Seytam vouisse Matri Deum si saluus sospesque domum ex Cyzico reuenteretur, sacrificaturum se eodem ritu quo Cy- zicenos sacrificantes vidisset, & peruigilium noctis instituturum, apud eundem Herodotum lib. 4. Et votum Neronis apud Suetonium in vita illius, cap. 54. quo scilicet vouit, si sibi incolomis status per- maneret, proditurum se parva victoria ludis, etiam hydraulam, & choraulam, & vtricularium, ac no- uissimo die histrionem saltaturū Virgilij Turnum.

M m 2

Galli.

Græci.
Locreses.

Ametridis
votum.

Idome-
neus.

Hammo-
nis res.
sum de La-
cedæmoniu-
rum fruga-
libus sa-
cris.

Consueuisse Romanos illorum bona quos maximis criminibus damnarant, publicare. & quæ porticus Romæ insignes fuerint. Cap. XXIII.

Bona supplicio affectorum publicata.

Tarquinius. C. Cassius. M. Manlius Capitolinus.

Macellus. Macellum novum. Macellum antiquum. Sp. Aelius. Aquimelium. Vitruvius Vaccus. Vaccus prator. M. Flaccus. Porticus Catuli. L. ex de bo-

Duerti saepe animum, consueuisse Romanos, quos pro criminibus oppido grauibus supplicio affecterant, illorum bona propter criminis detestandum facinus publicare: illaque destinare publicis vñibus, ita vt domini supplicium bonorum publicatio sequeretur. ^a Sic Tarquinio Rege cieto, ager qui Tarquiniorum quondam fuerat, Marti dicatus, campus Martius dictus est: ^b sic Caij Cassij domus, qui ob affectati regni crimen dies perduellionis dicta fuit, euerfa & demolita, area ante Telluris adem facta est. Domus præterea ^c Marci Manlij Capitolini, quæ quondam in arce fuerat, qui suspicione regni pœnas dedit, de faxo deiectus, ædes atque officina monetæ fuit: ^d in qua æde linteï libri, in quibus erant fata Romanorum, seruabatur. ^e nam Sibyllinos & Martianos, ^f ad quos decemviri quoties dij consulendi sunt, adire solent, in Capitolini Iouis & Apollinis templo in palatio seruari certum est. ^g Inde senatus decreto, iussuque populi, ne quis arcem incoleret, néve Manliæ gentis homo, ^h Marci prænomen ferret, cautum fuit: vt æterna memoria dedecoris, generi & nomini suo iusta foret. ⁱ Et cum Macellus quidam nequam & criminolus, qui in ganeo & lustris vitam egerat, propter atrocitiam, sordisque vitæ, capitali supplicio pœnas dedisset, bonis publicatis, in ipsius domo ab Aemylio & Fulvio censoribus macellum, vbi obsonia venderentur, locum extructum ferunt: ^k tametsi forum olitorium Romæ antiquum macellum fuisse tradant. ^l Sp. quoque Melij domus, quod turpiter regnum appetere conatus esset, postquam capitis accersitus, pœnas dedit, patrimonio publicato, Aquimelium dicta est. ^m Meminimus quoque Vitruuij Vacci, cuius in palatio domus, ob illius facinoris pœnam, publicata & euerfa, Vaccus prata loco nomen dedit. ⁿ Nec minus M. Flacci turbulenti ciuis, qui cum C. Graccho seditionem molitus fuit, cuius domum Quintus Catullus de manubiis Cimbricis porticum fecit, quæ Catulli appellatur: vt tantorum criminum facinora nomen denotaret, suppliciiq; insignis memoria foret sempiterna. ^o Quibus exemplis Sylla dictator, & mox Caius Cæsar, de bonis proscriptorum publi-

ANNOTATIONES IN CAP. XXIII.

^a Sic Tarquinio.] Liuius 1. Dec. li. 2. non multo post princ.
^b Sic Caij Cassij.] Liuius 1. Deca. lib. 2. Valerius Max. lib. 6. c. 3.
^c M. Manlij Capitolini.] Liuius 1. Deca. lib. 6. & iterum 7. vbi de æde Iunonis Menetæ loquitur, & Valerius Max. vbi supra.
^d In qua æde linteï libri.] Gyraldus de Diis Gentium syntag. 3. sed nullo quoque autore citato. Sed id est Liuij 1. Dec. lib. 4. non semel.
^e Nam Sibyllinos & Martianos.] Hoc ex sequentibus patebit.
^f Ad quos decemviro.] Nam de Sibyllinis videri potest apud Liuium 1. Decad. lib. 7. in consularu L. Furij Camilli, & Appij Claudij Crafsi, & 3. Decad. lib. 1. non longè à fi. & iterum lib. 2. in Dictatura Q. Fabij Maximi post princip. & 4. Dec. lib. 6. Et de libris Martianis apud eundem 3. Deca. libro 5.
^g Inde senatus decreto.] Valerius vbi supra.
^h Liuius 1. Decad. lib. 6. & Plutarchus probl. cap. 91.
ⁱ Quintilianus lib. 3. cap. 9. cuius verba statim afferemus.
^k Marci.] Cicero Philip. 1. Vt enim, inquit, propter bonum M. Manlij scelus decreto gentis Manliæ

neminem patricium M. Manlium vocari licet, Liuius 1. Decad. lib. 6. Quintilianus lib. 3. ca. 9. Et post mortem, ait, obiecta est contumelia, vt Melio, cuius domus solo æquata est, M. q; Manlio, cuius prænomen è familia in posterum exemplum.
^l Et cum Macellus.] Varro lib. 4. de ling. Lat. Plutarchus problem. cap. 54. Festus Pompeius li. 11. Donatus in Eunuchum Terentij, autoritate ipsius Varronis in lib. Humanarum rerum.
^m Tametsi forum.] Vide supra lib. 2. c. 12.
ⁿ Sp. quoque Melij domus.] Cicero in Oratione pro domo sua ad Pontifices, Varro lib. 4. de ling. Lat. Liuius 1. Decad. lib. 4. Valerius Maximus lib. 6. cap. 3. Quintilianus cuius verba adduximus supra in verbo, Marci prænomen. Plinius Secundus, aut quisquis is est, de viris illustribus, c. 17.
^o Meminimus.] Liuius 1. Dec. lib. 8.
^p Nec minus M. Flacci.] Cicero in Oratione ad Pontifices pro domo sua, & nonnihil epistol. ad Atticum lib. 4. epist. 2. vbi vide interpretes. Valerius Maximus lib. 6. cap. 3. Et de hac quoque Porticu Catulli Cicero ad Q. Fratrem epistolarum lib. 2. epist. 1.
^q Quibus exemplis Sylla.] Plutarchus in vita illius, & Appianus lib. 1. bell. Ciuilium.

p In

candis perniciosas leges tulere, quæ Iulia & Cornelia dictæ, vnde tot sectiones & omnis generis sectores emerferunt. ^p In quam porticum Ciceronis domus indigno facinore euerfa, iussu Clodij mutata fertur. Sed meminisse oportet, præter hanc Quinti Catulli, plures Romæ porticus insigni nomine fuisse: ^q nam Pompeij porticus ante ipsius curiam fuit: ^r & altera Octauia iuxta ædem Iunonis, in qua signa militaria olim à Dalmatis Domitio adempta, mox ab Augusto restituta, diu mansere: ^s & Philippi porticus, Herculis imagine, & Helena Zeuxidis manu celebrata: ^t Porticum quoque duplicem ad circum Flaminium, ab opere Corinthiam, à Cneo Octauio, qui de Perseo naualem triumphum egit, magnifice instructam legimus atque munitam: ^u & Metelli iuxta ædem Statoris Iouis, per quas matronæ vectari & spatari solebant. Fuit præterea porticus ^x Quirini, antiquo opere visenda, ^y & Lucij & Caij: atque alia Liuiæ & Octauia ab Augusto quondam, sed alienis nominibus constructæ. In qua ampla prætoria fuisse memorant: quibus ab Augusto demolitis, porticus sub nomine Liuiæ non minoris cultus maiestatisque suffecta est. ^z Et porticus Claudia, vbi ambulationes subdiales miro ingenio elaboratæ fuerunt. Celebratur quoque porticus Augusti in palatio cum bibliotheca Græca Latinaque, Numidico marmore per suam symmetriam extructa. ^a In qua Belidum imagines quinquaginta, quæ maritos necauerunt, sitæ erant: & ^b Vipsana, & septorum ^c marmore, & ima-

nis profertur prorum publicandis. Porticus complures Romæ, Pompeij. Octauia. Philippi. Porticus duplex ad circum Flami. Cn. Octauij. Metelli. Quirini. Lucij. Liuiæ. Octauia. Claudia. Augusti.

Vipsana porticus.

ANNOTATIONES.

^p In quam porticum.] Scilicet Catulli, necdum de alia porticu locutus est, Plutarchus autem in vita Ciceronis non in eam porticum, sed in templum Libertatis domum Ciceronis mutatam fuisse scribit.
^q Pompeij porticus.] De hac porticu Vitruuius lib. 5. cap. 9. post princ. Plinius lib. 35. cap. 9. & ca. 11. non semel.
^r Altera Octauia.] Plinius dicto cap. 11. lib. 35. non semel, & iterum lib. 36. cap. 5. sapius, Festus Pompeius lib. 13. & vide infra in verbo, Lucij & Caij.
^s Philippi porticus.] Plinius lib. 35. c. 10. & 11.
^t Porticum quoque duplicem.] Plinius li. 34. c. 3. Festus Pompeius lib. 13. vbi de Octauia porticu loquitur.
^u Et Metelli.] Cicero in 6. in Verrem adione. Vitruuius lib. 3. c. 1. & Plinius lib. 34. c. 6.
^x Porticus Quirini.] Martialis lib. 11. epigr. 1.
^y Viciu pete porticum Quirini &c.]
^z Lucij & Caij &c.] De his quatuor Suetonius in Augusto, cap. 29. Et præterea de Octauia porticu Dion in vita ipsius Augusti, & Plinius lib. 14. c. 1. Vide autem epistolas Plinij cum Commentariis fol. 4. pag. 1. De Liuiæ porticu Strabo lib. 5. & Ouidius lib. 6. Fast.
^a Disce tamen veniens etas, vbi Liuia nunc est porticus, immensa testæ fuisse domus.
Et Dion quoque in ipso Augusto. Et præterea in Traiano, Plinius lib. 14. cap. 1. Plinius Iunior lib. epistol. 1. epist. 5. Publius Victor in octaua regione vrbis.
^b Et porticus Claudia.] De qua Suetonius in vita illius, c. 31.
^c In qua Belidum imagines.] Vnde & illud Ouidij de hac porticu loquens lib. 3. Trist. eleg. 1. Signa peregrinis vbi sunt alterna columnis, Belides, & stricte stat ferus ense pater.

Et alibi quoque scilicet lib. 2. Amor. eleg. 2. Hæsterna vidi spaciantem luce puellam, Illa quæ Danaï porticus agmen habet. Nam hæ Belides filia erant Danaï.
^b Et Vipsana.] Martialis epig. lib. 1. epig. 153. At mea Vipsanas spectant cœnacula laurus. Vbi interpretes Vipsanas laurus, quæ ad porticum Vipsanam erant intelligunt.
^c Et septorum marmore.] Plinius lib. 16. c. 40. post medium. Quæ autem septa essent & dicebantur, diximus supra lib. 2. cap. 18. Sed his & aliis quibusdam, quas infra eod. cap. memorabo adde & alias Romæ porticus, scilicet Porphireticam, cuius meminit Flavius Vopiscus in Probo, vbi vide Annotationes, & porticum Herculis memoratam Suetonio in Augusto, cap. 72. & Flaminiam Capitolino in Gallieno, & Aemylij Liuius 5. Decad. lib. 1. quam & ipse Aemyliam vocat eod. lib. paulò ante fin. & templi Solis Flauio Vopisco in Aureliano. & porticum Miliarensem ibid. Sed hic vide quæ diximus supra cap. 22. in verbo, Porticus quoque centenarias. Et porticum Neptuni Ciceroni lib. 2. de Oratore ad Q. Fratrem (sed vide an ea sit Romæ) & Fabariam P. Victori, si is est, in 13. vrbis regione. & Argonautarum eidem in 9. regione. & Cornelij Scipionis Nasicæ, quam in Capitolio Censor fecit, apud Velleium Paterculum lib. 2. Et aliam, quam Aediles M. Tuceius, & P. Iunius Brutus de multa damnatorum extra portam Triginam inter Lignarios fecerunt, apud Liuium 4. Decad. lib. 5. & porticum Minutiam, Ciceroni Philip. 2. Et Traiani Plinio in Panegyrico ipsius Traiani, cum scribit, At quàm magnificus in publicum es? Hinc porticus, inde delubra, sed verendum est ne illic mendum sit, vt pro porticus, portus sit legendum: neque enim comperies Traianum porticum quampiam, aut instaurasse, aut ædificasse, portus autem saepe legitur, quod & interpres illic subodoratus est.

ginibus, tum lauretis & magnificis operibus excultæ. ^a Athenis vero porticus Pœcile, & ^c alteria varia, ubi Mercurius æneus erat, celebratissimæ picturæ varietate, miris laudibus feruntur, ubi pugna Marathonica depicta, & ^e alia Pythiaca, ^h & Pœcile in Elide, quam echum vocabant. ⁱ ferturque de Olympiæ porticu, quam heptapho- non vocitant, diuersa structuræ facie, mirum, vt vox conclamata per septem orbes ruptis spatiis, eandem multiplicato sono referat: sicut ^k in Cyzico turres septem, accep- tas voces numero percussu multiplicant. ^l Inter quas angiportus patricia non in postremis fuit, iuxta ædem Dianæ, ad quam ingredi viros religio non finit. ^m Extra quoque portā Trigeminā, vnā porticū, & alterā ad portam Fontinalem iuxta Martis aram, ab ædilibus curulibus ex mulctatitia pecunia constructas, ⁿ & Seueri porticum postea additam fuisse, à multis prodita memoria est. ^o Sed quia de Pœcile porticu lo- quor, sciendum est, in hac Stoicos philosophari ^p sicut Peripateticos in Lycio. ^q Quare Zeno quod in porticu docebat, quæ Græce *σωα* dicitur, autor Stoica sectæ perhibetur. ^r Epicurus vero scholam & conuentus in hortis habuit, ubi philosophabatur.

Angipor-
tus patri-
cia.
Extra por-
tam Trige-
minam.
Ad por-
tam Fon-
tinalem.
Seueri por-
ticus.
Lycium.

ANNOTATIONES.

d Athenis verò.] Probus Aemilius in Milciade. Plinius lib. 35. cap. 9. Laërtius in Xenone Critico post princip. & Pausanias lib. 1. Apuleius item lib. 1. Metamorph. non multò post prin. Vide ibi Beroal- dum pag. 11.
e Et alteria varia.] Strabo lib. 9. Laërtius vbi su- pra. & Lucianus in vita Demonactis. Sed hæc le- ctor, ne decipiaris, videntur esse eadem cum prio- re. Pœcile enim idem est quod varia siue variegata scilicet à multiplici pictura, in qua, vt hic dicit, Mercurius æneus erat, quod ex Pausania est lib. nempe 1.
f Vbi pugna Marathonica.] Probus Aemilius & Pausanias vbi supra.
g Alia Pythiaca.] De hac Plutarchus in Ci- mone. Sed hæc eadem est quæ & Pœcile dicitur, de qua nuper diximus, vt videre licet ex Laërtio vbi antea citauimus.
h Et Pœcile in Elide.] Pausanias li. 5. vbi etiam dicit Pœcile dici à picturæ varietate, qua olim pa- rietes exornabantur. Eademque Echum à multis nominari, quod vocis emittæ imago septies & sæ- pius reciprocet. His autem Atheniensium portici- bus adde & porticum Iouis Eleutherij apud Plato- nem in Theage. Nam & Laërtius in Diogene me- morat Iouis porticum Athenarum, siue illa sit, siue alia. Adde, inquam, aliam, nempe Eumenici apud Virriutum lib. 5. cap. 9. post princip. Et eam qua βασιλειῶν, id est regia dicta est apud ipsum Pausa- niam eod. lib. 1. & Arpocratiōni, & Polluci lib. 8. vbi de nominibus Atheniensium magistratuum tractat.
i Ferturque de Olympiæ porticu.] Plinius lib. 36. cap. 15. Et de hac intellexisse videtur Lucre-

tius lib. 4.
*Sex etiam aut septem loca vidi reddere voces:
Vnam cum iaceres, ita colles collibus ipsi
Verba repulsantes iterabant verba referri.*
Vbi vide interpretes.
k Sicut in Cyzico.] Plinius vbi supra.
l Inter quas angiportus patricia.] Plutarchus probl. cap. 3. vbi rationem reddit cur in eam ædem viris ingredi non licet.
m Extra quoque portam Trigeminam.] De his duabus porticibus Lilius 4. Deca. lib. 5. circa princip. Aedilitas, inquit, insignis eo anno fuit M. Aemilij Lepidi, & L. Aemilij Pauli, multos pecu- carios damnarunt, ex ea pecunia Clypea inaurata in fastigio Iouis ædis posuerunt, porticū vnā ex- tra portam Trigeminam, emporio ad Tyberim adiecto, alteram à porta Fontinali ad Martis aram, qua in campum iter esset, perduxerunt. Ex quibus intelligis priorem illam non eā esse de qua loquuti sumus supra in verbo, Et septorum, quæ etiam ex- tra portam Trigeminam facta est à diuersis ædili- bus, & hanc illa priorem, vt constat ex Lilius qui de vtraque loquitur eod. lib. illo lib.
n Et Seueri porticum.] Spartianus tum in vita illius, tum in vita Caracallæ.
o Sed quia de Pœcile.] Laërtius in vita Zeno- nis Critici post prin.
p Sicut Peripateticos in Lycio.] Idem in vita Aristotelis post prin. Pausanias lib. 1.
q Quare Zeno.] Scilicet Criticus ex eod. Laë- rtio in vita illius.
r Epicurus verò.] Idem Laërtius in vita illius.

Quam multiplex annus apud diuersas Gentes fuerit, & qui annus Romanis, quòdue principium anni sit. Cap. XXIIII.

Et multiplex anno apud plerasque gentes animaduertimus dispares diffe- rentias, & multiformes species fuisse: aliosque alia obseruatione annum metiri, ita vt suo quemque ingenio, & prout cuique commodum fuit, an-

ANNOTATIONES IN CAP. XXIIII.

^a De multiplex anno.] Hæc annorum diuer- sitatum gentium differentias Alexander accep- pit à Xenophôte, si is est, in lib. de Equiuocis. Dio- doro Siculo lib. 1. Plinio lib. 7. cap. 48. Plutarcho in Numa

num dimensos inueniamus. ^b Persis non obscura nec incelebri ratione, trecentis sexagintaquinque diebus annus præfinitur. Ex Græcis plerique, ^c singulis quatuor mensibus annum statuere: ^d nonnulli ad solis cursum terminarunt, ^e quare lycabas dicebatur. ^f Quidam ex barbaris, trium mensium effecerunt. ^g Arcades interdum vno, nonnunquam tribus mensibus annum metiti sunt: ita vt quadripartitis tempo- ribus, diuiso solis cursu, per singula tempora annum efficerent. ^h Alij æstate vnum, alterum hyeme commenti fuere: plures à tribus temporibus, æstate, hyeme & vere, quatuor mensium annum statuere. ⁱ Aegyptij non vna facie, sed multiplici sorte variarunt, vt quandoque trium, sæpius quatuor mensium annum efficerent: ple- runque mensis spatium ad cursum lunæ metiebantur. Fuere qui crederent, ^k Cares & ^l Acarnanes aliquando sex mensium, frequentius menstruum annum fecisse. ^m Indos quoque diligenti dimensione plena annorum spatia seruasse, menses vero in quinos- denos dies, præter alios, definisse. Sed post omnes, variatis temporibus, ⁿ Aegy- ptios verum annum reperisse, atque obseruata ratione astrorum, ad solis cursum di- uisisse satis constat, duodecim mensibus anno assignatis, quos CCC. dierum nu- mero singulos terminarunt: ^o quem propter motus conuertentes & vicissitudines ante inuētās literas ita effinxere, vt draco curuus in se flexus, suam caudam morderet: quæ descriptio, quod volubili orbe circumagitur, annum designauit. ^p Dixereque annum lunarem dierum XXX. alij ^q CCCLIII. effecere, ^r annumque Ioui, menses vero Iunoni dicarunt. ^s Fertur Solon ita metitus fuisse annum, vt ad Lunæ cursum

Persa.
Græci.
Alij.
Arcades.
Alij.
Aegyptij.
Cares.
Acarna-
nes.
Indi.
Aegyptij
verum an-
num inue-
nerunt.
Anni sym-
bolum.
Annus Iu-
naris.

ANNOTATIONES.

in Numa Pompilio, & in Placitis Philosophorum lib. 2. Galeno in lib eiusdem tit. Qui quidem libri sunt adeo similes, vt alter ab altero, id est Galenus à Plutarcho (fuit enim hic Galeno paulò antiquior) sumpsisse videatur: sed quod magis crediderim, Galenus nō eum librum suffuratus est à Plutarcho, sed qui illum primū scripserunt, eum Galeno ad- scripserunt. Gellio lib. 3. cap. 16. Solino cap. 3. Ma- crobio in Somnio Scipionis lib. 2. cap. 11. & Saturn. lib. 1. cap. 12. Censorino de die Natali, cap. 15. & seq. Laërtio. Seruio tum lib. 1. Aeneid. in eum locum, *Triginta magnos voluendis mensibus orbes.* Tum lib. 5. ibi, *Dixerat hæc, adytis cùm lubricis anguis ab imis, Septem ingens gyros.* - Diuo Augustino de Ciuitate Dei, lib. 12. cap. 10. & iterum lib. 15. cap. 12. & cap. 14. Vide autem ea quæ scripsimus in nostris Commentariis Retractuum tit. 1. §. 1. glof. 10. in verbo, Intra annum.
^b Persis non obscura.] Q. Curtius lib. 3. Magos, recenti & sexagintaquinque iuuenes sequebantur, diebus totius anni pares numero: quippe Persis quoque in totidem dies descriptus est annus. Idem tamen Curtius lib. 9. dicit iis 360. dies annum esse descriptum.
^c Singulis quatuor mensibus.] Plutarchus in vita Numæ, Romanos initio decem tantum men- sibus annum composuisse, vt quidam Barbari tri- bus, Arcades quatuor.
^d Nonnulli ad Solis cursum.] Virgilius lib. 3. Aeneid.
Intra magnam sol circumuoluitur annum.
Vide Macrobius 2. lib. in Somn. Scipion. cap. 11. & Plin. lib. 18. c. 25.
^e Quare Lycabas dicebatur.] Macrobius Sa- turnalior. lib. 1. cap. 17. Annum quoque vetustissimi

Græcorum λυκάβαντος appellant. ἀπὸ τῆς λύκῆς, id est, Sole, βαυρόδρον & μετρέδρον.
^f Quidam ex Barbaris.] Plutarchus in Numa Pompilio.
^g Arcades interdum vno.] Solinus cap. 3. & Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 12. non multò post prin. Plinius lib. 7. cap. 48. Vide item Plutarchum in Numa.
^h Alij æstate vnum.] Plinius vbi supra. Annum alij æstate vnum determinabāt, & alterum hyeme.
ⁱ Aegyptij non vna facie.] Xenophon, vel quisquis est, in Aequiuocis, Plutarchus in Numa, Solinus c. 3. D. Augustinus de Ciuitate Dei, lib. 12. c. 10. Censorinus de die Natali.
^k Cares.] Censorinus & Solinus vbi supra.
^l Acarnanes.] Idem illi, & Plutarchus in Numa, Macrobius item vbi supra.
^m Indos quoque.] Q. Curtius lib. 8.
ⁿ Aegyptios verum annum.] Herodotus li. 2. Omnium hominum, inquit, primos Aegyptios annum comperisse, distinguentes eum in duode- cim temporum menses.
^o Quem propter motus conuertentes] Ser- uius in 5. lib. Aeneid.
^p Dixereque annum lunarem.] Idem Seruius in lib. 3. Aeneid. in eum locum, *Intra magnam sol circumuoluitur annum.*
Erat, inquit, annus 30. dierum, scilicet lunaris.
^q Alij CCCLIII.] Apud Macrobius lib. 1. Sa- turn. cap. 12.
^r Annumque Ioui.] Plutarchus probl. 77.
^s Fertur Solon.] Vide Solinum vbi de annis, & Martianum Capellam & ceteros de annis loquen- tes. Plutarchus in vita Solonis nihil tale de anno loquitur, neque aliud quippiam, sed de mensibus tantum.

Solnis an
ni dimen-
sio.

Annus so-
laris.
Thebani
sacerdotes.
Thales
Milesius.

Annus ma-
gnus.

Arabes.

Alij.

Annus
mundanus.
Galli.

Latini.
Romulus.
Vide Alc.
in l. cum
bifertus.
ff. de ver.
fig.

Numa
Pompilius.

Intercala-
tio.

modo antecedentis solem, modo subsequenti, dimensio anni fieret: quod Indos facere inuenimus, ut ad lunæ meatus, cum se in cornua curuabat, tempora notarent. Solarem vero qui ex XII. mensibus constat, CCCLX. dierum effecere. Thebani vero sacerdotes ex Solis cursu annum dimetientes, duodecies tricenis diebus quinos adiecere, qui vertentem annum efficerent. Sunt qui tradant Thaletem Milesium in CCCLXV. dies annum diuississe, primumque veram dimensionem commentum fuisse. Omnibus autem sideribus in suum recurrentibus orbem, ita ut post omnium siderum contorsionem, ad eundem locum vnde digressa fuerunt, regressio fieret: cum multa annorum intercesserint millia, magnum annum tradiderunt: quem quidem post duodecim millium & nongentorum LIII. annorum spatia fieri, mathematici volunt: idque Arabes in primis opinati sunt. Nonnulli nisi post xv. annorum millia conuersionem maioris anni fieri iudicauerunt. Alij xxxvj. annorum millibus, plerique ex singulis tribus millibus: multi, mille CCCC. & LX. annorum circuitu terminari dixerunt, quum luna & sol aliisque sidera, post multa secula & ætates, suis locis & originibus restituta forent, quem mundanum annum nuncupant. Galli autem post trigessimum annum seculum fieri putant. In Italia apud Lauinius tredecim mensium spatio, hoc est, ccclxxiiij. diebus annus claudabatur. Romulus decem mensium curriculo definiuit annum, Martiumque principium fecit quintumque ab eo Quintilem, & reliquos deinceps nuncupauit. Numa vero Pompilius aliquanto morosius vestigans, primus ad Solis cursum, post Aegyptios in duodecim menses annum dimensus fuit, Ianuario & Februario adiectis: Ianuarioque initium dedit, tunc verè anni principium esse arbitratus, quum post hybernium tropicum sol quò ulterius progrediatur non habens, perfecto cursu zodiaci, per singulas stationes celeri meatu ad nos reuerti incipit. Quem quia tricenis diebus per singulos menses luna non perficit, ita dispensauit intercalandos dies, ut vigesimo anno ad metam eandem Solis, vnde orsi essent, plenis annorum spatiis dies congrue-

ANNO TATIONES.

Quod Indos facere.] Q. Curtius lib. 8.

v Solarem vero.] Curtius eod. loco.

x Thebani vero sacerdotes.] Herodotus lib. 2.

y Thaletem Milesium.] Laërtius in vita illius, non adeo longè à prin.

z Omnibus autem syderibus.] Festus Pompeius lib. 11. vbi de magno anno.

a Quem quidem post duodecim.] Cicero in Hortensio, Seruius vbi supra citatus in lib. 3. Aeneid. & lib. 1. in eum locum,

Triginta magnos voluendis mensibus orbis.

b Idque Arabes.] Vide eosdè autores antea citatos.

c Nonnulli nisi post xv.] Vide eosdè, & quos modò citabo.

d Plerique ex singulis tribus millibus.] Cicero lib. de natura Deorum. & ab eo Seruius d. lib. 3. Aeneid.

e Multi, mille &c.] Id Platonis est, qui magnum annum illum esse vocatum dicebat, cuius tempus implebitur, cum vagantium stellarum comitatus ad eundem peruenit finem, nouumque sibi exordium & itinera per vias mundi repererit. Quod & ex eo repetit Apuleius lib. 1. de Dogmate Platonis (vide inter opera Platonis) Oenopides autem Chius Astrologia peritissimus cum dedicaret in Olympiis legum tabulam, inscripsit in ea Astrologiam quinquaginta nouem annorum, affirmans nunc esse magnum annum. At Meton Lacedæmo-

nus Astrologia quoque peritus columnas statuit, & in eis Solis cursum annotauit, atque magnum annum (ut ipse dicebat) adinuenit, quem intra nouemdecim annorum curriculum conclusit, ut testis est vtriusque Aelianus de varia historia lib. 10. cap. 7. Tu autem de postremo vide quæ scripsi in nostris Commentariis Nobilitatis ca. 31. in catalogo Medicorum.

f Galli autem.] Vide Seruium declarantem diuersitatem seculorum in lib. 8. Aen. in eum locum,

Seculorum effata senectus.

Vti etiam fufius facit Censorinus c. 6. & c. 14.

g Apud Lauinius.] Solinus cap. 3. Vbi vide eius interpretes.

h Romulus decem mensibus.] Plutarchus in vita illius. & Ouidius lib. 3. Fastor. de eo loquens his versibus,

Annus erat, decimum cum luna reciperet orbem,

Hic numerus magno tunc in honore fuit.

Macrobium item Satur. lib. 1. ca. 12.

i Martiumque principium fecit.] Plutarchus vbi supra, Macrobium d. lib. Satur. 1. cap. 12. Festus Pompeius lib. 11. Ouidius d. lib. 3. Fast.

A te principium Romano dicimus anno,

Primus de patrio nomine mensis erit.

k Numa vero Pompilius.] Plutarchus in vita illius, & problem. cap. 18. & Macrobium lib. 1. Satur. ca. 13. in prin. & iterum postea.

Quod

rent: quod erat apud Græcos aliter institutum: nam ita intercalabant, ut tertio quoque anno mensẽ intercalarem adicerent. Aegyptij vero tricenis diebus, quibus annus claudabatur, quinos dies singulis annis pro intercalari adiecere: sapienti que in describendo intercalari variatum fuit, donec Diuus Augustus intercalario mente sublato, ita annum designauit, ut quarto quoque anno absoluto, non autẽ incipiente, ut Cæsar diiudicaret, vnus intercalaretur dies, ut ad solis cursum dimensio anni congrueret. Hebræi ab æquinoctio verno, Græci à solstitio, Aegyptij ab autumno initium fecere anni: quibus September erat principium, cui Hermen dixere nomen: ex quibus alij primum mensẽ totius anni Thei nuncupant: alij, ut Achæi & plerique, circa ortum Vergiliarum, velut anni principio, magistratus & honores ineunt. Aetoli post autumnale æquinoctium comitia faciunt. Druides à sexta quaque luna augurantur anni initium. Eratque annus naturalis, qui duodecim spatio mensium claudabatur, & ciuili variaram gentium opinione definitus: nam & trieteris duorum spatio annorum constabat, tertio incipiente: olympias ex quatuor, quinto redeunte: Eudoxi annus, octo ex nostris continet. Is enim ad verã anni cognitionem proxime accessit: deinde Hipparchus, postea Ptolemæus, demum Cæsar. Chaldaicus, duodecim: Methonicus, vndeuginti: Saturni, triginta annorum fuit: Iouis, duodecim: Martis, duorum. Alij septimum quenque obseruarunt annum, propterea quòd ætatis hominis signum imprimeret. Nonnulli per ætates annos distinxere, ita ut singulis ætatibus triginta annorum spatium darent. Itaque pro gentium arbitrio, proque voluntate, nonnunquam iudicio imperitæ multitudinis, ciuili annus terminabatur, quem magnum plerique dicunt. Sed quanuis anni principium Ianuarius

ANNO TATIONES.

1 Quod erat apud Græcos.] Herodotus lib. 2. statim post prin. Vide tamen Macrobius qui aliter dicit vbi supra.

m Aegyptij vero.] Herodotus d. lib. 2. post prin. n. Donec Diuus Augustus.] Macrobius d. lib. 1. Satur. ca. 14. Sed & de huiusmodi intercalationibus vide Plinium lib. 18. c. 25.

o Hebræi ab æquinoctio verno.] Exodi ca. 12. p Thei nuncupant.] Lactantius li. 1. c. 6. Thoth scribit.

q Alij, ut Achæi.] Polybius lib. 5. in princip. non Vergiliarum, sed Pleiadis dicit. Annus, inquit, Imperij Arati Iunioris circa ortum Pleiadis perfectus est: ita enim tempora Achæi dimetiuntur, quamobrem hic quidem dimisit. Epiratus verò suscepit Imperium, quòdque id certè idem est: nam quas Græci Pleiadas vocant, Latini Vergilias dicunt, ut tradit Seruius enarrans illud Virgilij lib. 1. Georg.

Pleiadas Hyadas.

Et Gellium lib. 3. c. 10. statim à prin.

r Aetoli post autumnale.] Polybius lib. 5. dicit ineunte ætate. Vide an idem sit.

s Druides à sexta.] Plinius lib. 16. ca. 44. eodemque vlt. Quibus adde Athenienses anni principium ab ætate incepisse, ut videre licet ex Thucydide continuo post orationem funebrem, & alibi sæpe eod. lib. 8. & seq.

t Eratque annus naturalis.] Vide d. nostros Commentarios Retractuum vbi supra nu. 1. & 2.

v Nam & trieteris.] Aliter Ouidius lib. 1. Fast. his versibus,

Festa Corymbiferi celebrabat Græcia Bacchi,

Tertia que solito tempore bruma refert.

Et Lucanus lib. 3.

Græcorum
intercala-
tio.

Augustus.

Anni prin-
cipium.

Annus na-
turalis &
ciuili.
Trieteris.
Olympias.
Eudoxi an-
nus.

Anni per
ætates di-
stincti.

Diuersa
anni prin-

*Mons Phæbo Bromioq. sacer, cui numine misto
Delphica Thebane referunt trieterica Bacchi.*

Lactantius interpres Statij lib. 2. eo loco,

Non hæc trieterica vobis &c.

Vide item Diodorum Siculum lib. 5. Et Seruium in lib. 4. Aeneid. ibi,

Vbi audito stimulent trieterica Baccho

Orgia.

x Eudoxi annus.] Vide Seruium vbi modò citabitur in seq.

y Is enim ad veram anni.] Seruius in libro 5. Aeneid. ibi,

Iamq. dies (ni fallor) adest.

Et de hoc Eudoxi anno Lucanus lib. 10.

Nec meus Eudoxi vincetur fastibus annus.

Vide item Strabonem lib. 14. & Laërtium alicubi.

z Deinde Hipparchus.] Seruius ibi. eod. loco.

a Demum Cæsar.] Ibi. Vide præterea Plinium lib. 18. cap. 25. & Macrobius lib. 1. Satur. c. 14.

a Methonicus vndeuginti.] De hoc omnino vide quæ diximus in nostris Commentariis Nobilitatis c. 31. in catalogo Medicorum, vbi de Methone.

b Saturni xxx. annorum fuit.] Hæc vsque ad versiculum, Alij, sunt Plinij lib. 1. c. 8.

c Alij septimum.] Vide Gellium lib. 3. cap. 10. & Macrobius lib. 1. de Somnio Scipionis ca. 6. non vno in loco.

d Anni principium Ianuarius.] Ouidius lib. 1. Fastor. Plutarchus item in Mario.

e Tamen sequitis temporibus.] Quod probat ex iis quæ sequuntur, quantum ad tempus ineundi magistratus. Nam quantum ad comitia, non eadem fuere tempora quæ ineundi magistratus, sed anteriora erant quibus ij designabantur: non illicò tamen

cipia Roman. Comit. tuis & ineundis magistratibus.

fecerit, tamen sequitis temporibus, quo ad comitia & ineundos magistratus diuersa Romanis anni principia fuere. Nam Publio Ebutio & Quinto Seruilio consulibus, calendis Sextilibus principium anni agebatur: in eisdemque consules, prætores & reliqui magistratus honores inibant. Quo autem tempore decemviri reipublicæ præfuere, non Sextiles calendæ, sed Idus^o Maiæ solennes ineundis magistratibus fuere: donec tribunis militum consulari potestate creatis, cum Veientes diutino & graui bello premerentur, ad Idus^o Decembres anni principium haberi cœptum fuit, in quibus magistratus inibant, & honores dabant. Mansit hæc descriptio anni ad secundum Punicum bellum, quo Romani exitiali bello conflictati sunt, ex quo tempore Idus Martias anni principium fecere. Sæpiusque super anni principio Romani variarunt, vt modo calendis Quintilibus, modo^h Octobribus calendis, prout res tempusque postulabant, anni principium facerent: donec ad Augusti tempora ventum est, in quibus rursus calendis Ianuariis, suscipiendis honoribus anni principium fecere. Fuit tamen memoriæ proditum, ^m Nerone imperante censuisse senatum, vt Decembri mense quo in lucem editus erat, anni principium fieret: sicut Augusto regnante, officiosæ in eum vrbes, quo die ad se primum venisset, anni initium fecerunt. Est quoque illa obseruatio solennis nimium diu seruata, quæ quantum principio anni mensibus variato, tamen sicut initio seruari cœpta, ita ad postremum mansit, vt in aris Vestalibus nouum ignem calendis Martiis accenderent, ^o laureas virides tam in consularibus fascibus, quam adibus Regis sacrorum, flaminum, Vestalium, atque curiæ, veteribus mutarent, mercedem^o magistris soluerent, ^o vectigalia locarent, ^o matronæ seruis cœnas apponerent, & festum diem agerent: quare matronalia dicta:

Initio anni que semper obseruari solita.

Matronalia.

ANNOTATIONES.

tamen in iuri, sed longè postea. Vide autem Budæum in Annotationibus. Quod & videre etiam licet ex Liuiio in multis locis. f Nam Publio Ebutio.] Id Liuij est 1. Decad. lib.3. Comitibus, inquit, inde habita, creati consules. L. Ebutius, P. Seruilius calendis Sextilibus, vt tunc principium anni agebatur. Et paulò post, L. Lucretius Tricipitinus, & T. Veturius Geminus ante diem 111. Idus Sextiles consulatum inierunt. g Sed Idus Maij.] Liuius d. lib.3. & iterum 6. eiusdem Dec. h Donec tribunis.] Liuius 1. Decad. lib.5. satis longè à princ. i Idus Martias.] Nam & tunc iis Idibus Consules & Prætores magistratum inibant, teste eodem Liuiio 3. Decad. lib.2. post princ. vbi Cn. Seruilius tunc magistratum inisse ait. Et lib.6. vbi scribit M. Marcellum tunc consulatum inisse. Et 4. Decad. lib.1. vbi, Omnium, inquit, primum eam rem Idibus Martiis quo die tunc consulatus inibatur, P. Sulpitius Consul retulit. Et iterum lib.2. in princ. Consules prætoresque cum Idibus Martiis magistratus inissent, prouincias sortiti sunt. k Modo Octobribus.] Liuius 1. Decad. lib.5. l Calendis Ianuariis.] Suetonius in Cæsare, ca. 76. Prædie autem calendis Ianuariis repentina consulis morte cessantem honorem in paucas horas dedit. Ex quo intelligit & id obseruatum ante imperium Augusti Cæsaris. Et de eadem quoque re loquens (ni fallor) Cicero lib.7. epist. fami. epist. 30. In campo, inquit, certè non fuisti, cum hora secunda Comitibus quattuor institutis, sella Q. Maximi, quæ illi consulem esse dicebant, posita esset, quo mortuo nunciato sella sublata est. Ille autem qui comi-

tibus tribus esset auspicatus, centuriata habuit, consulem hora septima renunciauit, qui vsque ad calendis Ianuarias esset: quæ erant futura mandè postridie. Ita Caninio Consule scito neminem prandisse: nihil tamen eo Consule mali factum est. Fuit enim mirifica vigilantia: qui suo toto Consulatu somnum non viderit. Suetonius item in Caligula, cap. 17. vbi de eius tertio Consulatu loquitur quem inuit solus, quia eius collega sub calendarum diem fuerat defunctus. Et omnium clarissimè Plinius lib. 11. cap. 37. quo loco de iccore loquitur. Desuit & Caio principi calendis Ianuariis cum iniret consularum, quo anno interfectus est. Et Marcellus iurisconsultus in l. Publius. in princ. ff. de cond. & demoustr. cum scribitur, deinde ex calendis Ianuariis consulatum ingressus est. Et id ipsum quoque astruit Herodianus lib. 1. de huiusmodi calendis loquens: Cum hunc diem festum ciuitas ageret, in quo summi magistratus conspicuam purpuram solennemque assumunt. m Nerone imperante.] Cornel. Tacitus lib.13. non adeo longè à princip. Et quamquam, inquit, censuissent patres, vt anni principium inciperet mense Decembri, quo ortus erat Nero, veterem religionem calendarum Ianuariarum inchoando anno retinuit. n Vt in aris Vestalibus.] Solinus cap.3. & Macrobius lib.1. Satur. c.12. o Laureas virides.] Macrobius vbi supra. p Mercedem magistris.] Macrobius ibidem. q Vectigalia.] Vide supra hoc eod. lib. c.13. r Matronæ seruis.] Solinus & Macro. vbi supra. s Quare matronalia.] Ouidius lib. Fastorum dedicatio mense Martio:

Cum sis

muneraque viri mulieribus mitterent, vt in Saturnalibus viris mulieres: comitia aufpicarentur. Sed quod de Martio loquimur, à primo vrbis ortu anni principium fecisse: animaduertendum, prioribus seculis apud varias gentes miræ obseruationis fuisse: siquidem Numa primus, mox Albani, Aricini & Thufculani, Martiū totius anni tertium fecerunt, Sabini & Peligni quartum. Laurentes & Phalisci quintum, Heronici sextum, Equiculi decimum locum in anni constitutione Martium habere voluerunt. Atheniensibus vero Martius Anasterion dicitur, ab aliis Munychio. Aprilis, Chronius & Antesterion, ab Aegyptiis Pamenothus. Maius^o Metagethion, qui apud Syracusanos Carnius^o ab Olcis Mefius nuncupatur. Iunius Boedromion, Panemius Iulius, Augustus Thiatis, Gorpas September, qui ab Aegyptiis Tot, ab eisdem Choc & Thybis, December Possideo & Mechiris, Ianuarius qui apud Iones^o Lenæos dicitur, quod Bacchi tunc festa fierent. P Trigelinus

Martij mensis obseruatio.

Mensem diuersorum diuersa nomina apud diuersos.

ANNOTATIONES.

Cum sis officiis Gradiue ruralibus aptus, Dic mihi matrone cur tua festa colant.
Et quibusdam interiectis, *Inde diem primasq, meas celebrate calendis, Ocalides matres non leue munus habent.*
Plutarchus item in Romulo, & Seruius in eum locum Virgilij lib.8. Aeneid. - *Caste ducebant sacra per urbem Pilentis matres in mollibus.* - Porphyrio in illud Horatij, *Martiis celebs quid agam calendis.*
Et de his loquens Festus Pompeius lib.11. Martias, inquit, calendas matronæ celebrabant. Sunt autem & alia festa Matralia, de quibus idem Ouidius lib. 6. eiusdem operis, *Ite bone matres, vestrum Matralia festum Flanaq, Thebina reddite liba Dec.*
De quibus etiam Festus Pompeius d. lib.11. Matralia, ait, matris Maturæ festa. t Muneraque viri.] Alter Macrobius vbi supra. v Sed quod de Martio.] Hæc vsque ad clausulam, Atheniensibus, sunt Ouidij lib.3. Fastor. *Quod si forte vacat peregrinos inspicite fastos: Mensis in his etiam nomine Martis erit. Tertius Albanis, quintus fuit ille Phaliscis, Sextus apud populos Hernica terra tuos.*
x Atheniensibus vero.] Plutarchus in Phocione, Hebræis autem Nisan. y Aprilis, Chronius.] Plutarchus in Theseo. z Et Antesterion.] Plutarchus in Sylla, & Theophilus. At Harpocration scribit hunc esse octauum mensem Atheniensium. Verum Plutarchus in Aratū hunc Iunium mensem esse apud Athenienses tradit. a Ab Aegyptiis Pamenothus.] Pharimutus, credo, voluit, aut certè debuit dicere ex Plutarcho in Romulo (vide tamen Græcum textum Plutarchi. Ab Hebræis Iliar, aut Nisan, vt placet Socrati in historia tripartita. Sed quantum ad id vide supra in verbo, Atheniensibus. Delphis autem Phylus ex Plutarcho problem. Laertio in vita Platonis. & Apollodoro in Chronicis. Vide quoque Suidam & Iosephum lib.2. Antiquitatum. b Maius Metagethion.] Plutarchus in vita Nicæ non multo ante si. & in vita Camilli, & in lib. de exilio. Vide item Suidam. c Qui apud Syracusanos.] Plutarchus in d. vi-

ta Nicæ. d Ab Olcis Mefius.] Festus Pompeius lib.11. ab Hebræis autem Sinam. e Iunius Boedromion.] Plutarchus in Theseo, Camillo, Aristide, & Demetrio. At Macedonibus dicitur Dofius apud Suidam, Pfellum, Theophilum & ipsum Plutarchum in Aristide, & Bæotiis Hippodromion, apud eundem Plutarchum in Theseo, & Hebræis Tamuz. f Panemius Iulius.] Plutarchus in Camillo & in Aristide (vide vtrouique) Hebræis verò dicitur Ab. g Augustus Thiatis.] Plinius lib.27. cap.12. statim post princip. Verum Aegyptiis Mefori ex Plutarcho in lib. de Iside & Osiride, Hebræis Elul. h Gorpas September.] Plutarchus in Theseo. i Qui ab Aegyptiis Tot.] Plutarchus in Romulo. Lactantius lib.1. cap. 6. Thoth scribit, vt & supra diximus. k Ab eisdem Choc.] Plutarchus autem in Romulo ita dicit Decembrem vocari ab ipsis Aegyptiis. l Et Thybis.] A Bæotiis autem hic mentis Alalcomenus dicitur ex Plutarcho in Aristide. Et Pergamæus Hypetborotæus ex Galeno, quo loco loquitur de Eleatis, id est Abiectis semine, vbi vide Græcum. Et ab Hebræis Tifri. Hic autem Alexander omisit Octobrem & Nouembrem, ille autem Bæotiis dicitur Demetrio, & Aegyptiis Athyr ex Plutarcho in lib. de Iside & Osiride, Macedonibus Hyperboretæus ex Suida, Iosepho & Beda in lib. de Natura rerum, & decretis canonicis in cap. de concilio Antiocheno, 18. dist. Hebræis Machefau. Nouember autem Græcis ἀβήρην. Et Hebræis Kisleu nominatur. m December Possideo.] Vide Plinium li.27. cap.12. post princ. & Plutarchum in lib. de Iside & Osiride, & infra in verbo, Lenæos. n Et Mechiris.] Et Macedonibus Apelleus ex Suida. Aegyptiis Chæar. Hebræis Casleu ex Iosepho li.12. Antiquitatum, aut vt aliis placet, Tibeth. o Lenæos.] Theophilus & Ioannes Grammaticus in Hesiodum, Macedonibus autem Andyneus & νεχίων ex Suida, Hebræis Schebat. Athenienses ποσειδώνος vocant, vt tradit Plutarchus in Cæsare. p Trigelinus autem Februarius.] Macedonibus autem Peritus, testibus Iosepho & Suida. Et Hebræis

Suum cui- que mensi numer.

Athe. in sti- tium.

Cæsares mensibus à se nomina imposue- runt.

autem Februarius. Eratque vetus constitutum apud pontifices, ut sua numina men- sibus præficerent, mensisque singulis numinibus dicarent. Quippe Ianuarius Iuno- ni erat sacer, Neptuno Februarius, Martius Mineræ, Aprilis Veneri, Maius Apollini, Iunius Mercurio, Ioui Iulius, Augustus Cereri, Vulcano September, Marti October, Nouember Dianæ, & Vestæ December. Ab Atheniensibus verò, ut Ianuarius qui erat anni principium, utque prima & vltima dies cuiusque mensis Demetrii nomine appellaretur, aliquando lege cautum fuit, quum Demetrio plus nimio indulgerent, & famularentur. Cuius exemplo nonnulli ex Cæsaribus, perpetua felicitate insolentes, mensibus sua nomina indiderunt, fauore imperitæ mul- titudinis ducti: nam September & Iunius Germanici nomine appellati sunt, October Domitianus, Aprilis Neroneus, Maius Claudius: sicut Augusti & Iulij nomina velut sanctiora Diuo Cæsari & Octauiò, vulgi opinio & consensus consecra- uit. Tiberius verò Cæsar, ne Septēber suo nomine, neve October Liuius vocaretur, apud populum intercessit & peruicit. Commodò autem Antonino pro Augusto Commodum, pro Septembri Herculem, pro Octobri inuictum, pro Nouembri ex- peratorium, pro Decembri Amazonium, assentatores nomina indiderunt: à Tacito verò Cæsare, September Tacitus dictus est.

ANNOTATIONES.

Hebræis Adar. In his autem omnibus vide omnino Gyraldum in lib. de annis & mensibus. q Eratque vetus constitutum. Id videre licet ex Manilio. r Ianuarius Iunoni.] Macrobius autem lib. 1. c. 7. dicit Saturno dicatum esse Ianuarium. s Martius Mineræ.] Alij Marti dicunt, ut Macrobius libro 1. Satur. c. 12. t Aprilis Veneri.] Præter Manilium vbi supra Varro lib. 5. de ling. Lat. Ouidius lib. 4. Fast. Sed Veneris mensē Graio sermone notatum Auguror. à spumis est dea dicta maris. Nec tibi sit mirum, &c. Plutarchus in Numa, & Macrobius vbi supra. v Maius Apollini.] Aliter Plutarchus in Numa. nempe quòd Mercurio sit sacer, & à Maia dicatur Maius. x Iunius Mercurio.] Seruius tamen lib. 1. Georg. in eum locum, Vere nouo. - Dicit Iunium à Iunone dictum, vbi etiam Macrobius lib. 1. Satur. c. 12. auctoritate Cingij & Nali. Et vide supra eodem lib. c. 18. y Marti October.] Festus Pompeius lib. 14. z Vestæ December.] Idem quoque Plutarchus problem. cap. 33. Verum Macrobius lib. 1. Satur. c. 7. dicit Saturno factum esse Decembrem. a Ab Atheniensibus.] Plutarchus in vita ipsius Demetrii. b Cuius exemplo.] Quod probatur exemplis

sequentibus. c Nam September &c.] Suetonius in Caligula, cap. 15. & in Domitiano, cap. 13. Et præterea quo ad Decembrem Macrobius lib. 1. Satur. c. 12. Et quo ad Iunium Tacitus lib. 16. d October Domitianus.] Suetonius in vita Domitiani, c. 13. Dion in vita eiusdem. Plutarchus in Numa Pompilio. Macrobius lib. 1. Satur. c. 13. e Aprilis Neroneus.] Cornelius Tacitus lib. 1. ad fin. & iterum lib. 16. f Maius Claudius.] Idem Tacitus eod. lib. 16. g Sicut Augusti.] Suetonius in vita illius, ca. 31. Macrobius lib. 1. Satur. cap. 12. vbi verba S. C. in id facti adscribit, & Diuus Hieronymus in epistol. ad Eustochium. h Et Iulij.] Suetonius in vita ipsius Iulij Cæsaris, cap. 76. Macrobius vbi supra. Eusebius & ante hos Ouidius lib. 4. Fast. i Tiberius verò Cæsar.] Suetonius in vita illius, c. 26. Sed paulò aliter Dion in vita eiusdem. k Commodò autem.] Lampridius in vita illius, Sed aliter Eutropius lib. 8. c. 7. Vide item Dionem in vita eiusdem. & Herodianum lib. 1. l A Tacito verò Cæsare.] Flavius Vopiscus in vita illius in fi. Adde autem superioribus Senatuum menses Septembrem & Octobrem Antoninum & Faustinum appellandos decreuisse, sed id Antoninum Pium respuisse, ut in vita illius tradit Iulius Capitolinus.

Qui topiarij apud Iureconsultos dicti sint, & legato fundo instructo, an veniant topiarij, & qua seruorum species apud eosdem. Cap. XXV.

Um ætate anni in Vaticano ego & Franciscus Helius & nonnulli studiis & honestis artibus dediti, sole iam occiduo deambularem, & de opere topiario mentio fieret: quidam doctrina & fama celebri, & tunc in numero patronorum allectus, homo maledicus & conuiciator, quæsiuit à me, credo explorandi causa, qui essent topiarij, quòdve topiarium opus foret. Cùm que ego

que ego à iureconsultis quos profitebatur, de opere topiario & topiariis multimodam mentionem non ambiguo significato fieri respondissem potuisse vel ab illis didicisse: ipse verò id pernegabat, & paulò commotior, haud vsquam de topiariis apud iure- consultos mentionem fieri perulanti dicto asserebat. Sed quum libri tunc copia non esset, ne viderer tumultuosius agere, & contentionibus magis quam iure con- tendere, in aliud tempus dilatis sermonibus, quæ tunc mihi in mentem venerunt, dixi topiarios inter prædiorum rusticorum operarios censer: dictosque à Græcis, qui arbusculas virgultaque ductilia facili flexu in varias formas figurasque modò humi, modò per ruris spatia vario & solerti ingenio effingerent & concinnarent: fuisse- que moris præsci, buxo, myrto, aut alio virgulto varias hominum effigies nauium- que formas, aut turrium, ædium, vel cubiculorum species, in hortis per huius- modi operis magistròs qui topiarij dicti sunt, effingi & concinnari, à τῶν τόπων. hoc est, à locis, quæ virgultis eiusmodi effinguntur. quæ quidem ars in hortis colendis frequens fuit, nec fastidienda sedulitas: quo opere hortos nostrates myrto, rosis, hedera, aliisque virgultis per itiuimodi operarios excultos videmus. Quibus ille quum vix acquievisset, haud multo post digressus est. Ego quoque quum me do- mum recepissem, leui defunctus opera, non modo ab Vlpiano, sed aliis quoque iureconsultis de topiariis & opere topiario, quod ille pernegabat, mentionem mul- timodam abunde fieri animaduerti, atque respondisse Vlpianum, inter ceteros fundo instructo legato, non modo instrumenta fundi, sed si viridaria sint, etiam to- piarios accedere legato. Verba ex Vlpiani responsis de instructo fundo hæc sunt: Qui- busdam regionibus accedunt, si villa cultior est, veluti atrienses scoparij: si etiam viridaria, topiarij: si fundus saltus, pastionesque habeat, greges pecorum pastores- que saltuarij. Sed quum de scopariis mentio fiat, non omittendum seruorum species à iureconsultis ab opera & ministerio multiplices censer: inter quos fuere atriarij, focarij, qui & mediastini dicti sunt, arcarij & hercitar, qui versantur in agris. capfarios enim Paulus notauit, qui vestimenta in balneis seruanda susci- piunt: h Vlpianus vero qui libros deferunt, capfarios appellauit, sacularios autem, qui vetitas exercent artes, quique in sacculos ablata reponunt: & apolides, qui

Topiarij. Topiaria- rum etiam meminut Africanus in l. cum quæreret. §. ff. de le- ga. 3. l. In- strumenta. in ff. de fundo inst. lega. Atriarij. Focarij. Mediasti- ni. Arcarij. Hercita. Capfarij. Saccula- rij. Apolides.

ANNOTATIONES IN CAP. XXV.

a Verba ex Vlpiani responsis.] Ex l. instru- menta. ver. vlt. ff. de fund. instr. vel instrum. legat. Sed & horum Topiariorum fit mentio in l. cum quæreretur. §. vlt. ff. de leg. 3. vbi scribitur hos magis ornandi fundi gratia quam colendi paratos esse. Vide Nebriffensem, Albericum & Robertum Stephanum. b De scopariis mentio fiat.] In d. l. instrumen- ta. vbi supra. c Atriarij.] De quibus in l. 1. §. ceterum si quis. ff. nauit. caupon. stabu. Sed & idem alibi atrienses vo- cantur, ut in d. l. instrumeta. vbi supra. & in l. in lege Censoria. §. itemque. ff. de verbor. signific. Et apud Ciceronem in Oratione in Pisonem: & in Parado- xis, Columellam lib. 12. cap. 3. & Plinium lib. epist. 3. epist. eiusdem lib. 19. ad Caluissium Rufum, & Apuleium in lib. de mundo. d Focarij.] In d. l. 1. §. ceterum si quis. ff. nauit. caup. stabu. (vbi vide eos omnes) vbi scribitur hos, & illos scilicet Atriarios Mediastinos esse. Qui autem Mediastini dicantur, discas ex Nonio Marcello in verbo, Mediastini, & Prisciano. (vide Robertum Stephanum.) Et horum quoque fit mentio in litem apud. §. prætor ait, si quid. ff. de iniur. Vide Nebriff. Budæum & Rhodig.

e Arcarij.] De quibus in l. Thais. §. vlt. ff. de fidei- com. liberat. vide illos omnes. f Et hercitar.] Vide omnes, & Lexicon Varronis & Columellæ. g Capfarios enim Paulus notauit.] In l. nam salutem. §. vlt. ff. de offic. præfect. vig. h Vlpianus verò.] In l. si collectaneus. ff. de man. vindic. Et ita quoque accipitur in l. vlt. ff. de iure immu. & apud Suetonium in Nerone, cap. 36. Vbi vide etiam Beroaldum, & quæ diximus in tractatu Nobilitatis. i Sacularios.] Ex l. sacularij. in prin. ff. de extra- ordin. crimi. Et de his quoque in l. 1. verfic. simili modo. ff. de effra. Vide Alconium Pedianum pag. 115. & Robert. Stephan. Crinitum lib. 17. cap. 8. Cæ- lium Rhodiginum, Budæum in Annot. post. Sac- carij autem alij sunt, ut videre est ex l. qui fundum. §. fundi venditor. ff. de contra. empt. k Et Apolides.] Ex l. 1. §. ij. quibus. ff. de leg. 3. vbi ita scribitur, ij quibus aqua & igni interdictum est, id est deportati, fideicommissum relinquere non possunt, quia nec testamenti faciendi ius habent, cum sint ἀπόλιδες. Et in l. quidē. ff. de pœnis. Cuius hæc verba sunt, Item quidam ἀπόλιδες sunt, hoc est sine ciuitate, ut sunt in opus publicum perpetuo

Infularij. Orcini. Originarij. Adscriptitij. Vicarij. Fornacarij. Amanuenses. Dispensatores. Receptitius seruum est, ut Gellius lib. 17. cap. 9. interpretatur, quem mulier de dote excepit.

nullo iure ciuitatis funguntur, in opusque publicum deportati, seu ad insulas relegati sunt, qui & insularij appellati, orcinos dici libertos arbitrantur quidam, quos testator post obitum liberos iussit, ita vt haeres patronatus ius haberet, non dominus: praeter quos numerantur originarij & adscriptitij, qui adscripti fundo quem colunt, ita sunt, vt nisi cum fundo alienari queant: originarij vero, qui ex adscriptitiis in ipso solo quod incolunt, nati educati que sunt. Vicarium seruum Vlpianus censuit, qui ordinario subest, & illi parer: & fornacarium, qui fornaci calcariae seu ferrariae seruit & inuigilat. Post quos fuere amanuenses & dispensatores: alteri, quorum opera velut scribarum dominus vtitur: alteri, qui aera dispensant, impendiaque & expensa rationibus notant, & inferunt. Receptitius vero dicitur, qui ob vitium redhibetur.

ANNOTATIONES.

dati, & in insulam deportati. Vide Lexicon Graecum, Budaeum, Nebriffensem, Rhodiginum & alios. Qui & insularij. Ex l. si ita. ff. de vsu & habit. & l. cuiusque. in princ. ff. de instit. arbit. m Orcinos. Hic vide omnino quae scripsimus in nostris Commentariis in l. si vnquam. in verbo, Libertis. nu. 124. eodemque vlt. n Originarij. De quibus est tit. de municip. & orig. lib. 12. Codicis. o Vicarium seruum Vlpianus censuit. In l. seruus. ff. de fundo instruct. & inst. leg. Et de eo quoque in l. si in re. §. si seruus. ff. de noxali. action. Vide Robertum & alios, item l. si seruos. in si. ff. de leg. 3. & l. si peculium. §. vicario. ff. de peculi. legat. Apud Plautum in Afinaria. & Martialem lib. 2. epig. 18. esse sat est seruum, iam nolo vicarius esse. p Ordinario. De quo in litem apud. §. praetor ait, si quid. ff. de iur. & in l. procuratoris. §. i. ff. de tributariis act. & in l. hinc quaritur. in princip. ff. de pecul. q Et Fornacarium. In l. si seruus seruum. §. si

fornacarius. ff. ad leg. Aquil. vbi vide Budaeum, Nebriffens. Robert. & Alberi. Fornicarij autem alij sunt de quibus in l. cum quidam. §. sifcus. ff. de vsu. & ibi Budaeus, vide Robert. t Amanuenses. De Amanuensibus seruis Suetonius in Nerone, cap. 44. & hi dicuntur tanquam a manu, quorum scilicet manu & opera in scribendo vtimur. Nam & a manu in eodem significato vsus est idem Suetonius in Caesare, cap. 74. vbi memorat Philemonem a manu seruum, & in Vespasiano, cap. 3. s Et dispensatores. De quibus in d. litem apud. §. praetor ait, si quid. ff. de iniur. & Festus Pompeius lib. 4. Suetonius vbi supra in praeced. in priori loco, & Plinius lib. 33. c. 11. vbi loquitur de Drusillano seruo Claudij. Vide item alios. t Receptitius. Ita enim seruum receptitium intelligit Verrius Flaccus de obscuris Catonis lib. 2. apud Gellium lib. 17. cap. 6. Verum id reprehendit ipse Gellius. Vide item alicubi in nostris Retractibus, Budaeum, Robertum Steph. & alios.

Trium summorum virorum somnia pares exitus habuisse: quae somnia qualia viderant, vera fuisse experci sunt. Cap. XXVI.

D. Claudij somnium.

Vod olim Diuo Caesari, antequam in citeriorem Galliam mouisset, & infesta in urbem ferret arma, in somniis oblatu est, quu sibi per quietem visum fuit, matri stuprum intulisse: quo somnio ad spem amplissimam coniectores illum excitarunt, dominium orbis sibi dari interpretati: idem somnium Hippiae Pistrati filio, qui tyranni successor, patriam crudelius occupauit, dum priuatus adhuc regium affectat fastigium, haud dispari euentu oblatum fuisse memorant. Siquid nocturna species matris, cu qua coire videbatur, sibi per quietem oblata fertur: qua de re imperium late sibi portendi, coniectores responderunt. Ipse quoque somnio monitus, & spei plenus, Athenarum dominio haud multo post potitus fuit. Hic est enim ille Hippas, qui tyrannidem non sine immani scelere aggressus, patre impotentior effrenatiorque, quum exul solum vertisset, impia contra patriam arma molitus fuit: denique cum Dario conspirans, in pugna Marathonia caesus, poenas patriae & penatibus dedit. Alter vero eiusdem Pistrati filius Hipparchus, qui mul-

ANNOTATIONES IN CAP. XXVI.

Vod olim Diuo Caesari. Suetonius in Caesare, c. 7. In vbe etiam confusum eum somnio proximae noctis (nam visus erat per quietem matri stuprum intulisse) coniectores ad amplissimam spem incitauerunt, arbitrium orbis ter-

rarum portendi interpretantes. b Idem somnium Hippiae. Herodotus lib. 6. c Hic est enim ille Hippas. Vide Herodotum lib. 5. & 6. d Alter vero. Herodotus d. lib. 6.

e Rursus

torum tyrannorum sauitiam antecessit, quum patriam & ciues impotenti dominatu opprimeret, coniuratione in caput tyranni facta, ab Harmodio & Aristogitone fortissimis iuuenibus non sine omnium salute casus fuit: quorum nomina deuota libertati, nequando seruis indere liceret, Athenienses publica detestatione sanxerunt. Rursus quod Astyagi Assyriorum regi in somniis oblata species tulit, qui ex naturalibus filiae vitem enatam, cuius palmitate omnis Asia obumbraretur, vidisse visus erat. Quare consulti arioli, nepotem futurum, qui toti Asiae imperitaret, & regni sibi responderunt portendi euerfionem: hoc nimirum Cyro Assyriorum regi relatum insomnium fuit. Nam maximum filiorum Hystaspis qui Darius erat, duabus alis, altera Asiam, altera Europam obumbrante, per quietem sibi intimum familiarem vidisse insomnium ferunt: cuius rei imagine nulla fuit controuersia quin post eum Darius regno potiretur: id quod verissimo euentu consequutum est: quippe Cyro vita functo, Darius ex coniuratis vnus, interfectis magis qui regiam occupant, solus Assyriorum regno potitus fertur: cui miro ingenio praefuit, tantumque virtute effecit, vt illud maius auctiusque relinqueret. Cui insomnio compar est Xerxis visio, qui quum in Graeciam duceret, olea cuius ramis omnis terra obumbraretur, coronari visus erat, mox illa cum somnio euanescente. Huic simile accepimus, quod mater Octauij vterum ferens, sua intestina per omnem terrae ambitum explicari imaginata fuit, verissimo praefagio, quo late ipsius imperium portendi euentus docuit. Rursus quod idem diuo Iulio visio per quietem oblata portendit, quum supra nubem volitare, & caelum vertice contingere videbatur, parem exitum habuit cum somnio Cambyfis, quo Smerdis fratris regio solio sedentis, & caelum vertice contingentis, ostendere species visa est. Quod tamen vtique exitum tulisse, necemque & cladem portendisse constat: siquidem alter a Bruto & Cassio caedis autoribus oppressus fuit: alter vero quum in suspicionem affectati regni venisset, occisus, non cogitati forsitan facinoris poenas dedit. Quod compar fuit cum insomnio Iulij Caesaris, qui pridie quam periret, se iuxta solium Iouis consistere, & de caelo praecipitatum somniauit. Sed animaduertendum, inter insomnia quae aliquando visa dormienti apparent, qualia in somniis animo praeriderant, talia in luce expertos fuisse nonnullos memorari: inter quos, ne nimium multa complectar, Petitijs nauis gubernator memoriae proditus est exempli memorabilis inter pauca, qui quum in portu ad Larissam staret, Pompeium ad se squalidum mœrentemque veste obsoleta & sordida venire visus erat: quod insomnium quum sequenti luce sociis enarraret, haud multo post, ipsum pugna Pharsalica terribili strage profligatum, qualem in somniis praefagisset, ad se citato gradu properantem conspexit, ex maximo fastigio ad extrema deiectum. Spectator quoque ludorum qui stans in subfello, a mirmillone, qualem adesse videbat, se confici in somniis contemplatus erat.

ANNOTATIONES.

e Rursus quod Astyagi. Herodotus lib. 1. Valerius Maximus lib. 1. cap. 7. vbi de Cyro loquitur, Iustinus item lib. 1. f Hoc nimirum Cyro. Herodotus eod. lib. 1. non longe a fin. g Id quod verissimo euentu. Herodotus lib. 3. Polyenus li. 7. Stratagematon, Iustinus lib. 1. Ammianus Marcellinus lib. 23. Paulus Orosius libro 2. caput 9. x Xerxis visio. Herodotus lib. 7. vide item Diodorum Siculum. i Quod mater Octauij. Suetonius in Augusto, cap. 94. k Rursus quod idem Diuo Iulio. Suetonius in vita illius, cap. 8.

l Cum somnio Cambyfis. Herodotus lib. 3. m Siquidem alter a Bruto. Scilicet Caesar, ex Suetonio in vita illius, cap. 82. & Plutarchus etiam in vita illius. n Alter vero. Scilicet Cambyfes, ex Herodoto o Cum in somnio Iulij Caesaris. Nihil Suetonius, sed tantum de illo praecedenti somnio, nihilque Eutropius. Vide autem Dionem, Aurelium Victorem, Valerium de somniis, & Plutarchum in vita illius. p Sed animaduertendum. Quod exemplis sequentibus probatur. q Petitijs nauis. Plutarchus in vita Pompeij. r Spectator quoque ludorum. Valerius Maximus lib. 1. c. 7. vbi de Attetio Ruso loquitur.

haud minori memoria dignus est : nam sicut confessoribus somnium vidisse enarrauit, ita ab illo fuscina occidit, euentu miserabili verum insomnium periculo docuit. ^a Illud utique non est ab re dixisse, antiqui moris fuisse, oracula & futurorum praescientiam, quibusdam exhibitis sacris, per insomnia dari. qui mos talis erat, ut victimas caederent: mox sacrificio perfecto, sub pellibus caesarum ouium incubantes, somnia captarent, eaque lymphatica insomnia verissimos exitus sortiri. ^r Possentque pleraque felicitatis miseriarumque exempla referri, illorum qui quales species in somniis viderant, tales postea exitus experti didicere: quae exequi non opportunum reor. Hoc utique inter coniectores somniorum receptum est, ut quae post vina & cibos, quaeve repetito somno eueniunt insomnia, quaeve fiunt cum folia ex arboribus decidunt, ea plerunque vana existimari: quotiesque alicui mente confusa stupentique ex abrupto somnus aufugit, velut dirum, in magna somniantis perniciem recisurum. ^a Illud quoque haud abnuerim, apud coniectores obseruatum fuisse, somnia & nocturnas visiones contrarios euentus sortiri: flereque, vapulare & iugulari obseruatum in somniis, prosperos euentus facere: contra vero, ridere, dulcibus vesci, & re Venerea frui, damna & languores. ^b Timere autem a somno, mali, & futurae agritudinis signum est.

Oracula per insomnia.

Que somnia vana.

Somnia contrarios euentus sortiri.

ANNOTATIONES.

s Illud utique.] Pausanias lib. 1. Vide Ciceronem lib. 1. de Diuinatione. De oraculo autem ut est somniorum species, Macrobius lib. 1. de somnio Scipionis cap. 3.
 r Possentque pleraque.] Ut Somnium Pharaonis relatum Gen. cap. 41. Aliud filiae Polycratis Samiorum tyranni apud Herodotum lib. 3. Aliud C. Fannij apud Plinium lib. epist. 5. epist. eius lib. 5. ad Maximum. Aliud Pompeij Magni apud Lucanum lib. 7. Pharsaliae in prin.
 v Post vina & cibos.] Plato de republ. Cicero lib. 1. de Diuinatione non semel. Plinius lib. 10. c. 75. eodemque vlt. Philostratus in vita Apollonij lib. 2. Apuleius lib. 1. Metamorph. Nec immerito, inquit, quidam medici cibo & crapula distentos saeva & graua somniare autumant, &c. Vbi vide Beroald.
 x Quaeve repetito somno.] Attamen verum fuisse euentus comprobauit, quamuis repetito somno, quod Arcadum alter de suo comite somniauit, apud Valerium Max. lib. 1. c. 7.
 y Folia ex arboribus.] Virgilius lib. 6. Aeneid.
 - Quam sedem somnia vulgo
 Vana tenere ferunt, foliisque sub omnibus haerent.
 Vbi & Seruius,
 z Quotiesque alicui mente confusa.] Quod

patet ex eo quod somniauit Nabuchodonosor. Daniel. cap. 2. & 4. Et de Astiagis somnio vide Herodot. lib. 1.
 a Illud quoque haud abnuerim.] Apuleius lib. 4. Metamor. Cuius haec verba sunt, Nocturnas visiones contrarios euentus nonnunquam pronunciant. Denique flere, & vapulare, & nonnunquam iugulari lucrosam prosperamque prouentum nunciant. Contra ridere, & mellitis dulciolis ventrem faginare, vel in voluptatem Veneream conuenire, tristitia animi, languori corporis damnisque caeteris anxiam ire praedicant. Vbi vide Beroaldum.
 b Timere autem a somno.] Alia autem de Somniis vide apud Ciceronem lib. 1. de Diuinatione, Valerium Maximum lib. 5. cap. 7. Plinium lib. 7. cap. 50. Macrobius de somnio Scipionis lib. 1. cap. 3. Sed & vide somnium quoddam Mithridatis apud Plutarchum in Pompeio. Nec interim omitendum quod qui de interpretatione somniorum scripserunt, scilicet Antiphon, Philoclas, Artemon, & Serapion Ascolanites asserunt, Laurum si dormientibus ad caput posueris, vera somnia esse visuros, quod & ex illis reperit Fulgentius Mythologicae lib. 1. vbi de lauro loquitur.

Qui Rex sacrificulus olim apud Romanos foret, quodue illi nomen, & qua sacra obiret. Cap. XXVII.

Um a principio vrbs multa & magna sacra Reges obirent, ad quos de religione, deque sacrificiis & caeremoniis deorum, sacerdotes saepe consultum ibant: qui etiam rem diuinam facientibus aderant, ne bonis auspiciis ceptum confirmatumque regium nomen, post exterminatos Reges aboleretur penitus, neve derelictis sacris regium nomen expeterent, longe anti-

ANNOTATIONES IN CAP. XXVII.

a CUm a principio.] Id principium huius capituli vsque ad clausulam, Eratque non annuum, est Liuij 1. Decad. lib. 2. post princ. & Dionysij Halicarnass. lib. 4. & iterum 5. post princip. Et vide

quissimum rati, sacra quae penes Reges erant, alicui demandare: Regem sacrificulum crearunt, qui sacrorum Rex dictus, sine regio imperio, solo nomine Rex, sacra quae penes Reges erant, obiret, ac caeremoniis praeslet: quem creatum, aut in locum decedentis susceptum, sicut reliquos sacerdotes, inaugurari oportebat. Eratque non annuum, sed perpetuum sacerdotium, immune ab omni belli tumultu. Neque enim Rex sacrorum militare, stipendiave facere, aut castris & legionibus praesle poterat, propter suspectum inuisumque regium nomen, neque magistratum gerere, aut concionem habere, vel cum populo agere. nanque eius potestas sola religione & templis tenebatur. Primus enim Manius Papyrius ex patriciis, Bruto consule Rex creatus fuit: cui ius sacrificandi, & de sacris decernendi reliquerunt, eumque pontifici maximo subiecerunt: ideo in sacris epulis, post maximum pontificem, supra flaminem Dialem, Martialem, & Quirinalem, accumbebat. Atque licet a principio a populo crearetur ex patriciis & multis honoribus functis, post aliquot aetates a minore parte populi, selectis calatisque comitiis (quibus fiunt sacerdotes) ex plebe creari coepit, tunc quum Maximus Curio plebeius homo, Rex sacrorum fuit: cuius vxor Regina sacrorum hoc habet proprium, ut quoties sacra facit, ex malo punico virgulam, quam in arcum dicunt, pro infula deferat: quae omnibus calendis Iunoni sacrum facere, ei que porcum vel agnum mactare debet in regia. Ad quem Vestales virgines die constituta annis singulis ventitare, & ne sacra negligenter, quae suae fidei tutelaque credita erant, praemonere solebant. Erat ergo Regis sacrorum munus, quinto Idus Ianuarias Iano arietem immolare, dieque fastos praedicere & nefastos, sacra procurare, & quae sacrificio vsui essent ministrare. Ideo sacra facturi, lanam, farra & fruges, lauros & verbenas, quaeque sacrificio opportuna sunt, Regem petunt: ad eumque tam intra quam extra pomerium, populi ciuesque, qui in agris agunt, imperiti morum ciuilium, atque vna agricolae de sacris fastisque diebus consultum vadunt, & sacra postulant Ipseque feriarum causas, & quid quoque mense faciendum, a quibusque cauendum esset, praedicebat, praemonebatque. cui hoc proprium dicunt fuisse, ut sacrificium in comitio peragat: quo perfecto, nulla cunctatione vel mora se ex foro proripiat: quando vero diuinis rebus perfectis in comitium venit, in fastis notabatur: utque calendis Martii fores Regis sacrorum, flaminis &

Rex sacrorum & eius munus.

Manius Papyrius primus rex sacrorum.

Regina sacrorum.

Regis sacrorum munus.

Quid proprium regis sacrorum.

ANNOTATIONES.

vide super hoc etiam Plutarchum problem. cap. 63. & Festum Pompeium lib. 17. Vbi sacrificulus, inquit, Rex appellatus est, qui ea sacra quae Reges facere assueuerant, fecisset.
 b Regem sacrificulum.] Sed & ipsum Regem sacrificulum vocabant, ut videre est apud ipsum Liuium 4. Dec. lib. 10. vbi loquitur de Rege sacifico sufficendo in locum C. Cornelij Dolabellae.
 c Eratque non annuum, sed perpetuum.] Dionysius Halicar. d. lib. 4. Vide item supra in prin. locis citatis.
 d Neque enim Rex sacrorum militare.] Dionysius eod. loco.
 e Neque magistratum gerere.] Haec vsque ad clausulam, Primus enim, sunt Plutarchi problem. c. 63. vbi rationem ponit.
 f Primus enim Manius Papyrius.] Dionys. Halicar. lib. 5. in princ.
 g Cui ius sacrificandi.] Festus Pomp. lib. 17.
 h Eumque pontifici maximo subiecerunt.] Liuius 1. Decad. lib. 2. post princip. vbi eius rei rationem reddit. Dionys. Halicar. lib. 5. in prin. & Feneftella de Sacerd. c. 11.

i Ideo in sacris epulis.] Gellius lib. 10. c. 15.
 k Atque licet a principio.] Liuius 3. Decad. lib. 7. scribit C. Manilium Artellinum primum ex plebe creatum fuisse Maximum Curionem, cum nemo ante eum nisi ex patribus id sacerdotium habuisset.
 l Cuius vxor.] Festus Pompeius lib. 9. vbi de in arculo loquitur.
 m Quae omnibus calendis.] Vide Macrobius & Ouidium in Fastis.
 n Ad quem Vestales.] Nam & Seruius enarras illud Virgilij lib. 10. Aeneid.
 - Vigilasne Deum gens Aenea? vigila. -
 Verba, inquit, sunt sacrorum. Nam Virgines Vestales certa die ibant ad Regem sacrorum, & dicebant, Vigilasne Rex? vigila. quod Virgilius iure dat Aeneae quasi & Regi, & quem vbi que & Pontificem, & sacrorum peritum inducit.
 o Erat ergo Regis sacrorum munus.] Ex quo illud Ouidij lib. 1. Fastor.
 Vig, ea nunc certa est: ita Rex placare sacrorum
 Numina lanigera contuge debet ouis.
 p Utque calendis Martii.] Plinius quo loco

Filia regis sacrorum.

pontificis maximi, noua exornentur lauro, ^a sicut Palatinæ ædes & Augustæ quercus virides, nunquam lauros habuere. ^b cuius filia ad sacerdotium Vestæ inuita eligi nequeunt: nam priuilegio honoris ab hoc onere immunes erant: volentes verò, non vetantur. ^c Quæ autem eiusmodi sacra fuerint, solis Regibus credita, quòve piaculari sacro expiantur, licet priscis monumentis perscriptum fuerit: apud nostros tamen, quia nimis antiqua & obsoleta sunt, memoria obscurata, nec traditur certum, nec nobis interpretari facile est.

ANNOTATIONES.

modo citabimus, & Macrobius lib. 1. Satur. cap. 12. Ouidius item lib. 3. Fastor.

Neu dubites prima fuerint quin ante calendæ Martis, ad hac animum signa referre potes.

Laurea Flaminiibus, quæ toto persitit anno, Tollitur, & frondes sunt in honore nouæ.

Ianua tunc Regis posita viuet arbore Phœbi, Ante tuas iridem curia prisca fores.

^q Sicut Palatinæ ædes.] Contra tamen Ouidius lib. 3. Tristium eleg. 1.

Cur iam apposta velatur ianua lauro, Cingit & Augustas arbor opaca comas?

An quia &c.

Vbi vide interpretem, & lib. 1. Meram. vbi de lauro, Postibus Augustis eadem fidesima custos,

Ante fores stabis, mediamq; tuebere quercum.

Vbi vide eius loci interpretes. Et Plinius lib. 15. ca. 30. Laurus triūphis propriè dicatur, vel gratissima domibus ianatrix, Cæsarium Pontificumque: quæ sola & domos exornat, & ante limina excubat.

^r Cuius filia.] Scilicet Regis sacrorum ex Fene. stella in lib. de Sacerd. Rom.

^s Quæ autem eiusmodi sacra.] Hæc vsque ad fin. sunt ipsius auctoris. Adde autem ad superiora quod Rex sacrorum occidi non poterat religione impediente, vt scribit Seruius enarrans eum locum lib. 8. Aeneid.

Nec non Tarquinium eiectum Porsena iubebat Accipere &c.

Thuscii vnde duxerint originem, quæue duodecim vrbes fuerint, quarum consilio bella gerebantur. Cap. XXVIII.

Thusi terra & mari bellicosi.

Thuscorum ^a gens olim celebris fuisse traditur, præpotens armis virisque: siquidem plurimum illi terra, multum mari valuerunt, totamque Italia longitudinem, ab Alpibus ad fretum Siculum fama nominis sui impleuerunt: tantum in re militari processere, vt Thuscorum armis & multitudine hominum, & quia finitimi vrbi erant, nulla apud Italos terribiora fuerint. Illorum origo à Lydis fluxisse dicitur. nam quum Mæonia quondam agrorum sterilitate premeretur, neque alimentis sufficeret, eaque victus caritas foret, vt patrias sedes relinquere cogentur: Lydorum Rex, superante multitudine, dimidiam populi partem sedibus excitâ ad nouas sedes quærendas Tyrreno filio tradere coactus fuit: cui prodigium factum est, vt ab incunte pueritia incanuisse tradatur. qui nauibus mare ingressi, pulsus Umbris, armata iuuentute loca tenere, vbi nunc Tyrrenia dicta est. Eos etiam Thuscos, à Thusco Rege, qui ex prognatis Herculis fuit, seu à cultu deorum, & ritu sacrificio, cuius cultores Thyoscus Græci vocant, dictos plerique autumant. Hi ergo profecti domo, & maria emensi, ad ea loca nauibus delati, & bonitate agrorum, & disciplina militari magna sobole aucti, mirum est quàm facile coaluerint: quippe citra Apenninum duodecim magnis vrribus præsidentes, mare inferum Tyrrenum vocitarunt: quantumque à Tiberi ad Macram tractus est, fines propagarunt: Trans Apenninum verò totidem coloniis deductis, ab

ANNOTATIONES IN CAP. XXVIII.

^a Thuscorum gens.] Hæc omnia quæ de Thuscorum origine dicuntur, magna ex parte sunt Liuij 1. Decad. lib. 5. Sed tu tamen super his vide Myrsilum in lib. de origine Italiae & Tyrrenorum, & Dionysium Halicarnasensem lib. 1. ac Paterculum lib. 1. Quibus & tu adde Seruium in lib. 2. Virgilij Georg. ad fin. enarrantem illud,

Sic fortis Hetruria creuit.

Iuxta, inquit, historiam, nam Thuscos constat vs-

que ad fretum Siculum omnia possedisse. Et ei quod postea de 12. ciuitatibus dicit præter locum d. lib. 5. post princ. & iterum postea, & alibi sæpe astruit. Et Virgilius lib. 8. Aeneid.

Gens illi triplex populi sub gente quaterni.

Et Seruius in eundem lib. 2. eiusdem operis, ibi,

Quæ circum plurima.

Et lib. 8. ibi,

Sed tibi ego ingentes populos &c.

b Lucu-

Adriæ ipsorum colonia Adriaticum mare dixerunt: atque in principatus diuisi duodecim, ^b Lucumones vocabulo gentis dictos, id est magistratus, qui duodecim potentissimis vrribus imperitarent, præfecere: indeque communi rege creato, singulas vrbes singulos lictores mittere seruatum est: sicut in conuentu Amphictyonum, à singulis vrribus. ^c Pyloros mittebatur, autumnis & veris tempore. ^d Vnde Romani fasces, lictores, trabeam, prætextam, curulemque sellam, togam pictam, & palmatam tunicam, tubas & sacrorum ritus, atque alia imperij ornamenta sumpserunt. Cuius exemplo in Pamphylia & Lycia ^e Lyciacus conuentus erat, ex tribus & viginti vrribus maximi nominis, quorum suffragiis Lyciæ præfectus magistratusque creabantur: quarum maxima tria fert suffragia: media duo, reliquæ singula. Idque erat ratum, quod plurimum assensu niteretur. Et ^f alter Achaicus ex decem. hæc fuerunt, Patræ, ^g Dymæ, Phara, Tritæa, Lenotia, Aegira, ^h Pellena, ⁱ Ceraunia, ^k & Carinia. Quorum suffragiis quæstor vnus, & dux vnus eligebatur. Cui ^l similem accepimus conuentum Tetrapolim apud Rhodios, Cabiræ, Bubonis, Balburæ, & Oenoandri, quarum singulæ singulis suffragiis valent, Cabira verò duobus. Sed quæ istæ duodecim vrbes Thuscorum, quæ aliis præcallebant, quæque nomina fuerint, haud facile compertum tradiderim: quantum verò coniectari, & ex autorum monumentis assequi licuit, fuere in primis ^m Mantua, quæ principatum Hetruriæ & præfecturas habuit: ⁿ deinde Tarquinij, à Tarconte præfecto vrbis: & ^o Vetulonia, quæ consularia ornamenta vrbi dedit: ^p Perugia, vbi Iuno Hetruscorum numen colebatur eximie, oppidum armis virisque potens, & nulli inferius claritate: ^q Corytus & ^r Aretium, quæ ferme Hetruriæ fuerunt capita: Item ^s Care, ^t quondam Agillina:

Lucumones.

Amphictyonum conuentus. Pyloros.

Lyciacus conuentus.

Achaicus conuentus.

Tetrapolis conuentus.

Duodecim Thuscorum ciuitates excellentiores.

ANNOTATIONES.

b Lucumones.] Vide Liuium 1. Decad. lib. 1. & Caton. lib. Origin.

c Pyloros.] Herodotus qui hos appellat Pylagoras lib. 7. & similiter Strabo lib. 9. Dionysius Halic. lib. 6. & lib. 9. Diodor. Siculus lib. 16.

d Vnde Romani fasces.] Scilicet ex Thuscis ex Diodoro Siculo lib. 2. c. 5.

e Lyciacus conuentus.] Strabo lib. 14.

f Alter Achaicus ex decem.] Strabo li. 8. dicit 12. Pellena, Aegira, Aegæ, Bura, Helice, Aegion, Rhyas, Patræ, Phara, Olenus, Dyma, Tritæa.

g Dymæ.] Vt præter Strabonem vbi supra ex Liuijo patet 4. Dec. lib. 2.

h Pellena.] Ex eodem Liuijo vbi supra, dum loquitur de Rhisiaco Pellensensi, cuius filius Achæorum demiurgus erat.

i Ceraunia.] Rhyas hanc Cerauniam appellant, vt intelligitur ex Aeschyllo, quem & ipse Strabo post citat,

Βῆρον ὁ ἱερὸν, ἃ, καὶ ἐρυίας ἔντρας.

Id est,

Buramq; sacram, Cerauniasq; Rhyas.

k Et Carinia.] Vnde Alexander hanc atq; etiam Lenotiam posuerit inter ciuitates & conuentus, nunc non recordor. Scio autem præter ciuitates & ab eo & à Strabone nominatas Lacedæmonem ab Apuleio lib. 6. Metamorph. appellatam fuisse nobilem ciuitatem (vide ibi Beroaldum) fuisseque diu magnam contentione inter Lacedæmonios & Achæos vrtrum Lacedæmon maneret in Achæico concilio, an secretum eius vnus in Peloponneso ciuitatis ius esset: tandem verò decretum fuisse à Senatu, vt maneret in eo ipso concilio Achæico, vt videre licet apud Liuium 4. Decad. lib. 9. Ex eodem autem

Liuijo eiusdem 4. Decad. lib. 8. Aegium esse huius conuentus: vti etiam tradit Strabo supra in verbo, Dymæ, citatus, licet hic autor eam ciuitatem non nominarit.

l Cui similem.] Hæc vsque ad clausulam, Sed quæ istæ, sunt Strabonis lib. 13. ad fi.

m Mantua.] Seruius lib. 10. Aen. in eum locum, *Ille etiam patriis.*

n Deinde Tarquinij.] De hoc oppido Liuius 1. Decad. lib. 1.

o Et Vetulonia.] Myrsilus Lesbios in eo libello de origine Italiae & Tyrrenorum, Dionysius Halicarn. lib. 3.

p Perugia, vbi Iuno.] Appianus lib. 5. bellorum Ciuilium. Hunc finem ait, Perugia habuit vetustatis gloriam & dignitatis in se continens: quam ab Tyrrenis iam pridem in Italia conditam, inter 12. primas vrbes fuisse memorant, & ob id Iunonem Tyrrenorum more in ea coli solitam.

q Corytus.] Virgilius lib. 9. Aeneid.

Nec satis extremas Coryti penetrauit ad vrbes.

Vbi vide interpretes. & Catonem lib. de Originib. r Et Aretium.] Dionysius Halic. d. lib. 3.

s Item Care.] Liuius 1. Decad. lib. 1. post princ. & lib. 4. in fine. & plerique eorum quos citabimus in sequentibus.

t Quondam Agillina.] Strabo lib. 5. Plinius lib. 3. c. 5. Seruius lib. 8. Aeneid. ibi,

Prope Carætiæ annem.

Et in eum quoque locum eiusdem lib.

Vrbis Agillina sedes.

Et lib. 10. in eum item locum,

Qui à Caræte domo.

Veij urbis natura situque in primis nobilis: Fidenæ, & Vulturnum Hetruscorum opulentissimum: quas validissimas olim Hetruria vrbes, & inclytæ fertilitatis fuisse, celebris fama est. Clusium, cui Carmasoli dixerunt nomen: Item Volaterræ inter Hetruria vrbes longè maximæ. Hi ergo communiter Rege creato, hostili imminere tumultu, si qua arma suscipienda aut detrectanda forent, unanimi conspiratione & concordi consilio conferebant: quod consilium apud Voltunæ phanum Hetruscæ dex in totius Hetruria medio habebatur. fuit enim phanum Voltunæ, prope Vulturnum, vt vulgo iactitant, haud procul à Ciminiis iugis: quippe in agro Vulturnensi, quo facilior esset aditus, conuentus toti Hetruria, si quid consulto opus foret, indicabatur. quod quidem nono quoque die indici solebat, & ob id crebra concilia, & nonas multiplices apud Hetruscos inueniri tradunt. Lydi autem sunt, qui quondam Maones dicti, inter Phrygiam & Cariam seu Lyciam iuxta Maandrum. Hermus & Paetolus visendi fontes, qui arenas emittunt aureas, ex Timoli rupe & monte Iro defluentes, vberima loca inundant, frumenti & pecoris, atque agrorum vbertate florentia, quibus in tota ferè Asia, nec fortior, nec magis strenua gens vlla habita est: in qua vrbes insignes, Lepra, Ephesus, Colophon, Clazomenæ, Phoca, &

Voltuna phanum.

Lidi.

ANNOTATIONES.

v Veij urbis.] Linius i. Decad. lib. 4. & alibi sæpe, Dionysius Halicarn. lib. 9.
 x Fidenæ.] Linius in dictis locis.
 y Vulturnum Hetruscorum.] Aut, vt alij vocant, Volsinium. Plinius lib. 2. c. 52. Volsinij, inquit, oppidum Thuscorum opulentissimum, ex quo etiã Propertius in eleg.
Thuscus ego, Thuscis orior, nec panitet, inter Prælia Volsinios deseruisse focos.
 Nam & Volsiniorum ciuitas, siue hæc sit, siue alia, sub Hetruscorum quoque potestate erat, vt scribit Seruius enarrans illud lib. 11. Aeneid.
Non illum testis, non vlla manibus vrbes Accipere.
 Plinius item Secundus, si is est, de viris illustribus, cap. 36. dicit Volsinios Hetruria nobile oppidum. Vide item Plinium lib. 3. c. 5. & Pomponium Melam lib. 2. c. 4.
 z Clusium.] Linius i. Decad. lib. 10. Ex quo hic lege, Clusium, cui Carmas olim dixerunt nomen, & dele vocabulum Carmasoli. Dionysius item lib. 3.
 a Item Volaterræ.] Dionysius Halicarnasæus d. lib. 3. Sed his adde Vulturum, quæ postea Capua dicta est fuisse Hetruscorum vrbe ex Lilio i. Decad. lib. 4. Et Capenatos ac Faliscos ex eo. eiusdem Decad. lib. 5. post princ. & Rufellanos ex Dionysio Halic. vbi supra.
 b Hi ergo communiter Rege creato.] Sunt propria verba Lini de Hetruscis loquentis i. Decad. libro 1.
 c Quod consilium apud Voltunæ phanum.] Linius i. Dec. lib. 4. non semel, iterumque li. 5. atque etiam 6. post prin.
 d Fuit enim phanum Voltunæ.] Idem Gyrardus de Diis Gentium, syntag. 4. in fi. vbi hunc nostrum autorem nõ nominat, sed tacite idum citat.
 e Qui quondam Maones dicti.] Strabo lib. 13. & Plinius lib. 5. c. 29.
 f Hermus.] Virgilius lib. 2. Georg.
Atq; auro turbidus Hermus.
 Et ibi Seruius, Et Lucanus quo loco citabimus loco sequenti, Martialis item lib. 8. epig. 77.

Non illi satis est turbato sordidus auro Hermus, & Hesperio qui sonat orbe Tagus.
 Et Solinus c. 43. & Seruius in 7. Aeneid. ibi,
Aut Hermi campo. Et lib. 11. ibi,
Paetolusq; irrigat auro.
 Sed nescio quid id & sequentia vsque ad fin. huius c. ad id ipsum pertineat.
 g Et Paetolus.] Herodotus li. 5. Virgilius d. lib. 11. vbi supra. Strabo lib. 13. Horatius epod. Ode 15.
Sis pecore, & multa diues tellure licebit: Tibiq; Paetolus nat.
 Et ibi Acron & Porphyrio interpretes. Et Lucanus lib. 3. Pharfaliæ,
Passusq; ab auriferis tellus exire metallis Paetolon, qua culta secat non vilia Hermus.
 Et Iuuenalis sary. 14.
Sed cuius votis modo non suffecerat aurum, Quod Tagus, & rutila Paetolus voluit arena.
 Et Silius lib. 1.
Hic certant Paetole tibi, Duriusq; Tagusq;.
 Solinus ite c. 53. & Maximus Tyrius ser. 54. & Philostratus in vita Apollonij lib. 6. & Claudianus in 5. Panegy. *Dives Paetolus rutilas despumat arena.*
 Et lib. 1 in Ruff. *Rudentis Paetoli aurea stagna.*
 h Ex Timoli rupe.] Legendum est Tmoli, ex quo, vt scribit Herodotus lib. 1. auri ramenta proueniunt. Euripides in Bacchis. *ἀλλὰ ἄπιστοι τμήλον, ἔργου λυδίας,* &c. Strabo, à quo Alexander id accipit lib. 13. Paetolus, inquit, à Tmolo monte felici fluens olim multa auri ramenta deferebat, ex quo præclaras illas Cræsi & maiorum diuitias promassasse ferunt.
 i Quibus in tota Asia.] Scilicet Lydis ex Herodoto lib. 1. vbi ita scribit: Lydorum gente in Asia nulla fuit, nec fortior, nec magis strenua.
 k Lepra.] Hæc est, vt opinor, quam lepram actam vocat Strabo lib. 14. post prin.
 l Ephesus.] Solinus cap. 43.
 m Colophon.] Ibid. & Strabo lib. 14.
 n Clazomenæ.] Strabo ibid.
 o Phoca.] Idem Strabo eod. lib. tum in principium postea, vbi tamen Phocæam appellat.

p Et

Sardis Lydorum caput: habitantque vicis pluribus. Is verò Hermus Myfiæ initium facit, & (vt ferunt) ex monte Dindymeno lapsus, campos vberes perlabitur. In quibus Dianæ templum Colcæne, vbi diebus solennibus simiæ saltare dicuntur: inde cum Paetolo in Phocaicum labitur mare. Flumina autè auriferis arenis celebria traduntur, Padus Italiae, Paetolus Lydiae, Tagus in Iberia, Ganges in India, atque Hebrus in Thracia. Gemmas verò mittunt, Aosis, Mater, & Ganges.

Flu. aureis arenis. Flu. gemmis celebres.

ANNOTATIONES.

p Et Sardis Lydorum caput.] Strabo lib. 13. & lib. 14. Plutarchus in vita Solonis, & probl. c. 53.
 q Is verò Hermus.] Strabo d. lib. 14. non adeò longè à fi.
 r In quibus Dianæ templum.] Strabo d. lib. 13. vbi de his locis loquens: Ibi, inquit, Colcæne Dianæ templum est, quod in religione maxima habetur. Hoc in loco diebus solennibus simias saltare dicunt.
 s Flumina autem.] Hæc vsque ad clausulam, Gemmas verò, sunt Plinij lib. 33. cap. 4. post princ. vbi hos omnes fluuios auriferos nominat.
 t Tagus.] Iuuenalis, Martialis, & Silius locis supra citatis, vbi de Hermo & Paetolo locuti sumus, & idem Iuuenalis satyr. 3.
Tanti tibi non sit opaci Omnis arena Tagi.
 Et idem Martialis lib. epig. 17. & lib. 10. epig. 16. & Pomponius Mela lib. 3. cap. 1. Plinius lib. 4. cap. 22. Seruius in dictum locum lib. 10. Aeneid. & ante hos

Catullus epig. 27.
Quem scit amnis aurifer Tagus.
 Sed his quinque auriferis fluminibus adde & Ozū in Baetris ex Aristotele, si eius sit is liber cui titulus est *ὄψι θανμασίων ἀκμαίων*. cap. 44.
 v Gemmas verò.] Plinius lib. 37. cap. 13. aut, vt alij distinguunt, 17. eodémque vlt. vbi in quibusdam codicibus idem dicit de Acesino Fluuio, quem hic autor Aosis corruptè appellat. Neque enim alibi vsquam legi fluuii huius nominis (vide Bocarium de fluminibus) sed Aoi meminit fluuii ipse Plinius lib. 3. cap. 29. vbi & cum quoque dicit vocari Aeon. Sed & Acesini fluuij præter locum supra citatum meminit idem Plinius lib. 4. cap. 12. & lib. 6. c. 20. & lib. 12. ca. 5. In aliis autem codicibus Plinij in d. cap. vlt. 37. Oaxis legitur, vbi in aliis (quod iam diximus) Acesinus legitur, quæ dicto propius accedit ad eam quæ hic Aosis dicitur, vide autem num alibi legat de fluuio Oaxis.

ALEX

ALEXANDRI AB ALEXANDRO IVRISPERITI

NEAPOLITANI, GENIALIVM DIERVVM
LIBER QVARTVS.

*Locus ex Martiale cum Ioanne Veneto discussus, dum caloris incommoda sub umbra
fraxini propulsarent. Caput I.*

N suburbanum suum, prædiolo meo proximum in agro Vaticano Ioannes Venetus, vir ætate nostra multi nominis, & Græcarum litterarum facundia clarus, nos & complusculos honestissimos viros, ætate anni, quum omnes æstiuatum concederent, ad se aduocabat: in quo quidem rure præter mitissimum cœlum, quo præcipuè nitebat, & amœna diuerticula, visu iucunda, frondosum nemus manu constitum: & umbrosa conuallis, per quam aquula per varias herbulas leni murmure vagabatur, nonnihil amœnitatis decorisq̃ue addebat, parabatq̃ue nobis interdum ipse cœnulam ex olusculis, & à se lectis herbis, facetoq̃ue nos saepe conuiuio excipiebat: nonnunquam ficus biferas, & poma persica, cum acidis malis & immaturis, asperrimi gustus, quibus mirificè oblectabatur, bellaria exhibebat. Interim dum cœna apparabatur, sub fraxino patulis ramis, vnde prospectus ad urbem erat, in lætissimo gramine consedebamus: inibiq̃ue remittentes animum, festiuissimis quæstiunculis, luculentoq̃ue & vario sermone, nonnunquam lectione autoris non inuenisti, caloris incommoda & flagrantem æstum propulsabamus, velut fuit vna die, quum nos vnà cum nonnullis earundem disciplinarum sectatoribus honestis adolescentibus ad umbram, vt fit, in salubri aura vniuersi assideremus: iuuenis quispian Martialis epigrammata, quæ forte secum detulerat, admodum venustè lectitabat: cumq̃; ipsius autoris satis festiua carmina pleraque non sine multo lepore percussisset, a tale inter cætera epigramma legebatur:

*Quod nobis Proculina concubino,
Et mœchum modo, nunc facis maritum,
Ne lex Iulia te notare possit:
Non nobis Proculina, sed fateris.*

Quo perlecto, conuersus Ioannes ad Corelium virum doctum & sapientem, qui vnà aderat, & Neapoli Romam recens aduenerat: Quid tu, inquit, Coreli censeres hunc autorem sentire voluisse, quum hanc mulierem, quæ veteris consuetudinis perræsa, concubinum legitimum virum duxit, non nubere, sed fateri adulterium dixit? Neque enim satis perspicere queo, in quo se adulteram fateatur, quum legibus inhibitam consuetudinem reliquerit, & legitimo potius coniugio copulari voluerit: quinimo vbi prius mœchando deliquisset, nunc venia digna foret, quæ explosa pessima vitæ

ANNOTATIONES IN CAP. I.

^a Tale inter cætera epigramma legebatur.] Super huius epigrammatis intellectu, vide omnino quæ nos scripsimus in nostro tracta-

tu, cui titulum fecimus, Cessante causa, cessat effectus. in prin.

^b Lege

consuetudine, ad legitimum matrimonium conuolauit. Cùmque ille se reputare dixisset quod ea mulier quæ in crimen suspicionemque venit cum aliquo mœchari, neque id exploratum satis aut palam factum est: si eiusmodi suspicione flagrans, concubinum virum duxit, suspicione procul sublata rem palam aperta professione efficeret, & reatum suum confiteri, quippe quæ ortam adulterij suspensionem nuptiis confirmarit, & hoc poetam intelligere se arbitrari respondisset: Quid si, inquit Ioannes, mulier hæc non in suspensionem venit, neque concubinatum diffitetur? siquidem non dissimulanter, sed perdito pudore palam mœchata est. Et nunc perræsa veteris consuetudinis, quum concubino coniugali nexu legitime copulatur, quibus de causis ipsam profiteri reatum dicere possimus, non equidem video. propterea, inquit, aut autor hic loquitur perperam, aut inuenustè, qui hos versus ad vnicum duntaxat modum perstrinxerit. Neque ego poetam hunc tam inconsideratè loquutum arbitror, vt lepidum hoc epigramma vnica tantum specie, abstruso & recondito significato concluderit, vt de ea solùm loqui censeatur, quæ adulterij suspicione flagrauit, non quæ palam adulterata fuit, quum præsertim autor hic habeat hoc proprium, vt nulla circumlocutione vsus, simplicissimis verbis iocos suos admodum venustè prosequatur. Et ad me conuersus, petiit, vt si quid aliter censerem, in medium afferrem. Tum ego, memini inquam, nisi fallor, ^b lege Iulia de adulteriis cautum fuisse, vt si qua mulier cum aliquo mœcharetur, eumque postea coniugali copula virum duxisset, siue veteris consuetudinis inhonestæ, siue criminis perræsa: non propterea adulterij crimen, aut si quid esset offensum, dilui vel extingui, siue palam, siue clam mœchata fuisset, imò tanquam in confessam adulterij pœna lege exercetur, & hoc iureconsulti censuerunt, legem Iuliam interpretati: nam commissum antea adulterium, cum quo se mulier postea matrimonio deuinxit, velamento matrimonij non extingui dixerunt, idq̃ue poetam nunc sentire me arbitrari respondi: vt si mulier hæc seueritatem legis Iulix verita, ne pœna notaretur, concubinum virum duxisset, hoc modo adulterij crimen eludere posse arbitrata, non dilui pœnam poeta inquit, sed plus negocij habere: quippe quum crimen illam confiteri certum sit: siquidem lex Iulia perinde ream afficit, & supplicio dignam censet, ac si reatum suum & se adulteram fateretur: quod vel hoc ipso confiteri visa est, quum fraudem admittere, & pœnam legis eludere conata sit. Etenim multa fuisse capita legis Iulix, apertè liquet: neque enim ^c temeratores solùm nuptiarum, capitis lex Iulia accersit, sed & eos qui neque modo, neque iure legibus tradito, ^d ab vxore diuertunt, graui pœna prosequitur. Quinetiam ^e qui dotale prædium inuita vxore alienat, ^f aut qui turpibus libidinibus, vel impudico vitio se immiscet, pœnam legis Iulix non euadit. Fuere enim multiplices leges Iulix, non vnus latae temporibus, ^h vt de maritandis ordinibus, ^h lex Iulia muneris, qua

Martialis apertus ac minimè inuolutus. Lex Iulia de adulteriis.

l. miles. §. licet. ff. ad leg. Iul. de adult.

Multa capita legis Iulia.

Multiplices leges Iulia non eodem tempore latae.

ANNOTATIONES.

^b Lege Iulia de adulteriis cautum.] In hoc omnino vide l. miles. §. licet. & l. quæsitum. ff. de adulteriis. & l. commissum. C. eod.

^c Temeratores nuptiarum.] De pœna adulterij, vide omnino quæ scripsimus in nostris legibus Conubialibus.

^d Ab vxore diuertunt.] Vnde id caput legis Iulix acceperit ignoro.

^e Qui dotale prædium.] In l. 1. & l. 3. & lege Iulia & l. si fundum. ff. de fund. dota.

^f Aut qui turpibus libidinibus.] Suetonius in Augusto, cap. 34. cum dicit de impudicitia, nam eam legem & cæteras quas ibi nominauit Iulias à patre Iulio Cæsare vocauit, & de his quoque quibusdam Horatius intellexisse videtur cum scribit Car. lib. 4. Ode 5. Augustum laudans,

Mos & lex maculosum edomuit nefas.

Quamuis interpretes ibi intelligant de lege Iulia de adulteriis, sed satis hanc tetigerat, cum versu precedenti dixisset, *Nullis polluitur casta domus stupris.* Vt non necesse fuisset addere, *Mos & lex*, &c. Et quod hæc fuerint due leges, facit quod Suetonius veluti separatim de his loquens ita scribat, d. cap. 34. Et de adulteriis & de impudicitia, vt faciliè credam interpretibus eius loci, qui intelligunt hanc posteriorem latam fuisse aduersus patricos, qui scilicet muliebria patiuntur, vti & hic noster autor intellexisse videtur.

^g Vt de maritandis ordinibus.] Apuleius Apolog. 2. Suetonius in Augusto, cap. 34. & Vlpianus in l. 1. §. si liberta. ff. vnde vit & vxor.

^h Lex Iulia muneris.] Credo hanc legem intellexisse

modus impensarum conuiuui præfinitur: Iulia peculatus, Iulia ambitus, repetun- darumque pecuniarum, quas à prouincialibus quispiam nequiter extorsit: quam L.Piso Frugi de pecuniis repetundis primus tulit in eos qui ærariū, vel prouinciarum pecunias, aut dona depeculati sunt: de annona, de residuis, de vi publica, de veneficiis: vt si quis noxio poculo, aut impuris medicaminibus aliquem fuerit infectatus: & maiestatis, quæ quidem lex in eos qui contra principem aut rempub. hostile quippiam molici fuerint, grauius animaduertit. Lege quoque Iulia, quid in prouinciam eunti magistratui, aut præfidi à sociis tribui darique oporteat, præfinitur. nam præter fœnum, tectum & ligna, aliud gratis nihil deberi putauit. Eademque lege, cui ex consulibus prius fasces sumédi potestas sit, haud perplexè definitur: præterque ista hominum vitæ proficiencia, eadem lege, multa acri & perpenso iudicio animadu- uersa fuere. Sed inter reliqua legis Iuliæ constituta, nulla (vt verum eloquamur) seue- riori animaduersione coercita sunt, quam adulterij crimina & † maiestatis. His enim criminibus obnoxios ita lex punit & prosequitur, vt leui suspitione astrictos, tan- quam reos deputet & conuincat. Quam quidem post Argium Hicetum, qui pri- mus in adulteros legem sanxit, diuus Iulius, mox Augustus, aliquanto enixius per- tulere, grauique coercitione & multiplici pœna adulteria coercuere. & Tiberius pœnam grauiorem adulteris sanxit, quod amicitiaæ fœdus ab his corrupti putaret,

Crimi- nis adu- terij & ma- iestatis pu- nio.

ANNOTATIONES.

tellexisse quam Suetonius vbi supra sumptuariam appellauit. Nam de hac loquens Gellius lib.2.cap. 24. scribit eam ad populum peruenisse imperante Cæsare Augusto. Erat item & alia lex muneralis de qua vide quæ scripsimus in Commentariis No- bilitatis, c.29. nu.19. i Iulia peculatus.] Huius habemus rub. peculia- rem ff.ad leg. Iul. pecul. k Iulia ambitus.] Huius quoque ff. & C. ad leg. Iul. amb. Suetonius item vbi supra. l Reperundarumque.] Et huius item ff. & C. ad leg. Iul. rep. Et ipsius meminit Cicero in Oratio- ne in Vatiniū, & in Oratione pro Sextio, & in Oratione in L. Pisonem. m Quam L. Piso Frugi.] Cicero in Bruto libro de claris Oratoribus, & lib.2. Offic. n De annona.] Sed & huius ff. ad legem Iul. de annona. o De residuis.] Quod est in illo ipso tit. ff. ad leg. Iul. pecul. & de sacril. & de residuis, sub quo sunt peculiares ll. huius l. videlicet l.2. cuius initium est lege Iulia de residuis. & l. lege Iulia peculatus. & l. Iulia de residuis. & l. cum eo. in fi. & l. vlt. p De vi publica.] ff. & C. ad leg. Iul. de vi publ. q De veneficiis. Nescio vnde hanc legem Iuliam de veneficiis sumpserit. Nam pœna horum tribui- tur legi Corneliae, vnde extat tit. ff. ad leg. Cornel. de scar. & venef. sunt leges multæ sub eo tit. nuncupati m de ea loquentes, videlicet l.1. in princ. & l. eiusdem in prin. quæ lex expressim loquitur de pœ- na veneficiorum, & §. legis Corneliae. r Et maiestatis.] ff. & C. ad leg. Iul. maieft. s Lege quoque Iulia.] Cicero ad Atticum lib.5. epist. 16. Scito, inquit, non modo nos fœnum, & quod l. Iulia dari solet, non accipere, sed ne ligna quidem, nec præter quatuor lectos & tectum quen- quam accipere quicquam: multis locis ne tectum quidem, & in tabernaculo manere pierunque. (vbi vide interpretem.) Gellius item lib.2. cap. 15. Sed his

Iul. ll. adde & aliam legem Iul. Theatralem in 14. ordinibus sedendo. apud Plinium lib.33. cap.2. Et legem Iuliam publicorū iudiciorum ex l.2. in prin. ff. de custod. reor. vbi vide Pandect. Florentinas, & legem Iuliam Agrariam, de qua Cicero epistol. ad Atticum lib. 2. epist. 1. & Velleius Paterculū lib.2. & legem Iuliam qua ciuitas data est vniuerso Latio apud Gellium lib. 4. cap. item 4. autoritate item Seruii Sulpitij in lib. quem scripsit de dotibus, & Neratij in lib. de nuptiis. t Eademque lege.] Gellius lib.2.c.15. † Maiestatis.] Maiestatis reus non tantum gla- dio vltore perit, bonis fisco additis, iuxta l. quisquis. C. ad l. Iuliam maieft. sed & memoria ipsius post mortem damnatur. l. meminisse. & l. fi. C. eo. §. publi- co autem iudicio. Instit. de public. iudic. v Vt leui suspitione astrictos.] Vnde hanc le- uem suspitionem in crimine adulterij acceperit nescio, nisi fortè ex l. si qui adulterij. C. ad leg. Iul. de adulter. de qua multa diximus in nostris Com- mentariis, cessante causa, cessat effectus. in prin. vide tamen totum tit. de adult. Sed, nec quantum ad crimen læsæ maiestatis, vlla lex est quæ ex sola suspitione reum punit: nec id rationi aut iuri con- gruit, sed potius quo grauius atrociusque id crimen est & grauius, ideo & acerbius vindicandum est, & in noxium ipsum, & in liberos, & in familiam, eò illius probatio clarior & certior esse debet arg. l. vlt. C. de probat. x Post Argium Hicetum.] Hyettum legen- dum est ex Pausania, cuius id est lib.9. y Diuus Iulius.] Id quidem dicit Alexander pro- pretea, quod lex Iulia dicta est, sed eam sanciuit Augustus, vt modo dicitur. z Mox Augustus.] Suetonius in Augusto, c.39. Plutarchus in Apophtheg. & Vlpianus in l. 1. ff. ad leg. Iuliam de adult. Vide item nostras leges Con- nubiales l.13. nu.16. a Et Tiberius.] Cornel. Tacitus lib.2.

b Domi

adeo vt etiam propinquis adulteræ vltra ducentefimum lapidem exilium indixerit. b Domitianus quoque, & post illum multi Cæsares, Iuliam legem nouis editioni- bus innouarunt: ita vt diuus Seuerus non solum pœna teneri illum, qui in nuptam adulterium admisit, edicto cauerit, sed qui in sponsam: quia nec qualemcunque speciem matrimonij violare fas est: Sicut incestum admittere lex putauit illum, qui supra virginum matronarumque attentasset, etiam sine stupro. Apud Indos vero, Aethiopes, Massagetæ, barbarasque nationes, impunita adulteria fuere. Lacedæmonij adulteria non nouerunt: ideo Lycurgi lege in adulteros nulla pœna fuit. Solon vero, vt ab adulteriis cohiberetur iuuentus, coemptas meretri- culas Athenis prostituit primus, obuiasque in Venerem esse voluit, ne matronarum contagio polluerentur. Troglodytarum lex erat, vt qui tyranni vxorem corrup- peret, oue multaretur. Nomades communes habent vxores & filios: apud Scythas, præter ensen & cyathum, vxores & liberi in communi sunt. Thracibus in vsu est, non asseruare virgines, sed cum quibus libitum est, commiscere licet: in nuptas vero si quid esset offensum, grauisimæ animaduersionis pœna constituta. In Tenedo lege erat sancitum, vt adulteri mas & fœmina capite multarentur. Apud Athenas mugile plectebantur, aut sedes expilabatur, cui supplicio para- tilmos nomen: in Iudæa lapidibus obruuntur. In Attide qui alterius vitiaffet vxorem, raphanis per obscœna afficitur, vt ea ignominia notatus, à contagio alienæ vxoris abstineret. Cumæ in adulterio deprehensam, omnibus exhibent subigen- dam. Apud Germanos adulteram excisis crinibus maritus expellit domo, & per omnem pagum nudam verberare afficit. Sicut Lepræi qui deprensos mœchari, per triduum vinctos ducunt per compita. Gortynis deprensus adulter, lana coronatur,

In sponsam adulteriū. Incestus. Stuprum. Quæ gen- tes adu- terium non puniebant. Solon mere- trices re- medium a- dulterij prostituit. Troglo- dyta. Nomades. Scyrhe. Thraces.

Tenedij. Athenien- ses. παρατιλ- μός. Iudæi. In Attide. Cumæi. Germani. Lepræi. Gortyni.

ANNOTATIONES.

b Domitianus quoque.] Martialis lib. epig.6. epig.2.4.&7. c Multi Cæsares.] Vt patet ex tit. ff. & C. de adult. d Ita vt D. Seuerus.] Referente Papiniano in l. si vxor. §. Diui Seuerus & Antoninus. & §. si minor. ff. ad leg. Iul. de adult. e Sicut incestum.] Nescio quid hic velit dicere: nisi sit id quod scribitur in l. si quis non dicam. C. de episc. & cler. f Apud Indos.] Strabo lib. 15. sed vide nostras leges Connubiales c.7. nu.58 incip. quid quod. g Aethiopes.] Non quidem omnes, sed Gara- mantici, quos alij Garamantes simpliciter vocant ex Pomponio Mela lib.1. cap.8. Plinio lib.5. cap.8. Solino c.39. aut aliorum computo 43. & vide no- stras leges Connub. l.7. incip. & vt ad alia. h Massagetæ.] Herod. lib.1. ad fin. Strabo lib.4. & 11. Aelianus lib. 9. Animalium 5. & diximus in di- ctis legibus Connubialib. lib.7. nu.53. incip. sed vt ad ceteros. i Lacedæmonij.] Plutarchus in Lycurgo, & in Apophthegmatis ipsius. k Solon verò.] Philemon in Delphis & Nican- der Colophonius, & ex iis Athenæus in Dipnoso- phistis lib. 3. cap. 9. Vide Plutarchum in vita illius, vbi & versus ipsius Philomenis in eam rem ascri- buntur. l Troglodytarum.] Diodorus lib. 4. cap. 4. & Strabo lib.16. m Nomades.] Strabo lib.7. n Apud Scythas.] Eodem lib.7. o Thracibus.] Herod. lib.5. ad princ.

p In Tenedo.] Heraclides in Politicis & Step ha- nus de vrbibus. q Apud Athenas.] Non quidem in ipsa vrbe apud Laciadas, aut, vt alij vocant, Placiadas Atti- cæ populos apud Plutarchum, quisquis is est, in Collectaneis Adagiorum, & Suidam. Et de hac pœna Catullus ad Aurelium epigram. 15. aduersus mœchos, Ab tum te miserum, malig. fati, Quæ, attractis pedibus, patente porta, Percurrent raphanig, mugilesq. Iuuenal. satyr. 10. - Quosdam mæchos & mugilis intrat. r Aut sedes expilabatur.] Ex Aristophane in Pluto, ο δ' ἄλλως γε μοιχὸς διὰ σέ πρ' ἀρετῆλα. Alius autem captus mæchus propter te depilatur. s In Iudæa.] Ex legibus Mosais Leuitici ca.20. Ante autem eas leges cremabantur, vt videre est ex Genesis cap.38. vbi de Thamar & Iuda. t In Attide.] De hac pœna etiam Aristophanes in Nebulis δ' καὶ λόγ' loquitur: τί δ' ἦν ἢ ἢ φανασθῆ τόφρατε τιλθῆ. ἔξαι πῖνα γναμῶ λέγειν, τὸ μὴ εὐρύπρωτ' εἶναι; Cui ἀδ. καὶ λόγ' ita responder: ἦν δ' εὐρύπρωτ' ἢ, τί πείσει κακόν; v Cumæi.] Plutarch. in problem. c.15. vbi tamen non subigendam, sed spectandam dicit. x Apud Germanos.] Cornelius Tacit. in Mori- bus Germanorum. y Sicut Lepræi.] Heraclides in Politicis. z Gortynis.] Aelianus lib.12. variæ historia.

Piside. Aegyptij. Romani.

in reliquum vite ignominiosus. a Apud Pisidas insidens asino circumducitur. apud b Aegyptios naso plectitur. Illi vero qui libertam violasset, virilia execantur. Quod a Romanis quoque vsurpatum legimus. c nam Bibienus Carbonem deprensum, foedum in modum castrasse dicitur. d Et apud Gracos Didymos tibicem testiculis suspensus, ex nomine multam tulit. e Zeleucus Locrensis utroque oculo multauit adulterum. f Et Sempronius Musca C. Gallum flagellis caecidit, & verberare affecit. g Parthi nullum delictum adulterio grauius vindicant. h Lege autem Solonis deprensus mœchū interimere licebat, quod Platonis lege cauebatur. Inter ceteros i Opilius Macrinus adulteros tam perniciali odio prosequutus fuit, vt deprensos ignibus cremaret. k Apud Arabes aliisque nationes adulteris semper capitis pœna fuit: quod plerique philosophi prodidere, m qui adulterium periurio grauius crimen censuerunt, & ideo seueriori pœna vindicandum. Neque enim satis constans aut probabilis illorum mihi opinio visa est, qui in constituendo optimo reipub. statu, communes statuere vxores, n quæ Platonis, o Zenonis, p Chryssippi q & Diogenis opinio fuit, quum inde intestina odia offensionisque gignantur. r Tradunt vero magos nulla lege, sed nouo commento adulteria vindicare, vt surculus per ranæ viscera ad os transfixus, in menstruis vxoris defigatur a marito. tunc enim vxorem fastidire adulteria, & illorum tædio affici, pro certo opinati sunt. Cui haud absimile est quod Aristoteles prodit, in Phasi flumine arbutulam nasci, cuius ramus excerptus a viro, & in vxoris thalamum immixtus, efficit ne vxor alium virum appetat. Mirumque prodi s apud Hebræos, vt aqua epota, in qua sacra verba diluta erant, adulterij conscia hydropis corripitur. u Veteri tamen scito apud Romanos cauebatur, vt maritus vxorem in adulterio deprensam, impunè necaret: v illa tamen si vir adulteraret, iudicio agere non posset. Hac ergo de causa, quantū mihi datur cernere, inquam, existimo poetam hanc ream criminis deputare voluisse, quæ vt pœnam legis euaderet, illum cum quo mœchabatur, in virum duxit, eamque veluti ream adulterij, sicut lege Iulia diffinitur, coerceri decere: neque velamento matrimonij crimen dilui vel extinguere. His nos quæstiunculis & aliis festiuis sermonibus dum cœnulam nobis daret, cum Ioanne Veneto calor incommoda & æstus iniuriam propulsabamus.

Parthi. Lex Solonis.

Arabes.

Magi.

Arbutula in Phasi aduersus adulterium.

ANNOTATIONES.

- a Apud Pisidas.] Nicolaus in i. lib. 2. & ex eo Stobæus sermone 42.
b Apud Aegyptios.] Diodorus Siculus libro 2. capite 3.
c Nam Bibienus.] Valerius Max. lib. 6. c. 1.
d Et apud Gracos Didymos.] Laërtius in Diogene.
e Zeleucus.] Valerius Maximus lib. 6. cap. 5. vbi de Iustitia & Aelianus de varia historia lib. 13.
f Et Sempronius Musca.] Valerius Maximus eod. lib. c. 1. vbi hunc Muscam appellat, & C. Gallium hunc ita verberatum vocat.
g Parthi.] Iustinus lib. 41.
h Lege autem Solonis.] Plutarchus in vita illius, & Lysias in defensione necis Eratosthenis adulteri.
i Quod Platonis lege.] Vnde id acceperit nescio: illud scio ipsius Platonis il. adulteros infames, & omnibus ciuitatis honoribus indignos esse, vt scribitur lib. 8. de legibus.
k Opilius Macrinus.] Iulius Capitolinus in vita illius.
l Apud Arabes.] Strabo lib. 16. Eusebius Preparationis Evangelicæ lib. 6. cap. 8.
m Qui adulterium periurio grauius.] Tha-

- letis enim Milesij hæc fuit sententia. Nam percontanti adultero, an iuraret se non commisisse adulterium, Nō est, inquit, periurium adulterio grauius, & χάρον ποικίλας ποικίλα. vt tradit Laërtius in vita illius. Et vide nostras leges Connubiales, l. 13. num. 26. incip. Ex his autem.
n Quæ Platonis.] Apud ipsum Platonem de republ. lib. 5.
o Zenonis.] In lib. de Republ. apud Laërtium in vita illius.
p Chryssippi.] Εν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ λόγῳ, apud ipsum Laërtium in vita illius.
q Et Diogenis.] Idem Laërtius in vita illius.
r Tradunt vero magos.] Id ex Plinio est lib. 32. cap. 5.
s Apud Hebræos.] Vt patet ex Numerorum c. 5. paulo ante fi.
t Veteri tamen scito.] Gellius ex Catone libro 10. cap. 23. & nostris quoque legibus permittuntur, sed non passim nec quemlibet, vt scribitur in l. matro. & l. si adulterium. §. imperatores. ff. ad l. lul. de adult. & in l. Gracchus. C. eod. tit.
v Illa tamen.] Gel. vbi supra, & l. 1. C. de adult. & vide quæ nos scripsimus in nostris legibus Connub. l. 1. nu. 42. incip. hinc item fit, & seq.

Qz

Quæ apud Romanos fuerint militaria signa, quæ apud exteros, quomodo pacto educi consueuerint, & quid cesserat, quid vexillum sit.

Cap. 11.

igna militaria quæ exercitum præire consueuerant, cum acies educenda, & manus cum hostibus conferenda forent, a principio a fœni manipulos fuisse accepimus, quos hastis alligatos signiferi deferre, & illis præeuntibus decernere solebant: b vnde & manipulares dicti. Aucto mox imperio, propagatisque finibus, quinque signa ex arario depromi, & militum acies ac legiones præire astuerant. c Hæc fuerunt, aquilæ, lupi, minotauri, equi & apri simulacra: quibus præeuntibus, legiones educere, & ferro decernere mos erat: inter quæ apri effigiem quintum tenuisse locum accepimus. Sed tamen cum dimicandum foret, d sola aquila quæ ordines præiret, e castris educebatur, & sub eo vexillo pugnabatur: reliqua vero in castris ante prætorium fixa locabantur. f Hoc enim insigni Iouem aduersus Titanas vsu ferunt, inde ad Cretenses, a Cretensibus ad Troianos, demum in Latium ab Aenea translatum defluxisse: quo postea Romani velut præcipuo vexillo in bellis vsi sunt. g Propius vero est, quod Ioue dimicante contra Saturnum, aquilæ augurio tanquam felici & fortunato, regni victor euasit: quo exemplo Romani aquilam velut auspiciatissimum signum habuere. quam vnâ habuisse non satis fuit: ideo plures educere institutum erat, ita vt h singulas legiones aquila anteirent. h Obseruatumque, vt Romanæ legiones nisi vbi aquilarum iugum foret in castris, nunquam ferè hybernarent. Seuerissimaque disciplina cohortes, quarum desidia signa amissa forent, plectebantur. i C. deinde Marius bello Cimbrico, reliquis depositis militaribus signis, solam aquilam tenuisse fertur: eamque argenteam magis quam auream habuisse, quod fulgentior ex argento atque conspectior foret: quam tanta religione coluere, vt k festis illam diebus, vnguentis haberent delibutam: miræque obseruationis erat, vt Romana signa, quæ in castris ante prætorium figebantur, non ante euellerentur quum acie dimicandum foret, quam captatis auspiciis legiones in prælium prodirent. prælia enim maiores nostri nunquam gerebant nisi

Manipulares vnde. Signa quinque milia ex arario.

Vnde aquila signum apud Romanos.

C. Marius aquila signo solum vsus. Aquila religione coluit. Auspicia capta ante prælium.

ANNOTATIONES IN CAP. II.

- a Fœni manipulos.] Plutarc. in Romulo. & Seruius lib. 11. Aeneid. in eum locum, Dispositi, duces, desolatiq, manipuli.
b Vnde & manipulares.] Qui scilicet huiusmodi manipulos deferrebant. Ouid. lib. 3. Fast.
c Pertica suspensos portabat longa maniplos, Vnde manipularis nomina miles habet.
d Hæc fuerunt.] Hæc vsque ad clausulam, Sed tamen, sunt Plinij lib. 10. c. 4. Sed & de Minotauri Vegetius lib. 3. cap. 6. vbi ita scribit, Tutissimum in expeditionibus creditur faciēda nesciri. Ob hoc veteres Minotauri signum in legionibus habuerunt, vt quemadmodum ille in intimo & secretissimo labyrintho abditus perhibetur, ita ducis consilium semper esset occultum. Verum Festus Pompeius lib. 14. loco apri, porcum ponit in quinto loco.
e Sola aquila.] Plinius lib. 10. c. 4. & Iosephus de bello Iudaico lib. 3. c. 5.
f Hoc autem insigni.] Cæsar in Commentariis Arii & ab eo Lactantius lib. 1. cap. 11. & Fulgentius lib. 2. Mythologicōn, vbi de Ganymede loquitur.
g Propius vero est.] Fulgentius vbi supra, & Seruius enarrans illud Virgilij lib. 9. Aeneid. Qualis vbi aut leporem, aut cadenti corpore cygnum Sustulit alta petens, pedibus Iouis armiger vnctis.
h Singulas legiones aquilæ anteirent.] Vege-

- tius de re militari lib. 2. cap. 6. de prima cohorte. Hæc enim suscipit aquilam, quod præcipuum signum est in Romano semper exercitu, & totius legionis insigne.
i Obseruatumque est.] Plin. lib. 10. cap. 4. Ex eo notatum, non ferè legionis vnquam hybernasse castra, vbi aquilarum non sit iugum.
k C. deinde Marius.] Plut. in vita illius, Sallustius in Iugurtha. Plin. lib. 10. c. 4.
l Vt festis illam diebus.] Plinius lib. 13. cap. 3. Aquila certè ac signa, puluerulenta illa & custodiis horrida, inunguntur festis diebus.
m Miræque obseruationis.] Virgil. lib. 11. non longè a princ.
n Vbi primum vellere signa Annuerint superi, pubemq, educere castris. Vbi Seruius, Vellere, inquit, propriè dicit, quia Romana signa figebantur in castris: & cum ad bellum eundum fuisset, captatis auguriis euellerentur e terra: nam alibi ea figi non licebat, sed inter auguria etiam hoc habebatur, si auellētē facile sequerentur, adeo vt cum filio in Arabia Parthico bello sit Crassus occisus, qui iturus ad prælium auellere signa vix potuit.
o Nisi auspiciatō.] Cicero li. 2. de Diuin. Linius 1. Decad. lib. 1. & 3. Decad. lib. 2. non multo post prin-

Locum signorum in ipso conflictu.
Per sarum signa.
Atheniensium.
Thebanorum.
Aene insula.
Cimbrorum.
Eumenis.
Crateri.
Neoptolemi.
Cyri.
Osiris.
Pori.
Indorum.
Aegyptiorum.
Germanorum.
Insulbrum.
Vexilla diversa.

auspicato. ^a Quæ, si quum foras educi deberent, facili ductu euellerentur, & leuia translata forent, prosperrimi augurij & indubitatae erat victoriæ signum: contra vero, si in eximendo, magno impulsu opus foret, tunc cladem & excidium futurum haud dubiè præmonstrabant. ^b Cumque in conflictu bellorum manus conferebant, ipsa militaria signa in media locabantur acie, vt pro signis antesignani, post signa alia pugnaret acies: nonnunquam in prima fronte multiplici subsidio firmata, præbant ordines. ^c Persis quoque aurea aquila supra oblongam hastam patentibus alis militare signum fuit: ^d nonnunquam Solis simulacrum ^e sacerque & æternus ignis, ^f Atheniensibus noctua, ^g Thebanis sphyngis effigies, Aene insulae marina turtur, ^h Cimbris æneus taurus, ⁱ Eumeni Ceres & Alexander, ^k Cratero & Neoptolemo Minerua, militiæ signum in bello notabatur. ^l Cyrus aureum gallum affixum lanceæ, militi in acie pro vexillo dedit. ^m Fertur Osiris canem gestasse pro insigni armorum. ⁿ Et Porus Indorum rex Herculis simulacrum, quod deseruisse, militare flagitium habebatur. ^o Indis autem regibus sæpius nulla imago aut effigies, sed tintinabula & tympanum præcedunt. ^p Aegyptij quoque animalia quæ colunt, effictis tabellis, pro bellico insigni habuere. ^q Germani effigies lucis detractas præire iubent. ^r Insulres, siquando præcipua bella sumpturi erant, aurea signa quæ immobilia vocant, è templo Mineruæ efferentes, præferunt phalangi. ^s Consueuisse etiam singulas turmas, manipulos, & cohortes ac legiones, proprium vexillum & militare signum habere, vulgo proditum est: vt cuius esset legionis quisque miles, & sub quo duce militaret,

ANNO TATIONES.

n Quæ si cum foras.] Hæc vsque ad clausulam, Cunque in. sunt Ciceronis lib. 1. atque iterum 2. de Diuinat. & Liuij 3. Decad. lib. 2. post prin. Et ad id quoque referri potest illud Virgilij adductum supra in verbo, Miræque obseruationis. vbi Seruius id quoque expendit. Cæterum Appianus in bello Parthico tradit Crassum iturum ad bellum aduersus Parthos euellere signa nequiuisse, ibique ipsum occisum fuisse. Quod & ipsum propemodum tradiderunt Plutarchus in vita illius, & Dion in Pompeio. Et aliud non dissimile prodit Paulus Orosius li. 7. cap. 6. Futius, inquit, Camillus Scribonianus, Dalmatiæ legatus, bellum ciuile molitus, legiones multas fortissimè ad sacramenti mutationem pellexerat. Itaque die dicto, vt in vnum vndique ad nouum Imperatorem conueniretur, neque aquilæ ornari, neque conuelli quoquo modo signa mouerit potuerunt. Itaque vt continuo post subdit, Scribonianus quinto post die interfectus est. Sed Suetonius in Claudio, c. 13. hoc ipsum ante scripserat. o Cumque in conflictu.] Liuius 3. Decad. lib. 2. non multo post princ. in pugna, quæ fuit ad Thrasymenum lacum, cuius sunt verba hæc posita ab illis verbis, Vt pro signis. p Persis quoque.] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 7. post princip. & iterum libro 1. Expeditionis Cyri minoris. q Nonnunquam Solis.] Q. Curtius lib. 3. & Tertullianus in Apologetico, c. 16. r Sacerque & æternus ignis.] Strabo lib. 15. nõ multo ante h. & Q. Curtius lib. 4. & Procopius lib. 2. belli Persici. s Atheniensibus.] Plutarchus in Lyfandro. vide Adagium, Noctuas Athenas. t Thebanis Sphyngis effigies.] Vide Plutarchum in Pelopida, & Præbum Acmylium in Epa-

minunda. v Cimbris æneus taurus.] Plutarch. in Mario. x Eumeni Ceres & Alexander.] De vtroque Plutarchus in vita ipsius Eumenis. y Cratero & Neoptolemo Minerua.] De vtroque item Plutar. ibi. z Cyrus.] Imò Artaxerxes ipseus Cyri frater, ex Plutar. in Artaxerxe. a Fertur Osiris.] Imò verò Ambis Osiridis filius ex Diodoro Siculo lib. 1. cap. 2. vbi & ipse dicit Macedoni alteri ipsius Osiridis filio lupum insigne armorum fuisse. Et vide Macrobius libro 1. Saturn. capite 21. b Porus Indorum Rex.] Q. Curtius lib. 8. c Indis autem Regibus.] Idem eod. lib. sed alio loco, & vide omnino infra eod. c. d Aegyptij quoque.] Diodorus Siculus lib. 1. cap. 2. Aelianus autem lib. 10. cap. 15. scribit Aegyptiorum bellatores in annulis insculptum habere scarabeum folere, ex eo adumbrante legistatore solos omnino mares pro patria bellum gerere oportere, quod scarabeus caret femina. e Germani.] Cornelius Tacitus de Moribus Germanorum. Effigies, inquit, & signa quædam detracta lucis in prælium ferunt. licet is aliter dicere videatur lib. 20. Historiarum. videlicet cum ait, Hinc veteranarum cohortium signa, inde deprompte syluis iugisque ferarum imagines, vt cuique genti iure prælium mos est. f Insulres.] Polyb. lib. 2. de iis loquens. Coacta itaque exercitu & signis aureis, quæ immobilia vocitant, è templo Mineruæ sublati, cæcisque necessariis rebus paratis, aduersus Romanos intrepide profecti, ex aduerso castrametati sunt. g Consueuisse etiam.] Ad Romanos redit: idque est Vegetij lib. 2. c. 13.

h In

facile dignosceretur, ne sine signis, sine imperio inordinati & incompositi ducerentur, sed conspicua omnibus signa forent. ^h In quibus nomen imperatoris, ⁱ aut consulis, ^k nonnunquam draconis efficti imago, ^l quare draconarij dicti milites, ^m quod vexillum purpureum erat, ⁿ aliaque insignia perscripta erant. ^o Nanque diuus Iulius vexillo quintæ legionis, quod contra Iubam elephantorum victrix fuerat, elephantum inscripsit. Alioque insigni legionarij milites, alio prætoriani, dissimilique auxiliares utebantur. ^p Postea vt imperatorum imagines per imaginiferos deferrentur in acie, pro signis vulgo seruatum est. ^q Nonnunquam labans quadratum hastæ appensum, quod Labarum dixere, pro vexillo fuit. ^r Signa vero educendi exer-

Draconarij milites.

Imperatorum imagines. Signa alia

ANNO TATIONES.

h In quibus nomen Imperatoris.] Attamen Romanos vello Cymbrico pilis & hastis, nõ signis, Catulli nomen inscripsisse author est Plutarch. in Mario. Et Cn. Pompeij milites in Hispania eius nomen seutis inscripserunt, vt testatur Appianus lib. de bello Alexandrino.

i Aut consulis.] Hæc superius sunt explicata. k Nonnunquam draconis.] Ammianus Marcellinus lib. 16. Trebellius Pollio in Gallienis, Vexilla, inquit, centena, & præter ea, quæ collegiorum erant, dracones & signa templorum omniumque legionum ibant. Ex quo & illud Claudiani lib. 2. in Ruffinum,

Manescunt varij vento cessante Dracones.

Et illud quoque in nuptiis Honorij & Mariæ,

Scent bellatrices Aquilæ seuis, Dracones. Et,

Feruentesq; tument post terga Dracones.

Illudque Sidonij Apollinaris in Panegyri ad Anthemium,

Hæc primùm nostras aquilæ provincia vidit,

Desit hostiles confestim horrere Dracones.

Sed & hoc Draconum vexillo vsos fuisse Indos testis est Suidas in verbo, *ἰνδοί.*

l Quare Draconarij.] Vegetius lib. Rei militaris 1. cap. 20. & lib. 2. cap. 13. & Marcellinus lib. 20. vbi loquitur de Mauro quodam huius nominis Draconano milite. Modestinus de vocabulis Rei militaris.

m Quod vexillum purpureum erat.] Marcellinus lib. 15. & 16. & Claudianus libro 2. in Ruffinum,

Lateq; videres

Surgere purpureis undantes anguibas hastas

n Aliaque insignia.] Nam vexillum, quo pedites euocabantur, roseum erat: caruleum, quo equites, Seruius lib. 8. Aeneid. in princ.

o Nanque D. Iulius.] Appianus lib. 2. bellorum Ciuilium.

p Postea vt Imperatorum imagines.] Corn. Tacitus lib. 5. non multo post princip. Et quorum imagines pro vexillis secuti forent, Duces Imperatorisque deligerent. & Herodianus lib. 2. de Iuliano Imperatore loquens, à militibus delecto. Tum, inquit, signis sublati, impositisque illius imaginibus deducere hominem tendunt. & lib. 8. de Maximo Imperatore abrogato, Ibiq; ait, postquam de signis militibus illius imagines detraxerant, procedentem mox de tentorio obruncant. Sueton. in Caligula, cap. 14. in fin. Artabanus, Parthorum Rex, transgressus Euphratem, aquilisque & signa

Romana, Cæsarumque imagines adorauit. Et Modestus in vocabulis Rei militaris, vbi hos imaginarios vocat, nisi sit mendum: nam & ibi aquiliferos vocat, qui aquilam deferebant, vt etiam Cæsar lib. 3. belli Ciuilis. Sueton. in Cæsar, cap. 62. & in Augusto, cap. 10. Cornelius Tacitus lib. 17. vbi loquitur de aquilifero quarta legionis. Vopiscus in Aureliano. Verum non esse mendum in Modesto suadet Vegetius lib. 2. cap. 7. cum hos dicit vocari imaginarios siue imaginiferos. Sed & de eo quod dictum est de imaginibus Imperatorum in vexillis, intelligi potest illud Taciti libro 12. Zorincem ad imaginem Cæsaris procubuisse. & libro 15. Tyridatem apud effigiem Neronis insigne regium deposuisse.

q Nonnunquam labans quadratum.] Sozomenus in Tripertita historia lib. 1. c. 5. Tertullianus in Apologetico, ca. 16. Prudentius in Symmachum, lib. 1. de potentia Crucis,

*Christus purpureum gemmati textus in auro
Signabat labarum.*

Et Eusebius historiæ Ecclesiasticæ, lib. 9. ca. item 9. de Constantino loquens, Exin, ait, signum quod in caelo fuerat sibi demonstratum, in militaria vexilla transformat, ac labarum, quem dicunt in speciem Dominicæ crucis exaptat. Eutropius in Constantino Magno. Extratque apud nostros titulus de præpos. Labarum. ita enim cum locum & l. 1. eius tit. emendauit Alciatus. vide cum ibi & in seq. tit. & vide Rhodig. lib. 6. c. 11.

r Signa vero educendi exercitus.] De vtrisque scilicet tubis & cornibus Liuius 3. Decad. lib. 10. Tuba cornuque ab Romanis cecinerunt: tantisque clamor ortus, vt elephantum in suos sinistro maxime cornu verterent, Mauros ac Numidas. De tubis quoque Virgil. lib. 9. Aeneid.

*At tuba terribilem sonitum procul ære canoro
Increpuit.*

Et Horatius lib. 1. Car. Ode 1.

*Multos castra inuuant, & lituo tubæ
Permissus sonitus.*

Et Cæsar lib. 3. belli Ciuilis. Tuba signum dari atque in hostem impetum fieri iussit. & iterum, Hac habita oratione, exposcentibus militibus, & studio pugnae ardentibus, tuba signum pugnae dedit. Vegetius lib. 2. Rei militaris, c. 22. & Seruius eum locum Virg. lib. 11. enarrans,

Bello dat signum rauca cruentum

Buccina. Vide Liuium 3. Dec. lib. 1. De cornibus Virgil. lib. 8. in princ.

atque alia per tuba, cornu aut bubulinam. Tesseram.

Perse. Aegyptij.

citus, & certaminis conferendi, in Romanis legionibus, concentus tubarum & cornuum: & si quando silentio educendae forent, tesseram fuisse accepimus. Eam vero tubam Tyrrenus Pisæus inuenit primus æneam, quum antea ex cornu bubulo fieret. Tamen buccina in prætoriiis castris semel, in consularibus vero bis dabatur signum: qua tuba pedites, equites vero lituo ad pugnam aduocari sæpe notatum est. Eratque mos militaris, ut quoties mouenda erant signa castræ, & ad reliqua belli munia, soli cornicines signum darent: excubias vero, somnique & vigiliarum tempora, buccina designarent. Si autem legiones ducendæ in hostes, & acie decernendum foret, aut receptui canendum, & cornua & tubæ eodem concentu canerent: Si conciones aduocarent, aut silentium indicerent, per tibicinem indicebatur. Persis vero proficiscendi hora significatur cornu, Aegyptiis sistro.

ANNOTATIONES.

Vt belli signum Laurenti Turnus ab arce Extulit, & rauco creperunt cornua cantu. Et Liu. 3. Dec. lib. 4. vbi de obsidione Arpotum, & Tacit. libro 2. vbi de obsidione cuiuspiam castelli Ciliciæ. Et si quando silentio. Liuius 3. Decad. lib. 7. de Nerone qui noctu ad Liuium contra Adrubalem pugnaturus accessit. Nocte, ait, clam ingredi placuit. Tesseram per castra ab Liuius consule data erat, ut tribunum tribunos &c. Thyrrenus Pisæus. Plinius lib. 7. c. 56. Seruius autem lib. 8. Aeneid. in cum locum, Tyrrenusq; tubæ mugire per athera clangor. Tyrrenum, ait, clangorem dixit tubæ: ideo, quia apud Thuscios constat tubam esse inuentam. Pausanias autem lib. 2. scribit, Tubam inuentam esse à Tyrreno Herculis & Omphales filio, sed postea Hegeleum, eius filium, Dorientes, qui Temenum secuti sunt, huius instrumenti clangorem docuisse, eamque ob causam Mineruam Salpingem tubam docuisse. Tamen buccina. Liuius Decad. 3. lib. 7. Quod semel in prætoriiis castris signum, bis in consularibus referebant cecinisse. Qua tuba pedites, equites verò. Acron interpres Horatij lib. Carm. 1. Ode 1. vbi supra citauimus. Et de lituo Virg. lib. 6. Aeneid. Et lituo pugnas insignis obibat & hasta. Et ibi Seruius, Et Iuuenalis satyr. 14. Aut longos castrorum ferre labores Si piget, & trepido soluunt tibi cornua ventrem Cum lituis audita. Eratque mos militaris. Vegetius lib. 2. c. 7. vide tamen eundem in eodem lib. c. 22. Excubias verò. Polybius lib. 6. Veget. d. c. 22. & lib. 3. cap. 8. Et in vniuersum de differentiis tubarum, cornuum & buccinarum, vide omnino eundem lib. 3. cap. 5. Sed vide ipsum Polybium lib. 14. vbi scribit eam fuisse Romanis consuetudinem, ut tempore conuiuandi cum tibi tubicines ac buccinatores ad tentorium Ducis personarent, ad hoc ut nocturnas custodias suis locis per id temporis constituerent. Somnique. Ex quo Claudianus de bello Gildonico, Excitet incestos turmalis buccina somnos. Et vigiliarum. Tacitus lib. 15. Et rogitante

Rege causas, quoties nouum aliquid aduertet, ut initia vigiliarum per centurionem enunciari conuiuium, buccina dimitti. Quod etiam spectat illud Liuij 3. Decad. lib. 6. Fuluius Trib. militum imperauit uti duobus millibus equitum delectis denunciant, ut ad tertiam buccinam præsto essent. Vegetius autem lib. 3. cap. 8. A tubicine omnes vigiliae committuntur. Et finitis horis à cornicine reuocantur. Et adde quod etiam buccina bella denunciabant, ex Virg. lib. 7. Aeneid. Qua buccina signum Dira dedit. Et lib. 11. ut supra & ibi Seruius. Si autem legiones. Veget. d. cap. 24. Liuius 1. Decad. lib. 9. vbi ita scribitur, Deinde concentu tubarum & cornuum cursu effuso in hostem feruntur. Et hinc quoque Ouid. lib. 1. Metam. Non tuba directi, non aris cornua flexi. Aut receptui canendum. Erasmus Chil. 3. cent. 5. c. 88. Si conciones aduocarent. Hirtius lib. 8. belli Gallici. Concilio repente cantu tubarum conuocato. Ex quo intelligis hic legendum tubicinem, non tibicinem. Aut silentium indicerent. Liuius 4. Decad. lib. 3. Et præco cum tubicine, ut mos est, in mediam arenam, vnde solenni carmine ludicrum indici solet, processit: & tuba silentio facto ita pronunciat. Senatus Roman. & T. Quintius Impetator, Philippo Rege Macedonibusque deuictis, liberos immunes suis legibus esse iubet Corinthios, &c. g. Persis verò. Curtius lib. 3. Patrio more Persarum traditum est, orto sole, demum procedente die iam illustri, signum à tabernaculo Regis buccina dabatur. h. Aegyptiis sistro. Virgil. lib. 8. Aeneid. loquens de Cleopatra Aegypti Regina, Regina in mediis patrio vocat agmina sistro. Vbi Seruius tradit Ifidem, Aegyptiorum Reginam: & deam sistrum gerere in dextra, & sitalam in sinistra. Nam & alias sistra sunt propria & peculiaria Aegyptiis. Nam Ouidio lib. 3. Amorum eleg. 8. dicta sunt sistra Aegyptia, Quid nos sacra iuuant? quid nunc Aegyptia prosunt Sistra? Et Martiali lib. 12. epig. 29. sistrata turba dicitur de sacerdotibus Aegyptiis, Limigri fugiunt calui sistratæ, turba.

Sed

Alexander Macedo, quum tubæ sonitus tumultuante exercitu non exaudiretur: iussit perticam ex qua signum eminebat, quæ omnibus conspicua foret, supra tabernaculum figi: quo viso quisque miles paratus in hostem iret. Quæ quidem tubæ non in singulis modo legionibus, sed cohortibus & turmis, prælij signum dare, necnon diei noctisque horas, vigiliisque diuidere solebant. Lacedæmonij & Phryges non cornuum tubarumque signis, sed tibiæ miti sono & modulo leni temperari consueuerunt. Lycurgus enim militibus tibiæ pro classico dedit. Ea enim tibiæ quæ Phrygia dicitur, à dextra vnum, à sinistra duo foramina habuit: cuius modulos non vnos accepimus: quippe pro modulo sonorum, ita animos mulcere aut accendere solebant. Si quidem Aeolius modus simplex fuit, Asiæ varius, Lydius querulus, Phrygius religiosus, Dorius bellicosus, Gygius autem hilaris & lætus, Ionicus floridus. Græci autem in rebus seriis sæpe Dorium adhibuerunt. Apud quos fuit in bello modulus ad tibiæ Hormius & Orthius, in comestationibus Paræ-

Lacedæmonij & Phryges. Tibia Phrygia. Aeolius modus. Asiæ. Lydius. Phrygius. Dorius. Gygius. Ionicus. Hormius. Orthius, Paræmonius.

ANNOTATIONES.

Sed & hinc illud Val. Flacci lib. 4. Argonauticôn loquentis de Iside Aegyptiorum, Hæc procul lo Spectat ab arce poli iam diuis addita, iamq; Aspice cinctæ comas, & onanti persona sistro. Et Iuuenalis sat. 13. Decernat quodcumq; volet de corpore nostro Ibis, & irato feriat mea lumina sistro. Idem Ouid. de Ponto, lib. 1. eleg. 1. Et quis ita est audax, ut limine cogat abire Istantem pharia tinnula sistra manu? Et Apuleius lib. 2. Asini aurei, Miserere per caelestia sidera & arcana Memphisitica & sistra Phariaca. & lib. 11. Aereis & argenteis, imò verò aureis etiam sistris argurum tinnitum constrepentes. & paulò post, Sacerdos appropinquabat dextra proficens sistrum. Ibi enim de sacris & sacerdotibus Isidis loquitur. Vide ibi Beroaldum, & Ouid. lib. 9. Metamorph. ibi, Quis premit vocem, digitoq; silentia suadet, Sistræq; erant, nunquamq; satis questus Osiris. Alexander Macedo. Hæc vsque ad clausulam, Quæ quidem tubæ sunt Q. Curtij lib. 5. k. Quæ quidem tubæ. Vide Veget. d. lib. 2. cap. 22. & lib. 3. cap. 8. His tamen adde ad tubam euertere solere ciuitates. Ex quo Virg. de euertere Troia loquens lib. 2. Aeneid. ibi, Exoritur clamorq; virum clangorq; tubarum. Vbi & id Seruius annotat. l. Lacedæmonij. Thucydides lib. 3. belli Peloponnesiaci. Polybius lib. 4. Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. Plutarchus in Apophthegma. Laconicis in Agefilao, vbi huius reddit rationem. Gellius lib. 1. cap. 11. Martianus Capella libro 9. Aristoteles in problem. m. Ea enim tibiæ. Varro & ex eo Seruius lib. 9. Aeneid. eo loco, Vbi assuetis bforem dat tibiæ cantum. n. Si quidem Aeolius. Hæc omnia vsque ad clausulam, Gygius autem. sunt Apuleij in libro 1. Floridorum, cuius hæc verba sunt, Seu tu velles Aeolium simplex, seu Asium varium, seu Lydium querulum, seu Phrygium religiosum, seu Dorium bellicosum, quæ forte ut alia plurima accepit à Luciano in Harmonide, cuius hæc verba sunt, &

ἐκείνης ἀρμονίας ἀμφολάβειν, τὸ ἴδιον φρυγίς, τὸ ἐνθεόν, ἢ λυδίας τὸ βακχικόν, ἢ δωριον τὸ σεμνόν, ἢ ἰωνικὴς τὸ γλαφυρόν. id est, Vniuscuiusque harmoniæ seruire proprietatem, Phrygiæ diuinum impetum, quod Apuleius vertit religiosum, Lydiæ furorem Bacchanalem, siue licentiam, Doricæ seueritatem, Ionicæ iucunditatem, quod & Apuleius videtur transtulisse, varium, Erasmus Chil. 2. cent. 2. cap. 93. Alibi idem Apul. lib. 4. Metamor. ad fin. Lydij quoque modum querulum vocat, Sonus, inquit, Zygia tibiæ mutatur in querulum Lydij modum. Ante hos Plato lib. 3. de Repub. Harmonias querulas esse dicit, easque cum Ionicis ut molles & enerves improbat. Sed ut redeamus ad Apuleium, Is lib. 10. eiusdem operis, Doricum quoque bellicosum appellat. At, inquit, tergem tubicem horum canebat bellicosum, & ibi vide Beroaldum, vbi de Lydiis modis. De Phrygiis quoque modis idem Apul. lib. 8. ad fin. Cantusque Phrygij mulcentibus modulis exercitus procurrit obtuiam. Cæterum de huiusmodi modis Phrygiis, Doris & Lydiis vide Aristot. lib. 8. Politicôn c. 5. & 7. & Pollucem lib. 4. cap. 9. & 10. vbi de aliis quoque modis. Cassiodorum, qui & alios ite numerat lib. 2. Variarum epist. incipient, Cum Rex Romanorum. & de Dorio & Phrygio. Plinius lib. 2. c. 22. & Censorium de Die natali, c. 26. o Gygius autem. Vide d. lib. 4. Metamor. & ibi Beroal. vbi loquitur de Zygia tibia. p. Ionicus floridus. De eo diximus in verbo, Si quidem Aeolius. q. Græci autem. Vide interpretes Horatij lib. 4. Carm. in fi. r. Ad tibiæ Hormius. Vide Suidam, Pollucem & Rhodiginum lib. 5. c. 4. s. Et Orthius. Hunc modum cythara cecinisse Arionem cum se in mare deiecit, & eum delphinus dorso excepit & in littus detulit, scribit Herodotus lib. 1. Et huius quoque modi meminit Iulianus in epistola ad Iamblichum, & Suidas (cum vide & Pollucem) & Martianus Capella, vbi declarat cuiusmodi esset. t. In comestationibus Paræmonius. Horat. autem lib. 4. Carm. in Ode 15. eademque vltim. in fin. significat Lydium tibiæ modis in conuiujs quo-

Enyaterius.
Cyclius.

Castorium melos.

Lacedæmonij prælium in-
ituri.

Rom. tibia.
quæ foraminum.
Tibiavum diuersa genera.
Cretenses.
Parthi.

Lydi.
Indi.

Galate.
Busriras.
Lycopolitas.

nius. Lacedæmonij Enyaterius, Atheniensibus Cyclius. Hunc Orthium tam rapidè audientium animos accendere ferunt, vt quum illum Alexandro Timotheus concineret, velut furens & efferatus in rabiem, protinus ad arma exiliuerit. Præter quod, castorium melos Laconicum, ad excitandos militum animos multum valuisse fertur. Quinetiam in prosequendis hostibus effuse fugientibus, aut si receptui canendum esset, diuersi traduntur moduli, ad militum excitandos animos, aut sedandos. Qui quidem Lacedæmonij prælium inituri, pluribus concinentibus tibiis, acies ineunt, vt his modulis capti, mature incederent, ferociamque & immodicos animos cohiberent, neve, id quod in concursu magnorum præliorum vsu venit, hostem cupide insequuti, sæuè & atrociter contra victos insultarent, ita vt longius effusi, acies confunderent & perturbaret. Romanæ vero tibiæ primo quaternis foraminibus, postea tot pertusis exultæ fuere, vt haud multum abessent à tuba: quarum diuersa traduntur genera. Nam præcentoriæ erant, & Vasca, quibus in sacris præcinebant: & puellatoriæ sono clariore, ac gingrinæ & miluina, quæ in acutos exeunt sonos, sicut à locis Lydiæ, Corinthiæ, & Aegyptiæ, sonis diuersis, & nominibus variis. Cretenses autem cithara, fidibus & tibiis vtuntur in præliis, quibus instructas acies accendunt. Parthis cornua, sæpius ingens tympanum cum ferreis tintinabulis, pugnae acuebant animos: quod quidem lance concava, corio vndique protento, & clavis æneis affixum erat, quod simul ac diuerberabant, ignoto & horribili sonitu tonitrus instar intonabat. Lydi autem cum fistula & fidicine: Indi cum cymbalorum & tympanorum pulsu in hostes ducunt. Id enim erat tubarum loco. Non enim tibiis habebant Indi, nisi in regia, quum rex dormitum vadit: sicut reges Siculi ad citharæ & auium cantus dormiebant. Galatis vero barbara tuba horribili sono bellicum occinuit: contra apud Busriras & Lycopolitas in Aegypto, quibus tubis canere vetabatur, quod sonum asininum redderent: ipsi

ANNO TATIONES.

que adhiberi, *Inter iocosi munera Liberi*
Cum prole, matronisq; nostris,
Rite deos prius adprecati,
Virtute sanctos more patrum duces,
Lydis remisto carmine tibiis
Troiamq; & Anchisen & almae
Progeniem Veneris canemus.

Quo in loco Acron, Lydis, inquit, tibiis læta cantabantur, Phrygiis tristia. Tres enim modos habebant tibiarum, Ionicum, Lydium & Phrygium, quem & barbarum: in honorem autem Lydorum dictum, quod ipsi primi tibiis inuenerunt.

v Atheniensibus Cyclius. Athenæus Dipnos. lib. 4. c. 24.

x Vt cum illum Alexandro. Plutarch. in lib. de Musica.

y Castorium melos Laconicum. Plutarch. in cod. lib. & in Lycurgo & Pollux lib. 4. c. 10.

z Quinetiam. Id ostenditur ex sequentibus.

a Qui quidem Lacedæmonij. Thucydides belli Peloponnes. lib. 3. Aristot. in problem. Plutar. in illo lib. de Musica, & in lib. de cohibenda iracundia, & in antiquis institutis Lacedæmoniorum. Gellius lib. 1. cap. 11. Clemens Alexandrinus Pædag. lib. 2. c. 4.

b Romanæ verò tibiæ. Seruius narrans eum locum Virgil. lib. 9. Aeneid.

- Vbi affectus biforem dat tibia cantum.

Scribit autoritate Varronis tibiæ Phrygiæ dextra vnum habere foramen, sinistra duo: quorum vnum

acutum sonum habebat, alterum grauem.

c Nam præcentoriæ. Hæc vsque ad clausulam, Cretenses autem sunt Solini c. 11. Vide ibi interpretationem. & de Gingrina quoque Pollux lib. 4. c. 11.

d Cretenses. Heraclides in Politicis. Plutarch. in d. lib. de Musica. Gellius lib. 1. aliàs 2. cap. 11. Martianus Capella li. 9. Polybius de tibiis loquens li. 4. e Parthis. Iustinus lib. 41. & Plutarch. in Crasso.

f Lydi. Herod. lib. 1. Gellius lib. 1. c. 11.

g Indi. Curtius lib. 8. Idque verissimile est ex Dionysio Baccho didicisse, qui apud eos regnavit, & vsus est in bello tympanis & cymbalis, tuba notum reperta, vt scribit Diodorus Siculus lib. 3. c. 10. Strabo autem lib. 15. tradit in India nullam esse tibiæ, nec aliud instrumentum musicum, præter cymbala & tympana & crotala. Arrianus verò lib. 8. de gestis Alexandri. Expeditionis, inquit, Dionysij in Indiam Nisa vrbs Indiæ nõ obsecrum monumentum est, tympana præterea & cymbala, quibus in præliis Nisæ vtuntur. Sed & postea tradit, Indos vtique vsque ad Alexandri in ea loca aduentum cum cymbalis tympanisque in pugnam ire solitos.

h Cum Rex dormitum vadit. Philostratus de vita Apollonis lib. 2. cap. 14. ait, Indos cum Rex vadit dormitum, ad tibiæ cantantes illum admonere, vt bonis vtatur somniis & subditis bene consulens surgat.

i Galatis verò. Diod. Siculus lib. 6. c. 9.

k Apud Busriras. Herodotus lib. 2. & 4.

l Cym

enim asinos exitiali odio prosequuntur, propter Typhonem asini colorem præferentem. Cimbri protentas vehiculorum pelles tantis pulsabant ictibus, vt ingentem fragorem redderent. Apud Pœnos, & in castris Hannibalis rubram vestem tabernaculo ducis protensam, plerunque tubæ sonitum: Illyriis, linteum protentum, aut rubicundam tunicam sarissæ appositam: aliis protentam purpuram, indicium certaminis fuisse proditum est: quo viso quisque miles præuideret præcaueretque, & se ad pugnam accingeret. quod in Romanis castris obseruatum legimus, vt rubra veste tabernaculo ducis protenta, diem prælij præsignarent. Dario super tabernaculum imago solis crystallo inclusa, signi loco fulgebat in castris. Apud Spartanos in vsu erat, vt quoties fortiter & magnis vtrinque viribus decernendum foret, milites capita comerent, capillum barbamque depesterent: quo argumento periculum se animæ adire, & hostiles spiritus gerere signabant. Erant enim Spartani milites comati omnes, sicut Milesij, Thuriij, & Tarentini, ac ceteri quibus Laconica instituta placuerunt. Ideo quum Persarum duces, milites Leonidæ comatos, & multo pectine comptos vidissent, ferunt illos despectui habuisse, velut desides & ignavos: quum vero animi vigorem & fortitudinem fuissent in acie experti, animorum præstantiam admiratos obstupuisse. In nauali autem prælio vexillo ex prætoria nauis in sublimi elato, pugnae signum militi dabatur. Nonnunquam concussu veli aut chlamydis, aduentus demonstrabatur: excusso verò, discessus: sicut in nocte lumen, & in die fumus, insidias aduentusque hostium, & occulta consilia plerunque indicarunt. Apud Athenienses puniceo paludamento è nauis prætoria contra Lacedæmoniorum classem, pugnae signum sæpe datum est. Lyfander æreo clypeo è nauis elato, irruptionis signum dedit. Bruti vero nauis prætoria, quò ab aliis dignoscere-

ANNO TATIONES.

l Cymbri. Strabo lib. 7. Sed & hos & Teutonos tradit Plinius lib. 26. cap. 4. terribili Marte vlulare solitos. Adde autè supradictis apud Sybaritas exercitus equitatus ad symphoniae cantum saltatione quadam moueri, apud Plinium lib. 8. c. 42. Achæos autem pugnam indipisci nõ fidicularum tibiarumque concentu, verum conspiratu tacito nitibundos, ex Homero scribit Seruius in lib. 8. Aeneidos statim initio.

m Illyriis. Polybius lib. 2. non longè aded à fi.

n Aut rubicundam tunicam. Plutarch. in Philopemene.

o Aliis protentam purpuram. Polybius vbi nuper citauimus, vbi dicit signum traditum fuisse ab Antigono Rege. & in seq.

p Quod in Ro. castris. Plutarch. in Pompeio. Idem tamen in Fab. Maximo vestem purpuream signum prælij fuisse dicit.

q Dario. Curtius lib. 3.

r Apud Spartanos. Plutarchus in Lycurgo, Philostratus quo loco statim citabimus in verbo, Sicut Milesij. Sed ante hos Herodotus lib. 7. vbi Demaratus Lacedæmonij loquens de Leonida & ceteris Spartanis, qui in Thermopilis erant, Ita, inquit, sese apud eos habet consuetudo, Quoties adire animæ periculum debent, tunc capita comunt.

s Erant enim Spartani. Plutarch. vbi supra & in Nicia, vbi de Gylippo Spartano & Apophtheg. Laconicis, vbi de Lycurgo loquitur, ibique rationem reddit, & rursum vbi de Pelopida, vbi & aliâ rationem reddit.

t Sicut Milesij. De his tribus id dicit Philostratus in vita Apollonij, lib. 3. cap. 4. de Brachmanis Indorum loquens. Comas, inquit, nutriunt, sicut quondam Lacedæmonij, & Thuriij, Tarentinique ac Milesij & ceteri, quibus Laconia instituta placebant. Et adde Scythas & Bactrianos ex Q. Curtio lib. 4.

v Ideo cum Persarum Duces. Hæc Herodoti sunt lib. 7. & Strabonis lib. 10. post. princ.

x In nauali autem prælio. Id sumptum videtur ex Liuius 4. Decad. lib. 7. cuius hæc verba sunt, Et circumuenissent, in signo sublato ex prætoria nauis, quo dispersam classem in vnu colligi mos erat, omnes quæ in dextro cornu vicerat naues, ad opem ferendam suis concurrissent.

y Sicut in nocte lumen. Thucydides li. 2. belli Peloponnes. Sed ab his, qui expugnabantur leuati sunt ignes Athenas versus, aduentum hostium significantes. & lib. 3. Faces hostilis aduentus in dies Thebas versus sublatae sunt. Et Polybius lib. 2. Cognito Consulis aduentu, id enim per nocturnos ignes intelligebatur.

z In die fumus. Caesar belli Gallici lib. 5. Tum fumi incendiorum procul videbantur, quæ res omnem dubitationem aduentus legionum expulit. Vide Vegetium de re militari, lib. 3. c. 5.

a Lyfander. Plutarch. in vita illius.

b Bruti verò nauis prætoria. Plutarch. in vita illius. Appianus lib. 4. eam autem turrigeram fuisse, testis est Lucanus lib. 3.

Et iam turrigeram Bruti comitata carinam, Venerat in fluctus Rhodani cum gurgite classis, Staccados arua tenens.

c Tametsi

Cimbri.
Pœni.
Illyrij.
Signa certaminis futuri.

Romani.
Darius.

Spartani.

Milites comati.

Signa in prælio nauali.

Athenienses.

Deorum imaginibus naues insignite. Nautium nomina. Græcorum naues ex insulis nominata.

tur, O signum habuisse fertur: tametsi singulæ naues deorum imagines ferrent, sub quorum essent tutela. Namque aliæ Neptunum, nonnullæ pristis, centauri equi, vel draconis insignia habuere. Græcis vero nauibus ex insularum nominibus plerumque nomina fuerunt: quippe Gnidurgis, ex Gnido nauis dicta. Samena, quod ex Samo rotundæ figuræ: Parona, quod ex Paro: & Corcyron ex Corcyra. Cerculiam autem quasi caudatam appellarunt, sicut Afractam Rhodiorum, contra tempestates

ANNOTATIONES.

c Tametsi singulæ naues.] Seruius enatrans illud lib. 10. Aeneid.

Masicus arata Princeps secat aquora Tigri.

Cuius, inquit, rostrum erat in similitudinem tigridis. Namque solent naues vocabula accipere à pictura tutelarum. Hinc est,

Hunc vehit immanis Triton.

Hæc ille, quorum prior locus est rostrum, posterior autem est puppis. Et huc quoque alludit Lucanus lib. 3.

- Non robore picto

Ornata docuit fulgens tutela carinas,

Sed ruidis & qualis procumbit montibus arbor,

Conseritur stabulis naualibus ærea puppis.

d Namque aliæ Neprunum.] Addunt & alij Apollinis ex Virg. lib. 10. Aeneid.

- Et aurato fulgebat Apolline puppis.

Vbi Donatus dicit, puppim fuisse in qua erat Apollinis simulachrum. Ex quo Seruius eo lib. 10. paulò ante enarraus eum locum,

- Aeneia puppis

Prima tenet, rostro Phrygios subuecta leones.

Vult, ait, pro iugo rostrum nauis fuisse: leones autem singulos in singulis nauis partibus fuisse depictos.

e Nonnullæ pristis.] Virgil. lib. 5. Aeneid.

Velocem Mnesteus agit acri remige Pristin.

Vbi Seruius, Vel à tutela, ait, depicta, vel ἀπὸ τῆς πρῆξις τῆς κόμης. id est à secadis fluctibus. Et idem Virgil. eodem lib. 5.

Parte prior partem rostro premit emula Pristis.

Non longè quoque post,

Sic Mnesteus, sic ipsa fuga secat oliima Pristis

Aequora. -

Et alibi paulò ante,

- Post hos equo discrimini Pristis

Centaurusq; locum tendunt superare priorem.

Et nunc Pristis abit, nunc victam præterit ingens

Centaurus, nunc vnà ambæ iunctisq; feruntur

Frontibus, & longè sulcant vada salsa carina.

Nam ibi loquitur de certamine nauali. & ex eo & Donato interprete intelligis Pristin & Centaurum fuisse species nauium his effigiebus vel simulachris, quibus præerant scilicet, Mnesteus Pristi, & Sergetus Centauro. Idem Virgil. lib. 10.

Frons hominem præfert, in Pristin definit alius.

Et Liuius 5. Decad. lib. 4. Adiectæ ad hunc, ait, numerum quinque pristis erant. & Polybius lib. 16. post princip. vbi dicit, Philippo Macedonum Regi illi, qui à Romanis victus est, fuisse naues cataphractas quinquagintarres cum pristibus centum quinquaginta. & lib. 17. in princip. Adest Philippus ex Demetriade in sinum Melicum vectus, lembos habens quinque & pristim vnã, in qua ipse nauigabat, πέντε λέμβους ἰχθῶν, & μίαν πρῆξιν. Et de hoc na-

uigij genere Nonius Marcel. de genere nauigiorum, vbi ita scribit, Pristis nauigij genus à forma pristis marinarum, quæ longi corporis sunt, sed angusti, f. Centauri equi.] Vt patet ex eo quod diximus supra. & item ex illo ipsius Virgil. loco lib. 5.

Sergestusq; domus tenet à quo Sergia nomen

Centauri inuebitur magna. -

g Vel draconis insignia.] Suprà docuimus draconis effigiem sæpe fuisse in vexillis. Sed his addè nauem ex qua Iupiter Europam rapuit, tauri effigiem habuisse, vnde dicitur eam rapuisse tauri specie, vt scribit Fulgentius Mythologicorum lib. 2. vbi de Ganymede loquitur. De quo etiam Pollux lib. 1. c. 9. post prin.

h Græcos verò nauibus.] Quod patet ex seq. vide Baysum de Re nautica. Hæc autem scribit Cælius Rhodiginus, qui auctorem quoque nullum citat lib. 8. c. 5.

i Gnidurgis.] Item Rhodiginus lib. 8. c. 5.

k Samena.] Thucydides lib. 3. mentionem facit Salaminie & Parala à duabus, vt puto, gentibus. Scribit autem Athenæus lib. 12. c. 19. Polycratem Samium tyrannum cum primus naues fecisset, Samias ex patria vocauisse.

l Parona.] Festus Pompeius lib. 14. Parones, nauium genus ad cuius similitudinem Myoparo vocatur. Est autem Myoparo nauicula piratarum, mediam habens formam earum nauium quæ in Myone & Paro insulis fieri solent, vt scribit Nonius Marcellus in generibus nauigiorum autoritate Ciceronis, Sallustij & Sisennæ. Gellius autem lib. 10. c. 25. inter genera nauium ponit parones & myoparones. m Corcyron.] Cercyron dicit Rhodiginus, vbi supra, à Corcyra, quæ Corcyra est.

n Cerculiam.] Nonius Marcellus tradit, Cerculium esse nauem Asianam prægrandem, autoritate Plauti in Stichæ act. 2. scena 3.

- Conspicatus sum interim

Cerculium, quo ego me maiorem non vidisse censeo.

Et Lucillij saty. 8. & 14. Et de hac quoque Pollux lib. 1. cap. 7. in princ. Plin. lib. 7. cap. 56. paulò ante scribit Cyprios inuenisse nauigij genus quod Cerculium vocant. Gellius lib. 10. ca. 25. inter genera nauium cercuros nominat.

o Sicut Afractam Rhodiorum.] Id à Cicero ad Attic. lib. 5. epist. 13. totius autem operis 99. in princ. Nauigabamus sine timore & sine nausea, sed tardius propter aphraetorum Rhodiorum imbecillitatem. Ex quo intelligis Aphraetam legendum esse. Rhodiorum tamen naues omnium celeberrimas tradit Liuius 4. Decad. lib. 7. Nam Celoces nauigij genus primos illos inuenisse scribit Plin. lib. 7. c. 56. paulò ante si. Sed & Cataphractas fuisse naues intelliges ex Polybio lib. 5. 14. 15. & 16. non semel.

p Dyerot

imbellem, Dyerotam Mitylenæorum. Legimus quoque in Libya fuisse nauigia, quæ hirci & capri tulere nomina, Barbarumque nauigium frequens habuisse arctis lateribus, quod cameram dixere, lata aluo in modum tecti occlusa, pari vtrinque prora, quod sine noxa mutari, & volui ex omni latere posset. Supparum vero, Alexandrinæ nauis proprium insigne fuit. nam solis Alexandrinis suppara velorum licebat intendere, sicut corbes onerariis nauibus pro signo suspendebantur. Marcus vero Antonius successu rerum insolens, purpureum velum prætorie nauis apud Actium pro insigni dedit: quo abiecto, victus fugientem vxorem fuit prosequutus, Id quod Alcibiades fecisse dicitur, vt prætoriam nauim cum velo purpureo haberet. Alexander quoque quum Indum nauigaret, versicolori velo totius classis insignia variauit. Fuitque obseruatum, lumen in prætorie nauis quo cætera classis profecturus, spectatissimum insigne noctu fuisse. Quare Scipio in Aphricam præscriptum se imperata facere, & mandatis obsequi significari. Abiectis vero armis plausum facere, aut nauim velatam insulis occurrere, supplicandi genus esse, probatum est. Sed quod modo de tessera dictum fuit, animaduertimus tesseram symbolum fuisse bellicum, & signum quo socij milites dignoscebantur ab hostibus, vt pro quibus, & contra quos arma sumerent, facile dignoscerent. Eam fuisse in castris diui Cæsaris Venerem genitricem: in Pompeij Magni Herculem inuictum: in Pompeij Iuuenis, Pietatem. In Antonij exercitu Lar Deus fuit, in Syllæ autem Apollo. Neronem vero optimam matrem militibus tesseram dedisse tradunt. Ipseque Diuus Cæsar quandoque Felicitatem, nonnunquam Victoriã militibus tesse-

ANNOTATIONES.

p Dyerotam.] Vide Pollucem. Cicero ad Attic. lib. 5. epist. 11. Aphraeta Rhodiorum, & dycrota Mitylenæorum habebam.

q Supparum.] Seneca ad Lentulum lib. 14. epist. Lucanus lib. 15.

- Summaq; pandens

Suppara, velorum perituras colligit auras.

Et Stat. lib. Syluarum 3. syl. 3.

- Vos summis conuertite suppara velis.

r M. vero Antonius.] Plutarch. in vita illius, & Plin. lib. 19. c. 1.

s Id quod Alcibiades.] Athenæus in Dipnoso. Chryfogonus, inquit, stola indutus Pythica tunc rō τῆς ἰσθμῆος tibia canebar, cum Alcibiades purpureis demissis velis, iussisque remigibus velis incumbere, nauibus coronatis ob victos Lacedæmonios Pyraum portum ingrediebatur. Vide Plutarch. Alexander quoque.] Plin. d. lib. 19. c. 1.

v Fuitque obseruatum.] Quod patet ex seq. exemplo.

x Quare Scipio.] Liuius 3. Dec. lib. 9. y Et in nauali pugna.] Id sumptum videtur ex Appiano lib. 5. bello. Ciuil. vbi loquens de nauibus Antonij & Aenobarbi. Iam, inquit, in conspectum venerant, & rates præcedentes ex signorum vexillis apparebant, & ad cursum, vt se inuicem adirent, hortabantur, cum licet Antonio ante proram assidens, vt mos fuit, siue quod ambiguum illum virum ignoraret, qui tanto exercitu proprioque ad eos nauigaret, siue à generositate animi id expromeret, vt inferioribus dignitate viris signum e nauis deponere imperauit: quod ab illis factum est. Quod & nos alibi ad aliud citauimus.

z Abiectis vero armis.] Vide infra eod. lib. ca. 7.

Barbaræ nauigium.

Alexandrinæ.

Lumen in prætorie nauis.

Tessera militaris.

a Tessera symbolum.] Virg. lib. 7. Aeneid. It bello tessera signum. Silius lib. 5.

- Tacitum dat tessera signum.

Liuius 1. Dec. lib. 7. Cæteris omnibus tessera dari iubet. Claudianus lib. 1. Panegy. Stiliconis, non procul à fi.

Decretog; toge felix legionibus iret

Tessera, Romuleas leges rediisse fatemur,

Cum procerum insis famulantia cernimus arma.

Vide Vegetium lib. 7. cap. 7. Ab hac autem Tessera dicitur sunt Modestino Iurisconsul. qui tessera, hoc est signum bellicum, per contubernia nunciat. Vide Modestum de vocabulis rei militaris. & Robertum Steph.

b In castris Diui Cæsaris Venerem.] Appianus lib. bell. Ciuil. 2. Seruius in 7. Aened. vbi supra in præced.

c In Pompeij Magni.] Appianus d. lib. 2.

d In Pomp. Iuuenis.] Idem Appian. ibid. lib. 3.

e In Antonij exercitu.] Seruius vbi supra, id Marij signum fuisse dicit.

f In Syllæ autem Apollo.] Idem Ser. ibid.

g Neronem verò optimam matrem.] Sueton. in vita illius cap. 9. Corn. Tacit. lib. 13. in princ. Propalam, inquit, omnes in eam honores cumulabantur, signumque, more militia, petenti tribuno dedit, Optime matri.

h Ipseque Diuus Cæsar.] Hircius in bello Africano, Quod postquam, inquit, intellexit, incitatis militum animis, resisti nullo modo posse, signo felicitatis dato, equo admissio in hostem contra principes ire contendit.

i Nonnunquam victoriã.] Et hanc quoque quorundam

ram proposuit. ^k Brutus in Philippis Apollinem. ^l Cyri autem tessera fuit, Iupiter belli socius & dux. ^m Diuus verò Antoninus, Aequanimitatis. ⁿ C. Caligula Priapum & Venerem Calsio, tanquam molli & effeminato, signum dedit: ^o adeo Seuerus Septimius, Laboremus: ^p Pertinax vero, Militemus. ^q Claudius Cæsar græcanico versu definiuit tesseram, in hæc verba: virum vlcisci decet, quando quispiam prior iniuriatur, siue molestus est. ^r Demetrius Iouem & victoriam militibus edixit tesseram. Fertur Antiochus cognomento Soter, aduersus Galatas ducturus, signum proposuisse, Bene valere. Et Meccenas quoties in castris ducis fungebatur officio, discincti tesseram dedisse, quam quidem, siue quem incolumem reuerti, siue castra metari, aut corpora curare, & prandere milites, seu qua vigilia educi legiones conueniret, vel quid aliud silentio agi oporteret, pro militari signo dare soliti sunt. Qua data, satis constabat, non errore, sed consilio & imperio ducis, ea quæ iubebantur, fieri. Fuitque probatum experimentis, tessera accepta, milites ordines seruare frequentes: ea vero sublata, aciem dissipari. ^s Alij tesseram mensuram fuisse, qua frumentum militibus metiebatur, non ineptè arbitrati sunt. ^t Erat præterea vexillum carulei rufique coloris, quo educto, inque arce proposito, satis constabat, milites, si quid subitum ingrueret, in re præcipiti nõ iusto delectu, sed tumultuaria manu arma expedire, & iustitio indicto, nomina dare, ^v etiam sine vacationis priuilegio, saga sumi, & inter se coniurare, legiones conscribi, delectum festinanter haberi, arma apparari oportere: quæ quidem ^x tumultuaria manus, ^y & subitariæ legiones dicebantur: quum ad subitos hostium incurfus, in præcipiti celeritate, non satis laxamenti iusto delectui ducibus dabatur.

Tessera alia significatione.

ANNOTATIONES.

quorundam fuisse tesseram, & similiter palmam, & virtutem, & Deus nobiscum, & triumphum Imperatoris tradit Vegetus lib. 3. c. 5.
^k Brutus in Philippis Apollinem.] Plutar. in vita illius.
^l Cyri.] Scilicet Maioris in Xenophonte libro 3. iterumque 7. non longè à prin. Minoris verò tessera erat Iupiter Seruator & victoria, ex eodem in ipsius expeditione lib. 1.
^m Diuus verò Antoninus.] Scilicet Pius ex Iulio Capitolino in vita ipsius ad finem. Signumque, inquit, Tribuno Aequanimitatis dedit. Sed & idem de Antonino Philosopho tradit idem Capitol. Statimque, ait, signo Aequanimitatis Tribuno dato. Sed hæc vtriusque scilicet Antonini, non militaria erant, vt superiora, & alia inferiora: sed insignia vel sigilla imperatoria, quibus, vt reor, in suis literis utebantur, vt videre licet ex ipso Capitolino, qui scribit hos Imperatores sub tempus mortis ipsorum ea signa dedisse, & simul fortunam autem, quæ in cubiculo Principum poni solebat, ad successores in imperio transferri iussisse, de quo & nos alibi diximus, scilicet lib. 1. c. 13.
ⁿ C. Caligula.] Sueton. in vita illius c. 56. & Seneca lib. 10. epistol. ad Serenum. & vide Pausaniam libro 9.
^o Seuerus Septimius, Laboremus.] Aelius Spartianus in vita illius.
^p Pertinax verò.] Spartianus ibi. & præterea Iul. Capitolinus in Pertinace.
^q Claudius Cæsar.] Sueton. in vita illius cap. 42. Tribuno, inquit, signum de more poscenti non emere aliud dedit, quam
ἀνδρα ἐπαμύνασθαι ὅτε τις πρότερόν χαλεπάνην.
^r Demetrius.] Plutarch in vita illius.

^s Alij tesseram mensuram.] Nam hinc tessera frumentaria. Sueton. in Nerone, cap. 11. & Vlpiano in l. sed & si susceperit. §. 1. ff. de iudic. & Paulo in l. mortuo. §. 1. ff. de leg. 2. Et de hac quoque Sueton. in Augusto, c. 40. Ac ne plebs frumentationum causa à negotiis auocaretur, ter in annum quatermum mensuram tesseræ dare destinauit. Et Iuuenal. sat. 7.
*Summula ne pereat, quia vilis tessera venit
 Frumenti, quippe hæc merces lautissima.*
 Fuit & tessera nummaria apud Suetonium in Augusto, cap. 41. in si. quæ tamen videtur esse eadem cum priore. vide ibi interpretem. Fuit item tessera hospitalis, de qua Erasim. Chil. 1. centur. 10. cap. 50. Constringere tesseram. Fuit & alia quoque de qua Veget. lib. 2. c. 7.
^t Erat præterea vexillum carulei.] Macrob. lib. Saturnal. 1. cap. 16. vbi loquens de diebus prælaribus: inquit, Siquidem iusti sunt continui triginta dies, quibus exercitui imperato, vexillum rufi coloris in arce positum est. Et Seruius in lib. 8. Aen. in princ. ibi,
Vt belli signum Laurenti Turnus ab arce Extulit.
^v Etia vacationis sine priuilegio.] Isidorus lib. Etymol. 18. c. 1. Grauior, inquit, est tumultus quam bellum: in bello vacationes valent, in tumultu non valent.
^x Tumultuaria manus.] Vide omnino infra lib. 6. c. 22. vbi de tumultuariis militibus.
^y Et subitariæ legiones.] Liuius 1. Decad. lib. 3. non multò post princip. Ad eum, ait, explendum Latini Hernicique & colonia Antium dare Quintio subitarios milites (ita tum repentina auxilia appellabant) iussi. Et de hoc intelligit Lucanus li. 1.
*Veniat longa dux pace solutus
 Milite cum subito.*

z Iusti

^z Iusti autem fuere dies triginta, intra quos expeditioni milites apparari necesse erat. ^a Illud autem satis constat, concussu & crepitu armorum victoriam significari, exhortationes fieri. ^b Apud Græcos ἡ πείρα: ^c apud Aphros, iniice, iniice, seditionis signum fuit. ^d Pileumque in hasta propositum, ad libertatem proclamari. ^e Manus expedire, atque alte illas efferre, consensio militaris erat. ^f Manus vero imperatori protentare milites, initium armorum: ^g & flagrante seditione, tumultum suscitari: ^h ad arma conclamari, hostes adesse significari. Defectionis, Athenionem vocare. ⁱ Is enim Athenio Siculus fuit, qui Drepanetis deficientibus, quum capita factionis assumeret, interempto domino, & ex ergastulis coacta seruorum manu, & comitibus voluntariis, regnum sibi asciuit. ^k Fuisse enim factiones partium in Sicilia, quemadmodum in Græcia, satis constat. ^l In omni ferè Græcia fuerunt partes, Dorica & Ionica: inter Dores erant Lacedæmonij, inter Iones Athenienses. ^m Athenas quoque in factiones tres diuisas legimus, in Diachreos, Pedios, & Paralios. ⁿ aliquando in duas, Thucydidis vnam, Periclis alteram: ^o aut in plebeiorum, cui Polyarchon: & optimatum, cui Cassander præerat. ^p Nonnunquam in plures, scilicet Ephialtis, Myronidis, Thomida, Cimonis, & Leocratis. ^q Thessaliam vero in Egesaretos, & Petreios. Et in Argo, Aristippi & Aristæi. ^r Et apud Milesios, vna Plugesaretos, altera Cheromacha factio fuit: ^s sicut apud Carthaginenses Barchina & Hannonis. Alibi similtas plebeiorum & paucorum. quippe ^t Pericles plebem, Cimon opti-

Tempus apparada expeditionis. Inditia quadam militaria.

Athenio.

Factiones Sicilia.

Athenien.

Argorum Milesiorum Carthaginensium.

ANNOTATIONES.

z Iusti autem fuere dies triginta.] Ex Macrobio, cuius verba ad eam rem adscriptimus supra in verbo, Erat præterea vexillum. Et probatur præterea testimonio Liuij 3. Decad. lib. 7. Et eorum coloniarum iuniores iureiurando adacti supra triginta dies nõ pmoctaturos se esse extra mœnia coloniarum, donec hostis in Italia esset.
^a Illud autem satis constat.] Hoc iam dictum est supra.
^b Apud Græcos ἡ πείρα.] Thucydides lib. 2. belli Peloponne. de ipsis Peloponnesibus loquens, Illi, inquit, postorius venientes inter nauigandum Pæana caneant, tanquam victores. Virgil. lib. 6. Aeneid.
Latumq; choro Pæana canentes.
 Et alibi sæpe apud authores.
^c Apud Aphros.] Id Polybij est lib. 1.
^d Pileumque in hasta propositum.] Valerius Max. lib. 8. c. 6. vbi de C. Mario. Erasim. Chiliad. 2. cent. 1. c. 27.
^e Manus expedire.] Tollere manus signum lætitiæ est. Cic. Cæf. Sufulimus manus & ego & Balbus: tanta fuit opportunitas.
^f Manus Imperatori protentare.] Tacitus lib. 1. Postremo deferunt tribunal, vt pratoriano-rum militum, amicorumque Cæsaris occurreret, manus intentantes, causam discordiæ, & initium armorum.
^g Et flagrante seditione.] Sic factum est Antiochiæ à militibus Alexandri Seueri, teste Lampri-dio in eodem. Vide etiam Tacitum lib. 1. in duobus locis.
^h Ad arma conclamari.] Liuius 3. Deca. lib. 9. Itaque velut si urbem extemplo aggressurus Scipio foret, ita ad arma est conclamatum.
ⁱ Is enim Athenio.] Asconius Pedianus in 4. in Verrem actione. Ter de hoc quoque Cicero in 5. in Verrem actio. De alio autem Athenione & ipso ty-

ranno Athenaus libro 5. cap. 11. & de eorum altero mentionem facit Iulius Capitolinus in vita Maximorum.
^k Fuisse enim factiones partium in Sicilia.] Thucydides lib. 3. belli Peloponn.
^l In omni ferè Græcia.] Vide Strabonem li. 14. m Athenas quoque.] Plutar. in Solone, qui tamen Paralos non Paralios vocat. Aristotel. lib. Politicón 5. cap. item 5. non Pedios, sed Pedianos. At ipse Plutar. in Politicis Pandicos. Cæterum Dionysius Halicarnassicus lib. 1. Atheniensium, inquit, quidam Hyperacrij vocati sunt & Peralij. Sed is eas appellationes non ex factionibus tribuere videtur, sed quòd alij in montibus habitabant, alij erant maritimi. Thucyd. belli Peloponn. lib. 8. Paralos dicit.
ⁿ Aliquando in duas.] Plutar. in Pericle.
^o Aut in plebeiorum.] Probus Aemylus in Phocione.
^p Nonnunquam in plures.] Hæc vsque ad clausulam, Thessaliam vero. sunt Plurarchi in Pericle, ex quo lege, Tolmidæ, quem hic Tomidam vocat. Lege tamen Græcum.
^q Thessaliam.] Cæsar lib. 3. belli Cæuilis. Cæsius, inquit, in Thessaliam cū legione peruenit. Hic erant essent factiones due, varia voluntate ciuium utebantur. Egesaretus, veteris homo potentia, Pompeianis rebus studebat: Petreius, summæ nobilitatis adolescens, suis ac suorum opibus Cæsarem enu- iuuabat.
^r Apud Milesios vna.] Plutar. Problem. c. 145. At Heraclides Ponticus lib. 2. de Iustitia. & ex eo Athenaus lib. 12. cap. 8. tradunt apud eosdem fuisse aliam factionem eorum, scilicet, qui opes possidebant & populariū, quos illi Gergithas appellabant.
^s Sicut apud Carthaginenses.] Liuius 3. Dec. lib. 1. post princip. & alibi sæpe. Plutar. in Annibale & Scipione.
^t Pericles plebem.] Plutar. in Pericle.

P P

Gallorum
Spartano-
rum
In Pelopon-
neso.
In Chio.

Romano-
rum mili-
tum mos.

Asiatici.

Persa.

Cum duo
consules
contra
eundem ho-
stem duce-
rent legio-
nes.

mates fouebat. Gallia vero quum in factiones duas diuisa foret, alterius Hedui, alterius Sequani capita fuere. Lycurgus Spartam in duas factiones diuisit, quas phylas & obas nuncupauit. Etiam Peloponnesus variis nitebatur factionibus: namque Argiui, Elij, Mantinenses, aliique finitimi Lacedæmoniis, diuersarum factionum fuere. In Chio autem fuere factiones duæ: & quum alterius princeps Onomadeus, victoria contra alteram potitus esset, alterius factionis viros ab vrbe minime exigendos curauit, ne inimicorum metu vacuus (quod vsu plerunque venit) dissidium cum amicis sereret. Consueuisse quoque Romanos milites, itaque militari disciplina traditum ferunt, vt stipendij pecuniam, aut aliunde paratam, quæ vnicuique superesset, pugnae tempore apud signa in sarcinulis deponerent, eamque imperatores iuxta signa seruari mandarent. Quod ideo constitutum ferunt, vt non modo patriæ & Larum, sed fortunarum suarum milites defensores paratiores, proptereaque fortiores forent. Et licet dimidia pars stipendij apud signa sequestrari prius soleret, tamen Domitianus, ne vltra mille nummos deponerentur à singulis, edicto prohibuit. Quod ab Asiaticis Romanos sumpsisse crediderim: quibus fuit in more, vt militiam sequuti, quæ preciosa haberent, & magni census, secum in expeditionem ferrent: vt tuendi necessitate quæ illis erant charissima, plurima & maxima prælia obirent, promptiusque dimicarent. Persæ vero non pecuniam & gazas, sed pellices velut charissima pignora, quæ stimulis agerent, apud signa deponerent, vt pro his quæ erant exoptatissimæ, & quas maxime diligerent, velut coniugum & patriæ memores, forti & præfenti animo mortem oppetere non dubitarent. Illud quoque proditum memoriæ est, quoties duo simul consules iisdem creati auspiciis, contra eosdem hostes ducerent legiones, tam itineris quam ineundi certaminis signum ab antiquiore, & consulari, aut pluribus honoribus functo, dari consueisse: quoque si quando patricios & senatum aduocare consules vellent, præconem singulis nominatis, aut buccina: plebeios vero tribunus plebis per ministros, non singulos expressis nominibus, sed vniuersos cornu aduocabat.

ANNOTATIONES.

v Gallia.] Cæsar lib. 6. belli Gallici, vbi scribit, quod cū in Galliam venit, omnes ciuitates in duas partes diuisas fuisse, alterius factionis Principes Heduos, alterius Sequanos fuisse. Nec id pugnat et, quod alibi, scilicet lib. 1. eiusdem operis, dixerat, Totius Gallia: duas factiones esse. Harum alterius principatū tenere Heduos, alterius Aruernos. Nam & postea aperte declarat eosdem Aruernos & Sequanos esse.
x Lycurgus Spartam.] Plutar. in ipsius vita.
y In Chio.] Hæc vsque ad versicul. Consueuisse quoque. sunt Plutar. in lib. de Vtilitate ab inimicis captenda. circa fi. & iterum in Politicis ad Traianum. ex quibus locis intelliges hic Onomademū, non Onomadeum esse legendum. Adde & duas fuisse Phereorum factiones, de quibus Aristote. in libro Oeconomiarum publicorum. & Messeniorum aliquando etiam fuisse duas Androclis & Antiochi scribit Paulantus lib. 4.
z Et licet dimidia.] Sueton. in Domitiano c. 7.

Quæ fuerint Romanis comitia centuriata, quæ curiata, quæ tributa, & quæ calata.

Cap. III.

a Quod

Qvod centuriatis comitiis consules, tribuni militares, prætores, & reliqui magistratus, qui maiora auspicia habebant, crearentur, nemini dubium fuit. Quum enim quatuor essent comitiorum genera, ædilitia, prætorica, tribunitia & consularia, quibus postea addita censoria & quæstoria, centuriata tuere, quæ nisi auspiciato fieri poterant, vocatis centuriis, partibus distributis centuriatim aut tributim, descriptis ordinibus, classibus, ætatibus, auditis autoribus, & re promulgata & cognita. Vocabantur enim centuriæ in Martium campum, quod conuenire facilius possent, vbi libera erat suffragandi potestas, ibique comitiorum die ex censu & ætate illorum qui ex qualibet tribu in centurias selecti erant & in classes (nam populus in centum turmas diuidebatur) non autem mixtim ex colluione omnium per pontem suffragia ferebant. Quæ tamen comitia, si quando populus coire nollet, per patres clientisque patrū fieri poterant: positoque vexillo in arce, exercitus præsidij causa imperabatur. Idque propterea cautum, quod intra urbem comitia habere, aut legere militem non decebat: quippe armatis legionibus urbem ingredi fas non erat, ne grassatoribus obnoxia foret. Candidatorum vero mos fuit, quum comitia fiunt, & in suffragium ciues vadunt, in candida veste sine toga in campum descendere, cum clientibus gentilibusque, singulasque tribus prehensare & circuire: hominesque etiam tenuissimos & ignotos, quorum suffragiis nituntur, rogare, atque illos per se & communes amicos appellare, obsecrare & obtestari: quorum nomina memoriter referenda erant. quod si qui facere nequirent, adhibito nomenclatore faciebant, tametsi cautum postea fuerit, ne candidatis nomenclatores adessent, suaque merita & facinora domi forisque commemorare, demissisque & hu-

Centuria-
tu comitia.

Pop. in cen-
tum tur-
mas.

Candidato-
rum mos.

Nomen-
clatores cū
didatorum.

ANNOTATIONES IN CAP. III.

a Qvod centuriatis comitiis consules.] Quibus maiores creabantur magistratus, eisdemque leges ferebantur. His comitiis per classes inibat suffragium. In quibus descripto ex ætate & censu populo, prima classis, quæ maximæ erat census & optimates ferè continebat, primò ferebat suffragium, vocatis ordine seniorum ac iuniorum centuriis. Deinde secunda classis, eodè ordine, deinde tertia. Post quæ, si adhuc variasset numerus, quarta: donec ad quintæ quæ vltima erat, peruentū fuisset, quæ iam minimi census erat, ac proinde vltoris turba ac suffragationis. Itaque obseruato hoc discrimine centuriata grauiora erant propter hunc ordinem & delectum populi. Lilius 1. Dec. lib. 1. in fi. & li. 2. post prin. Gel. lib. 13. c. 14. Erant & curiata siue tributa comitia (nam utroque nomine appellantur) dicta à curiis siue tribubus, in qua diuisus erat populus. & hæc leuiora & magis popularia erant, quod in his plebei ferè cum nobilibus pares essent, tum numero etiam & multitudine superiores. & in his Quæstores & Aediles creabantur.
b Nam populus in centum turmas diuidebatur.] Festus Pomp. lib. 3.
c In candida veste.] Hinc etiam Candidati dicebantur, qui ad alicuius magistratus aut dignitatis petitionem aspirabant. Zastus in l. ij. ff. de Orig. iur. Candidatos vocat eos, qui nondum sunt assecuti honorem, sed ambiunt, & spes est eos assecuturos esse. Vide Budæum in Pand.
d Gentilibusque.] Vis audire magnam inter gentes Candidatorum contentionem, lege, quæ scripsit Lilius Dec. 4. lib. 5. non adeo longe a princ. & eiusdem Dec. lib. 9.

e Singulasque tribus prehensare.] Frequentatuum supplicibus & candidatis maximè conueniens, quod suffragatorum manus prehendant. Cicero. 2. de Orat. introducit Crassum sic loquentem, Equidem cū peterem magistratum, solebam in prehensando dimittere à me Sequolam. Et lib. 1. ad Attic. epistol. 1. statim post princip. Prensat vnus P. Galba sine fuce ac fallaciis, more maiorum. Et paucis verbis interiectis, fuit illius hæc præpropere prensatio. nam illi ita negant vulgò, vt mihi se debere dicant. Et alibi sæpe apud authores hoc verbum prensandi siue prehensandi, vt candidatorum proprium vsurpatur.
f Et circuire.] Et hoc quoque Sueton. in Augusto, c. 56. Quoties magistratum comitiis interesset, tribus cum candidatis suis circuibat, supplicabatque more solenni. ferebat & ipse suffragium in tribu, vt vnus è populo. Lilius 1. Dec. lib. 1. His muliebribus instinctus furis Tarquinius, circuire & prensare minorum maximè gentium patres.
g Hominesque etiam tenuissimos.] Cicero ad Q. Fratrem lib. 2. & 3. Plin. lib. epistol. 2. epist. 6. & alibi.
h Adhibito nomenclatore.] Plutar. in Catone Vticen. & vide supra lib. 2. c. 19.
i Ne candidatis nomenclatores.] Plutar. vbi supra, dicit solum Catonem Vticensem eam legem seruasse.
k Suaque merita.] Plin. lib. epist. 3. epist. pen. ad Melium Maximū, de candidatis loquens, Dicebat, inquit, ipse pro se, vitam suam explicabat, testes & laudatores dabat, vel cum sub quo militauerat, vel cum, cui quæstor fuerat, vel vtrumque si poterat.

milibus verbis supplicare, nihil denique fraudis aut lenocinij omittere, prehendere amicos, ambire patronos, domos stationesque circuire, admonere beneficij, perlicere donis iuuenes, & ingentia polliceri, nihil reliqui facere, vt sibi in consequendis honoribus socij & adiutores sint, atque in petitione suffragentur. In qua re elaborandum erat, vt adolentes nobiles, & summo loco natos, studiosos haberent, qui omni studio & comitate rogandi persuadendique erant, vt se amicos, suffragatores, duces atque assertores exhiberent, competitoribusque inuidiam, sibi que studia hominum, fauoremque conciliarent. Nam multos potentia & multitudine amicorum fultos, potestates & imperia perucisse inuenimus. Quum enim populus tam Romuli quam Tulli legibus comitiorum princeps foret, ita vt quos creare magistratus vellet, illi potestas esset: his artibus delinire mentes, singulorumque animos captare oportebat. Quod licet esset in vsu frequens, nonnulli tamen hoc supplicandi genus velut sordidum & parum libero homine dignum, deuitarunt: siquidem L. Crassus nunquam adduci potuit, vt presente Q. Scauola, more candidatorum populo supplicaret. Phocioni quoque cum nunquam supplicare populo sustinisset, & ideo comitiis interesse nollet, absenti & inuito honores delati sunt. Qui etiam candidati, vt plus autoritatis ferrent, vtque iusta suffragatione digni haberentur, cognomenta saepe clarissimarum familiarum desumpserunt: eaque propria & peculiaris licentia candidatorum fuit, vt bonum nomen ferrent, & ex optimatibus iudicarentur. Nec minore studio his quos rogabant, agere gratias: nam mirum & efficax studium in agendis gratiis habebatur. Singulos denique prehensare, obuiasque manus dare, salutare, & omnibus arridere debebant. Qui vt conspicui essent, vtque a populo spectarentur, nundinarum tempore & mercatu frequenti, quod opifices & agrestes ad urbem commeabant (quum nona quaque die fora constituerentur) in edito colle spectandos se praebebant, vt popularem gratiam fauoremque aucuparentur, idque post aliquot secula, lapsis iam & defluxis moribus, fieri seruatum est. Antea enim sine ambitu suffragiorum, aut his lenociniis presente senatu, summo silentio ipsi per se candidati in comitiis vitam suam belli domique, decora atque officia in rempublicam, & quid singulis vniuersisque praestitissent, tum maiorum fortiter facta, longa & accurata oratione explicabant: qua cura, qua diligentia, qua animi magnitudine honores gessissent, testesque & laudatores dabant, qui omnes aequissimis animis audiebant. Quae rerum gestarum commemoratio non ficta, longè plus poterat, quam preces & ambita suffragia, quae postea urbem inualere. Quibus quidem comitiis plerunque dictator, consul aut praetor, maioresque magistratus praerant. Ante cuius curulem sellam candidati suffragia excipiebant. Scita verò suffragiorum nongenti, qui ex ordine iudicum erant selecti, custodiebant: & ne quid fraudis dolive admitti posset, neque quis tesserulas in loculum coniceret, sollicitè curabant: quippe singulis tribubus comitiorum die non solum custodes, sed rogatores & distributores praerant. Describentur nomina tribuum

Romuli & Tulli lege populus comitiorum princeps.

Comitia centuriata qui praerant. Scita suffragiorum qui custodiebant.

ANNO TATIONES.

I Suffragatores, Duces atque assertores.] Plinius vbi supra, illud quoque subdit. Addebat quosdam ex suffragatoribus: illi grauius & paucis loquebantur. Suffragator autem is est, qui creandis magistratibus suffragium fert. Plautus in Caes. 2. scena 4.

Ibi ego te & suffragatores vlciscar tuos.

m Nonnulli tamen.] Haec vsque ad clausulam, Phocioni quoque, sunt Val. Maximi lib. 4. c. 5.

n Phocioni.] Plutar. in vita illius.

o Qui etiam candidati.] Plinius vbi supra.

p Singulos quoque prehensare.] Supra in ver-

bo, Singulasque tribus prehensare. Macrobius. Saturn. lib. 1. cap. 16. Candidatis, inquit, vsus fuit, in comitium nundinis venire, & in colle consistere, vnde coram possent ab vniuersis videri.

q Antea enim sine ambitu.] Haec vsque ad clausulam, Quibus quidem, maxima ex parte sunt Plinij Iunioris d. epist. 2. eademque penult. lib. 3.

r Quibus quidem comitiis.] De Dictatore satis diximus supra lib. 1. cap. 6. De Consule & aliis dicemus quoque infra eod. c.

s Scita verò suffragiorum.] Lege Cistas ex Plinio, cuius haec sunt lib. 33. c. 2. in prin.

t Can

vel centuriarum, quae intra cancellos, quibus Quilia nomen erat, vt quaeque vocata fuerat, ex vrna vt fors ferebat introducta, suffragabatur. Demum tribuum fortitione facta, in cistellam posita, quam situlam dixere, renunciabant praconis voce, quem quaeque tribus candidatum elegerat. Fuitque prisca moris, vt Veturia, cuius erat praerogatiua suffragiorum, pro suo candidato prius in suffragium iret. nantque ex centuriis militaribus facto iterum delectu tam ex iunioribus quam veteranis, praestantiores in proprias seligebant centurias: quarum erat praerogatiua suffragiorum per vices, quibus Veturiae nomen datum. Nonnunquam alia seruata est suffragiorum ratio: siquidem Lucius Cassius Longinus tribunus plebis, Caio Mario & Flacco consulis, vt populus per tabellas punctis distinctas suffragia ferret, legem tulit tabellariam, quae diu sancta & incorrupta mansit. Ea enim lege, ne qua inuidia oriretur, & quò magis animo libero vota impartirent, cautum fuit, vt non voce, sed punctis suffragaretur. Puncto enim in tabula apposito, per singulas tribus, pro quo candidato suffragia conferrent, dinosci poterat. Quibus tabellis nihil aliquando melius visum, quum illis ambitus & concionum licentia palam adempta fuerit. postea animaduertentes, quia autoritas optimatum, & illorum qui honoribus praestant, plus voce quam puncto haud dubie poterat, postpositis tabellis, ad aperta suffragia, & primum ordinem comitiorum rediere. Nonnunquam discoloribus ceris signa suffragiorum, & sententiarum notabantur: quod in iudiciis quoque fieri animaduertimus. Porsape verò vniuersus populus effuso studio & fauore accensus, aliquem insignem candidatum ob excellentem virtutem militarem, cuius summa dignitas maximaque res gestae fuere, cunctis suffragiis consulem aut praetorem, adilem aut censorem declarauit, & comitiis renunciauit. Quibus in suffragium missis, consul qui praesidebat, eum qui ad honores promotus fuerat, primus voce renunciabat: mox praconis voce populo palam fiebat: in quo proditum memoriae est, Domitianum morte affecisse Flauium Sabinum, quòd consularium comitiorum die, praeco illum non consulem, sed per errorem ad populum Imperatorem declarauit. Qui verò candidatus renunciatus designatusque fuerat, antequam iiret magistratum, solenne carmen precationis praefatus, sicut mos est, celebri oratione populo vniuerso agere gratias, eumque honorificentissimis verbis alloqui, & de se bonam spem polliceri debebat. quòd Paulus Aemilius cum aduersus Persen totis comitiis consul foret renunciatus, facere recusauit. nam palam professus est, nullas se gratias populo debiturum: quin si meliorem nacti essent, liberam se eligendi potestatem populo daturum dixit. Inde è campo qui designatus declaratusque fuerat, in Capitolium, mox ab vniuerso populo in domum suam deducebatur. Quod si primis suffragiis minus valere poterant, parumque virium in promouendo candidato fuisset: quippe cum bina denuo de eisdem candidatis saepe comitia fierent, quòd facilius in comitiis concordia populi firmaretur: plerumque prolatis comitiis, fracto animo, squalore & lachrymis demissi & supplice-

Quilia. Suffragiorum ratio.

Veturia tribu.

Suffragia per puncta. Lex tabellaria.

Alia ratio suffragiorum.

Candidatus ad magistratum aliquem designatum.

Plinius in vita P. Aemilij.

ANNO TATIONES.

r Cancellos, quibus Quilia nomen erat.] De huiusmodi Quilibus vide supra lib. 2. c. 18.

v Demum tribuum fortitione facta.] Vide Annotat. sequent.

x Quam situlam dixere.] Plautus in Casina, act. 2. sc. 4.

Et situlam huc afferre, cum aqua & sortis. & sc. 6.

- Ad sunt, quae imperasti omnia.

Vxor sortis atq. egomet.

Liuius 3. Decad. lib. 5. Testulis datis, tribuni populum summouerunt, situlaeque allata est, vt sortirentur, vbi Latini suffragium ferrent.

y Nonnunquam alia seruata est.] Haec vs-

que ad clausulam, Nonnunquam discoloribus. sunt Cicer. lib. 3. de legibus. quo loco de suffragiis eleganter, vt caetera omnia, differit. & in Oratio. pro C. Plancio, alias Planco. in Rullum. & in Bruto. & Plinij Secundi d. lib. epistol. 3. epist. 20. ad Maximum. & lib. 4. epist. 25. ad eundem Max.

z Porsape verò vniuersus populus.] Sic cum Scipio Africanus Aedilis creatus est apud Liuium 3. Dec. lib. 5. & postea &c. vide eundem.

a Domitianum morte &c.] Sueton. in vita Domitiani, c. 10.

b Qui verò candidatus.] Haec vsque ad versic. Inde è campo. sunt Plutarchi in vita P. Aemilij.

Primis comitiis repudiati, secundis vero admitti.

Militaris ordo in comitiis consularibus aduocatus.

Cum diuersa suffragia darentur.

Curiata comitia.

candidati, singulos etiam de plebe homines, atque humillimum quenque prehensare, populoque vniuerso supplicare solebant: ita ut quod prius assequi non poterat pietate motus populus traderet. Id enim in comitiis plerunque eueniebat, ut dies intermillus, rumoresque temere dissipati, aut fabula ficta, vel minima offensuscula, paruaque rerum momenta, totam saepe rationem comitiorum perturbarent, & magnos motus excirent. Fiebat enim saepe numero miseratione, tum splendore vitae, nonnunquam gratia, aut meritis antea exhibitis, ut magni casus intercederent, fieretque repentina mutatio: ut qui modo erant repudiati, honestissima suffragatione haberentur digni, praesertim a populo qui velut mare sempiterna agitatione mouetur. Nonnunquam in conferendis honoribus populum bis censuisse, & suffragia dedisse compertum est: centuriatisque & decuriatis comitiis diuersa suffragia contulisse: quod ideo fit, ut cuique libera facultas foret postremis comitiis mutare suffragium, si quem primae suffragationis poeniteret. Fertur tamen Caius Caesar comitia ita cum populo partitus, ut pro parte dimidia candidatorum, quos populus veller, exceptis consularibus peritoribus, pro altera dimidia, quos ipse dedisset, pronunciaret. a per se vero in comitiis consularibus, quia Imperatores deligebantur, praeter populum vniuersum, etiam militaris ordo & equites frequentissimo concilio aduocati intererant: quippe suffragatione militari summi plerumque duces delecti sunt. c Scipioni enim Africano iussu populus inire suffragium, omnis militaris ordo, omnisque centuriae & tribus ad vnum Imperium in Hispaniam detulere. Quoties dissimilia suffragia diuersis comitiis darentur, illa praualere certum est, quae iustis comitiis fierent. Praerogatiua enim suffragiorum, temper iustorum comitiorum fuit. f Quod autem dempta toga candidatos in campum prodire obseruatum est, propterea constitutum ferunt, ne per occultos sinus pecuniae absconsis, largitione & ambitu suffragia mercarentur: aut saltem ut cicatrices & vulnera, quae pro patria proque ciuibus pugnando passi sunt, conspicua forent. Proditumque memoriae est, Africani superioris filium, cum praeturae candidatus in campum descenderet, candidam quam induerat togam, turpitudinis maculis obsoletam ostendisse, magnoque dedecore, totius populi suffragio repulsam tulisse. Quae quidem centuriata comitia per cornicinem indici, curiata vero per lectorem calari solebant. i Fuere autem curiata comitia, in quibus non de magistratibus conferendis, sed de exercitu, de legibus, de legatis, deque ducibus deligendis, & legionibus inter consules partiendis, de prouinciis, de genere belli, deque his quae ad rem pertinent militarem, & an contra hostes arma sumere expediret, decernebatur: ut si rogationem probaret populus, bellum fieret: si vero antiquaret, cessaretur ab armis: in quibus suffragia non ex censu & aetate, sicut in centuriatis, sed ex generibus omnium aetatum & ordinum promiscua multitudine ferri assuerat. k Cum enim viritum tribules dabant suffragia, vbi accedebat singulorum totiusque vulgi opinio & consensus, ea comitia curiata: cum vero per singulas centurias vnus ferebatur calculus, centuriata dicta sunt. l Ideo in curiatis omnis potestas suffragiorum, & comitiorum euentus, penes populum stetit. Nam singulis popularibus, etiam defectissimo cuique viritum suffragandi, proque suo candidato decertandi potestas erat.

ANNO TATIONES.

- a Fertur tamen C. Caesar.] Sueton. in vita illius cap. 41.
 d Per se vero.] Id probatur exemplo seq.
 e Scipioni enim Africano.] Linius 3. Dec. lib. 21. & Plutarch. in vita illius non longe a prin.
 f Quod autem dempta toga.] Plutarch. in Coriolano.
 g Proditumque est memoriae.] A Val. Maximo lib. 3. c. 5. post princ.
 h Quae quidem centuriata.] Gel. lib. 13. c. 14.

- i Fuere autem Curjata comitia.] De his Cicero in Oratione pro Domo sua, & de l. Agraria. & Gellius vbi supra. & Festus Pompeius lib. 3. Vide Nicolaum Gruchium lib. 3. c. 2. de Comitiis.
 k Cum enim viritum tribules.] Gellius lib. 15. cap. 27.
 l Ideo in curiatis omnis potestas.] Dionysius Halicarnass. lib. 7. scribit in comitiis curiatis omnem potestatem creandi magistratus fuisse penes populum.

m In

m In centuriatis vero cum non singuli censerent, sed per centurias suffragia ferrent, in quibus copia aliquorum plus poterat, pro eo quod ex omni tribu praecipui opibus & dignitate, in centurias selecti, suffragabantur, diuitum suffragatione praualuisse certum est. n Interdum vero curiatis comitiis, tribunos plebis, tribunosque militares, & alios magistratus extra ordinem creatos inuenimus: tunc maxime, cum hi magistratus primum inuenti constituti que sunt. i Erat enim consentaneum, in nouis magistratibus creandis, non aliquorum, sed totius populi suffragia postulari. s Quod nisi comitiis curiatis fieri posse, nemo dubitauit. i Fuit quoque animaduersum, leges quae ad populum pertinerent, quandoque centuriatis comitiis latas: siquidem L. Valerius Publicola comitiis centuriatis legem tulit, ne quis magistratus ciuem prouocantem verberaret, necaretve. v Praeter quae fuere calata comitia, quae curiata & centuriata continent. x Haec enim sunt pontificis maximi & sacerdotum, in quibus non omnes, sed descripti selectique conuenire & suffragia ferre poterant. y Nam cum vniuersum populum sacerdotia mandare, vel quemquam sacris praeficere, propter religionem non deceret, Cn. Domitio tribunus plebis legem ferente cautum est, ut minor pars populi selectique vocarentur, & ab ea parte qui dignus collegio foret, in sacerdotium assumptus cooparetur. Ideo non plures quam decem & septem tribus, in pontificis aut sacerdotum comitiis vnquam interfuisse compertum est. Quae non comitia, sed populi concilium dicebatur: quippe qui non populum vniuersum, sed tantum partem concilio aduocarent. Cumque sacerdotium maximae esset autoritatis, propter religionem decuit sacerdotes comitia habere propria, in quibus ad sacerdotium assumerentur. z His quoque comitiis calatis, quae arbitris pontificibus fiunt: arrogationes illorum, qui cum sui iuris sint, in alterius transeunt potestatem, fieri compertum est. a Haec enim comitia illa sunt calata, quae pro collegio pontificum aut Regis sacrorum augurisve aut flaminis inaugurandorum causa fiunt: siquidem ut hi crearentur, & in collegium admitterentur, sacrisve praeficerentur & inaugurarentur, calatis comitiis decernebatur. b Calatis quoque comitiis, & sacrorum detestationem, & testamenta fieri animaduersum est. Tria enim veteribus fuere testamentorum genera: vnum, quod calatis comitiis fiebat, alterum quod per aes & libram, libripende adhibito, & emptore familiae: tertium, quod procinctum vocabatur, cum milites ituri in praedium, nulla legum solennitate, tribus aut quatuor adhibitis, raptim apud comilitones testabantur: qui mos talis erat, ut milites, cum decernere parant, antequam

Centuriata. Diuitum suffragia.

Calata.

Concilium populi. Sacerdotum comitia propria.

Instit. de testam. ordinis. in principi. Testamentum unum tria genera.

ANNO TATIONES.

- m In centuriatis vero.] Gellius lib. 15. cap. 27. & Sext. Pomp. lib. 3.
 n Sed per centurias.] Cicero lib. 3. de legib. & in Orat. ad Quirites post reditum suum, siue post reditum in Senatu. & in Orat. pro Milone. & Fest. Pompeius lib. 3.
 o Pro eo quod.] Dionys. Halicarn. d. lib. 7.
 p Interdum vero.] Hoc ex Gellij lib. 5. cap. 19. colligi potest, si cum eo quod Linius ait Decad. 1. lib. 3. conferatur. Hic enim Tribunos pleb. a pontifice max. creatos. Ille vero comitia dici curiata quae arbitris Pontificibus fierent affirmat.
 e Tunc maxime.] Idem Linius 1. Decad. lib. 1. & 2. Dionysius Halicarn. lib. 6. non longe ante fin.
 i Erat enim.] In populo enim omnis pars ciuitatis, omnisque eius ordines continentur. Haec Gellius lib. 10. cap. 20.
 s Quod nisi.] Sunt enim curiata comitia, cum ex generibus omnium suffragium fertur, ut ait idem Gell. lib. 15. c. 27.
 t Fuit quoque.] Vide infra hoc eodem lib. ca. 6.

- in princ.
 v Praeter quae.] Gellius lib. 15. c. 27. vide librum comitiorum Nicolai Gruchij lib. 3. c. 3.
 x Haec enim sunt pont. Maximi.] Gellius vbi supra.
 y Nam cum vniuersum pop.] Haec vsque ad clausulam, Ideo non plures. sunt Aul. Gellij vbi supra, quem vide & lib. de Comitiis vbi supra.
 z His quoque.] Curiatas dicere debuit ex Gel. d. lib. 15. ca. 27.
 a Haec enim.] Haec vsque ad clausulam, Calatis quoque comitiis. sunt Gellij d. lib. 15. c. 27.
 b Calatis quoque.] Gellius vbi supra, & Iustinianus in §. 1. luitit. de test. ord. vbi haec tria testamentorum genera describit. vide ibi Zingl. & Baldum. Sed & supra eo quod de procinctu dicitur, vide Plutarch. in Coriolano. & Festum Pompeium in verbo, In procinctu. & Gell. lib. 1. c. 11. Hanc iuris solemnitatem Cicero in Topicis nexum appellare videtur: cuius meminit Iustinianus in l. vnica. C. de vscap. transtor.

Tributa comitia.

togam circumcingerent, aut clypeos arriperent, tribus aut quatuor audientibus hæredem sibi nuncuparent, siquid in acie secus eueniret. ^c Postremo fuere comitia tributa, quæ tunc fieri cognitum est, quum non ex generibus hominum, neque ex censu & ætate, sed per regiones vrbis tributim vicatimque suffragabantur: in quibus interesse tribus & suffragati per regiones & compita assuerant. Post aliquot verò secula Publius Scipio Africanus & L. Mummius censores suffragia mutasse feruntur, vt regionatim suffragarentur, pro generibus hominum causisque & quæstibus, tribus describendo. ^d Quibus comitiis, vt tribuni plebis minoresque magistratus fierent, à Volerone primùm, deinde à Lectorio tribuno plebis rogatione promulgata, cauebatur, ne patricij quod vellent, tribunos per clientum suffragia crearent, non populus. Quibus etiam tributis comitiis tribuni militares sæpe creati fuere, ^e qui comitiati dicti: ^f in quibus si deessent senatorij ordinis candidati, Augustus Octavius illos ex equestri ordine suffecit, ita vt finito honore, in vtro vellent ordine permanerent. ^g Et licet centuriata comitia decreto senatus & auspiciato, ac sacrificio perfecto & litato fieri minimè solerent: ^h tamen tributa comitia, quia minimorum magistratum sunt, nec senatusconsulto, nec augurato, nullisque præcedentibus sacrificiis facta, & eadem die absoluta, rara erant: ⁱ tamen lege Elia & Fufia, ne quis per eos dies quibus cum populo agitur, nisi de cælo prius seruasset, agere liceret, cautum fuerit. ^k Eratque mos auspiciatorum comitorum, vt cum præfatione deorum deorumque bonis faustisque nominibus, ac diis bene iuuantibus, concilia inirent. Apud ^l Argiuos verò indictis comitiis, cum prætor in præfationis carmine, Iouem, Apollinem, atque Herculem præfari solet, vt successus darent prosperos: postea Philippi nomen adiecerunt præfationi, assentationis genus. Illud tamen non præterierim, ^m neque comitialibus diebus, more maiorum, senatum haberi: ⁿ neque nundinarum tempore comitia fieri licere, ne à legibus accipiendis, quæ trinundino dabantur, plebem auocari cõtingeret, ^o neve interpellarentur nundinatores, ^p vtque rusticis qui in urbem veniunt, componendi lites, & transigendi facultas foret. ^q Quodque die imbris aut turbine procelloso, ^r aut si fæda tempestas cum grandine, vel si tonitrua aut venti fierent, vel si in frequenti multitudine ^s quispiam

Comitiati tribuni.

Mos auspiciatorum comitorum.

Senatum & comitia quando haberi non licebat.

Famina comitiis non intererat.

ANNOTATIONES.

^c Postremo fuere.] De quibus Cicero lib. 2. de legib. Lilius 1. Decad. lib. 2. Gellius d. lib. 15. c. 27. vide lib. de Comitiis.
^d Quibus comitiis.] Lilius 1. Decad. lib. 2. Dionysius Halic. lib. 9.
^e Qui comitiati.] Alcon. Pædianus in 2. in Verrem actione.
^f In quibus.] Sueton. in Augusto, c. 40. vide ibi Beroaldum.
^g Et licet.] Hic legendum est, Et licet centuriata, siue decreta. Vide Nicolaum Gruchium Comitorum lib. 1. c. 4.
^h Tamen tributa.] Vide ibi. & quæ fuerint tributa Comitia vide eundem Gruch. lib. 1. c. 6.
ⁱ Tamen.] Dionysius Halicarnassensis lib. 9. Cicero in Orat. in Vatinius, & pro Sestio, & post reditum in senatu, de prouinciis consularibus, in Pisonem, & de responsis Aruspicum, & in epistola ad Attic. lib. epist. 12. aut, vt alij supputant, 13. Queris ex me. Lata est autem hæc lex ab Aelio & Fufio tribuno plebis.
^k Eratque mos.] Cicero pro Murena. Gruchius lib. comitorum 1. c. 5. Lilius 3. Dec. lib. 1.
^l Apud Argiuos.] Lilius 4. Dec. lib. 2.
^m Comitiis diebus.] Macrob. lib. 1. Saturn.

cap. 16.
ⁿ Neque nundinarum.] Plinius lib. 18. cap. 3. & Macrob. vbi supra.
^o Neve interpellarentur.] Festus Pompeius lib. 12.
^p Vtque rusticis.] Macrob. vbi nuper citauimus.
^q Quodque die imbris.] Vide paulò infra vbi de Appio Pulchro.
^r Aut si fæda.] Nam vt Cicero lib. 2. de Diu. Ioue, inquit, tonante, fulgurante, comitia populi habere nefas. & ibid.
^s Cum tonuit leuim bene tempestate serena. Comitorum interrumpendorum causas vide apud eundem Gruchium lib. Comit. 1. c. 4. Lilius 3. Dec. lib. 3. & 4. & lib. 10. tum alibi, tum ad finem Tacitus libro 17. Plutarchus in Catone Vticensi, s. Quispiam morbo.] Non omni quidè morbo, sed epilepsia, quem Latini Comitiale appellat, quòd eo quempiam corripiente Comitia dissoluebantur: vide etiam illi morbo nomen est Comitiale, vt docet Q. Serenus his verbis,
*Est subiti species morbi, cui nomen ab illo
 Quod feri nobis suffragia iusta recusat.
 Sape etenim membris acri langore caducis,
 Concilium populi tabes horrenda diremit.*

t Et

morbo concideret comitorum die, & nisi seruatum de cælo esset prius, quo ad centuriata comitia, cum populo agi non licebat: habitaque in his & promota, tanquam fæda tempestate facta, dirimi oportebat augurum responso, qui quid vitij intercessisset, renunciabant, idque lege Elia & Fufia. in quo id fuit memoriae proditum, ^v cum Appius Pulcher ad populum causam diceret, quòd nauali prælio victus, per contemptum religionis classem amisisset, omnesque tribus in eius noxam suffragia ferret, beneficio tempestatis adiutum, pœnam effugisse: nam subito imbrì & turbine coorto, sublatis comitiis iudicium euasit. Ante vero comitia habita, quid vitij intercessisset, renunciare auguri non licebat, quia diuinare videbatur. ^x Quodque cum fœminis comitorum nulla fuit communio: ideo mulieres nec comitiis interesse, nec suffragia ferre, ^y neque foro aut concionibus immisceri. ^z & propterea nec arrogari poterant: ^a quod erat apud Athenienses constitutum, vt nulla fœminarum conciliis publicis aduocetur, vel ferre suffragium, aut concionibus virorum interesse valeat: fuitque moris apud eos, quò frequentius comitiis assuescerent, vt singuli suffragatores numeros acciperent: quod à Callistrate primùm inuentum ferunt. Nam cum propter assiduas bellorum expeditiones, Athenienses à rebus vrbis distracti, vix foro assuescerent, & per infrequentiam comitia cogi nequirent, quippe cum ex omni populo in quouis arduo negotio, vltra quinque millia non conuenirent, vt posthabitis negotiis ad rempublicam accederent, & de publicis consultarent, aliquo inuitamento cohortandi fuere. Neque ab his quorum imminutum imperium fuit, apud Romanos comitia haberi, tanquam infausti prodigij & infandi ominis foret: ^b neque illorum qui rei agerentur, nomina ad petendos honores admitti, nisi crimine inducto & absoluto: ^c neque absentium rationem habendam, ^d licet nonnulli legibus soluti, contra comitorum morem, absentes suffragia petulerint. Quod à Locris Amphifæis, qui haud procul Delphis incolunt, factum meminimus: apud quos nullius absentis habetur ratio, sed cum concio aduocatur, non solum pylagora & sacratore, sed omnis multitudo illorum qui sacra faciunt, conueniunt, & suffragia ferunt. ^e Quotiesque non iustus comitorum rogator fuisset, comitia inde habita, minus legitima censeri: ^f & licet eum qui comitia haberet, aut illis præfesset, ad honores assumi non deceret: plerumque tamen qui comitiis præfere, licet pessimo exemplo, aliorum ministerio & opera illos assèqui meruere. ^g Estque memoriae datum, sexagenariis maiores, & homines grandæuæ ætatis, quod ciuilibus vacarent muneribus, ad comitia suffragij causa descendere cogi nequire: quare deiecti de

Athenienses. Nummi in suffragatores distribui.

Qui comitiis excludantur.

Absentium nulla ratio.

Comitia illegitima.

ANNOTATIONES.

^t Et nisi seruati.] Suprà vbi de lege Aelia Fufia.
^v Cum Appius Pulcher.] Valerius Maximus lib. 8. cap. 1. Cic. condemnatum scribit lib. 2. de Nat. Deorum. Suet. in Tiberto, c. 2. alibi fufius diximus lib. 3. cap. 5.
^x Quodque.] Gellius lib. 5. cap. 19. Vide omnino nostras leges Connubiales l. 1. num. 83. incip. Paulò diuersus.
^y Neque foro.] Vide & tu easdem leges, l. 10. num. 3. incip. igitur & multis.
^z Et propterea.] Gell. vbi supra.
^a Quod erat apud Athenienses.] Vide easdem l. Connubiales.
^b Neque illorum.] Ex l. libertus. §. in quaestionibus. & l. Lucius. §. idem respondit, si per accusat. ff. ad Municipal. & l. reus. ff. de munerib. & honor. vbi declarat quomodo id intelligendum. Nec tamè patris reatus filium impedit. l. & qui. §. quod pater. ff. de munerib. & honorib.

^c Neque absentium rationem.] Plutarch. in Cæsare & alibi diximus.
^d Licet nonnulli.] Sic enim Lucullus absens Aedilis creatus est apud Plutarchum in vita illius. Hic (adde Lilius in multis locis) & L. Cornelius Lentulus ædilis quoque Curulis absens etiam creatus apud Lilius 3. Decad. lib. 9. vbi præterea dicit, quòd absens eundem honorem gessit.
^e Quotiesque.] Cicero lib. 1. de Diuinat. Negauerunt iustum comitorum rogatorem fuisse.
^f Et licet.] Hæc vsque ad clausulam, Estque memoriae proditum. sunt Lilius 3. Dec. lib. 7. non multo post prius.
^g Estque memoriae proditum.] Sed & hæc vsque ad clausulam, Quodque comitia magistratum sunt Festi Pompeij lib. 4. vbi de deponantibus loquitur. Vide Erasimum Chil. 1. centuria 5. cap. 37. Sexagenarios de ponte deicere. & Robertum in verbo, Depontant.

h Co

*Senes de-
pontani.*

*Comitia
quorum au-
toritate in
diceban-
tur.*

*Clandesti-
na coitio-
nes vetita.*

ponte, & de pontani senes dicti sunt. Nanque iuvenes olim senes de ponte deturbasse dicuntur, quum illis non idem maneret vigor, & animi sensus esset obtusus. Quodque h comitia magistratum non solum per dictatorem, consullem & praetorem, sed per interregem, aedilem, quaestorem, tribunum plebis, praefectum vr̄bis, tribunumque scelerum, aut pontificem maximum, de senatus sententia plebisque scito, nonnunquam per populum indici compertum est: ipse tamen praetor consularibus comitiis autor esse non potest, quod maius versaretur imperium in consulibus creandis, quam vt per praetorem explicaretur. Cumque Caesarum temporibus, arbitrio principis nonnunquam tribuum suffragio comitia fierent, Tiberius Caesar inter caetera constituta, e campo ad patres illa transferri voluit: quorum consilio & suffragio etiam sine populo candidati ad honores & imperia proeucti fuerunt: ex duobus tamen consulibus, ei qui minor natu foret, comitiorum habendorum munus dari consuevit. Sine autem consulibus, praetoris vel tribuni, aut alterius magistratus decreto, populo & plebi conuenire, aut clandestinos coetus, coitiones vel conciliabula habere (ne quis malo exemplo populum seuocaret, vel secretas consultationes faceret) non licebat.

ANNO TATIONES.

h Comitiam per Dictatorem.] Id enim minime dubium erat, vt patet ex iis, quae diximus supra li. i. c. 6. & supra quoque diximus.

i Consullem.] Nam id proprium munus erat consulum comitia edicere, vt constat ex infinitis Liuij locis.

k Et praetorem.] Liuus 4. Decad. lib. 4. tradit Cn. Domitium praetorem bina comitia in Capitolio habuisse. de quo & nos supra lib. 2. c. 15. & seq.

l Sed per interregem.] Liuus 1. Decad. lib. 3. vbi P. Valerius Publicola tertio die quam interregnum inierat, consules creat L. Lucretium Tricipitum, & T. Veturium Geminum, siue ille Vetulus fuit. Et diximus supra lib. 3. c. 3. nu. item 3.

m Aedilem.] Dionys. Halicarnassens lib. 6.

n Quaestorem.] Idem lib. 8.

o Tribunum plebis.] Idem lib. 6. Gruchius Co-

mitiorum lib. 2. c. 3. non longe à prin.

p Praefectum vr̄bis.] Hunc senatum vocare posse, testis est Gellius auctoritate Varronis & Arceij Capitonis lib. 14. c. vlt. Sed comitia indicere Senatus aut Dictatoris erat.

q Aut Pon. Maximum.] Liuus Decad. i. lib. 3. lbi exemplò pontifice maximo comitia habente, tribunos plebis creauerunt.

r Ipse tamen praetor.] Gellius lib. 13. c. 13.

s Cumque Caesarum temporibus.] Cornelius Tacitus lib. 1. de Tiberio loquens, Tum primum e campo comitia ad patres translata sunt. Nam ad eam diem, & sti potissima arbitrio Principis, quaedam tamen studiis tribuum fiebant. Neque populus ademptum ius questus est, nisi inani rumore: & senatus largitionibus, ac precibus sordidis exolurus, libens tenuit, moderante Tiberio &c.

Quando primum adilitas coeperit, & quot fuerint adiles, & qui curules, & qui plebeij. Cap. IIII.

*Alter ex
consulibus
plebeius.*

*Aediles al-
ternis an-
nis modo
ex plebe,
modo ex
patribus.*

Vo tempore exactis regibus, & consulibus creatis, plebs contentione maxima cum patribus certauit, & tandem vt alter ex consulibus plebeius foret, obtinuit: patres pro communicato plebi consulatu, adilitatem simul & praetura vendicarunt. Igitur curuli adilitate creata, illam Cneo Quintio Capitolino, & P. Cornelio Scipioni ex patribus dederunt: postea alternis annis, modo ex plebe, nunc ex patribus aediles creati coepti, munusque promiscuum fuit: donec curulis adilitas ad libertini generis homines delata est: tunc cum Cneus Flavius Appij scriba, libertino patre natus, cum Quinto Anitio Preneestino, haud multo ante hoste populi Romani, aedilis curulis ius civile in penetralibus pontificum diuulgauit, diésque fastos in albo proposuit, ac aedem Concordiae cum non mediocri inuidia nobilium dedicauit. Demum dissidente plebe à patri-

ANNO TATIONES IN CAP. IIII.

a Vo tempore.] Hoc initium vsque ad clausulam, Postea alternis annis. est Liuus 1. Decad. lib. 6. in fi. cum princ. lib. seq.

b Postea alternis annis.] Atque etiam ex plebe & patribus ex T. Liuio 3. Decad. lib. 7.

c Ad libertini generis homines.] Id vsque ad clausulam, Demum dissidente plebe. est Liuus 1. Decad. lib. 3. ad fi. Valerij Maximi lib. 2. cap. 1. Plinij lib. 33. c. 1.

d Demum dissidente.] Erant enim duo aediles curules

bas, vt duo essent plebis aediles, sicut duo patricij antea fuerant, plebi est à patribus concessum. Lapsis inde temporibus, cum Iulius Caesar rerum potiretur, tunc primum sex aediles creati, duo patricij, qui cereales dicti, qui curam gererent annonae forensis, copiarumque cibariorum: reliqui ex plebe: quorum praecipuum munus erat, vr̄bis, aedium sacrarum priuararumque curam agere: ad eosque absentibus vel impeditis consulibus, summa rerum & maiestas consularis imperij saepe delata est. Hi praecipue curabant, vt aedificia publica priuaraque fierent, vtque templa, theatra, stadia, fora, porticus, curiae, & basilicae, atque mœnia, magnificis operibus reficerentur & ornarentur: quod lege veteri sancitum erat, in haec verba: Suntoque aediles curatores vr̄bis, annonae, ludorumque solennium, ollisque ad honoris amplioris gradum prius accessus esto. & infra. Quibus sacrarum rerum procuratio & totius vr̄bis tutela saepe commissa est. Ad quos etiam senatusconsulta & scita plebis, vt in aede sacra conderentur deferbantur: praeparando conuehendoque frumento & oleo, ne vr̄bis penuria annonae, neve caritate laboraret, vtque commeatus, quaeque bello vsui forent, in castra deferrentur, aedilium muneris erat. Ideo Manius Martius & Trebius

*Sex aediles
cereales.*

*Lex de aedi-
libus ple-
beis.*

ANNO TATIONES.

curules & duo plebeij, quorum illi ludos Romanos instaurabant, hi plebeios, ex Liuio 3. Decad. lib. 7.

Et ludos, inquit, Romanos senael instauratos ab aedilibus curulibus Q. Metello, & C. Seruilio: & plebeis ludis biduum instauratum ab Q. Manlio, & M. Cecilio Metello aedilibus plebis, & rursus lib. 8. Ludi Romani ter toti instaurati ab aedilibus curulibus Cn. Seruilio Cepione, Ser. Cornelio Lentulo. Item ludi plebeij semel toti instaurati ab aedilibus plebis M. Pomponio Marthone, & Q. Manlio Thurino. & 4. Decad. lib. 1. Ludi Romani Scenici eo anno magnifice apparatusque facti ab aedilibus curulibus L. Valerio Flacco, & T. Quintio Flaminio biduum instaurati sunt. & paucis interiectis. Et plebeij ludi ter toti instaurati ab aedilibus plebis L. Apustio fullone, & Q. Minutio Rufo, qui ex aedilitate praetor creatus erat. Et idem prope modum scribit libro 2.

e Lapsis.] Pomponius Iurifconsultus in l. 2. ff. de orig. iur. & Dion lib. 42.

f Qui curam.] Dionysius Halicarnassens lib. 6. non longe à fi. Apuleius lib. 1. Metamorph. Annonam curamus, ait, & aedilem gerimus. Nam & legimus apud Liuium 4. Decad. lib. 8. frumentarios pecunia ab aedilibus damnatos ob annonam compressam. & huc quoque spectat lex, ideo condemnatus ff. de compensat.

g Vr̄bis.] Vide Ciceronem vbi citabimus in verbo, Priuararumque.

h Aedium sacrarum.] Dionysius Halicarnassens lib. 6. non longe à fin. Cic. in l. in Ver. act.

i Priuararumque.] Cicero in 7. in Ver. actione. Varro lib. 4. lin. Latinae, vbi hinc aediles dictos dicit. & Festus Pompeius lib. 1.

k Ad eosque.] Liuus 1. Decad. lib. 3. Circuitio, inquit, ac cura aedilium plebis erat: ad eos summa rerum & imperij venerat.

l Vt aedificia.] Festus Pompeius vbi supra.

m Vtque templa.] Vide supra in verbo, Aedium sacrarum.

n Theatra.] Fenestella de magist. Rom. c. 14.

o Fora.] Sueton. in Caesare, c. 10. vide Beroaldum.

p Magnificis operibus.] Plinius lib. 36. cap. 3. vbi de Caesare, qui postea dictator fuit, & Varrone & Murena.

q Quod lege veteri.] Cicero lib. 2. aliis 3. de legibus. Ex quo intelliges hic legendum, non, prius accessus: sed, prius ascensus.

r Quibus sacrarum.] Dionysius Halicarnassens paulo ante fin. lib. 6. Feriarum, inquit, & sacrificiorum certaminumque curam Senatus commisit aedilibus. Cicero in 7. in Verrem actione. Cuius verba ad hunc locum, & alios multos huius cap. pertinentia, adscribenda hic duximus, Nunc sum designatus aedilis: habeo rationem quid à pop. Romano acceperim: mihi ludos sanctissimos, maxima cum caeremonia Cereri, Libero, Liberisque faciendos: mihi Floram matrem populo plebi que Rom. ludorum celebritate placandam: mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt nominati, maxima cum dignitate ac religione Ioui, Iunoni, Minervaeque esse faciendos: mihi sacrarum procuratorem: mihi totam vr̄bem tuendam esse commissam, ob earum rerum laborem & sollicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in Senatu sententiae dicendae locum, togam praetextam, sellam curulem, ius, imagines ad memoriam posteritatemque prodendam.

s Ad quos etiam.] Polybius lib. 3. loquens de federibus Romanorum & Carthaginensium, Haec (inquit) cum ita sint & in hodiernum diem tabulis aeneis inscripta conspiciantur in templo Capitolini Iouis, vbi ab aedilibus diligentissime custodiuntur.

t Praeparando conueni.] Liuus 1. Decad. lib. 10. vbi de Fabij Maximi aedilitate. & 3. Decad. lib. 10. vbi de M. Valerij Falconis, & M. Fabij Buteonis aedilitate.

v Ne vr̄bis penuria annonae.] Vide supra in verbo, Qui curam annonae.

x Vtque commeatus.] Liuus 3. Decad. libro 6. Fuluius, inquit, Flaccus inter Exquilinam Collinamque portam ponere castra: Aediles plebis commeatum eo comportarunt.

y Ideo Manius Martius & Trebius.] Vtriusque testis est Plinius lib. 18. cap. 3.

ædiles plebis, quod in summa caritate frumentum populo in modios assibus dedere, com meatusque intexere, statuas in Capitolio & palatio cum titulis honorum meruere. ² Et M. Seruius T. filius ædilis curulis, quod olei denas libras singulis assibus prestavit, celebri memoria dignus fuit. ³ Etiam in eos qui plus quam lege definitum erat, agri possiderent, die dicere, ⁴ matronas probri accusare, ⁵ foeneratores coercere, ⁶ popinas & ganeata obsonia inhibere, ⁷ in facta dictaque inciutilia atque improba animaduertere, atque in exilium agere, ædilitiæ potestatis erat. ⁸ Nero tamen dum munere ædilitio fungitur, ne quid cocti in popinis veniret, præter legumina & olera, interdixisse fertur. ⁹ Quinetiam nimiam ædilitium potestatem cohibuit: statuitque quantum curules, quantum plebeij pignoris caperent, quantumque pœnæ irrogarent. ¹⁰ Circa religionem, ne qui nisi Romani dii patrio more colerentur, neque à vetustis cæremoniis decederent, ædilibus præcipua cura fuit: quorum edictis cautum est, ¹¹ ut Iudeorum Aegyptiorumque sacra, ritus & cæremonia ex vrbe pellerentur & exigerentur. Senatufconsulta excipere, ¹² super emendis vendendisque seruis aut iumentis, si ex fide bona venirent, deque illorum vitio & morbo cognitionem animaduersionemque

Nero ædilis. Aedilium potestas nimia cohibita. Aedilitiæ edictum in Iudeorum & Aegyptiorum sacra. Exempla

ANNOTATIONES.

z Et M. Seruius.] Idem Plinius lib. 17. c. 1. qui tamen hunc nominat M. Seium.
a Etiam in eos.] Liuius 1. Decad. lib. 10. Eo, inquit, anno plerisque dies dicta ab ædilibus, quia plusquam quod lege finitum erat agri possiderent: nec quisquam est purgatus, vinculumque ingens immodicæ cupiditatis iniectum est.
b Matronas.] Liuius 3. Dec. lib. 5. post prin. Aediles, ait, plebei aliquot matronas probri accusarunt: quasdam ex eis damnatas in exilium egerunt.
c Foeneratores coercere.] Liuius 1. Decad. lib. 7. Iudicia, inquit, eo anno populi tristitia in foeneratores facta, quibus ab ædilibus dicta dies esset, traduntur. & lib. 10. & 4. Dec. lib. 5.
d Popinas.] Sueton. in Tiberio, cap. 34. Annonamque macelli, Senatus arbitratu quotannis temperandam: dato ædilibus negotio, popinas ganeasque usque eò inhibendi, vt ne opera quidem pistoria proponi venalia linerent. Nam & his sumptuariarum legum cura mandata est apud Tacitum lib. 3.
e In facta.] Capito Arceus in Commentario de iudiciis publicis, & ab eo Gellius lib. 10. cap. 6. referunt Claudiam, Appij Cæci filiam, cum à ludis, quos spectauerat, domum veheretur, & præ turba carpentum difficiliter egrederetur, ita commotam dixisse, Vtinam, inquit, reuiuifcat frater, aliamque classem in Siciliam ducat, atque istam multitudinem perditum eat, quæ me malè nunc miseram conuexauit. Ob hæc mulieris verba tam improba ac tam inciutilia C. Fundanius & Tib. Sempronius Aedil. multam dixerunt ei æris grauis 25. millia. Ex quo patet non in factum modò, sed & in voces perulantiores fuisse vindicatos, vt dicit Gellius ibi, & id quoque refert Florus Epitom. Liuij 19. Valerius lib. 8. c. 1. & Sueton. in Tiberio, c. 2.
f Nero tamen.] Et id certè Nero Cæsar instituit, vt scribit Suet. in vita ipsius, c. 16. Sed quod hic dicit, dum munere ædilitio fungitur, non intelligas tanquam Nero ædilis fuerit: neque enim id vsipiam reperitur, sed ita intelligi debet, vt in ea re vltus sit munere ædilitium, quorum scilicet id munus erat.
g Quinetiam.] Ex Tacito, cuius propria verba Alexander huc transcripsit lib. 13. vt verum sit nul-

lum aded malum esse & facinorosum, quin aliquid boni aliquando faciat. Nam & de eodem Nerone Martialis lib. 7. epig. 33.

*Quo possit fieri modo, Seueræ,
Vt vir pessimus omnium Charinus
Vnam rem bene fecerit, requiris?
Dicam: sed cito, quid Nerone peius?
Quid thermis melius Neronianis?*

De quo & nos diximus in nostris II. Connubialibus. h Circa religionem.] Liuius 1. Decad. lib. 4. & 3. Decad. lib. 4. post prin. & eiusdem 3. Decad. lib. 5. vbi dicit, Aediles incusatos à Senatu, quod non prohibuissent, quadam externa sacrificia, quæ in urbem inuaserant. & 4. Dec. lib. 4.

i Vt Iudeorum Aegyptiorumque sacra.] Non mihi nunc occurrit locus vbi id ædilitiæ edictum factum sit. Scio autem Tiberium apud Suet. in eius vita, c. 36. externas cæremonas, Aegyptios Iudaicosque ritus compescuisse, coactis, qui superstitione ea tenebantur, religiosas vestes cum instrumento omni comburere. vide ibi Beroaldum. Seruius autem enarrans eum locum lib. 8. Aeneid.

*Hanc tanti numinis aram
Vana superstitio, veterumue ignara deorum
Imposuit.*

Scribit apud Athenienses & Romanos cautum lege fuisse, ne quis nouas religiones introduceret. Ideoque Socratem damnatum fuisse, & Chaldaeos & Iudeos fuisse vrbe depulso. quod & nos alibi retulimus. Et certè est ex Romuli apud Dionysium lib. 4. & Plutarchum in vita illius, Deos peregrinos ne colunto (vide II. antiquas) & alia 12. Tab. apud Cic. lib. 2. de legib. Separatim nemo habesit deos, neque nouos colunto. Sed ne aduenas, nisi publicè ascitos, priuatim coluto. Vide omnino Baldum in 7. l. Romuli. Plinius lib. 30. cap. 1. author est Senatufconsulto cautum fuisse Cn. Cornelio Lentulo, & P. Licinio Crasso Coll. ne nouam religionem intuehere liceat. Cæterum Adrianus Imperator sacra Romana diligentissimè curauit, peregrina contempsit, vt tradit Aelius Spartianus in vita illius.

k Super emendis.] Vt videre licet ex 1. & aliis multis. ff. de ædil. edic.

1 Ther

habere, Thermarum curam agere, illasque ne essent immundæ, neque nimis æstuant, curare, ædilitiæ cognitionis erat: ^m de mensuris quoque, ⁿ & verrendis viis, deque alia cognoscere, de superque edicta proponere, ^o quæ ædilitia dicta sunt, multamque non parenti irrogare, ^p aut nota turpitudinis afficere poterant. ^q Horum exemplo Ephori Lacedæmonii fuisse, & ^r in Thessalia ædiles, quibus virgas lixæ præferebant, quorum munus erat annonam & forum cupedinis curare. Apud Græcos & Aetolos ^s agoranomi, quorum edictis vendentium & ementium rabies coercebatur: qui hoc etiam sibi arrogarunt, de venditarum emptarumque rerum vsu & commercio, deque conuentionibus & pactis cognoscere. ^t In tantumque honoris culmen ædilitas promotæ fuit, vt vrbe peste laborante, maiestatem consularis imperij ad ædiles decidisse, Titus Liuius autor sit, ac iam bonis temporibus ab optimis quibusque splendor ædilitatis quæsitus fuerit. ^v Nam duo Crassi, ^x Quintus Mutius, ^y & Publius Lentulus, ^z & Scaurus summis honoribus functi, ædilitatem magnificentissimè gessere, illamque magni muneris loco exequuti fuere. ^a Paulus quoque Aemylius quum duodecim magnis competitoribus in petitione ædilitatis prælatus fuerit, pro summo honore duxit. Sunt tamen exempla illorum, qui repulsam in petitione ædilitatis perpessi, mox consulatus, præturas, & summos honores meruere, inter quos ^b C. Marius, qui in duabus ædilitatis petitionibus, curulis scilicet & plebeia, vna die bis repulsam tulit, septies deinde consul fieri meruit. ^c Scipio verò Aemylianus, cum candidatus ædilitatis

ædilitiorum edictorum vide in 2. lib. Pandect. de ædilit. edict. Ephori apud Lacedæmonios. Agoranomi.

Honos ædilitis muneris.

Ædilitatis repulsas passus, ad alios tam men magistratus statim euecti.

ANNOTATIONES.

l Thermarum.] Hoc satis probatur ex Seneca ad Lucillum lib. epistol. 12. epistola omnium 86. Sic enim inquit, sed, Dij boni, quam iuuabat ista balnea intrare obscura & gregali tectorio inducta: quæ scires Catonem tibi Aedilem manu sua temperasse. Et probatur quoque nostris legibus. nam in l. qui insulam. §. ædilis in municipio qui est primus. ff. locati. Sed & quod supraddictis adde, interdum ad conciliandum populi fauorem balnea conducebant, vt his gratis lauarentur. d. l. qui insulam. m De mensuris.] Vt patet ex locis Persij & Iuuenalis, quos tibi citabimus infra hoc lib. ad ff. n Et Verrendis viis.] Nam & Sueton. in Vespasiano, cap. 5. tradit C. Cæsarem Sabinum, fratrem ipsius Vespasiani, ædilem oppleri luto, propter curam verrendis viis non adhibitam. Vide ibi Beroald. o Quæ ædilitia dicta sunt.] Hinc ille tit. de ædilitio edicto.

p Aut nota.] Vide tamen quid scribatur in l. eos. in princ. ff. de decurion. Eos, qui vtensilia negotiantur & vendunt: licet ab ædilibus cædantur: non oportet quasi viles personas negligi, nec prohiberi decurionatum, vel aliquem honorem in sua patria petere. nec enim infames sunt. Sed nec quidem arcentur honoribus, qui ab ædilibus flagellis cæsi sunt: quâquam iure suo ita ædiles officio illo fungantur. Inhonestum tamen puto esse huiusmodi personas flagellorum ictibus subiectas in ordinem recipi, &c. Adde autem supraddictis ædilitium curam fuisse facta testæ, & publicorum, & priuatorum operum tueri, & procurare ex Asconio in 3. in Ver. act.

q Horum exemplo Ephori.] Valer. Maximus lib. 4. c. 1. vbi de Theopompo, dicit non ædilitium, sed tribunorum plebis, vt & dicitur inferius lib. 6. c. 24. non longè à princ.

r Et in Thessalia ædiles.] Ex Apuleio li. 1. Met. Nam & lixas, inquit, & virgas & habitum prorsus magistratui congruentem in te video. Annonam

curamus, ait, & ædilem gerimus: & si quid obsonare cupis, vtique commodabimus.

s Agoranomi.] Diony. Halicarnassens lib. 6. non aded longè à fine. Et de his Plautus in Capteuicis act. 4. sce. 1.

*Mirum quæ adeo sit, nisi hunc fecerunt sibi Aetolis
Agoranorum.*

Vide Beroaldum in Suetonium & Apuleium. Et adde apud Corinthios quoque fuisse ædiles ex Iustino lib. 21.

t In tantumque.] Ad Romanos redit. Idque Liuij est 1. Dec. lib. 3.

v Nam & duo Crassi.] De Crasso diuite testis Cicero lib. 2. officio. de altero etiam ipsemet ibid. x Q. Mutius.] Idem Cicero. eod. libro 2. dicit. Q. Mutium cum L. Crasso ædilitate fuisse functum.

y P. Lentulus.] Idem ibid.

z Et Scaurus.] Huius ædilitatis sapius meminit Plinius scilicet lib. 8. cap. 17. & ca. 26. & lib. 9. ca. 5. in ff. & lib. 34. cap. 7. & lib. 35. cap. 11. & lib. 36. cap. 2. & cap. 15. Adde & his Scipionem Africanum ex Liuijo 3. Decad. lib. 5. cuius verba adferam in verbo, Scipio verò Polybio li. 10. vbi etiam dicit Lucium Scipionem ipsius fratrem seniore cum eo ædilem creatum & Lucillum, vt dicitur in verbo, L. Lucullus. & Cæsarem ex Suetonio in vita illius, c. 10. & Plinio lib. 33. cap. 3. & Plutarcho in vita illius. & Ciceronem, vt ipse dicit in 1. in Verr. act. & ibi Pædianus in argumento ipsius.

a Paulus quoque Aemylius.] Plutarch. in vita illius post prin.

b C. Marius.] Plutar. in eiusdem vita, & Apoph. Imperatorum, & Valerius Maximus lib. 6. c. 11.

c Scipio verò Aemylianus.] Valerius Maximus lib. 8. cap. 16. L. Florus Epitom. Liuij lib. 50. Plinius Secūsus, aut quisquis is est, de viris illustribus c. 58. Liuius 3. Decad. lib. 5. tradit alteri Scipioni, cui post Africano cognomen fuit, petenti ædilitatem, cum

Aedilitatis munus cum alio munere coniunctum.

Ludi per aediles editi.

Scriba ad aedilitatem non admisit. Aediles sacrosancti.

in campum descenderet, ab vniuerso populo fructum vberimum cepit: nam pro aedili, omnium suffragatione consul factus est. ^a L. Lucullus cum ante adultam fratris aetatem, magistratus petere nollet, tantum gratia & fauore valuit, ut absens vnà cum fratre aedilis relatus fuerit. ^b Vespasianus verò candidatus aedilitatis, quinquies repulsam passus, demum ad imperium fuit euectus. Et quanuis aedilitas per se proprium munus foret, ^c saepe tamen magistratos equitum & tribunos plebis simul cum magisterio & tribunatu aedilitatem gessisse comperimus. ^d Cn. Flauium Appij Cæci scribam, cum tribunatu plebis aedilitatem, ^e & T. Sempronium, magisterium equitum vnà cum aedilitate habuisse constat: ^f tametsi duos magistratus, praesertim curules, simul gerere, antea interdictum fuerit. Munera etiam magnificentissima, & ludos apparatusimos, ad conciliandum populi fauorem, per aediles plebis aut curules, ^g nunc Romanos, nunc plebeios, nonnunquam scenicos, publica^m vel priuata impensa, multatitia pecunia curari & instaurari, plerunque adnotauimus: ^h in quibus^m aut ex venatione beluarum, quæque mira spectatu & insolita sunt, ⁱ nonnunquam gladiatorum paria qui digladiarentur, spectaculis exhibuere: quæ munera cum magnificentissimè per aediles edita fuissent, gradus ad amplissimos honores magistratufque fecere. ^j Illud memoriae datum est, eos qui scriptum facerent, ad aedilitatem admitti nequisse: propterea Flavius scriba, quia scriptum fecerat, nisi iurasset se scriptum non facturum, ad aedilitatem admissus non fuisset. ^k Quodque aediles, sicut tribuni plebis, sacrosancti aliquando habiti sunt: quod licet veteri constet exemplo, lex-

ANNO TATIONES.

obstiterent Trib. plebis negantes rationem eius habendam esse, quod ei nonnum ad petendum legitima aetas esset. Si me, inquit, omnes Quirites aedilem facere volunt, satis annorum habeo. Tanto inde fauore ad suffragium discursum est, ut tribuni repente incepto desisterent.
d L. Lucullus.] Plutarchus in vita illius.
e Vespasianus.] Sueton. in vita illius, c. 2.
f Sæpe tamen.] Quod probat exemplis seq.
g Cn. Flauium.] Plinius lib. 33. c. 1.
h Et Titum Sempronium.] Hunc, aut alium eiusdem nominis fuisse Magistrum equitum sub M. Junio Dictatore, satis constat ex Liuiio 3. Dec. li. 2. sed quod simul aut aliter fuerit aedilis non memini me legisse: nisi quis fortè eundem hunc esse putet cum T. Sempronio aedili apud ipsum Liuium 4. Decad. lib. 7. Sed inter vtrumque magistratum intercesserunt 38. anni, ut vix idem fuerit.
i Tametsi duos magistratus.] Id ex Liuiio est 4. Decad. lib. 9. vbi cum Q. Fuluius Flaccus iam aedilis curulis designatus, praetura peteret, pars Tribunorum plebis negare rationem eius habendam esse, quod duos simul vnus magistratus, praesertim curules, neque capere posset, nec gerere: pars legibus eum solum æquum censere, ut quem vellet praetorem creandi populo potestas fieret. Quam sententiam cum senatus auctoritas complexa fuisset: populus autem Romanus cuperet eum quoque praetorem creari, tandem ad sedandam eam controuersiam, censuit Senatus satis praetorem esse, nec tum necesse esse alium praetorem creari. Legimus tamè apud Gellium lib. 13. cap. 18. Catonem vnum ex posteris M. Catonis Censorij, cum aedilis curulis fuisset, in Galliam Narbonensem profectum ibi vita functum fuisse: nec tamen dicit eum simul fuisse in iis magistratibus. Sed quod minime dubium est,

vnus simul prator & aedilis esse poterat. Nam P. Aelius Pærus, P. Villius Tappulus, hi duo cum aediles plebis essent, praetores creati sunt.
k Nunc Romanos.] Scilicet Romanos ab aedilibus curulis, plebeios ab aedilibus plebis, ut diximus & probauimus in verbo, Demum disidente.
l Nonnunquam scenicos.] Nam & Liuius 3. Decad. lib. 4. tradit Q. Fabio Maximo, & T. Sempronio Graccho Coss. ab aedilibus ludos scenicos per quadriuum primùm factos. Quamquam & ipse 4. Decad. lib. item 4. scribit Megalesia, ludos scenicos C. Attilium Saranum, & L. Scribonium Labonem aediles curules primos fuisse. Sed vide an illi primi curules erant an plebei.
m Vel priuata impensa.] Suetonius in Cæsare, cap. 10. Quo factum est, ut communium impensarum solus gratiam caperet. Vide etiam Fenestellam lib. de magistratibus Romanorum.
n Aut ex multatitia.] Liuius 3. Dec. lib. 7. tradit Q. Catium, & L. Portium Licinium aediles ex multatitia argento signa ænea ad ædem Cereris dedisse, & ludos magnificè apparatus fecisse.
o In quibus.] Sueton. in Cæsare, c. 10. Venationes, inquit, ludosque & cum collega & separatim edidit.
p Nonnunquam gladiatorum paria.] Idem Sueton. cod. ca. adiecit insuper Cæsare etiam gladiatorum munus, sed aliquantò paucioribus, quam destinauerat, partibus.
g Illud memoriae datum.] Ex Liuiio 1. Decad. lib. 9. ad fi.
r Quodque aediles.] De vtrifque id tradit Liuius 1. Decad. lib. 3. cuius hæc verba sunt, Ipsis quoque tribunis, ut sacrosancti viderentur (cuius rei propè iam memoria aboleuerat) relatis quibusdam ex magno interuallo caeremoniis, renouantur, & cum religione

que à Valerio consule post decemuiros lata, tam tribunos quàm aediles, iudicès atque decemuiros inuiolatos sanxisset: ^a tamen quia aediles curules neque prehensionem, nec vocationem habere, nec licetore vti, ^b eosque à priuato ad maius tribunal prehendi duci que à magistratibus nouimus, propterea aedilem non esse sacrosanctum opinati sunt: ^c quod Domitianus Cæsar factò declarauit, qui tribuno plebis autor fuit, aedilem repetundarum accusandi, iudicesque in eum à senatu petendi. Qui quidem aediles non Romæ tantum, ^d sed in oppidis & vicis ignobilibus saepe fuere magistratus, qui de mensuris & rebus minimis iura dabant. Hoc quoque notandum est, posse aediles exhausto atque inopi arario nouum vestigal constituere, quo reipublicæ oneribus consulatur. ^e quodque sicut tribunos plebis ad tribunatum, ita aediles siue curules seu plebeios, qui patrem haberent superstitem, ad aedilitatem minime admitti posse, exemplis maxime probatum est.

ANNO TATIONES.

religione inuiolatos eos, tum lege etiam fecerunt, sanciendo, ut qui tribunis plebis, aedilibus, iudicibus, decemuiris nocuisset, eius caput Ioui sacrum esset: familia ad ædem Cereris, liberi liberæque venum iret. Ex quo loco haud dubiè Alexander hæc accepit. Vide tamen quæ Liuius ibi subiungit. & Fest. Pompeius auctoritate Catonis lib. 17. dum declarat quid sacrosanctum sit.
s Tamen quia aediles cur.] Et id quoque vsque ad versic. Quod Domitianus. magna ex parte est ipsius Liuij vbi supra post ea quæ ex eo nuper adduximus.
t Neque prehensionem.] Id colligi potest ex Gellio lib. 13. cap. 12. & clarius cap. sequent. Varronis auctoritate.
v Eosque à priuato.] Quod probatur exemplo seq. & ex Gell. lib. 13. c. 13.
x Quod Domitianus Cæsar.] Sueton. in vita illius, cap. 8. Aedilem, inquit, sordidum repetundarum accusandi, iudicesque in eum à Senatu petendi, tantum curæ adhibuit, ut neque modestiores, neque instiores extiterint.
y Sed in oppidis.] Cicero loquens de suo Arpinatum municipio lib. epist. fam. 13. epist. 11. omnium 282. ad Brutum. Nam constituendi, inquit, municipij causa hoc anno aedilem filium meum fieri volui, & fratris filium, & M. Cæsium, hominem mihi maxime necessarium: is enim magistratus in nostro municipio, nec alius vllus creari solet. Et in 6. in

Verrem actio. loquitur de aedilibus Agrigenti oppidi Siciliae. Et Aretio loquens Persius saty. 1. ad fi.
Frangerit heminas Areti aedilis iniquas.
Et de Vlubris Iuuenalis satyra 10.
Et de mensura ius dicere? vasa minora
Frangere pannosus vacuis aedilis Vlubris.
Et de Hypata ciuitate Thessaliae Apuleius libro 1. Mramor. ad fi. illic fuisse aedilem Pythiam quempiam. Et ut scribit Spartianus Adrianus per Larina oppida aedilis fuit. Sed & id quoque probatur in l. qui insulam. §. aedilis in municipio. qui est primus. ff. locat. cuius verba supra eod. in verbo, Thermarum curam agere. adscripsimus.
z Quodque sicut.] Id est Liuij 3. Decad. lib. 7. & iterum 10. Sed his omnibus adde quod aediles plebis consulibus, postquam magistratu abiissent, diem dicere poterant. Nam L. Halienus aedilis plebis C. Verutio, ut primùm consulari abiit, diem dixit apud Liuium 1. Decad. lib. 3. Quodque aediles cod. tempore iudicis partes sustinere non poterant, ex Asconio Pædiano in 2. in Verrem actio. Quod item feriarum Latinarum curam senatus aedilibus commisit, ornatis prius prætexta & sella eburnea regis insignibus, ut tradit Dionysius Halicarnassicus lib. 6. ad fi. Quod insuper comitia creandorum aedilium, ut & tribunorum absque auspiciis peragebantur suffragio tribuum. Quod denique aedilitia dignitas apud Romanos propè illustrissimum habebat iuuentutis principatum.

Iudicium ignaui iudicis super controuerso iure perperam iudicantis, haustum aqua per fundum alienum non deberi. Cap. V.

Vper controuerso iure in foro Romano, me praesente, apud ignauium iudicem qui praesidebat, dum quotidiana patrocina praestarem, aspera & vehemens quaestio agitari cœpta est. Petebatur enim à testatoris filio, cui haustus aqua in fundo quem alteri legauerat testamento, exceptus fuerat, isque fons immodicis caloribus postea exaruerat, deinde tribus post annis denuo emerferat, ex testatoris voluntate se ad illius haustum per fundum legatum admitti. Cui contra stabat fundi dominus, & desita aqua, seruitutem se nullam debere aiebat: quippe cum aqua, cuius haustus testamento exceptus fuerat, fonte arefacto, esse desierit, cessare etiam seruitutem, quæ propterea debebatur, dicendum erat: & vbi haustus aqua ex nouo fonte illi forsan deberetur, ius tamen eundi per fundum

suum, se inuito, illi non esse: pluraque in hanc sententiam adduxerat, quibus non dissimulanter quaestioni responderi videbatur. Contra verò testatoris filius, relicta à patre seruitute, & haustu aquae sibi legato, etiam aditum ad aquam, qui nullibi nisi per fundum patere poterat, relictum dicebat: cum nullus aquae vsus foret, nisi haurire liceret, neque posse hauriri, nisi per fundum aditus esset. Quod si fieret secus, profecto cum sibi aliunde haurire non daretur, ipse legato praeter testatoris voluntatem frustratus foret: quod est pudendum dicere. Rursum tamen aqua desita fuisset, seu aestu vehementi, seu quouis modo arefacta, ea postea renata, ius pristinum sibi deberi assererat: nam quoadiu è fonte manaret, ius hauriendi sibi integrum esse dicendum erat. Cumque immodicis iurgiis desuper obstreperent, & turpibus vocibus inuicem conflictarentur, iudex qui asidebat seuerus & vehemens, amborum audito postulatu, pauca interfatus, quaesivit an aqua ex fonte arefacto penitus fluere desisset: & quum triennio aquam ex fonte manare desisset (quippe quum tenuis, non perennis foret) illamque denuo scaturisse, tabulis & testibus planum fecissent, deque hoc nulla controuersia foret: hoc asseuerato, parumper subdubitare visus, paulò post eò inclinavit sententia, vt eundi per fundum alienum, & aquam desitam rursus hauriendi, testatoris filio ius non esse, sibi liquere iniquissimo decreto pronunciaret. Qua iniuria decreti cum vehementer ille offensus reclamasset, & propterea me adiuisset, peteretque, vt sibi in causa adessem, vtque suas partes propugnationemque mea cura patrocinioque susciperem: quaesui ego à iudice, vt bona cum venia diceret mihi, quo iure, qua lege aut exemplo, isti cui seruitus testamento relicta fuerat, ius non esse hauriendi ex fonte renato declarasset: siquidem si haustus aquae testamento legatus erat, iter quoque ad haustum ex aequo & bono relictum videri debet: cum mihi haurire liceret, nihil praestaret commodi legatum, nihil opis: idque tam Paulum & Marcellum, quam Neratium & Vlpianum de seruitutibus sentire asseuerauit. Quinetiam de sumptibus funerum idem Vlpianus censuit: Si in fundo à me vendito sepulchrum mihi excepero, iter quoque ad sepulchrum exceptum videri: cum subsequens antecedens supponat. Neque repugnat, quòd arefcente fonte, desita seruitus videbatur, quia satis habet rationis explicatae, quòd mox fonte renato ius idem mihi deberi quouis potest intelligere, idque Iabolenum & Paulum de seruitutibus etiam censuisse. Quinetiam Attilicinus consultissimus vir, super hac controuersia Caesarem Statilio Seuero in hanc sententiam rescripsisse dicit: idque cum lege & iure affirmare contenderem, peteremque vt more institutoque maiorum, siquid iudicando deliquisset, caueret ne magno saltem afficeretur incommodo is qui in meam fidem clientelamque venerat, Iudex ad me conuersus, grauiter, credo, ferens se frequenti auditorio interpellatum, stomachabundus, & vultu ferè minaci, Semel, inquit, desita aqua, postquam fons exaruit, ius illam hauriendi pariter desitum videri: quippe cum aqua nulla sit, quae debeat, seruitutem extinctam amplius non reuocari respondit. Cumque ego contradicerem, horum autoritatibus nixus, pluraque in meam sententiam adducerem, praesertim cum nemo tam indoctus ignarusque

ANNOTATIONES IN CAP. V.

A Paulum.] Citatum in l. & Attilicinus. ff. de seruit. rust. praedio.
B Marcellum.] Citatum quoque in l. i. §. si quis propter. ff. de itin. act. que priuat.
C Neratium.] Lib. 3. Membranarum, vt eum citat Vlpianus in litem sic. §. qui habet. ff. de ser. praed. rust. cuius haec verba sunt, Qui habet haustum, iter quoque habere videtur ad hauriendum. Et (vt ait Neratius lib. 3. Membranarum) siue ei ius hauriendi & adeundi cessum sit, vtrumque habebit: siue tantum hauriendi, inesse ad aditum: siue tantum adeundi ad fontem inesse & haustum.

D Et Vlpianum.] Vbi supra.
E Idem Vlpianus.] In l. si venditor. ff. de relig. & sumpt. fun.
F Idque Iabolenum.] Nescio quo loco, nisi forte in l. fistulas. in princ. ff. de contrahend. empr. quae quidem lex est Labonis ex Iaboleno, praestatque aliquod argumentum ad id de quo hic agitur.
G Et Paulum.] In l. qui fundum vendebat. §. in lege. ff. de contrah. empr.
H Quinetiam Attilicinus.] Id est ex d. l. & Attilicinus. ff. de ser. rust. praed.

rerum

rerum foret, vel qui primis (vt aiunt) labris iura degustarit, qui restituta re in statum priorem, idem ius quod antea fuerat, re integra, incolume esse negaret: ipse autem egregius nebulo cum in eandem sententiam iret, illamque nullo argumento, nec iudiciali disceptatione, vt modesti iudices solent, dilueret vel firmaret, si quid probandum aut refellendum esset, sed propè ad extremam insaniam vecors excandescebat: ego qui probè noram spiritum eius, ne insectatione & conuiciis agerem, dicendi pauisam feci, satiusque duxi clienti salutari consilio prodesse, quam rationibus non proficientibus cum homine illiberali & clamoso nequicquam disceptare: clienti que vt ad maius tribunal prouocaret, persuasi: profuitque prouocasse. Namque haud multò post, discussio negotio lege & iure, inducto iudicis decreto, probabili & recto iudicio pro testatoris filio lis data est. Verba verò Caesari ad Statilium Seuerum ex eius epistola haec fuere: Succurrendum his putavi, itaque quod ius habuerunt tunc, cum primum ea aqua peruenire ad eos non potuit, id eis restitui placet.

Quanta seueritate à Romanis contra licentiam magistratum, & quoties occursum sit. Cap. VI.

Vanta disciplina cauerint Romani, ne quid magistratus gererent, nimia licentia abuterentur, illud documento est, quòd pluribus legibus, plebiscitis & senatusconsultis praescripti fines magistratum, & potestas coarctata fuit, praecipue cauendo, ne imperiosa illorum licentia, extrayrum rationis excederet. P. Valerius, is qui cum L. Bruto post Reges exactos consul factus est, ad terrorem incrementis audaciae legem promulgauit, qua cauebatur, vt à quocumque magistratu ad populum prouocandi cuius potestas foret: scilicet existimans maioris imperij aduocatione, nimiam magistratum licentiam coarctari: tamen Regum temporibus, prouocationem à regibus fuisse ad populum, idque pontificalibus libris caueri, multi contendunt: quam legem à Murana consule, quo tempore Sora & Alba coloniae deductae sunt, iterum latam comperio: postea exacto decemuirorum imperio, populus Romanus vt licentia temeritatisque obuiam iret, praeter auxilium tribunitium, nouam sanciendo legem, constituit, ne quis vllum magistratum sublata intercessione crearet: qui creasset, cum ius fasque esset occidi. Quod mox Duillius consul alia constitutione inuouauit, vt qui magistratum sublata prouocatione creasset, tergo & capite lueret. Lapsis inde temporibus cum opes plurimorum praevalerent, humiliorisque à ditioribus assidue premerentur, hisque superbe auarique imperitarent, iterum Valeria lex, tanquam vnicum praesidium libertatis, ante primum Punicum bellum lata fuit: qua inter caetera eum qui prouocasset

P. Valerij lex.

Duillij constitutio.

Valeria lex.

ANNOTATIONES IN CAP. VI.

A P. Valerius.] Qui publicola dictus est. Id enim ex eo tradit Plutarchus in vita illius. & Liuius i. Decad. lib. 2. & Valerius Maximus lib. 4. ca. 1. post princ. Et quod hic dicitur, A quocumque magistratu. intellige etiam à Consulibus ex l. 2. §. exactis. ff. de orig. iur. atque ex eo quod scribit Dionysius Halicarnasensis lib. 5. Legem Valeriam, à Val. Publicola latam sententias Consulium capitales irritas fecisse: nisi populi Romani iudicium accessisset, permissa rei prouocatione ad plebis suffragia. Sed quod ad Dictatorem pertinet, vide quae supra diximus libro 1.
B Tamen Regum temporibus.] Quod patet ex Liuii i. Decad. lib. 1. vbi Horatius cum duumviri à Rege creati cum condemnassent, ad populum prouocauit.
C Quam legem à Murana consule.] Liuius i. Decad. lib. 10. in princip. tradit L. Genucio, & Ser.

Cornelio consule, Soram atque Albam colonias deductas. Nec reperitur Murena quispiam fuisse consul: praeter L. Murenam, qui consul fuit cum D. Iunio Syllano, anno post eas colonias deductas ducentesimo quadragesimo plus minusue.
D Postea exacto Decemuirorum Imperio.] Liuius i. Decad. lib. 3. Aliam, inquit, deinde consulari legem de prouocatione, vnicum praesidium libertatis decemuirali potestate euerfam (vide num legendum sit euerfam) restituit modò, sed etiam etiam in posterum muniant: sanciendo nouam legem, Ne quis vllum magistratum sine prouocatione crearet. Qui creasset, cum ius fasque esset occidi: Neue caedes capitalis noxae haberetur.
E Quod mox Duillius consul.] Idem eod. lib. non multò post.
F Lapsis inde temporibus.] Haec vsque ad clausulam, Tamen sunt Liuii i. Decad. lib. 10.

à quouis magistratu, virgis cadi, & securi percuti vetuit: pœnam tamen si secus fecisset, non adiecit, nisi improbe factum videri. Cùmque adhuc non satis innocenti consultum foret, & plebis libertas opprimeretur magis, sapiusque hoc malum increbesceret, inita tandem ratio est, quâ salubriter tenuioribus consultum foret. Si quidem M. Valerius consul legem de prouocatione ad populum, ab eadem familia sapius latam, tanquam patronam & vindicem libertatis tertio promulgauit, grauis simisque pœnis affecit eum, quæ spreto morè patrio, ad maius tribunal prouocare inhiheret, intantum, vt etiam de vi & maiestàtè damnatis, ius prouocandi ad populum dederit, ^h tametsi post decursa secula, Caligula, ne longò circuitu ducerentur lites, nimias prouocationes inhiherit. Sed quauis tot legibus aduocatio maioris potestatis, quæ ab iniuria tenuiores vendicaret, permiffa foret: nondum tamen satis petulantia & effrenatæ licentiæ prouisum erat, nisi cauèretur, ne sapius eadem imperia gerendo, nimis aliquorum potentia insoleceret. ^h Ideo Quintus Martius censor legem tulit ad populum, ne quis eundem honorem bis ambiret. ^l Et deindè Fabius Maximus aliam recitari iussit, quod etiam plebiscito cauebatur, ne intra annos decem eandem potestatem gerere liceret. ^k L. deinde Sylla, aliquem prius prætorum quàm quæstorem fieri, aut consulem quàm prætorum, edita lege vetuit: eundemque nisi decurso decenni spatio, bis vni magistratui præesse, graui pœna interdixit: arbitratus frequentes honorum vicissitudines, nimia potestatis esse, & potentia non ferendæ. ^l Quod haud multo post noua constitutione innouatum fuit: cautumque, ne cui intra vigesimum annum, muneris publici administratio daretur. Et cum licentia præsidum in edendis spectaculis, multo prouincialibus damno & incommodo foret, quotidieque nouis collationibus exhaurirentur: ^m Nero vetuit, ne gladiatorum munus, aut ferarum spectaculum præsidum in prouinciis ederent. ⁿ Quo etiam tempore statutum est, vt qui perperam ad principem vel senatum prouocasset, pecuniam pœnæ nomine in ærarium ferre, & multam exoluere cogeretur. Pluraque

M. Valerij
lex de prouocatione
ad populum.

Prouocationes inhiherit.

Q. Martij
lex
Fab. Max.
lex.
L. Sylla
lex.

Actas muneris publici
administri.

Neronis
statutum.

ANNOTATIONES.

g Tametsi.] Sueton. in Caligula, cap. 16. vide ibi interpretes.
h Ideo Q. Martius.] Plut. in Coriolano, in prin. i. Et deinde Fabius Maximus.] Liuius 1. Dec. lib. 7. & 10. huius quoque legis meminuit etiam Cic. lib. 3. de legibus, vbi eius legis verba adscribit, Eundem magistratum, ni interfuerint decem anni ne quis capito.
k L. deinde Sylla.] Appianus lib. 1. bellorum Ciuilium in duobus locis.
l Quod haud multo post.] Sed his omnibus adde quod M. Rutilius Censorinus, iterum censor creatus, ad concionem populum vocatum, quàm potuit grauisima oratione corripuit, quod eam potestatem bis sibi detulisset, cuius maiores, quod nimis magna videretur, tempus coarctandum indicassent, vt tradit Valerius Maximus lib. 4. cap. 1. Vbi etiam refert quod Fabius Maximus cum à se quinquies, & à patre, auo, proauo, maioribusque suis, septennero consulatum gestum animaduertit: in comitiis, quibus filius suus summo consensu Conf. creabatur, quàm potuit constanter, cum populo egit, vt aliquando vacationem huius honoris Fabiæ genti daret: non quod virtutibus filij diffideret (erat enim illustris) sed ne maximum imperium in vna familia continuaretur. Præterea Q. Fuluius Flaccus cum ipse consul in sequentem annum, iterum consul à populo crearetur in comitiis,

Tribuni plebis intercessere, qui neque magistratum continuari satis ciuile esse aiebant: & multo foedioris exempli, eum ipsum creari, qui comitia haberet. Quæ contentio cum ad senatum reiecta fuisset, ei visum est, vt per veteres & expertos, bellique peritos Imperatores Respublica gereretur. Ceterum cum apud Carthaginenses iudices essent perpetui, Hannibal legem tulit, vt in singulos annos iudices eligerentur, ne quis biennium continuum iudex esset (vide vbi de prætoribus Atheniensium diximus) Sed & tu omnino vide, quæ de hac re scriptissimus in nostris Commentariis in l. si vnquam. in præfat. nu. 24. incip. ad hæc sanè.
m Nero vetuit.] Cornelius Tacitus lib. 13. Ne designatis quidem, inquit, Quæstoribus edendi gladiatores necessitas esset. Antè verò à Iul. Cæs. cautum est de numero gladiatorum, quo ne maiorem cuiquam habere Romæ liceret. Suet. in vita illius. Et Tiberius gladiatorum paria ad certum numerum redegit eod. authore in eius vita, cap. 34. Vide Beroaldum.
n Quo etiam tempore statutum est.] Ab ipso Nerone. Cornelius Tacitus lib. 14. Auxitque patrum honorem, statuendo, vt qui à priuatis iudicibus ad Senatum prouocauissent, eiusdem pecuniæ periculum facerent, cuius ij, qui Imperatorem appellauerunt: Nam antea vacuum id solumque pœna fuerat.

o Nec

extant plebiscita, quibus ne duos magistratus, præsertim curules, vno anno habere, neque plebeium magistratum patricio gerere liceret, cauebatur. ^a Quinetiam pro magistratu aliquid gerere inhibitum erat, nisi prius sacramento adactus fuisset: quod ideo cautum ferunt, ne spe & cupiditate improba, imperia & honores assumerent. iurabant enim apud consulem vel senatum solenne iusiurandum per deos: postea vt in acta principum iurarent, Cæsarum temporibus seruatum est: neque enim plus quinque dies, nisi qui iurasset in legem, imperium gerere licebat. ^b Siqui tamen in magistratu auarè, superbè & insolenter se gessissent: ipsos ante tempus finiti honoris imperio desistere, & de gradu deiici iubebant. Primusque cui abrogatum imperium fuerit, ^c Tarquinius Superbus proditus est, qui propter insolentiam regno pulsus fuit. Postea exactis regibus, ^d Sergium & Virginium tribunos consulares, quod male ad Veios pugnant: ^e & Cn. Manlium, & Seruilium Cepionem proconsules, quod ipsorum temeritate clades ingens accepta fuisset, & à Cimbris cæsi, & castris exuti essent: aliosque ignauia infimulatos, abrogato imperio, ante tempus finiti honoris, senatus magistratu abire, & insignia imperij dimittere coegit. Quod & C. Gracchus alio plebiscito confirmauit, cauens, vt si cui ante tempus propter indignitatem imperium esset abrogatum, is alterius adeundi honoris facultatem non haberet: neque maxima imperia diuturna essent, quod vnum officere libertati cognitum est. Magistratus & honores geri vltra annum ^f annaria lege prohibetur. ^g Iulius vero Cæsar lege sanxit, ne prætoris prouinciæ vltra annum, neque cōsulares plus biennio obtinerentur. ^h Tiberius collatos semel honores non facile ademit, cum saturos & opulètos præsidum minus noxios prouincialibus duceret. Neque finito magistratu, is qui prouinciæ præfuisset, impune insultasse gauderet, triginta diebus ⁱ lege Cornelia successorem expectare, & ex prouincia reuersus, rationem administrati muneris ^j lege Iulia reddere cogebatur. Ideo plures consules prætoresque functos honoribus, quod mente improba,

Multa
iniqua pro
uocationis.
Plebiscita
diuersa.

Magistra-
tu & impe-
rio deiecti.

C. Gracchi
plebiscitū.

Annaria
lex.

Rutis admi-
nistrati mu-
neris.

ANNOTATIONES.

o Nec duos magistratus.] Liuius 4. Dec. lib. 9. & dictum est supra c. 4.
p Neque plebeium magistratum.] Ideoque Clodius ille pulcher, vt tribunatum plebis assequi posset, se arrogandum dedit plebeio.
q Quinetiam pro magistratu.] Vide infra in verbo, Neque enim plus quinque.
r Postea vt in acta Principum.] Cor. Tacitus lib. 13. non adeò longè à princip. Claudio, inquit, Nerone L. Antistio Cos. cum in acta Principis iurarent magistratus, in sua acta collegam Antistium iurare prohibuit. De Claudio autem Cæsare loquitur.
s Neque enim plus quinque.] Liuius 4. Dec. lib. 1. in fi. Magistratum autem, inquit, plus quinque dies, nisi qui iurasset in leges, non licebat gerere.
t Si qui tamen.] Hoc probatur exemplo seq.
v Tarquinius Superbus.] Hoc late exequitur Liuius 1. Dec. lib. 1. Dionys. Halicarnassens lib. 4. & omnes vbi que.
x Sergium & Virginium.] Liuius 1. Dec. lib. 5. non adeò longè à prin.
y Et Cn. Manlium, & Seruilium Cepionem.] Florus epitom. Liuij lib. 67. vbi hos quidem victos fuisse: sed Cepionem secundum pop. Romani iustionem, solum, cuius temeritate clades accepta erat, damnatum eique primò post Regem Tarquinium Imperium fuisse abrogatum scribit.
z Annaria lege prohibetur.] Festus Pompeius lib. 1. scribit Annariam legem ab antiquis eam fuisse

dictam, quo finiebantur anni magistratus capiendi. Tullius Philpp. 5. Liuius ab vrbe cond. lib. 7. vbi differit de consulatu superioris Africani, & T. Liuij, & iterum lib. 10. belli Macedonici. Diximus in nostris Commentariis Primigeniorum in præfa. num. 168. incip. Et sanè Romani. Vide Robertum in verbo, Annaria.
a Iulius verò Cæsar.] Vide Plutar. in vita illius.
b Tiberius.] Vide in nostris Consuetudinibus. Sueton. in vita illius, cap. 41. Reipublicæ, inquit, curam vsque adeo abiecit, vt postea non decurias equitum vnquam suppleverit: non tribunos militum, præfectosque: non prouinciarum præsidum villos mutauerit. Sed de ea re latius Cornelius Tacitus lib. 1.
c Lege Cornelia.] De qua Cicero ad Appium Pulchrum lib. 3. epistol. familiar. epistol. 6. Non modò ibi non fuit, vbi me quàm primùm videre posses, sed eò discelsisti, quo ego te ne persequi quidem possim triginta diebus, qui tibi ad descendendum lege, vt opinor, Cornelia constituti essent. Vide eundem in Orat. pro Rabirio Posthumo.
d Lege Iulia.] De qua aliter tamen, idem Cicero ad Rulum earundem epistol. lib. 5. epistol. 20. Deinde si rationum referendarum ius vetus, & mos antiquus maneret, me relaturum rationes, nisi tecum pro coniunctione nostræ necessitudinis contulissim, conuersissimque, non fuisse. Quod igitur fecissim ad vrbe, si consuetudo pristina maneret, id, quando lege Iulia relinquere rationes in prouincia necesse

Graci. Alogij rei. Athenien- ses. Magistratu fungentes apud Carth. vi no abstinebant. Actus sunt genidi magi stratu apud Thebanos & Bithynos. Qui finito magistratu provincia abire nollet. Thebani. Carth. se- uera disci- plina. Romani du ces multa ti ob exer- citum teme re amissum. Valery Pu- llicole lex.

auarè & crudeliter in prouincia se gessissent, damnatos & ararios factos inuenimus. Apud Græcos uero lege cauebatur, vt qui gesti muneris rationem non redderet, alogij teneretur. Apud Athenienses quiquis ad tempub. accessisset, rationibus ita obnoxius erat, vt etiam sacerdotes obnoxios lex iuberet, apud quos computator publice eligi consuevit, qui redditus ciuitatis per singulos magistratus populo resignaret: neminemque coronari licebat, qui rationibus reddendis obnoxius foret. Carthaginensibus, ne insolescerent magistratus, toto imperij tempore vinum interdicebatur, ita abstemios moderatiores fore arbitrati. Thebanis lex data est, vt ad munera publica nemo accederet, nisi qui annis decem à mercimoniis destitisset. Bithynis, vt minor annis triginta, ad honores admitti nequiret: quod tamen Augustus ita præiunxit, vt ab annis duobus & viginti admoueri iuuenes ad munera iuberet. Quod si fortè finito magistratu quisquam prouinciam successori tradere negaret, vel ultra iustum tempus falces retineret, is velut maiestatis reus in Principem & rempublicam agebatur. Cui simile apud Thebanos accepimus: nam qui ultra præscriptum honores gesserat, conspirationis reus, capite luebat. Fertur tamen Epaminundas Thebanus, dum patriæ consultum vult, præturæ quam gerebat, ultra præfinitum tempus præfuisse, nec successori exercitum tradidisse, quo tempore Lacedæmonios graui bello & intestinis cladibus affecit: ne si honore decederet, Thebani tanto progressu rerum frustrarentur: cuius rei causa capitis anquisitus, omnium votis absolutus fuit. Carthaginensibus quoque tam seuera viguit disciplina, vt si quis Imperator aut Dux prauo consilio, licet felici euentu pugnasset, scædo supplicio in crucem elatus, morte pœnas dabat. Romani uero Duces, qui temeritate vel inscitia exercitus amississent, aut fugæ & pauoris insimulati essent, pecunia & exilio sæpe multati sunt. Lege quoque à Valerio Publicola primùm lata cautum fuit, vt qui im-

ANNOTATIONES.

erat, eisdemque totidem verbis referre ad ararium, feci in prouincia. Et paucis interiectis, Illud quidem certè factum est, quod lex iuebat, vt apud duas ciuitates, Laodicensem & Apamensem, quæ nobis maxima videbantur, quoniam ita necesse erat, rationes confectas & consignatas deponeremus. Et li. 6. epist. ad Atticū. ep. 7. Ego Laodiceæ Quæstorē Mesiuitū expectare iussi, vt confectas rationes lege Julia apud duas ciuitates possim relinquere. Apud Græcos uero. Cælius Rhodiginus lib. 8. cap. 3. in fi. Alogij, inquit, crimen est, cum rationem quispiam reddere neglexerit in magistratu gestorum. vbi nullum citat authorem. Sed id est Pol- lucis lib. 8. cuius hæc verba sunt, ἡ ἀλογία ἐστὶ δίκη ἣν καλεῖ τὸν ἀπὸ τῶν λόγων, ὡν ἂν ἀρχαίσι τῶν ἀποστῶν. Rationis neglecta actio aduersus eos, qui gesti muneris rationem non reddebant. Carthaginensibus. Aristoteles lib. 1. Oeconomicōn, cap. 5. Eusebius Præparationis Euangelicæ, lib. 12. c. 17. Vide quos allegat. Thebanis lex data est. Aristoteles lib. 3. Politicōn c. 3. Bithynis. Plinius lib. epistolarum 10. epist. 8. 4. Cautum est, inquit, domiue, Pompeia lege, quæ Bithynis data est, Ne quis capiat magistratum, nève sit in senatu minor annorum triginta. Quod tamen Augustus. Plinius ead. epist. paulo post, Secutum est dem edictum Diui Augusti, quo permisit maiores magistratus ab annis duobus & viginti. Nostris autem legibus in id est tempus viginti quinque annorum præscriptum. I. non tantum. verlic. neque enim minores. ff. de decu. nisi,

vt ibi dicitur, ex causa. quod Acurf. ibi & cæteri interpretantur. & huius quoque temporis est tex. in l. ad Rempublicam. ff. de muner. & honor. Vbi aut, in hac re annus vigesimus quintus ceptus pro pleno habetur. l. sextumdecimum. §. 1. ff. de vac. mu. vbi de minoribus annis 25. ad munera siue ad honores creādis iusta ætas seruāda est. Verūm hodie id temporis ad 25. annum coarctatum esse constat. l. ad tempub. ff. de munerib. & hon. l. sextumdecimum. §. de muneribus quoque. ff. de vaca. & ex cu. muner. & l. non tantum. §. neque enim. ff. de decurio. Quod si fortè finito magistratu. Valerius Maximus lib. 5. cap. 1. vbi de Manlio Torquato loquitur. Nam & nostris quoque legibus qui a prouincia, cum ei successum esset, non decesserit, tenetur crimine læsæ maiestatis. l. 2. ff. ad legem Iuliam maiest. vide legem 1. C. vt omnes iudi. tam ciuil. quam milit. lib. 11. Cui simile apud Thebanos. Probus Aemylius in vita Epaminundæ. Fertur tamen Epaminundas. Ibi, & Plutarch. in Apophtheg. Epaminundæ. Carthaginensibus. Liuius 3. Decad. lib. 8. in Oratione Cn. Manlij Proconsulis, In quo confiderem causæ meæ, etiam si non apud Romanum, sed apud Carthaginensium senatum agerem: vbi in crucem tolli Imperatores dicuntur, si prospero euentu, prauo tamen consilio rem gesserant. Et Valerius Maximus lib. 2. cap. 2. Plutarch. in Timolcone. Idem Liuius 3. Dec. lib. 2. in fi. Lege quoque à Val. Publicola. Plutarch. in eius vita, & Liuius Dec. 1. lib. 2.

p Quod

perium magistratumve à populo non accepisset, capite plecteretur: quod ab Atheniensibus seruatum est, quibus nulli erant magistratus, nisi sortitione publica & suffragiis populi. creati. Tanta videlicet cura tantaque sollicitudine maiores nostri contra insolentiam magistratum, præsidia legum inuenere.

ANNOTATIONES.

Quod ab Atheniensibus. Illos enim magistratus fortiri solitos satis constat ex Polluce. Vide quæ scripsimus in lib. de Iure primigeniorum.

Qui ordo in disponendis aciebus, & qua norma militiæ apud Romanos olim seruari solita fuerit, & qua apud exeros. Cap. 11.

Militum ordines in Romanis castris plures fuisse, exque diuersis formis instrui acies consueffe, & firmari subsidiis, sæpe notatum est. Species vero militum à principio ita distinctæ fuere, vt aut inter hastatos, & leuis armaturæ milites, aut in principibus, vel inter triarios essent. Et licet de instruendis disponendisque aciebus certa lex tradi nequiret, quia ex monte, flumine, vel locorum situ facili vel impedito, aut ex subiecta planitie, & natura regionis perlustrata oculis, prouidens diligensque dux, explorato & præuiso acies dirigere, & copias admouere debet: & nunc directæ, nunc cuneata, vel trigona, aut hemicycla, modo late fusa, & protenta acie, nunc quadrato agmine, quod frequens apud Persas & Siculos fuit, in hostes vadere, aut hostium vim excipere: nunc frontem vel cuneum, nunc subsidia, orbem, globum, forfices, ferras, turres, atque alas facere: ita vt terrarum situi sese accommodet, & qualitati insinuet: tamen vbi locus tempusque patitur, hæc acierum forma, & turmarum descriptio magnas sæpe acies fudit. nam primi erant Hastati, qui hasta tantum gæsaque, & Pilani, qui pilo primos congressus excipiebant. Fuit autem pilum ligneo hastili, & ferro quadrato, oblongo & præacuto. Hi ergo quindecim manipuli erant expediti & delecti pedites. inter quos iaculatores, & leuis armaturæ milites, qui in prima fronte siti, dato signo in hostes incurrere, ac pilis missilibusque hostem ferire, deinde gladius comminus congregi solebant: in quibus tyrones qui nuper militiæ adsciti erant, militabant, ab hisque primierant congressus, & hostes læsuri assuebant. Mos ergo Romanus erat, instru-

Species mi- litum.

Prouidens dux ex oc- cassione ob- lata acies dirigit.

Acierum & turmarum forma. Pilum.

Tyronum congressus. Mos Ro.

ANNOTATIONES.

Militum ordines. Vide omnino Vegetium lib. 2. de re militari. Apud Persas. De his duobus vide Aelianc Et Siculos. Snum lib. de instruendis aciebus, vt dicitur infra in verbo, Persæ & Sicuti. Hastati. Varro lib. 4. de lingua Latina. Hastati, inquit, milites dicebantur, qui primi hastis pugnabant. Pilani. Varro ibi & Festus Pompeius lib. 14. Pilani milites dicti sunt, qui pilis pugnabant: alio nomine Triarii appellati. Fuit autem pilum. Polybius lib. 6. quo describit Romanorum castrametationem. Pili, inquit, telum habet lignum longitudine plerumque bicubitali, crassitudine digitali, spiculum vnus spithamæ, palmi, inquam, maioris, eò vsque attenuatum & acutum, vt mox primum post tactum necessariò flectatur, sitque inhabile ad remittendum: alioqui commune fieret telum. Liuius 1. Dec. lib. 9. Pilum, inquit, haud paulò quàm hasta vehementius istu missisque telum. Dionysius Halicarnassensis libro 5. Pili, inquit, tela sunt Romanorum, quæ primo congressu iaculantur, ob longa hastilia crassamen-

to, quod manū compleat, tripedaneis ferreis vtrique præfixa verriculis, vnâ cum ferro longitudine paria mediocribus iaculis. At Veget. lib. 2. cap. 15. Item bina missilia, vnum maius, ferro triangulo, vnciarum nouem, hastili pedum quinque & semis, quod Pilum vocabant, nunc Spiculum dicitur. Et paulò post, Aliud minus, ferro triangulo vnciarum quinque, hastili trium pedum & semis, quod tunc Verriculum, nunc Verutum dicitur. Varro ait, lib. 4. ab omine pilum dictum, quod hostis feriret, aut petiret. Hi ergo quindecim manipuli. Liuius 1. Dec. lib. 8. In quibus tyrones. Imò verò tyrones locari solebant in medio pugna, vt ostendit Virgil. de Pallante tyrone loquens lib. 8. Aeneid. - Ipse agmine Pallas In medio, chlamyde & pictis conspectus in armis. Vbi & id Seruius obseruauit, inquiens, Hic enim mos fuit, vt tyrones ponerentur in medio, & ambirent viri fortes exercitum. Aut certè honoris est medium, vt ipse alibi lib. 1. Aeneid. ibi, - Composuit sponda, mediamque locauit.

i Deos

aggredi
endi con-
flictus.

Clamor cō
sonus.

Pompeius
à Jul. Cæsa
imperio
accusatus.
Cyri consi-
lium.
Galli &
Germani.
Barritus.

cto paratoque exercitu, quum congredi acie parant, deos primùm consulere, mox auspiciato & litato, ne incertis auspiciis, & turbatis religionibus, acies comitterent, Solem venerari, & in hostes ducere, sicut in Syria mos erat: quumque classico signo dato pugnam ineunt, primo occurfu ad ardorem excitandum, ardentissimo clamore concurrere, & signa inferre: qui si consona voce editus, neque impar, varius vel dissonus foret, haud dubie satis animorum ad certamen esse, & futuram victoriam spondebat. Nanque is erat index voluntatis & animi cuiusque. Si verò excitator crebriorque ab hoste sublatus esset, quò euentus prælij casurus foret, inditium haud dubium præbebant: in qua quidem re ad ardorem animi excitandum, non solum acies, sed ipsa quoque signa militaria inferebant. Neque enim parui momenti fuit illa prima vis & congressio militaris, cum alacres & fiducia pleni ardenti clamore simul in hostes ibant, & signa inferebant, intolerabili clamore, animorum vno impetu consentiente ac virtute: quæ res magnarum victoriarum plerumque causam dedit. Quare à Julio Cæsare Pompeius haud immeritò imperitiæ arguitur, quòd in pugna Pharsalica milites certaminis avidos, impetum excipere, non inferre iussit. Quod quidem Cyri consilium fuit, ut si hostes tumultuosius irruerent, taciti milites impetum exciperent: si autem taciturni essent, clamore & strepitu acies inuaderent. Galli & Germani, quibus inconsulta ira & furor est, siquando cum hoste congredi parant, dissono & truci cantu, quem Barritum vocant, cum ululatu & tripudiis scuta quatientes, prælia inibant, ex quo futura pugna fortunam augurabantur: aut patrio more, nudis corporibus, hor-

ANNOTATIONES.

i Deos primùm consulere.] Hoc autem auspiciis fiebat, ut in sequentibus videbitur.
k Mox auspiciato.] Liuius 4. Decad. lib. 4. de Marco Porcio Catone loquens, Nocte media, cum auspicio operam dedisset, profectus, ut locum quem vellet, prius, quam hostes sentirent, caperet: præter castra hostium circumducit, & alibi sæpe.
l Et litato.] Nam si non litassent, pugnam differrebant, donec tandem litassent: ut Liuius 1. Decad. lib. 5. vbi de Gallorum in Italiam aduentu Tribb. militum, inquit, non loco castris antecapto, non deorum saltè, si non hominum, memores, nec auspiciatò, nec litato instruunt acie diducta in cornua, ne circumueniri multitudine hostium possent.
m Solem venerari.] Sic Marcellus cum Gallis pugnaturus, cum equis illius sese pauore conuertisset, Solem adorauit. author Plutarchus in Marcello.
n Sicut in Syria mos.] De quo infra in verbo, Syri.
o Ardentissimo clamore.] Vide infra in verbo, Quare à Iulio Cæsare.
p Qui si consona voce editus.] Liuius 1. Dec. lib. 4. Clamor, inquit, indicium primùm fuit quòd res inclinatura esset, excitator crebriorque ab hoste sublatus: ab Romanis dissonus, impar, segnus, sæpe iteratus, incerto clamore prodidit pauorem animorum. Et 3. Decad. lib. 10. Ad hoc, dictu parua, sed magni eadem in re gerenda momenti res, congruè clamor à Romanis, eoque maior & terribilior: dissonæ illis, ut gentium multarum discrepantibus linguis, voces. Et è Græcis Homerus libro 4. Iliados de Troianis loquens,
εἰς τὸ πᾶν τῶν ἠερόμοι τῶν δ' ἰο γῆρυς
Quod & ex eo repetit Polyb. lib. 15. vbi etiam dicit

Romanos, more patrio, in prælio simul vociferari, & gladiis ad scuta illis strepitum edere.
q Quare à Iulio Cæsare.] Plutarc. in vita Cæsaris, & ipsemet Cæsar lib. 3. bell. Ciuil. Cuius hæc verba sunt, Quod, inquit, nobis quidem nulla ratione factum à Pompeio videtur, propterea quòd est quædam animi incitatio atque alacritas naturaliter innata omnibus, quæ studio pugnae incenditur, hanc non reprimere, sed augere Imperatores debent. Neque frustra antiquitus institutum est, ut signa vndique concinerent, clamoremque vniuersi tollerent, quibus rebus & hostes terrent, & suos incitari existimauerunt.
r Quod quidem Cyri.] Minoris ex Xenophon. te Expeditionis illius lib. 1.
s Galli.] Liuius 1. Dec. lib. 5.
t Et Germani.] Cornel. Tacitus lib. de Moribus Germanorum post princ. Fuisse, ait, apud eos & Herculem memorant. Primumque omnium virorum fortium ituri in prælium canunt.
v Dissono & truci cantu.] Sunt propria verba Liuij d. lib. 5. Dec. 1.
x Quem Barritum vocant.] Scilicet Germani ex Tacito lib. de Moribus German. post princip. Sunt, inquit, illis quoque carmina, quorum relatu, quem Barritum vocant, accendunt animos, futuraque pugna fortunam ipso cantu augurantur. & Vegetius lib. 3. c. 18.
y Cum ululatu.] Id enim de Gallis dicit Liuius vbi supra.
z Scuta quatientes.] Tacitus lib. 18. & lib. 21.
a Ex quo futura pugna.] Idem Tacit. de Morib. Germ. post more.
b Aut patrio more.] Tacit. d. lib. 18. atque etiam in d. lib. de Morib. Germ.

c Qui

rendoque vocis sono: nonnunquam ut auspiciam pugnae fumerent, captiuum cum suo milite comittebant, vnde belli omen augurati, in hostes ibant. Quibus Germanis hoc etiam in vsu erat, non ante acies committere quam per matresfamilias, quas plurimas educebant, in castris (sicut Dionysius, qui armatas thyrsis mulieres habuit) an decernendum esset, sortibus & vaticinio prædictum foret. Ambrones non cursu furioso, sed incessu tardo arma pulsantes, rhythmis cum gressu & pulsu amorum consonantibus, suum nomè exprimentes, in hostes ducunt. Vbij & Treuiri virorum cantu, & fœminarum ululatu, terrorem faciunt, & voce obtundunt. Aethiopes, cum cecinit bellicum, clamoribus dissonis tumultuantur, & sui moris tripudiis exultant. Syri autem in primo congressu Solem venerati, immodicis vocibus exultantes, cursu quamcitatissimo acies subeunt, & in hostes irruunt, ita vano metu deturbari & ludificari hostem opinati. Athenienses & Lacedæmonij præna canentes & hymnos Ioui, congredi solent: quod frequens apud Græcos fuisse notatum est: fuitque Spartorum mos, ut ante hostium congressum, Amori sacra faciant, utque Reges Laconici antequam signa inferant, Musis immolent, Clementiæque & Amicitia, non Marti: satius ducentes, pacatione hostium animos & pace incruenta conciliare, quam prælij subire aleam, & multa hostium cæde victoria poteri. Cyrus autem, ne hostium efferis clamoribus milites perculsi trepidarent, hymnum Polluci & Castori canere iussit, quo concentu effecit, ne improvisa formidine caperentur. Post hastatos sequebantur Principes, qui viribus & ætate fortiores, in quindecim pariter distincti manipulos, scuto & insignibus armis, sub ipsis signis militabant: qui non continenter iuncti erant, sed modicis spaciis discreti, quasi in subsidiis positi: ut si hastati commisso prælio ab hostibus deturbati retro cederent, ad Principes & grauioris militiæ viros receptus tutus foret. Hi que cum ad hostium subitos conatus præsto essent, obnixè, vrgentesque integris viribus fessos adorirentur, & impressionem facerent. Post Principes verò triarij pluribus vexillis ordines ducebant. Erant enim veterani milites, magna & expertæ virtutis, qui stabili genere pugnae assueti, scuta & hastas tenentes humi fixas, genu dextro innixi, prælij euentum, & Imperatoris nutum expectabant ad inuadendum: qui modico etiam interuallo seiuncti à principibus, confidebant. Iisque ordinibus, cum procinctæ acies starent, si à principibus haud feliciter pugnatum esset, nec ad arcendam vim satis roboris aut viriū foret, ut victi, perculsi, & consternati cederent, perditis propè rebus, & desperata salute, se ad triarios per interualla ordinum sensim referebant. At tunc exurgentes triarij, in quibus omnis belli moles, quodque

ANNOTATIONES.

c Quibus Germanis hoc etiam in vsu erat.] Cæsar lib. 1. belli Gallici ante fi. Apud Germanos ea consuetudo erat, ut matresfamilias eorum sortibus & vaticinationibus declararent, utrum prælium committi ex vsu esset, necne.
d Sicut Dionysius.] Bacchus ex Diodoro lib. 3. cap. 10.
e Ambrones.] Plutar. in Mario.
f Vbij & Treuiri.] Cor. Tac. de vtrisque lib. 20.
g Athenienses.] Thucydides lib. 1.
h Et Lacedæmonij.] Plutar. in Lycurgo.
i Quod frequens apud Græcos.] Thucydides lib. 4. id etiam Corinthiis tribuit, & Bœotiis.
k Fuitque Spartorum mos.] Athenæus lib. 13. cap. 5. vbi præterea dicit Socratis testimonio Cretes, cum acies instruuntur, ciues omantes pulcherrimos, per hos Amori sacrificare. Cur autem Amori sacrificent ante prælium Lacedæmonij, reddidit idem Athenæus ibi rationem: ut scilicet in instructarum acierum amicitia omnis & salus & vi-

ctoria posita sit.
l Musis immolent.] Plutarch. in Lycurgo, & in antiquis Lacedæmoniorum institutis.
m Cyrus autem.] Maior scilicet ex Xenophonte in Pædia illius lib. 3. non multò ante fi.
n Post hastatos sequebantur Principes.] Ad Romanos redit, & quòd hi Principes hastatos sequerentur, & hos triarij, videbis apud Liuium 3. Decad. lib. 10. Vbi Scipio, inquit, instruit deinde primos hastatos, post eos Principes, triariis postremam aciem claudit. Et 4. Decad. lib. 7. Romani, inquit, mediam aciem, cornua Latini tenuerunt: hastatorum prima signa, deinde Principum erant: triarij postremos clauderent. Et de his quoque Principibus Liuius 1. Decad. lib. 7. non multò post prin. in duobus locis. Vide Vegetium vbi supra, & Polybium lib. 6.
o Post Principes triarij.] Iam dictum est supra: sed & idem propemodum Veget. lib. 1. c. 20. & lib. 2. c. 16. & de his quoque vide supra lib. 1. c. 5.
p Cyrus

Belli omen.
Germanorum mos.

Ambrones.

Vbij & Treuiri.
Aethiopes.

Syri.

Athenienses & Lacedæmonij.

Cyrus.

Principes.

Triarij.

*Vbi terga
verterent
hostes.*

*Lacedæmo
nij hostes
fugientes
non in se-
quebatur.*

*In extremo
periculo.*

Germani.

vel manipulo maneret, ab eaque pugnans non recederet. ^p Hoc quoque proditum est, quod quoties grauis armatura hostem fugasset, ne turmæ equitum cursu & fuga insequendo dissiparentur, signaque & ordines relinquerent, leuem armaturam, funtiores sagittariosque, qui hostes longius agerent, & trepidantes opprimerent, emittebant. ^q Quod longe secus apud Lacedæmonios fuisse tradunt: quippe in pugna acerrimi existunt, diuque & fortiter præliantur, dum hostem in fugam vertant, quibus fugatis, effulos insequi nesciunt. Cum enim hostem dare terga coegissent, continuo redibant in ordines: neque enim videbatur decorum satis, in fugientem hostem & agmen consternatum interre signa, & in terga dantes, ius victoris exercere. ^r Quotiesque ad vltimum laboris & periculi ventum erat, vt solutis ordinibus vagè dissipati milites, forent in summa desperatione & diffidentia, rem in asperis præliis sæpe tentatam, felici euentu multi magno studio exequuti sunt, vt dissipati milites ad suos mox ordines redirent, deinde coacto agmine, omnes vno impetu impressionem facerent, & vltro in hostes irruerent, magnoque ardore animorum pugnam repararent, ^s id quod apud Germanos frequens fuit, vt cedere loco, & rursus instare pro consilio haberent, ^t vel vt equites dimissis equis ad proximos euaderent, immiscentes se pedibus, dum fluctuatur acies, hosti obuiam irent: ideo vt spe fugæ erepta, æquato omnium periculo, pedestri prælio acrius insisterent, ^v vel vt in hostes acrius incurrerent, detractis frenis, cum effusum cursum temperare nequirent, equos concitatos agerent, & impressione facta, vi viam facerent, sparsosque & incompósitos adorirentur. ^x Nonnunquam vt vexillo signiferis adempto, & in hostium agmen, aut intra

ANNO TATIONES.

^p Hoc quoque proditum.] Vegetius lib. 2. ca. 17. vnde hæc ad verbum desumpsit author noster, & Modestus lib. de vocabulis rei militaris.

^q Quod longe secus apud Lacedæmon.] Plutarch. in Apophthegmat. Lycurgi Præcipiebat, vt in bellis quociescunque in fugam vertissent hostes, ac vicissent, quousque confirmaretur victoria persequerentur, ac statim retrocederent: Neque enim Græcorum esse eos interimere qui cecissent: sed & vtile quoque esse dicebat: nam scientes eos qui aduersus se pugnant parere cedentibus, ac repugnantes occidere, vtilius fugere, quam resistere putant. Nam & Pyrrhus ille Epirorum Rex inter cætera præcepta imperatoria memoriæ tradidit, Non esse pertinaciter insistendum hosti, ne fortius ex necessitate resisteret, sed vt postea quoque facilius acie cederet, ratus, non vsque ad perniciem fugientibus instaturos victores. Quod scriptum est à Iulio Frontino Stratagematôn lib. 2. cap. 6. in fi. Notum est & illud quod huc maxime spectat Virgilij lib. 2. Aeneid.

Vna salus victis nullam sperare salutem.

^r Quotiesque ad vltimum.] Id sæpius contigisse videbis apud Liu. Vide Cæsar. lib. 3. bel. Gall. ^s Id quod apud Germanos.] Cornel. Tacitus de moribus Germanorum. Acies, inquit, per cuneos componitur, cedere loco, dummodo rursus instes, consilij, quam formidinis arbitrantur.

^t Velut equites dimissis equis.] Ad Romanos redit. Sic autem fecere ipsi Romani aduersus Tarquinium, & Latinos apud Liuium 1. Decad. lib. 2. Sic Titus Quintius Capitolinus Coss. aduersus Volscos & Aequos apud Dionysium Halicarnass. lib. 9. Sic & apud Liuium 1. Decad. lib. 7. aduersus Herminos: & aduersus Hetruscos lib. 9. & aliàs quo-

que aduersus Volscos apud Val. Max. lib. 3. c. 2. vbi de C. Sæpronio. Sic & Iulius Cæsar ancipiti prælio equos dimittebat, & in primis suum, quod maior permanendi necessitas imponeretur auxilio fugæ erepto, vt scribit Sueton. in vita ipsius cap. 60. De quo & ipse lib. 1. bel. Gall. Cæsar, ait, primum suo, deinde omnium è conspectu remotis equis, vt æquato omnium periculo, spem fugæ tolleret, cohortatus suos, prælium commisit.

^v Vel vt in hostes acrius incurrerent.] Liuius 4. Decad. lib. 10. scribit, quod cum Celtiberi cuneo, quo maxime valebant, impressionem fecissent, ex quo turbatae legiones sunt, & propè interrupta acies est, iussu Fabij Flacci proprætoris, equites legionarij equos effrenatos in hostes miserunt, eorum cuneum dissiparunt. Quod sæpe, inquit Liuius, Romanos equites cum magna sua laude fecisse proditum est. Nam & sic Tarquinius aduersus Sabinos cunctantes equites, detractis frenis concitatisque equis equites procurrere & prorumpere acie iussit, teste Iulio Frontino Stratagematôn lib. 2. c. 8.

^x Nonnunquam vt vexillo signiferis adempto.] Sic apud Liuium 1. Decad. lib. 3. Furius Agrippa Coss. in prælio aduersus Herminos & Aequos fecit. Sic & apud eundem eiusdem Dec. lib. 6. Camillus Dictator aduersus Volscos. Sic & Vibius Accus præfectus cohortis Pelignæ apud eund. 3. Dec. li. 5. Et Titus Pædianus Princeps primus Centurio apud ipsum Liuium vbi supra proximè. Et Q. Viçtorius primipili Centurio, & C. Attinius Trib. militum, & quarta hic, ille secunda legionis, rem (vt dicit idem Liuius 4. Decad. lib. 4.) in asperis præliis sæpe tentatam, signa adempta signiferis in hostes iniecerunt. Sic C. Aquilius Coss. signiferis erepta lingua coniecit in medios hostes, vt metu militaris

penæ

vallum iniecto, quò acrius subirent, instando atque vrgendo, ne illo potiretur hostis, maiori impressione dimicantes, ita irruerent, vt lapsam plerunque aciem repararent.

^y Apud Cimbros in more fuit, ne fuga signa & ordines dissiparent, turmas & robora legionum longis catenis inuicem connectere, & per balteos milites colligare, vt ita nexi firmiter propugnarent. ^z In quo traditur operæ præcium, quò cum Lacedæmonij contra Tegeates dimicarent, & de victoria consili, vincula secum ferrent, quibus illos victos ducerent: postea victi & fugati à Tegeatibus, eisdem vinculis nexi & captiui ducti sunt. Romanis frequens vsus erat, ^a cuneum facere & phalangem, vt inuicem scutis annexis, ^b & supra capita elatis, densa latitudine succederent, vnaque conspiratione & consensu in orbem se colligerent, & impressionem facerent. ^c Illud quoque salutare creditum est, trās fugas detractis armis, ne quid insidiarum simulata

transitione moliri possint, in postremam aciem inducere: namque illis credere non facile licet. ^d Profuit quoque salubre consilium, quod in magna consternatione, accisis rebus, & desperata salute, à Romanis sæpe factitatum nouimus, vt dispositis equitum turmis ante munimenta, fugientes temere ex prælio ad castra milites pauidos & consternatos pro hoste haberent: illosque strictis gladiis inuaderent, vt non minus à tergo quam à fronte infestas acies viderent. Hæc enim vltima desperatio non nunquam militum animos ita incessit, vt inclinatas & turpi fuga profligatas acies plerunque repararint: tantòque ardore pugnam legamus restitutam, vt milites ancipiti coacti metu, victoriam ex hostium manibus sæpe eriperint. ^e Fuit hoc quoque notatum, dum acies præliantur, & armis decernunt, petere vt defuncta corpora liceat sepelire, vel post prælium abire, concessum de victoria videri: ^f Eos enim qui vicerunt,

petere vt defuncti se polirentur.

ANNO TATIONES.

penæ, quam daturi erant, nisi ea receperent, cogentur fortiter rem gerere, vt scribit Halicarnassicus lib. 8. Sic Seruius Tullius adolefcens prælio, quo Tarquinius Rex aduersus Sabinos confixit, signiferis legibus dimicantibus, raptum signum in hoste misit, cuius recipiendi gratia Romani ita ardèter pugnaverunt, vt & signum & victoriam retulerint, vt prodit Iulius Frontinus lib. 2. cap. 8. in prin. vbi subiungit plurimos alios id fecisse, vt & factum est apud Valerium Maximum lib. 3. cap. 2. vbi de Fab. Maximo.

^y Apud Cimbros.] Plutar. in Mario.

^z In quo traditur.] Herodotus lib. 1. Vide Plutar. in Cleomene, & Pausaniam in Arcadicis.

^a Cuneum facere.] De huiusmodi cuneis Vegetius lib. 3. cap. 19. Liuius autem 4. Decad. lib. 2. dicit idem esse cuneum & Phalanges apud Macedones. Cæsar belli Gallici lib. 6. Alij cuneo facto, vt celeriter perumpant, consent.

^b Et supra capita elatis.] Liuius 4. Decad. lib. 4. Sublatis, ait, supra capita scutis, continuatisque ita inter se, vt non modò ad cæcos ictus, sed ne ad insidendum quidem ex propinquo telum loci quicquam esset, restudine facta subibant.

^c Illud quoque salutare.] Id haud dubiè desumptum est ex Val. Maximo lib. 7. c. 4. in fi. ex quo tamen intelliges id malè cecisse Romanis.

^d Profuit quoque.] Liuius 4. Decad. lib. 7. M. (inquit) Acmylius Trib. mil. M. Lepidi filius, qua fugam cernebat suorum, cum præsidio omni occurrit, & stare primò, deinde redire in pugnam iubeat, pauorem & turpem fugam increpans. Minæ exinde erant, in perniciem suam cæcos ruere, ni

dicto paterent. Postremò dat signum suis, vt primos fugientium cadant, turbam insequentium ferro & vulneribus in hostes redigat. Hic maior timor minorem vicit: ancipiti coacti metu primo confiterunt, deinde & ipsi redierunt in pugnam, & vt patet ex sequentibus Liuij verbis, victoriam reportarunt. Ex quo loco vides hunc locum fuisse depromptum. Sed & apud Appianum in Libyco, Scipio Africanus iunior, cum fugam trepidationemque suorum vidisset in Carthaginis obsidione, equo accurrat, suosque, nisi à fuga sisterent, humi prosterni, stratòsque iussit interfici. qua ex re eos in pugnam reuocauit ac vicit.

^e Fuit hoc quoque notatum.] Thucydides lib. 3. Postea, inquit, cæteri concessa hostibus victoria ex foedere receptis mortuis abierunt. & iterum lib. 7. Iustinus lib. 6. Plinius lib. 22. cap. 4. vbi & id dicit seruare Germanos. Plutarchus in vita Agesilai, iterumque in vita Nicias. Paulus Orosius lib. 3. cap. 2. In eo, inquit, prælio Archidamus Dux Lacedæmoniorum vulneratus, cum etiam cædi suos & victos videret, occisorum corpora ad sepulturam poposcit. quòd signum victoriae traditæ inter Græcos haberi solet.

^f Vel post prælium abire.] Thucydides lib. 1. bell. Peloponnesiaci scribit, quòd cum pugna commissa Atheniensibus cum Corinthiis apud Megaram æquo Marte discessum fuisset, Athenienses tamen abeuntibus Corinthiis, tanquam vicissent, trophæum statuerunt.

^g Eos qui vicerunt.] Plutarch. in vita Agesilai, ad id quòd supra ex eo diximus, illud subiungit. Qui enim vicerunt potentiores esse iudicantur. Ita

precario aliquid ab hoste petere non decebat: sicut^h confessio cedentis, & detrectantis certamen, vbi hostes ad pugnam elici nequeunt, pro victoria fuit.^k Apud Gallos & Hispanos brachia & manus inermes tendere: ^l apud Romanos capita scutis subdere, ^m & arma tradere, deditiois signum erat: ⁿ quare Pompeiani in pugna Pharsalica passis palmis salutem petiere. ^o Armis quoque dimissis, salutationem more militari facere, magno saepe praesidio extitit militibus. ^p Iunctis velatisque manibus supplicare, ^q aut cum infulis & velamentis prodire, apud Graecos manus inermes dare, ^r Indis cum pateris occurrere, & vina libare, aut ex Solis ara accensis facibus obuiam prodire, in fidem venire & potestatem, signum fuit. ^s Neque enim

ANNOTATIONES.

que eos precariò quicquam ab inferioribus petere absurdum videtur. Quod & ipsum repetit idem Plutar. in vita Nicias.

^h Sicut confessio cedentis.] Liuius 1. Decad. lib. 2. ad fi. & apertius 3. Decad. lib. 1. in Orat. Cor. Scipionis, vbi sunt haec propria nostri authoris verba. & iterum lib. 4. cum scribit, Pœnus tacita etiam confessione victus, castris se tenuit.

ⁱ Et detrectantis certamen.] Nam apud Thucydidem lib. 1. bel. Peloponn. Corcyrenses ad se victoriam aduersus Corinthios traxerant, trophaeumque erexerant quod Corinthij celsim euntes, pugnam detrectauerunt.

^l Apud Gallos & Hispanos.] Liuius 3. Decad. lib. 8. non multo post principi. Itaque, inquit, patefacta repente porta, frequentes ex oppido sese eiecerunt, scuta praese tenentes, ne tela procul conuicerentur, dextras nudas ostentantes, vt gladios abiecit apparet. Loquitur aurem de Celtiberis & Hispanis. Sed & apud alios quoque ex Virgilio lib. 1. Aeneid.

^m Tendentemq; manus Priamum conspexit inermes. Vbi Seruius, Aut sine sceptris, inquit, aut supplices. Quod tractum est de historia: quia enim victi se dedunt, inermes supplicat. & idem Virgil. lib. 11.

ⁿ Oremus pacem & dextras tendamus inermes. Et Liuius 4. Decad. lib. 6. loquens de Aetolis, Itaque concursu facto vndique in muros, manus pro se quisque tendentes consonante clamore nominatim Quintium orare, vt opem ferret ac seruaret.

^o Apud Rom. capita scutis subdere.] Appianus lib. 2. bellorum Ciuilium, Hi autem, inquit, capita clipeis subicientes (quod deditiois signum haberi solet) seipso tradere significabant.

^p Arma tradere.] Q. Curtius lib. 7. vbi de Ariis loquitur. Liuius de Hispanis loquens 3. Decad. lib. 9. non multo post princip. Quibus, inquit, culpam in autores belli indelebilem ceterosque Principes, quorum plerique in acie cecidissent, conferentibus, tradentibusque arma, & deditibus sese, responsum est &c.

^q Quare Pompeiani.] Caesar de hac pugna loquens lib. 3. bel. Ciuilis. Caesar, inquit, prima luce omnes eos qui in monte confederant, ex superioribus locis in planiciem descenderent, atque arma proicere iussit. quod vbi sine recusatione fecerunt, passisque palmis proiecti ad terram flentes ab eo salutem petierunt, consolatus consergere iussit. Sed & 2. bel. Gallici de Bellouacis loquens, Item cum ad oppidum accessisset, castraque ibi poneret, pueri mulieresque ex muro passis manibus, suo more,

pacem à Romanis petierunt. Et lib. 6. Matres fam. pectore nudo prominentes passis manibus obtestabantur Romanos, vt sibi parcerent.

^r Armis quoque.] Hircius in bell. Afric. Desperata salute in quodam colle consistunt, atque armis dimissis salutationem more militari fecerunt. Ex quibus vides Alexandrum hunc locum deprompsisse. ^p Iunctis velatisque manibus.] Plautus in Amphitryone act. 3. sc. 1.

Postridie in castra ex vrbe ad nos veniunt sentis Principes,

Velatis manibus orant, ignoscamus peccatum suum. Sunt tamen qui ibi legunt, Vittatis manibus. Arianus quoque apud Suidam, *κακαλυμμέναι χειρὶν δέσσειν*, velatis obductisque manibus obsecratus est. Et ad id quod de iunctis manibus hic dicit Dion in vita Traiani, Graecè quidem, sed in hunc sensum, Legati Decebali inromittuntur in senatum, depositisque armis, iunctisque manibus, more seruorum, pauca supplices loquuntur.

^q Aut cum infulis.] Liuius 3. Decad. lib. 5. scribit Syracusanos ab Thura, & Neapoli (que sunt nomina Phartium vrbis) ad Marcellum venisse cum infulis & velamentis, precantes à caedibus & incendiis parci. Et 4. Decad. lib. 5. de Locrensis loquens, Cum fordida veste tenentes velamina supplicum. Et eiusdem Dec. lib. 6. Conscia defectionis ciuitates cum velamentis ante portas stabant, metu ne hostiliter diriperentur. Et eiusdem Decad. quoque lib. 7. Teij, cum in oculis populatio esset, oratores cum infulis & velamentis inserunt. Et 5. Decad. lib. 5. Vbi prima phanora ei dedita, tota multitudine cum infulis obuiam effusa. Cornelius Tacitus lib. 19. At fortissimi viri proditoris opem inuocantes, mox velamenta & infulas pro muris ostentant. Et ante hos Caesar bel. Ciuil. lib. 2. de Malsiliensibus loquens, Tum hostes turris repentina ruina commoti, inopinato malo turbati, Deorum ira perculsi, vrbis direptione perterriti, inermes cum infulis sese porta foras vniuersi proripiunt, ad legatos atque exercitum supplices manus tendunt. Et Polybius lib. 16. Mox Abydeni, inquit, statuunt orto die sacerdotes & illorum coniuges cum vittis & infulis mittere ad Philippum, vt supplices, facta precatione, ciuitatem illi traderent.

^r Indis cum pateris.] Q. Curtius lib. 8. Legati ad Regem descenderunt veniam petitori. Qua impetrata, Regina cum magno nobilium foeminarum grege aureis pateris vina libantium processit.

^s Neque enim decebat.] Cambyfes non æquum esse ducebat vim afferre Phœnicibus, qui se dederant.

decebat illos quàm passis palmis in deditioem venissent, morte afficere, aut in eos velut hostes insultare. Dextris autem exertis, & sublatis manibus incedere, ^t apud Graecos & Persas pacis signum erat: ^x sicut Assyrii & Malsiliensibus cum infulis, ^y Graecis cum oleæ ramis aut lauro accedere, ^b & Barbaris florentes capite corollas gestare. ^c Aegyptiorum mos traditur, vt supplice veste sumpta, & prelati omnibus sacris, pacem deprecantur Gallorum, occurrere magistratus cum pueris & foeminis. ^d Apud Persas, terram & aquam offerre, deditiois signum erat. ^e Quare Darij legati cum ab Atheniensibus magnificis verbis terram & aquam peterent, ab eisdem alij in barathrum, nonnulli in puteos praecipites acti sunt. Apud Lacedaemonios scutis positae manus excutere: in singulari pugna, vox, ^f Herbam do, se victum fateri significat: sicut olim bello capti, cum salutem peterent, in discrimine extremo salutem dicere ceperunt. ^g Athletarum mos erat, vt quum in certamine victi, digitum aut manum

Dedentes se in certamine res passas. Passis signa.

Athletae.

ANNOTATIONES.

derant. Apud Dionys. Halicar. lib. 8. Martius Coriolanus valde curabat, ne quid hostile patenteretur deditioij. & de hoc quoque multa apud Diod. Siculum lib. 13. in Oratione Nicolai Syracusij.

^t Apud Graecos.] Idem etiam de Heduis dicit Caesar belli Gall. lib. 7. his verbis, Ac tamen dextris humeris exertis animaduertebantur, quod insignis pacatis esse consueuerat, &c.

^y Et Persas.] Xenophon Paedia Cyri lib. 6. vbi de his loquens, Quod si qui, inquit, sublatis dextris ad vos immiserunt, amice vos excipite. Idque etiam apud Ro. ex Plutarcho in Othone.

^x Sicut Assyrii.] Vide eos, quos citauit in verbo, Aut cum infulis. an de his loquantur.

^y Et Malsiliensibus.] Vide supra in verbo, Aut cum infulis. Adde & Carthaginensibus ex Liuius 3. Decad. lib. 10. Non procul aberat, cum velata infulis ramisque oliuae Carthaginensium occurrit nauis, decem legati erant Principes ciuitatis missi ad petendam pacem. Adde, inquam, & de Abydenis ex eod. 4. Decad. lib. 1. Principes quibus atrocior pars facinoris delegata erat, luce prima sacerdotes cum infulis ad vrbe dedendam Philippo mittunt.

^z Graecis cum oleæ ramis.] De quo & nos late diximus supra lib. 2. cap. 19. Lucanus lib. 3. de Malsiliensibus loquens, *- Hostemq; propinquum Orant Cecropia prelatas fronde Minerae.*

^a Aut lauro accedere.] Interpres Euripidis in Oreste *ἀφωλον σόμα* dictum putat ipsi Euripidi. Et id commune est omnium gentium, si credimus Plinio lib. 15. cap. 30. Laurus ipsa pacifera, vt quam praetendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium.

^b Et Barbaris.] Polybius lib. 3. de Annibale Alpes transeunte loquens, Aduenienti igitur Annibali, obuiam procedunt, florentes capite corollas gestantes, quod ferè apud Barbaros pacis atque amicitiae signum est.

^c Aegyptiorum mos.] Hircius lib. de bello Alexandrino. Omnis enim multitudo oppidanorum, armis proiectis, supplicum veste sumpta, sacrisque omnibus prolati, aduenienti Caesari occurrerunt, seque ei dederunt.

^d Apud Persas.] Herodorus lib. 4. 5. & 7. non semel. & lib. quoque 8. Diodorus Siculus lib. 11. post prin. & alibi saepe eod. lib. Liuius 4. Dec. lib. 5. Poly-

bis lib. 9. Mirum est autè quod tradit Plinius lib. 8. c. 5. de elephante, Miri namq; pudoris est, victisque vocem fugit victoris, tertam ac verbenas porrigit. ^e Quare Darij legati.] Herodorus lib. 7. Polybius autem lib. 9. in Oratione Lucisci legati Acanthianorum scribit, quod cum Xerxes missus ad Lacedaemonios legato aquam peteret ac terram, ij cum qui aduenerat, in puteum derubarunt, terramque superiniecerunt: ac rursus dimisso mandarunt, vt Xerxi nunciaret, Haberet ipsi apud Lacedaemonios iuxta conditum & terram & aquam. Sed adde praecedentibus Macedones quado se dedit, erectas hastas tenere solitos fuisse, vt tradit idem Polybius lib. 17. f. Herbam do.] Plinius lib. 22. cap. 4. Dabatur, inquit, viridi è gramine decerpto inde vbi obfessos seruasset aliquis. Nanque summum apud antiquos signum victoriae erat, herbam porrigere victos, hoc est, terra & altrice ipsa humo & humatione etiam cedere: quem morem etiam nunc durare apud Germanos scio. Festus Pompeius lib. 8. in princip. & Seruius lib. 8. Aeneidos, vbi declarat vnde id emanauit. & Nonius Marcellus, qui in id multos citat. Vide plura apud Erasmus in Adagijs. Nuper autem diximus ex Plinio elephantum victum victori herbam porrigere. & adde quod etiam manus dare est fateri se victum esse Plautus in Persa act. 5. sc. 2. in fine. *- Fateor. vobis do manus.*

Cicero in Caelio, Ad extremum det manus, vincias se patiat. Et ad Atticum lib. epist. 2. Ad extremum autem manus dedisti, & lib. 16. Sapienter igitur quod manus dedisti, quodque etiam vltro gratias egisti, Caesar lib. 5. de bell. Gall. Tandem dat Cotta manus permotus superiore sententia Sabini. Horat. in Epod. Ode 17. in prin.

Tam iam efficaci dat manus scientia. Quid lib. 3. Factor.

Enicta est precibus, vix dedit illa manus. Virgil. lib. 9. Aeneid.

- Neque ipse manus feritate dedisti. Seneca lib. 2. Naturalium quaestionum, Puta me tibi manus dare & fateri. Vide Erasim. Chil. 1. cent. 9. cap. 79. Sed & supinas manus tendere è Q. Curtio lib. 6. & suppliciter manum protendere è Plutarcho in Thesco, vbi de Petheo, qui prior manum protendit.

^g Athletarum mos erat.] Ad quem morem ap-

*Brasyda's
sententia.*

*Equites
duos equos
habebant.
Pedices &
equites
que ferret
secum.
In nauali
prælio.*

exercendo, pacem peti ostenderent. ^h Fuitque sententia Brasydæ Peloponnesiura Ducis, cum acies decernere parant, instructo exercitu, lancearum frequentem motum & galearum, à qua parte futura sit fuga, demonstrare. ⁱ Esse quoque Romanæ militiæ comperimus, ut equites in prælio duplici utantur equo, ut vni fatigato, alter recens expeditusque succedat: quodque sicut miles pedestris militiæ, arma & vallum, & quoties opus foret, ^k plus dimidiati mensis cibaria: ita equites præter arma & gladium, folliculis frumentum deferebant. ^l In nauali autem prælio constitutum est, ut milites non militari solum fungantur munere, sed velut classarij remigent, & per tabulata nautarum ministeria exequantur, hostiumque tela excipiant, & scutis auertant. ^m Hanc disciplinam militarem Lycurgus non omnibus significandam censuit. Ideo lege cauit, ne contra eosdem sæpius mouerent arma, ne iterum repugnando, diutino bello assuescere, & longa militia hostes disciplinis erudiri contingeret, ideoque bellicosiores & effrenatiores forent. ⁿ Accusaturque Agefilas, quod continuis bellis quibus Bœotiâ infestauit, Thebanos ociosos, & bellorum rudes, ita erudiuit disciplina & vsu armorum, ut sæpe ipse ab eisdem in extremum vitæ discrimen cum toto exercitu lapsus fuerit.

ANNOTATIONES.

ludit Persius saty. 5.

N tibi concessit ratio, digitum exere, peccas.

Et Martialis lib. 5. epig. 63.

*N*am meam digitum sustulit hospitibus.

Et D. Hieronymus in Dialogo Luciferiani & Orthodoxi, En tollo manum, vicisti. Vide Erasmus Chil. 3. cent. 4. c. 14.

^h Fuitque sententia Brasydæ.] Thucydides lib. 5.

ⁱ Esse quoque Romanæ militiæ.] Fest. Pompeius lib. 14. Paribus, inquit, equis: id est duobus Romani utebantur in prælio, ut sudante altero, transirent in secum.

^k Plus dimidiati mensis cibaria.] Cicero lib. 2. Tusculan. quæst. Nostri, inquit, exercitus vnde nomen habeant vides. Deinde qui labor, quantus

agminis: ferre plus dimidiati mensis cibaria: ferre si quid in vsu velint, ferre vallum: nam scutum, gladium, galeam in onere nostri milites non plus numerant, quam humeros, lacertos, manus, quod & nos alibi diximus. Apud Liuium autem 5. Dec. lib. 4. in princip. Q. Martius, Philippus consul in bello aduersus Persecum iussit militem menstruum ferre secum.

^l In nauali prælio.] Nam apud Thucydidem lib. 3. milites Pachetis Atheniensium Ducis in nauibus officio remigis vsi sunt.

^m Hanc disciplinam militarem Lycurgus.] Plutarch. in vita Agefilæ, & rursus in Apophthegmatis ipsius, & Lycurgi.

ⁿ Accusaturque Agefilas.] Plutarch. in dictis locis, atque etiam in Apophtheg. Antalcidæ.

An sapienti vxor ducenda sit, & qua ad progandam sobolem indulta commoda à Romanis fuerint. Cap. V III.

Etus quæstio fuit, & à prudentibus in vtranque partem agitata, & adhuc in quæstione est, an sapienti vxorem ducere expediat. Compater amicus meus, homo perfacetus, multa que venustatis, & multi salis, cui in omni sermone mira fuit vrbalitas, semperque venuste dicta, semperque opportunos iocos habebat: si quem in nostra Parthenope vxorem ducere audisset, eum grauibus conuiciis, perinde ac si in aliquod crimen prolapsus foret, incessere solebat, quod homo liber, & sui potens, in seruitutem mancipari, & sub imperio vxorio seruillem in modum excruciarum non curasset: habens semper illud in ore ^aThaletis Milesij, qui iuuenis cur vxorem non duceret interrogatus, quia intempestiuum erat, respondit: iterum senex cum ad coniugium vrgeretur, rursus intempestiuum dixit: hac ambage verborum, sapienti nunquam vxorem ducendam fore demonstrans. Verum qui hæc perpenso iudicio explorare vult, profecto in coniugiis multa inueniet commoda vsui vitæ necessaria, sine quibus vix homini sapienti cælibem vitam ducere expediet. Siquidem non parua adiumenta ex hac societate homini vel inquieto & fatigato ad requiem forensium exercitationum, vel in secunda fortuna ad ampliorem fructum

ANNOTATIONES IN CAP. VIII.

^a Thaletis Milesij.] Apud Diogenem Laërtium in vita ipsius.

*Thaletis
dictum de
ducenda
vxore.*

*Coniugij
commoda.*

legitima quæ habeat cū qua cōgaudeat, paratur: præsertim si quis moratâ, & nō quotidiani damani, ac fœdis & pudēdis vitiiis nequissimam fœmina nactus fuerit. Nec minus quum studio & labore foris bona quæruerit, superesse domi qui ea diligentissime tueatur, haud mediocriter præsidium vitæ putauerunt. Illud quoque non parui refert, habere in miseriis solatium, in periculis adiumentum, sociamque vitæ etiam in calamitate, quæ te perinde ac se foueat & amplectatur. Adde mutua pignora tori genialis sobolisque, quam sibi quisque postfuturam, & bonorum participem cernit: ingentemque charitatem in filios, animosque consociatos: quæ ad ciuitatis & reipublicæ præsidium, nec minus ad propagationem nominis valent sempiternam. ^b Quibus delinimentis adductus Socrates, nec Xantippe quanuis morosa & iurgiosa: nec Pythagoras, ^c Crates & ^d Aristoteles, aliique sapientissimi viri, coniugio carere voluerunt. ^e Quod legibus Lycurgus mandasse fertur: nam si qui in orbitate & solitudine cælibes vixissent: ea afficiebantur ignominia, ut à ludis arcerentur, per hyemem verò forū nudi circuire cogerentur. Spartæ enim tā cælibi quàm fero & malo marito legibus indicta pœna fuit: quæ iudicia, cacogamia & obisgamia dicta. ^f Cretenses verò felici instituto vsurparunt, ut è grege iuuenum deligerent forma conspicuos, quos ad vxores ducendas, propagandamque sobolem vi & lege compellerent. ^g Thuriorum lex erat, ut iuuenes primo ætatis flore ad ducendas vxores muneribus honoribusque inuitarent, qui verò ea defuncta alteram superduxisset, is inuisus & execrabilis diis hominibusque, ab omni honoris aditu & magistratu arcebat. ^h Platonis verò legibus cauetur, ut qui ad quintum & trigessimum annum mansisset cælibes, nullo dignus honore, & omnium postremus haberetur: ⁱ cuius rei causa, Romanos magistratus ad cōiugium & prolem excitandam non solum pœnis coercere repugnantes, sed & præmiis inuitare iuuentutem sæpenumero videmus. ^j Furius Camillus & Posthumius quum censuram agerent, his qui ad senectutem cælibes peruenissent, aut viduarum nuptias, quarum viri bello ceciderant: detrectarent, multam pœnæ nomine in ærarium ferre iusserunt. ^k Quintus Metellus Numidicus censor, ^l & postea diuus Iulius, ^m deinde Augustus,

*Lycurgi
lex in calib-
bes.*

*Spartæ.
Cretenses.*

Thurij.

*Platonis le-
ges.*

*Calibes
multati.*

ANNOTATIONES.

^b Quibus delinimentis.] Vide nostras leges Connubiales in l. 7. nu. 23. incip. quin & Athenienses. vbi videbis illum simul duas vxores duxisse. & iterum l. 8. nu. 15. incip. sed & Socrates. vbi videbis Xantippes aduersus eum iurgia & conuicia.

^c Pythagoras.] Huius enim vxor fuit Theano Brontini Crotoniata: filia, ut aliorum autoritate scribit Laërtius in vita illius.

^d Crates.] Et hic quoque vxorem duxit nomine Hipparchiam, ut tradit idem Laërtius tum in vita ipsius Cratis, tum & Hipparchiæ, & Apuleius lib. 2. Floridorum, vbi de hac refert pulcherrimam historiam.

^e Et Aristoteles.] Et hic item vxorem habuit auctore Laërtio in vita ipsius.

^f Quod legibus Lycurgus.] Plutarchus in vita illius, & in Apophthegmat. Laconicis. Clearchus autem Solensis scribit in libro Prouerbiorum, quod in Lacedæmone eos, qui non haberent vxores, mulieres per quoddam festum circa aram trahentes alapis cedebant, ut contumeliam huiusce rei fugientes, liberorum amore caperentur, atque apta ætate vxores acciperent. Quod & ex eo repetit Athenæus lib. 13. c. 1.

^g Cretenses.] Strabo lib. 10. Apud Cretenses ad eiusdem ætatis vxores capiendas cunctos compellunt, quos è puerorum grege deligunt.

^x Thuriorum lex erat.] Hanc legem pauld aliter recenset Diodorus Siculus lib. 12. Si quis nouerit filijs propriis superinduxisset, eum censuit (loquitur de Charonda eorum legislatore) à consilio tenatuque patriæ penitus submouendum: nunquam ab eo existimans patriam consilia recta, ac salubria sperare posse, qui liberis olim propriis male consulisset. Eos, inquit, quibus primæ nuptiæ secundis auspicijs successissent, ea perfunctos felicitate, iam in expleto satis priore animo conuiescere oportere: Sin infelices primas expertus quis haud abstiterit, semel admonitum idem secundis tentare, rursusque eodem errore pergentem, hominis id esse dementis ac prorsus insani.

ⁱ Platonis verò legibus.] Lib. 4. atque iterum 6. de legibus.

^k Cuius rei causa.] Ut patet ex seq. ^l Furius Camillus & Posthumius.] Valerius Max. lib. 2. c. 4. ^m Q. Metellus Numidicus.] Aul. Gel. lib. 1. c. 6. ⁿ Et postea D. Iulius.] Nam & ab eo dicta est lex Iulia de maritandis ordinibus. de qua in l. 1. §. si liberta. ff. vnde vir & vxor. & alijs quos tibi citauimus supra eod. lib. c. 1. nu. 7.

^o Deinde Augustus.] Sueton. in vita illius c. 34. & Dion quoque in vita eiusdem. & Iul. Florus epit. Liuij lib. 59.

*Lex de ma-
ritandis or-
dinibus.*

*Qui plu-
res habe-
rent libe-
ros, aliis
prælati.
Perfa.*

*Romuli
lex.
Vxores fer-
uilla mune-
ra non obi-
bant.
Qui in
uxorem
aut liberos
violenter
manus in-
tulerunt.*

liberorum gignendorum & sobolis causa legem de maritandis ordinibus tulere, eos ad progeniem propagandam præmiis & immunitatibus inuitates. siquidem cuitres erant liberi, vacatio muneris: cui plures, libertas donabatur. Quod à Lacedæmoniis constitutum ferunt, ut trium liberorum patens, à custodia & excubiis: quatuor verò, ab omni onere immunis foret. Quinetiam præturas, quaesturas & consulatus, honorisque & magistratus, Romani veteres, nisi parentibus plurium liberorum, comitiis dedere. Quare exemplis palam factum nouimus, plures candidatos quum ad comitia & campum descenderent, fictis adoptionibus liberos sibi pessimo more ementitos fuisse. Quod postea senatusconsulto sublatum fuit, ne simulata filiorum adoptio, veris parentibus fraudi esset: semperque mariti, & plurium liberorum parentes, in omni negotio, pauciores liberos habentibus, aut sine vxore degentibus, antelati fuere, Perfarum more, qui ingentia munera his qui plures genuerant filios proponere soliti sunt: quorum Reges siquando Persidem adirent, singulis mulieribus ad sobolis inuitamenta singulos aureos dare consueuere, prægnantibus verò duplices. Quò Rex Ochus, quum esset sordidæ auaritiæ, ne quid largiretur, adire recusauit. Mulieribusque, quæ trium liberorum matres forent, etiam viuo patre testari, & sine curatore de bonis disponere, negociisque alia gerere permissum erat. Viroque decedente sine liberis, omnium bonorum hæres lege Romuli vxor erat. si verò cum liberis, æqualem bonorum partem cum liberis ferebat. Utque non seuera & tristis sed læta atque hilaris illorum pudicitia foret, vxoribus nec molere, nec coquere, aut alio seruili munere fungi permisisse, nuptasque pecuniarum & fortunarum viri sacrorumque socias esse iussere. Illosque qui in uxorem aut liberos violentas manus intulissent, velut sanctissima deorum templa violassent, impios consceleratosque duxerunt. Veteres enim, mulieres propter infirmitatem consilij, sub parentum tutela cognatorumque esse voluere, donec viro desponsata, coniugali copula iungerentur.

ANNO TATIONES.

Quod à Lacedæmoniis. Aristoteles lib. Politicôn 2. cap. 7. Sed & apud eosd. Lycurgi legibus cœlibes à spectaculo ludorum prohibebantur, ignominiaque afficiebantur, atque eo honore & reuerentia, quam iuuenes senibus exhibebant, priuabantur, teste Plutarco in Apophthegmat. ipsius Lycurgi. Vnde & ibi subdit illud in Decillidam dictum, quauis spectatus esset Imperator, reprehendit nemo. Illi nanque aduenienti iuniorum nemo sede celsit, cum dicerent pro se quisque, Ne tu quidem, qui mihi celsurus sit, genuisti. Vide alicubi in nostris Consuetudinibus.

Quinetiam præturas. Hæc vsque ad claudiam, Perfarum, sunt Cornel. Taciti lib. 15. & in l. si vnquam. in verbo, Suscepit liberos. n. 4. & 89. r Perfarum more. Herod. lib. 1. Strabo lib. 15. & vide Plutarchum in lib. de Claris mulieribus, c. 5.

Quorum Reges. Plutarch. in vita Alexandri.

Quo Rex Ochus. Idem in eodem loco, & præterea in lib. de Claris mulierib. cap. 5. Herodotus lib. 1.

Mulieribusque trium liberorum. Id videtur acceptisse ex §. 1. Instit. de S. C. Tertul. quam id ita ibi nō scribatur. Vide nostras Consuet.

Et sine curatore de bonis disponere. Vnde id accepit nescio. illud autem certum eos, qui testamenta facere possunt, etiam minorem & curatorem habentem, posse liberè in suo testamento, sine curatore, de suis bonis disponere, ut late do-

cuius in Commentariis ad l. si vnquam. in verbo, Donatione largitus. nu. 254. incip. nam & idem, & seq. C. de reuoc. donat.

y Lege Romuli. Quod nostris legibus intelliges ex tit. ff. & C. vnde vir & vxor.

z Utque non seuera nec tristis. Verba sunt propemodum Valerij Maximi, de alia tamen re loquentis, scilicet de ornatu mulierum lib. 2. ca. 1. vbi loquitur de vsu vini mulieribus interdicto.

a Vxoribus nec molere, nec coquere. Plutarch. problem. cap. 84. Tu tamen vide quæ scriptissimus in nostris legibus Connubial. lib. 1. nu. 26. incip. item & hinc. & seq. in nostris Commentariis Nobilitatis, c. 20. nu. 94. incip. similiter. & multis seq.

b Nuptasque pecuniarum & fortunarum. Dionysius Halicarnassensis lib. 2. & Liuius 1. Decad. lib. 1. in Romulo. & plenissimè diximus in Commentariis Consuetudinum Pictauitarum tit. de contraire compagne. §. 1. & in legibus Connubial. l. 8. nu. item 8. incip. nec tamen.

c Illosque qui in uxorem. Plutarch. in Catone Censorio, & diximus in nostris l. Connubial. l. 8. nu. 10. incip. itaque.

d Veteres enim mulieres. Tullius in Oratione pro Cæcina in multis locis, & pro L. Murena. Liuius in Oratione Catonis Censorij 4. Dec. lib. 4. Bæonius in Topica Ciceronis lib. 2. & diximus latissimè in nostris l. Connub. l. 1. nu. 72. incip. quod verum. & seq.

c In

tunc enim à tutela liberæ, in virorum manu, non in seruitio erant. Ideo & mariti mores pro lege habere, atque his se accommodare cōuenit. Cōtrā decet virum curare, ad cultum victumque ei ne quid desinat: neque vxori malæ tractationis contra virum actio datur. Cauendumque, ne vxoris imperio maritus agatur: nam illum famosum despectumque paulo momento præcipitem ageret. Quare verbum Catonis talia exprobrantis in Romanos sæpe emanauit: Illos omnibus gentibus armis imperitare, ipsis verò vxores. Fuitque ideo proditum in Assyria, Lunæ templum apud Carras fuisse, in quo qui Lunæ supplicaret, vxoris imperio subigi: qui verò Luno Deo sacrum faceret, vxori dominari ferebatur. Quibus etiā mos à Semiramide traditus per diu mansit, ut viris vxores dominantur. Sauromatas etiam ferunt hoc habere præcipuum, ut viri sub imperio vxorio & famulatu sint, apud Aegyptios, ut viro mulier præficiatur, lege cauebatur, testantibus vxoribus inter solēnia sponsaliorum, in primis virum suo arbitrio parere oportere. Spartanae mulieres minimè muliebris animi, viris imperant, domesticisque negociis solæ præsumt, curaque omnis & procuratio ad ipsas pertinet. In quo fertur lepide dictum Gorgonis vxoris Leonidæ, quæ quum ab hospite argueretur, quòd solæ Spartanæ viris imperitarent, Haud immerito, inquit, nam solæ viros parturiunt. Semper tamè bonum maritum agere, quàm in republica magnum virum esse, pluris veteres censuerunt. Ipsisque ad coniugij & sobolis inuitamenta, inter muliebria iura, abundantia auro, mundoque muliebri, aureisque segmētis & purpura, omnibusque delinimētis vti permisisse. Quare in maximis bellis sæpe matronas auro collato inops arariū subleuasse, & magna reipublice adiumenta dedisse, perspectum est. Legimus secundo Punico bello, quum reipublica infestis hostibus afflitteretur, scirētque matronæ ararium populi Romani bello exhauriri, ipsas cœtibus factis sponte aurum & ornamenta sua in ararium contulisse: cuius rei causa, ut festis profestisque diebus dum ad sacra & ludos irent, carpento veherentur, à senatu datum est. Camilli quoque tempore, cum à Gallis populum Romanum redimere oporteret, in angustia ararij, quicquid auri & ornamentorum erat, matronas publicè contulisse, eoque se populum redemisse accepimus: propterea ut earum sicut virorum, in funere solennis laudatio esset senatusconsulto cautum fuit: primaque popilia à Crasso filio laudata fertur in funere. Postea Iulius Cæsar defunctam primus

*Vxor ergo
maritum,
& contrā.*

*Viri sub
vxoris im-
perio apud
quos.*

*Semiramis
Sauroma-
ta.
Aegyptij.*

Spartani.

*Leonide
vxoris di-
ctum.*

*Matrona-
rum auro
inops era-
rium suble-
uatum.*

*Matrona
curcarpito
veste, & in
funere so-
lenniter
laudata.*

ANNO TATIONES.

e In virorum manu. Liuius 4. Decad. lib. 4. in Oratione L. Valerij Trib. pleb.

f Ideo & mariti mores. Aristoteles libro 20. Oeconomicôn c. 1.

g Vxori malè tractationis. Hæc vna erat & frequentior cæteris apud declamatores, ut videre licet apud Senecam declamat. lib. 3. declam. 7. & lib. 5. decla. 3. Et ut refert Plutar. in Lyfandro, Spartæ poena ex legibus malo marito erat indicta.

h Cauendumque ne vxoris. De hoc vidè plenissimè in dd. legibus Connubial. l. 1.

i Quare verbum Catonis. Scilicet Censorij ex Plutarcho in vita illius, & in Apophtheg. Rom. De quo & nos diximus in dd. l. Connub. l. 8. nu. 3. incip. Marcus ille. vbi & simile dictum Themistoclis adduximus.

k Fuitque ideo proditum in Assyria. Id ex Aelio Spartiano in Antonino Caracalla.

l Quibus etiam mos à Semiramide. De quo & tu vide nostras l. Connub. in l. 7. nu. 67.

m Sauromatas. Nicolaus ἱστορίων. & ex eo Stobæus serm. 42.

n Apud Aegyptios. Diodorus Siculus libro 1.

Biblioth.

o Spartanæ mulieres. Aristoteles lib. 2. Politicôn c. 7.

p Gorgonis vxoris Leonidæ. Plutarchus in vita Lycurgi, & in Apophtheg. eiusdem.

q Ipsisque ad coniugij. Valerius Maximus lib. 2. c. 2.

r Quare in maximis bellis. Hæc vsque ad versic. Cuius rei causa. sunt Liuij 4. Dec. lib. 4. in Oratione Valerij Trib. plebis.

s Cuius rei causa. Sed id quidem non ab eam causam, sed aliam similem, quam mox dicemus de Camillo, ut tradunt ij, quos ibi citabo.

x Camilli quoque tempore. Liuius 1. Decad. lib. 5. & Festus Pompeius lib. 11. vbi de matronis loquitur: & alij quos statim citabimus.

y Propterea ut earum. Liuius ibi, & Plutarch. in vita Camilli, & in lib. de Laudibus mulierum in prin. & dictum quoque supra lib. 3. c. 7.

z Postea Iulius Cæsar. Plutarchus in vita ipsius Cæsar. Primum scribit Cæsarem amitam suam Iuliam, Marij vxorem defunctam, luculenta laudauisse oratione pro Rosstris, in efferendo ipsius funere.

nece.

laudavit vxorem: ⁷ & Nero Poppeæ formam, & alia fortunæ mûnera pro rostris magnificè extulit. Aliique deinceps defunctorum laudes ad populum solenni oratione prosequuti sunt. Utque perpetuum hoc coniugale fœdus, & sine dissidio foret, ⁸ vxori virum relinquere, & cum alio copulari nequaquam licebat: viro autem, nisi vxor in adulterio aut veneficio, seu clauium adulteratione deprehensa foret, aut si vinum hiberet, leges à Romulo latæ diuertere nulli sinebant: qui aliter dissidium fecisset, bona viri ad vxorem deuolui voluere. ⁹ Quare L. Antonius à censoribus notatus, & senatu motus fertur, quod nullo consilio aut modo, quam in matrimonium duxerat, repudiasset: ¹⁰ & Tiberius Cæsar quæstorem gradu deiecit, quod quam coniugem duxerat, tertia post die dimisit. Tamen ex leuibus causis repudium intercessisse plerumque inueniamus: ¹¹ siquidem Q. Antistius vxorem, quod cum libertina fabulari viderat, repudiavit: ¹² & C. Sulpitius, quod inuelato capite foras prodiiisset: quippe veste à capite deducta matronas incedere, minimè fas erat. ¹³ P. quoque Sempronius, quod ludos se incio spectasset, vxori repudium remisit. ¹⁴ Taxaturque Meccenas inconstantia, quod cum ab vxore semel diuertisset, illamque reconciliata gratia paulò post reduxisset, iterum ac tertio cum ea similitate exorta repudium fecit, & mox in gratiam venit. ¹⁵ Quare millies eum duxisse vxorem ferebatur, quum vnâ haberet. ¹⁶ Paulus verò Aemylius quum argueretur quòd post longum tempus vxorem Papyriam fœcundam & formosam dimisisset, dixisse ferunt, neminem scire in qua parte calceus, licet speciosus foret, suos premeret digitos. Domitianus tamen Augustus equitem Romanum ob reductam vxorem, cum qua Martius ob adulterij crimen dissidium fecerat, iudicium albo erasit, & nota affecit: & M. Lepidus, quod Apuleiæ vxoris desiderium post diuortium ferre nequiret, morbo extabuit: ¹⁷ sicut Antistia repudiata à Pompeio, ipsius mater indignitatem ferre non valens, necem sibi manu consciiuit. ¹⁸ Solon verò lege constituit, vt qui vxorem exturbasset, dotem illi restitueret, alioqui interusurium sesquidrachmale ob moram soluere cogeretur. ¹⁹ Primus

ANNO TATIONES.

nere. Et paucis interiectis, Morem patrium Romanis fuisse matronas defunctas laudare, qui in iunioribus obseruari non solebat. Primum autem Cæsarem mortuæ vxoris laudationem ædidisse.

g Et Nero Poppeæ formam] Cornelius Tacitus lib. 16. Laudauit, inquit, apud rostra Poppeæ formam, & quòd diuinæ infantis parens fuisset, aliæque fortunæ mûnera pro virtutibus.

z Vxori virum relinquere.] Hæc vsque ad clausulam, Quare L. Antonius, sunt Plutarchi in vita Romuli.

a Quare L. Antonius.] Valer. Max. lib. 2. c. 4.

b Et Tiberius Cæsar.] Sueton. in vita illius c. 3.

c Siquidem Q. Antistius.] Valerius Maximus lib. 6. c. 3.

d Et C. Sulpitius.] Idem eodem cap. & præterea Plutar. probl. c. 13.

e P. quoque Sempronius.] Valerius & Plutar. chus vbi supra.

f Taxaturque Meccenas.] De qua re Seneca in lib. de diuina prouidentia, feliciora ergo tu Meccenatem putas, cui amoribus auxio & morosa vxoris quouidiana repudia deflenti, somnus per symphoniæ cantum ex longinquo lenè resonantium queritur: Et Labolenus noster Iurisconsultus in l. vir mulieri. ff. de donatio. inter vir. & vxor. Cuius hæc verba sunt, Vir mulieri diuortio facto quadam idcirco dederat, vt ad se reuertetur. mulier reuersa erat. deinde diuortium fecerat. Trebatius in-

ter Terentiam & Meccenatem respondit, Si verum diuortium fuisset, ratam esse donationem: si simulatum, contra. Nam, ne dubites, vxori ipsius Meccenatis Terentiæ nomen fuit, vt videre est apud Dionem in historia Augusti. Sunt tamen qui eam non vxorem, sed amicam fuisse, & in his Acron & Porphyrio interpretes Horatij in Epodo Ode 14. Concubinam dicit ipse Acron eiusdem Epodi Ode 3.

g Quare millies.] Hæc sunt propria verba Senecæ de Meccenate loquentis epistol. ad Lucil. lib. 19. epistola omnia 114.

h Paulus verò Aemylius.] Plutar. in vita illius.

i Sicut Antistia.] Plutarchus in Pompeio, & Cæsare.

k Solon verò.] Plutar. in vita illius.

l Primus enim P. Caruilius Ruga.] Valerius Maximus hunc Spurium Carbilium vocat li. 2. c. 1. de primo repudio. vti & Plutarchus in problemat. cap. 13. & ante hos Dionysius Halicarnassensis lib. 2. Ar ipse Plutarch. alibi Seruiliūm Spurium appellat in Comparatione Romuli & Thesei, ad fin. & rursus in Comparatione. Numæ & Lycurgi Spurium Coruiniū nuncupat. Vide Græcum vbiq. Eundem autem esse Caruiliūm & Carbilium constat ex Plinio, qui eundem nunc Caruiliūm, nunc Carbilium vocat lib. 9. cap. 11. & lib. 33. cap. 13. quod hinc procedit quòd Græci v, literam non habent, sed pro ea b, litera vtuntur.

m Nam

enim P. Caruilius Ruga post annum quingentesimum trigessimū tertium, vel vnde- uigesimum ab vrbe condita, quum vxorem duxisset, ex qua vitio corporis liberos suscipere nequisset, sterilitatis causa diuortium fecit, quod apud diuersas gentes fiebat conditionibus variis: ¹ nam Thuriis hac lege permittitur, vt neutri cum iunioris sponsa aut viro coniugium postea inire liceret, ne libidine aut illecebra voluptatum magis, quàm causa diuertisse videantur. Apud alios his verbis concipitur diuortium, vt pari voto vir & vxor inuicem dicerent, Tuas res tibi habeto. In sponsalibus verò dirimendis hæc fuere verba: ² Conditione tua non vtar. ³ Atheniensibus libello repudij porrecto à viro vel vxore, an concedi debeat, magistratus decernit. ⁴ Apud Germanos semel cum nupta transigitur, cum qua senescendum erat, neque à viro diuertere, neque post obitum alteri nubere permittitur. Id tamen memoriæ proditum est, vxori, concepto, necdum edito partu, post diuortium alteri nubere non licere. ⁵ Damnaturque Augustus Octauius, quòd Liuiam Drusillam ex altero viro abduxit grauidam, quam probauit vnice. Neque in ius vocanti matronam, eius corpus tangere, aut à magistratibus summoueri permittitur, vt à tactu alienæ manus inuiolata maneat. ⁶ Sed matronæ in semitis viros de via decedere iussum est: quod & senatus-consulto cauebatur: ⁷ neque dotale prædium, quòdve dotis causa exhibitum esset: viro inuita vxore alienare, (quod lege Iulia vetatur) ne vxor indotata maneat. ⁸ Expedit enim reipublicæ dotatas esse vxores, ⁹ licet priscais seculis dos apud Romanos æs graue fuerit: mox decem millia aris, dotes non excessere: postea corruptis moribus, ad quadraginta millia supergressæ sunt, in tantum, vt Megulia, quòd quingenta aris millia dotem dederat, dotata nomen tulerit. ¹⁰ Fuit tamen lege cautum, vt si mulier viro in manum conueniret, omnia quæ mulieris fuissent, viro accederent dotis nomine. ¹¹ Proditumque est, populum Romanum Caij Fabricij, & Cn. Scipionis, ac Manij Curij filias, quòd ob tenuem rem familiarem pro natalibus nubere nõ possent, de publico dotasse: ¹² sicut Athenienses Aristidis filias ob modicas facultates ære collato, connubio locarunt. ¹³ Solon verò ¹⁴ & Lycurgus salubriter consulentes, ne sponsæ magno coniugia inirent, viris dotes dare legibus vetuere. ¹⁵ Germanorum fuit verus constitutum, vt viri vxoribus dotes dare cogantur: qua non exhibita, nihil confo-

ANNO TATIONES.

m Nam Thuriis.] Diod. Siculus lib. 12.

n Tuas res tibi habeto.] In l. 2. ff. de diuort. Iacobus Micyllus in illud catmen lib. 2. de Remedio Amor.

o Munera quæ dederas, habeat sine lite, in beto.

Verba, inquit, artis sunt. Sic enim solebat dicere, qui diuortium faciebat, Abeas, valeas, tuas res tibi habeas. Plenè diximus ex aliis autoritatibus in ll. Connubial. gloss. 8.

o Conditione tua non vtar.] In d. l. 2. versic. in sponsalibus.

p Atheniensibus.] Plutar. in Alcibiade.

q Apud Germanos.] Tacitus de Morib. Germanorum. & vide nostros Commentarios in l. boues. hoc sermone.

r Damnaturque Augustus.] Sueton. in eius vita c. 62. & in vita Tiberij, c. 4.

s Neque in ius vocanti matronam.] Hæc vsque ad clausulam, Sed matronæ, sunt Valerij Maximi lib. 2. c. 1.

t Sed matronæ in semitis.] Plutar. in Romulo.

v Neque dotale prædium.] L. 1. & propè per totum tit. ff. de fund. dota. vbi hæc lex Iulia in eam rem memoratur.

x Expedit enim Reipublicæ.] Hæc est sententia l. 2. de iur. dot. & l. 1. ff. solut. matrim.

y Licet priscais seculis.] Hæc vsque ad clausulam, Fuit tamen, sunt Valerij Maximi lib. 4. cap. 4. vbi de Cn. Scipione.

z Fuit tamen lege cautum.] Vide in nostris legibus Connubial. l. 4. nu. 5. incip. nec quenquam, & seq. & quos ibi citauit.

a Proditumque est.] Hæc vsque ad clausulam, Sicut Athenienses, sunt Val. Maximi lib. 4. c. 4.

b Sicut Athenienses.] Probus Aemylius, & Plutar. vterque in Aristidis vita.

c Solon verò.] Plutar. in vita illius, & vide nostras leges Connubial. l. 5. nu. 10. incip. Quæ cum ita.

d Et Lycurgus.] Idem Plutar. in vita illius, & Apophth. Laconicis, & Iustinus lib. 3. Hermippus autem in legumlatoribus, & ab eo Athenus lib. 13.

e Et Iustinus lib. 3. Hermippus autem in legumlatoribus, & ab eo Athenus lib. 13. cap. 1. scribit quòd obscurum est domicilium in La-

ceæ: mone, in quo puellæ omnes concludebantur, vnâ adolescentibus etiam vxorem non habentibus

inclusis: atque quam quisque cepisset, hanc sine dote abducebat.

f Germanorum.] Tacitus de Moribus Germanorum.

f Idem

Diuortij causa.

Repudium ob leues causas.

Solonis lex. Quis pri-

mno repudiaris vxorem Roma.

Thurij. Verba diuortij concipiendi & sponsalium dirimendorum. Libellus repudij. Germani.

Dos vxoria. l. 1. ff. soluta matri. Megulia dotata.

Solonis & Lycurgi lex. Germanorum veteris constitutum.

Cantabri. Indi.

Masilienfes. Cretenfes.

Galli.

Aegyptij.

Carthaginienfes. Spartano-rium cōbitum.

Vbi vxores deliquiffent in maritos.

Viriplacæ dea facellæ.

Magiftratus Athenis ad conciliandum difidentes cum viris vxores.

ciatum aut fœderatum fponfalia haberent. Idem Cantabris, vt nifi à viro fponfa dos fuiffet foluta, nullum effer matrimonij fœdus. Apud Indos pari bouum fpolas mercari permittitur, qui quum in plures diuidantur ordines, vnus tribus viro, alterius fumere non licet. Masilienfibus vltra aureos centum, dotem nulli dare permittitur. Cretenfibus dimidia pars bonorum quæ fratri cōtingit, forori dotis nomine accedit. Apud Gallos quantam pecuniam vir ab vxore accipit dotis nomine, tantam defuo conferre tenetur: vt quod inde redundaret, cum fructibus fuperftiti accederet. Aegyptij verò adeo dotes auerfari funt, vt qui viri dotes acciperent, velut mancipia vxori addicerentur. Carthaginienfes non dotibus, fed nuptiarum impenfis, quas immodicas faciunt, modum ftatuere. Fuitque conftitutum apud Spartanos, vt qui rei querendæ caufa locupletum affinitates quærerent, pœna multarentur. Quare Lacedæmonij qui Lyfandro fuperftite illius filias fe ducturos vxores promiferant, & eo morte fublato ducere recufarunt, optimo iure, Ephoris iudicibus, pœnas dedere: quod fpe præmiorum, locupletum affinitatem affectaffent. Si quid verò ab vxore delictum effer, aut fi quæ fimilitates offenfionis forent, fi quidem leuia & per ignorantiam admiffa, clementi animaduerfione & molliffimis pœnis emendabant: fi quid verò grauius, de eo vir non in iudicio & foro, fed remiffio iudiciorum munere, ne litibus obftreperent, cum propinquis tanquam domesticis iudicibus, cognofcebant quicquid diffidij foret, in facello deæ Viriplacæ, illarumque contumaciam pœnis feuerioribus aut mollioribus cohibebant. Quod etiam Tiberius Cæfar ftatuit, vt propinqui & neceffarij matronas proftatæ pudicitia, quibus accufator deeffet, communi fententia coererent. Non nunquam vxoris offensa, mariti iudicio permiffa fuit: nam Pomponia Græcina capitis & fame poftulata, iudicio mariti in fons renūciata effer. Athenis verò erat magiftratus, qui difidentes cum viris vxores, quæ non fyncera fide in gratiam rediiffent, fine iurgio & fine offensa conciliarent: in quo Crates Diogenis feftator fuit, qui litium omnium & iurgiorum moderator & arbiter inter propinquos præcipuè habitus effer. Sicut apud Spartanos Harmofyni erant magiftratus, qui mulierum petulantiam immodestiamque cohibebant. Apud alios fuere conciliatrices, quæ viris vxores, & vxoribus viros conciliarent. Adeoque more maiorum muliebri pudori, falubri temperamento cōfultum fuit, vt ne priuatam quidē rem agere fœminas, nifi autore parente,

ANNOTATIONES.

f Idem Cantabris.] Strabo lib. 3. Apud Cantabros, inquit, viri vxoribus dotes relinquunt.
g Apud Indos.] Strabo lib. 15.
h Qui cum in plures.] Arrianus Geforum Alexandri lib. 8. quod & nos alibi diximus.
i Masilienfibus.] Strabo lib. 4. vbi tamen addit, Ad veftem quinque, ad mundum quoque aureum quinque, amplius verò nullo pacto licet.
k Cretenfibus.] Strabo lib. 10. Doris magnitudo effer, fi quidem frater effer, fraternæ partis bonorum dimidium.
l Apud Gallos.] Cæfar lib. 6. belli Gallici.
m Aegyptij verò.] Vide noftras leges Connubiales.
n Fuitque conftitutum apud Spartanos.] Vt patet ex fequenti hiftoria.
o Quare Lacedæmonij.] Plutar. in Apophthegmatis Lyfandri in fi. Eos, inquit, qui iplius filias, fibi defponfaflent, ac deinde poft mortem, quia pauper inuentus effer, afpernarentur, Ephori multauerunt: quia, quem diuitem putantes, colebant, cum & frugi & iuftum ex paupertate cognofcentes, defpiciabant. Hæc autem Lyfandri mentio in

memoriam reuocat aliud ad matrimonium Lacedæmoniorum pertinens, in eum fcilicet fuiffe animaduertum, quod cum primam vxorem reliquiffet, alteram formiofiofem abducere vellet, vt teftimonio Hermippi fcribit Athenæus lib. 13. c. 1.
p Si quid verò ab vxore.] Vide hic omnino noftras leges Connubiales l. 1. nu. 13. incip. Quid apud q In facello deæ Viriplacæ.] Valer. Maximus lib. 2. cap. 1. & vide dd. ll. Connubial. l. 15. num. 104 incip. Et ego.
r Quod etiam Tiberius Cæfar ftatuit.] Sueton. in vita illius cap. 35. Matronas, inquit, proftatæ pudicitia, quibus accufator publicus deeffet, vt propinqui, maiorum more, de cōmuni fententia coererent, autor fuit.
s Nonnunquam vxoris offensa.] Tacit. lib. 13. t Athenis verò.] Plutarchus in Alcibiadæ.
v In quo Crates.] Laërtius in iplius vita.
x Sicut apud Spartanos Harmofyni.] Cælius lib. 18. cap. 5. nullo, vt hic, citato autore. Harmofyni Spartæ compellendis mulieribus fuere magiftratus, quod ornatius incederent.
y Vt ne priuatam quidē rem.] Cato Cenforius in

fratre, viroque permiferint. Illud certe non effer ab re dixiffe, quod quæ vno viro cōtentæ erāt, quæque matronale decus feruaffent incolume, haud aliter quam pudicæ corona donabantur: quæ verò poft viri obitum coniugium inillet, nifi poft decimum mentem nupiffet, leuis & impudica, atque infamiae inuifta putabatur. Ideo prægnantem bouem Numæ legibus immolare, & ita facinus expiare cogebatur. Neque omitendum, quondam vxores viris, & matres filiis, tunicas togalque facere, ealque acuelicio ac telis intexere confueffe: fummoque imperatores & duces à neceffariis fape veftes contextas induiffe. Quare Alexander Macedo, & Auguftus Octauius, domefticis tunicis ab vxore, matre & forore, aut nepte confectis, vfi funt, quas veteri more in atrio domus cum clientibus Romani intexebant: Græci verò in cæco & pro-cæco. Quippe apud matronas quondam lanificium magnæ laudi fuit, lanamque feciffemulierem, pudicitia & probitatis fignum erat: quod à Phrygibus inftitutum, ad Romanos fluxiffe putarim, quibus Attalus rex primus aurum veftribus intexere inftituit. Vnde phrygiones dicti, qui pictas veftes intexebant. Quo enim tempore inter Romanos & Sabinos fœdus ictum effer, cum Romulo & Tatío conuenit, vt Sabinæ ab omni opere, præter quam lanificio, immunes forent. fcribitque Varro, lanam cum colo & fufo Tanaquilis, & fandalia, in templo Anci Martij ad fua tempora duraffe incolumem, factamque ab ea togam regiam virgulatam, qua Seruius Tullius vfiis fuit. Erat tamen pagana lege fancitum, ne mulieres in via torquerent fifos, aut illos detectos ferrent: quoniam frugum prouentibus aduerfari putabatur. Vtque lanificium veteribus cordi fuiffe adnotarent, fponfam nuptiarum die colum comptam, & fufum cum ftamine, ad virum deferre iuffere: quæ morem apud multos etiã nunc coli obferuarique videmus, præcipuè Iberes, quibus quicquid texunt mulieres, in commune conferunt, & virorum iudicio quæ plurimum texuit, honoribus cumulatur & precio. Phæacenes quoque Homero teffe, ficut rei nauatis viri, ita mulieres penfa trahendi, & acu veftes intexendi peritæ funt. Non fic Aegyptiis: nam viris domi penfa curare, fœminis verò in foro vacare vfiis erat. Apud Perfas autem matronas lanæ admo-uere manus, aut calathum & penfa tractare, probro & turpitudini dabatur.

ANNOTATIONES.

rius in ea Oratione fuprà citata apud Liuium 4. Dec. lib. 4.
z Quæ vno viro contenta.] Valer. Maximus lib. 2. c. 1.
a Quæ verò poft viri obitum.] Ex noftris ll. fcilicet l. i. vefte. qui eam. & l. genero. in princip. & f. i. & l. liberorum. §. 1. & aliis multis. ff. de his, qui notan. infam.
b Ideo prægnantem bouem Numæ legibus.] Plutarchus in Numa.
c Neque omittendum.] Quod probat exemplis feq.
d Alexander Macedo.] Q. Currius lib. 5. & vide noftras leges Connubiales l. 10. num. 42. incip. Herodotus.
e Et Auguftus.] Sueton. in vita illius c. 73.
f Quas veteri more in atrio.] Liuius 1. Dec. lib. 1. vbi de Lucretia. Adde & telas veteri more in atrio texti folitas. Ex Afcon. Pediano in Orat. Ciceronis pro Milone.
g Quippe apud matronas.] De quo propemodum fuperfluenter diximus in d. 10. l. Connub. nu. 3. incip. Sed & præterea & multis feq.
h Quod à Phrygibus.] Plinius lib. 8. cap. 48. & Nominis Marcel. in verbo, Phrygia veftris.
i Quo enim tempore.] Plutar. in Romulo.
k Scribit Varro.] Apud Plinium lib. 8. c. 48. Sed

quod hic M. Anci fcribit, Plinius vbi fuprà, Sangi dicit. Vide Plutarchum probl. c. 29.
l Erat autem pagana lege fancitum.] Plinius lib. 28. c. 2.
m Sponfam nuptiarum die.] Varro, Plinius & Plutarchus vbi fuprà in verbo, Scribit Varro.
n Phæacenes Homero teffe.] Lib. fcilicet Odyffeæ 6. primùm ftatim poft princ. mentionem facit Dyamantis Phæacenis, in re nautica incyti, cum fcribit:
ὁδομένη κέρη ναυσικλαπτοῖο δόμωντῶ.
ἦ δ' ἄρα Φάηκες ναυσικλιτοὶ σὸν εὐόγησαν.
Et lib. 7. in vniuerfum de Phæacibus loquens,
Et quod ad mulieres pertinet, idem illo lib. 6. loquens de Nauſicaa Phæacum Regina,
ἦ μὲν ἐπ' ἐχάρη ὑπο σὺν ἀμφιπόλοισι γυναιξίν
ἤλακατα σρωφῶν ἀλιπόρφερα.
Et iterum poſtea,
ἦ δ' ἦσαι ἐπ' ἐχάρη σὺ πυρὸς αὐλή
ἤλακατα σρωφῶν ἀλιπόρφερα.
Et de vtrifque ipſe Homerus ille lib. 7.
τόσσην Φάηκες ᾤει πάντων ἰδρὶες ἀνδρῶν
νῆα θοὴν ἐνὶ πόντῳ ἐλαυνέμεν ὡς δὲ γυναικες
ἰσὸν τεχνήσαι.
o Apud Perfas.] Q. Currius lib. 5. de quo etiam diximus in dictis noftris legibus Connubialibus l. 10. nu. 42. incip. Herodotus.

Post viri obitum matrimonium inuenies.

Lanificium matronarum.

Phrygiones.

Pagana lex.

Phæacenes. Aegyptij. Perfa.

Rofectò rem mirificam, & ostento fimilem, & quæ dici crediq; vix possit, amicus meus summus nuper enarrauit mihi, quam ego his commentatiunculis meis adiciere dubitalsem (ita videtur esse rara dictu, & super omnem impudentiam, prorsusque ridiculæ vanitatis) nisi hoc pro comperto & explorato, multorum testimonio comprobasset, qui se non audisse vel legisse, sed oculis vidisse, & manibus atrectasse asserbant. In citeriori Germania intra Danubium loca esse, in quibus, nisi contra frigora & gelu, ac feram sæuamque hyemem vites maxima parte anni sub niuibus humo contectæ iaceant, quum nulla his contra immodica frigora tempestatésque firmitas sit, utpote in tractu gelidissimo prorsus algore intereant. Eas demum liquatis niuibus, æstate anni ingruente, & calore cæli, mirificè germinare, & frondes geniculatas emittere, sed vini parum effundere. Interque eas nonnullas, nescio qua cæli temperie, seu occulta & cæca origine, vites existere peculiari miraculo, & admirationis præcipuæ: quæ clauiculos & plerunque candicantia folia ex puro auro germinent, & simul coalescant, illósque vidisse, & manibus atrectasse, regibúque & summis ducibus vnà cum palmite vitis rimoso cortice, dono datos, ingenti miraculo fuisse: neque id vbique & passim, sed aliis atque aliis in locis, & modò hîc, modò alibi fortuito euentu, & prout naturæ libitum fuit, euenire: idque apud incolas pro ostento minimè haberi: sed quia in locis pluribus id accidere soleat, quasi inter quotidiana & frequentia reputari. Cuius rei causam quærentibus nobis, & plerosque eruditos consulentibus physicè non ignaros, qui naturalium rerum momenta & causas didicere, nemo eorum quiscquam satis exploratam ferre sententiam, aut quæstioni satisfacere visus fuit: adeo difficiles causas explicatúsque habebat, nisi quod ex contagio terræ & glæbæ, vbi hæc prouenere, quum ibi aurifodinas esse certum sit, subtus in radicibus coalescere aurum, & vnà ingenitum & condensatum occulta vi & origine, dum germina emittunt, mirabili naturæ constituto aut decreto stellarum, aurum simul erumpere, & ita germina concipere, frondésque aureas emittere crediderunt: sicut in Scythia autores tradunt, in montibus vbi minium effoditur, ex terræ contagione & cæli moderamine extare rubras niues. Iunius Dentatus Parthenopeus, ingenio ornatissimo, vir apprime nobilis & eruditus, quocum mihi à primo ætatis gradu vetus & magna amicitia fuit, referre solebat, pleraque prodigiosa & admirabilia, inter quæ miraculum ingens in penitissimis oris Britannia & sinu intimo, vbi æstus effusi Oceani, secundi & reciproci ad Lunæ augmenta & damna, ac frequentes fluxus maris & refluxus haud secus quàm tempestas stans vicibus littora infestant, ab authoribus memorati existit, sæpe malos & nauum carinas vetustate tabescentes, ad litora expositos, & diutina aqua madefactos, quosdam veluti fungos breui pediculo, iuxta aquas gignere, paulatimque adolescere inter fluctus, lapsisque diebus etiam moueri, sed tamen à trunco minime diuelli: interiecto deinde tempore, velut ad iustam magnitudinem peruenerint, mirum dictu tradit, quod omnem superat fidem, fungos eiusmodi ita genitos, à trunco sponte euelli, mox alis emissis, & penniculis enatis euolare, & marinas aues existere, vesciq; pisciculis litoralibus, perque maria passim enatare, pariterque apud incolas mirum non haberi. Sed quia passim id euenire soleat, quotidiano vsu miraculum esse desinere. Hæc inquam mirifica viderentur, nisi monstrifica esse vbique solertis prouidentisq; naturæ opera experimento videremus. Ita enim parens natura comparauit, & opus fabricata est, ut sub orbe diuersissimo, pleraque dictu admirabilia, excedentia fidem, inexplicabili difficultate gignantur. Nam quis crederet quod Aristoteles.] Lib. 5. de Animalibus cap. 19. ad finem.

Vites in Germania.

Clauiculi & folia vitium ex auro.

Causa.

Vines rubra in Scythia.

Fungi in cariafis nubibus nati, qui deinde viuunt. Vnde Herodotum in hist. Scotorum fo. 14.

ANNOTATIONES IN CAP. IX.

a Quod Aristoteles.] Lib. 5. de Animalibus cap. 19. ad finem.

b Et

teles, Cicero & Plinius tradunt, in Ponto Euxino apud Hypanim fluuium tenues membranas aciuorum modo innasce arboribus, ex quibus mox volucris quadrupes, quæ ultra diem vitalis non sit, erumpere conspiciatur? Aut quod idem scribit Aristoteles περί γαυμασίον ἀνεσμάτων, in Cypro genus quoddam gigni aris, auro non absimilis, quod in frusta minutissima concitum agricolæ serant, mox ad pluuiam exoriri & coalescere, & postquam adoleuerit, ad iustam maturitatem colligi & recodi? Vel quod idem compertum in Iberia dicit, pastores quandoque syluam incendisse, mox tellure conscissa, multum argenti deliquari effudisse, iudicatumque esse glebam refertam venulis, orichalchum argentumque educere? Aliaque quæ arduæ sunt explanationis, & difficultatis immentæ. Atque, ut reliqua omitantur, nonne vsu quotidiano assiduoque experimento didicimus, ex minimis paruisque seminibus leui calore fotis, animari vermiculos mirabili constituto, qui fronde contecti & educati, paulopost cum adoleuerint, Sericum, vnde nobis preciosarum vestium vsus est, ex se emittant, & demum quum adulti fuerint, gignant ex se cucullos & follicula, in quibus reconditi immoriantur, indeque enascantur papiliones candiduli, qui inuicem nexi, pariunt semina, ex quibus denuo nasci queant? Ista quidem frequenti apud nos spectaculo quasi quotidiana viuere: quæ si aliis referantur, quibus hæc incomperta sunt, prorsus incredibilia, & fide caritura, ac fictis sermonibus similia haud dubiè viderentur. In qua quidem re mirari succurrit, quod Procopius Græcus auctor literis & monumentis recentium historiarum prodidit, Iustiniani temporibus commentum hoc Serici, solerti ingenio quæsitum, primum in Italiam allatum fuisse, quum antea incompertum foret & incognitum. Cuius dicto licet coniectari, Sericas vestes ex vermiculis, quales hodie visuntur, apud prius seculum & veteres Romanorum non fuisse, licet byssus & purpura ac vestes Sericæ, dissimili videlicet licio contextæ, omnium sermonibus celebratæ sint, quod ex frondium canicie depeectunt Seres, Byssumque apud Indos frequentem gigni tradunt, ex arbore populo haud dissimili, foliis verò salici, quem in Græcia etiam nasci Pausanias prodit: apud eosque lanigeras arbores florem emittere cum nucleo, quo detracto, reliquum ut lana carminetur. Atque in Persicis insulis arbores instar cotonei mali cucurbitas emittere, quæ mox ruptæ, lanuginis pilos ostendant, ex quibus conficiuntur vestes. Et in Atlante arbo-

Apud Hypanim fluuium.

Aes seminatum in Cypro.

Vermiculi sericum ex se emittentes.

Papiliones.

Serica vestes quando primum emergerint.

Byssus.

Lanigera arbores. Arbores in Persicis insulis. In Atlante.

ANNOTATIONES.

b Et Plinius.] Lib. 11. c. 36.

c Aristoteles περί γαυμασίον ἀνεσμάτων.] Id est, de Mirabilium auscultationibus, siue maus, Mirabilibus auditu, cap. 40.

d Vel quod idem compertum in Iberia.] Idem Aristoteles ibi, cap. 81.

e Didicimus ex minimis.] Vide quæ super his scripti in legib. Connub. l. 3. nu. 18. Vide etiam Plinium lib. 11. c. 23. & lib. 19. c. 1.

f Procopius.] Lib. 1. belli Persici.

g Licet Byssus.] Vide Dionysium Alexandrinum de situ orbis, c. 107. & ibi Eustathium Thessalonicensem interpretem.

h Byssumque apud Indos.] Philostratus in vita Apollonij lib. 2. cap. 9. Byssum, inquit, ex arbore nasci ferunt, quæ altitudine quidem populos æquat: foliis autem salici æquiparatur.

i Pausanias.] Lib. 6. ad fin. quibus locis de Elide loquitur. & iterum lib. 7. dicitque priori loco, Est Eleorum ager & cætera ferax, & byssum educat felicissimè: Canabem quidem, linum & byssum ferunt, quæ gentes idoneum ad hæc ferenda solum colunt: sed enim quæ sila ad textrinam vsurpant Seres, ea nulla è stirpe sunt. Nascitur in eorum ter-

ra vermis, quem Serem Græci, ipsi longè alio appellant nomiue, magitudine est id insectum dupla maximi scarabæi, cætera araneo simillimum. Hos Seres accuratè nutriunt, fellas illis cum æstiuas, tum hybernas aptè fabricantes: Pedibus (habet verò octo, quot & aranea) sub arboribus textile opus facit. Annos ferme quatuor pascit alitur. Quinto demum (neque enim longior contingit vita) viridem opponunt arundinem: quo pabulo bestiola illa maxime delectatur, eo satui sagina rumpitur. Educunt inde è visceribus staminum volumina. Lib. 5. idem scribit, byssum tantum in Eleo agro nasci, nec alibi vsquam in tota Græcia.

k Apud eosque lanigeras arbores.] Herodorus lib. 5. scribit Agrestes huiusmodi arbores pro fructu lanam ferentes, præcellentiores esse ouillæ tum pulchritudine tum bonitate, qua in vestiarum Indi vtuntur. Strabo, auctoritate Nearchi lib. 15. Hic, inquit, lanigerarum arborum florem nucleum habere: quo detracto, reliquum ut lana carminetur. Vide Plinium lib. 19. c. 1.

l Atque in Persicis insulis.] Plinius lib. 12. c. 10.

† Et in Atlante.] Idem Plinius lib. 5. c. 1. Cæterum Strabo lib. 3. ad fin. scribit, Circa nouam Car-

res nasci, quarum comæ lanugine vestiuntur, quæ Sericis velleribus non cedant. Quod nobis quoque fatis probabile, nec à fide deuium videretur: nisi apud Indos & Aegyptios^m bombycem Coam intexere vermes, qui araneorum more fila deducant, multiplici lectione videremus.

ANNOTATIONES.

rhaginem arborem esse, quæ de spina corticem emittat, ex quo telæ pulcherrimæ conficiuntur. Et de aliis arboribus laniferis, vide eundem Plinium lib. 12. cap. 16. m Bombycem Coam.] Vide nostras ll. Con. nubiales vbi suprâ.

Locus ex Iuvenale declaratur, & quoruplex apud veteres libertatis genus fuerit, qualiterque ciuias amittebatur vel dabatur.

Cap. X.

IN Iuuenalis satyra quinta, qua in eos inuehitur, qui potentiorum sectatores fiunt, hos versus postremos meminimus legisse:

Omnia ferre

Si potes & debes, pulsandum vertice raso

Præbebis quandoque caput, nec dura timebis

Flagra pati, his epulis & tali dignus amico.

Quos plerique parum docti grammatici, verborum inuolucro interpretati, ita studiosos demorantur, vt non sit facile astimare, quæ tandem autoris mens, & qui verborum sensus existat: qui tamen si explorato iudicio exponantur, profecto manifesti aperti que fient. Et licet aliud alij autument eruditiores, huic ego opinioni accederem, quæ magis ex contextu verborum redundat: Quod quum antea multis criminationibus illos qui mensas potentiorum sectantur, & aliena quadra student viuere, poeta fuerit insectatus: post multa quæ sub alieno imperio digna atque indigna pati necesse est, vt tandem se in libertatem vendicent, & iugum quod imperiosi domini ferendo seruitium, sponte subierant, demum è collo discutiant, luadendo concludat: quodque pulsandum caput vertice raso probè arbitratur: scilicet modum quo liber quilibet à prætoze sit, designauit. ^a Fuit enim antiqui moris, vt qui ex seruitute in libertatem vocabatur, ^b raso capite ad prætozem itaret, apud quem bis terque caput percussus, vel per lictozem percusi iustus, virgula quæ vindicta dicta est, aut festuca in eum iacta, quum eum vertisset dominus, prætozis iussu seruitute eximeretur: ^c quique libertatem eo modo nactus fuerat, manumissus vindicta dicebatur: quo genere manumissionis libertatem vnâ & ciuitatem Romanam assequabatur: scilicet à Vindicio Vitelliorum seu Aquiliorum seruo, cuius indicio detecta coniuratione de opprimendis consulibus, autore T. Liuij, primus libertate & ciuitate donatus est. Cautumque fuit, vt qui ita libertatem assequuti essent, vindicta manumissidicerentur. Raso enim capite, tam illi qui liberi fiebant, quasi tempestatem effugissent, quàm qui bello capti, seruitute exempti fuerant, incedere, ^d & triumphantis curram prosequi consueuere. Obseruatumque fuit, ^e vt in templo Feroniæ

Manumissio quibus ceremoniis fieret l. ego. & l. pater. ff. de manu miss. vind.

Feroniæ templum.

ANNOTATIONES.

A Fuit enim antiqui moris.] Id partim relatum est à Bæotio in Ciceronis Topica, & ex eo ab Accursio in §. multis. Instit. de libertinis. vide ibi Balduinū & l. ego. & l. pater. ff. de manu. vind.
 b Raso capite.] Vide infra in verbo, In templo Feroniæ.
 c Quique libertatem.] Hæc vsque ad clausulam, Cautumque fuit. sunt Liuij 1. Decad. lib. 2. non multo post princip. & Pomponij Iuriconsulti in l. 2. §. & cum placuisset. ff. de orig. iur. & huius quoque

manumissionis, quæ vindicta fiebat, meminisse Tacitus lib. 13. & Persius satyra 5.

Nam vindicta meus postquam à prætoze recessi,

Cur mihi non liceat, insit quodcumque voluimus?

De hac libertate, habes in Codice tit. de vindicta libertate: exemplum etiam est in l. r. ff. de action. & obligat.

d Et triumphantis curram prosequi.] De quo vide infra nu. 6.

e In templo Feroniæ.] Plutar. problem. Seruius in lib.

libertorum deæ, tam serui quàm additi ex compedibus & ergastulo, libertorum munia acciperent. Non ergo inscitè, debere eos qui potentioribus tam seruiliter famulantur, caput raso vertice prætozi pulsandum præbere, seque in libertatem vindicare, nec dura Virronis flagra patienda esse, poeta censuit: scilicet alludens ad eos qui ex seruitute à prætoze manumissi, & libertate donati sunt. ^f Apud Lacedæmonios verò, qui serui mancipio eximuntur, fronde coronati incedunt, & templa circumeunt: apud quos ij qui à tyrannis liberati erant, adscripti vocabantur. Sed notandum, Apud Romanos libertatum triplices fuisse species: nam plerique manumissi, liberi simul & ciues Romani erant, quæ maior libertas, & ex vindicta appellatur: alij testamento, vel in æde sacra, aut ante consulem, vt inquit Caius: nonnulli censu fiebant liberi, quo genere manumissionis etiam ciuitatem Romanam assequabantur. Quum enim soli ciues censerentur, siquis seruus iubente Domino in censum relatus esset, & liber & ciuis erat: qui tamen census non ius ciuitatis confirmabat, sed indicabat eum qui census fuisset, pro ciue se gessisse. ^g Quam quidem ciuitatem & libertatem, nisi aut proscriptione solum vertendo, aut si aqua & igni interdictum foret, ex decreto senatus, iussuque populi, nemo inuitus amittebat. Neque enim ciuem Romanum sine autoritate senatus ciuem esse desinere fas erat, nisi capti ab hostibus fuissent: tunc enim quoad captiui erant, ius ciuium & ciuitatem amittebant: qui si in urbem postea redirent, iura ciuitatis & libertatis postliminio recipiunt: itaque liberi & ciues Romani fiunt. Fuitque memoriæ proditum, vt quem pater aut populus vendidisset, vel paterpatratus hostibus dedisset, si ab hostibus receptus susceptusque fuisset, cum eo nullum postliminium foret. Quod si is quem paterpatratus deuouerat, receptus non sit, cum eo postliminium esse, consentiunt omnes: ^h quum nec deditio, nec donatio sine acceptione intelligi possit. ⁱ Ciuitatem Romanam amitti, si Romanus ciuis vrbis alterius iura adsciuerit, multi censuere, quum duarum ciuitatum iure ciuili nemo censeatur ciuis. ^m Animaduersumque est, eum qui ab imperatore ciuitate donatus esset, nunquam ob crimen, populi iudicio

Lacedæmonij.

Adscripti. Apud Romanos triplices libertatum species.

l. 1. C. de iis qui in eccles. manu.

Postliminio ius.

§. si ab hostibus. insti.

Quibus mo. ius pa.

pot. sol. l.

postliminium. ff. de capti. &

postli. reu.

Qui ab imperatore ciuitate donatus esset.

ANNOTATIONES.

in lib. 8. Aeneidos, ibi,

Nascenti cui tres anima Feronia mater

(Horrendum dictu) dederat.

Feroniæ sanum communi iure Latini Sabini que olim coluere: in eius templo serui accepto pileo libertate donabantur. Traditur eius religionis eiusmodi origo, Lacedæmonum frequentia per id tempus quo Lycurgus urbem legibus fuit munire aggressus, per seditionem eorum, qui legum seueritatem parum æquo animo ferrent, Laconia excessit. Hi variis casibus diu agitati, ad postremum vouisse dicuntur, se in ea terra, in quam primum delati essent, si per incolas liceret, perpetuò mansuros. Tandem in Pometinos campos appulsi, ibi, sedibus positris, Feroniæ templum condiderunt, nomenque deæ fecerunt, ab æquorea delatione in pacatas terras. Mox aliqui Laconum cum Sabinis se coniunxerunt. Strabo li. 5. scribit Feroniæ numine afflatus, nudis pedibus prunas & copiosè ambulare, sub hac demone, nulla læsione, cinerè. apud Liuium autem 3. Decad. lib. 2. post princip. Quin & libertinæ, inquit, & ipsa vnde Feroniæ donum daretur, pecuniam pro facultatibus suis conferrent. Ad id quoque, quod de raso capite dicitur, pertinet illud Plauti in Amphitryone act. 1. scen. 1. in fi.

Quod ille faciat iuppiter,

Vt ego hodie raso capite caluus capiam pileum.

Erasmus Chil. 2. cent. 1. in prouerbium, Ad pileum vocare. c. 27.

f Apud Lacedæmonios.] Ex Græcis constitut. c. ex Latinis. in §. multis autè modis, & §. libertinorum. Instit. de libert. vide & ibi Balduinum.

g Quam quidem ciuitatem.] Hic omnino vide Ciceronem pro Cor. Balbo.

h Nisi capti ab hostibus.] De qua re est tit. proprius. ff. de Cap. & post. reuer.

i Vel paterpatratus hostibus dedisset.] Hinc est quod Sp. Posthumus cum Samnitibus esset deditus, & hæcilem percussisset, clara voce ait se Samnitum non Romanum ciuem esse. apud Liuium 1. Decad. lib. 9.

k Cum nec deditio.] Cicero in Topicis.

l Ciuitatem Rom.] Cic. pro Cor. Balbo, Duarum ciuitatum cuius esse nostro iure ciuili nemo potest: non esse huius ciuitatis ciuis, qui se alij ciuitati dicat, potest. Et non multo post, Peritus verò nostri iuris ac moris nemo vnquam, qui hanc ciuitatem retinere vellet, in aliam ciuitatem se dicauit. Sed tamen vide l. Labeo. & l. assumptionis. §. iuris. ff. ad municip.

m Animaduersumque est.] Cicero in eadem Orat. Audebo etiam hoc contendere, nunquam esse condemnatum, quem constaret ab Imperatore nostro ciuitate donatum.

fuisse condemnatum: ⁿ si qui tamen rei capitis agerentur, & ob id solum verterent, non prius ciuitatem amisisse censebantur, quam essent recepti in eam, quò vertendi soli causa venerant: idque non ademptione ciuitatis, sed aquæ & ignis interdictione fieri. ^o Hanc vero ciuitatem à principio parcissimè populus Romanus dabat: quippe Crasso & Scauola consulibus, ne ius ciuitatis in colluione & quasi promiscuum foret, cautum fuit, ne hi qui ciues Romani non essent, pro ciuibus fierent. Quare Punico ardente bello, ^q Murrina Syracusanus ob plurima in rempub. merita, & quòd in Sicilia cum equitatu transierat ad nostros, ex autoritate senatus, & rogatione populi, ciuitate donatus fuit, loco magni muneris. ^r Mox lege Gellia & Cornelia, vt nisi quibus Cn. Pompeius ciuitatem dedisset, nemo ciuis fieret, decretum est. Quo tempore ^s Theophanem Mitylenæum ciuitate donauit pro concione. ^t Antea vero lege Apuleia, quam Saturninus consule C. Mario tulisse dicitur, vt in singulas Latinas colonias ternos ciues facere liceret, cautum erat. ^v Deinde lege Pompeia, quam Pompeius Strabo tulit, veteribus incolis transpadanis idem iuris quod Latinis coloniis, tributum est, quos postea ciuitate donauit. ^x C. quoque Gracchus Italos & Romanos eodem iure censuit, ^y quo tempore Italicis populis pluribus ciuitas tributa fuit. ^z Primusque Fuluius Flaccus consul Italos, vt in ciuitatem assumerentur, excitaſſe dicitur: ^a deinde Tyrrheni, Lucani & Samnites iure ciuitatis donati fuere. ^b Demum Sylla illorum seruos, qui ciuili bello ceciderant partium suarum, in libertatem vendicauit, & ciues esse voluit. qui tamen ius ciuitatis haberent, non tamen cum veteribus tribubus suffragia ferebant, sed ex illis velut nouis incolis aliàs effecit tribus, in quibus vltimi suffragabantur. ita fiebat, vt ad illos perraro suffragij ius veniret. Quæ omnia post ciuile bellum, quum rerum Sylla potiretur, & summam imperij teneret, sublata & inducta, in melius emendauit. Nam magnæ sibi curæ fuit,

*Ciuitatem
parcissimè
iuris da-
bant Ro-
mani.*

*Pompeij
Strabonis
lex.
C. Gracchi
lex.*

*Ciuitate
donati tra-
rò suffraga-
bantur.*

ANNO TATIONES.

ⁿ Si qui tamen.] Cicero in Oratione pro Ciccina, & in Oratione pro domo sua.
^o Hanc verò ciuitatem.] Vide infra in verbo, Murrina Syracusanus.
^p Quippe Crasso & Scauola Coss.] Cicero lib. 3. Orat. Nam, inquit, esse pro ciue, qui ciuis non sit, rectum est non licere. quam legem tulerunt sapientissimi Coss. Crassus & Scauola: vsu verò vrbis prohibere peregrinos sanè inhumanum est. Hanc legem idem Cicero pro Cor. Balbo legem Liciniæ & Mutiam, & pro Cornelio de Maiestate, referente Aconio, legem Liciniam & Mutiam de ciuibus regundis appellat: scilicet à Licinio Crasso & Mutio Scauola Coss. latam. De qua re idem Cicero in Bruto vbi & Lysia loquitur.
^q Murrina, Syraculanus.] Mutines hic legendum ex Liuiò id referente 3. Decad. lib. 7. Mutines, inquit, etiam ciuis Romanus factus, rogatione ab Trib. plebis ex autoritate patrum ad plebem lata. Mutinum eum vocat Aconius Padianus in Orat. Ciceronis in Pisonem. Sed & adde L. Manilio Tulliano ciuitatè datam fuisse ob ingens beneficium in Rempublicam collatum, apud Liuium 1. Dec. lib. 3. Et Solidi Syracusano & Menco Hispano, ex eod. Liuiò 3. Decad. lib. 6. Et Iulio Floro Treuero & Iulio Sacrouito ob maiorum benefacta, cum id rarum, nec nisi virtuti precium esset, vt tradit Cor. Tacitus lib. 3.
^r Mox lege Gellia.] Cicero pro L. Cor. Balbo, Nascitur iudices, causa Cornelij ex ea lege, quam L. Gellius, Cn. Cornelius ex Senatus sententia tulerunt.

qua lege videmus satis esse sancti, vt ciues Rom. sint ij, quos Cn. Pompeius de consilij sententia sigillatim ciuitate donauerit. Et postea non semel eam legem vocat Gelliam & Corneliã.
^s Theophanem.] Val. Maximus lib. 8. c. 15.
^t Antea verò lege Apuleia.] Cicero in eadem Orat. pro Cor. Balbo, Sed cum lege Apuleia coloniarum non essent deductæ, qua lege Saturninus C. Mario tulerat, vt in singulas colonias ternos ciues Romanos facere posset: negabat hoc beneficiũ in ipsa sublata valere debere.
^v Deinde lege Pompeia.] Aconius Padianus in Orat. in L. Pisonem, Hic autem Cn. Pompeius Strabo pater Cn. Pompeij Magni fuit, vt ille dicit.
^x C. quoque Gracchus.] Plutarch. in vita illius.
^y Quo tempore Italicis populis.] Plutarch. ibi, Appianus, lib. 1. bellorum Ciuiliũ. L. Florus epit. Liuij lib. 80. in princip. Italicis, inquit, populis à senatu ciuitas data est.
^z Primusque Fuluius Flaccus Coss.] Appianus vbi supra. Strabo autem lib. 5. post. prin. scribit Romanos in ciuitatem vniuersos Italos vocasse, eoque Romanos appellasse. At Plinius Secundus, si is est, Virorum illustrium cap. 66. scribit Marcum Liuium Drusum Tribunum plebis Latinis ciuitatem, plebi agros, equitibus curiam, senatui iudicia permisisse. Eutropius lib. 5. cap. 2. Paulus Orosius lib. 5. c. 18. & Florus Epit. Liuij lib. 71.
^a Deinde.] De his tribus id dicit Appianus vbi supra.
^b Demum Sylla.] Vide Plutarchum in eius vita, & Appianum lib. 1.

Quod

non in colluione omnium, neque apud exteros nomen Romanum passim vulgari: ideo populi iussu comitiis centuriatis, singulis municipiis ius ciuitatis, quod antea acceperant, ademit. ^c Quod & Licinia lege & Mutia cauebatur. Quippe quum Italiae populi magna pars se pro ciuibus gererent, Licinius Crassus orator, & Mutius Scauola pont. max. vt in suum quisque ius rediret, legem de regendis ciuitatibus tulerunt, quum summa cupiditate ciuitatis Romanæ Italici populi tenerentur: qua lege ita alienati animi sunt, vt Principium belli Italici fuerit. Itaque ius ciuitatis, quod cum infimis antea promiscuum erat, apud paucos redundans, optabilius fuit. ^d Diuus postea Cæsar medicinam professos, & liberalium artium doctores, præcipui muneris, loco, ciuitate donauit. ^e qui quum Nouocomensibus ius ciuitatis dedisset, Marcellus consul id irritum fecit, arreptumque decurionem Nouocomensem virgis in foro pulsauit, præfatus ea dedisse verbera, ne se Romanum ciuem aliquando censeret. Marius quoque legem tulit, vt nisi ex decreto populi, nemini in regione esse liceret. Mox Syllæ exemplo, ^f mille homines Camertes, propter nauatam insigniter operam in bello, ciuitate donauit. Eratque constitutum, vt qui in numero ciuium Romanorum adsciti, quique ciuitatem Romanam populi iussu assequuti fuerant (ne quid discriminis cum veris ciuibus foret) pudendas artes, & homine Romano indignas, non pertractarent, ac mutatis exploitisque veteribus nominibus, ^g P. Cornelij, Metellorumque, & Claudiorum, aliorumque nobilium Romanorum prisca nomina tanquam veri ciues, & cultu Romano educati, vsurparent. ^h Demum Augustus Cæsar vindex maiestatis Romanæ, ne vnquam tortus aut vincus vllò libertatis genere ciuitatem nancisceretur, edita lege statuit: ipsamque ⁱ parcissimè & velut magnum operæ precium largitus fuit. ^k Quod & Claudius Cæsar prohibuit: nam peregrinæ conditionis homines, gentilia Romanorum nomina assumere vetuit, ciuitatemque Romanam vsurpantes, securi percussit. Sed animaduertendum, non omnes qui in ciuitatem adsciti erant, protinus suffragij ius in tribubus habuisse, vel ad magistratus & honores admissos esse: quia nisi ius suffragij à populo his impartiretur, atque in tribus admissi descriptique fuissent, ad dandos honores, promouendosque magi-

*Licinia &
Mutia
lex.*

*Lex de re-
gendis ci-
uitatibus.
Docti ciui-
tate dona-
ti.*

Marij lex.

*Ciuitate
donati à
prudendis
artibus ab-
stinebant,
& nomina
mutabant.
Aug. Cæsa-
ris lex.*

*Ciuitate
donati sine
suffragio.*

ANNO TATIONES.

^c Quod & Licinia lege.] Hæc vsque ad claudiam, itaque ius ciuitatis. sunt Aconij Padiani in Orationem Ciceronis pro C. Cornelio & dictum est etiam supra in verbo, Mox lege Gellia.
^d Diuus post Cæsar.] Suetonius in vita C. Iulij Cæsaris ca. 42. Sed & idem vniuersam illam legionem ex transalpinis conscriptam, quam vocabulo Gallico Alaudam vocauit, disciplina cultuque Romano institutam, ciuitate donauit, vt scribit ibi idem Sue. cap. 24. Idem tamen Cæsar propter quosdam sordidos homines, qui ipsius beneficia vendebant, tabulam, in qua nomina ciuitate donatorum incisa essent, reuelli iussit, vt tradit Cicero Epist. fam. lib. 13. epist. 37. omnium 307.
^e Qui cum Nouocomensibus.] Id Plutarchi est in eiusdem Cæsaris vita, & Appiani bell. Ciuiliũ lib. 2.
^f Mille homines Camertes.] Plutarch. in vita Marij (alias Syllæ) & Valerij Maximus lib. 5. ca. 2. Cicero autem in Oratione pro Cor. Bal. tradit cohortes duas vniuersas Cametium a P. Crasso ciuitate fuisse donatas.
^g P. Cornelij.] Cicero lib. 13. epistol. epist. 36. ad Acilium, cum Demetrio Mega, inquit, mihi vultum hospitium est, familiaritas autem tanta,

quæta cum Siculo nullo. Ei Dolabella rogatu meo ciuitatem à Cæsare impetrauit, qua in re ego interfui. Itaque nunc P. Cornelius vocatur. Et paulò post, Eidem Dolabellæ, me audiente, Cæsar dixit, Nihil esse, quod de Mega vereretur: beneficium suum in eo manere.
^h Demum Augustus Cæsar.] Suetonius in vita illius cap. 40. Magni præterea, ait, existimans, syncerum, atque ab omni colluione peregrini, ac seruili sanguinis incorruptum seruate populum: & ciuitatem Romanam parcissimè dedit, & manumittendi modum terminauit. & paucis interiectis, Liuiæ pro quodam tributario Gallo roganti ciuitatem negauit, immunitatem obtulit: affirmans, se facilius passurum fisco detrahi aliquid, quam ciuitati Romanæ vulgari honorem.
ⁱ Ipsamque parcissimè.] Idem author eodem cap. sed alio loco. Segestes autem vnus ex Germanorum ducibus apud Tacitum lib. 1. veluti gloria-tur, quòd se diuus Augustus ciuitate donauerat.
^k Quod & Claudius Cæsar.] Suetonius in vita illius cap. 25. Peregrinæ conditionis homines vetuit vsurpare Romana nomina, duntaxat gentilia ciuitatem Romanam vsurpantes in campo Esquilino securi percussit.

stratus, ius suffragij non habebant: siquidem¹ multis dabatur ciuitas sine suffragio plerisque ius Quiritium, nonnullis libertas, aliquibus ius municipij & foederis, pluribus ius Latij: alij tanquam coloni, alij stipendiarij & vectigales habitj, nonnulli sponfione in amicitiam recepti fuere.^m Quam quidem suffragij lationem, sine consulto senatus solus populus, vt beneficium tradebat.ⁿ Ius vero Quiritium, primum Archagatho medico cum taberna in compito Acilio datum fuisse legimus:^o municipij verò illis, qui ex alienis ciuitatibus adsciti, munerum Romanæ ciuitatis participes erant, nisi quòd ad suffragia ferenda, & magistratus admitti non poterant:^p sicut Fundanis, Formianis, Cumanis,^q Acerranis,^r Lauiniis & Tusculanis, qui haud multò post in ciuitatem admissi fuere. His nanque^s & Campanis equitibus ciuitas sine suffragio data fuit: quibus postea^t & Arpinatibus ius suffragij, quod antea negabatur, concessum ferunt.^v Anagninis quoque ciuitas sine suffragij latione collata est, conciliaque & connubia adempta, magistratibusque interdictum, præterquam in curandis sacris.^x Et quum puteoli, Salernum & Buxentum, pro eo quod adscripti coloni nomina dedissent, se pro ciuibus gererent, senatus iudicauit non esse ciues.^y Nonnunquam qui ex municipiis suo iure & legibus vtentes, muneris tantum cum populo Romano participes erant, nullis necessitatibus aut alia lege vel foedere adstricti, municipes dicti sunt: sicut M. Cato senex, T. Coruncanus, Caius Marius, M. Tullius, & alij.^z Tertio, qui ad ciuitatem Romanam ita venerunt, vti municipia essent suæ cuiusque ciuitatis & coloniar, vt Tiburtes, Prænestini, Pisani, Vrbinates, Nolani, Bobutineses, Placentini, Napesini, Sutriini, Lucenses.^a Fuitque obseruatum, vt ita recepti, peregrinorum loco non haberentur, sed ciuium. Et tametsi ius coloniar quam

Ius Quiritium cui primò datum.
Municipij ius.

ANNO TATIONES.

¹ Multis dabatur ciuitas sine suffragio.] Vt videbis infra in verbo, Sicut Fundanis. Sed ad id quod de stipendiariis dicit, pertinet quod Plinius lib. 3. cap. 8. numerat multos populos Siciliae stipendiarios, post nonnullas colonias, & alias Latinae conditionis.

^m Quam quidem suffragij lationem.] Ideo nec eam suffragij lationem Censores cuiquam homini, nedum ordini vniuerso adimere poterant, vt tradit Lilius 5. Dec. lib. 5.

ⁿ Ius verò Quiritium primò Archagatho.] Plinius lib. 29. c. 1.

^o Municipij verò.] Hæc vsque ad clausulam, Fuitque obseruatum. sunt Festi Pompeij lib. 11. in verbo, municipes, & municipium. Vide Alciatum in verbo, municipes. ff. de verbor. signif. quanquam & horum plurima eiusce loci sunt aliorum, vt sigillatim mox dicemus.

^p Sicut Fundanis.] Horum nanque trium testis est Lilius 1. Decad. lib. 8. Fundanis, inquit, & Formianis, quòd per fines eorum tuta pacatæque semper fuisset via, ciuitas sine suffragio data. Cumanos, Suessulanòsque eiusdem iuris conditionisque, cuius Capuam, esse placuit. De Cumanis idem scribit 3. Decad. lib. 3. De trecentis equitibus Campanis, qui in Sicilia cum fide stipendiis emeritis Romam venerant, delatum ad populum, vt ciues Romani essent: item vti municipes Cumanis essent, pridie quam populus Campanus à populo Ro. defecisset.

^q Acerranis.] Idem Lilius 1. Deca. lib. 8. Romani facti Acerrani lege ab L. Papyrio prætoris lata, qua ciuitas sine suffragio data.

^r Lauiniis & Tusculanis.] De his duobus Ci-

cero pro Cor. Balbo, cuius supra in eam rem verbò adduximus. Lilius eod. lib. 8. vbi & idem dicit de Aricinis, Nomentanis, Pedanis, Lanuuiis & Antiatibus. Sed & adde Sabinos, qui post Sabinarum raptum, & foedus factum inter Romulum & Titum Tatium recepti in urbem sunt: sed hac lege, vt in omnibus essent ciues Romani, excepta suffragij latione: nam magistratus non creabant, vt scribit Seruius lib. 7. Aeneidos in eum locum,

- Postquam in partem data Roma Sabinis.

Ad id illum locum referas.

^s Et Campanis equitibus.] Lilius loquens de trecentis equitibus Campanis eod. lib. 8. 1. Deca. (vide in verbo, Sicut Fundanis.) & iterum 3. Dec. li. 3. Et de Campanis in vniuersum, vide quid idem scribat eiusdem 3. Dec. lib. 6.

^t Et Arpinatibus.] Idem Lilius d. lib. 8. 1. Dec. & lib. 10. in prin.

^v Anagninis quoque.] Lilius 1. Dec. lib. 9. paulò ante fi.

^x Et cum Puteoli.] Hæc vsque ad clausulam, Nonnunquam. sunt Lilius 4. Dec. lib. 4.

^y Nonnunquam qui ex municipiis.] Ex Festo Pompeio vt supra diximus in verbo, Municipij verò.

^z Tertio, qui ad ciuitatem.] Et id quoque. Sed vbi hic dicitur, Vrbinates. legendum est ex eodem, Arpinates. & vbi, Bobutineses. legendum, Bononenses. & vbi, Napesini: alij legunt, Nepefines. Et vbi Lucenses. alij, Lunenses. Super hoc autem quod hic dicitur de Placentinis, vide postea in verbo, Placentia.

^a Fuitque obseruatum.] Ex Gellio lib. 16. ca. 13.

b In

municipij semper maius & auctius fuerit, quod coloni iura institutaque populi Romani, nihil sui arbitrij habent: municipes vero suis vtantur moribus & institutis, sine imperio populi Romani: tamen in coloniam semel auspiciato deductam, illa incolu-
mi, noua colonia deduci nequit, licet illa existente noui coloni deduci valeant. Differt tamen colonia à municipio, quia ex ciuitate colonia aliò traducitur, municipes vero aliunde in ciuitatem veniunt.^b In quo animaduertendum, plura fuisse coloniarum genera: nanque alia Latina, alia ciuium Romanorum dicta sunt, alia ex vtrisque: nonnulla ex peditibus vel equitibus, quum in agrum bello captum stirpis augenda causa mittebantur:^d siquidem Bononia, colonia Latina fuit:^e Mutina & Parma, ciuium Romanorum:^f Placentia^g equites solos habuit Latinos, licet^h Cicero Placentiam municipium, non coloniam dicat esse.ⁱ Eratque constitutum, vt singulae coloniar annuam pensionem populo Romano penderent, tametsi Lilius Drusus tri. pleb. duodecim colonias sine onere pensionis deduxisse legatur. Ferrur tamen^k populus Romanus Iliensibus, ob generis vetustatem, & quia authores Romanæ stirpis fuerant, plenissimam immunitatem dedisse, vt tutelæ curæque excusationem haberent:^l Tyriis vero libertatem,^m sicut Atheniensibus,ⁿ & Thessalonicis, quibus etiam Diuus Seuerus ob egregiam fidem Italicum ius dedit.^o Cyzicenis verò, quum Mithridatico bello ob insignem operam libertatem meruissent, postea Tiberius Cæsar, quòd insolenter in ciues Romanos se gessissent, libertatem ademit, & stipendiarios fecit.^p Nero quoque vniuersa Achaia libertatem dedit, Græciamque^q liberam dimisit,^r & nationes Alpium maritimas in ius Latij transtulit. Ex insulis vero,^s Cepha-

Colonia à municipia differentia.
Coloniarum genera.

Libertas.

Ius Latij.

ANNO TATIONES.

^b In quo animaduertendum.] Ex Lilius 3. Decad. lib. 8. & 4. Dec. lib. 9. ad fi. Et vide omnino Asconium Pædianum in Orat. Ciceronis in L. Pisonem in prin.

^c Nonnulla ex equitibus.] Quod probatur in sequent.

^d Siquidem Bononia.] Lilius 4. Decad. lib. 7. paulò ante fi. & lib. 9. ad fi. Hanc autem simpliciter Romanorum coloniam dicit Pomponius Mela lib. 2. c. 4.

^e Mutina & Parma.] Lilius 4. Decad. lib. 1. & 9. ad fi. vbi mox idem dicit de Saturnia colonia, Pomponius autem vbi nuper citauimus, dicit simpliciter Mutinam Romanorum coloniam.

^f Placentia.] Ea erat Rom. colonia Lilius 3. Dec. lib. 1. & 7. & 4. Dec. lib. 1. & 7. & Plutarcho in Annibale. & L. Floro epito. Lilius lib. 20. in fi. vbi idem dicit de Cremona.

^g Equites solos habuit Latinos.] Lilius 4. Dec. lib. 9. ad fi.

^h Cicero.] In Orat. in L. Pisonem, vbi Asconius non longè à prin. hesitate confitetur se magnopere cur Cicero id dicit, cum in Annalibus eorum, qui Punicum bellum secundum scripserunt, tradatur, Placentiam coloniam deductam pridie Cal. Ianuarias primo anno eius belli, P. Cornelio Scipione patre Africani, & T. Sempronio Longo Coss.

ⁱ Eratque constitutum.] Hæc vsque ad clausulam, Ferrur tamen. sunt Plutarchi in vita Gracchorum.

^k Populus Romanus Iliensibus.] Callistratus in l. non tantum. §. 1. ff. de excusat. tur. Iliensibus & propter inclytam nobilitatem ciuitatis, & propter coniunctionem originis Romanæ, iam antiquitus & senatusconsultis, & constitutionibus Principum plenissima immunitas tributa est, vt etià tutelæ ex-

cusationem habeant, scilicet eorum pupillorum, qui Ilienses non sint. Sed & adde tributorum & omnium onerum immunitatem illis à Claudio Cæsare concessam à Suetonio in vita illius, cap. 25. & Tacito lib. 12. Strabo autem lib. 13. tradit ipsos Ilienses multis beneficiis Syllam affecisse, & Iulium Cæsarem maximam de iis curam suscepisse, & illos magnis beneficiis adornasse.

^l Tyriis verò.] Vlpianus in l. 1. in princip. ff. de censib. & Paulus in l. vlt. §. eiusdem iuris, eod. tit.

^m Sicut Atheniensibus.] Vnde Alexander id accepit nescio, vixque crediderim Septimum Seuerum (quem omnes Diuum Septimum vocant) quia, vt in vita illius scripsit Spartianus, is, cum Athenas petisset, iniuriarum quasdam ab Atheniensibus petulisset, inimicus his factus, minuendo eorum priuilegia, iam Imperator se vltus est. Ante verò Antoninus illis integram libertatemque cum immunitate tradidit, sicut Seneca lib. 5. de beneficiis.

ⁿ Et Thessalonicis.] Appianus lib. 2. bell. ciuil. scribit Cæsarem Thessalos, qui cum eo depugnauerant in acie Pharfalica, liberos esse iussisse. verum hi alij sunt à Thessalonicis.

^o Cyzicenis verò.] Suetonius in Tiberio, c. 37. Cyzicenis, inquit, in ciues Ro. violentius quædam ausis, publicè libertatem ademit, quam Mithridatico bello meruerant.

^p Nero quoque vniuersa Achaia.] Cornel. Tacitus lib. 15. & alibi.

^q Græciamque liberam dimisit.] Hæc alibi adnotata sunt.

^r Et nationes Alpium.] Tacitus li. 15. cuius hæc propria verba sunt, Eodem anno Cæsar nationes Alpium maritimarum in ius Latij transtulit.

^s Cephalenia.] Plinius lib. 4. c. 12.

t Car

lenia, Zacyntus, Aegina, liberae fuere. In Africa, Carthago, Leptis, Adruma, Rhufpium, Tapfus: quae etiam a diuo Seuero & Antonino iuris Italici factae sunt. Otho Lingonibus vniuersis ciuitatem dedit. Ex finitimis, Ostia, Antium, Minturnae, Tarracina, & aliae plures, militiae aliorumque munerum vacatione fungebantur. In Sicilia, quia prima omnium prouincia facta est, Mamertina ciuitas & Taurominitana, foederata: liberae vero & immunes, Centuripinum, Alexina, Segestana, Aletiensis, & Panormitana. Inter quas Centuripini & Segestani Latinitatis iura obtinebant. Eratque vetus mos, vt qui ius Latij haberent, alios sumere magistratus aut praefides non tenerentur, nisi Romanos ciues. Nemausenses enim quum ius Latij obtinissent, ad adilitatem & quaesturam aliosque honores, nullos nisi Romanos ciues admisere. Postea liberalitate populi Romani, ex omni genere, omni que natione terrarum, benemeritos de nomine Romano, quorum virtus enituit, in ciuitatem adsciscere, & fide ac societate iungere, vsus inualuit. Estque inter exempla, non stipendiarios modo, sed hostes populi Romani, qui ad nostros Imperatores profugissent, aut magno vsu reipub. fuissent, quinetiam seruos bene de repub. meritos, ciuitate donatos esse. Itaque Thuscianos, Aequos, Volscos, Hernicos bello victos, post victoriam ciuium numero Rom. adsciuere, suaque tutela duxere, & veluti patroni clientes, in fidem acceperunt, cognationeque & hospitio iunxere. Sic Iulios Alba, Co-

Privilegium
eorum qui
ius Latij
habent.
Libera-
lius de in-
de ciuita-
tem da-
bant Ro-
mani.
De iure la-
tinitatis vi-
de elegan-
tem locum
Alic. lib. 2.
dispunct.
cap. 21.

ANNO TATIONES.

r Carthago.] Plutarchus in Caesare, & Paulus in Lvl. s. vlt. ff. de censib.
v Leptis.] Paulus vbi supra. Hirtius in bello Africano non multo post princip. & vide Spartianum in Septimio Seuero in princip. Plinius quo loco statim citabo.
x Adruma, Ruspinum, Tapfus.] Haec trium ciuitatu Libya, quae est in Africa, meminit Strabo li. 17. & haec oppida, Leptis, Adrumetum, Ruspina, Tapfus libera esse dicit Plinius lib. 5. c. 4. vbi Adrumetum vocat, quod hic Adruma appellat.
y Otho Lingonibus.] Cor. Tacitus li. 17. Lingonibus, inquit, vniuersis ciuitatem Romanam, prouinciae Boeticae Maurorum ciuitates dono dedit.
z Ostia.] Eam sane coloniam fuisse tradit Plinius li. 3. c. 4. & iterum 5. vbi dicit eam fuisse a Romano Rege deductam.
a Antium.] Suetonius in Nerone, cap. 9. Antium coloniam deduxit, adscriptis veteranis e pratorio, additisque per domicilij translationem ditissimis primipilariis, vti & portam operis sumptuosissimi fecit. ibi vide interpretes. Et Antium quoque coloniam esse scribit Plinius lib. 3. cap. 4. & 5. & eam Strabo lib. 5. tradit ad octium verumque urbanatum vacationem Principibus concessam esse. Sed non id est quod Alexander hic dicit.
b Minturnae.] Et haec fuisse coloniam testis est Plinius vbi supra.
c Prima omnium prouincia.] Cicero in 4. in Verrem actio. statim post princip. Primum, inquit, quod omnium nationum exterarum Princeps Sicilia, se ad amicitiam fidemque populi Ro. applicuit: prima omnium, id quod ornamentum Imperij est, prouincia est appellata. Et Sex. Rufus in lib. de historia Romanorum, Prima, inquit, prouinciaru facta est Sicilia. Linius autem 3. Decad. lib. 8. tradit Hispaniam primam earum, quae continentis sunt, fidem esse prouinciam. Plutarchus vero in vita Scipionis prodit Hispaniam ex regionibus conti-

nentis primam victam fuisse, sed postremam in prouincia formam fuisse redactam a Iulio Caesare.
d Mamertina.] Hanc ciuium Rom. esse scribit Plinius lib. 3. cap. 8. cum dicit, Oppidum Messana ciuium Ro. qui Mamertini vocantur.
e Taurominitana.] Taurominitum coloniam esse tradit Plinius vbi supra.
f Alexina.] Halexinos Siciliae inter stipendiarios ponit Plinius lib. 3. c. 9.
g Segestana.] Cicero 7. in Ver. act. & vide infra.
h Aletiensis.] Halicyenses Siciliae populos siue hi sunt, siue alij inter stipendiarios ponit Plinius vbi supra.
i Inter quas.] Plinius de his duobus lib. 3. cap. 8. vbi nuncupatim dicit eas Latinae conditionis fuisse. Cicero autem in 6. in Verrem act. scribit Centuripinos & Aletianos Siciliae populos immunes fuisse.
k Eratque vetus mos.] Vt patet ex seq.
l Nemausenses.] Strabo lib. 4.
m Postea liberalitate populi Romani.] Haec vsque ad clausulam, Lapsis deinde temporibus, magna ex parte sunt Cornelij Taciti lib. 11. in Oratio- be Claudij Imperatoris: & parum Ciceronis in Orat. pro Cor. Balbo. Nam & stipendiarios, ait, ex Africa, Sicilia, Sardinia, ceteris prouinciis multos ciuitate donatos videmus: & qui hostes ad nostros Imperatores profugissent, & magno vsu reipublica nostrae fuissent, scimus ciuitate fuisse donatos. Seruos denique, quoru vis & fortunae conditio infima est, bene de Republica meritos per sepe libertate, id est, ciuitate publice donari videbamus. Et quibusdam interiectis, Iraque & ex Latio multi, & Tusculani & Lanuuii, & ex ceteris generibus gentes vniuersae in ciuitatem sunt receptae, vt Sabino- rum, Volscorum, Hernicorum. Et de Hernicis quoque testis est Dionysius Halicarnassensis lib. 8. Sed his Gentibus, quae hic numerantur, adde Albanos, Latinos & Sabinos ex Lilio 4. Dec. lib. 10. in Orat. Q. Caecilij Metelli.

n Lapsis

runcanos Camerino, Porcios Thusculo oriundos, in senatum acciterunt. Lapsis deinde temporibus latius hoc ius propagatum fuit, ita vt in Hispania oppida Latio anti- quitus donata, vnderiginta numerentur: libertate, sex: foedere, tres: stipendiaria, centum viginti. In citeriori vero, oppida ciuium Romanorum, tredecim: Latinorum veterum, octodecim fuerunt, foederatum vnum, stipendiaria centum triginta quinque. Inter quas, Pacenses & Emeritenses in Lusitania iuris Italici fuere. In Africa ciuium Romanoru, quindecim. Denique repub. variis casibus agitata, Vespasianus vniuersae Hispaniae ius Latij tribuit. Otho Lingonibus vniuersis ciuitatem dedit. Claudius vero Caesar, omnes Graecos, Gallos Hispanos, Britannos, Sauromatas, ciuitate donare, & togatos videre statuit. Quinetiam non modo in iura ciuium, sed in imperium saepe externos Romani adsciuere. Primus enim Traianus externus, & deinceps alij ad imperium promoti feruntur. Solon vero Atheniensibus, praeter eos qui sacra & genus aut stirpem antiquissimam haberent, ius ciuitatis nulli peregrino dari madauit, nisi ei qui aut perpetuo exilio patria pulsus esset, aut alicuius artis causa cum penati- bus & domo Athenas commigrasset. Postea Pericles legem tulit, vt hi soli Athenien- ses fierent, qui vtroque parente Atheniensi ciue nati forent: in tantum, vt Euagoras vix propter multiplicia beneficia ciuitate donari meruerit. Qui etiam autor fuit, vt ex non legitimo matrimonio editi, ciuium non censerentur numero: licet contra legem a se editam, illegitimum filium sibi superstitem, ciuis loco haberi voluerit. Deinde inquilini & aduentitij passim in ciuitatem adsciti fuere, coacti, tributi nomine drachmas duodecim quotannis pendere: foeminae vero, sex. Lacedaemonij vero Lycurgi legibus & Thebani, novos incolas & peregrinam stirpem non admiscere: sed ius ciuitatis & vrbis vsu peregrinis interdixere, victosque armis pro alienis ar-

Ius ciuita-
tis latius
propaga-
tum.In impe-
rium ad-
sciti.
Athenien-
ses.Pericles
lex.Lacedae-
monij.

ANNO TATIONES.

n Lapsis deinde temporibus.] Haec vsque ad clausulam, Inter quas, sunt Plinij lib. 3. c. 8. & Pomponij Mele & Solini.
o Inter quas.] Testis harum duarum Paulus in l. vlt. in prin. ff. de censib.
p In Africa.] Linius lib. 2. cap. 4. vbi ea nominat. Omnibus autem Africae ciuitatibus datam Rom. ciuitatem satis patet ex Aelio Spartiano in vita Seueri in prin.
q Vespasianus.] Plinius lib. 3. c. 3. in fi.
r Otho.] Id iam dictum est supra in verbo, Otho Lingonibus.
s Claudius vero Caesar.] Tacitus lib. 11. Sed & ante Iulius Caesar Hispanos & Graecos in ciuitatem Ro. adsciuit, teste Lilio 4. Dec. lib. 4.
t Primus enim Traianus.] Fuit enim ex vrbe Tudertina, vt scribit Aurelius Victor in vita illius. At Paulus Orosius historiarum lib. 7. c. 12. & Eutro- pius lib. 8. dicunt illum fuisse Hispanum.
v Et deinceps alij ad imperium.] Nam & Se- pimus Seuerus Afer fuit, teste Spartiano in vita il- lius in prin.
x Solon vero.] Plutarchus in illius vita. Ipsi ta- men Athenienses Dipetem patrem Mnesteij illius, qui ad Troiam militauerat, & ciuem & Regem suum fecerunt, vt tradit Diodorus Siculus libro 1. Bibliothec. c. 2. non longe a fi. vbi & idem de Erich- theo & Aegypto scribit. Sed & ipsi Rhodij ciuita- tem, vt & illis Rhodij dedere apud Linium 4. Dec. lib. 1. Et Cotyn quoque Regem ciuitate donauerunt ex Val. Maximo lib. 3. c. 7. Et Philippum Macedo-

nem ex Plutarcho.
y Postea Pericles.] Plutarchus in vita illius. De- mosthenes in Oratione contra Eubulidem, & in Oratione contra Nyceam. & Aelianus de Varia historia lib. 6. & 13. & diximus in nostris Commen- tariis Nobilitatis c. 18. nu. 35.
z In tantum vt Euagoras.] Vide Isocratem in vita illius.
a Qui etiam autor fuit.] Scilicet Pericles, ex Plutarcho in vita illius, & Aeliano d. lib. 13.
b Deinde inquilini.] Plutarchus.
c Lacedaemonij.] Dionysius Halicarnassensis lib. 2. cuius verba adducam in sequent. Tacitus lib. 11. Aelianus Variarum historiae lib. 13. vbi & idem dicit de Apolloniatis, & Nicolaus *ἐπι ἐθών*. & ex eo Sto- baeus Ser. 4. 2. & Philostratus eius rei rationem red- dens in vita Apollonij lib. 6. c. 10. & vide Herodo- tum lib. 1. & quod dicemus in seq.
d Et Thebani.] Dionysius Halicarnassensis lib. 2. Graece quidem, sed in hunc sensum scribit, quod Thebani ob retinendam nobilitatem generis vel nullos, vel raros in ius suae ciuitatis admittebant: vt interim taceam morem pellendi hospites, nec ipso- rum iactantiae conuenientem, & damnosum etiam in rebus plerisque. Spartani certe post acceptam ad Leuctra cladem amissosque mille & sexcentos viros, nunquam postea potuerunt ciuitatem suam in integrum restituere, sed turpiter amiserunt Im- perium. Itidem Thebani atque Athenienses vnico praelio victi ad Chaeoneam a Macedonibus, mul- tati in libertate simul & principatu Graeciae.

e Fini

*Helotæ.
Inhospita-
litas.
Dirino-
xeni.*

*Quid Lacedæmonii
& Athenien-
sibus fue-
rit exitio.
Tyrtaus
poeta.*

*Athenien-
sium lex.*

*Carthagi-
nenses.*

Scythæ.

*Scytho-
tauri.
Gampha-
santes.
Seres.*

cuere. ° Finitimos tamen, quos Helotas nuncupant, ¶ pari iure vixisse, & à Procli & Eurysthenis Heraclidibus descendentes, in ciuitatem adscitos fuisse comperimus. ¶ Quinetiam peregrinis Spartam adire, omni tempore non licuit, quòd illorum commercia vitarent: ¶ quare Dirinoxeni, quasi fallentes hospitem, dicti sunt. ¶ Nec solum Spartæ peregrinos & conuenas non admiserunt: sed si quis ciuis Sparta discedens, apud exteros moraretur, capite luebat: ¶ quibus nec peregrinari licitum erat, ne ver- futias & dolos à peregrinis haurirent. ¶ Neque aliud Lacedæmonii & Atheniensibus fuisse fertur exitio, (quanquam multum armis valerent) nisi quòd victos bello, osos haberent, nulloque commercij iure dignos ducerent. ¶ Qua de re Phocion Atheniensibus subiratus fuit, quòd filiù Spartam ad peregrina nolcèda instituta dimisissent. ¶ Tyrtaum tamen poetam Lacedæmonij ciuitate donarunt, contra instituta maiorum: quod ideo factum Pausanias ait, nequãdo illis obiici posset, quòd peregrino duce vñ fuissent. ¶ Atheniensibus quandoque lege cautum fuit, ne quis Atheniensium Megaram pedem inferret, multa capitis indicta, quòd odio eos prosequerentur perniciali: pœnis, si quis vi tempestatis, aut hostium impetu ad eorum litora applicuisset, intra quintum diem abire cogebatur. ¶ Carthaginenses quoque adeo peregrinos osos habebant, vt qui in Sardiniam aut Herculis columnas ad nauigabant, mari demergerent. ¶ quod de Scythis quoque proditum est, qui adeo peregrinos infectati fuerunt, vt eos omni vitæ commercio prohiberent: ¶ Anacharsim, quod sacra Græco more faceret, occiderint. ¶ Idem de Scythotauris, qui pro hostiis aduenas immolabant, proditum est. Inter cæteros feruntur ¶ Gamphasantes in intimis Libyæ oris, ad eò hominum commercia fugere, vt nulli se peregrino misceri sinant: ¶ & Seres, qui cœtus &

ANNO T A T I O N E S.

e Finitimos tamen.] De Lacedæmoniiis rãtùm loquitur, quorum Helotæ peculiari vocabulo agrestes dicuntur, de quibus sapius dictum est in hoc opere: sed quantum ad id, de quo hîc agitur vide Liuium 4. Decad. lib. 4. qui Ilotas esse dicit iam inde antiquitus castellanos, agreste genus.

f Pari iure vixisse.] Strabo lib. 8. Plutarchus in Lycurgo.

g Quinetiam peregrinis.] Plutarchus in Agide, & in Apophtheg. Laconum, quo loco antiqua Lacedæmoniorum instituta describit. Nicolaus & Stobæus vbi supra.

h Quare Dirinoxeni.] Δεινόξεναι, à vocabulo Spartano Δειράων, Δειράων, id est conuiciari, iniuriam facere, vt scribit Faustinus in vocabulario. ita Dirinoxeni sunt appellati, quòd hospitibus iniuriam facerent.

i Nec solum Sparta.] Plutarchus, Nicolaus & Stobæus vbi supra, & præterea idem Plutarchus in Lycurgo.

k Quibus nec peregrinari.] Plutarchus in eiusdem Lycurgi vita, non adeò longè à fi. & in institutis antiquis Lacedæmoniorum, quæ posuit inter eorum Apophthegmata.

l Nec aliud Lacedæmonii & Atheniensibus.] Id iam diximus supra in verbo, Et Thebani. ex Dionys. Halicarnassæo.

m Qua de re Phocion.] Hic Alexander memoria lapsus est: nam contra Phocion filium suum Lacedæmonem addoxit, vt illic institueretur: ob quod infenti illi fuerunt Atheniensibus, quod peregrinam disciplinam illorum moribus prætulisset, vt tradit Plutarchus in illius vita.

n Tyrtaum tamen poetam.] Plutarchus in

Apophthegmatis Pausanias Cleombroti. Sed & idem Spartiatæ (vt id addas) Tisamenum Eleum & Hegiam eius fratrem, quòd his maiorem in modum egerent, ciuitate donarunt, & eos quidem solos ex Herodoto lib. 9. Sed postea Dionem ex Plutarcho in vita illius. Nec id interim omittendum quod scribit Seneca lib. de beneficiis 1. quòd Alexandro Magno, victori Orientis, Corinthij per legatos gratulati sunt, & ciuitate illum sua donauerunt. Cùm risisset Alexander hoc officij genus, vnus ex legatis, Nulli, inquit, ciuitatem vnquam dedimus alij quàm tibi, & Herculi, Libens accepit delatum honorem, & legatos inuitatione, aliâque humanitate profecutus cogitauit, non cui ciuitatem darent, sed cui dedissent.

o Atheniensibus quandoque.] Plutarchus in Plericle. Aliter Gellius lib. 6. ca. 10. Decreto (inquit Gel.) suo Atheniensibus cauerant, vt qui Megaris ciuis esset, si intulisset Athenas pedem prehensus esset, vt ea res ei homini capitalis esset. Tanto Atheniensibus odio flagrant finitimorum omnium Megarensium. & Diod. Siculus lib. 12.

p Carthaginenses.] Strabo lib. 17. q Quod de Scythis.] Et quod inhumanus erat, eos immolabant authore Herodoto li. 4. & Strabone lib. 7.

r Anacharsim.] Laërtius in vita illius.

s Idem de Scythotauris.] Laërtius lib. 1. c. 21. & dicam plenius lib. 6. c. omnium postremo.

t Gamphasantes.] Plinius lib. 5. cap. 8. Gamphasantes, ait, nudi, præliorumque expertes, nulli externo congregantur.

v Et Seres.] Solinus c. 53. aut aliorum computatione 63. Seres, inquit, ipsi quidem mites, & inter se que

congressus fugiunt hominum, ita vt rerum precia oculis æstimantes, sua tradant, aliena non emant: scilicet arbitrati, iura ciuium cum peregrinis communicari non oportere. ¶ Apud Indos quoque, nisi triduo, hospitem diuertere minime licebat, ne ciues longo vsu dissimiles mores imbuerent, & in alienas leges ritusque transirent. ¶ In Aegypto quoque apud Busirim & Cynopolim, hospites non diuertebant, neque admittebantur alieni. ¶ qui omnibus ferè barbaris mos exoletus erat, vt hospites finibus pellerent. ¶ Claudius quoque Cæsar peregrinos ferè gentilia Romanorum nomina vetuit edicto. ¶ Proditumque est de Epidauriis mirum, quòd quum Illyricos mores osos haberent, nec illorum commercia vitare possent, vt se à contagione accolarum seruarent immunes, ita cauisse, vt vnum seligerent ætate grauem qui solus ad illos penetraret, cum quo commercium haberent, quem poletem dixerunt. ¶ Contra verò Germanis ius hospitij sanctissimum erat, hospitibusque ita enixè indulgebant, vt quenquam hospitem cum quo mensa fuisset communis & sacrificia, arcere recto, aut auersari, nefas ducerent. ¶ Idem apud Lucanos, quibus lege cauebatur, vt si quis Sole occaso diuertentes hospites notos ignotosque domo exigeret, necesse erat teneretur, multamque eo nomine pendere cogeretur. ¶ Calabri quoque hospites comi hospitio benignè inuitant, pyra illis affatum apponendo. ¶ Traditum tamen memoriæ est, quum inter Megarenses & Corinthios de imperio certaretur, captiuos

Indi.

Aegyptij.

*Claudij
edictum.
Epidaurij.*

*Poleses.
Ius hospiti-
ij apud
Germanos.
Lucanos.
nax evia.
Calabri.*

ANNO T A T I O N E S.

se quietissimi. Aliàs verò reiquorum mortalium cœtus refugium, adeò vt exterarum Gentium commercia abnuant. Primum eorum fluium mercatores ipsi transeunt, in cuius ripis nullo inter partes linguæ commercio, sed dispositarum rerum precia oculis æstimantes sua tradunt, nostra non emunt. Marcellini verba de Seribus perueniunt ad scribere placuit ex lib. 23. Agunt, inquit, ipsi quierius Seres armorum semper & præliorum expertes, vtque hominibus sedatis & placidis est ocium voluptabile, nulli finitumorum molli. Et aliquot interiectis, ipsi præter alios frugalissimi, pœcatoris vitæ cultores, vitantes reliquorum mortalium cœtus. Cùmque ad cœmenda fila, vel quædam alia fluium transeunt aduenas, nulla serimonum vice propositarum rerum pretia solis oculis æstimantur. Et ita sunt abstinentes, vt apud se tradentes gignentia, nihil ipsi comparent aduectitium.

x Apud Indos.] Philostratus in vita Apollonij lib. 2. cap. 11. in prin. Dum isti, inquit, talia inter se colloquuntur, miseri à Rege nunciij, vnà cum interprete superuenere, nuntiantes Regem tridui hospitem sibi ascivisse Apollonium. Neque enim licet diutius peregrinis in vrbe morari.

y In Aegypto quoque apud Busirim.] Strabo lib. 7. autoritate Eratosthenis scribit, Communitatem Barbaris omnibus consuetudinem esse, vt hospites pellant.

z Qui omnibus ferè barbaris.] Strabo vbi supra proximè. Nam & Britannis olim quidem Barbaros, vt hospitiibus feros incesit Horatius lib. Car. 3. Ode 4. *Visam Britannos hospitibus feros.*

Solinus cap. 34. eam gentem inhumanam incolarum ritu aspero appellat. Strabo lib. 4. Longè magis, inquit, quàm Britanni Syluestres illius sunt incolæ. Anthropophagi, id est, hominū carne vescentes, manducantque magni. Hæc forsitan talis fuit olim: nunc autem ea gens nulli alij cedit humani-

tate, hospitalitate & rerum omnium disciplina.

a Claudius quoque Cæsar.] Sueton. in vita illius cap. 26.

b Proditumque est de Epidauriis.] Plutarch. problem. c. 142.

c Contra verò Germanis.] Cæsar lib. 6. Commentariorum Belli Gallici Pomponius Mela lib. 3. cap. 3. vbi de Germania, Ius in vinibus habent adeò, vt ne latrocinij quidem pudeat, tantum hospitibus boni, mitesque supplicibus. Tacitus lib. de moribus German. Quenquam mortalium, inquit, arcere recto nefas habetur. Pro fortuna quisque apparatus epulis excipit. Cùm defecere, qui modò hospes fuerat, monstrator hospitij & comes, proximam domum non inuitati adeunt. Nec interest, pari humanitate accipiuntur, notum ignotumque, quantum ad ius hospitij, nemo discernit. Hanc hospitalitatem, vt alia pleraque, quorum Tacitus meminit, etiamnum incredibilem humanitate Heluetij hodie custodiunt.

d Idem apud Lucanos.] Aelianus de Varia historia lib. 4. in prin. Heraclides in Politicis.

e Calabri.] Adde quòd apud Celtas gentem nostram grauius in illum animaduertebatur, qui peregrinum quàm qui ciuem occidebat. huic enim exilium, illi mos pœna itatuebatur, vt scribit Nicolaus *αἰεὶ ἐθελ.* & ab eo Stobæus Ser. 42. Cretenses quoque eorum quæ cœnantibus apponebantur, à peregrinis & hospitibus ex ordinum faciebant: post hospites Principi portiones quatuor præbebant. vnã, quã etiam reliquis, alteram principalem, tertiam familiaris, quartam vrensiliam, vt scribit Heraclides apud ipsos Cretenses magna humanitate peregrinos haberi, atque etiam ad gerendos magistratus sæpe vocari.

f Traditum quoque memoriæ est.] Id vsque ad clausulam, Græcis quoque, est Plutarchi Problem. c. 130.

*Jupiter xeni-
mus.*

*Apud Graecos qui a
vectigali-
bus immu-
nes, & qui
non.*

in bello tam leniter habuisse, vt illos velut hospites inuicem tractarent, & sine precio dimissos, doryxenos appellarent. Illis enim Iupiter *ξένος* in præcipuo cultu erat, id est hospitalis. Quare milites cum hostibus extra aciem familiaria iura seruabant, in acie vero pugnabant vehementissimè. ^s Græcis quoque dissimiles & longè disparēs libertatis species fuere: siquidem non pari libertate fruuntur, aut vectigali & tributo premuntur omnes: quippe ^a Tenedij ¹ & Hæmij vectigales erant, ^k Chij tributorum immunes & liberi, nauibus tantummodo præstandis obnoxij: ^l Cythera Laconia insula, hoc tantum premebatur onere, vt è Sparta præfectum quotannis acciperet ad reddendum iura. ^m Lacones præter amicorum ministeria, aliud nihil tributi nomine pendebant. ⁿ Vici quoque circa Babyloniam ad præbenda cibaria canibus Regum cogebantur, reliquis exempti oneribus. ^o Aethiopes verò tertio quoque anno binos semodios auri rudis Dario Regi pèdere dicuntur, ducenos fasces ebeni, quinos pueros, & elephantorum dentes vigenos. ^p Sicut Colchi centenos pueros, & totidem virgines, reliquorum tributorum immunes. ^q Indi autem æquali omnes premuntur onere: nam quartam fructuum partem regibus annis singulis pendere coguntur. ^r Syri (vt inquit Vlpianus) à quattodecimo masculi, à duodecimo fœminæ ad quintum & sexagesimum annum tributa conferunt. ^s Leptis in Aphrica tantum vectigalibus valuit, vt singula in dies talenta Carthaginensibus vectigal penderet. Sicut ex effusione æris in Macedonia, singula talenta in singulos dies Alexandro pendebantur. ^v Et Babylon Regi Perfarum, singulis diebus singulas argenti plenas artabas soluebat.

ANNO TATIONES.

^g Græcis quoque dissimiles.] Id probat sequentibus.

^h Tenedij.] De his duobus sic Thucydides lib. i. Hæmij.] 7. loquitur: Tenedij atque Hæmij vectigales erant.

^k Chij.] Idem Thucydides eod. li. 7. Chij, ait, tributorum immunes sunt, tantum nauibus præstandis obnoxij, cetera liberi.

^l Cythera.] Idem Thucydides li. 4. de ea loquens: Et ad quam magistratus ad ius dicendum quotannis ex Sparta transibat.

^m Lacones.] Strabo lib. 8. At pristina, inquit, non nihil dignitate reparata, præcipuo in honore fuerunt, & sua in libertate manserunt. Vt præter amicorum ministeria, aliud nihil tributi nomine conferrent.

ⁿ Vici quoque circa Babyloniam.] Herodotus lib. i. Præterea canum Indicorum tanta alebatur multitudo, vt ad præbenda eius cibaria, quatuor in eadem planitie magni vici attributi essent, aliorum tributorum immunes.

^o Aethiopes verò.] Herodotus lib. 3. & ex eo Plinius lib. 12. c. 4. Sesostris Aegypti Rex primum Aethiopes, qui ad Meridiem spectant, aggressus, victos acie tributum pendere compulit, hebenum, aurum & elephantorum dentes, vt scribit Diodor. Siculus lib. 2. c. 1.

^p Sicut Colchi.] Herodotus d. lib. 3. Colchi quoque, inquit, inter dona ferentes repositi erant.

^q Indi autem.] Diod. Siculus lib. 3. c. 10.

^r Syri, vt inquit Vlpianus.] In l. atatem. ff. de censibus.

^s Leptis.] Adde quod sub Romanorum imperio libera fuit, authore Hirtio lib. de bello Africo, & Plinio lib. 5. cap. 4. Tandem à Iulio tricenis centenis millibus ponderibus olei in annos singulos multata, ex eod. Hirtio eod. lib. in fine.

^t Sicut in effusione æris in Macedonia.] Nam & circa Philippos in Macedonia ferunt metallata inueniri, quorum ramenta crescant disiecta, aurumque manifestum producant, vt tradit Aristot. Mirab. auscultationum.

^v Et Babylon.] Herodotus lib. 1. Et adde quod Cappadoces Persis quotannis pendebant, præter argentum, mille & quingentos equos, malorum duo millia, quorum quinquaginta millia. Et duplum ferè horum Medi pendebant. Author vtrorumque Strabo lib. 11. Aspensij Dario quinquaginta talenta, & equos tributi nomine dare solebant, vt prodit Arrianus Gestor. Alexandri lib. 1. Sed & eidem Dario Iones, Magnetes, qui in Asia incolebant, Aeoles, Cares, Lycij, Melyenses, & Pamphylij (vnum enim erat idemque impositum illis tributum) pendebant quadringenta argenti talenta. Myfi autem, Lydi, Alysonij, Cabalij & Hygennenfes quingena talenta. Phryges, Thraces, qui Asiam incolebant, Paphlagones, Mariandeni & Syrii trecenta & sexagena talenta. Cilices equos albos trecentos sexagenos, in dies singulos, singulos, nec non talenta argenti quingena, quorum centena & quadringena erogabantur in eam Cilicia regionem, quæ equos producit: trecenta autem & sexagena ad Darium ibant. Vrs Possideum, præter Arabum partem (hæc enim erat immunis) trecenta & quinquagena. Aegyptus & Aphri illi contermini, Cyrena & Barca septingenta talenta, præter pecuniam ex piscario prouentui lacus Mærios. Sarragyda, Gandarij, Dadyca & Apparyta centena & septuagena. Sussani & cetera Cissiorum regio trecenta. Babylon & reliqui Assyrii millena, præterea pueros castratos quingenos. Ecbatani, & ab regione Medica, Parycani & Orthocorybantes quadragena & quinquagena talenta. Calpij, Paphicer, Penthimati & Dantæ simul conferentes duena talenta. Bactriani ad Aeglos vsque trecenta &

Apud Romanos verò qui populi liberi erant, tributi nihil conferebant, ^x stipendiarij autem ad militum opus stipendia pendere cogebantur: ^y licet ex Caesaribus plerique vectigalia noua & inaudita proposuerint, vt pro eduliis quæ tota vrbe venirent, pro litibus atque iudiciis quadragesimam summæ: sicut ^z Caligula exegit ex gerulis octauam, ex prostitutis quantum vnaquæque vno concubitu mereret. ^a Vespasianus quoque vectigalia reuocauit noua, & grauia prouinciis auxit. ^b Alexander Seuerus brachiariorum, linteonum, citrariariorum, pellionum, plaustrariariorum, argentariariorum, aurificum, & aliarum artium vectigal instituit ex quo thesmas quas fundauerat, pluribus vsibus ornauit. ^c Antiquis etiam Romanorum, ex agris & nauilibus decima seminum dabatur vectigalis nomine: nanque aratores decimam frumenti populo Romano pendere cogebantur. ^d Tiberius Cæsar centesimam rerum venalium, in ducentesimam relaxasse dicitur. ^e Et Nero in initio sui principatus, quò gratiam popularem aucuparetur, quintam & vigesimam venalium mancipiorum remisisse, ^f & Traianus vectigal vigesimarum sustulisse. ^g Proditumque memoriæ est, quum in dubium veniret, qui liberi essent populi, quive stipendiarij, à M. Antonino publicos tabellarios institutos, vt si in prouincia quispiam causam liberalem diceret: per eos testationes libertatis, & alia immunitatis documenta Romam ferrent. ^h Minorè vero libertatem,

Romanorum vectigalia.

Minor semina libertas.

ANNO TATIONES.

^{cena} & sexagena. Pactij & Armenij, eorumque contermini Euxino tenus ponto talenta quadringena. Sagartij, Saranges, Thamanati, Vtij, Mecci, & hi, qui rubri maris insulas incolunt sexcenta talenta. Sacæ, Caspij ducena & quinquaginta. Parthi, Chorasmij, Sogdi & Arij tricena. Paricanij & qui ex Asia sunt Aethiopes quadringena talenta. Mantieni, Salsiri & Alarodij ducena. Moschi, Tybareni, Mactrones Mosynæci & Mardi trecenta. Indi tricena sexagena aureorum ramentorum. Et hæc quidem Herodot. lib. 3. Qui & paulò post subdit, Arabes millena quotannis talenta thuris pendere Persis solere. Thucydides autem lib. 1. belli Peloponnes. non ad eò longè ad fin. tradit Magnestam Asia quotannis quinquagena talenta Attaxerxi pendisse. Aristoteles Mirabilium Auscultationum, cap. 34. tradit Pæones Regi pendere duas glebas auri, quarum altera duas, altera tres libras appenderet. Chersonesus Mithridati Eupatori modiorum 180. millia frumenti tributi nomine soluebat, cum ducentis argenti talentis, ex Strabone li. 7. Et quòd Cæsar Gallia tributum nomine annuum imperauit sestertium quadringentes, vt tradit Eutropius de gestis Rom. lib. 6. c. 5. ad fi.

^x Stipendiarij autem.] Cic. 1. in Verrem action. Socij stipendiarijque pop. Ro. afflicti, miseri. Idem pro Cornelio Balbo. Quæ pateant stipendiariis, pateant hostibus.

^y Licet ex Caesaribus.] Quod probat exemplis sequentibus.

^z Sicut Caligula.] Sueton. in vita illius cap. 40. in princip. Vectigalia, inquit, noua, atque inaudita primum per publicanos, deinde, quia lucrum exuperabat, per Centuriones Tribunisque prætorianos exercuit, nullo rerum, aut hominum genere omisso, cui non tributi aliquid imponeret. Pro eduliis, quæ tota vrbe venirent, certum statumque exigebatur. Pro litibus atque iudiciis, vbicumque conceptis, quadragesima summæ, de qua litigaretur, nec sine poena si quis composuisse, vel donasse negotium

coinceretur. Ex gerulorum diurnis quæstibus pars octaua: ex capturis prostitutarum, quantum quæque vno concubitu mereret

^a Vespasianus.] Suetonius in vita illius, cap. 16. in prin.

^b Alexander Seuerus.] Aelius Lampridius in vita illius.

^c Antiquis etiam Romanorum.] Sic Philippus Macedo Thracis validis copiis aggressus, aliquot præliis commissis, semper victor, debellatos ad id compulit, vt decimas regno Macedonia exoluerent, vt tradit Diod. Siculus lib. 16. c. 18.

^d Tiberius Cæsar.] Cornelius Tacitus lib. 2. vbi de Cappadocia regno loquens, Regnum, inquit, in prouinciam redactum est, fructibusque eius leuari posse centesimæ vectigal professus Cæsar, ducentesimam in posterum statuit. Vide tamen eundem ad fin. lib. 1.

^e Et Nero.] Corn. Tacitus lib. 13.

^f Et Traianus.] Sed non omnino, vt videre licet ex Plinio in Panegyrico, cuius hæc verba sunt, His vigesima reperta est, tributum tolerabile, & facile hæredibus duntaxat extraneis, domesticis graue. Itaque illis irrogatum est: his remissum: videlicet quod manifestum erat, quanto cum dolore laturo, seu potius non laturo homines essent, distringi aliquid & abradi bonis, quæ sanguine, gentilitate, factorum denique societate meruissent: quæque nunquam, vt aliena & speranda: sed vt sua semperque possessa, ac deinceps proximo cuique transmittenda cepissent.

^g Proditumque memoriæ est.] Iul. Capitolinus in vita M. Antonini Philosophi, qui tamen paulò aliter scribit.

^h Minorena verò libertatem.] Postliminio veluti redit ad principale suum institutum. Suprà enim post princip. dixerat apud Romanos tres fuisse libertatum species. Primam, quæ maior dicebatur, quam suprà latè exequutus est, adiectis multis appendicibus. Nunc ad minorem accedit. Idq; totum

seu mediam, ij assequi dicebantur, qui manu à prætoribus emissi, non Romani ciues, sed Latini nominis tantum ex lege Iunia Norbana fiebant: vel suprema voluntate domini testamento, si eum hoc expresso manumisisset: aut si inter amicos dextra apprehensum, ad se conuertens, liberum esse iussisset. Hi enim his immunitatibus, quæ Latinis populis societate & fœdere iunctis indulta erant, fungebantur. Nam & in vrbe vt Latini censebantur, & in castris vt milites ex Latinis coloniis, nō vt externi, aut leuium armorum auxiliarij, stipendia merebant. Fuitque obseruatum, vt qui ius ciuitatis haberet, si Latinas colonias incoleret, nō ideo solum vertisse, aut ius ciuitatis amisisse putaretur. Et quanuis in Romanis castris, qui militabant, si quid deliquissent, si externi, flagellis & virgis: si vero Romani ciues forent, vitibus caderetur: tamen Liuius Drusus & C. Gracchus tribuni pl. ne liceret quempiam Latini nominis virgis afficere, sed vitibus, plebiscito sanxerunt, in hac re Latinos populos Romanis cœquantur. Tertiam denique libertatem, quam minimam dixere, assequuntur hi, qui manumisit nec ciuitatem, nec ius Latij habentes, dedititiorum numero censentur: qui nullis priuilegijs fulti, viuentes liberi erant, & velut ingenui munia publica priuataque obire, magistratusque & cætera dignitatis ornamenta, quæ libero debentur, assequi poterant: morientes autem, vitam vnā & libertatem amittebant: ideo decedentes neque testari poterant: neque post obitum de bonis disponere, præter patroni voluntatem, adeo vt eorum bonis, quasi serui peculio, manumissores potirentur. Quod etiam cum Latinæ libertatis hominibus multi commune dixerunt. Fuere autem dedititij, qui victi armis, & in fidem recepti, tantum ne seruirent, nēve sub mancipio essent, immunes facti sunt: cuius etiam generis feruntur serui, qui post admissa crimina supplicijs subditi, aut publicè pro criminibus cæsi, vel in quorum facie notæ seruitutis impressæ fuerant. Diuque hæc discrimina libertatum & dissimiles species fuere: donec sequuti principes, pertæsi multiplices variasque libertates dari, veteribus legibus abrogatis, nouisque adscitis & cooptatis, exæquato omnium iure, statuerunt, vt manumisit apud prætorem, plenam assequantur ciuitatem & libertatem: vnde abusus inualuit postea, deprauatis moribus, vt multi serui per rapinas & furta quæsitis pecunijs libertatem à dominis emerent, statimque liberi & ciues Romani fierent.

Externi milites virgis, Romani vitibus cadebantur. Minima libertas.

Dedititij.

l. 7. C. de lat. liberta. toll. & l. 7. C. de dedit. liber. tol. Manumisit. ser. im ple. na liber. tus.

ANNOTATIONES.

vsque ad clausulam, Fuitque obseruatum. depromptum est ex Græcis & Latinis Institutionibus, vbi supra citauimus in maiori libertate. i Fuitque obseruatum. Nam ciuitas vniuerso Latio lege Iulia data est, vt tradidere Ser. Sulpitius in libro de Dotibus, & Neratius in lib. de nuptijs, & ex his Gellius lib. 4. c. 4. vt & alibi diximus. k Et quanuis. Plinius lib. 14. c. 1. Cornelius Tacitus lib. 1. & Iuuenalis de Mario loquens sat. 8. *Nodosum post hæc frangebatur vertice vitem, Si leuius pigra muniret castra dolabra.*

l Tamen Liuius Drusus & C. Gracchus. Plutarchus in Gracchis. m Tertiam denique libertatem. Ex dictis Institutionibus. n Fuere autem dedititij. Instit. de libertinis, §. libertinorum autem. Dedititij autem serui sunt, qui ex obsidione se dederunt in potestatem victoris. o Diuque hæc discrimina. Hæc videre licet ex dd. Instit. vbi supra & præterea in §. vlt. instit. de success. libert. & l. 1. C. de dedit. lib. tol. & l. 1. per totum. C. de lat. libert. tol.

Qui fuerit modus consulendi senatus, & vbi haberi, & quo pacto suffragia ferri solerent, & quid apud externos. Cap. XI.

Patres centum. Patritij. Patres ducenti.

a Enatores à Romulo centum creatos fuisse, qui ob honorem patres, eorumque progenies patritij dicti sunt: quorum consilio res publica niteretur domi forisque, multi prodidere. Deinde communicata vrbe cum Sabinis & Tatio, idem Romulus alios centum legit in patres, explens nu-

ANNOTATIONES IN CAP. XI.

a Senatores à Romulo. Id principium vsque ad clausulam, Postea Tarquinius. est Liuij 1. Dec. lib. 1. & Plutarchi in Romulo. b Ob honorem patres. Vel, vt dicit ipse Plutarchus

merum ducentorum. Postea Tarquinius Priscus, in orbitate senatus legisse centum alios fertur, minorum gentium appellatos, tametti à Bruto familias minorum gentium inuentas nonnulli credant. Primus enim Valerius Publicola, post exactos Reges, patrum numerum à Superbo cædibus imminutum expleuit, & amplissimum ordinem auxit, quatuor & sexaginta supra centum ex equestri ordine in concilium cooptatis, ita vt trecentorum numerum faceret, qui Adlecti dicti sunt. Quos enim post exterminatos Reges, ætate graues, spectatæque probitatis videbant, senatui tanquam grauissimo sanctissimoque concilio adscribebant. Quos quidem, quum alij in locum decedentium suffecti, & in senatum literis adscripti essent, conscriptos vocarunt, modo plures, modo pauciores, ita vt frequens senatus, & quicquid erat patrum, ex ferè trecentis senatoribus constaret. Et quum Iulius Cæsar supra mille senatores, belli casibus imminuto ordini adsciuisset, Augustus Octauius selectos & perpurgatos duabus lectionibus, remotis indignissimis, in pristinum decorem reuocauit. Hi que veluti præfides & reipub. custodes, tantæ autoritatis fuere, vt si populus Regem aut magistratum quempiam iussisset, id sic ratum foret, si senatus autor fieret. Leges quoque à populo latae, haud aliter ratae fuerunt, quàm si patrum consensu approbarentur. In reliquis vero ita præscripta senatus potestas erat, vt iudicium populi autoritate senatus rescindi non posset. Athenis vero senatus fuit quingentorum, qui vnâ cum tribunis & quæstoribus, senesque cum iunioribus, de rebus singulis decernebant. Postea areopagitæ sanctior senatus à Solone delectus est: quorum consilio librata moderatione, ciuitatis iura seruabantur, bella indicebantur, lites explicabantur. Nonnunquam eumolpidæ & præcones publico concilio præfuerunt. Maximum vero, à mille & quadringentis gerebatur, cui arnophoron dixere nomen: in quo vnâ & senatus & populus aderat. Lacedæmoniorum senatus ex duodetriginta

Patresire centi. Patres minorum gentium. Adlecti. Patres conscripti. Senatores Ro. 1000. Iul. Cæsar. Au. Qlta. Senatus autoritas. Athenis quingentorum. Areopagitæ. Eumolpida & Præcones. Arnophoron. Lacedæmoniorum senatus 28.

ANNOTATIONES.

tarchus, quod hi solum qui legitimi patres forent creari possent: vel hinc adeo, quod illi patres suos ostendere possent: quod non multis contigit ex primis illis conuenis. Vel à patrocinio id nomē fluxit, quod existimarent patronum quandam fuisse, ex his, qui Euandrum conseruati sunt, qui imbecillorum curam gessisset, eisque præsidio fuisset, ab eo huic rei eiusmodi appellationē mansisse. Vel, quod sibi probabilius videtur, quod primores & potentes oporteret paterno officio & indulgentia, humiliorum causam in fidem curamque suscipere. c Postea Tarquinius Priscus. Liuius d. l. Dec. lib. 1. & Dionysius Halic. lib. 3. d Tamesti à Bruto. Cornelius Tacit. in Oratione Claudij Cæsar. e Primus enim Val. Publicola. Plutar. in vita illius. Liuius 1. Dec. lib. 2. post prin. f Et sexaginta supra centum. Plutar. vbi supra, & Festus Pomp. lib. 15. g Ita vt trecentorum numerum. Liuius 1. Decad. lib. 2. post prin. Dionys. Halicar. lib. 7. Plutar. in Gracchis. h Qui Adlecti dicti sunt. Festus Pomp. lib. 10. Lectos autem simpliciter vocatos dicit Liuius vbi supra. i Conscriptos vocarunt. Festus Pompeius vbi supra. Plutarchus tamen Problem. cap. 58. & in Romulo ex plebe electos & in senatū adscriptos, Conscriptos vocatos fuisse dicit. k Modò plures, modò pauciores. Nam Cicero in Oratione, quam pro reditu suo habuit, qua-

dringentos decem annuerat. & vide in seq. l Et cum Iulius Cæsar. Id vsque ad clausulam. Hi que veluti sunt Suetonij in Augusto, c. 35. m Hi que veluti præfides. Liuius 1. Dec. lib. 1. Deceuerunt enim, vt cum populus Regem iussisset, id sic ratum esset, si patres autores fierent. n Legesque à populo latae. Liuius ad ea, quæ ex eo diximus in præcedentibus hæc addit, Hodieque in legibus magistratibusque rogandis vsurpatur idem ius, vt ademptum, priusquam populus suffragium ineat, in incertum comitiorum cœtum Patres autores fiunt. o Athenis vero. Plutarchus in Demetrio, Pollux lib. 8. Onomasticôn, Pausanias lib. 1. vbi eos dicit fuisse annuos. p Postea Areopagitæ. Cicero lib. 1. Offic. non semel. Plutarchus in Solone. Aristot. autem lib. 2. Politicôn ca. 10. non à Solone, sed ante eum ab alio senatum delectum fuisse. q Nonnunquam eumolpidæ. Vide Plutarchum in Alcibiade non adeo longè à princ. nec in vno tantum loco. Eumolpidæ autem dicti sunt sacerdotes, seu magistratus Athenis, in memoriam & honorem Eumolpi Regis, quem Aegypti generis fuisse Diodorus refert. r Maximum vero. Plutarchus in Pericle scribit Agonem (vide Græcum) decreuisse, Athenis à mille & quadringentis iudicibus iudiciū fieri, cum quis furti, aut ambitus, aut iniuriarum litem astimari vellet. s Lacedæmoniorum senatus. Herodotus li. 6.

Epidaurij.
Acini.
Conipodes.
Carthaginenfes.
Vticenfes.
Mafsilienfes.
Thymuchi.
Gnido.
Amnomones.
Aphefter.
Arnarion.
Demiurg.
Bithyni.
Galata.
Argiui.
Mantinenfes.
Elienfes.
Cretenfes.
Aetoli.
Apolecti.
Crotoniata.
Seres.

fenibus constabat, qui nisi sexagesimum impleffent annum, in senatum adscribi non poterant. Apud Epidaurios centum octoginta repub. administrabant, ex quibus nobilissimos popularium deligebant senatores, quos artinos vocabant, & conipodes. Carthaginensibus pro senatu praeferre seniores, nonnunquam iudicum ordo qui perpetuus erat magistratus, & nunquam nisi cum vita desinebat. Cato apud Vticam trecentorum concilium legit: Mafsilienfes sexcentos, quos thymuchos appellarunt: ex quibus quindecim Principes, tres praesides erant, autoritate & opibus longè primi: nemoque thymuchus fieri poterat, nisi qui iustos filios haberet. In Gnido sexaginta praeferre ex optimatibus, amnomones appellati, ad quos de rebus maximis referebant: qui vero sententiam rogabat, aphefter dictus est. Achaei commune concilium, arnarion vocarunt: qui de rebus publicis consulturi, in Iouis luco Aenario coibant, cui decem praesidebant, quos demiurgos vocatos ferunt. Sicut Bithyni & Galatae concilium trecentorum, in locum Dryminetum aduocabant. Apud Argiuos octoginta viri. Idem apud Mantinenses. In Elide autem sexaginta senatus viceungebantur. Cretenses decem habuere praefectos, qui de rebus maximis decernebant. Apud Bithynos minorem annis triginta in senatum adscribere non licet. Aetolorum concilium multiplex fuit, quod apolectum nuncupant. Maximum vero Crotoniatarum concilium erat, nec facile explicatu, & turbulenta confusionis, in quo si quid consulto statuendum erat, mille delectos consulebant viros, vbi praetumultu minus decerni quicquam lege poterat. Sicut apud Seres maximus ordo ex quinque millibus consiliariis fiebat, qui in apparatu belli elephantem singuli

ANNO TATIONES.

Aristotel. lib. 2. Politicón cap. 7. & Plutarchus in Lycurgo.

Qui nisi sexagesimum. Vide eisdem. Sed & apud eisdem erant trecenti. inter quos cum Paedareus non esset adscriptus, qui honos apud Spartanos primam dignitatem obtinebat, repulsus discessit hilaris ac ridens: reuocantibus autem Ephoris, quidque rideret percontantibus, Gratulor, inquit, huic reipublicae, quae trecentos habeat ciues multo me meliores. Plutarchus author in Apophthegmatis Paedareti, & ex eo Erasimus.

v Apud Epidaurios. Plutar. probl. 114.

x Carthaginensibus. Liuius 3. Decad. lib. 10. & 4. Dec. lib. 4. ad fi.

y Cato apud Vticam. Scilicet Vticensis, apud Plutar. in vita illius. & Appianum bellorum Ciuiilium 2.

z Mafsilienfes sexcentos. Strabo lib. 4. non multo post princip. Mafsilienfes, inquit, rem yrbannam per optimates & Aristocratiam regentes, omnes legum aequitate superant, consilium sexcentis ex viris instituentes, qui quoad vita superfit, id honoris genus habent, quos Timuchos, id est honorificos appellant. & Val. Maximus lib. 2. c. 1. & Lucianus in Toxari.

a Nemoque timuchus. Idem Strabo vbi supra paulo post, Verum, inquit, ex his nemo Timuchus creatur, qui liberos non habet, neve de ciuium sanguine, tertiam per generationem ortus sit. Ex quo intelliges timuchos τῆμυχος, esse legendum, id est honore praeditos.

b In Gnido. Plutar. problem. c. 116.

c Achaei. Strabo lib. 8. Commune, inquit, consilium vna in curia cogebant, quod Arnarium vocabant.

d Quos demiurgos. Liuius 4. Decad. lib. 2. & lib. 8.

e Sicut Bithyni & Galatae. Strabo de his duobus lib. 12.

f In locum Dryminetum. Liuius 4. Decad. lib. 2. & 8. Strabo vbi supra. Duodecim Tetrarcharum consilium, qui erant viri trecenti, & in locum conueniebant nomine Drynæmetum, consilium de sanguine, de rebus caeteris tetrarcharum ac iudicibus iudicabant.

g Apud Argiuos. Hæc vsque ad clausulam, Cretenses, sunt Thucydidis.

h Cretenses. Aristoteles lib. 2. Politicón ca. 8. & Strabo lib. 10.

i Apud Bithynos. Appianus lib. 4. vbi eam legem latam esse dicit à Pompeio, victo Mithridate, Ne quis in senatu legi possit minor 30. annorum. Cuius legis etiam meminit Plinius lib. epistol. 10. epist. 84. incipiente, Cautum est.

k Quod Apolectum. Liuius, qui Apolectum (nisi mendum sit) nuncupat, vbi dicit, Concilium quidem vniuersae gentis post dimissos Romanos non habuerunt, per apocletos autem (ita vocant sanctius concilium, quod ex delectis constat vitis) id agebant. Rufumque postea eodem lib. vbi hos triginta fuisse dicit, lib. 6. Apolectos, vt hic Alexander vocat. Vbi, inquit, in concilio delectorum, quos apolectos vocant. Horum quoque meminit Suidas.

l Maximum verò Crotoniatarum. Valerius Maximus lib. 8. cap. 16. vbi loquitur de Pythagora, Enixo Crotoniatae, studio ab eo petierunt vt senatum ipsorum qui mille hominum numero constabat, consiliis suis vti pateretur.

m Sicut apud Seres. Strabo lib. 15.

n Q. Ho

praestare tenebantur. Q. Hortensius tribunus pleb. deinde Philo dictator legem tulere, vt plebiscita omnes Quirites tenerent, vtque leges à populo latae, rite promulgatae non essent, nisi post initum populi suffragium patres autores fierent. A primo verò vrbs ortu, post exactos reges, de nulla re populus diiudicasse, aut suffragia tulisse traditur, nisi ex consulto senatus. Prius enim iubebat populus, deinde confirmabat senatus, quod auro subsequente fieri desitum est: nam de his quae plebs sciuit, non senatus, vt prius, diiudicabat: sed deprauato vsu, de his quae senatus cognouerat, populus iudex erat: quod à Lacedaemoniis seruari meminimus, vt sententiam quam senatores regesque censuerant, populo decernendi corrigendique facultas foret, iubente Lycurgo, qui cooptandi senatus, & legendi quos vellet magistratus, ius populo dedit. Contra Athenienses, iubente Alcibiade: nam omne regimen & summam imperij à populo ad senatum transtulere. Sylla quoque dum rerum potiretur, trecentos legit senatores, sanxitque vt nisi ex consulto senatus, nihil ad populum ferretur. Erat igitur senatoris officium, tam de promouendis magistratibus, prouinciisque administrandis, quam de bellis, triumphis, supplicationibusque decernendis, deque praesidibus in prouincias, & auxiliis summittendis, de lege, de foedere & pactioibus, ac tota gerenda repub. liberè sentire, ac fortem constantemque sententiam dicere. Neque enim in administranda republica gerendoque imperio, quicquam bello vel pace decerni poterat, nisi patrum autoritate, & decreto senatus. Quippe senatui de rebus omnibus decernendi libera facultas erat, nisi in magistratibus creandis, & legibus sancendis, aut si in hostes arma mouenda, vel à bello recedendum, pacesque & foedera ineunda forent. tunc enim sine populi iussu senatum nihil sentire vel decernere posse liquet. Prouinciarum tamen decernendarum, imperatorisque deligendi iudicium, atque ararij dispensandi munus, ad senatum sine

Q. Hortensij & Philonis lex.

Senatus autoritas.

Lacedaemonij.

Athenienses.

Senatoris officium.

Populi praerogatiua.

ANNO TATIONES.

n Q. Hortensius Trib. pleb. Hic deceptus est Alexander, neque enim Hortensius Trib. plebis, sed Dictator eam legem tulit. Plinius lib. 16. cap. 10. & Gel. lib. 15. c. 37. Vide Liuium Dec. 1. li. 3. Et huius legis meminit Pomponius in l. 2. §. deinde cum esset. & Iustinianus in §. Plebiscitum. Instit. de iure nat. gent. & ciuili. L. Florus epit. Liuij lib. 11. & D. Augustinus de ciuit. Dei lib. 3. c. 17.

o Deinde Philo Dictator. Liuius 3. Dec. lib. 8. p Vtque leges à populo latae. Aliter videtur dicere Liuius vbi proximè citauimus. sed vide supra in verbo, Legesque à populo. & infra in verbo, Pacisque & foedera.

q A primo verò orbis ortu. Vide in eodem illo verbo, Legesque à populo.

r Quod auro subsequente. Vide Dionysium Halicarnassensem lib. 2. vbi ita scribit, Ferebat autem suffragia non vniuersus populus, sed per curias, & quidquid visum fuisset pluribus curiis, id ad senatum referebatur: qui mos nostra aetate mutatus est. non enim senatus plebis scita, sed plebs Senatus consulta suo assensu comprobabat. vtra verò consuetudo sit potior, aliis considerandum relinquimus.

s Contra Athenienses. Vide Plutar. in Alcibiade.

t Sylla quoque. Plutarchus in vita illius.

v Erat igitur senatoris officium. Super his omnibus quae senatus aut senatorum potestatem concernunt, vide omnino Polybium lib. 6.

x Neque enim in administranda Repu. Neque etiam bellum, nisi consulto senatu, indici poterat, teste Liuius 4. Dec. lib. 5.

y Quippe senatui. Hæc vsque ad clausulam, Pacisque & foedera, sunt Dionys. Halicar. lib. 2. loquentis de Romulo. Plebi autem, inquit, tria hæc commisit, Magistratus facere, leges seruare, de bello referente Rege decernere: ita tamen vt senatus quoque in his accedat autoritas. Et lib. 4. Diximus, inquit, antea quod iam olim penes populum trium horum erat arbitrium, creandi magistratus tam domi, quam militiae, leges abrogandi, vel confirmandi, bellum pacemve decernendi. Et lib. 6. Scitis sanè legem nobis esse iam inde ab vrbe condita, quae omnia in senatus potestate facit, praeter magistratum creationem, legum laionem, & belli inferendi finiendive arbitrium. Horum trium potestatem esse penes suffragia populi. Sed & quod hic dicitur de bellis inferendis & finiendis est Polybij dicto lib. 6.

z Pacisque & foedera. Polybius vbi supra, In populi voluntate (ait) & pax consistit & bellum: & de fociorum auxilio, conciliatione & foederibus iudicat. Et paulo post, Populi est conciliationes, & foedera vel confirmare, vel irrita reddere. Et Liuius 3. dec. lib. 10. vbi loquitur de foedere inito inter Romanos & Carthaginenses: & dicitur infra lib. 5. c. 3.

a Prouinciarum tamen decernendarum. Cicero in Pisonem. Quam prouinciam P. Lentulus, amicissimus huic ordini, quum & autoritate senatus & forte haberet.

b Ararij dispensandi munus. Polybius li. 6. Senatus primum ararij potestatem habet. Etenim in ipsius arbitrio sunt & reditus & sumptus.

senibus constabat, qui nisi sexagesimum impleissent annum, in senatum adscribi non poterant. Apud Epidaurios centum octoginta rempub. administrabant, ex quibus nobilissimos popularium deligebant senatores, quos artinos vocabant, & conipodes. Carthaginensibus pro senatu præfuerunt seniores, nonnunquam iudicum ordo qui perpetuus erat magistratus, & nunquam nisi cum vita desinebat. Cato apud Vticam trecentorum concilium legit: Malsilienses sexcentos, quos thymuchos appellarunt: ex quibus quindecim Principes, tres præfides erant, autoritate & opibus longè primi: nemoque thymuchus fieri poterat, nisi qui iustos filios haberet. In Gnido sexaginta præfuerunt ex optimatibus, amnemonēs appellati, ad quos de rebus maximis referebant: qui vero sententiam rogabat, aphester dictus est. Achæi commune concilium, arnariion vocarunt: qui de rebus publicis consulturi, in Iouis lupo Aenario coibant, cui decem præfidebant, quos demiurgos vocatos ferunt. Sicut Bithyni & Galatæ concilium trecentorum, in locum Dryminetum aduocabant. Apud Argiuos octoginta viri. Idem apud Mantinenses. In Elide autem sexaginta senatus vice fungebantur. Cretenses decem habuere præfectos, qui de rebus maximis decernebant. Apud Bithynos minorem annis triginta in senatum adsciscere non licet. Aetolorum concilium multiplex fuit, quod apolectum nuncupant. Maximum vero Crotoniatarum concilium erat, nec facile explicatu, & turbulenta confusionis, in quo si quid consulto statuendum erat, mille delectos consulebant viros, ubi præ tumultu minus decerni quicquam lege poterat. Sicut apud Seres maximus ordo ex quinque millibus consiliariis fiebat, qui in apparatu belli elephantem singuli

*Epidaurij.
Achæi.
Conipodes.
Carthaginenses.
Piscenses.
Malsilienses.
Thymuchi.
Gnidi.
Amnemonēs.
Aphester.
Arnariion.
Demiurgi.
Bithyni.
Galatæ.
Argiui.
Mantinenses.
Elenses.
Cretenses.
Aetoli.
Apolecti.
Crotoniatarum.
Seres.*

ANNO TATIONES.

Aristotel. lib. 2. Politicōn cap. 7. & Plutarchus in Lycurgo.
r Qui nisi sexagesimum.] Vide eosdem. Sed & apud eosdem erant trecenti. inter quos cum Pædaretus non esset adscriptus, qui honos apud Spartanos primam dignitatem obtinebat, repulsus discessit hilaris ac ridens: reuocantibus autem Ephoris, quidque rideret percontantibus, Gratulor, inquit, huic reipublicæ, quæ trecentos habeat ciues multò me meliores. Plutarchus author in Apophthegmatis Pædareti, & ex eo Erasmus.
v Apud Epidaurios.] Plutar. probl. 114.
x Carthaginensibus.] Liuius 3. Decad. lib. 10. & 4. Dec. lib. 4. ad fi.
y Cato apud Vticam.] Scilicet Vticensis, apud Plutar. in vita illius. & Appianum bellorum Ciuium 2.
z Malsilienses sexcentos.] Strabo lib. 4. non multò post princip. Malsilienses, inquit, rem urbanam per optimates & Aristocratiam regentes, omnes legum æquitate superant, consilium sexcentis ex viris instituentes, qui quoad vita supersit, id honoris genus habent, quos Timuchos, id est honorificos appellant. & Val. Maximus lib. 2. c. 1. & Lucianus in Toxari.
a Nemoque timuchus.] Idem Strabo vbi supra paulò post, Verùm, inquit, ex his nemo Timuchus creatur, qui liberos non habet, nè de ciuium sanguine, tertiam per generationē ortus sit. Ex quo intelliges timuchos τῆμυχος, esse legendum. id est honore præditos.
b In Gnido.] Plutarch. problem. c. 116.
c Achæi.] Strabo lib. 8. Commune, inquit, consilium vna in curia cogebant, quod Arnariion vocabant.

d Quos demiurgos.] Liuius 4. Decad. lib. 2. & lib. 8.
e Sicut Bithyni & Galatæ.] Strabo de his duobus lib. 12.
f In locum Dryminetum.] Liuius 4. Decad. lib. 2. & 8. Strabo vbi supra. Duodecim Tetrarcharum consilium, qui erant viri trecenti, & in locum conueniebant nomine Drynæmerum, consilium de sanguine, de rebus cæteris tetrarchæ ac iudicēs iudicabant.
g Apud Argiuos.] Hæc vsque ad clausulam, Cretenses, sunt Thucydidis.
h Cretenses.] Aristoteles lib. 2. Politicōn ca. 8. & Strabo lib. 10.
i Apud Bithynos.] Appianus lib. 4. vbi eam legem latam esse dicit à Pompeio, victo Mithridate, Ne quis in senatu legi possit minor 30. annorum. Cuius legis etiam meminit Plinius lib. epistol. 10. epistol. 84. incipiente, Cautum est.
k Quod Apolectum.] Liuius, qui Apocletum (nisi mendum sit) nuncupat, vbi dicit, Concilium quidem vniuersæ gentis post dimissos Romanos non habuerunt, per apocletos autem (ita vocant sanctius concilium, quod ex delectis constat viris) id agebant. Rufumque postea eodem lib. vbi hos triginta fuisse dicit. lib. 6. Apocletos, vt hic Alexander vocat. Vbi, inquit, in concilio delectorum, quos apocletos vocant. Horum quoque meminit Suidas.
l Maximum verò Crotoniatarum.] Valerius Maximus lib. 8. cap. 16. vbi loquitur de Pythagora, Enixo Crotoniatarum, studio ab eo petierunt vt senatum ipsorum qui mille hominum numero constabat, consiliis suis vti pateretur.
m Sicut apud Seres.] Strabo lib. 15.

præstare tenebantur. Q. Hortensius tribunus pleb. deinde Philo dictator legem tulere, vt plebiscita omnes Quirites tenerent, vtque leges à populo latae, ritè promulgatae non essent, nisi post initum populi suffragium patres autores fierent. A primo verò vrbs ortu, post exactos reges, de nulla re populus diiudicasse, aut suffragia tulisse traditur, nisi ex consulto senatus. Prius enim iubebat populus, deinde confirmabat senatus, quod æuo subsequente fieri desitum est: nam de his quæ plebs sciuit, non senatus, vt prius, diiudicabat: sed deprauato vsu, de his quæ senatus cognouerat, populus iudex erat: quod à Lacedæmoniis seruari meminimus, vt sententiam quam senatores regesque censuerant, populo decernendi corrigendique facultas foret, iubente Lycurgo, qui cooptandi senatus, & legendi quos vellet magistratus, ius populo dedit. Contra Athenienses, iubente Alcibiade: nam omne regimen & summam imperij à populo ad senatum transtulere. Sylla quoque dum rerum potiretur, trecentos legit senatores, sanxitque vt nisi ex consulto senatus, nihil ad populum ferretur. Erat igitur senatoris officium, tam de promouendis magistratibus, prouinciisque administrandis, quàm de bellis, triumphis, supplicationibusque decernendis, deque præsidibus in prouincias, & auxiliis summittendis, de lege, de fœdere & pactationibus, ac tota gerenda repub. liberè sentire, ac fortem constantemque sententiam dicere. Neque enim in administranda republica gerendoque imperio, quicquam bello vel pace decerni poterat, nisi patrum autoritate, & decreto senatus. Quippe senatui de rebus omnibus decernendi libera facultas erat, nisi in magistratibus creandis, & legibus sancendis, aut si in hostes arma mouenda, vel à bello recedendum, pacesque & fœdera ineunda forent. tunc enim sine populi iussu senatum nihil sentire vel decernere posse liquet. Prouinciarum tamen decernendarum, imperatorisque deligendi iudicium, atque ararij dispensandi munus, ad senatum sine

Q. Hortensij & Philonis lex.

Senatus autoritas.

Lacedæmonij.

Athenienses.

Senatoris officium.

Populi prerogatiua.

ANNO TATIONES.

n Q. Hortensius Trib. pleb.] Hic deceptus est Alexander, neque enim Hortensius Trib. plebis, sed Dictator eam legem tulit. Plinius lib. 16. cap. 10. & Gel. lib. 15. c. 37. Vide Liuium Dec. 1. li. 3. Et huius legis meminit Pomponius in l. 2. §. deinde cū esset. & Iustinianus in §. Plebiscitum. Instit. de iure nat. gent. & ciuili. L. Florus epit. Liuij lib. 11. & D. Augustinus de ciuit. Dei lib. 3. c. 17.
o Deinde Philo Dictator.] Liuius 3. Dec. lib. 8.
p Vtque leges à populo latae.] Aliter videtur dicere Liuius vbi proximè citauimus. sed vide supra in verbo, Legesque à populo. & infra in verbo, Pacisque & fœdera.
q A primo verò orbis ortu.] Vide in eodem illo verbo, Legesque à populo.
r Quod æuo subsequente.] Vide Dionysium Halicarnasensem lib. 2. vbi ita scribit, Ferebat autem suffragia non vniuersus populus, sed per curias, & quidquid visum fuisset pluribus curiis, id ad senatum referebatur: qui mos nostra ætate mutatus est. non enim senatus plebis scita, sed plebs Senatuf-consulta suo assensu comprobatur. vtra verò consuetudo sit potior, alius considerandum relinquimus.
s Contra Athenienses.] Vide Plutar. in Alcibiade.
t Sylla quoque.] Plutarchus in vita illius.
v Erat igitur senatoris officium.] Super his omnibus quæ senatus aut senatorum potestatem concernunt, vide omnino Polybium lib. 6.
x Neque enim in administranda Repu.] Neque etiam bellum, nisi consulto senatu, iudicari poterat, teste Liuius 4. Dec. lib. 5.

y Quippe senatui.] Hæc vsque ad clausulam, Pacisque & fœdera, sunt Dionys. Halicar. lib. 2. loquentis de Romulo. Plebi autem, inquit, tria hæc commisit, Magistratus facere, leges seruare, de bello referente Rege decernere: ita tamen vt senatus quoque in his accedat authoritas. Et lib. 4. Diximus, inquit, antea quod iam olim penes populum trium horum erat arbitrium, creandi magistratus tam domi, quàm militiæ, leges abrogandi, vel confirmandi, bellum pacemve decernendi. Et lib. 6. Scitis sanè legem nobis esse iam inde ab vrbe condita, quæ omnia in senatus potestate facit, præter magistratum creationem, legum lationem, & belli inferendi finiendive arbitrium. Horum trium potestatem esse penes suffragia populi. Sed & quod hic dicitur de bellis inferendis & finiendis est Polybij dicto lib. 6.
z Pacisque & fœdera] Polybius vbi supra, In populi voluntate (ait) & pax consistit & bellum: & de sociorum auxilio, conciliatione & fœderibus iudicat. Et paulò post, Populi est conciliationes, & fœdera vel confirmare, vel irrita reddere. Et Liuius 3. dec. lib. 10. vbi loquitur de fœdere inito inter Romanos & Carthaginenses: & dicitur infra lib. 5. c. 3. a Prouinciarum tamen decernendarum.] Cicero in Pisonem. Quam prouinciam P. Lentulus, amicissimus huic ordini, quum & autoritate senatus & sorte haberet.
b Ararij dispensandi munus.] Polybius li. 6. Senatus primum ararij potestatem habet. Etenim in ipsius arbitrio sunt & reditus & sumptus.

Epidaurij.
Atini.
Conipodes.
Carthaginenses.
Vticenses.
Malsilien-
ces.
Thymuchi.
Gnido.
Amnomones.
Aphester.
Arnarion.
Demiurgi.
Bithyni.
Galatae.
Arguii.
Mantinenses.
Elenses.
Cretonenses.
Aetoli.
Apolecti.
Crotoniatae.
Seres.

senibus constabat, qui nisi sexagesimum impleissent annum, in senatum adscribi non poterant. Apud Epidaurios centum octoginta rempub. administrabant, ex quibus nobilissimos popularium deligebant senatores, quos artinos vocabant, & conipodes. Carthaginensibus pro senatu praefuere seniores, nonnunquam iudicum ordo qui perpetuus erat magistratus, & nunquam nisi cum vita desinebat. Cato apud Vticam trecentorum concilium legit: Malsilienenses sexcentos, quos thymuchos appellant: ex quibus quindecim Principes, tres praesides erant, autoritate & opibus longè primi: nemoque thymuchus fieri poterat, nisi qui iustos filios haberet. In Gnido sexaginta praefuere ex optimatibus, amnomones appellati, ad quos de rebus maximis referebant: qui vero sententiam rogabat, aphester dictus est. Achæi commune concilium, arnarion vocarunt: qui de rebus publicis consulturi, in Iouis Iuco Aenario coibant, cui decem praesidebant, quos demiurgos vocatos ferunt. Sicut Bithyni & Galatae concilium trecentorum, in locum Dryminetum aduocabant. Apud Arguios octoginta viri. Idem apud Mantinenses. In Elide autem sexaginta senatus vice fungebantur. Cretonenses decem habuere praefectos, qui de rebus maximis decernebant. Apud Bithynos minorem annis triginta in senatum adscribere non licet. Aetolorum concilium multiplex fuit, quod apolectum nuncupant. Maximum vero Crotoniatarum concilium erat, nec facile explicatu, & turbulentæ confusionis, in quo si quid consulto statuendum erat, mille delectos consulebant viros, ubi præ tumultu minus decerni quicquam lege poterat. Sicut apud Seres maximus ordo ex quinque millibus consiliariis fiebat, qui in apparatu belli elephantem singuli

ANNO TATIONES.

Aristotel. lib. 2. Politicôn cap. 7. & Plutarchus in Lycurgo.
r Qui nisi sexagesimum.] Vide eosdem. Sed & apud eosdem erant trecenti. inter quos cum Pædarecus non esset adscriptus, qui honos apud Spartanos primam dignitatem obtinebat, repulsus discessit hilaris ac ridens: reuocantibus autem Ephoris, quidque rideret percontantibus, Gratulor, inquit, huic reipublicæ, quæ trecentos habeat ciues multo me meliores. Plutarchus author in Apophthegmatis Pædareti, & ex eo Erasmus.
v Apud Epidaurios.] Plutar. probl. 114.
x Carthaginensibus.] Liuius 3. Decad. lib. 10. & 4. Dec. lib. 4. ad fi.
y Cato apud Vticam.] Scilicet Vticensis, apud Plutar. in vita illius. & Appianum bellorum Ciuium 2.
z Malsilienenses sexcentos.] Strabo lib. 4. non multo post princip. Malsilienenses, inquit, rem urbanam per optimates & Aristocratiam regentes, omnes legum æquitate superant, consilium sexcentis ex viris instituentes, qui quoad vita supersit, id honoris genus habent, quos Timuchos, id est honorificos appellant. & Val. Maximus lib. 2. c. 1. & Lucianus in Toxari.
a Nemoque timuchus.] Idem Strabo vbi supra paulo post, Verum, inquit, ex his nemo Timuchus creatur, qui liberos non habet, neque de ciuium sanguine, tertiam per generationem ortus sit. Ex quo intelliges timuchos Τιμύχοι, esse legendum. id est honore præditos.
b In Gnido.] Plutar. problem. c. 116.
c Achæi.] Strabo lib. 8. Commune, inquit, consilium vna in curia cogebant, quod Arnarium vocabant.

d Quos demiurgos.] Liuius 4. Decad. lib. 2. & lib. 8.
e Sicut Bithyni & Galatae.] Strabo de his duobus lib. 12.
f In locum Dryminetum.] Liuius 4. Decad. lib. 2. & 8. Strabo vbi supra. Duodecim Tetrarcharum consilium, qui erant viri trecenti, & in locum conueniebant nomine Drynæmetum, consilium de sanguine, de rebus cæteris tetrarchæ ac iudicibus iudicabant.
g Apud Arguios.] Hæc vsque ad clausulam, Cretonenses sunt Thucydidis.
h Cretonenses.] Aristoteles lib. 2. Politicôn ca. 8. & Strabo lib. 10.
i Apud Bithynos.] Appianus lib. 4. vbi eam legem latam esse dicit à Pompeio, victo Mithridate, Ne quis in senatu legi possit minor 30. annorum. Cuius legis etiam meminit Plinius lib. epistol. 10. epist. 84. incipiente, Cautum est.
k Quod Apolectum.] Liuius, qui Apocletum (nisi mendum sit) nuncupat, vbi dicit, Concilium quidem vniuersæ gentis post dimissos Romanos non habuerunt, per apocletos autem (ita vocant sanctius concilium, quod ex delectis constat viris) id agebant. Rufumque postea eodem lib. vbi hos triginta fuisse dicit. lib. 6. Apolectos, ut hic Alexander vocat. Vbi, inquit, in concilio delectorum, quos apolectos vocant. Horum quoque meminit Suidas.
l Maximum verò Crotoniatarum.] Valerius Maximus lib. 8. cap. 16. vbi loquitur de Pythagora, Enixo Crotoniatae, studio ab eo petierunt ut senatum ipsorum qui mille hominum numero constabat, consiliis suis vri pateretur.
m Sicut apud Seres.] Strabo lib. 15.

n Q. Horten

præstare tenebantur. Q. Hortensius tribunus pleb. deinde Philo dictator legem tulere, ut plebiscita omnes Quirites tenerent, utque leges à populo latae, ritè promulgatae non essent, nisi post initum populi suffragium patres auctores fierent. A primo verò urbis ortu, post exactos reges, de nulla re populus diiudicasse, aut suffragia tulisse traditur, nisi ex consulto senatus. Prius enim iubebat populus, deinde confirmabat senatus, quod auro subsequente fieri desitum est: nam de his quæ plebs sciuit, non senatus, ut prius, diiudicabat: sed deprauato vsu, de his quæ senatus cognouerat, populus iudex erat: quod à Lacedæmoniis seruari meminimus, ut sententiam quam senatores regesque censuerant, populo decernendi corrigendique facultas foret, iubente Lycurgo, qui cooptandi senatus, & legendi quos vellet magistratus, ius populo dedit. Contra Athenienses, iubente Alcibiade: nam omne regimen & summam imperij à populo ad senatum transtulere. Sylla quoque dum rerum potiretur, trecentos legit senatores, sanxitque ut nisi ex consulto senatus, nihil ad populum ferretur. Erat igitur senatoris officium, tam de promouendis magistratibus, prouinciisque administrandis, quàm de bellis, triumphis, supplicationibusque decernendis, deque praesidibus in prouincias, & auxiliis summittendis, de lege, de fœdere & pactioibus, ac tota gerenda repub. liberè sentire, ac fortem constantemque sententiam dicere. Neque enim in administranda republica gerendoque imperio, quicquam bello vel pace decerni poterat, nisi patrum autoritate, & decreto senatus. Quippe senatui de rebus omnibus decernendi libera facultas erat, nisi in magistratibus creandis, & legibus sancendis, aut si in hostes arma mouenda, vel à bello recedendum, pacesque & fœdera ineunda forent. tunc enim sine populi iussu senatum nihil sentire vel decernere posse liquet. Prouinciarum tamen decernendarum, imperatorisque deligendi iudicium, atque ærarij dispensandi munus, ad senatum sine

ANNO TATIONES.

n Q. Hortensius Trib. pleb.] Hic deceptus est Alexander, neque enim Hortensius Trib. plebis, sed Dictator eam legem tulit. Plinius lib. 16. cap. 10. & Gel. lib. 15. c. 37. Vide Liuium Dec. 1. li. 3. Et huius legis meminit Pomponius in l. 2. §. deinde cū esset. & Iustinianus in §. Plebiscitum. Instit. de iure nat. gent. & ciuili. L. Florus epit. Liuij lib. 11. & D. Augustinus de ciuit. Dei lib. 3. c. 17.
o Deinde Philo Dictator.] Liuius 3. Dec. lib. 8.
p Utque leges à populo latae.] Aliter videtur dicere Liuius vbi proximè citauimus. sed vide supra in verbo, Legesque à populo. & infra in verbo, Pacesque & fœdera.
q A primo verò orbis ortu.] Vide in eodem illo verbo, Legesque à populo.
r Quod auro subsequente.] Vide Dionysium Halicarnasensem lib. 2. vbi ita scribit, Ferebat autem suffragia non vniuersus populus, sed per curias, & quidquid visum fuisset pluribus curiis, id ad senatum referebatur: qui mos nostra ætate mutatus est. non enim senatus plebis scita, sed plebs Senatuf-consulta suo assensu comprobatur. vtra verò consuetudo sit potior, alius considerandum relinquimus.
s Contra Athenien.] Vide Plutar. in Alcibiade.
t Sylla quoque.] Plutarchus in vita illius.
v Erat igitur senatoris officium.] Super his omnibus quæ senatus aut senatorum potestatem concernunt, vide omnino Polybium lib. 6.
x Neque enim in administranda Repu.] Neque etiam bellum, nisi consulto senatu, indici poterat, teste Liuius 4. Dec. lib. 5.

y Quippe senatui.] Hæc vsque ad clausulam, Pacesque & fœdera. sunt Dionys. Halicar. lib. 2. loquentis de Romulo. Plebi autem, inquit, tria hæc commisit, Magistratus facere, leges seruare, de bello referente Rege decernere: ita tamen ut senatus quoque in his accedat autoritas. Et lib. 4. Diximus, inquit, antea quod iam olim penes populum trium horum erat arbitrium, creandi magistratus tam domi, quàm militiae, leges abrogandi, vel confirmandi, bellum pacemve decernendi. Et lib. 6. Scitis sanè legem nobis esse iam inde ab vrbe condita, quæ omnia in senatus potestate facit, præter magistratuum creationem, legum lationem, & belli inferendi finiendive arbitrium. Horum trium potestatem esse penes suffragia populi. Sed & quod hic dicitur de bellis inferendis & finiendis est Polybij dicto lib. 6.
z Pacesque & fœdera.] Polybius vbi supra, In populi voluntate (ait) & pax consistit & bellum: & de sociorum auxilio, conciliatione & fœderibus iudicat. Et paulò post, Populi est conciliationes, & fœdera vel confirmare, vel irrita reddere. Et Liuius 3. dec. lib. 10. vbi loquitur de fœdere inito inter Romanos & Carthaginenses: & dicitur infra lib. 5. c. 3.
a Prouinciarum tamen decernendarum.] Cicero in Pisonem. Quam prouinciam P. Lentulus, amicissimus huic ordini, quum & autoritate senatus & sorte haberet.
b Aerarij dispensandi munus.] Polybius li. 6. Senatus primum ærarij potestatem habet. Etenim in ipsius arbitrio sunt & reditus & sumptus.

T t 4

populo semper spectasse, nemo dubitauit, ° tametsi populum Romanum contra senatus decreta prouincias nonnunquam demandasse legamus. 1 Pacta quoque spon- sionesque iniussu populi facta, & si per senatum postulara aut consules, populum no- tenere, nulliusque roboris esse haud dubium est. ° Senatores quoque, vel à dictatore legendi senatus causa, 4 vel à censoribus, 5 seu triumuiris, qui ius legendi senatu habebant, & eos ex 6 gente patritia, Romanos primum ciues, summa dignitate & am- plis honoribus functos, legi & cooptari solitos inuenimus: 7 deinde, ex ordine eque- stri: 1 postremo, plebeios & vltima sortis, per gratiam & libidinem, census habita- ratione, non morum: nonnunquam libertinorum filios. 9 Appius enim Claudius Cæcus, dum censuram ageret, filiis libertinorum in senatum adscitis, ordinem inqui- nasse dicitur primus. 10 Nec longo post interuallo, exteræ gentes & transalpinæ natio- nes, senatorum iura in vrbe adipisci, & in senatum admitti meruere. ° Primi que He- dui, qui iura fraternitatis cum Romanis habebant: 11 deinde alij illorum exemplo admissi in senatum, & ius suffragij habuisse feruntur. 12 Nero vero, quanuis præcep- s & furibundus, libertinorum filios diu in curiam non adsciuuit, admissosque gradu deiecit. 13 Augustus Octauius tanti senatores fecit, vt singulos nominatim sedentes in curia salutaret: & discedens, nullo se mouente, vale diceret. 14 Vespasianus quoque non oportere maledici senatori, remaledici autem ius esse respondit. 15 Alexander Seuerus Imperator nullum in senatum admisit, neque laticlauum ademit, aut pœna affici passus fuit, nisi de consilio senatus. Quod 16 diuus Nerua 17 & Hadrianus iurau- rat, se nunquam senatorum nisi ex consulto senatus puniturum: 18 qui cum libertum

Qui & quomodo senatores eligeban- tur. Appius Clau. ordi- nem senato- rium inqui- nauit.

Exteri in senatum admisit. Senatorum honos.

ANNO TATIONES.

e Tametsi populum Ro.] Liuius 3. Dec. lib. 8. Et acturum se id per populum apertè ferret, si sena- tus aduersaretur.
d Pacta quoque.] Liuius 1. Dec. lib. 9. Sponsione obstrinxi: qua tamen, quando iniussu populi facta est, non tenetur populus Ro.
e Senatores quoque.] Liuius 3. Dec. lib. 7.
f Vel à censoribus.] Liuius 3. Dec. lib. 7. vbi loquitur de M. Cornelio Certhego, & P. Semprio Tuditano Censoribus.
g Seu Triumuiris.] Gell. lib. 14. cap. 7. dicit Tri- umuiros reipub. constituenda causa creatos, ius consulendi senatum habuisse.
h Ex gente patritia.] Primum enim senatores non nisi ex gente patritia deligebantur.
i Amplis honoribus functos.] Liuius 3. Deca. lib. 3. vbi loquitur de susceptis loco Senatorum, qui apud Cannas occubuerunt.
k Deinde ex equestri ordine.] Cicero in Con- sultatu suo scribit, Ab illo tempore planè hoc ter- tium corpus in Repub. factum est, cepitque adici- fenatu pop. Ro. Equestrem ordinem, Seminarium senatorum esse dicebat Alexander Seuerus apud Aelium Lampridium in vita ipsius. Ideoque, inquit, nunquam libertinos in eum locum redegit.
l Postremo plebeios.] Suetonius in Augusto, cap. 35. Senatorum affluentem numerum deformi & incondita turba (erant enim super mille, & qui- dam indignissimi, & post necem Cæsaris per gra- tiam & premium allecati, quos abortiuos vulgus vo- cabat) ad modum pristinum, &c.
m Appius enim Claudius Cæcus.] Liuius 1. Dec. lib. 9. in fi. Plutarchus in Fabio Maximo. Sed vide Sueton. in Claudio, cap. 24. Sabellius lib. 9. Enneadis 4. in fi. Plinius Secundus, si is est, cap. 32.

& 34. Meminit quoque Volaterranus lib. 16. c. 1.
n Nec longo interuallo.] Vt constat ex seq.
o Primi que Hedui.] Cornelius Tacitus lib. 11. in Oratione Claudij Cæsaris, Primi, inquit, Hedui senatorum in vrbe ius adepti sunt. Datum id fœde- ri antiquo, & quia soli Gallorum fraternitatis no- men cum populo Ro. vsurpant.
p Deinde alij.] Nam Annius Verus, proauus paternus M. Antonini Philosophi Imperatoris, præ- torius ex Succubitano municipio ex Hispania fa- ctus est senator Ro. vt tradit Iul. Capitolinus in vita M. Antonini in princ.
q Nero vero.] Suetonius in vita illius, cap. 15. In curiam libertinorum filios diu non admisit, admis- sisque à prioribus principibus honores denegauit. Sed & longo antè tempore Q. Fabius Rullus, aut, vt alij vocant, Rutilianus, Censor, diuites quosdam viros ex libertinis genitos è senatu amouit. Ex quo Maximì cognomen, quod tot victoriis non pepe- rerat, hac ordinum temperatione quæsiuit. Plutar- chus in Pompeio, & Liuius Dec. 1. lib. 9.
r Augustus.] Suetonius in eiusdem Augusti vita, cap. 53.
s Vespasianus.] Hæc de eo Sueton. cap. 9. scribit, Non oportere maledici senatoribus, remaledici ci- uile, fasque esse.
t Alexander Seuerus.] Aelius Lampridius in vita illius.
v Nerua.] Dion in eiusdem vita, Iurauit, inquit, in senatu, nullum è senatoribus suo iussu interfe- ctum iri: idque iustitandum facta etiam coniura- tione contra se, ratum habuit.
x Hadrianus.] Aelius Spartianus in vita illius.
y Qui cum libertum suum.] Ex eodem Spar- tiano in Hadriano, & vide nostros Commentarios de iure

suum inter duos senatores medium ambularem vidisset, misit qui illum colapho cæderet, indignum arbitratus, præripere illis honorem, quorum poterat esse seruus. Tantaque dignationis habiti sunt, vt 2 Tiberius Cæsar illis quandoque allurgeret, & de via decederet. 3 Claudius quoque tanti senatores fecit, vt de maiore negocio acturus in senatu, medius inter consulum sellas tribunitio subsellio sederet. Contra 4 Heliogabalus vniuersum senatū adeò floccificet, vt senatores omnes vrbe expulerit, illosque seruos togatos esse dixerit. 5 Qui tamen non statim, vt in senatum lecti erant, ius suffragij habebant: siquidem qui in postremis scripti fuerant, neque suffragari, neque per se censere aliquid poterant: sed in sententiam quam Princeps in senatu dixisset, ire oportebat. 6 Si qui tamen præturam censuramque, aut alios magistratus non senatores gessissent, ius propterea suffragandi, aut in curiam eundi non habebat. Non enim quia prætor aut quæstor fuerat, ideo in senatum admitti, aut publici concilij particeps fieri poterat, 7 neque is senator, cui abrogatum imperium fuisset. Si- quidem Lucius Cæsius tribunus plebis, C. Mario & L. Flacco consulibus, legem tulit, vt quem populus damnasset, is de gradu deiectus, ius in senatum veniendi, aut suf- fragandi non haberet. 8 Senatores quoque qui honoribus functi essent, qui que cu- rules gesserant magistratus, curuli sella in senatum & curiam vehi, & cum sceptris, si Duces aut viri consulares fuissent: qui verò non gessissent, pedibus ire in curiam, & quod videbatur è republica, censere: & ideo pedarios nuncupari perspectum est: 9 qui tametsi in senatu deesse non solerent cum de triumphis aut supplicationibus agitur, tamen si cum senatus cogendus foret, ad consulis edictum non conuenirent, aut contumacius parerent, 10 pignoribus & multa plectebantur. Si qui tamen sena- tores quintum & sexagesimum annum ætatis excessissent, eos cogi inuitos, aut con- tumaces pignore vel pecunia plecti non decebat. Senatori enim sexagenario ad eam ætatem in senatum non venisse, nulli fraudi fuit: 11 semper tamen in senatum fre- quentem venisse, & fortem sententiam dixisse, boni senatoris est habitum. 12 Fertur verò Cato maior, tametsi annis grauior esset, cum in eo vigeret vis ingenij consiliij, nulla re, nulloque negotio adduci potuisse, vt in frequentem senatum venire mora- retur: 13 sicut de Nicia ferebatur, qui assiduus semper in Atheniensem senatu erat.

Senato- rum contē- ptus. Senatores electi non statim suf- fragaban- tur, sed in sententiam sbant.

L. Cæsij lex.

Pedarij se- natores.

Senator se- xagena- rius onere reip. exem- ptus. Cato ma- ior. Nicias.

ANNO TATIONES.

de iure Primigeniorum in præfatione nu. 117. incip.
Suetonius.
z Tiberius Cæsar.] Sueton. in eodem c. 33.
a Claudius quoque.] Suetonius in eiusdem vi- ta, cap. 23.
b Heliogabalus.] Lampridius in vita illius.
c Qui tamen non statim.] Gellius lib. 3. c. 18.
d Si qui tamen præturam.] Gell. vbi supra, di- citur contrarium.
e Neque is senator.] Acon. Pædianus in Orat. Ciceronis pro L. Cornelio.
f Senatores quoque.] Hæc vsque ad versic. Qui tametsi sunt Gellij autoritate C. Balsi lib. 3. cap. 18. & Festi Pompeij lib. 14. vbi de Pedario senatore loquitur.
g Qui tametsi in senatu.] Cicero Philip. 1.
h Pignoribus & multa.] Cicero vbi supra non semel. & Gell. lib. 14. c. 7. ex lib. Varronis epistolica- rum quæstionum. Dion in Augusto, tradit huius- modi. Cæsar, inquit, nomina senatorum omnium scripta in albo proposuit, quod ex eo tempore quot- annis fieri solet, iis que qui sine causa desissent in senatum venire, multam dixit: Post verò quo- niam iam solebant impune relinquere, propter ma-

quam multitudinem eorum, qui in pœnam incide- rant, iussit quoties multi deliquissent, vt inter eos fortes ducerentur: quibus ductis, quintus quisque pœnas persolueret. Et huc quoque alludit Apuleius lib. 6. asini aurei: Sic fatus, inquit, Iupiter, iubet Mer- curium deos omnes ad concionem conuocare pro- tinus. Ac si qui cætu cælestiū desuisset, in pœnam decem millium nûmorum conuentum iri pronun- tiare. Vide ibi Beroaldum interpretem.
i Si qui tamen.] Seneca in lib. de breuitate vitæ, c. vlt. Lex (inquit) à quinquagesimo anno militè nō cogit, à sexagesimo senatorem non citat. Corn. Ne- pos in vita Põpo. Attici, Incidit Cæsarianum ciuile bellum, cum haberet annos circiter sexaginta: vsus est ætatis vacatione, neque se quoquam mouit ab vrbe. Quanquã hic posterior locus ad vacationem militiæ pertinere videatur, vt & nos alibi diximus supra lib. 1. c. 16.
k Tamen semper.] Quod liquet exemplo seq.
l Fertur verò Cato.] Plutarchus in vita illius.
m Sicut de Nicia.] Plutarchus in vita illius, In Curia (inquit) semper vsque ad noctem permane- bat, arque in senatum primus veniebat, omnium postremus recedebat. Adde & Q. Scæuolam, Au- gurem,

Senaculū.

Qui sena-
tum conuo-
cabant.Vbi sena-
tus habere
tur, & quā
do.

Tametſi ſenatores plerunque in ſenaculo ſtationem habere, & inde citato gradu, non expectato edicto, in curiam ire ſolitos legamus. ° Sed animaduertendum, non cuiſcunque conuocandi ſenatus, vel conſultum faciendi ius poteſtatemque fuiſſe, quia ſolis magiſtratibus, qui vocationem prehentionemque habebant, vt dictatori, conſuli & prætori, aut tribuno plebis, tribunoque militari, vel vr̄bis præfecto, aut interregi, conuocandi ſenatus ius poteſtaſque fuit. priuatis enim hominibus aduocandi ſenatorum facultas non dabatur. ° Neque in loco prophano ſenatores conuenire ad conſultandum, ° ſed in loco auguſto & ſacro, ° & vbi deorum templa eſſent. ° Neque ante lucem vel poſt occaſum diei factum ſenatusconſultum, valere aut ra-

ANNO TATIONES.

gurem, ſenem & debilem primū veniſſe in curiam, vt ſcribit Cic. Philip. 8.

n̄ Tametſi ſenatores.] Valer. Maximus lib. 2. c. 1. de Senaculo maiorum, Antea, inquit, ſenatus aſiduam ſtationem eo loci peragebat, qui hodie quoque Senaculum appellatur: nec expectabat, vt edicto contraheretur, ſed inde citatus protinus in curiam veniebat, ambigua laudis eluem exiſtimās, qui debitis R. P. officiis, non ſua ſponſe, ſed iuſſu ſungeretur. Feſtus Pompeius lib. 17. dicit Senaculum locum eſſe ſenatorum. Alibi quoque eodem lib. deſcribit tria Romæ Senacula.

o Sed animaduertendum.] Hæc vſque ad verſ. Neque in loco. ſunt Gellij lib. 14. cap. 7. vbi ſcribit auctoritate Varronis, Senatum haberi ſolere, more maiorum, per Dictatorem, Coſſ. Prætores, Trib. plebis, Interregem, præfectum vr̄bi: neque alij, præter hos, id ius fuiſſe. Poſtea que ſubdit, Deinde extraordinario iure Tribunos quoque militares, qui pro Conſulibus fuiſſent. Item Decemuiros quibus Imperium Conſulare tum eſſet. Item triumuiros Reipublicæ conſtituendæ cauſa creatos, ius conſulendi Senatum habuiſſe. Sed & de Prætoribus quoque probatur ex Tacito, & Liuii locis allegatis ſuprà lib. 2. cap. 15. Et de tribuno plebis ex Tullio Epistoſ. fam. lib. 10. epiſt. 27. omnium 206. ad Trebonium, vbi, inquit, Nam cum Senatum ad 13. Cal. Ianuariæ Trib. plebis vocauiſſent, de que alia re referret, totam Reip. ſum complexus, egiſque acerrimè. Et lib. 11. epiſt. 6. omnium 219. ad Brutum Imp. Cum Tribuni plebis edixiſſent, Senatus aſſeſſet ad 14. Cal. Ian. haberentque in animo de præſidio conſulum deſignatorum referre. Et idem Gell. illo eod. lib. 14. c. 8. eodemque vlt. auctoritate Capitonis. De qua re Dionyſ. Halicar. lib. 10. Antea, inquit, tantum in concionibus regnabant Tribuni, Senatum vocare, aut ſententiam dicere eis non licuit, ſed Conſulum is honos fuit. Huius anni Tribuni primi Senatum conuocare auſi ſunt, auctore Icilio, qui eius collegij Princeps erat, vir induſtrius & pollens Ro. facundia. Et de vr̄bis præfecto ex Liuii 1. Dec. lib. 3. vbi dicit Senatum abſentibus Coſſ. conuocatum fuiſſe à Q. Fabio præfecto vr̄bis.

p Neque in loco prophano.] Gellius d. lib. 14. cap. 7.

q Sed in loco auguſto & ſacro.] Maieſtatis pleno. Seruius enarrans illud Virgilij Aeneid. 7.

- Auguſta ad mœnia Regis

Ire iubet, ramis velatos Palladis omnes.

Auguſto, aut, augurio conſecrata. Hinc paulò poſt,

Tectum auguſtum, ingens, centum ſublime colonis.

Et niſi in loco auguſto, Senatus conſilium habere non poterat. Vnde templum Veſtæ non fuit augurio conſecratum, ne illuc conueniret Senatus, vbi erant virgines: nam hæc fuerat regia Numæ Pompilij. Ad atrium autem Veſtæ conueniebatur, quòd à templo remotum fuerat, quòd alibi, ni fallor, dictum eſt.

r Et vbi deorum templa erant.] Vt in templo Iouis Capitolini, apud Herodianum lib. 7. Conueniunt igitur in templum Capitolini Iouis, quòd in arce ſumma præcipue venerationis Ro. habent, ibi clauſis foribus, ſoli Senatores quali teſte, & conſeſſore, atque ad eò rerum omnium inſpectore Deo, ſelectis, qui ætate ac dignitate cæteros antecirent, duos ex omni numero, Maximum & Albinum plurimis ſuffragantibus, Imperatores creauere. Item in templo Iouis Statoris, quòd erectum fuit contra ædem Veſtæ in Palatini radicibus, clarè monſtrante Ouidio 6. Faſtorum,

Tempus idem Statoris erit, quòd Romulus olim

Ante palatini condidit ora iugi.

Et in æde Concordiæ, quæ fuit in cliuo Capitolino non procul à Iunonis templo. ex Iul. Capitolino in Max. mo & Balbino in princ. & Cic. Philippic. 2. Cum in hac cella Concordiæ, o Dij immortales, in qua, me Conſule, ſalutares ſententiæ dictæ ſunt. Et in æde Telluris eid. Cicero. Philipp. 1. in princip. Et iterum poſtea & Appianum lib. 2. bel. Ciuil. Ex eod. die quo in ædem Telluris conuocati ſumus. Fuit autem Telluris templum ad forum Rom. & viam ſacram, non procul à Capitolio & Palatio. Et in æde Apollinis apud Cælium inter epiſt. fam. Ciceronis lib. 6. epiſt. eius lib. 4. & totius 138. Et in æde Caſtorum ex Trebellio Pollione in Valerianis poſt princ. Sed & adde & alibi quoque quàm in templis aut adibus deorum ſcilicet in Campo Martio, & in pratis Flaminiis apud Liuium 1. Dec. lib. 3. & in curia Hoſtilia 3. Decad. lib. 2. & Gell. vbi ſuprà. & ad portam Capenam. eiufdem Decad. lib. 3. & in foro. eiufdem Decad. lib. 6. & in Capitolio. eiufd. Decad. lib. 8. Et in curia Pompeia (ex Cic. lib. 2. de diuinat.) & Iulia, poſtquam ea templa ab Auguribus ſunt conſtituta ex Gell. vbi ſuprà. & in Palatio apud Tacitum li. 2. & in eiufdem palatij atrio apud Seruium lib. 11. ibi,

- Alta inter limina cogit.

Et in curia Calabria. apud eundem Seruium li. 8. ibi,

Romuleog, recens horrebat regia culmo.

s Neque ante lucem.] Gell. ex Varrone lib. 14.

c. 7.

tum eſſe liquet. ° Debereque prius auſpicari, & ab ingreſſu hoſtias immolari apud aram illius dei in cuius templo conuenirent: quorum extra tribunis ærariis venire mos erat: vel, ° ſicut Auguſtus cenſuit, thure & mero ſupplicare, vt rite ſenatus conſultum fiat, ° exemplo Athenienſium, qui omnibus publicis conciliis Mantas ſacerdotes, qui ſacra facerent, adhibebant: ° & Lacedæmoniorum, qui ſenatu ſemper augurem aſſeſſe voluerent. ° Senatusque conſultum vel per ſingulorum ſententias exquiſitas, & per calculos coniectos in vr̄nas, quum de quoquo negotio quid quiſque ſentit conſulitur, & ſuo loco rogatus ſententiam dicit, aut quum verbo aſſentitur, fieri adnotatum eſt. Et in perrogandis ſententiis, poſt relationem conſulis debere à conſulari gradu incipi, ° & principem in ſenatu ° aut conſulem deſignatum, prius, deinde ordine reliquos rogari. Nonnunquam obſeruatum eſt, ° vt ex conſularibus æuo maximi rogarentur primi, deinde inferiores: iuuenes verò vix rogari, quaſi pudor eſſet iuuenem ſene ſapientiore videri. ° Et ſi certaretur ſententiis, nec ſatis liqueret, tunc vel differri conſultationem, vel ſi duæ ſenatum diſtinerent ſententiæ, cum aliud alij cenſeant, id quòd ſenatus maxima pars decerneret, id ratum fieri: ° aut ſi non probaretur, ſententiam diuidi: hoc erat, vt ſi plures cauſæ in diſquiſitione

Auſpicæ-
ro.Athenien-
ſes.
Lacedæmo-
nij.
Senatuscon-
ſultum.Vbi ſenten-
tiis certa-
retur.
Diuidere
ſenten-
tiam.

ANNO TATIONES.

c. 7. Senatusconſultum, inquit, ante exortum, aut poſt occaſum ſolem factum, ratum non fuiſſe.

t Debereque prius auſpicari.] Idem Gell. paulò poſt, Immolareque hoſtiam prius, auſpicarique debere, qui Senatum habiturus eſſet.

v Sicut Auguſtus cenſuit.] Suetonius in vita ipſius c. 35.

x Exemplo Athenienſium.] Athenienſes (ſcribit Cicero lib. 1. de Diuinat. omnibus ſemper publicis conſiliis diuinis quosdam ſacerdotes, quos Mantas vocant, adhibuerunt.

y Et Lacedæmoniorum.] Idem Cic. ibi. Lacedæmonij, inquit, regibus ſuis augurem aſſeſſorem dederunt: itemque Senibus, ſic enim conſilium publicum appellant, augurem intereſſe voluerunt. z Senatusque conſultum.] Gell. lib. 14. c. 7.

a Et principem in ſenatu.] Gell. lib. 4. cap. 10. & lib. 14. cap. 7. Trebellius Pollio in Valerianis poſt princip. vbi primùm prætor edixit, Quid vobis videtur Patres Conſcripti, de cenſore deligendo: atque cum, qui erat Princeps, cum ſenatus ſententiam rogaret, abſente Valeriano (nam ille in proinſtu ſuo cum Decio tunc agebat) omnes vna voce dixerunt, interrupto more dicendæ ſententiæ: Valeriani vita cenſura eſt. Ille de omnibus iudicet, qui eſt omnibus melior.

b Aut conſulem deſignatum.] Gell. diſt. lib. 4. cap. 10. Salluſt. in Catilina cum ſcribit, Tum Syllanus ſententiam rogatus, quòd eo tempore Coſſ. deſignatus erat. Tacitus lib. 3. Exemit etiam Drufum Conſulem deſignatum dicendæ primo loco ſententiæ. Et Cælius inter Epiſt. famil. Cic. lib. 8. epiſt. 4. Ego tamen ſi nihil expecto quàm modò Paulum Coſſ. deſignatum ſententiam dicentem.

c Vt ex Conſularibus æuo maximi.] Cic. lib. de Senectute, vbi ita ſcribit, Multa in noſtro collegio præclara ſunt, ſed hoc, de quo agimus, in primis, quòd vt quiſque ætate antecellit, ita ſententiæ principatum tenet. Et Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 6. & 7. tum alibi, tum poſtea his verbis, Cum iam, inquit, dicendæ eſſent ſententiæ, primi ſenio-

res & honoratioreſ citati ordine à Coſſ. aſſurgebāt, deinde hiſ ætate dignitateque proximi, poſtremi iuniores, non vt dicerent aliquid (indecorum tunc apud Rom erat hoc, nemine iuueni exiſtimante ſe ſapientioreſ ſenibus) ſed vt diſcederent in conſularium ſententias. & iterum lib. 11. & vide omnino noſtros Commentarios de iure Primigeniorum in præfat. num. 12. incip. Decimo ſeniores, & duobus ſeq. Neſcio autem quo pacto fieret, vt tempore Imperatorum erat vnus ex ſenatoribus, qui primæ ſententiæ dicebatur, vt apud Iulium Capitolinum in Maximo & Balbino, Cum duo conſulares, & eminentes quidem viri, Maximus & Balbinus ingreſſi eſſent curiam, ac præ ſe timorem Maximi aduentu ferrent, oſtenderentque, referentem Coſſ. aliis rebus, qui primam ſententiam erat dicentus, ſic orſus eſt. Sed expreſſius Flavius Vopiuſus in Aureliano, Tum ſurrexit prima ſententiæ Vlpianus Syllanus, atque ita loquutus eſt. Et ruruſ, Quibus recitatis Aurelianus Tacitus primæ ſententiæ ſenator ita loquutus eſt. Et idem quoque Vopiuſus in Tacito imperat. Poſt hæc cum Tacitus, qui erat primæ ſententiæ conſularis, ſententiam incertū quam vellet dicere omnis ſenatus acclamauit. Sed & idē in Probo Imp. Poſt hæc Manianus Stratianus, qui primæ ſententiæ tunc erat. Et Treb. Pollio in Piſone 29. Tyranno, Aurelius Fuſcus conſularis primæ ſententiæ, qui in locum Valeriani ſucceſſerat. Et Sex. Aurel. Victor, in Claudio II. Claudius verò cum ex fatalibus libris, quos inſpici præceperat, cognouiſſet, ſententiæ in ſenatu dicendæ primi morte remedium deſiderari.

d Et ſi certaretur ſententiis.] Plin. lib. epiſt. 9. epiſt. ad Anthonem. Quam ſententiarum tanta diuerſitas erat, vt non poſſent eſſe niſi ſingula. Et Tacitus li. 1. Certatum inde ſententiis cum alij &c. Vide Budæum in priorib. annotat. in Pandect.

e Aut ſi non probaretur.] Aſconius Perſianus in Orat. Cic. pro Milone: nam hæc eadem ſunt verba illius. Sed & de hac diuiſione Cic. pro Domo ſua, Quæ eſt, inquit, quaſi alia viſ, qua ſententia Cæ

Per disces-
sionem.

Athenien-
ses.

Reges La-
cedamonij.

Calculis.

Fabis.

Mores ro-
gandi sen-
tentiam a-
pud diuer-
sos.

Lycurgi
edictum.

Hedui.

Germani.

Macedo-
nes.

Laceda-
monij.

nem venirent, vt de singulis referatur, postulare & quod in parte placeret, id sequi. ^f vel per discessionem, tunc cum vnus exquisito voto, ceteri qui in suffragium ituri erant, ^g in illius sententiam pedibus irent, vel si manum porrigerent, aut cum de scripto sententiam dicerent. ^h In quo id fuit traditum, vt de diuinis rebus prius, & de republica infinite, aut singulis rebus finite, ad senatum referatur, si quid publici priuatiq; negocij foret statuendum. ⁱ Nonnunquam licuit senatori, priusquam ordine sententiæ rogarentur, postulare vt extra ordinem de republica dicere liceret. ^k Apud Athenienses verò in frequenti senatu pro cuiusque ætate sententiæ rogabantur. ^l Regibus autem Lacedæmoniorum binos calculos ponendi, cum sententiam dicunt in senatu, facultas erat: tertium verò, si quid pro se decerni vellent. ^m Græcis & plerisque gentibus fabis suffragia dabantur. Siracusanis nemo sententiam dicit rogatus, sed vt quisque ætate & honore anteit, ita sua sponte quid sui consilij sit, in medium affert non rogatus: aut si tacent omnes, forte dicere coguntur: ⁿ quibus in vsu erat, vt in concionem prodituri per literarum elementa forte educerentur. ^o Quare Dionysius proditurus, cum M. sortitus fuisset, futuram sibi monarchiam cauillatus est. Lycurgus verò, cum essent adolescentes loquaciores, & in concilijs obstreperant, cauit edicto, vt nemo in foro nec in publico confesso diceret, nisi rogatus. ^p Apud Heduos fuit constitutum, vt qui in senatu sententiam dicit, ex eadem familia rogare neminem possit quid esset sententiæ & opinionis suæ: proditumque memoriæ est, ^q Germanos concilio coacto, si quid quod minus placeret, propositum esset, murmur & fremitu dissentire, & sententiam aspernari: si quid verò complacitum fuisset, frameas & tela concutere, sonoque armorum & tripudijs approbare. ^r Macedonum quoque fuit mos, vt in publica consultatione si quid improbarent, hastis scuta quatientes obstreperant, & auerfarentur. ^s Lacedæmoniis summis clamoribus agunt, nec calculis sententiam dicunt, nec admurmuratione suffragia ferunt: aut si cuius partis clamor contentior esset, vt non facile dinoscerent, in duas partes suffragatores transire iubet, vt quæ pars maior esset, animaduernerent. Apud quos vsu receptum erat, vt singuli

ANNOTATIONES.

ria Cæciliæ legis & Didicæ, nisi hæc, ne populo necesse sit in coniunctis rebus compluribus, aut id quod nolit, accipere, aut id quod velit, repudiare? Et lib. 3. de legibus hanc legem describit, *Nec plusquam de singulis rebus consulto.* Et vide omnino Plinium iuniorem lib. epistol. 8. epist. 14. ad Aristonem per totam epistolam.
^f Vel per discessionem.] Gell. d. lib. 14. c. 7. in duobus locis, & vide in seq.
^g In illius sententiam pedibus eunt.] Sueton. in Tiberio, ca. 31. Cum S. C. per discessionem fore fieret, transeuntem eum in alteram partem, in qua pauciores erant, sequutus est nemo. Vide ibi interpretes. Sallustius in Catilin. post Orationem Cæsaris. Sed expressius Tacitus li. 15. Et postquam, inquit, discessionem Coss. permiserat, in sententiam eius iere paucis exceptis. Gell. lib. 3. c. 18. & nonnihil Cic. famil. epist. lib. 1. epist. 4.
^h In quo fuit.] Gellius ex Varro. lib. 14. ca. 7.
ⁱ Nonnunquam licuit senatori.] Idem Gell. lib. 4. cap. 10.
^k Apud Athenienses.] Demosthenes in Orat. *κατα λέγειν*, & illius interpres eo loco.
^l Regibus autem Lacedæmoniorum.] Herodotus lib. 6. Si in senatu non accesserint, eorum maxime propinqui duo senatores ius regium obtineant duos calculos ponendi, tertium pro seipsis.

m Græcis.] Plutarchus in lib. de liberis educandis, interpretans illud Pythagoræ symbolum *κων ἀπεχεσθαι*. id est, A fabis abstineto. Vide Erasmus Chil. 1. cent. 1. De Atheniensibus autem priuatim Herodotus lib. 6.
ⁿ Quibus in vsu erat.] Quod probat exemplo sequenti.
^o Quare Dionysius.] Plutarch. in Apophthegmatis, Dionysius, inquit, cum magistratus per literas fore crearentur, & ipsi contigisset litera M, dicenti cuidam per iocum, Morio es Dionysi. Imò, inquit, Monarcha ero. Et adeptus magistratum protinus Imperator electus est à Syracusanis.
^p Apud Heduos.] Cæsar lib. 7. belli Gallici de Heduorum seditione ac diuisione loquens, Cum, inquit, leges duos ex vna familia, viuo vtroque, non solum magistratus creari vetarent, sed etiam in senatu esse prohiberent.
^q Germanos.] Cornelius Tacitus de Moribus German. Si displicuit sententia, fremitu aspernantur: sin placuit, frameas concutiunt. Honoratissimum assensus genus est armis laudare.
^r Macedonum quoque mos fuit.] Q. Curtius lib. 10. Nulli placebat oratio. Itaque suo more hastis scuta quatientes, obstrepere perseuerabant.
^s Lacedæmonij summis clamoribus.] Thucydides belli Pelopon. lib. 1.

t Belgæ

in concionibus baculum ferrent. ^t Belgæ verò contrà: nam si quid publico consilio statuendum erat, miro silentio decernunt: si quis autem fremeret aliquo concionare, parte vestis mulcètabatur. ^v Gallis & Germanis, vt in publicis consultationibus armati cōueniant, & quid facto opus sit decernant, in more fuit: & si tumultuarentur, silentium sacerdotes indicebant. ^y Apud Tyrios secus, apud quos si quis cum telo concioni interesset, capite luebat. ^z Id tamen Atheniensibus fato datum erat, vt abusi ingenio, si quid publico consilio decernendum foret, in deteriorem partem plerunque stant, semperque quod in discrimen adducit consilium sequantur. ^a Quare verbum Anacharsis fuit, sapientes in concionibus sententiam dicere apud Græcos, stultos verò diiudicare. ^b Persarum verò mos fertur, inter epulas, postquam vino in caluerant, haud secus quàm reliqui in concionibus, consilium habere, & de rebus maximis decernere. ^c Sed tamen non idem semper ordo rogandi senatus fuit: siquidem modò primus rogabatur, ^d qui princeps lectus erat in senatu à censoribus. ^e Is autem legi debebat princeps senatus, qui ex censoriis viris, qui censuram antea gessissent, antiquior superuieret: nonnunquam consules designati, ^f aut viri consulares æuo maximi, summis honoribus functi: ^h sæpe aliqui extra ordinem à consulibus

Belgæ.

Galli &
Germani.

Tyrij.
Athenien-
sium fato.

Anachar-
sis dictum.
Persæ.

Diuersus
ordo ro-
gandi sena-
tus.
Princeps
senatus.

ANNOTATIONES.

t Belgæ verò contra.] Strabo lib. 4. Si quis alio concionante vel tumultuatur, vel obstrepat, minister stricto occurrit ense, & minitabundus silentium imperat: qui si non desierit, secundo ac tertio idem facit: denique tantum abscondit è sagulo, vt quod residuum est, reddatur inutile.
^v Gallis.] Cæsar belli Gallici lib. 5. prope fin. Armatum concilium indicit. Hoc more Gallorum est initium bellorum, quo lege communi omnes puberes armati conuenire consueuerunt.
^x Germanis.] Tacitus d. lib. de Morib. German. Vt ait, turbæ placuit, confidunt armati. Silentium per sacerdotes, quibus tum & coercendi ius est, imperatur.
^y Apud Tyrios.] Val. Maxim. li. 6. tit. 5. & Diod. Siculus lib. 12.
^z Id tamen Atheniensibus.] Erasmus Chil. 1. cent. 8. cap. 44. in adagio, *ἡ τῶν Ἀθηναίων δημοκρατία*. id est, Atheniensium inconsulata temeritas. Id olim vulgò tributum est Atheniensibus, quòd ipsi quidem socorditer consultarent, parumque perspicere vntum Minerua ciuitatis præses, illorum malè instituta, bene vertere consuevit. Simile est huic, quod hodie vulgò dicitur, Est fortunator quàm prudentior, de quopiam non suapte industria, sed fortunæ commoditate successu rerum vtente. Eupolis apud Suidam, & Athenæum lib. 10. in Atheniensium mores,
*ὄντι δὲ οἱ ἀνὰ εἰλεθ' ἄθ' ἀνὸ νόμισας πρὸς τῷ
 ἴν' ἡραγὰς λέυσο μὲν. ὡς πόλις πόλις
 ὄς εὐτυχὴς εἰ μάλλον ἢ καλῶς φρονεῖς.*
 Id est,
*Quos antehac nec profici conuicio
 Quisquam tulisset, nunc videmus scilicet
 Belli Duces. O ciuitas, o ciuitas
 Fortuna, vt es felicior quàm sapis.*
 Porò Atheniensium incogitantiam notat & Aristophanes hoc versu in Nubibus.
*Φασι δὲ δημοκρατίαν τῆδε τῆ πόλις προσῆλαι.
 Λαυὰ consilia φέρναι τῆδε ἀεὶ τῆς πόλις.*
 Quo loco interpres adscribit tabulam huiusmodi,

Cum Neptunus à Minerua victus, non posset Attica regione potiri, iratus immisit illis *δημοκρατίαν*, id est laua stultaque consilia: hoc deinde vitium Atheniensibus *δημοκρατίαν*, hoc est, vernaculum fuisse. Idque Mineruam non mutasse, ceterum quòd illi malè itatuissent, illa in bonos exitus vertebat.
^a Quare verbum Anacharsis.] Plutarchus in Solone. Et simile quippiam de eo scribit Laërtius in ipsius vita, scilicet, quòd se mirari dicebat, quomodo apud Græcos artifices certarent, iudicarent autem qui artifices non essent. Erasmus in Apophtheg. id dilucidius scribit.
^b Persarum verò mos fertur.] Strabo lib. 15. ad fi. *Δοκίμους*, inquit, maximis inter vinum consultant, quas ipsi firmiores putant, quàm quæ in sobrietate fuerint deliberata. Maximus Tyrius ser. 12. & Xenodorus in prouerb. *νόμος τῆς χάριτος*.
^c Sed tamen non idem.] Ad Romanos redit, & id probat ex seq.
^d Qui Princeps lectus.] Idem suprâ dixerat in verbo, Et Principem in senatu.
^e Is autem legi debebat Princeps.] Liuius 3. Dec. lib. 7. Senatus lectionem contentio inter censes de Principe legendo tenuit. Sempronij lectio erat. Ceterum Cornelius morem traditum à patribus sequendum aiebat, vt qui primus censoriis, qui viuerent, fuisset, cum Principemlegerent. is T. Manlius Torquatus erat. Sempronius, cui dii fortem legendi dedissent, ei ius liberum eisdem dedisse deos. se id suo arbitrio facturum, lecturumque Q. Fabium Max. quem tum Principem Romæ ciuitatis esse, vel Annibale iudice victurus esset. Cum diu certarum esset verbis, concedente collega, lectus a Sempronio Princeps in senatu Q. Fabius Max. Coss. Vide Plutarchum in Scipione.
^f Nonnunquam Coss. designati.] De hoc quoque iam dictum est suprâ in verbo, Aut consulem designatum.
^g Aut viri consulares æuo maximi.] Et de hoc sup. in verbo, Vt ex consulatibus æuo maximi.
^h Sæpe aliqui extra ordinem.] Gell. lib. 4. c. 10.

studio & necessitudine ductis, rogabantur primi. ¹ Obseruatumque fuit, ne quem citra consularem locum extra ordinem primum consul rogaret. ² Quem tamen ordinem rogandi sententias, Calendis Ianuariis seruare cœperat, is toto anno perpetim seruabatur. ³ Diuum tamen Augustum sententias de maiore negotio, non ordine nec more, sed prout libuisset, rogasse ferunt. ⁴ Germani verò pro atate & nobilitate in concionibus audiuntur primi, si qua consultatio foret. ⁵ Rogabant ergo sententiam consules, qui que senatui præerant, patres qui consilio aderant, ipsosque dum de re quapiam consultant, dumque differendo altercandoque sententiam dicunt, quicquid è fide sua ducerent, ⁶ stantes esse oportere: post verò sententiam assidere. ⁷ In quo fuit prohibitum, ne poplites alternis genibus imponerent: quòd eos esse ociofos, & non præparatis animis designaret: quòd Athenis quoque seruatum meminimus, vt præcone pronunciant in theatro vel curia, stantes singuli decernant quid suæ opinionis foret. ⁸ Ius tamen senatori erat, vt rogatus sententiam, perpetua oratione, & quam voluit diu dicendo diem absumeret: adeò vt nonnullos horis septem, plerosque dies totos concionem in senatu habuisse tradant. ⁹ In foro autem lege cauebant, vt sex horæ accusatori, reo verò darètur nouè, ne paucioribus clepsydris tẽpore præscripto præcipitarèt causas. ¹⁰ ex quibus nonnulli, ne orationes præmeditatas memoriæ man-

Germani.
Consules
& patres
quo modo
sententiã
rogabant.

Sex hora
accusato-
ri, reo autè
nouem con-
stituta.

ANNO TATIONES.

vbi scribit, Quidam è Coss. studio, aut necessitudine aliqua adducti, quem iis visum erat honoris gratia extra ordinem sententiam primum rogabāt. Et lib. 14. cap. 7. Vbi ex M. Varrone, postquam scripsit, Ex quo gradu semper quidem antea primum rogari solitum, qui Princeps in Senatum lectus esset. Tum autem, cum hæc scriberet, nouum morè institutum refert per ambitione gratiamque, vt is primus rogaretur, què rogare vellet, qui haberet Senatum. Verùm (quod pace tanti viri dixerim) longo antè tempore ea ambitio sine gratia, locum obtinuit. Nam apud Dionys. Halicarnasseum lib. 11. Appianus Claudius Decèuir, de bello in Aequos & Sabinos quemadmodum celerrimè pulcherrimèque hostibus repugnemus sententiã postulo vos progredientes dicere: primum quidem (vt consuetum est vobis & decès) seniores, deinde medię ætatis viros, vltimos verò iuuenes. Et his dictis primū vocauit patrum suum C. Claudium, qui exurgens, huiusmodi orationem habuit, Postquam, Patres, vult me Appius primū sententiam dicere, me honorans ob cognationem (vt ei conuenit) & postquam opus est me que sententiã de bello dicere &c. Sed & adde nonnunquam Aediles primum dicendæ sententiæ locum obtinuisse, vt constat ex Cicero in Verrem act. 7. vbi scribit pro præmio eorum, quæ sibi Aedili designato incūbebāt inter cetera, id enumerat.

i. Obseruatumque fuit.] Gel. d. lib. 14. c. 7.
k. Quem tamen ordinem.] Suetonius in Cæsare, cap. 21. Post nouam affinitatem, Pompeium primum rogare sententiam cœpit, quum Crassum soteret, essetque consuetudo, vt quem ordinem interrogandi sententiã Coss. Cal. Ianuaris instituisset, eum toto anno conseruaret.

l. Diuum tamen Augustum.] Sueton. in vita illius, ca. 35. Tiberius autem Cæsar apud Tacitum lib. 3. Aurelium Corcan Coss. primum sententiam rogauit.

m. Germani verò.] Ex Tacito de Morib. Germ. vbi tamen non ita omnino dicit. Hæc eius verba

sunt, Mox Rex vel Princeps prout ætas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facultas est, audiuntur auctoritate suadendi magis quam iubendi potestate.

n. Rogabant ergo sententiam Coss.] Id clarum est ex omnibus auctoritatibus iis locis in hoc cap. citatis.

o. Stantes esse oportere.] Id satis colligitur ex Sallustio in Catilina, qui releta, recitata ac finita Catonis oratione, cõfestim subdit, Postquam Cato assedit, Consulares omnes, itemque Senatus magna pars sententiam eius laudant. Et Dionys. Halicarnas. in loco supra citato in verb. incip. vt ex consularibus æuo maximi.

p. In quo fuit prohibitum.] Plinius, sed qui aliam rei rationem reddit lib. 28. ca. 6. nempe quòd omnem actum impedirent.

q. Ius tamen senatori erat.] Ad Romanos redit. Et vide quæ scribit Gellius li. 4. c. 10. Cuius hæc verba sunt ex Atteio Capitone, C. Cæsar Coss. M. Catonem sententiam rogauit. Cato rem, quæ consulebatur, quoniam non è Republica videbatur, perfici volebat. Eius rei gratia ducendæ longa oratione utebatur, eximebatque dicendo diem. Erat enim ius senatori, vt sententiam rogatus, diceret antè quicquid vellet alius rei, & quoad vellet. Cæsar Coss. viatorem vocauit: eumque, cum finem non faceret, prehendi loquentem, & in carcerem duci iussit. Plinius 2. epistol. 11. Itaque Tirtius Cerealis consularis iure senatorio postulat, vt Priscus certior fieret &c.

r. In foro autem lege cauebant.] Plin. epistol. lib. 4. epistol. eius lib. 9. ad Vrsum.

s. Ex quibus nonnulli.] Sic enim Q. Fabius Pictor legatus à Delphis Romam rediit, responsūque ex scripto recitauit apud Liuium 3. Deca. lib. 3. Suetonius autem de Augusto in vita ipsius, cap. 84. Nam deinceps neque in senatu, neque apud populum, neque apud milites loquutus est vnquam, nisi meditata & composita oratione: quamuis non de-

ficeret

darent, nimumque in eo tempus absumerent, descriptas conciones è libello lectitarunt. ¹ postea Cn. Pompeius quasi frenos eloquentiæ dedit, ex quo tempore intra paucissimas, neque vltra tres horas perorare cogebantur. Nam duæ horæ accusatori, tres reo dabantur: vnâque die ab accusatore & reo perorari iussum: quia multi data opera in serum rem trahebant, tempusque diffundebant, rebus non definitis. Si tamen aliquorum opinioni assentiri vellent, poterant etiam sedentes, illi opinioni cui visum erat, studio & voluntate accedere. ² Ius tamen fuit senatori à sententia quam semel dixerat, si probabile quid contrà afferretur, deduci: aut si ambigua foret, nec facilis explicatu, illam interpretari. Id tamen notatum est, parum fuisse in senatu, breuiter censere, & rectè sentire, nisi facundè sententiam tueretur, & argumentis firmaret. ³ Post omnes verò rogari, & nouissimum dicere sententiam, ignominia loco est habitum. In qua re succurrit annotare, quòd literis proditum est, ⁴ Marcum Perpennam, & Lucium Volusium Saturninum, omnibus quos in senatu sententiam rogauerant, superstites fuisse. ⁵ Cùmque antea senatusconsulta pro voluntate consulum supprimerentur, vel enunciarentur, postea à Lucio Valerio & Marco Horatio consularibus statutum fuit, vt amplissimi ordinis decreta ad ædem Cereris ab ædilibus deferrentur: demum, vt in ærarium deponerentur. ⁶ Quòd etiam Augustus cauit, ne senatus acta publicarentur, nè magistratus deposito honore statim in prouincias mitterentur. ⁷ Ex his tamen quædam fuere tacita senatusconsulta, quæ palam enunciare nõ licebat, quæ in sanctiore senatu & concilio arcano, tanquã in recessu semoto seruabantur: quibus decernendis neque scribæ, neque serui publici intererant, ne communicatio consilij foret: cauebatque, ne quis enunciaret. ⁸ Apud Carthaginenses verò, triginta senatorum Principes, sanctiori concilio & arcanis negociis præpositi erant, quæ tanquam cæleste arcanū, dici non potest quàm alto silentio obtegerentur. ⁹ Qui etiam sanctior senatus Athenis fuisse proditur, sine cuius concilio aliquid gra-

Conciones
è libello le-
gere.
Duæ hora
accusatori,
tres reo cõ-
cessa.

Sedentes
aliorum o-
pinioni as-
sentiebantur.

Senatoris
iur.

Nouissi-
mum sen-
tentiam di-
cere.

Senatuscõ-
sulta in æ-
rarium de-
posita.

Tacita se-
natuscon-
sulta.

Sanctius
concilium.
Sanctior
senatus.

ANNO TATIONES.

ficeret ad subita extemporalis facultate. Ac ne periculum memoriæ adiret, aut in ediscendo tempus absumeret, instituit recitare omnia. Sermones quoque cum singulis, atque etiam cum Luia sua grauiores, non nisi in scriptis, & è libello habebat: ne plus minusve loqueretur ex tempore.

t. Postea Cn. Pompeius.] Asconius Pædianus in Orat. Ciceronis pro Milone. Pompeius, inquit, legem promulgauit, qua prius testes dari per triduum, deinde vno die atque eodem & ab accusatore & ab reo perorari iubebat: ita vt horæ duæ accusatori, tres reo darentur. Cor. tamen Tacitus lib. 3 in accusatione necis Germanici, tradit biduum criminibus obiciendis statutum, vtque ex dierum spacio interiecto reus per triduum defenderetur.

v. Ius fuit tamen senatori.] Nam & apud Sallust. in Catil. Syllanus, qui antè suam sententiam deprompserat, audita Cæsaris sententia suam ipsius sententiam mutauit.

x. Post omnes verò rogari.] Sueton. in Claudio c. 9. Atque ex eo, inquit, nunquam non in Senatu nouissimus consularium sententiam dixit, ignominia causa, post omnes interrogatus.

y. M. Perpennam.] Valer. Maximus lib. 8. & Plinius lib. 7. c. 48.

z. Cùmque antea.] Hæc vsque ad clausulam, Quòd etiam Augustus. sunt Liuij 3. Dec. lib. 3. Institutum est, inquit, ab iisdem Coss. L. Valerio & M. Horatio, vt Senatusconsulta in ædem Cereris ad

Ædiles plebis deferrentur, quæ antè arbitrio Consulium supprimebantur vitiabanturque.

a. Quòd etiã Augustus.] Suet. in vita illius, c. 36.

b. Ex his tamen quædam fuere tacita.] Capitolinus in vita Gordianorum. Dicit Iunius Cordus, Istud S. C. fuisse tacitum, quòd quale sit, & quare sic appellatum, breui exponam. Omnino exemplum Senatusconsulti taciti non aliud est hodie, quàm quòd vestra clementia, conuocatis ad interiora maioribus, ea disponit, quæ non sunt omnibus publicanda: de quibus etiam soletis, ne quis ante rem completam quicquam vel audiat, vel intelligat. Hunc autem morem apud veteres necessitates publicæ reppererunt, vt si fortè aliqua vis ab hostibus immineret, quæ vel cogeret humilia capere consilia: vel aliqua constituere, quæ non prius oporteret dici quàm effici: vel si nolent ad amicos aliqua permanere, S. C. tacitum fieret: ita vt non scribæ, non serui publici, non censuales illis actibus interessent, senatores exciperent, senatores omnium officia censualium scribarumque completerent, ne quid fortè proderetur.

c. Apud Carthaginenses.] Liuius 3. Dec. lib. 10. Carthaginenses, inquit, oratores ad pacem petendam mittunt 30. Seniorum Principes: id erat sanctius apud eos concilium, maximaque ad ipsum senatum regendum vis.

d. Qui etiam sanctior senatus Athenis.] Plutar. in Solone.

Solonia
lex.

Apolecti.

Decreta
senatus ad
principem
pertinen-
tia.Senaculo
sella non
tacita.
Insignia se-
natoris &
vestes.
Laticla-
uus.

Penulis.

Insignia
alia atque
alia concessa
bene de
repub. me-
ritis.

uius decerni, aut ferri ad populum, Solonis lege vetabatur. ^c Syracusani autem sanctiorem senatum non habebant: sed si quid arduum & perdifficile imminebat, solius Timoleonis summi Ducis velut sancto arcanoque consilio, iudicio decernebant. ^d Aetolis Apolecti sanctissimum & arcanarum rerum fuere concilium: quorum consultatione, siquod instaret periculum, decerni oportebat. ^e Caesarum verò temporibus, decreta senatus, quæ ad Principem pertinerent, non arcano senatui, sed libris elephantinis mandabantur: qui summa cura in Vlpia bibliotheca, vt essent perpetuo monumēto, seruabantur. ^f Quæ quidem arcana patrum consilia quanto silentio obtegerentur, illud argumento est, quod Q. Fabius Maximus, cum de tertio Punico bello quod in arcano concilio decretum erat, Crasso in itinere obnunciasset, à senatu grauius increpitus & conuiciis affectus fuit. Alia verò consulta, quæ tacita non erant, postquam mature statuta fuerant, de concilij sententia in concione, quæ pro vestibulo curiæ obuocabatur, recitari & publicè edi poterant. Erant igitur senatoris insignia, ^g tunica ^h & purpura & ⁱ laticlauius, ^m ius spectandi in orchestra, ⁿ & epulandi publicè, tam in epulo Iouis in Capitolio, quàm ludorum causa. Qui quidem laticlauius propria vestis senatoris erat, qua senatus dignitas, & amplissimus ordo notabatur. Nonnunquam senatoribus vti penulis, quanquam tenuissimo cultu forent, indultum fuit: quippe Alexander Seuerus imperator, vt senatores ingrauescenti ætate, frigoris causa penulis vti possent, priuilegio indulsit: sapiusque aliis insignibus vti liceret datum est. ^o Nam Caio Duillio, qui nauali prælio Carthaginensium classem fudit, præter curulem sellam, ^p vt quoties à cœna rediret, funale præferretur, & tibicen præcineret, concessum fuit. ^q Et Marco Valerio Volesii filio, quod Sabinos fudit fugauitque, & castris exiit, locum in circo ad spectandum cum sella curuli sibi posterisque permissum nouimus. ^r Lucio quoque Metello, qui oculis orbam fene-

ANNO TATIONES.

e Syracusani.] Probus Aemilius in Timoleone, & Plutarchus in eodem.
f Aetolis Apolecti.] Liuius 4. Decad. lib. 5. sed iam de hoc supra diximus eod. cap. in verbo, Quod Apolectum.
g Caesarum verò temporibus.] Vide in vitis Caesarum.
h Quæ quidem arcana.] Hæc vsque ad clausulam, Aelia verò consulta. sunt Val. Maximi li. 2. c. 1.
i Tunica.] Plin. lib. 33. Annuli distinxerunt alterum ordinem à plebe, sicut tunica ab annulis Senatuum tantum. Quintilian. lib. 11. Cui laticlaui ius non erit, ita cingatur, vt tunica prioribus oris infra genya paulum, posterioribus ad medios poplites vsque perueniant.
k Et purpura.] Liuius 4. Decad. lib. 4. Purpura viri vtuntur prætextati in magistratibus, in sacerdotiis: liberi nostri prætextis purpura togis vtuntur.
l Et laticlauius.] Sueton. in Augusto c. 38. in Tibero 35. Claudio 24. Tunica erat purpurea prætextata, laxior tunica vulgari, qua Senatores vtentur. Horatius Ser. lib. 1. saty. 5.
*Fundos Ausidio lusco pratore libenter
Lingimus, insani videntes premia scribe,
Prætextam & latum clauum.*
Idem saty. 6. per latum clauum senatorem designat,
- Et latum demisit pectore clauum.
Ouid. Trist. lib. 4. eleg. 9.
Induiturq; humeros cum lato purpura clauo.
Budeus in l. ult. ff. de senat.
m Ius spectandi in orchestra.] Sueton. in Au-

gusto, ca. 35. & ibi Beroaldus. Quod ius etiam alij pro magno beneficio concessum est apud eundem in Claudio, cap. 25. Orchestra autem spectandi locus primus in theatro erat, Senatoribus ad spectandum designatus.
n Et epulandi publicè.] Idem Suet. in Aug. c. 35. o Nam C. Duillio.] Frontinus Stratagematon lib. 1. cap. 5. & 2. cap. 3. legit Cneum. sed ceteri ferè omnes non Cneum, sed C. Duillium vocant. Huius militarem fortitudinem leges apud Florum lib. 2. cap. 2. Orosum lib. 4. c. 7. Eutropium lib. 2. cap. 5. & Frontinum vbi supra.
p Quoties à cœna rediret.] Plinius Secundus, si is est, virorum illustrium cap. 38. Duillio, inquit, concessum est, vt prælucente funali & præcineret tibicine, à cœna publicè rediret. Qua de re Cicero in Oratore ad Brutum & in Catone maiore. Val. Maximus lib. 3. cap. 6. Silius Italicus lib. 6. in fi.
*Exuias Marti, domumq; Duillius alto
Ante omnes mersa Pannonum classe dicabat.
Cui nocturnus honos funalia clara, sacerq;
Post epulas tibicen adest, castosq; penates
Insignis leti repetebat murmure cantus.*
q Et M. Valerio.] Liuius 1. Decad. lib. 2. Dictator triumphans urbem inuehitur, super solitos honores locus in circo ipsi, posterisque ad spectaculū datus, sella in eo loco curulis posita.
r L. quoque Metello.] Sed adde, L. Paulo Aemilio, iterum consuli, qui Persem, Philippi filium, Regem Macedonum, apud Samoethracas victum, cepit, concessum fuisse & à populo & à senatu, vt ludis

etatem egit, vt quoties in senatum iret, curru veheretur, fuit pro munere datum. ^c Nonnunquam antiquior sententia dicenda locus, ^d toga, ^e prætexta ^f sella curulis, ius imaginis, in memoriam posteritatis, ^g & in veste purpurea spectandi, pro magnis officiis in rempublicam senatoribus munera data sunt. Tantæque dignationis fuere sequitis temporibus, vt in oppidis per loca & conuentus vmbraculis vtentur, indultum sit. Mox sequuti Caesares eum ordinem amplissimis honoribus honestarunt, præcipuè Alexander Seuerus, vt dignitas conspectior fieret, argentatis rhedis carrucisque senatori vti permisit: vtque sanctior reuerentioreque ordo putaretur, ex senatoribus illos, qui principali dignitate insignes forent, in ordinem patriciatu, quæ maior ampliorque dignitas haberetur, multos adsciuuit & prouexit. Sed hoc post multas ætates nouissimo inuento. ^h Fuitque lege sancitum, ne mulieres cuiusuis negocij causa senatum aut curiam adirent, nisi quod Heliogabalus senaculum mulierum in colle Quirinali constituit primus: qui præter mores institutaque maiorum, vt in ordine senatorio mater admitteretur à senatu, peruenit: ⁱ sicut de Mesa Varia eiusdem Heliogabali auia, proditum est: cui tributum ferunt, vt fœmina in senatu sederet, patres consuleret, & sententiam diceret, ceteraque senatoris munia obiret. ^k Quod de Xerxe autores tradunt, qui in arcano concilio, cum delectos Persarum proceres consuleret, Artemisiam sæpe ad consultandum accersiuit, cuius sententiam sequutus fuit. ^l Antea verò Claudi & Neronis tempore, cum non pro dignitate videretur Agrippinam patrum consultationibus admitti, decreuere patres, vt à tergo abditis foribus staret, velo discreta, quod visum arceret, aditum admitteret. ^m Lacedæmoniiis verò mulieres adhibere publicis conciliis, illasque frequenti curia in exequentis negociis socias assumere, vsus erat: ⁿ apud quos fœminarum arbitrio decernuntur multa. ^o Idem apud Germanos, vt vbi plurimum negocij sit, fœminarum consiliis regantur: quarum plerasque vt deas colunt. ^p Neque omittendum quod de Troglodytis traditur, quibus tanti exempli fueremulieres, vt in conflictu bellorum, matronarum intercurtu infestas acies dirimant: adeo vt ipsis intercedentibus præliari ducerent nefas. ^q Quod etiam apud Germanos frequens fuit, vt illarum fœminarum, quas plurimas in castris habebant, labentem sæpe aciem restituant, aut infestissimos animos concilient. ^r Celtæ verò & Galli, non solum mulieres conciliis admittunt, sed

ANNO TATIONES.

ludis Circensibus triumphali veste vtentur. Author Plinius, aut quisquis is est, de viris illust. ca. 56.
s Nonnunquam antiquior.] De quo iam supra dictum est. Et simpliciter ius dicenda: inter consules sententia, ex Suet. in Claudio, c. 6.
t Toga.] Vnde illud Ciceronis, Cedant arma togæ. Sallust. in Orat. cont. Ciceron. Et Cic. Philip. 8. Equidem P. C. quanquam hoc honore, id est consulari, vt togati esse solent, cum est in sagis ciuitas. v Prætexta.] Macrobius Saturnal. lib. 1. cap. 6. vbi Papyrij prætextati historiâ narrat ex Gell. li. 1. c. 23. x Sella curulis.] Gellius lib. 3. c. 18.
y Et in veste purpurea spectandi.] Plinius de viris illust. cap. 56. scribit L. Aemilio Paulo, ob deuietum Persem à senatu & populo concessum fuisse, vt ludis Circensibus triumphali veste vtentur.
z Fuitque lege sancitum.] Lampridius in Heliogabalo, & P. Victor in 6. regione vrbis Romæ: sed plenius post 14. regionem vbi describit quatuor fenatula, & postremum id de quo hic loquitur Alexander. Et ex his intellige hic fenatulum, non fenaculum esse legendum.
a Sicut de Mesa Varia.] Lampridius vbi supra.

Vmbracula
senatorum.
Argentea
rhede &
carruce.
Ordo patri-
ciatus.
Mulieres
senatus a-
dhibere veta-
bantur.
Senaculum
mulierum.
Mesa sedes
in senatu.
Artemisia.
Agrippina.
Lacedæ-
monij &
Germani
fœminas
conciliis
admittunt.
Troglody-
te.
Germani.

Celta &
Galli.
Gallicæ mu-
lieres iudi-
ces.

quicquid est contentionis, sceminarum iudicio decernunt, ita vt intestina sæpe odia illarum interuentu sedasse ferantur. Proditumque memoria est, in fœdere cum Hannibale & Gallis icto cauere, vt societas stare eo iure, quod si Carthaginensis aliquod admissum pateretur à Gallis, eius rei iudicium penes Gallicas mulieres foret: si verò Gallus à Carthaginensi, penes magistratum Carthaginensem cognitio esset. ^b Vtque pueri prætextati cū parētibus senatoribus, boni exempli causam senatū ventitent: quod post Papyrium Prætextatum, ne quis in senatu gesta enunciaret, longo exinde tempore fieri desitum est. ¹ Neque illud prætereundum, memoria datum fuisse, legatis exterisque gentibus in senatum admissis, Romanos consules nisi Latine responsa dare consueisse. ^m Quibus admissis, more tradito à patribus, potestatem siquid vellent, senatus faciebat. Græci verò concilio indicto, per præcones, siquis quid peteret, enunciabant: ⁿ sicut Atrebatēs & Bellouaci, tubarum cantu, concilium aduocabāt. ^o Si quid verò proprio sermone loqui vellēt, his in senatū admissis, interpretes dabantur: per quos quæ opus erant proponebant, per eosdemque consulta senatus & respōsa accipiebant. ^p Et tamen Molo rhetor in senatu Græcè declamasse dicatur primus, ^q Tiberius tamen adeò Græcum sermonem osūm habuit, vt in senatu nescio quid Græcè prolaturus, veniam petierit. ^r Et Claudius Cæsar, Græcæ prouincie Principem, quod Latine nesciret, albo iudicum erasit, & peregrinatum misit. ^s Inualuitque mos, vt mense Februario vsque ad calendas Martias per consules designatos, senatus legatorum audiendis postulatis, & sociorum querimoniis quotidie datur, ne tadio aut longa expectatione & mora frustrarentur: quæ quidem decreta senatus, in prouincias quisque suas cum singulis actis referebant. ^t Illud quoque satis constat, censum senatorium ad nummos octingentorum millium olim fuisse, quem Cæsar Augustus & sequuti Principes ad duodecies centies sestertium auxerunt: & ne quis eorum inops aut egēs foret, illos largo viatico & magnis muneribus prosequuti sunt. ^v Tiberius verò, præterquam quod censum senatorium iuuit, & honestam paupertatem innocentium subleuauit: prodigos tamen & egentissimos, vel senatu inouit, aut loco cedere coegit. ^w Fertur tamen Claudius laudasse illos, qui ob rei familiaris angustiam senatorio ordini sponte celsissent. ^y Et Nero senatoribus qui tenui

ANNO TATIONES.

^b Vtque pueri prætextati.] Id vsque ad versic. Neque illud est Catonis in Oratio. qua vsus est ad milites contra Galbam apud Gellium lib. 1. c. 23.] Neque illud prætereundum.] Valerius Max. lib. 2. c. 1. vbi de Eumene Rege.] Quibus admissis.] Id vbiq̄ comperies apud Lium.] Sicut Atrebatēs.] A. Hirtius lib. de bello Gallico 8. At Bellouaci, inquit, reliquæque ciuitates repente ex fuga paucis, atque his vulneratis, receptis, qui sylvarum beneficio casam euitauerunt, concilio repente tubarum cantu conuocato, conclamant vt legati obsidesque ad Cæsarem mittantur. ^o Si quid verò proprio sermone.] Ad Rom. redit, idque est Valer. Max. lib. 2. c. 1. vbi de Maestrate & obseruantia linguæ Rom.] Et tamen Molo.] Idem eodem, vbi de C. Mario, Molo Rhetor, qui studia M. Cicero acuit, eum namque ante omnes, exterarum gentium in senatu sine interprete audiam constat: quem honorem non immeritò cepit, quoniam summam vim R. eloquentiæ adiuuerat.] Tiberius tamen.] Sueton. in vita illius, ca. 71. Dion in eodem, Cumque, inquit, postea dubitaretur à quibusdam, an ea quoque, que haberent

emblemata, interdicta essent, de hoc etiam edixit: & quanquam Latine id proprie significare non poterat, tamen id verbum, propterea quod Græcum erat, edicto inferi noluit. Centurioni quoque volente Græcè in senatu testimonium dicere non permisit, & si enim antea in eo complures causas audierat Græco sermone & multas examinauerat. & cetera quæ ibi ponuntur.] Claudius Cæsar.] Sueton. in vita illius, c. 16.] Inualuitque mos.] Cic. lib. epistol. famil. & 1. ad Q. Frat. lib. 2. epist. 11. cuius in vtroque loco verba ascribimus inferus in verbo, Quodque comitialibus diebus & eodem quoque lib. epist. 3. ad princip. A Cal. Februarii legationes in Idus Feb. reuocabantur, eo die res confecta non est.] Illud quoque satis constat.] Sueton. in Aug. cap. 41. Vide Budæum & Beroaldum. Maximus autem census apud Athenienses erat quingentorum modiorum, vt tradit Plutarchus in Aristide post princ.] Tiberius verò.] Cor. Tacitus lib. 2.] Fertur tamen Claudius.] Tacit. lib. 11.] Et Nero.] Sueton. in vita illius, cap. 10. Senatorum nobilissimo cuique, sed à re familiari destituito, annua salaria, & quibusdam quingena constituit.] Et

re familiari essent, annua salaria statuisse: ^z & Marcus Antoninus Philosophus, vt senatores peregrini quartam bonorum & fortunarum saltem in Italia possiderent, lege sanxisset. ^a Quotiesque ambo consules adessent, senatum vnus iudi conuocari non licuisset: ^b quodque comitialibus diebus ex lege Pupia, aut tetrīs & nefastis, seu cum tonuisset, aut ventorum procellæ tempestatēve fuissent, senatum haberi non decebat. ^c His tamen comitialibus qui Quirinalia sequuntur, senatum non impediri nonnulli putant: id quod Athenis quoque & Syraculis præcipue obseruatum fuit. Nam terræ motu facto, aut tempestate ingruente, concilium differri oportebat. ^d Fuitque adnotatum, post horam decimam, nouam cognitionem causæ in senatu haberi non licere, neque patrum decreta in ararium ante lucem deferri posse: quod senatusconsulto, Tiberio postulante, vetabatur, quo tempore comitia è campo ad patres translata fuere, quum ad eam diem etsi arbitrio Principis niterentur, plura tamen suffragiis tribuum fierent. ^e Augustus tamē Octauius, vt bis in mēse legitimus senatus haberetur, calendis scilicet & Idibus, edicto cauit. ^f Ac nisi exacto quarto & vigesimo ætatis anno, in senatum quempiam admitti non licere, præter admodum paucos, quibus ob egregiam virtutis indolem hoc à senatu indultum fuit. ^m Tamen Augustus, quò celerius liberi senatorum senatui assuescerent, iuuenibus post virilem togam protinus laticlauum dedisse, & curiæ admisisse feratur. ⁿ Fuitque vetus constitutum, vt adolescentes senatorum filij, primo flore ætatis parentes & necessarios in vestibulo curiæ operiantur, illosque senatu egressos domum reducant & comitentur: ^o senatoribusque ad plebem transire, & iura patrum amittere, & plebeia subire licuisset: ^p quod præter Marcum Manlium, qui primus à patribus ad plebem defecit, ^q alijs pluribus datum & permissum fuit.

ANNO TATIONES.

^z Et M. Antoninus Philosophus.] Julius Capitolinus in vita illius.] Id quod intelligi potest ex eo quod scribit Dionys. Halicarn. lib. 10. non adeò longè à si. Necessè, inquit, habuit Sextius solus senatum cogere: Quoniam Menenius collega propter morbum aberat.] Quodque comitialibus diebus.] Legis Pupia meminit Cic. lib. 1. epist. famil. epist. 4. Senatus, inquit, haberi ante Cal. Februarias per legem Pupiam, id quod scis, non potest, neque mense Februario toto, nisi perfectis aut reiectis legationibus. Et lib. 1. epist. ad Q. Fratrem epist. 11. Comitialibus diebus, qui Quirinalia sequuntur, Appius interpretatur non impediri se lege Pupia, quo minus habeat senatum, & quod Gabinia sanctum sit, etiam cogi ex Cal. Februariis vsque ad Cal. Martias senatum legatis quotidie dari. Hæc ibi. Sed & idem eiusdem lib. epist. 2. Consecuti sunt dies Comitiales, per quos senatus haberi non poterat.] Aut tetrīs, aut nefastis.] Gell. lib. 5. cap. 17. Pontifices decreuerunt nullū us diebus sacrificium rectè futurum. Vnde colligere possumus tunc senatum haberi non debere, cum non nisi auspiciato sacrificioque pius factio non habeatur.] Seu cum tonuisset.] Plutarch. in Catone Minore. Tum Pompeius subito mentitus se tonitru audisse, turpissimè comitia soluit: erat enim in consuetudine positum, vt si de cælo esset seruatum, nihil perageretur.] Aut ventorum procellæ tempestatēve.]

Hinc Appius Claudius subito coorti imbris beneficio damnationem effugit, vt refert Valerius Max. lib. 8. c. 1. Itaque, inquit, cui marina tempestas causæ dictionem contraxerat, cælestis salutem attulit.] His tamen comitialibus qui Quirinalia sequuntur.] Vt patet ex eo loco Ciceronis lib. 2. Epistol. epist. 11. ad Q. Frat. cuius verba adduximus supra in verbo, Quodque comitialibus.] Fuitque adnotatum.] Vide locum in seq. allegatum.] Neque patrum.] Tacitus lib. 3. Igitur factum senatusconsultum, ne decreta patrum ante diem ad ararium deferrentur, idque vitæ spatium damnatis prorogaretur.] Quo tempore comitia.] Tacitus lib. 1. Annalium.] Augustus tamen.] Sueton. in vita illius, c. 37.] Ac nisi exacto quarto.] Hic omnino vide quæ scripsi in Commentariis Præmigeniorum in præfat. nu. 168. incip. & sanè. & multis seq. vsque ad nu. 180.] Tamen Augustus.] Hæc ad verbum desumpta sunt ex Suetonio in vita Augusti, c. 38.] Fuitque vetus constitutum.] Val. Maximus lib. 2. cap. 1.] Senatoribusque ad plebem transire.] Quod patet exemplo seq.] Quod præter M. Manlium.] Liuius 1. Dec. lib. 6. non senel.] Alijs pluribus.] Vt P. Clodius & alij, de quibus dicitur inferius lib. 6. c. 24.

Pueri in senatu.

Responsa Latine dabantur legatis.

Atrebatēs.

Græcum sermo Romanis inuisus.

Census senatorum.

Antonini philosophi lex. Quando senatum non haberi decebat lege Pupia.

Edictum Augusti.

Senatores domum reduci per filios & cognatos.

Qua origo fuerit sacrorum Lupercalium, & quomodo celebrari, quandoque coli solerent, & quam varia deorum effigies fuerint.

Cap. XII.

Luperca-
lia.

De origine Lupercalium, diuersa ab autoribus prodita sunt: quippe à Romulo & Remo, postquam Numitore auo occiso, Amulio regnum restitutum est, ipsique condendæ vrbis locum in regionibus in quibus geniti educati que erant, nati sunt, sacra eiusmodi instituta ferunt, quum capiti epulis & vino, incincti pellibus hostiarum, per luxum & lasciuam current: quæ Inuum vocauerunt. Multi ab Arcadibus, qui cum Euandro in hæc loca venerant, hoc solenne ludicrum in honorem Lycæi Panos allatum fuisse autumant. Sunt qui putent Romulum & Remum, quum Fauno sacra facerent, clamore pastorum excitos, quorum oues abactæ erant, in latrones præda onustos incurrisse nudos, prædamque detraxisse: qua postquam potiti sunt, sacra instituisse, vt nudi iuuenes, incincti pellibus, per ludum & lasciuam current: ex quibus alij Fauiani, nonnulli Quintiliani dicti. Quod sacrum expiationis causa inuentum, ad inferos pertinere, argumentum est, quod mense Februario, hoc est, xv. calendas Martias, quo populus purgatur, & inferorum placantur manes, hoc sacrum celebrari tradant: quodque Innoni Februatæ tunc sacra fiant, cuius feriæ Lupercalia sunt: in quo licet antea adolentes passim current, postea Augustus Octauius dum pudori consultum voluit, ne imberbes cursitarent, decreto sanciuit. In eo quoque capræ immolantur candidæ, quæ solennis victima in Lupercalibus habetur: quibus immolatis, viri honesto loco nati, quos Luperco dicunt, duo ibi sisterent, quorum frontes & ora cultro sanguine hostiarum infuso, inuicem intingerent: mox lana lacte madida sanguinem detergerent, quibus de more in risum effusis, dum cachinnant, tergora in lora inciderent, nudique & vncti, amicti caprina pelle, in orbem discurrent, vultu hilari vsque ad ineptias, obuiamque turbam eisdem loris impeterent: quare Crepi dicti. Obser-

Luperca-
lia ad inferos
pertinent.

Ceremo-
nia Luper-
calium.
Luperca.

Crepi Lu-
perci.

ANNOTATIONES IN CAP. XII.

De origine Lupercalium.] De his vide Quid. lib. 2. Factor. Lium. 1. Deca. lib. 1. non adeo longe à princ. Valerium Maximum lib. 2. c. 1. Plutarchi. in vita Romuli, & Antonij, Iustinum lib. 43. D. Augustinum de Ciuitate Dei, lib. 13. c. 34. b Per luxum & lasciuam.] Id totum est Liuji vbi supra. c Multi ab Arcadibus.] Liuji vbi supra, & Plutarchi in Romulo & in Casare. d In honorem Lycæi Panos.] Pan enim, cui hæc sacra dedicata erant, Inuus vocabatur, vt scribit Seruius lib. 6. Aeneid.

Pomictios castrumq. Inui.

Pan Inuus ab ineundo appellatus est. Idem Virgil. lib. 8. ibi,

- Et gelida monstrat sub rupe Luperca,
Parbasio dictum Panos de more Lycæi.

Vbi Seruius, Sub monte, inquit, Palatino est quedam spelunca, in qua de capro luebatur, id est, sacrificabatur: vnde & Luperca dictum nonnulli putant. Alij verò dicunt, quod illic lupa Remum & Romulum nutrit. Alij (quod est virisimilius) lucum hunc esse sacrum Pani, Deo Arcadiæ: cui etiam mons Lycæus est consecratus, quod *λύκος*, id est, lupos, non sinat in oues lauire.

e Sunt qui putent.] Vide quos citauimus supra in princip. Seruius in lib. 8. Aeneid. in enarratione eius loci,

Hinc exultantes Salios nudosq. Lupercos.

Quum, inquit, in honorem Panos, Lupercalionum solennitas celebraretur, pecora Romanorum subito à latronibus rapta sunt: illi, proiectis vestibus, prosequuti sunt latrones: quibus oppressis, & receptis animalibus, propter rem à natis prosperè gestam, permansit consuetudo, vt nudi Lupercalia celebrarent. Hæc Ser. Alij autem aliam adferunt causam, quod Faunus per vestes ab Hercule delusus fuerit: aut quod casu Amulio, Romulus & Remus fœdati vultibus sanguine, nudatis gladiis, & vestibus succincti, ab Alba vsque ad ficum Ruminalem ecurrerint. vnde in Lupercalibus seruatum fuit, vt nobiles adolentes faciem sanguine fœdarent: & alij accurrerent, absterfuri tabem lana lacte madida. Vide Plutarchum in Casare.

f Ex quibus alij Fauiani.] Festus Pomp. lib. 6. vbi de Fauianis.

g Quod sacrum expiationis causa.] Hæc sunt Plutarchi, probl. c. 68. & Festi Pomp. vbi supra.

h Postea Augustus.] Suetonius in vita illius c. 31.

i In eoque capræ immolantur.] Hæc vsque ad ea verba, Nudique & vncti. sunt Plutarchi in Romulo.

k Nudique & vncti.] Plutar. in Antonio.

l Amicti caprina pelle.] Iustinus lib. 43.

m Quare Crepi dicti.] Festus Pomp. lib. 3.

n Obseruatumque.] Plutar. in Theseo.

o Qui

uatumque, vt à ficu Ruminali, vbi Romulus & Remus expositi fuerant, cursum inceperant, concitòque gradu per vrbem vaderent: quibus mulieres occurrere, & palmas feriendas præbere, assuerant, fecunditatem & partus facilitatem propterea sibi dari arbitrata. Quod sacrum in Palatino monte, vbi Panos templum fuit, colebatur: cuius simulacrum caprina facie, rubro colore, hirtis cornibus, pectore sideribus radiante, infima sui parte hispida, & caprino pede fuit: altera manu fistulam tenens, altera pedum incuruum. In cuius etiam sacris canem immolari tradunt: quippe Pan magnum & sanctissimum habebatur numen. Aegyptiis enim ex octo diis habetur maximus: qui & Iouis simulacrum arietis facie effinxere. Mendefij Pana summis percolunt honoribus, adeo vt hircum pro deo colant, mulieresque cum hircis coire dicatur: caprariique, maximo in honore sint. Apud Thebanos arietes tanti fuere, vt non mactarentur, sed essent sacrosancti. Arcades Pani & Ioui Lycæo stata die humana victima sacrificant: in cuius templo vmbra non cadere, opinio fuit. Athenenses annuis hostiis & ardenti candelabro litant. In Parthenio monte Panos delubrum erat, vbi locus nomine Aula, omnibus animalibus velut asyllum, quem leones & lupi, dum feras insectantur, adire non audent, sed protinus subsistunt, & feras relinquunt. Sicut in Dianæ Aetoliæ luco in Venetis, fabulantur, canes dum feras insectantur, vbi ad lucum confugerint, ab insectatione quiescere. Idem in montibus quos Græci Mænalos vocant, Aristoteles prodit: ad quos vbi feræ à canibus impetuntur,

Panos si-
mulacrū.

Panos nu-
men maxi-
mum.
Iouis simu-
lacrū.

Aula ani-
malium a-
syllum.
Diana ato-
lie lucus.
Mænalii.

ANNOTATIONES.

o Quibus mulieres occurrere.] Plutarchus in Romulo.

p Quod sacrum in Palatino monte.] Iustin. d. lib. 43.

q Cuius simulacrum.] Herodotus lib. 2. scribit, Panos simulacrum & pictores pingunt, & statuarij scalpunt, quemadmodum Græci, caprina facie, hircinisque curibus, haudquaquam existimantes eum esse talem, sed similem cæteris diis. Silius Italicus lib. 13. Punicotum,

Pan loue missus erat seruari testæ volente
Troia pendenti similis Pan semper, & vno
Vix vlla inscribens terra vestigia cornu.
Dextera lasciuuit casa Tegeatide capra,
Verbera lata monens festa per compita cauda.
Cingit acuta comas & opaca tempora pinus,
Ac parua erumpunt rubicunda cornua fronte.
Stant aures, summoq. cadit barba hispida mento.
Pastorale Deo baculum, pellisq. sinistrum
Velat grata latus tenere de corpore dama.
Nulla in præruptum tam prona & inhospita cautes,
In qua non librans corpus, similisq. volanti
Cornipedem tulerit præcisa per auita plantam.
Interdum inflexus medio nascentia tergo
Respicit ardens hirtæ ludibria cauda:
Obtendensq. manum solem inferuere fronti
Arcet, & vmbtrato perlustrat pascua visu.

Seruius in Virgilij eclo. 2. ibi,

Mecum vna in syluis imitabere Pana canendo.
Pan primus calapros cera coniungere plures
Instituit, Pan curat oues, ouiumq. magistros.

Pan, inquit, Deus rusticus in naturæ similitudinem formatus. vnde dicitur Pan, omne: habet enim cornua id est, ad similitudinem solis radiorum & Lunæ cornuum. Rubet eius facies ad ætheris imitationem. In pectore habet nebridam stellatam, vt stellas imitetur. Pars inferior hispida, propter arbores & feras.

o Qui

o Qui

o Qui

o Qui

o Qui

o Qui

Caprinos habet pedes, vt ostendat terræ solidatem. Fistulam habet septem calamorum, propter harmoniam ex septem sonis. Pedum habet, propter annum, quem in se recurrere fingunt Poëtæ: cum Amore deo luctatum esse, & ab eo victum: quia Omnia vincit Amor, Lucianus lib. de Sacrificiis, ad si. vbi dicit, & Phumutus.

r In cuius etiam sacris canem.] Plutarchus in Romulo.

s Aegyptiis enim.] Herod. lib. 2. Diodor. Siculus lib. 1. cap. 2.

t Qui & Iouis simulacrum.] Herod. d. lib. 2. & Lucianus vbi supra.

v Mendefij.] Herod. vbi supra. Mendefij capras & hircos non mactant, quod Pana inter octo deos extitisse. Et paulò post: Vocatur autem & hircus & Pan Aegyptiacæ Mendes. In hac regione contingit hoc mea memoria prodigium, Hircus cum muliere coit propalam, quod in ostentationem hominū peruenit. Idem Strabo lib. 17. scribit. Diod. Siculus lib. 1. c. 2. & Suidas.

x Apud Thebanos.] Intellige Aegyptios ex Herodoto d. lib. 2. qui postquam huius rei rationem reddit, inquit, Ob hanc rem Arietes non mactantur à Thebanis, sed eis sacrosancti sunt.

y Arcades.] Plinius lib. 8. c. 2. & Pausanias lib. 8. qui est de Arcadicis.

z In cuius templo.] Scilicet Panos. Vide Gyraldum de Diis Gentium.

a Vbi locus nomine Aula.] Idem Gyraldus de Diis Gentium syntag. 15. sed nullo auctore citato. Ad id est Aeliani de Animal. lib. 11. c. 6.

b Sicut Dianæ Aetoliæ.] Idem Gyraldus vbi supra.

c Aristoteles.] In libro mirabilium auscultationum.

d Quod

d Quod

d Quod

d Quod

d Quod

d Quod

d Quod

tanquam in tutissimam arcem se recipiunt: ipsique ultra prescriptum progredi non audent. Quod de Bœotiis perdicibus memoriae proditum est, ut prescriptum finem & quasi metas habeant in aere, ultra quas meare non possunt. Mirumque euenire in Pedasia regione Cariae, ut quum Ioui Lycæo statâ die sacrificetur, capram è Pedaso sua sponte ad sacrificij locum venire, & se immolandam præbere dicant. Romanis verò præter alios deos fuit Veiovis simulacrum, quem dixere Apollinem, cuius caput ornatur cornibus, sagittasque manu tenet, iuxta quem aries iacet: sicut imago Apollinis Synynthæ, premens murem effingitur. Atque in Aegypto in templo Vulcani, eius simulacrum cum mure apprehensò contipicitur: propterea quòd Arabes quum regionem inuassent, Vulcanus magnam vim murium effudisse, arcusque & habenas corrodi fecisse, atque ita hostes fugasse dicitur. Fauno quoque capram immolari nouimus, quamuis semideo: cuius ædes vna ad forum olitorium, altera ad Tiberis ripam Iouis & Fauni. Veiovis templum inter duos lucos erat, Capitolium & Palatium. præter quæ fuit Sospita Iuno Lauini, cuius simulacrum caprina pelle velatur annis singulis. Sed quia de imaginibus sermo est, non omittendum id quod à Tyriis obseruatum legimus, ut deorum simulacris vincula annectant, ne euocarentur & abirent, quum eos hostili carmine euocatos, abituros timerent. Romani quoque Saturni effigiem toto anno vincitam laneo vinculo habuere, festis solum diebus Saturnaliorum vinculis exoluentes. Aegyptij quum Osirim, quem Solem, & maximum deorum nuncupant, effingere contendunt, sceptrum in cuius summo oculi species inerat, effinxerunt. Serapidi verò modium apponunt supra caput. Persæ figurant Solem leonis rictu, cum tiara, vtraque manu cornua premente. Indi gryphos iun-

ANNOTATIONES.

d Quod de Bœotiis perdicibus.] Plinius lib. 10. cap. 29.

e Mirumque euenire in Pedasia.] Aristotel. si is est, Mirabilium Auscultat. c. 34. Vide Strabonem de Lycio Ioue.

f Romanis verò.] Gellius lib. 5. c. 12.

g Sicut imago Apollinis.] Strabo lib. 13. Aelianus de Animalibus lib. 8. c. 10.

h Atque in Aegypto.] Herod. lib. 2.

i Fauno quoque.] Ouid. Fastorum lib. 2.

*Cornu per Fauno caesa de more capella,
Venit ad exiguas turba vocata dapes.*

Et hæc quoque illi immolabatur Horatio libro Caum. 3. Ode 18. vbi ita ipsum alloquitur,

*Si tener pleno cadit hædus anno:
Larga nec desunt Veneris sodali
Vina crateræ: vetus ara multo
Fumat odore.*

k Altera ad Tyberis ripam.] Scilicet in insula Tiberina, cuius adhuc vestigia (ut scribit Bartholomæus Marlianus) quædam cernuntur. Ouid. Fast. 2.

*Idibus agrestis fumant altaria Fauni
Hic vbi discretas insula rumpit aquas.*

l Linius 4. Decad. lib. 3. scribit Cn. Domitium Aenobarbum & Cn. Scribonium, Aediles, multos pernarios ad populi iudicium traxisse, tresque ex his condemnatos fuisse, & ex eorum multatitia pecunia hanc ædem in insula fecisse.

m Veiovis templum.] Gellius lib. 5. c. 12.

n Præter quæ fuit Sospita Iuno Lauini.] Linius 3. Dec. lib. 2. post princ. vide Gyraldum.

o A Tyriis.] Idem Gyraldus de Diis Gentium syntag. 1. vbi etiam nullum citat authorem: sed id est Plutarchi in vita Alexandri & Problem. cap. 61.

& Q. Curtij gestorum Alexand. lib. 4. & vide inferioris lib. 6. c. 4.

o Romani quoque.] Macrobius autoritate Verrij Flacci, & Apollodori Satur. lib. 1. c. 8.

p Aegyptij cum Osirim.] Macrobius eod. lib. 1. cap. 2. Hinc Osirim, inquit, Aegyptij, ut solem esse asserant, quoties hieroglyphicis literis suis exprimere volunt, insculpunt sceptrum: inque eo speciem oculi exprimunt, & hoc signo Osirim monstrant: significantes hunc Deum solem esse regali- que potestate cuncta despiciere, quia solem Iouis oculum appellat antiquitas.

q Serapidi verò.] Suidas vbi de Serapide. Aliter eum effingit idem eodem lib. 1. cap. 20. Sed idem Aegyptij Canopi simulacrum formabant, pedibus perexiguis, attracto collo & quasi sugillato, ventre tumido in modum hydræ cum dorso æqualiter tereti, ut scribit Ruffinus Aquiliensis presbyter li. 2. historiae Ecclesiasticæ c. 26. vbi declarat qui & vnde is deus dictus sit.

r Persæ figurant solem.] Statius lib. 1. Thebaidos in fi.

*- Sen præstat Osirim
Frugiferum: seu Persæ sub rupibus antri
Indignata sequi torquentem cornua mitram.*

Vbi Lactantius interpres scribit simulacrum Mitræ, qui & sol est apud Persas in antro coli leonis vultu, & Persico habitu cum tiara, vtrisque manibus reluctantis tauri cornua comprimentis, quo significatur luna ab eo lumen accipere, cum cepit ab eius radiis segregari.

s Indi gryphos iungunt.] Vide eundem & Philostratum lib. 3. & Arrianum lib. 8. & Gyraldum de Diis Gentium.

gunt Solis quadrigæ. Phœnicibus Solis simulacrum lapis est niger, ab imo rotundus tenuatur in cuneum. Apud Pæones discus breuis longo ligno oppositus, pro sole Solebatur. In Attica Apollo verticosus exurgit in pyramidem. Iis verò apud Sueuos in modum liburnæ, Et Iupiter Labradæus cum securi, sicut Terræ simulacrum cum clauui. Paphia quoque Venus fuit non humana effigie, sed informi, latiore initio, metæ in modum fastigiata. Elei Venerem hirco insidentem, altero pede testudinem premente, effinxere. Et Pygalienfes Cererem habitu mulieris in petra iacentis, capite & iuba equina, tunica verò demissa. Apud Celtas Hercules fuit cognomento *ὄγκιος*, imagine decrepiti senis, capite incompto, pelle rugosa, dextra clauum tenens, sinistra protentum arcum, multos mortaleis catenis vincidos ducens: quibus altissima quercus erat Iouis signum, Sicut Palladis Atticæ, & Cereris Farræ, informe signum. In Cypro Venus barbata, virili specie, & habitu muliebri: apud Tussas in Aegypto, cum cornibus bubulis effingebatur. Fuitque apud Afcalon Syriæ Derceta dea facie hominis, cuius postrema desinebant in piscem. Mercurij imago Græcis fertur quadrato statu, capite solum efficto, tali specie pluribus figuratis, quos pro immortalis gloria magnis sæpe ducibus dicabant. Eratque opinio Pythagoræ, non ex omni ligno exculpi Mercurios decere. Hammonis verò effigies vmbilico similis habetur. Et apud Arabes lapis tetragonus pro deo. Olympij autem Iouis in Attica

ANNOTATIONES.

t Phœnicibus.] Idem Gyraldus syntag. 1. nullo authore citato: sed id est ex Herodiano lib. 5. non multò post princ.

v Apud Pæones.] Maximus Tyrius ser. 38.

x In Attica Apollo.] Pausanias lib. 1. vbi *ναεῖν* dicitur, id est, ut vertit Domitius, verticosus.

y Iis verò apud Sueuos.] Cor. Tacitus de morib. German.

z Et Iupiter Labradæus.] Plutarch. probl. c. 158.

a Sicut Terræ simulacrum.] Seruius lib. 10. Aeneid. eo loco,

*Alma parens Idaea deum, cui Dindyma cordi,
Turrigeraq. vrbes, biuigiq. ad sœna leones.*

Terram, inquit, constat esse matrem deum, vnde & simulacrum eius cum clauui pingitur. Nam terra aperitur verno, hyemali clauditur tempore.

b Paphia quoque Venus.] Tacitus lib. 18. Simulacrum, ait, deæ (de ea autem loquitur) non effigie humana. Continuis orbis latiore initio tenuem in ambitum metæ modo exurgens. Maximus autè Tyrius ser. 38. scribit apud Paphios Venerem fingi specie albæ pyramidis, cuius materia omnino ignota erat.

c Elei Venerem.] Plutarch. in præceptis Connubialibus c. 33 & in lib. de Iside & Osiride, & Pausanias lib. 6. Vide nostras leges Connubial. l. 10. nu. 16. d Et Pygalienfes.] Phigalenses legendum est ex Pausania lib. 8. qui est de Arcadicis, vbi id simulacrum describit.

e Apud Celtas.] Lucianus in Hercule Gallico, sed hic legendum non *ὄγκιος*, sed *ὄγκις* ex eod.

f Quibus.] Scilicet Celtis ex Max. Tyrio ser. 38.

g Sicut Palladis Atticæ.] De huius simulacro, in Attica, vide Pausaniam lib. 1. & Apuleium li. 10. Afsini aurei.

h Et Cereris Farræ.] Non memini legisse quenquam de Cerere Farræ, verum de eius simulacro vide Pausaniam d. lib. 1.

i In Cypro Venus barbata.] Macrobius lib. 3. Sa-

turn. c. 8. Signum, inquit, huius est Cypro barbatum corpore, sed veste muliebri, cum scepro ac statura viri. Et putant eandem marem ac fœminam esse. Aristophanes eam *ἀφροδίτην* appellat.

k Apud Tussas in Aegypto.] Idem Gyraldus de Diis Gentium syntag. 13. & 17. sed neutro loco authorem citat. At Herodotus lib. 2. non de Venere, sed de Iside loquens scribit Isidis simulacrum apud Aegyptios muliebri esse, bubulis præditum cornibus, quemadmodum Io Græci describunt.

l Fuitque apud Afcalon.] Diod. Siculus lib. 2. cap. 2. in princ. Est Syriæ vrbs Afcalon: haud procul ab hac stagnum est piscibus plenum, iuxtaque templum insigne deæ, quam appellant Dercetam, facie hominis, reliqua parte corporis piscem. Ouid. 4. Metam. illis versibus,

*Ille quid è multis referat (nam plurima norat)
Cogitat, & dubia est de te Babylonia narret
Derceti, quam versu squamis velantibus artus
Stagna Palestini creant coluisse figura.*

Lucianus in lib. de Syria dea. Et de hac quoque Plinius lib. 5. c. 13. & 23. Gyraldus lib. de Diis Gent.

m Mercurij imago.] Macrobius lib. 1. Satur. c. 19. vbi & præterea tradit Athenienses primos è Græcis à Pelasgis edoctos statuas Mercurij erectis virilibus habuisse, quod & ante eum scripserat Herodot. lib. 2. quem tamen non citat, cuiusque rei rationem reddit. Lucianus autem in lib. de Sacrificiis ad si. scribit Aegyptios facie canina effingere.

n Eratque opinio Pythagoræ.] Apuleius Apologia i. Magia. Vide Erasmus in Chil. 2. cent. 5. c. 47. Non è quouis ligno Mercurius fiat.

o Hammonis.] Q. Curtius lib. 4.

p Et apud Arabes lapis tetragonus.] Et is quidem informis, ut tradit Arnobius aduersus Gentiles lib. 5. Sed idea mater Pelsinunta sacer lapis erat quem Romani deducere curarunt, apud Lium 3. Dec. lib. 9.

q Olympij ante Iouis in Attica.] Pausanias lib. 1.

*Isidis.
Iouis libra
dei.
Terra.
Paphie
Veneris.
Cereris.
Herculis
apud Cel-
tas.*

*Veneris in
Cypro.
Derceta.
Mercurij.
Hammonis.
Dei apud
Arabes.
Olympij
Iouis.*

*Bœotia per
dicibus.*

*Veiovis
simulacrum.
Apollinis.*

*Veiovis te
plum.
Iuno Sospita.*

*Simulacrum
deorum
vincula
annexa
Saturni
effigies.
Osiridis.
Serapidis.
Solis.*

*Minerva
Trenalis.
Matris de
um. Boni
euentus.
Pluto.
Iustitia.
Osiris.
Dionysij.
Memnonis.
Serapidis.*

os ex ebore auroque constat: reliquum corpus ex luto & gypso, supra cuius capu Horæ & Parcæ vituntur. Sic Mineræ Trenalis os erat ligneum, manus & pedes marmorea. Matris deum simulacrum, nec qua sit materia aut specie, nec à quo artifice, noscebatur. Boni euentus species erat pauperis habitu, dextra pateram, sinistra spicam tenens. Diuitiarum verò deus Sparta, & cæci & iacentis facie colebatur. Iustitia apud Aegyptios fuit sine capite, Osiris verò canino. Dionysij forma vna barbati, altera cornuti, tertia adolescentis visibatur. Mirumque prodi de Memnonis statua, vt quum matutino solis radio illustratur, aris tinnitum & speciem loquentis præbeat: sicut de Serapidis simulacro in Aegypto, templo ita

ANNO T A T I O N E S.

lib. 1. scribit, Ipsius quidem Iouis os auro & ebore constat: reliquum vero corpus & gypso & fistili est materia. Strabo autem lib. 8. id Iouis simulacrum ex auro solidum fuisse scribit: At Plinius lib. 34. c. 8. ex ebore.

r Supra cuius caput. Idem Pausanias ibi. s Sic Mineræ Trenalis. Pausanias lib. 7. qui de Achaicis est, refert tale fuisse simulacrum quale Alexander hic describit apud Aegiram. Sed quare Mineram Trenalem vocat, nescio, nec Pausanias scribit.

r Matris deum. Herod. lib. 1. Arnobius autem lib. 5. dicit Pessinuntios informem lapidem pro matre deum colere, & Samios Puteum pro Iunone. v Boni euentus species. Plinius lib. 34. cap. 8. Et simulacrum, inquit, boni euentus dextra pateram, sinistra spicam ac papauer tenens. Ex quo intelligis Alexandrum hic deceptum fuisse dum dicit, Pauperis habitu. nam papaueris dicere debuit: quanquam nec id conuenit verbis Plinij.

x Diuitiarum verò Deus. Plutarchus lib. de cupidit. diuitiarum. In vna, inquit, vibium quæ sub sole sunt, diuitiarum Deum seruari & cæcum & iacentem, vt picturam inanimatam ac immobilem. Vide Pausaniam. Omnes autem vbique Plurum diuitiarum deum cæcum faciunt, vt Theocrit. Edyllio 10. & eius ibi interpres. Aristophanes in Pluto. & Cælius Rhodig. lect. antiquar. lib. 10. c. 18. Cicero lib. 2. de natura Deorum.

y Iustitia apud Aegyptios. Idem Gyrardus de Diis Gentium syntag. 1. sed nullo authore, præter hunc nostrum Alex.

z Osiris verò canino. Imò Anubis ipsius Osiris filius ex Diod. Siculo lib. 2. cap. 10. & Apul. lib. vlt. Metam. Attollens, inquit ceruices arduas Anubis. Seruius exponens illud lib. 8. Aencid.

Omnigenumq; deum monstra & latrator Anubis. Quia, inquit, capite canino pingitur, hunc volunt esse Mercurium: ideo, quia nihil est cane sagacius. Latrans & Propertio dicitur lib. 3. eleg. 11.

Ansa Ioui nostro latrantem opponere Anubim. Et Ouid. lib. 9. Metam. vbi de comitibus Iudis, Et regale decus, cum qua latrator Anubis.

Eusebius eius rei meminit libro 2. Preparationis Evangelicæ scribens deum, qui apud Aegyptios Anubis appellatur, caninum habere caput: eaque re ostendi custodem ipsum Olindos fuisse tam beluas, quam importunè obuiam factos coercentem. a Dionysij formam. Diod. Siculus lib. 5. Ma-

crob. d. lib. 1. Satur. c. 18.

b Altera cornuti. Diod. lib. 5. Quibus locis declarant cur illi dantur cornua. Ex hocque illud Horat. Car. li. 2. Ode 19. in Bacchum carmina in secretis nemoribus docentem,

*Te vidit insons Cerberus aureo
Cornu decorum.*

Vbi Acrò & Porphyrius interpretes rationem reddunt. Et illud quoque Ouidij in Epistola Sapphus, *Accedant capiti cornua Bacchus eris.* c Tertia adolescentis. Macrob. d. lib. 1. cap. 18. Itè liberi patris simulacra partim puerili ætate, partim iuuenili fingunt, præterea barbara specie, senili quoque.

d Mirumque prodi de Memnonis statua. Plinius lib. 35. cap. 7. Cornelius Tacitus lib. 2. Memnonis, inquit, saxea effigies, vbi radiis solis ista est, vocalem sonum reddens: disiectaque inter & vix peruias arenas, instar montium educat: Pyramides certamine & opibus Regū, lactisque effossa humo superfluentis Nili receptacula, atque alibi angustæ & profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabiles. Philostratus in vita Apollonij li. 6. c. 3. Memnonis statua adolescentis impuberis imaginem refert. Est autem ex nigro lapide fabricata, & ad solis radios conuersa, vtroque pede coelum attingens, iuxta Dædali statuariam artem. Erectæ autem manus sedi innituntur hominis surgere volentis similitudinem exprimentes. Oculorum autem & totius oris imaginem, quasi loquentis hominis, esse perhibetur, & hæc quidem antea minorem ipsi dabant admirationem, quòd non nimium elaborata videretur, & quantum artis operi inesset ignoraret. Cùm verò solis radius statuam attingeret (id autem circa solis ortum euenire perhibent) tum verò supra modum admirabilis visa est. Tunc enim statuam loqui perhibent, vbi primùm solis radius ad eius os peruenit. Eius oculi splendentes, latique ad solem expositi sunt, sicut eorum, qui valde solis aspectum tolerare possunt.

e Sicut de Serapidis simulacro. Cor. Tacitus d. lib. 2. Rufinus ecclesiasticæ historiae lib. 2. cap. 23. Fenestra, inquit, perexigua ab ortu solis ita erat aptata, vt die qua fuerat institutum simulacrum solis ad Serapim salutandum introferri, diligenter temporibus obseruatis, ingrediente simulacro radius solis per eadem fenestram directus, os & labra Serapidis illustraret: ita vt inspectante populo osculo salutatus Serapis videretur à Sole.

f Nec

extracto, vt exoriens Sol os & labra illustraret. Nec prætereundum quòd Aethiopicis in vsum venit, vt deorum simulacra minio illinirent, illa pro maiestate numinum sanctiora & augustiora arbitrati: & apud Aegyptios & Phœnices, vt singulis diis singulas alas adderent: Saturno verò quatuor, duas protentas, duas verò remissas, & oculos quatuor, vt signarent ipsum dormientem vigilare, & vigilantem dormire consueffe. Quodque Athenienses, siquem athletarum victorè designabant, statuam illi obnixo genu cum scuto, porrecta hasta impetum excipere effinxerunt: pro eo quòd Chabrias milites Agefilai hoc statu impetum excipere docuit, & victor fuit. Fertur Licinius in Alabandæos facetissime caullatus, quòd statuæ quæ erant in balneis, essent habitu iura dantium & causas agentium: quæ verò in foro, omnes discos tenerent. Illud quoque non in postremis fuerit, Rhodi supra septingenta tria millia signorum, nec pauciora Athenis, Delphis, atque Olympiæ fuisse: Romæ verò tantum statuarum, vt alter populus lapideus videretur.

ANNO T A T I O N E S.

f Nec prætereundum quòd Aethiopicis. Plinius lib. 3. ca. 7. scribit Romanos Iouis simulacri faciè diebus festis minio illinire solitos triumphantiumque corpora, sicque Camillum triumphasse. Hac religione etiam nunc addi in vnguentis cœnæ triumphalis & à censoribus in primis Iouem minandum locari. Cuius rei equidem causam miror: quanquam & hodie id expecti constat Aethiopum populis, totisque eo tingi proceres, huncque ibi deorum simulacris colorem esse. Idem lib. 35. c. 12. tradit Iouis effigiem fistilem fuisse, & ideo miniati solitam.

g Et apud Aegyptios. Gyrardus de Diis Gent.

h Et Phœnices. Idem ibid.

i Saturno verò quatuor. Idem.

k Quodque Athenienses. Idem vsque ad clausulam, Fertur Licinius. est Probi Aemilij in vita Chabriæ.

l Rhodi. Plinius lib. 34. c. 7.

m Nec pauciora Athenis. Multas ibi fuisse constat ex Pausania lib. 1. qui de Atticis est.

n Delphis. Idem.

o Atque Olympiæ. Idem.

Quæ vitia ex loci natura aut cæli climate quibusdam gentibus ita innata sint, vt illa habeant propria & perpetua. Cap. XIII.

Vcius Parthenopæus, delicia, amor & decus nostrum, ingenio fuit homo eleganti sermoneque perquam docto & exulto, vultu hilari & festiuo, præditus omni vrbianitate, & omni sale: sed cultu corporis inuenusto, vestique humili & inhonesta, adeoque omnium rerum hominumque contemptor, vt summæ nobilitatis viros ne congressu quidem suo dignaretur: & nisi literatos, quos toto pectore fouebat, reliquos floccipenderet & nihili duceret: denique nulli obnoxius, liber & suo arbitrato viuerebat. Is, dum Neapoli essemus, doctis iuuenibus comitatus ad nos ventitabat: congressuque hominis eloquentissimi & mihi amicissimi fraebamur totos ferè dies. Dùmque, vt fit, diuersarum gentium mores apud nos scitè subtiliterque pensaret, memini ipsum dicere solere, quòd sicut quædam regiones sunt quæ acuta ingenia & solertia gignunt, vt quibus est aer purus & tenuis, velut Athenis: aliæ, quæ retusa & hebetiora, vt quibus crassus & pinguis, sicut Thebis: ita ex cæli rigore vel clementia, nonnunquam ex siderum statu vel influxu, virtutes vitiaque gentibus innasci, quæ ingenita adeò loci incolæ afficiunt, itaque corporibus animisque insident, vt illa habeant propria & perpetua. Siquidem

ANNO T A T I O N E S IN CAP. XIII.

Q uòd sicut. Hic omnino vide quæ in hac sententiam congestimus in nostris legibus Connubialibus l. 7. nu. 14. incip. sed & quod. & multis seq.

b Velut Athenis. Vide quos allegauit in dictis legibus Connubialibus.

c Thebis. Ibid.

d Siquidem Campani. Liuius l. Decad. lib. 8.

non vno in loco, & lib. 9. vbi dicit, Superbiam ingentem Campanis, & 3. Decad. lib. 5. vbi dicit eam gentem suo pte ingenio esse superbam. Pomponius autem Mela de his loquens lib. 3. c. 2. Gentes, inquit, superbae, superstitiosæ, aliquando etiam immanes, adeò vt hominem optimam & gratissimam diis victimam crederent, manent vestigia feritatis iam abolitæ: atque vt ab vltimis cædibus temperant, ita

Campani. Argini & Brutij. Rhegini. Itali. Galli. Hispani. Graci.

Campani superbi natura & bonitate agrorum ex mitissimo caelo & affluentia copia voluptatum terrestrium maritimarumque rerum, semper habiti sunt. Domicilium enim superbiae (vt Cicero inquit) penes Campanos fuit. Argini & Brutij ex more insito genti, latrones. Illorum nanque ingenio atrocissimi laeta sunt, & rapinis gaudent. Rhegini pauidi & formidolosi. Itali nobilitate praestant, & regali quadam magnificentia lauti & magni sunt. Galli super insitam genti vanitatem, mobiles & stolidi, contentionis avidi, consiliisque capiendis non ratione, sed impetu feruntur: tamen religioni deditos esse, haud dubium est. Hispani iactabundi, duri & parci, abactoresque acerrimi, ad inedia laborisque, atque ad mortem parati. Graci licet ingenio & facundia praestent, eos tamen nationis vitio (vnde Graeca fides in proverbium venit) assentatores, leues atque infideles esse manifestum

ANNOTATIONES.

nihilominus, vbi deuotas altaribus admouere, delibant: habent tamen & facundiam suam, magistrisque sapientiae Druidas.

c Cicero.] In Orat. 2. de lege Agraria. f Argini.] Eustathius in lib. 2. Iliad. in Catalogo, tradit eos notatos fuisse, vt sycophantas & litium avidos, citatusque in id adagium ex Pausania δεγεία φοροί. Cuius etiam meminit Diogenianus in Collectaneis. Sed & eos Herodotus lib. 3. tradit careretis Graecis musicae praestitisse.

g Et Brutij.] Liuius 3. Decad. lib. 9. Spes, ait, affectandae eius rei ex minima re affulsit: quod atrocissimi magis quam iusto bello in Brutis gerebatur res, principio ab Numidis, & Brutis non societate magis Punica, quam suo ingenio promptis in eum morem.

h Rhegini pauidi.] Quod satis indicat vetus illud proverbium ἐρηγίων δειλότεροι. id est Rheginis timidior & formidoliosior apud Zenodotum in Collectaneis autoritate Xenarchi.

i Itali.] Firmicus Maternus, cuius eadem prope verba sunt lib. Astronomicon 1. c. 1.

k Galli.] Liuius 1. Decad. lib. 5. dicit eam gentem in vanos tumultus natam.

l Mobiles.] Trebellius Pollio in Gallienis insita Gallis leuitatem scribit, ac res nouas affectare. Caesar lib. 3. belli Gal. dicit his subita & repentina consilia esse. & lib. 4. post princip. in consiliis capiendis mobiles esse; & nouis plerumque rebus studere. Quod & astruit idem Pollio in Posthumio secundo, dum eos dicit rerum nouarum semper cupidos. Strabo lib. 4. scribit Gallos esse simplices, ac nulla morum malignitate. Propterea Martialis lib. 5. epig. 1. in fin.

Et tumidus, Gallia credulitate fruatur.

Vide Rhodiginum lib. 18. c. 21.

m Et stolidi.] Firmicus Maternus d. lib. 1. c. 1.

n Contentionis avidi.] Ammianus Marcellin. li. 15. Celsioris statura, inquit, & candidi penes Galli sunt omnes, & rutili, luminumque toruitate horribiles, avidi iurgiorum & sublatius insolescentes.

o Imperu feruntur.] Strabo lib. 4. quod non admodum distat ab eo quod supra diximus ex Casare. lib. 4. belli Gallici.

p Religioni deditos esse.] Caesar eiusdem operis lib. 6. Natio est omnium Gallorum admodum dedita religionibus: atque ab eam causam, qui sunt afflictis grauioribus morbis, qui que in praesens peri-

culisque versantur, aut pro victimis homines immolant, aut se immolaturus vouent, administrisque ad ea sacrificia Druidibus vtuntur, quod pro vita hominis, nisi vita hominis reddatur, non posse deorum immortalium numen placari arbitrantur: publicaeque eiusdem generis habent instituta sacrificia. Liuius 1. Decad. lib. 5. In Capitolium, inquit, ad suos rediit, seu attonitis Gallis miraculo audacia, seu religione etiam motis, cuius haudquaquam negligens gens est. Sed & adde praecedentibus, eos impotentes esse ex eodem Liuiio eod. lib. & feroces & ingenij avidi ad pugnam ex eod. 1. Dec. lib. 7. & 3. Decad. lib. 1. & 4. Decad. lib. 8. & vini audissimos ex postremo illo loco. Et pigrioris ingenij ex Seruio lib. 6. Aeneid. ibi,

Principio caelum ac terras camposque liquentes.

q Hispani iactabundi.] Maternus d. lib. 1. c. 1.

r Duri.] Haec omnia vsque ad clausulam, Graci sunt Iustini lib. 44. sed quod hic dicit abactores, legendum ex eodem Iustino bellatores, quod librarij, vt puto, magis error est quam auctoris. Sed his adde, inquieti auidique in nouas res ex Liuiio 3. Dec. lib. 2. Sed praeterquam quod ipsorum Hispanorum inquieti auidique in nouas res sunt ingenia.

s Graci licet.] Cic. de Arusp. Respond. Quam volumus licet P. C. ipsi nos amemus: tamen nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Penos, nec artibus Gracos, nec denique hoc ipso huius gentis ac terrae domestico natuque sensu Italos ipsos ac Latinos, sed pietate ac religione omnes gentes nationesque superauimus.

t Vnde Graeca fides.] Apud Aufonium epist. 2. ad Paulum ad fi.

Nobisum inuenies catenoplia, si libet vti

Non Parua, sed Graeca fide.

Vide Eras. Chil. 1. cent. 8. c. 27.

v Assentatores.] Cic. ad Q. Fratrem. Graci fallaces & leues & diuturna seruitute ad nimiam assentationem eruditi.

x Leues.] Firmicus d. lib. 1. c. 1. Et Seruius in lib. 6. Aeneid, loco superius designato scribit, Afros versipelles, Gracos leues, Gallos pigrioris esse ingenij, idque climatum naturam facere, sicut Ptolemaeus deprehendit, qui dicit, Translatum ad aliud clima hominum naturam ex parte mutare. Afcon. Padiannus in 3. in Ver act.

y Atque infideles.] Supra paulo ante in verbo, Vnde.

est. Cappadoces, Cilices, & Cretenses, suo ingenio fraudulentum & mendaces: quippe promissi fidem fallunt, & petitorio se adstringunt: in quorum notam Graecum illud est, τεία κάρπια κάρκισα. Aphri subdoli & mendaces. quum enim multum classe rebisque maritimis valeant, vsu & commercio multarum gentium, ad fallendum prouisi & solertes sunt. Apud eos enim frequenter mercatores ventitant, & studio quaestus, quae vsui sunt merces important. Numidae vero leuissimae fidei ingenia. Chij petulantissimi. nam cum tribunal Ephorum foedassent, ob petulantiam qua naturae vitio laborant, ab Ephoris impune tulere. Galatae minaces, Syri cupidi & auari, praeter modum rerum appetentes, gens iniqua, auidaque in nouas res.

Cappadoces. Cilices. Cretenses. Aphri. Numida. Chij. Galatae. Syri.

ANNOTATIONES.

Vnde Graeca fides. Sed adde lingua magis strenuos quam fortes, ex Liuiio 1. Decad. lib. 8. Et otiosi, quod plane inuit Cicer. in d. in Ver. 3. act. cum dicit, Ad summum Graecorum otium, quod in id expedit Afconium locum enarrans.

z Cappadoces.] De Cappadocum malis moribus extant duo Demodoci epigrammata lib. 2. epig. Graecorum c. 43.

a Cilices.] Ad hoc alludens Martialis lib. 6. epig. 71. ait,

Fuit nota nimium rapacitatis

Compilare Cilix volebat hortum:

Ingenti sed erat, Fabulle, in horto

Præter marmoreum nihil Priapum.

Dum non vult vacua manu redire,

Ipsum surripuit Cilix Priapum.

Pyrrho autem Helicenis apud Laertium hos dicit atrocissimi gaudere.

b Cretenses.] Epimenidis sententiam in eam rem attulit D. Paulus in epist. ad Titum cap. 1. Cretenses semper meadaces, male bestiae, veneres pigri. Diuus Hieronymus in Commentariis, quos in hanc scripsit epistolam, indicat hunc versiculum repertum in opere Epimenidis, cui titulum fecit, de Oraclis. Vnde & Paulus prophetam vocat siue per iocum. siue ob argumentum. Huius autem carminis initium vsurpauit Callimachus poeta Cyrenensis in hymno in laudem Iouis, ac vanitatis eos arguens, quod iactarent illius sepulcrum esse apud se, cum esset immortalis. Et Ouidius lib. 1. de Arte amandi,

Nota cano: non hoc, quae centum sustinet vrbes,

Quamuis sit mendax Creta, negare potest.

Et lib. 3. eiusdem operis,

Cretes erant testes, nec fingunt omnia Cretes.

Et Starius lib. 1. Thebaidos,

- Mentiaq; manes

Creta tuos.

Et huc alludit Claudianus de Victoria Stiliconis contra Alaricum, siue de bello Getico,

Creta, si verè narratur fabula, vidit

Nimum rupto puerum prodire sepulcro.

Hincque apud Gracos κρητιζων, pro mentior proproverbialiter dici solet. Vide quae dicimus in seq. c Graecum est illud, τεία κάρπια κάρκισα. Id est, Tria cappa pessima, quod plerique omnes de his tribus nationibus intellegunt, quarum nomina à littera cappa incipiunt. Verum Diuus Augustinus in lib. 3. de Grammatica scribit fuisse tortum in tres Cornelios, scilicet Cornelium Syllam, Cornelium Cinnam, & Cornelium Lentulum. Sed quod ad

Cretenses priuatim pertinet ultra ea, quae iam de iis diximus, sunt alia quaedam proverbialia horum improbitatem, fallaciam, & perfidiam indicantia, scilicet ὁ κρητὴς ἢ κρητὴς, Cretensis Cretensem, & illud κρητὴς ἀφ᾽ ὅς α. γινώσκω, id est, Cretensis cum Aegineta & illud item κρητὴς κρητὴς κρητὴς, cum Cretensi Cretiza apud Polybium lib. 8. de quibus vide Erasmus Chil. 1. cent. 2. c. 26. 27. & 29. Polybius autem lib. 6. scribit, In vniuersum turpis lucri & auaritia studium vsque adeo locum apud eos obtinet, vt inter cunctos mortales solis Cretensibus nullus quaestus turpis esse videatur. Sed & lib. de Eolide Cretensi loquens, Eolis, inquit, cum Cretensis esset, & natura versutus, rem omnem indagabat.

d Aphri subdoli.] Maternus vbi supra, & Liuius 3. Dec. lib. 3. Seruius vbi supra, vbi & eos versipelles dicit. Hincque Virgil. lib. 1. Aeneid. Tyrios, qui & Afri sunt, bilingues vocat, id est, fallaces, vt interpretatur idem Seruius. Liu. autem 3. Decad. lib. 8.

non multo post prin. dicit eam gentem ad omnem auram spei mobili & infida mente existere.

e Numidae vero.] Liuius 3. Dec. lib. 5. ad finem, gentem fallacem vocat, & expressius lib. 8. in Orat. Scipionis, Carthagine, inquit, nihil ciuilis roboris est, mercede paratos milites habent, Afros Numidasque leuissima mutanda fidei ingenia. Adde autem & eos ante omnes in Venerem effusos ex eo. 3. Dec. lib. 9. & vt idem dicit eiusdem Dec. lib. 10. in Venerem praecipites.

f Chij petulantissimi.] Plutare. in Apophtheg. Laconicis. Caius Rhodiginus lib. 26. c. 33. eodemque vltim. Sed aliter Aelianus variae historiae lib. 2. cap. 15. de Ephorum subleuissimis fuligine tinctis. id Clazomentis tribuit.

g Galatae minaces.] Diodorus Siculus lib. 6. c. 9. Minaces, inquit, & detractores sunt opinionemque inflati, acuti ingenio, & à doctrina minime alieni. Sed & de his quoque inferius in verbo, Et Galatae.

h Syri cupidi & auari.] Maternus d. lib. 1. c. 1.

i Auidaque in nouas res.] Hierodotus lib. 2. Est autem, inquit, Syrorum gens natura leuis, prouaque ad res nouandas. & lib. 3. vbi de Saturnino Tribuno loquitur. Erat enim genere Syrus, ac sunt ferme ad Orientem mortales acerrimis ingenijs. T. Q. Flaminius apud Liuium 4. Dec. lib. 5. ante fi. Multa nomina gentium inauditarum, Dahae & Medos & Caduicos & Elymaeos, Syros omnes esse: haud paulo maius ingeniorum melius, propter seruilia ingenia, quam militum genus. Et eiusd. Dec. lib. 6. Syri & Asiatici Graeci sunt, leuissima genera homi-

Alexan-
drini.
Indi.
Persa.
Aetoli.
Lydi.
Phryges.
Emporita-
ni.
Aetoli.
Locrenses.
Druidae.

^k Alexandrini derisores & dicaces.^l Indi & Persae ociosi: neque enim ab re proditum est, ocium fratrem esse libertatis. ^m quod de Aetolis quoque traditur, qui nullius imperio paruerunt. Hi enim cum perpetuo liberi sint, in ocio degunt. ⁿ Contra vero Lydos & Phryges, quum regibus seruiant, negociis intentos esse, & laboriosos. Emporitani imbelles & barbari, ^o Aetoli & ^p Locrenses foedifragi. ^q Druidae religiosi & malefici, supra quam dici potest: nam dedita superstitionibus gens, in sacris hominem immolant, & cruore captiuorum adolent aras: viscumque & alia dictu nefanda pro numinibus colunt. ^r Fuere enim Druidae gens Gallica in Belgis, apud Gallos pra omnibus sacri. sicut enim apud Persas magi, in Graecia philosophi, in Babylonia Chaldaei, apud Indos Brachmanes, in Aethiopia gymnosophistae, apud Scythas

ANNOTATIONES.

num & seruituti nata. Nam & Xenophon lib. 2. de factis & dictis Socratis, non adeo longe a prin. inter nationes seruiantes Syros posuit.
^k Alexandrini.] Herodotus lib. 4. Sunt (de Alexandrinis loquens, scribit) homines suapte natura dicaces, atque ad describendum illudendumque maxime facti, iactantes in optimum quaeque & potentissimum dicteria quaedam, ut quidem ipsi putant, festiua: ut autem videntur iis, in quos dicuntur, longe grauisima. Quippe huiusmodi iocorum, vel maxime illa permouent, quibus delicti veritas arguitur. Eisdem paulo ante, dicit leuissimos suapte natura & omnibus momentis expositos. Socrates Scholasticus, Ecclesiasticae historiae lib. 7. cap. 13. Populus Alexandrinus, inquit, pra aliis populis seditionibus delectatur, & si aliquando occasione seditionis fuerit nactus, ad intolerabilia mala prorumpit, nec sine sanguine sedatur, & feroces & semper inquietos, ex Eusebio lib. 7. cap. 18. Et Euagrio lib. Ecclesiasticae historiae 2. cap. 8. Et ad praedictionem aptissimos ex A. Hirio de bello Alexandrino lib. 4. non longe post princ. Et fallacem gentem, semperque alia agitantem, alia simulantem, eod. lib. Caesius Rhodiginus lib. 16. c. 3. eosdem fallaces vocat ex Ammiano Marcellino.
^l Indi & Persae ociosi.] De vniuersis Aelianus de Varia historia lib. 10. cap. 13. de Pigritia. Socrates, inquit, dicebat forem libertatis esse pigritiam: testesque huius rei fortissimos, maximaeque libertatis populos adducebat Indos & Persas, qui vtrique segnissimi essent ad laborandum, Phrygas vero & Lydas ad opus faciendum promptissimos esse, qui cum seruitute degerent.
^m Quod de Aetolis.] Strabo Ephori auctoritate lib. 10. Hos quoque suapte natura audaces satis inquit Polybius lib. 5. cum dicit, Theodorus magna ac plane Aetolica audacia visus est.
ⁿ Contra vero Lydos & Phryges.] Vide Eras. Chil. 2. cent. 7. cap. 72. Hos inter populos seruiantes posuit Socrates apud Xenophontem, vbi supra in verbo, Audaque in nouas res.
^o Aetoli.] Nam eos ingenio mobili & infido dicit Arrianus Historiae Alexand. lib. 1. Et feroces in verbis non in factis esse, & in consiliis magis concionibusque esse, quam in acie apparere, scribit Linius 4. Decal. lib. 5. paulo ante si. Et gentem vanissimam & ingratisimam idem Liu. eiusdem Dec. lib. 6. & inquietos eiusd. 4. Dec. lib. 3. Et latrocinio obnoxios eiusdem 4. Dec. lib. 4.

^p Et Locrenses.] Erasmus Chil. 2. cent. 2. in Proverbio, Locrense pactum.
^q Druidae.] Caesar lib. 6. Bell. Gal. Strabo lib. 4. & 14. Diod. Siculus lib. 5. Plinius lib. 30. c. 1. & vide infra lib. 6. c. omnium postremo.
^r Viscumque.] Plin. lib. 16. c. 44. eodemque vlt. s. Fuere enim Druidae.] Praeter eos, quos citauimus Plinius lib. 16. c. vlt. & Laertius in prooemio in princ. Ammianus lib. 15.
^t Apud Persas Magi.] Cicer. lib. 1. de Diuinat. & lib. 2. de legibus. Laertius vbi supra. Xenophon Pedia Cyri lib. 8. & Alibi saepe. Strabo lib. 15. & seq. Appianus lib. 2. bellor. Ciuilium. Iustinus lib. 1. Apuleius Apol. 1. vbi hos apud Persas dici Magos, quos alij Sacerdotes vocant.
^v In Graecia Philosophi.] Laertius vbi supra & omnes vbi que.
^x In Babylonia Chaldaei.] Diod. Siculus lib. 1. cap. 2. Strabo lib. 26. post princ. & alibi. & lib. 17. Q. Curtius lib. 10. Laertius vbi supra.
^y Apud Indos Brachmanes.] Strabo lib. 15. Apuleius lib. 2. Floridorum. Philostratus in vita Apollonij lib. 1. cap. 1. & 13. & lib. 3. cap. 4. vbi eorum habitationem & instituta describit. Apollonius bel. Ciuil. lib. 2. Eusebius ex Bardesane lib. Euangelicae praeparationis cap. 8. Sed adde eosdem fuisse ex ipso Strabone lib. 5. Syluicolas nuncupatos: ex eo quod in syluis degant, ex frondibus & syluestribus fructibus viuentes, vestes ex arborum corticibus habere, vini & Veneris expertes.
^z In Aethiopia Gymnosophistae.] Philostratus lib. 1. cap. 1. & lib. 6. cap. 4. vbi eorum habitationem & instituta graphicè describit. Sed & eos Indorum fuisse dicit Strabo lib. 16. (alias 10.) Philo ludaeus in li. de Abrahamo eorundem ritus & mores scribit. Plinius lib. 7. cap. 2. Solinus 65. aut aliorum computa. 55. Tertullianus in Apologetico cap. 42. & alij plerumque. Sed inter Gymnosophistas, & Brachmanes, qui & ipsi Indorum sunt, vt diximus in praeced. hoc interest quod Gymnosophistae sunt eorum sapientes, qui si generis successione in studio religionis & sapientiae praecederet, Brachmanes dicebantur, vt scribit Porphyrius. Sed & Gymnosophistas fuisse Aegyptiorum videri est ex ipso Philostrato d. lib. 1. & 6. & alibi saepe.
^a Apud Scythas Agrippaei.] Herodotus lib. 4. His uero moralium iniuriam affert. Sacri enim dicuntur esse, nihilque Martiorum armorum possident. Iidem finitimorum controuersias dirimunt.
Ad quos

Agrippaei. ^b Abij Calui, in Aegypto Heliopolitani, ^c apud Hyperboreos Arymphaei, ^d atque in Hispania Turdetani, sacri habentur: sic ^e apud Gallos Druidae magno in precio sunt, & diuinis propè laudibus celebrati. ^f Emporitani autem in ora minoris Syrtis, iuxta Aphros Numidasque degunt, agri huberis & fertilis soli. ^g Germani vero & Cimbri, duri & laboriosi: latrocinii tamen & rapinis, quarum nullam infamiam putant, a pueritia dediti: quare Cimbro Germani praedones vocant, quorum vires ad impetum validae sunt, sed momento temporis dilabuntur. ^m Corsi duri & immanes, horridis ingeniis: quippe qui ipsas belluas crudelitate vincant, truci ore ingentem immanitatem praferentes. ⁿ Scythae quoque rapidi & feroces, & dira feritate grassantes, suis tamen rebus contenti, nihil alienum appetentes, ^o apud quos nihil est fuito grauius. ^p Asiani, ^q Iones,

ANNOTATIONES.

^a Ad quos quisquis cofugit, is a nemine laeditur. Nomen eis est Agrippaei.
^b Abij.] Abiorum meminit Homerus lib. 13. Iliad. in princ. vbi hos homines iustissimos vocat, quod in pace sine bello degant, vel quod extemporaliter vitu vrantur.
Γλαυκράγων, Αβίωντε διακατάτων ανθρώπων.
Hos Nicolaus *αβίων*, & ex eo *Abiorum* ser. 5. quo tractat de Temperantia, dicunt Scytharum gentem esse, dictosque Abios, vel quia terram non colunt, vel quia domibus carent: vel quod soli arcubus vtentur. Arcum enim Homerus Bion appellat. Et vide infra eod. lib. c. 17. post princ.
^c Et Calui.] Vide num ij sunt Myconij, qui quoniam caluitio laborant, Calui quoque dicti sunt. De quibus infra lib. 5. c. 18. (& vide quos ibi allego, an dicant esse Scytharum gentem & qualem.)
^d In Aegypto Heliopolitani.] Herodotus li. 2. in princ.
^e Apud Hyperboreos Arymphaei.] Vereor ne hic lapsus sit Alexander. Nam Arymphaei non ex Hyperboreis sunt, sed alij non admodum ipsis Hyperboreis dissimiles moribus, vt patet ex Plinio lib. 6. cap. 13. Nam & vtrosque eos, vt diuersos memorat Pomp. Mela lib. 1. cap. vlt. in si. cuius verba adscribere libuit, Tum continuis rupibus late aspera & deserta regio ad Arymphaeos vsque permittitur. His iustissimi mores, pro donibus nemora, alimenta bacca, & maribus & fecundis nuda sunt capita. Et lib. 3. vbi de Scythia loquitur, & plerique omnes.
^f Atque in Hispania Turdetani.] Strabo lib. 3. de his loquens non multo post princ. Hi, inquit, inter Hispaniae populos sapientia putantur excellere, & literarum studiis vruntur, & memorandae virtutis volumina habent, poemata, leges quoque versibus conscriptas, e sex annorum millibus. Sed & adde superioribus fuisse Galatas Philosophos & Theologos, quos illi vocant Saronidas, qui praecipue ab illis colebantur, auctore Diodoro Siculo lib. 6. c. 9.
^g Sic apud Gallos Druidae.] Caesar Commentariorum belli Gall. lib. 6.
^h Emporitani autem.] Strabo lib. 3.
ⁱ Germani vero.] Caesar lib. 6. Comment. Pomp. Mela lib. 3. cap. 3. tus, inquit, in viribus habet adeo, vt ne latrocinij quidem pudeat. Sed & adde pecunia in primis auidos, si credimus Herodiano lib. 6. non multo ante si. Et magno & elato animo, vt sunt

Empori-
tani.
Germani.
Cimbri.

Corsi.

Scythe.
Asiani.
Iones.

etiam grandi corpore, ex Arriano in vita Alexandri lib. 1. & proinde arrogantes, vt ipse Alexander ibi dicit. Et natum mendacio genus, vt scribit Velleius paterculus lib. 2.
^k Et Cimbri.] Strabo lib. 7. & Festus Pompeius lib. 3. qui & hos dicit lingua Gallica latrones nuncupari. Diodorus Siculus lib. 6. cap. 9. iam, inquit, prisco more dant latrocinii operam, rapientes aliena, ceteris omnibus contemptis. Et his adde Sicambros ex Caesare lib. 6. belli Gallici. Non hos palus in bello latrocinii natos, non syluae morantur.
^l Quare Cimbro Germani.] Plutarchus in Mario, idque est quod in praeced. diximus ex Festo Pompeio.
^m Corsi.] Strabo lib. 5. Corsica vero, inquit, quam Graeci Cynnum appellant, maligne colitur, aspera, & plurimis in partibus profus inaccessibilis: adeo vt qui eius montes habitant, ex latrocinii vitam degentes, superent ipsas immanitate beluas.
ⁿ Scythae.] Marcellus d. lib. 1. c. 1.
^o Apud quos.] Iustinus lib. 2. Scribit tamen Q. Curtius lib. 4. Scythas rapto viuere assuetos.
^p Asiani.] Marcellus vbi supra. vbi & hos leues, futilisque semper esse dicit. Sed & hos vti & Syros (de quibus iam diximus) tenuissima hominum genera, & seruituti nata esse dicit.
^q Iones.] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. prodidit ionas primos vnguenti, coronarumque in conuiuio dandarum, & secunda mensa ponenda consuetudinem, haud parua luxuria immita reperiunt. Maximus Tyrius in dissertatione, cui titulus, Quis sit philosophiae finis: Crotoniatis, inquit, Olympiacum oleastrum adamat, Spartiarmes armaturam, venationes Cretensis, luxum Sybarites, Ion choros. Hinc Horatius lib. Car. 3. Ode 6.
*Motus doceri gaudet Ionicos
Maurea virgo.*
Lasciuas saltationes & parum decoras gesticulatio- nes, quas primi Iones inuenerunt, significans. Vnde & apud Aristophanem *ιωνικός*, pro eo quod est *αεργός*. id est, molliter ac delicate. Caesius Rhodig. lib. 18. cap. 25. & lib. 26. cap. 33. Et id quoque intelligi potest ex eo quod de Alcibiade dicit Plutarch. in iphus vita, illum sese accomodasse omnium gentium moribus quibuscumque viuere, vt cum in Ionia esset, magis delicatus erat somibus. In Sparta cum temperantiam diligentiamque aliorum imitaretur, Lacones ipsos superauit, ac Traces metum bibedo

Abydeni.
Medi.
Tarentini.
Galata.
Siculi.
Cumani.

Bœotij.
Thebanij.
Syracusanorum.
Atheniensium.
Hedui.
Ligures.

¹ Abydeni, ^o Medi, ^u Arabes, ^u Tarentini & ^x Galatæ, molles & effeminati, enervatis animis, ad inertiam nequitiamque parati, omnibus imbuti delinimentis, in gymnasiis & turpibus amoribus exerciti. Illecebræ enim luxuriæ ad extinguendum vigorem animi apud eos sunt. ⁷ Addebat etiam Siculos vasro & monstri-
fico ingenio, ^z & Astos supra Byzantium, dolosos maxime, ^a contra verò Cumanos in Aeolia, hebetes & insulos: quippe qui pluviæ tempore, nisi admoneantur voce præconis, porticus non subeant. ^o Sicut Bœotios & Thebanos, qui plus habere virium quàm ingenij feruntur. ^a Et Syracusanos variæ multiplicisque naturæ: aut enim excellentissimos esse, & omni virtutum genere præditos, aut improbilissimos, & omnibus vitiis depravatos: ^o quod de Atheniensibus quoque præditur. ¹ Atque Heduos iracundos & temerarios, turbulenti & concitati animi. ^o Et Ligures duros, agrestes ^h & fallaces suapte natura, & ex sterili agro & aspero quem incolunt,

ANNOTATIONES.

vicit. Athenæus auctoritate Satyri lib. Dipnosoph. 12. cap. 16. Idem lib. 14. cap. 12. docet, saltationis genus olim fuisse lascivum ac petulans, quod Ionicum diceretur. Vide Erasmi. Chil. 1. cent. 5. cap. 69. Ritus Ionicus.
r Abydeni.] Cælius Rhod. lib. 26. c. 21. Eras. Chil. 4. cent. 6. c. 17.
s Medi.] Ex Xenophonte in Cyropædia lib. 1. c. 6. & Athenæo lib. 12. c. 23.
t Arabes.] Virgil. lib. 1. Georg.
India mittit ebur, molles sua thura Sabæi.
Hi enim sunt Arabes ex Strabone libro 16. & aliis. Manilius,
-Asiamq; potentem,
Et molles Arabas.-
Et Catullus lib. 1. eleg. 12.
Sive in Hircanos Arabasq; molles
Claudianus de quarto Honorij consulatu,
Te Medus, te mollis Arabs, te Seres adorent.
v Tarentini.] De quibus ut violentis meminit Plato lib. 1. de legib. Vide etiam de iis Athenæum lib. 12. c. 7.
x Et Galatæ.] Diodorus Siculus lib. 6. c. 9. & de his vide supra in verbo, Galatæ minaces.
y Addebat etiam Siculos.] Hos acutos esse dicit Firmicus vbi supra. Olim autem proverbialiter dicebatur Σικυλλίζειν, Siculiflare, de vasris & improbis, de quo Erasmus Chil. 3. cent. 5. cap. 77. Cicero autem in 1. in Ver. act. scribit Siculos hominum genus nimis acutum & suspiciosum. Idem multum facetos esse dicit in lib. de Oratore 2. & in action. in Verrem 6.
z Astos.] Vnde id author desumpserit vix dici potest. Caterum (teste Sexto Pompeio lib. 1.) astus apud poetas astutiâ significat, cuius origo ex Græco, ab oppido ἄστυ deducitur, in quo qui conuersari assidue sint, cauti atque acuti esse videantur. De hac etiam ciuitate loquitur Probus Aemilius in Alcibiade.
a Contra verò Cumanos.] Strabo lib. 13. putat eos vulgò malè audisse, tanquam stupidos atque insulos, ob hanc causam, quod ducentis annis portus vestigalia exegerint, hoc nomine, ut urbem edificarent, quæ dare tamen nõ desierunt, cum iam vrbs esset extructa. Adicit & aliam fabulam, Cumanos publica pecunia mutuo accepta, porticus

construxisse: deinde cum pecuniam eâ ad diem præscriptam non reddidissent, à deambulatione fuisse prohibitos. Aliquanto post cum ingens esset pluuia, creditores ludibrii causa præconem misisse, qui publicarent edictum, uti Cumanij porticus subirent. Atque ita voce præconis admonitos fuisse: inde natum adagium, Serò sapere Cumanos, qui non nisi moniti senserint defugiendam esse pluuiam. Erasmi. Chil. 1. cent. 5. ca. 61. Proverbijs autem non sentit de Cuma Italia, sed Aeolidis.
b Sicut Bœotios.] Probus Aemilius in Alcibiade. De his est vetus adagium, ἡ Βοιωτία ὄσ. Bœotica sus, quod in insensatos & penitus rudes dici solebat apud Athenæum lib. 10. cap. 11. Vide Erasmi. Chil. 1. cent. 10. c. 6. & Pausaniam. Hinc illud Horatij lib. 2. epistol. epist. 1. ad Augustum,
Bœotum in crasso iuraves aere natum.
c Et Thebanos.] De iis supra in verbo, Thebis.
d Et Syracusanos.] De Siculis supra in vniuersum dictum est: sed priuatim Syracusanorum (qui & ipsi Siculi sunt) motes discas ex Plutar. in Dione.
e Quod de Atheniensibus.] Plutar. vbi supra ad fin. Sed & de his Orator ille Rhodius apud Liuium 5. Dec. lib. item 5. Atheniensium, inquit, populum fama est celerem & supra vires audacem esse ad conandum. Et Philo Iudæus in eo lib. cui titulus est, Quod omnis probus liber, scribit, Atheniensis, me iudice, acutissimi hominum (quod enim in oculo pupilla, in anima ratio, hoc Athenæ sunt in Græcia) quando Pompam ducunt Eumenidibus, neminem seruum admittunt, sed per ingenios viros ac feminas peragunt omnia solennia, & ne eos quidem vulgares, sed inculpatæ vitæ homines.
f Atque Heduos.] De his Cæsar lib. 6. belli Gallici, Impellit, inquit, alios auaritia, alios iracundia ac temeritas, quæ maximè illi hominum generi est innata. Sed & eos perfidos esse dicit eiusdem operis lib. 7.
g Et Ligures duro.] Diod. Siculus lib. 6. cap. 9. Nam & illos durum in armis genus esse dicit Liuius 3. Dec. lib. 7. Et Iul. Florus Epitomatôn lib. 2. vbi de bello Ligulico loquitur. Sed & hos bellicosos & ob vicinitatem Romanorum bellandi peritos dicit Plutar. in Paulo Aemilio.
h Et fallaces.] Cato lib. 2. Originum, & eius auctoritate Seruius lib. 11. Aeneid. in eum locum,

Appen

nihil ferendo nisi magno labore partum. Sed cum Ligurum quidam Firmates, non nulli Apuani, plerique Montani, alij Hiluaces, alij Frusinatei dicantur, hoc non conuenire nisi transmontanis Liguribus assererat. His enim cum longe ab hominum commercio & cultu distent, & in arido solo luctentur, facile euenire ut agrestes, duri & immanes fiant. Hoc modo Lucius noster apud nos sermocinatus, peracri iudicio, locorum mores examinabat, vitiaque & virtutes rimabatur. Sed quia mentio locorum, & morum distinctio facta est, hoc dicere ausim longa obseruatione præbatum, eas regiones quæ cæli clementia & affluentia copia gaudent, sensu hebetes & obtusa mente plerunque homines gignere: quæ verò difficiles & agrestes sunt, singulari ingenio viros educere. Ita enim parens natura, siue ille effector mundi deus comparauit, ut vbi rerum habertas & copia sit, tibi bonarum artium studia sæpe & ingenia desint. ^k Sensit tamen Aristoteles, eos qui Scythiam versus loca deserta incolunt, animo quidem abundare, ingenij non satis habere: qui verò mitiorem plagam, ingenio & arte præstare. ^l Neque omiserim quòd Maximus Tyrius Græcus autor cum primis prodidit, Crotoniatas palaestra & gymnico certamine valere, Lacedæmonios autem pedestri, Athenienses verò nauali, ⁿ venatu Cretenses, ^o Sybarites luxu,

Regio fertilibis hebetiores, contra difficultis ingeniosiores producit.

Maximus Tyrius de diuersarum gentium peritiâ peculiarari.

ANNOTATIONES.

Appennicole bellator filius Auni.
Et satis ostendit ipse Virgilius versu seq.
Haud Ligurum extremus dum fallere fata sinebant.
Et paulò post,
Vane Ligur, frustra, animis elate superbis,
Nequicquam patria tentasti lubricus artes:
Nec frans te incolumem fallaci perferet Auno.
Nam & antè dixerat,
Consilio versare dolos ingressus & astu.
Eisdem quoque latrones appellat ipse Liuius 4. Decad. lib. 10. Sed & adde ad omnia præcedentia Parthos timidos, seditiosos, fraudulentos sua natura fuisse ex lustino libro 41. Aegyptios vanissimos ex epistola Phlegonis liberti Hadriani Cæsaris apud Spartianum, aut, ut alij contendunt, Saturnium, in vita ipsius. Et Q. Curtio lib. 4. vbi, Aegyptij, inquit, vana gens & nouandis, quàm gerendis rebus aptior. Sed & eisdem atque etiam Phœnicibus quæstus auidos pronunciat Plato de Repub. lib. 4. Et Philo ludæus in Flaccum non adeò longè à princip. scribit Aegyptios esse natura irritabiles, & e minima scintilla fuetos magnas seditiones accendere. Et non multò post scribit Inuidiam natuum esse illis vicium. Et in lib. de Agricultura. Caterum, inquit, Aegyptiorum gens innata & insignem habet iactantiam, ut vel modica felicitatis aura aspirante, irideat fastidiatque plebeiòrum hominum in victu parando studium, & diligentiam. Samnites fallaces ex Floro libro 1. Epitomatôn. Rutulos audaces ex Virgilio lib. 4. Aeneid. de illis loquente, non multò ante fi.
At bello populi audacis vexatus & armis.
Et alibi semper, ut ibi dicit Seruius, illos inducit audaces. Illyricos & Thraces rapto viuere afflueros eid. Curtio lib. 3. & præterea ipsos Thraces, vbi non timent, truculentos, Thucydidi lib. 7. belli Peloponnes. Mardos cultu vitæ asperos & latrocinijs affuetos eidem Curtio lib. 6. Cadusios genus hominum ferox & bellicosum Plutarcho in Artaxerxe. Rhodios superbos: ita enim illos, veluti proprio ac peculiari vocabulo, appellat Homerus Iliados lib. 2.

in Catalogo,
Ἐν πόδι εὐρεα νῆας ἄστυ πόδιον ἀγροπόρων.
Et horum impotentissima superbiæ exemplum habes apud Liuium 5. Dec. lib. 4. vbi legatos Romam miserunt superbè admodum minitantes sc Perseo Regi Macedoniae auxilio futuros, nisi cum eo Senatus populûsque Romanus pacem & amicitiam iungeret. Cuius superbiæ postea penituerunt penâque dederunt. Lacedæmonios fastuosos ex Plutarcho in Nicia non multò ante fi. Et bellicis tantum rebus incumbentes, in hisque tantum laborantes, idque solum in precio habentes, Philostrato in vita Apollonij li. 4. Sed cunctatores, & vix in ea, in quibus fidunt, ingredientibus ex Liuius in orat. legatorum Rhodiorum 5. Decad. lib. 5. Vide inferius lib. 5. cap. 11. Lusitanos insidiosos, scrutatores, veloces, agiles, versatiles, ex Strabone lib. 3.
i Eas regiones, quæ cæli clementia.] Hæc omnia vsque ad clausulam, Sensit tamen Aristoteles. videbis apertè comprobata ex his, quæ scripsimus in nostris legibus Connubialibus 1. 7.
k Sensit tamen Arist.] Vide dd. ll. Connubiales.
l Nec omiserim quòd Maximus Tyrius.] Quanquam ea omnia, quæ subdit, non sunt ipsius Maximi: sed ea tantum quæ speciatim tibi designabo.
m Crotoniatas.] Ipse Maximus ser. 7. dum dicit hos amare oleastrum. Id enim proprium erat victoriae in palaestra. Vide cum in ser. cui titulus est, Quis finis Philosophia.
n Venatu Cretenses.] Maximus d. ser. 7. Cælius lib. 18. cap. 10. At Cretica, inquit, exercitationes venationibus constant præcipue, ac montanis itineribus, item cursu ac iaculatione. At Polybius lib. 4. tradit Cretenses terrestribus ac naualibus praelijs ad insidias, furta, rapinas, nocturnos insultus, & omnia doli genera promptissimos esse. In praelio verò dispositis cohortibus, legnes, timidos, ac profusus inutiles.
o Sybarites luxu.] Idem ser. 11. & 31. ad fi. & ser. 3. de voluptate. Athenæus lib. 12. cap. 6. & Aelianus

Adagia à civitatum moribus sumpta.

Eustathii.

Theſſalus equitatus.

Thebanos vero tibiis, Iones autē choro & cantu. Qui etiā adnotavit vulgari adagio ferri, Medicam mollitiem, Sardanapali luxum, delicias Ionicas, Siculas menſas, saltationes Sybariticas, Corinthias meretrices. Artium quoque diſciplinās Menander dixit nativa cōſuetudine diſtingui nationibus variis: Nanque Mitylenæi cithara delectantur, Thebani tubia, Alexandrini geometria valent, Athenienſes ſtatuarīa & pictura, Crotoniatæ medicina, Aeginetæ athletarum pugna. Quod proxime accedit ad id quod Eustathius memoriæ prodidit, forſan mutuatus ab illis, Bœotios circa palæſtram reliquasque artes gymnicas valde probari, Athenienſes in naualibus, Theſſalos in equeſtri, (quippe cum ex equo primūm pugnare docuerint) Lacedæmonios legibus valere, Cyrenæos in ephedtica ſcientia. Quod autem de Theſſalo equitatu dictum eſt, qui conferto prælio inſuperabiles erant, non præter-

ANNOTATIONES.

var. hiſtor. lib. 1. Et de eorum quoque luxu vide, quæ ſcribam inferius lib. 5. c. 21. p Thebanos verò tibiis.] Idem Maximus ſer. 7. Cælius ubi ſuprà dicit Thebanis tibiatarum familiare ſtudium eſſe. Vide etiam Athenæum lib. 4. cap. 25. q Iones.] Idem ſer. 21. Indèque illud Horatij 3. Car. Ode 6. *Motus doceri gaudet Ionicos Matura virgo.* r Sardanapali luxum.] Maximus ſer. 19. & 29. De luxu autem Sardanapali amplè videbis apud Herodotum lib. 2. Iuſtinum lib. 1. & propè omnes qui de luxu aliquid ſcripſerunt. s Delicias Ionicas.] Nihil de his Maximus, niſi quod ſuprà dictum eſt in verbo, Iones. Sed de his vide Val. Maximum lib. 2. c. 1. & quæ diximus ſuprà eod. c. in verbo, Iones, priore. t Siculas menſas.] Nec idem de his: ſed vide inferius lib. 5. c. 21. v Saltationes Sybariticas.] Id, ni fallor, voluit excerpte ex eodem Maximo ſer. 21. qui id tamen non dicit. Sed cum vide ſer. cui titulus eſt, Quis Philoſophiæ finis. & ſer. 3. qui eſt de voluptate. Sybaritæ (author Rhodiginus lib. 5. ca. 3.) in conuiuia equos introducebant ita imbutos, vt incinentis tibiæ cantu audito, ſtatim arigerentur, ac pedibus iſtis prioribus, vice manuum, geſtus quosdam chironomiæ, motuſque ederent ad numerum ſaltatorios. De his etiam ſcribit Athenæus lib. 12. c. 6. x Corinthias meretrices.] Strabo lib. 8. & 12. Oſtendit Corinthum, quòd in Iſtmo eſſet, duosque haberet portus, alterum aduerſus Aſiam, alterum Italiæ oppoſitum, negotiatorum frequentia locupletiffimam fuiſſe. In eadē templū fuiſſe Venæ ſacrum, adeoque locupletatum, vt plus mille puellas haberet, quas Corinthij Venæ conſecrarent, vt in eius honorem proſtarent. Itaque harum gratia frequens in vrbe multitudo vndique confluebat, vnde ciuitas maiorum in modum ditabatur: quinetiā negotiatores, hoſpites ac nauæ propter vrbeſis luxum deliciasque immoderatos ſumptus facientes exhauriebantur. Atque huic manatſe vulgò pro- uerbiūm,

ἢ πωτὸς ἀνδρὸς ἐς Κόρινθον ἐσθ' ὀπλιῆς. Quod ita venit Horatius Epistol. lib. 1. ad Sætam, Non cuius homini contingit adire Corinthum.

Athenæus Dipnoſophiſtôn lib. 13. cap. 11. Et quod Plato lib. 3. de Repub. vituperat Corinthium luxum blandimentum meretricularum. y Artium quoque diſciplinās Menander.] Athenæus. z Nanque Mitylenæi.] Cælius lib. 16. cap. 3. authoritate Menandri Rhetoris in Epiticticorum ratione, ſcribit, Mitylenæos citharœdica plurimum gloriari, eaque re ſibi in primis placuiſſe. a Thebani tubia.] Iam ſuprà paulò antè dictum eſt in verbo, Thebanos verò tibiis. b Alexandrini geometria.] Cælius autoritatè eiufdem Mitylenæi d. lib. 16. cap. 3. ſcribit Alexandrinos arte grammatica maximè præcelluiſſe, itemq; Geometria & Philoſophia. c Athenienſes ſtatuarīa.] Idem Cælius ibid. Statuarīa, inquit, præcipuè Athenienſes gloriā ſibi vendicarunt, ac pictura. d Crotoniatæ medicina.] Herodotus lib. 3. quo loco de Democede Crotoniatarum medico loquitur. Idem Cælius ubi ſuprà. e Aeginetæ.] Cælius ibi, Aeginetas & Hermopolitas fuiſſe Athletas peruiſignes memoriæ traditur. f Athenienſes in naualibus.] Quod ſuprà dictum eſt Sunt qui hanc laudem & gloriā rerum nauitimarum dant Phœnicibus Tyriis, & ex his oris Pœnis, vt videre licet ex Pauſania lib. 1. g Theſſalos in equeſtri.] Quod & ipſum tradit Maximus Tyrius ſer. 3. & 7. Liuius 1. Dec. lib. 9. in comparatione Alexandri & Romanorum. Strabo lib. 11. Quætem Curtius lib. 3. vocat Theſſalos equites, & Acarnanes Aetolſque inuictam bello manum. Polybius verò lib. 4. Theſſalicos, inquit, equites, conferto prælio, inſuperabiles eſſe conſtat. Eoſdem, ſi per partes attentaueris, lacerare, capereque facillimum erit. Vide Athenæum lib. 12. c. 16. ubi de Alcibiade. & infra verſ. vlt. h Quippe cum equo primūm.] Plinius lib. 7. cap. 50. i Lacedæmonios legibus valere.] Polybius lib. 6. k Cyrenæos in Ephedtica ſcientia.] Gellius lib. 11. cap. 5. *Σεπτικοί, ἐφεκτικοί, εὐφρητικοί* Philoſophi qui dicantur ſcribit. Adde ſuperioribus quòd Seneca ex Cæſtio ſcribit lib. 1. Suaſoriarum cap. 2. Omnibus ſua decora ſunt: Athenæ eloquentia inclytæ ſunt, Thebæ ſacris, Sparta armis.

1 Phi

eundum, Philippum Macedonem, qui totius Græciæ communis hoſtis & prædo habitus eſt, vt Theſſalos equites velut firmiſſimum robur, & longe optimos bello, ſuæ phalangi adiungeret, Theſſaliam propterea inuaſiſſe, illamque incendiis & ruinis deformatſe.

ANNOTATIONES.

Philippum Macedonem.] Diodorus Siculus lib. 8. Sed & alij quoque equitatu plurimum valent, & in his lazyges Sarmatiæ populi apud Corn. Tacitum lib. 19.

An ſit idem deprecari quod recuſare, contra quorundam grammaticorum opinionem. Cap. XIII.

Vid in mentem venerit nonnullis grammaticis, qui non temperantes maledictis, multa nec perpenſo iudicio, nec examinato modo digeſta, præcipere non verentur, non ſatis coniciō. Nuper cum in commentariolos obſeruationum grammatici cuiuſpiam, quos de latina dicendi norma viuens ediderat, forte incidiffem, in quibus graui cenſura antiquiſſimum quenque authorem taxat, ita ipſum loquutum offendimus, vt diceret A. Gellium malè ſenſiſſe, quòd deprecari, abominari vel deteſtari eſſe dixit: cenſuitque deprecari nihil eſſe aliud quàm dicto vel factò recuſare: quaſi multum diſcriminis foret inter abominari & recuſare: idque Ouidij autoritate probare nixus fuit, de Ponto:

Sape precor mortem, mortem quoque deprecor idem, Ne mea Sarmaticum contegat oſſa ſolum.

In quibus verſibus deprecari pro recuſare intelligit: quod verbis pluribus affirmare contendit, quæ conſultò præterimus. Sed libet interrogare, num proprio ſignificatu Latinè dixerim, Scipio fœdus cum Hannibale inire deprecatur, quia paciſci cum Hannibale recuſat: aut, Romani cum Pyrrho pacem deprecantur, quia pacem abnegarunt. Contraque hanc verbi ſignificationem ſecus ab autoribus dictum, & verbum deprecari in alio ſenſu accipi videmus. Titus Liuius ſexto ab vrbe condita: Non præripiam, inquit, gratiam publici officij deprecandi. Cicero prima actione in Verrem: Si liberè quæ ſentio de republica dixerò, primūm deprecor ne irafcatur. Suetonius in Cæſare: Senatū literis deprecatus eſt. & veterum autoritatibus pluribus, in quibus ſi deprecari recuſare dixeris, profectò abſurdè & barbarè loqueris. hîc enim deprecari idem eſt quod valde precari. De enim præpoſitio, adiecta verbo, plerunque auge-

Laurentius Vallæ ſis taxatus lib. 6. cap. 4.

De præpoſitio adiecta verbo.

ANNOTATIONES IN CAP. XIII.

Q Vid in mentem venerit.] Hoc caput & ex iis eſt, quæ in Laurentiū Vallam emiſſa ſunt, cuius in id locus eſt lib. 6. Elegantiarum c. 4. His autem authoribus, in eam rem citatis, adde & tu Liuium 1. Decad. lib. 8. Vbi, inquit, cum deprecantibus primoribus patrum atque vniuerſo ſenatu perſtaret in incepto immittis animus. Et ibid. non adè longè, iam ipſe adoleſcens, iam patet M. Fabius contentioniſ obliſi, procumbere ad genua, & iram deprecari dictatoris. Et 4. Dec. lib. 10. in Oratione Demetrii ad Philippum patrem, Regem Macedonum, Nec hodie vt proſit mihi gratia Romanorum poſtulo: ne obſit, tantūm deprecor. Et paulò infra, Ego ſiquid impie, in te pater, ſi quid ſcleritatè in fratrem admiſi, nullam deprecor pœnam: ſi innocens ſum, ne inuidia conflagrem, cum crimine non poſſim, deprecor. Et rurſum paucis interiectis, Si mihi pater ſuccenteret, te maiorem fratrem pro minore deprecari oportebat. Et Senecam lib. 2. Natiua quæſtionum, Tertia ad propiciandos deos, quos

bona rogare oportet, mala deprecari. Et Suetonium in Auguſto, cap. 5. Cùm C. Lectorius adoleſcens patrij generis, in deprecanda grauiore adulterij pœna, propter aratem atque nauales, hoc quoque Patribus conſcriptis allegaret, ſe eſſe poſſeſſorem, ac velut ædituum ſoli, quod primum D. Auguſtus naſcens attingiſſet. & c. 52. Dictaturam magna vi offerente populo, genu nixus, deiecta ab humeris toga, nudo pectore, deprecatus eſt. Et Cor. Tacitum, De adulterio ſatis cauere lege Iulia viſum. Sed Tiberius Cæſar adulterij grauiorem pœnam deprecatus, vt exemplo maiorum, propinquis ſuis vltra ducentiſimum lapidè remoueretur ſuaſit. Et lib. 12. Cùm magnitudinem onerum apud Senatū deprecarentur, cum cæta repetuere, oſi à fœdere quod nobiſcum icerant. b De enim præpoſitio.] Vlpianus in l. 1. in prin. ff. de poſ. vel con. Depoſitum, ait, eſt, quod cultodiendum alicui datum eſt: dictum ex eo, quod ponitur. Præpoſitio enim, De, augeſt poſitum: vt oſtendat

vt demirati, defraudare, deierare. Rursus quod ille autoritate Ouidij motus, voluit deprecari idē esse quod recusare, idē Liuius exploratus ostēdit tertio de Macedonico bello: At hercule nō ius, sed iniuriā deprecantur. Suetonius in Tiberio: Claudium, inquit, adeo violentum & contumacem, vt ne capitis quidem reus deprecari sustinuerit. Cicero in legem Agrariam: Si quid deliquero, nullæ sunt imagines quæ me à vobis deprecantur. Quibus in locis non signatè nec propriè loquetur, qui deprecari recusare dixerit. Sed vetus probabilisque sensus est, tam in Ouidio, quam proximis autoribus, id esse deprecari, quod suppliciter petere, & precibus exposcere ne quid fiat quod tu vitare cupis, & contendis ne eueniat. Mortem ergo Ouidius deprecatur, non simpliciter recusans mortem, sed suppliciter exposcens ne mors contingat inter tot truces immanesque homines. Et ille iniuriam vel supplicium deprecatur, videlicet rogat ne inferatur iniuria, neue conuicium fiat. Multum longeque distat deprecari à recusare: quippe deprecari est precibus rogare, & summissè obtestari ne quid fiat: recusare verò, iure & manu contendere, & quadam mentis vecordia minaciter magis quam precibus exposcere. Cæsar commentario quinto: Hedui nec deprecandi nec recusandi causa legatos ad Cæsarem mittere volebant. Cicero Tusculanarum quaestionum secundo: De Anaxarcho, inquit, Democritoque cogitetur, qui cum in manus Cyri Nicocreonis incidisset, nullum genus supplicij deprecatus est, neque recusauit. Pluribusque patet exemplis, sicut illa persequi libeat, ex quibus sine controuersia liquet, deprecari id esse quod precari, sed dupliciter: vno modo, vehementi studio & enixè precari vt quid fiat, & tunc de præpositio auget, vt primis autoritatibus, quas supra memorauimus, ostensum est: altero, precibus eniti & rogare ne quid fiat seu eueniat tale, quod tu nolles euenire, & futurum detestaris, sicut est proxime dictum. Et tunc de præpositio, non augendi, sed vim potius minuendi habet. De enim adiecta verbo, duplicem significatum, licet diuersum, capit, vt plerumque solet: plurimumque interest, in vtro accipias significatum. Quoniam modo & vtro magis conueniat sensu, ex ipsa lectione & cōtextu verborum, prout obuia sunt, cuius vel mediocriter erudito facilè est dinoscere.

Deprecari à recusare multum distat.

ANNOTATIONES.

dat totum fidei eius esse commissum, quod ad custodiam rei pertinet. Lactantius Placidus enarrans eum locum lib. 6. Thebaidos,

Descriptus, genis nec se lanugo fatetur

Intonsa sub nube coma.

Præpositio, inquit, De, aut addit, aut minuit, aut mutat. Idem lib. 8. in eum locum,

- Nec deprecor umbram Accipere.

Triplex quasi sum super nonnullis verbis iurisperitorum subobscuris, quis sit illorum significatus, quæne pecunie olim fuerint.

Cap. XV.

Vlpiani locus l. ne quicquam, §. nec adeo, ff. de off. procon.

Concinnator litium. Concinnare.

QUIM Romæ Palatini fori iudicia opperiremur, quidam non ex plebe homo, pollens eruditione & doctrina, ad me adiit, & percontatus est, quid sibi vellent Vlpianus de officio proconsulis, æstimatis eum qui prouincia præflet, dissimulare non debere, si quos causarum concinnatores, aut litium redemptores deprehendisset. ^b Quis esset litium concinnator, & ^c quis redemptor, quærebatur. Et quia facilis explicatu quaestio erat, leui functus opera, respondi, concinnatorem litium eum dici, qui nouas lites simulatis captionibus & cauillis improbis, in longum ducere molitur, cum sibi iure agere nō liceret. ^d Concinnare enim

ANNOTATIONES IN CAP. XV.

^a Vlpianus.] In l. nec quicquam. §. circa aduocat. ff. de off. proconsul.

^b Quis esset litium concinnator.] Alexander Neapolitanus concinnatores litium interpretatur eos, qui nouas lites simulatis captionibus & cauillis

improbis in longum ducere moliantur, cum eis iure agere non liceret.

^c Et quis redemptor.] Vide Budæum in Comment. ling. Græca.

^d Concinnare.] Concinnare, authore Festo, est

esse, rem effectis mendaciis, omnibus lenociniis perpolite, sicut is qui vnguentis delibutus, madenti coma, & capillo composito conspicitur, quos M. Cato vitiligatores nuncupat, Græcè autem κρατῆρ λιτῶν, quasi sector litium. ^a Redemptoremque causarum eum dici, qui lites quotidianas pecunia mercari, illasque pactionibus muneribusque pellicere conaretur, haud secus quam qui domos ædificiumque faciendum vtendumve precio conducit: ^b qui etiam quadruplator & interceptor alienæ litis datus est, quos homines tanquam inciuiles, & malarum artium artifices, iureconsulti iure incessere. Iterum quaesuit ex me, quid esset ^c quod Alphenus legem Aquilianam interpretatus, inquit: Quod si tabernarius à prætereunte, flagello in quo dolor esset, fuisset cæsus, si illi repugnando oculum eruisset gladio, propter id admissum, Aquilia non teneri: quod diceretur flagellum in quo dolor esset, quærebatur. Cumque nonnulli falsa opinione persuasi, flagellum quod dolorem afferat, ideo dolorem in eo esse assererent, dixi ego mendum in hac dictione fuisse, ingenue me arbitrari, neque iureconsultum tam incite loquutum, vt in flagello dolorem esse dicat, pro eo quod flagris inflictis dolorem affert: cum iureconsulti non per metaphoras, nec circuitu longo, sed mundè admodum & circuncisè loquantur: sed pro eo quod dolor esset, scriptum fuit, ^d dolor esset, dicendum fuisse: neque aliter à iureconsulto scriptum, veris patere argumentis. Dolonem enim lignum vel fustem signare, in quo ferrum acuta cuspide lateret, quod haud secus quam gladius vulnera ingerat, vt Varronis testimonio probatur. In eo enim latens pugio ita situs erat, vt foris minus appareret: Idque coarguitur facili argumento, quod non erat consentaneum, vt si à prætereunte leui flagello tabernarius ictus foret, illi repugnando ferro decernere, & oculū eruere liceret, prout in quaestione est. Quippe inculcata tutela non esset, quum non pari, sed maiore impetu armorum iniuriam propullaret, quod est lege vetitum. Dicendum ergo fuit, aliquid occulti teli in flagello latuisse, quo percussus tabernarius, impune

Vitiligatores. Redemptor causarum. Quadruplator. Interceptor alienæ litis. Alphenus l. si & palagio. ff. ad l. Aquil.

Dolon.

ANNOTATIONES.

apud componere: nam cinnus, vt ait, commistio est. Plinius lib. 14. cap. 20. Cato iubet vina concinnari cineris lixiuij. Inde Concinnatorius, a, um, res ad concinnandum apta. Paulus in l. instrumentum. ff. de peny lega. Vasa, inquit, concinnatoria in penu non continentur. Hæc Nebrissensis.

e M. Cato vitiligatores nuncupat.] Dicti sunt vitiosi litigatores, hoc est calumniatores, obtestatores: ex vitiiis & litigatoribus composita dictione. *Συνοδῶν*. Qui enim sola prauitate contentionem quaerunt, vitiligatores propriè dicuntur. M. Cato Vitiligatores appellat litium auidos, alienorum operum calumniatores. Plinius in proemio Naturalis historiae ad si. Ergo securi etiam contra vitiligatores, quos Cato eleganter ex vitiiis & litigatoribus composuit: quid enim illi aliud quam litigant, aut litem quaerunt?

f Græcè autem.] Budæus in Comment. linguae Græca.

g Redemptoremque causarum.] Idem Budæus ibid.

h Qui etiam quadruplator & interceptor.] Sunt verba Liuij l. Decad. lib. 3. ad si. Populum, ait, Roman. quadruplatoris & interceptoris litis alienæ personam laturum. & vide infra eod. lib. c. 22.

i Quos homines tanquam inciuiles.] L. terminato. in fi. C. de fruc. & lit. expens. l. sub specie. C. de re iud. l. si non obtulit. §. ait prætor. ff. eod. tit. & l. supplicare. in fi. vt lit. pend.

^k Quod Alphenus.] In l. si ex plagis. §. i. ff. ad leg. Aquil.

l Dolor esset, dicendum fuisse.] Suetonius in Claudio, cap. 13. Reperi & equestris ordinis duo in publico cum dolone, ac venatorio cultro prætolantes, alter vt egressum theatro, alter vt sacrificantem apud Martis ædem adoriretur. & ibi Beroaldus probat, nec abs re hic legendum esse dolon. Idem Budæus in Annotationibus in Pandectas, & ita legitur in Pandectis Florentinis.

m Varronis testimonio.] Atque etiam Seruij lib. 7. Aeneid. in eum locum,

- S. euosq; gerunt in bella dolones.

Dolon, inquit, est aut flagellum, intra cuius virgam latet pugio. aut (secundum Varronem) ingens conus cum ferro breuissimo. Dolones autem à fallendo dicti sunt, quod decipiant ferro, cum speciem præferant ligni. Aliter tamen accipit Donatus in Eumuchum Terentij act. 3. sc. 3. Alter item Liuius 4. Decad. lib. 4. cum dicit, Sublatis raptim dolonibus Ephesum petunt fuga. Ibi enim pro ornamentis nauis accepisse videtur. Et lib. 6. non multo ante si. iam ferme 30. in fronte erant: quibus vt æquaret leuam cornu, dolonibus erectis altum petere intendit. Et paulo post, Polyxenidas enim vt virtute militum haud dubiè superari se vidit, sublatis dolonibus effusè fugere intendit. In illis autem locis de bello nauali loquitur. Budæus in dicta l. si ex plagis.

prætereantem gladio repercutere, & illi oculū eruere valuit.ⁿ Hoc dolone Tiberium Gracchum, ne opportunus iniuria foret, accinctum processisse in forum, autores tradunt, quò honestius & dissimulato telo in curiam iret. Et Claudium Cæsarem à duobus equestris ordinis, cū dolone & venatorio cultro præstolantibus, penè oppressum Suetonius refert. Tertio consuluit me, quod esset iudicium eremodiciū, de quo^o apud Iustinianum fit mentio frequens, contra quod restitutionem^p dari leges voluere. Cūque aliquorum discreparet sententia, peruici tandem,^q eremodiciū dici iudicium, quum quid reo absente in disquisitionem venit, superque iure controuerso mota lite, solus actor nullo se opponente exercuit, contraque reum, indicta causa, lis data fuit: ἀπὸ τῆς ἐρημίας, hoc est, solitudine, eò quòd solus actor nullibi reo comparante, nec signis collatis (vt aiunt) obtinuit: contra quod rescissionem plerunque dari leges voluere. Demum cum sermo incidisset, quid emptio, quid permutatio esset, quæsitum fuit, quo in loco^r Homerus meminit Achiuos non pecunia, nec ære signato, sed rudi massa æris vel ferri vinum mercari, & cum mancipiis permutare consueisse: cuius autoritate Vlpianus de contrahenda emptione, etiam sine pecunia fieri emptionem asseuerat. Dixi id de quo consulebamur, mihi in promptu non succurrere: sed tamen meminisse me, tam apud externos quàm Romanos, æris signati argenti que & pecuniarum longo tempore nullum usum fuisse, mercésque non pecunia interuentu, nec signato ære, sed rebus commutare consueisse. Siquidem Armeni, Scythæ, Seres & Sarmatæ, non intercessu pecuniæ res emere, sed rerum commercio permutare assueuerant. Deserta enim & vacua cultoribus loca hominibusque infrequentia, magis quàm vrbes incolebant.^y Indi quoque illi penitissimi, & Esseni idem factitarunt: nam fuso ære utebantur, aut orichalco (^z quippe cum veteres orichalcum preciosius auro ducerent) percussio verò minime.^v Lusitani graui sarcina æris, vel frusto argenti sapius nummi loco vsi fuere.^c Lacedæmonij Lycurgi legibus omnem auri argenti que usum amouentes, ferrum & rudem massam vasti ponderis pro pecunia habuere,^a sicut Byzantij ferri massam pro nummo appendebant. Massyli vero in Aphrica populi, pecora & mapalia pecuniæ loco habuisse feruntur, cum quibus merces sæpe mercatores commutabant.^e In Britannia^f gens inhospita, iuxta

ANNO TATIONES.

ⁿ Hoc dolone Tiber. Gracchum.] Plutarc. in vita illius.
^o Apud Iustinianum.] In l. properandum. §. sin autem reus. & §. cum autē eremodiciū. C. de iud. p. Dari leges voluere.] Scilicet in l. ait prætor. siue, vt alij distinguunt, l. & sine §. item & in eremodiciis, qui est vlt. ff. de minorib.
^q Eremodiciū.] Budæus in l. posteriore. ff. de orig. iur. Vadimonium desertum, inquit, ἐρημὴ δῆλον dicitur à Demosthene sepius. vnde vno verbo Eremodiciū dicitur, quod in tit. de minorib. 25. ann. l. & si. §. si. & l. properandū. §. sin autem reus. C. de iud. Heremodium corruptè legitur. Vide Alciat. li. 4. de verb. signif.
^r Homerus.] Lib. 7. Iliados, ad fi. sed hic omnino vide, quæ scripti in Comment. Retractuum tituli. §. 30. gloss. 1.
^s Cuius autoritate Vlpianus.] Imò Paulus in 1. ff. de contrah. emptione.
^t Scythæ.] Iustinus lib. 2.
^v Seres.] Ammianus Marcellinus lib. sue historie 23. & Solinus c. 53.
^x Sarmates.] Strabo lib. 7.
^y Indi quoque.] Strabo li. 15. Indi & metallorum & fulium impenti, quibus abundant nesciunt, id-

circo rem simplicius tractant. Et Pausanias libro 3. Quin & hoc ipso tempore ab Indis referunt, pro Græcorum, quæ illuc comportatæ fuerint, rebus reponi Indicas merces: numum verò illos ignorare.
^z Et Esseni.] Plinius lib. 5. c. 17. & Solinus c. 38.
^a Quippe cum veteres.] Seruius lib. 12. Aeneid. in eum locum,
*Ipsè delinc auro squalentem, alboq; orichalco
 Circundat lorica humeris.*
^b Lusitani.] Strabo lib. 3. Hi loco nummorum, graui admodum sarcinarum permutacione vtuntur, vel extensi argenti laminae frustum abscissum exhibent. De Bastetanis autem Hispaniæ populis loquitur qui an Lusitani sint, Alexander viderit.
^c Lacedæmonij.] Plutarch. in vita Lycurgi & in Apophthegm. ipsius, atque etiam in vita Lysandri & Pollux lib. 9. cap. 25. Sed vide quæ de illis paulò post dicemus.
^d Sicut Byzantij.] Pollux d. lib. 9. c. 25.
^e In Britannia.] Solinus c. 25. aut aliorum computat. 35. Mutationis, inquit, necessaria potius quàm pretius parant. vbi hanc insulam, de qua loquitur author noster, non Seyliram vocat, sed Silurum. vnde interpretem.
^f Gens inhospita.] Ita eam appellat Solinus vbi supra

Seyliram insulam, permutando dare necessaria & accipere consueuerant.^s Reliqui ære aut annulis ferreis ad certum pondus delibratis.ⁿ Quod apud Baleares fuit in more, vt omnem auri, aut argenti materiam execrati, nullius generis nummos ad se afferri sinerent. Idem de Carmanis^t & Bambycatiis, qui in Tigri sunt, memoriæ proditum est, vt omnia metalli genera coementes, illa in profunda terrarum, & abditas solitudines suffodiant, ne pecuniæ commercio eneruaretur animi indoles, ingenii que^r Quod de Indis & Aethiopibus traditum accepimus, qui auri materiam tam vili æstimarunt, vt catenas noxiorum tantum ex illo conflarent. Omnes denique gentes nationes que apud prius seculum mercibus res inuicem commutare, vel coriis bouum nummorum loco, aut bobus pecudibus que, ac ferreis virgis vsos comperimus,^m Homeri testimonio, qui res censu & æstimatione dignas, non pecunia, sed bouum & pecudum numero taxauit, cum nihil tunc impenso precio veniret.ⁿ Primi igitur Lydi aureum & argenteum nummum, cum tunc nullus foret, inuenisse traduntur:^o tamen si Aeginæ argentum primo signatum nonnulli credant.^p Alij apud Eleos pondera & ex argento nummos à Phædone inuentos putant.^q Apud Persas verò Darius ex auro monetam percussit primus.^r In Latino Saturnus æreum nummum reperisse traditur.^s Romanis quoque auri argenti que signati longo tempore nullus vsus fuit. Pecudibus enim & iumentis bobus que res permutare, fontes que plectere solebant: æstimabatur que bos centussibus, ouis verò decussibus.^t Coriis verò bouum nummos

ANNO TATIONES.

suprà post princ. Gens inhospita, ait, & bellicosa, sanguine interemptorum hausto prius, victores vultus suos oblinunt. Sed vide quæ diximus suprà cod. lib. cap. 10.

^g Reliqui.] Nescio quos hic reliquos dicit.

^h Quod apud Baleares.] Diodorus Sicul. lib. 6. c. item 6.

ⁱ Et Bambycatiis.] Plinius lib. 6. cap. 27. Ibi mortaliū solis aurum in odio: contrahunt id, defodiunt que, ne quo cui sit in vsu.

^k Quod de Indis.] Vide quæ paulò suprà ex Strabone diximus in verbo, Indi quoque.

^l Et Aethiopibus.] Herodotus lib. 3. & idem de Automelis, qui & ipsi ex Aethiopiis sunt. Pomponius Mela lib. 3. cap. 10. statim post princ. Aere (de eisdem loquens, inquit) exortantur, auro vincula fontium fabricant. Et de Macrobiis, qui item Aethiopes sunt, Solinus cap. 43. aut aliorum computat. 33. Macrobij, inquit, iustitiam colunt, amant æquitatem, plurimum valent robore, præcipua decent pulchritudine. Ornantur ære, auro vincula faciunt noxiorum. Sed & adde Satarchas qui vsu auri argenti que in æternum se à publica auaritia abdicarunt. ex Solino cap. 25. aut aliorum computatione 20.

^m Homeri testimonio.] D. lib. Iliados 7. ad fi. Id quod etiam tradit Plinius lib. 33. c. 30.

ⁿ Primi igitur Lydi.] Herod. lib. 1.

^o Tamen si Aeginæ.] Strabo, autoritate Ephori, lib. 8. tradit, prius in Aegina à Phidone signari ceptum argentum. Vide Polydorum Virgilium de Rerum inuentor. lib. 2. c. 20.

^p Alij apud Eleos.] Idem Strabo eod. lib. memoriae prodidit Phædonem mensuras excogitasse, à quo etiam Phædoniæ vocitantur: & pondera, & nummum cum alium, tum argenteū signari docuisse.

^q Apud Persas verò Darius.] Herodotus li. 4.

Siquidem videns Darium velle memoriam sui relinquere opere quod à nullo alio Regum factum esset, id sibi imitandum putauit, donec mercedem accepit. Etenim Darius ex auro quàm potuit purgatissimo monetam percussit. Vide infra, ibi, Et stateres Darici.

^r In Latio Saturnus.] Aes Ianus primus signauit. Macrobius Satur. lib. 1. cap. 7. Hic igitur Ianus cum Saturnum classe peruectum excepisset hospitio, & ab eo edoctus peritiam ruris, ferum illum & rudem ante fruges cognitatas victum in melius redigisset, regni cum societate muneravit. Cū primus quoque & æra signaret, seruauit & in hoc Saturni reuerentiam, vt quoniam ille nauis fuerat auctus, ex vna quidem parte sui capitis effigies, ex altera verò nauis exprimeretur: quo Saturni memoriam etiam in posteros propagaret. Ouidius quoque testatur in 1. Fast. scribens,

*Multa quidem didici: sed cur naualis in ære
 Altera signata est, altera forma biceps?*

Et deinde infert,
*At bona posteritas puppem formauit in ære,
 Hospitiis aduentum testificata Dei.*

Eutropius autem secus sentit, in primo scribens, Saturnum numos æreos Latinis primū instituisse.

Polydorus Virgil. vbi supra,
^s Romanis quoque.] Plinius lib. 3. c. 3.

^t Aestimabatur que bos.] Vide in nostris Consuetudinibus.

^v Corij verò bouum.] Plutarc. in vita ipsius Numæ. Donatus in Virgil. lib. 1. Aeneidos ibi,

Taurino quantum possent circumdare tergo.

Tradit pecuniam ex corio bubulo præcis temporibus fuisse, hinc que pecuniam dictam, quod ex pecore origine duceret. Vnde & illud D. Hieronymi in Rufinum, Vt cum montes auri pollicitus fueris, ne scortum quidem nummum de thesauris

Aurei & argentei nummi inuētores.

Numi ex
coris bo-
um.

Pecunia
vnde.

Nummo-
rum apud
Romanos
insignia.

Perferum
stateres.
Græci.
Athenien-
ses.

percussos à primis originibus iudicare licet, quòd Numa Pompilius scorteos asses, congiarium populo dedisse fertur. * Post quos Dionysius ex stanno conflavit nummos. ^y Interiecto deinde tempore, ære graui Romanos vsos comperimus, quo appenso non numerato, debita exoluebant. ^z quo tempore Seruius Tullius rex, primus nota pecudum æs signasse pro ditur, ^a vnde & pecunia dicta. ^b Cuius rei causa in vetustissimis nummis, bouis, pecudis, aut suis signum incussum apparet. Sed quanuis à Seruio Tullio pecunia percussa, ^c non propterea à graui ære precij nomine, quòd interlicentem ementemque conuenit, exoluendo desitum est: quippe post decemuiros, etiam ære graui Romanos vsos fuisse, debitaque exoluisse, autores tradunt, quòd æs graue, massa æris fuit, non percussa aut signata: appendi, non numerari solita. ^d Sequitis mox temporibus, Seruio Cepione & Cneo Sempronio cõsulibus, post Attilium Regulum, argenteo nummo primùm figurato Romæ altera partelanus bifrons, altera nauis prora incussa fuit: ^e tamen quinque annis ante primùm Punicum bellum argenteum nummum Romæ signatum nonnulli credat: demum post annos duos & sexaginta, aurei apud Romanos eadem nota incusi fuere. ^f Deinde bigæ, & quadrigæ, ac victoria: quare victoriati, bigati, & quadrigati dicti. ^g Fertur tamẽ Liuius Drusus in tribunatu tertiam æris partem argento miscuisse, & signo Victoriæ pariter nummum percussisse, cui Victoriato nomen. ^h In triente autem & quadrante Romani rates incussere. ⁱ Persæ stateres Daricos numismata habere dicuntur. ^j Græci & Athenienses Tetracinam, & ^k Cistophorum

ANNO TATIONES.

tuis proferas. Lacedæmonij etiã scorteo numismate utebantur, vt tradit Nicolaus *ἱστορίαι*, & ex eo Stobæus Collectaneorum cap. 42. Et Seneca de beneficiis lib. 5. ca. 13. cuius hæc verba sunt, Aes alienum habere dicitur, & qui aureos debet, & qui corium forma publica percussum, quale apud Lacedæmonios fuit, quod vsum numeratæ pecuniæ præstat. ^x Post quos Dionysius.] Aristoteles lib. 2. Economicorum. Sed Pollux Onomasticon lib. 9. c. 6. scribit Syracusis stannum argenti loco habitum fuisse Dionysij testimonio, non autem dicit Dionysium conflauisse. Rhodiginus lib. 10. cap. 2. Dionysius, inquit, Syracusanos perpulit stanneo nummo vti. ^y Interiecto deinde tempore.] Liu. 1. Dec. lib. 4. ad fi. Et quia, inquit, nondum argentum signatum erat, æs graue plaustris quidam ad ærarium contrahentes, speciosam etiam collationem faciebant. Nam & ante eod. M. Posthumius ob rem male gestam in Veios decem millibus æris grauis damnatus est. Et eiusdem Dec. lib. 5. His, inquit, creationibus incitata plebs, denis millibus æris grauis condemnauit. Et rursus, Et pessimo exemplo innoxij denis millibus grauis æris condemnati sunt. Et Plinius lib. 3. cap. 3. Libralis, vnde nunc libella dicitur, & dipondius appendebantur assis. Quare æris grauis pœna dicta. Gellius l. 10. c. 6. Autoritate Atteij Capitoni, scribit tempore primi belli Punicij Appij Claudij Cæci filix, ob dictum quodpiam petulantius multam æris grauis 15. millia dictam, quod & nos supra alibi diximus. ^z Quo tempore Seruius Tullius Rex.] Plinius lib. 33. c. 3. ^a Vnde & pecunia dicta.] Idem Plin. ibidem. Donatus aliter, vt diximus supra in verbo, Coris vero bouum. ^b Cuius rei causa.] Plutar. problem. cap. 40. &

quantum ad bouis imaginem, idem Plutar. eiusdem operis cap. 39. & in Publicola, & Plinius lib. 18. c. 3. ^c Non propterea à graui ære.] Vt patet ex locis Liuij & Plinij supra citatis in verbo, Interiecto deinde tempore. ^d Sequitis mox temporibus.] Hæc vsque ad clausulam, Tamen quinque, sunt Plinij vbi supra. Plutarchi problem. 40. Draconis Corycensis, & ex eo Athenæi in Dypnosophilis, Macrobius lib. 1. Satur. cap. 7. Lactantius lib. 1. c. 13. vnde illud Ouidij lib. Fast. 1. in verbo, In Latio Saturnus. ^e Tamen quinque annis.] Plinius vbi supra. ^f Demum post annos duos & sexaginta.] Idem Plinius vbi supra. ^g Deinde bigæ.] Hæc vsque ad clausulam, Fertur tamen, sunt Plinij d. loco. Sed & de bigatis Tacitus in lib. de Morib. Germanorum. Et Liuius 3. Decad. lib. 3. & de quadrigatis idem Liu. 3. Decad. lib. 2. & de victoriatis idem Liu. 5. Decad. lib. 1. in triumpho C. Claudij Pulchri. Adde & Antonianos & Aurelianos apud Vopiscum in Aureliano, & in Probo. & Valerianos, & Salonianos apud Trebellium Pollionem in Claudio Secundo ad fi. ^h Fertur tamen Liuius Drusus.] Plinius d. lib. 33. c. 3. & Liuius 3. Dec. lib. 2. non semel. ⁱ In triente autem & quadrante.] Plinius vbi supra. ^k Persæ stateres Daricos.] Vide paulò inferius in verbo, Et stateres Darici. ^l Græci & Athenienses Tetracinam.] Rhodiginus l. 10. c. 2. ex Liuiò vbi legendum Tetradiagma, non Tetracina, probant eruditiores. ^m Cistophoros.] Liuius 4. Decad. lib. 7. vbi de triumpho M. Acilij. & iterum ad fin. eiusdem lib. 1. in triumphis L. Aemilij Regilli, & Scipionis Asiatici. & lib. 9. non multo post princip. in Triumpho Cn. Manlij. Et Cicero in Oration. pro domo sua, & ad Atticum

phoros, ⁿ ac Philippeos nummos, qui bouis imaginem longo tempore habuere incussum, tunc primùm ^o à Theseo inuentos, vt ab armis ad agrorum cultum ciues auocaret: cuius formæ Eleis numisma fuit, in quo bouis imago designabatur. ^p Præter quos fuere Oscenses ^q & stateres Darici, Philippei & Alexandrei, qui ex auro cudebantur, in quibus mulæ cum curru videbantur effictæ. ^r Postea noctua cum Mineræ facie Athenis incudi cœpta: vnde illud proditum est, Gilippi feruum ephoris detulisse, multas sub tectis cubare noctuas, quòd Lyfandri pecuniam, quam Gilippus fuerat depeculatus, sub tecto condiderat. ^s Træzenij cum Neptunum præcipuum colant, tridentem nummo effictum habuere. ^t Persicus vero nummus sagittarium incussum habuit, ^y qui Daricus etiam dictus. ^z Germani Serram, ^a qui Serrati. Dardani duos insculpsere gallos, ^b Rhegini leporem & currum, ^c Cephalenes equum, Thasij Persen, Argiui murem Mitylenæi Sapphus imaginem, ^d Tarentini nummi Taran Neptuni filium, qui Delphino vestabatur, ^e Aspensij palæstras ^f Locri autem & Ozolæ hesperum stellam effinxere. ^g Apud Chios ænea moneta fuit, cui nomen Homerus. ^h Peloponesiorum numisma testudinis figuram habuit, cui Cheloni dixerunt nomen: Cyziceni altera parte Cybelen, altera leonem: Tenedij securim, & fa-

Elei.
Noctua
in numis-
mate Athe-
niensi.
Træzenij.
Persæ.
Germani.
Dardani.
Rhegini.
Cephalenes.
Thasij.
Argiui.
Mitylenæi.
Tarentini.
Aspensij.
Locri.
Chij.
Peloponesij.
Cyziceni.
Tenedij.

ANNO TATIONES.

Atticum lib. 2. epist. 6. & iterum epist. 16. ad finem. & lib. 11. epist. 1. Sunt qui in l. Publica. §. Titius. ff. depositi. Cistophoros putent reponendos, vbi mendosè legantur modò costrophinati. Cistophorum fuisse legimus quatuor milium & quingentorum denarium, sicuti & Rhodium talentum. Dicitur opinantur Cistophorum, ab insignis ferentis cistam: sicut coronati modo vocantur nummi, à corona imaginem. Ex c. 2. lib. 10. Lect. Antiq. Rhodig. ⁿ Ac Philippeos.] Rhodig. vbi supra. Plautus in Bacchidibus act. 4. sce. 8. ^o Ducenos numos aureos Philippos probos Dabin? Et in Trinummo, act. 1. sce. 1. ^p Numorum Philippei *in ad tria millia.* Horatius lib. epist. 2. epist. 1. ad Augustum, ^q Gratus Alexandro, Regi Magno fuit ille Chærilus, incultris qui versibus, & male natis, ^r Retulit acceptos, regale numisma, Philippos. Rhodiginus vbi supra. & Pollux lib. 9. c. 6. ^s A Theseo inuentos.] Plutar. in Theseo. & idem Rhodig. ibid. ^t Præter quos fuere Oscenses.] De quibus Liuius 4. Decad. lib. 10. in triumpho Q. Fuluij ex Hispania. ^y Et stateres Darici.] Pollux vbi supra. & Plut. in Artaxerxe. Dicti autem sunt à Dario, veluti ab ipso accuratè factò in purgationem auri, vt tradit idem Pollux lib. 3. & Plutar. in Apophthegm. Sed id non esse verum testimonio est Xenophon, Pædiæ Cyri lib. 5. non semel, dum Persas & alios Dardicis nummis vsos fuisse tradit tempore Cyri illius antiquioris, qui longo antè tempore præcessit Dardium antiquiorem. At Darius tamen ex auro, quàm potuit, purissimo moneta percussit teste Herodoto lib. 4. ^z Alexandrei.] Pollux vbi supra. ^a Postea noctua.] Plutar. in Lyfandro. Interpret Aristophanis autoritate Dæmonis, & Pollux dicto lib. 9. ^b Gilippi feruum.] Plutar. in eod. Lyfandro.

v Træzenij.] Plutar. in Theseo, & Pausanias in Corinthiacis. ^c Persicus verò numus.] Idem Plutar. tum in vita, tum in Apophthegmatis Agelilai, & in vita Artaxerxis, & Cicero in Orat. pro Sestio. ^d Qui Daricus etiam dictus.] Plutar. in loco postremo supra citate. ^e Germani serram.] Tacitus lib. de Moribus German. memoria prodidit Germanos pecuniam probare veterem & diu notã, Serratos Bigatòque. ^f Qui Serrati.] De numis serratis Liuius 4. Dec. lib. 9. alias 10. ^g Dardani duos insculpsere gallos.] Adde pugnantes ex Polluce lib. 9. c. 6. cuius tit. est, *ἡ δὲ ἀδῶν καὶ μερῶν ὀνομάτων τάλαντα &c.* ^h Rhegini leporem & currum.] Pollux vbi supra. ⁱ Cephalenes equum.] Idem Pollux ibi, & Cælius Rhodig. lib. 10. c. 2. ^j Tarentini.] Pollux vbi supra autoritate Aristotelis in Republica Tarentinorum. Hoc quoque idem refert, sed nullo autore citato, Nicolaus Leonicus de Varia historia lib. 1. c. 8. ^k Locri autem & Ozolæ.] De his duobus Strabo lib. 9. sed vt intelligas Ozolas esse ex Locris, vt alibi diximus. ^l Apud Chios.] Pollux vbi supra. Strabo lib. 14. Homerus, inquit, poetam Chij maximè sibi vendicant. vnde & nummus quidam æneus apud eos Homerus vocatur. ^m Peloponesiorum.] Pollux item vbi supra, Eupolidis autoritate, & illius carminis prouerbium, quo significatur teituidines, id est pecuniam, vincere virtutem & sapientiam. Id est eiusmodi, *τὰν ἀρετῶν καὶ τὰν ἀφίλων νικῶντι χελῶνα.* Id est, *Et Virtus testudinibus, & sapientia cedit.* Vide Eras. Chil. 2. cent. 4. c. 87. ⁿ Tenedij securim.] Heraclides in Politicis, & Stephanus in Vibiù catalogo. Plutar. in Commentario de Pythiis oraculis, ostendit securim tympum atque insigne fuisse Tenediorum, idque pro-

Corinthiaci. Gergythij. Nummi cum Caesarum inscriptione.

cies duas eadem ceruice prominentes: k Corinthiaci, qui Poli dicebantur, Pegasus: l Gergythij autem qui in Phrygia minore sunt, Sibyllae imaginem, quod inde esset oriunda, hoc sempiternae laudi fore arbitrati. m Postea vero nouitio inuento, ut imagines Caesarum cum inscriptione & titulis, nummis adscriberentur, obseruatum est. n Quare Nero Caesar in habitu citharædi se nummo insculpsit: o & Seuerus Imperator habitu Alexandri nummos figurauit. p Galenus post occisos satrapas Persarum, monetam, qua Persas captos ducebat, percuti iussit. Augustus q Octauius nota sideris capricorni, sub quo in lucem editus erat, argenteum nummum percussisse dicitur. r Denique, quum apud prius seculum nullus nummorum usus foret, iudicare licet, Homeri temporibus non pecunia, nec ære signato, sed mercibus inuicem Achiuos vinum, æs & ferrum, armis & mancipiis emere consueisse. Cum vero hac admonitione attentior factus, εν τῇ ν. τῆς Ἰλιάδος ἀρχῆς βασιλεύεια versarer, eos versus haud multo negotio comperi: qui tales sunt,

In fi. lib. 7. Iliados.

ἄλλοι δ' ἄνιζοντο καρτικομόωνες ἀχαιοί, ἄλλοι μὲν χαλκῶ, ἄλλοι δ' αἰθωνί σιδήρῳ, ἄλλοι δ' ἐβροίσι, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βοόεσσιν, ἄλλοι δ' ἀνδραπέδοισι, τίθεντο δὲ δαυῖζε γάλακτι. Unde reportabant criniti vina Pelasgi, Aeris quidam, alij fulgentis munere ferri, At scuris alij, pars bobus mancipiisve Mutabant passim, & conuiuia lata parabant.

Id est,

ANNOTATIONES.

pter caneros, qui sunt apud illos in loco, qui dicitur Asterium. Verba Plutarchi sunt hæc: ἡσπερ ἀμύλη Σεληνῆτος ποτε χρυσῶν σέλινον ἀναθεῖναι λέγονται: κτενέσοι τ' πέλεκυ, ἀπὸ τ' καρκίων τ' γνησμένων πῶξι τὸ καλλήδρον ἀσέρον παρ' αὐτοῖς. μόγοι γδ ὡς εἰκην ἐν τῷ χελωνίῳ τύπον πελέκεθ' ἔχουσι. Estalmus Chil. i. cent. 9. c. 27. Vide in nostris legibus Connubial. vbi de pœnis adulterij. k Corinthiaci. l Pollux d. lib. 9. m Gergythij. n His autem adde Brutum numisma percussisse ipsius imagine cum pileo & duobus pugionibus, significans à se & Calsio patriam seruitute liberatam fuisse, occiso Iulio Caesare, ut scribit Dion libro 47. Lyimachi quoque numisma erat ipsius facie cornigera insignitum, ob taurum de sacrificio Alexandri magni vinculis clapsum, ab eo retentum ambabus manibus & occisum, ut tradit Appianus in Syriacis. o Postea vero. p Id probatur exemplis seq. q Quare Nero Caesar. r Suetonius in vita illius, ca. 25. Statuas suas, inquit, citharædico habitu: qua

nota etiam nummum percussit. o Et Seuerus Imperator. j Non is Septimius Seuerus: sed Alexander Seuerus ex Aelio Lampitio in vita illius. p Galenus. j Gallienus scribendum: estque Trebellij Pollionis in vita illius, Gallienus, inquit, vbi compeit ab Odenato Persas vastatos, redactam Nisibin & Carras in potestatem Romanam, omnem Mesopotamiam nostram denique Ctesiphontem esse peruentum, fugisse Regem, captos satrapas, plurimos Persarum occisos: Odenatum, participato imperio, Augustum vocauit, eiusque monetam, qua Persas captos traheret, cudi iussit. q Augustus. j Sueton, in vita illius, cap. 94. in fin. Tantam mox fiduciam fari Augustus habuit, ut thema suum vulgauerit, nummumque argenteum nota sideris capricorni, quo natus est, percussit. r Denique cum apud prius seculum. j Hoc caput finit veribus Homericis ex Iliados lib. 7. ad fi. vt supra diximus.

Qua porta vrbs Romana precipua fuerint, & vnde nomina sumpserint, & ex quibus causis cognomena. Cap. XVI.

Tres porta.

Rbis Roma sicut sapissime pomœrium prolatum fuit, ita multiplices portas pro muros ambitu extructas fuisse, facile est cōiectari. Nam quum à prima origine fundamenta vrbs in Palatino monte fuerint, cuius radicibus antiquissimum pomœrium terminabatur, a tribus portis tunc vrbs

ANNOTATIONES IN CAP. XVI.

a Tribus portis. j Plinius lib. 3. cap. 5. scribit, Vrbs treis portas habentem Romulus reliquit, aut (vt plurimas tradentibus credamus) qua-

tuor. Has nominat Georgius Fabricius Chemnicus in libello, cui titulus est, Roma. b Car

contenta erat: hæ fuerunt, b Carmentalis quæ Scelerata, c Pandana d quæ Libera dicta est, & e Mugonia f quam Trigoniam à tribus angulis vocatam ferunt. g Id autem pomœrium quod Romulus posuit, à foro boario procedens ad magnam Herculis aram: inde per ima montis h Palatini ad aram Consi, mox ad curias veteres, & demum ad sacellum Larium, proredebatur, & cum esset tunc i Roma quadrata, ad forum Romanum procedebat. i Varro autem à sylua quæ erat in area Apollinis in palatio, vsque ad supercilium scalarum Caci in Auentino, occidentem versus, & ad tugurium Faustuli, vbi casa Romuli fuit, prima vrbs fundamenta protendi asseuerat. l Adiecto deinde Capitolino colle à Tito Tatio, quem Arcades Saturnium vocarunt, satis constat portam illic excitati castelli, m Saturniam nuncupasse, quæ Pandana, eò quod semper pateret, dicta est. Cumque infima Capitolini montis habitaculum fuerint, n inde Carmentali portæ nomen datum, o quæ & Scelerata, eò quod CCC. & septem Fabij inde prodeuntes, in fausto prælio ad Cremeram omnes à Veien-

Carmentalis. Pandana. Mugonia.

Saturnia. Pandana vnde.

Carmentalis. Scelerata.

ANNOTATIONES.

b Carmentalis. j Et aliis nominibus Tarpeia, Veientana, & (vt ex Plin. lib. 8. cap. 42. conici potest) aliquando Ratumena. Cur autem Scelerata dicta sit, vide paulò infra in verbo, Quæ & scelerata. c Pandana. j Quæ & Saturnia, & Romanula, & libera dicta est. Dicta est autem Pandana Varroni lib. 1. aut, vt alij computant 4. de lingua Latina, à Pando, quod semper pateret ad res quæ in urbem ferebantur. Idem Fest. Pompeius lib. 14. d Quæ libera dicta est. j A libertate, authores Festus & Varro vbi supra dictam tradunt. e Et Mugonia. j Varro lib. 4. de ling. Latin. Intra muros, inquit, video portas dici: in palatio Mucionis à mugitu, quod ea pecus in Bucitatum antiqui oppidum exigebant. Mugionam eam vocat Festus lib. 11. non à mugitu, sed à Mugio quodam, qui huic portæ aliquando præfuisse creditur. f Quam Trigoniam. j Quod esset trium angulorum Verrio appellata. g Id autem pomœrium. j Liuius 1. Decad. lib. 1. Pomœrium, verbi vim solam intuentus, post mœnium interpretatur esse. Est autem magis circummœrium, locus, quem in condendis urbibus quondam Hetrusci, quæ murum ducturi erant, certis circa terminis inauguratò consecrabant: vt neque interiore parte ædificia mœnibus continuarentur, quæ nunc vulgò etiam coniungunt: & intrinsecus puri aliquid ab humano cultu pateret soli. Hoc spaciù, quod neque habitari, neque arari fas erat, non magis quod post murum esset, quam quod murus post id, Pomœrium Romani appellauerunt, & in vrbs incremento semper, quantum mœnia processura erant, tantum termini hi consecrati proferebantur. Varro lib. 4. de ling. Lat. Principium, inquit, quod erat, post murum, Pomœrium dictum: eiusque ambitu auspicia vrbs finiuntur. Festus, Pomœrium, quasi postmurius, id est proximum muro. Gellius lib. 13. cap. 14. in princip. Pomœrium est locus intra agrum elatum, per totius vrbs circuitù ponè muros regionibus certis determinatus, qui facit finem vrbsi auspicij. Antiquissimum autem pomœrium, quod ab Romulo institutum est, Palatini montis radicibus terminabatur. Sed id pomœrium pro incrementis Reipublicæ, aliquoties

prolatum est, & multos editosque colles circumplexum est. Habebat autem ius proferendi pomœrij, qui populum Roman. agro de hostibus capto auxerat. h Ad aram Consi. j Marlianus lib. 1. cap. 3. Vrbs, inquit, designati coepit à foro boario: inde certis spatiis interiecti lapides per ima montis Palatini, ad aram Consi: mox ad Curias veteres: tum ad sacellum Larium forùmque Romanum meta ducta, mœnis locus & vrbs spatium designatum fuit. Neptunus equestris, alio nomine Consus appellatus, quod consiliorum secretorum Deus esset, vt qui hominum consilia celet vel prodat. Vide Marlianium lib. 4. c. 12. Gyr. de diis Gent. Syntag. 5. i Roma quadrata. j Festus Pomp. lib. 5. Plutarchus in Romulo. Vide in nostris Consuetudinibus, vbi de Fontenaio loquor. k Varro autem. j Lib. 4. de ling. Lat. l Adiecto deinde Capitolino. j Solinus cap. 2. Diod. Sicul. lib. 3. cap. 5. scribit, Omnia ad hoc vsque tempus & in Sicilia & in occiduis oris editiora loca Saturnia dicta fuisse. m Saturniam. j Solinus eod. c. 2. Castelli quoque, inquit, quod excitauerant, portam Saturniam appellauerunt, quæ postea Pandana vocata est. n Inde Carmentali portæ. j Idem Solinus ibid. Pars autem infima Capitolini montis habitaculum Carmentis fuit, vbi Carmentis nunc sanum est, à quo Carmentali portæ nomen datum est. Dionys. Halicarnas. lib. 1. Euandro & Carmentæ Romanos quotannis sacrificare, Carmentæque aram apud Carmentalem portam sub Capitolio ædificatam fuisse scribit: quam aram Solinus hic sanum nominat. Nunc Sanctæ Catharinæ, sub rupe Tarpeia. o Quæ & scelerata. j Ouid. lib. Fast. 2. Carmentis porte dextra est via proxima Tana: tre per hanc noli quisquis es, omen habet. Illa fama refert Fabios exisse trecentos: Porta vacat culpa, sed tamen omen habet. Liuius 1. Decad. lib. 2. Fest. Pompeius lib. 16. Seruius lib. 8. Aeneidos 1bi, - Monstrat & aram Et Carmentalem Romano nomine portam. Et diximus etiam supra lib. 2. c. 6. post princ.

tibus oppressi, & miseranda nece caesi fuere. ^p Iuxta quam aedes Martis, ^q Matutæ & Bellonæ, & colūna ex qua dabatur belli signū, siquādo cōtra hostes prauales in mebantur arma. ^r Ad hanc portam matronas Carmentæ nymphæ (quæ mater Euandri fuit) annuas hostias immolare & sacrum facere produnt. ^x Sed cum Tarquinius Priscus quadrato saxo primus, & deinde Seruius Tullius pomœriū protulissent, duosque vrbi colles adiecissent, ita vt septem collium vrbs fieret, qui vltimus vrbs ambitum auxisse fertur, ac reliqui Reges vrbs parum mœnibus validam, aggere & fossis muniuissent, portarum quoque numerum augeri consentaneum fuit: eoque magnitudinis vrbs processit, sapius aucto dilatoque pomœrio, ^y vt III. & XXX. portas per omnem ambitum Romæ fuisse legamus: ipsūque pomœrium ^z Aurelianum Cæsarem tandem defuisse, vt ad millia passuum XXX. mœnia protenderet. ^a tamen Nero Ostiam tenuis mœnia promouere, atque inde fossa mare veteri vrbi statuisset inducere. ^b Exquilinam ergo, Viminalem, Quirinalem portas. ^c & Cælimontanam à collibus vrbs, vbi sitæ erant, vetusto nomine denominarunt: ^e quanuis quod

Vrbs septem collium.

Portæ 34. vrbs. Roma. Exquilina. Viminalis. Quirinalis. Cælimontana.

ANNOTATIONES.

^p Iuxta quam aedes Martis.] Huius templi meminit Ouidius lib. Fast. 5. & columnis adornatum fuisse dicit. & Marlianus Topog. lib. 5. c. 8. ^q Matutæ.] In foro Holitorio C. Cornelius Cos. bello Gallico aedem Iunoni Matutæ vouit: quam quidem postea Cenfor locauit in eo loco, vbi deinde D. Andrea, cognomento in Mentuza, templum fuit. Marlianus Antiquit. Rom. lib. 4. cap. 2. & 7. & lib. 3. cap. 15. & alibi. Hæc etiam Iuno cognominata est. Gyraldus de diis Gentium Syntag. 3. & Leucothoë idem lib. 7.

^r Et Bellonæ.] Bellonam Poëtæ deam belli faciunt, sororem & aurigam Martis, vulneribus & strage gaudentem. Vocatur etiam Enyo. Martial. lib. 2. de Othonis morte,

Cum dubitaret adhuc belli civilis Enyo.

Gyraldus de diis Gentium Syntag. 10. & Pallas. Virgil. lib. 8. Aeneid.

Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.

Huic proprio sanguine sacerdotes sacrificabant. Vnde Lucanus lib. 1.

Tunc quos sceleris Bellona lacertis

Sana mouet, cecidere deos.

Ouidius lib. Fast. 6.

Hoc sacra die Tusco Bellona duello

Dicitur, & Latio prospera semper adest.

Aedes Bellonæ, inquit Anto. Constant. interpres Ouidij, quæ hoc tempore dedicata est, non fuit extra vrbs, vt quidam falso exultant: ea videlicet, vbi Scipioni reuerso ex Hispania, pulsus Carthagenensibus, Senatus datus est, auctore Plutarcho in Sylla: sed in verbo, ac non longè à Circo maximo: vbi columnella fuit, quæ Bellica dicebatur. Et Marlian. Topographiæ vrbs Ro. lib. 5. c. 8.

^s Et columnæ.] Huic columnæ proximam aedem Bellonæ fuisse docet Festus his verbis, Bellona dicebatur dea bellorum, ante cuius templum erat columnella, quæ Bellica vocabatur: super quam hastam iaciebant, cum bellum indicebatur. Huius gdis auctor Appius Claudius fuit (auctore Liuii 1. Dec. lib. 10.) cum Hetrusco bello domuisset. Sanè Bellona, teste Varrone lib. 6. ling. Lat. ab duello quoque Duellona dicebatur. Pompeius quoque huius columnellæ meminit, & Marlianus vbi supra.

^t Ad hanc portam.] Ibidem sanum (vt supra dictum est) à matronis Romanis exædificatū fuisse memoriæ prodidit Marlianus Antiquit. Rom. lib. 4. c. 2. Hæc primū Nicostrata, sed quia carminibus oracula reddebat, Carmenta est vocata.

^v Quæ mater Euandri fuit.] Plutarchus Problem. cap. 56. vbi reddit rationem, quare Romana matronæ Carmentæ sanum ædificauerint. Liuii 1. Decad. lib. 1. non aded longè à princ. Euander, inquit, tum ea, profugus ex Peloponneso, auctoritate magis quàm imperio regebat loca: venerabilis vir miraculo literarum, rei nouæ inter rudes artium homines: venerabilior diuinitate credita Carmentæ matris, quam fatiloquam ante Sibyllæ in Italiam aduentum, miratæ hæ gentes fuerant. Strabo lib. 5. x Sed cum Tarquinius Priscus.] Liuii Dec. 1. lib. 1. scribit Tarquinio Prisco, qui vrbs lapideo muro circumdare parauerat, defuncto: eam curam Seruium Tullium suscepisse, vrbsque ampliasse pomœrium.

^y Vt III. & XXX. portas.] Plinius lib. 3. c. 5. dicit hodie esse numero xxxvij. ita vt xij. portæ semel numerentur, prætereanturque ex veteribus vij. quæ esse desierunt.

^z Aurelianum Cæsarem.] Flauius Vopiscus in Aureliano.

^a Tametsi Nero.] Sueton. in vita illius, c. 31.

^b Exquilinam.] De hac Cicero lib. 2. de Oratore, & in Oratione in Pisonem, & pro Cluentio Habito. Strabo lib. 5. Liuii 1. Decad. lib. 1. 2. & 3. & 3. Decad. lib. 1. & 4. (siue 4. Decad. lib. 3.) & lib. 6. & 5. Dec. lib. 1. Corn. Tacitus lib. 2. & Porphyrius interpres Horatij Epod. Ode 17.

^c Viminalem.] De hac quoque Fest. Pompeius lib. 12. post prin. vbi loquitur de sacello Nemæ deæ & Macrobius lib. 1. Satur. c. 9. vbi hanc dicit postea Ianualem dictam fuisse. Strabo lib. 5.

^d Et Cælimontanam.] De qua Cicero in Pisonem. Liuii 4. Decad. lib. 5. Hanc nunc vulgò Afinariam vocatam dicit Leonardus Aretinus de bello Gothorum lib. 3. Nunc à templo, porta Sancti Ioannis, vel porta Laterana.

^e Quanuis quod Quirini sacello.] Aliis nominibus Collina & Agonia siue Agonenfis. Anto. Constant.

Quirini sacello foret proxima, Quirinalem dictam nonnulli ferant, iuxta quam Veneris Erycinæ templum. Quæ quidem Viminalis aliquando ⁵ Numentana dicta est: sicut Exquilinam Taurinam à capite Tauri insculpto, vocatam ferunt. Capenam vero constat ⁶ affluentium aquarum multiplices habuisse decursus. Illinc enim ad Martis aedem semita fuit, quadrato saxo, vbi & Manalis lapis, qui in vrbs delatus, pluias excitare dicebatur: ⁷ sicut aqua in Lycæi Iouis fonte, siquādo siccitate laboraretur, sacerdotis manu querno ramo agitata, cogebat nubes, largisque effundebat imbres. Et Athenis Terræ fuisse simulacrum ⁸ Pausanias prodit, suppliciter à Ioue

Numentana. Taurina. Capena.

Pluuia excitando modus.

ANNOTATIONES.

Constant. Ouidij interpres in eum locum Fast. li. ii.

Proxima lux vacua est, at tercia dicta Quirino:

Qui tenet hoc nomen, Romulus ante fuit.

Quantis, inquit, alij à templo Quirino dictum existiment, à quo portæ Quirinali nomen est inditum, quod proximè eam Quirini sacellū esset, vel quod ea in collem Quirinalem iretur. Hodie vulgus Ro. à duobus equis marmoreis, Phidæ & Praxitelis operibus, in hoc colle sitis, Montem cauallum appellat.

^f Iuxta quem Veneris Erycinæ templum.] Strabo lib. 6. Eryx quoque collis excelsus habitatur, in quo Veneris templum locatum est, quod singulari venerazione colitur, antiquitus mulierum frequentia refertum, illius ministerio dicatarum, quas & à Sicilia & externis ex regionibus multi locarant. Hæc verò tempestate, sicut & ipsa colonia viduata colonis est: sic & templum desolatum, & sanctorum hominum copia defecit. Est & Romæ ante portam Collinam, deæ huius ædificium, quod Veneris Erycinæ templum dicitant, cui cum aede sacra insignis adiacet porticus. De quo Ouidius Fastor. 4.

Templa frequentari Collinæ proxima portæ

Nunc decet, à Siculo nomina colle tenet.

Vij. Syracusas Arethusidas abstulit armis

Claudius, & bello: c quoque cepit Eryx.

^g Aliquando Numentana.] Quod per eam in agrum Numentanum esset iter. Hæc & ex euentu Ianualis vocata est. auctor Macrobi. Satur. lib. 1. c. 10. vbi causam reddit. Hæc & Figulensis, nunc S. Agnetis. Strabo lib. 5.

^h Sicut Exquilinam, Taurinam.] A Procopio Prænestina, à Fuluio & aliis recentioribus Tiburtina, à bouis capite, quod supra eam est, nunc Taurina: à templo suburbano, vulgò S. Laurentij. Antiquissimo nomine Metia: id enim inde conuicio, quod idem de Metia scribat Plautus, quod de Exquilina Horatius: nec dissentiat ab utroque Corn. Tacitus qui lib. 2. Annalium ait, Sumpsum, prisco more, extra Exquilinam de nocentibus supplicium. Plautus in Casina act. 1.

illum edepot videre ardentē te extra portam Metiam,

Credo ecastor velle.

Horatius lib. 5. Epod.

Post insculpta membra different lupi:

Et Exquilina alites.

Neque hoc parentes heu, mihi supersites,

Effugerit spectaculum.

In quem locum annotauit Porphyrio, in regione Aggeris, quæ est extra portas Exquilinas, solita

fuisse pauperum corpora vel comburi vel proici. Cōbusta fuisse indicat Plautus, proiecta Horatius. Hæc Georgius Fabricius in Roma.

ⁱ Capenam vero.] De qua Liuii 1. Decad. lib. 1. 3. & 10. & 3. Decad. lib. 3. & 5. & 4. Dec. lib. 3. siue 3. Dec. lib. 4. & 4. Dec. lib. 8. & Valerius Maximus lib. 3. cap. 7. vbi de Senatu Romano, & Fest. Pompeius lib. 16. vbi de Rediculis, & lib. 17. vbi de senaculo. Seruius lib. 7. Aeneid. in eum locum,

Lucisque Capenos.

Scribit hanc portam, quæ iuxta Cumenas est à Lucis Capenis nomen accepisse. Hanc Appiam vocatam fuisse scribit Frontinus in lib. de Aquaductibus celeberrima apud Poëtæ fuit. Propert. lib. 4. eleg. 3. ad fi.

Arma, cum tulerō portæ vicinæ Capenæ.

^k Afimentum aquarum.] Nam & hinc eam madidam vocat Iuuenalis sat. 3.

Substitit ad veteres arcus, madidamque Capenam.

Hincque etiam illud Martialis lib. 5. epig. 94.

Capenæ grandis porta, qua pluit gutta,

Phrygiumque, matris aluo qua lauat ferrum.

Strabo lib. 5.

^l Illinc ad Martis aedem.] Festus Pompeius lib. 11. Manalem vocabant lapidem, petram quandam, quæ erat extra portam Capenam, iuxta aedem Martis. Liuii 1. Decad. Cum omnes extra portam Capenam ad Martis aedem conuenire armatos iuniores iussisset. Rursumque eiusd. Decad. lib. 10. Semiramque saxo quadrato à Capena porta ad Martis strauerunt. Et 4. Dec. lib. 8. Viam silice sternendam à porta Capena ad Martis aedem locauerunt. Hincque etiam illud Ouid. lib. 6.

Lux eadem Marti est, quem prospicit extrâ

Appositum tectæ portæ Capenæ viæ.

^m Sicut aquæ in Lycæi Iouis fonte.] Cælius Rhodiginus lib. 24. ca. 17. ex Pausania in Arcadicis, siue lib. 8. Fonti, inquit, Agno, qui in Lycæo monte est, istro flumini hyberna æstiuæque natura quàm similis: Quod si forte siccitate solum laboret, atque ex eo segetes & stirpes exarescant, ibi Lycæi Iouis sacerdos ad aquam eius fontis cum precatione conuersus, ritique re diuina madatis hostiis peracta, è quercu ramum non altè, sed in summam aquam proicit. Existit repente commota aqua ater halitus nebulae pestilens, neque ita multò post nubes attollitur, innox; plurimum nubium accessione, obducto cælo, Arcadium fines operatis imbris perfunduntur.

ⁿ Pausanias prodit.] In lib. 1. qui de Atticis est. & 9. qui Bœotica inscribitur.

*Insuper plu-
uina.*

aquam expetentis vero euentu, cuius ara in monte Hyanetto uidebatur, quem *Hypan*, quasi pluuium Iouem dixere. ° Et apud Indos in arce quam magi incolunt, dolium uidisse Apollonius tradit, quo aperto, in defectu aquarum nebulae emittuntur, quae totam Indiam imbribus humectant. Quod etiam documentum ° Democriti fuit, ut ad imbres excitandos, caput & collum chamæleontis, ligno roboris vni præceperit. ° Ad eandemque Capenam aqua Mercurij erat magnis studiis celebrata: qua mercatores Idibus Maiis se inspergebant & sua, vberes quæstus propterea facere arbitrati. ° Et Almon aquæ riuius, cuius aqua sacerdotes furore vesano inter se digladiantes, Cybelis simulacrum ex Pessinunte aduectum, quotannis abluiebant. ° iuxta quam M. Marcellus secundo Punico bello, ædem Virtutis antea votam, dedicauit. ° Mutionis vero, à Mutione qui illi aliquando præfuit, ° & Minutia, quia Minutij sacello erat proxima, quem pro Deo veritas coluit. ° Et Salutaris ab æde Salutis. ° Et Rhautumena, ab auriga Rhautumeno, qui Veis cursu vicerat, quo è curru effuso, equi citatissimi cum palma in Capitolium contenderunt: portæ dictæ denominatæque sunt. ° Catulariam verò dixere, quòd iuxta eam ad placandum Caniculæ sidus frugibus inimicum, immolarentur ruffæ canes. ° Et piacularem, propter ostenta & piacula quæ illic fiebant assidue, dici Pompeius memorat. ° Collina quoque, quæ Agonenfis dicta est, propter anfractus multiplices, quòd partim edita, partim decliuia essent loca, nomen sortita dicitur: extra quam ° Veneris Erycinæ, &

*Aqua
Mercurij.*

Almon.

Mutionis.

Minutia.

Salutaris.

*Rhautu-
mena.*

Catularia.

*Piacula-
ris.*

*Collina seu
Agonen-
sis.*

ANNO TATIONES.

o Et apud Indos.] Philostratus in vita Apollonij Tyanei lib.3. cap.3. sic scribit, Gemina quoque illic dolia se vidisse refert Apollonius, vnum imbrium, alterum ventorum: & is quidem, qui dicitur esse imbrium, vbi nimia siccitate India premitur, si fuerit apertus nebulas emittit, quæ vniuersam terram humectant: Sin verò nimia fuerit pluuia, idem oclusus imbres cohibet. Alterum autem, qui ventorum esse dicitur, idem facit quod veres Aeoli facere putantur. Ad aperto enim dolio ventus regionem perflat, vnde & salubritas in terra gignitur.

p Democriti.] Plinius lib.28. cap.8. vbi idem dicit, præter caput & collum, de iecore in tegulis vsto.

q Ad eandemque Capenam.] Ouid. li.5. Fast. de Mercurio loquens,

*Templa tibi posuere patres spectantia Circum
Idibus, ex illo est hæc tibi sacra dies.*

*Te quicunq; suas prostentur vendere merces,
Thure dato, tribuas ut sibi lucra, rogant.*

*Est aqua Mercurij portæ vicina Capenæ:
Si iuuat expertis credere, numen habet.*

*Huc venit incinctus tunica mercator, & vrna
Purus, suffusam, quam ferat, haurit aquam.*

*Vda sit hinc laurus: lauro sparguntur ab vda,
Omnia que dominos sunt habitura nouos.*

*Spargit & ipsa suos lauro rotante capillos,
Et peragit solita fallere voce preces.*

*Abiue præterita peritura temporis, inquit,
Abiue præterita peritura verba dic.*

*Sine ego te feci, neminem, falsone citavi,
Non an' ituri nomina vana Iouis.*

*Sine deum prudens alium, diuinamne fesselli
Abstulerint celeres improba verba noti.*

*Da modo lucra mihi, da factio gaudia lucro:
Et face ut emptori verba dedisse iuuet.*

Et Macrobius lib.1. c.12.

r Et Almon.] Ouid. lib.4. Fastorum,

*Est locus, in Tyberim quæ lubricus influit,
Et nomen magno perdit in amne minor.*

*Illic purpurea canis cum veste sacerdos
Almonis dominam sacraque, lauit aquis.*

&c. quæ sequuntur. Vnde liquet Almon, non Almon esse legendum.

s Iuxta quam.] Scilicet iuxta portam Capenam ex Liuiio 3. Dec. lib.9.

t Mutionis verò.] Suprà eod. cap. in verbo, Et Mutionis. in prin. cap.

v Et Minutia.] Festus Pomp. lib.11.

x Et Salutaris.] Idem lib.17.

y Et Rhautumena.] Idem lib.16. Et Plinius qui eam Ratumenam vocat li.8. c.42. Plutar. qui Rhautumeniam vocat in vita Publicolæ.

z Catulariam verò.] Fest. Pompeius lib.2.

a Et Piacularem.] Idem lib.14. Et Piatix dicebatur sacerdos expiare solita, quam & Sagam appellarunt.

b Collina quoque.] De qua Strabo lib.5. Liuius 1. Decad. lib.2. multis locis, & eiusd. Decad. lib.4. & 8. & 3. Decad. lib.6. Plinius lib.5. cap.18. aliàs 15. alter Plinius Secundus, si is est, cap.75. Appianus lib.1. bellorum Ciuiliam. Plutar. in Numa. Ouid. lib.4. Fastor. ibi,

*Templa frequentari Collinæ proxima portæ
Nunc decet.*

Blondus lib.1. de Ro. instaurat. Lucanus lib.2.

Aut Collina tulit stratas quot porta cæternas.

c Quæ Agonenfis dicta est.] Liuius 1. Decad. lib.8. Festus Pompeius lib.1. Marlianus lib.1. c.6.

d Veneris Erycinæ.] Suprà in verbo, iuxta quæ Veneris Erycinæ. eiusdem cap. Liuius 3. Dec. lib.2.

Tum ædes votæ Veneri Erycinæ. Idem Dec.3. li.3.

Interea Duilius creati sunt Q. Fabius Maximus & T. Otacilius Crassus, ædibus dedicandis, Menti Otacilius, Fabius Veneri Erycinæ vtraque in Capitulo

° Quietis templa fuere, & iuxta campus cui Scelerati nomen fuit: ° in quo incesti damnatas, viuas defodere Vestales assueuerunt. ° Romanulæ verò, & Collatinam, alteram, quòd ex Sabinis Romæ patens via foret: alteram, quòd illic Collatiam expeditum iter esset, denominarunt: ° sicut Ferentinam, quòd Ferentinum ferret: ° & Gabiulam, quòd Gabios. Hanc verò Collatinam aliquando ° Pincianam dictam nonnulli volunt, quòd nomen adhuc manet, à proximo palatio deductum, vnde domolira marmora ° Theodoricus rex Rauennam deportauit. ° Fuit quoque Romula porta quam Sabini Romanulam vocauerunt, quòd per eam proximus Romam aditus esset, quæ gradus ad noualia & Volupia sacellum habuit. ° Et Querculana, quòd quercum proximam haberet. ° Et Randafulana, quòd ære munita foret: siquidem à veteribus æs randus

*Campus
sceleratus,
in quo Ve-
stales de-
fodiabantur.*

Romula.

Gabiula.

*Collatina
seu Pinci-
ana.*

Ferentina.

*Romula seu
Romana.*

*Quercu-
lana.*

Randafulana.

Randus.

ANNO TATIONES.

pitolio est, canali vno discretæ. Idem Dec.4. lib.10. Aedes duæ eo anno dedicatæ sunt: vna Veneris Erycinæ ad portam Collinam. Dedicauit L. Porcius L. F. Licinius duumuir. Vota erat ab Coss. L. Porcio Ligustino bello. Deæ simulacrum dedicauit Sulpitia. Plinius lib.7. cap.35. Pudicissima, inquit, scemina semel matronarum sententia iudicata est Sulpitia Patereuli filia, vxor Fuluij Flacci: electa ex centum præcipuis, quæ simulacrum Veneris ex Sibyllinis libris dedicaret.

e Et Quietis.] Diuus Augustinus de Ciuitate Dei, lib.4. cap.16. Liuius 1. Decad. lib.4. Cum hæc agerentur, iam Cof. via Lauicana ad sanum Quietis erat. Nunc S. Petri & Marcellini est templum, à Constantino in meliorem vltim conuersum, qui matrem suam prope illud in Mausoleo sepeliri voluit, quod in Syluestro primo asserit Platina.

f Et iuxta campus cui scelerati.] Liuius 1. Dec. lib.8. Eo anno Minutia Vestalis suspecta primò, propter mundiorem iusto cultum, insimulata deinde apud pontifices ab indice seruo, cum decreto eorum iussa esset sacris abstinere, familiamque in potestate habere: factio iudicio, viua sub terram ad portam Collinam dextra via stratam defossa scelerato campo. Credo ab incesto id ei loco nomen factum.

g In quo incesti damnatas.] Vestales autem virgines incesti damnatas viuas ad portam Collinam defodi satis constat tum ex Liuij superiore exemplo: tum ex eiusdem Liuij Decad.3. lib.2. vbi Terrius etiam, ait, super tantas clades, cum cæteris prodigijs, tum quòd duæ Vestales eo anno, Opimia atque Floronia, stupri comperta: & altera sub terram, vt mos est, ad portam Collinam necata fuerat: altera sibimet ipsa mortem conscuerat. Plutarchus in Fabio Maximo. Festus Pompeius lib.7. Paulus Orosius lib.4. c.2. in fi.

h Romanulam verò.] Romanam idem Pompeius lib.16. Romana porta instituta est à Romulo, in infimo cliuo Victoria, qui locus gradibus in qua daturam formatus est. Appellata est autem Romana à Sabinis præcipue, quòd ea proximus aditus erat Romam. Romanulam autem ac Mutionem Palatij fuisse portas asserit Varro lib.5. his verbis, Hoc sacrificium fit in Velabro, quæ in notam viam exitur, vt aiunt quidam, ad sepulcrum Accæ, vt quod ibi prope faciunt diis manibus feruilibus sacerdotibus, qui vterque locus extra urbem antiquam

fuit, non longè à porta Romanula.

i Collatinam.] Post Flumentanam proximo loco est Collatina, cui à Collatia oppido, in quod aliarum ciuitatum opes fuere collata, nomen inditum esse, scribit Festus lib.2.

k Sicut Ferentinam.] Marlianus lib.1. c.8. Topographiæ urbis Ro. sic scribit, Cum Strabo lib.5. in via Latina Ferentinam urbem fuisse asserat, crediderim portam hanc eam esse, quam Plutarchus Ferentinam nominauit. Nam Romulus, inquit, expiationibus ciuitatem expurgauit, quas adhuc etiam Ferentinam ad portam obseruari tradunt. Sic verò appellatam opinamur, quòd iter eam esset, quæ ad Ferentinos Hernicorum populos proficisceretur. Et de hac quoque Iulius Obsequens Prodigiiorum c.1. Gabiulam.] Hanc portam Cælimontanam (quam Fulmine istam scribit Liuius 4. Decad. lib.5.) plerique omnes fuisse arbitrantur. Sicque dictam quòd iter aperiret in Gabios, cuius oppidi iam diu demoliti loco, Gallicanum, quòd hodie vocant, successit. Vide tamen an Gabiniam legendum sit ex eod. Liuiio 1. Decad. lib.2. Per hanc riuus Appiæ urbem influit.

m Pincianam dictam.] Marlianus vbi suprà. n Theodoricus Rex.] Theodoricus, si Calsiodoro credimus, Gothorum Rex, qui Romam duodequadraginta annos subactam tenuit, plurima ædificia publica instaurauit, & inter alia aliquos ductus aquarum.

o Fuit autem Romula porta.] I vsque ad clau sulam, Et Querculana est Varro lib.4. de lingua Lat. & Festi Pompeij lib.21. (aliàs 16. in princ.)

p Et Querculana.] Plinius lib.16. cap.10. Festus Pompeius qui eam vocat Quercetulanam lib.15. nisi mendum sit. Hæc nunc in vineis tacet clausa, ad quam per viginti gradus ascenditur. Marlianus lib.2. cap.8. scribit, Aliquos velle Quercetulanam in monte Cælio sterisse: quoniam Cornelius Tac. lib.4. scribit montem istum Quercetulanum prius vocatum.

q Et Randafulana.] Varro lib.4. de ling. Latin. Randafulam vocat. Sic enim scribit, U inde porta Randafula, quòd arata fuit. Aes randus dictum: ex eo in veteribus manubijs scriptum, Randafula librâ ferito. Val. Max. lib.5. c.6. de Genitio Cippo. Dicta quoque Randafulana, quòd olim randa ara dicebantur. Festus Pompeius, qui eam Rodufulanam vocat lib.16. & Victor in 12. regione Vibis.

r Genutius

dicebatur. In qua caput æneum longo tempore stetit memorant, postquam Genitius Typus prætor oraculo monitus ne regno potiretur, illinc ingredi noluit, accessumque denegavit. Sicut Ianualis à Iani signo ibidem affixo nomen vindicauit: quæ sub colle Viminali fuisse traditur, per quam vim aquarum ingentem magnis procellis contra Sabinos fluxisse, illosque violentissimis tempestatibus oppressisse memorant. Quam Romulam, Ianuaem, & Murionis non in pomœrio, sed intra vrbs ambitum sitas nonnulli volunt. Nam de Trigemina & Lauernali satis constat, alteram propter trigeminorum pugnam, quum regnante Tullo, inter Romanos & Albanos à trigeminis pugna commissa fuit: alteram, quod ad lacum Lauernæ facilius inde via foret, nomina tulisse. Fuit enim Lauerna furum dea, in cuius luco, vt impunita essent furta, prædam fures sortiri, & rapacissimum quenque immolare tradiderunt. Est tamen literis proditum, Latinos populos annis singulis ad Trigeminam Euandro veluti Deo sacrû facere: sicut matronæ apud Carmentalem, Carmetæ. Sanqualis proxima ædibus Anci Regis, porta fuit non incelebris. Et altera Libitinenfis, per quam fato defuncti efferebantur. & Mugonia, à boum mugitu, qui illic frequentes erant, denominata: iuxta quam Tarquinius Priscus habitasse fertur, quæ & Trigillia dicta est: præter quas fuere Neuia, Lauicana, Metia, & Flumentana,

ANNO TATIONES.

r Genitius Typus.] Valerius, qui id narrat vbi supra, huc vocat Genitiû Cippum, vt iam diximus. s Sicut Ianualis.] Id vsque ad clausulam, Quam Romuliam. sunt Varronis lib. 4. & Macrobij lib. 1. cap. 9. vbi eandem fuisse quam Viminalem & ab euentu sic dictam, vt supra diximus. & Festi Pomp. L. Pifo etiam in Annalibus memoriæ prodidit, Ianuaem dictam ab Iano: & ideo ibi positum Iani signum, & ius institutum à Numa Pompilio, vt sit semper clausa, nisi cum bellum sit. & hanc intra muros fuisse scribit Varro.

t Nam de Trigemina.] Vide quos statim citabo. Et de ea quoque Plautus act. 1. sce. 1.

Vel extra portam ire Trigeminam ad sacculum licet. Liuius 1. Decad. lib. 4. & 4. Decad. lib. 5. & 5. Decad. lib. 1. & Valerius Maximus lib. 4. cap. 5. Plinius lib. 34. Solinus c. 2.

v Lauerna.] Lauernalis porta authore Varrone lib. 4. ling. Lat. dicitur ab ara Lauerna, quod ibi ara eius deæ esset.

x Altera quod lacum Lauernæ.] Festus Pompeius lib. 10. Acron Horatij interpres in eum Horat. locum epist. lib. 1. epist. 17.

Labra monet metuens audiri pulchra Lauerna.

Da mihi fallere, da iustum, sanctumq; videre,

Noctem peccatis & fraus abibus obitice nubem.

Sic scribit, Lauerna in via Salaria lucum habet. Est autem dea furum & simulacrum eius fures colunt, aut qui consilia sua volunt tacita: dicta à lauando. Nam fures lauatores dicuntur.

y Latinos populos.] Dionys. Halicar. Antiquitatum Romanor. lib. 1. sic scribit, Euandro Romanos sacrificare quotannis competi, quemadmodum reliquis heroibus ac demonibus apud Auentinum colleum prope portam Trigeminam. Et Gyraldus syntag. 15. vbi de Euandro & Them dea.

z Sicut Matronæ.] Idem Dionysius lib. 1. Gyraldus syntag. 15. vbi de Euandro & Them dea fatidica, quam Carmentem fuisse asserit. Et Plutarchus Problem. 58. diximus iam supra.

a Sanqualis.] Marlianus lib. 1. cap. 6. inquit, Animaduertendum apud Sex. Pomp. lib. 17. Sanqualis pro Saginalis, & Anci pro Sangi legi. idque ex alio loco conicimus: vbi sic inquit, Propter viam sic sacrificium, quod est proficiscendi gratia Herculi, aut Sango, quifque idem est Deus. Alij profecturi viâ, Herculi aut Iano sacrificabant. Est & Ianus, secundum aliquos, Sabina lingua Sangus. de quo Plinius lib. 8. cap. 48. Lanam cum colo & fuso Tanaquilis, quæ eadem Caia Cæcilia vocata est, in templo Sangi durasse, prodente se, author est M. Varro: factamque ab ea togam regiam vndularam in æde Fortunæ, qua Ser. Tullius fuerat vsus. Varro lib. 4. de ling. Lat. Aelius, inquit, Gallus Dius Fidius dicebat Dionis filius, vt Græci, Διόσκειρον, Castorem, & putabant hunc esse Sangum ab Sabina lingua, Herculem ab Græca.

b Et altera Libitinenfis.] Lampridius in Commodo.

c Et Mugonia.] Festus Pompeius, qui Mugoniæ eam vocat lib. 11. & aliam causam huius appellatiõnis dicit. & de hac quoque Dion. Halicarnass. lib. 2. & iam supra diximus.

d Iuxta quam Tarquinius Priscus.] Solin. c. 2. e Quæ & Trigillia.] Vide num Trigonia dicendum sit. Est autem (authore Perotto) Trigonia, hoc est trium angulorum porta cognominata. Vide etiam Marlianus lib. 1. c. 4.

f Præter quas fuere Neuia.] Varro vbi supra. Sequitur, inquit, porta Neuia, quod in nemoribus Neuiis. Neuius enim loca, vbi ea sic dicta, colunt. Liuius 1. Decad. lib. 2. Iul. Obsequens Prodigiõrum c. 104. Marlianus lib. 1. c. 8.

g Lauicana.] Plinius lib. 36. cap. 5. Hanc nonnulli arbitrantur eandem esse cum Neuia. Hodie vocatur porta Maior, ab ædificij magnificentia, propter ductum aquæ Claudie, cuius ibi vestigia apparent. h Metia.] Exquilina antiquissimo nomine Metia dicta est.

i Flumentana.] De qua Liuius 1. Decad. lib. 6. & 3. Dec.

iuxta quam fluxisse Tiberim volunt. Ex hac enim ad Petellinum lucum modica via erat. Et Triumphalis, per quam triumpho die, aurati currus, captiuæ præda, & pompa triumpho procedebat. Aurelia, Vaticana, & Portuensis, quæ Septimiana nouitia denominatione, ac Fontanilis trans Tiberim, quod haud procul inde fontium sacra, fontibus & puteis coronatis, fierent, dictæ nominatæque sunt. Sed præ cæteris vnâ legimus fuisse, cui Fenestræ dedere nomen, vel quod humilis & angusta foret: siue quod Tarquinio Prisco regnante, quum à pastoribus oppressus fuisset ex insidiis, Tanaquil inde populum alloquuta, ipsius interitum tam diu dissimulauit, donec Seruium Tullium regni successorem fecit. Est quoque illud animaduertere, quod quum mœnia ciuitatum sancta sint, proptereaque illa transgredi sine piaculo fas non sit, certis que præfinitis spatiis, pomœrio inaugurato, fuerint consecrata: ita vt quicquid circa ea soli esset, neque habitari, neque arari liceret: portas tamen sanctas haberi minimè decebat, quippe quum ingredi & exire, & defuncta corpora illinc efferre, aliaque prophana facere cuius permissum fuerit. Apud exteros vero portæ præcipua denominatione istæ feruntur: Scæa apud Troiam,

ANNO TATIONES.

3. Dec. lib. 6. & 4. Dec. lib. 5. non semel. & alij, quos statim memorabo. Nunc vulgò porta populi dicitur.

† Tiberim fluxisse volunt.] Cicero ad Atticum lib. 5. & Horatius lib. 1. epist. aliâs Plinius lib. 1. epist. epist. 17. Liuius 4. Decad. lib. 6. Tiberis, ait, infestior quam priore impetu illatus vrbi, duos pontes, ædificia multa, maximè circa portam Flumentanam euertit. Fest. Pompeius lib. 6.

] Ex hac enim ad Petellinum.] Ad flumentanam portam lucum Petellinum fuisse, restatur his verbis Liuius 1. Dec. lib. 6. Ita producta die, in Petellinum lucum, extra portam flumentanam, vnde conspectus in Capitolium non esset, concilium populi indictum est. Cum vnico l. Petellinum scribit Liuius.

m Et Triumphalis.] Iosephus lib. 7. belli Iudaici c. 24. Et de hac Sueton. in Augusto, c. 100. & Corn. Tacitus lib. 1.

n Aurelia.] Marlianus lib. 2. c. 8. Secundam portam Ianiculi, nunc S. Pancratij, Aureliam dictam volunt, ab Aurelio, viro consulari: vel ab Aurelio Imperatore: vel à via Aurelia, quod est verissimilius. Siquidem supra ostendimus nomina viarum per abusionem ferè omnibus portis esse attributa. o Vaticana.] Trans Tiberim, nunc porta Ripæ, vel Vinaria, quod extra eam vna externa, maximè tamen Campana & Tusca vendantur.

p Portuensis.] Hanc quod ad portum à Claudio Imperat. extructum ducatur, appellauerunt. Sed quod nomen prius obrineret (scribit Marlianus lib. 1. c. 8.) ignorare videntur. Nos verò Naualis obtinuisse asserimus: quosiam de hac Sex. Pompeius sic meminit, Naualis porta à vicina Naualium dicta. Quibus cum nulla alia sit propior, Naualem esse, nemini dubium esse debet.

q Quæ Septimiana nouitia.] Marlianus vbi supra. Tertiæ, ait, portæ Ianiculi, in ordine vltimæ Septimianæ nomen fuit: idque etiâ nunc seruat: quod Septimio Imperatore referunt accepisse, quia Spartianus ait, ipsum excitate thermas in Ianiculo ad portam sui nominis. Affirmant insuper in ipsius portæ frontispicio Septimij nomen inscriptum, ibique Ianuam Septimianam Septimianamque aram fuisse.

Georgius Fabricius scribit quod per hanc ingressi Fronsbergio & Borbonio Ducibus Germani, Romam diruperunt. Clemente VII. Hetrusco Pontifice.

r Ac Fontanilis.] Fontinalis legendum ex Liuius 4. Decad. lib. 5. non adedè longè à princ. Porticum vnâ extra portam Trigeminam, emporio ad Tiberim adiecto: alteram à porta Fontanali ad Martis aram, quâ in campum iter esset, produxerunt. & 5. Dec. lib. 1. Marlianus d. lib. 1. c. 8. Septimianam portam prisco nomine Fontinalem vocatam, id est duabus fontium sacram, scribit. De hac Fest. Pompeius ita meminit, Fontinalia fontium sacra: vnde & Romæ Fontinalis porta. Fontinalia (inquit Varro lib. 5.) à fonte, quod is dies feriæ eius. ab eo autem tum & in fontes coronas iaciunt, & puteos coronant.

s Cui fenestræ nomen dedere.] Totum id vsque ad clausulam, Est quoque. est Plutarchi Probl. cap. 35. Idem autem in lib. de fortuna Romanorum, hanc portam Fenestellam vocat Ouid. Fast. lib. 6.

Noctē domum parua solita est intrare fenestra,

Vnde Fenestella nomina porta tenet.

Eam portam Antonius interpres fuisse arbitratur in eo muto, quo Tarquinius Priscus vrbem circumdedit. Sed his portis adde alias hinc non numeratas, scilicet Stercorariam, quæ fuit in Clivio Capitolino, de qua Festus Pompeius lib. 17. sic loquitur, Stercus ex æde Vestæ 17. Cal. Iulias defertur in angiportum medium ferè cliui Capitolini, qui locus clauditur porta Stercoraria. Salariam quoque ita nuncupatam, quod per eam Sabini sal à mari deferrebant apud eundem Pompeium d. lib. 17. Et Transiberinam, cuius meminit Spartianus in Septimio Seuero. Et Carmentalis apud Dionys. Halic. lib. 10. t Est quoque illud animaduertere.] Hæc vsque ad clausulam, Apud exteros verò. sunt Plutarchi in Romulo & Probl. c. 26.

v Scæa apud Troiam.] Strabo li. 9. Dares Phrygius, si is est, in lib. de excidio Troiæ nō multo post prin. Ex quo illud Virgilij lib. 2. Aeneid.

Hic Iano Scæas sanctissima portas

Prima tenet.

Et lib. 3.

Triumphalis.
Aurelia.
Vaticana.
Portuensis.

Mœniaciuitatum
sanctal. 1.
& l. f. ff. de
rerum diuisi.
s. sancta. Insti.
eod. tit.
Apud exteros portæ.

Ianualis.

Trigemina.

Lauerna.

Sanqualis.

Libitinenfis.

Mugonia.

Neuia.

Lauicana.

Metia.

Flumentana.

in cuius superliminio Laomedotis cadaver sepulchro conditum erat: sicut murus & amnis eiusdem nominis fuerit. Alexandria Canopica, Athenis Pyraica & Sacra, & Charonia, per quam damnati ferebantur ad supplicium: & Dipylus omnibus patentior, atque alia Nymphades nomine. Megaris fuit Triasia, quae Diplon dicta. Corinthi Teneatica, Thebarum portae Homoloide nuncupatae sunt: apud Sicyonios quoque Sacra fuit, ubi Epopei viscebatur monumentum. In Argo Diampares, apud

ANNOTATIONES.

- Et arentem Xanti cognomine riuum Agnosco: Scæq; amplector limina portæ. Vbi Seruius ita hanc vocari dicit à cadauere Laomedontis: hoc est, από τῆς Κληνώματ' & quod in eius fuerat superliminio. Illudque Homerii libro 3. Iliados, αἰψά δ' ἐπειθ' ἱκάνον ὄθι Κραιαὶ πύλας ἦσαν. Et paulo post, αἰάλο δὴ μογέροντες ἐπὶ Κραιῆσι πύλαισι. Et lib. 6. eiusdem operis, ἐκτὼρ δ' ὡς Κραιας τῆς πύλας, ἧ φησὶν ἱκάνειν. Et lib. 11. ὄφρα δ' ἐγώ. x. In cuius superliminio. Id iam diximus in præcedentibus. ex Seruio, qui & idem quoque dicit in 2. lib. Aeneid. post prim. ubi, - Fracti bello fatigis, repulsi Ductores Danaum. Auctoritate Plauti in Bacchidibus act. 4. scen. 9. Ilio tria audiuisti fuisse futa, quæ illi exitio forent, Ex arce signum si perisset: alterum etiam est mors Troili: Tertium, quum portæ Scææ limen superum scinderetur. Sed his Troia portis adde & alias, scilicet, Antenoridam, Dardaniam, Iliam, Catumbriam & Troianam ex eodem Daretæ Phrygio ubi supra. y Sicut murus & amnis. Strabo lib. 13. Multa apud Troas & Thraces eisdem nominibus appellantur, ut Scæi Thraces quidam, & Scæus amnis, & Scæus murus, & Scæa Troianæ portæ. z Alexandria Canopica. Strabo lib. 17. E Canopica portæ exitum ad dextram est fossa quæ lacui iungitur & Conopium fert. a Et Sacra. Plutarchus in posteriore loco. Fuit & Romæ Sacra via inter vibanas celeberrima, in qua Numæ regis fuit, ut ex Asconio act. 2. in Verrem constat. In eadem via, testantibus Varrone, Ouidio & Propertio, res viles propter frequentiam vanabant, ut poma, flabella, tessera, tali. Dionysius Halicarnassensis lib. 2. idcirco Sacram viam appellatam dicit, quod in ea inter Romulum & Tatium sacrum foedus ictum fuerit. Alias causas denominationis huius apud Festum Pompeium lib. 17. reperire licet. Hic in summa Sacra via habitauit Ancus Martius Rex, prope ædem Latium, ut scribit Solinus c. 2. Est & Sicyone portæ eiusdem nominis apud Pausaniam lib. 2. b Et Charonia. Iulius Pollux lib. 8. ὡς ἐν δὲ 201, cap. 25. Vna autem, inquit, carceris ianua, Charonia dicebatur, per quam ad mortem ducebantur. c Dipylus. Liuius 4. Decad. lib. 1. Philippus ad Dipylon accessit. Porta ea, velut in ore urbis posita, maior aliquanto patentiorque quam cætera est: &

intra eam extraque latae sunt viæ, ut & oppidani dirigere aciem à foro ad portam possent: & extrâ limes mille ferme passus in Academiae gymnasium ferè pediti equitq; hostium liberum spacium præberet. d Atque alia Nymphades. Item alia Hypadæ apud Plutarchum in vita Hyperidis. Et fortè hæc sunt, quas Nymphades vocat hic Alexander, paucis literis immutatis. Item & Diocharis Straboni lib. 9. cuius hæc sunt verba, Sunt igitur lucentis aquæ potuiq; suauissimæ, fontes, ut aiunt, extra portas, quas Diocharis appellant iuxta Lycæum. Et Melitides Pausaniæ lib. 1. e Megaris fuit Triasia. Id totum est Plutarchi in Pericle. f Corinthi Teneatica. Pausanias lib. 2. Ab Acrocorintho, qua in montanâ partem diuertitur, est portæ Teneatica, & Lucinæ fanum. g Thebarum portæ Homoloide. Vna tantum ex septem portis, quæ in ea urbe erant, ita vocabatur: alia aliis nominibus, scilicet Elethridem, ab Elethra Cadmi sorore: Prætidem à Præto homine indigena: Neitidem nominarunt, quod in cithara chordarum vnâ, cui Nete nomen, Amphion ante hanc portam inuenisse dicitur. Iam Cræneam portam Altissimam vocant, quod est ad eam portam Iouis altissimi cognomine sacellum. Præter eas, quas connumerauimus portas, est quæ Ogygia, & omnium postrema Homolois: Cuius nomen ita nuperrimum esse facile apparet, ut Ogygiæ antiquissimum. Dicta verò est Homolois ab Homole, omnium, qui in Thessalia sunt, montium maximè fertili & aquis irriguo. Id videre est apud Pausaniam lib. 9. qui est de Bœoticis. Nam & hæc Thebæ septem portarum erant in Bœotia: alia centum in Aegypto, de quibus inferius lib. 6. c. 2. Vide Nicolaum Leonicensem de varia Historia lib. 2. c. 82. Apollodorus autem in lib. 3. Bibliothecæ has easdem Thebarum portas fuisse dicit, Hemodoidem, Ogygiam, Prætidem, Onchaidem, Hysistam, Helætram, Crenidem. h Apud Sicyonios quoque Sacra fuit. Pausanias lib. 2. Iam, inquit, qui hinc ad portam, quæ Sacra dicitur, diuertent, templum Mineræ non longè ab ipsa portæ videant: Epopeus olim dedicauit. Id magnitudine & ornamentis, omnibus eius temporis operibus præstitit. Verum & huius famam vetustas obliuione obruit: de cælo tactum conflagrauit. Ara tantum, quod illi vni fulmen percipit, qualem Epopeus fecit, adhuc manet. Ante aram Epopeo monumentum, aggesta in tumulum terra, extructum. i In Argo Diampares apud Leontin. Plutarchus in Pyrrho.

k In

Leontinos Iræca, in Cyzico Thracia, apud Tibur Rarana: Capuæ Iouis, ubi platea Seplasia, in qua vnguentarij negociantur: Cremonæ Brixiana, Tarenti Temenitida, Syraculis Menidite, Trogillorum, & Agradianæ: extra quas frequentia sepulchra viscebantur: Babylonæ verò licet plures celebrentur, tamen præcipuè Semiramidis Ninorum, Chaldaeorum, Belides, & Cissia.

ANNOTATIONES.

k Cyzico Thracia. Plinius lib. 36. cap. 15. post princip. Sed & Thracias portas fuisse Byzantijs, testatur Xenophon Rerum Græcarum lib. 1. his verbis, ubi de Byzantijs loquitur, Illi igitur cum omnia composita essent, nocte apertis portis, quæ Thraciæ appellantur, Alcibiadem cum vniuerso in urbem receperunt exercitu. l Apud Tibur Rarana. Liuius. m Capuæ Iouis. Liuius 4. Dec. lib. 6. n Vbi Platea Seplasia. Cicero in. 2. Agraria, iam verò, inquit, qui metus erat tunicatorum illorum: & in Albana & in Seplasia quæ concursatio percontantium quid prætor edixisset? ubi cœnaret? quid enunciaisset? Idem in Pisonem, Seplasia, inquit, mehercule, ut dici audiebam, te ut primum aspexit, Campanum Consulem repudiavit. Vbi Asco. Prædianus scribit Plateam esse Capuæ, quæ Seplasia appellatur, in qua vnguentarij negociari sunt soliti. Huius meminit Val. li. 9. c. 1. ubi de Annibale. Tū de mum fracta & confusa Punica feritas cum Seplasia ei & Albana castra esse cœperunt. o Cremonæ Brixiana. Corn. Tacitus lib. 19. p Tarenti Temenitida. Liuius 3. Decad. lib. 5. Et Polybius, eas Temenidas vocat, lib. 8. ad si. non semel his verbis, Circa Mesonæum ad latus Orientale & portas, quas Temenidas vocant, ignem in tumulo accendere oportere. Item non semel eod. lib. tradit aliam eius urbis portam Rhinopylam vocatam. Et cum ad portam venisset, quæ ad portum ducit, custodisque Rhinopylam aperisset, per eam effugiens, piscatoriam nauim, ex illis quæ nauali statione erant, vnâ cum suis ascendit, & in arcem asportatur. q Syraculis Menidite. Vide Thucydidem, & Plutarchum in Nicia. r Trogillorum. Liuius Decad. 3. lib. 5. Ad colloquium de redèptione eius missis medijs maximè, atque vtrisque opportunus locus ad portam Trogil-

lorum turrim, quam vocant Galagram, est visus. s Et Agradianæ. Agradiana legendum est ex Cicer. lib. 5. Tuscul. quæstio. ubi ita scribit de Syraculanis loquens, Ego autem quum omnia collustrare oculis (est enim ad portas Agragianas magna frequentia sepulchrorum) animaduerti columnellam non multum è dunis eminentem, in qua inerat sphaeræ figura & cylindri. t Babylonæ verò licet plures. Herodotus lib. 1. de Babylone loquens, Eius, inquit, per ambitum centum portæ stabant, aræ omnes, cum cardinibus itidem postibusque. v Semiramidis, x Ninorum, y Chaldaeorum, z Belides, a Et Cissia, } Herodot. lib. 3. Sed adde superioribus Vtræ portam fuisse, quæ Bellica dicebatur, apud Cæsarem lib. 2. belli Ciuil. Hoc explorato loco, Curtio castra Vati conspiciunt muro oppidoque coniuncta ad portam, quæ appellatur Bellica, admodum munita natura loci. Et Adramyttias Lydiæ portas apud Strabonem lib. 13. Myfia itaque, inquit, Adramyttium est. ea olim sub Lydis erat, & adhuc ab ipso Adramyttio Lydiæ portæ appellantur, cum urbs, ut dicunt, ab Lydis fuerit condita. Et Sicyone portam Clistheniam apud Pausaniam lib. 2. ubi ita scribit, Eodem in loco curiam ædificarunt & porticum, cui à conditore nomen Clistheniæ. Eam enim de manibus extruxit Clisthenes, cum belli contra Scironem gesti socius Amphictryonibus fuisset. Et Sardonum duas portas Persidos dictas apud Polybium lib. 7. ad princ. Et Naucræ multi siguli sunt, à quibus propinqua etiam siglinarum portæ vocatur Ceramica, ubi ita fistilia tingunt, ut argentea videantur, ut scribit Athenæus lib. 11. c. 9. Et Megalopoli portam Pholeam apud Polybium lib. 9.

Quo ritu quibusq; caremoniis hostia apud præcos dijs immolabatur, & quo modo fiebant sacra, & quid apud exteros. Cap. XVII.

Vi mos sacrorum fuerit, quoque ritu, aut quibus exemplis hostia caderetur, & res diuina fieret, veteribus monumentis interscè perscriptam est. Et tamen si singulis ferè dijs sua sacra instituta forent, quæ transgredi aut præterire ducerent nefas: neque deos omnes eisdem sacris semper, sed alios alijs ritibus caremoniisque placari deceret: tamen in omni sacrificio statas caremonias & solita solennia conuenit obseruari: quas si prætereant, haud dubiè pia-

Singulis dijs sua sacra.

ANNOTATIONES IN CAP. XVII.

Q Vi mos sacrorum. Totum id principium describuntur. Sed tamen hic speciatim vide quæ vsque ad clausulam, siquidem in omnibus dicta sunt lib. 3. cap. 12. probatur ex his, quæ sigillatim postea hoc toto cap.

Z z

Sacerdos
lotus & ca
stus.
Iouinum.

Aegyptij.
Aqua as-
perfo.
Abij.

Anymphi.
Cybeles sa-
cerdotes.

culum fieri, & sacra pollui putabant. Siquidem in omnibus sacris, sacerdos quum diis immolat, & rem diuinam facit, prius corporis ablutione purgatur, & à Venere abstinet, vt lautus purusque accedat: quippe ieiunij & castimonie sacra adiutur miram obseruationem fuisse, autores tradunt. Legimus Numam Pompilium, quum pro frugibus faceret, esu carniū & Venere abstinuisset. Et Iulianum Cæsarem oleribus leguminibusque contentum saepe cœnitasse, ob religionem: atque eos qui Isidis sacris initiandi erant, dies decem parcere carnibus & vino: & Aegyptios festis quibusdam diebus ieiunia seruare. Aquæ verò aspersione corporis labem tolli, & castimoniam præstari putabant. præterque Mysos & Essenos, aliosque qui ob religionem animantibus abstinent, cælibemque vitam agunt, qui Abij & Anymphi dicti sunt, constat sacerdotes matris deum Samia testa sibi virilia amputare: atque

ANNO TATIONES.

b Corporis ablutione purgatur.] Tullius li. 1. de legibus, aspersione aquæ labem corpoream tolli & præterea castimoniam præstari tradit. Virgil. lib. 2. Aeneid.

*Tu genitor cape sacra manu, patriosq; penates:
Me bello ex tanto digressum & caede recenti,
Attrectare nephas, donec me flumine viuo
Abluero.*

Seruius in eodem libro 6. eiusdem operis in eum locum,

*- Corpusq; recenti
Spargit aqua.*

Quibus addes etiam Didonis verba sacra Diis inferis instituentis lib. 4. Aeneid.

Dic corpus properet fluuiiali spargere lympha.

Vbi Seruius inquit, inferis sacrificantes aqua aspergebantur, vt lib. 6. eiusd.

- Ter sacros pura circumtulit unda

Spargens rore leui, & ramo feliciis oliuae.

Supers abluabantur, vt *Donec me flu. & c.* Et plene diximus in nostris Commentariis Nobilitatis cap. 3. nu. 388. incip. Sed & alio quoque. Vide Macrobiū Satur. lib. 3. cap. 1.

c Et à Venere abstinet.] Tullius lib. 2. de legibus. & plenissime diximus in nostris II. Connubial. li. 15. nu. 116. incip. Ouid. lib. 7. Amorum 3. & num. 120. incip. Nam & apud Rom.

d Quippe ieiunij.] Nam apud Athenienses inter sacra Cereris mulieres ieiunabant authore Herodoto lib. 2. Iulius Gyraldus in lib. de Diis Gent. syntag. 12. sic scribit, In Cereris deæ honorem ieiunia antiqui instituerunt: quin in eius celebritate ieiunium indicabatur, vel ab ea instituta fuere: vel ea causa, vt ab eius inuentis abstinerent: vel quod in penuria quadam, quod sementem facere possent homines, abstinuisset dicuntur, in ipsius deæ honorem: & propterea eo tempore eius quoque celebritas agebatur. Alij propter filia deperditæ memoriã instituta ieiunia asserunt, atque ideo verno mox tempore cum lusu & legritia virides herbas ei offerrebant, quasi quod filiam mater inuenisset. Huius meminit Ouid lib. Fast. 4.

e Legimus Numam Pompilium.] Apud Ouidium lib. 4. Fast.

*Vfus abest Venere, nec fas animalia mensis
Honere, nec digiti annulus ullus inest.*

f Et Iulianum Cæsarem.] Theodoritus Ecclesiast. historiae lib. 3. c. 2. & seq. Pomponius Latus in

vita eiusdem.

g Atque eos qui sacris Isidis.] Apuleius lib. Met. II. circa fi.

h Et Aegyptios.] Herodot. lib. 2. Posteaquam ieiunauerunt pridie festi, atque obdormierunt, vaccam immolant, eamque corio exuunt, & tota aliu vacuant. & iterum lib. 4.

i Aqua verò aspersione.] Tullius 1. de legib. & vide in dd. nostris Commen. Nobilitatis vbi supra. k Præterque Mysos.] Strabo lib. 7. ex Possidonio. Scribit, inquit, Possidonius, Mysos religioni indulgentes ab animantibus abstinerent, & eam ob causam pecus omne virare: melle verò & lacte & caseo vesci. Cùmque tranquillam exagitent vitam, ob deorum culturam, Deicolæ & Capnobatæ, id est fumi conscensores, nominantur.

l Et Essenos.] Siue Essæos, vt alij vocant, ex Iosepho lib. Antiquitat. 18. c. 2. & de bello Iudaico lib. 2. c. 7. & in Appionem, & D. Hieronymo lib. 2. in Iouinianum. Qui de Essæis plura nosse volunt, legant Eusebium c. 4. lib. 8. & c. 1. 9. Præparat. Euang. m. Aliosque.] Vt Germanes Indorum Philolophos ex Strabone lib. 15. vbi tradit eos vini & Venere expertes diximus in nostris II. Connubial. li. 15. nu. 115. incip. Illud quoque antiquorum.

n Qui Abij.] Strabo lib. 7. paulò postea, quæ in verbo, Præterque Mysos. diximus. & vide supra eo. lib. c. 13. & in nostris II. Connubial.

o Et Anymphi.] Vide in d. II. Connub.

p Constat sacerdotes Matris deum.] Plinius lib. 11. cap. 49. & lib. 35. c. 12. ad fi. Vnde illud Iuuenalis saty. 6.

- Ecce furentis

Bellona, matrisq; deum chorus intrat, & ingens

Seminur obscæno facies reuerenda minori,

Mollia qui rupta seruit genitalia testa.

Nam & hos feminares vocat Ouid. lib. 4. Fastor.

Ibunt feminares, & inania tympana tudent,

Aerag, tinnitus ære repulsa dabunt.

Diuus Augustinus lib. 7. de Ciuitate Dei scribit abscissos matri deum seruare, vt significaretur eos, qui semine indigeant, terram sequi oportere, quæ mater deum nominatur. Lucretius vero lib. 2. Gallos ministerio Cybeles (quæ mater deum appellatur) ideo dici additos: quoniam qui violant matrem digni sunt, vt emasculetur, quo minus possint viuam procreare progeniem. Diximus in nostris II. Connub. li. 15. nu. 121. incip. Quid quòd legimus.

q Herbis

illos qui maxima sacra obibant, vt in casta religione manerent, & procul à mulierum contagio vitam agerent, herbis quibusdam emasculari, & virilitatem amittere. Vtque nulla nisi sacrorum maneret cura, nudique & vacui religioni intenderent, cunctarum rerum dominio se abdicare. Quod iure pontificio cauebatur, cuius verba sunt: Ad diuos adeunto castè, pietatem adhibento, opes amouento, qui secus faxit, deus ipse vindex erit. Quam castimoniam apud exteros quoque seruari meminimus: quippe in Thesmophoris matronæ Athenienses, vt Veneris iectus cohiberent, foliis vitilium cubilia substernebant: nonnulli garo ex piscibus, qui squamam non habent, quòd incendia libidinum reprimeret, & irritos conatus faceret, in sacris vli sunt: quòd Agefilaus putabat deos non minus religis operibus, quàm sacrificis castis delectari. Legimus quoque Hierophantas Atheniensium, postquam in pontificatum euecti erant, vt castissimè sanctissimeque sacrum facerent, cicutæ torbitione castrari: & Aegyptios sacerdotes, negociis omisis, mulieribus nunquam induigere, carnibusque & vino abstinerent, atque gymnosophistas adeò abstinentiæ studiosos, vt pomis solum, oriza & farina alantur. In Creta quoque Euripides testatur, quos vocant Iouis prophetas, non modo carnibus, sed ne coctis quidem veici: & Indorum magos, qui ad Solis sacerdotium euecti erant, carnibus abstinerent, & nunquam sub tecto esse, sed lineis velari, & sub dio vitam agere. Quinetiam obseruatum inuenimus, vt qui rem diuinam facturus erat, ad suam leuandam culpam se in primis reum dicere debeat, & noxæ pœnitere, ac fateri admissum, vultumque summutere, & ad omnem modestiam fingere: deinde ipse, aut publicus præco præcedens sacra, Hoc age, clamitet, voceque excitet populum, ac virga turbam summatqueat, quæ commentaculum dicta est: silentiumque indicat, ne mala vox obstrepât, neve quid triste auribus accipiat, & sacris fauere, & intentos esse iubeat: nanque in deorum sacrificiis taciturnitate in primis, & intentis animis opus erat: quia si opus facientem sacer-

ANNO TATIONES.

q Herbis quibusdam emasculari.] Scilicet cicutæ, vt dicitur inferius in verbo, Hierophantas. & in d. nostris II. vbi supra.

r Cuius verba sunt.] Apud Ciceronem lib. 2. de legib.

s Quippe in Thesmoph.] Dioscorides lib. 1. c. 26. Plinius lib. 24. cap. 9. Galenus lib. 6. de simplicium medicamentorum facultatibus. & diximus in nostris legibus Connubial. lib. 15. nu. 94. incip. Galenus lib. & nu. 16. incip. Ouidius lib. Amor. 3.

t Quod Agefilaus putabat.] Xenophon in oratione, quam elegantissime, vt cætera omnia, de ipsius Agefilai laudibus edidit.

v Hierophantas.] D. Hieronymus in Iouinianum lib. 1. & in lib. de Monogamia ad Geruntiam, Hierophanta, inquit, apud Athenas curat virum, & æterna debilitate fit cultus.

x Et Aegyptios sacerdotes.] Idem Diuus Hieronymus auctoritate Chæremonis li. 2. in Iouinianum. & Apuleius lib. 11. Metam.

y Atque Gymnosophistas.] Plinius lib. 12. c. 6. docet quo cibo vescerentur Indorum sapientes.

z In Creta quoque Euripides.] Et eius auctoritate Diuus Hieronymus in d. lib. 2. ad Iouinianum. a Et Indorum magos.] Diog. Laertius in proemio. Sed & Magi Persarum nihil præter farinam & olus in cibo sumebant, vt idem D. Hieronymus testatur vbi supra.

b Deinde ipse erat publicus præco.] Plutarch. in Numa Pompilio. In profectis, inquit, & omnino

in sacerdotum festis, per urbem præcones præcedebant, vt quiescerent, & ab operibus desisterent, iuebant. Et in Corneliano, Numa quidem cùm altarum rerum, tum Pontificij iuris prudentissimus expostor, hoc Romanis ad summum religionis ornamentum instituisse videretur, vt cùm Principes aut sacerdotes rem diuinam faciunt, Præco ingenti voce præcedens clamet, HOC AGE, animos sacrificio scilicet adhiberi iubens, ne vllis interiectis operibus, quæ plurima humanis in rebus vi & necessitate fieri contingit, diuinus auerteretur cultus. Et huc quoque pertinet illud Apuleij lib. 11. Metam. Et plerique qui faciem sacris viam dari prædicarent. Sed alibi hæc verba, Hoc age, vel agite, pro animaduertite, intenti estote, attendite, vt apud Plautum in prologo Alinaria in princ.

Hoc agite, sultis spectatores nunc iam.

Et in Persa act. 5. sce. 2. & apud Terentium in Eunucho act. 1. sce. 2. & in Phormione act. 2. sce. 3. ad fi. & vtrouque Donatus præsertim in priori loco.

c Commentaculum.] Festus Pomp. lib. 3.

d Taciturnitate in primis.] Pythagoricum & Aegyptiorum dogma sapientum id fuit, quum deum inuenerent silentio colendum, à quo sunt rerum primordia. Cæli Rhodig. Antiqu. lectio. lib. 15. ca. 23. & lib. 21. c. 46. & Gyal. Histor. Deor. syntag. 1. ca. 17. Virgil. Aeneid. 7.

- Hinc sicuti scientia sacris.

e Quia si opus facientem sacerdos.] Plinius lib. 28. cap. 2. Tibicinem, ait, canere, Nequid aliud

dos inter sacra vidisset, temerari & pollui putabantur religione inexplabili. Ideo castos dabatur, qui sacra inspiceret, & alter qui^f linguis fauere iuberet. ^g Græcis autem, ad sacrificium accessurus, hoc præfatur primum, *τις τῆδε*, hoc est, Quis hîc? Qui verò interfunt sacris, referunt: *πολλοί, καὶ γὰρ οἱ*, quod est dicere, Multi, & boni. Nā polluti homicidio, aut sanguine infecti humano, hominesque turpissimarum sordium, sacris arcebantur: neve aras contingerent, aut sacrificio interessent, lege vetabantur. ^h Et quia à quibusdam sacris mulieres innuptas, aut seruitio pressos, vel ære coemptos, abesse oportebat: ideo in sacrorum apparatu licet præfabatur, Hostis victus, mulier virgo exesto. ⁱ In Chæronea vero sacerdos eorum tenens, pro adibus Matutæ clamitat, non seruum ingredi, non ferream, non Aetolum, non Aetolam: quum his sacrificio adesse non liceret. ^k Apud magos, qui lentigines habent, tanquam inuisi diis immortalibus, ab aris procul fiunt: & hi qui elati reuixerunt, quibusque viuentibus exequiæ factæ sunt, velut prophani, à sacris arcebantur: sicut à sacerdotio bis nupti. ^m Apud Germanos, qui scutum amisissent in acie, sacris interesse non poterant. ⁿ Et apud Aegyptios subulcis vniuersis templa interdicta fuere: ^o & Hebræis menstruatis,

Quibus sacris adesse non licebat.

Chæronenses.

Magi.

Germani. Aegyptij. Hebræi.

ANNOTATIONES.

exaudiatur: vtraque memoria insigni, quoties ipsæ diræ obstepentes nocuerint, quotiesve precatio errauerit: sic repente extis adimi capita, vel corda, aut gemitari, vicitima stante. Gyrard. de Diis Gentium syntag. 17.

f Linguis fauere iuberet.] Cicero de Diuinat. lib. 1. Idcirco, ait, omnibus rebus agendis, quod bonum, faustum, felix, fortunatumque esset, præfabantur: rebusque diuinis, quæ publicè fierent, vt fauerent linguis, imperabatur: inque feriis imperandis, vt libris & iurgis se abstinere. Hinc illud Horatij lib. Car. 3. Ode 1. in princ.

*Odi prophanium vulgus & arceo,
Fauete linguis, carmina non prius
Audita. Musarum sacerdos
Virginibus puerisque, canto.*

Quo in loco Acron & Porphyrius interpretes scribunt eam vocem dici solitam in sacrificiis, qua significarent, vt bona omnia haberentur. Illudque Iuuenal. satyra 12.

*Ite igitur pueri linguis animisque fauentes,
Sertaque delubris, & farræ imponite cultris,
sic molles ornatu focos, glebamque, virentem,
Iam sequar, & sacro, quod præstat, rite peracto
Inde domum repetam.*

bullus lib. 2. epig. 2. in princ.

Dicamus bona verba, venit natalis ad aras,

Quisquis ades, lingue vir, mulierque, faue.

Plinius lib. 18. c. 2. Ipse enim de sacrificiis & precationibus loquens, Alium verò, ait, præponi, qui fauere linguis iubeat.

g Græcis autem.] Hic omnino vide Erasmus Adag. Chil. 1. cent. 6. c. 31. Idem Gyrard. syntag. 17.

h Et quia à quibusdam sacris.] Vide Cælium Rhodigium Antiq. lect. lib. 12. ca. 2. Idem Gyrard. ibid. Vide in nostris Il. Connub. l. 2. nu. 59. incip. Ex his exiit lex.

i In Chæronea.] Gyrard. vbi supra.

k Apud Magos, qui lentigines habent.] Plinius lib. 30. cap. 2. Lentiginem, inquit, habentibus non obsequi numina, vt cerni non possunt. Idem lib. 28. ca. 12. Inuenio, inquit, apud authores, his qui

lentiginem habeant negari Magicæ sacrificiorum usum. Cui cōcinit Apuleius in Apologia. qui scribit puerum Magico carmine initiandum, oportere eligi, inter cætera decorum. Lentigo autem est macula subrufa & nigra in facie ad leus similitudinem. I Sicut à sacerdotio bis nupti.] Diod. Siculus lib. 2. c. 3. D. Hieronymus locis à me allegatis in nostris Comentiariis ad l. boues. §. hoc sermone, regula, nu. 143. & multis seq.

m Apud Germanos.] Cornelius Tacitus lib. de Moribus Germanor. scribit, Scutum reliquisse præcipuum flagitium: nec aut sacris adesse, aut concilium inire ignominiose fas est, multi que superstites bellorum infamiam laqueo finiunt. Eras. Chil. 2. cent. 2. cap. 97. describit quàm olim ignominiosum fuerit clypeum abiicere.

n Et apud Aegyptios.] Herodot. lib. 2. Soli omnium subulci, & si indigenæ, tamen nullum ingrediuntur in templum: nemòque aut filiam cuiuspiam eorum nuptum dare vult, aut cuiuspiam eorum filiam in matrimonium ducere. Ipsi inter se subulci dant, accipiuntque filias.

o Et Hebræis menstruatis.] Lege Mosæica deformia & maculosa vetabantur offerri, vel immolari Domino Leuit. c. 2. & Deuteron. 15. Item alia lex, Ne qui esset corpore deformis, vel vitiat, panes Deo suo offerre, neque eius ad ministerium accederet, vt amplissimè scribitur Leuit. c. 21. & repetitur in cap. hinc etenim 49. distin. vbi D. Gregorius luculenter probat corporum vitia & maculas habere symbolum vitiorum animi. Cuius item sententiæ fuit D. Hieronymus ad Fabiolam de veste sacerdotali. Præcipitur, inquit, sacerdotibus, vt nulla debilitate insignes sint, ne truncis auribus, læso oculo, simis natibus, claudo pede, cutis colore mutato: quæ omnia referuntur ad animi vitia. Quibus consonat Ro. mos apud quos virginem Veitalem capi fas nõ erat, quæ aliqua corporis labe insignita esset: vt ex autoritate Antistij Labeonis prodidit Gell. lib. 1. c. 9. & Fenestella de Magistratib. c. 7. Dionys. Halicarnass. Antiq. lib. 7. laudat Romulum Romanorum legumlatorè, quòd sacerdotia non venalia

nec forte

& his qui impetiginem habent. ^p Scythis quoque qui nullam hostem interfecisset in acie, in solennibus libare non poterat: reliqui initiati adesse non vetantur. ^q Romanis vero si quæ sacrificio mulieres interfunt, capita velant. Cumque adorat qui rem diuinam facit, ^r velato capite, ne auersus animus à sacris fiat, ^s dexteram ad osculum ferre, ^t & se in orbem circumagere, ^v prout Numa instituit, necessum habet. ^x Quodque tibicines & citharædi, qui lyras septichordes tenderent, in deorum sacrificiis cum cantu & longis tibiis præcinat, & ne quid aliud agatur exaudiaturque, moneant: ^y illudque ius in æde vescendi habeant, prisca est religione seruatum: ^z quæ quidem tibiæ sacrorum, ex buxo: quæ vero ludis præcinebant, ex osse asinino aut argento fiebant: quod illæ miti sono ad rem diuinam, istæ stridenti & acuto ad prælium accenderent. Fuere enim tibiæ species plurimæ, ad vsus varios: ^a nam Libyes plagialon vocant, ^b quæ ex loto fit: ^c elymos ex buxo & lauro. ^d Celta ex calamis vtuntur fistula, ^e Aegyptij ex stipula hordeacea, ^f Scythæ & Arimaspi ex aquilarum & vulturum ossibus: ^g ex quibus aliquæ erant ferranæ, quæ æquales habent cauernas: aut Phrygiæ,

Scythæ.

Mulieres in sacris & rem diuinam facieturus, capite velato.

Tibiæ variae species.

ANNOTATIONES.

nec forte diuidenda fecit: sed è singulis curiis binos creauit annum quinquagesimum egressos, qui virtute ac genere præcellerent cæteros, censumque sufficientem haberent, & integro essent corpore.

p Scythis quoque.] Herodot. lib. 4. Gyrard. Historiæ deor. syntag. 17.

q Romanis verò.] Plutar. Problem. c. 13.

r Velato capite.] Virgil. lib. 3. Aeneidos, vbi Helenus Aeneam admonet de profectioe, seu fuga faciendâ, his verbis,

*Quin vbi transmissæ steterint trans aquora classes,
Et postis aris iam vota in litore solues,
Purpureo velare comas adopertus amictu,
Nequa inter sanctos ignes in honore deorum
Hostilis facies incurrat & omnia turbet.
Hunc socij morem sacrorum, hunc ipse teneto:
Hac casti mancant in religione nepotes.*

Quo in loco Seruius, Sacrificantes, inquit, omnibus diis, soliti sunt caput velare, ne se inter religionem vagis aliquid offerret obtutibus, excepto solum Saturno, ne numinis imitatio esse videretur. Et idè Seruius lib. 2. eiusdem operis in eum locum,

*Fatale aggressi sacro auellere templo
Palladium, celsis summo custodibus arcis
Corripere sacram effigiem.*

Vide Plutar. Problem. c. 10. & supra lib. 2. c. 14.

s Dexteram ad osculum ferre.] Plinius lib. 11. cap. 45. & clarius lib. 28. cap. 2. vbi ita scribit, In adorando dexteram ad osculum referimus, totumque corpus circumagimus. Apul. lib. 14. Metam. Et ad mouentes oribus suis dexteram, priore digito in erectum pollicem residente: vt ipsam deam Venerem religiosis adorationibus venerabantur. Idem Apul. in Apologia, Si sanum aliquod prætereat, nefas habet adorandi gratia manum labris admouere. Et huc spectat quod D. Hieronymus in Psalterio, quod dicitur Deosculamini, interpretatus est, adorare: quia, vt eius verbis vtatur, qui adorant, solent deosculari manum & capita summittere. quod se D. Iob cap. 31. in elementis & idolis fecisse negat: dicens, Si vidi solem cum fulgeret, & lunam incedentem clarè, & letatum est in abscondito cor meum, & oscularus sum manum meam ore meo, quæ est

iniquitas maxima, & negatio contra Deum altissimum. Hebræi, iuxta linguæ suæ proprietatem, Deosculationem ponunt pro veneratione.

t Et se in orbem circumagere.] Plinius in posteriore illo loco. Nā & inter symbola Pythagoræ illud erat, *περικυκλῶν τῶν θεῶν*. id est, ad orandum circumactum corporis. Nimirum ad imitationem cæli perpetua vertigine circumacti. Eras. Chil. 1. cent. 1. in prouerbio, Adorato circumactus. Plutar. autem in Camillo non longè à princ. Cùm hæc, inquit, dixisset, vt mos est Romanis preces agentibus se ad dexteram voluere, circumnectēs cecidit. Vide Seruium in 6. Aeneid. ibi,

- Ter socios pura circumtulit vnda.

v Prout Numa instituit.] Plutar. in Numa.

x Quodque tibicines.] Liuius 1. Decad. lib. 9.

Tibicines, inquit, quia prohibiti à proximis Centotibus erant in æde Iouis vesci, quod traditum antiquitus erat, agrè passim, Tibur vno agmine abiierunt: adeo, vt nemo esset qui sacrificiis præcineret. Eius rei religio tenuit Senatam, legatosque miserunt, vt darent operam, vt hi homines Romanis restituerentur. Tibias in sacris adhiberi fas ostendimus Quidij & aliorum autoritate supra li. 3. c. 7.

y Illudque ius in æde vescendi.] Liuius vbi supra. Macrobius lib. 3. c. 11. Herodot. lib. 2.

z Quæ quidem tibiæ.] Gyrardus Histor. deor. syntag. 17. & in multiplici poetarum historia, vbi de scena agit. Athenæus Dipnos. lib. 4. c. 24.

a Nam Libyes plagialon.] Pollux Onomasticôn lib. 4. c. 9. & 10. Athenæus lib. 14. cap. 14. Cælius Rhodi. Antiq. lect. lib. 9. c. 7. in prin.

b Quæ ex loto fit.] Nam ex loto tibiæ frequenter fieri tradit Fest. Pompeius lib. 10. Lotos (authorè Plinio lib. 13. cap. 17.) ad tibiæ cantus expetitur.

c Elymos ex buxo & lauro. } Pollux vbi supra. Celta ex calamis. } præ. Plinius

d Aegyptij ex stipula hordeacea. } lib. 16. cap. 36.

f Scythæ & Arimaspi. } Solinus c. 11.

g Ex quibus aliquæ.] Hæc vsque ad verlic. Post aliquot. sunt Seruij in lib. 9. Aeneid. in eum locum,

- Bisforem dat tibia cantum.

*Aegyptiis
pro tibiis
cantus in
sacris ad-
hibitus.
Iudaei.
Sua cuiq;
deorum ho-
stia.*

quæ impares & inæquales. ^h Post aliquot vero tempora ne tibiæ præcinerēt in sacris, fuit lege cautum. ⁱ Aegyptiis in vsu erat, non tibiæ, sed cantus adhibere in sacris quibus septem vocales deos modulata voce collaudare, tibiæ & citharæ loco fuit. ^k Iudæi in sacris non modo tibiæ, sed tympanis concinunt. Vtque suæ hostiæ diis dicatae in t, & superis albæ, ^m inferis vero nigræ immolentur, neque duobus diis vnâ hostiam mactari, quia vtri deo res diuina fieret, facile non dignoscerent, in omni sacrificio vulgò seruatum est. ^o Nanque aliena hostia, ^p vel debili & manca, ^q quæque

ANNO TATIONES.

^h Post aliquot verò tempora.] Tibiarum consuetudo cœpisse videtur post Medicas victorias, cū Græci iam de se magnificè sentirent, desita verò Athenis disciplina ea, Alcibiade auctore, cū percubisset, ab illo abiectas infractasque tibiæ pudèfacto deformitate oris. Quod in Commentario Pamphilæ nono & vigesimo scriptum fuisse adnotatum reliquit Gellius Noct. Atticarum lib. 15. c. 17. Rhodig. Antiq. lect. lib. 9. c. 4.

ⁱ Aegyptiis in vsu erat.] Gyrald. Histor. deor. syntag. 17. Cælius Rhod. lib. 9. c. 2.

^k Iudæi in sacris.] Num. 10. Leuit. 16. Exo. 28. 39. ^l Superis Albæ.] Idem Horatius lib. Car. 3. Ode 8. ibi,

*Docte sermonis utriusque lingue
Voueram dulces epulas, & album
Libero caprum propè funeratus
Arboris ietu.*

Vbi Acron idem dicit quod Alexander hic & in seq. dicit. Virgil. lib. 3. Aeneid.

Sic fatus meritos aris mactauit homores:

*Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo,
Nigram Hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.*

Vbi Seruius dicit hostias pro qualitate numinis immolari vt hic. Idem Virgil. lib. 9.

*Et statuum ante aras aurata fronte iuuenum
Candentem, pariterq; caput cum matre ferentem,
Iam cornu petat, & pedibus qui spergat arenam.*

Vbi Seruius, Iuuenem, secundum Romanas ceremonias dixit. Ioui enim de tauro non immolabatur: nisi cum triumphii nomine sue vel tauro fiebat: quod tamen admissum est, quia non tantum Ioui, sed aliis diis, qui præfunt, sacrificabatur. Iuuenal. satyr. 10.

*- Duc in Capisolia magnum
Cretatumq; bouem. -*

^m Inferis verò nigræ.] Iam diximus in præced. Acronem id dixisse. Et id quidem probat illud Virgilij loquentis de matre Eumenidum & magna sorore, id est nocte & Terra diis inferis lib. 6. Aeneid.

*- Ipse atri vellere agnam
Aeneas matri Eumenidum, magnæq; sorori
Ense ferit, sterilemq; tibi Proserpina vaccam.*

Vbi Donatus, Omnia, inquit, nigra inferis mactat, & sterilem vaccam: quia nihil ab inferis nascitur. demonstrat quatuor, colorè, genus animalis, quum primò vellere intactum: ergo non attonsum & Veneris immune. Et illud Tibulli lib. 3. eleg. 5. in fi.

*Interea nigras pecudes promittite Diti
Et nucis lactis pocula mista mero.*

Et Virgilij lib. 5.

*- Huc casta Sibylla
Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet.*

Illud item Valerij Maximi lib. 2. cap. 1. de Valerio Publicola, apud eandem aram publicè nuncupatis votis casisque atris bobus, Diti maribus, foeminis Proserpinæ, leſtiferiôque ac ludis trinoctio factis, aram terra, vt antè fuerat, obruit. Nam & Plutarchus in Lucullo scribit, Aderant Proserpinalia festa, nec bouem nigram, qualis in his sacris mactari solebat, ob circumfusum hostem parare potuerunt, sed pro boue placentam altaribus offerendâ consiciunt. ⁿ Neque duobus diis.] Liuius 3. Decad. lib. 7. Marcellum aliq; atque alia obiecta animo religiones tenebant, in quibus, quòd cum bello Gallico ad Clastidium ædem Honori & Virtuti vouisset, dedicatio eius à pontificibus impediatur: quòd negabant vnâ cellam amplius quàm vni Deo restè dicari: quia si de cælo tacta, aut prodigij aliquid in ea factum esset, difficilis procuratio foret: quòd vtri Deo diuina res fieret, sciri non posset. Neque enim diobus, nisi certis deis rite vna hostia fieri.

^o Nanque aliena hostia.] Plinius lib. 8. cap. 45. ad fi. scribit, Hoc quoque notatum, vitulos ad aras humeris hominis allatos non ferè litare, sicut nec claudicantem: nec aliena hostia placari, nec trahente se ab aris.

^p Vel debili aut manca.] Plinius ibi. quod assumptum videri potest à Iudæis, quibus Deus Opt. Max. iussit sibi offerri meliora pulchrioraq; & robustiora: non cæca, non clauda, non languida, non debilia, vt scribitur Deuteron. cap. 15. & 17. & Malachia 1. non semel alibi sæpe. Quod & Ethnici & Gẽtiles obseruauerunt, ex quibus Euripides in Iphigenia & rãpois tradit Agamemnonem vouisse Dianæ se immolaturum quicquid pulcherrimum annuus prouentus produxisset. Aristoteles in Symposio, Nihil, ait, mutilum ac diminutum diis offerimus, sed integra omnia, atque absoluta. Hucque spectat illud Virgilij lib. 3. Georg.

*Aut si quam ferro mactauerat antè sacerdos:
Inde neque impositis ardent altaria fibris,
Nec responsa potest consultus reddere vates.*

Id enim de morboſo animali intelligitur, cuius caro non coquitur, vt dicit Plinius morboſa caro non coquitur. Futura autem, vt ait Seruius in eum Virgilij locum, nisi ex sana victima colligi non possunt. Donatus autem enarrans eum locum Virgilij libro 9. Aeneidos,

Ipse tibi ad tua templa feram solemnia dona.
Scribit hostiam nec macie, nec atate confectam esse debere.

^q Quæque reluctatur.] Plinius vbi supra. ex quo illud Lucani lib. 7.

*Admotus superis discussa fugit ab ara
Taurus, & Emathios præcepse iecit in agros.*

Et Am

reluctatur, & se admoueri altaribus non sinit, dii non placantur: fugientemque hostiam, quæque altaria detreſtaret, vbicunque nanciscerentur, mactari oportebat, ne piaculum fieret. Et sicut suæ hostiæ numinibus dicatae sunt, ita & aræ fuerunt. ^s Superis enim, à terra exaltatis aris: terrestribus, in terra inferis verò, sub effoſſa terra, sacra facere conuenit: quod ^t apud Indos fuit diu seruatum, vt terrestribus diis in cauernis, Soli verò in sublimi sacrum faciant. ^v Nonnunquam sine ara, in nudo solo & pavimento sacra peregrisse Græcos, compertum est. ^w Eumæus apud Homerum super escharam, victimam fecit. ^x Arabes arulam super aram constituunt, in illaque Soli immolare, & thus adolere solent. ^y Hæ enim ad normam quadratæ fuerunt: superque eis sacra facturi, ^a cespitem ex gramine, ^b seu verbenas apponunt. Ista enim faustæ in omnibus sacris habitæ, ^c quas ex sacro loco decerpere conuenit. Ipsasque aras suorum numinum fronde ornare, ^d vt Ioui esculo, ^e Apollini lauro,

*Qua hostia ei non placabantur.
Sua cuiq;
ara.
Indorum sacra.
Odyſ. 14.
Arabes.
Verbena fausta in sacris.
Aræ frondibus diis sacratis ornata.*

ANNO TATIONES.

Et Amnianus Marcellinus lib. 24. Abundè, inquit, rarus post hæc prosperitates similes aduentate complures hostias Marti parabat Vltori, & ex tauris pulcherrimis decem ad hoc perductis, nondum aris admori voluntate sua nouè procubere tristissimè: decimus verò, qui distractis vinculis lapsus, agrè reductus est, mactatus ominosa signa monstrauit.

^r Fugientemque hostiam.] Valerius Maxim. lib. 1. cap. 6. vbi de Pompeio loquitur, ita scribit, in princ. Cn. Pompeium Iupiter omnipotens abundè monuerat, ne cum C. Cæsare vltimam belli fortunam experiri contenderet: egresso à Dyrrachio aduersa agmini eius fulmina faciens, examinibus apum signa obscurando, subita tristitia implicatis militum animis, nocturnis totius exercitus terroribus, ab ipsis altaribus hostiarum fuga. Seruius lib. 2. Aeneid. ibi. *- Et magno mercetur Atrida.*

Quia, inquit, sacrorum est, vt victima fugiens, vbicunque inuenta fuerit, occidatur, ne piaculum committatur. Plinius vbi supra.

^s Superis enim à terra.] Lactantius Placidus, Grammat. interpres Statij in 4. li. Thebaid. eo loco, *- Totidemq; satis Acheronte nefastos
Virginibus iubet esse focos: tibi rector Auerni,
Quamquam infossus humo, superat tamen agger in auris*

*Pincus, hunc iuxta cumulo minor ara profunde
Erigitur Cereri. -*

Sic memoriae prodidit, Tria sunt in sacrificiis loca, per quæ expiationem facimus: Scrobiculo facto inferis aris tribus sacrificamus, Cælestibus extructis focis: vnde etiam nominata sunt altaria, ad quæ sacrificantes manus porrigimus in altum. Cæli. Rhodiginus lib. 12. c. 1.

^t Apud Indos.] Festus Pompeius lib. 1. prope fin. Antiqui diis superis in ædificiis à terra exaltatis sacra faciebant, diis terrestribus in terra, diis infernalibus in effoſſa terra.

^v Nonnunquam sine ara.] Cælius vbi supra. ^x Eumæus apud Homerum.] Lib. Odyſſeæ 14. *ὅς δ' ἦν εὐσηγὸν μάλα πῖονα πέντε τήρων,
ἃ ἔπειτ' ἐσησάν ἐπ' ἐσχάτην.*

Alexander hic Græcam dictionem reliquit: D. autem Iustinopolitanus craticulam vertit. Est enim Græcis & ἐσχάτη, & ἐσχάτης, eiusdem ferè significationis.

^y Arabes arulam.] Strabo lib. 16. non multò ante fi. de Arabibus loquens scribit, Solem colunt, arulam super aram constituentes, & quotidie in ea immolant, & thus adolent.

^z Hæ enim ad normam.] Vide ibi Strabonem. ^a Cespitem ex gramine.] Virgil. lib. 12. Aeneid. *In medijsq; focos & diis communibus aras
Gramineas, alij fontemq; iguemq; ferebant
Velati lino & verbenis tempora vinciti.*

Vbi Seruius, Romanis enim, inquit, moris fuerat cespitem aræ superimponere & liba sacrificare. ^b Seu verbenas apponunt.] Vide quæ scribam infra lib. 5. c. 27.

^c Quas ex sacro loco decerpere conuenit.] Plinius lib. 22. c. 2. & li. 25. c. 9. Donatus in Andriam Terentij act. 4. sce. 4. annotauit ibi,

*- Ex ara hinc sume verbenas tibi,
Atque eas subterne.*
Catachresticòs omnes herbas & frondes festas ad aras coronandas ex puro loco decerptas, Verbenas appellari.

^d Vt Ioui esculo.] Plinius lib. 12. c. 1. & lib. 16. c. 4. Virgil. lib. 2. Georg.

*- Nemorumq; Iouisque maxima frondet
Esculus. -*

Sed & adde & quercu ex Lactatio interprete Statij in lib. 4. Thebaidos. Quod & probat illud ipsius Virgilij lib. 3. Georg.

*Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos.*

Et ibi Seruius scribit quòd omnis quercus est Ioui consecrata, & omnis lucus Dianæ. Et Quidij lib. 1. Metamor.

Et quæ deciderant patula Iouis arbore frondes.

Seruius autem in 1. Eleg. non multò post prin. ibi, *De cælo tactus memini prædicere quercus.* Dicit quercum esse in tutela Iouis. Idem Seruius in eum locum eiusdem Virgilij lib. 6.

Atque umbrata gerunt cruii tempora quercu.
Quercæam, inquit, coronam accipiebant, qui & in bello ciuem seruallent: ideo, quia antè causa vitæ in hac arbore hominibus fuit, qui glandibus vescebantur. Gell. lib. 5. c. 6.

^e Apollini lauro.] Plinius d. lib. 12. c. 1. Diodor. Siculus lib. 1. c. 2. Acron interpres Horatij lib. Car. 3. Ode 4. ibi,

Minerua olea, ^b Veneri myrto, ⁿ Herculi populo, ^l Baccho edera, ^k Pani verò pino, ANNOTATIONES.

*- Ut premeret sacra
Lauroq; collatq; myrto,
Non sine dis animosus infans.*
Vnde & illud Virgilij eclog. 7. aliàs 8.
*Populus Alcide gratissima, vitis Iacho,
Formosa myrtus Veneri, sua laurea Phæbo.*
f Minerua olea.] Plinius vbi suprâ. Ouid. lib. Metamor. 6.
*Illic incumbens cum Palladis arbore palma,
Edidit inuita geminos latona nouerca.*
Vbi Raphaël Regius interpres annotauit Latonam & palmæ & oliuæ innixam peperisse.
g Veneri myrto.] Virgilius, Diodorus, Plinius & Acron locis nuper citatis, & præterea idem Virgilius lib. 1. Georg.
- Solido Paphia de robore myrtus.
Et ibi Probus rationem reddit. Plutar. in Marcello: vbi myrtum pacis esse symbolum dicit. & Proble. cap. 19. Myrtum, inquit, quasi Veneri dicatam, religiosam habent. Ouid. Factorum 4. vbi de Venere loquitur,
*- Leuiter mea tempora myrto.
Contigit.*
Vnde Imperatores (teste A. Gellio lib. 5. c. 6.) corona Myrtea utebantur, qui ouantes vrbe introibant, quibusque incruenta victoria obuenerat. Athenæus lib. 15. c. 6. Seruius in lib. 5. Aeneidos ibi,
Vnde genus ducis.
Iterum ratione reddit, cur Myrtus Veneri sacratur. h Herculi populo.] Virg. citatus suprâ in verbo, Apollini lauro. & ibi Probus interpres. Et rursum idem Virg. lib. 8.
- Herculea bicolor cum populus umbra.
Et ibi Seruius, Herculi, inquit, consecrata, qui cum ad inferos descendens fatigaretur labore: dicitur de hac arbore, corona facta, caput velasse: vnde foliorum pars temporibus cohærens, capiti adhibuit sudorem: pars verò exterior, propter inferorū colorē, nigra permansit, & honeste pependit populus. id est corona de populo. & paulo post,
Populeis adsunt euincti tempora rami.
Et ipse quoque Virgil. lib. 5. Aeneidos,
Cætera populea velatur fronde iuuentus.
Plinius lib. 12. c. 1. in princ. Macrobi. lib. Satur. 3. ca. 12. Vnde, inquit, recte Maro noster ad tempora respexit, quibus Euander ante vrbe conditam, apud eam aram maximam sacra celebrabat, & utebatur populo vtique Alcide gratissima. Pausanias lib. 5. vbi rationem reddit. Porphyrtion interpres Horatij Car. lib. 1. Ode 7. ibi,
Tempora populea fertur vinxisse corona.
Virgil. Georg. 2.
- Herculeæq; arbor umbrosa corona.
Et ibi quoque Probus & Ser. interpretes. Et Ouid. in epistol. 9. ad Deianiram,
Aptior Herculeæ populus alba comæ.
i Baccho edera.] Diodorus Siculus lib. 1. cap. 2. Plinius lib. 16. c. 34. & 35. Tibullus lib. 3. eleg. 6.
*Candide liber ades, sic sit tibi mystica vitis,
Sic edera semper tempora vincula feras.*

Ouid. Fast. lib. 1.
*Festa corymbiferi celebrabat Græcia Bacchi,
Tertia quæ solito tempore bruma refert.*
Huius rei rationem reddens lib. 3. Fast. ita inquit,
*Cur edera hæc cinctæ est: edera est gratissima Baccho:
Hoc quoque cur ita sit, dicere nulla mora est,
Nysiadus nymphas, puerum querente nouerca,
Hanc frondem cunis opposuisse ferunt.*
Idem lib. 1. Tristitium eleg. 6.
Deme meis ederas, Bacchica ferta, comis.
Macrobius Satur. lib. 1. cap. 19. Colitur etiam, inquit, apud Lacedæmonios simulacrum liberi patris hasta insigne, non thyrsus. Sed cum thyrsus tener, quid aliud quàm latens telum geritur, cuius mucro edera lambente protegitur? quod ostendit, vinculo quodam patientiæ obligando imperij belli. Habet enim edera vincendi obligandi que naturam. Vnde & poetæ præcipui Bacchi cultores edera coronabantur, vt scribit Plin. lib. 16. cap. 34. & Probus rationem reddens in libro 2. Virgil. Et illud Virgil. eclog. 7.
*Pastores edera crescentem ornate poetam
Arcades, inuidia rumpantur vt ilia Codro.*
Et eclog. 8.
Inter victrices ederam tibi serpere lauros.
Et ibi Seruius. Et Horat. lib. Car. 1. Ode 1.
*Me doctarum edera premia frontium,
Diis miscent superis.*
Et ibi quoque interpretes. Et Propertius li. 4. eleg. 1.
*Ennius hirsuta cingat sua dicta corona:
At folia ex edera porrige Bacche tua.*
Ouid. li. 3. Amorum eleg. 8. in qua Tibulli mortem deflet,
*Obuius huic venies edera iuuenilia cinctus
Tempora cum Caluo doctæ Catulle tuo.*
Et 3. de Arte Amandi loquens de Poëtis,
*Nunc edera sine honore iacent: operataq; doctis
Cura vigil Musis, nomen inertis habent.*
Iuuenalis faty. 7.
*Qui facis in parua sublimia carmina cella,
Vt dignus venies edera, & imagine sacra.*
Martialis lib. 8. epig. 82. eodemque vlt.
*Non quercus te sola decet, nec laurea Phæbi:
Fiat & ex edera ciuica nostra tibi.*
Festus Pompeius lib. 8. Edera in tutela liberi patris putabatur esse: quia vt ille semper est iuuenis, ita hæc semper viuet.
k Pani verò pino.] Propertius lib. 1. eleg. 18.
*Vos eritis testes, si quos habet arbor honores
Fagus, & Arcadio pinus amata Deo.*
Et Ouid. de Lupercalibus, qui erant sacerdotes Panis lib. 2. Fasto.
*Ipsæ ego Flaminiam poscentem Februa vidi,
Februa poscenti pinæ virga data est.*
Sed & adde Proserpinæ sacram pinum esse, vt tradit Seruius lib. 3. Aeneid.
- Sylua alta Iouis lucisue Dianæ.
Et Matri deum & Fraudis, idem Seruius lib. 2. Acron post princ. ibi,
- Scitæq; intesunt abiete costas.

Pinus,

Diti autē cupresso. ^m Quanquā ad arā maximā Herculi sacra facturi, sola lauro, neq; alia coronetur frōde. ⁿ Thraces & Iudæi pro lege habēt, in omnibus sacris hedera coronari, ^p Cappadoces ambrosia. Apud Aegyptios hedera vitibus præfertur ^q Druidæ nullum sacrum sine roboris frōde cōficiunt: Ptolemæus heliochryso coronauit deos. ^r Thraces verò non solum coronati, sed scuta & gladios hedera ornati, in solennibus libant. ^s Issiaci, absinthij marini ramum virgultis cæteris præferunt. ^t Aegyptij in Iouis pompa, ^x & Magi myrica, ^y Hermionenses hyacintho coronantur in sacris. ^z Parthi ex diuerso gramine coronata agna, odores incendunt. ^a Ferunt Aegyptios agrosti herba manibus decerpta, adorasse, ^b & papyri flore coronasse deos. ^c Vespasianus verò coronas ex cinnamomo interrasili auro saepe templis dicauit. Apud alios autem ^d fagi cortex religiosus fuit. ^e Non sic Thebis & Athenis: nanque in Palladis templo haud facile quisquam hederam inuenit. ^f Ea verò hedera quæ fert racemos labruscæ modo, quam smilacem nominant, & arbores quæ nec feruntur, nec fructum ferunt, in fausta omnibus habentur sacris, & damnatæ religionis: ^g apud Persas nō modò qui sacrificat, sed hostia, & qui sacris interfunt, festa ornantur fronde. ^h Iudis contra: nanque ex his

Laurus ad aram maximam Herculis. Thraces. Iudæi. Cappadoces. Aegyptij. Druidæ. Issiaci. Hermionenses. Parthi. Thebani & Athenienses. Herba infausta in sacris. Persæ. Indi.

ANNOTATIONES.

Pinus, inquit, in tutela est Matris deum & fraudis: quia eius poma cadentia per fraudem interimunt. Et iterum lib. 9. ibi,
Pinæ sylua mihi multos dilecta per annos.
l Diti autem cupresso.] Plinius lib. 16. c. 33. Cupressus, ait, diti sacra, & ideo funebri signo ad domos posita. & Festus Pompeius lib. 3. & vide suprâ lib. 3. cap. 7. Sed adde eam quoque proserpinæ dicatam Seruio lib. 3. Aeneid. loco nuper designato. Et vide Liuium 3. Decad. lib. 10. ad fi. Et Marti myrtus quoque eidem Seruio lib. 3. Aeneid. in princ. ibi,
*Fortè fuit iuxta tumulus, quo cornea summo
Virgulta, & densis hastilibus horrida myrtus.*
Adde item superioribus ipsi Marti, gramine vt tradit idem Seruius lib. 12. Aeneid. eo loco,
*- Et diis communibus aras
Gramineas.*
Harpocrati persica, vt probat Plutar. in lib. de Iside & Osiride. & Iunoni malo Punico, vt tradit Philostratus in vita Apollonij lib. 4. c. 9.
m Ad aram maximam Herculi.] Macrobi. Satur. lib. 3. c. 12. vbi rationem reddit cur Virg. lib. 3. Aeneid. Herculi Salios assignarit, sic scribit, Cum ad aram maximam, sola lauro capita, & alia fronde non vinciant.
n Thraces.] Plinius lib. 16. c. 34. vbi de edera.
o Iudæi.] Cornel. Tacitus lib. 21. vbi de ritu & institutis eorundem differit.
p Cappadoces.] Plinius lib. 17. cap. 4. vbi varia ambrosiæ nomina scribit, Ambrosia, inquit, vagi nominis est, & circa alias herbas fluctuati: fruticem vnum habet densum, ramosum, tenuem, trium ferè palmorum, tertia parte radice breuiorem, foliis rura. Circa inum caulem in ramulis semè est vuis dependentibus, odore vinoso: qua de causa botrys à quibusdam vocatur, ab alijs artemisia. Coronantur illa Cappadoces.
q Druidæ.] Plinius lib. 16. c. 44. & vlt. ad fin. Druides, inquit, iam per se roborum eligunt lucos, nec vlla sacra sine ea fronde cōficiunt, vt inde appellati quoque interpretatione Græca possint Druides videri,
r Ptolemæus heliochryso.] Idem Plinius lib. 22. cap. 35.
s Thraces.] Idem lib. 16. c. 34.
t Issiaci.] Idem lib. 27. c. 7. ad fi.
v Aegyptij. } Idè scribit Grego. Gyraldus
x Magi. } in varia & multiplici Deo-
y Hermionenses. } rum historia syntag. 17. sed
z Parthi. } nullum citat authorem.
a Ferunt Aegyptios.] Quæ ea sit non meminime legitisse. Diodorus autem Siculus lib. 2. ca. 1. post princ. sic scribit, Priscis victum Aegyptiis herbas ac palustres caules radicis que, quas gustu experti comprobassent, fuisse tradunt, eamque quam Agulim dicunt, herbam tum præcipua dulcedine, tum hominibus ac iumentis vtilis in primis vñs. Eius vtilitatis memores ad hoc vsque tempus viri, ac manibus decerpta deos orant, existimantes hominem limosum ac palustre animal esse, sumpta coniectura tum ab eius humili naturali que ortu, tum quia magis humidis quàm siccis egeat cibus. Ex quo intelligis hunc Alexandri locum sumptum fuisse.
b Et papyri flore.] Plin. lib. 13. cap. 11. Gyrald. vbi suprâ.
c Vespasianus.] Plinius lib. 12. cap. 19. Coronas, inquit, ex cinnamomo interrasili auro inclusas, primus omnium in templis Capitolij atque Pacis dicauit Imperator Vespasianus Augustus.
d Fagi cortex.] Plinius lib. 16. cap. 9. Necnon, ait, in quodam vsu factorum religiosus est fagi cortex.
e Non sic Thebis.] Hæc omnia vsque ad clausulam, Ea verò sunt Plutarchi problem. c. 12.
f Ea verò edera.] Plinius lib. 16. cap. 35. vbi ederam eam dicit infaustam esse omnibus sacris & coronis: quoniam sit lugubris, virgine eius nominis, propter amorem iuuenis Croci, mutata in hunc fruticem. Hinc puto factum quòd edera Flamini diali neque tangere, neque nominare fas erat, auctore Sexto Pompeio lib. 5. eos enim locum vbi bustum sit ingredi non licet, nec mortuum attingere, vt ait Gellius lib. 10. c. 15.
g Apud Persas. } Gregorius Gyrald. vbi suprâ.
h Iudis contra. }

Persæ

coronatus sacrificat nemo. Perfæ tamen nec deorum imagines habent, nec templa erigunt^r (erant enim ædium sacrarum & simulacrorum eueriores (sed in loco mundo & excelso, cum precatione diis victimas immolant: quod à plerisque usurpatum inuenimus. nam Carmeli deus colebatur, cui nec templum erat, nec simulacrum, sed ara tantum, & diuinus cultus. Iudæi mente sola vnum numen colunt: ideo nulla apud eos simulacra, non modò templis, sed nec vrbibus insunt. Germani quoque nullam humani oris speciem diis, præ eorum magnitudine, dederunt: nec templa dicarunt, sed lucos & nemora deorum nominibus appellant, illa velut sacra templa venerati. Sacerdos autem, & qui victimam facit, pura in veste & candida (nam color albus deo gratus in primis) in textili tela, nec maioris operæ quàm menstruæ, nonnunquam in purpura & auro. Triumphales viri, & qui amplos honores gesserant, in triumpho ornatu, aut in prætexta, lotis manibus, & fronde coronati, sacri & venerabiles, nudis pedibus, & tonsa coma, ad rem diuinam accedebant: idque à Pythagora traditum Lacedæmonij obseruarunt, qui nudis pedibus adorandum sacrificandumque censuerunt. Pura autem & religiosa dicebatur vestis, qua rem diuinam facturi, festa vntur die. Ea quidem erat soluta omni vinculo, nullis maculis nec squalore obsita, nec funesta aut fulgurata. Quòd si quis nece aliqua pollutus fuisset,

Iudæi.

Germani.

Vestis sacerdotis sacrificanti.

Triumphales viri.

Lacedæmonij pura & religiosa vestis. Lacedæmonij expiatio.

ANNOTATIONES.

i Perfæ tamen.] Herodotus lib. 1. Strabo lib. 15. non multò ante fin. Cicero lib. 2. de legib. Nec sequor, inquit, Magos Perfærum: quibus auctoribus Xerxes inflammasse templa Græciæ dicitur, quòd parietibus includerent deos, quibus omnia deberent esse patentia ac libera, quorumque hic mundus omnis templum esset & domus.
k Erant enim.] Hæc parenthesis est Ascōnij Pædiani in 3. in Verrem act.
l Nam Carmeli deus.] Cornel. Tacitus lib. 17. Et adde nec Coronidi, deæ Sicyoniorum templum fuisse, auctore Pausania in Corinthiacis, cuius statua nusquam in templo infixæ est.
m Iudæi mente sola.] Dion in Pompeio. Tacitus lib. 30.
n Germani quoque.] Cornelius Tacitus in lib. de Morib. German. Hincque illud Plinij lib. 12. c. 1. de arboribus loquentis in princip. Hæc fuere numinum templa, præterque ritu simplicia rura etiã nunc Deo præcellentem arborem dicant: nec magis auro fulgentia atque chore simulacra, quàm lucos, & in his silentia ipsa adoramus.
o Sacerdos autem.] Cicero lib. 2. de legib. & Virg. lib. 12. Aeneid.
- Puræ in veste sacerdos
Setiger.e factum suis, intonsamq; bidentem
Attulit, admouitq; pecus flagrantibus aris.
Vbi donatus, Pura, inquit, colore albo, nec purpuræ variata picturis. Subdit tamen quòd qui sacrorum ritus scrupulosius inuenitur, induunt contagione omni & criminum macula liberam & immunem. Seruius verò ibi dicit, puram vestem impollutam, qua festis diebus vti consueuerat sacra celebraturi. Verùm Festus Pompeius lib. 14. interpretatur puram vestem, non obsitam, non fulguratam, non funestam, non maculam habentem.
p Et candida.] Cicero 2. de legib. Color, inquit, albus præcipue decorus Deo est, tum in cæteris, tum maxime in textili. Et Donatus vbi nuper.

q In textili tela.] Idem Cicero d. lib. 2. de legib. paulò ante id quod ex eo supra dictum est. In delubris communibus, inquit, textile, nec operosius, quàm mulieris opus menstruum.
r Nonnunquam in purpura & auro. Gyrals Triumphales viri. Stral.
Hitor. deor. syntag. 17.
t Nudis pedibus & tonsa coma.] Vide de his duobus supra lib. 3. c. 22. vbi de Berenice.
v Idque à Pythagora traditum.] Gyrals dialo. logismo 10. Vide eiusdem Pythagoræ carmina.
x Lacedæmoniorum.] Idem ibi.
y Soluta omni vinculo.] Seruius in li. 2. Aeneid. in eum locum,
Eripui (furo) leto me & vincula rupi.
Atqui, inquit, solutæ sunt hostiæ, cum piaculum sit in sacrificio aliquid esse religatum, citatque illud eiusdem lib. 4. eiusdem operis,
Vnum exuta pedem, vinculis in veste recincta
Testatur moritura deos.
Vbi & idè Seruius, Quia, inquit, vt supra diximus, in sacra nil solet esse præligatum. Et alibi idem Seruius in 12. lib. - Vincula omnia rupi.
Et religionis, ait, & fœderis est. Sed huic contradicere videtur illud Iuuenal. saty. 12. ad princ.
Sed procul extensum petulans quatit hostia funem
Tarpeio iurata Ioui, frontemq; coruscant,
Quippe serox vitulus templis maturus & ara,
Spargendumq; mero, quem iam pudet vbera matris
Ducere, qui vexat nascenti robora cornu.
Et quod tradit Isidorus lib. Etymologiarum 6. c. 19. Victimam à quibusdam dictã, quòd vincula ad aras ducebatur. Sed hunc scrupulum discutiens Seruius primo illo loco scribit, Victimam ipso tempore sacrificiorum minimè ligatas esse oportere: sed autem, scilicet, cum ducerentur, ligabantur.
z Quod si quis nece.] Gyrals lib. de Sacrificiis syntag. 17. hæc historia nihil omnino notius apud auctores dicit, sed nullo citato auctore.

a Aegyptij

bis septem vicibus inundationibusque vestes abluebat aqua, his piamentis ab immunditia emaculati arbitratu. Aegyptij verò laneas vestes non inferunt in deorum templa, nec cum his cadauera sepeliunt. Hostia si maior erat, auratis cornibus: si minor, coronata illius Dei fronde, cui sacra fiunt, incedebat: infusaque lanea & candida vitta circumdata, ante aras nullo vinculo ligata sistebatur: neque enim in sacris vinculum quid esse poterat. Contrà verò apud Senones: nam lucum sacrum venerantur: quem nisi vinculo ligatus ingredi nemo poterat: qui si fortè prolapsus corruisset, attolli minimè licebat, sed per humum reptare necessum erat. In Scythia quoque Marti sacrum fit, in quo victima primis pedibus ligata, ad aram sistitur, cui laqueum in collo iniiciunt, ac baculo circumducto stragulant, sine precatione & votis. Quam quidem aquam de fonte Iuturna, qui circa Numicium labitur, quæque in omnibus sacris adhibetur, in primis inspergebant: eam verò aquam super terram posuisse, pia-

Aegyptij.
Hostia ornatu.

Senones.

Scythia.

Aqua sacris adhibita apud diuersos.

ANNOTATIONES.

a Aegyptij verò.] Herodotus lib. 2. Nã & Apuleius Apologia 1. scribit linum purissimum esse rebus diuinis. Velamentum quippe lana signisissimi operis excrementum pecori detracta, iam inde Orphei & Pythagoræ scitis profanum vestimentum esse. Sed enim mundissima lini seges inter optimas fruges terra exorta non modò indutui & amictui sanctissimis Aegyptiorum sacerdotibus, sed oportui quoque rebus sacris usurpatur, Philostratus in vita Apollonij lib. 3. c. 4.
b Hostia, si maior erat, auratis cornibus.] Plinius lib. 33. cap. 3. in princ. Deorum verò, inquit, honori in sacris nihil aliud excogitatum est, quàm vt auratis cornibus hostiæ maiores dûtaxat immolarentur. & dictum est plenius supra lib. 3. cap. 12. vbi Alexander idem scripsit.
c Infusaque lanea.] Virgil. lib. 3. Georg.
Sæpe in honore deum medio stans hostia ad aras,
Lanea dum niuea circumdatur infusa vitta.
Inter cantantes cecidit moribunda ministros.
Varo lib. 3. aut, vt alij computant, 6. Infulas, ait, dictas in hostiis, quòd velamenta è lana, quæ adduntur, infusa, intra hostiarum cornua velamenta erant.
d Candida vitta.] Vt probatur illo eodem loco Virgilij, cum niueam vittam dicit. Vitta autem victimas caput vinciri solitas intelligitur ex illo Virg. loco, & ex alio lib. 2. Aeneidos,
Et salsa fruges & circum tempora vitta.
Et rursum lib. 3. eiusdem operis in funere Polydori, Priami filij,
- Stant manibus aræ
Ceruleis maesta vittis.
Et rursum eodem libro,
Hic Helenus cæsis primùm de more iuuenis,
Exorat pacem diuinam vittasq; resolut
Sacra capitis.
Et Valerij Flacci lib. 1. Argonaut.]
- Tibi ceruleis in litore vitis
Et Zephyrus, Glaucosq; bouem Thetidisq; iuuenem
Deiuit Ancus.
Et alibi eodem lib. non multò ante fi.
- Veteris sub nocte cupressi
Sordidus, & multa pallens ferrugine taurus
Stabat adhuc, cui ceruleæ per cornua vitta.
Et Iuuenalis ad hoc alludens saty. 12. ad finem sic inquit,

Alter enim, si concedas mactare, vouebit
De grege seruorum magna & pulcherrima quæq;
Corpora, vel pueris & frontibus ancillarum
Imponet vittas: & si qua est nubilus illi
Iphigenia domi, dabit hanc altaribus.

In quò illud animaduertendum, vittas in sacrificiis non semper candidas fuisse: sed & aliquando ceruleas, vt patet ex illo Virgilij loco in funere Polydori, & illis duobus Valerij Flacci. nisi fortè ceruleæ essent in funeralibus, in aliis candidæ.

e Ante aras nullo vinculo ligata.] Vide supra ibi, Soluta omni vinculo.

f Contrà verò apud Senones.] Hos Senones, Cor. Tacitus lib. de Moribus Germanor. vocat, vbi ita scribit, Verustissimos se nobilissimosque Sueuorum Semnones memorauit. & paulo post, Est, ait, alia ludo reuerentia. Nemo, nisi vinculo ligatus, ingreditur, vt minor & potestatem numinis præ se feret. Si fortè prolapsus est, attolli & insurgere haud licitum. Per humum euoluuntur.

g In Scythia quoque.] Herodotus lib. 4. de Scythiis loquens, Simulacra, inquit, & aras & delubra faciendi non putant, præterquam Marti. Idem sacrificium prorsus apud omnia templa fieri, eodem modo est institutum, qui talis est, Victimam ipsa primoribus implicata pedibus sistitur, cuius à tergo stans immolator, amota in primis infusa, pecudem ferit, eaque coincidente, Deum inuocat, cui illam mactat, deinde circumdat laqueum collo, tum iniecto baculo circumducit, hostiamque stragulat, non incedo igni, non votis nuncupatis, non sumptis libamentis: sed vbi pecudem stragulat, eique pellem detrahit, ad cocturam se conuertit.

h Quam quidem aquam.] Ad Romanos reuertitur. Id autem est Seruij lib. 12. Aeneid. eo loco,

- Stagnis quæ fluminibusq; sonorâ
Præsidet.

Cuius verba afferemus infra ibi, Ex hac aqua ægros curari. Idem autem Seruius enarrans hunc locum ipsius Virgilij lib. 7.

- Hæc fontis stagna Numici.

Tradit, Vestæ libari non nisi de hoc Numici fluuio licuisse.

i Eam verò aquam super terram posuisse.] Lactantius interpres Statij lib. 8. Thebaicos in eum locum,

Sicut

culum & triste omen erat.^k Ideo vas lato ore, & fundo angusto, in quo hauriretur, ne stare posset, in sacris adhibebant,^l cui cadum,^m alij scyphum dixere nomen. Illudque manibus tenere oportebat. Quod quidē flaminicæ virgines sacrorū ministræ, aut Vestalium famulæ, nonnunquam pueri flaminū ministri,ⁿ quos Camillos appellant, patrum & matrum omnes coronati tenebant manibus.^o Ex hac aqua ægros curari, & bonæ valetudini restitui putabāt.^p Apud Athenienses verò aqua erat ex Callirhoe fonte, magnæ religionis, in maximis sacris & spōsalitiis cęremoniis, in quibus aliā adhibere nefas habebatur. Fertur in Delij Apollinis tēplo præcipua aqua fuisse, sacrificantiū vsū accommoda, quam ad alios vsus haurisse, magni criminis instar erat.^q Græci in sacrificiis & expiationibus, Eleutheri aquam frequentes adhibent: Træzeni ex Hippocrene, Persici reges ex Choaspide, quam peregre profecturi secum ferunt.

ANNO TATIONES.

*Sicut Achemenius solium gentesq; paternas
Excipit.*

Futile, inquit, vas est quoddam lato ore, fundo angusto: quo utebantur in sacris deæ Vestæ: quia aqua ad sacra Vestæ in terra non ponitur: quod si fiat, piaculum est.

^k Ideo vas.] Donatus in And. Terent. act. 3. scen. 5. ibi,

seruo fortunæ meas me commississe futile?

Vas, inquit, quod futile dicitur, quod non deponunt ministri sacrorum, quod est acuto fundo & patulo ore, eoque instabile est. Citatque Virgilium, non designato tamen loco, sed est lib. II. Aeneid.

Consiliis habitus non futilis auctor.

Quo in loco Seruius, Futilis, inquit, quoddam est vas lato ore, fundo angusto, quo utebantur in sacris Vestæ: quia aqua ad sacra hausta in terra (ut supra diximus) non ponitur: quod si fiat piaculum est. vnde & excogitatum vas est, quod stare non posset, sed positum statim effunderetur. Sed & ipse Donatus, ut ad eum redeamus, idem prope scribit in Phormionem ipsius Terentij act. 5. scen. 1. ibi,

Ne vos forte imprudentes foris

Effutiretis.

Translatio à vase, futili nomine, quod patulo ore, fundo acuto, instabile, nihil profus retinet, Cui cadum.] Cadus enim est forma turbinata: scilicet instar turbinis, qui huiusmodi est, ut in imo sit acutus, in summo latus, ut describere videtur Ouidius lib. I. Metamor.

Cava buccina sumitur illi

Tertilis in latum, que turbine crescit ab imo.

Ex quo Plinius de aloë loquens lib. 27. c. 4. Ob id, ait, in turbinibus cadorum eam feruant.

Alij scyphum.] Id genus esse vasis potiorij omnibus manifestum est. Diximus supra lib. 3. c. 10. Scyphus, auctore Macrobio lib. Satur. 5. c. 2. Herculis poculum est, ita ut liberi patris cantharus. Sed quod hac forma fuerit in præsentia non meminisse legisse.

Quos Camillos appellant.] Plutarc. in Num. Pompilio. Macrobi. lib. 3. Satur. c. 7. scribit, Romanos pueros puellæque nobiles, & inuestes, Camillos & Camillas appellasse, Flaminicarum & Flaminum præministros, Seruius in lib. II. Aeneid. in eum locum,

Ipse pater famulam vouco.

Vbi de Camilla loquens: scribit, Ministros & ministras impuberes, Camillos & Camillas in sacris vocatos fuisse: vnde & Mercurium Hetrusca lingua Camillus dictus est, quasi minister deorum. Sed idem eod. lib. dicit simpliciter Camillum proprie appellari ingenuus puerum. Sed quod magis accedit ad priorem significationem, Festus Pompeius lib. 6. Flaminius, inquit, Camillus puer dicebatur ingenuus, patrum & matrum, qui Flamini Diali ad sacrificia præminittrabat. Antiqui enim ministros Camillos dicebant. Subditque alios dicere, Omnes pueros ab antiquis Camillos appellatos, sicut habetur in antiquo carmine, cum pater filio de agricultura præciperet:

*Hyberno puluere, verno luto, grandia furra
Camille metes.*

Præterea vide Varro nem lib. 3. aut, ut alij computant, lib. 6.

o Ex hac aqua ægros curari.] Seruius in 12. lib. Aeneidos, quò loco citauimus supra ibi, Quam quidem aquam Iuturna (nam de hac loquitur Alexander, ut ex superioribus patet) fons est in Italia saluberrimus iuxta Numicum fluium, cui nomen à iuuando inditum est. Cum enim omnis aqua naturaliter noxia sit extraneorum corporibus, hic omnibus saluberrimus fons est. De hoc autem fonte Romam ad omnia sacrificia aqua afferri consueuerat. Id quod & supra dictum est.

p Apud Athenienses aqua erat ex Callirhoe.] Hæc, in eodem fermè verbis, scribit Lilius Gyraldus Hist. deor. syntag. 17. vbi de Supplication. & lectisterniis.

q Græci in sacrificiis.] Pausanias lib. 2. qui de Corinthiacis est, vbi de Clymestrate & Aegypti sepulcro loquitur. In itinere, inquit, aqua manat, quam Eleutherion, id est, liberam appellant, qua vtuntur ad piaculorum purgationes templi ministræ, quæque sacrificiis occulte adstant.

r Træzeni ex Hippocrene.] Pausanias eo. lib. non multo ante fin. vbi scribit hac aqua lustratum purgatumque fuisse Orestem.

s Persici Reges.] Herodot. lib. I. Portatur, inquit, aqua ex flumine Choaspe, Susa præterfluente, quo vno ex omnibus fluminibus rex potat. Cuius Choasps aquam decoctam, & in argentea vasa distillatam, ferentes permutæ carrucæ quatuor rotarum mulis trahentibus, assidue comitantur, quocumque ille pro

Arabū reges ex Euleo, qui ortus à Medis, præcipuo nitore fluit: præ cæteris verò Aegyptij, tanti Nili aquam fecere, ut quū hydria ad templū humeris ferebatur, omnes procumberent, & sublatis manibus diis gratias agerent. Feruntque Babylonios reges ex Nilo & Istro aquas inter gazas condere assueuisse, velut hoc argumentum suæ magnitudinis ostenderent, quum per tot spatia terrarum, totque inuias regiones aduectæ fuerint. Ipse verò sacerdos^y lanea infula velatus, & fronde coronatus, aram manibus tenens, ad Orientem versus, (quippe matutinum tempus sacrificiis idoneum aestimarunt, quum deos tunc assidere templis, & matutinis salutationibus adesse opinio foret,^z Magorum & Persarum exemplo, quibus in more fuit, primo semper diluculo canere diis, hymnosque & laudes dare, orientemque Solem venerari) meditato & solenni precationis carmine, verbis præcis ex annalium vetustate erutis, numina & deos precatūs, vota effundebat: quam precationem plerunque ter geminabat. Indi vero & gymnosophistæ in meridie, & vbi multum diei processerat, immolare diis vsurparunt. Quod Mercurius in Asclepio existimauit, ut adorantes medio die conuertantur in austrum, occiduo in occasum: si verò primum oriatur Sol, in ortum. Fuitque Apollonij Tyanæi opinio, summo diluculo cum diis versari: procedente mox die, de diis loqui oportere. Moses autem & Hebræi occidentem spectari censuerunt. Ea verò infula ex lana alba & cocco fuit, instar fasciæ, plerunque lata, nonnunquam tortilis & rotunda, ex qua vittæ hinc inde defluebant. Principiumque pre-

*Sacerd. se
crificantis
ceremo-
nia.
Tempus sa-
crificiis
idoneum.
Magi &
Persæ.
Indi & Gy-
mnosophi-
stæ.*

*Hebræi.
Infula sa-
cerdotis.*

ANNO TATIONES.

ille proficitur. Plinius lib. 6. cap. 27. & maximè huius rei meminit lib. 3. c. 3. Solin. c. 15. Vide omnino quæ scripsimus in nostris Commentariis Primigeniorum in præfatione nu. 30. incip. apud eos autem. Ex quibus vides Coaspe, non Coaspide legendum. Arabum Reges ex Euleo.] Solin. a. 46. vbi de Arabia. Habitat, ait, in colle manu facto inter flumen Tigridem & flumē Euleum, quod ortus à Medis tam puro fluore inclutum est, ut inde omnes reges nō alias, quàm eius aquas bibant. Plinius c. 3. lib. 31. Parthorum Reges ex Coaspe & Euleo tantum bibunt, & ex quamuis in longinqua comitatur illos. Et horum placere potum, non quia sint amnes apparet: quoniam nec è Tigri, nec Euphrate, nec è multis aliis bibunt.

v Præ cæteris verò Aegyptij.] Gyraldus iisdem verbis vbi supra, sed nullo citato auctore.

x Feruntque Babylonios Reges.] Plutarchus, Dimonis autoritate, in vita Alexandri Magni. Superioribus autem adde sacerdotēs in Aegypto non quauis aqua, nec alia quàm ex qua ibidem bibisse credant. Norunt enim egregie hanc autē nunquam gustare aquam sordidam, aut vllis insectam venenis, ut quam diuinationis non experte, veluti auem sacram existimant.

y Lanea infula velatus.] De hoc supra dictum est.

z Aram manibus tenens.] Virg. lib. 4. Aeneid.

Talibus orantem dictis, arasq; tenentem

Auduit Omnipotens.

Et lib. 6.

Talibus orabat dictis arasq; tenebat.

Vbi Seruius, Rogabant, inquit, deos aratum ansas tenentes. Et lib. 12.

Tango aras, medios ignes, & numina testor.

Quibus ex locis Macrobius lib. 3. Satur. cap. 2. idem dicit quod hic Alexander.

a Ad Orientem versus.] Virg. lib. 12. Aeneid.

Illi ad surgentis conuersi lumina solis

Dant fruges manibus salsas, & tempora ferro

Summa notant pecudum, patrisq; altaria libant.

b Magorum & Persarum exemplo.] Herod. lib. I.

c Verbis præcis.] Gyrald. Hist. deor. syntag. 17. vbi de Supplicationibus & lectisterniis.

d Quam precationem.] Vide infra ibi, Et Domitianus Palladem.

e Indi verò & gymnosophistæ.] Gyrald. vbi supra.

f Quod Mercurius in Asclepio.] Id est in dialogo Hermetis Trimegisti, cui titulus est Asclepius, quem Latinum reddidit Apuleius, cuius paulò ante finem est hæc Alexandri nostri sententia.

g Fuitque Apollonij Tyanæi.] Apud Philostatum in vita ipsius, lib. I. c. 12. Cum sacerdotibus (inquit) habitabat & Oriente sole sacra quadam in occulto faciebat, quæ solum illis quatuor communicabat, qui secum in silentio se exercebant.

h Moses autem & Hebræi.] Gyrald. vbi supra. i Ea verò infula.] Ad Romanos redit. Gyraldus vbi supra scribit, quod vittæ, quæ hinc & inde defluebant, Teniæ dicebantur.

k Principiumque precationis.] Cicer. d. lib. 2. de natura deor. & Zenon lib. I. Rerum Italicarum, & eius autoritate Macrobius lib. I. Satur. cap. 9. post princ. tradit Ianum primum diis templa fecisse, & ritus instituisse sacrorum: ideo eū in sacrificiis præfationem meruisse perpetuam. & Seruius in libro I, Aeneid. eo loco,

Cana fides & Vestæ, Remo cum fratre Quirinus

Iura dabunt.

Vesta, inquit, religionem significat: quia nullum sacrificium fit sine igne: vnde ipsa & Ianus omnibus sacrificiis inuocantur. Et de Iano Fab. Piætor lib. I. Vinum, inquit, & far primus illos docuit Ianus, ad

cationis à Iano & Vesta, quæ in omnibus sacris præcipua numina sunt, quæque in votis nuncupandis præfationem perpetuam meruere, fieri oportebat: ut per eos ad reliquos deos aditus pateat, quibus thus & merum offerebat in primis. ¹ In qua præfatione obseruatur, ut Iupiter pater optimus maximus, Vulcanus, Apollo, Mercurius, omnes denique dij sacro carmine patres aduocentur. ^m Quod in omni sacro constitutum fuit, ut cuius Deo sacrificetur, necesse foret, post ipsum reliquos aduocari, ut hi volentes & propitij, votis & præcationibus adsint: Antoninus verò Imperator deum Heliogabalum, quem magni numinis loco habuit, in præfatione sacrorum reliquis diis præponi voluit: & Domitianus Palladem velut genitricem, & se Palladis filium per sacrificulos in primis iussit aduocari. ^p In Peloponneso autem Melissa nympa, quæ usum mellis gentibus dedit, in omni præfatione sacrorum, principium præcationis fecit. Quam quidem præcationem plerumque ter repetebant, sicut libationem. Diis deinde & votis rite nuncupatis, ^q eundem Ianum in fine præcationis denuo aduocare necessum erat, ut is Deus præcationis caput & finem faceret. ^r Sine præfatione autem victimas cædere, aut deos rite consuli, fas non putarunt. ^s Itaque sua carmina suæque præcationes singulis diis instituta sunt, quas plerumque, ne quid præposterè dicatur, aliquis ex scripto præire, & ad verbum præferre solebat. ^t Fertur tamen Pyrrhus Epirota vbi immolabat, nullas effundere præcationes solitus, nisi quòd sanitatem & bene valere precabatur à diis. ^v Apud Indos hi qui Pedalij vocantur, inter vota præcesque solam iustitiam petere in usu habent, quasi hoc munere deum amplissimum esset mortalibus datum. ^x Socrates in Phædro, ut pulcher intus fiat, utque bona animi & corporis bene haberent, & ut dentur optima, precari docuit. ^y Apollonius Tyanæus à diis poscebat, ut bonos cognosceret, malos vitaret. Interdum pauca habere, & nullius indigere, præcatio fuit: quam quidem præcationem nunc sacra præcedere, nunc subsequi, plerumque finem claudere, nonnulli volunt. ^z Manibusque præcantem aram tenere oportebat: quia nisi teneretur ara, solas preces non litare perspectum est. ^a Pellex tamen, Numæ legibus aram tangere vetabatur, quam si tetigisset, agnum fo-

Constitu-
ti in omni
sacro.

Melissa
nympa.

Sua cui-
que deorū
carmina
& præcati-
ones.
Quid præ-
candum à
diis.

Præcantes
aram tene-
bant.

ANNOTATIONES.

sacrificia & religionē magis quam ad esum & potum: primus enim aras & pomaria & sacra docuit, & ob id illi in omni sacrificio perpetua illi præfatio præmittitur, fæque illi ac vinum primò prelibatur. Vxor illi fuit Vesta, quæ prima sacrorum regina sempiternum sacrificiorū igne virginibus credidit. ¹ In qua præfatione.] Vide præfationem qua Decius se pro salute populi Romani deuouit, apud Liuium Dec. 1. lib. 8. ^m Quod in omni sacro.] Gyr. vbi supra. ⁿ Antoninus verò.] Scilicet Varus, cognomen- to Heliogabalus ex Aelio Lampridio in vita illius, & Herodiano lib. 5. & Dione in Auito, qui & Pseudantoninus & Sardanapalus dicitur. ^o Et Domitianus Palladem.] Philostratus in vita Apollonij lib. 7. c. 12. Cùm, inquit, alius propterea se accusatum quereretur, quod Tarenti, vbi dominabatur sacrificans publicis precibus non addiderat Domitianum Palladis filium esse. At enim (inquit) arbitraris fortasse Palladem non peperisse, cùm semper habita sit virgo. Ignorabas autem (ut opinor) deam ipsam draconem quandoque Atheniensibus peperisse. Et adstruunt Quintilianus lib. 3. c. 9. & Sueton. c. 4. & Martialis in pluribus locis. ^p In Peloponneso autem Melissa nympa.] Idem Lilius Gyraldus de diis Gentium syntag. 17.

& Cælius Rhodiginus lib. 18. cap. 27. Tu interim vide Lactantium lib. 1. c. 22. ^q Eundem Ianum in fine.] Macrob. lib. 1. Satur. cap. 9. ^r Sine præfatione.] Plinius lib. 28. c. 2. Quippe, inquit, victimas cædi sine præfatione non videtur referre, nec deos rite consuli. ^s Itaque sua carmina.] Gyraldus vbi supra. Liuius 1. Dec. lib. 8. vbi de Decij deuotione meminit. Plinius vbi supra. ^t Fertur tamen Pyrrhus.] Lucianus in lib. Pro eo quod inter salutandum lapsus fuerat. ^v Apud Indos ij, qui Pedalij vocantur.] Scobæus ferm. 9. *ἐκ τῆς Νικολάου ἐθῶν ἑρωτολογίας*, In Pedalij, Indica gente, non sacerdos: sed qui præsentium prudentissimus fuerit, sacris præficatur. Petit autem à diis nihil quam iustitiam. ^x Socrates in Phædro.] Scilicet Platonis in eo libro, cui Phædrus est titulus. ^y Apollonius Tyanæus.] Apud Philostratum in vita illius, lib. 1. c. 8. ^z Manibusque præcantem aram tenere.] Iam de hoc dictum est supra non multò autè in verbo, Aram manibus tenens. ^a Pellex tamen Numæ legibus.] Huius legis verba posuit Gellius lib. 4. cap. 3. & Fest. Pompeius lib. 14. Hæc autem sunt, Pellex aram Iunonis non tangito:

lutis crinibus cædere cogebatur. ^b Precibusque peractis, & rite deprecato numine, qui rem diuinam facit, se ad dexteram voluere, & circumuolere, manumque priore digito in erectum pollicem residente, ori admouere, deinde sedere vetusto more debet, velut diis ratas preces habentibus. ^c Galli vero se ad læuam vertere religiosius putarunt. ^d Græci post effusas preces, manus osculantur. ^e Id quod Romani factitarunt, qui prætereuntes phanū aliquod, manum labris admouent, tanquam deos venerarentur & timerent, ratasque preces significarent. ^f Frugesque in caput victimæ, aut molam ex farre molito & sale, deinde nouum vinum, aut costum, & mascula thura inter cornea fundebat, mactatam esse hostiam voce significans: quod quidem ad victimarum probationem proficere credebant, ut si non obstupissent, sacrificio probarentur idoneæ. ^m Græci autem non fuges, sed hordeum sale conspersum, aris inspergebant. ⁿ Ad Terei sepulcrum Megaris, dum sacrum fit, calculis pro hordeo

ANNOTATIONES.

tangito: Si tangit, Iunoni, crinibus dimissis, agnum feminam cædito. Quamquam apud Gellium non aram, sed ædem legitur. ^b Precibusque peractis.] Idem Gyrald. de diis Gentium syntag. 17. nullo quoque authore citato. sed id totum est Plinij lib. 28. cap. 2. Plutarchus autem in Numa dicit, ex ipsius Numæ legibus adorationem morem esse in orbem se vertere, deinde verò sedere. ^c Manumque priore digito.] Idem Gyraldus vbi supra. ^d Galli verò.] Plinius d. lib. 28. cap. 2. In adorando (inquit) dexteram ad oculum referimus, rotamque corpus circumagimus: quod in læuū fecisse, Galliarum religiosius credunt. ^e Græci.] Honoris gratia id factitatum fuisse, quod ex Homero & aliis se obseruasse scribit idem Lilius Gyrald. vbi supra. quod etiam nunc est in frequenti non sacrorum modo, sed & profanorum etiam usu. ^f Id quod Romani.] Apuleius in 1. Apologia, Si phanum, inquit, aliquod prætereat, nephas habet adorandi gratia, manum labris admouet. ^g Frugesque in capite victimæ.] Virgil. lib. 12. Aeneidos, *illi ad surgentem conuersi lumina solem, dant fruges manibus salvas.* ^h Deinde nouum vinum.] Virg. lib. 4. Aeneid. *ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido candentis vacca media inter cornua fundit.* Et lib. 6. *Quattuor hic primum nigrantes terga innocens constituit, frontiq. inmergit vinctu sacerdos.* Et Ouidius lib. 7. Metam. *Dum vota sacerdos concepit, & fundit purum inter cornua vinum.* Et lib. Faistor. *Rode caper vinem: tamen hinc cùm stabis ad aram, in tua quod spargi cornua possit, erit.* ⁱ Qui vltimi versus sumpti sunt ex Furio Eueno, antiquo poeta, *ἄν με φάγης ἐπὶ ζύων ὄμως ἐπὶ καρποφορήσω ἴσον ἡνωέσαι σοὶ γάρ γε θυομένη.* Et ad id alludens quisquis is fuit, qui dithichon illud edidit apud Suetonium in Domitiano c. 14. *ἄν με φάγης ἐπὶ ζύων ὄμως ἐπὶ καρποφορήσω*

ἴσον ἡνωέσαι κάσσαι θυομένη. In quibus pro trago, id est, capro, Cælaris nomen substitutum est, veluti Domitianus taxaretur, tanquam morti destinatus, ut victima. ⁱ Aut costum.] Costi usum esse in sacrificiis & supplicationibus testis est Plinius lib. 22. c. 24. ad fin. Thure, inquit, supplicamus & costo. Et Ouidius lib. 1. Faistorum, vbi loquitur de his, quæ adhibebantur in sacrificiis. *Thura nec Enphrates, nec miserat India costum, Nec fuerant rubri cognita fila croci. Ara dabat fumos herbas comenta Sabinis, Et non exiguo laurus adusta foco.* Sed quod spargeretur inter cornua victimæ nō meminisse legitur. ^k Et mascula thura.] Thura quoque sacrificiis adhibita, & præsertim mascula, omnibus in confesso est: & probat illud Virgilij eclo. 8. quæ Damon vel Pharmaceutria dicitur. *Effir aquam, & molli cinge hæc altaria vitta, Verbenasq. adole pingues, & mascula thura.* Et Plinij lib. 12. cap. 14. loquentis de thure, Quod ex eo rotunditate guttæ pepedit, masculum vocamus, cùm aliàs non terè mas vocetur, vbi non sit femina. Religioni tributum ne sexus alter usurparetur. Masculum aliqui putant à specie testium dictum. Hæc Plin. Neque etiam recordor alicubi legisse me ea fundi in cornua victimæ. ^l Quod quidem ad victimarum probationem.] Seruius enarrans ea loca Virgilij supra ibi, Deinde nouum vinum. adducta ex lib. 4. Aeneid. scribit, Non sacrificium est: sed exploratio hostiæ, utrum apta sit. & lib. 6. Hæc, inquit, pertinent ad victimarum explorationem, ut si non stupuerint, aptæ probentur. ^m Græci autem non fruges, sed hordeum.] Cælius Rhodiginus Antiq. lect. lib. 12. cap. 1. scribit, Hordeum sale conspersum, ante sacrificium aris inspergi. Cuius id fieret paulò post reddit rationem, sed nullum citat authorem. Idem scribit Gyraldus Historia deor. syntag. 17. dicitque sine hordeo sale interperfo & in primis aris infuso, saluis caeremoniis, nullum sacrum apud Græcos fieri. ⁿ Ad Terei sepulcrum.] Pausanias lib. 1. qui de Atticis est, non adeo longe à si. Cælius Rhod. lib. 18. c. 23. ad fin. ex Pausania scribit, Constructum Tereo

vtuntur. ° Dianæ verò Propyleæ mulieres Eleufinæ, nullam nisi ex hordeo ibi nato molam conficere possunt. ° proditumque memoriæ est, Iliacis temporibus, veteres non thure, nec costo, sed cedri & citri fumo deos adoleuisse, ° atque Sabæos quum omnia odorum genera diis accumularent, de myrrha tamen nihil impartiri, quasi numinibus subiratos, quòd solam myrrham ex omnibus odoribus apud se gigni non fuissent. ° Sine mola enim falsa nullum diis sacrificium ratum fieri putabant, in ea efficaciorè vim placandis numinibus & commouendæ diuinitatis esse opinati. Vinum verò antequam funderet sacerdos, propinabat prius ° simpulo aut simpuiuo ligneo, vel fictili admodum paruo, quod in sacrificiali apparatu erat cyatho haud dissimile: illudque secundum libationem astantibus circumferebat, vt pariter libarent. ° Tum setas inter cornua victimæ manu excerptas, tanquam prima libamina, in ignem mittere, ° obliquumque cultrum à fronte ad caudam victimæ ducere, & se ° ad Orientem vertere debebat, quod in sacrificio habebatur primum: ° siquidem prima sacrificij pars erat, libare diis: secunda, immolare: tertia, reddere: quarta, litare: ° facibusque adhibitis ex tedæ ligno, vt in quocunque sacro fieri mos erat, quas nisi mares ferre alius nemo poterat, & igne accenso super aras (° neque enim sine igne vllum sacrificium fieri licebat, ° quum etiam sabbatis lucernas accendere diis prisco more seruatum sit) ac-

Nullum sacrum absque mola falsa.
Propinatio in sacris.
Cereemonie in victimis libandis.
Sacrificij partes quatuor.

Nullum sacrum absque igne.

ANNOTATIONES.

sepulcrum & sacra instituta anniuersaria, in quibus hordei loco, calculis vtuntur. Pausaniæ tamen interpretes pro hordeo scribunt Mola, & Farre. ° Dianæ verò Propyleæ.] Idem Pausanias co. lib. 1. sed alio in loco.
p Proditumque memoriæ est.] Plinius lib. 13. cap. 1. in princ. Vnguenta quis primus inuenerit non traditur. Iliacis temporibus non erant, nec thure supplicabatur: cedri tantùm & citri suorum fruticù in sacris fumo conuolutum nidorem verius quàm odorem nouerant, iam rosæ succo reperto. Vnde & Arnobius lib. 7. Neque, ait, temporibus (quemadmodum creditur) heroicis quidam esset thys, scitum est, vt à prisca scriptoribus comprobatur, quorum in libris posita nulla eius mentio reperitur: neque genitrix & mater superstitionis Hetruria opinionem eius nouit, aut famam. Et, paucis interiectis, scribit, Neque Romulum, neque Numam ipsum thus in sacris nouisse. Postea verò thure dii conciliati sunt. Vnde illud est Lucrerij lib. 2.
Thuricremas propter maestatus concidit aras.
Et illud Macrobij Satur. lib. 1. cap. 7. Nunquam fas fuit Aegyptiis pecudibus aut sanguine: sed precibus & thure solo placare deos.
q Atque Sabæos.] Plinius lib. 12. c. 15. de Sabæis loquens, Non dant, ait, ex Myrrha portiones Deo: quoniam & apud alios nascitur.
r Sine mola enim falsa.] Plinius lib. 3. c. 7. Maxime tamen, inquit, in factis intelligitur autoritas, quando nulla conficiuntur sine mola falsa.
s Simpulo aut simpuiuo.] Fest. Pomp. lib. 17. non longè à sin. Simpulum vas paruum non dissimile cyatho, quo vinù in sacrificiis libabatur. Vnde & mulieres rebus diuinis deditæ, Simpulatrices dicuntur. Varro autem lib. 4. lin. Lat. A fumendo, ait, simpulum nominauere. Nonius Marcellus de generibus vasorum scribit simpuiuù dici vas ligneum & vile poculum. Baysius lib. de Vasculis inter cætera contendit legendum simpullum, ea forma quæ ampullam dicimus: sed nullum est eius rei vetus

testimonium. Nam vbique apud authores legitur vel simpulum cum simplici l. vel simpuiuum. De simpuiuo Iuuenal. sat. 6. - *Aut quis Simpuiuum ridere Numa, nigrumq; catinum, Aut Vaticano fragiles de monte patellas Ausus erat.* -
Vide omnino Erasmm Chil. 2. cent. 2. c. 73. & quæ dicam infra.
t Tum setas.] Virgil. lib. 6. Aeneid. *Et summas carpens media inter cornua setas, Ignibus imponit sacris libamina prima.*
Quod sumptum videtur ex Homero lib. 14. Odyss. *ἀλλ' ὄγ' ἀπαρχόμενοι κεφαλῆς τεύχεας ἐν πυρὶ βάλλειν ὑγιᾶδοντ' ὕος.*
v Obliquumque cultrum à fronte ad caudam.] Virgil. lib. 12. Aeneid. *Dant fruges manibus salsas & tempora ferro, Summa notant pecudum, paterisq; altaria libant.*
Vbi Seruius, Quibus rebus, inquit, cultri aspergebantur & victimæ. Erant autem probationes vtum esset animal aptum sacrificio: obliquum etiam cultrum à fronte vsque ad caudam ante immolatione ducere consueuerant. & Luc. lib. 1. - *Obliquoq; molas inducere cultro.*
x Se ad Orientem vertere.] De hoc dictum est supra.
y Siquidem prima sacrificij pars.] Totum id vsque ad clausulâ, Facibusque. est Lactantij Grammatici interpretis Statij in lib. 4. Thebaidos, ibi, - *Tunc innuba Mantho Exceptum pateris prælibat sanguinem.*
z Facibusque adhibitis ex tedæ ligno.] Gyrardus Histor. deor. syntag. 17.
a Neque enim sine igne.] Hæc parenthetis est Seruij in lib. 1. Aeneid. ibi, *Cana fides & Vesta.*
Vide supra ibi, Principium precationis.
b Cum etiam sabbatis.] Probus, seu Cornelius, seu quisquis ille fuit, qui Persij est interpretatus in cum

cinctos ministros, qui sacrificanti præsto aderant, victimam immolare iubebat, ° qui victimarij ° seu cultuarij, ° nonnullis popæ & agones dicti sunt qui illam supra verticem, plerunque infra iugulum feriebant. ° Indi vero victimam non iugulare, sed præcluso spiritu necare assuerant, ne quid deperiret, nève quid mancum deo offerretur. ° Græcis autem moris erat, si caelestibus diis victimam facerent, sic hostiæ caput statuere, vt caelum spectaret: si verò inferis, vt terram despiceret. Quibus quidem ministris, ° nisi iussi essent, maestare non licebat. ° Ideo succincti nutum imperiumque expectantes, ° Agon dicebant. Interim caesa victima, ° alij vasa vt cruorem exciperet, cadenti hostiæ supponebant, ° alij decoriabant. Mox aruspex, flamen, aut sacerdos ° cultro ferreo viscera & iecinora rimabatur, in illisque deos consulebat, & an perlitatum foret, explorabat attente. ° Apud Galatas verò non aruspex, sed philosophus aderat, sine quo sacrum diis nullum exhiberi poterat. ° Is autem culter ferreus erat &

Victimarij.
Cultuarij.
Popæ.
Agones.
Indi non iugulabāt victimam.
Græci.

Galata. Culter sacrificij.

ANNOTATIONES.

eum Persij locum saty. 5. ad fi. - *At cum Herodis venere dies, vnctaq; fenestra Deposita pinguem nebulam vomuere lucerna.*
Observant, inquit, Iudæi & Sabbatum, quo die lucernas accensas & violis coronatas in fenestris ponunt. Dion. Halic. lib. 7. & 11. meminit accensionum luminum. Item Herodot. lib. 2. & 7. c Qui victimarij.] Apud Liniuum, vbi de duabus arcis lapideis in agro L. Petilij scriba repertis, scribit, Libri, ait, in comitio, igne à victimariis facto, in conspectu populi cremati sunt. & 5. Deca. lib. 1. Val. Max. lib. 1. c. 1. vbi de P. Cornelio loquitur. Plin. lib. 7. cap. 12. Callistratum Iuriscōsultum in l. vlt. ff. de iur. immunit. Lamprid. in Commodo. d Seu cultuarij.] Apud Sueton. in Caligula, c. 32. cuius verba adferam infra in sequentibus.
e Anonnullis popæ.] Propertius lib. 4. eleg. 3. *Ille dies hornis cadem denunciat agnis, Succinctiq; calent ad noua lucra popæ.*
Persij saty. 6. - *Mihi trama figura Sit reliqua, est illi trama omexto popæ venter?*
Nam ibi ventrem, popam appellat, veluti gulosum, cuiusmodi solebant esse hi popæ victimarij. Sueton. in Caligula d. c. 32. Admora, inquit, altaribus victima, succinctus poparum habitu, elato altè malleo, cultuarium maestauit. Sic enim, meo periculo, & ita mauult Beroaldus, legendum, non ponparum Aelius Spartianus in Geta, Cùm infantis Getæ natalem Seuerus commendare vellet, hostiam popæ, nomine Antonias, percussit.
f Agones dicti sunt.] Lactantius, interpret Statij in 4. lib. Thebaidos in eum locum, - *Et frugum libamine puro In vulnus cecidere greges.*
Sacerdotum, inquit, consuetudo talis est, vt aut ipsi peteuriant victimas, & Agones appellantur: aut sic tenentes cultrum alter impingat: & ideo dicuntur, Victimatores.
g Indi verò.] Strabo lib. 15. vbi Indorum cultus & mores scribit.
h Græcis autem.] Apollonij interpret in 1. Argonauticôn.
i Nisi iussi essent.] Ouid. lib. 1. Fastorum, *Nominis esse potest succinctus causa minister, Hostia caelitibus quo feriente cadit.*

Qui calido strictos timeturus sanguine cultros, Semper agatne, rogat, nec nisi iussus agit.
Et nonnihil attigit Aftinius Pollio apud Senecam Controuersiarum lib. 1. Suaforia 12. Cùm, inquit, filius ceruicem porrigat, carnifex manum tollat, deinde respiciat ad patrem & dicat, Agon? quod fieri solet in victimis.
k Ideo succincti.] Id iam est ex eo loco Ouidij in præceden. citato, atque ex illis locis Propertij & Suetonij supra quoque citatis ibi, Anonnullis popæ. Quibus adde Lucanum lib. 1. *Cornua succincti premerent cum torua ministri.*
l Agon dicebant.] Ita legendum, Agon? id est, agone ex illo eodem loco Ouidij.
m Alij vasa, vt cruorem exciperent.] Virgil. lib. 6. Aeneid. iis, quæ ex eo adduximus supra in verbo, Tum setas. vno tantùm interposito versu subdit, *Supponunt alij cultros, tepidumq; cruorem Suscipiunt pateris.* -
Vbi Seruius, Victimæ, inquit, cedunt. Est autem sacrorum in quibus mali omnis verba vitamus. n Alij decoriabant.] Nescio vnde id sumperit. nec id verbum latine Latinum mihi videtur, pro eo quod est pellem detrahere. Sueton. in Tiberio, c. 32. in si. deglubere dicit.
o Cultro ferreo.] Ferreum enim ostendit illud Virgilij lib. 12. Aeneidos, supra à nobis citatum, - *Et tempora ferro Summa notant pecudum.*
p Apud Galatas.] Diodorus Sic. lib. 6. c. 9. vbi rationem reddit, quòd existimabāt per diuine naturæ conscios sacra fieri oportere, tanquam diis propinquoires. Horum intercessione bona ab diis censent petenda.
q Is autem culter ferreus.] Iam de hoc diximus supra ibi, Cultro ferreo. Sed & quod ad totum huc versic. pertinet vsque ad versic. Nanque manu. Fest. Pompeius lib. 17. Secepsitam dicit vocari cultrum ferreum oblongum, manubrio eburneo rotundo, solido, iuncto ad capulum auro argentoque, fixo clauis aeneis, ære Cyprio, quo flamines, flamineque virgines, Pontificetique ad sacrificia utebatur. Dicta autem est secepsita a secando. Hæc ille. Quæ omnia Alexander tunc transtulit, præter appellationem secepsitæ. Quæ & in hac significatione vsus est quoque Sueton. in Tiberio, c. 25. Nam & inter pontifices sacrificanti simul, pro secepsita plumbeumque

oblongus, manubrio eburno, clavis aeneis, ære Cyprio, & capulo argenteo ornatus: nanque manu viscera tangere non decebat, nequa offensa, pollutis sacris, contra-heretur. Apud Delphos fuit usurpatum, vt cultro quo diis immolabant, de nocentibus supplicium sumerent. ^{Perfæ & Cappadoces non gladio, sed stipite mactabant hostias.} Romani etiam malleo, apud Homerum querno trunco. ^{Quibus inspectis, ex omni viscere & membro primitias, partesque defectas farina farris inuoluere, & in calathis sacrificanti offerre debebat.} Tunc hostia perfecta dicebatur, quas sacerdos aris imponens, foculo accenso comburebat. ^{Hoc enim in omni sacrificio seruatum est, vt de singulis oblatis, aut deo immolatis, particulas tãquam libamina, vt holocaustum fiat, in ignem mitterent.} Aegyptij sacerdotes, immolata victima, caput abscindunt. illudque diris carminibus execrati, in flumen deiiciunt, cum precatione solenni, vt si quid aduersi casurum foret, in caput illud redundaret. ^{Apud Græcos ex cæsa victima, nonnunquam capite & ventre excepto, cætera dabantur diis, linguæ verò præconibus.} Hunc verò ignem ex olea, lauro, vel quercu crassioris corticis, aut cuius caudex cauus fungosusque foret, accendere, vel numinibus adolere nefas erat. Hæc enim ligna tanquam dira mali que omnis, detestati sunt. quem ignem subdita face accendebant, eumque partim ex fumo, quas vertigines faceret, quantumque se attolleret, partim ex flamma, si lucidior, aut obrusior, & qua specie foret, multi obseruarunt, qui capnomates dicti. ^{Si autem mortuo carbone sacrificetur, signum neglecte religionis fore & perniciosum, nemo dubitauit.} Persis ligna arida, dempto cortice, sacrificio apponere, desuperque oleum fundere, & aruinam pinguem, ignemque

Delphi.
Cappadoces.
Romani.

Seruatum in omni sacrificio.
Aegyptij.

Græci.
Ignis sacrorum
ex quo strum
fit.

Capnomates.
Persæ.

ANNOTATIONES.

cultrum subiiciendum curauit. Alibi autem idem Festus eodem lib. 17. Secespitam, ait, alij securim, alij dolabram æneam, alij culbellum putant. ^{Nanque manu viscera tangere.} Huic rei contrarium est, quod ait Plutarchus in Arato, in hunc modum eò Cum ascendisset, sacrisque esset operatus, ab aruspice ad se allata extra vtraque manu excipiens Arato & Demetrio Phario monstrauit. ^{Perfæ & Cappadoces.} Strabo lib. 15. paulò ante fide vtrisque meminit, cum scribit, In Cappadocia, vbi maxima est magorum multitudo, qui Pirethi vocantur, & multa Persicorum deorum templa, non cultro, sed stipite quodam mactant, tanquam malleo verberantes. ^{Romani etiam malleo.} Suetonius in Galigula, cap. 32. Admota altaribus victima, succinctus poparum habitu, elato atq; malleo cultrarium mactauit. ^{Apud Homerum.} Lib. 14. Odyssæ, vbi loquitur de sacrificio, ^{καὶ ψε δ' ἀναχρῆδου ὄχιζη δ' ἄρους.} ^{Quibus inspectis.} Vide Gyraldum de diis Gentium syntag. 16. ^{Hoc enim sacrificio.} Contrarium innuere videtur Virgil. lib. 6. Aeneidos, ^{Et solida imponit taurorum viscera flammis.} Quo loco Seruius, Solida ergo, ait, id est, holocaustum: quod detractis extis, aræ superimponerentur: quæ nunquam abluta, elixa etiam reddebantur: unde inferit, ^{Fundens ard. vrbibus extis.} Iosephus lib. 3. Antiquitatum c. 13. in prin. Quando, ait, totum quod immolatur, incenditur: id sacrificium holocausti siue, vt alij vertunt, nomen holocausti motatis habet. id est, totum incensum. Isidorus

dicit holocaustum esse sacrificium, quod totum igne consumitur dum offertur. Et id quidem, vt hoc illis addas, nomen ipsum holocausti satis ostendit, quod ita dicitur veluti, ^{ἄλυν καυσόν.} id est, totum ambustum, siue incensum, siue totum igne absumptum. ^{Aegyptij sacerdotes.} Herodot. lib. 2. vbi tamen paulò aliter refert. Sic enim scribit, Pecude, quæ obsignata est, ad aram, vbi immolatur, adducta, pyram incendunt: deinde supra pecudem libato conera templum vino ac deo inuocato, eam mactat: mactatæ caput asportant in forum: si nundinæ sint, & eis Græci negotiatores adfuerint, illis vendunt: qui si non adfuerint, in flumen abiciunt. ^{Apud Græcos.} Gyral. de diis Gent. syntag. 17. ^{Eumque partim ex fumo.} Ex quo illud Strabonij lib. 4. Thebaidos, ^{Thurea nec supra volitante altaria fumo.} ^{Partim ex flamma.} Gyraldus vbi supra. ^{Qui capnomates dicti.} Ea vox significat tanquam si dicas fumidiuinos, siue fuminate: à καπνός. id est fumus, & μάντης, vel μάντις. id est vates, qui scilicet ex fumù disiectione super aras, futura captabât, res omnino superstitiosa & à dæmonibus inuenta. ^{Si autem mortuo carbone.} Idem Gyraldus vbi supra. ^{Persis ligna arida.} Idem Gyraldus ibi, nullo etiam authore citato: sed id est Strabonis lib. 15. paulò ante fit. vbi, de Persarum sacrificiis scribit, sic ait, Præcipuè igni & aquæ sacrificant, igni arida ligna imponentes, adempto cortice, & aruina superinieccta: deinde infuso oleo, succedunt, non inspirantes: sed ventilantes.

g Soli

appositum, non flatu, sed ventulo excitare in vsu fuit. ^{Solique, velut deorum maximo, quum virgultorum fascis apponunt, & incendium suscitant, his verbis proloqui,} ^{Ede ignis domine.} Apud Siculos in collie Vulcanio, iuxta Perrensiurn stagnum, dum sacrum fit, sarmentorum fascis super aras suas sponte ignem concipere, & nullo flante halitu incendium fieri fabulantur: ^{Sicut de Seleuco traditur, qui cum Ioui in Pella victimam faceret, ligna aris imposita vltro arserunt.} Et de Egnatia nympha in Appulis, in cuius ara lignis extractis ignem sua sponte excitari opinio erat. ^{Tradunt Magos apud Persas, dum sacrum fit, carnes super myrto & lauro appositas subtilibus virgis adurere. Atque Eretrientes mulieres in Cerealibus obseruare, vt cæsa victima, carnibus non igne coctis, sed sole torridis vescantur.} Et apud Scythas sacrum fieri Marti, vbi victimarum carnes ipsarum ossibus aduruntur. ^{Lusitani vero ignitis lapidibus sacrificales carnes coquunt.} Iosides, licet ex omni ligno incendant aras, spinas tamen asparagi aut stramina in sacrificiis cremare, nefas habet. ^{Mox farra visceribus spargens, probata libatæque exta lancibus imposita, aræ superponebat: visceraque, detractis extis, flammis & foculo, mittebat desuper thus & costum.} Ea quidem viscera licet nunquam abluta, elixa per se fiebant: ^{vinumque aris postea fundebat, & tunc porrici hostia dicebatur.} Persæ vero ex immolata victima nihil diis adolent, & tunc porrici hostia dicebatur. ^{Persæ vero ex immolata victima nihil diis adolent, & tunc porrici hostia dicebatur.}

* Ecce. Siculi.

Egnatia nympha.

Magi. Eretrientes. Scythæ. Lusitani.

Iosides.

Porricere hostiam. Persæ.

ANNOTATIONES.

^{Solique velut deorum Max.]} Herodot. lib. 1. ^{Soli lunaque sacrificant & telluri, igni, aquæ atque ventis.} Iustinus lib. 1. Nam & Solem vnum Deum Persæ esse credit, & equos eidem Deo sacros ferunt. ^{Apud Siculos.]} Gyral. vbi supra. ^{Sicut de Seleuco traditur.]} Hæc ad verbum desumpta sunt ex Pausania lib. 2. qui de Atticis inscribitur. ^{Et de Egnatia nympha.]} Plinius lib. 2. c. 107. In Salentino oppido Egnatia, imposito ligno in saxum quoddam ibi factum, protinus flammam existere. ^{Tradunt Magos.]} Strabo lib. 15. non longè à si. Postea carnibus super myrto laurisque impositis, cas Magi subtilibus virgis comburunt. Simile quiddam canit Horatius saty. 5. lib. 1. Sermonum, esse apud Egnatiam urbem locum, in quo aiunt absque igne in sacrificio thura liquefcere, ^{Dehinc Egnatia,ymphis Iratis, extructa dedit risusq; iocosq; Dum flamma sine thura liquefcere limine sacro Persuadere cupit.} Solinus c. 11. ^{Apud Scythas.]} Idem Gyraldus vbi supra, nullo quoque teste citato, verum id est ex Herodoto lib. 4. ^{Lusitani verò.]} Et id quoque Gyrald. ibi. Sed Strabo lib. 3. scribit eos ad calefaciendum vti ignitis lapidibus & frigida lauari. & nihil præterea. ^{Iosides.]} Idem Gyraldus ibi. nec authore quoque laudato. Id verò est ex Plutarcho in Theseo: vbi tamen eos Ioxides appellat. ^{Mox farra.]} Apud antiquos post glandes & arbura vsus farri in honore fuit, in tantum, vt sacrificium non fieret sine sale & farre. Festus Pompeius lib. 9. immolare est mola, id farre molito, & sale hostiam perspersam facere. Idem lib. 11. in dictione, Mola. ^{Extâ lancibus imposita.]} Hinc est quod Virgilius lib. 8. Aeneid. sic scribit.

^{Dona ferunt, cumulantq; oneratis lancibus aras.} Vbi vide interpretes. ^{Visceraque detractis extis.]} Seruius in lib. 6. Aeneidos cuius verba adduximus ibi, Hoc enim sacrificio. ^{Vinumque aris.]} Herodot. lib. 2. ^{Et tunc porrici hostia dicebatur.]} Plautus in Pseudolo act. 1. sce. 3. ^{Nam si sacrificem summo Ioui, Atque in manibus exta teneam, vt porriciam: interea loci} ^{Si lucri quid detur, potius rem diuinam deseram.} Virgilius lib. 5. Aeneidos, ^{Dij quibus imperium est pelagi, quorum aquora curro,} ^{Vobis lætus ego hoc, candentem in littore taurum} ^{Constituam ante aras voti reus, extaq; falsos} ^{Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.} Vbi Seruius, Extra porriciuntur. id est, porriguntur: nisi forte dicamus, & fluctibus maris offerri: quod si est proiciam. id est, portò iaciam legendum est. Quod an rectè dixerit intelliges ex his, quæ postea dicentur. Sed vt redeam, idem Virgil. eod. lib. 5. ^{Ipsè caput tonsa foliis, euinctus olivæ,} ^{Stans procul in prora pateram tenet, extaq; falsos} ^{Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.}

Quo in loco Seruius nihil dicit. Macrobius autem illum priorem locum interpretans lib. 3. Satur. ca. 2. Ex disciplina, ait, aruspicum & ex præcepto pontificum, verbum hoc (scilicet, porriciam) solenne sacrificantibus est: sicut Veranius ex 1. lib. Pictoris ita dissertationem huius verbi executus est: Extra porriciunt, diis danto in altaria, aramue, focumue, eoque quò exta dari debent. Porricere ergo, non proicere, proprium sacrificij verbum est. Sed his adde Liuium 3. Decad. lib. 9. Secundum eas preces cruda exta cæsa victima (vti mos est) in mare porricit, tubaque signum dedit proficiscendi. ^{Persæ verò ex immolata victima.]} Strabo lib. 15. non longè à si. Cum vero Magus, qui sacri-

Lusitani.
Thifeta &
Argini.
Aegyptij.

Xenophanis
dictum.

Adolescentes
in sacris
Lacedaemoniorum
flagellari.
Graeci.

Lacedaemonij.

lola anima deos contentos esse rati. * Lusitani quoque ex hostia immolata nihil concidunt, sed extra perspicunt, & diuinant. ⁷ Thifeta in Asia & Argini, ossa victimarum tantum in ignem mittunt, & deflagrant: ipsi autem vescuntur carnibus. ⁸ Apud Aegyptios inualuit mos, ut immolata victima, dum sacrificium ardet, omnes se diuerberent, & flagris afficiant. ⁹ Quare verbum Xenophanis physici proditur non inuentum, qui cum Aegyptios sese couerberantes, & lugentes in sacris vidisset, admonuit, ut si deos esse crederent, quibus sacra ministrabant, ne lugerent: si vero homines, ne sacrificaret. ¹⁰ Quod ferè à Lacedaemoniis usurpatum fuit, ut in adolescentes ephebos circa aras flagris defauiant. ¹¹ Ex reliquis vero hostiae membris cenam apparabant, quibus qui sacris interfuere, vesci licebat. ¹² Graeci vero satis habent femora hostiae in duo frustra concisa igni subiicere, ut ex his holocaustum fieret, visceribusque super prunas assis, pro ientaculo, mox carnibus veru decoctis, discumbentes vesci. Quibus ex legis praescripto portiunculam ad domesticos afferre, & amicis partes victimarum impartire licebat: extraneos autem ad sacra adhibere, fas non erat. Apud Lacedaemonios autem in publica visceratione primi reges erant, quibus duplum quam ceteris dabatur, privilegioque honoris, praeter libamina, immolatorum quoque animalium coria debebantur, ¹³ hordeaceasque pulles, libaque & farra, ac fructuum primitias non auro vel

ANNO TATIONES.

ficio praestit, membratim carnes in quenque diuiserit, abeunt, nulla parte diu relicta. Dicunt enim deum nihil velle, praeter hostiae animam.

x Lusitani.] Idem Gyraldus, sine authore, vbi supra: at id est ex Strabone lib. 3. Lusitani sacrificiis dediti, extra perspicunt, nihilque concidunt. Inspectant autem ex lateribus fibras & contrectantes ventura coniectant.

y Thifeta in Asia & Argini.] Idem quoque Gyraldus ibi.

z Apud Aegyptios.] Herodorus lib. 2. Dum sacrificium, inquit, ardet, omnes verberantur.

a Quare verbum Xenophanis.] Idem Caesilius Rhodiginus Antiqu. lectio. lib. 13. c. 23. nullo authore citato.

b Quod ferè à Lacedaemoniis.] Cicero lib. 2. Tuscul. quaest. cuius verba alibi retulimus.

c Ex reliquis vero hostiae membris.] Ad Aegyptios redit, de quibus & id dicit Herodorus vbi supra.

d Graeci vero satis habent.] Pausanias lib. 1. de statua Phrixii, arietem, à quo est in Colchos delatus, immolantis, loquens. Succisa Phrixus Graeco ritu femora dum torrentur, intuetur.

e Hordeaceasque pulles.] Ad Romanos reuertitur. Nam & haec de Romanis loquens Dionysius Halicarnassensis lib. 2. Vidi ego quidem in sacris Laribus cenas diis apponitas in mensis ligneis in vetustis canistris & fistilibus hordeaceas pulles & liba & farra & fructuum quorundam primitias. Et paulo post, Vidi etiam libamina infusa non in argenteis aut aureis vasis, sed in testaceis calicibus & vreis. Sed & quod ad totam clausulam vsque ad illa, Hostiaque immolata, pertinet, Plinius li. 3. c. 12. non continenter, sed sparsim, & quibusdam aliis interpositis, haec scribit, Fictilem fuisse Iouis Capitolini effigiem. Haec enim tum effigies deum erant laudatissimae. Nec pecuniter nos illorum, qui tales coluere. Aurum enim & argentum ne diis quidem conficiebant. Durant etiam nunc plerisque in locis

talia simulacra. In factis quidem etiam inter has opes non murinis crystallinisque, sed fistilibus prohibatur simpuluis. Seneca ad Lucillum epist. 3. Exurge quoque, & te dignum finge Deo. Finges autem non auro, non argento. non potest enim hac materia Dei imago exprimi. Sed & epistol. 95. quae est vit. lib. 15. ad fin. ad haec alludens, Tuberonis, inquit, ligneos lectulos cum in publicum sternerentur, haedinasque pro stragulis pelles, & ante ipsius Iouis cellam propolita conuiuuis vasa fictilia. Et lib. 16. epist. eiusd. 3. de eodem Tuberone loquens, Tubero paupertatem & se dignam & capitolio iudicauit, cum fictilibus in publica cena usus, ostendit debere his hominem esse contentum, quibus dii etiam annuum vterentur. Quae duo postrema loca alibi ad aliud citauimus. Idem quoque in lib. de Consolatione ad Albinam, itaque tunc per fictiles deos religiose iurabatur. Apuleius Apologia 1. Eadem paupertas etiam populo Roman. imperium fundauit, pro quo in hodiernum diis immortalibus simpulo & catino fictili sacrificat. Ante eos Cicero lib. 6. de Republica apud Nonium Marcellum. Oratio extat Latij, quam omnes habemus in manibus, quam simpulua pontificum diis immortalibus grata sint, Samiaque capedines. Et in paradoxo, id est ad Brutum, Quid Numa Pompilius? Minus gratas diis immortalibus capedines & fictiles urnulas fuisse, quam delicatas pateras arbitramur? Liuius 4. Dec. lib. 4. in oratione Catonis Censorij, Infesta, mihi credite, signa ab Syracusanis illata sunt huic urbi iam nimis multos audio Corinthi & Athenarum ornamenta laudanteis miranteisque, & ante fixa fictilia deorum Romanorum ridenteis. Ego hos malo propitios, & ita spero futuros, si in suis manere sedibus patiemur. Sed & ante hos quoque Plantus in Captiuis act. 2. sce. 2.

- Genio vbi suo quando sacrificat,
Ad rem diuinam quibus est opus, Samias vitium vasis.
Nam, ut id intelligas, quod pertinet ad illas Samias capedines Ciceronis, Ex Samio vasa fictilia erant, vel teste

argento, sed fictili urna & catino, aut simpulo, vel ligneo scypho, qui ne carie absumeretur, pice oblitus erat, aut gutto fagino, sicut Marius Curius, diis prolibare soliti sunt, vetustissimam religionem, qua in deorum sacrificiis fictilibus utebantur, designantes, qui pietate, religione, & iustis precibus, non censu, deos placari putabant. Quippe tunc maxime dii propitij esse crediti sunt, cum fictiles erant. Hostiaque immolata, & mysteriis peractis, qui sacris intererant, visco & farre apposito, cum rotundis paniceis, quas in honore deorum adhibebant, stantes vesciebantur. ¹⁴ Si quidem in adibus deorum & epulari simul, & sacrum fieri seruatum est: nam mensa in sacris adibus, ararum vicem praebant. Quibus quidem extis & carnibus sacrificabilibus, nisi rite sacrificio perfecto, vesci non licebat. ¹⁵ Delphis vero assuetum est, ut immolantes victimam, exclusis ceteris vescantur: ad quam extraneos admittere, nefas erat. Contra in sacris Hecatæ: in quibus qui sacrum fecit, de sacrificio vesci non permittitur. ¹⁶ Quae quidem exta veru assa apponebantur semper, cum heroicis temporibus non vescerentur elixis. ¹⁷ Arietis tamen non veru cocta, sed elixa in olla apponunt: aliter ritu pra-

ANNO TATIONES.

vel teste Aufonio in illo Agathoclis epigrammate,

Fama est fictilibus canasse Agathoclea Regem,

Atque abacum Samio saepe onerasse luto.

Sed ut redeamus, non solus poeta Plautus huc alludit, sed & Propertius lib. 4. eleg. 1.

Fictilibus creuere deis haec aurea templa,

Nō fuit opprobrio facta sine arte casa. Iuuen. sat. 11.

Ponebant igitur Tusco farrata catino

Omnia tunc, quibus inuideas, sicut dulcis sis.

Templorum quoque maiestas praesentior.

Et paulo post,

Hanc rebus Latias curam praestare solebat

Fictilis, & nullo violatus Iuppiter auro.

Nam & Tuscum catinū appellat, quod ex Tuscia quoque haec vasa fictilia processerant, ut videre licet ex Plinio d. lib. 35. cap. 12. Ex quo etiam Pertius satyra 2. inuehens in luxum suorum temporū, quod remoto à templis arte & fictilibus, aurum in usum diuinis cultus usurpauerant,

Aurum, vasa Numae, Saturniaq, impulit ara,

Vestalesq, urnas, & Tuscum fictile mutat.

Vnde est illud Martialis lib. 14. epig. 95.

Aretina nimis ne spernas vasa monemus,

Lautus erat Tuscis Porfena fictilibus.

Eodem respexisse & Q. Septimium Tertullianum in Apologetico aduersus Gentes putarim, cap. 25. quando sic dicit, Nam & si à Numa concepta est curiositas superstitiosa: nondum tamen aut simularis, aut templis res diuina apud Romanos constabat, frugi religio, & pauperes ritus, & nulla capitollia certantia caelo: sed temeraria de cespite altaria, & vasa adhuc Samia, & nidor ex illis. De aureis, argenteis & fictilibus vasis plura videre licet apud Athenæum lib. 6. c. 2. & 3. Quod autem in hac clausula dicitur de M. Curio est Val. Maximi lib. 4. c. 3. hic legendum esse Marcus Curius, non Marius: sed hoc Librarij mendum est.

f Visco & farre.] Hoc utique sumptum est à Suetonio in Vitellio, cap. 13. cuius haec verba sunt, Ut autem homo non profundè modò, sed intempestiua quoque, ac fordida gula, ne in sacrificio quidem vnquam, aut itinere villo temperauit, quin inter altaria ibidè statim viscus, & farra penè rapta è foco manderet, circaque popinas fumantia oblo-

nia, vel pridiana atque semesa. Sed hic foedè lapsus est Alexander cum visco dicit: nam viscere dicere debuit. Hoc enim interest inter viscus, quod facit in genitio visci, & viscus quod visceris: illud enim est masculini generis, & glutinum significat, nec esui est. Hoc autem neutri, significatque quicquid inter ossa & cutè est. vnde visceratio dicitur conuiuium, quod fit de carne. Ita enim scribit Seruius enarrans eum locum lib. 6. Aeneid.

Et solida imponit taurorum viscera flammis.

Ex quo etiam loco intelligis & viscera ad sacrificia pertinere, de quibus, ibi Virgilius loquitur.

g Cum rotundis paniceis.] Quid paniceis sint, ignoro: nec me quicquam de his legisse recordor: nisi loquatur de panico, de quo ita scribit Plinius lib. 18. cap. 7. Et Caesar lib. 2. belli Gallici, vbi Massilienses graui pestilentia, ex diuturna conclusionè & mutatione victus, conflictatos, panico vetere atque hordeo corrupto, quod de huiusmodi casus antiquitus paratum in publicum conulerant, altos, seu nutritos fuisse scribit. Verum de hac re lector iudicet. h Si quidem in adibus deorum.] Haec secum disidere videntur. Nam primum dicit, epulari simul & sacrum fieri licuisse: deinde extis, nisi rite sacrificio peracto, vesci non licuisse.

i Nam mensa in sacris.] Suetonius in Claudio cap. 33. Cognoscens quondam in Augusti foro, vitulūque nidore pradij quod in maxima Martis aede Saliis apparabatur, deserto Tribunali, ascendit ad sacerdotes, vnaque discubuit.

k Delphis vero.] Haec vsque ad clausulam, Quae quidem exta. sunt Plut. in Symposiis.

l Quae quidem exta.] Plato lib. 3. de Repub. & Seruius enarrans eum locum Virgilij lib. 1. Aeneid.

m Pars in frustra secant, verubusq, trementia figunt. Et latè diximus in nostris Commentariis Nobilit. c. 31. nu. 173. incip. heroas quoque.

n Arietis tamen non veru cocta.] Addè etiā & boum exta non assa, sed elixa in olla fuisse apud Liuium 5. Decad. lib. 1. vbi sic ait, Et exposuit patribus conscriptis, bouis fescenaris, quem immolauisset, iecur defluxisse: id se victimario nuntianti parum credentem, ipsum aquam effundi ex olla, vbi exta coquerentur, iussisse, &c.

Mensa
pro aris.
Delphi.
Hecatæ sa-
era.

Laudes de
orum inter
vescendū.

Hymnorū
genera.

Vide L.
Grego. de
poetica di-
ulo. l. fo.
100. & 101.

Graci.
Indi.

postero sacrum fieret. Interque vescendum laudes diis canere assuerant his, quibus sa-
crum fieret: ⁿ pedibusque circum aras psallere ad numerum, ^o carminaque & hym-
nos canere, ac cymbala pulsantes, choros agitare. ^p Fuitque obseruatum, vt sacrifican-
tes aras circumcurrerent, cursum auspiciati à læua dextrorsum, quod religiosius puta-
runt, mox à dextra læuorsum. Cumque hymnorum plures species forent, quibus psal-
lebant diis, hi tamen fuere in vsu frequentes: ^q Hypingos Dianæ, ^r Apollini pæan &
Profodia, ^s Dionysio dithyrambus, ^t Cereri iulus, ^v Veneri eroticus, id est amatorius:
præter quos fuere, ^y profodion, ^z hyporchema, & ^a stasimon. ^b Quod ideo inuen-
tum est, nequa pars corporis religione vacaret, quasi penitus sacro numine afflata,
quodam furore capti forent. ^c Memphitæ verò in Osiridis templo dum sacrificant,
præter aliorum morem, nec canere tibias, nec psallere soliti sunt. Et Græcorum pleri-
que cum nulla numinis afflatione sacrificia perficiunt, sed animo remisso absque ti-
bia vel cantu. ^d Contrà apud Indos, quibus nulla fuit numinis consalutatio, vel sacri-

ANNOTATIONES.

ⁿ Interque vescendum laudes diis canere.] Laudes diis, veteres canere solitos, his quibus sacri-
ficium fieret, Virgilius lib. 8. Aeneidos satis amplè
ostendit, vbi de Herculis facris meminit, his verbis,
*Tum salij ad cantus incensa altaria circum,
Populeis adsunt cuiusque tempora ramis.
Hic inueniunt choros, ille senum, qui carmine laudes
Herculeas & facta ferunt.*
^o Pedibusque circum aras psallere ad nu-
merum.] Gyrat. Histor. deor. syntag. 17. sed nullo
autore citato. Cæl. Rhod. Antiq. lect. lib. 5. c. 3.
^p Fuitque obseruatum.] Cælius lib. 5. c. 3. scri-
bit, quòd vbi saltantes aram obibant, ita more con-
dito seruabant, vt ab sinistris dextrorsum pergerent
prius, zodiaci quadam imagine, cuius motus celo
diuersus appareat, ab occasu ad exortum: inde à
dextris læuorsum pro ratione celestis vertiginis.
^q Hypingos Diana.] Cælius Rhodiginus lib.
7. cap. 5. vbi cantus, ait, diuinis accommodatos
laudibus dici quidè vniuersim Pæanas & hymnos:
priuatim verò non vnam esse eius rei nomenclaturam.
Siquidem Dianæ hymnus dicitur hypingos:
Apollinis hyporchema, vel Pæan, qui maximè con-
cinnebatur, vt pestis latius grassantis reprimetur
vis. Vide Plutar. in Musica.
^r Apollini Pæan.] Id etiam canebant veteres
Apollini parta victoria. Marti autem antequam
eum hoste manus confererent. Apollo autem dicitur
Pæan (vt loco supra citato scribit idem Cælius)
siue à feriendo, quod *παῖαν* dicitur, Vestalibus ita
indignantibus, Apollo Medice, Apollo Pæan. Can-
ebant etiam ad rerum prosperos euentus. Virgil. 6.
Aeneidos,
Letumq; choro Pæana canentes.
^s Et Profodia.] Dianæ & Apollinis hymnus,
Profodia nuncupatur, vt scribit idem Rhodiginus
vbi supra.
^t Dionysio Dithyrambus.] Cicero libro 3. de
Oratore, Dithyrambus, inquit, hymnus est ad Bac-
chum. Plato lib. 4. de legibus, *ἡ δὲ Διονύσιος γένε-
σις, δῖμασι δὴ βύραμβος, λεγόμενον* id est, Est & aliud
carmen Bacchi natalis atque genitura, Dithyram-
bos, vt opinor, appellatur. Dicitur etiam Liber pa-
ter Dithyrambus, quoniam per duas portas exiit in
lucem: vnam matris Semeles, alteram femoris Io-

uis. *ἴνα* quidem porta est. Vide Cælium vbi supra:
Dithyrambum Axiō Methymneus citharædorum
sui seculi nulli secundus, primus hominum, & fecit
& nominat & docuit Corinthi, autore Herodoto
libro 1.
^v Cereri iulus.] Rhodiginus lect. Ant. lib. 7. c. 5.
^x Veneri eroticus.] Rhodig. vbi supra proxime.
Venerios, inquit, inuenio hymnos appellari Eroti-
cos, tanquam amatorios dicas.
^y Profodion.] Rhodiginus lib. 5. c. 3. scribit apud
antiquos tria hymnorum fuisse genera, Profodion,
hyporchema, stasimon. Profodion *ἡ ὑπόθεσις*, siue sup-
plicatio, dicebatur cum hymno, vbi deos adirent,
ac sacrificium ad altare proferrent. Sunt qui can-
tum putent modo, qui Vei hymnum cōtineat: nam
& Athenienses (autore Plutarcho) Demetrio ad-
uentanti pæanas concinnebant & profodia. Genere
autem feminino profodia cantus est, si musicum
accedat instrumentum.
^z Hyporchema.] De quo Lucianus in lib. *ἑπὶ
δὲ χορῶν*, id est de saltatione, & Plutarchus in libro
de Musica. Est autem genus poematis & saltationis.
Hyporchemata, vt inquit Cælius vbi supra, concin-
nebant saltantes in altaris ambitu, vbi iam igni ad-
mota forent sacra. Celebrantur Critica Hyporche-
mata ex Cretensium saltandi studio, vt scribit
Athenæus lib. 14. c. 12.
^a Stasimon.] Cælius d. lib. 5. c. 3.
^b Quod.] Scilicet dictum in clausula, Fuitque
obseruatum.
^c Ideo inuentum est.] Seruius in 5. eclo. Virgi-
lij, quæ Daphnis dicitur, ibi,
Saltantes Satyros imitabitur Alpeſibeus.
Ideo in religionibus, inquit, saltabant maiores: quia
nullam corporis partem esse voluerunt, quæ non
sentiret religionem. Nam cantum ad animum, saltus
ad mobilitatem pertinet corporis.
^d Memphitæ verò.] Strabo lib. 17. In Osiridis
templo non licet, nec cantori, nec tibicini, nec psal-
tæ, canere, quemadmodum mos est aliis deis.
^e Contrà apud Indos.] Hinc est quod dicit de
his Philostratus in vita Apollonij. Post hæc in aqua
sele proicientes lauere, lotiq; ad templum accesserunt
coronati & hymnum cantantes iustar choræ
in gyrum compositi.

f In

ficiū, nisi adhibita saltatio foret. ^f In Delo quoque absque saltatione vel musica, sa-
crum nullū fiebat. ^g Fertur Antoninus Cæsar quum deo Heliogabalo sacrum faceret,
mulieres Phœnissas, quæ in urbem cursitarent, cymbalaque & organa musica circum
aras psallerent, adhibuisse. ^h Et Cybelis sacerdos cum tinnitu cymbalorum & sonitu
tympanorum sacrum facere. ⁱ Apud Curetas quoque nullum fuit sacrum sine strepitu
& fragore, tympanis vnâ tubisque pulsantibus. Re igitur diuina & caremoniis con-
celebratis, sacerdos tunc. ^k I L I C E T, succlamabat. qua voce illos qui interfuerant,
missos faciebat. Apud Græcos verò functus mysterio sacerdos, sic renūciat, *ἰλαοῖς ἀφῆσις*,
quasi populum missum faceret. Siqua tamen mysteria in sacris instauranda forent,
initiari manebant, ^m Prophanos autem foras exigebant. nanque hoc erat vsu frequens,
ⁿ vt omnia mysteria secreta sint, summaque in his silentij fides habeatur, ^o sicut in
Samotheaciis & ^p Eleusinis. Illud vtique in sacrificiis seruatum nequaquam præteri-
erim, ^q vt mola salsa farre non modo frons victimæ, sed foci cultri que aspergantur

ANNOTATIONES.

^f In Delo.] Lucianus in libro de Saltatione. Cæ-
lius Rhodiginus dicto lib. 5. cap. 3. scribit in Delo
nullum obiri sacrificium sine saltatione. Prohibant
enim, inquit, puerorum chori, tibiis ac cithara præ-
cinentibus, è quibus selecti peritissimus quisque sal-
tabant. Eorum item cantilenæ ab saltationis vsu di-
cebantur *χορημαίαι*.
^g Fertur Antoninus Cæsar.] Scilicet Helioga-
lus ex Aelio Lampridio in vita illius.
^h Cybelis sacerdos.] Gyrat. Histor. deor. syntag.
4. ex Varrone apud Augullinum lib. 7. de Cit. Dei.
ⁱ Apud Curetas.] Hi etiam Corybantes dice-
bantur, vt inquit Strabo lib. 20. & in Ida, monte
Phrygiæ, Cybeles sacra, cum multo æris sonitu
peragebant. Virgil. lib. 3. Aeneid.
*Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiq; ara,
Idæumq; nemus.*
Hi sacro correpti furore, cymbala pulsabant, capi-
taque saltando iactantes (inquit idem Strabo. d. lib.
10.) alios in similem rabiem agebant. Ouid. Fast. 4.
*Ardua iam dudum resonat tinnitibus Ida,
Tutus vt infanti vagiat ore puer.*
Idem, teste Diomede, excogitatio non lusus gene-
re, concurrebant æneis inter se clypeolis, tinnitum-
que æris faciebant, nō sine rhythmica pedis dactyli
compositione.
^k Illicet succlamabat.] Seruius in li. 6. Aeneid. in
eum locum, *Decorantq; super fulgentibus armis.*
Et aliis semper ea vox significat rem perfectam,
vt ostendit illud Plauti in Cistellaria act. 4. sce. 2.
Illicet: Actus est.
Illudque Terentij in Eunueho act. 1. sce. 1.
Actum est, illicet. Peristi, eludet.
Vbi Donatus, Illicet, inquit, semper in fine transactæ
rei ponitur. Et in Phormione act. 1. sce. 4.
Hoc nihil est Phadria: illicet.
Quid conterimus operam frustra? quin abeam.
Vbi ipse Donatus, Semper illicet finem rei signifi-
cat, vt actum est. Per syncopam dictum. Sic indices
de consilio dimittebantur, suprema dicta, cum præ-
co, illicet, quod significat ire licet.
^l ἰλαοῖς ἀφῆσις.] Id est populis inuisio. Vide no-
stras Consuetudines.
^m Prophanos autem exigebant.] Ex quo illud
Virgil. lib. 6. Aeneid.

Dely.

Curetes.

Illicet.

Prophani
à mysterijs
exalt.

*Aduentante dea, Procul, ô procul este profani,
Conclamat vates, totoq; abstine luco.*

Vbi Seruius interpretatur Profani, id est, non initia-
ti sacris. Et illud Horat. lib. 3. Carm. Ode 1. in princ.
Odi profanum vulgus & arceo.
Vbi Acron interpres dicit eam vocem in sacrificiis
frequentari, dicitque etiam ab eo Porphyrio, Hos
dici sacris non initiatos. Vide Gyrat. syntag. 14.
ⁿ Vt omnia mysteria secreta sint.] Sacra se-
clusa dicebantur Græcis Mysteria, quòd ea intus
oporteat occludere, nec cuiquam profano explica-
re. De mysteriorum duobus generibus Cæl. Rhod.
lib. 16. c. 10. Macro. in Somnio Scip. c. 2.
^o Sicut in Samotheaciis.] Strabo lib. 10. Abiisse
autem istos in Samotheaciæ, quæ prius Melita di-
cebatur, eorum verò actiones mysticas esse.
^p Et Eleusinis.] Adeò secreta atque arcana fuere
hæc sacra, vt vulgo proverbiū iactaretur in secretos
& tacitos *Ἀπὸ τοῦ τὰ ἐλευσίνα*. Pausanias li. 8. qui de
Arcadicis est, ea vulgari fas non esse scribit. Diuus
Gregorius Nazianenus in sermone Epiphaniarum,
Neque nobis, inquit, virgo aliqua rapitur, nec Ce-
res vagatur, nec Celeos aliquos inducit, & Triptole-
mos & dracones, & hæc quidem facit & hæc patit-
tur. Pudet enim me per diem dare noctis sacrificiū
& pudorem facere mysteriorum. Nouit hæc Eleu-
sis, & qui tacendas res & silentio dignas spectant.
Istiusmodi sacris interesse non licebat profanis &
peregrinis in quibus præcinebatur, *ἐπαις, ἐπαις: ἵλας
ἀλας*. id est, procul, ô procul este profani. Hæc
& plura vide apud Gyrat. syntag. 14. vbi de Cerere
& Triptolemo.
^q Vt mola salsa & farre non modo frons.]
Quod hostiæ mola, id est, sale & farre aspergeren-
tur, author est Festus Pompeius lib. 11. Arque etiam
exta, Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. vbi de modo
comedendi antiquiorum loquitur, Ideoque, inquit,
in sacrificiis mola, quæ vocabatur, ex farre & sale
constat, exta farre sparguntur. Sed Seruius, ex quo
Alexander id sumplit, quod hic scribitur, enarrans
illud Virg. lib. 2. Aeneidos,
Et salsa fruges, & circum tempora vitta.
Hæc scribit ex Sallustio, Et far, quod dicitur mola
salsa, qua & frons victimæ & foci aspergebantur, &
cultri. Fit ex horna fruge & homo sale.

r Hostias

vnà: quodque immolata victima, si non litassent, hostias denuo augeri iterum ac sa-
pius, & maioribus hostiis sacrum instaurari debebat, donec inuenta pace deum, &
propitiato numine, ritè perlitatum æstimarent.

ANNOTATIONES.

x Hostias denuo augeri.] Vide omnino quæ boues. §. hoc sermone, in r. limit. nu. 22. incip. & illud
cipimus de hac re in nostris Commentariis in l. item & multis seq. ff. de verb. signif.

Quæ militibus operam in bello nauantibus militaria dona ab imperatoribus
olim dari solita fuerint. Cap. XVIII.

Militaria
dona.

Adorea.

Pernicio-
sissimi.

Corona mi-
litibus da-
ri solita.

A. Posthu-
mii pri-
mius coro-
nam dedit.

Græci.

Indi.

PRiscis a temporibus militaria dona, quæ militibus fortè operam nauan-
tibus in bello à ducibus dabantur, heminæ vel quartarij farris fuere,
b (vnde adorea, laus bellica dicta) binaque iugera, aut tantum agri quã-
tum vno die circumarassent, amplissima dona putauere. Precia enim mi-
litariæ hæc habita sunt maxima, vt post exhaustos labores, milites emeritis stipendiis,
sanguine & sudore partis agris donaretur. hos enim lætissimos fructus, velut optimam
prædam, laborum periculorumque accipiebant: quippe perniciosum ciuem putabant,
cui bina aut septem iugera non essent satis. c Præter quæ, vt ad decora militariæ ma-
gis incenderent animos, quoque honoratior testatiorque eorum virtus foret, mer-
cede proposita, obsidionalem, ciuicam, muralem, naualem, castrensem, & aureas
coronas, amplissimaque alia honoris genera inuenere, quibus donabantur, qui vr-
bes, castra, aut exercitus obsidione liberassent, ciuemve seruassent, vel primi obsessæ
urbis muros subiissent. d Primus enim Aul. Posthumius dictator ad lacum Regillum
castris expugnatis, magni muneris, loco auream coronam dedisse fertur. e Mox se-
quuti duces militibus, vt essent re & fortuna auctiores, alias largiti fuere, quas qui-
dem frequenti prætorio egregiis laudibus cumulatis, cum præfatione virtutum mi-
litibus tradebant. Apud Græcos, duces in vnum coeuntes, in concilio agitant, & sen-
tentias decernunt, quem primum, quem secundum, qui depulsas hostium copias
longius egerit, & quo præmio aut honore dignus sit, diiudicant: f idque apud deorum
aras in Isthmo, in clyto Neptuni templo, sumpto ab ara suffragio, & vt erant sen-
tentiar, sic agro & vacatione donare, ac pro merito præmia largiri solebant. Apud
Indos verò nullo militari dono aut hostili præda donabatur miles, nisi qui hostis ca-

ANNOTATIONES IN CAP. XVIII.

a PRiscis temporibus.] Hoc princ. est Plinij
lib. 18. cap. 3. cuius hæc verba sunt, Dona am-
plissima Imperatorum ac fortium ciuium, quantum
quis vno die plurimum circumarauisset. Item quar-
tarij farris, aut heminæ conferente populo.

b Vnde adorea, laus bellica dicta.] Plinius d.
lib. 18. cap. 3. Gloriam denique ipsam à farris hono-
re adoream appellabant. Ad idem propemodum
scribit Fest. Pompeius lib. 1. non longè à prin. Acron
verò & Porphyrio in Horatium lib. 4. Carm. Ode
4. in eum locum,

Qui primus alma risit adorea.

Dicunt adoram esse laudem publicam, aut (vt alij
legunt) bellicam: eo quod victores à victis adora-
rentur. Quid autem sit Ador, vel Adoreum, vide
apud eundem Festum eodem lib. 1. Nonium Mar-
cellum in duobus locis. Seruium lib. 7. Aeneid. in
eum locum,

Instituuntq; daptes, & adorea liba per herbas
Subiiciunt epulis.

Et ante hos Varronem lib. Rei rusticæ. & Colu-
mellam lib. 2. c. 6.

c Præter quæ.] De his omnibus coronis Plinius
lib. 16. cap. 4. & lib. 22. c. 3. & Gellius lib. 5. c. 6. & præ-
terea de murali Liuius 3. Decad. lib. 6. & lib. 10. in
Oratione Hannibalis. Plutarchus in Scipione. Vopis-
cus in vita Aureliani. & è poëtis Lucretius lib. 2.

Muralisq; caput summum cinxere corona.

Et Silius Italicus lib. 13.

- Gradiui cape victor honorem

Tempora murali cinctus turrita corona.

Et de nauali Festus Pompeius lib. 12. vbi dicit hæc
corona donari, qui primus maritimo prælio in ho-
stium nauem armatus vi transfilerat. quod & idem
tradit Gellius d. lib. 5. c. 6.

d Primus enim A. Posthumius.] Plinius lib. 33.
cap. 2. A. Posthumius Dictator apud lacum Regil-
lum castris Latinorum expugnatis, ei, cuius maxi-
mè opera capta essent, hanc auream coronam ex
præda dedit.

e Mox sequuti duces.] Vt patebit ex sequent.
f Idque apud deorum aras in Isthmo.] De
hoc Neptuni templo in Isthmo, meminit Strabo
libro 8.

put retulisset in castra. g Sed præ cæteris corona ciuica maximi fuit ornatus, cui ce-
dunt aureæ, murales, castrenses, atque rostrata: eratque proprium ius ciuicæ, vt illa
donatus, perpetuo eam gestare liceret, & ludos ineunti, à populo & senatu vniuerso
assurgeretur, ius spectandi inter senatores, munerum vacatio sibi, patrique & auo
paterno. h Præcipua verò obsidionalis, tanquam virtutis præferens spectatissimum
insigne, æstimatione immensa, longè præcellere credita est: i hæc enim ex illo fiebat
gramine, vbi ciues obsidione essent liberati: k qua nulla nobilior publica militari
lege diffinitur: l quippe cæteras, Imperatores aut Duces singulis militibus tradunt:
graminea verò, velut multò maximum decus præferens, nisi ab vniuerso exercitu,
seruatori suo cõcedi minimè poterat. m Ciuica ex querna fronde fit: n muralis in pinna
rum similitudinè, o naualis instar nauium rostri: p quæ verò castræsis, velut effictò vallo
figurabatur. q Hac obsidionali Q. Cincinnatus à Minutio & toto exercitu, quòd illius
opera obsidione liberati fuerant, primus donatus fertur. r Et deinde M. Valerius con-
sul contra Samnites P. Decium tribunum militum, quòd eius consilio & ministerio
exercitus ex saltu angusto & arctissimis faucibus euaserat, præter gramineam, qua ab
vniuerso exercitu & suo præsidio donatus fuit, etiam aurea corona & centum bobus,

Ciuica co-
rona cui
dabatur.

Obsidiona-
lis.

Ciuica ex
quo Mu-
ralis.
Naualis.
Castrensis.
Obsidiona-
lem quis
primus à
deprua.

ANNOTATIONES.

g Sed præ cæteris.] Hæc vsque ad clausulam,
Præcipua, sunt Plinij lib. 16. c. 4.

h Præcipua verò obsidionalis.] Festus Pom-
peius lib. 3.

i Hæc enim ex illo fiebat gramine.] Pom-
peius ibi. & Gell. d. lib. 5. c. 6.

k Qua nulla nobilior.] Plinius lib. 22. cap. 3. 4.
& 6. Et vt dicit Festus lib. 7. vbi de Gradiuo Marte
loquitur, Hæc corona graminea in re militari ma-
ximè est honoratioris.

l Quippe cæteras.] Plinius vbi supra præfertim
verò d. c. 4. & Pompeius d. lib. 13.

m Ciuica ex querna fronde.] Virgilius lib. 6.
Aeneid. Atq; umbrata gerunt ciuili tempora quercu.

Ciuili, id est, ciuica, vt ibi interpretatur Seruius:
qui reddit rationem quare hæc corona ex quercu
erat, nempe, quia autè vita in hac arbore hominibus
fuit, qui gaudibus vesciebantur. Plinius Secundus,
si is est, de Viris illustribus cap. 26. Ob hoc, inquit,
ab exercitu ciuica corona de quercu, quæ dabatur
ei, qui ciueis in bello seruasset, donatus est. Valer.
Maximus lib. 2. c. 3. in fi. vbi de Sylla meminit. Plu-
tarchus eius quoque rei rationem reddens in vita
Cortolani, & problematum c. 92. Gellius d. li. 5. c. 6.
Lucanus lib. 1. Pharsaliæ,

- Summi tum munera pili

Lelius, emeritiq; gerens insignia doni,

Seruati ciuis referentem præmia quercum.

Claudius in Panegyrico Olibrij,

Sæpe duces merito bello tribuere coronas:

Hunc cingit muralis honos, hunc ciuica quercus

Nexuit.

Et in 3. Panegyrico ad Steliconem,

Mos erat in veterum castris, vt tempora quercu

Velaret, validis f. so qui viribus hoste,

Casurum potuit morti subducere ciuem.

At tibi qua poterit pro tantis ciuica reddi

Manibus?

Quamuis Martialis & hanc ciuicæ coronam ex he-
dera fuisse videri voluerit, cum scribit lib. 8. epigr.
82. eodemque vlt.

Non quercus te sola decet, nec laurea Phæbi:

Fiat & ex hedera ciuica nostra tibi.

Sidonius Apollinaris ex lauro, in Panegyrico Ma-
iorani paulò ante fi.

Ipsa ruina placet, cum victor scandere curram

Incipies, crimemq; sacrum tibi, more priorum,

Necet muralis, vallaris, ciuica l. urus.

Plinius autem lib. 16. cap. 4. scribit huiusmodi coro-
nam primò fuisse ilignam, postea magis placuisse
ex esculo Ioui sacra, variatumque & cum quercu
esse: vbiq; tamen custodito honore glandis.

n Muralis in pinnatum similitudinem.]
Gellius d. li. 5. c. 6. Hinc illud Siliij, Gradiuiq; cape.

Suprà iam citati. Ea autè corona muralis aliquando
aurea fuit ex Liuiò 3. Dec. lib. 3. cum dicit, Postero
die omnium animi ad oppugnandum accenduntur,
vtique posteaquam corona aurea muralis propo-
sita est.

o Naualis instar nauium rostri.] Gellius vbi
suprà. Et hinc illud Virgilij lib. 8. Aeneidos,

- Cui belli insigne superbum

Tempora nauali fulgent rostrata corona.

Et Claudianus vbi suprà, addens ad ea, quæ nuper
citauius. - Hunc domitis nauis rostrata carinis.

p Quæ verò castrensis.] Gellius in illo loco, &
Festus Pompeius lib. 3. vbi præterea dicitur eam co-
ronam ei dari solitam, qui primus castra hostium
pugnando introiit. dicitque Pompeius id vallum
quod illius insigne erat, ex auro fuisse. & quod illis
addes, ea corona vallaris dicitur, vt patet ex Liuiò 1.
Dec. lib. 10. & 3. Dec. lib. 10. Plinio lib. 22. c. 3. in prin.
& Suetonio in Augusto, c. 25. Vopisco in vita Pro-
bi, & Trebellio Pollione in vita Claudij Secundi.

q Hac obsidionali Q. Cincinnatus.] Plinius,
huc is Suetonius fuit, siue Cornelius Nepos in lib.
de Viris illustribus.

r Et deinde M. Valerius.] Totum id est Liuij
1. Decad. lib. 7. non adeò longè à fi. & partim Plinij
lib. 22. c. 5. & alterius Plinij Secundi de Viris illustri-
bus c. 26. & Festi Pompeij lib. 13. vbi de obsidionali
corona loquitur.

eximioque vno albo opimo auratis cornibus, donauit. Eademque obsidionalis Fabio Maximo Imperatori, quod cunctando rempub. & ciues seruasset, à toto exercitu, senatuque & populo, communi conspiratione & consensu tributa est. Et bello Cimbrico, Cn. Teio Atinati, quod cunctantem primipilum interfecerat, ipseque arrepto vexillo, per castra hostium eruperat, exercitumque incolumem eduxerat, præter gramineam, vt prætextatus ad tibicinem immolaret foculo accenso, concessum fuit. Contigitque idem honos semel L. Sicinio Dentato, & M. Calphurnio tribuno, quod M. Artillum Regulum, primo punico bello in Sicilia cum exercitu, hostium excidio liberasset. Deinde Scipio Aemilianus bello Aphricano, mox Sylla bello Marfico, demum Iulius Cæsar in expugnatione Mitylenarum, & Augustus, obsidionali & ciuica donati fuere. Ea enim ciuica, singularis salutis signum erat: obsidionalis vero, vniuersorum. Rostratam vero accepit primus M. Varro bello piratico, donante Cn. Pompeio: & deinde Agrippa, bello Siculo ab Augusto, quod in conflictu naualis pugnae, in naues hostium insilissent primi. Corniculæque, & aureas coronas, phaleræque argenteas, & aureos torques, tum armillas, adde vexilla carulea, honoris

Rostratam
quis pri-
mum acce-
perit.

ANNO TATIONES.

s Fabio Maximo.] Plinius vbi supra. & Gellius lib. 5. cap. 6. Hanc, inquit, coronam gramineam S. P. Q. R. Q. Fab. Maximo dedit bello Pœnorum secundo, quod urbem Romam obsidione hostium liberasset.

r Et bello Cimbrico Cn. Teio.] Plinius d. li. 22. cap. 6. in prin. vbi hunc non Teium, sed Petreium vocat.

v L. Sicinio Dentato.] Plinius d. lib. 22. c. 5. vbi hunc Siccium, non Sicinium vocat. & Festus Pompeius d. lib. 13.

x Et M. Calphurnio.] Idem Plinius d. lib. 22. c. 6. in princip.

y Deinde Scipio Aemilianus.] Idem Plin. d. c. 6. auctoritate Varronis. & alter Plinius Secundus, si is est, de Viris illustribus c. 58. P. Scipio Aemilianus, Tribunus in Africa sub Tito Manlio Imperatore, cohortes octo obsidione vallatas, consilio & virtute seruauit, à quibus est corona obsidionali donatus.

z Mox Sylla.] Plinius d. lib. 22. c. 6. Scripsit, inquit, & Sylla dictator, ab exercitu se quoque (hæc corona obsidionali scilicet) donatum apud Nolam, legatum bello Marfico. Idque etiam in villa sua Tusculana, quæ postea Ciceronis fuit, pinxit.

a Demam Iulius Cæsar.] Suetonius in vita illius c. 2. vbi tamen non obsidionali, sed ciuica donatum fuisse dicit.

b Et Augustus.] Plin. d. lib. 22. vbi tamen ita loquitur, vt non ciuica, sed obsidionali, veluti honoratiore, donatus sit. Eius hæc verba sunt, Ipsum Augustum cum M. Cicerone filio consulem Idibus Septembribus Senatus obsidionali donauit: adeo ciuica non satis videbatur.

c Ea enim ciuica.] Fest. Pompeius d. lib. 13. vbi supra in fi.

d Primus M. Varro.] Plinius lib. 7. c. 30. & iterum lib. 16. c. 4.

e Et deinde Agrippa.] Virgil. lib. 8. Aeneidos non longe à fi.

Parte alia ventis, & diis Agrippa secundis,
Arduus, agmen agens, cui belli insigne superbum

Tempora nauali fulgent rostrata corona.

Et ibi Seruius, & Plin. li. 16. c. 4. & Iulius Florus epitome Liuij 127. & Velleius Paterculus li. 2. Insigne, inquit, coronæ classicæ, quo nemo vnquam Romanorum donatus erat, hoc bello Agrippa singulari virtute meruit. Et Seneca de beneficiis lib. 3. Agrippa nauali corona insignis, vnicum adeptus inter dona militaria decus.

f Corniculæque.] Liuius 1. Dec. lib. 10. nõ multò ante fi. Papyrius consul, equites omnes, ob insignem multis locis operam, corniculis armillisque argenteis donat. & Plinius Secundus, si is est, Virorum illustrium cap. 72. vbi tamen corniculum appellat. Primò, ait, in Hispania corniculum meruit.

g Et aureas coronas.] Liuius 1. Dec. lib. 7. Consul, inquit, concione aduocata laudatum tribunum decem bobus aureaque corona donat. & lib. 10. non multò ante fi. Sp. Papyrium fratris filium, & quatuor centuriones, manipulumque hastatorum, armillis, aureisque coronis donauit. & 3. Dec. lib. 6. & 10. Val. Maxim. lib. 3. c. 2. vbi de L. Sicinio Dentato.

h Phaleræque.] Valerius vbi supra. Suetonius in Augusto c. 25. Dona militaria, ait, aliquantò facilius, phaleras, & torques, quicquid auro argentoque constaret, quàm vallares ac murales coronas, quæ honore præcellerent dabat. C. Calphurnius (vt scribit Liuius 4. Dec. lib. 9.) prætor equites laudatos, phaleris donauit: pronunciauitque, eorum maximè opera hostes fufos. Ex quo Iuuenalis satyr. 16. eademque vlt. in fi.

Et qui fortis erit, sit felicissimus idem.

Vt leti phaleris omnes, & torquibus omnes.

i Et aureos torques.] Valerius, & Suetonius, & Iuuenalis vbi nuper & Vegetius lib. 2. c. 7. & Flauius Vopiscus in vita Probi in quadam epistola Valeriani imperatoris.

k Tum armillas.] Liuius 1. Dec. lib. 10. ad fi. cuius verba nuper citauimus. Valerius Max. vbi supra, & lib. 8. ca. 15. in mentione Scipionis cuiusdam equitis, vbi loquitur de aureis & argenteis armillis. Festus Pompeius lib. 1. in Armillis, Vopiscus vbi supra.

l Adde vexilla carulea.] Augustus enim M. Agrippam

causa ob nauatam insigniter in bello operam, & ob multa rei militaris facinora, militibus quàm sæpissimè ab imperatoribus dari adnotatum est. Sed auxiliares & externi, aureis: Romani argenteis torquibus donabantur. Contrà vero armillas non externis, sed ciuibus tradebant. Augustus tamen Octavius facilius phaleras & torques, & quicquid auro constaret, quàm murales, castrenses, aut ciuicas coronas munera dedit. C. autem Caligula noui generis coronas, Solis & Lunæ ac Siderum specie commentus fuit. Scipio verò Aemilianus regum & sociorum munera oblata pro tribunali recipiens, in publicas tabulas per quæstorem referri iussa, postmodum fortibus viris, pro meritis tradebat. Præterque aureos torques, etiam duplicem annonam, interdum militiæ vacationem, & immunitatem ob virtutis præmium, nonnunquam duplex stipendium imperatores largiti sunt: æraque multiplicia, sagaque & tunica singulis militibus, qui rebus fortiter gestis interfuere, plerunque ius ciuitatis ex lege Calphurnia: vel senatoria fungi dignitate inter patres, aut diebus solennibus coronatum incedere, velut præmia victoriæ haudquaquam spernenda munera fuere. Neque dubium, illos quorum opera insignis in bello stetit, perditæque & afflictæ res restitutæ essent, pluries donis muneribusque honestari. C. Sicinius Dentatus, clarus vir ingenio factisque, ob egregia facinora militaria, præter octo aureas coronas, obsidionali vna, muralibus tribus, ciuicis quatuor, torquibus tribus & octoginta, hastis puris duodeuiginti, armillis plus centum sexaginta donatus fuit. Habenturque inter exempla, hunc Sicinium militariibus donis, omnium honores & virtutum

Alia dona
militaria.

Noui gene-
ris corone
à Caligula
excogita-
te.

Alia dona.

C. Sicinius
Dentatus
opimè dona-
tus.

ANNO TATIONES.

Agrippam in Sicilia, post naualem victoriam, caruleo vexillo donauit, vt refert Sueton. in Augusto, cap. 25. & vix alibi simile reperies. Adde autem & vexilla pura ex Vopisco in Probo enumerante dona militaria ipsi Probo à Valeriano data, inter quæ vexilla pura quatuor nominat. Item vexilla bicoloria ex eodem in Aureliano.

m Sed auxiliares.] Id vsque ad clausulam, Augustus est Plinij lib. 3. e. 2.

n Augustus tamen.] Suetonius in vita illius, cap. 25.

o C. autem Caligula.] Idem in vita Caligulæ, cap. 43.

p Etiam duplicem annonam.] Vt duplex frumentum apud Liuium 4. Decad. lib. 7. Militibus & stipendium militare, & frumentum duplex post triumphum datum.

q Interdum militiæ vacationem.] Liuius 3. Dec. lib. 3. vbi de Prænestinis militibus, qui in præsidio Caselini fuerant, quibus Senatus Romanus duplex stipendium & quinquennij militiæ vacationem decreuit.

r Nonnunquam duplex stipendium.] Nam & illis ipsis Prænestinis militibus duplex stipendium decretum est apud eund. Liuium vbi supra. Et militibus post partam Indibilis & Hispanorum victoriam, eius anni duplex stipendium imperatum apud eundem eiusdem 3. Dec. lib. 9. & 4. Dec. lib. 10. Et scribit Vopiscus in Probo Valerianum Imperatorem ipsi Probo duplex salarium constituisse.

s Æraque multiplicia.] Æra militaria militibus data fuisse, scribit Liuius 1. Decad. lib. 5. in duobus locis.

t Sagaque & tunica.] Liuius vbi supra ibi, Nonnunquam duplex stipen. in postremo loco. Saga,

inquit, & togæ exercitui imperata. Sed & idem 1. Dec. lib. 7. scribit milites, qui Duce P. Decio Trib. militum, Consulem & exercitum Ro. ab obsidione Sannitum liberauerant, vltra alia dona, binis primis tunicis donatos fuisse.

v Plerunque ius ciuitatis ex lege Calphurnia.] Cicero in Oratione pro L. Cornelio Balbo. Vide autem num ex lege hæc Cornelia sit legendum, pro Calphurnia. Sic enim ait ibi Cicero. Ac sicubi esset, lex id Gellia & Cornelia, quæ definitè potestatem Pompeio ciuitatem donandi dederat sustulisset.

x Vel senatoria fungi potestate.] Velleius Paterculus lib. 2. Habuit in hoc quoque bello mediocritas nostra speciosi ministri locum. Finita equestri militia designatus Quæstor, necdum senator æquarus senatoribus.

y Aut diebus solennibus coronatum incedere.] Hunc est quod Papyrius Masso postquam in Albano triumphasset, pro laurea corona, cum alicui spectaculo interesset, myrtea vsus est, auctore Valerio Maximo lib. 3. c. 6.

z C. Sicinius Dentatus.] Valerius Maximus, qui hunc non C. sed L. appellat lib. 3. cap. 2. Plinius qui & illum L. vocat lib. 7. cap. 28. & non nihil lib. 6. c. 4. & lib. 22. c. 5. Gellius lib. 2. c. 11. Festus Pompeius lib. 13. vbi sæpius supra citauimus. Fulgentius ad Chalcidum de Vocum antiquarum interpretatione, quo loco de Nefrendibus scribitur. Dion. Halicarn. lib. 10. vbi hunc Siccium Dentatum vocat, eumque scribit ex pugnis diuersis dona retulisse 14. ciuicas, tres murales, octo aureas coronas, præterea torques aureos 83. armillas aureas 60. hastas puras 18. phaleras 25. & ex his nouem ex prouocatione prostrato hoste singulari certamine.

Hasta pu-
ra qua di-
cebantur.

Murali co-
rona quis
primum do-
natus.

Alia dona.

Dona sum-
marum du-
cum.
Athenien-
ses.
Nemo be-
ne meritis
de re in
Rom. exer-
cui indo-
natus.

præmia anteisse. Hæ quidem hastæ, quod nullo ferro munitæ forent, ^a puræ dictæ sunt, ^b quibus donabantur plerunque milites, qui tunc primum militare faciunt in bello admisissent: Cui proximus fuit ^c Manlius Capitolinus, qui vix decimo & septimo ætatis anno bina ex hostibus spolia tulit, primusque murali corona donatus, ciuicas sex, militaria dona sex & viginti meruit ob virtutem. ^d Probus quoque, qui postea in imperio assumptus fuit, quum bello Sarmatico iam tribunus multa fortiter fecisset, hastis puris quatuor, coronis vallaribus duabus, corona ciuica vna, vexillis puris quatuor, armillis aureis duabus, torque vno, & patera sacrificali aurea quinque libris, vna pro concione donatus fuisse memoratur. Quinetiam illud perspectum est, in annonæ caritate, & rebus angustiis, militem ob rei militaris singularem scientiam, collato frumento ^e & pecore donari. ^f Manipulumque hastatorum ob insignem operam corniculis armillisque argenteis. ^g Sp. que Nautium à Papyrio consule bello contra Samnites, etiam coronis aureis donatum. Præterque aureas pateras, sellas que curules eburneas, & scipionem eburneum, hastæ quoque, ^h tunicæ palmatæ, & pictæ, atque in bello nauali vexilla cærulea, ⁱ nonnunquam altioris dignitatis gradus aut militaris ordinis prerogatiua, militibus qui strenuam operam nauarunt, munera tributa fuere. ^k Summis verò ducibus triumphalis statua, aut consularia ornamenta. In quo animaduersum est, ^m populum Atheniensem perrare virtutis præmium aliquibus statuas dedisse, in quibus illorum nomina inscriberent, vt populi hoc videretur beneficium, non illorum qui id meruissent. Nemoque qui præclarum aliquod gesserat facinus, prout cuiusque meritum virtusque fuit, militaribus donis indonatus abiisse fertur, ⁿ adeò vt Quintius prætor, deuictis Hispanis, equites nouo genere honoris, catellis & fistulis donarit. Proditum tamen est, Fuluiò Nobiliori à Catone obiectum,

ANNOTATIONES.

- a Puræ dictæ sunt.] Seruius & Donatus in 6. Aeneid. eo loco, *Ille, vides, pura iuuenis qui nititur hasta?*
- b Quibus donabantur.] Vt patet exemplis seq. & præterea ex Seruio, loco supra citato.
- c Manlius Capitolinus.] Lilius, qui maiora dicit i. Decad. lib. 6. & Plinius lib. 7. cap. 28. & alter Plinius Secundus, aut quisquis est, in lib. de Viris illustribus c. 2.
- d Probus.] Flavius Vopiscus in vita illius.
- e Et pecore.] Nam apud Liliu 1. Decad. lib. 7. P. Decius, de quo nuper loquuti sumus, præter militaria dona, centum bobus donatus est: quos & ipse militibus dono dedit, bouemque eximium, insignibus aureis decoratum, Marti immolauit. Et Plinius de eodem loquens lib. 22. c. 5. Siquidem, ait, donatus bouem album Marti immolauit, & centum filios, qui ei virtutis causa dati fuerant, simul ab obsecris. Et apud ipsum Liliu 3. Decad. lib. 6. Scipio Africanus, capta Carthagine noua, C. Lælium, præfectum classis, inter cætera, triginta bobus donauit.
- f Manipulum.] Lilius 1. Decad. lib. 10. non adeò longe à fi.
- g Sp. que Nautium.] Lilius eod. loco.
- h Tunicæ palmatæ.] De tunicis simpliciter dictum est supra, sed de palmatis vide infra ibi, Si tamen regibus fœderatis. ex Liliu 3. Decad. lib. 10. vbi de donis à Scipione Africano Masanißæ datis meminit.
- i Et pictæ.] Vide infra eod. loco. Adde & purpureæ. Nam apud Appianum lib. 5. belli Ciuil. Cæsar Tribunis purpuream vestem dedit. sed vide num

ex & aliæ sint eodem. ^k Nonnunquam altioris dignitatis gradus.] Sic Marius cum obscuris esset ortus parentibus, ita bellicis virtutibus claruit, vt ad sextum consularum primus euaserit: de quo vide Plutar. in eius vita. Sic Ventidius Pompeij Magni in triumphum ductus, tandem Rom. Imperator factus de Parthis primus triumphauit, Hæc Valer. Max. lib. 6. c. 10. & Appianus in Parthico. ^l Summis verò ducibus.] Plinius in Panegyrico tradit statuas ob egregia in Remp. merita etiam priuatis decerni. alias quoque multas aliis, vt apud Plinium lib. 34. ca. 5. Sueton. in vita Titi. c. 4. in prin. Tribunus militum, inquit, & in Germania, & in Britannia meruit summa industria, nec minore modestia & fama: sicut apparet ex imaginum eius multitudine, ac titulis per vtramque prouinciã. ^m Populum Atheniensem.] Hic populus prope modum statuarum prodigus fuit. Nam nulli plures statuas dicatas arbitror (teste Plinio lib. 34. cap. 6.) quàm Phalereo Demetrio Athenis. Siquidem 360. statuere, quas mox lacerauerunt, nondum anno huc numerum dierum excedente. ⁿ Adeo vt Quintius.] Lilius 4. Decad. lib. 9. Quintius, inquit, alter prætor suos equites catellis ac fibulis donauit. Ex quo intelligis non fistulis hic legendum esse, sed fibulis. Nam & alias quoque fibulas pro virtute militari donari consuevit, patet eodem Liliu 3. Decad. lib. 7. vbi loquitur de muneribus à Scipione datis Masanißæ nepoti à Ro. capto. Tum puero, inquit, annulum aurei, tunicam lato-clauo cum Hispano sagulo, & aurea fibula.

o Legi

quòd leuissimis de causis, vt pote quòd puteum strenue effoderant, aut vallum curarant, coronis milites donasset. Cæteri quoque Augusto multiplicia hæc munera largienti, obiectum à militibus fuit, puerilia hæc deliramenta esse. Nanque exercitui pecunia & agris, non his honoribus opus erat. ^o Legibus verò Solonis apud Athenienses cauebatur, vt præter ea dona quæ militibus duces impartiti fuerant, illorum filij qui bello occubissent, publicè alerentur, & bonis disciplinis instruerentur. ^p Quod Pisistratus cauisse dicitur, vt filij parentum, quorum virtus insignis in bello fuerat, dona acciperent. ^q Frequens tamen illis munus erat, corona ex auro, nonnunquam tæniis & vittis caput ornare, aut publica sepultura in Ceramico: nanque intra mœnia sepelire non licebat, nisi qui ob singularem excellentiam, præcipuum hoc donum meruissent. ^r Legimus Syracusanum Dionem, parta victoria, militibus aurea, & Themistoclem, quòd Græciam liberasset à Lacedæmonis, corona oleagina, & curru eximio donatos, laudatòsque magnificè: ^s ac Milciadem ob pugnam Marathoniam, in qua vltra centum millia Persarum vna acie vicit, ab Atheniensibus consequutum, vt in Pœcile porticu, sua imago in prætorum numero exulperetur inter primores. ^t Agamemnon vero, Homeri testimonio, Aiace, quòd cum Hectore pugnasset, bouis immolati tergore & cornibus ^u Achillem verò, præter septem tripodes, & viginti lebetes, decemque auri talenta, equorum duodecim, & septem Lesbium foeminarum munere donauit. Plataensibus ob nauatam insigniter operam in bello Persico, munus octoginta talenta largitus fuit. ^v Scythis vero mos erat, his qui hostem superassent, semel annis singulis cratere regio vinum bibere, quod victoribus circumferabat: qui vero pluribus cæsis victor fuisset, duobus calicibus potare. ^w Romanis verò traditur vsus, vt quorum parentes reipub. causa occubissent, liberi præmia ferrent, quæ illis

Solonis lex
de filiis,
quorum pa-
rentes in
bello peri-
erant.
Ceramici-
cus.

Oleagina.

Pœcile.

Iliados 7.

Iliad. 19.

Scythæ.
Romanorū
vsus de his
quorum
parentes
occubissent
bello.

ANNOTATIONES.

- o Legibus verò Solonis.] Aristoteles lib. 2. Politicorū c. 6. tradit Hippodamum Milesiorum legislatores legem tulisse, vt filij eorum, qui pro patria bellando occubissent, ex publico alerentur: quasi nondum apud alios fuisset lege prouisum: nam est Athenis ea lex nunc, & in aliis quibusdam ciuitatibus. Vide Plutarchum in Solone.
- p Quod Pisistratus.] Plutarchus autem in Solone scribit Pisistratum legem tulisse, vt qui oculos in bello amisissent, publicè alerentur.
- q Frequens tamen.] Scilicet Atheniensibus, vt patet ex Diogene Laërtio in Zenone Citico, dū loquitur de sepultura illius. Athenienses, ait, illū in Ceramico sepelierunt, decretisque honorauerunt, virtutis illi testimonium addentes.
- r Corona ex lauro.] Cornel. Tacitus lib. 2. scribit, Apud Nabatheorum Regem aureas coronas Cæsari & Agrippinæ, leues Pisoni & cæteris oblatas fuisse.
- s Nonnunquam tæniis & vittis.] Fest. Pompeius lib. 18. Tæniis Græcam vocem sic interpretatur Verrius, vt dicat ornamentum esse laneum capitis honorati, vt sit apud Cæciliu in Adrogno: *Sepulchrum plenum tæniarum, ita vt solet.*
- t Nanque intra mœnia.] Cic. lib. 4. epist. fam. epist. incip. Etsi scio non iucundissimum. Ab Atheniensibus, locum sepulturæ intra urbem, vt darent, impetrare nõ potui, quòd religione se impediri dicerent: neque tamen id antea cuiquam concesserant. Vide quæ dicuntur in verbo, Atque eos qui pro patria.
- v Legimus Syracusanum Dionem.] Plutar-
- chus & Probus in vita illius. Demetrius (vt legitur in Regestis Gregotij 7. Rom. pont.) Græciæ Dalmatiæque Rex creatus vexillo, sceptròque & corona inuestitus fuit.
- x Et Themistoclem.] Herodotus lib. 8. Plutar. in vita illius.
- y Ac Milciadem.] Probus Acmyl. in vita illius.
- z Agamemnon verò.] Homerus lib. Iliad. 7. quo describit eam pugnam Hæctoris & Aiæ: refertque Agamemnonem ob eam loui bouem sacrificasse, Aiacemque magnis muneribus donasse, quæ aliter non declarat.
- a Achillem verò.] Idem Homerus lib. 19. eiusdem operis, vnde sumptum est illud Briseidis ad ipsum Achillem apud Ouid. *Viginti fuluos operoso ex ære lebetes, Et tripodas septem pondere & arte pares. Ad dita sunt illis auri bis quinque talenta. Biffeni assueti viuere semper equi, Quodq; superuacuum est, forma præstante puella Lesbides, eversa corpora capti domo.*
- Et quod ad tripodas pertinet, est illud Horatij lib. 4. Carminum Ode 8. *Donarem tripodas, præmia fortium Graiorum.*
- b Scythis verò.] Herodotus lib. 4. vbi Scytharum mores & ritus scribit.
- c Romanis.] Cicero Philipp. 14. in fi. Vtque, quæ præmia Senatus militibus ante constituit, ea soluantur eorum, qui hoc bello pro patria occiderunt, parentibus, liberis, coniugibus, fratribus: iisque tribuantur, quæ militibus ipsis tribui oporteret, si illi vixissent, qui morte vicerunt.

Dona con- federato- rum. Ceramicus extra Athe- nas. Ceramicus alter in ur- be. Cafaluis. Celosta. Summe- nium. Sphincta. Cafaluades. Lecastris.

deberentur. Si tamen regibus fœderatis, aut sociis mittenda dona forent, scipio eburneus, toga picta, & palmata tunica cum sella curuli, frequentia fuere. Erat au- tem Ceramicus extra Athenas locus, in quo deorum hominumque excellentium simulacra & statuas publico decreto erigere, atque eos qui pro patria occubissent sepelire, illisque erectis tumulis, inscriptiones & elogia, decretaque ac titulos appo- nere assuerant, inter quas Chryssippi imago porrecta manu visebatur, aliorumque philosophorum, diuerso gestu & modo. Singulis enim sepulchris singulae columnae affigebantur, cum inscriptionibus & titulis, quos ob egregia quisque facinora meruis- set, ibique velut monumentis & trophaeis celebrata illorum memoria fuit. Alter verò Ceramicus intra urbem locus erat Athenis, diuersorium scortorum, cui no- men Cafaluis: sicut Græcis Celosta, & Romæ Summenium, vbi prostabant me- rettriculae, quae pluribus notatae nominibus fuere: nam & Sphincta, Cafaluades, Le-

ANNOTATIONES.

d Si tamen regibus fœderatis.] Hæc fermè ex Liuio 3. Decad. lib. 7. non multò post princ. qui ita scribit, Senatus non legatis modò benignè respon- dit, sed & ipse legatos cum donis ad Regem (de Syphace loquitur) misit L. Genutium, P. Petellium, P. Popilium. Dona tulere, togam & tunicam pur- puream, sellam eburneam, pateram auream ex quinque pondo factam. Porcius & alios Africæ reg- ulos iussit adire: iis quoque, quæ darentur, porta- ta, togæ prætextæ, & ternum pondo pateræ aureæ. Et Alexandriam ad Ptolemæum Cleopatramque Reges M. Attilius & M. Acilius legati ad commemo- randam renouandamque amicitiam missi dona tulere: Regi togam & tunicam purpuream cum sella eburnea Reginae pallam pictam cum amiculo purpureo. Et lib. 10. eiusdem Decad. de Scipione, cui postea Africa nomen dedit, ibi, ait, Masanissam primùm Regem appellatum eximiusque ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, sella curuli, & scipione eburneo, toga picta & palmata tunica donat. Et 4. Dec. lib. 1. Dona, inquit, ampla, quæ fer- rent Regi: vasa aurea argenteaque, toga purpurea, & palmata tunica cū eburneo scipione, & toga præ- texta cum curuli sella. Palmatae etiam vestis memi- nit Sueton. in Claudio, c. 17.

e Erat autem Ceramicus.] Plinius libro 36. c. 5. vbi tradit Athenis in Ceramico statuas & simu- lachra Praxitelis esse. Pausanias lib. 1. qui de Atticis est, recensens multorum clarorum virorum sepul- turas, scribit in Ceramico, urbis via, fictiles aliquot statuas esse, vt Thesei Scironem in mare abiicien- tis, & Aurora Cephalum, egregia specie iuuenem, rapiantis.

f Atque eos qui pro patria.] Suidas vbi de Ce- ramicus scribit his verbis, Athenis Ceramicus loci duo erant, alter extra ciuitatem, in quo qui in bello cecidissent, publico sumptu sepeliebantur, funebri- que oratione ornabatur. Qui verò in urbe erat, certa constitutaque erat sedes meretricibus.

g Inter quas Chryssippi.] Cicero li. 1. de finibus. Statua est, inquit, in Ceramico Chryssippi sedentis porrecta manu, quæ manus significat illum in hac esse rogatione delectatum.

h Alter verò Ceramicus.] Suidas vbi suprâ. Plutarchus in Phocione non adeò longe à fin. & de hoc quoque Diogenes Laërtius in vita Zenonis

Cittici post prin. i Cui nomen Cafaluis.] Vide num hic legen- dum sit Caloria. nam hoc vocabulo καλώρια pro lupanari vsus est Lycophron, Vide tamen infra in verbo, Cafaluades.

k Sicut Græcis Celosta.] Sed & ipse Lycophrò pro lupanari κηλώσα vsurpauit & κηλώτα. I Et Romæ Summenium,] Sunt qui scribunt Summœnium, quod ferè sub mœnibus esset: quasi (vt inquit) sub mœnium. At hinc meretrices dictæ sunt, Summœniana Martialis lib. 3. epig. 40. in prin.

Coniua quisquis Zoili potest esse: Summœnianas carnet inter uxores. Et lib. 12. epig. 32. ad fi.

Nec plena turpi matris olla resina, Summœniana qua pilantur uxores. Sed adde in Suburra, vna ex regionibus Romæ, olim fuisse lupanar, ostendit Martialis lib. 6. epig. 65.

Fama non nimium bona puellam Quales in media sedent Suburra, Vendebat modo præco Gellianus.

De qua quidem Suburra dictum est suprâ lib. 4. ca. 18. Sunt tamen qui in eo loco Martialis legant Sa- burra, quæ vox significat arenam illam crassio- rem viliorè inque, qua naues onerari solent apud Virgil. lib. 4. Georg.

- Et saepe lapillos, Vt cymba instabilis fluctu iactante saburram, Tollunt. -

Et Plinium lib. 10. cap. 29. Sed non video quod in hac significatione accipi possit locus ille Martialis. m Nam & Sphincta.] Sphinges meretriculae vo- cabantur, & Sphincta cinædi, & molles dicebantur, vt dicit Suidas.

n Cafaluades.] Græcis enim κασαλῶδες & κασάν- ερα, dicitur scortum, πόρνη, κασώρις, meretrix, & κασάλῶσιον, lupanar, πορνείον. Aristophanes autem in Equitibus, κασάουλον ponit pro lupanari, cum scri- bit: ἐν κασαυρίοις λέχων ἢ ἀπόπιστον δρόσον.

Sed & apud Antiphonem, κασαυρα, & κασώρις, meretrix dicitur. Vnde & κασάουλον, meretrici- rius & scortator dicitur.

o Lecastris.] Lecastris legendum est λαμάστριον enim meretrix ab indecoro ornatu dicitur. Nā λα, intendit, & κάζειν, ornare est. Huic λαμάστριον, scortor, cynædus: λαμάζω. scortor.

p Apud

castris, Casorides, & Casorita dicta: apud Latinos lupæ. Postea sequuti Cæ- sares, centuriones legatosque legionum pro magnis officiis in rempub. consularibus ornamentis, aut equo publico, nonnunquam triumphali statua donauere. Quod à Macedonibus antea fuit vsurpatum. nanque Alexander Macedo centum viginti equites, qui in campis Adrastæis ceciderant, propter multa belli decora, equestri- bus statuis donauit: illorumque filios patrum stipendia ferre iussit. Illud tamen haud indignum est quod annotetur, quod viri triumphales, qui triumphalia orna- menta meruissent, præcipuo honoris priuilegio, eadem ipsi dona aliis fortiter dimi- cantibus lege militari impartiri poterant: quodque vigente hoste, & nisi debellato, dona militaria duces largiri non solebant. Et licet milites in castris perexiguo ad ve- scendum argento vterentur, militarique disciplina horridus miles non celatus auro & argento, sed ferro & animis deberet esse munitus: tamen eiusmodi dona, quibus virtutis gratia miles donabatur, veluti inuitamenta virtutum, permulcendis militum animis tantum fuere, itaque animos ad res magnas acuebant, vt his honoribus aucti & confirmati, quisque suum decus faceret, destinarentque animis vincere aut mori, mortemque potius quam ignominiosam seruitutem præoptarent, vitam denique & quæcunque pericula nihili penderent.

ANNOTATIONES.

p Apud Latinos lupæ.] Linius 1. Deca. lib. 1. post princ. Sunt, inquit, qui laurentiam vulgato corpore lupam inter pastores vocatam putent. Et ita voca- tur Plauto in Epidico act. 3. sec. 3.

Deuertunt mores virgini longè, ac lupæ. q Postea secuti Cæsares.] Tacitus lib. 17. Post- quam id Romæ compertum, M. Aponius Mæciam obtinens, triumphali statua: Fuluius Aurelianus & Iulianus Titius ac Numisius Lupus legati legionum consularibus ornamentis donantur. Plin. epist. 3. lib. 2. Heri à senatu Vestritio Spurina, principe authore, triumphalis statua decreta est.

r Nanque Alexander Macedo.] Sed & ad id, quod de equestribus statuis dicit, adde quod apud Romanos quoque L. Furio, C. Mænio Coss. trium-

pho additus est honos (vt tradit Linius 1. Dec. li. 8.) vt statuae equestres eis (rara illa ætate res) in foro ponerentur.

s Illud tamen haud indignum.] Plutarchus in Augusto, cap. 25. Solos triumphales, quanquam & socios expeditionum, & participes victoriarum sua- rum, nunquam donis impertiendos putauit: quod ipsi quoque ius habuissent tribuendi ea quibus vellent.

t Quodque vigente hoste.] Gellius lib. 5. ca. 6. in Oratione Catonis. Nam principio, quis vidit co- rona donari quenquam, cum oppidum captum non esset? aut hostium castra non incensa essent?

v Destinarentque animis.] Liuji verba 4. De- cad. lib. 9.

Delusiones demonum malorum à multis expertas fuisse, qui diuersis imaginibus homines deluserunt. Cap. XXI.

On est profectò fabulosum, quod apud sanctos viros autores memorant, vt cum tetris spiritibus, quos dæmones vocant, congressum habuerint, illòsque diuersis imaginibus, ac multiplici specie propè deluserint: siquid- dem nostra quoque memoria id euenisse compertum est. Nuper amicus meus summus, ingenio & fide singulari, rem dictu admirabilem, hæc prodeuntibus no- bis, sibi euenisse enarrauit: quod quum credi vix posset, illam multorum testimonio comprobauit: se quum apud coniunctissimum & sibi familiarem Neapoli diuerteret, & noctis silentio clamantis de via, & opem implorantis vocem hominis audisset, quum accenso lumine accurisset, vt quid rei esset inquireret, ibi dæmonem, & dirum quoddam numen, tetra & horribili specie conspexisse, qui iuuenem quempiam cla- mantem, & reluctantem, in via infestis manibus inuadere quærebat. quo conspecto, quum miser ille ad ipsum què propè videbat accurisset, & ne apprehederetur, quan- to poterat nixu ipsius vestem & manum apprehendisset, se, diuino sapius aduocato numine, quum multum diuque frustra fuisset reluctatus, vix tandem dæmonem ab- egisse: quo demum abacto, quum iuuenem animo consternatum in domum rece- pisset, nunquam quod se dimitteret, aut pallium relaxaret, efficere quisse: tantaque eum torpedo inuastit, vt mente euicta, sui compos non esset, quum sibi profus re-

Casorides. Casorita. Lupæ. Alia dona militaria.

Ornamen- ta virtutis militaris ferebant in castris.

præsentari & ante oculos obseruari illa species videretur. Tandem ad se redditus, rem quo pacto se habuerat, enarravit. Constabat enim prauis illum moribus & inciuilibus cum Dei contemptu diu vixisse, in parentis tunc iurgatum, contumelias & intolleranda probra dixisse, deuotionibus execrationibusque diris ab his agitarum abiisse. Sed ne cui hæc vana vel ficta sermonibus videantur, author est Thomas monachus, homo minimè malus, cuius ego fidem probitatemque pluribus in rebus expertus didici, qui seriò mihi retulit, quòd quum in monasterio & sacris ædibus quæ in Lucanis montibus sunt, cum pluribus iurgatus foret, & post immodica conuicia & rixas, animo perturbato inde se proriperet: quum per nemora iter solus intenderet, speciem hominis vultu tetro, nigra barba, promittis tunicis, vultu aspectuque deformi & sauo obuiam habuisse: quem quum compelleret, quid ille solus per devia errabundus incederet, dixit, equum quo vectabatur amisisse, atque in proximos campos illum euasisse credere: cumque per sinus inuios equum vna qualicum pergerent, ad profluentem, in cuius alueo gurgites magni & formidabiles redundabant, deuenisse. Et quum monachus, ut aquam traiceret, calceos sibi eximere appararet, illum magnopere coegisse, & tandem peruicisse, ut super spatulas suas ascenderet, potiùsque à se qui corpore maior erat, vectaretur: qui acquiescens, quum super illius spatulas, ut succolaretur monachus, ascenderet, illéque iam aquam ingredi appararet, dum vada exquirat, illius pedes non humana, sed tetra & deformi specie cospexit. quo animaduerso, horribili terrore percitus, Deum ut sibi præstò adesset, acclamauit. Mox dæmonem & diram illam speciem, diuino audito verbo, stridore querulo & vi maxima quanta dici potest, ita è conspectu abiisse dicit, ut imminentem quercum ingenti impetu colliserit, ac perfractis iamis funditus euerterit, ipseque conternatus atque exanimis diu iacuerit. Credebat enim, quod à vero non aborret, nisi præuidisset, illum in rapidissimos vortices & voragines fluminis præalatas se fuisse necaturum. Sed præ omnibus quæ audiuerim aut viderim, res est admiratione digna, quam recenti memoria euenisse comperimus Romæ. Quippe nota res est, quum apud Gabios quidam infimæ fortis & obscuris natalibus adolescens, vesanus & furiosus, cuius prauis mores & vita facinorosa fuerat, in parentem grauibus iurgis conuiciatus foret, post iurgia immodica, quum furis agitarus, aduocato dæmone, cui se deuorauerat homo ille improbus & impurus, furore cæcus & amens discessisset, & Romam petere cœpisset eo consilio, ut aliquod dirum facinus in patrem moliretur: dum iter faceret, dæmonem facie hominis tuculenta, sordida barba & capillo, vesteque obsoleta & squalida obuiam habuisse: quòd quum simul pergerent, illum interrogasse iuuenem, quem animo anxio & sollicito videbat, quid tam tristis incederet: atque ille, quum quid sibi iurgij cum patre fuisset, quòdque aliquid scelesti facinoris patrare cuperet, respondisset: dæmonem illum se quoque simili casu percitum fuisse dicere: proinde pergeret, & suas iniurias vltum irent. Cumque nocte appetente, ad urbem applicuissent, in proximo hospitio diuertisse, atque in cubiculum quod à caupone vtrique exhibitum fuit, haud multò post cubitum iuisse: cumque vna cubarent, pestem illam immanem, cum illum somno oppressum videret, intextis manibus iugulum hominis apprehendisse, ut elisis faucibus necaret, quem iam oppressisset, ni expergefactus ille, Dei opem & auxilium aduocasset: quo audito, furiam illam teterrimam stridore & tumultu maximo, tantòque impetu cubiculum, vnde euasit, dicitur collisisse, ut tigna & rectum euerterit, tegulasque penitus perfrerit: quo strepitu cum magister hospitij excitatus surgeret, & quid ruinæ & strepitus esset in clamaret, allato mox lumine, rem sicuti erat, adolescens ille quem solum & seminecem inuenerat, enarravit: tectumque collisum & perfractum, vnde dæmon è conspectu abiit, demonstravit: quo malo perterritus, cum suæ turpitudinis, & antea vitæ non solum pigeret: sed

puderet; diuino afflatus spiritu, perosus scelera, boni exempli & procul à populari tumultu, vitam egit. Multas quoque malorum dæmonum illusiones per se apud sanctos viros fuisse legimus, quas nostra non semel vidit ætas. Quibus salutaribus exemplis admonemur, ut præmuniti aduersus illorum insidias simus, qui nobis inimici infestique sunt, & tanquam in specula in insidiis stant: neve desides & ignaui concepta opinione populari, illorum qui ista minimè credunt, in aliquod discrimen dilabamur.

ANNOTATIONES IN CAP. XIX.

Hoc caput nihil aliud, quàm miras quasdam dæmoniorum delusiones & præstigia sui temporis enarrat.

Quando dies tam apud Romanos quàm exterarum gentes incipiat: & qui dies atris, quiue fasti sint. Cap. XX.

R

eruulgatum^a ferè est, Aegyptios & Athenienses diem à Solis occasu facere, & ad alterum occidentem terminare: ita ut quod spatij inter duplicem occasum fuit, integrum diem putarent, Persæ & Babylonij contra: nam diem ab ortu Solis incipere, & ad alterum terminari dixerunt. Umbri & Hetrusci, à sexta hora ad alterius sextam. Romani, à media nocte ad mediam sequentem, ita ut quod inter duas dimidiatas noctes temporis fuit, integrum diem facerent. Vulgus omne, ab oriente luce ad tenebras: Galli & Germani ita sunt metiti diem, ut temporum spatia, non dierum numero, sed per noctium vicissitudines computarent, noctesque diebus anteferrent. Ipsi enim noctes ante diem fuisse arbitrati sunt. Fertur Solon Atheniensibus suasisse, ut non ad solis, sed lunæ meatum dies & tempora dinumerarent. Thebæi vero contra: nam dies non ad lunæ, sed solis cursum metiti sunt. Fuitque tam Græcorum quàm Siculorum mos, in primis curare, ut sui dies mensesque cum solis & lunæ ratione cõgruerent: & si quid discreparet, tunc unum diem aut biduum ex singulo mense adiicere, vel adimere. Dierum verò quidam fasti & agendis rebus felices, quidam atris, & tristi omine infames habitis: quibus aliquid moliri, aut nouæ rei inceptare, euentus exitialis erat. In his exercitum conscribere, legiones educere manus cum hoste conferere, sponsalia inire, peregre proficisci, aut quicquam publicæ vel priuæ rei moliri, inceptu fœdum & exitiale æstimarunt. Obseruatumque fuit, ut qui hostes bello tentare, vel acies eo tempore committere curarent, rem in non mediocre periculum discrimenque adduceret, magno postea exitio consequto. Fuisse

Aegypt. & Athenienses.
Persæ
Babylonij.
Umbri.
Hetrusci.
Romani.
Vulgus.
Galli.
Germani.
Solon.
Thebæi.
Græci & Siculi.
Dies fasti & infasti.

Dies atris.

ANNOTATIONES IN CAP. XX.

^a **P**eruulgatum. J Hæc ex Plinio lib. 2. cap. 27. Plutarch. probl. c. 84. Gellio lib. 3. c. 2. de Diei initio. Censorino in lib. de Die natali. Macrobio lib. Saturn. c. 3. Seruio in lib. 5. Aeneid. & nos quoque de hoc latissimè diximus in tract. Retractuum tit. 1. §. 1. glos. 2. in verbo, Et diem. nu. 1. & multis seq. b Quibus aliquid moliri. J Lilius 1. Decad. lib. 6. post prin. cuius verba non multò post adducemus. c Aut nouæ rei inceptare. J Gellius lib. 4. ca. 9. d In his exercitum conscribere. J Maerob. lib. 1. Saturn. cap. 16. de his diebus loquens, Propterea, inquit, non modò prahum committi, verum etiam delectum rei militaris causa habere, ac militem proficisci, nauem soluere, uxorem liberum querendorum causa ducere, religiosum est. Feilus Pompeius & de his item loquens lib. 11. Hos, inquit, dies religiosos iudicauerunt, eam ob causam quòd iis diebus ea, quæ occulta & abdita religionis deorum Manium essent in lucem adducerent, nihil in eo in Rempub. geri voluerunt. Itaque per hos dies non

cum hoste manum conferebant, non exercitus scribebantur, non comitia habebantur, non aliud quicquam, nisi quod vltima exigeret necessitas, administrabatur. e Fuisse autem atos. J Plutarchus in Lucullo. Gellius lib. 5. cap. 17. Macrobio lib. Saturnal. 1. cap. 16. & ante hos Lilius d. 1. Decad. lib. 6. paulò post prin. cuius hæc verba sunt, Tum de diebus religiosis agitari cœptum, diemque ad 15. Calendas Sextileis duplici clade insignem, quo die ad Cremeram Fabij casti: quo deinde ad Alliam cum exitio urbis fœdè pugnatum: à posteriore clade Alliensem appellarunt, insignemque nulli rei publicæ priuatæque agendæ fecerunt. Cornel. Tacitus, Functi, inquit, omnis loco acceptum est, quòd maximum Pontificatum adeptus Vitellius, de ceremoniis publicis 15. Cal. Aug. edixisset, antiquitus in iusto die Cremerenti Allienique claudibus. Dionys. Halicar. lib. 9. vbi eadem prope dicit. Et de hac quoque die Cicero ad Atticum lib. epistol. 9. epist. 4. Maiores, inquit,

autem atros duxere dies, post Idus Quintiles, ad quintumdecimum calend. Sextiles duplici clade insignes, quod ad Cremeram Fabij cæsi, & quod ad Alliam fœdè Romani à Gallis fusi fugatique fuere: quibus grauitè afflicta; & in extremum discrimen adducta Romana res fuit. ¹ Quare Vitellio pontificatum maximum adepto, quod diem ad quintumdecimum calend. Sextiles cæremoniis publicis sacram concilio edixisset, dirum omen fuit: qua calamitate doctus populus Romanus, illum diem nullius publicæ vel priuatæ rei insignem & notabilem fecit. ² Cuius exemplo etiam postridie calendæ, Nonas, & Idus mensis cuiusque, religiosos & ominales ac infaultos putauere: propterea quod maximis cladibus & infandis contumeliis populæ Romanæ tunc affectum fuisse liquet. ³ Dies quoque manibus sacros, quum mundus patere dicitur, quibus occulta deorum manium sacra apparent, plerique omnes veluti atros & ominosos obseruarunt: illosque velut fœdi exitus & ancipitis fortunæ detestati sunt. Hi fuere dies postridie Vulcanalium, & ante tertium Nonas Octobris, & ante sextum Idus Nouembris. ⁴ Etiam mensè Maio, dies quibus Remuria celebrantur, vt occisi Remi umbra placaretur: ⁵ & Nonis Iulij, quæ Caprotinæ dictæ sunt, qua die Romulus apparere desiit. ⁶ Et dum Feralia seu Parentalia diis manibus fiunt, ⁷ ac impuris diebus, quibus ancilia nondum condita in templo Martis erant, tam nuptiis quàm itineri ominosos, exitiales & euitabiles duxerunt. ⁸ Et qua ante quartum Nonas Sextiles populus Romanus ardente Punico bello ad Cannas insignem cladem passus fuit, etiam ante quartum Nonas, calendæ & Idus cuiusque mensis, veluti tristi euentu infelices, pari superstitione deuitarunt. ⁹ Feriis quo-

Dies manibus sacri.

Remuria.

ANNOTATIONES.

inquit, nostri funestior diem esse voluerunt Allicis pugna, quàm urbis captæ, quod hoc malum ex illo: itaque alter religiosus etiam nunc dies, alter in vulgus ignotus. Fests. Pompeius lib. 1. Plutarchus problem. cap. 24. Plinius Secundus, si is est, in lib. de Viris illust. cap. 23. Et ex Poëtis Ouid. lib. in Ibin, *Hæc erat in fastis cui dat grauis Allia nomen.*

Et lib. 1. de Arte,

*Tu licet incipias, qua febilis Allia luce
Vulneribus latis sanguinolenta fuit.*

Et lib. 1. de Remedio,

*Nec te peregrina morentur
Sabbata, nec damnis Allia nota suis.*

Silius Italicus lib. 8. ad fi.

Maior & horrificis sese extulit Allia ripis.

Lucanus lib. 7.

*Et damnata diu Romanis Allia fastis,
Tempora signauit leuiorum Roma malorum.*

Et ante hos Virgilius lib. 7. Aeneidos,

Quosq; secans infestum interluit Allia nomen.

f Quare Vitellio.] Corn. Tacitus lib. 17. Cuius verba adduximus supra lib. 2. Et Suetonius in vita ipsius Vitellij c. 11.

g Cuius exemplo etiam postridie.] Liuius vbi supra qui ad ea verba, quæ ex eo adduximus, hæc addit, Quidam, quod postridie Idus Quintiles non liceret Sulpitius Trib. militum, neque inuenta pace deum post diem tertium obiectus hosti exercitus Romanus esset, etiam postridie Idus rebus diuinis superfederi iustum: inde vt postridie Calendæ quoque ac Nonas eadem religio esset, traditum putant. Et de his quoque diebus postridianis Gellius, Verrij Flacci auctoritate d. lib. 5. cap. 17. Plutarchus etiam vbi supra, alias eius rei rationes adfert. Macrobius lib. 1. Saturn. ca. 15. in fi. & 16. auctoritate Gellij

lib. 15. Annalium & Casij Heming lib. 2. Historiar. h Dies quoque Manibus sacros.] Hæc vsque ad clausul. Etiam mensè Maio. sunt Fests Pompeij. i Etiam mensè Maio.] Ouidius li. 5. Fastorum, *Romulus obsequitur lucemq; Remuria dixit
Illam, qua positis in stiba feruntur auis.
Aspera mutata est in lenem tempore longo
Littera, quæ toto nomine prima fuit.*

Et paulò post,

*Fana tamen veteres illis clausere diebus,
Vt nunc ferali tempora aperta vides.*

*Nec vidua tedis eadem, nec virginis apta
Tempora, quæ nupsit non diuturna fuit.*

*Hæc quoque de causa, si te prouerbia tangunt,
Mense malas Maio nubere vulgus ait.*

Plutarchus alias afferens rationes cur eo mensè vxores non ducantur, proble. 86. Porphyrio interpres Horatij lib. epist. 2. epist. quoque 2. ad fin. Cui cum Ouidio & nostro auctore conuenit. Hanc tamen rem, vt superstitionem, decidit D. Augustinus de Ciuitate Dei, lib. 5.

k Et Nonis Iulij, quæ Caprotinæ.] Vide omnino Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 11. & Dionys. Halicarnassense, & Plutarchum in Romulo, & Varronem ling. Latine lib. 2. aut aliorum computatione, 6.

l Et dum Feralia.] Ex Ouidio lib. 5. Fastorum, cuius verba in eam rem adduximus supra lib. 2. c. 5. non longè à fi.

m Ac impuris diebus.] Idem dicit supra dicto lib. 2. cap. 5.

n Et qua ante 4. Nonas Sext.] Macrobius d. lib. 1. cap. 16. auctoritate Q. Claudij Annalium lib. 5.

o Feriis quoque Latinis.] Hæc vsque ad clausulam, Præter hos, sunt Macrobij, Varronis auctoritate lib. 1. Saturn. e. 16.

p Quia

que Latinis statis, vel communibus, aut Saturnalibus, ac diebus festis & sacris, ludisque publicis, licet fausti felicesque forent, tamen prælium committi, vel rei militaris delectum haberi, aut quoquam peregre proficisci, tanquam piaculari die, omnino non erat, dirum atque pestiferum. Præter hos fuere dies profesti, fasti, intercesi, & præliares: ¹ quia feriis publicis quibusdam hostem lacerare vetabatur. Quippe diuina tempora voluptatis & laborum, remissionum & curarum, Romani veteres habuere. ² Profestis enim diebus, quasi procul à religione, tempus & priuatam gerere licet, quia comitiales, comperendinos, & præliares continent. ³ Comitiales fuere, quibus cum populo agi licebat, concilio coacto, nisi si quæ feriæ conceptæ essent, quibus non liceret. Comperendini, quibus vadimonium dicere & vadare permissum: fuitque animaduersum, in profestis etiam fastos contineri, ⁴ quibus fari ius erat. ⁵ Fests verò dies, diis dicati fuere, in quibus forensibus negociis omnis, sacrificia, ferias, ludos, epulasque solennes celebrare, ac inter vota & sacra, faustaque omnia versari, verbisque prophanis abstinere conuenit. ⁶ Intercisi autem dicti, in quibus deorum simul atque hominum res agere licet: nam mane & vespere fari inhietur, medio tempore inter cæsam hostiam & porrectam fari permittitur. Fasti etiam dies, in quibus ius fati, id est dicitur: ⁷ nefasti, in quibus non redditur ius, nec fari licet. ⁸ Profestos etiam dies, qui erant ante fastos, nonnulli dictos volunt. ⁹ Idus quoque Martias, quod illis C. Cæsar coniuratorum manibus cæsus occubuit, placuit parricidium vocari, ideo inter atros & ominosos receptæ. ¹⁰ Quotiesque incurrente anno dies cæpit, qui adiectus nundinis foret, totum annum luctuosus casibus, & diro euentu infelicem incurrere opinati sunt. Proditum tamen memoriæ est, statos dies anni, infelices aut fortunatos, apud varias gentes pro multiplici euentu, non vna ratione obseruari. siquidem Chalcedonij cuiusque mensis vigesimam primam diem funestam & portentosam habuere, quod illa Darij præfectus ipsorum pueros castrauit, & in Persidem misit. ¹¹ Parthi diem qua Arfaces Seleucum vicit, tanquam initium libertatis, faustum felicemque obseruarunt. ¹² Cyrus diem qua Scythas & Sacas clade afflixit, adeo felicem habuit, vt eam Sacam appellaret: ¹³ sicut Asiani festam diem Mutiam nuncuparunt, quod Q. Mutius Asiam singulariter rexerat: ¹⁴ Athenienses quartam Hecatombæonis, qui mensis erat soli facer, duplici victoria insignem, velut fortunatam, obseruandam præceperunt, qua ad Leuctram & Gerestum feliciter pugnatum est.

Dies profesti, fasti, intercesi, & præliares.

Profesti dies.

Comitiales dies.

Comperendinos dies.

Fasti.

Fests.

Intercisi.

Fasti.

Nefasti.

Idus Martias.

Apud exteros.

Chalcedonij.

Parthi.

Cyrus.

Asiani.

Europæ.

cap. 10.

ANNOTATIONES.

p Quia feriis publicis.] Varro in Augurum libris, & ex eo Macrobius vbi supra.

q Profestis enim diebus.] Fests Pompeij lib. 14. Nonius Marcellus in differentiis dictionum.

r Comitiales fuere.] Macrobius vbi supra. & Fests Pompeij lib. 3.

s Quibus fari ius non erat.] Scilicet fastis diebus ex Varrone lib. 5. linguæ Latine non semel. Cicetone in Orat. pro Murena. Ouidio li. 1. Fastorum,

Fastus erat per quem lege licebat agi.

Et Prisciano lib. 8. c. 2. quo tractat de significationibus & generibus verborum.

t Fests verò dies.] Macrobius vbi supra. & Plutarchus problem. c. 24. Fests autem & fastos, ne id nescias, eosdem esse dicit Fests Pompeij lib. 6.

v Intercisi.] Varro & Macrobius vbi supra.

x Nefasti.] Varro, Macrobius, & Priscianus vbi supra. Plutarchus in Camillo. Fests Pompeij lib. 6. Nefasti, inquit, dies N. litera notabantur, per quos dies ea verba fari ius non est: & si prætores ea faciunt, piaculum faciunt. Et hinc est illud Ouidij

Fastorum lib. 1.

Ille nefastus est, per quem tria verba silentur.

Tria autem verba hæc appellat, Do, Dico, Addico.

Do quidem dicebant, cum dabant potestatem citandi aliquem: Dico, cum pronuntiabant sententiam, in causa, quam cognouerant. Addico verò,

cum quis in iure cedebat. De quibus Asconius Pædianus in Ver. act. 3.

y Profestos etiam.] Profesti dies, teste Nonio, dicuntur, qui vacui sunt à festiuitate.

z Idus quoque Martias.] Suetonius in Cæsare, cap. 88. Curiam, in qua occisus est, obstrui placuit: Idusque Martias parricidium nominari, ac ne vniquam eo die Senatus haberetur.

a Quotiesque incurrente anno.] Vt patet ex sequentibus.

b Parthi.] Iustinus lib. 41.

c Cyrus.] Strabo lib. 11.

d Sicut Asiani.] Asconius Pædianus act. 1. in Ver. actione.

e Athenienses.] Plutarchus in Camillo.

f Idem.

Βοηρομίων.
Περσας.
Περσας.

Iidem quartam decimam Boedromionis, aut secundum Bœotios, sextā & vigesimam Panemi mensis, quod Artabazum & Perfas è Græcia fugarūt, felices habuere: qua die liberatori Ioui victimas cædunt, & sacrum faciunt. ^b Perfa verò tertiam & sextam mensis Boedromionis, t̄ aquam lugubres & defamatissimas deuitarunt, quibus diebus in pugna Marathonia, & Plataas, & ad Mycalen, à Græcis conflictari, & magnas clades perpessi sunt. ^h Qui etiam diem qua Magi qui regnum occuparant, interempti sunt, tam solennem habuerunt, vt illam Magophoniam, hoc est, Magorum occisionem, appellarent, qua die nulli Magorum extra limen prodire fas est. Mensis quoque Thargelion plerisque manifestum infortunium fecit: in quo Alexāder Macedo apud Granicum Duces Regis Thargelionis & Darium clade afflixit: & Carthaginenses à Timoleonte in Sicilia victi, fusi, fatigatiq̄e fuere. Contrā verò sextus Thargelionis dies, multis auspiciatissimus erat. ^k In eo enim Socratis natalis dies proditur fuisse, & ^l Alexandri Macedonis, qui qua die in lucem editus, eadem vita functus fertur: sicut de Magno Pompeio, qui altera post natalem suam die, & Attalo, qui ipso natali die morte iublari fuere, proditum est. ⁿ Quam diem ^o Philippus Macedo, vt lætam & fortunatam mirificè obseruauit, quod triplici gaudio delibutus fuit: nā quadrigas suas ea die Olympia vicisse accepit, & Parmenionem ducem hostes fudisse, natūque sibi Alexandrum filium fuisse. ^p Qua nocte deflagrasse templum Dianæ Ephesiæ auctores memorant, ^q ab Herostrato incensum, vt famam nominis scelere propagaret. ^r Qua etiam die iterum Perfa ad Plataas ingenti clade superati traduntur: atque ideo ex voto Milciadis capras trecentas Athenienses quotannis immolare. ^s Ipsi quoque Carthaginenses nonum diem mensis Metagitnionis pluribus calamitatibus inuisum & detestabilē habuere, qua magnis infelicitatibus & infortuniis oppressi sunt. ^t Con-

Μαγοφονία.
Θαργελίων.

Sextus
Thargeli-
onis dies
felix.

Carthagi-
nenses.
Μιλτιάδης.

ANNO T A T I O N E S.

f Iidem.] Id vsque ad clausulam, Perfa verò. est Plutarchi in Aristide.
g Perfa verò.] Plutarchus in Camillo, & Aelianus de Varia historia lib. 2.
h Qui etiam ducem.] Herodotus lib. 2.
i Mensis quoque Thargelion.] Id vsque ad clausulam, Contrā verò. est Plutarchi in Camillo.
k In eo enim Socratis natalis dies.] Aelianus de Varia historia lib. 2. vbi de sexta Februarij. Apollodorus in Chronicis, & ex eo Laërtius in vita Socratis, vbi tradit, eo die Athenienses iustrare ciuitatem, Deliōsque Dianam natam fuisse tradere.
l Et Alexandri Macedonis.] Aelian. vbi suprā.
m Sicut de Magno Pompeio.] Plutarchus in Camillo.
n Quam diem.] Id ei subiungit, quod nuper de Alexandro dixit.
o Philippus Macedo.] Plutarchus in vita Alexandri, & Iustinus lib. 12. ad fi.
p Qua nocte.] Cicero lib. 2. de natura deorum, & lib. 1. de Diuinat. Plutarchus in vita Alexandri, post princ. Natus est, inquit, Alexander circa Idus Augusti. Ipso natali die templum Ephesiæ Dianæ concrematum est, sicut Hegesias ille Magnelius vociferatus est, cuius adeo truculenta extitit inelamatio, ac frigida, vt ipsum extinguere debuerit incendium. Iure enim Dianæ templum artificis aiebat, quæ in Alexandri ortu obstetricando fuisset occupata. Solinus cap. 43. aut aliorum computatione 53. Notatur, inquit, eadem die conflagrasse templum Ephesi, qua Alexander Magnus Pelle natus est. vbi interpretes non eodem die legendum: sed eadem nocte scribit. Idem Arrianus lib. 1. Gestor. Alexandri.

q Ab Herostrato incensum.] Strabo lib. 14. Cū Herostratus quidam Ephesiæ Dianæ templum incendio consumpsisset, aliud præstantius construxerunt, mulierum ornamentis, & multis opibus ad id collatis, refectisq̄e prioribus columnis. Addit idem Strabo Artemidori testimonio, Alexandrum impensas omnes pro eo templo restituendo fuisse pollicitum, dummodo ipse titulum haberet. illos autem noluisse. Solinus vbi suprā. & Valerius Maximus lib. 8. cap. 15. vbi de Cupiditate gloria. Gellius lib. 2. c. 6. Quondam, ait, à communi consilio Asia decretum est, vti nomen eius, qui templum Dianæ Ephesiæ incenderat, ne quis vllō in tempore neminaret.
r Qua etiam die iterum Perfa.] Non intelligit de ea die, qua natus est Alexander, de qua postremo loco locutus est: sed de ea tertia vel sexta mensis Boedromionis, de qua paulò antè. Nam & altera eorum Perfa deuicti sunt ad Plataas, vt scribit Plutarchus in Camillo, & Aelianus lib. 2. Variæ historiarum, vbi de sexta Februarij. Octauo Idus eiusdem mensis (scilicet Februarij) aūt ad Plataas prælium commissum esse, Græcosque superiores euasisse. Perfa enim fusi, atque fugati sunt.
s Atque ideo ex voto Milciadis.] Probus Aemylus in Milciade.
t Ipsi quoque Carthaginenses.] Plutarchus in Camillo dicit Carthaginenses vigesimū primū diē huius mensis *μηνος τριάντου*, tanquam plurimas maximasque omnium clades attulisset, infaustum habuisse.
v Contra verò Syracusani.] Plutarchus in Nicias. Euricles legem tulit, vt dies quo Nicias captus fuit, se

trā verò Syracusani, quartam supra vigesimam mensis Maij, quem illi Carnium vocant, quod Athenienses cum toto exercitu ad Asinaram flumen memorabili clade profligarant, præcipue felicem habuerunt. In qua re proditum memoria est, ^x Timoleontem Syracusanorum ducem præcipuas victorias semper Syracusanis natali suo dedisse, adeo vt ipse natalis diem omnes Siculi velut multiplicis victoriae auctorem, festum agerent: sicut de Iulio Cæsare proditur, qui Idus Iulij natalem suum fortunatas semper habuit & felices. ^y Xerxes verò diem qua rex dictus fuit, tanquam imperij natalem, singulis annis insignem celebravit, qua diademate ornatus, gaudio delibutus, cœnam proceribus dabat, cui Titan dixere nomen: ^z fuitque adnotatum, diem qua Alcibiades Athenas ab exilio remeavit, certissimum illi præsignasse exitium, quod funesta tunc colerentur sacra, qua templi ornamenta deponere, pauimenta regere, & iustitio indicto à negociis quiescere mos erat. ^a Sicut quintadecima Iulij mestissima fuit, qua mulieres Athenis ieiunium seruant, ^b & cum sacra Adonia celebrant, & apud Romanos sexto calendis Aprilis, quo die cultores matris deūm plangere & lamentari incipiunt. ^c Augustus verò mirum in modum obseruauit ne postridie nundinarum quoquam proficisceretur, aut Nonis quicquam rei seriarum inchoaret, quod illas infortunatas multis fuerat expertus exemplis. ^d Apud Cretenses obseruatum est, vt albis lapillis largos dies, lugubres nigris calculis adnotarent. ^e Idem

Syracusani.

Dies natalis Timoleontis. Iulij.

Xerxis.

Quintadecima Iulij.

Postridie nundinarum. aut Nonis. Cretenses.

ANNO T A T I O N E S.

fuit, festus esset, eoque ab operibus vacantes Asinaria festiuitatem solennem celebrarent: fuit is dies 24. Carnij mensis &c.
x Timoleontem Syracusani.] Probus Aemylus in vita illius.
y Xerxes verò.] Herodotus lib. 9. Quæ cœna semel quotannis eo die quo Rex creatus est, instruebatur. Cœnæ nomen Persicè Τίκτη, Græcè τελευτή, id est, perfecta: in qua Rex solum caput ornatur, Perfasque strenis donat. Huius autem constat Τίκτη, non Titan legendum esse.
z Fuitque adnotatum.] Plutarchus in Alcibiade, hæc festā *πρωτηγεια* vocat.
a Sicut quindecima Iulij.] Vide suprā, vbi de ieiunio.
b Et cū sacra Adonia.] Plutarchus in Alcibiade, & Nicia, Mulieres, ait, Athenienses fortè Adoni sacra celebrabant, atque idcirco multis in partibus ciuitatis cadauerum simulachra, & sepulchrorum imagines posita erant, circa quæ plangentium mulierum greges versabantur.
c Augustus.] Sueton. in vita ipsius, cap. 92. Obseruabat, inquit, & dies quosdam, ne aut postridie nundinas quoquam proficisceretur: aut Nonis quicquam rei seriarum inchoaret: nihil in hoc quidem aliud deuitans, vt ad Tiberium scribit, quàm *Αποφροσύνη* ominis, vbi interpretes Nonas, non Nundinas legunt. Vide Macrobi. lib. 1. Satur. c. 13.
d Apud Cretenses.] Horatius lib. 1. Car. Ode 36. *Cressa ne careat pulchra dies nota.*
Cressa igitur, id est Cretensī, vt exponit Acron. Cretensibus enim mos erat dies largos albis calculis: nigris contrarios numerare, ex lectorum dierum numero, vna & tempus metiri: malos enim in annorum numerum non ducebant. In id quoque cum locum Horatij citat Cornutus in Commentariis Persij saty. 2. initio,
Hunc Macrine diem numerata meliore lapillo.

Vide Erasmus in Prouerbiis, Album calculum addere. & Creta notare.
e Idem apud Thraces.] Plinius lib. 7. c. 40. Vana mortalitas & ad circumscribendum seipsam ingeniosa, computat more Thraciæ gentis: quæ calculos colore distinctos, pro experimento cuiusque diei in vnam condit, ac supremo die separatos dinumerat, atq; ita de vnoquoque pronunciat. Quid, quod iste calculi candore illo laudatus dies, originem mali habuit? Quam multos accepta affixere imperia? Hæc tenus Plinius. Hincque ex eo loco Horatij pro Cressa legunt Thressa. Sed in hoc loco nolui prætermittere, alba semper læta & auspiciata fuisse credita, vt ex his patet, quæ diximus suprā lib. 3. c. 5. Sed quibus addes, Atros dies dici infaustos Macrobio lib. 1. Satur. c. 15. in fi. & Nonio Marcello & omnibus qui de aris diebus loquuntur. Ex quo & illud Virgilij lib. 6. Aeneid.

- *Ab obere raptos
Absulit atra dies.*

Et hinc albos deorum filios appellabant, vt scribit Plato lib. 5. de Republica. & ex eo Plutarchus in lib. de Discrimine adulatoris & amici. Ex quo posset videri Virgil. Eclog. 5. Cæsarem candidum vocasse, tanquam deorum filium,

Candidus insuetum miratur lumen olympi.

Candidus, inquit Seruius, id est, deus, vt contra mortuos, nigros dicimus. Horat. lib. 1. ser. saty. 4.

Hic niger est, hunc tu Romane caueo.

Sed is locus magis ad animum pertinet, quam ad alia. Nam & Acron & Porphyrio ibi interpretantur Niger, id est, malucolus, malus, venenatus. Citatque Porphyrio illud Virgilij lib. 4. Aeneidos,

- *Nigri cum lacte veneni.*

Vbi Seruius interpretatur, Nigri, id est, noxij. Sed quid ad interpretationem Seruij, qui nigros appellari mortuos dicit, pertinet? Id certè probat Iuuenalis saty. 1.

*Thracæ.
Romani.
Ephemerides.*

apud Thracæ. ¹ Romani quoque quid quaque die lucri damnive fecissent, literis designabant, quæ ephemerides dictæ. Nam vetusti moris erat, vnumquemque domesticam rationem totius vitæ suæ per dies singulos adnotare. ² Cæsar autem in consulari diurna acta senatus & populi publicari mandavit, restantia siue lætum quid, siue triste cecidisset. ³ Fuitque ex dignitate populi Romani, res illustres semper annalibus, quotidiana vero diurnis actis mandare literis. ⁴ Sed tamen à rebus arduis ominosa dies deterreat, nonnulli tamen omnem hanc religionem ludificati sunt: prosperoque euentu contra vulgi opinionem minime obseruandam censuerunt. ⁵ C. Cæsar cum admoneretur ne ante brumam copias in Africam transmitteret, nulla religionis cura feliciter transmisit. ⁶ L. etiam Lucullus cum contra Tigranem duceret legiones, nulla fati religione motus, quin pridie Nonas Octobris (quæ dies atra forte incidere) contra innumerabiles Parthorum copias prælio decerneret, asserens se ex atro & lugubri felicissimum illum diem facturum. nec euentus defuit. nam prælium ingressus, parua manu ingentes hostium copias incredibili felicitate superauit: militisque imperium auspiciūque sequuti suum, memorabili victoria Tigranis regia & regno pariter potiti sunt. ⁷ Dion quoque Syracusanus, quum contra Dionysium moturus, luna eclipsim pateretur, & tota delitesceret, nullo prodigio aut ostento moratus fuit, quin eiecto tyranno, crudeli dominatu Syracusas liberaret. ⁸ Quod de Pelopida dum contra Alexandrum Pheræum ducit, & aliis memoriæ proditum est. ⁹ Romulo quoque, licet felici augurio nato, in ortu tamen & obitu solem defecisse

*Annales.
Atti diurni.
Dierum
obseruatio
à quibus
contempta.
C. Cæsar.
L. Lucullus.*

Dion.

Pelopidas.

ANNO TATIONES.

*Instituitque rudes melior Locusta propinquas,
Per famam & populum nigros efferre maritos.*
Nam & morem nigram vocat Statius lib. 9. Thebaidos cum dicit,

*- Vrgent præsagia mille
Funeris, & nigrae præcedunt nubila mortis.*
Verum ut redeamus, sunt, qui eum locum Virgilij eclog. 5. interpretantur, ut per candidum, bonum intelligat: Nam paulo inferius dicit,

- Amat bonus oia Daphnis.
Et Seneca ad Lucillum epist. 3. Omnes candidatos viros bonos diximus. Et ad hæc quoque spectat illud Horatii epist. lib. epist. 2. ad si.

Quodque caput vultu mutabilis, albus & ater.
Id est, ut interpretatur Porphyrius, bonus & malus, dicitque id proverbialiter. De quo vide amplissimè Erasmmum Chil. i. cent. 6. c. 99. Pythagoras autem dicebat id quod esset colore candido ad boni naturam pertinere: quod atro mali *μη γένεσθαι τὸ μίλανόν*. quo prohibet gustari ex his, quibus cauda est nigra. Interpretatur Plutarchus in Commen. de Libens instituendis, Ne commercium habeas cum improbis, & iis, qui sunt nigri & infamibus moribus. Hisque etiam conuenit illud Adagium Iuuenalis saty. 13.

- Quia tu gallina filius alba.
De quo Erasmus Chil. i. cent. 1. cap. 78. Apud Athenienses sacra ob latitiā quampiam faciens alba veste induebatur, ut de Demosthene tradit Plutarchus in vita illius, qui & in Cicero, tradit Cornelium Lentulum Prætozem, ob facinus coniurationis esse magistratu abdicare & purpuream vestem deponere, & atram & suæ fortunæ conuenientem, assumere coactum fuisse. Nam & rei criminis atram vestem sumebant, quod Cicero delatus à Clodio fecit apud eundem Plutar. Quod si quis id non fe-

cisset, id nimis gloriæ attribuebatur, ac nonnunquam accusatis obfuit, ut de Milone dicit idem Plutarchus in eiusdem Cicero vita. Apuleius lib. 2. Metam. scribit matronam flebilem fusca veste contractam. veluti id signum esset doloris & fletus. Sed & eodem lib. prouerbialiter dicit, Fuscis auibus. pro infausto & improspere augurio. Peragrata, inquit, cuncta Thesalia fuscis auibus, Larissam accessi. Nam & cornices, coruos, bubones nigro ac fusco colore aues, inter inauspicatas numerantur Plinio lib. 10. c. 12. Quod miror fuisse prætermisum ab Erasmo in suis Chiliad. Carterum albedo omen victoriae esse significat Virgil. lib. 3. Aeneid.

*Quatuor hic (primum omen) equos in gramine vidit
Tondentes campum latè candore niuali.*

Ex quo Seruius id annotauit quod diximus. Sed & adde hic quæ supra diximus lib. 3. de voto Theseli Romani quoque. Cicero in Orat. pro Quintio, Discedens in memoriam rediit Quintius, quo die Roma in Galliam profectus sit: ad ephemeridem reuertitur, inuenitur dies profectiois, pridie Cal. Februarij. Propertius lib. 3. eleg. 22.

*Me miserum his aliquis rationem scribit auari,
Et ponit duras inter ephemeridas.*

g Cæsar autem. Suetonius in vita illius, c. 20. h Fuitque ex dignitate populi Ro. Tactus lib. 13. Cum ex dignitate populi Romani reperit res illustres annalibus, talia diurnis actis vrbis mandare.

i Sed tamen. Vt patet exemplis seq.
k C. Cæsar. Sueton. in vita illius, c. 59.
l L. Lucullus. Id vsque ad clausulam, Dion, est Plutarchi in Lucullo & Camillo.
m Dion Syracusanus. Plutarchus in vita illius.
n Quod de Pelopida. Plutarchus in eius vita.
o Romulo. Plutarchus in vita illius.

p Alexan

dicunt. ¹ Alexander verò Macedo cum ducturus contra Darium, luna eclipsim pateretur, & ob id milites trepidarent, Aegyptios adsciuit vates, causasque defectionis expromere iussit: qui dum contra Persas dimicaturus, Iunio mensē exercitum duceret, quod apud Macedones luctuosum erat, contempta religione feliciter dimicauit, asserens mensē Iunium, secundum Maium appellari iussisse. Sunt tamen exempla Romanis, eandem diem luctuosam, & mox felicem intercedentibus annis euenisse. ² Nā qua die Crassus magno dedecore profligatus à Parthis, cæsus fuit, eadē, licet aliquot decursis annis, Vētidius Pacorū & Parthos singulari victoria magnis cladibus interfecit: & die qua à Cimbris profligato exercitu, Romani cæsi fuere ingenti clade, eadem postea Lucullus contra Tigranem & Armenios, quos magna cæde debellauit, & castris exiit, gloriam tulit insignem. ³ Augusto quoque Octauio, idem dies suscepti impetij primus, & vitæ supremus fuisse traditur. Quinto verò Fulvio contigit, ut qua die priore anno ex prætura triumpharat, eadem postea de Liguribus bello victis triumphans urbem iniret. ⁴ Græci quoque qua die ad Plataas contra Mardonium feliciter dimicarunt, eadem, licet intercedentibus annis, ad Mycalen vicerunt. ⁵ Sed sciendum, populum Romanum quoties hostium vim propulsarent, aut illatam iniuriam lacepsiti depellerent, quod minus arma sumerent, & hostibus obuiam irent, nulla religione teneri, atroque atque euitabiles dies nullos censere, illorumque tantum obseruare, quum inferenda in hostes arma, non propulsanda forent. Feriatis siquidem diebus vim cuiquam inferre piaculare est, propulsare non vtique. ⁶ Illud etiam succurrit, ad octauum calendas Aprilis, Romanos lætitiæ diem colere, quem hilaria nuncupant, quo tempore sol zodiaci peragrato spatio per omnes signorum stationes, ad nos reuertens, longiores noctibus efficit dies, quibus festa solennia, & ludos publicos, ac dies hilares concelebrant: quo mense mulieres Veneri sacrum facere, & myrto coronatas lauare tradunt Athenis, Lunæ hebdomadibus festos agere dies, & iuuenes conuiuari solenne fuit. ⁷ Apud Indos erat patrius mos, ut quum dies primum augeri incipiunt, rex cum regio comitatu ad flumen lauaturus accedat, equosque & nigros tauros diis immolet, veluti felices & fortunatos. Ipsi enim nigrum albo prætulerunt, & sanctius duxerunt. ⁸ Quodque Sextilibus calendis ex veteribus domi-

Alexander.

*Qui eandem diem
luctuosum,
& paulo
post felicē
habuere.*

*Ro. quantum
atris
diebus à re
quapiam
missicada
abbarre-
rent, &
contra.*

Hilaria.

ANNO TATIONES.

p Alexander Macedo. Id vsque ad clausulam, Sunt tamen est Plutarchi in vita Alexandri.
q Nam qua die Crassus. Vide Appianum in Parthico.

r Et die qua à Cimbris. Plutarch. in Lucullo.
s Augusto quoque. Corn. Tacitus lib. 1. Verum Suetonius in Augusto, cap. 100. aliter dicit, nempe, eundem illi fuisse diem natiuitatis & mortis. Quod si uterque verū dicit, fuit illi eadem dies natiuitatis, imperij & mortis. Nec longe dissimile est quod de Sidonio Antipatro ferunt, qui omnibus annis vno die tantum natali corripiebatur febre, & eo consumptus est longa senectæ, ut scribit Plinius lib. 7. cap. 51. in si. & Val. Maximus lib. 1. cap. 8. ut interim non prætermittam Henrico II. huic Regi nostro eundem fuisse diem & natiuitatis & regni. Diem scilicet postremam mensis Martij, eo enim die natus est anno Domini 1518. & mortuus est eius pater Franciscus anno 1546. quo anno Hæricus natus erat annum 28. qui numerus quatuor septenarios, aut si mauis septem quaternarios facit, omnium numerorum auspiciatissimū & fortunatissimum. quod & nos aliquando diximus in liminari illa epistola ad ipsum Regem, in nostris Commentariis Nobil.

t Græci quoque. Aelianus de Varia hist. lib. 2. v Sed sciendum pop. Roman. Hæc vsque ad clausulam, Illud etiam, sunt Macrobi. Saturn. lib. 1. c. 16. cuius hæc sunt verba, Sciendum est tamen eligendi ad pugnandum diem Romanis tunc fuisse licentiam, si ipsi inferrent bellum. At cum exciperent, nullum obstatisse diem, quo minus vel salutem suam, vel publicam defenderent dignitatem. Quis enim obseruauit locus, cum eligendi facultas non superisset?

x Illud etiam succurrit. Idem Macrobius lib. 1. cap. 21. Simulatione, inquit, luctus peracta, celebratur lætitiæ exordium ad octauum Calēdas Aprilis: quem diem Hilaria appellat, quo primum tempore Sol diem longiorem nocte protendit. Flauius Vopiscus in Aureliano, & Lampridius in Alexandro.
y Apud Indos. Strabo lib. 15.
z Quodque sextilibus Calendis. Quod plane ostendit Cicero lib. epist. ad Q. Fratrem 2. epist. 3. ad fin. cum scribit, Domus tibi ad Lucum Pisonis Liciniana conducta est: sed ut spero, paucis mensibus post Calen. Quintiles in tuam commigrabis. Tuam in Carinis mundi habitatores Lamia conduxerunt. Et alibi in quadam epistola, Calendis,

Domibus
quando mi-
grarent Ro-
meni.

Diebus in-
faustis etiā
in sacris
abstineba-
tur.

Hordales
dies.

Dierum ra-
tio apud
Romanos.

Noctis par-
tes.

Diei par-
tes.

bus migrare, & nouas incolere Romani consueverant, illasque veluti boni euentus & fortunatas obseruarunt. Neque praterierim, diebus atris & infaustis, pontificum iussu, non modò à bellis gerendis, & reipublicæ cura, sed à rebus diuinis & sacrificiis deorum supercederi iussu. quippe diebus inauspicatis & ominosis nullum sacrificium rite fieri pontifices putarunt, nisi hordæ, hoc est, prægnantes immolarentur boues, qui Hordales dies nuncupati. Romanosque à primis originibus ad primum Punicum bellum, ortus tantum & occasus dierum: postea meridiem, Accenso pronunciante, notare consueuisse. Aeuo postea subsequente, diem in horas, noctemque in vigiliis diuisisse, ita ut maximam diem in duodecim, minimam verò in decem horas partirentur. Noctem verò ita metiti sunt, ut modò in horas duodecim, nunc in quatuor vigiliis etiam longissimas noctes facili diuisione distinguerent: Vesper, conticinium, aliàs intempestatem, gallicinium, & luciferum: sicut in ternas horas, singulas vigilias pensitarunt. Diem verò in luciferum, mane, ortum, meridiem, & occasum: tamen diem simul & noctem nonnunquam in horas vigintiquatuor di-

ANNO TATIONES.

inquit, Iulij remigrandum est. Suetonius in Tiberio, cap. 35. Senatori latum clauum ademit, cum cognouisset sub Calen. Iulij demigrasse in hortos, quò vilius post diem ædes in Vrbe conduceret. Martialis lib. 12. epig. 32. in prin.

O Iuliarum dedecus Calendarum,

Vidi Vacera sarcinas tuas, vidi:

Quas non recentas pensione pro bina

Portabat vxor rissa criminibus septem.

Et hoc quoque probatur in l. cum in plures. in prin. ff. locati. cuius hæc verba sunt, Cum in plures annos domus locata est, præstare locator debet, ut non solum habitare conductor ex Calendis Iulii cuiusque anni, &c. Id quod nostri interpretes non intellexerunt.

a Neque praterierim.] Varro lib. 2. Rei rusticæ cap. 5. Quæ sterilis est vacca, taura appellatur: quæ prægnans, horda. Ab eo in fastis dies, Hordicalia, nominantur, quòd tunc hordæ boues immolantur. Ex quo intelligi hic Alexandrum atros pro fastis posuisse: quoniam diuersi sunt, ut patet ex Varrone lib. 2. aut aliorum computo 5. de ling. Lat. & his, quæ supra dicta sunt. Sed ut redeamus, Festus Pompeius lib. 8. de hac re ita loquitur, Horda, prægnans. vnde dies, quo grauidæ hostiæ immolantur, Hordacia dicta. Sed & de his Ouid. lib. 4. Fast.

Tertia post Veneris, cum lux surrexerit Idus,

Pontifices forda sacra luat boue.

Forda ferens bos est: facundaq; dicta ferendo.

Hinc etiam factus nomen habere putant.

Cui concinens ipse Varro lib. 2. aut aliorum computatione 5. Fordicidia, ait, à fordeis bubus. Bos furda, quæ fert in ventre, quòd ea die publicè immolantur boues prægnantes in cutis complureis: à fordis cædendis, Fordicidia dicta. Columella lib. 6. ca. 24. Post vnum concubitum forda non admittit taurum. Ex quibus vides antiquos autores fordā & hordam promiscuè pro boue prægnate intellexisse. b Non modo à bellis.] Quod supra dictum est in verbo, Aut nouæ rei. verbo, In his exercitum consecrib.

c Romanosque.] Plinius lib. 7. c. 60. eodemque vltim. Duodecim tabulis tantum & occasus,

post aliquot annos adiectus est & meridiem, Accenso Consulibus id pronunciantem. Et paulò post, Sed hoc ferens tantum diebus vsque ad primum Punicum bellum. Hæc ille. Et hinc vtrique est versus ille antiquus à Varrone memoratus lib. 2. aut, ut dictum est, aliorum computatione 5. non longè à fine.

Vbi primum Accensus clamavit meridiem.

d Maximam diem in duodecim.] Aliter Plinius li. 6. c. 34. eodemque vlt. & lib. 18. c. 25. Macrobius lib. 1. c. 3.

e Nunc in quatuor vigiliis.] De his quatuor vigiliis Suidas qui has *φυλακὰς*, vocat. Vegetius lib. 3. Rei militaris cap. 8. Et quia, inquit, impossibile videbatur in speculis per rotam noctem vigilantes singulos permanere, ideo in quatuor partes ad clepsydram sunt diuisa vigilia, ut non amplius quàm tribus horis nocturnis necesse sit vigilare. A tubicine omnes vigiliæ committuntur. Et finitis horis à cornicine reuocantur. Quæ & ipse quoque iisdem verbis scripsit Modestus in libello de Vocabulis rei militaris, ita ut vnus ab altero accepisse videatur. Et cerè Vegetius qui tempore Valentiniiani Imperatoris, & ad eum scripsit, à Modesto accepit, qui scripsit ad Tacitum Imperatorem, qui longo tempore præcessit Valentiniianum. Et idem quoque dicit Diuus Hieronymus in Psal. Harum autem vigiliarum sæpe fit mentio à scriptoribus. Et primæ quidem meminit Liuius Decad. 3. lib. 1. Hic erit locus, Magoni ait Annibal, quem teneas. Delige ceteros viros ex omni pedite atque equite, cum quibus ad me vigilia prima venias. Secundæ, Cicero epist. famil. lib. 7. epist. 3. & de hac intelligitur illud Lucani lib. 5.

Tertia iam vigiles commouerat hora secundas.

f Tertiam, idem Cicero in Oratione 3. in Catilinam. & Cæsar lib. 1. belli Gallici. & Apuleius lib. 3. Metamorphos. Plinius lib. 10. c. 21. vbi has vigilias Castrenses appellat.

g Vesper, conticinium.] Hæc vsque ad clausulam, Tamen diem. sunt maxima ex parte Varronis lib. 2. & 3. aut aliorum computatione 5. & 6. Macrobius lib. 1. Saturn. c. 3. Censorini de die Natali c. 19. & Seruius lib. 2. Aeneid. in eum locum,

Tempus

mensas, veteres obseruasse legamus. Horamque balnei, hyeme nonam, æstate vero octauam fuisse: ipsamque vmbri postea & clepsydris notare consueisse, ita ut tribus clepsydris aut paulo plus, hora finiretur. Horarum quoque duo genera fuisse: nanque ex his quædam æquinoctiales, isomerinæ dictæ, quæ pro qualitate temporum, licet uniformes essent, diem à noctu dissimili numero variarunt: aliæ temporales seu vulgares, quæ Græcis caricæ, quibus singuli dies æstu pariter atque hyeme, duodenis horis continentur. Solaria enim antiqui eo libramento habuere distincta, ut sexta diei hora, meridiem: noctis quoque sexta hora, media nox designaretur. Quum enim lege naturæ radij solares, alij hyberni, alij æstiuui sint, ita vmbra aliæ æquinoctiales, aliæ æstiuæ, aliæ hybernæ fuere. Erant enim horologia figurata, & ea finitione descripta, ut æquinoctialis, brumalis, & solstitialis dies, in partes duodecim æquidistantes diuisus foret, horamque pro qualitate temporum & dierum, modò maiores, nunc minores, nonnunquam crescentes, aliquando breuiores ostenderent: quod commentum Anaximenes Milesius excogitasse dicitur primus, quas quidem enunciare Romanis puerorum munus erat. Sed quia de balneis mentio facta est, non omitendum, balnea apud maiores nocte, aut ante auroram nulli patuisse, vtrique sine metu cuiquam lauare liceret, à primis tenebris ad auroram sequentem clausa fuisse: liquidem nocte lauare veteribus interdictum erat. Hadrianus verò Cæsar ante octauam, nisi valetudine laboraret, publicis balneis neminem admisit. Tempusque lauandi à meridie ad vespem destinauit (quo tempore prostare meretricibus permissum) lauacrumque pro sexibus separauit. Alexander postea Seuerus, ne quid populo incommodaretur, nocturna concessit balnea, oleo pro luminibus præbito. Quæ cum antea promiscua essent viris æquè & mulieribus, ipse post Antoninū Philosophum lauacra mista summonit, sæpeque cum populo in thermis vnà lauit: quod de T. Vespasiano legitur, ut plerumque in thermis admittit plebe lauaret. Et licet à primis

Hora bal-
nei.
Vmbra.
Clepsydra.
Hora du-
plices.

Meridies.
Media
nox.

Horologia.

Quando
balnea in-
gredi lice-
bat.

Quo tem-
pore mere-
tricibus
prostare
permissum.
Balnea vi-
rorum &
mulierum
distincta.

ANNO TATIONES.

Tempus erat, quo prima quies mortalibus agris

Incipit, & dono diuini gratissima serpit.

Sed & præterea ad id quod de intempestate hic dicitur, vide Seruum in illud Virgilij lib. 1. Georgic.

Illic (ut perhibent) aut intempesta filet nox

Semper.

Et in illud eiusdem Virgilij lib. Aeneid. 3.

Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

g Horamque balnei.] Plinius lib. epist. 3. epist. 1. Vbi hora balnei nunciata est: est autem hyeme nona, æstate octaua: in sole, si caret vento, ambulat nudus: deinde mouetur pila vehementer & diu. Martialis horam nonam indifferenter dicit.

h Ipsamque vmbri.] Macrobius lib. 1. Satur. c. 3.

i Et clepsydris.] Ex Plinio lib. 2. epist. ad Arrianum epistol. eius lib. 11. cuius hæc verba sunt, Dixi horis penè quinque. Nam duodecim clepsydris, quas speciosissimas acceperam, sunt addita quatuor.

quoniam nonnulli ibi pro duodecim legunt 20. De clepsydris vide Cæsar. Rhodig. lib. 18. c. 39.

k Quædam æquinoctiales.] De quibus Plinius lib. 28. c. 25.

l Isomerinæ.] Cælius Rhodig. lib. 12. c. 9.

m Solaria.] De his Censorinus de die natali c. 19.

n Quod commentum Anaximenes.] Plinius lib. 2. cap. 76. Vmbrarum hanc rationem, & quam vocant Gnomonicam, inuenit Anaximenes Milesius, Anaximandri (de quo diximus) discipulus: primusque horologium, quod appellant Scio-

tericon, Lacedæmone ostendit.

o Non omitendum balnea.] Quod ex sequentibus patebit.

p Hadrianus verò Cæsar.] Aelius Spartianus in vita illius, Ante octauam, inquit, horam in publico neminem, nisi ægrum, lauare passus est.

q Tempusque lauandi.] Vitruuius lib. 4. c. 10. scribit tempus lauandi maximè à meridiano ad vespem constitutum esse.

r Lauacrumque pro sexibus.] Aelius Spartianus in Adriano. Dion autem etiam in eius vita, ita de hac re loquitur, Dona in theatro, & Circo viris atque mulieribus separatim in speris dedit: nam & ne mulieres cum viris lauarentur vetuit.

s Alexander postea Seuerus.] Aelius Lampridius in vita illius.

t Quæ cum promiscua.] D. Hieronymus in Iouinianum lib. 2. non multò ante fin. Gellius lib. 10. cap. 3.

u Post Antoninum Philosophum.] Iulius Capitolinus in vita illius.

x Sæpeque cum populo.] De Alexandro Seuerico loquitur ex Lampridio in vita illius.

y Quod de T. Vespasiano.] Suetonius in vita ipsius cap. 8. Ne quid popularitatis prætermitteret, nonnunquam in thermis suis, admittit plebe, lauit.

z Et licet à primis originibus.] Seneca libro epist. 13. epist. 1. Nam, ut aiunt, qui piteos mores vr-
bis tradiderunt, brachia & crura quotidie abluant, quæ scilicet fordes opere collegerant: cæterum toti mundis lauabantur.

o Non omitendum balnea.] Quod ex sequentibus patebit.

p Hadrianus verò Cæsar.] Aelius Spartianus in vita illius, Ante octauam, inquit, horam in publico neminem, nisi ægrum, lauare passus est.

q Tempusque lauandi.] Vitruuius lib. 4. c. 10. scribit tempus lauandi maximè à meridiano ad vespem constitutum esse.

r Lauacrumque pro sexibus.] Aelius Spartianus in Adriano. Dion autem etiam in eius vita, ita de hac re loquitur, Dona in theatro, & Circo viris atque mulieribus separatim in speris dedit: nam & ne mulieres cum viris lauarentur vetuit.

s Alexander postea Seuerus.] Aelius Lampridius in vita illius.

t Quæ cum promiscua.] D. Hieronymus in Iouinianum lib. 2. non multò ante fin. Gellius lib. 10. cap. 3.

u Post Antoninum Philosophum.] Iulius Capitolinus in vita illius.

x Sæpeque cum populo.] De Alexandro Seuerico loquitur ex Lampridio in vita illius.

y Quod de T. Vespasiano.] Suetonius in vita ipsius cap. 8. Ne quid popularitatis prætermitteret, nonnunquam in thermis suis, admittit plebe, lauit.

z Et licet à primis originibus.] Seneca libro epist. 13. epist. 1. Nam, ut aiunt, qui piteos mores vr-
bis tradiderunt, brachia & crura quotidie abluant, quæ scilicet fordes opere collegerant: cæterum toti mundis lauabantur.

*Nundinis
toti solum
modo lau-
bant ini-
rio.
Therma à
Cæsaribus
structa.
Agrippa
centum se-
ptuaginta
balnea stru-
xit Roma-
nis.
Balneum
sine mer-
cede ab
Antonino
exhibitum.
Imperato-
res balneis
dediti.*

originibus, cum pauca essent balnea, & nullius cultus, Romani raro lauarent, brachiaque & crura labore fatigati tantum abluerent, & toti nisi in nundinis lauarent: tamen post aliquot atates balnea & thermæ publicis vsibus multimodæ fuerunt, magna mole & sumptu constructæ Alexandrino & Numidico marmore, latis specularibus, mira cælatura & arte. Nam præter Agrippinas, Neronianas, Vespasiani & Titii, celebratur Domitiana, Alexandrina, Gordiana, Seueriana, Aureliana & Constantiniana, solidissima structura & sumptu profuso. Constatque Marcum Agrippam, vt populo placeret, centum septuaginta balnea seu lacus in prouinciarum formam, Romæ gratuita præbuisse: in quibus etsi calda prius abluerent, postea vt à balneis corpora multa frigida stringerent constitutum ferunt: nec prius vngi, nisi lauissent, cumque pro singulis olim daretur quadrans, diuus Antoninus ob popularem gratiam balneum sine mercede exhibuit. Commodus verò imperator tanto studio balnea profecutus fuit, vt septies atque octies diebus singulis lauaret. Quod

ANNOTATIONES.

a Tamen post aliquot.] Vt patet ex seq.

b Præter Agrippinas.] Martialis lib. 3. epigr. 20. & P. Victor, si is est, in 9. Regione vrbis. & vide Plinium lib. 35. c. 4. & lib. 36. c. 25.

c Neronianas.] De quibus Martialis lib. 2. epig. 48. *Hæc præta mihi, Ruffe, vel Bitontis, Et thermas tibi habe Neronianas.*

Et lib. 7. epig. 33. & lib. 12. epig. 84. P. Victor in d. 9. Regione, vbi & has postea dicit Alexandrinas vocatas. Cæsiodorus, qui idem dicit in lib. Consulium Ro. Lamprid. qui has diuersas facit in Alex. Seuero. Eusebius Chronographus.

d Vespasiani.] P. Vict. in 8. regione vrbis Romæ. e Et Titii.] Suetonius in vita illius, ca. 7. Amphitheatro dedicato, thermisque iuxta celeriter extructis, munus edidit apparatusimū, largissimumque. Dion in eiusdem vita. Martialis lib. 3. epig. 20.

Titine thermis, an lauatur Agrippa? Cæsiodorus in Consulibus, vbi hos appellat Titianos. P. Victor in 3. Regione, & Eusebius, qui & eas Titianas vocat in Chronicis Olymp. 217.

f Domitiana.] Plutarchus in Publicola. g Gordiana.] Iulius Capitolinus in Gordiano Iuniore.

h Seueriana.] Spartianus in vita Seueri. P. Victor in 1. Regione, vbi Seueras eas vocat. Cæsiodorus in Coll. Ro. Eusebius in Chronicis.

i Aureliana.] P. Victor in 6. Regione. Sed his adde thermas Traiani & Philippi Cæsaris ex eod. Victore in 3. Regione. & Cæsiodoro in Coll. Rom. vbi eas postremas (scilicet Constantinianas) Traianas appellat. de quibus etiam Eusebius in Chronicis Olymp. 217. Et thermas Olympiadis ex ipso Victore, & thermas Adriani ex eod. in 9. Regione. Et Varias ibi in 13. Regio. Et Diocletianas ex Fla. Vopisco in Probo Imperat. Et Commodianas ex Cæsiodoro in Coll. & Eusebio Chronographo, & Lampridio in vita Commodi. Et Antonini Caracallæ, ex Cæsiodoro & Eutropio in ipsius vita, & Eusebio in ipsis temporibus, & Decianas in ipso Cæsiodoro, & Polidianas in Batano, & Cicetonianas Plinio lib. 31. c. 2.

k Constatque M. Agrippam.] Plinius lib. 36. cap. 15. De lauacro autem Agrippæ Spartianus in vita Adriani, tradit Traianum Romæ instaurasse

Pantheum, sexta, Basilicam Neptuni: factas aedes plurimas, forum Augusti, lauacrum Agrippæ: eaque omnia propriis & veterum nominibus consecrasset. In quibus & si calda prius lauarent.] Dion tamen in Augusto scribit Mæcenatem omnium primum, balnea calidarum aquarum in Vrbe construxisse.

m Nec prius vngi, nisi lauissent.] Plutarchus Problemat. 39. Hincque illud eiusdem Plutarchi in Pompeio, Cùm cenæ tempus affuisset, & apparatus gubernator quæ tum aderant, videns Phaonius Pompeium absque seruorum ministerio se ablueri, procurrit, eumque abluit, vnxitque. Et Apuleij lib. 4. Metamor. Nudati & flammæ largissimæ vapore recreati, calidæque perfusi, & oleo peruncti, mensas dapibus largiter instructas accumbunt. Et illud Ennij antiqui poetæ,

Exin Tarquinium bona femina lauit & vnxit. Quauis alij id ad corpus inertium trahant, vt & nos alibi diximus.

n Daretur quadrans.] Horatius lib. 1. ser. saty. 3. *Dum te quadrante lauatum*

Rex ibis. - Et Iuuenal. saty. 6.

Cedere Sylvano porcum, quadrante lauari. Martialis lib. 1. epig. 27.

Dat Baiana mihi quadrantes sportula centum, Inter delicias quid facit ista fames?

Et lib. 10. epig. 70. *Balnea post decimam lasso, centumque petuntur Quadrantes.* -

Et ex oratoribus Cicero in Oratione pro Cælio, Nisi forte mulier potens quadrantaria illa permutatione familiaris facta erat balneari. Et Seneca lib. 13. epist. ad Lucillum epist. 1. & totius operis 86. Balneum rem quadrantariam vocans. Cur enim ornaretur res quadrantaria, in vsum, non in oblectamenta reperta? sic enim legendum, & non quadrantaria, vt vulgò legitur.

o Diuus Antoninus.] Pius scilicet, ex Iulio Capitolino in vita illius.

p Commodus verò.] Aelius Lampridius in vita illius.

q Quod de Gordiano.] Seniore, ex Iulio Capitolino in vita ipsius.

de Gordiano & Galeno proditum est, qui æstate quinquies, hyeme verò bis in die lauere. Illud certè satis constat, Carthaginensibus distincta fuisse balnea patriciorum & plebeiorum: moremque præualuisse, vt in quibus patricij lauabant, ad illa plebeij non accederent. Græcis verò contra: nulla enim distinctio ordinis fuit aut personarum: diuites nanque cum pauperibus lauare, & patricos cum plebeis nullo discrimine licebat. In quibus tanta plerumque hominum cuiusque ordinis concurrebat turba, vt balneatores, si vulgi maior vis ingrueret, pertæsi frequentiam, are granum quòd vertigines facit, carbonibus iniicerent, vt tædio odoris diffugerent. Germani verò non in balneis, sed fluminibus lauabant. Ideo nandi periti, & summi vrinatores habiti. Si quando tamen lauarent balneis, calda abluerentur, lauti que vescebantur. Dardanis & Illyriis ter solum lauare permittitur, primò scilicet natali die, secundò in nuptiis, tertio in obitu cuiusque. Lusitanis frigida tantum lauare licet, sicut die, Spartanis, quibus calda corpus abluere vetitum est: quos cum Apollonius Tyaneus molles & vnguento delibutos videret, aduocatis ephoris balnea interdixit, fenectam hominum calida appellans balnea. Cumque Ephesij balneis præpositum lapidibus appeterent, quòd illa non calefecisset, summopere restitit, cum frigida lauare satius duceret. Aethiopes Macrobij fonte abluuntur, in quo loti, perinde ac oleo vincti, membris agiles fiunt, & violam olent. Scythæ nullo fonte lauant, sed vxoribus aquam fundentibus corpora scabro lapide conterunt, cupressò, cedro, & thuris ligno confricantes. Assyrii licet lauare diebus singulis peculiare sit, tamen à coitu & in morte præcipuum. Apud Celtiberos verò obseruatum est, vt in balneis non aqua, sed lotio diu seruato lauent, dentesque & gingiua pumicent: quòd & Canta-

ANNOTATIONES.

r Et Galeno.] Lege, Gallieno ex Trebellio Polione in vita illius.

r Satis constat Carthaginensibus.] Val. Maximus lib. 9. cap. 5. in fi.

t Germani verò.] Herodianus lib. 7. de Germanorum natandi pericia scribens, Sunt enim, inquit, Germani peritissimi natandi, vt qui tantummodo in fluminibus lauentur. & Cæsar de Sueuis, qui & ipsi ex Germanis sunt, lib. 4. belli Gallici, post prima scribit, Atque in eam se consuetudinem adduxerunt, vt locis frigidissimis neque vestitus, præter pelles habeant (quarum propter exiguatatem, magna est pars corporis aperta) & lauentur in fluminibus. & iterum lib. 6.

v Siquando.] Cor. Tacitus de moribus German. De balneis autem calidis vide Eras. Adag. Chil. 2. cent. 3. c. 65.

x Dardanis & Illyriis.] De vtrisque Aelianus de Varia historia lib. 12. in prin. & Nicolaus de moribus Gentium, & ex eo Stobæus serm. 1. qui dicunt Dardanos esse gentem Illyria.

y Lusitanis.] Strabo lib. 3. Lusitanorum ritus & mores scribens, inquit, Ad calefaciendum ignitis vntur lapidibus, & frigida lauantur.

z Sicut Spartanis.] Plutarchus in Alcibiade. Idè autem in Apophtheg. Laconicis: quo loco describit Lacedæmoniorum instituta, tradit eos balneis abstinere. Adde autem quòd Carinus Imperator balneis ita frigidis vsus est, vt solent esse cellæ suppositoria, frigidariis semper niualibus. Cùm hyemis tempore ad quendam locum venisset, in quo fons erat aqua pertepida, vt solet per hyemem naturaliter, eaque in piscina vsus esset, dixisse balnea-

toribus fertur, Aquam mihi muliebrem præparatis. Atque hoc eius clarissimum dictum esse ibi subdit. nam ipse aliàs erat omnibus deliciis & voluptatibus deditissimus.

a Quos cum Apollonius Tyaneus.] Philostratus in vita illius lib. 1. c. 12. ad fi. Inde, inquit, quod satis visum esset, cum illis locutus, secedebat ad balneum aquæ frigidæ, fenectam hominum balnea appellans, quibus inclusi Antiochenes vitis maximis indulgerent.

b Cumque Ephesij.] Idem Philostrat. eod. lib. & c. paulò post, Ephesius verò, inquit, balnearum principem lapidibus cadere volentibus, propterea verò balnea nõ calefecisset, Vos, inquit Apollonius, balnearum principem accusatis, quia male lauamini: ego autem vos, quia lauamini. Hispani autem aqua calida lauari post secundum bellum Punicum à Romanis didicere, vt scribit Iustinus lib. 44.

c Aethiopes Macrobij.] Herodotus in Thalia, qui est liber 3. Cùm speculariores de numero annorum mirarentur, ad fontem quendam eos deduxit, in quo loti efficiuntur perinde atque inuncti, violam olentes. Solinus c. 43. de Macrobiis loquens. Est & ibidem, inquit, lacus, quo perfusa corpora velut oleo nitefcunt. Ex hoc lacu porus saluberrimus.

d Scythæ.] Herodotus lib. 4.

e Assyriis.] Strabo lib. 16.

f Apud Celtiberos.] Hæc vsque ad filiius cap. sunt Strabonis libro 3. Sed & adde superioribus. Aegyptiorum sacerdotes lauari quotidie frigida, interdum ter, noctu bis, ex Herod. lib. 2. Et apud Romanos Mæcenatem primū aquæ calidæ balneum in Vrbe construxisse, vt tradit Dion in Augusto.

Patriciorum & plebeiorum distincta balnea apud Carthaginenses. Græci promiscue lauabant. Germani. Dardani. Illyrii. Lusitani. Apollonij. Tyaneus in Spartanos dictum. Aethiopes. Macrobij. Scythæ.

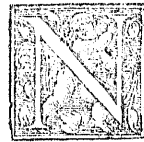
Assyrii. Celtiberi. Cantabri

bri factitarunt, hanc optimam curationem, & exhaustis viribus mirè proficere arbitrati.

Locus Martialis in distichis elucidatur, in quo plerique interpretes grammatici lapsi sunt. Cap. XXI.

Nicolaus Perotti & Domitij Calderini hallucinatio.

Nicolaus Perottus Sipontinus praesul, homo fuit accurato ingenio, & lectione multa exercitus: eum Domitius Calderinus, vir, ut in ea tempestate, doctus, & emulatione doctrinae, & morum dissimilitudine osum habebat: iurgisque & conuiciis apud suos sectatores plerunque incessabat, sapiusque apud studiosos in inuidiam illum crimenque vocabat: & ut sunt ferè in genia, in explicandis autoribus siquid in controuersiam veniret, vterque potius, quo pacto diuersus ab altero dissentiret, quam quid verae lectionis esset, rimabatur. Cum autem in scholis Romae eodem tempore Martialis apophoreta publicè lectarent, cuius hoc distichon fuit:

In precio scopas testatur palma fuisse, Ocia sed scopis nunc analecta dabunt.

Perottus in Cornu copie secum interpretatur, quam hic accusatur.

ita istos versus vterque interpretatus est, ut post multa deblacterata verba, vix aliquem sensum illorum ex dictis elicere queas, cum modò mendum in versu postremo fuisse alter asseneret, & pro ocia, precium poni oportere, modò asarota, non ab à priuatiua, sed intentiua dicta esse affirmet: alter ita pleraque nugalia iurgis & maledictis plena effundat, ut equidem singula enarrare & referre pigeat. Qui versus si pensitari rectè fuerint, absque multo verborum volumine plani expeditique fient. Cum enim analecta reliquias esse ciborum qui è mensa cadunt in pauimentum, nemo dubitet, ipsaque purgamenta cœnae, quaeque euerri solent in pauimentis, veluti ibi relicta essent, è paruulis minutisque testulis per calculos colore distinctos, opere lithostroro ita effingi, ut vera videantur, Plinius autor sit: atque ideo asarota quasi inuerrabilia dicta: quippe cum σάρκων Graecè scopa dicatur: non ab re, ipsa nunc analecta seu purgamenta, ocia scopis dare autor affirmat: cum ea in pauimento è paruulis testulis efficta, talia forent, ut scopis euerri nullo modo valeant, & ideo ocia scopis dare necesse sit, cum his euerrendis nullus scoparum vñus foret. Ipsi verò pertinaci odio dissidentes, non quae effingi solebant purgamenta cœnae cogitarunt: sed de veris analectis & reliquiis cœnarum disceptantes, quae cadunt è mensa, in assequendo autoris sensu multipliciter laborarunt. Depicta ergo purgamenta cœnae, ita solo hærere dixit, ut ocia scopis dare necesse foret. quem sensum ita expositum, apertè liquere, neminem fallit.

Analecta.

Asarota.

ANNOTATIONES IN CAP. XXI.

Cuius hoc distichon est. Lib. scilicet 14. epig. 87. & adde eundem lib. 7. epig. 19. Colligere longa turpe nec pudet dextra Analecta, quicquid & canes reliquerunt. Et quod Analectes, qui colligit aut verrit ipsa analecta dicitur apud Senecam lib. epistol. 3. epist. 27. paulò ante si, per translationem in eos, qui minutissima quaeque colligunt ex authoribus, Suasit illi, ut Grammaticos haberet Analectas. De Caluio

enim Sabino loquitur, qui seruos literatos in conuiujs ad pedes habebat, ut versus quos referret suggererent. Vide etiam vbi loquitur de Satellio Sabino Quadrato, & de Achille & Vlysse. Plinius autor sit. In lib. 36. c. 25. Atque etiam, ut hoc illi addas, Statius lib. 1. sylua. syl. 3. Varias vbi picta per artes Gaudet humus suberantq, nonis asarota figuris.

Exempla legis Iuliae & Papiae, quibus quae lege Iulia indulta erant, lege Papia fuere prohibita. Cap. XXII.

Lex Iulia de merita & ordinibus.

Qvod lege Iulia de maritandis ordinibus apud veteres cautum fuit, ut hi quibus vigor iuuenilis foret, primo flore aetatis ad vxores ducendas, liberosque educandos.

ANNOTATIONES IN CAP. XXII.

Qvod lege Iulia de maritandis. Hæc lex omnibus iniusta & præcipuè equestri or-

dini, ab Augusto emendata est, atque restituta. Tranquil. in Aug. c. 34.

b Lege

dos, propagadamque sobolem non solum præmijs inuitari, sed pœna deterriti cogentur, id lege Papia & Pompeia certo aetatis gradu interdictum erat: quippe sexagenariis & supra eam aetatem ducere vxores, fuit hac lege vetitum. Turpe enim visum est, & scèdissima res senectuti, ut quibus ad eam aetatem fors liberos non dedisset, aut cælibes vixissent, his quasi emeritis, aetate affecta, aliunde liberos quærere libido foret. Hanc postea legem Claudius Cæsar abrogauit: nam sexagenarios & vltra, liberos gignere, & prolis causa ad coniugium admitti, decere arbitratus est. Rursus quod eadem lex Iulia cauit, quòd liberta quæ patrono nupsit, eo inuito, ab eo diuertisset, non modò post diuortium alij nubere, inuito patrono, prohibetur: sed patroni coniugium ita lex tutata est, & ratum habuit, ut eo etiam volente, alterius coniugij facultatem eriperet. Id etiam lege Papia inhibutum fuit: siquidem senatorum eiusque liberos libertinas ducere vxores, perpetua constitutione prohibuit, ita ut inter virum senatorium & libertam, aut libertini status mulierem nullum matrimonium censuerit esse, senatorium videlicet sanguinem libertino admistum, quasi contagio pollui arbitrata. Eademque lege Papia, certa delatoribus præmia constituta sunt. nam quum facinorosi & perditii homines clandestina facinora admitterent, quæ ad aliorum perniciem & commune tendebant exitium, vitæque videretur, plures delatores esse, qui offensas specularentur in principem, ne quid impune perditissimi homines moliri possent, delatoribus certa præmia constituit: eaque quum dimidium illarum multarum antea fuissent, Nero princeps delatorum licentiam volens comprimere, eadem præmia ad quartas reuocauit: quare quadruplatores dicti, quòd quartam partem de proscriptorum bonis, quos detulerant, consequerentur. Tiberius verò Cæsar, causa præcipui quæstus, tantum delatoribus tribuit, ut nemini fidem abrogaret, siue quid veri, siue vani referrent. Nam ebriorum sermo excipiebatur, simplicitas iocantium, & quodcunque dictum capite & fortunis luebatur, adeò ut capitale esset, circa Augusti simulacrum seruum cecidisse, vestem mutasse, effigiemque impressam nummo vel annulo, latrinæ aut lupanari intulisse, dictum factumque eius aliqua æstimatione lassisse, ita ut primores senatus, & magna hominum vis infimas delationes exerceant. Cùmque senatus de præmijs accusatorum abrogandis aliquando agendum putaret, Tiberius dictitans iura subuerti, si custodes legum amouerentur, tantum licentiæ delatoribus dedit, ut plerique criminis postulati, ante iudicium supplicium præuenerint. Vitellius quoque delatos mathematicos, inauditos capite puniuit. Domitianus dum rapinis intendit animum, ita aures delatoribus

Sexagenariis & supra eam aetatem vxorem ducere prohibetur.

Delatoribus præmia lege Papia constituta.

Quadruplatores unde dicti. Imperatores qui delatoribus auscultant.

ANNOTATIONES.

- b Lege Papia & Pompeia. Legendum est Pappia Poppea, & vide omnino quæ scripsi in nostris legibus Connubialibus l. 6. nu. 20. incip. Ideoq; lege Pappia Poppea.
c Hanc postea legem Claudius Cæsar. Sueton. in Claudio, c. 23.
d Rursus quod eadem lege Iulia cauit. Ex l. in eo iure. ff. de rit. nupt. in princ.
e Id etiam lege Papia. Ex l. lege Papia. & l. si quis in senatorio. & l. lege Iulia. & aliis compluribus. ff. de rit. nupt.
f Eademque lege Papia. Sueton. in Nerone, cap. 10. Præmia, inquit, delatorum Papia lege ad quartas redegit, diuiliis populo viritum quadringenis numis. Cor. Tacitus li. 4. sic scribit, Plebeis congiarium quadringeni numi viritum dari. Delatores istos in vniuersum sustulit Traianus, authore Plinio in Panegyrico, Vldericus Zazius in catalogo legum antiquarum.
g Quare quadruplatores dicti. Asconius Pædianus l. in Ver. act. iterumque 4. Quadruplatores eos vocari tradit, qui eo quæstu se tuebantur, ut eas res persequerentur, quarum ex legibus quadrupli actio erat. Quæ fuit etiam sententia Festi Pompeij lib. 15.
h Tiberius verò Cæsar. Cornel. Tacitus lib. 5. Sueton. in vita illius c. 61.
i Nam ebriorum sermo. Verba sunt Senecæ de hoc ipso loquentis lib. 3. de Beneficijs c. 26.
k Adeò ut capitale esset. Sueton. in eo. Tiberio, cap. 58.
l Effigiemque impressam. Et hoc quoque est Senecæ dict. lib. 3. de Beneficijs. & Sueton. vbi supra proximè.
m Cùmque Senatus. Id vsque ad clausulam, Vitellius est Taciti lib. 4.
n Vitellius. Sueton. in vita illius c. 14.
o Domitianus. Sueton. in eiusdem vita, cap. 12.

Vnde

Qui impe-
ratores de-
latores a-
perſati.

patefecit, vt nihil cuiquam tutum eſſet, delatorque delatorem timeret, & cauſidici cauſarum actionibus poſthabitis, ad delationes ſe conferrent. Quod de Constantino traditur, vt delatores omni tempore admitteret, eoſque ingenti ſtudio foueret. Non ſic Veſpaſianus & Titus, qui adeo illos infectati fuerunt & odio proſequuti, velut publico exitio deſtinatos, vt flagellis caſos per Amphithreati arenam ſpectandos traducerent, vt pœnis coerciti, à noxiis deferendis abſtinerent. Pius verò Antoninus delatores, ſi non probarent, capitali pœna affecit: ſi probarent, oblato præmio dimiſit infames. Idem factum memoratur de Opilio Macrino Imperatore, vt delatores minimè admitteret, ſed vndique conquiſitos, pœnis & damno mulctaret. Fuitque veteri ſanctiōne conſtitutum, vt neque mulieri, neque damnato criminis, neque militi, aut veteranis, neque viris clariffimis ob dignitatem criminofum deferre licitum eſſet. Fertur Dionyſius tyrannus cum in ciues nullo placatiore animo eſſet, Sagogidas diſpoſitos habuiſſe, qui ſingulorū dicta factaque referrent. Circa patroni quoque ab bona liberti admiſſionem, & patronatus iura, eadem lex ſatis commodè prouidit: nam ſi libertus, cui centum millium ſeſtertiorū cenſus fuiſſet, duos, vnūve liberos poſt obitum reliquiſſet, ad virilem bonorum partem patronum admittebat ſi verò tres aut vltra haberet filios ſuperſtites, nihil ex bonis liberti hac lege patrono debebatur. Fuere quoque & alia legis Papiæ ſalubriter conſtituta, inter quæ vt viginti

ANNO TATIONES.

Vnde & de eo loquens Plinius Secundus in Panegyrico ad Traianum, Vidimus, inquit, delatorum iudicium, quaſi graſſatorū, quaſi latronum. Quamquam Martialis lib. 1. epigr. 4. ſcribit Domitianum initio principatus delatores grauiſſima pœna affeciſſe, his verbis,

Turba grauis paci, placidæq; inimica quieti,

Que ſemper miſeras ſollicitabat opes,

Tradita Getulias, nec capit arena nocentes:

Et delator habet quod dabit exilium.

Exulat Auſonia profugus delator ab vrbe,

impulſis vitam principis annumeres.

Idem ſcribit Tranquillus in euſdem Domitiani vita cap. 9. Fideles calumnias, magna calumniarum pœna repreſſit: ferebaturque vox eius: Princeps, qui delatores non caſtigat, irritat. Sed neque in clementiæ, neque in abſtinentiæ tenore permaſit: & tamen aliquantò celeritè ad ſeruitiam deſcendit, quàm ad cupiditatem. Nam (authore eodem Tranquil. c. 12.) nihil penſi habuit, quin prædaretur omni modo. Bona viuorum ac mortuorum vſquequaque, quolibet & accuſatore & crimine corripiebantur. Satis erat obici qualecunque factum dictūque aduerſus maiestatem Principis, &c. Hinc eſt, vt conqueratur Iuuenalis ſaty. 1.

- Et poſt hunc magni delator amici,

Et cito rapturus de nobilitate comæſa

Quod ſuperſt: quem Maſſa timer, quæ munere palpat
Carus & à trepido Thymele ſummiſſa Latino.

Et ſatyra 4.

Vnde fit vt malim fraterculus eſſe gigantum.

Eius crudelitatem taxat iterum Plinius in Panegy. Traiani. Quum nuper immaniſſima belua, velut quodam ſpecu incluſa, nunc propinquorum sanguinea lamberet, nunc ſe ad clariffimorum ciuum ſtragès cædèſque proferret, &c.

Quod de Constantino.] Pomponius Lætus in vita illius, & Ruffinus Eccleſiaſtica hiftoria lib.

19. Adde & de Maximo apud Herodianum lib. 7. q Non ſic Veſpaſianus & Titus.] Suetonius in vita Titi, cap. 8. ad finem. & Dion in euſdem Titi vita.

r Pius verò Antoninus.] Iulius Capitolinus in vita illius. Eufebius hiftoria Eccleſiaſtica lib. 4. c. 9. Idem præſtitit Aurelius Cæſar, vt ſcripſit idem Eufebius d. lib. 4. c. 19.

s De Opilio Macrino.] Iulius Capitolinus in vita illius. Herodianus lib. 5. ſic ſcribit, Delatores autem & ſerui omnes, quicunque dominos detulerāt, patibulo ſuffixi, totaque vrbs, atque adeo Romanum imperium ſceleratis hominibus perpurgatū, partim ſupplicio affectis, partim exilio multatis. Adde quòd Plin. in Panegyric. laudat Traianum quòd idem factitauerit, quòd delatores quos impunitos reliquerat Nerua puniuerit, quorum turba inſulas compleuit, quorum ſupina ora reortatque ceruices ſpectare Romani, cum velut piaculares victimæ ad ſupplicia ducerentur. Sed & Pertinax (authore eodem Herodiano lib. 2.) delatores vrbe exegit, & vbiubi inuenirentur puniri imperauerat: cauens ne cui de vanis criminibus periculum cõflaretur. Gordianus item eos omnes exilio affecit, vt ſcribit idem Herodianus lib. 7.

t Fuitque veteri ſanctiōne.] l. deſerre. ff. de iure ſisci & C. de delat. l. vlt. lib. 10.

v Fertur Dionyſius tyrannus.] Cælius Rhodiginus lib. Antiquarum lectio. 22. cap. 17. ad ſi. ſcribit Dionyſium habuiſſe Proſagogidas, impios homines, quorum opera emiſſitia caprabat, quòd quique de tyranno vel ſentiret, vel loqueretur. Hos Plutarchus in lib. de Curioſitate ad ſi. vocat *ὀτρυνόσας*, id eſt accuſatores. Vide Eraſmum in prouerbio Midas.

x Circa patroni quoque.] l. 1. & l. ſi libertus præterito. §. vit. ff. de bon. damnat. & alibi cod. tit.

y Fuere quoque & alia.] Gellius lib. 1. c. 12.

z Vtque

Veſtales virgines, quæ ſacri & æterni ignis perennem curam agerent, pontificis maximi ſcitu ad ſacerdotium eligerentur, & cooprentur. Vtque nemo ad honores magiſtratus admitteretur, niſi ciuis effici, aut ciuitate donari antea meruiſſet. Propterea Marco Perpennæ probrum obiectum fuit, falſoque conſul fuiſſe creditus eſt, quòd contra legem Papiam, priuſquam admitteretur ad ciuitatem, conſul factus fuit. Procedente mox tempore, cum ius ciuitatis paſſim & ſine delectu etiam inſimæ ſortis hominibus daretur, idque ſœdum, neque ex imperij maiestate viſum foret, lege Papiæ cautū, vt peregrini vrbe Romana vti prohiberentur, ad eamque alienigenæ non admitterentur. Sed quamuis lex Iulia libertinarum coniugia priori conſtitutiōne admiſerit, lapſis poſtea temporibus eadem lex libertinas, & ludicram aut ſcenam exercentes, ſenatorio viro admiſceri graui pœna interdixit, videlicet, ne ſenatorius ordo contagio libertinarum pollueretur. Verba ex ea lege hæc ſunt: Qui ſenator eſt, quive filius, nepoſve ex filio, pronepoſve ex filia natus, cuius eorum eſt, eritve, ne quis eorum ſponſam vxorem neſciens dolo malo habeto libertinam, aut eam quæ ipſa, cuiuſve pater matèrve artem ludicram facit feceritve, ſponſa nuptave ſciens dolo malo eſto. Neve quis eorum dolo malo ſciens, ſponſam vxoremve habeto. Hactenus lex Iulia. Poſt aliquot verò ætates Aurelianus Cæſar conſtitutiōnes legis Papiæ velut vaniſſimas induxit & abrogauit. Claudius verò Cæſar adeo liberarum mulierum, quæ ſeruis nubunt, coniugium odio proſequutus fuit, vt præter legem ingenuitatis, præterque inſtituta maiorum, filios inde editos, non ingenuæ conditionis, ſed libertinos eſſe, iuræque libertorum nanciſci, & ingenuitatis amittere, lege ſanciuerit: ipſaque, ſi maritus ignoraret, ſerua eſſet: ſi autem conſcius fuiſſet, liberta. Diuus verò Veſpaſianus ſtatuit edicto, vt libera quæ ſe alieno ſeruo iuxiſſet, ancilla haberetur: contra verò alia conſtitutiōne cavit, vt ſi ſerua mulier hac lege veniret, ne prostituere: ſi contra legem venditionis prostituata foret, vt eſſet libera: prostituensque, ius patronatus non haberet. Aegyptiis autè nullus ex ſerua genitus, habetur ſeruus, aut illegitimus: quia ſolum patrem ingenuitatem & genus præſtare, matrem verò natalibus nihil conferre putabant. Pericles autem Athenis autor fuit, vt qui ex ſerua, aut non legitimo coniugio nati eſſent, vel turpi nota affecti forent, ciuium non haberentur numero, ſed externorum.

Lex Papiæ
ab Aureliano
abrogata.
Cland. lex
in liberis
ſeruis nubentibus.
Veſpaſiani
edictum.

Aegypti
quos ſeruos
eſtimate
runt.
Pericles.

ANNO TATIONES.

z Vtque nemo ad honores.] Tranquillus in Auguſto, c. 47. & Dionyſius Halicar. lib. 2.

a Propterea M. Perpennæ.] Valerius Maxim. lib. 3. cap. 4.

b Sed quamuis lex Iulia.] Hæc omnia vſque ad clauſulam, Poſt aliquot. ſunt Pauli Iuriſconſulti in lege Iulia. in prin. ff. de rit. nupt. vbi & verba ipſius legis, vt hic poſita ſunt.

c Aurelianus Cæſar.] Vopifcus in vita illius.

d Claudius verò Cæſar.] Cor. Tacitus lib. 5.

e Diuus verò Veſpaſianus.] Sueton. in vita illius, ca. 11. Repertor huius relationis fuit Pallas ille libertorum potentiſſimus. Nam ſi turpis domini exiſtimatur concubitus cum ancilla, longè turpior videri debet dominae conſuetudo cum ſeruo: quoniam, vt inquit Quintilianus in quinto, non idem eſt dominum cum ancilla coiſſe, quòd dominam cum ſeruo. Apud Iureconſultos tit. ad legem Iuliam

de adulteriis, tractatur de ſeruo adulterij accuſato: iubet lex eos ſeruos, de quibus quaerit adulterij habita ſit, publicos eſſe. Apud Aegyptios mulier deprehensa naſo mutilabatur, vt ea parte multaretur, qua maxime facies exornatur: in adulterio deprehensus virgis ad mille plagas cædebat. Diodorus autor in ſecundo Bibliothecæ c. 3.

f Contra verò alia.] Vide l. Diuus Veſpaſianus, ff. de iare patron. quæ de hac re loquitur, ſed paulò aliter, & l. ſed ſi hac. §. 1. ff. de in ius vocan. & l. ſi quis ſub hoc pacto. ff. de contrah. nupt. & l. Titius. verſ. quod ſi prior. C. de ſer. export. & l. 1. & 2. C. ſi mancip. ita vñ. ne proſtit.

g Aegyptiis autem.] Idem Diodorus ibidem paulò poſt ad ſi.

h Pericles.] Plutarchus in vita illius, de quo & nos alibi diximus.

Quod ius, quæve poteſtas dictatoris Roma & exteris fuerit, & à quibus dici & quanto tempore debuerit.

Cap. XXXIII.

Qui de

Dictator
quis. Ver-
gobretus.
Iber.
Sufes.
Diaceses.
Megistane-
s.
Chiliar-
chus.
Hipparchi.
Asiarcha.
Magnetar-
cha.
Diorigi-
us.
Demiur-
gus.
Archinus.
Medix.

Vide creando dictatore exploratum ius habuere, hoc quoque adnota-
runt, dictatorem dici qui apud veteres magister populi vocabatur:
idque libris auguralibus extare, magno argumento, quod ab eo ma-
gister equitum dicitur. In eo enim ius maiestatis & totius imperij fuit,
cuius ductu & auspicio saepe respublica & imperium stetit, quem magistratum ex
Albanis deductum autumant, plerique à Græcis, quos illi αἰσυμήνης, aut, à Lace-
dæmoniis, quos ἀρχοὺς, Thessali archos dixere, qui parem regiae dignitati potesta-
tem habent, Hedui vergobretum, summum magistratum, qui vitæ necisque im-
perium tenet: Iberi, Ibem vocant: Pœni sufetem, Aegyptij diacesem, qui post
regem totius regis curationem habet: sicut apud Persas megistanes & chiliarchus.
Hi verò æsymnetæ veluti tyranni quandoque imperitarunt, qualem Mitylenæi
Pittacum elegere: & hipparchi apud eosdem, & Trallianis asiarchæ: Apud Ma-
gnetes magnetarches: ab Achæis diorigius & demiurgus, à Thebanis archinus, ab
Oscis medix summi magistratus appellati: apud Carthaginenses dionyfiarchus, Ca-

ANNOTATIONES.

A Apud veteres magister populi.] Cicero lib.3. de finibus, & in lib. de Repub. & ab eo Seneca Epistolarum ad Lucillum lib. 19. epistola eius lib. 1. & omnium 108. & Varro lib. 1. aut aliorum computatione 4. Vide Cælium Rhodiginum Lect. antiq. lib. 12. c. 17.
b Idque libris Auguralibus.] Seneca vbi nuper citauimus.
c In eo enim ius maiestatis.] Hæc probantur ex iis, quos infra citabimus.
d Quem magistratum ex Albanis.] Dionysius Halicar. lib. 5. non longè ante fi.
e Αἰσυμήνης.] Αἰσυμήνης scribendum ex Dionysio in eodem loco, & vide infra in verbo, Hi verò Aesymnetæ.
f Aut à Lacedæmoniis.] Dionysius ibi. Sed tu vide quæ dicam inferius lib. 6.
g Thessali Archos dixere.] Dionysius item ibi.
h Hedui Vergobretum.] Cæsar libro 1. belli Gallici.
i Pœni Sufetem.] Liuius 3. Decad. lib. 8. atque item 10. & iterum 4. Dec. lib. 4. ad fi. Festus Pompeius lib. 17. Suffes, ait, consul lingua Pœnorum. Claudius, Senatus inquit, censuit referentibus Suffetis.
k Aegyptij Diacesem.] Cicero in Oratione pro C. Rabirio Posthumo in duobus locis. Latine dispensator dici potest.
l Sicut apud Persas Megistanes.] Ammianus Marcellinus tradit apud Persas neminem consilio- rum esse conscium præter Megistanas. Vide omnino in nostris Commentariis Nobilitatis c. 37. num. 30. incip. Magnates. Id etiam adde & apud Arme- aos ex Cor. Tacito lib. 15. Sed, vt non omittas, quod scribitur Marci ca. 6. Herodem in natali suo megis- tanas adhibuisse: Erasmus vertit, primates, siue primores.
m Et Chiliarchus.] Probus Aemylus in Cono- ne. Strabo lib. 4 vbi dicit Reges ita vocari veluti potentes. Herodotus autem lib. 7. dicit Chiliarchas apud Persas dici, qui mille: vt myriarchæ qui de- cem millibus præerant. At Seruius enarrans illud

Virgilij lib. 9. Aeneidos,
- *Assillas centeni quinquæ sequuntur
Purpurei cristis inuenes.* -
Ex numero, inquit, militum, qui eos sequuntur, gradus dignitatis apparet ex more Romanæ mili- tiæ. Vnde & milites dicti à mille: & tribuni militum dicti sunt χιλιαρχοί.
n Hi verò Aesymnetæ.] Aristoteles lib. 3. Poli- ticôn cap. 10. & eundem vide cap. seq. & iterum lib. 4. cap. 10.
o Qualem Mitylenæi Pittacum.] Dionysius Halic. lib. 5. paulò ante fi. sepius autoritate Theo- phrastii in commentario de Regno.
p Et hipparchi apud eosdem.] Silicet Mity- lenæos. Atque etiam apud Athenienses ex Iulio Polluce lib. 7. cap. 35. & Halicarnasseo lib. 6. in prin. & Pausania lib. 1. Est autem hipparchia præfectura & quasi magistratum equitum.
q Trallianis Asiarchæ.] Strabo lib. 14.
r Apud Magnetes Magnetarches] Liuius 4. Dec. lib. 5. in duobus locis.
s Ab Achæis diorigius & demiurgus.] Li- uius 4. Deca. lib. 2. statim post orationem Aristheni prætoris Achæorum, Tum inter magistratus gentis (demiurgos vocant: decem numero creantur) cer- tam nihilò segnius, quam inter multitudinem esse. & iterum eiusdem Dec. lib. 8.
t A Thebanis archinus.] Paulus Aemylus in Pelopida dicit Tesarchon, nisi ibi mendum sit.
v Ab Oscis Medix.] Ennius de Oscis, Italix pop- ulis loquens,
Summus ibi capitur Medix, occiditur alter.
Et ex eo Festus Pompeius lib. vndecimo non mul- tò ante fine.
x Apud Carthaginenses Dionysfiarchus.] Hic idem magistratus apud Pardios Siciliae popu- los summus erat, vt tradit Cicero in 6. in Verrem actione.
y Capuar Mediatuticus.] Legendum Media- stuticus ex Liuius 3. Decad. lib. 4. iterumque 6. Me- diastuticus, inquit, qui summus magistratus apud Campanos est, eo anno Seppius Lælius homo, loco obscuro, tenuique fortuna ortus.

& Neapoli

puæ mediatuticus, Neapoli demarchus, Tarenti Democrates, in Cappadocia sa-
trapes, in Paphlagonia dynastes, apud Longobardos exarchus, Cretensibus cosmi-
fuere, qui vice regum imperitarunt: quibus in vsu erat, vt nunquam caput rasita-
rent, sed barbam capillumque summitterent: sicut Plataensium princeps, ferrum
tangere, aut aliam vestem quàm candidam induere, perpetua lege vetabatur. Persis
vnus Rex summæ potestatis perpetuo præerat, & nunquam nisi morte mutabatur.
Argis licet vnus foret, tamen annis singulis amoueri seruatum est. Athenienses
quum regali antea regerentur imperio, postea regio dominatu abrogato, libertatem
tuentes, popularem statum delegere. Apud Lacedæmonios verò, qui summum ge-
rebat imperium, aliquando Rex fuit, qui ex Heraclidarum genere eligebatur, ex quo
nouissimi Spartæ regnarunt imperio illibato, aut ex Euricionitidis & Agidis familia,

ANNOTATIONES.

z Neapoli Demarchus.] Aelius Spartianus in vita Adriani, ita scribit, Apud Neapolim Demar- chus in patria sua quinquennalis fuit, Athenis Ar- chon. Dicitur autem ἀρχοὺς princeps populi & Tribunus plebis.
a Tarenti Democrates.] Emoriar ni Alexæder hic lapsus sit. Democrates enim proprium nomen fuit eius, qui primùm præfectus classis Hannibalis fuit: deinde ab eo præpositus præsidio Tarentino- rum, vbi fortiter dimicans interemptus fuit. Liuius 3. Dec. lib. 7.
b In Cappadocia Satrapes.] Strabo lib. 12. post prin. sic scribit, Macedones Cappadociam in duas satrapias à Persis diuisam accipientes, partim spon- tanei, partim inuiti, ex satrapiis in regna redegerunt. Constat etiam satis ex Trebellio Pollione in Gal- lienis & aliis multis scriptoribus, Satrapes Persarum fuisse. Nam & ea dictio propriè Persica est, qua sepe vsi sunt Curtius & Plinius.
c In Paphlagonia Dynastes.] Probus Aemy- lius in Datanij vita post prin. Sed & adde aliorum quoque fuisse hunc magistratum siue imperium, vt patet ex Strab. lib. 9. & Eusebio de Temporibus. dū loquitur de Aegyptiorū politicia & dynastia. Dyna- stiarum meminit Cic. in epist. ad Attic. li. 2. epist. 9. eius lib. & 25. totius operis: Etenim quantum au- guramur, erit nebulo iste cum iis Dynastis in gra- tia. & Philippica 2. Itemque si ceteri Reges, Te- trarchæ, Dynastæque fecissent. Cæsar lib. 3. belli Ci- uilis, vbi tradit Pompeium magnam vim auri im- perasse Asia, Syria, Regibusque omnibus, & à Dy- nastis & Terrarchis, & liberis Achæiæ populis pe- cuniam maximam exegisse. Hirtius lib. 4. belli Ale- xandrini tradit Cæsarem Reges, Tyrannos Dyna- stas prouinciar, qui ad eum concurterant, in fidem recepisse. Sueton. in Tyberio, cap. 26. Ac ne Augu- sti quidem nomen, quanquam hæreditarium, vllis, nisi ad Reges ac Dynastas, epistolis addidit. Græci (author est Strabo) vocant Dynastas dominos ac potentes, & Dynastiam ipsam vim & principatum, propterea quod plurimum possunt, pollentque, & populos, quò velint, aut vi, aut persuasione perdu- cant. Meminit & horum Iosephus Antiquit. lib. 19. c. 7. eodemque vlt. non semel. & lib. 20. c. 1. ad fin. & c. 2. & alibi sepe.
d Apud Longobardos Exarchus.] Volaterra- nus Geographia lib. 4. vbi de Gallia Togata, sic

scribit, Hæc sedes quondam Exarchatus, qui ma-
gistratus cepit anno 620. à Iustino primùm exco-
gitatus, vt Imperatoris quodammodo vicarius in
Italia foret. eaque fuit autoritate, vt Pontifex Ro-
mæ creatus ab eo probaretur. Durauitque annos
164. Sed his adde apud Samothracas Theodana
summum magistratum fuisse, Liuius 5. Decad. lib. 5.
post princ. Arabes, Arabarches habent, de quibus
Iuuenalis saty. 1.
*Atque triumphales inter quos ausus habere
Nescio quis titulos Aegyptium aut Arabarches.*
Ex quo Cic. Attico li. 2. epist. 17. & totius operis 33.
ad fin. Pompeium Arabarchen appellat, quod eam
Arabia partem, quæ Syria coniuncta est, domuisset:
quanquam sunt qui hanc Ciceronis appellationem
ad M. Antonium referant: & inter ceteros Alciatus
Prætermissorum lib. 1. & Cælius Rhodiginus li. 18.
cap. 35. in fi. In nostris etiam legibus Arabarchia: sit
mentio in l. vsurpationem. C. de vestig. Com. vbi
ita scribitur, Iidem AAA. eidem Comiti sac. largit.
Usurpationem totius licentiæ submouemus circa
vestigialia Arabarchiæ per Aegyptum atque Augu-
stancam constitutum. Ex quo potes intelligere Ara-
barchen dictum fuisse eum qui præfectus esset hu-
iusmodi vestigiali. Apud Rhodios Prytanis Liuius
5. Dec. lib. 2. Hergesilus, cum in summo magistratu
esset (Prytanis ipsi vocant) multis rationibus per-
uicerat Rhodios vt &c. Apud Bœotios Bœotarchus
eidem Liuius 4. Decad. lib. 3. & 5. Decad. lib. 2. vt
etiam apud Thebanos Aeliano variè historiae li. 13.
vbi de Epaminunda. Apud 12. populos Tuscia: fue-
runt & 12. Lucumones, scilicet singulos singuli, qui
lingua Etrusca Reges sunt: vt scribit Seruius lib. 2.
Aeneid. in eum locum,
- Quæ circum plurima muros Accepit patrios. -
e Cretensibus Cosmi tuere.] Aristoteles lib. 2.
Politicon c. 8. dicit Cosmes apud Cretenses eadem
vim & potestatem habuisse, quam Ephori apud
Lacedæmonios, nisi quod Ephori tantum quinque
erant, Cosmi autem decem. Et quod illi ex omni
populo eligebantur, hi ex certis quibusdam familiis.
f Sicut Plataensium princeps.] Plutarchus in
Aristide.
g Persis vnus Rex.] Herodotus lib. 3.
h Athenienses.] Aelianus in lib. de Politis. Plu-
tarchus in lib. de Tribus reipub. generibus.
i Apud Lacedæmonios.] Pausanias lib. 3.

Mediatu-
ticus.
Demar-
chus.
Democra-
tes.
Satrapes.
Dynastes.
Exarchus.
Cosmi.
Plataensiu
princeps.
Persarum
rex per vi-
tam regna-
bat.
Argi.
Atheuien-
sum demo-
cratia.
Lacedæmo-
nes.

fæpius duo ex stirpe ^k Procli & Euristhenis prognatis Herculis, ex quarum altera in alteram transire non licebat: ^l qui tamen non vt reges summum ius habebant, quia iuris omnis publicis potestas penes senatum erat. Sic in Papho ex Cinirasorum gente, ^m & Athenis ex Erichthei stirpe magistratus ad sacra Cereris fiebant. ⁿ In Ionia quoque nisi ex Codri progenie Rex nemo poterat: & apud Milesios nisi ex Scamandri Hectoris filij, & Ascanij Aeneæ. ^o Idem apud Marcomannos & ^p Quados, ex Marobudui & Tudri genere, ^q exemplo Rheginorum, quibus princeps ex Messeniorum stirpe fit. ^r Perfici quoque reges ex Achemenidarum familia soli fiunt. Et apud Siculos ex Teline prognati, inferorum deorum longo tempore sacrificuli erant, qui à duobus quæstoribus regi solebāt summæ potestatis, vñd Lilybatano, altero Syracusano. ^s Etiam Corinthi Bacchiadum familia annis ducentis imperitavit, quos Cypselus tyrannus postea exegit, cuius factionis Demaratus & Tarquinius domo eiekti, regnum Romæ tenuerunt. Nonnunquam seniores & nobilissimi popularium, Lacedæmoniis amplissimum gessere magistratum. Parthi quandoque ex duobus collegiis, cognatorum scilicet & magorum, binos reges creaverunt. ^t In Meroe nemo summum gerebat imperium, nisi qui præualido corpore cæteris antestaret. ^v Gordij regem quàm obesum & præpinguem esse voluere, quòd ex corporis mole animi indolem diiudicarent. ^x Apud Medos, nisi qui viribus excelleret, præcipuoque robore cæteris emineret, iure gentis nemo Rex eligitur, & in Libya solum qui citissimo cursu valeret, pro rege imperitavit: ^y sicut apud Cætheos Indicam gentem, qui insigni corporis forma cæteris anteiret: ^z in quo traditur mirum, ex tot millibus armatorum, quos Xerxes in

Paphij.
Athenient-
ses.
Iones.
Milesij.
Marcomā
ni.
Quadi.
Rhegini.
Persæ.
Siculi.
Corinthi.

Parthi.
In Meroe.
Gordij.

Medi.
Libyes.
Cæthei.

ANNOTATIONES.

^k Procli & Euristhenis.] Euristhei legendum est ex Herodoto lib.5. vbi de Anaxandride Spartanorum Rege loquitur. Sed hic tamen eundem vide lib. 7. vbi Leonidæ Regis Spartani genealogiã declarat. Et lib.8. vbi etiam Lentyridis Spartanorum Regis genealogiam describit. vbi inter cæteros Procli meminit.
^l Qui tamen non vt Reges.] Idem Herodotus lib.6.
^m Et Athenis ex Erichthei stirpe.] Homerus lib.2. Iliados in Catalogo post prin. Athenas populum Erichthei appellat.
Οἱ δ' ἀπὸ Ἀθηνῶν εἶχον ἐκκρίματον Πηλοῖσθρον, Δῆμον Ἐγεχθίον.
Et Virgil. in Cyri post princ.
Qualis Erichtheis olim portatur Athenis.
Hunc autem fuisse Regem Athenarum constat ex Herodoto lib.8. & Pausania lib.1.
ⁿ In Ionia.] Herodoto lib.1. & Strabone lib.4. in principio.
^o Idem apud Marcomannos.] Tacitus in lib. de Moribus Germanorum, & Strabo lib.7.
^p Et Quados.] Idem Corn. Tacitus eod. lib.
^q Exemplo Rheginorum.] Strabo lib.6. Quocirca Rheginorum Principes vsque ad Anaxilai tempora semper Messeniorum stirpe constituti fuere.
^r Perfici quoque Reges.] Herodotus lib. 3. & Plato in lib. de Natura hominis. & hinc Persarum Reges Achemenij vocabantur. Claudianus de Raptu Proserpine lib.3.
*Cuius Achemenio Regi ludibria natos
Aucxit tremebundus eques.*
Sedulius etiam de Persarum Rege loquens,
Cuius Achemeniam rabies accendat iram

^s Etiam Corinthi.] Strabo lib. 8. vbi de ludis Isthmicis, qui Corinthi celebrabantur loquens, sic scribit, Ipsi quoque Bacchiadæ annis ferme ducentis urbē dominatione tenuerant, & tyrāni locupletissimi & numero plurimi & genere clari euadentes, & emporium ipsum adempto metu fructuosum possidere. Cypselus autem hisce destructis, tyrannidem occupavit, eiusque domus diuitias, oblatum Olympico templo Cypseli domum testatur, &c.
^t In Meroë.] Nam & Automolæ, qui & ipsi sunt ex iis, qui Meroem habitant, pulchri forma, æqui corporis, parumque veneratioris, veluti optimatum alumni virtutum: in illis mos est, cui potissimum pareant, specie ac viribus legere. Ex Pomponio Mela lib.3. c.10.
^v Gordij.] Zenodotus in prouerbio *νόνιμὸν ἔχ' ἁέγεσθαι*. vbi etiam tradit Syrracos ei coronam deferre, qui proceritate corporis reliquos antecellat, atque, vt quidam narrant, cui caput sit longissimum.
^x Apud Medos.] Strabo lib. 11. Medorum hoc, inquit, est, quanquam non omnium, sed montanorum, eum in Regem eligere, qui fortissimus sit.
^y Sicut apud Cætheos.] Strabo lib.16. & Diod. Siculus lib. 17. Cæteri autem Indi, si quando non essent suis regibus liberi, qui in regno succederent, tum vnum aliquem inter se virtute præstantem deligebant, vt scribit Arrianus Gest. Alexandri lib.8.
^z In quo traditur mirum.] Herodotus lib. 7. loquens de numero exercitus ipsius Xerxis, qui propè infinitus erat, In quo, ait, cum ter virorum millia essent, nemo aut specie aut magnitudine corporis erat, qui cum Xerxe ipso posset contendere, tanquam dignior esset, qui illud imperiū obtineret.
a Aethio

Græciam duxit, neminem sibi corporis magnitudine aut specie præstitisse. ^a Aethiopes quoque, si quando regia stirpis vir deesset, maximarum virium, quique opibus & robore præcelleret, regem eligebant. ^b Sidonij contra: nam nisi regia stirpe ortus foret, neminem dominari sinunt. ^c Sabæis post constitutum regem, primus ex nobilibus iure gentis ad successionem adspirat regni, cui hoc proprium est, vt extra septa prodire non audeat, quòd venerationis plus inesset: quòd si extra regiam conspicitur, lapidibus impetitur. ^d Fuitque obseruatum in Taprobane, vt qui liberos haberet, in regem assumi non posset, ne regnum hæreditario iure sibi vendicaret: ^e & apud Germanos, vt ex generis nobilitate rex fieret, dux verò ex virtute. ^f Apud Persas verò, vt Rex fiat nemo, nisi qui magorum disciplinis imbutus esset, ^g quibus nefas erat, illegitimum tenere regnum, si legitimus superuiveret. ^h Vtque in regem sumptus, in principio dominatus quodcumque optaret à populo donum ferat. Proditumque memoria est, ⁱ Sitonum gentibus iuxta Sueuos & Germanos, vetusto more, non virum, sed scæminam dominari. ^j Regiumque nomen tam Græcis quàm Romanis longo tempore inuisum fuisse, ^k à nullisque in Græcia vsurpatum, ^l nisi à Philippi & Alexandri posteris. Atque ex Alexandri ducibus ^m Eumene viuentis neminem regium nomen sibi vendicasse: sed præfectos appellari solitos, donec Eumene defuncto, ⁿ Athe-

Aethiopes.
Sidonij.
Sabæi.
Taprobani
Germani.
Persæ.

Sitones.
Regium
nomen disp
inuisum.

ANNOTATIONES.

^a Aethiopes.] Hic omnino vide, quæ scripsi in legibus Connubialibus l.2. num. 44. incip. sed vt redeamus. & præterea Herodotum lib.2. Verùm aliter horum Reges creati dicit Diodorus lib.4. c.1. vt inibi videre poteris & aliter Herod. lib.3.
^b Sidonij contra.] Q. Curtius lib. 4. rerum gestarum Alexandri.
^c Sabæis.] Vide num hic dicat Sabæis pro Charatrotitis, de quibus Strabo lib.16. Succedit apud eos, inquit, in regno non filius patri: sed qui primus è nobili genere post constitutum Regem nascitur. Nam simul ac aliquis in imperio constitutus est, omnes nobilium virorum vxores prægnantes conscribuntur & custodes apponuntur, qui obseruent quæ prima pepererit. nam eius filius ex lege assumitur, & ad regni successionem regulariter educatur. Paulò autem autè Strabo de Sabæis locutus fuerat, causam errori Alexandro præbuit. Nam & aliter Sabæi Reges habebant, scilicet, ex generis successionem, eos, quibus multitudo honores distribuit bonis malisque immixtos, vt scribit Diodorus Siculus lib.4. c.3. non adeo longè à fi.
^d Cui hoc proprium est.] Scilicet Sabæis ex Strabone & citius ex Diodoro Siculo vbi supra.
^e Fuitque obseruatum in Taprobane.] Plinius lib.6. ca. 22. Solinus c.66. aut aliorum comput. 56. & Martianus Capella lib.6. vbi de India.
^f Et apud Germanos.] Corn. Tacitus de Moribus Germanorum.
^g Apud Persas.] Cicero lib.1. de Diuinat. & lib.5. de Finibus bon. Sed & is continuo quàm in Regem assumptus esset, sacris à sacerdotibus initiabatur, vt tradit Plutarchus in Artaxerxe, vbi ita de eo loquitur, Nec ita multò post Darij mortem Rex Passagradas profectus est, vt à Persarum sacerdotibus, more regio, sacris initiaretur.
^h Quibus nefas erat illegitimum.] Herodot. lib.3. post princ. Et satis quoque intelligi potest ex Plutarcho in Artaxerxe. Sed nec apud Phryges ex

genere regio esse censebatur, nisi qui esset ex legitimis vxoribus, vt scribit Dares Phrygius in lib. de Excidio Troiæ, non multò post princ.
ⁱ Vtque in Regem sumptus.] Herodotus lib.3. & Plutarchus in Artaxerxe: vbi tamen non simpliciter dicit à populo, sed ab eo, qui Regem constitisset.
^k Sitonum gentibus.] Cor. Tacitus de Morib. Germanorum.
^l Regiumque nomen tam Græcis.] Præterquam Atheniensibus & Lacedæmoniis, qui præcis temporibus parebant legibus, vt dictum est supra.
^m Quàm Romanis.] De quo vide supra lib. 1. cap. 18. & quàm regni nomen Romanis inuisum fuerit, vt pote libertati inimicum, discas ex Cicer. Anton. 1.
ⁿ A nullisque.] Intellige postea quàm Athenienses & Lacedæmonij sub regibus esse desierunt. Codrus enim Atheniensium vltimus Rex fuit, qui pro republica se deuouit. Cuius filius primus Archon Athenis fuit, qui magistratus postea summus fuit, vt alibi dictum est. Codri autem & Medontis testis est Velleius Paterculus lib. 2. Quis autem fuerit Lacedæmoniorum Rex vltimus discas ex Pausania in Laconicis.
^o Nisi à Philippi & Alexandri posteris.] Iustinus lib. 15. & Plutarchus in Demetrio. vbi dicit Lyfimachum & Seleucum ex Alexandri successorum autem penè solum id nomen regium neglexisse.
^p Eumene viuentis.] Probus Aemylus in vita illius, ad fi.
^q Athenienses.] Plutarchus in Demetrio. Contra autem Lacedæmonij legatum quendam, quem ad Antigonum, ipsius Demetrii filium, miserant, multatuerit, quòd illum accepissent Regem eum vocasse, licet singulos tritici modios singuli in magna frumenti penuria ab Rege ipso accepissent: auctor Plutarchus in Apophtheg. Laconum.

*Socij.
Amici.
Imperium
vnius lau-
dationem.
Dictatorem
qui dice-
rent.*

*Dictatorē
quis dice-
bat & quo
loco.*

nientes Antigono & Demetrio immodicè obsequentes, inter plurimos honores regium illis nomen velut altius fastigium detulere: licet Sicyoniis primum Aegialeum regnum in Græcia tenuisse, multi asseuerēt. Romani quoque socium atque amicum, nisi benemeritos, & magnis officiis deuinctos, nullos appellarunt. Et tamen democratiam, hoc est, popularem potentiam, aliqui præcipuè commendarunt: & alij aristocratiam, id est optimatum regimen: tamen vnius imperium pietate & religione inclutum, sub quo non grauis dominatus, sed iustum & legitimum imperium esset, omnium consensu: præferretur cæteris. Eum ergo dictatorem primò, vel ab vno ex consulibus, autoritate patrum, etiam sine populo, vel ex senatusconsulto, aut ex scito plebis à populo, vel à consulibus iussu populi, & si inter consules non conuenit, fortiri eum qui dicat, vel à tribunis militum consulari potestate, nonnunquam à prætore dici mos erat. Quotiesque alteri ex consulibus dicendi dictatorem potestas fuit, semper illi qui fasces haberet, & nisi virum consulem, & in foro

ANNO TATIONES.

r Licet Sicyoniis.] Pausanias lib. 2.

s Romani quoque.] Liuius 4. Decad. lib. 1. Verminæ, inquit, filio Syphacis Regis per legatos perenti, vt Rex sociusque & amicus ab Senatu appellaretur, responsum fuisse, Pacem illi prius petendam à populo Romano esse, quam vt Rex sociusque & amicus appelleretur: nominis eius honorem pro magnis erga se Regum meritis dare populum Romanum consuevit. Idem 5. Dec. lib. 5. Sociis & amicis dare & alia comiter atque hospitaliter præstare Romanos & Senatum consuevit: Rhodios non ita meritis eo bello, vt amicorum sociorum numero habendi sint. Cæsar quoque lib. 1. belli Gallici scribit Anonistū magno beneficio fuisse affectum, quod amicus à Senatu appellatus esset. Et iterum paulò post Cæsar initio orationis sua, senatusque beneficia commemorauit, quod Rex appellatus esset, quod amicus, quod munera amplissimè missa. Quam rem & paucis contigisse, & à Romanis pro magnis hominum beneficiis consueuisse tribui docebat. Erat autem, vt constat ex eodem Liuius 3. Decad. lib. 3. certa forma, qua alij reciperebantur in socios Romanorum. Nam ibi Lampfacenis petentibus, vt in eorum amicitiam reciperentur, eos in sociorum formulam referre iussus est à Senatu Q. Mæcius, Prætor. & alibi quoque eiusdem Decad. lib. 4. Ea, inquit, introductus in Senatum cum memorasset, Senatus in formulam sociorum eum referri iussit.

t Et tamen.] Vetus est quæstio & à multis seculis longius repetita, vt videre licet apud Herodotum lib. 1. vbi post multas rationes in id discessum est, vt monarchia esset potior: & Aristor. saepe in Politicis & Plutarchum in Marcello.

v Eum ergo dictatorem.] Ad Romanos & priuatum ad Dictatoris magistratum longo veluti postuimino redit. Id autem in Marcello Plutarchi.

x Vel ab vno ex Consulibus.] Liuius 1. Dec. lib. 4. vbi de Cincinnato dictatore creato. Et lib. 9. vbi de Fabio Ambusto. Et 3. Dec. lib. 9. vbi de Q. Cæcilio Metello, & alibi saepe.

y Auctoritate patrum.] Liuius 1. Dec. lib. 7. vbi de creatione Titii Mælij Torquati. Et eiusdem Dec. lib. 3. vbi de Aemylj Mamerci creatione.

z Etiam sine populo.] Vt patet exemplis prioribus. Vel etiam ab ipso populo auctoritate Senatus apud Liuium 3. Decad. lib. 4. vbi de creatione Q. Fuluij dictatoris.

a Vel ex Senatusconsulto.] Liuius 1. Dec. lib. 4. Dictator, ait, ex Senatusconsulto dictus est Q. Seruilius Priscus.

b Aut ex scito plebis à populo.] Quanquam Liuius 3. Decad. lib. 2. scribit quod populus dictatorem creare non poterat, tradit tamen Plutarchus in Fabio Maximo, illum nouo exemplo populum Romanum dictatorem dixisse, cum Consul Seruilius Romam venire non potuisset, omnibus viis obsessus.

c Et si inter consules.] Liuius 1. Decad. lib. 4. Sors, ait, vt dictatorem diceret (nam ne id quidem inter collegas conuenerat) T. Quintio euenit. is A. Posthumum Tubertum, socerum suum, seuerissimi imperij virum, dictatorem dixit. Et diximus in nostris Commentariis Primigeniorum quæst. 17. in 1. opin. nu. 49. incip. Apud ipsum.

d Vel à tribunis militum.] Liuius eiusdem 1. Decad. lib. 4. vbi scribit Mamercum Aemyljum dictatorem creatum fuisse ab A. Cor. Tribuno militum Consulari potestate. Et rursus eodem lib. vbi tradit P. Cornelium dictatorem dictum ab Hala Seruilio, etiam Tribuno militum consulari potestate.

e Nonnunquam à Prætore.] Nam & Cæsar lib. 2. belli Ciuilis scribit se dictatorem dictum fuisse à M. Lepido Prætore.

f Qui fasces haberet.] Liuius 1. Decad. lib. 8. Aemylus, cuius tum fasces erant, collegam dictatorem dixit.

g Et nisi virum consulem.] Liuius 1. Decad. lib. 8. de dictatore & magistro equitum loquens. Apud Vererrimos tamen auctores T. Largum dictatorem primum, Sp. Cassium magistrum equitum creatos inuenio. Consulares legere, ita lex iubebat de dictatore creando lata. &c.

h Et in foro Romano.] Aduerte tamen dictatorem C. Iulium in Castris creatum apud Liuium 1. Decad. lib. 7. Sed & extra terram Romanam dictum fuisse testatur Liuius Dec. 1. lib. 5. in creatione Camilli, & Decad. 3. lib. 9. vbi de Q. Cæcilio Metello di

Romano, oriente nocte, & silentio dicere licuit. Tamen si consularem siue collegam dixisse, & prætores ante consulatum saepe dictos fuisse compertum sit. Poteratque secundo, tertio, & deinceps idem dictator dici. Inde, quia dictus esset, non creatus, nec comitiis electus, vt reliqui magistratus, dictatorem dici volunt: qui non apud Romanos tantum, sed Carthaginenses, Fidenates, Lauinenses, Albanos, Tusculanos, Samnites, & omne ferè Latium, multæ erat potestatis, & summi imperij. Is autem dictator simulatque dictus erat, magistrum equitum velut imperij socium nominabat, cui summa rei bellicæ dabatur. Tamen à senatu vel populo vnà plerunque dictos inueniamus. Titum Largiū bello Latino quum in ancipiti terrore esset senatus, dictatorem, & vnà Spuriū Cassium magistrum equitum dixit, qui velut magister consiliorum dictatori aderat, atque ad ipsius præscriptū parere oportebat, ita vt si quando abesse contingeret, eius vices gerere & munia obire posset. Et licet ante Quintum Fabium Maximum, neminem nisi à senatu vel consule dictum inueniamus: tamen secundo Punico bello quum acerrimo prælio & maximo respublica

*Dictatorū
summa a-
pud disce-
sus genes.
potestas.
Magister
equitum
vnà cum
dictatoris
dictus.
Dictator
à populo
sine patri-
bus dictus.*

ANNO TATIONES.

tello dictatore. Vide autem num, & in agro Romano dicere debuerit Alexander. Nam sic ait Liuius 3. Decad. lib. 7. de Q. Fuluij dictatore. Patres extra Rom. agrum (cum autem in Italia terminari) negabant dictatorem dici posse.

i Oriente nocte.] Liuius 1. Decad. lib. 4. vbi de creatione A. Seruiliij, & iterum vbi de creatione P. Cornelij, & lib. 8. vbi de creatione M. Marcelli. & lib. 9. vbi Fabius L. Papyrium dictatorem dicit. & 3. Decad. lib. 3. vbi de creatione M. Fabij Buteonis.

k Et silentio.] Liuius 1. Dec. lib. 8. vbi supra.

l Tamen si consularem.] Halicarnas. ad fil. lib. 5. m Poteratque secundo.] Nam Mamercus Aemyljus ter dictator creatus est, teste Liuius 1. Decad. lib. 4. & Camillus quater & quinques apud eundem 1. Dec. lib. 6. L. Quintus Cincinnatus bis Plinio Secundo de Viris illustribus cap. 17. C. Marius septies consul Valerio Max. lib. 8. tit. 16.

n Inde quia dictus.] Varro lib. 1. aut aliorum computatione 4. de lingua Latina. Plutarch. in Marcello. Alij ita dictum volunt quod eius dicto omnes audientes essent. vel quod futuros dictare magistratus solitus sit. Fenestella lib. de Magistratibus, & Zasius in l. 2. ff. de origine iuris.

o Sed Carthaginenses.] Cælius ex origine M. Catonis apud Gellium lib. 10. cap. 24. Igitur, inquit, dictatorem Carthaginensium magister equitum monuit, Mitte mecum Romam equitatum, die quinti in Capitolio tibi cæna cocta erit. Liuius 3. Decad. lib. 3. vbi dicit dictatorem Carthaginensium cum Magone in Hispaniam præmissum ad adducendum exercitum. & Iustinus lib. 19. vbi de Hasdrubale.

p Fidenates.] Macrob. Saturnal. lib. 1. cap. 11. vbi loquitur de Posthumio Liuius eorum dictatore.

q Lauinenses.] Vide nu. seq.

r Albanos.] Dionysius Halicarnas. Antiquitatum lib. 3. post princip. in duobus locis, vbi loquitur de Cluilio & Metio Suffetio Albanorum dictatoribus, Liuius 1. Dec. lib. 1. vbi de eodem Metio Suffetio dictatore. & paulò antè dixerat ab Lauinio Albanos esse oriundos, vt verisimile sit & Lauinij antè dictatores fuisse.

s Tusculanos.] Liuius 1. Dec. lib. 3. Dionys. Halic. lib. 10. vbi loquitur de L. Manilio dictatore Romanis auxilium ferente. Et iterum idem Liuius eiusdem Decad. lib. 6. Dictator, ait, Tusculanis ita verba fecit.

t Samnites.] Nescio an acceperit à Liutio 3. Dec. lib. 2. quo loco loquitur de Mamercus Samnite, qui iussu dictatoris octo millia peditum, & equites ducentos adduxit in castra Romanorum. Sed, ni fallor, non intelligit de dictatore Samnitum, sed de Q. Fabio Maximo tum Romanorum dictatore.

v Et omne ferè Latium.] Nam Spartianus in vita Adriani imperat. scribit per Latina oppida fuisse Dictatorem. Et de Sabinis priuatum testis est Liuius 1. Dec. lib. 2. Sed & adde apud Syracusanos ex Diodoro Siculo lib. 13. non adeò longè à princ.

x Is autem dictator.] Liuius 3. Decad. lib. 3. & alibi sæpissimè: & Aurelius Arcadius Iurifconsultus in l. 1. ff. de offic. præf. prætor. Aliquando tamen creatus fuit Dictator sine Magistro militum ex Senatusconsulto: cuiusmodi fuit M. Fabius Buteo apud eundem Liuium eod. lib. Licet Dionysius Halicarnasens lib. 5. ad fil. dicat Dictatorem ad suam vsque ætatē nullum creatū fuisse sine Magistro militum.

y Vel populo.] Vt patebit infra.

z Titum Largium.] Liuius 1. Decad. lib. 2. dicit hunc T. Largium primum dictatorem, Sp. Cassium Magistrum equitum creatos fuisse: nec tamen aperit an simul à populo aut Senatu creati fuerint. Halicarnasens verò ita scribit d. lib. 5. ad fil. Mox vt magistratum (Largius scilicet, primus Dictator) iussit, equitum Magistrum creauit Sp. Cassium, qui consulum gesserat Olymp. 70.

a Ita vt si quando.] Polybius lib. 3. loquens de Q. Fabio Maximo Dictatore, & M. Minutio Rusto ipsius Magistro equitum. Qui, inquit, magistratus imperio Dictatoris subiectus est, tenetque in exercitu eius locum, si quando abesse illum necessitas cogit.

b Et licet.] Liuius 3. Decad. lib. 2. Plutarchus tum in vita Fabij Maximi, tum Hannibalis. Sed Liuius non Dictatorem illum, sed Prodictatorem creatum fuisse dicit.

afflictaretur, nouo exemplo populus sine patribus (quod nunquam factum antea) eundem Fabium dictatorem, & Quintum Minutium magistrū equitum dixit. Cumque à principio patricij tantum & consulares dicerentur, haud longis post temporibus plebeios dictos comperimus. Cum enim omne nomen Hetruscum, Tarquinien-sibus & Faliscis ducibus, infesto exercitu in Romanos copias admouerent, aduersus tantam belli molem, primus de plebe dictator dictus Caius Martius Rutilius fuit, qui magistrum equitum Caium Plautium de plebe hominem sibi cooptauit: & exinde ius arbitriumque dictatoris creandi, senatui populoque tributum est, donec procedente tēpore, Cornelius Sylla, qui victam armis rēpublicam in dominationem vertit, contra mores institutaque maiorum, dictatorem seipsum dixit, illiusque imperium in annos centum sibi prorogauit. Quo exemplo Caius Cæsar perpetuæ dictaturæ munus sibi vendicauit. Erat igitur summum dictatoris imperium: nam & capite multare, & consulatu deiicere, honoresque aliis abrogare, aliis conferre poterat. Qui tantæ potestatis erat, vt liceret ei sine senatus aut populi consilio Romanos ciues in vincla conicere, atque indemnatos morte afficere: nam salus ciuium vniuersorum, ius de tergo vitaque, leges, iudicis libertas, aræ, foci, & dij penates, insuper bona coniugis, & liberorum pudor, pudicitia, eius tutelæ, potestati, fideique credebantur: cognationes quoque, capita rerum habere, in exilium agere, bonis interdiceret, capite multare, bellum, pacem, fœdera societatesque etiam iniussu populi facere & dirimere, sui arbitrij & iuris erat. Nam si quid collibuisse, siue delectum habere, siue ad hostes ducere, aut aliquos auxilio iuuare, ipsius dicto parere oportebat, cuius erat arbitrium pro numine, nullique prouocare licebat. Neque enim vt in consulibus, qui pari sunt potestate, & iisdem auspiciis creati, alterius auxilium sperare licebat. Denique dictatore creato, omnium iurisdic-tio cessat & coniuuet: consules, prætores, ædilesque & magistratus sub illius imperio conticescunt, præter tribunos plebis. Illique non duodecim fascis, vt consuli, sed quatuor & viginti lictores cum securibus fascibusque apparebant: qui etiam tantæ maiestatis erat, vt siquando in consulis prouinciam iret, vt supremus ordo notaretur, sine licitoribus, aut aliquo insigni honorum, consul veritus maiestatem viri, solus procedebat, priuatiusque vbi dictator erat, & sine magistratu censebatur. Et quia maximum dictatoris imperium, potestatisque imperiosa erat, pactiones vel fœdera iniussu suo inita, nullarum virium fuisse liquet: illaque suo iussu abrogari poterant & induci. Sed quamuis eò excellentiæ creuerit dictator, vt summum teneret imperium præci-

ANNO TATIONES.

c Cumque à principio.] Hæc vsque ad clausulam, Et exinde sunt Liuij 1. Dec. lib. 7.
d Et exinde.] Hæc vsque ad clausulam, Quo exemplo sunt Plutar in Sylla.
e Quo exemplo C. Cæsar.] Plutarchus in vita illius, & Sueton. c. 77.
f Erat igitur summum.] Polybius loquens de creatione Q. Fabij Maximi in Dictator. lib. 3. Liuius 3. Decad. lib. 2. & Aurelius Arcadius in l. 1. ff. de offi. præf. præf. & Pomponius Iuriconsultus in l. 2. §. populo. ff. de orig. iuris.
g Nam capite multare.] Pomponius Iuriconsf. vbi supra, & Feneftella in lib. de Magist. & alij.
h Consulatu deiicere.] Sic L. Quintius Cincinnatus Dictator L. Minutium abdicare se Consulatu coëgit apud Liuium 1. Dec. lib. 3.
i Honoresque aliis abrogare.] Vt factum est à Cincinnato (vt diximus proximè) & à L. Papyrio Cursore qui Q. Fabium Maximum Rutilianum Magistrum equitum vetuit quicquam pro magi-

stratu agere. vt habet Liuius 1. Dec. lib. 8.
k Qui tantæ potestatis.] Plutarchus in Fab. Max.
l Nullique prouocare licebat.] Liuius 1. Dec. lib. 3. Pomponius in d. l. 2. §. populo. ff. de orig. iuris. & alibi diximus.
m Denique Dictatore creato.] Hæc vsque ad clausulam, Illique non sunt Liuij, vbi nuper citauimus & Polybij lib. 3. & Plutar. in Fab. Max. & in Antonio, & prob. c. 81. & alibi dictum est supra.
n Illique.] Dionysius Halicarn. lib. 10. vbi loquitur de L. Quintio Cincinnato dictatore. Plutar. in eodem Fabio Maximo, & Polybius d. lib. 3. & alibi quoque dictum est.
o Qui etiam tantæ maiestatis erat.] Plutar. ibi, & Liuius 3. Dec. lib. 2.
p Pactiones vel fœdera.] Nam & Furius Camillus Dictator, fœdus inicum à Senatu cum Gallis, qui urbem ceperant, quod non iuste factum fuisse, irritum fecit, apud Liuium 1. Dec. lib. 5.

q Ipsi

quaque maiestate polleret, ipsi tamen equo vehi minime ius erat. Id enim veteri lege exceptum fuerat: scilicet, vt inhibita nimia potestate, tantus honor aliquo sine præscriptus, populi suffragio indigeret. Ideo siquando in expeditionem eques ire vellet, vt equum sibi ascendere liceret, ad populum ferebat, exque permittu populi equo vehi poterat. Quod tamen Cato iunior, licet in summo esset magistratu, minime curauit. nam maxima itinera & longas vias pedibus semper, nonnunquam cantherio sarcinis adoperto, obiuit expeditus, sicut de Agefilao proditur. Cumque ad sex menses dictaturæ munus antea præfinitum foret, multos debellatis & domitis hostibus & munere absoluto, citra mensem dictaturæ excessisse comperimus: nonnullis etiam vltra annum, per denos viciensque dies, prorogatum fuisse: alios oblatum dictaturæ munus renunciasse, sicut de Terentio Varrone, qui ad Cannas insigni strage profligatus fuit, proditum est. Alios cum dictatura simul consulatum gessisse, quod de Sylla & Cæsare legimus. Quotiesque se abdicare & munere absolui volebat, prius magistrum equitum abire magistratu necessum erat, ne dictatore desito, equitum magister, qui proximum gerebat imperium, in summo solus honore aliquid moliretur. Neque antè dictatura se abdicare illum sinebant, quam iussu patrum prius consulibus creatis, qui reipublicæ præessent, imperium dimitteret: quo dimisso, postquam honore abiit, pauca & modice loquutus, à populo & primoribus patrum frequenti amicorum officio stipatus, cum gratulatione & gaudio domum deducebatur. quod ferè omnibus magistratibus commune fuit, nisi quod Cicero discessurus consulatu, de rebus à se gestis, à Quinto Marcello prohibitus est concionari. Proditum tamen memoriæ est, quosdam deposita dictatura se consules dixisse (quamuis pessimo exemplo) & cum collega consulatum gessisse. Quod malum ne serperet latius, tam consulto senatus, quam tacito consensu sublatum fuit. Illud certè conuenit inter omnes, dictatorem sine magistro equitum creari non licere. Sicut enim à prima antiquitate tribunus Celerum Regi aderat, cuius ope Rex nitebatur, & legatus con-

Dictatori equo vehi non licebat.

Dictatura rēp. præscriptum.

Tribunus Celerum adest regi. Legatus consuli aderat.

ANNO TATIONES.

q Ipsi tamen equo vehi minime ius erat.] Liuius 3. Dec. lib. 3. vbi de M. Iunio Dictatore loquitur. Plutar. in Fabio Max. vbi tamen dicit ipsum Fabium à Senatu impetrasse, vt id sibi liceret.
r Quod tamè Cato iunior.] Plut. in vita illius.
s Sicut de Agefilao proditur.] Plutarchus in Agefilao.
t Cumque ad sex menses.] Liuius 3. Dec. lib. 3. in Dictatura M. Fabij Buteonis. & Plutar. in Camillo. Pomponius in d. l. 2. §. populo. ff. de orig. iuris.
v Citra mensem.] Liuius 1. Dec. lib. 3. & 9. Nam & L. Quintius Cincinnatus Dictator, intra sextum decimum diē, ex quo magistratum acceperat, profligato hoste, summam potestatem, quam in sex menses acceperat, statim deposuit, teste Dionysio Halicarn. lib. 10. & Plinio secundo, si is est, de Viris illustribus c. 17.
x De Terentio Varrone.] Liuius 3. Decad. lib. 2. Plutar. in Fab. Maximo & Hannibale. Val. Maximus lib. 4. cap. 5.
y Alios cum dictatura.] Quod probat duobus exemplis sequentibus.
z Quod de Sylla.] Appianus Ciuiliū bello- rum lib. 1.
a Et Cæsare.] Sueton. in vita ipsius c. 76.
b Quotiesque se abdicare.] Nā apud Liuium 1. Decad. lib. 4. Mamercus Dictator iussit primū Magistrum equitum se magistratu abdicare, mōx-

que se abdicauit.
c Neque antè.] Liuius 1. Dec. lib. 8.
d Quo dimisso.] Idem Liuius 1. Decad. lib. 2. vbi de M. Valerio Dictatore, Volusij filio loquitur.
e Nisi quod Cicero.] Nam & id ipse Cicero id scribit in Oratione in L. Pisonem, Ego, inquit, cum in concione abiens magistratu, dicere à Tribuno plebis prohiberetur, quæ constitueram: cumque is mihi tantummodo, vt iurarem permitteret, sine vlla dubitatione iuravi, Remp. atque hanc urbem mea vnus opera esse saluam. Quem locum enarrans Asconius, Diximus, ait, iam antea à Q. Merello Nepote Trib. pleb. Ciceronem Consulatu abeuntem prohibitum esse concionari de rebus, quas in eo magistratu gesserat.
f Proditum tamen memoriæ est.] Liuius 1. Decad. lib. 7. vbi de L. Furio Camillo. Simul dictatorem increpabant, qui legis Licinæ præter mercedem consulatum priuata cupiditate, quam publica iniuria fœdiorem, cepisset, vt se ipse consulem dictator crearet.
g Illud certè conuenit.] Liuius 3. Dec. lib. 3. Sed vide quæ diximus supra in verbo, Is autè Dictator.
h Sicut enim à prima antiquitate.] Pomponius Iuriconsf. in d. l. 2. §. quod ad magistratus. & §. populo. ff. de orig. iuris.
i Et legatus consuli.] Vlpianus in l. solet. ff. de offic. proconsf. & legat.

Quæstor
prætorii.
Magister
equitum di-
ctatori.
Præfectus
imperato-
ri.
Octo &
20. senia-
res regi
Lacedæmo-
niorum
aderant.
Quæstor
Augur re-
gum assen-
sor.
In Meroe.
Geta.
Præfectus
prætorius.
Cæsarum
institutum.

Præfecti
prætorio.

suli, ac prætori quæstor auxilio & adiumento erant: sic dictatori magister equitum, & Imperatori præfectus prætorio. Quibus absentibus, hi quasi iussæti, honori præsidioque erant: ut si quando abesse, aut grauiori morbo laborare contingeret, ipsorum vicem gererent, & munia obirent: ac quædam inter eos societas & coniunctio imperij, virtutis & ignauia cuiusque testes forent. Apud Lacedæmonios à Lycurgo institutum ferunt, ut octo & viginti seniores regi adessent, ac duo propinqui-ores, & contubernales, quos ipse elegerat, qui phytij appellantur, ut si quid casurum foret, animaduertent, ipsiusque munia & officium obirent. Nonnunquam ephori in expeditionem profecto regi custodem & imperij socium dedere, tametsi augur perpetuus regum assessor foret. In Meroe Rex quadraginta rectores accipit. Geta cogonum qui regi adesset fecere: qui tantæ dignationis erat, ut diuina mente præditus haberetur. Apud Abateos, qui intimus regi præsto aderat, frater dicebatur, qui prudentia anteibat cæteris. Sed quod est de præfecto prætorio dictum, animaduertendum, tempore cursu procedente, ex longo interuallo à Cæsaribus fuisse institutum, ut qui senator esset, ad præfecturam prætorij euehi non posset: qui quum per senatum antea eligeretur, Augustus Cæsar habitu iustrogiorum suspecto, statuit ut præfectus prætorio, de numero prætorum sorte eligeretur. Cui, dum assumitur, Princeps gladium præcingit pro imperio & potestate. In quo fertur egregium Traiani verbum, dum præfecto prætorio ensẽm cingeret, ut si iuste imperaret, pro se: sin iniuste, contra se illum sumeret, admonentis. Cumque antea vnus foret, Commodus imperator, velut nimia potentia, duos esse voluit, eam potestatem velut in partes diuisam, tutiorem arbitratus: quo etiam tempore tres præfecti prætorio fuere, donec Seuerus Alexander imperator, ne non senator de senatore iudicaret, præfectos prætorio senatores iussit esse. ad eos enim senatorum cognitio, & iudicium, iusque & animaduersio spectauit. Heliogabalus verò adeo præfecturam inquinauit, ut saltatorem, & histrionicam professum, præfectum prætorij faceret.

ANNO TATIONES.

k Ac Prætori Quæstor.] Cicero act. i. in Verrem sic scribit, Sic enim à maioribus nostris accepimus, Prætorẽm Quæstorĩ suo parentis loco esse oportere: nullam neque iustiorẽ, neque grauiorẽ causam necessitudinis posse reperiri, quàm coniunctionem sortis, quàm prouincia, quàm officij, quàm publicam muneris societatem.
l Sic Dictatori.] Id vsque ad clausulam, Quibus est Aurelij Arcadij in l. i. ff. de offic. præf. prætor. & Pomponij in d. l. 2. §. populo. ff. de orig. iur.
m Et Imperatori præfectus prætorio.] Aurelij Arcadij & Pomponij vbi supra, & Budæus in tit. de offic. præf. prætor. & Cic. ad Q. Fratrem Asia Proconsulem.
n Apud Lacedæmonios.] Plutarchus in Lycurgo. Herodotus in Erato vbi de Pytiis, quos Phytios vocat Alexander.
o Nonnunquam Ephori.] Idem Plutarch. in Cleomene.
p Tametsi augur.] Linius i. Dec. lib. i. de Accio Nauio loquens. Auguris certè sacerdotioque augurum tantus honos accessit, ut nihil belli domique postea nisi auspiciato gereretur.
q In Meroe.] Id de Meroe non memini me legisse: sed de Taprobane apud Solinum cap. 66. aut aliorum computatione 56. iisdem verbis, quibus hic

Alexander vitur, ut constat aperte ab eo id sumptisse: ait enim, Quadraginta ergo rectores accipit, ne in caulis capitum solus iudicet.

r Geta.] Strabo lib. 7.

s Apud Abateos.] Nabateos voluit, aut certè debuit dicere, ex Strabone, qui id de illis refert l. 16.

t Sed quod est de Præfecto prætor.] Ex Iulio Capitolino in vita Pertinacis.

v Cui dum assumitur.] Quod patet ex proximo exemplo.

x In quo fertur egregium Traiani verbum.] Dion in vita illius, & Calsiodorus lib. Variarum 8. incip. Securus.

y Cumque antea vnus foret.] A tempore Claudij Cæsaris, qui duos ad vnum redegit, teste Tacito lib. ii. Nam antè Augustus duos crearat, ut tradit Dion in vita illius.

z Commodus Imperator.] Herodianus lib. i.

a Quo etiam tempore.] Aelius Lampridius in vita ipsius Commodi.

b Donec Seuerus Alexander.] Idem Lampridius in vita illius.

c Heliogabalus verò.] Idem quoque Lampridius in eius vita. Alia autem quæ ad dictaturam pertinent, vide supra lib. ii. c. 6.

Quid

Quid mina, quid drachma, quid asses, denarius, sestertium & talentum apud gentes diuersas valuerit. Cap. XXI IIII.

N *εαυτὸν τιμωρῶμεν* Terentij comici, Chremes Menedemo consilium dans, ut amanti filio, quàm minimo dispendio cõsulat, ipsum his verbis affatur:

Et tibi perdere

Talentum hoc pacto satius est, quàm illo minam.

Putabant nonnulli studiosi, minam modicæ summæ monetam fuisse, ita ut vix denarij pondus æquaret: quod ferè ex sensu verborum constare videbatur: sed cum in pleraque non ignobilium autorum lectione versaremur, inuenimus minarum diuersa genera, qualitatẽque multiplices, ita ut nummorũ inexplicabiles species perscrutati, in magnis versaremur angustiis, cum summa esset dissensio, nihilque explorati animaduerti diffinitique posset. Nam minarum quasdam ex drachmis septuagintaquinque constare legimus, quasdam Atticas, quarum sexaginta paruum talentum efficiunt: aliquam ponderis maioris quæ ex centum ferè & viginti denariis fit: aliam apud Athenienses septuaginta trium drachmarum numero taxari: nonnullas Euboicas, quarum septuaginta Babylonicum efficiunt talentum. Ex quo iudicare licet, non tam modici valoris minam apud præscos fuisse. Ea enim *μνᾶ* dicitur Græcè, quæ tum nummi, tum libræ nomen habet: apud quos siclis sexaginta communi æstimatione appendebat, qui obolos mille ducentos pariunt. Nam viginti obolos siclum efficere haud dubium est. Drachmarum quoque multiplicia fuere genera: ex quibus aliqua denos efficiunt asses, aliquarum duæ & dimidiata integrum sestertium: hanc constituit drachmam Atticam & argenteum denarium Romanum paris æstimationis fuisse: nummumque, drachmam & denarium idem valuisse: quamuis alij contra, qui duas drachmas & dimidiam, decẽ nummos nostrates efficere contendunt. Dion verò drachmas pro assibus accipit: centumque drachmis, centum denariis argenteis æquari censuit, qui libram efficiunt, quod Plutarchus & alij testati sunt. Communi tamen æstimatione, drachma sex obolis, aut æreis signatis appendebat, qui singuli quaternis quadrantibus valebant. Obolus verò sex siliquas. Siliquamque & scrupulum idem esse opinati sunt, drachmamque in ponderibus partem vnciæ octauam fecisse, continere enim scrupulos tres, siliquas verò octodecim: nam singulos scrupulos, sex siliquas habere constitit. Drachma tamen Aeginensium maior Attica,

ANNO TATIONES IN CAP. XXI IIII.

a Nam minarum quasdam.] Vide Plinium

lib. 21. ca. 34. Budæum de Assẽ, & Georgium

Agricolam vsque supra, huius lib. 2. c. 20.

b Aliam apud Athenienses.] Plutarchus in Solone tradit eum centum drachmarum minam

constituisse, cum antè septuaginta trium fuisset.

c Nonnullas Euboicas.] Herodotus lib. 3. Valet

autem Babylonicum talentum 70. mnas Euboicas.

d Ea enim *μνᾶ*.] Cælius Rhodiginus lib. antiq.

lect. 10. c. 2. mina, siue mnæ dimidiũ hemimnæum

appellari scribit.

e Apud quos sexaginta.] Siclus didrachmum

est, id est, nummus continens duas drachmas. quarta

partis stateris argenti i. Reg. c. 9. Iosephus Antiquit.

lib. 3. ait, Hebræorum numisma esse, quatuor drach-

mas Atticas valens. Budæus lib. 5. de Assẽ.

f Nam viginti oboli.] Exodi 30. c. ita legitur, Siclus viginti obolos habet, media pars sicli offerretur Domino.

varias gentes, varij esse ponderis dicit.

h Constituitque drachmam Atticam.] Linius

4. Decad. lib. 4. Tetradrachmam, inquit, vocant

(de Atticis autem loquitur) trium ferè denariorum

in singulis argentei est pondus. & Plinius l. 21. c. 34.

Drachma, inquit, denarij argentei habet pondus.

Budæus lib. de Assẽ, paulo post princ.

i Quod Plutarchus.] In Catone maiore.

k Communi tamen æstimatione.] Plinius

lib. 21. c. 34. quem hic omnino vide.

l Obolus verò sex siliquas.] Seruius vbi supra,

ex Varrone, dicit obolum continere sex æra.

m Siliquamque & scrupulum idem esse.]

Priscianus, aut quisquis est, in eo lib. de Ponderibus

& mensuris post princ.

Semina sex alij siliquis latrantia curuis

Attribuunt scrupulo.

n Drachmamque in ponderibus.] Vide Budæum in lib. de Assẽ, Iulium Pollucem lib. 9.

o Nam singulos scrupulos.] Plinius lib. 33. c. 3.

p Drachma tamen Aeginensium.] Budæus lib. 4. de Assẽ post princ. ex Polluce.

Mina di-
uersa.

Siclus.
Drachma-
rum diuer-
sa genera.
Denarius
Romanus.

Obolus.
Siliqua.
Scrupulus.
Drach. Aeginensium.

Denariorū
genera.

Solidus in-
teger.
Talentum
Achaicū.
Asses vnci-
ales.

Asses semi-
unciales.
Libralis
assis.
Dipondius.
Asses tri-
unciales.

Assis mi-
nor mone-
ta.
Obolus.
Stipes.
Chalcis.
Semiobol-
us.
Diobolus.
Triobolus.
Quadrantes.
Dichalca.
Oboli vni-
de disti.

decem obolis permutabatur. ^q Denariorum quoque diuersa fuere genera: nam & denos asses singulos pondo denarios efficere legimus, ^r quod as graue dicebatur, ^s vnde ex decem aëreis denarius: ^t duosque cistophoros, denarij pondus pendere. ^v Nonnulli denarium ex siliquis vigintiquatuor confecere, alij ex octodecim, ^x drachmamque & denarium idem esse, ^y sexque millia denariorum integrum solidum efficere, ^z & hoc esse talentum Achaicum, arbitrati sunt. ^a Primo tamen Punico bello populus Romanus, cum ararium laboraret, asses vnciales fecit, placuitque areum denarium sedecim assibus permutari, quinarium octonis, sestertium verò quaternis assibus valere, ita vt sestertius nummus drachmas quaternas faceret. ^b Notaque denariorum, bigæ & quadrigæ fuere: quare bigati & quadrigati dicti. ^c Postea verò lege à Papyrio lata, asses semiunciales facti. ^d In militari verò stipendio, denarius pro assibus decem militibus dabatur, ^e antea verò libralis assis, & dipondius æque appendebat. ^f Quo autem tempore decemviri legum ferendarum causa imperitarunt, Romani librariis assibus vsi fuere: ^g tametsi Quintus Fabius Maximus asses triunciales fecisse dicatur. ^h Cùmque secundo Punico bello librarij asses fierent, vt populus æ alieno non magno incommodo leuaretur, debitæque exoluerentur, ex singulis assibus librariis senos percussere, ita vt ex librariis sextarij fierent, qui demptis tribus vnciis, tantundem valerent. Plerunque tamen compertum est, denos asses pondo singulas libras efficere. ⁱ Sed tamen assen minorem esse monetam, & haud multo æstimari, argumento est, quòd in multa à prætoribus irroganda, ^k bos centussibus æstimabatur, omnis verò decussibus. ^l Hos tamen asses Græci obolos, alij stipes dixere, quos exigui valoris fuisse haud dubie constat. nam singuli quaternis assibus valebant, & octo chalcis: ^m tametsi Plinius decem chalcis obolum æstimari dixerit. ⁿ Treis enim obolus frequens continet siliquas, nonnunquam sex: ea enim quadragesimam supra centesimam partem vnciæ facit. ^o Eratque semiobolus, diobolus, triobolus, qui etiam quadrantes, dichalca & trichalca dicti. ^p Oboliq; nomen tulit, ^q quòd verus Athe-

ANNO TATIONES.

g Denariorum quoque.] Idem Budæus ibid.
r Quod as graue dicebatur.] Linius 1. Decad. lib. 4. Partes, inquit, bene cœptam rem perseveranter tueri, conferre ipsi primi: & quia nondum argentum signatum erat, as graue plaustris quidam ad ararium conuehentes, speciosam etiam collationem faciebant. Aeris grauis meminit Plinius lib. 33. cap. 3.
s Vnde ex decem aëreis.] Plutarch. in Camillo.
t Duosque cistophoros.] Cælius Rhodiginus lib. 10. cap. 2.
v Nonnulli denarium.] Philippus Beroaldus in Caligula, ca. 46. dicit denarium sedecim assibus permutari solitum, vt quinarium octonis.
x Drachmamque.] Budæus in lib. de Asses non vno loco: quamuis Agricola in lib. de Ponderibus, hoc putet interesse inter denarium & drachmam, vt septem denarij octo drachmas, siue vnciam expleant.
y Sexque millia denariorum.] Fest. Pompeius lib. 18. Atticum (non Achaicum) sex millium denarium.
z Et hoc esse.] Atticum legendum ex Festo, vt proxime diximus.
a Primo tamen.] Plinius d. lib. 33. c. 3.
b Notaque denariorum bigæ.] Plinius ibi. & ibi supra eodem lib. c. 15.
c Postea verò.] Plinius ibi.

d In militari stipendio.] Budæus autoritate Vitruuij lib. 5.
e Antea verò.] Plinius vbi supra, & vide Varronem lib. 4. de lingua Latina, & Iuriscultum in l. item, vt Sabinus ait. §. vlt. ff. de hæredibus instit. & §. & si plures vnciæ. instit. eod. tit.
f Quo autem tempore.] Gellius lib. 20. c. 1.
g Tametsi Q. Fabius.] Plinius d. lib. 33. c. 3.
h Cùmque secundo bello Punico.] Festus lib. 17. vbi de sestertariis assibus. vide tamen Plinium vbi supra.
i Sed tamen.] Quod in sequentibus probat.
k Bos centussibus.] Centussi (inquit Varro lib. 4.) maius æris vocabulum non est. De centussi vide Budæum in dicto lib. de Asses in duobus locis. & Pompeius Festus lib. 1. Aestimata pœna ab antiquis ab ære dicta est, quòd eam æstimauerunt ære: ouem decussis, bouem centussis, hoc est decem, vel centum assibus.
l Hos tamen asses.] Donatus in Andriam Terentij act. 2. scæ. 2. Vide Varronem lib. 4. de lin. Lat.
m Tametsi Plinius.] Lib. 21. c. 34.
n Tres enim.] De hac rei nummaria ratione Budæus lib. 5. de Asses.
o Eratque Semiobolus.] De his vide omnino Pollucem lib. 9.
p Quod vetus.] Imò verò Lacedæmoniorum ex Plutarcho in Lylandro.

q Sester

nientium nummus obeliscum incussum habuit. ^q Sestertiorum verò quidam maiores, quidam minores fuere: qui ex quaternis assibus cõstabant. ^r Erat enim is sestertius quarta denarij pars, quo tẽpore decussis valebat: ex quibus apparet, ex sedecim quoque assibus denarium constare: duasque drachmas & dimidiam, sestertium conflare. ^s Alij ex duobus assibus & tertio semisse sestertium efficiunt, quem minimum appellant, quia non duos asses tantum, sed semissem quoque tertij assis continebat. Fuit enim illius multiplex variaque natura. Eiusmodi sestertios fuisse opinamur, ^t quos Iulius Cæsar nouissimo testamento suo viritim trecentos populo legauit, cum amplioris summæ neque erogari potuissent, & ad exhibendum singulis tantam pecuniam vix vilius sufficerent facultates. Maior verò ex centum drachmis Achaicis seu denariis constabat. Romani verò ex argenti libra, aut paulo infra, tria efficiunt sestertia, ita vt centum sestertia libris triginta argenti appenderent. ^v Alij sestertium ex dipondio & semisse conficiunt, qui duas libras & dimidiam facit. Quare vigintiquatuor sestertia talentum Atticum efficere relatum est, quòd (teste Varrone) sexaginta argenti libris taxabatur: quòd fit, vt eiusmodi sestertius nummus duas libras & dimidiam contineat. Sunt qui putent ex auri libra quadraginta millia ærii signari, ^y quod & Plinius arbitratus est. Mille quoque sestertiis vnum aureum computari, nouissimis Cæsarum temporibus, à iureconsultis legem Papiam interpretantibus, relatum accepimus: is autem aureus chrysius dicebatur: quorum septuaginta quinque in singulas ex pendebant libras. ^z Præter quos fuere stateres aurei, qui mina permutabantur: alij argentei, quorum decem chrysiis efficiunt. ^a Talentum quoque veteribus multiplex fuisse inuenimus, nec vnus generis, sed aliud Atticum, sex millium denariorum: aliud Alexandrinum, duodecim: Neapolitanum sex. Syracusanum trium summam non excessit, ^b Euboicum verò quatuor millium Romanæ monetæ, ^c Achaicū etiam sex millium fuisse asserunt: præter quod fuit ^d Ptolemaicum, Syrium, & Antiochenum, ^e & Babylonium, quod duabus minis Atticis taxabatur. Erantque talentorum species multimodæ, ita vt sicut libra & pondo non æqua omnibus, ita dissimilia talenta fuerint. Est tamen proditum memoria, ex mille sestertiis talenta Attica paulo minus quadraginta effici, ex qua adnumeratione fit, ex viginti quinque sestertiis talentum Atticum conflari: communi tamen æstimatione, talentum decuplo maius mina taxabatur. ^f Autor idem est Priscianus, talentum paruum minarum sexaginta: magnum vero, octogintatrium, & vnciarum quatuor: Atticum verò magnum talentum, octoginta libras Romani ponderis pendere: paruum vero, sexaginta minis Atticis taxari. ^g Procedente mox tempore,

ANNO TATIONES.

q Sestertiorum verò.] Budæus.
r Erat enim.] Festus Pompeius d. lib. 17.
s Ex quibus apparet.] Denarium argenteum fuisse, & denis assibus valuisse scribit Budæus in lib. de Asses 2. in prin.
t Alij ex duobus assibus.] Sestertium statim ab in io duos asses & semissem valuisse scribit idem Budæus d. lib. 2. & Plinius d. lib. 33. c. 3.
v Quos Iulius Cæsar.] Suetonius in vita illius, cap. 83.
x Alij sestertium.] Vide Gellium lib. 3. c. 17. & lib. 5. c. 2. & Budæum in lib. de Asses.
y Quod & Plinius.] Lib. 33. c. 3.
z Præter quos.] Pollux lib. 9. c. 6.
a Talentum quoque veteribus multiplex.] Multiplicium talentorum genera videbis apud Polcem vbi supra, & Festum Pompeiū l. 18. Seruium lib. 5. Aeneid. vbi supra & lib. 9. in eum locum, - Auri duo magna talenta.
vbi Virgil. enumerat Aescanij dona pulcherrima,

quorum spe ad memorabile facinus faciendū adolefcentes, Eurialum & Nisum, alioqui per se satis paratos, inuitat. Et omnium copiosissimè & scientissimè Budæum in libris de Asses.
b Euboicum.] Festus Pompeius lib. 5. & de hoc Linius 4. Decad. lib. 7. Pro impensis, inquit, deinde in bellis factis 15. millia talentum Euboicorum dabit, quingenta præsentia &c.
c Achaicum.] Idem Bud. vbi supra.
d Ptolemaicum.] Plinius d. lib. 33. c. 3.
e Et Babylonium.] Id Herodotus lib. 3. scribit valere 70. minas Euboicas. Aelianus autem de Variâ historia lib. 1. tradit id talentum conficere 72. minas Atticas.
f Autor est Priscianus.] Is in lib. de Ponderibus & mensuris, id tantum scribit de talento, Cecropium superest post hæc docuisse talentum, Sexaginta minas, seu vix sex millia drachmas, Quod summum doctis perhibetur pondus Athenis.
g Procedente mox tempore.] Gell. lib. 3. c. 17.
h Varro

Sestertio-
rum gene-
ra.
Minor se-
stertius.
Minimus
sestertius.
Vide Trā-
quillum in
vita Iulij
circa finem
Maior se-
stertius.
Romani.
Talentum
Atticum.
De aureo
vide Alc.
li. Dissert.
3. cap. 9. &
in l. Etiam
aureos. ff.
de verba,
signi.
Aureus.
Chrysius.
Stateres.
Talentum
multiplex.
Atticum.
Alexandri-
num.
Neapolita-
num.
Syracusa-
num.
Euboicum.
Achaicū.
Ptolemai-
cum.
Syrium.
Antioche-
num.
Babylonū.
Talentum
paruum &
magnum
ex Prisci-
ano.

Sestertium Romanum.

Pondo. Talentum non ex pecunia percussa.

Ex pecunia percussa. Aureus. Argenteus. Talentum Romanorum. Iliados 23.

talentum Atticum vigintiquatuor sestertiis Romanis aestimatum fuit. ea summa est vigintiquatuor nummorum millium: siquidem mille nummi, Romanorum quoque sestertium efficiunt. Quin etiam Atticum talentum quandoque sexdecim sestertiis taxari, h Varro significat. Aegyptiumque octoginta ponderibus pendere. In tributorum vero taxatione adhibitum Romanis talentum, haud minus pondo octoginta Romanis ponderibus pendebat. Cuius generis talenta, cum leges pacis Antiocho datae sunt, Romanis aequis pensionibus exhibita fuere. Idemque in vestigalibus & portorii seruari comperimus. In qua quidem re fuit memoriae proditum, Romanos victis gentibus nationibusque tributi nomine argentum, non aurum, indixisse. Sunt tamen exempla, centum talenta nonnunquam duodecim pondo Romanis ponderibus effecisse. Pondo autem idem esse quod libra, omnes consentiunt. Quod quidem talentum plerunque non ex pecunia percussa, sed ex massa argenti aurive, aut eboris, ferri quoque & aluminis, aut ebeni, quod tributi loco ab Aethiopibus & Persarum regibus appendebatur, constare volunt. Legimus singula millia talentum thuris annua Arabes regibus Persarum pensitasse: ipsosque Aethiopes vicenos dentes elephantorum eisdem pendere consueisse: Romanosque a Corfis centum millia pondo cerae, tributi nomine exegisse: Cappadoces, Persis quingentos equos, & mulorum duo millia annua dedisse. Plerunque ex pecunia percussa, quid frequens fuit: nam ex tribus aureis etiam talentum constare Pollux autor est, quod aureis tribus Atticis valebat. Aureum autem duabus drachmis Atticis taxabatur, argenteum vero minis Atticis sexaginta. Babylonium vero, saepe duo millia & septingentas minas Atticas effecisse volunt. Ipsum tamen Romanum talentum quam saepissimè septuaginta librarum fuit. Apud alios vero minimae summae, & parui aestimabatur, Homero teste, qui in ludis funebribus Patrocli, cum primus victor bouem accepisset donum,

ANNOTATIONES.

h Varro significat. Apud Plinium lib. 35. c. 11. i Aegyptiumque. Idem Varronis autoritate lib. 3. c. 3. & Seruius d. lib. 5. k In tributorum vero. Hac vsque ad clausulam, Idemque in vestigalibus. sunt Liuij 4. Decad. lib. 8. cuius haec verba sunt, In foedere ipsius Antiochi, Argenti prohi Attica talenta 12. millia dato intra 12. annos pensionibus aequis. talentum ne minus pondo 80. Romanis ponderibus pendat. l In qua quidem. Ut videre licet ex eo loco Liuij, & ex Gellio lib. 6. c. 5. m Pondo autem. Quintil. lib. 6. c. 4. n Aurive aut eboris. De his duobus Herod. lib. 3. qui Thalia inscribitur, vbi de talento Babylonico & muneribus & tributis, quae Persarum regibus quotannis afferebantur. & Plinius lib. 12. c. 4. o Aut ebeni, quod tributi loco. Herodotus & Plinius vbi supra. p Legimus. Apud Herodotum dict. lib. 3. & eius autoritate Plinium lib. 12. c. 17. ante fi. q Ipsosque Aethiopes. Herodotus d. lib. 3. de Aethiopibus eorumque finitimis loquens, sic scribit, Portantque vsque ad meam memoriam binos semodios aut rudis, & duenos fascas ebeni & quinos Aethiopes pueros, & vicenos grandes elephantorum dentes. & ab eo Plinius d. lib. 12. c. 4. r Romanosque a Corfis. Liuius 4. Decad. lib. 2. dicit ducenta millia pondo. Hanc autem ceram Corficam habere vim quadam medicaminis, quoniam ex buxo fit, scribit Plinius lib. 21. c. 14. s Pollux autor est. Lib. 9. t Babylonium autem. Herodotus d. lib. 3.

Ipsum tamen Romanum. Seruius auctoritate Plauti in lib. 5. Aeneidos eo loco, Auri argentique talenta. & lib. 9. ibi, Auri duo magna talenta. v Homero teste. Idem Seruius d. lib. 5. vbi imitatione Homerica munera ante oculos ponit, a quo Alexander id accepit, sed verique aberravit. Neque enim tunc cum bouem ante proposuisset praemij loco, postea vltimo duo talenta praemij loco data sunt: sed ημιτάλαντον. id est semitalentum. Eius id carmen est ex lib. 23. Iliados, δευτέρω δ' αὖ βῶν θῆκε μέγαν κ' ὅσῳ ἀνὰ δῆμον. ἡμιτάλαντον ἢ χρυσῷ λοισθῆ ἔθηκε. Sed alium locum eiusdem Homeri vide coipso lib. 23. in quo neutiquam bos, neque aurum, neque aliarum rerum praemium fuit, sed alia quaedam. Eius in eam rem hi versus sunt, ἰππεύσι μὲ πρῶτα ποδῶκεσσι ἀγλ' ἀεθλα θῆκε γυναικῶ ἀγέδαι ἀνώμονα ἔργ' εἰδύων, κῆρ' ἑποδ' ὠτάσιν δῖον κ' εἰκοσιμέτρον τῶ πρῶτω ἀτὰρ αὖ τῶ δευτέρω ἵππων ἔθηκεν ἔξωτ', ἀδμήτω βρέφ' ἠμιονον κούσων αὐτὰρ τῶ τρίτῳ ἄπυρον κατέθηκε λέωνος, καλὸν, τίσαρ' ἄετ' ἀκχιμδῶτα, λευκὸν ἔτ' αὐτῶ, τῶ δ' ἑτεράτῳ θῆκε δῖο χρυσῷο τάλαντον. Sed is tamen locus satis probat quod Seruius & Alexander probare voluerunt. Nam si tertio, qui hunc praecedebat, pro praemio datus est nouus lebes quatuor metrarum, satis consequens, vt sequens tam magnum accepisset praemium, scilicet, duorum auri talentorum. Ex quo fit quod dicunt Seruius

vtimus duo talenta praemium tulit. Hoc quoque ex autoribus constat, quod a condita vrbe ad Pyrrhum Regem populis Romanus argento signato minime vsus fuit. rudi enim aere appenso, non numerato, vtebantur: postque percussam monetam placuit denarium pro decem libris aereis, quinarium pro quinque, sestertium pro dipondio & semisse computari. Fuisseque in veteri nummo aereo altera parte Ianum bifrontem, altera proram nauis exculptam, & in antiqua moneta, bouis orisque imagines: quae res, Romanos gregibus olim & pecudibus valuisse, argumento fuit, quare pecunia dicta est. Iani autem bifrontis nota, & nauis prora, ideo insculpta feruntur, vt priscos Latinos tunc efferum genus, cum pastoritiam vitam agerent, & fera agrestisque vita, legibus & omni rerum affluentia, quae illuc terra marique importabantur, a Iano, qui cultioris vitae modum inuenit, excultos denotaret. Neque omitendum quod Plinius naturalis historiae retulit, Seruiliorum familiam trientem sacrum coluisse, illique statis diebus noua religione sacrum fecisse: qui quum varia specie & forma dissimili videretur, modo accessionem & fortunae incrementa, nonnunquam damna familiae praesignabat. Illud quoque admonitu non inutile dixerim, Lugduni Romanos Imperatores argentum aurumque, & monetam omne genus signare consueisse: siue quod prompta ibi ad cudendum metalli copia foret, seu quod munitissimus locus, & accessu difficilis ad confluentes, quod ibi Rhodano Arar commiscetur, esse censebatur.

A condita vrbe ad Pyrrhum nulla moneta fuerit. Nota & imagines nummorum apud veteres Romanos. Seruiliorum familia trientem coluit. vide Pl. lib. 34. cap. 13. natural. histo. Lugduni omne monetae genus a Romanis cudebatur.

ANNOTATIONES.

uius, vt talentum minimum quid significet. Et cum postremum Homeri locum in id quod diximus expendit ipse Seruius lib. 9. ibi, Auri duo magna talenta. x Hoc quoque. Id torum vsque ad versus. Fuisseque in veteri. est Plinij lib. 33. c. 3. y Fuisseque in veteri nummo. Sed & hoc vsque ad versicul. Neque omitendum. est Plinij vbi supra. & Praeterea Plutarchi proble. c. 40. y Neque omitendum quod Plinius. Lib. 54. cap. 13. a Lugduni Rom. Id vsque ad fin. est Strab. li. 4.

Qua theatra Roma fuerint, & qui circi, quorumque extant vestigia, & qua penitus conciderint. Cap. XXV.

IN conuentu eruditorum, praesente me sermo haberi coeptus est de theatris, quae multa in vrbe fuere, cur paucorum vestigia extant, cum plurima legamus fuisse: Romanosque bellis confectis, adeo spectaculis deditos, vt illa apparatusime exhibentes, quouis magistratu aut honore dignos ducerent. Cumque ex his quidam Populum Romanum pedibus stantem, sine scena diu spectasse affererent, mox sub tabernaculis ligneis, aut arundine fultis, quod senatusconsulto intra urbem, propriusve mille passus theatra habere, aut ludos nisi stantem spectare non liceret: ideo rara fuisse, illorumque substructiones & diruta vestigia nunc extare: plures tamen fuere, qui plurimorum, quae sequentis temporibus extructa sunt, non species modo, sed ne ruinas quidem apparere dicant. Licet

ANNOTATIONES IN CAP. XXV.

DE theatris. De his in vniuersum vide Vitruuium lib. 5. c. 3. & 6. & Plinium lib. 36. c. 15. Et ex recentioribus Andream Fuluium Sabinum lib. 4. de Virbis antiq. c. 2. & seq. titulo, de Theatris & amphitheatris. b Populum Romanum pedibus stantem. Cor. Tacitus lib. 14. vbi de Quinquenniali Ludico, quod Romae institutum est Nerone quartum & Cornelio Cossio Coss. & ex eo idem Fuluius vbi supra, & Bartolomaeus Marlianus Topographiae vrbis Romae lib. 3. c. 17. tit. de Circo. c Mox sub tabernaculis ligneis. C. Curio, qui bello Ciuili in Caesarianis paribus obiit, theatra duo iuxta fecit amplissima e ligno, cardinum singulorum versatili suspensa libramento. Plinius lib. 36. cap. 15. d Quod Senatusconsulto. Valerius lib. 2. tit. de Institutis antiquis ad fi. cap. de Vsu velitum primò reperto. e Licet enim post secundum bellum Punicum. Plinius lib. 36. c. 15. Florus Epitome lib. 68. & D. Augustinus de Ciuitate Dei, lib. 1. c. 31. EE

*P. Cor. Na
sca thea-
trum de
mo'ri fe-
cit.*

*Marcelli
theatrum.
Bibliotheca
Octaviae.*

*Scauri the-
atrum.*

*Curionis
theatrum,
Theatrum
tempora-
neum
Theatrum
apud Fide-
nus lapsit.
Pompeij
theatrum.*

enim post secundum Punicum bellum, P. Cornelius Nasica, cum à censoribus locatum spectandis ludis theatrum extrueretur, velut publicis moribus nociturum demoliri fecerit, populusque stans aliquandiu spectauerit: & Augusti tempore tria theatra solum, & amphitheatrum Romae fuerint: tamen subsequente aeo, quintheatra, circi & porticus ingentis operis, plura & celebria Romae fuerint, nemo dubitauit: nunc maxime cum vrbs Roma eò excellentiae & felicitatis creuit, vt aedificiorum magnitudine ad summum maiestatis fastigium deueniret. Constat enim veterum monumentis, ⁵ Marcelli theatrum operis sumptuosissimi, ad infimum Argileti, iuxta templum Pietatis conditum fuisse, quod Augustus Marcelli nomine inscripsit. ^h Octauia verò mater, Augusti soror, eius memoriae bibliothecam addidit praecipui sumptus. ⁱ Hic est enim ille Marcellus, cui cum filiam Augustus desponsasset, haud multo post egregius adolescens acerbo funere sublatus fuit. Et theatrum Scauri, quod in aedilitate fecerat, triplici scena trecentarum sexaginta columnarum, signisque aeneis tribus millibus conspicuum, cuius cauea (vt ^k autor Plinius est) supra hominum octoginta millium capax erat. ^l Aut Curionis, qui post homines natos theatrum versatile & temporaneum mirabili commento construxit, operum longe maximum & conspicendum. ^m Primus enim Lucius Mummius, exacto Achaico triumpho, theatrum temporaneum, & scenam lignea compage posuisse fertur. ⁿ Cumque apud Fidenas theatrum memorabili casu cum magna hominum pernicie & ingenti strage corruisset, senatus consulto cautum fuit, ne quis in posterum theatra nisi solidae firmitatis extrueret: ^o Antea enim Pompeius Magnus perpetuo mansurum solida materia aedificauit primus, ^p in cuius dedicatione ludos dedit in circo, & elephantorum pugnam: quod illi fuit vitio & crimini datum, cum antea ligneis gradibus scena fieret: quod à Pompeio magna ex parte coeptum, ^q Caligulam perfecisse, ^r Neronemque in aduentu Tyridatis

ANNO TATIONES.

f Et Augusti tempore.] De tribus Romae theatris Strabo li. 5. vbi de Campo Martio & eius amoenitatibus & Amphitheatro. & Ouid. de Arte amandi lib. 3.

Visitae conspicuis terna theatra locis.

g Marcelli theatrum.] Plinius lib. 7. c. 36. & lib. 8. c. 17. Tacitus lib. 3. Plutarchus in Marcello in fi. & in lib. de Industria animalium. Asconius Pedianus in Orat. Cicer. pro M. Scauro. Lampridius in Alexandro. Suetonius in Augusto. c. 29. Seruius in lib. 7. Aeneid. Virgilij, ibi,

Sunt gemina belli portae (sic nomine dicunt)

Religionis sacrae.

Vbi & id dicit Numam Pompiliū illud sacrarium, de quo ibi, fecisse circa vicum Argiletum, iuxta theatrum Marcelli. Ex quo Alexander hic aulam accipit, vt diceret Marcelli theatrum fuisse ad infimum Argileti, quod tamen aliud est. Dion historiae Romanae lib. 43. & 54. scribit Theatrum Marcelli, Marcellianum dictum fuisse.

h Octauia verò.] Plutarchus in Marcello, Suet. in Augusto, c. 29.

i Hic est enim ille Marcellus.] De quo Virg. lib. 6. Aeneid. ad fi.

*Heu miserande puer, si qua fata aspera rumpas,
Tu Marcellus eris.*

& Sueton. in Augusto, c. 63. & Plinius li. 19. c. 1. ad fi.

k Vt autor est Plinius.] Lib. scribet 36. c. 15.

l Aut Curionis.] Plinius vbi supra.

m Primus enim L. Mummius.] Cor. Tacitus

lib. 14. & ex eo idem Fuluius Sabinus lib. 4. c. 2. n Cumque apud Fidenas.] Cor. Tacitus lib. 4. non adeo longe ante fin. & aliquid Paulus Orosius lib. 7. c. 2. pauio ante fi.

o Antea Pompeius Magnus.] Id ex Corn. Tacito est, lib. 14. cuius haec verba sunt, Quippe erant qui Cn. quoque Pompeium incusatum à senioribus ferrent, quod mensuram theatri sedem posuisset. Nam antea subitariis gradibus & scena in tempus structa, ludos edi solitos: vel si vetustiora repetas, stantem populum spectauisse: si consideret, theatro dies totos ignauia continuaret. Idem paulo post, Sed & consultum parsimoniae quod perpetua sedes theatro locata sit, potius quam immenso sumptu singulos per annos confurgeret ac strueretur. De hoc Pompeij theatro Plutar. & Dion in vita Pompeij, Cicero in Pisonem, & ibi Asconius Pedianus, Plinius lib. 7. c. 3. Sueton. in Nerone, c. 46. Appianus bellorum Ciuilium lib. 2. Lucanus li. 7. in prin. vbi de somnio Pompeij,

Nam Pompeiani visus sibi sede theatri

Innumeram effigiem Romanae cernere plebis.

Cassiodorus Variarum lib. 4. epistol. vlt. vbi dicit Pompeium ob id theatrum à se constructum Magnum fuisse appellatum, quod vix alibi reperies.

p In cuius dedicatione.] Asconius & Dion vbi supra.

q Caligulam perfecisse.] Suetonius in vita illius, cap. 21.

r Neronemque.] Plinius lib. 33. c. 3.

s iuxta

Armeniorū Regis inaurasse legimus. ^s Iuxta quod Iouis statua visenda magnitudine, cui arcus marmoreus à Claudio Casare Tiberio dicatus, proximus erat: cuius exemplo ^t Iulius Casar molem amphitheatri ingentem, in campo Martio substructionibus maximis erexit: quam postea Augustus mausoleū aedificaturus (teste Tranquillo) demolitus fuit. ^v Et Cornelij Balbi theatrum, cui quatuor columnae ex ophire lapide pro miraculo fuere, quorum nulla prorsus vestigia cernimus. ^w Et Pompeij amphitheatrum ampla magnitudine & mole: quippe tam profusi sumptus fuit, vt hominum XL. millia commode sedibus acciperet. ^x Necnon amphitheatrum Tauri summa impensa extructum: nec minus castrense, quod in Exquilis fuit: & Neronis, cuius ne imago quidem extat. Caesaris verò theatrum iuxta Capitolium, cuius tantum semiruta vestigia videmus, tanti splendoris fuit, vt urbem atque imperium honestaret. Quanta autem admirationis fuisse amphitheatrum vrbe media credimus, ^y mirificum opus à Vespasiano fundatum, cum ipsius ferè demoliti nunc ruinas solidissima structura demiremur? In quo extruendo omnes Imperatores Regesque magnificentia antecessit, quibus monumentis illud decus maiestatis & imperij, quo vrbs Romana floruit, facile est coniectari. ^z Quid de theatro lapideo, iuxta quod aedem equestris fortunae fuisse memorant, cuius ne vestigium quidem relictum est? ^a Circum verò maximum celebratissimum trium stadiorum longitudine, à Tarquinio Prisco locum spectaculis designatum, vbi Iunonis & Dianae templa erexit, & mox à Casare dictatore mirifico opere instauratū videmus, illiusque adhuc vestigia extare: vbi Veneris aedes, quam Fabius ex mulctatitia pecunia faciendā curauit, ^b Liberi que & Liberæ, ^c Iuuen-

*Amphithe-
atrum à
Iul. Cas. ex-
tructum.
Cor. Balbi
theatrum.
Pomp. am-
phithea-
trum.
Tauri am-
phithea-
trum.
Castrense.
Neronis.
Caesaris.
Vespasia-
ni.
Theat. la-
pideum
iuxta aedē
Veneris.
Circus ma-
ximus Tar-
quinij.*

ANNO TATIONES.

s iuxta quod Iouis statua.] Plinius lib. 34. c. 7. Talis in campo Martio Iupiter à Claudio Casare dicatus, qui vocatur Pōpeianus à vicinitate theatri. ^t Cui arcus marmoreus à Claudio Casare.] Suetonius in vita Claudij Caesaris, cap. 11. sic scribit, Tiberio marmoreum arcum, iuxta Pompeij theatrum, decretum quidem olim à Senatu, verum omissum, peregit.

v Cuius exemplo.] Scilicet Pompeij.

x Iulius Casar.] Corn. Tacitus scribit primū à C. Casare in campo Martio constitutum fuisse. Tranquillus in eod. c. 44. destinatum fuisse duntaxat, atque apparatus omnem ab Antonio in Mausolei dedicatione dissectū. Dio in Iulio scribit, theatrum quod à Iulio Casare extructū erat, amphitheatrum postea appellatum fuisse, quod sedes absque scena vndequaue haberet.

y Et Cornelij Balbi.] Plinius lib. 36. c. 7.

z Et Pompeij amphitheatrum.] Plinius eod. lib. 36. c. 15.

a Necnon amphitheatrum Tauri.] Scilicet Statilij Tauri, ex Suetonio in Caligula, c. 18.

b Mirificum.] Suetonius in vita illius, c. 9.

c Quid de theatro lapideo.] Sed & fuere alia theatra Romae, videlicet id quod à Traiano extructum fuit, quod postea ab Adriano est destructum, vt scribit Spartianus in vita ipsius Adriani. Aliud in praes. Vaticanis inter pontem Miluium & molem Adriam, de quo Procopius. Guilielmus Postellus in lib. de Magistratibus Atheniensium, c. 18. scribit se vidisse theatri, sicut & hippodromi reliquias Constantinopoli, in foro Theodosij. Locus, aut, latus est circiter centum passus sesquialtera, aut

ampliori longitudine: in extrema parte erat thea-

trum, in medio aliquot columnae, cum obelisco Aegyptiaco.

d Circum verò.] De Circis in vniuersum vide Varro lib. 1. aut aliorum dinumeratione 4. de ling. Latina. Virruuium lib. 3. cap. 2. & Ouid. lib. 2. Factorum his versibus,

Hic vbi nunc fora sunt, lintres errare videres,

Quaeg. iacet valles Maxime Circe tuae.

Et Liuium 1. Decad. lib. 1. in Tarquinio Prisco post princip. his verbis, Tum primū in circo, qui nunc Maximus dicitur, designatus locus est, loca diuisa partibus equitibusque, vbi spectacula sibi quisque facerent, fori appellati. Vide praeterea Dionysium Halic. lib. 3. & Plinium lib. 36. c. 15.

e Vbi Veneris aedes.] Scilicet Gurges ex Liuius, cuius verba ex 1. Decad. lib. 10. hic adscribimus, Eo anno Q. Fabius Gurges Consul filius aliquot matronas ad populum stupri damnatas pecunia multauit, ex quo mulctatio aere Veneris aedem, quae prope Circum est, faciendam curauit.

f Liberi que.] Tacitus lib. 2. hisdem temporibus deum aedes vetustate aut igni abolitas, coeptasque ab Augusto dedicauit Libero, Liberæque & Cerei, iuxta Circum maximum, quas A. Posthumus vouerat. At id ipsum prius dixerat Diodorus Siculus lib. 6. non longe à fi.

g Iuuentutis.] Liuius 4. Decad. lib. 6. Item Iuuentutis aedem in Circo Maximo C. Licinius Lucullus duūmuit dedicauit. vouerat eam sexdecim annis ante M. Liuius Coss. quo die Afrubalem exercitūque eius eecidit. Idem censor eam faciendam locauit M. Cornelio & T. Sempronio Coss. Huius aedis Iuuentutis meminit Plinius duobus in locis, nempe lib. 29. c. 4. in prin. & lib. 35. c. 10.

tutis & Cereris : quas Aul. Posthumius dictator vouerat, atque Herculis phanum, Solisque & Mercurij, Bellonæ & Floræ ædes fuere: ibique Lupercal, & circum Flaminium vidimus aliquando, quorum vix semiruta vestigia licet inspicere. Atque hic circus Flaminius est, quondam prata Flaminia, iuxta quem Apollinis ædes inter ipsum & olitorium forum, in qua senatus haberi consuevit, ac Iouis Statoris templum, licet alterum in Porticu Metelli, & tertium in radice Palatij fuisse legamus, quod à Romulo in pugna cum Tatius & Sabinis votum esse dicitur. Fuit quoque Neronis circus in Vaticano, & circus Floræ iuxta ipsius templum: & in-

Circus Neronis.
Circus Floræ.

ANNOTATIONES.

h Et Cereris.] Iam diximus supra in verbo, Liberi que ex Cor. Taciti lib. 2. & Plinij lib. 35. c. 12.
i Atque Herculis phanum.] Hoc templum in Auentino constructum fuisse scribit Bartholomæus Marlianus, redditis causam quare nunc D. Alexio dedicatum sit à suis maioribus. Fuit & aliud templum Herculis Custodis, vbi nunc D. Lucie templum est, in aditu Circi Maximi, vel (vt aliis placet) Flaminij, de quo Ouid. Factorum lib. 6.
Altera pars Circi custode sub Hercule tuta est, Quod deus Euboico carmine munus habet.
Multæ fuerunt ædes Herculis Romæ, quarum ea cuius nunc meminit Ouid. condita est ad Circum Maximum, à L. Sylla, monitu carminis Sibyllini, & pridie nonas Iunij dedicata. Huic idem Sylla decimas obrulit, autor Plutar. in Sylla.
k Solisque.] Cor. Tacitus lib. 15.
l Et Mercurij.] Ouidius lib. Factor. 5. Mercurij templum spectasse eundem Circum Maximum ait his verbis,
Templa tibi posuere patros spectantia Circum
Ibis, ex illo est hæc tibi sacra dies.
m Bellonæ.] Templi Bellonæ auctorem Appium Claudium fuisse ait Ouidius lib. 6. Fast.
Hoc sacra die Tusco Bellona duello
Dicitur, & latio prospera semper ad. st. &c.
Titus Liuius 1. Decad. lib. 10. sic scribit, Dicitur Appius in medio pugne discrimine, ita vt inter prima signa manibus ad cælum sublatis conspiceretur, ita precatis esse, Bellona si hodie victoriam duis: ast ego templum tibi voueo. Erat autem & aliud templum Bellonæ extra urbem ad portam Carmentalem, in quo dabatur Senatus Coss. & alius qui prouincias debellatis triumphum petebant & legatis aliarum nationum, de quo nos alibi diximus.
n Et Floræ.] Tacitus lib. 2. vbi loquitur de ædibus Liberi & Liberæ, vt supra diximus, cõtinuè de æde Floræ hæc subiungit, Eo demque in loco æde Floræ ab Lucio & Marco Publiciis ædilibus constitutam. Hæc à Græcis *χλωρίς* dicitur. Ouid. 3. Fast.
Chloris erant, que Flora vocor. corrupta Latino
Nominis est nostri littera Græca sono.
o Ibi que Lupercal.] Seruius in illud Virgilij Aeneid. 8.
Ergo iter inceptum celerant rumore secundo.
Ficus, inquit, Ruminalis, ad quam eieci sunt Remus & Romulus, fuit vbi nunc est Lupercal in Circo. Hæc enim labebatur Tyberis, antequam Neptuno factis sacrificiis auerteretur. Dionysius Halicarnassensis lib. 1. Cæterum, ait, Arcades acceptis sub colle sedibus (de Auentino loquitur) exædificatis more patris domiciliis, templâ quoque construunt,

primùm Lycæo Pani iubente Themide (Arcadibus enim antiquissimus & honoratissimus est Pan) in loco quem Romani Lupercal nominant, nos Lycæum dicere possumus.
p Et Circum Flaminium.] De quo Cice. epist. ad Attic. lib. 1. & in 3. in Ver. act. & ibi Ascon. Peditanus, Varro lib. 4. lin. Lat. Vitruuius lib. 4. c. 7. Liuius 1. Dec. lib. 3. & 3. Dec. lib. 8. Martialis lib. 12. epig. 76. Plutar. prob. c. 66. Iul. Florus epit. Liuij lib. 20. Festus Pomp. lib. 6. Plin. lib. 34. c. 3. & lib. 36. c. 5. & P. Victor in 9. Urbis regione, & Iul. Obsequens c. 114.
q Quondam prata Flaminia.] Liuius 1. Dec. lib. 3. Ea omnia in pratis Flaminij concilio plebis acta, quem nunc Circum Flaminium appellant. vide in seq.
r Iuxta quem Apollinis ædes.] Idem Liuius d. lib. 3. sed alio loco, itaque inde Coss. ne criminationi locus esset, in prata Flaminia, vbi nunc ædes Apollinis est (Circum iam tum Apollinatem appellabant) auocauere Senatum.
s Inter ipsum.] Ascon. Peditanus in 4. in Ver. act. t In qua Senatus.] Scilicet æde Apollinis, vt constat ex loco posteriori in verbo, iuxta quem Apollinis ædes.
y Ac Iouis Statoris.] Macrobius lib. 3. Satur. c. 4. post princ. autoritate Varronis lib. 8. rerum Diuinarum. Dionys. Halicarnassensis lib. 2. Extructis quoque templis aras consecrauerunt Diis, quibus in pugna vouerant, Romulus Ioui Statori, apud portam Mugoniam ducetem è via sacra ad palatium, quod exercitum ipsius fugientem deus post preces stare fecisset & vti viribus.
x Licet alterum.] Vitruuius lib. 3. c. 1. vbi de Periptero æde differit. Hæc ædes ad finem Circi Flaminij fuit à Q. Metello Macedonico facta, de qua Velleius Paterculus lib. 2. Fuit & aliud Iouis Statoris templum in radicibus Palatini, vbi nunc ædes D. Mariæ de Pœnis inferni.
y Et tertium.] Scilicet templum Iouis Statoris ex Liuius 1. Decad. lib. 1. & Plutar. in Romulo. Dion. Halicarnass. lib. 2.
z Fuit quoque Neronis Circus.] Plinius lib. 36. c. 11. & hic est, vt opinor, quem idem Plinius Circum Vaticanum vocat lib. 16. c. 40.
a Et Circus Floræ.] De æde Floræ iuxta Circum Maximum diximus. An autem fuerit alius Floræ Circus iuxta ipsum templum, nunc non recordor me legisse, nisi quod P. Victor, si is est, collocat Floræ templum & Circum in sexta Vibis regione.
b Et intimus.] Scilicet Circus ex Varrone, cuius hæc omnia vsque ad clausulam, Et illius aram. sunt lib. 4. de lingua Latina. Sed & id quod dicitur de Venere

timus, quem iuxta urbis murum fuisse Varro significat: cuius licet intermorta memoria sit, tamen figulos ibi proximos, & myrterum, à quo sacellum Veneris Myrteæ, quæ Murtia dicta est, & illius aram sub Auentino antiquissimam legimus. Hoc quoque non in postremis fuerit, prioribus seculis non modò spectaculis & ludis publicis veteres theatra habuisse frequentia, sed quum conciones, aut populi concilium haberent, vel toti plebi aliquid exhiberi vellent, id in theatro, vbi concionantem exaudire, & quò conuenire frequentius possent, ex alto suggestu sedentibus & silentibus cunctis, facere consuevit: idque Græcis præcipuo in more fuisse, licet Athenis theatrum locus legitimæ concionis non esset: quo malo vetus illa Græcia concidit, in quorum theatris concilio populi indicto, vbi rudes & ignaui promiscuè confederant, confusa populari & militari turba, varijs & dissonis clamoribus insanæ concionis, bella suscipiebant, ciues proscribebant, prætore eligebant, præmiaque bene meritis ciuibus, interdum pœnas, circumductis vrnulis, inferebant.

Veneris
Murtia.
Theatra
non modo
ludis &
spectaculis
seruiebant.
Græcorum
theatra.

ANNOTATIONES.

Veneris Myrteæ, quæ & Murtia dicebatur, vide Plinium lib. 15. c. 29. & Plutar. probl. c. 19. in fi.
c Et illius aram.] Plinius vbi supra, Ara, inquit, vetus fuit Veneri Myrteæ, quam nunc Murtiam vocant, sed is non dicit eam fuisse sub Auentino: verum id satis innuere videtur Liuius 1. Decad. lib. 1. cum scribit, Tum quoque multis militibus Latinorum in ciuitate acceptis, quibus vt iungeretur Palatio Auentinus ad Murtiæ datæ sedes. Festus autem Pompeius lib. 11. Murtiæ deæ sacellum erat sub monte Auentino, qui antea Murtius dicebatur.

d Idque Græcis.] Valer. Max. lib. 2. cap. 1. vbi de constantia legatorum Roman. In theatrum (vt est consuetudo Græciæ) introducti, legationem quibus acceperant verbis, peregerunt.
e Quo malo.] Strabo lib. 3. alias causas euersionis veteris Græciæ scribit. Sed superioribus addas fuisse & Athenis. theatra & inter cætera Dionysiacum ex Thucydide lib. 8. & Odeum dictum à cantilenis (quasi cantilenarium dicas) ex Pausania in Atticis, in cuius vestibulo Aegyptiorum Regum sunt statuae.

Qui fuerit medius unguis, & infamis digitus, quibusque digitis qua fuerint qualitates & nomina. Cap. XXVI.

Er suatum habent plerique, in versu Iuuenalis decimæ, dum inquit:

quum Fortuna ipse minaci

Standaret laqueum, mediumq; ostenderet unguem:

per hæc verba id notari, quod vulgo omnes cõtumelijs conciti faciunt vbi interiecto pollice inter medios proximos digitos, obscœnum in modum, probrum obiiciunt: quo argumento illum fastidire & despiciere ostendunt. quod tamen longè secus in veteri vsu fuisse apparet: quippe infamis digiti obiectu, qui medius est, ipsum in quem obiicitur, infamem notari duxerunt. Fuit enim prisca moris, vt siquos floccipenderent, aut insigni contumelia vel deformi conuicio afficerent, id obiectu medij digiti protenti, non autem compressi, denotarent: quod est à Græcis vsurpatum, vt contractis reliquis digitis, medium ignominia causa protenderent, quod *συμμιλιση* dixere. *συμμιλιση* enim, prætentare est digito an gallinæ oua conceperint: sicut *ἀπειληση*, vbi quempiam floccifacere ostendunt. Quare ab Atheniensibus medius catapygos, quasi cinadus & scortum, adnominatur, quod infamiam incuteret, & conuicium faceret. Apud Græcos sycophanta aut holidocos, quasi

Iuuenalis
locus Sa-
p. 10.

Medius
digitus in-
famias.

συμμιλι-
ση.
ἀπειληση.
νατάπητος.
voces igno-
miniose a-
pud diuer-
sos.

ANNOTATIONES IN CAP. XXVI.

Infamis digiti.] Persius satyra 2. hanc infamem appellat,
Infami digito & lustralibus ante salinis
Expia.
Et impudicum autor Priapeiorum quisquis is fuit,
Derides quoque fur: & impudicum
ostendis digitum mihi minanti.
Martialis lib. 6. epig. 69.
ostendit digitum, sed impudicum,
Alconi, Dasiog, Symmachog.

Qua autem ratione, intelliges ex Diogene Laërtio in Diogene Cynico.
b Fuit enim.] Vide infra eod. c.
c Συμμιλιση.] Rhodiginus lib. 17. c. 12.
d Sicut ἀπειληση.] Idem Rhodiginus lib. 26. c. 21.
e Quare ab Atheniensibus.] Rhodiginus lib. 15. c. 11. & lib. 17. c. 12.
f Apud Græcos Sycophanta.] Vide omnino Athenæum Dipnosophilatarum lib. 3. ca. 3. Rhodig. lib. 18. c. 9. ad si. Erasimum in prouerbio Sycophanta.

obiesfor viarum & latro, vel propudium, conuicium censebatur maximum: sicut Persis, muliere virum ingnauiozem appellare, nulla insignior contumelia fuit. Apud Aegyptios, asini nomen obieftare, magnum est ingerere probrum, quòd Typhonis hoitit Ostridis colorem ferret. Quare quum Persarum Regem Ochum summi dedecoris loco Aegyptij asinum appellarent, intantum exarsit, vt diceret: Faciam vt hic asinus vestrum bouem depascatur. qui haud multò post, ingenti coacta manu, occupata Aegypto, Apim immolauit. In quo annotare succurrit, quod tradit Herodotus, quòd quum Scytharum equitatus, quo præcipuè valent, in Aegyptios irrueret, rugitu asinorum & mulorum insolito (quippe quum apud Scythas nulli sint, Aegyptiis verò frequentes) adeò equos Scytharum fuisse consternatos, vt protinus fugam fecerint, Aegyptiisque insignem victoriam dederint. Id quoque à Martiale non inscitè ostentum est:

*Rideto multum, qui se Sextile cinadam
Dixerit, & digito porrigito medium.*

Velut eo argumento virum improbissimæ nequitiae designaret. Ex quinque enim digitis, quos sacros Mineruæ religio sanxit, cuique suum nomen inditum fuit, & qualitas, neque ab re nominati sunt. Pollex enim primus, quia aliis maior & longè princeps est, quodque reliquis antestat, & propè dominatur, dictus quippe cuius adiumento reliqui reguntur: itaque non immeritò is apud Græcos ἀρχηγός, quasi altera dicebatur manus, quum in vnaquaque re focus & adiutor sit. Hunc premere antiqui iubent, quum alicui bene precatur & propitij sunt, bonum omen & efficaces preces futuras interpretati: vtrunque verò pollicem iungere, vehementius laudare est: vertere autem pollicem, malè precari. Cumque pollex monocondylus sit, reliqui fuere dicondyli, id est, duplicis commissuræ: vbi verò in digito non erat flexus, phalanx dicebatur. In pedibus autem, pollici scandenti proximum, à saliendo halluci dixere nomen. Reliqui in pedibus digiti, monocondyli, hoc est, vnius flexus fuere. In qua quidem re memoriæ proditum est, Pyrrhi pollicem dextri pedis diuinam vim habuisse, vt splene laborantibus præsentissimo remedio succurreret: qui etiam in pyra

ANNOTATIONES.

g Sicut Persis.] Herod lib.9. de quo & nos diximus in nostris legibus Connubialibus lib.9.
h Quare cum persarum Regem Ochum.] Rhodiginus lib.30.c.21.
i Quod tradit Herodotus.] In Melpomene, qui est liber 4.
k Id quoque à Martiale.] Lib. scilicet 2. epig. 28.
l Quos sacros Mineruæ.] Seruius in 7. eclog. Virgil. & alibi dictum est.
m Pollex enim.] Macrob. lib.7. Satur. c.13.
n Apud Græcos ἀρχηγός.] Macrob. vbi supra, & Pollux lib.2. Onomasticon.
o Hunc premere.] Plinius lib.28.ca.2. Pollices, inquit, cum faucamus, premere etiam prouerbio iubemur. Antiquitus in pollice erat fauoris studique significatio: qui faueret pollucem premebat: qui contra malè alicui cuperet, pollicem conuertebat. Erasimus in prouerbio, Premere pollicem, conuertere pollicem.
p Vtrunque verò.] Horat. lib. epist. 1. epist. 8.
*Consentire suis studiis qui crediderit te,
Fasutor utroque tuum laudabit pollice ludum.*
Et ibi Acron & Porphyrtion interpretes. Erasim. vbi supra.
q Vertere autem Pollicem.] Iuuenalis saty. 3.

- Et verso pollice vulgi
Quælibet occidunt populariter.
Et Prudentius in heroico carmine aduersus Symmachum in libro posteriori,
*Et quoties victor ferrum iugula inserit, illa
Delitias ait esse suas, præcipue iacentis
Virgo madida, in se conuertit pollice rumpi.*
r Cumque pollex.] Aulstor. lib. 1. Animalium c.13.
s Vbi verò in digito.] Φάλαγγξ enim est intermedium in digitis. id est digiti pars rigida, & quæ non flexibilis, quæ inter duos articulorum nodos est, vt τὸ δὲ δακτύλου καμπύλον ἢ κώνδυλον. τὸ δὲ ἀκαμπύλον Φάλαγγξ.
t Halluci dixere nomen.] Festus Pompeius lib. 1. Allux, inquit, pollex scandens digitum proximum, quod velut insiluisse in alium videatur, quod Græce dicitur ἀλλομαί.
v Halluci in pedibus digiti.] Gaza ex Aristotele, vbi supra proxime, μονόκαμπύλος (inquit) dicuntur omnes digiti pedum, qui vnico inflexu adducuntur.
x Pyrrhi pollicem.] Plutarch. in vita illius post princ. Plinius lib.7.c.2. & lib.28.c.4.
y Qui etiam in pyra.] Plutarchus & Plinius in eisdem locis.

eum reliquo corpore absumi nequiuit: sicut de Lamisco proditur, qui apud Lucanos regnauit, cui tertius digitus pedis lupinus erat. Et de Artaxerxe, qui manu altera longior, Macrochir nomen tulit. Proximus vero à pollice, indicis nomen habet, qui etiam salutaris vocabatur: quo ori admoto, silentium indicimus: scilicet nil sanctius ad salutem, oris silentio æstimantes. Ideo sacellum Angeronæ, quæ dea præsul silentij, obsignato ore effingitur, ac inter antiquissimas religiones Romæ colebatur. Hoc digito salutari Martium Septimum, qui ex fabro ferrario imperium tenuit, tantum valuisse dicunt, vt currus ex aduerso nitentes repulerit, & fortissimum quemque colliserit. Tiberius quoque articulis ita firmis fuisse fertur, vt recens malum salutari digito terebraret. Quod de Claudio secundo Cæsare traditur, qui digitis ita validis fuit, vt ictu digitorum aut pugno sæpe equi dentes excusserit. Contra verò Augustus illo persæpe laborauit, ita vt vix corni circuli supplemento, scripturæ admoueret. Hoc etiam indicamus, quare indicis nomen tulit, exprobramus, & mi-

Lamiscob
tertius di-
gitus pedis
lupinus.
Artaxer-
xes.
Macro-
chir.
Index.
Angerona.
Qui digi-
tis value-
runt.

ANNOTATIONES.

2 Sicut de Lamisco.] Heraclides in Politicis.
2 Et de Artaxerxe.] Plutarchus in vita illius in princ. & in Apophtheg. eiusdem. Et idem quoque de Dario, vt id cognominis assequutus sit à brachiorum & vlnarum longitudine, quæ tanta erat, vt genua contingeret, scribit Strabo lib. 15. ad fin. Est autem μακροχίρη tanquam dicas longimanus. In hac autem pollicis tractatione non est præmittendum olim milites pollicibus eleuatis sacramentum militare, eleuare solitos. Idem, qui militiam detrectare volebant, sibi pollices amputabant, ne ad sacramentum adigi possent. Propterea Augustus equitem Romanum, quòd duobus filiis adolescentibus, causa detrectandi sacramenti, pollices amputasset, ipsum bonaque eius hastræ subiecit, vt scribit Sueton. in vita ipsius Augusti c. 24. Hanc enim rationem pollicis amputandi asserunt: sed ego malo cum aliis eam esse quod pollicibus amputatis inuitiles & minus idonei ad arma tractanda redderentur. Apud Fortunianum autem Acronos huiusmodi est de decem militibus accusatis laesa reipublicæ, quòd tempore belli pollices sibi amputassent. Ammianus Marcellinus lib. 15. ad finem scribens de moribus Gallorum sic ait, Nec eorum aliquando quisquam, vt in Italia, munus Martium perimere, pollicem sibi præcidit, quos ioculariter Murcos appellant.
b Proximus verò à pollice.] Horat. lib. Serm. 2. saty. 8. eademque vlt.
*Quid siquid forte lateret,
Indice monstraret digito.*
Vbi Porphyrtion interpret. Plinius lib. 28. c. 2. ad fin. sic scribit, Vngues refecari nundinis Romanis tantum atque à digito indice, multorum pecuniæ religiosum est: Quintilianus autem lib. 11. ca. 3. qui de Pronunciatione est, id ei nomen ab indicando datum tradit.
c Qui etiam salutaris vocabatur.] Sueton. in Augusto, cap. 80. Martianus Capella de Nuptiis Philologiae. Quidam, inquit, redimitus puer ad os compresso digito salutari, silentium annuebat. Trebellius Pollio in vita Martij Septimij, cuius verba paulò post adducemus. Et hunc ita vocari putat Beitoaldus interpret Suetonij, quòd silentium iudicet:

nam sermoni parci, vt inquit eleganter, & verè Plinius, multis de causis salutare est.
d Quo ori admoto.] Id iam patet ex illo loco Capella: Sed & ex eo Apuleius lib. 1. Metamor. At ille digitum à pollice proximum ori suo admoues. & in stuporem attonitus, Tace tace, inquit. Is digitus in exprobrando & indicando, vnde ei indicis nomen est, plurimum valet. Quo vsu esse optime Crassum oratorem, Cicero lib. 2. de Orat. Quintilianusque lib. 11. c. 3. notificant. Hucque nonnihil pertinet illud Iuuenalis satyra 1.
*- Digito compef. e. Labellum,
Accusator eris, qui verum dixerit, hic est.*
Atque illud Ouidij lib. Metam. 9. non longè à s. vbi Harpocratem silentij significat, qui digito ad os apponito pungebatur.
Quis premis vocem digitorum, silentia suadet.
e Ideo sacellum Angeronæ.] Plinius lib. 3. c. 5. Solinus c. 1. C. Sempronius in li. de Italiae diuisione. Macrobius lib. 1. Satur. c. 10.
f Hoc digito salutari M. Septimum.] Trebellius Pollio in vita Septimij, Nullius, inquit, manus vel ad feriendum, vel ad impellendum fortiores fuisse, cum in digitis nervos videretur habuisse, non venas. Nam & carra venientia digito saluari repulisse dicitur: & fortissimos quosque vno digito sic affixisse, vt quasi ligni, vel ferri obtusioris ictu percussis, dolerent. Hæc ille, qui & illum fuisse fabrum ferrarium dicit.
g Tiberius.] Suetonius in vita illius c. 68.
h Quod de Claudio Secundo.] Trebellius Pol. in vita illius, Digitis, ait, vsque adeo fortibus fuit vt sæpe equis & mulis ictu pugni dentes excusserit.
i Contra verò Augustus.] Suetonius in vita illius c. 80.
i Hoc etiam indicamus.] Suprà dictum est. Nam & ab indicando dictus est, vt etiam scribit Quintilianus lib. 11. c. 3. quod de pronunciatione est.
k Exprobramus.] Vide supra ibi, Quo ori admoto.
l Et minas inferimus.] Quintilianus vbi supra de manibus in vniuersum loquens, sic scribit, An non his poscimus? pollicemur? vocamus? dimittimus? minamur? supplicamus? &c.

nas inferimus. ^m Tertius, qui medius & reliquis maior est, famosus habetur, petulans & libidinofus, ⁿ cuius obiectu (vt modo significauimus) probrum obiectamus, alteriusque famam lædimus & derestamus: & quia deses & ignauus in medio situs, nulli rei adiumento est, idcirco despectissimus habitus: ^o Qui etiam verpus dicebatur: namque Iudæis vsque eò eniluit, vt interanea exulcerata, & putrescentia viscera, illo recondiderent & fouerent. ^p Fuitque adnotatum apud veteres Græcorum, vt qui medio digito tanquam per indicem aliquem ostenderent, arguerentur infania. Quare verbum Diogenis proditur, multos per digitum insanire, quod medio digito se philosophantes peregrinis demonstrarent. Cumque reliquos auro gemmisque insignirent, hunc prisca Romani nudum & honore destitutum reliquere, veluti infami contumelia notaretur. ^r Galli verò & Britanni medio tantum annulos adiiciunt, illum præcipuo honore excolentes. ^s Proditumque est, anulum è sinistra in longissimum dextræ transferri, sæpe singultus & grauedines leuare. ^t Græcis verò medius, non famosus nomen habet, sed medicus. Digitus enim apud illos hæc indita nomina fuisse, ἀλιχείρ, δεκτικὸς, ἰατρὸς, δακτυλιώτης, ὀπίτης, ac si dicas, pollex, index, medicus, annularis, auricularis. ^v Apud Pollucem hæc fuisse nomina: Micros, hoc est paruus, deinde paramesos qui sequitur, postea mesos, deinde lichanos, demum antichir aut megas. ^x Romani verò proximum minimo, annularem seu medicum nuncupant. ^y Illo enim, quum veniam poscimus à diis, locum Nemesios (^z quæ dea vitrix malorum fuit, faulrix verò bonorum) post aurem dextram obsignamus. Ipsa enim Rhamnusia dicta, ibi locum venerationis habet. ^a Rhamnes enim à Marathone haud plus sexaginta stadiis abest, ^b vbi Nemesios phanum memoratum præcipuum,

ANNOTATIONES.

m Tertius.] Dicitur est supra.

n Cuius obiectu.] Nam vt scribit Diogenes Laërtius, Diogenes ille Cynicus peregrinis quibusdam videre Demosthenem cupientibus, medium huic intendens digitum, Hic ait, vobis est ille Atheniensium orator. Innuens scilicet Demosthenem esse mollem & effeminatum.

o Qui etiam verpus.] Medius digitus verpus à verrendo podice dicitur, quod protensis duobus aliis vtrinque proximis complicatis digitis, inguinis speciem quandam referat. Ob quam etiam causam infamis à Persio vbi supra nu. 1. & impudicus à Martiale appellatur. Quo fit vt Iudæi peculiari vocabulo Verpi dicantur, qui præscripto legis præputium pueris præcidunt. Martialis Epigram. lib. 7. epig. 81.

Dum ludit media populo spectante palaestra,
Delapsa est misero fibula, Verpus erat.

Iuuenal. saty. 14.

- Eadem nisi sacra colenti,
Quæstum ad fontem solos deducere Verpos.

p Fuitque adnotatum.] Id totum vsque ad clausulam, Cumque reliquos videtur fuisse sumptum ex illo loco Laërtij nuper à nobis supra ibi, Cuius obiectu adducto: sed aliter quam Diogenes retulit.

q Hunc prisca Romani nudum.] Vt satis intelligitur ex Plinio lib. 33. cap. 1. dum scribit, eos primum gestasse digitis, qui sunt minimis proximis. Postea proximis pollicis, postremò & minimis.

r Galli verò & Britanni.] De vtriusque Plinius d. lib. 33. c. 1.

s Proditumque est memoria.] Plinius lib. 28. c. 6. Plerique anulum è sinistra in longissimum dex-

teræ digitum transferre, &c. ibi loquitur de sternutamento.

t Græcis verò medius.] Sic annotauit Iac. Tusanus in suo lexico in dictione ἰατρὸς.

v Apud Pollucem.] Lib. scilicet 2. cap. 4. & iterum cap. 50.

x Romani.] Gellius lib. 10. cap. 10. Macrob. lib. 7. Satur. c. 13. Porphyrio in Horatium lib. Sermonum 2. saty. 8. eademque vlt. vbi ita omnes digitos nuncupat, Pollicem, indicem, famosum, medicum, minimum.

y Illo.] Plinius lib. 11. cap. 45. Est post aurem æquè dextram Nemesios, quò referimus tacto ore proximum à minimo digitum, veniam sermonis à diis ibi recondentes.

z Quæ dea.] Catullus epig. 47. ad Licinium,

- Precesq; nostras

Oramus caue desinas ocellæ:

Ne panas Nemesios repositat à te.

Et Ouidius lib. Tristium 5. eleg. 9.

Exigat ac dignas vitrix Rhamnusia pœnas

Imposito calcas qui mea fata pede.

Idem Ouid. memorem appellat lib. 14. Meta. quod vlciscitur superbos, cum ait,

- Memoremq; time Rhamnufidis irma.

Ammianus Marcellinus hoc graphicè describit lib. 14. in fi.

a Rhamnes enim à Marathone.] Pausanias in Atticis, qui est lib. 1.

b Vbi Nemesios phanum.] Antimachus poeta Græcus, ex quo, atque etiam ex Strabone libro 13. his verbis,

Est dea quam Nemesios dicunt, des magna potens,
Quæ bona caelestium concessu cuncta duorum

Posidet.

ab Adrasco edificatū, cuius simulacrū altera manu fraxineū ramū, altera phialā gestat: ^a quæ locū qui eā veneratur attingunt, quū in ipsa aure memoria locus foret. Eundemque minimo proximū in spōsalibus annulo exornamus, quia tenuissimā venam inde ad cordis ima penetrare arbitrantur. Hunc Aegyptij tanquam sacrum multis odoribus delibatum habere assuerant: habuisseque hoc proprium ferunt, vt complicatus, ^r senarium, qui perfectissimus est, numerum designaret. Minimum verò, quia omnibus minor, minus officij habet, quodque eius ope minus indigemus, propterea dici autumant: ^s cui etiam auriculari nomen est, quod illius ope aurium sordes, quæque in his incommoda sunt, adimimus & leuamus: tarditatiq; aurium, aut si quid in eis putidi fuerit vel purulenti, succurrimus. ^t Fuitque literis proditum, crebrò scabere aurem dextram minimo, furoris signum esse: ^v eiusque tinnitum crebriorem, morbum corpori adactum præmōstrare. ^x Si quæ tamen dimicationi vel pugnae veteres lacessabant, minimo prouocante inuitabant. ^y Est quoque animaduertere, quod qui minimo gestatur annulus, achates dicitur: quo verò index ornatur, coriannos. ^m Latini autem leuis materiae annulum, qui minimo gestatur, æstium nuncupant. ⁿ In auctiōibus & locationibus attollere digitum, se emptorem & conductorem: ^o in certamine & pugna, deditiōem: ^p manum verò protendere, pacem peti, significabant: quibus in vsu erat, ritu prisco, vt qui forensia stipendia auspicabatur, brachium extra togam exerere non auderet.

ANNOTATIONES.

Posidet: huic primus sacratam condidit aram

Fluminis Aesapi gelidas Adrastus ad vndas:

Atque ibi nunc colitur seruatq; Adrastia nomen.

Intelligis hic non Adrasco, sed Adrasto legendum esse. Nā & ipse Strabo hanc Nemesios Adrastiam nuncupatam fuisse tradit. Vide Ammian. Marcell. vbi supra.

c Cuius simulacrū.] Pausanias in Atticis & Suidas in Ahamnusia.

d Quem locum.] Plinius lib. 11. cap. 45. ex quo hunc locum corriges.

e Eundemque minimo proximū.] Gellius lib. 10. c. 10. Macrob. lib. 7. Satur. c. 13.

f Senarium.] Macrobius d. lib. 7. cap. 13. vbi reddit causam cur annulus in digito eo geratur, qui in sinistra manu minimo est proximus. Complicatus enim, inquit, senarium numerum digitus iste demonstrat, qui omnifariam plenus, perfectus atque diuinitus est.

g Cui etiam auriculari.] Nam & Græcis ὀπίτης & digito minimum & aurem significat.

h Fuitque literis proditum.] Ex Apuleio lib. 6. cuius hæc verba sunt, Quā vbi primum inductam, oblatamque conspexit Venus, lætissimum cachinnum extollit, & qualem solent furenter irati: caputque quatens & adscalpens aurem dexteram &c.

i Eiusque tinnitum.] Consule medicos.

k Si quem tamen dimicationi.] Horat. lib. 1. Sermon. saty. 4. in princ.

Crispinus minimo me prouocat, accipe si vis,
Accipe iam tabulas: detur nobis locus, hora,

Custodes: videamus vter plus scribere possit.

Vbi Acron & Porphyrio interpretes dicunt, eos

folere minimo digito alios prouocare, qui volunt ostendere, plus esse virium in suo minimo digito, quam in alterius toto corpore.

l Est quoque.] Id vsque ad clausulam, Latini autem est Pollucis lib. 5. c. 16. quo tractat de ornatu muliebri. Ex quo intelliges hic legendum acanes, non achates: & coriannon, non coriannum.

m Latini verò.] Cælius Rhodiginus lib. 6. ca. 12. sed quo auctore non magis prodit quam Alexander. Non recordor autem me alibi legisse. Vide tamen interpretem Iuuenal. saty. 1. ibi,

Ventilat æstium digitis sudantibus aurum.

n In auctiōibus & locationibus.] Cicero 3. in Verrem act. Ne multa, inquit, loquuturum se esse confirmat. & paulò post, Locare incipit non proscripta, neque edita die, alienissimo tempore, ludis ipsis Rom. foro ornato. Itaque renunciat Rabonius illam decisionem tutoribus: accurrunt tamen ad tempus tutores. digitum tollit Iunius patruus.

o In certamine & pugna.] Persius saty. 5.

Nil tibi concessit ratio? digitum exere, peccat.

Nam & ad id eum locum trahit Erasmus Chilia. 3. cent. 4. c. 14. Atque etiam illud Diui Hieronymi in dialogo Luciferiani & Orthodoxi, En tollo manū,

cedo, vicisti. Sunt tamen qui eum locum Persij aliter intelligunt. de quo vide ibi interpretes, & quæ diximus supra eod. lib. c. 7.

p Manum verò protendere.] Quintil. lib. 11. c. 3. quod est de Pronuntiatione, Fit & ille habitus, qui esse in statuis pacificator solet, qui inclinato in humerum dextrum capite, brachio ab aure protenso, manum infesto pollice protendit. Quamuis sunt qui ibi extendit legunt, quod tamen nō longè abest.

ALEXAN

ALEXANDRI AB
ALEXANDRO IVRISPERITI
NEAPOLITANI GENIALIVM DIERVM
LIBER QVINTVS.

Locus ex Martiale, apud Gabrielem Altilium in conuiuio familiari inuicem
discussus. Caput I.

D Gabrielem Altilium, virum modestissimum, doctissimumque, cum quo mihi à prima adolescentia intima familiaritas fuit, quod is tunc ad pontificatum euectus fuerat, nos & aliquot bonarum artium studiosi iuuenes, summo loco nati Neapoli, congratulatum veneramus: ad quem ut venimus, excepti ab eo comiter & benignè fuimus. Cumque complexi hominem in primis ædibus, post mutuam salutationem, lætis precationibus ei gratularemur, eumque honorem sibi à diis fortunari, & quod nobis diu in optatis fuerat, id nunc magnæ voluptati esse, ac bene locatum in homine morum honestate & omni doctrina conspicuo, sperareque illud sibi, & urbi nostræ ornamento cessurum, profiteremur: post mutuos inter nos mira suauitate editos sermones ad multam diem, cum iam aduersasceret, & cœnæ tempus appeteret, indeque nos digredi volentes vniuersi assurgeremus, impense rogauit, inuitaque nos diu recusantes, atque excepit ipse admodum placidus & mitis, non grandi conuiuio, sed cœnula non iniucunda, minimèque sumptuosa & petulanti, verum admodum eleganti & frugi: olerum scilicet ferculo, thyrsis viridibus, minusculis cauliculis teneris tunc in florem erumpentibus, leuiter igni admotis, & pisciculis multo pipere & nuce conditis, cum præcoci vua, & primis pomis, ex Lucano suo, quæ ad se delata, secundas nobis mensas ipse præpararat. Cumque miti castoque inter nos procedente sermone, variato lusu, ad finem cœnulae ventum foret, quempiam, qui ibi assistebat, raræ indolis puerum, forma & specie liberali, literulis satis aspersum ad se aduocauit, ac vnumquemque nostrum per vices dicere iussit, quod quisque vellet sibi ab illo canere epigramma. Cumque nonnullis enunciatis versibus, quoque miris modulibus & concentu admodum suauis, perquam festiuiter ad lyram ille decantaret, à quodam nostrate in eo cœtu seruata eius vice, hoc epigramma prolatum fuit:

Quod non argentum, quod non tibi misimus aurum,

Hoc facimus causa Stella diserte tua:

Quisquis magna dedit, voluit sibi magna remitti:

Fidelibus nostris exoneratus eris.

Quos versus quum admodum concinniter suauiterque ille fuisset modulatus: Quid est, Altilius inquit, quod hic auctor dicit, quod qui multas opes liberaliter largitus est, experat ipse tantundem sibi reddi ab eo quem munere affecit, equidem ignoro:

ANNOTATIONES IN CAR. I.

^a Hoc epigramma.] Id Martialis est lib. 5. epig. 60.

^b Vt

quum satis constet, quod is qui ingenue liberalis est, non id appetit, ut beneficium pro beneficio fœneretur. Siquidem munificentia & liberalitas, quæ magni animi est, auaritiæ & appetentiæ quæ semper pusilli fuit, dispar longè & diueria existit. Qui ergo munificus & liberalis est, & sponte largitur, is profecto ita liberalis est, ut quod dedit beneficium non mercetur: & quanto quisque magno & erecto animo est, ut ingentia largiatur, ita magni putat fuisse, multò plura & maiora si posset largiri, neque beneficii collati vnquam pœnitere. Alioqui qui opis emolumentive cauta largitur, virtutis nomen amittit, ingentiæque eum animi bona fœdare necesse est. Neque enim (ut Cicero inquit) si ob tuam causam cuiquæ commodas, beneficium id putandum est, sed fœneratio. Contrà verò auari & cupidi est, si quod fortè munus erogauit, tantundem aut multò plura postulare, & velut datæ mercis precium ferre quæ si, ut videtis, repugnantia sunt, quo nunc modo in vnū coeant, & in eodem subiecto sint, non sanè intelligo. Quum ergo auctor hic dicat, quod qui magna dedit, quod officium magni & liberalis est, magna sibi postulet remitti, quod esse cupidi & auari satis constat, equidem eundem liberalis dantis, & auari reposcentis, animum in vnum ponere videtur: quod esse minimè potest, nec decet. Cumque vir quispiam haud sanè ineruditus, qui sermoni aderat, se maximè putare diceret, poetam non ingenui & liberalis, sed cupidi & turpis animi vim naturamque hoc epigrammate designasse, quod vsu compertum esset, alieni appetentem, eius ingenij esse, ut si quid benigna manu dedit, præpostero more & turbato gentium iure, maiora sibi reddi postulet: & ideo contra officium facit, qui ita beneficium dando fœneratur: istumque, quicumque est, qui tam stolide largitur, auari potius quàm liberalis officium ferre: Nunquam, inquit Altilius, tam rustica musa Martialem fuisse certè scio, ut quum liberalem exprimere ostendat, cupidum potius & appetentem designasse credatur, quum præsertim definito vtatur verbo: absonumque, & ab omni prorsus candore alienum videri poterat, turpis animi potius quàm verè ingenui vim exprimere voluisse. Et ad me conuersus, quid censerem in hac re, potissimè interrogauit. Tum ego me arbitrari dixi, quod is qui munificus & liberalis est, licet ingenue largiatur, & libenter officium faciat, tamen natura ita esse comparatum, ut qui beneficium accipit, eo consilio & animo sit, ut illi à quo accepit, ad tantundem sponte obligatus maneat, eumque pari obsequio deuinciat, ut similem, si occasio detur, gratiam referat, qui de se benemeritus fuit: idque fit, non animi appetentia, aut lucri spe suadente, sed quod ita homini natura præscripsit, ut ampla precia beneficii demus. Siquidem ad promerendum nulla efficacior vis quàm officium manet. Atque ita hoc perspicuum est, fixum homini ingenitumque fuisse, ut sicut se à vi & iniuria tutari, & illatam contumeliam vlcisce, ac talionem reddere, iubente natura impellimur, ita collatum nobis officium alio officio pensare & conferre cogamur. Nec tantum eadem mensura, sed multo maiore, si potest, beneficium remunerari, & bene cumulatam gratiam referre decet, nec vocare ad calculos expensorum & acceptorum. Ideo non immeritò Gratiarum, vnam auersam, duarumque nos aspicientes, veteres effinxere, quia geminata gratia, & cumulatior ad nos redire debet: quarum nomina Pasithea, Aglaia, & Euphrosyne.

ANNOTATIONES.

^b Vt Cicero inquit.] Lib. de Finibus.

^c Nec tantum eadem mensura.] Hesiodus in lib. operum & dierum,

ἢ ἢ μισθίου παρὰ γέντων. ἢ δ' ἄποδ' ἔναι
αὐτὰ τὰ μέγιστα, καὶ λόιον αἰκε δ' ὄνηται.

Et ab eo Tullius lib. 1. Officior. monens imitandos agros fertiles, qui multò plus afferunt quàm acciperint. De Hesiodi sententia Erasmi. Chil. 1. centu. 1. cap. 36. Eadem mensura. & nos abundè diximus in

Commentariis nostris l. si vnquam. in verbo, Donatione largitus. nu. 85. incip. Et ego.

^d Ideo non immeritò Gratiarum.] Seruius enarrans illud Virgilij lib. 1. Aeneidos, ad fi.

- At memor ille Matris Acidaliæ.

Quod verò, inquit, vna auersa pingitur, duæ nos respicientes, hæc ratio est: quia profecta à nobis gratia duplex solet reuerti.

^e Quarum nomina.] Inter omnes conuenit tres esse Gra

Liberalis
hominis na-
tura.

Auari na-
tura.

Qui bene-
ficium acci-
pit.

Gratitudo
naturaliter
homini
instita.

Gratias
tres.

Gratiarū
ades.

¹ Apud Lacedæmonios traduntur duæ, ab ¹ Homero vna vxor Vulcani: illarumque ædes in foro medio veteres posuere, vt gratia meriti cuius in promptu foret, atque ad promerendum quisque esset facilis & expeditus. Quod quidem ius naturæ est, nullo iure ciuili aut plebiscito. ⁵ Itaque si quis eum qui de se benemeritus fuit, illiberali animo, alio officio non demeretur, neque illud gratè acceptum fert, quippe qui nihil adiumenti, nihil opis confertis profecto tanquam violator humani iuris, ita de officio decedit, vt omni humana ope indignus, ingrati, criminosi, & mali hominis suspicionem non euadat, simulque famæ iacturam facere certum sit. ^h Quod apud Athenienses & ¹ Macedones lege cauebatur, vt haud secus aduersus male meritos ingrati actio detur, ius iudiciumque dicatur, ac si are alieno, aut graui crimine nexi forent: nam beneficij memoriam ^e (autore Demosthene) qui recipit, habere debet: qui verò dedit, statim obliuisci. ¹ Persæ quoque illum qui accepto beneficio, gratiam, quum possit, non refert, graui pœna prosequuntur, in eumque lege agere licet, tanquam magno esset scelere pollutus. ^m Germani contra: nam collati beneficij merito nihil sibi deberi putant, neque acceptis obligantur. Quum ergo autor hic dicat, eum qui magna dedit, magna sibi velle remitti, nõ cupidi animum pœlare voluisse putandum est, sed liberalis potius & ingenui, quodque natura iubente cogimur, vt eum qui beneficia in nos contulit, alio officio deuinciamus, certa stabilique sententia multa maiora, & quàm maxima largiri: ⁿ quæ obligatio, ad ἀντιδωρα dicta est: beneficium enim cui collatum est, ad promerendum naturæ lex obligat & deuincit. Est, inquit Altilius, ita vt dicis, possitque veritas carminis & mens autoris ex tuo sensu facile iudicari, promptaque & expedita defensio foret, nisi aliud ex contextu verborum liqueret. Sed in hoc ego anceps adhuc & dubius sum, quod poeta istud non naturæ tribuit, sicut tu asseueras, vt ea cogente, qui beneficium accepit, alio officio obstrictus maneat: sed hoc tribuit voluntati dantis, illo scilicet qui sponte largitur, quique beneficium contulit, id postulante. Nanque his vtitur verbis: *Si quis magna dedit, voluit sibi magna remitti.*

Lex Abbe.
& Macedonum in
ingratos.
Demost. di-
ctum.
Persæ.
Germani.

Quod verbum cupidi & expetentis est, & propterea auari. Conuincimur ergo autorem potius benemerētis voluntatem, quàm vim naturæ pensitare voluisse. Et quum is qui largitur, eo animo sit, vt ob gratiam meriti tantundem repetat: profecto appetentem & turpem animum, non autem ingenuum & liberalem, præferre videtur. Ergo auari potius, non autem promptè liberalis animum poeta expendere voluit. Tum ego, Est, inquam, quod dubitetur: sed tamen, si vera & salubri ratione rem

ANNOTATIONES.

esse Gratiar: de nominibus autem non conuenit. Hesiòdus in Theogonia eas nominat Aglaïam, Euphrosynem & Thaliã,

ἡ δὲ εὐφροσύνη χάριτων τέμε καλλιπαρήης ἀγλαίην τε, καὶ εὐφροσύνην. Θαλίην τ' ἑρατεινήν. Sed Homerus Iliad. lib. 14. vnam illarum Pasithecã appellauit,

ἡ δὲ ἐμοὶ δώσειν χάριτ' ἂν μίαν ὀπλητεράων πασιθέην, καὶ τ' αὐτὸς ἐέλδομαι ἡμῶν πάντων.

Quem sequutus Statius lib. 2. Thebaidos sic inquit, *Non hoc Pasithea blandarum prima sororum.*

Vbi Lactantius interpres hanc dicit esse vnam gratiarum: alias autè vocari Aglaïam & Euphrosynam.

^f Apud Lacedæmonios traduntur duæ.] Scilicet Clyta siue Clyto & Phænua Thyagetæ filia. Pausanias lib. 3. & 6. & Plinius lib. 9.

[†] Ab Homero vna, vxor Vulcani.] Scilicet Iliados 18.

[‡] ἡ δὲ πρῶτος χάρις λιπαροκρήδεμονος καλή, τ' ὅπως ἀφικλυτός ἀμφιγυγής.

Quo etiam spectat illud Plinij lib. 35. cap. 10. Deesse iis vnam illam Venerem dicebat, quam Græci Charita vocant: & quod Phanutius tradit vnam Gratiarum Vulcano esse coniunctam: ea fortè, vt dicit, causa, quod quæ arte fiunt, opera ἐπι χάριτι dicuntur.

^g Itaque si quis eum.] Hæc ex Seneca in libris de Beneficentia.

^h Quod apud Athenienses.] Valerius Maximus lib. 2. c. 1. & expressius lib. 5. c. 3.

ⁱ Et Macedones.] Seneca lib. 3. illius operis de Beneficentia, tradit apud ipsos Macedonas solos datam esse aduersus ingratos actionem.

^k Authore Demosthene.] In Oratione de Corona.

^l Persæ quoque.] Xenophon lib. 1. Pædia Cyri.

^m Germani contra.] Corn. Tacitus lib. de Moribus Germanorum.

ⁿ Quæ obligatio, ad ἀντιδωρα dicta est.] Vipianus in l. sed & li lege. §. consuluit. ff. de pet. hæred.

^a Tribuni

penfare volumus, qui mihi naturæ imperio ad dandum faciendumve deuinctus manet, eundem mihi velle obnoxium manere, qui à me officium accipit, profecto non negauerim, vt dare facereque teneatur quod natura imperat, quodque iura diuina & humana volunt, ne subeat ingrati culpam, licet ego libenter dem, & ingenuè liberalis sim. Neque propterea animum videor deturpare, quod in quem beneficium contuli, eundem obnoxium mihi esse volo. Igitur quum lege naturæ, qui beneficium accipit, debitor maneat, proculdubio me velle, quod mihi naturæ imperio debetur, non negauerim: neque propterea liberalis officium imminuo, aut deturpo. Nam gratiæ debitor ita homini ingenita est, vt diuelli nullo modo queat: quam dantein appetere velut promeritum, non est contra officium: nisi sit fortasse quod tu secus arbitrare. Tum Altilius miti, vt erat, ingenio: aut hoc, inquit, verum est, quod modo dixi, aut profecto sua tempora, in quibus qui multa dabant, multa repetere volebant, festiuiter (vt solet) poeta hic criminatur.

Quot plebis tribuni à primordio vrbi fuerint, quæue potestas, & qui consulari potestate, & qui tribuni ararij.

Cap 11.

Tribuni ^a plebis qui post secessionem ad sacrum montem, vt essent praesidio aduersus potentiam magistratuum, creati sunt, bini à principio fuere, ^b C. scilicet Licinius, & P. Albinus, è plebe homines, comitiis curiatis creati, qui tres collegas sibi desumpserunt, ita ^c vt quinque essent qui plebis tribunatum gererent, singuli ex singulis classibus: cautumque fuit, ne cui patricio eum gerere honorem liceret. ^d Cumque propter crebras patrum & plebis contentiones, seditio glisceret magis in dies, tribunorumque numerum augeri oporteret, qui munimentum essent libertatis, à L. Trebonio rogatione promulgata, ^e trigesimo post exacto anno cautum fuit, vt ^f decem numero potestas finiretur, binique ex singulis classibus fierent, qui iterum ac tertio refici, & in sequentes annos à seipsis creati poterant. ^g Tamen, ne eosdem tribunos populus videret, ^h neue collegam cooptare ius foret, præcipua lege exceptum fuerit: qua lege cauebatur, vt essent sacrosancti, in hæc verba: Plebs quos pro se contra vim, auxiliij ergo, decem creauerit, tribuni eius sunt: quodque hi prohibuissent, quodque hi plebem rogassent, ratum esto: sanctique sunt, neue plebem orbam tribunis relinquunt. & infra. ^k Qui etiam eo potestatis venere,

Tribuni
plebis bini,
cum tribus
collegis.

Tribuni
decem.

ANNOTATIONES IN CAP. II.

^a Tribuni plebis.] Liuius 1. Decad. lib. 2. non vno in loco. Sed hæc aliter Dionysius Halicarnassensis lib. 6. non longè à fi. sic scribit, Plebs curiatis annuos magistratus creauit L. Iuniū Brurum, C. Sicinium Bullatum, quos & antea Duces habuerat, cum hisque C. & P. Licinius, & Sp. Licium Rugam. Hi quinque primi Tribunitiam potestatem acceperunt ad quartum Iduum Decembrium, quemadmodum fit & hoc tempore.

^b C. scilicet Licinius & P. Albinus.] Alios nominat Plutarchus in Coriolano, & Asconius Pædianus in Orat. Cicer. pro Cornelio.

^c Vt quinque essent.] Pædianus & Dionysius Halicarn. vbi supra.

^d Cumque propter crebras.] Liuius 1. Decad. lib. 3. Halicarn. lib. 10. Pædianus vbi supra, Valerius Max. lib. 9. c. 7. post princ.

^e Trigesimo post.] Trigesimo sexto dicit Liuius vbi supra.

^f Decem.] In hoc numero etiam concordat Ci-

cero in Orat. in Vatinius non semel: quanquam aliquando vndecim fuisse legitur. Nam & Liuius 1. Decad. lib. 4. scribit L. Minutium vndecimum fuisse tribunum plebis cooptatum. Sed tamen ibi vide.

^g Tamen eosdem.] Liuius lib. 3. 1. Decad. & alibi quoque dictum est.

^h Neue collegam.] Idem Liuius eiusdem Decad. lib. 4. Tranquillus tamen in Augusto, cap. 27. ad finem, scribit Augustum potestatem Tribunitiam perpetuam recepisse, & in ea semel atque iterum per singula lustra collegam sibi cooptasse.

ⁱ In hæc verba.] Apud Ciceronem lib. 3. de Legibus. Ex quo intelliges hic emendanda plurima verba huius legis. Quod autem sacrosancti essent, videre licet ex Dionysio Halicarnassense lib. 6. ad fin. vbi etiam d. legem scribit.

^k Qui etiam eo potestatis venere.] Liuius 1. Decad. lib. 3. & alibi quoque dictum est supra lib. 1. cap. 3.

Tribunorum plebis potestas.

Plebiscita unde dicta. Potestas tribunitia insolens. Hanc comminuit Sylla.

vt comitia consulum¹ pratorumve, & aliorum magistratum habere, & ne quid fieret, inhibere, senatum dissoluere, reliquis tribunis, & quibuscunque magistratibus diem dicere, ararij curam gerere, patricios cogere, multam irrogare, atque senatus decreta approbare & improbare poterant: eoque quod tribuni plebis sanxissent, lege ab Hortensio lata caurum fuit, vt omnes tenerentur. Hinc quæ à tribunis plebis edita sunt, plebiscita dicuntur. Fuitque præcipuo quodam iure excelsa & insolens tribunitia potestas, adeo vt M. Veetium in captis dimicationem venisse, & ultimo affectum supplicio fuisse, quod transeunti tribuno non decederet de via, scriptum inueniamus, donec Sylla rerum potens, cum reipub. imperitaret, tribunitiam potestatem ita fregit & comminuit, vt legem ferret, ne cui qui tribunatum gessisset, ad alios honores pateret aditus, velut indignus honore publico semper futurus.

ANNO TATIONES.

1 Pratorumve.] Dion. Halicarn. lib. 8.

m Et aliorum magistratum.] Diximus supra lib. 1. c. 3.

n Senatum dissoluere.] Liuius 1. Decad. lib. 4. non multo post princ. & Appianus lib. 2. bellorum Ciuilium, vbi de Curione Trib. pleb. loquitur, & supra diximus d. lib. 1. c. 3.

o Reliquis tribunis.] Gellius lib. 13. c. 12. scribit Tribunos plebis habuisse summam coercendi potestatem ius vocandi non habuisse.

p Ararij curam gerere.] Pomponius Iuriconsultus in l. 2. ff. de orig. iuris.

q Patricios cogere.] Quando primùm Tribuni pleb. senatum conuocare aggressi sunt, meditata oratione scribit Dionysius Halicarnasæus libro Antiquit. 10.

r Multam irrogare.] Liuius 5. Dec. lib. 3.

s Decreta approbare.] Nam cum L. Manlius Acidinus à Senatu impetrasset, vt ex Hispania decedens, ouans urbem rediret, prohibitus est à M. Porcio Lecca Trib. plebis, vt retulit Liuius 4. Dec. libro 4.

t Lege ab Hortensio lata.] Plinius lib. 16. c. 10. non multo post princ. Q. (inquit) Hortensius Dictator, cum plebs secessisset in Ianiculum legem in Esculeto tulit, vt quod ea iussisset omnes Quirites tenerent. Laelius Felix ad Q. Mutium apud Gellium lib. 15. cap. 27. Ita ne leges quidem proprie, sed plebiscita appellantur, quæ Tribunis plebis ferentibus accepta sunt. Quibus rogationibus antè patricij non tenebantur, donec Q. Hortensius Dictator eam legem tulit, vt eo iure quod plebes statuisset, omnes Quirites tenerentur. Et huius quoque legis meminit Pomponius Iuriconsultus in l. 2. §. deinde cum esset. ff. de orig. iur. in hæc verba, Deinde cum esset in ciuitate lex duodecim tabularum, & ius ciuile, essent & legis actiones, euenit vt plebs in discordiam cum patribus perueniret & secederet, si bique iura constitueret quæ Plebiscita vocantur. Mox eum reuocata esset plebs, quia multæ discordiæ nascebantur de his plebiscitis: pro legibus placuit & ea obseruari, lege Hortensia lata. & ita factum est, vt inter plebiscita & leges species constituendi interesset & potestas eadem. Et Iustinianus in §. plebiscitum. instit. de iur. natur. gent. & ciuili, Sed & (inquit) plebiscita lege Hortensia lata non minus valere quam leges ceperunt. Et huius quoque Hortensij Dictatoris, qui plebem, quæ in Ian-

culum secesserat, reuocauit, meminere Iul. Florus epit. Liuij lib. 11. ad finem. & Diuus Augustinus de Ciuitate Dei, lib. 3. cap. 17. Quæ eò volui dicere, quoniam legitur apud Liuium 1. Decad. lib. 3. L. Valerium & M. Horatium Coss. cum veluti in contro- uerso iure esset, tenerentur tunc patres plebiscitis, legem centuriatis comitiis tulisse, vt quod tribuni plebes iussisset, populus teneret. id est, vt id propter imbecilliores interpretes, vniuersos ciues, comprehensis etiam patricijs & Senatoribus, vt etiam diserte declaratur in d. §. plebiscitum. Subiungit autem Liuius, Qua lege Tribunitijs rogationibus telum acerrimum datum est. Et eadem propemodum scribit Dionysius Halicarnasæus lib. 11. Sed & ipse Liuius 1. Decad. lib. 8. tradit T. Aemylum Mamer- cum Consulem, dixisse Dictatorem Q. Publium Philonem suum collegam, qui tres leges secundissimas plebi, aduersas nobilitati tulit: Primam, vt plebiscita omnes Quirites tenerent, vt ex his aperte intelligas non Hortensium Dictatorem primum eam legem plebiscitorum tulisse: sed antea non semel latam fuisse. Sed quia, verisimile est, nõ passim obseruabatur, resistentibus semper patribus, tandem & tertio lata est ab ipso Hortensio, denique perpetuè obseruata. Ex quo & Hortensia dicta est. v. Adeo vt M. Veetium.] Plutarchus in vita C. Gracchi.

x Donec Sylla.] Cæsar Comment. belli Ciuiliis lib. 1. non multo post prin. scribit Syllam omnibus rebus nudasse Tribunitiam potestatem, cui tantum intercessionem liberam reliquit. Q. Cicero sic inquit apud M. Tullium Fratrem lib. 3. de legibus, Quam ob rem in ista quidem re vehementer laudo Syllam, qui Trib. plebis sua lege iniuriæ faciendæ potestatem ademerit, auxilij ferendi reliquerit. Pompeiumque nostrum in cæteris rebus semper amplissimis summisque effero laudibus: de Tribunitia potestate taceo: neque enim reprehendere libet, neque laudare possum. Appianus bellorum Ciuilium lib. 1. Sylla Dictator, inquit, Tribunitiam potestatem adeo perfregit ac debilitauit, vt ferè ad nihilum redegerit, cum ex lege prohiberet eum, qui Tribunitiam gessisset, ulterius potestatem habere posse. Florus epit. Liuij 89. scribit omnem ferendarum legum potestatem Trib. plebis à Sylla ademptam fuisse. Præter hos vide Sueto. in Cæsare c. 5. Asconium Pedianum in Orat. Cicero. pro Cornelio Balbo, & 3. in Verrem act. ad fi.

y Quam

Intercessionem tamen liberam tribuno nihilominus reliquit, quam postea Tiberius Gracchus in tribunatu collegis abrogauit. Quæ quidem intercessio etiam pratoribus competebat: quippe intercedere etiam prator pratori poterat: qui licet tantæ potestatis foret: vt etiam consullem in carcerem ducere, dictatoriq; comminari, & multam irrogare posset: siquid tamen scelesto consilio contra commoda plebis gessisset, aut exorta offensione apud collegas minus iuste intercessisset: poterat ei à reliquis tribunis dies ad populum dici, iussuq; populi aut tribunorum in carcerem duci: & tribunatus abrogari, & in exilium agi, & senatu amoueri. Cn. enim Tremelio tribuno pl. in erimen adducto, quod M. Aemilio Lepido pontifici maximo conuicium fecisset, contumeliaq; & probris affecisset, à populo multa dicta fuit. Et L. Cottam tribunum plebis, quum æs alienum abnegaret, eò quod in ius vocari, & magistratus imperio cogi non posset, collegæ illum coegere, comm. natiq; sunt, nisi æs solueret alienum, se creditoribus illum dedituros, si postulassent. aliiq; tribuni suffragio populi saepe coerciti fuere, penes quem coercitio tribunorum fuit. Sed tamen si tribunatus, plebis foret magistratus, sequitis inde temporibus, à plebe ad senatum translatus fertur: ita vt senatores & patricij tribunatum gerere amplissimum munus putarent: quod post Syllæ tempora obseruatum inuenimus, in tantum, vt extra urbem tribuno prouincias demandari, illisq; cum imperio præfuisse, exercitus ductasse, fascesq; & lictores habuisse legamus. Primusq; Cotta legem tulit, vt tribunus gerere honores, & prouinciis præesse, ac magistratus extra urbem sortiri posset. A principio enim extra urbem ultra mille passus tribuno nulla erat potestas aut imperium. Demum Cæsares tribunitiam potestatem tam cupidè appetuerunt, vt magni muneris loco, proque regali potestate illis delata sit: quippe Augustus, ne regis aut dictatoris nomē assumeret, tribunitiam potestatem velut sublime fastigium, & summa potentia subnixus foret, per septem & triginta annos perpetuam gessit.

ANNO TATIONES.

y Quam postea Tib. Gracchus.] Plutarchus in vita illius.

z Quæ quidem intercessio.] Asconius Pedianus in 3. in Verrem act.

a Qui licet.] Scilicet Tribunus plebis, ad eum enim redit.

b Consullem.] Vide supra lib. 1. c. 3. nu. 8. & 9.

c Si quid tamen.] Liuius 1. Decad. lib. 5. & Plutarchus in Tiberio Graccho.

d Cn. enim Tremelio.] L. Florus epit. Liuij lib. 47. in princ.

e Et L. Cottam.] Val. Maximus lib. 6. ca. 5.

f Sed tamen Tribun.] Et non populi, vt dicit Appianus apud Liuium 1. Dec. lib. 2.

g Sequitis inde temporibus.] Liuius 1. Decad. lib. 3. vbi dicit duos patricios consularisq; Sp. Tarpeium & A. Aeternum in Tribunos plebis fuisse cooptatos. & iterum libro 4.

h In tantum vt extra urbem.] Id quod ex sequentibus apparet.

i Primusq; Cotta.] Ascon. Pedianus in Orat. Cicero. pro Cornelio. Cicero autem in 3. in Verrem actio. scribit Q. Opimum adductum in iudicium, verbo, quod cum esset Tribunus plebis, intercessisset contra legem Corneliam, quod in Tribunatu dixisset contra alicuius hominis nobilitatem. Vbi Asconius, vt Tribuni plebis, inquit, aliorum quoque magistratum capessendorum potestatem haberent, persuasisse dicitur hanc legem Opimius.

k A principio.] Liuius 1. Dec. lib. 3.

1 Demum Cæsares.] Id probat sequentib. exemplis. Sed huc quoque pertinet quod scribit Aelius Spartianus in vita Adriani post princip. Tribunus plebis factus est Cædido & Quadrato iterum Cof. in quo magistratu ad perpetuam Tribunitiam potestatem omem sibi factum asserit, quod penulas amiserit, quibus vti Tribuni plebis plurius tempore solebant: Imperatores autem nunquam. Flavius Vopiscus in Aureliano dicit Tribunitiam potestatem esse partem maximam regalis imperij. & vide infra in verbo, Licet verò Vespasianus.

m Quippe Augustus.] Appianus lib. 5. belli Ciuiliis tradit Augustum perpetuè plebis Tribunum à Romanis fuisse delectum, vt à primo magistratu ipsum auerterent, hisq; auspiciis initiisque eam Tribunitiam potestatem suscepisse, quam tamen, immemor promissionis, ad fulciendam monarchiam deponere noluit: atque insuper in priuignos suos Tiberium & Drusum transfudit. Suetonius quoque in vita illius, cap. 27. Tribunitiam, inquit, potestatem perpetuam recepit. Dion item in vita eiusdem rationem reddit cur Trib. potestatem perpetuam retinuerit. Cornelius Tacitus lib. 3. de potestate Tribunitia loquens, Id, ait, summi fastigij vocabulum Augustus reperit, ne Regis aut Dictatoris nomen assumeret, ne tamen appellatione aliqua cætera præmineret. Sed antè lib. scilicet 1. defcribens pompam funeris Augusti, sic scribit, Continuat per triginta septem annos Tribunitia potestas. Ex quibus Taciti locis Alexander hæc assumpsit.

Intercessio tribunis re lieta. Tribunus plebis puniebatur à reliquis trib. & populo. Cn. Tremelios.

L. Cotta.

Tribunus plebis magistratus translatus est ad senatores & patricios. Tribunorum potestas aucta. Lex C. Cotta. Augustus tribunus septem & triginta annis.

Quam etiam Tiberius in quinquennium accepit: ipsamque Druso conferri à populo pro summo decore habuit. Et deinceps Otho, & sequuti Cæsares amplissimi imperij loco appetuere, licet serò Vespasianus illam fuerit assequutus. Adeoque processit tribunitia potestas, ut actum aliquando fuerit in senatu, ut non à consulibus, sed ab his qui tribunitiam gererent potestatem, annos & tempora dinumerarent. Postea verò à Nerone illi ordini infenso, tribunorum facultas maximis edictis coercita fuit, cautumque seuerè, ne tribuni ius prætorium aut consulum præriperent, néve quempiam ex Italia euocarent, cum quo lege agi posset, néve quid intra domum pro potestate agerent, néve illatam multam à tribunis quaestores ararij intra menses quatuor in publicas tabulas referrent. Sed præter hos plebis tribunos, fuere alij consulari potestate, anno trecentesimo decimotertio ab vrbe condita, iisdem auspiciis quibus consules creati, tam ex plebe quàm patribus. Nam quum Canuleius legem ad populum ferre contenderet, ut ex plebe consules facere liceret, patresque ne consularatus cum plebe promiscuus foret, vehementer obsisterent, eò res ducta est, ut tribuni militum consulari potestate fierent, tam ex plebe quàm patribus: idemque iuris quod consules haberent. Nam & sella curuli, & consulari prætexta, licetoribus & fascibus consularibus insignes erant: ac primò tres patricij creati, mox quum defectiones populorum, & tot simul orientia bella tres obire non valerent, illorum numerus auctus fertur, ut modò quatuor, modò quinque, interdum sex, nonnunquam octo crearentur, tunc quum à Romanis Veij diutino & graui bello premebantur. Ad tantam enim belli molem, tribunorum auxerunt numerum, quot nunquam antea facti, per quod tempus tribus annis sine consulibus Romana res fuit, sicut decemuiris legum ferendarum causa creatis, biennio defuere: donec desito tribunorum militum magistratu, & per ingentia certamina victo senatu, ut consules etiam de plebe fierent, ægrè nobilitas passa est. In qua re admirari succurrit, quod

Anni & tempora an. à tribunis, an consularibus numerarentur discipulorum.

Tribuni consulari potestate.

Tribuni militum diti.

Romeni sine consulibus. Consules de plebe tamen demercenti.

ANNOTATIONES.

n Quam etiam Tiberius.] Dion in Augusto scribit Augustum Tiberio potestatem Tribunitiam dedisse in quinquennium.
o Ipsamque Druso.] Tacitus lib. 3. Tiberius, inquit, mittit literas ad denatum queis potestatem Tribunitiam Druso petebat.
p Et deinceps Otho.] Tacitus lib. 17. Decernitur, inquit, Othoni Tribunitia potestas, & nomen Augusti, & omnes principum honores.
q Licet vero Vespasianus.] Suetonius in vita illius, cap. 12. Sed superioribus adde quod Iulius Capitolinus in Antonino Pio tradit ipsum Antoninum gratias in Senatu egisse, quod factus esset patri (scilicet Hadriano) & in imperio Procōsulari & in Tribunitia potestate collega. Et in vita Macrini. Deniq; Macrino statim & Procōsulare imperium, & potestatem Tribunitiam detulerunt. Et in Maximino & Balbino, Decretis ergo omnibus Imperatoris honoribus atque insignibus, percepta Tribunitia potestate, iure Procōsulari, Pontificatu Maximino, patris etiam nomine meruerunt imperium.
r Adeoque processit.] Tacitus lib. 3. Marcus, ait, Syllanus ex contumelia Consulatus honorem principibus petiuit, dixitque pro sententia, ut publicis priuatisque monumentis ad memoriam temporum, non Consulatum nomina præscriberentur, sed eorum qui Tribunitiam potestatem gererent.
s Postea verò Nerone.] Hæc vsque ad clausulam, Sed præter hos. sunt Taciti lib. 13.

t Fuere & alij Consulari potestate.] Hæc vsque ad clausulam, Donec deuto. sunt Liuij 1. Dec. lib. 4. non vno in loco, & Diodori Siculi lib. 2.
v Ut modo quatuor.] Liuius 1. Decad. lib. 4. sic scribit, Quia duo Coss. obire tot simul bella nequirent, Tribunos militum tres creatos dicant, sine mentione promulgatæ legis de Consulibus creatis ex plebe: & imperio & insignibus consularibus vsos. Idem eodem scribit Tribunos militum Consulari potestate quatuor creatos fuisse: omnes iam functos eo honore.
x Interdum sex.] Liuius d. 1. Decad. lib. 4. & 5. in princ.
y Nonnunquam octo.] Idem d. lib. 5. in princ. his verbis, Romani auxere Tribunorum militum consulari potestate numerum octo, quod nunquam antea, creati. Sed adde aliquando decem ex eodem eiusdem Decad. lib. 3. Atque etiam senos denos in quatuor legiones fuisse creatos à populo ex 1. Dec. lib. 9. Sed vide an loquatur de Tribunis Consulari potestate, an aliis.
z Per quod tempus.] Liuius Decad. 1. lib. 4. & 5. Imò & aliquando quindecim quoque annis ex eodem illo ipso lib. 5.
a Sicut decemuiris.] Idem Liuius 1. Decad. lib. 3. Plinius Secundus de Viris illustribus c. 21.
b Ut Consules etiam de plebe fierent.] Liuius 1. Dec. lib. 6. ad fin. Idem Plinius d. lib. c. 20.
c Quod Pomponius Iurifcon.] In l. 2. §. deinde cum post. ff. de orig. iur.

d Præ

Pomponius Iureconsultus de origine iuris literis prodidit, tribunos militares consulari potestate ad vigesimum numerum auctos Romæ fuisse: quod nunquam fando auditum, & apud autores tacitum & prætermisum est, quum tot tribunorum imperia ambiguis decretis certissimo exitio reipub. fuissent. Præter hos fuere ararij tribuni, ex tertio iudicum genere, quorum cognitio in pecuniariis & minoribus causis plerunque fuit: quippe quum soli antea senatores iudicarent, ob eamque rem iniqui plebi fierent, C. Gracchus rogatione promulgata, trecentos ex equestri ordine adiecit iudices, parem senatoribus numerum, ut metu communicati imperij iudicia æquali lance pensarent: iudicantque aliquadiu iudicia integrè & incorruptè. Victor deinde Sylla, sublatis equestri ordinis iudiciis, solos senatores iuris cognitionem habere, & iudicia ferre iussit: qui annis decem licenter iudicia exercuere per turpitudinem & sordes, donec ab Aurelio prætore, alia rogatione iterum communicata iudicia fuere senatui, equitibus, & tribunis arariis: quæ lex iudiciaria dicta est, quo tempore Verres peculatus criminis causam dixit: Quibus vetitum lege Gabinia fuit, ne ex syngrapha ius dicere liceret. Quos postea diuus Iulius noua constitutione abrogauit: nam iudicia ad duo tantum genera redegit, equestris scilicet ordinis & senatorij Tribunos verò ararios, quod erat tertium, sustulit: quos deinde restitutos, & iura sicut prius dixisse, facile crediderim: siquidem Augustus Cæsar ad has iudicum decurias quartam adiecit, quæ ducenariorum dicta est, quæ de minimis iudicaret. M. deinde Plautius, nobilitate suffragante, tulisse ad populum dicitur, & pernicisse, ut singulæ tribus quindenos crearent iudices, qui numerus sexcentos vigintiquinque expleuit: inter quos erant senatotes & plebeij, tribuni ararij dicti. Quod compar fuit cum eo quod Athenis statutum comperimus, ut à mille quadringentis, furti aut ambitus & iniuriarum quandoque iudicatum sit. post quos C. Calicula quintam adiecit decuriam, Galba sextam adiecit recusauit. quæ quidem diuersis erant discretæ nominibus. nanque alij tribuni ararij, alij selecti, nonnulli iudices, plerique Nongentij

Tribuni militares 20.

Tribuni Ararij.

300. ex equestri ordine adunsi senatoribus.

Aurelius prætor senatorum.

Equites, Tribunos ararios cōsummittendi.

D. Iul. iudicia ad duo genera redegit.

Quarta iudicum decuria.

Ducenarij adiuncti.

M. Plautij lex.

Quinta decuria.

ANNOTATIONES.

d Præter hos fuere.] De quibus Plinius lib. 34. c. 1. & Festus Pompeius lib. 1. non multò post princ. & ij quos postea citabimus.
e Ex tertio.] Asconius Pedianus in Orat. Cicero pro M. Scæuro, pro L. Cornelio, & pro Milone.
f Quippe cum soli.] Id vsque ad clausulam, Victor deinde Sylla. est Plutarchi in vita Gracchorum. At Florus epit. lib. 60. scribit Gracchum legem tulisse, qua equestrem ordinem cum Senatu consentientem corrumpere nitentur. Statuerat enim, ut trecenti Senatores essent, equites sexcenti. id est, ut equester ordo bis tantum virium haberet.
g Donec ab Aurelio.] Idem Asconius in Orat. Cicero in Pisonem paulò ante fin. & in d. Orat. pro L. Cornelio.
h Quæ lex iudiciaria dicta est.] Cicero in dicta Orat. in Pisonem, & ibi quoque Asconius ad fin.
i Quibus vetitum lege Gabinia fuit.] Cicero epistol. ad Atticum lib. 5. epist. vlt. Et postea, ait, venit in mentem sceneratoribus nihil se iuuare illud S. C. Quod ex syngrapha ius dici lex Gabinia vetaret. & lib. 6. epist. 3. Audio, inquit, omnino Scæpium penitere: nam quod S. C. esse dicebat, ut ius ex syngrapha diceretur, eo consilio factum est quod pecuniam Salaminij cōtra legem Gabiniam sumperant. Vetabat autem Auli lex ius dici de ita sumpra pecunia. Auli autem dicit quod Aulus Gabinius Consul eam tulerat.

k Quos postea D. Iulius.] Sueton. in Cæsare, c. 41. hæc eadem ad verbum dicit.
l Augustus Cæsar.] Suetonius in vita illius, c. 32. & vide Plinium lib. 33. c. 1. ad fin.
m M. deinde Plautius.] Cicero in Oratio. pro Cornelio, Memoria, inquit, teneo, cum primum Senatores lege Plautia iudicarent, hominem diu ac nobilitati perinuisum, Cn. Pompeium causam lege Varia de maiestate dixisse. Quem locum enarrans Asconius Pedianus, M. (ait) Plautius Sillanus Trib. plebis Cn. Pompeio Strabone, L. Porcio Catoe Coss. secundo anno belli Italici, cum Equester ordo in iudiciis dominaretur, legem tulit adiuantibus nobilibus: quæ lex vim eam habuit, quam Cicero significat: Nam ex ea lege tribus singulæ ex eo numero quinos denos suffragio creabant, qui eo anno iudicarent. Ex eo factum est, ut Senatores quoque in eo numero essent, & quidam etiam ex ipsa plebe.
n Post quos C. Caligula.] Sueton. in vita illius, ca. 16. & Plinius lib. 33. c. 2. afferentes vtræque rei rationem diuersam.
o Galba sextam.] Sueton. in Galba, c. 14. Iudicibus, inquit, sextam decuplariam adieci precantibus non modò negauit: sed etiam concessum à Claudio beneficium, ne hyeme initioque anni ad iudicandum euocarentur, eripuit.
p Quæ quidem diuersis.] Plin. li. 33. c. 2. in princ.

nuncupati: ⁹ quorum sortitio fiebat quoties iura dicturi erant, ne quid doli astute admitteretur, néve iudicantis suspicio, iudicij fidem eleuaret. Illorum enim nomina inculpta tabellis, & in urnam coniecta, sorte educebantur. Mansitque constitutum ne quis ex nouis ciuibus collegio ad numeratus, inter decurias iudicaret: ⁵ vtque in Portia basilica, quam Cato erexit, non è tribunali ⁶ ius dicerent, sicut prætores, ⁷ sed è subfelliis: quòd non summi honoris, sed minores essent magistratus: quibus etiam hoc curæ fuit, vt publicam pecuniam signarent, illiusque curam agerent, fontiumque vincula seruarent. Verba legis fuere: Tribuni sunt, Domi pecuniam publicam custodiunt, Vincula fontium seruanto, Aes, argentum, aurum publicè signanto. ⁷ Hoc quoque meminisse non pigebit, quòd tamen aduersus reliquos magistratus iure sacrosanctæ potestatis, tribunis plebis intercedere liceat, ita vt vno intercedente, nihil reliqui decernere valeant: tamen aduersus dictatoriam vim, ⁸ aut Vestales virgines, quæ velut sacrosanctæ ab hominis tactu illasæ manent, nulli tribunorum intercedere, vetare aut prohibere, facultas est.

Tribunorum sortitio in iure dicundo. Noui ciues inter decurias non in dicabant. In Portia basilica ius dicebant. Tribuni. Horum officium.

ANNOTATIONES.

⁹ Quorum sortitio fiebat.] Hic omnino vide quæ scripsimus in nostris Commentariis Primigeniorum c.17. in 1. opin. nu. 52.
¹ Mansitque constitutum.] Plin. lib. 33. c. 1. in fine. Vtq; in Portia Basilica.] De qua dictum est supra. lib. 2. c. 12.
¹ Ius dicerent.] Scilicet Tribuni plebis ex Plutarcho in Catone Uticensi, & in prob. c. 81.
^v Sed è subfelliis.] Plutarch. vbi supra proximè, & Alcon. Pedianus in Verrem act. 1. ibi, Alienum haber, hunc tamen à subfelliis.

^x Quibus etiam hoc curæ fuit.] Legis in eam rem verba repetes apud Ciceronem lib. 3. de legib. y Hoc quoque.] De his vide omnino quæ dicta sunt supra lib. 1. c. 4. nu. 12. & multis seq.
^z Aut Vestales virgines.] Vide infra eodem lib. 5. cap. 12. vbi de Claudia Vestali, quæ iniussu populi patrem triumphantem complexa, ascenso simul curru vsque in Capitolium profecta est, ne vetare aut intercedere fas cuiquam Tribunorum esset.

Quonam modo per feciales inirentur fœdera, aut bella indicerentur, & quid ab exteris seruatum est. Cap. 111.

Feciales, ^a quos fœderibus sancientis, & rebus repetendis, ac bellis indicendis Romanos habuisse constat, ^b à Tullo Hostilio, seu Anco Martio, ^c vt verò alij, à Numa Pompilio creatos fuisse liquet, qui ab antiqua gente Equiculis iura & verba solennia, ^d quibus res repetuntur, & bella indicuntur, acceperunt. ^e Horum collegium à principio viginti fuere, quibus & patri-patrato, vt nunquam lineo amictu veterentur, proprium fuit: ^f qui tamen fœderi-

Feciales 20. Fecialium munera.

ANNOTATIONES IN CAP. III.

^a Feciales.] Varro lib. 1. aut aliorum comput. 4. de lingua Latina, Feciales, inquit, quòd fidei publicæ inter populos præerant: nam per hos fiebat, vt iustum conciperetur bellum (& inde desitum) & vt fœdere fides pacis constitueretur. Ex his mitebant, antequàm conciperetur, qui res repeterent, & per hos etiam nunc fit fœdus, quod fidus scribit Ennius dictum. De his vide Liuium 1. Decad. lib. 1. Fenestellam, aut quisquis is est, de Romanorum magistratibus, cap. 9. Gellium lib. 6. c. 4. Dionysium Halicarnasem lib. 2. vbi fecialium officia & ritus describit. Plurar. in Numa, & in Camillo, & proble. c. 62. & Seruium in illud 1. Acneid.
^{Regemq; dedit, qui fœdere certo &c.}
^b A Tullo Hostilio, seu Anco Martio.] Nam de his duobus Liuius 1. Decad. lib. 1. in duobus locis agit.
^c Vt verò alij à Numa.] Plutarchus in vita il-

lius. Liuius & Halicar. vbi supra.
^d Quibus.] Seruius lib. 12. Acneid. in eum locum, - *Alij fontemq; ignemq; ferebant Velati lino, & verbena tempora vincti.*
Atqui, inquit, feciales & Paterpatratus, per quos bella vel fœdera confirmabantur, nunquam utebantur vestibus lineis. Vnde dicemus errorem factum, vt linea vestis contra morem adhiberetur ad fœdera, quæ firma futura non erant. Scimus enim hoc vtique seruare Virgilium, vt rebus quibus denegatur exitus, det etiam infirma principia eiusque rei adfert multa testimonia.
^e Horum collegium.] Varro de vita pop. Romani, apud Nonium Marcellum de Doctorem indagine, Fecialesque, inquit, viginti qui de rebus cognoscerent, iudicarent, & statuerent, constituerunt.
^f Qui tamen.] Liuius 1. Decad. lib. 1. in pluribus locis.

g Aut

bus sancientis, & bellis indicendis, ^b aut rebus repetendis, quæ præter ius præterque fas ademptæ sunt, adhiberentur: ^c tamen si qui legati pop. Romani, qui iure gentium sancti sunt, à quouis populo aut natione violati forent, vt hi dederentur qui iura gentium temere violassent, per feciales cauebatur. ^d Erat enim veteribus ius legatorum sanctum & inuiolabile, cum hominum præsidio munitum, tum diuino iure defensum, quòd etiam inter bella & hostium tela incolume seruabatur. ^e Fuit ergo proprium collegij fecialium, tam de bellis iustisque fœderibus, pactionibusque & conditionibus populorum, Regum, terrarum & nationum, quàm de illatis iniuriis, sociis, fœderatisque gentibus cognoscere, raptaque, & hostili modo deuastata, belli iure repeterent, tum si hostes æqua postulent, aut si præter legem fœderis se aliquid perpeffos querantur, si sua sponte, aut læsi & lacesiti arma sumpserint, si infida pax seruanda, si induciæ aut bella iustè indicta & pacta sint, si petita ex fœdere danda, si autores defectionis deponendi, si contra fidem conuentionis & ius gentium venire liceat, animaduertere: ^f belli pacisque iura exequi, & perpenso iudicio æstimare. Quæ verba iuris fecialis sic habent: Belli, pacis, fœderum, induciarum, oratorum, feciales iudices sunt. & infra. ^m Sed tamen ea fœdera pactionesque quæ cum sociis inire decet, feciales sancire, aut pacta concipere, haud aliter poterant, quàm si consulis aut prætoris autoritate intercedente, senatusconsulto iussuque populi permissum foret: iniussu enim populi, aut citra senatus autoritatem, nihil sanciri posse quod populum teneat, haud dubium est. ⁿ Fiebat enim senatusconsultum in hæc verba, vt priuas verbenas priuosque lapides prætorem poscerent: qui verbenam ex arce, & sagmina (herbæ enim genus est) ^o ac lapidem silicem ex templo Iouis Feretrij daret,

Legatorum ius sanctum.

Feciales nihil poterant nisi prætoris autoritate, aut senatusconsulto intercedente. Fœderis percutiendi ceremonie.

ANNOTATIONES.

^g Aut rebus repetendis.] Neque enim licebat bellum mouere prius quàm feciales misi essent ad res repetendas, ex Liuius 1. Decad. lib. 4. Tunc quoque ne confestim bellum indiceretur, néve exercitus mitteretur, religio obstitit: Feciales prius mittendos ad res repetendas censuere. & vide paulò infra.
^h Tamen si qui legati populi Ro.] Appositè verbo, dederentur, vitur. Nam qui fœdus violarent, ij vt populo, cuius fœdus violarent, dederentur, feciales postulabant. Varro vbi supra, Si cuius, inquit, legati violati essent: qui id fecissent, quanuis nobiles essent, vt ciuitati dederentur, statuerunt. Et è diuerso quoque, si qui Romani legatos exterarum gentium violassent, ij per feciales ipsis legatis tradebantur, vt videre est apud Liuium 4. Dec. li. 8. i Erat enim veteribus.] Stadius lib. 2. Thebaid. - *Sed iussa patris tutiq; regressus Legato, iustasq; preces vicere sororis.*
Vbi Lactantius interpres, Tutu regressus, inquit, quòd legatū nefas esset interfici: Sacrosancta enim sunt legationis officia. Citatque illud Ciceronis in 1. Orat. Orator etiam inter hostium tela incolumis versari potest.
^k Fuit ergo proprium collegij.] Varro lib. 2. & 3. de vita populi Romani apud Nonium Marcellum de Doctorem indagine, & Plutarchus in Camillo.
^l Belli pacisque.] Cicero lib. 2. de legibus. vbi adscripsit hæc ipsa verba.
^m Sed tamen.] Liuius 1. Decad. lib. 9. sic scribit, Consules profecti ad Pontium in colloquium, cum de fœdere victor agitaret, negarunt iniussu populi fœdus fieri posse, nec sine fecialibus ceremoniisque

alia solenni. Et 3. Dec. lib. 10. non longè à fine. Tum (inquit) M. Atilius & Q. Minutius Trib. plebis ad populum tulerunt, Vellent iuberentue Senatam decernere, vt cum Carthaginensibus pax fieret, & quem eam pacem dare, quenque ex Africa exercitus deportare iuberent. De pace vt rogata omnes tribus erant, iusserunt pacem dare P. Scipionem, eundem exercitus deportare. Ex hac rogatione Senatus decreuit, vt P. Scipio ex decem legatorum sententia, pacem cum populo Carthaginensi, quibus legibus ei videretur, faceret. Polybius lib. 3. introducit quempiam Carthaginensem hæc dicentem, Deinde etiam si istum fœdus fuerat, non teneri eo Carthaginenses, quòd absque autoritate Senatus & populi iussu ab Afrubale priuato arbitrio istum extitisset. Ad id adducere Romanorum exemplum, quòd fœdus à Lucatio Coss. in Sicilia istum: quia sine autoritate populi Romani factum erat, infringi debere iudicauerunt.
ⁿ Fiebat enim Senatusconsultum.] Liuius vbi supra paulò post ea que ex eo illic adduximus, feciales cum in Africam ad fœdus ferendum ire iuberentur, ipsis postulantibus Senatusconsultum in hæc verba factum est, Vt primos lapides silices, priuasque verbenas secum ferent: vt Prætor Romanus his imperaret, vt fœdus ferent, illi Prætorum sagmina poscerent. Herba id genus ex arce sumptum dari facialibus solat. Plinius autem li. 2. c. 2. Verbenam quoque ex arce sumi dicit. Sed & lib. 25. cap. 9. de ea verbena loquens, Hæc est, inquit, quam legatos ad hostes ferre iudicauimus. & vide paulò infra in verbo, Et verbena.
^o Ac lapidem silicem.] Festus Pomp. lib. 6. vbi de Ioue Feretrio. Vide omnino Polybius d. lib. 3.

fecialesque ea secum ferrent, ac porca adhibita, vetere præfatione præfatis carminibus ad præstitutam diem in foro, seu vbi conuenerat, enunciatis, fecialis sceptrum manu tenens, pro Iouis simulacro, tanquam is fœderi adhiberetur, filo lanæ capite velatus, & verbena coronatus, Iouem, Martem, cæterosque obtestari deos, & dira obsecratione precari debebat, vt si quis eorum fœdera violasset, aut illa sciens falleret, ita illum Iupiter feriret, quemadmodum ipse porcã percuteret. Quibus obtestationibus quàm sanctissimè prolatis, secundum rem diuinam precationemque, lapide silice porcam percutiebat: mox aqua & igne in sacris adhibitis, illam immolabant: qua cæsa, iura pacis & fœdera conuenta, ita esse ritè putauere, hanc fidem socialem & sanctissimum fœdus esse arbitrati, quo nihil sanctius firmissimumque fuit: idque ante meridiem, & primo diluculo: nam post meridiem eas precationes facere, aut fœdus percutere non licebat. A principio tamen conditæ vrbs, in fœderibus pacis pactio- nibusque pro verbena myrtus sumebatur. Apud Græcos nisi præconibus adhibitis, legatos minimè hostium fines ingredi decebat, neque legationis munere fungi quenquam, ni prius infusa aqua, ab eisdem manus abluissent, Iouique coronatis po-

Tempus fœderis percussio- ni.

Græcorum ceremonia in suscipi- endis lega- tis hosti.

ANNOTATIONES.

p Ac porca adhibita.] Virgil.lib.8.Aeneid.
 - Et cæsa iungebant fœdera porca.
 Sueton.in Claudio, cap.25. Cum regibus fœdus in foro dicit porca cæsa, ac vetere fecialium præfatione adhibita. Et Seruius enarrans illud ipsius Virgil. lib.1.Aeneid.
 - Regemq; dedit qui fœdere certo
 Et premere, & laxas sciret dare iussus habenas.
 Fœdus, inquit, dictum est, vel à fecialibus, per quos fiunt fœdera, vel à porca fœdè lacerata. citatque illud Virgilij supra adductum. Verùm Liuius non semel dicit porcum. Nam 1.Decad. lib.1. de eadem re loquens, sic scribit, Si prior defexit publico consilio, dolo malo, tu illo die Iupiter populum Romanum sic ferito, vt ego hunc porcum hodie feriam. Et eiusdem Decad. lib.9. statim post ea quæ attulimus supra ibi, Fiebat enim Senatusconsultum. subiungit, Quid enim aut sponsoribus in fœdere opus esset, aut obfidibus, vbi precatione res transigitur, per quem populum fiat quominus legibus dictis stetur, vt eum ita Iupiter populum quemadmodum à fecialibus porcus ferietur. Sed & Seruius nõ satis sibi constans in enarratione illius loci 8. Aen. Falsò, inquit, porca: nam ad hoc genus sacrificij porcus adhibebatur. Ergo aut vsurpauit genus: scilicet porcam pro porco, vt in aliis locis ibi designatis. Aut certè illud ostendit: quia in omnibus sacris feminini generis plus valent victimæ. Denique si per marem litare, succidanea dabatur fœmina: si autem per fœminam non litassent, succidanea adhiberi non poterat. Idem Virg. lib.12. de fœdere loquens,
 - Purasq; in veste sacerdos
 Setigere fatum suis, intonsamq; bidentem
 Attulit.
 Quæ verba ad marem & ad fœminã trahi possunt.
 q Fecialis sceptrum manu tenens.] Festus Põpeius lib.6.vbi de Ioue Fetetrio loquitur, inquit, ex eius templo sceptrum sumebant, per quod iurarent.
 r Filo lanæ.] Liuius 1.Dec.lib.1. in Anco Martio, Legatus, inquit, vbi ad fines eorum venit vnde res repetuntur, capite velato (filum lanæ velamen est)

Audi Iupiter, inquit, &c. Verùm Virgilius lib.12. lino vult videri eos velatos fuisse cum dicit,
 Velati lino.
 Vbi Seruius autoritate Capri & Iginij, dicit lectio- nem esse corruptam & pro lino legendum limo, continuoque quid sit limus declarat, vt ibi videre poteris. Alibi autem docuimus linum magis de- cere sacerdotes quàm lanam.
 s Et verbena.] Virgil.d.lib.12.ad illud,
 Velati lino. mox subdit,
 Et verbena tempora vinceti.
 Vbi Seruius, Verbena, ait, propriè est herba sacra, sumpta de loco sacro Capitolij: qua coronabantur feciales, & Pater patratus fœdera futuri, vel bella indicturi. Abusiue tamen etiam verbenas vocamus omnes frondes sacras, vt est laurus, oliua vel myrtus: vt Terentius in Andria act.4. scena verò 4.
 - Ex ara hinc verbenas sume.
 Nam Myrtum fuisse Menander testatur, de quo Terentius transtulit. Sed & Donatus in eum locum Terentij, Verbena, ait, quasi herbenas, redimicula sunt ararum. Et sunt omnes herbe frondisque festæ ad aras coronandas: vel omnes herbe frondisque ex aliquo puro loco decerpæ, citatque ipsum Menandrum. Hæc autem ea est quam verbenacam vocant, vt videre licet ex Plinio lib. 25.c.9. quæ vt tradit Ruellius hodie Gallis nostris vulgo Veruena dicitur.
 t Iouem, Martem cæterosque.] Liuius 1, Dec. lib.1. in Anco Martio, vbi huius obtestationis verba ponit.
 v Lapide silice.] Vide supra in verbo, Ac lapidem silicem.
 x Idque ante meridiem.] Plinius d.lib.25.c.9.
 y Pro verbena.] Vide supra in verbo, Et ver- bena.
 z Apud Græcos.] Homerus lib.3.Iliados,
 - ἀτὰρ κήρυκες ἀγαυοὶ
 ὄρουσι πρὸς ἄθεον (ὕμνωγον κρητῆρα) δῖον
 μίσγον, ἀτὰρ βασιλεύσιν ὕδωρ ἐπὶ χεῖρας ἔχευσι.
 Et cætera quæ sequuntur. & vide infra vbi partem horum afferemus.

2 Σπονδο

culis propinassent. Hi tamen legati, qui cum patriis sacris Olympum aut Pythiam miseri erant, sacri: qui vero fœdera percutiebant, quasi pacis arbitri & interpretes, Quæ fœdera pactio- nesque postquam cum exteris & vltimis gentibus inita erant, Romani in templo Capitolini Iouis, columna aut æneis tabulis in- sculpta, vt perpetua monumenta extarent, nonnunquam in fastos & annales refere- bant, aut in æde Iouis Piscij in clypeo ligneo, corio bouis immolati inscripta: Græci in Iouis Olympij templo, & in arce Athenis, tanquam in abdito quodam: plerunque tabulis ex antiquo ære, vt essent testata monumentis, sancta & sacrata habuere: nonnunquam in Isthmo aut ludis Pythiis, fœdera icta, & leges dictas, pactio- nesque erectis titulis perpetuo tempore duraturis publicabant. Athenienses plerunque intra urbem, Lacedæmonij in Amycleo societatum & fœderum tabulas fidei custodia seruabant. Eratque Romanis constitutum, vt nunquam cum hoste

σπονδο- φορ. Post fœdera inita.

Græci.

Athenien- ses. Lacedæmo- nij Ro. con- stitutum.

ANNOTATIONES.

a Σπονδοφόροι.] Apud Pollu. lib.8. πρὸς τὴν ἑσέωσαν &c.
 b Quæ fœdera.] Liuius 1.Decad.lib.2. Tantum- que sua laude obstitit famæ Coss. Martius, vt nisi fœdus cum Latinis columna ænea insculptum monu- mento esset, ab Sp. Cassio vno, quia collega ab- fuerat, ictum: Posthumium Cominium bellum gessisse cum Volscis, memoria celsisset. Idem 3.Ded. libro 6. Hæc, inquit, conuenerant, conscriptaque biennio post, Olympiæ ab Aetolis, in Capitolio ab Romanis, vt testata sacris monumentis essent, sunt posita. Cicero pro Cornelio Balbo, Cum Latinis omnibus fœdus ictum Sp. Cassio, Posthumio Co- minio Coss. quis ignorat? quod nuper in columna ænea meminimus post rostra incisum & perscriptum fuisse. Polybius lib.3. loquens de fœdere Romano- rum & Carthaginiensium. Dionysius Halicarnassens lib.4. de Tullio Rege loquens sic scribit, Collatis deinde oppidatum pecuniis, Dianæ templum ad- ficauit in Auentino eminentissimo vrbs tumulo & fœderis leges conscripsit ciuitatibus, ritusque ce- lebrandi festi atque fori constituit. Et ne vlla iniuria temporum abolerentur, in græca columna incidit de- creta concilij, & ciuitates eius conuentus participes. ea columna permansit vsque ad ætatem nostram in Dianæ templo dedicata, inscripta literarum charac- teribus Græcæicis, qualibus olim utebatur Græcia.
 c In æde Iouis Piscij.] Legendum Pistij ex Dio- nyfio Halicarnassens lib.4. vbi de fœdere Tarquinij, Gabiorum & Sabinorum loquens, sic scribit, Huius iurifurandi monumentum positum fuit in templo Iouis Pistij. Sed & Pistij mentionem facit idem Halicarnassens lib.2. vbi de Curibus Sabinorum loquitur. Nonnullique eundem putant, quem & Fidium vo- cant, siue Sanctum: Nam & idem Sanctus & Fidius sunt vel Ouidio teste Fast. lib.6. his verbis,
 Quærebam Nonas Sancto Fidiône referrem,
 An tibi Semipater.
 Nis enim fides est: ex quo & πῖς & πῖς fide- lis & qui fidem seruat, dici potest. Vide Lilium Gregorium Gyraldum in Histor. de Diis Gentium syntagmate 2.
 d In clypeo ligneo.] Festus Pompeius libro 3. Clypeum, inquit, antiqui ob rûnditatem etiam cor- rium bouis appellarunt, in quo fœdus Gabiorum cum Romanis fuerat descriptum. Superioribus au- tem adde, quod nonnunquam fœdera in æde Ca-

storis figebantur, vt diximus supra lib.2.c.2. Adde præcedentibus quod nonnunquam fœdera Roma- norum cum cæteris gentibus fuisse in æs incisa in vrbs foro medio. Nam sic positum fuisse fœdus Agrippæ Regis cum Romanis scribit Iosephus lib. 19. Antiquitatum c.4 in princ.
 e Græci in Iouis Olympij templo.] Id pater ex illo Liuij 3. Decad. lib.6. supra relato ibi, Quæ fœdera. atque ex eo quod scribit Pausanias lib.5. his verbis, Erectæ verò sunt & aliæ pilæ in fano Iouis Olympij, & ea inter cæteras, in qua fœdus tes- tatum est, quod in annos centum Athenienses, Ar- giui & Mantuenses fecere. Cæterum Thucydides lib.5. tradit Græcos huiusmodi fœderum titulos lapideos erigere in ludis Olympiis.
 f Er in arce Athenis.] Thucydides vbi supra dicit Athenis intra urbem.
 g Vt essent testata.] Sunt verba Liuij 3. Dec. li.6. supra adducta in verbo, Quæ fœdera.
 h Sancta & sacrata.] Verba sunt eiusdem 4. Decad. lib.9. in fine Orationis Lycortæ Prætoris Achæorum. Sic enim scribit, Quæ iureiurando, quæ monumentis literarum in lapide insculptis in æter- nam memoriam sancta atque sacrata sunt: ea cum perituro nostro tollere parant.
 i Nonnunquam in Isthmo, aut ludis Pythiis.] De his duobus testis est Thucydides d.lib.5.
 k Athenienses.] Idem Thucydides d. lib.5. non semel, & dictum est supra.
 l Lacedæmonij in Amycleo.] Ibi quoq; Thu- cydides non semel. quo etiam in libro scribit Ar- giuos id facere in foro apud delubrum Apollinis, & Mantines: item in foro in Iouis delubro. Sed quod ad Lacedæmonios spectat, Plutarchus probl. cap.118. sic scribit, Lacedæmonij facta cum Tegea- ribus pace, fœdere icto, communem apud Alpheû columnam statuerunt, in qua cum alia multa, tum illud in primis scriptum erat, Messenios ex agro ei- cerent &c. Adde quod de Megalopolitanis scribit Polybius lib.5. Cum in hac ciuitate dissentio esset, Aratus ciuiles omnes discordias sedauit, & exarde- centem iam mutuo Megalopolitanorum iram pub- licè priuatimque restinxit. Capita verò conuen- tionis columnæ inscripserunt, & ad aram Vestæ in Omario collocarunt.
 m Eratq; Romanis constitutum.] Plutarchus autoritate

σπονδο- φορ. Post fœdera inita.

Græci.

Athenien- ses. Lacedæmo- nij Ro. con- stitutum.

Athe. quādo fœdera inibant. Cartha. Si culi per tubicinem. Fœderis percutione di mas apud exteros Cadu-centores. Legati.

Medi & Lydi. Carmani. Nasamonies. Indi. Arabes.

armato conditionē fœderis acciperent, neque citra senatus aut populi iussum societates & fœdera inirent, neque cum aliquibus pacato imperio uti, ni prius omnia diuina & humana tradidissent, & præsidium accepissent, aut denique societate & fœdere adstricti essent. Feruntque Athenienses nunquam nisi in veste pulla, & malis victos, pacem & fœdera inisse. Qua re significabant, tuorum clade admonitos, & vltima ductos necessitate, post innumeras cædes viribus extenuatis pacem petere. Carthaginenses & Siculi fœdera & inducias non per faciales, sed per tubicinem sæpe iniuerunt. Apud Græcos verò exterasque nationes fœderum percutiendorum multimodæ species erant: nam porco, ariete & tauro immolatis, pacis fœdus inire, & res repetere solebant, qui belli tempore caduceatores dicti, in pace verò legati. Ex quibus feriebant plerique fœdera, vel pane præciso, & inuicem gustato, aut vini poculo epoto. Nonnulli agnum marem candidi velleris, agnam verò pullam adhibebant: atque ex vtriusque vertice pilis dissectis, & vicissim distributis, manibusque aqua infusa, & vino pateris, mox Soli & Telluri illis immolatis, leges pacis & fœdera inibant: quibus qui contraret, turpissimo facinore & inexpressibili scelere tenebatur. Fertur Aristides, ut ictum fœdus cum omni Græcia firmaret, post diras execrationes, accensos ferreos orbis in mare deiecisse, adiurans ut ita extinguerentur cum omni stirpe & gente, qui contra fœdus irent, velut ignitum illud ferrum aqua. Vel brachia circa humeros gladio feriendo, & per vices elicatum cruorem lingendo, quod Medis Lydisque sanctissimum fœderis vinculum, & iurandum esse putabatur, quasi mutuo cruore sacratum. Id quod Carmani frequentes factitarunt, ut in epulis percussa faciei vena, profluentem cruorem vino miscerent, inuicemque propinarent, summum fœdus amicitia, mutuum sanguinem gustasse rati. Nasamonibus fidei danda hæc lex erat, ut porrectum vini poculum de manu alterius alter sumat, inuicemque hauriat: aut si poculum deesset, terræ cinerem lingerent. Indis societas erat maxima de Tatali aqua potare, de qua si qui vnâ bibisset, ea obtestatione tenebatur, ut eiusdem fati & fortunæ fœdus inisse censerentur. Apud Arabes assuetum erat, ut acuta silice digitos manus expungerent: vestisque vtriusque laneos floccos sanguine qui inde fluxerat, delibutos, septem lapidibus delinirent, diroque carmine in exe-

ANNOTATIONES.

authoritate Demadis in præceptis bonæ valetudinis tuenda. n Qui belli.] Vide Festum Pompeium lib. 3. & Pollucem lib. 8. quo loco supra citauimus, vbi de Spondophoro. o Ex quibus.] Q. Curtius lib. 8. Et Rex medio cupiditatis ardore iussit afferri patrio more panem (hoc erat apud Macedones sanctissimum coeuntium pignus) quem diuisum gladio vterque libabat. p Aut vini poculo epoto.] Homerus lib. 3. Iliados, quo loco supra citauimus ibi, Apud Græcos. & paulo post, οἶνον δ' ἐκ κρητῆρος ἀφυσάμενοι δειπάσοιεν. p Nonnulli agnum marem.] Hæc magna ex parte sunt ex Homero lib. 3. Iliados descendentibus fœdus initum inter Græcos & Troianos: cuius in eam rem hi sunt versus, οἶστε δ' ἄρν', ἕτερον λευκόν, ἕτερον δ' μέλαιναν γῆ τε, καὶ ἡλιον. Id est, Asserte autem agnos, alterum autem album, alteram autem nigram, Ternæque Soli. Et postea, - κρητῆρος δ' οἶνον

μίσηρον, ἀπὸρ βασιλευσιν ὕδωρ ἐπὶ χεῖρας ἔχευσαν ἀπέδης ἢ ἐρυσάμενοι χεῖρασι μάχασθαι, δρῶν ἐκ κεφαλῶν τὰ μνηστῆρας. Id est, ad verbum ex Andrea Diui translatione, - Cratere autem vinum Miscuerunt, & regibus aquam manibus fuderunt, Arietes autem trahens manibus gladium, Qui apud ensis magnam vaginam semper pendebat, Agnorum ex capitibus incidit pilos. q Fertur Aristides.] Plutarchus in vita ipsius. Et ad id alludit Sophocles in Antigone. r Vel brachia.] Id vsque ad verticil. Id quod. est Herodoti lib. 1. s Id quod Carmani.] Id ipsum facere Germanos tradit Pofidonius & ex eo Athenæus lib. 2. c. 2. Ideo vereor ne Carmani hic scripserit Alexander pro Germani. Est enim lapsus lubricus, nec distat vnum ab altero, nisi duabus primis literis & iis quidem propè similibus. t Nasamonibus.] Id quoque est Herodoti lib. 4. v Indi.] Ex Philostrato in Apollonij vita, lib. 3. cap. 10. x Apud Arabes.] Herodotus lib. 3. non multo post princ.

y Scythis.

erationem capitis illius qui cōtraret edito, paribus votis fœdera percuterent. Scythis grandem calicem mero plenum mutui sanguinis fuso cruore miscere, & postquam gladium & sagittas eo perfuderant, illum inuicem epotare, maximum erat concordia vinculum: quo epoto, diuini humanique iuris fœdus æquis legibus ictum erat. Galli cum quibus fide & iureiuratio iunguntur, omnes collatis militaribus signis adesse iubent. Britanni indictis cœtibus & sacrificiis conspirationem fidemque sanciebant, atque ita communi consilio & vna mente, pia & æterna pax inita censebatur. Neque omiserim Persas, apud quos inter vinum & epulas frequenti conuiuio, in quo vxores & filios, ceterosque quos charos habent, tanquam fidei pignora adhibebant, ibique inter sacramenta, velut apud hospitales deos, fœdera & pacta inibant, eam fidem socialem rati, & mansuræ pacis pignus inuiolabile. Qui etiam mos Germanorum fuit, ut de pace & bello, deque fœderibus, societatibus, amicitiiis, sponsaliis & pactis, in conuiuio inter pocula decernant. Macroni, quæ gens Persica est, quum hastam more ipsorum barbaricam tradunt, aliamque more gentis cum qua fœdere iunguntur, accipiunt, se maxima & firmissima pactione teneri, & pari vinculo astringi putant. Ferunt nonnulli Clearchum Lacedæmoniorum ducem, cum barbaris quibusdam fœdus sanxisse, ut cæso Ioui tauro, lupo, apro & ariete, Græci gladios, barbari lanceas in sanguine victimarum intingerent. Thraces quoque & Aegyptij cornibus bouum vina libare alterna vice, conciliati amoris & mansuræ fidei certissima pignora censere: quippe veteribus cornua bouum poculorum præstabant vicem. Apud Armenios & Iberos præualuit mos, ut pollices manus, inuicem cōiurantes necerent, mox arctissimo nodo perstrictis, collectum sanguinem leui ictu percuterent, manatē que inde cruorem lamberent. In qua quidem re, proditur Rhadamisus regis Iberiæ filius, dum simulat cum Mithridate Armeniæ regi fœdus inire, & ob id colligandi pollices forent, lorum ad terram callido astu decidere simulasse, quo Mithridatis pedes vinculo inuasit, ipsumque cum vxore & liberis captiuos duxit, & nece affecit. Aetoli, quia feroces & immanes. Parthi, qui libertatem tuentes, nemini seruire patiebantur, aut vinculo fidei astringi, nullam fœderis legem pacisci assuerant. Si quid tamen vellent confœderatum, licet ægrè & difficulter, apud altaria complexi dextras, tanquam diis testibus, & arbitris, postquam sacra libassent, pacta polliceri solebant, ita

ANNOTATIONES.

y Scythis.] Idem Herodotus lib. 4. Solinus ca. 25. Tertullianus in Apologetico 9. Pomponius Mela lib. 2. c. 1. non longè à fi. Lucianus autem in Toxari dicit hos fœdus iungere dissecto in minimas partes boue, quod Homoletos facere tradit Xenodorus, ut dicemus infra eod. lib. c. 8. z Galli.] Iulius Cæsar Commentariorum belli Gallici lib. 7. in princ. Et quoniam, inquit, in præfentia de obsidibus cauere inter se non possent, ne res efferatur, ut iureiurando ac fide sanciat, petiit, collatis militaribus signis (quod more eorum grauissima cerimonia continetur) ne factio initio belli à reliquis deferantur. a Qui etiam mos Germanorum.] Cornelius Tacit. lib. de Moribus German. b Macroni.] Xenophon de Cyri minoris expeditione lib. 4. c Ferunt nonnulli Clearchum.] Idem Xenophon eiusd. operis lib. 2. d Thraces.] Idem Xenophon in lib. Ascensus 7. vbi describit Scuthæ Thracis conuiuium. e E cornibus bouum.] Nam & præscos homines ex bouinis cornibus bibere solitos tradit Athenæus

lib. 11. cap. 8. in princ. Vnde, inquit, & cornutus Dionysius fingitur & taurus à cōpluribus poetis nuncupatur, atq; taurina facie cōspicitur in Cyrico. Subdit & alia multa in eam rem, ex quibus intelliges & alios multos populos ita vsos fuisse. Hunc in insulis Orchadensium morem seruant qui sunt è nobilitate primi adhuc hodie: quemadmodum ego Io. Ferrerius Pedemontanus a quo Dom. 1540. illic præfens cum essem, in comitatu R. Do. Roberti Reid, earum Insularum vsque ad vltimam Tylem præfulsi dignissimi, vidi. f Apud Armenios & Iberos.] Tacitus de his duobus loquens lib. 12. Mos, inquit, est regibus quoties in societatem cōeant, implicare dextras, pollicisque inter se vincire, nodoque perstringere. Mox ut sanguis in artus extremos se effuderit, leui ictu cruorem eliciunt, atque inuicem lambunt. Id fœdus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum. g In qua re proditur Rhadamistus.] Et id idem Tacitus vbi supra. h Aetoli.] Inter Aetolos & Romanos ictum fœdus fuisse, scribit Linius 4. Dec. lib. 8. i Parthi.] Cor. Tacitus lib. 2. & 11.

k Idem

*Hircani
& Medii
Confederatio ad
scelus ali-
quod pa-
trandum.*

*Calamita-
te pressi
apud Scy-
thas.*

*Belli indi-
cendi mos
apud Ro.*

*Verbena-
rius.
Clariga-
rio.*

se æquissimo iure confociatos, & arcanum fœdus inire putantes.^k Idem ab Hircanis
Medisque factitatum, vt dextras dextræ iungentes, conuentiones & pacta sancirent
Fuitque literis proditum, vt si qui scelesti facinoris conscij, magni criminis admit-
tendi coniurationem inirent, quò magis confociato facinori nexi forent, post diras
imprecationes execrationesque, ij qui clandestino scelere obstringebantur, poculum
humani sanguinis admixto mero circumferrent, omnesque ad facinus adiurati, de po-
culo libarent: aut iugulato homine, post exhaustum sanguinem, diris imprecationi-
bus & furiali carmine exta tangerent. Quod quidem maximum vinculum communi
scelere pollutis, & dira execratio habebatur.^l Manetque cõstitutum apud Scythas, vt
qui opis egeret, insigni calamitate pressus, immolato boue, & carnibus decoctis,
supra tergus victimæ stratus humi expectet, donec quispiam opem laturus adueniat,
carne delibata, dextro pede tergori appposito: quo prodeunte, eo adstringebatur fœ-
dere, quo nihil sanctius dici aut æstimari poterat.^m Quod si cui bellum indicendum
foret, aut pia & iusta arma mouenda, mos Romanus erat prius res repeti, mox bellum
denunciari: quippe quum nullum putarent iustum bellum, nisi quod rebus petitis ge-
ratur, aut antea denunciatum foret, & solenni more indictum.ⁿ Fecialibus enim pro-
hibentibus, aut non probantibus, neque consuli, neque senatui aut populo arma in
hostes sumere licebat.^o Sed tamen quum res repetuntur, obseruatum est, vt populi
iussu ad fines illorum^p quatuor feciales, quos oratores nuncupant, verbena coro-
nati, res petitam irent, ac deos fœderum vltiores testes facerent.^q Ex quibus verbenari-
us gramen cum terra euulsum ferebat^r ex arce, legatusque filo lanæ capite velato,
res sibi dari clara voce posceret,^s quæ clarigatio dicta,^t his verbis: Iouem ego testem

ANNO TATIONES.

^k Idem ab Hircanis.] Tacitus eod. lib. 11.
^l Medisque.] De Medorum more in fœderibus
ineundis sic scribit Herodotus lib. 1. Ineunt hæ gen-
tes fœdera cum cætera ritu Græcorum, tum ferien-
do brachia, qua illa humeris connectuntur, ac mu-
tuum sanguinem delingendo. Adde & Romanis &
Numidis ex Plutarcho in Scipione, & Campanis
ex Liuiio 3. Decad. lib. item 3. Vbi Calpurnius Cam-
panus alloquens filium, Paucæ, inquit, horæ sunt
intra quas iurâtes per quidquid deorum est, dextras
dextræ iungentes, fidem obstrinximus, vt sacraus
de mensis esseamus &c. Idque vetus esse testimonio
est illud Virgil. lib. 11. Aeneid.

Coëant in fœdera dextra Qua datur. —

^m Fuitque literis proditum.] Sallustius in
Catilina sic inquit, Fuere ea tempestate, qui dicerent
Catilinam oratione habita, cum ad iusiurandum
populares sceleris sui addiceret, humani corporis
sanguinem vino permixtum in pateris circumtulisse:
inde cum post execrationem omnes degustassent,
sicuti in solemnibus sacris fieri consuevit, dicitur
aperuisse consilium &c.

ⁿ Manetque cõstitutum apud Scythas.]
Lucianus in Foxari. Hinc natum prouerbi-
um, In tergo bouis defecit. de quo Eras-
mus Chiliad. 3. cent. 5. cap. 99.

^o Quod si cui bellum.] Ad Romanos redit, &
id Varronis est lib. 2. de vita populi Romani, apud
Nonium Marcellum de Doctorum indagine. &
Liuij 1. Decad. lib. 1. & iterum lib. 4. & diximus supra
hoc eod. cap.

^p Fecialibus enim.] Varro vbi supra. Festus au-
tem Pompeius lib. 8. Feciales, inquit, à feriando

dicti. apud hos enim belli pacisque faciendæ ius est.
& dictum est supra hoc eod. cap. & vide infra pro-
ximè seq.

^q Sed tamen.] Liuius 4. Decad. lib. 1. non adeo
longè à princ. loquens de bello indicendo Philippo
Regi, Consultique, inquit, feciales ab Consule Sul-
pitio, bellum quod indiceretur Regi Philippo, vtrum
ipsi vti que nunciari iuberent: an satis esset in fini-
bus regni, quod proximum præsidium esset eò nun-
ciari. Feciales decreuerunt, vtrum eorum fecisset,
rectè facturum. Sed & vide eundem 1. Decad. lib. 1.
in regno Anci Martij, & Seruium enarrantem illud
Virgilij lib. 9. Aeneid. paulò post princ.

Principium pugnae, & campo sese arduus infert.

Atque illud lib. 10. in prin.

Tum res rapuisse licebit.

^r Quatuor feciales.] Varro lib. 2. de vita populi
Romani apud Nonium Marcellum de Doctorum
indagine.

^s Verbenam coronati.] Dicitur est supra in ver-
bo, Et verbenam.

^t Ex quibus verbenarius.] Plinius lib. 22. cap. 2.
& lib. 25. c. 9. Liuius 3. Decad. lib. 10.

^v Ex arce.] Liuius 1. Decad. lib. 1. & 3. & 10. paulò
ante fi.

^x Filo lanæ capite velato.] De hoc quoque di-
ctum est supra in verbo, Filo lanæ.

^y Quæ clarigatio dicta est.] Hic omnino vide
quæ scriptum est in nostris Commentariis in l. si vn-
quam. in verbo, Susceperit liberos. num. 147. incip.
quum etiam is infans, in vlt. editione anni 1553.

^z His verbis: Iouem ego testem.] Hæc sunt
Liuij 1. Decad. lib. 1. in Ancæ Martio.

2 Quæ

facio, si ego impiè iniusteque illas res dedier populo Ro. mihi que exposco, tum patriæ
compotem nunquam sinas esse. Quæ si præstituta die non darentur, post dies tres &
triginta (tot enim solemnnes fuere) pater patratus, qui fecialium princeps erat, pa-
triter coronatus bellum indiceret. Non enim quicumque ex fecialibus, sed soli patri
patrato indicendi belli facultas erat: quem fecialis verbena caput & frontem cingens,
indicendi belli aut percutiendi fœderis principem faciebat. Ibat enim pater patratus
ad hostium fines, & verba solennia præfatus, bellum à populo Romano contra præ-
scriptos hostes, ob legitimas quas censuerat causas, clara voce indicebat: post quam
clarigationem mos erat, vt de senatus consilio, & populi iussu, feciales hastam
ferratam, aut sanguineam præustam, ad fines illorum iaceret: & non minus tribus
puberibus præsentibus bellum indiceret. & ita denunciari & iudici iustum piumque
bellum putauere. Post quæ quasi classico personato, sublatis commerciis, militi arma
capere, & copias cogere licebat, ad hostes ducere, excursiones facere, prædas agere,
fines populari, eosque ferro ignique vastare, frumenta succidere, ædificia incendere
atque omnia hostiliter agere. Apud Carthaginenses hastam mittere vel caduceum,
belli pacisque signum fuit. Gallorum mos habuit, vt Druidis iubentibus, quum
bellum indicendum foret, armatum concilium indicerent, penes quos arbitrium
bellorum & pacis erat: & qui nouissimus accederet, nouis exemplorum modis affi-
ceretur. tunc enim principium bellorum esse, & arma legitimè indicta putarunt.
Græcis verò in vsu fuit, vt fecialis, post res repetitas, si ad constitutam diem non
darentur, arietem in hostium agros statim immitteret, eo modo bellum indictum
& armis vti licere arbitrati. Corinthiis & plerisque gentibus per caduceatorè bellum
indicabatur, qui in pacis argumentum, caduceum circumdata effigie anguicum in-
uicem connexorum deferebat: quem tamen non admisisse, aut finibus excedere ius-
sisse, nulli fraudi fuit. Indis verò anchora erat pro caduceo, Carthaginensibus tes-
sera. apud Syros signum dextræ, quod apud Lingones erat hospitij symbolum.

ANNO TATIONES.

^a Quæ si præstituta die.] Hæc quoque sunt Li-
uij vbi supra, & 4. Decad. lib. 1. & lib. 8. in oratio. Darij
& Aemylij. & iterum 10. & Plutar. probl. c. 62.

^b Sed soli patri patrato.] Vide Seruium in locis
suprà proximè allegatis.

^c Feciales hastam.] Liuius vbi supra. Alexander
autem Magnus in Asiam traiciens primus Mace-
donum è nauì hastam iaculatus, litori Asia eam
infixit, ac statim exiliuit de nauì, visus quodam-
modo ope deorum captiuam terram occupare, vt
tradit Diod. Siculus lib. 17. c. 2. in prin.

^d Apud Carthaginenses.] Festus Pompeius
lib. 8. Carthaginenses, inquit, cum bellum vellent,
Romam hastam miserunt. Gellius autem lib. 10. c.
27. scribit populum Romanum misisse ad Cartha-
ginenses hastam & caduceum, signa duo belli & pa-
cis, ex quibus vtrum vellent eligere: quod elegit-
sent, id vnum, vt esse missum existimarent. Car-
thaginenses responderunt, neutrum sese eligere: sed
postè qui atulissent, vtrum mallet, relinquere:
quod reliquissent, id sibi pro lecto futurum. Subdit-
que Varronem non hastam ipsam, neque ipsum ca-
duceum, missa dicere: sed duas tesseras, in quarum
altera caduceum, in altera simulachra hæc fuerunt
incisa. Sed & Polyb. lib. 4. scribit Rhodios misisse le-
gatum ad Byzantios, volentes id, quod in prouerbio
est, hastam simul & caduceum. Similimum est huic
prouerbiu, quod eleganter vsurpauit D. Hiero-
nymus, Scuto pacem petete. de quo vide Erasmus

Chil. 2. cent. 10. c. 96. ibi, Hastam, caduceum.

^e Gallorum mos habuit.] Cæsar li. 5. belli Gal-
lici non multò ante fi. Inducionarius armatum con-
cilium incidit. Hoc more Gallorum est initium
bellorum, quo lege communi omnes puberes ar-
mati conuenire coguntur: & qui ex his nouissimis
venit, in conspectu multitudinis omnibus cruciati-
bus affectus necatur.

^f Et plerisque gentibus.] Vide in seq.

^g Caduceum circumdata.] Plinius lib. 29. cap. 3.
non longè à fi. Hic tamen complexus anguicum &
esseratorum concordia, causa videtur esse, quare
extere gentes caduceum in pacis argumentis cir-
cundata effigie fecerunt: neque cristatos esse in ca-
duceo mos est. Ex quo clarè intelligis hunc Ale-
xandri locum esse depromptum. Sed & de huius-
modi caduceo vide Iul. Hyginum de signorū cæles-
tium li. 2. c. 8. vbi de Iyra. & Macro. lib. 1. Satur. c. 19.

^h Indis verò anchora.] Philostratus in vita
Apollonij lib. 3. c. 3. vbi rationem reddit, his verbis,
Gerebat autem manu autem anchora, quam Indi
pro caduceo habent, propterea quòd omnia tentat.

ⁱ Carthaginenses tessera.] Suprà in verbo,
Apud Carthaginenses.

^k Apud Syros.] Tacitus lib. 18. Centurionemque
Sisennam dextras, concordie insignia, Syriaci exer-
citus nomine ad prætorianos ferentem, variis arti-
bus aggressus est.

^l Quod apud Lingones.] Idem Tacitus li. 17.

G G

*Pater pa-
tratus.*

*Hasta pro-
iectio.*

*Carthagi-
nenses.
Galli.*

Græci.

Corinthij.

*Indi.
Syri.
Lingones.*

Perfa.
Athenien-
fes.
Lacedemo-
nij.
Græci ubi
congradi-
endum cū
h. se.
Pyropho-
rus.

I. sanctum.
ff. de re. di-
u. fo.
Sagmina.
Martia.
Iurifcon-
sult.
Cerycium.

Aliud ius
fecialium.

Sodalitati
& hospitio
renunciare.

^m Perfa lactacem herbam, velut caduceum & pacis symbolum ferebant. ⁿ Athenienses Eresionem cū indumento pro caduceo habebant. à Lacedæmoniis per præcones sæpe bellum indictum est, apud quos mittere legatos cum lana, comminatio censebatur, nisi paritum fuisset, se mandata exequuturos. ^o Præualuitque Græcorum mos, vt quoties procinctæ acies congregi parant, ante prima signa staret yates laureos ferens ramos & corollas, cui pyrophoro dixere nomen, quoniam lampada præferret: quem violare, summum habebatur nefas, quòd legati munere fungeretur: ^p vtque in fœdere percutiendo hiceteria, hoc est, oleæ ramum cum vitæ lanea legati ferant: quo prætenso, ab omni sæuitia hostili & violenta incursione tuti erant. ^q De sagminibus verò etiam apud Martianum iureconsultum de diuisione rerum, testarum inuenimus, cuius verba sunt: Sagmina sunt herbæ quas legati populi Romani ferre solent, ne quis eos violaret, sicut legati Græcorum ferunt quæ vocantur hiceteria: tamentum cerycium dici oportere nonnulli putent: *κρηνη* enim legatorum ornatus erat: *κρηνη* supplicare dicitur. ^r In qua quidem re scitu dignum est, olim Dario contra Scythas pugnaturus, ab illis caduceatorem missum cum aue, mure & rana, ac sagittis quinque, tacitis ambagibus nullas opes contra Scythas præualere significantes. ^s Illud quoque in iure fecialium quæsitum est, vtrum regibus contra quos sumuntur arma, an verò in regni finibus, aut aliquo eius præsidio, bellum indici oporteret, & an si contra socios fœderatosque arma sumenda essent, amicitia prius renunciare necesse foret. Et placuit, siue coram, siue in præsidio, siue sodalitati & fœderibus renunciatum fuisset, siue non, quodcumque eorum factum esset, ritè id factum videri. ^t Est tamen obseruatum, vt siqua contentio inter amicos intercederet, sodalitati prius & hospitio

ANNOTATIONES.

Miserat, inquit, ciuitas Lingonum vetere instituto dona legionibus, dexteras hospitij insigne. ^m Perfa lactacem herbam.] Plinius lib. 26. c. 4. ex cuius autoritate Latacen lego. ⁿ Athenienses Eresionem.] Id ex Lactantio Grammatico interprete Statij illud ipsius libro 12. Thebaidos enarrantis, *Mitte nemus circa cultum, insigne verendo, Virtute laurus & supplicis arbor oliuæ.* Supplicis, ait, arbor oliuæ, per quam pax petitur supplicando, & in secundo diximus hanc ab Atheniensibus Eresionem dici Hiceteriam. Supplicis autem oliuæ, non quòd ipsa sit supplex, sed quòd omnes qui rogant, hac suppliciter vtuntur. Hæc ille. Ille autem locus Lactantij erat corruptus in illis duabus dictionibus Eresionem & Hiceteriam: Sed illum restituit Cælius Rhodiginus lib. 12. ca. 19. Est enim *ερεσιώνη*, ramus oleæ lana obuolutus (nam & *ερεον* siue *ερεον*, lana siue vellus est) arborum fructibus, quæ Acrodia vocant, circumpendentibus, qui ante ianuas ædium suspèdi solebat in honorem Apollinis ad famem arcèdam ex oraculi præcepto. De quo Herodotus in vita Homeri, Plutar. in Theseo, Suidas & Aristophanis interpretum in Pluto, tum in equitibus. Et vide quòd de ramis oliuæ ad petendam pacem diximus supra lib. 2. cap. 19. & iterum lib. 4. c. 7. ^o Præualuitque Græcorum mos.] Idem Cælius Rhodiginus lib. 8. cap. 2. vbi Perfarum luxum scribit, citatque Suidam & Pollucem. ^p Vtque in fœdere percutiendo.] Idem Lactantius Statij interpretum, cuius in eam rem verba adduximus. Est enim *κρηνη* a veluti supplicatio,

supplex libellus & propriè ramus oliuæ supplicantes in manibus ferebant, vt dicit Aristophanis interpretum in Pluto eum locum enarrans act. 3. *ὁρῶ πρὸς ἐπὶ τῆ βήματ' & καλὸν ἔσθρον ἰκετερίων ἐκόντα μὲν τ' ἀσπίδιον.* Plutar. in Theseo Græcè quidem, sed in hunc sensum, Ductis igitur fortibus Theseus acceptis ex Prytæneo his, quorum nomina exierant, in Delphinium profectus, Apollini pro sua suorumque salute Hiceteriam peregit, quam vocem interpretum in supplicationem vertit. Sunt & nonnulli qui putant Marcianum hæc dictione usum fuisse in l. sanctum. ff. de rerum diu. fo. vt scilicet ita legatur, Sunt autem sagmina quedam herbæ, quas legati populi Romani ferre solebant, ne quis eos violaret: sicut legati Græcorum ferunt ea, quæ vocantur hiceteria. Et ea quidem vox non male sensui quadraret. Verum in Pandectis Florentinis legitur Cerycia, eamque lectionem agnoscit Budæus, quæ & admodum conuenit: nam ea dictio peraxque significat, ac si dixeris caducea. Ceryx enim caduceator, fecialis, legatus, præco est. ^q De sagminibus verò.] Locum & verba Marciani posuimus supra proximè. Sed & tu de his vide præterea Liuium 1. Decad. lib. 1. & 3. Decad. lib. 10. Plinium lib. 22. cap. 2. & lib. 25. cap. 10. & Festum Pompeium lib. 17. ^r In qua re scitu dignum.] Herodotus lib. 4. quòd ex eo repetit Athenæus lib. 8. c. 2. ^s Illud quoque in iure fecialium.] Liuius 4. Dec. lib. 1. post prin. cuius verba attulimus supra. ^t Est tamen obseruatum.] Id quòd patet exemplis seqq.

v Nam

renunciari: ^v nam & Germanicus Pisoni prius amicitiam, & Crispinus Badio hospitium remisit. ^w Amasis quoque animo præsumens Polycratis ruinam ex successu continua felicitatis, vt minus doleret, misit qui sodalitati & amicitia renunciatet. ^x Eratque moris priscei, quoties dirimerent amicitias aut sodalitates, etiam domo interdiceret, isque finis gratia foret. ^y Neque omiserim Tybarenos adeò iustos, vt non prius cum hoste congregiantur, quam diem, locum, & decertandi horam, ex fide per feciales hosti renunciarent. ^z Quodque nonnulli prodiderunt, id quòd mihi non probatur, & pro certo affirmare non ausim, legatum populi Romani, si mandata minus vera attulisset, aut parum integra fide fœdus percussisset, velut si populus mandata dedisset, perinde teneri & fœdere coerceri.

Tybarenorum erga hostes iustitia.

ANNOTATIONES.

^v Nam & Germanicus.] Apud Suetonium in Caligula, c. 3. in fi. vbi id dicit fuisse more maiorum. ^x Et Crispinus Badio.] Liuius 3. Decad. lib. 5. Cuius verba libuit hic subtexere: nã est res memoria admodum digna. T. (inquit) Quintio Crispino Badius Campanus hospes erat per familiarium hospitium iunctus. creuerat cõsuetudo, quòd æger Romæ apud Crispinum Badius ante defectionem Campanam liberaliter, comitèrque curatus fuerat. Tum Badius progressus ante stationes, quæ pro porta stabant, euocari Crispinum iussit. quòd vbi est Crispino nunciatum, ratus colloquium amicum ac familiare queri, manente memoria etiam in dissidio publicorum fœderum priuati iuris, paulum à ceteris processit. Postquam in conspectum venere, Prouooco te, inquit, ad pugnam Crispine, Badius. confendamus equos, summotisque aliis, vter bello melior sit, decernamus. Ad ea Crispinus, nec sibi, nec illi ait hostes deesse, in quibus virtutem ostendant se ab eo, etiam si in acie occurrat, declinaturum, ne hospitali cæde dextram violet. conuersusque abibat. Enimvero ferocius tum Campanus increpare molliorem ignauiamque, & se digna probra in insontem iacere, hospitalem hostem appellans, simulantemque parere cui sciat parem se non esse. Si parum publicis fœderibus ruptis dirempta simul & priuata iura esse putet, Badius Campanum T. Quintio Crispino Romano palam omnibus, duobus exercitibus audientibus, renunciare hospitium. nihil sibi cum eo consociatum, nihil fœderatum hospiti cum hoste, cuius patriam ac penates publicos, priuatosque oppugnatum venisset: si vir esset, congregedetur. Diu cunctantem Crispinum perpulere turmales, ne impune insultare Campanum pateretur. Itaque tantum moratum moratus, dum Imperatores consulere, permitterentur sibi extra ordinem in prouocantem hostem pugnare, permitti eorum

arma cepit, equumque conscendit, & Badius nomine compellans ad pugnam euocauit. Nulla mora à Campano facta est, infestis equis concurrere. Crispinus supra scutum sinistrum humerum Badio hita transiit: superque delapsus eum vulnere ex equo desiliit, vt pedes iacentem conficerent. Badius priusquam opprimeretur, parma a quo relicto, ad suos aufugit. Crispinus equum, armaque capta, & cruentam cuspidem insignis spoliis ostentans, cum magna laude & gratulatione militum ad Consules est deductus, laudatusque ibi magnificè & donis donatus. Et idem propemodum recensuit Vale. Maximus lib. 5. tit. de humanitate. ^y Amasis quoque.] Herodotus lib. 3. non nihil Strabo lib. 14. non adeò longè à principio. Diodorus Siculus lib. 2. c. 5. paulò ante h. Vide Ciceronem de Finibus lib. 5. ad fi. ^z Eratque moris priscei.] Hinc Badius Campanus cum Crispino pugnaturus renunciavit illi hospitium, vt est apud Liuium 3. Decad. lib. 5. Cicero 4. in Verrem act. Itaque iste vehementer Sthenio infensus, hospitium ei renunciat: domo eius emigrat, atque adeò exit. Vide quæ supra dixi. ^a Neque omiserim Tybarenos.] Cælius lib. 18. cap. 30. ^b Quodque nonnulli prodiderunt.] Et hic superioribus adde apud Samnites quoque fuisse feciales per quos fœdera conficiebant, vt constat ex Liuius 1. Decad. lib. 8. ad fin. Et illud quoque quòd ad faciendâ fœdera apud veteres aqua & ignis adhibebantur, vt colligitur ex illo loco Virgilij lib. 12. Aeneidos, *Alij fontemq, ignemq, ferebant.* Vbi & id obseruauit Seruius, Vnde, ait, contra quos arceret volumus à nostro consortio, eis aqua & igni interdiciamus. id est rebus quibus consortia copulantur.

Pleraque veterum prænomena vnde deducta fuerint, & denominata, & de Nonis Caprotinis quæ tradantur. Cap. IIII.

Vari à pluribus audio, vnde veterum illa prænomena, Spurius, Sextus, Caius, Cneus, Titus, & pleraque à veteribus vsurpata, deducta fuerint: quæque vis prænominum foret. Et dum prisce ritus, veterumque exempla cura cogitationeque admitto, dumque antiquitatis monumenta colligo, inuenimus Romanos antiquissima prænomena velut notissima, non integris dictionibus, sed succis & simplicibus literis notare, vt T. pro Tito, L. pro Lucio,

Cnei.

Tituli.

Spurij.

Lucij.

Manij.

Posthumij.

Sextij.

Quintij.

Decimij.

Nonij.

Septimij.

Octavij.

Seruuj.

Tullij.

Geganij.

Curiatij.

Cloelij.

Mamercoj.

Martyj.

Q pro Quinto: modo duplici, vt Cn. Sp. pro Cneo, Spurio: nonnunquam triplici, vt Sex. pro Sexto. ^a Et Cneos quidem à generando, ^b Titos à tuendo denominari: alteros, tanquam sobolis procreandæ auspiciã sortiri: alteros quasi tuendæ patriæ omen assequuti forent. Vnde & Titulos, quod patriam tuerentur, ^c vel quod insignia capitũ ea ornamenta ferrent, quibus Situlos dixere nomen, dictos autumant: ^d sicut Spurijs, sine patre genitos denominari. Fuit enim prisca moris, vt quum sine patre certo aliquem notarent, illum non exarata dictione, sed per simplices diuisasque literas, scilicet per S & P, sine patre significarent. ^e Lucios quoque ^f & Manios ferunt, alteros quasi oriente luce, alteros quasi mane editos: ^g & Posthumos, quod post patris obitum editi essent, nuncupari. ^h Sexti verò, Quinti & Decimi, tum Nonij, Septimij, & Octacilij, à numero genituræ indita nomina fuere. ⁱ Plerique à Tullo Hostilio Quintios, sicut Seruilijs, Tullios, Geganios, Curiatios & Cloelios, ex Albanis Romam aduocatos ferunt. ^k Eratque proprium Quintiorum familiæ, vt viri æquæ ac fœminæ, nullo tempore vtantur auro. ^l Mamerco (quod nomen Oscum est) à Marte genitos dicunt: ^m sicut Martios, quod Aemyliorum prænomen fuit proprium. ⁿ Caius verò & Caia, æquæ viris ac fœminis prænomena frequentia fuere maximè in solennibus

ANNO TATIONES.

^a ET Cneos quidem.] Festus Pompeius li. 7. Gneus, inquit, & Cneus corporis insigne & prænomen à generando dicta esse, & ea ipsa ex Græco γένεσθαι apparet. Alij à næuo deducunt præposita c. litera, quod & astruit Festus dum dicit corporis insigne. Caius autem Titus Probus Epitome Valerij Maximi lib. 10. Cneus, ait, ob insignem rem appellatus, quod vnum prænomen varia scriptura notatur: alij enim Neum, alij Gneum, alij Cneum scribunt. Qui G. litera in hoc prænomen vtuntur, antiquitatem sequi videntur, quæ multum ea litera vsa est. olim enim dicebatur frugmentum, nunc frumentum refertur: & gnatura, modò natura. Igitur etiã næuus, qui in corporibus gigni solet, Gneus appellatur, qui c. corruptione syllabæ delectari videntur, & c. Quinti. autem lib. 1. c. 13. Nec Gneus, inquit, eam literam in prænominis nota accipit, quia sonat. ^b Titos à tuendo.] Fest. Pompeius lib. 18. Tituli, ait, milites appellantur quasi tituli, quod patriam tuerentur. vnde & Titij prænomen ortum est. Verùm Titus Probus in eo libro, Titus à Sabino nomine Tito fluxit. ^c Vel quod insignia capitũ.] Festus li. 18. dicit titulum vocari pileum lanatum forma è tali figuratum, quo flamines ac pontifices utebantur. ^d Sicut Spurijs.] Plutar. probl. c. 103. & vide Titum Probũ vbi supra in verbo, Et Cneos quidem. ^e Lucios.] Varro lib. 2. de Analogia, Tit. Probus ibidem. vbi etiã dicit quosdam arbitrari à Lucumonibus Hetruscis, & Fest. Pompeius lib. 11. ^f Manios.] Varro, Probus, & Festus Pompeius in dictis locis, & Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 7. Aliter Sozinus Romanæ historiæ lib. 1. Nempe Manium, vt gentem Valeriam, profectum esse à quodam Valerio, qui primus dijs Manibus sacra fecit. Eius verba hæc sunt, τῶν τ' βαμδὸν ὁ εὐαλέριος εὐρών, καὶ τ' θυσίαν, καὶ τὰς παννυχίδας Ἀπτελέσας, ἀκλιβή μάν. εὐαλέριος τὰρενίον: τὸς τε ᾧ χθόνιος θεός, μάνης, καλῶσι ρωμαῖοι, καὶ τὸ ὑγαίονεν, βαλνρε. ^g Et Posthumos.] Vide supra lib. 1. c. 9.

^h Sexti verò.] Nomina ipsa hæc satis indicant. ⁱ Plerique à Tullo Hostilio.] De his Sex. Liuius 1. Decad. lib. 1. in Tullo Hostilio. Sed & quantum ad Tullios, T. Probus, vbi supra, dicit hos fuisse sic prænominatos omnis gratia, quasi tollendos, o. litera in v. conuersa. & quantum ad Cloelios Fest. Pompeius lib. 3. scribit Cloeliam familiam à Cloelio, vel (vt alij legunt) Cloantho, Aenææ comite esse appellatam. ^k Eratque proprium Quintiorum.] Plinius lib. 33. c. 1. ^l Mamerco.] Festus Pompeius lib. 11. Sed aliter Plutarchus in Numa, & vide supra lib. 1. c. 9. ^m Sicut Martios.] Adde & Marios ex Tito Probo vbi supra. ⁿ Caius verò & Caia.] Plutarchus probl. c. 28. scribit apud prisca Romanos hunc fuisse morem, vt sponsam introducetes iuberent dicere, Vbi tu Caius, ego Caia, quod quare dicebatur & quid significaret, declarat Quintilianus lib. 1. cap. 13. Nam aliter quam scribantur, aliqua enunciantur. Et Caius c. litera notatur, vt quæ inuersa mulierẽ declarat: quia tam Caias esse vocitatus esse, quam Caios ex nuptialibus sacris apparet. Fest. Pompeius lib. 14. Prænominibus, inquit, fœminas esse appellatas, testimonio sunt Recilia & Terentia, quæ ambæ Caiæ solitæ sunt appellari: pari modo Lucia & Titia. quem locum & nos alibi attulimus. Titus Probus vbi supra, ista prænomena à viris tracta sunt, Caia, Lucia, Publia, Mærea. Carterum Caia, vsu apud omnes celebrata est: Fertur enim Caiam Cæciliam Tarquinij Prisci Regis vxorem, optimam lanificam fuisse, & ideo institutum fuit, vt nouæ nuptæ ante ianuum mariti interrogatæ, quænam vocarentur, Caiam se esse dicerent. Et vide præterea quæ diximus in nostris legibus Cõnubialibus l. 10. num. 38. incip. Sed & præterea. Vt tamen non omittam illud Ciceronis in Oratione pro Murena, vt quia in aliquibus libris exempli causa id nomen inueniant, putarunt omnes mulieres, quæ cõmptionem facerent, Caias vocari.

o Et

nuptiarum vsurpata, videlicet Caiæ Cæciliæ, quæ Tanaquil dicta est, felix faustumque coniugium fortunæque augurati. Quod etiã frequens prænomen Tarentinis ferunt, quo brutum, terrenum & colonum hominem designabant. Siquidem γῆα terra est, vnde γῆος & γῆιος, deducta volunt. ^o Et tamen in veteribus monumentis C litera Caium denotaret, ea tamen inuersa hac figura C, Caiam designauit. ^p Illud tamen admonitu non inutile duxerim, neminem Romanorum sine prænomen appellari: idque ex eo institutum, quod quum inter Romulum & Tatium societas & communicatio imperij inita esset, vt vna consentio, vnus populus, vna mens atque ideam corpus, sublato discrimine notaretur, vt Romani Sabinorum, Sabini Romanorum nomina suis nominibus præponerent, æquato regni iure, & confociato imperio, cautum fuit. ^q Quare prænomen veterum fuisse ex Sabinis nominibus deducta, multorum opinio fuit. Quin etiã excellentes viros, & principali dignitate insignes, solis prænominibus nominasse, magnificentius honestiusque duxere, tanquam ob illorum amplitudinem vulgo noti & conspicui forent. ^r Cumque mancipijs & seruis nullum cognomentum aut prænomen veteres impartirent, soloque appellarent nomine: si quando tamen manu emissi, libertatem meruissent, vt inter seruilem personam & liberam discrimen nominis foret, cum illis ordo, honos & locus accesserit, prænomena patronorum, ac si disciplina & cultu Romano essent educati, sapissime sibi arrogarunt. ^s quare Marcipores, Lucipores, Pubipores, à Marco, Lucio, & Publio, multi seruitute exempti, nuncupati sunt. Nec modò libertorum hoc fuit proprium, sed adoptiui filij & arrogati, adoptantium sæpe nomina & prænomena, atque cognomena desumpserunt. ^t Inter quos erant addicti, qui tamen nomen, prænomen ac tribum in præsentia habeant: illos tamen seruisse, & sub alterius mancipio fuisse liquet. Fuere autem ad lecti, qui quum non essent soluendo, creditoribus addicbantur: mox precio perfoluto, seu quavis causa, etiam citra domini voluntatem seruitute exempti, & libertate donati sunt. ^u Præter hos erant abscissi & lenones, a qua ferè conditione ac serui, nullo cognomento aut ordine, infames. nanque senatu consulto prohibitum erat, ne abscissi, quibusque virilia execta forent, vt pote semiuiri, aut lenones, quæ-

ANNO TATIONES.

^o Et tamen in veteribus.] Id iam dictum est ex Quintil. cuius verba vide supra in verbo, Caius verò & Caia. ^p Illud tamen admonitu.] Vide Quintilianum lib. 7. c. 6. Priscianum lib. 1. & Plutarchum in Romulo. ^q Quare prænomena.] Valer. Maxim. lib. 10. de prænomen. Romanos autem arbitrandum est ab Albanis & Sabinis multiplicandorum nominum consuetudinem traxisse, quoniam ab illis orti sunt. ^r Cumque mancipijs.] Id probat ex seq. ^s Quare Marcipores.] De duobus primis Plinius lib. 33. cap. 1. De primo & postremo Quintilia. lib. 1. cap. 4. Itemque de primo Festus Pompeius lib. 15. cuius verba hæc sunt, Quintiper seruire nomen frequens apud antiquos erat, à prænomen domini ductum, vt Marcipor, Felicer: quamuis sint, qui à numero natorum ex ancilla quinto loco dictum putent. ^t Sed adoptiui filij.] Appianus lib. 3. bellorum Ciuilium scribit Octauium, quem filium C. Cæsar adoptauerat, Cæsa rem appellatum Romanorum more, qui adoptiuis filiis adoptantium nomina solent imponere. Nam & Suetonius in Cæsa re, c. 83. scribit eundem Octauium in familiam noménque

Cæsarum adoptatum fuisse. Sic quoque Pomponius Attic. cognominatus est Cecilius à Q. Cecilio qui moriens testamento eum adoptauerat, hæredemque ex dodrante fecerat, vt tradit Cor. Nepos, siue, vt alij malunt, Probus Aemylius in Attici vita. Sic longo ante tempore duo priores filij Pauli Aemylij & horum maior à Fabio Maximo, alter à Scipione Africano adoptati, ille Fabius Maximus, hic Scipio appellati sunt apud Plutarchum in Pauli Aemylij vita. Sic M. Brutus à Q. Cæpione adoptatus Q. Cæpio dictus, & P. Scipio à Q. Metello adoptatus Q. Metellus Scipio dictus. Hucque spectat quod scribit idem Suetonius in Tiberio, ca. 6. post reditum in urbem à M. Gallio Senatore testamento adoptatus, hæreditate adita, mox nomine abstulit: quod Gallius aduersarum Augusto partium fuerat. Et quod prodit Tacitus lib. 3. Crispum, ait, equestri ortum loco, C. Sallustius, rerum Romanarum florentissimus author sororis nepotem, in nomen adsciuit. ^v Inter quos erant addicti.] Id vsque ad versu. Præter hos. est magna ex parte Quintilianus li. 5. c. 10. & iterum lib. 7. c. 4. ^x Præter hos erant abscissi & lenones.] Hoc ex seq. probat.

Cuius, Caia quare prænomen instituta.

Prænomena ex Sabinis nominibus.

Serui & mancipia. Manumiss.

Adoptiui.

Addicti.

Abscissi. Lenones.

rendi iuris aut postulandi causa, tribunalia adirent. Ideo Vestilius leno in causa testamentaria à Q. Metello deiectus fuit, & à subtelio prohibitus, quia leno erat, quem pro libero propterea habendum non censuere. Est tamen literis proditum, vt nisi inter ingenuos, aut ex ingenuis oriundos, nullum gentilitatis cognomen foret: nam seruorum libertorumque nulla cognatio, nec gentilitas erat. Apud Athenienses verò constitutum est, vt nemo ex foemina genitus, maternum sibi nomen ascisceret: nam foeminis indere familiae cognomenta lege vetabatur. id quod & à Romanis factitatum comperimus: tum, ne quis illas Athenias vocaret, edicto cautum fuit. Ediuerso apud Lycios: nam ex matribus, non patribus gentilitia fuere nomina, filiasque non filios suos habuere haeredes: plusque honoris foeminis quam viris tributum est. Neque omittendum, Nonis Iulij, quibus è vita concessit Romulus, quas caprotinas & vulgi fugam appellant, Romanos vrbe excedentes, ad Capreae paludem sacra facere: dumque ad rem diuinam vadunt, veterum praenomina, vt Caium, Lucium, Marcium, aliaque prisca nomina inclamare: sicut in Oschophoriis Athenienses ob Aegei mortem, dolentium voces imitantur. Ancillasque cultu decoras, in matronali habitu cum occurrentibus praelij imaginem effingere, quod olim cum Latinis Romani gessere: vnde celebritatis causa & origo est, testasque vmbra caprifici, epulas & alia laetitiae inuitamenta celebrare. In quibus sacris hoc seruari meminimus, vt inter solennia de caprifici lacte apponatur. Illud praeterea notatum est, Romanas mulieres sine cognomento, solis praenominibus adiecto nomine denominari. Quodque Marci praenomen, velut perniciosum & infame, plerique magnopere deuitarunt, postquam M. Manlio crimine affectati regni turpi iudicio conuicto, ne cui gentili nomen M. Manlio foret, senatusconsulto cautum fuit: quod generi & nomini suo iniustam dedecoris notam attulisset: sicut Claudia gens, propter gentilium flagitia, eum Luciorum alter caedis, alter latrocinij damnatus foret, ad diluendam memoriam dedecoris, Lucij praenomen deuitauit. Quodque Domitia gens, ceteris praetermissis, Cn. & Lucij praenomen peculiare sibi desumpsit. Siquidem ex Aenobarbis (authore Tranquillo) continua serie tres, Lucij: reliqui verò, Cnei praenomina eadem serie vendicarunt.

Gentilitatis cognomen ingenuorum. Foemina non indabant familiae cognomenta. Lycijs foeminae magno in honore. Nonae Caprotinae. Oschophoriae.

Romulieres solo praenomine denominabantur. Marci praenomen vitatum. Lucij praenomen vitatum à Claudia gente. C. & Lucij praenomina in honore apud Domitiam gentem.

ANNOTATIONES.

y Ideo Vestilius leno.] Valerius Maximus lib. 7. cap. item 7. titulo De testamentis, quae rescissa sunt, in fine.
z Est tamen literis proditum.] Cic. in Topicis.
a Apud Athenienses.] Vide nostros Commentarios Nobilitatis c. 18. nu. 35. incip. Atheniensium.
b E diuerso apud Lycios.] Herodotus lib. 1.
c Neque omittendum.] Haec vsque ad versic. Sicut in. sunt partim Varronis lib. 5. de ling. Latina, & magna ex parte Plutarchi, tum in Numa Pompilio, tum in Camillo. & Macrobij lib. 1. Satur. c. 11. & Solini c. 2.
d Sicut in Oschophoriis.] Plutarc. in Theseo.
e Ancillasque cultu decoras.] Ad Romanos

redit, & est totum id vsque ad versic. Illud praeterea ipsius Plutarchi in Camillo.
f Illud praeterea notatum est.] Plutarc. in Mario in princ. Quandoquidem inter genera ista nominum primum, quod Posidonius proprie nomen Romanis esse arbitratur, nulli mulieri imponitur. Vide Valer. Max. lib. 10.
g Quodque Marci praenomen.] Liuius 1. Decad. lib. 6.
h Sicut Claudia gens.] Suetonius in Tiberio, cap. 1.
i Quodque Domitia Gens.] Idem Sueton. in Nerone, cap. 1.

Quid sit apud Iureconsultos heliocaminus, quid zeta, & vnde deductum nomen, & denominatum. Cap. V.

N circo Flaminio, dum post immodicos calores sole occiduo deambularem, adiit ad nos contubernalis meus quispiam proficiens in iure ciuili, sed nimis inepte gloriosus: & percontatus est, quid esset quod Vlpianus

ANNOTATIONES IN CAP. V.

a Quod Vlpianus.] In l. si actorem. ff. de seruitutibus vrb. praed. vbi Budzus in prioribus Annotationibus

de seruitutibus vrb. dicit: Quod si arbor à te compacta, heliocamino meo solem adimeret, eò quod vmbra facit in loco heliocamini, id contra seruitutem tibi facere non licere. Quid esset heliocaminus, percontabatur. Cumque de verbi significato ambigeretur, dixi heliocaminum vaporarium quoddam tolare, & apricum locum dici, ad quem sol hybernus accedens, ipsum euaporat & calefacit, deductum nomen à ποτὸ τῆς ἡλίου καμίνης, id est, solis vaporatio seu aestuario. Fuisseque moris prisca, vt iuxta zetam heliocaminus construat. zeta enim locus erat vnus cubiculi capax, solem hybernum prospectans, ita constructa, vt per heliocaminum vaporem acciperet. Erat enim cubiculum hybernum frigori accommodatum, quod nunc sole, nunc igne aestuaret. Quare Helioabalum Indicos odores ad vaporandas zetas accendere consueuisse, authores tradunt. Fuit ego opinio Vlpiani, quod si heliocamino meo & vaporario eiusmodi, ad quem sol admitti debet, arbor per te compacta officiat, ita quod ad eum admitti nequeat, id velut contra seruitutem factum, non rite factum videri.

Heliocaminus.

Zeta.

ANNOTATIONES.

notationibus eam dictionem interpretatur, vt hic noster Alexander, citatque Plinium lib. epistolar. 2. epist. eius libri 17. vbi de diata quadam, aut, vt alij legunt, zeta loquens, sic scribit, In hac heliocaminus quidem alia xistum, alia mare, vtraque solem prospicit.

b Fuisseque moris prisca.] Hic omnino vide Ioannem Mariam Cataneum, doctum interpretem Plinij in ea epistola.
c Quare Helioabalum.] Lampridius in eiusdem Helioabali vita.

Quando primum interregnum ceptum fuerit, & quibus de causis interreges Romae creari consueuerint. Cap. VI.

Vo tempore Romulus ad Capreae paludem humanitatem exuisse fertur, satis constat patres conscriptos de regni successore sollicitos, decem decuriis factis, singulisque in singulas decurias creatis, vt decem imperitaret, vnusque cum insigniis imperij & lictoribus esset, interreges creauisse, quod imperium per orbem ire, & quinque dierum spatio terminari iusserunt. Alij per ternos quaternosque dies, interregni spatium per singulos iuisse, atque anno vno senatores, qui centum numero erant, imperium tenuisse ferunt. Plerique asserunt, cum ducenti senatores essent, à patribus fuisse constitutum, vt per quinos dies singuli qui fasces & imperij insignia habebant, imperitarent: functusque imperio primus, secundo, & reliquis deinceps, regni curam munusque traderet. nonnulli putant, quod cum centum & quinquaginta patres essent, singuli cum fascibus prodeuntes, sex noctis horas, & sex diei, Quirino imperitarunt, & sacrum fecerunt: tantundem Tatio, qui regni consors erat, annumque interuallum fuisse: donec Numa Pompilio Rege creato, Romulo regni successor datus est. Mansitque mos post exactos Reges, vt si qua fortuna aut casu consules creari nequirent, vel vitio creati forent, aut si qua turbulenta confusio & necessitas premeret, donec de consulatu decerneretur, aut dictator reipub. daretur, interreges praessent, qui populo vice consulum iura darent. Quinetiam si contentio inter patres & plebem foret de magistratibus creandis, aut absentibus consulibus comitia haberi non possent, vel vitio creatis magistratibus auspicia renouari oporteret: vel consulibus morte sublatis, de comitiis & creandis

Interreges quando primum creati.

CL. patres.

Interreges quando & qua de causa creantur.

ANNOTATIONES IN CAP. VI.

a Vo tempore Romulus.] Liuius 1. Decad. lib. 1. Dionysius Halicarnassensis lib. 1. & latius lib. 2. Plutarchus in Numa Pompilio. Sed & quod illi de quinque diebus dixerunt, confirmat Asconius Pedianus in Orationem Ciceronis pro Milone.
b Alij per ternos.] Vide omnino Dion. Halicar. d. lib. 2.

c Quinetiam si contentio.] Liuius 1. Decad. lib. 3. 4. & 7.
d Vel vitio creatis.] Idem Liuius eiusdem 1. Decad. lib. 5. & 8.
e Vel Consulibus morte sublatis.] Aut etiam morte implicatis, Liuius d. lib. 5.
f De comitiis & creandis Coss.] De vtroque

Patres interregem creabant.

consulibus contentio esset, interreges creati compertum est, ut essent qui comitia haberent, magistratumque munia obirent. Qui quidem interreges sine populi suffragio, ad concilium plebe non admittuntur, à patribus tantum auspicio creabantur. Quotiesque per interregem comitia fiebant, in patrum potestate euentum comitiorum fuisse liquet: quippe nemo interrex, qui auctor comitiorum foret, nisi ex patribus erat. Dicebat vero consulem plerumque interrex ex patrum decreto, quem ipsi voluissent, quod officium prodendi interregem, oratoris fuisse autumant: poteratque non modo prator, sed consul aut dictator interrex fieri. Et si quando proditus interrex, munus pro quo dicebatur, exequi nequirit, exacto dierum quinque spatium, alius succedebat qui vices susciperet, donec per singulos in orbem irent, ut modo tertius, nunc quintus, aut quartus, nonnunquam quartusdecimus, plerumque vigesimus proditus interrex, consules magistratusve faceret, aut comitia haberet. Quos quidem interreges dum honori præerant, consulum vicem gerere, idemque iuris & potestatis habere, haud dubium est, donec absoluto reipublicæ munere, interregum potestas finiretur. In quo id plerumque euenisse comperimus, ut proditus interrex, comitiis quæ ipse habuisset, consul crearetur: sicut de L. Posthumio Metello traditur, qui his comitiis quibus interrex præerat, cum Iunio Bubulco consul factus est. Qui etiam tantæ potestatis erant, ut legem ferre possent, senatum consulere, & consulis munia obire. Hoc quoque dicere haud piget, sine causa interregem dicere haud licere: sed quum turbulentæ confusiones, aut tumultus comitia

Qui interreges creantur.

Interregum munus.

Interregum potestas. Interreges temere dicere non licebat.

ANNOTATIONES.

Liuius li. 7. & Halicarnassæus lib. 9. ubi loquitur de creatione L. Lucretij, & T. Veturij Geminij Coss. Qui quidem interreges. Halicarnassæus lib. 3. sic scribit, Post cuius mortem Senatus accepto à populo arbitrio constituendi rempub. præsentis statu contentus creauit interreges: qui curiatis comitiis Regem elegerunt L. Tarquinium. Titus Liuius 1. Decad. lib. 1. Alia sententia asperior in speciebus, quæ Patricios coire ad prodendum interregem iubebat. Et lib. 4. Patricij, cum sine curuli magistratu Resp. esset, coire & interregem creauere. Et lib. 6. Penes quos sunt auspicia: nempe penes patres. Nam plebeius nullus magistratus auspicio creatur. Nobis aded sunt propria, ut non solum quos populus Patricios magistratus, non aliter, quam auspicio creet: sed nos quoque ipsi sine suffragio populi auspicio interregem prodamus. & Cicero pro domo sua, Auspicioque populi Roma. si magistratus Patricij creati non sint, intereant necesse est, cum interrex nullus sit: quod & ipsum Patritium esse, & à Patritiis prodi necesse est. h. Quotiesque per interregem comitia. Hoc autem fiebat ob eas causas quas supra proxime attulimus. i. Dicebat vero Consulem. Liuius 1. Dec. lib. 3. ubi per interregem creati sunt L. Valerius, & M. Horatius Coss. & iterum li. 4. & Plutarch. in Pompeio, ubi dicit Pompeium à Sulpitio interrege Consulem creatum. k. Poteratque. Sic Valerius Publicola factus interrex Liuius Decad. 1. lib. 3. qui iam consul fuerat eidem eiusdem Decad. lib. 2. Sic & M. Furius Camillus factus interrex, quinquennio ante Dictator fuerat, ut patet ex cod. Liuii 1. Dec. lib. 5. l. Exacto quinque dierum spatio. Halicarnassæus de huius magistratus creatione loquens sic

scribit lib. 2. Ducenti patres conscripti ex quibus Senatam Rege Romulo constitutum diximus, distributi in decurias, decemuiris sorte committebant vrbis imperium. Hi non simul, sed vnus post alium quinque diebus lictores habebant cæteraque insignia regia, quæ ceu per manus tradebantur à primo deinceps vsque ad vltimum. Tum Quinqueduanus ille magistratus migrabat ad sequentem decuriam, & inde rursus ad aliam. Suprà etiam dictum est ibi, Quo tempore. Asconius Pedianus in Orat. pro Milone. & Appianus bellorum Ciuil. lib. 1. m. Ut modo tertius. Liuius 1. Decad. lib. 5. in creatione L. Lucretij, & Seruij Sulpitij, & aliorum Tribunorum militum. & cod. lib. paulò ante, Interreges tres deinceps fuere L. Valerius, Q. Seruilius Fidenas, M. Furius Camillus. n. Nunc quintus. Liuius 1. Dec. lib. 8. ubi Cornelius iterum, & Cn. Domitius Coss. creati sunt per quantum demum interregem M. Valerium Coruinum. o. Aut quartus. Halicarnassæus d. lib. 2. p. Nonnunquam quartusdecimus. Liuius 1. Decad. lib. 8. in creatione C. Petilij, & L. Mugilani Consulium. q. Plerumque vigesimus. Liuius lib. 7. Decad. 1. scribit ad vndecimum vsque interregem aliquando peruentum fuisse. Infestam inde patribus plebem, interreges cum accepissent, ad vndecimum interregem seditionibus certatum est. Vide Dionysium Halicarnassæum. r. Quos quidem interreges. Fenestella c. 4. & Pompo. Latus c. 5. de Rom. magistratibus. Blondus lib. 3. Romæ triumph. s. In quo id plerumque. Liuius 3. Decad. lib. 7. Ex quo intellige Mugillo hic legendum esse non Metello.

Et

impedirent, & nisi ad quartum calendas Februarias creati non licuissent. Et si quando comitiorum causa interrex proditus esset, quod plerumque vsu veniebat, nunquam ab eo qui primus proderetur, sed qui secundo aut tertio ac deinceps in orbem issent, vel comitia haberi, vel dictatorem dici, aut consulem vel tribunum creati. Fertur verò Sylla, cum summæ esset potentia, consulibus morbo sublatis, per senatum interregem creati mandasse: scilicet qui non consulum comitia exemplo indiceret, sed ut se dictatorem ad imaginem antiquitatis, indictis comitiis crearet. Neque negauerim Cæsarium temporibus nullum interregnum fuisse, quum vnus imperio occupata repub. senatus esset negligens & remissus, & vix vlla foret libertatis imago, nisi post Aurelianum, quum de principe deligendo senatus opinione vaga daceretur, & cum militibus tumultuantibus non consentiret, per sex menses deligendo principi interregnum fuisse: donec Tacitus in imperio assumptus fuit, qui summi principis spem ostendit. Tametsi morte sublatis Cæsariibus, quoties de principe deligendo ambigebatur, ad senatum Romanum rem pertinuisse, multiplici exemplo probatum sit: quod Traianus facere destinarat, ut si quid ei euenisset humanitus, principem reipublicæ senatus daret.

Cæsarium temporibus nullum interregnum fuit.

Cæsare morte sublatis ad senatum res Ro. pertinebat.

ANNOTATIONES.

r. Et nisi ad quartum Cal. Feb.] Asconius Pedianus in Orat. Ciceronis pro Milone dicit ad 14. v. Nunquam ab eo qui primus.] Idem Asconius in d. Orat. Non fuit, inquit, moris, ut ab eo, qui primus interrex proditus erat, comitia haberentur. x. Sed qui secundo.] Liuius 1. Decad. lib. 6. statim post princ. in creatione A. Valerij Publicolæ, & L. Virginiij & aliorum Trib. militum. & lib. 10. in creatione L. Cornelij Scipionis, & Cn. Fuluij Consulium. y. Aut tertio.] Suprà cod. cap. dictum est in ver-

bo, Ut modo tertius. x. Ac deinceps.] Nam & præter numeros præcedentes, videbis de vndecim (ut iam dictum est) apud Liuium 1. Decad. lib. 7. in creatione P. Valerij Publicolæ, & C. Martij Rutilij Consulium. a. Fertur verò Sylla.] Appianus lib. 1. bellorum Ciuilium. b. Nisi post Aurelianum.] Flauius Vopiscus in vita Taciti Imperatoris in princ. c. Quod Traianus.] Aelius Spartianus in vita Adriani.

Sacrificium Latinarum quomodo in Albano fiebat, & quæ erant ferie, quæque populi ad sacrum conuenirent. Cap. VII.

Romanos Consules comitiis creatos, sortitis prouinciis, aut extra sortem datis, Latinas ferias indicere consueuisse, planè perspicuum est: Ioui que Latiali in monte Albano sacrum facere, quod Latiar dixere, ubi carnem Latinis populis dare mos erat, quæ viscera dicta. Est enim mons Albanus inter Albam & urbem Romam tractu ferè pari disunctus, ubi templum à Tarquinio Superbo Ioui Latiali constructum ferunt, sacrumque institutum, ad quod Latini populi numero septem & sexaginta, stato tempore, nonnunquam noctu ad lumina frequentes conuenirent, ibique nundinas haberent: utque alij agnos, alij caseos, nonnulli lac, plerique molam ad commune epulum afferrent, & vnà taurum immolarent, concordie suffragio statutum erat: tauroque immolato, & cæsa victima, ritèque sacrificio perfecto, ut quisque populus qui ad sacrum accesserat, & quæque ciuitas carnem posceret, de tauroque partem acciperet, prisca moris erat. Principatus verò sacri & publici concilij caput, haud dubiè penes Romanos fuit. quas quidem ferias conceptiuas, non statiuas esse multi putarunt. Cum enim feriarum quatuor

Visceratio. Albanus mons Templum Iouis Latialis.

Feriarum quatuor genera.

ANNOTATIONES IN CAP. VII.

a. Romanos Consules.] Id videre licet ex infinitis locis Liuij, ex quibus multa in seq. afferemus. Id autem priu. vsque ad versu. Cum enim feriarum est Dionysij Halicar. lib. 4. Sed de viscera-tione vide Varronem lib. 1. aut ex aliorum comput. 4. linguæ Lat. Liuium 4. Dec. lib. 2. statim post prin-

& Seruium lib. 1. Aeneidos in eum locum, Tergora diripiunt costis & viscera nudant. Et lib. 6. eo loco, Et solida imponit taurorum viscera flammis. Vide infra in verbo, Propterea C. Flaminius. b. Cum enim feriarum.] Hæc sunt Varronis li. 2. aut alio

Statina.
Concepti-
ua.
Imperati-
ua.
Nundina.
Idem in
frat. lib. 6.
ca. 11. qui
Pagana-
lia dicitur.

Ceremo-
nie.
Latinarū.
Calenda-
ria sacra.

essent genera, statinæ, conceptinæ, imperatinæ, aut nundinæ: Statinæ autem fuerunt, quæ statis diebus ac mensibus seruantur, veluti Saturnalia, Lupercalia: Agonalia: Conceptinæ, quæ in diem certam à pontifice vel magistratu concipiuntur, quemadmodum Latinæ, Sementinæ, Paganalia, vel Compitalia: Imperatinæ, quas consul prætorve, aut pontifex maximus pro arbitrio indixit: Nundinæ verò semper paganorum habitæ sunt ferix, quas Hortensius nefastas esse sanxit, vt rusticis qui nundinandi causa in urbem venerant, lites componere, & leges accipere facultas foret. Quod quidem sacrum velut anniuersarium sine piaculo nec præmitti, nec supprimi poterat. Ideo si dilatum aut omissum foret, piaculum admitti putabatur: nanque illud iterari, aut intermitteri, vel non suo tempore celebrari, prodigium erat. Propterea Caio Flamini, quod secundo Punico bello consul Latinas non indixisset, neque sacrum in Albano fecisset, sed lixæ modo sine more, sine auspiciis ad exercitum profectus esset, dirum fuit, & haud multò post publica clade expiatum: siquidem ad Trasimenum, quum inconsulta audacia in hostes irruisset, depulsis & dissipatis copiis, totòque exercitu profligato, & nefanda cæde afflictò, prætermisi sacri pœnas dedit. Quod si in eo sacro non omnes Latini carnem accepissent, sed aliquid dilatum præteritumve fuisset, aut neglectæ ceremoniæ, intermissumve solenne esset, tanquam non rite exhibitum foret, denuo instaurari oportebat. Ea verò quæ non anniuersaria, sed calendaria dicuntur sacra, si quo casu aut fortuna dilata, vel suo tempore omiſsa forent, & differri, & nouari, & repeti posse sine piaculo veteres credidere. Has ergo Latinas Tarquinius à principio in vnâ diem indixit: post Reges

ANNO TATIONES.

aut aliorum computatione 5. linguæ Latinæ, & Macrobij lib. 1. Saturnal. cap. 16. Sed quas illi statinas vocant, Festus Pompeius lib. 6. statas vocat, quod certo statutoque die obseruarentur. & de Conceptiuis idem Festus lib. 3. vbi Conceptiuæ, inquit, ferix festa dicebantur, quæ in certis diebus obseruabantur quotannis, vt Sementinæ, Compitalitiæ. Sed & de ipsiſ Sementinis ipse Varro, Rei rusticæ lib. 1. cap. 2. in princ. Et de Panagalibus Dionysius Halicarnalleus lib. 4. vbi declarat quæ ea sint, & Ouid. lib. 1. Fastorum his versibus,

*Ter quater euoluſi signantes tempora Fastos,
Nec sementina est vlla reperta dies.
Cum mihi (sensit enim) lux hæc indicitur, inquit
Musa, quid à Fastis non stata sacra petis?
Vtq; dies incerta sacris, sic tempore certo
Seminibus iactis est vbi satus ager.*

c Nundinæ verò.] Plinius lib. 18. ca. 3. An autem hæc essent apud veteres non paruum dubium erat, vt videbis apud Macrobiū d. lib. 1. c. 16.

d Quas Hortensius.] Id accepisse videtur à Macrobio d. lib. 1. c. 16. qui tamen aliter dicere videtur. Festus autem Pompeius lib. 12. Nundinas, inquit, feriarum diem esse voluerunt antiqui, quo rustici mercandi, vendendique causa in urbem conuenirent, eumque nefastum, ne si liceret cum populo agi interpellarentur nundinatores.

e Quod quidem sacrum.] Scilicet Latinarum feriarum. Nam & id videre licet ex multis Liuij locis, ex quibus nonnullos inferius adducemus.

f Præterea C. Flamini.] Plutarchus in Hannibale, & Liuius 3. Decad. lib. 1. ad si. ex quo intelliges id quod supra in prin. dictum est, Ioui Latiali id sacrum fieri solitum in monte Albano.

g Quod si in eo sacro.] Liuius 4. Decad. lib. 2.

Ferix Latinæ pontificum decreto instauratæ sunt, quod ab Ardea questi in Senatu erant, sibi in monte Albano Latinis carnem, vt assolet, datam non esse. Et lib. 7. Latinæ instauratæ, quod Laurentibus carnis, quæ dari deberet, data non fuerat.

h Sed aliquid dilatum.] Vt dictum est supra proximè. Non licebat autem differri hæc sacra, quia anniuersaria erant, vt dicemus infra in verbo. Ea verò quæ anniuersaria.

i Præteritumve fuisset.] Liuius 5. Decad. lib. 1. Latinæ ferix fuere ad diem III. Non. Maij: in quibus quia in vna hostia magistratus Lanuinius precatus non erat, P. R. Quiritium, religioni fuit. Id cum ad Senatum relatum esset, Senatûsque ad pontificum collegium reieciſset, pontificibus, quia non rectè factæ Latinæ essent, instauratis Latinis, placuit Lanuinos, quorum opera instauratæ essent, hostias præbere, &c. quæ sequuntur. Et hic vide omnino quæ scripsimus in nostris Commentariis ad l. boues. 5. hoc sermone. nu. regula 26. incip. Adde quod apud ipsos Rom.

k Ea verò quæ non anniuersaria.] Liuius 3. Decad. lib. 2. Scribit Anniuersarium Cereris sacrum Cannensi clade intermissum fuisse: quia nec lagenibus id facere fas esset, nec vlla in illa tempestate matrona expers luctus fuerat. Seruius enarraus locum illum Virgil 8. Aeneid.

*Interea sacra hæc (quando huc venistis amici)
Annua, quæ differre nephas, celebrate fauentes.*

Anniuersaria, inquit, sacrificia ideo non differuntur: quia nec iterari possunt. Nam Calendaria, si qua fuerint ratione dilata, possunt repeti, nec piaculum eorum intermissione committitur. Vide in d. nostris Comment. d. l. boues. nu. regula 23. incip. Hæcque. l. Has verò Latinas Tarquinius.] Hæc vsque ad ea

verò exactos, altera populi iussu adici cœpta fuit. Demum restituta plebe quæ ad sacrum montem secesserat, in tres aut quatuor dies indictas à consule vel præfecto Latinarum fuisse: interiecto deinde tempore, in decem dilatas seruatasque inuenimus. Ultra quos, duo etiam post Latinas religiosi dies habiti, quo tempore solenne ludicrum in Capitolio fieri, quadrigæque concito cursu decertare, victorque certaminis in palmam victoriæ absinthium bibere solebat: quibus diebus si cum Latinis & populo Romano bellum inter eos aut dimicatio foret, induciæ dabantur. nanque indictis feriis Latinos populos inuicem arma fumere, aut acie decernere, vel agros hostili modo vastare, sine graui prodigio non licebat: tunc enim odia offensionesque quiescebant. Cumque post pugnam cum Veientibus ad Vesuuium, fœdus ictum fuerit cum Laurentibus, deinceps singulis annis post decimum Latinarum denuo innouari seruatum est. Sed sicut hoc sacrum in Albano, sic Veneris templum Lauini celebre Latinis populis erat: ad quod conuenire, & annua sacra stato die facere assuerant, quorum Ardeates (qui antistites templi erant) præcipuam gessere curam. Mansitque in posterum, vt si quod nomini Latino impenderet bellum, vitandæ iniuriæ causa, in Albano, aut ad lucum Ferentinæ, quid facto opus foret, communi consilio decernerent. Anagnini autem concilium Hernicis populis in circo quem maritimum vocant, indicebant. Græcis verò conuentum Amphictyonum ab Amphictyone, Heleni filio, inuentum, quod fuit sanctissimum Græciæ concilium, huius instar sacri tenuisse dicunt, ad quem duodecim florentes Græciæ vrbes initio veris & autumnis conuenire, & Cereri sacrum facere, de quæ maximis rebus communi decreto decernere solebant: quod ad Thermopylas indicebatur, & Pylaicum vocant. Fuere autem populi qui exciti sedibus illuc confluebant, Iones,

ANNO TATIONES.

ad ea verba, Interiecto deinde tempore. sunt Dionysij Halicarnassæ lib. 6. ad finem. Cuius hæc verba sunt reddita Latinitati à Sigismundo Gelenio. Supplicationes etiã Senatus decreuit ob plebis in gratiam reditum, & Feriis Latinis diem tertium addidit, cum prius duo tantum fuerint, primus consecratus à Rege Tarquinio, quo tempore deuicit Heruriam, alter à populo additus, quando regibus pulsus libertatem adeptus est: tunc verò tertius accessit post reconciliatam plebem patribus. Adde & quartum postquam reconciliauit cum patribus plebem Camillus apud Liuum 1. Dec. lib. 6. in fine. m Ultra quos duo etiam.] Hæc alibi dicuntur opportunius.

n Quo tempore solenne.] Plinius lib. 27. ca. 7. de absinthio loquens sic scribit, De vsu eius conuenit, herbæ facillimæ, atque inter paucas vtilissimæ, præterea sacris populi Romani celebratæ peculiari- ter. Siquidem Latinarum ferix quadrigæ certant in Capitolio, victorque absinthium bibit: credo sanitatem præmio dari honorificè arbitratu maioribus.

o Quibus diebus.] Macrobius Saturn. lib. 1. c. 16. p Cumque post pugnam.] Liuius 1. Dec. lib. 8. Cum Laurentibus, ait, fœdus renouari iussum, renouaturque ex eo quotannis post diem decimum Latinarum.

q Sic Veneris templum Lauini.] Vide Halicarnassæ.

r Mansitque in posterum.] Idem. s Aut ad lucum Ferentinæ.] Liuius 1. Decad. lib. 1. statim post prin. regni Tarquinij Superbi, tam magna, inquit, Tarquinij auctoritas inter Latino-

rum proceres erat, cum in diem certam, vt ad lucum Ferentinæ conueniant, indicit: esse quæ agere de rebus communibus velit.

t Anagnini autem concilium Hernicis.] Liuius 1. Decad. lib. 9. non adeò longè ante finè. Id ægrè passi Hernici, concilium populorum omnium habentibus Anagninis in circo quem Maritimum vocant: præter Anagninatem, Ferentinatèque & Verulanum, omnes Hernici nominis populo Romano bellum indixerunt.

v Græcis verò conuentum Amphictyonum.] Cicero lib. 2. de Inuent. Vnde decreti Amphictyonum citat Demosthenes in Oratione pro Ctesiphonte. Constabat autem Amphictyonum conuentus ex septem Græciæ ciuitatibus, vt docet Strabo lib. 8. Vnde autem Amphictyonum nomen deducatur docet Dionysius Halicarnalleus lib. 4. Amphictyonem Heleni filium commentum esse Amphictyonicum concilium, cui ab ipsius nomine nomen indiderunt. Huius concilij meminit Plinius lib. 35. c. 9. Pausanias lib. 10. dicit hunc Amphictyonem Deucalionis filium fuisse.

x Ad quem duodecim.] Hæc vsque ad versic. Fuere autem. sunt Strabonis lib. 9. Sed & quod hic dicitur de Thermopylis idem dicunt Herodotus in Polymnia & Pausanias in Achaicis, vbi & idem dicit de Delphis. Et quod hic Pylaicum dicit id concilium fuisse vocatum, potest videri Alexandrum aberrasse, & Pylaam dicere debuisse ex Strabone vbi supra. Pylaicum autem aliud dictum est, vt dicemus paulo post in verbo, Concilium quoque Aetolorum ibi videto.

y Fuere autem populi.] Hæc Pausanias lib. 10.

Sed quod

Dies duo
religiosi
post Lati-
nas.

Veneris tē-
plum apud
Latinos.
Concilium
Latinarum
in Albano
aut
lucum Feren-
tino.
Anagnini.
Græci.
Amphicty-
ones.

Græcorum.

Dorij, Perrhæbij, Bœotij, Magnetes, Achai, Phthij, Melienfes, Dolopes, Aenianes, Delphi & Phocenfes.^a Præter quos Homoloctos populos huius facri imaginem prætuliffe tradunt. Difsecto enim in minimas partes boue immolato, fœdus jungunt, & facrum faciunt. Nec defunt qui Dianæ templum, quod est in Laconia finibus, huius figuram obtinere dicant. Illic enim Lacones & Melfenij ftatuto facrificio, quod in diem certam quotannis faciunt, crebra concilia indicunt, & aduerfus maximos conatus de fumma rerum confultant.^b Lugduni quoque vbi Arar Rhodano commifce- tur, communis ara finitimos conciuat populos numero fexaginta: ad quod facrum finguli euocati, ingenti coacta manu, aduentabant, deque rebus magnis indicto concilio decernebant.^c Concilium quoque Aetolorum, quod Panatolium vocant, magni nominis fuit, in quo nifi in Panatolico & Pyrrhiacho cõcilio de bello vel pace decerni nihil poterat.^d In Palladis Ionia templo Pambœotia facra concilio concurren- te Bœotia tota, & concilia populorum magno concursu ad omnes hostium motus frequentia fiunt.^e Et Panægyres Athenis quinto quoque anno, atque in Neptuni templo Heliconij ab vniuerfis Ionibus conuentus & facrum fit, quod vocant Panio- nia. Fuitque alter conuentus Amphictyonum in Troezena templo Neptuni in clyto, quod ex feptem ciuitatibus populi ad commune facrum pari vfu & commercio coi- bant. Hæ fuere, Athenæ, Præfium, Epidaurus, Aegina, Nauplia, Orchomenus, & Mynius.^f Apud Cares autem Chryfaorei Iouis templum omnibus Caribus commu- nis concilij locus erat.^g Et Sybaritis Omarij Iouis delubrum, in quo Sybaritæ, Cau- lonitæ & Crodematæ conueniunt.^h Et Doriis in Epitropio Apolline, ad quem con- uenientes cum vxoribus & liberis facrificant, ibique ex omnibus oppidis & vicis, si-

Lugduni ara.

Aetolorum concilium.

Bœotorum.

Athenien- sium.

Ionum con- uentus.

Amphi- ctyonum conuentus in Troe- zena.

Carum.

Sybarita- rum.

ANNO TATIONES.

Sed quod ad Magnetes fpectat, Liuius 4. Dec. lib. 5. ita de his loquitur tanquam illorum effet proprium concilium.
 z Præter quos Homoloctos.] Homolotos legendum est ex Zenodoto, qui id de illis prodidit in enarratione illius prouerbij, βῆς ὁμολοσθῶν. id est bos Homolotorum. Morem hunc Scyrlus fuisse restatur Lucianus in Toxaride.
 a Lugduni.] Strabo lib. 4. non femel.
 b Concilium quoque Aetolorum.] Liuius 4. Decad. lib. 1. Concilium, inquit, Aetolorum ftatuta die, quod Panatolium vocant, futurum erat. Et paulo post, Cùm legibus cautum effer, ne de pace belloque, nisi in Panatolico & Pylaico concilio ageretur, decernerent extemplò. Ex quo iam intelligis hic non Pyrrhiachum, sed Pylaicum esse legendum. Nam & ita quoque vocatum fuisse dicit idem Liuius eiusdem 4. Decad. lib. 3. cùm ita fcribit, Cornelius Thermopylas, vbi frequens Græciæ ftatis diebus esse solet conuentus: (Pylaicum appellant) venit. Qui locus ambiguum reddit, quod fuprà ibi, Ad quem duodecim. diximus de Pylaico. Sunt autem qui in hoc Liuij postremo loco legunt non Pylaicum, sed Pylæam, de qua Strabo lib. 9. in aliquot locis. Ita tamen, vt intelligas Pylaicum, siue maus, Pylæam vocari, ob id quod ad Thermopylas indicebatur. Nam quas Græci Thermopylas vocant, indigenæ & accolæ Pylas appellant, vt tradit Herodotus lib. 7. vt non mirum fit, si is conuentus Pylaicus siue Pylæus vel Pylæus vocetur ab eo loco. Nam & ipse Herodotus non multo post memorat Pylagoras Amphictyones apud Pylæam congregari. De quo & nos fuprà

lib. 3. c. 28. nu. 3. Vide Budæum in Annotat. in Pan- dectas in l. vlt. de Senator.
 c In Palladis Ionia templo Pambœotia.] Strabo lib. 8.
 d Et Panægyres Athenis.] Panægyrias dicit Herodotus in Erato, his verbis, Quo factum est, vt ab huius pugnae tempore, quoties Athenienfes ferunt hostias apud Panægyrias, id est, publicos conuentus, quæ quinto quoque anno fiunt, Athenien- fis præco conceptis verbis præcetur bona Athenien- sibus pariter & Plataensibus.
 e Atque Neptuni templo Heliconij.] Strabo lib. 8. fcribit, Homerum huius facrificij (vt quidam referunt) meminisse, cùm inquit, ἀνὶ τῷ ὄθρυον αἰθερὶ ἤρουσιν ὡς ἔτε τὰ ὄρη ἤρουσιν, ἐλκόμενον ἐλκόμενον ἀμφὶ ἀνακτῶν. Ille animum spirat, sic ructans taurus vt olim fcribitur, Regis ructans Heliconij ad aras.
 Idem Strabo lib. 14. sic fcribit, Post Samium fretum, quod Myralem versus est, Ephesum nauigantibus est Ephesiorum ora, ad dextram & Panionia, quæ tribus stadiis fuprà mare est, vbi Panionia commu- nia omnium Ionum festa. Neptuno Heliconio & facrificium celebratur.
 f Amphictyonum in Troezena.] Strabo li. 8.
 g Apud Cares autem.] Strabo lib. 14. Prope vi- bem, inquit, est Iouis Chryfaorei templum Caribus omnibus rebus deliberaturi conueniunt, qui con- uentus Chryfaoreus vocatur.
 h Et Sybaritis Omarij Iouis.] Thucydides. Vide Gyraldum de diis Genuum.
 i Et Doriis.] Dionysius Halicar. lib. 4.

k Præ

qua confultatio fieret, ciues & incolæ concilio adesse affuêrant.^k Præ cæteris verò Senonum conuentus fertur immaniffimus, quò omnes eiusdem sanguinis, ftatuto tempore in fyluam religione facram conueniunt: cafoque publicè homine, barbara feritate victimam faciunt, & de bellis confultant.^l Præter quos fuit conuentus in Olympia Dianæ Alpheonia, iuxta Alpheum: ficut Elaphiæ & Daphniæ ac Laureæ, qui annis fingulis ftato die celebrantur.^m Vni foli ferantur Britanni, qui quum variis factioibus laborent, ad propulfandum commune periculum nullos aut pauciffimos conuentus habent. ita fit, vt cum vires confociatas non teneant, dum finguli oppu- gnantur, vniuerfi succumbant.ⁿ In Albano autem, qui populi conuenirent, & car- nem pofcerent, hi ferme traduntur, Albenfes, Albani, Efolani, Accienfes, Abolani, Nubetani, Bolantij, Coretij, Ortenfes, Latinienfes, Longani, Manates, Macrales. Munienfes, Olliculani, Octulani, Pedani, Pelletaurini, Querculani, Sicanij, Sifolen- fes, Tolerenfes, Corniculani, Ficulei, Vetuscamerij, Amerioli, Tutienfes, Venatulani, Vicellenfes. Præter hos fuere Ardeates, Violanenfes, Bubetani, Corni, Variantani, Gabini, Lauinienfes, Lauiniatæ, Lauicani, Nomentani, Bouillani, Præneftini, Attriciani, Scaptemij, o adde etiam Laurenfes, cum quibus & Romanis post decimum Latina- rum, fingulis annis fœdus renouatur, vt percenfuimus.

Senonum.

Conuentus in Olym- pia. Britanno- rum.

Qui popu- li in Alba- no conueni- rent ad fa- cra Lati- narum.

ANNO TATIONES.

k Præ cæteris verò.] Cæfar lib. 6. belli Gallici.
 l Præter quos fuit conuentus.] De his tribus conuentibus Strabo lib. 8.
 m Vni foli ferantur Britanni.] Cæfar lib. belli Gallici 5.
 n In Albano autem.] Hæc vfque ad verfi. Adde etiam, funt Plinij lib. 3. cap. 5. fed funt multa horum populorum vocabula corrupta.
 o Adde etiam Laurenfes.] Laurentes dicédum ex Liuiio, cuius hæc funt 1. Decad. lib. 8. cuius verba adduximus fuprà. Sed & adde præcedentibus alios Græcorum publicos conuentus: fcilicet in Hercu- lea Tarentinæ telluris æde, quod Alexander, Mo-

lifforum Rex, odio Græcorum cõpulfus, ad Thu- riorum agrum traducere conatus est, apud Strabo. li. 6. non procul à fi. Et Acheorum quoq; concilium apud Aegium, cuius meminit Polyb. lib. 4. & 5. non femel. & Pausan. li. 7. Et Bubasti in honorè Dianæ, & in vrbe Bafiri in honorem Ifidis, & apud Aegy- ptum in vrbe Sai in honorem Mineruæ, & Helio- poli in honorem Solis, & in vrbe Buto in honorem Latonæ, & in vrbe Iapremi in honorem Martis, vt fcribit Herodotus lib. 2. Albanorum & Latinorum ad forum Ferentinum ex Dionyfio Halic. lib. 3. 4. & iterum 5.

Qui ludi Olympici, qui Pythij, qui Isthmij, & qui Nemei, olim apud Græcos, & qui Circenfes Roma fuerint. Cap. VIII.

Væ^a victoribus præmia in ludis olympicis fuerint, quibusve coronis do- narentur, à nonnullis quaftum est. Olympicos enim ludos propter olympij Iouis delubrum,^b quod in Achaia fuit celebratiffimum, dictos accepimus, qui iuxta Pifam & Elidem in campo cui Olympia nomen, magno conuentu totius Græciæ, certamine gymnico & equeftri celebrari confuerant: quod delubrum^c in agro Pifano ab Elide trecentis ferè ftadiis aberat. Pifæ autem

Olympicè ludi.

ANNO TATIONES IN CAP. VIII.

a QVæ victoribus præmia.] Hoc capite po- tiffimum de quatuor illis Græciæ ludis ce- leberiffimis differit: fcilicet, Olympijs, Pythijs, Isth- mijs & Nemeis, de quibus extant versus Archiæ poetæ epigr. 1. lib. Epigrammatôn, τίς τὰς εἰς ἰόνους ἀν' ἐλλάδα, τίς τὰς εἰς ἰόνους οἱ δὲ ἰόνους ἰόνους οἱ δὲ ἀθανάτων. Ζῆλος, ἀητοῖς αἰσ, Παλάμιον, Ἀρχεμόροιο: ἀλλὰ ἢ τὸ, τίς τινος μῆλα, σέλινα, πῆτος. Quos sic Latinos fecit Alciatus, Sacra per Argiuas certamina quattuor vrbes Sunt, duo facta viris, & duo calitibus. Vt Iouis, & Phæbi, Melicertæq; Archemorij,

Premia funt pinus, poma, apium, atque olea. Sed quod κόντιον vertit oleum vide infra ibi, Quos ab Hercule. & iterum ibi, Oleaftro coronari. Vide etiam circa id initium li. 8. Herodoti & Diodorum Siculum lib. 5. c. 3.
 b Quod in Achaia.] Pomponius Mela lib. 2. c. 3. tit. de Macedonia, sic fcribit, In Achaia atque Elide quondam Pifæ Oenomai Elis & numen delubrum- que Olympij Iouis, certamine gymnico & lingulari fanctitate, ipfo quidem tamen fimulacro, quod Phidiæ opus est, maxime nobile.
 c In agro Pifano.] Pindarus nõ obfcure Olymp. Ode 2. 8. & 9. in princ. innuit ad Cronium colleum

Olympicos
ludos quis
instituit.

pars erat Olympias. ^d Quos ab Hercule institutos in Pelopis honorem anno mundi quadringentesimo supra quatuor millia, fama distulit. ^e In quibus primus Coræbus, qui olympia vinceret, fuisse traditur. ^f Ipsumque Herculem stadium illic metatum, quod maius quam reliqua fuisse memorant. ^g Qui quidem Hercules non is fuit, qui ex Ioue & Alcmena natus fertur: sed qui in Creta genitus, inter Idæos Dactylos adnominatus est, certantibus ibidem Hercule, Pœneo, Epimede, Iasio, & Ida fratribus Idæis. ^h Nonnulli ab Iphito eius filio, & Lycurgo olympicos inuentos primùm autumant. ⁱ Plerique Oenomaum ludos & equorū cursus apud Elidem edidisse volunt, quorum præfecturam Elei longo tempore habuere, ^k in quibus Agrigentini equi atque Aetnæi semper præceleres habiti, & ^m ex Epiro primas in olympiacis meruere, ⁿ atque ex Venetia, in sacris certaminibus sæpe nobilitati sunt: præcipui verò Nysæi, quibus Persarum Reges utebantur, & apud Eleos educati, quibus non segnibus equorum cura fuit: quippe qui equas finibus eductas iniri faciant, quod esset experimento cognitum, miræ felicitatis prolem inde prouenire: sicut apud Argiuos ad lucum Agenoris hircos pecudibus admittunt, vt fecundissimos habeant fetus, vberes & quæstuosos. Laudaturque Atheas Rex Scytharum, quod tanto equorum studio flagrauit, vt equum ipse pecteret, & manibus suis ornaret: qui quum à legatis Philippi conspiceretur, an ipse idem faceret interrogauit. ^p Fertur tamen Alcibiades septem

Agrigen-
tini & Aet-
næi equi.

Hirci pe-
cudibus ad-
missi apud
Argiuos.
Atheas e-
quorum
studium.

ANNO TATIONES.

prope Pisam Olympia celebrari solita: quod & aperte insinuant ibi interpretes & Seruius in lib. 3. Georg. loco quem infra designabimus.

^d Quos ab Hercule institutos.] Pindarus Ode 3. Diodorus Siculus dicit lib. 5. cap. 3. Olympicum certamen vtique ab Hercule primùm institutum, ipsum tamen non Pelopi, sed Ioui patri dedicasse. Solinus tamen c. 2. scribit Certamen Olympicum, quod Hercules in honorem arcaui matetni Pelopis ediderat, intermissum, ab Iphiclo eius filio instauratum fuisse post excidium Troiæ anno quadringentesimo octauo. Pro cuius Solini sententia facit quod scribit Stadius lib. 6. Thebaidos post princ. loquens de Olympici certaminis institutione,

Hunc pius Alcides Pelopi certauit honorem:

Puluerumq; fera crinem detorsit oliua.

Quem locum exponens Lactantius, Primus, inquit, Hercules huc honorem manibus Pelopis exhibuit, qui erat Herculi per Alcmenam genere coniunctus. Appellat autem feram oliuam, id est agrestem, quæ oleaster Latinis dicitur & Græcis ῥότιον, cuius fronde coronabantur Olympiorum victores, vt postea dicitur. Et vide supra ibi, Quæ victoribus. Vide præterea Cælium Rhodiginum lib. 13. c. 17.

^e In quibus primus Coræbus.] Pausanias lib. 5. Plutarchus autem in Theseo tradit Herculem Iouis, & Alcmenæ filium Olympia quidem constituisse, ibique primùm decertasse & palmam consecutum. Sed Euseb. in 10. de præparatione Euangelica dicit in Olympico stadio Corylum Argiuum primùm victorem fuisse declaratum.

^f Ipsumque Herculem stadium.] Plutarchus in libro, cui titulus est, Quantum inter homines animi corporisque ingenio ac virtutibus intersit. & ex eo Gellius lib. 1. c. 1.

^g Qui quidem Hercules.] Vide omnino Pausaniam lib. 5. vbi amplissimè declarat originem huiusmodi ludorum, & id idè quod noster autor dicit.

^h Nonnulli ab Iphito.] Solinus & Pausanias vbi supra.

ⁱ Plerique Oenomaum.] Strabo lib. 8.

^k Quorum præfecturam Elei.] Vt dicitur infra.

^l In quibus Agrigentini equi.] Seruius enarrans illud Virgil. sub finem lib. 3. Aeneid.

- Magnanimùm quondam generator equorum.

Agrigentem Siciliæ urbem, quam Latini Agrigentum dixerunt, laudat à fecunditate nobilium equorum: sic enim scribit. Nam (Pindaro teste) hi equi ad agonas Græciæ mittebantur. Legimus etiam, cum in Cappadocia equorum greges perissent, adductis oraculo Apollinis ex Agrigento gregibus, meliores repararunt. Hæc ille. Et ob id fortè tanti suos equos faciebant, vt post mortem tumulis eorum Pyramides erigerent, vt tradit Plinius lib. 8. cap. 42.

^m Et ex Epiro.] Virgil. lib. 1. Georg.

- Eliadum palmas Epeiros equarum.

Vbi Seruius Epirus, ait, creat equas optimas, quæ apud Elidem palmas merentur in Iouis Olympici curuli certamine. Idemque Virgil. de equis loquens lib. 3. eiusdem operis,

Quannus sæpe fuga versos ille egerit hostes,

Et patriam Epeirum referat forte isq; Mycenæ.

Quo in loco idem Seruius, Quia, inquit, in Epiro sunt equæ optimæ, quibus exercetur curule certamen Iouis Olympici.

ⁿ Atque ex Venetia.] Strabo lib. 5.

^o Præcipui verò Nysæi.] De quibus Herodotus lib. 3. & iterum lib. 7. quo loco describit ordinem exercitus Xerxis, vbi dicit ipsum Xerxem eisdem vti. Sed & adde inter equos agilitate & currendi dexterritate præstantes Celtiberos & Parthicos positos à Strabone lib. 3.

^p Fertur tamen Alcibiades.] Plutarchus in Alcibiade ex Thucydide, Alcibiades, inquit, equos, quibus

quadrigas miræ pernicitatis ad olympia deduxisse, & victor fuisse. ^q Hecratites Thei salus equa prægnante olympia vicisse. ^r Atque Archidami Spartanorum Regis filia inter scæminas victricem palmam tulisse. ^s Ab Homero autem celebratur Clytoneus Phæacum velocissimus, in palæstra Euryalus, in saltu Anchialus, in pugilatu Laodamas, in disco Elatreus. ^t Præ cæteris proditur Theogenes cursu, lucta & pugilatu ita celebris famæ, vt mille & ducentas coronas tulerit. ^v Et Glaucus Demyli filius, qui cum ipsum arantem pugno excussum vomerem, aratro indidisse conspiceret, pater admirans illum, produxit in olympia: & quum arte aduersarij eluderetur, pater clamauit, ἦ ἀπ' ἀπόσσης, id est, vulnus ab aratro, vt tam fortiter percuteret, sicut olim pugno vomerem aratro indiderat. quod ille audiens, & tunc vicit, & sæpe aliàs. Hòsque ludos qui varij & multiplices erant (^x nam palæstra, pugnis, cursu & lucta certabatur) ^y quinto quoque anno celebrari: quod tempus olympiadem dixerunt, vnde Græci annorum curricula & tempora dinumerant: ^z atque in his decem præfectos sorte ductos diiudicare, celebris fama est, victorèsque quorum virtus præcipua fuit, oleastro coronari ^z vel callistephano (oleæ enim genus erat) velut grande virtutis præmium ferrent, & præter coronam, victori statuam ^z olympiæ dicari: tametsi olympiæ victorem coronis aureis aut æneis vulgo donari quandoque proditum. ^d Antea enim in sacris certaminibus arboris ramus pro corona fuit: sic ^e Athenis panathenæa,

Qui Olympiæ vic-
runt.
Odyss. 8.

Ludi Olympici varij.
Græci per olympiades numerabant.
Præfecti decem olympiorum.

Panathenæa.

ANNO TATIONES.

quibus postea in Olympia vteretur, tanta cura & studio enutriuit, vt ad quinquennalem ludorum celebritatem septem quadrigas perduxerit, quod antea nemo vel Regum, vel priuatorum hominum adhuc facerat. Vnde equorum (quos eò duxerat) alacritate secundum & quartum victor euasit. Quod indicant versus Euripidis, quos Donatus Acciaolus apud eundem Plutarchum, hunc in modum Latinos fecit,

Formosa proles Clinia te nunc canam,

Quam illo superbam præmiis vidit die,

Grætorum Olympia clarus cum viceras,

Et mox paruas tres quadrigarum tibi

Victorias labentium cursu rotis.

Im voce præco nunc ad astra tulit,

His cinctum oliua fronde pallentis caput.

O gloriam tantam efferentem, quod tibi

Profecto soli, nemini certantium

Eueniret Grætorum Olympia rotis.

^q Et Hecratites.] Plinius lib. 10. c. 63. hunc Echeeratidem vocat, cum de equarum prægnantium natura loquens, inquit, Vicisse Olympia prægnantem Echeeratidis Thessali inuenimus.

^r Atque Archidami Spartanorum Regis filia.] Pausanias lib. 3. vbi eam vocat Cyniscam.

^s Ab Homero.] Huius enim sunt hæc vsque ad versus. Præ cæteris proditur. lib. 8. Odyssæ.

^t Præ cæteris proditur Theogenes.] Pausanias lib. 6. scribit hunc Theagenem Thasium accepisse mille & quadringentas coronas.

^v Et Glaucus.] Hæc vsque ad ea verba, Hòsque ludos, sunt Pausaniæ lib. 6.

^x Nam palæstra.] Vide supra lib. 1. cap. 20. & lib. 3. cap. 21.

^y Quinto quoque anno.] Pausanias lib. 5. vbi temporis rationem reddit.

^z Atque in his decem præfectos.] Imò verò duos ex Pausania d. lib. 5. qui numerus, inquit, ad multos post annos seruatus est. At quinta post &

vicefima Olympiade iudices nouem (Hellenodicas vocabant) creati. Eorum tres de equorum cursu, totidem de quinquertio, de cæteris certaminibus reliqui tres cognoscebant.

^a Oleastro coronari.] Herodotus li 8. non longè à princ. Plinius lib. 15. cap. 4. Philostratus in vita Apollonij lib. 5. cap. 12. vbi tamen Alemanus Rhinuccius interpretes ῥότιον vertit apio, cum oleastro dicere debuisset. Pausanias d. lib. 5. Interpres Pindari in Olympicis. Aristophanes in Pluto. & Stadius lib. 6. Thebaidos, cuius in eam rem versus adduximus supra in verbo, Quos ab Hercule institutos. & ibi Lactantius interpretes.

^b Vel callistephano.] Aristoteles Mirabilium auscultationum cap. 50. & Pausanias lib. 5. Ad dexteram oleaster se ostendit, quem Callistephanum appellant, quasi coronarium dicas. Ex ea enim arbore solenne est victoribus coronam decerpere. Hæc Pausanias.

^c Statuam Olympiæ dicari.] Plinius lib. 34. c. 4. Effigies, inquit, hominum non solebant exprimi, nisi aliqua illustri causa perpetuitatem merentium, primò sacrorum certaminum victoria, maximèque Olympia, vbi omnium qui vicissent, statuas dicari mos erat. Apud Suetonium in Nerone, cap. 24. ipse Nero postquam se victorem in certamine pronunciauit. Ac ne cuius alterius hieronicarum memoria aut vestigium extaret vnquam, subuerit & vinco trahi, abiicique in latrinas omnium statuas & imagines imperauit.

^d Antea enim.] Hoc probat ex iis quæ sequuntur.

^e Sic Athenis Panathenæa.] De quibus Iocrates in lib. cui est titulus, Panathenæicus. Aristophanes in Nebulis. Eusebius in Chronicis, Plutarchus in Theseo & in Pericle. Pausanias libro 8. Suidas tradit duas Panathenæorum esse festiuitates: alteram anniuersariam, & quæ quorannis repeteretur: alteram quinquennalem, & quod quinto quoque anno celebraretur: quæ etiam magna Panathenæa

Mulieres ad spectacula olympica non admittuntur. Cherfonte. Elei certamini olympico praefuerunt. Quis prius nudaverit corpus in olympiis. In iura in olymp.

quibus peplum Mineræ ferebatur, singulis lustris sunt fieri solita, in quibus solenni carmine per tubicinem & præconem ludicrum indicebatur: nudosque ad certandum ingredi athletas, neque congressurum quempiam cum quo certaretur eligere, sed cum primo prodeunte congregiendum esse. Neque ad spectandum mulieres admitti, præter unam Pherenicem, quæ mater, filia & soror olympionicarum fuit, & Cereris sacerdotes mulieres: neque barbaris pugnare licere, lege cauebatur. Sicut Milciadi certamen equestre & gymnicum Cherfontæ fecerunt, in quo nulli Lampfaceno pugnare permittitur. Proditumque memoriæ fuit, à prima olympiade usque vigesimam sextam, Eleos Olympiaco semper certamini præfuisse: in quo licet prius athletæ subligacula ferrent, postea Lacedæmonij decertantium corpora nudari, mox oleo perfundi edocuerunt. Primus enim qui nudare corpora in olympiis aggressus fuerit, Hacantus Lacedæmonius fuisse traditur. Antea enim pudori ducebant, nudatis corporibus apparere in ludis. In his quoque institutum, ut qui largitione corruptis aduersariis, pugnarent, quique athletæ ad præscriptum tempus non venirent,

ANNO TATIONES.

puncupabatur. Primus Erichonius, Vulcani & Mineræ filius, ea instituit. Postea Theseus cum vicatim disiectum populum Atheniensem in civitatem euocasset, unamque urbem fecisset, decrevit. In hac celeritate neque senes, neque ignobiles, neque viri certabant: sed pueri & puellæ sese manibus complexi Pyrrhicam in theatro saltabant. Thucydides autem lib. 6. scribit Hipparchum tyrannum ab Harmodio & Aristogitone fuisse occisum, dum pompa minorum Panathenæorum ab ipso ordinaretur.

f Quibus peplum Mineræ.] Virgil. in Cyri post princ.

*Sed magno intexens (si fas est dicere) peplo,
Qualis Erichtheis olim portatur Athenis,
Debita cum castè solvantur dona Mineræ,
Tardæque confecto redeunt Quinquatria ludo.*

Est autem peplus vel peplum, vestis muliebris candida. ex Lamberto Hortensio in illud lib. 1. Aeneid.

*Interea ad templum non aequè Palladis ibant
Cribibus Iliades passis, peplumq; ferebant.*

Erat & distincta clavis aureis, sine manicis, & ad extremos usque talos defluens, quæ simulacris diorum, & primum quidem ab Atheniensibus Mineræ offerebatur. Hinc matronæ Troianæ ab Homero *Ἐνὸς πεπλοῦ* vocantur.

g Neque ad spectandum mulieres.] Statius lib. 1. Thebaidos,

- Exclusæq; expectant premia matres.

Vbi Lactantius interpres scribit, Sacrorum legè prohibitum esse, Olympicum certamen spectare mulieres. Id quod aluit etiam Valerius Maximus lib. 8. cap. 16. eodemque vlt. cum dicit Berenices quoque (sive ut aliis placet, Pherenices) non vulgaris honos, cui soli omnium feminarum gymnicum spectaculo interesse permissum est, cum ad Olympia filium certamen ingressum adduxisset, Olympionico patre genita fratribus eandem palmam assecutis latera eius cingentibus. Et vide nostras leges Connubiales l. 16. nu. 37. incip. & ob hæc.

h Præter unam Pherenicem.] Pausanias lib. 5. vbi & hanc Callipatiram dicit fuisse vocatam. & Tzetzes Historiarum Chil. 1. cap. 23. & Pindari interpres, qui & hanc quoque Aristopatiram appel-

lant, & diximus in legibus Connubialibus parte 4. nu. 37. incip. sed quid de certaminibus.

i Sicut Milciadi.] Herodotus lib. 6. Ei defuncto Cherfontæ (vt mos est) conditori vrbis sacrificant, certamenque equestre ac gymnicum statuto tempore celebrant, in quo nulli Lampfacenorum certare permittitur.

k Proditumque memoriæ fuit.] A Strabone lib. 8. & Pausania lib. 5.

l In quo licet prius athletæ.] Thucydides li. 3. Diuus Augustinus de Civitate Dei, lib. 14. cap. 17. & diximus & probauimus autoritate Homeri in dd. legib. Connubialibus parte 4. nu. 36. incip. Sed & Dionysius.

m Hacantus Lacedæmonius.] Dionysius Halicarnassensis lib. 7. non hunc Hacantum, sed Neanthum vocat his verbis, Post quos athletæ grauiorum leuiorumque certaminum, nudi cætera, pudenda tantum tecti subligatibus campestribus: qui mos Romæ manet nostro quoque tempore: sicut olim fuit in Græcia, in qua nunc antiquatus est, orto à Lacedæmoniis initio. Primus autem nudauit totum corpus in Olympiaco stadio decurrens Neanthus Lacedæmonius Olympiade quintadecima: antea verò turpe habebatur apud omnes Græcos toto corpore nudo certare, sicut colligere licet ex Homero testium omnium grauiissimo & antiquissimo, quæ succinctos inducit heroas. Certè Aiæcis & Vlyssis luctam ludis in Patrocli honorem funebribus (Iliados lib. 23.) describens sic ait,

*Tum sese in medium cætum duo magna dedere
Corpora heroum succincta.*

Atque etiam manifestus idem liquet ex Odyssæa lib. 18. vbi Irû & Vlyssæm facit pugiles his versibus,

*- Diuus Vlysses
Proslit in medium feruens, partiq; pudende
Subligar iniecit.*

Mendicum porro metu tergiuerantem fingens sic cauit,

*Ast Iro frigidus tetigit præcordia sanguis,
Illi cunctanti licet, inuito atque trementi
Subligar inducunt.*

n In his quoque institutum.] Pausanias in Eliacis.

multa plecterentur: vtque nefario scelere conuicti, aut crimine damnati, nec in certamen venirent, neque ante commissionem spectaculi, ad immolandum accederent: quippe athletarum parentes, & omnem stirpem citra labem esse voluerunt. Sorte quoque duci ad pugnandum paria athletarum, & de loco inter se pugiles decernere, exemplis sæpe probatum est. Quæ sortitio fiebat, vt calculis in urnam coniectis, binæ compares literæ inscriberentur: quique e ductis fortibus pares sortiti erant, inuicem committerentur. Horum imaginem ludorum Cato Romam transtulisse dicitur, cum in theatro spectacula edidisset, victoribusque non ex auro, sicut olim, sed ex oleastro, sicut in olympicis, coronas proposuisset. cuius exemplo Augustus post pugnam Actiacam, olympicorum imaginem & ludos illis æmulos apud Actium in sinu Ambracio Apollini consecrauit, illorumque curam multis propositis coronis Lacedæmoniis demandauit. Præter quos in agro Leontino, olympicos ludos Herculi palæstræ institutos Diodorus memorat, qui si intermitterentur, sacerdotes muti fierent: & si sacra repeterent, liberarentur morbo. Ferrurque Sylla olympiade quinta & septuagesima supra centesimam, athletas & reliqua ex olympiis certamina Romam traduxisse, & solum stadij cursum illis reliquisse. Nero verò contrà: nanque agona musicum olympiis addidit, & primus præter assuetum celebrauit: in quibus aurigauit, & coronam meruit. Fuitque literis proditum (si libet credere) ab immolato tauro deo, quem Myiodem vocant, dum Olympiorum celebritas manet, muscas ad vnum cateruatim Pifas concedere: rursusque ludis absolutis, eodem reuerti: sicut in

ANNO TATIONES.

o Sorte quoque duci.] Lucianus in Hermitimo. p Horum imaginem ludorum Cato.] Scificet, Vticensis ex Plutarcho in vita illius.

q Cuius exemplo Augustus.] Tranquillus in Augusto, cap. 18. de his ludis sic scribit, Quoque Actiæ victoriæ memoria celebratio & in posterum esset, urbem Nicopolim apud Actium condidit, ludosque illic quinquennales constituit. Instar (inquit Strabo Geographiæ lib. 7.) Olympiorum, ludi Actij designantur, Actio Apollini consecrati, eorum curæ Lacedæmonij præferti sunt. Reliqui vici & circūhabita loca, Nicopoleos iuri attributa sunt. Actia quoque ipsi Deo prius & à finitimis agebantur & certantibus coronæ proponebantur: hac autem ætate Cæsar Augustus honorificentius edidit. Ad ludos hos Actiacos alluist Virgilius lib. 3. Aeneid. in honorem Augusti sic scribens,

Actiæq; Iliacis celebramus littora ludis.

Actium autem, authore eodem Strabone vbi supra, situm est in faucibus sinus Ambracij, celeberrimi inter omnes Europæos sinus.

r Præter quos in agro Leontino.] Diodorus Siculus lib. 4. aut aliorum supputatione 5. cap. 2. vbi de Hercule & duodecim eius laboribus, cæterisque ab eo usque ad vitæ finem gestis. Per agrum, inquit, Leontinum pergens, pulchritudinem eius regionis admiratus, apud eos, à quibus honore exceptus est, æterna sui reliquit monumenta. Paulò post, Iolao nepoti templum ædificauit, ostenditque quomodo honores ei ac sacra annua fierent, usque ad hoc tempus seruata. Tanta verò eius templi maiestas habetur, reuerentiæque, vt qui à suctis deficient sacris pueri, muti euadant & mortis similes. Idem si vouerint solita sacrificia, suscepto voto statim sunt à morbo liberi. Palæstræ insuper equorumque

certamina quotannis, ad quæ publicè omnes serui liberi que conueniunt, instituere &c.

s Ferrurque Sylla.] Appianus bellorum Ciuium lib. 1. sic scribit, In hunc modum Romani regibus supra centesimam Olympiadem in primis vti, cum ab illis Democratia & annuis Consulibus functi essent, aliis interiectis centum Olympiadibus iterum Reges experti sunt, Olympiade apud Græcos quinta & septuaginta supra centesimam, nullo in Olympiis certamine præterquam stadij cursu edito. Athletas nempe & cætera spectacula Sylla Romam euocauit, veluti solamina quadam belli Mithridatici, aut Itali, executione adhibita quasi populum à calore respirare & refrigerari cuperet.

t Nero verò contrà.] Suetonius in vita illius, cap. 23. & 24.

v In quibus aurigauit.] Idem ibi. c. 22.

x Et coronam meruit.] Idem d. cap. 24. Scribit Philostratus in 4. lib. cap. 8. de vita Apollonij, Neronem, relicta regia, in Græciam venisse, subiicientem se præconi in Olympiis, Pythiisque: aitque eum vicisse in Isthmiis citharædos & præcones. Vicit etiam Tragædos in Olympiis, tunc cum de Isthmo fodiendo dicitur cogitasse, vt ipsum nauibus peruium redderet. In Olympiis ter victorem fuisse Neronem testatur idem Philostratus lib. 5. c. 3. qui ait missos fuisse cursores usque ad Gaditanos, qui iuberent supplicationes fieri ob victoriam Neronis in Olympiis.

y Fuitque literis proditum.] Apud Plinium lib. 29. c. 6. post princ. Vide Pausaniam lib. 5. & 8. vbi loquitur de Ioue Muscario. Cælius Rhodiginus lib. 23. cap. 30.

z Sicut in Leucade apud Actium.] Idem refert

Sorte educantur Athletæ.

Imago olympiorum Romam à Catone translata. Olympici ludi in agro Leontino.

Sylla abletas ex olympiis Romam traduxit. Nero in olympiis.

Myiodes.

Pythij ludi
Præmium
victoria.

Isthmij
ludi.

Theſeus
Isthmiorū
inuentor.
Isthmiorū
religioſa ob
ſeruatō.

Premia vi
torum.

Leucade apud Actium Apollinis, vbi Panegyri celebritas futura erat, muſcas, boue immolato, illius diſtentas cruore protinus euolare. Alteri ludi, à Pythone interempto Pythij dicti, in Apollinis honorem celebres fuere, à Diomede primū instituti, magna religione ſacri, in quibus victores lauro coronati triumpharunt: qui apud Delphos in Phocide, vbi templum Apollinis erat, magnopere culti concelebratique ſunt, in quibus comœdiæ & tragœdiæ, & alia fabularum argumenta ſpectatoribus exhiberi, atque ad ſpectandum tibia & cantu inuitari ſolebant. Tertij Iſthmij in Iſthmo Achaia iuxta Corinthum in Megarēſium ſinu delubro Neptuni in clyto, inter Ionium & Aegæum, à conuentu totius Achaia profuſis ſumptibus fiebant: qui in honorem Melicertæ ſeu Palæmonis, aut Portumni marini dei, manſere: quos quidem noctu à principio, mox die celebrari inſtitutum eſt. Hos enim à Theſeo æmulatione Herculis, qui olympia inſtituit, primū inuentos memorant, qui & quin quennales erant, tanta religione ſacri, vt cum eos Cypſelus tyrannus Corinthius intermiſſo more reliquiſſet, illorūque prope intermorta memoria eſſet, ne tanta celebritas prætermitteretur, Corinthij aliquanto enixius ex omni ſeculorum memoria ſolennes celebrarunt: quos tanto deinceps ſtudio coluere, vt ne deleta quidem Achaia à Lucio Mummiō, & tota Corintho maximo bello conuulſa, ab eorum ſpectaculis deſuerint. Cūque deſerta Corintho celebrandis ludis ciues ſupereſſe nequirent, Sicyoniis proximis incolis, ne celebritas intermitteretur, cultum curamque demandarunt. In quibus præcipuus honor ſpectaculi Athenienſibus datus: ſiquidem tantum ſpatij, quantum velum nauis occuparet, vt cæteris præferrentur, ſubſelliāque præcipua haberent, cum Corinthiis conueniſſe dicuntur. Et quanuis in Iſthmo victores, apij coronam præmium ferrent, poſtea pinea coronari, demum à Solone,

ANNOTATIONES.

Gregorius Gyraldus de Dijs Gentium ſyntag. 7. nullo quoque auctore citato: ſed id eſt Acliani de Natura animalium lib. 2. c. 8.
 a Alteri ludi à Pythone interempto Pythij dicti.] Quid lib. 1. Metam.
 Inſtituit ſacros celebri tertamine ludos
 Pythia perdomita ſerpentis nomine dictos.
 Hic iuuenum quicumque manu, pedibusq; rotæque
 Vicerat, eſculeæ capiebat frondis honorem.
 Plinius lib. 15. cap. 30. Lactantius interpres Stati j lib. 6. in prin. ſic ſcribit, Prima ergo certaminum genera hæc fuerunt: Olympia in honorem Pelopis: cuius victores oleaſtro coronantur. Pythia in honorem Apollinis: cuius victores lauro coronantur. Iſthmia in honorem Palæmonis & Leucothoë mariorum deorum, cuius victores pinu coronantur. Nemea in honore Archemori: cuius victores apio coronantur. Aelianus de Natura animalium lib. 6. c. 4. Aliter Strabo lib. 9.
 b Tertij Iſthmij.] Strabo lib. 8. In Iſthmo, inquit, Neptuni, quem Iſthmium vocant, templum eminet, picæ arborum loco circumcluſum, vbi ludos Iſthmicos decertantes Corinthij celebrare ſoliti ſunt. Plinius li. 4. c. 5. Statius 1. Thebaidos poſt prin.
 — Et geminis vix fluctibus obſtitit Iſthmos.
 Ipſa ſuum genitrix, curuo delphine vagantem
 Arripuit ſienis gremioq; Palæmona preſſit.
 Et eius interpretes eiſdem operis lib. 4. poſt princip. ibi,
 — Quaq; obiacet alto
 Iſthmos, & à terris maria inclinata repellit.
 Rurſusque lib. 6. poſt prin. ibi,
 Mox circum triſtes ſeruata Palæmonis aras
 Nigra ſu perſtitio: quotiens animoſa reſumit

Leucothoë gemitus: & amica ad littora feſta
 Tempeſtate venit: planctu conclamat uterque
 Iſthmos: echioniæ reſponſant ſtebile Theba.
 Itemque lib. 7. in eum locum ſtatim poſt prin.
 — Atque omne quod Iſthmuis umbo
 Detinet. — Et non multo poſt ibi,
 — Gemini maris incola narrat
 Thebanum toto planxiſſe Palæmona ponto.
 Solinus cap. 12. Pauſanias lib. 10. Zenodotus in proverbio ἀνὴρ ὄρνυ. Seruius in eum locum Virgilij lib. 5. Aeneid.
 Et pater ipſe manu magna Portumnus euntem
 Impulit. —
 c Hos enim à Theſeo.] Plutarchus in vita illius. Solinus c. 12. Pauſanias in Corinthiacis.
 d Quos tanto deinceps.] Hæc vſque ad ea verba; in quibus præcipuus ſunt Pauſania lib. 2. non longè à prin.
 e Athenienſibus.] Plutarchus in Theſeo.
 f Apij coronam.] Diodorus Siculus lib. 16. c. 21. Plutarchus in Timoleone, & lib. 4. Sympoſiaco, & Diphilus apud Athenæum lib. 6. Dipnoſophiſtarum ἀπὶ τῆς Σελίνων μαχαρμῶν ὡς εἰς ἰσθμίου.
 g Poſtea pinea.] Plutarchus in vtriſque illis locis, & Plinius lib. 15. c. 10. in fi. Interpres Stati j lib. 6. Thebaid. in prin. Aelianus de Animalibus lib. 6. c. 1. Et hinc illud eiſdem Stati j Sylvarum lib. 5. in Epiſcedio ad patrem,
 Nunc Atamantæa proceſſum tempora pinu.
 Atamantæam pinum vocat coronam ex ludis Iſthmicis, quoniam hi ludi Iſthmici inſtituti erant in honorem Melicertæ filij Atamantis.
 h Demum à Solone.] Plutarchus in vita illius. i Vt

vt qui Iſthmia viciffet, centum drachmas: qui verò olympia, quingentas ferret, cauū fuit. Præter quæ munera, hoc etiam victori tributum eſt, vt victor ſtatua donetur, illique publicè decernantur alimenta. Si autē ter olympia viciffet, ſtatua, quas iconas vocant, ſimilitudine membrorum expreſſa dicarentur. Nonnunquam, vt cum quadrigis triumphantium more veſtentur in patriam, aut pro ampliori munere, coronis vittifque exornentur: reuerſurique diſiecta parte muri vrbes ineant: ſtatuaque in foro, & perpetua immunitate fruantur: adeo vt Græcis olympioniceſſe, maius cenſeretur munus, quàm Romæ de hoſtibus triumphus. Quod Romanis etiam in vſu fuit, vt athletas qui ſacris certaminibus coronam meruiſſent, vacatione munerum curę tutelęque & perpetua immunitate donarēt. Quartos autem Nemeos à Nemea ſylua in Archemori honorem inſtitutos ferunt: hic enim Lycurgi filius, Opheltes dictus, cui à ſerpente interempto, in patris ſolatiū ludi manſere, quos dicunt Nemeos, quorum non minor apparatus & celebritas erat. Tametſi à Molorcho, qui Hercule ſuſcepit hoſpitio, cuius filius à leone interemptus fuerat, eo enecato, primū inſtitutos dicant, in quibus maiorum imagines, ſicut in funebri pompa, longo ordine repræſentari, atque equorum curſu, ſimul diſco, cæſtu & palæſtra dimicari, victorēque apio coronari ſolebant: ideo quod ſuper hanc herbam reptantem puerum, à dracone interemptum ferant. Inde fuit Græcis apij corona funeralis, maiorūque ſepulchris ex apio coronas apponi, illoque ornari & regi ſeruatum eſt, quæ ſepulchrales dicta. In quibus Nemeis memoratur Arion equus pernicitatis eximie, excuſſo reſtore Polynice, palmam tuliffet. Præter quos fuit Delphis citharædorum certamen, quod & Pythia dixere, ad quod citharædi tibicines & fidicines concurrebant: & in Delo certamen à Theſeo inſtitutum, in quo nouo exemplo palmæ victoribus dabatur. Romę verò P. Cornelio Ruina, & C. Mario Rutilio cōſulib. palmæ primū victoribus dari cœpta. Rlexāder verò Macedo è Perſa arbore coronas propoſuit primus. Per-

ANNOTATIONES.

i Vt victor ſtatua donetur.] Vide ſuprà in verbo, Statuam Olympiæ dicari.
 * Illique publicè.] Vitruuius in prin. præfa. lib. 9.
 l Si autem ter Olympia viciffet.] Plinius lib. 34. cap. 4.
 m Nonnunquam, vt cum quadrigis.] Vitruuius vbi ſuprà.
 n Aut pro ampliori munere.] Plutarchus lib. 2. Sympoſiaco, & Suetonius in Nerone, cap. 25. vbi loquens de Neronis triumpho ob muſicam victoriam, Dehinc, inquit, diruto circi maximi arcu per velabrum forūque, Palatium & Apollinem petiit.
 o Quod Romanis.] Vlpianus lib. Digeforum 27. tit. 1. 8. de Athletis ſic ſcribit, Athletæ habent à tutela excuſationem: ſed & qui factis certaminibus coronati ſunt. Vide Budæum in l. Athletas. ff. de his qui not. in fa. Alciatum in l. vnica. C. de athleticis.
 p Quartos autem Nemeos à Nemea ſylua.] Strabo lib. 8. Probus & Seruius interpretes Virgilij in eum locum lib. 3. Georg.
 Quidam mihi Alpheum linquens, lucosq; Molorchi.
 q Hic enim Lycurgi filius.] Pauſanias lib. 2.
 r Tametſi à Molorcho.] Probus & Seruius vbi ſuprà, & Lactantius interpres Stati j lib. 4. Thebaidos, ibi,
 Sacra Cleonæi cogunt vineta Molorchi.
 s Victoresque apio.] Plinius lib. 19. cap. 8. Lactantius interpres Stati j vbi ſuprà lib. 6. Vnde & il-

lud Iuuenalis ſaty. 8.
 Hæc opera, atque hæc ſunt generoſi principis artes,
 Candentis ſado generoſa ad pulpita ſaltu
 Proſtitui, Graiæq; apium meruiſſe corona.
 t Inde fuit Græcis.] Plutarchus in Timoleone.
 v In quibus Nemeis.] De hoc equo Arione multa, aliorum authoritate, Pauſanias lib. 8. Statius lib. 4. Thebaidos,
 — Volucres portis auriga ſub ipſis
 Comit equos, & inde iugo lætatur Arion.
 Idem huius equi virtutem & alacritatem lib. 6. deſcribit hoè modo,
 Ducitur ante omnes rutilo manifeſtus Arion
 Igne iuba, Neptunus equo (ſi certa priorum
 Fama patet) primus teneris leſiſſe lupatis
 Ora: & littoreo domitaſſe in puluere fertur
 Verberibus parcens: etenim inſatiatus eundi
 Ardor, & hyberno par inſtantia ponto.
 Sæpe per Ionium: Libycumq; natantibus ire
 Interiectus equis, omnesq; aſſuetus in oras
 Cæruleum deſerre patrem: ſupucere relicta
 Nubila, certantes Eurig; Notiq; ſequuntur.
 x Et in Delo certamen.] Plutarchus in Theſeo.
 y Alexander verò.] Plinius lib. 15. cap. 13. vbi de pruno & eius generibus ad fi. Et ob id, inquit, Alexander illa coronari victores ibi inſtituiſſe, in honorem xauu ſui.
 z Pergami autem.] Idem Plinius lib. 10. cap. 21. ad finem.

Qui ter o-
lympia vi-
ciſſet.

Olympioni-
ces.

Ludi Nemei.
Cere-
monia & cer-
taminum
genera.
Præmium
victoria.

Arion
equus.
Citharædo-
rum certamen.
Certamen
in Delo.

Gallinaceorum & coturnicum pugna. Picturæ certamen. Aeginea. Heraclæa. Iolacæa. Diocleæa. Marathonea. Deliacæa. Dithyræbica. Certamen poetarum. Panathenæica duplicia. Agon. Theoxenion Gymnicum. Eleutherij ludi. Halia. Dialia. Pandia. Heræa. Musea. Demetria.

gami autem & Athenis fuit pugna gallinaceorum & coturnicum, tanti decoris, ut ad illud tanquam gladiatorium munus effusissimo studio omnes convenirent. Et certamē picturæ Corinthi & Delphis. Et Aeginæ sacra certamina ab Æaco inventa, & Thebis heraclea & iolacæa, Megaris verò diocleæa. Et ob taurum à Theseo interfectum, marathonea, in quibus phialam argenteam victor accipiebat: in Deliacis autem bouem, sicut in certamine dithyramborum poetis dabatur bos, vel tripos cum inscripto epigrammate, & Spartæ in certamine poetarum, præmiū ex farina & melle, quod symeam dixerunt. In panathenæis verò oleiceramum velut amplum præcium victor accipiebat. Ea quidem duplicia fuere: nam & magna quinto quoque anno, & minor singulis fiebant. Apud Pellenen erat Apollinis agon, ubi ex argēto proposita præmia certantibus fuere, quæ theoxenion vocabant. Et apud Plataeas certamē gymnium, in quo coronæ dabantur ex auro. Et ludi eleutherij, quod illic Græcorum copiarum Mardonium cum trecentis millibus Persarum deleuissent: & apud Rhodios ludi, qui vocantur halia: atque certamen hirundinum, & cornicum. Erantque festa Iouis dialia & pandia: sicut Iunonis Heræa, Musarum musea, Cereris demetria, Mercurij hermea. In quibus chlanæ vestes pelliceæ dabantur, quæ sæpe in agonibus fuere præmia. Gymnica quoque in honorem Androgei Minos statuisse fertur, in quibus præmium victori pueros proposuit. apud Nemeam verò obscura quadam ambage hippocelinum dabatur donum, quibus muneribus cum præfatione virtu-

ANNOTATIONES

a Et Athenis.] Aelianus Variæ historiae libro 2. dicit à Themistocle id ceptum, Persis superatis. b Et coturnicum.] Lucianus in lib. qui Anacharsis, seu de Gymnastis inscribitur. c Et certamē picturæ Corinthi & Delphis.] Plinius lib. 35. c. 9. in princ. d Aeginæ sacra certamina.] Plutarchus in Theseo. e Et ob taurum à Theseo interfectum Marathonea.] De hoc alibi. f Et Spartæ.] Sed & ibi certamen erat verberum & plagarum. Statius lib. 4. post princ. Et iace lamonium Tyrræ lectura cruorem. Et ibi Laetantius interpres, qui non multò post scribit, id certamen fuisse iuxta fluvium Eurota: gloriosum tamen illum fuisse, qui iuxta præscriptum numerum plagarum animæ non pepererat, qui eum deuouisset spiritum publicè funerabatur & capite coronabatur. Sed & de his idem lib. 8. eiusdem operis, - Et pugna laudatæ prælia matris. Vbi id verberum certamen dicit Orestem à Scythia in Laconiam transtulisse. g In Panathenæis.] De his supra ibi, Sic Athenis Panathenæa. h Ea quidem duplicia fuere.] Diximus supra ibid. ex Suida. i Apud Pellenen.] Idem nullo etiam auctore Cælius Rhodig. lib. 18. cap. 5. At illud Pausaniæ est lib. 7. paulo ante fi. k Et apud Plataeas.] Pausanias lib. 9. post princ. l Et ludi Eleutherij.] Pausanias lib. 9. non adeo longè à princ. m Et apud Rhodios ludi.] Idem, nullo quoque auctore laudato, Cælius Rhodig. lib. 16. c. 2. 4. n Erantque festa Iouis Dialia.] Legendum

Dialia, quæ idem significat ac Iouialia Athenis celebrata, ut tradit Lucian. in Charidemo, & Suidas, & de his Aristophanes in Nebulis ἀρχὴν ἐπαθὸν τριποτε Μεσοίης. & Hesychius. Quæ & ipsa eidem ἀγῶνια vocantur. Quæ autem sunt dialia intelliges ex Thucydide lib. 1. o Et pandia.] πάνθια festa Atheniensium post Dionysia in honorem ipsius Iouis, aut (ut alij dicunt) Lunæ, πάνθια ἢ ἐλάνη, vel Pandionis, cui tribus cognominis erat, ex etymo. p Sicut Iunonis Heræa.] Interpres Pindari tradit Argis ἡρᾶια. id est, Iunonis sacra celebrantur quibus Hecatombe, id est, centum bouum sacrificium fiebat: huiusque celebratis præmium fuisse æream scutum & corona Myrtea. Et de huiusmodi Heræis mentionem facit Lilius 3. Decad. lib. 7. Iuno autem ἡρᾶ & ἡρᾶ Græcis dicitur apud Homerum 4. Iliados post princ. & Platonem in Cratino, ubi eius nominis rationem dicit. Et vide infra lib. 6. c. 4. q Musarum Musea.] Idem Rhodiginus lib. 17. cap. 8. r Cereris Demetria.] Idem ibi, & Gyraldus de diis Gentium syntag. 17. s Mercurij Hermea.] Idem Rhodiginus ibi. t In quibus chlanæ.] Strabo lib. 8. v Gymnica quoque in honorem Androgei.] Plutarchus in Theseo. Gymnici autem ludi dicuntur in quibus corpora per gymnasticam disciplinam exercentur, quæ à Platone Aristotele, principibus philosophorum, veluti maximè necessaria in primis probantur. x Apud Nemeam.] In honorem Archemori Lycurgi Thracum Regis filij, ut diximus supra ex Statio lib. 6. Thebaidos. y Hippocelinum.] Id est, grande apium apud Dioscoridem lib. 3. cap. 95. Latini olusatrum appellant, Co-

tum victores donabantur. Præter quæ fuerunt Promethea, ut currentes in palæstra, redam ardentem gestarent, eamque defatigatus proximo, isque postea defessus alteri, & deinceps alius alij traderet, donec metam pertingerent. Ea quidem ara Promethei in Academia fuit, à qua ad urbem cum accensis eiusmodi facibus cursus erat. Estque animaduersum, olympicum stadium in Hereis ludis, sexta parte dempta, mulieribus patere. currebant enim collecta tunica, solutis comis, dextro exerto humero. in quibus victrici oleæ corona erat præmium, & bouis portio Iunoni immolata. Ex his ergo ludis, cum olympiaci & Isthmij quinquennales forent, & nemei singula trieteride fierent, solennes reliqui annui mansere, quorum frequens lus erat, iaculatio, iactus disci, stadij cursus, palæstra & saltus, quem pentathlum Græci vocant, Latini quærtium, ipsosque athletas, quinquertiones. Cumque victoribus dabatur corona, verus erat mos, ut non illos qui vincerent, sed illorum patriam per præconem conari magna voce pronuntiarent, mox ipsi præconi alter præco ante ludorum missionem coronam daret. Athenis verò lex iubebat, ut si quis coronaretur à senatu, in senatu præconium fieret: si à populo, in concione. Proditum quoque memoriæ est, apud Nasamones à virginibus edi certamen quotannis ad Tritonidis paludem, quæ non cursu, sed pugnis & fustibus certabant: ex quibus si qua ictu concidisset, falsa censebatur virgo: victrix verò, armata vectabatur curru. Sed quod Græcis olympici fuere, hoc nimirum Romæ (quantum opinione auguror) circenses fuisse crediderim: quippe agonici circenses apud Elidem in honorem Iouis olympici pariter inuenti instituti que sunt. Inde Romam aduocatos putarim. In Elide enim iuxta fluminis ripam angusto tramite, altero latere vrgente flumine, altero positus gladiis, ut vtrinque præfens exitium esset, bigarum cursu certabatur, dimicatione perniciofa adeo, ut intra præscriptum illas coercere necesse foret: vnde circenses dicti. Plerumque vnus equi curru,

ANNOTATIONES

lant, Columella, Pullum olus. Atque oleris, inquit, pulli radix. Vide Plinium lib. 19. c. 8. z Præter quæ fuerunt Promethea.] Id vsque ad versiculum, Estque animaduersum. est Pausaniæ in Atticis. Meminit huius rei Herodotus, sed obiter in Vrania. Vide Erasimum Chiliadis primæ cent. 2. in prouerbio, Cursu lampada trado. Sed & (quod superioribus addere potes) in Dio Macedonia vrbis, Alexander Ioui & Musis scenica fecit certamina, quæ ab Archelao superiorum temporum Rege instituta fuerant. durauitque ea celebritas in diem nonum, cum Musis singulis diem vnum dedicasset. Author Diodorus Siculus lib. 17. cap. 1. ad fin. Idem Alexander vinarie potationis certamen instituit, coronatque victori proposuit apud Plutarchum in vita ipsius. & Curtium lib. 10. Aelianus de Varia historia li. 2. tradit ipsum Alexandrum in honorem Calani Brachmanis Indici Sophista, qui seipsum combusserat, certamina musica, equestria & pugilatoria constituisse: vltimatam etiam domesticamque concertationem in honore Calani superioribus certaminibus adiecisse, & potandi vini certamen instituisse, atque primas obtinere præmium constituisse talentum, proximo triginta minas, tertio decem. In his victoriam consecutus est Promachus. In Bacchi etiam festo libationum, præmium ordinatum est ei, qui plus bibisset, corona aurea &c. a Quinquennales forent.] Ut dictum est supra. b Quorum frequens lus erat.] De his quinque ludis, vide quæ diximus lib. 1. ca. 20. & lib. 3. c. 21. Sed his, quæ vtiobique dicta sunt, adde illud Simo-

nidis distichon, ἰδμεα δὲ ποδοὶ διὰ θῶν ὁ φιδων ἐνίκα ἀλμα, ἀσδωνέτω, δις κρον, ἀκρον, ἀάλλω. Id est ex Alciati nostri versione, Isthmia Pythonis Diophon & Pythia vicis, Et cursu, & iaculo, saltibus, orbe, pale. Et aliud quoque interpretis Pindari, ἀλμα πόδῳ, δις κρον, ἀκρον, ἀάλλω, ἡ δὲ φιδων ἡ δὲ ἀάλλω, μία δὲ ἀσδωνέτω ἀάλλω. Quod & sic vertit idem Alciatus, Cum discis iactu, saltus pedis, impetus haste Atque pale, & cursus studium fuit omnibus idem. c Proditum quoque memoriæ est.] Imò verò Aufes ex Herodoto lib. 4. non adeo longè à fi. & de his quoque nonnihil Pomponius Mela lib. 1. cap. 7. loquens de incolis Tritonis annis. Nam & Aufes circum Tritonem habitant, ut dicit idem Herod. vbi supra. d In Elide enim.] Hac vsque ad verba, Plerumque vnus equi sunt Scruij in 3. Georg. ibi, Centum quadrivagos agitabo ad flumina curruis. Vbi præterea dicit alios à circumeundo Circenses vocari putare. Et idem propemodum scribit in lib. 8. Aeneid. ibi, - Magnus circensibus actis. e Plerumque vnus equi curru, qui Celes.] Celetes vocabant eos, qui singulari, siue vno equo currebant, ut dicit Budæus in l. athletas ff. de his qui not. infam. & ante eum interpres Aristophanis, qui & equum, quo hi Celetes currebant, Monatora Græcis dictum tradit. De his autem Plinius lib. 14. cap. 5.

Mulierum in Hereis ludis cursus.

Pentathlō. Quinquertium. Quinquertiones.

Virginibus apud Nasamones edebatur certamen. Ludi circenses.

Circenses vnde dicti.

Calpa.
Apena.

Forma certamen.
Certamen infesto Cereris de speciei venustate.
Circenses Romam translati.

Ritus circensium ludorum.

qui celes^r aliquando simplici biga, quæ Sinoris dicta est, pugna committebatur & Quibus postea accessere calpæ & apenæ. Calpæ currus trahebatur equa, apenæ mulas iugabat. Nero verò in olympiis non bigis, sed decemiugi curru aurigasse & victor fuisse proditur. Milciades verò quadrigario curriculo olympicam palmam reportavit. Traditumque memoriæ est, Romæ quadrigas ex asinis immenso constituisse, adeò ut quadrigæ quadringentis millibus venirent. Ibi quoque formæ certamen haberi, victorque armis donari, & ad templa vittatus deduci, myrtoque coronari solebat: sicut in Cereris Eleusinae festo prope Alpheum, speciei certamen erat: in quo animaduersum, Tenedias mulieres omnium quot sunt in Asia, venustatis palmam tulisse, tamen Hypepas tanquam venustatis præcipuæ, alij celebrarint, & Homerus formosissimas in Hellade asseueret. Romam deinde circenses translati, positis metis, non autem gladiis, eximie culti celebratique sunt, in quibus septem fuere curricula solennia (nam septeno circuitu currebant aurigæ) & viginti quinque missus, quæ Domitianus ad quina spatia corripuit: missus vero, ad centenos propagauit, vterque singulos quinos missus, sæpe Romani principes venationem dedere, aut Troiæ decursionem. Vltimus verò, quod ex collatione populû fiebat, ætarius dictus.

ANNOTATIONES.

cap. 5. Equestres, inquit, vtrique statux Romanam celebrationem habent, orto, sine dubio, à Græcis exemplo. Sed illi Celetas tantum dicebant in sacris victores. Postea verò & qui bigis vel quadrigis viciissent. Et hinc idem Plinius eiusdem libri cap. 8. in duobus locis, Celtizontes, inquit, pueri dicti sunt, qui scilicet equorum singulorû certamine delectabantur. Palephatus autem vbi de Centauris loquitur, Iuuenes (inquit Græcè quidem, sed hoc sensu) quidam è radice montis profecti, à vico quodam vocato Nebula, excogitant equos Celetas condofacere, in hisque sedere: nam ante id tempus nesciebant in equis sedere, sed solum curribus vtebantur. Ex quo intelligis non solum eum qui equo vno infidet: sed ipsum quoque equum singularem dici Celetem. Nam & apud Homerum Iliad. A. Celes equus dicitur, qui solus agitur, quasi Monopyx, vt nonnulli dicunt. Alii autem Μονόπυξ iubatus, vt apud Euripidem Μονόπυξος πάλαι id est, μέγιστος. Ceterum Gellius lib. 10. ca. 25. inter genera nauium cæloces numerat, quas, vt dicit, Græci celetes vocant, scilicet à similitudine equorum Celetum, vt plerique omnes intelligunt.

f Aliquando simplici biga, quæ Synoris dicta est. Legendum est Synoris ex Aristophanis interprete in Nebulis, qui ita scribit, Συνορίς est currus non plenus, sed ex duobus iunctis equis, quem nunc diphron vocamus. Vide Rhodiginum lib. 21. cap. 31.

g Quibus postea accessere Calpæ & Apenæ. De quibus, & quid inter eas intersit, videbis apud Paulaniam lib. 5. & eundem Rhodigini d. lib. 21. cap. 31.

h Nero. Suetonius in vita illius, c. 24.

i Milciades. Herodotus libro 6. non ita longè à principio.

k Ibi quoque formæ certamen. Non intelligas Romam, de qua postremo loquutus est, sed apud Eleos, de quibus ante loquutus fuerat. Et eius rei testis est Theophrastus & alij quos in id citauit in legibus Connabiabibus parte 2. num. 49. incip. Hinc

multa.

l Sicut in Cereris Eleusina: Nicias in Arcadici, & ex eo Athenæus lib. 13. cap. 33. tit. Certamina de pulchritudine. & diximus vbi supra proximè quo in loco videbis, & alia pulchritudinis certamina.

m Tenedias mulieres. Nymphodorus in Asia navigatione, & ex eo Athenæus d. lib. 13. cap. 32. in fine, Omnium, inquit, quæ alibi nascuntur, pulcherrimas mulieres esse in Tenedo insula Troica affirmat.

n Et Homerus. Lib. 2. Iliados in Catalogo, οἱ τ' ἔχον Φθίω, ἢ ἑλλάδα καλλιγύναικα. Quis habitant Phthiam, & Hellada pulchras mulieres habentem.

o Adde & Achæidæ ex eodem lib. 3. eiusdem operis, ἄγρ' οἱ ἐς ἰπποβίτον, ἢ ἀχαιῖδα καλλιγύναικα. Argos in equiferum, & Achaiam pulchras mulieres habentem.

p Septem fuere curricula solennia. Propertius lib. eleg. 2. 4. ad Cynthiam, Aut prius infesto deposit præmia cursu, Septima quàm metam triuerit arte rota? Seneca ad Lucilium lib. epist. 4. Gellius autoritate Varronis in lib. 3. cap. 10. Lactantius lib. 7. cap. 27. eodemque vit. in princ. Calsiodorus Variarum lib. 3. epistola, cuius initium est, Quantum histrionibus.

q Quæ Domitianus. Suetonius in vita illius, cap. 4. vbi de spectaculis per eum editis loquens, sic scribit, In hoc Circensium die, quò facilius centum missus peragerentur, singulos à septenis spatiis ad quina corripuit.

r Venationem dedere. Idem Sueton. in C. Iulio Cæsare, cap. 39. in Augusto, cap. 43. in Claudio, c. 21. & in Nerone, c. 7. in fi.

s Aut Troiæ decursionem. Suetonius in locis nuper citatis, & præterea in Nerone, cap. 7. Cornelius Tacitus lib. 11. Sedente, inquit, Clodio Circensibus ludis, cum pueri nobiles equis ludicrum Troiæ inirent, interque eos Britannicus Imperatoris

Meta in circensibus. Factiones quatuor circensium.

'equis enim mira velocitate currentibus insidentes, leuissimos currus ingenui pueri curru quàm citatissimo agitabant, qui præcipua arte satis gnari doctique erant ex-amulsim feruare normam, ne ipsi aut quadrigæ agitata, aliquo temporis puncto metas contingerent, vtrique per singulos missus, idem currus per quina spatia sine offensione circuiret. Quæ quidem metæ cum antea lignæ fuissent, Claudius auratas instituit. Fuitque moris, vt ante commissionem Circensium, ministri cum equis defultoriis missus exituros nunciarent. In his quoque quatuor factiones pro anni temporibus, videlicet veneta quæ cerulea, præsina quæ viridis dicta est, alba, & rosea, miro fauentium studio coli celebrarique solita sunt. Viridis enim color, veridicatus erat, ætati roseus, hyemi venetus, albus autumnus. Nonnulli verò per elementa colores diuisere: quippe hyacinthus aeri dabatur, coccus ætheri, byssus terræ, purpura mari. Pannoque versicolore per singulas factiones certabatur, in quibus spectantium fauor & aura popularis, gratiaque & studium, ad victoriam multum loci dedit, nam tanto fauentium studio hincinde certabatur, quum suos quisque clamore & plausu foueret, vt magis studio & colore panni, ac fauore quo affecti erant, quàm vera virtute niterentur: isque popularis fauor & gratia non dubiam plerunque victoriam dedit: adeò vt non populus modò, sed & principes ingenti studio & gratia factionum contenderent: siquidem Vitellius venetæ factioni ita addictus erat, vt eos per æqua & iniqua amplo fauore prosequeretur, adeò vt quosdam qui clare maledixerant, occidi iuberet. Sicut præsinae deditus erat Caligula, & Nero Cæsar. Caligula enim sestertium vicies agitatori Cythico contulit. Nero verò quum quereretur tractum præsinum agitatore, & ob id iurgaretur à magistro, de Hectore se loqui mentitus est. Fertur autem Verus Antoninus à venetæ factionis hominibus, quam odio execrabili prosequeretur, intoleranda probra & cõtumelias tulisse, quòd contra eos præsinae studeret, illosque studio & commodis prosequeretur. Caracalla verò

ANNOTATIONES.

genitus, & L. Domitius adoptione mox in imperium & cognomentum Neronis adscitus, fauor plebis acrior in Domitium loco præfagij acceptus est. Virgilius lib. 5. Aeneid. Troiaq, nunc, pueri Troianum dicitur agmen. Et vide inferius lib. 6. c. 19.

t Equis enim. Suetonius in Cæsare, c. 39.

v Quæ quidem metæ. Suetonius in Claudio, cap. 21. aut tophina, siue ex topho lapide, vt idem dicit, atque etiam Liiui 1. Decad. lib. 7.

x Fuitque moris. Calsiodorus vbi supra, & vide Suetonium in Cæsare, d. c. 39.

y In his quoque quatuor factiones. Calsiodorus poeta Thebanus in Græcorum epigrammatis. Et Sydonius Apollinaris in Hendecasyllabis, Micant colores: Albus & venetus virensq, rubensq. Et Calsiodorus Variarum lib. 3. epist. supra designata. Et de viridi est etiam illud Iuuenalis satyra 11. ad finem, Totam hodie Romam circus capit, & fragor aurem Percutit, euentum viridis quo colligo panni. Nam si deficeret, mæstem attonitamq, videres &c. Vbi vide Ioannem Britannicum, interpretem.

z Pannoque versicolore. Vide Plinium lib. epistolarum 9. epist. 6. ad Caluissium, & Calsiodorum vbi supra, & Paulum Diaconum libro 4. Historiæ Longobardicæ, cap. 11. vbi scribit imperatorem Phoca Præsinos & Venetos per Orientem, & Aegyptum Ciuile bellum fecisse, ac se mutua cæde

prostrauisse. Et huc quoque pertinet illud Iuuenalis nuper citatum.

a Siquidem Vitellius. Suetonius in vita ipsius cap. 14. Quosdam, inquit, & de plebe ob id ipsum quòd Venetæ factioni clare maledixerant, interemit contemptu sui, & noua spe id ausos opinatus.

b Caligula. Suetonius in vita illius, c. 55. Præsinae factioni ita addictus & deditus, vt cenaret in stabulo assiduè & maneret. Dion quoque in vita ipsius ita scribit, Aded autem studebat homini viridi veste induto, cui ex colore eius vestis Præsinus nomen fuit, vt nostris etiam temporibus locus, vbi ille currus agitabat, Caianus appelleretur.

c Et Nero. Suetonius in vita illius, c. 22.

d Caligula enim. Suetonius in Caligula, ca. 55. Agitatori Cythico (aut, vt alij legunt, Etyco) commestatione quadam in apophoretis vicies sestertium contulit.

e Nero verò. Idem Sueton. d. c. 22. vita ipsius.

f Fertur autem Verus Antoninus. Iulius Capitolinus in vita illius.

g Caracalla verò quum in aurigam. Herodianus lib. 4. Denique (Græcè quidem, sed in hunc sensum, vt vertit Politianus) id quod nunquam alias factitatum, cum Circenses spectante eo populus Rom. in aurigam, cui studebat, nescio quid cauillatus esset, ratus sibi contumeliam illatam, repente omnem exercitum facere imperum iussit in populum, ac raptare & occidere quicumque in aurigam dixissent.

*Factionibus
quatuor
duo addita
Circensium
duo genera
Imagines
in Circen-
sibus elata.*

quam in aurigam, cui studebat, populus cauillatus esset, exercitum immisit, & pœnas exegit. ^h Ad has quatuor factiones, alias aurati purpureique panni Domitianum addidisse Suetonius memorat. Erantque circensium duo genera: Patricij, qui per patres: plebeij, qui per plebem agebantur statim die, mense Nouembri, quos Claudius Imperator saepe commisit & celebrauit. In quibus præter spectacula etiam deorum simulachra, ⁱ nonnunquam Imperatorum & Ducum imagines habitu triumphali, ob studium fauoremque popularē erga Principes, equestres aut pedestres, aliquando victorias cum palmis, ferculaque & tensa, currusque elephantorum produci, & prælata pompa efferri solebant. ^k Quare Germanici equestrem statuam ex ebore, circensi pompa prælatam comperimus. Et Antoninus defunctæ Faustinae imaginem cunctis circensibus præferri voluit, quæ quidem imagines nonnunquam aureæ, vel argentæ, plerunque erant gypseæ, aut ex ebore. In quo illud adnotatum fuit, ut loca per quæ pompa & deorum simulachra vectabantur, ne recondita sacra è cœnaculis despicerentur, oraculo moniti, velis cooperirent. ^m Præualuitque mos, ut prætor aliisque magistratus, qui ludis præerat, mappam aurigis mitteret, & cursus signum daret, quod erat futurorum circensium initium: id quod à Nerone certo euentu cœptum (ut Calsiodorus ait) fluxit ad posteros. Post quos adnumerantur circenses cereales ⁿ & seculares, ^o atque alij nauales, ubi in circo maximo immisso euripo, naues metis appositis, ne illas contingerent, cursu præcipiti concurrebant. Illud utique non in postremis fuerit, quod tam in circensibus quam sacris certaminibus, magna cura seruatum est, ut qui intempestiue surgunt, aut qui ante alios exeunt, colaphis cœdantur: quodque qui coronam meruisset, tanquam ad supremum fastigium ventum foret, nihil ultra de virium aut artis incremento speraret: utque minus bonos fortisque viros, qui ad certamen prouocarent, neque cum quo certaretur inuenirent, quum nemo luctari aut congredi audeat, quam eos qui fortiter pugnassent & vicissent, merita palma, aut posito constitutoque præmio donarent. neque enim minus coronari pugiles qui absque sudore in certaminibus, quam qui pugnando palmam assequuti sunt, cauebatur: licet adnotatum quandoque exemplis legamus, ut si athleta eo fortitudinis processerit, ut non inueniret parem, plures vni obiicerentur, cum quibus periculum faceret & decertaret. nam ut victor quis declaretur, & victoriæ insigne ferat, æmulo opus esse dixerunt. ^p Neque prætereundum, gymnica certamina Eleis præcipua fuisse, thymelica Corinthiis, scenica Atheniensibus.

*Numera il-
lus qui Cir-
censibus
præerat.
Cereales.
Circenses.
Seculares.
Nauales.
Observa-
tiones
ali quot in
Circensibus.*

*Cum quo
nullus in
certamen
prodire vel-
let.*

*Vnus duo-
bus commis-
sus.*

ANNO TATIONES.

^h Ad has duas factiones.] Suetonius in Domitiano, c. 7.

ⁱ Nonnunquam Imperatorum.] Tacitus lib. 2. ubi de Germanici statua loquitur, Honores (ut quis amore in Germanicum) aut ingenio validus, reperti decretique: ut nomen eius saluti carmine caneretur, sedes curules sacerdotum Augustalium locis, superque eas quercæ coronæ statuerentur, ludos Circenses eburna effigies præteret. Suetonius in Tito, cap. 2. de Britannico loquens, Quorum, inquit, omnium mox memor, statuam et auream in palatio posuit, & alteram ex ebore equestrem, quæ Circensi pompa, hodie quoque præfertur, dedicauit, profecurusque est.

^k Quare Germanici.] Id iam diximus in præced. I Et Antoninus defunctæ Faustinae.] Scilicet Pius ex Iulio Capitolino in vita illius.

^m Præualuitque mos.] Id usque ad versic. Post quos. est Calsiodori lib. 3. Variarum. & vide supra

lib. 2. c. 25.

ⁿ Seculares.] De quibus Suetonius in Augusto, cap. 31. ubi iuuenes & puellas prohibuit nocturnis Secularium ludorum spectaculis, nisi secum haberent aliquem ex propinquis atque necessariis, seniore, qui veluti custos & moderator cohiberet à probro. & in Claudio, cap. 21. & in Domitiano, cap. 4.

^o Atque alij nauales.] Suetonius in Casare, ca. 39. ubi de variis spectaculis, per eum editis, differit. & Plinius lib. 8. c. 7. in vita Helioabali.

^p Neque prætereundum gymnica.] Hæc omnia usque ad finem scribit Cælius Rhodiginus lib. 8. cap. 8. hæc legi ex vetere Græcorum auctore quem non nominat. Adde superioribus ex Strabonis lib. 15. Chalcidibus lucum imminere, Alexandro Philippi filio dictatum. Hoc in loco certamen Alexandria nuncupatum ab vniuersa Ionia celebrabatur.

^a Thales

Mira exempla qua in montibus & lapidibus hodie visuntur, unde originem & causas duxerint.

Cap. IX.

Ngens cupido animos stimulauit illorum, qui rerum naturæ originem & causas diligenti æstimatione scrutati sunt, quod orbis huius quem incolimus, immensi & inexplicabilis, totiusque naturæ rerum, cuius æternam vertiginem & irrequietum ambitum videmus, principium & origo sit: quod equidem immensæ quæstionis fuit. ^a Thales ille Milesius inter septem præcipue celebratus, cum quo sacerdotes Aegyptij, & vates Pindarus, ex humore omnia constare dixerunt, Anaximenes ex aëre, Heraclitus Ephesius, Stoici, & Parmenides ignem, Anaximander Milesius infinitatem, Pythagoras numeros, Empedocles Agrigentinus quatuor elementa, Plato Deum & hylen, unde elementa deriuantur, Xenophanes aquam simul & terram, rerum originem principiumque duxerunt. Epicurus autem Leucippus, & Democritus Abderites, ex atomis, siue ex paruis minutisque corporibus temerè concurrentibus, in vnum confusis & condensatis, omnium elementorum vim atque substantiam, rerumque formas, & figuras oriri dicunt. ^b Indi & Brachmanes præter quatuor elementa, quintam naturam, ex qua cælum & sidera constarent, effinxerant: hancque rerum machinã, & hunc terræ globum, quem incolimus, quandoque indigestum & cõfutum, nullo rerum discrimine, aut ordine, olim vnũ chaos extitisse: postea diuino consilio & delectu, siue ex paruis huiusmodi corporibus & sempiterna illa incurfione atomorum, siue quia grauiora in profundum, leuia verò cælesti labefactata motu, & ancipiti contentione distracta, natura volente, in altũ euoluere, hanc rerum faciem, & hũc quem haurimus aërem, istamque quam incolimus terram, mutuo licet contrario fultam nexu, ex illa illuione & turbulenta confusione emerfisse: & prout plus minusve illius densatæ materiæ, vel humoris fuere participes, ita montes & edita, nunc conualles & depressa, modo maria & flumina, fontesque & lacus, camposque ac diuersas rerum facies, & tanta naturæ miracula, summum illum artificem & rectorem Deum, omnium conditorem, tantaque molis fabricatorem, diuino magisterio examinato modo effecisse: humoremque in vndas, leuiaque in aëra & ignes, quodque minus defæcatum erat, in terras diuina sorte distincta recessisse: donec ad certam istam solidamque peruenit speciem, aëremque quo fruimur, quemque incolimus & haurimus. In hisque sorte euenisse, ut pleraque alterius speciei & formæ, in tantæ machinæ molitione cum terra simul coaluerint: huiusque rei argumētum esse, quod terram mobilem & solubilem, paulatim confusam, longissimo æuo in lapides durefcere, diuersarumque rerum species intra lapidum viscera vnum corpus effici: illaque simul in omni æternitate condensari, ac diuersas facies quotidie artificem naturam moliri videmus. Quare diuersi coloris marmora, in quibus misturas inexplicabiles in vno nunc corpore cõcretas inspicimus, quandoque disiuncta & separata, multiplicium corporum fuisse facile crediderim: quæ quidem res. illius primæ originis & coæquationis indubia argumenta præbet: siue quod nonnulli tra-

*Philosopho-
rum opinio-
nes de rerũ
principiis.*

*Quinta ef-
fentia.*

Chaos.

*Elemento-
rum com-
missio.*

*Lapidum
diuersa spe-
cies unde
produitæ.*

ANNO TATIONES IN CAP. IX.

^a Thales ille Milesius.] Hæc usque ad versic. Indi & Brachmanes. sunt Plurarchi lib. 3. de Placitis philosophorum cap. 3. & aliorum quos tibi citauimus in nostris legibus Connubialibus gl. 5. nu. 20. incip. nam & qui, & seq. & in Commentariis Nobilitatis c. 31. num. 533. posterioris editionis incip. quid philosophorum pugnas.

^b Indi & Brachmanes.] Strabo lib. 15. Rhodiginus lib. 8. cap. 31. Quod autem dicitur vnum chaos Hesiodi est in Ergis, quem potissimum sequitur Ouidius lib. 1. Metamor.

*Ante mare & terras & (quod tegit omnia) cælum,
Vnus erat toto natura vultus in orbe,
Quem dixere chaos, rudis indigestaque moles,
Nec quicquam nisi pondus iners congestaque eodem
Non bene iunctarum discordia semina rerum &c.*

Chaos etiam Hesiodus in Theogonia omnium rerum initium vocat quod ante omnes deos, deasque natum sit. Sex. Pompeius lib. 3. appellat, ex sententia Hesiodi confusam quandam ab initio vnitatem, hiantem, parentemque in profundum, ex eo & χάωv Græci, & nos hanc dicimus.

dunt, diuersis cardinibus inductis aquis, vel mari sedibus suis excito, seu nimbis effusis, diluuium quondam inundasset mundus: postea cum fluctibus & mari omnia miscerentur, delitis tempestatibus, & terra situ defæcato, post tot aquarum moles & agitationes fluctuum, solidas apparuisse terras: propterea in montibus, quamuis longe à mari, ea quæ in litoralibus vadis cernuntur, nunc inueniri: & quamuis mediterranea, specie tamen litorali apparere. In memoria mihi est, lapidem duri marmoris non vnus coloris vidisse in montibus Calabria, longo à mari recessu, in quo multiplices conchas maris congestas, & simul concretas cum ipso marmore, in vnum corpus coaluisse videres: quas quidem osseas & non lapideas esse, & quales in litoralibus vadis inspicimus, facile erat cernere. Quod si marmor in frustra dissectum retocasset, etiam multiplices conchas singulis frustis quasi natiuas considerare, & cum lapide vnà discindi videres. Quod profecto multum præstat argumenti, dissimilia corpora disiuncta prius, postea colluuium rerum mista & longo æuo coaceruata coaluisse. Quod genus marmoris, in quo conchyliæ videantur, plurima in Thessalia & Harmonia præcipuè apparere authores memorant: atque in Aegypto salsuginem efudare. Herodotus tradit, ita vt in collibus editioribus, ea quæ mari incito expuuntur, facile conspiciantur. Apud Megarenses quoque & omnem Macedoniam, ex rupium præruptissimis faxis lapides excuari nonnulli testati sunt: in quibus pleraque specie appareant litorali, multaque ædificia & magnas moles ex illis construi. Iouianus Pontanus ad hoc æui vir haud dubiè clarus ingenio factisque, cum plerisque nobilibus, præsentem me, sermocinabatur, se in promotorio Pausilypi iuxta Neapolim, vi tempestatibus, ingenti lapsu proruto monte, vidisse in medio abscessi collis trabem ligneam, vndique latere montis duro lapide cinctam, cum montis dorso concreuisse, & in vnum corpus coaluisse: & hanc rem mirificam, quæ non minore miraculo fuit, quam conchyliæ in montibus, non vni tantum spectaculo fuisse. Sed ne quis hoc fictum commentum arbitretur, peruulgata res est, paucis ante nos seculis, dum Neapoli marmora ædificij causa discinderentur, adamantem mire splendidum, non natiua vena, aut rudi & informi, sed absoluta artificis manu confectum & perpolitum, mira cælatura & arte, in medio marmoris concretum fabros inuenisse, cumque pro miraculo Regi dono datum, inter cubiculi arcana conspicuum fuisse, hodieque inter illustria adnumerari. Præter quæ, mira profecto sunt quæ à plerisque digna memoratu produntur. Palamedes amicus meus, calcariæ fornacis præcipuus artifex, ingenio gnauo & industrio, autor alioqui grauis, sæpe mihi retulit, se dum marmora discinderet, in medio silicis, quæ nisi vi malleorum dirumpi haud facile poterat, oleum quasi in vase conclusum inuenisse, odoris immensi, & aspectu iucundo, cui medica vis fuisse dicebatur: quo effuso, manus sibi diu miro odore fragrarunt. Quod ego quo pacto, stante semper solida illa materia, illic coagulari aut occludi potuerit, non equidem scio. Nos etiam apud autores legimus, si vera tradunt, a in Chiorum lapidicinis diffusio saxo, caput effictum Panisci apparuisse: & ad Bætim Hispaniæ, lapides nasci, quibus scissis, ex puro auro frustra & lapillos conspiciant: & ab Europo vsque Elim quicquid oræ maritimæ mari abluitur, in saxa mutari: aut quod de puluere Puteolano traditur, qui marinis aquis tactis, durefcit in saxum: & in mari rubro syluas viuere, oleamque & laurum in quibus fungi enascantur, qui mox sole

Concha in montibus.

Sal in montibus.

Trabs cum lapide concreta.

Adamas cælatus in marmore repertus.

Oleum in silice conclusum reperit. Caput Panisci in saxo diffusio inuentum. Puluis Puteolanus. Sylua in mari rubro.

ANNOTATIONES.

c Herodotus.] Lib. 4.
 d In Chiorum lapidicinis.] Cicero li. 1. de Diuinatione, fingebat Carneades in Chiorum lapidicinis saxo diffusio caput extitisse Panisci. Est autè Paniscus diminiutiu à Pane: sicut Satyriscus à satyro.
 e Et ab Europo vsque Elim.] Plinius lib. 35. c. 13. vbi Oropon non Europon dicit.
 f Aut quod de puluere Puteolano.] Plinius ibi: vbi & alia loca ponit in quibus id quoque fit. Et Seneca lib. 3. Naturalium quaestionum.
 g Et in mari rubro.] Idem Plinius lib. 13. cap. 25. non semel.
 h Oleamque & laurum.] De vtraque idem Plinius ibi.

i Hiera

tacti, conuertantur in pumicem. Atque in Lucania, Cappadocia & Hierapoli Myfiæ, nonnullas esse aquas, quibus virgulta & ligna iniecta, breui post lapidescunt. Quod si aquis hoc datum est, siue lege factorum, siue consilio dei, qui reliqua mundi opera æterna constitutione molitur, vt arenas & glaream, aliasque hoc genus species consolidet & indurefcant: quanto probabilius est, parentem rerum naturam, longissimo æuo ea quæ disiuncta fuerant, physica vi & ratione consolidare potuisse, cum præsertim montes lapidesque adulescere in dies, exhaustaque effossionibus loca, sua vi rursus repleri, aliaque attenuari & imminui: ac maria quæ sempiterna agitatione mouentur, alia recedere, pleraque inundare, ac locorum facies mutari quotidie spectemus?

Virgulta aquis iniecta lapidescunt.

ANNOTATIONES.

i Hierapoli Myfiæ.] Strabo lib. 13. non multo ante si. Vbi etiam dicit similem esse aquam in Laodicea. Sed & idem eodem libro, sed alio loco scribit quod circa Andira lapis quidam inuenitur qui combustus ferrum fit: deinde cum terra quadam in fornace, excoctus pseudargyrum exudat terra, quæ terra si æs acceperit, fit mixtura quam orichalcum vocant. In Hibernia locus est, vbi arbor infixa terræ per aquam, fit in terra lapis, in aqua ferrum: in aëre manet lignum. Vide Hæctorem Boëtium in descriptione Regni Scotorum.

Quam varium & multiplex iusurandum apud diuersas gentes fuerit, & per quos deos iurare consueverint. Cap. X.

Quam varium & multiplex iusurandum apud gentes fuerit, à nonnullis proditum memoria est. Per terram, per amnes, per fontes, per vndas fluentes, immanissimum sanctissimumque iusurandum fuisse, Græcorum veteres credidere: apud eosdemque qui sanctam & inuiolabilem præstant fidem, in Thesinophoræ, hoc est legiferæ Cereris templum descendere, & quibusdam exhibitis sacris, deæ purpuram induere, incensisque facibus, velut præsentibus numinibus, per quicquid est deorum deierare solebant: aut per regium sceptrum in quo iura dabant, teste Homero: quod præpotens iusurandum regibus visum, ita vt maxima obstricti fide tenerentur. Nonnunquam verre apprehenso, & stricto in

Græci veteres. Aliud.

Aliud. Iliados 2. Aliud.

ANNOTATIONES IN CAP. X.

a Per terram.] Hæc vsque ad versic. Apud eosdem sunt Plutarchi in vita Demosthenis, ita scribentis, Demetrius autem quodam loco immane illud iusurandum iurasse dicit, per terram, per fontes, per amnes, per vndas fluentes. Sed & per terram nonnullos solitos iurare potest esse testimonio illud D. Matthæi c. 5. Ego dico vobis non iurare omnino, neque per cælum: quia thronus Dei est. neque per terram: quia scabellum est pedum eius. neque per Ierosolymam: quia ciuitas est magni Regis. neque per caput tuum iuraueris: quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. quod reperitur D. quoque Iacobi cap. 5. Et Homeri lib. 5. Odyssææ loco quem tibi citabimus inferius vbi de Styge loquemur. Et libro Iliados 15. in illo Iunonis iuramento,
 ἴσα νῦν τὸδε γαῖα καὶ ἕρως ἐυρὺς ὑπερβίη,
 καὶ τὸ καλεῖσθαι Στυγὸς ὕδωρ, ἕτε μέγιστον
 θεῶν, ἀνανότατος τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσι.
 Σὺ δ' ἴσθι καὶ Φαλίη, καὶ νοτίτερον λιχθὸν αὐτῶν
 κερίδων, τὸ μὲν σὺν ἐγὼ ποσὶ μετὰ ῥιμόσσημι.
 Id est, Scit nunc hoc terra & cælum latum supernè, Et subterlabens Stygis aqua, quodq; maximum Iuramentum grauisimumq; est beatis diis: Tuumq; sacrum caput, & noster lectus ipsorum Iuuenilis, quem quidem non ego vnquam temere iurarem.
 b Apud eosdem.] Hæc vsque ad versic. Aut per regium sceptrum, sunt Plutarchi in vita Dionis, ad finem. Iuramentum magnum erat huiusmodi, Qui fidem præstat, in Cereris descendit templum, & quibusdam peractis sacrificiis, deæ purpuram induit, tum ardentem captans faculam iurat.
 c Aut per regium sceptrum.] Homerus lib. 1. Iliados ita Achillem iurasse scribit,
 ἄλλ' ἐκ τοῖ ἐρέω καὶ ἐπὶ μέγαν ἕρπον ῥιμόσσημι,
 ναὶ μὰ τὸδ' ἑὸν κρητήρα.
 Id est, Sed tibi edico, & super magnum iusurandum iuro, Cererè per hoc sceptrum.
 d In quo iura dabant.] Nam & Homerus paulò post ea hæc adducit,
 - νῦν αὐτὲ μὲν ὄϊες ἀχαιῶν
 ἐν πολέμας φορέσει, δῆκασπόλοι, οἶτε θέμιστας
 πρὸς Διὸς ἱερῶτα. ὃ δὲ τι μέγας ἕσπε' ὄρεοις.
 Id est, - Nunc iterum ipsum filij Achiliorum in manibus portant iudices, quicq; leges A Ioue hauserunt. hoc autem tibi erit magnum iuramentum.
 e Nonnunquam verre apprehenso.] Id enim fuit Agamemnonis iusurandum, affirmantis Briseidem à se incorruptam reddi, vbi confestim hæc lib. 15. Iliados subdit,
 ἦ, καὶ ἀπὸ σομάχων κάπερ τὰ μὲν νηλεῖ χαλκῶ

Athenien-
ses.
Aliud.
Thebat.
Scythæ.
Epidaurij.
Thracæ.
Maffage-
te.
Cappado-
ces.
Persæ.
Ægyptij.
Zeno.
Iones.
Lampon.
Socrætes.
Sophocles.

ingulum gladio, cælum, terras, solem, & vltices furias aduocare & testes facere, mox
verre immolato, & in mare deiecto, iusiurandum præbere: quo præstito, nihil præterea
quærendum homini erat. Atheniensibus ex solis Græcis, per Isidem iurare licuit.
Nonnunquam deorum aras tangere, sanctissimum iusiurandum putabatur. Apud
Thebos per Osiridem, Scythis per solium regis, aut per ventum & acinacem, so-
lenne iuramentum fuit. Apud Epidauros per Semelæ, apud Thracæ per Mercurium,
Maffagetis per Tanaim & Mæotidem paludem. Cappadocibus per montem, quem
pro deo colunt. Persarum mos erat, per mithram, hoc est, solem iurare. Ægyptij
allium, porrum & cepas, velut sanctissima numina venerati sunt, quæ fallere, aut illo-
rum periurio adstringi, sine graui piaculo non licebat. Fertur Zeno per capparim,
Iones per crambæ, Lampon per anserem, Socrates per canem & platanum, ne
per deos iuraret, aliquando per quercum & hircum. Sophocles per Laperfas, hoc

ANNOTATIONES.

ἢ τὸ ταλθύει. ὁ παλιός ἀλός ἐς μέγα λαίτωμα
ἔειπ' Ἰπιδιγῆσας βέσιν ἰχθύσιν.
Dixit & ingulum apri absidit sano ferro:
Hunc equidem Talthybius spumantis maris magnam
fluctum
Iecit aduolvens escam piscibus.
f Atheniensibus.] Diodorus Siculus lib. 1. ca. 2.
ad finem sic inquit, Solos ex Græcis Athenienses
per Isidem iurare, forma moribusque Ægyptij si-
milis, pluraque alia his similia magis ambitiosæ,
quàm verè afferuntur.
g Nonnunquam deorum.] Iustinus lib. 24. &
vide supra.
h Apud Thebos per Osiridem.] Diodorus
d. lib. 1. cap. 2. Apud Thebaidos verò (quæ ciuitas
antiquissima est omnium) incolæ, maximum ha-
betur iusiurandum per Osiridem in nubibus exis-
tentem. Hincque fortè illud Horatij epistol. lib. 1.
epist. 17. ad Sæuam in fi.
- Per sanctum iuratus credat Osirim,
i Scythis per solium Regis.] Herodotus lib. 4.
Est, inquit, Scythis mos plerunque iurandi per re-
gium solium, cum maximum voluit interponere
iusiurandum.
k Aut per ventum & acinacem.] De vtroque
Lucianus in Scytha & in Toxari, vbi rationem red-
dit, quòd ventus sit causa vite acinacis mortis.
l Thracæ per Mercurium.] Herodotus lib. 5.
post princi. sic scribit, Deos (Thracæ) hos solos
colunt, Matrem, Liberum, Dianam: sed Reges
præter populares etiam Mercurium: eumque è diis
præcipue, per quem solum iurant, à quo progenitos
quoque se aiunt.
m Maffagetis per Tanaim & Mæotidem
paludem.] Maximus Tyrius Platonicus Philoso-
phus Sermone 38. Mons Cappadocibus est Deus,
iusiurandum & simulachrum: Mæotis palus & Ta-
nais Maffagetis.
n Persarum mos erat.] Ita enim vocat Artaxer-
xes apud Plutarchum in eius vita, & Aelianum lib.
1. de Varia historia. Et Cyrus apud Xenophontem
in Oeconomico. Sed & per patrios deos eos non-
nunquam iurasse testis est Q. Curtius lib. 4. vbi tra-
dit, Tyriotem Persam sic iurasse apud Darium.
o Ægyptij allium, porrum, & cepas.] De alio
& cepis Plinius lib. 19. cap. 6. Allium, inquit, ce-

pasque inter deos iureiurando habet Ægyptus. Sed
& de cepis & porro est illud Iuuenalis satyra 15. post
princ. de Ægyptijs loquens,
Potrum & cepe nefas violare ac frangere morsu.
O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in horis
Numina!
& præterea de cepis Lucianus in Ioue Tragædo.
p Fertur Zeno per capparim.] Laërtius in vi-
ta ipsius Zenonis auctoritate Demetrii Magnæsi,
Hesichius vbi de Rhadamantho iusiurandis. &
Athenæus lib. 9. cap. 2. Neque mirabile sanè videri
debet, si per brassicam quidam irabant, quando
Zeno Citieus, qui porticum condidit, cum Socræis
iusiurandum per canem imitaretur, & ipse per
capparim iurabat, vt inquit Eupodus in Memora-
bilibus. Est autem Capparitis futex firmioris ligni,
senticosus & humilis.
q k n s per Crambæ.] Καὶ ματὴν κράμβειον.
Apud Athenæum vbi supra. ex Eupoliidis in Fucatis
& aliorum auctoritate.
r Lampon per anserem.] Aristophanes in Aui-
bus, Λάμπων δ' ἔμνησεν ἔτι καὶ νῦν τ' ἔχει δὲν ἐξάπα-
τά τις τὸ id est. Lampon autem iurat etiam & nunc
anserem, quando decipit aliquis aliquid.
s Socrates per canem.] Laërtius Hesichius in
locis citatis supra in verbo, Fertur Zeno. Tertul-
lianus in Apologetico, cap. 13. Laërtius lib. 3. c. 20.
vbi & eum quoque iurasse per anserem. Diuus Au-
gustinus in lib. de Vera religione, c. 2. in prin. vbi &
illum dicit iurasse per lapidem quemlibet, & quid-
quid esset in præceptu & quasi ad manum peruenisset.
t Et Platanum.] Philostratus in vita Apollonij
lib. 6. cap. 9. Socræis iuramenta in hæc verba descri-
bit, Tum Thepesson fuit, inquit, Socrates quidem
Atheniæsis senex fatuus, vt vos putabatis, is canem,
anserem, platanum deos putans, per eos iurare
consequit.
v Ne per deos iuraret.] Hæc ratio est vnus
Philostrati vbi supra, in fi. Minimè verò fatuus ha-
bitus est, inquit Apollonius, sed diuinus quidã viri
& verè sapiens: iurabat autem per ea, quæ dixisti,
non tanquam deos, sed ne per deos iuraret.
x Aliquando per quercum.] Tertul. vbi supra.
y Sophocles per Laperfas.] Strabo lib. 8. Apud
Sophoclem per Laperfas, id est Geminos, iuratur:
sicut & per Spartanos & Argiuos deos iuratur.
z Aethio

Castorem & Pollucem, deierare consueuisse. Aethiopes per defunctos, quos cole-
bant in vita, quorum corpora vitro seruabant, deierarunt. Lacones per Spartanos &
Argiuos deos. Armenij iusiurandum de rebus magnis in templo Anaitidis deæ,
quam maximi numinis instar habebant, ab ipsisque religiose colebatur, præstare cõ-
suerant. Apud nonnullos per obscenos & foetidos cibos: ab aliis per caput alterius,
aut per mensam & fruges: nonnunquam super defæctis carnibus, aut militaribus
armis. Apud Syracusanos, tactis cereis ignitis iurabatur. Græcorum plerique per
Rhadamanthum, Pythagorei per quaternionem: siquidem hunc numerum ad animæ
integritatem spectare dicunt: in his fuere mens, scientia, opinio, & sensus. Aphri per
viros insignes, qui virtutibus enituerent: Pœni per patrios deos, fidem iureiurando sa-
crarunt. Orpheus autem, si quis diuinam iustitiam attestari vellet, per numina octo
iurare permisit, Ignem, Aquam, Terram, Cælum, Lunam, Solem, Phænem, & Noctem.

Aethiopes
Lacones.
Armenij.
Arg.
Syracusani.
Græci
plerique.
Pythago-
rei.
Aphri.
Pœni.
Orpheus.

ANNOTATIONES.

z Aethiopes per defunctos.] Strabo libro 17.
Diodorus Siculus lib. 1. c. 2. & li. 4. vel aliorum sup-
putatione 3. cap. 1. titulo, de Aethiopicis, qui sunt
vltia Libyam, de quæ his quæ apud eos antiqua fer-
untur: Ægyptiorum funera descibens, inquit,
Alij in vmis fictilibus condentes, circa templa sepe-
liunt: per quos maximum habetur præstitum iura-
mentum.
a Lacones.] Strabo d. lib. 8. nuper citato. Et adde
Græcos iurasse per casos in Marathone ac Salami-
ne propugnatores reipublicæ: quo iureiurando vsus
est Demosthenes in oratione ἠπὲρ ἐσφάου ἢ μὰ τοὺς
ὀ μαρμαῖνι ποικίλιν δινευσαντας. quod ex eo anno-
tauit Quintilianus lib. 9. cap. 2. quod est de figuris
sententiarum. & lib. 12. c. 10. quod est de genere di-
cendi. Meminit etiam huius iusiurandi Athenæus
lib. 9. cap. 6. de Septem sapientibus rei coquinariæ,
cum sic scribit, Cum nos precaremur magnopere,
summòque contenderemus studio, vt hæc nobis
sciendiam patefaceret, Nò dicam, inquit, hoc anno,
per eos qui mortui sunt in Marathone, ac eos qui
bello nauali in Salamine decertarunt.
b Armenij iusiurandum.] Strabo lib. 12. Zela-
tica regio, inquit, Zela urbem super aggere Semi-
ramidis conditam habet. in ea templum est Anaiti-
dis, quæ ab Armeniis colitur. Hoc in loco sacra cum
sanctimonia maxima celebrantur, & iusiurandum
de rebus maximis hæc fit.
c Apud nonnullos.] Plinius lib. 2. cap. 7. Gentes
verò quædam animalia etiam, aliqua & obscena
pro diis habent, ac multa diebus magis pudenda, per
foetidos cibos & alia similia iurantes.
d Ab aliis per caput alterius.] Homerus,
παραδὸν κειφαλήν μέγαν ἔριον ὀμῆραι.
Et lib. Iliados 15. eo lo. o, quem supra adduximus,
vbi Iuno ipsa iurat per caput Iouis. Et Virgilius
lib. 9. Aeneidos,
Per caput hæc iuro per quod pater ante solebat.
Ex quo intelligis non solum, per caput alterius, sed
& per suam iusiurandum cõcipere solere. Et Ouid.
lib. de Ponto 3. epist. 3. ad Maximum,
Per matula facies, & per matula sagittas,
Per matrem iuro Casurionis, caput.
Et in epistola Briseidis ad Achillem,
Perq; tuum nostrumq; caput, quod iunxit vnâ,
Perq; vaos enses, cognita tela meis.

Nulla Mycenæum sociasse cubilia mecum
Iuro: fallentem deseruisse velis.
Apuleius lib. 3. Metamor. Adiuo enim tuum mihi
charissimum caput, nulli me profus, ac ne tibi
quidem ipsi asseueranti posse credere, quòd tu quic-
quam in meam cogitaris perniciem. A Iuuenale
quoque satyra sexta dictum est,
- Nondum Græcis iurare paratis
Per caput alterius. -
Euangelica præceptio interdicit Matthæi 5. ne per
caput nostrum iuremus.
c Aut per mensam, aut fruges.] Festus
Pompeius lib. 11. in fi. Mensa, inquit, frugibusque
iurato, significat per mensam & fruges. Mensæ in
ædibus sacris ararum vicem obtinebant.
f Nonnunquam super defæctis carnibus.]
Lucianus in Toxaride.
g Apud Syracusanos.] Plutarchus in Dione
ad finem.
h Græcorum plerique per Rhadamanthum.]
Nam vetus est Græcorum adagium ῥαδμανθῶ
ἔργῳ. id est, Rhadamanthi iusiurandum pro ve-
rissimo apud Aristidem rhetoricum in Pericle. de
quo vide Erasmus Chiliadis secundæ centuria 9.
cap. 31.
i Pythagorei per quaternionem.] Polybius
lib. 3. historiarum. Lucianus in vitarum auctione
post princ. & iterum in libello, cuius est titulus, Pro
eo quod inter salutandum verbo lapsus fuerit. Hunc
quaternarium numerum vocant τετρακτῖον, vt ex
eo carmine apparet, quem adducit Macrobius in
primo commentario in Somnium Scipionis c. 6.
ἢ μὲν ἀμείβετο φυχὰν ἰσοδιδόντα τετρακτῖον.
Id est,
Non per eum à quo anima est data ille quaternio
nostra.
Existimant enim hunc numerum vsque adeo ad
animæ perfectionem pertinere, vt eum in arcanis
venerentur. Pythagoras in Carminibus anteis Qua-
tertionem sacrum animæ fontem vocat. Vide Eras-
mum loco supra proxime citato.
k Aphri per viros insignes.] Herod. lib. 4. Na-
famobus huius iusiurandi ritum tradidit.
l Pœni per patrios deos.] Polybius d. lib. 3. Hi-
storiarum, vbi ita dicit iurasse Carthaginenses in
fœdere ab eis factò cum Romanis.

Philosophi
Indi.

Priensium.

Augili-
Nasamon-
es.

Aegyptijs.

Pani.

Romani.

Philosophi per Socratem, tanquam numen sanctissimum, ^m Indi per aquam Sandaracinam, quæ apud magos è fonte manabat, maximum iusiurandum æstimarunt, ita vt deierantes graui nexu & certissimo exitio tenerentur. ⁿ Neque omiserim Priensium spectatissimum iuramentum, qui cum ad internecionem ad locum qui dicitur Quercus, cum Milesiis graui bello decertassent, in eoque liberos & chara pignora amisissent, si quid sanctiore fœdere firmare vellent, per tenebras quæ apud Quercum, deierabant, ^o Sicut Augilis qui circa Cyrenem sunt, ^p & Nasamonibus, nisi per manes defunctorum, quos veluti deos colebant, iurare fas erat, illorum sepulchra contingentes: ^q quod Aegyptiis quoque in more fuit, vt per defunctos quos in fictilibus circa templa condiderant, maximum putarent iusiurandum, contra cuius religionem venire non licebat. ^r Pœnorum mos traditur, vt aram & sacra tangentes, ^s vel agnum læua, dextra silicem tenentes, deos hominesque contestentur, vt si illos sciens falleret, ita se Iupiter feriret, quemadmodum ipse agnum percuteret. ^t Quin etiam vetus Romanis inoleuit mos, vt iuraturi per Iouem, modò ^y ad deorum aras sacrificio perfecto, ignem, aram atque exta tangerent: modò super cæsis hostiis iurarent: ^x nonnunquam lapidem silicem tenentes, hæc ad verbum proferrent, Si sciens

ANNOTATIONES.

m Indi per aquam Sandaracinam.] Philostratus in vita Apollonij, cap. 3. sic scribit, Dicebatque Apollonius postmodum didicisse omnem, quæ sub puteo est terram Sandaracinam esse, aquam etiam eiusdem putei arcanam vim quandam habere arbitrabatur. Nec ex ea bibit aut haurit omnino quisquam. Putatur autem per omnem Indiam maximum esse iusiurandum, si quis per eam aquam iurauerit.

n Neque omiserim Priensium.] Plutarch. proble. cap. 133. & Zenodorus ex Aristotele in politica Samiorum.

o Sicut Augilis.] Pomponius Mela lib. 1. cap. 8. vbi Cyrenæam describit. Plinius lib. 5. cap. 8. Solinus cap. 44.

p Et Nasamonibus.] Herodotus lib. 4. de his loquens, iureiurando, inquit, ac diuinatione tali vtuntur per eos viros, qui iustissimi atque optimi apud illos fuisse dicuntur, iurant illorum sepulchra tangentes.

q Quod Aegyptiis.] Imò verò Aethiopicis ex Strabone lib. 17. & Diodoro Siculo lib. 4. cap. 1. & suprâ diximus. Nihil enim tale de Aegyptiis reperitur.

r Pœnorum mos.] Liuius 3. Decad. lib. 1. post princip. & Valerius Maximus lib. 9. cap. 3. vbi de Hannibale loquitur. Sed alij quoque nonnulli id faciunt, vt colligi potest ex Cicerone in Oratione pro L. Flacco, Ergo is qui si aram tenens iurasset, nemo crederet, per epistolam quod völet, iniuratus probabit? Hincque illud prouerbium *μὴ γὰρ ἔβαυς φίλος ἐμὴ*. id est, vsque ad aram amicus sum. Vide Erasmus Chiliad. 3. cent. 2. cap. 10. Meminit huius Polybius lib. 3. & Cæsar. Antiq. lib. 21. c. 15.

s Vel agnum læua.] Idem Liuius eo. illo lib. sed alio loco. Eaque vt rata scirent fore, agnum læua manu, dextra silicem retinens, si falleret, Iouem cæterisque precatus deos, ita se mactarent, quemadmodum ipse agnum mactasset: secundum precationem caput pecudis saxo elisit. Adde superioribus Ptolemaum Ceraucum in templo Iouis sumptis

in manibus altaribus, contingentem ipsa simulachra & puluinaria deorum, inauditis vltimisque execrationibus adiurasse se sincera fide matrimonium sororis petere, apud Iustitium lib. 24. Et Eleorum iusiurandum fuisse per Sospolim eorū deum, ex Pausania in Eliacis poster. Et Eupolidem per amygdalum apud Athenæum lib. 2. c. 10.

t Quinetiam vetus Romanis.] Liuius 1. Dec. lib. 1. Atque etiam per Cererem ex Iuuenale sat. 14.

Falsus erat testis, vendet periuria summa,

Exigua, Cereris tangens aram, pedemque.

Et per alios quoque ex Virg. lib. 12. Aeneidos,

Tango aras mediisque ignes, & numina testor.

Vide Macrobi. lib. 3. c. 2.

y Ad deorum aras.] Vt patet ex iis quæ diximus in verbo, Vel agnum læua. in preced. præterea ex Iuuenale sat. 3.

Iures licet & Samothracum

Et nostrorum aras.

x Nonnunquam lapidem silicem.] Festus Pompeius lib. 10. statim post princ. Huc pertinet illud Ciceronis epistol. famil. lib. 7. epist. 1. Delitæ verò tuæ noster Aesopus eiusmodi fuit, vt ei delinere per omnes homines liceret. Is iurare cum cepisset, vox eum defecit in loco illo, Si sciens fallo. Et rursus episto. eiusdem lib. 13. Quomodo autem tibi placebit Iouem lapidem iurare, cum scias iratum esse Iouem nemini posse? Phauorinus apud Gellium lib. 1. cap. 21. Iouem, inquit, lapidem, quod sanctissimum iusiurandum est habitum, paratus ego iurare. Apuleius in lib. de Deo Socratis, Quid igitur iurabo? per Iouem lapidem, Romano vetustissimo ritu? Huc quoque respicit quod scribitur in decretis canonicis 22. q. 5. c. ecce dico charitati vestræ, & qui per lapidem falsum iurat, periurus est. Ita enim legendum contendit Erasmus, non super lapidem, vt vulgò legitur. Quanquam & paulò post in §. Item obiciatur qui iurat. Plutarch. in Sylla: Is, inquit, Capitolium ascendens lapidemque manu tenens, iurauit ei: deinde præfente multitudine imprecatus est, nisi amorem in illum

Cinna

fallo, me Iupiter, salua vrbe arceque, bonis eiiciat, vt ego lapidem hunc eiicio. Quibus enunciatis, lapidem manu emittebat: ideo per Iouem lapidem, sollemnissimum sanctissimumque iusiurandum veteribus fuisse proditum est, illudque intentioni cura seruari oportebat. Quod quidem in fœderibus publicis sollemnus præstatur, vt fecialis, sumpto manibus lapide, pactis conuentis stare promitteret, in hæc verba: Si recte ac sine dolo malo hoc fœdus, atque hoc iusiurandum facio, dii mihi cuncta felicia præstent: sin aliter aut facio, aut cogito, cæteris omnibus saluis solus ego peream, vt lapis hic è manibus meis decideret. Post quam precationem, manu lapidem eiiciebat. cui iuramento nullis opibus, nulloque negotio contraire fas erat. Præter quæ frequens Romanis fuit iusiurandum per deos & deorum numina, perque ^z terram, mare & sidera: sicut per deum Fidium, ^a qui Sabinorum deus est, cuius ædes in Quirinali fuit. Per parentes verò præstari iusiurandum, illosque iuramentis aduocare, illiberalis sermo est habitus. ^b Præ cæteris autem ex omni memoria sanctissimum iusiurandum apud Romanos visum est, vt iurans, terram tenens, cælum deosque contestans, conceptis verbis se & caput suum, ac stirpem & familiam, bona & fortunas, quibusdam additis precationibus deuoueret. ^c Post aliquot vero

Per Iouē
lapidem.Fecialium
iuramen-
tum.Per deum
Fidium.Per paren-
tes.Sanctissi-
mum iusi-
urandum
apud Roma-
nos.

ANNOTATIONES.

Cinna loquitur) benevolentiamque seruasset, non fecus ex vrbe extrudi ac lapis è manu: & lapidem abiecit in humum.

y Quod quidem in fœderibus publicis.] Polybius lib. 3. historiarum, loquens de fœdere Romanorum & Carthaginiensium in hæc verba; Fecialis sumpto in manibus lapide, postquam de fœdere inter partes conuenerat, hæc verba dixit, Si recte ac sine dolo malo hoc fœdus atque iusiurandum facio, dii mihi cuncta felicia præstent: sin aliter aut ago aut cogito, cæteris omnibus saluis, in propriis patris, in propriis legibus, in propriis latibus, in propriis templis, in propriis sepulchris solus ego peream, vt hic lapis è manibus meis decideret. Nec plura loquutus, manu lapidem deiiciebat. Nota quòd paulò antè dicit Romanos in eo fœdere iurare per Martem & Enuualium. Vide Cælium lib. 21. c. 5.

z Per terram.] Vide suprâ ibi, Per terram. & Virgil. Aeneid. 12.

Hæc eadem Aenea, terram, mare, sidera iuro,

Latonaq; genus duplex, lanumq; bifrontem,

Vimq; deum infernam & diu sacraria Diuis.

Aeneas ad Didonem apud Virgil. lib. 6.

Funeris heu tibi causa fui, per sidera iuro,

Per superos.

† Sicut per deum Fidium.] Plautus in Aſtutia statim post princ.

Per dium Fidium queris. Iurato mihi.

Vide necesse esse eloqui quicquid roges.

Et hoc iusiurandum idem esse dicunt quod alij hoc vno vocabulo, composito tamen, Mediusfidius concipiunt. Nam Festus Pompeius lib. 11. Mediusfidius, inquit, compositum videtur, & significare Iouis filium, id est, Herculeum, quòd Iouem Græcè *Ζεύς υἱός*, & nos Iouem ac Fidium pro filio, quòd saepe antea pro I, litera d, vtiebatur. Quidam existimant iusiurandum esse per diu fidem, quidam per diuini temporis, id est, dei fidem. Hæc Festus. Alij sic exponunt, Mediusfidius, hoc est, per deum Fidium. Nam Fidius deus est, qui fidei præst. Hoc

autem iureiurando vsus est Cicero in Oratio. pro Roscio Amerino. Cecinna ad ipsum Ciceronem epistol. famil. lib. 6. epist. 7. Et Brutus ad eundem eiusdem operis lib. 16. epistol. 3. Plinius epist. lib. 4. epistola 3.

a Qui Sabinorum Deus est.] Quod satis inuenire videtur Varro lib. 1. aut aliorum computat. 4. de lingua Lat. Et Ouid. lib. 6. Fast. de eo loquens,

Quercbam, Nonas Sancto, Fidibne referrem,

An tibi Semipater. Tunc mihi Sanctus ait:

Cuicunque ex illis dederis, ego munus habebō:

Nomina trina fero, sic voluere Cures.

Hunc igitur veteres donarunt æde Sabini,

Inq; Quirinali constituere iuro.

b Præ cæteris autem.] Per terram & cælum solere nonnunquam iurari videri potest ex illis locis D. Matthæi cap. 5. & D. Iacobi cap. item 5. quibus vetatur iurari per cælum, & eo loco Homeri, quem tibi afferemus infra, vbi de Styge aqua loquemur. Sed hic non possum præmittere aliâ iurandi Romanorum formulam relata à Liuius 3. Decad. lib. 2. vbi de Scipione cui postea Africano agnomen fuit, loquens, Pergit, inquit, deinde ire sequentibus paucis in hospitium Metelli, & cum concilium ibi iuuenum, de quibus allatum erat, inuenisset: stricto super capita consultantium gladio, Ex mei animi sententia, inquit, iuro, vt ego rempüb. non deseram, neque alium ciuem Romanum deserere patiar. Si sciens fallo, tum me Iupiter Opt. Max. domum, familiam, remque meam pessimo leto afficias. In hæc verba L. Cæcili iures expostulo, cæteri que, qui adestis. Qui non iurauerit, in se hunc gladium strictum esse sciat.

c Post aliquot tempestates per salutem.] Verum & id prisca illis temporibus ita iurabatur, quando Ioseph, sanctissimus ille patriarcha non semel per salutem Pharaonis iurauerit, Genesis c. 42. Per salutem Pharaonis non egrediemini hinc, donec veniat frater vester minimus. & paulò post, Per salutem Pharaonis exploratores estis. Sed & aliquando per salutem suam, scilicet iurantis. l. qui per salu-

Per salutem & genium principis.

tempestates, per salutem & genium principis deierare, longe praestantissimum iusiurandum haberi ceptum, cui nulla vi, nulloque imperio contraire fas erat. Quod Tiberius Caesar de se praestari vetuit. Nam ne in acta sua iurarent, neve nomen tuum tentarentur, aut genium, obstinatissime resistit. Quod etiam de Nerone proditur, ut cum antea in acta principum iurarent magistratus, collegam suum Antistium in sua acta iurare inhibuerit. Caius Caligula maximum iuramentum, nec pro concione, nec ad milites, nisi per nomen Drusillae praestitit, cui plus nimio addictus erat. Claudius vero per Augustum. Est quoque omnium sermone celebratum, & magnis euentis periculisque expiatum, quod in ara Palicorum, lacu seu cratere religioso, breui & profundo, semperque lurido, apud Siculos iuramentum praestabatur: ad quem multiplici scaturigine ebullientem, iurantes sponse facta religiose accedebant: & qui caste & sine labe criminis iurasset, illaesus & validus abibat: qui vero contra religionem, iusiurandi fidem abiurasset, reus criminis, in lacu demersus, laesa conscientiae & peierati numinis, morte poenas dabat: in quorum templo fama fert, crateres quosdam incerta & caeca origine, igneos globos perpetim euomere, & feruentem aquam terri odoris inde aestuare. Quod Aristoteles de fonte Acadino memoriae prodidit, qui iuxta Palicos in Sicilia manat, in quo tabellas inscripto iuramento, si recte iuratum foret, supernatant, neque liquore perfundi asseuerat: si perperam, protinus in profundum rapi, neque apparere ultra. Idem in Sardinia quasdam aquarum scaturigines facere.

C. Caligula sermone.

Apud Siculos in ara Palicorum.

Acadinus font.

In Sardinia.

ANNOTATIONES.

tem. ff. de iureiur. ubi dicitur ita iurare per quem esse ac si per Deum iuraretur. Et genium Principis. Vel testimonio Iurificata in l. si duo patroni §. vlt. de iureiur. & Tertullianus in Apologetico, cap. 28. 32. & 35. ex quo & illud Apuleij lib. 9. Metam. Contra commilitones, ubi, nec usquam, illum delitescere adiurantes, genium Principis contendebant. Sed & interdum per genium suum, aut eius cum quo loquereris, iurare mos fuit, ut videre licet ex Seneca ad Lucillum lib. 12. iurat per genium meum se omnia facere, in nulla re cessare curam suam, sed illas vetulas esse. Quin etiam per ipsam Caesarem plebs Romana aliquando iuravit, ut & videre potes apud Suetonium in Caesare, cap. 85. in si. Plebs, inquit, apud eam longo tempore sacrificare, vota suscipere, controuersias quasdam interposito per Caesarem iurando distrahere perseueravit. & per principis venerationem ex l. 2. C. de reb. cred. Et si per principis venerationem quodam calore fuerit peieratum, inferri non placet. Quod Tiberius Caesar. Suetonius in vita illius, cap. 26. Cornelius Tacitus lib. 1. Nomen patris patriae Tiberius a populo sepius ingestum, repudauit: neque in acta sua iurari, quanquam censente Senatu, permisit. Dion Romanae historiae lib. 57. Adeo popularis erat (inquit loquens de Tiberio) in omni re, ut neque praeter consuetudinem quicquam fieri natali suo, neque per suam fortunam iurare cuiquam permiserit: neque, si quis iurasset, ac periurij reus ageretur, ad prosecutus est. Quod etiam de Nerone. Tacitus libro 13. statim post prin. Claudio Nerone L. Antistio Cois. cum in acta principis iurarent magistratus in sua acta collegam Antistium iurare prohibuit, magnis patrum laudibus, ut iuuenilis aetatis leuissimum quoque rerum gloria libellatus, maiores continuaret.

g C. Caligula. Sueton. in vita illius, cap. 24. Sed & idem Caligula per salutem & fortunam sui equi (quem Velocissimum, aut Incitatum nominabat) iurabat, eumque inuitabat ad cenam, eique hordeum ex auro apponebat, fundebatque vinum in poculis aureis, seque cum consulem facturum pollicebatur: id quod fecisset omnino, si diutius vixisset. Autor Dion lib. 59. & in vita illius. h Claudius vero per Augustum. Sueton. in vita Claudij, cap. 11. Conuersus, inquit, ad officia pietatis, iusiurandum neque sanctius tibi, neque crebrius inlituit, quam per Augustum. i In ara Palicorum. Diodorus Siculus lib. 11. non multo ante finem. Stephanus in lib. de Urbibus. Macrobius lib. 5. Saturnal. cap. 19. Quod si alia scire vis de huiusmodi Palicis, vide Seruum in lib. 9. Aeneid. ibi, - Symethia circum Fl. mina pinguis ubi & placabilis ara Palici. Et Lactantium Placidum in lib. 12. Thebaidos Statij, ibi, - Immities Busyridos aras Odrisig. famem stabuli, Siculosq. licebit Exorare deos. - k Quod Aristoteles de fonte Acadino. Aristoteles in lib. de Mirabilibus auscultationibus, quasi ad verbum. & Stephanus ubi supra. l Idem in Sardinia. Solinus cap. 10. ubi de Sardinia insula, in si. sic inquit, Sed qui oculis medentur, & coarguendis valent furibus. Nam quisquis sacramento raptum negat, lumina aquis atreclat. Vbi periurium non est, cernit clarus. si perfidia abnuat, detegitur facinus: excoecitate, & captus oculis admillum tenebris fatetur. Rhennius in Dionysij periegesi sic inquit, Sardinie postquam pelago circumstata tellus Fontibus & liquidis praebet miracula mundo,

nam ubi periurium erat, quicumque in eis immersus, caecitate admissum facinus luebat: qui vero integer ad iusiurandum accedebat, incolumi fama clarius cernebat. Iuxta Tyanam quoque fons Ioui sacer, frigidus ebullire traditur, qui quum caeteris foret innocuus, periuris solum pustulas liuentes, & vomicas facit calamitosas. Atque in Bithynia iuxta Brieti templum fons caeremoniis sacer, manare feruentis naturae, ubi periuri velut vrente flamma necabantur, ita ut magno malo periurium lueretur. Tenet opinio, in Arcadia apud aquam Stygem (quae est petra manabat praesentissimi veneni) ad Nonacrim, idem iusiurandum praestari, sub insigni documento (pretae religionis: nanque in fraude & perfidia deieratum, extremi discriminis erat. Sicut subterraneus specus ad Corinthum, qui Palamoniis dicitur, a nemine adiri fertur sine periurij poena memorabili. Fuitque in vsu apud Athenienses, ut iusiurandum quod publice in foederibus praestabatur, postquam per senatum exhibitum erat, quo sanctius foret, quae-stores: apud Argos vero, praetores confirmant: apud Mantineam, vates & belli Duces: in Elide autem, opifices & legum periti, nequid repentino motu imperitiae multitudinis mutari, aut secus fieri dicique posset. Praeter caeteris vero maximum vinculum iuramenti apud Samnites vetusta religione fuisse traditum est, ut ara in medio consti-

Fons iuxta Tyanam. Fons in Bithynia.

Styx in Arcadia. In specu Palamoniis apud Corinthios. Iuramenta per quae-stores, vates & belli duces, a iustis consi-mata. Samnites.

ANNOTATIONES.

Quod sanant agros, pandunt, damnantq. nefando Periuos furto, quos tacto lumine caecant. Irrigat enim vinam hac tempestate terram omnem, ut terrore saltem poenae, a tot mendaciis ac periuriis homines abstinerent. Ex Sardois aquis non inelegans sumetur adagium, in furacem hominem, qui furtum etiam peierando constanter negat. m Iuxta Tyanam. Philostratus in vita Apollonij lib. 1. cap. 4. Est (inquit Graece quidem, sed hoc sensu) iuxta Tyanam, aqua Ioui (ut perhibent) sacrata, quam indigenae extingubilem vocant. Fons eius frigidus sane scaturit: ebullit autem non secus, atque igne calefactus lebes. Hanc puris & iuramenti fidem seruantibus viris aspectu placidam & gustu dulcem esse perhibent: periuris vero & infidis palam aduersari. Epota namque oculos pedesque ac manus peierantis inuadit pustulis, ac vomicis totum corpus inquinans: neque illic discendi facultas datur: sed ibidem permanentes coram aqua ipsa suam deplorant calamitatem, palam quod peierarunt profitentes. Similem fontem in Aethiopia esse scribit Diodorus c. 5. ut quae, inquit, pota in insaniam vertens cogat occulta errata palam fateri. n Atque in Bithynia. Plinius li. 31. c. 2. Amnis, inquit, Olachas in Bithynia Biazum alluit, hoc est & templo & Deo nomen, cuius gurgite periuri notantur pati velut flammam vrentem. Ex quo intelligis mendum esse in vocabulo Brieti. o Tenet opinio in Arcadia apud aquam Stygem. Haec ex Herodoto lib. 6. ubi loquitur de Cleomene Spartanorum Rege. Plinio lib. 2. c. 103. & lib. 31. cap. 2. & Seneca lib. 3. Naturalium quaestionum. Virgil. lib. 6. Aeneid. ibi, Cocytis stagna alta vides Stygiamq. paludem, Dij cuius iurare timent & fallere numen. Et lib. 9. eiusdem operis loquente de Ioue, Dixerat, idq. ratum Stygij per flumina fratris, Per pice torrentis atrag. voragine ripas Annuit. Et Statio lib. 8. - Et Styx periuria diuum

Arguit. Et Aufonio in Monosyllabis versibus deorum, Quaeq. piat diuum periuria nocticolor Styx Apuleio lib. 6. Metamorph. Diis etiam, ipsique Ioui formidabiles aquas Strygias, vel fando compenstis? quodque vos deieratis per numina deorum, deos per Stygis maiestatem solere? Seruio in lib. 6. Aeneid. ibi, Bis Strygios innare lacus, bis nigra videre Tartara. Et ante hos Homero libro 2. Iliados in Catalogo Graecorum, ἔπειθε δὲ δῖαν Στυγὸς ὕδατος ἐσὶν ἰσοπέδῳ. Id est, Iuramenti enim grauis Strygis aqua est fluxus. Et lib. 5. Odyssae, ἴσα νῦν τὸ δὲ γῆρας ἔπειθε εὐρύς ὕδαθην, καὶ τὸ καλῶς εὐρύς ὕδαθην, ἔς τε μέγιστον ἔπειθε δῖαν ὕδατος τὰ πάλαι μνησθέντος θεοῖσιν. Id est, Sciat nunc hoc terra & calum latum desuper, Et desluens Strygis aqua: quod maximum Iusiurandum grauisimumq. est beatis deis. Ante omnes Orpheus tradit deos peierantes per Stygem, nouem milibus annorum puniri in Tartaro. quod ex eo repetit Seruius enarrans illud Virgilij lib. 6. Aeneidos, Ipsa deum poenas docuit, perque omnia duxit. Sicut subterraneus locus ad Corinthum, qui Palamoniis dicitur, Pausanias in Corinthiacis, qui liber secundus est, de Palamoniis aede loquens, sic scribit, Simulacra in hoc sunt, Neptuni & Leucothaeae & ipsius Palamoniis. Est & adificium aliud, Adytum appellant, descensus in id subterraneum est. Ibi Palamonem occultatum esse perhibent. Quicumque ibi peierauerit, siue Corinthius sit, siue peregrinus, periurij poenas nulla ratione effugere potest. p Fuitque in vsu apud Athenienses. Haec ex Thucydidis lib. 5. sunt ad verbum desumpta. q Apud Samnites. Liuius 1. Dec. lib. 10.

Arcades. Græci.

Viri per Herculem, femina vero per Castorem iurabant. Ceremonia. Pontifex Maxi. Flamen dialis non iurabat. Phryges non iurabant. Gallis & Pœnis nulla religio iurisdictionis.

iuta, ac cæsis victimis, omni aditu præsepto, iurans introducatur, & furiali carmine inter stragem victimarum dira execratione adstringatur. Qui etiam Arcadibus mos erat, inter cædes victimarum solennem fidem & iusiurandum dare. Græcis verò, libantes diis in ædibus sacris iurare, magnum vinculum iuramenti existimatum est. Illud utique profuerit admonuisse, diu seruatum apud Romanos, vt neque viri per Castorem, neque mulieres per Herculem, iusiurandum darer: per Pollucem vero utrique iurare non vetantur: sæpius tamen masculi per deos, mulieres per deas iurare vsurparunt: licet Socrates apud Platonem per Iunonem iurasse legatur. Quodque qui Herculem aut Dionysium, vel deum Phidium iuraturi sunt, sub diuo iurare cogantur: sub tecto autem non decebat, quia cum obuiam eundo periculis, laboribus maximis fuerint exerciti, in umbra & sub tecto, tanquam sub ignauo ocio illos appellare turpe erat. Fuit quoque literis proditum, pontifici maximo per deos iurare licuisse, per libertas vero non licuisse. Solus tamen flamen dialis iuramentum præstare perpetua lege vetabatur: ideo si quando in magistratu assumptus, per leges iurare tenebatur, alium qui vicem illius ageret, sufficere, & ita in leges iurare cogebatur. Subit tamen reputatio, idem apud Phryges seruari, qui non modò nullo iuramento adiguntur, sed nec alios ad deierandum cogunt. Ferunt verò Gallos & Pœnos nulla religione iurisdictionis moueri, quin ubi visum fuerit, desæuiant, nullo rapinis modo aut sæuitiæ præfinito. Sicut Aphrodisium iuramentum pro vano haberi veteres volue-

ANNOTATIONES.

r Græcis verò.] Vide Val. Max. lib. 2. c. 5. in fi. vbi de Xenocrate loquitur, quem Athenienses iurare non permisissent.

s Illud utique profuerit.] Hæc vsque ad versic. Sæpius tamen. sunt Gellij lib. 11. cap. 6. At Donatus in Andriam Terentij act. 3. scena 2. Per castorem, inquit, & Pollucem ornatiua sunt iurandi, apta fecimur. Nam ibi apud ipsum Terentium Lesbia femina sic loquuta est.

Per castor scitus puer natus est Pamphilo. Cæterum Apuleius lib. 4. Metamorph. introducit animum quandam non tam incitè quàm eleganter iurantem per Herculem, his verbis, Bono animo esto mehercules, nec vanis somniorum figmentis terreate.

t Licet Socrates epud Platonem.] In Gorgia.

v Quodque qui per Herculem, aut Dionysium.] De his duobus Plutarchus proble. cap. 27. vbi rationem reddit: quia scilicet Herculem & Dionysium ferunt, non umbraticam vitâ domi egisse: sed foris & sub dio semper vixisse. Vel illud potius per hanc rem occultè agitur, ne pueri insuescant deierare. Hoc enim dum sub dio progrediuntur & in proparulum, quasi de industria moram efficit, & deliberandi dat spaciū. Præterea proditum est Herculem in primis religiosum fuisse, & ad iusiurandum verecundissimum: quippe qui semel in omni vita iurauerit, idque soli Phyleo Augei filio. x Vel Deum Phidium.] Varro li. 1. aut aliorum computatione 4. de lingua Latina. Fidius Deus est, qui fidei præest, & Iouis fuisse filius creditus est.

y Fuitque literis proditum.] Seruius libro 9. Aeneid. eo loco supra citato,

Per caput hoc iuro per quod pat. r ante solebat. Ex quo intelligis per liberos hic dicendum esse, non per libertos.

z Solus tamen Flamen Dialis.] Liuius 4. Dec. lib. 1. ad finem. Plutarch. probl. cap. 43. vbi huius rationem reddit. Gellius lib. 10. cap. 15. Festus Pompeius lib. 9.

a Ideo & si quando.] Liuius vbi supra.

b Subit tamen recordatio idem apud Phryges.] Nicolaus & ex eo Stobæus c. 42.

c Ferunt verò Gallos.] Cæsar in belli Gallici, lib. 6. & Liuius 1. Decad. lib. 5. tradunt eos religioni deditos. quod & alibi dictum est supra lib. 4. ca. 13.

d Et Pœnos.] Liuius 3. Decad. lib. 1. post princ. Has tantas virtutes ingentia vitia æquabant: inhumana crudelitas, perfidia plusquam Pupia, nihil veri, nihil sancti, nullus deum metus, nullum iusiurandum, nulla religio.

e Sicut Aphrodisium iuramentum.] Plato in Symposio, & in Philebo apud Athenæum lib. 12. Procopius in vltima epistola ad Epiphanium. Et eò spectat Horatius lib. Carminum 2. Ode 8.

Ridet hoc, inquam, Venus ipsa: rident simplices nymphae, ferus & Cupido, semper ardentes acuens sagittâ Cote cruenta.

Et Tibullus lib. 3. eleg. vltima,

- Periuuria ridet amantem Iupiter & ventos irrita ferre iubet.

Et Ouidius lib. 1. de Arte amandi,

Iuppiter ex alto periuuria ridet amantem, Et iubet Acolios in freta ferre notos.

Et è Græcis Callimachus,

ὄμοσον, ἀλλὰ λέγῃσι θεῶν ἐν ἔρωτι ἴριος μὴ δρῆναι ἔατ' ἐν ἀθανάτων.

Id est ex versione Erasmi, qui priorem versum dicit mendo non carere,

Iurauit, verum vulgò dicunt, in amore Quod iuras, aures non penetrare deum.

f Fer

runt: nanque veteri adagio amantibus verum ludificare permissum est. Fertur verò Dionysij tyranni verbum, sicut pueros talis, ita iuramenti homines frustrari oportere. Illud quoque notatum est, Euripidem & Aristophanem taxasse Spartanos velut infidos damnososque, quibus nec ara, nec fides, nec iusiurandum foret. Idque vero testimonio probari, quod corrupto muneribus rege Aristocrate, bello contra Messenios, læsa fide iurisdictionis, primi Martiam virtutem venalem fecere. Quod de Thessalis quoque poetæ tradunt, quibus ex fortuna pendet fides, cum bello Peloponesiaco fœdera & deos obliti, in ipsa acie ab Atheniensibus ad Lacedæmonios mutatis ordinibus transfugerint. Quare Thessala fides, velut vana & fluxa, in proverbium venit. Parthis quoque fides nulla, nisi quantum expedit, quibus vtilitas semper est fide sanctior. idem Aphris Syrisque. Soli tamen Arabes Persæque fidem seruare didicere. tanti enim fidem fecere, vt humanam societatem cum fide tolli crederent, contraque vtilitatem fides illis semper antiquior fuit. Vno tamen exemplo proditur Amasis Persarum Dux labefactasse fidem, qui cum Barcæis super occultam fossam fœdus feriret, id ratum fore iurauit, quoad humus illa firma solidaque maneret: mox relecta fouea fœdus soluit, & iusiurandum rupit. Præ cæteris traditur Zenocrati tanta fides habita, vt quum nullius iniurati testimonium admitteretur, soli Athenienses sine iuramenti religione assensere, eumque iniuratum, quod inueteratæ fidei esset, in fidem atque officium admiscere.

ANNOTATIONES.

f Fertur verò Dionysij.] Plutarchus in lib. 2. Fortuna Alexandri. Sed hoc ipsum Lyfandro tribuit idem author in Apophthegmatis ipsius Lyfandri. Alij Philippo Macedoni, vt tradit Aelianus de Varia historia lib. 7. c. 12.

g Illud quoque notatum est, Euripidem.] Euripides Lacones, vt infidos descripsit in Andromacha,

ἴνοινοι πᾶρθησ ἡθολία βυλευτήρια.

Id est,

Sparta inhabitatores, dolosus Senatus, h Et Aristophanem.] Aristophanes sic scribit,

οἶσιν ἔτε βωμὸς, ἔτε πῆγες, ἔθ' ἔρημ' ἄμυνα.

Id est,

Quibus nec ara, nec fides, nec iusiurandum manet.

Vide Cælium Lect. antiq. lib. 18. cap. 5. Sed & eorum ingenia aliud sentire, aliud dicere tradit Herodotus lib. 9. Et vide quæ de illis diximus supra lib. 4. c. 13.

i Quod corrupto muneribus Rege Aristocrate.] Pausanias non semel libro 4. qui de Messenicis est.

h Quod de Thessalis.] Proverbium est apud Suidam Θεσσαλῶν ῥόφισμα, id est, Thessalorum commentum, quod natum ex alia historia dicit. Et de eorum fide lubrica Euripides in Phœnissis,

καὶ πῶς νοήσας ἐτεοκλήσ τὸ Θεσσαλῶν εἰσπλάγῃ τὸ σόφισμ' ὀμιλίαι χθονός.

Id est,

At sentiens hoc Eteocles, mox Thessalam

Quid sit exedra, quid menianum, de quibus apud Iureconsultos mentio frequens, & quid embamma.

Cap. XI.

Venerum iusiurandum. Spartani perfidia taxati.

Thessala fides. Parthis. Aphris. Syri. Arabes. Persæ.

Zenocratis fides.

Adhibuit artem gentis ob commercium.

Idem alibi,

πολλὰ ἰπαρήσαν, ἀλλ' ἀπίστοι, θετ' ἀλοί.

Id est,

Mulus quidem aderat, lubrica fide Grex Thessalorum.

Vide Erasmus Chil. 1. cent. 3. c. 10.

l Parthis quoque.] Iustinus lib. 41. de Parthis loquens inquit, in libidinem proiecti, in cibum parci: fides dictis promissisque nulla, nisi quatenus expedit. Paulo autè, ingenia, ait, genti tumida, feditiosa, fraudulenta, procacia.

m Idem Aphris.] Vide supra lib. 4. ca. 13. Nam & Septimius Seuerus Imperat. qui ipse Apher fuit, nec iusiurandum fallere dubitabat, si ita vltus posceret, teste Herodiano.

n Syrisque.] Vide & tu eodem lib. 4. cap. 13. Sed adde & Libyis ex Diodoro Siculo lib. 4. c. 4.

o Soli tamen Arabes.] Herodotus lib. 3.

p Vno tamen exemplo proditur Amasis.] Herod. lib. 4. non longè à fi.

q Præ cæteris traditur Zenocrati.] Cicero ad Atticum lib. 1. epist. 12. & in Oratione pro Cornelio Balbo, vbi tamen nomen eius supprimit. Valerius Maximus lib. 2. cap. 5. in fi. Et Laërtius in vita illius.

Ex quibus intelliges Xenocrati hic legendum esse. Vide Cælium Lect. antiquarum lib. 17. c. 9. num legendum sit Xenocrati.

Fuit in

l. si vero ff. de iur. alle- ga.

M Vit in perpetua quaestione apud iurisperitos, qui inter patronos causa- rum longe prestantissimi habiti sunt, quid exedra, & quid menianum esset: de quibus a ab Vlpiano de his qui deiecerunt, mentio fit. Et quum homo quispiam insigniter impudens, assereret fenestram genus fuisse exedram, qualem in nostris aedibus hodie conspiciamus, idque improbilissime contende- ret: alij aliter censentes, sedem esse putarunt qua viri maturo ingenio, studio & bonis artibus dediti, vti solitauerunt, idque Ciceronis autoritate significari, de natura deo- rum primo, vbi se in exedra sedentem disserere asseuerat. cumque hic verbi significa- tus longe ab Vlpiani mente dissideret, animaduerti tandem, non sedem ab Vlpiano, sed cubiculum designari columnis fultum, & epistylis pluribus, excisis spatiis, quibus prospectus in viam erat, aliquando sub dio, nonnunquam sub tecto: b menianum vero dici, proiectum protentumque spatium ultra aedes tignis porrectis, nullo mu- nimento fultum ab imo, ambulandi prospiciendive causa, a Caio Menio Craesi col- lega, vnde nomen mutuauit, inuentum. Cum enim Caius Menius Catone & Flacco consulibus domum venderet, vt ibi basilica extrueretur, ius vnus columnae supra quam tectum proiiceret, & tigna immitteret, sibi excepit, quod superiora latius pa- terent, & posterius prospectarent: cuius generis aedificia, inde meniana dicta, hodieque id nomen obtinuit: c idque a Labeone de priuatis aedificiis aptissime notari, cuius verba fuere: Proiecta sunt ea, quae ita prouehuntur, vt nunquam con quiescant eius- modi sunt meniana & subgrundia. Iterum quaerebatur, quid esset d embamma, de quo ab Vlpiano de vino & oleo legato, an aceto deceat annumerari, eleganter qua- ritur. Cumque in verbi significato solliciti essent, neque id assequi videretur posse, nos embamma censuimus contritos sapes dici, acido vino infusos, asperrimi gustus, ad acuendum excitandumque stomachum, a verbo εμεω, quod est, intingo, seu (vt putant alij) acetum coagulatum, quod vino dilutum aut aqua, aceti saporem facit. Est igitur Vlpiani opinio, aceto legato, embamma perinde legato accedere, sicut acetum: quoniam eiusdem saporis & naturae sunt. Verba vero Vlpiani de vino legato, haec fuere: Si acetum quis legauerit, non continebitur legato acetum, quod vini nu- mero fuit: embamma vero continebitur, quia aceti numero fuit.

Exedra.

Menianu.

Embamma. si quis vinum. ff. acetum. ff. de triti. vi- no & oleo lega.

ANNOTATIONES IN CAP. XII.

A B Vlpiano.] Lib. 33. ad edictum l. si vero plures. §. interdum. ff. de his qui deiec. vel effud. vbi ita scribitur, Interdum tamen, quod sine captione actoris fiat, oportebit praetorem aequitate motum potius dare actionem in eum, ex cuius cubiculo vel exedra deiectum est: licet plures in eodem coenaculo habitent. Hinc quaerit hic noster Alexander quid exedra sit, quod a nullo melius dis- cere potes quam a Vitruuio lib. 5. cap. 11. cuius haec verba sunt, Constituantur autem in tribus portici- bus exedrae spatiosae, habentes sedes, in quibus Philosophi, Rhetores, reliquique qui studiis dele- ctantur, sedentes disputare possint. Iulius Pollux lib. 1. cap. 4. tradit sessionem esse vbi viri confident. Vide tamen interim multa alia Ciceronis loca in id adducta a Budaeo nostro in eam l. si vero plures. b Menianum vero dici.] Menianum non scri- bitur in d. l. si vero plures. sed Medianum, ita scilicet, Quod si ex Mediano coenaculi quid deiectum sit: verius est omnes teneri. Quam lectionem agno- scit Budaeus, qui declarat quid Medianum sit. Et sic quoque legitur in Pandectis Florentinis. Quod autem ad Menianum spectat, vltae sunt leges nostrae

alibi, scilicet, in l. 2. §. cum quidam ff. ne quid in loco publ. & in l. malum. ff. de verborum signific. & in l. Meniana. C. de aedif. priu. Virruuius lib. 5. cap. 1. Valerius Maximus lib. 9. cap. 12. vbi de C. Licinio. & Suetonius in Caligula, cap. 18. in §. Plinius lib. 34. cap. 5. Quid autem id sit & vnde dicatur, scies ex Nonio Marcello, & Festo Pompeio lib. 11. Diuus Hieronymus in interpretatione Psalmorum, enat- rans illud ex Psalmo 101. Factus sum sicut passer solitarius in tecto. quid Meniana sint aperte decla- rat: cuius verba sunt haec, Palaestina & Aegypto, vbi vel scripti sunt diuini libri, vel interpretati, non habent in tectis culmina, sed domata: quae Romae vel solaria, vel Meniana vocant, id est, plana tecta, quae transuersis trabibus sustentantur. c Idque a Labeone.] Citato a Laboleno in d. l. malum. ff. de verb. signif. d Embamma, de quo ab Vlpiano.] In l. si qui vinum. §. acetum. ff. de triti. vino & oleo leg. & de hoc quoque Columella lib. 12. cap. 55. & Marcellus medicus cap. 20. & ca. 30. & diximus in Commem- tariis Nobilitatis c. 31. nu. 288. inter medicamenta. Quot

Quot virgines Vestales, quae illarum disciplina & institutio fuerit, quae afficiatur poena incesti damnata. Cap. XII.

Q Vi de Vestalibus virginibus memoriam reliquere, illas a Numa Pompi- lio primum lectas fuisse autumant, quod sacerdotium cum Alba oriun- dum esset, idem Numa inde translato sacro, Romam aduocauit: vtque Vestae antistites assidue forent, praecipua virginitate & aliis caeremoniis sanctas fecit. Cuius instar sacri, b in Poliadis Mineruae templo multa religione inclyo- to, in Attica fuisse legimus, in quo virgines assidue degere, & lychnum inextincti luminis, ac Palladium existere, multorum opinio fuit. c Lychnum quoque in arce Athenis Mineruae consecratum ferunt, quem semel oleo repletum, assidue lumini alimenta sufficere ad insequentis anni eundem diem, prodiderunt. Ignem quoque peruigilem d apud Delphos custodiri a mulieribus quae matrimonio solutae erant, inuenimus: e vbi siquando extinguebatur, ex Solis flamma peregrinum ignem elici oportebat. f Persae quoque ignem habent peruigilem, sicut Chaldaei, Medii & Assyrii, vt deorum maximum, illique velut sacro numini hostias mactare, & sacra facere, atque ex illo euenta rerum interpretari assueant: h apud quos Diana Ecbatanae templum fuit, quam Anatim vocant, cuius sacerdotes procul a virili contagio in perpetua virginitate degunt. i In Britannia quoque Mineruae numen colitur, in cuius templo perpetui ignes nunquam canescere in fauillas, sed in saxeos globos verti fe- rebantur. k Haec autem virgines in templo Vestae, quod forma circulari fuit, inter

Vestales a Numa in- stituta.

Virgines in Miner- ua templo. Lychnus Athenis.

Ignis per- uigil apud Delphos, Persas, Chaldaeos, Medos & Assyrios. Diana Ec batana sa- cerdotes.

Britanni. Vestales in templo Vestae.

ANNOTATIONES IN CAP. XII.

N Vma Pompilio.] Plutarchus in vita il- lius. Liius 1. Decad. lib. 1. Gellius lib. 21. c. 12. Pompon. Latus lib. de sacrificiis c. 6. b In Poliadis Mineruae templo.] Strabo li. 9. Vrbis ipsa, inquit, saxum est in plano quaquauesum habitato, quo in saxo vetustum Mineruae templum Poliadis surgit, in quo lucis inextinctae lychnus est, & virginum domus, quam Iustinus condidit, vbi Palladium est ex ebore perfectum, opus Phidiae. c Lychnum in arce Athenis Mineruae.] Plutarchus in vita Numae, & Probl. c. 75. d Apud Delphos.] Plutarc. in vita Numae: vbi tamen, quantum ad id, de Delphis non loquitur: sed de Graecia, vbi perpetuus seruatur ignis, vt Py- thiae & Athenis: nisi si per Pythiam Delphos intel- ligo, quod magis credo & sequentia declarant. e Vbi si quando extinguebatur.] Plutarchus in d. loco. Festus Pompeius lib. 9. vbi declarat quo modo id fieret, Ignis Vestae, inquit, siquando inter- stinctus esset, Virgines verberibus afficiebantur a Pontifice, quibus mos erat tabulam felicitatis materiae tandiu terebrare, quousque exceptum ignem cribro aeneo virgo in aedem ferret. Seruius autem lib. 4. Aeneidos ibi, - Vigilemque sacrauerat ignem Excubias diuini aeternas. - Definitio est aeterni ignis. Quid est ignis peruigil? excubiae deorum: nec vacat ratione, vt in aliquibus templis sit ignis peruigil: nam potestates, aut terre- nae sunt, aut aetherae, aut aetherae: sed quia aether ignis, ideo in aetherearum potestatum templis ignis est, vt reddatur eis imago sui elementi. Est autem in tem- plo Iouis, qui aether est, & Mineruae quae supra aethere est. Vnde de patris capite procreata esse dicitur. f Persae quoque.] Strabo lib. 15. non multo ante fi. Praecipue (inquit cum de Persarum sacrificiis lo-

quitur) igni & aquae sacrificant, igni arida ligna imponentes, adempto cortice & aruina superinecta, deinde infuso oleo, succendant, non inspirantes, sed ventilantes. Quod si quis inspirarit, aut mor- tuum quicquam cenumve in ignem immiserit, morte plectitur. Q. Curtius lib. 4. Procopius lib. 2. belli Persici. Pausanias Eliacorum priore lib. ad fin. de igne loquens, quae Magi suis praestigis ex cinere miraculose eliciunt, sic inquit, Sunt enim Lydis templa, qui Persici cognomine vocantur, vrbes Hiero, Caesarea & Hypapae. In templo vtriusque vbis amplissimo cellae cum aris super his cinis alio- loque colore a vulgari cinere. Huc ingressus Magus, vbi foco lignis impositis, tiara caput velarit, im- plorat cognomen Dei, quicumque ille sit: Ex libro enim carmen recitat barbaricum, lingua plane igno- ra Graecis. vbi perorauit sponte sua e lignis, nullo igne admoto, purissima emicat flamma. g Et Assyrii.] Adde & Iudaeos ex Leuitico ca. 6. Vbi ignis semper in altari ardebat, quem nutriebat sacerdos subiiciens ligna mane per singulos dies, & imposito holocausto desuper adolebat adipem pa- cificorum. Ignis erat iste perpetuus, qui nunquam deficiebat in altari. & Lybes ex Seruio vt supra. Et Lacedaemonios quoque, qui cum expeditionem parant in externam regionem, αγοφάρο, id est, ignifer ignem ab ara Iouis αγυρε φάρο, id est, Ducis accensum apud Regem inextinctum feruat. Apud Nicolaum αβι ιδων, & ab eo Stobaeus Collectaneo- rum cap. 42. h Apud quos.] Scilicet Persas in vita Artaxerxis. i In Britannia.] Solinus cap. 35. in fi. Quibus fontibus, inquit, praesul est Mineruae numen, in cuius aede perpetui ignes nunquam canescunt in fauillas: sed vbi cinis contabuit, vertitur in globos saxeos. k Haec autem virgines.] Ad Romanos redit, Id-

Capitolium & Palatium morabantur assidue, ad quod ingredi interdum vetabatur nemo: sub noctem vero adire, præ pudore, masculo non licebat, femina vero fas erat. In quo nulla Vestæ effigies aut simulacrum deæ cui immolarent visebatur, quia Vestam nihil aliud quam animum & diuinum putarunt ignem, quæ diuina mens animo concipitur, oculis non videtur. Sicut^m Corinthi ædes Parcarum, Cereris & Proserpinae, nulla habere simulacra dicuntur. Tamen Vestam, virginis ore tympanum gestantis, quod ventos contineat, nonnulli effinxere: cuius aditum ex fonte Camænarum Vestæ consecrato, ex Numæ legibus, vestales spargere assuerant. Quod quidem minime inauguratum fuit, nequando in eo senatus cogere: ideo non esse templum aliqui existimarunt: licet in atrio Vestæ quod à templo seiunctum erat, quandoque haberi senatum videamus. Quibus virginibus, ne sacra intermitterent stipendiū de publico statuit. Eas enim quatuor à principio fuisse tradunt. quarum nomina Gegania & Beremia, deinde Gamilia & Tarpeia, primum à Numa initiata, & post Numam à regibus ad sacerdotium addita. Lapsis inde temporibus, quum populus in sex partes diuisus foret, ut pro eo sua quisque parte ministram haberet sacrorum, duas additas fuisse ferunt, donec aucto & propagato imperio, collegium Vestalium ad vige-

Vesta nulla effigies. In Parcarum Cereris & Proserpina adibus nulla simulacra. In Vestæ templo senatum cogi non videbatur. Quatuor primum Vestales, deinde sex, tandem viginti.

ANNO TATIONES.

que est ex Plutarcho in Numa, & Festo Pompeio libro 16.

1 Ad quod ingredi interdum.] Dionysius Halicarnasensis lib. 2. Virgines, inquit, quæ deæ sacris operabantur quatuor erant ab initio & ius oprandi eas penes Reges esse Numa voluit: postea tamen, propter sacrificiorum multitudinem, ad senarium numerum aucta, in eod. hodieque permanent; degentes in deæ fano: à cuius aditu nemo arceretur interdum: sed pernoscere intus fas est viro minime. In quo nulla Vestæ effigies.] Ouidius lib. 6. Pastorum,

Nec tu aliud Vestam, quam viuū intellige flammam, Natāq. de flamma corpora nulla vides.

Iure igitur virgo est, quæ semina nulla remittit,

Nec capit, & comites virginitatis amat,

Esse diu stultus Vestæ simulachra putari,

Mox didici curuo nulla subesse tholo.

Ignis inextinctus templo celatur in illo,

Effigiem nullam Vestæ nec ignis habent.

Verum apud Athenienses proxime Prytaneum (in quo Solinus leges perscriptæ adseruabantur) posita erant Pacis & Vestæ signa, ut tradit Pausani lib. 1. idem lib. 2. scribit, iam qui in Vestæ apud Hermiones, transierint, ibi signum nullum vident, vnica ara est, & super eam sacra Vestæ faciunt, sicut Corinthi.] Pausanias lib. 2. de Corintho loquens, In Parcarum, inquit, Cereris & Proserpinae æde signa aperta non sunt.

n Tamen Vestam.] Id ex hoc auctore refert Lilius Gyraldus lib. 4. de Diis Gentium, ut & Cælius antiq. Lect. lib. 15. c. 14.

o Cuius aditum ex fonte Camænarum.] Plutar. in Numa. Præterea, inquit, opus esse, Camænis eum locum & quæ circum locū prata sunt, sacrare, quod frequenter ad suum congressum veniant. Fontem vero qui locum rigat, sacrum virginibus Vestalibus constituere, quod inde aquam quotidie fumentes inuident, atque aspergant templi adytum.

p Quod quidem minime inauguratum fuit.] Hæc vsque ad versic. Quibus Virginibus, sunt Seruij in 7. lib. Aeneid. ibi,

- Delectos ordine ab omni

Centum oratores angusta ad mœnia Regis

Ire iubet. -

Augusta, inquit, augurio consecrata. Hinc paulo post, Tectum augustum ingens. & nisi in augusto loco, Senatus consilium habere non poterat: vnde templum Vestæ non fuit augurio consecratum, ne illuc conueniret Senatus, vbi virgines erant. Nam hæc fuerat Numæ Pompilij. Ad atrium autem Vestæ conueniebatur, quod à templo remotum fuerat. Quod & nos, ni fallor, alibi recensuimus.

q Stipendium de publico statuit.] Scilicet Numa, ut Liuius 1. Decad. lib. 1. de Numa loquens sic scribit. Virginisque Vestæ legit: Alba oriundum sacerdotium & genti conditoris haud alienum. His, ut assidue templi antistites essent, stipendium de publico statuit: virginitate, aliisque caeremoniis venerabiles ac sanctas fecit.

r Quarum nomina.] Plutarchus in Numa, qui tamen has nominat Geganiam & Bereniam, deinde Camiliam & Tarpeiam.

s Lapsis inde temporibus.] Dionysius Halicarnasensis lib. 3. Suetonius in Augusto, ca. 31. & 101. Festus Pompeius lib. 17. ad finem sic scribit, Sex Vestæ sacerdotes constituta erant, ut populus pro sua quisque parte haberet ministram sacrorum: quia ciuitas Romana in sex erat distributa partes. In primos, secundosque Titenses, Ramnes & Luceres. Plutar. vbi supra scribit Numam quatuor tantum iustituisse: postea Seruium Tullium duas addidisse: qui numerus senarius seruatus est.

t Ad vigenarium numerum.] Nescio vbi id Alexander accepit, cum Dionysius & Plutarchus in distis locis dicant illum numerum sex Vestalium ad sua vsque tempora durasse: Sed puto Alexandrum ex eo deceptum fuisse quod de Vestalibus scribit Gellius lib. 1. cap. 12. in hæc verba, Sed Pa-

piam

narium numerum constitutum fuit: quibus quæ præsidebat, dicebatur maxima. Has ergo arbitrio decretoque pontificis max. ingenuas, & libero patre genitas, etiam nolentes & ab inuitis ad sacerdotium cogi compertum est, eas præcipue, quibus summa integritas, pudor & virtus foret, nisi flaminis, pontificis, auguris, aut quindecimviri sacris faciendis, tubicinive sacrorum, vel septemviri epulorum, aut salij filia foret. horum enim filias, inuitas & detrectantes ad sacerdotium cogi non posse, neque cuius pater tres aut supra filios non haberet: neque illam, cuius soror Vestalis fuisset capta, pontificum decreto cauebatur: neque illas, quarum mater cum viro disidium fecisset, neque in eodem coniugio maneret. Quarum si qua mortem oppeteret, in demortuæ locum aliam capi oportebat: sed nec minor sex, neque decem annis maior capi poterat, quæve patrima & matrima non esset, neque ea quæ aliquo oris aut sensus vitio laboraret. Quæ dum capitur à pontifice max. non suo nomine, sed Amata appellatur, omen veteris denominationis sequuti. siquidem quæ prima Vestalis capta fuit, hoc nomine fertur nuncupata. Quibus quidem ad sacerdotium admisis, assidua infidens cura inerat ignis sacri & æterni, qui in penetralibus Vestæ in fictilibus vasculis seruabatur, quasi cælestis arcani custodiam & curam fidelem per vices agere, ignemque seruare. Quibus propter sanctitatem & continuam virginitatem tantus est honos habitus, ut velut sacrosanctæ, ab omni virorum contagio intractæ forent, aduersusque eas, aut decreta iussusque earum, nulli magistratui intercedendi facultas erat. Quibus hoc etiam tributum est, ut licet essent sub patris iure, postquam ad sacerdotium adscitæ sunt, sui iuris effectis, testandi manumittendique etiam sine curatore libera facultas foret. Ipsæ tamen intestati hæreditatem adire, aut bonis succedere, vel ipsis intestatis hæredes aliqui esse nequibant, quod veteri scito apud Labeonem cauebatur. Cumque

Etiā inuita ad hoc sacerdotium cogebatur.

Amata nomen Vestæ libus impostrum. Munus Vestalium. Honos Vestalium.

ANNO TATIONES.

piam legem inuenimus, qua cauetur, ut Pontificis Max. arbitratu virgines à populo viginti legantur, sortitiōque in concione ex eo numero fiat.

v Dicebatur maxima.] Sueton. in Domitiano, cap. 8. Mox Corneliam virginem maximam, absolutam olim, dehinc longo intervallo repetitam, atque conuictam, defodi imperavit. Virgo maxima, (ut inquit Beroaldus Suetonij interpret) dicitur præfecta & princeps reliquarum virginum Vestalium, qualis hodie Abbatissa nuncupatur.

† Has ergo.] Hæc omnia vsque ad versic. Quibus quidem. sunt Gellij autoritate Labeonis Antistij & Capitonis Atteij lib. Noctium Atticarum 2. cap. 12.

x Ignis sacri & æterni.] Sic enim eum appellat Virgil. lib. 2. Aeneidos,

Aeternumq. adytis effert penetralibus ignem.

Et Liuius 1. Decadis lib. 5. Quid de æternis Vestæ ignibus, signoque, quod imperij pignus custodia eius templi tenetur, loquar? & 3. Decad. lib. 6. Vestæ ædem peritam & æternos ignes. Inextinctum autem vocat Ouidius lib. 6. Pastorum, quo loco citauimus supra ibi, In quo multa Vestæ. Perpetuum plurimi dicunt, ut Plutar. in Numa &c.

y In penetralibus.] Ex Virgilio vbi nuper citauimus.

z In fictilibus vasculis.] Seruius in illud Virgilij Aeneid. 11.

- Consiis habitus non futilis auctor.

De vase fictili loquens, sic scribit, non futilis auctor, id est non inanis. Nam futilis quoddam est vas lato ore, fundo angusto, quo utebantur in sacris Vestæ:

quia aqua ad sacra hausta in terra non ponitur: quod si fiat, piaculum est. vnde & excogitatum vas est, quod stare non possit: sed positum statim effunderetur: inde & homo commissa non retinens, Futilis dicitur: contra non futilis, bonus in consiliis, non inanis.

a Ab omni virorum contagio.] Ut quæ perpetuam castitatem seruabant. ut scribit Plutar. in Numa. Nam quæ virginitatem prodiderat, viua ad portam, quam Collinam vocant, defodiebatur. L. Flotus in Numa, sic scribit, In primis focum Vestæ virginibus colendum dedit, ut ad simulachrum cælestium syderum, custos imperij flamma vigilaret. Ignis porro inextincti custodes virgines erant, ut pura & incorruptam ignis substantiam inuolatis item integrisque corporibus, illis commendarent: siue quod sterile ac infecundum esset, scitè virginitati adiungerent. Cælius lib. 15. c. 14.

b Aduersusque eas.] Suetonius in Tiberio, c. 2. Etiam virgo Vestalis fratrem iniussu populi triumphantem, ascenso simul curru vsque in Capitolium profecuta est, ne vetare, aut intercedere fas cuiquam Tribunorum esset.

c Quibus hoc etiam tributum.] Plutarchus in Numa, & Gellius lib. 1. c. 12.

d Ipsæ tamen.] Gellius vbi supra, ipsius Labeonis autoritate.

e Cumque soli Theratiæ.] Plutarchus hanc Tarquiniam vocat in Valerio Publicola, Gellius lib. 6. cap. 7. Terratiam. & diximus in nostris legibus. Connubial. parte 9. nu. 77. incip. sed nec ex vetustis in postrema edit.

*Theratia
vestalium
ferendi
testimonij.*

*Alia vesta-
lium mune-
ra.
Triginta
annorum
castitas ve-
stabilibus
prescrip-
ta.*

*Honor ve-
stabilibus ex-
hibitus.*

foli Theratiae vestali, privilegio honoris, ius testimonij dicendi à populo datum esset, hinc effici cogique potest, reliquas testimonij ferendi ius non habere. ^b eas tamen quum testimonium dicebant, iudicio & foro adesse oportebat. ^h Tum si qua dissidia & similitates, vel aliqua exortæ offensiones fuissent, aut seditio intestina coorta inter ciues, vt vestalibus intercedentibus & deprecatricibus, & quasi internunciis, pacis fœdera inirentur, illarum curæ mandabatur: hisque mediis & procurantibus, offensarum culpâque venia impetrabatur. ⁱ Testamenta quoque, & quæ secretioris consilij, erant, quæve quis celari, & in abdito esse, & suo tempore in lucem promi volebat, apud illas deponerentur, vt in fideli custodia essent. ^k Quibus, postquam in sacerdotium adscitæ fuerunt, triginta annorum castitas præscripta fuit, primo enim decennio quæ ad cultum & arcanas cæremonias, ritusque sacrorum spectarent, quæve vetustissimis carminibus & monumentis prodita erant, ediscebant: secundo verò, quæ didicere, opere complere & efficere: tertio autem decennio, sacra & instituta, ritusque & cæremonias quas didicissent, alias edocere oportebat. Tum demum exacto circulo annorum triginta, velut emeritis stipendiis, liberum erat vel sacerdotio solui, & aliam vitam nancisci, vel si volet, alij nubere, & filios educere, aut sacrorum curam gerere, & eodem cultu ornatuque esse non verabantur. Tãtæque dignationis fuere, vt si extra atrium Vestæ prodire vellet, nisi præcedentibus fascibus ob honorem sacerdotij, foras exire non liceret. ^m Tum si vi morbi aut necessitate, templo excedebant, quò venerationis plus inesset, matronas & grandes natu matres, insignes morum verecundia & probitate, quæ eas comitarentur & custodirent, adhibebant: ⁿ cui ad omnem occursum, etiam consules prætoresque de via decedebant. ^o Quòd si dum foras vadunt, ad capitale quisquam supplicium traheretur, si obuiam fieret, ipsum tunc mortem oppetere, aut nouissimo exemplo affici non decebat. Tantoque cultu & ho-

ANNOTATIONES.

^f Reliquas ferendi testimonij ius non habere.] Quod & ipsum placuit Hermanopulo lib. i. cap. 6. eius operis, cui titulum *ἡρώδης νόμων* nuncupant. Cuius verba attulimus in dictis legib. Connubialibus, vbi supra, quæ omnino vide.

^g Eas tamen cum testimonium dicebant.] Cornel. Celsus lib. 2. Cæterum Virgulariæ potentia adeo nimia ciuitati erat, vt testis in causa quadam, quæ apud Senatum tractabatur, venire dedignaretur, missus est Prætor, qui domi interrogaret: cum virgines Vestales in foro & iudicio audiri, quoties testimonium dicerent, vetus mos fuerit. Cuius etiã mentionem fecimus in illis ll. Connubial. parte 10. num. 33. incip. Facit item.

^h Tum si qua dissidia.] Nam & Vestales conciliarunt Iulium Cæsarem Sylla illi infenso apud Sueton. in vita Cæsaris, ca. i. Messalina autem tentauit à Claudio Imperatore, ab Hostia redeunte ad ipsum vltionem, veniam impetrare sui flagitij per Vibidiam virginum Vestalium vetustissimam, vt Claudij aures adiret, & clementiam expeteret, apud Corn. Tacit. lib. ii. & Vitellius apud eundem lib. 9. Hinc ait Cicero in dissuasiõne legis Agrariæ 2. Si quid deliquero, nullæ sunt virgines, quæ me à vobis deprecantur, quauis vulgò legatur imagines.

ⁱ Testamenta quoque.] Sueton. in Cæsare, c. 83. & in Augusto, ca. omnium postremo. & Cornelius Tacitus lib. i. vbi de testamento ipsius Augusti loquitur. & Plutarchus in Antonio, vbi testamenti ipsius meminit.

^k Quibus postquam in sacerdotium.] Hæc vsque ad verfic. Tantæque dignationis, sunt Dionysij Halicarnassæ lib. 2. Plutarchi in Numa, & in lib. Num leni gerenda respub. Hincque etiam illud Prudentij lib. 2. in Symmachum,

*Tandem virgineam sustidit Vesta senectam,
Tum thalamis habilis timuit vigor, irrita nullus
Fecundauit amor materno viscera partu,
Nubit anus veterana sacro perfuncta labore,
Desertisq; focis, quibus est famulata iuuentus,
Transfert emeritas ad fulcra iugalia rugas,
Disicit & in gelido noua nupta tepescere lecto.*

Dicunt tamen Dionysius & Plutarchus id paucas fecisse, sed parum læto vitæ exitu & ominofo apud cæteras, ita vt libenter posthac virgines æuum exigerent in deæ contubernio.

^l Tantæque dignationis.] Plutarchus in Numa, Cum fascibus, cum prodeunt, deducuntur. Dion li. 47. Virginibus porò Vestalibus dederunt, vt singulis licetoribus vterentur, eò quod quædam ex iis à cœna sub vesperam domum reuertens, cum quæ esset ignoraretur, vim passa fuerat. ^m Tum si vi morbi aut necessitate.] Cælius Lect. antiq. lib. 15. c. 14.

ⁿ Cui ad omnem occursum.] Seneca lib. Declam. 7. declamat. 8. vbi præterea dicit magistratus illis fascies submittere & D. Hieronymus in Iouinianum lib. i.

^o Quòd si dum foras vadunt.] Plutarchus in Numa.

p Vt

nore ob sanctitatem sacerdotij habitæ sunt, ^p vt seruitia fugitiua nondum urbem egressa, in loco precationis retinerent, & seruitute eximerent. Ad se quoque fugientes, ab iniuria prohibere, atque à cuiusque magistratus imperio intercedere poterant: ab eisque quum sacrosanctæ forent, aut decreto iussuque earum, nulli magistratui, nec tribuno plebis, qui pariter sacrosanctus est, prouocare permissum: tantumque illarum iussui virium & roboris fuit, ^q vt Claudia Vestalis patrem iniussu populi triumphantem, necui tribuno intercedere liceret, ascenso simul curru, in capitolium sequuta fuerit.

^r Quod si quando Vestæ ignis (cuius præcipuam ducebant curam) extinctus foret id inter non minima prodigia habitum, magna semper mercede expiatum fuit: quippe ex eo formido, & non mediocris terror religioque senatui populoque incussa erat, illi que non procuratis, aut diis non propitiatis, à rebus agendis grauibusque negociis haud secus abstinebant, quàm si dira & tetra prodigia, aut portenta calamitosa prædicta forent. ^s Ea verò Vestalis, cuius custodia fuerat, ob seccordiam, sicut ob alia crimina, à pontifice maximo, qui eas fideli custodia seruabat, flagro plectebatur. In abdito enim conclaui & penitus abstruso loco, eam obtento linteo flagris plectebat: ^t Ignem verò extinctum ita suscitabat, vt vas æneum pellucidum trium angulorum, ad solis iubar obiceret, ita vt vndique accensus in orbem coiret: illudque vsque adeo diuerberaret, donec conceptum ignem arida materia clibano in ædem ferret. ^v Quem quidem nouum accendere calendis Martiis, quibus principium anni agebatur, quotannis solitæ sunt. Fuitque is ignis perpetuus in penetralibus sacris, & penu Vestæ velut sanctiore recessu conditus: in quo ^x Palladium & dij ^y penates Troia aduecti, fatale pignus im-

*Vestæ ignis
extinctus
prodigij lo-
co habitus.*

*Vestalis
cuius inco-
ria ignis
extinctus,
flagris co-
sa à ponti-
fice.*

*Ignis Ve-
stæ resisten-
tiam ratio.
Palladium
& dij penates
in Ve-
staliæ inco-
stodia.*

ANNOTATIONES.

^p Vt seruitia fugitiua.] Plinius lib. 28. cap. 2. Vestales nostras hodie credimus nondum egressa urbe mancipia fugitiua retinere in loco precationis.

^q Vt Claudia Vestalis.] Cicero pro Cælio, Non virgo, inquit, illa Vestalis Claudia, quæ patrem complexa triumphantem, ab inimico Tribuno plebis de curru trahi passa non est. Valerius lib. 5. cap. de Pietate erga parentes. Claudia Vestalis, inquit, cum patrem suum triumphantem è curru violenta Tribun. pleb. manu detrahi animaduertisset, mira celeritate vtriusque se interponendo, amplissimam potestatem inimicitis accensam depulit. Igitur alterum triumphum pater in Capitolium, alterum filia in ædem Vestæ duxit. Suetonius in Tiberio, cap. 2. ad finem. non patrem, sed fratrem Claudie Vestalis virginis fuisse scribit his verbis, Etiam virgo Vestalis fratrem iniussu populi triumphantem, ascenso simul curru, vsque in Capitolium profecuta est, ne vetare, aut intercedere fas cuiquam Tribunorum esset.

^r Quod si quando Vestæ ignis.] Hæc vsque ad verfic. Ea verò sunt Titi Liuij 3. Dec. lib. 8.

^s Ea verò Vestalis.] Hæc item vsque ad ea verba, Ignem verò extinctum. sunt Liuij vbi supra, Valerij Maximi lib. i. cap. i. vbi de P. Licinio, Plutarchi in Numa, & Festi Pompeij lib. 9. & Iulij Obsequentis Prodigiorum c. 62.

^t Quem quidem nouum accendere.] Ouidius de Calendis Martiis loquens li. 3. Fastorum,

*Adde quod arcana fieri nouus ignis in æde
Dicitur, & vires flamma resecta capit.*

^v In penetralibus.] Ex Virgilio lib. 2. Aeneidos, *Æternumq; adytis effert penetralibus ignem.*

Quod nos ad aliud supra citauimus.

^x Palladium.] De quo Virgil. lib. 2. Aeneidos, *Fatale aggressi sacro auellere templo
Palladium, casus summa custodibus arcis,
Corripuere sacram effigiem.*

Et ibi Seruus. Dionysius Halicarnassæus lib. i. Strabon lib. 6. Plutarchus in Camillo, & in Parallellis c. 35. Pausanias in Atticis. Sed & ex Plutarcho maximè intelliges id Palladium asseruari solitum in penitissimis Vestæ ædibus. Pherecydes dicit omnia simulachra humana manu non facta, & quicquid è celo in terram deuoluitur, Palladia vocari. Meminit Herodianus lib. i. Palladij, quod Commodi temporibus, templo Vestæ ardente, virgines Vestales in regiam, per viam Sacram transfulerunt.

^y Et dij Penates.] Macrobius lib. 3. cap. 4. ex sententia lib. Rerum humanarum 2. refert Dardanum deos Penates ex Samothrace in Phrygiam, & Aeneam ex Phrygia in Samothraciam detulisse. Penates quidam esse dixerunt, per quos penitus spiramus, per quos habemus corpus & rationem animi possidemus. Esse autem medium æthera Iouem, Iunonem verò imum æthera cum terra, & Mineruam summum ætheris cacumen. Varro, vt est apud Arnobium lib. 3. contra Gentiles, Penates, ait, qui sunt introrsus atque in intimis penetralibus, cœli deos esse censet, quos loquimur, nec eorum numerum, nec nomina sciri. Hos Consentes, & Complices Ethruetci aiunt & nominant, quòd vnà oriantur & occidunt vnâ: sex mares & totidem feminas nominibus ignotis, & iis nationis barbarissimæ: sed eos summi Iouis consiliarios ac Principes existimari. Nec defuerunt qui scriberent Iouem, Iunonem ac Mineruam, deos Penates existere: sine quibus viuere ac sapere nequeamus: sed qui penitus nos re-

perij colebantur, ad quod nulli hominum, nisi vestalibus & pontificibus adire fas erat. ^a Qui quidem dij fuere duo iuvenes veteris artis & operæ paruis imagunculis sedentes, & militari more pila tenentes: ^b tamen Palladium ab Aenea aduectum, nonnulli Apollinem & Neptunum ferant: ^c alij Troianam Palladem Romæ & Lauini, Luceriæ & Siritidæ demonstrari tradunt: qui ab Aenea in Italiam allati, Lauini mansere primùm, mox ab Iulo in Albam à se conditam translatos, pristinam Lauini sedem sua spòte repetisse dicunt. Quod si quando vestales sacra diis libarent, aut Vestæ rem diuinam facerent, eo cultu ornaturque erant, ^d vt licet vittatæ incederent, ^e album tunc vestimentum, ^f quod suffibulum vocant, oblongum prætextum quadragulum in capite sumerent: illudque fibula subnecterent, ^g castaque mola ^h & sale tuso, ac in ollam fictilem misso, & mox in aquam iniecto, sacra facerent, ⁱ calicibusque fictilibus, qui cululli dicti sunt, Vestæ & diis libarent: ^k scirpeasque effigies triginta nu-

Vestaliū
ornatus in
sacrifican-
do.
Suffibulū.
Sacrificij
modus.
Scirpea ef-
figies in
Tiberim
deiectæ.

ANNO TATIONES.

gant ratione, calore ac spiritu. Hæc Arnobius vbi supra. Hos Penates Aeneas secum in Italiam deuexit. Virg. Aeneid. 1.

Sum pius Aeneas, raptos qui ex hoste Penates

Classe ueho mecum.

^z Ad quod nulli hominum. Id ex Aelio Lampridio in vita Heliogabali. Nec Romanas, inquit, tantum extinguere voluit religiones, sed per orbem terræ, vnum studens, vt Heliogabalus Deus vnus vbique coleretur: & in penum Vestæ, quod solæ virgines, solique pontifices adeunt, irrupit, pollutus ipse omni contagione morum, cum his qui se pollutauerant.

^a Qui quidem dij. Dionysius Halicarnassensis Antiq. Ro. lib. 1. de diis Penatibus loquens hæc scribit, Templum Romæ non procul foro ostenditur, secundum viam quæ ad Carinas fert compendio, situm in loco obscuro, propter circuniecta ædificia, qui Romano vulgo sub oliuis dicitur. In eo positæ sunt Troianorum deorum imagines, quas cuius fas est inspicere, cum inscriptione Denates, quæ Penates significat. Videntur enim mihi prisca ante inuentum P vsurpasse pro eo D literam. Sunt autem hastati duo iuvenes habitu sedentium admodum antiqui operis. Alia quoque multa in antiquis templis horum deorum idola conspeximus, & in omnibus duos iuvenes militari habitu. Lapis alter vertit, vt videre est apud Gyraldum lib. Historiæ deorum decimoquinto.

^b Tamen Palladium. Macrobius d. lib. 3. c. 4.

^c Alij Palladem Troianam Romæ. Hæc vsque ad ea verba, Qui ab Aenea. Sunt Strabonis Geographiæ lib. 6. Sed & de Lauinio Valerius Maximus lib. 1. cap. 8. vbi de Troianis loquitur, ita scribit, Referam nunc quod suo seculo cognitum manauit ad posteros: Penates deos Aeneam Troia aduectos Lauini collocasse: inde ab Ascanio filio eius Albam, quam ipse condiderat, translatos, pristinum sacrarium repetisse: & quia id humana manu factum existimari poterat, relatos Albam, voluntatem suam altero transitu significasse.

^d Vt licet vittatæ incederent. Ouid. 3. Fastorum de Sylua Vestali loquens,

*Ignibus iliæis aderam, cum lapsa capillis
Decidit ante sacros linea vittæ focos.*

Et lib. 5. eiusdem operis,

Nullaq̄ dicitur vittas temerasse sacerdos

Hoc Duce, nec vina defodietur humo.

Et lib. 3. Amorum eleg. 6. de Iliæ Vestali,

Quod cultus abire tuis quid sola vagaris?

Vitta nec cuiusq̄ impedit alba comas?

Nam & hinc vittata sacerdos Luciano lib. 1. dicitur,

Vestalemq̄ chorum ducit vittata sacerdos,

Troianam soli cui fas vidisse Meneruam.

Et Iuuenalis satyra 4. post princ.

Cum quo nuper vittata iacebat

Sanguine adhuc viso terram subitura sacerdos.

Et id quoque videre licet ex Dionysio Halicarnassense lib. 2.

^e Album tunc vestimentum. Quod vel patet ex illo loco Ouidij lib. 3. Amorum nuper citato.

^f Quod suffibulum. Totum id vsque ad vers. Castaque mola. est Festi Pompeij lib. 17. non longè ante finem, vbi de suffibulo loquitur. Suffibulum, inquit, vestimentum album erat, prætextum, quadrangulum, oblongum, quod in capite Vestales virgines sacrificantes habebant, idque fibula comprehendebatur.

^g Castaque mola. Festus Pompeius lib. 3. paulò ante fi. Casta, inquit, mola genus sacrificij, quod Vestales faciebant.

^h Et sale tuso. Gyraldus historiæ deorum synragmate 17.

ⁱ Calicibusque fictilibus, qui cululli dicti sunt. Acron & Porphyrio interpretes in illud Horatij lib. 1. Car. Ode 31.

Dives & aureis

Mercator exsiccet culullis

Vina Syra reparata merce.

Proprie Cululli calices sunt, quidam fictiles, quibus Pontifices, virginisque Vestales, in sacris vtuntur: hic autem pro vrceolis & conchis posuit. Alibi autem idem Acron in illud eiusdem Horatij de Arte Poëtica non aded longè à fi.

Reges dicuntur multis vrgerè culullis

Et torquere mero, quem perspexisse laborant,

An sit amicitia dignus.

Culullis, inquit, id est, calicibus & est diminutiuum à Culeo & citat primum locum Horatij.

^k Scirpeasque effigies. Varro lib. 3. seu aliorum computatione 6. de ling. Lat. Argei, inquit, sunt & scirpeis virgultis, simulachra sunt hominum triginta,

mero, quas Argeos vocant, ex virgulto statis diebus in Tiberim deiicerent, arasque deorum, numinibus accenso foculo, dicarent: quibus hoc proprium ferunt, vt defectum capillum tanquam sacrosanctum, vulgo atteri non sinerent: sed in loto arbore conspicuæ magnitudinis, quæ in Lucinæ ara colebatur, apponerent, cui ob id capillatæ nomen. ^m Tum si quando sacramento adigebatur, nisi per suam Vestam iurare licebat. Eratque Vestalium opus, annis singulis statâ die, Regem sacrorum adire, vtque vigilaret, neve diuina intermitteret, præmonere præcaueretque. Tantæque dignationis & pudoris habitæ sunt, vt his presentibus tanquam arbitris numinibus, non factis modò, sed & verbis obscœnis & prætextatis abstinerent: easque velut augusta & sancta templa, atque vnicum castitatis exemplar, religiosè obseruaret. Et tamen tanti exempli & disciplinæ forent, ⁿ illas tamen athletarum spectaculis & theatro interfuisse quandoque legimus, scilicet remisso officij munere, de concilij sententia. ^o Si qua verò detestabili scelere polluta, omnium sententiis pontificum incesti conuicta, & damnata foret, in eam manus aut vim inferre nulli licuit: sed postquam familiam in potestate habere, & sacris abstinere iussa fuerat, statâ die sub effossa humo ad portam Collinam, in loco ^p cui Scelerato nomen, viam defodiebant, virginis verò stupratorem in comitio cædebant ad necem. ^r In ea enim subterranea erat fouea, ad quam gradibus descensus, & in imo lectulus, lucerna ardens, panis simul & lac, item aqua, & in gutto oleum. ^s virginem verò damnatam, demptis vittis è vertice, feretro impositam, cultu miserabili, maximo omnium horrore, eò deducebant: quò vbi deducta fuerat, vinculis solutam, pontifex maximus solenne præfatus carmen, capite velato, ad ostium foueæ constituebat: & postquam introgressa fuerat, illo auerso, & scalis sublatis, desuperque aggesta humo, defodiebant viam, ita vt ab omni

Lotos ca-
pillata.
Vestaliū
insuian-
dum.
Munus
aliud Ve-
staliū.
Honos.

Spectacu-
lis admissa.
Vestalis in
cesti con-
uicta pœ-
na.

Stuprato-
ris pœna.

ANNO TATIONES.

^{ra}, ea quotannis ponte Sublicio à sacerdotibus publice deiici solent in Tiberim. Festus Pompeius lib. 1. Argeos, ait, vocabant scirpeas effigies, quæ per virgines Vestales annis singulis iaciebantur in Tiberim.

^l Quibus hoc proprium ferunt. Id vsque ad ea verba, Tum si quando. est Plinij lib. 16. cap. 44. post princ. Festus autem Pompeius lib. 3. scribit, Capillatam vel Capillarem arborem dici, in qua capillum tonsum suspendebant.

^m Tum si quando sacramento adigebantur. Seneca Declam. lib. 7. decla. 8.

ⁿ Illas tamen athletarum spectaculis. Suetonius in Nerone, cap. 12. in fi. sic scribit, Ad athletarum spectaculum inuitauit & virgines Vestales, quia Olympiæ quoque sacerdotibus spectare conceditur. Cornel. Tacitus lib. 4. Vnde & Prudentius in Symmachum lib. 2. de his Vestalibus loquens,

Interea dum tortæ vagos ligat insula crines,

Fatalesq̄, adolet prunas innupta sacerdos,

Fertur per medias, vt publica pompa plateas,

Pilento residens molli, seq̄ ore retecto

Impunit attonita virgo spectabilis vrbi,

Inde ad confessum cauea pudor almus & expers

Sanguinis it pietas, hominum visura cruentos

Congressus, mortesq̄, & vulnèra vendita pastu

Spectatura sacris oculis: sed & illa verendis

Vittarum insigne phaleris, fruiturq̄, lanistis.

^o Si qua verò. Hæc sunt Plutarchi in Numa, & Problematum cap. 96. Et vide nostras leges Conubiales parte 15. nu. 120. incip. Nam & apud.

^p Cui scelerato nomen. Liuius 1. Decad. lib. 1.

iterumque 8. vbi de Minutia Vestali. & Fest. Pompeius lib. 17.

^q Virginis verò stupratorem. Dionysius lib. 8. paulò ante fi. vbi de Opimiæ corruptoribus. Tandem ad Pontifices delatum est, vnam Vestalium, ignis sacri custodum, Opimiam amissa virginitate, sacra pollucere. Cuius criminis vera confessione questionibus expressa, aliis quoque argumentis conuictam, traduxerunt per medium comitium, dempra prius capiti corona suis manibus, viamque defoderunt in specu subterraneo. Duos verò eius corruptores flagitij coargutos confestim necauerunt verberatos publice. & lib. 9. scribit Vrbiniæ, virginitate amissa, amotam à sacris, & iudicio conuictam verberatam fuisse, traductamque per vibem viam defossam. Ex incesti autem patroribus alterum sibi ipsi manus intulisse, alterum à Pontificibus comprehensum, in foro sub furca flagris casum atque necatum, atque ita demum pestilentiam desisse. Liuius 3. Decad. libro 2. vbi de L. Cantilio scriba minorum Pontificum Floroniæ Vestalis stupratore, à Pontifice Max. virgine in comitio ad mortem vsque cæso, loquitur. Suetonius in Domitiano, c. 8. scribit Domitianum incesta virginum Vestalium à patre suo & fratre quoque neglecta, vtrè, ac feruere coërcuisse: priora capitali supplicio, posteriora more veteri.

^r In ea enim subterranea erat fouea. Dionysius Halicarnassensis lib. 2. Plutarchus in Numa, & problematum c. 96.

^s Virginem verò damnatam. Plutarchus in Numa.

hominis tactu illa extingueretur. Quae die tanquam lugubri & ominosa conseruata vrbe, velut si repentinum incommodum accidisset, iustitio indicto, nihil publice magnaeque rei agere licebat. Tanta videlicet cura, tantaque sollicitudine prisci cauebant, nequa in sacerdotes & deo dicatas virgines vis fieret. Fuere autem Vestales incesti damnatae inter alias, ^r Popilia, ^x Aemilia, ^y Oppia, ^z Fabia, ^a Minutia, ^b Sextilia, ^c Opimia, & Fleronia, inter quas ^d Caparonia suspendio supplicium prauehit. Fabia vero incesti causam dixit, cum ei Catilina obiiceretur, & quia soror Terentiae Ciceronis erat, inducto crimine absoluta fuit. ^e Cornelia Maximilia absens & inaudita a Domitiano incesti rea, quum esset absoluta, non admitti forsitan criminis, prauo iudicio poenas dedit. ^f Cumque Urbina falsi criminis, virgis caesa & viua defossa fuisset, religio urbem peruasit, immeritam poenam luisset, quod pestilenti contagio matronae mortuos edebant partus, ipsaeque una interibant, ob id admissum peccati, & merita noxa puniri. ^g Posthumia vero ob mundiosem cultum, criminis insimulata, causam dixit: mox sine noxa & innocens comperta, de collegij sententia omnium votis absoluta fuit.

ANNO TATIONES.

^r Quae die tanquam lugubri.] Idem Plutarch. ibidem. Quin & id nephas in prodigium vertebatur, quod sacrificiis expiabatur, vt videre est apud Liuium 3. Decad. lib. 2. & in locis quos nuper citauimus, & Iulium Obsequentem Prodigioum c. 97. v. Popilia.] Paulus Orosius lib. 3. cap. 9. in fi. vbi non Popiliam, sed Minutiam virginem Vestalem incesti damnatam, viuaque obrutam in vico, qui Sceleratus dicitur, feribit. Eusebius Pompiliam vocat in Chronicis, Olympiade 73. Haec autem a nonnullis Oppia dicitur, de qua paulo post.

^x Aemilia.] Asconius Pedianus in Orat. Ciceronis pro Milone, Plutarchus problem. ca. 83. Macrobius Feneftellar auctoritate lib. 1. ca. 10. dicit Aemiliam virginem 15. Calendarum Ianuariarum esse damnatam: quod die si Saturnalia gererentur, nec causam omnino dixisset. L. Florus epist. Liuij lib. 63. Orosius lib. 5. c. 14.

^y Oppia.] Liuus 1. Decad. lib. 2. Accessere, ait, ad agras iam omnium mentes prodigia caelestia, prope quotidianas in vrbe agrisque ostentantia minas: motique ira numinis, causam nullam aliam vates canebant, publice priuatimque nunc extis, nunc per aues consulti, quam haud rite facta fieri. Qui terrores tamen eo euasere, vt Oppia virgo Vestalis incesti poenas dederit. Iulius Obsequens Prodigioum c. 11. vbi dicit hanc a quibusdam fuisset vocatam Popiniam, ab alijs Popiliam.

^z Fabia.] Vide infra in verbo, Fabia vero incesti causam dixit.

^a Minutia.] Liuus 1. Dec. lib. 8. Eo anno, inquit, Minutia Vestalis suspecta primo propter mundiosem cultum: insimulata deinde apud Pontifices ab indice seruo, cum decreto eorum iussa esset factis abstineri, familiamque in potestate habere: facto iudicio, viua sub terram ad portam Collinam, dextra via stratum, defossa Scelerato campo. D. Hieronymus in Iouinianum lib. 1. Orosius lib. 3. c. 9. in fi.

^b Sextilia.] L. Florus epitome Liuij lib. 14. Paulus Orosius lib. 4. c. 2. in fi.

^c Opimia atque Fleronia.] Liuus 3. Dec. lib. 2. sic feribit, Terenti etiam super tantas clades, cum caeteris prodigijs, tum quod duae Vestales eo anno,

Opimia atque Fleronia, stupri comperta: & altera sub terram, vt mos est, ad portam Collinam necata fuerat: altera sibi met ipsa mortem conscuerat. Dionysius Halicarn. lib. 8. ante fi. vt iam diximus in verbo, Virginis vero stupratorem.

^d Caparonia.] Paulus Orosius lib. 4. cap. 5. Eutropius Rerum Roma. lib. 2. Et haec forte est quam Plutarch. in vita Fabij Maximi dicit sibi met mortem conscuuisse, cum in stupro deprehensa fuisset, sed eam non nominat. Aut ipsamet Fleronia, de qua loquutus est proxime, quae & ipsa sibi mortem conscuuit, vt iam in praeced. diximus.

^e Fabia vero incesti causam dixit.] Asconius Pedianus in Cicer. Orat. in toga candida contra C. Antonium & Catilinam. Fabia, inquit, Vestalis causam incesti dixerat, cum ei Catilina obiiceretur: eratque absoluta haec Fabia, quia soror erat Terentiae Ciceronis.

^f Cornelia Maximilla.] Suetonius in Domitiano, ca. 8. Plinius lib. Episto. 4. epist. 11. ad Cornelium Minutianum. Hinc non absurde apud Plinium pro Corneliā Maximillam Vestalem, legi posset Corneliā Maximam, vt conueniat cum sententia Tranquilli.

^g Cumque Urbina.] Dionysius Halicarnassensis lib. 9. huius Vestalis, quam Urbiniam vocat, historiam aliter recenset, nempe hanc causam & viua defossam, vt supra diximus ibi, Virginis vero stupr. & eum qui cum illa incestum patrauerat, in foro sub furca flagris caesum & necatum.

^h Posthumia vero.] Liuus 1. Dec. lib. 4. Eodem anno, inquit, Posthumia virgo Vestalis de incestu causam dixit, crimine innoxia: ob suspicionem propter cultum amoeniorem, ingeniumque liberius, quam virginem decet, parum abhorrens famam. Ampliatam, deinde absolutam pro collegij sententia Pon. Max. abstineri iocis, colique sancte potius quam scite iussit. Ad eas autem quae condemnatae sunt, adde Suniam ex Eusebio Chronographo Olymp. 77. & Tutiam ex L. Floro Epitome Liuij lib. 20. Atque etiam Liciniam & Martiam ex eodem lib. 63. & Plutarcho proble. c. 83.

a Priscos

Ex quibus veteres captare auspicia solebant, & auspicioum quae prospera, quaeve piacularia sint. Cap. XIII.

P

Riscos Romanorum adeo auspicijs deditos fuisse constat, vt post urbem conditam falsa illa superstitione & praua religione ducti, nihil bello vel pace domi militiaeque agerent, nisi auspicato. Sed inter auspicia de quibus antiquitas fabulata est, quae prospera, quaeve piacularia sint, saepe quaeritum est. In primis receptum est, auspicioum quinque genera obseruari ab augurandi peritis: primum ex caelo, secundum ex auibus, tertium ex tripudijs, quartum ex quadrupedibus, vltimum ex diris. Ex his quaedam oblatiua sunt, quae non possuntur: quaedam impetratiua, quae optata veniunt. Oblatiua, non semper auspicioum facere: siquidem in potestate videntis sunt, an illa ad se pertinere velint. In augurum enim disciplina hoc traditur primum, nulla auspicia, siue boni, siue mali praenuncia, ad eum qui illa obseruare negauit, pertinere: nam temere iacta, & sine ratione vaga, diuinationem non recipiunt. Ex impetratiuis autem auspicia vera sumi saepe notatum est. Quotiesque augures ex arce augurium petunt, lituum tenent sine nodo

Auspicio-
rum quin-
que gene-
ra

ANNO TATIONES IN CAP. XIII.

^r Priscos Romanorum.] Totum id ferè caput, vt alia multa ex hoc auctore, Casparus in suos Commentarios, De praecipuis diuinationum generibus, inseruit. quo loco de Augurijs & Aruspicijs tractat: nec hunc tamen nominat, nec alios, a quibus haec acceperat. Supra autem libro 3. cap. 15. satis docuimus haec omnia futilia esse, & factis nostris literis prohibita.

^b Nihil bello.] Cicero lib. 1. & 2. de Diuinatione. Liuus 1. Decad. lib. 1. & iterum lib. 6. ad fi. in Orat. Appij Claudij Craesi, vbi sic inquit, Auspicijs hanc urbem conditam esse, auspicijs bello ac pace, domi militiaeque omnia geri, quis est qui ignoret? ^c In primis receptum est, auspicioum quinque genera.] Felus Pompeius lib. 15. haec ad verbum scribit. Quinque genera, inquit, signorum obseruant Augures, ex caelo, ex auibus, ex tripudijs, ex quadrupedibus, ex diris.

^d Ex his quaedam.] Seruius in lib. 6. Aeneidos in eum locum,

Vix ea fatuus erat, gemina cum forte columba

Ipsa sub ora viri caelo venere volantes,

Et viridi sedere solo.

Auguria, inquit Seruius, aut oblatiua sunt, quae non possuntur: aut impetratiua, quae optata veniunt. Quia ergo hoc oblatiuum fuit, dixit, forte, & in 12. eiusdem operis, ibi,

Hic aliud maius Iuturna adiungit, & alto

Dat signum caelo, quo non praestantius ullum

Turbauit mentes Italas, monstroq; fefellit.

Monstroque fefellit. bene fefellit, inquit. Nanque hoc augurium nec oblatiuum est, nec impetratiuum: sed immissum factione Iuturnae, quod carete fide indicat sedes negata. Nam vbiunque firmum introducit augurium, dat ei firmissimam sedem, vt lib. 6.

Ipsa sub ora viri caelo venere volantes,

Et viridi sedere solo.

Item in Mceri,

Ante sinistra caua mouisset ab ilice cornix.

In hoc autem augurio liberatum Cygnum in aqua

cecidisse dicit, quam instabilem esse manifestum est. Et iterum paulo post, ibi,

Hoc erat, hoc votis (inquit) quod saepe petiui,

Accipio, agnoscoq; deos.

Quasi imperatiuum (inquit idem Ser.) hoc augurium vult videri, Accipio, agnoscoque, de modo quasi oblatiuo loquitur. Nam in oblatiujs augurijs in potestate videntis est, vtrum id ad se pertinere velit, an refuret & abominetur. Ergo nunc augurium, dicit se libenter amplecti, & cognoscere circa se voluntatem deorum. Ex quo intelligis hanc legendum, Imperatiua, non Impetratiua.

^e Oblatiua non semper.] Seruius d. lib. 12. posteriori loco.

^f In augurum enim disciplina.] Seneca lib. 2. Naturalium quaestionum. & Plinius lib. 28. c. 2.

^g Ex impetratiuis.] Quod satis inuit Seruius vbi supra.

^h Quotiesque augures ex arce.] Quod fieri solebat ex Liuio 1. Decad. lib. 10. in Oratione P. Decij Muris in princip. Qui Iouis Optim. Max. ornatu decoratus, curru aureo per urbem vectus in Capitolium ascenderit, si conspiciatur cum capite ac lituo, capite velato victimam caedat, auguriumve ex arce capiat.

ⁱ Lituum tenent sine nodo aduincum.] Cicero lib. 1. de Diuinatione. Quid lituus iste vester quod clarissimum est insigne auguratus: vnde nobis est traditus? Nempe eo Romulus regiones direxit tum, cum urbem condidit, qui quidem Romuli lituus: id est incuruum & leuiter a summo inflexum bacillum: quod ab eius litui, in quo canitur similitudine nomen inuenit, cum litus esset in curia Saliorum, quae est in palatio, eaque deflagrasset, inuentus est integer. Liuus 1. Decad. lib. 1. Accitus, inquit, sicut Romulus augurato in vrbe condenda regnum adeptus est, de se quoque consuli iussit. Inde ab Augure, cui deinde honoris gratia, publicum id, perpetuumque sacerdotium fuit, deductus in arcem, in lapide ad meridiem versus confedit. Augur ad laeuam eius capite velato sedent cepit, dextra manu baculum,

Ceremonia dicitur ex arce augurium petebatur. Templum. Ex celo.

aduncum, quo caeli regiones & certa spatia, quibus videnda ad se pertinere volebant, quae templa dicta sunt. sedebat enim augur velato capite, & lituo caeli regiones notabat. Ex caelo fit augurium, ut si laeuum intonuisse, quod prosperi euentus putarunt esse: idem si fulgur a sinistra in dextram emicuisset, Etrusca disciplina:

ANNOTATIONES.

baculum sine nodo aduncum tenens, quem lituum appellarunt. Inde ubi prospectu in urbem agrumque capto deos precatus; regiones ab oriente ad occasum determinavit: dexteras ad meridiem partes, laeuasque ad Septentrionem esse dixit: signum contra quod longissime conspectum oculi ferebant, animo finivit: tum lituo in laeuam manum translato, dextra in capite Numae imposita, precatus est ira, Iupiter pater, si est fas hunc Numam Pompilium, cuius ego caput teneo, Regem Romae esse, ut tua signa nobis certa ac clara sint inter eos fines, quos feci. Tum peregit verbis auspicia, quae mitti vellet. Quibus missis, declaratus Rex Numa de templo descendit. Plutarchus in Romulo sic lituum definit, Est autem, inquit, lituus, inflexus baculus, quo ad inaugurandum sedentes caeli spatia designant.

k Quo caeli regiones.] Seruius in 9. Eglog. Virg. ibi,

Ante sinistra caua &c. & lib. Aeneid. 6. eo loco, Ipsa sub ora viri.

Augures, inquit, designant lituo spatia & eis dant nomina: ut prima pars Antica, posterior, Postica: item dextra & sinistra. Designabant (ut annotavit Ser. in d. loco lib. 6. Aeneid.) item sibi certa spatia, quibus volebant videnda ad se pertinere. Id ex superiore Titi Livij exemplo dignoscere potes.

l Que templa dicta sunt.] Varro de ling. Lat. lib. 3. aut aliorum comput. 6. post princ. m Sedebat enim Augur.] Livius 1. Decad. lib. 1. loco supra allegato.

n Quod prosperi euentus.] Ennius apud Ciceroem lib. 2. de Divinatione,

Cum tonuit laeuum bene tempestate serena. Ipse Cicero in lib. cui Marius nomen erat, qui, ut alij multi eiusdem, perit: sed ex eo se ipse citat in lib. 1. de Divinat.

Partibus intonuit caeli pater ipse sinistris.

Et Virgil. lib. 2. Aeneid.

- Subitoq. fragore

Intonuit laeuum.

Vbi Donatus, Quod, ait, dixit laeuum, debet prosperum intelligi: cuius ratio haec est, laeuum in aliis contraria significant. In sacris autem signis idcirco prospera accipiuntur quae sunt laeuum: quia sacrificantis, vel precantis laeuum dextrum est eius, qui postulata largitur. Et Seruius, laeuum prosperum est, quia caeleste: sinistrum autem, quantum ad auguria, a sinendo est, quod nos agere aliquid sinat. Et idem Virg. lib. 9. eiusdem operis,

Audit & caeli genitor de parte serena

Intonuit laeuum.

Vbi Donatus idem scribit. Seruius autem laeuum exponit prosperum: ut enim supra diximus, Quae sinistra nobis videntur intuentibus caelum, illis dextrae sunt: non quod sinistra bona sint: sed, quod dex-

tra caeli nobis sinistra sunt. Idem Virg. lib. 4. Georg. circa initium,

- Si quem

Numina laeva sinant, auditq. vocatus Apollo.

Vbi & ipse Seruius exponit, laeva, id est, prospera. Et Plinius lib. 2. cap. 54. Laeva, ait, prospera existimantur, quoniam laeva parte mundi ortus est. Alter Plinius Iunior in Panegyrico, Nam caeteros Principes, aut largus cruor hostiarum, aut sinister volatus auium consulentibus nunciauit. Plutarchus problem. cap. 78. ubi eius rei alias quoque rationes reddit. Festus Pompeius lib. 17. tum ubi de sinistris aibus loquitur: quo loco primum dicit autoritate Varronis lib. 5. Epistoliarum quaestionum, id quod iam diximus ex Seruio sinistrum dici, quod finit. Deinde autoritate Asinij, Capitonis & Cincij sinistra auspicia meliora esse, quam dextra, tum ubi de sinistro loquitur, ubi & autoritate Atteij Capitonis scribit, sinistrum in auspiciando significare laetum & prosperum auspiciam. Quibus adde illud Homeri lib. 12. Iliados,

αἰὲς ὁ δὲ ὑψιπέτης, ἐπὶ δεξιερὰ λαὸν ἔεργον.

Id est,

Aquila aeternum volans, ad sinistram populum retinens.

Quamquam postea ita loquatur, ut sentiat nihil interesse inter sinistrum & dextrum in his rebus, eius carmen id est,

- πᾶσι δὲ μετὰ πρόσωπ' ἔδ' ἀλεγειῶν, εἴτ' ἐπὶ δεξιέρῳ ἰωσι πρὸς ἡὸν ἠελίοντα, εἴτ' ἐπὶ δεξιερὰ τοῖγε πρὸς ἡὸν ἰωρόεντα.

Illudque Statij lib. 3. Thebaidos,

Signa feras, laeuusq. tones. tunc omnis in astra

Consonet arcana volucris bona murmurant lingua.

Si prohibes, hic nocte moras, dextrisq. profundum

Alitibus praetere diem.

Vbi Laetantius interpres. Laeuus, inquit, id est, bono omine confirmes auspicia: quia optimum augurantibus signum est. id est, si de sinistra caeli tonuerit, & paucis interiectis. Dextra enim parte in contrario, laeva in bono. Et paulo post, De caelo venientibus a dextra parte aibus auguria mala sunt.

o Idem si fulgur a sinistra in dextram emicuisset.] Dionysius Halicarnassensis lib. 2. non adeo longe a princip. Peractis precibus fulgur a sinistris ad dextra emicuit. Habent autem Romani talia pro addictoriis, siue ex disciplina Etrusca, siue ita edocti a maioribus, hac ratione (ut equidem arbitror) quod sedes sit optima in captandis auspiciis, quae Orientem spectet, vnde sol & luna surgunt, stellaeque tam fixae quam erraticae, & vnde mundi motus sumit exordium: cuius circulari vertigine cuncta, quae in eo sunt, modo super terram existunt, modo sub terra latitant. Porro qui Orientem spectant, Septentriones a sinistris habent, a dextris meridiem. Honoratius est autem prius quam posterius: sublimis enim ab Aquilonari tractu polus attollitur, circa

quia quae nobis laeva sunt, a diis dextra ex parte demitti putant. Ideo fulmen in rebus omnibus laetum auspiciam facit, bonique euentus est, si sinistra ex parte venit. In auspiciis enim quae sinistra sunt, bene euentura putantur. Tametsi Graeci dextra ex parte veniens augurium, auspiciatius putent. Ex his tamen dira habentur fulmina, quae per septentrionem in occasum vergunt: quae vero ex ortu ducunt originem, & in eandem partem caeli circumactu redeunt, summam portendunt felicitatem, quale ostentum Syllae dictatori oblatum memorant. aut quum fulmen a caelo decidit, rursusque in sublimi crebris ignibus micat, quod fortunatum fuisse nemo dubitavit. Ipsum tamen fulmen quacunque ex parte venit, comitia impedit. Ioue enim tonante nihil cum populo agi posse liquet. Si tamen tonet in comitiis, vitium oblatum creandis magistratibus, atque ideo obnunciari oportere. Si autem grandinet simul & fulminet, calamitatem praesignari volunt. Propterea cum omnes dii manu-

Græci. Fulmina dira, & cetera.

Fulmen comitia impedit.

ANNOTATIONES.

circa quem mundus voluitur, & a quinque sphaerae circulis, qui vocatur Arcticus, hac parte semper est conspicuus. At ab Australi tractu, is qui vocatur Antarcticus, semper in ea parte delitet. Verisimile est autem inter signa, quae de caelo seruantur, ea praecellere, quae sunt in parte optima. Et quoniam ad Orientem vergentia potiore partem obrinent, quam Occidentalia, tum in his ipsis celsiora sunt australibus aquilonaria, merido habentur optima.

p Quia quae nobis laeva sunt.] Seruius in lib. 2. Aeneid. post princ. ibi,

- Si mens non laeva fuisset.

Contraria: Nam de humanis rebus id significat: de diuinis vero prosperum.

q Ideo fulmen.] Vide supra in verbo, Idem si fulgur a sinistra.

r Tametsi Graeci.] Cicero lib. 2. de Divinatione. authorem laudans eius rei Homerum: cuius (ni fallor) locus est lib. 2. Iliados,

ἀσπράπιον ἐπίθεξι, εὐαλοσινμα χήρα φάων.

Aut ex libro Odyssae 15.

ὡς ἄρα οἱ εἰπόντι ἐπέηατο θεξίδος ὄρνις, αἰετὸς δὲ γῆνα φέρον ὄνοχεσσι πέλμαρον, ἡμερον ἐξ ἀυλῆς, οἱ δ' ἰδὲ ὄνιες ἐποντο ἀνέρες ἠδ' ἐγυῶσιν οἴδεσφιν ἐγγυθῆν ἐλθῶν. θεξίδος ἦξε πρόσθ' ἵππων, οἱ δ' ἐἰδὲ ὄνιες γῆρασιν, ἃ παῖσιν ἐπὶ φρεσὶ θυμὸς ἰάνθη.

Sed & Perla fulgura ac tonitrua dextra pro felici augurio ducunt, ut videre licet ex Xenophonte lib. 1. Pædiae Cyri. ubi sic inquit, Cyrus domum reuersus, precatusque Vestam patriam, ac Iouem patrium aliosque deos, pergebat ad exercitum, eumque pater vna deducebat. Sed posteaquam adis egressi sunt, dicuntur fulgura ei atque tonitrua dextra esse facta. Quae ubi apparuissent, nullo praeterea videntes alio augurio iter faciebant, quod signa Dei Opti. Maxi. nihil aliud portenderent. Et iterum lib. 7. post princip. ubi Cyrus, inquit, equum ascendit, stetitque respiciens quae erat perrecturus, fulmen dextero insonuit. Hic autem dixit, Te sequemur, o Iupiter Opti. Maxi. Vide Senecam lib. 2. Quaest. Natur.

s Ex his tamen dira.] Haec vsque ad versic. Aut cum fulmen sunt Plinij lib. 2. c. 54.

t Aut cum fulmen.] Et id quoque elicitur ex Plinio ubi supra, sed non adeo clare.

v Comitia impedit.] Cicero lib. 2. de Divinat. Livius 3. Decad. lib. 3. & 4. Decad. lib. 10. tum alibi, tum ad fi. Cornelius Tacitus lib. 17. Plutarchus in Catone Vicensi, ubi tradit Pompeium dissoluisse Comitia, quibus Cato Vicensis Praetor creabatur, quod se tonitrua audiuisset dixisset.

x Ioue enim tonante.] Cicero in Vatinius scribit iam inde a Romulo decretum fuisse ab auguribus Ioue fulgente cum populo agi nefas esse. Idem Cicero Antoniana 5. Ioue enim, inquit, tonante cum populo agi non esse fas, quis ignorat? Et paulo post, Quam legem igitur se Augur dicit tulisse, non modo tonante Ioue, sed prope clamore caelesti prohibente. Livius 3. Dec. lib. 3. scribit Marcellum consulem creatum, magistratu amotum fuisse, quod tonuisset, cum iniret consulatum. Et lib. 2. de Divinat. Itaque in nostris Commentariis scriptum habemus, Ioue tonante, fulgurante comitia populi habere nefas. Asconius in Orat. Cicer. in Pisonem.

y Si tamen tonet in Comitiis.] Ex his quos supra citauimus in verbo, Ioue cum tonante. z Si vero grandinet.] Tempestate Comitia dirempta fuisse aperte ostendit Livius 4. Decad. lib. 10. in fine. Secundum triumphum Comitia edixit, quibus creati Coll. sunt M. Iunius Brutus, A. Milius Vulsus. Praetorum inde tribus creatis, Comitia tempestatum diremit. Plinius lib. 18. ca. 28. in fi. refert tempestatum nomine grandines & procellas caeteraque similia intelligi.

a Propterea cum omnes dii.] De huiusmodi manubiis deorum, Seruius enarrans illud libri 1. Aeneidos,

Ipsa Iouis rapidum iaculata a nubibus ignem, Disseditq. rates, euertitq. equora ventis.

In libris Etruscorum, inquit, lectum est, iactus fulminum manubias dici & certa esse numina possidentia fulminum iactus, ut Iouem, Vulcanum & Mineruam. Vnde cauendum est, ne aliis haec numinibus demus. Et Festus Pompeius lib. 11. in princ. Manubiae Iouis tres dicuntur esse: quarum vna sunt minima, quae moneant placidaeque sint. Altera, quae maiores sunt, ac veniunt cum fragore, discutiantque ac diuellant, quae a Ioue sunt, & consilio deorum mitti existimantur. Tertiae his ampliores, quae cum igne veniant, & quanquam nullum sine igne fulgur sic ha-

Manubia Iouis cur rubra. Fulmina diurna Iouis, nocturna Plutonis tributa. Popyfma, Fulminis a uertedi ratio. Fulmina in pollutis lucis. Bidental. Tonitrus impares, pares, meridiani, sereno tepore emiffi.

bias albas nigrasque habeant, solius Iouis rubras esse volunt. Et quamuis Hetrufci vates nouem diis fulminum iactus potestatesque tribuant, quorum vndecim fuere genera: Romani tamen diurna Ioui, nocturna Summano (quem Plutonem dicunt) tradiderunt. Fuitque memorie proditum, ea fulmina quae solus Iupiter excutit, laeta esse: quae vero concilio deorum aduocato, auersa reputari. Ideo fulgetras adorare, & popysmatibus obstrepere, consensum esse gentium Plinius notauit. Est autem popysma, sibilus tenuis, ore emiffus. Graeci vero, vt vim tonitrus & speciem fulminantis caeli auerterent, pateris vina effundebant. Thraces dum fulminat aut tonat, in caelum sagittas intendunt, rati tonantem hostem esse Dei, quem ipsi colerent. Paulo tamen Aemylio apud Amphipolim sacrificante, fulmen e caelo emiffum, quum sacra combussisset, regni mutationem portendit, quod mox consequutum est. Fuitque opinio haruspicum, fulmina magnopere fieri in pollutis lucis: ideo reliquias fulminis cum sacrificio sepelire, disperfosque ignes in vnum cogere, & quaedam tacita prece, terre condere solebant, quem locum bidental dixerunt. Nonnulli impares tonitrus boni ominis esse, & felicia portendere volunt: pares autem, diros euetus & calamitates: alij matutinos, ventum: imbrem vero, meridianos praedicere. Serena

ANNOTATIONES.

fit: haec propriam differentiam habeant, quod aut adurant, aut fuligine deformant, aut accendant, quae statum mutant deorum consilio superiorum. b Et quamuis Etrufci vates. Seneca lib. 2. Natural. quaeft. & Plinius lib. 2. cap. 52. in princ. sic inquit, Tuscorum litera nouem deos emittere fulmina existimant, Iouem enim trina iaculari. Romani duo tantum ex his seruauere, diurna attribuentes Ioui, nocturna Summano, rariora sane eadem de causa frigidioris caeli. c Romani tamen. Plinius vbi supra. Fest. Pompeius lib. 4. in fi. Diuum fulgur appellabant diurnum, quod putabant Iouis, vt nocturnum Summani. D. Augustin. lib. 4. c. 23. prope fin. Romani, ait, veteres nescio quem Summanum, cui nocturna fulmina tribuebant, coluerunt magis quam Iouem, ad quem diurna fulmina pertinebant. Martianus Capella lib. 2. Nuptiarum sic de Summano inquit, Denique omnis aeris a luna diffusio, sub Plutonis potestate consistit, qui etiam Summanus dicitur: quasi summus manium. Idem alio loco, Manes, inquit, corpori humano praesules attributi sunt, qui parentum seminibus manauerunt, qui sub Plutonis potestate sunt: qui ideo Summanus dicitur, quasi summus manium. d Ideo fulgetras. Plinius lib. 28. cap. 2. Fulgetras adorare popysimis consensus gentium est. Sed hic legendum Popysmatibus duplici p. vide in seq. e Est autem popysma. Legendum Popysma a ποπύσω, popysmis profecutor, sibilu Aristophanes in Pluto, - εἶδ' ὁ θεὸς ἐπόπυσεν ἔχητάτω ὄντι δύο δράκοντι ἐν ἔνεδ'. - Postea deus sibilauit. Exiuerunt igitur duo dracones à templo. Et in Vespijs ἀναράσω. id est, & si fulgurabo, ποπύσωσι, sibilauit. vbi interpretes tradunt motis fuisse, & ἀεραπῆσι ποπύσω. id est, fulgetris applaudere. Hinc Popysma & popysmus sibilus. Vide Suidam & Nicam Grammaticum & Maxi-

mum in Lexico, & Policianum lib. Miscellaneorum cap. 32. f Thraces. Herodotus lib. 4. sic scribit, Thraces dum tonat fulguratque in caelum sagittas excutit, Deo minitantes, quod nullum alium praeter suum esse arbitrantur. g Paulò autem Aemylio. Plutarchus in vita ipsius. h Fuitque opinio Haruspicum. Seneca Natural. quaeft. lib. 1. i Ideo reliquias fulminis. Seneca Nat. quaeft. lib. 2. Lucanus lib. 1. - Aruus disperfos fulminis ignes Colligit, et terra maesto cum murmure condit, Datq; locis nomen, sacris tunc admouet aris Electa ceruice marem. - Iuuenal. satyra 7. Atque aliquis senior, qui publica fulgura condit. k Quem loco bidental dixerunt. Horatius in Arte poetica in fine, - In triste bidental Mouerit incestus. Vbi Acron & Porphyrius interpretes dicunt, Id quod Iouis fulmine percussus est, bidental dici, hocque expiari non posse. Et Persius sary. 2. An quia non fibris ouium, Egennag, iubente Triste iaces lucis, euitandumq; bidental. Aliter Festus Pompeius lib. 2. dicit, quoddam templum esse ita dictum, quod in eo bidentibus hostiis sacrificaretur. l Alij matutinos. Plinius lib. 18. c. 35. m Serena vero tempestate. Sueton. in Tito, cap. 10. vbi inter omnia mortis ipsius signa, id ponit, quod potestate serena tonuerit. Dion lib. 37. Praeterea quoque alia infesta signa euenerunt: multa enim fulmina per serenam delapsa sunt. Hoc alij pro laeto felicique auspicio obseruauerunt, sicut indicat illud Ennianum apud Cicer. lib. 2. de Diuinatione, supra iam citatum, Cum tonuit laeuum bene tempestate serena.

Et quod

tamen tempestate tonuisse, hominesque aut aedes sacras de caelo tactas esse, tristis euentus fuisse, & auspicii mali, saepe notatum est. Contra vero Homerus, Iouem sereno intonuisse post effusas preces, felix omen & ratum auspiciu fecit. M. Crasso castra quae trans Euphratem metatus fuerat, bis fulmine icta, triste prodigium & infandas caedes attulere. Alij ex fulguribus quaedam publica adnotarunt, alia priuata: publica, non vltra trigessimum portendere annum, nisi in deditioe oppidi: priuata, non vltra decimum augurium facere, nisi in sponsalibus & natali die auspicata: ex quibus quaedam postularia, alia pestifera, pleraque consiliaria dicta sunt: aut monitoria vel auxiliaria, hospitalia vel regalia, nonnulla peremptalia, quae superuenientium fulgurum significationem perimunt. Ea enim tantam vim habent, vt quicquid alia portenderent, illorum interuentu tollatur. Quod vero interuentu fulminis portentum est, alterius significatione tolli nequit: pestifera mortem postularia sacrificiorum emendationem admonent. Pars multo maxima, tria fulminum genera

Fulgura publica, priuata. Fulgura postularia, pestifera, consiliaria, monitoria, auxiliaria, hospitalia, regalia, peremptalia. Trium fulminum genera apud plurimos.

ANNOTATIONES.

Et quod inter omnia imperij Antonini Pij, scribit Iulius Capitolinus in vita illius, fulgur caelo sereno sine noxa in eius domum venisse. Id autem naturali rationi tribuit Seneca lib. 1. Natural. quaeft. cap. 1. ad finem, vbi ita inquit, Alij inter nubes eliduntur, alij sereno, si aer ad exprimendum ignes aptus fuit. Nam sereno quoque caelo aliquando tonat, ex eadem causa, qua nubilo aere inter se colliso. Et lib. 2. c. 8. Quare & sereno tonat? Quia tunc quoque per crassum & siccum aera spiritus profilit. n Hominesque. T. Liuius 3. Decad. lib. 2. Iulius Obsequens Prodigiorum c. 71. 83. & 87. o Aut aedes sacras. Plutarchus in Crasso: id sapissime inter prodigia positum fuisse, testantur Dion historicus & Liuius locis infinitis, & in 3. Decad. lib. 1. 3. iterum que 8. & 4. Decad. lib. 3. rursum que 7. Iulius Obsequens cap. 26. 55. 56. 60. & alibi. & Suetonius in Domitiano, cap. 15. Continuis, inquit, octo mensibus tot fulgura facta, nunciataque sunt, vt exclamauerit, Feriat iam quem volet. Tactum de caelo Capitolium templumque Flauiae gentis. Item domus Palatinae & cubiculum ipsius, atque etiam e basi statuae triumphalis titulus excussus vi procellae in monimentum proximum decidit. Anastasius (authore Volaterrano in Anthropologia) fulmine ictus perijt, anno imperij 36. p Contra vero Homerus. Scilicet libro Odyssaeae 20. οὐκ ἔφατ' ἐυχόμενον, ἔδ' ἔκλυε μητιέω ζῆδος. αὐτίκα δ' ἐυρόνησεν ἀπ' ἀρχλήνι οὐλύμπῃ ἰσθμῶν ἐκ νεφέων, γήθησε δ' ἰδὸς ὀδυσσεύς. Id est, Sic dixit precatus, hunc autem audiuit consiliarius Iupiter. Statim autem tonuit à splendido olympo Ab alto ex nebulis, latatus est autem diuinus Vlysses. Et lib. 21. non longè à fi. licet non ita clarè, - ζῆδος δ' μεγάλη ἐκτυπε σήματ' ὀφίωνων, γήθησεν τ' ἀρ' ἔπειτα πολύτλας διδὸς ὀδυσσεύς, οἳ γὰρ οἱ τέρας ἦεν κρῶν πᾶσι ἀγκυλομήτεω. Id est, Iupiter autem valde sonnit signa ostendens. Latatus est postea perolerans diuus Vlysses, Quod ei monstrum misit Saturni filius uersuui. d M. Crasso. Plutarch. in vita ipsius, vbi de pro-

digiis mortem Crassorum praecedentibus loquitur. r Alij ex fulguribus. Seneca lib. 2. Natu. quaeft. cap. 48. Priuata enim, inquit, fulgura negant vltra decimum annum, Publica vltra tricesimum posse differri. Plinius lib. 2. cap. 52. in fine, sic scribit, Ceterum existimant non vltra decem annos portendere priuata, praeterquam aut matrimonio primo facta, aut natali die, Publica non extra tricesimum annum, praeterquam in deductione oppidorum. Et de his duobus Iuuenalis sary. 6. loquitur, Atque aliquis senior, qui publica funera condit. Plebeium in Circo positum est & in aggere fatum. s Ex quibus quaedam. De his septem primis Seneca d. lib. Natural. quaeft. cap. 49. & praeterea de Postularibus Festus Pompeius lib. 14. Postularia fulgura, inquit, quae votorum, aut sacrificiorum spretam religionem designant. Pestifera, quae mortem aut exilium ostendunt. t Nonnulla peremptalia. Idem Festus auctoritate Gracchi d. loco, vbi tamen corruptè legitur, Patentalia. Ea enim a perimendo dicta sunt: quia scilicet, vt ille dicit, portenta vi sua perimunt duobus modis priotibus tollendis, aut maiore manubia, vt tertia secunda, secunda prima cedat, quod & planè declarat alibi eodem lib. vbi de Postularibus loquitur. v Ea enim tantam vim habent. Quod iam ex Festo diximus, & id praeterea scribit Seneca d. lib. 2. Natural. quaeftio. cap. 34. Cuius haec verba, Summam esse vim fulminum iudicant: quia quidquid alia portendunt, interuentus fulminis tollit. Quidquid ab hoc portenditur, fixum est, nec alterius significatione minuitur. Quidquid extra, quidquid aues minabantur, secundo fulmine abolebitur. Quidquid fulmine denunciatum, nec extis, nec aue contraria refellitur. Sed haec tamen confestim reprobant, vt ibi videre poteris. x Pestifera mortem. Festus Pompeius d. li. 14. addit aut exilium, vt etiam facit alibi eodem libro, vbi de Postularibus loquitur. & ante eum Seneca d. lib. Natu. quaeft. c. 49. Pestifera, quae mortem exiliumque portendunt. y Pars multo maxima. Haec vsque ad ea verba, Ex auibus. sunt Senecae vbi supra c. 39. ex auctoritate Cecinnae.

LL

fecit: consiliarium, quod post cogitatum negocium superuenit: autoritatis, quum post rem perfectam, bonum aut malum, quod futurum sit, prædicit: status, ubi nec opinantibus nobis fulmen interuenit. Quæ verò fortuita sunt, & in casu posita, nulla ratione subnixa, diuinationem non recipiunt. ² Ex aibus verò, augures quasdam oscines, quasdam præpetes notarunt: oscines cantu, præpetes volatu augurium facere, & futura prædicere. ² Semper enim cantus oscinis quum sinister est, secundissimus fuit. ^b Ex præpetibus autem aquila, vulture & buteone, sanquali & immusylo, lætantur, eaque felicitis euentus esse, quum ingentibus alis patulæ & porrectæ volant. ^c Quasdam dixerunt funebres, quæ omine auerso aliquid fieri vetant: nonnullas superuaganeas, quæ ex summo acumine emittunt vocem: alia caduca auspicia, cum in templo

Anguria.
Aues oscines.
Aues præpetes.
Aues funebres.
Superuaganeas.
Auspicia caduca.

ANNOTATIONES.

z Ex aibus.] Seruius in lib.1. Aeneid. ibi, *Aspice bis senos latanteis agmine cycnos, Aethera quos lapsa plaga Ionis ales aperto Turbatat caelo.*

In auguriis, inquit, non solum aues considerantur: sed volatus in præpetibus & cantus in oscinibus: quia non omnes, nec omnibus dant auguria. Et li. 3. Aeneidos in eum locum,

Et volucrum linguas & præpetis omina penna.
Aues, inquit Seruius, oscinæ sunt, aut præpetes. Oscinæ ab os & cano dictæ, ore futura prædicunt: præpetes verò à volatu: sed præpetes aut superiora tenent, & præpetes dicuntur: aut inferiora, & infera appellantur. Præpetes autem, quia omnes aues superiora tenent volantes. Acron in Horatium Carminum lib. 3. Ode 27. ibi,

Oscinem corium prece suscitabo Solis ab ortu.

Oscines, inquit, aues dicuntur, quæ voce augurium faciunt: præpetes quæ volatu, & citat illud Virgilianum. Et de præpetibus quoque loquitur F. Pompeius lib. 14. in duobus locis, & Gellius lib. 6. cap. item 6. Cicero autem lib. 2. de Natura deorum aliter has distinguit. Atque hæc non caperentur quidem nisi hominum ratione atque solertia: quantum aues quasdam & alites & oscines, vt nostri augures appellant, rerum augurandarum causa esse natas putamus. Idem Cicero de Diuinat. lib. 1. Eademque efficit in aibus diuina mens, vt tum huc, tum illuc volent alites, tum à dextra, tum à sinistra parte canant oscines. Et apertius Epistol. fami. lib. 6. episto. quoque 6. ad Cecinam, Non igitur ex alitis volatu, nec ex cantu sinistro oscinis, vt in nostra disciplina est, nec ex tripudiis solistimis, aut somniis tibi auguror: sed habeo alia quæ obseruem. Et apertissimè Plinius lib. 10. cap. 19. Nunc de secundo ordine dicamus, qui in duas diuiditur species, oscines & alites: illarum generi cantus oris, his magnitudo differentiam dedit. Itaque præcedet & ordine, Ex quibus intelligis hos alites vocare, quos illi præpetes appellant.

Semper enim cantus oscinis.] Seruius lib. 4. Aeneid in eum locum,

Solaq. culminibus ferali carmine bubo Sape queri & longas in fletum ducere voces.

Omnes, inquit, aues oscines, bonæ: præpetes malæ sunt, & contrà.

b Ex præpetibus autem aquila.] Festus Pompeius lib. 1. non longè post princip. has omnes aues,

inter alites ponit, quas hic præpetes appellat: nam supra diximus eadem esse alites & præpetes.

c Quasdam dixerunt funebres.] Plinius lib. 10. c. 12. Inauspicatas aues vocat, cornicem coruû & bubonem. de bubone sic loquitur in si. Bubo funebris & maximè abominatus, publicis præcipuè auspiciis, deserta incolit: nec tantum desolata, sed ditæ, etiam & inaccessa: noctis monstrum, nec cantu aliquo vocalis, sed gemitu. Itaque in vrbibus aut omnino luce visus, dirum ostentum est. Priuatorum domibus insidentem plurimis scio non fuisse feralem. Volat nunquam quò libuit, sed transuersus affertur. Capitolij cellam ipsam intrauit Sex. Papellio Istro, L. Pedanio Coss. propter quod nonis Martiis vrbs lustrata est eo anno. Incendiariam præterea auem inter inauspicatas enumerat cap. 13. eiusdem libri, Inauspicata est, inquit, & incendiaria auis, propter quam sæpenumero lustratam urbem inuenimus, sicut L. Calsio & C. Mario Coss. quo anno & bubone viso lustrata est. Ouidius lib. 1. Amorum, eleg. 12. de inauspicatis aibus scribit,

Ille dedit turpes rancis bubonibus umbras, Vulturis in ramis & strigis ova tulit.

Statius Thebaidos 3. *-Dira strident in nube volucres Nocturnæq. gemunt striges, & feralia bubo Diræ canens.*

Idem Ouid. Metamorphos. 5. bubonem ignaum & diri ominis vocat,

Fædâq. sit volucris, venturi nuncia luctus Ignauus bubo, dirum mortalibus omen.

Vocat & prophanum, id est execrandum, & pessimum ominis, lib. 6. Metamor.

-Tectog. prophanus Incubuit bubo, thalamiq. in culmine sedit.

Funerem præterea lib. 9. vocat,

-Ter omen Funerem bubo, letali carmine fecit.

Aelius Lampridius in Commodo, inter prodigia eiusdem Commodi mortem præcedentia, scribit, Bubonem etiam supra cubiculum eius deprehensum esse tam Romæ quam Lanuij.

d Nonnullas superuaganeas.] Fest. Pomp. lib. 17. Superuaganea dicebatur ab auguribus auis, quæ ex summo cacumine vocem emisisset: dicta ita, quia super omnia vagatur, ac canit.

e. Alia caduca.] Idem Festus lib. 3. non longè à si. Caduca auspicia dicunt, cum aliquid in templo excidit, veluti virga è manu.

f Pleta

per augures metato aliquid excidit: pleraque cliuia, quæ difficulter eueniunt. ⁵ Aquila si dextra ex parte venit, felix omen facit, & magnarum rerum auspicia: quas quidem volatu augurium facere, præcipuè si stridentibus alis euolare videant, omen futuri maximi boni, ac læta & magna portendere dixerunt. † Vultures quoque Romulo in condenda vrbe præfens auspiciam fecere. Sed tamen vultures aquilarum foetus implumes occidisse, nidòsque euertisse, ipsosque à pastu pedibus & rostro abegisse, ^h Tarquinio Superbo exilium, & regni amissionem, quæ mox sequuta sunt, portenderunt. ⁱ Aquilam Tarquinio Prisco pileum detraxisse in sublimi, deinde capiti reposuisse, regnum ominatam ferunt: ^m sicut Aristander aquilæ augurio victorem Alexandrum prædiuinauit. Rursus correptum iaculum è manu satellitum abstulisse, & in profundum deiecisse, ⁿ velut prodigiosum ostentum Dionysio exiliu, & regnum

Cliuia.
Auspicia ex aquile & vulturis volatu.

ANNOTATIONES.

f Plera que cliuia.] Idem Festus eodem libro, Cliuia auspicia dicebant, quæ aliquid fieri prohibebant: omnia difficilia cliuia vocabant, vnde & cliuia loca ardua.

g Aquila si ex dextra parte venit.] Suetonius in Claudio, cap. 7. Euenitque, vt primitus ingredienti cum fascibus forum, præteruolans aquila dexteriore humero consideret. & in Vitellio, cap. 9. Prætermissò agmine lætum euenit auspiciam: si quidem à parte dextra repente aquila deuolauit: lustratisque signis, ingresses viam sensim antecessit. & in Domitiano, cap. 6. in si. De qua victoria prius prælagiis, quàm nunciis comperit. Siquidem ipso, quo dimicatum est, die, statuam eius Romæ insignis aquila circumplexa pennis, clangores latissimos edidit: paulòq; post occisum Antonium adeò vulgatum est, vt caput eius quoque apportatum vidisse se plerique contenderent. Apud Liuium 1. Decad. lib. 1. & Dionysium lib. 3. legimus quemadmodum aquila Lucumoni, qui postea L. Tarquinij Prisci nomen adeptus est, Romam commigranti, regni augurium fecit. Aliter ha senex ille Odysseæ lib. 2. ex Aquilarum volatu & genarum laceratione, reditum Vlysis & procorum iperitum auguratur, & Priamus lib. Iliados 24. ab Hecuba admonitus, Iouem orat, vt aquilam mittat, cuius volatu in bonam spem erectus, auspicioque secundo confisus ad naues Græcorum sese conferat,

πέπλον δ' οἰωνὸν ἄρχον ἄγγελον, ὅς τε (οἱ αὐτὸς φίλῳ) οἰωνῶν, καὶ ἔκράτῳ ἐστὶ μέγιστον δέξιοι, ὁφθαλμοὶ αὐτοῦ ἐν ὀφθαλμοῖσι νοήσας, πρὸ πύλων ἐπὶ νῆας ἰω δαναῶν ἄρχοντων.

Id est, *Mitte autem alitem velocem nuncium, qui tibi ipsi, Dilectissimus inter alites, & cuius fortitudo est maxima,*

Dextrum, vt cum ipse oculis percipiens, Hoc fretus in naues eam Danaorum equitum.

h Et magnarum rerum auspicia.] Seneca lib. 2. Naturalium quæst. cap. 32. Cur, inquit, aquilæ hic honor datus est, vt magnarum rerum faceret auspicia?

i Quas quidem volatu augurium facere.] Cornelius Tacitus lib. 17. Latum augurium Fabio Valenti, exercituique, quem in bellum cogebar, ipso profectiois die, aquila leui meatu prout agmen incederet, velut Dux viæ præuolauit, lon-

gumque per spatium, is gaudentium militum clamor, ea quies interitæ alicis fuit, vt haud dubium magnæ & prosperæ rei nomen acciperetur. Dion in Augusto, sic scribit, Cæsari aquila statim inito fœdere cum ambobus (Antonio scilicet & Lepido) supra tentorium stetit, moxque coruos duos aduolantes, qui ex alis eius plumas euellere conabantur, occidit: itaque ex utroque victoriam portendit. Hęc Dion lib. 47. in prin.

† Vultures quoque Romulo.] Liuius 1. Decad. lib. 1. Dionysius Halicarnasensis lib. 1. Plutarchus in Romulo & omnes vbique. Et quòd vultures faciãt bonum auspiciam testis est Appianus lib. 3. bellorum Ciuiliu. Statius lib. 3. Thebaid.

Non venit auguriis melior quam vultur.
Vbi Laetantius interpres scribit, vulturem solere bona omina augurantibus ferre.

k Tarquinio Superbo.] Et alia ex hac aue auspicia, vide apud Herodotum lib. 3. vbi Dario cum septem Persis disceptante, apparuerunt septem accipitrum paria, infestantium duo paria vulturum, eosque vellicantium & infestantium. Plutarchum problem. cap. 93. & in vita Marij. Dion historicus auctor est lib. 46. Post C. Cæsaris eadem Octauius in Campum Martium descendente vultures sex augurium fecisse: mox verò apud milites concionanti duodecim. Id ad Romulum, auguriumque eidem oblatum referens, regno quoque eius constanter se potiturum sperabat. Idem in Vitellio.

l Aquilam Tarquinio Prisco.] Liuius 1. Decad. lib. 1. de Lucumone, cui Tarquinio Prisco edidit nomen, loquens, Ei carpento sedenti cum vxore, aquila suspensis demissa leniter alis, pileum aufert: superque carpentum cum magno clangore volitans, rursus velut ministerio diuinitus missa, capiti aptè reponit: inde sublimis abiit. Accepisse id augurium dicitur Tanaquil, perita, vt vulgo Hieruscii, caelestium prodigiorum mulier excelsa & alta sperare virum iubet: eam alitem, ea regione caeli, & eius Dei nunciam venisse: circa summum culmen hominis auspiciam fecisse: leuasse humano superpositum capiti decus, vt diuinitus eidem redderet. eadem ferè scribit Dionysius lib. 3.

m Sicut Aristander.] Plutarchus in Alexandro. Q. Curtius lib. 4. non aquilam, sed coruum glebam vnguibus ferentem fuisse scribit.

n Velut prodigiosum ostentum Dionysio

Qua gentes auguria potissimum obseruant. Sinistrum omen ex vulturibus Ex vulturibus, coruis & aquilis congregatis. Ex gruibus. Ex ciconia. Ex accipitribus.

sibi abrogari, funestaque calamitates pramonstrauit. Fuitque diu quaestionis, an fanqualis & immusylus inter aquilas censendi forent: quorum volatus licet aeo priore incognitus, secundissimos habere euentus censebatur. Cumque ex auibus omina multi obseruarint, praecipui fuere Cares, quibus rex Caras ex auibus auspiciu de dit primus. Postea Arabes, Phryges, Cilices, Piscides, Pamphilij, & Galli, auium cantus & volatus religiose obseruarunt: ex quibus vera auspicia ominati sunt: quibus obseruatis, haud secus quam ex oraculis euenta reru & negociorum praesumplere. Saepe tamen vulturem in aedem Iouis, aut deorum volasse, prodigij loco receptum est: ideo velut portentum mali que auspicii, procuratum fuit. Si tamen vultures, corui, & aquila in vnum coirent, caedem haud dubiam: & si grues volantes a recto flecterent cursu, & retrocederent, infandam nautis tempestatem, & mare procellosum, mox turbines & fluctus praenunciant. Ciconiam non vt grues prodigium facere dicunt, sed in auguriis non dubiam ferre concordiae significationem. Proxima est accipitrum natura: praecipuum vero genus, quod circue appellat, altero pede claudum,

ANNOTATIONES.

exilium. Plutarch. in Dione. Sed & alia ex aquila auspicia vide apud Homerum lib. 15. iterumque 20. Odyssae, Xenophontem Paeidae Cyri lib. 2. iterumque postea lib. 6. expeditionis Cyri non vno in loco, Ciceronem lib. 2. de Diuinat. vbi de Deiotaro, Diodorum Siculum lib. 16. c. 6. Virgil. lib. 12. Aeneid. Valerium Maximum lib. 1. cap. 4. vbi de M. Bruto & Rege Deiotaro, Plinium lib. 15. cap. 13. & lib. 25. cap. 5. Suetonium in Galba, cap. 1. & 4. & in Vespasiano, cap. 5. Plutarchum in vitis Timoleonis, Bruti & Marij, & in lib. de claris mulier. c. 15. & in Parallelis, cap. 11. Appianum bellorum Ciuiliu, libro 4. Iustinum lib. 12. ad finem. & lib. 20. vbi de pugna Crotonensium, & Locrentium, & iterum lib. 23. ad fi. Aelianum de nat. Animalium lib. 13. c. 1. o Fuitque diu quaestionis. Plinius lib. 10. cap. 7. & vide Liuium 1. Decad. lib. 1. Et Festum Pompeium lib. 9. vbi de Immusculo alite loquitur, & Iulium Obsequentem Prodigioum cap. 63. vbi de Sanquali. p Cumque ex auibus omina multi. Et inter ceteros, praeter eos quos hic noster author numerat, Vascones, Hispani & Pannonij ex Aelio Lampridio in Alexandro Seuero. Quod & de Pannonij asseuerat Spartianus in Septimio Seuero. q Quibus Rex Caras. Plinius lib. 7. cap. 56. Auguria ex auibus Car, a quo Caria appellata, reperit, vbi dicit Tiresiam Thebanu auspicia auium reperisse. Vide Polydorum Virgilium Vrbinatem lib. 1. c. 24. de Inuentoribus rerum. r Postea. De his sex prioribus nuncupatim tradit Cicero lib. 1. de Diuinat. non semel & iterum 2. Et praeterea de Arabibus Philostratus in vita Apollonij lib. 1. cap. 14. Arabes, inquit, ab auibus, non secus, atque ab oraculis, eorum quae vetera sunt, auguria captant: id autem assequuntur (vt aiunt) draconum corde, aut epate in cibis assumpto. De Phrygijs luuentalis saty. 6. Diuitibus responsa dabit Phryx augur, & Indus Conductus dabit astrorum. Nam Phryges, Cilices & Arabes (vt scribit Cicero in 1. de Diuin.) auium significationibus plurimum obtemperauerunt: quod idem factitatum in Umbria se accepisse inquit. Et de Cilicibus Tacitus

lib. 18. non multo post princ. vbi tradit scientiam artemque aruspicum Myram, aut, vt alij legunt, Thamyram Cilicia accitam in templum Paphiae Veneris intulisse. s Galli. Nuper diximus de Vascionibus, qui & ipsi Galli sunt. t Saepe etiam vulturem in aede Iouis. Liuius 3. Decad. lib. 7. Adde & frequenti foro in tabernam deuolasse. v Si tamen. Dion historicus Roman. lib. 47. post princip. vbi prodigia Lepido facta describit, sic inquit, Vultures complures in templo Genij P. R. ac Concordiae infederant, quibus adhuc in eodem loco commorantibus, caedes illae, quales olim Sylla proscriptione vsus fuerat, editae sunt, ac tota vrbs cadaueribus impleta. Eodem lib. vbi de prodigijs, quae pugnam Philippensem praecesserant, scribit, Et (quod maxime perniciem eis significauit, ita, vt hostes quoque id animaduertent) multi vultures aliaeque aues, quae cadaueribus pascuntur, super solos ipsos, exercitum scilicet Cassij & Bruti, volauere: in eos intuiti sunt, terribilemque clangorem & stridorem ediderunt. x Et si grues volantes. Virgil. Georg. lib. 1. - Nunquam imprudentibus imber Obsuit: aut illum surgentem vallibus imis Aeria fugere grues. Et lib. 10. Aeneidos, - Quales sub nubibus atris Strimoniae dant signa grues, atque aethera tranant Cum sonitu fugiuntq; notos clamore secundo. Nam grues, inquit, significant tempestatem futuram, citatque priorem illum locum Virgil. Geor. 1. Horum enim (notorum scilicet) calorem fugiunt, cum reuertuntur in Thraciam. Plinius autem lib. 18. cap. 35. eoque vlt. Grues, inquit, silentio per sublimem volantes serenitatem significant. y Proxima est accipitrum natura. Quorum augurium esse bonum affirmat Stat. lib. 3. Thebaidos, subiungens iis quae supra diximus de vulture, - Et altis Desuper accipitres exultauere rapinis. z Quod appellant. Plinius lib. 10. ca. 8. Homerus autem lib. 15. Odyssae Circum pro felici augurio memorat.

ius aegy

quod fortunatum nuptiis & pecuarie rei opinati sunt. Contra miluus diri mali que ominis, semperque infortunia pramonstrare creditus. Triorchen vero, cui principatum dedere augures, & falconem felicitis euentus, futuri que maximi boni spem habere augurio expertissimo compertum est. Est autem triorches quem buteonem antiquitas dixit, qui que tres testes habeat, triorches dictus. Falconis vero augurium tam auspiciatissimum Thufcis fuit, vt viso augurio, Capuam in solo felicissimo condiderint. Dario accipitrum visio duo vulturum paria vellicantium, omen fuit, quod e coniuatis sumpto supplicio, haud multo post Persarum regno potiretur. Picus vero martius & luscina efficaci auspicio habentur, prospera que semper & felicia decreuerunt. Inter quae ardeolas, quas leucos vocant, quum ad Austru volant vel septentrionem, magna semper portendere voluerunt: solui enim pericula, & metus exinaniri eorum aspectu, multorum opinio fuit. Luscina quae in ore Stesichori infantis cecinit, talem illum futurum designauit, quantus postea fuit. Contra hirundines infausti ominis esse, & ancipitem afferre fortunam, multi prodiderunt. Nam Cyro regi, dum contra Scythas bellum parat, hirundinum visio infaustam fecit expeditionem. Eadem quoque Pyrrhi tabernaculo, & nauj Antonij infidentes, sus-

Ex miluo. Ex falcone. Ex buteone. Ex pice & luscina. Ex Ardeola. Ex hirundinibus.

ANNOTATIONES.

ὡς ἀεγὼ οἱ εἰπόν τι ἐπέπαινον ἀεγῶν ὄρνις, τίς αὖ ἀπόλλωνος τυχὸς ἀγγελοῦ τηλέμαχος ἔτε ἀνω θεῶν ἐπὶ πύρρῳ ἀεγῶν ὄρνις.

Vbi tamen Andreas Diuus vertit accipiter Aliud autem ex accipitribus auspicijs videbis apud Herodotum lib. 2. a Contra miluus. Plinius lib. 10. cap. 10. & c. 18. & vide Iul. Obsequentem Prodigioum c. 71. b Triochen vero. Idem Plinius lib. 10. cap. 8. Triochen a numero testium, cui principatum in augurijs Phemonoë dedit: Buteonem hunc appellant Romani: familia etiam ex eo cognominata, cum prospero auspicio in ducis nauj sedisset. Aesalona Graeci vocant, qui solus omni tempore appareret. ceteri hyme abeunt. Distinctio generum ex auditate. Alij non nisi ex terra rapiunt auem, alij non nisi circa arbores volitantem, alij sedentem in sublimi, alij qui volentem in aperto. Itaque & columbae nouere ex iis pericula, viso que confidunt, vel subuolant, contra naturam eius auxiliantes sibi. c Et falconem. Seruius in Virgil. lib. 10. Aeneid. eo loco, Et Capys, hinc nomen Campana ducitur vrbi. Scribit ab augurio falonis Capua esse appellatam, quod Hetrusci eius vrbs conditores Capyn inaugurantes viderunt. quo nomine falconem appellabant. Tamen quis alius eius vsus fuerit in augurijs non declarat. d Dario. Herodotus lib. 3. vbi de Smerde mago, a septem Persis occiso, loquitur. & diximus supra hoc eodem cap. e Picus vero Martius. Plinius lib. 10. cap. 18. Pici, inquit, principales in Latio sunt in augurijs, a Rege qui nomen huic auj dedit. f Inter quae ardeolas. Plinius lib. 11. cap. 7. Et inter aues, inquit, ardeolarum genere, quos Leucos vocant, altero oculo carere tradunt. Optimi autem augurij, cum ad austrum volant Septentrionemve. Solui enim pericula & metus narrant. g Luscina quae in ore Stesichori. Plinius

lib. 10. c. 29. h Contra hirundines. Horatius lib. 4. Carm. Ode 12. Nidum ponit, Itey flebiliter gemens, Infelix auis & Cecropia domus Aeternum opprobrium, quod male barbaras Regum est, vltia libidines. Paulanias lib. 1. qui de Atticis, hirundinem infelicem vocat, ob miserabiles & luctuofos cantus. quod patet exemplo seq. i Nam Cyro Regi. Xenophon expeditionis Cyri lib. 1. k Eadem quoque Pyrrhi tabernaculo. Plutarchus in Pyrrho. l Et nauj Antonij. Plutarchus in vita illius. Dion lib. 50. scribit hirundines circa Antonij tentorium, ac in praetoria nauj ipsius nidificasse. Et adde quod ab Iulio Obsequente prodigioum cap. 87. sic est traditum, Antiocho Regi Syriae ingenti exercitu dimicanti, hirundines in tabernaculo nidum fecerunt: quo prodigio neglecto, praelium commisit & a Parthis occisus est. Et quod etiam ab Arriano Rerum gestarum Alexandri lib. 1. non aded longe a fi. sic scriptum est, Dum Alexander Halicarnasum obsideret, quiescente eo sub meridiem, hirundo quaedam cum garritu maximo super dormientis caput volitare, & modò in hanc, modò in illam lecti partem sese inferre, ac turbulentiores quam sit earum auium natura garritus edere, conspecta fuerat. Alexandrum tunc, vt pote labore fatigatum, sommus oppresserat: sed acutissimo auiculae garritu tandem excitatus, eam còtinuò manu repulit. Tantum verò absuit, vt vel repulsa aufergerit, vt rursus ipsius capiti insidens non prius discesserit, quam profus expergefactus sit. Eam rem Alexander minime negligendam arbitrans, cum Aristandrum Telmissicum peritissimum vatem consulisset, parari sibi a domesticis insidias respondit: Ceterum fore, vt i insidiae deprehenderentur. Hirundinem enim cum hominibus consuescere, ac ceterarum auium loquacissimam esse.

Expico
martio.
Ex colum-
ba.

Ex cygno.
Arist. cir-
cum inter
accipitri
genera re-
censet.

Ex gallo-
rum catu.
Ex gallina
dum catu.

Ex coruis.

cepti belli infelicitatem, & funestas clades portenderunt. ^m Picus quoque martius in capite prætoris iura reddentis deprensus & occisus, futurum excidium auguratus fuit: ⁿ vexillis verò Sabinorum insidens, felix augurium fecit. ^o Columba si comitata est, prosperos successus auguratur: cæteris autem nullius auspicij credita est: ^p sicut cygnus nautis, & his qui freto agi volunt, prosperos cursus denunciat: reliquis verò inauspicatus. Circum tamen de genere aquilarum columbam discerpentē vnguibus, felix nuncium attulisse ^q Homerus voluit. ^r Præposteros aut vespertinos galloꝝ cantus, optimi euentus multi notauerunt. ^s Themistocli pridie quàm in Xerxem duceret, auditus galloꝝ cantus, victoriæ mox futuræ prænuncium fecit: id quæ ideo, quòd victus nequaquam canit: victor verò ostrepit & murmurat. ^t Contra verò gallinarum: nam diri aliquid imminere, aut futurum incommodum, illarum cantus designauit. Inter reliquas verò inauspicatissima fertur incendiaria & piacularis, propter quam vrbs sæpe lustrata fuit. ^u Quæ autè hæc fuerit, maximæ quæstionis est. ^v Coruus quoque inter aues inauspicatæ est garrulitatis: pessimam verò coruorum significa-

ANNO TATIONES.

m Picus quoque Martius.] Plinius lib. 10. c. 18, de Pico Martio loquens sic scribit, In capite prætoris vrbanj L. Tuberonis, in foro iura pro tribunali reddentis, sedit ita placidè, vt manu prehenderetur, Respondere vates exitium imperio portendi si dimitteretur: at si exanimaretur, Prætori. Et ille protinus concepit; nec multò post impleuit prodigium. Valerius Maximus lib. 5. cap. 6. de Pietate erga patriam: vbi de Aelio Prætorè, qui non modò suam, sed vniuersæ familiæ & generis incolunitatem patriæ salutem postposuit: qui maluit picum, qui sibi ius dicenti in vertice cõfederat, eo fato vt capto & occiso eius domus grauissimam perniciem: respublica verò non parum consecutura esset felicitatem, necare cum exitio suo, quàm eum conseruare cum reipub. detrimento. Frontinus Stratagematõn lib. 4. cap. 5. Cælius, inquit, Prætor vrbanus, cum ei ius dicenti picus in capite infedisset, & aruspices respondissent, dimissa aue, hostium victoriam fore: necata, popul. Romanum superiorem, ac Cælium cum familia periturum, auem occidit: qua occisa, nostro exercitu vincente, ipse cum 14. Cæliis ex eadem familia in prælio est occisus. Hunc quidam non Cælium, sed Lælium fuisse, & Lælios, non Cælios perisse credunt. Hincque illud Horatij Car. lib. 3. Ode 27.

Teg. nec leuiss. vetat ire picus, Nec vaga cornix.
Vbi Acron à sinistra picum, mali ominis dicit, & yagam volatu cornicem.

n Vexillis verò Sabinorum.] Strabo lib. 5.
o Columba.] Apollonius Rhodius lib. 3. Argonauticõn. Virgil. lib. 6. Aeneidos,

Vix ea fatus erat, gemina cum forte columba, &c.
Vbi Seruius, Ad Reges columbarum pertinet augurium: quia columbæ nunquam solæ sunt: sicut nec Reges vnquam soli incedunt. Quod ad Cæsaris felicitatem pertinuisse, qui per Aeneam à Venere oriundus est, videtur asserere. Sueton. in Augusto, cap. 94. vbi de Palma arbore, quam Diuus Iulius conseruari, in omen victoriæ iussit.

p Sicut cygnus nautis.] Virg. lib. 1. Aeneidos,
Aspice bis senos letantes agmine cygnos.
Et ibi Seruius, qui cygnos dicit solùm nautis augu-

rium dare, vt apparet in Ornythogonia,
Cygnus in auguriis nautis gratissimus ales,
Hanc optant semper, qui nunquam mergitur undis.
q Homerus voluit.] Scilicet lib. 15. Odyssæ, vt supra dictum est,

r Præposteros aut vespertinos galloꝝ cantus.] Plinius lib. 10. c. 21. Habent, inquit, ostenta & præposteri eorum vespertiniq; cantus. Namque totis noctibus canendo, Bœotii nobilem illam aduersus Lacedæmonios præfagiunt victoriam, ita coniecta interpretatione, quoniam victa ales illa non caneret,

s Themistocli.] Cicero lib. 1. & 2. de Diuinat. id tribuit victoriæ Thebanorũ sic enim scribit, Cũque eodem tempore apud Thebaidam Triphonio res diuina fieret: gallos gallinaceos in eo loco sic assidue canere cepisse, vt nihil intermitterent, Tum augures dixisse Bœotio Thebanorum esse victoriam: propterea quòd auis illa victa silere solet, canere si vicisset. Plinius autem d. lib. 10. cap. 21. tribuit eam victoriam Bœotii aduersus Lacedæmonios, vt patet in præced.

t Contra verò gallinarum.] Alia gallinarum auspicia, vide apud Plinium lib. 15. cap. 30. & Suetonium in Galba, cap. 1. & gallinacei apud eundem in Vitellio, cap. 9. Mox Viennæ pro tribunali iura reddenti gallinaceus supra humerum, & deinde in capite affuit,

v Incendiaria.] Plinius lib. 10. c. 13. Aelius Lampridius in vita Commodi Antonini, non procul à fi. sic scribit, Et ante lucem fuerant etiam incendiariæ aues, ac diræ. & Iulius Obsequens Prodigiorum cap. 100. Auis incendiaria & bubo in vrbe visæ. & 111. Auis, inquit, incendiaria visa occisaque.

x Quæ autem hæc fuerit.] Plinius dicto lib. 10. cap. 13. de ea loquens, Quæ sit auis ea, nec reperitur, nec traditur. Quidam ita interpretantur, Incendiariam esse quæcunque apparuerit carbonem ferens ex aris vel altaribus. Alij spiriturincem eam vocant, sed hæc ipsa quæ esset inter aues, qui se scire diceret non inueni.

y Coruus.] Cornix dicere debuit ex eodem Plinio, qui hæc eadem verba de ea dicit lib. 10. c. 12.

z Si

tionem, maximè quum glutiant vocem velut strangulati, Plinius notauit: ² si verò ab ortu clara voce occinuerint, præsentem felicitatem: contra verò ab occasu, exitium apportant. ^a Coruos tamen pullos deuorasse, reliquiisque in nidum detulisse, disidium inter Syllam & Marium, quo plurimo sanguine pugnatum est designauit. ^b Coruos quoque aurum corrosisse, velut dirum maliq; portenti, procuratum fuit. Eadem quoque aues inuolantes obstrepentesque, ^c Alexandro Babyloniam ingressuro & Ciceroni imminens periculum extremasque ærumnas præmonstrarunt. ^d A dextra tamen coruus, ^e & à sinistra cornix vel ^f picus, spem non ambiguam & ratum auspicium fecere. ^g Maximè verò abominatus est bubo, tristis & dira auis, voce funesta &

Ex bubo-
ne.

ANNO TATIONES.

z Si verò ab ortu clara voce.] Horat. lib. 3. Car. Ode 27.

osinem coruum prece suscitabo
Solis ab ortu.

Vbi Acron interpres, Ab ortu enim solis prospera corui omnia sunt, abuersa ab occasu. Liuius 1. Dec. lib. 10. Hæc dicentem, inquit, coruus voce clara occinuit, quo lætus augurio Coss. affirmans nunquam humanis rebus magis præsentem interfuisse deos signa canere & clamorem tolli iussit, ^a Coruos tamen pullos deuorasse.] Plutarch. in vita Syllæ, vbi prodigia, quæ bellum sociale præcesserant, describit: Tres corui, inquit, pullos in viam productos, deuorarunt, eorumque reliquias intra nidum retulerunt.

b Coruos quoque aurum corrosisse.] Liuius 3. Decad. lib. 10. post princip. Aurum in Capitolio corui non lacerasse tantum rostris crediti, sed etiam edisse. & Plutarchus in Nicia describens portenta, quæ expeditionem Atheniensium in Siciliam præcesserant, sic scribit, In Delphis autem Palladis aureum simulachrum æneæ palmæ superpositum stabat, quod Athenienses, pro re bene ac feliciter aduersus Medos gesta, constituerant. Hoc diebus plurimis corui rostro vnguibusque petentes, quodammodo lacerare conabantur, ac palmæ fructus, qui ex auro fabricati erant, partim vorantes absumpserunt, partim vi conuulsos deiecerunt.

c Alexandro Babyloniam ingressuro.] Plutarchus in vita illius non longè ante fi. Quod cum pauci faciens (Alexander scilicet) procederet, propinquus vrbi complures altercantes seque mutuo ferientes coruos aspexit, ex quibus nonnulli penes illum delapsi sunt.

d Et Ciceroni.] Plutarch. in vita ipsius prodigia Ciceronis mortem præcedentia describens, ita scribit, Hic Apollinis erat sacellum mari imminens, ex quo cum Cicero adremigraret littori, corui elati pennis, magno clangore nauiculam impetunt: deinde super vtrisque cornibus antennarum insidentes, partim clamore strepere, partim capita funium exagitate. Tum omnibus id infaustum ostentum visum est: verum descendit è puppi Cicero, & in diuersorio, veluti quietem captaturus, accubuit. Hinc corui super poste sedentes magis, ac magis tumultuoso clangore perstrepunt. Horum vnus descendens in cubiculum Ciceronis, pallium, quo cubans erat opertus, rostro ab eius fronte deduxit. Valerius Maximus lib. 1. cap. 4. de Auspiciis, Cũ in villa Cæterana esset, coruus in conspectu eius horologij

ferrum loco motum excussit, & protinus ad ipsum tetendit, ac laciniam togæ eousque morsu tenuit, donec seruus ad occidendum eum milites venisse nunciaret. Appianus bellorum Ciuium lib. 4. Tacitè accedentibus his, qui Ciceronem inquirebant, corui aduolantes obstrepere cœperunt, eundem è somno excitantes, vestem quoque rostris eousque attraxere è quiescentis corpore, quoad serui id signũ à Deo missum arbitrati, lætica impostũ iterum ad mare per profundã sylvam occulto calle detulere. ^e A dextra autem coruus.] Probus in 9. eglogam Virgil. ibi,

Sed carmina tantum

Nostra valent Lycida tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt aquila veniente columbas.

Quoniam, inquit, in Chaonia regione Epyri in quercu arbore sedisse dicuntur, & humana voce dedisse respõsa, & ita bonum augurium erat, si coruus dextra, & cornix sinistra volaret, vt Cicero lib. 1. de Diuinatione non semel scribit, Quorum à dextris coruus, sinistra cornix facit augurium. Plautus in loco, quem mox citabo. Alia autem ex coruis auspicia, præter ea quæ enumerauimus, vide apud Liuium 1. Decad. lib. 7. vbi de T. Manlio, & 3. Decad. lib. 1. ad finem. Valerium Maximum lib. 1. cap. 4. vbi de Tiberio Graccho, atque etiam de Metello, Plutarchus in eodem Tibe. & Parallelis, scribit, Metellum, hominem patricium, suburbanum suum petentem, vidisse cadentes se inuicem alis coruos, auguriiq; religione deterritum, Romam rediisse, vbi cum Vestæ templũ incensum conspiciatus esset, Palladiumque eripuisset, oculis captum fuisse, & postmodum visum recuperasse. Iul. Obseq. Prodigiorum cap. 31. 34. 79. & alibi.

f Et à sinistra cornix.] Nam Mancinellus exponens carmen illud Virgilij in Tityro,

Sæpe sinistra caua prædixit ab ilice cornix.

Aduertendum, inquit, cornicem videre vnica, mali ominis esse: duas verò ominis boni, quod quidem & legi & expertus sum pluries, adeò ipsa est inauspicatæ garrulitatis, vt Plinius scribit lib. 10. cap. 12. id est, infelicis, quasi auspiciis repugnantis. Ante hos Plautus in Afinatia act. 2. sc. 1.

Picus & cornix est ab leua, coruus porro ab dextera:

Consuadent.

g Vel picus.] Plautus vbi supra, & iam satis ample diximus in hoc capite,

h Maximè verò abominatus est bubo.] Quindius Metamorph. lib. 15. inauspicatam auem bubonem vocat, his verbis,

gemitu; qui formidolosa, dirasque necessitates & magnas moles instare portendit ipsum tamen cantu¹ & stridore querulo, dirum facere auspicium putant.^k tacens, non semper malus fuit: quippe bubonis aspectus,¹ Agrippæ captiuo Iudæorum regnum portendisse fertur.^m Noctua quoque non semper infortunia facit: nanque volans, insignem de hoste victoriam quandoque apportauit.ⁿ Apud Athenienses enim, noctuæ volatus victoriæ semper fecit auspicium.^o Si tamen sereno canit, tempestatem: tempestate verò si occinuerit, serenum nunciare fertur.^p Eadem verò in hasta Regis Pyrrhi insidens contra Argos euntis, fatum illi & discrimen extremum prædixit.^q Apes quoque suo examine dira ostenta sæpe & triste auspicium fecere,^r sicut ante

Ex noctua.

Ex apibus.

ANNOTATIONES.

Tristia mille locis Stygius dedit omina bubo.
Seneca in Hercule furente,
Hic vultur, illic lucifer bubo gemit. Lucanus li. 5.
Et læta iurantur aues bubone sinistro.
Silius Italicus lib. 8. belli Punici ad si. recensens prodigia belli Cannensis,
Obseditq; frequens castrorum limina bubo.
Et Claudianus in Eutropium lib. 2.
Protinus excitis iter irremabile signis
Arripit, infestisq; iubet bubone moneri
Agmina.

Vide Iulium Obsequentem prodigior. cap. 85. 86. 90. & 92. & quæ supra diximus de bubone, infelicitati aut.

i Stridore querulo.] Verba sunt Apuleij lib. 3. Asini aurei, sit bubo Pamphile, sic edito stridore querulo, iam sui periclitabunda, paulatim terra resultat, mox in altum sublimata, forinsecus loris alis euolat. Nam auium stridor, in auibus, augurij signum est, Virg. lib. 1. Aeneid.

Vt reduces illi ludunt stridentibus alis.

Et ibi Seruius.

k Tacens non semper malus est.] Seruius (vt iam dictum est) in 4. Aeneid. ibi,

- Ferali carmine bubo.

Nam non est mali ominis semper bubo, sed quum canit.

l Agrippæ captiuo.] Iosephus Antiquitatum Iudaicarum lib. 18. cap. 8. vbi & aliud huius bubonis, scribit auspicium.

m Noctua quoque.] Virgilius lib. 12. Aeneidos,
Postquam acies videt Iliacas, atque agmina Turni.
Alitis in parua subito collecta figuram,
Quæ quondam in bustis, aut culminibus desertis
Nocte sedens, serum canit importuna per umbras:
Hanc versa in faciem, Turni se pestis ad ora
Fertq; refertq; sonans, clypeumq; euerberat alis.

Vbi Seruius noctuam dicit non bubonem: nam ait, Alitis in parua: bubo autem maior est. Et Statius qui eam inter felicia auguria posuit lib. 3. Thebaid.

Flanq; sonans auis vna Minervæ
Non venit auguriis melior quam vultur.

n Apud Athenienses.] Plutarchus in Themistocle sic scribit, Produunt quidam authores Themistocle de rebus ex superiori nauis tabulato differenti, noctuam visam ad dexteram nauium partem volatu delatam malo incidisse: quo omine in eius sententiam ierunt omnes, decertaturique nauali prælio parabantur. Sed & quod noctuæ volatus Atheniensibus ipsis victoria symbolum esset, tradit.

Suidas & Xenodotus in enarratione illius prouerbij γλαυξ ἰψία), siue ἰψία. id est noctua volat, siue volauit. De quo Erasmus Chil. cent. 1. c. 76.

o Si tamen sereno canit.] Plinius lib. 18. cap. 35. eodemque vlt. Noctua in imbre garrula, serenitate: sereno, tempestatem indicat,

p Eadem verò in hasta Regis Pyrrhi.] Aelianus historiæ animalium lib. 15. cap. 59. de hoc augurio sic scribit, Accedenti ad seriam actionem homini, occurrentem noctuam inauspicatam significationem dare aiunt. Cui quidem rei testimonio fuit Pyrrhus Epirotarum Rex: cum in illius Argos proficiscentis hasta, quam erectam ferebat, hæc auis sedisset, ei malum auspicium dedit: Nam Argos ingressus, valde ingloria, atque ignobili morte occubuit. Quare mihi Homerus, lib. Iliados 10. præclare intellexisse videtur, autem hanc mali auspicij esse, cum Diomedes ad Castra Troianorum exploranda proficiscenti, Mineruam facit auspiciatō mittentem Erodium, non noctuam. Contra, Hieroni Adolescenti prima bella incunt, aquila in clypeo, noctua in hasta consedit. Quod ostentum & in consilio cautum & manu promptum, Regemque futurum significabat, vt scribit Iustinus lib. 23. ad fin. De infelici cladem Pompeij significantibus, Noctuas frequentes apparuisse scribit.

q Apes quoque suo examine.] Liuius 3. Decad. lib. 1. iterum 4. & 7. Dion Nicæus lib. 41. paulo ante si. inter signa Pompeij cladem denunciante, scribit apes Pompeij signis militaribus insedisse. Plinius lib. 11. cap. 17. vbi de apum regiminis ratione scribens, dicit, Apes tunc ostenta facere priuata ac publica, vna dependente in domibus templisque, sæpe expiata magnis euentibus. Cui concinit illud Iuuenalis satyra 13.

Atque examen apum longa consederit vna
Culmine delubri.

Sed & Tacitus lib. 2. inter prodigia, quæ M. Asilino, M. Acilio Coss. Romæ obuenerunt, posuit, Fastigio Capitolij examen apum insedisse. Iulius Obsequens Prodigiorum cap. 95. & Claudianus in victoria Stiliconis contra Alaricum,

Et si quod fortasse quies neglexit omen,
Addit cura nouis lapidosos grandinis ictus,
Molitasq; examen apes.

r Sicut ante pugnam Pharsalicam.] Id respicit Pompeium, de quo statim loquitur, estque Valerij Maximi lib. 1. c. 6. Appiani li. 2. bellorum Ciuiliū. Iulij Obsequentis Prodigiorum c. 124.

s Et in

pugnam Pharsalicam in ara insidentes,^s & in auibus conspectæ, dum per æquora ferrentur, Dioni & Pompeio Magno cladem perniciosam, & calamitosos casus prænotarunt.^t Et quum in castris Bruti examen conspiceretur, mutari castra haruspices iusserunt, ne quid diri portenderent. Nonnunquam felici euentu,^v sicut quum in castris Drusi vna dependente insedere, quo tempore ad Arbalonem prosperrimè pugnatum fuit.^x Ipsas verò apicem arboris insedisse, oppugnationis futuræ, & teter rimi belli afferre signa, multi adnotarunt:^y quæ verò apes in ora infantis Platonis adularunt, haud dubiam spem eius magnitudinis attulerunt.^z Aliter vesparum examen: nam calamitosum auspicium facere probatum est. Aues autem omnium generum circumuolasse, felicitatem magnæ fortunæ, diademaque regium mox futurum^a Gordio ostenderunt.^b Ferunt in Alexandria descriptione, cum ob gypsi inopiam mœnia farina frumenti designarentur, aues omnis generis illam depascentes, omen fecisse, horreum vicinis gentibus quandoque futuram.^c Ex tripudiis verò esse auguria, veteres fabulati sunt:^d vt si pulli non addixissent,^e vel si vitulus è sacrificantium

Ex vespis.
Ex omni
generis a-
uium circum
uolatu.

Auguria
ex tripudiis.

ANNOTATIONES.

s Et in nauibus conspectæ.] Id etiam respicit Dionem: sed id aliter refert Plutarchus in vita illius. At cum, inquit, examen apum circa Dionem naues à puppe conspectum esset, de illo separatim sibi & amicis explicauit. Timere enim se ne res illius gerendæ cum honestate quidem plenæ sint, vbi perflouerint, breui contabescant tempore.

t Et quum in castris Bruti.] Plutarch. in Bruto, sic scribit, Examen etiam apum circa locum quemdam intra vallum insedisse, quem locum augures, superstitione commoti, clam excludere à castris.

v Sicut cum in castris Drusi.] Plinius lib. 11. cap. 17. Sedere in castris Drusi Imperatoris, cum prosperrimè pugnatum apud Arbalonem est, haud quaquam perpetua aruspicum coniectura, qui id id ostentum existimant semper. Sed aliter Iul. Obsequens Prodig. cap. 132. In Germania, in castris Drusi, examen apum in tabernaculo Hostilij Rutilij, præfecti castrorum, consedit, ita vt funem prætendentem præfixamque tentorio lanceam amplecteretur. Multitudo per insidias subiecta est. Aelian. autem Variæ historiæ lib. 12. cap. 46. Dionysium, inquit, Hermocratis filium, aiunt, flumen equo traiecisse: cumque in luto equus concideret, eum desiluisse, & ripæ compotem esse factum: atque sic relicto postmodum equo, quasi non amplius suo, discessisse. Cum autem sequeretur equus & hinniret, reuersum esse. cumque apprehenderet eius iubam ad ascendendum, apum examen continuo manum circumdedit: atque de his interroganti, respondisse Dionysio Galeotas, Monarchiam ea re præsignificari. Cicer. lib. 1. de Diuinat.

x Ipsas verò apicem arboris insedisse.] Virg. lib. 7. Aeneidos de lauro,

Huius apes summum dense (mirabile dictu)
Stridore ingenti, liquidum trans athera veetae,
Obsedere apicem, & pedibus per mutua nexis
Examen subitum ramo frondente pependit.
Continuo vates, Externum cernimus, inquit,
Aduentare virum, & partis petere agmen easdem
Partibus ex iisdem & summa dominarier arce.

y Quæ verò apes in ora infantis Platonis.] Cicero lib. 1. de Diuinat. Plinius lib. 11. cap. 17. Valerius Maximus lib. 1. cap. 6. Aelianus de Varia Hi-

storia lib. 10. ad fin. & iterum lib. 12. De Platone, inquit, dicitur quod apes in ipsius ore fauum effecerint. Pindarum etiam, cum è patria domo fuisset expositus, aluerunt apes, pro lacte mella præbentes. Alia autem ex apibus auspicia, vide apud Plutarchum in vita Bruti alio in loco, quàm ex quo supra citauimus, videlicet in postrema pugna.

z Aliter vesparum.] Liuius 4. Decad. lib. 5. A Capua nunciatum est examen vesparum ingens in forum aduolasse, & in Martis æde consedisse. eas collectas cum cura & igni crematas esse. Horum prodigiorum causa, Decemuirii libros adire iussi & nouendiale sacrum factum, & supplicatio indicta est, atque vrbs iustrata.

a Gordio.] Diodorus Siculus.

b Ferunt in Alexandria.] Valerius Maximus lib. 1. cap. 4. vbi de Alexandro Magno. Plutarchus in Alexandro, Dehinc vrbs formam pro illius loci similitudine designari iussit. Quam ad rem cum tellus alba decisset, in nigri campi planitie, gyratum farina signum deducunt: cuius actæ rectius, velut ex fimbria, lineæ, chlamydis instar, interiorum efficiunt urbem. Eius formam, summa cum delectatione, intruente Rege; infinitæ multitudinis & generis omnifariam aues è proximo lacu ac flumine in eum repente locum, nubis in modum, prouolant, ita vt nihil farinæ relinquerent. Id Alexandrum perturbauit augurium: ast illum bona spe esse Aruspices monent: ab eo enim urbem condit, quæ feracissima variis hominibus futura sit educatur. Ex passeribus quoque vide augurium apud eundem Plutarchum in Sylla, Cicero de Diuinat. lib. 2. scribit Chalcantem ex passerum numero belli Troiani annos auguratum fuisse.

c Ex tripudiis.] Cicero lib. de Diuina. 2. & Liuius Decad. 1. lib. 10.

v Vt si pulli non addixissent.] Liuius 1. Dec. li. 1. Cum omnium facellorum inaugurationes admitterent aues, in Termini fano non addixere. & 3. Decad. lib. 2. & 10. Fabio auspicianti, inquit, priusquam egrediretur ab Tarento, aues semel atque iterum non addixerunt. & vide omnino quæ diximus supra lib. 2. c. 29.

e Vel si vitulus.] Liuius 3. Decad. lib. 1. in fi. Im-

molant

manibus proripuisset, aut hostia profugisset, vel percussa mugitum dedisset, vel si inter sacrificandum aliquid triste oculis aut auribus occurrisset, seu in extis caput iocineris defuisset, quæ omnia fœdi euentus esse, nemo dubitauit. h Flaminio sacrificanti, vitulus qui multos cruore insperfit, omen magni terroris fecit. Vel quum pulli è cauea addicerent & pascerentur, ita quòd tripudium facerent solistimum, quæ secundissima traduntur auspicia: nam pascentes aues videre, felicitatem portendere multi censuerunt. Lydi, Persæ, Iberi & Thraces non ex auibus, sed maxima auguria ex vino obseruarunt. Nam vinum effundere, aut vestes vino inquinare, felicitis hand dubiæ fortunæ signa esse, augurati sunt: idque attestante Homero, qui Vlysse discedente, & bona verba precante, Alcinoi vxorem humi facit vinum fundere, velut preces ratas diis habituris. Germani ex hinnitu & fremitu equorum, motus futurorum prædici putant, quos nullo opere contactos, candidi coloris plurimos educebant. In Cappadocia ex myrrhinis virgis, in Scythia ex salignis humi constratis: alij ex vibrata salitione oculi, quod augurium palmicum: in

De hoc plu-
ra lib. 1. ca.
29.

Ex vino.

Odyss. 13.

Ex hinnitu
& fremitu
equorum.

Ex virgulis.

Ex oculis.

ANNOTATIONES.

mulanti que ei vitulus, iam ictus, è manibus sacrificantium sese cum proripuisset, multos circumstantes cruore resperfit. Fuga procul etiam maior apud ignaros quid trepidaretur & concursatio fuit: id à plerisque in omen magni terroris acceptum. f Aut hostia profugisset.] Dion historicus lib. 45. scribit, Taurum in templo Vestæ maceratum, post rem sacram exiuisse, terrorémque maximum intulisse.

g Seu in extis caput iocineris.] Sicut contigit Cneo Seruilio Cepione, & Cn. Seruilio Gemino Coss. vt scribit Lilius 3. Decad. lib. 10. Consulum, inquit, alteri primam hostiam immolanti, caput iocineris defuit.

h Flaminio.] Lilius 3. Decad. lib. 1. in fi. Paucos post dies magistratum inuit: immolanti que ei vitulus iam ictus &c. vt paulò ante dictum est.

i Vel quum pulli è cauea addicerent.] Lilius 1. Decad. lib. 1. in duobus locis, & 3. Dec. lib. 7.

k Ita quod tripudium facerent solistimum.] Cicero lib. 1. & 2. de Diuinat. quid sit tripudium solistimum exponit. Lilius præterea lib. 10. 1. Decad. Cum pulli non pascerentur, pullarius auspiciamentum ausus, tripudium solistimum Coss. nunciauit. Coss. iarus, auspiciamentum egregium esse & diis auctoribus rem gesturos pronunciat, signumque pugnae proponit.

l Quæ secundissima traduntur auspicia.] Cicero dict. lib. 2. de Diuinat. Cum igitur ossa iam cecidit ex ore pulli: tum auspiciamentum tripudium solistimum nunciant. Ergo hoc auspiciamentum diuini quicquam habere potest. Lilius paulò post ea, quæ nuper citauimus, Coss. verba referens sic inquit, Mihi quidem tripudium nunciatum, Populo Romano exercituique egregium auspiciamentum est. & paucis interiectis, cum audisset pullarium emisso pilo ante signa cecidisse, Dij in prælio sunt, inquit. habet pœnam noxium caput. Ante Coss. hæc dicentem coruus voce clara occinuit. Quo lætus augurio consul affirmans, nunquam humanis rebus magis præsentem interfuisse deos, signa canere & clamorem tolli iussit.

m Persæ.] Herodotus lib. 1. Persarum mores def-

cribens, Poti, inquit, de rebus maximè fœtis consultare consueuerunt. Nam si quando ipsis consultandum videtur, tum postera die ieiunant, proponitque is, qui adibus illis, in quibus fortè consultatur, præest: & si placuerit atque ieiunauerint, vtuntur ipso: sin minus comprobetur abrogant: & de quibus ieiunij deliberauerint, de eisdem poti pronunciant.

n Homero.] Is pœta lib. 13. paulò post princip. Odyssæ, scribit Vlystem descendente ab Alcino Rege Pheacum & Atetæ eius vxoris, possidisse poculum rotundum, & vndique intrò flexum, in manibus ipsius Atetæ ἀμφικύπελλον. (de quo diximus supra lib. 3. cap. 10. vbi hunc locum Homericum citauimus) illique bene precatum, maritoque ac filiis. Sed nihil aliud, nec ibi, nec alibi, quod ad hanc rem pertineat, dicit: si me non fallit memoria.

o Germani ex hinnitu & fremitu equorum.] Tacitus lib. de Moribus Germanorum. Proprium gentis, ait, equorum quoque præfagia ac monitus experiri publice aluntur iisdem nemoribus ac lucis, candidi & nullo mortali opere contacti, quos presuros sacro curru, sacerdos ac Rex, vel Princeps ciuitatis comitantur, hinnitumque ac fremitus obseruant. Nec vlli auspicio maior fides non solum apud plebem, sed apud proceres, apud sacerdotes. Se enim ministros deorum, illos confcios putant.

p In Cappadocia ex myrrhinis virgis.] Cælius Antiqu. lib. 7. cap. 29. Myrcinas virgas, non Myrrhinas legit.

q In Scythia.] Herodotus li. 4.

r Alij ex vibrata salitione oculi.] De qua re Theocritus in Amaryllide, ἀλλεῖ ἰφθαλμός μὲ δὲ ξύδς, id est, Salit mihi oculus dexter. Plautus autem in Pseudolo id supercilium tribuit, cum dicit,

At id futurum vnde? vnde dicam, nescio,

Nisi quia futurum est, ita supercilium salit.

Saliatores à nonnullis dicuntur, qui salientes oculos intuenti, odorantur præfagium. Cælius d. lib. 7. c. 29.

s Quod augurium palmicum.] De quo Posidonius scribit, ab oculi vibrata subultatione, quæ res dicitur Græcè πάλαν. id est, vibratio, seu subultatio, apud Gregorium Nazianzenum in Orat. de radio

Lycia ex piscibus, quos ichthyomantes vocant: atque Enaries Androgeni extiliæ fronde varicinantur, Nasamones verò ex somniis ad sepulchra defunctorum. Fuitque apud Byzantios receptus mos, vt scombrorum regem videre, qui inter conchyliæ est miri aspectus, aut iunctum iumentum stercus emittere, fortunatissimos euentus faciat: quæ singula augurum disciplinis latius tradita & præcepta sunt. Ex quadrupedibus autem fuere quæ pedestria dicuntur auguria: vt quæ à lupo, serpente, equo, vulpe, cæterisque reptilibus fiunt. Lupum, si ad dextram commearit pleno ore, magnæ & prosperæ rei augurium facere, & nullum præstantius esse opinantur: contra, lupos in Capitolio visos, prodigij loco est habitum, cuius causa lustratum Capitolium quandoque videmus. Lupum quoque castra introisse, & laceratis obuuiis intactum abiisse, exitum & cladem portendisse euentus docuit, toto postea exercitu ingenti clade affecto. Rursus, quum cerua à lupo fugata, inter duas acies euasisset illæsa, insignem victoriam Romanis dedit. Lupos quoque in foro visos, incolumes euasisse, armis opprimi patriam, & magna rerum momenta designauit. Quum in Libyam colonia duceretur, lupos metas quibus ager designabatur, mordicus dissiipasse, velut diri euentus, effecit quo minus deduceretur. Non sic Samnitibus deducentibus coloniam, quo duce auspiciamentum deduxere, quare Hirpini dicti. Fuitque animaduersum, lupum subnigrum obuuiam factum, grande discrimen asserre. Iuuenca si annicula, aut mula si gemellos pepererit: ostentum dirum pestemque denunciat. Sicut leonis aspectus famosus fuit & inglorius, itineraque infesta facere creditus: namque hostium pugnam

Ex piscibus.

Ex tiliæ fronde.

Ex somniis.

Byzantij.

Ex quadrupedibus.

Ex lupo.

Ex iuuenca annicula.

Ex mula.

Ex leonis aspectu.

ANNOTATIONES.

de radio solis in aqua reflexo. Marcellus Virgilius apud Dioscoridem lib. 1. in fi. vbi recenset quædam à se versa, palpitationem ea voce dicit significari.

t Lycia ex.] Plinius lib. 32. cap. 2. de ingeniis & mansuetudine piscium & responsis, quæ dantur ex piscibus loquens, Nam in Lyciæ, inquit, Myris in fonte Apollinis, quem Curium appellant, ter fistula euocati veniunt ad augurium. Plutarchus de industria animalium, & alij, quos tibi citavi supra lib. 1. cap. 29. Nec ibi solum ex piscibus sumuntur auguria, sed & alibi quoque ex eodem Plinio lib. 9. c. 16. in prin.

v Atque Enaries.] Herodotus lib. 4. Enaries, inquit, qui sunt Androgyni, aiunt sibi à Venere traditam diuinationem, tiliæ fronde varicinantes. Tiliam vbi quis triphariam sciderit, digitis suis eam implicando ac resoluendo tractat, atque hunc in modum vaticinantur. Sunt qui Nares legunt. Cælius loco supra citato.

x Nasamones.] Herod. d. lib. 4. Diuinant ad suorum accedentes monumenta, & illi, vbi preces peregerunt, indormiunt. Vbi quodcumque per quietem insomnium viderunt, eo vtuntur.

y Ex quadrupedibus.] Festus Pompeius lib. 14. Pedestria, inquit, auspicia arbitrabantur, quæ dabantur à vulpe, lupo, serpente, equo, cæterisque animalibus quadrupedibus.

z Lupum.] Plinius lib. 8. cap. 22. de lupis loquens, sic scribit, Inter auguria ad dexteram commearium præciso itinere, si pleno id ore fecerit, nullum omnium præstantius.

a Contra, lupos.] Lilius 1. Decad. lib. 3. & 4. Dec. lib. 2. & 3. Iulius Obsequens Prodigiorum c. 17.

b Lupum quoque castra intrasse.] Lilius 3. Decad. lib. 1.

c Rursus cum cerua à lupo.] Lilius 1. Dec. lib. 3.

& Appianus lib. 1. bellorum Ciuilium. Et è diuerso cerua à lupo fugata & occisa, ab eo exercitu ad quæ fugeretur, illi exitum portendit ex eodem Lilio eiusdem 1. Dec. lib. 10.

d Lupos quoque in foro visos.] Lilius 4. Decad. lib. 3.

e Cum in Libyam.] Plutarchus in vita C. Gracchi, & Iul. Obsequens c. 93.

f Non sic Samnitibus.] Festus Pompeius li. 9. vbi Irpinos eos appellat à nomine Irpi, quæ lupum dicunt Samnites: eum enim duces sequuti, agros occupauerunt. vbi Irpinos eos appellat sine aspiratione. Nam & ea dictio est sub litera, I. Seruius autem lib. 11. Aeneidos in eum locum,

Summe deum sancti custos Soractis Apollo, &c.

Soractis, inquit, mons est Harpinorum in Flaminia collocatus: in hoc autem monte cum aliquando Diti patri sacrum persolueretur, nam Manibus consecratus est, subito venientes lupi exta rapuerunt: quod cum diu sequerentur, delati sunt ad quandam speluncam halitum ex se pestiferum emittentem, adeò vt iuxta stantes necaret, exinde orta pestilentia, quia fuerant lupos sequuti, de qua responsum est, Possè eam sedari, si lupos imitarentur. id est, rapro viuerent. quod postquam factum est, dicti sunt populi Hirpini Sorani. Nam lupi Sabinorum lingua Hirpi vocantur: Sorani verò à Dite. Nam Ditis pater Soranus vocatur, quasi lupi Ditis patris. Vnde memor rei paulò post Virgil. Atuntem comparat lupo, quasi Hirpinum. In hoc autem Seruij loco semper Hirpius cum aspiratione scribitur.

g Fuitque animaduersum.] Alia autem ex lupis auspicia vide apud Lilius 3. Dec. lib. 1. & lib. 7. & 4. Decad. lib. 2. & 5. Decad. lib. 1. & Plutarchum in Sylla. Iustinum lib. 23. ad fi. Iul. Obsequens Prod.

c. 63. 73. & 86. Appianum lib. 4. bellor. Ciuil.

h Capræ

Ex capra.
Ex asino
leonē occi-
dente.
Ex serpen-
te, vulpe,
cane.

Ex muri-
bus.

sæpe portenderunt: ^h capræ verò salutaris. hæ enim ⁱ Carano eximia felicitatis duces fuere. ^k Asinum leonem occidisse, omen magni terroris fecisse, necemque Alexandro portendisse, literis mandatum est. ^l Serpentem per impluuium decidisse, aut iter comitantium interrupisse illæsum, vel fœtam vulpem obuiam habuisse, ^m aut canem alienas ædes introisse, formidolosos casus, & insignem calamitatem facere periti adnotarunt. Serpentem quoque extis solennibus depastum, diri ominis & extremi exitij loco est habitum. ⁿ Contrâ, Syllæ inter sacrificandum serpens visus, & elapsus, felicem victoriam dedit. ^o Suburbana verò colubris plena, equosque illis depastos, Cræso Lydorum regi ab externis regnum subigi portenderunt. ^p Mures quum candidi sunt, lætum auspiciam faciunt, ^q licet illorum occentu dirimi auspicia dicantur. namque occentus foricis auditus, ^r Fabio Maximo dictaturam, & C. Flaminio magisterium equitum, deponendi causam dedit. ^s Mures quoque in Argillæ fundamentis apparuisse pugnautes, ciues præferoces & militares haud dubio argumento præsignauit. Ea enim vrbs ad Strymonem bonis auspiciis condita,

ANNO T A T I O N E S.

^h Capræ verò salutaris.] Quod probat exemplo seq.

ⁱ Carano.] Solinus cap. 14. aut vt alij computant, 15. Macedonem Caranus insequitur Dux Peloponnesiacæ multitudinis, qui iuxta responsum datum à Deo, vbi caprarum pecus refedisse animaduertat, urbem condidit, quam dixit *ἀρύα*, in qua sepeliri Reges mos erat. Hanc historiam Iustinus lib. 7. sic explicat, Caranus cum magna multitudine Græcorum, sedes in Macedonia, responso oraculi, quærere iussus, cum in Aemathiam venisset, urbem Edyssam, non sentientibus oppidanis, propter imbrum & nebulae magnitudinem, gregem caprarum imbrem fugientium, secutus, occupauit: reuocatusque in memoriam, quo iussus erat, ducibus capris imperium quærere, regni sedem statuit, religioseque postea obseruauit, quocumque agmen moueret, ante signa eadem capras habere, cœptorum duces habiturus, quas regni habuerat authores. Urbem Edyssam ob memoriam muneris Aegeam, populosque Aegeadas vocauit.

^k Asinum leonem occidisse.] Plutarchus in vita Alexandri, inter prodigia, quæ Alexandrum perturbabant, hoc scribit, Ex his enim, quos educabat, leonem quandam eximia magnitudinis ac formæ, mansuetus asellus calcibus exanimarat.

^l Serpentem quoque.] Liuius 3. Decad. lib. 5. Graccho, priusquam ex Lucanis moueret, sacrificanti, triste prodigium factum est. ad extra sacrificio perpetrato angues duo ex occulto allapli edere icur, conspectique repete ex oculis abierunt. Id cum aruspicum monitu sacrificium instauraretur, atque intentius extra referata seruarentur, iterum ac tertium venisse tradunt, libatoque iocinore intactos angues abiisse.

^m Aut canem.] Canis (vt scribit Dion historicus) lib. 45. Canes multi, inquit, noctu totam urbem peruagati, ac maxime ad lepidi Pontif. Max. ædes, concursu facto, vularunt. Et lib. 50. canem in circo, cum maxime equestre certamen fieret, lanianit ac deuorauit.

ⁿ Contrâ, Syllæ.] Cicero lib. 1. de Diuinat. Valerius Maximus lib. 1. ca. 5. Alia autem ex serpentibus

auspicia, vide apud Ciceronem d. lib. 1. de Diuinat. vbi de Roscio. & Virgil. lib. 5. Aeneidos,

*Dixerat hæc, adytis quum lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, septena volumina traxit,
Amplexus placide tumulum, lapsusq; per aras:
Ceruleæ cui terga nota: maculosus ab auro
Squam. am. incendebat fulgor: ceu nubibus arcus
Mille trahit varios a. uerso sole colores.
Obstupuit visu Aeneas, ille agmine longo
Tandem inter pateras, & leuia pocula serpens,
Libavitq; dapes, rursusq; innoxius imo
Succesit tumulo, & depasta altaria liquit.*

Et ibi Seruium: Liuius 3. Decad. lib. 1. vbi de quodam Hannibalis somnio, & idem lib. 7. non multo post principi. & lib. 8. Valerium Maximum lib. 1. c. 7. vbi de Hannibale. Iulium Obsequen. Prodigiolorum cap. 83. & 87. Cæterum Fla. Vopiscus in vita Aureliani Imperat. ponit inter omnia imperij ipsius, serpentem eius pueri peluæ plerunque cinxisse, nec vquam occidi potuisse. Et Iulius Capitolinus scribit serpentem circumdedisse caput Maximini dormientis. & Dionem lib. 47. initio in portentis Cæsaris Augusti contra Lepidum & Antonium.

^o Suburbana verò colubris plena.] Herodotus lib. 1. Hæc Cræso ratiocinante, omnia suburbana colubris impleta sunt. Quos, vt existebant, equi inter ambulandum cum ad pascua irent, comedebant. quod portentum coniectores Thelmisses interpretati sunt, Exercitum externum Cræso affuturum, qui cum afforet, indigenas subigeret, quod didicerant colubrum terræ filium esse: equum hostem & aduenam.

^p Mures cum candidi sunt.] Plinius libro 8. cap. 57.

^q Licet illorum occentu.] Plinius ibi: sed de forice loquitur, non de mure.

^r Fabio Maximo dictaturam.] Vale. Maximus lib. 1. cap. 1. Plutarchus autem in Marcello, hunc non Fabium Maximum, sed Minutium vocat: nisi forte vtrique id acciderit.

^s Et C. Flaminio.] Valerius & Plutarchus ibi.

^t Mures quoque in Argillæ fundamentis.] Heraclides in Politicis ad fin.

v Si quid

à muribus dicta est: sicut Coronæ ciuitas in Peloponneso ad Pamisi flumen, quod cornix aenea de fundamentis apparuit, felix nomen tulit. ^v Si quid tamen mures arroserint, tristitia semper & dira portenderunt. ^x Carboni Imperatori corrosis fasciis, quibus in calceatu utebatur, exitium prædixerunt: aurumque & clypeos corrossisse, Maricum portendere bellum. ^y Lepus quoque occurrens in via, infortunatum iter prælagit & ominosum, idem vulpes fœta, & canis prægnans. ^z Mustela quoque, sicut picus, à sinistra veniens, infausti ominis est. Feruntque arietem insolito colore natum miram felicitatem prænotasse. ^h Ex diris sunt offensiones pedum, ^o voces exaudita, ^o res oblata oculis & alia id genus, ex quibus certa captantur auspicia: ^o limen offendisse, laciniam adhæsisse, vel prolapsum cecidisse, obscenum ostentum esse, vulgò receptum est. C. Flaminio quo tempore ad Thrasimenum oppressus interit, quum in equum insilisset, equo prolapsus, repente corruit, diro & fœdo euentu, quo ad internecionem crudelem in modum casus, occubuit. ^h Neroni Cæsari Alexandriam profecturo, lacinia adhæsit. ^h Diuus verò Augustus læuum sibi calceum præposterè indutum animaduertit, qua die seditione militari propè afflictus est. ⁱ Et

ANNO T A T I O N E S.

^v Siquid tamen mures arroserint.] Cicero lib. 1. de Diuinat. Liuius 3. Decad. lib. 7. & 10. post princip. & 4. Decad. lib. 10. in si. Plutarchus in Sylla & Marcello.

^x Carboni.] Hæc vsque ad versic. Lepus quoque occurrens sunt Plinius d. lib. 8. c. 57.

^y Lepus quoque.] Herodot. lib. 4. vbi de pugna Darij apud Scyrhas. Idque præsertim, si lepus iter inuendum, transuerso saltu velut discerneret, vt tradit Suidas, Polin quendam authorem laudans. Alia autem de lepore auspicia vide apud Plutarchum in Apophtheg. Archidami Zeuxidami.

^z Mustela.] Apud Plautum in Stich. act. 3. sce. 2. Gelasimus Parasitus pro optimo auspicio accipit, quod mustela murem ei abstulit, his verbis,

Auspicio huc hodie ego optimo exini foras.

Mustela murem mihi abstulit præter pedes:

Tum strenua obsonauit: spectatum hic mihi est.

Mox cum parasitatio parum prosperè procederet, damnans augurium mustelæ, sic inquit,

Certum est mustela posthac non credere:

Nam incertiorum nullam noui bestiam:

Quin & ipsa decies in die mutat locum.

Eam auspiciam ego in re capitali mea.

Aliud præfagium mustelæ, vide apud Apuleium lib. 9. Vifa est, inquit, interea mustela mortuum serpentem forinfecus mordicus attrahens. Vbi Beroldus interpres dicit vulgò receptum esse, Mustela dira portendere, si viatori itec interruperit. a Sicut picus.] Dictum est supra ex Horatio lib. 3. Car. Ode 27.

^b Ex diris sunt offensiones.] De hoc iam diximus supra lib. 2. c. 26. vbi videre poteris.

^c Voces exaudita.] Vide infra.

^d Res oblata oculis.] Dion historicus lib. 42.

^e Limen offendisse.] Valerius Maximus lib. 1. tit. 4. Tiberius Gracchus cum ad res nouas pararetur, auspicia domi prima luce petiit, quæ illi perquam tristitia responderunt, & ianua egressus, ita pedem offendit, vt digitus ei decuteretur. Iulius Obsequens Prodigiolorum cap. 86. vbi loquitur de Tiberio Graccho. Proditum est, inquit, memoria

Tibe. Gracchum, quo die perit, tristitia neglexisse omina, cum domi, & in Capitolio sacrificanti dira portenderentur: domoque exiens, sinistro ad lincem offenso pede, decessit pollicem.

^f C. Flaminio.] Cicero lib. 1. de Diuinatio. vbi ostendit C. Flaminij ostenta nullius esse momenti, ait, Quid bello Punico secundo? nonne C. Flaminio Coss. iterum neglexit signa rerum futurarum, magna cum clade Reip. qui exercitu lustrato, cum Aretium versus castra mouisset, & contra Annibalem legiones duceret, & ipse & equus eius ante signum Iouis Castoris sine causa repente concidit. Titus Liuius 3. Decad. lib. 2. Hæc simul increpans (de Flaminio loquitur apud Aretium sedenti) cum ocyus signa conuelli iuberet, & ipse in equum insilisset, equus repente corruit, consulémque lapsum super caput effudit. Valerius Maximus lib. 1. cap. 6. C. Flaminio, inauspicato Coss. creatus, cum apud locum Thralimenum conficturus, conuelli signa iussisset, lapso equo super caput eius, humi prostratus est. Verum huius temeritatis vtiā sua tatum, non etiam pop. Rom. maxima clade penas pependisset. In ea nanque acie 15. millia Romanorum caesa, 6. millia capta: 20. millia fugata sunt. Consul obtruncati corpus ad funerandum ab Annibale quaesitum est, qui quantum in ipso fuerat, Rom. sepelierat imperium.

^g Neroni Cæsari.] Suetonius in vita illius, c. 19. Nam cum cuircuris tēplis in æde Vestæ refedisset, confurgenti ei primùm lacinia adhæsit: deinde tanta caligo coorta est, vt dispicere non posset. Addit Tacit. lib. 15. omnes per artus Nerone contremuisse. ^h Diuus verò Augustus.] Plinius lib. 2. cap. 7. Diuus Augustus læuum prodidit sibi calceum præposterè inductum, quo die seditione militari propè afflictus est. Sueton. cap. 92. in princ. Auspicia, inquit: & omina quædam pro certissimis obseruabat, Si manè sibi calceus perperam ac sinister pro dextero induceretur.

ⁱ Et Pompeio Magno.] Neque enim vlli alij prætexta pulla vti licebat, quam ei, qui funus faciebat. F. Pompeius lib. 14.

Pompeio Magno pullum amiculum qua die ad Pharsaliam profligatus fuit, diras vastitates præmonstrauit. ^k Voces quoque exceptæ, in vtramque partem magnopere augurium fecerunt: ^l idcirco in rerum principiis, quod bonum, felix, faustumque foret, præfabantur veteres. ^m Quum maximas clades vrbs perpeffa fuisset, & ancipiti contentione agerent patres, an relicto patrio solo Veios migrarent, vox centurionis audita: **HÆC MANEBIMUS OPTIME**, vrbs sedem stabilisse fertur. ⁿ Aliter Crasso in bellum profecturo, qui Cauneas ficus venales clamabat, illud omen fecit, quo spoliatus fama & fortunis omnibus, memorabili clade profligatus interiit. ^o Neroni rursus paucis ante ipsius cædem diebus, de Mausoleo vox exaudita fertur, nomine eum ciens. ^p Augusti quoque Cæsaris supremo digressu ab vrbe vox temere emissa, augurium fecit, non amplius Romæ eum futurum: sicut ^q Scipioni in Africam profecturo, promontorium Pulchri incolumem spem ostendit: ^r contra Hannibali, quum ex Italia Africam peteret, sepulchrum diruptum, auspiciū ferale: ^s Bruto etiam & Cæsio prodituris in aciem obuius Aethiops, calamitates præsignauit. Quare foedissimè & cruento bello, atque intestina clade ita conflictati sunt, vt ambo vno prælio conciderent. ^t Fertur quoque Adrianus Cæsar ex Mauri occurfu futuram

ANNO TATIONES.

^k Voces quoque exceptæ.] Cicero lib. i. de Diuinat. Diony. Halicat. lib. 7. non ad eò longè à fi. in principio Consulatus Q. Sulpicij Camerini, & Sp. Largij Flauj, Et (inquit) exaudite voces emissa a nemine. Et iterum lib. 8. paulò ante fi. Interea dum hæc in castris geruntur, in vrbe obseruata sunt multa prodigia deorum iram significantia, exaudite ominosæ voces incerto auctore, obseruata oculis nouæ spectrorum facies. Virgil. lib. 1. Georg. illo carmine,

Vox quoque per lucos vulgò exaudita silentes

Ingens, & simulachra modis pallentia miris.

Visa sub obscurum noctis. — Et lib. 4. Aeneidos,

Hinc exaudiri voces, & verba vocantis

Visa viri, nox cum terras obscura reueret.

Plutarchus in Themistocle. Iulius Obsequens Prodigiolorum cap. 83. vbi loquitur de C. Hostilio Mancino. Coll. Iosephus de bello Iudaico, lib. 7. cap. 12. recensens prodigia excidium Hierosolymæ præcedentia, sic scribit, Festo autem die, quam Pentecosten vocant, nocte sacerdotes intimum templum, more suo, ad diuinas res celebrandas ingressi, primum quidem motum quendamque strepitum senserunt: postea verò subitam vocem audire, quæ diceret, Migremus hinc. Et Eusebius historiæ Ecclesiasticæ lib. 3. c. 6.

^l Idcirco in rerum principiis.] Sic enim loquutus est interrex in oratione ad populū de creando post Romuli mortem alio Rege, apud Liuium 1. Decad. lib. 1. sic in oratione legatorum ad plebem quæ in sacrum montem secellerat, apud eundem 1. Dec. lib. 3.

^m Cum maximas clades.] Valerius Maximus lib. 1. cap. 5. in princip. Vrbe à Gallis deleta, deliberantibus P. C. vtrum Veios migrarent, an sua moenia relituerent, fortè eo tempore è præsidio cohortibus redeuntibus, Centurio in Comitio exclamaret, Signifer statue signum: hic optimè manebimus. Ea enim voce audita, Senatus accipere omen se respondit: euestigiòque Veios transeundi consiliū omisit. Liuius 1. Decad. lib. 5. ad finem. Sed rem dubiam, inquit, decreuit opportunè vox

emissa, quòd cum Senatus post paulò de his rebus in curia Hostilia haberetur, cohortesque ex præsidii reuertentes fortè agmine forum transirent, Centurio in Comitio exclamauit: Signifer, statue signum, hic manebimus optimè. Quæ voce audita & Senatus accipere se omen ex curia egressus clamauit & plebs circumfusa approbavit. Antiquata deinde lege, promissuè vrbs edificari cæpta. Plutarchus in Camillo eadem scribit.

ⁿ Aliter Crasso.] Plinius lib. 15. c. 19. ad fi. Ex hoc genere sunt, vt diximus, costana & carica, quæque conscendèti nauim aduersus Parthos omen fecere M. Crasso, venales prædicantis voce caunæ.

^o Neroni.] Suetonius in vita illius, c. 46.

^p Augusti quoque Cæsaris.] Sueton. in vita illius, cap. 97. Tiberium igitur in Illyricum dimissurus, & Beneuentum vsque profecturus, cum interpellatores alios atque alios. caulis in iure dicendo detinerent, exclamauit (quod & ipsum mox inter omina relatum est.) Non si omina morarentur, amplius se posthac Romæ futurum.

^q Sicut Scipioni.] Liuius 3. Decad. lib. 9. Scipio, inquit, quod esset proximum promontorium percunctatus, cum Pulchri promontorium id vocati audisset, Placet omen, inquit, huc dirigitæ naues.

^r Contra Hannibali.] Liuius 3. Decad. lib. 10. Iussus è nautis vnus ascendere in malum, vt specularetur quam tenerent regionem, cum dixisset sepulchrum dirutum proram spectare, abominatus &c. ^s Bruto etiam & Cæsio.] Appianus de vtroque loquens lib. 4. bellorum Ciuiliū non ad eò longè à fi. sic scribit, Exercitū è castris exeunti, Aethiopem obuium factum memorant, quem vt iniquum omen auersati, intereremere milites. Et Plutarchus in vita Bruti, de ipso Bruto tantum loquitur. nam, vt ipse dicit, priore pugna Cæsarius interemptus fuerat. De hoc quoque Iul. Obsequens Prodigiolor. cap. 130. in fi.

^t Fertur quoque Hadrianus.] Imò verò Septimius Seueus ex Aelio Sparciano in vita illius. nec quicquam tale de Hadriano legitur.

v Non

mortem imaginatus. ^v Non sic Octauius Augustus. namque asinus, cui Nicontæ nomen, & asinarius cui Eutycho obuiam facti, omen certæ victoriæ attulere. Ac ne nimius videar, nève diutius studiosos fatigemus, de his hæcenus dixisse, abundè fuerit. Illud quoque haud dubium, ^x Sues comesse foetus, inter prodigia minime reputari: siquidem id frequens, neque propterea ominosum fuisse, assiduis exemplis comprobatum est.

ANNO TATIONES.

^v Non sic Octauius Augustus.] Sueton. in vita illius, cap. 96. Apud Actium descendenti in aciem asellus cum asinario occurrit, Eutycho homini, bestia Nikon erat nomen. Vtriusque simulachrum æneum victor posuit in templo, in quod castrorum suorum locum vertit. Plutarchus in M. Antonio, Cæsari, inquit, ante lucem castris egresso, nauisque reuerti, hominem, qui asinum agitabat, obuium factum: roganti autem quòdnam ei nomen esset, respondisse, sibi quidem Eutycho nomen esse: ali-

num autem Nicontæ appellari: quamobrem postea cum ea loca ornaret Cæsar, statuit inter cætera hominem & asinum æneum.

^x Sues comesse foetus.] Plinius lib. 8. ca. 51. Sed omnibus præcedentibus adde, ex ouis quoque augurium veteres sumere solitos: si igni scilicet, imposita oua rupto putamine effluxissent, portendere ei periculum, pro quo ea obseruatio facta fuisset à sacerdotibus. Ex quo illud Petrij satyra 5.

- Ouoq, pericula rupto.

Quid senserit Hieronymus Porcarius de iniquo iudice, quibusque modis litigantes frustretur & deludat.

Cap. XIII.

eronymus Porcarius, diuini humanique iuris sciens, homo liberi animi & acris ingenij fuit: præterque vberem facundiam, mira in eo eruditio, & in maledicendo libertas admisto sale: erat enim acris iudicio, & ad irridendum contentiosus & audax, non infacetus, ita vt iocis vrbanis vnumquenque carperet, & ad viuum vsque lacefferet. Is in confessu nobilium, dum apud eum pro familiari consuetudine diuenterem, dicere solebat, quatuor modis iudicia eludi, veterum scitis traditum esse: odio, gratia, precio, aut timore: præter quæ nihil esse quod iudicum animos fleat à vero, literis mandatum dicebat. Sed tamen, si quis improbum aut perniciosum iudicem nactus fuerit, qui iudicio & legibus abuti velit, innumeris ferè modis iudicia eludi & præuaricari solere, cõtra ius, fasque. Quibus verò modis id fieret, memoriter ipse & expedite differebat. neque enim solum iniquus iudex, inquit, qui alteri parti pronior est, longis interuallis differendo iudicium, clientem pro quo ius stare videt, frustratur & decipit, ita vt longa mora fatigatus, iudicium relinquere cogatur, aut donec alius instructior fiat, expectet, vt alter interim dolo victus occumbat: sed etiam quum non ex fide bona acta proponit & refert quum quæ vnus partis causam agunt, diligenter enunciat: quæ verò contra, supprimit & tacet, bonum ius alterius partis eludi atque obteri dicebat. Quinetiam multos vidisse assererat, qui illum cum quo lis est, cui plus nimio fauet, quo pacto aduersarij telis se opponat, instruere non verentur, quum quid in re quaque consilij capiendum sit, alteri parti enuncient, ita vt ille paratior factus, bonum alterius ius euertat, & conuincat: quum alterius neque voces animis, nec querelas auribus admittant: & quum miser ille timidus imprudensque rerum, iudicis fidem implorando, frustra ipsius aures fatigauerit: iudex interim seuerus & vehemens loquenti obstrepat, eumque vel difficulter admittat, aut impotenti ore obiurgat: vel si admittit ægrè & perinuitus, dissimulato sermone vultique, cum tædio admittere cogatur. Quorum quidem nequitia, & animi ad fallendum destinati, nulla maiora, inquit, argumenta sunt, quam quum recõditus ille sensus, & abstrusus animus, quam labem misero illi afferat, non facile dinoscatur. Quinetiam persæpe euenire dicebat, vt malus iudex, vt illum improvidum ad insidias ducat, & vana spe ludificetur, se dubitare in quo nihil verendum sit, asseueret: si quod autem in causæ disceptationem anceps dubiumve fiat, illud dissimulanter omittat: vt cum maximè vicisse te credas, tunc tibi præcipuè subeundum

Quatuor
modis iudi
cia eludi.

periculum sit. Nonnunquam euenire, vt quum diutius litigantem frustrari nequeat, precibus seu querelis fatigatus, causam in iudicio se producturum predicat, aliorumque iudicum exploret vota, non vt causam æquo iudicio terminet, sed vt quo pacto inuadat ius alterius, solerter inquirat: illorumque votis in illius miseri perniciem exploratis, sine religione & fide ipsum perditum eat. Si verò non dubiam spem victoriæ viderit, iudiciorum & litium mora ita rem producat, vt quum finire nutu omnem disceptationem valeat, neutro inclinatis sententiis, suspensa omnia infectaque relinquat. Deumque ille contestans & hominum fidem, si quidem, quem appellet, quem obtestetur, quem imploret, nullum habet, diuturna expectatione & ampliore sumptu vexatus, de suo iure tandem decedere cogatur. quo scædus dici æstimarique nihil potuit. Atque vtinam non his artibus scædissimè vexatos, nec quotidianis damnis tenore vno opprimi miseros videremus. Postremò morem pessimo exemplo inualuisse dicebat, vt iudices non iure nec iudicio, sed per factionem & gratiã, aut libidinem, perque inuidiam iudiciorum vota conferant, illi præsertim, vbi in orbem super iure controuerso sententiæ explorantur. In qua quidem re, rãto certamine hincinde exardescunt studia, vt maledictis inter se & conuiciis, & plerunque manibus vix temperent, tantaque iudiciorum turpitudine fiat, vt nec iudicio, nec disceptatione, sed libidine, perque omnes cupiditates suffragentur, studiũque & gratiam aliquorum potius, quam vera iudicia inquirant. Ac mille modos referebat, quibus iniquus iudex, non iudicis, sed impuri latronis modo, velut officina nequitie, per avaritiam & sordes bonum alterius ius inuadat, vanaque iudicia precio aut gratia nundinetur: qui quidem non legum periti, sed euerfores potius humani iuris dicendi sunt. Rectè igitur Isocrates nunquam effici existimauit posse, vt hi qui malè instituti, aut moribus prauis & inciuilibus sunt, iustitiam assequantur. Deniq; nihil malo iudice peius est, aduersus quem nec imperia magistratum, nec leges valent: neque facile esse inuenire hominem, quem nec flectat preces, nec dona transuersum agat. Inualuitq; vetus adagiũ apud causarum patronos, omni dimicatione, cõtentione, atque cura enitendum, vt iudicem quẽ quis nactus fuerit, partim gratia, partim precio aut pactione, dando & pollicendo, propensorem sibi quoquo modo parent, quo incolumi amico, nihil amplius querendum illi sit. isto enim maximè effici modo, vt eum ad voluntatem suam ille nutumque conuertat: & qui gratia plus possunt, causa plus valuisse videantur, illique vel nunquam causa cadant, vel præter ius fasque iudicata ferant, & victores fiant. Sed iam latius processit & liberius, quia me morum piget tædètque. Malè profectò humanis ingeniis nostra vitia consulere, quum iudicia quæ fidei tutelæque nostræ credita sunt, non ad salutem, sed ad perniciem humani generis cæci cupiditate vertamus.

ANNOTATIONES IN CAP. XIII.

Nihil est in toto capite quod scholiis & illustrationibus nostris indigeat.

Qua in sermonibus quotidianis vulgata prouerbia apud Romanos in vsu fuerint, & qua apud externos frequentia.

Cap. XV.

Vulgata^a apud maiores prouerbia, quæ magis fuerint obuia, de quibus meminisse potuimus, præ multis & ferè innumeris, hæc plane accepimus: eaque licet breuibus conclusa sententiis, in sermone quotidiano vsurpata, aliud dicere videantur, vt aliud sonent verba, aliud sentias, tamen sub alieno intellectu obliquis orationibus, quin magna plerunque sensa & rerum documenta appareant, nulli dubium fuit. Horum exemplorum plena vetustas est. nam si

ANNOTATIONES IN CAP. XV.

a Vulgata apud maiores prouerbia.] Est diuinum Erasmi Roterodami Adagiorum opus. b Mutuum

quos mutuo studio teneri, & consociatos sibi inuicem operas dare designabant, mutuum mulos scabere dicebant: quòd scilicet ita opibus se iuuarent, & alter alteri præsidio esset, quemadmodum muli inuicem se confricantes scabunt. Contrà verò quum aliquis nihil proficit, & frustra operando fatigatur, ingenti periculo, fructu nullo, oleum simul & operam perdere aiebant. Sicut Græcũ adagium fuit, ὄνος ἄσινος ἔστι, hoc est, asini vellera queris, quasi ad id operam daret, vbi laborando nihil proficeret. Cui affine est, φάλακρον τὴν ἄσινος, hoc est, caluum vellis. Et quum quis laceisit ad pugnam, mox linquitur animo, vt comminus congredi non audeat, cantherium in fossa dixere: sunt enim cantherij, equi testiculis defectis, & exectis genitalibus: qui quum semine careant, languidiores & degeneres sunt: quare Scythis & Sarmatis peculiare est, equos præferoces eunuchos facere, quòd mollitis animis mitiores fiant. Græco quoque prouerbio increbuit, vt quum aliqua ita essent dissociata, vt nõ facile conuentura putarentur, nihil esse cum fidibus graculo, vel cum amaracino sui, dicerent. Fuisse enim amaracinum fragrantissimi odoris vnguentum, ex amaraco dilutum, autores memorant. Ad hunc sensum, In lente vnguentum, cui proxime accedit, ὄνος ὀπὸς ἀνδρῶν, hoc est, asinus ad tibiam, & ὄνος λύρας. Et quum quis diuersus agitur, & ita dubius animi fluctuatur, vt nec abnuere, nec polliceri audeat, & in quamuis partem declinet, præsens damnium aut exitium videat, se inter sacrum & saxum positum, vulgo iactitant: deductum ab eo, qui in fœdere ineundo porcã saxo ferit: sicut Græcum est adagium, Διομήδεια ἀνάγκη, quòd scilicet ita strictus maneat, velut apud Diomedem hospites, quorum visceribus equas depauisse dicitur. In eum verò quem diuersa trahunt curæ, & incertus nutat, vt nunc in vnam, nunc in alteram in-

ANNOTATIONES.

b Mutuum mulos scabere.] Erasmus Chiliadis prima, centuria septima, c. 96.

c Oleum & operam perdidit.] Erasmus Chiliad. i. cent. 4. cap. 62. Sed vt non nihil leuem legentium laborem, primus locus Ciceronis illic citatus est ex lib. 7. epistol. famil. epist. eiusdem lib. prima. Secundus ex 3. epist. ad Atticum epistola vnica. Tertius ex lib. 2. earundem epistol. omnium 32. incip. Profus vt scribis. Locus autem Macrobij est ex lib. 2. Saturnal. quod ab Erasmo dictum est, cap. 4.

d Asini vellera quartis.] siue, Ab asino lanam. Erasmus Chiliadis i. cent. 4. cap. 79. locus autem Aristophanis illic citatus est ex fabula, cui nomen Plutus.

e Caluum vellis.] Erasmus Chiliad. 2. cent. 8. cap. 37. Simillimum est illi Plautino in Persa act. i. scena 1.

*Qua confidentia rogare tu à me tantum audes
Argentum impudens? quin si egomet totus veneam,
vix potest
Recipi, quod tu rogas. Nam tu aquam è pumice nunc
postulas.*

f Cantherium in fossa.] Erasmus Chiliad. i. cent. 6. cap. 21.

g Sunt enim cantherij.] Varrò de Agricultura lib. 2. cap. 7. in fi. de equis & equabus loquens, sic inquit, Dempis enim testiculis sunt quietiores & idè quòd semine carent, ij Cantherij appellari, vt in suis Maiales: gallis gallinaceis, Capi. Festus Pompeius li. 3. Cantherius hoc distat ab equo, quod Maialis à verre, capus à gallo, veruex ab ariete. Est enim Cantherius equus, cui testiculi amputantur.

h Quare Scythis & Sarmatis.] Strabo lib. 7. de vniuersa loquens, sic scribit, Scythicæ gentis &

Sarmaticæ mos proprius est, equos eunuchos facere, vt mansuetiores ad parendum fiant. Parui enim sunt: at celeses & acres atque rebelles.

i Nihil esse cum fidibus Graculo.] Erasmus Chiliad. i. cent. 4. cap. 37. Locus Quintiliani ibi citatus est Institutionum lib. 1. c. 17.

k Vel cum amaracino sui.] Erasmus, vbi supra cap. seq. Locus Seruij est in lib. 1. Aeneidos in eum locum,

Vbi mollis amaracus illum

Floribus, & dulci aspirans complectitur umbra.

Dioscoridus lib. 3. cap. 38. Virgil. lib. 1. Georgicò. Flacci primus locus est lib. Epistol. 1. epist. 2. Secundus eiusdem operis lib. 2. epist. item 2. Sed illi addas & lutulentam quoque suam Cice. in 1. in Sallustium Orat. Itaque nihil aliud studet, nisi vt lutulentos sus cum quouis volutari. Locus Tullij est lib. 2. Academic. quaestionum.

l In lente vnguentum.] Erasmus Chiliad. i. cent. 7. cap. 23. Locus Dioscoridis est lib. 2. cap. 99. Tullij est lib. 1. ad Atticum epist. 14. incip. non modò. Sed super hoc adagio, vide Cælium Rhodiginum li. 7. c. 27. vbi latenter capit Erasmus.

m Asinus ad tibiam.] Erasmus Chiliad. 4. cent. 1. cap. 47.

n ὄνος λύρας.] Id est, Asinus ad lyram, de quo Erasmus Chiliad. i. cent. 4. cap. 35. Locus Gellij est lib. 3. cap. 16. Athenæi lib. 8. cap. 7. Luciani 3. loco citati est in lucio, siue asino.

o Inter sacrum & saxum.] Erasmus Chiliad. i. cent. 1. ca. 15. Locus Plauti est in Captiuis, actus 3. scena 4.

p Διομήδεια ἀνάγκη.] Id est, Diomedea necessitas. de quo Erasmus Chiliad. i. cent. 9. c. 4.

Mutabilior cothurno.

clinet sententiam, ὀμιλοῦντες κοθῦρος, id est, mutabilior cothurno, sermo percrebuit. cothurnum enim calceamenti genus esse quatuor angulorum, fabrefactum ita, ut utriusque pedi, & viris ac mulieribus aptetur commodè, perspicuè constat. Rursus, si quid certum & destinatum esset, nec vana expectatione ferretur, hoc re ad Sagram gesta certius esse: contra verò, quum irrita caderent promissa, & vana spe ducerentur, se auribus lupum tenere dicebant. Huc pertinet quod quotidiano fertur adagio, inter os & offam multa incidere, quum aliquid discriminis in re certa & ferè explorata futurum timemus. Sicut Græco fuit adagio vsurpatum, πολλά μετὰ πάλαι κλίμακος ἢ χάλιδος ἀκρῆς, id est, Multa cadunt inter calicem, supremaque labra. Quod autem est de Sagra dictum, inde fluxit adagium, quòd quum decem Locrorum millia ad Sagram in sperata victoria potiti essent aduersus Crotoniatarum centum & triginta millia, idque vix credibile videretur, postea certis autoribus re comperta, in prouerbium celsit, ut quum quid certo certius significarent, re ad Sagram gesta nihil certius dicerent. Cùmque ingenti animi sollicitudine premitur quispiam, resque ita vno in angusto sunt, ut trepidum diffidentemque animum gerat, omnisque moles negotiorum vno in loco inclinatura videatur, hinc mihi aqua hæret, dicere solemus: tractum ab eo qui naufragium facit, qui aqua ori admota, penè submergitur. Et quum ex re quapiam totum pendet negotium, ubique tota moles periculi imminet, hinc mihi prora & puppis est, vulgatus sermo fuit. Contra verò, quum exoneratum animum curis, discussa sollicitudine gerimus, ut bona spe impleamur, securos in vtranque aurem dormire pollicemur. Sicut rem saluam dicimus saltate sene, tractum ab eo, quod cum circenses Romæ fierent, & turbatis ludis aduentu Hannibalis, in omne magni terroris receptum esset, postea reuersi, quum saltantem in circo senem inuenissent, rem saluam dixerunt. Clitellas quoque boui admotas, quum munus viro inertis collatum viderent. Quique de rebus quarum nescius est, diiudicat, futorem supra crepidas iudicare dicunt. Nouo quoque genere prouerbij in vsu venit, ut qui tam ad imperandum, quam parendum iuxta paratus foret, quiq; non segniter mandata exequitur, mulus Marianus dicere.

Re ad Sagram gesta certius. Auribus lupum tenere. Inter os & offam. Multa cadunt inter calicem. Locri ad Sagram victores. Aqua hæret. Prora & puppis. In vtranque aurem dormire. Saltant senes. Clitellas boui. Sutor supra crepidas. Mulus Marianus.

ANNOTATIONES.

q Mutabilior cothurno. Idem Chil. i. cent. i. cap. 94. Locus Virgilij est lib. 1. Aeneid. Plutarchi in Pompeio, & in Nicia. Homeri 1. locus est lib. Iliados 20. vbi illum inconstantem vocat. r Viris & mulieribus. Suidas. & vide nostras leges Connubiales parte 3. in ornamentis muliebribus, & infra eodem lib. c. 18. s Hoc re ad Sagram gesta certius esse. Erasmi Chil. i. cent. 9. c. 23. Vide Strabonem lib. 6. t Auribus lupum tenere. Idem Erasmi Chil. i. cent. 5. cap. 25. Locus Terentij in Phor. est actus 3. scena 2. Locus Suetonij in Tiberio, est cap. 25. Sed adde iis quos citat Erasmi. Diuum Hieronymum aduersus Ioannem Origenistam: cuius hæc verba sunt, Nunc verò quasi auribus lupum apprehenderis, nec tenere potes, nec audes dimittere. v Inter os & offam. Idem Erasmi Chil. i. cent. 2. c. 2. Locus Gellij est lib. 13. c. 16. x Multa cadunt inter calicem supremaque labra. Erasmi Chil. i. cent. 1. c. 1. Sed hic vide omnino que scripsimus in nostris legibus Connubialibus glos. 2. nu. 31. incip. In quam rem. y Quod autem de Sagra. Strabo lib. 6. z Hinc mihi aqua hæret. Erasmi Chil. i. cent. 4. c. 100. Locus Ciceronis ad Q. Fratrem li. 2. est epist. eius lib. 5. in fi. cuius initium est, O literas mihi. a Hinc mihi prora & puppis. Idem Erasmi Chil.

1. cent. 1. c. 8. Locus Tullij Epist. fam. lib. vlt. est epist. eiusd. lib. 23. omnium verò epist. 42. incip. Esti manè Harpalum. Locus Apocalypsis est eius operis can. b In vtranque aurem dormire. Erasmi Chil. i. cent. 8. cap. 19. Et vide nostras leges Connubiales parte 5. nu. 2. c Saltante sene. Erasmi Chiliad. 3. cent. 1. c. 40. Sed quòd ibi dicit Titum Liuium eius rei alicubi meminisse, Ni me, inquit, fallit memoria. Certè illum memoria fefellit, neque enim vsquam meminit Liuius: nisi etiam me fallit memoria. d Clitellas quoque boui. Erasmi Chil. 2. cent. 9. c. 84. Locus Quintilianij lib. 5. est cap. 11. Tullij ad Attic. lib. 5. epist. eiusdem lib. 15. omnium 101. e Sutorem supra crepidas. Erasmi Chiliad. 1. cent. 6. c. 16. Sed quòd ibi de huius nepote, intellige Plinium, cuius locus est Epistolarum lib. 1. epist. 10. incip. Si quando vrbs nostra. cuius hæc verba sunt, Vt enim de pictore, sculptore, fistore, nisi artifex iudicare: ita nisi sapiens non potest perspicere sapientem. Aristotelis locus est lib. 1. Ethicorum c. 3. Atqui (ait) bene quisque iudicat ea, quæ cognoscit, & ipsorum bonus est iudex. Is ergo in vnaquaque re bene iudicat, qui in illa est eruditus. f Mulus Marianus. Erasmi Chiliad. 4. cent. 4. c. 79. At locus Festi Pompeij est lib. 10. Iulij Frontini Stratagematon c. 1.

g ἀκονίσι.

tur. tanque Marius quæcunque militibus mandauit onera, ipse inter infimos obiuit in primis. Quauis fureculas quibus sarcinas viatores gerunt, quas Marius primus commentus fuit, mulos Marianos alij dictos velint. Quotiesque victoria sine labore quaesita foret alicui, ἀκονίσι vicisse: contra verò vbi multo negotio victoria potiretur quispiam, κωνίσι vicisse dicimus. quum enim puluere aspersus athleta esset, κωνίσι vicisse dicebatur. Solere enim athletas, & multarum palmarum pugiles, ad vires reuendas puluere luctatorio inspergi, quo fortius dimicent, ferè peruulgarum est, quem ex Nilo præcipuum fuisse volunt. Pari exemplo quum parum commodi affert victoria, & haud magno discrimine à victore victus abest, Cadmea victoria dicitur. Apud Græcos verò ἀδάκρυτος πόλεμος, hoc est, bellum sine lachrymis: Latinis autem laureola in mustaceis. Bullam quoque dicebant, siquid haud multò post desitutum cernebant. Est enim in aquis spuma tumens, quæ ex crebra agitatione nascitur, punctoque temporis dissoluitur. Quare sermo Diogenis in eos qui ob coronas olympicas lasciuirent gaudio, percrebuit, ut bullas accepisse diceret. Et calcaria sponte currenti addita, si quem sua sponte ad audendum agendumque hortamur. Oleum verò in ore gestare dixerunt, cui loqui inhibitum est, cuique verbum facere non licet. Contra, vbi quis lingua immodicus infinitæ licentiæ & audaciæ est, qui moderari linguam nesciat, Byzena temeritas dicebatur: fuit enim Byzenus Neptuni filius, procax nimium & insolens. Et qui ingenio timido & diffidenti scrupulum facit, vbi faciendus minime foret, nodum in scirpo quaerere dicebant. Si quem verò probum virum designabant, qui nihil contra honestum moliretur, tutoque eius fidei crederentur omnia, dignum esse cum quo in tenebris micent, asserabant. Qui verò ingenio perspicaci, nulli occasione fraudis pater, γέρον τάλεικος ἔχ ἀλοκείαι, hoc est, Senex simia non capitur, prouerbium fecit. Contra, si quis improbus ad nocendum paratus venit, fœnum habere in cornu dictus est. erat enim prisca moris, bobus qui cornu peterent, fœni manipulos apponere, quòd ad præcauedum homines paratiores forent:

ANNOTATIONES.

g ἀκονίσι. Id est, Citra puluerem, de quo Erasmi Chil. i. cent. 5. cap. 79. Locus Plinij est lib. 35. cap. 11. Gellij lib. 5. c. 6. Horatij in epist. scilicet lib. 1. epist. quoque 1. & hoc quoque vsus est Thucydides li. 4. ἐτοιμοὶ ἄνδρες ἐμύνησθαι, ἢ αὐτοῖς ἄπειρ ἀκονίσι δεικνύσθαι ἂν ἢ νικῶν τάλεικος, vbi Græcus interpret exponit ἀμαχητι, id est, citra pugnam. Lucianus in dialogo quodam, cui titulus est, παῖσιον, ἀκονίσι κρηπίσσομεν. h Quem ex Nilo. Corporibus athletarum (ut scribit Cælius lib. 25. cap. 16. ad fin.) iniectus puluis frigidificat & sudores restinguit. i Cadmea victoria. Erasmi Chiliad. 2. cent. 8. ca. 34. Sed & adde, hoc prouerbium vsurpasse Galenum tum in libro Hæreseon cap. (ut vulgò diuiditur) 15. tum in libro de Dispnoea. k Bellum sine lachrymis. Idem Chil. 2. cent. 6. cap. 23. Sed & adde hæc ex Plurarcho in Agelilao, cum de hac pugna sic scribit, Agelilaus militiam iam omnem propter senium penitus abdicarat: filius autem Archidamus, auxiliis à Sicilia tyranno acceptis, Arcadas pugna quam ἀδάκρυτον id est, sine lachrymis, vocant, superauit: vbi ex iuis neminem amittit, hostium verò plurimum cecidit. l Latinis autem, laureola in mustaceis. Erasmi Chiliad. 4. cent. 9. cap. 87. Locus primus Tullij ad Atticum lib. 5. epist. eiusdem lib. 21. omnium eius operis 107. Secundus 2. lib. Epistolar. fam. lib. 1. cap. 4. eius lib. 9. omnium 20. incip. Tu vide. Catonis au-

tem de Agricultura est cap. 12. & vide Plinium lib. 15. cap. 30. & vltim. vbi loquitur de lauro mustace in princ. ex Pompeio Lenæo. m Bullam. Erasmi Chil. 2. cent. 3. c. 48. vbi id latissimè & elegantissimè tractat. n Quare sermo Diogenis. Laërtius in vita Diogenis. o Et calcaria sponte currenti. Erasmi Chil. i. cent. 2. cap. 47. Locus Plinij est lib. epistolar. 1. epist. 8. incip. peropportunè in princ. Ouid. lib. 2. de Arte amandi. Tullij primus locus ad Attic. lib. 6. epistol. eius lib. 1. omnium verò totius operis 210. incip. Accepi tuas literas. Secundus eiusdem epistolæ, sed longè postea. Estque eadem eiusdem Tullij sententia lib. 3. de Oratore. p Oleum verò in ore gestare. Cælius Rhodi. q Byzena temeritas. Erasmi Chil. 4. cent. 2. c. 11. r Nodum in scirpo quaerere. Idem Chiliad. 2. cent. 4. cap. 76. Festi autem locus est cap. 14. Locus Plauti in Menæchmis est act. 2. scena. 1. Terentij in Andria est actus 5. scena 4. Gellij est lib. 12. c. 6. s Cum quo in tenebris micent. Erasmi Patrologiographus Chil. i. cent. 8. c. 32. t Senex simia non capitur. Erasmi Chiliad. 1. cent. 10. cap. 31. Locus Laërtij est in vita Heraclidis Pontici. v Fœnum habere in cornu. Erasmi Chiliad. 1. cent. 1. cap. 81. Locus Horatij est Sermonum lib. 1. saty. 4. D. Hieronymi est in epist. ad Iauuar.

ἀκονίσι.

Cadmea victoria. Laureola in mustaceis. Bulla. Calcaria currenti addere. Oleum in ore gestare.

Byzena temeritas.

Nodum in scirpo quaerere. Dignus cum quo in tenebris micet.

Fœnum in cornu habere.

Dicere ius
ad assem.
Herbam
dare.

Noctuas
Arbenus.

Cretes ne-
scire pelag-
us.

Ne decima
quidem
Syracusana-
rum pars.
Crotonem sa-
lubrius.

Zenone co-
tinentior.
Catone co-
stantior.

Aristide
iustior.

Non est cu-
susque ad-
ire Corin-
thum.

De ponte
deicere.

Ad tria-
rios rem ve-
nisse.

quare verbum Sicinij scurræ fuit in Crassum, ideo conuiciis parcere, quod fœnum habere in cornu videret. ^x Dicit quoque ius ad assem, quum etiam minima librato examine moderata fuissent, voluere: & qui se victum fatebatur, ^y herbam dare, pro uerbis iactabatur: quippe supplices, & qui pacem petunt, ^z olea ramos, velamenta supplicum, aut gramen cum terra euulsam, victori offerebant, vel barbarico more fertis coronati occurrebant, quasi illos quibus porrigerent, ducerent meliores: ^a Mittere autem noctuas Athenas, γλαδκας εις ἀθήνας, vetus adagium fuit, quum ea quæ illi supersunt, alicui damus. Quum enim Athenis noctuæ affatim exuberent, qui illuc noctuas mitteret, nimirum ad ea loca merces ferret, vbi illæ redundarent: Et cum quis nescire simulat quæ percallet, ^b Cretes nescire pelagus vulgò dicitur: ex illo traditum quòd nemo Cretensis nauiculariam, & pelagi commercia nesciret. Quin etiam ex locis plura fluxere prouerbia. Nam si qui opibus claros & præpotentes flocci faciunt, ^c illis ne decimam quidem Syracusanorum esse: & cum loca & salubrem aerem celebrant, ^d Crotonem salubriora dicunt; scilicet quod Syracusas ditissimas, sicut Orchomenon in Bœotia, & Crotonem, composita aeris temperie saluberrimam ferunt. Etiam à personis plura adagia fluxerunt: nam & ^e Zenone continentior, & ^f Catone constantior, & ^g Aristide iustior crebrò vsurpatum est. Eò pertinet, ^h non esse hominis cuiusque Corinthum petere, quòd præceptum in luxuriam ciuitas, ibique illecebræ libidinum forent, quæ magno parabantur. Tum si quem affectum, & negociis inutilem ducebant, in quo nihil adiumenti, nihil consilij foret, eum ⁱ de ponte deiici oportere monebant: siquidem grandeus ætate, ad suffragia quæ comitiis dabantur, non admittebant. Quum verò vehementer laboratur, fortunæque in extremo sunt, ita vt nulla daretur spes melior, ^k rem ad triarios venisse, in pro uerbium venit. Quum enim triarij in vltimo essent præsidio, vltra quos nihil opis sperabatur, quum abscissa omni spe, ad vltimum ventum esset, rem ad triarios venisse dicebant. Si quid autem tardè cogitatum, aut salubre consilium serò expensum fuisset,

ANNO TATIONES.

^x Dicit quoque ius ad assem.] Nullum huiusmodi pro uerbium est apud Erasmum. Sed id sumptuè videtur Alexander ex Plinio Nepote epistol. lib. 1. epist. 15. incip. Heus tu. At vereor ne is deceptus sit. Sunt enim verba Plinij hæc; Heus tu, promittis ad cœnam, nec venis. Dicitur ius, ad assem impendium reddes, nec id modicum. neque enim illud (ad assem) refertur ad (redditur ius) sed ad verba sequentia: vt scilicet ad assem reddat impendium, id est, in solidum, siue integrum impendium vsque ad assem, vt scitissimè annotauit interpres.

^y Herbam dare.] Erasm. Chiliad. 2. centur. 9. c. 78. Locus Festi Pompeij lib. 8. in princip. Et vide supra lib. 4. c. 7.

^z Olea ramos.] Virgil. lib. 8. Aeneid. oliuam paciferam vocat, his verbis.

Paciferæq; manu ramum præterdit oliuæ.

^a Mittere autem noctuas Athenas.] Erasm. Chiliad. 1. centur. 2. cap. 11. Vlulas Athenas. Locus Ciceronis primus ad Torquatum est lib. epistol. familiar. 6. epist. 3. totius operis 81. incip. Superioribus literis. Secundus est lib. eiusdem operis epist. vlt. & vide supra lib. 4. c. 15.

^b Cretes nescire pelagus.] Erasm. Chiliad. 1. centur. 2. c. 31. Cretensis mare. Locus Horatij ad Octauium est lib. epist. 2. epist. 1.

^c Illis ne decimam quidem Syracusanorum.] Erasm. Chil. 2. cent. 4. c. 45. & Strabo lib. 6.

^d Crotonem salubriora.] Ibi cap. 43. Locus Dio-

coridis lib. 4. c. 145. Sed illi adde Phalerium in epist. ad Simylum inter epistolas rusticas Aeliani.

^e Zenone continentior.] Erasm. Chiliad. 1. cent. 10. cap. 83.

^f Catone constantior.] Id pro uerbium non extat apud Erasmum: nec scio an fuerit à quopiam antiquorum vsurpatum. Illud scilicet Catonem Vtriusque fuisse omnium constantissimum, vt satis colligitur ex Plutarcho in vita illius, & Cicrone ad Atticum lib. 1. epistol. 14. vbi illi tribuit constantiam & integritatem.

^g Aristide iustior.] Nec id quoque ab Erasmo inter pro uerbia positum. Illud autem constat hunc iustum fuisse cognominatum, ex Diodoro Siculo lib. 11. & Plutarco. in vita illius, & etiam in Apophthegmatis eiusdem.

^h Non esse hominis cuiusque adire Corinthum.] Erasm. Chiliad. 1. centur. 4. cap. 1. Locus Horatij in epist. est lib. 1. epist. 17. ad Scaeuam. Hic autem adde Platonem lib. 3. de Repub. viruperasse Corinthium luxum blandientium meretricularum. quod & nos alibi diximus.

ⁱ De ponte deiicere.] Erasm. Chiliad. 1. centur. 5. cap. 37. Sexagenarios de ponte deiicere. Locus Festi est lib. 4. vbi de Depontanis loquitur, & lib. 17. vbi exponit qui Scaptræ dicebantur. Macrobius lib. 1. Satur. c. 5.

^k Rem ad triarios venisse.] Erasm. Chiliad. 1. cent. 1. c. 23. & vide supra lib. 1. c. 5. & lib. 4. c. 7.

1 Serò

set, serò Phryges sapere sermo fuit, quòd à Græcis fluxisse autumant: nam quum decimo exacto anno, post magnas clades Troiani Helenam, simul & iure belli quaesita, Græcis restituenda censerent, serò Phryges sapere, pro uerbium deductum est. Et qui in re quapiam parum sapere visus, damnatum patitur, qui sibi sapiens prodesse nequit, nequicquam sapere dicitur: ad quam sententiam accedit Euripidis versus, *μὴ σὸν ὄς εὖκ ἀὐτῶ σοφός*, hoc est, ^m odi sapientem, qui sibi sapiens non est. Et qui astu & dolis nimium valet, Corycaeus nuncupatur, ex eo deductum, quòd ex Corycolatrones prædæ assueti, audacis ingenij & summæ solertiæ forent. In eos quoque qui præferunt lætitiæ, quum intus angatur curis, quiq; blanditiis velant odium ⁿ risus Sardonius dicitur, quòd in Sardinia apiastro similis herba nascatur, cuius esus deducto ore velut ridentes homines mortem oppetere cogit. Si quis verò obrutus malis, cum fortuna fluctuatur, vt nihil sibi prosperè cedat, illum ^p equum habere Seianum, ^q aut aurum Tolosanum asseuerant: quòd scilicet ita excidio & continuis cladibus premitur, vt qui aurum Tolosanum habuere, aut Seiani equum: sicut de segmentis Helenæ, & Eriphyles aut Hermionæ monili autores tradunt, quorum participes, ærumnarum continua mole oppressi, in extremum venère discrimen:

ANNO TATIONES.

1 Serò Phryges sapere.] Erasm. Chil. 1. cent. 1. c. 28. Locus Ciceronis est epist. famil. lib. 7. epist. eius lib. 16. omnium 116. Festi Pompeij lib. 17.

^m Odi sapientem, qui sibi sapiens non est.] Erasm. Chil. cent. 16. cap. 20. Nequicquam sapit, qui sibi non sapit. Locus primus Ciceronis est libro 7. epistol. famil. epist. eius lib. 6. omnium 106. incip. In omnibus meis epistolis. Secundus lib. 13. eiusdem operis epistol. lib. est 27. omnium 288. incip. Præcilius tibi commendo. Suetonij in Tiberio Cesare, c. 59.

ⁿ Corycaeus nuncupatur.] Erasm. Chiliad. 1. cent. 2. cap. 44. Locus Pomp. Melæ de situ orbis, est lib. 1. c. 17. vbi de Ionis.

^o Risus Sardonius.] Erasm. Chiliad. 3. cent. 5. cap. 1. Locus Solini est c. 10. Seruij in Virg. eclog. 7. Apuleij lib. 2. Dioscoridis lib. 6. cap. 14. Aristotel. de partibus animal. lib. 3. cap. 10. Tullij epist. fam. lib. 7. epist. eius li. 26. totius operis 126. incip. Quòd epistolam. Luciani secundus locus est in Ioue Tragædo.

^p Equum habere Seianum.] Erasm. Chil. 1. centur. 10. cap. 97. Locus Virgi. est lib. 2. Aeneidos. Trebellij Pollionis est in vita Quieti Tyranni 13 his verbis, Videtur non mihi prætereundum de Macrianorum familia, quæ hodièque floret, id dicere, quòd speciale semper habuerunt. Alexandrum Magnum Macedonem viri in auro & argento, mulieres in reticulis & dextrocheriis, & in annulis, & in omni ornamentorum genere, exculptum semper habuerunt: eousque vt tunicæ & limbi penulæ matronales in familia eius hodièque sint, quæ Alexandri effigiem delicis variantibus monstrant. Vidi mus proximè Cornelium Macrum, in eadem familia virum, cum cœnam in templo Herculis daret pateram electrinam, quæ in medio vultum Alexandri haberet, & in circuitu omnem historiam contineret signis breuibus & minutis, pontifici propinare: quam quidem circumferri ad omnes tanti illius viri cupidissimos iussit. Quòd idcirco posui, quia dicuntur iuuari in omni actu suo, qui Alexandrum expressum vel auro gestirant vel argento.

^q Aut aurum Tolosanum.] Idem ibi cap. seq.

^r De sementis Helenæ & Eriphyles.] De his vtrisque Diodorus Siculus lib. 16. cap. 15. Vxoribus quoque Phocensium Principum, quæ ausæ sunt monilibus raptis se exornare, impij facinoris pœnas non euitarunt. Quæ enim Helenæ monile gestare est solita, in meretricium probum incidit, pulchritudine sua eam expetentibus prostrata. Altera, eò quòd fuerat Eriphylæ, subinde ad ornatum vtens, cum filius, quem natu maximum habebat, in furorem concitatus, ignem domui inieisset, intra eam viua incendio extincta est. Eòque pacto qui Deum contemptui habere veriti non sunt, supplicis, quæ narrauimus, ab vltoribus diis affecti sunt. Loquitur autem de tēplo Delphico expilato, cui affixa erant huiusmodi Helenæ & Eriphyles segmenta, vt tradit Athenæus lib. 16. cap. 4. Apollodorus Atheniensis Bibliothecæ suæ de Deorum origine lib. 3. Plutarchus in lib. de Sera numinis vindicta, tradit Aristonem Eriphyles mundum muliebrem è templo Delphico rapuisse, vxoriquè dono attulisse: filium autem matri eius succensentem, domum incendisse, & omnes, qui in illa erant, concremasset.

^s Aut Hermionæ monili.] Id ipsum autem erat quòd postea ad Eriphylem peruenit. Id enim primùm à Vulcanò Veneri fabricatum fuisse dicitur, & deinde reginarum omnium, quæ Thebis vixerunt: quas istius monilis omine infeliciter deperisse scribit Stadius his verbis,

*Nec mirum: nam tu infastos donante marito,
Ornatus Argia geris, dirumq; monile
Hermiones longa est series: sed nota malorum
Prosequar, vnde nouis tam saua potentia donis.
Lemnius hæc, vt prisca fides, Mauortia longa
Furta dolens, capto postquam nihil obstat amorì
Parna, nec vltices castigauere catena,
Hermiones dotale decus sub luce iugali
Struxerat.*

Paulò post periculum huius monilis fidem fecit Hermione, quæ proximè experta est: nam in angues versa est cum marito: ob hanc causam, quòd Agenoris & Europæ filius draconem Martis, qui fontem custodiebat, occidit. Ideo vult Stadius hoc

Serò sapi-
entia Phry-
ges.

Nequic-
quam sa-
pere.
Corycaeus.

Risus Sar-
donius.

Equus Se-
ianus.
Aurum To-
loosanum.

Vt cæcias nubes. Graviora Sambico. Opprobrium victis. Lucundi acti labores. Lupus in fabula. Malum consilium consultori pessimum.

sicut de Agæe, Iocasta, Semele, Argia & Eriphyle apparet: quod & Græcis quoque vice prouerbij fuit, κακ' ἐφ' αὐτὸν ἔλκων ὅσ' ἐ χειρὸς νέφος, mala ad se trahens, vt Cæcias nubes. Id etiam apud Eleos in prouerbium celsit, vt in eum qui continuis premitur malis, grauiora Sambico pati dicerent. Quum verò quispiam iniqua con- tentione victus, vltèrius damno premitur, Opprobrium victis, adagium erat: quod à Brenno, quum se Romani auro redimerent, sumptum memorant. Tritum quoque prouerbium fuit, Lucundi acti labores, quum benè nauatam à nobis operam, sua- ui memoria repetimus. Et cum inter loquendum medio affatu is superuenit, de quo sermo fit, Lupum in fabula, qui minimè nos loqui sinat, esse dixerunt: nam ferè constat, quem prior lupus viderit, proloqui nequisse. Cumque fraus animo agitata, à bono honestoque in prauum transit, atque in auctoris redit perniciem, Malum consilium consultori pessimum, in adagium venit. Ac mille modis euulgata pro-

A N N O T A T I O N E S.

contigisse, quia nuptialibus donis hoc monile pos- federat,

Prima fides operi Cadmum comitata iacentem Hermione, versis in sibila dira querelis, Ilyricos longo sulcauit pectore campos.

t De Agæe.] Huiusmodi venenis infecerat hoc monile Vulcanus (vt d. lib. scribit Statius) vt necesse esset hoc monile gestanti ærumnarum mole oppri- mi. Hoc enim vta est Hermione, Agæe, Iocasta, Semele, Argia, vltimò Eriphyle, vt ex seqq. pate- bit. De Agæe furis Lucanus lib. 1.

- Ingens urbem cingebat Eryniis, Excitens prouam flagranti vertice pinum, Stridentesq; comas: Thebanam qualis Agæuem Impulit.

Vbi Sulpitijs Lucani interpres, Agæe, inquit, Cadmi & Hermiones filia, & Echionis vxor, subito furore correpta, Pentheum filium, Bacchi contem- ptorem, quem aptum esse putabat, dilaniauit. Idem Lucanus lib. 7.

Cum fureret Pentheus, aut cum descisset Agæe.

v Iocasta.] Nam & Statius, vbi supra, ad ea, quæ ex eo adduximus, id quoque addidit,

Teg, etiam infelix perhibent Iocasta deorum Possedisse nefas. vultus hac laude colebas, Fleu quibus, heu placitura toris? post longius ordo.

Infelix (inquit Lactantius interpres) quia non im- posuit, per malorum experimenta, finem cupidita- ti. Nam hoc monile certum est Iocastam post Aga- uem habuisse.

x Semele.] Idem Statius, ibidem id quoque sub- iungit,

Improba mox Semele vis dona nocentia collo Induit, & fallax intravit limina Iuno.

Vbi Lactantius, Vult Semelen infelicitate huius monilis extinctam, & magis ornatus inuidia à Iuno- ne, quàm pellicatus inductam, vt à Ioue improbè posceret, quid nefas esset corpus sustinere mortale. Semelen autem optimè improbam dixit, quòd vo- ti fuit immodica: vt Iouem vellet cum fulmine.

y Argia.] De qua iam supra ex Statio, qui & postea quoque subdidit,

Tum donis Argia nitet, vilesq; sororis Ornatus sacro præculta superuenit auro.

z Et Eriphyle.] Suprà dictum est, & miror quòd repetit.

a Mala ad se trahens, vt cæcias nubes.] Eras- Chil. 1. cent. 5. c. 62.

b Grauiora Sambico pati.] Erasmus Chilia. 1. centur. 1. cap. 80. Locus Plutarchi est in Problema- tis cap. 160.

c Opprobrium victis.] Eras. Chilia. 2. cent. 6. cap. 1. Quid nisi victis dolo. Ex quo intelliges non illic opprobrium, sed dolor legendum. nam apud Plutarchum in Camillo, ex quo id sumptum est, legitur, ἢ τοῖς νενικημένοις ὀδύνη. quæ postrema dictio dolorem significat, non opprobrium. Sed quod vah victis scribit Eras. id ante Festum Pom- peium scripserat Linius 1. Dec. lib. 5.

d Lucundi acti labores.] Eras. Chil. 2. centur. 3. cap. 43. & iterum Chil. 4. cent. 9. cap. 27. Lucunda malorum præteritorum memoria. Virgilij locus est lib. 1. Aeneid. Seneca in Hercule furente.

e Lupum in fabula.] Eras. Chil. 4. cent. 5. c. 50. Locus Terentij in Adelphis est act. 4. sce. 1.

f Malum consilium, cōsultori pessimum.] Eras. Chil. 1. cent. 2. cap. 14. Locus Valerij lib. 7. est tit. de sapienter dictis & factis. qui primus est eiusd. lib. 7. vbi de Papyrio Curfore Coss. loquitur.

g Ac mille modis euulgata prouerbia.] Erasmus collegit 4151. eadèmq; doctè & eleganter locupletauit. Et ille quidem omnem diligentiam in illis coaceruandis adhibuit, vir quidem cum in cæteris rebus, tum verò hic (vt ex illis videre est) diligentissimus. Sed quis omnia posset? Ego autem nonnulla, ab eo prætermissa, hic summarim subii- cienda duxi. Nec dubito quin & alia sint multò plura, quæ ipse Erasmus, si diutius vixisset, in infi- nitum auxisset.

κόπος κόπον ἀγχι. 1.

Est apud Oribasium lib. 1. Euporiston c. 1. vbi aperte declarat id esse antiquum prouerbium. Idque per- æquè est, labor labore soluit, vel pellit. Estque illis simile Clauus clauum, Paxillum paxillum pellit scilicet, aut excutit.

Syri aduersus Phœnices. 2.

Est apud Suidam Σύροι πρὸς Φοίνικας, vbi versutus decipere versutum iatagit. Simile illis, Cretensis Cretensem; Cretensis cum Aegina, de quibus Erasmus Chil. 1. cent. 2. c. 26. 27. cum improbus agit cum improbo, perfidus cum perfido.

Dixerat

Dixerat ille aliquid. 3.

Virgilius lib. 10. Aeneidos, vbi Anxurū, vt ineptum factorum & virtutis suæ ostentatorem perstringit, sic scribit,

Dixerat ille aliquid magnum, vimq; affore verbo Crediderat, cælog, animum fortasse ferebat.

Quo loco Seruius admonet prouerbialiter esse di- ctum, ac si diceret, Non mirum sic occisum esse eum, qui sibi plurimum arrogabat.

Solus hoc potuit Deus. 4.

Lat. Pacatus in Panegyrico, quem Theodosio scri- psit, indicat id esse prouerbium, Mirabamur te, in- quit, post imperium esse priuatum: multò magis mirum est imperium ferre post oia. Solus hoc (vt dicitur) potuit Deus.

Amicus amico bona, illius gratia, vult. 5.

Aristoteles lib. 8. Ethicorum tum cap. 2. tum quo- que 7. in si. ostendit id vice prouerbij celebratum.

Area scelerum. 6.

Et id quidem prouerbialiter dictū videtur eadem figura, qua Ilias malorum, apud Ciceronem etiam ad Attic. lib. 9. epistol. incip. penult. incip. Vtrunque ex tuo consilio. Reliqua ὁ δι, qui comitatus, quæ (vt tu soles dicere) νεκρία, in qua erat area scelerum.

Vereor Troas. 7.

Αἰδοῦμαι τρώας. Habet speciem prouerbij de formi- dolois, qui vel effæminatissimos ac profligatissi- mos quosque timent apud Ciceronem multis in lo- cis, vt intelligas id vice prouerbij celebrasse: scilicet ad Atticum lib. 2. epistol. eius lib. 5. & torius operis 20. incip. Cupio quidem. Et lib. 7. epistol. 1. & om- nium 119. incip. Dederam quidem. & rursus epist. 10. & omnium 129. incip. Vnam adhuc. & libro 8. episto. vlt. incip. Omnia mihi. Quod & sumptum est ex illo versu Homeri lib. 6. Iliados, quem inte- gram posuit Cicero primo illo loco, vbi de He- ctore loquitur,

αἰδοῦμαι τρώας, κὶ τρωάδ' αἰς ἑλκεσιπέπλους. Id est,

Vereor Troas, & Troianas longa pepla ferentes.

Ne pilum quidem. 8.

Idem Cicero eiusdem operis li. 5. epist. 20. omnium 107. incip. Saturnalibus manè. Interea è Cappado- cia ne pilum quidem. Quod habet formam simi- lem illius, Ne punctum quidem. Chilia. 4. cent. 4. c. 85. Simile etiam est illud, Cum puluisculo. de quo Eras. Chil. 2. cent. 8. c. 85.

Perire non posse, nisi crura fracta essent. 9.

Idem quoque Cicero Philipp. 13. docet id prouerbij loco dici solitum. Illud tamen mirum, inquit, quod in hoc Planco prouerbij loco dici solet, Perire enim non posse, nisi crura fracta essent. Sic etiam ludit in Erufrinum pro Sex. Roscio Amerino, Crura qui- dem vobis, inquit, nemo suffringet.

Manum & mentum. 10.

Festus Pompeius libro 11. id dicit esse prouerbium ex Græco tractum: sed tam corrupti sunt ipsius co- dices, qui circumferuntur, vt vix sensum aliquem excerpere queas.

Lacuna in auro. 11.

M. Tullius oppidò quàm decenter dixit (epist. lib. ad Attic. 12. epist. eius lib. 5. omnium 136. in principi.) Lacunam in auro factam. Ne, scilicet, in 1e appa- rentes bona subsit fraus aut malitia. intelligi volens exinanitionem auri, & quasi voraginem quandā ex furto & rapina. Cui simile est & illud Persij saty. 5.

Nequa sub erato mendosum tinniat auro.

Sensus est, Ea es prudentia, vt æs auro cooperitum etiam dignoscas, vt solent mensarij. Allegoricos hoc dicit, eum vitia velamento quodam virtutis obuolata cognoscere. Hocque sapientis est, qui vera libertate fruitur. Ita Britannicus interpres. Scio au- tem illius loci Tulliani meminisse Erasimum in prouerbio Lacunam explere, Chilia. 4. centur. 10. cap. 88.

Cum infanis insanire & ipsi debe- mus. 12.

Galenus lib. 1. de Virtutibus naturalibus cap. 15. eo- dèmq; penult. Quia verò, inquit, iam satis fabu- lati sumus & quidem nolentes: sed vt est in prouer- bio, Cum infanis insanire coacti.

Cæcæ diuitiæ. 13.

Plato libro 1. de Legibus indicat id vice prouerbij fuisse vsurpatum: Dupliciter, inquit, bona dicun- tur: alia enim humana sunt, alia diuina: dependent autem à diuinis & humanis. Diuinis igitur quæ ma- iora sunt, susceptis, minora etiam possidentur. Illis autem spretis vtrisque ciuitas priuatur. Minorum verò primùm est satieras, deinde pulchritudo, ter- tiò vires ad cursum & ad alios corporis motus: quartò diuitiæ, quæ nō cæcæ sunt, vt vulgò dicitur, si prudentiam sequantur.

Pennatis pedibus. 14.

Sed & id prouerbium fuisse declarat Diuus Hiero- nymus in epistola ad Florentium incip. Quantus. cum dicit, Ita vt ego ille tardissimus, quem intole- rabilis languor vexat, pennatis, vt aiunt, pedibus, certè charitate & voto te saluauerim. Quibus ver- bis, vt & Erasmus dicit in scholijs, significabat mi- ram celeritatem, sumpto prouerbio à Mercurio, cui pedibus alas addidere Poëta. Sed id ipsi Erasmo, sua prouerbia congerenti, effluxit.

Vltroneas putere merces. 15.

Est eiusdem Hieronymi ad Marcellam incip. Nu- per cum pariter essemus (sunt enim multa ipsius ad eandem) in fine eiusdem epistolæ, vbi dicit, velle se aliquid illi scribere de quibusdam, quæ memorat, Nisi, inquit, & modum epistolici characteris exce- derem, & tibi auiditatem magis delata deberent facere quæstiones. Tritum quippe est prouerbium, Vltroneas putere merces: vnde & nos de industria reticemus, vt auidius velis audire quæ tacita sunt. Vbi & ipse Hieronymus in scholijs, Nam suspectæ sunt, ait, emptori. Sic Horatius episto. lib. 2. epist. item 2. in princ. ad Iulium Florum,

Multa fidem promissa leuant, vbi plenius aquo Laudat, venales qui vult extrudere merces.

Ego verò malle ad id referre, quòd quæ spontè & sine labore, & veluti gratis offeruntur, minus placent, quàm quæ cum labore & precio adipisci- mur. Scitum est illud Ausonij epigram. 39.

Hanc

uerbia fuerit, quotidiano sermone usurpata, quae recensere superuacuae disputationis foret: quare ne exequar singula, quum non sit animus ea consecrari quae ab aliis uerbius explicata sunt & latius, de his haecenus dixisse satis habeam. Illud utique antiqui moris erat, quod cum alicui precabantur bene, ut quicquid fuisset, cupitum, eueniret, ne quid diri aut infasti successum laederet, h pollicem premere iuebant. Quotiesque in propinqua spe futuri boni, veniam a diis petimus, in sinum despuere tolemus, velut ratas preces diis habituris. Cuique in sermone quotidiano quispiam male audisset, aut verbo uocem offensus foret, dicto veniam poscere: in aduersis uero enunciatis, meliora ominari, atque inuidiam uerbo abesse iuebant. In mentione defunctorum, illorum memoriam non sollicitari: in fordidis & obscenis di-

Pollicem premere. In sinum despuere. Vbi quis male audisset, aut verbo offensus fuisset.

ANNOTATIONES.

Hanc uolo, quae non uult: illam quae uult, ego nolo: Vincere uult animos, non satiare, Venus. Oblatas sperno illecebras, detrecto negatas: Nec satiare animum, nec cruciare uolo. Nec * discernita Diana placet, nec nuda Cythere: Illa uoluptatis nil habet, haec nimium, Callida sed media ueneris mihi uendit artem Femina, quae iungat, quod uolo nolo uocet.

* uis cina.

Et illud item, Aquae furtiuae dulciores sunt: & Panis absconditus suauis.

Nec ferre uidet sua gaudia uentos. 16. Virgil. 10. Aeneidos. quo loco Seruius, Prouerbium est, inquit, uenti ferunt gaudia. id est, letatur incassum. Sic supra lib. 9. Sed aura

Omnia discernunt, et nubibus irrita donant. Vbi & idem Seruius, Quae ait, inutiliter iubentur, dicitur uentus discernere: citatque priore loco illud eiusdem Virg. lib. 11. Aeneidos,

Auduit: et uoti Phabus succedere partem Mente dedit partem uolucres dispersit in auras. Illud autem Virgilij sumptum uidetur ab Homero Odyssae lib. 8.

Id est, ad uerbum, - Verbum si aliquod dictum est Durum, cito illud ferant rapientes procella.

Philadelphea opera. 17. Philo ille Iudeus in libro de uita Moysi, sic scribit, Ptolemus fuit is, Philadelphus cognomine, tertius ab Alexandro Aegypti Rex, uirtutibus regis supra omnes aetatis suae, superiorumque seculorum Principes nobilis, cuius nunc quoque ex tanto temporum interuallo decus est inclitum, ob tot relicta per ciuitates regionisque monumenta magnificentiae, ut in prouerbium abierint sumptuosa opera ab illo Philadelphea denominata.

Plus apud Campanos unguenti, quam apud ceteros olei. 18.

Plinius lib. 18. cap. 11. id prouerbio celebratum fuisse satis declarat: unde uulgo dictum, Plus apud Campanos unguenti, quam apud ceteros olei fieri.

Dioscuri saluatores. 19.

Aelianus uariae historiae lib. 1. cap. 30. Graece quidem scripsit, sed hoc sensu, Ptolemus Rex amasium habebat Galetam, pulcherrima forma praedi-

tum. Animus uero iuuenis longe formam superabat. persaepe igitur etiam Ptolemus testimonium ei perhibebat, inquit, O lepidum caput, nulli unquam uilius auctor incommodi extitit: at multorum utilitatem promouit. Accidit aliquando, ut cum Rege adolescens equitaret. Cum uero procul aliquos ad supplicium trahi uideret, non oscitanter in haec uerba Regem affatus est, Sed o Rex, inquit ad Ptolemaum, quandoquidem prospera quadam fontium istorum fortuna, equos conscendimus, age, si gratum est, calcariibus admotis & uelociter persequentes, appareamus miseris, quasi Dioscuri saluatores & aduocati salutem ferentes: quod communi prouerbio de his diis uulgatum est. Verum ille maximam uoluptatem capiens ex eius bonitate, & propensum ad misericordiam animum amplectens, tum nocentes seruauit, tum amoris, quem erga puerum gerebat, intentionem multum confirmauit & auxit. Haec ille. Hoc autem prouerbium proximè accedit ad illud, Θεός από μηχανής εὐφραίνει. id est, Deus ex improuiso apparens. De quo Erasim. Chil. 1. cent. 1. c. 68.

h Pollicem premere.] Erasmus Chil. 1. cent. 8. c. 46. Locus Iuuenalis est satyra 3. Horat. epistol. lib. 1. epist. 17. ad Lollium 2.

i In sinum despuere.] Id sumptum est ex Tibullo lib. 1. eleg. 2. in fi.

Hunc puer, hunc iuuenis turba circumstetit arcta: Despuat in molles & sibi quisque sinus.

Erasmus autem Chilia. 5. cent. 1. cap. 25. Despuere malum, inter prouerbia posuit, nec citat Tibullum, ubi supra: sed Plinium non designato loco, sed est lib. 28. cap. 4. Plauti autem locus est in Capitiis. Sed tu hic omnino uide, quae scripsimus in legibus nostris Connubialibus parte 1. num. 17. incip. Hincque illud.

k Dicto ueniam petere.] Plinius Iunior libro epistol. 5. epist. eius lib. 6. totius operis 102. incip. Amaui curam. in fi. Usque, inquit, adhuc certe neminem ex his, quos eduxeram mecum, ueniam sit dicto, ibi amisi.

l Meliora ominari.] Cicero de claris Orat. Melius, quae so, ominare, inquit Brutus.

m Inuidiam uerbo abesse.] Liuius 1. Dec. lib. 9. Absit uerbo inuidia, & ciuilia bella sileant. Et 3. Decadis libro 8. Ut non modo nobis (absit uerbo inuidia) sed ne posteris quidem timenda nostris esset.

n Honorem

ais, honorem auribus seruare, & praefari honestatem, ueteres consueuisse, memoriae & litteris proditum est.

ANNOTATIONES.

n Honorem auribus seruare.] Q. Curtius li. 5. Ad ultimum opus (honor auribus habitus sit) ima corporum uelamenta proiciunt. o Praefari honestatem.] Honorem, ni fallor, uoluit dicere. Cicero lib. 2. de Finibus, Eam autem ita persequitur, quae palato percipitur, quae auribus, caetera addit, quae si appelles, honos praefandus

sit. Et epistol. familiar. lib. 9. epist. eius lib. 22. totius operis 174. incip. Amo uerecundiam. Nos autem redicule si dicimus, ille patrem strangulauit, honorem non praefamus: sicut de Aurelia aliquid, aut Lolliam, honos praefandus est. Nusquam autem, quod meminerim, legi honestatem praefari.

Qui primus legem theatralium Romae tulit, & quae leges plebem ab optimatibus postea distinxerim.

Cap. XVI.

Inter eos qui a prima origine spectacula Romae ediderunt, Tarquinius Priscus opulentus instructiusque quam aliquis Regum ludos fecisse dicitur. Is enim in ludorum apparatu, cultu & magnificentia omnes antecessit. Ab ipso enim circus maximus spectaculis designatus locus fuit, qui postea adificiorum magnitudine, & aulico apparatu praecipuus semper exhibendis ludis est habitus, in quo munera ingenti apparatu mox exhibita fuere, diuisis locis plebi per singulas curias. Cumque intercedentibus annis, patribus equitibusque, ac plebi

Tarquinius Priscus in edendis spectaculis summus.

ANNOTATIONES IN CAP. XVI.

Tarquinius Priscus.] Dionysius Halicarnassensis lib. 3. in fi.

b Circus maximus.] Halicarnassensis ubi supra, Liuius 1. Dec. lib. 1. Varro lib. 1. aur aliorum supplicatione 4. de ling. Lat.

c Cumque intercedentibus annis.] Liuius 4. Decad. lib. 4. Sex. Aelius Pater, & C. Cornelius Cethegus Censores, gratiam ingentem apud Senatui pepererunt, quod ludis Romanis Aedilibus Curulibus imperarent, ut loca senatoria fecerentur a populo: nam antea in promiscuo spectabant. Sed & postea eiusdem Decad. lib. 5. Megalesta, inquit, ludos scenicos, C. Atilius Serranus, L. Scribonius, Libo Aediles curules primi fecerunt. Horum Aedilium ludos Romanos primum Senatui a populo secretus spectauit: praebuitque sermones (sicut omnino nouitas solet) aliis tandem quod multo ante debuerit, tributum censentibus amplissimo ordini: aliis demptum ex dignitate populi quicquid materiam patrum adiectum esset, interpretantibus: & omnia discrimina talia, quibus ordines discernentur, & concordiae & libertati aequè minuenda esse.

sunt more, institutisque maxime casti, solennes, religio: quibus ludis primum ante populi consensum Senatui locum P. Africanus iterum Coss. ille maior, dedit: ut ludos haec lues impura pollueret. Idem in Oratione pro Cornelio maiestatis reo, P. Africanus ille superior, ut dicitur, non solum a sapientissimis hominibus, qui tum erant, uerum etiam a se ipso saepe accusatus est, quod, cum Coss. esset, cum T. Longo, passus esset cum primis a populari consensu senatoria subsellia separari. Quo in loco Appianus interpres, Hoc, inquit, factum est secundo consulatu Scipionis, post septimum annum quam Carthaginiensibus bello secundo data est pax. Factum id esse autem Antias tradidit ludis Romanis, quos fecerunt Aediles curules, Atilius Serranus, T. Scribonius Libo: id eos fecisse iussu Censorum Sex. Aelii Peti, C. Cornelij Cethegi. Et uidetur in hac oratione huc quidem auctorem sequuntur Cicero dixisse, passum esse Scipionem fecerunt a cetero consensu spectacula Senatorum. In ea autem, quam post aliquot annos habuit, de Aruspicum responso, non passum esse Scipionem, sed ipsum auctorem fuisse dandi eum locum Senatoribus, uidetur significare. uerba eius adducit, quae nos supra adscriptimus. Et postea subiungit, Non praeterire autem uos uolo, esse oratoriae calliditatis, ut, cum opus sit, eisdem rebus ab utraque parte, uel a contrariis utantur. Nam cum secundum Ciceronis opinionem, auctore Scipione Coss. Aediles secretum ante omnes locum spectandi Senatoribus dederint. eodem illo facto Scipionis in hac quidem oratione, quia causa popularis erat premebaturque Senatui auctoritate, atque ob id dignitatem eius ordinis quam possit maxime eleuari causa expediebat, poenituisse ait Scipionem, quod passus esset id fieri. In ea Orat. de Arusp. responso, quia in Senatu habebatur, cuius auribus erat

N N

Locum spe
Etaculis
primi con-
fusa discre-
ta.
Senatorū
locum.
Imperato-
ria.
Optima-
rum.

Qui ludis
praeside-
bant.
Scena lu-
dorum.

Tragica
scena.

Romanæ confusa loca fuissent ubi spectarent, Corn. Scipione & T. Sempronio con-
sulibus, ludis Romanis per ædiles curules discreta loca senatoria à populo fueri:
utque suus cuique honos seruaretur, lege cautum fuit, ut optimatibus subsellia pro-
xima darentur. Quo tempore præcipua loca in orchestra. Senatoribus data sunt,
ubi in scena saltabatur, & chorus inducebatur: podium imperatori & consulibus,
proscenia & pulpita optimatibus, nonnunquam principi: siquidem Nero e proscen-
io saepe spectauit, aliquando e puluinari, quod in prima fronte theatri, spectacu-
lorum locus erat. Fertur tamen Augustus Cæsar, legatos sociarum foederatarūque
gentium, in orchestra confidere vetuisse, quum quosdam libertini generis illic spe-
ctare deprehendisset. Post aliquot verò ætates, ut imperator vnà cum sacerdotibus in
sella imperatoria ludis præsideret, consuetudo inualuit. Quæ quidem scena in fronte
theatri ab vno cornu ad alterū porrigebatur versatilis, plerūq; ductilis, multis colum-
nis & epistiliis sulca: quæ primò parietem non habuit, sed frondibus obūbrabatur,
postea tabulis pictis in parietis morem componi cœpta, quæ spectaculorū sedes præ-
cipuæ inde habitæ. Ea enim triplicis generis erat: namque tragica columnis & deo-
rum signis exornabatur, quibus & tabulis pictis, partim ab amicis, partim e Græ-
cia commodatis, utebantur: comica, ædificiorum figuram præfert: satyrica verò,

ANNO TATIONES.

blandiendum, & magnopere illum laudat, & non
auctorem fuisse dandi: nam id erat leuius, sed ipsum
etiam dedisse dicit. Val. Maximus lib. 2. c. 1.
d. In Orchestra.] Vitruuius lib. 5. cap. 6. In Or-
chestra autem Senatorum sunt sedibus loca desi-
gnata, & eius pulpiti altitudo sit ne plus pedum
quinque, vti qui in Orchestra sedent, spectare pos-
sint omnium agentium gestus. Iuuenalis saty. 3.

- Similem videbis

Orchestra & populam.

Sueton. in Nerone, cap. 12. Deinde in Orchestra
Senatorumque descendit, & orationis quidem carmi-
nisque Latini coronam, de qua honestissimus quis-
que contendat, ipsorum consensu concessam sibi
recepit. Ex quo clarè intelligis Orchestra non pa-
tuisse populo.

e Vbi in scena saltabatur.] Orchestra ab ὄρχησ-
μα, id est, saltu, siue gesticulor, dictam, locum esse
in theatro, vbi sunt designata Senatorum loca, vo-
luit Vitruuius loco proximè citato. Id quidè apud
Romanos: Nam Iulius Pollux lib. 4. cap. 19. Chori
dicit esse propriam, ut scenam actorum.

f Podium Imperatori & Coss.] Idem Sueton-
ius in Nerone, d. cap. 12. paulò antè. Nam petrarò,
inquit, præsidere, Cæterum accubans primùm par-
uis foraminibus: deinde toto podio adaperto spe-
ctare consueuerat. Verùm ex Iuuen. sat. 2. id omni-
bus patuisse videri potest, cum scribit,

Omnibus ad podium spectantibus.

Et in hac quoque significatione podij vocabulo vsus
est Aelius Spartianus in Septimio Seuero. Virru-
uius lib. 3. cap. 3. lib. 5. cap. 7. lib. 6. cap. 4. lib. 7. cap. 4.
Podium menianorum habet speciem, locus scilicet
ad spectandum habilis, cuius pars, quæ magis pro-
uehitur, pulpitem est, veluti pergula quædam. Græci
Podia Orthas appellant, ut scribunt Theodosius &
Honorius Imp. lib. 8. Cod. de ædificiis priuatis.
Vlpianus, sed in alia significatione, in l. quæsitum,
s. item pertica. ff. de fund. instru. & Plinius lib. 37.
cap. 3. eius Nepos epist. lib. 5. epistol. 6. incip. Amaui.

g Proscenia & pulpita optimatibus.] Budæus
in l. athletas. ff. de iis, qui notantur infamia, ex Dio-
mede, Proscenium sic definit, Erat in scena proscen-
ium, id est, locus ante scenam porrectus, vbi pul-
pitum excitatum erat, quò actores fabularum pro-
dirent: ita ut scena altior esset pulpito, pulpitem au-
tem altius orchestra: quæ ipsa erat locus saltantium,
ob id orchestra dicta, quasi saltatorium. Virgil. lib.
Georg. 2.

- Baccho caper omnibus aris

Caditur, & veteres inuenit proscenia ludis.

Vitruuius libro 5. cap. 6. vbi Guillelmus Philander,
interpres.

h Siquidem Nero.] Suetonius in d. cap. in princ.
Ludos spectauit, inquit, e proscenij fastigio.

i Aliquando e puluinari.] Quod de Aug. Cæ-
sare tradit Sueton. in vita illius, ca. 45. in prin. Ipse,
inquit, Circenses ex amicorum ferè libertorumque
coenaculis spectabat, interdum e puluinari, & qui-
dem cum coniuge ac liberis sedens.

k Fertur tamen Aug. Cæsar.] Idem Sueton. in
vita illius, cap. 44. Romæ legatos liberarum socia-
rumque gentium veruit in orchestra confidere, cum
quosdam etiam libertini generis mitti deprehen-
disset.

l Quæ quidem scena.] Id ex Seruio est enar-
rante illud Virgil. lib. 3. Georgicò,

Ipse caput tonsa foliis ornatus oliuæ

Dona feram.

m Quæ primò parietem non habuit.] Ser-
uius in lib. 1. Aeneidos eo versu,

- Tum syluis scena coruscis

Desuper.

Antiquitus, inquit, theatralis scena parietes non
habebat, sed de frondibus vmbacula quærebant.
Postea tabulata composuerunt in modum parietis.

n Ea enim triplicis generis erat.] Vitruuius
lib. 5. cap. 8. in princ. Genera autem, ait, sunt scena-
rum tria, Vnum quod dicitur Tragicum: alterum
Comicum: Tertium Satyricum.

o In

montibus inumbratur & syluis. In ea enim histrionum sedes erant, qui ad edendas
in scena operas locabantur. In orchestra autem chori: reliqua verò loca popularia
fueri, in quibus omnis sexus & ætas, atque infimus ordo sine discrimine spectabat:
qui verò a sedibus exclusi fuerant, excuneati dicti. Græci verò præter hæc buleu-
nicum construxere in theatro, vbi seniores: sicut ephobicum, vbi iuuenes spectarent.
Ante hanc verò legem, per annos quingentos sexaginta à condita vrbe, populus vnà
cum patribus promiscua iniquitate spectauit. Postea verò P. Africanus superior
quum consul esset cum T. Longo, ludis Romanis plurima senatorum subsellia à po-
pulari confessu separari iussit. Et quum eo discrimine aliorum studium, aliorum in-
dignatio esset, præbuisse eius rei nouitas non mediocrem plebi sermonem dicitur,
adeò ut ipsum Africanum, quod eius rei autor fuisset, penituisse ferant: gratiamque
ingentem apud ordinem senatorium ædiles pepererunt, qui sanxerunt, ut gradus di-
gnitatisque cuiusque & fortunæ discrimen foret: mansitque aliquandiu lex seruata,
vsuque didicere, multò præstabilius esse, seruato gradu cuiusque, quàm in colluione
omnium spectaculis interesse. Proditum tamen memoria est, tempore quo pro-
miscuus spectaculorum vsus erat, nunquam plebeium præ modestia & verecundia,
ante virum senatorium aut consularem spectare sustinuisse. Cumque post aliquot
tempora, plebs cum patribus confusis ordinibus nihilominus spectaret, Sext. Aelius
Pærus, & L. Cornelius Cethegus censores, ne turba patribus misceretur, quum tan-
tum hominum conflueret in theatrum, alio edicto statuere, quod non sine indigna-
tione plebis factum memorant, quæ se despectui haberi, & contemptam esse arbi-
trata est: tametsi Aelium Patum in censura collegam prioris Scipionis fuisse non-

ANNO TATIONES.

o In ea enim histrionum sedes erant.] Vi-
truius d. lib. 5. cap. 8. Ideoque apud eos Tragici &
Comici actores in scena peragunt: reliqui autem
artifices suas per orchestra præstant actiones. Ita-
que ex eo scenici & thymelici Græcè separatim no-
minantur. Vbi Philander interpres, Scenici, inquit,
complectuntur Comicos & Tragicos: Thymel-
corum verò nomine intelligimus ludios citharce-
dos, citharistas & tibicines, atque id genus sym-
phonicorum ἀπὸ τῆς θυμέλης. Est autem θυμέλη
theatri pars vbi histriones suas actiones perficiunt.
p In orchestra autem Chori.] Iulius Pollux
lib. 4. ca. 19. dicit Orchestra Chori esse propriam,
ut scenam actorum. Quem locum legas oportet, si
theatri partes scire cupis.

q Excuneati dicti.] Apuleio lib. 10. Excuneati
deceni vocabulo dicuntur, qui in cuneo theatri
sedendi locum non habent, quasi extra cuneum
exclusi. Cuneati autem, qui in cuneo dispositi sunt,
& cunei figuram representant. Ita Beroaldus Apu-
leij interpres de quibus Iuuenalis satyra 6.

- Cuneis an habent spectacula totis

Quod securus ames, quoq; inde excerpere possis.

Martialis epigram. lib. 1. epig. 83. in Sextilianum,

Aera sed à cuneis ulteriora petis.

Suetonius in Augusto, cap. 44. Maritus e plebe pro-
prios ordines assignauit: prætextatis cuneum suum,
& proximum pædagogis. Vitruuius lib. 5. cap. 6. Cu-
nei spectaculorum in theatro ita diuiduntur, & ante
hos Virgil. lib. 5. Aeneidos,

Nuncius Anchisæ ad tumultum cuneosq; theatri

Incentas perfert naues Eumelus.

r Græci verò præter hæc buleuticum.] Idem
de vtroque scilicet Buleutico & Euphebio, scribit

Cælius Rhodiginus lib. 8. cap. item 8. nullo quoque
auctore citato. Scio autem βουλευτικὸν Græcis aliud
significare: nempe, consularem senatorium ad con-
sultandum aptum, ad Senatū pertinens, ut βου-
λευτικοὶ νόμοι, leges ad curiam, siue Senatū per-
tinentes apud Demosthenem. βουλευτικὸς ὄγκος,
iustitandum Senatorum apud Xenophontem lib.
ὑπομνημονευμάτων. id est, de factis & dictis Socra-
tis, 1. De ephobicum autem pro loco in scena, vbi
ephebi, id est, iuuenes spectabant, siue pro epho-
borum & puberum multitudine, est locus apud
Lucianum. De bouleuterio Plinius lib. 36. cap. 15. sic
scribit, Cyzici & Bouleuterium vocant ædificium
amplum, sine ferreo clauo ita disposita contigna-
tione, ut existimantur trabes sine fulturis ac re-
ponantur.

s Ante verò hanc legem.] Vide supra in princ.
t Postea verò P. Africanus.] Iam diximus supra
in princ. ex Liuiò & aliis, sed & præterea videbis
apud Valerium Maximum lib. 4. cap. 5. post princ.
vbi de populi Romani verecundia scribens, Sed
ut, inquit, à laudibus eius ad facta veniamus: A
condita vrbe vsque ad Africanum, & Tiberium
Longum Coss. promiscuus Senatui & populo spe-
ctandorum ludorum locus erat: nunquam tamen
quisquam ex plebe in theatro ante patres Conseri-
ptos spectare sustinuit. Adeò circumspecta nostræ
ciuitatis verecundia fuit.
v Adeò ut ipsum Africanum.] Iam & ibi di-
ctum est.

x Proditum est memoria.] Id ex Valerio Ma-
ximo ut supra diximus.

y Tametsi Aelium Patum.] Titus Liuius 4.
Decad. lib. 2. Multis, inquit, claris petentibus viris,

Comica.
Satyrica.
Histrionū
locus.
Chori.
Populi.
Excuneati.
Græci.
Seniorum.
Iuuenum.
Senatorū
subsellia à
populari-
bus seim-
ta.

Aedilium
sanctis de
dignitatis
cuiusque
& gradus
discrimi-
ne.
Aeli Patii
& L. Cor-
nelij edi-
ctum.

Attilij Serrani & L. Scribonij lex. Senatoribus & equitibus 14. Subsellia in spectaculis.

nulli tradant. ^z Rursus quum haud longo post interuallo constitutione abrogata, senatus & populus solutissimo more spectarent, Attilius Serranus, & L. Scribonius Libo ædiles curules, scenicis ludis & Romanis, vt diuisa loca plebeiorum à patribus essent, populûsque discretus à senatoribus spectaret, quarta promulgata lege statuere, spectauereque aliquandiu, ^a donec lege Iulia theatri & Roscia, vt in quatuordecim ordinibus & subselliis proximioribus senatores atque equites spectarent semota plebe, optimatibus data facultas fuit. ^c Quorum numerum à diuo Iulio aded excretum fuisse constat, vt quatuordecim ordines, & proxima subsellia, solis senatoribus non sufficerent: ^d aded vt Laberius Mimus inter equites sedere iussus, præ angustia recipi vix potuerit. ^e Quod & Syllæ temporibus iterum confusum fuisse crediderim. nam gladiatorum munus dedit, viris æque & mulieribus, locis promiscuis & indistinctis,

ANNO TATIONES.

creati Censores P. Cor. Scipio Africanus, & P. Aelius Pætus.

^z Rursus cum non longo post interuallo.] Dicitur est supra in princ. ex Tito Liviio, & Asconio Pædiano.

^a Donec lege Iulia theatri.] Plinius libro 33. cap. 2. Hac de causa, inquit, constitutum, ne cui ius id esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri auoque paterno sestertia cccc. census fuisset. & lege Iulia Theatri in 14. ordinibus sedendi.

^b Et Roscia.] Corn. Tacitus lib. 15. ita scribit. & Horat. lib. epist. 1. epist. item 1.

*Roscia, dic sodes, melior lex, an puerorum est
Nascia, qua regnum recte facientibus offert,
Et maribus Curis & decantata Camillis?*

Nam paulò antè dixerat,

*Et quadringentis sex septem millia desunt,
Est animus tibi, sunt mores, & lingua, fidesq;
Plebs erit. at pueri ludentes, Rex eris, aiunt,
Si recte facies.*

Quo in loco Porphyrio, Lex, inquit, Roscia est, qua cauetur, vt proximis ab Orchestra 14. gradibus spectent, quibus census est quadringentorum sestertiorum. Et paulò post, Hac lex Roscia equitibus data est, vt in primis 14. gradibus sederet ij, qui quadraginta sestertia haberent. Et de hac quoque lege Roscia idem Horatius epodi Ode 4. ad Menam libertum Pompeij Magni,

*Sedilibusq; magnus in primis eques
Orthone contempto sedet.*

Vbi Acton interpret. Quia L. (ait) Roscius Otho legem Theatralem tulerat, vt in 14. ordinibus sederent equites. Et idem propemodum Porphyrio ibi. Pædianus in Oratio. Ciceronis pro Cornelio, Roscia est, quam L. Roscius Otho biennio antè Coll. firmavit, vt in theatro equitibus Rom. 14. ordines spectandi gratia daretur. Seneca ad Lucilium lib. 5. epistol. 44. At me Hercules multis quatuordecim gradus sunt clausi. Idem lib. 7. de beneficiis, cap. 12. Equestria omnium equitum Romanorum sunt. Et libro 4. Controuersiarum, Hos 14. gradus Equestria, ab ipsis equitibus appellat. L. Florus epit. L. iij. lib. 99. L. Roscius Trib. pleb. legem tulit, vt equitibus Rom. in theatro 14. gradus proximi assignarentur. Antè hos Cicero in Orat. pro Muræna, L. Otho, vir fortis, meus necessarius, equestri ordini restituit non solum dignitatem, sed etiam vo-

luptatem. Itaque lex hæc, quæ ad ludos pertinet, est omnium gratissima, quod honestissimo ordini cum splendore, fructus quoque iucunditatis est restitutus. Plinius d. lib. 33. cap. 2. Plutarchus in Cicerone, Cum hætenus in theatris equites commixti plebi spectarent ludos, primus Otho eos à plebe disunxit, eumque sessum illis in spectacula designauit, quem nunc vsque præcipuum retinet. Quam rem cum plebs ad ignominiam sibi existimaret, prodeunte in spectaculum Othone, contumeliosè aduersus illum sibila effetre: tum equites contra læto plausu illum susceperunt. Verum mox cum iteratis altius sibilis, & iterum à maiori plausu equitum in iurgia alter in alterum prodiret, omne id theatrum inhonesta specie completum est. Quare cum ea non uisset Cicero, plebem in phano Bellonæ ad se vocatam, aded modestè increpuit, monuitque, vt cum in spectaculum rediissent, Othoni alacri plausu alluderent, & equitibus de gloria & laude viri concertarent.

^c Quorum numerum à D. Iulio.] Nam & Suetonius in Augusto, cap. 35. in princ. scribit, Senatorum affluentem numerum deformi & incondita turba (& erant enim super mille & quidem indignissimi, & post necem Cæsaris per gratiam & præmium allesti, quos abortiuos vulgus vocabat) ad modum pristinum, & splendorem redegit. Et vide in seq.

^d Aded vt Laberius.] Ex Macrobio lib. 2. Satur. 3. cuius hæc verba sunt, Deinde cum Laberius in sine ludorum anulo aureo honoratus à Cæsare, euefugio in 14. gradus ad spectandum transisset, violato ordine: & cum detractus esset eques Romanus, & cum Mimus remissus, ait Cicero prætereunti Laberio, & sedile querenti, Recepissim te, nisi angustè sederem: simul & illum respuens, & in nouum Senatum iocatus, cuius numerum Cæsar supra fas auxerat. Nec impune, respondit enim Laberius, Mirum si angustè sedes, qui soles duabus sellis federe: exprobrata leuitate Ciceronis, qua immerito optimus ciuis malè audiebat.

^e Quod & Syllæ temporibus.] Plutarchus in Sylla, non longè à si. Paucos post menses gladiatorum spectaculum edidit. Locis necdum distinctis, ac promiscuis in theatro viris, ac mulieribus, decoram specie feminam & genere illustrem prope Syllam sedere contigit.

f Cau

in magna licentia spectandi, & sine villo discrimine honorum. ¹ Cautum deinde lege Othonis fuit, quam Tribunus tulit, vt magis fortunarum & pecunia, quam generis aut honorum ratio haberetur: ² & nõ modò patriciis, aut equestri ordinis, & senatoriis viris, sed summis honoribus functis, quibus quadringentorum sestertiorum ipsi, patri, auoque census non fuisset, spectandi in quatuordecim subselliis ius non esset, eaque loca honoris causa diuitibus solùm constituta fuere. Quippe tenues & fordidæ inopiæ viros, quamuis claros illustresque, quibus quinquaginta sestertiorum non esset census, mixtim cum ditioribus in quatuordecim sedere, minimè decere arbitratus est. Tantaque diuitiarum ratio fuit, vt duo primi ordines tribunitiis & plebeiis ditioribus, exclusis patriciis, vacarent: idque non sine graui offensione nobilitatis. Quæ quidem subsellia ita compta habuere, vt ^h crocum & vinum per singulos cu neos spargerent, ⁱ illosque præcipuis odoribus diluerent, ^k ac picturis exornarent, ^l nonnunquam minio, & ^m chryfocolla arenam circi sternerent, ⁿ ita vt Hadrianus balsama & crocum per gradus theatri strauisse feratur. ^o Primusque Claudius Pulcher fuisse traditur, qui scenam variis picturis signisque & tabulis ornauit: Trebonius auro, alij argento, plerique ebore. ^p Q. Catulus velis ^q Carbasinis theatrum texit: Lentulus Spinther ^r bysino velo. ^s Nero Cæsar auri ramenta pro arena strauit, ^t & vela

ANNO TATIONES.

^f Cautum deinde lego Othonis.] Vide supra in verbo, Et Roscia. & adde præterea Iuuenalem satyra 3.

Sic libitum vano, qui nos distinxit Othoni.

Et satyra 14. ad si.

Effice summam

Bi septem ordinibus, quam lex dignatur Othonis

Hæc quoque si rugam trahit, extenditq; labellum,

Summe duos equites fac tertia quadraginta. &c.

^g Et non modò patriciis.] Hæc vsque ad ea verba, Tantaque diuitiarum ratio. sunt Plinij lib. 33. cap. 2. cuius verba attulimus supra ibi, Donec lege Iulia, satisque probantur ex his, quæ diximus in præced.

^h Vt crocum & vinum.] Plinius lib. 21. cap. 6. ad finem de croco loquens, Vtus eius, inquit, in coronis nusquam. Herba enim est folio angusto penè in capillamenti modum. Sed vino mirè cõgruit, præcipue dulci: tritum & ad theatra replenda.

ⁱ Illosque præcipuis odoribus.] Id exemplis seqq. probat ex Adriano.

^k Ac picturis exornarent.] Plinius lib. 35. ca. 4. cuius verba referemus infra ibi, Primusque Claudius. vbi de Claudio Pulchro.

^l Nonnunquam minio.] Plinius lib. 33. c. 7.

^m Et Chryfocolla.] Plinius lib. 33. cap. 5. Vifumque iam est Neronis Principis spectaculis harenam Circi Chryfocolla sterni, cum ipse concolori pãno aurigaturus esset, introducta opificum turba. Et adde etiam ramentis lapidis specularis ex eodem Plinio lib. 36. c. 22. Inuenere, inquit, & alium vsum in ramentis quoque, Circum maximum ludis Circensibus sternendi, vt sit in commendatione candor.

ⁿ Ita vt Hadrianus.] Aelius Spartianus in Adriano Cæsare, sic scribit, In honorem Troiani Balsama & crocum per gradus theatri fluere iussit.

^o Primusque Claudius Pulcher.] Hæc vsque ad ea verba, Q. Catulus. sunt Valerij Maximi lib. 2. cap. 1. vbi de Claudio Pulchro loquitur: nisi quòd Petreium ille, quem hic Trebonium vocat. Et interrim tamen vide Plinium lib. 35. cap. 4. de his ludis

hæc scribentem, Habuit & scena ludis Claudij Pulchri magnam admirationem picturæ, cum ad regularum similitudinem, corui decepti imagine, aduolarent

^p Q. Catulus.] Hic deest dictio, vmbri, ex Val. Maximo vbi supra, vbi de Catulo, & Claudio Pulchro loquitur. Religionem ludorum, inquit, crescentibus opibus, sequuta lauticia est. Eius instinctu Q. Catulus, Campanam imitatus luxuriam, primus spectantium concessum velorum vmbraulis texit. Plinius lib. 19. cap. 1. de lino & lini satione & eius generibus loquens, Postea in theatris, inquit, tantum vmbra fecere: quod primus omnium inuenit Q. Catulus, cum Capitolium dedicaret. Nam quod hic subiicitur, Velis carbasinis, ad Lentulum Spintherem refertur, vt mox dicemus.

^q Velis carbasinis.] Ita id debes legere vno spiritu, Velis carbasinis theatrum texit Lentulus Spinther, & delendus est punctus, qui hic ponitur post verbum, Texit, ex Plinio vbi supra, cuius verba hæc sunt, Carbasina deinde vela primus in theatro duxisse traditur Lentulus Spinther Apollinaribus ludis. Valerius autem Maximus loco supra citato, dicit hunc Lentulum adornasse argentatis choragiis locum versatilem, quem fecerunt Lucius & Cinna. r Bysino velo.] Hic deest nomen eius, qui id fecit. Neque enim is Spinther fecit, sed alia, quæ iam diximus: nec si id fecisset omisissent Suetonius & Plinius eo loco, quo huiusmodi velorum theatricalium differentias adscripserunt, nec memini me legisse, qui hoc velo Byfino theatra texerunt.

^s Nero Cæsar auri ramenta.] Dion Niceus in Nerone de Teridate, Armeniorum Rege, scribens, dicit celebrem conuentum, decreto Senatus, in theatro actum esse, cuius non modò scenam, sed etiam ipsum totum circuitu intus inauratum, item cetera omnia, quæ intromittebantur, auro ornata fuisse: ipsumque diem his de causis Aureum cognominatum.

^t Et vela stellata.] Idem Dion d. loco, Peripetaf-

stellata colore cæli posuit, totumque Pompeij theatrum in vnum diem auro operuit. C. verò Antonius & Murena scenam fecere argenteam. Caius etiam Princeps pegma ex argento duxit. Nonnunquam qui ludos dabant; ne populo sol officeret, aulæa suspendebant, plerumque supparo vsi sunt, quod posterior ætas pro aulæis accepit, quæ non modò in theatro, sed in cubiculis ferè singulis habuere, vt siquid pulueris caderet, exciperetur. Proditumque memoriæ est, Cn. Pompeium, ne populum ætus officeret, etiam aquæ decursum per subsellia duxisse: mox diuū Cæsarem in ædilitate omni scenæ apparatu argenteo vsu esse, qui etiam in munere gladiatorio, forum Romanum & viam sacram in cliuum vsque Capitolinum linteis contexit. Apud Lacedæmonios verò in omni commissione ludorum, regum erant loca præcipua, quibus vt inter spectandum cuique liceret inniti, priuilegium datum est. Athenis si peregrinus publicis ludis in theatro saltaret, mille drachmarum pœna munitabatur. Qua etiam Othonis lege decoctoribus, qui fortunæ naufragio, non suo vitio decoxissent, certus in theatro locus constitutus erat; sicut viatoribus tribunitiis, vt eorum quoque vera & salubris ratio haberetur. His quoque qui artem ludicram exercuissent, ne in quatuordecim sederent, eadem lege cauebatur. Qui verò

*Peregrino
Athenis
saltare in
theatro nõ
licebat.*

ANNO TATIONES.

mata, inquit, quæ in aère extensa erant ad defendendos solis ardores, purpurea fuerunt, stellis aureis circum vndique relucens. Plinius d. lib. 19. cap. 1. Vela nuper colore cæli stellata per rudentes, terra etiam in amphiteatris Principis Neronis rubente: in cauis ædium, & muscum à sole defendunt. v. Totumque Pompeij theatrum. Plinius lib. 33. cap. 3. Nero, Claudij Cæs. successor, Pompeij theatrum operuit auro in vnum diem, quod Tyridati, Regi Armeniæ, ostenderat.

x Caius verò Antonius. Idem Plinius eodem loco, C. Antonius ludos scena argentea fecit. Valerius Maximus d. lib. 2. ca. 1. vbi de Claudio Pulchro. y Caius etiam Princeps. Idem Plinius in eod. cap. Item Lucius Murena, & Caius Princeps in Circo pegma duxit in quo fere argenti pondo 124. z Nonnunquam qui ludos dabant. Id sumptum videtur à Donato, in fine præfationis Commentariorum in Terentium, cuius hæc verba sunt, Aulæa quoque in scena in terra sternuntur, quod pictus ornatus erat, ex Attalica regia, Romam vsque perlatus: pro quibus Siparia ætas posterior accepit. Est autem minutum velum, quod populo obstitit, dum fabularum actus commutantur. Quod tamen nonnihil differt ab his, quæ hic scripsit Alexander. Aulæa autem in vsu scenarum fuisse testimonio est illud Virgil. lib. 3. Georg.

*Vel scena vt versis discedat frontibus, vñ
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.*

a. Quæ non modo in theatro. Horat. Sermorum lib. 2. sat. 8. eademque vlt.

Interea suspensa graues aulæa ruinas.

In patinam fecere, trahentia pulueris atris.

Quantum non Aquilo Campanis excitat agris.

Quia, vt dicit ibi Porphyrius interpres, Consuetudo apud antiquos fuit, vt aulæa sub cameras tenderent, vt si quid pulueris caderet, ab ipsis exciperetur. b. Proditumque est memoria Cn. Pompeium. Valerius Maximus lib. 2. ca. 1. Cn. Pompeius ante omnes, aquæ per semitas decursu, æstium minuit feruorem.

† Mox Diuum Cæsarem. Suetonius in vita illius, cap. 10. loquitur de gestis ab ep. in sua ædilitate: nec aliquid tamen de huiusmodi rebus dicit: nisi quod Aedilis, præter comitium ac forum basilicisque, etiam Capitolium ornauit porticibus ad tempus extructis, in quibus abundante rerum copia, pars apparatus exponeretur. Verum id est Plinij d. lib. 33. cap. 3. cuius hæc sunt verba, Cæsar, qui postea Dictator fuit, primus in Aedilitate munere patris funebri, omni apparatu harenæ argenteo vsus est, feraque argenteis vasis incessere tum primùm visum. c. Qui etiam in munere gladiatorio. Plinius lib. 19. cap. 1. ad finem. Mox Cæsar Dictator totum forum Romanum intexit, viamque sacram à domo sua ad cliuum vsque Capitolinum, quod munere gladiatorio mirabilis visum tradunt. Dion Historicus in Iulio Cæsare, Porro autem magnificentissimi apparatus argumentum est, quod ne sol spectatoribus molestus esset, peripetasmata serica supra extensa fuerunt: qui panni facti primò ad barbarorum voluptatem, ab illis ad nos ad muliebres delicias fuerunt importati.

p. Apud Lacedæmonios. Herodotus, Halicarnasæus in Erato, qui 6. liber est, Quoties aliqua publica visceratio fit, primi in cœna Reges discumbant, & is primis distribui incipiat vtriq; eorū duplum omnium, & in spectaculis singulorum certaminum certis locis præsideant.

e. Quam etiam Othonis lege. Tullius Philippica 2. Illud tamen audaciæ tuæ, quod sedisti in 14. ordinibus, cum esset lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus: quamuis quis fortunæ vitio, non suo, decoxisset. Spartianus de constitutionibus Adriani Principis loquens, Decoctoribus, inquit, bonorum suorum, si suæ auctoritatis essent, catamidiari in amphitheatro & dimitti iussit: id est deridendos per theatrum præberi. f. Sicut viatoribus Tribunitiis. Tacitus lib. 16. Liberto & accusatori opera, locus inter viatores tribunitios datur.

g. C. ta

quæstum sui corporis fecissent, quique vilitate & gula aut luxuria se autorassent, vel are obligassent, à theatro arcebatur penitus. Quod Athenis quoque statutum ferunt, vt qui multis flagitiis dedecoratus, aut nota turpitudinis nefariæ insignis foret, à suggestis & ludis arceretur: idque adeò procaciter seruatum est, vt præfecti subselliorum per cuneos dispositi, à subselliis, in quibus immeriti sedebant, quibus equester non fuisset census, vi spectatores deiicerent. C. tamen Græchum accepimus, cum animaduertisset contra instituta maiorum, patriciis & plebeiis loca spectaculorum mercede locari nullo delectu, accitis operariis & fabris illa fuisse demolitum. Solitòque Romanos Principes, ob multa in rempublicam merita, Malsiliensibus, exterarumque gentium legatis ab vltimis oris, locum inter senatores spectandi, pro insigni munere largiri: in quo proditur memoriæ de Germanis lepidè factum, qui cum alios de Romanis benemeritos in senatorum subselliis spectassent, ne inferiores officio viderentur, ipsos non admissos, sua sponte subsellia adisse, & vnà confedissee.

*A theatris
eiecti.*

*Ro. exteris
locum spe-
ctaculis da-
bant.*

Contra verò L. Flaminium Q. Fratrem, cum senatus motu, in commissione ludorum humilis & despectus extrema in parte sederet, populus vniuersus ob fratris egregia facinora reuocauit, & inter consularia subsellia admisit. Iidem tamen Malsilienses tam seueræ disciplinæ fuere, vt nullum aditum iuuenturi in scenam vel theatrum darent, quod essent morum corruptela, ne per obscænos motus iuuenes impudicitia lasciuirent. Augustus verò Cæsar milites atque equites ita discreuit à populo, vt eos qui bellis ciuilibus attrito patrimonio, equestrem censum non haberent, si tamen ipsis aut parentibus antea fuissent, in quatuordecim spectare permitteret, edicto legis non obtante: qui etiam cuneum suum prætextatis & pædagogis assignauit: feminas quoque, quæ promiscuæ antea assuerant, nisi ex superiore loco spectare iussit, adeò vt summa theatri deinceps solis matronis patèrent: licet ab athletarum

*Malsilien-
ses iuuenes
in scenam
vel thea-
trum non
admisere.*

*Matrona
ab athleta-
rum spe-
ctaculis re-
iecta.*

ANNO TATIONES.

g. C. tamen Græchum. Plutarchus in eius vita, cum esset populus gladiatores in foro spectaturus, plerique magistratuum pulpita ad spectandum circa forum extruxerant, eaque mercede locabant. Hæc eos amoliri Græchus iussit.

h. Malsiliensibus. Iustinus lib. 43. Ob quod meritum & immunitas illis decreta, & locus spectaculorum in senatu datus, & foedus æquo iure percussum. i. Exterarumque gentium. Hæc vsque ad versè. Contra verò sunt Cor. Taciti lib. 13. non procul à fi. vbi de Frisiorum legatis loquitur, cuius hæc verba sunt, Profectique Romam, dum aliis curis intentum Nerone opperirentur, inter ea, quæ Barbaris ostentantur, intrare Pompeij theatrum, quod magnitudinem populi viderent. Illic per oëium (neque enim ludicris ignari oblectabantur) dum confessum caueæ, discrimina ordinum, qui eques, vbi Senatus percussantur, aduertere quosdam cultu exterrito in sedibus Senatorum: & quædam forent rogantes, postquam audiuerant, earum gentium legatis id honoris datum, quæ virtute & amicitia Romana præcellerent, Nullos mortalium armis aut sive ante Germanos esse, exclamant, digredianturque & inter patres confidunt: quod comiter à visentibus exceptum, quasi impetus antiqui, & bona æmulatio.

k. Contra verò L. Flaminium. Valerius Maximus lib. 4. cap. 5. post princ. scribens de pop. Romani verecundia, & L. Flaminio Senatu moto à Catone ob scorti amores, propter quos captiuum

Gallum, aut propria manu confoderat, aut turpiter feriri iusserat; L. Flaminium, ait, extrema in parte theatri constitit, qui à M. Catone & Flacco Censoribus senatu motus fuerat, consulatus iam honore defunctus, frater etiam T. Flaminij Macedoniæ, Philippique victoris: omnes enim cum transire in locum dignitati suæ debitum coegerunt. Plutarch. in T. Flaminio, Cum ludi publicè spectarentur, & Patres conscripti digniori de more sedissent ordine, L. Flaminius in extrema theatri sede abiectus humilisque conspectus, populi in se misericordiam eomouit: Mox itaque populus id acerbis ferens oculis; crebris eum clamoribus superiorem in partem transire coegit, quem euestigio Consulares inter se viri sellam receperunt.

l. Idem tamen Malsilienses. Valerius Maximus lib. 2. ca. 1. Eadem ciuitas (de Malsiliensibus loquitur) seueritatis cultos acerrima est; nullum aditum in scenam mimis dando, quorum argumenta maiore ex parte stuprosum continent actus: nec talia spectandi consuetudo, etiam imitandi licentiam sumat.

m. Augustus verò. Suetonius in vita illius, ca. 40: Quum autem plerique equitum, attrito bellis ciuilibus patrimonio, spectare ludos à quatuordecim non auderent metu pœnæ theatrialis, pronuntiatum non teneri ea, quibus ipsis, parentibusque equester census vnquam fuisset.

n. Qui etiam cuneum suum. Hæc vsque ad verba, Mox Tiberius, sunt eiusdem Sueton. in Augusto, cap. 44.

Vestales.

spectaculis noua cōstitutione omnem muliebrem sexum postea abdicaret. Virginibus verò vestalibus contra prætoris tribunal locum dedit. Vtque senatoribus quoties quid spectandum publicè ederetur, primus subselliorum ordo vacaret, cavit edicto.° Mox Tiberius spectantium immodestiam exilio mulcavit: & quum confusis nihilominus ordinibus, & sine discrimine personarum spectarent,° Claudius Cæsar senatoribus loca restituit. Nero verò equitum subsellia sedibus plebeiorum, & incondita turbæ præposuit, ne equester ordo à plebe vulgari & sordidis hominibus indistinctus foret. Quod & Domitianus sequitis temporibus renouata lege theatri, penè obliterata, iterum fecisse dicitur.° Alexander autem Macedo militibus qui secum militiam meruissent, post emerita stipendia, priores sedes in theatro, vtque coronati spectarent, pro munere largitus fuit.° Eratque constitutum Cæsarum temporibus, vt statio cohortis ludis assideret, vt theatralem licentiam cohiberent: & si quid turbarum aut maioris tumultus ingrueret, præsto forent.° Quam Nero Cæsar dimouit, quò maior species libertatis foret, & plebs modestiæ experimentum sua sponte daret. Illud sine controuersia conuenit, adeò post temporum curricula degenerasse Romanos, & census æstimatione ferri solitos, vt non solum ad implendas equitis facultates,° non minus millibus quadringentis opus esse ducerent,° sed ad Decurionatum nullos, nisi quibus centum millium nummum census fuisset, promouendos purarent.° Qui quidem decurionatus, & domi & foris magistratus præcipuus fuit. Nanque erat decurio cubiculariorum præfectus,° & municipalistum ille° qui decem equitum turmis præfectus militabat, Decurio dictus est.° Fuitque Pomponij opinio, eos etiam qui in

Romani de generari.

Decurio.

ANNOTATIONES.

o Mox Tiberius.] Suetonius in eius vita, c. 35.

p Claudius Cæsar.] Suetonius in vita illius, cap. 22. Circensibus loca equiti secreta à cæteris tribuit. Tacitus lib. 15.

q Quod & Domitianus.] Suetonius in vita illius, cap. 8. Suscepta morum correctione, licentiam theatralem promiscuè in equite spectandi inhibuit. r Alexander autem Macedo.] Curtius lib. 10. Eis, deinde, inquit, nunc modeste incusatis, nunc comiter appellatis, complures bello inutiles ex autorauit, magnificentissimeque donatos dimisit. Scribens quoque ad Antipatrum, Macedoniæ præfectum, eis ad spectanda certamina priores in theatro sedes assignari, coronatosque sedere iussit.

s Eratque constitutum Cæsarum temporibus.] Quod ex iis quæ sequuntur, patet.

t Quam Nero Cæsar dimouit.] Tacit. lib. 14.

v Non minus millibus quadringentis.] Quod & nos supra diximus & dicemus in seq. ex Plinio.

x Sed ad Decurionatum.] Plinius Iunior epistolarum lib. episto. 19. incip. Municeps meus. Esse autem ibi centum millium censum, satis indicat quod apud nos Decurio est. Igitur vt te non Decurione solum, verum etiam equite Romano perfruarur, offero tibi ad implendas equitis facultates 300. millia nummum. Et nescio an alibi reperies de censu Decurionum.

y Qui quidem Decurionatus.] Quod in sequentibus dicitur.

z Decurio cubiculariorum.] Suetonius in Domitiano, cap. 17. vbi loquitur de Satorio Decurione Cubiculariorum. Et is fortè eum quem Ammianus Marcellinus lib. 20. vocat Decurionem Palatii, Sed cum ad latebras, inquit, secessisset occultas, accidentium varietate perterritus Iulianus, aliquis

Palatii Decurio, qui ordo est dignitatis, pleniore gradu signa Petulantium ingressus atque Cætarum, Facinus indignum turbulentè exclamat. Palatii Decurio dictus est is, qui præpositus erat Palatio.

a Et Municipalis.] De quo titulus est ff. & C. de Decurionibus. Is autem apud nonnullos de causis capitalibus cognoscebat, vt intelliges ex Apuleio lib. 10. Meta. Nec in stabulo, sed in domo cuiusdam Decurionis diuertimus: statimque me commendato curâ seruulo, ipse ad præpositum suum qui mille armatorum ducatum sustinebat, sollicitè proficiscitur. Vbi Beroald. interpres, Potest, ait, etiam accipi pro Senatore municipalis. Etenim in municipiis dicitur Decurio: modò verò Decurionem accipe pro turmæ equitum præfecto. Cicero in Orat. pro Sextio loquitur de Decurionibus Capuæ. De Decurionibus scribit Pomponius in l. pupillus est. de verb. sig. Valla lib. 6. c. 32.

b Qui decem equitum turmis.] Sed & decem equitibus, vt scribit P'opeius li. 4. & qui item præest vni turmæ equitum, quæ 32. equites habet, vt tradit Vegetius de Re militari lib. 2. cap. 14. Varro ante hos lib. 1. aut aliorum computa. 4. de ling. Latina, Turma, inquit, Terma est: Et in V. abut, quod terdeni equites ex tribus tribubus. Titientium, Ramnium, & Lucerum fiebant. Itaque primi singularum decuriarum Decuriones dicti, qui ab eo in singulis turmis, sunt etiam nunc terni.

c Fuitque Pomponij opinio.] Scilicet Iurif-consulti in d. l. pupillus est. §. Decuriones. ff. de verb. significat. Decuriones quidam dictos aiunt ex eo, quòd initio cum colonia deducerentur, decima pars eorum, qui deducerentur, consilij publici gratia conscribi solita sit. Alciat. in d. l. de Decurionibus amplissimè disserit.

a Scauola

Senatum & concilium publicum adsciti fuerant, cum coloniam deducebantur, quasi Principes coloniam, quæ pars decima colonorum erat, decurionum numero censerent.

Quid apud Scauolam Iurifconsultum sit hierosiarcho, & quid sit calix diatreus. Cap. XVII.

Esterno die inter duos iurisperitos, vesanos an furiosos vero magis nomine censendos, nescio, clamorosa disceptatio, & animosa contentio fuit, quid sibi vellent Scauola de legatis annuis, qui censuit, quòd si testator ex redditu cœnaculi & horrei hierosiarcho & libertis qui in templo illo erunt, decem annua reliquisset; non ipsius modò, sed & successoribus legatum videri. Quid esset hierosiarcho, ab altero exquirebatur. Cùmque nugator ille vultu & voce immodesta sacellum esse diceret, vel locum diuino cultui destinatum, & pleraque nugalia ex autoritate interpretis effunderet: alter qui non minus insipiens & delirus erat, quoniam modo successor sacello dari posset, edoceri postulabat, cum Iureconsultus hominem signare videatur, non locum. Ille autem cum insolentius & audacius eòdem se volueret, & iam non disceptatione, sed petulantissimis verbis vociferarentur tanto tumultu, vt vix manibus temperaret, tandem cum multum fuissent inuicè debacchati, sedato clamore, & cōtentione deposita, me, qui ad hos tumultus forte incideram, velut communem arbitrum appellarunt. Dixi ego falsa illos duci opinione, qui hierosiarcho locum dicerent, aut sacellum: sed eum dici conuenire, qui præpositus rebus sacris fuisset, quasi princeps sacrorum, & πρὸ τῆς ἱερῆς, quod est sacrum, & ἀρχὴ quod princeps, quasi sacrarum rerum & sacerdotij caput, quod pontificis maximi proprium esse conuenit, ἱερῶς enim sacerdos vocatur, cuius diuinarum rerum cura & procuratio est. Eum Græci ἀρχιερεῖα dicunt, quod idem plane significat. Quippe sacris præsumt cæremoniis, prædictionibusque deorum multiplici nomine censentur: nanque hierophantas aliquos,† alios hierodidascalos, nonnullos hieronomos, plerosque hierophylaces,† aut nomophylaces, qui frequentes erant,

Lanna. S. Artilia. ff.

Hierosiarcho.

ANNOTATIONES IN CAP. XVII.

a Scauola.] In l. Annuæ his verbis, §. Attia fideicommissum. ff. de annuis legatis.

b Hierosiarcho.] In ea l. non Hierosiarcho, sed hierophylaci: cùm in cæteris codicibus, qui extant, tum in Pandectis Florentinis. vnde magis miror, quòd Alexander hic Hierosiarcho legit. Præsertim quòd vix id nomen alibi reperies. Est autem Hierophylax, cuius mentio fit in d. l. annua. §. Attia, sacrarum rerum custos. quia ἱερὸς, ὄ, prima syllaba communi dicitur, sacer, diuinus, sanctus, sacrosanctus, & φύλαξ custos, vigil, asseruator, quem Latini Aeditimum & Aedituum, id est, sacræ aditorem, siue curam gerentem ab ædibus sacris, quas tuetur, vocant.

c Hierophantas.] Apud Plutarchum in Numa, Philostratum de vita Apollonij lib. 4. cap. 6. vbi sic scribit, Verùm sacrorum antistes, quem illi hierophantam appellant, illum sacris admittere noluit, asserens nunquam se initiaturum esse hominem incantatorem & dæmonibus non liberum. D. Hieronymus de Monogamia ad Geruntiam, & contra Iouinianum. In quem locum annotauit Erasmi. Hierophantas nō proprie dici sacerdotem, sed sacrorum custodes, quos Latine vocamus ædituos sic dicti sunt, siue ab eo quòd facta ostenderent, siue quòd factis vescerentur cibus. Dionysius Halicarnæus lib. 2. de maximis apud Rom. sacerdotibus loquens,

sic ait, Id genus sacerdotes, siue sacri doctores, siue sacrarum legum consulti, siue sacrorum custodes, rectè dicendi sunt, ego Hierophantas nostris appellari dixerim.

† Alios Hierodidascalos.] Id est, sacrorum professores.

d Nonnullos Hieronomos.] Id est, sacræ disciplinae & institutionis magistros & exactores, de quibus Budæus in Assæ, lib. 4.

e Plerosque Hierophylaces.] De quibus diximus supra in verbo, Hierosiarcho.

f Nomophylaces.] Pollux lib. 8. Nomophylaces, id est, legum custodes strophio cado redimiri sunt. In concionibus præsidibus assident, intercedentes siquid quòd è republ. non sit, sciscitant. Hi numero 12. erant, legumque custodiam habebant, ac magistratus omnia ex legum præscripto agere cogebant, hominumque facta ad leges reuocabant. Sic Rhadamantus in vrbe, Talos in agris iuxta Platonem in eo libro, qui Minos, vel de lege inscribitur, Νομοφύλακες fuerunt. tales ferè erant quales Triumviri Romæ. Budæus in Pand. tit. de offic. præfec. prætorio. Plato Epist. 8. vult in rep. esse quinque & triginta bello & paci præfectos, legum obseruatores & custodes. De Nomophylacibus sic Columella lib. 12. cap. 2. ad finem, scribit, Quod etiam in bene moratis ciuitatibus semper est obseruatum, quatum

primori

l. si seruum
seruum. s.
si calicem
diatretum.
Calix diatretus.

Diatretus.

appellarunt, aut stephephoros qui flaminum, vel oronopos, qui augurum loco fuere. Etiam quæsuere ex me, quis esset calix diatretus vt explicarem, de quo Vlpianum legem Aquiliam interpretatum, mentionem facere aiebant. Dixi ego quantum comminisci potui, diatretum calicem dici (vt Stuidas interpretatur) vas tornopolitum & detornatum, cuius generis frequentia apud veteres fuere: tamen si diatretum nonnulli dici putent, quod (auctore Festo) per antiphrasim malum diem significat, qui sensus haud dubie absonus foret atque impertinens. Censuit verò Vlpianus, quòd si calicem diatretum, hoc est, toruo expolitum, artificio reficiendum aut aptandum dederim, si imperitia effractus foret, damni iniuria teneri qui suscepit: si verò quòd rimas habebat vitiosas, fuerit excusatus, artificem non teneri Aquilia, nisi periculo suo se facturum conuenisset: tunc enim ex locato agi oportere, Aquilia agi non posse.

ANNOTATIONES.

primòribus, atque optimatibus, non satis visum est bonas leges habere, nisi custodes earum diligentissimos ciues creassent, quos Græci Νομοφύλακας appellant. Horum erat officium, eos, qui legibus parerent, laudibus prosequi, nec minus honoribus: eos autem, qui non parerent, pœna mulctare. Quod nunc scilicet faciunt, magistratus assidua iurisdictione vim legum custodientes. Cicero lib. 3. de Legibus, Legum, inquit, custodiam nullam habemus. Itaque hæc leges sunt, quas apparitores nostri volūt: à libertatis petimus: publicis literis consignatam memoriam publicam nullam habemus. Græci hoc diligentius, apud quos Nomophylaces creantur.

g Aut stephephoros.] Sterophoros legendum: nam sic Græci Flamines vocant.

h. Vel Oronopos.] Nec id quid sit, nec vnde accepit, scio.
i De quo Vlpianum.] In l. si seruum seruum. s. si calicem diatretum, vt hic in margine annotauit vir ceterè doctissimus familiaris meus Ioannes Ferretius Pedemontanus. Quid autem sit calix diatretus, de quo ibi loquitur Vlpianus, explicat Budæus in Annotationibus eius loci. Cælius Rhodiginus lib. 27. cap. 27. & de his diatretis fit mentio à Martiale lib. Epigrammaton 12. epig. 71.

o quantum diatreta valent & quinque comati!
Tunc cum pauper erat, non stiebat Aper.
Hincque Diatretarij horum calicum artifices in L. C. de excusat. artif. lib. 10.

In quo discretus ordo plebeius à patricio fuerit, & in quo patricius à senatorio, quòdve discrimen in vestibus apud diuersas gentes.

Cap. XVIII.

No. in duos
ordines di-
uisi.
Patriciorum
artes.

Romulum vrbis autorem in duos ordines populum diuississe, plebeium scilicet & senatorium, illorumque progeniem patricos seu optimates, exèplo Atheniensium, quos ἀριστοὶ vocant: humiliores verò & inopem vulgum, plebeios nuncupasse: hisque ingenuas artes reliquisse, videlicet

ANNOTATIONES IN CAP. XVIII.

Romulum vrbis autorem.] Totum id principium vsque ad ea verba, Ion verò Athenas. sunt partim ex Diony. Halicarnassæo lib. 2. cuius hæc verba sunt, Ita distributo per tribus atque curias populo, agro quoque in triginta sortes equales diuiso, singulas curias sortiri iussit, exèpto prius quantum in ministerium sacrorum ac templorum iussiceret, & quadam parte, quæ esset iuris publici. Atque hæc fuit vna diuisio tam virorum, quam agrorum, in qua Rex summam æqualitatem obseruasse visus est. Nunc alteram dicturus sum virorum duntaxat, quæ ad subditorum curam, honores ac dignitates pertinet. Illustres genere & virtute celebres, opibùsque, vt tum ferebant tempora, abundantes, quibus essent liberi, secreuit ab obscuris, egenis & humilibus. Inferioris fortunæ homines, Plebeios vocauit. hi Græcis sunt ὑποτιμοὶ: potiores vero, Patres, siue quòd ætate antecirent alios, siue quòd haberent liberos, siue propter nobilitatem generis, siue propter hæc omnia, exemplo, vt videtur, ab Atheniensium repub. sumpto, quæ florebat illo

tempore. Hi enim, bifariam distributa multitudinè, Patricos appellabant ex illustribus familiis, & polentes opibus, penes quos fuit ciuitatis regimen: ceteros ciues Rusticos, quibus nullum erat in repub. suffragium: licet tandem hi quoque ad magistratus gerendos admissi sunt. Principium, inquam, id partum est ex Plutarcho in Theseo, sic enim scribit, Haud tamen confusum populum & indigestum ob multitudinè quæ nullo delectu, ac discrimine in vrbem confluxerat, contemnendum putauit: verum primus nobiles, quos ἑνωτρίδας ipse vocauit, se iunxit, tum agricolas & artifices. Nobilibus quidem tractandi rem diuinam, magistratus ex suo ordine creandi, administrandi que leges, tum pia religiosa que interpretandi, definiendi que potestatem fecit, eosque cum ceteris ciuibus quasi ad æqualitatem redegit, cum honore quidem & gloria nobilitas, vsu verò ac necessitate agricolæ, multitudine verò artifices superare viderentur.

b Hisque ingenuas artes.] Halicarnassæus d. lib. 2. ad ea, quæ suprâ adduximus, hæc paulò post subiungit,

patriciis militiam & magistratus gerere, sacra facere, ius dicere, publica & vrbana negocia administrare: plebeis autem militiam, & agrorum curam, pecorisque depascendi, reliquasque ingenuas artes demandasse, satis constat: mercaturam, sordidas pudendasque artes, vt popinariam, & quæ manuales sunt, ad vsu mortalitatis, aduenis, & his qui recens aduenerant, delegasse: Romanos verò seruile ministerium & laboriosa negocia exercere noluisse, quibus omnè quæstum sordidum interdixit: nam quæstum omnis patribus indecorus visus, Quod Theseu in Athenarum institutione, & Hippodamum Milesum in constituendo optimo reipublicæ statu aliosque vrbium conditores fecisse, vt secreti ciuium ordines, & ingenua officia à seruilibus distincta foret, plerique literis adnotarunt. hi enim remp. in triplicis status, qualitatise homines diuisere. Ion verò Athenas in quatuor distinxit ordines: nam ex ciuibus quosdam agricolas, alios opifices designauit, nonnullos sacris, reliquos vrbis præfecit. Thespientes autem in duo diuisi sunt genera, opifices & nobilitatem: qui adeo sordidas artes, & omnem quæstuum auersati fuere, vt ministerium aliquod didicisse, vel aruo studuisse, polluere nobilitatem crederent: itaque illorum paupertas maximè insignis fuit. Denique Aegyptij, Græci, Scythæ, Persæ, & Lydi, omnes qui artificio incumberet, pro ignobilibus ducebant: qui verò militiæ, generosos. Scythis quoque & Thracibus, qui in ocio degunt, honestissimi habentur, qui prudètia & autoritate antebant ceteris. Arabes autem illorum politiam

Plebeiorum.
Aduenarum.

Quæstum
Romanis
contemptum.
Thesem.
Hippodamum.

Athenienses.
Thespientes.

Nobiles
qui.

Scythæ.

Arabes.

ANNOTATIONES.

iangit, Romulus postquam discreuit potiores, ab inferioribus, mox legibus latis præscripsit quid vtrisque faciendum: Vt Patricij sacra curarent, magistratus gererent, ius redderent, secum rempub. administrarent, res vrbanas obirent: Plebeij verò ab his negociis immunes, quippe qui talium imperiti essent, nec vacaret eis propter inopiam, agros colerent, pecora alerent, exercerent quæstiosa officia, ne seditiones orientur, sicut in aliis ciuitatibus, dum humiliores protruduntur cubito à potentioribus, aut egeni ac viles excellentioribus inuident. Commendauit autem patriciis plebeios, optione cuique è vulgo data, vt quem vellet patronum, sibi legeret.

c Ion verò Athenas.] Strabo lib. Geographiæ 8. sic scribit, Ion superatis Eumolpi commilitonibus Thracibus, tantum famæ laudisque consequutus est, vt Athenienses illi reipublicæ gubernacula committerent. Qui primum quidem omnium multitudinem quaternas diuisit in tribus, dehinc in quatuor degendæ vitæ vias, quosdam enim agricultores designauit, alios opifices, aliquos sacrorum faciendorum curæ præfecit, nonnullos ciuitatis custodes.

d Qui adeo sordidas artes.] Heraclides in Politis in si. Cælius lib. 22. cap. 48. eodemque vltim. in fine eadem scribit quæ Alexander, sed nullum citat autorem: Apud Thespientes, inquit, turpe censebatur artem didicisse, vel aruo studuisse: propterea illorum paupertas, tum frequens, tum insignis præcipue.

e Denique Aegyptij.] De his quoque Herodotus lib. 2. Aegyptij, inquit, ex omnibus hominibus, atque ex omnibus Aegyptiis, maximè illaboratum percipiunt fructum, qui neque proscindendis aratro sulcis, neque subigendo solo, neque quidquam aliud exercendo eorum, qui in aruis colendis, ceteri mortales laborem tolerant: sed postquam fluuius sua

sponte superueniens irrigauit rura, & rursus irrigata deferuit, tunc in suum quisque rus, iacto semine, sues mittit, conculcatoque à suis semine, messem deinde expectat, atque vbi suis semine versauerit, ita demum frumentum percipit.

f Scythis quoque.] Iustinus lib. 2. de Scythis loquens, Hominiibus, inquit, inter se fines nulli: neque enim agrum exercent, nec domus illis vlla, aut testum, aut sedes est, armenta & pecora semper pascentibus, & per incultas solitudines errare solitis. Vxores liberisque secum in plaustris vehunt: quibus, coriis imbrium hyemisque causa testis, pro domibus vtuntur. Iustitia gentis ingenis culta non legibus. Aurum & argentum perinde aspernantur, ac reliqui mortales appetunt. Lacte & melle vescuntur. Lanæ his vsus ac vestium ignotus. Hæc continentia illis morum quoque iustitiam dedit, nihil alienum concupiscentibus. &c. Strabo lib. 15. scribit Indos (qui Scytharum moribus vtuntur, vt 8. lib. scribit Arrianus in Alexandro) ætati senum prærogatiuam nullam tribuere, ni prudentia excellant.

† Et Thracibus.] Herodotus lib. 5. post princip. Ociosum, inquit, esse pro honestissimo habetur. Agricultorem verò, pro contemptissimo. E bello atque rapto viuere pulcherrimum. Atque hi quidem sunt eorum insignissimi mores. Sed adde quòd & Lacedæmonis Lycurgus abundantiam orti instituisse visus est: Nam & sordidam artem exercere prorsus non licebat, vt tradit Plutarchus in eorum institutis.

g Arabes autem.] Diodorus Siculus lib. 6. c. 10. sic scribit, Politia eorum trifariam partita est. Primum locum sacerdotes tenent, quibus adduntur artifices. Secundum agricolæ habent. Tertium milites, quibus pastores adiciuntur. Sacerdotes omnium sunt duces: quibus & controuersiarum iudicia, & publicarum rerum arbitria permiffa sunt. Rustici agros colunt, fructus omnes in commune conferent

Patriciorum
à plebeis di-
scriminatio.

Arcades
profeleni.

Bulla.

trifariam diuisere, ex quibus sacerdotes primi sunt, his addunt artifices, secundum agricola, tertium milites tenent locum. Quam institutionem ab Aegyptiis oriundam, multi in formandis urbibus & moribus instituendis sectati fuere. Quibus verò rebus patricij à plebe secernebantur, pluribus exemplis perspectum est. siquidem patricij, & qui nobilitate præstant, quiq; honestè geniti & liberaliter educati erant, bullam in pectore, lunulas in pedibus habebant. erant enim fibulae eburneae corniculantes instar lunae. Quod à Numa institutum ferunt, ut senatores, eorumque posterij nigris calceis lunas annecterent. Ab Arcadibus deductum, ut se profelenos designarent, velut amplissimum testimonium nobilitatis ferrent, quippe in calceis senatorum lunam adscriptisse, centenum numerum designauit, quo tunc senatores continebantur. Ea enim bulla, aurea fuisse traditur, figuram cordis habens, qua etiam obfignasse dicuntur veteres: cum plebeij & libertini scorteo loro munirentur: quam quidem pueri ingenui, & illorum qui equo meruissent, filij, ad pubertatē vsque vnā

ANNO TATIONES.

conferetes. Pastores tum ea quæ ad sacra pertinent, tum reliqua in publicum, alia numero, pondere, alia cum omni ferunt diligentia. Nil enim priuatum cuiusdam est, domo atque orto exceptis. Milites patriam armis tutantur, Sacerdotes, vltra reliquos, deliciis vacant, vitam ducentes mundam & sumptuosam. Strabo lib. 16. non adeò longè à si. de Arabia diuisione sic scribit, Sed alia quadam diuisione totam felicem regionem in quinque regna partiuntur, quorum aliud bellatores, & omnium propugnatores habet: aliud agricultores, à quibus frumentum ad alios importatur: aliud eos, qui opificia & artes tractant: aliud myrrham fert: aliud thus.

h Quibus verò rebus. Ad Romanos redit. i Bullam in pectore. Plinius lib. 33. c. 1. A. Prisco Tarquinio omnium primo filium, cum in prætexta annis occidisset hostem, bulla aurea donatum constat: vnde mos bullæ durauit, ut deorum, qui equo meruissent, filij, insigne id haberent, cæteri lorum. Plutarch. problem. cap. 101. Asconius in 3. in Verrem actio. Simul cum prætexta bulla suspendi in collo infantibus ingenuis solet aurea, libertinis scorteo, quasi bullientis aquæ sinus communicans pectusque puerile. Macrobius lib. Saturnal. 1. cap. 6. Et vide in nostris Commentariis Nobilitatis cap. vlt. nu. 160. incip. Suprà sæpe.

k Lunulas in pedibus. Plutarchus probl. c. 76. Ratio ostendit longa disputatione, Quid est quod qui nobilitate præstare videntur, lunulas in calceis ferunt? An, ut dicit Castor, signum est eius, quæ in Luna esse dicitur habitationis, & quod post mortem animæ rursus Lunam sub pedibus habeant. An quod Arcades, qui cum Euandro in Italiam venerunt, Profelenes appellati, hoc est, Antelunares, eo calcei genere vterentur. Omitto cætera quæ apud Plutarch. legi possunt. Ex quo illud Iuuenal. sat. 7.

- Et nobilis & generosus

Appositam nigra Lunam subtexit alata.

Et Statius Syluarum lib. 5. in Proteptico ad Crispinum,

- Genitum si curia sensit

Primæ patritia clausit vestigia Luna:

Martialis Epigrammatum lib. 2.

Lunata nusquam pellis & nusquam toga.

Diximus in d. Commentariis Nobilitatis vbi supra. l Ab Arcadibus deductum, ut se Profelenos. Id est, ante lunam natos, ut diximus supra. Id etiam tradit Seruus in lib. 8. Aencid. in enarratione illius loci,

- Arcades ipsum

Credunt esse Iouem, quum sæpe nigrantem

Aegida concuteret dextra, nymbosq; cieret.

Sane, inquit, ad illud alludit, quod primi dicuntur Ioui templa fecisse: nec enim longè sunt à monte Olympico: vnde eos dixit, Iouem vidisse, & quod ipsi sunt Arcades *αρκάδων*. id est, ante Lunam creati, ut Stat. lib. 4. Thebaidos,

Arcades huic veteres, astris, Lunamq; priores

Agrime fida satis. - Ouidius Fastorum lib. 1.

Orta prior Luna (de se creditur illi)

A magno tellus Arcade nomen habet.

Idem lib. 2.

Ante Iouem genitum terras habuisse feruntur

Arcades, & Luna gens prior illa fuit.

Diximus in illis nostris Commentariis Nobilitatis c. 19. nu. 29.

m Figuram cordis habens. Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 6. Nonnulli, inquit, credunt ingenitis pueris attributum, ut cordis figuram in bulla ante pectus annecterent: quam inspicientes, ita demum se homines cogitent, si corde præstarent.

n Cum plebeij & libertini scorteo loro. Diximus supra in verbo, Bullam in pectore. ex Plinio, & Asconio Pædiano. Macrob. lib. 1. Satur. ca. 6. sic scribit, Ex quo concessum, ut libertinorum quoque filij, qui ex iusta duntaxat matrefamilias nati fuissent, togam prætextam & lorum in collo pro bullæ decore gestarent. Ex quo illud Iuuenal. sat. 5.

Vel nodus tantum, aut signum de paupere loro.

o Et illorum qui equo meruissent. Plinius d. lib. 33. c. 1. & Macrob. d. lib. 1. c. 6.

p Vnā cum prætexta. Macrobius vbi supra, Et Festus Pompeius lib. 2. ad fin. dum dicit, Bullam auream insigne fuisse puerorum prætextatorum, quæ dependebat eis à pectore, ut significaretur eam ætatem alterius regendam consilio.

q Illamque

cum prætexta induebant: illamque exacta pueritia, solenni festo Laribus suspendebant: sicut Romanæ puellæ, puellare rudimentum, puppas Veneri Argiuæ: & maturæ viro, compositum capillum Palladi, Trœzene verò puellæ Hippolyto crinem consecrabant. In Sicyonia quoque *υγείας*, hoc est Sanitatis simulacrum fuit, cui virgines crines refecere, & capillos dicere solebant. Athenienses cum ex ephebis excessissent, primitias crinium Delphos deferrebant: & cum antiquiores comam circa tempora, aut posteriorem crinem Apollini & fluminibus tonderent, æuo succedente Theseus anteriorem capillum Delphis dedicauit, vnde Theseis tonsura prodita est: cuius exemplo iuuenes cuius primùm ex ephebis excessissent, anteriorem comam Phœbo & Aëbulapio aut Libero obtulere primitias: postea Romani adolentes magnæ indolis, primæ lanuginis barbam diis consecrare vsurparunt. Et quum primò Romani ciues sine tunicis sola toga amicti forent, postea substrictas breuèsq; tunicas citra humerum desinenter habuere. Talares verò & manicatas (quas Græci chirodotas vocant) aut discinctas induere, pro flagitio fuit, quod erat barbaris proprium, talares ferre & manicatas tunicas. Idem Amylianus Pauli filius, P. Sulpitio Gallo, quod tunicis manus totas operientibus vteretur: & Cicero Verri, quod cum talari tunica & pallio purpureo incederet, ut probrum obiecit. Quæ quidē tunica toga tegebatur, sapius prætexta. Cato verò senior cum tunica sine manicis per hyemem incesit: & Iunior

Bullam Lu-
ribus sus-
pendebat.
Puella pup-
pas Vene-
ri, & crinē
Palladi of-
ferebant.
Sanitatis
simulacrū.
Athenien-
sium ado-
lescentes.

Barba pri-
ma disc ob-
lata.
Vestis bar-
barorum.

ANNO TATIONES.

q Illamque exacta pueritia. Persius saty. 5.

Bullam, succinctis laribus donata pependit.

Huc quoque spectat illud Horatij Sermonum lib. 1. satyra 5.

Donasset iamne catenam

Ex voto laribus, querebat.

Ad lares pueri generosi, inquit Porphyrio interpres, egressi pueritia annos, bullam auream suspendere consueuerant: sicut virgines, renunciantes virginitati, puppas deæ Veneri condonabant.

r Puppas Veneri Argiuæ. Persius saty. 2.

Nempe hoc quod Veneri donata à virgine puppa.

Nupture virgines, ut diximus supra, suas puppas Veneri, ut felix fastumque esset matrimonium, consecrabant: ut & pueri viuilem togam sumptuari, bullas laribus.

s Trœzene verò puellæ Hippolyto. Pausanias lib. 2. Apud Trœzenos, inquit, Hippolyto omni vitæ tempore sacerdos consecratur, eique sacrificia persoluuntur annua. Prætexta & tale quippiam faciunt, Cuilibet puellæ ante nuptias coma detonderetur, temploque illatam ipsa detonsa dedicat.

t In Sicyonia. Pausanias in Corinthiacis de Sicyoniorum templis & simulacris loquens, Eodem, inquit, sermone habitu est Hygeæ signum, neque enim illud facile conspicias: Velatum enim vndeunque est, partim comis, quas deæ mulieres detonderunt, partim verò Babylonice vestis lacinis: qua verò cunque te litare quis voluerit, eadem traditum est, illud etiam numen placari, cui est Hygeæ nomen (valetudinem bonam appellamus) Alexanori verò & Euamerioni, sua enim & ipsis signa sunt.

v Athenienses cum ex ephebis. Super his vsque ad ea verba, Postea Romani, vide omnino quæ scripsi in Commentariis Primitiuorum in præfat. x Postea Romani, Suetonius in Nerone, c. 12. sic scribit, Gymnico, quod in septis edebat, inter Buthysæ apparatus, barbam primam posuit, con-

ditum in auream pyxidem, & pretiosissimis margaritis adornatam Capitolio consecrauit. Martialis lib. 1. epigram. 88. vbi Encolpus, Auli Pudentis Centurionis puer, Phœbo consecrat comam,

Hos tibi, Phæbe, vouet totos à vertice crines.

Encolpus, domini Centurionis amor:

Grata pudens meriti tuberit cum premia pili,

Quamprimum longas, Phæbe recide comas.

Et vide in dicta præfatione Primitiuorum vbi supra. Dion in Nerone, Post hæc celebrauit festa alterius generis, quæ dicuntur Iuuenalia: ea propter barbam eius, quæ tum primùm rasa fuerat, facta sunt: cuius pilos in sphaeram auream coniectos, Ioui Capitolino consecrauit.

y Et Cicero. In Verrem act. 6. Hoc in Verre reprehendit, quod Imperator populi Roma, qui casis victimis paludatus ex vrbe exisset, in provincia sua non modò sine paludamento: sed etiam cū tunica pulla, quæ infimæ plebis & artificum propria est, in publicum prodiret. Valerius Maximus lib. 1. cap. 6. in mali omnis numero posuit, quod M. Crasso, qui à Parrhis casus est, pullum paludamentum sit traditum, cum in prælium exeuntibus album aut purpureum dari solet.

z Quæ quidem tunica. Budæus in l. vlt. de Senatore. Tunica autem, inquit, vestis est, cui toga superinduitur: nostri sericum vel setam vocant lingua vernacula. citatque Quintil. lib. 11. cap. vlt. Nonius Marcellus vbi de generibus vestimentorum, Prætexta, ait, insigne Rom. quod supra tunicas honorari quique sumunt.

a Cato verò senior. Plutarchus in Catone Centurio, Cum autem, inquit, domum reuerteretur, hyeme quidem tunica, demptis manicis, indutum. æstate verò nudum, labore cum seruis certare, quibus cum sedere solitum, eodem pane, eodemque vino vesci.

b Et Iunior. Plutarchus Catonis Vticensis la-

Romuli & Camilli sua tunica.

Interula. Subucula.

Indusia. Prætexta. Purpura.

Tribunorum & plebeiorum vestes.

nudis pedibus, veste fusca & sine tunica, sola toga accinctus, ius in foro dixit. Idque ex vetere instituto usurparunt, quod Romuli statuae & Camilli in Capitolio & rostris togatae sine tunicis erant. Aurelianus tamen Caesar manicatas & albas tunicas ex prouinciis diuersis, congiarium populo dedisse fertur. Fuitque is corporis habitus non munditiis cultus, sed virilis, in quo personae decor, & multa maiestas inerat: intra tunicam verò interula, quam subuculam dixere, carni proxima, aequè à viris & mulieribus nullo discrimine sumebatur. Nam postquam binas tunicas Romani habere ceperunt, Varro ait interiorem instituisse vocare subuculam, & indusiam. Prætextam verò supra tunicam quisque honoratus & nobilis habebat, quam quidem pueri patricij aliquando purpuream induebant. Inde enim prima commendatio ineuntis ætatis, & specimen virtutis haberi ceptum. Libertinis autem & peregrinis, cum quibus nulla esset necessitudo, aut coniunctio sanguinis, prætexta vti olim non licebat: post aliquot verò tempora, vt libertinorum filij illa vterentur, vsus obtinuit. Quam quidem purpuram magno honori patriciis fuisse accepimus. Erat enim pro maiestate in pueritia, maximeque patricium ordinem à plebe diuidebat: nanque patriciis Tyriae muricis purpura dabatur, cum equester ordo & plebeius purpuram non induerent, cuius vsus antiquissimum Plinius notauit. Sequitur inde temporibus, ad tantum fastigium deuenit, vt Catoni Uticensi ludos in veste purpurea spectandi facultas à senatu pro summo honoris gradu tributa sit. Tribuno enim plebis, vel plebeio homini purpuram induere, nulli erat fas. Hi enim penulis breui villo, præcipuè pluuiio tempore, aut lacerna utebantur: quipe

ANNO TATIONES.

horum tolerantiam describens, Omnibus, inquit, ætatis suæ moribus se opposuit, vtpote improbis & à quibus contraria via eundem celsabat. Itaque cum cæteris hominibus purpuream vestem saturatâ murice, atque rutili coloris placere videret, ipse fuscam gerebat: interdum verò nudis pedibus & absque tunica in publicum prodibat, non gloriam aliquam ex hac nouitate captans, sed seipsum assuefaciens obscenitatis rebus duntaxat erubescere: cætera verò, vt ignobilia, aspernari.

c Romuli statuae & Camilli.] Plinius lib. 34. cap. 6.

d Aurelianus.] Fla. Vopiscus in vita illius, ad finem scribit, Sciendum tamen, congiaria illum ter dedisse: donasse etiam pop. Romano tunicas albas manicatas ex diuersis prouinciis, & lineas Aphras atque Aegyptias puras.

e Fuitque is corporis habitus.] Vopiscus in eodem Aureliano.

f Intra tunicam verò interula.] Vide omnino nostras leges Connubiales gl. 1.3. inter ornamenta muliebria, vbi de interula, atque etiam de subucula loquitur.

g Varro.] Lib. 1. de vita populi Romani, vbi illum citat Nonius Marcellus in generibus vestimentorum.

h Prætextam verò.] Asconius Pædianus in 3. in Verrem actione, sic scribit, Prætextam fuisse honestiorum, togam viliorum: communem etiam fuisse habitum & marium & foeminarum. Fuisse quoque Regum docet Plinius lib. 8. cap. 48. & prætorum. Plutarchus in Pompeio dum dicit Prætores duos Sextiliū & Belinum in ipsis prætextis cum mi-

nistris licetoribusque, ac cæteris eius magistratus insignibus, captiuos abductos fuisse. Hic vide omnino Macrobius lib. 1. Saturnalium c. 6. vbi prætextæ originem & quomodo usurpari ceperit à pueris, scribit.

i Pueri patricij aliquando purpuream.] Nam soli patricij purpura utebantur, vt scribit Plinius lib. 9. cap. 36. Distinguit ab equite curiam, diis aduocatur placandis, omnemque vestem illuminat, in triumphali miscetur auro. Sed de hoc vide, quæ scripsi in Commentariis Nobilitatis, c. 37. eodemque vlt. nu. 160. incip. Suprà sæpe.

k Libertinis autem.] Hæc vsque ad versum. Quam quidem. sunt Macrobij, vbi nuper citauimus.

l Quam quidem purpuram.] Suprà in verbo, Pueri patricij aliq.

m Plinius notauit.] Lib. scilicet 9. c. 39.

n Catoni Uticensi.] Plutarchus in vita illius.

o Tribuno enim plebis.] Plutarchus Problem. cap. 81. vbi quærit quare Tribunus purpuram non portat, cum cæteri magistratus purpurati incedant. Cuius rei multas rationes subiungit, quas ille qui volet, videbit.

p Vel plebeio.] Iam id dictum est.

q Præcipuè pluuiio tempore.] Spartianus enim in Adriano scribit, Tribunos plebis pluuiæ tempore penulis vti solere. Notum est autem illud Quintilianus lib. 6. cap. 4. Galba penulam roganti respondit, Non pluit, non est opus tibi: si pluit ego vtar. Sed hic omnino vide nostras leges Connubiales, l. 3. inter vestimenta muliebria.

r Aut lacerna.] Vide infra in verbo, Suprà quam multi lacernas.

s Sicut

vestis tribuni plebis plebeiorumque, penula plerunque fuit, sicut fagi, endromis, & cuculli. Erant enim frigoribus apti, quibus imperatores vti non decebat, tamen si legamus Caligulam depictas penulas sæpe induisse. Et plebeiam purpuram distinctam à patricia in vsu fuisse: erat enim fusca & obsoleta, non murice & cocco, sed herbarum succis infecta. Eadem verò penula senatores plerunque vsos foris inuenimus: intra urbem verò non licuit, donec Alexander imperator dum ætati consultum voluit, vt senatores ingrauescenti ætate intra urbem penulis vterentur, legem promulgasse dicitur, quas supra tunicam induebant, quò essent villi grossioris: sicut endromis longiori villo, pinguis & crassa, in frigoribus à diuitibus usurpata. Quam quidem prætextam ad virilem ætatem pueros deferre licuit; post pubertatem verò, in septimo & decimo ætatis anno, dimissa prætexta, togam induebant, aliquando puram niuei candoris, quæ virilis dicta est. Eam tamen in quarto & vigesimo à mul-

Purpura plebeia.

Endromis. Toga qua ætate sumebatur.

ANNO TATIONES.

s Sicut fagi.] Quid fagus sit vel fagu & quorum sit vestis, discas ex Cicero Philipp. 8. & iterum 14. Suetonio in Augusto, cap. 26. & in Othone cap. 2. & Nonio Marcello, quo loco tractat de genere vestimentorum. & vide infra.

t Endromis.] De Endromide vide dict. nostras leges Connubiales, vbi supra & infra in verbo, Sicut endromis.

v Cuculli.] Vide infra in verbo, Et cuculli.

x Erant enim frigoribus apti.] Ex quo illud Horatij Epistola lib. 1. epist. 11. ad Bullatium,

Incolumi Rhodos & Mitylene pulchra facit, quod

Penula solstitio, campestre niualibus auris,

Per hrumam Tiberis, Sextili mensis caminus.

y Quibus Imperatores.] Aelius Spartianus in Adriano.

z Tamen si legamus Caligulam.] Suetonius in vita illius, cap. 52. Sæpe, inquit, depictas, gemmatasque indutus penulas, manulcatus & armillatus in publicum processit, aliquando sericatus & cycladatus.

a Eadem verò penula.] Id vsque ad versicul. Sicut endromis. est Lampridij in vita Alexandri Imperatoris.

b Sicut endromis.] Ex Martiale lib. 4. epigr. 19. & vide supra in verbo, Endromis. & infra.

c Quam quidem prætextam.] Vide infra in verbo, Quæ virilis. Pueritia ex censione Seruij Tullij 16. anno finiebatur, puerique esse existimabantur, qui minores essent annis septemdecim.

d Post pubertatem verò.] Macrobius lib. 1. cap. 6. Quid. vide infra ibi, Quam festa solemnique die.

e Aliquando puram.] Cicero ad Atticum li. 5. epist. 21. quæ omnium est 107. Ego cum Laodiceam venero, Q. Fratris tui filio togam puram iubebo dari. & lib. 6. epist. 1. Q. togam puram Liberalibus cogitabam dare. Et lib. 7. Epistol. 8. omnium 126. Habebamus autem in manibus Antonij cõcionem habitam 10. Calend. In qua erat accusatio Pompeij vsque à toga pura. id est ab eius tyrociniis. Et iterum lib. 9. epistol. vltim. in princip. Ego meo Cicero, quoniam Roma caremus, Arpini potissimum, togam puram dedi. Plinius lib. 8. cap. 48. Tanaquil prima texuit rectam tunicam, qua simul cum toga pura tyrones induuntur nouæque nuptæ. Ex postus Catullus ad Mallium, epigr. 63.

Tempore quo primum vestis mihi tradita pura est:

Iucundum quum ætas florida ver ageret.

Lucanus in principio libri septimi,

- Pura venerabilis æquè

Quam currus ornante toga.

Id est nec picta, nec triumphali, nec prætexta. Toga virilis etiam pura dicebatur, hoc est nullo purpureæ prætextu distincta.

f Niuei candoris.] Hinc candidus vmbro dictus est Persio sat. 5.

Cum blandi comites, totaq; impudè suburra

Permisit sparsisse oculos iam candidus vmbro.

Nam ibi interpretes, Vestis pura & candida, quam adolescentes tyrocini die induebant, quæ à forma vmbonis & clypei (qui rotundus esse solet) vmbro dicitur. Hanc Cicero appellat togam puram. Scribit enim ad Atticum (vt iam diximus) in tyrocini filij Ciceronis, togam illi puram dedisse Arpini. Vel vmbro vestis huiusmodi appellatur: quia sit velut vmbonis & clypei loco, aduersus acerbiores & grauiore prædagogorum reprehensiones & castigationes: Vide Cælius Rhodiginus lib. 14. ca. 16. Sed huc spectare potest, quod Martialis togam niueam vocat lib. 1. epig. 114. ad Attalum,

Sordida cum tibi sit, verum tamen, Attale, dicit

Quisquis te niueam dicit habere togam.

g Quæ virilis dicta est.] Cicero in Lælio, Horatius Car. lib. 1. Ode 36.

- Memor

Acte non alio Rege puertia,

Mutatq; simul toga.

Puertia ibi dicit pro pueritia per syncopam. Nam, vt scribunt ibi interpretes, adolescentes deposita prætexta, togam accipiebant virilem. Seneca lib. epist. 1. Tenes vti que memoria quantum gaudium fenseris, cum, prætexta posita, sumpstisti virilem togam, & in forum deductus es. Et de hac toga virili Liuius 3. Decad. lib. 6. vbi loquitur de P. Cornelio Scipione, Ad hæc, inquit, iam inde ab initio præparans animos, ex quo togam virilem sumpstisti nullo die prius nullam publicam priuatamque rem egit, quam in Capitolium iret. Sueton. in Augusto, c. 94. & in Claudio, cap. 2. Lampridius in Commodò, Apuleius Apol. 2. non semel, & omnes vbique.

h Eam tamen &c.] Hoc probat exemplis sequentibus.

ris sumptam comperimus, sapius in decimoquinto, & sexto ac decimo. ¹ quippe Augustus Octavius annorum sedecim, & ² Caius Cæsar in vndeuigesimo. ³ Nero autem vix pubescens, togam virilem sumpsit ante tempus quò maturus imperio videretur. Diuus quoque ⁴ Antoninus philosophus, & ex Cæsaribus complures, in quin todecimo virilem desumpserunt togam, tunc cum præceps & lubrica iuuenum ætas videbatur. Quam supra prætextam nonnunquam Patricij sumebant, ⁵ cum plebei sine prætexta, simplici toga amicirentur: quippe toga erat plebeiorum, & infimi ordinis prætexta honestorum & nobilium. ⁶ Quod etiam circa mulieres seruabatur. nam toga prisca seculis in vsu promiscuo tam virorum quàm mulierum, nocturnumque ac diurnum indumentum fuit, ⁷ sicut palliolum & penula, postea verò illam distinxere. ⁸ quam festa solemnique die, amplissimo cultu & apparatu magnifico probi adolescenterum sumere solebant præcipuè Bacchanalibus festis mense Martio, quibus diebus sumere virilem togam in religione fuit, ⁹ qua signabatur liberioris vitæ pueris facultatem dari. ¹⁰ Potentiores & insignes nobilitate & honoribus, etiam purpuream cum frequenti comitatu ¹¹ apud delubra deorum induebant, ¹² indeque in forum excepti, solenni officio deducebantur. ¹³ Tenuiores etiam arctam inducere togam: nam

Toga vestis promiscua ad utrumque sexum. Bacchana libus toga virilis sumebatur. Toga arctæ.

ANNO T A T I O N E S.

i Quippe Augustus.] Suetonius in vita illius, cap. 8. Quadrimus patrem amisit: duodecimum annum agens auiam Iuliam defunctam pro concio ne laudauit. Quadriennio post virili toga sumpta, militariibusque donis triumpho Cæsaris Africano donatus est: quâquam expers belli propter ætatem. ¹ C. Cæsar.] Suetonius in Caligula, c. 10. Quam defunctam prætextatus etiam tum, pro rostris laudauit: transitque ad Antoniam auiam, & vndeuigesimo ætatis anno accitus Capreas à Tiberio, vno atque eodem die togam sumpsit, barbâque posuit, sine vllò honore, qualis contigerat tyrocinio fratrum eius.

l Nero autem vix pubescens.] Cornelius Tacitus lib. 12. T. L. Claudio Quintum, Ser. Cor. Orfito Coss. virilis toga Neroni maturata, quò capessendæ reipub. habilis videretur. Et Cæsar adulationibus Senatus celsit, vt vicissim ætatis anno consulatum Nero iniret: atque interim designatus proconsulate imperium extra urbem haberet, ac princeps iuuentutis appellaretur.

m Antoninus Philosophus.] Iulius Capitolinus in vita illius, Virilem togam sumpsit quinquodecimo ætatis anno, statimque ei L. Ceionij Commodi filia desponsata est, ex Adriani voluntate. Nec multò post præfectus Latinarum feriarum fuit.

n Cùm plebei.] Id iam supra diximus ex Asconio in 3. in Verrem act.

o Quod etiam circa mulieres.] Asconius vbi supra, & Seruius in lib. 1. Aeneidos, eo loco,

Romanos rerum dominos gentemque togatam.

Bene, inquit, togatam: quia omnis sexus & conditio, toga utebatur. & Nonius Marcellus Afranij auctoritate, & diximus in nostris legibus Connubial. l. 3. inter vestimenta muliebria.

p Sicut palliolum & penula.] Vlpianus Iuriconsultus in l. vestis. §. communia sunt. ff. de auro & argento lega. scribit pallium & penulam communia esse virorum & mulierum. Verùm in §. virilia sunt. eiusdem l. ponit inter virilia. Sed vide dictas nostras leges Connubiales, vbi supra in Palliolo &

penula.

q Quam festa solemnique die.] Ad togam refertur, & id est Ouidij lib. 3. Pastorum,

Restat, vt inueniam, quare toga libera detur,

Luciferis pueris candidæ Bacche tuis:

Sive quod ipse puer semper inueniendus, videris,

Et media est ætas inter utrumque tibi.

Sen quia tu pater es, patres sua pignora natos

Commendant cura numinibusque tuis.

Sive quod es liber, vestis quoque libera per te

Sumitur, & vitæ liberioris iter.

An quia cùm colerent prisca studiosius agros,

Et faceret patrio rure Senator opus.

Et caperet fasces à curuo Consul aratro,

Nec crimen duras esset habere manus.

r Qua signabatur liberioris vitæ.] Ouidius vbi supra, & lib. 4. de Tristibus eleg. 9.

Interea tacito passu labentibus annis,

Liberior fratri sumpta mihiq; toga est.

Et Statius Sylvarum lib. 5. Sylua 2.

Quem non corrumpit pubes effrana, nonaq;

Libertas properata toga.

Propertius lib. 4. eleg. 1.

Mox vbi bulla rudi demissa est aurea collo,

Matris & ante deos libera sumpta toga.

s Potentiores.] Macrob. d. lib. Saturnal. l. cap. 6. Libertinis verò nullo iure vt prætextis licebat, ac multò minus peregrinis, quibus nulla esset cum Romanis necessitudo: sed postea libertinorum quoque filii prætextâ concessa est.

t Apud delubra deorum.] Id dictum est in verbo, Quam festa solemnique die.

v Indeque in forum excepti.] Seneca lib. epist. ad Lucil. l. cuius verba adduximus supra in verbo, Quæ virilis dicta est.

x Tenuiores etiam.] Ad quod respicit illud Horatii epistol. lib. 1. epist. 18. ad Lollium 2.

Arctæ decet sanum comitem toga.

Vtebantur laxioribus & amplioribus togis diuites, quàm tenues homines, vt idem Horatius Ode 4. Epodon,

Vides

pro opibus veteres, magnas & paruas habuerunt. ¹ Claudius tamè Cæsar toga virili, die, sine apparatu aut solempni officio, in Capitolium deduci voluit. Supra tunicam verò vela pro togis induisse, animi fuit imbellis & enervati. ² Ea quidem toga cui purpura prætexebatur, illis tantum dari assuerat quorū partes magistratus curules & insignes gesserant honores. ³ namque hic primus iuuentæ & bonæ indolis habitus est honos omenque futuræ virtutis, & magni nominis æstimabatur. ⁴ Germani verò in primis experimentis framea & scuto adolescentes exornabant: illinc enim cõmendationem ineuntis adolescentiæ auspicabantur. ⁵ Cretensis militaris stola, his & patera. Bithynis & Ponticis, focci & pallium. Argiuis pueris deferre clypeum, insigne munus, & primum decus adolescentiæ censebatur. ⁶ Eam verò togam extremam induebant Romani, sapius rasam, nonnunquam pexâ & villosam: namq; erat Romana grauitate digna, quam propriam habuere, sicut Græci pallium. Ideo qui Romani ciues esse desierant, aut ciuitatis iura amiserant, quique relegati, ⁷ quibusque aqua & igni interdictum foret, togam induere non poterant: hi enim toga dimissa, pallium sumebant, quod Græcum fuisse satis constat. Togam verò rasam Phrygianam primum Augusti temporibus vsurpatam ⁸ Plinius assuevit: ⁹ supra quam multi lacernas induere, sæpe ludis festis in theatro, quæ amphitheatrales dictæ, ¹⁰ & militares erant:

Vela pro togis. Toga cum purpura.

Germani.

Cretenses. Bithyni. Pontici. Argiui. Pallium.

Togarastræ. Lacerna. Toga amphitheatrales.

ANNO T A T I O N E S.

Vides ne sacram, metiente te, viam

Cum bis ter vlnarum toga.

Vt ora vertat, & huc euntium

Liberrima indignatio?

Porphyrius iustam togæ magnitudinem sex vlnis constituisse vult intelligi.

y Claudius tamen Cæsar.] Suetonius in vita illius, cap. 2. Togæ virilis die, circa mediam noctem, sine solempni officio, lectica in Capitolium iatus est.

z Ea quidem toga.] Toga virilis à puerili distincta erat, quæ prætexta appellabatur: de qua loquens Macrobius in primo Saturn. cap. 6. ita inquit, Hinc deductus mos, vt prætextâ & bulla in vsu nobilium puerorum vsurparentur ad omen & vota conciliandæ virtutis,

a Nanque hic primus.] Cicero lib. 3. de Legib. sic scribit, Suntque Aediles curatores urbis, annotatione, ludorumque solempnium. Ollisque ad honotis amplioris gradum is primus ascensus est. Hi iurisdictionem quidem habebant, quæ pars erat Prætoris, vt ait Vlpianus in l. stipulationum alia. ff. de verb. oblig. & Iustinianus in §. proponebant. de iure nat. gent. & ciu. imperium verò non habebant. ex minoribus enim magistratibus erant, vt ex Liuius & Gellio lib. 14. cap. 13. intelligitur: quorum alter prehendi ducique à maioribus magistratibus Aedilem scribit, alter à priuato in ius vocari. Itaque Verrina 2. sic scribit Tullius, Erit tum Consul Hortensius cum summo imperio & potestate: ego autem Aedilis, hoc est paulò amplius quàm priuatus.

b Germani verò.] Cornelius Tacitus de Moribus Germanorum, sic scribit, Sed arma sumere non antè cuiquam moris, quàm ciuitas suffesturum probauerit. Tum in ipso concilio vel principum aliquis, vel pater, vel propinquus, scuto frameaque iuuenem ornant. Hæc apud illos toga, hic primus iuuentæ honos: ante hoc domus pars videntur, mox reipublica.

c Cretensis.] Strabo Geographiæ lib. 10. Exiit de ad urbem reuertuntur, puerque cum muneribus abscedit, tum adductum bimestri tempore in urbem reducit muneribus, & militari stola, & boue & patera donatum.

d Eam verò togam.] Vt propria Romanorum toga, qui & ex hoc, gens togata dicta est: ita & Græcis pallium. Quod ostendit Quintilianus lib. 11. cap. 3. quod de Pronunciatione est, cuius hæc verba sunt, Veteres ad calceos vsque togam demittebant, vt Græci pallium. Et Suetonius in Augusto, ca. 98. Sed & ceteros continuos dies inter varia munuscula, togas insuper ac pallia distribuit: lege proposita, vt Romani Græco, Græci Romano habitu & sermone vterentur. Hæc ille. Comædiæ autem palliatæ dicebantur, quæ secundum ritus Græcorum Palliatorum fiebant, vt tradunt Donatus in præfatione Terentij & Diomedes Grammaticus.

e Quibusque aqua & igni interdictum fuit.] Iure togæ (vt inquit Plinius lib. epistol. 5. epist. 11. omnium 77. incip. Audistine.) carent, quibus aqua & igni interdictum fuit.

f Plinius assuevit.] Lib. scilicet 8. cap. 48. Togas rasas Phrygianasque Diui Augusti nouissimis temporibus cœpisse, scribit Fenestella.

g Supra quam multi lacernas induere.] Martialis lib. 14. epig. 137.

Amphitheatrales nos commendamur ad vsu

Cum tegit algentes nostra lacerna togæ.

Et Iuuenalis lary. 9.

- Pingues aliquando lacernas

Munimenta togæ, duri crassiq; laboris.

Et Suetonius in Augusto, cap. 40. in fi. Negotium Aedilibus dedit, ne quem posthac paterentur in foro, circoue, nisi positis lacernis, togatum consistere.

h Et militares.] Propertius lib. 4. eleg. 3.

Omnibus, heu, portis pendunt mea noxia vota,

Textur hæc castris quarta lacerna tuis.

Et Ouidius libro secundo Pastorum, loquens de

Coccinea.
Bœotica.Mœcenas
Malaci-
nus appel-
latus.

aliæ coccineæ, * Bœotica verò albæ. Quam togam plerique laxiorem, nonnulli breuiorem vsurparunt. ^m Legimus Catonem seniore præcurta toga & candida vsus, & nunquam centum drachmis maiore sumptu: ⁿ Cæsarem laticlauo fimbriato, laxiore cinctura: ^o Augustum quaternis tunicis, ^p togisq̄ue nec restrictis, nec fufis, ^q cum thorace laneo femoralibusq̄ue & tibialibus incesisse: ^r Mœcenasem molliori veste discinctum, ^s quare Malacinus dictus: ^t Marcum Antonium, tunica ad coxam cincta, & villosa chlamyde: & ^v Sextum Pompeium magni filium, post naualem victoriam, cæruleam semper desumpsisse: ^x Hortensium, cultiore habitu & elaborato: ^y Neronemq̄ue nullam vestem bis induisse, sæpiusq̄ue in ornatu tragico cum cothur-

ANNO TATIONES.

Lucretia, quæ lacernam texebat marito suo, qui in caltris erat,

*Lumen ad exiguum famule data pensa trahabant,
Inter quas tenni sic ait illa sono:*

*Mittenda est domino (nunc nunc properate puella)
Quamprimum nostra facta lacerna manu.*

i Aliæ coccineæ.] Est Martialis apophoretum lacernarum coccinearum lib.14.c.131.

Si Veneto Prasinoq̄, faues qui coccina sumis?

Ne fias ista transfuga sorte, vide.

k Bœotica verò albæ.] Betica legendum est ex eodem Martiali, cuius item est aliud apophoretum hoc titulo lacernæ Beticæ, nu.eiusdem lib.133.

Non est lana mihi mendax, nec mutor abeno:

Sic placeant Tyriæ, me mea tinxit ouis.

Quo significatur eas esse albas & nullo colore mutatas. Nam & his lacernis albis vtebantur in spectaculis, teste eodem Martiale lib.4.epig.2.

Speçabat modo solus inter omnes

Nigris munus Oratius lacernis:

Cum plebs & minor ordo, maximusq̄

Sancto cum duce candidus sederet.

Toto nix cecidit repente celo.

Albis speçat Oratius lacernis.

l Quam togam.] Dicitur est supra in verbo, Eam verò togam.

m Legimus Catonem Seniore.] Plutarchus in vita illius, Nunquam enim, inquit, veste maiore centum drachmarum sumptum vsus se refert. Vnde & est illud Horatij epistol. lib.1. epistol.20. ad Mœcenasem 3.

Quid? si quis vultu toruo ferus & pede nudo,

Exiguæ, toga simulet textore Catonem:

Virtutemne repræsentet, moresq̄, Catonis?

n Cæsarem laticlauo.] Suetonius in Iulio Cæsare. cap. 45. sic scribit, Etiam cultu notabilem ferunt: vsus enim lato clauo ad manus fimbriato, nec vnquam aliter, quam super eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura: vnde emanasse Syllæ dictum constat, optimates sæpius admonentis, Vt male præcinctum puerum cauerent. de laticlauo, viæ Budæum in Pandect. in l.vl.de Senat.

o Augustum quaternis tunicis.] Suetonius in vita illius, cap.82.in princip. Hyeme quaternis, inquit, cum pingui toga tunicis, & subucula & thorace laneo & femoralibus & tibialibus munitur. p Togisq̄ue, nec restrictis, nec fufis.] Sunt verba Suetonij in Augusto, c.73.

q Cum thorace laneo.] Id quod diximus & mox sequitur, de femoralibus & tibialibus est Suetonij d.cap.82.

r Mœcenasem.] Is Mœcenas alioqui vir multis virtutibus: maximè verò liberalitate in docto sador. natus: mollis tamen & delicatus fuit, & sermone & cæteris rebus, vt videre licet ex Seneca libro epistol. ad Lucilium 20. omnium 114. Suetonio in Augusto, cap.86. Macrobio lib.2. Saturnal.c.4. Ex quo & illud Iuuenalis saty.12. post princ.

*- Vestem
Purpuream teneris quoque Mœcenasibus aptam,
Atque alias, quarum generosi graminis vsus
Infecit natura pecus. -*

s Quare Malacinus dictus.] Id sumptum est, ni admodum fallor, ex Horatio lib.Sermo.1.saty.2. intelligente de Mœcenate, vt nonnulli asserunt: alij suspicantur, vt tradunt interpretes ibi,

Malchinus tunicis demissis ambulat.

Sic enim legunt, illi ipsi interpretes: atque ita dici molles, delicatos, dissolutos, dicunt. Alij ibi dicunt Malacinus, siue Malacus, quæ item dictio mollem significat, & Græcis & Latinis. Nam & Aristodemus, Aristocratis filius, Cumarum tyrannus, Malacus cognominatus est, quod mollis esset, minimeq̄ue iracundo ingenio, vt scribit Dionysius Halicarnassæus lib.7. post princ. Nonnulli legunt Malchinum Mœcenasem ab Horatio ficto nomine esse appellatum, vel ἀπὸ τῆς μάλης, quæ est pix cum cera mixta: vel ἀπὸ τῆς μάλας, quod molle significat. Verùm difficile creditur est Horatium vsque eò vel improbum, vel impudentem, vel maledicendi cupidum fuisse, vt ne Mœcenasem quidem, optimè de se merito & gratiosissimo apud Augustum viro pepercit. Verisimilius itaque est alium quempiam suæ ætatis, conficto nomine, ab eo designari, qui nimis longis & demissis tunicis vteretur.

t M. Antonium.] Plutarchus in vita illius, sic scribit, Semper enim cum in oculis plurimum erat futurus, tunica ad coxam cingebatur, permagnum suspendebat gladium, chlamydem insuper asperam circumdabat. Sed & adde veste quadrangula & calcamento Attico, ex Appiano libro 5. bellorum Ciuilium.

v Et Sex Pompeium Magni filium.] Appianus bellor. Ciuil. lib.5. Ferunt, ait, ob hæc gloria-bundum, solitam ab Imperatoribus deferri chlamydem, Neptuni in morem ex purpureo in cæruleum mutasse colorem.

x Hortensium.] Gellius lib.1.c.5. Macrobius lib. Saturn.c.13.

y Neronem.] Suetonius in vita illius, cap. 30.

Hoc

nis proditiisse: & ^z Caligulam cum deorum insignis, aurea barba & fulmine, aut cum fuscina & caduceo, plerumque Veneris habitu, aut gemmatum manuleatum & cycladatum, semperq̄ue triumphalia ornamenta gestasse: Vespasianumq̄ue, veste & habitu neglecto, & vix à gregario milite differente: ^a sicut de Alexandro Macedone proditum est, cultu habituq̄ue paulùm à priuato abhorrente fuisse: ^b & Hierone Syracusano, qui regi vix decoro habitu incesit. ^c Sic diuus Seuerus vili amiculo & exigua veste adopertus, & à plebe vulgari nihil excellens. ^d Et Tacitus simili cultu cum æqualibus. nã in toga qua priuatus vtebatur, in imperio sæpe visus fuit. ^e Contra Heliogabalus nimis sumptuosa & magni census. Is enim primus holosericam vestem induit. ^f Gallienus quoque cum chlamyde purpurea gemmatis fibulis, sæpius tunica aurata prodit. ^g Fertur tamen Octavius Cæsar liberis Senatorum, in quibus esset virtutis specimen, quo frequentius Senatui assuescerent, sumpta virili toga laticlauum protinus dedisse. ^h togam verò prætextam, ædiles, quæstores, & qui magistratus & honores gerunt, veluti honoris ornamentum insigne induere soliti sunt, quæ ex purpura fuisse traditur, ⁱ nonnunquam bis tineta, quod acrius coloratur, dibapha dicta, quam Lentulus Spinther in ædilitate primus induisse fertur, cuius valor denariis mille in libras taxabatur. ^k Sed quod discriminis inter patricios & plebeios purpura faciebat, vt distinctum vtrumque ordinem notaret, ^l hoc nimirum inter patricios & sena-

ANNO TATIONES.

Hoc idem Heliogabalū fecisse scribit Lampridius in vita illius: Nam calciamentum nunquam iterauit: annulos etiam negatur iterasse.

z Et Caligulam.] Hæc vsque ad versic. Vespasianumque. Sunt Suetonij in Caligula, cap.52.

a Sicut de Alexandro Macedone.] Plutarchus in Alexandro.

b Et Hierone Syracusano.] Liuius 3. Decad. lib.4. Nam qui, inquit, per tot annos Hieronem, filiumq̄ue eius Gelonem, nec vestis habitu, nec alio vilo insigni differentes à cæteris ciuibus vidissent, conspexere purpuram ac diadema, ac satellites armatos, quadrigisque etiam alborum equorum interdum ex regia procedentem, morem Dionysij tyranni.

c Sic Diuus Seuerus.] Aelius Lampridius in vita illius, Gemmas de calciamentis & vestibus tulit, quibus vsus fuerat Heliogabalus: veste, vt & pingitur, alba vsus est, nec aurata, penulis, togisque communibus. Herodianus de Seuerus lib.2. loquens, ipse, inquit, inter primos laborans, viliq̄ue tabernaculo vtens, cibum potumq̄ue eundem, quem etiam cæteri milites capiebat. Nihil vnquam Imperatoris luxuriæ, nihil deliciarum ostentans, sic vt acceptior indies militibus fieret.

d Et Tacitus.] Flavius Vopiscus in vita Taciti Imperat. Togis, inquit, & tunicis isdem est vsus quibus priuatus. Holosericam vestem vitis omnibus interdixit. Et adde quod Annibal sæpe militari sagulo operiebatur, & vestitu nihil à cæteris excellenti, teste Liuius 3. Decad. lib.1. Agesilaus Lacedæmoniorum Rex, authore Plutarcho, linea viliq̄ue veste vtebatur. Et Viriatus ille Hispanorum Dux, tantæ virtutis continentiaq̄ue fuit, vt cum Consulares exercitus frequenter vicerit, tantis rebus gestis, non armorum, non vestis cultum, non denique victum mutauerit: sed in eo habitu, quo primum bellare cepit, perseverauerit, vt quibus gregarius

miles ipso Imperatore etiam opulentior videretur, vt tradit Iustinus lib.44.

e Contra Heliogabalus.] Aelius Lampridius in illius vita, sic scribit, Primus Romanorum holoserica veste vsus fertur, cum iam sublerica in vsu essent. Linteamen lotum nunquam attingit, medicos dicens, qui hincis lotis vterentur.

f Gallienus quoque.] Trebellius Pollio in Gallienis, Decenia ludos, & pompam exquiriti genere voluptatum, describens, ait, ipse Gallienus medius cum picta toga & tunica palmata inter patres, omnibus sacerdotibus prætextatis Capitolium petit.

g Fertur tamen Octavius Cæsar.] Suetonius in Augusto, cap.38. Liberis Senatorum, quo celebrius reipub. assuescerent, protinus virilem togam, latum clauum inducere, & curiæ interesse perauit.

h Togam verò prætextam.] Cicero in Oratione, quam habuit post reditum suum ad Senatuum, ille, inquit, vnquentis oblitus cum toga prætexta, quam omnes Prætores Aedilesq̄ue tum abiecerant, irrisit squalorem vestrum & luctum gratissimæ ciuitatis. Et Liuius 4. Decad. lib.4. in Oratione Valerij Trib. plebis. Et de Aedilibus item Cicero in Oratione in Vatinius, Te, inquit, Aedilitiam prætextam togam, quam frustra confeceris, vendidisse. Et in 7. in Verrem actione, post enumerata ea, quæ sibi incumbent in munere Aedilitio, Ob earum, inquit, rerum laborem & sollicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in Senatu sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, sellam curulem, ius, imagines ad memoriam prodendam.

i Nonnunquam bis tineta.] Id vsque ad versic. Sed quod discriminis est Plinij Natu. historia lib.9. cap.39.

k Sed quod discriminis.] De quo supra.

l Hoc nimirum inter patricios.] Latum clauum fuisse nobiliorum faus constat ex Horatio sermonum lib.1. saty.6.

Holoserica
vestis.Prætexta
qui indu-
batur.
Dibapha.
Distinctio
vestium in
ter patricios
& Sena-
tores.

tores laticlauius & tunica latiore purpura efficiebat. Is enim laticlauius & latior tunica, insignia ordinis Senatorij fuere, quæ ordinem senatorium à patricio discernebant, quibus amplissimus ordo notabatur: quum reliquis patriciis, qui ad Senatum admitti non erant, illis uti non liceret. ^m Quamuis post aliquot atates, etiam equestri ordini laticlauium distinctum à senatorio tributum inueniamus, ⁿ cuius usus postea à Cæsaris pro insigni decore impetrari consuevit. ^o In eo enim aureus clauus affigebatur, quem, quia frequens & promiscuus erat, ^p Tacitus Cæsar interdixit, auroque clauatis vestibus uti prohibuit. ^q Erat præterea toga prætexta, consularis & prætoria, quam hi qui consulatum prætoriamve gerebant, ferre solitauerunt: ^r quam etiam in coloniis & municipiis cuiuscunque magistratui deferre ius erat. Ipsa enim & laticlauius inter antiquissima censentur vrbis ornamenta: ^s quippe à Tullo Hostilio, ^t nonnulli à Balearibus inuentas primum autumant, quæ in omnem æuum postea mansere, sicut vestem papaueratam antiquissimam habere originem volunt. ^u Etiam tunica palmata, & pal-

Toga prætexta, consularis, & prætoria.

Vestis papauerata. Palmata vestis.

ANNO TATIONES.

Et latum demisit pectore clauum.

Id est, tunicam latis clauis ornata. Erant autem hi clauis ornamenta quadam purpurea clauorum speciem præbentia, tunicis atexta, seu fortasse assuta: à quibus latus clauus dictus: id est, tunica lati clauis, quod erat insigne maiorum magistratum, ut Aedilium maiorum, Prætorum, Consulium, denique Senatorum. Plinius lib. 33. cap. 1. Annulli distinctere alterum ordinem à plebe, ut semel ceperunt esse celebres, sicut tunica ab annulis senatorum tantum. Sueton. in Vespasiano, cap. 2. Sumpta toga virili, latus clauum, quamquam fratre adempto, diu auersatus est: nec, ut tandem appetere, compelli, nisi à matre potuit. Idem Suetonius in Tiberio, cap. 35. Senatori latus clauum ademit. Idem in C. Claudio, cap. 24. Latus clauum, quantum initio affirmasset non lecturum se Senatorem, nisi ciuis Rom. ad nepotem, etiam libertini filio tribuit: sed sub conditione, si prius ab equite Rom. adoptatus esset. Et Mart. lib. epigram. 5. epig. 17. in Gelliam,

*Dum se posse negas, nisi lato, Gellia, clauo
Nubere: nupsisti, Gellia, cistifero.*

Liuius 3. Decadis lib. 7. inter munera, quæ Scipio Masaniisse filio dedit, tunicam lato clauo fuisse scribit, Tum puero, inquit, annulum aureum, tunicam lato clauo cum Hispano sagulo, & aurea fibula, equumque donat. Sueton. in Augusto, cap. 94. inter alia præfagia felicitatis Augusti, ponit, quod sumentum togam vitilem, tunica lati clauis resuta ex vtraque parte ad pedes decidit: fuisseque, qui interpretarentur, non aliud significare, quam ut is ordo, cuius insigne id esset, quandoque ei subiceretur. Valerius Maximus lib. 5. cap. 1. Tunica laticlauii donatum ad Masaniissam remisit. Quidius libro 4. Tristium eleg. 9. significans se latus clauum: id est, Senatoriam dignitatem non esse assecutum,

Cepimus & venere primos atatis honores,

Deq. viris quondam pars tribus una fuit.

Curia restabat, clauis mensura coacta est.

Maius erat nostris viribus illud opus.

^m Quamuis post aliquot atates. Vide Lampridius in Alexandro Seuero.

ⁿ Cuius usus postea à Cæsaris. Nam & id Plinius Sextio quipiam à Traiano Cæsare impetra-

uit, ut ipse retulit lib. epistol. 2. episto. 9. omnium 33. ad Apollinarem. sic enim scribit, Ego Sexto latus clauum à Cæsare nostro, ego quaesturam impetraui: meo suffragio peruenit ad ius tribunatus petendi, quem nisi obtinet in Senatu, veteor ut decessisse Cæsarem videar.

^o In eo enim aureus clauus affigebatur. Festus Pompeius lib. 14. in verbo, Picta. scribit tunicam palmatam à latitudine clauorum esse dictam, Quæ nunc, inquit ille, à genere picturæ appellatur. Quibus verbis satis indicat clauos illos in tunicis acu fuisse depictos. Varro lib. 8. de lingua Latina, Nam si quis tunicam ita consuit, ut altera plagula sit angusta clauis: altera latis, vtraque pars in suo genere caret analogia.

^p Tacitus Cæsar. Flavius Vopiscus in vita illius: Auroclauatis vestibus idem interdixit. Nam & ipse auctor Aureliano fuisse perhibetur, ut aurum à vestibus & cameris & pellibus submoueret.

^q Erat præterea toga prætexta Consularis. lam dictum est ex Plutar. in Pompeio.

^r Quam etiam in coloniis & municipiis. Liuius 4. Decad. lib. 4. in Orat. Valerij Tribuni plebis, Purpura, inquit, viri vtemur, prætextati in magistratibus, in sacerdotiis: liberi nostri prætextis purpura togis vtemur: Magistratibus in coloniis municipiisque, hic Romæ infimo genere magistris virorum, togæ prætextæ habendæ ius permittemus.

^s Quippe à Tullo Hostilio. Plinius libro 9. cap. 39. Nam toga prætexta & latiore clauo Tull. Hostilium è regibus primum usum, Hetruscis deuictis, satis constat. Liuius 1. Decad. lib. 1. scribit, Togam prætextam apud Romanos ab Hetruscis sumptam fuisse.

^t Nonnulli à Balearibus. Strabo lib. 3. Balearium ritus & mores describens, Hi, inquit, primi mortales laticlauium induisse feruntur.

^v Etiam tunica palmata. Liuius 1. Dec. lib. 10. de insignibus triumphalibus loquens, Quod cum ita se habeat, cui deorum hominumve indignum videti potest, inquit, eis viris, quos vos sellis curulibus: toga prætexta, tunica palmata, & toga picta, & corona triumphali, laureaque honoratis, quorum domos spoliis hostium affixis insignes inter alias feceritis, pontificalia atque auguralia insignia adiacere?

mata toga triumphalis, & toga picta, quas consules, & hi qui deuictis hostibus triumpharunt, veluti augustas, atque illustri & excelso honori debitas, accipiunt: præcipui cultus ornatuque fuere: in quibus decus totius imperij, ingentisque virtutis specimen noscebatur. ⁷ Etenim palmata vestis in pace, consulis: victoria vero parta, triumphantis indumentum erat: quæ quidem purpureæ, ² auro intextæ erant: ⁸ & nisi triumphalibus viris, ⁹ atque ex Capitolio & Palatio haud aliter dari essent Iouis solitæ, eo quod tunica perquam similes, ¹⁰ tamen scutulatam, Phrygiatam, surculatam quoque, undulatam atque clauatam, inter triumphales aliqui annotarint. ¹¹ Quam scutulatam Galli primum intexerunt, sicut Phrygiatam Phryges. ¹² Fertur tamen Gordianus tunicam & togam pictam primum ex Cæsaris, dum priuatus ageret, propriam induisse: neque ex Capitolio (ut moris erat) publicam desumpsisse. ¹³ Abolla autem externorum regum fertur, ¹⁴ sicut Romanorum

Vestes triumphales.

Abolla.

ANNO TATIONES.

adiacere? & 3. Decadis lib. 10. Masaniissam primum Regem appellatum, eximiusque ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, sella curuli & scipione eburneo, toga picta & palmata tunica donat. Suetonius in Claudio, cap. 17. in fi. Secuti triumphalia ornamenta eodem bello adepti, sed cæteri pedibus, & in prætexta, Crassus Frugi equo phalerato & in veste palmata, quod eum honorem iterauerat Apuleius Apolog. 1. Vbi triumphantium, inquit, quadrigas albas & togam palmatam. Capitolinus in Gordianis, Palmatam tunicam & togam pictam primum Romanorum priuatus suam propriam habuit, cum ante Imperatores etiam de Capitolio, vel Palatio acciperent. Seruius enarrans eum locum Virg. li. 11. Aeneidos,

Munera portantes eborisq. auriq. valenta,

Et sellam regni, trabeamq. insignia nostri.

Sic scribit, Rom. enim Imperatorum insigne fuit sella curulis. Sicut etiam palmata toga dicitur, quam merebantur ij, qui de hostibus palmam reportassent. Et rursus eclog. 10. in eum locum,

Sanguineis ebulli baccis, minioq. rubentem.

Triumphantes, ait, qui omnia habent Iouis insignia, sceptrum & palmatam togam, qua utebantur illi, qui palmam merebantur.

^x Et toga picta. Liuius, vbi supra. Festus Pompeius vbi nuper citauimus, eandem dicit togam pictam & purpuream. Plinius lib. 8. c. 48. scribit pictas vestes iam apud Homerum fuisse, vnde triumphales natae.

^y Etenim palmata vestis. Ausonius in Panegyrico, Palmata, inquit, vestis, ut in pace Consulis est, sic in victoria triumphantis.

^z Auro erant intextæ. Plutar. in Paulo Aemilio, Ipse sequebatur ornatissimo curru inuectus, purpuram auro intextam indutus.

^a Et nisi triumphalibus. Quod satis constat ex superioribus.

^b Atque ex Capitolio. Vide omnino quæ dicam lib. 6. cap. 6. in fine. & diximus ibi, Etiam tunica palmata. ex Capitolino in Gordianis.

^c Tamen. Plinius lib. 8. c. 48.

^d Quam scutulatam Galli. Plinius in eodem cap. 48. Ex quo discas hic non Phrygiatam, sed Phrygianam esse legendum, nec scutulatam, sed forculatam. Scutulata vestes appellantur, quod

orbibus quibusdam, quasi scutulis depictæ sint, Iuuenalis sat. 2.

Cerulea indutus scutulata, aut galbana rassa.

^e Fertur Gordianus. Vide in verbo, Etiam palmata tunica. ex Iulio Capitolino in Gordianis.

^f Ut moris erat. Infrà lib. 6. cap. 6. ad fin. Lampridius de Alexandro, Prætextam & togam pictam nunquam, nisi Consul, accepit: & eam quidem, quam de Iouis templo sumptam alij quoque accipiebant Prætores, aut Consules.

^g Abolla autem. Suetonius in Caligula, cap. 35. vbi de Ptolemæo, cui vestis pretiosa, causam mortis præstitit apud Caligulam. Ptolemæum, inquit, & accessitum è regno, & exceptum honorificè, non alia de causa percussit, quam quod edente se munus ingressum spectacula, conuertisse hominum oculos fulgore purpureæ abollæ animaduertit. Seruius in lib. 5. Aeneid. in eum locum,

Duplicem ex humeris reiecit amictum.

Id est, inquit, abollam, quæ duplex est, sicut chlamys. Martialis lib. 8. epig. 48.

Nescit cui dederit Tyriam Crispinus abollam,

Dum mutat cultus induiturq. togam.

^h Sicut Romanorum trabea. Scilicet Regum ex Plinio d. lib. 8. cap. 48. Trabeis usus accipio Reges. Et 9. lib. cap. 39. Purpuræ usum Romæ semper fuisse video: sed Romulo in trabea. Nam & hinc Romulus trabeatus dicitur Ouid. lib. Fast. 1.

Hoc igitur vidit trabeati cura Quirini,

Cum rudibus populis annua iura daret.

Virgil. Aeneidos 7.

Ipse Quirinali trabea, cinctuq. Gabino

Insignis.

Vbi Seruius, ex Suetonij autoritate lib. de Vestium generibus, Trabearum tria genera ponit, Vnum diis consecratum, quod est tantum è purpura: Aliud Regum, quod est purpureum: habet tamen album mixtum purpuræ: fuitque (teste Virgilio lib. 11. loco, quem ibi, Etiam tunica palmata. citauimus) Roma. Regum insigne. Tertium augurale, quod est è purpura & cocco. Ex hocque est illud Iuuenalis sat. 8. ad si. loquentis de Seruio Tullio Romanorum Rege 6.

Ancilla natus trabeam & diadema Quirini,

Et Fasces meruit Regum vltimus ille bonorum.

Cuiusmodi autem ea fuerit, declarat Dionysius

Halicar

Trabea.

Philosopho
vñ vestis.
Trabea tri-
plicis gene-
ris.Sagum.
Allyrij.

trabea: magni tamen splendoris, qua rarenter Romanos vsos inuenimus. nam soli reges aut consules trabeati incessere, tametsi militarem nonnulli senatorium amictum abollam fuisse dicant. Quam plerique philosophi desumpserunt, licet Græcos milites & philosophos palliatos, nonnunquam chlamydatos legamus. Primus enim Romulus trabea vsus fuit, quæ triplicis generis erat: namque vnum diis consecratum, sola purpura intexebatur: aliud regium ex purpura, immixto albo, quam Reges Consulêve induebant: tertia auguralis fuit, quæ ex purpura fiebat & cocco: quo genere augures vt assuerant, dum auguria captant. Sæpius tamen sub tegmine puniceo, alterno textu purpura distinguebatur: neque sum ignarus, Maurorum Numidarumque Regum amictum esse purpureum sagum. Quare Iuba rex sagulo vsus purpureo dicitur. Assyriorum tunica partim purpurea fuit: partim alba.

ANNOTATIONES.

Halicarnasseus li. 2. circumdistinctam fuisse purpura, sub tegmine puniceo, vestemque fuisse gentilem Romanis honorificam.

i Aut Consules.] Dionysius Halicarnasseus lib. 5. Ammianus Marcellinus libro 26. Agentes igitur in memoratis vrbibus Principes, sumpsērunt primitus trabeas consulares, omnisque annus dispendiis grauibus rem Romanam affixit. & Aufonius in Protreptico ad nepotem de studio puerili,

*Vt trabeam, pectamq; togam, mea premia, Consul
Induerer, fastisq; meis prelatas haberer.*

Sed & adde quoq; Duces ex Diony. Halicarnasseo d. lib. 5. Augures, vt dictum fuit in præced. & dicitur postea, & Equites Rom. Idibus Iulij, ex Valerio Maximo lib. 2. cap. 1. vbi de ordine equestri, his verbis, Trabeatos verò Equites Idibus Iulij Q. Fabius transtuehi instituit. Vtebantur etiam trabea in funebri pompa, si Cornelio Tacito credimus, qui lib. 3. in princip. in Germanici funere, sic ait, Igitur Tribunorum Centurionumque humeris cineres portabantur, præcedebant incompta signa, vestifascies: atque vbi colonias transgrederentur, atrata plebes, trabeati Equites, pro opibus loci vestem, odores, aliâque funerum solemnia cremabant.

k Tametsi militarem.] Nonius Marcellus vbi de generibus vestimentorum, autoritate Varronis in Cosmophtorine,

l Nonnulli Senatorium.] Ex quo Iuuenalis satyra 4.

- Rapta properabat abolla

Pegasus, attonite positus modo villicus vrbi.

Is Pegasus fuit Iuriconsultus celeberrimus, qui à Vespasiano vrbi præfectus fuit, vt illic dicit Iuuenalis & scribitur in l. 2. §. vlt. ff. de orig. iur.

m Quam plerique Philosophi.] Martialis lib. 4. epigram. 56. loquens de Colmo Cynico Philosopho,

Cereæ quem nudis regit vxor abolla grabati,

Cui dat latratos obuia turba cibos.

Et Iuuenalis satyra tertia de Stoico quodam Philosopho,

- Atque audi facinus maioris abolle

Stoicus occidit baream, delator amicum,

Discipulumq; senex.

Vbi Britannicus interpres, Ergo, inquit, maioris abollæ. id est non militaris, sed philosophicæ: & ideo maioris & grauioris autoritatis.

n Licet Græcos milites.] Iam dictum est supra pallium proprium esse Græcorum.

o Philosophos palliatos.] Herodes Atticus apud Gellium lib. 9. c. 2. Video, ait, barbam & pallium, Philosophum non video.

p Nonnunquam chlamydatos.] Chlamys est propriè vestis militum, quæ & paludamentum vocatur apud Nonium Marcellum de generibus vestimentorum. & probat illud Plauti in Milite glorioso, actus 5. sc. 1.

*Magis sapiens, de tunica, chlamyde, & mucrone, quàm
speres.*

Et Virgilij lib. 8. Aeneidos,

- Ipse agmine Pallas

In medio, chlamyde & pectis conspectus in armis.

Ideo si hæc verba Alexandri ad milites referas, bene est: si ad Philosophos, vt verum fatear, nescio vbi ita Philosophi dicti sint. Eutropius autem de Gestis Roman. lib. 9. cap. vlt. tradit quòd ante Domitianum imperij insigne in chlamyde purpurea tantum erat, reliquaque communia, quod etiam scribit Eusebius in Chronicis.

q Primus enim Romulus.] Plinius lib. 9. c. 39. Hincque trabeatus dictus est Ouidio li. 1. Fastorum, vt supra diximus. Diony. Halicarnass. lib. 2. loquens de Romuli primo triumpho, sic scribit, Ipse pompam extremam claudebat indutus purpuram, & coronatus laurea, quadrigisque inuectus, quòd augustiorem se faceret.

r Quæ triplicis generis erat.] Hæc vsque ad versic. Sæpius tamen. Sunt Suetonij in lib. de genere Vestium. & ex eo Seruij, vt diximus supra in verbo, Sicut Romanorum trabea.

s Maurorum, Numidarumque Regum.] Quod probat exemplo seq. Iubæ, qui Rex fuit Maurorum ac Numidarum.

t Quare Iuba Rex.] A. Hirtius in Comment. de bello Africo.

v Assyriorum tunica partim purpurea fuit.] Herodotus lib. 1. Assyriorum amictum describens, Duabus tunicis, inquit, amiciuntur: vna linea vsque ad pedes demissa, altera super hanc lanæ: postremò candida & breui penula circumdantur.

x Partim alba.] Strabo lib. 16. Assyriorum mores describens, Vestes, inquit, gerunt interiorem tunicam ex lino talarem, exteriorem ex lana, amictum album.

y Medis.

Medis autem, Persis, & Armenis regibus ac Lydis, amictus purpureus quadrangulari figura, & Cidaris, quamuis Persici reges triplici anaxyride & cultu duodecim millium talentorum quandoque vsi sint. Phœnicibus verò, Syris, & Cilicibus regibus chlamys cum crepidibus: Romanis quoque lana, quæ χλαῖνα dicta, regales cultus ornatusque fuere. Taprobanæ rex syrmate vestitur, Cyrus stola modica, Nabathæorū reges sola purpura. Cleomenes sapius breui tunica amictus apparuit.

ANNOTATIONES.

y Medis.] Xenophon Pædiæ Cyri li. 1. Medorum (ait) tunicæ sunt purpureæ & amictus candidi.

z Persis.] Strabo lib. 15. ad finem, de Persarum habitu sic scribit, Persæ amictum æstate purpureum vel varium, hyeme autem varium, tiaras Magorum infulis similes. Q. Curtius lib. 3. Cultum Regis luxuria notans, Purpureæ tunicæ medium album intextum fuisse, scribit.

a Et Cidaris.] Q. Curtius lib. 3. Cidarim, inquit, Persæ capitis vocabant insigne: hoc cærulea fascia albo distincta circuibat. In Leuitico cap. 8. Moyses, cum ante fores Tabernaculi lauisset Aaron & filios eius, vestiuit pontificem subucula linea, accingens eum baltheo, & induens eum tunica hiacynthina, & desuper humerale imposuit, Cidari quoque textit caput. A quibusdam Cidaris tiara creditur, alij coronam, alij strophium sacerdotale esse contendunt.

b Quamuis Persici Reges.] Strabo lib. 15. paulò ante fi. de Persarum Principum cultu loquens, Principes, inquit, anaxyridem triplicem habent, & tunicam manicatam, duplam, genu tenuis, cuius suffultura candida est, exterior verò pars colore infecta. Q. Curtius d. lib. 3. Persarum Regis cultum describens, Pallam, inquit, auro distinctam aurei accipitres, velut rostris inter se corruerent, adornabant: & zona aurea muliebriter cinctus, acinacem suspenderat, cui ex gemma erat vagina.

c Phœnicibus verò.] Herodotus lib. 7. Phœnicum & Syrorum, qui Palæstinam incolunt ornatum hunc in modum describit, Circa capita galeas Græcicis proximas gerunt, induti thoracibus lineis, cum scutis vmbone carentibus, cumq; iaculis. d Syris.] Dictum est in præced. de militum, non Regum ornatu.

e Cilicibus regibus.] Herodotus eodem lib. 7. in Catalogo copiarum Xerxis scribit, Cilices lanæ indutos vestibus, tulisse circa capita gentiles galeas, pro scutis parmulas è crudo bouis corio. & ibidem scribit, Reges Cypriorum mitris redimitos centum quinquaginta naues armatas duxisse.

f Romanis quoque lanæ.] Varro lib. 4. lingua Latina, Lanæ, inquit, quòd de lana multa: duarum enim togarum instar, vt antiquissimum mulierum Ricinium, sic hoc duplex virorum. Lanam Festus Pompeius scribit esse vestimenti genus habitus duplicis, eam quidam appellatam existimant Tuscè, quidam Græcè, quam Clænam dicunt. Nonius verò lib. de Vestimentorum generibus, putat esse Vestimentum militare, quòd supra omnia vestimenta sumitur, citans illud Virgilij lib. 4. Aeneidos,

- Tyriog, ardebat murire lana

Demissa ex humeris.

Vbi Seruius dicit, genus esse vestis, & propriè to-

gam duplicem, amictum angularem. Eam verò Virgilius tribuit Aenæ, vt hinc fortè acceperit, quòd Alexander hic dicit. Cicero de Claris Orat. decet lanam etiam fuisse vestem sacerdotalem, qua Flamines vti solebant, quum sacrificia facerent, Qui, inquit, quum Coss. esset, eodèmq; tempore sacrificium publicum cum lanæ faceret, quòd erat Flamen Carmentalis, plebis contra patres concitatione & seditio nunciata, vt erat lanæ amictus, ita venit in concionem. Dionysius libro 6. loquens de Castore & Polluce, sic scribit, Adolescentes dicuntur duo bellicas induti lanas in foro Ro. apparuisse. g Quæ χλαῖνα dicta.] Erasmus Chiliad. r. cent. 10. cap. 100. χλαῖνα, inquit, summa vestis est, quæ pro tempore sumitur ad ventos, pluuiam, frigusque depellendum, quasi Latinè dicas Penula: citatque illud Iuuenalis satyra 5.

- Et multo stillaret penula nimbo.

Pollux lib. Onomasticò lib. 7. cap. 13. de Vestium speciebus duo Chlænartū genera potissimum fuisse tradit: alterum simplex ἀπλοῖς, ὡς ὄμηρος, χλαῖνας τ' ἐνβερρυῖ ελας καὶ ὑπεθεῖν ἑσασθηῖ. Alterum duplex, διπλὸν ἐκτεδῖω, vt apud eundem, contra frigora comparatum. Mos autem erat Gallis lanis villosis vti. Galli lana quidem aspera, cæterum oblongis villis, vnde & hirsuta textum sagula, quæ Lanæ vocantur: authore Strab. lib. 16. vbi Gallorum habitus & arma describit. Homerus lib. 2. Iliad. vbi Agamemnonem vestibus & armis instruit, videtur vsurpasse pro paludamento, seu pallio militari, quòd Græci chlamyda vocant.

h Taprobanæ Rex.] Solinus cap. 66. Cultu, inquit, Rex dissimili à cæteris. Vestitur syrmate, vt est habitus, quo liberum patrem amicitij videmus.

i Cyrus stola Medica.] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 8. Itaque elegit stolam Medicam, & ipse ferre, & vt familiares ea vterentur persuasit. Hæc enim visa est ei occultare, si quis detectum aliquem haberet in corpore: præterea ea indutos & pulcherri- mos, & maximos ostendere.

k Nabathæorum Reges.] Strabo libro 16. non longè à fi. Nabathæorum mores describens, tradit Reges purpuratos incedere.

l Cleomenes.] Plutarchus Cleomenis facilitatem atque humanitatem describens, sic scribit, Qui verò Cleomenem adibant, cum tamen Rex dici simul & haberi vellet, non purpuram, non laticlauium, non tricliniorum, aut scillarum ingentes apparatus conspiciabant, aut licitorum, aut ianitorum turbam, non scribarum multitudinem, qui diu multumque rogati, vix tandem per literulas respondere dignantur: sed ipse breui tunica amictus, vltro sese venientibus offerens aderat, petentibus comiter be

Medi.
Armeni.
Persæ.
Lydi.
Phœnicis.
Syri.
Cilices.
Romani.
Taproba-
ni.
Nabathæi.

*Sexticula
Vestes ex
provinciis
nominata.*

*Discrimen
vestitus in
mulieri-
bus.
Matrona.
Meretri-
ces.*

^m Antigonus & ⁿ Aristippus agresti, & regi vix decoro habitu. ^o Contra Demetrius non modo diademate, sed veste ex auro & purpura conspicuus erat. ^p Sexticula verò non regia, sed imperatoria vestis fuisse traditur. ^q Athenienses autem reges saepe Creticum induebant: apud quos ex provinciis vestes nomina sumpserunt: nam præter Tarentinidam fuit Sardonica, ^r sicula, ^s therea, ^t phrygia, & ^x castiaca militibus propria, ac ^y deutoruga, ^z diphthera, ^a pastoricia & ^b byssacana, ac aliarum multiplicis generis. Sed quod discriminis inter viros senatorios & consules ac triumphales, purpura & palmata vestis faciebat, ut cæteris præstarent: idem discriminis cultus, vestitusque in mulieribus fuit. Etenim matronæ & spectatæ pudicitiae mulieres, ^d nisi nigro capillo, ^e & longè lateque fusa toga ad talos demissa, stolaque & ^f flammeo, ac ^g vittis & ^h reticulo, quo capita velarent, utebantur: cum meretrices flauum capillum

ANNO TATIONES.

ter, benignèque respondens, summæque humanitate, & loqui & audire paratus.

^m Antigonus.] Plutarchus in Demetrio. ⁿ Et Aristippus.] Id (puto) accepit à Plutarcho in Arato: sed is, ni fallor, de Arato intelligit, non de Aristippo: licet de eo eodem in loco loquatur.

^o Contra Demetrius.] Plutarchus in illius vita, Demetrium diademata gestare, vestibulumque auto contextis, & purpura vti tradi.

^p Sexticula.] Vnde id accepit, nescio.

^q Athenienses autè Reges saepe Creticum.] De hoc Rhodiginus lib. 16. cap. 10. in princip. sed nullo auctore citato. At id est Pollucis lib. 7. ca. 17. de Byssinis, vbi vestem hanc Clauatam vocat. sic enim ait, Clauata quoque dicebatur Athenis, qua Rex utebatur.

^r Tarentinidam.] De hac quoque Cælius Rhodiginus d. lib. 16. cap. 10. sed nullo auctore citato. Est autem Pollucis dicto cap. 17. lib. 7. vbi sic scribit, Tarentinidium, perspicua vestis est, à Tarentinorum vfu & luxuria denominata.

^s Sardonica, sicula.] Idem Cælius ex Polluce d. lib. 8. cap. de Byssinis.

^t Therea.] Pollux d. lib. ca. 17. Therea, inquit, variegata. cap. autem 13. declarat quare Theream vocerunt, his verbis, Et Theream indumentum, aut ab insula, aut quòd feram intexam habet, dicitur.

^v Phrygia.] Cælius vbi supra. Togas raras, Phrygianasque D. Augusti temporibus nouissimis cepisse, scribit Fencitella apud Plinium lib. 8. cap. 48. Pollux d. cap. 17. de Byssinis, Phrygia, inquit, muliebris, ab illis, quorum frequentissimus, vltus est denominata.

^x Castiaca.] Cælius vbi supra, vbi declarat quare ita vocetur.

^y Ac deutoruga.] Deutoruga legendum. Iulius Pollux d. lib. 7. cap. 17. Bis, inquit, operatam autem tunicam appellauerunt, quam nunc interstinctam vocitant, & Deutorugos eos, qui huiusmodi conficiunt, quod & Lytippus in Bacchidibus ostendit.

^z Diphthera.] Cælius vbi supra, de hac, nullo item citato auctore. Sed Iul. Pollux d. lib. 7. cap. 15. declarat cuiusmodi sit: sic enim scribit, Diphthera, tunica stricta, habens cervical. Sed reperies in alia significatione apud eundem eodem lib. 7. in fine. Herod. lib. 5.

^a Pastoricia.] Cælius vbi supra, hanc eandem

cum superiore esse dicit.

^b Byssacana.] Idem Cælius ibid.

^c Et aliarum multiplicis generis.] De quibus Nonius Marcellus de genere Vestimen. Cælius & Pollux vbi supra, & è recentioribus in libro de Re vestiaria.

^d Nisi nigro capillo.] Vide quæ statim dicam in verbo, Meretrices flauum capillum haberent.

^e Et longè lateque fusa toga.] Voluit aut certe debuit dicere, Stola ad talos demissa ex Horatio lib. 1. Serm. sat. 2.

Ad talos stola demissa & circumdata palla. Stola esse muliebrem vestem Vlpianus putauit in l. vestis. §. muliebria. ff. de auro & argento mundo leg. Mulieria, inquit, sunt, quæ matrisfamilias causa comparata sunt, quibus vir non facillè vti potest sine vituperatione: veluti stolæ, pallia, tunica, capria, zona, mitra (quæ magis capitis tegendi, quam ornandi causa sunt comparata) plagula, penula. Cui Cicer. locus Philip. 2. suffragari potest, Sumpisti virilem togam, quam statim muliebrem stolam reddidisti. Ouidius libro 3. de Ponto, elegia 3. ad Maximum,

Quarum nec vitta pudicos

Attingit crines, nec stola longa pedes.

Ex quo Cæsar Caligula (vt scribit Sueton. in vita Caligula, cap. 23.) Liuiam proauiam suam, Vlysem stolatum nominare solebat, significans eam mulierem esse astutissimam. Vide nostras leges Connubiales l. 3. inter ornamenta muliebria, vbi de Stola.

^f Et Flammeo.] Hoc enim siue vestis, siue tegmè capitis, quo magis, puto, utebantur matronæ, vt tradit Nonius Marcellus, vbi de genere vestimentorum differit. & vide in nostris legibus Connubial. vbi supra.

^g Ac vittis.] Vide infra in verbo, Absque flammeo & vitta.

^h Et reticulo.] Et id matronas decet, vt patet ex eo, quod scribit Lampridius in vita Alexandri Severi, Matronas autem, inquit, regias contentas esse debere vno reticulo, atque inauribus. Hoc nobiles Italicae matronæ vtuntur.

ⁱ Meretrices flauum capillum haberent.] Seruius enarrans illud Virgilij ad fin. lib. 4. Aeneid.

*Nondum illi flauum Proserpina vertice crinem
Abstulerat.*

Matronæ.

haberent, ^k & togam subductiorem ^l absque flammeo & vitta: ^m quam togam virilem, quæ adulterij crimine damnata erant, dimissa stola, sumere cogebantur. namque meretrices prostabant cum toga ⁿ & stolis pullis, quibus etiam ianthino & cocco vti inhibitum est. ^p Fuitque aliquando mulieribus vetitum, ne versicolori veste vterentur, lege Oppia: ^q quod etià à Nerone factum memorant, qui mulieribus amethystini & Tyrij vsum interdixit. ^r Quæ quidem stola plebeiis, quauis honestis, non dabatur. *Stola.*

ANNO TATIONES.

Matronæ, inquit, nunquam datur flauus crinis, sed niger tantum, contra flaua coma dabatur meretricibus. vnde Iuuenalis sat. 6.

*Et nigrum flauo crinem abscondente galero
Intrauit calidum veteri centone lupanar.*

Ibi enim loquitur de Messalina, Claudij Imperatoris vxore, quæ matronalem pudicitiam mentiens, nigros crines ferebat: sed, vt erat omnium impudentissima, cum ad lupanar iret suam libidinem expletura, ne agnosceretur, flauo galero caput tenebat. Et huc quoque spectare potest quod Horatius lib. 1. Car. Ode 5. Pyrrhæ meretrici flauum crinem tribuit,

*Cui flauam religas comam
Simplex mundiciis?*

Et ante hos Euripides in Electra, introducit Electram hæc de Clytemnestra, matre impudica, dicentem,

Ξανθὸν καὶ ὀπίθω παλὸ καμὸν ἐξήσκεις κόμης.

Id est,

Flauos speculi iudicio cincinnos componebas.

Verum huic sententiæ cõtradicit, quod scribit Ouidius de Lucretia loquens, matrona castissima, lib. 2. Fastorum non adeò longe à fi.

*Forma placet, niueusq; color, flauisq; capilli,
Quisq; ne aderat nulla factus ab arte decor.*

Et Catullus in Argonauticis, siue de Nuptiis Pelei, & Thetidos de Axiadna loquens,

Non flauo retinens subtilem vertice mitram.

Et in epig. de Coma Berenicis,

*Fixa corona foret: sed nos quoque fulgeremus
Deuote flauis verticis exunia.*

^k Et togam subductiorem.] Nonius Marcellus, vbi de genere Vestimentorum: Meretrices, inquit, succinctiore veste utebantur. citatque illud Afranij, Meretrix cum veste longa, peregrino in loco solet tutandi causa sese sumere.

^l Absque flammeo & vitta.] Vitta honestarum matronarum, virginum & vestaliu capitis tegmen erat. Tibullus lib. 1. eleg. 6.

*Sit modo casta doce: quauis non vitta ligatos
Impediat crines, nec stola longa pedes.*

Ouidius lib. 3. Fastorum, de Rhea Syluia Vestali,

*Ignibus Iliacis aderam, cum lapsa capillis
Deciuit ante sacros linea vitta focos.*

Et lib. 4. de Veneris festo,

*Rite deam colitis latia matresq; nurusq;
Et vos quis vitta, longaq; vestis adest.*

Et lib. 2. de Tristib. volens ostendere, se libros de Arte, non scripsisse grauioribus formis, post horum vestium repetitionem,

*Este procul vitta. - mox addit,
Ecquid ab hac omnes rigidas summuimus arte,
Quas stola contingi, vittaq; sumpta vetat?*

Et alij, quos & nos adduximus in illis nostris legibus Connubialibus l. 3. inter ornamenta muliebria: vbi de vittis & de instita loquor. Ex quibus etià intelligis vittam meretricibus denegari, ex Seruio lib. 7. Aeneidos, ibi,

Soluite crinales vittas, capite orgia mecum.

Vittæ, inquit, solarum matronarum erant: nam meretricibus non debebantur. Et Virgilio d. lib. 7. paulò antè, de Alesto loquente, quæ reginam Amata, Latini Regis vxorem, inuaserat, totumque illius corpus & habitum occuparat,

- Fit tortile collo

*Aurum ingens coluber: sit longæ tania vitta,
Innectiq; comas, & membra lubricis errat.*

^m Quam togam virilem.] Nescio cur virilem addit: cum toga (vt iam diximus) fuerit communis virorum & mulierum, nemòque de his, qui de hac re loquuntur, de virili dicit. Illud autem certum, quòd mulieres adulterij damnatæ, aut compertæ, remota stola, togam induebant, vt meretrici aptam. Ita enim prostare solebant cum togis puella, vt discernerentur à matronis: vt scribunt Acron & Porphyrius in id trahentes illud Horatij lib. 1. Ser. satyra 2.

- Quid inter -

Est in matrona, ancilla, peccisne togata?

Illic enim togam, meretricem significare, quam opponit matronæ. Sed & huc propius accedit illud Tibulli lib. 4. ad Sulpitiam,

*Sit tibi cura togæ potior, pressumq; castillo
Scortum quam Serui filia Sulpitia.*

Nam illic togam pro meretrice posuit. Et illud quoque Iuuenalis saty. 2.

*Damnetur si vis, etiam Carphinia, talem
Non sumet damnata togam.*

Et Martialis lib. 2. epig. 39.

*Coccina famose donas & ianthina mæche,
Vis dare, quæ meruit, munerâ? mitte togam.*

Et nos quoque diximus in nostris legibus Connubialibus.

ⁿ Et stolis pullis.] Pullus ex Virg. 3. lib. Georgic. pro nigro. & Tibullo lib. 1. eleg. 2. & infinitis aliis locis.

^o Quibus etiam ianthino.] Quod satis innuit Martialis vbi nuper citauimus.

^p Fuitque aliquando mulieribus vetitum.] Id est ex Liuii 4. Decad. lib. 14. in princ.

^q Quod etiam à Nerone.] Tranquillus in Neronis vita, cap. 32. Et quum interdixisset, inquit, vsum amethystini ac Tyrij coloris, summis illetque, qui mundinarum die, pauculas vncias venderet, præclusit cunctos negotiatores.

^r Quæ quidem stola.] Iam supra dictum est non lemel.

Nova nupta. siquidem patriciæ & grandes natu matres, illam honoris causa deferebant. erat enim ad imos pedes fluxa, quam instita contexta ambibat. Rectam verò tunicam & purpuram togam noua nupta induebat: quam etiam tyronibus, dum militiæ adscribuntur, tributam inuenimus. Cyclas quoque, palla & ricinus cum crocoto honestarum vestes fuere virginum & matronarum, licet citharædis quandoque palla in vsu fuit, quæ syrma dicta est. erat enim tragædorū. Cyclas verò rotunda, quam Alexander Romanus imperator matronis regiis dedit, quæ plus sex vnciis auri non haberet cum reticulo: & pallium auro aspersum cum in auribus, & monili baccato. Crocoton quoque rotunda & fimbriata, sed tantū locupletibus cōcessa. Vittasque & supparū, ac togam prætextā, solæ virgines deferebāt, quæ nuptis non dabātur. Erāt enim insignia pudoris & verecūdię, quibus mos erat, capillos aut humeris defluētes, aut reticulo collectos ferre: licet vittarum duo genera inueniamus: virginalem vnam, alterā nuptialem, aut qua nubentes velabātur. Strophium verò pectoralē fasciam, vel capitis ornatū, nonnulli cingulū fuisse autumāt, & soleas purpureas puellarum calceos. Sed

*Virgines.**Vittarum duo genera.*

ANNOTATIONES.

s Quam instita contexta ambibat.] Horatius lib. 1. Serm. sat. 2.

Quarum subsuta talos tegat instita veste.

Ouidius lib. 1. de Arte amandi,

Esse procul vitta tenues, insigne pudoris,

Quæq; tegis medios instita longa pedes.

Diximus in dictis nostris legibus, vbi de Instita loquor inter ornamenta muliebria.

t Rectam verò tunicam.] Plinius lib. 8. cap. 48. & alibi dictum est supra lib. 2. c. 5.

v Cyclas quoque.] Iuuenalis sat. 6.

Hæc sunt quæ tenui sudant in Cyclade.

Et vide nostras leges Connubiales, vbi de Cyclade loquor.

x Palla.] Nonius Marcellus, Pallam honestæ mulieris vestimentum esse scribit, hoc est tunicæ pallium. quod & hinc satis liquet, quod Senatus Romanus dono ad Reginam Cleopatram pallam pictam cum amiculo purpureo, apud Liuium 3. Dec. lib. 7. non adeò longè à princ. & de hac quoque in dd. II. Connub.

y Et Ricinus.] Dicitur etiam Ricinius. Marcellus dicit esse Palliolum scæmineum breue. Varro de vita populi Romani lib. 1. Et quo, inquit, mulieres in aduersis rebus, ac luctibus, cum omnem vestitum delicatorem, ac luxuriosum postea institutum ponunt, Ricinia sumunt. Vide dict. leg. Connub. vbi de Ricinio.

z Cum crocoto.] Vide dict. leg. Connubial. & infra in verbo, Crocoton quoque.

a Licet citharædis quandoque palla.] Horatius in Arte poëtica,

Post hunc personæ pallæq; repertor honestæ

Ac sibilus.

Et Iuuenalis de Citharædis loquens sat. 10.

Et quibus aurata mos est decurrere palla.

b Quæ Syrma dicta est.] Syrmate vti Reges insula Taprobanae diximus supra ex Solino c. 66.

c Erat enim tragædorū.] Syrma genus vestis, quæ in grauioribus poematis recitandis trahebatur ab hūtrionibus, Martialis lib. 4. ad Flaccum,

Musa nec insano Syrmate nostra tumet.

Et lib. 12. epig. 95. in Tuccam,

Transulit ad tragicos se nostra Thalia cothurnos,

Apstasi longum tu quoque Syrma tibi.

Iuuenalis satyra 8. vbi Neronem irridet, qui tragædias egit,

Ante pedes Domiti longum tu pone Thyesta

Syrma, vel Antigones seu personam Menalippes.

Et iterum satyra 15. post princip. ponit Syrmata pro tragædiis,

Nam scelus à Pyrrha, quanquam omnia Syrmata voluas,

Nullus apud tragicos populus facit.

d Cyclas verò rotunda.] Quod nomen ipsum indicat nam Græci κύκλον, circumulum, & κυκλώω, circundo dicunt. Videtur autem esse vestis tenuissima, explicabilis & spatiosa.

e Quam Alexander Rom. Imp.] Lampridius in vita illius.

f Crocoton quoque rotunda.] Crocotæ dicuntur tunicæ infectæ croceo colore: talia autem vestimenta delicata sunt & scæminea. Marcellus Mollicina, à mollicie dicta putat. Apud Græcos κρόκωσις est ἀδύνη, id est, species tunica: & vt inquit Suidas, Crocotos est ἐνδυμα ἐγκρόκωσις, id est, vestimentum orbiculatum. Plautus in Aulularia act. 3. scena 5. Crocotarios infectores dixit, qui crocota inficiunt, tinguntque vestes crocei coloris.

g Vittasque.] Vide, quæ supra diximus, & in nostris legibus Connubialibus.

h Et supparum.] Sex Pompeius lib. 17. Supparum vestem puellarem interpretatur, eandemque esse existimat cum ea, quæ & subucula & camista dicitur. quod Afranij testimonio probat, Puella non sum, supparo si induta sum. Varro autem lib. 4. de ling. Lat. dicit esse genus togæ leuis & angustæ, quod supra induatur: quemadmodum subucula, quod subrus induatur. Sed vide in nostris legibus Connubialibus.

i Ac togam prætextam.] De hac supra dictum est.

k Licet vittarum duo genera.] Vide in nostris legibus.

l Strophium.] Nonius Marcellus de genere Vestiment. dicit esse fasciam breuem, quæ virginalem papillarum

tamen strophium, mitras & purpureas fasciolas, ancillarum fuisse amictus, multi testati sunt: idque à Cicerone Clodio obiectum, quod in strophio, mitra & purpurea fasciola, se ancillam mentitus, sacra Bonæ deæ polluitet. Fasciolas verò crurules, crurum pedumque velamenta, æquæ viris ac mulieribus communes aliqui volunt, quæ sæpe purpureæ, nonnunquam conchyliatæ erant. Fascia verò pectorales dabantur pueris, quæ virides fuere. Sicyonia & focci, calcei muliebres delicatioris cultus & amatorij. Erant enim veteribus calcei specie varia: nam & gallicæ & soleæ &

*Strophium.**Ancilla.**Fasciola**crurules.**Pueri.**Calcei mu-**liebres.**Calceorum**Species.*

ANNOTATIONES.

papillarum tumorem cohibet, autoritate Turpilij, Plauti, Tullij, & Varronis, quibus alios addidimus in nostris legibus Connubialibus, vbi omnino vide. Hinc strophiarij dicti, strophiorum artifices, quorum meminit Plautus in Aulul. act. 3. scena 5. Martialis fasciam pectoralem appellat, sic scribens in Apophor. 134.

Fascia crescentes dominae compece papillas:

Vt sit, quod cupiat nostra tegatq; manus.

m Idque à Cicerone Clodio obiectum.] Ciceronis verba ex Oratione de Aruspiciū responsis ad Senatū, hæc sunt, P. Claudius à crocota, à mitra, à muliebribus soleis, purpureisque fasciis: à strophio, à flagitio, à stupro est factus repente popularis: nisi enim mulieres exornatum ita deprehendissent, nisi ex eo loco, quo eum adire fas non erat, ancillarum beneficio emissus esset, populari homine populus Rom. respub. ciue tali careret. n Fasciolas verò crurules.] Valerius Maximus lib. 6. cap. 2. de Pompeio candida fascia cruris alligatum habente, Fauonium dixisse, Non refert qua in parte corporis sit diadema. Quintil. lib. 2. c. 3. Fascias, inquit, quibus crura vestiuntur. Sed tu omnino vide nostras leges Connubiales, ex quibus discas fascias fuisse pectorales & crinales.

o Quæ sæpe purpureæ.] Quod constat ex eo loco Tullij citato in verbo, Idque à Cicerone. & præterea ex C. Caligula ca. 17. vbi illum dicit viris, pueris ac scæminis fascias purpureas ac conchylij distribuisse. Et Iulius Capitolinus in vita Claudij Albini, Accessit, inquit, omen, quod cum pueri eius familiarum rustulis fasciis illigarentur: quod forte loræ atque vdræ essent rustulæ fasciolar, quas mater præguans parauerat, purpurea matris illigatus est fascia: Vnde illi ioco nutriticis etiam Porphyrij nomen inditum est.

p Nonnunquam conchyliatæ.] Ex eodem illo loco Suetonij.

q Fasciæ quoque pectorales.] Vt patet ex illo lulij Capitolini loco citato ibi, Quæ sæpe purpureæ. Sed & puellis & scæminis ad cohibendas earum mammas, vt patet ex Martialis apophoreto, citato in verbo, Strophium. & ex aliis, quos cito in legibus Connub.

r Quæ virides fuere.] Iuuenalis sat. 5.

-Viridem thoracæ iubebit

Afferri.

Thorax enim Græcis pectus est, vt intelligi potest ex Celfo lib. 3. cap. 5. & Plinio lib. 20. cap. 12. & Iul. Polluce lib. 7.

s Sicyonia.] Lucillius à Festo Pompeio citatus, Et pedibus laeuæ Sicyonia demit honesta.

Lucretius lib. 4.

Vnguenta & pulchra in pedibus Sicyonia vident.

Et Tullius lib. 1. de Oratore, de Socrate loquens, Si mihi calceos Sicyonios attulisses, non vterer, quantum essent habiles & apti ad pedem, quia non essent vtilis. Et horum etiam meminit Pollux lib. 7. c. 22. vbi scribit nomen ipsum indicare quorum inuentum sit.

t Et focci.] Hinc Socculi, Suetonius in Caligula, cap. 52. scribit, Caligulam nonnunquam in publicum processisse cum focco muliebri. Idem in Vitellio, cap. 2. Claudium vxoribus, libertisque addictum, ne qua non arte demereretur, pro maximo munere à Messalina petiit, vt sibi pedes præberet excalceandos: detractumque focculum dextrum inter togam, tunicasque gestauit assidue, nonnunquam oculabundus. Plinius lib. 9. cap. 35. Quin & margaritas pedibus, nec crepidarum tantum obstragulis, sed totis focculis addunt. & lib. 37. cap. 2. de C. Caligula loquens, qui super omnia muliebria focculos induebat è margaritis. Isidorus lib. 19. Etymologiarum, cap. 33. eodemque vlt. dicit foccos & focculos ita dictos, quod foccum habeant, in quo pars plantæ iniiciatur.

v Gallicæ.] Gellius lib. 13. cap. 20. refert T. Castritium discipulis suis probro verisse, quod feriato die conspicerentur, lacernis induti & Gallicis calceari. scribitque id verbum esse nouum, nec diu ante ætatem Ciceronis vsurpari cœptum: citatque illud ipsum in secunda Antonianarum (id est Philippicarum, ita enim appellat ipse Cicero) cum Gallicis & lacerna cucurrissi. Cui adde & alium eiusdem Ciceronis eadem Philipp. locum, Nam quod quærebatur, quomodo redissem, primum luce, non tenebris: deinde cum calceis & toga, nullis nec Gallicis, nec lacerna. Gallicæ sunt soleæ ligneæ, aut è subere, quibus scæminæ potissimum utebantur, quas crepidas appellari posse Gellius, vbi supra affirmat. Hoc calciamenti genere vtuntur Galli pluuioso tempore. Vulgus (inquit Baysius lib. de Re vestitaria.) Galozas vocat, des Galoches.

x Et soleæ.] Gellius vbi supra, & Isidorus libro Etymologiarum 19. cap. 33. Solea, vt scribit Pompeius lib. 17. dicta est, quod solo pedis subiciatur. Eas autem muliebres esse iam intelligis ex eo loco Ciceronis de Arusp. responsis, citato supra in verbo, Idque à Cicerone. Solea (vt Pollux lib. 7. c. 22. definit) est leuis, vt pes puluerem tantum non contingat. Vulgus (vt scribit Baysius) vocat, *Souliers à l'Apostolique*, quod iis calceati Apostoli domini pingi soleant. Inde soleatus soleis indutus. Cicero 7. in Verrem act. Stetit soleatus præter populi Romani

Puella in-
nupta
apud Ae-
gyptios.
Cupezia.
Perfa.
Reginarū
amicū
apud
Aegyptios
Mitra.
Mittella.
Thessala.
Calantica.
Vna tantū
veste qui
victātur.

Gall' nō-
biliores.

¹ Diocletianus & ^m Heliogabalus gēmato, ⁿ Carinus gēmatis fibulis. ^o Apud Aegyptios autem inuuptas puellas calceis vti non licet, vt euagandi licentia cohiberetur, quam nudo pede extra septa prodire nefas foret, ^p Cupezia, vero non muliebres, sed tibicinum calcei erant. ^q Palla vero picta cum amiculo purpureo. ^r Apud Persas, stola Medica cum armillis & torque. Aegyptiis, sacra Isis vestis, reginarū amictus ornatusque fuere, quibus insigniis velut verisimilibus notis, à vulgo secernebantur. Quam quidem pallam pueris, puellisque quandoque traditam legimus. ^s Apud Græcos vero, Arabes Lydos, Phryges & Assyrios, longa stola, mitris & mittellis matronas & viros ornari, traditum est: ^t virorum apud eosdem, frequens vestis stola quadrata fuit. ^v Thessalis demissa chlamys erat omni tempore accommodatior. ^w Calantica autem Romanis capitis fuit ornatus, non vestis. ^x Lycurgus iuuenibus vna tantum veste, eaque obsoleta, & nullo discrimine à cæteris vti toto anno permisit. ^y Zeno quoque nullum discrimen vestis esse inter ciues, sed eosdem amictus viros ac mulieres ferre præcipiebat. ^z Solon plus tribus vestibus quenquam vti, lege prohibuit. Apud reliquas vero gentes vestitus habitusque dissimiles fuere. ^a nam Gallis nobilioribus tinctas gestare vestes, aut saga

ANNOTATIONES.

³⁵ Sueton. in Caligula, cap. 52. Et diximus supra, vbi de focco.
¹ Diocletianus.] Eutropius lib. de Gestis Ro. 10. cap. 19. eodemque vlt. scribit Domitianum Imperatorem, ornamentum gemmarum vestibus calciamentisque indidisse. Et idem Eusebius in Chroni- cis: & Calsiodorus in Goss. Romanis.
^m Et Heliogabalus.] Lampridius in vita illius, Habuit, inquit, & in calciamentis gemmas & quidem sculptas: quod risum omnibus mouit, quasi possent sculpturae nobilium artificum videri in gem- mis, quæ pedibus adhererent. Idem Lampridius in Alexandro Severo non longè à princip. sic scribit, Gemmas de calceamentis & vestibus tulit, quibus vsus fuerat Heliogabalus.
ⁿ Carinus.] Flavius Vopiscus in Carino, inquit, gemmas in calceis: nisi gemmata fibula vsus nō est.
^o Apud Aegyptios.] Plutarchus in præceptis Connubijs lib. 31. Aegyptiis mulieribus vti cal- ceamentis patrius mos non fuit, vt sese domi con- tinerent.
^p Cupezia verò.] Nullibi legi Cupezia, & puto hic errorem esse in verbo, vel authoris, vel librarij, quod magis credo, & legendum esse Crupezia, de quibus Iulius Pollux lib. 7. Onomasticōn cap. 22. τα ἢ κρουπέζια. ἑὺλίηνον ὑπόδημα τετραμήνον εἰς ἐν- δόσιμον χρόνον. Crupezia autē ligneum calciamen- tum factum ad auspiciationem chori. Vnde Crupe- ziphori Bæotes existunt.
^q Palla verò picta.] Vide ad quid id referatur, nti velit hanc quoque esse tibicinum.
^r Apud Persas.] De habitu Persarum, & calcia- mentis, & stola medica iam diximus supra hoc eodem cap. ex Xenophonte & Strabone
^s Apud Græcos.] Plutarc. in Solone. Quos vbi conpexit Solon ab insula cō contendere, mulieres longè abire iussit, ex iuuenibus impuberes deligens, eam vestitu, mitris & calceamentis ornauit.
^t Lydos Phryges.] Seruius enarrans illud car- men Virgilij Aeneidos 4.
Mæonia mentum mitra, crinemq, madentem.
Scribit Lydios, qui Mæones dicuntur, & Phryges mitris vsos fuisse.
^v Et Assyrios.] Id est Babylonios ex Herodoto

libro 1. Capita, inquit, habentes comata mitris re- dimiunt.
^x Virorum apud eosdem.] Appianus de Cui- lib. Ro. bellis lib. 5. de M. Antonio, sic scribit, Exutus nempe curis omnibus, & Imperij obsequiis, stolam quadratam Græcorum more, pro patria & domesti- ca induit.
^y Thessalis.] Thessalicarum chlamydem memi- nit Pollux lib. 7. ca. 13. cum scribit, Chlamydes verò Thessalicas, alas Thessalicas nuncuparunt. Et The- salicanis, pro chlamydibus induimur.
^z Calantica.] Tegmen est muliebre, quod capiti innectitur. Cicero non longè à Clodium apud Nonium Mar- cellum, Tū' cum vincirentur pedes fasciis, cum Calanticam capiti accommodares? Vide in nostris legibus Connub.
^a Lycurgus.] Plutarchus in antiquis Lacedæmo- niorum institutis, Emenso, inquit, duodecimo æta- tis anno, sine tunica iam debebant, pallium vnum in annum capientes. Iustinus lib. 3. inter præclara Ly- curgi instituta, hoc refert, Iuuenibus non amplius vna veste vti toto anno permissum, nec quenquam cultius quam alterum progredi, nec epulari opu- lentius, ne imitatio in luxuriam verteretur. Sed & apud Cretenses pueri vna tantum veste tam per hyemem, quam per æstatem utebantur, autore He- racleide in Politicis.
^b Zeno quoque.] Citricus scilicet ex Laërtio in vita illius, Zenonem scribit eandem vestem viros ac mulieres indui præcepisse, nullamque corporis nudare partem.
^c Solon.] Plutarchus in vita illius, Egresionibus quoque mulierum, ac fletibus, ac celebritatibus lege prospexit, vt omnem immodestiam intempe- rantiamque cohiberet, exire cum tribus tantum ve- stibus iubens.
^d Nam Gallis nobilioribus.] Strabo libro 4. Gallorum habitus scribens, sic ait, Etenim aurea illis sunt gestamina, collo quidem torques: manibus autem & lacertis armilla, dignitatis honores tinctas gestant vestes, & auro pictas. & paulo antè, Lana quidem aspera, cæterum oblongis villis, vnde & hir- suta texunt sagula. Diodorus Siculus lib. 6. aut alio- rum supputatione 5. cap. 9. Manuum articulos, ut

hirsuta virgata: hyeme crassiora, æstate subtiliora longis villis, & ^e brachas ^f longis fe- moralibus ^g auræ pictas, ^h intonfas, & varij coloris, ⁱ quas anaxyrides Græci vocant: tum ^k collo torques & monilia, frequens mos fuisse traditur. Quas quidem brachas, non apud Gallos modo, ^l sed Medos & ^m Scythas ⁿ aliosque barbaros in vsu compe- rimus: ^o Tum endromides ^p & cuculli frigoribus apti, ^q Gallorum propria commenta sunt. ^r Apud Vectones ^s & Cantabros, mulieres monilia ferrea collo circumdare, & à

Anaxyri-
des.
Brachia.
Endromis.
Cuculli.
Vectones.
Monilia
ferrea.

ANNOTATIONES.

quit, & brachia armillis aureis exornant. Circa col- lum insuper grandes torques gestant ex solido auro, & in digitis annulos. Et aliquot interiectis, Sagula ferunt virgata: hyeme quidem crassiora, æstate sub- tilia. Et ad id quod de Sagis dicitur spectat quod Cicero in Orat. pro Fonteio Gallos vocat Sagatos.
^e Brachas.] Sueton. in Iul. Cæsare, cap. 80. Galli in curia brachas deposuerunt, latum clauum sum- pserunt. Vopiscus in Aureliani triumpho de Xeno- bia Imperatrice, Inter hæc fuit Terricus chlamyde cocænea, tunica Galbina, brachis Gallicis ornatus. Tacitus lib. 18. Ornatum Cecinnæ mancipia & co- loniæ in superbiam trahebant, quod verficolare sa- gulo, brachas tegmen Barbarum indutus, Togatos alloqueretur. Hinc Narbonensem prestantiam antè Bracharā dictam fuisse constat Plinij testimonio li. 3. c. 4. Cæterum D. Hieronymus ad Fabiolam de ve- ste sacerdotali, & Diuus Ambrosius lib. Officior. 1. Brachas appellat feminalia, siue femoralia, quibus pudibunda velantur. Græci περισκελή, vocantur. Nostrī vulgò brayes, ou haut de chauffes, vocant. Alij scribunt gemino ce. sine aspiratione.
^f Longis femoralibus.] Strabo d. lib. 4. Sagis, inquit, vestiuntur, comas nutriunt, prolixis vtuntur femoralibus.
^g Auro pictas.] Strabo ibi.
^h Intonfas & varij coloris.] Strabo dicto lib. 4. Diodorus vbi supra, Vestes ad terrorem intonfas ac coloris varij ferunt. Et huc alludit Tacitus loco citato in verbo, Brachas.
ⁱ Quas Anaxyrides Græci vocant.] Diodo- rus vbi supra, scribit Gallos Anaxyridas brachas vocare, his verbis, ἐσθησι ἢ χιτῶναι καὶ περισκελῆς, χιτῶνας ἢ χιτῶνισι, χρωμασι παντοδαποῖς διανηθημέ- νης, καὶ ἀναξυριδῶς ἐπέκειντο βράχιας περσαγορεύουσι. id est, vestibus autem vtuntur mirabilibus, tunicas quidē tingunt floridas, & Anaxyridas illi appellant.
^k Collo torques & monilia.] Dicitur est su- pra in verbo, Nam Gallis nobilioribus.
^l Sed Medos.] Brachatos appellat Persius saty. 3. *Quæ, docet sapiens brachatis illita Medis*
Porticus insomnia.
Et quisquis est in carmine Priapeio,
Medis laxior Indiciq, brachis.
Ex quo etiam intelligis Indos his vti solitos.
^m Et Scythas.] Hoc etiam vestium genere vsos esse Scythas testatur Ouidius li. 5. Tristium eleg. 8. *Pellibus & laxis arcem mala frigora brachis,*
oraq, sunt longis horrida tecta comis.
ⁿ Aliosque Barbaros.] Brachis Persas vsos esse, testis est Herodot. lib. 8. breues arcus ac breuia spi- cula, longas brachas gerentes, in pugnam eunt. Ouid. d. lib. Trist. 5. eleg. 11.
Hos quoque, qui genti Graia creduntur ab vrbe,

Pro patrio cultu Persica bracha tegit.
Et Sarmatas apud Pomponium Melam lib. 2. cap. 1. Valerium Flaccum lib. Argonauticōn 5.
Et iam Sarmaticis permutant carbasa brachis.
Lucanum lib. 1. Pharfalica,
Et qui te laxis imitantur Sarmata brachis
Vagiones.
De Indis autem iam diximus ex obscuro carmine. ^o Tum endromides.] De his bis dictum est su- pra: sed quod frigori arcendo conueniat, vt hic di- cit, testimonio est Martialis lib. 4. epig. 19. *Sordida, sed gelido non aspernanda Decembri*
Dona, peregrinam mittimus endromidem.
Et Iuuenalis saty. 3. ostendens Græcos peritissimos esse ad adulandum,
Igniculum Bruma si tempore poscas,
Accipit endromidem: si dixeris, Aestuo, sudat.
Idem saty. 6. taxat mulieres Romanas quod endro- mide Tytia vterentur.
^p Et Cuculli.] Columella lib. 1. cap. 8. eodemque vlt. Cultam vestitamque familiam magis vtiliter, quam delicatè habeat, munitamque diligenter à vento, frigore, pluuiæque: qua cuncta prohibentur pellibus manicatis, centonibus confectis, vel sagis cucullis. Id si fiat, nullus dies tam intolerabilis est, quo non sub diuo moliri aliquid possit. Est autem capitis tegmen, quod vulgò nostrates *Cappam* vo- cant. Ex quo Martialis lib. 5. c. 14.
Illinc cucullo prospicit caput tectus.
Et de hoc quoque Iuuenalis sat. 3.
Contentusq, illic Veneto, duroq, cucullo.
Et sat. 6. Et hunc alij cucullionem diminutiue, Græ- corum forma, vocant: & in his Caro Rei rustica, cap. 2. & 135. & Iulius Capitolinus in vita Veri, his verbis, Ferrur in tantum vitiorum Caianonum & Neronianorum ac Vitelliorum fuisse amulum, vt vagaretur nocte per tabernas ac lupanaria, obrecto capite cucullione vulgari viatorio.
^q Gallorum propria commenta.] Scilicet ipsi cuculli, qui proprie Gallorum sunt, præsertim San- tonum Gallia populorum. Iuuenalis saty. 8.
Si nocturnus adulter,
Tempora Santonico velas adopena cucullo.
^r Martialis lib. 14. epig. 128.
FG allia Santonico vest: te bardocucullo.
Nam ita appellat veluti cucullum bardorum, qui ipsi ex Gallis erant, in primis studio philosophia, vaticinationibus, & carminum laudati Straboni lib. 4. Diodoro Siculo lib. 6. cap. 9. & Lucano lib. 1. Cu- cullorum etiam bardicorum mentio fit apud Iul. Capitolinum in vita Pertinacis.
^s Apud Vectones.] Vectones legendum est ex Strabone, qui hæc de illis scribit lib. 3.
^t Et Cantabros.] Idem Strabo ibid.

fronte protensum umbraculum, quod attrahant, quum velint, & retrahant. ¹ Alias protentas comas in altum erigere, illasque baculo obuoluere: nonnullas sinciput expilare, magni decoris putabatur. ² Gnidanorum vxoribus, qui iuxta Lotophagos sunt, multi aestimabatur fimbrias pelliceas ferre plurimas, quas munera adulterij sumebant, illaque præcipue dignationis erat, quæ pluribus fimbriis muniretur. ³ Sicut Curetibus, qui Aetoliam incolunt, longas stolas puellares induere. ⁴ Et Andrimachidarum vxoribus utroque crure æneam armillam innectere. ⁵ Arabibus Nabathæisque, tunicas cum subligaculis ferre. ⁶ Indorum fuit ornatus in veste candida, & carbasis miræ tenuitatis auro purpuraque distinctis. ⁷ Medorum oculis pictis incedere, colorato capillo, coma protensa, circa collum monili, & armillis circa manus, capite velato, ⁸ veste pellucida & fluida. ⁹ Contrà verò Persarum: nam crassiore utebantur, laxa & fluxa cinctura, nonnunquam stola Semiramidis. ¹⁰ Quare Alexander Macedo utrorumque inspecto habitu, Persicam induit vestem, Medorum admittere recusauit. ¹¹ Sic Gratianus Cæsar, deuictis Germanis, Romanum neglexit cultum, amictu Alano atque equo pariter vsus. ¹² Assyriorum mos erat duplici amiculo vestiri, altero lineo ad pedes demisso, altero laneo quod superinduebant. Maurusis crassam vestem, aut laceram quam induebant, pro tempore variare utebatur, ¹³ Persæ amictum habent ætate purpureum, hyeme varium, ¹⁴ Troglodytæ serpentum ¹⁵ & piscium coria. ¹⁶ Massageta ex arborum corticibus amictus intexebant, Scythicis ferè similes. ¹⁷ Mardorum genti proprium fuit, crassiore vestem & non ultra genua induere, proque capitis ornatu fundam, fronti annectere. ¹⁸ Indi quoque dissimiles habitus corporis mira specie variarunt. Namque alij nudi agunt, ¹⁹ nonnulli piscium, ²⁰ ferarum

ANNOTATIONES.

r Alias protentas.] Hæc vsque ad versic. Gnidanorum vxoribus. sunt Strabonis ibi, d. lib. 3. v Gnidanorum vxoribus.] Herodot. lib. 4. Gnidanos hos vocat.
x Sicut Curetibus.] Strabo lib. 10. Curetum nominis rationem reddens, sic ait, Curetas Aeoliam habitantes nunc hoc adeptos esse ferunt, quia sicuti *κῆρες*, hoc est, puellæ, muliebres longas stolas induunt.
y Et Andrimachidarum.] Strabo lib. 4.
z Arabibus Nabathæisque.] De his duobus Strabo lib. 16. paulò ante finem, Tunicæ, inquit, in subligaculis & sandaliis.
a Indorum.] Strabo lib. 15. & Q. Curtius lib. 8.
b Medorum.] Hæc vsque ad ea verba, Veste pellucida. sunt Xenophontis Pædiæ Cyri libro 1. Et idem de Persis, ut scilicet, oculos suppingent coloribus, tradit idem author eiusdem operis lib. 8.
c Veste pellucida & fluida.] Iustinus lib. 41. vbi idem dicit de Persis.
d Contrà verò Persarum.] Diximus suprâ ex Strabone & Curtio in verbo, Quæuis Persici reges.
e Quare Alexander Macedo.] Plutarchus tum in vita ipsius, tum in libro de Fortuna, aut virtute eiusdem Alexandri, & Q. Curtius libro 6. Iustinus lib. 12.
f Sic Gratianus Cæsar.] Paulus Diaconus li. 11. de Gestis Rom.
g Assyriorum.] Herodotus de Babylonis loquens, qui & ipsi Assyrij sunt, lib. 1. & Strabo lib. 16.
h Persæ.] Scilicet Principes ex Strabone lib. 15. cuius hæc sunt, ut & suprâ diximus. Nam, ut illic subdit, Multitudo tunicam duplam gerit, ad mediam vsque tibiam descendentem, circum caput Sindonij parui volumen.

i Troglodytæ serpentum.] Troglodytas vesci non vestiri, carnibus serpentum, tradit Solinus cap. 45.
k Et piscium coria.] Ut & Chelonophagi ex Pomponio Mela lib. 2. cap. 8. quo de sinu Persico loquitur: Plinio lib. 6. cap. 24. Solino cap. 67. in fin. Chelonophagi coriis piscium vestiuntur. Strabo li. 16. Chelonophagi testudinum testis vestiuntur, quæ aded magnæ sunt, ut vel in eis nauigent.
n Massageta.] Strabo lib. 11. Idemque de Germania dicit Pomponius Mela lib. 3. cap. 3. vbi de Germania, sic scribit, Viri, inquit, sagis velantur & libris arborum. Strabo lib. 15. scribit, Indicos philosophos, quos Syluicolas appellant, vestes ex arborum corticibus habere. Herodotus lib. 1. paulò ante si. Massageta, inquit, & amictum, & victum habent Scythico similem.
m Mardorum.] Quintus Curtius Mardorum mores & cultum corporis describens, sic ait, Comæ prominent hirtæ, vestis super genua est, funda vinciat frontem: Hoc & ornamentum capitis & telum est.
n Indi.] Strabo lib. 15. in diuersis locis. Pomponius Mela lib. 3. cap. 7. de India Solinus c. 65.
o Nonnulli piscium.] Arrianus lib. 8. Rerum gestarum Alexandri. Solinus c. 67. in fi.
p Ferarum.] Scilicet Sobij Indorum populi apud Curtium lib. 9. Sobij pelles ferarum pro veste, clauæ pro telo erant. Indi quoque apud Arrianum d. libro 8. cuius hæc sunt verba, Indi Pastores fuerunt, quemadmodum & Scythæ, qui neque agriculturæ student, neque vrbes incolunt, neque templa diis extruunt: sed plaustris errabundi in alia atque alia leca pro tempore commeant: pellibus ferarum, quas venando

aut ¹ auium pellibus amicti sunt, ² plerique lino, multi lana vestiuntur: alij in cultu corporis ita accurati, ut ³ faciem coloribus pingant, ⁴ candidam vestem induant, aurum gestent, ⁵ lapillis ornentur. ⁶ Mauri leonum, pardorum & vrforum tergibus, ⁷ alij serpentum & piscium coriis velantur. ⁸ Scythiæ magna pars tergore vulpium & murium operi incedunt, ⁹ sicut Geloni hostium cutibus. ¹⁰ Britanni reliqua nudi, ventrem & ceruicem ferro cingunt. ¹¹ Hispani primùm breue sagulum, mox stolas & togas Romano more accipere, quare stolati dicti & togati. ¹² Gymnesiarum incolæ iunco ornantur amictu, ¹³ Belgæ hirsuto sagulo, ¹⁴ Germani sago cum fibula: aut si desit

ANNOTATIONES.

venando occiderant, amicti, arborum foliis pascebantur, & Sibesij, gens Indica, pellibus amiciebantur, ut Arrianus scribit eodem libro 8. Atque etiam Indi maritimi, apud eundem Curtium dicto lib. 9. his verbis, Ferarum pellibus tecti, piscibus sole duratis & maiorum quoque beluarum, quas fluctus eicit, carne vescuntur. Qui & ipse postea in genere dicit Indos pellibus ferarum, quas venando occiderant, amictos fuisse. Quod & ipsum de Germanis tradit Tacitus de Moribus Germanor. & Aegyptii Diodorus Siculus lib. 2. ca. 1. Et ex his est illud Lucetrij lib. 5.
Nec dum res ignis sciant tractare, neque vti pellibus & spoliis corpus vestire ferarum.
Ceterùm alij capratum pellibus vestiebantur, ut Getuli & Sardi ex Varrone lib. 2. Rei rusticæ, cap. 11. ad fi. Scythas quoque pellibus pro vestibus vti testimonio illud Arriani, quod hoc superius citauimus. Et Virgil. de his loquens lib. 3. Georg.
Et pecudum fuluis velantur corpora fetis.
Vbi Seruius tradit huiusmodi vestes, Rhenones dicit, citatque Sallustium in historiis. Sed cui adde quod scribit Cæsar lib. 6. belli Gallici, Germanos vti paruis rhenonum tegmentis. Hucque etiam spectat quod de Camilla scribit Virgil. lib. 11. Aeneidos,
Pro criminali auro, pro longa tegmine palle.
Tigridis exuuiæ per dorsum à vertice pendent.
Et de alio quoque lib. 8.
Quem fulua pelle leonis
Pellis obit totum, præfulgens unguibus aureis.
Strabo lib. 15. scribit Montanos India: pellibus ceruorum vti, & peras radicibus, & medicamentis plenas gestare.
q Aut auium.] Seneca ad Lucilium epist. lib. 14. epist. eius lib. 2. omnium eius operis 90.
r Plerique lino, multi lana vestiuntur.] Solinus cap. 65. de ludorum cultu loquens, sic scribit, Alij lineis, alij laneis pepulis vestiuntur, pars nudi. Pomponius Mela lib. 3. cap. 7. de India loquens, eadem scribit. Adde & alios ex Indis ferre vestem de tegete, quam vbi è flumine mæssuerunt, incideruntque, plectentes in modum storeæ, tanquam thora-cem sibi induunt.
s Faciem coloribus pingunt.] Strabo libro 15. Arrianus lib. 8. Barbam, ait, Indos alio atque alio colore fucare: ut in aliis alba, in aliis phœnicea, in nonnullis ruffa, in quibusdam viridis, in aliquibus nigra videatur. Similiter Agathyrsi. Virgil. lib. 4. Aeneidos,
Pictiq; Agathyrsi.
Vbi Seruius Agathyrsi, populi sunt Scythiæ, colentes Apollinem Hyperboreum, Picti, non stig-

mata habentes, sed pulchri, id est, Cyanea coma placentes. Hos Plinius lib. 4. cap. 12. scribit habere capillos cæruleos. Pomponius Mela lib. 2. cap. 1. vbi de Scythia Europa loquens sic scribit, Agathyrsi ora artusque pingunt, ut quique maioribus præstât, ita magis vel minus: ceterùm iidem omnes notis, & sic ut abluï nequeant. Solinus cap. 25. Gelonis, inquit, Agathyrsi collimitantur cæruleo picti colore, fucatis in cæruleum crinibus. Et Geloni, de quibus & Virgil. lib. 2. Georg.

Aeoasq; domos Arabum, pictosq; Gelonos.

t Candidam vestem induant.] Strabo lib. 15. In cultu, inquit, corporis nimij: nam & aurum gestant, & lapillis ornantur, & sindonem candidissimum induunt, & umbrellas secum portant.
v Lapillis ornentur.] Ut Nisæi, qui & ipsi sunt Indorum populi, utebantur veste distincta maculis, ut prodit Arrianus lib. de Gestis Alexan. 8.
x Mauri.] Strabo lib. 17. Leonum, & pardalium, & vrforum pelles induunt, & dormientibus substernunt.
y Alij serpentum.] Strabo dicto lib. paulò post, Nonnulli ex iis barbaris serpentum ac piscium coriis indumentis ac stramentis vtuntur.
z Scythiæ magna pars.] Seneca lib. 14. epistol. ad Lucilium episto. eius lib. 2. omnium eius operis 90. Num hodièque magna Scytharum pars tergis vulpium induitur, quæ tactu mollia & impenetrabilia ventis sunt?
a Sicut Geloni.] Herodotus lib. 4. Solinus c. 25. Geloni de hostium cutibus, & sibi indumenta faciunt & equis suis tegmina. Pomponius Mela lib. 2. cap. 1. ad finem. Geloni hostium cutibus equos seque velant: illos reliqui corporis, se capitem.
b Britanni.] Herodotus lib. 3.
c Hispani.] Liuius 3. Dec. lib. 2.
d Gymnesiarum.] Strabo lib. 3. autoritate Philæta in lib. Interpretationum, Hirta, inquit, vestis, sordida, rarus limbus inuoluitur, & iunceum ornamentum, perinde ac iuncea circumcinctis: fundas verò aut iunceas, aut è setis, aut neruis contextas gestant.
e Belgæ.] Strabo lib. 4.
f Germani.] Pomponius Mela lib. 3. cap. 3. quo de Germania scribit, Viri, ait, sagis velantur, aut libris arborum. Cornelius Tacitus de Moribus Germanorum, sic scribit, Tegmen omnibus sagum, fibula: aut si desit, spina confertum. Cæsar libro 6. belli Gallici, Pellibus, inquit, aut paruis rhenonum tegumentis vtuntur, magna corporis parte nuda. De Rhenonibus autem suprâ diximus.

g Dioge

Gnidant.

Curetes.
Andrimachides.
Arabes.
Indi.
Nabathæi.
Medi.
Persæ.

Assyrij.

Maurusij.
Persæ.Massageta.
Mardi.
Indi.

Mauri.

Geloni.
Britanni.
Hispani.
Gymnesia.
Belgæ.
Germani.

fibula, spina conferta: locupletes verò stricta veste singulos artus exprimente. Quin etiam apud veteres sapientiae professores, diuersi cultus corporis ornatusque fuerunt. Nanque, ^g Diogenes corpore seminudo fuit, veste humili & sordida; qui quum Rhodios veste conspicuos cerneret, illos duxit nimium insolentes: rursus quum Lacedaemoniis in veste sordida & inhonesta occurrisset, etiam hos insolentes nuncupauit. ^h Pyth agoras alba amictus veste, ⁱ neque ex mortuo animali quippiam ferens, auream coronam gestabat, ^k nonnunquam purpuratus. ^l Crates manticam & sordidum palliolum. ^m Aristippus Socraticus Milesiam chlamydem, aliquando amictum viliores induebat, caetera nudus. ⁿ Aristoteles verò decorus habitu, & nitido vestitu fuit, consa coma, digitis redimitis auro. ^o Hippias cultu visendus suis manibus elaborato, sicut ^p Apollonius Tyaneus linteis, & ^q Gorgias purpura conspicui erant. ^r Heraclides molliori veste, ^s Zeno tenui pallio. ^t Empedocles Agrigentinus praeter purpuram, etiam calceamentis aereis incedebat. ^v Demosthenes molli tunica & nimis accurata, ^x Aristides tritalacerna, ^y Socrates vilissima stola, ^z Xenophon cum thorace & clypeo.

ANNO TATIONES.

g Diogenes.] Aelianus lib. 9. de varia Historia, tit. de Splendide vestitis, sic scribit, Diogenes cum venisset Olympiam, & Rhodiacos quosdam adolescenterum videret pretiosis magnificisque vestibus amictos, cum risu inquit: Hoc nihil praeter fastum. Deinde cum incidere in Lacedaemonios laceris squalentibusque tunicis amictos: Haec, inquit, longè alia est superbia. Et vide in nostris legibus Conubial. l. 3. nu. 56. incip. Diogenes.
h Pythagoras.] Laërtius in vita illius. Aelianus de varia Historia, lib. 12. cap. 32. Pythagoras, inquit, Samius alba veste amiciebatur, & gestabat coronam auream, atque anaxyrides. Maximus Tyrius, Philosophus Platonius, Sermone 37.
i Neque ex mortuo animali.] Philostratus in vita Apollonij, lib. 1. in princip. Vestitum, inquit, ex morticina materia confectum, renuisse Pythagoram dicunt, & ab animantium omnium esu abstinuisse: nec tale quicquam omnino sacrificandum putasse.
k Nonnunquam purpuratus.] Maximus Tyrius ubi supra in fine. Pythagoram quidem purpura vestitum, Socratem vilissima stola, Xenophontem & thorace & clypeo armatum, Sinopeum pugilem, Telephis ipsius exëplo, baculo ac pera instructum: quorum omnium ornatus cum persona, quam gererent, optimè faciebat.
l Crates.] Thebanus scilicet. Laërtius in Cratis Thebani vita.
m Aristippus.] Laërtius in vita ipsius, & Plutarchus in lib. de Fortuna aut virtute Alexandri. Maximus Tyrius ubi supra, Aristippus, inquit, ille, qui purpuram gestaret, vnguentisque oblitus esset, haud intemperantior Diogene fuit.
n Aristoteles.] Eadem scribit Rauisius Textor Niuernensis in sua officina: sed nullū citat autorem. Sed id est Diogenis Laërtij in vita Aristotelis in principio.
o Hippias.] Aelianus de varia Historia, lib. 12. ca. 32. scribit Hippium purpureis vestibus amictum in publico versatum esse.
p Sicut Apollonius Tyaneus.] Philostratus in vita illius, lib. 1. cap. 6. Primum, ait, ex animalium

vellere confectas vestes respuens, linteis amicti de- creuit, & simul comam nutrire cepit. & alibi saepe apud eundem Philostrata.

q Gorgias.] Aelianus d. lib. de varia Hist. c. 32. scribit eum purpureis vestibus usum fuisse.

r Heraclides.] Ponticus scilicet. Laërtius in vita illius, Hic, inquit, mollicula veste utebatur, tumen- ti que fuit corpore, adeò ut illum Attici non iam Ponticum, sed Pompicum vocarent.

s Zeno.] Laërtius de Zenone Cittico hæc scribit, Erat autem patientissimus, & simplicissimi victus, crudis que cibis tantum utebatur, & tenui pallio.

t Empedocles.] Laërtius in vita illius, authoritate Neanthes & Phauorini. Aelianus varia Historia, lib. 12. cap. 32. Empedocles verò Agrigentinus, inquit, purpura utebatur & calceis aeneis. Philostratus in Helladicis.

v Demosthenes.] Gellius lib. 1. ca. 5. Demosthe- nem, ait, tradunt & vestitu caeteroq; cultu corporis nitido, venustoque, nimisque accurato fuisse. Petrus Crinitus lib. 6. cap. 9. ubi etiam Demades eiusdem temporis orator eximius, ex Plutarcho in Phocione, cuius hæc verba sunt, Nam tibi vni, inquit Phocion, maximè omnium ciuitas iure credi- derit, homini vnguentato, & myrtum vndique redolenti, quòve nemo videri cupiat, aut in vestitu splendidior, aut domi lotior, aut in omni luxus ge- nere delicatior.

x Aristides.] Plutarchus in Aristide. Cum ipsum trita lacerna indutum, in luce omnium, in oculis ciuitatis venire intueamini. Philostratus in vita Apollonij lib. 6. c. 11. scribit Aristidem Athenas rediisse eadem veste, & quidem vili ac semilacera.

y Socrates.] Maximus Tyrius d. Sermone 37. iam supra citato, ubi de Pythagoræ purpura scripsimus. Sed adde & crepidibus ex Aeliano varia Historia, lib. 4. c. 11. ubi de Socratis delictis.

z Xenophon.] Maximus Tyrius ubi supra, & Aelianus eiusdem illius operis, lib. 3. cap. 24. de Xenophontis pulchritudinis amore; Dicitur, inquit, habuisse scutum Argolicum, thoracem Atticum, Galeam Bæotio artificio factam, equum Epidaurium.

a Pardo

Fuitque Homeri opinio, antiquissimos, Græcorum, pelles leonum ^a pardorumque, ouium & caprarum ac luporum à principio induisse. Postea impotentia muliebri eò vesania processum fuit, ut maximos indultæ cultus, ^b purpuraque & auro, ac gemmis redimitæ procederent: armillas annulosque in digitis aureos, colloque monilia, & catenas circa. latera margaritis inserta, in auribus verò vniones & cylindros. ad ostentationem luxus, Romanæ mulieres ferrent: ipsasque auro fulgentes iuncto vehiculo & carpentis, festis profestisque diebus per vrbe perque oppida vehi proditum sit. Quod non modo Romanis, sed & sociorum Latini nominis vxoribus decoris causa tributum ferunt: quibus quidem vehiculis nisi castæ & spectatæ probitatis fuissent, aliàs uti non decebat: à quibus viri vnà sedentes, descendere minimè cogi poterant, quasi in tuto essent praesidio, priuilegio vxoris. Quare Domitianus Cæsar nouo statuit edicto ut probrosæ foeminae lecticæ vsus adimeretur. ^c Fuitque apud Athenienses seruatum, ut Atticæ foeminae Doridam vestem, quam prius induebant, similitam Corinthiæ, ne fibulis necerentur, in lineam commutarent: ^d & à Syracusanis lege sancitum, ne viri aut mulieres maiori sumptu ornarentur, ni prius se constupratas, & omni nequitia impudicas docerent. ^e Quod propè cum Ephesijs compar fuit, qui quum vitii inquinatissimi essent, neminem frugi viuere passi sunt: Hermodorumque, quòd vir probatissimus esset, vrbe exegere: ^f qui Romæ postea leges decemviraes interpretatus, ^g statua in comitio à populo donatus fuit. Hoc quoque inter caetera notatum est, ^h consules paludatos, ⁱ nonnunquam trabeatos, ^k paludatis licitoribus ad bella ducere solitos. ^m Nanque erat paludamentum vestis imperatorū, qua summi duces persæpe

ANNO TATIONES.

a Pardorumque.] Homerus lib. 3. Iliados post princ. ubi non Græci, sed Paris introducitur,

παραλέλω ὄμοισιν ἔχων.

Id est:

pellem pardi humeris habens.

b Purpuraque & auro.] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. de vsu vini mulieribus interdicto, Caeterum, inquit, ut non tristis earum & horrida pudicitia, sed honesto comitatis genere temperata esset indulgentibus maritis, & auro abundanti & multa purpura vsæ sunt: & quòd formam suam concinnorem efficerent, summa cum diligentia capillos cinere rutilant.

c Quare Domitianus.] Suetonius in vita illius, cap. 8.

d Fuitque apud Athenienses.] Strabo lib. 5.

e Et à Syracusanis.] Philarchus lib. Historiarum 25. & ex eo Athenæus Dipnosophistar. lib. 12. cap. 6. legem apud Syracusios fuisse scribit, qua cautum erat, ne mulieres auro ornarentur, neque floridas vestes gestarent, ac neque purpureos habentes contextus, nisi si qua se publicam amicam esse fateretur.

f Quod propè cum Ephesijs.] Cicero libro 5. Academicarum Quaestionū, ubi Heraclitus Physicus Ephesios taxans ob expulsum vrbe Hermodorum, Vniuersos, ait, esse morte mulcendos, quòd cum ciuitate expellerent Hermodorum, ita locuti sint, Nemo de nobis vnus excellat, sed si quis extiterit, alio in loco, & apud alios sit. Strabo lib. 14. huic sententiæ quadrat, sic scribit, In Epheso fuisse viri memoratu digni, ex antiquis Heraclitus, cui cognomen fuit Scotinos: item Hermodorus, de quo hic idem Strabo inquit, Dignos esse omnes Ephesios strangulari, qui Hermodorum virum inter eos frugi eiecerunt, dicentes, Nemo nostrum

frugi esto, alioquin cum alijs eiciatur. Laërtius in Heraclito Ephesio, in princ. Acriter, inquit, Ephesios carpit, quod amicam suam Hermodorum eiecerent, dicens, Merentur Ephesij omnes adulti mori, impuberibusque vrbe derelinquere, quoniam Hermodorum sui praestantissimum expulerunt dicentes, Nostrum nemo inæqualis sit: quoniam si quis erit talis, alibi que & cum alijs.

g Qui Romæ.] Strabo ad hæc quæ in præced. diximus subiiciens, inquit, Hic vir leges quædam videtur Romanis conscripsisse. Hunc Plinius lib. 14. cap. 5. scribit interpretem fuisse legum Decemviralium. Plinij verba in seq. subscribemus. Pomponius Iuriconsultus in l. 2. ff. de origine iuris. 5. exactis deinde regibus. Hermodorum quendam Ephesium in Italia exulantem, authorem fuisse Decemviris tradit duodecim tabularum ferendarum.

h Statua in comitio.] Plinius dicto lib. cap. 5. de Statuis Romæ positis, loquens, sic ait, Fuit & Hermodori Ephesij statua, in comitio, legum, quas Decemviri scribebant, interpretis, publicæ dicata.

i Consules paludatos.] Varro lib. 3. aut aliorum supputatione 6. linguæ Latinæ. Liuius 1. Dec. lib. 9. loquens de T. Viturio Caluino, & Sp. Posthumio Coss. sub iugum missis apud Furculas Caudiuas, tum à Coss. abire lictores iussi, paludamenta que detracta. Et 3. Decad. lib. 1. & 5. Deca. lib. 2. de Licinio Coss. & diximus supra lib. 3. c. 3.

k Nonnunquam trabeatos.] Dionysius Halic. lib. 5. & diximus etiam ubi supra.

l Paludatis licitoribus.] Liuius 1. Decad. lib. 1. & iterum 5. in Oratione M. Seruilij Coss. Et diximus quoque supra d. lib. 3. c. item 3.

m Nanque erat paludamentum.] Varro li. 6. ling. Lat. Valerius Maximus lib. 1. cap. 6. ubi de M.

Craffo.

Philosophorum vestes.

Corona aurea Pythagora.

Antiquorum vestitus ex animalium pellibus. Cultus Romanorum. Lecticæ mulierum.

Viri vxoris nomine priuilegijs Atheniensis. Syracusanis.

Hermodorus.

Paludamentum.

Ramenta aurea in capillis.

Qui caput tondent.

sibi ipse candente carbone iuglandium putaminibus barbam adurebat, qui etiam fucato capillo cum ramentis aureis incescit. Quod de Lucio Vero & Galeno imperatoribus traditum est, qui auri scobem crinibus aspersere. Arabes, Abantes & Mysij, ne in conflictu belli, hostibus praeda forent, anteriorem capillum rasitarunt: qui etiam puellarem capillum in rotundum tondent, tempora subradentes. Ferunt Curetas & Aetolos pariter, quum a fronte essent capillati, & crinibus ab hostibus raperentur, frontem abrasisse, & ab occipite caesarieni nutrisse. Quod de Alexandro Macedone proditum est, qui barbam militibus radi iussit, ne hostili praedae ansam darent. Ferunt quoque Machlyes nativa consuetudine occiput crinitum gestare:

ANNOTATIONES.

cultro nequaquam auferet, sed pigmentarius quidam accedebat, adurens carbone caesariem. Valer. Maximus lib. 9. c. 14.

r Qui etiam.] Scilicet Commodus: Id enim (vt diximus supra in verbo, Commodus Imperator.) de eo refert Lampridius in vita illius.

s Quod de Lucio Vero.] Spartianus in Aelio Vero.

t Et Galeno.] Gallieno legendum est, qui Imperator fuit. Idque de eo tradit Trebellius Pollio in vita illius, Crinibus suis auri scobem aspersit, radiatus saepe processit. Nullus autem ex imperatoribus Galenus dictus est.

v Arabes.] Plutarchus in Theseo, Abantes primi anteriorem capitis partem abarserunt: quem quidem morem non ab Arabibus, vt quidam existimant, didicerunt: nec Mysios imitati, sed quod natura bellicosi essent, & cominus pugnandi, ac praeter ceteros manus cum hostibus conferendi peritiam tenerent. & paulo post infert, Ne igitur vllas hostibus ad capiendum ansas darent, tondentur.

x Abantes.] Idem Plutarchus vbi supra, & longo ante tempore Homerus lib. 2. Iliados in Catalogo non multo post princ.

Id est, Ἰσὶ ἀμὲν ἄεσσις ἐποντο θοοὶ ὅσθην κομῶντες.

Hunc & simul Abantes sequebantur veloces a tergo comati.

Vocat enim a tergo eos comatos, veluti essent a fronte decapillati. Statius lib. 7. Thebaidos,

- Chromin atque in terga comantes Non ego Abantiadas, non te saxosa Cariste Non humiles Aegae, altumq; Capharea dixi.

Pollux composita voce eos ἐπιδοκόμας eisdem appellat.

y Qui etiam.] Scilicet Arabes ex Herodot. lib. 3. non adeo longe a princ. cuius in eam rem haec verba sunt, κείρον ὑποστρόμαλα, ἀεὶ ξυρῆντες τὰς κορυφὰς. id est tondentur in orbem leuiter, rasit circumquaque temporibus. Quod & de Macis tradit idem Herodot. lib. 4. Quod scilicet summum verticem capitis tondent, in medio capillos crescere sinentes, hinc atque hinc in orbem tendentes. Sed & Iudaei Solymos in ontes incolentes comam in orbem tondent, si credimus Chacilo veteri poetae, cuius hunc versum citat Iosephus in libro contra Appianum, & Eusebius Euangelicae Demonstrationis lib. 9.

ἄρχμαλίσι κεφαλὰς προχοκάρδες.

Hoc est, Squallentes capita, & tonsi orbiculariter omnes.

z Curetas & Aetolos.] De his duobus Strabo lib. 10. vbi & ob id illos κερῆσες. id est, tonsura. quod & ipsum tradit Athenaeus lib. 12. cap. 11. vbi adducit in eam rem hos Aeschylus versus ex Philarcho lib. 11. Historiarum,

χλιθῶν τε πολοκάμῳ ὥστε παρθένοις ἀερεῖς ὄθεν καλεῖν κερῆσες λαὸν ἦνεσαν.

Id est, Fluens capillus mollium instar virginum, Hinc virginalis dicier gens ambiit.

Eustathius in lib. 23. Iliados scribit, Curetes ad delicias alentes cincinnos, venustarum virginum more, a tonsura nomen esse adeptos. Priori etymo Curetes succenturiantur apud comicum Agathonem in Thyeste fabula, gloriantes nomen se accepisse a detonsa coma, postquam a connubio ambitę puella reiecti fuerant, his versibus,

- ἐπεὶ τὸ πρῶνακ] ὅσον γὰρ ἔτυχο μὲν γάμῳ, κόμας κειράμεσσι, μάστιγας περὶ φῆς. ἦ πρὸς ποθεῖνδον γρηῖμα παύσῃ φρενί, ἐπᾶνυμον γὰρ εὐθύς ἐχομῆν κλέσσι, κερῆτες εἶναι κερῖμα χάριν περιχῶς.

Hos versus tumultuaria opera Latinos fecit Hadrianus Iunius, Hormani Medicus in Commentario de Coma, cap. 6. de Tonsura generibus,

Pronactis ambientes gnatae nuptias, Passi repulsam, mox testes libidinis Comas tondimus, animi solatium Prostrati: gloria hinc sequitur cognominis Tonsum ob capillum quod Curetes dicimur.

Quaquam & ipse Strabo, & alij id quoque nomen aliunde illis datum dicunt.

a Quod de Alexandro Macedone.] Plutarchus in Apophthegmatis ipsius Alexandri, & in Theseo. Chrysippus autem lib. 4. de Voluptate, & ex eo Athenaeus lib. 13. c. 6. tradunt, Alexandri temporibus radenda barbae morem fuisse primum excogitatum, antea inusitatum, quando ille luxu Persico stactus atque cuiratus, Macedonicam asperitatem proflus exuisset.

b Ferunt quoque Machlyes.] Herodotus lib. 4. Machlyes quidem, Africae populi, occiput crinitum gestant, Aufes vero anteriorem capitis partem.

c Sicut

sicut Aufes anteriorem capitis partem. Contra Lycurgus Spartanos milites promisso capillo & comatos esse voluit, licet more Laconico barbā ad cutem rasitarēt: illos propterea aut venustiores, aut visu terribiores esse arbitratus. apud eos enim populares a caesarie noscitantur. Quod Mauris & Britannis in more fuit, vt cincinnati ornati essent rutilis comis, & tam composito capillo, vt in incessu vix se contingi paterentur, omni corporis parte abrasa, praeter caput & labrum. Lycij comam tanti fecerunt, vt ne crines tonderent, aera poena nomine Mausolo regi Cariae soluere non dubitarent. Argui cum antea criniti essent, victi a Lacedaemoniis, amissis Tyriis, deplorandae calamitatis causa capillos tonderunt, vouentes se non resumpturos, nisi Tyrias recepissent: sicut Sybari a Crotoniatis direpta, vniuersi Milesij capita deraferunt, & ingentem lucrum ediderunt. Maxies vero dextram capitis partem comatam gerunt, sinistram radunt. Lusitani autem comas tondere nefas ducunt, itaque illas diffundunt vt foeminae. Idem & Galli comati, quibus plurimus capillus erat, aequē maribus & foeminis inde nomine imposito. Indi capillum pectunt saepius quam

Coma cura apud quos.

ANNOTATIONES.

c Sicut Aufes.] Herodot. vbi supra. Sed his adde Arcades testimonio Virg. aut alterius authoris obseceni carminis,

d Contra Lycurgus.] Plutarchus in vita illius, & in Apophtheg. Laconicis.

e Licet more Laconico.] Apud Lacedaemonios, vt esset discrimen aliquod inter magistratus & promiscuum vulgus, tum etiam vt plebs, in minimis morigera, impetio assuesceret, Ephori magistratum ineuntes, praecipere solebant, auctore Plutarcho in Agide, & in lib. de Sera numinis vindicta, vt mentum tonderent, legibusque obtemperarent, ne saeuire cogentur, teste Aristotele: Graecē enim est, κέρεισθαι τὸ μύσκα. ex quo liquet noluisse eos tollere penitus virilitatis signum: sed intra quosdam mediocritatis cancellos coercuisse. Haec citat Hadrianus Iunius in Comment. de Coma, cap. 2. Idem Plutarch. in Alcibiade, & in Cleomene.

f Quod Mauris.] Strabo lib. 17. Ornare se satagebant comae implexu & barba: quo fiebat vt inter ambulandum rarissime se mutuō contingerent, vt intactum maneret capillorum decus.

g Et Britannis.] Caesar libro 5. de bello Gallico, tradit Britannos omnem corporis partem rasitauisse, praeter caput & superius labrum, quod barbarici illorum attribuendum est. Cicero pro Roscio Comaedo, in C. Fannio Chærea rasuram vix mancipio dignam detestatur his verbis, Qui idcirco capite & superciliis semper est rasus, ne vllum viri boni pilum habere dicatur. Et iterum, Nonne ipsum caput, & supercilia penitus abrasa, olerē malitiam & caliditatem videntur?

h Lycij.] Lycij tanti comam fecerunt, vt ne dubitarent quidem multae nomine flicum Mausoli Cariae Regis inexplabilem, & hydropis instar, semper fiticulosum, explere, quo liberis esse & immunitibus liceret a legis imperio, quae crinium tondendorum necessitatem proponebat, vt refert Aristoteles Oeconomicōn lib. 2. quam legem Condalus, Regis praefectus, commentus fuerat, vt ἐπι κεφάλαιον, hoc est, congiarium eliceret.

i Argiui.] Argiui ob amissam in campis Thæ-

reaticis victoriam, accisis in rebus lege cauisse, Ne quis comam nutriret ante recuperatum pristinae gloriae decus, ab Herodoto lib. 1. proditum legimus, derelicto priore comam alendi studio. E diuerso, Lacones tum victores sanxere, Ne quis comam tonderet, abrogato more isto ipsis solenni.

k Sicut Sybari.] Idem quoque nuper scripsit vir vtique multificus Hadrianus Iunius in Commentario de Coma, cap. 2. nullo praeter morem auctore citato. Verum id est Strabonis lib. 6. & Herodoti in Eratho.

l Lucitani.] Strabo lib. 3. scribit Lusitanos, qui in montibus horridam, & incultam vitam, humi ferarum ritu strati, degebant, longas, vt foeminae, inferius diffundere comas solitos. Nec Persae quoque comam tondent, ex quo a Delphico oraculo peculiari epitheto Criniti vocati sunt apud Herodotum lib. 6. Marcellinus lib. 23. Persas longis capillis hirsutos tradit.

m Idem & Galli comati.] Strabo lib. 4. Plinius lib. 11. cap. 37. Ex quo & comata Gallia eidē Plinio lib. 4. cap. 17. & Ciceroni Philippic. 8. Virgil. lib. 8. Aeneidos loquens de Gallo, qui in summum capitolij euaserat, quem Manlius, asserum clangore casu excitatus, vmbone deturbatum facile prostrauit, his verbis,

Aurea Caesaries illis, atque aurea vestis. n Indi.] Quintus Curtius lib. 8. scribit, Indos saepius capillum pectere, quam tondere, mentum semper intonsum esse, reliquam oris cutem ad speciem leuitatis exequare: quinetiam Regem ipsum in pectendo, ornandoque capillo, responsa legationibus, & iura popularibus reddere solitum. Solinus cap. 65. Indorum mores scribens, ait, Indis omnibus promissa caesaries non sine fuco caerulei, aut crocei coloris. Diodorus Siculus lib. 4. cap. 5. scribit, Indorum moris esse per omnem vitam barbam nutrire: huncque morem a Dionysio accepisse, quem barbarum nominauerunt. Strabo lib. 15. scribit, Indos

tondent, barba semper intonsa. ° Agathyrsi cæruleo fucatur capillo. ° Arabes quoque intonsi fuere, barba solū abrāsa. ° Autores habeo, Scythas & ° Parthos, quō maiorem terrorem incuriant, quoque subita & improuisa formidine hostes magis afficiant, hirsutis crinibus fuisse. ° Idem apud Germanos Cattosque, quibus rufus erat crinis coactus in nodum: qui etiam duxere nefas barbam capillumque tondere, aut alio cultu esse, nisi hostis caput ex acie retulissent. ° Quauis tradatur Parthorum esse, capillum effundere, Germanorum iungere, Scytharum spargere. ° Aegyptiis vero flaua coma despectui erat, & lege cautum, ne quis eam ferret, quod ea Typhonus fuisse dicebatur, sicut Agrigentini cæruleum colorem interdixerunt, quod eo Phalaridis satellites vsi sunt. ° Apud Sueuos vsurpatum est, horrentem capillum ligare in summo, vt hostibus terrori sint, vel retro flectere. ° Dacæ cum caput radant totum, in summo, vertice circum crescere sinunt. ° Contrā Riphæi: nam mulieres pariter & viri deton-

Flaua coma apud Aegyptios cotempta.

Riphæi.

ANNO TATIONES.

in victu frugales esse, præsertim in castris, comam & barbam nutrire, ornatu plurimo vti, & à furcis magnopere abstinere. Quin & Indos multum posuisse studij in pectendo, testimonio Ouidij lib. 3. Pastor. innotescit, epitheto isto hos insignientis,

*Interea liber depexis crinibus Indos,
Vincit, & Eoo diues ab orbe redit.*

o Agathyrsi.] Agathyrsos cæruleo capillo notabiles facit Plinius lib. 4. c. 12. non adeo procul à fine. Solinus c. 20. aut aliorum comput. 25.

p Arabes.] De his dictum est supra.

q Autores habeo Scythas.] Scilicet Plutarc. in Crasso, & Quintum Curtiū lib. 4. ita de Scythis loquentem. At interdum primū occursum terribiles Scytharum facies, Bastrianorumque, hita illis ora, & intonsas comas esse.

r Et Parthos.] Plutarc. in Crasso. Cū Parthorum ceteri sicut Scythæ penitus incultis, atque intonsis de industria crinibus vtantur, quo aspectu etiam & facie maiorem videntibus terrorem incuriant.

s Idem apud Germanos Cattosque.] De vtrisque Cornelius Tacitus lib. de Moribus Germanorum, Apud Cattos, inquit, in consensum vertit, vt primūm adolefcentes adoleuerint, cinem barbamque summittere, nec, nisi hoste cæso, exuere votiuum, obligatumque virtuti, oris habitum. Et de Sicambriis, qui & ipsi Germani sunt, Mattialis in Amphitheatro Cæsaris, epig. 3.

Crinibus in nodum tortis venere Sicambri.

Atque aliter tortis crinibus Aethiopes.

Et de Germanis in vniuersum Iuuenalis sat. 13.

Cæcula quis stupuit Germani lumina? flauam

Cæsariem? & madido torquentem cornua cirro?

Nempe quod hac illis natura est omnibus vna.

Et Seneca lib. 3. cap. 26. de Ira, Non est Aethiopsis inter suos insignitus color, nec rufus crinis & coactus in nodum apud Germanos dedecet.

t Quauis tradatur Parthorum esse.] Hadrianus Iunius in Commentario de Coma, eadem scribit, citatque Senecam. Adde & Euboicos, qui sinciput radabant, occipitium comatum relinquentes: vnde οπιλοκόμη, composita voce, dicebantur apud Pollucem lib. 2. μέση περιχών. Et è diuerso Thracum in frontem muliebriter demittere, ex quo & ipsi Homero ἀκεκήμεναι id est, vt interpretantur nonnulli,

in summo capite comantes, neque promissam crinium sylvam alentes: sed ad iustum & medium quandam statum crinitos, vt lib. 4. Iliados ad finem annotat doctissimus Eustathius. quod & ipsum dicit Pollux vbi supra, licet Homerum non citet: quanquam alij aliō eam appellationem trahant, scilicet ad longos crines.

v Aegyptiis verò.] Diodorus Siculus lib. 2. ca. 4. loquens de Animalibus diis apud Aegyptios sacris, eorumque cultu, sic scribit, In Osiridis, veluti frugum ac fructuum repertoris memoriam apud posteros immortalē, boues rufos, quoniam videntur colore similes Typhoni, qui Osiridem necauit, immolari permittunt. Et homines quoque colore Typhonis antiqui Reges ad sepulchrum Osiridis sacrificio mactabant. Qua ex causa pauci rufi Aegyptij reperiuntur, externi plures.

x Sicut Agrigentini.] Plutarc. in Politicis, Agrigentini, inquit, contrā tyrannide liberati, publicè fanciuerunt, nulli cæruleo colore vestimentum gestare liceret, idē quod tyranni satellites & corporis eius stipatores eo colore subligaculis vti soliti erant. y Apud Sueuos.] Tacitus libello de Germanorum moribus, insigne scribit fuisse Sueuorum gentis, obliquare cinem, nodoque substringere: quæ nota eos à reliquis Germanis, & ingenuorum conditionem à seruili separabat. & paulo post, sic scribit, Ea cura formæ, sed innocuæ. Neque enim vt ament, amenturque, in altitudinem quandam & terrorem adituri bella compti, vt hostium oculis, ornantur.

z Dacæ.] Idem scribit Hadrianus Iunius in dicto Commentario de Coma, cap. 2. nullum tamen auctorem citat.

a Contrā Riphæi.] Legendum Arymphæi, ex Pomponio Mela 1. cap. vltim. ad fin. his verbis, Tum continuis rupibus latè, aspera & deserta regio ad Arymphæos vsque permittitur. His iustissimi mores, pro domibus nemora, alimenta bacca, & maribus & sceminis nuda sunt capita. Libet adscribere Plinij verba, quæ cap. 13. lib. 6. vbi Riphæorum meminit, hæc sunt, lbiq; Arymphæos quosdam accepimus, haud dissimilem Hyperboreis gentem. Sedes illis nemora, alimenta bacca, capillus iuxta sceminis virisque in probro exillimatur, ritus clementes. Solinus cap. 27. omnia quæ de Arymphæis scribit ex Plinio, vbi supra, mutatus est.

b Sicut

so sunt vertice, & capillo deraso, adeo vt glabri videantur: b sicut Myconij omnes caluitio laborant, c æque vt in Cauno omnes lienosi. d Non sic in Aegypto, vbi raro caluitium fuit. e Produunt autores, Atheniensium vetustissimos capillis colligendis cicadas aureas annectere, vt eo argumento autochthones, hoc est primos & sine origine se probarent. f Caius vero Cæsar comatos tato despectui habuit, vt quoties occurrerent, occipitio raso deturparet. g Capillum vero aut barbam inficere coloribus, imbellis fuisse & eneruati, exempla sunt. In primis h Philippi Macedonis, qui quum ex amicis Antipatri arbitrum delegisset, quem aduertisset barbam & capillum inficere, protinus gradu deiecit, & iudicare vetuit, velut mendacem. Quod compar fuit cum eo qui Spartæ concionabatur, quem quum Archidamus rex fucato capillo vidisset, profari vetuit, & in medio affatu exigi iussit. Cui non inconuenit, quod de Gorgia Leontino proditum est: qui cum in Olympiis de communi Græcorum concordia insigniter peroraret, Melanthus eum ludibrio habuit, quod de totius Græciæ concordia agitarer, qui se, vxorem, & ancillam concordēs habere nesciret: quæ ob zelotypiam irata, quotidie disidium peteret. k In quo fuit experimentis cognitum, quod his qui è Sy-

Myconij. Atheniensium cicada in comis.

Barbā aut capillū inficere imbelles.

ANNO TATIONES.

b Sicut Myconij.] Strabo lib. 10. Myconios, inquit, etiam quidam caluos appellant, cū illud vitium ea passim exuberet in insula. Idē affirmat Plinius lib. 11. c. 37. Atque etiam nomina ex eo pilo scilicet capillatis Alpium incolis, Gallia Comata, vt tamen sit aliqua in hoc terrarum differentia. Quippe Myconij, carentes eo gignuntur, sicut in Cauno lienosi. Donatus interpretans Hecyram Terentij act. 3. scena 4. lbi,

Callidemidem hospitem

Myconium, qui mecum vnā aduectus est, conueni.

& paulo post,

Magnus, rubicundus, crispus, crassus, castus.

Imperitè, inquit, Terentium de Miconio crispum dixisse aiunt, cū Apollodorus caluum dixerit: quod proprium Myconis est, vt Lucilius,

Myconi calua omnis iuuentus.

Vt etiam Orgenippæi tam viri quàm mulieres. Quod ferunt accidere propter vim natiuam aquæ, quam bibunt, apud Xenodorum in Collectaneis in prouerbio νόμος καὶ χάρις. & Argippæi apud Herodotum lib. 4. nisi iidem sint.

c Aequè vt in Cauno.] Diximus ex Plinio in præced. Et adde quod Pella ciuitas lienosus facere solebat in balneis, vt ex Machone apud Athenæum lib. 8. c. 7. non longè à prin.

d Non sic in Aegypto.] Aegyptios paucissimos habuisse caluos prædicatur, quod soliti fuerint à pueris ad viuam vsque cutem radi, quod compactius spissiusque ad solem capitis os redditur, vt in Thalia non longè à prin. auctor est Herodotus, & ex eo Eustathius in Dionysium Periegetem.

e Produunt autores Atheniensium.] Plato in Menexeno, Lysias in funebri concione. Aristophanes in Anibus. Apuleius lib. vltimo Afini aurei. Thucydides initio historiarum de Atheniensibus loquens, Postquam, inquit, desiere vti tunicis, & religatis capitis cirris aureas implicare cicadas. Philostratus libro 2. Hellinicon, Draco Mineruæ, qui etiamnum in arceffa, videtur populum Atheniensium salutare, propter aurum, quod illi in cicadas capitum ornamenta conuertebant. Gregorius Na-

zianzenus,

Cecropida indigene natam tellure cicadam

Innodant.

Lucianus in Nauigio, Maioribus nostris decorum videbatur senes coma luxuriare, religantes crobylum aurea cicada exceptum. Quem morem expressit & in Ciri Virg. seu quicumque alius eius poematij auctor est, de Niso Pandionide loquens,

Aurea solenni comptum quem fibula ritu

Mopsopio, sereti necessebat dente cicada.

Et nos quoque diximus in nostris Commentariis Nobilitatis,

f Caius verò Cæsar.] Scilicet Caligula apud Suetonium in illius vita, cap. 35. Pulchros & comatos quoties sibi occurrerent, occipitio raso deturpabat. Sed & idē cū aliquando magnā hominum multitudinem, siue eorum, qui erant in vinculis, sine aliorum quorundam, eos omnes à caluo ad caluum, vt dici solet, occidi iussit ἀπὸ τῆς Φαλακρῆς μέγας & Φαλακρῆς. Hæc sunt verba Dionis referentis lib. 58. quo illius vitam describit.

g Capillum verò.] Hoc probat exemplis seqq.

h Philippi Macedonis.] Erasmus ex Plutarcho in Apophthegmatis Philippi, Ex Antipatri amicis, inquit, quendam in iudicium numerum ascripserat. Verūm post vbi cognouit illum tingere barbam & capillos, submouit eum, dicens, Qui in capillis fidus non esset, eum in rebus gerendis non videri dignum cui fideretur. Fuco utebatur in tingendis capillis, vbi non multum erat lucri: multo magis vsurus erat fuco in publicis negociis, vbi dolus interdum ingens adfert emolumentum.

i Quod de Gorgia Leontino.] Plutarchus in Præceptis Connubialibus, cap. 45. Gorgia Oratore in Olympia Græcis orationem de concordia recitante, Melanthus quidam, iste, inquit, de concordia disputat, qui sibi, vxori & ancillæ, tribus solis, vt concordēs essent, non persuasit. Nam Gorgia amor quidam, & vxori zelotypia aduersus ancillam esse videbatur.

k In quo fuit experimentum cognitum.] Plinius lib. 31. c. 2. Theophrastus in Thuris, inquit,

Capillorū
luxus.

Synthesi.
Lacerna
alba quādo
sumeban-
tur.

In veste
pulla ludis
interesse
nō licebat.

bari biberent, fucarentur capilli nigri: ¹ qui verò è Crathi, flauī & fluxi, ^m sicut de Clitumno proditur in Meuania. ⁿ Legimus tamen Hannibalem ducentē in Italiam, crinibus saepe mutatis, se à Gallorum perfidia vindicasse: & Pyrrhum coma coloribus fucata incelsisse, ^o Romanaeque matronas rutilare capillos consueffe. Mansitque Romae obseruatum, ^p in Saturnalibus synthesibus vri, quibus diebus dimissa toga synthesim sumebant, ^q quanuis Nero Caesar citra dies Saturnalicios synthesim induit discinctus & discalceatus. Diebus autem natalitiis, quibus natalem ludis Romanis, albas lacernas praetextasque indutos incedere, & ludos spectare. ^r nam in veste pulla ludis interesse

ANNOTATIONES.

Crathim candorem facere, Sybarim nigritiam bobus & pecoribus. Quin & homines sentire differentiam eam. Nam qui Sybarim bibunt, nigriores esse, durioresque & crispo capillo. Et vide in seq. **I** Qui verò è Crathi.] Plinius ad ea, quae supra proxime adduxi, haec subiungit, Qui ex Crathide bibant, candidos mollioresque ac potrecta coma. Strabo lib. 6. Crathis homines in eo loros caesarie candidos & flauos efficit, ac multis medetur morbis. Sotion, Hesigonus historicus, & tragicus Euripides, vbi ait: *ἀνὴρ ὑγροῦν καὶ λεῖψον ὁ ξανθὸν χρίταιν πορροῦν κρόβις.* Hoc est, Quae rigat pulchre, qui flauos rutilare facit crines Crathis. Est enim ea emendatior lectio, quam quae in libris, qui circumferuntur, legitur, in hunc modum, *ἀνὴρ ὑγροῦν καὶ λεῖψον ὁ ξανθὸν χρίταιν πορροῦν κρόβις.* Illam lectionem agnoscit Eustathius. Idem de hoc amne testatur Quidius lib. 15. Metamorph. & de Sybari fluuio similiter, in haec verba,

*Crathis & hinc Sybaris vestris conterminus oris,
Electro similes faciunt, auroq, capillos.*
m Sicut de Clitumno.] Quod aperte innuit illud Virgilij lib. 2. Georgicon,

*Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus
Victima: saepe tuo perfusi flumine sacro
Romanos ad templa deum duxere triumphos.*

Vbi Seruius scribit Clitumnum fluuium esse in Meuania, quae pars est Vmbriae partis Thusciae: de quo fluuio dicit Plinius in Historia naturali, quod animalia, quae cum potauerunt, albos foetus creant. Subiungitque ideo maxima victima Virgilio dici, quia triumphantes de albis tauris sacrificabant. Locutus autem Plinij, à Seruio citati, est lib. 2. cap. 103. cuius haec verba sunt, In Phalisco Clitumni amnis aqua pota, candidos boues facit. Sed & quoque id patet ex Statio Sylvarum lib. 1. sylua 4. ad fin. Sotertia pro Rutilio Gallico,

*- Nec si vacuet Meuania valles,
Aut praesent niveos Clitumna noualia tauros
Sufficiam.*

n Legimus tamen Hannibalem.] Liuius 3. Decad. lib. 2. in princip. dicit illum mutasse vestem & tegumenta capitis, nulla crinium mentione facta. Plutarchus autem in vita illius, de ea re loquens, illud tantum dicit, eum Gallorum insidii propè circumuentum, calliditate ingenij periculum euasisse. At Polybij est lib. 3. cuius haec verba, vt Latine verba sunt à non indocto interprete. Hannibal dum in hibernis ageret, insidiis à Galli saepenumero petitus, Punico ingenio se defenderat: crines diuersarum

etatum artificiosè compositos, ac laruatos parari iussit. His assidue mutatis, variis etiam vestibus laruatis, crinibus conuenientibus utebatur: adeò vt non solum his, qui raro eum viderant, sed etiam familiaribus ignotus esset. **o** Romanasque matronas.] Cato in Originibus Mulieres, inquit, nostrae capillum cinere vngitabant, vt rutilus esset crinis. Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. tit. de vsu vini mulieribus interdicto, memoriae prodidit, Mulieres Rom. indulgentibus maritis, quò earum pudicitia honesto comitatus genere temperata esset, & quò formam suam concinniorefficerent, summa cum diligentia capillos cinere rutilasse.

p In Saturnalibus synthesibus.] Ex quo illud est Martialis Apophoretum, Synthesis c. 141.

*Dum toga per quinās gaudet requiescere lucēs,
Hos poteris cultus sumere iure tuo.*

Nam Saturnalia, festa erant quinque dierum, vt hic Martialis, aut septem dierum, vt scribit Macro. Saturnal. lib. 1. cap. 10. mense Decembri Saturno dicata, quibus Romani, togis depositis, Synthesim, breuem vestem & negotiis aptam sumebant, seruisque discumbentibus inferuebant, munera vitro citroque mitti, remitti que solebant. **q** Quanuis Nero.] Suetonius in vita illius, c. 51. Staturam & cultus corporis eius scribens, sic inquit, Plerumque synthesim indutus, ligato circum collum sudario, prodierit in publicum sine cinctu & discalciatus.

r Nonnunquam ludis Romanis.] Lacernis in spectaculis vios fuisse, & potissimum candidis, quae togis superinduebantur, satis indicat illud Martialis epigramma lib. 4. epig. 2. in Oratium quendam, qui cum solus nigra lacerna spectaculis interesset, ceteris omnibus albatis, factum est, vt repente candente niue, ceteris concolor redderetur. Verba eius haec sunt,

*Spectabat modo solus inter omnes
Nigris munus Oratius lacernis,
Quum plebs, & minor ordo maximusq,
Sancto cum duce candidus sederet.
Toto nix cecidit repente caelo:
Albis spectat Oratius lacernis.*

Idem Martialis lib. 14. c. 137.

*Amphitheatrales nos commendamus ad vsus,
Cum tegit argentes nostra lacerna togas.*

Quod nos supra ad aliud citauimus. **s** Nam in veste pulla.] Suetonius in Augusto, cap. 44. scribit, Augustum sanxisse, nequis pullatorum me

Augustus inhiuit, neve quis pullatorum media cauea sederet, edicto cauit. ¹ In ludis verò funebribus penulati spectatores erant. Penulas enim tunc populus sumebat, cum in ceteris togati conuenirent, nisi in gladiatorio munere, ad quod frequentes penulati conuenere, quod Commodus imperator seruari iussit. ² Ferunt primos Lacedaemonios, ne populus in ludis algeret, penulas sumpsisse. ³ Antoninus verò Balsianus nouo vestis genere populum donauit, quare Caracallae nomen tulit. ⁴ Augusti verò tempore, toga rasa & Phrygiana dari ceptae. Illud etiam admonendum existimo, quoties insigni calamitate vel clade, aut aliis belli casibus populus affectus esset, in magna consternatione ⁵ iustitium indici, ⁶ claudi ararium ^b & tabernas, ac iudicia tolli solere. Et quod per magnas calamitates fiebat in mœstitia publica, Romanos ^c dimissis togis, ^d positisque laticlaui & aureis annulis, ^e saga sumere, velut in luctu & summa sollicitudine se esse denotarent. ^f Si tamen consulares viri forent, licet ob calamitatem populus in sagis esset, ipsi tamen in togis erant, ne deformi tetroque habitu tantam dignitatem foedarer. ^g Sed nec saga, donec latiore fortuna, aut illustri

In calamitate publica luctus indicia.

ANNOTATIONES.

rum media cauea sederet. Quauis quidam codices habeant bullatorum (vt scribit Beroaldus interpres) & tunc ad pueros ingenuos, qui bulla aurea utebantur, erit referendum.

t In ludis funebribus.] Haec vsque ad versicul. Ferunt primos Lacedaemonios. sunt Lampridij in vita Commodi.

v Ferunt primos, Lacedaemonios.] Tertullianus in Apologetico, c. 6.

x Antoninus verò Balsianus.] Aelius Spartianus in vita illius, Ipse, inquit, Caracalli nomen accepit à vestimento, quod populo dederat, demisso vsque ad talos, quod antè non fuerat: vnde hodieque dicuntur Caracallae huiusmodi, in vsu maxime Romanae plebis frequentatae.

y Augusti verò tempore.] Plinius lib. 8. ca. 48. & dictum est supra hoc eodem cap.

z Iustitium indici.] Liuius 1. Decad. lib. 3. Dictator cum Magistro equitum in concione venit, iustitium edicit, claudi tabernas tota vrbe iubet, verat quoenquam priuatè quicquam rei facere. Et eiusdem Decad. lib. 4. vbi de bello Veientium, Iustitium in foro, tabernaeque clausae. & lib. 9. loquens de exercitu Romano sub iugura misso à Samnitibus apud Caudinas furculas, Postquam, inquit, deditionem tam foede factam acceperunt: extemploque, sine vlla publica autoritate, concessum in omnem formam luctus est. Tabernae circa forum clausae, iustitiumque in foro sua sponte ceptum prius, quam indictum. Cornelius Tacitus lib. 2. vbi de morte Germanici, Hos, inquit, vulgi sermones audita mors adeò incedit: vt ante edictum magistratum, ante Senatusconsultum, sumpro iustitio desererentur fora, clauderentur domus, passim silentia gemitus, nihil compositum in ostentationem. Quidius in Consolatione ad Liuiam, loquens de morte Drusi ad Liuiam, iustitium describit,

*Incerti clauduntq, domos, praepitantq, per urbem,
Hic illi pauidi clamq, palamq, dolent.
Iura silent, mutaq, tacent sine vindice leges,
Aspicitur toto purpura nulla foro.*

Et Suetonius in Tiberio, cap. 52. Itaque, inquit, ne mortuo quidem perinde affectus est, sed tantum non statim post, à funere ad negociorum consuetu-

dinem rediit, iustitio longiore inhiuito. Apuleius lib. 4. Metamorph. Cuncta etiam ciuitas congemebat, luctuque publico confestim congruens edicitur iustitium. Iustitium dicitur luctus publicus, sicuti docet Fulgentius Placiades, quod indici solebat in reipub. calamitatibus.

a Claudi ararium.] Cicero Orat. de Aruspicio responsis, Quae sunt occultiora, quam eius, qui ausus in concione est dicere, iustitium edici oportere, iurisdictionem intermittere, claudi ararium, iudicia tolli. Sed & domus claudi in luctu publico iam didicimus ex Tacito & Ouidio.

b Et tabernas.] Hoc iam vidimus ex Liuiio vbi supra in verbo, Iustitium indici. & videre quoque poteris apud eundem 3. Dec. lib. 3.

c Dimissis togis.] Vide infra in verbo, Saga sumere in loco Orosij ibi citato.

d Positisque laticlaui.] De his duobus Liuius 1. Decad. lib. 9. vbi de pacis Caudinae nuncio, ad ea, quae supra ibi, Iustitium indici. ex eo diximus, subiungit, Lati clauī, aurei annuli positi. & iterum eodem lib. ad fin. vbi etiam dicit phaleras depositas Suetonius in Augusto, cap. 100. Alij, inquit, exequiarum die ponendos annulos, ferreosque sumendos censuerunt. Quod & nos alibi annotauimus. Sed ad id, quod de phaleris dictum est, adde Plinium lib. 33. cap. 1.

e Saga sumere.] Iulius Florus epitome Liuij lib. 72. Q. Seruilius Proconsul in oppido Asculo cum omnibus ciuibus Romanis, qui in eo oppido erant, occisus est. Sagas populus sumpsit. Et lib. seq. L. Caesar Coss. feliciter cotta Samnites pugnavit, ob eam victoriam Romae saga posita sunt, quae scilicet sumpserant d. lib. praecedenti. Paulus Orosius lib. 5. c. 18. Cumque L. Iulius Caesar ab exercitu Imperator appellatus esset, Romamque nuncios de victoria misisset, Senatus sagum, hoc est, vestem meroris, quam exorto sociali bello sumpserat, hac spe aridente deposuit, atque antiquum togae decorem recuperauit.

f Si tamen consulares viri.] Cicero Philippica 8. Equidem P. C. quanquam hoc honore vsi, togati esse solent, cum est in sagis ciuitas. Iam diximus supra vbi de toga.

Victoria clades emendata foret, dimittebant. Quae victoria potiti, vel quum fufis fugatisque hostibus, foedissimum bellum finitum foret, exuto iustitio, in comunis signum laetitiae, populus vniuersus pretextas, reliqui vero magistratus insignia & ornamenta sua ac pristinum ornatum cultumque sumebant. Illud quoque discrimen ordinum personarumque est notatu dignum, quod apud Tapyras, Baferanos & Iberos, incultasque nationes circa Hyrcaniam feruari meminimus, vt viri atras vestes induant, crinesque longiores gerant: foeminae vero albis tunicis, ac breuibus tonsisque comis incedere cogantur. Apud Parthos autem Persasque equo vehi, vel pedes ire, nobilitatem a vulgo distinguebat. nullus enim honeste genitus, pedibus incedebat: quod compar ferè cum Romanis fuit, quibus plebeiae pedibus incedunt, matronae nobiles lecticis vectabantur. eisdemque Parthis qui principem locum habent, anaxyridem triplam induunt, & manicatam tunicam: plebs vero erat in tunicis sine manicis. Apud Indos byssum induere, nisi nobilis, nemo poterat. Thracibus punctos esse in facie, nobiliores demonstraui: non punctos, ignobiles & obscuros. Idem Britannis, Gelonis & Agathyrsis, apud quos qui caeruleo pinguntur, honoribus praestant: minus

Apud Tapyras, Baferanos & Iberos discrimen ordinum. Parthi. Persae.

Indi. Thracibus. Britannis. Geloni. Agathyrsis.

ANNOTATIONES.

g Sed nec saga.] Quod videre licet ex locis Iulij Flori, & Orosij supra citatis in verbo, Saga sumere.
 h Apud Tapyras.] Strabo libro II. Tapyri atras vestes gerunt & comas longas, mulieres veites candidas, & comas breues.
 i Baferanos & Iberos.] Strabo lib. 3.
 k Apud Parthos.] Iustinus lib. 41. Parthi equis omni tempore vestantur. Hoc discrimen inter feruos liberisque esse, quod serui pedibus, liberi non nisi equis incedunt.
 l Persasque.] Strabo lib. 15.
 m Eisdemque Parthis.] Strabo dicto libro 15. Apud Athenienses autem tunica vtriuque manicata liberorum, vt scribit Pollux Onomasticon libro 7. cap. 13. Verum apud Rom. minime honestum erat tunicas ferre manicatas. Apud Virgilium lib. 9. Aeneidos, Romulus Numanus Troianis hostibus ignauiam, & vt ita dicam, effeminationem obiciens ait,

Vobis picta croco & fulgenti murice vestis,
 Et tunicae manicas & habent redimicula mitrae.

Quem locum in id trahit Gellius lib. 7. cap. 12. dicitque Quennum Carthaginensium tunicatam iuuentutem non videri sine probro dixisse. Et P. Africanum Pauli filium, virum omnibus bonis artibus, atque omni virtute praeditum, P. Gallo homini delicato, inter pleraque alia, quae obieciabat, id quoque probro dedisse, quod huiusmodi tunicis, manus totas operientibus, vteretur. Cicero quoque Catili. 2. probro Catilinae obiecit quod manicatus esset, his verbis, Postremum autem genus est non solum numero, verum etiam genere ipso atque vita, quod proprium est Catilinae, de eius delectu, imò vero de complexu eius ac sinu, quod pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos videtis, manicatis & talaribus ac tritis tunicis, velis amictos, non togis. Quod etiam vituperat Varro (testimonio Seruij, locum Virgilij supra dictum enarrantis) dicens, Manicatis & talaribus tunicis. Nam colo-

biis utebantur antiqui.
 n Apud Indos.] Philostratus in vita Apollonij, lib. 2. cap. 9. scribit, Nobiliores Indiae bysso indui. Byssum autem ex arbore nasci ferunt, quae altitudine quidem populos aequat: foliis autem salici aequiparatur. haec Philostratus.
 o Thracibus.] Herodotus lib. 5. post princ. Thracum mores scribens, sic ait, Punctas notis esse frontes, nobile iudicatur: non esse notatas punctis, ignobile. Cicero Offi. lib. 2. de Alexandro Phetico, Barbarum, & eum quidem compunctum notis Thraciis districto gladio, iubebat anteire.
 p Idem Britannis.] Herodianus li. 3. vbi de Britannorum moribus, Britanni, inquit, ipsa notant corpora pictura varia, & omnifariam formis animalium: quocirca nec induuntur quidem, videlicet picturam corporis ne adoperiant. Vide II. Connub. li. 3. nu. 11. vbi de Glatto.
 q Gelonis.] Nam & hos pingi tradit Solinus lib. 25. Gelones Agathyrsis collimitantur caeruleo picti colore, fucatis in caeruleum crinibus. Hos pictos vocat Virgilius lib. 2. Georgicon,
 Eoasq; domos Arabum, pictosq; Gelonos.
 Id est, stigmata habentes (inquit Seruius) & sunt populi Scythiae: citatque locum ipsius Virgilij, quem mox adducemus.
 r Et Agathyrsis.] Et hos pictos scribit Virg. Aeneidos 4.
 Cratesq; Dryopesq; fremunt, pictisq; Agathyrsi.
 Vbi Seruius, contra quam dixerat priore loco, Populi sunt, inquit, Scythiae, colentes Apollinem Hyperboreum: Picti, non stigmata habentes, sed pulchri. id est, Cyanea coma placentes. Pomponius Mela lib. 2. cap. 1. de Scythia Europaea, Agathyrsi, inquit, ora artusque pingunt, vt quique maioribus praestant, ita magis vel minus, ceterum iisdem omnibus notis: & sic, vt abluui nequeant. Et Solinus d. cap. ad ea, quae proximè dicta sunt, subiungit, Nec hoc sine differentia. Nam quantum quis altero praestat, tantò propensiore nota tingitur, vt sit indicium humilitatis minus pingi.

s Indi

autem pingi, humilitatis signum erat. Indis quoque, Atheniensibus & Persis, in auribus ferre aurum, nobilitatem designauit. Ex Germanis viri clari illustresque, stricta nec fluitante vtuntur veste: ceteri, sagis cum fibula. Apud Sueuos ingenui obliquant crinem, & nodo substringunt, quum serui fluxa coma & crinibus incedant. In Libyaprimores sagis velantur, vulgus vero bestiarum pellibus amicti sunt. In Aegypto viri binis vtuntur vestibus, foeminae singulis: vniuersis nisi lineas ferre vestes non licebat. Neque referre alienum fuerit, quod circumpadanis populis vsuuenisse tradunt, vt lugubres vestes longo tempore induerent, intestino mœrore affecti propter Phaethontis casum, quod de caelo praecipitatus, fulmine ictus, & in Eridanum deiectus foret. Sicut in Daunia Aristoteles refert mares & foeminas lugubria vestire, quos post Troiae euersionem, quum illuc delati sedes occupassent, vt orbatos se patria & fortunis indicarent, in posterum candidis abstinuissent, & pullas vestes desumpsisse.

Aurum in auribus. Germanorum vestes. Sueuorum. Libyci. Aegyptij.

Circumpadanorum luctus ob Phaethontis casum.

ANNOTATIONES.

s Indi quoque.] Arrianus de Gestis Alexand. lib. 8. Inaures Indi gestant ex ebore, qui locupletiores sunt tantum: neque enim vulgò id genus ornamentum ferunt.
 t Atheniensibus.] Apuleius lib. 1. de Dogmate Platonis, de his loquens, Auri, inquit, tantum reliquit, quantum puer, nobilitatis insigne, in auricula gestauit.
 v Et Persis.] Vide tractatum nostrum Nobilitatis, ad finem.
 x Ex Germanis.] Cornelius Tacitus in libello de Moribus & pop. Germaniae, locupletissimi veste distinguuntur, non fluitante, sicut Sarmatae & Parthi: sed stricta & singulos artus exprimente: ceteris omnibus tegumen, sagum, fibula, aut si desit, spina confertum.
 y Apud Sueuos.] Idem Tacitus d. lib. quem citauimus supra, vbi de Sueuorum coma, id tamen addemus ex eodem Tacito, Sueuos vsque ad canitiem horrentem capillum retrò sequi, ac saepe in ipso solo vertice religare, Principes ornatiorem habere. Apud Aegyptios vero coma proluxa insigne

nobilitatis fuit, teste Luciano in Nauigio.
 z In Libya.] Pomponius Mela lib. 1. cap. 8. quod Cyrenaicam describit, Primores, inquit, sagis velantur: vulgus bestiarum pecudumque pellibus.
 a In Aegypto.] Herodotus lib. 2.
 b Vniuersis.] Herodotus eodem libro, sed paulò post.
 c Neque referre alienum fuerit.] Plinius li. 3. c. 16. & lib. 37. c. 2.
 d Aristoteles refert.] Si is est: sunt enim qui addubitant, in de Mirabilibus auscultationibus, c. 106. Daunij omnes accolaque tam viri, quam foeminae atratis tantum vestibus vtuntur: ea nimirum de causa, quod Troiana mulieres, dum captivae ad ea loca essent traductae, metuentes ne grauem seruitutem sub mulieribus Graecis experirentur (nam tum ea loca inhabitabant) naues incenderunt: tum vt iugum seruile effugerent, tum vt vitos, manendi necessitate imposta, detinerent. Adde superioribus quod Persae subligacula coriacea, reliquamque vestem e corio deferebant, ex Herodoto lib. 1.

Qui numerus augurum, quaeue potestas aut ius quondam fuerit, & quomodo auguria captarentur. Cap. XIX.

Vestitioni diures fuit, qui numerus augurum olim apud Romanos fuerit, quod sacerdotium magnae religionis fuisse constat. Et tamen à principio, vt in tribus centuriis, Ramnensi, Titieni & Luceri, singuli essent augures, constitutum foret, quorum numerum imparem esse decere arbitrati sunt: tamen sequutis temporibus, quin ad quatuor, mox quinque numerum aucti fuerint, nulla controuersia est: donec, vt non vltra nouem collegium excederet, senatus consulto cautum fuit. Idque ante primum Punicum bellum, quo tempore Sora & Alba coloniae deductae fuere. Demum à Sylla dictatore collegium propagatum

Augurum numerus impar. Augures quatuor. Quinque. Nouem.

ANNOTATIONES IN CAP. XIX.

a ET tamen à principio.] Haec vsque ad Decad. lib. 10. Vide de his L. Gregorium syntag. 17. Historiae deorum Gentilium fol. 742. & 743.
 b Quo tempore Sora & Alba.] Liius eodem libro, sed alio loco, nempe in principio eius libri. Cuius verba haec sunt, Soram atque Albam coloniae deductae: Albam in Aequas sex millia colonorum

scripta. Sora agri Volsci fuerat, sed possederant Samnites, eò quatuor millia hominum missa.
 c Demum à Sylla Dictatore.] Sed aliter L. Florus epitome Liiij lib. 89. Sylla Dictator factus, quod nemo vnquam fecerat, cum fascibus viginti quatuor processit, rebisque nouis reipubl. statum confirmauit: Pontificum Augurumque collegium ampliauit, vt essent quindecim.

d Hi

*Viginti-
quatuor.
Augurum
dignitas.
Reges. &
augures
idem.
Romulus
augur.
Ro. sex op-
timatum
filij Hetruf-
cis traditi.
Augurum
domiciliū
Fefulis.
Singulis
tribubus
singulis au-
gures præ-
fecti.*

ferunt, vt ultra nouem, quidecim creaturentur, ita vt quatuor & viginti essent. ^a Hi ergo velut interpretes internunçii que deorum, tantæ dignationis habiti sunt, vt eum qui aruspicinam fecerat, in senatum adscribi, & inter patres legi, fas esse duceretur. ^b Regibus quoque sicut iura dare & sapere, ita diuinare, regium munus erat. Itaque à primo ortu vrbis, ^c iidem reges & augures erant, qui futura prædicerent, & iura darent. ^d Denique Romulus hoc sacerdotio præditus, optimus augur fuisse traditur. ^e Proditumque est, Romæ optimatum filios sex, Hetruriam populis, vt augurandi artem ediscerent, ex decreto senatus in disciplinam tradi solitos, vt Romæ augurandi scientia & ars innotesceret. Quæ quidem incredibilis & penè diuina ^f Fefulis pollebat, vbi domicilium augurum esse ferebatur, ^g quod & veteri lege sancitum erat, in hæc verba prodigia & portenta ad Hetruscos aruspices, si senatus iusserit, deferuto, Hetruriamque principes disciplinam discunt: quibus diuis decreuerint, procurantio iisdem fulgura & ostenta pianto, auspicia seruato, auguri paræto. & infra: ^m Singulis quoque tribubus

ANNO TATIONES.

d Hi ergo veluti interpretes.] Sic enim Helonum augurem appellat Virgil. lib. 3. Aeneid.

*Troingena interpres diuim, qui numina Phæbi,
Qui tripodas, Clarj lauros, qui sydera sentis,
Et volucrum linguas, & præpetis omina penna.*

Sic Euander Carmentam matrem, Fatiloquam, Deum interpretem vocat apud Liu. i. Decad. lib. i. non adeo longè à principio his verbis, Ioue nate Hercules salue, inquit. Te mihi mater veridica interpres deum aucturum cœlestium numerum cecinit. paulò ante, Euander venerabilior diuinitate credita Carmentæ matris, quam Fatiloquam ante Sibyllæ in Italiam aduentum, miratæ hæc gentes fuerant. Et hi quidem nuncupati interpretes Iouis religionum vocantur ex verbis legis 12. tabularum ascriptis Ciceroni lib. 2. de legibus. Idem Cic. Anton. 13. Vtrum igitur augurem, Iouis Opti. Max. cuius interpretes, internunçii que sumus, vtrum populus Rom. libentius sanciet?

e Regibus quoque iura dare.] Id enim proprium Regum fuit, vt ex pluribus docui in nostris Commentariis Nobilitatis.

f Ita diuinare.] Vide sequentia.

g Iidem Reges & augures.] Vt statim patebit. Nec id solum apud Rom. sed & alios ex Cicerone libro 1. de Diuinat. Sic Anius Deli insulæ Rex & sacerdos erat Virgilio lib. 3. Aeneidos,

Rex Anius, Rex idem hominum, Phæbiq; sacerdos.
Vbi Seruius, Apud maiores, inquit, Rex erat sacerdos & pontifex. Sic hodie Imperatores, pontifices dicimus.

h Denique Romulus.] Cicero dicto lib. 1. statim post princi. Principio huius vrbis parens Romulus, non solum auspiciatò, vrbem condidisse: sed ipse etiam optimus augur fuisse traditur. Idem Cicero eod. lib. Itaque Romulus augur, vt apud Ennium, cum fratre item augure.

i Proditumque est.] A Cicerone eodem illo lib. cuius verba adscribitur, Quocirca bene apud maiores nostros Senatus tum, cum florebat imperium, decreuit: vt de Principum filiis sex singulis Etruriam populis in disciplinam traderentur, ne ars tanta, propter tenuitatem hominum, à religionis autoritate abduceretur ad mercedem, atque quæstum. Festus autem Pompeius lib. 18. Tages, inquit, Ge-

nij filius & nepos Iouis, puer dicitur disciplinam aruspicij dedisse duodecim populis Etruriam traditur. De hoc Cicero lib. 2. de Diuina. scribit ad hunc modum, Tages quidam dicitur in agro Tarquiniensi, quum terra araretur, & fulcus altius esset impressus, extitisse repente, & eum affatus esse, qui arabat. Is autem Tages, vt in libris est Etruscorum puerili specie dicitur visus, sed senili fuisse prudentia. Eius aspectu cum obstupuisset bubulcus, clamorè que maiorem cum admiratione edidisset, concursum esse factum, totamque breui tempore in eum locum Etruriam conuenisse: tum illum plura loquutum multis audientibus, qui omnia eius verba exceperint, literis que mandauerint: omnem autem orationem fuisse eam, qua aruspiciæ disciplina contineretur: eam postea creuisse rebus nouis cognoscendis, & ad eadem illa principia referendis. Quid. lib. 15. Metamorphoseon,

*At nymphas tetigit noua res, & Amazone natus
Haud aliter stupuit, quam cum Tyrrenus arator
Fatalem glebam motis aspexit in aruis,
Sponte sua primum, nulloq; agente moueri.
Sumere mox hominis, terraq; amittere formam,
Orasq; venturis aperire recentia satis.
Indigena dixere Tagen, qui primus Etruscum
Edocuit gentem casus aperire futuros.*

k Fefulis.] Cicero vbi supra.
l Quod & veteri lege sancitum.] Cicero 2. de legibus, vbi hæc omnia huius legis verba, paucis exceptis, adscripsit. Valerius Maxi. lib. 1. cap. 1. de Cerere placanda, Tantum, inquit, studium Antiquis non solum obseruandæ, sed etiam amplificandæ religionis fuit, vt florentissima tum & opulentissima ciuitate decem Principum filij S. C. singulis Etruriam populis, percipiendæ sacrorum disciplinæ gratia, traderentur. In quo Cicero tantum à Valerio dissentit de numero: Sex enim Principum filios tantum scribit Cic. Valerius autem decem.
m Singulis quoque tribubus.] Liuius 1. Decad. lib. 10. Cum inter augures constet imparem numerum debere esse: vt tres antiquæ tribus, Ramnenses, Tatienfes, Luceres, suum quæque habeant augurum. Pomp. Latus de Sacerdotiis Ro. Primum tres augures fuere, à tribus tribubus.

n Postea

olim singuli augures præficiantur, qui sacris cæremoniis prædictionibusque deorum præfissent, publica priuataque auspicia curarent, sicut à Romulo constitutum fuit. ^a Postea verò comitiis curiatis, quæ pontificis maximi dicuntur, non à populo vniuerso, sed à minore parte, & selectis, quibus sacerdotia mandare cura erat, de concilij sententia eligebantur: nanque ipsi nominabant, quos dignissimos iudicant. ^b Nonnunquam si quis augur decepsisset, à duobus vnus nominari, & à toto deinde collegio expeti & cooptari poterat. Qui postquam ad sacerdotium admissi fuerant, mox in augurati, vt mos erat, captatisque auguriis in collegium admittebantur. Et tamen præfentes admitterentur soli, sæpius tamen absentium habitam rationem comperimus, quod lege Iulia cauebatur. ^c Cumque sacerdotia semel collata, ob plurimas causas adimi solerent, solus auguratus perpetuus fuit: ideo semel collatus, quoad vita suppetit, etiam magnis intercedentibus causis viuenti non adimitur. ^d Quare Fabius Maximus proditur duobus & sexaginta annis summa cum laude auguratum gessisse ad vltimam senectam. ^e Si quis tamen augur hulcus pateretur, licet in sacerdotio foret, augurandi tamen ius non habebat. Ex hulceratis quoque aibus auguria captari non licere, (si quidem morbosæ aues auspicia nulla faciunt) sæpe relatū est. ^f In augurum enim collegio illud præcipue seruatur, vt sicut quisque ætate præcedit, ita maxime primatum teneat: quippe inter augures maiores natu, etiam his qui cum imperio sunt, præferri solent. ^g Horum ergo proprium fuit, ex aibus vaticinia obseruare, signaque rerum futurarum, & à diis monira, contemplari: si opportunè euolassent, aut sedes idoneas accepissent, obnunciare: de prodigiis, somniis, auguriis atque oraculis, portentis, extis que responsa dare. Tum obseruationes auspiciozum, procurationes expiationesque vatium libros, portentorum explanationes, & monita deorum edicere, si quid ingruente fato casurum foret, & quod saluis auspiciis fieret. Quodve augurium lætum quodve piaculare esset, quod minas cælestes ingruentesque calamitates, aut fatale exitium afferret, præmonere & vaticinari, quæ lege augurali latius decreta & perscripta sunt, cuius verba adscripsi: Interpretes Iouis optimi maximi publici augures, signis & auspiciis postea vidento, disciplinam tenent, sacerdotisque vincta, virgetaque & salicta publica augurato, quique agent rem duelli, quique populare auspicium præmonent, olli que obtemperant, diuorumque iras prouident. hisque parento, cæli que fulgura regionibus ratis denotant, vrbè que & templa & agios, liberata & effata habent: quæque augures iniusta, nefasta, vitiosa, dira dixerint, irrita infestaque sunt: quique non paruerit, capitale esto. & infra. Ipsique auguriis auspiciisque

ANNO TATIONES.

n Postea verò comitiis curiatis.] Gruchius de Curia comitiis, lib. 3. cap. 2. Comititia autem peculiaria auguribus creandis disces ex Liuius 4. Decad. libro 9.

o Nonnunquam si quis augur decepsisset.] Cicero lib. 2. de legibus & Philippica 2. Augur augurem in demortui locum nominando cooptabat, vt testatur Cicero Philipp. 13. his verbis, In primis paternum auguratus locum, in quem ego eum (vt quod à patre accepi, filio reddam) mea nominatione cooptabo.

p Cumque sacerdotia.] Hæc vsque ad versicul. Quare Fab. sunt Liuij 1. Decad. lib. 1. & Plutarchi probl. c. 99.

q Quare Fabius Maximus.] Liuius 3. Decad. lib. 10. dicit eum augurem duos & quadraginta annos fuisse. Plinius lib. 7. cap. 48. Quinque Fabius Maximus, inquit, tribus & sexaginta annis augur fuit. Valerius Maximus Alexandro subscribit, his verbis, Quæntem Fabius Maximus duobus & sexa-

ginta annis auguratus sacerdotium sustinuit, robusta iam ætate id adeptus: quæ vtraque tempora, si in vnum conferantur, facile sæculi modum expleuerint. Sed & Paulus Aemilius augur factus, sic patriis moribus intendit, sic veterum circa diuina obseruantiam disciplinamque cognouit, vt nominis & honoris duntaxat gratia concupitum prius, auguratum inter supremos magistratus habendum ostendit, philosophis astipulatus, qui religionem scientiam cultus diuini esse definiunt, vt in eius vita scripsit Plutarchus.

r Si quis augur.] Hæc vsque ad vers. In augurum. sunt Plutarchi probl. c. 37. & iterum 73.

s In augurum enim collegio.] Cicero in lib. de Senectate, Neque, ait, solum honore antecessentibus, sed iis etiam, qui cum imperio sunt, maiores natu augures anteponuntur.

t Horum ergo proprium.] Hæc propemodum sunt Ciceronis lib. 2. de legibus. vbi & ipsam legem auguralem posuit.

*Augurum
creatio.*

*Auguratus
minus
non adime-
batur.*

*Augur
quo hulcus
haberet.
Aues in
hulceratis.
Actus
tio in augu-
rum colle-
gio.
Augurum
muru.*

*Lex augu-
ralis.*

v Tum

aut in arce, vel ad veteres curias, augures. potestates vero, nisi in postmuro, auspicia captare fas erat. Sed sciendum non omnibus auguribus, sed solo magistro augurum de celo auspicari licuisse: qui huic muneri praefectus, magister à collegio eligebatur. Obseruatumque, ut si extra urbem, aut in pomœrio, vel domo conducta, seu quouis tabernaculo, quod coeperat, augur auspicetur, & inter augurandum nondum firmis signis, urbem aut pomœrium inauspicato transgressus foret, ut rite caperentur auspicia, primum omitti tabernaculum, & alterum sumi, necesse fore: denuoque auspicari oportere, ex quo nouus auspiciorum instauratur aspectus. Et cum certa dies auspi-

Auspicij
tempora.

*Nam quae deserta & inhospita Testua
Credis, amara vocat, necum qui sentit: & odit,
Quae in pulchra vocas.*

Vbi Acron dicit, Testualoca deserta & difficilia, lingua Sabinorum dici: & deserta & repleta sentibus sic nominari. Porphyron alter interpret, dicit esse loca aspera & syluestria. Lucanus lib. 6. non longè à princ. Testua nemorosa vocat,

Amplexus finis, sultus, nemorosusq; testua.

Varro lib. 6. de lingua Latina, non admodum longè à princ. Testua scribit per c, literam, putatque testua dicta, quasi testua, à tuendis sacris: locaque quaedam agrestia interpretatur, Deo cuiusdam consecrata, Accij testimonio id ipsum confirmans ex tragedia, cui Philoctera nomen est, in hunc modum citato, Lemnia quis tu es mortalis, qui in deserta & testua te apportes loca? Loca enim quae sint, designat, cum dicit Lemnia. Praestolare & celsa Cabyrum delubra tenes, mysteriaque pristina castis concepta sacris. Deinde Volcania tepla sub ipsis collibus, in quos delatus locus dicitur, Alto ab limine caeli. Et Nauis. Expirate vapore vides unde ignes cluet mortalibus diuis. Quare hic qui testua dixit non errauit: neque ideo quod sancta, sed quod ibi mysteria fiunt, ac tuentur, testua dicta, post testua. Hæc Varro.

Aut in arce. Plutarchus in vita Numæ scribit, Numam auguribus sacerdotibusque assumptis Capitolium ascendisse ad captandum augurium. Pontifices vero. Id, ni fallor, accepit à Festo Pompeio lib. 14. dum scribit, Postmurius pontificale pomœrium, ubi pontifices auspicabantur. Dictum autem pomœrium, quasi promurium, id est, proximum muro. Et vix alibi id verbum inuenies: nullibi autem (mihi admodum decipior) postmurius, quo vitur hic Alexander, & credo cum legisse postmurius, non postmurius. Scio autem pomœrium, aut, ut alij legunt, pomerium dictum, quod esset post murum: vel testimonio Varronis lib. 1. aut aliorum computatione 4. lingua Latina. aut Liuij 1. Decad. lib. 1. in hunc modum, Pomœrium, verbi vim solum intentes, postmœrium interpretantur esse. Est autem magis circummœrium, locus, quem in condendis urbibus quondam Hetrusci, quæ murum ducturi erant, certis circæ terminis inauspicato consecrabat: ut neque interiore parte ædificia mœnibus continuarentur, quæ nunc vulgò etiam coniunguntur, & extrinsecus puri aliquid ab humano cultu pateret soli. Hoc spaciū, quod neque habitari, neque arari fas erat, non magis quod post murum esset, quam quod murus, post id pomœrium Romani appellant, & in urbis incremento semper quantum inuenia processura erant, tantum

ANNOTATIONES.

termini hi consecrati proferebantur. In pomœrio autem pontifices auspicari solitos, videri potest ex eo quod scribit Cicero lib. 2. de Natura deorum, loquens de Tiberio Graccho augure, his verbis, Itaque tum illos exire iussit, post autem è prouincia literas ad collegium misit, se, cum legeret libros, recordatum esse vitio sibi tabernaculum captum fuisse in hortos Scipionis: quod cum pomœrium postea intrasset habedi Senatūs causa in redeundo, cum idem pomœrium transiret, auspicari esset oblitus. Itaque vitio Coss. creatos esse. Repetitur hoc exemplum lib. 1. de Diuinatione à Valerio lib. 1. tit. 1. de Cultu deorum, & à Plutarcho in Marcello. Sed interim aduerte ad id, quod scribit Seruius enarrans eum locum Virgilij lib. 6. Aeneid.

Sic effatur, vestigia praesit.

Quia, inquit, proprie effata, sunt augurum preces. Unde ager, post pomœria, vocatur effatus, ubi captabantur auguria. Gellius lib. 13. c. 14. Pomœrium quid esset, augures populi Romani qui libros de auspiciis scripserunt, istiusmodi sententia definiunt, Pomœrium est locus intra agrum effatum, per totius urbis circuitum pone muros regionibus certis determinatus, qui facit finem urbi auspicij. Sed sciendum est non omnibus. Plutarchus in Numa, Capitolium ascendit, ubi qui auguribus praerat, Numæ caput dextra manu tenens, precatus est, & contra quam longissimè prospectum oculi ferebant, quæ à diis immortalibus auspicia signaue mitterentur, circumlustrabat.

z Obseruatumque est. Valerius Maximus lib. 1. cap. 1. de Cultu deorum, à Tiberio, inquit, Graccho ad collegium augurum literis ex prouincia missis, quibus significabat se, cum libros ad sacra populi pertinentes legeret, animaduertisse vitio, tabernaculum captum, comitis consularibus, quæ ipse fecisset: eaque re ab auguribus ad Senatum relata, iussu eius C. Figulus è Gallia, Scipio Nasica è Corsica Romam redierunt, & se consulari abdicauerunt. Cicero lib. 2. de Diuinatione. Auspicium optimum habemus ad omnes res, præter quam ad comitia: quod quidem institutum reipub. causa est: ut comitiorum vel in iudiciis populi, vel in iure legum, vel in creandis magistratibus, Principes ciuitatis erant interpretes. At Tib. Gracchi literis Scipio & Figulus, quod cum augures iudicassent eos vitio creatos esse, magistratu se abdicauerunt. Quod & supra proxime, ubi de postmuro pontificum diximus ex Cicerone lib. 2. de Nat. deorum.

a Et cum certa dies. A. Gellius lib. 3. cap. 2. Magistratus quando vna die eis auspicandum est, & id super quo auspicauerunt, agendum, post mediam

noctem

ciis dicata esset, post mediam noctem ad mediam futuram diem auspicari licere. Septima autem aut sexta diei hora, non decebat: namque incipiente aut crescente die, non autem desinente, iusta auspicia fuere. Post Sextilem quoque mensē, quo tempore aues aut imbecillæ aut morbosæ sunt, vel pulli earum imperfecti, auspicari non licuit: eo enim tempore à pontifice maximo de celo seruare vetabatur. In quod id fuit constitutum, ut non modò morbosis auiibus, sed cuiusque funeri augur admouere manus, & feralia atrectare vetaretur. Si autem post augurium susceptum ad aquam venire contingeret, ne eius interuentu augurium frustraretur, quod aqua intercessu interrumpi certum est, fuis precibus aquam haurire, & vota promittere oportebat. Poteratq; idē & pontifex & augur esse, duobusque simul sacerdotibus præponi, cui etiam licet præibat, sicut pontifici maximo. Et tamen post susceptos honores, auguratus conferri soleret, tamen Fabius Maximus admodum adolescens, priusquam vllum gereret magistratum, auguratum gessisse dicitur. Quotiesque pro diuersis captarentur, illius praualete auspicia, qui in summo esset magistratu, certum est: ideo Consulis auspicia, si cum Prætoris confundantur, præponi haud dubium esse. Fuitque exemplis cognitum, apud augures optimis auspiciis ea geri, quæ pro Reipubl. salute susciperentur: quæ contra, inauspicata esse & monitifica. Illud quoque dixisse non ab re fuerit, occentu soricis dirimi auspicia, sicut aquæ interuentu irrita fiunt: utque luminaria domus auguralis semper aperta sint, nulloque operculo claudantur. Quodque quum auspicia captant, celo non turbido nec procelloso aut pluuio, sed aura silenti & placida, ubi omnia pura & tranquilla sunt, auspicentur, ne venti flatus aut tempestas auium gressus à suo cursu diuertat. Estque ob-

Augur feralia non atrectabat. Post augurium obseruata. Pontifex & augur simul. Maioris magistratus augurium minor præferatur. Auspicia pro reipub. optima. Soricis occentu auspicia dirimenda. Domus auguris aperta. Aura silenti & placida auguria captantur.

ANNOTATIONES.

noctem auspicatur, & post meridiem sole magno: auspicatiue esse & egisse ex eodem die dicuntur. Macrobius lib. 1. Satur. c. 3.

b Namque incipiente. Hæc vsque ad versic. In quo id fuit const. sunt Plutarchi probl. c. 37. ubi horum rationem reddit.

c Morbosis auiibus. Quod supra dictum est. d Sed quicumque funeri. Cornelius Tacitus lib. 1. Neque, inquit, Imperatorem auguratum, & vultuosissimis caeremoniis præditum atrectare feralia debuisset.

e Poteratque idem. Nam Quintus Fabius Maximus augur & pontifex simul fuit, ex Liuij 3. Decad. lib. 10.

f Fabius Maximus admodum adolescens. Ut patet ex Liuij 4. Decad. lib. 3. Sed & idem Liuius 3. Decad. libro 9. in si. tradit Titum Sempronium, admodum adolescentem, augurem creatum: quod tunc, inquit, petrarum erat in mandandis sacerdotibus. Titus Sempronius Gracchus (ut memoriae prodidit Plutarchus in Gracchis) P. filius, seditioforum Gracchorum pater, qui bis Coss. & censor fuit, idemque & summus augur & vir sapiens, vir mira fortitudine & æquitate præditus, coopertus in collegium augurum, cum esset admodum adolescens. Paulus Aemilius, qui Persem cepit, iuuenis factus est augur, ut scribit Plutarchus in vita Pauli Aemilij.

g Fuitque exemplis cognitum. Id dictum est. Q. Fabij Maximi apud Tullium in Catone maiore, ubi sic scribit, Augur cum esset, dicere ausus est, Optimis auspiciis ea geri, quæ pro reipub. salute fierent: quæ contra remp. ferrentur, auspicia contra fieri. Cicero Philip. 11. Iupiter ipse sanxit, ut omnia, quæ

reipub. salutaria essent, legitima & iusta haberentur. Vbi videtur Cicero illud Hæctoris ad Polydamanem fratrem exprimere, cum is augurem suaderet de rebus gerendis consulere Iliad. 12.

Id est, Augurium optimum, pro patria pugnare.

Eobanus sic vertit,

Augurium tamen est, quod praualeat omnibus, unum pro patria pugnare, armis defendere ciues.

Ita etiam vertit Budæus,

Augurium felix patriam tutariet unum.

Quæ & ipsa sententia citata est, & probata Aristotelis Rhetoricorum lib. 2. ipsi Ciceroni ad Atticum lib. 2. epist. 19. Plinio Iuniori lib. epistol. 1. epist. 18. ad Tranquillum. Aphthonio in præexercitamentis, & Plutarcho in lib. de fortuna & virtute Alexandri. h Occentu soricis. Valerius Maximus lib. 1. c. 1. de Cultu deorum, de Fabio Maximo Occentus soricis auditus, Fabio Maximo Dictaturam, C. Flaminio magistrum equitum deponendi causam præbuit. Plinius lib. 8. cap. 57. Soricem occentu dirimi auspicia, annales refertos habemus.

i Sicut aquæ interuentu. De quo supra dictum est.

k Utque luminaria domus. Hæc vsque ad versic. Estque obseruatum. sunt Plutarchi problem. cap. 72. ubi horum reddit rationem.

l Estque obseruatum. Seruius in 9. eclog. Virgilij enarrans illud,

Chaonias dicunt, aquila veniente, columbas.

Sed idem paulò aliter in 12. Aeneid. in eum locum,

Cesserit Ansonio si fors victoria Turno.

Sic, inquit, in auguriis prima posterioribus cedere. Vide Gellium lib. 13. cap. 14. & in seq.

*Minora
auspicia
maioribus
cedebant.*

feruatum, vt minora auspicia semper maioribus cedant, licet priora sint. ^m Siquidem cornicis aut columbarum auspicia, aquila superueniente irrita fiunt: aquilarum vero augurium, fulmine adueniente nullum est.

ANNO TATIONES.

^m Siquidem cornicis, aut columbarum.] Quod non obscure probat illud Virgilij ecloga 9. Ex quo loco ipse Seruius dicit in posteriore illo loco, id ideo esse, quia aquila plus potest, quam columba. vt & ipse dicit eiusdem loci autoritate in lib. 2. eiusdem operis ibi, *Iuppiter omnipotens, precibus si flecteris ullis, Aspice nos.*

Qui essent equifunales in Tranquillo, contra nonnullorum interpretationem probabilis opinio. Cap. XX.

Nceps quaestio fuit apud grammaticos, ambiguo sensu in vtranque partem agitata, qui essent equi funales, qui in solenni triumpho apparatus iuxta triumphantis currum incedebant. Nuper in caetu patriciorum, in controuersiam certamenque venit, quonam modo accipi conueniat, quod est in Tranquillo dictum, Tiberium Actiaco triumpho Augusti currum fuisse comitatum sinistro funali equo, quum Germanicus dextero veheretur: qui essent funales equi, quarebatur. Cumque varia & ferè populari opinione ferrentur, nobisque quum minimè probarentur, visum tandem est, funales dici equos, qui funibus alligati currum triumphantis traherent: quibus praesentibus, summi imperatores vestabantur triumpho die, in quibus iugeni pueri sedere veteri more solebant. Praetextatos enim filios in equis triumphantium vehi, & Cicero meminit, & multi prodidere. ^c Quare Paulus Aemilius, deuicta Macedonia, filios duos impubes: & ^a Germanicus currum quinque liberis onustum, in triumpho duxit. ^c M. quoque Antoninus Philosophus, & Verus triumpho die mille puellas virgines in equis triumphalibus vexere. ^t Vel quod in his infiderent qui funalia praeferebant & faces, propterea

*Funales e-
qui apud
Suetoniu.*

*Praetexta-
ti filij in e-
quis trium-
phantium.*

ANNO TATIONES IN CAP. XX.

^a Quod est in Tranquillo.] In Tiberij Caesaris vita, cap. 6. sic scribit, Dehinc pubescens, Actiaco triumpho currum Augusti comitatus est sinistro funali equo, quum Marcellus, Octaviae filius, dextero veheretur. Itidem Statius in sexto Thebaidos, in ludis Archemori, equum nomine Thoen dixisse videtur funalem, qui iugalis erat, & in cursu equestri Armeto inseruiebat, tanquam tertius ille habenalis in triga, Sic enim ait,

*Nec verbera voce,
Nominebusq; cient Pholoen Admetus & Irin
Funalemq; Thoen.*

Equi loris iuncti hinc & inde curru triumphali, funales dicebantur, & alio nomine Habenales. Cuius rei mentio fit à Dionysio in 8. Antiquitatum, scribente, Institutum vetus fuisse & heroicum, vt trium equorum curru in ludis decurrerent. Duobus enim equis iunctis tertius iuxta adhibebatur, Habenalis, dictus: qui iunctus loribus à praetertrahendo, simulque iungendo *αγῆμα* vocabatur à praefcis.

^b Et Cicero meminit.] In Oratione pro L. Muræna, Aut cum sedere, inquit, in equis triumphantium praetextati potissimum filij soleant.

^c Quare P. Aemilius.] Id accepisse videtur à Plutarcho in vita ipsius.

^d Et Germanicus.] Cornelius Tacitus de Germanici triumpho sic scribit, C. Coelio, L. Pomponio Coss. Germanicus Caesar ad 7. Calend. Iunias triumphauit de Cheruscis Catisque, & Angitua-

riis, quæque aliae nationes vsque ad Albim. colunt: lecta spolia, captiui, simulachra montium, fluminum, praetiorum: bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur. Augebat inuentum visus eximia ipsius species, currusque quinque liberis onustus.

^e M. quoque Antoninus Philosophus.] Iulius Capitolinus in vita illius.

^f Vel quod in his infiderent.] Vtruncunque sit, certe clarum est, funale dici à fune: nam & funale pro ipso fune accipitur apud Lium 5. Decalib. 2. paulò ante fi. Funda media, duo funalia imparia habebat. Accipitur & pro re quapiam lucente ex fune, aut cera, aut alia re pingui composita. Vnde & funalis cereus apud Valerium Maximum, vbi loquitur de C. Duillio, lib. 3. cap. 7. C. autem Duillius, qui primus naualem triumphum ex Peenis retulit, quotiescunque epulaturus erat: ad funalem cereum, praesente tibicine & fidicine à caena domum reuertii solitus est. Et simpliciter funali pro cereo apud Cicero. de Senect. Delectabatur, inquit, crebro funali & tibicine: quæ si nullo exemplo priuatus sumperat, tantum licentiae dabat gloria. Et Plinius, aut quisquis est, in lib. de viris illust. Duillio, inquit, concessum est, vt praesente funali & praesente tibicine, à caena publica rediret. Hic simpliciter funale appellat, quod Valerius, vbi supra, vocat cereum funalem. Ouid. lib. 12. Metam.

- Et primus ab ade

Lamp

funales dictos veterum autoritate probari: ^s nam peruulgatum ferè est, faces & lumina tam in apparatu triumpho quam iuxta triumphantem deferri solere. ^h Diuus enim Caesar ad lumina quadringenta in Capitolium triumphans ascendit, elephantis lychnos dextra sinistraque gestantibus. Quod eò constitutum ferunt, tum vt spectatior triumpho apparatus & conspectior foret, tum vt lumina, si fortè tenebris obortis, pompæ triumphali non sufficeret dies, ad arcendas tenebras praesto forent: ipseque triumphans, luminibus circa adhibitis, conspectior fieret. Propterea haud ab re visum sicut in Caesaris triumpho elephantos lychnos gestasse legimus, compari modo funalia & faces equos iuxta triumphantem ferre, dici probabiliter posse. Vnde funales equos à funalibus, quæ in equis triumphalibus praeferebant, probè dici argumentamur. Ex quibus licuit nobis aestimare, vel quod funibus currum traherent, vel quod faces iuxta triumphantem deferrent, sicut veteri exemplo probatum est, funales equos dici & aestimari.

*Vnde faces
les dicti.*

ANNO TATIONES.

Lampadibus densum rapuit funale coruscis.
Syllius Italicus lib. 6. in fi. de hoc eodem Duillio, loquens, ait,

*Cui nocturnus honos funalia clara sacerq;
Post epulas tibicen adest.*

Seruius in illud lib. 1. Aeneidos in fine,
- Et noctem flammis funalia vincunt.
Funalia, inquit, à funibus, qui intra ceram sunt. Hos

ante usum papyri cera circumdatos habebant. Vnde funera dicta: quia funes incensi illa praecedebant.

^g Nam peruulgatum est faces.] Vt patet exemplo scq.

^h D. enim Caesar.] Sueton. in vita illius, cap. 37. sic tradit, Ascenditque Capitolium ad lumina, quadraginta elephantis dextra atque sinistra lychnuchos gestantibus.

Qui fuerit apud veteres cœnandi vsus, quæ hora prandij & cœna, quorūque singulis lectis cœnabant, & quid apud exteros.

Cap. XXI.

Antiquis ^a torum ex palustri vlua, & ^b ex stramento, ^c vel ex cespite fuisse, & longo tempore ex pulte non pane Romanos victitasse, perspicuum exemplis & probatum est: postea quum annis intercedentibus ex illo agrosticultu desitū esset, ^c mensas in quibus epularentur, ex acere aut fraxino

*Torm &
cibus pri-
mi seculi.
Mensa.*

ANNO TATIONES IN CAP. XXI.

^a Antiquis torum ex palustri vlua.] Naso lib. Fastorum primo, inopiam & frugalitatem praefcorum Romanorum graphicè describens, ait,
*Dum casa Martigenam capiebat parua Quirinum,
Et dabat exiguum fluminis vlua torum.*

Et paulò post,
*Nec pudor in stipula placidam cepisse quietem,
Et saenum capiti supposuisse, fuit.*

^b Et ex stramento.] Iuuenalis sat. 6. in prin.
*Syluestrem montana torum cum sterneret vxor
Frondebis, & culmo, vicinarumq; ferarum
Pellibus.*

Plinius lib. 18. cap. 3. Quies somnūque in stramentis erat. vide in praeced.

^c Vel ex cespite.] Seneca in Hercule Octavo actione 2.

*Cespes Tyrio melior ostro
Solet impudicos ducere somnos.*
Virgilius libro 8. Aeneidos describens Euandri in Aeneam beneuolentiam, qui cum epulis solemnibus accepit, Sic enim ait,

*Hæc ubi dicta: dapes iubet & sublata reponi
Pocula, gramineoq; viros locat ipse sedili,
Præcipuumq; toro & villosi pelle leonis*

Accipit Aeneam.

^d Et longo tempore ex pulte.] Plinius lib. 18. cap. 8. Pulte non pane vixisse longo tempore Romanos manifestum: quoniam inde & pulmentaria hodièque dicuntur. Et Ennius, antiquissimus vates, obsidionis famem exprimens, offam eripuisse plorantibus liberis patres commemorat. Et hodie sacra prisca atque natalium pulte fritilla conficiuntur: videturque tam puls ignota Græciæ fuisse, quam Italiæ polenta. Valerius Maximus lib. 2. ca. 1. de modo comedendi antiquorum, Erant, inquit, adeo continentiae attentis, vt frequentior apud eos pulsivus, quam panis esset,

^e Mensas, in quibus epularentur, ex acere.] Ex Plinio lib. 33. cap. 11. Ante se autem paulò lignea rotunda solida, nec multò maiora quam mensas fuisse. Se quidem puero, quadrata & compacta, aut acere operata, aut citro cepisse. Et de acere quoque probat illud Virgilianum lib. 8. Aeneidos,

- Solioq; inuitat acerno.

Illudque Martialis mensæ acernæ apophoretum 90. libro 14.

*Non sum crispæ quidem, nec syluæ filia Mauræ,
Sed norunt lautas & mea ligna dapes.*

quadratas, & deinde orbiculatas fecisse, in quibus paraderent & cœnarent, satis constat Quem morem à Laconibus Romanos sumpsisse crediderim, quibus nullæ fuere mensæ nisi ex robore. Romanis enim antea lecti erant Archiaci & Bœotici, humiles & breues. Labentibus deinde moribus, tanta luxuriæ factæ sunt, ut ærati primum lecti, abaci, triclinia, & monopodia, quæ Cn. Manlius Asia deuicta primum vexit in triumpho, deinde citreæ mensæ, quæ elephantinis pedibus sustinebantur, orbiculatæ, magno sumptu fierent, quarum precium auro appendebant, aut ex ebore vel testudine, sectis putaminibus in laminas, quod Carbilus Pollio instituit primus: adeo ut non modò mensas, sed lectos & repositoria testudinum putamine ve-

ANNO TATIONES.

f Quadratas.] Plinius d. lib. 33. c. 11.

g Deinde orbiculatas.] Athenæus lib. 11. cap. 13. reddit rationem quare prisca circulares mensas parabant. Quod in orbem & circuitum factum est, orbiculatum dicitur. Vnde poma orbiculata à Varone lib. 1. de Re rusti. cap. 59. quæ rotunda sunt, figuramque habent orbis in rotundum circumacti. Vide infra ex Seruio. Et Sueton. in Nerone. Præcipua cœnationum rotunda, quæ perpetuò diebus ac noctibus, vice mundi circumageretur.

h Archiaci.] Horatius Epistolarum lib. 1. epist. 5. in princ.

Si potes Archiacis conuiuia recumbere lectis.

Archaicis nonnulli doctissimi viri legunt. Sunt autem Græco nomine Achæici lecti Latino antiqui: id est antiquo modo & more fabricati. Vtitur hoc nomine Dionysius Halicarnassensis lib. 2. Quomodo autem mensæ Archaicæ, eodem modo, & lecti Archæici sunt appellati: suntque intelligendi lecti imperitè & parum eleganter facti.

i Labentibus deinde moribus.] Hæc vsque ad ea verba, Deinde citreæ mensæ. sunt Liuij 4. Deca. lib. 9. non adeò procul à princip. Et super eo quod dictum est de Asia, Plinius lib. 33. cap. 11. sic scribit, Asia primum deuicta luxuriam misit in Italiam &c. k Citreæ mensæ.] Est huiusmodi mensæ citreæ apophoretum Martialis lib. 14. c. 89.

Accipe felices, Athlantica munera, sylvias,

Aurea que dedit dona, mirra dabit.

Athlantica autem appellat, quòd in Athlante monte Mauritaniæ sylua est, quæ citrum arborem & cedrum producit, vnde mensarum infania: quas fœminæ viris contra margaritas regerant, ut scribit Plinius libro 13. cap. 15. in princip. vbi & tu videbis immensa mensarum pretia. Et de his mensis citreis est illud Lucani lib. 9.

Sed citri contenta comis vinebat, & umbris

In nemus ignotum nostra venere secures,

Extremoq; epulas mensasq; petiunt us orbe.

Sunt tamen qui ibi legunt cedri. nam & ex ea arbore mensas fuisse factas satis constat ex Plinio lib. 13. cap. 15.

l Quæ elephantinis pedibus sustinebantur.] Vide infra proximè.

m Orbiculatæ.] Seruius in eum locum Virgilij lib. 3. Aeneidos,

Ambefas subigat malis absumere mensas.

Ambefas, inquit, vndique efas: id est, rotundas. Maiores enim has habebant, in honore deorum

Paniceas.

n Quorum pretium auro appendebant.]

Ad quod nonnihil illud Martialis super citatum. o Aut ex ebore.] Celsus Iurisconsult. in l. Labeo. ff. de suppel. leg. Nam, inquit, fictili, aut lignea, aut vitrea, aut ærea denique suppellectili utebantur: nunc ex ebore, atque testudine & argento: iam ex auro etiam atque gemmis suppellectili vtuntur. Iuuenalis satyra 11.

*At nunc diuitibus cœnandi nulla voluptas,
Nil rhombus, nil dama sapit, purere videntur
Vnguenta, atque rose, latos nisi sustinet orbes
Grande ebur, & magno sublimis pardus hiatu.
Dentibus ex illis, quos mittit porta Syenes,
Et Mauri celeres, & Mauro obscurior Indus,
Et quos deposuit Nabathæo bellua saltu,
Iam nimis capitig; graues.*

p Vel testudine, lectis.] Hæc vsque ad ea verba, In cœnalis enim, sunt Plinij lib. 9. cap. 11. Testudinum putamina, inquentis, secare in laminas, lectosque & repositoria his vestire, Carbilus Pollio instituit, prodigi & sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenij. Sed & lectos olim ex testudine factos fuisse, testis est Philo Iudæus in lib. de vite contemplatiua his verbis, Triclinia lectos habent eburneos, aut testudineos, aut pretiosioris materia, gemmatos plerosque, stratos auro intexta purpura, vel aliis floridis coloribus variis oculis allicientibus. Et Lucianus in Asino aureo, κλίνη ἢ μεγάλη ἀπὸ χελώνης ἰνδιανῆς περιποιημένη. id est, lectus erat magnus ex Indica testudine factus. Et ex eo Apuleius lib. 10. eiusdem tituli, Lectus, inquit, Indica testudine perlucidus, plumea congerie tumidus, veste ferica floridus. Iuuenalis sat. 11.

Nemo inter curas & serua duxit habendum,

Qualis in Oceani fluctu testudo nataret,

Clarum Troiengenis factura & nobile fulcrum.

Vnde est illa indignatio Senecæ in lib. 7. de beneficiis cap. 9. Video elaboratam scrupulosa distinctione testudinem, & fœdissimorum pigerrimorumque animalium testas, ingentibus pretiis emptas, in quibus ipsa illa, quæ placet varietas, sublitris medicatis, in similitudinem veri coloratur. Plinius lib. 16. cap. 43. Portentosa ingenia appellat, quæ materiam in mari quæsiuere ad lectos, testudinemque in hoc secuere. Idem quoque Plinius lib. 33. cap. 11. autoritate Fenestellæ, dicit Tiberij Cæsaris principatu testudine repositoriis argentum addi ceptum. Vide præterea in præced.

q In

stirent. In cœnaculis enim domorum aut tricliniis tribus lectis, prisca illi sedentes cœnabant, in quibus tres fuisse mensas Varro significat, ex quibus vna vinaria orbiculata, cylibantum dicta, à poculis quas κύλιαν Græci vocant: altera lapidea, oblonga columella suffulta, cui cartibulum: tertia, quadrata quæ vasa detinebat, cui vrnarium dixere nomen. Persæ verò, quum antea in vimineis toris discumberent, postea lectos auro fulgentes, & gemmis magnificè construxere, in quibus vasa non minoris census adæquarunt, quos tanto censu excultos, ac regium apparatus in castris, Pausanias quum deuicto Mardonio ad Platæas vidisset illo neglecto, modica mensa Laconicam cœnam fecisse dicitur. Græci in symposio Græcienli frequenter cœnabant. Apud Romanos verò Heliogabalus argenteas primus mensas habuisse dicitur: quibus in solempni epulo. duæ tantum mensæ adhibebantur, vna carniū, altera pomorum. Namque veteribus cibus mundus erat & simplex, neque operosis condituris, aut appetentia exquisitis, sed sine apparatu & sine impensa. Prandium enim & cœna in propatulo fiebat, quia palam cœnare dedecus non erat: secretò verò cœnasse, probro & ignominia fuit. Id quod Lacedæmoniis Lycurgi lege cauebatur: quod ideo constitutum ferunt, ne quis splendidus altero vesceretur. Hyemeque ad focum, æstiuo anni tempore in aprico cœnabant.

ANNO TATIONES.

q In cœnaculis.] Varro lib. 4. Vbi cubabant, cubiculum: vbi cœnabant, cœnaculum vocitabant. Posteaquàm in superiore parte cœnare ceperunt: superioris domus vniuersa cœnacula dicta. Posteaquam vbi cœnabant, plura facere ceperunt, ut in castris ab hyeme hyberna. Hybernium domus vocarunt: contra æstiuum. Cœnacula dicuntur ad quæ scalis ascenditur, ut scribit Festus Pompeius lib. 3. Sed & de cœnaculo diximus supra lib. 3. c. 14.

r Aut tricliniis stratis tribus lectis.] Seruius lib. 1. Aeneidos in eum locum,

Auleis iam se regina superbis

Aurea composuit sponda.

Scribit antiquos stratis tribus lectis epulari solitos, errareque eos, qui triclinium dicunt ipsam basilicam, aut cœnationem. Vnde Cicero in Oratione pro Murena, Atque ille rogatus, ut triclinium sterneret, strauit pelliculis hædinis lectulos punicanos. Et Horat. Seru. lib. 1. sat. 4.

Sæpe tribus lectis videas cœnare quaternos.

Vbi Acron interpres, id est duodecim in triclinio: nam & inde triclinium dictum est, à tribus lectis. Iuuenalis sat. 5.

Ergo duo post,

Si libuit, menses neglectum adhibere clientem,

Tertia ne vacuo cessaret culcitra lecto,

Vnà simul ait.

Ex quibus Iuuenalis verbis appetitissimum est, triclinium discubitorium tribus fuisse instructum lectis, atque inde nomen accepisse.

s Prisca illi sedentes.] Vide infra.

t Varro.] Lib. 4. de lingua Lat.

v Persæ verò.] Hæc vsque ad vers. Græci in symposio. sunt Herodoti lib. 9. Plutarchi in Apophtheg. Pausania, & Cleombroti.

x Apud Romanos verò Heliogabalus.] Lampridius in vita illius. Primus deinde mensas & captas argenteas habuit.

y Quibus.] Seruius in lib. 1. Aeneidos ibi,

Postquam exempta fames epulis, mensæq; remota.

Vbi non carniū dicit, sed epularum. quod non longè distat: nisi quòd alterum altero generalius. est. Verùm idem Seruius in lib. 8. eiusdem operis in eum locum,

Instaurant epulas & mensæ grata secundæ

Dona ferunt.

Idem dicit quod hic Alexander.

z Nanque veteribus.] Hoc in sequentibus videbitur.

a Prandium enim & cœna in propatulo fiebat.] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. Fuit, inquit, etiam illa simplicitas antiquorum in cibo capiēdo humanitatis simul & cōtinentiæ certissimus index. Nam maximè viris prandere & cœnare in propatulo, verecundiæ non erat, nec sanè vllas epulas habebant, quas populi oculis subiicere erubescerent. Et Isidorus lib. Etymologiarum 20. cap. 2. Macrobius verò lib. 3. Saturnal. cap. 17. in princ. scribit legibus Rom. præceptum fuisse, ut patentibus ianuis pransitaretur & cœnaretur. Sic ut oculis ciuium testibus factis, luxuriæ modus fieret. Hinc est quòd Iuuenalis sat. 1. conqueritur suorum temporum mores, qui à prisca illa viuendi norma declinassent, quodque suæ ætatis homines maiorum instituta mutassent, propter luxuriam, nec iam in propatulo, sed intra priuatas aedes multiuga, luxuriosaque, & lautè parata cœna, cœnarent,

Quis ferula septem

Secretò cœnauit auus.

b Id quod Lacedæmoniis.] Plutarc. in probl. cap. 32. & ante illum, Strabo lib. 15. vbi idem dicit de Indis. Sed & Reges ipsi Lacedæmonij, cum domi erant, in commune conuiuabantur, ut tradit idem Plutarc. in Agelilao. Et Aegyptij, & Mosy-næci in propatulo vescebantur. Priorum, scilicet, Aegyptiorum testis est Herodotus, cum ait, Domi ventrem exonerant, exterius in viis comedunt: reddentes rationem, Quæ sunt turpia, sed necessaria, ea in occulto fieri debere: palam verò quæ non sunt turpia. Posteriorum Pomponius Mela lib. 1. c. 21.

*Cœna in-
tium.
Secunda
mensa.*

Iberi.

Græci.

*Attica bel-
laria.
Platonis
bellaria.*

^c Ouum verò & mel, initium cœnæ fecere. ^d in secundis mensis, poma & ^e mel, sicut ad principia conuiuij, & multiformes nuces dari assuevere. ^e Apud maiores autem semen candidi papaueris cum melle & ^h lactuca plerunque mensas secundas fecit. ⁱ deinde, vt vua, ficus, pyrum, & alia pomorum genera darentur ^f bellaria in vsu fuit: Iberis autem, vt in symposiis glandem in secundis mensis tribuant, magni putabatur. ^g Græcis oua cum turdis & leporinis carnibus, ac mellitis placentis, secundæ mensæ frequentius data sunt: quibus erat iste mos, vt in fine cœnæ linguas igne torridas, post sermones degustandas darent. ^m Præcipua tamen bellaria traduntur fuisse Attica lauta atque eximia. ⁿ Platonis verò bellaria fuere ficus, cicer, faba, myrti bacca, & ex

ANNO TATIONES.

^c Ouum verò.] Horatius Serm. lib. 1. sat. 3.

- Si collibuissest, ab ouo

Vsq̄ ad mala citaret, Io Bacche, modo summa

Voce, modo hac resonans, quæ chordis quattuor ima.

Vbi Porphyriion interpres, Ouum enim, inquit, hodiè que initium cœnæ, quippe cum in gustu statim à balneis offeratur: mala autem apud veteres inter cætera secundæ mensæ offerebantur. Athenæus lib. 2. Dipnoso. auctoritate Naucratitæ, scribit in conuiuijs oua apponi solita. Idem tradit lib. 14. cap. 17. etiam in secunda mensa oua apponi, his verbis, *ἰδίωθεν δὲ οὐ ἐν τῇ δευτέρῃ γεγραπένῃ.*

^d In secundis mensis poma.] Iam dictum est nuper ex Horatio & ipsius interprete. Sed non omitendus Ouidius in elegia de Nuce,

Poma cadunt mensis non interdicta secundis.

Vbi etiam intelligit de nucibus. Pollux lib. 6. cap. 11. speciatim nominat ea, quæ secundæ mensæ erant apud Græcos.

^e Et Mel.] Infrà in verbo, Apud maiores autem.

^f Et multiformes nuces.] Suprà ibi, In secundis mensis poma. & infrà ibi, Deinde vt vua. ex Horatio. Præterea videbis Athenæum lib. 14. cap. 17. ex Clearcho in Pandroso, his verbis,

Cape aquam in manus, nequaquam: bene habet, cape bone.

Nihil peius puer, impone mensæ nuces ac bellaria.

Et Macrobius lib. 3. Satur. c. 18.

^g Apud maiores autem.] Plinius lib. 19. cap. 8. non procul à fin. Papaueris, inquit, fatiui, candidi semen tostum in secunda mensa cum melle apud antiquos dabatur.

^h Et lactuca.] Horatius Serm. lib. 2. sat. 4.

- Nam lactuca innatat acri

Post vinum stomacho. -

Vbi Porphyriion interpres, Hinc, inquit, apparet apud veteres vltimis mensis lactucam dari solitam. & Martialis lib. 13. epig. 14.

Claudere quæ cœnas lactuca solebat auorum.

Dic mihi cur nostris inclinat illa dapes?

Athenæus autem lib. 3. cap. 11. Omnibus, inquit, antiquis in more positum erat, vt neque vuluas ante cœnam afferrent, neque lactucas, vel aliud huiusmodi quidpiam, velut nostris temporibus inualuit consuetudo.

ⁱ Deinde, vt vua.] Virgilius loquens de vua Rhodia lib. 2. Georg.

Non ego te mensis & diis accepta secundis

Transferim Rhodia. -

Et Horatius Serm. lib. 2. sat. quoque 2.

- Tum pensilis vua secundas,

Et nux ornabat mensas, cum duplici ficu.

Martialis lib. 5. epig. 120. ad Toranium,

Mensa munera si voles secunde,

Marcentes tibi porrigentur vna,

Et nomen pyra, quæ ferunt Syrorum:

Et quas docta Neapolis creauit,

Lento castaneæ vapore toste.

Vinum tu facies bonum bibendo.

Posthac omnia forte, si mouebit

Bacchus, quam solet, & surtionem,

Succurrent tibi nobiles oliuæ,

Piceni modo, quas tulere rami,

Et feruens cicer, & tepens lupinus.

Purua est cœnula, quis potest negare?

Ex quibus intelligis quæ eo tempore fuerunt secundæ mensæ.

^k Bellaria.] Ea significant omne genus secundæ mensæ. nam quæ *πέμματα* Græci, vel *τεργήματα* dixerunt, ea veteres nostri bellaria appellauerunt, vt tradit Gellius lib. 13. cap. 11. & Macrobius lib. 2. cap. 8. & lib. 3. cap. 18. in princ. Scribitas autem, quæ inter bellaria sunt, esse secundæ mensæ, docet Martialis lib. 3. epig. 17. his verbis,

Circumlata diu mensis scriblita secundis

Vrebat nimio seu calore manus.

Heraclides autem Tarentinus apud Athenæum lib. 2. cap. 10. vtrum bellaria in principio cœnæ apponi debeant, vt in quibusdam Asiæ locis, & in Græcia consueuerunt, an in fine. Nam si in fine, maiore accidit nutrimento in ventrem & viscera prius ingresso, nuces, bibendi gratia, illatas cibisque immixtas, inflationes & nutrimenti ipsius corruptiones operari, quia id quod sequitur natura supernatate, & ad digerendum est operosum: ex quo cruditates fiunt & ventris oppressiones.

^l Græcis oua.] Hæc vsque ad versu. Quibus erant sunt Athenæi lib. 14. Dipnosophist. c. 17. auctoritate Aristophanis in Leptinisco, Alexidis in Polycheia & aliorum, Dabatur, inquit, ouum etiam in secunda mensa, velut lepores, turdi que cum placentis inferebantur. Sed quod ad placentas, de quibus hic Varro in satyra Menippea apud Gellium libro 12. (aliàs 13.) cap. 11. & Macrob. lib. 2. Satur. cap. 8. de secunda mensa eas remouet.

^m Præcipua tamen bellaria.] Plato libro 3. de Republ. vituperat huiusmodi bellaria, quæ tamen plurimis, vt dicit, iucunda & delicata videntur.

ⁿ Platonis. In lib. 2. de Iusto.

o Fertur

fago glans prunis tosta. ^o Fertur Heliogabalus pro luxus affluentia parasitos in secundis mensis nouo genere edulij saginasse: nam cereas dapes, aut lignea edulia vel eburnea, sæpe fictilia aut marmorea exhibuit, quum per singulos missus tantum biberent, velut vescerentur, & manus abluerent ^p Panem verò paniceasque mensas non argenteis vasculis, sed vimineis canistris Romani inferebāt: Græci verò per promas. ^q Quos ex multiplici genere variarunt: ^r nam & plebeius erat, & siligineus, qui candore præstabat: & tritico, præcipue ^s Campano, quod (autore Varrone) cæteris præstaret, ^t sicut in Falerno vinum, ^u in Casinati oleum, in ^x Tusculano ficum, in ^y Tarentino mel præferebatur cæteris. ^z Erat & secundarius panis, & ^a ostrearius, ^b artolaganus,

*Panes &
panicea
mensa.*

*Panis spe-
cies.*

ANNO TATIONES.

^o Fertur Heliogabalus.] Lampridius in illius vita, Parasitis in secunda mensa sæpe ceream cœnam, sæpe ligneam, sæpe eburneam, aliquando fictilem, nonnunquam marmoream etiam, vel lapideam exhibuit: ita vt omnia illis exhiberentur videnda de diuersa materia, qua ipse cœnabat, cum tantum biberent per singula fercula, & manus, quasi comedissent, lauarent.

^p Panem verò paniceasque mensas.] Seruius lib. 1. Aeneidos eo loco,

Dixit, & in mensa laticum libauit honorem,

Primaq̄ libato summo tenuis attingit ore.

Tangit, inquit, morem Rom. qui Paniceas sacrasque mensas habebant, in quibus libabant.

^q Quos ex.] Scilicet panes, & quod mox dicit, variarunt, scilicet, Romani, vt vtrunque ex sequentibus apparet.

^r Nam & plebeius & siligineus.] Plebeius quis sit nomen indicat: Siligineus autem delicatior erat. Seneca ad Lucillum epist. 120. Vtrum hic panis sit plebeius, an siligineus, ad naturam nihil pertinet. Illa ventrem non delectari vult, sed impleri. & rursus 124. Non habet panem meus pistor, sed habet villicus, sed habet attiensis, sed habet colonus: Malum panem, inquis. Expecta, bonus fiet, etiam illum tenerum tibi, & siligineum fames reddet. Ideo non est ante edendum quam illa imperet. Licet sint qui in vtroque loco similagineum legant. Plinius autem lib. 18. cap. 8. tradit Siliginem proprie dici tritici delicias. & cap. seq. in princip. E siligine, inquit, laucissimus panis, piltrinarumque opera laudatissima. Sed & iterum c. 10. in princip. tradit similagineum ex tritico fieri laudatissimum. Et vt intelligas an, & quid inter vtranque, scilicet, siliginem, & similagineum intersit, vide ipsum Plinium dictis locis. Cæterum panis similaginei meminit Ecclesiasticus cap. 39. his verbis, Initium necessariæ rei vitæ hominum, aqua, ignis, & ferrum: sal, lac, & panis similagineus, & mel, & botrus vua, & oleum, & vestimentum. Sed & tu interim vide quid de albo pane scripsimus in Commentariis Nobilitatis cap. 20.

^s Campano.] Imò verò ipse Varro lib. 1. Rei rusticæ, cap. 2. tritico Appulo primas, vt farri Campano tribuit, Quod far, ait, conferam Campano? quod triticum Appulo? quod vinum Falerno? quod oleum Venafro? & Plinius lib. 18. c. 7. triticum Italicum cæteris præfert.

^t Sicut in Falerno vinum.] Varro vbi suprà, de quo & nos diximus in dictis Commentariis Nobilitatis, c. 31. nu. 454. incip. in libello.

^v In Casinati oleum.] Varro, vbi suprà, non Casinati, sed Venafro, siue Venafrano principatum tribuit, vt etiam Strabo lib. 5. non semel, & Plinius lib. 15. c. 2. Vnde & Horatius Car. lib. 2. Ode 6.

- Vbi non Hymeto

Mella decedunt, viri atq̄, certat

Bacca Venafro. -

Et lib. Serm. 2. sat. 4.

- Insuper addes

Pressa Venafra quod bacca remisit oliuæ.

Idem Sat. 8. huius lib.

Hic missum ius est oleo, quod prima Venafri

Præsit cella. -

Iuuenalis sat. 5.

Ipsæ Venafro piscem perfudit.

Subaudi oleo.

Præstitisse cæteris oleum Venafranum declarat hoc Martialis distichon lib. 13. Xenio 98.

Hoc tibi Campani sudauit bacca Venafri:

Vnguentum quoties sumis, & istud olet.

Verum Catinum & Venafrum eadem aut proxima videri possent ex Catone Rei rusticæ cap. 136. dum scribit quo pacto pollintionem in agro Catinato & Venafri sic dari oporteat. Sed eadem non esse constat ex eodem, qui ea separat cap. præcedenti, & Plin. lib. 3. c. 5.

^x In Tusculano ficum.] Laudantur & ficus Articæ, & Laconicæ, & alia apud Athenæum multorum auctoritate lib. 3. c. quoque 3.

^y In Tarentino mel.] Quod & affirmat Horat. loco illo Car. lib. 2. Ode 6.

^z Erat & secundarius panis.] Plinius lib. 18. c. 9. vbi hunc cibarium appellat his verbis, Et Cibarij, quod secundarium vocant, sextarios quatuor. Suetonius in Augusto, cap. 76. Secundarium panem, & pisciculos minutos, & caseum bubulum manu pressum, & ficos virides biferas maxime appetebat. Isidorus lib. 1. Etymologiarum c. 2. Horatius epistol. lib. 2. epist. 1.

- Vinit siliguis & pane secundo.

^a Et ostrearius.] Plinius lib. 18. cap. 11. Panis, inquit, ipsius varia genera prosequi superuacuum videtur: aliàs ab obsonijs appellati, vt Ostrearij: aliàs à deliciis, vt Artolagani: aliàs à festinatione, vt Speustici: necnon à coquendi ratione, vt Furnacei, vel Artopticij, aut in elibanis cocti.

^b Artolaganus.] Plinius d. lib. & cap. Hos tamen pro minus delicatis accipere videtur Cicero lib. 9. Epistolarum familiar. epistol. 20. eius lib. omnium verò 172. ad Papyrium Patum, Dediscende tibi sunt sportellæ & artolagani tui. Artolaganus autem

genus

^c Speustitius, ^d subcinericius, & ^e artoptesius: inter quæ pisanam velur saluberrimam magnopere commendarunt, quæ à Græcis sumpta origine, ad Romanos fluxit. ^b Postquam alicam Romani inuenere, cuius Græci inexpertes sunt. Græcis quoque multiplicia panum genera comperimus: ^b nam & zymitas, hoc est fermentatos, & obelias, & cribanitas & canchrydias & apyritas, pytirias & pyrinos, panes legimus. ^a Placentarum quoque genera varia, tarentinas, crassianas, siculas, clustras, plicias, guttatas, montianas, mustaceas & spiras, quæ fiunt ex caseo. ^a Proditumque memoriæ est, antiquissimos Romanorum, cœnæ tantum panem adhibuisse, prandio verò carnibus vesci, non elixis, sed assis & veru decoctis, aut frictis: ^m quibus Parthi abstinebant, & nisi venatu quæsitis, nulli vesci permissum. ^o Et quum paucissimi conuiuæ erant, non minores tribus: quum plurimi, non ultra nouem in eadem mensa eisdemque lectis cœnitabant: ^p tamen vetus feratur adagium, Septem conuiuium, nouem conui-

Placentarum genera.
Cena veterum Romanorum.
Conuiuium plurimum.
Adagium.

ANNOTATIONES.

genus cibi ab ἀρτος, id est, panis, & λαγάνον, quod Græcè dicitur, vt exponit Hesychius, author Græcus, genus placentæ ex similia in oleo coctæ in patella: est etiam, eodem authore, genus panis oleo aspersi. Et Athenæus lib. 3. c. 16.

^c Speustitius.] Plinius d. ii. cap. lib. 18. à festinatione dici scribit ἀρτος enim Græcè, festino significat. ^d Subcinericius.] A ratione coquendi quidam panes nuncupati sunt, vt fumacci & subcinericij, qui sub cinere coquantur. Græcè ἐγκυρσίας ἀρτος. At non memini me legisse apud Latinos de subcinericio pane, præterquam in sacris Bibliis, vt Genesis cap. 18. Iudicum cap. 7. & 3. Regum 17. & 19. Osee c. 7. & fortè alibi. Subcinericij panis mentionem facit apud Athenæum lib. 3. c. 15. Nicostratus in Aedituo, & ingeniosus obsonator Arcestratus. ^e Artoptesius.] Plinius lib. 8. cap. 9. & 11. Dicitur autem Artoptesius, ab artoptesia instrumento panibus coquendis accommodato: cuius meminit Plautus in Aulularia act. 2. scæ. quoque 2.

Ego hinc artoptam ex proximo utendam peto
A Congriore.

Talis autem panis erat tostus & inde nomen. nam Græcè τήνω, est asso, siue torreo, & ἀρτος, panis: vnde & artoptota instrumentum ad panem tostum faciendum. Hæc Beroaldus in Suet. Augustum ca. 76. Est & alius panis Depsticus (vt id addas) apud Catonem Rei rusticæ, cap. 74. Sed nonnulli ibi legunt Depstium.

^f Magnopere commendarunt.] Plinius lib. 18. cap. 7. & lib. 22. ca. 25. & Galenus lib. 1. de Facultate aliment.

^g Postquam, Alicam Ro. inuenere.] Plinius lib. 18. cap. 11. Galenus vbi supra. Athenæus libro 1. Dipnos. in vniuersum tribuit Italis. De ea autem est apud Martialem lib. 13. xenium 6.

Nos alicam, mulsam poterit tibi mittere diues,
Si tibi noluerit mitteret diues, eme.

Porro quo pacto ex hordeo aut zea, alica confici possit, docet Palladius lib. 7. qui Iunius inscribitur, cap. 12. & Constantinus Cæsar lib. de Agricultura 3. cap. 7.

^h Nam & zymitas.] De his septem, præterquam Apyritis scribit Iulius Pollux lib. 6. cap. 11. diciturque ὀβελίας, tanquam dicas veruales, quod scilicet verubus sunt affaci, vel constipati: vel quia

venderentur obolo. κλιβανίται, clibanarij, de quibus Plinius d. lib. 18. cap. 11. κληροδία, vt legit Pollux vbi supra, siue etiam κληροδία, qui aliquibus apyritæ, ex eo genere tritici, de quo Theophrastus lib. 8. historia Plantarum, cap. 4. κληροδία, fursuræ ceteris (vt scribit Pollux) viliores. κληροδία, tritici. zymitis aduersi sunt azymi. Sed alia multa genera panis videbis apud eundem Pollucem in d. lib. Isidorum Etymologiar. lib. 20. cap. 2. Rhodigin. lib. 9. cap. 16.

ⁱ Placentarum quoque genera.] Vide de his Cælium Rhodiginum vbi supra, & de alijs Pollucem in d. lib. c. 11. & Athenæum lib. 14. c. 19.

^k Proditumque est memoriæ.] Valerius lib. 2. cap. 1.

^l Non elixis, sed assis.] Hic omnino vide in nostris Commentariis Nobilitatis, cap. 31. vbi aperit multisque testimoniis docui veteres illos, & Græcos, & Romanos his vti solitos.

^m Quibus Parthi abstinebant.] Veluti in sequentibus patebit.

ⁿ Et nisi venatu quæsitis.] Iustinus lib. 41. Parthorum mores & victum describens, tradit Parthos carne non nisi venatibus quæsitæ vesci.

^o Et cum paucissimi conuiuæ erant.] Gellius autoritate M. Varronis ex satyris Menippæis, lib. 13. cap. 11. sic scribit, Dicit autem conuiuarum numerum incipere oportere à Gratiarum numero, & progredi vsque ad Musarum: id est, proficisci à tribus, & consistere in nouem: vt cum paucissimi conuiuæ sunt, non pauciores sint, quàm tres: cum plurimi, non plures quàm nouem. Macrobius eiusdem Varronis autoritate lib. 1. c. 7. Hincque alludit illud Horatij Car. lib. 3. Ode 19.

- Da, puer, angurios
Murene tribus aut nouem
Miserentur cyathis pocula commodis.
Qui Mulas amabat impareis,
Ternos ter cyathos attonitus petet
Vates, treis prohibet supra
Rixarum metuens, tangere Gratia
Nudis iuncta sororibus.

^p Tamen vetus feratur adagium.] Apud Iulium Capitolinum in vita L. Veri Imperatoris. De quo vide Erasimum Chiliadis primæ centuriæ 3. cap. 97.

q Græcis

cium facere, quod scilicet obstrepente multitudine tumultuantur potius quàm in sobrio cõuictu sint. ^q Græcis quatuor aut quinque conuictores vnus mensis adhibere, satis erat. Carmanis verò separata singulis conuiujs sedes sunt, & sua cuique in accubitu mensa. ^r Fertur tamen L. Verus imperator præter exempla maiorum, cum duodecim solenni conuiuio primus accubuisse. Homerus vsque ad decem probauit. ^s In symposio autem Platonis octo cõueniunt & viginti: ^t In quibus mensis Romani liberos cum pueris puellisque adhibebant, qui ad fulcra lectorum, ^v serui ad pedes. ^x In ipsis

Græci.

Carmani.

L. Verus
numerū cõ
uiuorum
auxit.

ANNOTATIONES.

q Græcis quatuor aut quinque.] Athenæus lib. 1. Dipnosiphist. cap. 1. vbi describit in eam rem versus Arcestrati Syracusij, vel Geloij in inscripta calstronomia, vt voluit Chrylippus,

Cænare vnà homines hinc diuite mensa,
Atque adsint illi vel tres, vel quatuor omnes:
Non plures, vel quinque, foret nam cæna parata
Militibus rapide promptas rapientibus escas.

Quo significatur conuiuas aut tres, aut quatuor, aut ad summum quinque esse debere: aliàs mercenariorum & raptio viuientium conuentum esset. Sed id perpetuum non erat apud Græcos: quandoquidem apud Lacedæmonios conuenire solebant ad cœnam quindenij, aut paulò pauciores, vel plures, vt ait Plutarchus in vita Lycurgi. Alexander Seuerus multitudine conuiuorum offendebatur, dicens, se in theatro & circo manducare.

^r Fertur tamen L. Verus.] Iulius Capitolinus in vita illius, Et notissimum eius quidem, inquit, fertur tale conuiuium, in quo primum duodecim accubuisse dicitur: quum sit notissimum dictum de numero conuiuarum, Septem conuiuium, nouem verò conuiuium.

^s In symposio autè Platonis.] Athenæus dicto lib. 1. cap. item 1. ad finem. Verum in Timæo ipsius Platonis tres aut quinque requiruntur εἰς δύο ἑσῆς ἀποδίδεσθαι. At Lacedæmonijs in suis conuiujs (vt supra hoc eodem cap. diximus) conueniebant quindenij: ferebantque singuli farinae medimnū singulis mensibus, vini choas octo, casei quinque minas: præterea obsonij gratia, perparum quiddam numerorum: ad hæc verò, siqui sacricasset primitias: aut si quis venatus esset, partem prædæ in conuiuium mittebat, vt tradit Plutar. in Lycurgo.

^t In quibus mensis.] Suetonius in Claudio, c. 32. Adhibebat, inquit, omni cœnæ & liberos suos cum pueris, puellisque nobilibus, qui, more veteri, ad fulcra sedentes, vescerentur. Cornelius Tacitus lib. 13. scubit moris fuisse principum liberos, cum ceteris eiusdem ætatis nobilibus sedentes vesci in aspectu propinquorum propria, & parciore mensa.

^v Serui ad pedes.] Seneca lib. 3. de Beneficijs, ca. 27. Seruus, inquit, qui cœnanti ad pedes steterat, narrat, quæ inter cœnam ebrius dixisset. Suetonius in vita Caligulae, cap. 26. illum arguit quod nihilo reuerentior leniorque erga Senatam: quosdam summis honibus sanctos, cœnanti ipsi modò ad pluteum, modò ad pedes stare succinctos linteo, passus esset. Ceterum scribit Agretius Grammaticus, circum pedes dici obsequia seruorum, ante pedes amicum. Hinc est illud Cicero. dictum in 3. in Verrem actione, Seruos artifices pupilli cum haberet domi,

circum pedes autem homines formosos & literatos suos esse dicebat, se emisse. Martialis autem lib. 3. epig. 40. seruos, qui conuiujs assunt ad pedes simpliciter appellat,

At ipse retro flexus ad pedum turbam
Inter catellas anserum exta lambentes
Partitur apri glandulas palestritis.

Idem lib. 7. epig. 19. ad pedes dicit,
Nec esculenta sufficit gula præda,
Misto lagenam replet ad pedes vino.
Et lib. 12. epig. 88.

Bis Cotta soleas perdidisse se questus,
Dum negligentem ducit ad pedes vernam,
Qui solus inopi præstat & facit turbam:
Excogitavit homo sagax & astutus,
Ne facere possit tale sepius damnum,
Excelsatus ire capit ad cœnam.

^x In ipsis autem lectis.] Sunt verba Valer. Maximi lib. 2. cap. 1. post princip. Et ad id quod dicitur, Viris cubantibus illud sciendum est, de cœnantibus vel vescentibus dici solitum accumbere, discumbere, recumbere: sed id inter ea differre, quod accumbere, deorum est: Virgil. lib. 1. Aeneid.

- Tu das epulis accumbere dentum.

Discumbere, hominum est: Idem Virg. in eod. lib. Iam pater Aeneas & iam Troiana iuuentus
Conueniunt, stratos, super disumbitur ostro.

Et paulò post,

- Toris iusti discumbere pictis.

Recumbere ferarum est, hincque illud lib. 8. Aeneidos de Cerbero,

- Te ianitor Orci

Ossa super recubans antro semesa cruento.

Hæc Acton in Horat. Carin. lib. 1. Ode 27. Verum hæc differentia non semper obseruatur. Nam & accumbere de hominibus dicitur apud Plautum in Amphitryone actus 2. scena 2.

A L C. Cæna apposta est, cænuisti mecum, ego accubui simul.

A M P H. In eodem lecto? A L C. in eodem. s. o. s. heu non placet conuiuium.

Ciceronem in 3. in Verrem actione Tum ille negauit, moris esse Græcorum, vt in conuiuio viorum accumberent mulieres. De qua re loquens idem ipse Cicero paulò antè, verbo discumbendi vsus est. Et 7. in Verrem actione, Muliebria quotidie conuiuia essent, vir accumberet nemo, præter ipsum. Lilius 3. Decad. lib. 8. Cœnatumque simul apud Regem est, eodem etiam lecto Scipio atque Aldrubal (quia ita cordi Regi) accubuerunt. Vti etiam verbum accubare, quod est eiusdem significationis apud Cicronem lib. 4. Tusculanar. quæst.

Græuisi

Femina apud Græcos non accumbebant cum viris: Græcorum bibendi mos

autem lectis cum viris cubantibus fœminæ sedentes cœnitabant: à principio enim maiores nostri sedentes epulabantur Laconum more, adhibitis etiam principum liberis apud summos viros, cum ceteris id ætatis pueris nobilibus, qui propria & parciore mensa, in conspectu affinium vescabantur. Apud Græcos verò fœminas in vilis conuiuio accumbere nisi propinquorum, non licebat: quibus consuetudo mansit vt in primis epulis breuioribus poculis transigerent, in fine verò laxiora adhiberent: quare Græco more bibere, est capaciore poculis haurire, quibus lex data, vt in

ANNOTATIONES.

Grauiissimus author in Originibus dixit Carò, motem apud maiores hunc epularum fuisse, vt deinceps qui accubarent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes atque virtutes. & in Catilinam, Qui mihi accubantes in conuiuio eructam in sermonibus suis eadem bonorum. Et Columellam li. ii. c. i. Nec nisi sacris diebus accubans cœnet. Sed & recumberet de hominibus quoque dici, probat illud Plinij Iunioris Epistolæ lib. 4. epist. eius lib. 22. omnium autem 88. incip. Interfui Principis, Cœnabat Nerua cum paucis, Vciento proximus, atque etiam in sinu recumbebat. Et iterum epist. omnium 100. Recumbebat mecum vir egregius Fidius Rufinus, super eum municeps ipsius. Et Mart. lib. 2. epig. 19.

Debet Aricino conuiuia recumbere cliuo,

Quem tua felicem Zoile, cœna facit,

Et lib. 7. epig. 77.

Sportula nulla datur, gratis conuiuia recumbis.

Sed quicquid sit de ea Actonis differentia, satis constat viros in conuiuio cubate solitos, siue id accumbere, aut accubare: siue discumbere, aut recumbere vocemus. Quod & videre quoque licet ex Cicero ad Atticum lib. 5. epistol. eius lib. 1. omnium 87. Discubimus omnes præter illam: cui tantum Quintus de mensa misit, illa reiecit. Et Gellio lib. 3. c. 19. Apud cœnam Favorini Philosophi cum discubitu fuerat, caputque apponi cibus, seruus assistens mensæ legere inceperat. Quod intellige secundum ea, quæ sequuntur.

y A principio enim maiores.] Virgilius lib. 7. Aeneidos,

Hæ sacris sedes epulis, hæc ariete cæso

Perpetuis soliti patres considerare mensis

Vbi Seruius, Maiores enim, inquit, nostri, sedentes epulabantur: quem morem habuerunt à Laconiis & Cretensibus, vt Varro docet in libris de Gente populi Romani, in quibus dicit quid à quaque traxerit gente. Quem etiam locum Virgilij in id expendit ipse Seruius in eundem lib. 1. Aeneidos eo loco,

At domus interior regali splendida luxu

Instruitur. -

Quod & ipsum antiqui Græci obseruabant ex Homero lib. 3. Odyssææ,

ἀμφὶ τῶν ἐλκῶν καὶ ἰδρῶσε παρὰ δαίτη.

Id est,

Amborum prehensit manum, & sedere fecit ad conuiuium.

Et iterum ad finem eiusdem libri,

- δαίτων ἐξόρδοι.

- Epulabantur sedentes.

Aegyptij testimonio sacrorum Bibliorum, Genesis

cap. 43. ad finem, vbi sic scribit, Rursusque lota facie egressus Ioseph, continuit se, & ait, Ponite panes. Quibus appositis, seorsum Ioseph, & seorsum fratribus, Aegyptiis quoque, qui vescabantur simul, seorsum (illicitum est enim Aegyptiis comedere cum Hebræis, & prophanum putant huiusmodi conuiuium) sederunt coram eo primogenitus iuxta primogenita sua, & minimus iuxta aratrem suam. Id quod expendens Philo Iudæus in libro, cui titulus est, de Ioseph, Nondum, ait, discumbendi mos receptus erat. Et Heroës & Macedones, vt tradunt Duris, & Egésander, & ex eo Athenæus lib. 1. ca. 11. Quod & testimonio Homeri scribit Athenæus lib. 5. c. 3.

Inde thronos sedete super sedesq; paratas.

Idem dicit Athenæus lib. 8. c. 13.

z Laconum more.] Quod iam dictum est, ex Varrone & Seruio in præced.

Adhibitis etiam Principum liberis.] Hæc sunt Suetonij & Taciti, quorum verba supra adduximus in verbo, In quibus mensis.

b Apud Græcos.] Cicero in 3. in Verrem actio. cuius etiam verba attulimus ibi, Serui ad pedes. & Probus Aemylus in protémio eius lib. quo clarorum virorum vitas describit. Et idem quoque apud Macedones obseruatum fuisse, intelliges ex Herodoto lib. 5. & Iustino lib. 7. Mulier enim quæ contra viri voluntatem, vel eo ignorante, extraneorum conuiuia petierit, repudiari poterit, iuxta I. consensu. C. de repud. Conuiuia enim, Veneris præludia sunt. Accurs. in l. quod ait lex. ff. ad leg. Iul. de adult.

c Quibus consuetudo mansit.] Alexander Aphrodisæus huius rationem reddit proble. cap. 81. Et ex hoc miratur Anacharsis apud Laërtium in vita illius, cur Græci initio conuiuij paruis poculis vterentur: vbi verò saturati essent, maioribus. Athenæus libro 1. cap. 18. autoritate Aristotelis in Tyrhenorum legibus, scribit Tyrhenos cœnate cum mulieribus dispositis sub eodem vestimento.

d Græco more bibere.] De quo Cicero in 3. in Verrem actione. Vos omnes Verres certiores facit quid opus esset, maturè veniunt, discumbitur: sit sermo inter eos & inuitatio, vt Græco more biberetur: hospes hortatur, postquam maioribus poculis, celebratur omnium sermone lætitiæque conuiuium. Sed vide infra in verbo, Nonnulli Græco more.

e Quibus lex data est.] Cicero lib. 5. Tusculan. quaest. Mihi, ait, quidem in vita seruanda videtur illa lex, quæ in Græcorum conuiuio obrinetur: Aut bibat, inquit, aut abeat. & rectè. Aut enim fruatur pariter cum aliis voluptate potandi: aut, ne sobrius in violentiam vinolentorum incidat, antè discebat.

Sic iniu

symposiis aut biberent, aut abirent. Sicut apud Scythas scythiffare, erat intemperatius bibere. Nonnulli Græco more bibere dicunt esse, quoties deos aut amicos inter pocula appellarent singulos nominatim, toties haurire, & largè merum bibere: vt quæ quum magistratus & honores dabant, vina pateris circumferrent: cumque alicui propinassent, nominatim designare cui poculum darent: & primò deos, deinde amicos appellare: totiesque haurire affatim, & bona à diis precari. Et tamen vino vim sapientiæ adhiberi putarent, si quando tamen vinum aqua admiscerent, illud tepesfactis niuibus diluebant, nonnunquam marinam vino adhibebant, quo incorruptus foret. Romanis etiam corollas poculis accipere, festisque diebus coronatos &

Scythiffare.

Propinatio.

Vini dilutio apud Græcos. Corona in conuiuio.

ANNOTATIONES.

Sic iniurias fortunæ, quas ferre nequeas, defugiendo relinquant. Cantio Græca conuinalis hæc erat, πέντε πίνε, πέντε πίνε, ἀμα τήσασα. hoc est, bibe quinque, bibe tres, bibe quatuor cyathos.

f Sicut apud Scythas scythiffare.] Herodotus lib. 6. & ex eo, & Chameleonte Heracleote in libro de Temulentia Athenæus lib. 10. Dipnosophist. c. 8. & rursus ex Hieronymo Rhodio in lib. de Ebrietate 11. cap. 17. Erasmi. Chil. 2. cent. 3. c. 17. Quid autem sit Abscythiffare videbis apud eundem Athenæum lib. 12. cap. 8. in fi.

g Nonnulli Græco more.] Asconius Pædianus in d. 3. actio. in Verrem Ciceronis: Græco more bibere est cum cyathis mero plenius saltare: & primò deos, deinde amicos suos nominantes, toties merum bibere, quoties Deum & charos suos nominatim vocant. ad quem morem alludit Horatius lib. Car. 3. Ode 19.

Da Luna properè noua

Da noctis medietate, da puer auguris &c.

Vbi Acton, Hoc modo veteres festiuitatem conuiuiorum celebrare consueuerant, vt singulos vini cyathos sub singulorum deorum, aut charissimorum hominum nomine in poculis apponi iuberent. & vide infra in verbo, Et ne intepescerent.

h Et tamen vino.] Martialis lib. 5. epig. 65.

Sextantes Calliste duos infunde Falerni

Tu super æstiuas Alcine funde nives.

Et lib. 12. epig. 17.

Ebria Setimo fit sape & sape Falerno:

Nec nisi post niueam cacuba potat aquam.

Et lib. 14. epig. 103.

Setimos moneo nostra niue frange trientes,

Pauperiore mero tingere lina potes.

Et seq. epigram.

Attenuare nives morant & lintea nostra:

Frigidior calo non salit vnda tuo.

Et epig. 117.

Non potare niuem, sed aquam potare vigentem,

De niue commenta est ingeniosa sitis.

Et Plinius lib. 19. cap. 4. Hi nives, illi glaciem portant, penâque montium in voluptatem gulæ vertunt. Seruatur aliorum æstibus, excogitanturque, vt alienis mensibus nix algeat. Alter Plinius Iunior Epistolarum lib. 1. epist. 15. de quodam suo conuiuio loquens, Paratæ erant, inquit, lactucæ frigidæ, cochlear terna, oua bina, alica cum mulso, & niue. Athenæus quoque lib. 3. cap. 21. autoritate Alexidis & Dioxicratis in Inscripto: Euthyclis in Decocto-ribus, Xenophontis in Memorabilibus, Charetis

Mytilenæi in Historiis de Alexandro: Strattidis in Refrigeratoriis, & Callistrati Commistorum lib. 7. Ostendit veteres niuibus in potu cum vino vsos fuisse. Quibus adde Ciceronem lib. 4. de Finibus, Quibus vinum diffusum sit è pleno cœnophoro, cui nihil dempsit nix. Ita enim eum locum emendauit Paulus Manutius. Sed illud tamen non omiserim huiusmodi aquam niualem esse admodum insalubrem, vt videre licet ex Aristotele probl. sectio. 2. 4. quaest. 19. & Gellio lib. 19. c. 5.

i Romanis etiam corollas.] Hinc enim illud Virgilij lib. 1. Aeneidos,

Crateras magnos statuunt & vina coronant.

Quia scilicet, vt scribit ibi Seruius, antiqui pocula coronabant. Et ad id quoque trahit illud libro 3. Aeneidos,

Tum pater Anchises magnum cratera corona

Induit, impleuitq; mero, diuosq; vocauit,

Stans celsa in puppi. -

Illudque lib. 7. eius operis,

Crateras magnos statuunt, & vina coronant.

Vbi idem Seruius dicit vina ibi accipi pro pateris, citatque locum illum proximum. Nec Romani tantum, sed & Græci id faciebant, vel Homero teste lib. 21. Odyssææ,

- κῦροι δὲ κρήνησιν ἐπέσειπυον ποτήρια.

Quæ sententia etiam Tibulli autoritate lib. 21. elegia 5. confirmari potest,

Ami è Vestæ sacris tendent umbracula certis

Vincta, coronatus stabit & ipse calix.

k Festisq; diebus coronat.] Coronatos antiqui fuisse in cõporationibus, testimonio sunt Plautus, Virgilius, Ouidius. Ille enim in Amphitryone act. 3. scena 4.

Capiam mihi coronam in caput, assimilabo me esse ebrium.

Et iterum in Pseudolo act. 5. sce. 2. post princ.

Quid te ego video? PSEVD. cum corona ebrium Pseudolum tuum.

Virgilius de Sileno ebrio loquens ecloga 6.

Serta procul tantum capiti delapsa iacbant,

Et grauis attrita pendebat cantharus ansa.

Et lib. Aeneid. 7.

- Frondenti tempora ramo

Implicat. -

Vbi Seruius, Diebus enim, inquit, festis ita epulabantur. Ex quo loco Alexander id accepisse videtur, quod hinc dicit. Ouidius lib. 5. Fastorum,

Tempora suilibus pinguntur tecta coronis,

Et latet iniecta splendida mensa rosa.

Cretenfes.
Lufitani.
Græci.
Galli.
Galata.

Indi.

Spartani.
Phiditia.

aut vomerent. ^c Cretenfibus, accubantes vefci, inftar magni criminis erat, itaque ftantes epulabantur, ^a contrâ Lufitani: nam fedentes cœnitabant: ^c quod Alexander Macedo fecit, qui fedens vefcebatur. Græci quoque in toris ex boum tergoribus afsidentes, ordine ludunt & vefcuntur ¹ Galli, dum cœnant, in ftamētis afsident. ^b Galatæ in pellibus luporum aut canum. Cato iunior post ciuile bellum, non accumbens vt prius, fed fedens, cibo parciore vfus fuit. ^h Contrâ de Terentio Varrone & ¹ Hannibale legitur, vt post affictas res ftantes cœnitarent. ^k Apud Indos folus rex in lecto ex ftamētis facto accubat, cæteri fedentes epulantur. ¹ Spartanis cōmunia erant conuiuia, pauperes cū ditioribus eodem vefcūtur obfonio: feftis que diebus, quos ^m Phiditia nuncupant, ⁿ nigrum ius ^o & panem igni duratum apponunt: ^p vt que regi duplum

ANNOTATIONES.

^c Cretenfibus.] Seruius, autoritate Varronis in libris de Gente populi Romani, in eum locum Virgilij lib. 7. Aeneid.

- Hic ariete cafo

Perpetuis foliti patres confidere menfis.

Sic fcribit, longis ad ordinem exæquatis fedentium. Maiores enim noftri fedentes epulabantur: quem morem habuerunt à Laconibus & Cretenfibus. Heraclides autem in Politis fcribit Cretenfes fedentes in thronis epulari. Pyrgion quoque lib. 3. Legitimorum apud Athenæum lib. 4. cap. 5. tradit Cretenfes fedentes comedere, iunioribus illis miniftrantibus. Quo etiam in loco idem Athenæus, eiuſdem Pyrgionis & Doſiade libro 4. Rerum Cretenſium autoritate, cuiuſmodi eorum conuiuia eſſent memorie prodidit.

^d Contrâ Lufitani.] Strabo libro 3. de Luſitanorum ritibus, fic fcribit, Pro oleo butyrum vſurpant, fedentes cœnitant, ædificatos in pariete hemicyclos habentes. Similiter & Illyrij apud Hermapum libro 2. Philippicarum rerum, & ex eo Athenæus lib. 10. cap. 14. Illyrij, ait, cœnant bibuntque fedentes, mulieresque ducunt in conuentus.

^e Quod Alexander Macedo.] Duris apud Athenæum lib. 1. Dipnoſoph. cap. 11. & Plutarchus in vita ipſius Alexandri. Subdit autem Athenæus ex Hegefandro, in more poſitum fuiſſe apud Macedones, vt nullus decumberet inter conuiuas, niſi extra retia aprum interfeciſſet: tunc enim federe inter conuiuantes licebat.

^f Galli.] Strabo lib. 4. Hanc etiam, inquit, in ætatem vulgò humi cubant, cœnitantes in ſtramentis afsident, plurima illis cum lacte eſca.

^g Galatæ.] Diodorus Siculus cap. 6. aliàs 9. Cœnant fedendo omnes, non in fedibus, fed in ſolo ſuper luporum, aut canum ſtratis pellibus. Alia de cœnis Galatarum videbis apud Athenæum libro 1. cap. 11.

^h Contra de Terentio Varrone.] Iulius Frōntinus lib. 4. Stratagematōn, ca. 5. barbam capillūmque ſubmiſit, & poſteâ nunquam recubans cibum cepit. eadem fcribit Eutropius Rerum Roman. lib. 3. cap. 3.

ⁱ Et Hannibale] Plutarchus in vita illius.

^k Apud Indos.] Philoſtratus in vita Apollonij, lib. 2. cap. 12. cuius verba libuit ſubſcribere, Rex in lecto è ſtramentis facto accubat: iuxtaque ipſum ex agnatis eius ad ſummum quinque, cæteri fedentes epulantur.

^l Spartanis.] Strabo lib. 10. Plutar. in Apophtheg. Lycurgi.

^m Phiditia nuncupauit.] Ariſtotel. Politicōn lib. 2. cap. 7. Cicero lib. 5. Tuſculan. quaſtio. Quid viſtum Lacedæmoniorum in Phiditiis nōnne videmus? vbi cūm tyrannus cœnauiffet Dionyſius, negauit ſe iure illo nigro, quod cœnæ caput erat, delectatum. Plutarchus in Lycurgo. Cuiuſmodi autem erant, ac quibus cibus in his Phiditiis vterentur, quantumque quiſque in eo conferebat, ſigillatim declarant Dicæarchus in Inſcripto Tripolitico, Sphænius Reipubl. Laconicæ lib. 3. Molpis in opere eiuſdem tituli, & alij apud Athen. lib. Dipnoſt. 4. cap. 4.

ⁿ Nigrum ius.] Cicero vbi ſuprà, Plutarchus in Cleomene, & in antiquis Lacedæmoniorum inſtitutis ſtatim poſt princ. à Cicerone paulūm diſſentit. ſic enim ſcribit, Ferunt Dionyſium tyrannū emiſſe Laconicum coquum huiſce iuris nigri gratia, illiq; imperaſſe, vt ſibi ius illud concinnet, impendat nulli parcens: quo deguſtato offenſum deſpuiſſe: tunc Dionyſio dixiſſe coquum, O Rex, hoc ius tunc guſtandum eſt, cūm Laconica exercitacione te exercueris. Exercitaciones autem Laconicæ ſunt, venatus, palæſtra, eurous, ſol, puluis: quibus haud dubiè rebus fames & ſitis parantur: quibus condimentis condiendæ ſunt epulæ, ſi eas ſuaues ſcitiq; ſaporis eſſe concupiſcimus.

^o Et panem igni duratum.] Plutarchus in Alcibiadè, Nam cūm viderent ipſum ad tondendam vſque ad cutem barbam, more Laconico, tonfores adhibere, & frigidis balneis vti & duro pane, nigroque iure vefci, vix adduci poterant vt crederent eum eſſe virum, quem acceperant in omni deliciarum genere fuiſſe verſatum. Idem in Cleomene, Amicorum cuidam aliquando ſubiratus eſt, quod hoſpites conuiuio ſuſcipiens, vinum nigrum & panem duratum igni appoſuiſſet. vbi legendum videtur, ius: non vinum.

^p Vt que Regi duplum.] Herodorus li. 6. deſcribens Spartanorum Regum dignationes & iura, ſic tradit, Quoties aliqua publica viſceratio fit, primi in cœna Reges diſcumbant: & iis primis diſtribui incipiat vtrique eorum duplum omnium, quam cæteris conuiuiis. Xenophon in Orat. de Laudibus Ageſilai, Duplicem, inquit, portionem in conuiuiis ex conſtituto accipiens, nec ſic quidem tota vtebatur, verū ſimplici, nec integra ea, contentus, reliquum diſtribuebat: ratus geminam Regi portio-

nem dari,

obſoniorū quàm cæteris detur, lege ſancitum erat, non ſocietatis gratia, ſed vt poſſet obſonio quem vellet honorare. Qui etiam aſſuerant ^a excellentium virorum laudes ignauorum ſœda ſcelera in epulis canere ad lyram, ^c quæ dicunt ſcolia. Idem apud Athenienſes: nam in celebri epulo quod ^d Syſitiā vocat, tenuiores cum ditioribus vnâ conueniūt, & æqualem obſoniorum partē ferunt. Cretenſes eiuſmodi comeſſationes, ^e andria dicunt, ^f Perſæ titthenidia, ^g Græci *τελειον*, ^h Syri grammatias. Fuere quoq; ^a Spartanis cœnæ copides, in quibus capra immolabatur, & ^b alia æclon. ^c Apud Indos ara menſæ in modum conſtituta, pluribus accubantibus circūm: in ea que carnis appoſitis, quilibet conuiuia è ſua ſede ad menſam vadit, & quam vult partem capit, atque in ſedem reuerſus, carnis & pane vefcitur. ^d qui etiam comeſſationes

ANNOTATIONES.

nem dari, non ſocietatis gratia, ſed quò poſſit, quem velit honorare. Idem Xenophon in Reipubl. Lacedæmoniorum non procul à ſi. Atque, vt Reges in publico diſcumberent, conuiuium eis publicum, Lycurgus ſcilicet, inſtituit, & duplici parte in cœna honorauit: non vt duplo magis quàm alij ederent, ſed quò & ex hoc, quem vellent, honorare quirent.

^q Excellentium virorum laudes.] Nam in Platonis Sympoſio Alcibiades Socratis laudes decantat. & apud Plutareſium in Ariſtotele Calitheſes Alexandri. Idque ipſum faciebant Romani, vt poſteâ dicitur.

^r Quæ dicunt ſcolia.] De huiſmodi carminibus conuiualibus, quæ Græci ſcolia vocant, meminit Plato in Gorgia, Ariſtophanes in Auibus & in Vefpijs. Plutarchus Sympoſiacōn lib. 1. & in Muſica, vbi, Pindari autoritate, huiſce carminis inuentionem tribuit Terpandro, cūm ea nullus in cantu vſus antea fuiſſet. Scolia autem Græci interpretantur *συμπονία ᾠματα*, id eſt, conuiuales cantilenas: carmina conuiualia, ſic diſta, quòd nō quiuis ea caneret, ſed eruditi duntaxat. Vide Rhodiginum lect. Antiquarum lib. 12. cap. 15. Eraſmum in Prouerbijs, Admeri nœnia, Carica muſa, canere ad myrtum.

^s Syſitiā vocant.] Strabo lib. 10. ſic ait, Ideoque pueri ad conuentus, quos Greges appellabant, commeari videbantur: viti autem aratis adultæ ad conuiuia, quæ Virilia vocabant *ευσίτια*, vt tenuiores æqualem cum locupletibus portionem è publicis alimentis aſſequerentur.

^t Tenuiores cum ditioribus.] Plutarchus in Lycurgo, Nam, inquit, neque vſus, neque fructus, neque facies omnino, aut oſtentatio fuerat magni apparatus, cūm vnâ cum paupere opulentus ad cœnam irer.

^v Andria dicunt.] Ariſtoteles lib. Politicōn 2. cap. 3. 7. 8. & 10. Scribit Athenæus lib. 4. cap. 5. Conuiuantijs Cretenſibus duas fuiſſe deſtinatas domos, vnâ quarum dicerent Andrion, ſiue virilem: alteram in qua dormirent hoſpites Cœmeterium: in Andrio duæ primæ conſtituebantur menſæ hoſpitibus deſtinatæ, prætereaque Xenicæ nuncupatæ, mox ſequebantur reliquæ. Idem Athenæus libro 5. cap. 1. Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 2. Strabo autem lib. 10. dicit & apud eos eſſe *ευσίτια*.

^x Perſæ Titthenidia.] De quibus etiam Rhodiginus lib. 27. cap. 25. nullo autore citato. Sed id, ni fallor, eſt Herodoti lib. 9. non longè à ſi. Cœnæ, in-

quit, nomen Perſicæ Tyſta, Græcè *τελειον*, id eſt perfectæ, in qua Rex ſolūm caput ornat, Perſalq; ſtrenis donat. Sed ibi loquitur de cœna regali, quæ ſemel quotannis eo die, quo Rex creatus eſt, inſtituebatur. quæ ex eo repetit Athenæus de Perſarum conuiuijs loquens lib. 4. Dipnoſophiſt. cap. 6. dicitque Perſarum idiomate Tyſta Græcè annum appellari. At Rhodig. vbi ſuprà, ex Athen. lib. 4. cap. 4. ſcribit, Titthenidia conuiuia celebrari, quando Titthæ, id eſt nutrices pueros deferret mares in Dianæ templum, quam Corythalliam dicunt prope Tiaſum ad Cletam.

^y Græci *τελειον*.] Vide in præced. Athenæus autem libro 2. ſcribit Græcos ſacra conuiuia *θαλείας* vocare. Idem lib. 14. cap. 3. Caſeos latos ac tenues Cretes Thalias appellant, vt ait Selucus: quos in quibuſdam ſacrificijs comburunt. Hæc Athenæus. ^z Syri Grammatias.] Cælius Rhodiginus li. 18. cap. 34. ſic ſcribit, Poſidonius Hiſtoriarum libro 16. Syrorum delicias inceſſent, oleo eos perungi pretioſo arguit, lini que vnguentis, dici partem maximam in Grammatias (ſic autem communes vocant concœnationes) cibus ſaburrari & potui.

^a Spartianis cœnæ copides.] De quibus etiam Rhodigin. lib. 27. cap. 25. & Nicolaus Leonicus de Varia hiſtoria, lib. 2. cap. 87. ſed & nullo authore laudato. Polemō autem apud Athenæum lib. 2. c. 13. in fine, author eſt apud Lacedæmonios in prandijs, quæ Copides dicuntur, fabas, phaſeolos virides, & caricæ bellaria apponi ſolere. & nihil aliud. At lib. 4. cap. 4. dicit quod hîc dicitur de capræ immolatione, ampleque declarat cuiuſmodi erant hæ Copides ex multis authoribus Græcis: nempe Polemone in Canathro, Cratino in Plutis, Eupoli in Iloribus, Ariſtophane, Philyllio in Giuitatibus, Epilyco in Adoleſcentulo, Molpide & Scæo, in Republic. Lacedæmoniorum, Dioſcoride lib. 2. de eiuſdem repub. & Ariſto cle de rep. Laconum lib. 1. ^b Et alia æclon.] Idem quoque Rhodiginus vbi ſuprà. & huius mentionem facit idem Athenæus d. lib. 4. cap. 4. Polemonis autoritate, ſcribit, Illis, qui ad Phiditiū accedunt in Lacedæmone, poſt cœnam æclon aſſerre conſueverunt: panes in canthro vimineo, atque ſingulis carnem apponunt. Eum autem qui partes diſtribuit, ſequitur miniſter, qui æclon pronunciat, ac nomen mittentis ſolet addere.

^c Apud Indos.] Philoſtratus in vita Apollonij, lib. 2. cap. 12.

^d Qui etiam.] Strabo lib. 15.

Scolia.
Encomia
ad lyram.
Syſitia.
Andria.
Titthenidia.
τελειον.
Grammatias.
Copides.
Indi.

Gymnosophistarum mos interrogandi adolescentem ante prandium vel cenam. Consultationes inter pocula. Perja. Baetrian. Graeci. Thracos.

Libatio epulariū & poculorū.

in propatulo, Laconico more faciebant. Neque alienum fuerit, quod apud Gymnosophistas traditur, ut paratis instructisque mensis, antequam dapes apponantur, adolescentem singuli qui ad epulū conveniunt, quid generi humano lucri fecerint, quodve sapiēter dictū factūve fuerit illa luce corā senioribus exprimere cogatur Et qui deses aut remissus, nihil, frugi in mediū affert, imprāsus manet, & foras extruditur, quibus disciplina illos ad virtutē acuebant. Perfarū mos erat, inter pocula de rebus seriis consultare: & post comestiones, si quid sanctiore fœdere concludi vellent, concubinas aduocare, & circumferre, tanquam ea adhiberent fœderi, quæ apud eos sancta & chara sunt. Idem Baetrianis, ut inter pocula de bellis consultant, & si quid complacitum est, merum largius infundant: & Græcis, quibus vetustissimo iure vsurpatur, ut postquam magnificè epulati fuerant, quasi refoto animo, de bellis decernant largioribus poculis, quæ si quando circumferant, à dextris incipiebant. Thracos post intemperatissimas perpotationes, primò in vino & alea versari, mox ad illicitos concubitus accedere solebant. Si qui verò ea vecordia fuere, ut post epulas nudas mulieres introducant, Dionysij prioris exemplo, aut alia quam sibi obsonia conuiuis ministrent, fuit pro flagitio habitum, velut scelus & nequitia singularis. Interque epulas & pocula primùm libare diis dapes, & bene precari conuiuis, & secundum precationem dapibus cum modestia vesci, prisca moris erat, haud aliter quam si sacrum epulum esset. siquidem apud maiores, inter res sacras mensa habebatur, nam Pisidæ cœnantes, parentum manibus primitias reddunt. Romani & Græci in conuictu familiari, ciborum particulis & vino in ignem coniectis libamina diis dabant, & primitias cœnarum Laribus, quibus sal cum pane & caseo pro pulmentario celsit. Utque pri-

ANNOTATIONES.

e Laconico more.] Suprà dictum est. f Neque alienum fuerit.] Hæc vsque ad versū. Perfarum mos. sunt Apuleij lib.1. Floridorum, de Gymnosophistarum disciplina loquens, ita scribit, Igitur vbi mensa posita, priusquam edulia apponantur, omnes adolescentes ex diuersis locis & officiis ad dapem conueniunt. Magistri perrogant, quod factum à lucis ortu ad illud diei bonum fecerit. Hic alius se commemorat inter duos arbitriū delectum, sanata similitate, reconciliata gratia, purgata suspitione, amicos ex offensis reddidisse: itidem alius, se se parentibus quidpiā imperantibus obedisse: & alius, aliquid meditatione sua reperisse, vel alterius demonstratione didicisse. Denique & cæteri commemorant. Qui nihil habet adferre cur prandeat, impransus ad opus foras extruditur. g Perfarum mos erat.] Strabo lib.15. ad fi. De rebus maximis inter vinum consultant, quas ipsi firmiores putant, quam quæ in sobrietate fuerint delibata. Herodot. lib.1. Quintus Curtius, vbi etiam scribit illos inter epulas de bello consultare. Maximus Tyrius ser.12. Xenodorus in prouerbio νόμος ἐξ ἡρώεα. Athenæus libro 4. cap.6. non longè à princ. h Et Græcis.] Dosiadas li.4. Rerum Cretensium apud Athenæum lib.4. cap.5. tradit, Cretenses post cœnam de rebus publicis primùm consultare, postea de rebus in bello gestis mentionem facere, eosque laudare, qui viri & boni & fortes fuerunt, iuuenes interim ad probitatem strenuitatēque simul adhortantes. i A dextris incipiebant.] Aelianus lib.10. ca.10. Vide Aelianum de varia Historia, lib.3. Idem verò Thracos post pocula in rixas & pugnas sanguineas vertebantur, teste Horatio Car. lib.1. Ode 27.

Natis in usum latitie scyphis Pugnare, Thracum est. tollite barbarum Morem: verecundumq; Bacchum Sanguineis prohibet rixis. k Dionysij prioris exemplo.] Idem Neronem factitasse scribit Cornelius Tacitus lib.15. in stagno Agrippæ, his verbis, Scorta visabantur nudis corporibus. l Interque epulas & pocula.] Macrobius lib.3. Satur. cap.11. m Inter res sacras mensa.] Idem Macrobius ibid. n Nam Pisidæ.] Nicolaus ἐπι ἰθῶν his verbis, πσιδαι δειπῆτες ἀπάρχοι τοῖς γονεῦσιν. quod & ex eo repetit Stobæus Serm. 42. Pisidæ conuiantes parentibus primitias libant, ut nos diis ἀποδοῖς dictis. o Et primitias cœnarum Laribus.] Vide nostros Commentarios de iure Primigeniorum, in Præfatione nu.71. incip. Id quod etiam in. p Utque primus calix.] Pindarus Isthmiorum Ode 5. pōst princ. - ἐν νεμέα μὲν πρῶτον ὦ ζεῦ τιν, ἄωλον δὲ ξάδμοι σερφάνων. νῦν αὖτ' ἐν ἰδμῶ, δεσπῶτα νηρείδ' εὐσιτε, πενήνη - κόντα πσιδῶν ὀπλοῖατα φυλακίδα νικῶντ', ἅη δὲ τρίτον ὦληρ, πορσεάνοντα ὄλυμπία, ἀγνίαν καὶ ἀπένδειν μελιφθόγγοις ἀοιδάις. Et ibi ipsius interpres doctissimus, qui & in id citat Sophoclem in Nauplio, ζεῦ παυσίλυπέ τε δὲ δῖος ὦληρις ἀποδοῖ

mus calix Ioui olympio misceatur, secundus heroibus, tertius seruatori Ioui. Et quū vinum purum dabatur, obseruatum est, ut Iouem Sospitem aduocarent, ne temulentos faceret. Quum verò aqua dilutum, Iouem appellare Seruatorem. Perfarum reges ante cibum de modestia disputant, ante sacrificiū de iustitia, ante bellum de fortitudine. Et post trinam potationem, cum modestia epulati, bona à diis precabantur, Nonnulli inter bellaria honores diis ac magnis heroibus dabant. Quum verò apparatu magnifico exquisitissimæ epulæ dabantur, trinis ferculis, sequitis mox temporibus etiam senis, Romani cœnam exhibere: idque luxuria erat: quo modo Augustus conuiuia inisse fertur, quibus non amplius trinis ferculis, aut quum abundantissimè, senis conuiuabatur. Iulius verò Cæsar in Aegypto conuiuia multiplici ferculo protraxit cum Cleopatra ad primam lucem. Nero quoque effusus in luxum & epulas, à medio die ad medias noctes, inter vina & scorta accubasse fertur. Domitianus non vltra Solis occasum. Et Heliogabalus tam perditæ nequitie & luxuriæ fuisse, ut viginti duo fercula ingentiū obsoniorū vna cœna admiserit, nunquā lotis linteaminibus vsus, sed nouis & recentibus semper, sicut Galenus qui aureis linteaminibus strauit. Caligula vna die centies festerio cœnauit, qui etiam ex auro panes & obsonia apposuit. Vitellius quoque inter apparatusimas epulas largissimo sumptu discubuit, qui vna cœna à fratre exceptus fuit, in qua duo millia lectissimorum piscium, & septem auium, apposita traduntur. Titus conuiuia instituit iucunda magis quam profusa. Geta maxima prandia per singulas literas iubebat, ut pullum, perdicem, pauonem, porcellum, piscem & pernam vnīs epulis apponeret, & sic per sin-

ANNOTATIONES.

αποδοῖς κρᾶτηρ. Et Echylus in Epigonis, λοιπὰς δῖος μὲν πρῶτον ὦρεϊς γάμος ἡρώεα τε. αἴτα δὲ δευτέρου γε κρᾶσιν ἡρώεα νεμέα, αἴτα τρίτον δὲ ὦληρ ἐν ἰδμῶν λιβῶ. q Et cum vinum purum.] Athenæus lib.2. c.1. Dipnosophist. & lib.10. c.9. r Perfarum Reges.] Serinus apud Stobæum Sermone 42. οἱ πρῶτων βασιλεῖς πρὸ μὲν τῶν θυσιῶν, πρὸ ἐνσεβάας ἀφελέγον, πρὸ δὲ τῶν πινειν, ἀξίον ἐστὶν ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ νόμος. Idem Stobæus de legibus & consuetudinibus, Sermone 44. sic vertit, Perfarum Reges ante sacrificia de pietate differunt: antequam bibant, de temerantia pugnatui verò de fortitudine. s Quum verò apparatu magnifico.] Id probat ex eo quod sequitur de Augusto. t Quo modo Augustus.] Suetonius in vita illius, cap. 74. Cœnam ternis ferculis, aut quum abundantissimè, senis præbebat, ut non nimio sumptu, ita summa comitate. Verum veteres illi Rom. duobus tantum ferculis utebantur, ut tradit Seruius in lib.1. Aeneidos, vbi eius rei Catonem citat authorem. Satyricus & Iuuenalis sat. 1. damnat quòd septem ferculis recentiores cœnabant. Plinius lib. 11. cap. 53. ut perniciosam damnat ciborum varietatem, Homini cibus, inquit, vtilissimus, simplex. Aceruatio saporum pestifera, & condimenta perniciosiora. Sic Diffarius apud Macrobius lib.7. ca.4. affirmat. v Iulius verò Cæsar.] Suetonius in eius vita, cap. 52. Lucanus lib. 10. Pharsalia luxuriosum conuiuium Iulianum describit, quo Cleopatra Casarem accepit, quem dicit longis alloquiis produxisse potestem.

x Nero quoque.] Suetonius in vita illius, c.27. y Domitianus.] Conuiuabatur frequenter, ac largè: sed penè raptim, certè non vltra solis occasum, nec ut postea comestaretur. Author Sueton. in Domitiano, c.21. z Et Heliogabalus.] Lampridius in vita illius, sic scribit, Exhibuit aliquando & tale conuiuium, ut haberet viginti & duo fercula ingentiū epularum, sed per singula lauarent, & mulieribus vterentur, & ipse & amici, cum iureiurando quòd efficerent voluptatem. & paulò ante, Linteamen locum nūquam attigit, Mendicos dicens, qui linteis lotis vterentur. a Sicut Galenus.] Imò & mantilibus, ut scribit Trebellius Pollio in vita illius. Sed hic legendum est Gallienus, ut alibi monuimus. b Caligula.] Seneca in lib. de Consolatione ad Albinam, cap.9. C. Cæsar, inquit, quem mihi videtur rerum natura edidisse, ut ostenderet quid summa vitia in summa fortuna possent, centies festerio cœnauit vno die, & in hoc omnium adiutus ingenio: vix tamen inuenit quo modo prouinciarum tributum vna cœna fieret. Suetonius in vita illius, cap. 37. Conuiuis ex auro panes & obsonia apponeret, Aut stugi hominem esse oportere dictitans, aut Casarem. c Vitellius.] Suetonius in vita illius, cap.13. De hac cœna sic refert Eutropius lib.8. cap.5. & vltim. Notissima certè cœna memoriæ mandata est, quam Vitellius frater exhibuit, in qua supra cæteros sumptus duo millia piscium, & septem millia auium apposita traduntur. d Titus.] Idem Sueton. in vita illius, c.7. e Geta.] Aelius Spartianus sic in vita illius scribit, Habebat etiam istam consuetudinem, ut conuiuia, & maxime prandia, per singulas literas iuberet,

Hannibal.
Cæsar.
Alexander.
Cato Vri-
censis.
Plato.
Democri-
tus.
Anacharis
fidis disti.
Ebuli di-
ctum.

Perse.

Tiberius.

fenos sextantes non excessit. ° Hannibal nunquam plus sextario vini indulfit. Cæsar
quoque vini parcissimus fuit, & bene diluti^b. Alexander Macedo, ad vnumqueq;
calicem, multo colloquio sermonem protrahabat, qui^h tamen aliquando triduo in-
caluit. ¹ Fertur Vticensis quandoque ad auroram cum amicis perpotando vigilasse,
non vt mergeret, sed vt reprimeret curas: ^k quod Plato non improbauit, quum largio-
ri vino aliquando refici animos putaret. ^l Democritus verò quaternos cyathos sexta-
rios minimè censuit excedere oportere: ^m si quidem iuxta Anacharsim, primum crate-
rem ad sitim pertinere dixit, secundum ad hilaritatem, tertium ad voluptatem, quartū
ad insaniam. ⁿ Vel, vt Ebulus poeta Cyprius, qui bene sentientibus tria tantum propi-
nari pocula putauit: Sanitati primum, Amori alterum, tertium Somno, quartum non
vtique nostrum, sed iniuriæ: vltimum verò *ἐπιμῆν* appellari voluit. ° nam postremo
Græci Mercurio litabant, velut somni largitori, & bono dæmoni, cui gratias agebant,
ἡρώδης ἀγαθὸν δαίμονος. ^p Persæ verò tribus libationibus factis, à diis immortalibus bona
precati, conuiuium dissoluebant. ^q Tiberius verò biduum & duas noctes potu con-

ANNOTATIONES.

amplius ter biberè eum solitum super cœnam in
castris apud Mutinam Corn. Nepos tradit. Postea
quoties largissimè se inuitaret, fenos sextantes non
excessit: aut, si excessisset, reiciebat.

e **Hannibal.**] Plutarchus in vita illius.

f **Cæsar quoque.**] Suetonius in eiusdem Cæsa-
ris vita, c. 53.

g **Alexander Macedo.**] Plutarchus in vita illius
scribit quòd maius loquendo quàm potando tem-
pus ad vnumqueque calicem protrahabat, semper
longius sermone producto.

h **Qui tamen aliquando triduo incaluit.**]
Aelianus Variæ historiarum, lib. 3. cap. 23. de Alexandri
crapula sic scribit, Verùm illa non sunt amplius
laudanda in Alexandro, quòd cum quinta die men-
sis, vt fama est, perpotasset apud Eumæum, deinde
sexta crapulam edormiuerit, neque plus illo die
vixerit, quàm vt surgeret, & ducibus de crastina
profectione mandata daret, inquiring eam summo
mane futuram, Septima deinde die epulatus est
apud Perdiccam, qua se rursus vino ingurgitauit.
& octaua dormiuit. Et decimoquinto die eiusdem
mensis, iterum indulfit vino, & sequenti, solito mo-
re, crapulam somno decoxit. Vigesimoquarto cœ-
nauit apud Bagoam. Athenæus lib. 10. cap. 11. Pluri-
mum, inquit, bibebat Alexander, ita vt ob temu-
lentiam sæpius duos dies dormiret ac duas noctes.
i **Fertur Vticensis.**] Scilicet Cato ex Plutarcho
in vita illius.

k **Quod Plato.**] In lib. 1. & 2. de legib. & ex eo
Gellius lib. 15. c. 2.

l **Democritus.**] Plinius lib. 28. cap. 6. Numerum
quoque quaternarium Democritus condito volumi-
ne, & quare quaterni cyathi sextariue non essent
potandi, vbi Democritum, non Democritum scribit.
Ex concilio verò Laodicensi, sacerdoti maximè
non licebat vltra tertiam vicem poculum contin-
gere. can. quando. 44. disti. 1. sed quantum id pocu-
lum esset non declarat. Ad hunc autem locum per-
tinet verus illud Græcorum adagium, quo præcipi-
tur *ἢ πέντε πίειν, ἢ τρία, ἢ μὴ τετραεξ.* id est, Aut
quinque bibe, aut tria, aut ne quatuor. Cuius me-
nimè Plutarchus Symposiachō decade 9. Et Athe-

næus lib. 10. Dipnosophist. 16. & aliis eiusdem libri
locis. De quo vide plenissimè Erasmus Chiliad. 2.
cent. 3. c. 1.

m **Siquidem iuxta Anacharsim.**] Laërtius in
vita illius. Apuleius lib. 4. Floridorum: vbi tamen
id Asclepiadi tribuere videtur, sub exemplo disti-
digno & memoratu. Air enim quatuor esse crate-
ras vini: quarum prima pertinet ad sitim, secunda
ad hilaritatem, tertia ad voluptatem, quarta ad in-
saniam. Hæc autem ipse Anacharsis cum certamen
bibendi statutum fuisset apud Periandrum, primus
præsentium omnium factus ebrius præmiū præ-
posterè experit, tanquam hic esset finis cuiusdam
victoriæ inter potandum, sicuti etiam meta est cur-
sus, vt tradit Athen. lib. 10. c. 12.

n **Vel vt Ebulus poeta Cyprius.**] Ebulus le-
gendum est ex Athenæo referente id lib. 2. Dipnos.
cap. 1. recitatque versus in eam rem ipsius Ebuli,
qui sunt huiusmodi, quibus introducit Bacchum
dicentem,

Prudentibus viris ego tres misceo

Crateras, vnum sanitatis gratia:

Primum bibunt hunc: grati amoris alterum,

Dulcis voluptatisq;. Ac inde tertium

Somnis bibunt hos turba nam prudentium

Redeuntium domum. Nec est inde amplius

Quartus virorum potus, ast iniuria.

At quintus est clamoris. Est lasciuia

Sextus sacratus. Sugillationibus

Est septimus. Vocantis est octauus hinc.

Est nonus ira.

Apuleius li. 4. Floridorum & Fulgentius in Metho-
logicis, vbi de Dionysio alia potationum genera
tradunt.

o **Nam postremo Græci Mercurio.**] Pollux,
authoritate Homeri, Onomasticōn lib. 6. c. 16.

p **Persæ verò.**] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 2.

q **Tiberius.**] Suetonius in vita illius, cap. 42. Pli-
nius lib. 14. cap. vltim. loquens de Tiberio ad me-
rum proniore: inquit, Eadem meri commendatio-
ne credere L. Pisonem, vrbis Romæ curatorem,
ab eo delectū, quòd biduo duabusque noctibus po-
tationem continuasset apud ipsum iam Principem.
Seneca

tinuasse fertur, & Traianus capacioribus scyphis, sed citra ebrietatem bibisse^o Bo-
nosus autem bibit quantum nemo alius. Proditumque memoriæ est, Commodum
Cæsarem in æstuationibus ingens vini poculū haurire cunctis acclamantibus, Viue
Cæsar. Inter cæteros proditur Zenocrates philosophus, inuitante Dionysio, vini
choam hausisse, & præmiū tulisse: atque Ennius nimio hausto mero, articularem
morbum contraxisse, quo extinctus fuit. Apud Nabathæos verò plura duodenis
exicasse pocula, erat ignominiosum: Ipse verò Dionysius iunior vsque ad eò vino
marcidus fuit, vt ad nonaginta dies mero incaluerit. ² Socrates tamen fertur nunquā
vino hilarior fuisse, sed eodem statu semper. ^a Accusaturque Michridares tantæ biba-
citis, vt præmia plus haurientibus proponeret. Neque subticendum, ^b quod Leoni-
des aduersus Byzantios vinolentissimos fecisse dicitur, qui quum obsidione premere-
tur, neque ciues pro mœnibus continere posset, quod passim ad cauponas cursitarēt,
vt illos in officio haberet, ad mœnia cauponas & vinarias officinas disposuit, id quod
apud Phigaleos bibacissimos pariter fecit. Inter omnes autem vinolentissimos ^c Pro-
macus Macedo memoratur, quatuor ingurgitans cantharos, & ob id ab Alexandro
corona donatus, qui triduo superuixit postea. ^e Et Nouellius Tricongius raræ gloriæ

Traianus.
Bonosus.
Comodus.
Zenocra-
tes.

Dionysius
iunior.
Socrates.
Michrida-
res.
Leonides.

Phigalei.
Promachus.
Nouellius
Tricongius.

ANNOTATIONES.

Seneca quoque de hoc. L. Pifone, Tyberij combi-
bone, ebriosoque, cui præfectura vrbis ob hoc data
est, sic scribit lib. 12. Epistol. ad Lucilium, epistol.
li. 1. omnium verò 84. L. Pifone vrbis custos, ebrius ex
quo semel factus fuit, maiorem partem noctis in
conuiuio exigebat, vsque in horam sextam ferè dor-
miebat: hoc erat eius matutinum. Officium suum
tamen (quo tutela vrbis cõtinebatur) diligentissimè
administruit. Huic & Diuus Augustus dedit secre-
ta mandata, cum illum præponeret Thraciæ, quam
perdomuit: & Tyberius proficiscēs in Campaniam
præfecturam vrbis dedit: cum multa in vrbe &
suspecta relinqueret & inuisa: puto quòd bene ces-
serat illi Pisonis ebrietas. Hactenus Seneca.
r **Et Traianus.**] Dion in vita illius. Et vide quæ
de eo dicta sunt suprâ.

s **Bonosus autem.**] Fla. Vopiscus in vita illius,
scribit eum hanc rem mirabilem habuisse, vt quan-
tum bibisset, tantum mingeret: neque vnquam aut
eius pectus, aut venter, aut vesica grauaretur. Vnde
Aurelianus Imperator dicebat, Bonosum non vt
viueret natum fuisse, sed vt biberet.

t **Zenocrates.**] Laërtius in vita illius, Aelianus
de Variâ historia libro 2. & lib. 10. cap. 12. Ex qui-
bus intelliges non Zenocrates, sed Xenocrates le-
gendum.

v **Atque Ennius.**] Q. Serenus Sammonius. Nam
& hinc Horatius lib. 1. Epistol. epist. 19. obiter eum
perstringit, tanquam vino plus satis deditum: si ta-
men id seriò scripserit,

Ennius ipse pater nunquam, nisi potus, ad arma

Profluit dicenda.

x **Apud Nabathæos.**] Hoc iam suprâ diximus
vbi de Arabibus disseruimus ex Strabone libro 16.
ad finem.

y **Ipse verò Dionysius iunior.**] Aristoteles in
Republ. Syracusiorum, & eius autoritate Athe-
næus libro 10. cap. 12. non multò post princ. Plutar-
chus in Dione, & de eius vinolitate. Aristotel. lib. 5.
Politicoñ cap. 10. & Aelianus Variæ historiarum, lib. 2.
& iterum 6. vbi Theopompi autoritate dicit eum

nimia bibacitate oculos amisisse. Quod & ipsum,
eiusdem testimonio, tradit Athenæus vbi suprâ.
Iustinus lib. 21. Sublatis, inquit, deinde æmulis, in
segnitiem lapsus, saginam corporis ex nimia luxu-
ria, oculorumque valetudinem contraxit, ad eò vt
non solem, non puluerem, non denique splendorem
ferre lucis ipsius posset.

z **Socrates.**] Laërtius in vita illius.

a **Accusaturque Michridates.**] Nicolaus Peri-
patheticus in 103. historia, & eius autoritate Athe-
næus Dipnos. lib. 1.

b **Quod Leonides.**] Aelianus Variæ historiarum,
lib. 3. ca. 14. Vinolentiam Byzantium scribens, ait,
Leonides, Dux militaris Byzantium, in acerrima
vrbis oppugnatione, cum hostes mœnia adortirentur,
& illi relicti excubiis, totos dies in consuetis
diuersoriis tererent, mandauit vt cauponæ ipsis in
mœnia transferrentur. Quo sophismate serò tan-
dem eis persuasit, vt aciem ne desererent, cum præ-
textus & causa, quam obrem abirent, non esset.

c **Et apud Phigaleos.**] Damon in lib. de Byzan-
tio, & eius autoritate Athenæus lib. 10. ca. 14. testa-
tur Leonidam, Ducem Byzantium, cauponarum
scenas apud mœnia tendi iussisse, ac vix tandem or-
dinem relinquentes constitisse.

d **Promachus Macedo.**] Plutarchus in vita Ale-
xandri, & de huius quoque bibacitate Aelianus Va-
riæ historiarum lib. 2. scribit eum consequutum fuisse
victoriam in potâdi vini certamine, quod Alexander
instituerat in honorem Calani Brachmanti Indici
sophiste. Athenæus lib. Dipnosophist. 10. c. 12. autho-
ritate Charidis Mitylenæi in Historiis de iis, quæ
pertinent ad Alexandrum.

e **Nouellius Tricongius.**] Plinius lib. 14. ca. 22.
eodemque vltim. Apud nos cognomen etiam No-
uelli Torquatus Mediolanensis ad proconsulatum
vsque à prætura honoribus gelis, tribus congis
(vnde & cognomen illi fuit) epotis vno impetu,
spectante, miraculi gratia, Tyberio Principe in se-
necta iam seuro, atque etiam aliâs sæuo, sed ipsa
iuuenta ad merum pronior fuerat.

f Prandia

Prandij &
cœna tem-
pna.
Odyss. 14.

inter bibacissimos. Prandia verò prisci antelucana habere, meridianum cibum cœnam dicere solebant. Quod & Græcis vetustissimo in usu fuit: Nanque Eumæum scribit Homerus matutina hora prandium fecisse. Postea illo more desito, seruatum est, ut prandia in usu non essent: sed qua hora cœna apparabatur, ea prandium fieret, quod tempus nona esse consuevit, sæpe octaua: ante mediam verò diem pransum fuisse, vel antelucanam cœnam fecisse, crimini dabatur. Idque erat dissoluti & heluonis. siquidem post forensia negocia transacta apud priscos fiebat prandium: cœnas verò, quod nocte plerunque fierent, vespernas dixere. Sed tamen prandiū leue & modicum, cœna autē fuit copiosior: tamen Aristoteles largè prandendū, & parcè cœnandū putarit. Et licet Romanorū antiquissimos noctu cœnasse nonnulli opinati fuerint, constat tamē post multas ætates usum inualuisse, ut postmeridianis horis vesceretur. Persis quoque in meridie semel tantum vesci consuetudo fuit: qui erat Aethiopum mos, ut vnico cibo contenti essent diebus singulis, ut alerent corpus, non saginarent: tamen abusus postea Persis inualuerit, ut à mane ad vesperam quicquid est temporis, vnico prandio concluderent. Fertur Alexander Macedo appetente nocte cœnasse, & primo diluculo prandio accubuisse, plerunque ad multam noctem cœ-

Vesperna.

Persa.

Alexander.

ANNO TATIONES.

f Prandia verò prisci.] Prandium (inquit Festus Pompeius lib. 14.) ex Græco est dictum: nam meridianum cibum cœnam vocabant. Idem Festus lib. 3. Cœna, ait, apud antiquos dicebatur, quod nunc est prandium. Vesperna, quam nunc cœnam appellamus. Nonius, Quæ nunc prandia sunt, cœnas Sabini habebant, & pro cœnis vespernas appellabant. Cœnam pro prandio posuit Terent. in Eunucho actus 2. scena 3. ibi, Rogitare ad cœnam ut veniat.

g Quod & Græcis.] Quod probat exemplo sequenti. Scribit Homerus.] Odyssæ lib. 14.

i Ut Prandia in usu non essent.] Seruius enarrans eum locum Virgilij lib. 4. Aeneid.

Quia, inquit, in usu non erant prandia, ut Iuuenalis, 2. xul ab octava Marius bibit.

Qui locus est sat. 1. Et Isidorus lib. 20. Etymologiarum cap. 2. At hæc Seruij sententia ab omnibus excluditur, eamque multis antiquorum scriptorum autoritatibus refellit Beroaldus in notis ipsius Seruij, cuius hæc sunt verba, Non eo inficias, olim me pedibus iussisse in sententiâ Seruij: sed ex multiplici, variâque lectione deprehendi apud priscos in usu fuisse non minus prandia, quam cœnas, & homines bis in die saturos fieri solitos: quod in primis affirmat Cic. in 5. quæst. Tusc. Platonem solitum improbare vitam Italicorum: quoniam bis in die saturi fiebant. Apud Plautū & Terentiū vetustissimos scriptores, prandia celebrantur &c. Lampridius in Alexandro Seuero, His, inquit, refectus, aliquando prandium inibat aliquando cibum vsque ad cœnam differebat, prandit tamen sæpius.

Quod tempus nona esse consuevit.] Martialis lib. 4. epig. 8. ad Euphemum,

Sufficit in nonam nitidis octava palastris,
Imperat extructos frangere nona ioros.

Athenis autem fieri solebat cum advesperasset, ut videre licet ex Gellio lib. 17. c. 8. in prin.

k Vel antelucanam cœnam.] Nam & hanc

cœnam Catilinæ & sociis, ut probrum obiecit Cicero in 2. in eum Oratione: Quorum, inquit, omnis indutria vitæ & vigilandi labor in antelucanis cœnis expromitur. Talis ebrietas in Pisonem arguitur. Vbi galli cantum audiuit, auum suum reuixisse putat, mensam tolli iubet.

l Siquidem post forentia negotia.] Martialis id videtur exprimere d. lib. 4. epig. 8.

Prima salutare atque altera continet hora,
Exercet raucos tertia caustidicos.

In quintam varios extendit Roma labores.
Sexta quies lassis, septima finis erit.

Sufficit in nonam ut supra proximè,
Hora libellorum decima est Ephebe meorum,

Temperat ambrosias cum tua cura dapes.

m Vespernas dixere.] Festus Pompeius vbi supra in verbo, Prandia verò. Isidorus lib. Etymologiarum 20. cap. 2. Est, inquit, cœna vespertina, quam Vespernam antiqui dicebant. Sic enim legendum est, non vespertina, ut vulgò legitur.

n Sed tamen prandium leue.] Cor. Celsus lib. 7. cum de hyeme loquitur, sic ait, Si prandet aliquis, vtilius est exiguum aliquid, & ipsum siccum sine carne, sine portione sumere. Aestate verò & portione & cibo sapius corpus eger: ideo prandere quoque commodum est. Plinius lib. 28. cap. 5. Hippocrates tradit non prandentium exta celerius senescere.

o Tamen Aristoteles.] Lib. probl. c. 32.

p Persis quoque in meridie.] Nam & Xerxem Persarum Regem Herodotus lib. 7. tradit non solum bis in die cibum capere.

q Qui erat Aethiopum mos.] Diodorus Siculus lib. 2. c. 1.

r Tamen abusus postea Persis.] Strabo lib. 15. Fertur Alexander.] Plutarchus in li. 2. de Fortuna & virtute Alexandri, sic scribit, Alexander prandio cum primū diluculasset accumbebat, cœna verò iam appetente nocte. & de eius vinoitate iam supra diximus.

t Plerunque ad multam noctem.] Plutarchus in Alexandro.

v Galba.

nam protraxisse. Galba ante lucem vescabatur, Cicero ante occasum solis perrarò discubuit. Præ cæteris verò Tarentini vsurparunt, matutinis se poculis ingurgitare, adeò ut temulenti in forum conueniant. Indi horam prandij aut cœnæ nonauerunt, sed ut cuique libitū, comessabantur: qui etiam Persarum & Numidarum mos, ut quacunque hora vescerentur. Diogenes quoque nullam temporis horam prandio definiuit. Senioribusque velut ætate venerabilibus, aut his qui prudentia & auctoritate anteirent, primi discubitus, & honoratior locus dari, ipsique sublata mensa primi assurgere consueverunt. Erat autem Romanis locus honoratior, qui summus in mensa fuit: nonnulli in medio discubuisse, honoratius putarunt. In imo verò conuiuij dominus cœnabat. Apud Græcos non modo loci dignitate viros fama præcellentes in concilio vel mensa, sed poculis maioribus, & carne opimiore honestabatur. Indis ut cuique in mentem venit, in quacunque parte lecti discumbere licet. non enim honorum personæ ratio in mensa habetur. Apud Persas magna ratio mensæ, præsertim regis fuit, in qua præter matrem, & regis coniugem, nemini interesse

Galba.
Cicero.
Tarentini.

Numide.
Diogenes.

Loci ratio
in conuiu-
iis.

Græci.

Indi.

Persæ.

ANNO TATIONES.

v Galba.] Cibi plurimi traditur, quem tempore hyberno etiam ante lucem capere consueuerat. auctor Suetonius in Galba, c. 22.

x Præ cæteris verò Tarentini.] Aelianus de Varia historia, lib. 12. cap. 30. Tarentinorum temulentiam hanc fuisse scribit his verbis, Tarentinis à summo mane poculis indulgere mos erat, & in medio plenòque hominum foro inebriari. De eorum præterea temulentia Plato lib. 1. de legibus, & Athenæus, Clearchi auctoritate, lib. Dipnos. 12. c. 7.

y Indi.] Strabo lib. 15. Cætera, inquit, non facile quis admittat, ut quòd soli degant, & quòd non vna omnibus & cœnandi & potandi hora sit, sed ut cuique libitum sit.

z Et Numidarum.] Strabo lib. 17. scribit necesse esse Numidas inopes esse, & plerunque radices edere, & carne, & lacte, & caseo uti. Sallustius in Iugurtha, scribit Numidas plerunque lacte & ferina vesci: & neque salem, neque alia gulæ irritamenta querere: cibumque illis aduersus famem, atque sitim, non libidini, neque luxuriæ esse.

a Diogenes quoque.] Nam is percontanti qua quis hora prandere debeat. Si diues est, inquit, quum vult: si pauper, quum potest. Author Laërtius in vita illius.

b Senioribusque.] Valerius Maximus lib. 2. ca. 1. De honore impenso senibus à iuuenibus. Gellius lib. 2. c. 15. Iuuenalis sat. 13.

Credebant hoc grande nefas & morte piandum,
Si iuuenis vetulo non assurrexerat.

Communi omnium gentium more comprobatum est (ut testatur Cicero lib. 1. de Inuentio.) ut maioribus natu à natu minoribus assurgatur. Id quod idem lib. 1. Officior. confirmat: Est igitur, inquit, adolescentis maiores natu vereri, exque iis deligere optimos & probatissimos, quorum consilio & auctoritate nitatur.

c Erat autem Romanis.] Vide nostros Commentarios Primigeniorum in præfat. num. 15. incip. Vndecimò, Seniores.

d Nonnulli in medio.] Homerus lib. Iliados 24. Priamum collocat inter liberos,

ὄδ' ἐν μέσοισι γερῶδες

ἐντυπὰς ἐν χλαίῃ κεκαλυμμένῳ.

Et Virgilius Didonem reginam mediam quoque constituit lib. 1. Aeneidos,

Auleis iam se regina superbis
Aurea composuit spanda, mediamq; locauit.

Ex quo Donatus & Seruius interpretes annotarunt, eum locum apud veteres fuisse potiore. Afferuntque illud Sallustij in historia Roman. quæ utinam etiamnum extaret. Discubere Sertorius inferior, in medio super eum T. Fabius Hispaniensis senator ex præscriptis, in summo Antonius, & infra scriba Sertorij Versius, & alter scriba Mæcenas in imo, medius inter Tarquinius & Denarius Perpenna. Hactenus Sallustius, qui ita Sertorij conuiuium describit, ut ipsum, quia dominus conuiuij erat, in imo loco, Senatorem in medio, tanquam honoratiori, collocat. Idem autem Sallustius in Iugurtha, scribit apud Numidas medium locum honoratiori duci. Et Xenophon Parthæ Cyri lib. 2. tradit, Cyrum solitum fuisse medium inter amicos honoratos discumbere. De quo & tu vide quæ plenius diximus in dictis Commentariis Primigeniorum in præfat. nu. 16. incip. Hoc intellige, & seq.

c In imo vero conuiuij.] Iam dictum est in præced. ex Sallustij, Donati & Seruij sententia.

f Apud Græcos.] Ut supra de Spartanorum Regum dignationibus, & iure diximus ex Herodoto & Xenophonte. Et vide supra in duobus locis, vbi declaratum est quid sit Græco more bibere.

g Indis.] Philostratus in vita Apollonij, lib. 3. c. 8. Discubuerunt, inquit, velut in cœnaculo, nullum tamen Regi præcipuum locum assignantes, quod apud Græcos Romanosque maximi existimatur: sed ut cuique in mentem venit, accubere.

h Apud Persas.] Plutarchus in Artaxerxe. Sed & quod ad coniugem pertinet, idem Author in Præceptis Connubialibus, cap. 16. Cum Persarum, inquit, regibus legitima vxores accumbunt, vnâque comessant: cum verò ludere lasciuirque, ac se plusculum vino inuitare volunt, dimotis istis, citharistras, meretriculas quoque ac pellices adhibent. Et rectè quidē vxores non sinunt imtemperantiæ, ebrietatūque participes fieri. At Hetaclitus Cumanus,

Aegyptij. Post epulas.

Abydeni.

Moriones Romani.

Sybarita.

Galata. Celta.

Samnites.

Indi.

Octavianus.

permittitur, tametsi matronas quandoque adhibitas legamus. Aegyptiis autem si quis ad coenam regis non vocatus accederet, capitis luit poenam. Post epulas vero eruditas confabulationes, deinde fides & tibias, ac symphonias & cantus, illorum qui maiorum laudes carmine decantabant, adhibere antiqui moris erat. Abydeni in hospitali mensa & festis epulis postquam opipare epulati fuerant, infantes admittunt garrulos & festiuos, ut his obstrepentibus garrientibusque, conuiuia alacriores fiant. Romani etiam moriones, ut oris deformitate & stultitia oblectarent: nonnunquam petulantes & improbos scurras, qui lasciuia licentia, & impudentissimis iocis, derisui essent. Neque omittendum, quod de Sybaritis proditum est, apud quos omnium libidinum illecebrae fuere, ut ad festum conuiuium & solenne epulum non psaltrias modo & histriones, sed equos composito saltatu ad symphoniae cantum psallentes introducant. Apud Galatas & Celtas ad mensam, postquam vino incaluerant, ex prouocatione dimicatur ad vulnera: sicut apud Samnites inter epulas erat mos digladiari: quod mox Campani odio in Samnites detractis armis vendicarunt, ut pro coenarum magnificentia, paria pugnantorum destinarent. Idem factum memoratur ab Indis, qui quum post epulas aureos crateres circumtulissent, strenuitatis & fortium factorum periculum facerent. Octavianus vero postquam fuerat discubi-

ANNOTATIONES.

qui Persicas res scripsit, lib. 2. Inscriptorum apparatus apud Athenaeum lib. 4. cap. 6. Sapius, inquit, Rex solus & prandet & coenat: quanuis aliquando una mulier coenet & nonnulli filiorum. Post coenam pellices canunt coram illo & tripudiant.

i Tametsi matronas. Herodo. lib. 5. tradit, Persarum morem fuisse, ut quoties coenam magnam exhiberent, concubinas & adolescentulas uxores ad absidendum introducerent. Sed & Plutarchus in Artaxerxe, tradit, Artaxerxem fratres Ostanem, Oxathrem, natu iuniores, ad eandem mensam vocasse, & una secum epulari voluisse. Et inibi quoque tradit Cyrum iuniorem Aspasiam, & alias mulieres intronissas ad coenam admisisse.

k Eruditas confabulationes. Gellius libro 13. cap. 11.

l Deinde fides & tibias. Haec usque ad versic. Abydeni. sunt Tullij & Valerij Maximi. Ille enim lib. 1. Tuscular. quaest. post princip. scribit esse in Catonis Originibus, solitos esse in epulis canere conuiuas ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus. Et lib. 4. eiusdem operis etiam post prin. ex illis quoque Catonis Originibus, Morem, inquit, apud Maiores hunc epularum fuisse, ut deinceps, qui accumberent, caneret ad tibiam clarorum virorum laudes atque virtutes. Hic autem, scilicet Valerius lib. 2. cap. 1. de Institutis antiquis, sic scribit, Maiores natu in conuiuio ad tibias egregia superiorum opera carmine comprehensa pangebant, quod ad ea imitanda iuuentutem alacriorem redderent. Sed quod ad tibias pertinet, illud addendum ducimus, quod Vlysses apud Homerum lib. 21. Odyssaeae ad fin. pronunciauit,

νῦν δὲ ἄρα καὶ δόρυπον ἀχαιοῖσι τετυκασθῆναι ἐν Φαίῳ, αἰεὶ γὰρ ἐπέα τε καὶ ἀλλως ἐπιείασθην μοδότην καὶ Φορμύγγην, τὰ δὲ τ' ἀναθήματα δαΐφους.

Id est,

Nunc autem hora & coenam Achiuus preparare In luce, at postea & aliter delectari Cantu & cithara. Haec enim additamenta conuiuij.

Sic enim ad verbum tradit Andraes Diuus. Et quod scribit Quintilianus lib. 1. cap. 17. Sed & vide infra in verbo, Hadrianus. vbi de Hadriano.

m Abydeni. De Abydenorum deliciis Athenaeus lib. 12. cap. 9. ex Hermippo in Militibus, Aristophane in Galatea, Antiphone in lib. Contumeliae in Alcibiadem, Callino in Elegiis, & Archilocho. n Romani etiam moriones. Supra lib. 3. c. 21. diximus.

o Neque omittendum, quod de Sybaritis. De horum luxu & libidine Aelianus de Varia historia, lib. 1. ca. 19. & lib. 14. ca. 20. Plutarchus in Pelopida post princip. Athenaeus lib. 12. Dipnosophist. cap. 6. Maximus Tyrius Ser. 11. 31. & 33. Ex recentioribus Erasmus Chil. 2. centur. item 2. cap. 65. Caelius Rhodiginus lib. 7. cap. 9. Leonicius Variarum historiae, lib. 3. cap. 97. Sed quod de equis priuatim dicit, id Suidae est, & Aeliani de Natura Animalium lib. 6. c. 23. & Athenaei vbi supra.

p Apud Galatas & Celtas. De his duobus Diodorus Siculus lib. 2. cap. 9. Et de Celtis Posidonius lib. 1. Historiarum 23. & ex eo Athenaeus libro 4. cap. 17.

q Quod mox Campani. Strabo lib. 5. ad fin. Eo, inquit, deliciarum prouecti sunt, ut ad gladiatorum paria depugnantorum, conuiuas inuitarent, ad coenam, numerum quidem eorum pro coenarum dignitate definientes. Et Posidonius libro 30. apud Athenaeum lib. 4. cap. 17. attestatur nonnullos ex Campanis singulari certamine inter conuiuia digladiari.

r Idem factum memoratur ab Indis. Philostratus in vita Apollonij, lib. 2. c. 12.

s Octavianus vero. Suetonius in Augusto, ca. 75. Solebat, inquit, & inaequalissimarum rerum sortes & auersas picturas in conuiuio venditare, incertoque casu spem mercantium, vel frustrati, vel explere: ita ut per singulos lectos licitatio fieret, & seu iactura, seu lucrum communicaretur.

t Non

tum, picturas inuersas conuiuus venditabat, ut aut expleret desiderium, aut frustraretur, nonnunquam histriones, aut aretalogos admittebat. Vespasianus dicacitati super coenam & iocis scurrilibus usque ad ineptias vacabat. Tiberius ex lectione quotidianas quaestiones frequenti conuiuio proponebat. Nero Caesar citharcedos aduocabat primi nominis. Cato Uticensis a coena deambulabat, Pomponius Atticus libellos lectitabat. Quod Alexander Seuerus fecit, ut in mensa familiari saepe librum legeret: solitus vel legentes audire, vel aliis legentibus vesci. Hadrianus comaedias, lectores & poetas admittebat. Heliogabalus sortes coniuales post coenam proponebat, ut alius haberet decem camelos, alius muscas, vel auri libras, aut decem oua, versus, glires & lactucas decem. Sylla quanuis ferox & impotens, in comessationibus comis erat & facilis. Fertur quoque idem Seuerus Alexander, post epulas catulos cum porcellis & perdices ad pugnam saepe committere. & Cleomenes, sublati mensis, vinum crateris circumferre. A Graecis vero aenigma & gryphos post conuiuia lusuf proponebatur, cuius captiones soluenti praemium carnis portio, non soluenti poena erat ut falsum haurirer poculum. Parthis admittere concubinas post epulas non improbatur: uxores autem domi abditas, in virorum conspectum non addu-

Vespasianus. Tiberius. Nero. Cato Uticensis. Pomp. Atticus. Alex. Seuerus. Hadrianus. Heliogabalus. Sylla. Alex. Seuerus. Cleomenes Graeci.

Parthi.

ANNOTATIONES.

r Nonnunquam histriones, aut aretalagos. De vtriusque idem Sueton. in Augusto, ca. 74. Nam & ad communionem sermonis tacentes, vel summissim fabulantes prouocabat, & aut acroamata & histriones, aut etiam triuales ex circo ludios interponebat, ac frequentissimè aretalogos. Aretalogus autem is dicitur, qui fingendis mendaciis auditores mouet ab arte verborum. Nam ζῆλιγῆ significat virtutem, & λόγος verba. Iuuenal. sat. 15.

- Aut risum fortasse quibusdam

Mouerat, ut mendax aretalogus.

v Vespasianus. Idem Suetonius in vita illius, cap. 22. Et, inquit, super coenam autem & semper alias comisissimus multa ioco transigebat. Erat enim dicacitatis plurimae, & sic scurrilis ac sordida, ut ne praetextatis quidem verbis abstineret.

x Tiberius. Idem Sueton. in vita Tiberij, ca. 70. y Nero Caesar. Inter ceteras disciplinas (ut memoriae prodidit Sueton. in Nerone, cap. 20.) pueritiae tempore imbutus & mulica, statim ut imperium adeptus est, Terpnum citharcedum, vigentem tunc praeter alios, accersit: diebusque continuis post coenam canenti in multam noctem absidens, paulatim & ipse meditari, exerceri que coepit. Sic quoque Alcinous apud Homerum tum lib. 8. tum lib. 13. post princip. continuo adhibent Demodocum citharcedum. Sic & Dido apud Virgilium libro 1. Aeneid. Iopam. Et in conuiuio deorum citharam pulsat Apollo apud eundem Homerum lib. Iliad. 1. ad finem.

- ἔδ' ἐπὶ θυμὸς ἐδέετο δαΐφους εἴσης ἔμ' Φορμύγγῳ ἀεὶ καλλέῳ ἐχ' ἀπόλλων.

Id est,

- Neque amplius indiguit conuiuio aequali,

Neque lyra pulchra, quam tenebat Apollo.

Plinius Secundus Epistolarum lib. 1. epist. 15. scribens ad Euritium, qui ad coenam illius, cum promississet, non venerat: Audisses, inquit, comaedum, vel lyristen, vel, quae mea liberalitas, omneis.

z Cato Uticensis. Plutarchus in vita illius, non multo ante fi.

a Pomponius Atticus. Cor. Nepos, aut quisquis is est, qui vitam illius diligentissimè & eloquentissimè scripsit.

b Quod Alexander Seuerus. Aelius Lampridius in vita illius.

c Hadrianus. Aelius Spartianus in vita illius, ad finem, In conuiuio, inquit, tragaedias, comaedias, attellanas, sambucas, lectores, poetas pro re semper exhibuit. Vide Plinium citatum supra ibi, Nero Caesar.

d Heliogabalus. Lampridius in vita illius.

e Sylla. Plutarchus in vita illius, scribit, Syllam inter potandum quotidianis dicacitatibus certasse. & coenanti Syllae nullum circa serua usum fuisse.

f Fertur quoque idem Alexander. Lampridius in vita illius, Voluptates, ait, scenicas in conuiuio nunquam habuit, sed summa illa oblectatio fuit, ut catuli cum porcellis luderent, aut perdices inter se pugnant, aut aues paruulae sursum ac deorsum volitarent.

g Er Cleomenes. Sublati mensis tripes aeneus cum aeneo cratere, qui vino plenus erat, inferri consuevit. Duae praeterea ex argento phalae cotylas binas capientes, & argentea pocula admodum parua: his quantum cuique libuisset bibere licebat, nolenti autem nemo poculum porrigebat. Haec Plutarchus in Cleomene. De alterius autem Cleomenis violentia Aelianus de Varia historia, lib. 2. ca. 40. Quidam dediti potationibus & multipoti.

h A Graecis vero aenigma & gryphos. Quales scripsit Aufonius Edyium lib. 15.

i Parthis. Iustinus lib. 41. Quamobrem (de Parthis loquitur) feminis non conuiuia tantum virorum, verum etiam conspectum interdicit. Macrobius lib. 7. Satur. cap. 1. Doceat nos, inquit, vel peregrina institutio, & disciplina a Parthis petita: qui solent cum concubinis, non cum coniugibus inire conuiuia: tanquam has & in vulgus produci, & lasciuire quoque: illas non nisi abditas tueri deceat tectum pudorem. Quomodo autem Parthorum coenae fierent, videbis apud Athenaeum lib. 4. cap. 14.

Babylonijs.

cunt. ^k Babylonijs autem in conuiujs à principio, sceminarum modestus est habitus: paulatim deinde pudore prophanato, summa velamenta exuunt: & post epulas vltimis amiculis reuelatis, pudibunda ostendunt, in omnemque licentiam iocorum & lasciuiarum, pudorem abiiciunt. ^l Fuitque veteri more seruatum, quod bibente aliquo ex conuiujs, mensam tolli non sinerent: nanque auspiciij mali & detestabilis putabatur. Quod si inter cœnandum ferculum à mensa reuocatum foret, nisi cœna continuaretur, nisi que appositis epulis vescerentur, inter dira fuisse. Quinetiam per mensas deflare, aut prolapsum cibum è manu non reddi, ominosum erat: ^m tametsi quorundam opinio fuerit, quæ è mensa decidunt in communi conuietu, nec tollere, nec gustare, illa heroum esse opinati. ⁿ Quodque apud honoratos & doctos viros, nunquam ferè sine lectione cœna fuit. Et quum conuietus frequens in cœnam & prandium diuisus foret, plerique tanto temperamento & tenui conuietu fuere, vt sola cœna contenti, nunquam ante Solis occasum, & nisi post decimam accumberent: inter quos memoratur ^o Asinius Pollio, qui quum esset tota die negotiosus, ita post decimam animum relaxauit, vt nec legendis minimis literulis vocaret. Quidam noctu alij media die negocijs pausam fecere. ^p Nonnulli autem tanta ingluuie, & ventre tam voraci fuere, vt velut impuri helluones effusas perpotationes, & exquisita obsonia quadrifariam diuiderent, in ientacula, prandia, cœnas, & comestationes, semper instructis paratisque mensis tanto apparatu, donec vino madidi & crapula distenti fierent. Quod quidem obscuris fauientibus moribus, à nonnullis pessimo exemplo factitatum est. Antea verò non licuit, ne ingentia animi bona, ingluuie corporis fœdarent. ^q Apud Siculos autem vsus erat, bis in die epulis saginari, & saturum fieri, quibus templum Saturitati dicatum erat. ^r Quare Siculæ mensæ, & Syracusanæ deliciae tanquam lautissimæ in prouerbum uenere, & sicut apud Græcos pharsali & ^s Bœotij voracissimi habiti. Quare ab Atheniensibus fatui, rudes, &

Auspicia & omnia in conuiujs.

Lectio in cœna. Temperantis exempli.

Ingluuijs.

Siculi. Saturitatis templum. Siculæ mensæ. Syracusanæ deliciae. Pharsali. Bœotij.

ANNOTATIONES.

^k Babylonijs.] Id vsque ad versic. Fuitque veteri more. sicut Q. Curtij lib. 5. non adeo longè à princ. Babylonijs, loquit, maximè in vinum, & quæ ebrietatem sequuntur, effusi sunt. Sceminarum conuiuia in cœnarijs in principio modestus est habitus: deinde summa quæque amacula exuunt, paulatimque pudorem prophanant. ad vltimum (honus auribus habitus sit) ima corporum velamenta proficiunt. nec meretricium hoc dedecus est, sed matronarum virorumque, apud quos comitas habetur vulgati corporis vilitas.
^l Fuitque veteri more seruatum.] Hæc omnia vsque ad versic. Quinetiam per mensas deflare. sunt Plinij lib. 28. c. 2. in diuersis locis.
^m Tametsi quorundam opinio.] Nam Aristophanes ἐν τοῖς ἡρώσι in Heroibus, apud Laërtium in vita Pythagoræ, scribit, Heroum esse, quæ deciderint è mensa: idèque ea gustare fas non erat. Quod & ipsum inter symbola Pythagoræ multi reponunt τὰ περὶ τῆς ἀναιρέσεως, id est, Quæ deciderint ne tollas. Aut vt alij efferunt, μηδὲ γένεσθαι ἅπ' ἀν' ἐντὸς ἢ ἀπαρτίως καὶ πείσῃ, id est, Ne gustato quacunque in mensa deciderint.
ⁿ Quodque apud honoratos.] Quod supra dictum est de Pomponio Attico.
^o Asinius Pollio.] Cælius Rhodiginus antiquit. Lect. li. 11. c. 1. sed nullo auctore citato.
^p Nonnulli.] Vt Vitellius, de quo Suetonius in vita illius, cap. 13. ita iussit, Sed vel præcipue luxuria

fauitiaque deditus, epulas trifariam semper, interdum quadrifariam dispertiebat, in ientacula, & prandia, & cœnas comestationisque, facillè omnibus sufficiens vomitandi consuetudine.
^q Apud Siculos.] Plato in epistola ad Dionis propinquos, & ex eo Cicero lib. 5. Tusculana, quæst. Est præclara epistola Platonis ad Dionis propinquos: in qua scriptum est his ferè verbis, Quò cum venissem, vita illa beata, quæ ferebatur, plena Italicarum Syracusanarumque mensarum, nullo modo mihi placuit, bis in die saturum fieri, nec vnquam pernoctare solum. Athenæus lib. 12. cap. 10. Idem de Tyrthenis tradit Diod. Siculus lib. 6. c. 9.
^r Quare Siculæ mensæ & Syracusanæ.] De his Plato & Cicero vbi supra, & Plato lib. 3. de Republ. Aristophanes ἐν δευτέρῳ. Aristides in Pericle, Lucianus in dialogo Simili & Polystrati. Meminit & Macrobius Siculæ mensæ lib. 7. cap. 5. Vide Erasmum Chil. 2. cent. 2. c. 68.
^s Sicut apud Græcos Pharsali.] Athenæus lib. 10. cap. 2. Carpuntur, inquit, & Pharsalij, tanquam voraces, vnde Mnesimachus in Philippo, Venit quis, vt mensas comedat & Pharsalijs, Hic nullus est, agunt bene isti, nunquid & vrbem vorant Achaicam coctam simul? Et lib. 12. c. 10. autoritate Theopompi Philippicarum lib. 21. sic ait, Sumptuosissimi sunt omnium hominum Pharsalij ac pigerimi.
^t Et Bœotij.] Athen. d. lib. 10. cap. 2. autoritate

Eubuli

pingues dicti sunt, propter ἀδύφαιλα: quippe quæ à conuiujs crudi discederent, distentius se ingurgitabat. ^x Quod & Plato improbauit, & Romani duxere nefas, vt bis in die saturum fieri, recordis esse ducerent. ^y Hoc quoque apud conuiuas seruatum legimus, vt in familiari conuiuio, aut epulis lautioribus aliquem attractum, aut, pulla in veste discumbere ducerent nefas, nam depulso languore animi, non in tristitia conuiuio interesse decet. ^z propterea Vatinio, quod in epulo Q. Arij atra in veste accubuerat, à Cicerone obiectum, & crimini datum est: quippe bellos conuiuas, & conuictores, faciles in candida, non pulla veste accumbere decet, tametsi cœnatoria & tricliniaria conuiujs dari antiqui moris fuerit. ^a Ferturque Hadrianus Cæsar semper aut toga summissa, aut pallio tectus, accubuisse. Et ^b Saloninus imperator, milites epulari cum sagis iussisse, hyeme grauibus, ætate tenuibus. Quo tempore seruatum est, vt milites cum imperatore cincti discumberent. ^c Tum frequens hæc fuit obseruatio, quod si quis ad cœnam benignè inuitatus iret, alios pari affectu aut sanguine coniunctos eisdem aduocare epulis non vetabatur, veluti comites secum & vmbas duceret.

Pulla veste conuiujs interesse non decebat. Cœnatoria & tricliniaria conuiujs data. Hadrianus. Saloninus. Vmbas ad ducere ad conuiujs.

ANNOTATIONES.

Eubuli in locis plurimis, Diphili in Bœotico, Mnesimachi in Buryride, Alexidis in Trophonio, Achæi in certaminibus, Polybij Megalopolitani libro 20. Historiarum.
^x Et pingues.] Homerus lib. 5. Iliados Bœotos populum valde pinguem dicit,

- πάρος δὲ οἱ ἄλλοι
 νῦν βοιωτοὶ μάλιστ' ἀπὸ δῆμον ἔχοντες.

Id est,

- Apud autem ipsum alij habitabant Bœotij valde pinguem populum habentes.

Horatius Epistol. lib. 2. epist. 1. ad Augustum,

- Quod si

Indicium subtile videndis artibus illud

Ad libros, & ad hæc Musurum dona vocares, Bœotum in crasso iurares aere natum.

M. Tullius lib. de Fato, ostendens quantum inter locorum naturas interfit, ita scribit, Inter locorum naturas quantum interfit, videmus: alios esse salubres, alios pestilentes: in alijs esse pituitosos & quasi redundantes: in alijs exiccatos atque aridos: multaque sunt alia: quæ inter locum & locum plurimum differunt: Athenis tenue cælum, ex quo acutiores etiam purantur Attici: Crassum Thebis: itaque pingues Thebani & valentes. Quo ex loco intelligere licet Bœotios, qui crasso cælo vterentur (Thebæ enim in Bœotia fuerunt) pingues, crassos, atque hebetes fuisse.
^x Quod & Plato improbauit.] In d. epistol. ad propinquos Dionis, & ex eo Athenæus lib. 12. c. 10.
^y Et Romani.] Cicero d. lib. 5. Tuscul. quæst.
^z Hoc quoque apud conuiuas.] Quod videre licet ex eo quod sequitur. sed hic legendum attractum, non attractum: ex iis, quæ illico sequuntur. Sed hic fuit error librarij, vt opinor.
^a Propterea Vatinio.] Cicero in Oratio. contra Vatinium: cuius hæc verba sunt, Atque illud etiam scire ex te cupio: quo cõsilio, aut qua mente feceris, vt in epulo Q. Arij, familiaris nostri, cum toga pulla accumberes? quem vnquam videris? quem audieris? quo exemplo, quo more feceris? Et paulò infra, Quis vnquam cœnauit atratus? Ita enim illud epulum est funebre, vt minus sit funeris: epulæ quidem ipsæ dignitatis. Et rursus paulò post, Quis

vnquam in lectu domestico, quis in funere familiari cœnauit cum toga pulla? cui de balneis excun- ti, præter re, toga pulla data est? cum hominum millia accumberent: cum ipse epuli dominus Q. Arrius albatu esset, tu in templum Caltoris tecum C. Fidulo atrato, cæterisque tuis furiis funestum intulisti?

^b Ferturque Hadrianus Cæsar.] Aelius Spartianus in vita illius, sic scribit, Ad conuiuium venientes Senatores, stans excepit: semperque aut pallio tectus discubuit, aut toga summissa.

^c Et Saloninus Imperator.] Hæc vsque ad versicul. Tum frequens. sunt Trebellij Pollionis in vita Salonini Gallieni: cuius verba quia memoratu & cognitu digna videntur, hic apponam, Cum cingula sua plerique militarium, qui ad conuiuium venerant, poneret, hora conuiuij Saloninus puer, siue Gallienus, his auratos constellatosque balteos rapuisse perhibetur: & cum esset difficile in aula Palatina requirere quod perisset, ac taciti militares viri detrimenta pertulissent, postea rogati ad conuiuium, cincti accubuerunt. Cumque ab his quæreretur, cur non soluerent cingulû, respondisse dicuntur, Salonino deferimus. Atque hinc tractum morem, vt deinceps cum Imperatore cincti discumberent.

^d Tum frequens hæc fuit obseruatio.] Plato in Symposio, & Plutarc. lib. 7. eiusdem operis, vbi de huiusmodi vmbis loquitur, Horat. Epistol. lib. 1. epist. 5. ad Torquatum,

- Locus est & pluribus vmbis:

Sed nimis arctæ premunt olide conuiuia capra.

Quem locum exponit Erasmus Chiliad. 1. centur. 1. cap. 9. his verbis, Admonet Torquatum, vt ad cœnam veniat paucis comitatus, videlicet Bruto, Septimio & Sabino: non quod sit defuturus in accubitu locus, si velit plures vmbas secum adducere: verum id futurum incommodi, vt alarum odor offendant conuiuij suauitatem, si angustius sedeat. Deinde, si velit omnino plures vmbas, id est, comites, præmoneat se de numero, ne non respondeat apparatus. Idem Horatius sat. 8. lib. 2.

- Quos Macenas ad duxerat vmbas.

Vmbæ autem dicuntur conuiuæ, qui ad conuiuium

Leges alios conuiales.

Sua autem sponte conuiuio aliis parato, se intromittere non decebat. Si qui vero non accersiti & αυτοματα irent, in imam lecti spondam deduci iuebant. Tum si fors minus tempestiue, neque ad horam constitutam, conuiuia accederet, illum nisi triclinio circuito, admitti non sinebant: & tunc epulari iussus, discumberebat. Reges tamen Spartanorum sero prodeuntes, cœnæ parte mulctantur: quippe ad cœnam non euntibus binæ chœnices farina, & vini singulæ corylæ mittuntur, & dupla verò præsentibus. Ideo ephori Agidi regi Lacedæmoniorum quum ad Phiditia non accederet, cœnæ partem petenti abnegarunt. Tum si quando inter epulas incendium quisquam nominaret, ne quid ea res diri portenderet, aquam sub mensam inspergebant. à quibus obseruatum est, vt aliquo ex conuiuiarum numero è triclinio prodeunte, verri solum nullo modo sinerent, hoc infandū omen & perniciosum portentum augurati. Si tamen ad lumina cœnarent, aut illa in triclinio essent, veteris instituti fuit, vt lumen in lychno non exstingerent, sed illud sua sponte emori sinerent. Quodque mensam prisca nunquam vacuam tolli iuebant, semperque prandij partes superesse voluere: siue antiqui victus parsimoniam, siue morem, quo aliquid reliquiarum in mensa superesset, felix omen erat, veteri instituto adnotantes. Legimus, tamen, cœna peracta, reliquias & semesa obsonia ministris astantibus diuidi & circumferri, antiqui moris & exempli fuisse.

ANNOTATIONES.

eunt, à conuiatore quidem non vocati, sed à vocatis ducti: illos videlicet sequentes, vt umbra corpus.

e Sua autem sponte.] Macrobii Homeri testimonio libro 1. Saturnal. cap. 7. Superuenire fabulis non euocatos, haud equidem turpe existimatur: verum sponte irruere in conuiuium aliis præparatum, nec ab Homero sine nota, vel in fratre memoratum est. Locus autem Homeri est lib. 2. Iliados, vbi Menelaus non inuitatus, iuit ad conuiuium ab Agamemnone fratre summis Græcorum præparatum. Huius in eam rem carmen est,

κίχλησκεν ἢ γέροντας δεῖπνας παναχαιῶν.
νεσσορὺ πῶτιςα καὶ ἰδομένη ἀνακτα.
αἰσῆρ ἐπειτ' αἰανίε δῖο, καὶ τυδέεσσι ἴον.
ἐκόν δ' ἂν τ' ὀδυσσεύα δειμήτιν ἀλάλαντον.
αὐτόματ' ἢ οἱ ἦλθε βροη ἀγαθὸν Μενέλαο.
ἦδεε δ' καὶ ἄθυμον ἀδελφεὸν ὡς ἐπονείτεσσι.

Id est,

Vocauit insuper senes optimates ex omnibus Græcis. Nestora quidem in primis & Idumeneum Regem: Sed posthæc Aiaces duos & Tydei filium:

Quæ ipse dictu admirabilia de umbrarum figuris noctibus ferè singulis Romæ expertus, fuit. Cap. XXIII.

Ota^a & vulgata res est, ædes quasdam Romæ, quas ego incolui, euidentissimis ostentis ita infames, vt nemo illas incolere ausus fuerit, quin assiduis umbrarum illusionibus, & terribilibus imaginibus, noctibus ferè singulis inquietetur: in quibus præter nocturnos tumultus, quos medio ferè

ANNOTATIONES IN CAP. XXII.

ID caput nullum est in Alexandro, verendumque ne Librarius, pro 22. posuerit 23. eumque

numerum postea sequutus sit: verum ita, vt repeti, reliqui.

ANNOTATIONES IN CAP. XXIII.

a Nota & vulgata res est.] Simile quippiam refert Plinius Iunior Epistolarum lib. 5. epistola 5. omnium tor. ad Maximum incip. Nūciatum

est. Sed, vt semel dicam, quid de hisce rebus sentiam, ego mera somnia esse puto.

a Vestibula

noctis silentio audiebamus, & horrendos fremitus cū eiulatu, striduloque vocis sono, quibus lachrymari & tremere videbatur, speciem hominis squalida facie, vultu minaci, nigro corpore, & aspectu formidabili, nomen suum experimentem, & opem implorantem, cernebamus. Sed ne quis hoc fabulosum aut commentitium putet, autor est Nicolaus Tuba, vir multæ & expertæ fidei, qui quum rei explorandæ gratia, cum nonnullis doctis iuuenibus prima facie ad nos aduētassent, cupido incelsit animo, hæc quæ à me promebantur, vero testimonio experiri, & an vera essent intueri. Et ne quid inexpertum relinquerent, noctem peruigilem egere mecum, vt rem notā exploratamque haberent. neque eos opinio fefellit: nam quum accensis luminibus peruigiles starent, haud procul species hæc dira terribilique facie, & vultu tetra representata est, quam ipsi tumultuari, & diris nos vocibus agitare videbant: cumque omnia clamore & tumultu streperent, post multa oculorum ludibria, tantum formidinis pauorisque intulit, vt territi & trepidi vix mente incolumi satis constarent. Et cum totæ ædes gemitu funesto miscerentur, singulisque cubiculis pestis illa importuna obuersaretur, dum propius accederemus, illam retro cedere, & querula voce lumen effugere cernebamus. Demum cum multum diuque tumultuata fuisset, haud multo post vbi multum noctis pœcessit, visio omnis illa dilapsa est. Sed præ cæteris quæ ibi expertus sum, non omittam miraculum ingens, quod mihi planè vigilantanti maiore aliquanto trepidatione haud multo post obuēnit: nam cum tenebris obortis, cubiculi fores obserassem firma sera, iaceremque in lectulo, nulla adhuc quiete composita, lumine accenso, horribilem illam speciem foris iam tumultuari, & cubiculi forem manibus pulsare sentiebam. Nec multo post, simulacrum illud, opertis adiectisque foribus (vix credibile dictu) per commissuras & rimas in cubiculum se intromisit: quod sub lectulo meo iacens, cum Marcus alumnus & cliens meus, utpote qui è conspectu cubabat, tetra & dira facie aspiceret, pauore subito consternatus, luctu & gemitu omnia opplebat, ipsamque intromissam non sine formidine clamabat. Idque cum mihi, qui clausum cubiculi ostiū aspicerem, vix credibile videretur, interim dirum illud simulacrum quod sub lectulo iacebat meo, manum & brachium protendere, lumenque quod iuxta aderat, extinguere vidimus: quo extincto, libellos meos, & quicquid rerum erat, querula voce miscere, ac omnia euertere non destitit. Mox cum ad tumultum exciti socij eò se contulissent, lumenque intromissuri obseruarentur vestibulo, interim ipsam opertum cubiculi ostium manu aperire, & foras effugere vidimus. Erat enim ipsius species, vt plane perspeximus, simulacro hominis nigerrimo non absimilis. Illud utique mirum fuerit, dignumque memoratu, figuram illam, dum nobiscum sic luctaretur, quum fores cubiculi referasset, ab his qui lumen intromisere, minime conspectam: sed quum primùm cubiculi fores exiuit, elapsam ex oculis illico discessisse, & in auras euanuisse.

Qui cultus domorum quondam fuerit, & quare maiorum imagines in postibus, & arma in atrijs & vestibulis haberent, & quid de exteris. Cap. XXIII.

Vibus pristini decoris memoria relicta fuit, hoc etiam literis adnotasse accepimus, amplas domos in primis gressibus vestibula habuisse, quæ spatia licet pars ædium forent, tamen illa pro ædibus fuisse nemo ignorauit. erat enim locus vacuus, per quem de via ad fores patebat aditus, in

Vestibula domorum.

ANNOTATIONES IN CAP. XXIII.

a Vestibula habuisse.] Plautus in Mostellaria actū 3. scena quoque 3. Vident vestibulum ante aedem & ambulacrum cuiusmodi?

Virgilius lib. 2. Aeneidos, Vestibulum ante ipsum, primòq, in limine. Vbi Seruius, Vestibulum, inquit, dicitur prima ianux pars. Dictum autem vel quòd ianuam vestiat,

quo præstolari qui salutatum venerant, aut si conuento opus foret, tempus opperiri solebant: ^b quod quidem prima aut altera diei hora esse consuevit. Fuit enim apud maiores non modica laus illis qui ex claris familiis erant, quamplurimos clientes, non modò cateruas togatorum, sed & tenuiores amicos habere, à quibus obseruarentur quotidie & colerentur, cumque his ad forum deducerentur frequenti comitatu: nanque maximi decoris erat, amplios viros illustresque etiam ab infima plebe quotidie salutari, appeti, deduci, reduci & consuli, eisque decedi & assurgi. ^c Fiebat enim salutatio more prisco dextram iungendò dextræ: quippe cum referat Varro, omnem antiquorum honorem, dextrarum constitisse virtute, ^d nonnunquam osculo, ^e plerumque assurgendo, ^f caputque denudando, quod apud nostrates frequenti in vsu est: mansitque obseruatum, ^g vt salutantes imperatorem, antequam admitterentur, interiores aulici scrutarentur, sinumque prætentarent, ne quis cum telo esset. Nonnunquam vt valentissimi serui catenis religati, pro ostio aditum custodirent, ne non vocati admitterentur. ^h Laudaturque Vespasianus, ⁱ M. Antoninus & ^k Alexander Seue-

Salutandi
mos apud
veteros.

Imperato-
rem saluta-
turi.
Ostrij
seruis.

ANNOTATIONES.

vt videmus cameram sustentatâ columnis. Vel quoniam Vestæ consecratum est: vnde nubentes puellæ limen non tangunt, ne numini dicatum locum calcantes sacrilegium committant. Singula enim domus sacra sunt vt culmina diis penatibus: Mæcres, quæ ambit domum, Hercego Ioui. Idem Seruius alibi, scilicet, lib. 6. Aeneidos, ibi,

Vestibulum ante ipsum, primusq; in faucibus orci.

Vestibulum, inquit, non habet etymologiæ proprietatem, vt ait Varro: sed fit pro captu ingenij. Dicitur enim vestibulum, quòd vestiatur ianuam. Alij vestibulum à Vestâ dictum volunt: nam illi ianuam consecrata est: alij quòd nemo illic stet. In limine enim solus est transitus. vt enim vesanum non sanum, sic vestibulum non stabulum. Ouidius lib. 6. Pastorum, Vestibulum à Vestâ nomen accepisse ait,

*Hinc quoque vestibulum dici reor, vnde precamur
Quæ famur, Vestâ est, quæ loca prima tenet.*

Gellius lib. 16. cap. 5. autoritate Cæcilij Galli in lib. de significatione verborum, quæ ad ius pertinent, Vestibulum, inquit, non in ipsis ædibus, neque partem ædium: sed locum ante ianuam domus vacuum, per quem à via aditus accessusque ad ædes est: cum dextra sinistraque inter ianuam rectaque, quæ sunt viæ iuncta, spatium relinquunt: atque ipsa ianuam procul à viâ est vacanti interstita. Et quibusdam interiectis, Qui domos igitur amplas antiquitus faciebant, locum ante ianuam relinquebant, qui inter fores domus & viam medius esset. In eo loco qui dominum eius domus salutatum venerant, priusquam admitterentur, consistebant: & neque in via stabant, neque intra ædes erant. Et eadem prope modum scribit, tacito Gellij nomine (vt semper aliàs) Macrobius lib. 6. Satur. c. 8.

^b Quod quidem prima.] Martialis li. 4. epig. 8. vt iam scripsimus supra cap. 21.

^c Fiebat enim salutatio.] Seruius enarrans cum locum lib. 1. Aeneidos,

— Cur dextra iungere dextram

Non datur?—

Maiorum fuit, inquit, hæc salutatio, cuius causam dicit Varro, Callimachum sequutus, asserens, omnem eorum honorem dexterarum constitisse virtute: ob quam rem hac se venerabatur corporis parte.

^d Nonnunquam osculo.] Id de Iuda proditore, qui osculo Iesum Christum tradidit Iudæis, vt scribitur Lucæ 22. Iudas, vnus ex duodecim appropinquauit Iesu, vt oscularetur eum. Iesus autem dixit illi, Iuda, osculo Filium hominis tradis: Perfa (vt scribunt Herod. lib. 1. & Strabo lib. 15. ad fin.) salutationis loco se mutuo, si in viâ inuicem sibi occurrat, osculantur, & pares sint. Quòd si alter fuerit humilior paulò, genas osculantur duntaxat. Vide Plutar. in problem.

^e Plerumque assurgendo.] Sueton. in Augusto, cap. 56. scribit, Augustum acerbè tulisse, quòd populus honoris causa assurrexisset filiis suis adhuc prætextatis. sic enim scribit, Eisdem prætextatis adhuc assurrectum ab vniuersis in theatro, & à stribus plausum, grauisimè questus. Idem in Tyberio, cap. 31. Nec mirum, cum palam esset, ipsum quoque eisdem assurgere, & decedere viâ. Plutarchus in Pompeij vita, & Appianus de Ciuilibus Roma. bellis libro 1. tradunt, Syllam dictatorem solitum fuisse de sella assurgere priuato Pompeio, & equo descendere, & caput aperire. Seruius enarrans illud Virgil. lib. 1. Georg.

Tmolus, & assurgit quibus & Rex ipse Phœnus.

Sic ait, Assurgit significat cedit: quod tractum est à sedentibus, qui in honorem alicuius surgere consueverunt.

^f Caputque denudando.] Plutarchus problematôn cap. 10. vbi rationem reddit cur deos salutantes caput operiunt: viros autem dignitate præditos & honore dignos, si etiam velati occurrerint, caput aperiant: Nam Aeneas, prætereunte Diomedæ, caput operiens, rem diuinam fecit. Diximus & in præced. ex Plutarcho in Pompeio.

^g Vt salutantes Imperatorem.] Suetonius in Claudio, ca. 35. Reliquo autem tempore saluatoribus scrutatores semper apposuit, & quidem omnibus & acerbissimos. Herodian. lib. 3. Neque enim temere quisquam à Seuero missus ad illum introducebatur, nisi prius deposito militari gladio, sinuque excusso.

^h Laudaturque Vespas.] Suet. in vita illius c. 21. ⁱ M. Antoninus.] Iul. Capitolinus in vita illius.

^k Alexander Seuerus.] Aelius Lampridius in vita

rus imperatores, quòd salutareretur parète cubiculo, ministris admissionalibus remotis. Apud Parthos verò regem adire vel salutare sine munere, nulli licitum erat. Quibus clientibus ab his quos sectabantur, frequens sportula dabatur, ^m quæ prius centum quadrantes fuit: ⁿ deinde rectam dari institutum: ^o quare vocatores principis dicti, qui ad cœnam conuiuas admittebant: quorum nonnulli mercede accepta, aliquos subditios principum sæpe cœnis aduocarunt. ^p Quam Nero ad sportulas reuocauit, qui etiam plebi congiarium quadragenos nummos viritim dedit. ^q Siquidem imperatoris munus, quod populo dabatur congiarium dictum est: quod verò militibus, donatiuum. ^r Mox Domitianus sportulas ad cœnas reduxit: in ^s qua frequens obsonium panis, oleum & porcina caro dari solita, absque vino. ^t Diuus verò Iulius ad concilian dum populi fauorem, frumentum viritim dedit ternos modios, & totidem olei libras, trecenos quoque nummos singulis, & centenos pro mora. ^u Augustus Octavius fru-

Sportula
clientibus
saluantibus
data.
Vocatores.
Congiarium
Donatiuum.
Congiaria
diuersa à
diuersis im-
peratori-
bus populo
data.

ANNOTATIONES.

vita illius, Salutareretur quasi vnus de Senatoribus patente velo; admissionalibus remotis. Admissionales autem dicuntur, qui aulicos admittunt in cubiculum Principis ad eum salutandum. Qui verò ei rei præerant, vocabantur Magistri admissionum, quorum Ammianus Marcellinus mentionem facit libro 15.

^l Frequens sportula.] Iuuenalis Satyra 1. conqueritur imminutam esse prioris sportulæ liberalitatem, - Sportula primo

Limine parua sedet, turbe rapienda togatæ.

Martialis est distichon in Apophoretis, cui inscriptio est, Toga,

Si matutinos facile est tibi rumpere somnos,

Mentita veniet sportula multa toga.

^m Quæ prius centum quadrantes fuit.] Huc alludit Martialis lib. 1. epigramma 2. ad Flaccum de sportula,

Dat Baiana mihi quadrantes sportula centum,

Inter delicias quid facit ista fames?

Et lib. 3. epig. 7. de sportula,

Centum miselli iam valete quadrantes,

Antambulonis congiarium lasi:

Quos diuidebat balnearior elixus.

Quid cogitatis ò fames amicorum?

Regis superbi sportula recesserunt.

ⁿ Deinde rectam.] Idem Martial. lib. 8. epig. 50. ad Cæsarem Domitianum,

Grandia pollicitis quanto maiora dedisti,

Promissa est nobis sportula, recta data est.

Domitianus enim (vt scribit Sueton. in vita illius, cap. 7.) sportulas publicas sustulit, reuocata cœnarum rectarum consuetudine. Recta cœna sportulæ opposita erat. Liberaliores enim diuites, ciuilioreque saluatoribus suis legitimū conuiuium exhibebant: quæ recta cœna dicebatur. Sordidi autem & maligniores rectæ cœnæ loco sportulam tantum præbebant. Author Budæus ex l. si mulier. ff. de donat. inter vir. & vxorem.

^o Quare vocatores Principis.] Plinius lib. 35. cap. 10. de Apelle, sic ait, Subornato fraude æmulorum plano regio inuitatus, ad Regis cœnam venit. Indignantique Ptolemæo, & vocatores suos ostendenti, vt diceret à quo eorum inuitatus esset, arrepto carbone extincto e focolo, imaginem in parietem deliniavit, agnoscente vultum plani rege ex

inchoato protinus.

^p Quam Nero ad sportulas reuocauit.] Suetonius in vita illius, c. 16. Adhibitus sumptibus modus, publicæ cœnæ ad sportulas redactæ.

^q Siquidem Imperatoris munus.] Cornelius Tac. lib. 12. Additum nomine eius donatiuum militi, congiarium plebeiis. Plinius Iunior in Panegyrico laudat Traianum quòd congiarium populo dedisset, quo locupletatæ sunt tribus, cum donatiuum accepissent milites. Seneca lib. 4. de Beneficiis, Congiarium, inquit, munus est Imperatorum, quo donabatur populus, sicut donatiuo milites. Et vt auctor est Quinti. lib. 6. c. 4. de risu, Congiarium commune est liberalitatis atque mensuræ. Alexander Seuerus congiarium, auctore Lampridio, ter populo dedit: donatiuum militibus ter: carnem populo addidit. Clauarium autem donatiui nomen est, vt scribit Tacitus lib. 19.

^r Mox Domitianus.] Hoc iam diximus supra ibi, Quæ prius centum quad. cum declararem locum Martialis.

^s In qua frequens obsonium.] Scilicet sportula. Iuuenalis sat. 1.

Sportula quid referat, quantum rationibus addat.

Quid faciet comites, quibus hinc toga, calcens hinc est,

Et panis fumusq; domi? densissima centum

Quadrantes lectica petit, sequiturq; marium

Languida, vel prægnans & circumducitur vxor.

Vbi Domitius interpret, Ex sportula, inquit, omnia sibi coëmebant, quæ & ad victum & cultum pertinerent. Vnde Martialis lib. 5. epig. 77.

Sportula nulla datur, gratis conuua recumbis:

Dic mihi, quid Romæ Gargiliane factis?

Vnde tibi togula est, & fusca perisio cellæ?

Vnde datur quadrans, vnde vir es Chionis?

^t Diuus verò Iulius.] Suetonius in vita illius, cap. 38. Populo, præter frumenti denos modios, ac totidem olei libras, trecenos quoque nummos, quos pollicitus olim erat, viritim diuulit: & hoc amplius centenos pro mora.

^v Augustus Octavius.] Suetonius cap. 40. Ac ne plebs, frumentationum causa, frequentius à negotiis auocaretur, ter in annum quaternum mensium tesseras dare destinauit: sed desideranti consuetudinem veterem, concessit rursus, vt sui cuiusque mensis acciperet. Et capite seq. Frumentum quoque

mentum plebi gratuitum & menstruum, ^x Nero quadragenos nummos viritim congiarium largitus fuit. ^y Caius verò Cæsar trecenos tertios, & forensia viris & pueris, ac fœminis fascias purpuræ & conchylij, nonnunquam pro sportulis panaria cum obsonio. ^z Domitianus etiam congiarium nummorum CCC. senatui, & equestri ordini panaria, plebi verò sportellas cum obsonio. ^a Cato iunior nouo more tribuit sportulas: Græcis ex tritico, raphano, blito & apio, Romanis autem vini amphoras, carnes porcinas, ficus, & lignorum fascies. Quauis apud antiquissimos sextarij lactis darentur, vini nunquam, ^b nisi quòd à Cornelio Cethego in consulatu mustum rutatum populo datum est. Ancus verò Martius rex, salis modia sex millia congiarium populo erogasse fertur, ex quo tantum quisque ferebat, quantum in singulorum capita descriptum erat, ab vndecimo ætatis anno. ^c Augustus etiam tricenos & quadragenos, nonnunquam singulis quinquagenos & ducentenos nummos largitus fuit: ac ne minores quidem pueros præterit, ^d sicut Traianus infantes quoque ad sportulas admisit. Tiberius trecentenos viritim dedit, & prandium mille mensis. ^e Galba dedit populo congiarium, & epulum senatui & equestri ordini, ac præter epulas forentia viris, fœminis ac pueris fascias purpuræ & conchylij, quibus veteres pro caligis utebantur, ^f Et mox Nero, ^g Domitianus, ^h Hadrianus & reliqui Cæsares munera populo sæpe largiti sunt. ^k Sed Hadrianus nouo more, aromata, balsama & crocum: nonnunquam duplex congiarium, ternis per singulos aureis diuisis. ^l Commodus singulis denarios septingenos vicenos quinos. ^m Aurelianus verò ad Parthicum proditurus bellum, quò bilibres coronas singulis promississet, & aureas populus expectaret, siligineas dedit nouo genere panis, quo deinceps vsi fuere: qui tamen populo vniuerso panem, oleum & suillam carnem postea diuisit, ⁿ vinumque dare statuerat, nisi morte præuentus fuisset. ^o Fuitque obseruatum, vt principes assumpto imperio, ad conciliandum fauorem, congiarium darent populo, quod annum plerunque homines clarissimi, & sum

Duplex cō
giarium.

Congiariū
sumpro im
perio.

ANNO TATIONES.

quoque in annonæ difficultatibus sæpe leuissimo, interdum nullo pretio viritim admeus est, tesserasque nummarias duplicauit.
x Nero quadragenos.] Idem Sueton. in Nerone, cap. 10.
y C. verò Cæsar.] Scilicet Caligula ex eodem in vita illius, c. 17.
z Domitianus.] Idem Sueton. in vita illius, c. 4.
a Cato iunior.] Plutarchus in vita Catonis Vticensis, Dona attribuit, Græcis quidem ex porro, & lactuca, & raphano, & blito, & apio: Romanis autem vini amphoras, carnes porcinas, & ficus, & cucumeres, & lignorum fascies.
b Nisi quòd à Cornelio Cethego.] Plinius lib. 19. c. 8. Inuenio mustum rutatum populo datum à Corn. Cethego, in consulatu collega Quintij Flaminij, comitiis peractis.
c Augustus.] Sueton. in vita illius, cap. 41.
d Sicut Traianus.] Plinius Iunior in Panegyrico laudat Tratanum, quòd in dando congiario infantes quoque admisisset, vt ita alimentis Principis crescerent, expetirenturque ab infantia parentem publicum in munere educationis. Nullum est enim magno Principe, immortalitatemque merituro impendij genus dignius, quàm quod erogatur in posteros. Pauperibus educandis vna ratio est, bonus Princeps. Dion in Traiano, scribit eum ciuitatibus Italię multa largitum esse ad educationem liberorum, in quos magna contulit beneficia.

e Galba.] Tacitus lib. 17.
f Et mox Nero.] Dion in Nerone.
g Domitianus.] Idem Dion in vita illius.
h Adrianus.] Idem Dion in vita illius.
i Et reliqui Cæsares.] Vt scribunt Aelius Spartianus in Septimio Seuero, Lampridius in Heliogabalo & Alexandro Seuero.
k Sed Adrianus.] Hæc vsque ad versu. Commodus. sunt Aelij Spartiani in vita Adriani.
l Commodus.] Lampridius in vita illius.
m Aurelianus.] Flavius Vopiscus scribit, Aurelianus quo tempore proficiscebatur ad Orientem, bilibres coronas populo promississe, si victor rediret: & cum aureas populus speraret, neque Aurelianus, aut posset, aut vellet, coronas eum fecisse de panibus, qui nunc siliginei vocantur, & singulas quibusque donasse: ita vt siligineum suum quotidie toto æuo suo & vnusquisque reciperet, & posteris suis dimitteret. Nam & carnem porcina idẽ Aurelianus populo Rom. distribuit, quæ hodięque diuiditur.
n Vinumque dare statuerat.] Idem Vopiscus in Aureliano non multo ante si. Statuerat, inquit, & vinum gratuitum populo Rom. dare: vt quemadmodum oleum, & panis & porcina gratuita præberetur, si etiam vinum daretur, quod perpetuum hac dispositione conceperat.
o Fuitque obseruatum.] Vt patet ex iis, quæ dicta sunt supra in verbo, Siquidem Imperatoris munus. vbi de Imperatoris munere, & multis seqq.

p Necnon

mis honoribus functi, pro officio & clientela velut stipendium capiebant. Erant ergo hi quos isti sectabantur, illorum patroni & defensores: sui que officij ducebant, in fidem illos & clientelam habere, tutelęque suę ducere, & ope iuuare. Quinetiam non foris tantum, sed intra domesticos Lares, liberos seruosque salutatores comperimus, qui bis in die frequentes aderant: vt mane saluere, vesperi valere, domino aut patrono dicerent. ^p Nec non populis & nationibus, ac bonis & fidelibus sociis, patronos publice fuisse Romę homines honestissimos summo loco natos, qui fortunarum propugnatores erant, & ciuitatum defensores non pœnitendi, quorum studio & fide singula negotia in senatu facerent, & promouerent: ^q siquidem Syracusani in clientela Marcellorum fuere, Lacedæmonij in Claudiorum, Puteolani Brutorum, Neapolitani Liciniorum, ^r Bononienses Antoniorum. ^s Allobroges patrono Fabio Sanga vsi sunt. ^t Marius Herenniis, ^v Cæsar quoque Græcorum patrocínio plerunque affuit. Plebs ^x denique ipsa sub patriciorum equitumque Romanorum tutela per clientelas diuisa erat, quod à Romulo à primis originibus institutum ferunt, vt plebeij singulos patronos ex patribus legerent, quorum consilio & autoritate niterentur. Præterque vestibula fuere ^y caua ædium, & ^z peristylia, ad quæ quisque suo iure non vocatus admittebatur. ^a In foribus verò & atriis domorum, ara, focus & Lar familiaris

Patroni.
Clientes.
Domesticorum salutationes.
Populorū & nationū patroni.

Plebs per clientelas diuisa.
Caua ædium & peristylia.
In foribus & atriis.

ANNO TATIONES.

p Necnon populis & nationibus.] Dionysius Halicarnasseus lib. 2. Plutarchus in Romulo. Cicero Philipp. 2. Vexauit Puteolanos, quòd C. Cassium, quòd Brutos patronos adoprassent. Mos enim fuit (vt ibi scribit Beroaldus) iste priscorum, vt singulæ nationes, atque adeò populi patronos Romę peculiare haberent, in quorum essent clientela. Sic Siculi Marcellis habuerunt: Lacedæmonij in tutela Claudiorum extiterunt: Fabius Sanga patronus fuit Allobrogum. Quinetiam municipes mei Bononienses fuere in tutela Antoniorum, secuti que sunt partes Antonianas in bellis Ciuilibus: vnde fit, vt cum patroni clientibus parentum loco sint, nefas esse videatur Bononiensem quempiam Antoniorum nomen inceslere, & Antonios stilo perstringere. Hæc Beroaldus.
q Siquidem Syracusani.] Cicero in 6. in Verrem act. Itaque ille noster ciuis, summusque Imperator M. Marcellus, cuius virtute captæ, misericordia conseruatae sunt Syracusæ, habitare in ea parte vrbis, quæ insula est, Syracusanum neminem voluit. Liuius 3. Decad. lib. 6. Legati (Syracusanos scilicet) benignè appellati, ac dimissi, ad genua se Martelli Coss. proiecerunt: obsecrantes, vt quæ deplorandæ ac leuandæ calamitatis causa dixissent, veniam eis daret, & in fidem & clientelam se, vrbemque Syracusas acciperet. Post hæc Consul elementer appellatos eos dimisit. Asconius Pædianus in 1. in Verrem act. Valerius Maximus lib. 4. cap. 1. Cicero lib. Off. 1. Apud maiores nostros, inquit, tantopere iustitia culta est, vt hi, qui ciuitates, aut nationes deuictas bello recepissent, earum patroni essent morte maiorum.
r Bononienses.] Suetonius in Augusto, cap. 16. Bononiensibus quoque publice, quòd in Antoniorum clientela antiquitus essent, gratiam fecit coniurandi cum tota Italia pro partibus suis.
s Allobroges.] Dionysius Halicarnasseus libro 2. vbi abundè scribit de coniunctionibus clientum & patronorum, quæ nihil distabant à necessitudini-

bus propinquorum: & quemadmodum clientes patronis indigentibus succurrerant. Appianus lib. 2. bellorum Ciuiliū, Legati, inquit, rem Fab. Sanga annunciant. Erat autem is Allobrogum patronus in vrbe, vt cæteris populis olim Romę adesse mos fuit. Sallust. in Catil. Itaque Q. Fab. Sanga, cuius patrocínio plurimum ciuitas utebatur, ic omnem, vt cognouerant, aperiunt.
t Marius Herenniis.] Plutarchus in Mario, vbi dicit Marium & eius parentes Herenniorum familię semper clientes fuisse.
v Cæsar quoque Græcorum patrocínio.] Adde & tu quòd Getuli fuere in tutela Marij ex Hircio in bello Africano. Nisæi Neronum ex Cirono Epistolatum familiar. lib. 13. epist. 66. eiusdem lib. & omnium 337. Cyprij & Cappadoces Catonis, ex eodem Cicerone eiusdem operis lib. 15. epist. 6. ad eundem Catonem. Locri, eiusdem Cicero. lib. de legib. 2. Atque etiam Campani, ex eodem in Orat. in L. Pisonem. Mamertini, Q. Claudij Pulchri ex eod. Cicer. in 6. in Verrem act. Segestani, P. Scipionis, ex eadem act. Magna pars citerioris Hispaniæ, Pompeij ex Cæsare libro 2. belli Ciuilis. Sammites, Fabritij, ex Valerio Maximo lib. 4. c. 3. Tifernates, Plinij Secundi ex eod. Plinio lib. Epist. 4. epist. 1. his verbis, Oppidum est prædiis nostris vicinum, nomen Tifernium, Tiberium, quod me penè adhuc puerum patronum cooptauit.
x Plebs denique.] Hæc vsque ad verba, Præterque. sunt Dionysij Halicarnassei, & Plutarchi in Romulo.
y Caua ædium.] Vitruuius lib. 6. cap. 3. in princip. vbi ea quinque generibus esse diuincta dicit, quæ declarat. Id autem vno verbo Cauædium vocat Plinius Iunior Epistolar. lib. 1. epist. eius lib. 17. omnium 41. non semel.
z Et peristylia, ad quæ.] Vitruuius eodem libro 6. cap. 7.
a In foribus autem & atriis domorum.] Vide quæ seqq.

b Nan

erant. ^b nanque focus erat ara deorum penatium, quem instar numinis habebant: ^c in quibus non deorum modò simulacra, quos singulis ædibus in larario colebant, sed imagines ac expressos vultus illorum qui familiæ decus fuere & ornamentum, ac principum & patronorum quos quisque colebat, habere assuerant. ^d Quare L. Vitellij, Vitellij pater, Narcisi & Pallantis imagines inter lares coluisse fertur. ^e cereæ enim imagines in atriis domorum singulis disponebantur armariis, quos ita celebrabant colebantque, ac si illi quorum vultus exprimebantur, viuerent. Quas festis diebus, & in summa gratulatione & lætitia, laureis fertis & floribus ornare, illorumque natales dies festa luce celebrare solebant. In luctu verò & gemitu familiæ tanquam conscij doloris essent, & tacita mœstitia funestarentur, deformare: ^f tantoque honore dignos putabant, vt illas cum singulis imaginum titulis, illorum præcipue quorum dignitas maximæque res gesta fuere, in exequiali pompa & apparatu funeris extra ædes producerent, & longa serie velut familiæ decora repræsenterent, illæque defunctorum exequias, & vnà funus comitarentur. ^g Ita tradito more, vt domino aut aliquo ex familia vita functo, illius imago tam circa limina domus, quam pro foribus locaretur, vt defuncti desiderium repræsenteret illa species leniret, posterosque ad præclara facinora domi forisque obeunda inuitaret. ^h In eisdem quoque atriis & foribus, ac circa domorum limina, hostium spolia, quos quisque vicisset, quorumque victor extitisset, etiam enses & clypei, galeaque & currus, ac deuictarum nauium rostra, veluti auitæ gloriæ, & fortium factorum ornamenta affigi assueuerunt: quæ quanto vetustiora erant, tanto plus decoris & maiestatis habebant. ⁱ Ideo nec vetustate consumpta resciebantur, nec effracta resarciiebantur. Hæc enim omnium ad se vertebant oculos, quò intuentium animos cogitatio subiret, vt pari ipsi exemplo ad magna facinora, magnasque res inuitarentur. Nec solùm priuatas domos, sed porticus & deorum templa

Cereæ imagines in armariis.

Imagines familia in exequialibus pœpibus aduicta.

Hostium spolia in atriis.

Deorum templa spoliis ornata.

ANNOTATIONES.

^b Nanque focus erat ara.] Cato de Re rustica, cap. 5. dum loquitur de re diuina in foco facienda. Virgil. lib. 12. Aeneidos, *in mediosq; focos, & diis communibus aras.* Et ibi Seruius. Et Ouidius lib. 1. de Tristibus, eleg. 3. vbi describit lachrymas, quas fudit vxor, postquam iussit Cæsar eum in exilium abire, *illa etiam ante Lares sparsis prostrata capillis, Contigit extractos, ore tremente, cibos.* Hincque etiam illud Horatij Epodon Ode 2. *... qumq; vetustis extruat lignis focum* *... h aduentum viri.* Vbi Porphyrio Sacrum, ait, dicit, quia ara deorum penatum est focus. Et Acron, Diis, inquit, Penatibus sacer est. Et illud quoque Plauti in Aulularia act. 2. scena 5. *Hæc imponentur in foco nostro, lari, Vt fortunatas faciat gnate nuptias.*

^c In quibus.] Scilicet atriis, ex Plinio lib. 35. ca. 2. Apud maiores in atriis imagines hæc erant, quæ spectarentur: non signa externorum artificum, nec æra, aut marmora. Seneca lib. 3. de Beneficiis, c. 28. *Qui imagines in atrio exponunt, & nomina familiæ suæ longo ordine ac multis stemmatum illigata flexuris in parte prima ædium collocant, noti magis, quam nobiles sunt.* Et ad Lucilium epistol. 44. *Non facit nobilem atrium plenum fumosis imaginibus.* Vide infra lib. 6. c. 14.

^d Quare L. Vitellius.] Suetonius in Vitellio, c. 2. scribit, Vitellium coluisse inter lares aureas Narcisi & Pallantis imagines.

^e Cereæ enim imagines.] Plinius lib. 35. cap. 2. ad id, quod nuper diximus, addit, Expressi cerea vultus singulis disponebantur armariis, vt essent imagines, quæ comitarentur gentilia funera. Semperque defuncto aliquo totus aderat familia eius, qui vnquam fuerat, populus. Stemmata verò lineis discurrebant ad imagines pictas. Tablina codicibus implebantur, & monumentis rerum in magistratu gettarum. Et Ouidius lib. Amorum primo, eleg. 8. *Noc te decipiant veteris plena atria cerea* *Tolle tuos tecum pauper amator anos.* Et Iuuenalis sat. 8. *Tota licet veteres exornent undique cerea* *Atria, Nobilitas sola est atque vnica virtus.* Et in tota hac satyra insectatur eos, qui aut maiorum gloria, aut falsis fortunæ bonis effertuntur, existimantes veram inde hominis nobilitatem pendere. Apuleius lib. 6. Metamorph. Et depictam in tabula fugæ præsentis imaginem, meæ domus atrio dedicabo.

^f Tantoque honore.] Hæc vsque ad versicul. Ita tradito. sunt Plinij lib. 35. cap. 2. & aliorum, quos longo ordine tibi in eam rem cito in nostro Commentario Nobilitatis c. 20. num. postremæ editionis 150. incip. Id quod etiam.

^g Ita tradito more.] Suprà ex Plinio libro 35. cap. 2.

^h In eisdem quoque atriis.] Plinius vbi suprà, Alia, inquit, foris & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hostium spoliis.

ⁱ Ideo nec vetustate.] Plutarchus cap. 36. ^k Adeoque

hostilibus spoliis tanquam trophæis exornare, vetusti moris erat: tantique exempli fuere, vt illa posteris non mediocri stimulatō fuerit, ne degeneres ipsi, neve ignaui tam claros triumphos turpibus factis dictisque fœdarent. ^k Adeoque hæc propria familiæ ornamenta sunt habita, vt quauis alienatis ædibus, nouo domino spolia & imagines refigere non liceret. Hasque statuas, quibus splendor & vetustas familiæ notabatur, amouere, est habitum nefas: ^l Belgarum verò fuit mos barbaricus, caforū hostium capita postibus tanquam spolia affigere. ^m qui etiam Galatarum, qui vltra Rhenum incolunt, vsus traditur, vt spolia hostium sanguine perfusa, & trunca capita foribus affigant. ⁿ Gelonorum hostium cutes, vt ex omnibus spectaculo sint, ac fortium factorum insigne documentum, & hostibus pertimescendum foret. In Aegypto autē in vestibulis domorum alas vulturum proponere, indicium nobilitatis & vetustatis familiæ censebatur. Apud Phryges pardalis pro foribus affixa (Homero teste) signū immunitatis erat, ne hostiū incursum pateret. ^o Alexander verò captis Thebis, vt Pindari domui parceret, illā inscribi iussit. ^p In eisdē quoque atriis pinacothecæ nō mediocri paratu dispositæ erant: in quibus tabulæ pictæ, cælatū argentū, stragula vestis, signa & ornamenta reponerentur. ^q Sicut Græcis fuere cheli & ciste, phæcoli & riscus, in quibus egregia supellex, & muliebris mūdus seruabatur. Quæ arria plerunq; inaugurata fuere: nanque haud aliter in illis senatus cogi poterat, quam si inaugurata templa fuissent. Non tamen omnes, sed solas palatinas ædes inaugurari seruatum est, vt habita in his senatus decreta, rata forent. Eas quidem ædes veluti augustissimas, vestibula regalia habere, cognitum est: atriaque potentiora, peristylia amplissima, & conclauia insigni

Belgarum mos Galatarū.

Gelonorū.

Aegyptiorum.

Pardalis immunitatis signum.

Pindari domui ab

Alexandro parcurum.

Pinacotheca.

Atria inaugurata.

Senatus in atris cogebatur.

ANNOTATIONES.

^k Adeoque hæc propria.] Plinius d. lib. 35. cap. 2. vbi ad illud quod suprà ibi, In eisdem quoque, adduximus, illud subiungit, Quæ nec emptori refringere liceret, triumphabantque etiam, dominis mutatis, ipsæ domus. Et erat hæc stimulatō ingens. exprobrantibus tectis, quotidie imbellem dominum introire in alienum triumphum. Cicero Antoniana 2. Antonij improbitatem arguit ex virtutis insigniis, quibus Pompeij domus erat ornata, quod eam ingredi ausus sit, his verbis, An tu illa vestibula, rostra, spolia, cum aspexisti: domum tuam te intrare putas? fieri non potest.

^l Belgarum verò.] Strabo de his loquens lib. 4. E prælio decedentes ceruicibus equorum hostium capita suspendunt, eaque domum delata, vt sint spectaculo, postibus affigunt.

^m Qui etiam Galatarum.] Diodor. Siculus libro 6. cap. 9. Capita hostium, in acie cadentium, abscissa equorum alligant collo. Hostium spolia sanguine perfusa, famulis tradunt, in foribus domorum cum cantu atque hymnis affigenda. Vide Strabonem lib. 4.

ⁿ Gelonorum.] Herodotus lib. 4. Plinius lib. 7. c. 2. Solinus c. 25.

^o Alexander.] Plutarchus in eius vita, dicit eum pepereisse stirpi Pindari, vti etiam Arrianus de Gestis illius, lib. 1.

^p In eisdem quoque atriis.] De huiusmodi pinacothecis Vitruuius lib. 1. cap. 2. & lib. 6. cap. 4. & 6. Varro lib. Re i rusticæ, 1. cap. 2. & 59. & Plinius lib. 35. cap. 2. post princip. inquit, Tabulæ pictorum pinacothecas implent. Sunt autem pinacothecæ repositoria tabularum pictarum. Ita exponit Beroal. in Sueton. Aug. c. 72.

^q Sicut Græci fuere cheli.] Apud Homerum

lib. 8. Odyssæa, *Δεῦρο γυναι Φέρε χηλὸν δῆρι περὶ ἠπίς δῆσι η.* Id est, *Age mulier, fer arcam pulchram, quæ optima.* & paulò post, *τόφρα δ' ἄρ' ἀθήτη ξένη παικαλλία χηλὸν ἐξέφερον θαλάμοιο.* Id est, *Interea verò Arete hospiti pulchram cistam extulit & thalamo.*

^r Cistæ.] Apud Ciceronem in 5. in Verrem actio. Quaternos H. S. quos mihi Senatus decreuit, & ex arario dedit, ego habebō & in cistam transferam ex fisco. Et Iuuenalem satyra 3. *iamq; vetus Græcos seruabat cista libellos.* Et Vlpianus Iuriconsultus in l. 1. §. si cista. ff. depositi. Si cista, inquit, signata deposita sit, verum cista tantum peretur, an & species comprehendenda sint? Has Græci *θάλαρος* vocant, de quibus Homerus lib. 4. Odyssæa, *Φυλά δ' ἀργύρεον τάλαρον Φέρε.* Loquitur autem de ornamentis Helena. Iul. Pollux cap. 19. ponit cistas inter vestium repositoria.

^s Phæcoli.] Apud Pollucem lib. 7. c. 29.

^t Et riscus.] Terentius in Eunucho act. 4. scena 6. *c. Videt' tu illum Thais? v. vbi sita est? x. in riscu.* *Odiosa cessas?*

Riscus Donato cista est pelle contexta. Fenestra dicitur parua in pariete, ad rerum repositionem plerunq; relicta. Troianum est vocabulum, siue Phrygium. Nonius scribit esse loca in parietibus angusta. v Peristylia.] De quibus Vitruuius lib. 3. c. 1. lib. 5. c. 11. & lib. 6. c. 3. 7. 9. non semel. & lib. 7. c. 5. & 9.

^x Et conclauia.] De his Vitruuius c. 4. & 8. & lib. 7. c. 2. in fi. & c. 3. non semel. & c. 5. in prin. & c. 9.

^y Insigni pauimento.] De pauimentorum diffi-

pauimento: ^a tricliniaque & ^a ampla prætoria, ac ^o cœnationes mira cœlatura & arte. ^c Nonnunquam xyſta, colles, nemora, hortos, ^d piſcinas, ^e euripos, amnes, & aquarum ductus, ^f porticusque pauimentatas, cultu & laxitate conſpicuas, ^g ſyluaſque & ^h ambulationes. ⁱ Siquidem in his publica concilia & iudicia, arbitriaque & conuentus frequentes fieri conſuerant: inque earundem palatarum ædium veſtibus, & proforibus regia, laurus ſemper & ciuica ex quercu, præcipuum inſigne clementia Caſarum, affixæ viſebantur. ^k Quæ quidem atria in primo aditu domus, & proxima ianuæ extruebantur, in quibus matresfamilias degere, ^l & lanæ operam dare aſſuerant: ^m quod aliter à Græcis ſeruatum meminimus, quibus andronitis in primis ædibus erat, gynæceum verò ubi mulieres operabantur, in conclauis & reſſu intimo, præ pudore & modeſtia locabantur. ⁿ Ideo non extra, ſed ab intus fores pulſabantur, ne imparatas offenderent: ^o quod etiam à Parthis uſurpatur, ut gynæconitin in ſecreto domus à vitis ſemotam haberent: ^p quippe quum non modò vxorum, ſed pellicum pu-

Matresfamilias in atrio. Græci. Andronitis. Gynæceum. Parthorum. zelotypia.

ANNOTATIONES.

rentiis & nobilitate videbis apud Vitruuium ſepe, vt lib. 5. cap. 10. & lib. 7. cap. 1. & alibi. Et Ciceronem lib. 3. de Orat. Plinium lib. 36. cap. 25. in princ. & Feſtum libro 14.

z Tricliniaque.] De his Vitruuius lib. 6. c. 6. non ſemel. & c. 7. 8. & 9. in prin.

a Et ampla prætoria.] Afconius Pædianus in 3. contra Verrem actione, Veteres, inquit, omnem magiſtratum, cui pareret exercitus, Prætorum appellauerunt. Vnde & Prætorium tabernaculum eius dicitur, & in caſtris porta prætoria, & hodie quoque præfectus prætorio. Tranquillus in Auguſto, cap. 72. Ampla & operoſa prætoria grauabatur. id eſt iniquo animo ferebat Auguſtus villas quaſdam elegantius & ſumptuoſius extructas. Et in C. Caligula, cap. 37. In extructionibus prætoriorum, atque villarum omni ratione poſthabita, nihil tam effice-re concupiſcebat, quàm quod poſſe effici negaretur. Vlpianus in l. plenum. ff. de uſu & habit. Prætorium vrbanam villam appellauit, his verbis, Plenum autem uſum habere debet, ſi & villæ & prætorij relictus eſt. Vide Budæum in l. videamus. ff. loc. & cond. b Et cœnationes.] Budæus in l. ſi cuius rei uſuſfructus. ſ. item ſi domus. ff. de uſuſfructu & quemadmodum quis vtatur. ſcribit Cœnationes potentiorum eſſe, vt cœnacula inquilinorum & pauperum. Citatque illud Iuuenalis ſat. 7.

- Et argentem rapiat cœnatio ſolem.

De his meminit Columella lib. 1. cap. 6. Plinius Iunior lib. 2. epiſtolarum eius lib. epiſt. 17. omnium 41. non ſemel. & lib. 5. cap. 6. Guſtatorium, grauiorque cœnatio margini imponitur. hoc eſt, locus ubi cœnabant. Sueton. in Nerone, cap. 31. Præcipua cœnationum rotunda, quæ perpetuò diebus, ac noctibus vice mundi circumageretur. Martialis lib. 2. epiſt. 59. c Nonnunquam xyſta.] Vitruuius lib. 5. cap. 11. Hæc autem porticus ξυſτας apud Græcos vocitatur, quòd athletæ per hyberna tempora in teſtis ſtadiis exercentur. Faciunda autem xyſta ſic videntur, vt ſint inter duas porticus ſyluæ, aut platanones, & in his perſiciantur inter arbores ambulationes, ibique ex opere ſignino ſtationes. Et lib. 6. ca. 10. Item alia res ſunt ſimiles, ut xyſtus, prothyron, telamones, & nonnulla alia eiufmodi. ξυſτας enim Græca ap-

pellatione, eſt porticus ampla latitudine, in qua athletæ per hyberna tempora exercentur. Noſtri autem hypæthras ambulationes xyſtos appellant, quas Græci περιδρομίδας dicunt. Sed & xyſti meminit Cicero in lib. de Claris Oratoribus. & lib. Academ. quaſt. 4. & ad Atticum lib. 1. epiſt. 5. Plinius Iunior lib. Epiſt. 2. epiſt. 17. non ſemel. & lib. 5. epiſt. eius operis 6. omnium 102. ad Apollinarem.

d Piſcinas.] Plinius Iunior in priore illo loco, & lib. 5. epiſt. 6. Varro Rei ruſt. lib. 3. cap. item 3. Cicero ad Attic. lib. 2. epiſt. 16. & ad Q. Fratrem lib. 3. epiſt. 23. Columel. lib. 1. c. 5. Plinius lib. 8. c. 16. & lib. 9. c. 17. e Euripos.] Vitruuius lib. 7. cap. 5. Cicero lib. 2. de Legibus in princ. Ductus aquarum, quos iſti Nilos & Euripos vocant, quis non, cum hæc videat, irriſerit? Nam & ſtatim hic noſter Alexander ductus aquarum ſubjungit.

f Porticusque pauimentatas.] Ego admodum decipior, niſi id accepit à Cicerone in Oratione pro Domo ſua, In palatio pulcherrimo proſpectu porticum cum conclauibus pauimentatam trecentum pedum concupierat.

g Syluaſque.] Vitruuius d. lib. 6. c. 10. & Plinius in d. epiſt. lib. 2. epiſt. 17.

h Et ambulationes.] Idem Plinius eiufdem operis lib. 5. cap. 3. Et Iulianus Iuriſconſ. in l. ſi cuius rei uſuſfr. (quæ olim incipiebat, æquiſſimum eſſe) ſ. fructuarius. verſic. & ſi fortè. ff. de uſuſfr. & quemadmodum quis vtatur. Vitruuius lib. 5. c. 11.

i Siquidem.] Scilicet porticibus. k Quæ quidem atria.] Feſtus Pompeius lib. 1. ubi dicit vnde atrium dicatur, Et vide Vitruuium lib. 6. c. 9.

l Et lanæ operam dare.] Nam Afconius Pædianus in Orat. Cicer. pro Milone, ſcribit telas ex veteri more in atrio texi ſolitas.

m Quod aliter à Græcis.] Paulus Aemilius in proœmio vitarum illuſtrium virorum. Vitruuius lib. 6. cap. 9. & vide omnino noſtras leges Connub. l. 10. nu. 21. & 22.

n Ideo non extra.] Ad Romanos redit, qui id faciebant, vt tradit Plutarch. probl. c. 9.

o Quod etiam à Parthis.] Vide nu. ſeq.

p Quippe cum non modò.] Idem propemodum de

dicitiam ita ſuſpectam habeant, vt niſi capite aperto, & velato vehiculo, illas in publicum prodire ſinant, nemini que propius accedere liceat. ^a Apud quos reges quoque in penetralibus regia occluſi, ſub ſpecie maieltatis deliteſcunt. ^b Sed tamẽ triumphales domos hoc amplum habuiſſe ferunt, vt fores de via aperiantur, non intus, ſicut de Publicolæ familia proditum eſt. Præter quæ, potentiorum domos ^c baſilicas habere ante veſtibu-lum, magno ornamento duxere, ^d in quibus eſſet tribunal, tanquã plus ineſſet autoritatis, quòd iudicia publica ante ædes darentur: nonnũquam ſcholasticæ exercitationes & declamationes in his fierent, quippe quum frequens ibi eſſet auditorij locus: licet baſilicas foro coniunctas plerunque legamus, in quibus conuenirent negotiatores, & merces exponerent. Communis tamen thalami deſcriptio ſic erat, vt primo poneretur loco ſeptum, ubi ianua, mox aula, inde porticus per ſtylos ſoli expoſita, poſtea ^e prodromus, vltimo domus, & in poſticipis ædiũ hortus. ^f Cœnaculum verò ſupra ædes erat, ſcalis ferentibus in publicũ, nonnunquam in ædes verſis. ^g A principio verò vrbis tam ſimplex vitæ cultus, vt rudi cæmento conſtructas domos, & ſcandulis robuſteis aut ſtramenteis contectam urbem per annos quadringentos uſque ad Pyrrhi bellum legamus, ^h qui modicus cultus Hiſpanis, Aquitanis & ⁱ Luſitanis, ^k atque Aegyptiis fuit, quibus in modicis diuerſoriis degere, ſepulchra verò magnificentiſſima extruere patrij moris erat. ^l Non ſic Agrigentini & Megarenſes: ^m nam iuxta

Reges conſiſi apud Parthos.

Baſilica ante potentiorum domos.

Scholasticæ exercitationes & declamationes.

Thalami deſcriptio. Cultus ſimplex à principio vrbis

ANNOTATIONES.

dum de Perſis ſcribit Plutarch. in Artaxerxe. Et veror ne Alexander hic lapſus ſit, Parthis tribuens quod Perſarum eſt: præſertim cum nihil tale de Parthis loquitur.

q Apud quos.] Hoc abſque dubio de Perſis eſt intelligendum, vt patet ex Herodoto lib. 3.

r Sed tamen triumphales domus.] Ad Romanos reuertitur: idque uſque ad verſi. Præterque eſt Plinij lib. 36. c. 15.

s Baſilicas.] Cicero ad Atticum lib. 2. epiſt. 29. & in Verrem actione 6. & in Oratio. pro Murena. De Baſilicis autem publicis dictum eſt ſuprà lib. 2. c. 12. t In quibus eſſet tribunal.] Quintilianus lib. 12. cap. 5. ad ſi. Seneca lib. de Benefic. Fremitu iudiciorum baſilicæ reſonant. Plinius Iunior Epiſtola. lib. 2. epiſt. 11. Sequuntur auditores, actoribus ſimiles, conuicti & redempti mancipis: conuenitur in media baſilica, ubi tam palam ſportulæ quàm in triclinio dantur. Et lib. 5. epiſt. vltim. in princ. Descendendam in baſilicam Iuliam, auditurus, quibus proxima comperendinatione reſpondere debeam.

v Prodromus.] Neſcio cur Alexander inter partes ædium prodromum poſuerit, cuius ſignificatio Latina eſt præcurſor, antecedens, emiſſarius. de quo Cicero ad Atticum lib. 1. epiſt. 7. Nam mihi Pompeiani prodromi nunciant à parte Pompeium acturum. Et lib. 16. epiſt. 3. Prodromi nulli, ſatis illud oportuñe. Hinc Aquilones prodromi apud Plinium lib. 2. cap. 47. his verbis, Huius exortum diebus oſto ferme Aquilones antecedunt, quos prodromos appellant. Et ficus prodromi apud eundem lib. 16. cap. 26. in fine, Ficus & præcoces habet, quas Athenis prodromos vocant. Apud Theophrastum lib. 1. c. 1.

w Prodromus.] Neſcio cur Alexander inter partes ædium prodromum poſuerit, cuius ſignificatio Latina eſt præcurſor, antecedens, emiſſarius. de quo Cicero ad Atticum lib. 1. epiſt. 7. Nam mihi Pompeiani prodromi nunciant à parte Pompeium acturum. Et lib. 16. epiſt. 3. Prodromi nulli, ſatis illud oportuñe. Hinc Aquilones prodromi apud Plinium lib. 2. cap. 47. his verbis, Huius exortum diebus oſto ferme Aquilones antecedunt, quos prodromos appellant. Et ficus prodromi apud eundem lib. 16. cap. 26. in fine, Ficus & præcoces habet, quas Athenis prodromos vocant. Apud Theophrastum lib. 1. c. 1.

x Cœnaculum.] Varro lib. 5. de lingua Latina, & dictum eſt ſuprà lib. 3. c. 14.

y A principio verò vrbis.] Hæc uſque ad verſi. Qui modicus cultus. ſunt Plinij li. 16. c. 10. poſt prin. autoritate Cor. Nepotis.

z Qui modicus cultus Hiſpanis.] Iuſtin. li. 43. a Et Luſitanis.] Diod. Siculus lib. 6. cap. 9.

b Atque Aegyptiis.] Id uſque ad verba, Non ſic eſt Diod. Siculi lib. 2. c. 1.

c Non ſic Agrigentini.] Aelianus de Varia hiſtoria, lib. 12. cap. 29. Plato, inquit, filius Ariſtonis, cum videret Agrigentinos magnis impenſis ædificare, eodemque modo cœnare: Agrigentini, inquit, ædificant, quali ſemper victuri: & comedunt, quali ſemper morituri.

d Nam iuxta Platonis.] Id non Platoni, ſed Diogeni tribuit Tertullianus in Apologetico, c. 39. Plutarchus problem. 131. Megarenſium luxum deſcribens, ſic ait, Megarenſes Theageue tyranno cieto, parum diu in adminiſtranda republ. modeſtos Et hic certè errauit Alexander, vel librarius, quod

magis puto: nam prodromus legendum eſt, non prodromus. Eſt autem prodromus pars ædiũ quam Latini veſtibus vocant. De quo Homerus lib. 14. Odyſſææ parum poſt princ.

ἢ δὲ ἄρ' ἐνὶ προδρόμῳ εὐρὴν ἔχον ἔνθα οἱ ἀὐλὴν ὑψηλὴν δίδρακτο παρὶς κρήνην ἐνὶ χώρῳ.

Hunc autem in veſtibus inuenit ſedentem, ubi eſt porticus

Alta ædificata erat circumſpicuo in loco.

Et lib. 15. eiufdem operis etiam poſt princ.

εὐρεῖ τὴν γλῆμαχον, καὶ Νέστορα ἀγλαδὸν ἰόν. εὐδ' ἄντ' ἐν προδρόμῳ Μενελάου κρηναλίμοιο.

Id eſt,

Inuenit autem Telemachum, & Neſtoris inclitum filium

Dormientem in veſtibus domus Menelai illuſtris.

Nec tantum domorum priuatarum pars erat: ſed & templorum, ex Polluce lib. 1. c. 2. poſt princ.

x Cœnaculum.] Varro lib. 5. de lingua Latina, & dictum eſt ſuprà lib. 3. c. 14.

y A principio verò vrbis.] Hæc uſque ad verſi. Qui modicus cultus. ſunt Plinij li. 16. c. 10. poſt prin. autoritate Cor. Nepotis.

z Qui modicus cultus Hiſpanis.] Iuſtin. li. 43. a Et Luſitanis.] Diod. Siculus lib. 6. cap. 9.

b Atque Aegyptiis.] Id uſque ad verba, Non ſic eſt Diod. Siculi lib. 2. c. 1.

c Non ſic Agrigentini.] Aelianus de Varia hiſtoria, lib. 12. cap. 29. Plato, inquit, filius Ariſtonis, cum videret Agrigentinos magnis impenſis ædificare, eodemque modo cœnare: Agrigentini, inquit, ædificant, quali ſemper victuri: & comedunt, quali ſemper morituri.

d Nam iuxta Platonis.] Id non Platoni, ſed Diogeni tribuit Tertullianus in Apologetico, c. 39. Plutarchus problem. 131. Megarenſium luxum deſcribens, ſic ait, Megarenſes Theageue tyranno cieto, parum diu in adminiſtranda republ. modeſtos

Platonis di
Sum.
Indi.
Galli.
Britanni.
Sueni.
Ligures.
Germani.
Medi.
Lateritia
domus.
Nomades.
Hyperbo-
rei.
Dardani.
Phryges.
Troglo-
dy-
tae.

Platonis verbum, edificabant vt semper victuri, epulabantur vt morituri. ⁸ Indi quoque in cultu corporis accuratissimi erant: in sepulchris verò extruendis, parci & modici. ⁹ Gallis domicilia pluteis & cratibus intexere mos erat. ¹⁰ Britannis & ¹¹ Sueuis, in tuguriis vnà cum armentis stabulari: ¹² Liguribus montanis, speluncas & vastissimos specus incolere, aut cubilia modica & subobscura. ¹³ Germani non coherentibus aedificiis habitant, sed suam quisque domum spacio circumdat. Medi diuersoria habent magnis recessibus circumdata, & nemoribus manu consitis: ¹⁴ alij lateritias fecere domos, quas Euryalus & Hyperpius inuenere primi. ¹⁵ Scythæ & ¹⁶ Nomades, quia fusi per agros sunt, carris quocunque fors tulit, pro tecto & lare utuntur. ¹⁷ Hyperboreis nemora, vel luci, ac sparsa tuguria domus sunt: nam præaltas sylvas & rupes inuias incolunt. ¹⁸ Dardani foueas sub fimo, & sordidas ædes habent. Phryges olim & ¹⁹ Troglydytae.

ANNOTATIONES.

se & temperatos præstiturunt. Inde multam, vt ait Plato, & intemperantem libertatem tribunis populatibus ipsis propinantibus, penitus corrupti, cum cæteris in rebus in locupletes & copiosos insolenter se gerere cœperunt, tum verò eorum domos inuadentes, homines pauperes splendide, & effusè conuiuari ac cœnare volebant: idque si negaretur, omni violentia & petulantia utebantur. Denique factò plebiscito, vsuras à creditoribus, quas antea soluisserent, repetebant: idque Palintociam appellauerunt. e Indi.] Strabo lib. 15. Indi, inquit, in tumulis & sepulchris faciendis perparci, in cultu corporis nimij. Nam & aurum gestant & lapillis ornantur, & sindonem candidissimum induunt, & umbellas secum portant.

f Gallis domicilia.] Idem Strabo lib. 4. Domicilia & pluteis & cratibus ad testudinem habent, & quidem permagna, multis impositis lacunaribus.

g Britannis.] Idem Strab. d. lib. 4. non multò post ea, quæ supra adduxi, hæc subiungit, cum de Britannorum moribus & statura loquitur. Eorū vrbes sunt nemora: latissimos enim circos, deiectis obstruunt arboribus; vbi constructis tuguriis, & ipsi pariter & armenta stabulantur.

h Et Sueuis.] Tacitus in libello de Moribus Germanorum.

i Liguribus.] Diodorus Siculus lib. 6. cap. 9. non longe ante si. Ligures in terra cubant vt plutimum: rari sub tecto, aut in tuguriis iacent: plures ad caua saxa, speluncasque ab natura factas, vbi regantur corpora, diuertunt.

k Germani.] Cornelius Tacitus de Morib. Germanorum, Nullas, inquit, Germanorum populis vrbes habitari satis notum est, ne pari quidem inter se iunctas sedes. Colunt discreti ac diuersi, vt fons, vt campus, vt nemus placuit. Vices locant non in nostrum morem connexis & coherentibus aedificiis. Suam quisque domum spacio circumdat, siue aduersus casus ignis remedium, siue incertitia aedificandi. Herodianus lib. 7. non multò post princ. Rara, inquit, apud Germanos structura è lapide ac lateribus coctilibus, densisque potius syluis, quorum confixis coagmentatisque lignis, quædam quasi tabernacula aedificant.

l Alij lateritias.] Hæc vsque ad versicu. Scythæ. sunt Plinij libro 7. cap. 55. Quintus autem Curtius lib. 7. tradit, Parapamisadas, qui Bactrianis ad Oc-

cidentem cõiuncti sunt, tuguria latere primò struere, & vsque ad summum aedificiorum fastigium eodem laterculo vsq. Cæterum structuram latiorē ab imo, paulatim incremento operis in arctius cogi, ad vltimum in carinæ maximè modum coire, in Scythæ.] Herodotus lib. 4. Strabo lib. 7. vbi de Sarmatis. Iustinus lib. 2. Scytharum mores scribens, ait, hominibus inter se fines nulli, neq. enim agrum exercent, nec domus illis vlla, aut tectum, aut sedes est, armenta & pecora semper pascentibus, & per incultas solitudines errare solitis. Philostratus in vita Apollonij, lib. 7. cap. 12. tradit, Scythas in curribus vitam degere. Iidem Nomades à Geographis dicuntur.

n Et Nomades.] Strabo lib. 7. Nomades vocat ἀμαξόσις. id est, plaustris ædium vice vtentes, his verbis; Sed qui nunc carros habitant pro domibus, & Nomades, id est, pastores vocantur, qui è pecoribus lacteque & caseo degunt, præsertim equino. Et idem reperit lib. 11. non procul à princ. Philostratus in vita Apollonij, lib. 6. cap. 12. Illic, inquit, Aethiopes habitant, Nomades appellati, qui ciuitates in curribus positas habent. Sed & adde quòd Agathyrsi & Sauromatæ pro sedibus plaustra habent, teste Pomp. Mela lib. 2. c. 1. post princ.

o Hyperboreis.] Pomp. Mela lib. 3. cap. 45. vbi de Scythia. Plinius lib. 4. c. 12. & lib. 6. c. 13. vbi idem dicit de Arymphæis: vt idem etiam Mela lib. 1. c. 21. eodèmq. vlt. Solinus lib. 26.

p Dardani.] Strabo lib. 7. Dardani, inquit, natio prorsus agrestis, adeò vt sub fimo speluncas defossas incolant, degantque: studio tamen capti musicæ tibias & fides & id genus instrumenta vsurpant.

q Et Troglydytae.] Diodorus Siculus lib. 4. c. 3. Strabo lib. 11. vbi eos dicit habitare in cauernis. Plinius lib. 5. cap. 8. scribit eos specus excavare, & hæc, inquit, illis domus. Et idem propemodum Solinus ca. 44. Pomp. Mela lib. 1. cap. 8. Cyrenaicam describens, dicit eos specus subire aliq. serpentibus. Et Arrianus lib. 8. Nam & hinc ita appellari videntur ἐπὶ τῆς περάγλης, id est, specu siue cauerna, & Martianus Capella lib. 6. quo loco de Africa loquitur, dicit eos habitare in specubus. Et Aelianus de Animalibus, lib. 9. ca. 44. Troglydytae, inquit, natio hominum in subterraneis degit cauernis, atque inde hoc nomen sibi vendicant. De quibus est & illud Virgilij lib. 3. Georg.

sub effossis tumulis, ¹ Baleares in faxis concauis, cuniculis ad corporis magnitudinem dimensis: alij ex vluua palustri latibula intexerunt. ² Mardorum gens specus infodiunt montibus, in quos se, coniuges & liberos receptant. ³ Aethiopes & Indorum magna pars subterraneas domos habet: Mafsilienses ex paleis: in ⁴ Meroe ex palma, ⁵ Cathromotitæ ex ligno. ⁶ Indi quoque, ⁷ Aegyptij & ⁸ Britanni, ex arundinibus. ⁹ Ichthyophagi ex ostreis marinis, aut ex pisciū ossibus tecta contignant. ¹⁰ Chelenophagi partim ex alga, partim ex testudinum testis, ¹¹ gens circa Nasamones & Troglydytas, & ¹² Chaldæi profugi ex sale. ¹³ Spitamæi ex ouorum putaminibus & pennis. ¹⁴ Contrà verò Arabes & Sabæi: nam limina, postes, cellas, fulcimenta, parietes & domorum tecta habent augustissima, ex ebore, auro & argento atque sumptuoso lapide & smaragdo, luxu ingenti, laquearia verò citro & ebore extructa, qualè Alcinoi domum ¹⁵ Homerus tradit, auro, argento, electro atque ebore fulgentem. ¹⁶ Persæ quoque magnas gazas, & quicquid est auri, in domibus ponunt. Regum Indorum regia argenteis imaginibus tota distinguitur, eamque ex auro vites percurrunt, fultæ aureis columnis. ¹⁷ Fuitque institutum Lycurgi apud Spartanos, vt domorum culmina securi, ianuas

ANNOTATIONES.

Ipsis in defossis specubus, secuta sub alta Ocia agunt terra.

Sed & his adde Sarmatas ob sæua hyemis admodum demeris in humū sedibus, specus, aut suffossa habitant, apud Pomp. Melam lib. 2. c. 1.

r Baleares.] Diodorus Siculus lib. 6. cap. 5. Habitant in faxis concauis, iuxtaque præcipites petras. Effossis cuniculis ad corporum tegumenta vtuntur, & vitæ securitatem.

s Mardorum gens.] Q. Curtius lib. 5.

t Aethiopes.] Herodotus lib. 3.

v Et Indorum.] Idem Herod. ibi, Aethiopes, eorumque finitimi, eodem quo Indi Calandias vtuntur semine, subterraneasque obtinent domos.

x In Meroë ex palma.] Strabo lib. 17.

y Cathromotitæ ex ligno.] Id est lignorum compage ex Strabone lib. 16.

z Indi.] Quæ autem Curtius lib. 9. scribit Indos maritimos tuguria conchis & cæteris purgamentis maris instruere. Herod. d. lib. 3. dicit quosdam illorum habitare in palustribus fluminis.

a Aegyptij.] Diodor. Siculus lib. 1. c. 3. & lib. 2. c. 1. post princ.

† Et Britanni.] Et similiter Sardienfes ex Herodoto lib. 5. & Septentrionales populi ex Plinio lib. 16. cap. 36.

b Ichthyophagi.] Strabo lib. 15. de his loquens, Domicilia ex ossibus cetorum & ostreorum cõchis magna ex parte faciunt. Nam trabium & fulcrorum vsu costæ præbent, porras maxillæ, è vertebris fiunt mortaria, in quibus pisces subiguntur. Et rursus lib. 16. de eisdem loquens, Hi in speluncis habitant: vel tuguriis oleæ frondibus contextis, & trabibus ac tignis ex ossibus ac spinis cetorū perfectis.

c Chelonophagi.] Strabo d. libro 16. ad ea, quæ proximè adduximus, subiungit, At Chelonophagi testudinum testis conteguntur, quæ adeò magnæ sunt, vt vel in eis nauigent. Nonnulli ex alga marieiecta ingentes & montuosos cumulos facientes, eos suffodiunt atque inhabitant. Plinius de testudinibus tantum lib. 6. cap. 24. Sed & eos, qui Taprobanem habitant, testudinum superficie domos operiebant, vt tradit Martianus Capella lib. 6. vbi de India.

vt tradit Martianus Capella lib. 6. vbi de India.

Baleares.
Mardi.
Aethiopes
Indi.
Mafsiliens.
In Meroe.
Cathromotitæ.
Ichthyophagi.
Chelono-
phagi.
Chaldæi.
Spitamæi.
Arabes.
Sabæi.
Odyss. 7.
Persæ.
Indorum re-
gia.
Lycurgi in-
stitutum.

d Gens circa Nasamones.] Hi sunt Hammantientes, qui sunt inter Nasamones (quos antea Mesammones Græci appellauerunt ab argumento loci medios inter arenas sitos) & Troglydytas, qui domos sale motibus suis exciso, ceu lapide, construunt, vt scribit Plinius lib. 5. c. 5. Solinus c. 41. Et vide interim Herodotum lib. 4. & Plinium lib. 31. ca. 7. vbi & de Carrhis loquitur, qui muros domosque mafsitis faciunt. At ipsa Nasamonum domicilia virgultis erant compacta suspensis circa lentiscos, & ea quocquò versus versatilia, vt scribit Herodotus illo lib. 4. e Chaldæi profugi.] Strabo lib. 16. In interiore, inquit, sinu vrbs iacet nomine Gertha, quam Chaldæi tenebant, à Babylonia profugi, loca falsa, & domos ex sale habitantes, quas cum salis squamæ, propter solis ardorem separata, continuè cadunt, crebrò aquis aspergant, atque eo pacto continuant, parietes. Suntque & alij, qui ex sale domos suas conficiunt, vt Atlantes ex Herodoto lib. 4. Et Carrhis habitant, oppido Arabia, vt diximus supra proximè ex Plinio.

f Spitamæi.] Strabo lib. 16. Plinius lib. 7. cap. 2. scribit, Casas Spitamæorum luto, plumisque, & ouorum putaminibus construi. Aristoteles (teste ibidem Plinio) in cauernis viuere Pygmaeos Spitamæos tradit.

g Contrà verò Arabes & Sabæi.] De vtriusque Strabo lib. 16. Nabarhæis autem, qui & ipsi sunt ex Arabibus, domus sunt ex lapide sumptuoso, vrbes sine mœnibus, vt idem Strabo tradit eodem lib. non multò ante si.

h Homerus tradit.] Lib. 7. Odyssææ non adeò procul à princip. Adde autem Aphrorum pastoraliū domos fuisse compactas virgultis suspensis cum Lentiscis, & eas quocquò versus versatiles ex Herod. libro 4.

i Persæ quoque.] Strabo lib. 15. ad si.

k Fuitque institutum Lycurgi.] Hæc vsque ad versicul. Quare Agefilai. sunt Plutarchi in Apophthegmatis ipsius Lycurgi, in hæc verba, Percontantibus quibusdam, cur rectum à securi fabrefactum domibus imponi iussisset: ianuam autem solium à ferra, nullòque aliorum instrumentorum:

verò ferra discindant, ne quis insignius altero ædificaret. ¹ Quare Agefilai domus ab inopi & priuata haud dissimilis fuit, ^m sicut Pompeij domus vsque ad tertium triumphum. ⁿ Athenienses quum antea specus & abditos saltus incolerent, primi lateritias ædes calce & cæmentis construxere. Postea verò in tantum magnitudinis vrbs ædificia processere, vt tota ædificiis exurgens, in quatuor aut quinque contignationes, & multa tabulata tecta excitarent, maximasque domos maximis domibus imponerent, vt orator ^o Aristides professus fuit, ^p ita vt Augusto Cæsari, ne vrbs ruinis laboraret magna mole ædificiorum, ne quis supra septuaginta pedes sublimius ædificaret, inhibere necesse fuerit, ^q licet ipse modicas ædes incoleret, & toro modicè instrato cubaret. ^r Quod & Nero Cæsar post incensam vrbs, dimensis vicorum ordinibus & viarum spatii, statuit, ne vltra præscriptum ædificia tollerentur. Quare Aemylius Porcina à L. Casio accusatus, & pœna multatus fuit, quòd villam nimis sublimem ædificasset, produntque Tyrios adeò editas maximis cõtignationibus domos aliquando struxisse, vt parùm abfuerit quin tota terræmotu corruerit. Sed quæ sint instrumenta domus, quæ relicta domo instructa ad nouum dominum transeant, sæpe quæsitum est: & ^s præter imagines & affixa spolia, ista etiam ^t Paulus Iureconsultus de instructo fundo adnotauit. Specularia, pegmata, canales, harpagones, ^v hamos, centones, siphones, scalas, perticas, spongiasque, quibus instrumentis domus contra vim ignis ad incertos casus defenditur, squalor abluatur, & immunditiæ purgantur. ^x Dixere autem centones, ex

Athenienses.

Augusti edictum.

Tyrii.

Instrumenta domus. Vlpianus in l. quæsitum. a. ceterum ff.

Centones.

ANNO TATIONES.

Vt ciues, inquit, omnibus in rebus, quas in domum inferunt, mediocritate vrantur, & nihil eorum, quæ aliis chara sunt, habeant: qualia sunt pocula, & lecti ac mensæ pretiosæ.

¹ Quare Agefilai domus.] Plutarchus in Agefilao. Sed & Romuli domus canna, & straminibus composita erat, ex Ouidio de ea loquente libro 3. Factorum,

Quæ fuerit nostri, si queris, regia nati,

Aspice de canna straminibusq; domum.

In stipula placidi capiebat munera somni,

Et tamen ex illo venit in astra toro.

Virgilius lib. 8. Aeneidos,

Romuloq; recens horrebat regia culmo.

Vbi Seruius ait, Curiam Calabriam dici, quam Romulus texerat culmis. Idem Ouid. lib. 1. Factor. Romuli regiam casam vocauit, vt,

Dum casa Martigenam capiebat parua, Quirinum,

Et dabat exiguum fluminis vltra torum.

Hæc postea summæ apud Ro. religioni fuit.

m Sicut Pompeij domus.] Plutarchus in vita illius, Atqui, inquit, Pompeius ipse vsque ad tertium triumphum modicè atque incompositè habitauit. Pulchrum deinde cum illud theatrum à Ro. longè diffamatum construxisset, splendidiorum domum, veluti à theatro appendicem, ædificauit: qua etiam ab inuidia intactus est.

n Athenienses.] Plinius lib. 7. cap. 56.

o Aristides.] Plutarchus in vita illius.

p Ita vt Augusto Cæs.] Strabo lib. 5.

q Licet ipse.] Suetonius in Augusto, cap. 72. & 73.

r Quod & Nero.] Cornelius Tacitus lib. 15. Cæterum, inquit, vrbis, quæ domus supererant, non, vt post Gallica incendia, nulla distinctione, nec passim et cetera: sed dimensis vicorum ordinibus, & lauis viarum spatii, cohibita ædificiorum altitudi-

ne, ac patefactis areis, additisque porticibus, quæ frontem insularum protegerent.

s Et præter imagines & affixa spolia.] De quibus supra dictum est.

t Paulus Iurisc.] Imò verò Vlpianus in l. quæsitum. §. si domus, & multis seqq. ff. de fundo instr. & instru. leg.

v Hamos.] Hamas legendum est, non hamos in hoc loco Iurisc. vti etiam Alciatus lib. 1. Prætermisorum. Quod vel satis probatur ex alio loco Pauli Iurisc. in l. nam salutem. §. sciendum est autem. ff. de offi. præfect. vigi. vbi ita scribitur, Sciendum est autem, præfectum vigilum per totam noctem vigilare debere: & oberrare calcæatum, cum hamis & dolabris, vt curam adhibeat, omnes inquilinos admonere, ne per negligentiam aliquam incendij casus oriatur. Plinius Iunior lib. Epistolar. 10. episto. 34. omnium 293. ad Traianum, Cum diuersam partem prouinciæ circumirem, Nicodemie vastissimum incedium multas priuatorum domos, & duo publica opera, quauquam via interiacente, Gerusiam & Ison, absumpsit. Est autem latius sparsum, primùm violentia venti, deinde inertia hominum, quòd satis constat ociofos, & immobiles tanti mali spectatores perstitisse, & alioqui nullus vsquam in publico sipo (aut, vt alij legunt, & verius, siphon) nulla hama, nullum denique instrumentum ad incendia compescenda, & hæc quidem, vt iam Principi parabantur. Catellianus autem Cotta memor. incip. Harpago. dicit in hoc loco Iurisc. hinc citato ab Alexandro, legendum Amas, sine aspiratione, vti etiam scribitur in Pandedctis Florentinis. Sed in iisdem in d. §. sciendum. cum aspiratione legitur. Vide ipsam Cottam.

x Dixere autem centones.] De his Sifenna libro 4. Historiarum apud Nonium Marcellum, Toppis aceto mactatis. centonibus integuntur, quos

villis grossioribus sagula intexta vilioribus pannis, quibus domorum tecta, tabulata aut lignæ machinæ militares, aduersus incendia, si ignis maior vis ingruat, muniuntur. ¹ Siphones verò, fistulas follibus iunctas, seu machinas hydraulicas, quibus agitatis, ad superiora ædium exhauriunt aquam, qui etiam ² organa pneumatica dicti. ^a Harpagones, ferreas manus, seu asseres ferro vnco præfixo, quò igni furenti obuiam irent, ^b quos ab Anacharse Scytha inuentos nonnulli volunt. ^c Pegmata verò compactam machinam ex ære, marmore vel ligno, tum ornatus, tum commodi causa, instar illorum quæ in pompæ apparatu producuntur, quibus etiam intra ædes vti assue-

Siphones.

Harpagones.

Pegmata.

ANNO TATIONES.

quos supra perpetua classi suspensa cilicia obtenduntur. Plautus in Epidico actus 3. scena 4.

Quin tu alium quæras, cui centones sartias.

Id est (vt interpretatur Erasmus Chiliad. 2. cent. 4.) quem tu gloriosis mendaciis & consarcinatis fabulamentis expleas. Caro Rei rusticæ, cap. 2. Funes veteres, nouosque fieri: Centones, cuculliones familiam oportuisse sibi sarcire. Et cap. 59. Quoties cuique tunicam, aut sagum dabis, prius veterem accipito, vnde centones fiant. Cæsar lib. 2. bellorum Ciuilium, de obsidione Masiliæ loquens, Centonesque insuper iniecerunt, ne aut tela tormentis missa tabulationem perfringerent, aut saxa ex catapultis lateritiam discuterent. Et paulò post, Coria autem, ne rursus igni ac lapidibus corrumpantur, cætonibus cõtèguntur. Et lib. 3. tradit milites aut ex centonibus, aut ex coriis tunicas sibi fecisse, quibus tela vitarent. Columel. lib. 1. c. 8. Cultam vestitãmq; familiã magis vtiliter quàm delicatè habeat, munitãque diligenter à vento, frigore, pluuiãque, quæ cuncta prohibentur pellibus manicatis, centonibus confectis, vel sagis cucullis. Iuuenalis sat. 6. de Messalina loquens,

Intrauit calidum veteri centone lupanar.

Ex quibus locis facillè intelliges non vnã esse huius vocabuli significationem, præter eam qua significat opusculum structum variis de locis, sensibilibusque diuersis carminibus: cuius scilicet structura ita solidatur, vt coeant in vnũ, aut cæsi duo versus, aut vnus, aut sequens cum medio. Nam duos iunctim locare ineptum est, aut tres vna serie, meræ nugæ, vt tradit Ausonius, qui & ipse Centonem consuit ex solis poematis Virgilij, vti etiam Falconia opus alterius argumenti: vnde & Virgilij centones atque ex Homero centones dicti, de quibus D. Hieronymus in præfatione veteris Testamenti. y Siphones.] De his quoque Cornelius Celsus. Columella lib. 3. cap. 10. Naturali enim spiritu omne alimentum virentis, quasi quædam anima per medullam trunci, veluti per siphonem, quem Diabete vocant mechanici, trahitur in summum. Et lib. 9. cap. 14. de apibus loquens, Optimum est per aditum vestibuli siphonibus dulcia liquamina immittere, & ita penuriam temporum sustinere, dum Arturi ortus, & hirundinis aduentus commodiores polliceantur futuras tempestates. Plinius lib. 2. c. 65. ad fin. de qua in summa iuga erumpente, Quo spiritu acta, & pondere terræ expressa, siphonum modo emicat. Et lib. 32. cap. 10. Ergo sugentia ortu forticibus præcidunt, ac veluti siphonibus defluit sanguis, paulatimque morientium capita se cou-

trahunt, nec relinquuntur. Et Iuuenalis sat. 6.

Micturunt hinc,

Effigiemq; dea longè siphonibus implet.

Et Plinius Iunior quo loco citauimus supra in verbo, Hamos. Indeque diminutiũ Siphunculus apud eundem Plinium Iuniorẽ lib. 5. epistol. eius lib. 6. omnium 101. In hoc fonte crater, circa siphunculi plures, qui miscent iucundissimum murmur. Rursusque, È stibadio aqua, velut expressa cubantium pondere, siphunculis effluit, cauato lapide suscipitur, gracili marmore continetur.

z Organã pneumaticã.] Plinius lib. 19. cap. 4.

Si minus, è puteo pertica, organũ pneumaticis, vel tellenonum haustu rigandos. Ita enim dicuntur, tanquam dicas spiritalia, quæ scilicet, vi flatus, vel spiritus aliquid hauriunt, vel attrahunt.

a Harpagones.] Liuius 3. Decad. lib. 10. Asseres, inquit, ferreo vnco præfixi (harpagones vocant milites) ex Punicis nauibus iniici in Romanas cæpti. Cæsar belli Ciuilis libro 1. Antesignanos, centuriones, Cæsar ei classi attribuerat, qui sibi id muneris depoposcerant, hi manus ferreas atque harpagones parauerant. Hirtius de bello Hispaniensi, Secumque exulerant calcatas ad fossas complendas, & harpagones ad casus, quæ stramentis à nostris hybernorum causa ædificata erant, diruendas & incendendas. Dicuntur autem ἀπὸ τῆς ἀργαλίας. id est, rapere: A quo etiam verbum harpagare in eadem significatione usurpauit Plautus in Aulularia act. 1. sce. 4.

Hei misero mihi,

Aurum mihi intus harpaga um est.

Et in Bacchidibus actus 4. scena 4.

Nullus frugi

Esse potest homo, nisi qui bene, & malè facere tenet improbus

Cũ improbus sit, harpaget furibus fur tur, quod queat.

b Quos ab Anacharse Scytha.] Plinius lib. 7. c. 57. in fi.

c Pegmata.] Seneca ad Lucilium, epist. 88. aperte ac disertè declarat quæ, & qualia sint huiusmodi pegmata, vbi videre poteris: vti etiam Iosephus de bello Iudaico, li. 7. c. 1. Festus autem tradit pegmata esse ex ære, aut marmore armamenta: quæ, vt plurimum, in atrijs, quandoque in porticibus aulisque affigebantur, & maiorum aliorumque fortium virorum gesta certius quàm pictura ostendunt. Et de his quoque Cicero ad Atticum lib. 4. epistol. eius lib. 8. omnium 77. Plinius lib. 33. cap. 3. Sueton. in Claudio, ca. 34. Iuuenalis sat. 4. Martialis in Amphitheatro Domitiani Cæsaris epigram. 2. & lib. 8. epigr. 33. ad Paulum,

Prothyra.

Hypothyra.

rant. ^a Addit Paulus horologium areum domi non affixum, & prothyrum, relicta domo instructa ad dominum transire. ^c Est autem prothyrum instar vestibuli, plerunque opertum, quod ante aedes & ostium fit: quod non esse vestibulum merito nonnulli putant, sed ligneam structuram in isto vestibulo ante fores: qua obstante quasi repagulo apertis ianuis, quæ intus fiunt, non apparent sumpsitque nomen à *πρό* quod ante significat, *θύρα* autē ianua, vnde hypothyra valuarum illa hians cavitatis dicta. ^d Censuitque Pomponius iureconsultus ex autoritate Labeonis, prothyra eiusmodi si pro ædibus sint affixa, ædium partem esse, tametsi facile demi possint & reponi: sicut ligneam structuram, quæ æstate tolli, hyeme reponi solet, ædium esse Labeo putavit, quoniam perpetua causa parata forent: itaque alienata domo, prothyra eiusmodi vna cum domo ad emptorem transire voluit. Verba verò Pomponij iureconsulti de verborum significatione, hæc sunt. Idem Labeo ait, Prothyrum quod in ædibus fieri solet, ædium est.

ANNOTATIONES.

^d Addit Paulus horologium.] Imò Vlpianus in d.l. quæstrum. §. Papinianus. ff. de fun. instr. ^e Est autem prothyrum.] Vitruvius lib. 6. c. 10. Prothyra Græcè dicuntur, quæ sunt ante in ianuis vestibula. & subdit, Nos autem appellamus, prothyra, quæ Græcè dicuntur *ἀνάθυρα*.

^f Censuitque Pomponius.] In l. statua, quæ est penul. ff. de verbor. signific. Et ibi Alciatus eo nomine intellexit, quæ ex tabulis conficiuntur, ad ascenda, dum valvæ aperiuntur, irrupentia frigora: aut, tabularum vice, appositos ostiis tapetas, siue aulæa.

In extis inspiciendis quæ prospera, quæve dira sint, & quæ boni, quæve mali prænuucia.
Cap. XXV.

Vi augurum disciplinam obseruarunt, qui que illorum præscita perferuntati sunt in fibris extis que inspiciendis, inter ea quæ dira aut secunda essent multum interfuisse volunt: licet alij alio modo illa interpretari, & eorum euenta prædicere solebant. ^a Et tametsi in extis contineri cor, cerebrum, pulmonem, stomachum, lienem, hepar, seu iecur, communi opinione receptum fuit, ^b quas Græci *ὀφθαλμοὶ* dicunt, incredibili fabrica conuincta, quorum ex habitu & colore, salubritatis & pestilentia signa ostenduntur: tamen nullum discrimen vehementius fuit, ^c quam si caput iocinoris, ^d vel ipsum iecur in extis defuisset, ^e quod caput extorum dicitur, tunc omen exitij malorum que fuisse, funestum que & magni terroris, nisi in sollicitudine & metu, quia curas tunc perimere putarunt. ^f Cumque hepar ex non puro sanguine sit, quia sanguis purus cogitur circa cor: tamen in hepate sedē vaticinij esse, & prælagium futurorum, periti haruspices opinati sunt. Quo mensē

ANNOTATIONES IN CAP. XXV.

^a Et tametsi in extis.] Cicero lib. 1. de Diuinatione. Plinius lib. 11. cap. 37. Extæ homini ab inferiore viscerum parte separantur membranæ, quæ præcordia appellant, quia cordi prætenduntur, quod Græci appellantur phrenas. Festus lib. 5. dicit, Extæ dicta, quod ea diis profectentur, quæ maximè extant, eminentque.

^b Quas Græci *ὀφθαλμοὶ*.] Suprà in præcedenti ex Plinio.

^c Quam si caput iocinoris.] Cicero lib. 1. & 2. de Diuinatione. Liuius 3. Decad. lib. 7. & 10. post prin. & 5. Dec. lib. 1. vbi de Cneo Cornelio, & Q. Petilio Coff. Plinius d. lib. 11. c. 37. Plutarch. in Cimone ad fi. & in Alexandro Magno non multum procul à fi. Iul. Obsequens Prodigiorum c. 76. & 126. Appianus lib. 2. bellorum Ciuilium, vbi de prodigijs mortis Cæsaris.

^d Vel ipsum iecur.] Liuius Decad. 5. lib. 1. Cneus Cornelius euocatus à viatore, cum templo egressus

esset, paulò post rediit confuso vultu: & exposuit patribus conscriptis, bouis fescenari, quem immolauisset, iecur defluxisse, id se victimario nuntianti parum credentem, ipsum aquam effundi ex olla, vbi exta coquerentur, iussisse, & vidisse cæteram integram partem extorum, iecur omne inenarrabiliter absumptum.

^e Quod caput extorum dicitur.] Ex Plinio vbi suprà id sumptum videtur: qui tamen id dicit. Hæc enim sunt ipsius verba, Iecur in dextra parte est: in eo quod caput extorum vocant, magnæ varietatis.

^f Putarunt.] Plinius d. lib. 11. c. 37.

^g Cumque hepar.] Hæc vsque ad verba, Quo mensē sunt Apollonij Tyanæi apud Philostratum in vita illius, lib. 8. c. 3. non multò ante fi. cuius hæc sunt verba, Hepar, in quo vaticinij sedem esse dicunt artis periti, ex non puro sanguine constat: totum enim syncerum purumque sanguinem continet cor,

^h Claudius Cæsar veneno interceptus fuit: sacrificanti iocinoris caput defuisse constat, quod & Caio principi euenisse memorant: ^k quæ exta pestifera dicta fuere. ^l Si vero in iecore extremum ^m quod fibra dicitur, ita locaretur, vt ab ima fibra iocinora intrinsecus replicata essent, ⁿ aut si geminum iecur foret, per hæc læta & magna portendi, argumentaque felicitatis esse nemo dubitauit. ^o Auctum iecoris caput aut duplicatum, nimis lætum auspicium facere, sicut exta duplicata magnas facere accessiones, prolationeque finium & triumphum portendi voluerunt. ^p Et tametsi circa Bilerum & Thermen in Thracia, & in Chersoneso iuxta Propontidem tradat Plinius bina iocinora leporibus inesse, & si aliò transferantur, alterum interire: tamen id non esse prodigium, omnium opinione receptum est. ^q Syllæ immolanti iecur extrema sui parte speciem laureæ coronæ præ se tulit, mirabili ostento felicitatis futura. Si vero huiusmodi esset aut vitiosum, ^r vel si in coquendo distabuit, ^s aut sanies purulenta efflueret, ^t caputve fibrarum pustulas haberet, piaculare esse, & magna facere infortunia, constans opinio fuit. ^u Idcirco denuo augebantur victimæ, donec iterum cæsis hostiis litatū foret. ^v Ex corde quoque vnde sanguinis origo manat, licet à principio auspitia sumere minimè solerent, posteaquam in extis corda rimari cœperunt, quo tempore Pyrrhus post multiplices clades Italia pulsus fuit, hoc obseruarunt haruspices, vt si cor silens iaceret, neque palpitaret, ^w aut in extis defuisset, calamitates portendi & magnas fortunæ minas crederent. ^x Diuo Cæsari, dum retum potiretur, immolanti cor defuisse dicitur, tristissimo euentu: nanque haud multo post conspiratione coniunctis morū

ANNOTATIONES.

cor, eumque per venas in vniuersum corpus diffundit. Sed miror quòd Alexander hic ponere videtur iecur & hepar vt diuersa, cum idem sunt: alterum autem Latinum, alterum Græcum.

^h Claudius Cæsar.] Plinius lib. 11. c. 37.

ⁱ Quod & Caio Principi.] Idem Plinius ibi.

^k Quæ exta pestifera dicta sunt.] Fest. Pompeius lib. 14. Pestifera, ait, auspicia esse dicebant, cum cor in extis, aut caput in iecore non fuisset.

^l Si vero in iecore.] Plinius vbi suprà, Diuo, inquit, Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis suæ die, sex victimarum iocinora replicata intrinsecus ab ima fibra reperta sunt: responsumque duplicaturum intra annum imperium, Eadem ferme scribit Tranquillus in Augusto, c. 95.

^m Quod fibra dicitur.] Seruius in 10. lib. Aeneidos in eum locum,

Cui pecudum fibra, cæli cui sydera parent.

Fibra, inquit, iecoris extremitas.

ⁿ Aut si geminum iecur esset.] Plinius vbi suprà ita de hac re loquitur, vt nesciam an de gemino iecore, an de gemino capite iecoris intelligat: nam ad ea, quæ ex eo adduximus suprà ibi, Claudius Cæsar, addit continuò, M. Marcello circa mortem, cum perit ab Hannibale, defuit in extis: Sequenti deinde die geminum repertum est. At Valerius Maximus lib. 1. c. 6. scribit, M. Marcello sacrificanti iecur victimæ sine capite inuentum fuisse, cum proxima victima iocinoris duplex caput habuisset. quibus inspectis, atuspex respondit, non placere sibi exta, quæ prima trunca, secunda nimis læta apparuissent. Sed siue fuerit duplex iecur, siue iecoris caput duplex (vt scribit Valer.) id fuit inauspicatum Marcello, contra quam hic dicit Alexander ab Alexandro.

^o Auctum iecoris caput.] Vide præced. Sed ita vt non omitas quod Liuius 3. Decad. lib. 7. de eo

dem Marcello loquens, in hunc modum scribit, Immolasse eo die quidam memoriæ prodidit Coff. Marcellum: & prima hostia cæsa, iecur sine capite inuentum: in secunda omnia comparuisse, quæ assolent. Auctum etiam visum in capite: nec id sanè aruspici placuisse, quòd secundum trunca & turpia exta, nimis læta apparuissent. Ex quo loco hæc Alexander accepisse videtur: Plutarchus in vita illius, scribit, Marcellum sumptò vate immolasse, primæque hostiæ iecur sine capite fuisse: secundæ quàm immensum caput apparuisse.

^p Et tametsi.] Plinius d. lib. c. 37.

^q Syllæ.] Plutarchus in vita illius.

^r Vel si in coquendo distabuit.] Liuius 5. Dec. lib. 1. Dum de his rebus in Senatu agitur, Cn. Cornelius euocatus à viatore, cum templo egressus esset, paulò post rediit confuso vultu: & exposuit Patribus conscriptis, bouis fescenari, quem immolauisset, iecur defluxisse: id se victimario nuntianti parum credentem, ipsum aquam effundi ex olla, vbi exta coquerentur, iussisse, & vidisse cæteram integram partem extorum, iecur omne inenarrabiliter consumptum.

^s Aut sanies purulenta.] Cicero lib. 2. de Diuinatione. Iul. Obsequens Prodig. c. 64. in princ.

^t Caputve fibrarum.] Cic. d. lib. 2.

^v Idcirco denuo.] Vide omnino nostros Commentarios in l. boues. §. hoc sermone.

^x Ex corde quoque.] Hæc vsque ad versic. Hoc obseruarunt. Sunt Plinij d. lib. 11. c. 37.

^y Vt si cor silens iaceret.] Cicero in lib. 2. de Diuinatione.

^z Aut in extis defuisset.] Cicero lib. 2. de Diuinatione. Plinius lib. 28. c. 2. Val. Maxim. li. 1. c. 6. vbi de Pompeio. Plutar. in Cæsare inter mortis prodigia. Festus Pompeius lib. 14. vbi de pestiferis. Vide in seq.

^a Diuo Cæsare.] Cicero lib. 1. de Diuinatione. Maximo

cæsus occubuit. ^b Quod de Pertinace proditum est, ut qua die morte sublatus fuit, sacrificati non modo cor victimæ, sed hepar deesset. Si autem in summo corde ^c pinguedo foret, aut solito maius, ^d raptumve ab aquila aut auibus fuisset, nimium propitios deos ostenderunt. ^e Dum Hermocrates diis sacra faceret, raptum cor victimæ, & à coruo elatum in sublime, felix auspiciū fecit, quo Cardiam urbem ad Corinthū auspiciatissimè condidit. ^f Sicut auo Galbæ, fulgur procuranti, cum aquila exta rapuisset, & in sublimem quercum detulisset, imperium portendit. ^g Fuitque animaduersum, cor quibus prægrande esset, pavidos facere: quibus exiguum, aspectu formidabili, & audaces: quare Hermogenis summi rhetoris, & qui præcociissimi ingenij fuit, mortui dissecto corpore, hispidum cor inuentum est. ^h Tametsi tradatur apud eruditos, eos qui hebeti essent sensu, corde duro & spisso: qui verò ingenio valerent, molli fuisse: id quod Plinius de Aristomene Messenio, & ^k alij de Lyfandro, cuius defuncti cor pilosum inuentum esset, meminere. Fel quoque in extis augurium facere proditum est, quod sub hepate angusto ore, & fundo ampliore apparet, ut purum illud clarumque reddat. ^l Si tamè geminum reperitur, licet prodigium sit, tamen magnæ spei fortunâ portendit. ^m Quo enim tempore Augustus apud Actium profligato Antonio victor fuit, eo ipso victoriæ die, geminum fel in extis inuenisse traditur. ⁿ Arato quoque sacrificanti, cum geminum fel haruspex inspexisset, quæ capitali odio disiderent, mox sincera fide conciliari, societatesque & fœdera iungi prædixit, quod verissimo euentu postea consequutū est. Fuitque disciplina augurali traditum, ^o ut fel Neptuno per-

Cordis prægrādis vel exigui indicium.

Hermogenis & Aristomenis corda hispida.

Ex felle.

Fel Neptuno dicatū.

ANNOTATIONES.

est argumento, quod paulò ante interitum Cæsaris contigit, qui cum immolaret illo die, quo primùm in sella aurea sedit, & cum purpurea veste processit, in extis bouis optimi cor non fuit. & lib. 2. eiusdem operis hanc repetit historiam. Meminit & Plinius d. lib. 11. cap. 37. Cæsari Dictatori, quo die primùm veste purpurea processit, atque in sella aurea sedit, sacrificanti bis in extis cor defuit. Ouidius Metam. lib. 15. enumerans prodigia quæ C. Cæsaris eadem præcesserunt, ait, Cæsaris caput reperitur in extis. Vbi Raphaël interpret, Extâ sine capite significant mortem alicui imminere.

^b Quod de Pertinace.] Iulius Capitolinus in vita illius, Eadem die (qua scilicet cæsus est) immolante Pertinace, negatur in hostia cor repertum: & cum id veller procurare, caput extotum non deprehendit.

^c Pinguedo foret.] Plinius lib. 11. c. 37. In corde summo, pinguedo est quædam lævis extis.

^d Raptumve ab aquila aut auibus.] Ut ex sequentibus videbitur in verbo, Sicut auo Galbæ.

^e Dum Hermocrates.] Imò Hermocares ex Stephano, qui hæc de illo describit in lib. de Urbibus.

^f Sicut auo Galbæ.] Suetonius in Galba, ca. 4. Auo quoque eius fulgur procuranti, cum exta de manibus aquila rapuisset, & in frugiferam quercum contulisset summum, sed ferum imperium portendi familiæ responsum est.

^g Fuitque animaduersum.] Plinius lib. 11. c. 37. Bruta existimantur animalia, quibus cor durum, riget: audacia, quibus paruum est: pavidâ, quibus prægrande. Aristoteles de Partibus animalium libro 3. cap. 4.

^h Tametsi tradatur.] Aristoteles vbi supra, Quæ sensu, inquit, hebeti sunt, cor habent durum & spissum: quæ autem sensu valent, mollius.

ⁱ Id quod Plinius.] Hæc oratio non rectè hinc ponitur, sed poni debuit ante præcedentem, continuò post verbum, inuentum est. Estque Plinij d. lib. 11. cap. 37. cuius verba libuit adscribere, quia notatu digna, Hirto corde gigni quosdam homines proditur, neque alios fortioris esse industriæ, sicut Aristomenem Messenium, qui trecentos occidit Lacedæmonios. Ipse conuulserat & captus semel per cauernam latomiariū euasit, angustos vulpium aditus sequutus. Iterum captus, sopitis custodibus somno, ad ignem aduolutus, lota cum corpore exussit. Tertio capto, Lacedæmonij pectus dissecuerunt causa videndi, hirsutumque cor repertum est.

^k Et alij de Lyfandro.] Et de Leonide Lacedæmonio Plutarchus in Paralellis cap. 7. autoritate Aristidis primo rerum Persicarum libro. Homerus lib. 2. ad finem Catalogi, Pylæmenium vocat hirsutum corde,

παφλαγόνων δὲ ἠγέρτο πυλαμίνεο λάσιον κίρη.

Id est, *Paphlagonibus autè Pylæmenius habens densum cor.* Sed id aliò spectat, neque enim is mortuus erat: sed ad animum, ni fallor, referebat.

^l Si tamen geminum.] Quod patet exemplo sequenti.

^m Quo enim tempore Augustus.] Plinius lib. 11. c. 37.

ⁿ Arato.] Plutarchus in vita illius, Dicitur non multò antè Arato sacra facienti, in iecore duos felles extitisse, eadem pinguedine obuolutos: vatem quoque consultum dixisse, quæ capitalissimo odio disiderent, ea per breui inter se firmissima amicitia coitura.

^o Ut fel Neptuno.] Plinius d. lib. 11. c. 37. de felle loquens, Aruspices, inquit, id Neptuno & humoris potentia dicauerunt.

p Quod

peruò dicatum sit, velut humoris autori. ^p Quod si in extis prægrande fel inueniretur, prodigij loco est habitum. Sed quauis prodigiosum, magna semper & felicia potendit. ^q Fert tamen Aristoteles in Naxo prægrande fel pecoribus innasce: circa Chalcidem Eubœæ, & in Ponto, pecori nullum esse: ceruo quoque & damæ, equo, mulo & asino, camelo atque apro, vsque defuisse. ^r Sicut perdices in Paphlagonia bina corda habere, & in Bifaltia lepores bina iecora. Et in agro Cretensi pecora circa Gnoson splenem habere tradunt, circa Cortynam non habere. Vel quod idem tradit in ^s Seriphio insula, & in ^t Acantho Macedonia & ^u apud Cyrenem ranas non coaxare. Et ^v in Emathia Macedonia sues vnungulos nasci: atque ^w in Cappadocia mulas fœtus parere, & ^x in Eleo agro mulos non educi, neque propterea ominosum aut prodigium videri. Pulmo verò sub corde est, ^y spirandi officina: is incisus & geminus, tempus dirimere, & ^z diem differre traditur. ^{aa} Si verò simplex esset & solidus, continuare temporum curricula, nullasque cunctationes & moras afferre, opinati sunt. ^{ab} Si verò pulmonis fibra lateret, aut cum corde & iecore coniunctus foret, vel si paruo distinguitur interuallo, miseros casus portendere voluerunt. ^{ac} Lien aduersus iecur, sinistra in parte est: siquidem ventriculo annectitur in intestino: ut iecur purum reddat. Quod si in dextram vergeret, ferale auspiciū, & prædicere quæ magno malo luuntur, haud dubium

Ex pulmo ne.

Ex liene.

ANNOTATIONES.

p Quod si in extis.] Vide quæ sequuntur.

q Fert tamen Aristoteles.] Lib. de Historia animalium 1. ca. 18. Fellis priuationem, vel in victimis non vsquam percipi certum est: quippe cum parte quadam agri Chalcidici Eubœæ fel nunquam pecori sit: aut in Naxo omnib. fermè quadrupedibus adeò grande, ut qui sacra fecerint aduenæ stupefiant: rem scilicet, prodigij loco, sibi arbitantes, non talem esse naturam terræ illius quadrupedum. Et idem Arist. lib. 2. de Partibus animalium, cap. 2. Plinius lib. 11. c. 37. At Aelianus lib. Animal. 11. c. 29. scribit duplici felle in Naxo sues esse.

r Circa Chalcidem.] Plinius & Arist. vbi supra. s Et in Ponto.] Aelian. de Natura animal. lib. 11. c. 29. At Plinius vbi supra, non id dicit simpliciter, sed eo carere, qui absynthio vescuntur in Ponto.

t Ceruo.] De his omnibus idè Plinius vbi supra. v Sicut perdices.] Plinius vbi supra, Theophrastus apud Gellium lib. 16. c. 15. Aelianus de Animal. lib. 10. c. 35.

x Et in Bifaltia.] Gellius, vbi supra autoritate Theopompi, & Aelianus de Animal. lib. 1. ca. 27. Aristoteles, aut quisquis is est, Mirab. Auscult. c. 18. Plinius autem d. lib. 11. c. 37. sic scribit, Bina iocinora leporibus circa Briletum, & Tharmen, & in Cheroneso ad Propontidè. vbi de Bifaltia non meminit. y In Seriphio insula.] Plinius lib. 8. ca. 58. Mutæ sunt, inquit, ranæ in Seriphio. vnde extat prouerbum, Rana Seriphia. de quo Erasmus Chiliad. 1. cent. 5. c. 31.

z Et in Acantho Macedonia.] Plin. lib. 11. c. 51.

a Et apud Cyrenem.] Plinius lib. 8. c. 58. Cyrenis mutæ fuere ranæ, illatis è continente vocalibus durat genus earum. Aristoteles d. lib. de Mirabilib. auscultationibus, c. 64. scribit, In Cyrene ranas mutas & sine voce esse.

b In Emathia Macedonia.] Plinius lib. 11. c. 46. & Aristot. d. lib. & ca. In Macedonia Ematheolicis subibus solidas vngulas esse scribit.

c Atque in Cappadocia.] Aristot. d. lib. ca. 65.

Plinius lib. 11. c. 44. autoritate Theophrasti, scribit in Cappadocia vulgò mulas parere: sed esse id animal ibi sui generis.

d Et in Eleo agro.] Pausanias Eliacorum priore lib. qui 5. est, sic scribit, Rhedam trahebant muli iugales bini, inuento neque prisco, neque eleganti: & alioqui antiquitus inter portenta Eleis muli fuere, atque adeò, ut animal id intra fines ali religio esset.

e Spirandi officina.] Verba sunt Plinij lib. 11. c. 37. sic scribentis, Sub eo, corde scilicet, pulmo est, spirandique officina, attrahens ac reddens animam, idcirco spongiosus, ac fistulis inanibus cauus. Aristoteles lib. 3. de Partibus animalium cap. 6. Pulmo igitur spirandi officio delegatus est, qui originem quidem sui motus accipit ex corde: sed sua tum amplitudine, tum inanitate, aditum spiritui patefacit: cum enim attollitur, influit spiritus: cum contrahitur, effluit. & non multò post in eiusdem ca. fi. Pulmo igitur, inquit, spirandi gratia datus omnino est, sed exanguis. Idem Aristot. in lib. de Spiratione, loquens de Cordulo pisce, qui pedibus subnititur, & branchias gerit, sic tradit, Huiusce rei causam illam ponimus, quod pulmones adiunguntur causa refrigerationis, quam status ipse præstaturus est. Ac spirabile quidem viscus, propterea Pneumon, hoc est, pulmo appellatus videtur, quod pneumatos, id est, status receptaculum se præbeat.

f Et diem differre traditur.] Cicero libro 1. de Diuinatione.

g Si verò simplex esset.] Cicero eod. lib.

h Si verò pulmonis fibra lateret.] Idem Cicero ibidem.

i Lien.] Hæc vsque ad ea verba, Qui tamen sunt Plinij d. lib. 11. c. 37. Aristot. de Historia animalium lib. 1. c. 18. Lien à læno æquè in omnibus, quæ membra ista disposita habent per Naturam, non prodigiosè. Iam enim legitimum illum locum in nonnullis quadrupedum lienem cum iocinore permixtasse visum est. Ventri lien annectitur, quæ omentum obducit.

k Qui

esse: ^k qui tamen abundans, homines decolores facit. ^l Quare in terra Caria Caunios, quod sub graui calo degunt, mirum in modum lienosos dicunt esse. ^m Vnde verbum Stratonici citharædi, illic ambulare mortuos, quod omnes mirificè pallerent facie tabifica. In fordiciidiis sacris, ⁿ quibus hostias quæ vterum ferunt, immolare præcipitur, si foetus biceps aut mancus in vtero esset, vel interaneis exulceratis appareret, exta eiusmodi imminentium malorum nuncia esse, creditum est. ^p Dracones in extis apparuisse, lætum fecere auspiciam, ^q contra Graccho sacrificanti, ad exta irrepississe adeo iocinere, necem futuram & imminens fatum portenderunt, quæ mox subsequuta sunt. ^r Exta quoque de sacrificantis manu ab aquila fuisse rapta, tam efficaci auspicio fuere, vt nullum præsentius aut felicius fuerit. ^s Si tamè è manu decidissent vel viscera cruore infecta essent aut liuida, nigrisque distincta maculis, vel si omentum & membrana viscera continens, hians foret, aut sanguine suffusa, indubiam necem & fatale exitium portederunt: quale Crasso euenit, cum contra Parthos ducturus lustraret exercitum, documento futuræ magnæ calamitatis. Præcisa verò hostiarum capita suum sanguinem aut exta lambere, ^t Pyrrho sacrificanti obitum luctuosum & fœdos euentus designarunt. ^x Iidem Cimoni formicarum cateruas sanguinem victimæ corripuisse, adnotarunt. Ferunt tamen diuinandi periti, sanguinem victimæ crassioris & calidioris, efficacioris vim portendere: qui verò tenuior esset & frigidior, maiorem habere intelligentiam Estque inter exempla, præcisum caput victimæ fluctu ma-

ANNO TATIONES.

^k Qui tamen abundans.] Vide infra ibi, Vnde verbum Stratonici.

^l Quare in terra Caria Caunios.] Plinius d. lib. 11. c. 37.

^m Vnde verbum Stratonici.] Strabo lib. 14. de Cauno ciuitate loquens, Cum regio, ait, valde felix sit, omnes tamen consistuntur vibem & æstate & autumno grauem esse, propter ætus ac pomorum copiam. Vnde huiusmodi quædam narrantur, quod Stratonicus citharæcedus videns Caunios colore admodum viridi, dixit hoc illud esse, quod poëta (Homerus lib. 6. scilicet) inquit,

ἔνθα εἰς Φύλλων ὕπην, τῆς δὲ καὶ ἀνδρῶν.

Id est,

Tale quidem genus est hominum, quale est foliorum.

Cum verò illum incusarent, quod urbem, vt morbidam, carperet: Ego (inquit) eam morbidam dicere ausim, vbi mortui ambulant.

ⁿ Quibus hostias quæ vterum.] Varro libro 5. linguæ Latinæ. Festus Pompeius lib. 6. non longè à princ. Fordiciidiis, inquit, boues fordæ, id est, grauidæ immolabantur, dictæ à foetu. Ouid. 4. Fastor.

Forda, ferens bos est: facundaq; dicta ferendo:

Hinc etiam foetus nomen habere putant.

Et Columella lib. 6. c. 24. Post vnum coitum fonda non admittit taurum.

^o Vel interaneis.] Hæc superius explicata.

^p Dracones in extis.] Plinius lib. 11. c. 37. Cecinæ Volaterrano dracones emicuisse de extis læto prodigio traditur.

^q Contra Graccho sacrificanti.] Titus Liuius 3. Decad. lib. 5. Tib. Graccho, inquit, priusquam ex Lucanis moueret, sacrificanti, triste prodigium factum est, ad exta sacrificio perpetrato, angues duo ex occulto allapsi, edere iecur, conspectique repente ex oculis abierunt. Id cum aruspicium monitu sacrificium iustauraretur, atque intentius exta referata feriantur, iterum ac tertium venisse tradunt, li-

batòque iocinore intactos angues abiisse. Cum aruspices ad Imperatorem id pertinere prodigium præmonuissent, & ab occultis cauendum hominibus, consiliisque: nulla tamen providentiâ fatum imminens moueri potuit. Vbi non de dracone, sed de anguibus, loquitur. Aliter Plutar. in Gracchis. Alia autem ex dracone auguria, id apud Homerum li. 2. Iliados, & Plutarchum in Crasso, vbi de Spartaco loquitur.

^r Exta quoque de sacrificantis.] De aquila auguriis supra c. 13. diximus.

^s Si tamen è manu decidissent.] Plutarchus in Crasso, Cum Crassus, vt moris erat, sacrificio iustituro lustraret exercitum, porrecta ab aruspice viscera è manibus cecidere: quod cum grauiter omnes, qui adstabant, perturbasset, arridens Crassus, Talia nobis, inquit, incommoda senectus adfert: attamen arma nunquam è manibus ceciderunt. Huius celebris dicti meminit Erasmus in Apophthegmatis M. Crassi.

^t Quale Crasso euenit.] Appianus in libro, qui Parthicus inscribitur, Postremo, inquit, cum solito more lustraret exercitum, & maestatis hostiis augur exta illi porrexisset, decidere è manibus. Qua in re cum præsentibus subtristari cerneret, ritu edito, Huiusmodi, inquit, senectus est: sed nec armorum vlla è manibus effugient nostris. Quod iam supra ex Plutar. dictum est.

^v Pyrrho.] Plinius lib. 11. c. 37. Et profecto nihil incredibile sit, existimantibus, Pyrrho Regi, quo die periit, præcisa hostiarum capita repississe, sanguinem suum lambentia.

^x Iidem Cimoni.] Plutar. in vita illius ad finem, Cum vates de more victimam cædisset, id sanguinis, quod iam humi congelatum erat, formicarum caterua paulatim corripientes ad Cimone deporabant, & circa pedis pollicem extendentes, diu huic rei intentæ singulos latuere.

y Calli

ris abortum, atque exta non comparuisse, ^y Callicratidi Lacedæmonio interitum vitæ attulisse. Subit tamen illa reputatio, veteribus tradi monumentis, ^z gallinaceorū fibras maximè diis gratas videri, sicut talparum magi verisissima dicunt, illisque haud secus quàm solenni victima pulcherrimè litari. Hæc enim sunt exta argutissima, in quibus diuina mens inesse creditur. Fuisseque Cypriorum inuentum, ex suillis extis fieri diuinationem, quodque nisi ex sana victima, neque litari, nec futura prænosci poterant. Ea verò exta quæ nihil habent diuinationis, quæque expianti non litant, tanquam sine nutu, nulloque afflatu diuino, ^b muta dicuntur, quibus non esse litatum notabatur. Quæ autem multum felicitatis & fortunæ pollicentur, ^c regalia dicta sunt. Apud magos verò, talparum exta & ^d ranarum euentus fortunatos, nonnunquam magnos casus prædicere crediderunt. Cumque cætera viscera, detractis extis, postquã litatum erat, aræ imposita igni darentur, ipsa tamen exta nunquam elixa: sed veru decocta apponebantur: sola tamen arietis exta aqua elixa sacris epulis apponuntur. ^e Neptuno verò & fluctibus quum sacra faciunt, mare ingressuri, aliquando ipsam hostiam nonnunquam cruda exta in mare proiciunt, & vina infundunt. Illud vtique non ab re fuerit meminisse quod periti rerum literis adnotarunt, singulis visceribus hominū suam vim & affectus innatos fuisse: idcirco ^f homines splene ridere, ^g felle irasci, ^h iecore amare, ⁱ corde sapere & ^j timere.

ANNO TATIONES.

y Callicratidi.] Plutarchus in Apophthegmatis illius, Facto sacrificio, cum ex vate audisset, extis exercitui quidem victoriam portendi, sed Imperatori mortem: nihil expauescens, Haud penes vnum (inquit) sunt res Sparta: me siquidem mortuo, nihil deterius habitura est patria: sed si hostibus cessero, aliquid deceder patriæ. Itaque cum Cleandrum pro se ducem designasset, nauali prælio cum hostibus congressus, fortiter pugnans vitam cum morte commutauit. Nò tamè declaratorum extorū formam.

Xenophon Rerum Græcarum li. 1. tradit illum naui excussum in mare decidisse. Quod proximè accidit ad prodigium hinc ab Alexandro relatum.

^z Gallinaceorum fibras.] Cicero lib. 2. de Diuinatione. Plinius lib. 10. c. 21. de Gallis, & quo modo castrentur loquens, Hi, inquit, maximè terrarum imperio imperant: extis etiam fibrisque haud aliter quàm optimæ victimæ diis grati.

^a Sicut talparum.] Plinius lib. 30. c. 3.

^b Muta dicuntur.] Festus Pompeius li. 11. Muta exta appellabant, ex quibus nihil diminutionis animaduertebant.

^c Regalia dicta.] Pompeius lib. 16. Regalia, inquit, exta appellantur, quæ potentibus insperatum pollicentur honorem, priuatis & humiliores hereditates, filiofamilie dominationem.

^d Et ranarum.] Nam ex ranæ visceribus, hoc est liene: iocinore, corde, lingua & osiculo, multa veneficia posse fieri tradit Plinius lib. 32. c. 5. Hinc illud Iuuenal. sat. 3.

- Ranarum viscera nunquam Inspexi -

Consualia, equestris, & ludi Apollinares, quando à Romanis fierent, quòve modo Diti sacra fiant, & quo tempore.

Cap. XXVI.

Ex gallinaceorum fibris.

Ex talparum.

Ex suillis extis.

Sanam vt Etimam esse oportebat.

Extâ muta.

Regalia.

Extâ quæ apponuntur in vitæ.

Neptuno & fluctibus.

visceribus hominū.

Sua quibusque visceribus vis.

Consualia.
Consus, at
que eius te-
plum.

Romulum^a vrbis conditorem, pace cum finitimus parta, Neptuno eque-
stri solennes fecisse ludos, Consualiaque appellasse, in^b quibus Sabinas
rapuit, autores memorant. ^cFuit enim Consus consilij deus, cuius ara
in circo maximo, vndiq ue aggesta humo, abdita erat, quod arcanum esse
consilium putarunt: ^aquam aram cum ludos celebrant, omnibus adire fas est, reli-
quo anni tempore non est licitum: in^c qua Romani sacrificiis igneis aliisque solenni-

ANNO TATIONES IN CAP. XXVI.

Romulum.] Dionysius Halicarnassensis lib. 2. Cum multae ac validae gentes Rom. essent
finitimae, amica nulla, volens eas conciliare sibi per
connubia (qui mos contrahendae societatis antiquis
habebatur firmissimus) cogitantque alias ciuitates
aspernaturas novos conuenas, nec opibus potentes,
nec rebus gestis nobiles: nullam tamen ex aduerso
contentionem fore, si vim excusaret necessitas: ex
consensu Namitoris aui sui cepit consilium, raptis
non paucis simul virginibus connubium quaerere.
Quae sententia postquam placuit, primum Conso
Deo, consiliorum occultorum praefidi, vouit, si co-
natus succederet, solenne festum & sacrificium: de-
inde re cum Senatu communicata, illis: quoque
comprobantibus, indixit celebritatem festumque
Neptuno diem, dimissis circum finitimas vrbes,
qui inuitarent ad conuentum & certamina, quae
tunc instarent, tum virorum, tum equorum varia.
Titus Liuius 1. Decad. lib. 1. paulo videtur dissentire
a Dionysio, cum inquit, iam res Romana adeo erat
valida, ut cuilibet finitimarum ciuitatum bello par-
esset: sed penuria mulierum, hominis aetatem du-
ratura magnitudo erat: quippe quibus nec domi-
spes proles, nec cum finitimis connubia essent.
Tum ex consilio patrum Romulus legatos circa
vicinas gentes misit: qui societatem connubiūque
nouo populo peterent. Nusquam benignè legatio
audita est: adeo simul omnes spernebant, simul tan-
tam in medio crescentem molem sibi ac posteris
metuebant: Aegre id Romana pubes passa: & haud
dubie ad vim spectare res cepit. cui tempus locum-
que aptum vt daret Romulus, aegritudinem animi
dissimulans, ludos ex industria parat Neptuno eque-
stri solennes: Consualia vocat. Plutarchus in Ro-
mulo etiam huius historiae meminit.
b In quibus Sabinas.] Halicarnassensis ad ea, quae
dicta sunt in praeced. adiungit, Fasto deinde ad eam
celebritatem confluxu plurimorum hospitem cum
vxoribus, simul & liberis, peractisque sacris Neptu-
ni & certaminibus, extrema ludorum die, cum iam
soluenda esset celebritas, mandat iuuenibus, dato
signo, rapiant virgines, quae spectatum venerant,
quam cuique fors obrulerit, feruentque castas illam
noctem, postridie verò ad se adducant. Tum iuue-
nes cateruati diuisi, vbi quod conuenerat signum
elatum viderunt, discurrunt ad rapiendas virgines,
magno tumultu ac vociferatione hospitem, maius
aliquod malum suspicantium. Sequenti verò luce
adductarum virginum moestitia deiectos animos
Romulus consolatus est, rapinam eam non ad ini-
uriam spectare, sed ad coniugium dicitans. Post
haec comperto puellarum sexcentarum octoginta-
trium numero, delegit totidem viros caelibes, qui-
bus eas in matrimonium dedit ritu cuiusque patrio,

ignis & aquae societatem inter coniuges pactus. Tit.
Liuius & Plutarchus vbi supra. Cornelius Nepos,
si is est, lib. de Viris illustribus, c. 2. Praeterea Varro
lib. 5. de ling. Latina, Consualia à Conso dicta sunt,
quod tū feriae publicae ei Deo, & in circo ad aram
eius ab sacerdotibus fiunt ludi illi, quibus virgines
Sabinae raptae.

c Fuit enim Consus.] Dionysius Halicarnas-
sensis vbi supra. Ouidius 3. Fastorum,

Festa para Conso, Consus tibi cetera dicit,

Illo festa die, dum sua sacra canes.

Festus Pompeius lib. 3. inquit, Consualia ludi dice-
bantur, quos in honorem Consi faciebant, quem
Deum consilij putabant. Seruius in eum locum
lib. 8. Aeneidos,

Magnis Circensibus actis.

Raptae, inquit, sunt Sabinae consualibus, hoc est
mense Martio. Consus autem est deus consiliorum:
qui ideo templū sub tecto in Circo habet, vt osten-
datur, tectum debere esse consilium: Hinc est quod
& fidei panno velata manu sacrificabatur: quia fides
recta esse debet, & velata. ideo autem dicato Consi
simulachro, rapuerunt Sabinas, vt tegeterit initum
de raptu consilium. Arnobius lib. 3. aduersus Gen-
tes, Salutaria, inquit, & fida consilia nostris suggerit
cogitationibus Consus: & in contrarios exitus cur
assiduè vertitur placitorum inopinata mutatio? Dio-
nysius lib. 1. ait, Neptuno equestri templū ab Euan-
dro in latio erectum, diemque festum statutum,
quem illi *ἱεροποιῶν*, Latini Consualia nominant,
quo die cessabant ab opere equi & muli fertisque
redimebantur. Diuus Augustinus lib. 4. c. 11. Ipse sit
Deus Consus, praebendo consilia: & ipsa dea Sentia,
sententias inspirando.

d Quam aram.] Plutarchus in Romulo inquit,
Fama vulgata ab eo primum est, cuiusdam Dei
aram conditam sub terra inuenisse, eiusque Deo Con-
so nomen indiderunt, siue à consilio, quod consi-
liarius foret, siue Neptunus equestris. Nam ara in
circo maximo posita, quae reliquū quidem tempus
latet: in equestribus autem certaminibus aperitur.

e In qua Romani sacrificiis igneis.] Diony-
sius Halicarnassensis d. lib. 2. & ex eo Lilius Gyrardus
Historiae deorum, Syntagmate 5. sic scribit, Sacra-
tam autem illam solennitatem nunc etiam Rom.
celebrant, & Consualia vocant, in qua etiam ara
subterranea constructa iuxta Circum maximum,
circumfossa terra, sacrificiisque & igneis solennita-
tibus colitur, cursusque equorum iunctorum agi-
tur, & non iunctorum, Consus à Romanis, quem
quidam interpretes in linguam Graecam, *πρωτόδω-
να*, & *Πρωτόδωνα* esse dicunt, hoc est Neptunum &
Terriquaesatorum: ac propterea subterranea coli ara
eum tradunt, quod hic Deus terram habeat.

f In

bus festos agere dies assuerant, quae feriae publicae dictae sunt, in quibus sacris victi-
ma erat mulus, quoniam id genus quadrupedum primum vehiculo iunctum fuisse
credunt, eò quod Luna vehiculum traherent, equosque & asinos coronis fertisque
exornare, & feriari, neque illos labori admittere mos erat, quod instituta navigatione,
quum omnium generum merces nauibus aduehantur, ocium quodammodo iumen-
tis & remissio data sit: vel quod equos primum Neptunus domuerat, & equitandi
artem inuenerat, quare Hippius dicebatur. Huic Sextili mense die octauo post deci-
mam, equestres ludos Romulum instituisse ferunt, quarto ab vrbe condita anno, qua
die raptas Sabinas voluit: tamen mense Martio primum Consualia instituta, eo-
tempore raptas Sabinas nonnulli testati sint. Plerique diis Laribus, dum Romani
ludos celebrant, Romulum Sabinas rapuisse dicunt. Erat ergo is ludus, vt equi &
muli iuncti & soluti in circo maximo, magno spectantium studio currerent. Qui ve-
rò fuerit raptarum numerus, inter autores discrepat. quidam non vltra triginta fuisse
tradunt, quae curiis nomina dedere: nonnulli quingentas, plerique septem & viginti, vt
Valerius Antias: alij sexcentas & tres supra octoginta. Praeterea ludos Consuales, Mar-
ti quoque in Martio campo idem Romulus ludos instituit, quos ab equorum cursu Equitia
nuncupauit: qui, si quando alluione Tiberis inundasset campum, in Caelio monte, vbi
Martialis campus erat, colebatur. sicut vi fluminis inundato circo maximo, extra por-
tam Collinam ad aedem Veneris Erycinæ Apollinares celebrarunt. Erant enim ludi
Apollinares ex praedicto Martianorum carminum; quibus Cannensis clades scripta
fuit, bello Punico secundo victoriae causa instituti. Alij à Cornelio Sylla praetore vrbs

Videtur in
Consuali-
bus.

Neptunus
equorum do-
mitor.

Consualia
quando ce-
lebrata.

Ludi for-
ma in Con-
sualibus.
Sabinarū
raptarum
numerus.
Equitia.

Apollina-
res ludi.

ANNO TATIONES.

f In quibus sacris.] Festus Pompeius libro 11. ex
quo Alexander hunc locum, ni fallor, accepit, id
non ita dixit: sed eius haec verba sunt, Mulus cele-
brantur ludi in Circo maximo Consuales: quia
id genus quadrupedum primum putatur ceptum
curru, vehiculūque adiungi. Hæc ille, quibus nihil
de immolatione dicit: sed his, non equis, hos ludos
celebrari.

g Lunæ vehiculum traherent.] Idem Pom-
peius continuò ante id quod supra proximè ex eo
adduximus, Mulus, inquit, vehiculo Lunæ habe-
tur, quod tam ea sterilis sit, quam mulus: vel quod
vt mulus non suo genere, sed equus creetur, sic ea
Solis, non suo fulgore luceat.

h Equosque.] Diximus supra ibi, Fuit enim Con-
sus, ex Halicarnassensi lib. 1. Plutarchus probl. c. 47.

i Vel quod equos primum Neptunus.] Pau-
sanias in Acharcis, qui 7. lib. est.

k Quare Hippius dicebatur.] Pausanias ibi, &
in Arcadicis. Festus Pompeius lib. 8. rationes huius
nominis tres addit in hæc verba, Hippius, id est,
equester Neptunus dictus est, vel quod Pegasus ex
eo & Pegafide natus sit: vel quod equuleus, vt pu-
tant, loco eius suppositus Saturno fuerit, quem pro
Neptuno deuoraret: vel quod tridentis ista terra
equum excierit, cui ob hoc in Illyrico quaternos
equos iaciebant non quoque anno in mare.

l Sextili mense, die octauo.] Plut. in Romulo.
m Tamen mense Martio.] Seruius lib. 8. quo
loco supra citauimus.

n Plerique diis Laribus.] Asconius Pædianus
in 2. in Ver. Ciceronis act.

o Erat autem is ludus.] Vide supra ibi, In qui-
bus sacris.

p Qui verò fuerit numerus raptarum.] Plu-
tarchus in Romulo eadem, sed diuersis verbis, scri-
bit, quæ hic Alexander, qui sic ait, Raptas esse qui-
dam triginta tantum tradit, à quibus & curias nunc-
cupatas esse. Valerius autem Antias quingentas vi-
ginti & septem. Iuba autem (& Dionysius libr. 2.)
sexcentas octuaginta tres.

q Equitia.] Equiria legendum ex Varro. lib. 5. de
ling. Lat. Ouid. lib. 2. Fast. ad fin.

Tamq, duæ restant noctes de mense secundo,

Marsq, citos iunctis curribus urget equos.

Ex vero positum permansit Equiria nomen,

Qua deus in campo perspicit ipse suo.

r Qui si quando alluione Tiberis.] Ouidius
lib. 3. Fastorum,

Altera gramineo spectabis Equiria campo,

Quem Tiberis curuis in latas urget aquis.

Qui tamen eiecta si forte tenebitur vnda,

Celitus accipiet puluerulentus equos.

Festus Pompeius lib. 5. Equiria, inquit, ludi, quos
Romulus Marti instituit per equorum cursum, qui
in campo Martio exercebantur. Et lib. 11. Martia-
lis campus in Caelio monte dicitur, quod in eo
Equiria solebant fieri, si quando aqua Tiberis cam-
pum Martium occupasset.

s Sicut vi fluminis.] Liuius 3. Decad. lib. 10. Inter
quæ etiam aquarum insolita magnitudo in religio-
nem versa: nam ita abudauit Tiberis, vt ludi Apol-
linares, circo inundato, extra portam Collinam ad
aedem Erycinæ Veneris parati sint.

t Erant enim ludi Apollinares.] Liuius eius-
dem Decad. lib. 5. Macrobius lib. 1. Satur. c. 17. Seruius in
lib. 6. Aeneidos in eum locum,

Festusq, dies de nomine Phæbi.

ex responfo Martianorum fratrum, à quibus fata Romanorū præscripta erant; inuen-
tos dicunt fuisse. ^v In quibus decemviri Apollini boue aurata & duabus capris auras,
Latonæque boue aurata, sacra Græco ritu facere assuerant, quos prætor præfiden-
te, populū laureatum spectasse, Apollini pro cuiusque copiis stipe data, Titus Lilius
autor est. ^x Cumque antea incerto die fierent, Publius Licinius Varus prætor urbis le-
gem tulit, ut dies ante tertium Nonas Quintiles his ludī status foretisque in perpetuū
facere haberi cœptus est. ^y In quorum celebritate, matronas spectatæ pudicitia in pro-
patulo epulari, omni que cæremoniæ genere festum diem agere produnt, pueros-
que manibus amplexos psallere, & hymnos Apollini canere, ^z sicut Dianæ virgines.
^a Quæ quidem Equitia singulis annis duodecimo calendæ Maias in circo maximo
celebrantur, qui dies Cerealius incurbat, in quibus post equos, vulpes stipulis alligatæ,
accensa flamma, cursabant. ^b Præterque aram Consi, quæ in circo fuit, ab ac-
cessu hominum semota, etiam ara Ditis & Proserpinæ in loco abdito in Martio cam-
po ad Tarentum colebatur, locum denominatum, quod ibi Tiberis ripas tereret, qui
Rumon propterea dictus ^c & Serra, ad quam rarus erat accessus hominum. ^d Diis
enim inferis aram non à terra sublimem, sed sub effossa humo statui decere putabant,
ad quam ex præcepto Sibyllini carminis, altero & quinquagesimo anno ab urbe con-
dita, sacra & ludos institutos memorant, ad eamque ter annis singulis accessum placan-
dis manibus patere: videlicet postridie Vulcanalia, & ante sextum Idus Nouembris, &
ante tertium Nonas Octobris. ^e Apud Eleos verò Plutonis templum semel tantum pa-

Sup. lib. 3.
cap. 12.
Apollina-
res quo die
celebrati.

Equitia
quædo cele-
brantur.

Ara Ditis
& Proser-
pina.
Deorum in
ferorū ara
sub terra.
Sacra &
ludi ad arā
Ditis &
Proserpi-
na.
Plutonis
templum.

ANNOTATIONES.

Ludos Apollinares, inquit, qui secundum quosdam, bello Punico secundo, instituti sunt, tempore Sylla-
no, ex responfo Martiorum fratrum, quibus Sibyl-
la prophetauerat, quorum extabant, ut Sibyllina
responfa.

v In quibus decemviri.] Hæc vsque ad versic.
Cumque sunt Liliij 3. Decad. lib. 5. & Macrobij vbi
suprà, & Festi Pompeij lib. 1. Hincque extat illud
Ouidij lib. Metamor. 7.

- Indutaq; cornibus aurum
Victima, vota facit.

Et eiusdem operis lib. 10.

- Et blandis induta cornibus aurum,
Conciderant itæ nivea ceruice iuuenæ,
Thuraq; fumabant.

Vbi Raphaël Regius, intérpres inquit, Cornua vi-
ctimarum inaurari solebant.

x Cumque antea.] Hæc vsque ad versic. In quo-
rum celebritate, sunt Liliij 3. Dec. lib. 7.

y In quorum celebritate.] Lilius 3. Dec. lib. 5.
Hæc est, inquit, origo Ludorum Apollinarius,
victoria non valeudinis ergo, ut plerique rentur,
votorum. Factosque populus coronatus spectauit,
matronæ supplicauerè, vulgò apertis ianuis in pro-
patulo epulati sunt: celebrèque dies omni cæremo-
niam genere fuit. Macrobij vbi supra.

z Sicut Dianæ virgines.] Titus Lilius 3. Deca.
lib. 7. scribit, Tum septem & viginti virgines lon-
gam induta vestem carmen in lunonem Reginam
canentes ibant. Sed an ad rem faciat, vide.

a Quæ quidem Equitia.] Suprà diximus ex
Ouidio.

b Præterque aram.] Festus Pompeius libro 18.
Terentium, inquit, locus in campo Martio dictus,
quod eo loco ara Ditis patris terra occultaretur. Sed

hic & apud illum legendum est Terentium ex his,
quæ dicam in seq.

c Rumon.] Hæc eadem Gyraldus Syntagmate
17. nullo authore laudato. Sed hæc sunt Seruij enar-
rantis illud Virgilij lib. 8. Aeneidos,

- Ego sum, pleno quem gurgite cernis
Stringentem ripas, & pinguia culta secantem,
Cæruleus Tiberis, celo gratissimus annis.

Stringentem, inquit, id est radentem, imminuen-
tem: Nam est Tiberini fluij proprium: ad eò ut
ab antiquis, Rumon dictus sit: quasi ripas ruminans
& exedès. Etiam in sacris Serra dicebatur: vnde ait,

- Et pinguia culta secantem.

In aliqua etiam urbis parte, Terentium dicitur, eò
quod ripas terat. Hæc ille.

d Et Serra.] Vide præcedentia.

e Diis enim inferis.] Fest. Pompeius lib. 1. paulò
ante si. Altaria ab altitudine dicta sunt, quod antiqui
diis superis in ædificiis à terra exaltatis sacra facie-
bant, diis terrestribus in terra, diis infernalibus in
terra effossa.

f Apud Eleos.] Gyraldus de Diis Gentium, lib.
17. nullo quoque authore citato. sed id est ex Pau-
sania lib. 6. qui de Elianis est non longè à fine. Iam
verò (inquit Pausanias) Sumani ambitum & ædem
(vtrunque enim Elei Sumano dedicauerunt) semel
quotannis aperiant, neque tunc introire cuiquam,
præterquam sacrificulo, fas est. Soli omnium ex
cognitis gentibus, Elei Ditem patrem ob huiusmo-
di causam venerantur. Cum exercitum ad Pylon,
quæ in Elide est, oppugnandum Hercules adduxisset,
opem ei ferente Minerva, præsto etiam sibi ad
ferendum auxiliū Summanum fuisse dicitur, quod
ei honores habuissent: ut qui in Herculem offensio-
re animo essent.

g Sicyo

testi, & quanuis patens, nulli introire licitum est. ^h Sicyonij quoque semel annis singu-
lis Eumenidum prope Alopum diem agunt, & sacrum faciunt. ⁱ Cumque huma-
nis capitibus prius Ditem placarent, postea ab Hercule admoniti, hominum simula-
cra victimas dederunt. ^k Obseruatumque fuit, ut sterilibus pecudibus & iuuentis, ac
vino, melle, lacte & sanguine Diti sacra fiant: ^l Quæquam Numæ legibus inferis diis
vina libare vetaretur, his verbis: Vino rogum ne respargito. ^m Eas quidem aras, quæ
plerumque ⁿ geminæ fuerunt & pares, dum sacra faciunt, sicut reliquas inferorum, ni-
gris vittis aut cæruleis ornant, & cupressu. ^o Cumque pecudes immolant, spirantem
cruorem in effossam terram mittunt: vinumque, lac & mel vnà infundunt, visceraque
cassæ victimæ ter circum aras ducunt, igne accenso, hoc piaculari sacro inferos euo-
cari arbitrati. ^p Inualuitque mos, ut inferis diis facturi sacra, pares victimas easque
sinistra immolent: ^q & quum manes expiandi sunt, pocula libent, rogumque vino,
aut sepulchrum conuersa manu inspergant, in quibus litasse piaculum erat: nigrasque
hostias immolent, vinaque effundant, vasaque in ignem mittant, visceraque igni appo-
sita oleo inspergant, quippe Diti sacra exhibentes, cui omnia perdere proprium est:
ligna que sterilia è sepulchris eruta, atro igni apponant: neque oriente luce, ut superis,
sed noctu, vel meridie, aut decrecente die, hostiam immolare conuenit, capite ita
constituto, ut terram non cælum spectet. ^r Cumque in deorum sacris qui rem diui-
nam facit, corporis prius ablutione purgetur: inferis qui funebria exhibiturus est,

Eumenidū
templum.
Quibus vi-
ctimis Diti
sacrificaba-
tur, & qua
cæremonia.

Manes.

ANNOTATIONES.

g Sicyonij.] Idem quoque Gyraldus vbi supra,
quod est ex Pausania 2.

h Cumque humanis capitibus.] Idem Gyral-
dus ibi, ex Macrobio lib. 1. cap. 7. cuius in eam rem
verba adduxi, Cumque diu humanis capitibus Di-
tem, & vitorum victimis Saturnum placare se cre-
derent propter oraculum, in quo erat,

καὶ κεφαλὰς ἀδελφῶν πρὸς πατρὶ πέρυτελε φάτω.

Herculem ferunt postea cum Geryonis pecore per
Italiam reuertentem, sualisse illorum posteris, ut
faustis sacrificiis inausa mutarent, inferentes Diti
non hominum capita: sed oscilla ad humanam effi-
giem arte simulata: Et aras Saturnias non mactan-
do viros, sed accensis luminibus excolentes: quia
non solūm virum, sed & lumina φάτω significant.

i Obseruatumque fuit.] Idem Gyraldus vbi
suprà. Virgil. Aeneid. 6. ostendens cæremonias sa-
cro-
rum, quæ diis inferis fiebant,

Quattuor hic primum nigrantes terga iuuenços
Constituit, frontiq; inuergit vina sacerdos,
Et summas carpens media inter cornua setas,
Ignibus imponit sacris libamina prima,
Voce vocans Hecaten cæloq; Ereboq; potentem.

& paulò post,

- Ipse atri velleris agnam
Aeneas matri Eumenidum, magnæq; sorori
Ense ferit, sterilemq; tibi Proserpina vaccam.
Tum Stygio Regi nocturnas inchoat aras,
Et solida imponit taurorum viscera flammis,
Pingue superq; oleum fundens ardentibus extis.

Tibullus lib. 3. eleg. 5. in fi.

Interea nigras pecudes promittite Diti,
Et nivei lactis pocula mixta mero.

Horatius lib. 2. Carm. Ode 14.

Non si tricenis, quotquot eunt dies,
Amice places illachrymabilem

Plutona tauris.

k Quæquam Numæ legibus.] Plinius lib. 14.
cap. 12. Numæ Regis, inquit, Posthumia lex est,
Vino rogum ne respargito. datque huius legis ra-
tionem.

l Eas quidem aras.] Idem Gyraldus vbi supra.
m Geminæ fuerunt & pares.] Vide infra in
verbo, Inualuitque mos.

n Cumque pecudes immolant.] Virgilius 5.
Acidos parentalia Anchisæ describens, ait,

Hic duo ritè mero libans carchesia Baccho,
Fundit humi duo lacte nouo, duo sanguine sacro,
Purpureosq; iacit flores, &c.

o Inualuitque mos.] Plutarchus in Numa, vbi
& illud dicit, Superis imparia litari. Quod & obser-
uans Seruius in illud Virgilij lib. 6. Aeneidos, post
iusta Miseno peracta,

Idem ter socios pura circumtulit unda, &c.

Aut sapius, aut te vera ter. Licet enim à funere,
contraxerit pollutionem: tamen omnis purgatio ad
superos pertinet. vnde & ait, imparcem numerum:
aut quia hoc ratio exigit lustrationis.

p Et cum manes expiandi sunt.] Lilius Gy-
raldus vbi supra.

q Cumque in deorum sacris.] Et idem quo-
que Gyraldus vbi supra, nullo item authore citato:
sed id ipsum scribit Seruius in enarratione eius loci
lib. 4. Aeneid.

Dic corpus properet fluuiali spargere lympha.

In eum locum trahens & illum eiusdem operis li. 6.
Spargens rore leui, & ramo felicitis oliuæ.

Et illum lib. 2. eiusdem operis,

- Donec me flumine viuo

Abluero.

Quia sacrificantes, ut Seruius ait, diis superis ab-
lucbantur.

Manibus
atro die
parentare
nefas
Ludi secu-
lares.

Cadaveri-
bus inhu-
matis iusta
exhibita.

Romani.
Delphi.
Græci.

Exteri.

Albani.

omissa ablutione, leui tantum spargitur ramo. Est tamen Fabij Seruiliani pontificis maximi disciplina traditum, vt atro die manibus parentare non liceret, ne infesti manes fierent: quia quum in his sacris Ianum & Iouem præfari necesse sit, quem atro die aduocare piaculare est, eo die solemnè precatione vti, & inferis sacrum facere vetabantur. Hi tamen ludi ad Tarentum seculares dicti, qui non stato die, sed à prima origine singulis centum annis, ex præcepto Sibyllinorum carminum fiebant, quorum autor Valerius Publicola fuit, qui primus cælis atris bobus, Diti maribus, Proserpinae scæminis, trinoctio ludos ad Tarentum fecit. Proditur tamen decretum inter Pontifices, vt si defuncto cadaveri iusta quispiam exhibere vult, & an humatum esset, in dubium veniret, satis haberent, si quibusdam sacris precationibusque exhibitis, glebam absenti cadaveri, aut terram iniicerent, terque iniecto puluere, à labe erroris cadaver, manesque expiatis ducerent: atque si operto humo cadauere, os exceptum fuisset, donec purgetur, inhumatum videri. Est quoque notatum, in æde Libitinæ ea quæ humanis corporibus vsui sunt, Romanos venditare, qui nisi mense exacto, & vesperi ac Februario mense, mortuis dare inferias solebant. Delphi verò apud aram Epitymbiæ Veneris manes euocabant, & defunctis parentabant: Græci autem paucis à morte diebus feralia litabant defunctis obsequia: obseruatumque vt reliquo corpore combusto, plerumque digitum, membrumve, aut crines seponerent, quibus tanquam cadaveri iusta persoluerent & parentarent. Exteriis verò gentibus diuersa parentatio fuit. namque apud Platæenses manibus peremptorum ciuium dabantur inferiæ, vt præcedente tibicine, vehicula multa lauro & myrto fusca, cum coronis sequantur, mox lactis, vini & olei libationes succedant: deinde purpuram indutus Princeps, cuius ductu res geruntur, exclusis seruis, mactato ante pyram tauro, vbi Iouem & Mercurium adorasset, manes illorum qui pro patria ceciderant, ad cœnam aduocet: postea cratere merum libans, se defunctorum manibus propinare asseueret: hoc modo illos velut claro præconio excitos, expiari opinati. Achillis verò manes in Sigæo nisi nudos & vnguentis delibutos circa sepulchrum decurrêtes, nudos expiare compertum est. Apud Albanos, manibus defunctorum parentare, aut iusta persol-

ANNO TATIONES.

r Est tamen Fabij Seruiliani.] Gyraldus vbi supra. Macrobius à me ante citatus lib. i. Satur. c. 16. Sed & Fab. Max. Seruilianus Pont. in lib. xi. negat oportere atro die parentare: quia tunc quoque Ianum, Iouemque præfari necesse est, quos nominari atro die non oportet.

s Hi autem ludi ad Tarentum.] Terentium legendum est, vt supra diximus, & docet Martialis lib. 4. epig. 1.

*Hic colat ingenti redeuntia secula lustro
Et que Romuleus sacra Terentius habet.*

Et lib. 10. epig. 63.

*Bis mea Romano spectata est vita Terento,
Et nihil extremos perdidit ante rogos.*

Et Statij Sylvarum lib. 1. syl. 4.

*Nec tantum induerint satis noua secula crimen,
Aut instaurati peccauerit ara Terenti.*

Et Aufonij in Grypho ternario,

*Triua Terentino celebrata trinoctia ludo:
Qualia bis genito Thebis Trieterica Baccho.*

Vide tamen Valerium Maximum, qui de his loquens Tarentum vocat lib. 2. cap. 1. vbi de Valerio quodam loquitur viro locuplete & rusticæ vitæ, qui duobus filiis ægrotantibus, & filia ad desperationem vique medicorum laborantibus, aquam calidam is à foco petens, genibus innixus, lares familiares,

vt puerorum periculum in ipsius caput transferrent, orauit: orta deinde vox est, Habiturum eos saluos, si continuo flumine Tiberis deuectos Tarentum portasset.

t Autor Valerius Publicola.] Plutarchus in vita illius. Et ei, quod de Trinoctio dicit, astipulatur Valerius Maximus, & Aufonius vbi supra, & Horatius de his ludis loquens in carmine seculari,

*Certus vndenos decies per annos
Orbis, vt cantus, referatq; ludos,
Ter die claro, totiesq; grata
Nocte frequentes.*

Nam, vt dicit Acron interpres ibi, Ludi seculares ternis diebus & noctibus agebantur, pro cultu Solis die, & nocte Lunæ.

v Est quoque notatum.] Plutarchus problemat. 22.

x Delphi verò.] Plutarchus d. prob. 22. sic scribit, Delphis enim Epitymbiæ Veneris exigua sanæstata posita ostenditur, ad quam manes ad parentationes & libationes, & elicere, & euocare consueuerunt, y Nanque apud Platæenses.] Id totum vsque ad versic. Achillis verò est Plutarchi in Aristide.

z Apud Albanos.] Strabo lib. Geographiæ iii. eorum mores describens, sic ait, Albani præcipue senectutem venerantur non parentum modò, sed etiam

vere, nulli permittitur, quòd defunctos humana ope putabant non egere. Effedones purgatum defuncti caput inaurant, illique quotannis hostias mactant, & iusta persolunt. Augilæ, qui vltra Cyrenem sunt, nullos deos, præter defunctorum manes, putabant, ab illis vbi tumulis incubuere, per tomnia responsa accipere opinati. Aegyptij dum manibus defunctorum parentant, post preces oppleti lacrymis, tumulum amplexantur & coronant: quibus mos erat, in insula quæ Abatos dicitur, vt si quomersum in flumine cadauer non appareret, centum annis illi funus facerent, & ita manes expiarent. Delphi cum Pyrrhi tumulum nullo honore antea coluissent, postea cum didicissent illum contra Gallos pro Delphis adfuisse, Pyrrhi manibus in posterum parentarunt. Delij verò pueri & puellæ, Hyperboreis virginibus vita functis, tonsis crinibus parentasse dicuntur, quos fufis inuolutos, supra illarum monumentum puellæ deponunt, pueri verò in sepulchris. Getarum lex erat, manes viri defuncti non aliter nisi morte vxoris expiari. Ad Terei sepulchrum si qui parentant, aut immolant, hordei loco calculis vtuntur. Romani verò floribus ornare sepulchrum, & sacrificio atque epulo defunctis parentare solent, nonnunquam thure & mero supplicare sine tibicine, quibus in acie cæsis, fuit tam ara quàm annua parentatio constituta. Et tamen mense Februario mortuis dare inferias consueissent, Decius tamen & Brutus, contra maiorum instituta, Decèbri mense parentabant. Proditurque memoriæ Traianus imperator, in ea domo qua Alexander Macedo morte sublatus fuit, eius manibus parentasse, & sacrum fecisse. Maxima verò manium euocatio (Homeri testimonio) apud

Effedones.

Augilæ.
Aegyptij.

Delphi.

Delij.

Getæ.
Parentatio
ad Terei
sepulchri.
Romani.
Inferia mē
se Decèbri.

Manium
euocatio
apud Auer-
num.

ANNO TATIONES.

etiam caterorum. Mottuorum curam habere, aut meminisse nefas est: nam cum mortuis pecunias defodiunt. Idcirco pauperes viuunt, cum patrimonium nullum habeant.

a Effedones.] Herodotus in Melpomene, talibus eos moribus vti tradit, Quoties pater alicui decessit, omnes eius propinqui pecora adducunt, quæ vbi mactauerunt, concideruntque, concidunt & mortuum patrem illius, à quo conuiuio accipiuntur, committis que carnibus conuiuium exhibent. Caput tamen defuncti denudatum, purgatumque inaurant, eoque pro simulachro vtuntur, agentes illi quotannis maiores hostias ceremoniasque. Non diuersa ab his tradunt Solinus ca. 25. Pomponius Mela in princip. Geographiæ lib. 2.

b Augilæ.] Pompo. Mela Geograph. i. cap. 8. vbi Cyrenaica describit, Augilæ, inquit, manes tantum deos putant, per eos deierant, eos vt oracula consulunt precatique quæ volunt, vbi tumulis incubuere, pro responsis ferunt somnia. Solinus c. 44. quæ de Augilis scribit, sumptit ex c. 8. lib. 5. Plinij.

c Quibus mos erat.] Seruius in illud Virgilij lib. 6. Aeneidos,

Sic demum lucos Stygios, regna inuua viuus Aspicies. Seneca, inquit, de sacris Aegyptiorum scribens, refert, iuxta Syenem, extremo Aegypti locum esse, quas Philas, id est, amicas vocant: quia illic placata est Isis irata, quòd membra Osiridis mariti, non inueniebat: quæ inuenta, quum sepelire veller, elegit vicinæ paludis, tutissimum locum, quem ad transitum constat esse difficilem. Limosa enim est palus, & papyris referta, vltra hæc breuis insula inaccessa hominibus: dicta ab hoc *ἄβας*. Hinc Lucanus lib. 10.

Hinc Abatos, quod nostra vocat veneranda vetustas. Hæc palus Styx vocatur, quòd tristitiam transeun-

tibus affert: sanè ad illam insulam, ab iis, qui sacris imbuti sunt, certis transitur diebus. Vicini autem populi cadauera suorum ad alteram regionem transferunt: sed, si quis in fluuio pereat, nec eius inueniatur cadauer, post centum ei annos persolunt officia. Hinc tractum est,

Centum errant annos, volitantq; hæc littora circum. d Delphi cum Pyrrhi.] Pausanias in Atticis. e Ad Terei sepulchrum.] Idem Gyraldus supra sapius nullo auctore laudato. Id autem est Pausanias in Atticis.

f Romani verò.] Ouidius lib. 2. Fastorum, *Est honor & tumulis animas placare paternas,
Paruaq; in extructas munera ferre pyras.
Parua putunt manes, pictas pro diuite grata, si
Munere, non auidos Styx habet ima deos.*

*Tegula porrettis satis est velata coronis,
Et sparsæ fruges, paruaq; mica salua.*

*Inq; mero mollita Ceres, violæq; soluta:
Hæc habeat media vexta relicta via.*

*Nec maiora veto: sed & his placabilis umbra est:
Adde preces votisq; sua verba focis.*

g Sine tibicine.] Seruius lib. ii. Aeneidos in fauce Pallantis ibi,

It cælo clamorq; virum, clangorq; tubarum.

Antè eum, inquit, mortui ad tubam deducebantur, citatque illud Petlij sat. 3.

*Hic tuba candelæ, tandemq; beatus alto
Compositus lecto.*

h Decius tamen & Brutus.] Textor in officina Sacrificiorum & victimarum genera describens, cum Parentalia definit, sic ait, Decius & Brutus parentabant Decèbri mense: quia Saturno consecratus est hic mensis, quem habeat in numero deorum inferorum.

i Homerij testimonio.] Odyssææ lib. ii.

Auernum traditur fuisse, in quo caesis victimis, & carmine effuso, manes defunctorum ab inferis per diras execrationes eliciunt: mox tenuissima effigie, & hominis simulacro sub noctem apparente, responso excepto super quo consulturi venerant, è conspectu imago in auras puncto temporis dilabitur. ^k Notatumque & illud, in deorum manuum sacris & feralibus cœnis, præter lentes & offas, apium apponi, quibus qui sacris intererant, vescantur. ^l Neque solùm spectacula & ludos, sed deorum sacrificia & manium parentationes, si quãdo minus rite exhibita, aut si non omnia iusta & solennia seruata essent, ex leuibus omisissis causis, aut plus iusto seruatis, secundò & tertio ac sapius veteres instaurare & reficere consuevit.

ANNOTATIONES.

^k Notatumque illud.] Plinius lib. 20. ca. 11. Plutarchus in Timolcone.

^l Neque solùm.] Hic omnino vide, quæ scripti in Commentariis in I. boues. §. hoc sermone.

Quæ sacra expiationis causa à Romanis seruabantur, & quibus ex causis fierent, quæ apud externos. Cap. XXVII.

Sacra solennia & statuta.

Nter plurima sacra quæ vetus religio habuit, quædam ^a solennia & statuta fuerunt, quæ eodem stylo modoque indici semper & seruari, solita sunt, quorum ritus & cæremonias transgredi aut ommittere, ^b nulli fas erat: ^c siquidem si lapidibus pluisset, Nouendiali semper sacro expiatum fuit. hoc enim sacrum ^d nouem dies colebatur, quod vel prætor urbanus, vel pontifex maximus ex senatus decreto indicebat. ^e idque vel cælesti voce in Albano missa, vel aruspicum monitu. Si verò cælestes minæ terrorisve, aut terra renunciarentur prodigia formidinesque, vel si terribilis species, aut quid nouum & inopinatum oblatum esset, ^f vt cum

Expiatio ubi lapidibus pluisset. Vbi ex cœlo ostenta apparuissent.

ANNOTATIONES IN CAP. XXVII.

Quædam solennia & statuta fuerunt.] Stata sacrificia sunt, quæ certis diebus fieri debent. Cato in ea, quam scribit de L. Vesturio, de sacrilegio commissio: cum ei equum ademit, apud Festum Pompeium, Tu, inquit, quod in te fuit, sacra stata, solennia sancta deseruisti. Cicero lib. 1. Tusculana. quæst. Cum enim illum ad solenne & statum sacrificium curru vehi ius esset. Et in Oratione de Aruspicum responsis, Maiores statas solennisque cæremonias. Ouid. lib. 1. Fastorum,

Cum mihi (scilicet enim) lux hæc indicitur, inquit Musa, quid à Fastis non stata sacra petis?

Liuius 3. Dec. lib. 10. Staturus lib. 1. Thebaidos,

Inde hæc sacra stata quotannis Solennes recolunt epula.

Sacra stata (inquit Lactantius interpres) constituta, quæ differri nefas est: Stata, ab eo quod stent, neque mutantur, neque differri possunt, vt Virgilius lib. 8. Aeneidos,

Interea sacra hæc, quando huc venistis amici, Annua, quæ differre nefas, celebrate fauentes Nobiscum, & iam nunc sociorum assuescite mensis.

Macrobius Satur. lib. 1. c. 15.

^b Nulli fas erat.] Vt pater ex eo loco Catonis, qui L. Vesturio equum ademit, quod ea sacra deseruisset.

^c Siquidem si lapidibus pluisset.] Liuius 1. Decad. lib. 1. & 3. Decad. lib. 1. paulò ante si. & iterum lib. 2. scribit, Præneste ardentis lapides cælo cecidisse. iterum 3. 5. 6. 7. & 10. vbi ita scribit, Et in palatio lapidibus pluit. id prodigium, more patrio, nouendiali sacro expiatum. Et 4. Decad. lib. 4. 5. 8. 9. Et 5. Decad. libro 4. & alibi sæpe. Iulius Obsequens Prodigiorum cap. 3. 33. 51. 52. & 54. & alibi sæpe. Appianus lib. 4. bellorum Ciuilium, Imbres lapidei è cælo missi, continua fulmina in templa statuâque deciderunt.

^d Nouem dies colebatur.] Liuius 1. Decadis lib. 1. Festus Pompeius lib. 12. vbi de Nouendialibus feriis.

^e Quod vel prætor urbanus.] Sueton. in Claudio, cap. 22.

^f Vel Pontifex maximus &c.] Liuius 3. Decad. lib. 7.

^g Idque vel cælesti voce.] Liuius 1. Decad. lib. 1. Romanis quoque eodem prodigio Nouendiale factum publicè susceptum est: seu voce cælesti ex Albano monte missa (nam id quoque traditur) seu aruspicum monitu: mansit certè solenne, vt quãdocunque idem prodigium nunciaretur (scilicet cum lapides cælo caderent) feriæ per nouem dies agerentur. Iul. Obsequens cap. 3. eadem scribit.

^h Vt cum duo visi soles.] Liuius 3. Decad. lib. 8. Et Albæ duos soles visos referebant. & eiusdem Decad. lib. 9. & 5. Dec. lib. 1. tres simul soles effuluisse tradit. Iulius Obsequens Prodig. cap. 41. 43. & 72. & tres soles simul apud eundem cap. 66. 127. & 129. Et Capenæ duas interdum lunas ortas tradit idem Liuius 3. Decad. lib. 2. post princ. Obsequens ca. 30. Arimini tres lunas distatibus cæli regionibus exortas memoriæ prodidit. Appianus lib. 4. bello. Ciuili. Circa solem insolita apparere signa.

ⁱ Facèsve

duo visi soles, ¹ facèsve de cælo colluxissent. ^a aut crinita sidera insigni nouitate, vel igneus turbo, atque insolita mundi facies fulsisset, ^b strepitusve armorum de cælo auditus, ^c & ingentibus procellis effusus imber foret, ^d vel misto sanguine Tiberis fluxisset, ^e tecta que publica ^f ædesve deorum de cælo tacta essent, ^g aut alia terribilia monstra & prodigia cælestia ostentantia minas apparent, his auertendis terroribus, piacularibus sacrificiis factis ad placandas iras, ^h vel feriæ indicebantur, ⁱ aut lectisternia

ANNOTATIONES.

¹ Facèsve de cælo colluxissent.] Liuius 3. Decad. lib. 3. & 5. Decad. lib. 1. non semel. & iterum lib. 3. & 5. & alibi sæpe. Iul. Obsequens cap. 69. 88. 113. & 127. Ouid. Metam. lib. 15.

^a Facèsve de cælo colluxissent.] Liuius 3. Decad. lib. 3. & 5. Decad. lib. 1. non semel. & iterum lib. 3. & 5. & alibi sæpe. Iul. Obsequens cap. 69. 88. 113. & 127. Ouid. Metam. lib. 15.

^b Aut crinita sidera.] Plinius lib. 2. cap. 25. Obsequens c. 127. Sueton. in Iulio Cæsare ca. 88. Stella crinita per septem dies continuos fulsit, exortiens circa vndecimam horam. Et Maro in laudem Cæsaris, illud videtur cecinisse ecloga 9. quæ Mæris inscribitur.

Ecce Dionai processit Cæsaris astrum.

Idem Suetonius in Nerone, cap. 36. Nec minore sacuitia foris, & in externos grassatus est. Stella crinita, quæ summis potestatibus exitium portendere vulgò putatur, per continuas noctes oriri cœperat. Seneca lib. Naturalium quæstionum 7. eodémque vltimo in quo agitur de Cometis, cap. 21. tradit hæc, Sex mensibus hic cometes, quem nos Neronis principatu lætissimo vidimus, spectandum se præbuit in diuersum illi Claudiano circumactum. Cornelius Tacitus lib. 14. Sydus cometes effulsit, de quo vulgi opinio est, tanquam mutationem Regis portendat. & libro 15. Fine anni vulgantar prodigia imminetium malorum nuncia: Vis fulgurum non aliàs crebrior, & sydus cometes, sanguine illustri semper Neroni expiatum. Dion in Vespasiano, lib. 1. inquit, qui de comete nescio quid inter se colloquebantur, ait, Non mihi, sed Parthorum Regi mortem portendit: ille comatus est, ego caluus sum. *Ἐκείνῳ δὲ κομῆ, ἐγὼ δὲ φελακκὸς ἐμί.* Albertus Magnus libro 1. Meteororum vbi huius rei rationem reddit. Lucanus lib. 1.

Ignota obscure viderunt sidera noctes, Ardentemq; polum flammis, cæloq; volantes Oblinque per inane faces, crinemq; timendi Syderis, & terris mutantem regna cometen.

Cicero li. 2. de Natura Deorum, Tum facibus visis cælestibus, tum stellis his, quas Græci cometas, nostri cincinnatas vocant, quæ nuper bello Octauiano magnarum fuerunt calamitatum prænunciæ. Virgil. lib. 2. Georg. in fi.

Non aliàs cælo ceciderunt plura sereno Fulgura, nec diu toties arsere cometa.

^l Strepitusve armorum.] Virgilius lib. 1. Georgicôn,

Armorum sonitum toto Germania cælo Audit, insolitis tremuerunt motibus Alpes.

Ouidius lib. 15. Metamorphoseôn enumerans prodigia, quæ ante cædem Iulij Cæsaris apparuerunt, inquit,

Arma ferunt nigras inter crepitantia nubes, Terribilesq; tubas, auditag; cornua cælo

Præmonuisse nefas: solis quoque tristis imago Lurida sollicitis præbebat lumina terris.

Appianus lib. 4. bellorum Ciuilium, scribit hominum immanes voces auditas, armorum strepitus, equorum cursus, inspectante nemine, auditos. Iulius Obsequens cap. 105. scribit fremitus armorum ex inferno auditos.

^m Et ingentibus procellis.] Liuius 1. Decad. lib. 5. ⁿ Vel misto sanguine.] Virgil. lib. Aeneid. 12.

Recalent nostro Tyberina fluuenta Sanguine adhuc, campiq; ingentes ossibus alhent.

Et idem de aliis fluminibus & lacubus, ex Liuius 3. Decad. lib. 2. post princip. Nunciatum est, inquit, aquas Carere sanguine mixtas fluxisse. & 4. Decad. lib. 3. scribit flumen Amiterni cruentum fluxisse. Et 3. Decad. lib. 7. de aqua Albana, quæ cruenta fluxit. & eodem lib. Vulsinis sanguine lacum manasse. & non multò post, Minturnenses, terribilius quod esset, adiciebant: Sanguinis riuum in porta fluxisse. Et Obsequens c. 30. vbi de fluuio Piceni.

^o Tecta que publica.] Liuius 3. Decad. lib. 4. scribit, atrium publicum in Capitolio tactum de cælo fuisse. Et eiusdem Decad. lib. 6. Murus ac portæ tæta, & Ariuæ etiam Iouis ædes de cælo tacta fuerat. & lib. 5. murus turrisque quædam Cumis non ista modò fulminibus, sed etiam decussa.

^p Aedes que deorum.] Idem Liuius 3. Decadis lib. 1. ad fin. Aedem Spei, quæ in foro Olitorio est, fulmine icta. & lib. 4. Aedem in campo Vulcani de cælo tactam. & lib. 7. Minturnis aedem Iouis, & lib. 8. & 4. Decadis lib. 2. & 7. & lib. 9. vbi de aede Opis. & alibi sæpissimè. & Obsequens cap. 71. vbi de aede Salutis.

^q Aut alia terribilia.] Liuius 3. Decad. lib. 10. post princ. & sæpe aliàs. aut si pestilentia grassaretur ex eodem 4. Decad. lib. 10. Aut si lacte plueret, ex eodem 3. Dec. lib. 7. Aut si luce tenebræ obortæ essent. 4. Decad. lib. 8. Et apud Obsequentem cap. 30. Aut stellæ per diem perpetuò apparent, aut stellæ in longum productæ medio quasi aère suspensæ. & Herodiano lib. 1.

^r Vel feriæ indicebantur.] Liuius 4. Dec. li. 10. Senatus censuit & Coss. edixerunt, vt per totam Italiam triduum supplicatio & feriæ essent. Et 5. Decadis lib. 2. Horum prodigiorum causa, res diuinæ factæ, & supplicatio vnum diem, feriæque habitæ. Et 5. Dec. lib. 1.

^s Aut lectisternia.] Liuius 1. Decad. lib. 5. vbi primum lectisternium factum est, & lib. 7. post princ. & 3. Decad. lib. 1. ad finem, & lib. 2. post princ. Et de huiusmodi lectisterniis vide eundem 4. Decad. lib. 6. in princip. Et Valerium Maximum lib. 2. cap. 1. vbi de Valerio quodam loquitur. Et de P. Valerio Publicola,

tribus stratis lectis, Ioui, Vulcano & Mineruæ (siquidem hi iactus fulminum possidebant) nonnunquam ludorum celebritate, decreto pontificum procurabantur.

Supplicationes quibus caremo nis fieret.

Fiebant enim supplicationes cum solenni precatione vrbe tota, circa omnia delubra phanaque & puluinaria, in quibus honos diis dabatur: senatoresque & patricij cum coniugibus & liberis, plerunque coronati, nonnunquam omnes tribus & ordines, præeunte pontifice maximo, aliquando duumviris, præcedentibus pueris ingenuis & libertinis, ac virginibus patrimis & matrimis coronatis, vel lauream tenentibus manu, voce modulata pronunciantibus carmen, prælata pompa, frequentes supplicare, & pacem deum exposcere solebant. Græci verò siquando territi malis supplicabant, verustum carmen inter vota precesque cani iubebant, hoc tenore: Beatorum antiquissima sanitas, in omni tempore tecum sum.

Græci.

Puluinaria in lectis sternis.

Quæ quidem puluinaria, apparatus lecticæ diuorum erant, in quibus numina pro maiestate iuxta aras sublimia extabant, quibus fasciculi ex verbenis (struppi vocati) pro capitibus locabantur. Hæ quoque supplicationes, si quod iustum bellum in exteris nationes indictum, aut si pro aris focusque & deorum templis, ac solo patrio pugnandum foret, vt ea res populo Romano focusque ac nomini Latino bene & feliciter eueniret, vtque bonis auspiciis ac diis bene iuuantibus arma sumerent. Ac victoribus bello viris, ob res feliciter ductu eorum gestas, in quibus grates diis agebant, mulieresque eximios cultus, viri prætextas atque amplissima ornamenta sumebant à senatu maximi muneris loco sæpe tributæ sunt, modò pluriù dierum, modò paucorum, prout magnificè gesta, & prosperi successus postu-

Alia supplicationum causa.

ANNOTATIONES.

cola, qui primus Coss. fuit cum Bruto, fecitque lectisternium per trinoctium. Vide præterea Seruium in 12. libr. Aeneid. Virgilij in eum locum,

— Et diri sacraria Diuis.

vbi sic ait, Lectisternia dicuntur, vbi in templo homines federe consueverunt. Diuum Augustinum lib. Ciuitatis 3. ca 17. & Censorinum de die Natali. Ioui, Vulcano, & Mineruæ.] Liuius 3. Decad. lib. 2.

v Nonnunquam ludorum celebritate.] Liuius 3. Decad. lib. 7. Et cum vis morbi nec humanis consiliis, nec ope diuina leuaretur, vidis superstitione animis, ludique scenici, noua res bellicoso populo civici modo spectaculum fuerat inter alia caelestis iræ placamina instituti dicuntur. Et eiusdem Decad. lib. 7. vbi, vt prodigia, quæ nunciata erant, procurarentur, decretum fuit, vt C. Hostilius prætor ludos Apollinis, sicut his annis voti factique erant, voueret faceretque. & iterum eodem lib. 7. & eiusdem Dec. lib. 10.

x Fiebant enim supplicationes.] Liuius 3. Dec. lib. 1. ad fin. & 4. Decad. lib. 10. & sæpe aliàs. & Iulius Obsequens c. 54.

y Cum cõiugibus & liberis.] Liuius 3. Dec. li. 2. z Plerunque coronati.] Liuius 4. Decad. lib. 4. cuius verba afferemus infra. & lib. 6. & 10. & 5. Decad. lib. 3.

a Patrimis & matrimis.] Liuius 4. Deca. lib. 7. post prin. Supplicatio earum religionum causa fuit, quibus diis Decemviri ex libris vt fieret, ediderunt. Decem ingenui, decem virgines, patrimi omnes, matrimique omnes ad id sacrificium adhibiti, & Decemviri lectibus nocte rem diuinam fecerunt. Patrimi & Matrimi dicuntur, qui patrem, aut matrem adhuc viuentem habent. Iulius Obseq. ca. 55.

b Lauream tenentibus manu.] Liuius 4. Dec.

lib. 10. Maiores duodecim annis omnes coronati, & lauream in manu tenentes supplicauerunt.

c Voce modulata pronunciantibus carmen.] Liuius 3. Decad. lib. 7. quo loco infra citabimus, & 4. Decad. lib. 1. Carmen præterea ab ter nouenis virginibus cani per urbem iusserunt: donumque Iunoni Reginae ferri.

d Quæ quidem puluinaria.] Seruius libro 3. Georgicõn ad finem, Puluinaria, inquit, pro templis ponimus, cum sint proprie lectuli, qui sterni in quibusdam templis consueverunt. Acron in Horatium lib. 1. Carm. 17. Puluinaria, ait, dicebantur, aut lecti deorum, aut tabulata, in quibus stabant numina, vt eminentiora viderentur. Solebant Rom. vel deuentis hostibus, vt vidimus, vel quouis alio modo rep. bene gesta, & periculo propulsato, ad omnia puluinaria deorum supplicationem decernere, atque aliquot dies festos læticia publica celebrandos indicere. Sic Cicero Catilin. 3. Quamobrem Quirites quoniam ad omnia puluinaria supplicatio decreta est, celebrato te illos dies cum coniugibus & liberis vestris.

e Quibus fasciculi ex verbenis.] Festus Pompeius lib. 17. non adeò longè à fi. Struppi, ait, vocabantur in puluinariibus fasciculi de verbenis facti, qui pro deorum capitibus ponebantur.

f Ac victoribus bello viris.] Quod exemplis postea probatur.

g Mulieresque eximios cultus.] Liuius 3. Decad. lib. 7. & 8. dicit amplissima vestie, omni solutas metu, cum liberis, diis immortalibus gratias egisse.

h Modò pluriù dierum.] Liuius 1. Decadis lib. 3. vbi de supplicatione decreta ob victoriam L. Valerij & M. Horatij Coss. & lib. 5. vbi de supplicatione etiam decreta ob Veios captos, & alibi sæpe, & videbis etiam ex seq.

Diuo

labant Diuo Iulio in expeditione Gallica, contra quos multiplici clade dimicatum est, ob claras pugnas quindecim dierum supplicatio decreta fuit. Et D. Brutus ob profligatum Antonium bello Mutinensi (quod antea contigit nulli) quinquaginta dierum supplicationes meruit, Cicero quoque in senatu C. Octauio ob res feliciter gestas, per omnia templa phanaque pariter quinquaginta dierum supplicationes decreuit. In quibus grandes natu matres manibus amplexæ, atque viri semotim coronati procedere, & cum bonis precationibus & faustis ominibus ad templa conuenire, & diis gratias agere solebant. In his quoque præcipue ciues lætari, quod vitulari dixere, delubra patere, aras sacrificiis fumare, honoreque ac donis cumulari, nonnunquam vinum & thus publicè dari legimus. Fuitque supplicatio aliquando prærogatiua triumphii: nam quibus ob res bene gestas supplicationes decreta sunt, haud multo post feliciter confectis bellis, à senatu speciosos triumphos datos comperimus, Observatùque, vt quoties obsecrationes, supplicationesque aut lectisternia indicebantur, à iurgiis & litibus temperarent, vincis que vincula demerent: & tamen ob rei militaris facinora aut partam victoriam supplicatio decerni soleret duci absentis, vni

Supplicatio D. Iulio decreta. D. Bruto. C. Octauio

Vitulari.

Supplicatio triumphii prærogatiua.

ANNOTATIONES.

i Diuo Iulio.] Plutarchus in vita illius, Hæc vbi Senatui renunciata sunt, per sacrificia indictasque solennitates, quindecim dierum supplicatio, quantum vlla in victoria nunquam superiori tempore obtigerat, diis immortalibus decreta est. Cæsar lib. 2. belli Gallici in fi. Ob easque res ex literis Cæsaris dies quindecim supplicatio decreta est: quod ante id tempus acciderat nulli. Sed & eidem supplicatio viginti dierum à Senatu decreta est, vt & idem scribit lib. 4. eiusdem operis in fi.

k Et Decius Brutus.] Legendum Decimus ex Appiano Alexandrino, qui id refert lib. bellorum Ciuilium 2. & 3.

l Cicero quoque in Senatu C. Octauio.] Cicero Antoniana 14. nomine trium Imperatorum Octauij Cæsaris, Hirij & Pansæ Consulium, quinquaginta dierum supplicationes decreuit ob res in Antonium gestas. Appianus bellorum Ciuilium lib. 3. supplicationes ob res in Antonium gestas 50. dierum anniuertarias Senatus habendas censuit, quod nec vnquam bello Celtico, aut aliis in præliis decreuere Rom.

m In quibus grandes natu matres.] Liuius 1. Dec. lib. 5.

n Quod vitulari dixere.] Macrobius lib. 3. c. 2. auctoritate Titij & Varronis. Nonius Marcellus, Vitulantes, inquit, veteres gaudentes dixerunt, dictum à bonæ vitæ commodo: sicuti qui nunc est in summa læticia viuere eum dicimus: Nonius Lycurgo, Vt in venatu vitulantes ex suis nos mittant pœnis decoratos feris. Hæc Nonius. Festus lib. vltim. à vitulis deducit, qui summa in pratis læticia exultant. Vitulans, inquit, lætans gaudio, vt prato vitulus. Ennius, Habet is coronam vitulans victotia. Quibus adde Plautum in Persa actus 2. scena 3.

Opes, spes bonas, copias, commodanti lubens, vitulorq, marito.

o Delubra patere.] Supplicationem solennem Romæ scribit Liuius 3. Decad. lib. 2. Item 4. Decad. lib. 10. ritus supplicationis in pestilentia describit. Virgil lib. 4. Aeneid.

Principio delubra aduent, pacemq, per aras

Exquirunt.

Vbi Seruius, Delubrum, inquit, dictum est, vt supra, propter locum, in quo manus abluuntur, vel propter lectu coniunctum, aut ligneum simulachrum, delubrum dicimus libro, id est, raso ligno factum: quod Græcè ἄσχυρον dicitur. Macrobius lib. 3. cap. 4. Varronis auctoritate scribit, Delubru alios estimare locum esse, in quo, præter adem, sit arca assumpta: alios in quo Dei simulachrum dedicatum sit. Ita dictum, quod in eo dii ponantur: sicut candelabrum dicitur, vbi candela figurat. Cicero lib. 3. de Natura Deorum. Est mihi tecum pro aris & focus certamen & pro deorum templis atque delubris. p Aras sacrificiis fumare.] Seruius in eum locum Virgilij ecloga 1.

Quotannis

Bissexos cui vestra dies altaria fumant.

q Honoreq; ac donis cumulari.] Liuius 3. Decad. lib. 7. Vide Gyraldum histo. Deor. syntagmate 17. vbi de supplicationibus & lectisterniis.

r Nonnunquam vinum.] Liuius 1. Dec. lib. 10. Auerruncorum causa supplicationes in biduum Senatus decreuit: publicè vinum ac thus præbitum.

s Et thus.] Plinius lib. 22. c. 24. ad fi. scribit thure & costo supplicari. Liuius vbi supra.

t A iurgiis & litibus.] Apud Ciceronem lib. 2. de legibus: Lex est, Feriis iurgia amouento, easque in famulis, opetibus patris, habento. Sic lib. 1. de Diuinat. se ita explicat. Rebutque diuinis, quæ publicè fierent, vt fauerent linguis imperatorum: inque feriis imperandis, vt litibus & iurgiis se abstinerent. quod ad omnia pertinet. Hincque illud Quidij loquentis de sacrificiis lib. Factorum 1.

Prospera lux oritur, linguq; animisq; fauete:

Nunc dicenda bono sunt bona verba die.

Lite vacent aures, insanasq; protinus abstint

iurgia, differ opus lætata turba tuum.

v Vincis que vincula demerent.] Liuius 1. Dec. lib 5. vbi de lectisternio primum Romæ factò loquitur.

x Vni tamen Ciceroni.] Cicero in Catil. Orat. 3. Atque etiam, inquit, supplicatio dus immortalibus pro

bus pro

Ciceroni.

tamen Ciceroni togato & presenti, quod repub. è coniuuratorum manibus eripuerat, & ciues conseruaret, supplicatio decreta fuit. Et tunc animaduersum, plerunque à matronis quibus viri essent, Iunoni supplicatum, primùm in Capitolio, deinde in mari proximo, vnde hauita aqua templum & simulacrum inspergebant. Post aliquot verò ætates, defluxis moribus, & collapsa disciplina militari, ob leuissimas sæpe causas, & quæ ad repub. vix pertinerent, supplicationes decretas inuenimus: quippe Neroni ob recitationem carminum in theatro, vel ob fugas ciuium infandas, & ob publicas clades, quod scuitum esset in noxiorum bona, & leuib. de causis sæpe decreuit supplicationem senatus. nam quoties fugas aut cædes iussisset Nero, toties diis grates habitas autores referunt. Fuitque ista vaga popularis supplicatio. Græcis autem ob prosperos successus, & partam de hostibus victoriam, rarenter supplicatio, sapius epulum per singulas tribus publicè dari, & ludi indici solebant. Si cui tamen supplicatio pro insignibus factis dabatur, apud Athenienses seruatum est, vt vasa aurea & argentea in pompis efferrent, & sacra decernerent, quasi hoc magnificum laudationis munus foret. Si verò semimares, aut insoliti animalium partus, & alia monstra informia edita essent, iusso fœtu exportari, & in mare vel flumen deiici, à ter nouenis virginibus carmen per urbem canebatur, donum deinde Iunoni ferebatur. Quòd si bubo vel lupus cellam Iouis, aut Capitolium intrasset, propter id prodigium, tedæ aut victimæ, nonnunquã sulphuris & aquæ lustratione urbem aut Capitolium expiarunt & lustrarunt, quæ victima Amburbialis dicta. Licet singulo perfectò quinquennio, per censores urbem

Græci.

Athenienses.

Vbi monstra edita essent.

Ob bubonem aut lupum cellam Iouis aut Capit.

ingressum.

Amburbialis victima.

ma.

ANNOTATIONES.

bus pro singulari eorum merito, meo nomine decreta est, Quiritis: quod mihi primùm post urbem conditam togato contigit: & his decreta verbis est, Quòd urbem incendiis, cæde ciues, Italiam bello liberasset. Quæ supplicatio, si cum cæteris conferatur, Quiritis, hoc interfit, quòd cæteræ bene gesta, hæc vna conseruata Republ. constituta est: Et in Pisonem, Mihi rogato Senatus, vt multis bene gesta, sed vt nemini, conseruata Reipub. singulari genere supplicationis deorum immortalium templa patefecit. Et Antoniana 2. & 14. item in Catilin. Orat. 4. item pro Sylla.

y Post aliquot verò ætates.] Id probat ex sequentibus.

z Quippe Neroni.] Hæc vsque ad versic. Fuitque, sunt Cor. Taciti lib. 14. sæpe, & præsertim in si. a Si verò semimares] Liuius lib. 4. Decad. 1. ob scænos animalium, & errantis in alienos naturæ fœtus scribens, ait, Ante omnia abominati semimares, iussique in mare extemplò deportari: sicut proximè C. Claudio, M. Liuii Coss. deportatus similis prodigij fœtus erat: nihilominus Decemuiros adire libros de portento eo iusserunt. Decemuiros ex libris res diuinas easdem, quæ proximè secundum id prodigium factæ essent, imperarunt. Carmen præterea ab ter nouenis virginibus cani per urbem iusserunt, donumque Iunoni Reginae ferri. Et lib. 9. Sub idem tempus & ex Umbria nunciatum est, Semimarem duodecim fermè annos natum inuentum. Id prodigium abominantes, arceri Rom. agro, necarique quamprimùm iusserunt. Semimares autem appellat his locis Androgynos, siue Hermaphroditos, qui scilicet ambigui, siue vtriusque sexus sunt, vt declarat ipse Liuius illo priore loco. Nam & hi primùm pro prodigio & monstro habiti sunt, vt tradit Cicero lib. 1. de Diuinatione, Quid ortus Androgyni?

nonne fatale quoddam monstrum fuit? Plinius lib. 7. cap. 3. Gignuntur & vtriusque sexus, quos Hermaphroditos vocamus, olim Androgynos vocatos, & in prodigiis habitos, nunc verò in deliciis. Quod & ipsum iisdem verbis repetit Gellius lib. 9. cap. 4. in si. Nam & hos partus prodigiosos fuisse constat ex eodem Liuii 3. Dec. lib. 7. vbi inter alia quedam prodigia id ponit. Et Sinuessæ natum ambiguo inter marem ac fœminam sexu infantem, quos Androgynos vulgus, vt pleraque faciliore ad duplicanda verba Græco sermone, appellat. Et lib. 7. de simili partu loquens, Id verò aruspices ex Hetruria acciti, scædum ac turpe prodigium dicere: extorrem agro Rom. procul terræ contactu alto mergendum, viuum in arcem condidere, prouectumque in mare proiecerunt. Decreuere item Pontifices, vt virginibus ter nouenæ per urbem euntes carmen canerent. Et Iulius Obsequens cap. 81. Lunæ, inquit, Androgynus natus, præcepto aruspicum in mare deportatus. Postea verò delit id prodigiū haberi necarique, sed in deliciis haberi, vt diximus ex Plinio: hincque ceptum est queri, Vtrum mas, an fœmina existimandi sunt: responsumque est, Eius sexus esse existimandum, qui in eo præualet. I. quaritur. ff. de statu hominum. b Quod si bubo.] Plinius lib. 10. c. 12. c Vel lupus.] Liuius 1. Decad. lib. 3. Lupos, inquit, in Capitolio visos ferunt à canibus fugatos: ob id prodigium lustratum Capitolium esse.

d Et aquæ lustratione.] Vide infra in verbo, Sulphur. & iterum in verbo, Quo. & duobus sequentibus. Quæ victima Amburbialis dicta.] Festus Pompeius lib. 1. Amburbiales, inquit, hostiæ dicebantur, quæ circum terminos vrbis Romæ ducebantur. Gyraldus de Hist. Deorum syntag. 17.

f Perfectò quinquennio.] Ascónius Prædianus 1. in Verrem act. quæ Diuinatione dicitur, Censores, inquit,

lustrari sue, oue & tauro, aut verre, & tauro, & ariete, qui circunducebantur, quæ Solitaurilia vocantur, inueniamus. In quo fuit constitutum, vt mense Februario, quo tempore vrbs lustratur, Februo (qui lustrationi præest) in primis litarent, & sacrum facerent: mox censor in magna ordinum frequentia deos imperij præsidēs solenni precatione aduocaret, vt rem Romanam, vrbes, templa, fines, aquas perpetuò seruarēt incolumes, & prosperos successus darent, dubiisque conatibus adessent: malaque auerterent, vota que in sequens lustrum promitterent: circumque vrbis pomerium lereo celo, pontifices, flamines, & omnes augures, sacrificuli & vates, Vestales virgines, galli sacerdotes, septemuirie pulonum, quindecimuirii sacrorum, & salij, sequentibus partibus & omni plebe, Gabino ritu cum solenni precatione procederent. Cumque in precationis carmine, quum lustrum conderent, antea rogaretur, vt dij immortales rem Romanam volentes propitiique propagarent, & ampliore facerent: postea aucto propagatoque latè imperio ad summum culmen, Scipio Aemilianus censor, in condendo lustro, non vt ampliore facerent, sed tantum vt rem Romanam seruarent incolumem, rogari iussit, tanquam ad vltimum amplitudinis prouecta esset. Mansitque diu mos, vt in omni precatione quam pro populo facerent, pro senatu quoque & quiritibus precarentur: neque fas esset, in solenni prece sine altero alterum nominare: sicut Athenienses (vt refert Theopompus) quum vota diis effunderent, Chiis & sibi prospera precabantur, & in Panegyris, quæ singulis quinquenniis fiebant, per præconē sibi & Platænsibus bona precari vsurparunt. Deinde Philippo subirati, propter continuas clades & belli mala decreto sanxerunt, vt quoties sacerdotes prospera Athe-

Solitaurilia & eorundem remonia.

Quid in lustris conderentur à diis.

Athenienses.

ANNOTATIONES.

inquit, completo quinquennio urbem lustrabant, & Solitaurilia sacrificia de sue, oue, tauro faciebant. Et de huiusmodi Solitaurilibus Cato rei Rusticæ cap. 141. non semel, Vbi Suouitaurilibus (sic enim ea sacra nominat) dicit immolari porcum, agnum & vitulum: docetque sacrificij ritum. Varro lib. quoque rei Rusticæ 2. cap. 1. Et quòd, inquit, populus Romanus cum lustratur, Suouitaurilibus circunducuntur verres, aries, taurus. Dionysius Halicarn. Solitaurilibus, inquit, hostiæ taurus, aries, & hircus ter circunductæ circum exercitum, Marti mactatæ sunt. Liuius 1. Decad. lib. 8. Quintilianus lib. 1. ca. 10. Festus Pompeius lib. 17. non longè à princip. tradit Solitaurilia hostiarum trium diuersi generis immolationem significare, tauri, arietis, veris: quòd omnes ea solidi integrique sunt corporis. Pomponius Laetus de Magistrali Rom. Diomedes autem Charnisius lib. 1. Artus Grammaticæ, Solitaurilia, ait, quidam putant dicenda à victimis sue, oue, & tauro: sed Valgius de Rebus per epistolam quaeritis, Solitaurilia dicta ait esse, & à solis manibus sumptum esse: Hæc Diomedes.

g Quo tempore vrbs lustratur.] Ouidius li. 2. fastorum statim post princip. Et Festus Pompeius lib. 6. vbi de Februario mense. Varro lib. 5. de lingua Latina. Macrobius lib. 1. Saturnal. c. 13.

h Februo.] Macrobius vbi supra. Censorinus de die Natali, cap. 18. Diuus Augustinus lib. 7. cap. 7. Ciuitatis Dei, Ideo, inquit, terminalia eodem mense Februario celebrari dicunt, cum sit sacrum purgatorium, quod vocant Februum: vnde mensis nomen habet. Ouidius loco supra proxime citato,

Februa Romani dicere piamina patres:

Nunc quoque dant verbo plurima signa fidem, & paulò post,

Denique quodcumque est, quo corpora nostra piantur, Hoc apud intonsos nomen habebat auos.

Mensis ab his dictus: sacra quia pelle lupercæ

Omne solum lustrant, idque piamen habent.

Aut quia placatis sunt tempora pura sepulchris,

Tunc cum ferales præteriere dies.

Omne nefas, omniq. mali purgamine causam,

Credebant nostri tollere posse senes.

i Gabino ritu.] Liuius 1. Decad. lib. 8. deuotionis faciendæ ritus scribens, de Decio Coss. ait, Ipse incinctus cinctu Gabino, armatus in equum insiluit: ac se in medios immisit. Lucanus Pharsaliæ lib. 1. Romanorum morem in vrbis lustratione graphicè describens, sic inquit,

Atrox iubet, & totam pauidis à ciuib. urbem

Ambiri, & festo purgantes mœnia lustrò,

Longè per extremos pomaria cingere fines.

Pontifices sacri, qui us est permissa potestas,

Turba minor sequitur ritu succincta Gabino:

Vestalemq. chorum ducit vittata sacerdos,

Troianam soli cui fas vidisse Ameruam.

k Sicut Athenienses.] Herodotus lib. 6. scribit, Athenienses sibi & Platænsibus bona precari solere. l Deinde Philippo.] Liuius 4. Decad. lib. 1. de Atheniensibus loquens, Sacerdotes, ait, publicos, quotiescunque pro populo Atheniensi, sociisque, & exercitibus, & clasibus eorum precarentur, toties detestari atq. execrari Philippum & liberos eius, regnumque terrestres naualesque copias, Macedonum genus omne, nomenque. Nec hic omittendum quod etiam de Lacedæmonis tradit Plutarchus in Antiquis eorum institutis, illos suis precibus adicere folios, vt iniurus quoque affici possint. Preces autem ipsorum esse, vt ex bonis actionibus bona darentur, & nihil aliud.

nienſi populo, ſociis que & exercitui precabantur, torques Philippum, liberos, terreſtres nauales que copias, atque omnem Macedoniã, exitiali carmine & diris imprecationibus deteſtarentur. ^m Nero tamen dum Iſthmi opus auſpicatur, in præſationis carmine ſibi tantum & populo Romano bona precatus fuit, diſſimulata ſenatus mentione. ⁿ Ut que cum luſtrum fieret, publicus luſtus populo minueretur, quia in publica lætitia illuuiæ & luſtu cœdari non decebat. ^o Sulphur quoque luſtrationibus adhiberi plerique volunt, fuit enim religioſum, maximè que ualuit procurandis religionibus, ad expiandas ſuffitu domos, quæ luſtratio in rebus pluribus fiebat ob incolumitatem. ^p Nam vitula præcedente, aut agna coronata, meſſis, ager, fundus, terra, grex uel pecus ^q ter circumluſtrabatur, proſequente agreſtium turba cum fiſtula ſolennique pſaltatu & clamoribus, deum deãme cui ſacra ſunt, inuocante, uti morbos, vaſtitudinem, calamitates & intemperies prohiberent, frumetã que grandire & bene venire ſinerent, paſtores pecorã que ſeruarent. ^r Quod quidem ambaruale ſacrum etiam tutandis imperij ſinibus fiebat. Primus enim imperij ſinis, feſti locus, ad quintum ſextum uel lapidem ab ^s vrbe notabatur: mox Lauini, ubi diis patriis Romani reges pro ſalute vrbis ſacrum facere aſſuerant. Poſtea Anco regnante, uſque ad mare imperium prolatum, Oſtia que in ora Tiberis condita. Tempore deinde procedente, longè dilato auctoque imperio, poſt magnos progreſſus aliis in locis, ubi fines Romani imperij erant, pontifices vno ſimul tempore uelut in patrio ſolo ſacrum concelebrarunt, & ambarualem victimam fecerunt: donec Romani imperij terminus à Gadibus ad mare rubrum & Oceanum, & ab oriente ad Euphratem, quò Lucullus proceſſit, & Oluros, quò ductu Pompeij Magni Romana ſigna illata ſunt, imperij terminus propagatus fuit: à meridiano uerò ad tractum Libyæ, & à Septentrione ad Rhenum & Iſtrum, qui quidem latius proceſſerunt, ^t quàm Cyri imperium fuiſſe traditur, cuius regnum terminos habuit ab oriente mare rubrum, à ſeptentrione Pontum Euxinum, ab occidente Cyprium & Aegyptum, à meridie uerò Aethiopiã. ^x Si tamen ager luſtrandus foret, ita luſtrabatur, ut Iunoni & Iano uina libarent prius, mox Martem patrem, ut ſciens uolens que propitijs aſſeſſet ſibi & familiæ, aduocarent, agrum que perfectò ſacrificio luſtrarent. ^y Apud Græcos vrbs exemplo Epimenidis luſtrabatur, ut binas oues nigri &

ANNO TATIONES.

m Nero tamen.] Corn. Tacitus lib. 16.
n Ut que cum luſtrum fieret.] Feſti. Pompeius lib. 11. Minuebatur, inquit, populo luſtus ædis dedicatione, cum à Cenſoribus luſtrum condebat, cum uorum publicè ſuſceptum ſoluebatur.
o Sulphur quoque luſtrationibus.] Dioſcorides lib. 7. cap. 78. Plinius lib. 35. cap. 15. author eſt, ſulphur habere in religionibus locum ad expiandas ſuffitu domos. Proclus nobilis Platonicus ſcribit in lib. de ſacrificiis, Sacerdotes in purificationibus, uti ſolitos ſulphure, atque aſphalto, hoc eſt, bitumine, aqua marina aſpergentes: quoniam (ut ille inquit) purificat ſulphur propter odoris acumen, aqua uerò marina propter igneam portionem. Apuleius triplicem in ſacrificiis purificationem ſignat. Ibidem, inquit, ſimulachris ritè diſpoſitis, nauem faberrimè factam, picturis miris circumſeptus variegatam, ſummus ſacerdos teda lucida, & ouo, & ſulphure, ſolenniſſimas preces de caſto præſatus ore, quàm puriſſimè purificatam, deã nuncupauit dedicauitque. Ouid. Metam. lib. 7.

T. Virg. ſenem flamma, ter aqua ter ſulphure luſtrat.
Tibullus lib. 1. eleg. 5.

Iſtæ que ter circumluſtrantur ſulphure puro,
Carmine cum magico præciuiſſet anus.

Nero.
In luſtro
publico lu
ſtrum min
ſum.
Sulphur
luſtrationi
bus adhibi
ſum.

Ambarua
le ſacrum
ad tuan
dum impe
rium.
Oſtia quã
do condita.

Agri lu
ſtrandi ra
tio.

Græci.

candidi uelleris ex vrbe pagòve, quò ire uellent, liberas dimitterent, ſubſequentis cuſtodiſtis, qui illas ubi que accubuiffent, benefacienti deo immolarent. ^{Gallis uerò} luſtrandi vrbe uſus erat, ut hominem purioribus cibis anno ſaginarent, ac feſto die vrbe tota circumductum, extra pomœrium educerent, eum que mox lapidibus obruerent. ² Si autem oues luſtrarentur, obſeruatum eſt, ut paſtor ſummo diluculo aqua illas inſpergeret & ſulphure, herba que Sabina & lauro igne ſuccenſis, circum ouilia ſuſſumigaret: cum que læcro carmine, milio & libo cum lacte & ſapa Pali ſacra faceret: quo ſuffitu pecora expiari, & morbos depelli, ac diras tabes exterminari putarunt. ³ Quòd ſi exercitus luſtrandus eſſet, is inſtructus, præcedente ſue aut hirco, oue & tauro, in campo Martio luſtrabatur, armatos que milites, pedites equites que lauro coronatos rem diuinam & luſtrale ſacrificium facere oportebat ⁴ ſub diuo, ut fuit à Seruio inſtitutum, qui hoc luſtrationis genus inuenit primus: ⁵ quem diem Armiluſtrum nuncupant: ⁶ in quo id magnopere ſeruatur, ut qui hoſtias ducunt, eligantur bonis nominibus, inde certa omina & felices ſucceſſus toto exercitui captantes. ⁷ Manſit que conſtitutum, ut quum exercitus & caſtra luſtrabantur, triticum militibus pro cuius que contubernio daretur, & ſingulis drachmæ, munerã que & donatiuum, vota que in proximum luſtrum exoluenda duces promitterent. ⁸ Macedonibus uerò inter diuiſam hoſtiam, priorem ad dexteram, poſteriore ad læuam uia, aut diſciſſæ canis uiscera, armatas copias & exercitum traducere, inſtructo paratò que milite præcedere, & ſimulacrum pugnae edere: cum que cohorte regia, & omni belli apparatu, arma ab ultima origine regum proferre, & ſacrum piaculare facere, luſtrandi mox fuit. ⁹ Xerxes autè milite detrectante militiam, in duas partes diſſecto, exercitum traduxit, & hac uictima

ANNO TATIONES.

z Gallis uerò.] Idem Gyraldus eodem lib. nullo item authore citato: ſed ex Laſtancio interprete Statij lib. 10. Thebaidos in eum locum,

- Et tandem matris data ſlere poteſtas:

Luſtralémne feris ego te puer inclyte Thebis,

Deuotumq; caput, uilis ceu mater alebami?

Luſtrare ciuitatem, inquit, humana hoſtia Gallicus mos eſt: nam aliquis de egentiſſimis pollicebatur præmiis, ut ſe ad hoc uenderet, qui anno toto publicis ſumptibus alebatur purioribus cibis: denique certo & ſolenni die per totam ciuitatem ductus ex vrbe, extra pomœria ſaxis occidebatur à populo.

a Si autem oues luſtrarentur.] Idem Gyraldus ubi ſuprà, ſed nullo authore citato. uerum hæc uſque ad uerſi. Quòd ſi exercitus. ſunt Ouidij lib. 4. Falto.

Paſtor oues ſaturas ad prima crepuſcula luſtret:

Vnda prius ſpargat, uirgaq; uerrat humum.

Frondeb; & fixis decorentur ouilia ramis,

Et tegat ornatas longa corona fores.

Cerulei ſiant puro de ſulphure fumi,

Tectaq; fumanti ſulphure ualet ouis.

Vre maris rores, tedaq; herbaſq; Sabinas,

Et crepet in mediis laurus aduſta focis.

Libaq; de milio milij fiſcella ſequatur,

Ruſtica præcipue eſt hic dea læta cibo.

Adde dapes mulſeramq; ſuas, dapibusq; uſectus

Syluicolum tepido lacte precare Palem.

Ad id quoque pertinet quod Tibullus lib. 1. eleg. 1. ſcribit,

Hic ego paſtoremq; meum luſtrare quotannis,

Et placidam ſoleo ſpargere lacte Palem.

Et ad id quoque quod de ſapa etiam hic dicitur, eſt ipſius Ouidij non adeò longè ab his, quæ ex illo ſuprà diximus.

Qua precor, eueniant: & nos faciamus ad unum
Paſtorum domina grandia liba Pali.

His dea placanda eſt, hæc tu conuerſus ad ortus

Dic quater, & uino perlue rore manus.

Tunc licet appoſita ueluti crateræ camella,

Lac niucum potes, purpureamq; ſapam.

b Quòd ſi exercitus luſtrandus eſſet.] Gyraldus ubi ſuprà. At id eſt Liuij 1. Decad. lib. 1. in regno Seruij Tulli, & Dionyſij Halicarnaſſei lib. 4.

c Sub diuo.] Plutarchus in Bruto.

d Quem diem Armiluſtrum.] Varro libro 4. lingue Latine hoc nomen ab ambitu luſtri dictum exiſtimat, quòd ibi circumferretur pompa & equi currerent. Aliter Plutarchus in Romulo.

e In quo id magnopere ſeruatur.] Cicero li. 1. de Diuinatione, in luſtranda coloma ab eo qui eam deduceret: & cum Imperator exercitum, Cenſor populum luſtraret, bonis ominibus, qui hoſtias adducerent, eligebantur.

f Manſit que conſtitutum.] Plutarchus in Bruto.

g Macedonibus uerò.] Id uſque ad uerſic. Xerxes autem. eſt Liuij 4. Dec. lib. 10. & Quinti Curtij lib. 10. Macedonum, inquit, Reges ita luſtrare ſoliti erant milites, ut diſciſſæ canis uiscera ultimo in campo, in quem deduceretur exercitus, ab utraque abicerentur parte. Intra id ſpatium armati omnes ſtarent, hinc milites, hinc equites, illinc phalanx.

h Xerxes autem.] Herod. lib. 7. ſcribit quòd cum Pythius Lydius, cœleſti oſtento perterritus, à Xerxe petiſſet militiæ vacationem pro ſuo filio natu maximo: is ob id admodum indignatus, iuſſit eundem filium diſcindi medium: cuius que diſciſi dimidium ad dexteram uig, & dimidium ad ſiniſtram diſponi, illac que exercitum tranſire.

Classium ac naualium copiarum lustrandi mos.

Rogii-Stratio.

Curiarum ac populii lustratio.

Tubulustria.

execrabili milites lustravit, & crimina expiavit. Si verò classes naualesque copia lustrarentur, disposita classe in litore, aram quæ mari abluebatur, construere conuenit: in qua sacerdotes victimas cæderent, mox circumstante exercitu, cæsam victam atque exta per classem in litore dispositam nauiculis circumferrent, cum solenni carmine & precatione, ducibus vnâ insidentibus in scaphis: diuisæque hostiæ partem in mare cum visceribus porricerent, partem verò flammis adolerent, eo modo classem lustrari, & calamitates depelli opinati. Rogus quoque militari more lustrabatur, vt instructæ armatæque acies ter circum incensam pyram, vbi defunctos in acie cremabant, arma quotientes cū luctu & lamentabili carmine, nunc frenæ & balteos, nunc galeas & cristas, sapius enses & arma spoliaque in ignem mitterent, & cum tripudiis decurrerent: hostiisque ad rogam immolatis, inferias occisorum manibus darēt: flammæque extincta, occisorum cineres multo arenæ aggere cumularent, quum tot vrnæ singulis non sufficerent. Curias quoque & populum purgari accepimus, vt excerptum vitulum ex fordæ bouis immolatæ vtero (sicut in Fordicidiis mos est) per vestalem natu grandiorem igni comburerent, exque illius cinere, & equi sanguine, adustisque fabarum stipulis suffimen fieret, quo populus & curiæ Palilibus purgantur: quod quidem in templo Vestæ præcipua cura ad dubios casus & incerta fortunæ seruabatur, hoc modo ab infortuniis populum vniuersum expiari putantes. Præter quæ, Tubulustria veteres celebrarunt, diebus quibus Martio mense tubæ sacrorum in atrio Saturio lustra-

ANNOTATIONES.

i Si verò classes.] Idem Gyraldus vbi supra, & in libro de Nauigiis. Sed id est ex Lilio 3. Deca. lib. 9. sic scribente, Vbi illuxit: Scipio è prætoria naue, silentio per præconem facto, Dij deæque, inquit, qui maria terrisque colitis, vos precor quæsoque, quæ in meo imperio gesta sunt, geruntur, postq; gerentur: ea mihi populo, plebique Romanæ, sociis, nominiq; Latino, qui populi Romani, quiq; meam sectam, imperium, auspiciūque terra, mari, amnibusque sequuntur, bene vertant: eaque vos omnia bene iuuetis: bonis auctibus auxitis: saluos in columæque victis perduellionibus, victores spoliis decoratos, præda onustos, triumphantisque mecum domos reduces sistatis: inimicorum hostiūque viciscendorum copiam faxitis: quæque populus Carthaginensis in ciuitatem nostram facere molitus est, ea vt mihi populoque Rom. in ciuitatem Carthaginensium exempla edendi facultatem detis. Secundum eas preces cruda exta cæsa victima (vti mos) in mare proiecit, tubaque signum dedit proficiscendi. Ita enim vulgò legitur: sed ego non proiecit legendum puto, sed proticit: per ea, quæ alibi de proriciendo verbo diximus. Sed & de huiusmodi classium lustratione. Appianus lib. 5. belli Ciuilis, Cæsar classis exercitum hoc modo purgavit, Altaria primùm maris in littore sita alluuntur vndis, multitudo omnis circumquaque magno silentio per naues absidet: Sacerdotes in mari confidentes sacra faciunt, tæque per exercitum scaphis circumuecti, purgamina sacra deferunt, ducibus vnâ adnauigantibus & purgamina extollentibus, vt ab exercitu infelicia quæque depellant. Diuidentes deinde ea, partem in mare proriciunt, partem altaribus impositam flammis adolent, ac protinus multitudo omnis ea benedicit. Sic Romani classem solent perpurigare. Virgilius lib. 5. Aeneidos,

Dij quibus imperium pelagi, quorum aquora curro, Vobis latus ego hoc carædentem in littore taurum

Constituam ante aras voti reus, extaq; falsos Porriciam in fluctum, & vina liquentia fundam.

k Rogus quoq; militari more lustrabatur.] Hæc omnino sunt Virgilij li. II. Aeneidos, cuius hæc verba sunt,

*Ter circum accensos cincti fulgentibus armis
Decurrere rogos, ter mastrum funeris ignem
Lustrare in equis, vultatusq; ore dedere.
Spargitur & tellus lachrymis, sparguntur & arma.
It caelo clamorq; virum, clangorq; tubarum.
Hinc alij spolia occisis direpta Latinis
Coniiciunt igni, galeas, ensesq; decoros,
Frænaq; seruentesq; rotas: pars, munera nota,
Ipsorum clypeos, & non felicia tela
Multa boium circa mastrantur corpora morti.
Setigerosq; sues, raptasq; ex omnibus agris
In flammam iugulant pecudes: tum littore toto
Ardentes spectant socios, semustaq; seruant
Busta: neq; auelli possunt, nox humida donec
Inuertit caelum stellis ardentibus aptum.*

l Curias quoque & populum purgari.] Suprà cap. 25. ex Varrone. Ad illas autem lustrationes adde & domorum lustrationem fieri solitam aqua pura & oliuæ frondibus, vt satis colligitur ex illo loco Virgilij lib. 6. Aeneidos,

*Spargens rore leui & ramo felicis oliuæ
Lustravitq; domos.*

Vbi & id annotauit Donatus, vbi & hac lustratione dicit homines & classes, & cætera omnia purgari & expiari. De vrbis lustratione diximus supra ex Lucano.

m Sicut in Fordicidiis.] Diximus supra ca. 25. non adeò longè à fi.

n Præter quæ, Tubulustria.] Varro lib. 5. de lin. Lat. Tubulustrum, inquit, appellatur, quòd eo die in atrio furorio sacrorum tubæ lustrantur. Ouidius lib. 3. Fastorum,

SUMMA

bantur. Somnia quoque meticulosa & curas, fluminis ablutione purgari, & fascinationes, salua ieiuna repelli, veteri superstitione creditum est. Apud Athenienses & Lydos sacrum piaculare fit, vt conciones, theatra & populum minutis porcellis lustrant per peristiarchos, & ita calamitates auerterent & auerrucarent. Sed quod est de sulphure dictum, idem de lauro & verbena compertum est: siquidem verbena & laurus suffitionibus frequens fuit, propter religionem animo incusam, quòd qui aliquo essent piaculo polluti, sapius sulphure, nonnunquam aqua, ouo, igni, verbena & lauro expiantur. Tres enim istæ species veteribus fuere vsu frequentes: aut enim

Somnium, curati & fascinationum. Athenienses. Peristiarchi. Sulphur in sacris. Verbena. Laurus. Tres purgandi species.

ANNOTATIONES.

Summa dies è quinque tubam lustrare canorum Admonet, & forti sacrificare dea.

Et lib. 5.

Proxima Vulcani lux est, quam lustraria dicunt: Lustrantur pura, quas facit ille, tuba.

Festus Pompeius lib. 18. Ex quibus intelliges nonnullos hæc Tubulustria vocare. Et de his quoque diximus supra lib. 2. c. 22. ad fin. & iterum lib. 3. c. 6. o Saliua ieiuna repelli.] Plinius lib. 28. c. 4. p. Apud Athenienses.] Cælius Rhodiginus lib. 6. cap. 12. & lib. 27. cap. 17. vbi sic scribit, Morem quippe Athenis fuisse produnt, conciones expurgandi atque theatra, & omnino quemlibet populi conuentum. Id verò minutis fiebat porcellis, quos nominabant Catharsia. Eiusmodi obibant munus, qui dicebantur à collustratione Peristiarchi.

q Et Lydos.] Herodo. lib. 1.

r Siquidem verbena.] Terentius in Andria act. 4. scena item 4.

Ex ara hinc sume verbenas tibi, Atque eas substerne.

Vbi Donatus interpres, Verbenæ quasi herbenæ, redimicula sunt ararum. Et paulò post, Verbenæ sunt omnes herbæ, frondisque festæ ad aras coronandas: vel omnes herbæ frondisque ex aliquo loco puro deceptæ. Et Virg. ecloga 8.

Verbenasq; adole pingues, & mascula thura.

Et lib. 12. Aeneidos ibi,

Et verbena tempora vincit.

Vbi Seruius, Abulicè Verbenas vocamus omnes frondes sacratas, vt est laurus, oliua, vel myrtus: citaque illud Terentij supra adductum. nam myrtum fuisse Menander restatur, de quo Terentius transtulit. Et Horatius lib. 1. Carminum Ode 19. de Glycera,

Hic viuum mihi cespitem, hic Verbenas pueri ponite, thuraq;

Bimi cum patera meri.

Mastrata veniet lenior hostia.

Vbi Acron, Verbena, inquit, aut terra virens, aut cespes ad sacrificium. & Ode 11. lib. 4.

Ara castis

Vincta verbenis auct immolato

Spargiet agno.

Vbi idem Acron, Verbenæ sunt omnes herbæ, frondisque festæ ad aras coronandas: dictæ quasi herbenæ. Est autem Verbena (vt scribit Plinius lib. 22. cap. 2.) gramen ex arce cum sua terra euulsum. Hac utebantur legati cùm ad hostes clarigatum, id est, res raptas clarè repetitum, mittebantur. Hac louis mensa verrebatur, domus purgabatur, ac lustra-

bantur, vt scribit idem Plinius lib. 25. c. 9. Dioscorides autem ante Plinium lib. 4. cap. 56. dicit quòd *βασάνη* dicta est. id est, sacra verbenæ. quòd scilicet, vt omnes tradunt, ad amulera & expiationes commenderet. Sed & ex Apuleio Apolog. 1. & Metam. lib. 11. perspicuè intelligitur Verbenæ usum esse in sacris. Quintus Curtius lib. 4. scribit, Verbenas in auguris manu præferri dum liraret, his verbis, Alexander non aliàs magis teritus, ad vota & preces Aristandrum vocari iubet. Ille in candida veste verbenas manu præferens, capite velato præibat preces Regis, Iouem, Mineruam, Victoriàmque propiciantis.

s Et laurus.] Plinius lib. 15. cap. 30. eodèmq; ult. & Festus Pompeius lib. 10. vbi loquitur de laureatis militibus. & Iuuenalis quo loco quem tibi infra citabo.

† Nonnunquam aqua.] Virgil. d. lib. 12.

Alij fontem, ignemq; ferebant.

Vbi fontem pro aqua posuit, vt & ibi annotauit Seruius.

t Ouo.] Oua adhiberi in lustrationibus, sacrificiis & expiationibus, multorum testimoniis docemur. Ouid. lib. 2. de Arte,

Et veniat, quæ lustrat anus lectumq; locumq; Præferat & tremula sulphur & oua manu.

Et Iuuenalis sat. 6.

Grande sonat, metuisq; inbet Septembris & Austri Aduentum, nisi se centum lustrauerit ouis.

Hincque Lucianus in dialogo, cui titulus est, *καὶ ὁ πάρος ἢ τὸ γὰρ*, dixit τὰ ἐν τῇ καταγραφῇ ὄνα, id est, purgationum oua: ostendens oua esse. Apuleius lib. 11. dicit, summum sacerdotem Isidis teda lucida, & ouo, & sulphure, solennissimisque precibus in nauis expiatione usum fuisse. quod iam supra diximus. Cælius lib. 27. cap. 17. huius rationem reddit.

v Tres enim istæ species.] Hæc vsque ad versi. Quod Homeri. sunt Virgilij lib. 6. Aeneidos, vbi Anchises de animarum purgatione poetice respondet Aeneæ filio,

Alie panduntur inanis Suspense ad ventos: aliis sub gurgite vasto Infectum eluitur scelus, aut exurit igni.

Nam, vt scribit Seruius ibi, in sacris omnibus triplex est hominis purgatio: aut teda purgantur & sulphure, aut aqua abluuntur, aut aère ventilantur. quod erat in sacris Liberi. Hoc enim est quod inquit Virgil. libro 2. Georg.

Et te Bacche vocant per carmina lata, tibiq; Oscilla ex alta suspendunt moltra pinu.

Nam, vt ibi inquit Seruius, per oscilla genus pur-

Odyss. xxi. circa finem.

Expurgandi genus, die perpe tuo alicui iratio.

Myrtus. Oleum, hinc men & as cum sulphure lustrationibus adhiberi solitum. Portentorum expiatio. In terramotu.

teda & sulfure purgari, vel aqua ablui, vel aere ventilari solebant, quod Homeri testimonio a Græcis seruatim legimus: apud quem Ulysses eadem procorum igne & sulphure expiari iussit. & Orestes aqua, quæ septem fluminibus confundeatur, ablutus, dimisit furorem: quam marinam esse conuenit, quum propter vim igneâ magnopere purgationibus consentanea putetur: namque mari sæpe expiantur quæ violata sunt. Troezeni quoque ut à materna cæde Orestem expiant, ex Hippocrene aquam adhibuerunt. Inter reliquas verò expiationes proditur rarum expiandi genus, ut qui deos sibi iratos & nunquam propitios cerneret, linteatus lucernam & laurum manu tenens, genibus obrepere debeat, & vocibus acclamare, numinâque sibi irata palâ profiteri. Ipsam verò laurum, quum suffitionibus & magicæ adhiberetur, accendere & igni admouere conuenit: quæ si admota sonantius crepat, haud dubiè propitia numina designauit: si verò nullo murmure tacet, infelicitatem. Aliter in prophanis vsibus oleam aut laurum comburere, infandi auspicij erat: præterque laurum etiam myrtum suffitionibus addiderunt. Oleumque & bitumen marina inspersum aqua, admisso sulphure, atque æs, in lustrationibus expiationibusque adhiberi compertum est. maximaque dabatur opera, ne quibus diebus vrbs populûsve excidium aut calamitatem insignem passi fuissent, lustrum quoquo modo fieret, quia fœdo exitu & graui strage omnia castra putabantur. Quod si bouem aliudue animal loquutum, aut hoc genus portenta nunciata forent, veteris instituti erat, sub diuo senatum & patrum concilium haberi, quod expiationis genus putarunt. Fiebat enim senatus non in Rostris, neque in curia, ubi habetur frequens: sed in loco aprico, & patenti cælo, ab auguribus tamè inaugurato, ne irritum senatusconsultum fieret. Si verò terra ingenti concussa motu

ANNOTATIONES.

gationis, quod maximum est, intelligimus. Id autem quod apud luuenalem tangitur lat. 2.

Quoties hic talis ad illos

Umbra venit, cuperent lustrari, si qua darentur

Sulphura cum tedâ, & si foret humida laurus.

Subditque Seruius Virgilium in illo loco bonum ordinem executum fuisse: ut antè aëriam, inde aqua, post ignis diceret purgationem. Sed & idem Seruius enarrans d. locum lib. 2. Georg. dicit, Sacra Liberi patris ad purgationem animæ pertinere. Omnem item purgationem, aut per aquam, aut per ignem, aut per aërem fieri.

x Quod Homeri testimonio. Lib. scilicet 22. Odyssæ ad finem.

ὄϊα θεῶν γένε κακῶν ἀνθρώπων, ὄϊα δὲ μοι τῶν, ὄψα θεῶν μέγαρον.

Id est,

Porta sulphur anis malorum medelam, porta autem mihi ignem,

Ut suffiam domum.

y Et Orestes aqua.] Pausanias lib. 2.

z Quam marinam esse conuenit.] Cicero in Oratione pro Sexto Roscio, Mare, inquit, quo omnia, quæ violata sunt, expiari putantur. Et vide omnino, quæ de hoc scripsimus in nostris Commentariis de Nobilitate ca. 31. nu. posterioris editionis 589. incip. Præsertim autem. & nu. seq.

a Troezeni.] Pausanias d. lib. 2. qui Corinthiaca inscribitur.

b Ipsam verò laurum.] Eustathius in lib. 1. Iliados Homeri. Et hinc illud Tibulli lib. 2. eleg. 6.

Vi succensa sacris crepitet bene laurea flammis, Omne quo felice, & sacer annus est.

Laurus ubi bona signa dedit, gaudete coloni:

Diffendes spicis horrea plena Ceres.

Et Propertius lib. 2. elegia 27. ad Iouem pro amica ægrotante,

Deficiunt magico torti sub carmine rhombi,

Et tacet extincto laurus adustâ fœco.

Claudianus de ca. lib. 2. de Raptu Proserpinæ,

Venturi præscia laurus

Fluctuat.

Et 3. Panegyri Fatidicam eâ vocat, vel quòd Apollini fatidico Deo dicata est: vel quòd ex eius creaturæ strepitu futura colligebant, ut iam probauimus. sic autem ait Claud.

Qua numine tanto

Littora fatidicas attollant Delia lauros.

Quamquam & hæc posteriora loca ad aliud referri possunt ex Antiphone, Philochoro, Artemone, Serapione, & Ascalone, ut eos refert Fulgentius Placidas lib. 7. vbi loquitur de lauro.

c Aliter in prophanis vsibus.] Plinius libro 15. cap. 30. eodemque ultimo, sic scribit, Adeoque in prophanis vsibus pollui laurum & oleam fas non est, ut ne propiciandis quidem numinibus accendi ex his altaria aræ debeat.

d Præterque laurum etiam myrtum.] Plinius eod. lib. 15. c. 29. & lib. 16. c. 32.

e Vbi habetur frequens.] Liuius 1. Decad. lib. 5. ad finem.

f Si verò terra ingenti concussa motu.] Liuius 4. Decad. lib. 4. non adeò procul à fine, Principio, inquit, anni, quo L. Cornelius, Q. Minutius Coss. fuerunt, terræ motus ita crebri nunciabantur, ut non rei tantum ipsius, sed feriarum quoque ob id im

aut vrbs agrive contremiserent, quod raro euenire, & magna portendere dixerunt, sæpius supplicationem in triduum decreuere, duumuiris præeuntibus: nonnunquam ut ex vna familia omnes coronati supplicarent, vel ferias prætor urbanus agris lenandis mentibus indiceret, concione aduocata. Nomen verò dei cui sacrum fieret, supprimebat, utque iurgiis & litibus temperarent, admonebat. Fuitque animaduersum, nunquam urbem Romam tremuisse, quin alicuius futuri mali prænuncium esset: utque semel motu terræ enunciato, pro quo ferie indictæ, conceptæ erant, alium terræmotum eadem die nemo enunciaret, quod fœdum & magni discriminis foret. Cur autem dei nomen cui sacrum fieret, supprimebant, illud causæ traditur, quòd cum telluris motorem certum deum, qui eam vim haberet, veteres non dignoscere, illum qui huic rei præesset, nuncupare pontificales veterunt libri: & ne ancipiti æstimatione ferrentur, aliumque pro alio deo colerent, aut non offensum numen placarent, satius duxere, dei nomen cui sacra fierent, suppressere, quàm illum frustra aut perperam nominare. Illud verò non est ab re dixisse, quod apud Athenienses seruatum legimus, ut si qua enunciarentur monstra, quæ expiatione egerent, Agyis, id est, vestibulariis diis, in semitis viarum sacra exhiberent: quare Agyleus Apollo colebatur eximie, ut si id bene & feliciter casurum esset, prosperos successus darent, & promissa firmarent atque admitterent: si verò moles aliqua instaret mali, aditu inhibito & obsepto auerterent & auerruncarent.

ANNOTATIONES.

id indictarum homines tæderet. nam neque Senatus haberi, neque republ. administrari poterat, sacrificando expiandoque occupatis Consulibus. Postremò decemuiris adire libros iussis, ex responso eorum supplicatio per triduum fuit coronati ad omnia puluinaria supplicauerunt.

g Vel ferias prætor urbanus.] Suetonius in Claudio, cap. 22. Obseruauitque sedulo, ut quoties terra in vrbe mouisset, ferias aduocata concione, prætor indiceret.

h Nomen verò Dei.] Gellius Noctium Attic. lib. 2. cap. 28. Veteres, inquit, Rom. cum in omnibus aliis vitæ officiis, tum in constituendis religionibus, atque in diis immortalibus animaduertendis castissimi cautissimi que, vbi terram mouisset, senserant, nunciatumve erat, ferias eius rei causa edicto imperabant. Sed Dei nomen, ita uti solet, cui seruati ferias oporteret, statuere & edicere quiescebant, ne alium pro alio nominando falsa religione populum alligarent. Eas ferias si quis polluisset, piaculoque ob hanc rem remotus esset: hostiam si deo, si deæ immolabant. Idque ita ex decreto Pont. obseruatum esse M. Varro dicit: quoniam & qua vi, & per quem deorum deorumque terra tremere, incertum esset. i Utque iurgiis & litibus temperarent.] Cero lib. 2. de legib. & li. 1. de Diuinatione. & dictum est supra hoc eodem cap.

est supra hoc eodem cap. k Fuitque animaduersum.] Plinius lib. 2. c. 84. in fi. Nusquam vrbs Roma tremuit, ut non futuri euentus alicuius id prænuncium esset.

l Utque semel motu terræ enunciato.] Liuius 4. Decad. lib. 4. vbi his, quæ ex eo adduximus supra ibi, Si verò terra ingenti. hæc subiunxit, Item ex autoritate Senatus Coss. edixerunt, ne quis quo die terræmotu nunciato, ferie indictæ essent, eo die alium terræmotum nunciaret.

m Cur autem Dei nomen.] Hæc sunt Platonis in Philebo, Aeschylis in Agamemnone, Euripidis apud Clementem Alexandrinum lib. 5. Stromatôn, Catulli in hymno ad Dianam, & Gellij d. li. 2. c. 28.

n Illud verò non est ab re dixisse.] Interpret Aristophanis. Sed quod hic author noster interpretatur Agyis, id est, vestibularius, reprehenditur, nomine tamen suppresso, à Lilio Gyraldo de diis Gentium, lib. 7. vbi de Agyico Apolline loquitur: vbi tu, si libet, videto.

o Quare Agyleus Apollo.] Horatius libro 4. Carm. Ode 6. & ibi Acron & Porphyrius, & Pausanias in Arcad. & Eleorum lib. 1. & Macrobius lib. 1. Satur. c. 9. Gyr. vbi supra.

Quæ affinitas cum Sexto Tarquinio Superbi filio, & quæ Collatino cum Bruto, & Lucretia cum viroque fuerit. Cap. XXVII.

Vper Ouidij Nasonis versu de Fastis secundo, vbi Lucretia Sextum Tarquinium Superbi filium singulari scelere & audacia, domi excipit, hostem pro hospite, quum illius stuprandæ mala eum libido cepisset, dū inquit: Comiter excipitur, sanguine iunctus erat

Quo iure cognationis Lucretia Sexto Tarquinio iungeretur, & quid Iunio Bruto, qui Tarquinium regno eiecit, affinitatis cum Lucretia fuerit, apud studiosos, animo tunc

Nomen dei subicebatur in terræmotu expiatione.

Atheniensi sui expiatio in monstri enunciatio.

Ouidij locus in Fastis.

ocioſo & remiſſo inter circulares iocos quarebatur, ſuperuacua tunc forſan diſputa-
tione. Cumque nonnulli ob incertam cognationem Tarquinij, Collatini & Egerij, an-
cipiti aſtimatione ferrentur: nos in re obicura ob vetuſtatem, dum cognationis gradu
per omnia exempla colligimus, inuenimus Iunium Brutum Tarquinia ſore Superbi
regis natum, utpote ex ſore genitum, Superbo nepotem fuiſſe: Collatinus vero, cui
Lucretia nupta fuit, quum Egerij filius foret, ſive (ut nonnulli tradunt) nepos: ipſeque
Egerius cum Tarquinij Prisci frater fuerit, nihil ambigitur, quod ſi Tarquinius Priscus
Superbo auus extitit, quin Collatinus nepos Egerij, frater patrulis Superbo, & Sexto
auunculus fiat. Quod ſi Egerium Collatino patrem dicamus fuiſſe, prout frequens
opinio eſt, haud dubie Collatinus Superbo non frater, ſed velut ex fratre auu-
natus, maior auunculus foret, inuicemque Sextus Tarquinius Collatino pronepos fieret: Lu-
cretia vero eo gradu quo Sextus Tarquinius Collatino ſanguine iunctus erat, eodem
affinitatis iure Sextum attingeret. Quod ſi Collatinus & Brutus ex duabus Tarquinij
ſororibus editi ſint, prout alij cenſent, nulla controuerſia eſt, quin Collatinus & Brutus
arctiſſimo gradu coniuncti ſiant, ipſeque Sextus Lucretia nepos ſit. Si autem Tarqui-
nius Priscus Superbo non auus, ſed pater fuit, ut multi exequuti ſunt, Collatinus Egerij
filius, & Superbus, velut ex duobus germanis prognati, fratres patrueles erant, Lucre-
tiaque Collatini vxor, nulla dubitatio foret, quin Sexto auuncula cenſeatur, interque
Sextum & Lucretiam iura ſummæ neceſſitudinis forent. ^a Hic eſt enim ille Brutus om-
nium ſermone celebratus, qui legum & libertatis ſummus autor & vindex, cum fure-
re ſe ſimulaſſet, latentem animum nimium diu reconditum, ſuo tempore detexit: mag-
nificaque oratione, non vecordis & dementis, auunculo imperium abrogauit: populus
que Romanus auſpiciū imperiumque ſequuti ſuum, ex graui ſeruitio & dominatu
regio ſe in libertatem vendicauit. Sed quod de Iunio Bruto, qui Tarquinium regno
eiecit, ^b idem de Decio Bruto, qui conſpirans cum Caſſio, necem Caio Caſari intule-
re, ducesque & aſſertores Romanæ maieltatis fuere, factum comperimus. ^c ſiquidem
hic propiore affinitate Caſari, quam Iunius Brutus Tarquinio iunctus fuit: non enim
nepos, ut ille, ſed filius eſſe creditus eſt. Nam quum Seruilia ſoror, Vticenſis, materque
Bruti fuerit, cum qua adoleſcens Caſar conſuetudinem non ſine probro habuiſſe fer-
tur, cumque eo tempore Brutus ex Seruilia natus foret, haud dubie Caſaris filius vul-
go habitus eſt. ^d Quod ipſum Caſarem die cordis ſua, quum vndique inſeſtis mucro-
nibus appeteretur, dixiſſe ferunt. ^e Iunia vero tertia ſoror Bruti, Caſſio nupta fuit.
^f Porcia autem Catonis filia, mulier non muliebris ſpiritus, quum Bruto nupſiſſet, cum
miris modis, & ſuper omnium amorum ardores amaſſe fertur, ^g ex qua Bibulum tulit.
^h Quæ cum poſt aſſictas fortunas Bruti necem audiſſet, quum mori animo deſtinaiſſet,

ANNOTATIONES IN CAP. XXVIII.

^f **S**exto auuncula.] De Lucretia loquitur, quæ
Sexti Tarquinij auunculam eſſe dicit, & nouè,
ut arbitror.
^a Hic eſt enim ille Brutus.] Liuius 1. Dec. lib. 2.
^b Idem de Decio Bruto.] Legendum Decimo,
ut præced. cap. admonuimus. quanquam non is eſt
de quo loquitur, ſed M. Brutus, ut videre licet apud
Suetonium in Caſare, cap. 82. Plutarchum in vita
eiuſdem Caſaris; Appianum bellorum Ciuiliū,
libro 2.
^c Siquidem hic propiore affinitate.] Suetoni-
us, Plutarchus & Appianus vbi ſuprà.
^d Quod ipſum Caſarem.] Suetonius vbi ſu-
prà, Et ſi, inquit, tradiderunt quidam M. Bruto ir-
ruenti dixiſſe, *εὐδὲν ἔειπεν*: Et tu fili.
^e Iunia.] Plutarchus in Bruto.
^f Porcia autem.] Plutarchus ibi. Valerius Maxi-

mus lib. 3. c. 2. vbi quod hic dicit, non muliebris ſpi-
ritus: alter, minimè muliebris animi dixerat.
^g Ex qua Bibulum tulit.] Hic memoria lapſus
eſt Alexander: nam Porcia non ex Bruto, ſed ex
priori marito hunc Bibulum ſuſceperat, ut tradit
Plutarchus vbi ſuprà.
^h Quæ cum poſt aſſictas fortunas.] Valerius
Maximus lib. 4. cap. 6. Plutarchus in Bruto in fine,
Porcia, inquit, cum mori ſtatuſſet, & vemo ami-
corum aſſentiebat: imò diligenti cura id prohibe-
bant, ex igne ardentibus prunas arripuiſſe, atque bi-
biſſe: deinde os claudentem ſic vitam extinxiſſe.
Martialis lib. 1. epig. 99.

*Coniugis audiſſet fatum cum Porcia Bruti,
Et ſubtracta ſibi quæreret arma dolor.
Nondum ſcitis, aut mortem non poſſe negari:
Credideram fatis hoc vos docuiſſe patrem.*

Dixit,

idque fixum ſtatutumque haberet, & ne vim ſibi afferret, vetita arma fuiſſent: ea præ-
ſentia animi fuit, ut clauſo cubiculi oſtio, ne cuius interuentus facinus moraretur, in-
cenſo carbone, & ſibi in fauces indito, memor generis & Romani nominis, necem ſibi
ipſa conſciuit: tantus vigor animi ingenique fuit, tantique ſpiritus mulier, admonitu
patris, qui pariter manus ſibi mortifero vulnere intulerat, fuiſſe credita eſt. ¹ In qua
quidem re ſubit recordatio, veteribus literis & annalium monumentis extare, quod
tameſi apud varias gentes vim ſibi afferre, & necem ſua ſponte conſciſcere, dignum
laude & magni fuerit habitum: apud Thebanos tamen qui mortem ſibi conſciuit,
nulla fuit laude dignus: quin potius id crimini dabatur & probro, eoque facinore pu-
dendam inſcitiam & imperitiam coarguebat ſuam, velut ſui carnifex, immanisque na-
tura foret. ² Athenienſes vero cum necem quiſquam ſibi manu conſciuiſſet, deſuncto
cadaveri manum tanquam facinoroſam abſcindunt: illamque diuiſam à corpore, in-
humatam relinquunt, relinquunt vero cadaver humo tegunt. ³ Quod Platonis docu-
mentum fuit, qui cenſuit optimum quenque infracto animo vim fortunæ & incurſus
calamitarum potius ferre, & niſi cum dies promiſſus aduenerit, neminem iniuſſu Dei
mortem ſibi conſciſcere, aut ante tempus fati fungi oportere: idque magnificentius
præclariusque videri.

*Mortem
ſibi conſci-
cere apud
quos laudi
& apud
quos, à rã
probro da-
batur.*

*Platonis
ſententia
de morte
ſibi nō con-
ſciſcenda.*

ANNOTATIONES.

Dixit, & ardentibus auido bibit ore fanillas:

I nunc & ferrum turba moleſta nega.

ⁱ In qua quidem re.] Vide omnino que ſcripſi-
mus in noſtris Commentariis Nobilitatis, cap. 31.
num. 501. incip. Ex quo illud. & ſeq. & iterum incip.

Præter ea & eos qui ſibi. & multis ſeq.

k Athenienſes.] Aechines in Oratione aduerſus
Crefiphontem.

^l Quod Platonis documentum.] Tum in
Phedone, tum in lib. 9. de legib.

ALEXAN

ALEXANDRI AB
ALEXANDRO IVRISPERITI
NEAPOLITANI, GENIALIVM DIERV
LIBER SEXTVS.

Locus ex tertio Ciceronis de Officiis, quid venditor emptori præstare teneatur,
cum Sigismundo in suburbano discussus.
Caput 1.

Sigismundus Fulginsus
7. 11.

V M Sigismundo Fulginate, viro docto, & multarum rerum cognitione claro, vetus mihi à prima adolescentia consuetudo fuit. Is quanquam multis rerum actionibus, pluribusque muneribus apud pontifices magno vsui foret, si quando tamè negociis pauca fieret, (quod vix illi contingere poterat, vt in tanta mole rerum ab immodico labore cõquiesceret) id quod ocij dabatur, lectioni clarorum virorum, aut suorum temporum scribendis annalibus, rebusque vel pace vel bello gestis, perlibenter exhibebat. Nonnunquam in suo prædiolo in monte Ianiculo, miro prospectu & collibus amœno, vbi ædiculas habebat, cum amicis se recipiebat, ibique lepidis iucundisque sermonibus, id quod erat laxamenti, vna familiarissimè conferebat. Præstabat nonnunquam nobis ipse cœnulam, vt non nimis insolentem, sic profectò sobriam & modestam, ac temporibus consentaneam: & vt erat ipse comis, facilisque natura, ita facilem nobis victum, non exquisitis valde obsoniis apparabat, siquidem asparagos altilis acido vino & pipere conditos cum iusculo tepidulo, ac ferculum curcurbitæ, cum immatura vua ibidem expressa, & decocta largo succo, quibus perlibenter vesceretur, obsonia nobis exhibebat: addebat etiam pyrum pomumque persicū miro odore fragrantia. Post cœnulam verò, si quando ocium erat à negociis, vt animo vacaret, illius sermonibus & congressus spectatæ virtutis ac pacis artibus & ingenio clarì viri diutius perfruebar. Forte autem quum æstiuo anni tempore postmeridianis horis, eius rogatu accersituque ad eum ventitarem, etundem ad aquulam perspicuo liquore & frigore manantem per roseta, arbusculasque vndique topiario opere dispositas, perque hortensia ablaqueata, & lætissima vireta nacti sumus: aderant ibi complures honesti adolescentes, latinæ græcæque eloquentiæ professores, cum quibus de literarum studiis perquam libenter sermocinabatur, quos ipse minutis quæstiunculis variæ eruditionis diuersimodè exercebat. Inter quos adolescens quispiam indolis bonæ, libellum Ciceronis de officiis tertium lectitabat, præterque multa ad edictum ædilium pertinentia, quæ ex fide bona emptorem venditori præstare oportere censuit, hæc legebatur: Si pestilentes ædes quis vendat, quæ salubres habebantur, aut in quibus serpentes sint, teneri venditorem ex edicto ædilium, id quod dolo vendiderat, recipere, emptori que precium reddere. Idem: Si in annonæ caritate frumentum aliquo aduexerim, solusque ego sciam multos illuc frumenta aduecturos, ita vt illorum aduentu inopiam paulò post leuaturi sint, illa me etiam nota facere, neque subticendum, vt taciturnitate mea capiantur, plurisque quàm æquum sit, frumentum ego vendam: omnia denique quæ venditor sciat, ne emptor ignoret, in distrahendis rebus ex bona fide præstari oportere,

Ciceronis
locus.

portere, & pleraque hoc genus periucundè lectitabat. Cumque hæc & multa in hanc sententiam ille legisset: Quoniam, inquit Sigismundus, istud accidat modo, vt venditor ea quæ diuersa & longè aliena sunt, in distrahendis mercibus præstare teneatur, equidem ignoro: nam vt in re quam distrahere quispiam vult, quid morbi vitiique sit, emptori palam facere debeat, puto ad edictum ædilium pertinere, vt si seruus fur errorum sit, aut equus calce, vel bos cornu petere soleat, aut quod nunc Cicero dixit, ædes pestilentes sint, habeanturque salubres, vel quid occulti vitij latentisque morbi sit, illud enunciari debere, facile, inquit, assenserim: quæ verò extrinsecus manent in casu posita, illa per venditorem prædici, ad eaque edictum ædilium, legesve vllas extendi, nequaquam inquit, mihi quisquam persuadet. Ideo se mirari Ciceronem, qui tanquam aliquid morbi vitiique inesset in re vendita, perinde id quod postea euenturum, & in casu & fortuna situm esset, per venditorem prænunciari voluerit. Cumque ex his qui assiscebant, quidam ætate grauis, & in literis satis proficiens, se arbitrari respondisset, quòd sicut quædam ad morbum vitiumque rei venditæ vix pertinent, sed tamen quouis modo profutura sunt, nosse ædiles, ne emptores capiantur, à venditoribus enunciari & palam fieri mandauerunt, ita hoc quoque iussisse: Sicut (inquit) vetus edictum ædilium fuit, ne veteranus seruus pro nouitio veneat, etiam si nullo morbo vitioque affectus sit, vtque si mulus castratus sit, tamen si æquè bonus, emptorem non latere voluerunt: ita si sciam aliquos in summa frumenti inopia, paulò post annonæ caritatem leuaturus, illa à me prænosci debere, ne fraudis occasio detur, pariter censuerunt, atque ex æquo & bono iusserunt, vt quod proscribenti liquet, etiam si fortè euenturum sit, enunciari debeat, ne quod venditor sciat, emptor ignoret. Nunquam (inquit Sigismundus) id mihi in mentem venire posset, neque quisquam mihi argumentis defenderet, vt edictum ædilium hoc comprehendere sentiam, vt euenta negotiorum, quæ temere & fortuito futura sunt, per venditorem prædici debeant, quæ si reticeantur, redhibitioni propterea locus sit, quum istud asserere, summæ mihi videatur improbitatis & inficitæ. Cumque ex me quid mihi probaretur exquiret, respondi magni referre, in re de qua agitur, quid morbi vitiique esset enunciare, an quæ casu futura sint, prædicere & diuinare. Quæ enim insunt in re quæ distrahitur, & ad ipsius pertinent notionem, quam venditor antè præsensit, vt si quo morbo vitioque laboret, vel labe afficiatur, ex edicto ædilium nota facere iubemur emptori: quæ verò pendent à casu & fortuna, & diuersa sunt, nullis nos legibus aut edictis cogi enunciare. Quid enim interest mea, si nauis ex Asia veniens, huc merces allatura, & paulò post arctissimam annonam leuatura sit, dummodo in re de qua agitur, nihil dolo malo factum sit? Alioqui dicendum foret, an frumenti, olei & vini, quod distrahere quispiam volet, annonæ vel caritatis eo anno futura sit, vel si cancri sidere, aut vastitate, seu alia frugum peste, aut ira deum, sata interitura, vel hostium strage, vel chasmate, ea res deperitura sit: quod (vt videtis) non est in re de qua agitur, sed in casu positum: & illa prædicere, profectò ridiculum foret. Nam quod edicto ædilium cautum est, vt præstetur à venditore, ne quid in re proscripita vitij lateat, neque quid veri reticeatur, aut fictum quid accersitumve aliquid sit aliunde, & quòd stetur pacti & conuenti formulæ, satis esse lege prospectum, ne quid vitij latentis supprimatur, quod ipse sciat, emptor ignoret. Alioqui ipsum redhibitionis iudicio teneri certum est, idque non adeò seuerè & restrictè iure ciuili traditum esse, sed parçè & molliter: quippe si quid venditor dixit commendandæ suæ mercis causa, illud præstari ædiles non coegere, vt si seruum frugi, dicto audientem esse venditor dixerit. quæ enim commendandæ mercis causa in venditionibus dicuntur, venditorem non obligant: neque enim constituta auctione ita quis proscribit, fundum sterilem aut domum pestilentem vendo. At si dicat seruum literatum, artificem, nomenclatorem, arithmeticum, fabrum aut textorem, quò pluris veneat, id præstare proculdubio cogitur. Præterea in re modica decipi emptorem posse, etiam iureconsulti voluerunt.

Edictum
de adiliis.

Alexandri
enarratio
loci Ciceronis.

Emptorem si re
modica de
cipi posse.

luere. Non enim redhibitorio iudicio teneri dixerunt eum, qui pluris aliquanto rem distraxit, quam quanti aestimata sit: siquidem res bona fide vendita, propter minimam rem inempta fieri non debet. Sed ubi ita immenso mercatur quispiam, ut magnam patri iacturam necesse habeat, tunc redhibitioni locum fore, edicto aedilium cautum fuisse. Quod si ita est, huic sententiae conuenit, hocque argumento conuincimur, ut neque eum qui nauem huc frumentum aduecturam, cuius aduentus annonae caritatem & arctos com meatus leuaturus sit: neque eum qui frumenta diripi, agros vastari, vel annu aduersum frugibus, longè antè praesenserit, & minimè enunciarit, redhibitorio iudicio teneri arbitretur: cum haec non insint in re quae proscribitur, sed in euentu fortunae. Et quod nunc Cicero inquit, eum qui rem distrahit, debere, etiam quae aliunde futura sunt, enunciare, ut si nauem huc frumentum aduecturam sciat, quo vilitas annoae consequutura, aut venditae merces viliores futurae sint, emptori praedicere, profecto eò pertineret crediderim, ut praecipere intelligamus, ab eo qui ex intimo artificio virum bonum instituit, & ita instituit, ut ne minima quidem in re quouis praetextu contra iura legesque contraque humani generis societatem aliquid admissurus sit: non eum qui de ciuilibus actionibus, quantumque moribus legibusque permittitur sit, inquirat. Quaestioni diu res fuit, quid virum bonum, quid ciuilem & politicum deceat. Viro enim bono hoc datur, ut ubique sanctus, ubique castus, honesti cultor, pius & integer sit, cuius ne erratum quidem minimum fuerit, ne dicam vitium: qui nullo malo perterritus, nulla calamitate victus fortunae cedat, nihil expetat, nihil dicat, nihil faciat in vita, nisi summa cum laude & dignitate, in nulla re delinquat, nullius rei poeniteat, seruetque foedera humani generis ita inuiolata in magnis minimisque rebus, ut ne minima quidem conscientiae labe detineatur. Ciuilem verò dixere hominem, qui legum iudiciorumque metuens, quantum moribus legibusque tributum est, id tanto temperamento agit, ut quoad fieri possit, nihil perperam aut inconsulte admissurus sit qui sua prouidentia, religione, fide, quantumque ratione prouideri potuit, reipublicae & ciuium salutis consulat, legibus pareat, patriam tueatur, proximos amet, refrenet libidines, & indomitas cupiditates, verecundiam seruet, atque etiam si in aliquo delinquit, id tamen agit, ut ciuilia officia, humanique generis foedera, quam minimum laedat: quippe quum nos optimum dicimus, cui pauciora defunt. Quae cum ita sint, non fuit ab re, ut sanctus iste homo tam defecato animo & tam integer, quem nos magis fingimus quam inuenimus, non modò si quid esset in re vitij, sed & si quid aliunde futurum putaret, ut nullam officij partem deserat, quanuis minimum praedicere teneatur. Haec nos cum Sigismundo Fulginate, ingenij magni & spectatae virtutis viro, flagrante diei aestu, incredibili suauitate differebamus.

Vir bonum,

Ciuilia.

Qua maxima fuerint oracula, quaeve templa celebra apud plerasque gentes, in magna religione & cultu. Cap. 11.

Delphicum oraculum.

Delphos.

Uter oracula quae apud Graecos Aphrosque praecipuo cultu fuerunt, ad quae homines ventitabant, Delphicum in terris clarissimum fuisse cultu, & religione longè excellens, vno omnium testimonio traditum est. fuit enim Delphos totius orbis vmbilicus, commune humani generis ora-

ANNOTATIONES IN CAP. II.

Uter oraculum.] Horum omnium daemones auctores esse tradit Eusebius Preparationis Evangelicae, libro 1. cap. 3. in fi. & Demonstrationis Evangelicae, lib. 5. c. 1. post prin.

Delphicum.] Huius oraculi meminit Homerus lib. Odyssae 8 cum scribit Agamemnonem ab illo responsum petiisse,

*ὡς γὰρ οἱ χεῖραν μὴθυσαν ποίεον ἀπόλλων
πυθοῖ ἐν νηαβίῃ.*
Et ij, quos infra citabo.
Vmbilicus.] Author Priapeorum, *Delphos Pythius orbis vmbilicum.*
Strabo lib. 9. In medio nanque quodammodo Graeciae, & intra & extra lithimum, imò & totius orbis

culam, in monte Parnasso excelsa & praeruptè alto sita ciuitas, nullis mœnibus, sed tantum abruptis rupibus saxisque munita, arduo & difficili ascensu, in quo Nyssa ciuitas Libero consecrata, Cyrrha verò ad montis radices iuxta mare. Erat autem Parnassus Phocidis mons in Bœotia, in duos diuisus colles, Thitorea & Hyampeum, quorum alter Libero, Apollini alter dicati fuere, Helicon verò Musis. In Cythæronis autem vertice Sparticarum nymphae antrum colebatur, qui mons iuxta Olympum situs erat, supra quem Olympi editissimus vertex decem fere stadiis attollebatur. Qui eiusdem nominis mons & in Macedonia, & in Thessalia, Mysia, Cilicia,

Parnassus bicollis.

Cythæron Sparticarum nymphae antrum.

ANNOTATIONES.

bis consistere videbatur: vnde & telluris vmbilicum appellabant. Et ante hos Pindarus, & Ennius apud Varronem lib. 3. aut aliorum supputatione 6. linguae Latinae, O sancte Apollo, qui vmbilicum terrarum obtines. Id quod etiam citat ex poeta, quem non nominat, Cicero lib. 2. de Diuinatione, Nam vmbilicum (inquit Varro) dictum aiunt ab vmbilico nostro, quòd is medius locus sit terrarum, ut vmbilicus in nobis: quod verumque est falsum. Neque hic locus est terrarum medius, neque noster vmbilicus est hominis medius. Itaque pingitur, qui vocatur *ἰσθὸν* à Pythagora, ut media caeli ac terrae linea ducatur infra vmbilicum, per id, quo discernitur homo mas, an femina sit, ubi ortus humanus similis, ut in mundo. Ibi enim omnia nascuntur in medio, quòd terra mundi media. Praeterea si quod medium, id est vmbilicus, ut pila terrae: non Delphis medium, & terrae medium non hoc, sed, quod vocant, Delphis in aede foramen. adlatum est quiddam, ut thesauri speciem, quod Graeci *ὀμφαλὸν* vmbilicum dixerunt. Vitruuius autè lib. de Architectura, 3. cap. 1. Item, inquit, corporis centrum medium naturaliter est vmbilicus. Nanque si homo collocatus fuerit supinus, manibus & pedibus pennis, circumque collocatum centrū in vmbilico eius, circumagendo rotationem vtrarumque manuum & pedum digiti linea tanguntur. Haec ille, quibus docet vmbilicum hominis esse medium totius corporis: non ut par sit distantia ab eo ad verticem capitis & ad pedes ipsius, sed ut pennis manibus & pedibus fiat similis rotunditas. Idem censet Galenus lib. 2. de Placitis Hippocretis, & Platonis: & lib. 15. de Vlu partium. Ex quo fit, ut vmbilicus pro medio in quacunque re ponatur. Cicero in 6. in Verrem actione, Ennam, ciuitatem Siciliae, vocat eius insulae vmbilicum. Raptam, inquit, Liberam, quam eandem Proserpinam vocant, ex Enneis nemo arbitrantur, qui locus, quòd in media insula est situs, Siciliae vmbilicus nominatur. Liuius 4. Dec. li. 5. iam primūm Aetolos, qui vmbilicum Graeciae incolebant, in armis eum inuenturum, antesignanos ad asperitima quaeque belli paratos. Sicuti Italiae vmbilicus in Reatino agro ponitur Plinio lib. 3. cap. 12. & Solino cap. 8. vterque Varronis auctoritate. Ante hos Plaurus in Menæmi actu 1. sc. 2.

Ad vmbilicum adducere.

Id est, absoluerit, finire. Solebant enim veteres illi librorum suorum tegumenta vmbilicis ornare. Aut (ut inquit Porphyrius) in fine lib. vmbilici ex ligno, aut osse solent poni. Catullus ad Varum,

*Noni vmbilici, lora rubra, membrana
Defecta, plumbo & pumice omnia aequata.*

Et Martialis ideò librum quartum hoc epigrammate clausit,

*Obe iam satis est, obe libelle,
Iam peruenimus usque ad vmbilicos,
Tu procedere adhuc & ire queris,
Nec summa potes in scheda teneri.*

Et lib. 5. epig. 6.

*Nunquam grandia nec molesta possit,
Quae cedro decorata, purpuraq,
Nigris pagina creuit vmbilicis.*

Et alibi saepe.

d In monte Parnasso.] Haec descriptio maxima ex parte est Strabonis lib. 9.

e Erat autem Parnassus.] Herodotus lib. 8. ubi & hos colles ita ut hic appellat. Seruius lib. 10. Aeneidos in eum locum,

Pandite nunc Heliconae, cantusq, mouete.

Parnassus mons, inquit, Thessaliae iuxta Bœotiam, qui in duo finditur iuga, Cithæronem Liberi, & Heliconem Apollinis & Musarum. Hanc Seruij opinionem sequitur Lactantius Grammaticus primo Thebaidos Statij.

f Helicon verò Musis.] Seruius & Lactantius ubi supra: & ante hos Strabo lib. 10. Qui, inquit, Musis Heliconae consecrarunt, Thracas fuere, Bœotiae accolae. & libro 9. Helicon mons Bœotiae iuxta Thebas, atque Phocidi vicinus, non procul à Parnasso, eiq, aemulus & altitudine & circuiu, qui & ipse Apollini sacer est & Musis. Plinius libro 4. cap. 7.

g In Cithæronis autem vertice.] Pausanias in Bœoticis. ubi nymphas has Cithætonidas vaticinatas praescis temporibus sermone hominum vulgatum fuisse scribit. vocat autem eas Sphragidas, non Sparticas.

h Et in Macedonia.] Varro lib. 6. de lingua Latina, & Seruius in lib. 4. Aeneidos.

i Et in Thessalia.] Ut dictum est ex Seruio supra in verbo, In monte Parnasso. Mela lib. 2. c. 3.

k Mysia.] Strabo lib. 12. Prusa vrbs est, in Olympo Mysia sita. Et eodem lib. Propontidi imminet Olympus Mylius, & Ida. Vide etiam Herodotum libro 1.

l Cilicia.] Idem lib. 14.

Dies quidem iam ad vmbilicum est dimidiatus mortuus.

Scio autem aliàs vmbilicum vsurpati pro fine. Horat. Epod. Ode 14.

Dens, deus nam me vetat,

Inceptos olim, promissum carmen, iambos

Templi Apollinis locus apud Delphos.

Ceremonie & ritus Delphici oraculi consuetudine.

Alexander Pythiam vocavit vaticinans.

Elide, & Arcadia excelsus quidem attollitur. Templum vero intra urbis ambitum fuit, quod pariter non manu extracta, sed nativa precipitia muniere aditu difficili & angusto: quippe quem ex quinque lapidibus tantum, velut mole obiecta, obstructum ferant. in medio autem exigua planities, & in ea hiatus, ex quo ventus & acer spiritus manans, mentes vatum in vecordiam vertit. Eoque spiritu ex infimo specu edito, quasi diuino afflatu Phœbas in tripode stans, mente furibunda, statis diebus quibus fari licet, consulentibus responsa canit: licet ferant Apollinem sex mensibus apud Lycios, sex apud Delum vaticinari, reliqua vero oracula aliquando Idibus, nonnunquam calendis: nunc die oriente, nunc desinente, responsa dabant: quæ à mulieribus tantum, quæ erant templi vates, vaticinantis in modum ferebantur. In quo id præcipuum fuit, vt qui oraculum cõsulit, breui admodum oratione quid velit exposcat, vtque nullum Latine edatur oraculum, neque edi priusquam ab imo, dum sacrificant, tota victima contremiscat: nec capitis commotionem satis esse, sed omnibus illam partibus quati oportere. In quo proditur memoriæ, cum infasto die Pythiam reluctantem & inuitam Alexander cogeret, illam vi coactam, quod esset inuictus, respondisse: quod pro omine acceptum veridico præfagio, futuræ magnitudinis prænuncium fecit. In eo quidem templo, Apollinis simulacrum fuit humana effigie: in Delo,

ANNOTATIONES.

m Elide.] Idem Strabo lib. 8. n Et Arcadia.] Pausanias in Arcadicis, qui est liber octauus. Ad læuam Heræ Lycæum mons est, quem Olympum etiam: Sacrum alij Arcadum iugum nuncupant. o Templum verò.] Iustinus lib. 24. Strabo lib. 9. Diodorus Siculus lib. 16. cap. 6. vbi huius oraculi rationem describit. Plinius lib. 24. c. 43. ad fi. p Licet ferant Apollinem.] Hæc vsque ad versu. Quæ à mulieribus, sunt Seruij tum lib. 4. in enarratione eius loci, Qualis, vbi hybernæ Lyciam, Xantiq, fluentia Deserit, ac Delum maternam inuisit Apollo. Aliud, inquit, agens, aliud ostendit. Nam Apollo sex mensibus hycmalibus, apud Pataram Lyciæ urbem: & sex æstiuus, apud Delum dat responsa. Tum lib. 6. statim post princ. Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit, Et huic, quod de Lyciis dicitur, adlupulatur, quod Homerus libro 4. Iliados, Apollini nomen dedit λυκησέει. ευχοσ δ' Απόλλωνι λυκησέει, κλυτὰ τεύχεα. Id est, Voue autem Apollini Lycegeni, glorioso in arcu. Lycium quoque eum appellatum fuisse constat ex Pausania in Atticis & Corinthiacis, Diodoro Siculo lib. 6. cap. 17. Macrobio Saturn. lib. 1. cap. 17. Propertio lib. 3. eleg. 1. & aliis. Et quod in Lycia fuerit Apollinis oraculum, tradit Felt. Pompeius lib. 10. Ex quo & Lyciæ fortes Virgil. lib. 4. Aeneid. Italiam Lyciæ iussere capeffere sortes, & paulò post, Nunc Lyciæ sortes, nunc & Ioue missus ab ipso Interpres diuim fert horrida iussa per auras. Et Statio lib. 3. Thebaidos, Lyciæq, parent contendere sortes. q Quæ à mulieribus tantum.] Strabo lib. 9. r In quo id præcipuum fuit.] Philostratus in vita Apollonij lib. 6. cap. 5. de oraculo Delphico lo-

quens, inquit, tibi, vt tu ipse nosti, qui ab oraculo aliquid poscit, breui admodum oratione, quid poscat, exponit. s Vtque nullum Latine edatur oraculum.] Quanquam apud Apuleiũ lib. Asini aurei 4. Apollo Milesius, Græcus & Ionicus propter Milesiæ conditorem, sic Latina forte respondit, Montis in excelsi scopulo desiste puellam, Ornatam mundo funerei thalami. N: c spes generum mortali stirpe creatum, Sed sauum atque ferum, vipereumq, malum. Qui pennis volitans super athera cuncta fatigat, Flammaq, & ferro singula debilitat. Quem tremat ipse Iouis, quo numina terrificantur, Flumina horrescunt & Stygia tenebra. r In quo proditur memoriæ.] Plurarchus in Alexandro, sic scribit, Volens, Alexander scilicet, illius gratia expeditionis, diuinum consulere oraculum, Delphos venit. Tum fortè nefasti dies agebantur, in quibus ne fari quidem illi mos est oraculo. Quamobrem cum ipsam primò vatem reluctantem, seque lege tentem orasset, ipse inuitam trahens templum ascendit. Ea verò studio ac hominis importunitate victa, Inuictus es, inquit, fili. Qua voce accepta Alexander, haud alio sibi opus esse vaticinio dixit, verum assequutum se, quod ab ea cupiebat, oraculum. Nec multò antè, scilicet anno sexto Philippi patris Alexandri (vt scribit Diodorus Siculus lib. 16.) Philomelus Pythiam vti aliquid sibi de patriæ rebus prædiceret, monuit: & cum vates eam ipsius patriam sibi videri responderet, minari & cogere eam, vti tripodam incenderet, cepit Philomelus. Ad cuius vim inferentis asperitatem offensa mulier, cum dixisset, Tibi quidem quodlibet permittitur: latus plurimum, verbum id, vt pote oraculum rebus suis aptissimum, accepit Philomelus, quod tamen tandem ei celsit pessimè. v In Delo, Draconis.] Strabo lib. 9.

x In

Draconis: in Lycia verò lupi. Quam urbem Python, ob interfectum pythonem, dictam comperimus: nam & Pythius Apollo, & Pythia festa, & ludi Pythij, & ipsa vates Pythia dicta, & Pytheum oraculi locus. Sparta quoque Pythios nuncupant, qui Delphos ad consulendum oraculum mittebantur, qui publicè cum regibus cibaria habent, & vescuntur vnà. Huc ex omni orbe praua religione incussa, qua se hominũ vanitas confundebat, viri principali dignitate insignes, frequentes consultum ibant, eaque ex omnibus vera & longè clarissima oracula habita sunt. Quare regum populorumque amplissimis donis, muneribusque, & multarum urbium thesauris refertum templum fuit: inter quos Agillinorum & Spinenfium non in postremis gazæ fuere. Quod quidem cuncta oracula antiquitate excellebat. Proximum huic fertur Dodonæ Iouis oraculum. Dodona enim ampla in Epiro ciuitas, & satis florens habita. Epirus autem Molossorum regnum erat. Templum verò iuxta nemus Ioui sacrum, in quo arbores responsa dare dicebantur, omnibus circà populis sanctum, à Pelasgis constructum, & paludibus circumfusum, quercusque vocales illic fuisse fama vulgavit, ad quas vt in dubiis casibus responsa acciperent, capti superstitione homines religiose accedebant. Fuitque proditum memoriæ, quercui Dodonæ famulantes, diuinandi facultatem accipere: solisque Bœotius, si quando consulto opus foret, viros responsa dare, primamque fagum & columbam Dodonæ vaticinatam quotiesque oraculum

Python. Pythia festa. Pythij ludi. Pythia. Pytheum. Pythij Spartanorum. Agillinorum & Spinenfium gazæ in templo Apollinis Delphici. Dodonæ oraculum. Epirus.

ANNOTATIONES.

x In Lycia verò lupi.] Pausanias in Corinthiacis. y Quam urbem Python.] Pausanias lib. 10. z Et Pythius Apollo.] Propertius lib. 2. c. 29. Deinde inter marem Deus ipse, interq, sororem Pythius in longa carmina veste sonat. Pausanias libro 2. & 5. Ita autem dictus à Pythone serpente, Terra genito, quem Apollo, adhuc puer, sagittis suis confecit, apud Ouid. lib. 1. Metamor. cuius hæc verba sunt, illa quidem nollet, sed te quoque maxime Python Tum genuit populisq, nouis incognite serpens Terror eras, tantum spatij de monte tenebas. Hunc Deus Arcitenens, & nunquam talibus armis Antè, nisi in damis, capreisq, fugacibus, vsus, Mille grauem telis exhausta pene pharetra Perdidit, effuso per vulnera nigra ven. 20. Amobius contra Gentiles lib. 3. & 8. a Et Pythia festa.] Ouid. lib. 1. Metamor. Instituit sacros celebri certamine ludos Pythia perdomita serpentis nomine d' Elos. Huius certaminis victores, teste Luciano, lauro coronabantur, additis pomis ex Apollinis templo sumptis. b Ludi Pythij.] Strabo lib. 9. & vide sup lib. 5. c. 8. c Et ipsa vates Pythia.] Strabo dicto lib. 9. Diod. lib. 6. supra citato. d Et Pytheum oraculi locus.] Herodotus lib. 6. Sunt autem Pythij, qui Delphos ad consulenda oracula mittuntur, quique publicè cum regibus pascuntur. e Huc ex omni orbe.] Strabo lib. 9. f Quod quidem cuncta oracula.] Nam & id antiquitate dicit insigne Strabo d. lib. 9. g Dodonæ Iouis.] Vt etiam tradit Seruius in lib. 3. Aeneid. quo loco statim citabimus. h Dodona enim ampla in Epiro.] Herodotus lib. 2. non semel. Strabo lib. 5. 7. & non nihil lib. 16. Livius 1. Decad. lib. 8. Pomponius Mela lib. 2. cap. 3. vbi de Macedonia. Plinius in Præfatione lib. 4. Probus

in lib. 1. Georg. Virgilij. Solinus cap. 22. Scæphanus de urbibus in Dodona, Lactantius, Statij interpres lib. 3. Theb. tibi, Et nymorum Dodona parens. Scribit Dodonæum oraculum fuisse in Epiro, vbi de quercu columba omnibus responsa dabat. Ipse autem Strabo d. lib. 7. non multò ante fin. dicit hoc oraculum, quemadmodum & cætera, quodammodo derelictum esse. i Quercusque vocales.] Ex quo illud Homeri loquentis de huiusmodi oraculo lib. Odyssæ 19. Ἴδ' ἐς Δωδώνην Πάρο Βηίδραυ, ὄφρα θεοῖα ἐκ θυοῦ ὑψικόμοιο δῖος βαλὴν επακῶσαι. Hunc autem in Dodona em sic bat tre, vt Dei Ex quercu alta Iouis consilium audiret. Illud Heliodi apud Strabonem libro 7. non procul à fine, Δωδώνην Φηγόνη πελασγῶν ἔδρανον ἦεν. Id est, - Atque habita Græcis oracula quercus. Et ibi Probus & Seruius interpretes, & idem Probus in lib. 1. eiusdem operis. k Fuitque proditum.] Herodotus lib. 2. hanc historiam copiose explicat. De hac ipsa re etiam plura, & quidem doctè, congesit Ianus Parrhasius primo Raptus Proserpina: super illud, Vn le date populus fruges, & glande relicta Cesserit inuent: Dodonia quercus arista. l Solisque Bœotius.] Strabo lib. 9. vbi eius rei rationem reddit. m Primamque fagum & columbam.] Herodotus dicto lib. 2. Id tamen fabulosum esse autumat Strabo lib. 7. paulò ante fi. Vide tamen Dionysium Halicarnasseum lib. 1. & Probum in d. lib. 1. Georg. Seruium in 9. eclog. Virgilij paulò post prin. In Epiro, inquit, dicitur nemus fuisse, in quo responsa dabant columbæ: quod idè fingitur, quia lingua Thesflala Peliades & columbæ & vaticinatrices vocantur. Ouid. Metamor. 13. Vocalemq, sua terram Dodonida quercu. Z Z 2

Oracula
Apollinis
ambigua.

Templum
Apollinis
Delphici à
Philipp. va
statum.
Fons in tē
plo.
Oraculum
Apollinis
Dindymæi.
Branchus.

edebatur, ⁿ lebetes æneos ad numerū, siue casu, siue cōsulō, tinnitus edere canoros. ^o In quo Deucalion & Pyrrha desinentibus aquis, post diluuium cōcedisse, & numen cōsuluisse perhibentur. ^p Subinde Alexander Epiri rex eodem oraculo monitus, vt vrbe Pandosiam & amnem Acherusium, tanquam fatalia loca vitaret, in responsis habuit, oraculi sortem de his quæ in Thesprotis essent, intelligere arbitratus: qui quum infestissimas gentes in Brutiis armis petiit, & belli iure vastat, apud eiusdem nominis loca, infanda strage victus, oraculi fidem veram impleuit. ^q Quod quidem templum Philippus Macedo (velut immanis prædo) sicut pleraque omni rapinarum genere vastauit, & incendit: vasaque & quæ preciosa erant, immisso exercitu diripuit. In eo quoque fons sacer visabatur, qui quum faces accensas extingueret, admotas procul accendit. ^s Tertium verò Dindymæi Apollinis oraculum antiquissimum, & multi nominis habetur, quod Branchidarum nūcupant. Branchus enim Thessalus fuit Apollini dilectus, & filius habitus, quem interfectum dolens, templo & diuinitate sacrauit. ^t Is autem

ANNO TATIONES.

ⁿ Lebetes æneos.] Erasmus Chiliadis 1. centur. 1. cap. 7. Dodonæum æs tam apud Græcos, quàm Latinos in prouerbum celsisse de homine improbae & importunæ loquacitatis ex diuersis scriptoribus ostendit. In Dodona duæ fuerūt sublimes columnæ, in altera peluis area, in altera pensile pueri simulacrum, flagellum æream manu tollentis. Quoties autem ventus vehementius flasset, fieri consuevit, vt scutica impulsu crebrius lebetem feriret. Is autem percussus tinnitum reddebat, multum temporis durantem. At Suidas tradit ex quodam Damone, Iouis Dodonæi oraculum lebetibus æreis vndique septum fuisse, ita coniunctim collocatis, vt inuicem sese contingerent. Itaque necesse erat fieri, vt vno aliquo lebetum percussu, vicissim omnes resonaret, sonitu mutuo contactu ab aliis ad alios succedente. Durabātque in longum tempus tinnitus ille, videlicet in orbem redeunte sono. Ad has pelues respexit Virgi. lib. 3. Aeneidos, commemorans hospitalia dona, quæ prisceorum consuetudine, Aeneæ digressuro, tum hospiti, tum ciui suo, Helenus, Epiri, post Pyrrhum, Rex, & Andromachæ maritus, donarit, his verbis,

Ingens argentum, Dodonæosq; lebetes.

^o In quo Deucalion & Pyrrha.] Parnassus, sicut Stephanus narrat, olim Larnassus vocari erat solitus, propter ea quòd Deucalionis illic appulit *λαρναξ*, hoc est linter contactus, siue arca, quam Deucalion ædificauit consilio Promethei patris. Ludou. Viues in cap. 10. lib. 18. Ciuitatis Dei.

^p Subinde Alexander Epiri Rex.] Hæc vsque ad versicul. Quod quidem templum, sunt Strabonis lib. 6. & Iustini lib. 12.

^q Quod quidem templum Philippus Macedo.] Sed Aetoli huius templi porticus omnes demoliti sunt: ornamenta, quæ maximo studio atque impensa adhibita fuerant, deiecerunt: neque solum superiorem partem incendio concremarunt, verum etiam mœnia ipsa funditus eruere. Euerterunt statuas numero vltra duo millia, quamplurimas etiam frægerunt, ab his duntaxat abstinentes, quæ vel figuras, vel inscriptiones deorum habebant, vt scribit Polybius lib. 5.

^r In eoque fons sacer.] Pomponius Mela lib. 2. cap. 3. In Epiro Dodonæi Iouis templum, & fons

ideo sacer, quòd cum sit frigidus, & immerfas faces, sicut cæteri, extinguat: vbi sine igne procul admouentur, accendit. Huius fontis meminit Solinus c. 12. Plinius cap. 103. lib. 3. In Dodone, inquit, Iouis fons cum sit gelidus, & immerfas faces extinguat, si extinguit admouentur, accendit. Idem meridie semper deficit, qua de causa Anapauomenon vocant. Mox increfcens ad medium noctis exuberat, ab eo rursus sensim deficit. Lucretius hunc fontem describens, in 6. causam cur id accidat, conatur ostendere.

Eius versus, quòd elegantes sint, adscripsimus,

*Frigidus est etiam fons, supra quem sita sepe
Stuppa iacit flammæ, concepto protinus igni,
Tedaq; consimili regione accensa per vndas:
Collucet, quocunq; natans impellitur auris,
Nimirum quia sunt in aqua permulta vaporis
Semina, de terraq; necesse est funditus ipsa
Ignis corpora per totum consistere fontem,
Et simul expirare foras, exireq; in auras,
Non tam vna tamen, calidus queat vt fieri fons.*

Diuus Augustinus lib. 21. cap. 7. Ciuitatis Dei, Prodigious huiusmodi naturæ operibus raro aliam rationem prætexi ait, quàm quòd talis eorum sit natura.

^s Tertium verò Dindymæi Apollinis.] Hæc sunt Herodoti lib. 1. Strabonis lib. 11. & 14. non multò post princ. Pomp. Mela lib. 1. cap. 17. vbi de Ionia in princip. Post Basilicum, inquit, Ionia aliquot se ambagibus sinuat, & primum à Possidio promontorio inflexum inchoans, cingit oraculum Apollinis, dictum olim Branchidæ, nunc Didymi. & Plinij lib. 5. c. 29. Stadius lib. 3. Thebaidos,

*- Patrioq; equalis honori
Branchus.*

Vbi Lactantius Placidus, eiusdem Stadij interpres, Terentiani versus sic citat,

*- Branchiade Phæbo cantasse Iouiq;
Pastorem Branchum, cum captus amore pudico,
Favidas sortes docuit depromere Pæam.*

Branchus Thessalus fuit dilectus Apollini, vt Hiacinthus, quem acriter interfectum dolens, templo & sepulchro consecrauit. Hæc Lactantius. Legendum esse autem Didymæus, non Dindymæus, auctoritatibus supra citatis patet.

^t Is autem Apollo Miletus.] Nam & hunc Miletum

Apollo Miletus dicitur. ^u Est autem Miletus totius Ionix caput. Templum verò ad decem & octo stadia ab vrbe, à litore autem viginti aberat, maxima mole & profusis sumptibus extructum, auctumque amplissimis donis. ^x quod Xerxes deorum hominumque cōtempor, dum innumerabilibus copiis Græcia bellum parat, nulla religione aut deum verecundia, sicut multa, incendiis & ruinis deformauit, templumque & aras euertit. ^y Annis deinde intercedentibus, Milesij oraculo moniti, vberiori impensa illud omnium maximum & dignum tanto numine restaurarunt, ita vt ob magnitudinem fastigio extruendo nullæ contignationes suffecerint. ^z Quartum in vrbe Bruti Latonæ oraculum inclytum diuitiis memorant. Vrbs autem Bruti in Aegypto contra Nili ostium, quòd Sebeniticum dicitur. Templum verò media in vrbe situm, omnibus circa populis sanctum, & cæremoniis sacrum erat, porticum habens decem passibus altam, in quo ^a oraculum Cambyfi redditum est, in Ecbatanis illum decessurum, ambiguo nomine decepto, cum alteræ apud Syros, alteræ in Medis essent. ^b Delij quoque fortes & oracula, indubia semper habita sunt. Fuit autem Delos vna ex Cycladibus, cui nomen ^c Ortygia: ^d ædes verò mari imminabat, à qua proximus in Eubœam traiectus erat: quinque enim passuum millibus ab ^e Tanacra aberat. Tanacra autem in Eubœa vetus traditur ciuitas. ^f In quo quidem templo ipsum Apollinem natum & alitum fabulantur, ^g tantæ religionis, vt ne Persæ quidem cum innumerabilibus copiis bellum parant, & omnia belli iure vastant, violentas aut sacrilegas admouere ma-

Oraculum
Latonæ.
Bruti
vrbs.

Delij
fortes.

Tanacra.
Templi
Apollinis in
Delo ho-
nos.

ANNO TATIONES.

lesium appellat Apuleius Metam. lib. 4. Dei, inquit, Milesij vetustissimum percontatur oraculum, quem postea Apollinem esse dicit. Huius etiam oraculi Milesij meminit Apul. lib. 5. Metam. & Sozomenus in historia, vbi de Licinij interitu agit, huius oraculi ita meminit, Denique etiam Græci dicunt, tunc cum expertum fuisse diuinationem Milesij Didymæi Apollinis, eique consulenti de bello, respondiisse Deum per hos Homeri versus,

*O senior, seruat iuuenis te miles in armis,
Te durè excipiet senium, & tua vita soluta est.*

In vulgatis Sozimeni excerptis pro Milesij & Didymæi, Latinus interpres parum hoc tenens, Miletij & Gemini interpretatus est, vt scribit Gyraldus Historiæ Deorum, l. yntag. 7.

^v Est autem Miletus.] Plinius lib. 5. cap. 29. Miletus, inquit, Ionix caput, Lelegeis autè & Pityusa & Anactoria nominata, super 80. vrbium per cuncta maria genitrix. Mela d. lib. 1. c. 17. vbi de Ionia.

^x Quod Xerxes.] Strabo lib. 14. post princip. de Didymæo Milesio, sic scribit, Post Possidium Milesium est oraculum Apollini Didymæo sacrum apud Branchidas ad decem & octo stadia ascendenti: id à Xerxe incensum est, quemadmodum cætera templa omnia, Ephesio excepto. Branchidæ autem Dei thesauris Persæ traditus, cum eo fugientes abscefferant, ne prodicionis & sacrilegij pœnas penderent.

^y Annis deinde intercedentibus.] Idem Strabo ad ea subiungit, Postea Milesij templum construxerunt omnium maximum, quòd propter magnitudinem remansit sine tecto, variis antiquarum artium donis sumptuosissimè honoratum.

^z Quartum in vrbe Bruti Latonæ.] Herodotus lib. 2. in duobus locis. Strabo lib. 17. Sed hæc ex iis legendum est Bruti, non Bruti.

^a Oraculum Cambyfi redditum.] Herodotus in Thalia, qui tertius liber est, Sed cum fuisset iam

antea Cambyfi redditum ex vrbe Bruti oraculum, cum in Ecbatanis decessurum, ipse interpretabatur se in Ecbatanis Mediæ, vbi res eius omnis erat, senem vita functurum: at oraculum in Ecbatanis Syriæ loquebatur.

^b Delij quoque fortes.] Seruius in lib. 3. Aeneidos, ibi,

*Sacra mari colitur medio gratissima tellus
Nereidum matris.*

Dicta est insula, Delos scilicet, primò Ortygia, quia Græcè *ὄρυξ* dicitur coturnix: & quia postea emergens apparuit, Delos. Nam *Δήλον*, manifestū dicunt. Vel, quòd verius, quia Apollinis oracula, quæ vbi que obscura sunt, illic manifesta dantur. Plinius c. 12. lib. 4. Ipsa, inquit, longè clarissima, Cycladum media, templo Apollinis & mercatu celebrata Delos.

^c Ortygia.] Strabo lib. 10. Solinus c. 17. & 18.

^d Aedes verò mari imminebat.] Linius 4. Decadis lib. 5. ad finem, Templum, inquit, est Apollinis Delium imminens mari, quinque millia passuum à Tanagra abest, minus quatuor millium inde in proxima Eubœæ est mari traiectus.

^e Tanagra autem in Eubœa.] Ptolemæo lib. 3. ca. 15. Tanagra est oppidum Bœotix Mediterranæ. ^f In quo quidem templo.] Cicero in 3. in Verrem act. de eo templo loquens, est enim tanta apud eos eius fani religio atque antiquitas, vt in eo loco ipsum Apollinem natum esse arbitrentur.

^g Tantæ religionis, vt ne Persæ quidem.] Cicero in ea ipsa Oratione paulò post ea, quæ nuper ex eo diximus, de eodem templo loquens, Tantaq; eius authoritas religionis & est, & semper fuit, vt ne Persæ quidem cum bellum toti Græciæ, diis hominibusque indixissent, & mille numero nauium classem ad Delum appulissent, quicquam conarentur, aut violare, aut attingere. Hanc historiam abundè scribit Herodotus lib. 6.

nus aufi fuerint: in cuius ara nullum immolari animal proditum est: ⁿ quare morbo & pestilenti contagione coacti Delij, id decreto sanxerunt, ne homines defunctos ibi cremarent, neve sepelirent, neque in Delo canes alerent, scilicet vt ab omni cade insula immunis foret. ^m Cumque oraculo moniti Athenienses Delum expiarent, hoc expiationis genus inuenere, vt cadauera sepulchris condita inde eruerent: ⁿ atque edixere ne quis in Delo moreretur, neve quis homo nasceretur: sed morituri & pariturae mulieres, in Rhenam insulam Delo proximam transmigrarent. ^m Cuius arae hoc proditur mirum & monstrificum, vt ex dextris cornibus animalium mira arte compactis erecta fuerit: ⁿ sicut Thebis aram Apollinis Spodij ex sacrificiorum cineribus constructam ferunt, vnde cognomen tulit, ^o quam nonnulli inter orbis miracula adnumerant: ^p ad quam quum accessisset Pythagoras, ipsum ob religionem adorasse fertur: ^q & ne aram sanguine foedaret, hostiam immolare minimè voluit, sed frumento, hordeo, atque placenta, sine igne sacrum fecit. ^r Quae insula tantae sanctitudinis habita est, vt ad eam quotannis Athenienses tacti religione, variis mercibus onustam nauim mitterent, quo tempore quenquam vinciri, aut supplicio affici, religioni fuit, donec rediret nauis. ^s Cumque caetera responsa Apollinis sub nubilo verborum & sensu ambiguo redderentur, ^t sola Delij oracula nullo tegmento exposita atque aperta

ANNOTATIONES.

h Quare morbo & pestilenti.] Thucydides lib. 4. scribit in Delo nec parere, nec sepelire, nec canem alere fas fuisse. Strabo li. 10. Haud enim, ait, inter Delon mortuos aut sepelire, aut cremare fas est. **i** Neque in Delo canem.] Strabo d. libro ad ea subiungit, Canem etiam in Delo alere nefas.

k Cumque oraculo moniti &c.] Strab. d. lib. 10. **l** Atque edixere.] Plutarchus in Apophthegmatis Pausaniae Cleobroti scribit, Mulieres ex lege, quae apud Delios erat, neque parere, neque mortuos sepelire. Et Pausanias libro 2. idem de Aesculapij Iuco dicit, ait enim, Aesculapij lucum circumquaque montes cingunt, intra cuius ambitum mori nequaquam, aut nasci religio est: eodem scilicet ritu, qui & in Delo insula feruatur.

m Cuius arae.] Id Plutarchi est in libello, quo disserit, vtra animalia prudentiora sint, an aquigena, an verò terrigena. Verum idem in Theleo de ara in Delo scribit, non quidem ex dextris, sex ex sinistris tantum cornibus compactam, quem *καράτωνά σωμαίν* appellat. id est corneam aram. Sed vt cunq; sit, Quidius non exprimens ex vtris sit, in epistola Cydippes ad Aconium haec de ea re scribit,

*Miror & innumeris structam de cornibus aram,
Et de qua pariens arbore nixa dea est.*

quin & Callimachus poeta in Apollinis hymno, quadrimum adhuc Apollinem scribit ex cornibus Cythiadum captarum, quas soror Diana in venatu occiderat, aram compegisse, fundamentaq; item & parietem è solis struxisse cornibus. Ipsi autem sunt haec verba,

*τρεσσέτης τὰ πώτα θεμέλια ποίει ἐπέξε
καλῆ ἐν ὄρλυγι, ἔπειθε ἐνδοθι λίμνης,
ἀφίεμεις ἀρρώσασσα καρήατα σινεχες αἰγῶν
κωθιάδων φορέεσκεν, ὁδ' ἐπέλεκε βωμόν Ἀπόλλων,
διεμάτο μὲν κερσεῖσεν ἐδὲ θλία, πηξέη ἢ βωμόν
ἐκ κερῶν, κερσεῖς ἢ πέρη, ὑπεβάλλετο ταίχως.*

*Quadrimum prima fundamenta Phaeus iccit,
Fulchra in Ortygia orbiculari in lacu.*

Diua venata cornua aspiduè caprarum

*Cynthiadum tulit, ipse verò connexuit aram Apollo,
Extruxit quidem cornibus fundamenta, compegit autem aram*

Ex cornibus, corneos verò circumduxit parietes.
Laërtius quoque Diogenes ceratinae arae, hoc est, cornibus factae, mentionem nonnullam facit in Pythagorae vita.

n Sicut Thebis aram Apollinis Spodij.] Pausanias lib. 9. qui de Bœoticis est. Supra lapidem, inquit, Sophronistara est Apollinis ara, cognomento Spodij, è victimarum cineribus congesta.

o Quam nonnulli inter orbis miracula.] Casiodorus autè lib. 7. Variarum, epistola incip. Romanæ inter septè orbis miracula id minimè ponit.

p Ad quam cum accessisset Pythagoras.] Diogenes Laërtius in vita ipsius, & Macrobius li. 3. Saturn. cap. 6. post princ. Constat enim (sicut Cloatius Verus Ordinatorum lib. 2. docet) esse Deli aram, apud quam hostia non caeditur, sed tantum solenni Deum prece venerantur. Verba Cloatij haec sunt, Delij ara est Apollinis *ρονήτορος*, in qua nullum animal sacrificatur: quam Pythagoram, vel inuiolatam, adorasse produnt. Vbi Macrobius Apollinem *ρονήτορος*: id est genitorem, non Spodium vocat. Spodos autem siue Spodium, cineris genus est, quod ex fornacibus arariis sursum euolat, atque inde recidit in pavementum.

q Et ne aram sanguine foedaret.] Laërtius vbi supra. Vide Centorium de die Natali.

r Quae insula.] Herodotus li. 6. Erat enim Atheniensem in Sunio biremis quaedam, quam Delum iam inde à Theleo quotannis mittebant.

s Cumque caetera responsa.] Herodotus lib. 1. in Graecorum oraculis & alibi saepe. Eusebius Praeparationis Euangelicæ lib.

t Sola Delij oracula.] Id ex Seruio supra diximus hoc eodem cap. 2. ibi, Delij quoque fortes. & ad ea adiungit idem Seruius, quod quauis quaedam oracula Apollinis obscura sint, tamen semper vera sunt. Philostatus item in vita Apollonij lib. 6. tradit

fuere. ⁿ Etiam in Attica ara Iouis supremi exemplo haud dissimili traditur, ad quam nihil conuenit animatum immolari: sed variis libamentis & bellariis absque vino sacrificatur. ^r In Paphia quoque Veneris ara, licet ex casis hostiis capentur auspicia, illic tamen sanguinem effundere non decebat. igne enim puro & precibus tantum altaria adolentur, in cuius sacris certissima haedorum fibris fides habita semper. ^s In Patara quoque Lyciae oraculum Apollinis & delubrum magnae felicitatis fertur, in quo sex anni mensibus responsa dantur, quae Lyciae sortes dicuntur. ^t Eò enim excellentiae creuit, vt opibus ac fide Delphico haud absimile fuerit. ^u Præter quæ, Amphiarai & Trophonij oracula, Graecis inclytae religionis fuere: ea enim vetustate & fide præcipua habita sunt. Fuit enim Amphiarus diuinus vates, ^v cui Oropij diuinos honores decreuere, ædemque illi candido marmore dedere: quem tanto cultu studioque Graecia honorauit, ^w vt inter deos illum reciperet: in eoque solo ac sede vbi humatus sepultusque est, ^x certissima responsa daret, quae quidem in somnis edebantur. nam post purgationem & sacrificia diis, quorum nomina in ara insculpta erant, mactato ariete, pellem substernebant, in qua incubantes, somnia captabant, illorum significatus & euenta mox interpretati. ^y Eratque publica constitutione sancitum, vt in Amphiarai tem-

ANNOTATIONES.

tradit Apollinem Delium, nullis portentis praemis, quae sibi videntur, respondere.

v Etiam in Attica ara Iouis supremi.] Deorum enim supremus est Iupiter. Pausanias lib. 1. qui de Atticis est, In vestibulo Iouis supremi ara est, ad quam victimas non caedunt: sed liba duntaxat apponunt, ac vino quo minus vtantur religione probantur. Et de huiusmodi quoque Ioue Hypato, id est, altissimo, supremo. Idem Pausanias lib. 9. qui de Bœoticis est. Gyraldus Historiae deorum syntag. 11. Orphæi carmen citat his verbis,

χαίρε ἀνα κροτάλιον ζεύς ἀφθίε, χαίρε ὕπαλ' ε ζεύ.

x In Paphia Veneris ara.] Cornelius Tacitus lib. 18. Titus Vespasianus, oram Achaiae & Asiae, ac laua maris praeteruectus, cum in Cyprum insulam peruenisset, cupido illum incesit ad eundem visendum templum Paphiae Veneris inclytades per iudigenas aduenasque. Tantum Cinarades sacerdos consulitur. Hostiae, vt quisque vouisset, mates deliguntur. Certissima fides haedorum fibris. Sanguinem arae offundere vetitum, precibus & igne puro altaria adolentur, nec vllis imbribus, quanquam in aperto, madescunt. Simulachrum deae non effigie humana. Continuus orbis latiore initio, tenuem in ambitum, meae modo exurgens.

y In Patara quoque.] Pomp. Mela lib. 1. ca. 15. de Lycia. Vnde Patarchus Apollo dictus Horatio lib. 3. Carm. Ode 4.

- Qui Lycia tenet

Dumeta, natalemq; syluam,

Delius & Patarchus Apollo.

In Patara (vt diximus ex Seru. supra in verbo incip. Licet ferant Apollinem.) sex mensibus hyemalibus Apollinis dabantur responsa. Statius lib. 1. Thebaid. ad fi.

Phaebus parens, seu te Lycia Patarea niuosis

Exercet dumeta ingis.

Festus Pompeius lib. 10. scribit, Lycij Apollinis oraculum in Lycia maximae claritatis fuisse ob luporum interfectionem. *λύκος* enim lupus est.

z Eò enim excellentia.] Pomponius Mela, vbi supra proximè, de Patara, Lyciae oppido, loquens, ait, Illam nobilem facit delubrum Apollinis, quondam opibus, & oraculi fide Delphico simile.

Ara Paphia Veneris.

In Patara.

Lyciae sortes.

Amphiarai & Trophonij oracula.

a Præter quæ Amphiarai.] Cic. lib. 1. de Diuin. Atque etiam ante hos Amphiarus & Tyresias non humiles, & obscuri, neque eorum similes, vt apud Ennium est, qui sui quaestus causa facta fuscit sententias: sed clari, & praestantes viri, qui auius & signis admoniti, futura dicebant: quorum de altero etiã apud inferos Homer. ait solum sapere: caeteros v mbrarum vagari modo. Amphiarum verò sic honorauit fama Graeciae, Deus vt haberetur, atque vt ab eius solo, in quo est humatus, oracula petereur. Amphiarai templi meminit Strabo lib. 9. & Val. Max. li. 9. ca. 16.

b Et Trophonij.] Herodotus lib. 1. Cicero Tusculan. quaest. lib. 1. Liuius 5. Decad. lib. 5. Strabo lib. 9. Plura Erat. scribit Chil. cent. 7. cap. 77. paræmia, In antro Trophonij vaticinatus est.

c Cui Oropij.] Strabo d. lib. 9. Pausanias lib. 1. In deorum, inquit, numerum Amphiarum primi omnium Oropij vetulerunt, quos reliqui Graeci sequuti sunt. Et paucis interiectis, Apud Oropios templum Amphiarao, & eidem è candido lapide signum dedicatum est &c.

d Inter deos illum reciperet.] Cicero loco nuper citato ibi, Præter quæ Amphiarai. & seq. **e** Certissima responsa daret.] Cicero d. loco. Statius libro 7. Pausanias d. lib. 1. & 2. Amphiarum coniectandi somnij solertissimum fuisse ostendit his verbis, Constat illum somniorum diuinatione tradita, tum demum in deorum numerum relatum. Consulendi quidem causa qui accedunt, lustrantur omnes. Pro piaculo res diuina est, quã cū Amphiarao ipsi faciūt, tum caeteris, quorum in eadè ara inscripta sunt nomina. Deinde arietem immolant, cuius substrata pelle dormientes, nocturna visa expectant.

f Quae quidem in somnis.] Pausanias d. lib. 1. Et huius quoque meminit Herodotus lib. 8. & Philostratus in vita Apollonij, lib. 2. ca. 14. vbi sacerdotibus eos, qui responsa accipere volunt, integrum diem à cibo, à vino autè triduo iubent abstinere, vt pura expurgataq; anima ostensorum rationes colligere melius possint.

g Eratque publica constitutione sancitum.] Herodotus d. lib. 8.

Fons in Amphiarai templo.

Ara Arda li.

Trophonij & Amphiarai templo. Thebae diuersa.

plo nullus Thebanus obdormisceret, aut vaticinaretur. h Fons quoque in eo visebatur, ad quem qui accepto oraculo morbo leuabantur, argentum & aurum signatum mittere tenebantur. i Apud Canopum quoque in templo Serapis, k & in phano Pasiphaes, & in Pergamo Aesculapij, m atque in Narbaca apud Hyrcanos oracula pariter ex somniis edebantur. n & apud Troezenos Ardali ara, in qua Somno & Musis immolabatur: quique respoisa accipiunt, integrum diem a cibo, a vino autem triduum abstinere conuenit. o a quibus edita fors olim Mardonio fuit, qua contra Spartanos in acie pugnans occubuit. Quibus quidem oraculis populi omnes caeca opinione ducti, tantum fidei dedere, ut eorum responsis moniti, saeuientes tempestates & praelia vitasse credantur. Quod quidem p Amphiarai templum in Attica: q Trophonij vero apud Thebas Boeotiae fuit, r a Cadmo (ut dicitur) conditas, s Bacchi & Herculis patriam, t quas Alexander Macedo diruit, ciuibus sub corona venudatis, v quae εστώπωνλαι dictae sunt, quae ci-

ANNOTATIONES.

h Fons quoque in eo visebatur.] Pausanias d. lib. 1. Est etiam, ait, apud Oropios fons templo proximus, quem Amphiarai nuncupant: ad quem neque diuinam rem faciunt, neque aut ad lustrandum, aut ad manus lauandas, aqua ea uti fas putant. Solum, qui morbo, oraculi monitu, leuati fuerint, signatum aurum, argentumve, more maiorum, in fontem abiiciunt.

i Apud Canopum quoque in templo Serapis.] Strabo lib. 17.

k Et in phano Pasiphaes.] Plutarchus tum in vita Agidis, tum Cleomenis.

l Et in Pergamo Aesculapij.] Pausanias lib. 4. Nam & hic Pergameus & Pergamenus dictus est. Martial. lib. 9. epig. 17. de coma Earini, Consilium formae speculum, dulcesq; capillos Pergameo posuit dona sacra Deo.

m Statius de eadem Euarini coma loquens Syluarum lib. 3. Sylua 4. Pergameas intrasse domos, ubi maximus agris Auxiliator adest, & festinantia sistens Fata, saluifero mitis Deus incubat angui.

n Et Q. Serenus Santicus statim post princ. Tuq; potens artis, reduces qui tradere vias Nosti, atq; in caelum manes reuocare sepultos, Qui colis Aegeas, qui Pergama, quiq; Epidaurum.

o Atque in Narbaca apud Hyrcanos.] Strabo lib. 11. Hic etiam Narbaca ciuitas est, in qua oraculum est eorum, qui ex insomniis respondent.

p Et apud Troezenos Ardali ara.] Pausanias lib. 2. qui de Corinthiacis est. & Stephanus in lib. de Urbibus.

q A quibus edita fors olim Mardonio.] Plutarchus in Aristide.

r Amphiarai templum in Attica.] Pausanias lib. 1. qui Attica inscribitur.

s Trophonij vero apud Thebas Boeotiae.] Herodotus lib. 8. Strabo lib. 9.

t A Cadmo, ut dicitur, conditas.] Diodorus Siculus lib. 5. cap. 2. in princip. & lib. 6. cap. 11. & Lactantius Placidus in lib. 7. Thebaidos Statij. Et hinc illas Cadmeas vocat Homerus Iliados lib. 5.

v Quae εστώπωνλαι dictae sunt.] Id est, septem portarum. Homerus lib. 4. Iliados, ημεις η̄ θε̄ης ε̄στω̄πωνλαῑ ε̄πειπύλοιο.

w Nos etiam Thebarum sedē cepimus septem portarum. Ouidius lib. 13. Metamor. de eadem, Vrbs erat & septem posses ostendere portas, Hae pro nomine erant, & quae foret illa docebant.

x Et Pindarus saepe tum in Nemaeis, Ode 9. tum in Isthmiis Ode prima ad fin. & Hesiodus lib. 1. Operum & dierum, ε̄φ̄ ε̄παιπύλω̄ θε̄η̄ κᾱδ̄μη̄δ̄ῑ γᾱη̄.

y Cur tacui Thebas & mutua vulnera fratrum? Et septem portas sub duce quamque suos Et Statius lib. 3. Thebaidos, volens ostendere Nio- bem quatuordecim filios habuisse ait, — Miseroq; tumultu Bina per ingentes stipabant funera portas. Et rursum paulo ante, — Tunc visa leuari Culmina, septenaq; iugo concurrere porta.

z Quas nonnulli Heliopolim.] Diodorus Siculus lib. 1. ca. 2. & lib. 3. ca. 1. Herodotus autem lib. 2. dicit Heliopolim distare a Thebis Aegyptiis spacio quatuor millium octogintorum & sexaginta stadiorum: verum Strabo d. lib. 17. non Heliopolim, sed Dipolim vocat. Et de his Thebis vide praeterea Pomp. Melam lib. 1.

a Quae ciuitas a Busiri.] Id vsque ad versu. Aliae in Thessalia est Diodori Siculi lib. 1. ca. 2.

b Aliae in Thessalia.] Apud Solinum lib. 13. aut aliorum comput. 14.

c Quae Phthioticae.] Apud Liuium 4. Decad. lib. 3. Thessalorum, inquit, genti, praeter libertatem concessam, Achaei Phthiotae dati, Thebis Phthioticis & Pharsalo excepto. Et eiusdem Decad. lib. 9. Thebas Phthias vnum maritimum emporium fuisse quondam Thessalis quaestuosum & frugiferum. Et 3. Decad. lib. 8. Incolabant urbem eam profugi ab Thebis Phthioticis. Et apud Strab. lib. 9. Thessalis apud Plinium lib. 4. ca. 8.

d In Lycia aliae Thebae, patria Andromaches.] Vnde illam Thebanam vocat Ouid. lib. 4. Tristium, eleg. 3. Nec cruciata minus, quam cum Thebana cruentum Hectors Thessalico vidit ab axe rari.

e Aliae iuxta Miletum.] Vide Stephanum in lib. de Urbibus.

f In Ionia.] Haec, ni fallor, sunt Thebae Dircae, vel Afopiae de quibus Strabo lib. 8.

g In Syria.] Stephanus in libro h In Attica & Cataonia.] de Urbibus.

i Et in Italia apud Lucanos.] Cato hanc interuisse tradit, & ex eo Plinius lib. 3. ca. 11. Fuere & aliae Thebae Corsicae cognominatae apud Iones iuxta Heliconem Plinio lib. 4. cap. 3. Aliae item a Libero conditae in Africa Diuo Hieronymo in epistola Diui Pauli ad Galatas, quas nunc dicit Thebesten vocari. Aliae item in Pamphylia Straboni libro 14. Stephanus autem in libro de Urbibus nouem Thebas annumerat.

k Praeter quod fuit Trophonij Iouis oraculum in Lebadia.] Herodotus lib. 8. Strabo lib. 4. Pausanias in Boeoticis. Liuius 5. Decad. lib. 5. Maximus Tyrius Sermo. 26. post princ. sic scribit, Sed in antro quoque Trophonij (nam & huius herois oraculum est circa Lebadiam urbem) qui daemone adire vellet, amictu induitur lineo, talarum purpureoque, libaque in manibus habens, supinus angusto ingreditur hostiolo: vbi vel visu, vel auditu consequitur, ut quum inde erepserit, sibi ipse interpretat ut scilicet fiat. Plutarchus in Sylla, Philostratus in vita Apollonij lib. 8. ca. 8. ex quo maxima pars horum, quae hic Alexander dicit, sumpta est.

l Et de Thebis Hypoplacis Strabo lib. 13.

m Et de Thebis Hypoplacis Strabo lib. 13.

n Et de Thebis Hypoplacis Strabo lib. 13.

o Et de Thebis Hypoplacis Strabo lib. 13.

p Et de Thebis Hypoplacis Strabo lib. 13.

q Et de Thebis Hypoplacis Strabo lib. 13.

r Et de Thebis Hypoplacis Strabo lib. 13.

s Et de Thebis Hypoplacis Strabo lib. 13.

t Et de Thebis Hypoplacis Strabo lib. 13.

u Et de Thebis Hypoplacis Strabo lib. 13.

v Et de Thebis Hypoplacis Strabo lib. 13.

w Et de Thebis Hypoplacis Strabo lib. 13.

uitas iuxta Magnesium & Thessaliam haud longe a mari sita est: vbi Trophonij oraculum multi nominis, qui quum a Boeotiis de Thebano bello consuleretur, ibique res diuina fieret, x gallos gallinaceos perpetim cecinisse ferunt, quo concentu Thebanis insignis victoria praedicta fuit. y Aliae vero Thebae in Aegypto fuere in regione Thebaida † εκατόμυλαι, z quas nonnulli Heliopolim, plerique Thebas dixere, a quae ciuitas a Busiri condita, stadiorum centumquadraginta ambitu ferebatur. b Aliae in Thessalia iuxta Amphisum amnem, quae Phthioticae dictae. Et in c Lycia aliae Thebae, patria Andromedes. d Aliae iuxta Miletum: in e Ionia quoque in f Syria, h in Attica, Cataonia, & in i Italia apud Lucanos Thebae fuisse traduntur. k Praeter quod fuit Trophonij Iouis oraculum in Lebadia Boeotiae, in hiatu subterraneo, tetro & horrido, imo & angusto recessu, ad quem scalis descensus erat: quod consulentes magnis difficultatibus descen-

Trophonij Iouis oraculum.

ANNOTATIONES.

accessimus, quod est huic disciplinae primarium studium Pausanias lib. 9. septem portarum nomina ponit.

x Gallos gallinaceos.] Cicero lib. 1. de Diuinatione, & Plinius lib. 10. ca. 21.

y Aliae vero Thebae in Aegypto.] Plinius lib. 36. ca. 8. & ca. 14. vbi tradit hoc totum oppidum pensile fuisse.

z εκατόμυλαι.] Id est centum portarum. Homerus lib. 9. Iliados, — ε̄στω̄πωνλαῑ θε̄η̄ κᾱδ̄μη̄δ̄ῑ γᾱη̄.

a Διγυπτιώσας, ὅθι πολλὰ ἰσθμοὶ ἐν κήμασιν αἰετῶν. αἰὲρ ἐκατόμυλοι εἰσι. — Id est, — Nec quanta Thebas Aegyptias, ubi multa in domibus opes iacent, Quae centum portarum sunt. —

b Et ex eo Strabo lib. 17. Diodorus Siculus lib. 1. ca. 2. Iuuenalis sat. 15. statim post princ.

c Atque vetus Thebae centum iacet obruta portis.

d Quas nonnulli Heliopolim.] Diodorus Siculus lib. 1. ca. 2. & lib. 3. ca. 1. Herodotus autem lib. 2. dicit Heliopolim distare a Thebis Aegyptiis spacio quatuor millium octogintorum & sexaginta stadiorum: verum Strabo d. lib. 17. non Heliopolim, sed Dipolim vocat. Et de his Thebis vide praeterea Pomp. Melam lib. 1.

e Quae ciuitas a Busiri.] Id vsque ad versu. Aliae in Thessalia est Diodori Siculi lib. 1. ca. 2.

f Aliae in Thessalia.] Apud Solinum lib. 13. aut aliorum comput. 14.

g Quae Phthioticae.] Apud Liuium 4. Decad. lib. 3. Thessalorum, inquit, genti, praeter libertatem concessam, Achaei Phthiotae dati, Thebis Phthioticis & Pharsalo excepto. Et eiusdem Decad. lib. 9. Thebas Phthias vnum maritimum emporium fuisse quondam Thessalis quaestuosum & frugiferum. Et 3. Decad. lib. 8. Incolabant urbem eam profugi ab Thebis Phthioticis. Et apud Strab. lib. 9. Thessalis apud Plinium lib. 4. ca. 8.

h In Lycia aliae Thebae, patria Andromaches.] Vnde illam Thebanam vocat Ouid. lib. 4. Tristium, eleg. 3.

i Nec cruciata minus, quam cum Thebana cruentum Hectors Thessalico vidit ab axe rari.

k Haec εστωπωνλαι dictae sunt Homero lib. 6. Iliados, vnde scribit, Andromacham Hectoris uxorem & Aetianactis matrem, natam esse ex Eetione Cilicibus imperante. Ex quo intelligis hic Cilicia,

non Lycia legendum esse. Versus Homeri hi sunt, Ανδρομάχη θυγάτηρ μεγαλήτορος Ἡλίου. Ἡλίω, ὅς ἐναίεν Ἰσσοπλάκω ὑληέσση, Θέβη Ἰσσοπλάκη, Κιλίκεος ἀνδρῶσιν ἀνάστων.

Id est, Andromache, filia magnanimi Eetionis: Qui quidem Eetion habitabat in Hypoplaco syluoso, Thebis in Hypoplacis, Cilicibus viris imperans.

Et paulo post, ἐκ τῶν πόλιν πέρεσεν Κιλίκων εὐνομεῖάσων Θηέλω ὑψίπυλον, κατὰ δὲ ἐντρῶεν Ἡλίωσιν.

Id est, Et ciuitatem deuastauit Cilicum bene habitam: Thebas celsiportas: interfecit autem Eetionem.

Vt interim non omitas eundem Homerum lib. 1. eiusdem operis, ἀρχόμεθ' ἐς Θηέλω ἱερὴν πόλιν Ἡλίουσιν.

Id est, Tuimus in Thebem sacram ciuitatem Eetionis.

Sed & de Thebis Hypoplacis Strabo lib. 13.

e Aliae iuxta Miletum.] Vide Stephanum in lib. de Urbibus.

f In Ionia.] Haec, ni fallor, sunt Thebae Dircae, vel Afopiae de quibus Strabo lib. 8.

g In Syria.] Stephanus in libro h In Attica & Cataonia.] de Urbibus.

i Et in Italia apud Lucanos.] Cato hanc interuisse tradit, & ex eo Plinius lib. 3. ca. 11. Fuere & aliae Thebae Corsicae cognominatae apud Iones iuxta Heliconem Plinio lib. 4. cap. 3. Aliae item a Libero conditae in Africa Diuo Hieronymo in epistola Diui Pauli ad Galatas, quas nunc dicit Thebesten vocari. Aliae item in Pamphylia Straboni libro 14. Stephanus autem in libro de Urbibus nouem Thebas annumerat.

k Praeter quod fuit Trophonij Iouis oraculum in Lebadia.] Herodotus lib. 8. Strabo lib. 4. Pausanias in Boeoticis. Liuius 5. Decad. lib. 5. Maximus Tyrius Sermo. 26. post princ. sic scribit, Sed in antro quoque Trophonij (nam & huius herois oraculum est circa Lebadiam urbem) qui daemone adire vellet, amictu induitur lineo, talarum purpureoque, libaque in manibus habens, supinus angusto ingreditur hostiolo: vbi vel visu, vel auditu consequitur, ut quum inde erepserit, sibi ipse interpretat ut scilicet fiat. Plutarchus in Sylla, Philostratus in vita Apollonij lib. 8. ca. 8. ex quo maxima pars horum, quae hic Alexander dicit, sumpta est.

Ex Trophoni an- tro reversi semper tri- stes. Letha fons. Memoria fons. Thasiorū vina. Trophonij statua. Iouis Ammonij ora- culum.

Ceremo- niæ Ioui Ammonio exhibita atque eius imago.

dere nudos, aut in veste alba, & lineo vel purpureo amiculo, placentasque lemuri- bus offerre oportebat, ne quo periculo forent aut noxæ, haustoque oraculo, per alium ter- ræ hiatus ad superiora niti. In quo illud proditur mirum, eum qui post consultum oraculum inde digressus foret, animo semper afflicto & iacenti, nunquam ridere soli- tum esse: iuxta quod duo fontes visebantur, alter Lethæ, cuius aquam descensuri si haurirent, omnium daretur obliuio: alter Memoria, ex cuius haustu, omnium quæ vn- quam vidisset, recordatio subiret. Sicut Thasius duo vini genera nasci produntur, alterum quod somnum conciliaret, alterum quod fugaret. Ipsi vero statua non in templo, sed in tumulo nimis edito visebatur, quæ ferreis obeliscis obsepta erat. Fuit quoque ultra Cyrenem in extimo sinu apud Garamantes Iouis Ammonis augustissi- mum & antiquissimum oraculum, in vastis solitudinibus & campis torridis, siccitate sterili, ac nudo solo: ad quod sole exurente, æstu flagrantissimo, per immensas arena- rum moles, vastamque planitiem calore & siti infestam, vix iter cuiquam tolerabile fuit: siquidem ventus eas sicut fluctus nunc huc, nunc illuc agitare, & campos velut maria infestare solet: nubes enim pulveres vehit, & fœda tempestate vexat. Post quæ, nemus frequenti sylva oleæque, & proceris arboribus, fontibusque passim mananti- bus amœnum, in mediis arenis & situ arido haud plus quadraginta stadiorum oraculi septa claudebat: ultra verò latè deserta regio, vestigio humano inaccessa. Circa verò Ammonij passim loca incolunt. Ipse verò Ammon hircino capite & pelle amictus multis ceremoniis colebatur. Hunc sacerdotes, quum responsa petunt, aurato nau-

ANNOTATIONES.

I In quo illud proditur. Imò verò Pausanias in Bœoticis scribit, digressos ab antro respicere paulò post, & pristinam mentem cum risu recipere. m iuxta quod duo fontes. Hæc vsque ad ver- ficul. Sicut Thasius sunt Plinij lib. 31. c. 2. Pausanias loco proximè citato hæc scribit, Sũt fontes duo inter se proximi. Bibenda illic est Lethes, quæ dicitur aqua, quò cunctorum ei, quæ memoria comple- tebatur, obliuio contingat: Mnemosynes deinde, id est, Memoria, aquas potat, vt ne mens effluat, quominus, quæ intra ea penetralia viderit, omnia memoria contineat. n Sicut Thasius. Theophrastus Historiæ plantarum lib. 9. c. 20. ad finem, Apud Thasium, inquit, vinum somnificum arte quadã conficitur: & aliud, quod potum vigilantissimos facit. Plinius lib. 14. ca. 18. Thasios duo genera vini facere proditur: Vnum quo somnus conciliatur, alterum quo fugetur. o Ipsi verò statua. Rediit ad Trophonium: idque est ex Philostrato & Pausania vbi suprã. p Apud Garamantes. Vnde Garamanticus di- ctus est Siliio Italico lib. 14.

For pater afflicto, fer, ait, Garamantice vates Rebus opem: inq, italos da certa sfunderetela. q Iouis Ammonis. De huiusmodi Ammone Herodotus lib. 2. & lib. 4. Diodorus Siculus lib. 4. cap. vltim. Strabo lib. 17. qui scribit hoc oraculum suo tempore omnino defecisse. Pomponius Mela lib. 1. c. 7. vbi Cyrenaicam describit. Lucanus lib. 9. Ventum erat ad templũ Libycis quod gentibus vnum Inculti Garamantes habent: stat corniger illic Iuppiter, vt memorat, sed non aut fulmina vibrans, Aut similis nostro: sed tortis cornibus Ammon. Silius Italicus lib. 3. in princ. Qua sublimis sedens Cyrbais æmulus antris Inter anhelantes Garamantas corniger Ammon

Fatidico pandit venientia secula luco. Et in fine eiusdem libri, Hic vbi nunc aras lucosq, videtis opacos, Ductore electo gregis (admirabile dictu) Lanigeri capitis media inter cornua perstans, Marmaricis ales populis responsa canebat. Solinus cap. 40. Plutarchus in Alexandro. Quintus Curtius lib. 4. Arrianus lib. de Gestis Alexan. 3. Ser- uius in 4. lib. Aeneid. Virgilij ibi, Hic Ammone satius raptæ Garamantide nympha. Lactantius Placidus in lib. 3. Thebaidos Statij ibi, Caonias sonuisse tibi: licet aridus Ammon Inuideat. r Per immensas arenarum moles. Nam, vt inquit Seruius loco nuper citato, inde nomen sum- pfit, quia ἀμμο arena est. s Fontibusque. Hæc sunt verba Quinti Curtij d. lib. 4. t Ipse verò Ammon. Herodotus tum lib. 2. tum lib. 4. Macrobius lib. 1. cap. 21. Festus Pompeius lib. 8. Eustarnius in Dionysium de Situ orbis. Seruius in eum locum lib. 4. Aeneidos, Frotinus ad Regem cursus detorquet Hiarbam. Qui locus in memoriam reuocat id, quod scribit Plinius lib. 37. cap. 10. Lapidem quendam vocati, Hammonis cornu inter sacratissimas Aethiopiæ gemmas, aureo colore, arietini cornu effigiem red- dentem, promittentemque prædiuina somnia re- præsentare. v Hunc sacerdotes. Curtius d. lib. 4. Hunc, in- quit, cum responsum petitur, nauigio aurato gestant sacerdotes, cum multis argenteis pateris ab vtroque nauigij latere pendentibus. Sequuntur matronæ vir- ginelque, partio more inconditum quoddam car- men canentes, quo propiciari Iouem credunt, vt certum edat oraculum.

x Sed

gio vestire, & patrium carmen canere, eoque propitiato, petentibus responsa dare so- lebant, quæ non verbis, sed nutu signisque subobscuris ab Ammone edebantur. Quod quidem ad tantæ maiestatis fastigium venit, vt illuc post Cambysem, Alexan- drum Macedonem, per ingentes ætus, omni tractu sitiente, penetrassè, pro miraculo fuerit. In Aegypto quoque Apis oraculum omnium sermone celebratur. erat enim bos, qui & Serapis dictus, corpore niger, candida fronte, in tergore alba nota insignis duplicibus pillis in cauda, & lingua cantharo notatus, quem certos vitæ annos exce- dere non licebat. Hunc in lacum demersum Aegyptij, indicto iustitio, veste abscessa, & laceratis crinibus defunctum plangebant: inuento verò, mirificè latabantur. Res- ponsa autem dare non vt reliqua oracula solitus, sed si manu oblatum pabulum sum- pisset à consulentibus, secundos euentus, atque omnia prospera decernebat. si verò abnueret, in dubio malo & memorandis cladibus casura diuinabat. Ideo quum à Ger- manico pabulum oblatum tenuisset, funestum omen & indubiam necem, quæ paulò post sequuta est, prænucciavit. A Tenedis verò seruatum est, prægnantè vaccam enu- triri, cui veluti puerperæ famulantur. Apud Aethiopes gens est (Nubas vocant) & in Aphrica Ptoembari, quibus regis vice, canis dominatur, quæ mirificè obseruat ex illius motu & nutu imperia, & quæ sint placita augurantes. Persis quoque (vt autor est Ari- stophanes) aliquando gallus regis vice præfuit & imperitavit. Sed præter hæc coracula, quæ augustissima & sancta habita sunt, templa quoq; diuitiis & sanctitate inclyta præcipua celebrantur: in Græcia, Olympij: in Arabia, Triphili: in Cydonia, Dictæi: in Alexan- dria, Iouis Sinopitæ: in Libya & Andro Dionysij: in Epidauro, Aesculapij: in Isthmo

Apis ora- culum & eius for- ma.

Responsa Apis.

Tenedij. Aethiopes Ptoembari.

Persa. Templa diuitiis & sanctitate inclyta.

ANNOTATIONES.

x Sed nutu signisque obscuris. Strabo lib. 17. Hinc Seruius vbi suprã, dicit illius simulachrum capite arietino fuisse. y In Aegypto. Strabo lib. 17. Plinius lib. 8. c. 46. Statius lib. 3. Thebaidos ibi, Niluacumq, pecus, patrioq, equalis honori Branchus. Et ibi Lactantius interpres, Apim, inquit, dicit tau- rum lunatum Iſidis, quòd Aegyptiis motu corporis sui & quibusdam signis futura prædicit. Solinus in Polyhistor cap. 45. Pomponius Mela lib. 1. cap. 9. vbi de Aegypto. z Apud Aethiopes. Aelianus Historiæ anima- lium, lib. 3. c. 17. a Et in Aphrica Ptoembari. Plinius lib. 6. ca. 30. At ex Aphricæ parte Ptoembari, Ptoemphanæ, qui canem pro Rege habent, motu eius imperia augurantes. Solinus cap. 43. His proximi, inquit, summam regiæ potestatis cani tradunt, de cuius motibus quidnam imperitet, augurantur. Cicero autem lib. 1. de Legibus, tradit gentes esse quæ ca- nem, vt Deum colunt. Vide eundem libro 1. de Na- tura Deorum. b Persis quoque, vt author est Aristopha- nes. In Fabula, cui titulus ὄρνιθες id est, de Auiibus, ὡς δὲ ἄχι, ἑοὶ τὰν λω τὴν ἀνθρώπων ἤρχον τοπαλαῖον ἀλλ' ὄρνιθες, καὶ σασιλευον ποσσὶ ἐστὶ τεκμηρια τῶτων, ἀντίκα δὲ ὑμῖν πρῶτ' ἐπὶ δὴ ξω τὴν ἀλεωρόον ὡς ἐτυράνη, ἤρχε τετρασῶν πῶτων πάντων, Δαρεία χ' Μεγαθύξ, ὅς τε καλεῖται Περσικὸς ὄρνις, ἀπὸ τὴν δὲ χῆς ἐτ' ἐκάνης. Id est, Quod autem non Dei igitur hominibus imperavit antiquitus,

Sed aues & regnabant, multa sunt signa horum: Statim autem vobis primum ostendam gallum, quòd regnabat, Imperabatq, Persis primum omnibus, Dario & Me- gabyzò, Quare vocatur Persica auis, à dominatione adhuc illa.

c In Græcia, Olympij. Vide paulò infrã. d In Arabia, Triphylia. Diodorus Siculus lib. 6. cap. 10. e In Epidauro Aesculapij. Plinius lib. 4. cap. 5. In Saronico, inquit, Epidaurum oppidum, Aescu- lapij delubro celebre. Strabo lib. 8. Epidaurus non parum insignis est ciuitas, præsertim ex Aesculapij claritate nobilitata, quem varia morborum genera curasse somniati sunt homines. Erat verò templum ægotantium multitudine vsquequaque refertum, pendentibusque tabellis, in quibus sanati languores erant inscripti. Solinus cap. 2. Epidaurum decus est Eſculapij sacellum, cui incubantes ægritudinum re- media capessunt de monitis somniorum. Meminit Aristophanes in Pluto, & Plautus in Curculione, actus 2. scena 1. in prin. his verbis, Migrare certu' st iam nunc è phano foras, Quando Aesculapi ita sentio sententiam: Vt qui me nihili faciat, nec saluom velit. Valetudo decreuit, accrescit labor: Nam iam, quasi zona, liene cinctus ambulo: Geminos in ventre habere vidcor filios. Hinc Epidaurus dictus est Ouidio lib. 15. Metamor. Aequore placato patrias Epidaurius aras Linquit. f In Isthmo. Vnde Isthmius dictus est. Strabo lib. 8. Ad Schœnunteum portum augustissima Isthmi tellus est, quã nauigia transuectantur, vbi est Neptu- ni pha

*Vide
Strabonē
libro 7.

& ^u Tēnaro, ^h Sumio Eubœæ, ^{atque} Artica ^e & Calabris, Neptuniⁱ in Acarnania,
* Apollinis Actij: in ^m Claro, ⁿ Actio ^o & Leucade, ^f Lycia & ^a Selenuntia, Apollinis:

ANNO TATIONES.

ni phanum Isthmij. Et eodem libro. In Isthmo Neptuni, quem Isthmium vocant, templum eminet, piceatum arborū lūco circumclusum, vbi Isthmios ludos celebratos, Corinthij celebrare soliti sunt. Solinus c. 12. Pausanias in Corinthiacis, & Laconicis. g Et Tēnaro.] Vnde Tēnarius Neptunus dictus, vt Suidas tradit. Est autem Tēnarius auctore Seruio in lib. 4. Georg. promontorium Laconia, circa finem Maleæ, vbi inferiorum dicitur esse descensus. Virgil. d. lib. 4. de descensu Orphei ad inferos,

*Tēnarias etiam fauces, alta hostia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus, manesq; adiit Regemq; tremendum,
Nesciaq; humanis precibus mansuescere corda.*

Hinc igitur Tēnarius Deus Neptunus dictus Propertio lib. 1. eleg. 13. ad Gallum,

*Non sic Aetonia Salmonida mistus Enipeo.
Tēnarius facili presit amore Deus.*

Vnde Tēnarium malum in proverbium abiit, de quo Erasinus Chiliad. 3. cent. 7. c. 85.

h Sumio Eubœæ.] Herodotus lib. 7. Polymnia, scribit templum Neptuni cognomine Liberatoris in Euboicis ad Artemisum structum esse.

i Atque Attica.] Pausan. lib. 1. qui de Atticis est. k Et Calabris, Neptuni.] Plutarchus in Demosthene, scribit, Demosthenem confugisse in Calabriam ad templum Neptuni. Quod & ipsum ante scripserat Pomp. Mela lib. 2. cap. 7. vbi de Mediterraneo maris insulis. Attamen aduertit quod plerique omnes codices Plutarchi & alijs viri minimè indocti Calabriam Aegei referunt, pro Calauria falso: putoque hic legendum Calauria ex Pausania in Atticis Strabone lib. 8. Ouidio lib. Metamor. 10. & Mela hoc loco posteriore, cuius hæc sunt verba, Troëzonio Calauria inter ignobiles, alias leto Demosthenis nobilis.

l In Acarnania Apollinis Actij.] Stephanus de Viribus.

m In Claro.] Posset videri Alexandrum debuisse dicere in Colophone, vbi est Clarij Apollinis oraculum apud Plinium lib. 2. cap. 103. in cuius Clarij specu lucana est, cuius potu mira redduntur oracula, bibentium breuiore vita. Solinum cap. 43. aut aliorum supputatione 53. Non longè Epheso Colophon ciuitas nobilis oraculo Clarij Apollinis. Vide tamen Pomponium Melam lib. 1. ca. 17. de Ionia. Plinium lib. 5. cap. 29. & Iamblichum de Mysterijs Aegyptiorum. Et de hoc quoque oraculo est illud Virgilij lib. 3. Aeneidos,

Qui tripodas, Clarij lauros, qui sydera sentis.

Vbi Seruius dicit, Clarium oppidum est in finibus Colophoniorum: vnde Apollo Clarius: & per lauros oraculum intelligit. Id quod facit pro Alexandro: nisi quod pro Claro, Clario debuit dicere: nisi hic mendum sit, quod magis credo: nam postea Clario dicit. Et de hoc quoque Statius libro octauo Thebaidos,

*Nec Clarias hac luce fores, Didymæq; quisquam
Limina.*

Cæterum Strabo lib. 14. scribit ante Colophonem, ciuitatem Ionicam Apollinis Clarij, lucum esse: moxque Clarum, non Clarium vocat locū ipsum, vt proinde intelligas Clarum & Clarium indifferenter vocari. Apollo apud Ouidium Metamorph. lib. 1. artificiosè potetiam suam commemorans, ait,

Mihi Delphica tellus

Et Claros, & Tenedos, Pataraeq; regia seruit.

n Actio.] Actæ Apollinis oraculum memorat Strabo lib. 13. Et hinc Actius Apollo dictus Virgilio libro 8.

Actius hæc cernens arcum tendebat Apollo.

Desuper.

Et Propertius lib. 4. eleg. 6. de Pugna Actiaca nauili. qua totam historiam complexus est, quæ apud scriptores est celebratissima,

*Actius hinc traxit Phæbus monumenta, quod eius
Vna decem vicit missa sagitta rates.*

Callimachus apud Hyginum, de Argo, in finibus Magnesiæ ad Actij Apollinis templum, quod Argonautæ proficiscentes statuiffe existimatur, Argon constructam fuisse dicit. Cæterum Actium (auctore Dione Romanæ historiae, lib. 50.) Apollinis templum est è regione portuum, qui sunt apud Nicopolim, ante fauces sinus Ambracij situm: qui sinus per angustias longè sese effundens, ipse, & qui ante eum positi sunt loci, appellendis nauibus, stationique sunt commodatissimi. Hoc templum Cæsar Octavius, vt idem Dion scribit, lib. 51. in princip. maius extruxit, & ludos Musicos & Gymnicos, & equestre certamen cum sacro quinquenniali, eidem Apol. constituit, & nauium genera vsque ad decemem & captis nauibus consecrauit.

o Et Leucade.] Idem Apollo à Leucade promontorio Leucadius Deus dictus est. Propertius lib. 3. eleg. 10. tit. Fœminas imperare amantibus, in fi.

Leucadius versas acies memorabit Apollo:

Tantum operis belli sustulit vna dies.

Quidius lib. Tritium 3. eleg. 1. reddēs rationem cur Augulli ianua lauro velaretur, & ea Augustus coronaretur,

An quia perpetuos meruit domus ista triumphos?

An quia Leucadij semper amata Deo est?

Et lib. 5. eleg. 3.

Vel rapide flammis vrar patienter in Aetnae,

Vel freta Leucadij mittar in alta Dei.

Et Sappho apud Ouidium,

Phæbus ab excelso, quantum pater, aspicit equor:

Actæum populi, Leucadiumq; vocant.

Strabo lib. 8. scribit, Corinthios Leucadem in insula formam redegitte: & habere Apollinis Leucate phanum, ibique saltum fieri, qui ad sedandos amores valere creditur. Quo in loco Sappho prima dicitur, superbe ab excelsa se deiecit petra, stimulatè Cupidine. Insula hæc Leucata, mutato nomine, Leucada vocata est: reddiq; rationem ibi idem Strabo p Lycia.] Vt supra dictum est.

q Et Selenuntia.] Strabo lib. 10. post princ. Fuit & Selenuncij, inquit, Apollinis oraculum. Verum Hellopienses

in Cappadocia, Bellonæ: in eademque, & ^o Ionia atque ^o Epheso, Dianæ: in Halicarnasso, Mineruæ: in ^o Papho, Veneris: in ^o Bosphoro, Apaturia: in ^o Cypro, Acreæ Veneris: in ^o Locris, Proserpinæ: in ^o Achaia ^o & Catina, Cereris: in ^o Samo, ^o Argis, ^o Metaponto, & in ^o Lucania, Iunonis. Sed quod est de Olympio dictum, hoc templum ^h in agro Pisano fuit, haud procul ab Elide, ante quod Lucus agresti olea confitus, & stadium omnium maximum, iuxta quod Alpheus præterfluens ex Arcadia, mare ingreditur. In phano autem Iouis Triphili, columna ex solido auro multo æuo vetusta, cum titulis rerum gestarum sacrata visebatur, quam ipsum Iouem statuiffe ferunt.

ANNO TATIONES.

Hellopienses Isthia transfulerunt, & urbem amplissimam reddiderunt, violentius ingruente tyranno Philistide, post rem apud Leudram gestam. Alia Apollinis oracula videbis infra in fi.

r In Cappadocia, Bellonæ.] Strabo lib. 12. non multo post princip. vbi de Cappadocia loquitur, sic ait, In Antituro conualles sunt profundæ & angustæ, in quibus sunt Comana ciuitas memoratu digna & Bellonæ fanum, quod illi Comana vocant.

s Et Ionia.] Pausanias in Achaicis.

t Atque Epheso Dianæ.] Solinus ca. 53. Epheso decus templum Dianæ, Amazonum fabrica adeo magnificentum, vt Xerxes cum omnia Asiatica templa igni daret, huic vni pepercerit. Plinius lib. 36. cap. 14. templum hoc Dianæ ita describit, Magnificentia vera admiratio extat templum Ephesæ Dianæ ducentis viginti annis factum à tota Asia. In solo id palustri fecere, ne terræ motus sentiret, aut hiatus timeret. Rursus ne in lubrico atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, antè calcatis ea substatuere carbonibus, dein velleribus lanæ. A quibus autem & qua materia constructum sit, scribit idem Plinius cap. 40. lib. 16. & alibi. Fuisse etiam ab Amazonibus conditum auctor est etiam Mela lib. 1. cap. 17. Ibi Ephesus & Dianæ clarissimum templum, quod Amazones Asia potitæ consecrassent traduntur. quod confirmat Iustinus lib. 2. Meminit etiam huius templi D. Lucas Aëtorum cap. 19. Adde & Ortygia insula ipsius Dianæ ex Diodoro Siculo lib. 6. cap. 2. post princ. Diana, inquit, in Syracusis insulam à diis accepit Ortygiam ab ea tum oraculorum responso, tum voce nominatam.

v In Halicarnasso, Mineruæ.] Herodot. lib. 13. x In Papho, Veneris.] Cornelius Tacitus libro 18. quem locum iam adduximus supra hoc eodem cap. vbi de Veneris Paphiæ ara. Suetonius in Tito, cap. 5. Adeoque, inquit, Paphiæ Veneris oraculo, dum de navigatione consuluit, etiam de imperij spe confirmatus est. Virgil. lib. 1. Aeneidos de Veneris loquens,

Ipsa Paphum sublimis abit, sedesq; reuifit

Lata suas, vbi templum illi, centumq; Sabæo

Ture calent ara, fertisq; recentibus halant.

Strabo lib. 14. non procul à fine, Paphum & Palæpaphum celebrat, Paphum quidem ab Agenore conditam: Palæpaphum verò vetustiorum, Veneris templo illustrem.

y In Bosphoro, Apaturia.] Scribit Pausanias in Corinthiacis Aethram compressam à Neptuno: eam ob rem Aethram Mineruæ Apaturia delubrum, quasi Fallacis dixeris, dedicasse, insulamque Sphæria, quæ antè dicebatur, Sacram nominallè:

Instituiffe eandem, vt Troëzeniorum virgines ante nuptias zonam Apaturia Mineruæ dicarent, z In Cypro, Acreæ Veneris.] Strabo libro 14. de Cypro loquens, scribit, Môtis summum Olympum dici, vbi Veneris Acreæ templum est, quod nec videre, nec adire mulieribus licet. De Iunonis autem Acreæ oraculo videbis postea in fi.

a In Locris, Proserpinæ.] Titus Liuius 3. Dec. lib. 9. in egregia illa Locrensi oratione, Fanum est apud nos Proserpinæ, de cuius sanctitate templi credo aliquam famam ad vos peruenisse Pyrrhi bello: qui cum ex Sicilia rediens Locros classe præterueheretur, inter alta scæda, quæ propter fidem nostram erga vos in ciuitatem nostram facinora edidit, thesauros quoque Proserpinæ intactos ad eam diem, spoliavit: atque ita pecunia in naucs imposita, ipse terra est profectus. Quid ergo euenit P. C. clasis postero die scedissima tempestate lacerata, omnesque naues, quæ sacram pecuniam habebant, in littora nostra eiectæ sunt: qua tanta clade edoctus tandem deos esse superbissimus Rex, pecuniam omnem inquisitam in thesauros Proserpinæ referri iussit. Valerius Maximus lib. 1. c. 2. de Neglecta religione. Lactantius lib. 2. c. 8.

b In Achaia.] Plutarchus in Iside & Osiride, & alij, quos statim citabo.

c Et Catina.] Vnde Catinensis Ceres dicta ab oppido Sicilia Aetnæ propinquo, vt ostendit Lactantius lib. 2. cap. 4. Cuius tanta fuit religio, vt adire templi eius secreta penetralia nefas esset.

d In Samo.] Diodorus Siculus lib. 6. cap. 11. Pausanias in Achaicis. Torrellianus in Apologetico, cap. 24.

e Argis.] Pausanias in Atticis & Corinthiacis.

f Metaponto.] Plinius lib. 14. cap. 1. Metaponti templum Iunonis virgineis columnis stetit. De hoc etiam paulò post dicitur in verbo, Metapontinæ Iunonis.

g Et in Lucania, Iunonis.] Strabo lib. 6. in prin. & Plutarch. in Pompeio.

h In Agro Pisano.] Strabo lib. 8.

i In phano autem Iouis Triphili.] Diodorus Siculus lib. 6. cap. 10. in fi. dicit, Iouis Triphili sacerdotes scripta ostendere quædam ab Ioue relicta, quo tempore templum construxit, scribit præterea patriam illam refertam esse auro, argento, ære, stanno, ferro: quorum nil extra insulam asportari licet: & alia multa. Sed nihil de Columna aurea. Verum Lactantius Diuinarum institutionum, lib. 1. cap. 11. huius columnæ meminit, his verbis, Antiquus auctor Euhemerus, qui fuit ex ciuitate Messana, res gestas Iouis & cæterorum, qui dii putantur, collegit,

Templum
in Olympio.
Columna
in templo
Iouis Triphili.

Templum
Acreæ Ve-
neris &
Eunoſti
mulieri-
bus adire
neſas.
Perſicæ
Dianæ
phanum.

Fons in A-
chaia Ce-
reris templo

Acrae verò Veneris templum mulieribus nec videre, nec adire fas est.¹ Sicut Eunoſti phanum in Tanagra adeò mulieribus interdictum fuit, vt si quo infortunio aut vaſtitate Tanagrai opprimerentur, diligenter inquirerent, nequa mulier conſultò aut caſu templo appropinquaret.^m Caſtabalis Perſicæ Dianæ phanum tantæ fuit religio- nis, vt illic dicatae virgines (quod vix credi poteſt) ſuper prunas nudis pedibus ambu- lent innoxiae: ⁿ ſicut in templo Feroniæ ſuper ignem afflati numine incedebant: ^o & ad montem Soraëtis, familiae quas Hirpias vocant, ſuper incenſam ſtruem inſultabant impunè, ^p quibus perpetuo ſenatusconſulto vacatio munerum data eſt. ^q In Achaie autem Cereris templo fons manat cæmoniis facer, in quem grauiore morbo impli- citi introſpicientes, ſpeculo in fontem demifſo, euenta valetudinis internofcant: ſicut Trallibus in antro Charonio, ^s & apud Aegyptios in Iſidis, ^t & in Melopide ſemidee templo in Bubafſto, ab agròtis valetudinis remedia inſomniis præſciuntur. Fuitque mos, vt hi qui morbis leuari meruiſſent, remedia, & qua curatione leuarentur, ^v in æde

ANNO TATIONES.

hiſtoriamque contexuit ex titulis & inſcriptionibus ſacris, quæ in antiquiſſimis templis habebantur, maxi- mèque in phano Iouis Triphiliij, vbi auream col- umnam poſita eſſe ab ipſo Ioue, titulus indicabat: in qua columna geſta ſua perſcripſit, vt monumen- ta eſſent poſteris rerum ſuarum.

k Acrae verò Veneris templum.] Diſtum eſt ſuprà ex Strab. lib. 14. non multò antè.

l Sicut Eunoſti phanum.] Plutarchus Proble. 153. Sed & in Italia olim ſacro Herculis mulieribus intereſſe non licebat, ex Macrobio lib. 1. c. 12.

m Caſtabalis Perſicæ Dianæ phanum.] Stra- bo libro 12. non adeò multò poſt princ. Caſtabalis, inquit, eſt Dianæ Perſicæ phanum, vbi dicunt ſacras mulieres illeſas nudis pedibus ſuper prunas ingredi. n Sicut in templo Feroniæ.] Strabo lib. 5. Sub monte autem Soraëtæ vrbs eſt Feronia, quo nomi- ne & dea quædam nuncupatur, quam finitimi miro dignantur honore. Eodem in loco ipſius templum eſt mirificum ſacri genus habens. Nam qui eius nu- mine afflantur, nudis pedibus prunas, & copioſum inambulāt ſub hac dæmone, nulla læſione, cinerem.

o Et ad montem Soraëtis, familiae, quas Hir- pias vocant.] Plinius lib. 7. cap. 2. Haud procul vrbe Roina in Falifcorum agro familiae ſunt pau- cae, quæ vocantur Hirpiæ, quæ ſacrificio annuo, quod ſit ad montem Soraëtæ Apollini, ſuper am- buttam ligni ſtruem ambulantes non aduruntur. Et ex Plinio Solinus cap. 8. ſic ſcribit, Perpaucæ fami- liæ ſunt in agro Falifcorum, quos Hirpios vocant. Hi ſacrificium annuum ad Soraëtæ montē Apol- lini faciunt. Idque operantes geſtulationibus reli- gioſis impunè exultant, ardentibus lignorum ſtrui- bus, in honorem diuinæ rei flammas parcentibus. Cuius deuotionis miniſterium munificè Senatus honoratum, Hirpis perpetuò omnium munerum vacationem dedit. Hanc rem cecinit Virgil. libro 11. Aeneidos his verſibus,

*Summe deum ſanctis cuſtos Soraëtis Apollo,
Quem primi colimus, cui pineus ardor æreuo
Paſſiur, & medium freſi pietate per ignem
Cultores multa premimus veſtigia pruna.*

Super quo loco plura Seruius ad huius rei notitiam doctè tradit, inter quæ hæc ſcribit, Varro vbiq; expu- gnator religionis, ait, quum quoddam medicamen-

tum deſcriberet, Vt ſolent Hirpini, qui ambu- laturi per ignes medicamento plantas tingunt. Silius Ita- licus de eadem re ſic lib. 5. cenit,

*Tum Soraëtæ ſatum, præſtantem corpore, & armis
Aequanum noſcens, patrio cui ritus in aruo
Cum pius arcitenens accenſis gaudet aceruis,
Exta ter innocuos letum portare per ignes,
Sic in Apollinea ſemper veſtigia pruna
Inuolata teras, victorq; vaporis ad aras
Dona ſerenato referat veſtigia Phæbo.*

Strabo lib. 5. ſcribit ea ſacra non Phæbo, ſed Fero- niæ celebrari ſolita, vt diximus in præced. Hirpi autem Sabinorum lingua lupi vocantur. Lege Ser- uium vbi ſuprà.

p Quibus perpetuo ſenatusconſulto.] Pli- nius vbi ſuprà ad ea, quæ nuper adduximus ſubiun- git, Et ob id perpetuo S. C. militiæ, omniumque aliorum munerum vacationem habent. Solinus d. cap. 8.

q In Achaia autem Cereris templo.] Achææ legendum eſt ex Herodoto in Terſpicore. Pauſanias in Achaicis, Pro Cereris æde, inquit, fons eſt, qui à templo lapideo pariete ſecluditur: ad eum fontem per exteriorem tramitem deſcenditur. Ibi oraculum maximè veridicum eſt. Cognofcuntur ex eo non rerum omnium, ſed morborum duntaxat euenta. Speculum tenui ſuſpenſum filo demittunt, vt in fonte omnino non mergatur, ſed imo ambitu ſum- mam aquam contingat. Vbi odores adoleuerint, & ritè deam precati fuerint, inſpiciunt in ſpeculum, & ex eius imaginibus perituruſne an victurus is æger ſit, de quo conſuluerunt, diuinant. Neque la- tius huius aquæ diuinatio pater.

r Sicut in Trallibus in antro Charonio.] Strabo lib. 14.

s Et apud Aegyptios Iſidis.] Diodor. Siculus lib. 1. c. 2. tradit Iſidem in ſomnis opitulari palam eis, quos cenſuerit dignos.

t Et in Melopide.] Vide Iamblichum de My- ſterijs Aegyptiorum.

v In æde Aefculapij.] Strabo libro 8. de eo lo- quens, Erat verò templum ægrotantium multitu- dine vſquequaque reſertum, pendentibusque tabel- lis, in quibus ſanati languores erant inſcripti. Et de eo diſtum eſt ſuprà.

x Con

Aefculapij velut in albo proponerent, vt eſſent ſempiterno monumento, & cæteros exemplo iuuarent. ^x Contrariæ verò religionis Catinenſis Cereris, quàm Achaia, ſa- crarium fuit. ad illud enim viris accedere non licet, ſacra verò per mulieres miniſtrari, & virgines perſici ſolebant: cuius ſimulacrum non modò tangere, ſed ne videre quidè homini fas. ^y Samiæ autem Iunonis dignum ſua amplitudine templum, inter ſeptem orbis miracula adnumeratur, quod ab vrbe haud plus viginti ſtadiis aberat. ^z In La- cinia Iunonis ara miracula aſtingunt, vt cineres in ara perflantibus ventis immobiles maneat, ^a ſicut ara Veneris Paphiæ ſub paluſtri cælo nullis pluuiis humectatur. ^b Metapontinæ Iunonis templum hoc pro miraculo habuit, vt vitigineis columnis fulciretur. In Libya Liberi patris templum & oppidum ab vno eodemque bis inueniri negant. ^c Ephesiæ autem Dianæ ſupra omnium ſeculorum memoriam celebratiſſima & auguſtiſſima ædes fuit, magnis effuſionibus & profuſiſſima impenſa à tota Aſia con- ſtructa, ſeptem ſtadiis ab vrbe, nudo & paluſtri ſolo: in cuius feſto annuo iuuenes pri- mo flore ætatis, & virgines cultu excellenti procedere ad templum prælata pompa, & feſtum diem agere, ſponſaliaque inuicem inire conſueant. ^d Delubrum verò Neptu- ni in Achaia, Erechtheum cognominatum, hoc memorabile habuit, vt aqua in puteo ſtante auctro fluctuaret, cæteris verò perflantibus ventis iaceret immota: cui compar- Ariſtoteles tradit de Pythopoli vrbe ad Aſcaniam paludem, cuius putei hyeme exſic- cantur, æſtate verò ad ſuperficiem redundant. ^e & apud Gades in Herculis templo, pu- teum inundante Oceano exſiccari. ^f Quod verò de Clario dicimus, eſt animaduerten- dum, in Claro Iouem, Neptunum & Plutonem, mundum fuiſſe ſortitos, qui mox nugis innumeris orbem impleuere. ^g Et Colophone in Apollinis delubro vates multa aqua epota, ex ſubiecta lacuna ſpiritu diuino tactos reſponſa dare: ^h ſicut apud Ligitæos in Thracia, ex intimo adyto Libero conſecrato plurimo mero exhauſto, veluti numine afflatoſ vaticinari. ⁱ Fuitque animaduerſum, in Clario Apollinis, non ſœminam, vt Delphis, ſed certis è familiis ſacerdotes, aut ex Mileto accitos, plerunque literarum ig- naros, hauſta fontis aqua, vaticinia referre. ^k Et in Andro, in templo Liberi patris ma- nare fontem, qui Nonis Ianuarij vini ſaporem habeat: quod ſi è conſpectu templi au- feratur, ruruſ in aquam tranſeat. Nec deſuere qui crederent ^l apud Heleos in Bacchi

ANNO TATIONES.

x Contrariæ verò religionis Catinenſis Ce- reris.] Laſtantius lib. 2. ca. 4. vbi & hanc Cererem Ennenſem quoque vocatam dicit.

y Samiæ autem Iunonis.] Huius templi Samiæ Iunonis meminit Diod. Siculus lib. 6. c. 11. Laſtantius lib. 1. c. 17. vbi Varro inſulam Samuum prius Parthe- niam nominatam ſcribit.

z In Lacinia Iunonis ara] Liuius 3. Dec. lib. 4. poſt princ. de templo Iunonis Lacinia loquens, ait, Fama eſt aram eſſe in veſtibulo templi, cuius cin- rem nullus viquam moueat ventus. Valerius Maxi- mus lib. 1. cap. 8. de Miraculis. Plinius lib. 2. c. 107.

a Sicut ara Veneris Paphiæ.] Plinius lib. 2. ca. 96. Celebre phanum habet Veneris Paphos, in cuius quandam aream non impluit.

b Metapontinæ Iunonis.] Plinius lib. 14. ca. 1. poſt principium.

c Ephesiæ autem Dianæ.] Strabo libro 14. Pli- nius lib. 6. c. 40. & lib. 36. c. 14. & iam diximus ſuprà non multò antè.

d Delubrum verò Neptuni.] Pauſanias in At- ticis qui primus liber eſt.

e Et apud Gades in Herculis templo.] Stra- bo lib. 3. vbi multas eius rei rationes reddit ex alijs authoribus. Et Plinius lib. 2. c. 97. ad ſu.

x Con

Catinenſis
Cereris ſa-
crum.

Samiæ Iu-
nouis tem-
plum.
Lacinia
Iunonis
ara.
Paphiæ Ve-
neris ara.
Metapon-
tina Iuno-
nis tēplum
Liberi pa-
tris.
Ephesia
Dianæ.
Neptuni.

Putei a-
pud Pytho-
polim.

Colopho-
ny vates.
Ligitæi.

Vates A-
pollinis in
Clario.
Fons Libe-
ri in An-
dro.

f Quod verò de Clario diximus.] De hac di- uiſione vide omnino quæ ſcripti in noſtris Com- mentarijs Primigeniorum.

g Et Colophone in Apollinis delubro.] Pli- nius lib. 2. cap. 103. Tacitus lib. 2. de Clarij Apollinis oraculo Colophone, ait, Non ſœmina illic, vt apud Delphos, ſed certis è familiis & fermè Mileto acci- tus ſacerdos, numerum modo conſultantium, & nomina auditum in ſpecum digreſſus, hauſta fon- tis arcani aqua, ignarus plerunque literarum & car- minum, edit reſponſa, verſibus compoſitus, ſuper rebus, quas quis mente concepit: & ferebatur, Ger- manico per ambages (vt mos oraculis) maturum exitum ceciniffe. Et ad id quod de aqua epota di- cit, vide Macrobi. lib. 1. Satur. c. 18. poſt princ.

h Sicut apud Ligitæos.] Lege Ligitæos ex Ma- crobio, qui id dicit d. lib. Satur. 1. c. 18. ad princ.

i Fuitque animaduerſum, in Clario Apolli- nis.] Hæc vſque ad veſtic. Et in Andro. ſunt Cor. Taciti vbi ſuprà ibi, Et Colophone in Apollinis.

k Et in Andro.] Plinius lib. 2. c. 103.

l Apud Heleos in Bacchi feſto.] Eleos ſcri- bendum eſt ex Pauſania, qui hæc de illis ſcribit lib. 6. qui de Eliacis eſt, non longè ante ſi.

A A a 2

Sacra Dio
nyfi, in Bi
salties.
Aegiræses.
Hierapo-
lis antrū.
Fons apud
Potnias.

festo, quod ἵσαν vocant, tres lebetes in templo sua sponte repleti vino. ^m Et in Bisaltia templum Dionysij esse, in quo cum sacra persoluuntur, si grata deo sunt, mira lux effunditur: contra verò, miræ tenebræ. ⁿ Atque in Aegira, nisi sanguine tauri epoto, sacerdos non vaticinari. ^o Cui compar miraculum fertur Hierapolis antrum esse, quod quum mortiferū exhalet, in eo intereunt omnia, nisi execta, & quæ virilitatem amiserunt. ^p Et apud Potnias Bœotia manare fontem, ex quo equæ indigenæ haurientes, concitentur in rabiem. ^q Mirum quoque quod circa Halicarnassum antistiti Mineruæ euenire traditur, vt quoties Amphictyensibus, qui ea loca incolunt, aliquid aduersi casurum foret, grandis illis nascatur barba, quasi eo portento futuras illis calamitates respondere, sicut in terra Caria, mulieribus templo dicatis, pilos in genis aut mento in nasci, futuræ diuinationis signum erat.

ANNOTATIONES.

^m Et in Bisaltia templum Dionysij.] Herodotus lib. 7.
ⁿ Atque in Aegira.] Plinius lib. 28. c. 9.
^o Cui compar miraculū fertur Hierapolis.] Strabo lib. 13. ad finem, scribit, Gallos galinaceos exectos ad aquam, quæ apud Hierapolim est, & Plutonium os, illæcos accedete, ita vt etiam vsque ad os appropinquent & introspectant, & immergatur, quousque possint spiritum continere: reliqua verò animalia, si introsum progrediantur, statim mori.
^p Et apud Potnias Bœotia.] Paulò aliter Plinius lib. 25. ca. 8. Circa Abderam, inquit, & limitem, qui Diomedis vocatur, equi passi inflammantur rabie, circa Potnias verò asini.
^q Mirum quoque quod circa Halicarnassum.] Herodotus lib. 8. Incolunt Pedefenses super Halicarnassum: apud quos hoc rei fertur contingere, vt quoties Amphictyensibus (qui circa eam urbem habitant) aliquid aduersi certum intra tempus est euenturum, tunc antistiti, quæ illic Mineruæ est, grandis barba nascatur: quæ res bis apud eos accidit.
^r Sicut in terra Caria.] Sed hic adde alia multa oracula præter ea, quæ ab Alexandro in hoc capite relata sunt: scilicet, in Hysia ciuitate Bœotia templum Apollinis dimidiata sui parte perfectum erat: Sacer præterea puteus, de quo bibentes vaticinabantur. author Pausan. lib. 9. qui de Bœoticis est. Et in Meroë Iouis oraculum apud Herodotum lib. 2. Et Laij oraculum apud eundem lib. 5. Et Baccidis apud eundem libro 7. & 8. non admodum longè à principio. & Pausaniam lib. 4. Et oraculum Martis apud eund. lib. 2. & Mysos Thracas, eodè teste eod. li. 7. Et in Matiera oraculū Martis antiquissimum, non absimile illi Dodonæo celebrato in fabulis, nisi quòd illic in sacra quercu sedentem columbam dicunt vaticinari solitam. Apud Aborigines aus diuinitus missa, quam picum vocant, Græci ἄρουρα-λάτιν nominant, idem faciebat in columna lignea, author Dionysius Halicarnassensis. Et Dionysij apud Sarras, Thraciæ populos, oraculum in editissimis montibus ex Hero. lib. 7. Et Apollinis Ptoi in phano ipsius sito supra paludem Copaidem, ante mōtem, proximè Acraphiam, ex eodem Herodot lib. 8. Et Iouis Ithomitæ Thucydidi, & Archegetæ eidem lib. 6. & Menesthei lib. 3. Et Palicorum Macrobio lib. 5. Saturn. cap. 19. Et Amphilochi in Mallo vrbe Cliciæ, quod Pausanias lib. 1. scribit sua ætate fuisse

omnium verissimum. Et de eo quoque non nihil Iustinus martyr Apologia 2. ad Antoninum Pium, & Liuius 5. Decad. lib. 5. vbi id templum dicit esse in Oropo, ibique ipsum Amphilochem coli pro Deo. Est & oppidum Abydum (vt scribit Ammianus Marcellinus lib. 19.) Thebaidis parte situm extrema. Hic Bese Dei localiter appellati, oraculum quoddam futura pandebat, præcis circumiacetium ceremoniis solitum coli. Et Theagenis apud Thasios oraculum, de quo Pausanias lib. 6. Et Aristei Proconnesij & Cleomedis apud Astypalaos Plutarcho in Romulo. Et Telluris, Pausania in Eliacis. Et Carmeli Dei, si verum dicit Suet. in Vespasiano, cap. 5. & Nicephori Iouis Spartiano in vita Adriani post principiu, ex libro Apollonij Syri Platonici. Et Fauni apud Virgil. lib. 7. Aeneidos, vbi docet oraculis Fauni admonitum Latinum, vt generum externum sibi asciscat,
*At Rex sollicitus monstra, oracula Fauni
Fatidici genitoris adit, lucosq. sub alta
Consulit Albunea, nemorum quæ maxima sacro
Fonte sonat, sauarumq. exalat epoca Nephitim.*
Et Orphei, Apollinis concessu in Lesbo, de quo Philostratus in vita Apollonij lib. 4. c. 4. Et Fortunæ Prænestinae, de quo Cicero lib. 2. de Diuinat. Suet. in Tiberio, cap. 6. & in Domitiano, cap. 15. Propert. lib. 2. eleg. 30 ad Cythiam,
*Nam quid Prænestis dubias ô Cynthia sortes,
Quid petis Achei mania Thelegoni?*
Et Statius lib. Sylvarum 1. Sylua 3.
Et Prænestinae poterant migrare sorores.
Et Gerionis oraculum in Italia iuxta Patauium, Suetonio in Tyberio, cap. 14. Et Fortunæ Antianæ eidem in Caligula, cap. 57. Macrobius in 1. Saturn. c. 24. apud Antium Fortunarum fuisse, quæ promouebantur ad danda responsa, Martialis lib. 5. epig. 1. ad Cæsar. Domitianum,
*Sen tua veridice disunt responsa sorores,
Plana suburbani quæ cubat vnda freti.*
Et apud Orobiam vbi veracissimum oraculum, vt tradit Strabo lib. 10. post princip. Et Abæ, quæ sunt circa Phociam Apollinis delubrum locuplex & thesauris donatiisque compluribus exornatum: in quo vt tunc, ita nunc redduntur oracula, Straboni lib. 9. Herodoto libro 7. & 8. Est & in Colchica regione Leucotheæ phanum, quod Phryxus condidit, atque illius oraculum, vbi aries non macatur, olim diues, ætate Strabonis à Pharnace, paulò post à Mithridate Pergame

Pergameno direptum. author Strabo lib. 11. Autolycei in Sinope, Sthenidis opus, eid. lib. 12. Et in Cilicia Dianæ Serpenodiar phanum & oraculum, vbi numine perciti responsa dabant, eidem lib. 14. Est & in agrò Saunio, circa tumulum, quem Drion vocant, Basilica Calchantis in summo vertice, cui petentes oracula nigrantem immolant arietem, & strata in pelle dormiunt, apud eundem lib. 6. Et in Auerno Homericæ defunctorum vaticinia fuisse ferunt, ibique oraculum exstitisse, eodem teste lib. 5. Et Menesthei quoque oraculum apud eundem lib. 3. Et Tauropolæ, apud eundem lib. 16. Et Musæi, Herodoto lib. 8. Et Iunonis Acceæ oraculum apud Corinthios inter Lechaum & Pagas Herodoto lib. 8. Est & Sena in Britannico mari Osismicis aduersa littoribus, Gallici nominis oraculo insignis, cuius antistites, perpetua virginitate sanctæ numero notum esse traduntur apud Pomp. Melam lib. 3. cap. 6.

Et Erinnyum oraculum apud Herod. lib. 4. Et alia Apollinis oracula, scilicet, Tegyris apud Plutarchum in Pelopida, & in Grynæo Myrincorum oppido ex Strabone lib. 13. Et Seruio in eum locum lib. 4. Aeneidos,
Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo.
Iuxta Clazomenas, ait, urbem Asia: nemus est Grynæum, vbi Apollo colitur, inde igitur sumit epitheton Grynæi, licet in Delo acceperit oraculum. Hæc ibi. Et in Daphne vrbe Syriæ Straboni lib. 16. Et in Hiera Liuius 3. Decad. lib. 8. Aesculapij in Aegis Philostrato in vita Apollonij, lib. 1. c. 5. Et apud Argiuos Apollinis Diradiotæ, vbi singulis mensibus agna noctu immolatur, mulierque fatidica, cui viri consuetudo interdista est, victimæ sanguine libato, furore diuinitus afflatur. Pausanias lib. 2. Fuere & oracula in Ismeno, & Abis apud eundem lib. 2. & 4.

Qui fuerint legati consulum vel praeorum, quæve iurisdictio aut illorum potestas sit.
Cap. III.

Consules ^a designatos cum primùm prouincias sortiti essent, legatos sibi nominare, velut comites expeditionis, & adiutores negociorum, quorum ope consilioque niterentur, quique ipsorum vices gererent quoties abesse contingeret, vulgo notatum est: qui, sicut duo erant consules, ipsi duo pariter fuere, quos vel præsentem legebat senatus, magna prudentia viros, summis honoribus functos, vel absentes nominabat: quibus post consules totius prouinciæ legionumque atque exercitus curatio mandata est. ^b Tamen nonnullos à consulibus nominatos, vt pari voto & vna mente rempub. administrarent, ex decreto senatus sæpissime legationis munere functos legamus. Vnusquisque ergo consul suum legatum habebat, quo præcipuo consultore ac ministro consiliorum, in rebus gerendis, delectuque habendo, totaque administranda prouincia utebatur, quorum consilio & autoritate vel prælia suscipiebant, vel bello abstinebant: qui etiam decreta consulum, & arcana consilia sæpissime exquebantur cum fide & cura. ^c Consulibusque functis consulatu, & finito magistratu, legatos velut legationis munere functos, honore abire oportebat: qui ^d quidem plerumque ex plebe aut patribus, ^e nonnunquam prætorij aut consulares fuere. Etiam prætores vrbis, ^f quique antea consulatum gessissent, & mag-

Singuli cō
sules lega-
tum sibi ad
sciscabant.

Legati cō
suli à con-
sulisbus com-
mittunt.

Quales le-
gati consi-
lium elige-
bantur.

ANNOTATIONES IN CAP. III.

^a Consules designatos.] Dictatores. Consul-
les, & Proconsules legatos habuisse scribunt
Titus Liuius lib. 4. 1. Decadis, & multis aliis in locis.
& Florus epitome Liuij lib. 7. o. Pomp. Latus lib. de
Magistrat. Rom.
^b Tamen nonnullos à Cons. nominatos.]
Nam & L. Cor. Scipio Consul tres sibi legatos no-
minauit, Sex. Degitium, L. Ampulstium, & C. Fa-
bitium Luscinum, teste Liuius 4. Decad. lib. 7. non
procul à princi. Et Q. Cicero frater duos optimos
legatos sibi legit, Tuberonem, Haltenum & Grati-
dium, vt scribit ipse Cicero Epist. ad Q. Fratrem 1.
epist. 1. Quanquam, inquit, Legatos habes eos, qui
ipsi per se habituri sint rationem dignitatis suæ: de
quibus honore & dignitate, & ætate præstat Tube-
ro, quem ego arbitror, præsertim cum scribat histo-
riam, nullos ex suis annalibus posse deligere, quos
velit & possit imitari. Halienus autem noster cum
animo & beneuolentia, tum verò etiam imitatione
viuenti. Nam quid ego de Gratidio dicam? quem

certò scio ita laborare de existimatione sua, vt pro-
pter amorem in nos statemum, etiam de nostra
laborat.
^c Consulibusque functis Consulatu.] Fene-
stella in lib. de Magistrat. Rom. tit. de Leg. Procons.
^d Qui quidem plerumque ex plebe.] Vt C.
Marius, Metelli legatus Arpinas erat, secundum
Plutarchum in Mario, & Sallustium in Iugurtha.
^e Nonnunquam Prætorij.] Nā & Q. Fabius
Max. Rutilianus quinque Cōsulatibus, summa cum
gloria peractis, omnibusque & virtutibus, & vitæ
emeritis stipendiis, legatus ire Fabio Gurgiti filio ad
bellum difficile & periculosum, conficiendum gra-
uatus non est, teste Val. Maximo lib. 2. c. 1. de Mo-
re, quem maiores obseruabant in vrbe. Et lib. 5. cap.
7. in princ. & Plutarchus in vita ipsius Fabij Max.
paulò ante fin. & in apophthegm. eiusdem, & ante
hos Liuius lib. 4. 3. dec. non adedò procul à fine.
^f Quique antea cōsulatum gessissent.] Suprà
in verbo, Nonnunquam Prætorij.

*Legatorum
consulium
officia & au-
toritas.*

nos bello viros, ⁵ functos honoribus & triumphis, homines fidos acceptosque, legationis munere fungi comperimus: illorumque procuratione & cura, prouincias ab hostili in cursu defensas, & sæpe in officio retentas fuisse: quorum etiam autoritas tam in administranda prouincia, quam ducendo exercitu, acieque instruenda, & quando essent admoturi copias, tanti fuit, ⁿ vt absentibus vel impeditis consulibus, summam imperij tenerent. Consiliorum & fortium factorum, ac meritæ virtutis & ignauie cuiusque qua cura, qua fide & diligentia, quaque disciplina militari, duces exercitui & castris præfuisent, si quid fictum vanumque aut parum integra veritate afferrent, locupletissimi testes erant: soli denique gesta consulum diligenti æstimatione perpendere & pensitare debebant. ¹ Tum consulibus laborantibus, aut morbo implicitis, vel fato perfunctis, ipsi superesse, & munia obire poterant: nanque ipsorum erat officium, fiduciam reipub. operam dare, post consulem prætorémve, ^k non tamen idem iuris & potestatis habere, ne imperatorias sibi partes vendicarent: siquidem legati munus est, omnia ad præscriptam imperiumque consulis agere: imperatoris verò, summæ rei consulere, & liberum tenere imperium, eo consultore & ministro. ¹ M. Claudius legatus contra literas L. Cornelij consulis de pugna aduersus Boios ad senatum magnificè scriptas, priuatim de consulis negligentia pluribus per literas significauit, quæ illi mox exitio crimini que fuerunt: nanque illum criminando effecit, quo minus L. Cornelius de Boiis triumpharet: ipsiusque denegati triumphi, testimonium legati, præcipua causa fuit. ^m Quamquam Cn. Manlius, contradicentibus decem legatis, in crimen adductus, acta per se causa in senatu, crimine absolutus, de Gallogracis magnificè triumpharit. ⁿ Quinetiam siquid per legatos in prouincia absentibus consulibus, & dum eorum vicem gerunt, fortiter ac dignum laude & triumpho gestum foret, poterat sine consule solus legatus suo iure & merito triumphare. ^o De Parthis & Pacoro Ventidius M. Antonij legatus, sine Antonio, licet nouo exemplo, triumphauit. ^p Caius etiam Marius legatus Metelli consulis, ipsum criminando, effecit, vt posthabito Metello, de Iugurtha triumpharit. ^q ante cuius currum cum duobus filiis ductus est in triumpho. ^r Quinetiam patrem filio legatum fuisse, & fratrem fratri, sæpissimè compertum est. ^s Q. Fabiū

*Legati mu-
nua.
Imperato-
ris munus.*

*Legatorum
triumphum.*

ANNO TATIONES.

g Functos honoribus & triumphis.] Nam & Q. Fabius, de quo iam diximus, antequam filio legatus fuisset, triumphos clarissimos ex infestissimis hostibus reportauerat, vt tradit Pluta. in vita ipsius. h Vt absentibus Coss.] Aut etiam Dictatore, & Magistro equitum, vt videre licet ex Dionysio Hali carnasseo lib. 6. vbi loquitur de T. Ebutio Helua Magistro equit. A. Posthumij dictatoris, & M. Valorio ipsius legato. Et ex Liuiio 1. dec. lib. 8. vbi de eodem M. Valerio legato. i Tum Coss. laborantibus.] Ita etiam fecit C. Sulpitius Legatus L. Genutij Cos. in bello aduersus Hernicos, occiso ipso Consule, apud Liuium 1. dec. libro 7. k Non tamen idem iuris.] Cæsar lib. 3. belli ciu. de P. Sylla Legato Cæsaris loquens sic scribit: At plerique existimant, si acrius insequi voluisset, bellū eo die potuisse finire: cuius consilium repræhendendum nō videtur. Aliæ enim sunt legati partes, atque Imperatoris. Alter omnia agere ad præscriptum, alter liberè ad summam rerū consulere debet. Sylla à Cæsare castris relictus, liberatis suis, hoc fuit contentus, neque prælio decertare voluit: quæ res tamen fortasse aliquem reciperet casum, ne imperatorias sibi partes sumpsisse videretur. l M. Claudius.] Liuius 4. dec. lib. 5. non multò

post principium. m Quamquam Cn. Manlius.] Liuius eiusdem 4. dec. lib. 8. & 9. n Quinetiam siquid, &c.] Vt patet exemplis sequentibus. o De Parthis & Pacoro Ventidius.] Plutar. in Antonio. Gellius libro 15. c. 4. Dion in historia ipsius M. Antonij. Et vide Plinium lib. 7. cap. 43. & infra cap. 6. p C. etiam Marius.] Plutar. in vita illius, Paulus Orosius lib. 5. cap. 14. Sallustius autem in Iugurtha in fin. dicit illum Calendis Ianuariis magna gloria Consulem de Iugurtha triumphasse. q Ante cuius currum.] Paulus Orosius d. lib. 5. cap. 14. r Quinetiam patrem filio.] Hoc mox probat Q. Fabij Maximi exēplo. Sed adde è diuerso filium patri aliquando legatum fuisse: vt fuit Titus Vespasiano patri, ex Paulo Orosio lib. 7. c. 5. in fi. & Gordianus filius Gordiano patri Procos. Aphricæ, teste Iulio Capitolino in Gordianis non semel. s Et fratrem fratri.] Id quod probat exemplo Scipionis Aphricani ibi, P. que Scipionem. t Q. Fabium Max.] Liuius 3. dec. lib. 4. His procuratis (inquit) ex decreto Pontificum, profecti Coss. Sempronius in Lucanos, in Apuliam Fabius. Patet

Maximum, Q. filio consuli legatum aduersus Samnites ad Sueffulā obuiam prodiiisse: & cum experiri vellet an sciret consulem agere, iussum ab eo obsequium præstitisse, & equo descendisse, autores memorant. ^u P. que Scipionem, cui Aphricano fuit cognomen, Scipioni fratri aduersus Antiochum consuli destinato, legatum venisse: tantumque autoritate effecisse, vt victo Antiocho, & pace Eumeni concessa, frater cuius legatus venerat, de Antiocho & omni Asia triumpharit, ob Asiamque à se victā, Asiatici cognomen reportarit. ^x Illud quoque notatum est, quoties consuli prorogatum fuisset imperium, etiam legati munus ad id tempus diffundi sæpe & prorogari. ^y Animaduersumque & illud, à primis originibus legatum proconsulis sine equo ingredi cōsueffe: postea verò à Seuero institutum, vt in vehiculis sederent, & siue morte obita, siue casu legatus in prouincia esse desisset, legationis munus solum consulem sine senatu dedisse: ipsumque consulem aut senatum ^z vnum pluresve legatos imperatori impedito, qui vicem suam gererent, & rebus gerendis sufficerēt, sæpius creauisse, comitesque expeditionis dedisse. C. ^a Cæsari imperatori, cuius in re militari præcipua virtus fuit, dum contra efferas gentes bellum parat, decem legatos consilij socios decreuit senatus, quibus adiutoribus & ministris magnas res gessisse fertur. ^b Pompeius quoque bello piratico, contra tot prædones & communes hostes omni genere rapinarum grassantes, quum solus superesse nequiret, quinque & viginti legatos accepit, tamen aliquando solus ipse legati munus obiret. ^c Q. etiam Fulvio consuli graui vulnere affecto, quum exercitui & castris præesse nequiret aduersus Hannibalem, ex patrum decreto tres legati additi fuere. Quinetiam in expeditionem iturum consulem, plures & ultra sex legatos comites duxisse compertum est: ^d quibus lictores cum fascibus pro muneris dignitate publicè dabantur, qui illos velut publico magistratui præcedebant. Subsequentibus postea temporibus, in tantum legatorum munus processit, & ad id fastigij deuenit, vt quoties laborantibus prouinciis subsidia mittenda forent, aut si quid publici priuatique negocij maneret, vbi plurimum laboris & periculi impenderet, ea frequens senatus per legatos decerneret, illisque prouinciæ administrandæ munus curamque delegaret, ^e quæ libera dicta legatio est. nam soli sine consule aut prætore, lega-

*Legati mu-
nua pro-
rogatum.
Legatus
procosulis.*

*Legati im-
peratorum.*

*Legatorum
lictores.*

*Libera le-
gatio.*

ANNO TATIONES.

h Illud quoque notatum est.] Nam & Procos. legatos habuisse docuimus supra lib. 2. cap. 27. & hoc quoque cap. in prin. y Animaduersumque illud.] Id vsque ad ea verba, Et siue morte. Iunt Spartiani in vita Septimij Seueri. z Vnum pluresve legatos.] Vt patet exemplis sequentibus. a C. Cæsari.] Cicero lib. 1. Episto. fam. epist. 7. non longè à fi. Stipendium, inquit, Cæsari decretum est. & decem legati, & ne lege Semproniana succederetur, facillè perfectum est. b Pompeius quoque.] Plutarchus in vita illius, 24. tantum dicit. c Tamen aliquando solus.] Plutar. vbi supra. d Q. etiam Fulvio.] Liuius 3. Deca. lib. 7. Itaque & Q. Fabium filium ad exercitum Venustianum miserunt: & ad Consulem tres legati missi. e Quibus lictores.] Legatos lictores habuisse cum fascibus constat ex Spartiano in Septimio Seuero non longè à prin. f Quæ libera dicta legatio est.] Budæus in posterioribus annot. in Pandectas, tit. de legat. Legationes liberæ, inquit, olim ornamentum tantum causa ab Senatu impetrabantur: quemadmodum

ti munere fungebatur. Quæ etiam legatio à senatu vel populo sæpissime dabatur his qui honestam proficiscendi causam, aut prætextum fugæ per speciem honoris quærent, quò honoratius exciperentur. Quin & scriptum legimus obseruatumque fuisse, legatos legionum non in senatu modò, sed à ducibus exercituum plerunque creati, qui singulis pluribusque legionibus præpositi, illarum administrationem curaque gererent: qui si quid per occasionem & licentiam dignum animaduersione admisissent poterat eis legationis munus abrogari, & de gradu deiici: quotiesque quæstor cum legato consulis concurrat in eisdem actionibus & pari causa, quæstor, tanquam plus ferat honoris, præponi solet. Nec modò consulem, sed & prætores legatos in prouincia vnum pluresve habere, quorum consilio niterentur, nisi prætores vrbanis foret, quibus nihil opus esse legatis censuerunt. Illud quoque proditum est, legatum qui in Africam accederet, si quid operæ precium, aut dignum laude in prouincia admisisset, haud multo post, inculpatæ vitæ testimonio illà proconsulè administrasse. Tum si quando in acie vel castris, vrgentibus hostibus, consulto opus foret, per legatum qui summæ rerum præerat, & primas tenebat post consulem, rem ad consilium deferri, vbi legati legionum, primores centurionum, quæstores, tribuni que & præfecti castrorum consultant, capita cõferebant: & quicquid opus erat factò, communi animo consilioque decernebant: & demum vt erant sententiæ, legati iudicio imperioque sanciebant. Ab exteris verò Agesilaus proditur tanti legati munus fecisse, vt quauis imperator maximus, legatorum tamen officia obire non dubitaret.

ANNO TATIONES.

Honorarij magistratus à Principibus honestamenti causa conceduntur, tituloque tenus obeunt & geruntur. Hæ ab his Senatibus impetrabantur, quibus negotia futura erant in Prouinciis, vt qui hereditates persequi, aut legata, aut qui nomina exigere volebant in Prouinciis, legatorum personis acceptis commendabiliores controuersias haberent, atque fauorabiliores. Quamobrem lege XII. tabul. id vetitum erat, his verbis: Rei suæ ergò ne quis legatus esto. Quæ verba Cicero lib. de legib. 3. exponit. Hæc Budæus. Cicero contra Rullum, Legatos vestros auctoritate tenui, qui rerum priuatarum causa legationes liberas obeunt, tamen exterarum nationes ferre vix possunt. Graue est enim nomen imperij: idque etiã in leui persona pertimescitur: propterea quòd vestro non suo nomine abutuntur. Cicero has legationes liberas in suo Consulatu represit, & annuas fecit: postea lex Iulia quinquennales indulsit. Ad Atticum lib. 15. epist. 6. Habent, vt opinor, liberarum legationes definitum tempus lege Iulia, nec facile addi potest: bella est autem huius iuris quinquennij licentia. Idem Cicero pro Flacco scribit, Liberas legationes multos sæpe bonos viros sumpsisse causa nomina exigendi. Suetonius in Tiberio, c. 31. Prætor, inquit, designatus liberam legationem impetravit. Legationis liberæ meminerunt Plutarchus in Gracchis, & Brutus lib. 11. Epistolarum familiar. epistola 1. Idem Cic. ad Atticum lib. 4. epist. 2. vbi legationem votiuam appellat, ad votum postulantis concessam.

Quæ etiam legatio.] In illis locis, præsertim Plutarchi in Gracchis, vbi refert, Senatum Scipioni Naticæ liberam legationem in Asia decreuisse, quum ob mortem Tiberij Gracchi, cuius author fuerat ipse Natica, videret plebem aduersus illum malè animatam, & iam de vindicta cogitantem.

Qui singulis.] Tacitus libro 18. memorat Ve-

dium Aquilam tertriadecimæ legionis legatū fuisse, & lib. 19. Fabium Fabulum quintæ legionis legatum. Et Cæsar lib. 1. belli Punici ad fin. tradit se singulis legionibus singulos legatos, & Quæstorem præfuisse, testes suæ quenque virtutis. Et ipsi Cæsari aduersus Gallos pugnantem Cicero legatus 14. legionis fuit. & Roscius 13. vt scribit Cæsar lib. belli Gallici primo. Idemque de Prolegato Cornelius Tacitus lib. 15. vbi tradit, Viuianum Annium Corbulonis generum Prolegatum quintæ legioni fuisse impositum.

i Pluribusve legionibus.] Velleius Patereculus volumine posteriori, Reddatur, inquit, verum L. Asprenati testimonium, qui legatus sub auunculo suo Varo militans, gnaua, virilique opera duarum legionum, quibus præerat, exercitum immunem tanta calamitate seruauit, maturæque ad inferiora hyberna descendendo, vacillantium etiam eis Rhenum sitarum gentium animos confirmauit. Et Tacitus libro 20. Mummius Lupercum legatum (is duarum legionum hybernis præerat) egredi aduersus hostem iubet. Et Cæsar lib. 5. belli Gallici, Sed meridie cum Cæsar pabulandi causa, tres legiones, atque omnem equitatum cum C. Trebonio legato misisset.

k Nec modò Consulem aut Prætores.] Tacitus in vita Iulij Agricolæ, Nec legatus, inquit, Prætorius ad cohibendum potens, incertum suo an militum ingenio: ita successor simul & vltor electus rarissima moderatione maluit videri inuenisse bonos quàm fecisse. Et Aelius Spartianus in vita Adriani, Legatus, ait, Prætorius in Pannoniam inferiorè missus, Sarmatas compressit, disciplinam militarem tenuit, procuratores latius euagantes coercuit: ob hoc Coss. factus est.

l Ab exteris verò Agesilaus.] Plutarchus in vita illius. Sed adde & alia ad huiusmodi legatos pertinen-

Legati legionum vbi creantur.

Legati in ordinem redduntur.

Quæstor legato prælatum.

Legatus in Africam missus.

Agesilaus legatus.

pertinentia. Nam Aelius Spartianus in Septimio Seuero tradit, quòd tum primùm factum est, vt legati vehiculo sederent, qui antè pedibus ambu-

labant. Idem Spartianus in vita Adriani, scribit ipsum Adrianum Armenis Regem habere permisisse, cum sub Traiano legatum habuissent.

Qui magni dij, qui communes, aut indigetes dicti, quæve deorum cognomenta,

¶ Iunonis Roma templa fuerint.

Cap. IIII.

DEorum quos præsci coluere, nomina potestatesque multiplices olim veteres statuisse, haud ambiguum est: nam quidam ex his Magni, quos Græci θεοὶ μεγάλοι vocant, plerique Communes dicti sunt, inferioris notæ. Magni fuere, Iupiter, Minerua, Mercurius, quos à Samothracia in Italiam Aeneas attulit. Alij maiorum gentium deos, duodecim statuere: hi fuere Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus: virorum autem, Iupiter, Mars, Mercurius, Neptunus, Vulcanus, Apollo: qui etiam dij penates ab Aenea appellati: Magnique dicti, vel quòd reliquos genere fama que præcellerent, vel quòd infinitæ potestatis forent. M. Varro Cæ-

Magni dij. Di duodecim maiorum gentium. Di Penates. Magna de.

ANNO TATIONES IN CAP. IIII.

DEorum.] Vide Tullium Tusc. quæst. lib. 1. Varronem lib. 1. de Re rustica, c. 5. Senecam Natural. quæst. lib. 2. cap. 41. Lactantium lib. 1. ca. 20. Lium 3. Decad. lib. 4. & 5. in Oratione Furij Camilli & alibi sæpe. Diuum Augustinum de Ciuitate Dei, lib. 4. cap. 8. Arnobius disceptationum aduersus Gentes, lib. 3. Deos & eorum officia ridicula scribens, ait, Illud verò, quòd sequitur, quale est, quòd deos vobis inducitis alios fabros, alios medicos, alios lanarios, nautas, citharistas, aulcedos, venatores, pastores, & quòd superat, rusticos. Et ille, inquit, muscus Deus est: & hic alter diuinus est. Ceteri enim dij non sunt, & ventura prædicere incipia nesciunt, atque ignorantia futurorum. Obstericis ille informatus artibus, medicorum alius institutus est disciplinis. Ergone singuli sua in re pollent, nec in auxilium vocati alienis possunt in partibus subuenire? Hic in sermone facundus est, atque in verborum cõtinuationibus promptus: bardi enim sunt alij, nec possunt aliquid scitum (si oratio faciendæ est) eloqui. Hæc Arnobius.

b Magni fuere Iupiter.] Seruius lib. 3. Aeneidos in eum locum, Cum sociis, natoque, penatibus, & magnis diis. Varro (inquit Seruius) vnum dicit esse, penates & magnos deos: nam sic in Basi scribebatur, Magnis diis, potest tamen hoc pro honore dici. nam dij magni sunt, Iupiter, Minerua, Mercurius, qui Romæ colebantur. Penates verò apud Laurolauinium: vnde apparet non esse vnum. Macrobius lib. 3. c. 4. c Alij maiorum gentium deos duodecim.] Lactantius lib. de Falsa religione, c. 15. Herodotus lib. 2. inter 12. deos Herculem nominat. Duodecim sunt dij sex mares, & sex feminæ totidem, quorum imagines auratæ ad forum stabant, vt refert Varro Rerum rusticarum, lib. 1. ca. 1. Hos Ennius disticho est complexus,

Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars, Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Consentes appellant, quasi cõsentientes in eo quòd est gerendum. Meminit & horum deorum Diuus Augustus lib. 4. c. 23. Ciuitatis Dei.

d Qui etiam dij penates &c.] Seruius in lib. 8.

Aeneidos, ibi,

Cum patribus, populoque, penatibus, & magnis diis.

Alij, inquit, volunt vnum esse, alij separant: vt magnos deos accipias, Iouem, Mineruam, Mercurium, quos Aeneas à Samothracia sustulit. iam qui fuerint dij penates, quos Aeneas in Italiam portauit, non conuenit. Macrobius lib. 3. cap. 4. ex variis varia colligit. Sunt qui Neptunum & Apollinem velint, quos Virgilius libro 2. Aeneidos muros Troianos extruxisse scribit. Alij Vestam dicunt. Nam Virgilius cum dixisset,

Sacra suosque, illi commendat Troia Penates. mox addit,

Sic ait, & manibus vittas Vestamque potentem,

Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Vestam non tam puro ex penatibus fuisse, quàm penatibus additum focum. Ideo Dictator, ceterique magistratus Romani, quo die dignitatem inibant, Vestæ & penatibus sacra faciebant, vt scribit Macrobius vbi supra. Cicero lib. de Natura deorum, 2. Nam Vestæ nomen à Græcis: ea est enim quæ ab illis ἑστία dicuntur. Vis autem eius ad aras & focos pertinet. Itaque in ea dea, quòd est rerum cultus intimarum, omnis & precatio & sacrificatio extrema est. Nec longè ab hac vi dij penates, siue à penu ducto nomine (est enim omne quo vescuntur homines, penus) siue ab eo quòd penitus insident, ex quo etiam penetrales à poetis vocantur.

e Magnique dicti.] Macrobius dicto lib. 3. ca. 4. Penates Troiani erant magni dij θεοὶ μεγάλοι, qui vrbi & Latio præsidebant. Vide D. August. Ciuita. Dei, lib. 1. c. 3.

f M. Varro.] Lib. 1. aut aliorum comput. 4. ling. Latina, Terra enim & Cælum, vt Samothracum initia docent, sunt Dei magni, & hi, quos dixi, multis nominibus. Nam neque, quas Ambracia ante portas statuit duas virilis species aeneas, Dei magni: neque, vt vulgus putat, hi Samothracæ dij, qui Caïtor & Pollux: sed hi mas & femina: & hi, quos augurum libri scriptos habent sic, Diuipotes: & sunt pro illis, qui in Samothrace Ἄνεσσι θεοὶ. Hæc duo cælum, & terra: quòd anima & corpus, humidum & frigidum.

Penates qui.

Dij communes.

Perfa. Scythæ. Massageta.

lum & Terram principes deorum, s Aegyptij Serapim & Isim, h in Latio Saturnum & Opim: l plerique deos penates Magnos opinati sunt. k Dixere autē penates, per quos spiramus, m & corporis & animi vires possidemus. n Hos dicunt esse Iouem in medio æthere, Iunonem in imo, in summo verò Mineruam, alij Apollinem & Neptunum. o Martem verò, Bellonam & Victoriā, communes & vltatiores deos nuncupari, ea (vt dicunt) causa, quòd omnibus præsto sunt, & modò ab vno, nunc ab alio beneficia conferri, & passim homines iuari putant. Nonnulli matrem deum, Solem, Lunam, Plutonem & Martem, communes dixere deos, quòd hi fermè ab omnibus frequenti cultu curaque obseruantur: p nam Perfa Ignem deum colunt: q Scythæ præcipuum deorum Martem, cui equos immolant. r Massageta &

ANNOTATIONES.

g Aegyptij.] Strabo libro 17. Diodorus Siculus lib. 1. cap. 2. Varro d. lib. 4. Principes dei Cælum & Terra: hi dei iidem, qui in Aegypto Serapis & Isis, & eos Harpocrates digito significat. Laetantius lib. 1. cap. 13.

h In Latio.] Varro ad ea quæ in præced. adduxi, addit, Principes in Latio Saturnus & Ops. Laetantius lib. 1. c. 15.

i Plerique deos penates.] Macrobius lib. 3. c. 4. Dionysius Halicarnassæus li. 1. de his diis Penatibus sic scribit, Cùm Penatibus, quos Aeneas à Troia deuectos Lauinij collocauerat, templum extructum esset cum adyto, & delubra Lauinio translata in intimum templum recondita, sequenti nocte clausis, vt cum maximè foribus, & inuolutis testo simul atque parietibus, spontè sua simulachra in pristinas bases transfisse repeita sunt: denuòque Lauinio transportata cum votis & sacrificiorum placaminibus, in eundem locum rursùm reuersa sunt. Dubitatum est diu quidnam factò opus esset, cùm neque sine diis patriis habitandum censerent, neque in semel relictas sedes remigrandum: tandem placuit sententia, quæ & religioni deorum & vtilitati hominum satisfaceret. Visum enim est simulachra suo loco sinere, & viros qui sacrorum curam gerant, ex Alba ad Lauinium habitandum reducere. Hos deos Romani Penates vocant, Græci vario modo conati significationem reddere, nunc πατρώες, nunc θεοὶ οἰκίας: alij πατρῷες, aut μητρῷες, aut ἐπιούρωες. Harum appellationum singulæ iuxta aliquam proprietatem eis congruunt: fierique potest, vt licet diuersis modis, omnes tamen eis conueniant. Eorum effigiem atque habitum Timæus describit in hunc modum, Sacra apud Lauinium reposita esse caducea partim ferrea, partim ærea, Troianumque vas fictile, idque se cognouisse ait ex ipsis ciuibus. Hæc Halicarnass. Hos Penates vocat Seneca in Thebaide actu 2. scena 5.

k Dixere autem Penates.] Macrobius vbi supra. ex quo intelliges hic legendum esse, per quos penitus spiramus.

l Et corporis & animi vires possidemus.] Macrobius ibi, & ante eum Cicero lib. 2. de Natura Deorum, loco citato in verbo, Qui etiam dij Penates. Alia autem de diis Penatibus apud ipsum Macrobiū vbi supra. & Seruiū lib. 3. Aeneid. ibi,

I suusq; pater, genus à quo principe nostrum Quod dicit, inquit, A quo principe genus nostrum est, potest generaliter intelligi: vnde originem du-

cimus, vt deos Penates, quasi Troianos intelligas: & ad ritum referri, de quo dicit Labeo in libris, qui appellantur de Diis animalibus, quibus ait esse quædam sacra, quibus animæ humanæ vertuntur in deos, qui appellantur Animales, quòd de animabus fiant. Hi autē sunt dij Penates & vitales. m Hos dicunt esse.] Hæc vsque ad versic. Martem verò. sunt Macrobij vbi supra, sed diuersis in locis.

n Martem verò.] Et hæc vsque ad versic. Nam Perfa. sunt Seruij in lib. 12. Aeneid. in eum locum,

In mediisq; focos, & diis communibus aras.

Sic enim scribit ibi Seruius, Dij communes sunt, vt alij dicunt, Mars, Bellona, Victoria: quod hi in bello vtrique parti possunt fauere. Vt autem altioris scientiæ hominibus placet, Dij communes sunt, qui ζῳωνοὶ dicuntur. id est, qui cœli certas non habent partēs, sed generaliter à cunctis coluntur: vbi que enim eos esse manifestum est, vt Mater deum, cuius potestas in zonis est. Nam & ideo Mater deum dicitur, quòd cum omnibus eius est communis potestas. Alij communes deos volunt, Solem, Lunam, Plutonem, Martem: hi enim apud homines inueniuntur, & sunt in omnibus terris. Prior tamen sensus est simplex & magis aptus negotio. Hæc ille. Sed his diis communibus adde & Herculem, Virgilio teste lib. 8. Aeneid. de eo loquente,

Communemq; vocat deum.

Et ibi omnino vide Seruium declarante quare deus communis Hercules dicatur. o Nam Perfa ignem deum colunt.] Herodorus in Thalia, qui tertius liber est: Strabo lib. 15. & alij plurimi à me memorati in Commentariis Nobilitatis, c. 31. nu. 138.

p Scythæ.] Herodotus lib. 5. At idem lib. 4. dicit, Hos solos deorum propitiare, Vestam ante omnes: deinde Iouem ac Tellurem, eximantes Iouis coniugem esse. Post hos Apollinem; & Cælestem Venere, & Martem & Herculem. Paulòque post scribit eos immolare Marri, cùm boues & alia pecora, tum præcipuè equos.

q Massageta.] Strabo lib. 11. Scythæ, inquit, tantummodo Solem deum putant, atque illi equum mactant. Tomyris Massagetarum regina, teste Herodoto libro 1. Clio, in epistola, quam ad Cyrum misit, iurat per Solem Massagetarum dominum. Ex diis (idem inquit paulò post in si. eiusd. lib. de Massagetis loquens) vnum Solem venerantur, cui equos immolant. Hic autem est eis mos sacrificandi, vt deorum

r pœni, Solem & Lunam, alij Plutonem, velut præcipua numina venerantur, s licet Solem Perfarum, Lunam Græcorum præsidem nonnulli credant. v Varro autem, qui magna inquisitione collegit, ex omni deorū turba, x quos supra triginta millia fuisse autumat, quosdam seclufit, quos selectos nuncupauit: y hi tuere, Ianus, Iupiter, Saturnus, Mercurius, Mars, Apollo, Genius, Vulcanus, Sol, Neptunus, Liber, Orcus, Iuno, Tellus, Ceres, Luna, Diana, Venus, & Vesta, illosque selectos velut vltatiores numina appellauit. z Geniales verò deos multi putant, Aquam, Terram, Ignem & Aerem: his addunt Solem & Lunam, ex quibus feminibus gignuntur omnia, quibus natali die quifque sacrum facit, quòd gignendarum rerum vim haberent, a qui Genius deorum filius, & parens hominum habetur. Tametsi binos Genios ab ipso natali die cuique mortali deorum munere datos, bonū scilicet & malum, b Empedocles reputarit, c Menander vnum. d Alij Iunonem & Genium suum singulis dederūt, quasi præsidēs & oppugnatōres. e Lares quoque inter deos receptos fuisse, multorum testimonio probatur,

ANNOTATIONES.

deorum perniciosissimo è pecoribus omnibus perniciosissima mactent. Xenophon expeditionis Cyri lib. 4. memorat apud Barbaros moris fuisse, Soli equum sacrificare.

r Et Pœni.] Iem Gyraldus de diis Gentium, ad fin. sed id est Herodoti lib. 4.

s Licet Solem Perfarum.] Herodotus lib. 1. t Lunam Græcorum.] Cicero lib. 2. de Natura deorum.

v Varro autem.] Apud D. Augustinum Ciuitatis Dei, lib. 4. c. 23. & lib. 7. c. 2. & vide Max. Tyrium Sermone primo.

x Quos supra 30. millia.] Apud ipsum Augustinum vbi supra. Pindarus ante illum dicebat 30. esse millia. At Max. Tyrius, qui illum citat d. Ser. 1. dicit innumerabiles esse: sed id refert ad opera & effectus diuinitatis.

y Hi tuere Ianus.] Augustinus vbi supra.

z Geniales verò Deos multi putarunt.] Fest. Pompeius lib. 7. Geniales deos dixerunt, Aquam, Terram, Ignem, Aerem. Ea enim sunt semina rerū quæ Græcorū alij στοιχεῖα, alij στοιχεῖα, alij ἀόμοις vocant. Duodecim quoque signa Lunam & Solem inter hos deos computabant. Geniales autem dicti à gerendo, quia plurimum posse putabantur, quos postea gerulos appellarunt.

a Qui Genius deorum filius & parens.] Fest. Pompeius d. lib. 7. Genium (inquit) appellabant deum, qui vim obrinetet reum omnium gerendarum. Anstasius: Genius (inquit) est deorum filius & parens hominum, ex quo homines gignuntur. Et propterea Genius meus nominatur: quia me genuit. Alij Genium esse putarūt vniuscuiusque loci deum. Hæc Festus. D. Augustinus lib. 7. Ciuitatis Dei c. 13. ex Valerio Sorano, sic scribit: Quid est Genius? Deus est (inquit) qui præpositus est, ac vim habet omnium rerum gignendarum. Quem alium hanc vim habere credunt, quàm mūdum, cui dictum est, Iupiter omnipotēs progenitor genitrixque? Et cum alio loco Genium dicit esse vniuscuiusque animum rationale, & ideo esse singulos singulorū: talem autem mūdi animum deum esse, ad hoc idem vtrique reuocat, vt tanquam vniuersalis Genus ipse mundi animus esse credatur. Hic est igitur quem appellant Iouem. Nam si omnis Genius deus, & omnis viti animus Genius: sequitur, vt sit omnis viti animus

Pœni. Alij. Græci. Dij selecti.

Geniales dij. Genius. Genij duo. Sui cuiusque Iuno & Genius.

Lares.

deus: quod si & ipsos abhorrebat absurditas ipsa compellit, restat vt eum singulariter & excellenter dicant deum Genium, quem dicunt mundi animum, ac per hoc Iouem. Christophorus Landinus in Horatium Carminum lib. 3. Ode 17. ad Aelium Lamiam, ibi,

- Cras Genium meo

Curabis & porco bimestri.

Genio, inquit, sacrificabant optimo vino, & lautissimis epulis: Ergo quando bene corpus curabant, Genio indulgere dicebantur. Contrà quando paruo difficultique victu utebantur, Genium suum fraudare putabant.

b Empedocles.] Apud Plutarchum in libro de Tranquillitate animi. Et id ipsum voluit Euclides Socraticus, & Lucillius lib. 9. Satyrar. apud Cæsariū lib. 2. de die Natali. & Seruius in eum locum quem paulò infra citabimus.

c Menander vnum.] Vt tradit Plutarch. vbi supra. Quamquam & ipse Menander duos tribuit illis tenariis,

ἀπὸν δαίμον ἀνδρὶ τῶν θυμῶν,

ἀπὸν ἐστὶ μυριωνῶς ἔβη.

d Alij.] Scilicet Epistolarum libro 2. epistola 19. aliàs 20. Alia de Geniis, vide apud Plutarchum de Placitis philosoph. lib. 1. cap. 8. & Laetantium lib. 2. c. 15. Seruium enarrantem supplicia, quæ sunt apud manes, in lib. 6. Aeneidos, ibi,

Quisque suos patimur manes.

Cuius hæc sunt verba, Nam cùm nascimur, duos Genios sortimur. vnus est qui hortatur ad bona: alter, qui deprauat, ad mala. Nec incongrue dicuntur Genij: quia cùm vnusquisque genitus fuerit, ei statim obseruatores deputantur, quibus assistentibus post mortem, aut allerimur in meliorem vitam, aut condemnatur in deteriolem: per quos aut vacationem meremur, aut reditum in corpora. Ergo manes, Genios dicit, quos cum vita sortimur.

e Lares quoque.] Latis familiaris meminit Cato Rei rustica, c. 2. Plautus in Prologo Aululariæ,

Ego Lar sum familiaris ex hac familia,

Vnde ex eum me aspexissis.

Sallustius in Catilinae Oratione, Illos binas, aut amplius domos continuare: nobis Latem familiarē nusquam vllum esse? Apuleius in lib. de Deo Socratis. Ceterum Lares deos domesticos fuisse scribit

quos antiqui inferiores dixere deos, qui priuatarum ædium, triuorum, viarumque, atque vr̄bis curam agunt: ideo h̄ Præstitēs nuncupati. Hos Aegyptij quatuor fuisse putant, quos simulatque in lucem editus fuisset homo, illius peruigilem curam agere opinantur, quorum nomina Dymon, Tychis, Heros & Anachis. Fuitque Platonis opinio, homines qui summa integritate vixissent, post fata effici Lares: si verò improbi detestabilesque fuissent, Lemures. Ipse enim trinas fecit deorum species, ex quibus vnus est summus, primus & solus deus: alteri medij, quos cælicolas vocat: tertij, qui diis sunt minores, cælicolis maiores. Damones verò ministros deorum, custodes autem hominum putauit. Dij nempe ruris & agricularum, quos vitæ agrestis homines & rustici coluerunt, hi feruntur: Iupiter, Tellus, Sol & Luna, Ceres & Liber, Rubigus & Flora, Minerua & Venus, Lympha & Bonus euentus, qui morbos, vastitudinem, calamitatem, intemperiesque depellunt. Præter hos fuere dij indigetes, qui ex hominibus in deorum numerum asciti, propter eximias belli pacisque artes, quòd de genere

Lares quatuor.

Platonis opinio.

Damones. Dij agricularum.

Dij indigetes.

ANNOTATIONES.

scribit Tertullianus in Apologet. cap. 13. & domus custodes esse Plutarchus problem. cap. 51. & Arnobius contra Gentes, lib. 3. Et vide supra lib. 5. ca. 24. f. Triuorum viarumque. Arnobius vbi nuper, scribit vulgus arbitrari Lares vicorum atque itinerum deos esse, ex eo quòd Græci vicos cognominant Lauras.

g. Atque vr̄bis. De Laribus vr̄bium custodibus Quid. lib. 5. Factorum,

Stant quoque pro nobis, & præsent manibus vr̄bis, Et sunt præsent, auxiliūq; ferunt.

Et canis ante pedes saxo fabricatus eodem

Stabat. quæ standi cum Lare causa fuit?

Seruat uterque domum, domino quoque fidus uterque est.

Compita grata Deo: compita grata cani.

Et Lucanus lib. 1. Pharsalia,

— Vr̄bisq; laborem

Testatos sudore Lares. —

Et idem Ouid. Factorum lib. 2.

Fitq; grauis, geminosq; parit, qui compita seruant, Et vigilat nostra semper in vr̄be lares.

h. Ideo Præstitēs nuncupati. Ouidius libro 5. Factorum,

Præstitibus Maie Laribus videre Calendæ Aram constitui, paruaq; signa Deum.

Et paulò post cur sic dicantur declarat,

Causa tamen positi fuerat cognominis illis, Quòd præstant oculis omnia tuta suis.

Præsides autem hos vocat Plutarchus, problema. cap. 51. quòd scilicet præsent. Fest. Pompeius lib. 14. Præstitem, inquit, in eadem significatione dicebant, qua nunc dicimus antistitem.

i. Hos Aegyptij. Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 19. paulò ante h. Ex quo intelliges Alexandrum aberrasse in appellationibus quorundam ex his quatuor. Huius verba sunt, Aegyptij deos Præstitēs homini nascenti quatuor adesse memoiat, δαίμονα, τὸ χλω, ἔρατα, ἀναρχλω. horumque rationem reddit. Scio autem Plinium locutum fuisse de Ananchitide lib. 37. cap. 4. ad finem, vbi ita dicit vocari adamantem lapidem, quòd merus vanos expellat à mente. Idem eiusdem lib. cap. 11. dicit Ananchitide gemma euocari imagines deorum in hydromantia.

k. Fuitque Platonis opinio. Vide Apuleium

tum in lib. de Deo Socratis, tum lib. de Dogmate Platonis: Marcianum Capellam in Nuptiis Mercurij & Philologia. Diuus Augustinus lib. de Ciuitate Dei, 9. cap. 11. opinionem Platoniorum, qui putant animas hominum damones esse post corpora, sic scribit, Dicit quidem & animas hominum damones esse, & ex hominibus fieri Lares, si boni sunt: Lemures seu Laruas, si mali.

l. Ipse enim trinas. Apud Apuleium de Dogmate Platonis.

m. Damones verò ministros deorum. Apul. ibi, vbi & hos dicit Genios Lares posse nuncupari. n. Dij nempe ruris & agricularum. Varro, qui & hos nuncupati; vt hic, nominat lib. 1. de Re rustica, c. 1. Et hos deos Rurationis vocat Apuleius Apologia 1. quibus dicit primitias segetis, vitis & gregis impartiri debere.

o. Præter hos fuere dij Indigetes. Seruius enarrans illud lib. 1. Georg. ad finem,

Dij patrj Indigetes, & Romule, Vestaq; mater.

Indigetes, ait, proprie sunt dij ex hominibus facti, quasi in diis agentes. Abusuè autem omnes dij possunt dici Indigetes, tanquam nullius rei egentes. Sed & idem in enarratione eius loci lib. 12. Aeneidos,

Indigetem Aeneam scis ipsa, & scire fateris Deberi caelo, fatiq; ad sidera tolli.

Indigetes, inquit, dij duplici ratione dicuntur: Vel secundum Lucretium, quòd nullius rei egeant, qui ait,

— Nihil indiga cura.

Vel certè Indigetes dij sunt ex hominibus facti, & dicti Indigetes quasi in diis agentes. Quod quidem hoc posterius satis indicat illud ipsius Virg. d. lib. 12. Aeneidos. Et hinc hanc quoque sententiam Macrobius lib. 1. de Somnio Scipionis, cap. 9. adfert versus Hesiodi in Latinum sermonem ita versos,

Indigetes diui fato summi Iouis hi sunt,

Quondam homines, modo cum superis humana tenent,

Largi, ac munifici, ius Regum nunc quoque nacti.

Versus autem Græci hi sunt,

οἱ δὲ δαίμονες εἰσι διὸς μεγάλε δία βελάς, ἐδλοὶ δὲ πυχθόνιοι, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων, οἱ βαφυλάσσειν τε δίκας καὶ σχέτλια ἐργα. πάλιδόται, καὶ τῶτο γέρας βασιλῆϊν ἔχον.

Festus

humano bene meriti essent, post mortem numinibus æquati, celebrem posteris memoriam reliquerunt, vt Hercules & Aeneas, quem vocant indigetem, Castor & Pollux, Aesculapitis & Romulus: atque alij, qui dum vixere, functi laboribus, ob fortia facinora generi humano exhibita, tanto honore habiti cultique sunt, vt ex hominibus in deorum cœtum asciti, pro diis celebrarentur & colerentur, quos velut ascriptitios & novos incolas post fata in cælum receptos putauere. Fuit enim hæc consentiens obseruatio, præcipuè apud Lacones, vt eximios præclarosque viros, qui obuiam eundo periculis, rempub. auxissent, ob egregia facinora ciuibus & patriæ exhibita, vt gratiam meriti redderent, in deorum sedes receptos consecrarent, & in cælum tollerent, illisque diuinos honores & humano fastigio ampliora decernerent: templaque, flamines, puluinar & aras, ac sedes immortalitatis exhiberent. Græci verò propter beneficia viuentes etiam cælo consecrare & immortalitate donare consueuerunt, quam apotheosin dixerunt: sicut de Platone & Agesilao legimus, atque aliis, qui in cœtum cælestium recepti, in vita diuinos honores meruerunt: illisque certamina, ludos & sacra annuersaria dicarunt, tanquam numinibus aut heroibus: illis præsertim, qui tyrannos exegerunt, aut vindices libertatis fuerunt. Hi tanquam mortale fastigium egressi, omnium consensu in cœcilium cælestium asciti, pro diis haberi & coli cœpti sunt. Hinc etiam Romani Cæsares, quorum opera & virtute res Romana creuit, & imperij fines latè propagati sunt, post funera immortalis memoria consecrarent, & in deos receperunt, qui ob æternam gloriam dij indigetes dicti, nominibus plerunque mutatis, & nouis cooptatis: Siquidem Romulus, Quirinus: Ino, Matuta: Leucothea,

Lacones homines de repub. bene meritos in deorum catalogum referent. Græci viuentes. Apotheosin.

Cæsares Rom. inter deos relati. Nominibus mutatis, cuius in deorum numerum referuntur.

ANNOTATIONES.

Festus autem Pompeius lib. 9. Indigetes dij, quorum nomina vulgari non licet. Et quibusdam interiectis, Indiges, inquit, Aeneas ab Ascanio appellatus est, cum pugnant cum Mezentio nusquam apparuisset, in cuius nomine etiam templum construxit.

p. Vt Hercules. Hæc vsque ad versi. Atque alij, præter quàm quod de Aenea dicitur, sunt Ciceronis ex Legibus 12. tabul. lib. 1. vt nonnulli existimant, quarum hæc verba sunt, Diuos, & illos, qui cœlestes semper habiti, colunt, & illos, quos endo caelo merita vocauerunt, Herculem, Liberum, Aesculapium, Castorem, Pollucem, Quirinum. In quam etiam sententiam Cicero lib. 2. de Natura deorum, suscepit, autem vita hominum, & consuetudo communitis, vt beneficis excellentes viros in cœlum fama ac voluntate tollerent: hinc Hercules, Castor & Pollux, hinc Aesculapius, hinc Liber. Et paucis interiectis, item hinc etiam Romulum, quem quidam esse Quirinum putant: quorum cum remanent animi, atque æternitate fruere, dij rursus sunt habiti, cum & optimi essent, & æterni. Sed quod de Aenea hic dicitur, constat ex eo loco Virgilij lib. 12. Aeneidos Indigetem fuisse vocatum. Quod & asserit Ouidius lib. 4. Metamor. de eodem loquens,

Lustratum genitrix diuino corpus odore Vnxit, & ambrosia, cum dulci nectare mixta, Coniigit os, fecitq; deum, quem turba Quirini Nuncupat Indigetem, temploq; arisq; recepit.

Tibullus lib. 2. elegia 6. de eo loquens,

Illic sanctus eris, cum te veneranda Numici Vnda, deum caelo miserit Indigetem.

Liuius 1. Decad. lib. 1. post princ. cum scribit, de eo loquens, Situs est, quemcunque cum dici ius fasque est, super Numicum fluuium. Iouem Indigetem appellant. & Gellius lib. 2. ca. 16. & Solinus c. 8. Sed & de diis Indigetibus Ouidius lib. Metam. 15. ad fi.

Dij præcor Aeneæ comites, quibus ensis & ignis Cesserunt, diiq; Indigetes, genitorq; Quirinae Vr̄bis & inuicti genitor Gradine Quirini, Vestaq; Cæsareos inter sacra penates, Et cum Cæsarea tu Phœbe domestice Vesta.

Liuius Decad. 1. lib. 8. Lares diui Nouensiles, diui quorum est potestas nostrorum hostiumque.

q. Atque alij. Vt Liber, ex Cicerone in locis supra citatis. Nam & Plinius lib. 2. cap. 7. Hic est vetustissimus referendi benemeritis gratiam mos, vt tales numinibus adscribantur. Idem Cice. lib. de Natura deorum 3.

r. Præcipuè apud Lacones. Vide Aristotelem lib. 7. Ethicorum ca. 1.

s. Quam apotheosin dixerunt. Herodianus lib. 4. in princ. quibus caremoniis hæc inter deos relatio, & in catalogum deorum adscriptio, apud R. o. fieri consuevit, eleganter describit. Seruius in lib. 5. Aeneidos post princ. & dicitur quoque postea.

t. Sicut de Platone. Non memini id legisse de Platone. sed vide in seq.

v. Et Agesilao. Plutarchus in Apoph. Agesilai. Et vereor ne hic vel Alexander, vel librarius aberrarit, & sit legendum de Plutone Agesilao. Nam Eschylus apud Athenæum lib. 3. c. 10. scribit ipsum Agesilaum Plutone fuisse vocatum, vt Aristarchum Iouem, Simonides poëta.

x. Hinc etiam R. o. Cæsares. Id videre licet ex Suetonio & aliis vitarum Imperatorum scriptoribus vbique.

y. Siquidem Romulus, Quirinus. Vt & supra dictum est ex Cicerone in verbo, Vt Hercules. & præterea scripserunt Liuius 1. Dec. lib. 1. Plutarch. in Romulo Laetantius lib. 1. cap. 21. Et vide infra ibi, Nam & Curetis.

z. Ino. Ino, Matuta, Leucothea eadem Ciceroni

Indorū dij indigetes. Meroitārum.

Albunea: b Melicerta, Palæmon & Portumnus: c Leda, Nemesis: d Circe, Marica: Nerfilia, Hora: e Rhea, deorum mater: Idæa, Dindymena: Philena, Pefsinuntia, & Cybele, f Berecynthia, dictæ sunt. h Indi verò Iouem pluuialem, & Gangem flumen: velut indigetes deos, carmine incondito venerantur. i Meroitæ Herculem, Pana, &

ANNOTATIONES.

1. Tuscul. cuius hæc verba sunt, Quid? Ino Cadmi filia, nōne Leucothea nominata à Græcis, Matuta habetur à nostris? Et lib. de Natura deorum 3. Quid deinde Ino dea dicitur, & Leucothea à Græcis, à nobis Matuta dicitur, cum sit Cadmi filia? Et paulò antè, iam verò in Græcia multos habent ex hominibus deos, Alabandum Alābandi, Teuedi Tenem: Leucothoem, quæ fuit Ino, & eius Palæmonem filium cuncta Græcia, Herculem Aesculapium, Tyndaridas: Romulum nostri aliòsque complures quos quasi nouos & ascriptitios ciues in cælum receptos putant. Ex quo & Ouidius lib. 6. Fastorum, Leucotheæ Græcis, Matuta vocabere nostris,

In portus nato ius erit omne tuo. Ouid. 4. Metamor. Absulit illis Quod mortale fuit, maiestatemq, verendam Imposuit, nomenq, simul faciemq, nouauit, Leucotheaq, deam cum matre Palæmona dixit.

Hanc Orpheus ὄρων ὀρίεσσιν nominat. Hinc apud Propertium,

Hanc miser implorat nauita Leucotheam. Vide Hyginum Fabularum cap. 224. Plutarchum in Camillo, Pausaniam lib. 4. Messenica. Lactantium Firmianum lib. 1. cap. 21. vbi ita scribit, Solent enim mortuis consecratis nomina immutari: credo ne quis putet eos homines fuisse. Nam & Romulus post mortem Quirinus dictus est, & Leda, Nemesis: & Circe, Marica: & Ino, postquam se præcipitauit in mare, Leucothea, matèrque, Matuta, & Melicertes filius eius Palæmon atque Portumnus. Vide præterea Lactantium interpretem Statij lib. 1. Theb. post princ.

a Albunea.] De qua Virgilius lib. 7. Aeneidos, Lucosq, sub alta Consulat Albunea, nemorum que maxima sacro Fonte sonat, seuamq, exhalat opaca Mephitim.

Et ibi Seruius, Albunea dicta est ab aquæ qualitate, quæ ex eo fonte est: vnde etiam nonnulli ipsam Leucotheam volunt. Acron & Porphyrius interpretes Horatij lib. 1. Carm. Ode 7. ibi, Quam domus Albunea resonantis.

Lactantius Diuinarum institut. lib. 1. c. 6.

b Melicerta, Palæmon & Portumnus.] De his tribus, quos eundem esse his tribus nominibus vocatum, vide Ciceronem dicto lib. 3. de Natura deorum, & lib. 1. Tuscul. quæst. & Ouidium lib. 6. Fast. cum scribit,

Quem nos Portumnus sua lingua Palæmona dicit, Este precor nostris æquus uterque locus.

Festus Pompeius lib. 14. vbi de Portumno, & lib. 3. vbi de Clauæ. Seruius & Probum alterum interpretem, in 5. lib. Aeneidos in cum locum,

Et pater ipse manu magna Portumnus euntem Impulit.

Et iterum lib. 1. Georg. ibi, Potag, seruati soluent in littore naua Glauco, & Panopea, & Ino Melicerta.

Lactantium libro 1. cap. 21. & alterum Lactantium Statij interpretem lib. secundo Thebaidos in cum locum,

- iamq, arua gradu Theumesia, & arces Intra Agenoreas. -

Et lib. 7. ibi, Thebanum toto planxisse Palæmona ponto.

c Leda, Nemesis.] Lactantius Diuinarum instit. d. libro 1. cap. 21. At Pausanias in Atticis, & Isaacius eas diuersas faciunt. De hac autem Virgil. libro 7. Aeneidos.

d Circe, Marica.] Lactantius Firmianus vbi supra ibi, Albunea. Et Seruius libro 7. Aeneidos in cum locum,

Hanc Fauno & nympa genitum Laurente Marica Accipimus. -

Maricam dicit vxorem fuisse Fauni, quæ est dea littoris Minturnensium, iuxta Litim fluuium. Horatius lib. 3. Carm. Ode 17.

Qui Formiarum mænia dicitur Princeps, & innantem Marica Littoribus tenuisse Litim Latè tyrannus.

Vbi Porphyrius interpret inquit, Maricam autem Minturnenses maximè colunt, cuius etiam lucus in ipsa Minturnensi ciuitate est. Lucanus lib. 2.

- Et umbroso Liris per regna Marica.

Et Liuius 3. Decad. lib. 7. vbi dicit Minturnis lucum Maricæ de celo tactum.

e Hersilia, Ora.] Ouid. Metamor. lib. 14.

- Romuleos cum virgine Thaumantæa Ingreditur colles: vbi sydus ab æthere lapsum Decidit in terras, à cuius lumine flagrans Hersilia crinis cum sydere cæsit in auras.

Hanc manibus notis Romana conditor urbis Excipit, & prisicum pariter cum corpore nomen Mutat, Oramq, vocat, quæ nunc dea iuncta Quirino est.

Ex quibus verbis Hersilia, non Norsilia legendum esse intelligis.

f Rhea.] Hæc vsque ad verbum, Berecynthia, sunt Strabonis li. 10. Et præter ea de Idæa & Pefsinuntia Liuij. 3. dec. li. 9. rursumque de Pefsinuntia Plutarchi in Mario, & Apuleij li. 11. Metamorph. & Herod. li. 1. g Berecynthia.] Vide infra hoc eod. cap.

h Indi verò.] Hæc vsque ad verbum, Meroitæ, sunt Strabonis lib. 15.

i Meroitæ.] Strabo lib. 17. Meroitæ, inquit, vltra alium quendam barbarum, deum etiam Herculem, Pana, & Isim colunt. Herodotus autem libro secundo tradit eos solos deorum Iouem & Liberum colere.

k Ger

Isim: * Germani Tuistonem deum terra editum, & Mannum filium: † Astymphalissi Achillem: † Persæ, Amanum & Anandatum: † Veneti Diomedem instar numinis habent, cui etiam ° candidum immolabant equum. † Sicut Aegyptij Isidem, Mauri Iubā, Pœni Vranum, Macedones Gabyrum, Latini Faunum, † Siculi Adranum, † Libyci Psaphonem, ne omnes percenseam deos. Is enim Psaphon quū despectissimus esset, & vltimæ notæ, vocales aues edocuit hæc verba eloqui, Magnus deus Psaphō. quibus dimissis in lucos, audita voce, apud rudes populos est pro deo habitus. † Thraces Zamolxin, † Syri Astartem, † Adad & † Agartin: † Arabes Dyafarē, † Horici Tibilineū, † & Aphri

Germanorum. Persarum. Venetorum. Aegyptiorum. Maurorum. Pœnorum. Macedonum. Latinorum. Siculorum. Libyorum. Psaphon.

ANNOTATIONES.

k Germani.] Corn. Tacitus de moribus Germanorum, in princ. Celebrant, inquit, carminibus antiquis (quod vnū apud illos memoriae & annalium genus est) Tuistonem deum terra editum, & filium Mannum, originem gentis conditoremque fuisse. Berofus de regibus Babiloniæ & Assyriorum. Vide Cor. Tacitum in libello de Morib. Germanorum. † Astymphalissi, Achillem.] Vbi id scriptum sit nescio: sed nec qui sint hi Astymphalissi scio. In Epiro tamen legi Achillem vt deum coli, & lingua eorum Astetum vocari, vt tradit Plutarchus in Pyrrho in princ. Eiq, sacra ædem in insula, in qua sepultus est, ante Borysthenem apud Plinium lib. 10. cap. 28. aut aliorum computat. 22. templum Achillis esse, & eidem solemnnes ludos Brasii. Pausanias lib. 3. scribit. Et in Euxino circa Nili hostia insulam Achilli sacra, cui Luce nomen. Denique Achillis sanum esse in Arcadia, quod recludi religio est: at puberibus omnibus, quocumque pugnaturo descendunt, soleme esse Achilli, ante pugnam, rem diuinam facere. scribit Pausanias lib. 3. qui de Laconicis est.

m Persæ Amanum & Anandatum.] Strabo de vtroque lib. 11. & iterum lib. 15. paulò ante fin. n Veneti Diomedem.] Strabo lib. 5. non aded longè à princ. & lib. 6.

o Candidum immolabant equum.] Strabo d. lib. 5. In Venetis sanè, inquit, quidam Diomedis insignes existunt honores. Nam candidus illi immolatur equus.

p Sicut Aegyptij Isidem.] Hæc vsque ad verbum, Siculi. sunt Lactantij lib. 1. cap. 15. Ex quo, ex eodem loco, adde, Sabini Sancum, Romanum Quirinum. Sed quod de Aegyptiis tradit, tradiderunt & omnes rerum Aegyptiacarū scriptores. Sed & quod de Iuba hîc dicitur, præter Lactantium, tradit etiam Tertullianus in Apologet. cap. 21. & Arnobius contra Gentes lib. 8.

q Siculi Adranum.] Plutarch. in Timoleone, & in Paralellis.

r Libyci Psaphonem.] Hæc vsque ad versiculū Thraces sunt Max. Tyrij Ser. 19. & Apostolij Bizantij. Et vide Erasmus Chil. 1. cent. 2. c. vlt. ψάφονος ἐπιτύχης. id est Psaphonis aues. Simile quippiam de Annone Carthaginensi, qui seipsum pro deo venditare voluit, narrat Aelian. varia: historiae lib. 14. c. 30. s Thraces Zamolxin.] Herodotus lib. 4. de Getis loquens, qui sunt fortissimi Thracum, vbi dicit eum, qui defunctus est, meare ad Zamolxin dæmonem, quem nonnulli eorum opinantur eundem esse Gebeleizem. Strabo lib. 7. de iisdem Getis loquens,

hos Menandi versus Græcos citat, πάντας μὲν οἱ θεῶνες μάλιστα θεοὶ γέγοναι ἡμῶν ἀπάντων.

χ γὰρ αὐτοῦ εὐχομαι ἐκεῖθεν εἶναι τὸ γένος, & σφόδρ' ἐγκρατέας εἶναι.

Et Origenes aduersus Celsum lib. 3. & Laertius in Pythagora in princ. Herodotus autem lib. 5. post princ. scribit Thraces è diis hos solos colere, Martem, Liberum, Dianam: sed reges, præter populares, etiam Mercurium, eūque è diis præcipiend, per quem solum iurant. At idem lib. 9. ad fin. tradit eosdem Thraces Plestoro Indigenæ deo immolare. Adde & tu Scythas Zamolxin colere ex Luciano in Scythia siue Hospite. Sed hic alius est ab illo Zamolxi, què Thraces colunt, vt videre licet ex Strab. lib. 4.

t Syri Astartem.] Herodot. lib. 1. Arnob. aduersus Gentes lib. 8. Tertullianus in Apolog. cap. 23. & vide nostras leges connubiales in l. 15. num. 30. v Adad.] Macrobius lib. Saturn. 1. cap. 23. scribit Iouem, & Assyriorum Adad, euadem esse quem Solem his verbis, Et ne sermo per singula nomina deorum vagetur, accipe quid Assyrij de Solis potentia opinentur. Deo enim, quem summum & maximumque venerantur, Adad nomen dederunt. Eius nominis interpretatio significat, vnus. Hunc ergo, vt potentissimum deum, adorant.

x Et Agartin.] Lege Atargatim ex Macrobio vbi supra, qui ad ea, quæ proximè adduxi, hæc subiungit. Sed subiungunt eidem deam nomine Atargatim: omnemque potestatem cunctarum rerum his duobus attribuunt, Solem, Terramque intelligentes. Sed adde & eosdem colere Adadunephton gemmam ex Plinio lib. 37. cap. 11. quæ fortè est is Adad, de quo Macrobius vbi supra.

y Arabes Tyafarem.] Tertullianus in Apolog. cap. 23. Dyafarum autem hunc vocat Stephanus. Herodot. autem lib. 3. post princ. solos deorum arbitrari Dionysium, quem Vrorat: & Vraniam, quam Ailat appellant. Strabo tamen lib. 15. scribit, duos tantum deos ab illis Arabibus coli, Iouem scilicet, & Bacchum, qui quæ ad vitam pertinent, principalia dant.

z Horici Tibilineum.] Lege Norici, ex Tertulliano, qui hæc de illis scribit d. cap. 23.

a Et Aphri Cælestum.] Tertullianus d. c. 23. & hic Cælestus is est, quem Græci Vranum vocant, quem Pœnos, qui ipsi Afri sunt, colere dictū est. Vlpianus autem epitome Instit. cap. 2. §. deos. scribit Cælestum Salmensem coli Carthagine. Et hic Cælestus, siue Vranus is idem est, qui Cælus Ennio & aliis vocatur.

B B b 2

Ceremonia referenda aliquam inter deos.

Senatus consultum Diocletianum. Constantianum.

Agefila dictum.

Empedocles ambrosio.

Eutimus. Dij patrij.

Cælestium. ° Aegiolenfes, Maceranas deas: ° & gens iuxta Naucraticum Aegypti, Theurum, velut præsentissima numina coluerunt, qui omnes ex hominibus post funera diuinitate donati, diuque indigetes post consecrationem habiti sunt. ° Quam quidem sic fieri nouimus, vt imperatore qui referendus in deos & consecrandus erat, vita functo, pyram in tabernaculi formam construerent, quod auro & ebore, signisque & tabulis pictis exornatum mirifice, aliode super breuiori, vsque ad tertiam contiguationem erigebant, aquila cum omnium deorum aggestu in summo culmine locata: lectoque contracto purpura & auro, in quo defuncti effigies iacebat: senatus, equester ordo, ac viri triumphales, qui que amplissimos honores gesserant, procedentes lectum deferebant in pyram, cum carmine & hymnis, omnibusque humanis diuinisque aggestis honoribus. Demum incensa pyra, quum vapore & fumo aquila agitata, è summo culmine tabernaculi aera petiisset, religio incussa fuit, ipsius animam per inane cælum petiisse, ipsumque defacato quod mortale erat & caducum, in numero cælestium & concilio deorum recipit & haberi. ° Quam consecrationem apotheosin Græci nuncuparunt, qui deinceps inter diuos relatus, pro deo colebatur. Fuitque senatus consulto cautum ne quis ex Cæsaribus, nisi ex decreto patrum, inter deos referetur. ° Mirum tamen de Diocletiano proditur, quod sponte deposito imperio, nonnō post annum, primus sine imperio, populi iussu, patribus autoribus, cælestes honores & apotheosin meruit. Et de Constantino Maximo, qui diuersarum religionum assensu, ab ethnicis inter diuos relatus fuit, & à Christianis inter sanctos. ° Feruntque magnū illum Agefilaum, cum à Thasii apotheosi honoratus, & inter diuos relatus fuisset vitens, illos interrogasse, vt si deos facienda potestatem haberent, prius se ipsos consecrarent, postea se deificarent. ° Contrā Empedocles: nam tanto studio captus fuit vt pro numine coleretur, vt in medium Aetnæ incendium viuens se deiceret. ° Inter cæteros proditur Eutimus poeta Locris oriundus, oraculi iussu viuens consecratus, & inter diuos relatus. ° Patrios autem dixerunt deos, qui singulis vrbibus præfunt, illarumque præfides & propugnatores sunt, ° vt Apollo & ° Minerua Athenis,

ANNO TATIONES.

b Aegiolenfes, Maceranas deas.] Eugionenses, siue Eugiatae, & Maceras legendum ex Plutarco, qui idem de illis dicit in vita Marcelli.

c Et gens iuxta Naucraticum Aegypti, Theurum.] Plato in Phædro non adeo longè à fi. vbi ait, Audiui equidem circa Naucraticum Aegypti præfentem quendam fuisse deorum, cui dicata sit auis, quam Ibm vocant, Dæmoni autem ipsi nomen Theuth. Et de eo quoque idem Plato in Philebo, & dicemus postea eodem cap. Sed his adde Cilices, Mopsium: Acharnanes, Amphilocum: Thebanos, Amphiarum: Lebadios, Trophonium, pro diis colere apud Origenem aduersus Celsum lib. 3.

d Quam quidem sic fieri nouimus.] Apud Herodianum describentem Septimij Severi Apotheosin lib. 4. in princ. Herodotum, & Prudentium in Apotheosi 14. Platonem lib. vlt. de Repub. Ciceronem in Somnio Scip. & Lucanum describentem apotheosim Pompeij lib. 9. in princ.

e Quam consecrationem apotheosin Græc.] Vt iam intelligis ex præcedentibus, atque etiam ex Tertulliano in Apolog. cap. 34. in fine. & Seruio in lib. 5. Aeneid. Virg. in duobus locis.

f Mirum tamen de Diocletiano.] Eutropius de Gestis Romanorum, lib. 9. cap. vlt. Pomponius Latrus in Compendio Ro. historiae, vbi de Nemesi dea, sic de Diocletiano scribit, Diocletianus, qui ab

tanto rerum culmine secesserat, nullius consilio adduci potuit, vt peniteret. Igitur priuatus cum esset, post mortem inter diuos relatus est.

g Feruntque magnum illum Agefilaum.] Dicitur est supra in verbo, Et Agefilao.

h Contrā Empedocles.] Strabo lib. 6. Laertius in vita illius, & diximus in nostris Commentariis Nobilitatis.

i Inter cæteros proditur Eutimus poeta.] Pyæta legendum est ex Plinio, qui id de eo refert lib. 7. cap. 47. Est autem Pyæta idem quod pugil. Vide omnino Hermolaum Barbarum in Castigationibus Plinij lib. 9. aliàs 7. cap. 47.

k Patrios verò dixerunt deos.] Seruius lib. 1. Geor. ad fin. eo loco,

Dij patrij Indigetes.

Patrij dij sunt, inquit, qui præfunt singulis ciuitatibus, vt Minerua Athenis, Iuno Carthagini. Et alibi horum deorum mentionem facit Virgilius libro 2. Aeneidos,

Dij patrij seruate domum.

Et Cicero in Verrem act. 3. & vide infra eodem lib. cap. vlt. ad finem.

l Vt Apollo.] Cicero lib. 3. de Natura deorum. Vulcani item complures. Primus cælo natus, ex quo & Minerua Apollinem eum, cuius in tutela Athenas antiqui historici esse voluerunt.

m Minerua Athenis.] Seruius vbi supra proxime, Lu-

° Iliēfibus & Gnosiiis, qui inde illam oriundam ferunt, ° licet Alalcomenij suā dicant. ° Thebis Bæotiis Liber ° & Hercules, ° Iuno Carthagini, quā humano cruore placabāt, ° eademque Samo, ° Sparta ° & Mycenis, ° atque Argis, ° vbi nata fertur: ° Venus Cypro & ° Papho, Apollo Rhodiis, ° Lemno Vulcanus, ° Naxus Libero: ° idemque Apol-

ANNO TATIONES.

mē, Lucianus in libro de Sacrificiis. Plutarchus in Themistocle, & Laetantius lib. 1. cap. 15. sic scribit, Nempe Apollinem Delphi Deliique, Mineruam Atheniensis: quæ quidem Græcis Athena dicta, vel ipso vocabulo se ei Reipu. familiarera esse testatur. ° Iliensibus.] Strabo lib. 13.

o Licet Alalcomenij suam dicant.] Strabo lib. 8. Alalcomenij, inquit, vetustum Mineruæ templum habent, eximia veneratione cultum, ibique deam natam esse aiunt, sicut & Argis Iunonem. Proinde Poëtam Homerum, vitamque per earum patriam nominatim protulisse. Nam lib. Iliados 4. post princ. ἀλακκορμην vocat illo versu,

ἦν τ' ἀργείη, ἢ ἀλακκορμηνὴς ἀθήνη.

Stattus lib. 7. Thebaidos,

Ducit Ithonæos & Alalcomenæa Mineruæ

Agmina.

Vbi Laetantius Grammaticus, interpres scribit, Alalcomæna ciuitas est Bæotia, in qua regnavit Hercules filius. Et paulo post, in qua nata Alcmena, Herculis mater, & in qua etiam colebatur Minerua, Pausanias in Bæoticis, Alalcomæna (inquit) non magnus est vicus, ad radices imas modice editi montis. Loco nomen datum ferunt ab Alalcomæno homine indigena, à quo fuerit Minerua enurrita. Sed & Mineruæ Alalcomænidis meminit Aelianus Variæ historiae libro 12. cap. 59.

p Thebis Bæotiis Liber.] Pausanias lib. 9.

q Et Hercules] Plinius lib. 4. cap. 7. & Pausanias in dicto lib. 9. de Bæoticis.

r Iuno Carthagini.] Venus apud Virgil. libro 1. Aeneidos, periculū, in quo versabatur Aeneas apud Didonem, exaggerans à persona Iunonis aduersaria, Iunonia Hospitia (vt interpretatur Seruius) Carthaginensia vocat, his verbis,

Vereor quò se Iunonia vertant

Hospitia.

Et autē aliquot versibus interiectis,

Hic templum ingens Iunoni Sidonia Dido,

Condebat, donis opulentum & numine diuæ.

Et in eod. lib. paulo post princ. tradit, Carthaginem præ cæteris locis contempta patria, præcipue à Iunone cultam fuisse, cum ait,

Quam Iuno fertur terris magis omnibus unam

Posthabita coluisse Samo: hinc illius arma,

Hic currus fuit, hoc Regum dea gentibus esse

(Si qua fata sinant) iam tum tenditq; fouetq;

s Eademque Samo.] Diuus Augustinus lib. 6. de Ciuitate Dei, cap. 7. Sacra sunt Iunonis, & hac in eius dilecta insula Samo celebratur, vbi nuptum data fuit Ioui. Laetantius ex Varrone lib. 1. cap. 17. Plutar. in Pompeio, Pausanias in Achaicis, Tertullianus in Apologet. cap. 24. Et vide supra ibi, Iuno Carthagini, quod Seruius scribit in postremum Virg. locum citatum, dum interpretans illud,

Posthabita coluisse Samo.

Non contempta, inquit, sed in secundis partibus habita. Amabat enim Samum genitale solum, sed magis Carthaginem. Sic Iuuenalis sat. 16.

Et Samia genitrix, quæ delectatur arena.

Cicero lib. 2. de Legibus, Atheniensis, inquit, Clifthenes Iunoni Samiæ, cuius egrgius, cum rebus timeret suis, filiarum dotes concredidit. Apul. lib. 6. Metamor.

t Sparta.] Homerus lib. 4. Iliados de Iunone,

ἦτοι ἐμοὶ πρῶτος μὲν ποτὶ Φιλταταί εἰσι πόλλες,

ἀργός τε, Σπάρτην τε ἔχ' εὐρύγυα μυκηνή.

Certe mihi tres quidem multo dilectissime sunt ciuitates,

Argosq; Spartaq; & latiniæ Mycena.

v Et Mycenis.] Homerus vbi supra, & præterea Pausanias in Corinthiacis.

x Atque Argis.] Homerus ibi, Plutarchus in Pompeio, Lucianus in lib. de Sacrificiis, Interpres Theocriti, Tertullianus in Corona militis. Hincque etiam illud Virgilij lib. 1. Aeneidos non longè à princ.

Veterisq; memor Saturnia belli,

Prima quod ad Troiam pro charis gesserat Argis.

Vbi Seruius, Charis, ait, Argis. Illic enim eam coli omnibus notum est.

y Vbi nata fertur.] Nam & eam ἀργείω vocat Homerus libro Iliados 4. post princ. ἦν τ' ἀργείη, quem locū citauimus ibi, Licet Alalcomenij, quod scilicet eam Argis natam dicunt, vt scribit Strabo lib. 9.

z Venus Cypro.] Cor. Tacitus lib. 18. & omnes vbi que. Nam & hunc Cypria dicta est, Tibullus lib. 3. eleg. 3.

Et faueas concha Cypria vecta tua.

Ex quo Fest. Pompeius, Cypria, inquit, Venus, quod ei primū in Cypro insula templum sit constitutum: vel quia parientibus præfideat, quod Græcè κούειν parere sit.

a Et Papho.] Laetantius lib. 1. cap. 15. Tertul. in Apologetico cap. 24. Lucianus d. lib. de Sacrificiis. Hincque illud Virg. lib. 1. Aeneid.

Ipsa Paphum sublimis abit, sedesq; reuisit

Læta suas.

Estque Tegeæ templum Veneri Paphiæ apud Pausaniam lib. 8. non adeo longè à fine.

b Lemno Vulcanus.] Laetantius vbi supra. Solinus cap. 21. Lemnij, inquit, Vulcanum colunt, ideo in Lemno metropolis Hephæstia. Vulcanum Virg. lib. 8. Aeneid. Lemnium patrem vocat,

Hæc parter Aeolius properat dum Lemnius oris.

Vide supra lib. 2. cap. 14.

c Naxus Libero.] Laetantius eodem loco.

d Idemque Apollo Delphis.] Hinc Delphicus cognominatus est. Ouid Fautor. lib. 3. ad fi.

Mittitur ad Tripodas curta qui sorte reportet,

Quam sterili terra Delphicus edat opem.

lo Delphis, ° Tænarus Neptuno, ° Cyzicenis Pallas, ° quòd ea vrbs pro dote illi fue-
 rat. ° Tenediis, Tenes deus: ° Alabandensibus Alabandus, ° Cretensibus Diana, quam
 Britomarrem vocant: ° Thespensibus ° & Parianis Cupido, ° Romanis verò Mars:
 qui præcipuo honore insignes à suis ciuibus colebantur eximie: quanuis numen quod
 vrbi præisset, ° palam facere nefas putarent, ne euocationes quæ ad auertenda numi-
 na quæ vrbibus præfunt, fieri ab hostibus solent, ipsis aliquando innotescerent. ° Erat
 enim vetus mos, vt in vrbiū obsidione, vbi ad vltimam dimicationem ventum esset,
 tutelares deos, sub quorum præsidio vrbs foret, certo carmine & verbis conceptis in
 nouas sedes euocarent, templaque ampliora & solennes aras illis promitterent, nefas
 opinati, deos vrbiū præfides, vrbe hostiliter direpta, velut mancipia captiuos habere.
 Persis verò & Aegyptiis nullos patrios habere deos in vsu fuit, quòd euocationibus
 illos migrare ex oppidis, & sine tutela deferi timerent. ° Alij vincla & catenas anne-
 ctabant diis. Nonnulli sponsores à diis petebant ne euocarentur & abirent. ° Tyrrij

Dei nomen
 occultū, in
 cuius tu-
 tela erat
 vrbs.
 Vrbs expu-
 gnatur,
 diis tutela-
 ribus alia
 loca pro-
 mitterent.
 Persæ.
 Aegyptij.

ANNOTATIONES.

Et Metamorphoseon lib. 2.
 - Placuit tibi Delphice certè
 Dum vel casta fuit, vel inobseruata.
 Et lib. 1. Metamor. - Mibi delphica tellus,
 Et Claros, & Tenedos, Pataraq; regia seruit.
 Orpheus in Hymnis,
 Γρόνις δὲ (μινθῶ, ποθοκτόνε, θελφικὴ μάνη.
 Sed & adde & Delijs ex Luciano vbi suprâ. Nam
 & hinc Delius vocatus est, Tibullus lib. 3. eleg. 6.
 Fulserit hic niueus Deius alitibus.
 Et Cynthius vbique: nam Delos Cynthus appella-
 tur, vt tradit Stephanus. Aut certè Cynthus Deli
 mons est, vt scribit Festus Pompeius lib. 3. ex quo
 dicit Apollinem Cynthium vocatum. Sunt tamen
 qui aliò referunt hanc Delij appellationem. de quo
 Macrobius lib. Saturn. 1. c. 17.
 e Tænarus Neptuno.] Strabo lib. 8. Probus Aem-
 ylius in Pausania, & Plutarchus in Pompeio.
 f Cyzicenis Pallas.] Adde & Nemesis ex Stra-
 bone lib. 13.
 g Quòd ea vrbs illi pro dote fuerat.] Plutar-
 chus in Lucullo.
 h Tenediis, Tenes.] Cicero in Verrem actio. 3.
 Tenedo (prætereo pecuniam, quam eripuit) Te-
 nem ipsum, qui apud Tenedios sanctissimus Deus
 habetur, qui vrbs illam dicitur condidisse, cuius
 ex nomine Tenedus nominatur: hunc ipsum, in-
 quam, Tenem, pulcherri me factum, quem quon-
 dam in comitio vidistis, abstulit, magno cū gemitu
 ciuitatis. Idem Cicero libro 3. de Natura deorum.
 Strabo lib. 13. Diodorus Siculus lib. 6. cap. 17. Plu-
 tarchus problem. cap. 14. Hæc Tenedus multis no-
 tata est prouerbiis de quibus Eras. in prouerb. τὴν
 δὲ ἀνδρῶν. Vide Ciceronem libro de Natura
 deorum, fol. 130. in 8. Rob. Steph.
 i Alabandensibus.] Cicero d. lib. 3. de Natura
 deorum, Alabandenses quidem sanctius Alaban-
 dum colunt, à quo est vrbs illa condita, quam quen-
 quam nobilium deorum: apud quos non inurbantè
 Stratonicus, vt multa, cūm quidam ei moleitus
 Alabandum Deum esse confirmaret, Herculem ne-
 garet: Ergo, inquit, mihi Alabandus, tibi Hercules
 sit iratus. Stephanus de Vrbius.
 k Cretensibus Diana, quam Britomarrem
 vocant.] Strabo lib. 10. Pausanias lib. 2. qui de Co-

rinthiacis est. & iterum lib. 3. qui de Laconicis.
 l Thespensibus.] Cicero in Verrem actione 6.
 Strabo libro 9. Thespias, inquit, prius nobilitauit
 Cupido, Praxitellis opus suis sculptum manibus.
 Donum verò consecrauit Thespensibus Glyce-
 rium meretrix ab illis genus ducens, munus illud
 ab artifice consecuta. Plinius lib. 36. cap. 5. Pausanias
 libro 9.
 m Et Parianis.] Plinius vbi suprâ, sic scribit, Eius-
 dem & Cupido à Cicerone obiectus Verri, ille
 propter quem Tespiæ visabantur, nunc in Oëtauiæ
 scholis positus. Eiusdem & alter nudus in Pario, co-
 lonia Propontidis, par Veneri Gnidia nobilitate &
 iniuria.
 n Ro. verò Mars.] Adde & Mygdoniis Rheam
 ex Luciano in lib. de Sacrificiis.
 o Palam facere nefas putauerunt.] Plutarchus
 problem. c. 61. Seruius in lib. 1. Geor. ad si. Macrobius
 lib. 3. c. 9. & vide suprâ lib. 2. c. 22.
 p Erat enim vetus mos.] Liuius 1. Decad. lib. 5.
 Plinius lib. 28. cap. 2. Verrius, inquit, Flaccus au-
 thores ponit, quibus credat, in oppugnationibus
 ante omnia solitum à Romanis sacerdotibus euo-
 cari Deum, cuius in tutela id oppidum esset: pro-
 mitteritque illi eundem aut ampliorè locum apud Ro.
 cultumue. Durat in Pontificū disciplina id sacrum:
 constatque ideo occultatum, in cuius Dei tutela
 Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent.
 Desigi quidè diuis imprecationibus nemo non me-
 tuat. Macrobius d. Saturn. lib. 3. c. 9.
 q Alij vincla & catenas.] Vt statim probat Ty-
 riorum exemplo, cui adde Lacedæmonios simula-
 chrum Martis, quem Enyalium vocant, compedi-
 bus illigasse, vt tradit Pausanias lib. 3. id eos fecisse
 eodem consilio, quo Athenienses victoriã ἀπὸ τῶν
 id est, sine pennis, aut inuolucrum, siue implumem
 appellant. Illi enim vinculis impeditū à se nunquam
 Marrem discessurum: hi semper mansuram secum,
 quæ pennis carcat, Victoriã interpretantur. Sed
 & idem Pausanias lib. 5 scribit, Calamidem apud
 Mantinentes eandem Victoriã sine alis effinxisse,
 imitatus statuã illam, quæ Athenis ἀπὸ τῶν
 r Tyrrij] Plutarch. problem. cap. 61. & in Alexan-
 dro. Q. Curtius in rebus gestis, eiusdem lib. 4. Dio-
 dorus Siculus, vbi dicit, hinc Apollinem Philale-
 xandrum

enim obsidione pressi, Herculis simulacrum, quod magna religione colunt, ne vrbs
 defereret, aurea catena deuinxere. Neque solūm insignes vrbes conspicuæ magnitudi-
 nis, sed oppida penè deformata, & modici vici, ne hostili vastarentur incuriu, patri-
 os deos coluisse feruntur. ° siquidem Crustumeni Deluentinum peculiarem habere,
 Narnienses Viridianum, Asculani Ancariam, Volsinienfes Nurciã, Orriculani Valen-
 tiam, Sutriniquoque Norciam. ° Sed tametsi peculiaris Iuno Carthagini fuerit, &
 præcipuum numen, Romæ tamen non minoris obseruantia cultusque habita est: qui-
 pe quàm cordi Romanis, & quàm regali magnificentia culta celebrataque sit, illud ar-
 gumento fuerit, quòd post initum consulatum consules ° Iunoni Sospitæ sacrum fa-
 ciunt, ° quodque singulorum mensium calendas, præcipuè Martias, suo numini dica-
 runt, & sanctas habuerunt: quare matronalia dicta, quòd matronæ illas celebrant pro
 coniugiis, & sacrum faciunt, ° quodque ea die Iunonis ædes coli cœpta fuit: ° sicut
 Aprili mense Veneri matronæ myrto coronatæ lauant. ° Eius varia ° potestates & no-

Patrij dij
 & sacris-
 tes.

Matrona-
 lia.
 Iunonis va-
 ria potesta-
 tes.

ANNOTATIONES.

xandrum tum fuisse cognominatum, cum Alexan-
 der Apollini catenas aureas & compedes, à Tyrrijs
 iniectos detraxisset.
 s Sed oppida penè deformata.] Hoc probat
 exemplis seqq.
 t Siquidem Crustumeni.] Hæc vsque ad versū.
 Sed tametsi. sunt Tertulliani in Apologet. cap. 23.
 Sed & de Nortia est illud Liuij. r. dec. lib. 7. Volsi-
 nijs quoque clauos indices numeri annorum fixos
 in templo Nortia Hetruscæ deæ cōparere, diligens
 talium monumentorum author Cinthius affirmat.
 Iuuenalis sat. 10.
 - Idem populus, si Nortia Tusco
 Fauisset.
 Huius autem deæ nomine sortem fortunãque signi-
 ficari Martianus Capella in lib. de nuptijs Philolo-
 gia cap. 9. scribit.
 v Sed tametsi peculiaris Iuno Carthagi.] Vt
 supra dictum est.
 x Consules Iunoni Sospitæ.] Cic. pro L. Mu-
 rana in fin. sic scribit, Date etiam Lanuino muni-
 cipio honestissimo, quod in hac causa frequens mœ-
 stumque vidistis. Nolite à sacris patrijs Iunonis Sos-
 pitæ, cui omnes Coss. facere necesse est, domesticū
 & suum Consulē potissimum auellere. Liuius 1.
 dec. lib. 8. Iunonis Sospitæ meminit his verbis, Lan-
 uinis ciuitas data sacraque sua reddita cum eo,
 vt ædes lucusque Sospitæ Iunonis communis Lanu-
 inis municipibus cum popu. Romano esset. Et 4.
 dec. libro 2. scribit votam ædem Iunoni Sospitæ à
 Cn. Cornelio col. bello Gallico, quo victoriã re-
 portauit. Et eiusdem dec. lib. 10. Lanuij simula-
 chrum Iunonis Sospitæ lacrymasse.
 y Quodque singulorū mensium Cal.] Ser-
 tius enarrans illum locum Virgilij lib. 8. Aeneid.
 Curibusq; seueris. In cōmunem (inquit) mulierum
 honorem Calendæ eis dicatæ sunt Martiæ. Horat.
 lib. 3. ad Mæcenatem ode 8.
 Martiis celebs quid agam Calendis.
 Atque idcirco Iuuenalis satyra 9. Martias fœmineas
 appellat:
 - Longaq; cathedra
 Mænera famineis tractat secreta Calendis.
 Vbi Ioannes Britannicus interpres sic scribit, Calen-
 dis igitur Martiis munera mulieribus mittebantur

ab amicis, sicuti mense Decembri quinque diebus
 viris, quo tēpore Saturnalia celebrabatur Et quem-
 admodum mulieres Cal. Martiis seruos cœna exci-
 piebant, tanquam exhortantes eos ad insequentis
 anni operam: sic & viri in Saturnalibus seruos in
 cœnam admittebant, tanquam eis gratias agentes
 operæ toto anno nauatæ. Vnde Tibullus in primo
 limine 3. lib. ad Næram,
 Martis Roma ni festa venero Calende,
 Exorients nostris hic fuit annus auis:
 Et vaga nunc certa discurrum: undique pompa,
 Perq; vias vrbs munera, perq; domos.
 Dicite Pierides, quonam doneatur honore
 Seu mea, seu falkor, chara Neera tamen.
 Colebant eundem & puella. Idem Tibull. lib. 4.
 Sulpitia est tibi culta tuis, Mars magne, Calendis:
 Spectatum è caelo (si sapi) ipse veni.
 Mittebant & sua matronæ munera. Plautus in Mi-
 lite glorioso, act. 3. scena 2.
 Da mihi vir Calendis, que mittam, quum Martiæ
 venerint.
 Mulieres autem Martias Calendas colebant (vt scri-
 bit Seruius d. loco) in memoriam belli cum Sabinis
 compositi: nam tali die Sabinae mulieres bella
 sedarunt. Sed hæc potius describuntur ab Ouidio
 lib. 3. Fast. illis versibus,
 Cum sis officijs Gradiue virilibus aptus,
 Dic mihi matronæ cur tua festa colant?
 & multis seqq.
 z Quodque ea die.] Festus Pompeius libro 11.
 Martias, inquit, Calendas matronæ celebrabant,
 quòd eo die Iunonis Lucinæ ædes coli cœpta sit. Ex
 quo & illud Ouidij lib. 3. Fastorum,
 Illic à nurius Iunoni templa i. atinis
 Hac sunt (si memini) publica facta die.
 a Sicut Aprili mense Veneri.] Ouidius lib. 4.
 Fastorum,
 Vos quoque sub viridi myrto iubet illa lauari,
 Causaq; cur iubeat, discite, certa subest.
 Et Macrobius lib. 1. Satur. c. 12.
 b Eius.] Scilicet Iunonis, vt ex sequentibus patet.
 c Variæ potestates.] Seruius de ipsa Iunone lo-
 quens lib. 1. Aeneidos ad princ. in eum locum,
 Quo numi. e laso,
 Et in lib. 8. Aeneid. ibi.

mina olim fuere: ^a nam & Curetis, ^c Lucina, ^f Matrona, ^b Regina, & ^h Opigena, quoniam parturientibus opem fert, ⁱ Hera, ^e Iterduca, ^l Cinxia, atque Hippia: ^m à Thuscis Cypra, ⁿ à Laurentibus Calendaris, ^o à Corinthiis Anetistos dicta est, quam matrem quoque Deum nuncupant, ^p alij Pelasgam: ^q sicut Venus, Cypris, ^r Adonis,

ANNOTATIONES.

- Tibi enim tibi maxima Iuno.

Variae, inquit, sunt eius potestates, vt Curetis, Lucina, Matrona, Regina. & dicunt Theologi ipsam esse Matrem Deum, quae Terra dicitur. Macrobius lib. 1. Satur. c. 17. non multo post princ.

d Nam & Curetis.] Cato in lib. de Originibus, si eius est liber, qui ipsius nomine circumfertur in fi. Quirinalis, inquit, collis à Iunone Sabinorum dea, quam illi Curitum, id est, hastatam Iunonem vocant. Etenim hastam Curim & Curinam profertur: quia his simul & Hetruscis non est litera q, sicut Romanis. Inde Quirites. Festus Pompeius libro 3. vbi de Coelibari hasta loquitur, Matronae, ait, in tutela Iunonis Curetis sunt, quae ita appellabatur à ferenda hasta, quae lingua Sabinorum Curis dicitur. Et alibi eodem libro, Curis est Sabinè hasta: vnde Romulus Quirinus, quia eam ferebat, dictus: & Romani à Quirino Quirites dicuntur. Et paulò post, Curitum Iunonem appellabant, qui eandem ferre hastam putabant. Et alibi quoque eodem libro, Curiales mensae, in quibus immolabatur Iunoni, quae Curis dicta est. Seruius in lib. 1. Aeneid. quo loco in praecedentibus citauimus, Multa, inquit, habet nomina Iuno, quae vtitur curru & hasta, afferatque illud ipsius Virgilij eod. lib. 1.

- Hic illius arma,

Hic currus fuit. -

In quo à nonnullis reprehenditur ob id quod de curru dicit, tanquam ab eo intelligeret Curitum eam vocari.

e Lucina.] Terentius in Andria, actus 3. scena 1. Iuno Lucina fer opem, serua me obsecro.

Vbi Donatus, Latine, inquit, Iuno à iuuando dicta, Lucina, ab eo quod in lucem producit. Et eius loci Terentiani auctoritate, Seruus vbi nuper citauimus, post ea, quae ibi ex eo diximus, subiunxit, de eadem Iunone loquens, dicit eam praesse parturientibus. Varro autem lib. 4. de lingua Latina, a Latinis, ait, Iuno Lucina dicta, vel quod terra, vt Physici dicunt, iuuat & lucet: vel quod ab luce eius, qua quis conceptus est, vna iuuat, donec mensibus actis produxit in lucem. Facta igitur à iuuando, & luce Iuno Lucina: à quo parientes eam inuocant. Plinius lib. 16. cap. 44. Iunonem ita dictam putat à luco, vbi & eius ades condita fuit, & loros mirae vetustatis. Cui ad stipulatur illud Ouidij lib. 2. Factorum,

Gratia Lucinae dedit haec tibi nomina lucus,

Aut quia principium tu dea lucis habes.

Parce precor grauidis facilis Lucina puellis,

Maturumq; utero molliter aufer onus.

Meminit & Lucinae Iunonis D. August. ca. 11. Ciuitatis Dei, lib. 4.

f Matrona.] Liuius 3. Deca. lib. 11. non multo ante fi. dicit signum aeneum Matronae Iunoni in Auentino fuisse aedificatum.

g Regina.] Varro lib. 4. paulò ante ea, quae supra ibi, Lucina. diximus, scribit, Quod Iouis Iuno coniux, & is caelum, haec terra, quae eadem tellus: & ea dicta, quod ea cum Ioue iuuat Iuno: & Regina, quod haec omnia terrestria regit. Liuius 1. Decad. lib. 5. in Oratione Camilli Dictatoris. & 3. Dec. lib. 2. post princip. vbi de Iunone Regina in Auentino. & iterum lib. 7. non semel. Plinius lib. 35. c. 10. ex carmine, quod in pictura Ardeatis templi insculptum est. Plutarchus in vita Camilli. P. Victor in 13. regione vrbs Romae. Ante hos Cicero in Oratione ad Equites Ro. antè quam in exilium iret. Hucque alludit Virg. lib. 1. Aeneidos,

Ast ego quae diuim incedo Regina, iouisq;

Et soror & coniux.

h Opigena.] Festus Pompeius lib. 9. Opigenam, inquit, Iunonem Matronae colebat, quod eam ferre opem in partu laborantibus credebatur. D. August. Ciuit. Dei, lib. 4. c. 11.

i Hera.] Ennius apud Ciceronem lib. 1. Officior.

Vosne velit, an me regnare Hera, quidve ferat fors,

Virtute e. periamur.

Plato autem in Cratulo *ἡρα*, inquit, verò Iuno, quasi *ἡρα*. id est, amabilis, propter amorem, quo Iupiter in eam afficitur.

k Iterduca.] Aut, vt alij pronunciant, Iterducam apud Martianum Capellam in nuptiis Mercurij & Philologiae & D. August. de Ciuitate Dei, libro 7. c. 3. & Arnob. contra Gentes, lib. 3.

l Cinxia.] Martianus Capella, & Arnobius vbi supra, & Festus Pompeius lib. 3. Cinxia, inquit, Iunonis nomen sanctum habebatur in nuptiis, quod initio coniugij solutio erat cinguli, quo noua nupta erat cincta.

m A Thuscis Cypra.] Strabo libro 5. sic scribit, Piceni emporium Carellum est. Porro verò Cyprae templum situm est, Thuscorum aedificium: nam illi Iunonem Cyprae nominant. Et Silius Italicus lib. 8.

Et quis litore, fumant altaria Cuprae.

Cupra enim pro Cyprae more antiquorum.

n A Laurentibus Calendaris.] Macrobius Satur. lib. 1. vbi huius appellationis rationem reddit.

o A Corinthiis Anetistos.] Vnde id accepit Alexander prorsus ignoro, nec memini me vspiam legisse.

p Alij Pelasgam.] Propertius lib. 2. c. 28.

An contempta tibi Iunonis templa Pelasgae?

Cur autem sic vocata sit, discas ex Eustatio, qui scribit Samum Pelasgam dictam à quibusdam Pelasgis, ex quibus & Iuno Pelasga dicta est; vt quae Samia esset, vt dictum est supra.

q Sicut Venus Cypris.] Vbiq; apud Homerum, & alios scriptores Cypris & Cypria vocatur, de quo & nos aliquid supra diximus.

r Adonis.] Ausim sanctè deierare, nusquam id nomen tributum fuisse Veneti. Noti autem sunt omnibus

Verticorda, Aphrodite ab Assyriis Melitta, ab Arabibus Alitta, à Graecis Pitho, ab Eleis Vrania, à Scythis Arginipasa, à Cypriis Barbata, etià Calua, Armata, Pandemus, Apostropha & Callipygos: à Thebanis Præpotēs, à Persis Mitra appellata est. Nec minus Apollinem nominibus variis vocatum ferunt: nā apud Athamanas Titā, apud Aegyptios Osiris: à Persis, vbi in antro colitur, Mithra nuncupatur, à Lydiis

Veneris di
versis nomi
na apud
diferfos.
Apollinis.

ANNOTATIONES.

omnibus ardentissimi Veneris in Adonidem, speciosissimum adolescentem amores descripti ab Ouid. Metamor. 10. Hinc Adonia, Adoniorum, festa, Adoniae dicata. Ammianus Histor. lib. 22. Eueniat iisdem diebus annuo cursu completo Adonia celebrari, ritu veteri, amato Veneris (vt fabulae fingunt) apri dente ferali delecto.

s Verticorda.] Valerius Maximus lib. 8. cap. vlti. vbi de Sulpitia Seruij Patrculi filia, Quinti Flauij vxore, loquens, huius nominis causam & originem reddit. Et nos quoque diximus in nostris legibus Connubialibus l. 15. nu. 45.

t Aphrodite.] Vide omnino eas leges Connub. v Ab Assyriis Melitta.] Herodorus lib. 1. Clio. x Ab Arabibus Alitta.] Idem Herodorus dicto libro 1.

y. A Graecis Pitho.] Id accepit à Plutarcho prob. cap. 10. sed erranter. Nam Plutarchus ibi, vt diuersas appellat Venerem & Pitho. id est, suadelam.

z Ab Eleis Vrania.] Pausanias in Atticis, iterumque in Eleis & Bceoticis. & vide Lucianum in Amoribus.

a A Scythiis Arginipasa.] Strabo lib. 4. Melpomene, scribit, Scythas caelestem Venerem Artimpasam, Neptunum Thamimafadem nuncupare.

b A Cypriis Barbata.] Vide Macrobius lib. 3. Saturnal. cap. 8. interpretantem eum Virgil. locum lib. 2. Aeneidos,

Descendo, ac ducente Deo flammam inter & hostes Expedior. -

Vbi etiam Seruius scribit in Cypro Barbata Veneris simulachrum esse, quae *ἄφροδίτην* vocatur.

c Etiam Calua.] Lactantio Diuinarum institutionum, lib. 1. cap. 20. Vrbe à Gallis occupata, obfessi in Capitolio Romani, cum ex mulierum capillis tormenta fecissent, adem Veneri Caluae consecrarunt. Iulio Capitolino in vita Maximianorum.

Et vide nostras leges Connubiales l. 15. nu. 34.

d Armata.] Lactantius ibi. Pausanias lib. 3. Vide etiam dictas leges Connub. l. 15. nu. 34.

e Pandemus.] Id est, Popularis Venus. Pausanias lib. 6. iterumque 9. Theocritus in Epigrammate. Artemidorus in lib. de Interpretatione somniorum.

Pandemo rem sacram facit Lucianus in Dialogis amatoris. Laertius vbi supra.

f Apostropha.] Tres Veneres sunt, quarum vnam Coelestem, Popularem alteram, tertiam Apostrophiam nominat. Cognomina imposuit Harmonia, Vrania purū significas, & corporum cupiditate vacatam amorem: Popularis, ob Veneris congressus: Iam verò Apostrophiae numen coli instituit: id est, Aduerfatricis, quo ab exlege cupiditate, & incestis stupris hominum genus auerteret. Haec Pausanias lib. 9. Hanc nos vertibilem Venetem dicere possu-

mus: seu, vt Gyraldus Historiae deorū Syntagma 13. scribit, Verticordiam. Est & Epistrophiae aliud Veneris nomen apud eundem Pausaniam libro 1. quod ab animaduertendo deductum est.

g Callipygos.] Athenaeus lib. 12. cap. 32. ex Cercida Megalopolitano in suis Iambis, huius nominis causam & originem scribit. hunc videre licet. Callipygos Latine Venus dicitur pulchriclinis natium dea.

h A Thebanis Præpotens.] De hoc nihil reperi. Pausanias autem libro 9. memorat simulachra apud Thebanos antiquissima.

i A Persis quoque Mitra.] Herodotus in Thalia. Staius lib. 1. Thebaid. in fi.

Adsis ò memor hospitij: Iunoniq; arua
Dexter ames: seu te roseum Titana vocari
Gentis Achemenia ritus, seu praestat Osirin
Frugiferum: seu Persai sub rupibus antri
Indignata sequi torquentem cornua Mitram.

k Mec minus Apollinem.] Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 17.

l Apud Athamanas Titan.] Staius loco supra allegato ibi, A Persis quoque Mitra. & ibi Lactantius interpres dicit Apollinem à diuersis gentibus variis appellari nominibus. Apud Achemenios enim Titan vocatur, apud Aegyptios Osiris, apud Persas vbi in antro colitur, Mitra vocatur. Quod autem dicit (Staius scilicet) torquentem cornua: ad illud pertinet, quod simulachrum eius fingitur reluctantis tauri cornua retentare: quo significatur Lunam, ab eo lumen accipere, cum coeperit ab eius radiis segre gari. Ex quibus intelligis hic nō Athamanas, sed Achemenios esse legendum. Solem autem, qui & ipse est, vbiq; Titanum vocari palam est. Ouidius Fa-

storum lib. 1.

Respicit Titan aetas vbi tertius Idus,
Fient Parrhasia sacra relata dea.

Alia autem de Titane reperies apud Pausaniam lib. 2.

m Apud Aegyptios Osiris] Herodotus lib. 2. Laertius in Proemio. Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 21. Staius vbi supra, & ibi Lactantius interpres sic scribit,

-Seu praestat Osiri.

Secundum Aegyptios, qui Osirim Solem interpretantur: per quem prouentum frugibus existimant posse contingere, quae sacra primū Persae habuerunt, à Persis Phryges, à Phrygibus Romani.

n A Persis.] Duris lib. 7. historiarum apud Athenaeum lib. 10. cap. 3. Lactantius Grammaticus vbi supra.

o A Lydiis Lymtos.] Lamius legendum est ex Macrobio lib. 1. Saturn. cap. 17. vbi declarat eius cognominis rationem.

Lymios, p ab aliis Eleus. q In Taurominio Archigetes, a Syracusanis Themites, a Græcis Tyreos, cui sacrum ante fores faciunt: apud Pachyni incolas Libyſſinus a Scythis Oetofcyros, x a Lesbii Myricæus, quod myrices, hoc est, virgas teneret: y apud Spartanos Carnius dictus est, z ab Atheniensibus Patrous & Alexicacos, b a Milesiis & Deliis Vlios & Præonicus, c in Arcadia Epicurus, a apud Eleos Obſo-

ANNOTATIONES.

p Ab aliis Eleus.] Eleleus voluit, aut certe debuit dicere ex Macrobio eo in loco, qui originem & rationem eius nominis tradit. Quanquã & ipse ἤλιος vocetur Euripidi apud eundem Macr. eo ipso loco. q In Taurominio Archigetes.] Thucydides lib.6.& Appianus Bellorum ciuiliū lib.5. Ad Taurominium itaque (inquit) delatus, copias veluti ingreffurus emiſit. Non ſuſcipientibus ipſum cuſtodi- bus, vltra Onobalam fluuium, & Veneris templum claſſem impulit, & ad Archigetum curſum dirigit, deum quaſi vallum eo loco poſiturus, & Tauromi- nium abinde expugnaturus. Archigetes quidem ex Apollinis habetur ſimulachris, quod primum illi ſacrum ſtatueri in Sicilia ſedes tranſferentes. r A Syracuſanis Themites.] Cicero in Verrem acti. pro ſignis, vbi Syracuſæ deſcribuntur, quæ eſt quinta, cuius hæc verba ſunt, Præterea duo templa ſunt egregia, Cereris vnũ, alterum Liberi, ſignumq; Apollinis, qui Themites vocatur, pulcherrimum, & maximum: quod iſte ſi portare potuiſſet, non du- bitaſſet auferre. Suetonius in Tiberio cap. 74. quo in loco Philippus Beroaldus interpres, vir doctiſſi- mus, ſic ſcribit, Cum his M. Tullij verbis ita qua- drant Tranquilli verba, vt ab illo mutuarius eſſe vi- deatur. Cicero Apollinem Temenitem vocat pul- cherrimum & maximum. Hic (Tranquil. ſcilicet) dixit amplitudinis & artis eximia. Sed hoc vnum, quaſo, lector attende, quod in codicibus Tullianis Apollo Themites vocatur, quem Tranquillus Te- menitem dicit. Ex quo videtur aut hic aut illic eſſe mendum. Nam ſi à fonte Temenite, qui in agro Syracuſano eſt (cuius meminit Plinius lib.3. cap.8.) nomen acciperi, erratum erit in libris Ciceronianis: & pro Themites corrigendum Temenites. Sed vide ne potius Themites apud Suetonium Tran- quillum legendum ſit, ſicut & apud Ciceronem paſſim legitur: tanquam Apollo Themites cogno- minetur à Themidea fabulis celebrata, quæ fatidica fuit, & ante Apollinem tenebat oraculum Delphi- eum, vt dicit Ouidius Metamor. lib. 1. quam præ- eſſe vaticiniis prodidit Marcellinus lib.23. & vt au- thor eſt Strabo lib. 9. olim Apollo & Themis hu- mano generi vtilitatem afferre cupientes, oraculum ſimul comparate decreuerunt. Hæc Philippus Be- roaldus. s A Græcis Tyreos.] Macrobius lib. 1. ſatur. cap. 9. Etenim (inquit) ſicut Nigidius quoque refert. apud Græcos Apollo colitur, qui θυρεός voca- tur. Eiufque aras ante fores ſuas celebrant: ipſum exitus & introitus demonſtrantes potentem. Et Ter- tullianus lib. de Coronis. t Apud Pachyni incolas Libyſſinus.] Macro- bius d. lib. 1. cap. 17. Hinc eſt, quod apud Pachynum, Siciliae promontorium, Apollo Libyſſinus eximia religione celebratur. Nam cum Libyci inuaſuri Si-

ciliam, claſſem appuliſſent ad id promontorium: Apollo, qui ibi colitur, inuocatus ab incolis, im- miſſa hoſtibus peſte, & penè cunctis ſubita morte interceptis, Libyſſinus cognominatus eſt. Ex quibus intelligis hic legendum Libyſſinus. v A Scythis Oetofcyros.] Herodotus libro 4. & Helychius. Ex quibus intelliges hic Oetofcyros eſſe legendum. x A Lesbii Myricæus.] Interpres Nicandri in Theriacis in eum locum, - ἢ αἰὲν Ἀπόλλων μαλίστας κορυφαῖος ἐθήκοιο ἢ τέρμιν ἀνδρῶν. Multa de Myrica, de qua eius vaticiniis ſubinfert. y Apud Spartanos Carnius.] Macrobius d. lib. 1. ca. 17. vbi & huius nominis rationem dat. Pau- ſanias libro 2. 3. & 4. declarat & huius cognominis originem. z Ab Athenienſibus Patrous.] Macrobius vbi ſuprà. Pauſanias lib. 1. a Et Alexicacos.] Macrobius ibi, & Pauſanias lib. 6. & iterum lib. 8. ex quibus intelliges quare ita dictus eſt, & nos quoque diximus in noſtris Com- mentariis Nobilitatis cap. 31. nu. 9. incip. Pauſanias. b A Milesiis.] Strabo lib. 14. non multo poſt prin- Quidam Apollinem, inquit, Vlion vocant, vt Mi- leſij ac Delij. id eſt ſalutiferum & Præonicum. Nam ἔλω id eſt, quod valeo: hinc ἔλω. id eſt, cicutrix di- citur. & illud ὄλυτε ἢ μέγα κάρη. id eſt, iamque vale & ſalue. Apollo enim ſalutifer eſt, & Artemis, ex eo quod integros faciat. Macrobius lib. 1. c. 17. ex Menandro, ſcribit, Milesios Ἀπόλλωνι ἐλίω pro ſalu- te ſua immolare. Et ſubdit Pherecidem referre, Theſea, cum in Cretam ad Minotaurum duceretur, vouiſſe pro ſalute, atque reditu ſuo, Ἀπόλλωνι ἐλίω, ἢ ἐλίω. Sed & paulò antè, Eundem (in- quit, de ipſo Apolline. loquens) deum præſtantem ſalubribus cauſis ἔλιον appellant. id eſt ſanitatiſ au- ctorem, vt ait Homerus, ἐλέτε καὶ μάλα κάρη. Qui locus eſt in hymno ipſius Apollinis. Et vide in dictis noſtris Commentariis Nobilitatis vbi ſuprà, nu. 8. incip. à medicina. † Et Præonicus.] Macrobius d. lib. 1. cap. 17. Iuue- nalis ſat. 6. Parce precor Pæan & deſpone ſagittas. Nil pueri faciunt, ipſam conſigite matrem. Amphion clamat: ſed Pæan contrahit arcum. Claudianus in Gigantomachia, Implorat Pæana ſuum conterrita Delos: c In Arcadia Epicurus.] Legendum Epicurius, id eſt, auxiliarius, ex Pauſania lib. 8. non ſemel. d Apud Eleos Obſophagus.] Polemon in epi- ſtola ad Attalum, idque perinde ſignificat ac obſo- natorem ſiue manduconem, apud Athenæum lib. 8. cap. 6.

e Ab

phagus: e ab aliis Lycius, f Phæbus, g Phaneus, h Iſmenus, & i Orius dicebatur.

ANNOTATIONES.

e Ab aliis Lycius.] Siue Lycaeus. Pauſanias lib. 1. & 2. non ſemel. Philoſtratus in Imaginibus. Macro- bius lib. 1. Saturnal. cap. 17. vbi huius nominis cauſas varias ex antiquis authoribus recenſet. Feſtus Pom- peius libro 10. Lycij, inquit, Apollinis oraculum in Lycia maximæ claritatis fuit, ob luporum interfe- ctionem. λύκος enim lupus eſt. f Phæbus.] Cornificius apud Macrobiū vbi ſu- præ, ita dicit illum appellari ἀπὸ τῆς φοίβης βία, id eſt, quod vi fertur. ſubditque Macrobius, pleroſque à ſpecie & nitore Phæbium dictum putare, id eſt, καθαρόν, καὶ λαμπρόν. Et vide Phurnutum, & Apol- linit Rhodij interpretes in lib. 2. Argonauticon, & Heraclidem Ponticum in Allegoriis Homeri. g Phaneus.] Macrobius vbi ſuprà, Phaneus, inquit, Apollinem appellant ἀπὸ τῆς φάνης, ἐπειδὴ φάνη ἵσθ, quia Sol quotidie renouat ſeſe. Vnde Virgil. Mane ponitur. - Qui locus eſt lib. 3. Georgic. Alij autem dicunt ita vocari, vel ab apparitione, vel quod eo nomine co- leretur à Chiis, cuius meminit Achæus in Ophale, & Helychius. Stephanus autem in Urbibus φάιναι promontorium Chij ſcribit, vnde Phaneus Apollo dicitur: ſic verò dictum ab ἀναφάνησαι. quod illic apparuerit Delos Latona. Phurnutus ſcribit Apolli- nem Delium & Phaneum denominatum ἀπὸ τῆς φάνης. id eſt, à manifeſtando, quod videlicet omnia illuſtret, quæ ſunt in mundo: ſicut Phaneus Apollinis phanum conſtructum ἀναφάνησαι, id eſt, illuſtrant omnia. Quæ maiori ex parte, etiam memorat Lilius Gregorius Gyraldus de Diis Gen- tium, Syntag. 7. h Iſmenus.] Hinc Iſmenius. Herodotus lib. 1. Clio. Siquidè apud Thebas Bœotias tripus aureus, quem illic Apollini nuncupauit Iſmenio. Et iterum lib. 5. Quin ipſe vidi apud Thebas Bœotias in Iſmenij Apollinis templo, literas Cadmæas in tripodibus quibuldā inciſas, magna ex parte conſimiles Io- nicis. Pauſanias in Corinthiacis & Bœoticis. Step- hanus in libro de vibibus vult Apollinem Iſmenium appellatum fuiſſe à fluuio Iſmeno. i Orius.] Horius dicendum cum aſpiratione, ex Pauſania lib. 2. non ad eò longè à princip. Horium, inquit, quam ob rem appellant, nihil pro certo ha- beo dicere: coniectura adducor, ſimbus, vel armis, vel iure potitos, Apollini Horio, hoc eſt, ac ſi Terminatori dicas, vota ſoluiffe. Sed his adde mul- ta cognomina Apollinis ex Macrobio eodem lib. 1. cap. 17. videlicet Hermes ἑρμῆς, Icius ἰήσ, Præan πρᾶν: de quo Feſtus Pompeius lib. 14. Præan, inquit, Apollinem vocauerunt, quod ſagittarum icu eum nocere parabant. Eſt enim πρᾶν ferire. Alij quod remediis faceret ſinem talis grauitatis. Loxias, Delius, Nomius, de quo Phurnutus, & Cicero lib. 3. de Natura deorum. ζῆνοκόμης, id eſt, agnorum cuſtos, de quo Philoſtratus in Heroicis, Pollux lib. 2. & diximus in legibus Connubialibus in l. 2. gloſ. 2. num. 33. ναπαῖος. de quo & Stephanus de Urbibus, & Hellanicus in ſecundo Leſbico. Chryſoco- mos, id eſt, auricomus. de quo etiam Phurnutus, &

ita ſæpe Homerus & Heſiodus eum vocauerunt. Ἀργυροτόμος, id eſt, intonſus. Argyrotomus, Smyntheus, Χαλκίος, τυμβραῖος. de quo Strabo lib. 13. Virgilius lib. 3. Aeneidos, & Statius lib. 1. Thebaidos, & vtriuſque interpretes. πύθιος, Pythius. & horum omnium origines & cauſas deſcribit. Et ex his Pau- ſanias meminit. Smynthæi lib. 10. & Pythij lib. 1. non ſemel, & lib. 2. 4. 5. & 8. ad fi. Sed & præter hæc alia multa cognomina ipſius Apollinis memorat idem Pauſanias. hæc ſunt, ſcilicet, lib. 1. Delphinus. de quo etiam Plutarchus in Theſeo, & in lib. de In- duſtria animalium, Atqui, inquit, & Dietynnæ Dianæ, & Delphinij Apollinis ara, templaque per Græciam multa paſſim ſunt. Pollux Onomaſticon lib. 8. c. 33. Forum apud Delphinium, ab Aegeo conſtitutum eſt: dedicatum autem eſt Apollini Delphinio & Delphinæ Dianæ, primuſque ibi iudicatus eſt The- ſeus, expians eadem ab illo occiſorum latronum & Pallantidarum, quos occidiſſe quidem cōfeſſus eſt: hoc autem iure feciſſe affirmavit. Decatephorus, id eſt, Decumanus. Parnopius, tanquam dicas Locu- ſtarius à locuſtis, aut Culiciarius, ſiue Bruchus aut culicibus ab eo expulſis. Dionyſodorus, id eſt, à Bac- cho dictus. Agyicus, id eſt Compitalis, ſeu mauiſ, Compitalicius, ſiue etiam viarum præſes, non ſe- mel in eo lib. & iterum lib. 2. & 8. Et de hoc quoque Horatius lib. 4. Carm. Ode 6. Phæbe, qui Xanto lauis amne crineis, Dauniae defende decus camæna Lanis Agyieis. Et ibi interpres, Suidas, & Arpocratio, & Pollux lib. 9. πρῶτος, id eſt, prælagus, ſiue præuidens. Præon, Agræus, id eſt, agreſtis. Proſtaterius, cuius etiam meminit Sophocles in Electra, & Helychius. Dictus eſt autem Apollo Proſtaterius, quod ante ianuas ſtatuereſtur. Latous ad fin. eius lib. 1. de quo Horat. lib. 1. Car. Ode 31. Frui paratis & valido mihi Latoë dones. Statius lib. 1. Syluarum ſyl. 2. in Epithalamio Stellæ & Violantillæ, Latous vatium pater, & S meleius Euan. Item lib. 2. Clarius, Didymæus. De quo Strabo lib. 14. & Vlpianus Epitome inſtitutionum, cap. 22. §. deos. vbi ita ſcribit, Deos hæredes inſtituere non poſſumus, præter eos, quos Senatuſconſulto, conſti- tutionibus principum inſtituere conſeſſum eſt: ſicuti Iouem Tarpeium, Apollinem Didymæum, Mar- tem in Gallia, Mineruam Melienſem, Herculem Gaditanum, Dianam Ephēſiam, Martem deotum Cybelen, eam, quæ Smirna colitur, & Cœleſtum Salinenſem, Carthaginis. Diradiotes, Aegyptius, Maleates, de quo etiam lib. 3. Thearus, Epibaterius, tanquam dicas conſenſor: Platanitius, Pythæus non ſemel in eo lib. 2. Hic enim alius eſt à Pythio, de quo ſuprà. Et de hoc quoque ipſe Pauſanias lib. 3. Item ex lib. 3. Acritas, Carnias, Epidelius: niſi is locus ſit, qui Apollini facer eſt: nam id incertum eſt apud Pauſaniam, Amazonius. Et lib. 4. Amyclaus. De quo & Thucydides libro 5. Polybius lib. item 5. Strabo

Apollo & Liber eisdem sacris culti. Bacchi cognomina dicitur.

Obferuatūque apud Thraces, Lacedæmonios & Bœotios fuit, Apollinē & Liberum patrem eadem sacra habere, iisdemq; honoribus coli. Baccho verò Siculi Morichum dixerunt nomen. Arabes, Oracal & Adoneum: alij Lyæum, Erebinthium, Sabazium: Lacedæmonij Scythitem & Milichium vocitarunt, cuius faciem musto intin-

ANNOTATIONES.

Strabo lib. 8. Athenæus lib. 6. c. 4. & lib. 5. Thecnius. & libro 6. Acius. de quo & nos diximus in Commentariis Nobilitatis, ca. 3. num. 9. incip. Pausanias. & lib. 7. Thyreus, Theoxenus. & lib. 8. Acius, de quo Virgilius lib. 8. & Propertius (vt iam diximus) lib. 4. eleg. 6. de pugna Actiaca nauali. Cereates, Onceates, Parrhasius, Clarius. Et lib. 9. Spodius, id est, Cinericius: quoniam eius ara de victimarum cineribus esset extructa. Polios, quod æquè ac canus dicitur. Boëdromius, de quo & Callimachus in Hymno. Ptois, de quo Herodotus libro 7. Lycophron, Sresichorus & Alexander, & ab eo forte τῆσων ἰδὼν, Ptoim templum in Bœotia supra paludem Copiadem lib. 8. Et idem Pausanias lib. 10. Sitalcas. Alia quoque Athenæus, scilicet, Grynæus. Is namque lib. 4. citat Hermiam in lib. 2. de Apolline Grynæo. & Cumæus eodem loco. Sunt & alia, præter illa, plurima à Lilio Gregorio Gyraldo ex antiquis authoribus recensita in libris de Diis Gentium, Syntagmate 17. videlicet, Lycostonus, Lycegenes, ex Homero, cuius locus est lib. 4. Iliados, licet eum locum non designet. Lycoreus, Cœlispex, Delphicus, Triopius, κερδῶ, id est Lucio, Pythoctoros, Hecatombeus, Philesius, Papparius, Tortor, Hyperionides, siue Hyperion, Phæsimbrotus, Epitropius, μάλλος, Homerodromus, Bel, siue Beles, Hecatebeleres, Hecatebolos, Hecaërgus, Pegaseus, ἀναξ, id est, Rex, Thyreus, Dicæus, siue Diræus, Palatinus, Leucadius, Theoxenus, Hyfius, Pataræus, Cyrtinus, Daphnæus, Corypæus, Hylata, Tegyrius, μέγας, Abæus, Lichæus, Geruntius, Thelchinus, Mystes, Genitor, Eutresites, Acræphius, Helius, Embasius, & Ecbasius, Gergithius, Hyacinthides, Cous, Thymbraeus, Tyrbæus, Aphetor, Enholmos, Chrysofoxos, Clytotoxos, Arcitenens, Chrysochetes, Crinitus, Chrysaor, Leschecotius, Leschinarios, Orchestes, Phyxius, Nappæus, Telmisius, Eutryptos, Tornax, Larissenus, Stobæus, Tilphosius, Tilphusa, Telphusius, Phyllæus, Tarrhæus, Selinuncius, Sarganeus, Musagetes (nec in repertorio Pausania, vbi Musarum ductor, nam idem est) Marmatinus, Aleutomantis, Tragus, Ixius, Styraçites, Illeus, Aeglerus, Mantous, Dynastas, Cataon, Cillaus, Helius, siue Hielios, Erisatheus, Casius, Astypalæus, Odrysseus, Euryahis, Zoreatas, Zorelestes, Therelimijs, Eresius, Thyius, Thoapus, Thecnius, Sosianus, siue Susianus, Aperca. Quibus & tu adde quod ἐνολίμῳ à Sophocle dicitur, ab ea parte scilicet, Tripodis, in qua Vates sedere solebat, vt scribitur in Commentariis Aristophanis. k Obferuatūque. Id vsque ad versic. Baccho. est Macrobij multorum testimonio lib. 1. Saturnal. cap. 18. l Baccho verò Siculi Morichum. Xenodotus, aut, vt alij vocant, Zenobius, in collectaneis. m Arabes, Oracal. Herodotus lib. 3. non longè

post princip. scribit hos Dionysium, quem Vrotal, & Vraniam, quam Atilat vocant, solos deorum esse arbitrari. n Et Adoneum. Ausonius Epigrammate 30. Ogygia me Bacchum vocat, Ostrim Aegyptus putat, Mystra Phanaçem nominant, Dionysion Indi existimant, Romana sacra Liberum, Arabica gens Adoneum, Lucaniacus Pantheum. o Alij Lyæum. Plutarchus in lib. de Cohibenda iracundia. Ouid. lib. Metam. 4. post prin. nomina Bacchi enumerans, sic ait, Thuræque dant, Bacchumque vocant, Bromiumque, Lyæumq; Ignigenamq; satumq; iterum, solumq; Bimatrem. Idem Ouid Amorum lib. 2. eleg. 11. Illic apposto narrabis multa Lyæo, Penè sit vt medijs obruta nauis aquis. & lib. 3. eleg. 15. & vlt. Corniger increpuit thyrso grauiore Lyæus: Pulsanda est magnis area maior aquis. Phurnulus & Seruius huius cognominis rationem reddit lib. 4. Aeneidos, ibi, Gens epulata toris Læneum libat honorem. p Erebinthium. Hefychius ἐρεβινθῖος ἀναυ- σος, vsurpat pro eo, qui nullius rei homo sit, nec dignus: iuxta, inquit, prouerbium, Cicerinum ius. de quo Erasmus Chil. 2. cent. 6. cap. 47. q Sabazium. Strabo lib. 10. ex Demosthene in oratione de corona. Diodorus Siculus lib. 4. cap. 2. vbi de Baccho & eius cognominibus, sic ait, Traditur quoq; & alter multa prior ætate fuisse Bacchus, quem aiunt ex Ioue & Proserpina natum, & à nonnullis appellatum Sebazim. Huius genus sacra, honoresque propter pudorem nocturna occultaque agunt. Stephanus de Urbibus, vbi de Sabis loquitur. Cic. lib. 2. de legib. Nouos verò deos (inquit) & in his colèdis nocturnas peruigilaciones sic Aristophanes facetissimus poeta veteris comædiæ vexat, vt apud eum Sabazius, & quidam alij dij de peregrinis iudicati è ciuitate eiciantur. De Sabazio sic Cicero lib. 3. de Natura deorum scribit, Tertium Dionysium Caprio patre, eumque regem Asia præfuisse dicunt, cui Sabazea sunt instituta. Citatur τῶ σαβαζῖος epitheton ex Orpheo. Repertur certè apud Aristophanem cum in Vespis, tum in auibus. Commentator ait sic Bacchum, seu Dionysium à Thracibus nominari. Atque idem in Auibus annotat, Sabazion à Phrygijs coli, eiusque sacerdotes σαβῆς fuisse dictos: citatque autorè Heracleontem. Monet præterea hanc appellationem ipsum habere à sacris. Nā barbaros σαβαζῖον dicere τὸ ἐναζῖον ἢ ἑσασμὸν σαβασμὸν. r Lacedæmonij Scythitem & Milichium. Sosibius

gere, & fucis ornare vetus mos erat. Tradunt quoque Mineruas diuersis cognominibus: nam & Trigemina, Glaucopis & Sais ab Aegyptiis appellatur: à M-

Minerva uariis cognominibus.

ANNOTATIONES.

Sosibius tradit Sycitè Dionysium à Lacedæmoniis cultum, quod peraxquè significat atque ficulneum: verum Hefichius Syceatem legere videtur. Atque ideo sic appellatum, quod ab eo ficum repertam dicunt: quo etiam nomine Milichius aliquando dictus est, quod & milica ficus appellata est. Pausanias autem libro 1. iterumque 2. Milichij Iouis meminit & libro 10. ad finem, Milichiorum deorum, quos interpretantur blados, placidos, mites, iucundos, manufactos, clementes, placabiles. Et Plutarch. in lib. de Cohibenda ira scribit deorū regem Milichium appellari. Extatque epigramma Leonis Philosophi de Milichio Ioue lib. epigram. 1. μηδ' ἴνοισα, Ζῆδος μελιχίοιο λαχὼν θρόνον ἀνέσθ' ὄϊρον. Id est, Ne quidem intelligā Iouis Milichij fortitus folium, hominis perniciem. His autē Bacchi cognominibus adde Omeltem & Mæuolen, quæ sunt crudelitatis & infanæ cognomina ex lib. Plutar. de Cohibenda ira. Et Euiou ex Horatio Carm. lib. 1. ode 18. Monet Sithonijs non lenis Euius. Et Ouid. lib. 1. de arte amandi, Pars Hymenæa canunt, pars Euiou, cuius clamat: Sic cocant sacro nupta deusq; toro. Persio Satyra 1. Et Lynceæ Manas flexura Corymbis Euiou ingeminat, reparabilis adsonat Echo. Statio lib. 2. Thebaidos, Et tunc forte dies noto signato Tonantis Fulmine, prærepti cum te tener Euiæ partus Transmisere patri. Dicitur est autem Euius Bacchus, quod cum in Gigantomachia dimicans non apparuisset, Iupiter pater eum à Gigantibus disceptum iudicauit, dixitq; Heu, quæ vox gementis est, deinde adiecit uides, id est, filius. Acron tamen in Horatium ait, Bacchum in ea contra Gigantes pugna in leonem à Ioue mutatum, Gigantem interfecisse in conspectu patris, ad cuius facinoris comprobationem, dixit Iupiter, uides, id est, o bone fili. Horatius 2. Car. ode 19. - Euiæ, parce Liber. Parce graui metuende thyrso. Et paulo post: Tu, cum parentis regna per arduum Cohors Gigantum scanderet impia, Rhæcum reuorsisti, leonis Vnguibus, horribiliq; mala. Hinc patronymicum Euias, quod Bacchi sacerdotem significat. Hor. Car. lib. 3. ode 25. - Non secus in iugis Ex somnis supet Euias, Hebrum prospiciens & niue candidam Thracem. De nominibus Bacchi copiosè Ouid. lib. Metam. 4. Diod. Siculus lib. 4. cap. 2. & Lilius Gyraldus de Diis gentium Syntag. 8. s Nam & Trigemina. Nullibi, quod sciam, Mineruam Trigeminam vocatam legi: verum Tritoniam & Tritogeniam sepius. De primo Herodotus 4. lib. Silius Italicus lib. 3.

Hinc qui stagna colunt Tritonidos alta paludis, Quæ virgo, vt fama est, bellatrix inçlyta lympha, Inuento primam Libyen perfudit oliuo. Idem lib. 9. Et Pallas Libycis Tritonidos edita lymphis. Pomponius Mela lib. 1. cap. 7. vbi Affricam minorem deseribit, Super hunc, inquit, ingens palus amnem Tritona recipit, ipsa Tritonis: vnde & Mineruæ cognomen inditum est, vt incolæ arbitrantur ibi genitæ, faciuntque ei fabulæ aliquam fidem, quod, quem natalem eius putant, ludicris virginum inferse, decertantium celebrant. Lucanus Melæ accinit lib. 9. his versibus: Torpentem Tritonos adit illæsa paludem, Hanc (vt fama) dem, quem toto litore pontus Audit ventosa persantem littora concha: Hanc & Pallas amat, patrio quod vertice nata, Terrarum primam Libyen (nam proxima calo est, Quod probat ipse calor) tetigit, stagniq; quieta, Vultus vidit aqua, posuitq; in margine plantas, Et se dilectæ Tritonida dixit ab vnda. De secundo Diodorus Siculus lib. 3. cap. 5. & lib. 6. cap. 15. Custodiam, inquit, filiæ Mineruæ. permittit, paulò ante hæc tēpora circa Tritonem fluium, vnde & Tritonia dicta est, genitæ. Sext. Pompeius lib. 18. scribit Tritogoniam Mineruam à ripa Tritonis fluminis dictam, quod ibi primitus sit visa. Seruius in lib. 2. Aeneidos ibi, Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstria. Tritonia (inquit) aut quasi terribilis ἀπὸ τῆς τροῦν. id est, timere, aut secundum Lucanum, vt diximus. Hefychius, Plutarch. in lib. de Iside & Osiride. Verum Hecaten Tergeminam dictam probat illud Virgilij lib. 4. Aeneid. Tergeminamq; Hecaten, tria virginis ora Diana. Ex quo & Alexander posset hic excusari: quoniam nonnulli putat Hecaten & Dianam eandem esse. Cui opinioni refragatur ille idem locus, qui eas, vt diuersas ponit, ne longè testimonia alia petamus. t Glaucopis. Hoc est, glauca oculos, vel cæcisa Minerua. Cicero lib. 1. de Nat. deor. Isto enim modo dicere licebit Iouem semper barbaturum, Apollinem semper imberbem, cæcios oculos Mineruæ, cæruleos esse Neptuni. Mineruæ autē perpetuum esse apud Homerum & alios videbis in nostris legibus connubialibus l. 2. v Et Sais. Herodotus lib. 2. Cicero lib. 3. de Nat. deorum, quo loco infra citabimus. Propertius lib. 2. elegia 2. Mercurioq; Sais fertur Boeëidos vndis Virgineum primo composuisse latus. Arnobius aduersus gentes lib. 3. x A Milefij Asia. Asia scribendum est, aut Affesia: utroque enim nomine cognominata est. Priore scilicet apud Pausaniam lib. 3. non adeò longè à fin. Inter eas ipsas ruinas tēplum extat Mineruæ cognomento Asia. Pollucem & Castorem erexisse tradunt, quo tempore è Colchica expeditione reduces reuerterunt, fuisse verò & Colchis Asia C C C

lesius Afsisia, apud quos mirificum fuit templum: à ⁷ Græcis Artemis, ² à Creten sibus Dictynna, ^a Phœbe & Diana: ^b à Siculis Lyen, quia parturiētium soluit dolores. ^o Prima enim fertur Iouis filia: secunda, Nilo orta, quam Aegyptij Saleten dixerunt: tertia quā Arcades Chorion nominant: quarta Pallantis, quæ patrem interemit ipsam vitare conantem, cui pinnarum talaria affinxerunt. Mercurium quoque multiplici ferunt vocatum nomine: ^c Galli etenim Theutatem, ^e Aegyptij verò Their appellarunt,

ANNOTATIONES.

Minerua templum. Altero verò apud Herodotum lib. 1. Duodecimo autem anno incensis ab exercitu segetibus, hoc rei fieri contigit, segetes ut erant incense, valido urgente vento, celerimè peruaserunt Minerua templum, cognomento Afsisia, quo incendio templum deflagauit. Et Stephanus de Urbibus auctoritate Theopompi lib. 24.

^y A Græcis Artemis.] Non memini me legisse Mineruam Artemidem dictam, sed tantum Dianam vbiq; & huius appellationis rationem docet Plato in Cratylō, vti etiam Strabo lib. 14. Apollo, inquit, salutifer est. Et Artemis ex eo dicitur, quod integros faciat. Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 15. & Phurnutus: sed vide, quæ dicam infra.

^z A Creten sibus Dictynna.] Nec Mineruam quoque ita vocatam à Creten sibus, aut alius, sed Dianam apud Diodorum Siculum lib. 6. cap. 15. aut aliorum computatione lib. 5. c. 15. Palephatus in lib. ἀπιστω. Et hoc quoque nomine appellat Tibullus lib. 1. eleg. 4. ad Priapum,

*Perq; suas impune sinit Dictynna sagittas
Affirmes, crines perq; Minerva suos.*
Ouid. Metamor. lib. 2.

*Ecce suo comitata choro Dictynna, per altum
Mænalōn ingrediens.*

Et Statius lib. 9. Thebaidos,

Per se Maternos mitis Dictynna labores,

Et ibi Lactantius interpres sic scribit, Dictynna ob id dicta Diana Britomartis filia, virgo Creten sibus Dianæ à retibus piscatorum, quæ Græcè δισυα nominatur: à quibus huius corpus inuētum, extractum est. Insula tamen Creta pestilentia laborauit, quam euadere penitus nequiuissent, nisi templum Dianæ instituisent, eamque Dictynnā vocassent à retibus. Et Pausanias lib. 3. non longè à si. & iterum lib. 10. quam (inquit) Ambrosienses porisissimum venerantur.

^a Phœbe & Diana.] Nec vsquam reperies Mineruam Phœbam dictam, sed Lunam, quæ à plurimis eadem cum Diana existimatur. Virgilius lib. 1. Georg. de Luna,

Vento semper rubet aurea Phæbe.
Ouidius lib. 1. Metamor. non longè post princ.

Nec noua crescendo reparabat cornua Phæbe.

Et iterum eodem lib. de Diana,

Fugit altera nomen amanti

Sylvarum latebris, captiuarumq; ferarum

Exuuiis gaudens, innuptaq; amula Phæbes,

Vitta coercerat positos sine lege capillos.

Et lib. 2. eiusdem operis de Luna,

Quanto splendidior, quam cætera sidera fulget

Lucifer, & quanto, quam Lucifer aurea Phæbe.

Et lib. 6. eiusdem operis de Luna,

Desine, Phæbus ait, pœne mora longa querela est.

Dixit idem Phæbe.

Et in epistola Acontij ad Cydippen ad fin. in epilogo de Diana,

Hæc tibi me in somnis iaculatrix scribere Phæbe,

Hæc tibi me vigilans scribere iussit Amor.

^b A Siculis Lyen.] Diomedes & Probus id cognominis Dianæ à Siculis adscribunt: eiusque rei causam afferunt. Hæc eorum verba sunt, Antequam Hiero Syracusas expugnaret, morbo Sicilia laborabat (vel, ut Probus ait, lue pecorā interibant) variis & assiduis ceteroniis Dianam placantes, finem malis inuenerunt, eandem Lyen cognominauerunt, quasi solutricem malorum.

^c Prima enim.] Hæc vsque ad verbum, Mercurium, sunt Ciceronis lib. 3. de Natura deorum, Minerua prima, inquit, quam Apollinis matrem supra diximus. Secunda orta Nilo, quam Aegyptij Saleten colunt. Tertia, quam à Ioue generatam supra diximus. Quarta, Ioue nata, & Coryphe Oceani filia, quam Arcades Coriam nominant, & quadrigarum inuentricem ferunt. Quinta, Pallantis, quæ patrem dicitur interemisse, virginitatē suam violare conantem, cui pinnarum talaria affingunt. Ex quibus videt Alexandrum hinc vnam omisisse, & perperam Saleten, pro Saleten hinc posuisse. Ex hisque intelligis totum hunc Alexadri locum ab illis verbis, A Græcis Artemis, esse corruptum ac confusum.

^d Galli Theutatem.] Id est, mortis deum. Lucanus lib. 1.

Ex quibus immitis placatur sanguine divo

Theutates, horrensq; feris altaribus Hesus.

Lactantius lib. 1. cap. 21. Liuius 3. Dec. lib. 6. in oppugnatione nouæ Carthaginis, Quod vbi versus Scipio in tumultum, quem Mercurium Theutatem appellant, aduertit, multis partibus nudata defensoribus mania esse, omnes è castris excitos ire ad oppugnandum urbem & ferre scalas iubet.

^e Aegyptij Their.] Plato in Philebo & Phædro Theuth dicit, de quo & nos supra diximus. Lactantius Diuinarum Instit. lib. 1. cap. 6. Apud Ciceronem lib. scilicet 3. de Diuinat. inquit, C. Corta pontifex disputans contra Stoicos, de religionibus & varietate opinionum, quæ solent esse de diis, ut more Academicorum omnia faceret incerta, quinque fuisse Mercurios ait: & enumeratis per ordinem quatuor, quintum fuisse eum à quo Argus occisus sit, ob eamque causam in Aegyptum profugisse, atque Aegyptii leges ac literas tradidisse. Hunc Aegyptij Theuth appellant, à quo apud eos primus anni sui mensis, id est, Septembris, nomen accepit. Idem oppidum condidit, quod etiam nunc Græcè vocatur ἐρμόπολις, & Saleten ferunt & colunt eam religiosè: Qui tamen homo fuerit antiquissimus, tamen & instructissimus omni genere doctrinæ, adeo ut ei multa

quos quinq; numerari plerique autumant, sicut Vulcanos plures. Cybelē quoq; alij Rheā dixerunt, alij Berecynthiam, plerique Bonā deam. Isidem verò Phryges Pessinuntiam matrem deum vocant: Attici Cecropiam Mineruam, Cyprij Paphiam Venerē, Cretes Dictynnā Dianam, Siculi Stygiam Proserpinam, Eleusini vetustam Cererem, alij Iunonem, nonnulli Bellonam, plerique Hecaten. Prima verò Iunonis ædes à Camillo dicata est in Auentino, quæ ceteris longè multumque præstitit, ad quam simulacrum Iunonis Veientanæ allatum memorant, quam Reginam nominatam volunt. Altera in Capitolio, iuxta quam sacri anseres pascebantur, quæ & Regina dicta est. Tertia in arce, cognomento Monetæ, in area in qua M. Manlij Capitolini domus

*Cybelæ
mina.*

*Iunonis ædes
& ara
diuersa
ma.*

ANNOTATIONES.

multarum rerum & artium scientia Trismegisto cognomen imponerent. Hactenus Lactantius.

^f Quos quinque numerari.] Scilicet Mercurios ex Cicerone vbi supra.

^g Sicut Vulcanos plures.] Cicero dicto lib. 3. de Natura deorum, paulo ante ea quæ supra adduximus, sic scribit, Vulcani item complures. Primus celo natus, ex quo & Minerua Apollinem eum, cuius in tutela Athenas antiqui historici esse voluerunt. Secundus in Nilo natus Opas, ut Aegyptij appellant, quem custodem esse Aegypti volunt. Tertius è Ioue & Iunone, qui Lemni fabricæ traditū præfuisse. Quartus Mænalio natus, qui tenuit insulas propter Siciliā, quæ Vulcanicæ nominabantur. h Cybelem quoque alij Rheam dixerunt.] Strabo lib. 10. non semel.

ⁱ Alij Berecynthiam.] Strabo ibi, & Virg. lib. 6. Aeneidos,

*Qualis Berecynthia mater
Inuehitur curru Phrygiæ turrata per vrbes.*

Et lib. 9.

*Ipsa deum fertur genitrix Berecynthia magnum
Vocibus his affata Iouem.*

Et ibi Seruius declarans cur ita vocetur, & Diuus Augustinus lib. Ciuitatis Dei 2. ca. 4. & Fulgentius Mythologicōn lib. 3. vbi de ipsa Berecynthia & Aty. Hincque cornu Berecynthium Horatio lib. 1. Car. Ode 8.

*Sana tene cum Berecynthio
Cornu tympana.*

Quo scilicet excitabantur ad furorem sacerdotes Cybelæ Berecynthiæ. Ouid. lib. 4. Fastorum,

*Protinus inflexo Berecynthia tibia cornu
Habit, & Idæa festa parens erunt.*

Atque etiam tubæ Berecynthiæ eidem Horat. lib. 3. Carm. Ode 19.

*Cur Berecynthia
Cassant flamina tibia?*

Vbi Acron & Porphyrius interpretēs scribunt, Berecynthiam esse urbem Phrygiæ: vnde & tibiæ Phrygiæ, quæ sacris Matris deum adhiberi consueverant.

^k Plerique Bonam deam.] Vide infra c. 7.

^l Isidem verò Phryges.] Strabo lib. 10. & Apuleius lib. 11. non multo post princ.

^m Attici Cecropiam Mineruam.] Hæc omnia vsque ad verbum, Prima, sunt Apuleij d. lib. 11.

ⁿ Prima vero Iunonis ædes à Camillo.] Liuius 1. Decad. lib. 5. in tribus locis, & 3. Decad. lib. 2.

post princip. iterumque lib. 7. vbi dicit, tactam de celo ædem in Auentino Iunonis Reginæ. Valerius Maximus lib. 1. cap. 8. Plutarchus in Camillo, Lactantius lib. 2. cap. 17. P. Victor in 13. regione vrbis. Pomponius Lætus in Compendio Historiarum Rom. vbi de Magnitudine imperij Rom. loquitur, scribit, M. Furium Camillum, captis Venis, Veientanam Iunonem vrbis intulisse.

^o Altera in Capitolio.] Cicero in Oratione ad Equites Roman. antequam iret in exilium, Nunc ego, inquit, Iupiter Optim. Maxime, cuius nutu ac diuione sola terrarum gubernantur: teque particeps connubij sociæ ac regni Regina Iuno: teque Tritonia armipotens, Gorgona, Pallas, Minerua, ceterique dii, deaque immortales, qui excellenti tumulo ciuitatis sedem Capitolij incolitis constituta & c.

oro atque obsecro, ferre opem pariter Respublicæ & que ciuitati, meisque fortunis. Templum etiam Iunonis Reginæ habuisse Capitolium, testis est Liuius, vbi de bello gesto à Cn. Flaminiō contra Ligures. Valerius Maximus lib. 1. cap. 8. de Miraculis, scribit, Voluntarium Iunonis Monetæ, quam Liuius Reginam vocat, in urbem Ro. transitam.

^p Iuxta quem sacri anseres.] Anseres Romanis curæ fuisse ob Capitolium defensum, eisque cibaria à Censoribus locari testantur Plinius libro 10. c. 22. & Seruius in lib. 8. Aeneid. ibi,

*Atque hic aratis volitans argenteus anser
Portibus Gallos in limine adesse iubet.*

In Capitolio, inquit, in honore illius anseris, qui Gallorum nunciatur aduentum, positus fuerat anser argenteus. Marlianus lib. 2. c. 5.

^q Tertia in Arce.] Monetam à monendo dictam esse Cicero de Diuinat. 1. monet his verbis, Vocem in ab æde Iunonis ex arce extulisse, quocirca Iunonem illam appellatam Monetam. Ouidius lib. 1. Fastor.

*Candida te niueo posuit lux proxima templo,
Qua fert sublimes alta Moneta gradus.*

*Nunc bene prospicies Latiam Concordia turbam,
Nunc te sacrata constituere manus.*

*Furius antiquum populi superator Hetruscis
Venerat, & voti soluerat ille fidem.*

Id Camilli voto factum canit idem Ouidius libro Fastor. 6.

*Arce quoque ex summa Iunoni templa Moneta,
Ex voto memorant facta Camille tuo.*

*Ante domus Manli fuerat, qui Gallica quondam
A Capitolino reppulit arma Ioue.*

Liuius 1. Dec. lib. 7. Anno, inquit, postquam vota

fuit, quam à L. Furio dictatore vocam nonnulli memorant. nam quum nouo motu tota vrbs contremisceret, & quibus piamentis, cuius deo sacrum fieret, non dinoscerent, ex arce vocem auditam ferunt, monentem, vt sue plena sacrum Iunoni & procuratio fieret: inde Monetæ nomen datum. Nouimus quoque in vico Iugario aram Iunonis Iugæ conspici, quæ coniugiis præesse dicebatur, sicut Cinxia & Gamelia Iuno, à nubentibus sanctè colebatur: cui sacrificantes, obseruabant vt bilè à visceribus hostiæ dimoueant, illamque iuxta aram defodiant loco abdito & operto, vt signarent sine bili matrimonia esse oportere. In Exquilis quoque Lacinia Iunonis templum fuit, & in foro Olitorio ara Iunonis Matutæ: Aedem in Palatio etiam Iunonis Sospitæ summo honore cultam inuenimus, iuxta templum Cybeles, cuius aram Numæ legibus pellex tangere vetabatur. Nam in colle Viminali, & in porticu Octauia,

ANNOTATIONES.

erat, ædes Monetæ dedicatur, C. M. Rutilio III. T. Manlio Torquato II. Coss. Prodigium extemplo dedicationem sequutum, simile vetusto montis Albani prodigio. Plutarchus in Romulo scribit, Tatiū Sabinorum Regem eam vrbs partem incoluisse, vbi nunc Monetæ est templum, quæ ex Palatio in Circum maximum itur, iuxta quem locum sunt, quos pulchræ Monetæ gradus vocant. Tatius in arce, vbi nunc est ædes Iunonis Monetæ, qui anno quinto, quam ingressus vrbs fuerat, à Laurentibus interemptus, septima & vigesima Olympiade, hominem exiit, vt inquit Solinus cap. 2. Lactantius cap. 8. lib. 2. Monetæ ædem Cal. Iun. dedicatam scribit Macrobius Satur. lib. 1. c. 12. Hanc Lucanus lib. 1. Castrensem vocat,

Numina miscbit castrensis flamma moneta.

Nouimus quoque in vico Iugario.] Festus Pompeius lib. 9. non longè post prin. Iugarius vicus dictus Romæ, quia ibi fuerat ara Iunonis Iugæ, quam putabant matrimonia iungere. Et de hac quoque Iunone Iuga, siue Iugali, Seruius in 4. lib. Aeneidos, super hæc Didonis verba,

Ne cui me vinclo vellem sociare iugali.

Propter iugum, inquit, quod imponebatur matrimonio coniungendis: vnde & Iuno Iugalis dicitur. sicut Cinxia.] Iam de ea supra diximus. t Et Gamelia.] Hoc est, Nuptialis Iuno, in nuptiis colebatur. Plutarchus in Præceptis Connubialibus cap. 28. Eusebius Præparationis Euangelicæ, lib. 3. Et huius quoque meminit Græcus Pindari interpret. v In Exquilis quoque Lacinia.] Virgilius lib. Aeneidos 3.

Atro lit se diua Lacinia contra.

Et ibi Seruius, Lacinia, inquit, templum Iunonis Lacinia, à rege conditore, vt quibusdam placet, dicitur. Vel, secundum alios, à latrone Lacinio, quem illic Hercules interemit: & in hoc expiato loco, templum Iunoni cōdidit. Strabo lib. 6. Post Scyllerium Crotoniarum fines sunt & Iapygum terra promontoria: deinde Lacinium Iunonis templum, superiori ætate locupletissimum, donisque frequentissimis plenum. Liuius 3. dec. libro 4. Sex millia aberat ab vrbe nobile templum, ipsa vrbe nobilior, Lacinia Iunonis, sanctum omnibus circa populis. Et lib. 8. in fin. Propter Iunonis Lacinia templum ætatem Hannibal egit, ibique aram condidit, dedicauitque cum ingenti rerum ab se gestarum titulo Punicis, Græcisque litteris insculpto. Et lib. 10. eiusdem dec.

Hannibal, quod roboris in exercitu erat in Africam transevit: multis Italici generis, quia in Africam sequuturos abnuentes, concesserant in Iunonis Lacinia delubrum, inuiolatum ad eam diem, in templo ipso sceddè interfectis. Et 4. dec. lib. 7. post princ. Romæ Iunonis Lacinia templum de coelo tactum erat, ita vt fastigium valuasque deformarentur. Et 5. dec. lib. 2. post princ. Iterumque postea aliquot interiectis scribit eius templi violati vltionem. Plin. lib. 7. cap. 7. scribit in Lacinia Iunonis ara sub dio sita, cinerem immobilem esse, persstantibus vndique procellis. Val. Maximus lib. 1. cap. 2. de Neglecta religione, scribit Ful. Flaccum non impunè tulisse quod in Censura regulas marmoreas ex Iunonis Lacinia templo in ædem Fortunæ equestris, quam Romæ faciebat, transtulerit. Lactantius lib. 2. cap. 8. x In foro Olitorio ara Iunonis Matutæ.] Liuius 4. dec. lib. 4. non longè à fi. Aedes eo anno aliquot dedicatæ sūt: vna Iunonis Matutæ in foro Olitorio, vna locatæque quadriennio ante à C. Cornelio Coss. Gallico bello. Censor idem dedicauit. Altera Fanni. P. Victor in vndecima vrbs regione eam in foro Olitorio constituit.

y Aedem in Palatio etiam Iunonis Sospitæ.] Ouidius Fastor. lib. 2.

Principio mensis Phrygia contermina matri

Sospita delubris dicitur aucta nouis.

Cicero libro 1. de Natu. deorum, quatuor Iunones inter se confert: duas Sospitas prius, vnam nimirum quæ Romæ colebatur, cuius templum in Palatio fuisse memoratur: alteram Lanuuiam. Romanorum Sospita, Lanuuiorumque Iuno, velut eadē suo apud Cicer. d. loco depingitur habitu. Fuit enim eadem id quod ex oratione pro Murena sub finem, & ex Liuii lib. 8. ab V. C. colligitur. Textum & Cicer. & Liuii iam supra adduximus, P. Victor in decima regione delubrum Sospitæ Iunonis adis matris deum fuisse conterminum, scribit. Cic. lib. 1. de Diuinat. Marlianus lib. 2. cap. 18.

z Cuius aram Numæ legibus.] Gellius lib. 4. cap. 3. Legis hæc verba sunt, Pellex ædem Iouis ne tangito. Fest. Pompeius eius legis verba ponit, in quibus Iunonis simpliciter, non Sospitæ fit mentio. a Nam in colle Viminali.] P. Victor in regione quinta, constituit templum Iunonis Lucina in colle Viminali.

b Et in porticu Octauia.] Plinius lib. 36. cap. 5. Intra Octauia porticus, inquit, in Iunonis æde

Aescu

Iunonis templum & aram fuisse vulgò proditum memoria est. Neque omittendum, noua religione & barbara cæremonia apud diuersas gentes Iunoni sacrum fieri: nam Lauini templum Iunonis erat, & iuxta specus, vnde prodiens draco, virginis manus pascebatur. In Syria in phano antiquissimo sacerdotes dum Iunoni sacrificant, intuem digladiantur, sicut Corybantes in sacris magnæ deæ, & in templo Dianæ apud Ariciam: apud Crotonem sacerdos breuis scuto superstans sacrum facit, & victimam Iunoni cædit. In Samo nisi habitu nubentis & nuptiarum solennibus seruatis, Iunoni sacrum facere non licet. In Stymphalo Arcadia Iunoni triplex sacrum ex tribus cognominibus fit. vnum, velut puellæ: alterum, vt Ioui nuptæ: tertium, velut viduæ. Sami quoque, vt dicata Iunoni templa, Lyfandria vocentur, senatusconsulto cautum fuit: & Argis in ara Iunonis nulli externo aut peregrino sacrum facere permittitur.

ANNOTATIONES.

Aesculapius & Diana. Marlianus lib. 3. cap. 11. Porticum Octauia *ωριφρασικός* signauit Ouid. lib. 1. de Arte hoc versu,

Aur ubi muneribus nati sua munera mater

Addidit externo marmore diues opus.

Nam Lauini.] Cicero lib. de Nat. deorum 1. Liuius 1. dec. lib. 8. & 3. dec. lib. 2. post princ. & lib. 9. & 4. dec. lib. 10. vbi scribit Lauinij simulachrum Iunonis Sospitæ lachrymassè.

In Syria.] Lucianus in Lucio, siue asino, de Syriacis sacerdotibus scribens, inquit, Illi mitras proicientes, & ceruicem subus intorquentes, gladii brachia dissecabant.

Sicut Corybantes.] Vide Platonem in Euthydemio. Strabo lib. 10. Lucanus lib. 1.

Crynemq; rotantes

Sanguineum populis ulularunt tristia Galli.

Corybantes, qui & Galli dicebantur, sacerdotes sunt Cybeles deum matris. Hi insani caput per furorem rotat cultrisque faciem & musculos corporis totius dissecant, moribus quoque seipos impetunt, cum maiore se correptos furore, vel simulant, vel reuera sentiunt. Apuleius lib. 8. Metamor.

Et in templo Dianæ apud Ariciam.] Iuxta Ariciam lucus est Dianæ, Artemisium vocant, vbi Barbaricus Scythicusque mos obseruatur. Namque sacerdos instituit fugitiuum quidam vir gladium tenens, & insultus semper circumspiciens, & vt inquit Strabo lib. 5. ad se tutandum strenuè paratus. Scribit Seruius in hoc Artemisio fuisse arborē illam quæ celebrat Virgil. in 6. (ibi,

Aureus, & foliis, & lento vimine ramus.)

de qua infringi ramum non licebat. Hanc historiam Pausanias in Corinthiacis tangit, qui sacerdotes apud Ariciam alij aliis succedebant: non enim ingenij hoc munus obibant, sed serui idem fugitiui: qui

singulari certamine inter se dimicant, cum victoria etiam sacerdotium adipiscebatur: temperque victor idem & successor alterius erat, quem morem etiam nunc suis temporibus durasse scribit. Id peculiariter regnum vocabatur, & ipse sacerdos rex Nemorensis dictus à nemore illo Dianæ sacro, quod Artemisium nuncupari significauimus. Hinc ab Ouidio dictum est in 3. Fastor.

Regna tenent fortes manibus, pedibusq; fugaces,

Et perit exemplo postmodo quisque suo.

Item in primo de Arte amandi,

Ecce suburbana templum nemorale Dianæ,

Partaq; per gladios regna nocente manu.

Hinc Val. Flaccus in 2. Argonaut.

Et soli non mixis Aricia regi.

Lucanus quoque lib. 3.

Qua sublime nemus, Scythica qua regna Diana.

Caligula, qui omnium commodis inuicem commodabat, immisit quendam fugitiuum robustiorem, qui cum rege illo Aricino sacerdote, qui iam multos annos sacerdotio potitus erat, depugnaret: vt ira superatus & vita spoliaretur & sacerdotio, etsi sacerdotium erat vilioris conditionis. Author Tranquillus in Caligula cap. 35.

In Stymphalo.] Pausanias lib. 8. In antiqua Stymphalo (inquit) Temenum habitasse aiunt, Pelasgi filium, cumque Iunonem educaisset, & tria templa Deæ extruxisset, totidem etiam indidisse ei cognomenta. Cum virgo adhuc esset *νύδα*, id est adolescentulam appellauit. Ioui autem iam nuptam, *νέλαια*, id est perfectam. A Ioue denique, cum ob dissidium, qualescunq; tandem id fuerit, discesset, & Stymphalum rediisset, *νύδα*, id est, Viduam nominauit.

h Sami quoque.] Plutarchus in Lyfandro.

Ex quibus oppidis, quibusque regionibus, aut terrarum oris ingenio clari & præcipua doctrina viri plures euasere. Cap. V.

EX multis magnis animis, amplissimisque ingeniis, quæ vnquam vidimus aut legimus, illorum qui studio disciplinarum exterarum nationes conquiescere, in primis ^a Homerus fuit, Orpheus, ^b Eudoxus, ^c Democritus, ^d Pythagoras, ^e Archita, & ^f Plato, clari sapientia: qui ad Gymnosophistas, spectandosque siderum motus, disciplinasque ediscendas, tanquam ad mercaturam bonarum artium profecti sunt. ^g Is vero Eudoxus summus perhibetur astrologus, quæ tempestate Galli Senones urbem peruastarunt. ^h Pythagoras Tarquinij Superbi tempore viguit. ⁱ Platonem vero post quadringentesimum urbis annum ad Dionysium venisse fama vulgavit. Archita autem dum discendi studio flagrat, multas per oras peregrinatus, captus à piratis, & venūdatus est. ^k Sic Thales ille Milesius, cuius sunt multa & miranda inuenta, ^l deinde Solon & ^m Lycurgus, vt legum sanctionumque quas tulere, causas rationesque curiosius pensarent, aliique illustres viri, nullum vitæ cultum aut paratum requirentes, partim Aegyptios & Aethiopes, partim Syros, Arabas, Persas Parthos, Hyrcanos & Indos, omnes denique terrarum fibras, ac diuersi orbis vltimas oras rimando, nihil in expertum reliquere, dum studia bonarum artium, & veri cognitionem vndique emendicarent, ita vt ex omnibus sapientissimis viris, quos vlla

ANNOTATIONES IN CAP. V.

^a Homerus.] Herodotus in libello de vita Homeri.

^b Eudoxus.] Diogenes Laertius in vita illius.

^c Democritus.] Idem Laertius in vita illius post princ. & Cicero lib. 5. de Finib. Platonis & Pythagoræ perigrinationes scribens, de Democrito sic tradit, Cur hæc eadem Democritus (qui verè falsò vequereremus) dicitur oculis se priuasse: certè vt quàm minimè animus à cogitationibus abduceretur, patrimonium neglexit, agros deseruit incultos, quid quærens aliud nisi beatam vitam, quam si etiam in rerum cognitione ponebat: tamen ex illa inuestigatione naturæ consequi volebat, vt esset bono animo. Idem enim illè summum bonum *ἀδύριαν*, & *σάπη ἀμαξίαν* appellat: id est animum terrore liberum.

^d Pythagoras.] Id enim amore indagandæ veritatis, ad Aegyptios, Magos, & Persas vsque penetravit, vt scribit Lactantius lib. 4. cap. 2. & ante eum Cicero lib. 5. de Finibus.

^e Archita] Laertius in vita illius, & Platonis. Huius Architæ modestiam in ita sic scribit Cic. Tuscul. 4. ex quo illud laudatur Architæ, qui cum villico factus esset irator, Quo te modo, inquit, accepissēm nisi iratus essem.

^f Plato.] Nam idem de eo scribit ac de Pythagora Lactantius, vbi nuper citauimus. Et de Platone quoque Cic. dicto lib. de Finib. Cur, inquit, Plato Aegyptum peragravit? vt à sacerdotibus barbaris numeros & celestia acciperet? cur post Tarentum ad Architam? cur ad ceteros Pythagoreos Ethecratem, Timeum, Acrionem, Locros, vt cum Socratem expressisset, adiungeret Pythagoreorū disciplinam, eaque quæ Socrates repudabat, addiceret? Plato post Socratis obitum ad Italiam iterum venit, & Pythagoreos Eurytum Tarentinū, & senioresem Architam sectatus, atque ad Indos & Magos interdissert animum, nisi eum bella tunc vetuissent Asiatica. Author Apuleius in Dogmate Platonis. Et Cicero

Tuscul. 1.

^g Is vero Eudoxus.] Eusebius Cronographus in Olympiade 97. Aul. verò Gellius lib. 17. cap. 21. scribit, hunc Eudoxum Astrologum in Græcia nobilitatum fuisse, non longo tempore post bellum Senonicum, cum Galli Romam præter Capitolium cœperunt, Lacædemoniique ab Atheniensibus apud Corinthum superati sunt duce Phormione. Strabo lib. 17. scribit Eudoxū cum Platone in Aegyptum profectum, & cum sacerdotibus annos tredecim versatum fuisse.

^h Pythagoras.] Liu. 1. dec. lib. 1. de Numæ electione loquens, sic scribit, Authorem doctrinæ eius, quia non extat alius, falsò Samium Pythagoram edunt, quem Seruio Tullo regnante Romæ, centū amplius post annos, in vltima Italiæ ora, circa Metapontum Heraclæamque & Crotonem iuuenum æmulatium studia cœtus habuisse constat. Aul. Gellius vbi sup. Postea, inquit, Pythagoras Samius in Italiam venit, Tarquinij filio regnū obtinente, cui cognomentum Superbus fuit. Eusebius in Olympiade 64. Cicero lib. 2. de Orat. Quidam (inquit) Numam Pompiliū illum regem nostrum, fuisse Pythagoreū ferunt, qui annis permultis antè fuit, quàm ipse Pythagoras: quo etiam maior vir habendus est, cum illam sapientiam constituendæ ciuitatis duobus propè seculis antè cognouit, quàm eam Græci natam esse senserunt. Pythagoras Samius floruit in ea parte Italiæ, quæ magna Græcia dicta est, regnante Tarquinio Superbo, vt ait Cic. Tuscul. 1.

ⁱ Platonem verò.] Gellius vbi supra scribit, Paucis annis post Alexandrum natum, Platonem philosophum ad Dionysium Siciliæ tyrannum posteriorem profectum fuisse.

^k Si Thales ille Milesius.] Laertius in vita illius l. Deinde Solon.] Plutarchus & Laertius, vterque in vita illius.

^l Et Lycurgus.] Plutarchus in vita quoque illius. n Præ

vnquam tulit ætas, in patrio solo paucissimos funeratos inuenias. Quibus ex culti doctorinis, tantum processere, vt multa ingeniorum doctrinarumque monumenta posteris reliquerint: suasque non vrbes modò & oppida, sed regiones & gentes magnis nominibus nobilitarint. ^a Præcipuè verò Miletus Ionix, multiplici doctrina præditis viris excelluisse fertur: nam & Thaletis astrologi, qui inter sapientes adnominatur, Anaximenis philosophi mathematicorum nobilissimi, qui horologium ostendit primus: Timothei musici, & Anaximandri physici, Hecatei historici, atque Aeschinis oratoris, qui magno in precio fuere, aliisque sciētissimis viris floruisse fertur. ^b Ingenia quoque Asiatica sua laude fraudanda non sunt. Ex hac enim poeta Anacreon, Mynernus, & Antimachus, claro præconio celebrati: deinde Hipponax, & Sappho, atque Alcæus poëtæ, qui lyricos inuenit. Præter hos, Xanthus, Hecateus, Herodotus, Ephorus & Theopompus historici, ^c aliique præcipua doctrina viri, illam sempiternæ laudi memoriæque commendarunt. ^d Fuit præterea Cartheia seu Iulis, parua circa Delon insula, clara ingeniis virisque: ex ea enim Simonides poeta, qui scripsit multa præclare & Bacchylides, deinde Erasistratus medēdi arte clarus, cuius plura documenta sunt: atque Aristo Bionis æmulus ex Peripatetica disciplina, duxere originem. ^e Nec minus ex Bithynia & Cyrenis, non dispari laude censendi. Ex illa enim Zenocrates philosophus, & Dionysius dialecticus, Hipparchus & Theodosius. Item Theophanes orator, in causis forensibus versatus egregie, & Asclepiades medicus. Ex ^f Cyrenis verò Callimachus, qui elegos scripsit primus, quo tempore Liuius poeta Romæ fabulam dedit: & Aristippus Socraticus floruisse dicitur, ^g cuius filia Areta tantum ingenio valuit, vt post Aristippum scholas cum laude rexit, & disciplinas docuerit. ^h Præter quas vi-

ANNOTATIONES.

^a Præcipuè verò Miletus.] Hæc vsque ad vers. Ingenia quoque. sunt Strabonis lib. 14. non multò post princ. & alibi quoque eodem libro. Et de ipso Thalete, Timotheo & Anaximandro. Pomp. Mela lib. 1. cap. 17. Sed quod hic dicitur, Anaximandrum primū ostēdisse horologium, Plinij est lib. 2. c. 76. Sed qui primus Romanis id fecit, discas ex eodem lib. 7. cap. 60.

^b Ingenia quoque Asiatica.] Hæc magna ex parte vsque ad vers. Aliique præcipua. sunt Solini cap. 43. aut aliorum computatione 53. quibus addit Poëtæ, & multos alios excellentes doctrina & ingenio viros: sic enim inquit, Ingenia Asiatica inclyta per gentes fuere. Poëtæ Anacreon, inde Mynernus & Antimachus: deinde Hipponax, deinde Alcæus, inter quos etiam Sappho mulier. At historiarum conditores Xanthus, Hecateus Herodotus, cum quibus Ephorus & Theopompus.

^c Aliique præcipua.] Vt Xenophanes physicus qui poemata de Sillis fecit, & Polymnastum in musica doctum, ex eodem Strabone lib. 14. Bias, Pittacus Cleantes, Anaxagoras & Heraclitus ex Solino vbi supra, & priuatim de singulis Diogenes Laertius. ^d Fuit præterea Cartheia siue Iulis.] Hæc vsque ad vers. Nec minus. sunt Strabonis lib. 10. Duæ verò, inquit, restant, Cartheia scilicet, & quam Iulidem appellant, ad quas reliquarum habitatores concurrunt, Cartheiam quidem à Pæcēssa, Iulidam verò à Corisīsia. Ex Iulide Simonides cōdendorum author carminum, duxit originem, necnon illius ex fratre nepos Bacchylides & postea Erasistratus medicus insignis, & ex Peripateticorū secta philosophorum Aristo, Bionis Borystenensis æmulus.

^e Nec minus ex Bithynia.] Hæc vsque ad vers.

Ex Cyrenis. sunt eiusdem Strabonis lib. 12. Sed & Hipparchum Bithynium fuisse constat ex Aeliano lib. de Animalibus 7. c. 8.

^f Ex Cyrenis verò Callimachus.] Ea vrbs, vt Strabo l. 17. scribit, viros claros complures habuit, qui & libertati optimè præesse poterant & imminentibus Barbaris fortiter resistere. Et paulò post sic scribit, Ex Cyrene illustres fuere, Aristippus Socraticus, qui Cyrenaicam philosophiam instituit, & Areta eius filia, quæ in schola successit, & Aristippus filius, qui matri successit, & *μυροδιδασκαλῶν* cognominatus est, & Anniceris, qui Cyrenaicam sectam videtur emendasse, & Anniceriam ab ea deriuasse. Callimachus quoque Cyrenæus est & Eratosthenes, ambo ab Aegypti regibus in honore habiti. Alter poëta simul & grammaticæ studiosus: alter & in his, & in philosophia, & in mathematicis præstantissimus. Hæc Strabo. Quod autem de Liuiio poëta hic dicitur, nonnihil disidet ab eo quod scribit Gellius d. lib. 17. cap. 21. cum ait; Neque diu post Callimachus poëta Cyrenensis Alexandria apud Ptolemæum Regem celebratus est. Annis deinde postea paulò pluribus, quàm viginti, cum Pœnis pace facta, Coss. Claudio Centone Appij Cæsii filio, & M. Sempronio Tuditano, primus omnium L. Liuius poëta fabulas docere Romæ cœpit.

^g Cuius filia Areta.] Diogenes in Aristippo. Strabo vbi supra.

^h Præter quas vrbes, Tharsus.] Strabo lib. 14. refert tantum studium Tharsensibus circa philosophiam fuisse & alias disciplinas, quæ in corona versabantur, vt Athenas & Alexandriam & alia loca, in quibus scholæ & philosophiæ exercitationes fierent, superarent: Sed & in hoc plurimum excellere,

bes, Tarsus, Alabanda, Tyrus, Gnidus, Rhodus, variis eruditionibus & doctrinis excellere, præcipuosque & summo ingenio viros eduxere. Sed quod est de Simonide dictum, magni exempli illius casus fuere, bis monitu diuim, partim ruina, partim naufragio erepti. Asclepiades verò publico fertur præconio, quod phreneticos & mente imminuta laborantes, consentu sonorum, mirabili experimento ad sanitatem reuocarit. De Anacreonte inter mira exempla fatum memoratur, & memorabilis illa mors, acino vix passæ strangulati: quæ res infirmitatis humanæ nos commonefacit, fortunæque varietatis, atque imminentium calamitatum, vitæque variis casibus expositæ, magna nobis documenta dari.

ANNOTATIONES.

quod hæc indigenæ discunt, peregrini verò non multi huc adueniunt. Ex Tarso, ut scribit ibidè Strabo, viri illustres fuere, ex Stoicis, Antipater, Archelaus, & Nestor, & duo Arthenodori: quorum qui Cordylion dictus est, cum M. Carone vixit, & apud eum mortuus est. Alter verò Sandonis filius, quem à vico quodam Cananitam dicunt, Cæsaris præceptor fuit, & in honore maximo apud illum habitus est. Clarissima præterea hæc vrbs fuit eo ipso, quod Paulum Apostolum alumnium habuit, virum vnicè in religione nostra Christiana memorabilem, ut scribitur Acto. cap. 22. in princ. Solinus c. 51. Matrem vrbium Tarsion vocat, tum ob eius vetustatem, tum ob excellens in ea vrbe studium.

x Alabanda.] Alabanda (ut scribit lib. 14. idem Strabo) vrbs duobus montibus subiecta est, ita disposita, ut sita inuersæ aspectum exhibeant &c. Alabanda homines molles & suffitos habet, & psalterias multas. Hinc viri memorabiles fuere duo fratres, oratores, Meneles & Hierocles: item Apollonius & Molon, qui Rhodum migraverunt.

y Tyrus.] Fuit nomen proprium patris Didonis, ut auctor est Iustinus libro 18. qui ab aliis Belus est. Hæc vrbs Maximum Tyrium, Philosophum Platonium, alumnium habuit. Is de variis questionibus ad multas philosophiæ partes pertinentibus, perpetuè orationis composuit Sermones, quos anno 1557. excusit Henricus Stephanus Typographus.

z Gnidus.] Strabo lib. 14. Viri, inquit, è Gnido memorabiles fuere, primum Eudoxus Mathematicus, Platonis sodalis: postea Agatharchides, Peripateticus, vir historicus, ætate nostra Theopompus, Diuo Cæsari familiaris, & qui apud eum maxime potest. Item Artemidorus eius filius. Hinc Cresias fuit, qui Xerxem medicatus est, & res Syricas & Persicas conscripsit.

a Rhodus.] Strabo d. lib. 14.

b Sed quod de Simonide.] Cicero lib. 1. de Diuinatione Simonidis somnium referens, Quid, inquit, illa duo somnia, quæ creberrimè commemorantur à Stoicis? Qui tandem potest contemnere vnum de Simonide? qui cum ignotum quendam profectum mortuum vidisset, eumque humauisset, haberetque in animo nauim conscendere, moneri visus est, ne id faceret, ab eo, quem sepultura af-

fecerat: si nauigasset, eum naufragio periturum. Itaque Simonidem redisse, perisse ceteros, qui tum nauigassent. Hoc somnium refert etiam Valerius Maximus lib. 1. ca. 7. tit. de Somniis. Hunc etiam Simonidem beneficium salutis à diis accepisse scribit Cicero libro 2. de Oratore ad finem, his verbis, Cum cornaret Cranone in Thessalia Simonides apud Scopam, fortunatum hominem & nobilem, cecinissetque id carmen, quod in eum scripsisset, in quo multa ornandi causa poetarum more, in Castorem scripta & Pollucem fuisse, nimis illum sordidè Simonidi dixisse, se dimidium eius ei quod pactus esset, pro illo carmine daturum: reliquum à suis Tyndaridis, quos æquè laudasset, peteret, si ei videretur. Paulò post esse ferunt nuntiatum Simonidi ut prodiret iuuenes stare ad ianuam duos quosdam, qui eum magnopere euocarent. surrexisse illum ipsum, prodisse, vidisse neminem. Hoc interim spatio conclauere illud, vbi epularetur Scopas, concidisse, ea ruina ipsum oppressum cum suis iuterisse: quos cum humare vellent sui, neque possent obruitos interoscere villo modo, Simonides dicitur ex eo quod meminisset, quo eorum loco quisque cubuisset, demonstrator vniuscuiusque sepeliendi fuisse. Hactum re admonitus inuenisse fertur, ordinem esse maxime qui memoriæ lumen afferret. Hactenus Cicero. Valerius Maximus hanc etiam historiam narrat lib. 1. tit. 8. de Miraculis.

c Asclepiades.] Cælius Aurelianus Chronicon lib. 1. cap. 5. Censorino de die Natali. & Martiano Capella lib. 9. ca. 6. & diximus in nostris Commentariis Nobilitatis, cap. 31.

d De Anacreonte.] Valerius Maximus lib. 9. ca. 12. tit. de Mortibus nò vulgaribus, scribit, Anacreontem bis humanæ vitæ modum supergressum, & vix passæ succo tenues & exiles virium reliquias fouentem, vnius grani humore pertinacius faucibus inherente, absumptum fuisse. Plinius verò lib. 7. cap. 7. conceptum hominum & generationem scribens, inquit, Atqui etiam hodie minoris potes, quantulo serpentis ictus dente: aut etiam, ut Anacreon poeta, acino vix passæ: ut Fabius Senator Prætor, in lactis haustu vno pilo strangulatus. Is demum profectò vitam æqua lance pensabit, qui semper fragilitatis humanæ memor fuerit.

a Quæ

Quo apparatu, & qua pompa quantoque omnium studio olim Romani triumphos agerent: quis ordo seruari, & qua in triumpho ferri consueverant.

Cap. VI.

Væ triumphantium pompa & quis ordo fuerit, quantoque omnium studio & apparatu ducibus exercituum, post res feliciter gestas triumphus deferri consueffet, intercise veterum monumentis traditum est. In primis fuit obseruatum, ut qui imperatores rebus bene gestis, post multa facinora militaria, domitis hostibus triumphum poscerent, pacatam prouinciã successori in primis traderent, exercitumque victorem, & opimum præda, testemque virtutis & ignauitæ cuiusque, meriti que & immeriti, Romam reducerent. Inque ædem Bellonæ extra urbem senatu euocato, (neque enim triumphum petenti, urbem inire fas erat) de rebus à se gestis magnificè, quæ oppida, quasque prouincias bello vicissent, aut quibus cum hostibus signis collatis conflixissent, quæque egregia ipsi fecissent, quotque hostium millia cecidissent, omnia denique belli decora, ordine differabant: vbi legatos, tribunos militum, centuriones, milites denique exercitus, quò notior testatiorque eorum virtus foret, adesse oportebat, ut merita illius virtutis, cui tantus honor debebatur, si quid veri vanique referretur, testes forent. Augustus verò Octavius in templo Martis Vtoris, quod in foro suo posuit, senatum de bellis, deque triumphis consuli, utque prouincias cum imperio petitori inde deducerentur, in eoque reuersi ex prouincia triumphorum insignia deponerent, decreto sancit: tametsi in Martio campo, & in pratis Flaminiis, non semel de triumpho actum inueniamus. Apud Argiuos ex militia reuersi duces, cum militum agmine totoque exercitu, in Charadro extra urbem concilium aduocabant: ibique de militaribus donis, quæ cuique deberetur, optimatum consensu decernebant. Sæpius tamen absenti duci, quum de

Triumphis petiti quæ prius facienda & ab seruanda erant.

Argiu.

ANNOTATIONES IN CAP. VI.

a Quæ triumphantium pompa.] De triumphis in vniuersum vide Valerium Maximum lib. 2. c. 3. quod est de lure triumphandi. Plut. in Romulo. Sed quibus adde & Dionysium Bacchum omnium primum de Indis triumphasse elephanto Indico vectum, ut scribit Diodorus Siculus lib. 5. cap. 2.

b In primis fuit obseruatum.] Hoc patet ex infinitis Liiij locis.

c Inque ædem Bellonæ.] Liius 3. Decad. lib. 6. vbi de Marcelli triumpho loquitur. & lib. 8. vbi de triumpho Scipionis loquitur. iterumque vbi de triumpho Neronis & Claudij. rursumque lib. 9. vbi de triumpho siue ouatione L. Manlij. Et 4. Decad. lib. 3. vbi de triumpho Cethegi de Insubribus. Et 4. Decad. lib. 2. vbi de triumpho C. Cicereij prætoris, & alibi sæpe. Adde etiam in ædem Apollinis apud eundem 4. Decad. lib. 7. non multò ante fin. vbi de L. Aemylio Regillo, qui classe præfectum Antiochi Regis deuicerat. Extra urbem, inquit, in æde Apollinis cum Senatus datus esset, auditis rebus gestis L. Aemylij Regilli, quantis cum classibus hostium dimicasset, quot inde naues demersisset aut cepisset, magno consensu patrum triumphus naualis est decretus. & iterum lib. 9. post princ. vbi de M. Fuluij Proconsul. triumpho ex Actolia.

d Neque enim triumphum petenti urbem inire fas erat.] Cælius inter Epistolas familiares Ciceronis lib. 8. epistol. eiusdem lib. 6. totius verò voluminis 140. cum scribit, Neque enim stultè Ap-

prius, qui simulatque Dolabella accessit ad tribunal, introierat in urbem, triumphique postulatione abiecerat. Suetonius in Cæsare, cap. 18. Plutarchus in eodem Cæsare, & Pompeio, & Carone Vticensi, Appianus bellorum Ciuilium, lib. 2. non adeò longè à princ. vbi de Cæsare loquitur.

e Vbi.] Totus hic locus sumptus est ex Liiio 4. Decad. lib. 1. ad fin. cuius hæc verba sunt, C. Aurelius Coss. cum ex prouincia comitiõrum causa venisset, questus est L. Furio Prætori ita triumphum decreuisse Senatum, ut nullius, nisi eius, qui triumphaturus esset, haud eorum, qui bello interfuissent, verba audiret. Miores ideo instruisse, ut Legati, Trib. militum, Centuriones, milites denique triumpho adessent, ut virtutes rerum gestarum eius, cui tantus honos haberetur, publicè viderentur. Ecquem ex eo exercitu, qui cum Gallis pugnauerit, si non militem, lixam saltem fuisse, quem percunctari possent Senatus, quod veri prætor vanie referret. Sed & idem eiusdem Decad. lib. 7. loquens de triumpho M. Acilij de Rege Antiocho & Actolis, Milites, inquit, tantum, qui sequerentur currum, defuerunt: alioqui magnificus, & spectaculo, & facie (altàs fama.) rerum triumphus fuit.

f Augustus verò Octavius.] Suetonius in vita illius, cap. 29.

g Tametsi in Martio Campo, & in pratis Flaminiis.] De vtrisque Liius 1. Dec. lib. 3. vbi de triumpho L. Valerij & M. Horatij agit.

h Sæpius tamen &c.] Ad Romanos redit.

i Cum

*Absenti-
bus decre-
tus trium-
phus.
Triumphus
à populo
decreti si-
ne senatus
autoritate.*

rebus gestis egregiè, maximè cognitum esset, à senatu decretus triumphus fuit. ¹ Cùm-
que res bello gesta, triumpho dignè viderentur, prout erant sententiæ, populi iussu,
patribus autoribus, triumphum decernebant: aut si senatus aduersaretur, per tribunos
ad populum ferri posse populùmque citra senatus autoritatem triumphos saepe de-
creuisse compertum est. ² Valerio & Horatio consulibus, victis Sabinis & Volscis,
quum triumphus negaretur, L. Icilius tribunus plebis de illorum triumpho ad popu-
lum tulit, qui primi ex scito plebis, nullo decernente senatu, triumpharunt. Et ³ M. Ru-
tilio dictatori de plebe homini, deditis & victis hostibus, sine patrum autoritate, solo
iussu populi triumphare licuit. ⁴ Tamen si plures, quum Romæ aduersante senatu ho-
nos negaretur, in Albano honestos triumphos egisse legamus. ⁵ Primusque M. Papy-
rius Masso, quum Romæ negaretur, in Albano, & ⁶ alij illius exemplo triumpharunt.
⁷ M. verò Antonio magnæ inuidiæ fuit, quòd quum deberet Romæ, Alexandria de
Parthis triumphauit. Et ⁸ Domitio Aenobarbo, quòd deuictis Aruernis, nullo decer-
nente senatu, elephantò vectus, velut triumphans totam Italiam peruagarit. Mansitque
diu mos Romæ de domitis nationibus & hostibus bello victis triumphandi, ⁹ ad Pro-
bum vsque imperatorem: nis enim vltimus Cæsarum triumphasse traditur: post quem
obliterata virtute militari, quum vigor ille animi desuisset, & imperium deflexisset,
nulli Cæsarum triumphasse leguntur: ¹⁰ quanuis alij Bellisarium, qui sub Iustiano
meruit coronam, postremum omnium triumphasse contendant. Fuitque maximè cog-
nitum, à condita vrbe ad Vespasianum & Titum, deuictis debellatisque nationibus ab
vltimo orbe, Romanos per tot seculà ¹¹ viginti supra trecentos triumphos egisse: ¹² ex-
que Samnitibus solùm, hostibus præualentibus, multiplici tandem clade affectis & de-
bellatis, quatuor supra triginta triumphos inisse: ¹³ pluriesque de Gallis quàm de reliquo
orbe terrarum, duces Romanos triumphasse. Et tamen si Romanis tantum ciuibus olim
triumphus decerneretur, ¹⁴ vni tamè Cornelio Balbo externo & Gaditano, ob deuictos
Garamates, tributum legimus. ¹⁵ Mirumque prodi de Ventidio Basso, qui ductus in trium-

*Probus vl-
timus Cæ-
sarum triū-
phauit.*

Bellisarius

*Ro. de Gal-
lis sape tri-
umphauit.*

ANNO TATIONES.

i Cumque res bello gesta.] Hæc ex sequenti-
bus patebunt.
k Valerio & Horatio.] Id vsque ad versicul. Et
M. Rutilio. sunt Liuij d. i. Decad. lib. 3. vbi supra, &
Dionysij Halicarnassei lib. 2.
l Et M. Rutilio.] Idem Liuius eiusdem i. Decad.
libro 7.
m Tamen si plures.] Ut retulit ipse Liuius 5. Dec.
lib. 5. ex Oratione M. Scruilij, & ex sequentibus quo-
que patebit.
n Primusque M. Papyrius Masso.] Valerius
Maximus lib. 3. cap. 6. Plinius lib. 15. cap. 29. ad fin.
sic scribit, L. Piso tradit, Papyrium Massonem, qui
primus in monte Albano triumphauit de Corlis,
myrto coronatum ludos Circenses spectare solitum.
o Et alij.] Ut M. Marcellus apud Plutarchum in
vita illius, & Liuium 3. Decad. lib. 6. & Plinium Se-
cundum, si is est, de Viris illustribus, cap. 41. Et Q.
Minucius apud Liuium 4. Dec. lib. 5. Et C. Cicerius
apud eundem 5. Decad. lib. 2. Et P. Scruilius Priscus
apud Dionysium Halicarnasem lib. 6.
p M. verò Antonio.] Plutarchus in vita illius.
q Et Domitio Aenobarbo.] Suetonius in Ne-
rone, cap. 2.
r Ad Probum vsque.] Hunc enim triumphasse
de Germanis & Bleimys, venationemque in Circo
amplissimam populo dedisse, scribit Flavius Vo-
piscus in vita illius.

s Quanuis alij Belisarium.] Pomponius Lærus
in vita El. Val. Iustini de Belisarij triumpho sic
scribit, Persas, qui transgressis limitibus, Mesopo-
tamiam, Cælesyriam Syriamque prædatis sunt, Be-
lisarius legatus, ab Augusto missus, prælio fudit
fugauitque. Trans Euphratem abire coëgit, veteres
firmavit limites. Iura imperij toto Orienti asseruit,
cùm victoria redeuntem, & aureo curru triumphan-
tem, Iustianus magna læticia excepit. Idemque
dux triumpho insignis, & rebus gestis clarus, recu-
perata Africa, Gelimærem, Vuandalorum Regem,
vincum catenis Constantinopolim misit. Cartha-
ginem firmius, quàm antea, restituit. Triumphus
maior ac pretiosior Persico fuit &c.
t Viginti supra trecentos.] Paulus Orosius lib.
7. cap. 6.
v Exque Samnitibus.] Multos ex his triumphos
describit Liuius vbi que. At is i. Decad. lib. 7. scribit
triumphos ex ipsis plures penè quàm annos ab vrbe
condita.
x Pluriesque de Gallis.] Liuius 4. Decad. lib. 3.
in Oratione Cn. Manlij Coss. & Florus Epir. lib. 1. c.
6. de bello Samnitico.
y Vni tamen Cornelio Balbo.] Plinius libro 5.
cap. item 5. & iterum lib. 7. cap. 43. & Solinus ca. 42.
z Mirumque prodi de Ventidio Basso.] Iu-
tarchus & Dion vterque in vita M. Antonij. Vale-
rius Maximus libro 6. cap. 10. Plinius lib. 7. cap. 43.
Trium

pho, & mulio, eò processit, vt Romanorum primus felicitate mira de Parthis trium-
pharit. ¹ Fuluius postea Thufculanus, cum & ciuis & consul Thufculi fuisset, & ad
Romanos transisset, tam feliciter egit, vt Thufculum extra sortem velut prouinciã af-
sequutus, triumphum Romæ de sua patria egerit, eo ipso anno ciuitate donatus, & con-
sul factus. ² M. quoque Perpenna Græcus homo, postea, consul, de Aristonico iustif-
simum Romæ duxit triumphum. ³ Proditus tamen est Fuluius Flaccus tantæ modera-
tionis fuisse, vt decretum sibi triumphi honorem ob modestiam recusat. ⁴ Et M. Fa-
bius, quia fratrem bello amiserat, triumpho celsisse. ⁵ Tiberius quoque Cæsar de Illy-
riis parta victoria, triumphare noluit, consternata tunc ciuitate propter Variam cla-
dem: ⁶ sicut Marius deuictis Theutonibus triumphum distulit, conspicatus patriam ad-
uentantibus Cimbris laborare. ⁷ Septimius quoque Seuerus, deuictis Parthis, quum
pedum valetudine laboraret, triumphum recusauit. Igitur decreto triumpho, Romani
magistratus & omnes tribus obuia, flaminesque purpura, & sacerdotes ac pontifices
apiculis velati, laudantes gratantesque, atque viri triumphales consularesque, cuncta-
que nobilitas & senatus in prætexta & laticlavis, tum omnis sexus & ætas frequenter
cum coniugibus & liberis in læticia publica, omnibus denique ordinibus effusis, cum
gaudio ad excipiendum visendumque prodibant. ⁸ Apud Athenienses verò siquan-
do summi duces rebus feliciter gestis urbem inirent, non modò à magistratibus &
omnibus ordinibus frequenter obuiam itum est: sed deorum quoque imagines pro-
ducere obuiam, & diem Victoriæ consecrare mos erat. ⁹ Ingenti deinde, longo
ordine, montium, fluminum, oppidorum & urbium species, quas bello perucerat, &

*Qui trium-
phare recu-
savit.*

*Triumphus
ceremonie.
Romani.*

*Athenien-
ses.*

ANNO TATIONES.

Triumphare, inquit, P. Ventidium de Parthis vo-
luit quidem solum, sed eundem in triumpho Aef-
culano Cn. Pompeij Strabonis duxit puerum: quan-
quàm Masurius author est, bis in triumpho ductum:
Cicero, mulionem castrensem suffraganeum fuisse:
plurimi, iuuentam inopem in caliga militari tole-
rassent. Gellius lib. 15. cap. 4. Iuuenalis sat. 7.

*Ventidius quid enim? quid Tullius? an ne aliud quàm
Sydus, & occulti miranda potentia fati?*

Seruis regna dabunt, captiuus fata triumphos:

Felix ille tamen, coruo quoque rarior albo.

à Fuluius verò Tufculanus.] Plinius d. libro 7.
c. 43. varia Fortuna exempla describens, sic inquit,
Est & L. Fuluius inter insignia exempla Tufcula-
norum rebellantium Consul: eodemque honore,
cùm transisset, exornatus confestim à populo Rom.
qui solus eodem anno, quo fuerat, hostis, Romæ
triumphauit ex iis, quorum Consul fuerat.

b M. quoque Perpenna.] Valerius Maximus
lib. 3. cap. 4. de his, qui humili loco nati, clari euase-
runt. Paulus Orosius lib. 5. cap. 10. Et Eutropius lib.
4. cap. 3. scribunt illum deuictò Aristonico apud
Stratonicem ciuitatem, Pergami morbo correptum
diem obiisse. De quo & Iustinus lib. 36. in fi.

c Proditus tamen est Fuluius Flaccus.] Vale-
rius Maximus lib. 2. cap. 3. de iure triumphandi. Quid
facias, inquit, Cn. Ful. Flacco, qui tam expetendum
aliis honorem triumphi, decretum sibi à Senatu ob
res bene gestas spreuit ac repudiavit?
d Et M. Fabius.] Dionysius Halicarnasem lib. 9.
Liuius i. Decad. lib. 2. Itaque Consul, inquit, decer-
nente Senatu triumphum, si exercitus sine impera-
tore triumphare possit, pro eximia eo bello opera
facile passurum respondit: se familia funesta Q. Fa-

bij fratris morte, rep. ex parte orba Consule altero
amisso, publico priuatòque deformem lætiam lau-
ream non accepturum. Valerius Maximus lib. 5. ca.
item 5. de pietate erga fratres, Paulus Orosius lib. 2.
cap. 5.

e Tiberius quoque Cæsar.] Suetonius in vita
illius, cap. 17. triumphum ipse distulit, mœsta ciui-
tate, clade Variana. Nihil hominis urbem prætex-
tatus & laurea coronatus intrauit: positumque in
septis tribunal Senatu astante, conscendit: ac me-
dius inter duos Coss. cum Augusto simul sedit: vn-
de, populo consalutato, circum templa deductus est.
f Sicut Marius.] Plutarchus in vita illius, & L.
Florus Epitome Liuij lib. 68.

g Septimius quoque Seuerus.] Aelius Spartia-
nus in vita illius. Inde, ait, in Syriam rediit victor,
& Parthicum sibi deferentibus Partibus triumphum,
idcirco recusauit, quòd consistere in curru affectus
articulati morbo non posset. Quibus adde quod Ci-
cero cum sibi Senatus triumphum decerneret, Gra-
tius sibi, inquit, fore composita intestina seditione,
se triumphum Cæsaris sequi, vt scribit Plutarch. in
Cicerone. Et P. Scipio Nalica, à Senatu vir optimus
iudicatus, imperatoris nomen à militibus, & ab Se-
natu triumphum recusauit oblatum, vt scribit Pli-
nius Secundus, si is est, de Viris illustribus, cap. 44.
h Apud Athenienses.] Sic enim fecerunt cum
Alcibiades ab exilio reuenteretur, autore Plutarcho
in vita illius.

i Ingenti deinde longo ordine.] Plinius
lib. 2. ca. 5. Et de montibus & fluminibus Cornelius
Tacitus lib. 2. Germanicus Cæsar ad 7. Cal. Iunias
triumphauit de Cheruscis Chattisque & Angriua-
niis, quæque alia nationes vsque ad Album colunt:
vecta

vi expugnarat, præcedebant. Vrbes enim, montes & flumina, regionesque, quas imperatores bello domuissent, in triumpho duci vetusti moris erat: quare T. Quintius dictator, Præneste in deditionem accepto, signum Præneste duxit triumphans, & M. Marcellus Syracusas, & Scipio Asiaticus centum triginta oppidorum simulacra vno triumpho detulit, & C. Cæsar Massiliam, Nilum, Rhenum, Rhodanumque ex auro, & fatum ex ebore. Sæpe etiam præ multitudine oppidorum effictas turres pro expugnatibus urbibus, captarum ciuitatum simulachra ferentes, in triumpho, detulere. Fertur Sylla quum omnes Asia & Græciæ vrbes bello domitas in triumpho duxisset, nulla Romanorum oppida, aut ciuium imagines ducere voluisse: non sic Cæsar: nam imagines Scipionis, Petreij & Catonis, inter pompæ ferula representauit. Inter quæ tabellas grandioribus literis inscriptas, cum titulis, in quibus naues captæ, vrbes tributo affectæ, seruæ, aut vectigales, in fidemve acceptæ, oppidaque expugnata, gentes perdomitæ, & reges bello victi continebantur. Tum pegmata in tertium quartumque nidum velut exertis ramis, surgentia, & simulachra bellorum, artificio manu elaborata, præferabant: vbi captarum urbium præriorumque effictæ species erant: vbi acies victas & fugatas, percussos cõsternatosque hostes, castellorum excidia, exercitusque intra fusos, vrbes populari, ferro ignique vastari, adificia incendi, mœnia disturbari, claustra reuelli, totasque imagines præriorum effictas, facile erat cernere. His succedebant spolia hostium, & captiua arma, tum currus spoliis onusti, militariaque signa ex domiciliis gentibus non erecta, sed inuersa. Post hæc catapultæ, ballistæ, & tormentorū omne genus vi expugnatum, ac belli apparatus, machineque ad urbium excidia, rostraque nauium vi captarum, nauesque rostratæ bello victæ, proferebantur: quare Lucullus longas & rostratas decem ultra centum in triumpho duxit. Præterea falcati currus, clypei que

ANNOTATIONES.

vesta spolia, captiui, simulachra montium, fluminum, præriorum: bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur.

k Quare T. Quintius.] Titus Liuius 1. Decad. libro 6. T. Quintius semel acie victor, binis castris hostium, nouem oppidis vi captis, Præneste in deditionem accepto, Romam reuertit: triumphansque signum Præneste deuictum Iouis Imperatoris in Capitolium tulit. Vide Festum Pompeium lib. 18. vbi de triente loquitur.

l Et M. Marcellus.] Negat Valerius Maximus lib. 2. cap. 3. titu. de iure triumphandi. ei decretum fuisse triumphum: ob captas Syracusas: quia sine villo magistratu ad id missus fuerat. Plutarchus verò in vita illius dicit eum triumphasse in Albano monte, ac in vrbe ouationem fecisse, quod & ipsum tradit fecisse Liuius 3. Decad. lib. 6. & detulisse in triumphum simulachrum Syracusarum.

m Scipio Asiaticus.] Liuius 4. Dec. lib. 7. ad fin. Haud ita multo post, inquit, L. Scipio ad urbem venit: qui ne cognomine fratri cederet, Asiaticum se appellari voluit: & in Senatù, & in concione de rebus ab se gestis disseruit. Et paucis interiectis, sic scribit, Triumphauit mense intercalario pridie Cal. Martias, qui triumphus spectaculo oculorum maior quam Africani fratris eius fuit. Tulit in triumpho signa militaria 234. oppidorum simulachra 134. &c. n Et C. Cæsar.] Massiliam in triumphum à Cæsare portatam fuisse testatur Ciceronis lamentatio lib. Offic. 2. his verbis, Itaque vexatis & perditis exteris nationibus, ad exemplum amissi imperij, portari in triumpho Massiliam vidimus, & ex ea vrbe triumphari, sine qua nunquam nostri Impera-

tores ex Transalpinis bellis triumpharunt. Id confirmat Philippica 8. Quousque enim Massiliam oppugnabis: ne triumphus quidem finem fecit belli, per quem sublata est vrbs ea, sine qua nunquam ex Transalpinis gentibus maiores nostri triumpharunt? Triumphorum C. Iulij Cæsaris meminerunt Appianus bellorum Ciuiliūm li. 4. Plutarchus & Tranquillus vterque in C. Cæsare. Sabellicus Enneadis 6. lib. 7. & Velleius Paterculus Historia Ro. lib. 1. o Effictas turres.] Nam Strabo scribit libro 3. in triumphos turres ductas, quas in gratiam triumphantium vrbes appellabant.

p Fertur Sylla.] Valerius Maximus lib. 2. cap. 3. de iure triumphandi.

q Non sic Cæsar.] Appianus bellorum Ciuiliūm lib. 2. & vide infra.

r Inter quæ.] Hæc maxima ex parte sunt Liuij in triumpho Q. Cincinnati ab eo descripti 1. Dec. lib. 3. Plutarchi in vita Romuli, Pauli Aemylj & Luculli. Sunt hæc præterea Iosephi belli Iudaici, lib. 7. c. 24. in triumpho Vespasiani & Titi.

s Tum pegmata in tertium quartumque nidum.] Id priuatim est Iosephi vbi supra. & vide supra lib. 5. c. 24.

t His succedebant spolia hostium & captiua arma.] Liuius in triūphis M. Fuluij, & Cn. Manlij 4. Dec. lib. 9. post prin.

v Post hæc catapultæ &c.] Liuius in triumpho, aut potius Oratione M. Marcelli 3. Dec. lib. 6. & in triumpho M. Fuluij 4. Dec. lib. 9.

x Nauesque rostratæ.] Vt patet ex seq. exemplo.

y Quare Lucullus.] Plutarchus in vita illius.

z Præterea falcati currus.] Plutarchus ibi.

a L. P.

insignes & scuta, quibus L. Papyrius dictator de Samnitibus triumphans forum ornauit, tum lecticæ aureæ, & aeneæque vel argentea signa ex deuictis gentibus, quorum supra ducenta octoginta, & marmorea ferè totidem, M. Fuluius in triumpho quem de Aetolis & Cephalenia habuit, carpentis vexit. Currusque aurei vel argentei, vasaque aurea & argentea omnis generis, spoliisque ciuitatum vi captarum: tum coronæ aureæ, & urbium dona, & populorum, quibus à sociis & fœdere iunctis pro virtute dux donatus fuerat, suo ordine sequebantur, quarum nonnullos supra octingentas & duo millia detulisse comperimus. Quodque auri vel argenti facti signati que ex manibus & urbium spoliis, partim rudibus massis quæsitum foret, id omne deferri in triumpho, & perscriptum in tabulis in ærarium est condi solitum. Legimus Scipionem, cui Africano fuit cognomen, bello Carthagenensi, ex præda argenti cælati pondo numero quadringenta, & vasorum aureorum pondo ducenta millia: Paulumque Aemylum, deuicta Macedonia, vasorum aureorum, auri que & argenti signati tantum detulisse, vt ex illo populus Romanus tributum pendere desierit. Quinetiam Herculis signum ante triumphantem non raro in pompa vehi solere, tum si quid visendum & memorabile, atque æuo priore incognitum, in deuicta prouincia fuisset, velut rem spectatissimam nouo inuento vnà afferri compertum est. Vespasianus Iudæa capta, balsamum nunquam aliàs visam arborem, & Pompeius victo Mithridate ebenum, primi ostenderunt. Eundemque Pompeium tertio triumpho, quem de Asia & Ponto habuit, inter solennia, alueum cum tesseriis lusorium è gemmis duabus magnitudinis miræ, nulla gemmarum ad eam accedente, detulisse: & Aurelianum Cæsarem, præter alia spectatissima, tigrides, alces, & camelopardales in triumpho pompa osten-

ANNOTATIONES.

a L. Papyrius Dictator.] Liuius 1. Dec. lib. 9.

b Aeneaque vel argentea signa.] Cic. in Verrem act. 3. P. Seruilius quæ signa, atque ornamenta ex vrbe hostium & virtute capta, belli lege, atque imperatorio iure sustulit, ea populo Rom. apportauit, per triumphum vexit, in tabulas publicas ad ærarium perscribenda curauit. Liuius in triumpho Marcelli, 3. Decad. lib. 6. & in triumpho Q. Flamini, 4. Decad. lib. 4. & in dicto triumpho Fuluij eiusdem Decad. lib. 9.

c M. Fuluius.] Liuius 4. Decad. lib. 9. non multo post prin.

d Curusque aurei vel argentei.] Pomponius Læus in triumpho Diocletiani, cum describit magnitudinem imperij Romani.

e Vasaque aurea & argentea.] Idem Pomponius in d. triumpho Diocletiani, & in vita F. Val. Iustimani.

f Tum coronæ aureæ.] L. Manlius (vt Liuius 4. Decad. lib. 9. tradit) centum quinquaginta coronas aureas in triumpho tulit, C. Calpurnius Piso Prætor de Lusitanis & Celtiberis triumphas 84. Q. Ful. Flaccus centum viginti quatuor. Scribit & idem Liuius 4. Dec. lib. 10. L. Aemylum Paulum triumphantem de Liguribus quinque & viginti aureas coronas transtulisse.

g Quorum.] Scilicet coronarū aurearum. Nam Appianus lib. bellorum Ciuiliūm 2. tradit Cæsarem in suis triumphis tulisse coronas aureas duas, & viginti ac octingentas supra duo millia, quæ quatuor supra decem & quadringentarum amplius viginti que millium librarum pondus excederent, ex quo haud dubie id Alexander accepit.

h Quodque auri vel argenti facti signati que.] id videre licet in omnibus triumphis descriptis à Li-

uius, Plutarcho & cæteris.

i Legimus Scipionem.] Plinius libro 33. cap. 11. scribit, Scipionem Africanū, cum de Pœnis triumpharet, 4470. pondo transtulisse. Aliter Liuius 3. Decad. lib. 10. ad fin. Nam scribit Scipionem tulisse in ærarium argenti pondo centum millia 23.

k Paulumque Aemylum.] Plutarchus in vita illius, Valerius Maximus lib. 4. ca. 3. de Abstinentia & continentia: Plinius lib. 33. cap. 3. intulit & Aemylus Paulus, Perseo Rege Macedonico deuicto, prædam pondo trium millium: a quo tempore populus Rom. pendere tributum desiit.

l Quinetiam Herculis signum.] Asconius Pedianus in 3. in Verrem act. Herculis, inquit, signa ante triumphantem vehi per urbem solebant.

m Tum si quid visendum &c.] Quod probat exemplis seqq.

n Vespasianus.] Plinius lib. 12. c. 25.

o Pompeius victo Mithridate.] Idem Plinius lib. 12. c. 4. Solinus c. 55. aut aliorum computatio. 65. Ebenum ex India Romæ Mithridato triumpho primū Magnus Pompeius exhibuit.

p Eundemque Pompeium.] Plinius lib. 37. c. 2.

q Et Aurelianum Cæsarem.] Princeps totius orbis Aurelianus (vt scribit Flavius Vopiscus in vita illius) pacatis per Occidentem Gallis atque vndique terris, Romam iter flexit, vt de Zenobia & Terrico, hoc est, de Oriente & Occidente triumphum Romanis oculis exhiberet. Triumphantem præcesserunt elephanti viginti, feræ mansuetæ Libycæ, Palæstina diuersæ ducentæ, quas statim Aurelianus priuatis donauit, ne fiscum annonis grauaret. Tigrides quatuor, camelopardali, alces, cætera talia per ordinem ducta.

DDd

Tabella in triumpho prælata.

Herculis signum ante triumphantem prælatum.

Syracusani.

disse, autores memorant. Præter quæ, elephantos aut equos in bello captos, simul & obsides qui à fœderatis gentibus & sociis dati erant, tanquam pacis pignora deduci notatum est. Qui mos Syracusanis frequens erat, vt captiuos equos tonsis crinibus, victores autem lauro coronatos ducerent in triumpho. Elephantos autem Curius Dentatus post Italia victum fugatumque Pyrrhum, quatuor captiuos detulit primus. L. quoque Cæcilius Metellus, rebus aduersus Pœnos feliciter gestis, primo Punico bello centum & viginti. & P. Cornelius Nasica triumpho Gallico, præter multa memoranda, equorum gregem bello captorum: & Scipio Asiaticus, deuictò Antiocho, vltra mille & ducentos eburneos dentes: & Cneus Manlius, deuicta Asia, monopodia & abacos, ac triclinia arata, vestemque stragulam, detulere. post hos tubicines multiplici sono clasicum canentes incedebant, quos longo ordine candidi boues, taurique auratis cornibus, infulsisque & vittis ornati & auro, mox immolandi sequebantur. Hos comitabantur succincti adolescentes, aureas argenteasque patinas tenentes. Quibus succedebant tribuni militum, centuriones, præfecti, equitesque insignes ac pedites victoris exercitus, qui ob egregia facinora & nauatam in bello operam, dona militaria meruissent. Nec non milites, quorum spectatissima virtus in bello fuit, qui que ab imperatore, ciuicis, muralibus, castrensibusve coronis, torquibusque aureis, phaleris aut armillis donati erant, insignes militaribus donis, spoliis armisque fulgètes præibant, sequentibus mox legatis & tribunis legionum in equis. Tum reges & captiui

ANNOTATIONES.

r Præter quæ elephatos. Vt videbis paulò pòst. s Aut equos. Quod statim etiam exemplo comprobabit.

t Simul & obsides. Nam & Q. Flaminius in suo triumpho obsides multos duxit: & inter hos Demetrium Regis Philippi filium, & Armenem Nabidis Lacedæmoniorum tyranni filium, vt tradit Liuius 4. Decad. lib. 4. & Eutropius de Gestis Romanorum lib. 4. ca. 1. Pompeius quoque multos obsides in suo triumpho duxit, vt paulò pòst dicemus. v Qui mos Syracusanis. Plutarchus in Nicia paulò ante fin. Ipsi coronati, suisque eleganter exornatis equis, hostium tonsis, in urbem redierunt.

x Elephantos autem Curius Dentatus. Seneca lib. de Breuitate vitæ, ca. 13. vbi tamen deridet eos, qui hæc scruantur. Et Marcellus quoque captis Syracusanis, octo elephatos, Punicæ victoriæ signum, duxit, vt scribit Liuius 3. Dec. lib. 6. & vide Plinium lib. 8. cap. 6.

y L. quoque Cæcilius Metellus. L. Flor. Epit. Liuij c. 19. scribit, Cæcilium Metellum, rebus aduersus Pœnos prosperè gestis, speciosissimum egisse triumphum, 13. ducibus hostium & centum viginti elephantis in eo ductis. Seneca vbi supra. Plinius lib. 7. cap. 43. & lib. 8. cap. 6. & lib. 18. cap. 3. Et ante hos Dionysius Halicarnassensis lib. 2. loquens de incendio, quod accidit quâdo primùm Romani cum Pœnis bello confistabantur propter Siciliam, scribit L. Cæcilium Metellum, virum Consularem, qui deuictis in Sicilia Carthaginensibus, in celebri illo triumpho 130. elephantos traduxerat, posthabito publicæ vilitatis priuato periculo, irrupisse in ardens penetrale, sacræque à virginibus deferra è flammis eripuisse.

z Et P. Cor. Nasica. Liuius 4. Decad. lib. 6. ad fin. scribit, P. Cor. Nasicam Coss. triumphasse de Boiis, & in eo Gallicis carpentis arma, signaque & spolia

omnis generis transfuexisse, & vasa ænea Gallica: & cum captiuis nobilibus equorum quoque gregem traduxisse.

a Scipio Asiaticus. Liuius 4. Decad. lib. 7. dicit 1231.

b Et Cn. Manlius. Plinius lib. 34. cap. 3.

c Post hos tubicines. Plutarchus in Paulo Aemylio, & Iuuenalis describens pompas triumphorum satyra 10.

Illinc cornicines, hinc præcedentia longi

Agminis officia, & mineos ad frenâ Quirites.

d Taurique auratis cornibus. Pomponius Lætus in Diocletiani triumpho de Persis ac Assyriis, sic scribit, Hinc ferculorum multitudo, & hos sequebantur tubicines bellicum clangorem intonantes: deinde boues auratis cornibus, quorum medios vittæ cingebant: necnon & frontibus vittatos ad sacrificium succincti popæ, hoc est, ministri agebant. Seruius in lib. 2. Georg. Virgilij in eum locum,

- Et maxima taurus Victima. -

Et Plutarchus vbi supra.

e Hos comitabantur succincti adolescentes. Plutarchus ibi.

f Quibus succedebant Tribuni. Id reperies in omnibus penè triuiphis ab authoribus descriptis. g Necnon milites. Et id quoque. Sed quod hic addes, Hi laureati in triumphum procedebant, Liuius 5. Decad. lib. item 5. in Oracione M. Seruilij, Militum quidem propria est causa: qui & ipsi laureati, & quisque donis, quibus donati sunt insignes, triumphum nomine cient, suasque & Imperatoris laudes canentes per urbem incedunt.

h Tum Reges. Plutarchus in Paulo Aemylio & Pompeio.

i Et captiui nobiles. Liuius 4. Decad. libro 3. in triumpho Cn. Cornelij de Gallis & Insucribus. & eiusdem Decad. lib. 7. in triumpho M. Acilij. & lib.

10. in

nobiles, & si qui bello capti insignes forent, præcipuè hostium duces, contra quos indictum fuisset bellum, ex tanto fastigio deiectione, in vehiculis aut ferculis, ceteri vero cateruatim vinciti catenis in seruitij notam, præcedebant. Quare Pompeius Magnus regum filios & obsides numero quatuor & triginta supra trecentos pratulisse fertur, inter quos Tigranem, Aristobulum, & Mithridatis filios quinque, filias verò duas. Caius quoque Cæsar Aphricano triumpho, Iubæ regis filium infantem, qui mox clarus ingenio euasit, ante currum duxit. Et quum Catonis, Scipionis & Petreij, aliorumque imagines variis casibus affectas detulisset, Pompeij simulacrum deferri passus non fuit. Quòd si morte obita minimè duci valuissent, illorū imagines & simulacra persæpe delata sunt. Cùm enim Scipio, deuicta Carthagine, Hasdrubalem, & Paulus Aemylius Perseum & filios, Mariusque Iugurtham regno deturbatos, contra decus regium duxissent captiuos in triumpho, Augustus post bellum Actiacum Alexandrino triumpho, quum Cleopatram ducere nequireret, ipsius imaginem quæ manu sibi mortem conscuerat, exanguem detulit. In quo omnes gazas Ptolemæorum congestas, tantumque auri & pecuniarum inuexit, vt præcia possessionum venalium exinde duplicia statuerentur. Proditumque memoria est, Lucillum triumpho Mithridatico aureum Mithridatis simulacrum sex pedum, & clypeum ex preciosis gemmis præter alia insignia detulisse: & Pompeium Magnum Pharnacis statuam argenteam, suam verò ex margaritis, & signa aurea tria, & alia myrrhina, coronasque ex gemmis

Captiui in triumphu ducti.

Imagines ducum hostium mortuorum in triumphu ducta.

ANNOTATIONES.

10. in triumpho L. Aemylij Pauli Proconf. de Liguribus Ingaunis, vbi captiui multi Principes ante currum ducti sunt. Iosephus de bello Iudaico, lib. 7. ca. 24. in triumpho Vespasiani & Titi. & Dionysius Halicarnassensis lib. 8. in triumpho Sicinij. Ex quo & illud Iuuenalis sat. 10. de triumpho Marij loquentis,

- Quid illo cine tulisset

Natura in terris, quid Roma beatius unquam,

Si circumducto captiuorum agmine, & omni

Bellorum pompa, animam exhalasset opimam?

k Præcipuè hostium duces. Liuius vbi supra, scilicet 4. Decad. lib. 3. vbi dicit, Almicarem ducem Pœnorum ductum fuisse in triumpho Cn. Cornelij. & d. lib. 7. captiuos nobiles, Aetolos, & regios duces sex & triginta in triumpho M. Acilij, & eodem libro ad finem, duces regios & purpuratos duos, & triginta in triumpho Scipionis Asiatici. & lib. 9. non multò post prin. septem & viginti duces. Et rursus eo libro, duo & quinquaginta duces hostium ducti ante currum Cn. Manlij.

l Vinciti catenis. Hinc illud Propertij lib. 2. ele. 1.

Aut Regum auratis circumdata colla catenis,

Actiæq; in sacra currere rostra via.

Stadius libro Sylvarum 3. sylua 2. in Propontico Metij Celeris,

Actias Ausonias fugit Cleopatra catenas.

Nec tantum ceteri, sed & Reges & Reginas catenatas duci, vt probatur ex illo Statij loco, & ex eo quod Perseus, Macedoniæ Rex, ita ductus est à Paulo Aemylio apud Liuium 5. Deca. lib. 5. & Zenobia Orientis Regina, vincita, triumphata est ab Aureliano, vt author est Flauius Vopiscus in vita Aureliani.

m Quare Pompeius Magnus. Plutarchus in vita illius, tradit eum in triumpho non Tigranem, sed ipsius filium, cum vxore & filia ipsius Regis, & Tigranis vxorem Sofimam, Aristobulum Regem

Iudæorum, Mithridatis sororem cum quinque liberis, Scytharum quamplurimas mulieres, Albanorum & Iberorum ac Regis Cômagenorum obsides, Pompeij triumphum splendidissimum scribit Appianus in libro, qui Mithridaticus inscribitur, ad fin. n. C. quoque Cæsar. Plutarchus in vita illius, Appianus lib. 2. bellorum Ciuilium.

o Et cum Catonis. Hæc vsque ad versu. Quod si morte. sunt Appiani vbi supra.

p Quòd si morte obita. Id patet ex sequentibus. q Cum enim Scipio. Scilicet posterior nepos priouis, ex Eutropio lib. 4. cap. 3. Et ipse prior Syphacem Malsithorum Regem ex Polybio lib. 16.

r Et Paulus Aemylius. Liuius 5. Decad. libro 5. Plutarchus in vita illius, Eutropius lib. 4. c. 1. Adde & quod confestim Anitius in triumphum duxit Getium Illycorum Regem cum coniuge & liberis, & Caranantium fratrem Regis, & aliquot nobiles, vt etiam Liuius paulò pòst eodem lib. 5. scribit, & Eutropius vbi supra.

s Mariusque Iugurtham. Plutarchus in vita ipsius Marij.

t Augustus post bellum Actiacum. Plutarchus in vita Antonij.

v Proditumque est memoria Lucillum. Plutar. in vita illius Luculli.

x Et Pompeium Magnum Pharnacis. Plinius lib. 33. c. 12. Iam enim, inquit, triumpho Magoi Pompeij reperimus translata Pharnacis, qui primus regnavit in Ponto, argenteam statuam: item Mithridatis Eupatoris & currus aureos argenteosque.

y Suam verò ex margaritis. Idem Plinius lib. 37. cap. 2. Pompeij luxum reprehendens sic scribit: Imago Cn. Pompeij è margaritis, illa regio honore grata, illius probioris venerandique per cunctas gentes, illa inquam ex margaritis seueritate victa & viore luxuria triumpho.

& margaritis tres & triginta adduxisse: ^a captiuosque belli iure victos duci noluisse, sed patrio more succinctos ire iussit, quos, exacta pompa, regali munificentia liberos donatosque remisit. Scipio verò Aemylianus expugnata Numantia, nec spolia, nec prædam, nec captiuos tulit: quippe quum quicquid esset auri vel argenti, & spoliaram ac preciosissimarum rerum, & demum se ipsos Numantini cæde & incendio absumperint, nullaque re nisi victoria ipse potitus fuerit. ^b Id tamen in triumphali pompa seruatum meminimus, ut quum de foro in Capitolium flecteret triumphans, hostium captiuos insignes, qui semina discordiarum & belli autores fuissent, in custodiam detrudi iuberet, ut exacta pompa neci darentur: ^c quare quum Adiatorix tetrarcha Galatarum, quod in triumpho Actiaco ductus, seruato more iugulatus fuisset cum filio, insciente Augusto, nimium indoluisse Augustus, & lachrymas effudisse fertur. ^d Hadrianus quoque triumphum qui Traiano debebatur, quum morte obita triumphare nequisset, illi defuncto exhibuit: quippe triumphum apparatu præcedente, & omni præda, Traiani imaginem tanquam victoris insignis victoriae, cuius ipse dux & autor fuit, in triumphali curru vexit. Et ^e quia Romulus patrū memoria captis Veis, Veientium ducem senio affectum in triumpho captiuum duxit, inde ut inter solennia decrepitus senex, exoletus & excors, qui æmula facie illud mentiretur, puerili bulla ornatus ante currum duceretur, aliquandiu mansit, præcone Sardonum senem proclamante: nam Veios Sardonum fuisse coloniam veteres tradidere ^f Imperatorique triumphanti oleagineis fertis ornati ^g aureas coronas præferebant ministri, quæ his qui triumphum meritum procurassent, dari assuerant. ^h Vniuerso mox senatu in albis prætextis iuxta currum longè maximum triumphum spectaculum exhibente. ⁱ Tum citharædorum & tibicinum solertissimi artifices, quos Lydios vocant, canentes psallentesque ibant coronati. ^j In quorum medio quispiam penè delirus, qui inconditis iocis ineptire videbatur, in talari veste, fimbriis aureis & armillis ornatus, lasciuia gesticulatione vsque ad ineptias, risus comouebat. ^k Inter quos Ciceriæ effigiem argutā, & ^l Manduci,

ANNO TATIONES.

z Captiuosque.] Appianus in libro qui Mitridaticus inscribitur, non procul à fine, hunc Pompeij Magni triumphum copiosissimè describit.
a Id tamen in triumphali pompa seruatum.] Id patet ex seq. & ex Iosepho lib. 7. cap. 24.
b Quare cum Adiatorix.] Strabo libro 12. in duobus locis. Posterioris loci libuit verba adscribere, propter singulare duorum fratrum inter se amorem. Quare Strabonis verba sunt hæc, Augustus, scilicet Cæsar, Adiatorigem cum vxore ac filiis in triumphum ducens, illum cum filio maiore statuit interimere. Maior verò hic erat: sed cum secundus ex fratribus militibus, qui cum ducebant, se maiorem affirmaret, diu inter ambos contentio fuit, quousque parentes Dyrento persuasere, ut iuniori cederet, afferentes, cum ipse ætate esset prouectior, maiorem de matre ac reliquo fratre curam habiturum. Itaque alter cum patre interemptus est: alter verò seruatus. Cæsar ubi viros interemptos sensit, doluit vehemèter. Quare eos, qui seruati erant, beneficio & cura profectus, dignitatem eis imperauit.
c Hadrianus.] Id vsque ad versicul. Et quia. est Aelij Spartiani in vita ipsius Hadriani, sic scribentis, Cum triumphum ei Senatus, qui Traiano debitus erat derulisset, recouauit ipse, atque imaginem Traiani curru triumphali vexit, ut optimus Imperator, ne post mortem quidem triumphum amitteret digni-

tatem.

† Et quia Romulus.] Id vsque ad versic. Imperatorique triumphanti. est Plutarchi in vita ipsius Romuli.

d Imperatorique triumphanti.] Hic vide Plinium lib. 33. c. 1.

e Aureas coronas.] Festus Pompeius lib. 18. cuius verba afferemus postea.

f Vniuerso mox Senatu.] Aelius Lampridius in Alexandro Seuero; Post hæc cum ingenti gloria, comitante Senatu, equestri ordine, atque omni populo, &c.

g Tum citharædorum & tibicinum.] Dicitur est supra.

h In quorum medio.] Id probatur ex seqq. Sed quod hic Alexander dicit inconditis iocis, Liuius 1. Decad. lib. 4. carmina incondita appellat in triumpho Mamerci Aemylij Dictatoris de Veientibus & Fidenatibus.

i Inter quos Ciceriæ.] Ciceriæ legendum ex Festo Pompeio lib. 3. Ciceriæ, inquit, appellabatur effigies quædam arguta & loquax ridiculi gratia, quæ in pompa vehi solita sit. in idque allegat Catonem in M. Cecilium. Vide infra in verbo, Aut Petreia.

k Et Manduci.] Idem Pompeius lib. 11. Manduci effigies, ait, in pompa antiquorum inter ceteras ridiculas, formidolosasque ire solebat magnis malis, ac latè

magnis malis, ore hianti, cum crepitu dentium, ¹ aut Petreia quæ ebriam anum effingebat, nonnunquam adhibuere. ^m Tantaque erat apparatus magnificentia, ut cum dies exponendis rebus suffectura non videretur, plerunque triduum, nonnunquam dies integros & noctes totas in apparatu pompæ tributos legamus. ⁿ Siquidem Aemylius Paulus de rege Persa, & ^o Q. Flaminius de Macedonia triduo triumpharunt. ^p Iulius Cæsar quater eodem mense, & ^q diuus Augustus tres egit triumphos continuo triduo. Ipse verò triumphans, cui tantus honos dabatur, ^r curru aurato sublimis, atque ornato humano augustior, ^s quatuor insignibus equis, cæteris altior & magnificentior vehabatur, præcedentibus lictoribus, coronatus ^t in purpura, cum insigni imperij & magistratus quem gerebat: qui ut conspectior videretur, ^v minio illini solebat, exemplo

ANNO TATIONES.

ac latè dehiscens, & ingentem dentibus sonitum faciens, de qua Plautus ait in Rudente act. 2. sce. 6.

Quid si aliquid ad ludos me pro manduca locem?

L. Quapropter? C. quia pol clare crepito demibus.

Vide in seq.

1 Aut Petreia.] Idem Festus lib. 14. Petreia, inquit, vocabatur, quæ pompam præcedens in coloniis, aut municipiis, imitabatur anum ebriam, ab agri vitio scilicet petris appellatam. Sed nota quòd ex his tribus nullum comperitur nominatum fuisse triumphis adhibitum, ut hic noster Alexander contendit.

m Tantaque erat apparatus magnitudo.] Id ex sequentibus patet.

n Siquidem Aemylius Paulus.] Liuius 4. Dec. lib. 4. & Plutarchus in vita ipsius Aemylij.

o Et Q. Flaminius.] Liuius in eodem illo libro, & Plutar. in Flamio.

p Iulius Cæsar.] Suetonius in vita illius, cap. 37. & Appianus lib. 2. bellorum Ciu. Romam reuerfus, inquit, Cæsar quatuor interpositis diebus peregit triumphos.

q Et Diuus Augustus.] Suetonius in vita illius, cap. 22. & Seruius ad fin. lib. 8. Aeneidos, ibi,

At Cæsar triplici inuictus Romana triumpho

Mænia, diis Italis votum immortalæ sacrat.

Treis enim, inquit, Augustus habuit triumphos. Nam primo die triumphauit exercitus, qui Antonium vicerat. Secundo, qui Dalmatas vicerat. Tertio, ipse cum Alexandrino est ingressus triumpho.

r Curru aurato.] Liuius 1. Decad. lib. 10. Appianus in Libyco, Scipionis triumphum duobus locis describens in priore sic ait, Scipio post hæc ex Libya in Italiam profectus, vniuersas copias classe traduxit, Romamque ad triumphum reuerfus est, quem omnium ante se splendidissimum dicitur egisse. Eius forma, ut nunc fit, ab illis seruata est. fuit autem eiusmodi. Sertis redimiti omnes, præcinentibus tubis curru spoliis refertos deducebant. Ferebantur & lignæ turres captarum vibium simulachra præferentes: scripturæ deinde & imagines earum, quas gessissent. Aurum deinceps & argentum partim rudibus massis, partim notis, aut huiusmodi impressum figuris. Corona præterea, quas virtutis gratia vrbes, aut socij, aut exercitus vrbi parentes militibus dedissent. Candidi subinde boues & elephanti illos sequebantur. Post hos Carthagenisium ac Numidarum Principes bello capti. Imperatorem lictores præbant purpureis amicti vestibibus, tum citha-

redorum ac tiliarum turba ad Hetruscæ similitudinem pompæ. Hi succincti, coronisque aureis redimiti, suo quique ordine canentes psallentesque prodibant. Hos Lydios appellant: ut facile crediderim Hetruscos à Lydiis sumpsisse originem. Horum in medio quispiam talari veste, fimbriis ac armillis auro splendentibus amictus, gestus varios edebat, hostibusque deuictis insultans, risus vndique ciebat. Post thuris & odorum copia Imperatorem circumsteterat, quem curru deaurato, multifariamque notis resurgente, candidi vehabant equi, auream capite gestantes coronam lapillis ornata gemmisque. Hic vestem succinctus purpuream, patrio more, aureis intextam syderibus, altera manu eburneum sceptrum, altera laurum præferebat, quem Romanæ victoriae insigne profitentur. Vehabantur & cum eo pueri virginisque, & ad habenas hinc inde cognati iuuenes: demum, qui exercitum secuti fuerant, seriptores, ministri, securiferi: postremò exercitus in turmas aciesque diuisus, currum sequebantur. Milites quoque lauro redimiti, laurum manu ferentes, quibus meritorum insignia adiuncta aderant, qui primores hos quidem laudibus ferrent, hos salibus insectarentur, nonnullos infamia notarent. Hæc Appianus.

s Quatuor insignibus equis.] Vide paulò post & in præced. Hos autem equos triumphantium nuncios vocat Tibullus lib. 1. eleg. 7.

At te victrices lauros Messala gerentem,

Portabat niuis curru eburnus equis.

t In purpura, cum insigniis.] Miror quomodo Alexander insigniis dixerit, non insignibus, cum notum sit omnibus, Bartolum à Laurentio Valla fuisse derisum in titulo illius libelli de Insigniis & armis. Sed, quod ad rem pertinet, Seruius celo. 10. cuius titulus est Gallus, ibi,

- Quem vidimus ipsi

Sanguinis ebuli baccis minioq. rubentem.

Scribit triumphantes habere omnia Iouis insignia, sceptrum & palmatam togam, qua utebantur illi, qui palmam merebantur. Vnde, inquit, ait Iuuenal.

- in tunica Iouis.

de quo & nos alibi diximus.

v Minio illini solebant.] Plinius lib. 33. cap. 7. tradit Iouis ipsius simulachri faciem diebas festis minio illini solitam, & triumphantum corpora: sic Camillum triumphasse. Seruius ad id, quod proximè diximus, addit, triumphantes faciem illinire de rubrica instar coloris atherei.

Hostiū captiuorū in signiores, in custodiū tradebantur. Traianus mortuus triumphauit. Veientium ducis imago representata per senem decrepitū inter solennia. Corona triumphantibus prælatæ. Citharædi & tibicines. Delirus. Ciceriæ & Manduci effigies.

Apparatus magnificentiæ.

Triumphus ornatus.

Assyriorum & Medorum, apud quos inungi oculos, & faciem pingi, ex Cyri instituto assuetum est. Perfarum reges heliathe cum adipe leonino, & Aethiopum proceres minio colorantur, quò facie non inuenusta, sed pro imperij maiestate, forma conspicui fiant. Scire tamen licet, Romulum cum de Veientibus triumphauit, sine curru egisse triumphum. Primumque Tarquinium Priscum, ut verò plures certioresque tradunt, Valerium Publicolam, quòd Thuscò bello vicerat, quadriiugo curru triumphasse. Gestamenque triumphantium apud prius seculum bullam fuisse, remediis inditis in ea, quæ contra inuidiam proficerent. postea Camillum, quod antea licuit nulli, in triumpho albertibus equis urbem inisse tradunt. Procedente mox tempore, Pompeius magnus triùpho Africano, & D. Cæsar Gallico, elephantis, & Marcus Antonius leonibus ad currum, præter aliorum instituta, triumpharunt. Nero autem Cæsar monstifico inuento hermaphroditas equas portenti loco ad currum duxit. Heliogabalus maiore insaniam, quaternis canibus, mox tigribus vectatus fuit. Aurelianus etiam ceruis ad currum triumphauit. Inter cæteros proditur Sesostris Aegypti rex, regno impotenti insolens, eò ferocia processisse, ut forte ductos reges, annis singulis ad currum iungeret, ut ea pompa per omnium ora vectaretur triumphans. Quod non ab simile à Tigranis insolentia videtur, qui tanta fuit secordia, ut reges & dynastæ feruilia præberent. Alexander tamen Seuerus imperator, quum de Persis triumpharet, non curru triumphali, sed pedibus, sequente curru quatuor elephantorum, palatiū

Romulus sine curru triumphauit. Quis primum in curru triumphauit.

Sesostris insolentia.

Tigranis insolentia.

ANNOTATIONES.

x Ex Medorum. Xenophon Pædiæ Cyri lib. 8. ad finem, scribit, Medos habere ornatores, qui & coloribus eos liniunt, infricantque, aliaque decenter aptent.
y Perfarum Reges. Plinius lib. 24. ca. 17. scribit, Heliathe cum adipe leonino decocta, addito croco & palmeo vino, perungi Magos & Perfarum Reges, ut fiat corpus aspectu iucundum.
z Et Aethiopum proceres. Plinius libro 33. cap. 7.
a Scire tamen licet Romulum. Plutarchus in vita ipsius Romuli. Contra verò Dionysius Halicarnassensis lib. 2. dicit cum in curru triumphasse.
b Primumque Tarquinium Priscum. Plutarchus in Romulo, & Publicola. Adde autem quòd Fabius auus Fabij illius Maxi. curru triiugo triumphauit, ut auctor est Plutarchus in vita ipsius Fabij Maximi. Pomp. Latus in Compendio Ro. historiae, ubi de triumpho & ouatione differit.
c Postea Camillum. Liuius 1. Dec. lib. 5. Plinius Secundus, aut quisquis is est, in lib. de viris illustribus, cap. 23. Veios, inquit, decenni obsidione domuit, deque iis triumphauit. Postmodum crimini datum, quòd albis equis triumphasset, & prædam iniquè diuisisset: die dicta, ab Apuleio Tribuno plebis damnatus, Ardeam concessit. Et Plutarchus in vita illius. Verum Seruius in 4. Aeneidos, ibi,
— *Sola fuga nautas comitabor ouantes.*
Ita de ea re loquitur, tanquam id perpetuum esset, ut triumphantes quatuor albis equis vterentur. Appianus in Libyco de quatuor equis non scribit, sed simpliciter de equis candidis. Et Apul. apol. 1. idemque, inquit, triumphantibus quadrigis. Idem etiam Tibullus loco nuper supra citato.
d Pompeius Magnus. Plinius lib. 8. c. 2.
e Et Diuus Cæsar. Suetonius in vita illius, cap. 37. Sed Gordianus Imperator in triumpho quoque suo elephantis vectus est, ut tradit Iulius Capitolinus

nus in vita ipsius.
f Et M. Antonius. Plinius lib. 8. cap. 16. ubi de leonibus, sic scribit, Leones iugo subdidit, primisque Romæ ad curru iunxit M. Antonius, & quidem Ciuili bello, cum dimicatum esset in Pharfalicis campis: non sine quodam ostento temporum, generosus spiritus iugū subire illo prodigio significante.
g Nero autem Cæsar. Plinius lib. 11. c. 49.
h Heliogabalus. Aelius Lampridius in vita illius, sic scribit, Canes quaternos ingentes iunxit ad currum, & sic est vectatus intra domum regiam: idque priuatus in agris suis fecit. Processit in publicū, & quatuor ceruis iunctis ingētibus. Iunxit sibi & leones, Matrem magnam se appellans. Iunxit & tigres, Liberum se vocans, eodemque habitu agens, quo dij pinguntur, quos imitabatur.
i Aurelianus. Flavius Vopiscus in vita illius, fuit, inquit, alius currus quatuor ceruis iunctus, qui fuisse dicitur Regis Gotthorum: quo, ut multi memorie tradiderunt, Capitolium Aurelianus inuectus est, ut illic cæderet ceruus, quos cum eodem curru captos vouisse Ioni optimo maximo ferebatur.
k Inter cæteros proditur Sesostris. Diodorus Siculus lib. 2. c. 1. Plinius lib. 33. c. 2. Lucanus lib. 10.
*Venit ad occasum mundi, extrema Sesostris,
Qui Pharios currus Regum ceruicibus egit.*
l Quod non ab simile. Plutar. in Lucullo.
m Alexander tamen Seuerus. Aelius Lampridius in vita illius, Particum Seueri triumphum scribens, ait, Post hæc cum ingenti gloria, comitate Senatu, equestri ordine, atque omni populo, circumfusis vndique mulieribus & infantibus, maximè militum coniugibus, pedes palatium conscendit, cum retro currus triumphalis à quatuor elephantis traheretur. Leuabatur manibus omnium Alexander: vixque illi per horas quatuor ambulare permiffum est, vndique omnibus clamantibus, Salua Roma, quia saluus est Alexander.

n Tar

ascendit. Tarquinius verò Priscus aurea tunica processit ornatus, Pompeius chlamyde Magni Alexandri. Ipsos verò triùphantes Myrto prius (auctore Masurio) mox lauro plexa, & ex laureto, quod à Liua Augusta pactum erat, postquam Cæsares imperitarunt: deinde aurea coronari institutum ferunt. Ex lauro autem ideo, vel quòd spectatissima in monte Parnasso, vel quòd fulmine affari nunquam compertum sit. Quam quidem coronam, non ipsos triumphantes gestare, sed seruum in curru eodem, qui supra illius verticem ipsam teneret, post se habere tradunt. Suspiciari licet, vel quòd onere ferendo triumphantem fatigari minimè volebant, vel ut humanæ fragilitatis memor foret, quum iuxta asidere seruum in eodem videret curru, ne per insolentiam nimis sibi placeret, & triumphatu superbiret. Quam quidem exacto triumpho in gremio Capitolini Iouis locare, vel templis dicare solebant, quòd beneficio deorum immortalium de hostibus triumphare contigisset. Sunt tamen auctores, in altera triumphantis manu laurum, in altera teneri sceptrum, dum triumphali vehitur curru. In equis verò triumphantium, ingenui pueri, aut virgines nondum adultæ, proxima cognatione iunctæ, ad habenas cognati & affines in veste candida, iuxta

Ex quibus corona triumphales concinnantur.

Seruus in curru triumphali.

Corona post triumphum Iouis Capit. vel templis dicare.

Equis triùphantium in sedentes.

ANNOTATIONES.

n Tarquinius verò Priscus. Plinius lib. 33. c. 3. paulò ante si. Verrij autoritate.
o Pompeius chlamyde. Appianus in Mithridatico ad si.
p Myrto, prius auctore Masurio. Plinius lib. 15. cap. 29.
q Mox lauro. Idem Plinius eodem lib. 15. cap. 30. eodemque vlt. & Gellius lib. 5. cap. 6. cuius hæc verba sunt, Triumphales coronæ sunt aureæ, quæ Imperatoribus ob honorem triumphum mittuntur. Id vulgò dicitur Aurum coronarium. Hæ antiquitus ex lauro erant, post fieri ex auro cœptæ. Et huc pertinet illud Virgilij ecloga 8.
*— Atque hanc sine tempora circum
Inter vitrices hederam tibi serpere lauros.*
Et ibi Seruius. Et Horatius Carm. lib. 2. Ode 1.
*Cui laurus æternos honores
Dalmatico peperit triumpho.*
Et vide Seru. lib. 6. Aen. ibi, *— Et ramo felicis oliuæ.*
Et quod dicitur in verbo, Deinde aurea coronari.
r Quod à Liua Augusta. Plinius d. lib. 15. c. 30. Dion in vita Augusti.
s Deinde aurea coronari. Suprà dictum est ibi, Mox lauro. Sed adde Dionysium Halicarnass. & Festum Pompeium lib. 18. ubi triumphales, inquit, coronæ sunt, quæ Imperatori victori aureæ præferuntur, quæ temporibus antiquis, propter paupertatem, lauræ erant.
t In monte Parnasso. Plinius lib. 15. c. 30.
v Quam quidem coronam. Ut fati innuit Pompeius nuper citatus, & Plinius lib. 33. cap. 1. his verbis, Et cum corona ex auro Hetrusca sustineretur à tergo, anulus tamē in digito ferreus erat, æquè triumphantis, & serui fortasse coronam sustinentis. Et Iuue. qui hunc seruum publicū fuisse dicit sat. 10.
*Quid si vidisset Prætozem in curribus altis
Extantem, & medio sublimem in puluere Circi
In tunica Iouis, & pictæ Sarrana ferentem
Ex humeris aulæ togæ, magnæq; corona
Tantum orbem, quanto ceruix non sufficit vlla?
Quippe tener sudans hanc publicus, & sibi Consul
Ne placeat, curru seruus portatur eodem.*
x Suspiciari licet. Rationem secundam ample-

ctitur Iuuenalis ubi supra.
y In gremio Capitolini Iouis locare. Seneca in lib. de Confolat. ad Albinam, c. 10. ubi de Curio Dentato, quem tamen non nominat, loquens, Sed minùs beatè, inquit, viuebat Dictator noster, qui Samnitum legatos audit, cum vilissimum cibum in foro ipse manu sua versaret, illa, qua iam sæpe hostem percusserat, laureamque in Capitolini Iouis gremio reposuerat. Plinius d. lib. 15. cap. 30. inquit, Fæces Imperatorum decorat. Ex his in gremio Iouis optimi maxime deponitur, quoties lætitiæ noua victoria attulit. Alter Plinius Iunior in Panegyrico, Allata erat ex Pannonia laurea, id agentibus diis, ut inuicti Imperatoris exortu victoriæ insigne decoraret. Hæc Imperator Nerua in gremio Iouis collocarat. Et rufus, Nec quia vel pater tibi triùphalis, vel adoptionis die dicata Capitolino Ioui laurus idcirco ex occasione omni queris triumphos. Dion de Domitiani triumphis, De Sarmatis, inquit, lauream Capitolino Ioui retulit. Et Pacatus in Panegyrico Theodosij, Depositis in gremio Capitolini Iouis laureis, triumphales viri rusticabantur.
z Vel templis dicare. Plinius lib. 6. cap. 4.
a In altera teneri sceptrum. Id enim inter cætera triumphantium insignia ponit Seruius enarrans illud Virgilij, quod supra eodem cap. retulimus. Et planè indicat Iuuenalis Sat. 10. non longè à princ.
Da nunc & volucrem scepro, qui surgat eburno.
Vbi interpres Georg. Valla, Volucrem, aquilam, quæ in sceptri eburnei vertice cõsedit. Nam & Dionysius Halicarn. lib. 5. loquens de triumpho Mene-nij Agrippæ, scribit triumphantes sceptrum gestare: ouantes verò minime.
b Ingenui pueri aut virgines. Appianus in Libyco. Iul. Capitolinus in vita Marci Antonij.
c In veste candida. Ad quod potest videri alluisse illud Martialis lib. 8. epig. 64. ad Domitianum.
*Hic lauro redimita comas, & candida cultu
Roma salutauit voce, manuq; ducent.
Grande loci meritum, testantur & altera dona,
Stat sacer edomitis gentibus arcus ouans.*
d Iuxta latera scribæ & ministri. Appianus in Libyco.

DD d 4

na

latera scribæ & ministri, qui ducem sequuti comites expeditionis fuerant, comitabantur. ° Interim per vias effusi omnis sexus & ætas in communi gaudio flores iacere, & passim diis libare, alij victimas cædere, vndique thuris & odorum copia exhalante. ^f Post currum verò captiui, seruitute exempti, & libertate donati, sequebantur, omnes capitibus rasis & pileati, quasi effugisse seruitij tempestatem viderentur, ^g Quare Titi Flaminij currum, qui de Macedonia & Nabide triumphauit, Romanorum supra duo millia captiuorum, qui bello capti ab Hannibale diuenditi fuerant, quos per vniuersam Græciam conquestos redemerat, liberi postliminio capitibus rasis sequuti sunt. ^h Et Cneo Cornelio, qui de Insubribus & Cenomanis triumphauit, turba Cremonensium Placentinorumque colonorum, ab eo obsidione & seruitute exempti, pileati post currum incessere. Proditum tamen memoriæ est, ⁱ Lucio Furio qui in prætura de Gallis triumphauit, nec captiuos præcessisse, nec spolia prælata, nec milites sequutos. ^k Marcumque Acilium de Antiocho & Aetolis sine militibus triumphasse, & sine exercitu. ^l Fuere tamen qui traderent, tribunos præfectosque legionum, centuriones & legatos, equis aut carpento insidentes, interdum pedibus, in pompa triumphali currum prosequutos: ^m nam Tiberium triumphantem legati legionum cum triumphalibus ornamentis sequuti fuere. ⁿ Et Messalina post Claudij Cæsaris currum carpento vecta fuit. ° Et Aurelianus Cæsar Zenobiam vincitam aureis catenis carpento duxit. ^o Post hæc victrices legiones, militesque victoris exercitus armati, ac diuisi in turmas, pleni fortunarum gloriæque cum iocorum lasciuia, & ^p carmine triumphali, ludibundi, & spoliis ornati, ^q verba & inconditos versus in triumphantem militari modo iactantes, sequebantur, ^r Quare Camillus, Romulus, & parens patriæ, ac condi-

ANNO TATIONES.

e Interim per vias.] Idem Appianus loco, quem supra citauimus.

f Post currum verò captiui seruitute exempti.] Quod videre licet ex Valerio Maximo lib. 5. cap. 2. de Gratis. vbi de Terentio Culeone loquitur, qui Scipionis Africani superioris currum triumphantis, quia captus à Carthaginensibus & ab eo recuperatus fuerat, pileum capite getens, secutus est.

g Quare Titi Flaminij.] Plutarchus in vita illius. Valerius Maximus d. lib. c. 2. dicit id contigisse Flaminio non cum de Nabide, sed cum de Philippo Rege triumpharet. Et de hoc quoque loquens Lilius 4. Decad. libro 4. Præbuerunt, inquit, speciem triumpho capitibus rasis secuti, qui seruitute exempti fuerant. Idem scribit Eutropius de Gestis Rom. lib. 4. cap. 1.

h Et Cn. Cornelio.] Lilius 4. Dec. lib. 3.

i L. Furio.] Lilius 4. Decad. lib. 1. non multò ante fi. & diximus supra.

k Marcumque Acilium.] Idem Lilius 4. Dec. libro 7.

l Fuere tamen qui tradiderunt.] Quod probat ex sequentibus.

m Nam Tiberium.] Suetonius in vita illius, cap. 20. A Germania, inquit, in urbem post Biennium regressus, triumphum, quem distulerat, egit, prosequentibus etiam legatis, quibus triumphalia ornamenta impetrarat.

n Et Messalina.] Idem in vita Claudij, ca. 17.

o Et Aurelianus Cæsar.] Flavius Vopiscus in vita illius, Incedebat, inquit, Zenobia, ornata gemmis, catenis aureis, quas alij sustentabant. Trebellius autem Pollio in Zenobia paulò diuersus, historiam hanc scribens, ait, Ducta est igitur Zenobia per

triumphum ea specie, vt nihil pompabilis populo Romano videretur, iam primum ornata gemmis ingentibus, ita vt ornamentorum onere laboraret. Fertur enim mulier fortissima sapissime retulisse, cum diceret se gemmarum onera ferre non posse. Vincti erant pedes auro, manus etiam catenis aureis: nec collo aureum vinculum decrat, quod scurra Persicus præferebat.

p Post hæc victrices.] Iam satis dictum est supra.

q Carmine triumphali.] Lilius 5. Decad. lib. 5. in triumpho Acilij, & Appianus in Libyco. Huic sententiæ adstipulatur Martialis lib. 1. epigram. 5. ad Cæsarem,

*Consuere iocos vestri quoque ferre triumphi:
Materiam dictis nec pudet esse ducem.*

r Verba & inconditos versus.] Suprà dictum est de inconditis iocis & carminibus. quibus adde quod scribit Dionysius Halicarnassicus lib. 7. paulò ante fi. his verbis, Hi serias illas satiationes ridiculè imitabantur deprauantes per ludibrium, quibus lusus satyricis salubusque iam inde à prisca seculis delectatos Romanos apparet è triumphis etiam. Permittitur enim victores deducuntibus Iambos & diæria iacere in Imperatores clarissimos, quemadmodum Athenis solebant pompam in plaustris ducentes, scommatibus obuios impetere: nunc autem extemporalibus vtuntur versiculis.

s Quare Camillus.] Plutarchus in vita illius Lilius 1. Decad. lib. 5. Dictator, Camillus, recuperata ex hostibus patria, triumphans in urbem redit: interque iocos militares, quos inconditos iaciunt, Romulus, ac parens patriæ, conditorque alter vrbs, haud vanis laudibus appellabatur. Et iterum lib. 7. in princ.

t Sicut

tor vrbs: sicut Marius Cimbrico triumpho, tertius conditor appellatus est, & Cæsar inter militares iocos à Nicomede subactus, & mæchus Gallus, Lapfana quoque se vixisse apud Dyrrachium, milites in Cæsarem inter iocos cauillati fuere. ^x M. vero Manlium in triumpho quem de Gallogræcis habuit, milites inter iocos velut nimis indulgentem & ambitiosum taxauere. ^y Dumque per urbem pompa & tantus ordo procedit, per vias perque omnes aditus & deorum templa patentia passim tricliniis istratis, omnium generum, ætatum & ordinum effusa multitudo inter vota precesque ad aras diis libabant, hostias mactabant, grates diis agebant, conceptamque lætitiã, cantu & carmine, ac lætis acclamationibus significabant: donec cum omni apparatu, cumque his militaribus iocis ^z per mediam urbem & Velabrum, perque Sacram viam læti & ouantes ^a in Capitolium ascenderent, ^b vbi tauros in pompa ductos in Iouis optimi maximi templo immolabat, ^c quos priusquam de nece hostium ducis certissimis constaret argumentis, triumphantem minimè immolare debere, multi arbitrati sunt. ^d Epulum post hæc magnificentissimum, & lautum omni apparatus genere, vberimis amplissimisque obsoniis ac sumptu magnifico publicè dabatur, in quo turdos & murænas inter obsonia apparari, & vina præcipua, atque vnguenta minio delibuta exhiberi consueverant. ^e Quare diuus Cæsar merito celebratur, qui Africano triumpho, præter obsonia apparatusissima, vno die in duobus & viginti millibus tricliniorum instructis, paratisque mensis epulum regali magnificentia, ac vini falerni amphoras centum, & Chij cados centum populo dedisse fertur, vbi ^f sex murænarum millia vna cæna exhibuit. ^g Tiberius quoque mille mensis prandium parauit. ^h Ad illud etiam consules inuitari, mox ne venirent rogari solebant, scilicet ne quis maior triumphante honorem qui illi debebatur, præriperet, vtque locus honestissimus triumphanti, cui tantus honor habitus est, daretur, vt illum à cæna omnis ordo & ætas officij causa domum sine offensione reduceret, quæ præsentibus consulibus alteri tribui non decebat. ⁱ Interdum

ANNO TATIONES.

t Sicut Marius.] Plutarchus in Mario, Populus, inquit, præsertim tertium Romæ instauratorem Marium appellabat, quod non minori discrimine tunc Romam seruauiisset, quam Gallico bello. Itaque læti omnes Romani cum filiis atque vxoribus Mario & diis domi libabant.

v Et Cæsar.] Suetonius in vita illius, cap. 49. sic scribit, Gallico denique triumpho milites eius inter cætera carmina, qualia currum prosequentes, ioculariter canunt, etiam vulgatissimum illud pronunciauerunt,

*Gallias Cæsar subegit, Nicomedes Cæsarem.
Ecce Cæsar nunc triumphat, qui subegit Gallias,
Nicomedes non triumphat, qui subegit Cæsarem.*

x M. vero Manlium.] Lilius 4. Decad. lib. 9. non multò post princ. Multi, inquit, omnium ordinum donati militaribus donis, currum secuti sunt: carminaque à militibus ea in Imperatorem dicta, vt facile appareret in ducem indulgentem ambitiosumque eadeci, triumphum esse militari magis fauore, quam populari celebrem.

y Dumque per urbem pompa &c.] Id dictum est. Præterea Pomponius Lætus magnitudinem imperij Rom. scribens, hunc triumphantium morem graphicè tradit.

z Per mediam urbem & Velabrum.] Suetonius in Cæsare, cap. 37. Gallici triumpho die Velabrum præteruchens, penè curru excussus est, ac defraçto.

a In Capitolium ascenderent.] Suetonius vbi

suprà proximè. Iosephus belli Iudaici, lib. 7. cap. 24. in descriptione triumpho celeberrimi Vespæ & Titi. b Vbi tauros.] Seruius in lib. 9. Aeneidos, ibi, *Et statuam ante aras.*

Pomponius Lætus vbi supra.

c Quos priusquam.] Iosephus vbi supra, sic scribit, Pompæ finis fuit Capitolini Iouis templum, quò postquam ventum est, consistere. Erat autem vetus mos patrius, operiri donec ducis hostium mortem quispiam nunciaret. Is erat Simon Giora, tunc inter captiuos in pompa traductus: laqueo verò circumdatus per forum trahabatur, quo eum simul cederent, qui ducebant. Postquam igitur eum finem vitæ habere nunciatum est, omniumque fauor secutus est, tunc hostias inchoauere: hisque secundo per vota solennia omine peractis in palatium recessere. d Epulum.] Columella lib. 9. Et de triumphantium epulo Posidonius lib. 2. historiarum, & ex eo Athenæus lib. 4. cap. 15. & lib. 5. ca. 15. eodèmq; vlt. Ex quibus præterea intelliges id conuiuium fieri solitum in templo Herculis.

e Quare diuus Cæsar.] Suetonius in vita illius, ca. 38. Plutarchus in vita illius. Plinius lib. 14. c. 15.

f Sex murænarum millia.] Plinius li. 9. c. 55.

g Tiberius quoque.] Suetonius in vita illius, c. 20. Prandium, inquit, dein populo mille mensis, & congiarium tricenos nummos viritim dedit.

h Ad illud etiam Coss.] Hac vsque ad versicul. Interdum verò. sunt ex Plutarcho probl. 80.

i Interdum verò notatum est epulas, &c.]

Nam

Florū spar
sto.
Qui currū
sequeban-
tur.

Iocū liberi
& accla-
mationes
in trium-
phantem.

Sacrificia
in Capito-
lio.
Epulum
triumphale.

D. Cæsaris
epulum.

Tiberij.

Epula le-
gionibus
victicibus
ante fores
exhibita.
Coronariū
aurū impe-
ratori da-
tum post
triumphū.
Munera
data militi-
bus.

Dona triū-
phāti a se-
nato & po-
pulo data.

verò notatum est, epulas, extructasque mensas, ante domos in promiscuo vsu rerum omnium victicibus legionibus, quo agmine triumphātem sequebatur, exhibitas fuisse. Et post triumphum, ut gratia esset cumulatio, aurum coronarium ex victis bello gentibus, ob concessam vitam, imperatori dari: quod quidem nisi triumpho recepto praestari non decebat, pro eo quòd pro corona triumphā a sociis & bello victis gentibus quasi vestigal dabatur, quòd Hadrianus primò Italiae remisit, & in prouinciis minuit. Deinde verò Alexander Seuerus vnà cum negociatorio, populo illud dono dedit. Togas quoque & sagula, araque & dona multiplicia, singulis militibus pro meritis ab imperatore elargiri. In quo id seruatum est, ut quòd pediti, duplex centurioni, triplex equiti daretur, vnà cum stipendio militari & frumento duplici: tribuno verò, multo magis. Animaduersumque & illud est, imperatorē, cui belli summa commissa fuit, decreto iam triumpho, antequam urbem iniret, saepe tribunos, praefectos, equites, ceterationesque ob fortia facinora militaribus donis in primis ornasse, & benemeritis premia largitum esse: ipsosque cum donis & insigniis militaribus in pompa triumphā praecedere triumphātem, nonnunquam sequi consueisse. Praeterque assuetos honores, vel locum in Circo ad spectandum cum laurea & sella curuli inter vitos triumphales consularesque sibi & posteris, vel ut in veste triumphali ludos spectaret, arcumque marmoreum, nonnunquam statuam in foro pedestrem aut equestrem,

ANNO TATIONES.

Nam Cæsar in suis triumphis adiecit epulum & viscerationem apud Suetonium in vita ipsius, cap. 38. Idque solū fieri in triumphis tradit Columella libro 9.

Aurum coronarium.] Id iam supra dictum est ex Gellio lib. 5. ca. 6. atque videre licet ex Seruio lib. 8. Aeneidos ad si. ibi,

*Dona recognoscit populorum aptatq; superbis
Postibus.*

Aurum, inquit, coronarium dicit, quòd hodie à victis gentibus datur. Imponebant autem hoc Imperatores propter concessam vitam. Et de huiusmodi auro coronario, meminit Cicero in Oratione in Pisonem, Mitto aurum coronarium, quòd lex & decerni & accipi verat, nisi Imperatoribus ex prouincia decedentibus ad decorandum triumphum. Praeter hos, vide Iudæorum. C. de Iudæis. & l. 1. C. de auro coronario. & Spartianum in Hadriano, Capitolinum in Antonino Pio, Lampridium in Alex. Seuero, Ammianum Marcellinum lib. 2. & Dionem lib. 49.

Quòd quidem nisi triumpho recepto.] Quòd patet ex eo quòd confestim subdit de Hadriano.

Quòd Hadrianus primò.] Spartianus in vita illius.

Deinde verò Alexander Seuerus.] Aelius Lampridius in vita illius.

Et sagula.] Titus Livius 1. Dec. lib. 10. in triumpho Q. Fabij scribit, Data ex præda militibus aris octogeni bini, sagaque & tunica, premia illa tempestate militiæ haudquaquam spernanda. Verum illa latius, & suo loco explicantur.

Aeraque.] Ut in triumpho Pompeij apud Plutarchum in vita illius.

In quo id seruatum est.] Et id quidem factum fuisse in triumpho Q. Flaminij de Macedonia & Nabido refert Livius 4. Decad. lib. 4. Atque etiam

in triumpho P. Scipionis Nasicæ eiusdem Decad. libro 6. Et in triumpho Scipionis Asiatici eiusdem Decad. libro 7. ad finem. Et in triumpho M. Fuluij Flacci libro eiusdem Decad. 10. Et in triumpho Q. Fuluij ex Liguribus non multò post, ad fin. eiusdem lib. 10. Et triumpho Tiberij Sempronij Gracchi. Et in triumpho C. Claudij Pulchri. 5. Decad. lib. 1. & in triumpho Pauli Aemylj, 5. Decad. libro 5. & Anrij ibid. At idem 4. Decad. lib. 3. dicit in duobus triumphis Cn. Cornelij de Insuibris & Cenomanis; & Q. Minutij de Liguribus & Boiis septuagenos aris militibus diuitios: duplex equiti, triplex centurioni. Et eodem lib. 3. in triumpho Marcelli in pedes singulos, datos ostingentos aris, triplex equiti centurionique. Sed & illo eodem Decad. lib. 4. tradit in triumpho M. Portij Catonis ex Hispania militibus ex præda diuitios fuisse in singulos ducentos septuagenos aris, triplex equi nec quicquam loquitur de centurionibus: uti similiter 5. Decad. lib. 5. scribit, de victa Macedonia, ex præda 400. denarios in equitē, & ducentos fuisse peditibus diuitios, nec de centurionibus loquitur.

Præterque assuetos honores, vel locum in circo.] Livius 1. Dec. lib. 2. ubi id scribit tributum fuisse M. Valerio Dictatori post triumphum posterisque ipsius. Hæc enim sunt verba illius, Super solitos honores locus in circo ipsi, posterisque ad spectaculum datus, sella in eo loco curulis posita.

Vel in veste triumphali.] Id enim fuisse concessum L. Paulo Aemyljo tradit Plinius, aut quisquis est, qui illum elegantissimum librum edidit de Viris illustribus, c. 54.

Nonnunquam statuam.] Sic Q. Martio Tremulo statua equestris decreta est in foro, apud Livium 1. Decad. lib. 9. paulo ante si. Cuius hæc verba sunt, Martius de Hænicis triumphans in urbem rediit: statuaque equestris in foro decreta est, quæ ante templum Castoris posita est.

v Aut

ampliore sumptu cum decretis & titulis honorum, in Comitio, in Rostris, in Foro, in Palatio, in Capitolio, aut in cella Iouis (qui rarissimus honor contigit) senatum & populum triumphanti, aliaque insignia virtutum dona honores dedisse.

ANNO TATIONES.

v Aut in cella Iouis] Vnde id accepit nescio. Illud autem scio, triumphantes plerunque sibi solere induere tunicam Iouis, ut tradit Seruius in eclo. 10. Virgilij, quam ex templo Iouis sumebant, ex Livio 1. Dec. lib. 10. ubi sic scribit, Qui Iouis Opt. Maximi ornatu decoratus, curru aurato per urbem vectus in Capitolium ascenderit. Ex quo illud luuenalis satyra decima in prin.

Quid si vidisset Prætores in curribus altis

*Responsum Raphaeli Volaterrano, quare legum & causarum studio intermisso
in his minoribus studiis oblectaremur.*

Cap. VII.

Varebat aliquando ex me, dum Romæ agerem, Raphael Volaterranus, vir insignis doctrinæ & virtutis, cui ad mores emendatissimos, grauitas libero homine digna, non modicam accessionem faciebat, quid causæ foret, quòd quum causarum patrocinij & foro vsque à pueritia essem addictus, illis posthabitis, & quasi forensibus negociis prætermisissis, in his studiis mitioribus ita me oblectarem, ut causarum patrocinij bellum indixisse viderer. Cui hoc causæ referebam, quòd leges quæ ad communem vtilitatem editæ, studio & labore maximo quæsitæ & meditatæ nobis forent, neque ab his qui iura darent coli, neque perinde ut oporteret, præcipi viderem, doleremque iuri dicundo illos plerunque præsidere, qui eas vel turpiter ignorarent, vel per gratiam & sordes facile corrumpti sinerent: quibus seruandarum legum præcipua imminet cura, hi maxime legum scita contemnerent: quibus rebus effici, ut tot scita & decreta veterum monumentis nobis tradita, maximisque ingeniis elaborata, & tam pensiculatè expensa, vnus homunculus nequissimus audacissimusque, ignarus legum, iudiciorum & fori, qui magistratui præesset, non salubri temperamento, nec disceptatione ac iudicio, sed ausu temerario, & omni iure neglecto, ad suam libidinem per scelus & nequitiam euerteret. Horum non minima exempla dicebam fore ea quæ dudum experti vidimus. Nuper quum Romæ custodias cognoscerē, operæ precium fuit videre, quæ rerum miracula monstris & portentis similia, ac dictu fastidiosa, quæve turpitudines ad aliquorum libidinem admitterentur contra ius fasque, siquidem sacerdotem quempiam in his nacti sumus, grauem & sanctum virum, vita & moribus ornatissimum, hominem profectò honestæ & magnæ laudis, diu tenebris & carcere maceratum, indignissimam fortunam subire coactum, pro eo quòd pecuniam sibi traditam ab eo qui illam furto subtraxerat, ut vero domino restitueretur, illius iussu mandatoque restituerat, suppresso autore: ipsumque quæstionibus subdi vidimus, & tormentis vexari, ut illum qui cōscientia culpæ, & spe veniæ adductus, abstulisse confessus fuerat, palam faceret, delinquentisque delicta, quæ ille pœnitens culpæ dixerat, enunciaret: quo discrimine adactus pauper senior, confitentis peccatum & delinquentem enunciare coactus fuit. quòd quidem scripto iure vetitum, sanctionibusque & decretis interdictum esse constat. Rursus alium immani scelere coopertum, hominem impurissimum turpissimumque, qui maximorum criminum reus, testibus, tabulis, testimoniis, & certissimis documentis conuictus fuerat, quæ nec ipse gloriabundus diffitebatur, quique legum iudiciorumque pœnis sæuissimè coercendus erat, ab eisdem ergastulis, sola præsentis temeritate, nullo negotio dimitti & liberari, aliasque audacias & turpitudines, ne dicam scelera

scelera indigna auditu profatuque, quæ vix credenti non modò enunciata, sed visa & comperta fuere. Iason Mataffalanus, & Ludouicus Matha, quum sacerdotalibus quibus fugebantur muneribus cedere nollent, quæsitis occasionebus ad inimicorum libidinem, tetro carcere vsque eò tenti fuere, donec illorum arbitrio singulis ornamentis, fama, & fortunis omnibus exturbati, quoad illis liberet, excruciatu sunt, non vero iudicio, sed præfidentis sola temeritate & libidine: ne prosequar viros vitæ inculpatisimæ, summa integritate & fide, falsis criminibus circumuentos ab impotentibus inimicis miseros & laborantes, in quos grauitur crudeliterque consultum vidimus, vel vt afflictas fortunas inuaderent, ipsosque de possessione & antiquissimis sedibus deturbarent, vel vt inuidorum libidini obtemperarent: aliaque in miseros edita exempla, nulla pietate in supplices & calamitosos, eosque innoxios turpibus iudiciis consistari, & vsque premi ab his, qui gratia & opibus plus possunt pollentque: alios vero auctores manifesti facinoris, ne appellari quidem. Quæ quum viderem, patronisque contra vim potentiorum aut gratiam nihil præsidij esse, nihil opis, frustra nos in legum controuersis, & ediscendis tot casuum varietatibus tam pensulatè editis, tantum laboris & vigiliarum suscipere, tantoque nos studio fatigari dicebam, quum ad ignauissimi impurissimi que cuiusque temeritate, qui iuri dicundo præfideret, quem leges virum bonum esse volunt, non æquo iure, sed ad gratiam & libidinem iudicia ferri, decretaque legum tanto consilio edita, conuelli & labefactari viderem.

ANNOTATIONES IN CAP. VII.

Hoc caput nullis indiget Commentariis.

Qua sit Bona dea, & qua à veteribus illi sacra fierent, quidve Rubigalia, Floralia & Vinalia forent. Cap. VIII.

Nter eos quibus ista indagare curæ fuit, sæpe quæsitum est, quæ sit Bona dea, cuius numen tantopere coli à Romanis legimus: quod sacrum à principio originum inchoatum, dum imperium stetit, incredibili cæremonia colebatur. Multi putauere Floram, Bonam deam esse, quæ Flauij seu Fauni quondam vxor, vino madens, myrteis flagris à viro cæsa, postea cum facti pœniteret, & ipsius desiderio tabesceret, diuinis honoribus coli cœpta fuit: in cuius ædem licet florum omne genus importent, myrtum tamen inferre non decebat, in memoriam veteris mulctæ, sicut in Tenedo tibicinem adire Tenis templum, aut Achillis mœtionem facere ob veteris ignominia memoriam vetabatur. Et apud Rhodios præconem accedere ad Occidionis templum, interdictum erat. Quidam Græcorum ex Liberi matribus illam effinxere: alij Medeam, plerique Semelem, multi Proserpinam putant: Romani Dryada Fauni vxorem, cuius ne nomen quidem viros

ANNOTATIONES IN CAP. VIII.

a Quæ sit Bona dea.] Hic omninò vide Macro- bium lib. 1. Saturnalium cap. 12.
 b Myrteis flagris.] Plutarch. problem. cap. 19. Quid est, quòd Floræ, quam Bonam deam nominant, omni florum genere templum exornantes mulieres, domum myrtos non importent: præsertim cum ambitiosius cunctis germinum ac florum varietatibus uti soleant? An illud est quòd à fabulatoribus dicitur, Floram Flauij diuinatoris vxorem fuisse, quæ cum vino clanculum vberius vteretur, de- præhensam myrtheis virgis ac flagris à viro cæsam fuisse, dicitur inde factum esse, vt myrtus in eius ædem non inferretur? Vinum autem cum mulieres ei libant, lac appellant.
 c Sicut in Tenedo.] Idem Plutarc. eiusdem ope- ris cap. 141. vbi eius rei rationem reddit. Diodorus

Siculus lib. 5. cap. 17. Verum, inquit, propter cuiusdam tibicinis testimonium, qui noueræ insidiis fauerat, legem sanxit, ne quis tibicem templum ingrederetur. Belli Troiani tempore, cum Achilles Tenem occidisset, quo tempore Græci Tenedum depopulati sunt, statuerunt postea Tenedij, vt nulli deinceps liceret templo restituto, in eo Achillem nominare.
 d Quidam Græcorum.] Hæc vsque ad versic. Romani, sunt Macrobij d. lib. 1. Saturn. cap. 12.
 e Romani Dryada.] Plutarchus. Varro autem filiam ipsius Fauni hanc putat apud Macrobiu vbi supra.
 f Cuius ne nomen quidem.] Macrobius ibi, Hæc, inquit, apud Græcos θεὸς γυναικεία dicitur, quam Varro filiam Fauni tradit, adeò pudicam, vt

extra

intelligere fas erat. Qui verò Bonam deam dicunt Fauni vxorem, illam tam illibata castitatis fuisse opinati sunt, vt extra Gynæceum nunquam egressa, nec virum viderit vnquam, nec à viro conspecta, nomenque fando nullibi auditum sit. Quæ quidem sacra quum Maio mense pro salute populi fierent, quicquid esset masculum, domo exigebatur, ita vt non modò extra conspectu summouerentur viri, sed mascula quoque picturæ tegerentur: quod compar Misiæ Cereris sacrum obtinere dicunt, in quo quum septem operetur dies, tertia à templo exactis viris, pulsas etiam canibus maribus, mulieres celebrabant. Cumque in sacris Bonæ deæ vino libetur, illud non suo nomine nuncupant, sed lac dicunt esse, vini tamen amphoram in sacris obuolutam apponunt, quam dixere Mellariâ: ad quod sacrum nisi castas, quæque à viris absti- nuissent, nullas accedere licebat, templumque deæ neque virum ingredi, nec interesse permittitur: cuius limina purpureis vittis velabantur. quæ non vbi que & pas- sim, sed in maximi pontificis domo, in recessu intimo, nocte, non autem die fiebant. Et licet nocturna sacra prisco ritu mulieribus interdicta fuerint, in hoc tamen sa- cro quum pro populo facerent, mulieres noctu interesse non vetantur: quod quidem tantæ religionis est habitum, vt illud vestales virgines obirent, & per illas sacrum

Cæremo-
nia in sa-
cris Bona
deæ.

Mellaria,
Sacra Bo-
næ deæ qua
in loco fie-
bant.
Religia.

ANNOTATIONES.

extra γυναικωνίταιν nunquam sit egressa, nec nomen eius in publico fuerit auditum, nec virum vnquam viderit, nec à viro visa sit: propter quod nec vir tem- plum eius ingreditur.

g Qui verò.] Macrobius loco præced. citato. Et Lactantius ex Varrone libro 1. cap. 22. & vide nos- tras leges Connubiales, l. 10. num. 26. incip. Et huc quoque.

h Domo exigebatur.] Plutarchus in Cæsare, & problem. cap. 19. & ante hoc Cicero in Oratione de Aruspicum responsis, in P. Clodium de sacris bonæ deæ loquens, sic scribit, Quod quidem sacrificium nemo, nisi P. Clodius, omni memoria violauit: nemo in quem adit, nemo neglexit, nemo vir aspiciere non horruit, quod sit per virgines Vestales, sit pro P. R. in ea domo, quæ est in imperio, sit incredibili cæremonia: sit ei deæ, cuius ne nomen quidem viros scire fas est: quam iste idcirco bonam dicit, quod in tanto sibi scelere ignorauerit, & in eundem, Ho- minemque eum, qui puluinaribus Bonæ deæ itur- prum intulerit, eaque sacra, quæ viri oculis, ne imprudentis quidem aspici fas est, non solum aspe- ctu viri, sed flagitio iluproque violarit.

i Sed mascula quoque picturæ.] Seneca ad Lucilium, lib. 16. epistol. scribit, viros omnes à con- spectu religionis Bonæ deæ sic arceri, vt picturæ quoque masculorum animalium contegantur. De quo & illud Iuuenalis sat. 2.
 - i bi velari pictura iubetur,
 Quæcumque alterius sexus imitata figuram est.

Et vide omnino dictas nostras leges Connubiales vbi supra.
 k Quod compar Misiæ Cereris.] Idem scri- bit Lilius Gyraldus de Diis Gentium, syntagm. 14. nullo quoque auctore citato. Sed, ne ignores, id totum est Pausan. lib. 7. quo Achaica describit, in fi. Sed addendū Catanensis quoque Cereris eam fuisse religionem, vt adire eius templi secreta penetralia viris nefas esset, vt tradit Lactantius lib. 2. c. 4.

l Cum septem operentur dies.] Vide nostras leges Connubiales, l. 15. num. 115. incip. Illud quoque

ex antiq. & seq. m Pulsas etiam canibus maribus.] Pausanias d. libro 7. de Misiæ Cereris sacrificiorum ritus scri- bens, ait, Solenne item septem dierum Cereri cele- braut. Die autem festi tertio è templo viri se subdu- cunt. Relictæ itaque mulieres ea noctu peragunt, quæ ritus postulat. Non autem viri solum expellun- tur, sed è canibus etiam mares. Postero autem die reuerfos in templum viros derident, & diæteris exagitant mulieres, & has vicissim viri.

n Sed lac esse dicunt.] Plutarchus proble. cap. 19. Macrobius dicto lib. 1. cap. 12. Athenæus autem lib. 10. Dipnosophistôn cap. 15. scribit, Aristophanem vocallè vinum ἀφροδίτης γάλα, Lac Veneris, quòd sit ipsius Veneris incitamentum.

o Quam dixere Mellariam.] Plutarchus, vt supra citauimus.

p Ad quod sacrum nisi castas.] Idem Plutarc. ibi, An quòd, inquit, à multis tum verò rebus Ve- neris castæ ac puræ sacrum illud obcut? Non so- lum enim viros excludunt, sed cum solenne sacrifi- cium faciunt, quicquid masculum est domo exigunt. q Templumque deæ nec virum ingredi.] Tibullus lib. 1. eleg. 6.

Exibit quam sæpe timo: seu visere dicit
 Sacra bonæ maribus non adcunda deæ.

Et vide nostras leges Connubial. vbi supra, & quod supra diximus.

r Quæ non vbi que & passim, sed in maximi pontificis domo.] Scilicet sacrificia deæ, de quo paulò infra.

s Et licet nocturna sacra.] De quo omnino vi- de quæ scripsimus in nostris legibus Connubialibus l. 16. nu. 42. incip. Septimum, ne vxores. & seq.

t In hoc tamen sacro.] Nam & in hoc sacro, quod nocturnum erat à mulieribus tantum celebra- batur, ex Plutarcho in Cæsare, & in Cicerone, & aliis vbi que, & dicitur mox postea.

v Vt illud Vestales.] Cicero in Oratione de A- ruspicum responsis loco supra citato, & Plutarchus in Cicerone.

*Aedes Bo-
na dea.
Gynæcia.
Ceremo-
nia.*

fieret. ^x Cuius aedes altera in Auentino, ^y altera iuxta Ifidis templum fuere, ad nouā viam. Alij dixere Bonam deam, ^z quam Græci Gynæciam nuncupant, cuius festis diebus palmitibus tabernacula mulieres intexunt, interque solennia draconem apponunt. ^a Quod sacrum non in pontificis domo, sed in aedibus quibusque suis celebrare assueat, aut illis quæ essent in imperio consulari, vel prætoris dignitate. Dumque sacrum fit, ^b cunctos mares domo exigunt, ne polluerentur, & piaculum fieret, quum ritu sacrorum neque deam conspici, neque sacerdotes palam fieri liceat: Vxor enim exornata, domo maribus exactis, ^c nouem continuas noctes operata furiali incessu, cum æris crepitu & phanatico discursu sacra peragitur: aliis simili temulentia ad id sacrum accitis mulieribus: ^d vnde occasio frequens mœchandi, & facultas adulteris data est. ^e In cuius sacrificiis canes immolantur: quique huic supplicant, maledictis & probris deam incessunt, neminemque optant bonum inuenire, qui domi nascatur: quippe eam dixere Bonam deam, quæ ex corruptis generationes faciat, quare illam Gynæciam quasi rerum genitricem, vocant. ^f Quod sacrum Damium à more præpostero, ipsaque Damia, sacerdosque Damiatrix dicta. ^g Cuius instar apud Siculos dicunt fuisse, apud quos sacrum Cereri decem diebus, verbis turpibus & obscœnis celebrari prodit, magna verborum licentia, scilicet arbitrata, ex obscœnitate verborum, & iocorum lasciuia, Cereris luctum mœroremque leuari, quem ex raptu filie conceperat. ^h Nonnulli Opem dixere Bonam deam, quæ & Maia dicta est, quam nominibus variis, Faunam & Fatuam, ⁱ & matrem deum, & ^k Idæam, Pessinuntiam, Cybelem, ^l Rheam ^m & Phry-

*Mœchandi
ocasio in
sacris Bo-
nae deæ.*

*Damium,
Cereris
sacrum.*

*Ops.
Opis va-
ria nomi-
na.*

ANNO TATIONES.

x Cuius aedes altera in Auentino.] Scilicet Bonæ deæ. Idque est P. Victoris in 13. regione vrbis Romæ.

y Alteræ iuxta Ifidis templum.] Idem Victor in 12. regione.

z Quam Græci Gynæciam.] Macrobius, vt diximus supra, libro 1. cap. 12. aliâs Genesiam. Vide Plutarch. in Cæsare.

a Quod sacrum non in Pontificis domo.] Plutarchus in Cicerone dicit ea sacra fieri quotannis in domo Consulis. Vide eundem in Cæsare.

b Cunctos mares domo exigunt.] Plutarchus proble. c. 19. vt supra dictum est.

c Nouem continuas noctes.] Id non in sacris Bonæ deæ fieri, sed Ifidis scribit Propertius libro 2. elegia 33.

*Tristitia iam redeunt iterum solennia nobis
Cynthia cum noctes est operata nouem.*

*Atque vrinam Nilo percat, quæ sacra repente
Misit matronis Inachis Ausoniis.*

*Quæ dea tam cupidos toties diuisit amantes,
Quæcumque illa fuit, semper amara fuit.*

Et de Cereris sacrisque Græci Thesmophoria vocant, Ouid. lib. 16. Metamor.

*Perq; nouem noctes Venerem, tactusq; viriles
In vetitis numerant.*

Vide nostras leges Connubiales l. 15. num. 115. incip. Illud quoque patebit ex seq.

d Vnde occasio frequens mœchandi.] Vide dictas leges Connub. l. 16.

e In cuius sacrificiis.] Hæc vsque ad versu. Quod sacrum sunt Plutarchi probl. c. 52.

f Quod sacrum Damium.] Hæc vsque ad versu. Cuius instar sunt Festi Pompeij libro 4. cuius hæc verba sunt, Damium sacrificium, quod fiebat in operto in honorem Bonæ deæ, dictum à contrarietate, quod minimè esset ἀμύσιον, id est, publicum,

Dea quoque ipsa Ἰδαία, & sacerdos Ἰδαίως appellabatur.

g Cuius instar apud Siculos.] Diodorus lib. 5. cap. 2. non adeo procul à fi. Cereri verò, inquit, cum semen in terram iacitur, apparatu ac magnificentia exquisita decem dies festos agunt, priorem representantes vitam: quibus diebus turpi loquio iniucem vri consueuere, vt deæ dolor ex filie raptu conceptus, risu & verborum scurrilitate mitigaretur.

h Nonnulli Opem dixere Bonam deam.] Hæc vsque ad verba, Et Matrem deum. sunt Macrobij lib. 1. Satur. c. 12. aliorum autoritate.

i Et Matrem deum.] Varro libro 1. aut aliorum computatione 4. de lingua Latina.

k Idæam, Pessinuntiam, Cybelem.] Hæc tria sunt Strab. lib. 10. & primum quoque Liuij 3. Decalib. 9. Ex quo etiam est illud Tibulli lib. 1. eleg. 4.

*At qui non audit Musas, qui vendit amorem,
Idææ currus ille sequatur Opis.*

Et Virgilij lib. 10. Aeneidos,

*Alma parens Idææ deum, cui Dindyma cordi,
Turrigeræq; vrbes, biuugiq; ad frena leones.*

& rursus lib. 9.

*Tympana vos, buxusq; vocat Berecynthia matris
Idææ.*

Et Ouidij lib. 4. Fastorum,

*Protinus inflexo Berecynthia tibia cornu
Flabit & Idææ festa parentis erunt.*

Et ante hos Lucretij de eadem loquentis lib. 2.

*Hanc varia gentes antiquo more sacrorum
Idæam vocitant matrem, Phrygiæq; cateruas*

*Dant comites: quia primum ex illis finibus edunt
Per terrarum orbem fruges capisse creati.*

l Rheam.] Vide Strabonem d. lib. 10. & supra eodem lib. c. 4.

m Et Phrygiam.] Vide eundem. Et hinc illud Virg. lib. 4. Aeneidos,

Qualis

giam nuncupant, quia hominibus fauet, ⁿ & opem liberis præstat: ^o Fatuamque dictam, quod infantes in lucem editos, fandi modos & verba edoceat: ^p cui qui vota concipiunt, manu terram tangentes velut parenti & genitrici supplicant. ^q Cumque in omnibus sacris, qui rem diuinam facit, velare caput soleat, huic aperto capite & inuelato sacrificat. ^r Quam deam Aegyptiis celebre numen fuisse assueant: ^s cuius simulacrum sinistra scyphum tenet, dextra sistrum: hoc est æneum crepitaculum, quod non spiritu, sed motu cocussum personat, ab illisque Isis dicta, cui peruigilia excubiæque nocturnæ à puellis peraguntur. ^t Cuius sacerdotes linea amicti stola, per urbem lugentes vagabantur, mox læti sacra perficiunt: ^v in cuius festo qui ex collegio sunt sacerdotes, diuersas facies induunt ornatu vario: nam alius incinctus balteo, militem agit, alius venabulo venator incedit, alius longa stola scœminam mentitur, nonnulli cum fascibus procedunt velut magistratus. ^x Post quæ mulieres candidis amiculis ferta ferentes cum speculis & pectine ante simulacrum deæ famulantur, ipsamque comentes cum lucernis & lampade sequuntur. ^y Et quia Saturni & Vulcani vxor dicitur, ideo flamen Vulcanalis calædis Maii illi rem diuinam facit, & prægnantem suam mactat Maia & Mercurio, ^z cuius ferias Saturnalibus incurrere notatum est, festosque illi dies Opalia fuisse, quæ tertio die post Saturnalia aguntur: ^a sicut Robigalia, Floralia, Vinalia Agonalia, Carmentalia, Angeronalia & Vertumnalia. ^b Præter quæ fuerunt sacra popularia

Fatua.

Ceremonia

*Opis simulacrum.
Ceremonia in sacris
Isidis.*

*Festorum
quorundam
nomina.
Sacra popularia.*

ANNO TATIONES.

^z Qualis Berecynthia mater

Inuehitur curru Phrygiæ turrata per vrbes.

Et ibi Seruius, & Hesichius, & Phurnutus, qui ita eadem dicit vocari, quod à Phrygibus maximè coleretur. ⁿ Et Opem liberis præstat.] Id respicit quod supra dixit, eam Opim à quibusdam, à quibusdam verò Bonam deam nuncupari. Et hinc vide Macrobius lib. 1. c. 12. & Mythologicon lib. 1. c. 3.

o Fatuamque dictam.] Et hinc quoque.

p Cui qui vota concipiunt.] Diuus Augustinus Varronis autoritate lib. 7.

q Cumque in omnibus sacris.] Plutarchus proble. c. 11.

r Quam deam.] Scilicet Isidem, de qua aliquid supra dixit, & statim post declarat.

s Cuius simulacrum.] Seruius in lib. 8. Aeneidos enarrans illud,

Regina in medijs patrio vocat agmina sistro.

Isis, ait, est genius Aegypti, qui per sistri motum, quod gerit in dextra, Nili accessus significat & recessus: per situlam, quam sinistra retinet, ostendit fluentiam omnium lacunarum. Isis autem lingua Aegyptiorum est terra, quam Isim volunt esse. Alibi autem ostendimus sistrum Aegyptiorum esse proprium.

t Cuius sacerdotes linea.] Iuuenalis de his loquens saty. 6.

*Qui grege linigero circumdatus, & grege caluo
Plangentis populi currit latrator Anubis.*

Hincque dea linigera dicta est Ouidio lib. 1. Meta.

Nunc dea linigera colitur celeberrima turba.

Et lib. 1. de Ponto eleg. 1. ad Brutum,

*Vidi ego linigera numen violasse fatentem
Isidis, iliacos ante sedere focos.*

Et alibi quoque diximus scilicet lib. 2. c. 9.

v In cuius festo.] Hæc sunt Apuleij libro 11. Metamorphoseos huiusmodi festum describentis, Hic incinctus balteo militem gerebat, illum succinctum

chlamyde crepidæ & venabula venatorem fecerant. Alius foccis obauratis indutus serica veste, mundoque precioso, & adtextis capite crinibus, incessu perfuso scœminam mentiebatur. Et post pauca, Nec ille deerat qui magistratum fascibus purpurisque luderet. ^x Post quæ mulieres.] Hæc quoque sunt Apuleij eodem libro quibusdam interiectis, Mulieres, inquit, candido splendentes amicimine, vario letantes gestamine, verno florentes coronamine, quæ de gremio per viam, qua sacer incedebat comitatus, solum sternebant fosculis, aliæque nitidibus speculis pondè tergum reuersis, venienti deæ obuium commonstrarent obsequium. Et quæ pectines eburneos ferentes, gestu brachiorum, flexuque digitorum ornatum & obpexum crinium regaliu fingerent: ille etiam quæ ceteris vnguentis & geniali balsamo, guttatim excusso, conspergebant plateas.

y Et quia Saturni & Vulcani vxor.] Ad Romanos redit, & de Ope intelligit, quam vxorem & forem Saturni fuisse scribit Fulgentius libro Mythologicon 1. cap. 3. Macrobius libro 1. Saturnal. cap. 10. Lactantius libro 1. cap. 13. & ante hos Diodorus Siculus libro tertio Bibliothecæ: aliâs quarto, cap. quinto.

z Cuius ferias.] Varro libro 2. aut aliorum computatione 5. linguæ Latinæ, Saturnalia, inquit, dicta à Saturno, quod eo die feriae eius fierent.

a Sicut Robigalia.] De his septem, sex vide paulò infra. Sed quod hinc Angeronalia vocat, Agonalia dicendum est, vt patet ex his, quæ statim dicet de Agonalibus. Quamquam etiam fuerunt festa Angeronalia dicta ab Angerona Varroni lib. 2. aut aliorum computatione 5. linguæ Latinæ.

b Præter quæ fuerunt sacra popularia.] Festi Pompeij lib. 14. Popularia, inquit, sacra sunt (vt ait Labeo) quæ omnes ciues faciunt, nec certis familiaribus attributa sunt: vt Fornacalia, Palilia, Lalaria.

Opis ades.
Aedes
Hortae sem
per reclu-
sa.
Isidis ades.

Agonalia.
Agonales
dies.
Agon.
Carmentalia.

Robigalia.

Floralia.

non certis familiis tributa, ut Fornacalia, Palilia, Laralia: Fuit autem aedes Opis in Capitolio una, altera in vico Iugario Opis & Saturni. Notatumque his qui Ope indigerent, ad asylum Cereris panem dari, quibus nunquam templum clauderetur, sicut aedem Hortae reclusam esse voluerunt, quum sit hortari, ad res magnas adducere. Isidis vero aedes una patricia, altera vero Antenodora dicta est, cuius templum in regione Martij campi fuit, proximum Tiberi, iuxta Septa & Ouile. Sed quia de Agonalibus loquor, sciendum Agonalia stantius ferias fuisse, quibus Iano V. Idus Ianuarias mactatur aries: dictique Agonales dies, quod à principe ciuitatis princeps gregis immolabatur: quippe antiqui agein mactare dixerunt, quod verbum in solennibus frequens vsurpatur. quorum autorem Numam Pompilius ferunt. Carmentalia vero à matribus familias annis singulis fiunt decimo octauo calendae Februarias, in quibus aliquid scorteum aut sua morte peremptum attulisse, magnum crimen erat. Robigalia à Numa quoque instituta sunt, ne rubigo segetes, neve vredo, aut grando inuaderet. Ideo sexto calendae Maij agebantur, quo die Robigo deo sacrum fieri docuit. Floralia à Flora sumpserunt nomen, qui ut arbores affatim efflorescerent, ad iustamque magnitudinem fructus accederent, quarto calendae Maij, oraculo moniti sacra constituerunt, nanque haec tempora frugibus metuenda sunt, In cuius

ANNOTATIONES.

c Fornacalia.] De quibus Plinius lib. 18. cap. 2. de Numa loquens, sic scribit, Is & Fornacalia instituit farris torrendi ferias, & aequè religiosas terminis agrorum. Plutarchus problem. cap. 89. & in Numa Pompilio. Festus Pompeius lib. 6. Et ex poetis Ouidius 2. Faistor.

Curio legitimis tunc Fornacalia verbis
Maximus indicit, nec stata sacra facit.

Hincque dea Fornacalis eidem lib. 6. eiusdem operis.

Sola prius furnis torrebant farræ coloni,
Et Fornacalis sunt sua sacra deae.

Nam & ea Fornax dicta est apud eundem libro 2. eiusdem operis,

Facta dea est Fornax: leti fornace coloni
Orant, ut fruges temperet illa suas.

De qua Lactantius Falsa religionis lib. 1. cap. 20. & Festus Pompeius lib. 6. in princ.

d Palilia.] De quibus etiam Varro li. Rei rusti. 3. c. 1. & linguae Latinae d. lib. 5. Cicero lib. 5. de Diuinat. Tibullus lib. 2. eleg. 6. Ouidius lib. 14. Metamorp. & lib. Faistor. 4. itémque 6. Propertius lib. 4. eleg. 1. & 4. Persius saryra 1. Festus Pompeius lib. 15. vbi de Pale & Parilibus loquitur. Ex quibus intelliges & haec Parilia quoque vocari, de quibus alibi diximus.

e Fuit autem Opis in Capitolio una.] Liuius 4. Decad. lib. 9. Addita, inquit, & vnum diem supplicatio est ex decreto Pontificum, quod aedes Opis in Capitolio de caelo caesa erat.

f Altera in vico Iugario &c.] P. Victor in 8. regione vrbis Romae meminit aedis Opis, & Saturni in vico Iugario.

g Sicut aedem Hortae.] Plutarchus probe. c. 45. h Isidis vero aedes una patricia.] P. Victor in 5. regione vrbis Romae. Spartianus in vita Adriani. Ex quo illud Iuuenalis sat. 6.

A Meroë portabit aquas, ut spargat in aede
Isidis, antiquo qua proxima surgit ouili.

Et horum prior Dionysius Halicarnassensis lib. 5.

i Sciendum Agonalia.] Macrobius lib. 1. c. 4.

k Quibus Iano V. Idus.] Ouidius lib. 1. Faistor.

Quattuor adde dies, ductis ex ordine Nonis,
Ianus Agonali luce piandus erit.

Nominis esse potest succinctus causa minister,
Hostia cœlitibus quo feriente cadit.

Qui calido strictos tincturus sanguine cultros
Semper agatne rogat, nec nisi iussus agit.

Pars, quia non veniant pecudes, sed agantur, ab actu
Nomen Agonalem credit habere diem.

Et cætera quae sequuntur.

l Dictique Agonales dies.] Varro libro 2. aut aliorum computatione 5. linguae Latinae, his verbis, Dies Agonales per quos Rex in regia arietem immolat, dicti ab agone, eo quod interrogatur à principe ciuitatis, & princeps gregis immolatur. Alij autem alias causas afferunt, ut Ouidius vbi supra.

m Quorum autorem Numam.] Plutarchus in vita ipsius.

n Carmentalia vero.] Varro dicto lib. 5. & idem Plutarchus in Romulo. Dionysius Halicarnassensis lib. 1. Antiquitatum Rom. scribit, Euandro & Carmentæ Romanos quotannis sacrificasse, quemadmodum reliquis heroibus ac dæmonibus: arasque dicatas eis etiam fuisse, Carmentæ apud Carmentalem portam sub Capitolio, Euandro apud Auentinum collem prope portam Trigeminam.

o In quibus aliquid Scorteum.] Gyraldus syntagmate 17.

p Robigalia.] Varro lib. 1. Rei rusticae, cap. 1. & d. lib. 5. de ling. Lat. & Plinius lib. 18. cap. 29. Rubigalia, inquit, Numa constituit anno regni sui 11. quae nunc aguntur ad 7. Cal. Maij: quoniam tunc ferè segetes rubigo occupat. Festus Pomp. lib. 16.

q Robigo deo.] Plinius, & Festus Pompeius vbi supra.

r Floralia.] Varro d. lib. 1. Rei rusticae, c. 1. Plinius d. lib. 18. cap. 29. Lactantius lib. 1. cap. 20. Macrobius lib. 1. cap. 4. D. August. Ciuitatis Dei, lib. 4. cap. 8. & lib. 6. cap. 7.

s In cuius festis diebus.] Plinius vbi supra. Gyraldus Historiae deorum syntag. 1.

t Qui

festis diebus foeminas quae vulgato corpore quaestum faciunt, denudari, & pudendis obscœnisque inuelatis, per luxum & lasciuiam currere, & impudicos iocos agere seruatum est: quibus etiam aediles cicer, fabas & misilia plebi spargere assuerant, leporesque & capreas, aliaque mitia animalia ludis admittere, quos in vico patricio, aut proximo celebrabant, noctuque accensis facibus, cum multa obscœnitate verborum per urbem vadere, & ad tubae sonitum conuenire. Fuit enim Flora nobile scortum, huius autor argumenti, quae quum praepotens esset, & diuitiis afflueret, populum Romanum morte obita haeredem fecit, pecuniamque annuam ludis exhiberi voluit: quorum instar ludorum Antisteria apud Athenienses simili licentia fuere. Vertumnalia vero dies festos Vertumno dicatos habuere Octobri mense, cuius facellum in vico Turario erat vertentibus se ad dexteram sub basilicae angulo: qui deus mercaturae & vertendarum rerum habitus. Vinalia autem erant duplicia: altera vinis degustandis duodecimo calendae Martias, quum vina pura sunt, quo die Ioui nouum vinum libare mos est, quod ex dolio hauitum, calpare eximebant. Altera, quibus flamen dialis vindemiam auspicatus maturis vuis, vinum legere, & vindemiam fieri iubet: quibus diebus agnam Ioui immolat, interque caesa & porrecta, vinum legit, quo tempore ex phano Veneris vinum affatim effundebant. Fuitque veteri lege sancitum, ut flamen Martialis diceret diem veteri vino libando, medicaminis causa. Inde vsurpatum verbum: Nouum verus vinum bibo, nouo veteri vino morbo medeor. Vnde Meditrinae nomen deae, cuius sacra Meditrinalia, & dies Meditrinalis. Sicut ad primitias pomorum noua esse dicebant vetera, & alia exoptabant noua, omnis causa. Praeter quae fuerunt Rustica vinalia, quod Veneri aedes tunc dicata foret, eiusque tutelae olitores addicerentur, quibus diebus erant feriatum, quae dies tempestatibus leniendis solennis habebatur, quae nouum vinum in urbem ferre, & in cellis vinariis condere assuerant. Apud Tusculanos lege cautum erat, ne quis nouum vinum, antequam Vinalia calentur, in urbem inueheret: Laurentibus, ne quis pomum ex alieno legeret inarimum, quod humeris vectaretur: Graecis, ante vernum aequinoctium, ne quis vitem incideret, neque vnam ante aequinoctium autumnale gustaret: Romanis vino & nouis frugibus, antequam

ANNOTATIONES.

t Quibus etiam Aediles.] Valerius Maximus lib. 2. cap. 5.

v Fuit enim Flora.] Lactantius lib. 1. c. 20. Huic deae Ouid. Fast. 5. quod floribus praesit, Zephyrum ventum dat maritum.

x Quorum instar &c.] Gyraldus in libro de Annis & mensibus, cæterisque anni partibus, de his pluribus scribit. Rhodiginus lib. 29. c. 1. autoritate Apollodori, scribit Antisteria vniuersim quidem vocari festa Bacchi, priuatim vero Pithorgia.

y Vertumnalia vero.] Varro d. lib. 5. de lingua Latina. Festus Pompeius lib. 19.

z Qui Deus.] Donatus in Adelphos Terentij in duobus locis.

a Vinalia autem.] Varro d. lib. 5. linguae Latinae. Plinius libro 18. cap. 29. Vnde Ouidius libro 4. Faistorum,

Cur igitur festum Veneris Vinalia dicant,
Quaritis? & quare sit Iouis ista dies?

Et paulo post,

Hostia Tyrrheno vota est vindemia Regi,
Iuppiter è Latio palmitè dona ferens.

Vota valent meliora: cadit Mezentius ingens,
Atque indignanti pectore plangit humum.

Venerat Autumnus calcandis sordidus vuis,
Redduntur merito debita vina Ioui.

Dicta dies hinc est Vinalia, Iuppiter illa
Vendicat, & festis gaudet inesse suis.

b Altera, quibus flamen dialis.] Vinalia (inquit Varro vbi supra) à vino. Hic dies Iouis, non Veneris. Huius rei cura non leuis in Latio. Nam aliquot locis vindemiae primum à sacerdotibus publice fiebant, ut Romae etiam nunc: nam Flamen Dialis auspicatur vindemiam: & ut iussit vinum legere, agna Ioui facit: inter cuius exta caesa, & porrecta flamen prorsus vinum legit.

c Fuitque veteri lege sancitum.] Varro ibi, & Festus Pompeius lib. 10. non longè ante fin. vbi de Meditrinalibus.

d Praeter quae fuerunt rustica Vinalia.] Varro vbi supra, Vinalia, inquit, rustica dicuntur ante duodecimum diem Calendae Septembris: quod tum Veneri dedicata aedis, & orti eius tutelae assignantur, ac tum sunt feriatum olitores. Festus Pompeius lib. 16. vbi de rusticis Vinalibus.

e Apud Tusculanos.] Varro non multò ante ea, quae in praeced. citauimus, In Tusculanis, ait, factis est: Vinum nouum ne vehatur in urbem autem, quam Vinalia calentur.

f Romanis.] Plinius lib. 18. cap. 2. Ac ne, inquit, degustabant quidem nouas fruges aut vina, autem quam sacerdotes primitias libarent.

Ceremo-
nia in flo-
ralibus.

Flora.

Antisteria
Vertum-
nalia.

Vinalia.

Meditri-
na sacra.

Rustica vi-
nalia.

Lex apud
Tusculana-
nos.

Laurentii
lex.

Graecorum
Romani.

sacerdos primitias libasset, vesci non licuit: ^b Græcis quoque in vsu erat, in festo cui Pithœgia nomen, quo dolia relinuntur, vinum affatim haurire, ad cuius potum non seruos modò, sed mercenarios, clientes & rusticam turbam aduocabant.

ANNOTATIONES.

g Græcis quoque in vsu erat, in festo, cui Pithœgia.] Cælius Rhodiginus Antiquarum lectionum, lib. 28. cap. 25. sic scribit, Pithœgia, inquit Proclus, festum veteribus erat, quo in vini partium & seruos aduocabant & mercenarios: relinabantur enim tunc primùm dolia, proinde facta re diuina, Dionysiaci doni communicatio omnibus

patebat. Comprecabantur verò, vt Plutarchus inquit, ἀδελφῆν καὶ ἀδελφῆν ἀδελφῆν καὶ ἀδελφῆν καὶ ἀδελφῆν, id est, innoxiam salubremque ipsis medicamento potionem. Vndecima mēsis die factitari hoc Athenis consueuisse, produnt auctores. Hactenus Cælius.

Tantum & quantum comparatio nonnunquam coniungi, ad eamque pro domo saepe apud auctores inueniri. Cap. IX.

Um à tumultuariis negociis ingenij vegetandi causa animum ad mansuetiores musas quandoque diuerterem, incidimus fortè ad id temporis quum hæc commentaremur, in libellum Elegantiarum (quem sic inscripserat) grammatici cuiuspiam docti hominis & confidentis, qui pleraque exquisitè & non indifertè ex autoribus adnotasse videbatur. In quibus ita scriptum legimus: Tantum & quantum, verbo & positiuo: tanto & quanto, comparatiuo iungi oportere, vt quanto es doctior, tanto es melior: quantum potes, tantum elabora. Arguitque Lactantium velut parum difertè loquutum: Quanto frequenter impellitur tanto firmiter roboratur. Sed quum nos longè secus à probatissimis hæc obseruata legissemus, profectò id non vsquequaque verum putamus: ipsumque qui inter grammaticos principem locum facillè tenuit, quod citra calumniam dictum sit, incuriose processisse. Esto enim quòd sic fuerit ab autoribus saepe vsurpatum, quin secus dici scribi que possit citra reprehensionem, non negauerim: siquidem & tantum cum quato & cum positiuo aut comparatiuo iungi non indifertè, plerunque videmus. Fuitque hæc oratio non erudita solùm, sed suis numeris omnibus absoluta. Titus Liuius tertio ab vrbe condita: Quantum iuniores patrum plebi se magis insinuabant, eo acrius contra tribuni tendebant. Lucius Florus epitomarum secundo: Numantia, inquit, quantum Carthaginis, Capuæ, Corinthi opibus inferior, ita virtutis nomine & honore par omnibus. Idem de Cassiano bello: Sed quanto est efficacior fortuna quàm virtus, tantum esse virtutem. Plinius Nepos epistolarum vltimo: Quantum ab huiusmodi cupiditatibus remotior eius animus esset, tanto impensius &c. Tacitus historiarum quinto: Tiberius, inquit, quanto intentus olim publicas ad curas, tanto occultior in lusus. Plinius quoque historiae naturalis decimosextimo, multum superlatiuo iunxit: Domus inquit, multum pulcherrima consensu omnium ætate ea in colè Quirinali, C. Aquilij fuit. Quin etiam dixit grammaticus noster, proximè accedere ad vim comparatiuorum ante & post, vt tanto ego ante veni, non tantum. Contra quod autoritas Plinij & aliorum obuia est Naturalis historiae 18. Quantum igitur vniuersas terras ager Campanus antecedit, tantum ipsum pars eius quæ Laboria dicitur. Cæsar commentario 6. Omni, inquit, nobilitate Heduarum interfecta, tantum potentia antecesserunt & aliis passim autoribus probatissimis, in quibus liquet, tantum cum quanto, & comparatiuo & positiuo, non absque cultu Latini sermonis iungi licere. In eodem quoque libello scriptum fuit, Aedè singulari pro tēplo, plurali numero pro domo accipi oportere, nisi sacras adieceris, quod tamè secus dictum definitumque plerunq; est. Q. Curtius lib. 5. (Stabat inquit) ad fores ædis eius, in qua rex vescebatur, & alibi: Excubabant seruatis noctium vicibus, proximi foribus ædis. Cicero pro Cluentio: Atque illo tempore, inquit, in æde T. Annij hominis honestissimi Scalenus accersitus ab Oppianico venit. Rursus ædes

Tantum & quantum comparatio nonnunquam coniungi, ad eamque pro domo saepe apud auctores inueniri. Cap. IX.

Cap. 1.

In eundem lib. 3. ca. 7.

plu

plurali pro tēplo T. Liuius non semel ponit: Duumviri, inquit, crati fuere ædibus dedicandis. Suetonius in Claudio: Spectacula, inquit, edidit, quum prius ad superiores ædes supplicasset. Neque abnuerim, quin frequens habeat vsus, vt ædes pluratiuo numero pro domo, pro templo verò singulari dici conueniat. Sed tamen quin altero etiam modo Latine dici possit, isque sermo citra reprehensionem probabilis sit, licet parcius circumspectiusque antiqua dicta & veterum autoritas facit.

ANNOTATIONES IN CAP. IX.

Id caput ex eorum num. est, quibus Alexander Laurentium Vallam vellicat, eius tamen nomine suppresso: idque ex duobus locis ipsius Vallæ. Primus est in libro Elegantiarum primo ca. 18. alter libro eiusdem operis tertio cap. 7. Sed aduerte quòd locus Cornelij Taciti hic designati libro 5. est mendosus. Is enim est libro 4. vbi sic scribitur, Sed tum Tiberius duodecim villarum nominibus & molibus infederat, quanto intentus olim publicas ad cu-

ras, tanto occultior in luxus & malum otium relolutus. vbi legendum, vt vides, in luxus non lusus. Locus autem prior Plinij est lib. 17. cap. 1. Sed hic locus est hic corruptus. nam in emendationibus codicibus ita legitur, Multò verò pulcherrima cōsensu omnium ætate ea in colle Viminali C. Apulij equitis Rom. Posterior autem locus ipsius Plinij est lib. 18. cap. 11.

Qua lege duodecim tabularum vtiliter & commodè, quæde parum consule, & nimis seuerescripta videbantur. Cap. X.

Condita ^a vrbe ad annum ferè trecentessimum, populum Romanum anticipi bello distractum, sine legibus certis, suis tantum moribus vixisse, neque externas leges conquisisse satis constat. trecentesimo demum exacto anno post finitimos superatos bello, quietis rebus, quum respublica legibus formanda videretur, decemuiros legum ferendarum causa crearunt: qui Athenas profecti ad iura statuenda, vt peregrina instituta, scita, moresque noscerent, diuino consilio leges duodecim tabulis in æs incisas, in foro proposuere, excerptas à Solonis legibus, quæ axibus ligneis continebantur, quibus boni æquique iussa, prauis delictorumque depulsio, tum iudiciorum ordo, & beneuendi norma, pœnæque ac præmia constituta sunt: à quibus postea omnis diuini humanique nostri iuris sanctior manauit. Quæ quidem leges quum longi temporis abusu antiquatae essent, & vetustate consenuissent, nouis postea editis, quæ eadem illa continerent, licet mutatis verbis, eadem tamen scita & constituta mansere. Primi enim qui leges scriptas proposuere, æquandæ libertatis causa, ^b Zephyrij fuere Locri in Brutiis, à Zephyrio promontorio dicti, Aiæcis Oilei socij: ^c licet alij in Bœotia Locri Opuntij prodantur, ^d Patrocli patria: ^e alij Epicnemidij in eadem Bœotia: alij Ozolæ à malo odore nuncupati, in Libya. ^f His ergo Zephyriis Zeleucus, Spartanorum & Cretensium placita imitatus, qui à Minoe vetustas leges acceperunt, acerbiores leges conscripsit, pœnasque iure debitas, iuris atque iniuriæ regulas scripto præfinit, vt metu iudiciorum & pœnarum à criminibus abstinerent. Antea enim omnis animaduersio criminis, non scripto iure, sed iudicis arbitrio edebatur. ^g Postea Athenienses à Dracone & Solone scriptas leges in

Populus Romanus trecentos annos sine legibus vixit.

Decemviri quado primū creati. Leges 12. tabularum Athenis Romā traducta. Leges scripta à quibus primū proposita.

Zelevucus.

ANNOTATIONES.

^a Condita vrbe.] Hæc sunt Liuij 1. Decad. lib. 3. & Pomponij Iuriscōsulti in l. 2. ff. de orig. iur.
^b Zephyrij fuere Locri.] Strabo lib. 6. Ex quo intelliges hic legendum esse Epizephyri, & iterum libro 9.
^c Licet alij in Bœotia Locri Opuntij.] Strabo d. lib. 9.
^d Patrocli patria.] Cæterum (inquit Strabo d. lib. 9.) ex Opuntia terra natum esse Patroclum testatur Homerus, qui cum eadem patrasset inuitus, fuga se subtraxit ad Peleum.
^e Alij Ozolæ à malo odore nuncupati.]

Strabo ibi. Plutarchus problem. cap. 128. vbi & alias rationes huius appellationis affert & Seruius lib. 3. Aeneidos in eum locum,

Hic & Naritij posuerunt mania Locri.

^f His verò Zephyriis Zeleucus.] Diodorus lib. 12. Strabo lib. 6. Ephori auctoritate & ante eum Aristoteles Politicon lib. 2. c. 10.

^g Postea Athenienses à Dracone & Solone.] Plutarchus in Solone, Diogenes Laërtius in vita ipsius Solonis, Gellius lib. 12. cap. 18. & alij plurimi. Sed tu adde alios Atheniensium legum factores Cædem, aut, vt alij vocant, Caladem, ex Pausania lib. 1. qui de Atticis est.

Prytaneò ab eo fixas & propositas, iuraque & iudicia acceperunt. ^h Demum Romani moderando iura, summis infimisque æquando, illorum exemplo scriptas promulgaverunt. ⁱ Et sicut Cretenſibus Minos, sic ^k Zoroastes Baſtrianis & Perſis leges dedit, ^l Charonda Carthagenſibus, ^m Zamolxis Scythis, ⁿ Plato Magnetiſis & Siculis, ^o Aegyptiis verò Minas, ^p Trismegistus, ^q & Bocorus, ^r Thebanis Philolaus, ^s Andronodorus Chalcedenſibus, qui in Thracia ſunt, ^t Protagoras autem Thuriis, ^v quibus poſtea

Legumla-
tores diuer-
ſarum gen-
erum.

ANNOTATIONES.

^h Demum Romani.] Liviſ & Pompeius ſuprà iam citati.

ⁱ Et ſicut Cretenſibus Minos.] Ariſtoteles lib. 7. Politicon cap. 10. Strabo lib. 16. Diodorus Siculus lib. 2. cap. 1. & lib. 6. cap. 15. Leges præterea multas, inquit, Cretenſibus dedit, ſimulans eas ab ſe in quadam ſpelunca meditata. Et hinc legifer Minos dicitur Ouidio lib. 3. Amorum elegia nona, aut decima ad Cererem,

Optavit Minos ſimiles ſibi legifer annos.

Sed & Ceres ipſis quoque Cretenſibus leges dedit, ex Diodoro lib. 6. aut 5. c. 2.

^k Sic Zoroaſtes Baſtrianis.] Zoroaſtes, (authoribus Plinio lib. 7. cap. 16. & lib. 30. cap. 1. Juſtino lib. 1. & Sabellico Enneadis 1. lib. 5.) Baſtrianorum Rex, Aſtrologia peritiſſimus, Magicas artes creditur inueniſſe, legesque Baſtrianis dediſſe.

^l Charonda Carthagenſibus.] Charondas legendum eſt. nec iſ quidem Carthagenſibus, ſed Thuriis, aut, vt alij vocant, Tyriis, leges dedit apud Diodorum Siculum lib. 12. & Valerium Maximum lib. 6. cap. 5. de Juſtitia.

^m Zamolxis Scythis.] Herodotus lib. 4. Melpomene, Strabo lib. 7. Diodorus Siculus lib. 2. cap. 5. memoria prodiderunt Zamolxin Geris (qui ex genere Scytharum ſunt) leges dediſſe.

ⁿ Plato Magnetiſis & Siculis.] Sed & ipſis Siculis Timoleon vnà cum Cephalo & Dionyſio Corinthiis leges tulit ex Plutarcho in Timoleone. At Plato rogatus à Cyrenenſibus, vt ipſis leges ſcriberet, ac reip. ſtatum componeret, recuſauit dicens: Perdifficile eſſe condere leges tam felicibus: indicans (vt ſcribit Eraſmus Rhoterod. ex Plutarcho. in Lucullo in Apophthegmatis Platonis) eos non facile parère ſalubribus monitis, qui ſucceſſu rerum elati ſibi felices viderentur.

^o Aegyptiis verò Minos.] Diodorus Siculus lib. 2. cap. 5. Poſt antiquam, inquit, Aegyptiorum vitam, quam deum heroumque tempore fuiſſe fabulantur, tradunt perſuaſiſſe primùm multitudini ſcriptis vt legibus Menam, magni animi virum, vitæque inter omnes probatæ. Ex quibus verbis intelligis Menam, non Minam legendum.

^p Trismegistus.] Hunc quintum fuiſſe Mercurium ſcribit Cicero libro 3. de Natura deorum, his verbis, Quintus, Mercurius ſcilicet, quem colunt Pheneatæ, qui & Argum dicitur intermiſſe, ob eamque cauſam Aegypto præſuiſſe, arque Aegyptiis leges & literas tradiſſe. Hunc Aegyptij Theyn appellant, eodemque nomine anni primus menſis apud eos vocatur. Hactenus Cicero. Laſtantiſ Firmianus lib. Diuinarum institutionum, cap. 6. de hoc Mercurio loquens, Idem, inquit, oppidum condidit,

quod etiam nunc Græcè vocatur ἐγυπιοποιλις: & Saitæ ſeruant & colunt eum religioſè. Qui tamenſi homo fuerit antiquiſſimus, tamen & inſtructiſſimus omni genere doctrinæ: aded, vt ei multarum rerum & artium ſcientia, Trismegisto cognomen imponerent.

^q Et Bocorus.] Diodorus Siculus lib. 2. cap. 3. vbi hunc Bocchoridè appellat, cum ſic ſcribit, Legum, quæ ad hominum commercia pertinent, Bocchoridem latorem ſcribunt fuiſſe. Euſebius lib. Chronicon, 3. cap. 10. vbi hunc vocat Bocchorum. Sed Safochis, vir prudentia excellens, geometriæque inuentor, leges multas, quæ ad deum religionem cultumque pertinent, prioribus addidit, ac Aegyptiis aſtrologum curſus oſtendit apud Ariſtotelem Politicon lib. 7. cap. 10. & Diodorum Siculum libro 2. cap. 5. vbi vltra ipſum Safochim, tradit & Seſoſtrem, Verchorim, Amaſim, & Darium Xerxis patrem, leges tuliſſe. Sed & Iſidem Aegyptiis leges ſtatuiſſe, quibus iuſtitia æquè omnibus ſeruarietur, vt atque iniuria, timore poenæ, ſublatis: hæcque de cauſa priſcos Græcos Iſidem legiferà appellaiſſe, tanquam primam legum inuentricem, ſcribit ipſe idem Diodorus Siculus lib. 1. c. 2.

^r Thebanis Philolaus.] Ariſtoteles lib. 2. Politicon cap. 10.

^s Andronodorus Chalcedenſibus.] Imò Androdamas ex Ariſtotele vbi ſuprà proximè.

^t Protagoras autem Thuriis.] Diogenes Laërtius in vita illius in princ.

^v Quibus poſtea abrogatis & inductis Metellus.] Sed & ſuperioribus adde Pythagoram Crotonatiſ leges dediſſe ex Diogene Laërtio in vita illius. Saturnum Latinis ex Virgilio lib. 8. Aeneid.

Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo,

Is genus indo cile, ac diſperſum montibus altis

Compoſuit, legesque dedit, Latiumque vocari

Maliuit: his quoniam tutus latuiſſet in oris.

^u Phidonem Corinthiis ex Ariſtotele lib. 2. Politicon cap. 4. Hippodamum Mileſiſ eodem lib. c. 6. Italum Oenotriis, qui nunc Auſoni dicuntur ex ipſo Ariſtotele lib. 7. Politic. cap. 10. Meteromaſidem Perſis, vt coniectari poteſt ex Plutarcho in libello, cui titulus eſt, In principe requiri doctrinam. Zaratrem ſimulato nomine Arianiſ ex Diodoro Siculo lib. 2. cap. 5. Macarium, Cyrenaici Iouis filium, Leſbiis ex eodem lib. 6. cap. 16. Dioclen Syraceniſis ex eod. Diodoro lib. 12. Nicodorum Mantinenſibus ex Aeliano libro 2. de Varia hiſtoria. Arymbam & Tharcitam Epirotis, vt de primo teſtatur Juſtinus lib. 17. de ſecundo Plutarcho in Pyrho poſt princ. Dionyſium Bacchum Indiſ ex Diodoro Siculo lib. 3. cap. 10. & Arriano de geſtis Alexandri lib. 8. & Charondam

Rheginis

abrogatis & inductis, Metellus deuicta Creta, illas cum Romanis commutauit. ^x Lacedæmonij verò non iure ſcripto, ſed moribus tantum vſu annorum comprobatis, pro lege vſi ſunt. Ideo Lycurgus leges ſcriptas Spartanis nullas dedit, ſed omnium conſenſu mores, tanquam ſi lex edita fuiſſet, experiundo obſeruarunt. ^y Indi quoque literas non nouere, ſed æquiſſimos mores, legis vice habuere: hi que adeò tenaces fuere, vt omni ſcripto iuri anteirent. Sed quæ priſcis inſtitutis per conditores Romani iuris eiſdem tabulis ad verbum ſcripta fuerint, parum comperta ſunt, quum ad manum non ſint, nullique annales extant, nullaque monumenta, vetuſtatis: niſi quòd pauca quæ ad morum diſciplinam & iudicia ſpectant, intercife autores produunt. ^z Extantque (vt multi aſſerunt) Hermodori Epheliſij legum decemuiralium primi interpretis ſcripta relata, cuius ſtatua ob id fuit in comitio erecta. ^a Ex quibus pleraque exploratè & ſatis vtiliter, quædam duriter & inhumanè, nonnulla remiſſè & leniter videntur conſtituta, quorum aliqua probanda, multa velut immitia & agreſtia. reſellenda ſunt, niſi fortè multo æuo intercifos & reconditos illius ſenſus non tenemus. Ex his non alienum fuerit aliqua, licet nimis peruetuſta & obſoleta, annotaſſe: ^b nam faciem carpere, ^c & genas radere vnguibus, mulieres percommode vetabant: ^d neque magicis artibus ſegetem ex alieno traducere, ^e neque defunctorum corpora in vrbe vri aut ſepeliri vtiliter ſanciuerunt: ^f eiulatusque & flebiles queſtus, quotidianasque lachrymas, & cantus lugubres in funeribus inhiuere: ^g ſicut à Solone conſtitutum fuerat. Verba ex ea lege hæc ſunt: ^h Faciem ne carpito, ⁱ néve alienam ſegetè pellexeris. ^k mulieres genas ne radunto, ^l néve

Lacedæmo-
nij iure
ſcripto nõ
vtebantur.
Indi.
Quæ olim
in 12. tabu-
lis ſcriptæ,
parũ com-
pertum.

Hermodo-
rum.

Quædam
ex 12. tabu-
lis relata.

ANNOTATIONES.

Rheginis ex Heraclide in Politicis, vt interim prætermittam Moſem Iudæis ex ſacris noſtris Bibliis. Cererem autem primam omnium leges tulit, quibus homines iuſte piſque viuere aſueſceret, & inde Legiferam dictam tradit Diodorus Siculus li. 6. c. 2. & iterum 15. Ex quo illud Virgilio lib. 4. Aeneidos,

— Maſtant lectas de more bidentes

Legifera Cereri.

Vbi Seruius ſcribit, Leges enim ipſa dicitur inueniſſe. nam & ſacra ipſius Theſmophoria vocantur. ſed hoc ideo fingitur, quia ante inuentum frumentum à Cerere, homines paſſim ſine lege vagabantur, quæ ſeritas interrupta eſt inuento vſu frumentorum, poſtquam ex agrorum diuiſione nata ſunt iura.

^x Lacedæmonij verò.] Plutarcho in Lycurgo. ^y Indi quoque.] Diodorus libro 3. Strabo lib. 14. ^z Extantque; (vt multi aſſerunt) Hermodori.] Hic vir, vt inquit Strabo lib. 14. leges quaſdam videtur Romanis conſcripſiſſe. Hermodorum in Italia exulantem, fuiſſe authorem decemviris 12. tabularum, quæ ea de cauſa Decemuirales dicuntur, diximus ſuprà lib. 5. c. 18.

^a Ex quibus pleraque.] Aul. Gellius lib. 20. c. 1. ^b Nam faciem carpere.] Seruius in 12. Aeneid. Virgilio eo loco,

Et roſas laniata comas.

Vbi Seruius, Moris fuit, inquit, vt ante rogos humanus ſanguis effunderetur, vel captiuorum, vel gladiatorum: quorum ſi fortè copia non fuiſſet, laniantes ſceminæ genas, ſuum effundebant cruorem, vt rogis illa imago reſtitueretur. Tamen mulieres cauſam lege duodecim tabularum, ne mulieres carperent faciem: his verbis, MULIER FACIEM NE CARPITO. Cicero libro ſecundo de Legibus.

^c Et Genas radere virginibus.] Plinius lib. 11. c. 37. Inſtra oculos malæ, homini tantum, quas priſci genas vocabant, duodecim tabularum interdicto radi à ſceminis eas verantes. Pudoris hæc ſedes.

^d Neque magicis artibus ſegetem.] Vide paulò inſtà.

^e Neque defunctorum corpora in vrbe vri.] Cicero in ſecundo libro de Legibus: vbi huius rei rationem reddit, & de hoc ſatis abundè diximus ſuprà lib. 3. cap. 2.

^f Eiulatusque.] Vt patebit ex ſeq. & tradit etiam Cicero lib. 2. Tuſcul. quaſt. Ingemiſcere, ait, nonnunquam viro conſeſſum eſt, idque raro: eiulatus ne mulieri quidem. Et hic nimirum eſt ſctus, quem duodecim tabulæ in funeribus adhiberi veterunt. ^g Sicut à Solone conſtitutum fuerat.] Cicero libro 2. de Legibus, Plutarcho in Solone, ἀνοχὰς κοπομένων ἀφάλας, id eſt, lacerationes plangentium ſuſtulit.

^h Faciem ne carpito.] Seruius, vt diximus ſuprà, verbum legis immutat: nam cum in lege dicitur, Genas ne radunto, ipſe legit, Faciem ne carpito: fortaiſis vt intellectus fieret illuſtrior.

ⁱ Néve alienam ſegetem.] Plinius lib. 18. cap. 6. quo loco loquitur de C. Furio Creſtino. & vide eundem lib. 28. c. 2. vbi mentionem facit 12. tabul.

^k Mulieres genas ne radunto.] Et id item ſuprà. Sed adde Ciceronem lib. 2. de Leg. vbi in duobus locis adſcribit hæc verba huius legis.

^l Néve leſſum funeris ergò habento.] Cicero eodem libro in duobus locis, & in priore exponit eam diſtinctionem legum pro lugubri eiulatione: vobis eſt ſictitia per Onomatopœiam. Plautus in Truculentio act. 4. ſc. 2.

— Thebis quoque etiam

Lamentando leſſum ſecit filio.

Carmine euocabantur fruges. Sanctio de patribus et ga filiis, & contra.

lessum funeris ergo habento. ^m in vrbe ne vrito, néve sepelito. ⁿ Tum si quis in suo arborem panxit, à vicini fundo quinque saltem pedes abesse voluit, in hæc verba, Si quid in agro plantaueris, quinque pedes à vicino abesto: Si ficum aut oleam, pedes nouem abesto. ^o Quod autem alienam segetem pellicere veneficiis lex vetuit, ideo cautum est, quod carmine euocari fruges, & aliò transferri veteres credidere: quod ne liceret ad alterius iniuriam condere, etiam lege sanxerunt. ^p Insuper filios sub patris iure esse, illosque victus necessitatisve causa patrio iure vendere, & precium quaestui esse, vsque ad tertiam auctionem, néve id fraudi ignominiaue esset, neque filiis quicquã in bonis esse, patribus viuentibus, voluere nisi patrio iure emancipatione solutus foret, ^r aut se iubente sponsam filius duxisset, quod antea a Numa Pompilio cautum fuerat, ^s quem etiam pater occidere poterat. Sed quum à prisca illa seueritate postea

ANNO TATIONES.

m In vrbe ne vrito, néve sepelito.] Suprà ibi, Neque defunctorum corpora.

n Tum si quis in suo arborem panxit.] Hæc verba legis 12. tabu. sunt apud Ciceronem d. libro 2. de Legibus.

o Quod autem alienam segetem.] Plinius lib. 28. cap. 6.

p Insuper filios sub patris lege esse.] Dionysius Halicarnassens libro 2. vbi describit leges Romuli, Romanus, inquit, legislator permisit etiam patri vendere filium, nihil deterritus crudelitatis specie, quod res grauior videri posset, quam pro affectu domesticis, quodque maximè quis miretur in hac dissoluta disciplina Græcorum educatus, quasi durum & tyrannicum, hoc quoque patri concessit, licere illi terna filij venditione pecuniam quaerere, maiorem largitus potestatem patri in filium, quam hero in mancipium. Seruus enim semel venditus, deinde libertatem adeptus, in posterum sui iuris est. Filius verò à patre venditus, si liber fieret, rursus sub patris potestatem redigebatur. Iterum quoque venundatus & liberatus, seruus, vt antè, patris reddebatur: post tertiam demum venditionem eximebatur è patris potestate. Hactenus Dionysius. Hinc, vt scribit Franciscus Balduinus Iurisc. in legem Romuli 17. tres illæ in emancipandis liberis imaginariæ venditiones & manumissiones, quarum fit in iure Ciuili mentio. Sic enim denum extincto patris iure filij ius magis in tuto veteres fore iudicabant. Atque hanc quidem Romuli legem tam placuisse Romanis, ait Dionysius, vt etiam relata sit inter duodecim Tabulas, & multis annis seuerissimè seruata. Numa tamen ab initio eam nonnihil mitigauit. Cæterum ius alioqui vendendi filijfam. planè patri ademptum fuisse tẽpore nostiorum Iurisc. sultorum, certò adfirmare non possum: quamuis eorum responsa nullam esse tradant liberi hominis venditionem: & creditorem tradant relegandum esse, qui sciens à parente pignori acceperit filiumfamilias, & patrem euctiois nomine obligari, qui filium suum tanquam seruum ignorantem emptori vendidisset. Sed potteriorum Cæsarum rescriptis planè sublata fuisse hanc venditionis speciem satis constat. Extat Diocleriani atque Maximiani rescriptum in l. r. C. de patribus qui filios suos duxerunt. Liberos à parentibus neque venditionis, neque donationis titulo, neque pignoris iure, aut alio quolibet modo,

nec sub prætextu ignorantie accipientis in alium transferri posse: Constantinus tamen postea in l. 2. C. illo titulo, singularem vnum (vt vocat) casum exceptit. Voluit enim, vt inops pater, non habens vnde se alat, possit filium vendere sanguinolentum, hoc est, recens natum, & adhuc à matre rubentem: qui tamen in suam iterum ingenuitatem asseri possit, restituto emptori precio, aut alio oblato mancipio. Sed humaniores sunt illæ aliæ duæ, quæ extant lib. 11. integri Codicis Theodosiani, de alimentis, quæ inopes parentes de publico petere debent, si domi non habent quo suam sobolem alant. Hæc Balduinus. Huius Constitutionis verba hinc libuit adscribere, Prouinciales egestate victus atque alimonie inopia laborantes liberos suos vendere, vel oppignere cognouimus. Quisquis igitur huiusmodi reperietur, qui nulla rei familiaris substantia sultus est, qui que liberos suos ægrè ac difficilè sustolent per fiscum nostrum, antè, quam fiat calamitati obnoxius, adiuuetur, ita, vt proconsules præsidè que, & rationales per vniuersam Africam habeant potestatem, & vniuersis, quos aduerterint in gellate miserabili constitutos stipem necessariam largiantur, atque ex horreis substantiam tribuant competentem.

q Neque filiis.] Alcuius in l. pactum, quod detuli. C. de pactis. nu. 3. post Bart. in l. Gallus. §. & quid si tantum. ff. de libe. & posthu. & ante eos Dionysius Halicarnassens lib. 8. de Sp. Cæsio loquens, qui ob affectatum regnum de rupe præcipitatus est, sic ait, Quid si pater eius iudex simul & accusator punitor que fuisset, nec domus eius esset diruta, nec bona publicata. Apud Romanos enim nihil filij possident viuus patribus: sed licet eis & pecuniis & corporibus filiorum vti arbitrato suo.

r Aut se iubente sponsam filius duxisset.] Numa Pompilius Romuli successor, ab initio hanc Romuli legem nonnihil mitigauit, vt his verbis scribit idem Dionysius lib. 2. Si pater filio concesserit uxorem ducere, futuram factorum ac honorum iuxta leges participem, patri posthac nullum ius esto vendendi filium, quod ille non scripserit, nisi antè ius fuisset patri vendendi filios. Sicuti & Vlpianus l. r. §. vlti. ff. de libe. exhib. ait, non posse patrem filiam nuptam abducere: ne bene concordantia matrimonia iure patriæ potestatis turbentur.

s Quem etiam pater occidere poterat.] Romanorum legislator Romulus (auctore Dionysio d. lib.

desuissent, sequuti interpretes ius naturæ, meritò cauerunt, vt liberi parentes alant, aut vinciantur. ^v Quam emancipationem, seu cuius rei alienationem, secundum for-

Modus vendendi pueros aut mancipia.

ANNO TATIONES.

d. lib. 2.) Solonis, Pittaci, Charondæque leges permittentes patribus filios exheredare, domo ue pellerè, non satis graues esse iudicans ad coercendam iuuenem contumaciam, & vt parenti suus honos conseruaretur, omnem, potestatem patri dedit in filium, idque toto vitæ tempore, siue in carcerem eum mittere, siue flagris cadere, siue vincum ablegare ad rustica opera, siue necare libeat, etiam si filius traçter Rempub. etiam si magistratus gerat maximos, etiam si liberalitatis laudem publicè sit promeritus. Quo iure vsi sunt Brutus, Manlius Torquatus & Sp. Cæsio, vt idem dicit idem Dionysius lib. 8. Non fuit tamen (vt Balduinus scribit in d. 17. l. Romuli.) ea semper qualem Romulus instituit. M. Brutus in quadam sua ad Atticum epistola, Dominum, inquit, ne parentem quidem Maiores nostri voluerunt esse. Sed & in pietate magis, quam atrocitate consistere debere patriam potestatem, iudicauit Adrianus Imperator l. 5. ff. ad leg. Pomp. de paricid. & temperatissimam eam esse oportere Seneca pronunciauit. Sanè ius olim patri fuisse vitæ & necis in filium Constantinus ait l. vlt. C. de pat. potest. & Paulus noster fatetur l. 11. ff. de lib. & posthu. non minus licuisse occidere, quam exheredare filium familiaris. Sed licuisse magis aliquando, quam licere non obscure significant. Nam & abdicacionem, qua Græci utebantur, sustulerunt. Labdicatio. C. de pat. potest. & ne maiorem quidem vllam parentum aupertatem in castigandis filiis leges Romanæ tolerarunt. Certè Traianus l. vlt. ff. si quis à paren. manu. voluit, vt pater cogere tur emancipare filium, quem contra pietatem malè tractabat. & ex consilio Neratij Prisci, & Aristonis, tam inhumano patri denegauit bonorum possessionem, quæ manumissori datur. Sed & memoriæ proditum est, Auxonem Equitem Romanum, quod filium suum virgis immoderatus cæcidisset, sic Romæ publicè à parentibus omnibus, & filiis familiaris, nihil equestrem dignitatem reueritis obseffum esse, vt suis eum stylis confoderent: & Augustus vix potuerit confossum liberare. Certè rescripta Cæsarum non patiuntur emendationem propinquorum (vt vocant) in immentum extèdi: & si quod sit delictum filiis familiaris, grauiori aliquo supplicio dignum dedi nolunt intratum iudicio. Sed & cum videret Romuli lex, ideoque pater Horatij illius Tergemini, qui, quod fororem occiderat, homicidij accusabatur, contenderet iudicem se esse debere: reclamauit Rex Seruius Tullius, populoque Roma. iudicium relinquere voluit. Testis est Dionysius lib. 3. Ergo nunc parens sit potius accusator, quam iudex. Durus forsasse videbitur & crudelis pater, qui filium capitis faciat reum. Sed ô singularem legum Romanarum humanitatem. Si quis pius clemensque parens infelicem filium, ne alius eum accuset, cogatur offerre iudicè misericordie: volunt filio remitti extremum supplicium: ne cõtra pietatem, atque humanitatem, pater filio vitam, quam dedit, sua delatione eripere videatur. Sic enim dicitur (l. 13. §. vlt. de re militari.)

Diuus Pius desertorem, qui à patre suo fuerat oblatum, in duriorum tantum militiam dari iussisse: ne videretur pater ad supplicium filium obtulisse. Hactenus Balduinus.

t Liberi parentes alant, aut vinciantur.] Parentum necessitatibus liberos succurrere iustum esse scripsit D. Antoninus Pius l. r. C. de alendis liberis à parentibus. Diui fratres à competenti iudice cogendos filios, vt patri alimenta præstent, rescripserunt l. 2. C. eod. Iustinianus in l. finali. §. ipsum autem filium. ab ipsis liberis parentes alendos esse, si inopia ex vtraque parte vertitur, edixit. Sed & naturali ratione eo cogendos liberos Vlpianus respondit in l. si quis à liberis. §. parens. ff. de agnoscen. vel alend. lib. vel parent. Huius legis meminit Quintilianus lib. 5. ca. 10. hanc præterea legem sæpe videbis apud Declamatores, scilicet, Senecam, Quintilianum, & reliquos. Hæc enim facit initium 1. & 7. declamat. lib. 1. Declamationum Senecæ: rursusque 7. lib. 2. & 20. lib. 4. Controuersiarum ipsius Senecæ: & 5. declama. Quintiliani.

v Quam emancipationem.] Hæc sunt Ciceronis lib. 2. de Legib. & Boëtij in tertia parte Commentariorum in Topic. Ciceronis in eum locum, Abalienatio est eius rei, quæ mancipi est, aut traditio alteri nexu &c. Definit enim, inquit Boëtius, quid sit abalienatio eius rei, quæ mancipi est, dicens, Abalienatio, est rei, quæ mancipi est, aut traditio alteri nexu, aut cessio in iure, inter quos ea iure ciuili fieri possunt. Nam iure ciuili fieri aliquid non inter alios, nisi inter eum Rom. potest: quorum est etiam ius ciuile, quod 12. tabul. continetur. Omnes verò res, quæ abalienari possunt, id est quæ à nostro ad alterius transire dominium possunt, Mancipi dictæ sunt. Mancipi res veteres appellabant, quæ ita abalienabantur, vt ea abalienatio per quandam nexum fieret solennitatem. Nexus verò est quædam iuris solennitas, quæ fiebat eo modo, quo in Institutionibus Caius exponit. Eiusdem autem Caij lib. 1. Instit. de Nexu faciendo, hæc verba sunt, Est autem Mancipatio, imaginaria quædam venditio, quod ipsum ius proprium Rom. est ciuilem, eaque res ita agitur, Adhibitis nõ minus quam quinque testibus ciuibus Romanis puberibus. & præterea alio eiusdem conditionis, qui libram æneam teneat, qui appellatur Libripens. Is, qui mancipium accipit, ita dicit, Hunc hominem ex iure Quiritium meum esse aio, isque mibi emptus est ære, æneaque libra. Deinde ære percutit libram: idque æs dat ei à quo mancipium accipit, quasi pretij loco. Quæcunque igitur res lege 12. tab. aliter, nisi per hanc solennitatem, abalienari poterat. Sui iuris autem cæteræ res nec mancipi vocabantur. Eadem verò etiam in iure cedebantur. Cessio verò tali fiebat modo, Apud magistratum populi Romani, vel apud Prætorem, vel apud Præsidem prouinciæ, is, cui res in iure ceditur, rem teneus ita vindicat, Hunc hominem ex iure Quiritium meum esse aio. Deinde postquam hic vindicauerit, Prætor interrogat, qui eum cedit, an cõtra vendicat.

quo

mulas antiqui iuris ita fieri iubebat, vt non minus quinque testibus Romanis ciuibus & libripende, qui libram æneam tenebat, is qui mancipiū accipit, æs tenens, ita dicat, *Hunc ego hominem ex iure Quiritum, meum esse aio*: post quæ verba, ære percutit libram, atque illi æs dat, à quo mancipium accipit, quasi per imaginariam venditionem precij loco, in ius suum & ditionem vendicaret de alterius manu. Quæcunque igitur alienatio duodecim tabulis haud aliter nisi hac solennitate fieri iure poterat, aut cessione, quæ fieret apud magistratum populi Romani, vt cui res iure ceditur, rem tenens ita vendicet: *Hunc ego hominem ex iure Quiritum meum esse aio*: mox prætor interroget eum qui cedit, an contra vendicet. quo negante aut tacente, ei qui vendicarat, rem addicit. Idque legis actio dicitur, quia traditione pura cessione rei mancipi non explicabatur. Quare vsurpatur, vt in emptione rerum quæ mancipi sunt, libra interponeretur, & libripens. Si tamen filius è muliere quæ vulgato corpore quæstum fecit, & non iustis nuptiis editus, aut à patre nullis foret artibus instructus, lege Solonis patrem alere minimè cogi poterat. Glandem quoque suam in alienum fundum proidentem, vt liceat tollere in alieno, qui que iniuria alterius arbores cecidisset, in singulas siclos æris viginti quinque pœnam soluere cogebat. Tum inter iura stillicidiorum & parietum, nequis ædibus tignum iniunctum eximere cogatur, sed duplum pro eo præstari, nève quadrupes pauperiem alteri faxit, sed dari animal pro noxa, aut eius offerri æstimationem lege cauebatur. Quod à Solone statutum erat, vt si canis morsu affecisset quippiam, quatuor pedum capistro nexus dederetur, quod de omni quoque pecore sancitum est. Iisdemque legibus quoties de alicuius statu causa agitur, vt liber an seruus sit, in dubiū veniat, dari vindicias secundum libertatem aut seruitutem cauebatur. Vtque ad agrum meum per tuum eunti via mihi pateat, quæ in

ANNO TATIONES.

quò negante, aut tacente tunc ei, qui vindicauerit, eam rem addicit. idque legis actio vocabatur. Hætenus Boëtius. Huius ab alienationis meminit Flor. epistol. lib. 2. epist. vlt. illis carminibus,

*Si proprium est, quod quis libra mercatur & are,
Quædam (si credis consultis) mancipat usus.*

Meminit & Plutarchus in libro de Sera numinis vindicta.

x Si tamen filius. Plutarchus in vita Solonis auctoritate Heraclidis Pontici, nam ibi subdit, Qui in congressione & commercio mulieris decorum non seruat, is faciliè declarat, se non liberorum gratia ad eam rem impelli, sed voluptati potius indulgere. Ideoque mercede se priuat, nec sibi ius parentis in liberos reliquum facit, quibus ipsa procreatione dedecus & ignominiam attulit. Aliud tamen nostris legibus, quibus pater & filius naturales sese mutuo alere debent, vt supra diximus.

y Glandem quoque suam. Plinius lib. 16. ca. 5. Cautum est, inquit, lege 12. tabularum, vt glandem in alienum fundum proidentem liceret colligere. Idque etiam attestatur Iuriconsultus in l. vnica. ff. de glande legèda. Sed & tu interim vide l. Iulianus. §. 2. ff. ad exhib.

z Quiq; iniuria alterius arborè cæcidisset. Idem Plinius lib. 17. cap. 1. Fuit, inquit, & arborum cura legibus præcis: cautumque est 12. tabulis, vt qui iniuria cæcidisset alienas, lucret in singulas æris 25. De quo & tu vide l. 1. ff. arbor. furtim Cæsar. & totum eum tit. & l. duobus. §. colonus. ff. de iureiur.

a Tum inter iura stillicidiorum & parietum. Vlpianus in l. 1. ff. de tigno iniuncto. & l. gemma. ff. ad exhibendum. & Paulus in l. in rem actio. §.

tignum. ff. de rei vend. Idem l. de eo. ff. de donat. inter virum & vxor. Caius l. adeo quidem. §. sed & si. ff. de acquir. rer. domin. ybi sic scribit, omne, quod inædificatur solo cedit: nec tamen ideo is, qui materiam dominus fuerit, desit dominus eius esse: sed tantisper neque vindicare eam potest, neque ad exhibendum de ea agere, propter legem 12. tabularum: qua cauetur ne quis tignum alienum ædibus suis iniunctum eximere cogatur, sed duplum pro eo præstet. & Paulus l. qui res suas. §. vlt. in fi. ff. de solutione. & liberat. & Iustinianus in §. cum in suo. instit. de rerum diuisione.

b Nève quadrupes. Vlpianus l. 1. in princip. ff. si quadrupes pauper. fec. dicat. Si quadrupes, inquit, pauperiem fecisse dicatur, actio ex l. 12. tab. descendit: quæ lex voluit, aut dari, quod nocuit, id est, animal, quod noxiam commisit: aut æstimationem noxiæ offerri. Noxia autè est ipsum delictum. Quæ actio ad omnes quadrupedes pertinet. & Iustinianus in §. 1. instit. eod. tit. sic scribit, Animalium nomine, quæ ratione carent, si qua lasciuia, aut pauore, aut feritate pauperiem fecerint: noxialis actio lege 12. tabul. prodita est.

c Quod à Solone. Plutarchus in Solone, Noxa, inquit, quadrupedum legem tulit, qua canem, qui quidpiam morsu affecisset, trunco quatuor pedum alligatum dedi iussit, commentum ad securitatem elegans.

d Iisdemque legibus. Pomponius Iuriconsultus in l. 2. ff. de orig. iur. & ante illum Dionysius Halicarnasensis lib. 2. Paulus in lege, ordinata. Caius in l. si de libertate. ff. de liberali causa.

e Vtque ad agrum meum. Caius l. via. ff. de seruit.

porrecto octo, in anfractu sedecim pedum foret. Dari autem vindicias secundum libertatem tunc dicebatur, quum prætor super assertione liberi capitis, aut seruilis personæ, quem assero seruum aut liberum dicit, de quo ambigitur, datis induciis, decernit edicto, ne interim asserto vis inferri valeat per assertorem, sed in libertate qua fungitur, maneat. Cùm verò prætor assertum in seruitute pro seruo teneri apud assertorem interim iubet, vindiciæ secundum seruitutem dicuntur dari. Furta quoque eadem lex vsque adeo auersata est, & tam seuera correctione plectit, vt furem manifestum in seruitutem tradat illi cui furto quid subtractum foret. Furem verò nocte deprensam, quoquomodo die verò, si telo se defenderet, & demum cum clamore occidi permiserit, in hæc verba: Si nox furtum factum sit, si im aliquis occisus, iure cæsus esto. Furta quoque per lancem & licium concepta, velut manifesta, seueriori pœna puniunt.

ANNO TATIONES.

seruit. rust. præd. Viae latitudo ex l. 12. tab. in porrectū octo pedes habeat: in anfractum, id est vbi flexum est, sedecim. Varro lib. 6. lin. Lat. in verbo, Anfracto. f. Dari autem vindicias. Pomponius in l. 2. §. iniuncta. 13. ff. de orig. iur. & ibidem Budæus & Zafius. Vide præterea Festum Pompeium lib. 19.

g Furta quoque eadem lex. Totum hoc 12. tab. caput commemorat Gellius lib. 11. cap. 18. cùm probare vult Decemuiros neque pari seueritate in puniendis omnium generum furibus, neque remissa nimis lenitate vsos esse. Audiebant illi quàm acerbè Draco Atheniensis furta omnia puniri voluerat, quàm leniter Solon, qui sublato mortis supplicio, dupli tantum pœnam furibus indixit. Audiebant apud Lacedæmonios quæta esset furorum & quàm impia licentia. Prudenter ipsi delegerunt mediam quandam rationem puniendi coercendique furti: quod quidem impunè grassari non potest, quin omnis tollatur humana societas. Et quidè quod attinet ad primum caput huiusce legis Decemuiralis, extat quoque apud Ciceronem. Is enim in Oratione pro Milone, Duodecim Tabulæ, inquit, nocturnum furem quoquomodo, diurnum autem si se telo defenderet, interfici impunè voluerunt. Sed & Caius noster scribit l. 4. ad legem Aquiliam, Legem 12. Tabul. furem noctu deprehensum occidere permisisse: vt tamen id ipsum cum clamore testificetur. hancque legem enarrans lib. 1. ad legem 12. Tabul. quid hic telum appelleretur, quàmque late pateat eius significatio, pluribus verbis explicuit: extatque eius interpretatio in Pandectis l. 233. si cauilletur. §. telum vulgò. ff. de verb. sig. & à Iustiano repetita in Insti. §. telum. instit. de pub. iud. Sanè tamen Vlpia. adiicit (l. furem nocturnum. ff. ad leg. Corn. de sic.) furem nocturnum si quis occiderit, ita demum impunè ferre, si parcere ei sine periculo non potuit. Porro, vt Romani post Decemuiros prohibuerunt aliquem de saxo præcipitari, l. si diutino. 25. ff. de pœnis. lic & liberum hominem alicui addici, seruumque illi fieri pœnæ causa, noluerunt. Ergo furti siue manifesti, siue nec manifesti pœna mutata est, & ad pecuniariam reuocata. Testis quidem est Polybius, extremum illud supplicium *ζυλονοπίας* mansisse in castris Rom. aduersus eos, qui quid in iis fuerantur. Sed aliorum furtorum, quæ quidem priuata essent (nam peculatus & sacrilegij grauior pœna est) non nisi multam pecuniariam esse voluerunt. Pœna manifesti furti (inquit Iustin. l. vlt. de fur.) quadrupli est

tam ex serui, quàm liberi persona: nec manifesti dupli. Hæc Franciscus Balduinus in leg. 54. 12. Tabul. h. Furta quoque per lancem & licium. Frac. Balduinus in leg. 57. 12. Tabular. FURTA PER LANCAM LICIVMQUE CONCEPTA, SICVT MANIFESTA VINDICANTOR. Sic scribit, Decemuiros furta, quæ per lancem liciumque concepta essent, perinde ac si manifesta forent, vindicasse, testis est Gellius lib. 11. cap. 18. Sed vellem etiam addidisset atque explicuisset, quæ tandem ea furta sint. magna certè molestia posteritatem liberasset, quam tantò etiam magis id ignorare puduit, quod etiam Gellius alio loco (scilicet, lib. 16. cap. 10.) vehementer rideat quendam Iurisperitum, qui vt ignorantiam in hoc genere suam excusaret, causabatur furtorum quæstiones cum lance & licio euansisse, omnemque illam 12. Tab. antiquitatem. Tatij Alpini coniectura, aliorum interpretum commentis probabilior esse videtur, furta hæc fuisse, quæ religionis obtentu impostores quidam, tanquam sacrificuli, hæc succincti, & lancem ad colligendas stipes circumferentes comittebant sacrilegis proxima, nempe rerum, si mihi, ad ministerium Dei consecratarum, collectarum tamen ad sacrificia, & eorum nomine Sacrorum ministros licio succinctos fuisse, ideoque etiam Lictores dictos esse, ostendit Quindius lib. 2. Pastorum. Lances quoque inter sacrificia fuisse vel illud Virgilij lib. 8. Aeneidos indicio est,

Dona ferunt, cumulantq; oneratis lancibus aras.

Si sacrilegos huius generis fures atque impostores coercere voluerunt 12. Tabul. & prudenter & religiosè factū id est. Eorum nequitia si postea indultit posteritas vel superstitione fascinata, vel talium nebulonum furtis iam satis assueti: nimium certè vecors fuit. Sanè Cicero libro 2. de Legibus edit hanc legem, PRAETER IDAEAE MATRIS FAMVLOS, EOSQUE IUSTIS DIEBUS, NEQVIS STIPEM COGITO. Deinde subiicit, Suprem sustulimus, nisi eam, quam ad paucos dies propriam Idææ Matris excepinus. Implet enim superstitione animos, & exhaurit domos. Tolerat ergo Cicero *μησεαργεας* (sic enim vocabatur) cum sua mendacitate, cum suis stipulationibus, alios eius farinae non tolerat stipulatores. Hætenus Franciscus Balduinus.

† Si nox furtum. Hic nox iniustatissimè legitur. Ab eo autem quod is, non eum casu accusatus, sed im dixerunt. sic Macrobius. Nam Festus non im,

Legis actio.

Filius mercatoris, aut artibus non instructus, patre alere non cogebatur. De stillicidiis & parietibus.

Vindicia secundum libertatem. De vindiciis vide l. 2. in iur. ff. de orig. iur. Vindicia secundum seruitutem. Lex de furibus si pignore. ff. de fur.

Furta per lancem & licium concepta.

Spartanis furta impunita.

Cardaces.

Scythas.

Indi.

Tauroscythas. Solonis sanctionibus. Draconis lex.

E diuerso Lycurgus Spartanis furta impunita esse voluit, quod magis acuerentur ingenia, animoque essent vegeto & solerti, exemplo Germanorum & Aegyptiorum, qui furta legibus inulta reliquere. Si tamen sacerdoti exhibita fuissent, furi ablata rei pars lucro accedebat. Apud Persas fuere Cardaces, quibus nullus erat rapinis modus. nam per occasionem & licentiam rapto viuere permittitur. Fertur tamen Dionysius senior, quum sceleris conuictos grauius puniret, illos qui vestes furabantur, impune abire iussisse. Contra vero apud Scythas, quibus nihil erat furto grauius, seuerissima enim plecebantur poena, qui turbato gentium iure, de possessione dominos euerterent. Indi quoque a rapinis velut contra hominum societatem, contraque diuinum humanumque ius magnopere abstinere, adeo vt si quis vestigal furatus esset, capite lueret: tamen si Herodotus autor sit, Tauroscythas furandi licentia sibi victum queritare. Id quod Solon apud Athenas sanctionibus magnopere vetuit, cauens vt si quis quod non posuisset tolleretur, tanquam improbus poenas daret. Prae caeteris Draco legumlator, vt ab alieno omnes manum abstinerent, furta tam morosissimi

ANNOTATIONES.

sed en ab eo quod est is, deduci scribit. Ego tamen em per m, in fine scribendum puto. Mouerit me verusti codicis Macrobiani auctoritas, vt im legedum putarem, incastigatusque Festi exemplar suspicarer, nisi id esset scriptum in distionibus ab E, litera incipientibus. Vide Caelium Calcagninum Lect. antiquarum lib. 2. cap. 3.

i E diuerso Lycurgus. Xenophon Paediae Cyri lib. 4. & in Republica Lacedaemoniorum. Gellius d. lib. 11. cap. 18. Plutarchus in Lycurgo. Sed ne fallaris, ita furari apud eos licebat, modo ne deprehenderentur in furto, vt scribit idem Plutarchus in Apophthegmatis Laconicis, Alius, inquit, quidam puellus, cum adesset tempus quo lege cautum erat, vt ingenui pueri quod quisque posset ita furarentur, ne deprehenderentur in furto (nam id turpe erat) viuam vulpeculam, quam pueri, quibus cum erat, furati fuerant, accepit seruandam. Sed aduenientibus iis, qui amiserant, ad quaerendum illam, sub veste quamprimum occultauit. Fera vero saeuiente, ac pueri ipsius latus ad viscera vsque lacerante, tantisper tolerauit ne deprehenderetur, dum ij, qui quaerebant, abissent. Sed cum pueri, id quod factum erat, vidissent, accusarentque dicentes: Melius erat manifestare vulpeculam, quam vsque ad mortem occultare. Minime vero, inquit, sed satius est doloribus immori, quam in furto deprehendi, ac propter mollitiem turpiter vitam affectasse videri. Et non multo post, Furantur, inquit, illic pueri etiam ex esculentis quicquid possunt, discentes dextris imponere vel dormientibus, vel indiligenter sua seruantibus. Deprehenso poena erat vapulare & esurire.

k Exemplo Germanorum. Caesar lib. 6. Commentariorum Germanorum mores & victus rationem scribens, ait, Latrocinia nullam habent infamiam, quae extra fines cuiusque ciuitatis sunt: atque ea iuuentutis exercenda, ac desidia minuenda causa fieri praedicant.

l Et Aegyptiorum. Diodorus Siculus lib. 2. c. 3. Gellius lib. 11. c. 18.

m Si tamen sacerdos. Diodorus vbi supra, Lex praeterea priuati de furibus apud solos Aegyptios haec erat. Iubebat eos qui furari volebant, nomen

suum apud Principem sacerdotum scribere, atque euestigio furtum ad eum deferre. Similiter quibus res furto erepta erat, apud eundem rei sublate tempus, diem & hora scribere tenebantur. Hoc modo facile inueto furto, qui re amisisset, quarta multabatur parte, quae daretur furi. Satius lator legis esse duxit, cum impossibile esset furta prohiberi, potius alicuius portionis, quam totius rei amissa homines iactura pati. Similiter & Samij Mercurio Charidote re diuinam facientes, volenti & furari & latrocinari permittunt. Quia oraculo relicta insula Mycale cum migrassent, praeda ac rapinis decem annis vitam duxerunt: deinde in insulam reuersi Samij hostes superarunt. Plutarchus problem. c. 168.

n Apud Persas. Strabo lib. 15. ad fin. o Fertur tamen Dionysius senior. Dionysius, auctore Plutarcho in Apophthegmatis eiusdem, cum in aliorum scelerum patratores seuerè animaduerteret, vestium furibus parcere solet: vt Syracusij coenare inter se & inebriari desinerent. Solent enim lopodytae, id est vestium fures in balneis frequentibusque conuiujs venari. Quemadmodum autem in balneis vestes deponuntur: ita in conuiujs summæ vestes abiici solent, vt toga palliaque. Haec Erasmus ex Plutarcho in Apophtheg. Dionysij. p Contra vero apud Scythas. Iustinus ex Trogo Pompeio, lib. 2. Scytharum mores describens, Nullum, ait, scelus apud eos furto grauius: quippe sine ictu, munimentoque pecora & arma habentibus, quid saluum esset, si furari liceret?

q Indi quoque. Haec vsque ad versicu. Tamen si sunt Strabonis lib. 15. Quineriam apud Baetrianos, qui vel pauca furatus esset, spuris dedecorabatur, vt ex autoritate Bardasani scribit Eusebius Praeparationis Euangelicæ, lib. 6. cap. 6. Et qui apud Artios aliquid, vel minimum furabatur, obruebatur, vt ille quoque dicit eodem loco. Et apud Locros, si quis in furto deprehenderetur, oculis priuabatur, vt restis est Heraclides in Politicis.

r Id quod Solon. Laertius in vita illius. Vide nostras Consuetudines.

s Prae caeteris Draco. Plutarchus in vita Solonis ἀπασιν ἀμαρτάνουσι μίαν ζημίαν θάνατον τὰς λάχωνας κλέψαντες ἢ ὁπώσον ὁμοίως πολάζουσαι τὴν ἰσοσύλοισ,

mè pensitauit, vt eum qui stercoreandi causa, sterco bubulum abstulisset, aut olera, capitis supplicio afficeret: censuitque furto teneri etiam qui iumentum aliorum, quam quod vtendum acceperat, deduceret. In Lycia ferunt constitutum, vt si liber homo quippiam furatur, libertate amissa, seruus cogatur esse & mancipium. Alexander quoque Seuerus adeo vindex furto fuit, vt praeter seuerissimas poenas, nullum rapto rem aut furem salutationi admiserit, illosque velut nequissimos e conspectu summo uerint. Dixere autem furta per lancem & licium, quod fures qui in alienas penetrabant aedes, plerumque (vt est sagax furum solertia) licium ferebant, quo furta alligarent: & lancem pra oculis, ne innotescerent. Eadem quoque lex coetus nocturnos & coitiones in vrbe nocte fieri vetuit: quod lapsu mox temporis obliteratum, postea Gabinia lege innouatum fuit. Noctemque ita lex definiuit, vt post solis occasum noctem esse decernerent. Verba legis haec sunt: Ante meridiem causam conuicito, quum perorant ambo praesentes: post meridiem praesenti litè addicito, si ambo praesentes. Sol occasus suprema tempestas esto. Venditæque rei & traditæ, nisi per soluto precio vel satisfacto, haud aliter rem ad emptorem transferri voluit. Furtiuæque rei vsucapionem & dominium inhiuit. Quo etiam iure cauebatur, in rebus vendundis ea praestari oportere, quæ essent nuncupata, ita vt pacti & conuenti stetur formulæ: quæ qui inficiatus

Lycij. Alexander Seuerus.

Furta per lancem & licium.

Noctis definitio secundæ legem.

De verum venditionibus.

ANNOTATIONES.

ροσύλοισ, καὶ ἀνδροφόνου. id est omnium flagitiorum vna poena mors, qui olera, aut mollioris corticis fructus surripuerint, vt sacrilegi & homicidæ puniantur. Gellius lib. 11. cap. 18. post princ. Draco, inquit, leges, quibus Athenienses vterentur, primum omnium tulit. In illis legibus furem cuiuscunque modi furti, supplicio capitis puniendum esse, & alia quæ nimis seuerè censuit sanxitque.

t Censuitque furto teneri. Gellius lib. 7. cap. 15. & hoc quoque nostris legibus obseruatur, vt scribitur in l. qui iumenta 40. ff. de furtis. Qui, inquit, iumenta sibi commodata longius duxerit, alienave re inuito domino vsus sit: furtum facit. & l. si vt certo loco. §. §. sed interdum. Vlpianus sic scribit, Sed interdum & mortis danum ad eum, qui commodatum rogauit, pertinet. nam si tibi equum commodauero vt ad villam adduceres, tu ad bellum duxeris: commodati teneberis. idem erit & in homine. Restrigitur si volente domino id facere existimauit. Angelus in §. furtum. ff. de obligat. quæ ex malefic.

v In Lycia. Nicolaus τὰς ἐθνῶν. & ex eo Stob. Sermone 42.

x Alexander quoque Seuerus. Lampridius in vita illius. T. autem Iunius, vt id addas, cum apud Claudium Caesarem coenaret, argenteum poculum (sive scyphum aureum, vt scribit Suetonius in vita Claudij c. 32.) clā sustulit: quod cum Caesar audisset, furtum illud non alia poena vltus est, quam postridie eum rursus ad coenam inuitauit, qui cum venisset, iussit ministris, vt nullum illi argenteum poculum, sed fictilia omnia adferrent atque apponerent. Plut. in vita Galbæ. Hanc historiam Corn. Tacitus lib. 17. sic scribit, Titus Iunius seruili deinceps probro repperis est, tanquam scyphum aureum in conuiuio Claudij furatus. Et Claudius postera die, soli omnium Iunio fictilibus ministrari iussit.

y Dixere autem furta per lancem & licium. Festus Pompeius lib. 10. Lance, inquit, & licio dicebatur apud antiquos, quia qui furtum ibat quaere

tere in domo aliena, licio cinctus intrabat, lancemque ante oculos tenebat, propter matrum familiarum, aut virginum praesentiam. Scribit quidem Festus antiquam illam querendi furti in aedibus alienis fuisse solennitatem, vel ne viderentur vxores & mulieres, quas religiosè ac seuerè olim & Græcos & Latinos obseruasse, vt nunc etiam, nullus ignorat: vel ne terrerentur, vel aliam ob causam. Furtum autem quod quis committebat, furtum quaerens in aedibus alienis, per lancem & licium conceptum dicebatur: quia licio cinctus & lancem ante oculos tenebat furtum faciebat. De huiuscemodi furto iam non multo ante ex Francisco Balduino satis amplè diximus.

z Eademque lex coetus nocturnos. Portius Latro in illa elegantissima declamatione aduersus Catilinam, Primum, inquit, 12. Tabul. cautum esse cognoscimus, ne quis in vrbe coetus nocturnos agnaret.

a Quod lapsu temporis. Idem Portius ibi ad supra proximè dicta adiungit, Deinde lege Gabinia promulgata, qui conciones vllas clandestinas in vrbe confluisset, more maiorum, capitali supplicio multaretur.

b Noctemque ita lex definiuit. Macrobius lib. 1. Satur. c. 3. Cenforinus de die Natali, c. 19.

c Venditæque rei & traditæ. Id ex legibus 12. Tab. esse testatur Iustinianus in §. venditæ. In lit. de rerum diuis. Paulus in l. quod vendidi. 19. ff. de contrahenda empt. Quod vendidi & tradidi, ait, non aliter fit accipientis, quam si aut pretium nobis solutum sit, aut satis eo nomine factum: vel etiam si dem habuerimus emptori sine vlla satisfactione. Et Vlpianus in l. procuratoris. §. sed & si dedi. ad finem scribit, Quia res venditæ, non aliàs desinent esse meæ (quamuis vendidero) nisi are soluto, vel fideiussore dato, vel aliàs satisfacto: dicendum erit, vindicare posse me.

d Furtiuæque rei vsucapionem. Id & ex legibus 12. Tabul. tradit idem Iustinianus in §. Fortunæ. In lit. de vsucapion. Et id quidem postea confirma-

foret, duplicem subiret pœnam. Quod mox à iureconsultis, qui formulas de dolo malo inuenerunt, cautius statutum est. nam in re vendita si quid esset vitij, quod emptor ignoret, venditor sciat, reticentiam quoque mulctari iusserunt. ^b Erat tamen lege constitutum, vt si quis peteret quod inficiaretur dubia argumentorum fide, ambo, petitor & reus aereos quingentos apud pontificem deponerent, quod iuramentum dicebatur: & demum re discussa, victor pro quo iudicium staret, nummos reciperet: victi verò ad ærarium ferebatur. ^h Et tamen lege duodecim tabularum, vsucapione biennali fundi dominium transiret ad emptorem, nihilque de vrbani caueretur prædiis, iureconsulti postea legem interpretati, idem placitum iuris æquitate ad vrbana transtulere. ⁱ qua etiam lege cautum fuit, vt vestibulum sepulchri, sicut sepulchrum, vsucapere non liceret. ^k Frugem quoque alterius aratro quasitam nocte pauisse, vel infame carmen proposuisse, puberi duodecim tabulis capitale fuit: impuberi verò, prætoris arbitrato fustis pœna. ^l Eumque qui hostem concitasset, aut opem tulisset, capite puniuit. ^m Furti quoque noxalis actio, lege duodecim tabularum constituta erat, vt si seruus quadrupese furtum damnūve admisit, vel fraude aut perfidia quid patrauit, dedendo seruum aut quadrupedem liberetur dominus. ⁿ Quod si seruus equusve meus in stadio coro-

ANNO TATIONES.

tum est lege Attilia, aut, vt alij vocant, Atinia apud Gellium lib. 17. ca. 7. & Paulus l. 4. §. quod autem. ff. de vsucap.

^e Quo etiam iure cauebatur.] Hæc lex 12. Tabul. ex Græcis legibus esse videtur. Idem quoque cauisse videntur Aediles apud Vlpianum in l. 1. ff. de ædil. edict.

^f In re vendita si quid esset vitij.] Venditorem vitium morbūve scientem omnia detrimenta, quæ ex emptione emptor traxerit, præstare oportere Iulianus apud Vlpianum scribit l. Iulianus. ff. de actione empti. ex edicto ædiliū quod extat in l. 1. ff. de ædilitio edict. Huius legis meminit Cicero lib. 3. de Offi. vbi sic scribit, Ac de iure quidem prædiorum sancitum est apud nos in iure ciuili, vt in his vendendis vitia dicerentur, quæ nota essent venditori. Nā cum ex 12. tab. satis esset ea præstari, quæ essent lingua nuncupata, quæ qui inficiatus esset, duplicem pœnam subiret, à iurisconsultis etiam reticentiæ pœna est constituta. Quicquid est in prædio vitij, id statuerunt, si venditor sciret, nisi nominatim dictum esset, præstari oportere.

^g Erat tamen lege constitutum.] De hoc articulo vide ff. iudicatum solui. & ff. in ius vocati vt eant. & ff. qui satisf. cog. & C. de iureiur. propter calum. dan. Cui satisf. dationi successit hodie ex Francisci Regis I. constitutione apud Gallos domicilij electio. Porro non legi litigatores deponere 50. aureos. Tu tamen interim vide tit. de satisf. dat. Instit. lib. 4. cap. 11.

^h Et tamen lege duodecim tabularum, vsucapione biennali fundi.] Cicero in Topicis, & Oratione pro Cecinna, & in Oratione de Aruspicum responsis.

ⁱ Qua etiam lege cautum fuit, vt vestibulum sepulchri.] Cicero lib. 2. de Legibus.

^k Frugem quoque alterius aratro.] Plinius lib. 18. cap. 3. Frugem quidem, ait, aratro quasitam furtim nocte pauisse, ac secuisse, puberi 12. Tabul. capitale erat, suspensumque Cereri necari iubebant grauius quam in homicidio conuictum: Impubem

prætoris arbitrato verberari, noxiæque duplionemue decerni. Idem libro 28. cap. 2. cum probare vult magicarum incantationum aliquam esse vim, ait legem ipsarum in 12. Tabular. verba fuisse, **QVI FRUGES EXCANTASSET. & alibi, QVI MALVM CARMEN INCANTASSET.** De eo quod de impubere dixit, vide Gellium lib. 11. c. 18. ^l Eumque qui hostem concitasset.] Huius legis testis est Martianus in l. 3. ff. ad leg. Iul. maiesta. his verbis, Lex 12. Tabular. iubet eum, qui hostem concitauerit, quæque ciuem hosti tradiderit, capite puniri. Vbi aduerte in antiquis Digestorum libris scriptum esse, Quæque opem hosti tradiderit, & non ciuem. ^m Furti quoque noxalis actio.] Vlpianus Celsi autoritate in l. 2. ff. de noxa. act.

ⁿ Quod si seruus equusque meus.] Plinius lib. 21. cap. 3. totum hoc caput nobis suppeditaui (vt scribit Franciscus Balduinus in l. 14. duodecim tab.) & aliqua etiam in parte interpretatus est. Sic enim lib. 21. cap. 3. loquens de cotonis ait: Semper autoritas vel ludicro quasitarum fuit. Nanque ad certamina in circum per ludos & ipsi descendebant, & seruos suos quoscunque mittebant. Inde illa 12. tab. lex, **QVI CORONAM PARIT, IPSE PECVNIAVE EIVS, VIRTUTIS ERGO ARGVITVR.** Quam serui equique meruissent, pecunia partam lege dici, nemo dubitauit. Quis ergo honos? vt ipsi mortuo, parentibusque eius, dum intus positus esset, forisve ferretur, sine fraude esset imposita. Alias in vsu promiscuo ne ludicre quidem erant. Hæc Plinius. Cicero quoque lib. 2. de Legibus huius nobis rei testis esse potest. Cum enim dixisset, Per 12. tabul. sublata esse seruilem vincturam, & circumportationem funebrem, & sumptuosam refectionem: addit, Longas quoque coronas esse sublatas. Coronas lemniscatas intelligit, quas cadaueribus imponi prohibuerunt Decemviri. Tum verò subiicit, Illa iam significatio est, laudis ornamenta ad mortuos pertinere, quod coronam virtute partam, & ei qui peperisset, & eius parenti, sine fraude esse lex impositam iubet.

o Nec

nam meruisset, domino deberi cauebatur, his verbis: Qui coronam parit ipse, pecuniamve, eius virtutis ergo arguitur, quam seruus equique meruissent. Et hæc omnia sapientia prope singulari eisdem tabulis sancita & sacrata fuere. ^o Nec tantum circa corrigendos plectendosque mores, sed circa vltimas voluntates, & bonorum successiones testamentis debitas, & ad parentum bona admissionem, eisdem tabulis iura perscripta sunt. ^p Nam masculos æque ac fœminas ad bona parentum pariter vocauit, ^q eosque siue testamento valido, siue nullo, nec solum natos, sed posthumos, ^r inuitos & necessarios hæredes esse iussit, ^s proque hæreditariis portionibus legata distribui voluit. ^t Quod olim Ephialtes ephorus Lacedæmonis lege prohibuit: nam rogationem tulit nimis insolentem, vt liceret patri, filiis omisis, extraneos scribere successores: hoc agens, vt filium quem odio prosequeretur, ex hæredaret. ^x Solon verò, nisi extarent filij, quos testator voluit, scribi hæredes iussit pro voluntate. ^y Apud Arabes lege cauetur, vt fratres gentilium hæreditatum successores antecedant filios, quia natu grandiores sunt: Lycij populi filias, non filios, hæredes nuncupant, ^z & à matribus cognomena ferunt. ^a Quinetiam apud Cantabros vetus erat mos, vt maribus omisis filias ex asse instituât. ^b Germanis verò de bonis testari non licebat: sed si liberi extarent, ad intestati patris hæreditatem admittebantur: si minus, proximiores propinqui. ^c Apud Aethiopes ad

ANNO TATIONES.

^o Nec tantum circa corrigendos plectendosque mores.] Leges enim 12. Tab. circa successiones prouidisse author est Vlpianus in l. 1. is autem ff. de iure patro. Idem Vlpianus in l. lege obuenire. 13. ff. de verbor. signifi. Lege, inquit, obuenire hæreditatem non improprie quæ dixerit, & eam, quæ ex testamento defertur: quia lege 12. Tabul. testamentaria hæreditates confirmantur, & Iustinianus in l. lege 12. Tabul. §. vlt. C. de legit. hæred. & in §. intestatorum autem. Instit. de hæred. quæ ab intest. defert. & in §. necessarij. Instit. de hæred. quali. & differ.

^p Nam masculos æque ac fœminas.] Iustinianus in d. l. lege 12. Tabul. in princ. C. de legit. hæred. Lege, inquit, 12. Tab. bene humano generi prospectum est, quæ vnâ consonantiam tam in maribus quam in fœminis legitimis, & in eorum successione necnon & liberis obseruandam esse exultimauit: nullo discrimine in successione habito, cum natura vtrunque corpus ediderit, vt maneat suis vicibus immortale, & alterum alterius auxilio egeat, & vno semoto, & alterum corrumpatur.

^q Eosque siue testamento valido, siue nullo.] Lege vlt. C. famil. eriscun. vbi sic scribit, Iudicio familiar eriscunda (licet ab intestato ad successione liberi vocentur) seruato Senatufconsulti auxilio, defuncti dispositio custodiatur. & l. hac consultiſſima. §. ex imperfecto. C. de testamentis.

^r Nec solum natos, sed posthumos.] Vlpianus in l. intestato. 3. §. vtiq. & Iulianus in l. Titius. 6. ff. de suis & legit. Diocletianus & Maximianus in l. intestato. C. eod. tit. Iustinianus in §. 1. Instit. de hæred. quæ ab intest. defert.

^s Inuitos & necessarios.] Iustinianus in §. necessarij. Instit. de hæred. quali. & diff. Necessarij verò, inquit, ideo dicuntur, quia omnino siue velint, siue nolint, tam ab intestato, quam ex testamento ex lege 12. Tab. hæredes sunt. quod & ipsum traditur in l. 1. is, qui putat 15. & l. necessariis. 57. ff. de acquirenda vel omitten. hered. l. conditionibus. §. ff. de conditione & demonstrat. vbi Paulus eleganter & ad instituti ser-

monis nostri rationem accommodatè scribit, Necessarios hæredes propter patriam potestatem dicit. Proque hæreditariis portionibus.] Iustinianus in l. maximum vitium 4. de liberis præter. scribit l. 12. Tabul. fœminas æque ac mares ad intestatorum successiones admisisse.

^v Quod olim Ephialtes.] Franciscus Balduinus in 26. duodecim Tabul. legem hunc Epitadem vocat. sic enim scribit, Initio mirari aliquis posset, Decemuiros liberam patribus dedisse potestatem filiorum ex hæredandorum, aliorumque quos vellent hæredum instituendorum, cum quidem Solon legem ferens testamentariam, filiorum causam exceperit, quos bonis paternis iniuria fraudari iniquum esse iudicabat. quamquam & apud Græcos inuentus vnus Epitades sit, qui edixerit in fraudem filiorum, vt cuique liberum esset, cuiusque tandem vellet, patrimonium suum legare ac testamento relinquere: hoc interim agens & captans, vt filium, quem oderat immorem etiam posset ex hæredare. Ac primum quidem populus non intellexit astuti hominis mentem: sed vbi patefactum id est, iniusta lex hæc repudiata fuisse dicitur.

^x Solon verò.] Plutarchus in vita illius.

^y Apud Arabes.] Strabo lib. 16.

^z Et à matribus cognomena ferunt.] Plutarchus de Claris mulieribus, cap. 9. in fi. Lege, ait, apud Xanthios cautum est, vt à matribus, non à patribus filij generis nomen sortiantur. Hoc etiam refert Herodot. lib. 1.

^a Quinetiam apud Cantabros.] Strabo lib. 3. ^b Germanis.] Tacitus de Moribus Germanorū, Sororum filiis, inquit, idem apud auunculum, qui apud patrem honor. & paulò post, Heredes tamen successorēque sui cuique liberi: & nullum testamentum. Si liberi non sunt, proximus gradus in possessione fratres, patru, auunculi.

^c Apud Aethiopes.] Linius 3. Decad. lib. 9. hoc Numidis, non Aethiopibus tribuit, his verbis de Masaniffa loquens. Regnum ad fratrem Regis De-

Reticentia in venditione mulctanda. Iuramentū per pecuniam depositam.

Furti actio

Leges 12. tabularum circa vltimas voluntates.

Ephialtes rogatio.

Solon.

Arabes.

Lycij.

Cantabror.

Germani.

Aethiopi.

Regni hereditas.

regni successione, non regis, sed fratrum filij vocabantur. Proditum tamen memorie est, Metelli filios Romæ à patre hæreditate exclusos, testamentum tamen irritum non fecisse, satius arbitrati, bonorum extorres fieri, quàm qualemcūque patris voluntatem non tueri. Non sic Hortensius orator, & Fulvius Flaccus, nam scelestissimos filios, & parricidij conuictos, quanuis bonis se abdicaturos iurassent, hæredes tamen bonorum reliquere. Attilia verò Variola cum à patre octogenario hæreditate exclusa esset, centumuirali tamen iudicio ad patris bona admissa fuit, pro eo quòd vndecimo post die nouercam ei superduxerat, velut decrepitus pater ætate desiperet. Libertorum quoque hæreditatem, & tutelam filiorum, si intestati decessissent, ad patronum pertinere. Quibusque tutor datus non esset, proximos agnatos, velut fide & constantia singulari, ad tutelam & curam aduocauit. Fuitque apud Thurijs lege cautum, vt bonorum & fortunarum pupilli, agnati proximi curam agerent: ipsius verò educatio, & morum institutio, maternis affinibus daretur. Solonis tamen lege cautum fuit, ne is tutor esset, ad quem post obitum, pupilli bona redundarent, nequa fraus, neu quis dolus compositus pupillo exitio forent: quæ tutela fiduciaria dicta: quippe fiduciam is habere dicitur, cui res aliqua mancipatur & creditur, vt haud multo post illam mancipanti reddat. Eos Lacedæmonij *ἀποδίδως* nuncupant, qui alterius tutelam curamque suscipiunt. Apud Indos lege cauetur, vt patre defuncto, filiis tutores duo, qui illorum curam agerent, peregrini, non ciues dentur. Atque si nemo suus hæres patri existeret decedenti, proximos agnatos hæredes iussit esse, his verbis: Agnatus proximus familiam habeto. Si tamen capite minuti essent, illos ad bona decedentis lex non admittebat. Patronumque ad bona liberti tunc demum peculiumque admisit, si nemo suus hæres foret. Suspectumque tutorem à pupilli tutela amoueri, furiososque & prodigos, qui que patrimonium profusis sumptibus debacchantur, in agnatorum tutela & cura esse voluit: quibus etiam bonorum administratio lege interdicta fuit. Viro quoque ab vxore diuertere, aut res suas sibi habere, nisi causa legitimè cognita, eisdem tabulis veraba-

ANNO TATIONES.

salcem prægrandem nauis (mos ita apud Numidas est) peruenit.

d Metelli filios.] Valerius Maximus lib. 7. ca. 8. de Testamentis, quæ rata manserunt.

e Non sic Hortensius orator, & Ful. Flaccus.] De his duobus idem Valerius lib. 5. cap. 9. de Parentum moderatione aduersus susceptos liberos.

f Attilia verò Variola.] Plinius Iunior Epistol. lib. 6. epist. 33. ad Romanum. quæ inc. tollite cuncta. vbi tamen non Attilia hæc nominatur, sed Accia.

g Solonis tamen lege.] Dioge. Laërtius in vita illius.

h Quæ tutela fiduciaria.] Ad Romanos redit, & de hac Iustinianus in §. 1. Instit. de fiduciaria tutela.

i Quippe fiduciã is habere dicitur.] Boëtius lib. 4. Commentariorum in Topica Ciceronis. De quo omnino vide nostrum tractatum Retractuum tit. 2. in præfat. nu. 37.

k Eos Lacedæmonij *ἀποδίδως*.] Plutarchus in vita Romuli, & vide nostros Commentarios Iuris primigeniorum, quæst. 40. nu. 208. incip. Idque iure veteri.

l Atque si nemo suus hæres.] Vlpianus in illis fragmentis iuris civilis, quæ ipsius nomine circumferuntur, & huius quoque legis meminit Iustinianus in §. 1. Instit. de leg. agnat. success.

m Patronumque ad bona liberti.] Iustinianus in §. 1. Instit. de successione libertorum, vbi sic scribit, Nam ita demum lex 12. Tabu. ad hæreditatem

liberti vocabat patronum, si intestatus mortuus esset libertus, hæredes suo nullo relicto.

n Suspectumque tutorem.] Vlpianus in l. 1. ff. de suspectis tutoribus, Sciendum est, inquit, suspecti crimen è lege 12. Tabu. descendere. & Iustinianus in §. 1. Instit. eod. tit. vbi eadem sunt verba.

o Furiososque & prodigos.] Vlpianus in l. 1. in princip. ff. de Curatoribus furioso, & aliis, extra minores, dandis. Lege, ait, 12. Tabu. prodigo interdicitur bonorum administratione. & Paulus in l. 1. sape. 13. eod. tit. Sæpe ad alium è lege 12. Tab. curatio furiosi aut prodigi pertinet, alij Prætor administrationem dat: scilicet cum ille legitimus inhabilis ad eam rem videatur. Huius legis verba lib. 1. R. rhetor. ad Herennium, referuntur, Si furiosus exisset, agnatorum gentiliumque in eo pecuniæque eius potestas esto.

p Viro quoque ab vxore diuertere.] Lege, consensu. C. de repudijs scribit Iustinianus, matrimonium nõ posse dissolui ab altero coniugum sine legitima causa. Plutarchus in vita Romuli, scribit eum tribus tantum de causis diuortium maritis permisisse: quarum prima est, si vxores veneficium in liberos commisissent: altera, si partum subiecissent: tertia, si probri quid cum alienis viris fecissent. Quod si quis alia de causa vxorem dimisisset, tum statuisse, vt eius bonorum pars vxori adiudicaretur: pars Cereri sacra esset.

q Aut res suos sibi habere.] Hæc verba erant propria

tur: quo diuortio nulla vxoris culpa subsequuto, dos integra repetebatur. Si verò culpa inesset, vsque ad dimidium dotis in singulos liberos sexta à marito retinebatur. Interdum si diuortium fieret, quod melius æquius esset, apud virum manere: quod verò non esset melius æquius, id vxor post diuortium vindicare iubebatur. Quòd si in confessum aut iudicatum lis data foret, triginta dies exoluendo debito præfixi fuere. Verba legis sunt: Acris cõfessi, rebusque iudicatis, triginta dies iusti sunt, post deinde manus iniectio esto. Quod si clientem, aut eum qui in fidem patrociniūque venit, quisquam nequam & improbus fraude aut dolo frustraretur, eum lex haud secus puniuit, ac si capitali iudicio esset affectus, in hæc verba: Patronus si clienti fraudem fecerit, sacer esto. Neque enim leui animaduersione dignum censuit eum, qui fidem labefactasset, qui que frustraretur illum, qui in suam fidem & clientelam venit, seque illi commisit & credidit. Nam clientem qui tutelæ patroni se commisit, chariorem ha-

ANNO TATIONES.

propria diuortij ex l. 2. ff. de diuortijs, vbi verba hæc Caij ex lib. 12. ad edictum prouinciale proferuntur, In repudijs autem & renunciationibus comprobata sunt hæc verba, RES TVAS TIBI HABETO. item hæc, TVAS RES TIBI AGITO. Cicero Philippica 2. Frugi factus est. Mimam illam suam suas res sibi habere iussit. Ex 12. Tabulis causam addidit, exegit. Hinc Alcmena in Plauti Amphitryone act. 3. scena 2. diuertens à marito, ait,

Valcas, tibi habeas res tuas, reddas meas.

Quintil. declamat. 263. Martialis lib. 10. epigram. 41. in Procleiam,

Mense nouo iam veterem Procleiam maritum

Deseris, atque iubes res sibi habere suas.

Apuleius lib. 5. Metamor. Confestim, inquit, toto meo diuertere, tibi que res tuas habeto. Plura diximus in nostris legibus Connubialibus, in glossa 8. num. 2. incip. Hincque prodierunt.

r Quo diuortio nulla vxoris culpa.] Iustinianus in d. l. consensu. §. vir quoque pari. ver. si autem aliter. C. de repudijs. sic scribit, Si autem aliter vxori suæ renunciare voluerit, dotem reddat, & ante nuptias donationem amittat.

s Si verò culpa esset.] Idem in eadem l. §. si verò filio. C. eod.

t Quod si in confessum aut iudicatum.] Gellius lib. 20. cap. 1. vbi hæc verba legis 12. Tabu. sic ponit, Sic enim, opinor, verba sunt legis, Acris confessi, rebusque iure iudicatis, triginta dies iusti sunt. Post deinde manus iniectio esto. in ius ducito in iudicatum facit. Hæc Gellius.

v Quod si clientem.] Hæc lex sumpta videtur ex Commentarijs Seruij in lib. 6. Aeneidos, vbi locum illum exponens,

— Et fraus innexa clienti.

Ex lege, inquit, 12. Tabu. venit, in quibus scriptum est, PATRONVS SI CLIENTI FRAVDEM FECERIT, SACER ESTO. Si enim clientes, facti colentes sunt, patroni, quasi patres: tantumdem est clientem, quantum filium fallere. Et hoc posse fieri ex Horatij dictis intelligimus, qui cum loqueretur (lib. Carm. 2. Ode 18.) de auaris potentibus, ait de vicino cliente,

— Pellitur paternis In sinu ferens deos.

Vrbano tamen hoc displicet, & dicit rarum esse hoc, magisque contrarium, cum magis patronos deci-

piant frequenter clientes. Vult autem intelligi præuaricatores, qui patroni sunt clientum, quos nunc Susceptos vocamus. Hætenus Seruius.

x Nam clientem.] Dionysius Halicarnassensis lib. 2. tum etiam Plutarchus in Romuli vita in hæc ferè verba scribit, Vt cum de plebe quisque ex patritijs aliquem sibi patronum cooptasset, cumque hic illum in fidem suam recepisset, tum alter alteri pro sua quisque facultate opem ferret: patronus quidem auctoritate & potentia: cliens autem obseruantia, & cum opus esset, fortunis. Nam ille se clienti in ciuilibus negotijs iuris interpretem, in iudicijs defensorum, in rebus denique omnibus consiliarium præstabat: hic contra patronum honore & obseruantia prosequeretur, in filiabus etiam elocandis, liberis ab hostibus redimendis, multis pecuniarijs præstandis, ære alieno dissoluendo, pecunia, cum opus erat, iuuabat. Mutua autem hæc inter se iura habebant, vt neque accusandi, neque testimonij dicendi, neque exercendarum inimicitiarum potestas inter illos esset. Itaque Aulus Gellius lib. 20. cap. 1. & lib. 5. c. 13. scribit, Moris obseruationisque populi Rom. fuisse, vt clientem in fidem receptum, patroni chariorem haberent, quàm propinquos: eumque etiam aduersus hos tuerentur: neque peius vllum facinus existimasset, quàm si quis probaretur clientem deseruisse: quin & licuisse patronis testimonium pro cliente aduersus cognatos dicere, aduersus clientem non licuisse. Iam verò quod in hac lege sancitur, vt si patronus ius illud violarit, sacer sit: consentaneum est cum iis, quæ Dionysius eo, quem antea citauimus loco, scribit: Romulum fauissè, vt cuius ius esset illum, tanquam diti sacrum, interficere: moremque Romanis fuisse, vt quos impunè occidi vellet, eorum corpora Deo cuiquam, ac præcipuè alicui ex inferis deuouerent. Quapropter per multas ætates permanserunt (vt addit Dionysius) mutua patronorum ac clientum officia, haud secus quàm cognatæ necessitudines, posteris per manus tradita: & maxima laus erat nobilitati habere clientes quamplurimos, tam hæreditariarum clientelarum, quàm partium virtute propria: ingensque certamè erat vtriusque ne vincerentur mutua gratia & beneuolentia, dum clientes nullum patronis negant ministerium, vicissim patroni nullo corrupti possunt pretio, vt clientes molestari sinerent.

*Perfarum
& Indorū
lex.*

*Mendacij
delectatio,
& contra.*

*Mendacia
iure fecerunt
dū variis
speciebus
variis modis
puniantur.
Nouum an
iū quo arro
gat.*

*Quadam
inciviliter
& incuria
se decreta.
Ex iure
manu con
fertur.*

berī quāmp̄ propinquos affinesque, veteres volvere, id quod Persis⁷ & Indis magni criminis instar erat, quorum lege cauetur, vt qui clientem decepisset, quique ter mendacio abusus fuisset, illi omnem vitam silentium indiceretur, nulloque magistratu aut honore dignus haberetur.^a Artaxerxes quoque mirificè mendacium auersatus fuit, adeo vt mendacis hominis linguam triplici clauo affigi iusserit.^b Fertur Epaminundas tam feuerus veritatis cultor fuisse, vt ne ioco quidem quandoque mentitus sit. E diuerso Ægyptiis nullus mentiendi modus, summaque mentiendi impunitas erat. Eademque^c lex, vt ex duabus pluribusve sententiis decretisve, quoties ancipiti res contentione distrahitur, semper vt antiquo abroget nouum, vtque^d postremum quod populus iussisset, id ratum foret, sancitum voluit, & pleraque notatu & scitu dignaque omnia perpenso iudicio, & librato moderamine, à priscis legum conditoribus comòdè constituta sunt: quorum argumento conuincimus, quā examinato modo prisci, iuris interpretes scita legum promulgarunt. Contrà verò multa incuriosè & subrusticè partim insolenter & inhumanè, non probabili, nec recto iudicio eadem lege decreta videntur & constituta, quæ forsan aut segnitè peruisa, aut negligenter animaduersa fuere: nam de qua re iudicio disceptabatur, in re præsentī & apud prætorem exhibita, ex lege duodecim tabularū correptio manus fiebat,^e quod ex iure manu confertur dicitur, atque de ea nisi coram exhibita, minimè decerni, aut iure agi lege poterat.

ANNO TATIONES.

y Et Indis.] Huius rei rationem reddit Aelianus Variæ historiæ, lib. 4. in princ. his verbis, Sed neque fas est, hominem Indum aut iniuriam inferre, aut pati. Proinde neque syngropham, aut depositum faciunt.

z Quique ter mendacio abusus fuisset.] Diodorus Siculus lib. 3. Bibliothecæ ca. 10. Apud Indos, inquit, qui philosophus falsa prædixerit, nullam, præter quā quod perpetuò silet, pœnam subit. Strabo lib. 15. de iisdem loquens, ait: Publicè Reges in eo conuentu, qui maximus apud eos sit, cum nouo anno incipiente, philosophi omnes cum Rege ad venationem exeunt: & quicquid quisque composuerit, vel obserauerit eo anno de fructibus, de animalibus, de republica, in medium proferunt. Vbi qui ter mendax deprehensus fuerit, ei per totam vitam ex lege silentiū indicitur: qui vera dixerit, immunitis & omni tributo exemptis censetur. Arrianus libro 8. gestorum Alexandri, de Indorum Sophistis ita scribit, Si quis eorum ter in diuinando errauerit, silentij tantum pœna multatur. Deinde scribit mentiri apud eos nefas esse: nec Indorum quenquam in iudicium, quod mentitus esset, vocatum esse: Tantum apud eos verum ac fides valet. Philostratus in vita Apollonij, libro 2. adolescentes apud Indos omni vitio cetero oportere ostendens, ait, Quod si in mendacio deprehensus, aut deceptus ipse vnquam fuerit, hac multatur pœna, vt nullo amplius magistratu, aut dignitate fungi possit, quia communem hominum locieratem mentiēdo fraudauerit. Persæ (de quibus hîc loquitur Alexander) liberos suos, vt tradit Herodotus lib. 1. Clîo, à quinto anno incipientes vsque ad vicesimum, tribus duntaxat institunt, equitare, arcu sagittas excutere, vera loqui. & paulò post, Turpissimum apud eos ducitur mentiri: secundo loco, æs alienum debere, cum ob alias multas causas, tum quòd necessum est cum, qui debet, mendacio quoque obuoxium esse. Xenophon Prædix

Cyri libro 3. scribit mendacium odiosum esse apud Persas.

a Artaxerxes.] Plutarchus in vita illius, Alterius, inquit, quòd ad defectionem duos quoque ex hostibus se additurum pollicitus in mendacio deprehensus esset, linguam tribus clauis configi iussit.

b Fertur Epaminundas.] Probus Aemilius in vita illius, Adeo, inquit, veritatis fuit diligens, vt ne ioco quidem mentiretur.

c Eademque lex, vt ex duabus.] Ad Romanos redit, idque est Titi Liuij 1. Dec. lib. 9.

d Vtque postremum quod populus iussisset.] Liuius 1. Dec. lib. 3. & 8.

e Et pleraque.] Hæc vsque ad versicul. Nam de qua re sunt maxima ex parte Sex. Cecilij Iuriconsulti, & Phauorini apud Gellium lib. 20. ca. 1.

f Quod ex iure manu confertur.] Cicero lib. 1. de Oratore, Multisque præfessum qui aut interdico tecum contenderent, aut te ex iure manu confertum vocarent, quòd in alienas possessiones tam temere irruisses. Budæus in Pandect. Transendum, inquit, ad alia, quorum in primis occurrit, ex iure manu confertum, quod verbum est antiqui iuris. Varro lib. 2. de lingua Latina, Conferere manum dicimus cum hoste, inde ex iure manu confertum vocant. Quid autem sit manu confertum, Gellius lib. 20. cap. 9. docet, cuius verba huc pauca transcripsimus. De vindicatione enim loquens, id est, rei vindicatione, quæ olim in re præsentī ex 12. Tab. iure fiebat, ita inquit, Sed postquam prætores propagatis Italiæ finibus, latis iurisdictionibus, negotiis occupati, proficisci, vindiciarum dicendarum causa, in longinquas res grauabantur, institutum est contra 12. Tab. tacito consensu, vt litigantes non ex iure apud Prætorem manum confererent, sed ex iure manu confertum vocarent, id est, alter alterum ex iure ad conferendam manum in rem, de qua ageretur, vocaret. Atque profecti simul in agrum, de quo

Quodque si homo in iudiciū citatur, & morbo aut senio affectus, ad ingrediendum inualidus foret, iumentum aut plaustrum lex dari iubebat, quo ager ille fortè spiritum exhalans, supremis annis susteretur: videlicet nondum per patronos & asertores aut sponsores agendi forma constituta: cuius verba adscripsi: Si in ius vocat, si morbus, cuiusve vitium extitit, qui in ius vocabit, iumentum dato: si nolet, arceram ne sternito.^a Id quod lege Aelia postea fuit sublata, cautumque vt locuples in iudicio clienti adesset, in hæc verba: Afsiduo vindex afsiduus esto.^b Dixere autem afsiduum, qui pluribus afsibus & fortunis locuples foret.^c Nec minus seuerè quā duriter: quòd si quis consultò aut casu, alterius membrum rupit aut secuit, è pacto talio pœna erat.^d Tum quod simile monstri est, & omnem exuperat secordiam. Si ob æs alienum creditori debitor addictus foret, post distractum patrimonium, re familiari destitutus, postque vincula & catenas, membra eius breuissimo laniatu ad creditorum libidinem diuidi

ANNO TATIONES.

de quo litigabatur, terræ aliquid ex eo, vt vnā glebam in ius in vibem ad Prætorem deferrent, & in ea gleba, tanquam in toto agro, vindicarent. Cicero pro Muræna formulæ verba huiusmodi fuisse ait, Fundus, qui est in agro, qui Sabinus vocatur, meus est. cum ego ex iure meum esse aio. Ibi ego te ex iure manu confertum voco. Hæc erant verba eius, qui vindicabat. A quo verò vindicabatur, eius hæc erant verba, Vnde tu me ex iure manu confertum vocasti, inde ibi ego te reuoco. Cicero in Oratore loco nuper citato metaphoricòs hac locutione vsus est in persona Scruolæ. Hæc Budæus.

g Quodque si homo in iudicium citatur.] Phauorinus Philosophus apud Gellium lib. 20. ca. 1. existimans morbum hîc appellari ægotationem grauem cum febre rapida: & iumentum dici pecus aliquod vnicum tergo vehens, inhumanam esse hanc legem iudicat, vt qui ægotum domi suæ cubantem, iumento impositum in ius rapi & veluti efferrī, noua funeris specie, iuberet. Sed Cæcilius Iuriconsultus, nequaquam ita esse probat. Nam, inquit, morbus in lege ista non febriculosus, neque nimium grauis: sed vitium aliquod imbecillitatis, atque inualentiæ demonstratur, non periculum vitæ ostenditur. Iumentum quoque non id solum significat, quod nunc dicitur: sed vestibulum etiam, quod adiunctis pecoribus traheretur. Veteres enim nostri iumentum à iungendo dixerunt. Arceram autem vocatur plaustrum tectum vndique & munitum, quasi arca quædam magna vestimentis instrata, qua nimis ægri, aut senes portari cubantes solebant. His explicatis sic Phauorino respondet: Quænam tibi igitur acerbitas esse visa est, quòd in ius vocato pauperrimo homini, vel inopi, qui aut pedibus fortè ægris esset, aut quo alio casu ingredi non quiret, plaustrum esse dandum censuerunt: neque inferni tamen delicatè arceram iusserunt: quoniam satis esset inualido huiusmodi vestibulum. Atque id fecerunt, ne causatio ista ægri corporis perpetuam vacationem daret fidem decretantibus, iurisque actiones declinatis. Hæc Cæcilius. Legis autem verba apud eundem Gellium hæc sunt, Si in ius vocat, si morbus, aut vitium esset, qui in ius vocabit, iumentum: si nolet, arceram ne sternito.

h Id quod lege Aelia.] Cicero in Topicis non

adeo longè à princ. Cùm, inquit, lex Aelia Sentia, afsiduo vindicem afsiduum esse iubeat, locupletem iubet locupleti. Locuples enim afsiduus, vt ait Aelius, appellatus est ab ære dando. Hoc caput ita scriptum esse testatur Gellius lib. 16. cap. 10. Afsiduo vindex afsiduus esto, Proletario cui quitis volet vindex est. Huc pertinere videtur, quod Caius lib. 2. ad 12. Tab. protulit in 1. quos nos hostes. §. Locuples. 234. ff. de verborum significatione. Locuples est, qui satis idoneè habet pro magnitudine rei, quam actor restituendam esse petit.

i Dixere autem afsiduum.] Cicero & Gellius vbi suprâ. Afsiduus in 12. Tab. & pro locuplete, & facillè munus faciente: dictus ab afsibus, id est, ære dando, cum id tempora Reipublicæ postularent. Aut à muneris pro familiari copia faciendi afsiduitate. Quintilianus lib. 5. ca. 10. Festus Pompeius lib. 1. Alij afsiduum, inquit, locupletem, quasi multorum afsium dictum putauerunt. Alij eum, qui sumptu proprio militabat, ab ære dando vocatum existimauerunt.

k Nec minus seuerè.] Phauorinus Philosophus, apud Gellium d. lib. 20. cap. 1. hanc legem reprehendebat, quòd in ea scriptum esset, *Quin & si membrum alter imprudens rupit.* Cæcilius respondet, Decemuiros iniuriis atrocioribus talionem apposuisse, dum eo motu coercere homines voluit, & minueret extingueretque violentiā pulsandi atque lædendi. Neque eius, qui membrum alteri rupisset, & pacisci tamen de redimenda talione nollet, tantam esse habendam rationem, vt an prudens imprudentie rupisset, spectandum putarent. Deinde subicit, Et quæ, obsecro te, ista acerbitas est, si idem fiat in te, quod tute in alio feceris? Præsertim cùm habeas facultatem paciscendi, & non necesse sit pati talionem: nisi eam tu elegeris? Quod edictū Prætorum de æstimandis iniuriis probabilis esse his potest? Nolo hoc ignores, hanc quoque ipsam talionem ad æstimationem iudicis redigi necessariò solitam. Nam si reus, qui depacisci noluerat, iudici talionem imperanti non parebat, æstimata lite, iudex hominem pecuniæ damnabat: atque ita si reo & pactio grauis, & acerba talio visa fuerat, seueritas legis ad pecuniæ multam redibat. Hæc Cæcilius vbi suprâ. l Tum quod simile monstri.] Hæc vsque ad versic. Hanc verò sunt Gellij eod. lib. 20. ca. 1.

m Hanc

Afsiduum.

*Lex crude
lis in debi-
tores.*

iubebat, iniquissimo decreto sæuæ atrocitatis immanitatisque. Verba legis sunt: In ius ducito, ni iudicatum faxit, aut se vi & iure vendicat, statim ducito, vincito, aut neruo & compedibus quindecim pondo, nec minore: si volet, maiore vincito: si volet, suo viuito: ni suo viuit, qui eum vinctum habet, libras farris indies: si volet, plus dato. Tertiis nundinis parteis secanto, si plus minusve secuerint; sine fraude esto, & infra. ^m Hanc verò legem Athenis Solon antea abrogarat: nam corpus pro re addici, aut super eo scenerari, sanctionibus vetuit, quæ lex Seifachtheia dicta, quasi oneris leuamen, qua antea cauit, vt præter bona debitoris, in tergum & corpus nulla vexatio esset, sicut post 30. tyrannos, parta libertate, Athenienses Amnestiã, hoc est, malorum obliuionem, legem edidit, qua veterum admissorum impunitas dabatur. ^o Idem ab Aegyptiis cautum affirmant, vt ultra res & bona debitoris, nulla in corpus animaduersio foret: nam pecuniæ creditæ bona, non corpus dixere obnoxium, ^p quibus in vsu erat, vt defunctorum corpora vnguentis delibuta, ac si viui essent, creditori oppignorarent, & super his scenerarentur, magno dedecore illorum qui constituta die non reluissent. ^q Post aliquot verò tempora ab Atheniensibus cautum fuit, vt si litem pater non persoluisset, filius exoluere, & vinclis publicis interim detineri cogeretur, sicut de Cimone & aliis traditur. Apud Bœotios qui as alienum non dissoluit, in foro sedere cogitur: & circumstante plebe, in os & ora corbem accipere: qua nulla fuit ignomina maior. Indis verò qui creditum moratur, à creditore reus agitur: mox præfixa die, si non soluit, manu trunca, & oculo effosso, morte afficitur. Apud Pisidas quoque de abrato deposito maximum erat iudicium, vt abiurans facinus morte lueret. Nec minus seuerè, quod falsum testimonium dixisse conuinctum, de saxo lex deiici iubebat: ^s quod ab Aegyptiis ductum facile crediderim, quibus omne periurium, & veri ludificatio, diis abiuratis, mor-

ANNO TATIONES.

m Hanc verò legem Athenis Solon abrogauit.] Diodorus Siculus lib. 2. cap. 3. Plutarchus & Laëtius, vterque in vita ipsius Solonis. Idem Plutarchus in Politicis ad Traianum, & in libro de Fortuna & virtute Alexandri, & dictum est supra lib. 1. cap. 8. n Athenienses Amnestiam.] Cicero Philippica 1. in princ. sic scribit, Nec verò vltquam discedebam, nec à republica deiiciebam oculos, ex eo die quo in ædem Telluris conuocati sumus, in quo templo, quantum in me fuit, recti fundamenta pacis, Atheniensiumque renouaui vetus exemplum: Græcum etiam verbum (ἀμνηστία) vsurpauit, quod tum in sedandis discordiis vsurpauerat ciuitas illa, atque omnem memoriam discordiarum obliuione sempiterna delendam censui. Historia apud luculentos scriptores sic perscripta est, Thrasylbulus ciuitatem Athenarum oppressam à triginta tyrannis, cum in libertatem vindicasset, atque Atticos palabundos in patriam reduxisset, non minori prudentia ac moderatione vsus, quam fortitudine, ad cuncta pacificanda, pacemque reconciliandam, legem tulit saluberrimam, Ne quis antea factarum rerum accusaretur: Ne qua præteritarum iniuriarum mentio fieret: Ne quis mulctaretur. Et hanc Athenienses ἀμνηστία vocauerunt, hoc est, legem obliuionis: qua concussus & labens Atticæ reipublicæ status in pristinum habitum est renouatus. Multi authores huius legis meminere. Valerius Maximus lib. 4. titu. 1. de Moderatione. Plutarchus in Politicis ad Traianum. Flauius Vopiscus in vita Aureliani, Paulus Orosius lib. 2. cap. 15. paulò ante si. Paulus Aemilius

in Thrasylbulo. Iustinus lib. 5. Extat quoque Emblemata Clarissimi viri D. Andricæ Alciati, cuius titulus est, Optimus ciuis,

Dum iustis patriam Thrasylbulus vindicat armis,

Dumq; similitates ponere quenque iubet.

Concors ordo omnis, magni instar muneris, illi

Palladiæ seruum frondis habere dedit.

Cinge comam Thrasylbule, geras hunc solus honorem:

In magna nemo est amulus vrbe tibi.

o Idem ab Aegyptiis.] Diodorus Siculus lib. 2. cap. 3. p Quibus in vsu erat.] Idem Diodorus d. lib. 2. cap. 5. circa medium, Mos est, inquit, apud eos, defunctorum parentum corpora dare in pignus creditori. Summa illos, qui non redimunt, sequitur infamia & sepultura carent.

q Post aliquot verò tempus ab Atheniensibus.] Paulus Aemilius in vita Cimonis. Valerius Maximus lib. 5. cap. 4. vbi de Cimonis pietate erga patrem loquitur.

r Nec minus seuerè.] Redit ad legem 12. Tab. Idque est ex Gellio lib. 11. cap. 18. & lib. 20. ca. 1. paulò ante si. Hoc autem genus supplicij sublatum fuisse, neminemque sic damnari posse, vt de saxo præcipitur, scribit Medetinus Iuriconsultus in l. si diutino. 25. ff. de pœnis. De huiusmodi autem pœna alibi diximus.

s Quod ab Aegyptiis.] Diodorus Siculus lib. 2. cap. 3. cuius hæc verba sunt, Periuri capite multabantur, tanquam qui duplici tenerentur scelere, vt qui & pietatem in deos violarent, & fidem inter homines tollerent, maximum vinculum societatis humanæ.

t Mox

re luebatur, quòd deos vnà atque homines offendisset. ^t Mox subsequitis legibus, minor pœna periurio data est, quarum verba sunt: Periurij pœna diuina, exitiũ: humana, dedecus violati iurifurandi esto. ^v Apud Indos verò de periurio conuictus, manuum pedumque digitis & extremis membris decurtabatur. ^x Iudicem quoque aut arbitrum iure datum, conuictum ob rem iudicandam pecuniam accipere, aut qui turpe iudiciũ nundinatur, non minore seueritate capite puniuit, cuius rei causa post aliquot secula ^y M. Cincius legẽ tulit ad populum, qua causidici munera ob patrocina largiri vetuit, sapiusque lege repetita ^z postea Claudius iussit, vt sine patrono quisque vitæ rationem redderet. ^a Contrà verò in eum qui insigni contumelia quempiam affecisset, tam leuem mulctam dixit, vt illi qui summa turpitudine scedatus erat, vltra viginti quinque aris mulctam conuicians non deberet, vt tantulo impendio summa iniuria luere tur. Verba legis sunt: ^b Si quis alteri iniuriam faxit, viginti quinque aris pœna sunt: Siquis tamen occentauisset, aut carmen condidisset, quod infamiam faceret, flagitiumque alteri, capitale sit. ^c Solon verò seueriori disciplina coercuit iniurias: nam pro conuicio popularem voluit actionem dari, ita vt cuius agendi facultas foret. Cumque masculorum progeniem ad parentum bona sine discrimine lex vocaret: illos qui per fœminini sexus necessitudinem pariter sunt coniuncti, ita osos habuit, vt nec inter matrem & filiam ius succedendi daret. ^d Et quum propter membrum ruptum fractumve talionem constituerit, his verbis: Si quis membrum rupit, in eum talio esto: illi qui alteri os fregit, quum ea corporis pars sanctior in homine sit, ob id admissum nimium tenuiter pœnam dixit, cum propter oris dignitatem seueriori pœna vindicandum foret. ^e Decedentium quoque voluntates ita lex fouit, vt omne patrimonium, & quic-

ANNO TATIONES.

t Mox subsequitis legibus.] Cicero libro 2. de Legibus, vbi ponit hæc ipsa huius legis verba.

v Apud Indos.] Strabo de his loquens lib. 15. Qui falsus, inquit, testis deprehenditur, extremis decurtatur. Apud Scythas periurij pœna capitis amputatio est.

x Iudicem quoque.] Ad Romanos redit, ex quorũ legibus Decemviralibus hæc erat, vt scribit Gellius lib. 20. cap. 1. Vetusissimum iudicis, qui pecunia corrumpi se passus est, seuerissimè puniti extat exemplum in Cambysis Perfarum Regis historia apud Herodotum lib. 5. Terpsicore. Is Sisamem vnũ ex Regiis iudicibus, quòd iniuste ob pecuniam iudicasset, occidi iussit, interemptoque detractum corium in lora concidit, quibus tribunal, in quo ille sedens iudicauerat, intendit: ibidemque eius filium Otanem sedere iudicem præcepit, atque in memoria habere in quo tribunali iudicaret. Darius etiam ille primus Sandocem, qui iniquam sententiam ob pecuniam tulerat, cruce affixit, vt tradit idem Herodotus lib. 7. Polymnia.

y Marcus Cincius leges tulit.] Corn. Tacitus lib. 11. Consurunt, inquit, Patres, legemque Titiam flagitant, qua cauetur antiquitus, ne quis ob causam orandam pecuniam, donumque accipiat. Idem lib. 13. hanc Cinciam vocat, Eius opprimendi gratia repetitum credebatur S. C. pœnaque legis aduersus eos, qui pretio causas orauissent. Priore tamen loco Taciti nonnulli sunt, qui existiment non Titiam, sed Cinciam legendum esse, quod probabilius est. Legitur in Decretis canonicis 11. quæst. 3. quòd non licet iudici vèdere iustum iudicium, & si liceat aduocato vendere iustum patrociniũ, & Iuriconsulto relictum consilium. Nero, vt scribit Suetonius cap. 17.

voluit, vt iusta merces, à litigatoribus daretur patronis pro patrociniis, sed nullam omnino dari voluit iudici pro iudicio. Quod legi Titicæ contrarium est.

z Postea Claudius.] Suetonius in Claudio, c. 16. Nec quenquam nisi sua voce, vt cunq; quis posset, ac sine patrono rationem vitæ passus est reddere.

a Contrà verò in eum.] Hæc vsque ad versicula. Si quis tamen. Sunt Gellij lib. 20. c. 1.

b Si quis tamen occentauisset.] Festus Pompeius lib. 13. Occentassent, inquit, antiqui dicebant, quòd nunc conuicium fecerint, dicimus: quòd id clarè & cum quodam canore fit, vt procul exandiri possit, quòd turpe habetur, quia non sine causa fieri putatur. Et hoc quidem verbo vitur Plautus act. 1. scena 2.

- *Phe. Quid si adeam foreis,*

Atque occentem?

Et in Persa act. 4. scena 4.

Hac enim illi motus occentabunt osium, exurēt foreis.

Sed non video quòd illic id verbum eum significatum habeat, quem illi Festus tribuit, nec quoque occentem locus vnde Alexander id accepit, quòd hic dicit.

c Solon verò.] Plutarchus in eius vita.

d Et cum propter membrum ruptum.] Gellius lib. 20. c. 1. & in §. pœna autem. Iustit. de iniuriis.

e Decedentium quoque voluntates.] Vlpianus in Epitome Institutionum tit. 11. qui de Tutelis est, §. testamento. huius legis verba sic ponit, Vti legassit super pecunia tutelaue suæ rei, ita ius esto: qui tutores datus appellatur. Sunt & aliæ multæ leges 12. Tab. ab aliis autoribus memoratæ, vt videre licet ex l. de eo. 64. ff. de donationibus inter virum & vxorem.

a Septi

Seifachtheia.
Amnestias
lex.
Aegyptij.

Defunctorum
corpore
oppignora
rata.
Athenienses.

Bœotij.
Indi.
Depositum
abiurati.
Falsi testi-
monij con-
uictus.
Periurij co-
uicti.

Iudicis cor-
rupti pœ-
na.

Cincij lex.
Causidicis
munera nõ
danda.
Contra eos
qui con-
tumelia ali-
quem affe-
cissent.
Carmen in
fame edi-
dissit.
Solon.

Inter ma-
trem & fi-
liam ius
succedendi
negatum.
Talso.

De volun-
tate decedentium.

quid in bonis esset, testatori legare permiserit, nihil apud heredem qui onus aditionis habet, ex defuncti substantia remanente. Verba legis sunt: Vti legasset suae rei quisque, ita ius esto. Et pleraque hoc genus quae acerbissima, dura nimis & agrestia visa sunt. Quod autem lex, si cliens morbo fontico impeditur quo minus sisti valeat, iubet diem iudicij esse diffusum, ex bono & aequo factum crediderim. Siquidem sequuti iurisconsulti legem 12. tabularum interpretati, morbo impedito, iudiciorum tempora dilabi voluerunt. Sed cum omnis illa decemviralis severitas, ac tristis & inhumana ratio tam lege Ebutia quam aliis edictis, penitus inducta fuerint, postea sequuti iuris interpretes, miti & tractabili ratione easdem leges indefesso studio interpretati, abrogatis his quae duriora, quae verò aequiora videbantur sequuti, propositas controuersias vberius explicarunt: itaque effecerunt, ut graui perpena iudicio, aequissima nobis iura sanctissimaque hodie tradantur.

Sacrum septimontium in quibus locis urbis fieret, quibus septem colles urbis sint, quae in illis praecipue dignationis loca forent.

Cap. XI.

Septimontium festum agere Romanos, quod septimus urbis collis additus foret, apud autores legimus: quo tempore in septem locis sacrum fieri Varro significat, Palatio, Suburra, Velia, Fagutali, Caelio, Oppio & Cespio: quo die per urbem vehiculis ferri criminofum erat, qui Paganalia dictus, quod non populi, sed montanorum & agrestium dies festus erat. Quod enim in Palatio sacrum fiebat, Palatiar, sicut in Viminali, Fagutal dictum est, Sicut inter urbis colles Capitolinum fuisse praecipuum nemo dubitat, qui Saturnius ab Arcadibus, qui ea loca incolebant, primo nuncupatus, portamque illic excitati castelli Saturniam habuit, phanumque Saturni in Capitolij faucibus, quod ararium populi Romani fuit: qui etiam Tarpeius à Vestali oppressa, armis, postea Capitolinus ex hominis capite inuento dum templi fundamenta effodiunt, denominatus est: in quo praeter Iouis

Septimontium a festum agere Romanos, quod septimus urbis collis additus foret, apud autores legimus: quo tempore in septem locis sacrum fieri Varro significat, Palatio, Suburra, Velia, Fagutali, Caelio, Oppio & Cespio: quo die per urbem vehiculis ferri criminofum erat, qui Paganalia dictus, quod non populi, sed montanorum & agrestium dies festus erat. Quod enim in Palatio sacrum fiebat, Palatiar, sicut in Viminali, Fagutal dictum est, Sicut inter urbis colles Capitolinum fuisse praecipuum nemo dubitat, qui Saturnius ab Arcadibus, qui ea loca incolebant, primo nuncupatus, portamque illic excitati castelli Saturniam habuit, phanumque Saturni in Capitolij faucibus, quod ararium populi Romani fuit: qui etiam Tarpeius à Vestali oppressa, armis, postea Capitolinus ex hominis capite inuento dum templi fundamenta effodiunt, denominatus est: in quo praeter Iouis

ANNOTATIONES IN CAP. XI.

S Septimontium.] Id initium vsque ad versic. Sicut inter est propè totum Festi Pompeij lib. 17. in duobus locis. Sueton. in Domitiano, cap. 4. Septimontiali, inquit, factorum die Senatui, equitique panariis, plebeis sportellis cum obsonio distribuitur.

b Varro.] Scilicet lib. 2. aut, ut alij computant, 5. de lingua Latina.

c Quo die per urbem vehiculis.] Plutarchus problemat. cap. 69. vbi eius rei rationem reddit.

d Qui Paganalia dictus.] Id, ni fallor, sumptum est ex Varrone d. lib. 5. lingua Latina, qui tamen id aliter dicit. Huius verba sunt, Dies Septimontium nominatus ab his septem montibus, in quibus sita urbs est. Feriæ non populi, sed montanorum modo, ut Paganalibus, qui sunt alicuius pagi. Montanorum igitur dicit, scilicet eorum, qui in illis septem montibus habitabant. De Paganalibus autem est illud Quidij lib. 1. Fastorum,

Pagis agat festum pagum lustrare coloni.

Et date paganis annua liba focis.

Festum igitur Septimontium erat montanorum: Paganalia paganorum, siue rusticorum, siue agrestium, quae hic confundit Alexander.

e Palatiar.] Festus Pompeius d. lib. 17. vbi de Se-

ptimontio priore loco loquitur. At idem eo ipso libro paulò ante fit. Sacrificium, inquit, quod fiebat Romae in monte Palatino, Palatiar dicebatur. Ex quibus intelligis id dici & Palatiar & Palatuar, nisi in altero locorum mendum sit.

f Sicut in Viminali Fagutal.] Varro lib. 1. aut aliorum comput. 4. lingua Latina. At Festus Pompeius lib. 6. Fagutal, inquit, facellum Iouis, in quo fuit fagus arbor, quae Ioui sacra habebatur. De Ioue autem Fagutali Plinius lib. 16. cap. 10. post princ. Et de lacu Fagutali Solinus c. 2. & Iugij Fagutalis P. Victor in 5. regione.

g Sicut inter urbis colles Capitolinum &c.] Hæc vsque ad versiculum, in quo. sunt Varronis de lingua Latina, dicto libro 4. & Solini cap. 2. Sed de eo quod dicit arario populi Romani, quod fuit in phano Saturni, vide ea, quae scripsimus in nostris Retractibus. Et quod item dicit de capite hominis inuento, est etiam Titi Liuij 1. Decadis libro 5. ad finem in Oratione Camilli. Hic Capitolium est, vbi quondam capite humano inuento responsum est, eo loco caput rerum summamque imperij fore. & Cornelij Nepotis in eo libro, qui de Viris illustribus inscribitur cap. 8.

h Iunonis

optimi max. templum, Iunonis Reginae & Mineruae ades fuere. Tria enim sacella paruo distincta spatio viscebantur, medium Iouis tonantis, ad dextram Mineruae, ad sinistram Iunonis. Quod quidem Iouis templum semper Sabinis patuisse traditum est ex fœdere quod inter Romulum & Tatium ictum fuit. Iuxta quod sacri anseres, qui peruigiles excubitores erant, affluenti cibo pascebantur. In eoque fœdera cum Carthaginensibus ista & innouata, & cum Attalo Pergami rege, aeneis tabulis, pactio- nesque & priuilegia, senatusconsulta, plebiscita, & immunitates, vsque ab exordio urbis cum exteris gentibus inita seruabantur: quae non modò in tabulis, sed in clypeis quoque quandoque scripta fuere. Siquidem fœdus Gabiorum cum Romanis, in corio bouis rotundo instar clypei descriptum viscebatur. Fidei quoque & Termini templa iuxta erant: Martis verò & Iunonis Monetæ in arce, cuius solum, domus M. Manlij Capitolini perniciosi ciuis fuisse traditur: qui nouarum rerum cupiens, regnum appetere aggressus est, in quem fuit iusta animaduersione vindicatum. Quae quidem arx Capitolio adhæsit, excubiis valloque circumdata, in qua situm erat Iouis simulacrum ab ortu urbis è cupresso. Mentis quoque & Veneris Ericynæ, atque

Templa in Capitolino & iuxta. Anseres in Capitolio iuxta Iouis tonantis templum. Quae in Capitolio seruabantur.

Alia templa iuxta Capitolium.

Iouis simulacrum.

ANNOTATIONES.

h Iunonis Reginae.] Nam & templum huius Iunonis Reginae fuisse in Capitolio, videre est apud Cicero. in Oratio. ad Equites Romanos, antequam iret in exilium. Sed fuit & eiusdem Iunonis Reginae aliud templum in Auentino, & P. Victorem in 13. regione urbis, ut diximus supra cap. 4. huius libri sexti, & vide ibi, Tria enim.

i Et Mineruae.] Vide d. c. 4. & in seq. **k** Tria enim sacella.] Liuius 1. Decad. lib. 6. facit Manlium Capitolinum à viatore arreptum, hæc pronunciantem, Iupiter optime maxime, Iunoque Regina, ac Minerua, ceterique dij deaque, qui Capitolium arcemque incolitis, sicine vestrum militem ac praesidem finitis vexari ab inimicis?

l Iuxta quod sacri anseres.] Plutarchus in vita Camilli. & vide eundem problema. 98. & Plinium lib. 10. cap. 22. in principio. Cicero in Oratione pro Roscio, Anseribus, inquit, cibaria publicè locantur & canes aluntur in Capitolio. Bart. Marlianus Topographia urbis Romae, lib. 2. cap. 4. Vide supra hoc eod. lib. cap. 4.

m In eoque fœdera cum Carthaginensibus icta.] Polybius lib. 3. scribit fœdera, quae inter Romanos & Carthaginenses icta fuerunt per scripta in tabulis, quae conspiciantur in templo Iouis Capitolini, vbi ab Aedilibus diligentissimè custodiebantur. Et cum ceteris, ut patet ex sequen. & ex Liuiio 1. Decad. lib. 2. vbi de fœdere Roman. cum Latinis populis 3. Decad. lib. 6. de fœdere Rom. & Aetolorum. & 4. Decad. lib. 6. de fœdere Rom. & Antiochi. Appianus in libro, qui Syrus inscribitur, & vide supra lib. 5. c. 3.

n Et cum Attalo Pergami Rege.] Liuius Dec. 4. lib. 7.

o Pactioesque & priuilegia.] Titus Liuius 1. Dec. lib. 2. scribit fœdus cum Latinis ab Sp. Calsio vno, quia collega abfuerat, ictum, columna aenea insculptum fuisse, ut monumento esset. & iam alibi dictum est.

p Senatusconsulta.] Suetonius in Vespasiano, cap. 8. de restitutione Capitolij loquens, Instrumentum, inquit, imperij pulcherrimum ac vetustissi-

mum confecit: quo continebantur penè ab exordio urbis Senatusconsulta, plebiscita de societate & fœdere, ac priuilegio cuiusque concessis.

q Sed in clypeis quoque.] Hæc vsque ad versic. Fidei. sunt Festi Pompeij lib. 3. cuius hæc verba sunt, Clypeum antiqui ob rotunditatem etiam corium bouis appellauerunt, in quo fœdus Gabiorum cum Romanis fuerat descriptum.

r Fidei quoque.] Nam & Fidei templum fuisse in Capitolio, testes sunt Cicero lib. 3. de Officiis, & Plinius lib. 35. cap. 10. inter picturas Aristidis Thebani, Spectata est, inquit, & in aede Fidei in Capitolio imago senis cum lyra puerum docentis. & diximus lib. 2. c. 22.

f Et Termini.] Liuius 1. dec. lib. 5. ad fin.

t Et Iunonis Monetæ.] Liuius 1. decad. lib. 7. Solinus cap. 2. Vide supra cap. 4.

v Cuius solum, domus M. Manlij Capit.] Liuius 1. dec. lib. 6. de ipsius damnatione loquens, Adiectæ inortuo noxae sunt: publica vna, quod cum domus eius fuisset, vbi aedes atque officina Monetæ est, latum ad populum est, ne quis Patricius in arce, aut Capitolio habitaret. Plutarch. in Camillo. Ouidius lib. 6. Fastorum,

Arce quoque ex summa Iunoni templa Monetæ

Ex voto memorant facta Camille tuo.

Antè domus Manli fuerat, qui Gallica quondam

A Capitolino reppulit arma Ioue.

x Mentis quoque.] Liuius 3. dec. lib. 3. T. Octacilius Crassus politeaquam aedem Mentis in Capitolio dedicauit: in Siciliam cum imperio qui classi praesert, missus. Sed vide supra lib. 2. cap. 4.

y Et Veneris Ericynæ.] Liuius vbi supra, cuius hæc verba sunt, Interea Duumviri creati sunt, Q. Fabius Maximus, & T. Octacilius Crassus, aedibus dedicandis, Menti Octacilius, Fabius Veneri Ericynæ. Vtraque in Capitolio est, canali vno discreta. Et vide supra dicto lib. 2. cap. 4.

z Atque Opis.] Liuius 4. dec. lib. 9. Addita, inquit, & vnum diem supplicatio est ex decreto Pontificum, quod aedes Opis in Capitolio de caelo taeta erat.

Omnia deorum simulachra in Capitolio Curia Calabra.

Casa Romuli. Areopagus. Capitolium exustum à Sylla restitutum.

Opis & Iuuentutis ædiculæ inibi fuere: atque omnia deorum simulachra in Capitolio fuisse produntur, inter quæ ara Iouis Pistoris, & Veneris Caluæ, quam sub tecto nominare religio non sinebat, ibique atrium publicum, & Curiam Calabram, quæ casæ Romuli proxima fuit, vbi minor pontifex festos enunciabat dies. Aedemque tonantis Iouis ab Augusto, nouamque aliam custodi Ioui conditam à Domitiano, autores memorant. Quæ curia & Romuli casæ in memoriam vetustatis è culmo fuit & stramentis, quo mos veterum & humilis ille cultus notaretur: sicut Areopagus Athenis ad antiquitatis exemplar luto & palea tegebatur. Hunc montem auspiciò conditum post incensam à Gallis urbem, quasi propugnaculum imperij, saxo quadrato cinctum fuisse memorant, quem Horatius Puluillus vnà cum templo dedicauit. Interiecto deinde quadringentorum & quindecim annorù spatio, incendio absumptum

ANNO TATIONES.

a Et Iuuentutis.] Liuius 1. decad. lib. 5. ad fin. & Plinius libro 35. cap. 10. Pinxit hic, inquit, raptum Proserpine: quæ tabula fuit in Capitolio in Mineruæ delubro supra ædiculam Iuuentutis. Fuit autem & alia ædes Iuuentutis in Circo maximo, quam vouit M. Liuius Consul, quo die Afrubalem exercitumque eius cæcidit, & sexdecim post annis C. Licinius Lucullus Duumuir dedicauit apud Liuium 4. dec. lib. 6.

b Atque omnia deorum simulachra.] Seruius in lib. 2. Aeneidos in eum locum,

Panthus Otrides arcis Phœbiq; sacerdos. sic ait, Aut subrogatum intelligimus: aut, quod melius est, morem Romanum tetigit. In Capitolio enim deorum omnium simulachra colebantur. Nam Manlius Capitolinus apud Liuium 1. dec. lib. 6. ad ea, quæ supra ibi, Tria enim sacella. ex eo adduximus: post scilicet Iouem, Iunonem reginam, ac Mineruam ab eo inuocatos, subdit, Cæteri que dij deæque qui Capitolium arcemque tenent. Et P. Victor in 8. regione vrbis tradit in Capitolio omnium deorum simulachra celebrari, ex quo hunc locum deprompsit Alexander.

c Inter quæ ara Iouis Pistoris.] Ouidius libro 6. Fastorum,

Nomine quàm pretio celebrator arce Tonantis,

Discant Pistoris quid velit ara Iouis.

Cincta premebantur trucibus Capitolia Gallis,

Fecerat obsidio iam diuturna famem.

& cætera quæ sequuntur. Hanc historiam post Ouidium sic describit Lactantius Firmianus lib. 1. c. 20. Eodem tempore Ioui quoque Pistori ara apposta est, quod eos in quiete monuisset, vt ex omniframento, quod haberent, panem facerent, & in hostium castra iactarent: eoque facto soluta est obsidio, desperantibus Gallis inopia subici posse Romanos.

d Et Veneris Caluæ.] Lactantius dicto libro 1. cap. 20. Iulius Capitolinus in Maximinis ad finem scribit, quod tanta fide Aquileienses contra Maximinum pro Senatu fuerunt vt funes de capillis mulierum facerent, cum deessent nerui ad sagittas emittendas: quod aliquando Romæ dicitur factum. Vnde in honorem matronarum templum Veneri Caluæ Senatus decreuit. Veneris Caluæ meminit & D. Augustinus epist. 44. ad Maximū Grammaticum. Bar. Marlianus Topographiæ vrbis Romæ lib. 2. cap. 6. Veneri Caluæ, inquit, fanum in Capitolio

Romani constituere in honorem matronarum: quia capta vrbe à Gallis, deficiētibus funibus, ex illarum capillis eas fecerunt.

e Quam sub tecto nominare.] Idem L. Gyrardus Syntag. 13. nullo etiam authore laudato.

f Ibi que atrium publicum.] Liuius 3. dec. lib. 4. Tacta de cælo atrium publicum in Capitolio, ædem in campo Vulcani, &c.

† Et Curiam Calabram.] Hæc vsque ad versic. Aedemque sunt Macrobij lib. 1. Saturnal. cap. 15. cuius hæc verba sunt, Itaque sacrificio à Rege & minore Pontifice celebrato, idem Pontifex, calata, id est, vocata in Capitolium plebe, iuxta Curiam Calabram, quæ casæ Romuli proxima est, quot numero dies à Calendis ad Nonas superessent, pronuntiabat: & quintanas quidem quinque dicto verbo καλῶ, septimanas reperito septies prædicabat.

g Aedemque Tonantis Iouis.] Plinius lib. 34. cap. 8. & lib. 36. cap. 6. Suetonius in Augusto cap. 29. P. Victor in regione 8. vrbis Romæ.

h Nouamque aliam Custodi Ioui.] Suetonius in vita Domitiani cap. 5. Tacitus lib. 19. in Capitolij conflagratione, Domitianus prima irruptione apud ædituum occultatus, solertia liberti lineo amictu turbæ sacrificarum immixtus, ignoratus apud Cornelium primum paternum clientem iuxta Vela brum delituit. Ac potiente rerum patre, disiecto æditui contubernio, modicum sacellum Ioui Conseruatori aramque posuit, casulque suos in marmore expresit. Mox imperium adeptus, Ioui Custodi templum ingens, seque in sinu dei sacrauit.

i Quæ Curia & Romuli casæ.] Virgilius libro Aeneid. 8.

Romuleusq; recens horrebat regia culmo.

Vbi Seruius, Curiam, inquit, Calabram dicit, quam Romulus texerat culmis, ad quam calabatur, id est, vocabatur Senatus & populus à rege sacrificulo: vt quoniam adhuc fasti non essent, ludorum & sacrificiorum prænoscerent dies.

k Hunc montem.] Sabellicus Enneadis 4. lib. 1. l Quem Horatius Puluillus.] Liuius 1. dec. lib. 2. non adeò longè à principio Plutarchus in Publicola.

m Interiecto deinde.] Corne. Tacitus lib. 19. Arferat, inquit, & ante Capitolium ciuili bello, sed fraude priuata. Appianus Bellorum ciuilium lib. 1. Plutarchus in eodem Publicola de Capitolij consecratio

Sylla restituit. Mox magnificis operibus & imaginibus magni sumptus exornatus mons fuit, præcipuè Iouis & Apollinis statua cubitorum triginta à Lucullo ex Apollonia Ponti vrbe translata, quem deinde restitutum Quintus Catulus dedicauit, quod vnum suæ felicitati defuisse Sylla testatus fuit. Sed quum rursus in Vitellij seditione, dissidentibus prætorianis à plebe, ciuili rabie esset euersus, Vespasianus illum denuo restituere aggressus, non perfecit, morte præuentus, demum Domitianus in imperio restitutum consecrauit. Sed præter hoc fuit aliud Capitolium Capuæ, arx munitissima: aliud Beneuenti: sicut apud Carthagenenses Byrsa opus inuictum latè prospiciens, Aesculapio (vt ferunt) dicatum, quod erat Carthagini instar Capitolij. Et apud Argos arces duæ, ex quibus Larissa egregiè munita. Et Corinthi Acrocorin-

Capitolium in Vitellij seditione euersus, Capitolia item in aliis locis. Byrsa. Larissa. Acrocorinthum.

ANNO TATIONES.

cracione loquens, sic scribit. Primum à Tarquinio exædificatum, dedicauit Horatius: bellis autem ciuilibus igni consumptum est. At secundum instaurauit quidem Sylla, dedicationi autem Catulus inscriptus, Sylla morte intercepto.

n Quod vnum suæ felicitati.] Sunt verba Plinij lib. 7. cap. 43.

o Sed cum rursus in Vitellij seditione.] Cor. Tacitus lib. 19. in vita ipsius Vitellij, Vix (inquit) reuersus erat Martianus in Capitolium, quod velut arcem tutissimam infederant, cum repente milites Vitelliani furentes, nullo duce, ascendunt erecta acie in Capitolium: vbi exorto conflictu Flauian Vitellianos obruebant regulis saxisque, nec tamen sisti poterant scandentes Vitelliani. Tunc Capitolium clausis foribus indefensum & indireptum flagrauit. Ambigitur vtrum oppugnatores ignem tectis iniecerint, an obsessi, quæ crebrior fama est, quo nitentes ac progressos depulerint.

p Vespasianus illum denuo restituere aggressus.] Aurelius Victor in Domitiano, Suetonius in Vespasiano cap. 8.

q Demum Domitianus.] Idem Aurelius ibi, & Sueton. in vita ipsius Domitiani cap. 5. Plurima & amplissima opera incendio absumpta restituit, in quibus erat & Capitolium, quod rursus arserat: sed omnia sub titulo tantum suo, ac sine vlla pristini authoris memoria. Plutarchus in Publicola ad ea, quæ sup. ibi, Interiecto deinde adduximus, subiungit, Hoc autem rursus in Vitellij seditionibus euersum ac dirutum. Tertium Vespasianus, ea qua in cæteris felicitate vsus, de integro reficere aggressus, opus perfecit. Sed instructo deinde à se templi euerisionem non vidit: sed tantò Syllæ fortuna præstitit, quod illum mors ante consecrationem eripuit, hic ante desolationem decessit. Vnà enim cum Vespasiani interitu inflammatum Capitolium, incensumque est. Hoc autem quartum à Domitiano perfectum, & consecratum est.

r Sed præter hoc fuit aliud Capitolium Capuæ.] Suetonius in Tiberio cap. 46. & in Caligula, scribit hoc Capitolium Idibus Martiis de cælo ractum fuisse. De quo Silius lib. 11. scribens Campanos monitrasse Annibali loca Capuæ illustriora, sic ait,

Monstrant Capitolia celsa,

Stellantq; docent campos, Cerevremq; benignam.

s Aliud Beneuenti.] Suetonius, aut quisquis is

est, in lib. de claris Grammaticis, vbi de Orbilio loquitur, Statua Orbilij, inquit, Beneuenti ostenditur in Capitolio ad sinistrum latus marmoreo habitu sedentis ac palliati, appositus duobus scriiniis. t Sicut apud Carthagenenses.] Virgilius libro 1. Aeneidos,

Mercatiq; solum, facti de nomine Byrsam,

Taurino quantum possent circumdare vergo.

Vbi Seruius sic scribit, Carthago enim antea speciem habuit duplicis oppidi, quasi aliud alterum amplecteretur: cuius interior pars Byrsa, exterior Magalia. Huius rei testis est Corn. Nepos in eo libro, qui Vita illustrium inscribitur. Strabo lib. 17. Appianus in Lybico post princip. huius appellationis rationem reddit. Et circa eiusdem libri medium ita inquit, Quæ ad meridiem spectant & ad mediterranea, vbi & Byrsa est supra collum triplici muro clauduntur. Paulus Orosius lib. 4. cap. 22. Carthagenis situm describens, ait, Arx, cui Byrsæ nomen erat, paulò amplius, quàm duo millia passuum tenebat. v Aesculapio, vt ferunt, dicatum.] Strabo lib. 17. In media, inquit, ferè vrbe arx fuit, quam Byrsam vocarunt. Supercilium satis erectum est circumcirca habitatum, in cuius vertice Aesculapij templum erat, quod Aldrubalis vxor capta vrbe secum concremauit.

x Et apud Argos arces duæ.] Liuius 4. decad. lib. item 4. vbi tamen eas non nominat.

y Ex quibus Larissa.] Apud Strabonem lib. 9. & ipsum Liuium 4. dec. lib. 2. & Pausaniam lib. 2. & 3. & Statium lib. 1. Thebaidos,

Donec ab nachiis victa caligine tectis

Emicuit lucem deuexa in mœnia fundens

Laryssa apex.

Lactantius interpret ibi, Nos non debet, inquit, confundere, quod & Thessaliæ ciuitas Laryssa dicitur: à qua & Laryssa Achilles; hæc enim, quam nunc memorat Stadius, arx est ciuitatis Argiæ, quæ Laryssa dicitur.

z Et Corinthi Acrocorinthus.] Polybius lib. 2. & iterum 4. Liuius 4. Decad. libro 3. Pomponius Mela lib. 2. ca. 3. Plinius lib. 4. c. item 4. Stadius lib. 7. Thebaidos,

Iam pronis Gradibus equis Ephyraa premebat

Littora, quæ summas caput Acrocorinthus in auræ

Tollit, & alterna geminum mare protegit umbra.

Plutarchus in Arato, Martianus Capella, vbi de tercio sinu Europæ loquitur,

Munychia
Cecropia.
Pelagium.
Cyathis.
Amastria.
Bibraete.
Acradina.
Ithome.
Cadmæa.
Memphis.
Ptera.
Mefade.

thus munitissimus vertex, a qui vrbi imminet: b atque Athenis Munychia c & Cecropia, cui τῶδης nomen, locus natura magis quam opere septus: a nam Pelasgicum (quæ Athenarum pars editior erat) incolere oraculo moniti vetabantur. e Sufis autem Mnemonium, f in Samo Cyathis g & Amastria, iuxta Paphlagoniam Sefamis pro arce fuit & munimento, h apud Heduos Bibraete, Brutiorum Triuertex, i Syracusis Acradina, k Messenæ autem Ithome. Quam Acrocorinthum Philippus si haberet, utroque cornu bouem tenere l Demetrius dictauit: sicut Græciæ compedes, Corinthum, Chalcidem & Demetriadem, m idem Philippus appellauit. n Arx verò Thebana, Cadmæa dicebatur: o Aegypti regū Memphis, p Babylonis Ptera, Hierosolymis Mefade, q Mafsi-

ANNOTATIONES.

a Qui vrbi imminet.] Videntur hic confestim subdenda esse quæ postea 5. ab hinc linea scribuntur his verbis, Quam Acrocorinthum.

b Atque Athenis Munychia.] Thucydides lib. 8. belli Peloponnesiaci. Strabo lib. 9. Staius lib. 5. Syluarum in Epicedio ad patrem,

*Quo non Munychia quicquam præstantius arces
Dostag, Cyrenæ, Spartæ animosa creauit.*

Plutarchus in Solone, & in Demetrio, & Phocione.

c Et Cecropia.] Plinius lib. 7. cap. 56. Oppidum, inquit, Cecrops à se appellauit Cecropiā, quæ nunc arx est Athenis. Fuit quoque Acropolis Athenarum arx, de qua Lactantius interpres Statij libro 12. Thebaidos non multò ante sibi,

ipse quoque in pugnas vacuatur collis.

Sic scribit, Acropolim dicit arcem Athenarum, de qua Neptuno & Mineræ dicitur fuisse certamen, percussa à Neptuno terra, equum dedit, indicium belli, Minerva verò oliuam, pacis insigne.

d Nam Pelasgicum.] Thucydides libro 2. belli Peloponnesiaci non adeò longè à princi. Atheniensium ex agris in urbem commigrationem scribens, sic inquit, Necnon Pelasgicum, quod vocatur, summæ vrosi subiectum, quodque inhabitare nefas erat: prout & Pythici oraculi sine versus vetabatur: dicente, - *Satimq, Pelasgicum oia seruet.*

Strabo autem lib. 9. scribit Pelasgicum portionem Athenarum ita dictam à Pelasgis. Pausanias lib. 1. tradit Pelasgos cinxisse muris Athenarum arcem, præter eam partem, quam Cimon, Miltiadis filius, extruxit.

e Sufis autem Mnemonium.] Memnonium legendum ex Strabone lib. 15. qui ita scribit, Sufa enim à Tritone condita dicuntur, Memnonis patre, ambitu 100. & 20. stadiorum figura oblonga, cuius arx Memnonium dicitur.

f In Samo Cyathis.] Liuius 4. Deca. lib. 8. Quatuor, inquit, menses oblidionem Samæ sustinuerunt: cum ex paucis quotidie aliqui eorum caderent, aut vulnerarentur: & qui supererant, fessi & corporibus & animis essent, Romani nocte per arcem, quam Cyatidem vocant (nam vrbs in mare deuexa in occidentem vergit) muro superato in forum peruenerunt.

g Et Amastria.] Strabo lib. 12. in duobus locis, & Plinius lib. 6. c. 2.

h Apud Heduos Bibraete.] Strabo lib. 4. Cæsar autem libro 1. belli Gallici, & iterum lib. 7. dicit id oppidum esse Heduorum longè maximum ac copiosissimum: & ut dicit secundo illo loco, maxima

authoritatis.

i Syracusis Acradina.] Cicero in Syracusarum vrbs descriptione, act. in Verrem 5. de Acradina, sic scribit, Altera autem est vrbs Syracusis (cui nomen Acradina est) in qua forum maximum, pulcherrima porticus, ornatisimum Pritaneum, amplissima est curia, templumque egregium Iouis Olympij. Diodorus Siculus lib. 11. Acradinam Syracusarum vrbs partem, ingenti muro munitam scribit. Acradinæ meminerunt Liuius 3. Deca. lib. 5. & Plutarchus in Timoleone, Dione & Marcello.

k Messenæ autem Ithome.] Strabo libro 8. in duobus locis, & Plutarchus in Arato.

l Demetrius.] Scilicet Phalæreus. De quo idem Strabo dicto lib. 8. sic scribit, Quocirca Demetrius Phalæreus Philippo comòdè dixisse visus est: Quinhas, inquit, vrbes ambas capessis, si adipiscendæ Peloponnesi cupiditate duceris: Vtroque enim cornu bouem continebis: cornua quidem Ithonem, atque Acrocorinthum: bouem verò Peloponnesum esse dicitans. Plutarchus in dd. locis eadem sententiæ refert.

m Idem Philippus appellauit.] Apud eundem Strabonem lib. 9. Polybium lib. 17. Liuium 4. dec. lib. 2. Plutarchum in Arato.

n Arx verò Thebana, Cadmæa dicebatur.] Strabo eodè lib. 9. Paulus Aemilius, & Plutarchus vterque in Pelopida: & idem Plutarchus in Alexandro Magno, & in Agesilao, Diodorus Siculus lib. 17. c. 1. Pausanias lib. 3. & iterum lib. 9. Ammianus de gestis Alexandri, lib. 1.

o Aegypti Regum Memphis.] Strabo lib. 17. Diodorus Siculus lib. 2. c. 1.

p Babylonis Ptera.] Herodotus libro 1. Clio, Croesus, inquit, exercitu traiecto, venit in Cappadociæ locum, qui dicitur Ptera, omnium eius regionis tutissimum, iuxta urbem Sinopem, ferè ad pontum Euxinum. Plutarchus autem in Demetrio, scribit duas Babylonis arces fuisse, quas non nominat.

q Mafsiensibus Ephesium.] Adde autem superioribus Ithomæ arcem Ciliciæ apud L. Florum Epit. lib. 3. cap. 6. in bello Piratico, & totius Græciæ arcem Peloponnesum Straboni libro 8. non multò post princ. Byziam arcem Regum Thraciæ, à Terei nefasto crimine hirundinibus inuisam, dicit Plinius lib. 4. cap. 11. Tirynthe Lycimnam, ab ædificatore Lycimno dictam, Strabo dicto libro 8. Et Ceram Chalcidensium Diodorus Siculus lib. 16. cap. 12. Et Iampharniam caput arcemque Medicæ Liuius 3.

Dec.

liensibus Ephesium. Palatinus verò mons Capitolio proximus, quia Arcades habeat autores, nemo dubitat, quem à Palantia vrbe Arcadiæ dictum autumant, ipsumque Aborigines, & Reate profectos tenuisse: aut à balatu pecorum, seu Pale pastorum dea, vel à Palatia Latini vxore, siue ab Hyperborea Palantis filia, vel quòd ibi Palas defunctus sit, nomen sortitum volunt. Constatque prima fundamenta vrbs ibi iacta, Romamque quadratam Romulum fundasse, Palatinumque, ne opportunus iniuriæ foret, muniuisse. Postea ædem Victoriæ, & templum Apollinis & Musarum, quod magna mole cõstruxit, cum bibliotheca græca latinaque Augustum addidisse: ibique sacellum deæ Virioplacæ, ad quod vir & vxor disidentes conuenire, & in gratiam æquissimis animis redire assuerant, ac Febris phanum, ædemque matris magnæ, quæ Berecynthia dicta est, ac templum Lunæ Noctiluçæ, delubrumque Iunonis sospitæ haud longè post extructa fuisse. Etiam lucus Vestæ a Palatij radice, ad nouam vsque viam deuexus fuit: & Lupercal, vbi Romulus & Remus aliti feruntur & educati. Regionemque Palatij ad capita bubula multos inibi nominasse, vbi postea

Ephesium.
Palatinus
mons vnde
dictum.

Victoriæ
ædes.
Apollinis.
Musarum.
Virioplacæ.
Febris.
Matris
magnæ, Iu
nonis sospi
tæ.
Vestæ lu
cus.
Lupercal.

ANNOTATIONES.

Dec. lib. 6. Pergama & Ilion Trojæ. Seruius lib. 2. Aeneidos, ibi,

*- Et prolapsa videntem
Pergama.*

Et de Pergamo est illud Homeri lib. 6. Iliados ad fi.

*ὡς ἴδὼς Περγάμοιο Πάριος κατὰ Περγάμου ἀκροῦς
τεύχεσι παραφάνων, ὡς τ' ἠλέειον εἶδε Ἴλιον.*

Id est,

*Sic filius Priami Paris à Pergami arce
Armis vndique fulgens tanquam sol pergebat.*

Salmacidam Halicarnasi Arrianus gestorum Alexandri, lib. 1. Ortham Phalamæorum Strabo lib. 9. Iulyfi vici arx est Chryfoma Strabo lib. 14. Et Litsi Acrolissum Polybius lib. 8.

r Palatinus verò mons.] Hæc sunt Varronis lib. 1. aut aliorum computatione lib. 4. linguæ Latinæ, & Virgilij lib. 8. Aeneidos his versibus,

*Arcades his oris, genus à Palante profectum,
Qui Regem Euandrum comites, qui signa secuti
Delegere locum, & posuere in montibus urbem
Pallantis proani de nomine Pallanteum.*

Et Seruij ibi, & Liuij 1. Deca. lib. 1.

s Romamque quadratam.] Ennius,
Et quis tum curat Romæ regnare quadrata.

Cato in Originibus, Plutarchus in Romulo, vbi nuncupatim dicit illam condidisse urbem in eo loco, quem ῥώμιον τετραγώνον vocabant. Dionysius Halicarnassæus non longè à sibi lib. 1. Solinus cap. 2. P. Victor in 10. regione vrbs. Festus Pompeius lib. 15. vbi illud Ennij citat.

t Postea ædem Victoriæ.] Liuius 3. Deca. lib. 2. Victoriæ, ait, oménque accipere: sedemque ei diuæ dare, dicare Capitolium, templum Iouis Opt. Maximi in ea arce vrbs Romæ sacratam, volentem propitiæque, firmam & stabilem fore populo Romano. Et iterum lib. 9. Eæ per manus succedentes deinceps aliæ aliis, omni effusa ciuitate obuiam, thuribus ante ianuas positus, quæ præferabatur, atque accenso thure, precantibus, vt volens propitiæque urbem Romam iniret, in ædem Victoriæ, quæ est in palatio: pertulere deam pridie Idus Aprilis, isque dies festus fuit.

v Et templum Apollinis.] Vide infra ibi, Quod magna mole constructum.

x Quod magna mole constructum.] Intelligit de templo Apollinis ex Suetonio in Augusto, cap. 29. In æde Apollinis (quæ in Palatio erat, vt scribit Victor in 10. vrbs regione) lychni pædebant instar arboris mala ferentis.

y Ibi que sacellum deæ Virioplacæ.] Idem P. Victor in 10. vrbs regione.

z Ad quod vir & vxor disidentes.] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. Quoties, inquit, inter virum & vxorem aliquid iurgij intercesserat, in sacellum deæ Virioplacæ, quod est in Palatio, veniebant: & ibi inuicem loquuti, quæ voluerant, contentione animorum deposita, concordæ reuertebantur. Et vide nostras leges Connubiales.

a Ac Febris phanum.] Cicero lib. 3. de Natura deorum, Plinius lib. 2. cap. 7. Aelianus de Varia historia, lib. 12. Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. vbi de Veneratione Febris. P. Victor in 10. regione vrbs.

b Aedemque Matris magnæ.] Idem P. Victor ibi.

c Quæ Berecynthia dicta est.] Vt dictum est supra eodem lib. c. 4.

d Ac templum Lunæ Noctiluçæ.] Varro lib. 1. aut aliorum computatione 4. linguæ Latinæ, Luna, inquit, quòd sola lucet noctu. itaque ea dicta Noctiluca in Palatio: nã ibi noctu lucet templum.

e Delubrumque Iunonis Sospitæ.] P. Victor in 10. regione, scribit, Iunonis Sospitæ delubrum ædi Matris deum fuisse conterminum.

f Etiam lucus Vestæ.] Marlianus Topographiæ vrbs Rom. lib. 2. ca. 12. Cicero de Diuinatione, lib. 1. Exaudita vox est à luco Vestæ, qui à Palatij radice in nouam viam deuexus est, vt mun & portæ reciderentur.

g Et Lupercal.] Virgil. lib. 8. Aeneidos,
- Et gelida monfrat sub rupe Lupercal.

Et ibi Seruius. P. Victor in 10. regione. Pomponius Lætus de Antiquitatibus vrbs Romæ.

h Ad capita bubula.] Suetonius in Augusto, c. 5. Natus est Augustus, inquit, Marco Tul. Cicerone & Antonio Consulib. 9. Calend. Octobris, paulò ante solis exortum, regione Palatij, ad capita bubula: vbi nunc sacrarium habetur, aliquanto post, quàm excessit, conlittutum.

facrarium fuit. ¹ Huicque regioni Germalia, ac Sacriportum, & domum Scauri spectare, quam Clodius mercatus fuerat, & ad Sacram usque viam portendi Varro significat. Ibi quoque præclara domus Cn. Octavij, qui ex ea familia consul fuit primus: ² Crassique oratoris, ³ Q. Catuli, atque C. Aquilij, & Lepidi. ⁴ Templum quoque Iouis Statoris in Palatij radice constructum à Romulo, quo tempore inter Romanos & Sabinos pugnatum est, multi asseuerant. ⁵ Ibi quoque Ciceronis domus, ⁶ quæ iussu Clodij demolita, in porticum Libertatis translata fuit, fuisse fertur: ⁷ cui postea & ⁸ Valerio Maximo ædes impensa publica ædificatas ferunt. ⁹ Ac Vitrubij Vacca, qui autor defectio- nis fuerat: quas dirutas vnà cum bonis ¹⁰ Semoni sango consecratis, T. Liuius autor est. ¹¹ De Auentino autem, quod ibi rex Albanorum seu Aboriginum Auentinus, prælio fufus & sepultus, monti nomen dedit: vel ab aduentu, quod commune omnium Latinorum Dianæ templū ibi erat, ad quod finitimi frequentes ventitabant: siue ab adue- ctu, quod olim paludibus disclusus mons erat, ratibusque aduecti illuc commeabant: an ab Auente amne Sabinorum, qui loca tenuere (vt Varro significat) dictus sit, incerta opinio est. ¹² Qui quidem collis modicè altus, duodecim fere stadiorum ambitu esse ferebatur. ¹³ In quo præter Dianæ templum, ¹⁴ vbi bouum cornua suspendebant,

ANNO TATIONES.

i Huicque regioni Germalia ac Sacripor- tum.] De his duobus Varro lib. 4. de ling. Latina, & de Sacriportu Lucanus lib. 2.

Iam quot apud Sacri cecidere cadauera portum?

Et Florus Epitome Liuij lib. 87.

k Crassique oratoris.] Plinius lib. 17. cap. 1. post princ. P. Victor in 5. vrbis regione.

l Q. Catuli, atq; Q. Aquilij.] Plinius & P. Victor iisdem locis. & præterea ipse Victor in 10. vrbis reg. m Templum quoque Iouis Statoris.] Ouidius lib. 6. Fastorum ad fi.

Tempus idem Statoris erit, quod Romulus olim

Ante Palatini condidit ora iugi.

Et Liuius 1. Dec. lib. 1. Plutarchus in vita Ciceronis, & P. Victor in 10. regione vrbis.

n Ibi quoque Ciceronis domus.] Plutar. & Victor vbi supra. Et addit etiam Tarquinij Prisci ex Liuiio 1. Dec. lib. 1.

o Quæ iussu Clodij demolita.] Plutarchus vbi supra, Cæterum, inquit, Clodius, eiecto Cicerone, incēdio tradit eius villas, incēdio dat eius domum, ibique Libertatis templum erigit.

p Cui postea.] Cicero in Oratione contra L. Pisonem, Me consequentibus, inquit, diebus in ea ipsa domo, qua tu me expuleras, quam expilaras, quam incenderas, Pontifices, Consules, Prætores collocarunt, mihi quoque, quod ante me nemini, pecunia publica ædificandam domum censuerunt, & ibi Asconius Pædianus interpres doctissimus, & Plutarchus ad hæc, quæ supra ex eo adduximus, subiungit, Decreuit Senatus omnes ciuitates, quæ Cicero in exilio fouissent, ornare laudibus, domumque ac villas, quas Clodius combusserat, are publico reparari.

q Et Valerio Maximo.] Asconius vbi supra, sic scribit, Valerio Maximo, vt Antias tradidit, inter alios honores domus quoque publicè ædificata est in Palatio: cuius exitus, quod magis insignis esset, in publicum versus declinaretur: hoc est extra priuatum aperiretur.

r Ac Vitrubij.] Imò Vitruuij ex Liuiio, qui id

refert 1. Dec. lib. 8. Sic etenim scribit, Eodem anno Priuernas bellum initum: cuius socij Fundani, dux etiam Fundanus fuit Vitruuius Vaccus, vir non domi solum, sed etiam Romæ clarus. ædes fuere in Palatio eius, quæ Vacca prata diruto ædificio, publicatoque solo appellata. Et nonnullis interiectis, Vitruuium in carcerem Senatus asseruari iussit, quoad Consul redisset, tum verberatum necari: ædes eius, quæ essent in Palatio, diruendas, bona Semoni Sango censuerunt consecranda: quodque æris ex eis redactum est, ex eo ænei orbes facti, positi in sacello Sangi versus ædem Quirini, Vide Cæ- lium Lect. antiq. lib. 2. c. 3.

s De Auentino autem.] Hic vide Varronem lib. 1. aut aliorum computatione 4. Liuium 1. Dec. lib. 1. & omnino Seruium lib. 7. Aen. in eum locum, *pulcher Auentinus.*

Festum Pompeium lib. 1. Et id quod de Dianæ tem- plo hic dicit, est ipsius Liuij 1. Dec. lib. 1. in Seruio Tullio, & Festi Pompeij lib. 3. & ante hos Dionysij Halicarnassei libro 3. vbi id tribuit Anco Martio. Et vide Plutar. Proble. cap. 4. Propertius lib. 4. eleg. 9.

Phyllis, Auentina, quædam est: vicina Diana.

Sobria grata parum, cum bibit omne decet.

Martialis lib. 6. eleg. 9.

Laudat Auentina vicinus Sura Diana.

Auentinensem verò vocat Val. Maximus.] Quisquis, inquit, Auentinensi deæ immolasset &c. Huc quoque spectat illud, *Quæq; Auentinum tenet Algidumq; quindecim Diana preces virorum caret.*

t Qui quidem collis.] Dionysius Halicarnasseus lib. 3. scribit, Ancum, collem hunc modicè editum: & in orbem stadia fermè 18. completentem, muro cinxisse & lib. 10. sic scribit, Collis Auentinus est 12. fermè stadiorum ambitu comprehensus mœnibus, qui non tum totus habitabatur, sed nemorosus erat & publicus.

v In quo præter Dianæ templum.] P. Viç. in 13. reg. Bart. Marlia. lib. 4. Vrbis Romæ Topo. c. 3. 4. 5. x Vbi bouum cornua suspendebant.] Plutar- chus probl. c. 4. huius rei rationem reddit.

y Lau

¹ Lauretum, ² atque Iunonis reginæ, ³ & Mineruæ templa fuere. ⁴ Ibiq; ædes Bonæ deæ, ⁵ & Libertatis, ⁶ quæ ex mulctatitia pecunia Gracchus faciendam locauit. ⁷ Forumque pistorium, ⁸ & scalæ Gemoniæ, ⁹ ex quibus damnati dabantur præcipites: ¹⁰ ara quoque Ioui Elicio, ad eliciendos fulgurum monitus, à Tullo Hostilio dicata: ¹¹ ac ædes Lunæ, ¹² Remoniumque, quem locum Remus ad inaugurandum templa cepit, & ¹³ Armilustrum, vbi Tatius Romulo consors regni, sepultus erat: ¹⁴ atque ara Veneris Myrteæ, quam Murtiam vocant, fuisse traduntur. ¹⁵ Illud planè constat, primos Latinos, capta vrbe Politorio ab Anco Martio, Auentinum incoluisse. ¹⁶ Procedente mox tempore, cautum fuisse, vt in Saturnalibus ad illum frequentes Romani commearent. ¹⁷ Quodque ex

Latini
Auentinū
primi inco-
luerunt.

ANNO TATIONES.

y Lauretum.] P. Viç. in 13. regione, quæ de Auentino est, scribit fuisse Vicum Loreti (ita enim ibi scribitur) maioris, vbi erat Vortumnus. In Auentino (vt scribit Marlianus d. lib. 4. c. 5.) sita erat Laurentū fylua Ioui sacra, in qua Valentinianus 11. Constantini & Gallæ Placidæ filius, fuit interfectus. Et Titum Tatium regem sepultum fuisse, scribit Sex. Pompeius.

z Atque Iunonis Reginæ.] Liuius 1. dec. lib. 5. & 5. lib. 3. post princ. & iterum lib. 7. Plutarchus in Camillo. & Victor vbi supra.

a Et Mineruæ.] P. Victor in eodem loco. Marlianus d. lib. c. 5.

b Ibi quoque ædes Bonæ deæ.] P. Victor ibi. Marlianus d. lib. 4. cap. 3. scribit ædem Diuæ Mariæ, cognomento Auentiuæ, esse in ea parte montis Auentini, quæ planiciem respicit, vbi olim fuit Bonæ deæ templum.

c Et Libertatis.] Idem P. Victor ibi, & Festus Pompeius lib. 10. & Marlianus d. lib. c. 3.

d Quam ex mulctatitia pœna Gracchus.] Liuius 3. Decad. lib. 4. post princ.

e Forumque Pistorium.] Victor d. 13. regione.

f Et Scalæ Gemoniæ.] Idem Victor in eodem loco.

g Ex quibus damnati dabantur præcipites.] Suetonius in Tiberio, cap. 75. & in Vitellio, cap. 17. & diximus supra lib. 3. c. 5.

h Araque Ioui Elicio.] Ouidius Fastorum lib. 3.

Elicium celo te Iuppiter: unde mimos

Te celebrant, Eliciumq; vocant.

Liuius 1. Decad. lib. 1. vbi tamen non Tullium Hostilium, sed Numam eâ dicasse scribit. Plinius lib. 2. c. 53. vbi de fulminibus euocandis agit, lucosque & aras & sacra habemus, interq; Statores & Tonantes & Feretrios, Elicium quoque accepimus Iouem. i Ac ædes Lunæ.] Ouidius lib. 3. Fastorum in fi.

Luna regit menses, huius quoque tempora mensis

Finit, Auentino Luna colenda iugo.

Liuius 4. Decad. lib. 10. post princ. Atrox cum vento tempestas signa ænea in Capitolio deiecit: forem ex æde Lunæ, quæ in Auentino est, raptam tulit. P. Victor in d. 13. regione.

k Remoniumque.] Remoriam (Festus Pompeius lib. 16. scribit) locus est in summo Auentino, vbi Remus de vrbe condenda fuerat auspicatus. Remorium vocat P. Victor vbi supra. Dionysius Halicarnasseus lib. 1. Remurium vocat.

l Et Armilustrum.] Plutarchus in Romulo scribit, Armilustrum locum esse in Auentino vbi Ro-

mulus T. Tatium (is pari potestate cum Romulo regnabat, vt scribit Dionysius lib. 2.) sepeliuit. Varro linguæ Latinæ, lib. 4. Armilustrum, inquit, ab ambitu lustris locus: item Circus maximus quod circum spectaculis ædificatus, vbi ludi fiunt, & quod ibi circum metas fertur pompa & equi currunt. & infra lib. 5. Armilustrum ab eo quod in Armilustris armati sacra faciunt: nisi locus potius dictus ab eis, sed quod de eis prius. id ab luendo, aut lustris, id est: quod circumibant ludentes ancilibus armati. Festus verò Pompeius Armilustrum, inquit, festum erat apud Romanos, quo res diuinas armati faciebant, ac dum sacrificarent tubis canebant. Romani enim arma priuatum habebant, sed ad expeditiones bellicas ex Armilustro accipiebant, eoque referebant bel- lis confectis. Hinc Spartianus dicit, Vespasianum ex Armilustro arma legionibus permisisse.

m Atque ara Veneris Myrteæ, quam Murtiam vocant.] Plinius lib. 15. cap. 29. Quin & ara vetus fuit Veneri Myrteæ, quam nunc Murtiam vocant. Festus Pompeius lib. 11. Murcæ deæ sacellum erat sub monte Auentino, qui antè Murcus vocabatur. Ex quibus duobus locis Alexander totam hanc orationem confecit. Ante hos Liuius 1. Decad. lib. 1. sub regno Anci Martij, Tum quoque multis milli- bus Latinorum in ciuitatem acceptis: quibus, vt iungeretur Palatio Auentinum ad Murtiæ datæ se- des. Marlianus lib. 4. cap. 5. P. autem Victor ædem Murtiæ in 11. regione collocavit. Plutarchus in pro- blematis cap. 75. Quam modò Murciam Venerem, olim Myrteam vocabant.

n Illud autem constat.] Liuius 1. Dec. lib. 1. in Anco Martio, Ancus demandata cura flaminibus, sacerdotibusq; aliis, exercitu nouo conscripto profes- tus Politorium, vrbe Latinorum, vi cepit: secutus que morem regū priorum, qui rem Romanam au- xerant hostibus in ciuitatem accipiendis, multitudi- nem omnem Romam traduxit. Et cum circa Pa- latium sedem veteres Romani, Sabini Capitolium & arcem, Cælium montē Albani impleissent, Auen- tinum nouæ multitudini datum. Vide Marlianium libro 1. cap. 4.

o Procedente mox tēpore.] Gellius lib. 13. c. 14. p Quodque ex septem vrbis collibus.] Hæc vsque ad versic. Cælius verò. sunt Senecæ in lib. de breuitate vitæ, cuius hæc verba sunt, Hoc scire magis prodest, quam Auentinū montem extra Pomce- riū esse, propter alteram ex duabus causis: aut quod plebs eò secessisset: aut quod Remo auspicante, illo loco aues non adduxissent.

septem vrbs collibus, quum cæteri intra pomerium sint, solus ab vrbe disclusus, intra mœnia longo tēpore admittus non fuit: siue quòd plebs eò secessisset, siue quòd Remo auspicante, illic non aues addixissent, velut ominosum, extra pomerium fuisse. ⁷ Cælius verò à Cœlio * Iubeno Hetrusco, qui cum non parua manu Romulo contra Latinos ducenti suppetias tulit, quòd ibi locum & sedem habuere, dictus cognominatusque est, ⁸ cui quondam Querculano nomen, quòd multiplici quercu septus muniretur. ⁹ Quum verò Tullus Hostilius, Alba diruta, Albanos Romam traduxisset, Cœlium vrbi addidit: quoque frequentius incoletur, ibi sumpsit regiam, ex quo ad plana vrbs leni cliuo, & propè æquus descensus erat. ¹⁰ In eo templum diui Claudij à Nerone demolitum, postea à Vespasiano instauratum, magna mole constructum erat: ibique ¹¹ Mamurræ domus, ¹² & Tetricorum ædes, ¹³ Fauni, ¹⁴ Veneris & Cupidinis templum, ¹⁵ & Carnæ deæ sacellum, ¹⁶ quæ vitalia fouere dicebatur. ¹⁷ Campusque Martia-

ANNO TATIONES.

q Cælius verò à Cœlio Iubeno.] Varro lib. 1. aut aliorum computatione 4. de lingua Latina, sic scribit, In Suburana regionis parte Princeps est Cælius mons à Cœlio Vibeno Tusco Duce nobili, qui cum sua manu dicitur Romulo venisse auxilio contra Sabinum Regem. Hi post Cælij obitum, quòd nimis munita loca tenerent, neque sine suspitione essent, deducti dicuntur in planum, ab eis dictus vicus Tuscus: & ideo ibi Vortumnus stare, quòd is Deus Etruriæ. Principes, qui à suspitione liberi erant, traductos volunt in eum locum, qui vocatur Cœliolus. Festus Pompeius lib. 3. Cælius mons dictus est à Cœle quodam ex Etruria, qui Romulo auxilium aduersus Sabinos præbuit, eo quòd in eo domicilium habuit. Ouidius lib. 3. Fastrorum,

Cælius ex alto qua mons descendit in æquum,

Hic ubi non plana est, sed propè plana via est,

Parua licet videas capta delubra Mineræ,

Quæ dea natali caput habere suo.

Cornelius Tacitus lib. 4. Vide Seruium in libro 6. Aeneidos Virgilij, ibi,

Septem quæ una sibi muro circumdedit vrbes.

r Cui quondam Querculano.] Querquerulanum vocat Tacitus ubi supra: sic enim scribit, Haud fuerit absurdum tradere montem eum antiquitus Querquerulanum cognomento fuisse, quòd talis syluæ frequens fecundusque erat: mox Cœlium appellatum à Cœle Vibenna, qui Dux Gentis Etruscæ cum auxilium appellauisset, sedem eam acceperat à Tarquinio Prisco, seu queis alius Regum dedit: nam scriptores in eo dissentunt. Cætera nõ ambigua sunt, magnas eas copias per plana etiam, ac foro propinqua habitauisse, vnde Tuscum vicum è vocabulo aduenatum dictum. Hactenus Tacitus. Festus Pompeius ait, Nymphas Querquerulanas appellatas, præfidentes Querquero, quod genus syluæ erat intra portam, quæ ab eo dicta sit Querquerulana.

s Cum verò Tullus Hostilius.] Liuius 1. Deca. lib. 1. Roma interim creuit Albæ ruinis, duplicatur ciuium numerus, Cælius additur vrbi mons: & quo frequentius habitaretur, eandem sedem Tullus regiæ capit, ibique deinde habitauit.

t In eo templum Diui Claudij.] Suetonius Tranquillus in Vespasiano, cap. 9. Fecit, inquit, & noua opera, templum Pacis foro proximum, Diui-

que Claudij in Cœlio monte, ceptum quidem ab Agrippina, sed à Nerone propè fuditus destructum. v ibique Mineræ domus.] Plinius lib. 36. c. 6. sic ait, Primum Romæ parietes crassa marmoris operuisse totius domus suæ in Cœlio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurræ Formis natum, equitem Romanum, præfectum faborum C. Cæsaris in Gallia.

x Et Tetricorum ædes.] Trebellius Pollio in vita Tetrici Iunioris, triginta illorum tyrannorum 23. Tetricorum domus, inquit, hodieque extat in monte Cœlio inter duos lucos contra suum Metellinum pulcherrima, in qua Aurelianus pictus est, vtrique prætextam tribuens Senatoriam dignitatem, accipiens ab his sceptrum, coronam ciuicam picturatum de musæo.

y Fauni.] Marlianus Topographiæ vrbs Romæ lib. 4. capit. 9. de Cœlio monte, curia hostilia, & mansionibus & lanarum agens, in proximo est, inquit, tēplum circulari forma, multis per ambitum columnis adornatum, D. Stephano nunc sacratum: olim verò Fauno, vt ex titulo quodam ibi reperto omnes consentiunt. Fuit & aliud huius templum in insula Tiberina ex Ouid. lib. 2. Fastrorum.

Idibus agrestis fument altaria Fauni,

Hic, ubi discretas insula rumpit aquas.

z Veneris & Cupidinis.] Marlianus paulò post ea quæ nuper adduximus, scribit in hunc modum, Sessoriani palatium inter portam Næuiam & ædem nunc sanctæ Crucis in Hiero. olim Veneris & Cupidinis.

a Et Carnæ deæ sacellum.] Macrobius Satur. lib. 1. cap. 12. Nisi auctoritate in commentariis Fastrorum sic tradit, Brutus, qui primus Romæ Consul factus est, pulso Tarquinio, sacrum Carnæ deæ in Cœlio mote voti reus fecit. Et de hac iam diximus supra lib. 2. cap. 22.

b Quæ vitalia fouere dicebatur.] Macrobius ubi supra subdit, Hæc deam vitalibus humanis præesse credunt. Ab ea denique petitur, vt iecinora & corda, quæque sunt intrinsecus viscera, salua conseruet. Et quia cordis beneficio, cuius dissimulatione Brutus habebatur idoneis emendationi publici status extitit. Hanc deam, quæ vitalibus præest, templo sacrauit.

c Campusque Martialis.] Varro lib. 2. aut aliorum com-

lis, in quo siquando Tiberis superfusus campum Martium inundaret. Equitia fiebant. In eo quoque duo aquæductus, ¹ alter Claudij in Palatium, ² Caracallæ alter in Capitolium hodie visuntur. Constat enim, Romæ aquarum multiplices ductus fuisse temporibus variis: ³ nam præter Appiam, ⁴ Caruleam & Curtiam, ⁵ fuit Anio vetus, ⁶ Martia, ⁷ Tepula, Iulia, ⁸ Virgo, ⁹ Alstictina quæ Augusta, ¹⁰ Claudia, &

Aque diuersæ Romæ diuersæ.

ANNO TATIONES.

rum computatione 5. & Festus Pompeius libro 11. Martialis, ait, campus in Cœlio monte dicitur, quòd in eo Equiria solebant fieri, si quando aquæ Tiberis Martium occupassent. Ex quo intelligis fuisse diuersos campos Martialem & Martium. Et hunc quoque P. Victor collocat in 2. vrbs regione, quæ est Cælimontium.

d Alter Claudij in Palatium.] Videndus Frót. de Aquæductibus.

e Caracallæ alter in Capitolium.] Videndus quoque est idem Frontinus, in eodem libro de Aquæductibus.

f Nam præter Appiam.] De qua Liuius 1. dec. lib. 9. Plinius lib. 36. cap. 15. P. Victor in libro de Vrbs Romæ regionibus & locis paulò ante fi.

g Caruleam & Curtiam.] Suetonius in Claudio cap. 20. Claudiæ aquæ gelidos & vberes fontes, quorum alteri Caruleo, alteri Currio, & Albulino nomen est, simulque riuum Anienis nouo lapideo opere in vrbem perduxit, diuisitque in plurimos & ornatissimos lacus. Frontinus lib. 1. de Aquæductibus, sic inquit, Caligula duos ductus inchoauit, quos

Claudius consummauit, alteri, quod ex fontibus Cæruleo & Curtio perducebatur, Claudiæ datum est nomen. Alter Anio nouus appellari cœperat.

Plinius ubi supra proxime, Vicit, inquit, antecessores aquarum ductus nouissimum impendium operis inchoati à C. Cæsare, & peracti à Claudio. Quippe à lapide quadagesimo ad eam excelsum, vt in omnes vrbs montes leuantur, influxere Curtius & Caruleus fontes. Erogatum in id opus sesterium ter millies. P. Victor ubi supra. Vide Marli-

num lib. 5. cap. 26.

i Fuit Anio vetus.] Plinius d. libro 36. cap. 15. Frontinus lib. 1. de Aquæduc. M. Curtius Dentatus, ait, qui Censuram cum L. Papirio Cursore gessit, Anionis, qui nunc dicitur Vetus, aquam perducendam in vrbem ex manubiis de Pyriho captis curauit Sp. Carbilio, L. Papirio Coss.

i Martia.] Plinius lib. 31. c. 3. eam Marciam vocat, Clarissima aquarum omnium in toto orbe, frigoris salubritatisque palma præconio vrbs, Marcia est inter reliqua deum munere vrbi tributa. Vocabatur hæc quondam Aufeia, fons autem ipse Picania. Oritur in vltimis montibus Pælinnorum, transit

Marfos & Fucinum lacum, Romam non dubie pētens. Mox specu Merfa, in Tiburtina se aperit 9. M. p. fornicibus structis perducta. Martialis libro 6. epig. 42. de Hetrusci thermis loquens;

Ritus si placeant tibi Lacorum,

Contentus potes arido vapore,

Cruda virgine, Martiæque mergi,

Quæ tam candida, tam serena luget,

Vt multas tibi suspicere vndas,

Et credas vnicam nitere Lygdon.

Et P. Victor ubi supra.

k Tepula Iulia.] Plinius lib. 36. cap. 15. Victor ubi supra. Frontinus lib. 1. de Aquæduct. & Marlianus d. lib. 4. cap. 17.

l Virgo.] M. Agrippa Virginem aquam adduxit (vt scribit Plinius lib. 31. cap. 3.) ab octauo lapidis diuerticulo 11. millia passuum, Prænestina via. Iuxta est Herculaneus riuus, quem refugiens virginis nomen obtinuit. Horum omnium comparatione differētia supradicta deprehenditur, cum quantum

Virgo tactu, tantum præstet Marcia haustu. Martialis ubi nuper citauimus. Iulius Frontinus libro 1. de Aquæductibus aliam huius nominis rationem reddens, ita scribit, Idem Agrippa cum iam tertium Coss. fuisset, C. Sentio & Sp. Lucretio Consul. post annum decimum tertium, quam Iuliam deduxerat, Virginem in agro quoque Lucullano collectam, Romam perduxit. Virgo appellata est, quòd querentibus aquam militibus, puella virguncula quædam venas monstrauit, quas secuti qui foderant, ingentem aquæ modum inuenerunt. Acicula fonti apposita, hanc virginem pictura ostendit. Cassiodorus lib. Variatum 7. epist. incip. Quauis Romulus. ubi dicit hanc appellari Virginem, quòd nullis sordibus polluat. Cum enim alia pluuiarum nimietate terrena commixtione violentur, hæc æterem perpetuò serenum purissimè labens vnda meretur. Sunt enim hæc propria eius verba. Et P. Victor ubi supra.

m Alstictina.] P. Victor in eodem loco, ubi ita scribit, Hælia siue Hælientera, quæ Augusta. Frontinus ubi supra ita scribit, Augustus in supplementum Martiæ, quoties siccitates egerent auxilio, aliam aquam, eiusdem bonitatis, opere subterraneo, perduxit vsque ad Martium riuum, quæ ab inuentione appellatur Augusta. Et paulò antè, Quæ ratio mouerit Augustum prouidentissimum Principem, producendi Alstictinam aquam, quæ vocatur Augusta, non satis perspicio, nullius gratiæ, imò & parum salubrem, & nusquam in vsu populi fluentem, nisi fortè cum opus Naumachiæ aggrederecur, ne quid salubrioribus aquis detraheret, hanc proprio opere perduxit: & quod Naumachiæ cœperat superesse, hortis subiacentibus, & priuatorum vsibus ad irrigandum concessit.

n Claudia.] P. Victor ubi supra. Cassiodorus ubi supra, Claudium, inquit, per totam fastigij molem sic ad Auentini caput esse perductam, vt cum ibi ex alto ceciderit, cacumen illud excelsum, quasi imam vallem irrigare videatur. Aegyptius Nilus, certis temporibus crescens, per campos iacentes, superducto diluuiio, aère sereno turbulentus exæstuat. Sed quantò pulchrius Claudiæ Romanam per tot siccitas montium summitates lauetis ac domibus liquores purissimos fistularum vberibus emittit: & ita æqualiter fluere, vt nunquam se possit desiderata subducere?

° Anio nouus, quæ in urbē influunt: inter quas Martia præcipuo nitore fluit, ex^p Fucino lacu defluens, quæ P. & Quintius Martij Romæ primi deduxere. Carulea verò & Curtia à C. Cæsare & Claudio magno impendio, & substructionibus maximis, à quadragesimo lapide ad urbem ductæ fuere. Inter quas Claudia ex Cælio mōte in Auentinum perenni manabat fonte: cuius aquæ ductus duos^t Caligula innouauit, qui ex fontibus Caruleo & Curtio deducti, pro eo quòd illos Claudius nouo lapideo opere absoluisset, Claudiæ dictæ sunt aquæ. Alter verò^u Anio nouus, in plurimos & vberes lacus diuisus fuit. Reliquæ à conditoribus, aut à locis denominantur, quarum hodie ductus sumptuosissimi operis licet inspicere, partim extantes, partim collapsos & deformatos. Hunc montem^v (autore Tranquillo) quum multæ insulæ in eo deflagrassent, Tiberius Cæsar precio exhibito restituit, quem propterea Augustum ex suo nomine nuncupauit. Exquilias autem Seruius Tullius auxit: & vt loco dignitas foret, regiam ibi sumpsit: quas quòd excultæ ab eo potissimè fuerint, Exquilias nuncupauit: tametsi ab excubiis regiis dictas nonnulli credant: antea enim quòd sexticeps erat, Cæspius nomen tulit. Hic ex vrbis collibus solus duplici iugo & aggere munitur, quum reliqui singulis contenti sint: ex quibus alter Cæspius nuncupatur, alter Oppius: qui &

Claudia
aqua.

Exquilias.

Exquilias
vni duo
aggeres.

ANNOTATIONES.

subducere? Ille enim dum recedit, limus est: dum venit insperatè, diluuium. Quis ergo famosum Nilum vrbis nostræ fluminibus non æstimet esse superacum? Quando ille incolas suos, aut veniendo terret, aut recedendo destituit. Hactenus Cæsiodorus. o Et Anio nouus.] Frontinus lib. 1. de Aquæ ductibus, Quoniam, inquit, duæ Anienis aquæ in urbem fluere cœperant, vt facilius appellationibus dignoscerentur, Anio nouus vocari cœpit: & quod illas omnes præcesserat prior Anio, cognomen ei veteris est adiectum. De hoc autem ait Ouidius lib. 4. Metamorph.

Quas Anienis aquæ, cursu^q breuissimus a'mo.

Et Plinius lib. 8. epist. 17. illum dicit delicatissimum amnium.

p Ex Fucino lacu.] Vt tradit Strabo lib. 5. De Fucino lacu Martiæ aquæ fontes emanare scriptis mandatum est, quæ rigationes Romæ propinant, quæque reliquas super aquas probentur.

q Quam P. & Quintius Martij.] Plinius lib. 31. cap. 3. de Aqua Martia loquens ad ea, quæ citauimus ibi, Virgo, addit, Primus eam in urbem ducere auspicius est Ancus Martius, vnus è regibus: post eam Q. Martius Rex in prætura. Rufusque restituit M. Agrippa. Plutarchus in vita Coriolani in princ. Frontinus lib. 2. c. 2. tradit eam à Traiano in Auentinum deductam fuisse.

r Carulea verò & Curtio.] Plinius lib. 36. cap. 15. quem citauimus supra in verbo, Fuit Anio vetus.

s Inter quas Claudia.] Idem lib. 2. cap. 2. scribit solam Claudiam à Cælio in Auentinum vsque per arcus Neronianos perducit.

t Caligula.] Suetonius in vita illius, Plinius, Frontinus & alij vbi supra. Et hinc, vt opinor, hæc aqua Caiana dicta est Cornelio Tacito lib. 18. quod scilicet ipse C. Caligula eam inchoauerat. Nam & sic Caianam necem vocauit Suetonius in Tito, cap. 2. in princ. scilicet ipsius C. Caligula.

v Anio nouus.] Frontinus d. lib. 1. Anio nouus Sublacenſi via ad milliarium 62. in suo riuo excipitur ex flumine, quod cum terras cultas circum se

habeat foli pinguis, & inde ripas solutiores, etiam sine pluiarum iniuria limosum & turbulētum fluit: idèoque à faucibus ductus interposita est piscina limaria, vbi inter amnem & specum consisteret & liquaretur aqua. Sic quoque quoties imbres superueniunt, turbida peruenit in urbē. Iungitur ei riuus Herculanus oriens eadem via ad milliarium 43. è regione fontium Claudiæ trans flumen viamque natura purissimus, sed mixtus gratiam splendoris sui amittit. Cur autem vocetur Anio nouus, diximus supra. Vide item eundem Frontinum lib. 2. c. 2. x Reliquæ.] Nam & alias multas enumerat P. Victor vbi supra: scilicet Herculanæ, Damnatam, Traianam, Anniam, Argentianam, Ciminiam, Sabbatinam, Aureliam, Septimianam, Seuertanam, Antonianam, Alexandrinam.

y Authore Tranquillo.] In Tiberio, c. 48.

z Exquilias autem Seruius Tullius auxit.] Liuius 1. Decad. lib. 1. Seruius, inquit, addit duos colles, Quirinalem Viminalemque: inde deinceps auget Exquilias: ibique ipse, vt loco dignitas fieret, habitat. Dionysius Halicarnassæus lib. 4. Vrbis duos colles Viminem & Exquilium addidit, singulos iusta oppidi magnitudinem: atque ibi loca ciuibus lare carentibus ad ædificandum distribuit: ipse quoque Esquilias habitauit, loco regionis eius commodissimo. Dionysij verba in hunc sensum accipe: quia contra Liuium sentire videtur, Romulū & Tatium illorum montium quasdam particulas vrbis addidisse, Tulliumque Regem maiore postea ambitu esse complexum. Id enim Liuius inuere voluit: cum ait, Exquilias auxit. Nam si auxit, ergo pars ipsarum intra urbem fuerat recepta.

a Quas quòd excultæ.] Varro libro 1. de lingua Latina, aut aliorum computatione 4.

b Tametsi ab excubiis.] Varro ibi, & Ouidius lib. 3. Fastorum,

Adde, quòd excubiis vbi Rex Romanus agebat,

Qui nunc Exquilias nomina collis habet.

c Antea enim quòd sexticeps erat.] Hæc omnia vsque ad verbum, Cuius festa, sunt Varronis

vbi

lacum Fugulatem, hortos Meccenatis, & Larium, & Querculanum, sacellumque & lucum Martis vnà complexus est. Malæ quoque Fortunæ, & Iunonis Lucinæ templa, cuius festa dies calendis Martiis colebatur à matronis, quòd^d parturientibus opem ferret, &^e lucem daret. Extra verò Exquilias locus fuit, cui Puticolæ nomen, vbi puteos in quos defunctorum publicè cadauera in subiectam foueam mittebantur, fuisse proditum est, exemplo Themistoclis, qui Melitæ templum iuxta domum constituit, in quo damnatorum corpora cum vestibus & laqueis condebantur. Quirinalis quoque & Viminalis, quin inter septem numerentur, nulla controuersia est. sed Quirinalis à Quirini phano, qui ibi colebatur, siue quòd à Curibus profecti loca tenuerunt, nuncupatur, qui Agonius, & porta quæ illuc ferebat, Agonensis, quæ etiam Collina dicta. Cumque in Quirinali diuersi aggeres forent, singuli sua nomina sortiti fuere. Nanque ex his vni Tricepsos ad ædem Quirini, contra quam sacellum Semonis * Sangi visebatur: alteri Salutari, ob Salutis ædem: tertio Mutiali, ad ædem dei Diffidij, nomen erat, vt Varro inquit. In eo quoque Numa Pompilius domum habuit, quæ ad Augusti tempora mansit incolumis, vbi & Primogeniæ Fortunæ templum, quæ Publica dicta est, ac Fidiij Sabini dei, Salutis & Floræ, templa fuere. Habuit

Quirina-
lis collis
vnde di-
ctus.

Quirina-
lis aggeres
& nomina.
* Lani.

ANNOTATIONES.

vbi supra, præter id quod de hortis Meccenatis, & de templo Malæ Fortunæ, de quibus Varro nihil eo loco dicit. Sed quantum ad primum, id est, hortos Meccenatis, testis est P. Victor in 5. regione vrbis Romæ. Alterius, scilicet, Malæ Fortunæ, Plinius lib. 2. cap. 7. Ideoque etiam publicè Febri phanum in Palatio dicatum est, Orbonæ ad ædem Larium ara, & Malæ Fortunæ Exquilias.

d Quod parturientibus opem ferret.] Varro lib. 1. aut aliorum computatione 4. & alibi diximus. e Et lucem daret.] Varro ibi, & Ouidius, qui & aliam rationem reddit lib. 6. Fastor.

Gratia Lucina dedit hæc tibi nomina lucus,
Aut quia principium tu dea lucis habes.

f Cui Puticolæ.] Varro vbi supra, Extra oppida, inquit à puteis Puticolæ, quod ibi in puteis obruebantur homines: nisi potius, vt Aelius scribit, Puticolæ quòd puteis ibi cadauera proiecta: qui locus publicus vltra Exquilias. Festus Pompeius lib. 14. non longè à princ. Puticuli, ait, sunt appellati, quòd vetustissimum genus sepulturæ, vt puteus fuerit: & dicti puticuli, quia ibi cadauera putrescerent. Ex quibus intelligis hinc apud Alexandrum non Puticolæ, sed Puticuli legendum.

g Exemplo Themistoclis.] Plutarchus in vita illius.

h Quirinalis quoque.] De hoc colle Ouid. 6. Fastor. de Fidio loquens,

Hunc igitur veteres donarunt ade Sabini,
Inq. Quirinali constituere iugo.

Et vide infra in verbo, Sed Quirinalis.

i Et Viminalis.] Tertie regionis colles, inquit Varro lib. 4. lingue Latinæ, ab quinque deorum fanis appellati: è queis nobiles duo colles, Viminalis à Ioue Viminio, quòd ibi sunt aræ eius, aut quòd ibi vimineta fuerunt. P. Victor in 5. regione.

k Sed Quirinalis à Quirini phano.] Varro addit ad prædicta, Collis Quirinalis vbi Quirini fanum, qui à Curetibus, qui cum Tit. Tatio Curibus venerunt Romam, quòd ibi habuerunt castra. Fest. Pompeius lib. 15.

l Qui Agonius.] Festus Pompeius vbi supra, sed sunt eius rei verba corrupta. Et præterea libro 1. vbi de Agoniis sacrificiis.

m Et porta, quæ illuc ferebat, Agonensis.] Festus Pompeius in postremo loco allegato, eo nomine appellatam esse dicit, quòd inundato Circo Flamio, Agonales ludi, qui in eo celebrabantur, extra ipsam portarentur: ludosque ipsos ideo Agonales esse dictos, quia locus in quo initio facti sunt, fuerit sine angulo. Agonia sacrificia, quæ fiebant in monte: hinc Romæ mons Quirinalis, eodem auctore dicitur Agonis & Collina porta Agonensis. & vide supra lib. 4. c. 6.

n Nanque ex his vni Tricepsos ad ædem.] Varro d. lib. 4.

o Contra quam sacellum Semonis Sangi.] Liuius 1. Decad. lib. 8.

p Alteri Salutari.] Varro d. libro 4. Festus Pompeius lib. 7.

q Tertio Mutiali.] Varro ibi, Collis Mutialis, inquit, quinticepsos apud ædē Dei Fidiij in delubro, vbi aditus habitare solet. Sed hinc ex Varrone & aliis legendum est ad ædem Dei Fidiij.

r In eoque Numa.] Solinus c. 2.

s Vbi & Primogeniæ Fortunæ templum.] Liuius 3. Decad. lib. 9. & 4. Decad. lib. 4. & 6. Decad. lib. 3. & Plutar. in lib. de Fortuna Rom. & probl. c. 74. 106. & alibi quoque diximus.

t Quæ publica est.] P. Victor in 6. regione vrbis Romæ.

v Ac Fidiij Sabini Dei.] Varro d. lib. 4. Ouidius Fastorum 6. Victor in d. 6. regione, & diximus supra lib. 5. cap. 10.

x Salutis.] P. Victor in d. 6. regione. & de hac quoque vide Liuium 1. Decad. lib. 9. & Macrobius lib. 1. cap. 16. & 20. Festus Pompeius lib. 17. & supra lib. 4. cap. 16.

y Et Floræ.] P. Victor ibi. Tacitus autem libro 2. scribit ædem Floræ iuxta Circum maximum ab L. & M. Publiciis constitutam.

z Habuitque Circum.] P. Victor ibi.

a Et

que circum multa memoria dignum, & a vallem Quirinalem, vbi Pomponij Artici domus, cui Tamphilianæ nomen, b aliasque domos clarissimas. c Viminalis verò, vel ab ara Iouis Viminei, vel quòd ibi viminum sylua esset, denominatus fertur: d vbi cam pus Viminalis, e lucus Petelinus, & f templum Iunonis Lucinæ. g Qui quidem colles à Seruio Tullio post censum perfectum vrbi additi sunt. Hic enim, adiecto Exquilino & Viminali, quod intermedij spatij est, stadiorum sex è Collina porta ad Exquilinam, turribus muniuit, & muro sepfit, nequando excursiones illinc fierent, & hostium præsidium foret: in cuius medio porta Viminalis nomen habet. h Habuitque hortos Salustianos, qui præter amœnitatem, profusissimi sumptus erant. Post aliquot verò tempora ædibus pulcherrimis magnæ molis ornatus mons fuit. Inter quas conspicuæ magnitudinis i M. Crafsi domus, nec minore sumptu C. Aquilij equitis iuris scientissimi, k qui primus de dolo malo inuenit formulas, cuius pleraque extant egregiè constituta: l necnon Q. Catuli instructas, aliasque Romanorum ciuium ædes cõspicuas, in eodem colle annotauere annales.

Viminalis
collis unde.

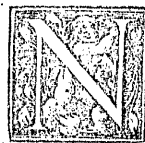
Porta vi-
minalis.
Salustiani
horti.

ANNO TATIONES.

a Et Vallem Quirinalem, vbi Pomponij.] Id totum est Probi Aemylij in vita ipsius Artici, sed Pamphilianam vocat eam domum, quam hic Tamphilianam nuncupat. P. autem Victor hanc Artici domum ponit in 6. regione in qua erat collis Quirinialis.
b Aliasque domos.] Vt domus Domitiani, vt tradit Victor ibi.
c Viminalis verò.] Varro linguæ Latinæ libro 4. Festus Pompeius lib. 19.
d Vbi est campus Viminalis.] Victor in 5. vrbis regione.
e Lucus Petelinus.] Victor in eodem loco. Martianus lib. 1. Topographiæ vrbis Romæ, c. 8. Liuius Deca. 3. lib. 6. Ita prædicta die in Petilinum lucum extra portam Flumentanam, vnde conspectus in Capitolium non est, concilium populi indictum.
f Et templum Iunonis Lucinæ.] Victor ibi.

g Qui quidem Colles à Seruio Tullio.] Hæc vsque ad versic. In cuius medio. sunt Varronis lib. 5. h Habuitque hortos Salustianos.] P. Victor in 6. regione vrbis. Meminit horum quoque Plinius lib. 7. c. 16. Vide Plutar. in Craffo.
i M. Crafsi domus.] Imò verò L. Crafsi illius oratoris celeberrimi ex Plinio lib. 17. c. 1. & dictum est supra, quanquam & P. Victor in 5. regione M. Crafsi domum collocet in colle Viminali.
k Qui primus de dolo malo inuenit formulas.] Cicero libro 3. Officiorum, Nondum enim, inquit, Aquilius collega & familiaris meus, eas petulerat de dolo malo formulas. In quibus ipsis, cum ex eo quaeretur quid esset dolus malus: respondebat, cum esset aliud simulatum, aliud actum. Vide ff. ad leg. Aquil.
l Necnon Q. Catuli.] Plinius vbi nuper citauimus.

Qui flamines primi Romæ fuerint, quòdve flaminis officium, quibusve essent caremoniis additi. Cap. XII.

Vma a Pompilius summus religionum cultor, inter cætera inuenta & constituta, flaminem Iouis assiduum sacerdotem legisse fertur, qui re & æstimatione magna fuit, eumque insigni veste, toga prætexta, & curuli sella, ac licitore adornasse, duosque illi flamines adsciuisse, vnum Marti, Quirino alterum, genere famaque longè principes, quibus sacra faciendi & victimas immolandi datum munus erat. b Post aliquot verò tempestates, aucta ciuitate, quum augeri sacerdotia oporteret, quindecim flamines constituti fuere, qui omnes à diis quibus sacra faciebant, cognomenta sortiti sunt, c quorum primus Dialis, vltimus Pomonalis. Po-

ANNO TATIONES IN CAP. XII.

a Vma Pompilius.] Id princ. est Liuii 1. dec. lib. 1. vbi sic scribit, Sed quia in ciuitate bellicosa plures Romuli quàm Numæ similes reges putabat fore, iturosque ipsos ad bella, ne sacra regiæ vicis defererentur, Flaminem Ioui assiduum sacerdotem creauit insignique eum veste, & curuli regia sella adornauit. Huic duos Flamines adiecit, Marti vnum, alterum Quirino. Est item Plutarchi in vita ipsius Numæ, & D. Augustini de Ciuitate Dei libro 2. cap. 15. Flaminis caremonias & leges

scribunt, cum Plutar. in Problemat. tum Gellius lib. 10. cap. 15. ex Fabio Piectore, Masurio Sabino, Varrone, & aliis, tum etiam Fenestella in libello de Sacerdotiis Romanorum cap. 5.
b Post aliquot verò tempora.] Hæc vsque ad versic. Post quos. sunt magna ex parte Varronis lib. 2. aut aliorum computatione 4. & iterum 3. aut 6. Linguæ Latinæ, & aliorum, quos tibi citabo in seq. Idem Fenestella cap. 8.
c Quorum primus Dialis.] Festus Pompeius lib. 11.

mona enim, pomorum dea est: d Martialis verò, Viminalis, e Quirinialis, f Vulcanalis, Carmentalis, g Falacer & h Palatualis, i ac Peciri flamen, Martiani sodalis, & reliqui deinceps post Dialem fuere: k Dialis enim, quod Iouis sacerdos foret. Furinalis à Furina, cuius etiam i feriæ Furinales. m Falacer à Falacre pomorum deo. n Palatualis verò quia illi deæ in cuius tutela Palatium erat, sacra faciebat, nomina cepere: post quos nonnullis ex Cæsaribus in deos relatis, post funera flamines tributis ex Cæsarum nominibus, quorum sacris præerant, denominantur: o vt Martianus, p Helianus, q Antoninianus, & r reliqui. Erantque curiales flamines, maiores: plebis verò minores: nam præter præscriptos, quum in sua quisque curia publica sacra facerent, singulisque curiis sui ministri essent, à quibus sacra populo dabantur, s hi nimirum curiales flamines, eò quòd curiis præessent, dicti sunt, singulis enim curiis bini præpositi erant sacerdotes, honesti ordinis, moribus & virtute præstantes, quorum nemo citra quinquagesimum annum inferior ætate fuit: t qui nisi à collegio nominarentur, ad flami-

Dialis.
Furinalis.
Falacer.
Palatualis.

Flacuriales.
Fla. plebis.
Singulis
curiis bini
præpositi
sacerdotes.

ANNO TATIONES.

lib. 11. Maximæ (inquit) dignationis flamen Dialis est inter quindecim Flamines: & cum cæteri discrimina maiestatis suæ habeant, minimæ habetur Pomalis, quòd Pomona leuissimo fructui agrorum præsidet pomis. Tu tamen eundem vide lib. 13. vbi de ordine sacerdotum.
d Martialis verò.] De quo Liuius 5. dec. lib. 4. vbi de P. Quintilio Varo flamine Martiali vita functo. & lib. 5. vbi de L. Posthumio Albino Flamine Martiali inaugurato eo anno. Val. Maxi. li. 1. c. 1. de cultu deorū, Metellus, inquit, Pont. Max. Posthumium Consulem, eundemque flaminem Martialem, ad bellum gerendum Africam petentem, ne à sacris discederet, multa indicta, passus non est. Fest. Pompeius d. lib. 13. & Macrobius lib. 3. Satur. cap. 13. vbi scribit luxuriosam coenam Metelli Pontif. max. quo die Lentulus flamen Martialis inauguratus est à L. Iulio Cæsare Augure. Cic. Philipp. 11. Craffus Consul Pontif. Maximus Flacco collega Flamini Martiali multam dixit si à sacris discessisset: quam multam populus remisit.
e Quirinialis.] De quo Liuius 1. dec. lib. 1. & 4. decadis libro 7. in duobus locis, quibus loquitur de Q. Fabio Piectore. & Val. Maximus lib. 1. cap. 1. de Cultu deor. de L. Furio Bibaculo, & Festus d. lib. 13. f Vulcanalis.] Varro vbi supra.
g Falacer.] Vide infra in verbo, Falacer.
h Palatualis.] A Palatua, inquit Varro libro 6. & vide infra ibi, Palatualis.
i Ac Peciri flamen Martiani sodalis.] Id haud dubiè accepit à Iulio Capitolino in vita Pertinacis, ad fin. vbi sic scribitur, Filius Pertinacis Peciri flamen est factus Marciani sodalis. Sic enim legebatur in antiquis codicibus, sed corruptè. Nam vera lectio hæc est, Filius Pertinacis patris verbeno est factus. Marciani sodales &c. vt dicam in verbo, Aelianus.
k Dialis enim quòd Iouis sacerdos esset.] Varro lib. 4. Cum Dialis, inquit, à Ioue sit, qui Dionis est. Verum Festus Pompeius libro 6. vbi de flamine loquitur, dicit Dialem flaminem appellari à Dio, à quo vita dari putabatur hominibus.
l Feriæ Furinales.] Festus Pompeius dicto lib. 6. Furinalia, inquit, sacra Furinæ, quam deam dicebant. Cicero lib. 3. de Natura deorum Eumenidas

commemorans, Quæ, inquit, si deæ sunt & Athenis sanum est, & apud nos, vt ego interpretor lucus Furinæ, Furinæ sunt specularices (credo) & vindices facinorum & sceleris.
m Falacer à Falacre pomorum Deo.] Id, vt iam diximus, est Varronis d. lib. 4. Sed locus ipsius Varronis adeò obstrusus est, vt minimè intelligam quid velit dicere. & ei videtur contradicere id quod supra ibi, Quorū primus Dialis, adduximus ex Fest. Pompeio lib. 11. Idem verò Varro lib. 4. Flamen, ait, Falacer à diuo patre Falacre, nec adiecit, pomorum Deo, vt hic Alexander dicit: sed id, vt puto, voluit iungere ex eodem d. lib. 6.
n Palatualis verò.] Festus Pompeius lib. 14. Palatualis, inquit, flamen constitutus est ad sacrificandum ei deæ, in cuius tutela Palatium est.
o Vt Martianus.] Vide in seq. & supra ibi, Et Peciri flamen.
p Helianus.] Heluianus legendum est ex Iulio Capitolino in vita Pertinacis ad fin. Marciani sodales, qui diui Marci sacra curabant, Heluiani dicti sunt propter Heluium Pertinacem. Ita enim habet vera lectio, quæ corrupta erat in antiquis codicibus, vt iam diximus. Sed & de his loquens Aelius Spartianus in Septimio Seuero, Funus, inquit, cenforium Pertinacis imagini duxit, eumque inter diuos sacrauit, addito flamine & sodalibus Heluianis, qui Marciani fuerant: se quoque Pertinacè vocari iussit.
q Antoninianus.] Idem Capitolinus in Antonino Pio, & in Antonino Philosopho, & Spartianus in Caracalla.
r Et reliqui.] Vt Aurelianus ex Capitolino in Antonino Pio, & Alexandrinus ex Lampridio in Alexandro Seuero.
s Erantque.] Festus Pompeius libro 11. Maiores, ait, flamines appellabantur Patricij generis, minores plebei.
t Hi nimirum Curiales flamines.] Pompeius lib. 3. Curiales flamines curiarum sacerdotes.
v Qui nisi à collegio nominarentur.] Augur enim Augurem cooptabat in demortui locum, vt testatur Cicero Philippica 14. his verbis, In primis paternum Auguratus locum, in quem ego cum, vt quod à patre accepi filio reddam, mea nominatione cooptabo.

nium admitti non poterant. Quippe sacerdotes, nisi quos dignissimos putabant, ad collegium nullos admittere, admissisque inaugurabantur: quo die auguribus, pontificibus, regi sacrorum, & vestalibus virginibus, cœnas opiparas magnificè apparabant, quæ adiciales seu adipales dictæ. Nonnunquam verò pontificem maximum flaminem creauisse exemplis relatum est, siquidem Cneus Valerius Flaccus à Publico Licinio pontifice maximo Dialis flamen creatus, sacerdotium gessit magnificè, qui quum fuisset vita & moribus inquinatissimus, & parum secunda fama, postea summa religione & continentia flaminio præfuit, magnoque honore & pudore spectatissimus euasit. Sæpe tamen à dictatore flaminem proditum, plerunque à populo vel principe, comperimus. Qui tametsi proditus esset, non tamen sacerdotium gerebat, quin à pontificibus prius esset in collegium coopertus. Qui quidem, quod pileum gestaret, in quo virgula oleaginea modicum lanæ habens in summo, instar fungi inerat, flamines quasi filamines dicti sunt: quem quum per æstû ferre non possent, dempto pileo, caput ligabant filo, quod nudò capite incedere fas non erat. Solus tamen inter reliquos flamines Dialis albo galero insignis est, quem nisi ex ouis albæ tergore

Adiciales
& adipales
cœnae.
Fla à quibus
creantur.

Flamines
unde dicti.
Fla dialis
albo galero
insignis.

ANNO TATIONES.

x Quo die.] Macrobius Saturnal. libro 3. cap. 13. Cœnarum autem Auguralium meminit Cicero libro 7. Epistolarum Familiarium ad Gallum. & Varro lib. 3. de Re rustica, cap. 6. vbi sic scribit, Primus omnium Q. Hortensius Augurali adiciali cœna pauones posuisse dicitur, quod protinus factum, tam luxuriosi, quam feueri boni viri laudabant. y Cœnas opiparas.] Quod satis indicat Horatius Carm. 2. Ode 14. in fi.

*Absumet hæres Cæcuba dignior
Seruata centum clauibus, & mero
Tinget pauimentum superbo
Pontificum potiore cœnis.*

Quo loco Cælius Rhodiginus scribit prælatus cœnas Pontificales dici pro uerbo. Quod & Macrobius obseruat loco supra citato, vbi vetustissimam quandam Pontificis cœnam describit dicens summo apparatu eam, & omnigenis lauticiis affatim instructam fuisse.

z Quæ adiciales.] Plinius lib. 10. cap. 20. Pauonem cibi gratia Romæ primus occidit Orator Hortensius adiciali cœna sacerdotij. Et libro 29. cap. 4. post princ. de Catulina loquens, Catulos lactentes ad eò puros existimabant ad cibum, vt etiam placandis numinibus hostiarum vice vterentur his. Genito manè catulo res diuina fit, & in cœnis deum etiamnum ponitur catulina. Adicialibus quidem epulis celebrem fuisse, Plauti fabulæ indicio sunt. Hactenus Plinius. In qua re tamen tibi sciendum est vtroque in quibusdam codicibus Plinij Adiciali & Adicialibus legi. Quod autem dicit Plinius de Fabulis Plauti, Fabula in Saturio nomen erat, vt videre licet ex Festo Pompeio, vbi scribit Catulinam carnem escauuisse, hoc est, comedisse Romanos. Plautus in Saturione refert. hæc ille. sed ea Comœdia iniuria temporis perijt.

a Adipales.] Festus Adipales cœnas sacerdotum vocat, quæ & Adiciales dicuntur.

b Nonnunquam verò.] Hæc vsque ad versicul. Sæpe tamen. sunt Liuij 3. Decad. lib. 7. Flaminem Dialem inuitum inaugurari coegit P. Licinus Pontifex Maximus C. Valerium Flaccum, Sunt & Va-

lerij Maximi lib. 6. cap. 9. de Mutatione morum fortuna. vbi paulò amplius hanc historiam scribens: ait, C. Valerius Flaccus à P. Licinio Pont. Maximo flamen factus, quo facilius à vitis recederet, ad curam sacrorum & cæremoniarum conuerso animo, vsus duce frugalitatis religione, quantum prius luxuriæ fuerat exemplum, tantum postea modestiæ & sanctitatis specimen euasit.

c Qui quidem quod pileum gestaret.] Fest. Pompeius lib. 1. Albogalerus, ait, à galea nominatur. Est enim pileum capitis, quo Flamines, id est, sacerdotes Iouis vtebantur: fiebant enim ex hostia alba Ioui cæsa, cui affigebatur apex virgula oleaginea.

d Modicum lanæ habens.] Virgilius libro 8. Aeneid. Lanigerosq; apices.

Et ibi Seruius Honoratus sic scribit, Flamines in capite habebant pileum, in quo erat breuis virga desuper habens lanæ aliquid: quod cum per æstus ferre non possent, filo tantum capita religare ceperunt: nam nudis penitus eos capitibus incedere nefas fuerat. Vnde à filo, quo vtebantur, Flamines dicti sunt, quasi filamines.

e Flamines quasi filamines.] Festus Pompeius lib. 6. Flamen, ait, Dialis dictus, quod filo assidue veletur, idemque appellatur Flamen quasi flamen. Et Seruius vbi nuper. Aliter autem Plutarchus in Numa, à pileo quasi Pilamines dictos scribit. quem & ipsum vide problematum cap. 39.

f Quem cum per æstum.] Seruius vbi supra in verbo, Modicum lanæ habens.

g Quod nudò capite incedere fas nõ erat.] Flamines, scribit Varro lib. 4. linguæ Latinæ, quod in Latio capite velato erant semper, ac caput cinctum habebant filo, Flamines dicti. Gellius lib. 10. cap. 15. cæremonias & leges Flaminis scribens sic ait, Ac sine apice sub dio esse licitum non est: sub tecto vti libet. & Seruius vbi supra ibi, Modicum lanæ habens.

h Dialis albo galero insignis est.] Fest. Pompeius quo loco citauimus supra in verbo, Qui quidem quod pileum. & Gellius d. lib. 10. cap. 15. ex M. Varronis

Ioui immolata fieri non decebat, vt eo insignia reliquis conspicuus foret. Festo tamen die flamen & si æstu laboraret, filo dempto, pileum sumebat. tunc enim filo ligassè caput, non satis erat. Quippe celebri die flaminem sine pileo esse non conuenit. Est tamen obseruatum inter flamines, Dialem assidue pileum lanamque gestare, quum reliquis flaminibus, tunc quum sacrum faciunt, & festa ac religiosa die cum pileo esse debeat. Si tamen mortem oppetere Dialem fortè contingeret, tunc quum agit animam, cum pileo esse minimè conuenit: deposito enim pileo decumbere, & animam efflare oportebat. Aliter apud Aegyptios, nam sacrarum literarum scriptores, qui loco flaminis sunt, puniceum filum pro insigni capitis, non pileum deferunt. Horum ergo in sacrificiis deorum, non minimum ius potestasque fuit. Nam quæ sacra diis darentur, & quæ victimæ cæderentur, & quando exta offerrentur, & an perfecto sacrificio litatum foret, enunciare debebant: tum sacrorum cura & cæremoniarum ad eos spectauit & pertinuit. Quod sacerdotium non sicut auguris, perpetuum erat: siquidem si sacra non ritè fecisset, aut neglectæ religionis flamen argui posset, seu aliquid aduersus constitutum faceret, flaminio abire oportebat. Sulpicius enim flamen, quod inter sacrificandum apex prolapsus fuisset, sacerdotio deiectus fuit. Caius etiam Claudius, & Cornelius Cethegus, quod exta victimæ perperam dederat, abire flaminio necessum habuit. Cumque flamen sacra diis dare, & hostiam immolare vult, flaminem puerum aut puellam iuxta habebat, qui parati intentique ministerio, & sacrificanti præsto forent, quæque exequenda, quæ patrij moris & ritus erant, sacris ministraret: quos non

Sacrarum
literarum
scriptores
loco flami-
num apud
Aegyptios.
Flaminii
munus.
Fla. quibus
de causis
sacerdotio
cæderentur.

Flaminei
pueri aut
puella mi-
nisterio
vtebantur.

ANNO TATIONES.

Varronis libro 2. Rerum diuinarum verbis, Is solus, inquit, album habet galerum, vel quod maximus est, vel quod Ioui immolata hostia albato fieri oporteat.

i Fæsto tamen die.] Seruius in d. lib. 8. vbi supra ad ea, quæ adduximus, addit, Verum festis diebus filo deposito pilea necesse erat accipere, quæ, secundum alios, ad ostendam sacerdotij eminentiam sunt reperta: sicut columæ mortuis nobilibus superponuntur ad ostendendum eorum culmen. Alij dicunt propter eminentiã dignitatis: sed quia cum sacrificarent apud Laurolauinium, & eis exta frequenter aues, de vicinis venientes lucis, arripent, eminentia virgarum eas tertere voluerunt. Exinde etiam consuetudo permansit, vt apud Laurolauinium ingentes haberentur virgæ, non breues, vt in vrbe. Sunt etiam qui Flamines à gestamine pilei, quasi Pilamines dici putant. Hactenus Seruius.

k Quippe celebri die.] Plutarchus probl. Rom. cap. 39.

l Est tamen obseruatum.] Apud Appianum bellorum Ciuilium lib. 1. Quod etiam pertinet illud lib. 2. Aeneidos,

*Ecce leuis summo de vertice visus Iuli
Fundere lumen apex.*

Vbi Seruius, Apex, inquit, propriè in summo Flaminis pileo virga lanata, hoc est, cuius extremitati modica lana est: quod primum constat apud Albam Ascanium litauisse. Sed eos in capite lanam tenuisse satis videri potest ex eo Prudentij loco in Apotheoti,

*Flamen & ipse suas miratur vertice laurus
Cedere.*

m Si tamen mortem oppetere.] Idem Appianus d. lib. 1. sed alio loco loquens de L. Merula Flamine Diali, Itaque, inquit, Merula venas tibi inci-

dit, & ex tabellis illi adstantibus clarè deprehensum est cum pileum prius abiectis. Non enim sacerdotem fas fuit eo indutum mortem obire.

n Aliter apud Aegyptios.] Vide Diodorum Siculum lib. 3. c. 10. Herodotum in Euterpe.

o Horum ergo.] Ad Romanos redit. Pomponius Læus de Sacerdotiis Ro. c. 10. Fenestella c. 8. p Quod sacerdotium.] Id probat ex sequentibus, q Sicut Auguris.] Augur enim perpetuus erat, quod dictum est lib. 5. c. 19.

r Sulpicius] Val. Maximus lib. 1. c. 1.

s C. etiam Claudius & Cor. Cethegus.] De his duobus Liuius 3. Decad. lib. 6. C. Claudius Flamen Dialis quod exta perperam dederat, Flaminio abiit. & Valerius Maximus d. lib. 1. cap. 1. de Cultu deorum. vbi scribit P. Cælium, M. Cornelium, M. Cethegum, & C. Claudium propter exta parum curiose admota aris deorum immortalium, variis temporibus, bellisque diuersis Flaminio abire iussos ac coactos fuisse.

t Cumque Flamen sacra diis dare.] Pomponius Læus & Fenestella vbi supra.

v Quos nisi ingenuos.] Liuius Decad. 4. lib. 7. non adeò procul a princ. de procuratione prodigiorum, Decem ingenui, inquit, decem virgines, patrum omnes matrimiq; ad id sacrificium adhibiti. Festus Pompeius lib. 6. non longè à fine, Flaminiius, inquit, Camillus puer dicebatur ingenuus patrum & matrum, qui Flaminio Diali ad sacrificia præministrabat: antiqui enim ministros Camillos dicebant. Et paulò post, Flaminia dicebatur sacerdotalis, quæ Flaminio Diali præministrabat: eaque patrum & matrum erat. id est, patrem matremque adhuc viuos habebat. Sed & idem lib. 11. Matrum ac patrum dicuntur, quibus patres & matres adhuc viuunt. Et lib. 14. Sed ad id quod de Camillo

Flamen in sacris.

Ornatus flaminis.

Flaminica vxor flaminis.

Flamen vnica duxat vxorem ducebat.

Carbasum flaminis indumentum.

Fla à belli muneribus non in totum immunes.

nisi ingenuos, patrimos & matrimos esse decebat. * Cui ad sacra eunti, præco Præcimitator dictus, præire & præmonere solebat populo, vt dum sacra fiunt, ab opere cessarent: qui si contumacius parerent, pignoribus & multa plecebantur: neque enim flaminem aut regem sacrorum religiosis diebus aut feriatis opus facientem videre fas erat. Quin etiam dum operabatur sacris, eo corporis ornato erat, y vt fibulis æneis accinctus, victimas cæderet, & diis libaret. z Ipsiisque vxorem, a cui flaminicæ nomen, quoties tonitrua audisset, feriari necessum erat. b Cui hoc est muneris loco datum, vt à viro diuertere non liceret: c nanque ipse vnus vir vxoris, & flaminica viri vnus vxor eligebatur: d sicut Aegyptij ad Tauri sacra semel maritum assumpserunt. e Cumque ob sacerdotij dignitatem, in senatum venire, & sententiam dicere, antea flamini licuerit, idque post temporum curricula eorum desidia obliteratum esset, L. Flaccus flamen rem longè intermissam reuocauit, ei que & reliquis flaminibus, vt veteri iure vsurpato, in senatum ingredi, & publico concilio interesse, togamque prætextam, & amplissimi ordinis ornamenta habere liceret, senatusconsulto datum est, f tametsi carbasum flaminis indumentum proprium fuisse dicant. g Ex eo enim, quoties frequens senatus haberetur, flamini haud secus quam senatori in curiam veniendi, consultandi, suffragandi, censendi que potestas data fuit. Et tametsi flamines sacerdotio addicti essent, non h tamen à belli muneribus erant immunes, sæpiusque res à patribus tentata, & in vtranque partem sermonibus agitata fuit, desuperque lex lata fuisset, vt tam flamines quam reliqui sacerdotes militiæ munere vacarent, nisi Gallorum imminente tumultu, quum respublica milite egeret, à militia minimè auocandos decreuissent. i Sæpe

ANNOTATIONES.

dictum est, vide quæ proximè dicta sunt supra lib. 4. cap. 17. Pater patrimos dicebatur apud antiquos, qui cum iam pater ipse esset, habebat etiam tunc patrem.

x Cui ad sacra eunti, præco Præcimitator.] Hæc vsque ad versicul. Quinetiam. ferè sunt Festi Pompeij lib. 14. apud quem tamen legitur, Præcimitatores. Sunt autem qui non ineptè proclamatores legunt.

y Vt fibulis æneis amictus.] Festus Pompeius lib. 9. Insubulati sacrificabāt flamines propter vsu aeris antiquissimum æneis fibulis.

z Ipsiisque vxorem.] Macrobius lib. 1. Saturnal. c. 16. sic scribit, Flaminica, quoties tonitrua audisset, feriata erat, donec placasset deos.

a Qui flaminicæ nomen.] Passim apud omnes. Sed & flaminicæ dicebantur, vt ex Trogo dicemus postea.

b Cui hoc muneris loco.] Gellius lib. 10. ca. 15. Flaminem amissa vxore flaminio decedere, & matrimonium flaminis sola morte dirimi. Plutarchus proble. 49.

c Nanque ipse vnus vir vxoris & flaminica.] Tertullianus in libro de Exhortatione castitatis, & in libro de Monogamia vtrouique in fi.

d Sicut Aegyptij ad Tauri sacra.] Diodorus Siculus lib. 2. cap. 3. & vide infra.

e Cumque ob sacerdotij dignitatem.] Liuius 3. Decad. lib. 7. C. Flaccus flamen captus à P. Licinio Pontifice Maximo, ita repente exiit antiquos mores, vt nemo tota iuuentute haberetur prior: nec probator primoribus patrum, suis pariter alienisq; esset. Huius famæ consensu elatus ad iustam fiduciam sui, rem intermissam per multos annos ob in-

dignitatem flaminum priorum repetiuit, vt in Senatum introiret. Ingressum eum curiam cum L. Licinius Prætor inde eduxisset, Tribunos plebis appellauit Flamen. Vetustum ius sacerdotij repetebat. datum id cum toga prætexta, & sella curuli C. Flaminio esse. Prætor non exolecis vtrustate annualium exemplis stare ius: sed recentissimæ cuiusque consuetudinis vsu volebat, nec patrum, nec auorum memoria Dialectem quenquam id ius vsurpasse. Tribuni rem inertia flaminum obliteratam ipsis, non sacerdotio damno fuisse cum equum censuissent, ne ipso quidè contrà tendente Prætorè magno assensu patrum plebisque flaminem in Senatum introduxerunt: omnibus ita existimantibus, magis sanctitate vitæ, quam sacerdotij iure rem eam flaminem obtinuisse.

f Tametsi carbasum flaminis indumentum.] Vnde id acceperit nescio, illud scio Valer. Maximum id indumenti genus tribuisse Vestali lib. 1. cap. 1. de Cultu deorum, vbi de Aemylia virgine Vestali. Cæterum de Carbaso vide Nonium Marcellum de Genere vestimentorum.

g Ex eo enim quoties.] Id ex sequela eius est, quod supra ibi, Cumque ob sacerdotij, diximus ex Liui.

h Non tamen à belli muneribus.] Hæc vsque ad versicu. Sæpe tamen, sunt Plutarchi in Camillo, vbi scribit apud Romanos lege cautum fuisse, vt sacerdotes immunes essent à militia: nisi vrgeret bellum Gallicum, quod & nos diximus supra lib. 2. ca. 8. vbi & de Aegyptiis & Indis loquuti sumus.

i Sæpe tamen flamines ne ad bellum irent.] Gellius d. lib. 10. cap. 15. & probatur ex seq. & vide etiam ibi, Aliosque vetitos.

k Quippe

tamen flamines, ne ad bellum irent, religione inhibitos ferunt: k quippe Cæcilius Metellus pontifex max. Aul. Posthumium consulem, quoniam flamen Martialis erat, ne ad bellum proficisceretur, neve stipendia faceret, inhibuit, l aliosque vetitos fuisse constat, ne cura belli, & rei militaris procuratio, illos à sacris auocaret. m Nonnunquam verò Dialectem flaminem extra Italiam sortitum prouinciam inuenimus, asserentem, nullas religiones Diali, Martiali, & Quirinali prouincias sortiri vetuisse. n Augustus tamen Octauius annuam absentiam, & prouinciarum administrationem Diali concedi vetuit, ne à cura sacrorum nimium diu abesset. o Qui quidem sicut inter flamines honore præcipuus, sic maximis caremoniis astrictus erat. p quippe soli flamini in primis iurare non licebat, nefas æstimantes, cui deorum sacra & caremoniæ credita sunt, ipsi verbo asserenti fidem non habere: cui hoc munus impendebat, vt singulis Idibus, quas feriatas habebat, bouem Ioui immolaret: q vtque ad flaminium assumptus, è patrio iure immunis confestim sui potens fiat. r Eidemque sub diuo vngi, s vel sine interula esse, t aut equo vehi, v noctemve vnã ab vrbe abesse non licebat. x Si tamen aduersa valetudo Dialectem incesisset, pontificis maximi arbitrio vltra binoctium abesse poterat, dum ne diebus publici sacrificij, nec sæpius quam bis eodem anno procul fiat. y Dialectemque coniuge defuncta, flaminio abire oportebat, quia sine coniuge esse, z aut iterum coniugio copulari non decebat: nanque bis nupti, sacerdotio pelluntur. a Quod ab Aegyptiis æquè seruatum est, vt semel tantum sacerdoti nubere fas sit, quum reliqui pro voluntate & facultatibus plures capiant. b Frumentum quoque

ANNOTATIONES.

k Quippe Cæcilius Metellus.] Val. Maximus lib. 1. cap. 1. de Cultu deorum. & L. Florus Epitome Liuij lib. 59.

l Aliosque vetitos.] Vt M. Aemylium Regillum ex Liuius 3. Decad. lib. 4. in Oratione Q. Fabij, Restat, inquit, vt pauca de eis in quos prærogatiua fauor inclinavit, dicam, M. Aemylius Regillus Flamen est Quirinalis, quem neque mittere à sacris, neque retinere possumus, vt non deum, aut belli defertamus curam. Et Q. Fabium Pictorem ex eodem 4. Decad. lib. 7. cuius hæc verba sunt, Q. Fabius Pictor Flamen Quirinalis & Prætor, Sardiniam prouinciam sortitus est. Prius quam in prouincias Prætores irent, certamen inter P. Licinium Pontificem Maximum fuit, & Q. Fabium Pictorem flaminem Quirinalem, quare patrum memoria inter L. Metellum & Posthumium Albinum fuerat. Cos. illum cum C. Lucatius collega in Siciliam ad classem proficiscentem, ad sacra retinuerat Metellus Pontif. Maxim. Prætorum hunc, ne in Sardiniam proficisceretur, P. Licinius tenuit. & in Senatu, & ad populum magnis contentioibus certatum est: & impetra iuhubita vltro citroque, & pignora capta, & multa dicta, & Tribuni appellati, & prouocatum ad populum est. Religio ad postremum vicit, & dicto audiens esse Flamen Pontifici iustus, & multa ex iussu populi remissa. Ira prouinciæ ereptæ prætorum magistratu abdicare se conantem, patres autoritate sua deterruerunt: & vt ius inter peregrinos diceret, decreuerunt.

m Nonnunquam verò Dialectem flaminem extra Italiam.] Cornelius Tacitus lib. 3. vbi de Seruio Maluginensi flamine Diali imperium Proconsulare Asiæ ambiente disserit.

n Augustus tamen Octauius.] Idem Cornel. Tacitus d. lib. 3. non adeo procul à fi.

o Qui quidem sicut inter flamines.] Festus

Pompeius lib. 11. & dictum est supra in verbo, Quorum primus Dialis.

p Quippe soli flamini in primis iurare non licebat.] Liuius 4. Decad. lib. 1. in fine. Plutarchus problem. cap. 43. Gellius lib. 10. cap. 15. Festus Pompeius lib. 9.

q Vtque ad flaminium assumptus.] Cornel. Tacitus lib. 4.

r Eidemque sub diuo vngi.] Plutarchus prob. cap. 39. vbi rationem reddit.

s Vel sine interula esse.] Gellius d. lib. 10. cap. 15.

t Aut equo vehi.] Plutarchus & Gellius vbi supra, & præter ea Festus Pompeius lib. 5. rationem reddens, ait, Equo vehi flamini Diali non licebat, ne si longius digrederetur, sacra negligerentur.

v Noctemve vnã.] Liuius 1. Decad. libro 5. in Oratione M. Furij Camilli Dictatoris, flaminis Diali noctem vnã manere extra urbem nefas est. Plutarchus, qui huius rationes tres asserit: vbi supra.

x Si tamen aduersa valetudo.] Cornelius Tacitus lib. 3. Quoties, inquit, valetudo aduersa flaminem Dialectem incesisset, vt Pontificis Maximi arbitrio dum ne plusquam binoctium abesset, dum ne diebus publici sacrificij, neu sapius quam bis eundem in annum.

y Dialectemque coniuge defuncta.] Trogus historicus lib. 22. cuius hæc verba sunt apud Priscianum lib. 5. cap. 1. Papirio propter flaminicæ flaminio abiit. Plutarchus problemat. cap. 49. Gellius lib. 10. cap. 15.

z Aut iterum coniugio copulari.] Plutarchus vbi nuper citauimus. & Tertullianus in libro de Monogamia ad fin. & in libro de Exhortatione castitatis etiam ad fi.

a Quod ab Aegyptiis.] Diodorus Siculus lib. 2. cap. 3.

b Frumentum.] Legendum est, Frumentum ex

Fla. prouincis aliquoties præerant.

Ceremonie quibus flamen diali astrictus erat.

Fla. dialis vxore defuncta, sacerdotio exdere cogebatur.

Sacerdotibus semel tantum nubere fas.

farinam, & carnem crudam, canem, capram vel equum tangere vetabatur. Hederam Dialis si attigisset, vel annulum cum gemma, aut nodum habuisset, piaculum admitti putabatur: fabam tangere aut nominare, vel funebres tibias audire, Diali flammis non licet: neque enim feralia atrectare fas erat. Capillum si tonderet, nisi æneis cultris, velut turpissimo facinore tenebatur. Quod à Sabinis sumptum crediderim, quibus æneo cultro sacerdotes capillum tondere præcipitur. Ignem ex Diali flammis domo efferri, nisi sacrorum causa, aut procinctam classem videre, paratasque ad bellum copias, piaculare est. Mortuæque pecudis corio flammis calceos fieri, nefandum: cuius sacerdoti ab vrbe tribus abesse noctibus non licet: aliisque cæremoniis Diali astrictus erat, quibus à vilioribus sacerdotibus reliquisque flaminibus cultu & ornatu longè sanctior erat atque conspectior. Aegyptiis verò diu seruatus inoleuit mos, vt sacerdoti nec fabam ferere aut comesse, neque aspicere liceret: quibus erat constitutum, lege apud Memphim lata, vt Isis sacerdotes semper de raso sint capite: vtque tertia quaque die corpus eradant, & frigida abluant, ter die, noctu bis: piscium quoque etiam tactu abstineant, nedum esu: vestemque lineam, calceos papyraceos ge-

Aegyptio-
rum sacer-
dotum cæ-
remonia.

ANNO TATIONES.

Plutarcho Problematum c. 109. vbi huius rationem reddit, & Gellio lib. 10. c. 15.
c Farinam.] Plutarchus & Gellius in iisdem locis.
d Et carnem crudam.] Plutarchus problemat. cap. 110. vbi huius prohibitionis rationem reddit, & Gellius vbi supra.
e Canem.] Idem Plutarchus Problemat. cap. 111. cuius hæc verba sunt, Quid est quod cane & capella sacerdotem aded abstinere voluerunt, vt non modo attingere, sed ne appellare quidem liceret? An quod capram quasi luxuriosam, atque olidam abhorrent? an quod tanquam morbidam timerent? Videtur etenim præter cætera animalia comitiali morbo tentari, & qui gustarint aut attigerint, huiusmodi aliquid inurere. Huius rei causam assignat poros angustos, quibus clausis etiam spiritus sæpissimè includitur, quod arguit vocis tenuitas. Quicumque enim hoc morbi genere tentatur, similem capellæ vocem edunt. Canis verò est minus quidem luxuriosus & fœtidus: quanquam sunt qui dicant, ne canem quidem in Atheniensium arcem admitti fas esse, nec Delum insulam attingere, quod in propatulo & pæsim coeat, qua in re aliorum animalium dissimilis sit: nam boues, equi, sues, non in propatulo incunt. Sed veram causam penitus ignorant. Canis enim templis omnibus idcirco arceatur, quod pugna est animal, & in primis ferox, vt tutum supplicibus per fugium præbeant. Verisimile igitur est Iouis sacerdotem, tanquam animatam & sacram quandam effigiem ac simulachrum, ad quod omnibus, tanquam ad aram, confugere liceat, egenis ac supplicibus repositum esse, vnde nec deterreri, nec arceri omnino possint. Quocirca in ipso ianuz vestibulo ac limine, eidem posita erat lectica.
f Equum.] Gellius lib. 10. cap. 15.
g Hederam.] Plutarchus Problematum cap. 112. Gellius vbi supra. Festus Pompeius lib. 8. rationem reddit.
h Vel annulum.] Gellius & Festus vbi supra.
i Aut nodum habuisset.] Idem iisdem in locis.
k Fabam.] Gellius quoque vbi supra, & Festus lib. 6. vbi rationem reddit, & vide Plutarchum Pro-

blematum cap. 95.
l Vel funebres tibias.] Idem Festus eodem lib. 6. sed alio loco.
m Neque enim feralia atrectare.] Cornelius Tacitus lib. 1.
n Capillum si tonderet, nisi æneis cultris.] Seruius lib. 1. Aeneidos in eum locum, *Aerea cui gradibus surgebant limina, nexaq; Aere arabes, foribus cardo stridebat ahenis.* Aerea ideo (inquit) vel quod æs magis in vsu veteres habebant, vel quod religioni magis apta est hæc materies. Denique Flamen Dialis æreis cultris tondebatur. Vide Gellium vbi supra.
o Ignem ex Diali flammis domo.] Gellius lib. 10 cap. 15. & Festus Pompeius d. lib. 6. sed alio quoque loco.
p Aut procinctam classem videre.] Gellius ibi. & ipse Festus Pompeius libro 14. vbi declarat quid sit procincta classis, vt etiam facit alio loco eiusdem libri.
q Mortuæ pecudis corio.] Idem Pompeius libro 11.
r Cuius sacerdoti ab vrbe tribus, &c.] Plutarchus Problematum cap. 39.
s Aliisque cæremoniis Diali astrictus erat.] Id constat ex Gellio vbi supra.
t Aegyptiis verò.] Hæc vsque ad versicul. Ouillis. sunt Herodoti lib. 2. Euterpe, Fabas Aegyptij in sua terra nec admodum ferunt, neque natas, aut crudas, aut in aqua coctas edunt. Sacerdotes verò ne aspicere quidem sistent, arbitantes haud mundum illud legumen esse. Ad id quod dicit de faba, præter Herodotum, adde Plinium, qui autoritate Varro nis lib. 18. cap. 12. tradit Flaminem faba non vesci, quoniam in flore eius lugubres litteræ reperiantur. Et ad id quod de raso capite dicit, adde illud Apuleij loquentis de huiusmodi sacerdotibus libro vlt. Asini aurei, Hi capillum de raso funditus, vertice prænitentes, magnæ religioni terrena sydera, æreis & argenteis, imò verò aureis etiam fistris argutum tinnitum constrepentes. Hinc calui pæsim à poetis vocantur. Iuuenalis sat. 6.

Quæ

rant: ouillis, nec suillis carnibus vescantur: sal cibis non adhibeant: vino abstinant, aut si bibere libet, per parco vtantur: mare detestentur & nautas à quibus institutum est, Apidi potum dare ex peculiari puteo, non ex Nili aqua. Apud Græcos verò flaminibus, Stephanophoris nomen fuit, quibus ferre coronam & comam promissam, proprium erat: qui etiam arma sumere, aut Phocensium agros inuadere lege vetabantur: Poliadis quoque Mineræ flammis hoc dabatur præcipuum, vt caesum tecetem tangere perpetua lege vetaretur. Phœbi verò aureum sceptrum coronis & vittis redimitum ferre. Flammis autem Ephesæ Dianæ, qui eunuchus erat, Megabyzo nomen fuit, Cereris verò Eumolpidi. Apud Hebræos Essai summi sacerdotes loco flammis erant, qui vino, coniugio & carnibus abstinere, & duriori cubili degunt. Sed præter Diali præscriptas cæremonias, alia fuerunt vxori flammis præstituta, quas perpetua lege seruare tenebatur, quum ex Romuli constituto sacerdotum vxores cum viri con-

Græcorum
Stephanophori.

Hebræorum
Sacerdotes.

ANNO TATIONES.

Qui grege linigero circumdatus, & grege caluo. Martialis.

Linigero fugiunt calui.

Quinetiam Lampridius de Imperatore Commodo scribens, sic inquit, Sacra Isis coluit, vt & caput raderet, Anubim portaret. Qui loci probant & illud quod de veste linea dictum est, vt etiam illud Ouidij Metam. lib. 1.

Nunc dea Linigera colitur cel. berrima turba.

Et Suetonij in Octavone cap. 12. eodemque vltimo. Sacra etiam Isis sæpe in linea religiosaque veste propalam celebrasse.

v Ouillis.] Cur Aegyptij ab ouibus & arietibus abstinere, rationem reddit Herodotus libro 2. in Euerpe.

x Nec suillis carnibus.] Idem Herodotus dicto lib. 2. Euterpe, Suem Aegyptij spurcam belluam arbitrantur: quam si quis vel transeundo contigerit, ab lotum sese cum ipsis vestimentis ad flumen. Eoq; soli omnium subulci in Aegypto, & si indigenæ, tamen nullum ingrediuntur in templum: nemoque aut filiam cuiuspiam eorum nuptum dare vult, aut cuiuspiam eorum filiam in matrimonium ducere. Ipsi inter se subulci dant, accipiuntque filias.

y Sal cibis non adhibeant.] Plutarchus in Symposiacis problemat. dec. 5. c. 10. vbi tradit causam cur sal diuinum Poeta dixerit, scribit quod in vniuersum à salis vsu abstineant se Aegyptiorum sacerdotes, qui castitatem inoffensam seruant: aded vt in sulso pane vescantur. Qua ergo ratione, id quod sacrosanctum est, & diuinum, prophanant & auersant? Nec ipsi cum Græcis pugnant: nam castitas generis propagationem, risum, vsu vini, pleraque etiam, quæ sunt alioqui seria & haudquaquam fœuola, amputat & è medio tollit. Proinde fortassis ipsi, quibus castitatis vnicum est studium, à sale, vt pote, qui caloris vi libidinem proritat (id quod nouelli atherit) abstinere. Adde, quod veritati est consonum, eos sallem fugere, ceu delicatissimum obsonium. Sal enim tantum non reliquorum obsoniorum obsonium est & condimentum: quapropter & Gratiam sunt qui illum appellent, quod cibi potissimam partem & vtilem condulcorit. Sal corpori nutrimentum caput est, & cibo robur solidumque temperamentum ad virgendam appetentiam præbet. Præterea illud consideranda, num & inde diuinitas illi accedat, quod &

corpora mortua diu imputribilia durabiliaque conseruando, morti quodammodo reluctari videatur, nec patitur cadaver omnino computrescere atque in nihilum redigi. Et paulò post, Profecto non parum conferre ad genituram sal putatur, in qua Aegyptios esse sententia memeras modo. Qui canibus alendis studium ponant, vbi in Venerem sunt seguiores, præter alias escas, salis muræque conditis carnibus excitat iacentem Venerem, motatæque vim feminalem pronocant. Præter ea quæ per mare salem cõuectant naues oneratas, innumeram murium copiam produunt, scænellis etiam citra congressum parientibus, vbi salem illuxerint. Quinetiam arbitror Venerem saluginem dicere, hætiamque de ea, ceu mari orta, fabulam prodere poterat, dum volunt fecundam prolificamque salis naturam incitare. Hæcenus Plutarchus.
z VINO abstinere.] Cælius Rhodiginus libro 5. cap. 12.

a Mare detestentur & nautas.] Idem Cælius vbi supra.

b Stephanophoris.] Hercules sacerdos apud Tharfos Steph. nophoros dicebatur, dignitate præsigni, scribit Cælius Rhodiginus lib. 5. cap. 12. sed nullum, more suo, citat auctorem.

c Poliadis quoque Mineræ.] Strabo lib. 9.
d Megabyzo.] Lælius in Xenophonte, Profectus deinde Ephesum, dimidium auri, quod secum tulerat, Megabyzo Dianæ sacerdoti seruandum tradidit quoad reuerteretur. Plinius lib. 35. cap. 10. scribit, Megabyzi sacerdotis pompam pictam esse in Dianæ Ephesæ templo. & cap. 11. eiusdem sepulchrum ibidem ostendi. Huius præterea sacerdotis Dianæ meminere Quantilianus lib. 5. cap. 12. & Appian. Belloium ciuiliū lib. 4.

e Cereris verò Eumolpidi.] Diodorus Siculus lib. 1. cap. 2. ad fi. Et vide Etichnem in Oratione aduersus Ctesiphontem.

f Apud Hebræos Essai.] Porphyrius in lib. de Abiuentia carum. & ex eo Eusebius Præparationis Euangelicæ, lib. 9. cap. 1. Plinius lib. 5. cap. 17. eos Essenos vocat, eorumque ritus, mores, & superstitionem describit. Quinetiam Philo Iudæus hæc & multa alia, miranda quidem, de his scribit in libro cui titulus est, Quod liber sit, quisque virtuti studet.

Flaminica dialis caremonia.

Vide Ca-lum lib. 15 cap. 8. Flaminica amittit.

Flamen alii quando alios etiam magistratus simul gerebat.

secrentur, praescriptisque caremoniis teneantur, nanque flaminica quum ad Argos vadit, neque comere caput, neque capillum pectere debet: quotiesque tonitrua audisset, feriata erat: cui mense Iunio, nisi post Idus, nec unguis secare, nec capillum comere, neque virum tangere permittitur: cuius unguis & capilli praesegmina subter arborem silicam terra operiri necessum erat: Illi quoque fabis vesci, aut gradus supra tres ascendere, minimè licet: solaque Dialis vxor sacrorum causa sub viri potestate & iure est. Fuitque amictus flaminicae purpureus quadratus fimbriatus, cui nomen ricæ, quo velut palliolo utebatur. Plerique flammeum vestem flaminicae proprium duxere, cui caelum fulmineum color, & tutulum capitis ornatus, cui inerat vitta purpurea, quæ crinibus annectitur. Hoc quoque non in postremis fuerit, quod si quis nocens ad flaminem accederet, illo die ab omni poena criminis tutus erat: qui si vinculis nexus foret, eisdem solutus laxabatur. Ac licet sacerdoti, ut rebus diuinis impensius vacaret, neve à sacris cultuque & religione deorum, aliarum rerum cura seiungeretur, magistratus gerere non liceret: tamen & flaminem honores gessisse, & consularum vnâ & flaminium administrasse, ac tam rebus diuinis quàm humanis praefuisse, atque vtriusque honoris ornamenta gestasse, apud multos tradita memoria est.

ANNOTATIONES.

g Flaminica cum ad Argos vadit. Gellius lib. 10. cap. 15. Et Ovidius de Flaminica loquens lib. 6. Fastorum, scribit,

Non mihi detonsum crimem depectere buxo, Non unguis ferro subsecuisse licet.

Non tetigisse virum, quannus iouis ille sacerdos, Quannus perpetua sit mihi lege datus.

Et ibi Antonius interpres Gellij autoritate d. lib. 10. cap. 15. Flaminica, inquit, coniunx cum iret ad Argos, nec comebat caput, nec pectebat capillum. similiter & hoc mense Iunio, ante stercus delatum. Eidem à Caleni. Iunius ante id tempus nec licebat secare unguis, nec virum tangere, hoc est flaminem dialem: cuius unguis & capilli tegmina subter arborem silicam terra operiebantur. Eiusdem capillum non tondebat, nisi qui liber homo esset. Idem Ouid. lib. 3. de Flaminica,

Hic etiam coniux capitis discincta Dialis Lucibus, impexas debet habere comas.

h Quotiesque tonitrua audisset. Macrobius lib. 1. Satur. c. 16. & supra dictum est.

i Cui mense Iunio. Gellius d. lib. 10. cap. 15. & diximus supra in verbo, Flaminica cum ad Argos vadit.

k Illi quoque fabis vesci. Festus Pompeius lib. 6. Fabam, inquit, nec tangere, nec nominare Diali Flamini licet, quod ea putatur ad mortuos pertinere: nam & Lemuralibus iacitur Laruis, & parentalibus sacrificiis adhibetur, & in flore eius iustus literæ apparere videntur. Id Varro confirmat apud Plinium lib. 18. cap. 12. Eadem hebetare sensus existimata est & somnia facere. Cice. lib. 1. de Diuinatione. Ex quo etiam Pythagoricis interdictum putatur, ne faba vescerentur, quod habet inflationem magnam is cibus, tranquillitati mentis verè contrariam.

l Aut gradus supra tres ascendere. Gellius

dicto libro 10. cap. 15. Flaminicae scalas, quæ Græcè κλίμακες appellantur plus tribus gradibus ascendere religiosum.

m Solaque Dialis vxor. Cornelius Tacitus lib. 4. Igitur, ait, tractatis religionibus, placitum, instituto Flaminum nihil demutari. Sed lata lex, qua Flaminica Dialis, sacrorum causa, in potestate viri, cætera promiscuo foeminarum iure ageret.

n Fuitque amictus Flaminicae. Festus Pompeius lib. 16. Granij autoritate scribit, Ricas & Riculas esse muliebri cingulum capitis, quo pro vitta Flaminica redimitur. Et eodem lib. in fi. Rica, inquit, vestimentum quadratum, fimbriatum & purpureum, quo Flaminicae pro palliolo utebantur. Ex quo loco hæc Alexander haud dubiè assumpsit. Varro lib. 4. de lingua Latina, Rica, ait, à ritu: quod Romano ritu sacrificium foeminae cum faciunt, capita velant.

o Plerique Flammeum vestem Flaminicae. Festus lib. 6. Flammeo amictur nubes omnis boni causa, quod eo assidue utebatur Flaminica.

p Et tutulum capitis ornatus. Festus lib. 18. non adeò procul à princ. Vide Varronem lib. 3. aut ex aliorum computa. 6. ling. Lat. & Fulgentium in lib. vocum antiq. ad Calcidium.

q Hoc autem non in postremis fuerit. Hæc vsque ad versic. Ac licet. sunt A. Gellij lib. 10. c. 15.

r Tamen & flaminem honores gessisse. Nam eisdem fuisse Flamines & Praetores atque etiam Consules legimus. Videlicet Q. Fabium Picotorem simul & flaminem Quirinalem apud Livium 4. Decadis libro 7. non semel. Et C. Valerium flaminem dialem & Praetorem eiusdem Decad. 4. lib. 9. ut non mirum videri debeat, si & Flamen Aedilis curulis esse poterat, ut fuit idem Val. Flaccus apud eundem 4. Dec. lib. 2.

a Quod

In quot cohortes, manipulos, centurias, decuriasque phalanx dividatur, & que illius descriptio fuerit. Cap. XIII.

Qvod legio quondam apud Romanos fuit, id phalangem Græcis, Macedonibus & Dardanis, exterisque nationibus valuisse, monumentis proditum est. Ea enim in libero campo, & siquando expatiari licuit, magno vsui fuit. Cum verò arctis faucibus & præruptis faxis, aut inter viarum angusta premitur, non est ea vis potestasque: quippe Macedonica phalanx immobilis, semper ex stabili peditum agmine, nec partiri, nec diuidi facilis erat, quod in Romana legione longè secus: quotiesque coniunctos seruat ordines, & suis turmis ita fertur instructa, ut continenti agmine vir viro, armis arma coniuncta forent, magno praesidio munita, ad victoriam maxima momenta fecit: sicut Orthia phalanx, quæ in cornua procedit, & in profunditatem ita instruebatur, ut nec à tergo affiliri, nec à fronte occurfari, neque à lateribus præ magnitudine circumueniri posset: quod etiam Macedonica phalangi erat proprium, prælongas hastas ante clypeos obicere, ita ut nisi in libero campo eius nullus vsus foret. Si verò laxatis ordinibus semel esset dissoluta, robore simul atque ordine dissipato, omnis vis virtusque eius pucto temporis dissoluantur. Hanc, qui de instruendis aciebus memoriam reliquere, quique in ea de scribenda multum studij & operæ contriuere, ex nouem armatorum millibus alij ex vigintiquinque millibus. ut Syri: Persæ ex quadraginta millibus definiere. Cuius exemplo Perseus aduersus Amylium Paulum ex quadraginta millibus phalangem instruxit, Alexander Romanus imperator ex triginta millibus, Macedones verò ex se-

Phalanx.

Macedonica phalanx.

Orthia phalanx.

Phalanx ex quot constabat apud diuersas gentes.

ANNOTATIONES IN CAP. VIII.

a Qvod legio quondam. Seruius libro 2. Aeneidos in eum locum,

Etiam Argiua phalanx instructis nauibus ibat A Tenedo, tacite per amica silentia luna.

Phalanx, inquit, Macedonum lingua, legio. Quod & ipsum dicit lib. 11. eiusdem operis,

- Tum mastia phalanx Teucrig, sequuntur.

b Græcis. Ut patet ex d. illo loco Aeneidos 2. & lib. 6. eiusdem operis,

Et Danaum proceres Agamemnoniaq, phalanges. Et ex Homero lib. 4. Iliados, vbi de ipsis Græcis & Troianis,

ἄλλα νέον Ἰωορμένειαι κίοντε Φάλαγγες ἑρώων δ' ἰπποδάμων, ἔχ' ἀχαιῶν.

Et priuatim de Athenicis idem Homerus lib. 2. eiusdem operis,

ἤγε δ' ἄγεον ἕνα ἀθλων ἰσαντε Φάλαγγες.

c Macedonibus. Quod iam supra dictum est ex Seruio. Et eorum quidem phalanx propriè erat, ut videre licet ex Livio 1. Decad. lib. 8. cum dicit,

Et quod antea phalanges similes Macedonicis, hoc postea manipulatim structa acies coepit esse. & omnes vbique. Et vide infra.

d Et Dardanis. Nam & de his loquitur Homerus d. libro 4. & Virgilius lib. 11. loco supra allegato ibi, Quod legio quondam. Et de his tribus Vegetus Rei militaris, lib. 2. cap. item 2. in princ.

e Exterisque nationibus. Ut Arcadibus apud Virgil. lib. 12. Aeneidos,

At fratres animosa phalanx accensaq, luctu, Pars gladios stringunt manibus, pars missile ferrum Corripunt, caeciq, ruunt.

Et Marmaridibus apud Silium Italicum lib. 5.

Non ego Marmaridum mediâ penetrare phalangem,

Cyniphiaq, globos dubitarem irrumperè turme.

Et Heluctis Cæsar lib. 1. belli Gallici, Milites nostri è loco superiore pilis missis, facile hostium phalangem perfrerunt. Et de Romanis, ut postea dicitur.

f Ea enim in libero campo. Livius 4. Decad. lib. 1. Erant, ait, pleraque syluestria circa, incommoda phalangi, maxime Macedonum: quæ, nisi vbi prælongis hastis velut vallù ante clypeos obicere (quod ut fiat, libero campo opus est) nullius admodum vsus est. Ex quo loco hic haud dubiè sumptus est.

g Semper ex stabili peditum agmine. Quintus Curtius libro 3. de Macedonibus loquens, Sed Macedonum acies torua sanè & inculca, clypeis hastisque immobiles cuneos & conferta robora viro-

rum teget. Ipsi phalangem vocant peditum stabile agmen. Vir viro, armis arma conferta sunt, ad nutum monentis intenti, sequi signa, ordines seruare didicere. Quod imperatur, omnes exaudiunt: obistere, circuire, discurrere, in cornu mutare pugnam, non duces magis, quàm milites callent. Hactenus Curtius.

h Quod etiam Macedonice phalangi. Hæc sunt ex Livio 4. Decadis lib. 1. cuius verba adduximus supra ibi, Ea enim in libero campo.

i Si verò laxatis ordinibus. Hoc alibi attrigimus ex Vegetio.

k Hanc. Scilicet phalangem Macedonicam.

l Ex nouem armatorum millibus. Odo dicit Vegetius lib. 2. cap. item 2.

m Alexander Rom. Imperator. Lampridius in vita illius.

n Macedones verò. Livius 4. Decad. lib. 7. loquens de exercitu Antiochi, Regia, inquit, acies 10. & 6. milia peditum more Macedonum armati fuere,

Phalanga.

Sarissophorus.

Singularis partium phalangis nomina. Quadruplaris. Duplaris. Cornua. Simplaris. Meros. Cohors milliaria. Tribunus maior. Quingentaria. Tribunus minor. Manipuli. Manipularium. Synagia. Centuria. Centurio. Centuria simplex. Decuria quadruplaris. Decuria duplaris. Decuria simplaris.

decim millibus,trecentis octoginta quatuor militibus constare dixerunt, quos phalangitas vocant: sicut a Philippo primum, mox ab Alexandro descripta fuit, qua quidem externi duces velut firmissimo robore vsi fuere: nam tanti momenti fuit, vt incredibile dictu sit, quam parua manu quantas copias fuderit. Sequitur inde tempestatibus, Græcorum duces diuersas turmas legionesque describere, inter quas Macedonum robur p Sarissophorus magni aestimatur, quo velut firmissimo munimento in posterum vsi sunt. Lacedæmonij raras instruxere phalanges, Germani densatis agminibus, scutis capita contacti, obiectis parmis, phalangem ita composuerunt, vt ad irrumpendum magna momenta faceret. Ea verò phalanx ita descripta erat, vt in minimas partes diuidi, rursus momento temporis in vnum colligi posset: quoque distinctior esset, singula ipsius partes propria sortita sunt nomina: Siquidem hæc phalanx quadruplaris, in singulas duplares diuiditur, quibus cornua nomen indidere: quarum singula octo millia centum nonagintaduos milites habent, decurias verò quingentas duodecim. Hanc postea duplarem in duas simplares iterum partiti fuere, quarum singulas ex hominibus quatuor millibus octogintasec effecerunt. Item simplaris ista in duas rursus diuiditur partes, quibus nomen Meros, quæ hominum duorum milliū quadragintatrium describitur, quarum quælibet ex centum vigintiocto decuriis constat. Rursus Meros cohortem milliariam facit: ea autem est hominum mille vigintiquatuor, hoc est, centuriarum sexagintaquatuor, cuius præfectus maior tribunus appellatur. Ista deinde milliaria in duas quingentarias, quarum singula homines quingentos duodecim, centurias trigintaduas habent, eiusque ductor tribunus minor: eandemque quingentariam in duos manipulos partiti sunt. Singuli verò manipuli homines recipiunt ducentos quinquagintasec, decurias verò sedecim, cui ductor manipularius præerat, quam & Synagiam vocant. Rursus manipulum duas centurias facere volunt, quarum quælibet milites centum vigintiocto, hoc est, octo decurias capit. Nam duplicata centuria manipulum facit, cuius præfectus centurio ordinarius vocatur. Simplex verò centuria duas quadruplares decurias facit, quarum singula hominum sexagintaquatuor: quæ quadruplaris in duas duplares diuiditur, quarum ex trigintaduobus militibus fiunt singula: duplarisque decuria in simplarem, quæ ex sedecim militibus scribi dicitur que consuevit. Hæc enim totius phalangis Macedonicæ, quam ex sedecim millibus

ANNOTATIONES.

fuere, qui Phalangitæ appellabantur. Et de hac quoque Phalangitarum appellatione, idem 5. Dec. lib. 2. & iterum 3. Nec tamen idem semper fuit numerus Phalangis. Nam Polybius lib. 5. Phalanx, ait, circiter viginti quinque millia continebat. & alibi eod. libro. Phalangis multitudo vltra viginti hominum millia continebat. o Sicut a Philippo primum.] Scilicet Alexandri Magni patre ex Diodoro Siculo lib. 16. c. 1. p Sarissophorus.] Id est, Sarissas deferens. Vide infra cap. 22. De his autem Quintus Curtius lib. 4. Itaque Alexander Arctem Ducem hastatorum, quos Sarissophoros vocabant, aduersus Scythas mittit. Lilius 4. Dec. lib. 6. Tum Macedonum robur, quos Sarissophoros appellabant, velut firmamentum circa ipsas munitiones, constituit. Ex quo loco Alexander hunc locum desumpsit. Sarissa Macedonum describit Aelianus de Instruendis aciebus, cap. 4. q Ea verò phalanx.] Hæc propemodum sunt Aeliani de Instruendis aciebus, & Modesti de Vocabulis rei militaris ad Tacitum Augustum. r Quibus cornua nomen indidere.] Terentius in Eunuchio act. 4. sce. 7.

Tu Simalio in sinistrum cornu, tu Syrisce in dextrum. Cæsar libro 1. bel. Gall. Ipse a dextro cornu prælium commisit & omnes vbique. s Singuli verò manipuli.] Aliter Lilius 1. Dec. lib. 8. Seruius lib. 11. in eum locum, Tu Voluse armari Volscorum educe manipulis. Manipulis, inquit, signiferis, qui secundum antiquum morem in legione triginta erant. Legio autem habebat sex cohortes, sexaginta centurias: licet in his rebus accessu temporis ducum varietas semper mutauerit militiæ disciplinam. Vide Vegetium Rei militaris lib. 2. cap. 6. & quæ dicta sunt supra lib. 1. c. 5. t Quarum quælibet milites 128.] Aliter Festus Pompeius lib. 3. vbi de centuria loquitur. v Cuius præfectus Centurio ordinarius.] Vide tamen an & qui huic præerant Duplicarij dicebantur. Nam Lilius 1. Dec. lib. 2. de Apio loquens, Ad hoc Centuriones Duplicariosque, qui reliquerant ordines, virgis caesos securi percussit. x Hæc enim totius phalangis Macedonicæ.] Vide supra in verbo, Macedones. Phalangis Macedonicæ formam describit Appianus in libro, qui Syrius inscribitur.

† Qua

trecentis octogintaquatuor militibus veteres effecerunt, percommoda descriptio fuit. In qua duo sunt cornua, duplaresque phalanges duæ, simplares quatuor, partes octo cohortes milliariæ sedecim, quingentariæ trigintaduæ, manipuli sexagintaquatuor, centuriæ centum vigintiocto, decuriæ quadruplares ducentæ quinquagintasec, duplares sexcentæ duodecim, simplares mille vigintiquatuor. Ex his ergo effici cogique potest, quid phalanx, quid cohors, manipulus, centuria, decuriæ sit, quantumque militum in disponendis aciebus externa descriptione vnaquæque capere assuevit. † Qua quidem phalange Romanos duces contra exterarum gentes aliquando vsos comperimus, illamque non vno militum numero descripsisse: nam contra Mithridatem & Archelaum Sylla & Romani plerique duces contra exterarum phalange vsi sunt. Postea verò manipulatim struere aciem cœpere, illamque in plures ordines, turmas, decurias centuriasque, atque ordines diuisere. Galli verò & Celtiberi, atque exterarum nationes pleræque, non phalangem, sed cateruas habuere, hominum denum, aliquando senum millium. Sed quod est de cohorte milliaria dictum vel quingentaria, licet animaduertere, illam dissimili modo Græcos variasse, qui pro tempore & locis, & prout quisque commodum putauit, cohortes non vna facie describere: siquidem Polybius ex nonaginta hominibus cohortem fecit, Callisthenes ex septingentis, Ephorus ex quingentis, Gorgias ex quadringentis lectis viris, quam sacram nuncupauit. Samnites quadragenariam fecere cohortem, quæ Linteata dicta. Camertes sexcentorum hominum, cohortem Romanis aliquando misere ex fœdere. Nestor verò apud Homerum, per singulas tribus cohortes disposuit, vt in conflictu præliorum alter alteri opem ferret, & inuicem se iuarent. Fuitque miræ obseruationis apud Græcos, vt prima cohors tanquam firmissimum robur ex quadringentis militibus fiat, a Romanis verò præter milliariam & quingentariam, etiam ex ducentis militibus primum Syllæ temporibus cohortem descriptam fuisse, apud multos nota memoria est.

ANNOTATIONES.

† Qua quidem phalange Romanos.] Cæsar libro 1. bellorum Ciuiliū, Suetonius in Nerone, c. 19. Tacitus lib. 8. Herodianus li. 4. vbi de phalange Macedonica Antonini Bassiani. & in seq. Nam & Athenæus lib. 6. Dipnosophistar. cap. 8. eodemque vitimo, tradit, Romanos a Tyrrenis accepisse, eaque in pugnas constituere a Samnitibus didicisse. y Nam contra Mithridatem & Archelaum Sylla.] Appianus in Mithridatico. z Postea verò manipul.] Lilius 1. deca. lib. 8. & quod antea phalanges similes Macedonicis erant, hoc postea manipulatim structa acies cœpit esse. a Galli verò & Celtiberi.] De his duobus & aliis pluribus Barbaricis nationibus Vegetius lib. 2. cap. item 2. b Atque exterarum nationes.] Vt Germani ex Cor. Tacito lib. 20. c Græcos variasse.] Vt patet ex seq. d Siquidem Polybius.] Lib. 12. e Quæ Linteata dicta.] Lilius 1. Decad. lib. 10. huius nominis rationem reddens, inquit, Ea legio Linteata ab integramento consepti, quo sacra nobilitas erat, appellata est. Festus Pompeius libro 10. non longè a princi. Legio Samnitum Linteata appellata est, quod Samnites iurantes singuli ad aram velis linteis circumdatam, non cessuros se Romano militi iurauerant. f Nestor verò apud Homerum.] Lib. Iliad. 1.

Res sacra, religiosa & sancta, qua censebantur apud veteres, quibusque sacrum aut sanctum facere licuit. Cap. XIII.

Es sacras, religiosas & sanctas, in nullius semper bonis fuisse, veteri lege seruatum est: erant enim sacra diuino cultui mancipata. Ait enim Trebatius, Quicquid deorum ergo habetur, sacrum est, siue ædes, siue ara, vel signum, locus aut pecunia, siue quicquid aliud more institutoque ciuitatis ritè diis consecratum foret. Ea verò consecratio, vel a consule aut imperatore

ANNOTATIONES IN CAP. XIII.

Res sacras.] Id initium est ex l. incantum. §. sacra res. ff. de rerum diuis. & §. nullius. Instit. eo. tit. & vide Macrobiū lib. 3. c. 3. b Ea verò consecratio.] Lilius 1. Decad. lib. 9. ad fin. cuius hæc verba sunt; C. Flauius Cn. filius scriba, patre libertino humili fortuna natus, ceterum callidus vir & facundus, ædem Concordiæ in area Vulcani summa inuidia nobilium dedicauit, coactisque consensu populi Cornelius Barbaui Pontifex Maximus verba præire: cum more maiorum ne

Ro. phalanx vsi.

Galli. Celtiberi.

Milliaria & quingentaria varia cohortes apud Græcos.

Iliados B.

Sacrum quid. l. sacra. ff. de rerum diuis. & §. sacra Inst. cod.

Consecra-
tionis care
monia.
Iniussu po-
puli nihil
consecra-
batur.
Papyria
lex.

Platonis
sententia.
Aliæ obser-
uationes.

accenso foculo fit, cum tibicine, verbis priscis & solennibus, præunte, verò pontifice maximo præfante cæmen, capite velato, & concione aduocata, ac iussu populi, iniussu enim populi, iuxta diuinas traditiones, consecrari ædem, terrâ, agrum, aut sanciri, nihil poterat. Postea latum ad populum fuit, plebsque sciuit, ut in templi cõsecratione aræve, etiam iussus senatus, tribunorumque plebis maior pars interesset: in quod illud seruatum est, ne vna cella duobus diis diceretur. Demum lege Papyria non modò templa & aras, sed ne priuatas quidẽ ædes sine iussu populi consecrare, aut sempiterna religione obligare licuit, nã quod priuatus religionis ergo sacrauit, sacrum non esse consentiunt omnes. Fuitque Platonis sententia, ut deorum delubra nemo priuatus constituat, satis arbitratus ad immolandum publica templa patere. Funestamque familiam, aut hominem funere pollutum, templum aramve dedicare, aut à lugentibus sacrificari, vel aliquid consecrari, vetabatur: nãque in luctu diis supplicare, non sacrificare licebat, quum sine gemitu aut morsu animi sacris interesse deceat. Propterea

ANNO TATIONES.

rum negaret nisi Cos. aut Imperatorem posse templum dedicare. Sed quod dicit Consulem aut Imperatorem, adde & Prætorem, vel etiam Proprætorem ex Cornelio Tacito lib. 20. quo loco citabimus inferius.

c Accenso foco.] Cicero in Oratione pro domo sua ad Pontifices de Consecratione loquens, Atqui C. Attinius patrum memoria bona Q. Metelli, qui proavi tui P. Scipio consecrauit foculo posito in rostris, adhibitoque tibicine. Et infra, Quid ergo illa tua tum obtestatio tibicinis? quid foculus? quid preces? quid prisca illa verba voluerunt? Et vide infra num. 7.

d Cum tibicine.] Cicero dictis locis.

e Verbis priscis & solennibus.] Id ex Cicero ne est in ea ipsa Oratione pro domo sua ad Pontifices, Ego verò si omnia solennibus verbis veteribus & priscis institutis acta esse dicerem, &c. Et paulò post, Si Tribunus plebis verbis non minus priscis & solennibus bona cuius cuiuspiam consecrat, non valebit? Et vide in præced.

f Præunte verò Pontifice Maximo.] Lilius ubi supra lib. 3. & Cornelius Tacitus lib. 20. quo loco infra citabimus.

g Capite velato & concione aduocata.] Cicero in d. Oratione pro domo sua, Sed quid ego ceteros? Tu tu, inquam, capite velato, concione aduocata, foculo posito, bona tui Gabinij, cui regna omnia Syrorum, Arabum, Persarumque donaria consecrauit.

h Iniussu populi.] Cicero in illa eadem Oratione, Video, inquit, esse legem veterem Tribunitiam, quæ vetet iniussu plebis ædes, terram, arcam consecrare. quam postea dicit Q. Papyrium rogasse, ob idque legem Papyriam vocatam fuisse. Idem ad Atticum epist. 2. lib. 4. loquens pro domo sua, quam dedicari Clodius contendebat, Cum Pontifex, inquit, ei rei præfectus esset, neque populi iussu, neque plebiscitis id facere iussus esset, videri, posse sine religione eam partem aræ mihi restituui.

i Postea latum ad populum fuit.] Lilius 1. Decad. lib. 9. ad finem subdens ea quæ supra ex eo adduximus, Itaque, ait, ex autoritate Senatus latum ad populum est, ne quis templum aramve iniussu Senatus, aut Tribunorum plebis partis maio-

ris dedicaret.

k In quod illud seruatum est.] Valerius Maximus lib. 1. cap. 1. de Cultu deorum, ubi de Marcello & templo Honoris, Cum Marcellus, inquit, quintum Consulatum gerens, templum Honori & Virtuti, Clastidio prius, deinde Syracusis potitus nuncupatis debitum voris consecrare vellet, à collegio Pontificum impeditus est, negante vnam cellam duobus diis rectè dicari: futurum enim, si quid prodigij accidisset in ea, ne dignosceretur, vtri rem diuinam fieri oporteret: nec duobus nisi certis diis vnã sacrificari solere: ea Pontificum admonitione effectum est, ut Marcellus separatim ædibus, Honoris ac Virtutis simulachra statueret: neque aut collegio Pontificum autoritas amplissimi viri, aut Marcello adiectio impensæ impedimento fuit, quo minus religionibus suis tenor, suaque obseruatio redderetur. Lilius Decad. 3. libro 7. Marcellum alia atque alia obiecta animo religiones tenebant: in quibus quòd, cum bello Gallico ad Clastidium ædem Honori & Virtuti vouisset, dedicatio eius à Põtificibus impediatur, quòd negabant vnã cellam amplius quàm vni Deo rectè dedicari. Quia, si de celo tacta, aut prodigij aliquid in ea factum esset, difficilis procuratio foret: quòd vtri Deo diuina res fieret, sciri non posset. Neque enim duobus nisi certis deis ritè vna hostia fieri. Ita addita Virtutis ædes appropriato opere: neque tamen ab ipso ædes ex dedicatæ sunt. Meminit Florus in Liliij Epitome lib. 19.

l Demum lege Papyria.] Cicero in Oratione pro domo sua ad Pont. & vide supra in verbo, Iniussu populi.

m Funestamque familiam.] Lilius 3. Decadis lib. 2. loquens de clade Cannesi, Tum priuatæ quoque per domos clades vulgatæ sunt: adeoque totam urbem oppleuit luctus, ut sacrum anniuersarium Cereris intermissum sit: quia nec lugentibus id facere est fas, nec vlla in illa tempestate matrona expers luctus fuerat. Itaque ne ob eadem causam alia quoque sacra publica aut priuata defererentur, Senatus consulto diebus 30. luctus est finitus.

n Propterea in sacrificiis.] Festus Pompeius lib. 11. Minuebatur, inquit, populo luctus ædis dedicatione, cum à Censoribus lustrum condebatur, cum vorum publicè susceptum soluebatur.

o Tum

in sacrificiis anniuersariis, & ædis dedicatione, publicum luctum minui perpetua lege cauebatur. Tum si quando exitiali bello & terribili strage dimicatum foret, ne propter luctus acerbitem & intestinum vrbis malum sacra Cereris intermitterentur, lugendi tempus ad certam fuit diem præfinitum: quod etiam Græcis in vlu erat, ut in annua Cereris celebritate, funestos interesse, aut vota exoluere, vetaretur. Templi verò consecratio fiebat, ut qui templum ædemve dedicaturus erat, postem tenens, accenso foculo, & aduocato numine cui templum ædesve sacrantur, se ex profano vlu & humano iure, templum, cellam, mensas, arulas, quæque eò pertinent, eximere, eaque conceptis verbis ipsi numini (nominat numen) diuina humanaque omnia consecrare dicereque affirmet, Sabina herba ad sacrum adhibita, sine qua templum ædemve, phana aut sacella, minimè dicari putarunt posse. Fuitque constitutum, ut in dedicanda ara vel simulacro, postem teneri non oporteret, in æde verò necessum foret: in quo est animaduersum, si parum rectè tabernaculum captum esset, crimen spretæ religionis admitti. Atheniensibus verò in ara consecranda, vel statua dedicanda, mulieres in veste versicolori ollas leguminum circumferunt, illasque gratias agentes, erecto-ribus diuidunt. Notatumque & illud, consecrationis verba ritè concipi oportere, ne syllaba vel verbo cadant: quare Metellum pontificem ædem dedicaturum, quum balbus esset, multum laborasse ferunt, ut verbum Opiteræ, ritè exprimere, & sine offensione posset: sicut Demosthenes linguæ impedimento offensus, adeò blasus erat, ut in exprimè lo p literam, multum laborasse dicant, pro qua λ proferebat. Utque in consecratione ædis, si quando luctu publico populus tenebatur, dimissis sagis, candidas vestes induant. Cumque omnia sacra tanquam diis debita, violari nefas foret: hominem tamen sacrum & deo deuotum morte afficere, nefas non putarunt, tanquam illius anima diis deuota, amplius humani commercij non sit. Religiosum verò locum

ANNO TATIONES.

o Tum si quando.] Id quod diximus ex Lilio in verbo, Funestamque familiam.

p Aur vota soluere.] Festus Pompeius loco supra citato ibi, Propterea in sacrificiis.

q Postem tenens.] Lilius 1. Dec. lib. 2. in dedicatione ædis Iouis in Capitolio, sic scribit, Postem iam tenenti consuli, scedum inter precationem deum nuncium incutiunt: mortuum eius filium esse, funestaque familia dedicare eum templum non posse. Non crediderit factum, an tantum animo roboris fuerit, nec traditur certum, nec interpretatio est facilis. Nihil aliud ad eum nuncium à proposito auersus, quàm ut cadauer efferri iuberet: tenes postem, precationem peragit & dedicat templum. Valerius Maximus libro 5. cap. 10. Horatius Pulullus cum in Capitolio Ioui Opti. Maxi. ædem Pontifex dedicaret, interque nuncupationem solennium verborum postem tenens, mortuum esse filium audisset, neque manum à poste remouit, ne tanti templi dedicationem interrumperet: neque vultum à publica religione ad priuatum dolorem reflexit, ne patris magis quàm Pontificis partes egisse videretur. Seneca de Consolatione ad Martiam. Ante hos Cicero in d. Oratione pro domo sua, Verbone Pontifices putatis, si is postem tenuerit, & aliquid dixerit, domum vniuersiusque consecrare posset.

r Accenso foculo.] Dictum est supra in verbo, Accenso foco.

s Fuitque constitutum.] Cicero in Oratione

pro domo sua ad Pontif. Postem teneri in dedicatione oportere videor audisse templi. & paulò post, Simulachrum autem aut aram si dedicaui, sine religione loco moueri potest.

t Notatumque & illud.] Quod probat exemplo seq.

v Quare Metellum.] Plinius lib. 11. cap. 37. Metellum Pontificem adeò inexplanata fuisse linguæ accepimus, ut multis mensibus tortus credatur, dum meditatur in dedicanda æde Opiteræ dicere.

x Sicut Demosthenes.] Plutarchus in vita illius.

y Utque in consecratione ædis.] Festus Pompeius lib. 11. Minuebatur populo luctus ædis dedicatione.

z Cumque omnia sacra.] Id vsque ad versicul. Religiosum. sunt Macrobij libro 3. cap. 7. Veteres nullum animal sacrum in finibus suis esse patiebantur: sed abigebant ad fines deorum, quibus sacrum esset: animas verò sacrorum hominum, quos Græci *καὲνας* vocant, diis debitas existimabant. Quemadmodum igitur quod sacrum ad deos ipsos mitti non poterat, à se tamen dimittere non dubitant: sic animas, quas sacras in cælum mitti posse arbitrati sunt, viduas corpore quàm primum illò ire voluerunt. Vide Festum Pompeium lib. 17.

a Religiosum verò locum.] Martianus in L. intantum. §. religiosum. ff. de rerum diuis. & repetitur in §. religiosum. eodem titul. Idque videre licet ex toto penè tit. ff. de religiosis & sumptibus funerum.

Græci.

Ceremonia in tem-
pli conse-
cratione.

Sabina her-
ba in dedi-
cationibus.
In dedican-
da ara vel
simulacro.
Athenien-
ses.

Consecra-
tionis ver-
ba articula-
tè exprimi-
menda.
Demosthe-
blasus.
Luctus ro-
missus.
Homo se-
cer.
In loco con-
secrando.

*Sepeliendi
locus apud
priscos Ro-
manos.
Imagines
in Larario.*

*Quorū ci-
neres in
vrbe sepe-
lire lice-
bat.*

eum facere dicunt, qui defunctum cadauer aut cineres in locum suum defert, quive mortuum in prædio locove suo humo tegit: ^b locus tamen vbi crematur corpus, prius quam iniecta gleba sit, non ideo religiosus manet, sed prophanus. ^c Sed quum à prima origine intra suas quisque ædes defossa cadauera haberent, ^a vnde La res in singulis ædibus colendi religio peruasit, in ^e Larario, in quo præter deorum penatium, etiam insignium vitorum, quas venerantur, effictas imagines habebant: ^d quare Seuerus imperator religione tactus, Christum, Abraham, Orpheum & Apollonium, velut deos, intra ædes veneratus est: ^e postea lege 12. tabularum, ne intra urbem sepelire liceret, probè cautum fuit: ^f itaque in agris quisque suis sepulchra & loculos, in quibus cineres suorum conderent habuere. ^g Cineres tamen illorum qui triumphassent, aut ^h imperatorum, summorumque ducum, qui repub. auxissent, ⁱ virginumque Vestalium, in urbem ferri, & in foro condi licebat. ^m Primumque Traianum Augustum sepulchrum in foro meruisse accepimus, ⁿ quod & posteris deinceps datum est. A qua institutione postea desitum esse crediderim: ^o nanque Hadrianus, & mox Antoninus Pius Au-

ANNO TATIONES.

^b Locus verò vbi crematur corpus.] Cicero lib. 2. de Legibus, Prius quam in os iniecta gleba est, locus ille, vbi crematum est corpus, nihil habet religionis: iniecta gleba tum & ille humatus est, & sepulchrum vocatur, ac tum denique multa religiosa iura complectitur.

^c Sed cum à prima origine.] Seruius in eum locum lib. 5. Aeneidos,

*Præterea, si nona diem mortalibus alnum
Aurora extulerit.*

Sciendum, inquit, quia apud maiores, vbi quis vbi-
cunque fuisset extinctus, ad domum suam referebatur, & illic qui erant octauo die incendebant, nono sepeliebatur. Et rursus lib. 6. vbi de Miseno summo artifice in sono tubæ loquitur,

Sedibus hunc refer ante suis & conde sepulchro.

Sic scribit, Apud Maiores omnes in suis domibus sepeliebantur: vnde ortum est, vt Lares colerentur in domibus: vnde etiam Laruas vocamus.

^d Vnde Lares.] Seruius vbi supra. Et vide supra lib. 5. cap. 24.

^e In Larario in quo &c.] Quod probat ex seqq.

^f Quare Seuerus Imperator.] Scilicet Alexander Seuerus ex Lampridio, qui id de eo refert in vita ipsius: cuius hæc verba sunt, Vfus viuendi eidem hic fuit: Primum, vt si facultas esset, id est, si non cum vxore cubuisset, matutinis horis in Larario suo, in quo & diuos Principes, sed optimos electos & animas sanctiores, in queis & Apollonium, & quantum scriptor suorum temporum dicit, Christum, Abraham & Orpheum, & huiusmodi deos habebat, ac maiorum effigies, rem diuinam faciebat.

^g Postea lege 12. Tabularum.] Cicero lib. 2. de Legibus, vbi eius legis verba sic scribit, Hominem mortuum in vrbe ne sepelito, neve vrito. Quod postea Duillio Consule Senatus prohibuit, & legauit (aut vt alij legunt) cauit ne quis in vrbe sepeliretur, vt scribit Seruius in 11. lib. Aeneidos Virgilij quo loco statim citabimus. Et hic omnino vide supra libro 3. cap. 2.

^h Itaque in agris quisque suis.] Vt videre licet ex Cicerone in Oratione pro Sex. Roscio, Cui de tanto patrimonio ne iter quidem ad sepulchrum

patrium relictum est. Et Horatio Serm. lib. 1. Sat. 8. illis versibus,

*Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
Hic dabat, heredes monumentum ne sequerentur.*

Et Liniio 1. Decad. lib. 6. Quod & apud Græcos obseruabatur, vt docet Aeschines aduersus Timachum, & Aristophanes in *ἐκκλησιάζουσας*, siue concionantibus. Et apud Hebræos, vt docent Sacra litera Genes. cap. 23. Abrahamus sepeliuit vxorem suam Saram in spelunca duplici, quam quadringentis siclis argenti probatæ monetæ publicæ emerat ab Ephrone, præsentibus filiis Herh. Et vt testatur D. Ioannes cap. 19. in fi. Iosephus ab Arimathea, & Nicodemus corpus D. nostri Iesu Christi linteis cum aromatibus obligatū, vt ludæis sepeliendi mos erat, posuerunt in monumento nouo, exciso in petra, & in quo nondum quisquam positus fuerat, quod erat in horto iuxta locum vbi crucifixus fuerat.

ⁱ Cineres tamen illorum, qui triumphassent.] Plutarchus probl. cap. 79.

^k Aut Imperatorum.] Seruius in lib. 11. Aeneidos in eum locum,

- Auectat, partim

Finitimos tollunt in agros, vrbis, remittunt.

Et vide supra lib. 3. cap. 2. ad fi.

^l Virginumque Vestalium.] Seruius in eodem loco, vbi & id dicit, Ipsas quoque Vestales, viuas tamen intra urbem in campo Scelerato obruras fuisse. quod & nos alibi diximus.

^m Primumque Traianam.] Solus omnium, authore Eutropio lib. 8. in princ. omnium Traianus intra urbem sepultus est. Ossa collata in vnam auream, in foro quod ædificauit, sub columna sita sunt. Sic autē scribit Sex. Aurelius Victor, Huius scilicet Traiani, exusti corporis cineres relati Romæ, humatiq; Traiani foro sub eius columna, & imago superposita, sicuti triumphantes solent, in urbem inuecta, Senatu præunte & exercitu.

ⁿ Quod & posteris deinceps datum.] Id pugnat cum eo quod confestim sequitur. nam Hadrianus nullo alio intermedio post ipsam Traianam imperauit.

^o Nanque Hadrianus.] Vlpianus in l. Prætor ait.

gustus, ius antiquum renouans, ne cui intra urbem sepelire liceret, edictis decretisque sanciuere. ^q Quæ Platonis etiam institutio fuit, vt in agro infæcundo & sterili sepulchra constituerentur, ne viuentibus officiat. Cumque tota familia sepulchri patrisfamilias particeps foret (quippe extra sacra & legem inferri cadauer non licebat) procedente mox tempore, ne in genus & posteros sepulchra descenderent, alia fuit sancitum, donec nouo postea edicto ad genus & familiam pertinere. ^r Quæ quidem pro dignitate & opibus fiebāt maiora, si imperatores aut summos duces amplis honoribus functos, sepelire contingeret: minora verò, si mediocri fortunæ viros sepulchro condicurarant. In quibus literis adnotabant, quot pedes à fronte, quot in latitudinem sacer locus procederet. Sed quum profusissimæ impensæ, & magnæ moles sepulchrorum quotidie fierent, sequutis inde temporibus, ne ampliori opere excitari sepulchrum, quàm quod quinque diebus absolueretur, nec maiori lapide, quàm qui laudes sepulti & titulos honorum acciperet, lege cautum fuit: ^s quod Græci epiodium, siue epitaphium dixerunt, id quod Plato legibus cauit, & Græci sanciuere, ne quis maioris operæ sepulchrum excitaret, quàm quod decem homines triduo perficerent: ^t neue Hermas in Ceramico apponere, ^u aut longè petito proœmio epigramma inscribere fas foret. ^v Mox Demetrius rex nouis sepulchris modum statuit, sancitque super defuncti cineres erigi columellam, quæ ultra cubitos tres non extaret. Quod Sylla lege promulgata constituit, qua funebres impensæ, & ambitiosæ exequiæ, atque ad rogum munera, nec non conuiuorum impendia, præscripto fine taxabantur: qui tamen in Mellæ coniugis funere legem suam transgressus, profusione maxima exequias dedit. Lycurgus verò defuncti nomen tumulo ascribi vetuit, nisi illius qui fortiter pro patria

ANNO TATIONES.

ait. 3. §. Diuus. ff. de sepulchro violato. scribit, Hadrianum rescripto suo poenam statuisse quadraginta aureorum, & in eos qui in ciuitate sepeliunt, quam fisco inferri iussit, & in magistratus, qui hoc passi sunt, locumque publicari iussit & corpus transferti.

^q Quæ Platonis etiam institutio fuit.] In lib. 12. de Legibus, Nullum, ait, in loco fecundo & agro ad culturam apto sepulchrum fiat. Sed is locus corpora defunctorum recipiat, qui ad cætera inutilis, & ad id tantum commodus viuentes minime lædit. Nec enim à viuus & à mortuis terræ matris fecunditas impedienda est. Nemo ergo aut viuens, aut mortuus aliquem alimento priuet.

^r Quæ quidem pro dignitate & opibus.] Quod & nostris legibus probatur l. at si quis. 14. §. hæc actio. illis verbis, Acquum autem accipitur ex dignitate eius, qui funeratus est: ex causa, ex tempore, ex bona fide: vt neque plus imputetur sumptus nomine, quàm factum est: neque tantum, quantum factum est, si immodicè factum est. Debet enim haberi ratio facultatum eius, in quem factum est: & ipsius rei, quæ ultra modum sine causa consumitur. Vide supra lib. 3. cap. 7. incip. Eam verò pyram. Ex Legibus autem Platonis lib. 12. Lex, inquit, ista sit, vt qui maximi cæsus est, ad funus & sepulturam non plus quàm minas quinque impendat, qui secundi tres, tertij duas, quarti vnam: atque ita singulorum modica erit impensa.

^s Quàm quod quinque diebus.] Id Platonis est d. lib. 12. de Legibus, Agger, inquit, de sepulchris loquens, non altior sit eo cumulo, quem viri quinque diebus construere possunt.

^t Nec maiori lapide.] Plato ibi, Lapides, ait, superstruatur nō maiores quàm vt possint defuncti laudes quatuor solū heroicis versibus editas comprehendere.

^v Quod Græci Epiodium.] Epiodium siue Epicedium, canticum quod dicitur cadaueri nondum sepulto: alio nomine Nania dicitur, ex *ἐπι* super, & *ὀδῆ* canticum.

^x Siue Epitaphium.] Cicero lib. 5. de Legibus. D. Hieronymus D. Augustino respondens, Epitaphium asserit propriè scribi mortuorum: sicut ab ipso epitaphium Nepotiani scriptū est. Liber item D. Hieronymi, qui de viris illustribus inscribitur, à quibusdam dicitur Epitaphium, qui titulus, vt inquit Diuus Augustinus, probari possit, si eorum tantum hominum, vel vitas, vel scripta contineret, qui iam defuncti essent.

^y Id quod Plato legibus.] Lib. 12. de Legibus. & vide infra in verbo, Neue Hermas in Ceramico.

^z Neue Hermas in Ceramico.] Cicero lib. 2. de Legibus. paulò ante fin. Sed post aliquanto, propter has amplitudines sepulchrorum, quas in Ceramico videmus, lege sancitum est, nequis sepulchrum faceret operosius, quàm quod decem homines effecerint triduo: neque id opere tectorio exornari, nec Hermas hos quos vocant, licebat imponi: nec de mortui laude nisi in publicis sepulchris: nec ab alio, si qui publicè ad eam rem constitutus esset, dici licebat.

^a Aut longè petito proœmio.] Cicero d. lib. 2. de Legibus.

^b Mox Demetrius Rex.] Cicero d. lib. 4. de Demetrio, Sepulchris, inquit, nouis finiuit modum.

*Sepulchra
familie.*

*Sepulchra
pro digni-
tate & opi-
bus.*

*Lex de se-
pulchris
struendis.
Epiodium
& Epita-
phium.*

*Demetrii
sanctio.
Syllæ.*

Lycurgi.

Soloni. occubuisset, & operam in bello reipub. nauasset. ^c Solon verò pœna coercuit illos, qui sepulchra delerent, aut in gentilia alienum inferrent. ^a Aegyptiis tria fuere sepulchrorum genera: vnum præcipuum & maximi sumptus, quod argenti talento taxabatur: medium, minarum viginti: humile verò, ex leui materia minimæ impensæ. ^c Clariora fuere Aethiopibus: nam ditiorum monumenta ex auro fiunt, tenuiorum ex argento, inopes autem conduntur scitilibus. ^f Indi & ^b Germani operosa sepulchra, vt grauias defunctis, aspernati sunt, itaque humili condebantur tumulo. ^h Cyrus verò apud Xenophontē, non auro, nec argēto cōdi, sed terræ corpus reddi voluit velut matri. Singulosque singulis sepulchris condi apud Romanos diu permansit, quod ab Atheniensibus vsurpatum est. Megarenfes contrā: nam tres aut quatuor defuncta corpora singulis condebant tumulis prona: ^k contrā Diogenes Cynicus: nam corpus in faciem sepeliri censuit, inferiora aliquando cōuertenda arbitratus. In publico tamen non fuisse ius sepulturæ, ex decreto pontificum cauebatur. Sed quum vis morbi Romæ passim per ignota capita vagaretur, ^l Antoninus Philosophus Augustus, vt passim in vrbe liceret humari, cavit edicto, loco non definito. ^m Si qui tamen tyranni malè de republica meriti, supplicio affecti essent, aut si qui laqueo & morte inhonesta, aut malo iure occubuissent, ⁿ vel cœlesti essent afflati numine, illos condi sepulchro, aut humari

Aegyptiis tria sepulchrorum genera.
Aethiopes.
Indi.
Germani.
Cyrus.
Romani.
Megarenfes.
Diogenes sepeliendi ratio.
Tyranni.
Qui sibi mortem cōsciuerant, non sepulsi.

ANNOTATIONES.

Nam super terræ cumulum noluit quid statui, nisi columellam tribus cubitis, ne altiorem, aut mensam, aut labellum: & huic procuratori certum magistratum præfecerat.
^c Solon.] Cicero d. lib. 2. de Legibus. De sepulchris autem nihil est apud Solonem amplius, quàm nequis ea debeat, necne alienum inferat, pœnaque est, si quis bustum (nam id puto appellari *τύμβον*) aut monumentum, inquit, aut columnam violarit, delegerit, fregerit.
^d Aegyptiis.] Diodorus Siculus lib. 2. c. 5.
^e Clariora fuere Aethiopibus.] Vide Herodotum lib. 3. Diodorum Siculum lib. 3. c. 5.
^f Indi.] Strabo lib. 15.
^g Et Germani.] Cornelius Tacitus de Moribus Germanorum.
^h Cyrus apud Xenophontem.] Lib. 8. Pædiæ Cyri, cuius hæc verba sunt, τὸ δὲ ἔμδον σῶμα, ὃ παίδες, ὅταν τελευτήσω μήτε ἐν χερσῶν θῆτε, μήτε ἐς γυρῶν, μήτε ἐν ἄλλῳ μηδενί, ἀλλ' ὡς τάχιστα τῆ γῆ ἀπόδιδτε. Cicero lib. 2. de Legib. Ac mihi quidem, inquit antiquissimum sepulturæ genus illud fuisse videtur, quo apud Xenophontem Cyrus vitur. Redditur enim terræ corpus, & ita locatum ac situm quasi operimento matris obducitur. Tu tamen de ipsius Cyri sepulchro vide Arrianum lib. 6. gestorum Alexandri, vbi aliud voluisse videtur.
ⁱ Quod ab Atheniensibus.] Plutarchus in Solone sic scribit, In sepeliendo Megarenfes mortuos ad Orientem conuertunt, Athenienses versus Occidentem. Instat contrā Hereas Megarenfis, aitque Megarenfes etiam mortuorum corpora ad Occidentem humi mandare. Illud præterea maius adiungit, Atheniensium singulos singula sepulchra habere, Megarenfes tres & quatuor vno sepeliri.
^k Contrā Diogenes Cynicus.] Laërtius in vita illius.
^l Antoninus Philosophus.] Lampridius in vita illius, Tanta, inquit, petilentia fuit, vt vehiculis cadauera sint exportata sacrisque. Tunc autem

Antonini leges sepeliendi, sepulchrorumque acerrimas sanxerunt: quandoquidem cauerunt, vt si quis veller, fabricaret sepulchrum: quod hodièque seruetur.
^m Si qui tamen tyranni.] Appianus lib. 2. bellorum Ciuiliū, Leges, inquit, tyrannorum corpora insepulta iubent abiici.
ⁿ Vel cœlesti afflati essent numine.] Addè & sacrilegos communi Græcorum lege insepultos abiici iustos ex Diodoro Siculo lib. 16. cap. 6. Et eos qui sibi mortem consciuissent, nisi causam iustam protulissent. Vnde Quintiliano, si is est, declamat. 4. hæc lex celebratur, Qui causas voluntariæ mortis in Senatu nõ reddiderit, insepultus abiiciatur. Nam vt scribit Hegeſippus lib. 3. ca. 17. Deus omnipotens thesaurum nobis optimum dedit, atque inclusum in hoc vase scitili, & consignatum cōmisit nobis custodiendum quoad ipsi placeat reposcere. Nonne in vtroque crimen est, vel reicere depositum non reposcenti, qui dederit: vel reposcenti negare? Si hominis depositum violare pœna infamiae est, quantò magis violare depositum Dei? Depositum Dei anima est in hoc corpore, anima quæ mortis istius capax non sit. Non enim vllò mortis vinculo astringitur, atque alligatur, sed videtur mortē operari, cum soluitur corpore, atque de commisso sibi contubernio seiungitur. Cur igitur ante repetitum depositum mortem irrogamus, & animam quasi inutilem à nobis remittimus, atque è domo nostra excludimus, & corpus sine decore & gratia sui in terrâ resoluimus? Cur exeundi hinc præceptum non expectamus? Miles tesseram expectat, seruus imperiū. Si quis horum sine præcepto exierit: alter desertor, alter fugitiuus est. Qui hominem fugit, pœnæ obnoxius est, quanuis improbum fugerit dominum: nos optimum omnium fugientes, possumus non adstringi impietatis flagitio? Et non multò post subiungit, Hæc non solum moribus hominum, sed etiam legibus interdicta accepimus. Nanque alij insepultos proici iubent eos, qui in se ferrum deiecerunt. Dignum est enim, vt qui patris imperium non expectauerunt, priuentur

non decebat, itaque insepulti abiiciebantur. ^o Vnius tamen Phocionis publico iudicio damnati, quum insepultum cadauer iaceret, seruilis manus sepelisse fertur. ^p Si autem de cœlo sepulchrum tactum, aut fulmine ictum esset, locum à deo expeti, & propterea consecrari putarunt, ^q quod Lycurgo & Euripidi poætæ contigisse ferunt, quorum sepulchra de cœlo tacta sunt. ^r Eratque Græcis lege cautum, vt qui patrimonium prodederat, sepulchro patrio non humaretur, sed externo: ^s Nèue quis ob prodicionem reus, Athenis tumularetur, tanquam ob crimen famosus foret. ^t Ideo Phocionis, aliorumque qui prodicionis insinulati pœnas dederant, cadauera extra fines Atticos exegerunt. ^x Cimon verò Miliciadis filius, vt pater qui obierat in carcere, humaretur, captiuum se præstitit, & seruituti mancipauit. ^y Apud Aegyptios si quem prauis moribus vixisse contingeret, eiectum cadauer in vastis solitudinibus exponunt. ^z Persæ damnatorum corpora feris & canibus abiiciunt. In quo illud traditur mirum, quod cum Clearchi cadauer ob crimen insinulati canibus expositum foret, magna vis venti exoriens, illud puluere texit, tanquam diis significantibus immeritum pœnas dedisse. ^a Hostium tamen sepulchra nobis religiosa non sunt: ideo violari sine piaculo possunt, lapidesque inde sublatis in quemlibet vsum conuertere, non est vitium. Atque licet Athenis magna fuerit sepulchrorum cura, non minor tamen Romanis, qui publica

Græcorum lex in prodigos.
Proditores
Aegyptij.
Persæ.
Clearchi cadauer.
Hostium sepulchra.

ANNOTATIONES.

priuentur quasi quodam matris gremio, terræ sepulchro. Alij dexteram manum abscindunt defunctis, vt separetur à membris sui corporis, quod aduersus corpus suum vesano militauit furore. Sed hinc exitum sacrilegi ferunt, aut proditores, vel percussores parentum, qui verum patrem non agnouerunt, nec sese cognoscunt. Ideo aut penitus sepeliri prohibentur, aut non toti sepeliuntur. Quod & à Iosepho traditur Belli Iudaici lib. 3. cap. 14. his verbis, Denique si qui se occiderint, apud nos quidē vsque ad solis occasum insepultos abiici decreuit est, cum etiam hostes sepeliri fas esse ducamus: apud alios autem & dextræ iubentur abscindi eiusmodi mortuorum, quæ in ipsos armatæ sunt: quoniam vt corpus ab anima, ita manum esse à corpore alienam existimarent. Quin & qui in calamitate parentes deseruerunt (teste Quintiliano declam. 6.) insepulti abiiciuntur.
^o Vnius tamen Phocionis.] Prob. Aemylius in vita illius in fi. Aliter Plutar. in vita illius ad fi. qui Atheniensium in Phocionē mortuū crudelitate ostendens sic scribit, Ateij inimici, quorum nondum erat in viuum satis explicata crudelitas, mortui quoque corpus atrociter insectati sunt. Illud enim nullo proterius igne succēso, nullo funesto lumine, nulla denique non honoris modò, sed ne humanitatis quidē significatione, Atticis exportari sinibus edixerūt. Diciturque ex illius familiaribus neminem eius corpus contingere ausum, sed Conopionē quendam curandis funeribus questum facere solitum, mercede accepta, in Eleusinam deportasse cadauer, ibique igne ex agro Megarico sumpto, id concremasset.
^p Si autem de cœlo sepulchrum tactum.] Quod probat exemplis seqq.
^q Quod Lycurgo.] Plutarchus in vita illius in fi. Quamobrem, inquit, & Aristoteles ait, minori bus Lacedæmonem quàm patet esse prosequi Lycurgum honoribus, tamen si maximis prosequuntur. Nam & templum ei condiderunt, & singulis annis, vt deo, sacra faciebant. Dicitur autem cum eius reli-

quæ domum ueherentur, de cœlo tactas esse.
^r Et Euripidi.] Plutarchus in eodem loco, vbi dicit id eis solis illustribus viris obtigisse, his verbis, Hoc verò non facile alteri cuiquam ex illustribus præterquam Euripidi accidisse, & mortuo & condito in Macedonia iuxta Arethufam. Itaque argumentum ac testimonium magnum iis est, qui sunt Euripidis studiosi, illi soli post mortem contigisse, quæ prius diis immortalibus dilectissimo piissimoque Lycurgo contigissent.
^s Et atque Græcis lege cautum.] Et id quidem de Abdenis tradit Laërtius in Democrito.
^t Nèue quis ob prodicionem reus, Athenis tumularetur.] Thucydides lib. 1. non ad eò longè à fi. vbi de morte & sepultura Themistoclis loquitur. Et Xenophon lib. 1. Rerum Græcarum, vbi & idem de sacrilegis dicit. Ad quod & tu vide supra in verbo Vel cœlesti afflati essent numine.
^v Ideo Phocionis.] Valerius Maximus lib. 5. c. 3. de Ingratis sic scribit, Phocion his dotibus, quæ ad pariendum honorem potentissimæ iudicantur, clementia & liberalitate instructissimus, non tantum in eculeo Atheniensibus impositus est, sed certè post obitum nullam Atticæ regionis, quæ ossibus eius inuiceretur, glebulam inuenit. Iustus extra fines proici, intra quos optimus ciuis vixerat. Plutarchus loco quem citauimus supra ibi, Vnius tamen Phocionis.
^x Cimon verò.] Probus Aemylius in vita illius post princ.
^y Apud Aegyptios.] Aegyptij (authore Diodoro Siculo lib. 2. c. 5.) iudicium sententia corpus eius, qui comprobatus est malè vixisse, sepulchro priuant.
^z Persæ.] Id vsque ad versū. Hostium tamen sunt Plutarchi in Artaxerxe.
^a Hostium tamen sepulchra.] Caius iu l. sepulchra. 4. ff. de sepulchro violato. Sepulchra, inquit, hostium religiosa nobis non sunt: ideoque lapides inde sublatis in quemlibet vsum conuertere possunt: nec sepulchri violati actio competit.

monumenta etiam pauperibus & seruis vbi conderentur ædificarunt. Apud Græcos quoque detestabili crimine obnoxius erat, & capitis pœna dignus, qui in sepultum cadaver reliquisset, adeò vt equos & canes parentis affectu, ^b Cimonem ^c & Xantippum luxisse, & tumulo indidisse legamus. ^d Anser quoque Lacydi philosopho ita adhæsisse fertur, vt nec domi, neque foris ab eo discederet: quem elatū funere, effusis lachrymis sepeliuit. ^e Alexander quoque Bucephalo duxit exequias, ^f sicut Agrigentini equis sepulchra & pyramides erexere. ^g Inter quos Augustus Octavius, ^h & postea Hadrianus Cæsar equo tumulum fecisse traduntur maximi sumptus, & carmē inscripsisse. ⁱ Commodus quoque Prasino equo mortuo sepulchrum in Vaticano fecit, ^k Et Romani coruo dedere exequias, præcedente tibicine, duorum Aethiopum humeris elato: ^l Aegyptij verò quum feles aut aliquod animal moritur, cuius superstitioni addicti sunt, sindone contectum, & sale atque aromatibus delibutum, sepeliunt. ^m Quare circa Myridis paludem cornicis atque ibidis sepulchra sumptuoso lapide visebantur. ⁿ Tantaque apud Græcos cura sepulturæ fuit, vt decem prætores, quod bello nauali apud Arginusas vi tempestatis acti, defunctos in acie non sepelissent, ab Atheniensibus capitis ac-

Pecudum sepulchra & exequias.

Aegyptij.

ANNOTATIONES.

^b Cimonem.] Plutarchus in Catone Censorio, Equarum Cimonis sepulchra, quibus olympia tecum vicit, penes ipsius monumentum videntur.

^c Et Xantippum.] Plutarchus ibi addit, Quid quoddam canes familiares ac domesticos cum alij multi, tum Xantippus ille priscus diligentissimè humandos curauerunt? Is enim canem, qui eo tempore, quo ciuitas vrbe relicta Salamina transmittent, triremi secum enatauerat, in arce sepeliuit. Cui etiam loco Cynotaphium cognomen est. Præterea in Themistocle hanc historiam sic scribit, Memoratur Xantippi Pericli patris canis, quod abeuntis domini desiderium & solitudinem ferre non posset, in mare insiluisse, natando triremem affectus in Salaminem esse delatus, ibique expirans cõtinuò interiisse: quo in loco etiam his temporibus, Canis tumulum vocant, vbi sepulchrum eius fuisse traditur. Aelianus de Varia historia lib. 8. c. 4. scribit, Poliarchum quoque canes & gallos, si quibus oblectatus fuisset, mortuos publicè extulisse, & amicos suos ad funus aduocasse, splendideque eos sepelisse, & in illorum monumentis columnam erexisse, in eisque illorum epitaphia insculpsisse.

^d Anser quoque Lacydi.] Plinius lib. 10. c. 22.

^e Alexander quoque Bucephalo.] Pomponius Mela lib. 2. cap. 47. Plinius lib. 6. cap. 20. & lib. 8. cap. 42. scribit, Alexandrum Bucephalo defuncto exequias duxisse vrbeque tumulo circumdedit nomine eius. Solinus cap. 47. aut aliorum computatione 57. Plutarchus in vita ipsius Alexandri, vbi & idem dicit de cane nomine Perita. Et vide Diodorum Siculum lib. 17. Quintum Curtium lib. 5. Iustinum lib. 12. Gellium lib. 5. ca. 2. Arrianum lib. 5.

^f Sicut Agrigentini.] Pomponius Mela vbi supra, Plinius lib. 8. c. 42. Solinus vbi etiam nuper.

^g Inter quos Augustus Octavius.] Plinius d. lib. 8. cap. 42. Fecit, inquit, & Diuus Augustus equo tumulum, in quo Germanici Cæsaris carmen est. Agrigenti complurium equorum tumuli pyramides habentur.

^h Et postea Hadrianus Cæsar.] Dion in vita illius, Magno, inquit, argumento est, eum studio

venandi delectatum fuisse, quod Borystheni equo, quo libenter in venationibus utebatur, mortuo monumentum ædificauit, erexitque columnam inscripto epigrammate. Aelius etiam Spartianus in vita illius, Equos, ait, & canes sic amauit, vt eis sepulchram constitueret.

ⁱ Commodus.] Non ille quidem filius Antonini Philosophi, nec Aelius Verus, qui & Ceionius Commodus dictus est, quem Hadrianus adoptauit: sed alius Verus eius filius, qui & Commodus dictus est ex Iulio Capitolino in vita illius, cuius hæc verba sunt, Nam & volucti equo Prasino autem simulachrum fecerat, quod secum portabat. Cui quidem passas vuas & nucleos in vicem hordei in præsepe ponebat, quem sagis fuco tinctis coopertum in Tiberiana ad se adduci iubebat. Cui mortuo sepulchrum in Vaticano fecit.

^k Et Romani coruo.] Plinius lib. 10. c. 43.

^l Aegyptij.] Herodotus libro 2. de Aegyptiorum superstitione loquens, Quibuscumque in domibus, inquit, vltro felis opetit mortem, earum domorum habitatores cuncti supercilia radunt. & paulò post, Efferrunt feles mortuæ ad sacra testa, vbi fassæ sepeliuntur in vrbe Bubasti. Diodorus Siculus libro 2. c. 4. de Animalibus diis apud Aegyptios & eorum cultus & sepultura, cum aliquod eorum animalium, felis, canis, ichneumonis scilicet, moritur, sindone contectum, cum vlulatu pectus percipientes, sale liniunt, ac cædri liquore, vnguentisque odoriferis, quò diutius seruetur corpus vntum, in sacris locis sepeliunt. Eusebius Præparationis Euang. lib. 2. ca. 1. m Quare circa Myridis paludem.] Aelianus de Animalibus, lib. 6. cap. 7. & dictum est supra lib. 1. c. 27. De huiusmodi autem animalium sepulturis Statius Syluar lib. 2. in Epicedio Pileti his versibus,

*Genuit inter bella peremptum
Parthus equum, fidosq; canes fleuere Molossi,
Et volucres habere rogam, coruusq; Maronis.*

ⁿ Tantaque apud Græcos.] Hæc vsque ad vers. Et Lacedæmonij. sunt Valerij Maximi libro 9. ca. 8. de Temeritate. nisi quod non decem Prætores, sed decem Imperatores dicit. Quamquam scio & Præ-

toris

certi, & vltimo supplicio affecti sint. ^o Et Lacedæmonij dum contra Messenios ducunt, ne milites qui bello ceciderant, insepulti manerent, tesseras in brachiis insculptis nominibus habuere. Inoleuitque mos Athenis, vt singula tribus singulas arcas, in quibus cadauera & dispersas reliquias illorum qui bello ceciderant, suæ cuiusque tribus inquisita colligerent, in expeditione vehiculis ferant. Vnus autem torus contratus inanis ducebatur, illorum qui conquesti non apparerent: & postquam in publicis sepulchris illa condidissent, ne essent inhonorati, insigni testimonio pietatis in defunctos, solenni oratione de ipsorum laudibus, quòd pro patria mortem pugnando passi fuerant, illos magnificis verbis atque honoribus extulerunt: ^p tamen ea procuratio funeris, inter pudendas & minimè ingenuas artes haberetur. ^q Si cuius tamen ossa cineresque in alienum sepulchrum deferrentur, illa erueret loci dominus, & sine pontificum decreto aliò transferre non poterat. Est tamen lege cautum, vt locus fulmine iæctus, illico religiosus, & in nullius bonis fiat, quòd eum deus consecrasset videbatur: ^r vtque iuxta sepulchrum nouum, propiusve sexaginta pedes, inuito domino ædes ad mouere non liceat. Ideo inuiolabilia habita, ^s quæ nec præscribi poterant, nec vsucapi, sicut nec publica. ^t Et tam Romana lege ^u quàm Solonis, ne quis alienum bustum violaret aut deiiceret, grauisima fuit pœna interdictum: quare sepulchri violati actio constituta est. Notatumque & illud, sepulchra & loca religiosa ipsa antiquitate sanctiora fieri, ^v eoque diruto, nihilo minus religiosum locum esse: quippe sepulchrorum sanctitas in ipso solo manet. Sancta verò dicuntur loca, quæ sacrata legibus, plebiscitisve sancita, pœnis adiectis, inuiolata manent: siquidem sanctiones aut obtestatione, aut consecratione, vel pœnis consecrantur. ^y Itaque muri & mœnia ciuitatum, quòd illa

Atheniensium tribuum mos de iis qui bello ceciderant. Oratio funebri.

Locus fulmine iæctus, religiosus & sacer sit

Lex de nō violando alieno busto.

Antiquitas sanctitatem atquegebat.

ANNOTATIONES.

toris appellationem trahi ad Imperatorem. Valerij verba hæc sunt, Atheniensium ciuitas ad vesaniam vsque temeraria, quæ decem imperatores suos, & quidem à pulcherrima victoria venientes, capitali iudicio exceptos, necauit, quòd militum corpora, sæuitia maris interpellante, sepulturæ mandare non potuissent: necessitatem puniens, cum honorare vir tutem deberet.

^o Et Lacedæmonij.] Sed & adde apud Romanos magna laudi datum fuisse Pompeio, quòd eorum cadauera, qui in Triario aduersus Mithridatè infelicitè dimicauerat, & qui inhumati adhuc fuerant, splendide ac decorè tumularit. Quòd cum Lucullus neglexisset, iure odij materiam nactus est, vt ex Plutarcho scriptum est in vita Pompeij.

^p Tamen ea procuratio funeris.] Cicero lib. 2. seruilem Politorum familiam vocat.

^q Si cuius tamen ossa.] Id Vlpiani est in l. ossa. 8. in princ. ff. de relig. & sumpt. fun.

^r Vtque iuxta sepulchrum nouum.] Hæc lex teste Cicrone lib. 2. de Legibus. non adeò procul à fine xii. Tabul. est. Eius verba sūt hæc, Duæ sunt præterea leges de Sepulchris: quarum altera priuatorum ædificiis, altera ipsi sepulchris cauet. Nam quod rogam bustumve nouum vetat propius sexaginta pedes aditei ædes alienas inuito domino, in cædium veretur acerbum. Quamobrem autem lex adiciat Nouum, intelliges ex verbis Pompeij in l. 3. ff. de Mortuo inferendo & sepulchro ædificando, cum ita loquitur, Si propius ædes tuas quis ædificet sepulchrum, opus nouum tu nuntiare poteris: sed factò opere nullam habebis actionem, nisi Quod vi aut clam: Si propius ædificium alienum intra legiti-

mum modum mortuus illatus sit: postea eum prohibere non poterit ædificij dominus, quòd minus alium mortuum sed inferat, vel monumentum ædificet: si ab initio domino sciente hoc fecerit. ex quibus verbis datur intelligi, quare lex addiderit Nouum: quasi videlicet, vbi quis semel id passus sit, tacitè suo iuri renunciaffe videtur.

^s Quæ nec præscribi poterat, nec vsucapi.] Non enim ea alienari possunt §. factæ res. Instit. de Rerum diuisione. Ideo nec vsucapi. l. alienationis. 28. ff. de verb. signif.

^t Et tam Romana lege.] ff. & C. de sepulchro violato per totum.

^v Quàm Solonis.] Cicero d. lib. 2.

^x Eoque diruto.] Iustinianus in §. sacra. vers. locus. Instit. de rerum diuis. Locus autem, in quo ædes sacrae sunt ædificatae, etiam diruto ædificio, sacer adhuc manet.

^y Itaque muri & mœnia ciuitatum.] Cicero lib. 2. de Natura deorum, Plutarchus in Romulo, & nostræ leges in l. sanctum est. 8. §. in municipiis quoque muros esse sanctos, Sabinum rectè respondisse, Calsius refert: prohiberi que oportere, ne quid in his immitteretur. Et Vlpianus in l. sacra loca. 9. §. muros. ff. de rerum diuisione. cum ait, Muros municipales nec reficere licet sine principis, vel præsidis autoritate, nec aliquid eis coniungere, vel supponere. Res sacra non recipit æstimationem. Et Iustinianus in §. sancta. Instit. eo. tit. Sancta quoque res, inquit, veluti muri & porta ciuitatis, quodammodo diuini iuris sunt, & ideo nullius in bonis sunt. Ideo autem muros sanctos dicimus: quia pœna capitis constituta est in eos, qui aliquid in muros deliquerint. Et hæc

Pomœrii
sanctum.
Sacra &
religiosa
sanctia.
Leges san-
ctæ.
Leges bre-
ues esse co-
uenit.
Platonis
sententia de
legum pau-
citate.

Cleonis opi-
nio.
Quas le-
ges ratas
habebant
Romani.

transgredi non licet, & tam intra quam extra pomœrium omnes ab his arcentur, nec cuiquam ædificia illis admouere fas est, augusta & sancta dicta sunt: ideo illibata iuris sanctione defenduntur. Capitale enim fuit, & seueriori pœna coercitum, etiam lege Romuli, illi, qui mœnia transgressus attigisset. Neque mœnia solum, sed ipsum pomœrium, quantumque circa mœnia loci est, quod nec coli, neque arari fas erat, sanctum esse liquet. Tamen si sacra & religiosa, quandoque sancta dicta sint. Leges quoque quarum iussa pœnis & suppliciis ac religionibus in æternum coercentur, eò quia non debent pœnæ sanctione corrumpi, sanctæ dicuntur: quas breues esse conuenit, velut monita oraculorum diuinitus missa, vt paucis iubeant, non pluribus disputent, suadeantque magis quam comminentur: quas quidem Plato iussit esse quam paucissimas: nam si suo iure funguntur magistratus, nihil opus esse multiplici lege putauit: vbi verò horum improbitate aliò detorquentur, ex legum multitudine perniciem afferri dicebat. Fuitque opinio Cleonis apud Thucydidem, fatius esse malis legibus asuetam ciuitatem non facile mutari, quam bonis inconstanter vti. Sed tamen leges à populo latæ, aliter ratæ non habentur, quam si patres autores fiant, postquam fuit de cælo seruatum, nisi que ad populum prius latæ, scriba suggerente, consensu populi, non per vim, iussuque senatus trinundino promulgatæ, & per præconem prolata,

ANNOTATIONES.

ferè respicit Homèrus dum Thebana mœnia ispa vocat lib. 4. Iliados, oi pa tot' isparodou' ispa pòs téxeta thèss.

Quantum & aliò referri potest.

z Et tam intra quam extra pomœrium.] Liuius 1. Decad. lib. 1. Pomœrium est circa murum locus, quem in condendis vrbibus quondam Hertruci quæ murum ducturi erant, certis circa terminis inauguratò consecrabant, vt neque interiore parte ædificia mœnibus continuarentur, quæ nunc vulgò etiam coniungunt, & extrinsecus puri aliquid ab humano cultu pateret soli. Hoc spatium, quod neque habitari, neque arari fas erat, nõ magis quod post murum esset, quam quod murus post id, Pomœrium Romani appellatur: & in vrbis incrementum semper, quantum mœnia processura erant, tantum termini hi consecrati proferebantur.

a Nec cuiquam ædificia.] In d. §. muros.

b Etiam lege Romuli.] Ex hocque Remum ipsius Romuli fratrem ideo interemptum ferunt, quod mœnia Romæ transfiliisset, pronunciaffeque Romulum sic deinde, Quicumque alius transfiliet mœnia mea interfectum iri. Et hæc vulgarior fama fuit, vt scribit Liuius 1. Dec. lib. 1. Quamuis, vt idem dicit, alij aliter Remum interfectum tradant. Et priorem sententiam sequutus est Propertius libro 3. elegia 7. ad Meccenatem,

Celsaq; Romanis decerpta palatia tauris Ordinar, & cæso mœnia firma Remo.

Et Lucanus lib. 1.

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Plutarchus in Romulo, & problem. c. 26. Pomponius in l. vltim. ff. de rerum diuis. sic scribit, Si quis violauerit muros, capite punietur: sicuti si quis transcendat scalis admotis, vel alia qualibet ratione. Nã ciues Romanos alià quam per portas, egredi non licet: cum id hostile & abominandum sit. Nam Romuli frater Remus occisus traditur, ob id quod murum transcendere voluerit. Et Iustinianus in d. §. sanctæ. Infit. eodem tit. Alteram autem sequutus

est Seruius, fabulosam illam priorem existimans in lib. 6. Aen. - Vident' vt gemine stent vertice crista.

c Neque mœnia solum, sed ipsum pomœrium.] Liuius 1. Decad. lib. 1. in regno Seruij Tullij, vbi declarat quid sit pomœrium. Textum citauimus supra in verbo, Etiam lege Romuli.

d Leges quoque.] Vlpianus in l. sacra. 9. §. propriè dicimus. ff. de rerum diuis.

e Quas quidem Plato iussit esse quam breuissimas.] Lib. de Legibus 12. & ex eo Strabo lib. 6. sic scribit, Hoc & à Platone dictum est, quibus leges adfunt plurimæ, ac pœnæ plurimæ, iis & viuendi ritus deprauatos esse. Sicut quibus plures adfunt medici, iis & ægrotudines per multas adesse, probabile est. Quod postremum de medicis repetit ipse Plato de Repub. lib. 3.

f Fuitque opinio Cleonis apud Thucydid.] Lib. 1. belli Peloponnesiaci.

g Sed tamen leges à populo latæ.] Legum ferendarum morem scribit Franciscus Maturantius in Comment. in Philip. 1. Ciceronis. Vide Macrob. Satur. lib. 3. c. 17.

h Postquam fuit de cælo seruatum.] Cicero Philip. 5. Quam legem igitur se Augur dicit tulisse non modò tonante Ioue, sed propè cælesti clamore prohibente, hanc dubitabit contra auspicia latam esse. Augures tantæ authoritatis fuerunt, vt nihil neque domi, neque foris, nisi auspiciatò gereretur: quod Valerius docet lib. 2. cap. 1. de Institutis antiquis. Et Cicero in Oratione in L. Pisonem queritur Obnuiciationem, qua perniciosi legibus resistebatur, Fufia & Helia legibus (quas propugnacula muròsque tràquillitatis atque ocij vocat) euerfam esse.

i Non per vim.] Idem Cicero d. Phil. 5. Quibus de causis, inquit, eas leges, quas M. Antonius tulisse dicitur, omnes consensu per vim & contra auspicia latas, hisque legibus populum non teneri. Idem Philip. 15. Acta Antoni, inquit, rescidistis, leges re-fixistis: per vim & contra auspicia latas decreuistis.

k Trinundino promulgatæ.] Cicero in Oratione

iuratæ & receptæ, in foro propositæ, ac in ærarium conditæ fuissent. Nam sacrosanctum quid fieri minimè poterat, nisi per populum plebemque sacratum esset. Ideo consulibus legem Curiatam ferentibus, quia à populo non recepta, sed à tribuno plebis sæpe intercessum fuerat, pro lege habita non est. Proditumque memoriæ fuit, malos mores optimis ferendis legibus sæpe causam dedisse: quia vbi perperam viuatur, multiplicibus edundis legibus magna datur occasio. Inde apud Aeginetas cautum est, vt qui nouæ condendæ legis causam daret, inuisus omnibus & execrabilis fieret. Sic apud Indos, si quis aliquid perniciosi inuenisset, nisi protinus remedio succurreret, morte plectebatur. Quæ quidè leges, licet in æternum editæ, quum aut vsus coar-guit, aut rerum status facit inutiles, pro tempore mutari & induci, ac facile abrogari possunt. Portæ verò ciuitatis non vt mœnia, sanctæ sunt: quia quum per illas defuncta ferantur corpora, sacrosanctas minimè putarunt: quod enim funestum est, id sacrum aut sanctum fieri minimè potest, tamen si alia feratur causa. Cum enim vrbium conditores mœnia signarent, incincti ritu Gabino, id est, toga reiecta circa humeros, taurum ad dextram interius, vaccam æneo aratro iungebant, stiuamque tenentes incuruam, ita vt omnes glebæ in interiorem ruerent partem, perfecto sacrificio mœnia signabant: vbi verò portæ futuræ erant, id loci minimè sulcabant, sed aratrum suspendentes, portarum spatia reliquere intacta. Ideo quum mœnia signata solenni sacrificio, sancta sint: portæ, quia signari illas vel sulcari minimè decebat, sanctæ minimè fuere. In quo id seruatum meminimus, vt fruges in subiectam foueam demittant, & ex vicina terra exaggerent, bouesque sulcatis mœnibus immolent. Macedones verò vbi primùm vrbis mœnia futura erant, polentam inter solennia adhibuere. Quod quidem aratrum non ædificandis modò vrbibus, sed illis funditus euertendis induceba-

Sacrosan-
ctum.
Nova legis
autor ex-
ecrabilis a-
pud Aegi-
netas.
Legi abro-
gatio.
Portæ cur
sanctæ non
essent.

ANNOTATIONES.

tionem ad Pontifices pro domo sua, Si quod in cæteris legibus trinundinum esse oportet, in adoptione fati est trium esse horarum, nihil reprehendo. Et Philip. 5. Quid? promulgata fuit? quid? nonne antè lata quam scripta? nonne antè facta vidimus, quam futuram quisquam est suspicatus? Vbi lex Cæcilia & Didia? vbi promulgatio? trinundinum? vbi pœnæ recenti lege Iunia & Licinia? Quintilianus lib. 2. cap. 4. de legibus loquens, Siue non trino fortè nundino promulgata, siue non idoneo die fuit, siue contra intercessionem, vel auspicia, aliudue quid, quod legitime obster, dicitur lata esse. Suetonius in Augusto, cap. 67. Gellius lib. 4. cap. 9. Macrobius lib. 1. Satur. cap. 16.

l Et receptæ.] Vbi leges in Senatu approbatæ erant, & S. C. factum erat, scribebatur, & plures authoritatem suam adscribebant: cuius rei exemplum extat in epistol. Celij 7. lib. 8. omnium autem 142. apud Ciceronem in Epistolis Familiarib. Dion. Halicarn. lib. 11. vbi de Curiatæ & Centuriatæ concionibus.

m In foro propositæ.] Seruius in lib. 6. Aeneid. in eum locum,

- Fixit leges pretio atque refixit.

Possumus, inquit, Antonium secundum Ciceronem in Philippicis accipere. Fixit autem ideo, quia incisæ in æreis tabulis leges affigebantur parietibus. Locus autem Ciceronis est Philip. 1. vt opinor, vbi ita scribit, Quæ ita conseruanda concordia causa arbitrarus sum, vt non modò quas viuis Cæsar leges tulisset, infirmas hoc tempore non putarem: sed ne illas quidem quas post mortem Cæsar pro-

latas esse & fixas videtis.

n Nam sacrosanctum.] Cicero in Oratione pro L. Cornelio Balbo, Sacrosanctum, inquit, esse nihil potest, nisi quod per populum plebemque sancitum videretur.

o Ideo Consulibus legem Curiatam ferentibus.] Dionys. Halicarn. d. lib. 7. 9. & 11. Vide Gellium lib. 15. cap. 27. & Sueton. in Augusto, cap. 65. & Berold. lib. 1.

p Proditumque memoriæ fuit.] Sallustius in Catilinam.

q Inde apud Aeginetas.] Diodorus Siculus lib. 12. scribit, Charondam sanxisse, si quem cuiuspiam legis abrogandæ libido seu necessitas adduxisset, ei collum laqueo inductum primùm circumdare: tum sic ornatum in cõcionem ad postulandam à populo legis emendationem prodire oportere: quam si non obtinisset, laqueo, quo vincus accelerat, strangulabatur.

r Quæ quidem leges.] Liuius 4. Dec. libro 4. in Oratione Valerij Tribuni plebis, quam habuit pro Oppia lege abroganda.

s Portæ verò ciuitatis.] Plutarchus in Romulo, & probl. c. 26. & alibi diximus.

t Cum enim vrbium conditor.] Virgilius lib. 5. Aeneidos,

interea Aeneas urbem designat aratro.

Vbi Seruius eadem quæ Alexander hic scripsit, posuit, & nonnihil Plutarchus in locis nuperimè citatis, & vide infra ibi, Quod quidem aratrum.

v Quod quidem aratrum.] Horatius libro 1. Carm. Ode 16.

Non cui-
nis Casarū
ius proferē
di pomē-
ria:

Templi am-
bitus conse-
cratio.

Māci, mu-
tilati, debi-
les, & sine
sui a conse-
cratione re-
iecti.

tur, quasi segetes ibi mox futuras denotarent. ^x Fuitque constitutum, ut nemo Casarum, nisi qui imperij fines propagasset, non provinciali, sed Italico agro quaesito, nationesque lignis collatis & iusto praelio perdomuisset, ius proferendi pomœrij haberet. ^y In qua re est animaduersum, Syllam vltimū Romanorum, pomœrium protulisse: & post Syllam, Claudium Casarem terminos vrbis propagasse. ^z Si verò non pomœrium, sed templi ambitus & area consecranda forent, eam consecrationem fieri accepimus, ut serena luce omnem aream & spatium vittis coronisque euincerent. Mox milites & vestales virgines cum pueris puellisque patrimis & matrimis, ex quatuor fontibus aquam spargerent, boueque & tauro aream lustrarent. Prætorque præsidēs deos precatus, & magistratus vnā sacerdotesque & senatus, cum equitibus & populo, saxum ingens fundamentis iniicerent, passimque auri & argenti stipes, & metallorum primitias nullis fornacibus euictas aggerarent. In quo præcipuè cauendum, ne saxum, aurumve in aliud opus destinatum apponāt. ^a Notatumque & illud, ut non solum funesti à consecratione & sacris arceantur, sed manci, qui que insignes debilitate corporis, aut membro non satis viles sunt, velut indigni qui sacra tractarent, propterea M. Sergius ob prauitatem imminutionemque corporis à sacris ut mancus amotus fuit, quod sacra tractare nequisset. Quod Persis quoque in vsu fuisse traditū est, quibus morbo affectum oculo aut membro deficientem, dominari, vel sacris præesse inhibetur. Quodque res & loca deorum immortalium diuinò cultui mācipata, iussu populi per pontifices mutari & transferri, ac prophana fieri posse, verbis conceptis, amota religione, sæpe comperitum est.

ANNO TATIONES.

Ira Thyesten exitio graui

Stranere: & altis vrbibus vltime

Stetere cause, cur perirent

Funditus imprimeretq, muris

Hostile aratrum exercitus insolens.

Vbi Acron interpres, Hæc, inquit, consuetudo fuit condendis atque euertendis ciuitatibus, ut aratro fierent: ut de condenda illud Virgilij, quod nos supra citauimus in verbo, Cum enim vrbium conditor. & de euertenda Cicero. Philipp. 2. Ut vexillum tolleret & aratrum circumduceret. Et huc spectat illud Modestini in l. si vsus fructus. 21. ff. quibus modis vsus fructus. amittatur. Si vsus fructus ciuitati legetur, & aratrum in ea ducatur, ut passa est Carthago, ciuitas esse desinit: ideoque quasi morte desinit habere vsus fructum. Illud quoque Lucani lib. 7.

Sarmaticumq, premat succinctus Consul aratrum.

^x Fuitque constitutum, ut nemo Casarum.] Seneca in libro de Breuitate vitæ, & Cornelius Tacitus lib. 12. Et vide Gellium lib. 13. c. 14.

^y In qua re animaduersum est Syllam.] Hæc sunt Gellij vbi nuper citauimus: vbi Syllæ & Claudium, quos & ipse memorat, tradit Diuum quoque Iulium post Syllam pomœrium protulisse.

^z Si verò non pomœrium, sed templi ambitus.] Hæc vsque ad versic. Notatumque fuit, sunt Cornelij Taciti lib. 20. cuius hæc verba sunt, Vn-

decimo Calendas Iunias, serena luce spacium omne, quod templo dicabatur, euinctum vittis coronisque ingressi milites, quibus fausta omina, felicibus ramis: dein virgines Vestales cum pueris puellisque patrimis matrimisque, aqua, riuus & fontibus, amnibusque hausta, perluere. Tum Heluidius Priscus, Prætor, præeunte Plauto Heliano Pontifice, lustrata boue taurisque area, & super cespitè redditis extis, Iouem, Iunonem, Minervam, præsidēsque imperij deos precatus vti cœpta prosperarent, sedesque suas pietate hominum inchoatas, diuina ope attollerent, vittas, quibus ligatus lapis, innexique funes erant, contigit. Simul cæteri magistratus, & sacerdotes, & Senatus, & eques, & magna pars populi studio læritiaque connixi, saxum ingens traxere: passimque iniectæ sunt fundamentis argenti aurique stipes, & metallorum primitiæ, nullis fornacibus victæ, sed ut gignuntur. Prædixere Aruspices ne temeraretur opus saxo auroue in aliud destinato.

^a Notatumque & illud.] De funestis testis est Seruius in lib. 11. Aeneidos in princ. ibi,

Quamquam & sociis dare tempus humanis

Præcipitant cura, turbataq, fumere mens est.

Et alibi diximus, De Mancis Plinius lib. 7. cap. 28. vbi & id de M. Sergio dicit. Et vide nostras leges Connubiales l. 2. nu. 59.

a Volum

Locus Ciceronis ex Catone maiore de lege Voconia quæ esset, & quæ Furia, & Falcidia, explanatur. Cap. XV.

Vm Palatini fori iudicia opperiremur, & tædio interdum ac mora offenderemur, in bibliothecam pontificum, quæ ibi fuit proxima, sæpe diuerrebamus: ibique in quoscunque incideramus libellos, varia lectione cum amicis conterebamus. Cumque Ciceronis Catonem maiorem inibi forte nacti essemus, hæc verba quæ ex persona Catonis Cicero memorat, in eo tunc penitabamus. Cum ego quinque & sexaginta annos natus, legem Voconiam magna voce & bonis lateribus suasissem. Quid Voconia lege, quam tunc Cato suaserat, cautum fuisset, apud nonnullos qui aderat, quærebatur. Et quum ex nostratibus homo quispiam fori & iudiciorum non ignarus, idem quod Furia & Falcidia, Voconia lege cauere respondisset, ne scilicet testatori ex bonis suis vltra dodrantem legare liceret: utque quarta hæreditatis pars scripto hæredi saltem maneret incolumis: sapiusque hanc legem abrogatam noua constitutione excitatam esse, & pleraque induceret: dixi ego, indubio errore labi illos, qui idem Voconia, quod Furia aut Falcidia, statutū fuisse contenderent: quippe Furia & Falcidia, contra legis 12. tabularum antiquissima decreta à principio latæ fuere. Quum enim duodecim tabulis quomodo volet, & cui quantumque volet, de bonis disponendi, illaque siue institutionis, siue legati iure relinquenti, data facultas foret: postea lege Falcidia & Furia, ut nisi ad dodrantem legare liceret: statutū fuit. Interiectis inde temporibus, ^{Q.} Volumnius Saxa Tri. pl. tulit ad populum, ne quis hæredem mulierem faceret, coercitæque eo plebiscito mulierum hæreditates sunt. Mox lege Voconia, quam C. Voconius Aricinus Tri. pl. tulit, sancitum fuit, ut non foeminas modò, sed ne quis census hæredem etiam vnicam relinqueret filiam, quam legem Cato persuasit: quo quidem plebiscito, ne liceret legare mulieribus vltra quadrantem, sub graui documento vetabatur: nam quum solidæ hæreditates, & magna patrimonialia mulieribus assidue legarentur, prorsus ut admirabile videatur, quantum mulierum opes hæreditatibus accreuissent: quum obuiam eundem putarent, ne tam immodicæ largitiones mulieribus fierent, quibus temere abutebantur, cautum fuit lege Voconia, ut non vltra quadrantem, hoc est, quartam hæreditatis partem, mulieribus ex quouis peculio obuere possent. Lege autem Falcidia non quadrantem, sicut in Voconia, sed ne vltra dodrantem in legatis cuius absumere potestas foret, cauebatur, ut saltem quarta pars hæreditatis & bonorum, hæredi scripto, qui in bona & nomen adscitus erat, maneret incolumis. Quod enim Voconia lex mulieribus tantum interdixit, ne vltra quadrantem legaretur, lex Falcidia ad omnium hæreditatem extendit, cauens ne vltra dodrantem, hoc est, nouem vncias testatori in legatis absumere facultas foret. Post aliquot verò ætates, quum multi adulteri præteritis liberis integrum assent mœchis testamento relinquerent, Domitianus Casar salubri constitutione, probrosis foeminis quæ mœcharentur, ius capiendi hæreditates legataque ademit, neve lecticis veterarentur, inhibuit. Quod autem verbis legis cauebatur, ne quis census hæredem etiam vnicam relinqueret filiam, census is dicebatur, qui multam pecuniam & vltra centum millia nummum in possessione haberet: nam cui multæ essent pecunia, multi census aestimabatur. Verba verò legis duodecim tabularum, quibus libera facultas disponendi testatori datur, hæc fuere: Vti legasset suæ rei quisque, ita ius esto.

ANNO TATIONES IN CAP. XV.

a Volumnius Saxa.] Ludouicus Viues in Augustin. de Ciuitate Dei, libro 3. c. 21. pro Volumnio reponit Voconium.

Quid

Ciceronis
locus in
Catone.

Non idem
Voconia
lege quod
Furia &
Falcidia
statui.

Lex Voconia

Falcidia
lex.

Domitianus
statutū in
mœchas.

Census.

Quid responderim Hieronymo Massaino, cur in eodem forem statum semper, quum ad honores admitterentur alij. Cap. XVI.

Hieronymus Massainus.

Emirabatur aliquando Hieronymus Massainus, vir multæ eruditionis, & in studiis bonarum artium non minus atque in rerum actionibus versatus abunde, cur, quum plurimos fuitiles & ignavos ad honores & sacerdotia promotos, magnosque & opulentos quotidie videat, me tamen ipse in eadem fortuna eodemque semper tenore aspiceret, cui mercedem laborum studiorumque deberi putaret. Quotiesque in eos sermones venit, obiurgabundus & commoto similis meam segnitiam accusabat, increpitaque ignavia, Tatis tu (inquit) laboribus tam diu nihil sapere didicisti; Cumque me non nimis laborare, & mea sorte & parabili fortuna contentum respondissem, is ut me erigeret, languentemque spem excitaret, consilium dedit ut facerem, quod quempiam hominem astu & insigni arte longè clarissimum fecisse comperit, qui quum nullis bonis artibus ad pontificatum obrepere posset, dolia vini præcipui pleraque mercatus, ea pontifici dono dedit, suspicatus fore id quod euenit: quo maxime munere effecit, ut proximo senatu multo ampliora tulerit: nanque & honoribus & pontificio donatus postea fuit. Aliosque referebat homines despectissimos turpissimosque, qui prædæ & rapinis assueti, pecunias siue iure, siue iniuria calamitosis erogatas, aut vi extortas, ad fiscum conferebant: quibus artibus effecere, ut clari præpotentesque euaderent. Aliosque ignobiles & obscuros fortis infimæ, atque è cæno emerfos, ut aiunt, qui quum permodica re familiari essent, & gratia pollerent, tantum valuisse, ut ad sacerdotia & pontificatus, quum multi clari & disertii viri concurrerent, omnium suffragatione cæteris prælati sint. Innumerosque referebat alios moribus perditissimis, qui sceleris magnitudine ex infima fortuna ad honores obrepere. Memoria teneo, quum pueris nobis quidam magna doctrina, & in primis honestus vir, non minus græcè quam latinè doctus, nihil præsidij, nihil sibi opis ad degendam vitam parare potuisset, vitamque admodum tenuem & anxiam duceret, cum inuidos mores cerneret, ac probitati præclusam viam, & quid sibi faciendum esset, animo volueret, ut aliquod in posterum vitæ subsidium parare posset, eò vesaniæ processit, ut coactus inopia, obscænis & libero homine indignis artibus vacaret (quibus verò artibus, non libet dicere: ita scædæ & pudendæ sunt) confecta que fuit sibi res ex sententia. nanque haud multo post & sacerdotio & opibus auctus, affluens & beatus tranquillissimè vitam egit. Adeò despecta fortuna, vbi nullus honos virtuti est, extrema experiri aliquando cogit. Quibus ego exemplis admonitus, vehementer animo consternatus sum, ne quando ut eiusmodi honores appeterem, subirem scelesti consilij & conscientie notam. Longè igitur multumque præstat, satiusque fuit, ut ingenio meo, vacuumque his molestiis, modico ciuilique cultu contentum esse, neque in ambitionem non necessariam incurrere, quam bona animi, si qua sibi homo studio & labore parauit, ea turpi quæstu pessimo exemplo scædare.

ANNOTATIONES IN CAP. XVI.

Hoc caput nullis indiget scholiis.

Quibus ex causis ouare ducibus licebat, & in quibus ouatio differt à triumpho. Cap. XVII.

Romani^a duces, qui in hostes victricia tulere arma, si minus ea quæ gesserant, triumpho digna forent, ut tantum ferrent honoris, per sæpe quum domum reuertissent, minoribus triumphis & ouatione honestati sunt, quam Græci *εὐαὶ* nuncupant. Causæ verò ouandi, nec triumphandi, hæc ferme

ANNOTATIONES IN CAP. XVII.

Romani Duces.] Super hoc capite, vide Dionysium Halicarnasensem lib. 1. Plutarchum in vita Marcelli, & Gellium lib. 5. cap. 6. b Quam Græci *εὐαὶ*.] Plutarchus vbi supra. Et

Ouandi causa

traduntur: Si non debellati hostes penitus, sed solum pericula depulsa sunt: fusi que & fugati, percussique & consternati, aut à populationibus coerciti, non autem multis & magnis cladibus affecti forent. d Si ignominia tantum accepta cladis eleuata, e vel paululum laboris admissum, f aut non in sua & sibi constituta, sed in aliena prouincia res gessissent. Qui enim alieno auspicio res gesserunt, de prouincia triumphos agere non poterant. g Si nondum pacata prouincia, reliquæ bellorum superessent. h Si bella non rite indicta, i vel cum hoste non legitimo, sed populo Romano indigno, k vt cum seruis, piratis l & fugitiuis bellum fuisset. m Vel si deditioe facta, mediocriter certamine, & incruento prælio pugnatum esset. n Aut si ex prouincia exercitus non deportatus, nec successori traditus foret. His omnibus ouare, nec triumphare legitimo triumpho permissum est. o Primus enim Posthumius Tubertus traditur, qui bello Sabino victor, quod haud multo negotio hostem fuderat, urbem ouans inuit: inde institutum, ut ob præmissas causas ouatio detur, non triumphus. p Pompa verò & apparatus idem ferè ouantis qui & triumphantis, sed tamen minor perhibetur: q nam & vniuerso senatu, & omnibus ordinibus obuiam effusis, paratu magno urbem inibat. r Et oppida bello capta, signaque militaria, spoliaque & captiua arma, muneraque quibus donatus fuerat, præ se gerebat. Tum duces bello capti, & obsides dati, bellorum machinæ, s & cur-

Ouandi causa.

Posthumius Tubertus primus ouans urbem ingressus. Pompa & apparatus ouantis.

ANNOTATIONES.

εὐαὶ, vt scribit Dionysius Halicarnasensis libro 5. Posthumium, inquit, minore pompa & humiliorè, quam deprauato vocabulo nominant Ouationem quasi *εὐαὶ*. c Si non debellati hostes.] Dionysius lib. 8. vbi de ouatione C. Aquilij de Hemicis. d Si ignominia tantum accepta cladis eleuata.] Vide infra in verbo, Primus enim Posthumius Tubertus. e Vel paululum laboris.] Plinius lib. 15. cap. 29. Gellius lib. 5. cap. 6. Festus Pompeius lib. 13. vbi de ouali corona. f Aut non in sua.] Titus Lilius 4. Decad. lib. 4. in ouatione M. Heluij, Causa, inquit, triumphu negandi Senatui fuit, quod alieno auspicio, & in aliena prouincia pugnasset. Vide supra lib. 1. c. 22. g Si nondum pacata prouincia.] Lilius 4. Dec. lib. 9. vbi de Manlio Proconsule. dictum supra lib. 1. c. 22. h Si bella non rite indicta.] Sunt verba in eam rem Gellij d. lib. 5. c. 6. i Vel cum hoste non legitimo.] Cum iusto hoste dicit Gellius ibi. k Vt cum seruis & piratis.] De his vtrisque Gellius in eodem loco. l Et fugitiuis.] Plinius lib. 15. cap. 29. in fi. Scribit autem Gellius d. lib. 5. cap. 5. Crassum, cum bello fugitiuorum confecto ouans rediret, coronam myrteam, qua ouantes coronabantur, insolenter aspernatum esse, & lauro, quæ triumphantibus dicata est, voluisse coronari. Vide infra. m Vel si deditioe facta.] Plinius & Gellius in dictis locis. n Aut si ex prouincia exercitus non deportatus.] Lilius 4. Decad. lib. 9. vbi etiam de Manlio Proconsule loquitur. o Primus enim Posthumius Tubertus.] Plinius lib. 15. cap. 29. in fi. cuius hæc verba sunt, Bellicis quoque se rebus inseruit, triumphansque de Sabinis Posthumius Tubertus in Consulatu (qui primus omnium ouans ingressus urbem est: quoniam rem

leuiter sine cruore gesserat) myrto Veneris coronatus incesit, optabilemque arborem etiam hostibus fecit. Sed aliter Dionysius Halicarnasensis lib. 5. vbi dicit hanc causam fuisse, quod ei triumphus non fuerit decretus, tantum ouatio, ob cladem paulò antè acceptam cum ignominia, quando multis desideratis, parum abfuerit quin ipse in fuga veniret in potestate hostium. Nam, vt non multò antè scribit, Posthumius in sinistro cornu abolendæ ignominie cupidus, dextrum hostium cornu impulit, nullo vitæ respectu, dummodo vinceret, velut insanus certusque mori, coniciens se in hostes medios. Pompeius Lætus meminit huius Tuberti in Compendio historia Romana. p Pompa verò & apparatus.] Idem Dionysius d. lib. 5. differre triumphum ab ouatione dicit, quod in hac dux non curru, sed pedibus in urbem præcedit pompam militum: deinde pro intertexta auro tabea induitur toga prætexta, qui quotidianus cultus est Prætorum atque Consulum, nec sceptrum gestat, vt triumphantes, sed tantum lauream, in cæteris nullo discrimine. Et lib. 9. in fine. omnino, Lucretius, inquit, triumphans urbem inuectus est, Veturius ouans rediit ex S. C. pompa pari cætera, nisi quod pedibus non curru ingressus est. q Nam vniuerso Senatu.] Gellius d. lib. 5. cap. 6. & Seruius lib. 4. Aeneidos, in eum locum, vbi quid ouatio differat à triumpho scribit, - *Sola fuga nautas comitabor ouantis.* Ouatio, inquit, minor est triumphus. Qui enim ouationem meretur, & vno equo vitur, & à plebeis vel ab equitibus Romanis deducitur ad Capitolium, & de ouibus sacrificat, vnde & ouatio. Qui autem triumphat, albis equis vitur quatuor, & Senatu præeunte in Capitolio de tauris sacrificat. r Et oppida bello capta.] Hæc omnia in ouationibus, vt in triumphis fiebant, vt diximus supra hoc eod. libro cap. 6. vbi de triumpho Michridatico diximus ex Appiano. s Et currus.] Nam & hinc fortè currus ouantes vocat Propertius lib. 3. elegia 8. ad Meccenatem, K X k

rus, vasaque aurea & argentea, ac quicquid pecuniarum ex manubiis & præda exactum foret, etiam coronæ oppidorum, quibus à sociis honestatus fuerat. Tum si qui milites donis militaribus, torquibusque & armillis donati essent, pulcherrimo comitatu præcedebant. Ipse verò dux cui ouandi honos datur, myrtea insignis corona sceptrum manu tenens, non triumphali picta vel aurata veste, nec curru quadriiugo, vt triumphantes, sed purpura decorus, infidens equo. Neque senatu sub prætextis iuxta currum, triumphantis more, sed eo subsequente, sola plebe & equestri ordine, aut equitibus præeuntibus incedebat. Sed notandum, eos quibus ouandi datur ius, prisca seculis sine exercitu aut legionibus urbem pedibus iniuisse: lapsis post ea temporibus, vt equo veherentur, morem præualuisse: exque duobus imperatoribus rebus bene gestis, alteri triumphum, alteri vt ouans urbem iniret, datū esse. Cum Lucretio Tricipitino Veturius consul de Volscis & Aequis triumphauit: sed alteri, vt curru quadriiugo triumphantem legiones sequerentur: Veturio verò, vt sine legionibus ouans equo veheretur, à senatu datum fuit. Bello etiam Punico secundo, Marcus Liuius & Claudius Nero de Hasdrubale & Pœnis triumpharunt: sed Liuius curru triumphans cum legionibus, Nero autem sine exercitu equo urbem inisse proditur. Interdum verò ouantes lauro, non myrto coronatos inuenimus: siquidem Marcus Crassus de fugitiuis & Spartaco, quos collatis signis vicerat, ex consulto senatus, lauro coronatus ouasse traditur. Et Tiberius Cæsar quum de Vindelicis mœsta ciuitate

Myrtea corona ouantis. Ouantes initio sine exercitu & legionibus pedibus urbem ingrediebantur.

Laurea corona ouantium.

ANNOTATIONES.

Persequar & curru utroque ab litore ouantes Parthorum; astuta tela remissa fuga.
 Quamquam & aliò possit referri. & vide infra ibi. Sola plebe, aut equestri ordine.
 Vasaque aurea & argentea.] Hæc portabantur in ouatione, vt in triumpho de quo diximus supra lib. 6. cap. item 6.
 Ac quicquid pecuniarum ex manubiis & præda.] Nam & Appius Clodius Cento ex Celtiberis ouans decem millia pondo argenti, quinque auri in ararium tulit apud Liuium 5. decad. libro 1. ad finem. M. Heluius ouans (vt idem Liuius scribit 4. deca. lib. item 4.) Argenti infecti tulit in ararium quatuordecim millia pondo septingenta triginta duo, & signati bigatorum 17. millia 22. & Oscensis argenti 12. millia 438.
 Tum si qui milites.] Gellius lib. 5. cap. 6. in fi. autoritate Massurij scribit, milites non sequi solitos ouantes, sed vniuersum Senatum: quod dictum est supra.
 Myrtea insignis corona.] Plinius lib. 5. c. 29. ad finem. Plutarchus in Marcello & in Crasso. Gellius d. lib. 5. cap. 6. vbi rationem reddit, quòd ouatio non Martius, sed Veneris triumphus foret. Festus Pompeius lib. 13. vbi de ouali corona. Idem autem lib. 11. dicit Papyrium Myrtea corona vsum fuisse, quòd Sardos in campis Myrteis superasset.
 Sceptrum manu tenens.] Dionysius Halicarnassensis lib. 5. vt iam diximus supra in pompa & apparatu ouantis, scribit ouantes sceptrum non gestare, vt triumphantes, sed tantum lauream.
 Non triumphali picta vel aurata veste.] Dionysius d. libro 5. vbi de ouatione Posthumij de Sabinis.
 Nec curru quadriiugo, vt triumphantes.] Nam hi co curru vtebatur in triumpho, vt diximus supra ca. 6. huius lib. 6. vide infra ibi, Infidens equo.

c Sed purpura decorus.] Suetonius in Nerone, cap. 25.
 Infidens equo.] Sabinus Massurius apud Gellium lib. 5. cap. 6. in fi. pedibus ingredi ouantes dicit. Verum Tiberius Cæsar, vt scribit Suetonius in vita illius, cap. 9. veterem morem aspernatus, curru, instar triumphantium, non equo, vel pedibus instar ouantium, urbem introiit. Dion plurimos ouantes equo vestos fuisse dicit. Nam de Cæsare, ἰππείων τε ἔκ τε ἀλλοῶν. De Augusto, τὸ ἐφ' ἰπποῖς ἐξέλασται. De Druso, τὸ ἐπὶ κέλῃ. Et τὸ ἀπὸ ἐλάσσει. De Tiberio, τὰ ἐπὶ τῷ κέλῃ. Πηνίαια ἔπεισε. De Antonio, ἐπὶ ἰππων αὐτὸς ἐξαγαγόντες.
 Sed eo subsequente.] Gellius d. lib. 5. c. 6.
 Sola plebe, aut equestri ordine.] Seruius d. lib. 4. loco supra citato in verbo, Et curru.
 Urbem pedibus iniuisse.] Dionysius lib. 5. vbi de ouatione Posthumij, & libro 8. vbi de ouatione Aquilij, cuius verba adduximus supra. Et Plutar. in Marcello.
 Lapsis verò temporibus.] Vt dictum est supra ibi, Infidens equo.
 Exque duobus Imperatoribus.] Vide supra lib. 1. cap. 22.
 Cum Lucretio.] Hæc vsque ad versic. Bello sunt Liuij dec. 1. lib. 5.
 Bello etiam Punico secundo.] Valerius Maximus lib. 4. c. 1. de Animi moderatione. Et vide supra lib. 1. c. 22.
 Interdum verò ouans lauro.] Hæc vsque ad versic. Et Tiberius. sunt Plinij lib. 15. cap. 29. ad fi. Plutarchi in Crasso. & Gellij libro 5. cap. 6. Et vide quod dixi ex Dionysio Halicarnassense li. 5. supra ibi, Sceptrum manu tenens. Et adde M. Valerium utraque corona & laurea & myrtea vsum fuisse. ex Plinio vbi supra.
 Et Tiberius Cæsar.] Suetonius in vita illius, cap. 9.

propter repentinum incommodum triumphare nollet, non equo, sed curru cum triumphalibus ornamentis lauro ornatus, ouans ingressus est. Turmas quoque equitum non lauro, sed olea ornatas, cum militaribus iocis & versibus inconditis ouanti præcedere, non subsequi, vt in triumphis solet: neque ouantes candidos tauros aut boues mactare, vt erat triumphanti mos, sed coronatas oues ante se agere, illasque exacta pompa immolare compertum est, quare ouationem dixere. Neque, clangentibus tubis, vt ille Martius solet, sed modulantibus tibiis deduci. Illud quoque notatum perhibent, tam in maioribus quam minoribus triumphis, nisi quibus præcipui honoris aut priuilegij prærogatiua indultum fuisset, vt equo vectarentur, omnes qui ouanti aut triumphanti prodirent obuiam, quique erant comites, pedibus & non equo incessisse: quod longo post tempore obseruatum mansisse in triumphali pompa, multa documenta sunt.

Equitum ornatus in ouatione. Ouantium sacra. Ouatio vnde dicitur. Tibia in ouatione. Obuiam procedentium, qui equo veherentur, & contra.

ANNOTATIONES.

cap. 9. sic scribit, Quas ob res & ouans & curru urbem ingressus est primus, vt quidam putant, triumphalibus ornamentis honoratus, nouo nec antea tributo genere honoris.
 Turmas quoque equitum.] Plinius libro 15. cap. 4. Oleæ honorem Romana maiestas magnum præbuit, turmas equitum Idibus Iulij ex ea coronando: item minoribus triumphis ouantes.
 Cum militaribus iocis & versibus inconditis.] Vt videre licet supra cap. 6.
 Neque ouantes candidos tauros.] Plutarchus in Marcello. Festus Pompeius libro 13. vbi de

ouantibus loquitur. Seruius in d. lib. 4. Aeneidos vbi supra. Pomponius Lætus in d. Romanæ historiae compendio.
 Clangentibus tubis.] Ouationem (scribit Plutarchus vbi supra) non in curru lauratus, nec circumclangentibus tubis, ac pedes patricijs in calceis, modulantibus tibiis, myrteam gestans coronam ita peregit, vt nulla belli facies esset, sed omnia iucundum magis quam terribile præ se ferrent aspectum. Illud quoque notatum perhibent.] Supra cap. 6.

Qui erant tribuni militum in Romanis castris, quæue potestas & officium foret, aut iurisdictio. Cap. XVIII.

Tribunos militum qui castris & legionibus præerant, imperium in militibus habere, exercituique & summæ rerum præesse, ferè peruulgatum est. Qui tametsi à primis originibus terni ex singulis tribubus, Ramnensi, Titienfi, & Luceri crearentur: tamen militari lege, vt singulis quatuor legionibus a seni ac deni tribuni præessent, sancitum erat. Qui licet à consulibus & summis ducibus antea eligerentur, post aliquot ætates vt militari suffragio & prærogatiua crearentur, militibus munus datum fuit. Lapsis mox temporibus, vt populi suffragio & tribuni rogatione fierent, lege cautum fuit: ex quibus qui à consulibus creabantur, Rufuli, mox Rutuli nuncupati, eo quòd Rutilius Rufus consul de illorum imperio primus tulisset. Aliorum verò tribunorum militarium duo fuere genera, aut enim suffecti erant, aut comitiati. Suffecti, militari suffragio in castris. Comitiati verò

Tribuni militum nouem. Singulari legionum seni tribuni. Tribuni per quos eligerentur. Tribu. Rufuli & Rutuli. Tribuni Suffecti. Comitiati.

ANNOTATIONES IN CAP. XVIII.

Tribunos militum.] Multa de huiusmodi Tribunis militum Liuius 1. dec. lib. 3. & 4. non semel, & 5. in princ. & 6. & 9.
 Qui tametsi à primis originibus terni.] Varro linguae Latinæ lib. 1. aut aliorum computa. 4. Tribuni militum, inquit, quòd terni tribus tribubus Ramnium, Lucerum, Tatienfium olim ad exercitum mittebantur.
 Tamen militari lege.] Vide supra lib. 1. cap. 5. vbi de hac eadem re.
 Seni ac deni.] Liuius 1. dec. lib. 9.
 Qui licet à Coll.] Vt videre licet ex Polybio libro 6.
 Lege cautum fuit.] Illud tamen in illis tandem nouatum propter Macedonicum bellum in Persea Regem Macedonum, quòd Consules ex S. C. ad

populum tulerunt, ne Tribuni militum eo anno suffragijs crearentur, sed Consulum Prætorumque in iis faciendis iudicium arbitriumque esset, vt scribit Liuius 5. dec. lib. 2.
 Rufuli mox Rutuli.] De his duobus Liuius 1. decad. lib. 7. Asconius Pædianus in 2. in Verrem actione, Tribunorum militarium, inquit, duo genera. Primum eorum qui Rufuli dicuntur. Hi in exercitu creati solent. Alij sunt comitiati qui Romæ in comitijs designantur. Festus Pompeius lib. 16. sic scribit, Rufuli appellabantur Tribuni militum à Consule facti, non à populo: de quorum iure, quòd Rutilius Rufus legem tulerit, Rufuli, ac post Rutuli sunt appellati.
 Comitiati verò.] Asconius Pædianus vbi supra, & de his etiam alibi supra lib. 4. c. 3.

noui consilij cum hostibus moliri quid possit, stationes, vigiliis, munitionesque ne infrequentes sint, nonnunquam interdium, sapius noctu circuire, milites singulis momentis instructos paratosque habere, siue pabulatum, siue frumentatum vadant, præsertim si in procinctu hostes sint, exploratoque in hostes ducere. Cumque frumentum militibus admittitur, ne quid minus æquo impartiant, interesse, neve perniciofa fame, aut inopia afficiantur, utque præparati commeatus abunde sufficiant alimentis, ne arma, viri, equi aut pecunia desint, cum imperatore multo antè præuidere (nam Romani duces rationem commerciorum præcipuam habuere semper) castris locum capere, valetudinarios inspicere, fauciorum curam agere, nomina militum memoria tenere. Quippe imperatorem aut tribunum ignorare milites, pudenda inficitia est. ^b Neque aliud Othonem ad imperium euexit, quàm quòd quenque militum, in agmine, in stationibus, in itinere nomine compellabat suo, ex hoc gratiam & studia hominum assequutus. ^c Querelas quoque militum audire, illorumque delicta militari lege plectere, infidum damnosumque militem militiæ gradu deiicere, tribunorum potestatis est. ^a Fertur tamen Aurelianus Cæsar tam seueræ disciplinæ fuisse, ut tribuno per epistolam mandarit, ut militum manus contineret, ne quis pullum aut ouem raperet, aut vnam ex vineis, aut ex segete spicas: ut arma terfa, calceamenta forcia, vestis noua, equus defricatus, & mulus centurionatus foret, ^e Fuitque antiqui moris, ut miles in castris ad centurionem, centurio ad tribunum, manè salutatum vadat, & ad edictum præstò sit. Ac licet tribunis militum centuriones subsint & decuriones, ipsi tamen legati imperio parent. ^f Eratque militari lege cautum, ne quis vbi tribunus militum fuisset, postea ordinum ductor esset: ^g nanque centurio, decurio, & ordinis ductor tribuno inferiores sunt. Alexander verò Macedo tanti tribunos & decuriones fecit, ut neminem nisi sexagenarium ordines ducere siverit. ^h Hoc quoque notatum est, eum qui præconium faceret, inter decuriones admitti non liceret, & multo magis inter tribunos. Si tamè antea præconium fecisset, & postea artem desuisset, ad decurionatum admitti poterat, ad tribunatum non utique. Insuper obseruatum, ut si quando in aliquos iusta mouenda forent arma, senatum per tribunum militum de bello indicendo

ANNO TATIONES.

^b Neque aliud Othonem.] Cornelius Tacitus lib. 17. sic scribit de Othone Imperatore, In itinere, in agmine, in stationibus. vetustissimum quenque militum nomine vocans, ac Neroniani comitatus contubernales appellando, alios agnoscere, quosdam requirere, & pecunia, aut gratia iuuare, studia militum, iam pridem spe successionis affectauerat.

^c Querelas quoque militum.] Redit ad d. l. Martiani, de qua supra in verbo, Marcellus notauit. Id enim ex ea lege est. Polybius autem libro sexto. Oportet, inquit, ut milites pateant Tribunis, Tribuni ad Consules referant. Attamen potestatem habet Tribunus multandi, pignoris capiendi, cædendi que.

^d Fertur tamen Aurelianus Cæsar.] Huius epistola militaris est ad vicarium suum data (ut scribit Flavius Vopiscus in Aureliano) huiusmodi: Si vis Tribunus esse, imò si vis viuere, manus militum cõtine. Nemo pullum alienum rapiat, ouem nemo contingat, vnam nullus auferat, segetem nemo deterat: oleum, sal, lignum nemo exigat, annona sua contentus sit. De præda hostis, non de lachrymis prouincialium habeat: arma terfa sint: feramenta lamata, calceamenta forcia. Vestis noua vestem veterem excludat. Stipendium in baltheo, non in

popina habeat. Torquem brachialem & anulum apponat: equum saginarium suum defricet, captum animal non vendat, mulum centuriatum comiter curet. Alter alteri, quasi seruus, obsequatur: à medicis gratis eurentur. Aruspicius nihil dent: in hospitiiis castè se agant: qui litem fecerit, vapulet.

^e Fuitque antiqui moris.] Polybius lib. 6. Equites ordinumque ductores omnes, inquit, oriente luce accedunt ad Trib. tentoria, Tribuni ad Consulem: ille quod instat agendum, Tribunis edicit, Tribuni Equitibus, ordinumque ductoribus: ij multitudini promunt, tempore opportuno.

^f Eratque militari lege cautum.] Liuius 1. dec. lib. 7. paulò ante fi.

^g Nanque Centurio.] Liuius 1. dec. lib. 8. in contentione L. Papyrij Dictatoris, & M. Fabij ob Q. Fabium, qui contra edictum Dictatoris pugnans, vicerat, Cum, ait, polluta semel militari disciplina, non miles Centurionis, non Centurio Tribuni, non Tribuni legati, non legatus Consulis, non Magister equitum Dictatoris pareat imperio.

^h Hoc quoque notatum est.] Hæc vsque ad versic. Insuper. sunt Ciceronis Epistola. famil. lib. 6. epistola 19. ad Leptam, incip. Simul ut accepi. vbi sic scribitur, Neque enim erat ferendum, cum qui hodie

ad populum sæpe tulisse. ⁱ Quòdque veteri instituto ad tribunatum admitti nemo poterat, nisi prius alam duxisset: neque alam ducere, nisi cohorti præfuisset: siquidem cohortes erat ala inferior: tribunatus verò legionum, post alam conferri darique consuevit.

ANNO TATIONES.

hodie haruspiciam facerent, in Senatu Romæ legentur, in municipiis decuriones esse non licere. ⁱ Quòdque veteri instituto.] Quibus adde apud Liuium 5. Decad. lib. 4. L. Acmyliò Paulo, &

C. Licinio Consul. Senatum decreuisse, ut in octo legiones parem numerum Tribunorum Consules, & populus crearent: creare autem neminem eo anno placuisse, nisi qui honorem gessisset.

Qui ludis scenici, qui Megalenses, qui Taurij, Compitalij, Iuuenales, & Honorarij fuerint. Cap. XIX.

L Nter spectatissimos ludos, qui plurimi Romæ fuerunt, ^a Romani ludis à regibus instituti primùm, ^b qui & magni, & ^c Circenses dicti, præcipui semper habiti sunt, ^d Ioui, Iunoni, & Mineruæ celebres: ^e nam singulis diis singuli erant dicati ludis: ^f quippe venationes & munera Saturno, scenici Libero, Circenses Neptuno: alii que aliis numinibus dabantur, quos ad placada numina vnà cum sacrificiis, ^g cumque cantu & tibia celebrabant, prætoris edicto id decernente in hæc verba: Ludis publicis, quod sine curriculo & sine corporis certatione fiat, popularem lætitiã cantu, fidibus & tibiis moderanto, eaque cum diuino honore iungunto, & infra. Quos etiam vrgente bellorum tumultu prætermittere duxerunt nefas. ^h Quum enim secundo Punico bello externis hostibus Italia affligeretur, & cuncta bello arderent, eosdem magnificè apparatusque factos, & in plures dies instauratos, i oleique congios in vicos datos fuisse comperimus. ^k Postea confectis bellis & rebus

ANNO TATIONES IN CAP. XIX.

^a Romani ludis à regibus.] Circenses ludos primus Romæ fecit Romulus, quarto mense ab vrbe condita, ut scribit Fabius Pictor, quo die Sabinas rapuit. Circenses dictos scribit Seruius in lib. 8. Aeneidos, quòd ensibus circundarentur. Nam cum rudis vetustas non loca huiusmodi ludis apta edificasset, inter enses & flumina eos agebant, ut ignavis vtrique præfens esset periculum. Postea Tarquinio Prisco Rege locus est designatus Circo, qui postmodum Maximus est dictus, ut Liuius refert 1. Dec. lib. 1. Tum primùm Circo, qui nunc Maximus dicitur, designatus locus est: loca diuisa patribus, equitibusque, vbi spectacula sibi quisque facerent, Fori appellati. Ludicrum fuit equi, pugilisque ex Hetruria maximè acciti. Soleanes deinde annui mansere ludis, Romani Magnique variè appellati.

^b Qui & Magni.] Liuius vbi supra. Cicero 2. in Verrem actione, Hi, inquit, ludis dies quindecim auferent: deinde continuo Romani consequentur. Vbi Asconius Pædianus sic scribit, Roman. ludis sub regibus instituti sunt, Magnique appellati, quòd magnis impensis dati: tunc primùm ludis impensa sunt ducenta millia nummum. Alij magnos ludos factos putant, quòd consiliorum secretorum Deo, id est, Neptuno lati, tum Regi & rerum conditarum & diis magnis, id est, Laribus vrbis Romæ dati sunt, quibus aiunt raptas Sabinas esse: ut videatur propter hoc dicere Virgilius lib. 8. Aeneidos,

^c Magnis Circensibus actis. Fustus Pompeius libro 11. vbi de ipsis magnis ludis, Magnos ludos Romanos appellabant, quos in honorem Iouis, quem principem deorum, putabant, faciebant.

^e Et Circenses dicti &c.] Virgilio vbi supra, & Suetonio in Cæsare, cap. 39. & Nerone, cap. 11. & vbi que apud authores.

^d Ioui, Iunoni & Mineruæ.] Cicero 7. in Verrem actio. Nunc sum designatus Aedilis. Scio mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani nominati sunt, maxima cum dignitate ac religione, Ioui, Iunoni, Mineruæ esse faciendos.

^e Nam singulis diis.] Lactantius Firmianus lib. 6. cap. 20. ad fin. de Vero cultu, Paulatim, inquit, & cæteris diis idem honos tribui cepit, singulique ludis numinibus eorum consecrati sunt, sicut Silianus Capito in libris Spectaculorum docet.

^f Quippe venationes.] Lactantius ante ea quæ supra adduxi, scribit, Et primitus quidem venationes, quæ vocantur munera, Saturno attributæ sunt: ludis autem scenici Libero, Circenses Neptuno. Idem Lactantius cap. 6. Epitomes diuinatum institutionum, vbi de Spectaculis, quæ vitanda sapientibus & cauenda censet, his verbis, Munerum editiones Saturno factæ sunt. Scena Liberi paris est. Ludis verò Circenses Neptuno dicati putantur: ut iam qui spectat, vel interest, relicto Dei cultu, ad profanos ritus transisse videatur.

^g Cumque cantu & tibia.] Vide sequentia.

^h Quum enim secundo Punico bello.] Liuius 3. dec. lib. 2. & iterum 3. & lib. 5. non longè à principio.

ⁱ Oleique congios.] Id Liuii est loco illo postremo. sic enim scribit, Ludis Romani pro temporis illius copiis magnificè facti, & diem vnum instaurati, & congij olei in vicos singulos dati.

^k Postea confectis bellis, & rebus contra Sannites gestis.] Post triumphum Lucij Papyrij

Aureliani disciplina in militari rapacitatem.

Qui ad tribunatum admitti.

Sui cuique deorum iudi.

Prætoris edictum de ludis.

contra Samnites gestis, magnificè Romanos faciendos curasse, illosque coronatum populum spectasse, victoribusque palmas è Græcia translato more, atque epulum ludorum causa ædiles dedisse, Titus Liuius autor est. ¹ Fuere quoque ludi magni, quos post pugnam ad Trasimenum votos inuenimus, æris trecentis trigintatribus millibus, bobus albis quadringentis, multisque hostiis & aliis diuitiis clari, ^m quos à Marco Acilio consule in apparatu belli contra Antiochum iterum votos, & magno sumptu exolutos, ac dies decem continuos celebratos tradunt: ⁿ in quorum celebritate, præcipua per singula puluinaria mittebantur munera. ^o Anno inde ab vrbe ferè quadringentesimo, quum vis morbi ingens urbem peruassisset, & graui cælo vulgarentur morbi, tantaque tabes & vis mali ingrueret, vt nullum pestis suffugium foret, quum ope diuina luem minimè leuari crederent, victis superstitione animis, scenici primùm ludi apparatu magnifico facti sunt, quos ludiones ex Hetruria, motibus non indecoris, versibus ridiculis cum cantu & tibicine adhibitis histrionibus, saltantes celebrarunt. ^p Eosque ab ædilibus curulibus secundo Punico bello, per quatrimum instauratos, ^q ac noctu luminibus accensis celebrari, ^r misiliaque varij generis spargi, autores memorant: in quibus inter ludicra scenæ, comædiæ repræsentari solebant, multis fabularum argumentis, & apparatu vario, ^s quarum sex fuere genera: nanque ex his alia stataria, alia motoria, alia togatæ, nonnullæ palliatæ, pleræque prætextatæ, ^t aut Atellanæ. ^u Eratque constitutum, vt comædi cum foccis proscenia inirent, actores tragædiarum cum cothurnis: planipedes excalceati: ^v scenici certatores nudi, circa pudenda tantum velati. ^w Vtque ad ostentationem scenæ, in argumentum fabulæ pro personis quas gerebant, varios amictus induerent: ^x quippe Agamemnon sceptrum ferebat, pellem bubulcus,

ANNO TATIONES.

de Samnitibus, authore Liuius 1. decad. lib. 10. ad fin. Eodem anno coronati primùm ob res bello bene gestas ludos Romanos spectauerunt: palmæque tum primùm translato è Græcia more, victoribus datæ. ¹ Fuere quoque ludi magni.] Liuius 3. decad. lib. 2. satis longè à princ. Eiusdem, inquit, rei causa ludi magni voti æris 334. millibus, & triente: præter ea bubus loui 300. multis aliis diuis bubus albis atque cæteris hostiis. ^m Quos à M. Acilio.] Liuius 4. decad. libro 6. Certa deinde sorte S. C. factum est: quod populus Rom. eo tempore duellum iussisset cum Rege Antiocho esse, qui que sub imperio eius essent, vt eius rei causa supplicationem imperarent Coss. vtique M. Acilius Coss. ludos magnos loui voueret, & dona ad omnia puluinaria. ⁿ In quorum celebritate.] Vorum Acilij Liuius post ea, quæ suprâ adduximus hæc scribit, Id vortum in hæc verba, præeunte P. Licinio Pont. Maximo, Coss. nuncupauit, Si duellum, quod cum Antiocho Rege sumi populus iussit, ex sententia S P Q R. confectum erit: tum tibi, Iupiter, populus Roman. ludos magnos dies 10. continuos faciet, dona que ad omnia puluinaria dabuntur de pecunia quantam Senatus decreuerit. Quisquis magistratus eos ludos quando, vbi que faxit, hi ludi rectè facti, dona que data rectè sunt. ^o Anno inde.] Liuius 1. decad. lib. 7. post princip. Valerius Maximus lib. 2. ca. 1. de Institutis antiquis. Diuus Augustinus de Ciuitate Dei, lib. 1. cap. 32. lib. 2. cap. 8. & lib. 3. cap. 17. ^p Eosque ab Aedilibus curulibus.] Liuius 3. decad. lib. 4. Ludos, inquit, scenicos per quatrimum

eo anno primùm factos ab Aedilibus curulibus memorat proditur. ^q Ac noctu luminibus accensis.] Suetonius in Caligula, cap. 18. Scenicos ludos & assidue, & varij generis, multifariam fecit, quondam etiam nocturnos, accensis tota vrbe luminibus. ^r Misilia que.] Idem ibidem iis, quæ proximè adduximus, hæc subiungit, Sparfit & misilia variarum rerum, & panaria cum obsonio vitium diuisit. Idem in Nerone, c. 12. Sparfa & populo misilia omnium rerum per omnes dies. ^s In quibus inter ludicra scenæ.] De scenarum diuersitate & generibus dictum fuit suprâ lib. 5. c. 16. ^t Quarum sex fuere genera.] Donatus in vita Terentij. ^v Aut Atellanæ.] Liuius 1. dec. lib. 7. non multo post princ. Atellani, authore Festo Pompeio lib. 14. propriè vocantur personati: quia ius est iis non cogi in scenam ponere personam, quod cæteris histrionibus pati necesse est. ^x Eratque constitutum.] Soccus non solum muliebre calciamentum, sed & histrionicum esse, testis est Horatius in Arte, *Hunc focci cepere pedem grandæsq; cothurni, Alternis aptum sermonibus, & populareis Vincentem strepitus, & natum rebus agendâ.* De Cothurno dictum est suprâ lib. 5. c. 15. ^y Scenici certatores nudi, circa pudenda tantum velati.] Vide omnino nostras leges Conubiales l. 16. nu. 31. & seqq. ^z Vtque ad ostentationem.] Hoc ex sequentibus probatur. ^a Quippe Agamemnon.] Sceptrum, quod proprie

Achilles arma, Telephus penulam & peram, ita vt pro fabulæ argumento congruens apparatus fieret per artifices scenicos, qui imitarentur affectus. ^b Vtque in scena quinque tantum seruarentur actus: nam scenico ludioni quinquies prodeunti, vltra prodiere non licuit: quod in tragædia quoque seruatum est, vt non plures quam quinque personarum actus fierent. ^c Vtque finito argumento, & scena personis vacua, chorus & tibicen introducatur. In veteri verò comædia seruatur, vt primarum partium communes actiones sint, aut gesta militiae domique: postremarum verò conuiuia, cantus, potiones & lusus. ^d Postea, seu ob morum prauitatem, seu quia mali exempli ludi erant, perniciosamque ciuibus afferebant, ita scenicos insectati sunt, ^e vt Scipio Nasica in censura scenicos ludiones tribu mouisse, & ærarios fecisse dicatur, licet institutum foret, vt actores Atellanarum tribu non mouerentur, sed stipendia facerent & mererent: fuit que vetus mos diu seruatus, vt primitiæ spectaculorum à ludicris scenicorum choreis inciperent. ^f Cumque Idæam deorum matrem ex Pelsinunte Romani aduocassent, præter munera & apparatus magnificentiam, ludos in honorem deæ instituerunt, qui præcipui inde habiti sunt, quos Marcus Iunius Brutus cum templo in Palatio dedicauit, qui etiam scenici dicti: illosque ^h Megalenses appellarunt, illorumque curam ædiles gerere, ac ⁱ veris initio prælata diuitiarum pompa celebrare: ^l permissa que ludendi licentia, personatos iuuenes, magistratum priuatorumque munia & personas, & facta

ANNO TATIONES.

pridie Iouis erat, ad Reges & Principes & magistratus translatum est. Virgilius lib. 1. Aeneidos,

- Celsa sedet Aeolus arce

Sceptra tenens.

Ouidius Amorum lib. 3. eleg. 1.

Læua manus sceptrum latè regale tenebat:

Lydius apta pedum sceptrum cothurnus erat.

Horatius in Arte, vt habitus ita verba personæ conuenientia tribuenda esse censet, his versibus,

Telephe, vel Peleu malè si mandata loqueris,

Aut dormitabo, aut ridebo: tristia maestum

Vultum verba decent: iratum, plena mimarum:

Ludentem, lasciuam, seuerum, seria dictu.

Et paulo post:

Intererit multum Dauisne loquatur an Heros,

Maturusne senex: an adhuc florente iuuenta

Feruidus: an matrona potens, an sedula nutrix:

Mercatorve vagus, cultorve virentis agelli:

Colchus an Assyrius, Thebis nutritus in Argis.

Aut famam sequere, aut sibi conuenientia frange

Scriptor: honoratum si forte reponis Achillem:

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer:

Iura neget sibi nata: nihil non arroget armis,

Sit Medea ferox, inuictaq; flebilis Ino.

Perfidus Ixion, Io vaga, tristis Orestes. &c.

^b Vtque in scena quinque tantum seruarentur actus.] Vide Donatum in vita Terentij. Horatius de Arte poetica,

Nève minor quinto, neu sit productior actu

Fabula, quæ postci vult, & spectata reponi.

^c Vtque finito argumento.] Vt videre licet in Tragædiis Senecæ, & aliis Tragædiarum scriptoribus.

^d Postea.] Ex sequentibus patet.

^e Vt Scipio Nasica.] Cicero in libris de Repub. & ex eo D. Augustinus de Ciuitate Dei lib. 1. cap. 31. & lib. 2. cap. 13. Val. Maximus lib. 2. cap. 1. de Institutis antiquis. vbi loquitur de Institutis scenicis,

scilicet inquit, Cæterum, authore P. Scipione Nasica, omnem apparatus operis eorū (scenicorum nempe portentorum) subiectum hastæ venire placuit. Atque etiam S. C. cautum est, ne quis in vrbe propiusve passus mille subellia posuisse, sedensve ludos spectare vellet, vt scilicet remissioni animorum iniuncta standi virilitas propria Romanæ gentis nota esset.

^f Licet institutum foret, vt actores Atellanarum.] Liuius 1. decad. lib. 7. post prin. Valerius Maximus vbi nuper citauimus, Atellani autem, inquit, ab Oscis acciti sunt, quod genus delectationis Italica seueritate temperatum, ideòque vacuum nota est: nam neque tribu moueretur, neque à militibus stipendiis repellitur.

^g Cumque Idæam deorum matrem.] Liuius 4. decad. lib. 6. Et eundem 3. decad. lib. 9. & 4. decad. lib. item 4.

^h Illosque Megalenses appellauerunt.] Liuius, qui & ea Megalesia vocat, 3. deca. lib. 4. Festus Pompeius, Megalesia, inquit, ludos Matris magnæ appellabant. Cur autè sic appellati sint, scribit Varro lib. 4. linguæ Latinæ, his verbis, Megalesia dicta à Græcis, quòd ex libris Sibyllinis accerita ab Attalo Rege Pergami prope murum Megalesion, vbi templum eius deæ, aduicta inde Romam. Cicero de Arusp. responsis, Nam quid ego de illis ludis loquar, quos in Palatio nostri maiores ante templū in ipso Matris magnæ conspectu Megalesibus fieri celebrari que voluerunt: qui sunt more, institutisque maximè casti, solennes, religiosi.

ⁱ Illorumque curam Aediles gerere.] Id videre licet ex Liuius in infinitis locis, & inter cætera 1. dec. lib. 7. & Cicer. in d. Orat. de Arusp. respon.

^k Ac veris initio.] Scilicet pridie Idus Aprileis, vt scribit Liuius 4. dec. lib. 6.

^l Permissa que ludendi licentia.] Primi annis singulis ludi scenici erant Megalesia, in quibus histriones

Ludi magni.

f. anno 394
Scenici ludi quando primū facti.

Comædiarum sex genera.

Decorum obseruatio in vestibus.

Comædia antiquè obseruatio.

dictaque imitari, ^m & ante deæ simulachrum ludere, ⁿ matronasque spectatae pudicitiae in his psallere, memoriae datum est. Quibus diebus Romanae consuetudinis erat, conuiuia & sodalitates inuicem agere, & comessari, victu tamē frugali & modesto, nec die tantum, sed noctu epulari: nanque hi ludi praecipue casti, magno fauore spectantium conspicui erant, ^o ad quos seruos adire non licebat: illosque praetores & magistratus purpurati, in toga & praetexta, atque in ornatu maximo celebrarunt: ^p quare purpura Megarenensis in vulgi prouerbium venit. ^q Quibus diebus stipem cogere, Idææ matrisfamilias proprium fuit, quod edicto cauebatur his verbis: ^r Praeter Idææ matrisfamilias, eosque iustis diebus, ne quis stipem cogito, & infra. In quibus fuit constitutum, vt patricij Megalensibus motitarent, plebs verò Cerealibus. Praeter hos fuere Taurij diis inferis consecrati, quorum origo fertur antiquissima: quum enim regnante Superbo, vis morbi & insanabilis pernicies per omnes vrbs regiones & compita peruagata esset, afsiduisque funeribus exhausta ciuitas foret, atque ob esum carniū taurorum pestifer annus grauidas mulieres ita affecisset, vt fusti pestilentia nequiret, in deorum inferorum placamenta hos ludos concelebrarunt, qui Taurij dicti, quod ob taurinae carnis morbum, inuenti primū concelebrati que sunt, ^s in quibus metas circumcurrere, velut in Circensibus seruatum est. ^t Compitalitios verò ^v Laribus, ^x quos bis in anno vernis aestiuisque floribus ornabant, dicatos plerique autumant, quorum origo ab vltima antiquitate fuisse proditur. ^y Cū enim Prisco Tarquinio regnante, in foco genitale repente apparuisset, quo in sinu admoto, mater Seruij Tullij Ocrestes, stupens miraculo, haud multo post Seruium Tullium enixa peperit, qui mox regno successit, & quod puero caput arserit, Laris filius esse creditus est: inde Compitalitij ludi primū instituti, inuentique fuere, ^z quos per vicorum magistratos fieri, & in compitis ce-

ANNO T A T I O N E S.

striones ad nouum opus egredientes, mira lasciuia, spurcissima & turpissima quaeque in Matrem deūm & Atym dicitabant: tum & alij per id temporis, etiam honestissimi Romānorū cultu disimulato, vt nosci non possent, licentiosissimē per vrbs vagabantur, nullis verbis factisque scedis parentes, vt author est Herodianus in Commodō.

^m Et ante deæ simulachrum.] D. Augustinus de Ciuitate Dei, lib. 2. c. 4. & seq. ⁿ Matronasque.] Cicero in d. Oratione de Aruspicio responso, vbi publicos Matris deūm ludos negligenter esse factos, & ob id pollutos ostendit, ita scribit, Quod si quis liber, aut spectandi, aut etiam religionis causa accesserat, manus afferebantur, quod matrona nulla adiit propter vim confesumque seruorum.

^o Ad quos seruos adire.] Cicero in d. Orat. de Arusp. respon. Istiusmodi, inquit, Megalesia fecit pater tuus? istiusmodi patruus? Is mihi etiam generis sui mentionem facit, cū Athenionis, aut Spartaci exemplo ludos facere maluerit, quā C. aut Appij Claudiorum? Illi cū ludos facerent, seruos de cauea exire iubebant. Tu in alteram seruos immissisti, ex altera liberos eiecisti. Itaque qui antea voce praconis à liberis semouebantur: tuis ludis, non voce, sed manu liberos à se segregabant.

^p Quare purpura Megarenensis.] Aristoteles lib. 4. Ethicorum cap. 2.

^q Quibus diebus.] Hæc vsque ad vers. In quibus. sunt Ciceronis libro 2. de Legibus. & iam diximus supra hoc eodem lib. vbi de 12. Tab.

^r Praeter hos fuere Taurij.] Hæc quoque vsque

ad vers. In quibus metus. sunt Festi Pompeij lib. 18. De ludis autem Taurilibus Liius 4. dec. lib. 9. s In quibus metas circumcurrere.] Varro lib. 1. aut aliorum comput. 4. de lingua Latina.

^t Compitalitios.] Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 7. Suetonius in Augusto, cap. 31. Nonnulla etiam ex antiquis caeremoniis paulatim abolita restituit: vt Salutis augurium, Diale flaminium, sacrum Lupercale, ludos seculares & compitalitios.

^v Laribus.] Ouidius lib. 1. Fastorum, *Fitq; grauis, geminosq; parit, quia compita seruant, Et vigilant nostra semper in vrbe Lares.*

Et Varro lib. 2. aut aliorum computatio. 5. de lingua Latina. Et Dionysius Halicarnassicus lib. 4. vbi & id dicit, Sacrificis Compitalia sacra facientibus non ingenuos, sed seruos ministrare voluit, quasi hoc gratius esset Laribus: quod festum nostra quoque aetate Romani agitant paucis diebus post Saturnalia cum primis celebre, & sumptuosum Compitalia appellatione: duratque mos ille priscus in sacris placandi Genios per seruorum ministeria, qui temporaria libertate fruuntur per eos dies, vt hac honorifica humanitate mansuetiores redditi, dominos chariores habeant, & leuius ferant suae fortunae inclementiam.

^x Quos bis in anno.] Suetonius in Augusto, c. 31. Compitales Lares ornare bis in anno instituit, vernis floribus & aestiuis.

^y Cū enim Tarquinio Prisco regnante.] Hæc vsque ad vers. Quos per. sunt Plinij lib. 36. c. 27. eodemque vlt. in fi.

^z Quos per vicorum magistratos fieri.] Et hæc quoque

lebrari, ac per multum temporis desitos, quum solennia ludorum intermittere nefas esset, post L. Lufellum & C. Marium consules à L. Pisone reuocatos, & magno apparatu instauratos memorant, qui postea non per vicorum magistratos, sed praefectos vicorum celebrari cepti, & demum sublatis collegiis, haud multo post disculsi fuere. Tameñ ab Atheniensibus primū institutos Compitalitios nonnulli credant, in quibus praemium victori hircus donabatur: ^a post quos, iuuenales, funebres & seculares, vario & solerti ingenio inde recepti parati que sunt: in iuuenalibus enim, licet iuuenum causa instituti forent, in hisque adolescentes per lusus & lasciuiam admitterentur, ^b plerūque tamen anus, & grandæuas natu matres, senesque ingrauescenti aetate, ludis admissos comperimus. ^c Lusus erat, quem ludebant turmae puerorum primo aetatis flore, & iuuenes generosi spiritus, vt equis instratis, hinc inde dispositis turmis, tanquam acie instructa, composito agmine, in iustae modum pugnae cursitarent, speciemque praelij, modo in occursum eundo, nunc à tergo & in gyrum occurfando praerberent, & campe-strem incursionem facerent, ^d specimenque magnae indolis, & commendationem in-euntis adolescentiae praese ferrent, ita vt qualis quisque futurus esset, cuiusque spei, facile eniteret. ^e In his quoque pyrrhicham saltari accepimus, quae integris vrbis moribus, magno fauentium studio fiebat: quae primū inuenta fertur in Creta, ^f non-

ANNO T A T I O N E S.

quoque vsque ad vers. Tameñ. sunt Asconij Pædiani in Orationem Ciceronis contra Pisonem.

^a Post quos Iuuenales.] De quibus Suetonius in Nerone, cap. 11. Scribit Iulius Capitolinus Gordianum edidisse de proprio per quatrimum ludos Scenicos & Iuuenalia. Sidonius Apollinaris,

Iam fama Iuuenalibus peractis.

Suetonius autem in Caligula, cap. 17. in fi. tradit illum, vt lætitiā publicā in perpetuum quoque augetet, adiecit diem Saturnalibus, appellasseque Iuuenalem.

^b Plerūque tamen anus, & grandæuas.] Suetonius in Nerone, cap. 11. in princ. Spectaculorum plurima & varia genera edidit: Iuuenales, Circenses, Senicos ludos, gladiatorium munus. Iuuenalibus senes quoque Consulares, anusque matronas recepit ad lulum. Cornelius Tacitus libro 14. Nero instituit ludos Iuuenalium vocabulo, in quos passim nomina data. Non nobilitas cuiquam, nō aetas, aut acti honores impedimento, quominus Graeci Latini que histriones artem exercerent, vsque ad gestus modosque haud viriles. Dion in Nerone, Iuuenalibus, inquit, ludis interfuerunt multi, sed in primis nobilissimi viri. Cuius rei argumentum est, quod Aelia Catula, foemina nobilissima atque ditissima, ac iam grandis natu (nata erat annos octoginta) saltauit: Cateti, qui propter senectutem, & morbos praecipue, nihil poterant facere, saltabant. Se enim exercebat vnusquisque vt poterat, erantque ob eas res scholae constitutae, quas frequentabat clarissimi viri, mulieres, puellae, adolescentuli, vetulae, senes. Quod si quis non posset aliter spectaculum praebere, ad choreas ibat, cumque multi pudore adducti, ea facerent personati, Nero, petente populo, ab eis personas auferebat, eosque patefaciebat hominibus, apud quos ipsi paulo ante magistratus gesserant.

^c Lusus erat.] Id ex Virgilio est, huiusmodi ludum describente lib. 5. Aeneidos,

*Olli discurrere pares atque agmina terni
Diductis soluere choris, rursusq; vocati
Conuerrere vias, infestaq; tela tulere.
Inde alios incunt cursus, aliosq; recursus
Aduersis spatiis, alternosq; orbibus orbes
Impediunt, pugnæq; cient simulachra sub armis.
Et nunc terga fuga nudant, nunc spicula vertunt
Infensi, facta pariter nunc pace feruntur.*

^d Specimenque magnae indolis.] Hæc sunt in Augusto, cap. 43. cuius verba adscribemus infra in verbo, Quam Tranquillus Troiam nuncupauit.

^e In his quoque Pyrrhicham.] Seruius in lib. 5. Aeneidos quo loco citabimus infra ibi, Quam Tranquillus. De huiusmodi autem saltatione Plato lib. 7. de Legibus, Plinius lib. 7. cap. 56. Suetonius in Cæsare, c. 39. Pyrrhicham, inquit, saltauerunt Asiae Bithyniaque Principum liberi. & in Nerone, ca. 12. Athenæus Dipnosophistarum lib. 14. c. 12. Apuleius lib. 10. & 11. de Asino aureo refert pueros puellasque Graecanicam saltasse Pyrrhicham, cū nunc in orbem rotarum flexuosi, nunc in quadratum cuneati, discursus reciprocis explicarent. Pollux lib. 4. c. 14. Scholiastes Homericus Iliados lib. 7. Spartianus in Hadriano, Ammianus Marcellinus libro 16. Et ex horum plurimis intelliges cuiusmodi hæc saltatio fuerit. Vide Erasmus Chil. 3. centur. 7. c. 71. Pyrrhichen oculis praese ferens.

^f In Creta.] Pyrrhicha saltatio est Graecanica, quā Pyrrhus in Creta primus inuenit. autor Plinius vbi supra. Scribit Strabo in 10. Pyrrhicham repertam fuisse à Pyrrhicho Curite pro iuuenibus ad disciplinam militarem exercendis. Straboni astipulatur Solinus cap. 16. vbi de Creta insula, qui saltationem hanc expressit his verbis, Pyrrhichen docuit Creta Pyrrhicho repperit. Equestres turmas prima docuit lasciuas vertigines implicare: ex qua disciplina bellica rei vsus datus.

^g Nonnulli à Laconibus.] Quintilianus libro 1. cap. 19. Lacedaemonios, inquit, etiam saltationem quandam,

Purpura
Megaren-
sis.

Ludi Tau-
rij.

Ludi Com-
pitalitij.

Ludi iuue-
nales.

Pyrrhicha.

nulli à Laconibus ad res bellicas facile obeundas, h vt armati leui flexu & saltu, nunc se contrahendo, nunc in altum exiliendo, nunc declinando, tela & plagas vitarent, disciplinamque ediscerent, i quæ enoplia saltatio dicta est, quam * Tranquillus Troiam nuncupavit: i idque à Romulo institutum ferunt, vt cum armis saltarent milites saltatione, quam bellicrepari dixit. m Sicut in Panathenæis armatos pueros saltare voluerunt, in quibus pueri puellæque forma cōspicui, manibus amplexi, nunc in orbem, nunc in obliquum per diuersos flexus pyrrhicham in theatro saltabant. n Postea verò Gaditani modi, & mollissimæ saltationes, quum essent minus notæ, inuentæ fuere, in

Enoplia saltatio. Saltatio in Panathenæis. Saltationes molles.

ANNOTATIONES.

quandam, cāquam ad bella quoque vtilem, habuisse inter exercitationes accepimus. Athenæus d. lib. 14. cap. 12. scribit, Aristoxenum Pyrrhicham à quodam genere Lacone appellationem consecutam esse, ac his etiam temporibus Pyrrhichum nomen esse Laconicum.

h Vt armati.] Nam & hanc ita describit Plato li. 7. de Legibus, Motus, inquit, Pyrrhiches imitatur flexus corporum, quibus tela, plagæque vitantur declinando, concedendo, exiliendo in altum humique se contrahendo: contrarios item gestus imitatur, quibus videlicet contra alios quicquam inferitur sagittando, iaculando, feriendo. Diodorus Siculus lib. 5. cap. 15. scribit, Cretam reperisse ensem, gallean, ac cum armis saltandi morem, quorum strepitu per magno Saturnus deceptus est.

i Quæ Enoplia.] Dionysius Halicarnassensis li. 7. hæc saltationem Pyrrhicham enopliam esse, hoc est armatam tradit. Pollux lib. 4. cap. 14. Quamuis hæc à Pyrrhicha distinguere videatur Strabo d. libro 10. Plinius d. lib. 7. cap. 36. Saltationem, inquit, armatam Curetes docuere Pyrrhicham Pyrrhus, vtranque in Creta.

k Quam Tranquillus Troiam nūcupavit.] In Cæsare, cap. 39. Troiam lustr, turma duplex, maiorum minorumque puerorum. & in Augusto, 43. Sed & Troiæ ludū edidit frequentissimè maiorum minorumque puerorum delectu, pueri decorique mōis existi mans, clare stirpis indolem sic nōrescere. & in Tiberio, cap. 6. in fine. Præfedit & Actiacis ludis & Troianis Circensibus, ductor turmæ puerorum maiorum. & in Claudio, cap. 21. Ac super quadrigarum certamina Troiæ lulum exhibuit. & in Nerone, cap. 7. in princip. Tener adhuc, necdum matūra puericia, Circensibus ludis Troiam constantissimè fauorabilitèrque lustr. Et de hoc quoque ludo Cornelius Tacitus libro 11. Sedente Claudio Circensibus ludis, cum pueri nobiles equis ludicrum Troiæ inirent, intèrque eos Britannicus Imperatore genitus, è L. Domitij adoptione mox in Imperium, & cognomētum Neronis ascitus, fauore plebis acrior in Domitium loco præfagij acceptus est. Huius autem ludi originem videbis apud Virgilium lib. 5. Aeneidos, multis versibus, quos supra adduximus ibi, Lusus erat. Quibus paulò post & hos subiecit, quibus ostendit hunc ludum illinc ad Romanos fluxisse,

Hunc morem cursus atque hæc certamina primus Ascanius, longam muris cum cingeret Albam, Retulit & præficos docuit celebrare Latinos:

Quo pater ipse modo secum, quo Troia pubes Albani docuere suos. Hinc maxima porro Accipit Roma, & patrium seruanit honorem: Troiaq; nunc pueri Troianum dicitur agmen.

Quo in loco Seruius. Vt ait Suetonius Tranquillus, ludus ipse quem vulgò Pyrrhicham appellant, Troia vocatur, cuius expressit originem in libro de Puerorum lufibus. Huius quoque meminit Dion Nicæus lib. 43. vbi de ludis & certaminibus à Cæsare populo exhibitis, Etiam, inquit, Troiam, antiquo more, Parriciorum filij luserunt: iuuenēsque, qui dignitate æquales erant, curribus certauerunt. & lib. 48. de Agrippæ prætura, Et Troiam vocatum ludum per nobiles pueros magnificè exercebat. Et lib. 51. vbi de ludis in consecratione templi Iulij factis, Ludi omnis generis, inquit, facti sunt Patriciisq; pueri Troiam luserunt, virique simili ratione equis celetibus bigisque & quadrigis certauerunt.

l Idque à Romulo institutum fuit.] Festus Pompeius lib. 2. Bellicrepari, inquit, saltationem dicebant, quando cum armis saltabant, quod à Romulo institutum est, ne simile pateretur, quod fecerat ipse, cum à ludis Sabinorum virgines rapuit. Sicut in Panathenæis.] Isocrates in eo libro, qui Panathenæicus inscribitur. Thucydides libro 6. De his Plato in Parmenide, Aristophanes in Nubibus, Plutarchus in Theseo, Eusebius chronographus, vbi de Agone gymnico, Maximus Tyrius Sermone 33. & 36. Pausanias lib. 4. n Postea verò Gaditani modi.] Martialis lib. 5. epig. 109. in Cotilum,

Cantica qui Nil, qui Gaditana susurrat, Qui mouet in variis brachia vorsa modos.

Et rursum epig. 120. ad Toranium, Nec de Gadibus improbus puella, Vibrabunt sine sine prurientes Lasciuos docili tremore lumbos.

Et lib. 6. epig. 70. de Thelesina, Edere lasciuos & Bethica crummata gestus, Et Gaditanis ludere docta modis.

Et lib. 14. epig. 203. de Puella Gaditana, Tam tremulum crissat, tam blādum prurit, vt ipsum Masturbatorem fecerit Hippolytum.

Et Iuuenalis satyra 11. Forsitan expectas vt Gaditana canoro Incipiat prurire choro, planusq; probata Ad terram tremulo descendant clune puella, Irritamentum Veneris languentis.

o In

plures diuisæ species: in ° chironomiam, quæ manuū gestu: p halma, quæ pedum: q lactissima, quæ calcibus ad humeros iactis saltabantur, quorum inuētores Iones fuisse dicunt, vnde gestus quoque pantomimi fluxere: in quo id fuit constitutum, vt in chironomia alij gestus subiti, alij miserabiles, alij longi nomina ferrēt. r Funebres verò ludos etiam inter ludicra scenæ exhiberi accepimus, & post ludos epulum datum, quibus qui præerant, s designatores dicti, in t quibus gladiatorum paria, qui venalem habent sanguinem, modò plura, nunc pauciora, nonnunquam familiæ lanistarum ad gladiaturam comparatæ, digladiari, vulneraque & cædes accipere solebant: y quos in defunctorum illustrium memoriam ea de causa institutos ferunt, quòd quum hostes bello victi, seruique ad sepulchra summorum ducum olim sæuè iugularentur, & sanguinem effunderent, idque posteris sæuum & inhumanum videretur scelus, cautum fuit, vt sæua illa desita consuetudine, serui libertique, & damnati capite, ac gladiatores bustuarij, qui venalem habent sanguinem, vsu armorum & astu eruditi, conducti precio per lanistas, digladiarentur: in quibus in æmulationem certamenque virtutis, licet dimicatione perniciofa, vulnera acciperent darentque, & ferro decernerent: in qua si quis fortè succumberet, mercedem lanista perdit gladiatoris accipiebat. Athenienses verò fures & sicarios pecunia comparatos, armis intruebant, quos, vt in scena dimicarent, inuicem committebant: z apud quos vsus obtinuit, vt imperatore vita functo, duodecim captiui ad sepulchrum iugulati, tumulentur vnà. a Quæ munera licet summæ inmanitatis forent, duces in bellum profecturi, Romæ plerunque populo exhibere: b scilicet vt

Ludi funebres. Designatores.

Athenienses.

ANNOTATIONES.

o In Chironomiam, quæ manuū gestu.] Idem Iuuenalis satyra 6.

Chironomon Lædam molli saltante Batillo Tuscia vesica non imperat.

Quintilianus lib. 1. c. 11. Et certè quod facere oporteat, non indignum est discere, cum præsertim hæc Chironomia, quæ est (vt nomine ipso declaratur) lex gestus, & ab illis temporibus heroicis orta sit, & à summis Græciæ viris, & ab ipso Socrate probata, à Platone quoque in parte ciuiliū posita virtutum, & à Chryssippo in præceptis de Liberatorum educatione compositis, non omiffa.

p Halma, quæ pedum.] ἅλμα, saltum Græci vocant. Domitius Calderinus, Iuuenalis interpretes, in eum locum supra proximè citatum hoc genus saltationis, quod motu pedum vehementiore fit, Thermastrida vocat.

q Lactissima, quæ calcibus.] Domitius vbi supra, saltationum Græcorum genera diuidens, ἐλακίσματα, inquit, calcibus ad humerum iactis, à mulieribus fiebat.

r Vt in Chironomia.] Domitius Calderinus vbi supra.

s Funebres verò ludos.] Liuius 4. decad. libro 1. ad finem. Donatus in præfatione Terentij. Relege, quæ non incuriosè diximus de Ludis funebribus, supra lib. 3. cap. 7.

t Et post ludos epulum.] Suetonius in Cæsare, cap. 26. Munus, inquit, populo, epulumque pronunciauit in filia memoriam: quod ante eum nemo fecit.

y Designatores dicti.] Donatus in Adelphis. de quibus in l. Athletas. 4. de his, qui notantur infamia. Vide ibi omnino Budaum in suis Annotationibus.

x In quibus gladiatorum paria.] Ita enim committebantur ex Suetonio in Augusto, cap. 44. ad fi.

& in Domitiano, cap. 4. & Plutarcho in Cæsare. y Quod in defunctorum illustrium memoriam.] Hæc vsque ad versic. In qua, desumpta sunt ex Virgilio lib. 10. Aeneidos,

Sulmone creatos Quattuor hic iuuenes, totidem quos educat vsus, Viuentes rapit, inferias quos immolet umbris, Captiuosq; rogi perfundat sanguine flammæ.

Quo loco Seruius, Sanè, ait, mos erat in sepulchris virorum fortium captiuos necari: quòd postquam crudele visum est, placuit gladiatores ante sepulchra dimicare, qui à bustis Bustuarij dicti sunt.

z Apud quos.] Nam & apud Homerum Iliados libro 23. Achilles in funere Patrocli duodecim viros fortes maectauit, & cum cadauere illius igni tradidit,

δωδεκα μὲν ἄνδρων μεγαθύμων ἦρας ἐδολέσθης, τὴς ἅμα σοὶ πάντας τὸν ἐδία. Id est, Duodecim quidem Troianorum magnanimatorum filios fortes,

Quos vnà tecum omnes ignis absorbit.

a Quæ munera.] Iustinianus Imperator libro 11. Codicis tit. 43. non immeritò prohibet gladiatoria spectacula, tanquam cruenta præberi. D. Cyprianus in epistola ad Donatum gladiatoriam voluptatem, in primis execratur his verbis, Paratur gladiatorius ludus, vt libidinem crudelium luminum sanguis oblectet: homo occiditur in hominis voluptatem: & vt quis possit occidere, peritiam est, vsus est, ars est: scelus nō tantum geritur, sed docetur. Hæc præterea gladiatoria munera detestatur Lactantius Firmianus lib. 6. de Verbo cultu, cap. 20.

b Scilicet vt vulnera cernere assuescerēt.] Pomponius Latus in Compendio Romanae historiae, vbi de Nemese dea. Iulius Capitolinus in Maximo & Balbino Imperatoribus, Celebratis sacris, ait, datis

vulnera cernere assuescerent, cædesque & prælia non formidarent, quibus certa lex data, vt multo grauioribus armis pugnare discant, vtque diutius in pugna simulacris armati assuescant, vt in patientia laborum educati, in conspectu pugnae minus laborarent, neque vt tyrones corporibus animisque deficerent. Vtque lanista cum hastis & sudibus primò introducantur, mox gladiis decernant, ad præliumque incedant tunicati. Vtque ante congressum multa fiant, quæ non ad vulnus, sed ad speciem gestulationis, & motus agilitatē videantur: procedente mox pugna, vt nudi digladiantur, neque in vulnere ingemiscant, neque iniuncti decumbant, neque postquam decubuissent, ferrum accipere iuncti, segnes & cunctabundi accipiant, aut retractent. ^c Ad quod certamen insignes nobilitate & opibus, neque obscuri generis homines plerumque prodire: ^d nam & Nero Cæsar CCCC. senatores, & DC. equites ad ferrum exhibuit. Et Domitiani temporibus nobiles ad specimen virtutis ostendendum, in arenam prodire non dubitarunt, ^e qui non virorum modò pugnas, sed fœminarum noctu commisit: ^f donec cautum fuit, ne equites Romani ludo & arena polluerentur. Primus enim qui gladiatoriu edidit munus, ^g Iunius Brutus, in honorem defuncti patris, fuisse traditur. Alij Appium Claudium & Fuluium consules in foro boario gladiatores commisisse primos asseuerant. ^h In quo præter apparatus magnificentiam, immanissimas feras,

ANNO TATIONES.

ludis scenicis, ludisque Circensibus, gladiatorio etiam munere, Maximus susceptis votis in Capitolio, ad bellum contra Maximinum missus est cum exercitu ingenti, prætorianis Romæ manentibus. Vnde autem mos tractus sit, vt proficiscentes ad bellum Imperatores munus gladiatorium, & venatus darent, breuiter dicendum est. Multi dicunt apud veteres hanc deuotionem contra hostes factam, vt ciuium sanguine litato, specie pugnatum se Nemesis, id est, vis quadam fortunæ fatiaret. Alij hoc literis tradunt, quod verisimilius credo, ituros ad bellum Rom. debuisse pugnas videre, & vulnera & ferrum, & nudas inter se cohortes: ne dimicante in bello armatos hostes timerent, aut vulnera, & sanguinem perhorrescerent. Haftenus Capitolinus. ^c Ad quod certamen.] Vt patet ex sequentibus. ^d Nam & Nero Cæsar.] Suetonius in vita ipsius cap. 12. Exhibuit, inquit, ad ferrum etiam quadringentos Senatores, sexcentosque Equites Romanos, & quosdam fortunæ atque existimationis integræ: ex iisdem ordinibus confectorisque ferarum, & varia arenæ ministeria. Corn. Tacitus lib. 15. Spectacula gladiatorum idem annus habuit, pari magnificentia ac priora. Sed fœminarum illustrium, Senatorumque filiorum plures per arenam sædanti sunt. Hinc exiit illud Iuuenalis Saty. 8.

*Qui sedet, & spectat triscurria Patriciorum,
Planipedes audit Fabios, ridere potest qui
Mamercorum alapas, quanti sua funera vendant
Quid referit vendunt nullo cogente Nerone.
Nec dubitant celsi Prætoris vendere ludis.*

^e Qui non virorum modò pugnas, sed & fœminarum noctu commisit.] Suetonius in vita Domitiani cap. 4. Venationes (inquit) gladiatorisque & noctibus ad lychnuchos commisit, nec virorum modò pugnas, sed & fœminarum. Ziphilius è Dione in Domitiano, Noctu sæpe exhibebat certamina, in eaque nonnas & mulieres introducebat. Exhibitas præterea à Domitiano fuisse fœminarum pugnas testatur Papinius, cum ait in 1. Sylua-

rum, sylua vlt.

*Stat sexus rudis, in seiusq. ferri,
Et pugnas capit improbus viriles:
Credas ad Tanain ferumq. Phasin, &c.*

Iuuenalis mulierum impudentiam Satyrica mordacitate dilacerans, quæ Domitiani temporibus in venationes & pugnas theatrales descendebant, inquit: *Nenia Thuscum*

Figat aprum, & nuda teneat venabula mamma.

^f Donec cautum fuit, vt Equites Romani.] Tranquillus in D. Octauio Augusto, cap. 43. scribit, Augustum ad scenicas & gladiatorias operas, & equitibus Romanis aliquando vsum fuisse, verum prius, quàm Senatufconsulto interdiceretur: postea nihil sanè præterquam adolescentulum Lucium honestè natum exhibuisse, tantum vt ostenderet quod erat, quod erat bipedali minor, librum septendecim, ac vocis immensæ. Vlpianus Iurifconsultus l. quod ait Prætor. 2. ff. de his, qui notantur infamia, §. vlt. scribit eos, qui quæstus causa in certamina descendunt, & omnes propter præmium in scenam prodeuntes, famosos esse. Diuus Augustinus lib. 2. Ciuitatis Dei, cap. 27. scribit, Romanos priuasse virtutis honore, tribu mouisse, agnouisse turpes & fecisse infames eos, qui scenicas artes & ob-scenos ludos exercerent.

^g Iunius Brutus.] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. de Institutis antiquis testis est, gladiatorium munus primùm Romæ datum esse in foro Boario, Appio Claudio, Q. Fulvio Consulibus. Dederunt autem Marcus & Decius filij Bruti, funebri memoria, patris cineres honorando. Verum Iulius Florus de vno Iunij Bruti filio Decio tantum loquitur, non de Marco: sic enim scribit, Epitome Liuij lib. 16. Diuus Iunius Brutus munus gladiatorium in honorem defuncti patris edidit primus.

^h In quo.] Liuius 4. decad. lib. 9. scribit, P. Licinij funeris causa viscerationem datam, & gladiatores 120. pugnasse, & ludos funebres per triduum factos: & post ludos epulum.

i Ad

hominesque, qui cum his concurrerent, ad pugnam exhibuit. ⁱ Ad quos matronas admitti erat lege vetitum, ne immanitati aut feritati assuescerent: sicut ab athletarum spectaculis muliebrem sexum ^k Augustus auocauit & dimouit. Non sic Cretenlibus, qui præcipuas & magno natu mulieres ad gladiatorium munus admittebant: & Spartæ nulla est tam nobilis mulier, quæ precio conducta non ad scenam prodeat. Cum que antea gladiatorij ludi imperatorum munus forent, ^l Claudius princeps, vt pecunia quæstorum fierent, cauit edicto: quos propter cædes & immanitatem, quodque mali exempli essent, postea edi prohibuit. ^m Et quia nonnulli inopes & modicis facultatibus, sordida mercede conductos gladiatores ad ferrum exhibebant, Tiberio imperante, senatusconsulto cautum fuit, ne quis gladiatorium munus daret, cui minus quadringentis millibus census esset. Post aliquot verò ætates Theodoricus Gothorum rex ita gladiatores odio prosequutus fuit, vt optantibus Romanis, non modò illos denegari, sed nunquam postea edi permiserit. Fuitque in vsu, vt in funebribus essent spectatores penulati, quum in cæteris togati conuenirent. ⁿ Seculares verò ludos, quod singulis centundecem annis, vel quod semel tantum hominis ætate fierent, dictos accepimus. Nam seculum veteres hac finitione terminarunt. ^o Alij nisi decurso trium ætatum spatio, seculares fieri negauerunt, ^p qui supra Tiberim, ^q sapius in Capitolio, magna frequentia & fauore sunt edi soliti: ^r ad quos licet præco inuitaret ad ludos, quos nec vidisset quisquam, nec visurus esset, illos tamen citra hunc annorum numerum persæpe celebratos comperimus: ^s nam & diuus Augustus seculares fecit, & haud multo post Claudius celebrauit, quo interuallo sexagintatres haud amplius interfuere anni. ^t Mox Domitianus illos instaurauit, habita temporis ratione, ex quo ab Augusto editi fuerant, quos Romæ per omnia theatra fieri seruatum est, in ^x quibus trinoctio tetra-

ANNO TATIONES.

ⁱ Ad quos matronas admitti.] Contra tamen innuit Suetonius in Augusto, cap. 44. dum sic scribit, Fœminis ne gladiatores quidem, quos promiscuè spectari solenne olim erat, nisi ex superiore loco spectare concessit. ^k Augustus.] Eodem illo cap. 44. Et vide hic omnino quæ scripsimus in legibus Connubialibus l. 16. nu. 37. incip. Et ob hæc. vbi multa videbis ad hanc rem pertinentia.

^l Claudius Princeps.] Ante Claudium Iulius Cæsar Aedilis 20. ac 300. gladiatorum paria exhibuit apud Plutarchum in vita illius.

^m Et quia nonnulli.] Suetonius in Tiberio, ca. 34. scribit, Tiberium ludorum ac munerum impensas corripuisse, mercedibus scenicorum rescisis, paribusque gladiatorum ad certum numerum redactis.

ⁿ Seculares verò ludos.] Horatius in Carmine seculari,

*Certus vndenos decies per annos
Orbis, vt cantus, referatq. ludos
Ter die claro, totiesq. grata
Nocte frequentes.*

Quam lectionem agnoscut omnes interpretes, licet sint qui ibi legant non Vndenos, sed Vt denos. Cui lectioni astipulatur Festus Pompeius libro 17. cum scribit, Seculares ludi apud Romanos post centum annos fiebant: quia seculum centum annos extendi existimabant. Et Censorinus de Die natali, libro 6. vbi originem horum ludorum describit. Ludorum secularium meminit etiam Diuus Augustinus lib. 3. ca. 18. & ibi Ludouicus Viues interpres, quem vide. Vide præterea Pomponium Latum in Epit. Rom.

historia, vbi de Imperio Philippi, & Lilius Gregorium Gyraldum de Annis & mensibus.

^o Alij nisi decurso.] Herodianus libro 3. in vita Seueri, Seculares, nquit, hi tum appellabantur, celebrati (vt aiunt) decurso trium spatio ætatum: siquidem vrbe tota, atque Italia præcones itabant conuocatum omnes ad ludos, quos nec vidissent hæcenus, nec visuri postmodò forent. Ita scilicet interualum præterita, futuraque celebritatis, supra omnem esse hominum ætatem significantes.

^p Qui supra Tiberim.] Scilicet in Vaticano, vt videre est in Suetonio in Claudio, cap. 21. qui quidem Vaticanus erat in Transiberina regione. Sed Suetonius loquitur de Circensibus, quia sæpe vnà Circenses fiebant, vt postea dicitur.

^q Sapius in Capitolio.] Centumodecimo anno (vt scribit Acron) à pueris puellisque impuberibus in Capitolio cantabatur carmen illud Horatianum, quod nuper citauimus.

^r Ad quos licet præco.] Herodianus lib. 3. in vita Septimij Seueri, & Suetonius in Claudio vbi supra. ^s Nam D. Augustus.] Suetonius in vita illius, cap. 31. Plinius lib. 7. cap. 48.

^t Et haud multo post Claudius.] Idem Suetonius in Claudio, cap. 21. Cornelius Tacitus lib. 11. Plinius vbi nuper, Censorinus in d. lib. de Die natali, ca. 14.

^v Mox Domitianus.] Idem Autor in vita ipsius cap. 4. Aurelius in vita eiusdem, in fine. Tacitus & Censorinus vbi supra. Martialis li. 4. epig. 1. de Natali Domitiani,

*Hic colat ingenti redeuntia secula lustro,
Et quæ Romuleus sacra Terentus habet.*

^x In quibus trinoctio.] Valerius Maximus lib. 2.

Quis primus gladiatorium munus dedit.

Matronis ludis inter esse vetitum. Cretenfes, Spartani.

Quibus gladiatorii munus dare permissum.

Ludi seculares.

caligine bobus atris ad Tarentum sacrum Plutoni & Proserpinæ, lectisternium, per-
uigiua & supplicationes instar Cereris initiorum fieri solebant, carmine & hymnis in
Capitolio à pueris puellisque patrimis & matrimis, in Apollinis & Dianæ laudem mo-
dulato, cum quibus sæpe Circenses dabantur vnà. Quorum institutio fertur anti-
quissima. Cum enim Valerius Publicola, qui reges eiecit, tres filios morbo laborantes
ex voto recepisset incolumes, voti reus, hos instituit primus, & celebrauit: quos antea
præteritos vel intermissos diuus Augustus magnifico apparatu celebrauit, quanuis
non vera ratione dimēsa. In quibus iuuenes sine aliquo maiore natu propinquorum
nocturno spectaculo interesse vetuit. Postremò Domitianus septimos exhibuit, ad
sua tempora ab ortu vr̄bis obseruatos. Et demum post curricula temporum, Philippus
imperator, millesimo vr̄bis anno ex omni seculorum memoria, apparatusimos secu-
lares fecit: in quibus præter elephantos triginta, leones, tigres, alces atque hyænas &
bebos, etiam gladiatorum paria mille, hippopotamum, & rhinocerotem, ferasque im-
maniſſimas venationi dedit. Præter quos fuere ludi theatrales & honorarij, qui æquè
ac funebres itati non sunt: sed vt quisque ad honores, vt ædilitatem, præturam vel con-
sulatum euectus erat, ad conciliandum populi fauorem maxima hos læticia coluit &
celebrauit: in quibus elephantorum & leonum pugnas, aliarumque beluarum ve-
nationes frequenter exhibitas inuenimus: Primus enim Scæuola in curuli ædilitate
leonum pugnas dedisse fertur, mox Pompeius iubatos trecentos quindecim, Cæsar
quadringentos: donec senatusconsulto cautum fuit, ne Aphricanas in vr̄bem inue-

ANNOTATIONES.

cap. 1. de Institutis antiquis. vbi de Valesio loquitur, vbi item de Valerio Publicola. Hincque illud Au-
sonij in Numero ternario,

Trina Terentino celebrata trinoctia ludo.

y Cum quibus sæpe Circenses.] Vt etiam pa-
tet ex Suetonio in Domitiano, d. c. 4.

z Cum enim Val. Publicola.] Valer. Maximus
vbi suprâ, & vide Censorinum etiam vbi suprâ.

a D. Augustus.] Dicitur est suprâ.

b In quibus iuuenes.] Suetonius in Augusto, c. 31.

c Postremò Domitianus &c.] Tacitus lib. 11.

d Philippus Imperator.] Hæc vsque ad versic.
Præter quos. sunt Iulij Capitolini in Gordianis. de
quo etiam nonnihil Eutroptus lib. 9. cap. 4. Paulus
Orosius lib. 7. c. 13. Et ad id quod de Hippopotamo
dicit, adde quod Plinius lib. 8. c. 26. scribit, M. Scäu-
rum Aedilem primum omnium Hippopotamum
Aedilitatis suæ ludis ostēdisse. Et ad id quod de Rhi-
nocerote dicit, adde quod idem Plinius eiusdem li-
8. ca. 20. Pompeiū Magnum omnium primum Rhi-
nocerotem ludis Circensibus exhibuisse.

e Præter quos fuere ludi Theatrales.] De hu-
iusmodi ludis Honorariis Suet. in Augusto, cap. 32.

Ne quod autem, ait, maleficium, negotiumve impu-
nitate vel mora elaberetur, triginta amplius dies,
qui Honorariis ludis occupabantur, actui rerum ac-
commodauit. Festus Pom. lib. 8. Honorarios ludos,
ait, quos & Liberalia dicebant. Et hos quidem Her-
mosius Barbarus in Plinianis castigationibus c. 4. ita
dicit vocari ab honore, qui eos ludos populo edebat.

f In quibus elephantorum.] Vt abundè videbis
apud Plinium lib. 8. ca. 7. & Senecam in lib. de Bre-
uitate vitæ, cap. 13. vbi dicit Pompeium primum in
Circo elephantorum duodeviginti pugnam edi-
disse: quamuis Plinius in d. c. 7. scribit viginti: aut,
vt quidam, ait, tradunt 17.

g Et leonum pugnas.] Vt patebit ex sequentib.
h Venationes.] Liuius 4. dec. lib. 9. tradit, Spurio
Posthumio Albino, & Martio Coss. athletarum cer-
tamen tum primò Romanis spectaculo fuisse, &
venationem datam leonum & pantherarum, Suetonio
in Domitiano, c. 4.

i Primus enim Scæuola.] Plinius lib. 8. cap. 16.
Solinus cap. 40. aut aliorum computatio, 30. vbi de
Africa, Spectaculum, ait, ex leonibus primus edidit
Scæuola Publij filius in curuli ædilitate. Verum Se-
neca in d. lib. de Breuitate vitæ, c. 13. scribit primum
L. Syllam in Circo leones solutos dedisse, cum alio-
quin tunc alligati darentur ad conficiendos misis à
Rege Boecho ioculatoribus, vt vulgò legitur: ver-
ùm iaculatoribus legendum puto.

k Mox Pompeius.] Plinius vbi suprâ. Plutarchus
autem in eius vita dicit quingentos. Dion historicus
lib. 39. tradit, Pompeium theatrum dedicauisse, &
in eodem spectacula cum musica, ludosque gym-
nicos exhibuisse, atque in Circo equorū certamen,
multarumque & varij generis beluarum venationes
præbuisse. Quinque enim dierum spatio quingenti
leones confecti sunt, elephantique octodecim cum
armatis depugnauerunt, partim in ipsa pugna mor-
tui, partim paulò post. Nam populus aliquos, etiam
inuito Pompeio, miseratus est, cum vulnerati à pu-
gna destitissent, circueuntisque ad cælum probos-
cidibus lamentati sunt, ita vt fermoni occasionem
præberent, non id ab ipsis temerè, aut casu fieri, sed
iusturandum, quo persuasi ex Africa traducti erant,
implorantibus, sui que vindictam deos poscentibus.
Ferrur enim haud prius eos in naues ingressos esse,
quam à ducentibus iuramento sibi cautum esset de
omni iniuria. Hæc Dion vbi suprâ.

l Cæsar.] Plinius d. lib. 8. c. 16.

m Donec Senatusconsulto.] Plinius lib. 8. c. 17.

Sena

herent. Contrà Cneus Aufidius tribunus plebis: nam Circensium causa importari
iussit. Postea Augustus tigrim, & Domitius Aenobarbus centum vr̄fos Numi-
dicos in ædilitate, & totidem venatores Aethiopes dedit. Hæc enim expectatio mune-
rum, quantum studij & fauoris ad conciliandum popularium animos attulerit, quum
magnifico sumptu exhibita fuissent, enarratu difficile est: siquidem qui illa amplè &
largiter dedissent, aut qui munificentia reliquos anteissent, facilimos aditus ad hono-
res, consulatus & præturas, reliquosque magistratus, proximis comitiis habuere: quo-
rum cura & procuratio præcipua ædilium erat. Et qui illos ob seordiam prætermi-
sisset populare odium & offensam haud dubiè incurrit, & velut sordidus & parum ci-
uilis, est pro despectissimo habitus. Mamercus enim homini ditissimo, quod ædilitatem
ne sumptus in exhibendis ludis faceret, assequi non curasset, in consulatu repulsam
tulit. In his enim res commentitias, fabellas & scenas repræsentare, tum monstra &
visu incognita, venationesque & pugnas populo dare assuerant: ad quas mulieres
descendisse, & cum immaniſſimis feris sæpe depugnasse comperimus, tanto omnium
studio, vt triginta & amplius dies, sepositis negociis, Romani ludis impenderent: quos
postea Augustus coarctauit, ne ludorum celebritas nimium diu actus forentes & ne-
gocia moraretur. Theatrales quoque ludos in Liberi patris honorem inuentos fuisse,
omnes ferè consentiunt, quos ab Atheniensibus originem duxisse ferunt, qui primi
Nouembri mense Bacchanalia & ludos gymnicos ac Liberales celebrarunt, tanta li-
centia, vt nympharum & heroum habitu bacchantes prodirent in forum, & ad sonum
tibiæ cum lasciuia gesticatione compositis modis psallerent, vinumque cum bellariis,

ANNOTATIONES.

Senatusconsultum, inquit, fuit verus, ne liceret A-
fricanas in Italiam aduchere. Contra hoc tulit ad
populum Cn. Aufidius Tribunus plebis, permisitque
Circensium gratia importare.

n Postea Augustus tigrim.] Plinius d. cap. 17.
paulò postea, quæ in præced. adduximus, subiungit,
D. Augustus Q. Tuberone, Fabio Maximo Coss. 4.
Nonas Maias theatri Marcelli dedicatione, tigrim
primus omnium Romæ ostendit in cauea manue-
factam. Deinde 18. eiusdem libri capite, tradit, Di-
ctatoris Cæsaris Circensibus ludis tigrim (quæ Ca-
melopardalis etiã vocatur) primum visam Romæ.

o Et Domitius Aenobarbus.] Plinius d. libro
cap. 36. ad finem, Annalibus, inquit, notatum est,
M. Pisone, M. Messala Coss. ad 14. Calend. Octob.
Domitium Aenobarbum Aedilem curulem vr̄fos
Numidicos centum & totidè venatores Aethiops
in Circo dedisse. Deinde subiungit, Miror adiectum
Numidicos fuisse, cum in Africa vr̄fos non gigni
constet. Solinus ca. 39. aut aliorum distinctione 29.
vbi de Numidia & in ea visis. Dion autem in Au-
gusto, tradit, P. Seruiliū Prætozem temporibus
ipsius Augusti trecentos vr̄fos, totidemque alias fe-
ras exhibuisse & occidisse.

p Et qui illos.] Vt patet ex sequentibus.

q In his enim res commentitias, fabellas.] Hæc
alibi latius explicantur.

r Ad quas mulieres descendisse.] Suetonius
in Nerone, c. 11. de Circensibus loquens, Ex utroque,
inquit, ordine & sexu plerique ludicras partes susti-
nuerunt. Et in Domitiano, cap. 4. vt suprâ iam dixi-
mus, tradit ipsum Domitianum venationes gladi-
atorisque & noctibus ad lychnos non virorum modò
pugnas, sed & sceminarum exhibuisse. Martialis
quoque describens Amphitheatrum Domitiani in

prin. sui lib. epig. 6. mentionem facit sceminei prælij,
cum sic ait,

*Belliger inuictis quod Mars tibi seuit in armis,
Non satis est Casar, seuit & ipsa Venus.*

*Prostratum Nemees, & vasta in valle leonem
Nobile, & Herculeum fama canebat opus.*

*Prisca fides taceat: nam post tua munera Casar
Hæc iam feminea vidimus acta manu.*

Hinc illud Iuuenalis satyra 2.

Luctantur pauca, comedunt colliphia pauca.

s Tanto omnium studio, vt triginta.] Hæc
vsque ad versic. Theatrales. sunt Suet. in Augusto,
cap. 32. cuius verba adduximus suprâ, vbi de ludis
honorariis.

t Theatrales quoque ludos.] Seruius enarrans
illud Virgilij lib. 2. Georgicorum,

- Et veteres inuent proscenia ludi.

Primi, inquit, ludi Theatrales ex Liberalibus nati
sunt, ideo veteres ait. Illudque lib. 11. Aeneidos,

Aut vbi curua choros indixit tibia Bacchi.

Bacchi, ait, ideo dicit: quia apud veteres ludi Thea-
trales non erant, nisi in honorem Liberi patris.

v Quos ab Atheniensibus.] Virgilius d. lib. 2.
Georgic. subiungit,

*Premiaq; ingentes pagos & compita circum,
Theseida posuere.*

Et ibi Seruius exponens Theseidæ, id est, Athenien-
ses, qui primi ludos instituerunt Liberales.

x Qui primi Nouembri mense.] Plutarchus
in Theseo, scribit, Minoën in honorem Androgei,
filij, Gymnica certamina statuisse: præmiumque vi-
ctoribus pueros (quos secum Theseus adduxerat)
tradidisse tãtis per in Labyrinthi custodia asseruatos.
De Bacchanalibus & Bacchi sacris D. Augustinus
lib. 7. c. 21. & alibi sæpe,

libaque ex melle, magna bibendi licentia circumferrent: quos plerunque populus coronatus spectauit. Quae sacra praeterquam quod per anum deliram & temulentam indicerentur, eo insolentiae processere, ut mulieres virique ornati hedera, crine fluxo, lymphatis animis debacchatae, cum thyrsis velut insanientes & furore afflatae obuios ferirent: ministri quoque phanatici non minore vesania ferulas gestarent, tanta temulentia & verborum licentia, ut Marcus Varro, nisi ab amentibus fieri potuisse negaret: b quare ministras Menades dictas, c inter quos Sileni, Satyri, Bacchae, Lenae & Chiae, Mimallones, Naiades, Nymphae & Tityri sacris operabantur. In his quoque comessationes, d thyrsi, e tibiae & cantus frequentes erant, f Et quoniam ad animae purgationem pertinere dicerent, g etiam vannum quo triticum purgatur: h & ouum sphaerale figura adhibebant. Quae sacra procedente tempore, quum ex diurnis nocturna fierent (vnde i Nyctileia appellata sunt) promiscuis ingenuorum & foeminarum stupris,

Bacchanalia per anum indicentur.

Vannum.

Nyctileia

ANNOTATIONES.

y Quos plerunque populus coronatus.] Liuius 3. dec. lib. 5.

z Ut mulieres.] Lucianus in Baccho, Mulieres insanae & furiosae coronis hederaceis ornatae, ceruinis pelibus induta, hastulas quasdam paruas gerentes, quibus ferrum non adest: sed thyrsis redimita sunt, & scuta quaedam leuiter resonantia, si quis tantum manu tenuerit, similia scutis tympana. Hedera autem Baccho sacram ostendimus supra lib. 4. cap. 17.

a Ut M. Varro.] Dicitur Aurelius Augustinus lib. 6. cap. 9. Bacchanalia, inquit, summa celebrantur iustitia. Vbi Varro ipse confitetur a Bacchantibus fieri non posse, nisi mente commota. Vbi Ludouicus Viues, interpres, sic scribit, Nam si quiescent, tranquillaque mente, nunquam talia facerent: partim inepta, stultaque, partim abominandae foeditatis, partim crudelia atque inhumana. Multae enim caedes per huiusmodi sacrificiorum furorem committuntur. Sic occisi sunt Pantheus, & Ninus Indiae Rex, & Lycurgus Thrax, & Orpheus.

b Quare ministras Menades dictas.] Et Bacchus ipse Menoles, quasi torus furens, ut scribit D. Clemens Eusebio citante. Diodorus Siculus lib. 2. cap. item 2. In multis Graecis urbibus triennio Bacchides mulieres conueniunt: apud quas de more virgines thyrsim ferunt, in honorem Dei Bacchantes, eisque per ceteros sacrificantes. Postremo memoriae Menadum, quae feruntur illi Deo asticisse, hymnis & cantu renouant. Et de his Ouidius lib. 4. Fastor.

Mentis inops rapitur, ut quas audire solemus,

Threicias fufis Menadas ire comis.

Iuuenalis satyra sexta,

- Et cornu pariter vinoque feruntur

Attonitae, crimemque rotant volulante priapo

Menades. -

Perfius satyra prima,

- Et lyncem Manas flexura corymbis,

Euiou ingeminat. -

Catullus autem Menades hederigeras vocat.

c Inter quos.] Haec usque ad versu. In his quoque sunt Strabonis lib. 10. Ex quo intelligis hic medium esse in vocabulo Chiae, & Thyriae esse legendum. Sed adde ad id quod de Silenis, Satyris, & Mimallonibus hic dicitur, illud Ouid. de Arte amandi, lib. 1.

Ecce Mimallonides sparsis in terga capillis,

Ecce leues Satyri praevia turba Dei:

Ebrius ecce senex pando Silenus a fello

Vix sedet, & pressas continet arte iugas.

Dum sequitur Bacchas, Baccha fugiuntque petuntque,

Quadrupedem ferula dum malus urget equus.

In caput aurito cecidit delapsus a fello,

Clamarunt Satyri, Surge age, surge pater.

Et praeterea de Mimallonibus Sidonius Apollinaris in praefatione Panegyrici Antemio Augusto consuli,

Tum Faunis Dryades, Satyrisque Mimallones acta

Fuderunt lepidum rufica turba melos.

Et Statij interpres Lactantius lib. 4. Thebaidos, qui Bacchas & Mimallones eandem dicit, citatque illud Persij satyra prima,

Torus Mimalloneis impleverunt cornua bombis.

d Thyrsi.] Quod patet ex eo loco Luciani non longe ante adducto. Macrobius libro 1. cap. 19. scribit, Bacchum tenere thyrsim, his verbis, Cum thyrsim tenet, quid aliud, quam latens telum geritur, cuius mucro hedera lambente protegitur.

e Tibiae & cantus.] Ut videre licet ex Suetonio in Domitiano, cap. 4.

f Et quoniam ad animae purgationem.] Seruius in Virg. quo loco statim citabimus.

g Etiam vannum.] Nam & vannum ad sacra pertinere satis constat ex Apuleio lib. 11. Metamorph. vbi is loquens de sacris Idis, quam Cererem nonnulli esse putant, Quintus, inquit, auream vannum, aureis congestam ramulis: & alius ferebat amphoram. Quod etiam non obscure indicat Virgilius lib. 1. Georgicon,

Arbutae crates, & mystica vannus Iacchi.

Vbi Seruius, Ideo, inquit, quod Liberi patris sacra ad purgationem animae pertinebant, & sic homines eius mysteriis purgabatur, sicut vannis frumenta purgantur. Hinc est quod dicitur, Osyridis membra a Typhone dilaniata, Isis cribro superposuisse. Nam idem est Liber pater, in cuius mysteriis vannus est, quia (ut diximus) animas purgat. Vnde & Liber, ab eo quod liberet, dictus est: quem Orpheus a gigantibus dicit esse discerptum.

h Et ouum sphaerale figura adhibebant.] Ouum quoque sacris & purgationibus adhibitum fuisse, alibi abunde diximus.

i Nyctileia appellata sunt.] Seruius enarrans eum locum lib. 4. Aeneidos,

- Noctu

eam strepitu & vlulatu in omne facinus & libidinem, perpetuo senatusconsulto, non in vrbe modo, sed per omnem Italiam coercita fuere: maximisque poenis inhibitu, ne Bacchanalia Romae, neve in Italia fierent, quum in contubernio sordidissimorum pararentur, essentque maximorum scelerum causa & seminarium. Apud Thracas Orgia Bacchi ab Orpheo instituta, nisi a menstruosis fiebant. Euianes Bacchi festa celebrant, in quibus ludiones, primo, mox spectatores multo vino epoto, ad arma concurrunt. A Babyloniis quoque festus dies Baccho plurimo mero exhausto colebatur, in quo noctem perennem lasciuis gestulationibus & largiori potu indulgebant. Apud Heleos Bacchae Dionysio psallentes modulata voce, precantur ut bouino pede ad se accedat. m Lauini integer mensis Libero dicabatur, quibus diebus obscenis verbis & spurcissimis uti permittitur: n quod Heliogabalus instituisse fertur, ut in vindemiarum festo multa impudica & obscena iactarentur in dominos: o id quod nostrates seruare etiamnum solenne habent: donec per forum virile membrum plastro transfueherent, cui matrona spectatae pudicitiae velut sancto numini coronam imponebat. p Quod etiam Varro fieri consueisse in reliqua Italia scribit, tanta turpitudine, ut per dies festos Liberi membrum per agros prostellis, mox in urbem cum cantu & vlulatu ferrent. q Ab Aegyptiis tanto abusu Bacchanalia fiebant, ut temeto ingurgitati, statuas cubitales per pagos circumferant, protenta mentula, magnitudine visenda, praeeunte tibia & choro, cum Mercurij statua veretro porrecto: quas foeminae & magno natu matres velut pompam triumphale praese agebant, tam foedo spectaculo, ut nihil improbius aut

Bacchanalia inhibita.

Orgia in Thracia. Euianes. Babylony.

Helei. Lauinij.

Aegyptij.

ANNOTATIONES.

- Nocturnusque vocat clamore Citheron. Nocte, inquit, celebratus: vnde ipsa sacra Nyctileia dicebantur, quae populus Romanus exclusit causa turpitudinis. Nyctileius pater Bacchus dictus est Ouidio lib. 1. de Arte amandi,

Ergo, ubi contigerint positi tibi munerata Bacchi,

Atque erit in socij foemina parte tori:

Nyctileumque patrem, nocturnaque sacra precare

Ne iubeant capiti vincta nocere tuo.

Et apud eundem lib. 4. Metam. inter caetera Bacchi nomina hoc quoque ponitur,

Nyctileumque Eleleumque parens, & Iacchus & Euan.

Et Plutarchum in eo libro, qui inscribitur de Eo quod erat in Delphis, & Pausaniam lib. 1.

k Ab Orpheo instituta.] Seruius in lib. 6. Aen. in eum locum,

Ille chorum simulans euanteis orgia circum

Ducebat Phrygiis. -

Et Antipater Sidonius, cuius in id carmen ita in Latinum vertit Gregorius Gyraldus,

Quis, sacros ritus atque orgia mystica Bacchi

Repperit. -

l Euianes Bacchi.] Maximus Tyrius, Philosophus Platonicus, Sermone 12. Quapropter, inquit, minimè ego Euianum spectacula laudaram, quibus inter potandum, tam actores, quam etiam spectatores solent oblectari. Euianes duo ad tibiae sonum, quam alter ab his modulatur, simulant pugnam: horum alter agricolam aratoremque agit, alter grassatoris personam, seque ideo armis instruit: prope agricolam quoque posita sunt arma. Vbi grassator in conspectum agricolae venit, protinus agricola, dimisso iugo, accurrit ad arma: quibus acceptis deinceps pugnam, in eaque & ictuum & vulnerum & mutilationum imagines quam simillimas reddunt:

spectacula videlicet conuiuio indigna. Vide Athenaeum lib. 1. c. 8. in fi.

m Lauini.] D. Aurelius Augustinus Ciuit. Dei lib. 7. cap. 21. sacrorum Liberi patris turpitudinem acriter lacerans, sic scribit ex Varrone, In oppido Lauinio vnus Libero totus mensis tribuebatur, cuius diebus omnes verbis flagitiosissimis vtebantur, donec illud membrum per forum transfuectum esset, atque in loco suo quiesceret. Cui membro in honesto matrem familiam honestissimam palam coronam necesse erat imponere.

n Quod Heliogabalus.] Aelius Lampridius in vita illius, Ferunt multi (inquit) ab ipso primum repertum, ut in vindemiarum festiui multa in dominos iocularia, & audientibus dominis dicerentur, quae ipse composuerat, & Graeca maximè. Horum pleraque Marius Maximus dicit in vita ipsius Heliogabali. Erant amici improbi & senes quidam, & specie philosophi, qui caput reticulo componerent, qui improba quaedam pati se dicerent, qui maritos se habere iactarent. Haec tenus Lampridius.

o Id quod nostrates.] D. Augustinus ante ea, quae supra adduximus, haec scribit, Inter caetera, quae praetermittere, quoniam multa sunt, cogor: In Italia compitis, quaedam dicit (M. Varro scilicet) sacra Liberi celebrata cum tanta licentia turpitudinis, ut in eius honorem pudenda virilia colerentur: non saltem aliquantum verecundiore secreto, sed in propatulo exultante nequitia. Nam hoc turpe membrum per Liberi dies festos cum honore magno prostellis impositum, prius per rura in compitis, & usque in urbem postea vtebatur. Deinde subiungit ea, quae supra adduximus in verbo Lauini.

p Quod etiam Varro.] Haec quae ex D. Augustino adduximus, Varronis sunt, vbi supra.

q Ab Aegyptiis.] Herodotus lib. 2.

nequius foret. ^r Eadem quoque licentia Athenis vulgò vsurpatur Nouembri mense, quo Bacchanalia celebrabant, vt phanatica multitudo Baccharum habitu per urbem procederet. ^s Fuit præterea quinquennale ludicrum, in quo tam versu quàm prosa oratione græcè latineque, tum musica per citharcedos & citharistas, tum gymniciis ludis certabatur: quos Nero Cæsar primus ad morem Græci certaminis è Græcia Romam deduxisse, Ioui que Capitolino dicasse, atque singulis quinquenniis magno certamine animorum celebrasse fertur, iam intermissos ducentis annis ^v à Lucij Mummij triumpho, qui primus hoc spectaculi genus in vrbe præstitit. In quibus quantum quifque facundiæ experimento, aut candore ingenij eniteret, facile apparebat. ^x C. verò Caligula, horum instar, miscellos Lugduni fecit, græcæ latinæque facundiæ experimento. In quo certamine lege sancitum erat, vt victi victoribus hoc præmij darent, vt ipsorum laudes tanquam obnoxij scriberent, & carmine celebrarent. ^y Postea à Domitiano triplex institutum ferunt Capitolino Ioui, Musicum, Equestre & Gymnicum, aliquanto plurimum coronatorum, in ^z quibus Papinius Statius victus fertur, victor autem & ter coronatus in certamine Albano, ^a quod Domitianus pariter instituit. In quo poetæ certatim Mineræ psallebant hymnos. ^b In eo verò Publius Mimographus palmam tulisse dicitur. Athenis quoque ad Thefei sepulchrum celebres hi ludi mansere, in quibus tragædorum certamen magno conuentu totius Græciæ fuisse tradunt. Eò enim viri eloquentissimi ex omni Græcia exciti confluxere, ^c inter quos Aeschylus primus tragædiam dedit, in ea victor Sophocles, victus Aeschylus, haud multo post mœrore victus occubuit, quibus etiam ludis decem iudices ex singulis curiis præfuere. ^d Fuitque in more, vt hircus præmij tragædo foret. Vtque lyriici iuuentam immolarent, tragædi hircum, poetæ taurum. ^e Proditur tamen comicus Menander, quum

Ludicrum quinquennale.

Triplex ludicrum quinquennale.

Tragædorum certamen.

Hircus tragædi præmij.

ANNOTATIONES.

^r Eadem quoque licentia Athenis.] Dionysius Halicarnassensis lib. 7. in descriptione ludorum Latinorum, paulò ante fi.
^s Fuit præterea quinquennale ludicrum.] Tacitus lib. 16. post princ. Sueton. in Augusto, c. 98.
^t Quos Nero Cæsar.] Corn. Tacitus vbi nuper, & Suetonius in Nerone cap. 12. Instituit, inquit, & quinquennale certamen primus omnium Romæ more Græco triplex, musicum, gymnium, & equestre, quod appellauit Neronia.
^v A L. Mummij triumpho.] Corn. Tacitus lib. 14. Neque quenquam, inquit, Romæ honesto loco ortum, ad theatrales artes degenerauisse, ducentis iam annis à L. Mummij triumpho, qui primus id genus spectaculi in vrbe præbuerit.
^x C. verò Caligula.] Hæc vsque ad versic. Postea. sunt Suetonij in vita ipsius Caligulae cap. 20. qui ad ea addit, Eos autem, qui maximè displicuissent, scripta sua spongia, linguaque delere iussos, nisi ferulis obiurgari, aut flumine proximo mergi maluissent.
^y Postea à Domitiano.] Idem Suetonius in Domitiani ipsius vita cap. 4.
^z In quibus Papinius Statius.] Vt videre est apud ipsum Statium Syluarum libro 4. Sylua 2. in fin.
*Lux mihi, Troiana qualis sub collibus Alba,
 Cum modò Germanas acies, modò Dana sonantem
 Prælia, Palladio tua me manus induit auro.*
^a Quod Domitianus.] Idem Suetonius & Papinius vbi supra.
^b In eo verò Publius Mimographus.] Macrob.

lib. 1. Satur. c. 7. Productus, inquit, Publius, natione Syrus, Romæ per Cæsars ludos, omnes qui tunc scripta & operas suas in scenam locauerat, prouocauit, vt singuli secum, posita inuicem materia, pro tempore contenderent. Nec villo recusante, superauit omnes: in queis & Laberium. Vnde Cæsar arridens hoc modo pronunciauit: Fauente tibi me victus es Laberi à Syro. Statimque Publio palmam & Laberio anulum aureum cum quingentis sestertiis dedit. Non nihil etiam scripsit Gellius lib. 17. c. 14.
^c Inter quos Aeschylus.] Aliter eum interisse tradit Valerius Maximus lib. 9. cap. 12. de Mortibus non vulgaribus. Nam in Sicilia mœnibus vrbs, in qua morabatur, egressus, aprico loco resedit, super quem aquila testudinem ferens, elusa splendore capitis (erat enim capillis vacuum) perinde atque lapidi eam illisit, vt fractæ testudinis carne velceretur, eoque istu origo & principium fortioris tragædiæ extinctum est. Ita Valerius. E diuerso autem Philippides comædiarum poeta haud ignobilis, cum in certamine poetarum præter spem vicisset, & latissimè gauderet, inter illud gaudium repente mortuus est, vt scribit Gellius lib. 3. c. 15.
^d Fuitque in more vt hircus.] Horatius in Arte poetica,
Carmine qui tragico vilem certauit ob hircum.
 Et ibi Aeron & Porphyriion interpretes. Donatus in suis in Terentium præludiis, Diomedes Grammaticus lib. 3. Priscianus lib. 4. & Iliodorus lib. 8. cap. 7. Nam & ἡρῶς Græcis hircus est.
^e Proditur tamen comicus Menander.] Gellius lib. 17. c. 4. Quintil. lib. 10. c. 1.

f Vna

centum & octo scripsisset fabulas, in certamine comædorū, licet esset superior, tamen ambitu & factione à Philomene victus renunciatus. In Elide quoque poetæ accepto themate, carminibus certabant, victor que coronam ferebat donum: Sicut Archelaus Mausolo agona proposuit & ludos, in quibus doctissimi sæpe decertarunt, inter quos Theopompus Isocratis discipulus, omnium consensu, propter singularem vim ingenij, victoriam tulit. ^f Vna tamen proditur Corinna, multa lyrica dicta, tanta eruditione claruisse, vt Thebis cum Pindaro carminibus certaret, & quinque victrix foret. Et Aristophanes quum certamini poetarum iudex præsideret, poetæ illaudento victoriam dedisse, quòd sua, non aliena recitasset. ^g Euthymus quoque Locris oriundus tam diserta scripsit carmina vt olympicis ludis semper victor fuerit, semel tantum vni posthabitus. ^h Quinetiam Neapoli quinquennale certamen fuisse tradunt musicum & gymnium, illis æmulum, quæ in Græcia summa laude celebrantur, quod etiam noctibus magna luce ignium singulis quinquenniis Romæ fiebat, magnis oratorum & vatum certaminibus. ^k Neque omiserim à quibusdam traditum memoriæ, Hesiodum carminibus cum Homero in certamine poetarum contendisse, victoremque Hesiodum epigramma cum tripode in Helicone posuisse. ^l Erant præter hos plebeij ludi spectatissimi, qui exactis regibus pro plebis libertate primùm dati sunt: quos nonnulli post secessionem ad sacrum montem institutos ferunt, ob confociatos patrum plebisque animos, ^m quos postea Lucius Sylla, perdomitis hostibus, magna plebis expectatione restituit:

Poetarum certamen in Elide.

Quinquennale certamen apud Neapolim.

Ludi plebeij.

ANNOTATIONES.

^f Vna tamen proditur Corinna.] Pausanias lib. 9. qui de Bœoticis est, & alij à me citati in legibus Connubialibus l. 11.
^g Euthymus.] Plinius lib. 7. c. 47.
^h Quinetiam Neapoli.] Strabo lib. 5. Geographiæ, Iubete oraculo Neapoli agonem celebratum tradit. Et lib. 9. Apud eos, ait, quinquennalis facer ille musicus & gymnicus complures dies celebrabatur agon, illis æmulus, qui per Græciam clarissima celebritate geruntur, Suetonius in Augusto, cap. 98. Horum certaminum meminit Statius Neapolitanus poeta libro 2. Syluarum sylua 2. vbi de Surreatino Pollij statim post princ.
*Huc me post patrij latum quinquennia Iustri,
 Cum stadio iam pigra quies, canusq; sederet
 Puluis, ad Ambracias conuersa Gymnadae frondes,
 Trans gentile fretum placidi facundia Polli
 Detulit.*
 Et rursus lib. 5. sylua 3. in Epicedio in patrem,
*Ille tuis toties præstrinxit tempora fertis,
 Cum stata laudato caneret quinquennia versu.*
 Tacitus lib. 14. Quinquennale ludicrum Romæ institutum est ad modum Græci certaminis. Aelius verò Spartianus in Hadriano in fi. scribit, Antoninū Pium templum ipsi Hadriano pro sepulchro apud Puteolos constituisse, & quinquennale certamen.
ⁱ Quod etiam noctibus.] Fuit & hoc quinquennale certamen in Cæsarea ciuitate ab Herode institutum præmij victori propositis, vt tradit Egefippus libro 1. cap. 31. Iosephus antiquitatum Iudaicarum, lib. 15. cap. 10.
^k Neque omiserim.] Gellius lib. 3. c. 11. Hoc autem epigramma, cuius is meminit, nobis Dion scriptum reliquit,
*ἡσιόδοσ' ἔμπεδος ἐλιμῶνισι τὸν δ' ἀνέθηκε
 ὕμνον νικῆσας ἐν χαλκίδε θῆιον ὄμηρον.*
 Quod sic vertit Lilius Gregorius Gyraldus,

*Hesiodus posuit Musis Heliconibus istum,
 Cum cantu vicit diuinum in Chalcide Homerum.*
 De qua re etiam Plutarchus 1. Sympoticôn, & in Coniuiio septem sapientum, vbi descripsit versus, quibus ipsi decertarunt. Homerus quidem ita,
*μῦσα μοι ἐννεπ' ἐκάνα τὰ μὴτ' ἐγένοντ' ἀποροδίν,
 μὴτ' ἔσσι μέλοσ' πιδέν.* Id est,
*Musa mihi referas, que non unquam ante fuere,
 Nunc futura retro.*
 Cui mox respondit Hesiodus,
*ἀλλ' ὄσον ἀμφὶ δίος τύμω καναχῆποδες ἴπποσ'
 ἄρματα ζωστῆρῶσιν ἐπαγῶντοσ' ἀπὸ νίκης.*
 Id est,
*Verum cornipedes quando Iouis ante sepulchrum
 Festinantes propter palmam plaustra terebant.*
 Ob idque Hesiodum maximè omnium admirationi fuisse, atque tripodis præmij assecutum. Huiusque certaminis iudicem fuisse ferunt Panidem Regem Chalcidis, vnde natum sit prouerbium Πανίδος ἴψος. id est, Panidis suffragium. De quo Erasmus Chil. 3. cent. 1. c. 32. Fuere tamen qui Homerum faciunt Hesiodo longè antiquiorem, & inter hos Cicero lib. de Senect. Porphyrius & Solinus cap. 7. Cyrillus lib. 1. contra Iulianum, & Eusebius Chronographus. De qua re Heraclides Pôticus duos dialogos scripsit. Sed & tu vide de his Senecam lib. 13. Epistolarum, epistola 89. Gellium d. lib. 3. c. 11. Pausaniam in Bœoticis, & Velleum Paterculium lib. 1.
^l Erant præter hos plebeij ludi.] Lilius 3. dec. lib. 3. Cicero 2. in Verrem act. & ibi Asconius interpret sic scribit, Victoria ludos Sylla instituit bello ciuili victor. Secundum quos, Plebeij ludi: quos exactis regibus pro libertate fecerunt: aut pro reconciliatione plebis post secessionem in Auentinum. Meminit etiam horum ludorum Val. Maximus lib. 1. c. 7. de Somniis, vbi de T. Latino.
^m Quos postea L. Sylla.] Appianus bellorum Ciuiliam

ⁿ quorum ædiles plebis arbitri & moderatos erant, in quorum celebritate seruatum meminimus, vt quoties instaurarentur, ab his ludorum causa^o epulum daretur, ^p quos ex variis causis non semel instauratos comperimus. ^q Cereales verò quin in Cereris honorem magnificentissimè fierent, nulla controuersia est, ^r quos circenses dictos nonnulli volunt: ^s nam & deorum imagines in his longo ordine produci, ^t & circum metas cursu contendere solebant, ^v ouumque in cerealis pompæ apparatu numerabatur primum, ^x in quibus peruigilia noctu fiebant, ^y sicut in sacris Iſidis excubiæ: in ^z his quoque ædiles plebis pro equorum cursu plerunque gladiatorum certamen exhibuere. ^a Cereri enim ad quintum calendæ Aprilis annis singulis Romani rem diuinam more patrio facere assuerant: ^b quæ sacra, quòd è Græcia translata essent, & per

Ludi Cereales, seu Circenses.

ANNO TATIONES.

Ciuilium lib. 1. scribit, L. Syllam Athletas & cætera spectacula Romam euocauisse, veluti solamina quedam belli Mithridatici, aut Itali, excusatione adhibita, quasi populum à calore respirare & refrigerari cuperet.

ⁿ Quorum Aediles plebis.] Ludos Romanos, vt faciendos curabant Aediles Curules, sic Plebeios Aediles plebis, authore L. Iuio 3. decad. libro 7. qui scribit ludos Roma. semel instauratos ab Aedilibus Curulibus Q. Metello, & C. Serulio. & Plebeis ludis biduum instauratum ab Q. Manlio, & M. Cæcilio Aedilibus plebis, & Iouis epulum factum, ludorum causa. Et 4. dec. lib. 1. paulò post principium, Ludi, inquit, Romani Scenici eo anno magnificè, apparatusque facti ab Aedilibus curulibus L. Valerio Flacco, & T. Quintio Flaminio, biduum instaurati sunt. Et Plebeij ludi ter toti instaurati ab Aedilibus plebis L. Apustio Fullone, & Q. Minucio Rufo: qui in ædilitate prætor creatus erat. & Iouis epulum factum ludorum causa. Et multis aliis in locis, vt ciufdem dec. lib. 2. non procul à princ.

^o Epulum daretur.] L. Iuio 3. dec. lib. 5. non aded longe à princ. Ludi, inquit, per biduum instaurati: & Iouis epulum fuit, ludorum causa. & 4. dec. lib. 3. & vide in præced.

^p Quos ex Variis causis.] Vide Titum L. Iuio, & Dionysium vbi supra.

^q Cereales verò.] Varro lib. 2. aut aliorum computatione 5. linguæ Latinæ, & L. Iuio 3. decad. lib. 10. Tacitus lib. 15. in fi. Vtque, inquit, Circensium Cerealiu ludicrum pluribus equitum cursibus celebraretur.

^r Quos Circenses dictos nonnulli.] Scilicet Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. de Institutis antiquis, vbi de more & institutione ludorum, nunc plebeios, nunc Circenses eos variè nominat. Tacitus lib. 15. de Nerone loquens, Tandem, inquit, statuere Circensium ludorum die, qui Cereri celebratur, exequi destinata: quia Cæsar rarus egressu, domoque aut hortis clauis ad ludicra Circi ventitabat. Vide Politianum Miscellaneorum c. 85.

^s Nam & deorum imagines.] Multa odorum fragrantia deorum simulachra auro argentoque cæta virorum humeris in hac ludorum pompa circumferri, tradit Dionysius Halicarnassensis lib. 7. in fi. & ex eo Sabellicus lib. 9. enneadis 2. Rapsod. Macrobius lib. 1. cap. 23. Vehitur enim simulachrum Dei Heliopolitani ferculo, veluti vehuntur in pompa

ludorum Circensium deorum simulachra.

^t Et circum metas.] Varro lin. Lat. lib. 4. Circus, ait, Maximus dictus, quòd circum spectaculis ædificatus, vbi ludi fiunt, & quòd ibi circum metas fertur pompa, & equi currunt.

^v Ouumque.] Varro Rei rusticæ, lib. 1. c. 2. Nam non modò, inquit, ouum illud sublatum est, quod ludis Circensibus nouissimi curriculi finem facit quadrigis: sed ne illud quidem ouum vidimus quod in Cereali pompa ferri solet esse primum.

^x In quibus peruigilia fiebant.] Cor. Tacitus libro 15. vbi de lunone propitiata, per matronas primum in Capitolio, deinde apud proximum mare: sic scribit, Vnde hausta aqua, templum & simulachrum deæ prosperum est, & lectisternia & peruigilia celebrare foeminae, quibus mariti erant. Suetonius in Caligula, cap. 54. Nec alia de causa videtur eo die, quo perit, peruigilium indixisse, quàm vt initium in scenam procedendi licentia temporis auspicaretur. Herodianus lib. 3. Vidimus, inquit, sub illo quosdam omnis generis ludos cunctis editis theatris, simulque supplicationes & peruigilia ad formam Cereris celebratos. Vide Politianum in Miscellaneis c. 58. vbi de origine & ritu Secularium ludorum.

^y Sicut in sacris Iſidis excubiæ.] Apuleius lib. 11. Metamorph.

^z In his quoque ædiles.] Dion lib. 7. quadragesimoque ante deuietum Brutum ait, vt Aediles plebei gladiatorum certamina pro equorum cursibus Cereri exhibuerint.

^a Cereri enim ad quintum Calend. Aprilis.] Ouidius in Fastis 4.

Proxima vittricem cum Romam inspexerit Eos

Et dederit Phæbo stella fugata locum,

Circus erit pompa celebræ numeroq; deorum,

Primaq; ventosis palma petetur equis.

Hinc Cereris ludi, non est opus indice causæ:

Sponte deæ munus promeritumq; patet.

Vbi videre licet interpretes eadem propè scribentes, quæ hic Alexander: quauis non 5. Cal. sed 5. Idus Mensis Roman. Aprilis scilicet Cerealia celebrari scribant.

^b Quæ sacra.] Cicero in Oratione pro Cornelio Balbo, Sacra Cereris Iudices, summa maiores nostri religione confici ceremoniamque voluerunt. Quæ cum essent assumpta de Græcia, & per Græcas semper curata sunt sacerdotes, & Græca omnia nominata.

Græcos curata, Græca dicta sunt. ^c Fuisse enim in Græcia sacra Eleusinae Cereris spectatissima, autores memorant, ^d quæ obscura luce fiebant, ^e sacerdotesque facibus discurrerent cursu phanatico sacra peragebant, à quibus velut sanctissimis & impollutis, impij consccleratiq; amouebantur, ^f voce præconis, ita vt templum velut omni religione sanctum, alicuius criminis aut noxæ conscio adire non liceret: quod si quis adisset non initiatus, capite luebat: ^g ad quod Nero conscientia sceleris agitated, ingredi veritus fuit. ^h Non sic Antoninus Philosophus Augustus: nam fretus innocentia & vitæ integritate, sine discrimine adiuit. ⁱ Cuius mysteria magno silentio incluta, velut arcanum quid, sanctumque in vulgus efferre non licebat. ^k Quod sacrum à solis matronis fiebat annis singulis. ^l Romaniq; in toga candida spectare ludos, mulieresque in veste alba pariter sacrum facere solebant: in quo id fuit obseruatum, vt tunc diis gratum esse censerent, si à lætis nec funere pollutis celebraretur. Vtque in sacris Cereris ante noctem epuletur nemo, ^m atque à vino in primis ⁿ & Venere abstineant.

Sacra Græca.

Cereris mysteria.

ANNO TATIONES.

nata. & iterum libro 2. de Legibus, Nèue quem initiatio, nisi, vt assolet, Cereri, Græco sacro. Festus Pompeius lib. 7. Græca sacra festa Cereris ex Græcia translata, quæ ob inuentionem Proserpinæ matronæ colebant: quæ sacra dum non essent matronæ quæ facerent, propter cladem Cannensem, & frequentiam legentium, institutum est, ne amplius triginta diebus lugeretur.

^c Fuisse enim in Græcia sacra Eleusinae Cereris.] Diuus Augustinus lib. 7. cap. 20. Lactantius Firmianus Falsæ religionis, lib. 1. cap. 21. Lilius Gyrardus Historiæ deorum, syntag. 14.

^d Quæ obscura nocte fiebant.] Vide interpretes Ouid. loco supra citato, & Gyrardum d. Syntag. Erasmus Chiliadis 2. cent. 5. cap. 66. scribit, Eleusinia & noctu, & in operto fieri & exclusis maribus.

^e Sacerdotesq; facibus.] Vnde illud Claudiani lib. 1. de Raptu Proserpinæ,

- Iam magnus ab imis

Auditur fremitus terris, templumq; remugit

Cecropidum, sanctusq; faces attollit Eleusis.

^f Sacerdotes Cereris à facium gestatione Daduchos appellatos, iam supra diximus.

^g Voce præconis.] Suetonius in Nerone, ca. 34. Peregrinatione quidem Græciæ Eleusiniis sacris, quorum initiatione impij & scelerati voce præconis summouerentur, interesse nõ ausus est. Aelius Lampridius in Alexandro Seuero, scribit eum iussisse quemadmodum in Eleusinis sacris dicitur, vt nemo ingrediatur, nisi qui se innocentem nouit. Ad quod nonnulli referunt illud Virgilianum lib. 6. Aencid.

- Procul, o procul este profani,

Conclamat vates. -

Sed Seruius ibi profanos intelligit pro sacris non initiatis: qui (inquit) fanum intrare non poterant. L. Iuio 4. decad. lib. 1. tradit quod cum Acarnanes duo iuuenes per initiorum dies non initiati templum Cereris imprudentes religionis cum cætera turba ingressi essent, tanquam ob infandum scelus, interfecti sunt. Et vide locum Catulli, quem tibi afferam infra in verbo, Ia cuius sacrificio.

^h Ad quod Nero.] Suetonio vbi nuper citauimus. ⁱ Non sic Antoninus Philosophus.] Qui (vt refert Capitolinus in vita illius) vt se innocentem probaret, Cereris templum adiit, & sacrarium solus ingressus est.

ⁱ Cuius mysteria magno silentio incluta.] Nam & Numenio philosopho, inter philosophos occultorum curiosiori, offensam numinum, quòd Eleusina sacra interpretandi vulgauerit, somnia prodiderunt: Viso sibi ipsas Eleusinas deas habitu meretricio ante apertum lupanar videre prostantes: admirantiq; & causas non conuenientis numinibus turpitudinis, consulenti respondiſſe iratas: ab ipso se adyto pudicitia suæ vi abstractas, & passim aduentibus prostitutas, vt relatum est à Macrobio lib. 1. de Somnio Scipionis cap. 2. ad fi. Alcibiades, vt tradit Plutarchus accusatus fuit, quòd sacra Cereris enunciaſſet. Iustinus lib. 5. scribit Attica Cereris festa nulla re magis quàm silentio constare. Aristophanes in Nebulis hæc sacra ob id ἀόφρητα λέγα. id est non dicenda sacra vocat. Gregorius Nazianzenus in Sermone solemnitate Epiphaniarum, quem sic vertit Lud. Viues, Neque nobis virgo aliqua rapitur, nec Ceres errat, nec Celeos adducit, & Triptolemos, & Dracones, partimque agit, & partim patitur: nam pudet me diem afferre sacrificiis nocturnis, & ex mysterio turpitudinem efficere. Scit Eleusis hæc, & spectatores rerum quæ tacentur, & certè silentio dignæ sunt. hæc Greg. Nazian.

^k Quod sacrum à solis matronis.] Val. Maximus lib. 1. cap. 1. de Cultu deorum. L. Iuio 3. dec. lib. 2. Festus Pompeius loco supra citato in verbo, Quæ sacra. & iam alibi diximus.

^l Romaniq; in toga candida.] Valer. Maximus vbi supra. Ouidius Metamor. lib. 10.

Festa pie Cereris celebrabant annua matres,

illa quibus niuea velata corpora veste,

Primitias frugum dant spiceaserta suarum.

Quòd à lugentibus fieri nefas erat, scribit L. Iuio vbi supra proximè. & Plutar. in Fabio Max. scribit deos fortunatorum honoribus latari.

^m Atq; vino in primis.] Virgilius lib. 1. Georg.

Cuncta tibi Cererem pubes agræstis adoret,

Cui tu lacte fauos, & miti dilue vino.

Quo loco Seruius ostendit aliud esse Cereris sacrificium, aliud Orci nuptias. In hoc enim vinum non inferebatur, in illo vtiq; De nuptiis Orci loquens Plautus in Aulularia, inquit:

Cereri nuptias facturi estis, quia nihil remeti allatum video.

ⁿ Et Venere abstineat.] De qua re vide omnino quæ

Utque quinto quoque anno ex Sibyllinis carminibus prodigiorum causa ieiunium fiat: inter quæ præcipuum fuit, ut sacris initiatos, calda abluerent primùm, quod castitati prodesse ducerent. Apud Athenas in sacris Cereris, quæ dicuntur Adonia, mulieres simulacra defunctorum efferre, multaque funesta & calamitosa iusto comploratu & gemitu effingere tradunt: in cuius sacrificio Atticæ virgines inter solennia, reposita cistis sacra capitibus quamocultè deferunt, quum Cereri sacrum quamocultissimis cæremoniis fieret: quippe prophano homini Cereris mundum videre nefas erat. Apud Siculos verò Cereri & Proserpinæ diuerso anni tempore sacrum fit. Proserpine enim maturis menses decem festos agunt dies: Cereri verò, quum semen in terram mittitur. Græcis autem in tribus ludis, præterquam in Cerealibus, accensas faces gestare vetus mos habuit, in Prometheis, in Vulcaniis, in Panathenæicis. Præter hos fuere ludi martiales Marti dicati, & alij piscatorij, ex quæstu piscantium. Alij castrenses, qui in castris prætorianis plerunque cum venatione dabantur: nonnulli miscellanei, ex ludionum multiplici genere: alij Palatini, in Palatio triduo celebrari soliti in diui Iulij honorem, qui victam armis rempublicam in dominationem vertit. Alij Capitolini, quod Iupiter optimus maximus suam sedem seruasset, qui aliis solennibus additi, collegiumque nouum (autore senatu) institutum fuit. Præcipui Augustales, quos Tiberij tempore tribuni plebis in Augusti honorem facere instituerunt. Athenis verò

Sacra Cereris apud Athenas.

Siculi.

Græci.

Martiales
Piscatorij.
Castrenses.
Miscellanei.
Palatini.

Augustales.

ANNOTATIONES.

quæ scripsimus in nostris legibus Connub. l. 15. num. 116. incip. Ouidius.

o Utque quinto quoque anno.] Lilius 4. dec. lib. 6. Eorum, inquit, prodigiorum causa libros Sibyllinos ex S. C. Decemviri cum adissent, renunciarunt, ieiunium instituedum Cereri esse: & id quinto quoque anno seruandum. Ad quod ieiunium pertinet id quod scribit Plutarchus in Demosthene, quod in his sacris Cereris mulieres ieiunabant.

p Inter quæ præcipuum fuit.] Apuleius videndus super his.

q Apud Athenas.] Plutarchus in Alcibiade, & in Nicia, & Ammianus Marcellinus lib. 22.

r In cuius sacrificio.] Nam & hinc hæ virgines Canephora dicebantur, quasi dicas Canistriphora: de quibus Pausanias li. 1. Catullus in nuptiis Pelei & Thetidos, Pars obscura canis celebrabant orgia cistis, Orgia, quæ frustra cupiunt audire profani.

Nam & hæ Cereris, & cæterorum deorum sacra Orgia dicebantur, licet Bacchi sacris magis conueniant, ut scribit Seruius 4. Aeneid.

s Quippe profano homini.] Catullus vbi nuper, & diximus supra in verbo, Voce præconis.

t Apud Siculos.] Imò (ut apud Phornutum legitur) Sementis tempore Proserpinæ festa celebrabantur. Cum verò mensis esset Cereri sacra, ferebant herbam virentem, cum ludo & læticia: in illa raptam, in hac repletam significantes Proserpinam. Vide Lilius Gyraldum Historiæ deorum, syntag. 6. vbi de Proserpina.

y Græcis autem in tribus ludis.] Horum trium ludorum meminit Cælius Rhodiginus Lætionum antiquarum lib. 11. c. 27.

z Præter hos fuere ludi Martiales.] Suetonius in Claudio, cap. 4. in princ. in Augusti epistola ad Liliam de testimonio Claudij, quos, ut ibi scribit Beroaldus interpres, Augustus instituit in honorem Martis vltoris. Meminit & horum ludorum Tre-

bellius Pollio in Diuo Claudio, cum inquit, Fecerat hoc etiam adolescens in militia, cum ludicro Martiali in campo luctamen inter fortissimos quosque monstraret.

y Et alij piscatorij.] Festus Pompeius libro 14. Piscatorij, inquit, ludi vocantur, qui fieri solent pro quæstu piscantium mense Iunio trans Tyberim. Et alibi eodem libro, Piscatorij ludi vocantur, qui quotannis mense Iunio trans Tyberim fieri solent à populo Romano pro piscatoribus Tyberinis, quorum quæstus non in macellum peruenit, sed ferè in aream Vulcani: quia id genus pisciculorum maiorum datur ei Deo pro animis humanis.

z Alij Castrenses.] Sueton. in Claudio, cap. 21. Anniversarium in castris prætorianis, sine venatione apparatusque exhibuit. Ex quo intelligis castrenses aliquando cum venatione, aliquando sine, editos.

a Nonnulli Miscellanei.] Iuuenalis satyra II. Sic veniunt miscellanea ludi.

Suetonius in Caligula, cap. 20. Edidit & peregrè spectacula in Sicilia, Syracusis hasticos ludos, & in Gallia Lugduni Miscellos.

b Alij Palatini.] Erant Palatini ludi (ut scribit Iosephus Antiquitatum Iudaicarum, lib. 19. cap. 1.) qui in honorè Cæsaris Dictatoris in Palatio triduo celebrabantur, circa templum illi eodem loco erectum. Hos nobiles cum filiis, simul & coniugibus libenter spectare solebant. De his quoque ludis meminit Suetonius in Caligula, cap. 56.

c Alij Capitolini.] Lilius 1. decad. lib. 5. Ludi Capitolini fieret, quod Iupiter optimus maximus suam sedem atque arcem populi Ro. in re trepida tutatus esset: collegiumque ad eam rem M. Furius Dictator constitueret ex iis, qui in Capitolio atque arce habitarent, Senatus restulit.

d Præcipui Augustales.] Tacitus lib. 1. Dion in Augusto, dicit hos ludos celebratos fuisse in vita ipsius Augusti, die natali eiusdem.

e Pana

& in omni Græcia multiplices fuere ludi, in quibus ad aucupandam popularem gratiam, Theophrastus fructum diuitiarum putauit maximum: nam Panathenæa, Dionysia, Scirophoria, Haloa, & Aparuria celebra fuerunt. Apud Lacedæmonios Gymnopodia, Hyacinthia & Chori. Patauij, Cestici ab Antenore iuuenti, quos inter reliquos annumerasse non ab re fuit. Illud vitique verum est, quod quauis ludorum multiplices species forent, tamen ædilitia largitione quatuor curari impensius assuerant, Megalenses, Funebres, Circenses & Apollinares, magno semper apparatu & habitu, in quibus non tuba aut fistula, ut in aliis, sed sola tibia canebant. Quodque vetusto more quoties festi ludi edebantur, illos omnis ætas, sexus & ordo, plerunque coronati spectabant: quare Lucius Crassus cognomento Diues, quod corollas ex auro & argento imitatione foliorum in ludis populo dedisset, celebri memoria habetur. Fuitque prisca moris, ut populus in theatro vel circo sæpe ludicrum à principe postularet, cuius præcipuo studio teneretur: quotiesque princeps aut imperator, qui perdomitis hostibus triumphasset, vel popularis homo plebi percharus, ad ludos & theatrum iret, quum primum in conspectu prodiret, communi omnium plausu, & fauore concionis, faustisque acclamationibus totis theatris exciperetur: nonnunquam vniuersus populus aduenienti principi assurgere, & lacernas deponere solebant, ut togati apparent, qui honor summis tantum ducibus, aut viris summa integritate & fide ob merita in populum dabatur. Contrà verò deformatus ignominia, aut infensus infestusque

Ludi multiplices in Græcia. Lacedæmonij.

Ludi quatuor impensius curati.

Spectatores coronati.

Honor principis theatrum ingreditur exhibitis.

ANNOTATIONES.

e Panathenæa.] De quibus iam supra dictum est. f Dionysia.] Thucydides lib. 5. Maximus Tyrius Sermone 33. & iterum 36. Optima, inquit, Athenis Dionysia sunt, optima etiam Panathenæa: sed tamen celebrantur ab his, qui odia reciproca exercent. Diodorus Siculus lib. 1. cap. 2. Pollux lib. 8. cap. 8. & 9. & 10. & 11.

g Scirophoria.] Maximus Tyrius d. Sermone 33. ad fin. Cæterum apud eosdem mensis quispam Scirophorion dicebatur, ut tradit Strabo lib. 9. Scirophorion porro, ut scribit Gyraldus in lib. de Aunis & mensibus, vltimus est Atheniensium mensis, qui in Maium nostrum cadit: distus à Sciris, id est, umbraculis, quod hic mensis ædificationibus aptus sit. h Haloa.] Idem Max. Tyrius ibidem.

i Et Aparuria.] Herodotus lib. 1. & in vita Homeri Max. Tyrius vbi supra. Tertullianus in Apologetico cap. 39. Sed superioribus adde & Dialia ex Thucydide lib. 1. & Targelia ex Polluce vbi supra.

k Apud Lacedæmonios Gymnopodia.] Max. Tyrius d. Sermone 36. Plutarchus in Agesilao, & in libro de Musica, Gymnopodia, inquit, chori erant Sparæ puerorum, qui nudis pedibus cum tripudio laudes deorum canebant in honorem Spartanorum, qui pro patria in Theræis occubuerant. Pausanias in Laconicis, Athenæus lib. 15. c. 8. Suidas, Hesichius, qui hæc appellat Γυμνοπαιδία, dicitque quosdam tradere in hoc festo Spartiatis adolescentem ordine circumsantes aram, quæ in Amyclis est, terga mutuis verberibus cadere consueisse. Sed id minime verum: nam in ipso foro festum sine verberibus agebatur, choream adolescentibus nudis ducentibus.

l Hyacinthia.] Herodotus lib. 9. eodemque vlt. Thucydides lib. 5. Strabo lib. 6. Philostratus in vita Apollonij, lib. 6. Maximus Tyrius dicit Sermonibus 33. & 36. Et ex Poëtis Ouidius lib. 10. Metamor.

Nec genuisse pudet Spartem Hyacinthon, honorisq; Durat in hoc aui, celebrandaq; more priorum Annua prelata r. deunt Hyacinthia pompa

Vnde autem & quare instituta sint & quando celebrantur, reperies apud Athenæum lib. 4. c. item 4. ex Polistrate in Rebus Laconicis.

m Et Chori.] Max. Tyrius vbi supra. n Patauij, Cestici.] Cor Tacitus lib. 16. o Megalenses, Funebres, Circenses.] De quibus supra.

p Et Apollinares.] Cicero Philippica 1. & 10. scribit Brutum Prætorum absentem Apollinares ludos fieri procurasse. Meminit & horum ludorum idem Cicero ad Atticum lib. 2. Epistol. epist. eius libri 17. omnium eius voluminis 35. Originem horum ludorum discit ex Lilio 3. decad. lib. 5. & 7. Macrobio Satur. lib. 1. c. 17.

q Plerunque coronati.] Lilius 3. decad. libro 5. Hæc est, inquit, origo ludorum Apollinarius, victoria non valetudinis ergo, ut plerique reant, votorum: factisque populus spectauit coronatus, matrone supplicauere, vulgo apertis ianuis in propatulo epulati sunt, celebretque dies omni cæremoniæ genere fuit. Seruius in lib. 5. Aeneid. ibi,

- Et cingite tempora ramis.

Ex Romano, inquit, more: nam festis ludis omnis ætas coronata spectabat quod ostendit per Aeneam, Acestorum, Aescaniam, per quos omnem demonstrat aratem.

r Quare L. Crassus.] Plinius lib. 21. cap. 3. in prin. Crassus, inquit, diues, primus argento auroque folia imitatus, ludis suis coronas dedit.

s Fuitque prisca moris.] Domitianus populo potestatem fecit bina paria e suo ludo postulandi. author Tranquillus in Domitiano, cap. 4.

t Contrà verò deformatus ignominia.] Vel-leius Paterculius libro 2. de Titio, qui Pompeium

M M M

Cum ludi
minus bene
agerentur.

populo, clamoribus explodebatur & sibilis. Tum si quando ludi remisse & leniter, aut non legitime celebrarentur, vel si quo infortunio aut casu repente constitissent, aut si tibicen conticisset, vel inter solennia ludorum commisso spectaculo, ex subita letitia ad repentinum motum translati essent, aut si in enunciandis ludis versu ædilis errasset aut verbo, vel ante commissionem ludorum, siue dum eduntur, tumultus repens, aut aliquid triste auribus oculisque occurisset, & ex variis causis, tanquam si nefario scelere polluti essent, eiusmodi admissa, ludorum instauratione procurabantur & expiabantur. Cum enim pompa duceretur, quod obuius seruus loris medio circo vapularer, infausto augurio ludos pollutos pontifices putarunt. Et quum in cæremoniarum apparatu thena procederet, quod equo consternato auriga habenas sinistra corripuisset, currumque perperam egisset & circumflexisset, velut ominosum, ludorum instauratione opus esse iudicarunt.

ANNOTATIONES.

filium iugulauerat, loquens: Cui intantum, ait, duravit hoc facinore contractum odium, vt mox ludos in theatro Pompeij faciens execratione populi spectaculo quod præbebat, pelleretur. v Quod obuius seruus loris medio circo vapularer.] Cicero libro 1. de Diuinatione, vbi de T. Latino, Liuius 1. dec. lib. 2. D. Augustinus lib. 4. c. 21. Lactantius lib. 2. c. 8. x Et cum in cæremoniarum.] His autem Romanorum ludis adde & Nouendiales, de quibus

Seruius lib. 5. Aeneidos in eum locum, Præterea si nona diem mortalibus alnum Extulerit. - Et Apollinares, de quibus lib. 6. eiusdem operis, Tum Phæbo & Trivia solido de marmore templa Instituam, festosq; dies de nomine Phæbi. Et ibi Seruius declarat quando, & à quo hi ludi Apollinares instituti sunt, vt dictum est supra libro 5. cap. 26.

Qui esset vr̄bis præfectus, quodve officium, quarumq; rerũ cognitionem animaduersionemq; haberet. Cap. XX.

Præfectus
vr̄bis ad
quid crea-
tus.

Olitos Romanos fuisse, quum reges & postea consules prætoresque reipublicæ causa abessent, ne quis repens tumultus fieret, neve vr̄bs sine imperio esset, aut hostium incursum pateret, præfectum creare, qui vr̄bi moribusque præsideret, ius redderet, & subitis mederetur, sæpe notatum est: qui si quid in vr̄be turbatum esset, quum res postularet, iuuentutem armare, & per loca opportuna disponere, arma telaque in propugnaculis ingerere, castella communire, muros turresque præsidio firmare, atque omnia custodiis vigiliisque instructa habere, portas claudere, pro portis stationes, dispositosque stationarios milites ad tuendam populi quietem tenere deberet. Et ne quid falleret, aut nudatum præsidii esset, animaduerrere & oculis perlustrare, nihil denique curæ aut laboris ommittere. Qui tamen si vr̄bi præfectus foret, in suburbiiis æque cognitionem animaduersionemque habebat, illique exercitus demandatos, & gerendi belli sæpe negocium datum esse liquet. Quam præfecturam à prima antiquitate Romæ fuisse, multiplex exẽplo apparet. Siquidem à Romulo primus Romulus, à Tullo Hostilio Mumartius, & Sp. Lucretius pater Lu-

Origo præ-
fectura.

a Solitos Romanos.] Id vsque ad versu. Qui si quid. est Cornelij Taciti lib. 5. cuius hæc verba sunt, de L. Pisonæ loquentis, Sed præcipua ex eo gloria, quod præfectus vr̄bi recens, continuam potestatem, & insolentia parendi grauiorem mirè temperauit. nanque antea præfectus domo regibus, ac mox magistratibus, ne vr̄bs sine imperio foret, in tempus deligebatur, qui ius redderet, ac subitis mederetur: feruntque ab Romulo Dentrem Romulium, post Tullo Hostilio Numam Martium, & ab Tarquinio Superbo, Spuriũ Lucretium impositos, dein Consules mandabant. b Dispositosque stationarios milites.] Vlpia-

in l. 1. §. quies. ff. de officio præfecti vr̄bi. Et sanè, inquit, debet dispositos milites stationarios habere, ad tuendam popularium quietem, & ad referendum sibi, quid vbi agatur. c Qui tamen si vr̄bi præfectus foret, in suburbiiis.] Hic omnino vide d. l. 1. in princ. & in versu. Quicquid. & l. vlt. eod. tit. d Siquidem à Romulo primus Romulus.] Tacitus vbi supra in verbo, Solitos Romanos. e A Tullo Hostilio Mumartius.] Cor. Tacitus vbi supra hunc non Mumartium, sed Numam Martium vocat. f Et Sp. Lucretius pater Lucretiæ.] Dionysius Hali-

cretiæ, regnante Superbo, vr̄bis præfecturam meruere: deinde consulibus eam curationem demandarunt. Post aliquot verò atates, tanquam non ciuile munus, à multis aspernatum est, ita vt eam curationem velut ignobilem repudiantibus plurimis, Q. Seruilius vt altercationes dirimeret, filium substituerit, eumque extra sortem vr̄bi præfecerit. Quam sæpe intermissam fuisse crediderim: quippè Augustus vr̄bis præfecturam, tanquam nouum munus & officium, creauit. Demum in tantum processit, vt Nero à cognitionibus præfecturæ vr̄bis, honoris initia auspicaretur: & Piso viginti annos præfecturam vr̄bis, velut instar magni muneris, gerere non dubitavit. Extratque diui Seueri epistola ad Fabium Culleonem, qua cognitio criminum per totã Italiã ad præfectum vr̄bis delegatur. Relegandi quoque ad insulas, vel deportandi quos delicti enormitas postulat, querelasque seruorum libertorumque audiendi, si de patronis dominisque querantur, ius illi potestasque fuit: carniũque & fori boarij, piscarij, & suarij cura cognitioque ad eundem spectauit & pertinuit. Etiam senatum per vr̄bis præfectum vocari & consuli posse, atque absentibus vel impeditis consulibus senatusconsultum fieri, nulla controuersia est. Denique diligenter curare nequa pars vr̄bis labaret, neve per occasionem & licentiã aliquid plebs moliri posset. Neve quid circa vr̄bis custodiam aut munus vigiliarum segniter exequutum foret, quod ab homine impigro antè perspicere potuisset, præuidere præcauereque debebat: tantique exempli fuit, vt quum fœdissimo bello respublica affligeretur, sæpe vr̄bi salutis fuisse & imperio, magnaque attulisse præsidia compertum sit. Sed notandũ, hunc præfectum aut patriciæ gentis virum, aut senatorem, deligi consueisse: idque exemplo Marci

Præfectu-
ra intermis-
sa sæpe &
renocata.

Munera
alia.
Præfecti.

Præfecti
qui delige-
bantur.

ANNOTATIONES.

Halicarnassens lib. 4. Hæc est, inquit, Sp. Lucretij filia, quem tyrannus discedens vr̄bi præfectum reliquit. Fenestella, si is est, quod minimè credo, de Magistratibus Ro cap. 6. in princ. g. Post aliquot verò atates.] Hæc vsque ad versu. Quam sæpe. sunt Liuij 1. deca. lib. 4. Facto S. C. vt duo ex Tribunis ad bellum proficiscerentur, vnus res Romæ curaret: certamen subito inter Tribunos exortum, se quisque belli duces potiorum ferre: curam vr̄bis, vt ingratam ignobilemque aspernari. Cum parum decorum inter collegas certamen mirabundi patres conspicerent, Q. Seruilius, Quando nec ordinis huius vlla, inquit, nec Reipublicæ est verrecundia, patria maiestas altercationem istã dirimet: filius meus extra sortem vr̄bi præerit. h Quippe Augustus.] Suetonius in vita illius, cap. 37. i Demum in tantum processit.] Suetonius in Nerone, cap. 7. k Et Piso.] Tacitus d. lib. 5. l Extratque Seueri epistola.] Apud Vlpianum in l. 1. ff. de officio præfecti vr̄bi. Vide tamen eandem legem in §. initio. m Relegandi quoque.] In d. l. 1. §. relegandi. n Querelasque.] Ex d. l. 1. §. seruos. vbi sic scribit, Seruos, qui ad statuas confugerunt: vel sua pecunia emptos, vt manumittantur: de dominis querentes audiet. o Carniũque.] Hæc vsque ad versu. Etiam Senatum. sunt d. l. 1. §. cura. Cura carnis, inquit, omnis, vt iusto precio præbeat, ad curam præfecturæ pertinet: ideo & forum suarum sub ipsius cura est. sed & cæterorum siue pecorum, siue armentorum, quod ad huiusmodi præbitionem spectat, ad ipsius curam

pertinet. Sunt hæc etiam Fenestella, aut quisquis is est, vbi supra citauimus. p Etiam Senatum.] Varro lib. 4. Epistoliarum quaestionum, & Atteius Capito in Collectaneorum cap. 259. & ex his Gellius lib. 14. cap. vlt. licet, vt ipse ait, Mutius id negaret. q Neve quid circa vr̄bis custodiam.] Nam & Præfectus vr̄bi ob id Custos vr̄bis vocatus est Iuuenali satyra 13. his versibus, Hæc quora pars scelerum, que custos Gallicus vr̄bi vsque à Lucifero, donec lux occidat, audit. Fuit enim is Rutilius Gallicus tempore Domitiani, quo Iuuenalis vixit, Præfectus vr̄bi, de quo etiam Statius lib. 1. Sylua 4. - Dubitataq; sidera cernit Gallicus, es caelo, dis es Germanice cordi. Quis neget? erubuit tanto spoliare ministro Imperium Fortuna tuum. &c. Et paulò post: Quippe manet, longumq; auo redeunte manebit, Quem penes intrepida mitu custodia Roma. Sed & Seneca. quo loco statim citabo, & Iosephus, Custodem vr̄bis appellant, quem Suetonius in Tiberio cap. 41. Præfectum fuisse dicit. r Sed notandum.] Quod probat exemplo seq. s Exemplo M. Messalæ.] Eusebius chronographus loquens de temporibus Augusti, Messala, inquit, Coruinus primus Præfectus vr̄bis factus, sexto die magistratu se abdicauit, inciuile potestatem esse contestans. At Cornel. Tacitus d. lib. 5. aliam abdicationis magistratus affert rationem, cum ita scribit, Primusque Messala Coruinus eam potestatem & paucos intra dies finem accepit, quasi necius exercendi.

Lucij Pisonis & Cossii praefectum vrbis.

Praefectura honos & paulo post vilitas.

Praefectum Latinarum.

Prienesis Praefectum in sacro Neptunij Heliconij Indi.

Gracii.

Messalæ oratoris, qui Augusti tempore vrbis praefectus fuit, facile dignosci, licet sexto post die magistratu se abdicarit, non ingenuam & parum ciuilem potestatem esse ratus. Et tamen si Lucium Pisonem & Cossium praefectos vrbis vino indulgisse, & multum noctis conuiuio exegisse legamus, adeo ut biduum & duas noctes cum Tiberio largiore potu indulserint, illos tamen satis grauius & inoffense vrbis tutelam administrasse, controuersia non est. Procedente mox tempore, in tantum praefectura vrbis processit, ut Sabino Vespasiani fratri ad praefecturam processisse, magni muneris loco fuerit: & Pertinax imperator ex praefectura vrbis ad imperium prouectus sit. Rursus post aliquod interuallum, tam infimæ sortis habita est, ut Heliogabalus omnes lenones ad praefecturam vrbis prouehere destinaret. Qui verò praefectus Latinarum erat, etiam non senator fieri poterat: quippe quum citra ætatem senatoriam sæpe annis iunior crearetur ex nobilioribus: idcirco praefecto Latinarum, senatum habere non licuisse notatum est: inter quos Marcus Antoninus Philosophus, qui postea imperitauit, annis iunior praefecturam vrbis gessisse proditur. A Prienesibus quoque in Neptuni Heliconij sacro, quod cum Ionibus commune fuit, iuuenis ætate vix adulta praefectus creabatur, & rex. Ab Indis in sex quinterniones vrbis praefectura diuiditur: namque alij peregrinos recipiunt, alij vitam & mores notant, nonnulli defunctorum bona mortisque inquirunt, alij vendendis mercibus praesunt: multi venditarum rerum exigunt decimas, ita ut omne ciuitatis regimen illi moderentur. Gracis verò vrbis praefectus ἐθναρχος dicebatur, ipsaque praefectura ἐθναρχία. Præter quem fuit prætoriana

ANNOTATIONES.

t Et tamen si L. Pisonem.] Seneca epistolarum ad Lucillum lib. 12. Epist. eius lib. 1. omnium 84. L. Piso. inquit, vrbis custos ebrius ex quo semel factus fuit, maiorem partem noctis in conuiuio exigebat, vsque in horam sextam ferè dormiebat, hoc eius erat matutinum officium: suum tamen, quo tutela vrbis continebatur, diligentissimè administrauit. Huic & D. Augustus secreta dedit mandata, cum illum præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tiberius proficiscens in Campaniam praefecturam vrbis dedit, cum multa in vrbe & suspecta relinqueret, & iniuisa. puto quod bene cesserit illi Pisonis ebrietas. Hactenus Seneca. Suetonius in Tiberio cap. 42. Postea, inquit, princeps in ipsa publicorum morum correptione cum Pomponio Flacco & L. Pisonem noctem, continuumque biduum epulando potandoque consumpsit: quorum alteri Syriam prouinciam, alteri Praefecturam vrbis confestim detulit. Ex quibus locis supra ostendimus Praefectum vrbis, custodem quoque vrbis vocari.

v Et Cossium.] Nam & Seneca vbi supra paulo post ea, quæ ex eo adduximus, subiungit, Postea Cossium fecit vrbis praefectum, virum grauem, moderatum: sedmersum vino & madentem adeo, ut ex Senatu aliquando, in quem è conuiuio venerat, oppressus inexcitabili somno tolleretur.

x Ut Sabino Vespasiani fratri.] Hunc fuisse praefectum vrbis liquet ex Corn. Tacito lib. 19. & Suetonio in Vespasiano cap. 1.

y Et Pertinax.] Julius Capitolinus in vita illius, Post hoc, inquit, praefectus vrbi factus: in qua praefectura post Rufianum, hominem seuerum, Pertinax mitissimus & humanissimus fuit, & ipsi Commodi plurimum placuit: quia ille esset iterum cum Pertinax factus est, & Commodus interempto, Imperator confirmatus in castra ductus est.

z Ut Heliogabalus.] Lampridius in Heliogaba-

lo sic scribit, Praefectum vrbicum sæpe post cenam ad potandum vocabat, adhibitis & praefectis Prætorio, ita ut si recusaret, magistrum eorum eos cogere. Voluit & per singulas vrbes lenones praefectos vrbi facere, & ut essent in vrbe 14. & fecisset si vixisset, promoturus omnes turpissimos, & vltimæ professionis homines.

a Qui verò Praefectus Latinarum erat.] Hæc vsque ad versic. Inter quos. sune Gellij lib. 14. cap. 8. eodemque vlt. vide in seq.

b Praefecturam vrbis.] Latinarum posset videri voluisse dicere, aut certe debuisse ex Iulio Capitolino in vita ipsius Antonini Philosophi, qui sic scribit, Virilem togam sumpsit quindodecimæ ætatis anno, statimque ei L. Ceionij Commodi filia desponsata est ex Hædriani voluntate. Næc multo post praefectus feriarum Latinarum fuit. Hactenus Capitolinus. Verum qui Praefectus vrbi erat, idem & Latinarum causa relinquebatur, ut patet ex Gellio vbi nuper citauimus. Ex quo & Tacitus lib. 4. Cæterum postulandis, inquit, reis, tam continuus annus fuit, ut feriarum Latinarum diebus Praefectum vrbis Drusum auspicandi gratia tribunal ingressum adierit Calphurnius Saluianus in Sext. Marium. Et lib. 5. de L. Pisonem Praefecto vrbis post ea, quæ supra ex eo diximus in princ. huius capituli, hæc addit, Duratque simulachrum quoties ob ferias Latinas præficitur, qui Consulare munus vsurpet.

c A Prienesibus.] Herodotus lib. 1. Clio. Strabo lib. 8.

d Ab Indis.] Hæc vsque ad versic. Gracis verò. sunt Strabonis lib. 15.

e Gracis verò vrbis praefectus.] Apud Iosephum li. 2. Belli Iudaici Archelaus Ethnarchos memoratur. Nam Ethnarchos, inquit, praefectus gentis, & ipsa praefectura Ethnarchia:

f Præter quem fuit prætoriarum cohortium

præ

rum cohortium praefectus, annonaque & vigilum, qui in numero magistratuum populi Romani non sunt, sed extra ordinem vtilitatis causa creati. Ad praefectum enim vigilum de incendiariis, de furibus, de effractoribus, de receptoribus, cognitio pertinet: Augustus verò Octavius quum plura orirentur incendia Romæ, septem cohortes opportunis locis constituit, ut vnaquæque binas vrbis regiones tueretur, quas praefecto vigilum subiecit. Praefectus verò annonæ ad leuandum frumenti inopiam, conuectis com meatibus, plerumque vrbi praesuit & imperio. Præter quos fuit praefectus morum, quem censorem nuncupant, & haud multo post praefectus castrorum & legionum, ac praefectus palatij temporibus Cæsarum nouissimis additi,

ANNOTATIONES.

praefectus.] De hoc fortè intellexit Herodianus lib. 3. in vita Seueri, cum de Plautiano praefecto cohortium vrbianarum loquitur. Alibi autem scilicet in principio libri quinti, scribit Macrinum fuisse praefectum cohortis, ut Capitolinus scribit Pertinacem praefectum cohortis in Syriam profectum. De praefecto cohortis fit etiam mentio in l. profectus. 64. ff. de ritu nuptiarum. Vide infra in verbo, Et haud multo post praefectus castrorum.

g Annonaque.] Hæc vsque ad versic. Ad praefectum. sunt Pomponij Iurisconsulti in l. 2. §. sanè praefectus. ff. de origine iuris.

h Ad praefectum enim vigilum.] Hæc vsque ad versic. Augustus. sunt Pauli in l. 3. §. cognoscit. ff. de officio praefecti vigilum. Cuius hæc verba sunt, Cognoscit praefectus vigilum de incendiariis, effractoribus, furibus, raptoribus & (forfan legendum receptoribus): nisi si qua tam atrox, tamque famosa sit persona, ut praefecto vrbi remittatur. Hæc præterea sunt Calsiodori lib. Variarum 7. epistol. incipiente, Quamuis nomen tuum. & seq. i Augustus verò Octavius.] Paulus in l. 1. in fin. cum duabus ll. seqq. eod. tit. Strabo verò lib. 5. scribit, ipsum Augustum Cæsarem ad vrbanos sui generis defectus præcipuam curam adhibuisse, institutis è libertinorum numero militibus, qui aduersus incendia ferrent opem.

k Praefectus verò annonæ.] De hoc vide Liuium, qui huius originem tradit 1. dec. lib. 4. ibique dicit L. Minutium praefectum annonæ fuisse creatum. Corn. Tacitum lib. 13. Appianum lib. 2. Bellorum ciuilium, vbi de Pompeio praefecto annonæ. Vbi sic scribit, Romani assidua fame diutius vexati, Pompeium annonæ omnis praefectum & prouisorum elegere: eidemque, ut Piratico olim bello, viginti Senatorij ordinis viros addidere, quos ille vicissim per prouincias partitus est. Ipse nationes vndique percutiens, vrbe frumento, cæterisque ad vitum necessariis, impleuit. Qua ex causa ad ampliorem adhuc gloriam potestatemque peruenit. Marcellum in l. mulierem. 13. in princ. ff. de accus. Vide præterea Calsiodorum lib. 6. Variarum, vbi declarat quod sit huius praefecti munus. & l. 1. C. de officio praefecti vrbi.

l Præter quos praefectus morum.] Huiusmodi praefectus erat apud Carthagenenses, ut videre licet ex Probo Aemilio in vita Hannibalis.

m Quem Censorem nuncupant.] Scilicet Romani, de quo amplè dictum est supra libro 3. c. 13. n Et haud multo post praefectus castrorum.]

De hoc Praefecto Dionysius Halicarnassensis lib. 4.

ad si. Lictas receptas, inquit, praefecti castrorum à Tyranno relictis T. Herminius & M. Horatius pro concione legerunt: perquisitaque per singulas centurias sententia militum, quid opus facto sit, cum vniuersi censerent approbanda decreta vrbianorum ciuium, noluerunt amplius Tarquinium admittere. Corn. Tacitus lib. 1. in duobus locis, dum loquitur de Aufidieno Rufo, & Mennio castrorum praefectis, & dum alibi in eodem lib. dicit, Non Tribunus vltra, non castrorum praefectus ius obtinuit. Et lib. 12. dicit, Praefectum castrorum & legionarias cohortes extruendis apud Siluras praesidiis relictas circumfundunt. Et lib. 13. vbi meminit Istei Capitonis praefecti castrorum. Et lib. 14. Pœni Polthumi. Et lib. 18. Iulij Grati vno loco, & Alpheni Varij, in altero. Et rursus ibi, Ante Aquilam, inquit, praefecti castrorum. Et lib. 19. Minutij Iusti praefecti castrorum septimæ legionis. Et eodem libro Calsij Longini. Et Velleius Paterculus lib. 2. Intereempto, inquit, praefecto castrorum, praefectisque cohortium. Et Suetonius in Vespasiano cap. 1. vbi de Vespasio Pollicione, ter Tribuno militum, praefectoque castrorum. Vegetius lib. 2. c. 10. declarans quod fuerit munus huius praefecti, sic scribit, Ad huius officij praefecti castrorum positio, valli & fossæ destinatio pertinebat. Tabernacula vel castrum militum cum impedimentis omnibus nutu ipsius curabantur. Præterea ægri contubernales, & medici, à quibus curabantur, expensæ etiam ad eius industriam pertinebant. Vehicula sagittarij, necnon etiam ferramenta, quibus materies ferratur vel cæditur, quibusque aperiuntur fossæ circa situm valli & aquæ ductus. Item ligna, vel stramina, arietes, onagri, balistæ, cæteraque genera tormentorum, ne decissent aliquando procurabat. Is post longam probatamque militiam peritissimus omnium legebatur, ut rectè deceret alios, quod ipse cum laude fecisset. Hactenus Vegetius.

o Et legionum.] Modestinus in lib. de Nominibus militaribus, vbi declarat quod munus eius fuerit. Et Vegetius Rei militaris lib. 2. cap. 9. Et noster Scauola in l. Titium. 17. §. Praefectus legionis. ff. de admistrat. tutor. Et is fortè erat, quem Praefectum exercituum vocat Herodianus lib. 4. in vita Antonini, loquens de Audentio & Macrino, praefectis exercituum. Nec multo post scilicet in princ. lib. 5. scribit eundem Macrinum iam Imperatorem fuisse praefectum cohortis, quod nos etiam supra diximus in verbo, Præter quem fuit Prætoriarum cohort. praefect. Ex quo possumus intelligere eundem esse praefectum exercituum & cohortis.

p Ac praefectus palatij.] Ut patet ex sequentibus

Praefectus annonæ.

Praefectus morum.

Præfectus
castrorū,
legionum,
& palatij.

14. vrbis
curatores.

Appellatio-
nes omniū
potestatum
ad vrbis
præfectum
pertinere.

D. Hadria-
ni edictū.
Appellatio-
nes nimie
inhibita.

quæ dignitas proxima Cæsarum magnitudini fuit: ¹ cui præfectura Cleander à Com- modo præpositus memoratur, ² qui propter morum insolentiam, cum filiis vnà crudi supplicio excarnificatus, pœnas dedit: Et ³ Similis sub Hadriano, qui deposita palatij præfectura, ad ocium se tradidit, moriensque inscripsit tumulo, quod quum multos exegisset annos, septem tantum vixit, quibus ocio se dederat. ⁴ Celebratur quoque Opilius Macrinus qui ex humili fortuna per Caracallam palatio præfectus, mox ad imperium conscendit. ⁵ Illud quoque à veteribus factitatum nouimus, vt quatuordecim curatores vrbis vnà cum præfecto tam vrbi quàm vrbis negociis præfint. ⁶ Sed & illud notatum, ad vrbis præfectum appellationes omnium potestatum, & illorum qui in honore erant, pertinuisse, ipsarumque cognitionem animaduersionemque habuisse: quod quidē noua constitutione à posteris seruatū est. ⁷ Antea enim ex cōstituto Neronis appellationes à iudicibus ad senatū fiebant: cautumque fuit, vt qui à priuatis iudicibus ad senatum prouocassent, tantum pecuniæ pœnæ nomine exoluere cogerētur, quantum qui imperatorē appellassent. ⁸ A senatu verò ad principē appellare non licere, oratione diui Hadriani cauebatur: ⁹ nec à præfecto prætorio, qui principis locum tenuit, appellare licuit. ¹⁰ C. tamen Caligula nimias appellationes inhibuisse fertur, liberamque iurisdictionem magistratibus dedisse, ita vt sine appellatione iudicatum exquerentur, & placita seruantur. ¹¹ Quinetiam illud quæsitum est, an tutorum curatorumque, qui nequiter & inofficose in tutela curaque de officio decedentes, versati fuissent: aut filiorum, qui parentes, quos venerari decet, contumeliis probrisque affecissent, in eosque turpissimū facinus admittētes, impias manus intulissent, cognitionem animaduersionemque præfectus haberet. Et placuit ab vrbis præfecto in tutores curatoresque, qui in euidenti calumnia tutelam curamque gessissent: aut in filios, qui paren-

ANNO T A T I O N E S.

q Cui Præfectura Cleander.] Vereor ne hic Alexander lapsus sit. Hic enim Cleander, Phryx genere, à Commodo Præfectus prætorio creatus est, vt tradit Herodianus libro 1. Et Lampridius in vita ipsius Commodi. Nisi eandem existimes esse Præfectum prætorij, siue prætorio, & Præfectum palatij. Fuisse autem & Præfectos prætorio testis est & Cor. Tacitus lib. 17. vbi memorat Cor. Laconem Præfectum prætorij. Et Spartianus in Adriano Tatianum & Septitium Clarum Præfectos prætorio, & in Didio Iuliano Tullium Crispinum. Huncque magistratum gessisse Vlpianum sub Alexandro Severo, vt liquet ex Lampridio in vita eiusdem Seueri, & ex l. ex diui. 4. C. de locato & conducto. vbi Imper. Seuerus Domitium Vlpianum parentem suum appellat, his verbis, Qui si maiorem animaduersionem exigere rem deprehenderit, ad Domitium Vlpianum Præfectum prætorio, & parentem meum remittere curabit. Fuit & Papinianus Præfectus prætorio, vt scribit Dion in Alexandro Severo, & Antonino Caracalla. Extatque titulus huic officio priuatim dicatus ff. & C. de officio Præfecti prætorio. r Qui propter morum insolentiam.] Herodianus & Lampridius vbi supra.

s Et Similis sub Hadriano.] De hoc Simili Dion in Adriano, Similis, inquit, nemini moribus & virtute secundus, cum Centurio esset, eumque Traianus ante Præfectos aduocauisset, Turpe est, inquit, tibi Cæsar cum Centurione, remotis Præfectis, differere. Is deinde Præfecturam Prætorianorum inuitus obiit, qua postea se ipse abdicauit, ac

vix tandem dimissus, ruri reliquos septem vitæ annos conqueuit, suoque sepulchro moriens inscribi iussit hæc verba, Hic iacet Similis, cuius ætas multorum annorum fuit, ipse septem duntaxat annos vixit.

t Celebratur quoque Opilius Macrinus.] Iulius Capitolinus, & Dion in vita illius, non longè à princ.

y Illud quoque.] Aelius Lampridius in vita Alexandri Seueri, Fecit, inquit, Romæ curatores vrbis quatuordecim, sed ex Consularibus viris, quos audire negotia vrbana cum Præfecto vrbis iussit, ita vt omnes, aut magna pars adessent, cum acta fierent.

x Sed illud notatum ad vrbis Præfectum.] Iustinianus in l. Præfectus vrbis. 3. scribit, Præfectum vrbi præesse cunctis officialibus & potestatibus. & l. seq. Vniuersos ciues & collegia Præfecto subdita esse.

y Antea enim ex constituto Neronis.] Hæc vsque ad versic. A Senatu. sunt Corn. Taciti lib. 13. z A Senatu verò ad Principem.] Sunt verba Vlpiani in l. 1. §. 1. ff. à quibus appellare non licet.

a Nec à Præfecto prætorio.] Vt scribitur in l. vnica. §. his cunabulis. ff. de officio Præfecti prætorio. & Hermogenianus in l. Præfecti. 17. ff. de minoribus. & l. 1. C. de sententiis Præfectorum prætorio.

b C. tamen Caligula.] Suetonius in vita illius. c. 16. Magistratibus, inquit, liberam iurisdictionem, & sine sui appellatione concessit.

c Quinetiam illud quæsitum.] Hæc vsque ad fi. de Præfecto vrbis inrelliguntur, vt ex seqq. patet. Suntque

tum dicto contumaces, & minus audientes forent, animaduerti cognoscique posse. ⁴ Quod quidem tam legibus & senatusconsultis, quàm decretis edictisque principum aliis super alia editis & promulgatis sancitum est.

ANNO T A T I O N E S.

Suntque ea, quæ de tutoribus & curatoribus loquuntur, Vlpiani in l. 1. §. item solent. ff. de officio Præfecti vrbis. At ea quæ de filij in parentes contumeliis lo-

quuntur, sunt eiusdem Vlpiani in d. l. §. cum patronus. d. Quod quidem tam legibus.] Vt l. 1. ff. de ingra. lib. cum si.

Miraculum de homine, qui extrusus è carcere, rursusq; in eum intrusus, inferna se loca adiuisse enarrauit. Cap. XXI.

Nter fabulosa miracula, & puerilibus fabellis similia, multas magnasque res, quæ vix credi dicique possunt, nullum tam impudens mendacium creditum est, quàm quod ad hosce annos in Pelignis euenisse dicunt, quod quum nouum commentū putaretur, & temere vulgatum, id verum postea fuisse, tam fama celebri, quæ vbique peruasit & vulgata est, quàm multorum testimonio, qui rem gestam didicere, non fictis sermonibus, sed certissimis experientis compertum est. Quo autem pacto se res habuerit, hoc traditur modo: In Pelignis oppidum vetustum est, cuius nomen prætereo libēs, licet obicura origine, haud tamen ignobile. In eo dominus qui vrbi præerat, superbe auareque ciuibus imperitabat, ac trucibus dictis factisque in subditos seruilē in modum animaduerrere solebat, eosque licet imperata facerent, neque segniter mandata exquerētur, ob leues plerunque causas, pœnis & damno multabat. Fortè autem quum homo quispiam alioqui bonus, sed tenui re familiari, inops atque despectus, ipsius domini venaticum canem, cuius miro studio tenebatur, ita verbere affecisset, vt ob id perisse putaretur: quū id dominus rescisset, vehementer offensus, eum truci & minaci vultu grauitè increpitum, in peissimum coniecit carcerem: ibique quum vincus graui custodia teneretur, post aliquot dies, hi quibus diligens ipsius cura mandata erat, clauso iam carcere, & tam foribus quàm omni aditu perseperto, ne elabi posset, quum ad illum accederent, vt solebant, in eodem intus carcere nusquam inuenere: qui diu conquisitus, quum non appareret, nullumque effugij vestigium extaret, rem ad dominum detulere: quod quum credi vix posset, ipseque mirum in modum obtupeferet, post tres ferme dies, iisdem foribus pessulo firmatis, idem ipse qui modò carceri addictus fuerat, imprudentibus omnibus, & nemine conscio, rursus in eodem intus carcere intrusus apparuit: custodesque, vt cibum afferrent, aduocauit: qui quum propere accessissent, omnesque miraculo obtupeferent, eum vultu tetro, & horribili facie, luxatis vstisque membris, aliter longè atque pridem fuerat, conspexere: quem quum interrogassent, vnde elapsus, & rursus in eodem intrusus carcere foret, quibusque in locis fuisset, & vnde tam fœdo & tetro cultu emerisset: ipse velut elinguis, quum nullum profferret verbum, sed attonito stupenti que similis foret, vt ad dominum quantocyus admitteretur, postulauit: habere quod illi propere nunciaret, magnum, nec differendum. Cumque ad eum protinus admissus esset, rem mirificam & admirabilem, ac dictū audituque formidolosa, & vix credenda miracula dicere orsus fuit: Nam se ab inferis (si libet credere) remissum enarrauit. si quidem quum diutius carceris squalorem ferre nequirit, seu desperatione victus, seu iudicium reformidans, inops consilij, malum dæmonem vt sibi præsto esset, seque ex tam tetro carcere relaxaret, aduocasse dixit. Nec multo post, dæmonem fœdo aspectu & terribili facie in eodem intus carcere aspexisse, & secum pactum fuisse, ab eodemque & ferreis claustris, non sine graui pressura extrusum, in loca deinde inferna, & profundas vastitates, ac fundum telluris intimæ actum esse præcipitem, singulaque lustrasse: impiorumque supplicia, & sedes consceleratas, æternasque tenebras & arunas vidisse, ac loca fœda & formidolosa, regesque & summos duces in abrupto hiato & pro-

fundo voraginis densa merfos caligine afflicti, & furiarum ardentibus facibus agitari: gemitusque & eiulatus, ac dies noctesque ploratus mulierum & virorum audisse: pontificesque vidisse infulis & trabes purpura & auro distinctis, ac gemmis ornatos, aliasque miserabiles facies omnis generis hominum, atatum & ordinum, in cultu vario afflicti, & iacentes inter præaltas voragines, alios immenso limo haustos æternis suppliciis & nocte cruciari, ipsorumque damnata scelera sempiterno dolore puniri: inter quos plures quos nouerat in vita, adnotauit, & præcipue intimum familiarem, quem dum in vita ageret, æqualem sodalemque habuerat, alloquutum dixit: ab eo probe agnitus, & miti satis sermone requisitus fuit, quid rerum ageretur, & quid reliqui spei sibi foret. Ipseque quum prægrauo seruitio & crudeli dominatu usque premi respondisset, illum mandasse, ut domino enunciat, caueret nequid tale ageret in posterum, neve graui tributo & iniquo vectigali subditos opprimeret. namque illi vacuam sedem, quam prope cernebat, præstitutam esse prædixit. Et ut haud dubius promissi foret, fidemque ut dicto haberet, meminisse (inquit) illum debere secreti consilij & mutæ pactionis, quam dum vnâ militarent, & in castris agerent, clam iniuissent, quorum nemo particeps aut conscius vnquam fuit: quod consilium quum memoriter ille enunciasset, & non solum dicta conuentaque, sed & singula verba sponsonesque quibus vterque astrictus erat, recensisset, ipsum dominum ordine hæc audientem, animo serio & attentiore factum, mirum in modum obstupuisse: ingensque animo formido incussa fuit, consideranti quonam modo, quæ soli tibi credita, & nulli vnquam enunciata fuisse, homo ille hebes & tardus ingenio, quasi numine afflatus, explorata haberet, eaque vultu interrito enunciaret. Adiciunt miraculo, eundem interrogasse illum cum quo tunc sermo erat apud inferos, qui nudo cultu vestitumque apparato videbatur, nunquid aliquo cruciati afflicterentur qui insigni veste & auro conspicui forent: illumque respondisse, perenni incendio, interque maximos cruciatus, & sempiterno dolore usque premi & afflicti, idque totum quod auro & purpura fulgeret, ignem atque incendium esse. Et quum ipse id experiri volens, propius manum purpuræ admouisset, admonitum ab eo fuisse, ne tangeret, & tamen efficere nequisse, ut non ex caloris afflatu palmam sibi manus, quam tunc ostendebat, incendio & ipsi purpuræ admotam deflagraret. Erat enim pustulis liuentibus, & tetrus huculceribus veluti tabe & igne sacro, maloque quod latius serpere videbatur, fere consumpta. Referunt præterea qui illum adiutere, eum postquam ab inferis emerit, quasi mente consternata, hebetique aurium oculorumque sensu affectus foret, semper cogitandum in rarum produisse sermonem, vixque sapius interrogatum colloquenti respondisse. Vultu verò tam terro & aspectu tam deformi reuertisse, ut qui dudum à coniuge & liberis probe agnitus foret, is postquam remeavit ab inferis, tam diro vultu, totiusque facie corporis dissimilis effectus, est ut vix eundem illum esse crederent: sapiusque obortis lachrymis, ob faciei diritatem, & speciem hominis scædissimè mutatam, notos affinesque ipsum alloquutos fuisse: agrèque ut ante obitum qui mox consequutus est, res suas dispensaret, ac liberis & posteritati consuleret, vitæ spatium habuisse.

ANNOTATIONES IN CAP. XXI.

Hoc caput nihil aliud quam historiam, aut potius fabulam sui temporis recitat.

Quot militum ordines, cuiusve generis milites in Romana militia olim militare consueverant,

et qui apud externos. Cap. XXI.

ilitum ordines, quos Romani duces habuere, quibus res magnas gessere, hi ferme traduntur, nomine diuersi: ^a namque Rorarij dicti, cum quibus primi erant congressus, qui leuib. muniti armis, parmam & gladium gerentes, sicut ros ante pluuiam, sic priusquam procurrerent, aut acies ad-

ANNOTATIONES IN CAP. XXII.

^a Namque Rorarij.] Varro lib. 3. aut aliorum computatione, 6. de lingua Latina, Rorarij, inquit, dicti sunt à

mouerent, hostem incessabant, & primos concursus excipiebant. Præmittebatur enim leuis armatura, quæ eliceret, & hostem gradu moueret, mox equitatum libero cursu & robora legionum immittebant, quæ longius pellerent & fugarent. ^b Qui etiam antesignani, eo quod primi agminis erant, dicti: sicut apud Persas homotimi milites in principiis erant, qui magnopere apud reges nobilitati sunt: inter ^c quos peltati & ^d cetrati, qui peltas cetrasque (scutorum enim genera sunt) deferebant, haud multo discrimine diuersas. ^e pelta enim cetræ haud dissimilis est: ^f namque erat cetra scutum ex loro, quo Aphri, Hispani, Galli & Persæ plerunque vsi sunt, in rhombi figuram: ^g pelta verò, breue scutum instar lunæ: ^h parma, figuræ latioris & circularis. ⁱ Lusitanis verò scuta fuere duorum pedum latitudinis, quæ nec fibula, nec ansa, nec loro nec tebeantur.

Antesignani.
Homotimi.
Peltati.
Cetrati.
Cetra.
Pelta.
Parma.
Lusitanorum scuta.

ANNOTATIONES.

sunt à rotæ, qui bellum committebant ante: idè quod ante rotat quam pluit. Liuius 4. decad. libro 8. Primum, inquit, vexillum triarios ducebat, veteranum militem spectata virtutis: secundum Rorarios, minus roboris ætate factisque: tertium accensos minimæ fiduciæ manum, eò & in postremâ aciem reiciebantur. Nonius Marcellus in Generibus armorum, vbi declarat quare ita dicantur, sic scribit, Rorarij appellabantur milites, qui antequam congressæ essent acies, primò non multis iaculis inibant prælium: tractum quod ante maximas pluuias cœlum rotare incipiat. Festus Pompeius lib. 1. vbi de adscriptitiis loquitur, Alij, inquit, Rorarios, quod id genus hominum, antequam acies coirent, in modum rotantis tempestatis, dimicaret. & iterum lib. 16. Rorarios, inquit, milites vocabant, qui leui armatura primi prælium committebant, quod ut ante imbrem fere rotare solet: sic illi ante grauem armaturam, quod prodibant, Rorarij dicti.

^b Qui etiam antesignani.] Ciceroni Philipp. 2. Cæsari libro 1. & iterum 3. belli Ciuilis. Liuius 1. deca. lib. 2. 6. & 7. Nonio Marcello inter Armorum genera.

^c Sicut apud Persas.] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 1. post princ. & lib. 7. ad fin.

^d Inter quos peltati.] Liuius 1. deca. lib. 8. non multo post princ. Menippum, inquit, quendam ex regijs ducibus cum mille peltatis (pelta cetræ haud dissimilis est) Chalcidem mittit. Et hinc puellæ peltatæ Ouidio lib. Amorum 2. eleg. 14. in princ.

^e Et cetrati.] De quibus idem Liuius 3. dec. lib. 1. & 4. dec. lib. 5. & 5. dec. lib. 4. & alibi sæpe.

^f Scutorum enim genera sunt.] Nonius Marcellus tum in Generibus armorum, tum alibi, & Seruius lib. 8. Aeneidos in eum locum,

- Scutis protecti corpora longis.
Festus Pompeius lib. 14. vbi de pelta loquitur.

^g Pelta enim cetræ haud dissimilis est.] Quæ sunt verba Liuij citata supra in verbo, Et cetrati. Et idem intelliges ex eodem 4. deca. lib. 1. cum scribit, Nocte cetratos, quod Peltastas vocant, loco opportuno inter bina castra in insidiis abdiderat.

^h Namque erat cetra scutum ex loro.] Seruius lib. 7. Aeneidos in eum locum,

Lunas cetra tegit.
Cetra, inquit, scutum loreum, quo Africi & Hispani

vtuntur. Liuius 4. deca. lib. 1. Hispani sine vlla mole in vtres vestimentis coniectis, ipsi cetræ superpositis incubantes, flumen transnatauere. Et ante hos Cæsari libro 1. belli Ciuilis, Erant legiones Afranij tres, Petreij duæ, præterea scutata: citerioris prouinciæ, & cetrata: vltioris Hispaniæ cohortes circiter octoginta.

ⁱ Pelta verò, breue scutum &c.] Aelianus de Instituendis aciebus. Seruius enarrans illud libri 1. Aeneidos,

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis.
Scutis, inquit, breuissimis in modum lunæ iam mediæ. Lactantius Statij interpret lib. 5. Thebaidos in eum locum,

Lunatumq; putes agmen descendere.
k Parma, figuræ latioris & circularis.] Varro apud Nonium Marcellum de Genere armorum, statim post princ. Quem sequuntur cum rotundis velites leues parmæ. Polybius in libello de Castrametatione, quæ portionem facit 6. libri, Parma, inquit, firmitatem habet tum ob structuram, tum ob magnitudinem, quæ tutando corpori sit satis. nam cum sit rotunda tripedalem habet diametrum. Vide tamen Nonium Marcellum de Genere armorum: vbi dicit, Parmam breue scutum esse. quod & ipsum dixerat Varro lingua Latina lib. 1. aut aliorum computatione 4. dum dicit ita vocari, quod à medio in omnes partes par sit. Et de hac Virgilius libro 9. Aeneidos,

Ense leuis nudo, parmaq; inglorius alba.
Liuius 1. deca. lib. 8. & 3. dec. lib. 2. vbi de Numidis loquitur. Martialis lib. 14. epig. 219. de parma, ait,

Hæc quæ sæpe solet vinci, quæ vincere raro,
Parma tibi scutum pumilionis erat.
Et omnes vbique. Hinc Parmula diminutiue Horatio lib. Carm. 2. Ode 7.

Tecum Philippos, et celerem fugam
Serpsi, relicta non bene parmula.
A qua dicti sunt Parmularij Quintiliano lib. 2. ca. 17. post princ. Ego, inquit, Parmularius sum. Et Suetonio in Domitiano, cap. 10. Cum hoc titulo impie loquutus Parmularius. Et parmatus à parma Liuius 1. deca. lib. 4. Dat signum Volscis Imperator, ut parmatis nouæ cohorti hostium locus datur.

ⁱ Lusitanis.] Strabo lib. 3. Scutum duum pedum ad latitudinem gestant, curuum ad anteriora profectans, loris dependens, cui neque fibula, neque ansa vlla est.

Numidica

m Numidica ex coriis sicut Græcis. Oretanis & Gallis quandoque pro munimento fuit pelta, queis erant enses obtusa cuspe, scuta vero debilia. Hiphicrates quoque pro parma militibus peltam dedit, hastæque modum duplicavit, & gladios longiores fecit, quare peltastæ appellati. Thracibus & Belgis dabatur pelta, quam meridem dixerunt. Liguribus ænea parma. Sardis pugio cum pelta. Celtiberis leue scutum & rotundum. Caius vero Marius parmulas militibus inhiuit, illas minus habiles & superuacuas arbitratus. Romani autem clypeos peditibus, scuta equitibus dedere: quos quidem milites à prima origine clypeis vsos comperimus: postquam vero stipendiarij facti sunt, mutato armorum genere, scuta maius tegumentum pro clypeis acceperunt, sicut Latini populif (quare scutatæ & cetratæ cohortes dictæ) hæc ex cratibus plerumque intexebant. Antea enim Romulus Argolico scuto utebatur. Post vero icturn cum Tatio fœdus, Romani, dimisso Argolico, Sabinorum acceperunt scuta, suaque Romulus cum Sabinis arma commutauit, quibus postea Romani vsi sunt. Samnitibus lata, ad summum æquali fastigio fuere, in imo vero cuneata. Marsis amplissima, quæ Decumana dicta sunt. Lucani quoque scuta ex vimine confecta, coriis tegebant.

Peltastæ. Merides æneæ. Parma ænea. Clypei.

Scuta.

Scutum Argolicum.

Decumana scuta.

ANNOTATIONES.

m Numidica ex coriis.] Hæc autem patmas vocat Lilius 3. dec. lib. 2. vbi de pugna Cannensi, n Sicut Græcis.] Vide infra, ex Strabone. o Oretanis.] Strabo lib. 3. p Et Gallis.] Strabo lib. 4. q Queis erant enses obtusa cuspe.] Scilicet Gallis ex Polybio lib. 3. & Lilius dec. 3. lib. 2. vbi de Cannensi pugna loquitur. & dicitur postea in hoc eodem capite. r Scuta vero debilia.] Ipsis quoque Gallis erant scuta longa, sed ad amplitudinem corporum parum lata, & ea ipsa plena Lilius 4. dec. lib. 8. s Hiphicrates.] Probus Aemilius in vita illius. t Thracibus.] Maximus Tyrius Sermon 3. in principi. & Herodotus lib. 7. de Thracibus loquens, sic ait: Ferentes præterea iacula & peltas & pugiunculos. v Et Belgis.] Strabo lib. 4. Gladius longus à dextro dependens latere, clypeus longus, hastæ ad proportionem, & Meris peltæ genus est, id est, iaculi. x Liguribus.] Strabo eodem lib. 4. sed multò post ea, quæ in præced. adduximus, Ligurum mores scribens, ait, Non multi admodum equo militant: pedites vero in tumultuariis, præsertim pugnis, optimi, æreis autem videntes parmis: vnde coniecturam dedere, se origine Græcos esse. Tanquam & Græci eisdem parmis æneis uterentur. Vide Diodorum Siculum lib. 6. c. 9. non longe ante fi. y Sardis pugio cum pelta.] Strabo lib. 7. scribit, Sardos ritu Gallico armari. z Celtiberis.] Diod. Siculus lib. 6. c. 9. a Caius vero Marius.] Legendus C. Martius ex Festo Pompeio lib. 14. vbi de Parmulis loquitur, nisi illic mendum sit, quod magis credo. b Romani autem.] Apuleius Apologia prima. Et Seruius enarrans eum locum lib. 9. Aeneidos, Tercentum scutati omnes Volscente magistro. Ad id referens illud ipsum Virgilij de equitibus loquentis: nam (vt inquit Ser.) clypei peditum sunt: scuta vero equitum, vt hæc breuiora: illi vero longiores. Cuiusmodi autem erat hic Romanorum clypeus, discas ex Polybio libro 6. quo loco eorum

castrametationem describit. c Quos quidem milites.] Lilius decad. 1. lib. 8. Adeo nihil apud Latinos dissonum ab Romana republica, præter animos, erat. Clypeis antea Romanis vsi sunt: deinde postquam stipendiarij facti sunt, scuta pro clypeis fecerunt. Hinc facile colligere possumus Romanos clypeis vsos, cum Latinos iis Romanorum more vsos legamus. Sed & Romanos olim Argolico clypeo vsos testantur Plutar. in Romulo, & Dionys. Halicarn. lib. 4. d Scuta maius tegumentum.] Verba sunt Lilius 1. dec. lib. 9. in cõparatione Alexandri & Romanorum. e Sicut Latini populi.] Lilius 1. dec. lib. 8. Latini, inquit, clypeis Romanis antè vsi sunt: deinde postquam stipendiarij facti sunt, scuta pro clypeis fecerunt. f Quare scutatæ &.] Scutatos milites dicit Cicero Philippica 2. Agmine quadrato cum gladiis sequuntur scutati milites. Et equites Lilius 4. decad. libro 8. g Et cetratæ cohortes.] Casari lib. 1. bellorum Ciuilium, & dictum est supra in verbo, Lucani. h Quæ ex cratib.] Vide infra in verbo, Lucani. i Antea enim Romulus.] Romulum & Romanos vsos fuisse Argiuo clypeo & scuto, tradunt Plutar. in vita Romuli, & Dionysius Halicarnassensis lib. 4. Is autem clypeus Argolicus magnus erat, vt scribit Seruius in lib. Aeneidos in eum locum, Argolici clypei, aut Phæbea lampadis instar. k Samnitibus lata.] Lilius 1. dec. lib. 9. l Marsis.] Festus Pompeius libro 1. Albesia scuta dicebantur, quibus Albeses, qui sunt Marci generis, vsi sunt. Hæc eadem Decumana vocabantur, quod essent amplissima, vt decumani fluctus. m Lucani.] Dionysius Halicarnassensis lib. 5. Lilius 3. decad. lib. 1. in Saguntinorum obsidione. Seruius Sallustij autoritate in li. 7. Aeneidos in eum locum, Fleeruntque salignus Umborum crates. - Aduatici quoque Gallorum populi scutis ex cortice, aut viminibus intextis, quæ subitò (vt temporis exiguitas postulabat) pellibus induxerant, utebantur, apud Casarem Gallici belli, lib. 2. ad fi.

n Car

Græci frequenter ruffatis, Carthaginenses albis, nonnunquam clypeis diuersa insignia ferentibus utebantur: Corinthij rubris. Alba vero ferre scuta, Romanis erat ignominia loco: nam fortes utebantur pictis. Pœni ex auro sculptis imaginibus. Germani scuta lectissimis coloribus distinxerunt. Græci quoque diuersa insignia, & nomina addidere: quippe Græcorum clypeis Neptunus inerat, Troianorum Minerua, Vlysses Delphinis insigne in scuto prætulit, Agamemnon formidinem capite leonino cum epigrammate. Nicia scutum auro fulgebat & purpura Lacedæmonij λ, Messenij μ, literas describere. Alcibiales Cupidinem cum sagittis, Neocorus Aliarcus draconem, Demosthenes in scuto aureis literis Bonam Fortunam inscripsit: Legio ad Cordubam Pompeij nomen. Persis vero cratis erat in manu læua, gladius vel securis in dextris. Fertur Alexander Macedo argyroaspidas ab argenteis clypeis, sicut Alexander Seuerus imperator chrysoaspidas ab aureis nuncupasse: id quod à Samnitibus fuit vsurpatum, vt argenteis aureisque scutis ornarentur. Galatæ animalium formas æneas scuto effinxerunt, sicut Lacedæmonius quispiam in ingenti scuto muscam effectam habuit: & Hanno Carthaginensis argenteo clypeo cum imagine Barchini

Ruffati. Gentii diuersi clypei.

Principi ac Ducu. Gentium.

Hanno.

ANNOTATIONES.

n Carthaginenses albis.] Plutarchus in Timoleone, vt etiam Cimbri & Teutones apud eundem Plutarchum in Mario, & Thracæ apud eundem in Paulo Aemilio. o Alba vero ferre scuta.] Virgilius lib. 7. Aeneid. - Parmaq; inglorius alba. Et huc quoque spectat illud Persij satyra 5. Permissit sparsisse oculos iam candidus umbo. p Nam fortes utebantur pictis.] Virgil. lib. 7. Aeneidos, - Et picti scuta Labici. Vbi Seruius id annotat, citatque illud Virgilij in præced. adductum. q Pœni.] Plinius libro 35. cap. 3. Pœni, inquit, ex auro factitauerunt & clypeos & imagines, secumque in castris tulere. Certè captis eis talem Hasdrubalis inuenit Q. Martius, Scipionum in Hispania vitor: isque clypeus supra fores Capitolinæ adis vsque ad incendium primum fuit. r Germani.] Cornelius Tacitus lib. Historiarum, vbi hæc de illis scribit, Non loriceam Germani, non galeam, ne scuta quidem ferro neruoue firmata, sed viminum textus, vel tenuis, & fucatas colore tabulas. Et idem Tacitus in libro de Moribus German. non ad eò longè à prin. Scutaque tantum lectissimis coloribus distingunt, paucis loriceæ, vix vni alterique casis aut galea. Ex quo loco hunc certè Alexander sumpsit. s Quippe Græcorum.] Hæc vsque ad versicul. Vlysses. sunt Seruij enarrantis illud Virgilij libro 2. Aeneidos, Vadimus immixti Danais haud numine nostro. t Vlysses.] Stesichorus, & ex eo Plutarchus rationem reddens in libro de Industria animi ad fi. v Agamemnon.] Pausanias lib. 5. In Agamemnonis, inquit, clypeo Terror expressus est leonis capite, cum hac inscriptione, Hic paor est hominum: manibus gerit hunc Agamemnon. x Nicia scutum.] Plutarchus in vita ipsius ad fi. Pollux Onomasticon lib. 1. c. 10. ὀπίων ὀνόματι. vbi ita scribit, λέγει ἡ νικίαν πορφύραν ἢ χρυσὸν μίξασθαι καὶ σμῆσαι τὴν ἀσπίδα. Sed & Herculis clypeus ex Phi-

lostrato in vita Apollonij lib. 2. y Alcibiades.] Plutarchus in vita ipsius, scribit fuisse illi clypeum aureum non patrio villo insigni, sed Cupidine fulminifero inscriptum. Satyrus autem historicus apud Athenæum Dipsosophistaram lib. 12. cap. 16. Scribit ipsum Alcibiadem vti solitum clypeo auro, atque ebore confecto, in quo insigne erat κεραυτὸν ἠγρυπνέον, id est, fulmen incuruans, ac flectens. z Demosthenes.] Plutarchus in vita illius, Literis, inquit, aureis, ita in eius clypeo scriptum erat, ἀγαθὴ τύχη. Et his adde Thesecum in clypeo depictam faciem leonis, & Polynnicem apri tulisse, vt refert Apollodorus Bibliothecæ lib. 3. a Legio ad Cordubam.] Hirtius libro 4. qui de bello Alexandrino est. b Persis vero.] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 1. iterumque 2. non multò post prin. Hæc autem, inquit, sunt circa pectus, thorax, & cratis in læua manu, & mucro ac securis in manu dextra. Et iterum postea, Hoc solum eis reliquit, vt cum gladio cratæque & thorace pugnarent. Aliter Strabo lib. 15. ad fi. c Fertur Alexander.] Lilius 3. decad. lib. 7. & 4. dec. lib. 7. vbi loquitur de Antiochi militibus aduersus Romanos. Iustinus lib. 12. Q. Curtius li. 4. Paulus Orosius lib. 3. cap. 21. d Sicut Alexander Seuerus.] Aelius Lamprid. in vita illius. e Id quod à Samnitibus.] Lilius 1. dec. lib. 9. & 10. f Galatæ.] Diodorus Siculus lib. 5. aut, vt alij supputant, lib. 6. ca. 9. Quidam, inquit, in scutis animalium formas æneas paulùm eminentes gestant & ad ornatum, & ad corporis tutelam fabricatas. g Sicut Lacedæmonius quispiam.] Erasmus ex Plutarcho in Apophthegmatis Laconum innotatorum lib. 2. Lacon quidam, inquit, in clypeo pro insigni gerens muscam, eamque non maiorem vera, quibusdam irridentibus, dicentibusque, quòd id studio fecisset, quòd lateret: Imò, inquit, vt sim conspicuus: Tam enim propè accedo ad hostes, vt ab ipsis insigne cuiusmodi videri possit. h Et Hanno Carthaginensis.] Lilius 3. decad. lib. 5.

Lacedæ-
monij.
Achæi.Sariffa.
Sarmatæ.Pilani.
Pilum.Gessa.
Sariffa.
Lancea.
Gladius.

Hædrubalis conspicuus erat. ¹ Cleomenes verò docuit Lacedæmonios clypeum non ex annulo suspensum, sed brachio insertum habere, quo se firmiter protegerent. ² Philopœmenes Achæis, cum antra scutis leuiores, & ad protegenda corpora minus habitibus vterentur, pro scuto clypeum, pro hastili sariffam dedit: qui tamen scutati pedites ferreas ocreas in dextro crure inducunt, ne crure effracto, neci expositi forent. Sarmatis verò nulla scuta fuere: nanque in conflictu præliorum defendi scuto inhibentur: itaque ad vulnera expositi toto corpore patebant. ³ Deinde pilani, qui pilis depugnabant, dicti. ⁴ Fuit enim pilum hastile, habens & ferrum pedale, & trigonum stylo præcuto, quod stupa colligatum emittebant, interdum hastam habens trium pedum, nec minoris proeminentiæ ferrea veruta: ⁵ quò emisso, velut ad id dato signo, citato gradu in hostes ibant: mox strictis gladiis collato pede, còminus rem gerebant: quæ ab hostibus missa, Romani sæpe densatis scutis excipiebant: tamen nonnunquam tanto ardore animorum ad arma concursum, & in hostes itum est, ut ne mora in pilis emittendis fieret, illa abiicerent, & strictis gladiis còminus rem gererent: ⁶ quæ quidem pila Romanis propria, & sua fuere arma: ⁷ telum haud dubiè quàm hasta vehementius: ⁸ sicut gessa Gallorum, ⁹ sariffa Macedonum, ¹⁰ lancea Hispanorum, gladius Lacedæ-

ANNO TATIONES.

lib. 5. In ea præda, inquit, fuisse clypeum argenteum pondo centum triginta octo cum imagine Barchini Aedrubalis. Sed adde superioribus Sophanem Dercelensem habuisse anchoram insignitam in scuto quod nunquam aquiescens assiduè rotabatur apud Herodotum lib. 9. Et Auentinus centum angues & hydram serpentibus cinctam apud Virgilium lib. 7. Aeneidos,

- Status Hercule pulchro

Pulcher Auentinus, clypeoq; insigne paternum

Centum angues, cinctamq; gerit serpentibus hydram.

i Cleomenes.] Plutarchus in vita illius.
k Philopœmenes.] Idè Plutarchus in vita illius.
l Deinde Pilani.] Varro lib. 1. aut aliorum computatione 4. de lingua Latina. vnde & Antepilani Marcellino li. 16. Sed & sunt qui Pilatos hos vocant, ut Liuius 1. decad. lib. 3. vti & Pilatas cohortes Martialis lib. 10. epig. 48.

Nunciat octauarum Pharia sua turba iuuenca:

Et Pilata redit iamq; subitq; cohorts.

Vnde & Præpilati ipsi Liuius 3. decad. lib. 6. & Marcellino libro 24.
m Fuit enim pilum.] Liuius 3. decad. lib. 1. in Saguntinorum oblatione, & Dionysius Halicarnassensis lib. 5. Vegetius lib. 2. c. 29.

n Quo emisso.] Hæc vsque ad ver. Quæ quidem sunt Liuij 1. decad. lib. 9. cuius hæc verba sunt, Vadunt in prælium, vrgentes signiferos: & ne mora in concursu pilis emittendis, stringendisq; inde gladiis esset, pila, velut dato ad id signo abiiciunt, strictisque gladiis cursu in hostem feruntur.

o Quæ quidem pila Romanis propria.] Liuius 1. decad. lib. 9. Halicarnassensis lib. 5. Receperunt, inquit, animos, & spei nonnihil ex quibusdam prodigijs, sed maxime ex hoc ultimo, quod præcessit diem prælij, Ex pilis defixis ante tentoria: Tela sunt hæc Romanorum, quæ primo congressu eiacularantur, oblonga hastilia crassamento, quod manum compleat tripedaneis ferreis vtrinque præfixa veruculis, vna cum ferro longitudine paria medio cruribus iaculis. Seruius in lib. 7. Aeneidos in eum locum,

Pila manu, seuosq; gerunt in bella dolones.

Pila, inquit, proprie est hasta Romana, vt Gessa Gallorum, Sariffa Macedonum.

p Telum.] Hæc verba sunt Liuij 1. decad. lib. 9.

q Sicut Gessa Gallorum.] Cæsar lib. 2. belli Gal. Seruius vbi supra ibi, Quæ quidem pila Romanis. Nonius Marcell. inter genera armorum, Laetantius Statij interpres lib. 4. Thebaidos statim post princip. in eum locum,

- Pars Gessa manu, pars robora flammis

Indurata diu. -

Citatque illud Virgilij de Gallis loquētis carmen lib. 8. quod id apertissime probat,

- Duo quisq; Alpina coruscant

Gessa manu. -

Vbi & ipse Seruius tradit, Gallos vocare Gessos viros fortes. Et Claudianus in Eutropium lib. 2.

Nuper ab Oceano Gallorum exercitus ingens

Illis ante vagus tandem regionibus hæsit,

Gessaq; deposuit, Graio iam mitis amictu.

Gessa item Hærnasorum fuisse scribit Liuius 1. decad. lib. 9. Fuisse & Gessorum vsu ab Iberis ad Romanos translatum tradit Athenæus lib. 6. c. 8. eodemque vlt. At Gerra Persarum fuit apud Herodotum lib. 9. r Sariffa Macedonum.] Liuius 1. decad. lib. 9. in comparatione Alexandri & Macedonum. & 4. decad. lib. 7. vbi dicit has esse prælongas hastas. rursusq; lib. 8. & Ouidius lib. 12. Metamorph.

Qui clypeo, gladioq; Macedonicaq; sariffa.

Stadius lib. 7. Thebaidos,

Fraxineas vibrant Macedum de more sariffas.

Et ibi Laetantius Placidus interpres, & Lucanus lib. 8.

Primi pellaas arcu frogere sariffas.

Pellaas enim vocat à Pella regia Macedonum, ex qua & Alexander Pellaus dictus est Iuuenali sat. 10.

Vnus Pelleo iuueni non sufficit orbis.

Et Plutarchus tum in Flamineo, tum in Paulo Aemylio, Q. Curtius lib. 9. Festus Pompeius lib. 17. & Seruius d. lib. 7. vbi supra.

s Lancea Hispanorum.] Gellius autoritate Varronis lib. 15. cap. 30. in fi. vbi de petorito, quod vehiculum

moniorum, ¹ acinacis Medorum, ² falarica Saguntinorum, ³ sagaris Persarum, ⁴ romphæa Thracum, ⁵ framea Germanorum, & ⁶ sparus rusticorum. ⁷ Theutonicorū verò cateia. ⁸ Erat enim hasta angusto & breui ferro, ⁹ romphæa autem ingentis longitudinis. ¹⁰ Tamen Hispanum gladium admodum breuem, & ¹¹ sariffam prælongam hastam ferro affixo legamus. ¹² Etiam sica Romanis frequens & peculiaris fuit: quippe Romani milites vtroque latere ferebant sicas, dextra breuiorem, sinistra longiorem. ¹³ Proditumque memoriæ est, C. Marium noua primùm forma iacula fecisse: nã quum

Acinacio.
Falarica.
Sagaris.
Romphæa.
Framea.
Sparus.
Cateia.
Sica.
C. Marij
iacula.

ANNO TATIONES.

vehiculum appellatur, sic scribit, Quo in loco Varro libro 14. Rerum diuinarum, cum de petorito dixisset, esse id verbum Gallicum, lanceam quoque dicit non Latinum, sed Hispanicum verbum esse. r Acinacis Medorum.] Horatius lib. 1. Carminum Ode 27.

Vino & lucernis Medus acinacis

Immane quantum discrepat.

Vbi tamen Acron dicit Persarum gladium esse, vti etiam dixerat Herodotus lib. 7. in voto Xerxis. Porphyrio autem Parthorum, vterque pro omni gladio positum. Valerius Flaccus lib. 6. Argonauticon dicit esse gladium quo Persæ vtuntur,

Insignis manicis, insignis acinace dextra.

v Falarica Saguntinorum.] Liuius 3. decad. lib. 1. declarans cuiusmodi telum id erat, sic ait, Falarica erat Saguntinis, missile telum hastili oblongo & cætera tereti, præterquam ad extremum, vnde ferrum extabat: id, sicut in pilo, quadratum stappa circumligabant, lineabantque pice: ferrum autem tres in longum habebat pedes, vt cum armis transfigere corpus posset: sed id maxime, etiam si hæssisset in scuto, nec penetrasset in corpus, pauorem faciebat: quod cum medium accensum mitteretur, conceptumque ipso motu multò maiore ignem ferret, arma omitti cogebat, nudumque militem ad insequentes ictus præbebat. Virgilius lib. 9. Aeneidos, Turnum falaricam iaculati manu potuisse ostendit,

Sed magnum fridens contorta falarica venit

Fulminis acta modo: quam nec duo taurea terga,

Nec duplici squamma lorica fidelis & auro

Sustinuit: collapsa ruunt immania membra:

Dat tellus gemitum & clypeum superintonat ingens.

Vnde autem dicta sit falarica, & cuiusmodi fuerit, discit ex Seruio ibi, qui plura de hac machina scribit. Vide etiam Vegetium lib. 2.

x Sagaris Persarum.] Strabo libro 15. ad fin. Sed adde & hanc fuisse Massagetarum ex Herodoto lib. 1. ad finem.

y Romphæa Thracum.] Liuius 1. decad. libro 1. Gellius lib. 10. c. 15. & infra in verbo, Romphæa verò. z Framea Germanorum.] Cornelius Tacitus de Moribus Germanorum, vbi describit illius formam, vt statim dicemus: & de hac quoque Iuuenalis satyra 13.

Et Martis frameam & Cyrbæi spicula vatis.

a Et sparus rusticorum.] Virgilius lib. 11.

Agrestisq; manus armat sparus. -

Et ibi Seruius, Sparus, inquit, est rusticum telum in modum pedis recuruum. Et Nonius Marcellus inter genera armorum in duobus locis, sparum enumerat. Probus autem Aemylius tradit Epaminundam à Lacedæmoniis sparato fuisse occisum.

b Theutonicorum verò.] Virgilius lib. 7. Aen. Theutonicis ritu soliti vibrare cateias.

Vbi Donatus, Hi omnes, inquit, imitati Theutonas, mittebant telorum species, quæ Cateiæ dicebantur. Seruius autem dicit esse tela Gallica, vnde etiam Theutonicorū ritum dixit. At Pierius scribit in Romano codice, & quibusdam aliis Cateias illic legi.

c Erat enim hasta.] De framea intelligit, idque est Cornelij Taciti de Moribus Germanorum, non adeò longè à princ. Rari, inquit, gladijs, aut maioribus lanceis vtuntur: hastas, vel ipsorum vocabulo, frameas gerunt angusto & breui ferro, sed ita acri & ad vsu habili, vt eodem telo, prout ratio poseit, vel còminus, vel eminus pugnent. & eques quidem scuto frameaque contentus est.

d Romphæa verò.] Liuius 4. decad. lib. 1. Thracas, inquit, Romphæa, ingentis & ipsa longitudinis inter adiectos vndique ramos impediabant.

e Tamen Hispanicum.] Vt facile colligi potest ex Liuius 4. decad. lib. 8. cuius verba afferemus ibi, Inter leuis armaturæ. Idem Liuius 4. decad. lib. 1. de gladio Hispanorum loquens, Postquam gladio Hispaniensis detruncata corpora, brachijs abscissis, aut rota ceruice defecta, diuisi à corpore capita, patientiaque viscera, & fœditatem altam vulnerum videntur: aduersus quæ tela, quòsque viros pugandum esset, pauidi vulgò cernebant.

f Et Sariffam prælongam.] Liuius 4. decad. lib. 7. Ibi, inquit, simul perturbati ordines, & impeditus intercursum suorum vsus prælongarum hastarum (Sariffas Macedones vocant) intulere signa Romanæ legionis, & pila inter turbatos còiecere. & eiusdem decad. lib. 8. Per operculi foramina prælongæ haste, quas Sariffas vocant, ad sum mouendos hostes prominebant. diximus supra in verbo, Sariffa Macedonum. Vegetius autem lib. 3. ca. 24. dicit Sariffas esse longissimos contos.

g Etiam sica Romanis.] Cicero in 3. in Verrem actione, è quibus ille maximum sicarum numerum extulit. Hincque apud Romanos Sicarij, de quibus extat apud Iuriconsultos titulus, Ad legem Corneliam de Sicarijs. & Ciceronem in Oratione pro Roscio, & Suetonium in Cæsare, cap. 11. Fuitque etiam sica Persarum propria ex Strabone describente Persarum mores & instituta lib. 15. ad fin. sic enim scribit, Persæ sagarim & sicas habent, circum caput pileum turritum, circum pectus thoracem squamosum. Et adde superioribus macheram fuisse peculiarem Getarum, qui ob id Macherophori dicti sunt Thucydidi lib. 2. ad fin. Atque etiam Thracum ex eodem d. quoque lib. 2.

h Proditumque memoriæ est C. Marium.] Plutarchus in vita illius.

duplici telo antea munirentur, ipse alterum admisit, alterum sustulit, & loco illius clatum panxit, quo firmitus impingerent. ¹ Marcellus ad Nolam longiora pila militibus distribuit, quod ferirent vehementius, quum Carthaginenses brevioribus, & minus habilibus vterentur. ² Cleomenes verò docuit Lacedæmonios pro lancea sarissis vti, quas vtraque manu torquere assuefecit. ³ Galatæ pro ensibus spathas gestabant oblongas, quas à dextro latere catenis subnectebant. ⁴ Post quos hastati, qui hastam gesta que ferebant, qui etiam in prima fronte positi, hastis præualidis ferro munitis militabant: erant enim ferè tyrones, tunc primum militiæ adscripti. ⁵ Deinde principes ordines ducebant, milites robustiores ætate, & vsu doctiores, ab hastatis per interualla diuisi. ⁶ Tertij vexilli triarij fuere, qui si qua maior vis ingrueret, aut durior casus, principes repelleret, compressis ordinibus, vno continente agmine totam aciem clauderent, laxatos languentesque ordines magnis viribus repararent. Tanti que roboris erant, vt rebus abscessis & deploratis, sæpe debilitatam virtutem, & fractos restituerent animos. ⁷ Præter hos velites, quod vestiti, & nullis armis muniti, quod expeditiores forent, ⁸ inter leuis armaturæ milites locabantur, ⁹ quibus parmæ tripedales, breuiores quàm equestres, & iacula quaternos longa pedes, ferro præfixo, data sunt, ex celeri cursu quasi volantes dicti, prompti ad excursiones, qui ad prosequendum inclinatam semel aciem, vagos effusosque prædatores excipiendum, infestasque populationes & vastitatem inhibendum, tum ad subita belli & repentinas incurSIONES mirum dictu est quanto præsidio fuerint. ¹⁰ Hi enim secundo Punico ardente bello, dum Romani ad Capuam sedent, vt contra equites, quibus hostis præualebat, repugnarent, à Fulvio Flacco proconsule primum inuenti instituti que sunt. Quibus additi sequentibus bellis plerunque sagittarij, & ¹¹ cohors Peligna velitaribus armis, quorum tela ad remittendum imperitis inhabilia traduntur. Rursus inter militum ordines alij descripti sunt, quibus ¹² prætorianis nomen, qui iuxta ducis prætorium excubantes, honore atque ordine præstabant, hi enim præcipuo robore & virtute illustres equites, magna & firma præsidia fuere, quippe qui circa principis tabernaculum, & imperatoris latera militabant, quum nobilitate & honoribus anteirent. ¹³ Hos antea ¹⁴ Celeres à Romulo dictos ferunt: siqui-

Lacedæmonij. Galatæ. Spatha. Hastati.

Tyrones. Milites. robustiores. Triarij.

Velites.

Sagittarij. Cohors Peligna. Velitaribus armis. Prætoriani.

ANNOTATIONES.

i Marcellus ad Nolam.] Idem Plutarchus in vita ipsius Marcelli.
k Cleomenes.] Ipse Plutar. in vita ipsius.
l Galatæ.] Diodorus Siculus lib. 6. cap. 9. scribit, Galatas pro ensibus ferreis spathas gerere oblongas, ærea catena à dextro latere pendentes. Vegetius lib. 2. c. 16. scribit Spathas vocari gladios maiores.
m Post quos hastati.] Varro libro 1. aut aliorum comput. 4. de lingua Latina, Liuius 1. dec. lib. 8. Vide Aelianum de Instruendis aciebus, qui aliter hastatos videtur accipere, & quæ scripsimus supra lib. 4. c. 7.
n Deinde Principes.] Vide & supra eodem lib. 4. cap. 7.
o Tertij vexilli triarij.] Vide item ibi, & præterea lib. 1. cap. 5.
p Præter hos velites.] Liuius 3. decadis libro 10. Valerius Maximus lib. 2. cap. 2. de Institutis antiquis. Aelianus vbi supra. Et de his quoque idem Liuius 4. dec. lib. 4. & 6. Cicero de Claris oratoribus. Ouid. in Ibi, Vegetius lib. 3. c. 16. & 24. Nonius Marcellus de Genere armorum paulò post princ.
q Inter leuis armaturæ milites locabantur.] Liuius 5. decad. lib. 2. paulò ante si. Ipse velitibus ad firmandam leuium armorum auxilia adiectis, ad tumulum præcedit.
r Primus parmæ tripedales.] Liuius 4. dec. lib.

8. vbi de his loquens ait, Hic miles tripedalem parmam habet, & in dextra hastas, quibus eminus virtut: gladio Hispaniensis est cinctus. quod si pede colato pugnandum est, trāslati in læuam hastis, intrin-git gladium.
s Hi enim secundo Punico.] Valer. Maximus lib. 2. c. 1. de Institutis antiquis. Ex quo intelliges hos non à Fulvio Flacco Imperatore, non Proconsule, inuentos, sed à Q. Neuto vno ex eius Ceterionibus. t Et cohors Peligna.] De qua Liuius 3. dec. lib. 5. Et de ea quoque diximus supra lib. 1. c. 6.
v Prætorianis nomen.] De quibus Plinius lib. 6. c. 29. Corn. Tacitus lib. 17. non semel. Suetonius in Tiberio, c. 37. & in Galba, c. 16.
x Hos.] Id est velites, vt patet & seq.
y Celeres à Romulo dictos.] Dionysius Halicarnassensis lib. 2. Senatu deinde, inquit, ex centum senioribus cōstituto, videns quod iuuenum quoque sibi opus esset aliqua manu ad tutelam corporis, & quorū in rebus vigentibus vteretur ministeriis, 300. robustissimos ex nobilissimis familiis delectos circa se habuit, commendatos curiarum suffragis, quemadmodum Senatores antea, denos per singulas curias. His in vniuersum fuit nomen, sic vt & nunc Celeres: vt plerique tradunt à celeritate ministerij iuxta rationem Romani vocabuli. Liuius 1. dec. lib. 1.

Trece

dem Romulus trecentos circa se, pacis bellique temporibus habuit expeditos, quos Celeres nuncupauit: ² qui postea Flexumines, demum Trossuli, quod oppidum Thufcorum Trossulum sine peditum opera vi cepissent, dicti sunt: ³ quos Numa dissoluit, & antiquata militia missos fecit. ⁴ Primus enim Tarquinius Superbus custodiam ferocissimorum circa se habuit, vt noctu penes regiam excubarent, die autem illius latera cingerent. ⁵ Obseruatumque fuit, vt is summam militiæ gereret, & imperatoris vice fungeretur, qui prætoria castra & prætorianos haberet: nanque omnis cura & procuratio rei militaris, desito imperio veteri, ⁶ penes prætorianos fuit, qui quandoque quum Romæ iuxta pomerium castra metantur, magnarum dissensionum causam præbuere: nam per celebra vrbis loca super assumendo principe inextricabiles sæpe pugnas conferebant. ⁷ Ideo Tiberius Cæsar, ne per hospitia dispersi, populares tumultus sererent, extra frequentia vrbis prætorianis loca dedit. ⁸ Denique in tantum viribus processere, vt quem vellent, ad spem imperij impellerent, & in principem assumerent, ⁹ assumptumque mox deturbarent, essentque arbitri totius imperij & moderatores, qui etiam speculatorum ordinem habebant promptissimorum, qui circa ducis latera excubabāt: ¹⁰ vnde magni sæpe duces adiumenta sumptere: ¹¹ quippe Africanus primus fortissimum quenque delegit, qui ab eo non discederent, & cætero belli munere vacarent.

Celeres. Flexumines. Trossuli.

Imperator quis.

ANNOTATIONES.

Trecentosque armatos ad custodiam corporis, quos Celeres appellauit, non in bello solum, sed etiam in pace habuit. Plutarchus in Romulo & in Numa Pompilio. Seruius in eum locum Virg. lib. 9.
Tercentum scutati equites. Volscenæ magistro. Et iterum lib. 11. in eum locum,
Necnon Messapus contra celeresq. Latini.
Alludit, inquit, ad militiam Romanam: nanque & equites habuit Romulus, vt illo diximus loco,
Tercentum scutati equites. -
quos Celeres appellauit, vel à celeritate, vel à duce Celere, qui dicitur Remum occidisse: in cuius gratiæ vicem à Romulo fieri Tribunus equitum meruit, & Tribunus Celerum appellatus est. Et Festus Pompeius lib. 3. Vide Plutarch. in Rom.
z Qui postea Flexumines, demum Trossuli.] De his duobus Plinius lib. 33. c. 2. Quinetiam ipsum equitum nomen sæpe variatum est, in his quoque, qui ad equitatum trahebantur, Celeres sub Romulo regibusq; appellati sunt, deinde Flexumines: postea Trossuli, cum oppidum in Thuscis citra Volscinios passuum 9. M. sine vilo peditum adiumento cepissent eius vocabuli. Idq; durauit vltra C. Gracchum. Iunius certè, qui ab amicitia eius Gracchanus appellatus est, scriptum reliquit his verbis, Quod ad equestrem ordinem attinet, antea Trossulos vocabant, nunc equites vocant: ideo quia non intelligunt Trossulos nomen quid valeat, multos pudet eo nomine appellari: & causam, quæ supra indicata est, exponit, inuitosque etiamnum tamen Trossulos vocari. Hactenus Plinius. Et præterea de Thossulis Perlius satyra prima, vt nonnulli intelligunt,
- Vnde istud dedecus, in quo Trossulus exultat tibi per subsellia lauis?
Quamuis alij aliter intelligant. Festus autem Pompeius libro 18. Trossuli, inquit, equites dicti quod oppidum Thufcorū Trossulum sine opera peditum cepissent. Aliter Nonius Marcellus, qui Trossulos dictos putat, quasi torosulos, hoc est, bene habitos, & musculorum toris præualidos: citatque testimo-

nium Vatronis ex Sefquiulyse, Nunc emunt Trossuli, nardo nitidi, vulgò Attico talento equum.
a Quos Numa dissoluit.] Dionysius Halicarn. lib. 2. Plutarchus in vita Numæ.
b Primus enim Tarquinius Superbus.] Liuius 1. dec. lib. 1. Dionysius Halicarnassensis lib. 4. Primum, inquit, satellitio se stipauit audacissimorum hominum, gladios & lanceas gestantium, exterorum & ciuium: qui noctu excubantes circa regiam, interdum comitantes eum per vias, tutum reddebant ab insidiis. Sed adde quod apud exteros Periander Corinthius primus armatis circumseptus incesit, authore Laërtio in vita illius.
c Obseruatumque fuit.] Hoc ex sequentibus intelligitur.
d Penes Prætorianos fuit.] Et id quoque ex sequentibus.
e Ideo Tiberius Cæsar.] Suetonius in vita illius cap. 37. Romæ, inquit, castra constituit, quibus Prætorianæ cohortes, vaga ante id tempus, & per hospitia dispersæ continerentur.
f Denique in tantum viribus processere.] Scilicet Prætoriani milites, vt videre licet ex Suetonio in Galba, cap. 16. Aelio Spartiano in Didio Iuliano, Iosepho loquente de Claudio ad imperium assumpto lib. 19. Antiquitatum Iudaicarum, cap. 2. & 3. & lib. 20. c. 5. vbi de Nerone.
g Assumptumque mox deturbarent.] Ex eodem loco Suetonij.
h Vnde magni Duces.] Vt ex sequentibus patet.
i Quippe Africanus.] Liuius 3. dec. lib. 9. statim in fronte, Scipio, inquit, posteaquam in Siciliam venit, voluntarios milites ordinauit, centuriavitque ex iis trecentos iuuenes florentes ætate, & virium robore insignes circa se habebat, ignorantes quem ad vsu neque centuriati, neque armati setuarentur. Sed non eò fecit, vt essent sui corporis custodes, sed aliò spectabat, vt postea declarat. Festus Pompeius lib. 16. vbi de Prætoria cohorte, Scipio, ait, Africanus primus fortissimum quenque delegit, qui ab eo in

Cohortes circa latera consilia & Caesarum.

Federe Ro. uncti. Reges Asia. Argyraspidas.

Lacedaemone reges. Athenenses. Thebani. Macedones.

Corynephoros. Praecipites.

Sequuti deinde consules, & demum Caesares, cohortes circa latera, veluti firma & valida praesidia habuerunt. In vrbe quoque ex praefectura Rheatina delecti milites ad latera consulum excubantes, saepe reipub. operam nauarunt. Manus quoque equitum Romanorum armata, praesidij causa senatui plerunq. affuit. Cato quoque promptos circa se Firmianos habuisse fertur. Fuitq. moris populi Romani, sociali fide & foedere iunctis, quos reges appellauisset, turmam equitum Romanorum honoris causa, & militarem custodiam velut praesidium impartiri. Reges quoque Asiae, militum cohortes & robora virorum habuere, quos Argyraspidas a genere armorum nuncuparunt. Lacedaemoniorum reges generosissimos iuuenes trecentos habuere custodes. Athenienses sacram cohortem, quae ex se inuicem amantibus constabat: quae etiam apud Thebanos fuit. Alexander Macedo clypeatos, & Persarum mille satellites excubitores adsciuit. Macedonum quoque reges obseruarunt nobilium liberos habere, qui noctu seruatis vicibus, pro foribus vbi rex quiescebat, excubarent. Alexander Epiri ducentos Lucanorum exules habuit expeditos. Aratus vero ad corporis custodiam delectos milites accepisse fertur. Pisistratus Corynephoros. Marius satellites, quos vocauit Praecipites. Et Sulpitius tribunus, Marij tempore, manum equitum iuniorum custodes aduocauit. Cumque symbola in castris ab Antigono de nece Eumenis darentur, Macedones mille milites expeditos ad ipsius custodiam dederunt. Dionysius praualidus

ANNOTATIONES.

bello non discederent, & caetero munere militiae vacarent, & sexquiplax stipendium acciperent. Ex quo loco id haud dubie accepit Alexander. Et demum Caesares. Herodianus libro 2. vbi de Pertinace. Id vero vrbanae cohortes Imperatorum custodiam adhibere grauius molesteque ferebant. Idem eodem libro in Oratione Pertinacis, Vos autem Principis cura custodiatur, & propulsandis aliunde periculis adhibitos, &c. Reges quoque Asiae. Liuius 4. decad. libro 7. loquens de Antiocho Rege Asiae, Ab eadem, inquit, parte paululum producto cornu regia cohors erat: Argyraspides a genere armorum appellabantur. Lacedaemoniorum Reges. Dionysius Halicarnassensis libro 2. Herodotus vero libro 6. dicit centum. Athenienses sacram cohortem. Sed & erat Macedonibus sacra ala apud Liuium decad. 5. lib. 2. Medius omnium Rex (de Perseo Macedonum Rege loquitur) erat: circa eum agema quod vocant, equitumque sacra ala. Et libro 4. non adeo procul a fi. Princeps iugae Rex ipse erat. iam a Pydna cum sacris aliis equitum Pellam petebat. Quae ex se inuicem amantibus constabat. Vt erat Alexandro Magno cohors amicorum apud Arrianum de Gestis ipsius Alexandri libro 1. non semel, & postremo loco eam quoque regiam appellat. Et libro 2. vbi duas amicorum turmas fuisse dicit, quarum altera Anthebulia, altera Lagaea vocabatur. Quae etiam apud Thebanos fuit. Scilicet sacra cohors ex Plutarcho in Alexandro. Et apud hos quoque erat Sacrum praesidium ex eodem Plutarcho in Pelopida, nisi idem sit quod sacra illa cohors. Et Persarum mille satellites. Iustinus de eo loquens libro 12. Nunc quoque, ait, custodiam corporis sui non Macedonibus tantum se, verum etiam illis (de Persis loquitur) crediturum. Atque ita mille ex his iuuenes in numerum satellitum legit: auxiliorum quoque portionem armatam in disciplinam

Macedonum exercitui suo miscet. Q. Curtius libro 10. scribit Alexandrum Persis corporis sui custodiam credidisse, Persas satellites, Persas apparitores fecisse. quod & ipsum tradit Plutarchus in vita illius. At Arrianus libro 6. Gestorum ipsius Alexandri prodit eum aliquando septem sui corporis custodes habuisse, quos Somatophylacas verbo Graeco appellabant. r Macedonum quoque reges. Curtius in vniuersum loquens de his Macedonum regibus libro 8. Aelianus (priuatim loquens de Philippo) Variarum historiae libro 14. in fi. Erat & his regibus cohors regia, quae scilicet ad custodiam corporis delecta erat, apud Liuium 3. decad. libro 8. post princ. vbi loquens de Philippo illo postremo eius nominis Macedonum, Ibi exercitu omni derelicto cum cohorte regia Demetridiadem sese recepit. Idem autem 5. decad. libro 6. dicit eam cohortem regiam Nicatoris appellatam. s Alexander Epiri. Liuius 1. decad. libro 8. r Aratus. Plutarchus in vita illius. v Pisistratus Corynephoros. Plutarchus in Solone. Ea autem vox significat Latine clauigerum, siue claua pugnans. x Marius. Vnde id Alexander accepit nescio, nisi ex eo quod Plutarchus in vita illius appellat Ludium quendam praecipitem, quem sibi ipse Marius in septimo Consulatu adsciuit. Alibi autem ipsius satellites Bardaeos non semel vocauit, quos ex seruis sibi delegerat. y Et Sulpitius Tribunus. Plutarchus in Mario. z Cumque symbola. Plutarchus in vita Eumenis. a Dionysius. Val. Maximus libro 9. cap. 14. Age, Dionysius Syracusanorum tyrannus, huiusce tormenti quam longa fabula, qui duo de quadraginta annorum dominationem in hunc modum peregit, Summotis amicis, in eorum locum ferocissimarum gentium homines, & ex familiis locupletum electos,

seruis latera muniuit, & efferis barbaris commisit custodiam, quos quum dimitti Plato suauisset, penè in discrimen vitae & disidium venit. Petreius beneficiariis & cetratis stipatus fuit. Apud Persas turmae immortalium, quae ex decem millibus constabant, ad extremos seruabantur casus, qui aureos torques, & manicatas tunicas habuere distinctas auro, ex quibus mille selectis, Melophoris dixere nomen: donec Theodosio imperante, ab Ardaburio & nomen & genus immortalium desiere: quorum instar ordo equitum apud Gallos fuit, quem Thymochresiam, Graeci somatophylacas vocant. Cyrus custodes corporis eunuchos habuit, quo magis in officio essent, eos praeter illecebras voluptatum, firmissimum praesidium ratus. Indi vero reges, peruigiles mulieres habuere excubantes. Masinissa parum hominibus credens, salutem suam canibus vallauit. Iulius autem Caesar, omisis excubiis, custodes corporis nullos admisit, satius arbitratus, semel morti succumbere, quam metu assiduo detineri. Augustus Calaguritanorum & Germanorum manum aduocauit: sicut Tiberius Germanos, & Galba euocatos. Caius autem Caligula Batauos. Antoninus etiam Germanos equites acciuit. Trajanus quoque sine stipatoribus aut militari custodia per diu vixit. Fuitque literis proditum, excubias militares & corporis custodes, non Ca-

Beneficiarij. Cetrati. Turma immortalium. Melophori. Thymochresiam. Somatophylacas. Cyrus. Indi. Reges. Masinissa. Iulius. Augustus. Tiberius. Galba. Caligula. Traianus. Antoninus.

ANNOTATIONES.

Etos, praualidos seruos, quibus latera sua committeret, substituit. Cicero autem libro 5. Tusculanarum quaestionum scribit illum iis quos ex familiis locupletum seruos delegerat, quibus nomen seruitutis ipse detraxerat, & quibusdam conuenis & feris barbaris corporis custodiam commisisse. b Quos cum dimitti Plato suauisset. Laetius in illius vita libro 5. non de satellitio loquutum ait, sed cum de tyrannide differeret, eamque vituperaret, dicente Dionysio, Verba tua otiosorum senum sunt, Platoneque respondente, Et tua tyrannidem sapiunt: ob id iratum Dionysium de Platone trucidando cogitasse refert. c Petreius. Caesar libro 1. Belli ciuilib: Perreus vero non deserit sese, armat familiam: cum hac & praetoria cohorte Cetratorum, barbarisque equitibus paucis, beneficiariis suis, quos suae custodiam causa habere consueuerat, improviso ad vallum aduolat. Et de his beneficiariis militibus Plinius Iunior Epistolarum libro 10. epist. 28. incip. Gabius Bassus, cuius haec sunt verba, Quantum perspicere potui, vir egregius & indulgentia tua dignus: cui ego notum feci praecipisse te, ut ex cohortibus, quibus me praesse voluisti, contentus esset beneficiariis decem, equitibus duobus, Centurione vno. Et Vegetius libro 3. d Apud Persas. Herodotus libro 7. & 8. Et de his quoque Diodorus Siculus libro 11. Athenaeus libro 12. cap. 3. Persarum luxum describens, sic scribit, Regem mulieres trecentae insuper obseruant, quemadmodum testatur Heraclides Cynaeus libro 1. Rerum Persicarum, quae die quidem dormiunt, ut postea pernoctent, atque per noctem canunt lychnis accensis, & cytharam pulsant. Vitur illis rex saepius prope aulam Maliferorum (erant autem hi satellites, genere quidem Persae omnes, qui aurea mala in haitis gestabant, mille numero: qui etiam optimi ex decem millibus Persarum Asianatorum vocatorum eligebantur) ac pedes per horum aulam incedebat Sardiaceis tenuibus tapetibus suppositis, super quibus nulli, praeterquam regi, incedere licebat.

e Qui aureos torques. Herodotus vbi supra. f Melophoris. De quibus Aelianus Variarum historiae libro 9. cap. 2. vbi de Alexandro. Et Arrianus libro 7. de gestis Alexandri ad fi. Quod obrem is mihi videtur Macedonum ordinibus Persas Melophoros inseruisse: equitibus vero qui pari cum iis honore essent. Melphori, id est, gestantes in spiculis mala, ut est apud Herodotum. g Graeci Somatophylacas. Diximus supra ex Arriano in verbo, Et Persarum mille satellites. h Cyrus. Xenophon Pediae libro 7. Herodotus idem dicit de Smerde Cyris imperante, libro 3. i Indi vero reges. Strabo libro 15. Et vide Philostratum in vita Apollonij libro 2. cap. 11. vbi scribit in regia Phraoris Indorum regis nullos custodes fuisse, nullos satellites: sed velut in clarorum virorum domibus paucos familiares tres aut ad summum quatuor homines. k Masinissa. Val. Maximus libro 9. cap. 14. l Iulius autem Caesar. Plutarchus in vita illius. m Augustus. Suetonius in vita illius cap. 49. Ex militaribus copiis certum numerum partim in vrbis, partim in sui custodiam allegit: dimissa Calaguritanorum manu, quam vsque ad deuium Antonium, item Germanorum, quam vsque ad cladem Varianam inter armigeros circa se habuerat. n Tiberius Germanos. Cor. Tacitus libro 1. o Et Galba. Suetonius in vita illius, ca. 10. Et de his quoque inferius dicitur. p Caius autem Caligula Batauos. Suetonius in vita illius, cap. 43. Adde & Germanos ex eodem cap. 45. & 58. q Antoninus. Scilicet Bassianus Seueri filius, ex Herodiano libro 4. Caeterum, inquit, Germanos sibi omnes adiunxit, atque in amicitiam conciliauit, sic ut ex his socios bellorum, & custodes corporis validissimum quenque & pulcherimum sibi adsciuerit. r Traianus. Dion in vita illius, Sic dilectus, inquit, & charus ciuibus, hosti duntaxat formidabilis, venationes praeterea, conuiuia, serua, & iocos, frequenter cum amicis ac familiaribus exercebat. In

faribus modò, sed Augustis mulieribus, vt matri & coniugi imperatoris, olim apparuisse. Secundi ordinis cohortium vrbatarum milites ex Romanis frequenter adscripti sunt, ex quibus vexillares cohortes delegere. Tertij legionarij, qui legionibus adscripti militabant, qui tam ex ciuibus quàm Latini nominis, & fœdere iunctis ciuitatibus sacramento adsciti erant: quoque facilius dinoscerentur, diuersa habuere insignia: nanque alijs prætoriani, alijs legionarij, atque vrbatarum cohortium milites vtebatur insigniis. Præter quos fuere cataphracti loricati equites, ferro muniti, & fulti grauioribus armis, qui stabili gradu congregi, & vim excipere solebant: quibus arma erant, galea, clypeus, ocreæ, lorica, omnia ex ære, hasta & gladius: cassides verò & thoraces peditibus similes. Hæc enim præ reliquis fortis & inuicta acies, tanto robore munimentoque fuisse traditur, vt trepidam diffidentemque aciem plerunque repararit. Erat enim manus hæc validissima, præque cæteris terrori hostibus & formidini, ab hisque gentes sapius subactæ fuerunt & domitæ: quibus & equis operimenta fuere lintea, que ferreis laminis instar plumæ necabantur, profectò munimentum contra omne telum insuperabile: quæ tanti fuere, vt eas Hiphicrates cum æneis commutarit, illasque

Vexillares cohortes Legionarij.

Cataphracti.

Cataphractorum arma.

ANNOTATIONES.

quorum domos sapius vix quatuor comitantibus, etiam sine satellite diuertebat: & familiarius cum his recubens quiescebat. Sed Augustis mulieribus.] Cornelius Tacitus lib. 13. de Agrippina, Neronis matre, loquens, Sed adde præcedentibus triginta Atheniensium Tyrannos, qui se rectores nuncupabant, tria millia satellitum sibi statuisse, teste Iustino libro 5. Antipatrum, vnum ex Alexandri successoribus, Thraces satellites habuisse ex Plutarcho in vita Demosthenis. Oroëtem, Sardibus à Cyro præfectum, mille Persarum satellitibus doriphoris, id est hastatis, siue hastas ferentibus, stipatum fuisse apud Herodotum libro 3. Artaxerxes, Armeniorum Regem, sex millia lestorum equitum circa se, custodiæ tantum causa, semper tenuisse, apud Plutarchum in Crasso. Surenam, Parthum potentissimum, mille cataphractos equites & totidem leuiter armatos, custodiendi corporis gratia, circa se continuè detinuisse, apud eundem Plutarchum in ipso Crasso. Et Iubam Regem duo millia Hispanorum & Gallorum equitum, suæ custodiæ causa, circum se habere consueisse, apud Cæsarem lib. 2. belli Ciuilis. Aristodemum Cumanum cognomento Malacam, tyrannum, satellitum ex vinctis nocte solutis & damnatis capitis, quorum magnus erat numerus, armatisque vnâ cum amicis alijs, in quibus erant Hetrusci captiui iuuenes, circa se constituisse, ex Diony. Halicarn. lib. 7. Adde præterea Mithridatem Ponticum Regem, qui cum somnum caperet, sui corporis custodiam non modò armis & satellitibus excubitoribus committebat, sed & tauro & equo & ceruo, quos mansuetos habebat. Ij enim ad custodiam eius dormientis aduigilantes, si quis accederet, illius sensum ex ipsa respiratione, quam mox percipiebat, atque ille mugitu, alter hinnitu, alius sua propria voce, eum è somno excitabant. Author Aelianus lib. 4. c. 4. t. Secundi ordinis.] De vexillaribus cohortibus Cornelius Tacitus lib. 18. Dextra fronte prima legio incessit, cum duabus vexillaribus cohortibus, & quingentis equitibus. Liuius autem 4. decad. libro 5. Vexillarios vocat. Inferre vexillarios iussit signa.

Alibi idem vexillarium posuisse videtur, pro antesignano i. decad. lib. 8. Ordo sexagenos milites, duos Centuriones, vexillarium vnum habebat, vti etiam Corn. Tacitus lib. 17. Viso còminus armatorum agmine, vexillarius comitantis Galbam cohortis, deceptam Galbæ imaginem solo affixit. v. Tertij legionarij.] Nam & hinc Iulius Carus miles legionarius Cornelio Tacito d. lib. 17. Et de his quoque infra. x. Nanque alijs.] Cor. Tacitus d. lib. 17. y. Præter quos fuere Cataphracti.] Liuius 4. deca. lib. 5. non multò ante si. Equitum innumerabilem vim traici Helesponto in Europam, partim loricanos, quos Cataphractos vocant. Et lib. 7. His tria millia peditum loricatorum (Cataphractos ipsi appellant) adiunxit. Ex quibus intelligis, non solum equites, sed & pedites loricanos Cataphractos dici. Aliter autem Aelianus de Instruendis aciebus. Trebellius autem Pollio in vita Claudij Secundi, hos Cataphractarios vocat, Huic ex regione Dardania dabis milites ducentos, ex Cataphractarijs centum. Atque etiam Lampridius in Alexandro Seuero, Cataphractarios, quos illi Clibanarios vocant, decem millia in bello interemimus. Cæterum Thucydides lib. 1. belli Peloponnesiaci non adedò longè à princip. Belli Peloponnesiaci meminit Cataphractarum nauium; id est, constatarum, siue testarum. Vti & Polybius lib. 6. vbi de militari Romanor. disciplina. z. Ferro muniti.] Seruius lib. 11. Aeneidos in eum locum, Spumantemq; agitabat equum, quem pellis abenis in plumam squamis, auro conferta tegebat. Cataphracti, inquit, equites dicuntur, qui & ipsi muniti ferro sunt, & equos similiter munitos habent: de quibus Sallustius, Equis paria operimenta erant, quæ lintea ferreis laminis in modum plumæ aduexerant. Quod & probat illud eiusdem Sallustij lib. 4. Historiarum apud Nonium Marcellum de Genere armorum, Qui prægrediebantur equites Cataphracti ferrea omni specie. a. Quæ tanti fuere, vt eas Hiphicrates.] Paulus Aemilius in vita illius.

b Ho

Atheniensibus dederit. Priscis verò seculis perpauci linteis thoracibus (Homero teste) depugnarunt. Maximæ verò firmitatis celebratur thorax ille linteus Amasis Aegyptij regis, cuius singula fila trecetis sexaginta alijs constabant, in quo ex auro & lana versicolore, diuersis animalium figuris inscriptæ eius venationes erant. Nonnunquam equites galeis & clypeis ferro coruscantibus, in equis insidentes pariter ferro æreque munitis, in acies prodierunt: qui licet multimodis munirentur armis, furas tamen & femora nuda armis habebant, quò expeditiores pedibus forent, quos statarios vocatos ferunt, quippe graue agmen, qui nisi firma manu & lento gressu prodibant in aciem. f. Galli crupellarios vocarunt: quibus continuum tegmen erat ictibus impenetrabile. g. Persæ clibanarios: quod erat proprium Sarmatarum, ferreis laminis, aut præduro corio conferto muniti: qui quum turmis instructi vadunt, mirum dictu quanti roboris quantæque formidinis sint. Illorum verò pedestri pugna nihil ignauius. Græcis quoque dissimiles equitum fuere species: nam quidam Hippotoxotæ dicti, alij Scenophori, plerique Iphicratenses summæ laudis, sicut apud Romanos Fabiani.

Thorax Amasis regis.

Statarij. Crupellarij.

Clibanarij. Equitum Græcorum species.

Hippotoxotæ. Scenophori.

Iphicratenses. Fabiani.

ANNOTATIONES.

b Homero teste.] Libro secundo Iliados in Catalogo post princi. de Aiace Locrensi, ἄλλα πολὺ μέγαν, ὀλίγη δὲ ἐν λινοβάρεϊ. Id est, Sed multo minor: parvus enim erat lincum thoracem habens. Rursusq; ibi paulò ante si. de Amphio, ἦ γὰρ Ἀθηναῖος τε, καὶ Ἀμφίος λινοβάρεϊ. Id est, His imperabat Adrastus, & Amphius linthorax. Quod & ex eo annotauit Plinius lib. 19. cap. 1. ad si. cuius hæc verba sunt, Thoracibus lineis paucos tamen pugnasse testis est Homerus. Sed & apud Xenophontem in Pædia Cyri libro 6. Abradatas Rex Susorum induebatur thorace lineo more patrio. Apud eundem in expeditione Cyri Minoris libro 4. Calybes linteis loricas ad imum vsque ventrem munitabantur: pro plumulis, arcuè contortis sparteis funiculis vtebantur. Plutarchus in vita Alexandri tradit illum aliquando thoraca duplicem induisse, quem thoracem ex Ipsi spolijs acceperat. Sed & de huiusmodi thoracibus lineis Liuius 1. decad. libro 4. Et Pausanias lib. 1. qui de Atticis est, vbi de Sarmatis siue Nomadibus, id est, vagis pastoribus, loquitur. c. Thorax ille linteus Amasis.] Herodotus li. 3. & Plinius lib. 19. cap. 1. Mirentur hoc, ignorantes in Aegyptij quondam Regis, quem Amasim vocant, thorace in Rhodiorum insula ostendi in templo Minervæ 365. filis singula fila constare. d. Nonnunquam equites.] Vide Polybium lib. 6. vbi de militari Ro. disciplina. e. Quos Statarios.] De quibus Liuius 1. dec. li. 9. Statarius, inquit, vterque miles ordines seruans. f. Galli crupellarios vocarunt.] Corn. Tacitus lib. 3. de Gallis loquens, Cæteri, inquit, cum venabulis & culttris, quæque alia venantibus rela sunt, additur è seruitijs gladiaturæ destinati, quibus more gentico continuum ferri tegmen (crupellarios vocant) inferendis ictibus inhabiles, accipiendis impenetrabiles. g. Persæ Clibanarios.] Ammianus Marcellinus lib. 16. pompam Constantij in introitu vrbis Romæ describens, sic scribit, Et incedebat hinc inde ordo geminus armorum, clypeatus atque cristatus, corusco lumine radians, nitidis loriceis indutus, sparsiq; cataphracti equites, quos Clibanarios dicebant

Persæ, thoracum muniti tegminibus, & limbis ferreis cincti, vt Praxitelis manu polita crederes simulachra non viros. Lampridius in Alexandro Seuero, cuius verba suprâ adduximus in verbo, Præter quos fuere Cataphracti. h. Quod erat proprium Sarmatarum.] Cor. Tacitus lib. 17. Sarmatarum armaturam scribens, ait, Nanque dictu mirum, vt sit omnis Sarmatarum virtus, velut extra ipsos: nihil ad pedestrem pugnam tam ignauum: vbi per turmas aduenere, vix vlla acies obstiterit. Id principibus, & nobilissimo cuique tegmen, ferreis laminis, aut præduro corio confertum, vt aduersus ictus impenetrabile, ita impetu hostium prouolutis inhabile ad resurgendum. Aliter tamen eos armatos tradit Pausanias li. 1. Equis, inquit, non ad belli munia solum vtuntur: sed ex eodem pecore & hostias diis cædunt, & sibi cibum comparant. Ungulas vbi legerint perpurgatas, ac dissectas ad similitudinem squamarum draconis expoliunt. Quod si quis draconem non viderit, haud errarit, si opus illud unguis confertum pineæ nucis adhuc viridis torulis simile esse putarit. Has itaque squamulas perforant, & equinis, vel bubulis nerulis consuunt, inde sibi loricas concinnant: quæ neque elegantia, neque firmitate lorice Græcorum inferiores sunt. Eæ nanque tum comminus, tum eminus percussæ, ictus sustinent. Nam lintea lorice, haudquaquam pugnantibus viles, quòd ferro vehementius immisso peruiæ sunt, sed venatoribus certo præsidio sunt. i. Hippotoxotæ.] Apud Herodotum lib. 9. Thucydidei libro 2. Cæsarem lib. 3. belli Ciuilis non multò post princip. Ducenti ex Syria à Comageno Antiocho, cui magna præmia Pompeius tribuit, missi erant, in his plerique Hippotoxotæ. Hirtium in bello Africo. Pollucem Onomasticò lib. 1. ca. 10. ἠπὶ κλεῦσιν πολεμικῶν καὶ ὀπλιτῶν. Hi autem ita dicuntur, quasi dicas, Equites sagittarij. k. Alij scenophori.] Pollux vbi nuper. l. Plerique Iphicratenses.] Vide in seq. annotat. m. Sicut apud Romanos Fabiani.] Probus Aemilius in vita Hiphicratis, Quem quidem, inquit, sic omni disciplina militari erudit, vt quem ad mo-

Dimacha. Hippago. Amphippi. Accēsi seu adscripti. Principes. Commentarienses. Cornicula. Ferriarij.

"alij Dimachæ grauioribus armis, qui quum opus est, pedestres fiunt acies: ° nonnulli hippagogi. P multi amphippi, qui equis duobus merebant. Ultra quos in Romanis castris. 3 Accēsi stipendia fecere, qui in demortuorū locū suffecti cooptatiue fuerant, quasi ad censum adiecti, qui & adscripti, quod suppletes numerum militum, legionibus adscribebantur. 4 Fuitque nomen ordinis militaris, sicut principes, commentarienses, vel cornicularij. Inter leuis verò armaturæ milites, 5 ferentarij non in postremis erant,

ANNOTATIONES.

dum quondam Fabiani milites, Romani milites appellati sunt: sic Hiphicratenses apud Græcos in summa laude fuerunt.

n Alij Dimachæ.] Pollux vbi item supra proxime citauimus, vbi dicit eos ab Alexandro inuentos. Et Q. Curtius libro 5. in vita Alexandri Magni: vbi illos non Dimachas, sed Dimichas vocat, nisi mendum sit. sic enim scribit, Itaque delectis equitum sex millibus, trecentos, quos Dimichas appellant, adiungit: dorso hi grauiora onera portabant, ceterum equis uehebantur: cum res & locus posceret pedestris acies erat. Ita autem dicebatur à duplici genere pugnae & equestris & pedestris, vt declarat Iulius Pollux vbi supra. Dimacharum meminit Cælius Rhodiginus Læctionum antiquarum, libro 21. ca. 31. in princ.

o Nonnulli Hippagogi.] Iulius Pollux vbi supra, Equitum species recensens ita scribit, Hippotoxoræ, doratophori, contophori, hypaspistæ, sceuophori, Hippagogi, anippi. Verum apud Herodotum lib. 6. & iterum 7. & Liuium 5. dec. lib. 4. Hippagogi sunt quædam nauium species, quæ scilicet equos vehunt, nam & hoc nomen indicat. Liuij verba hæc sunt, Fortè postero die quàm Subota clasis tenuit, quinque & triginta naues, quas Hippogagas vocant, ab Elea profectæ, cum equitibus Gallis equisque Phanas promontorium Chiorum petebant.

p Multi Amphippi.] Pollux ibi post Hippagogi. continud hæc subdit, ἀνιππι. δύο δὲ ἕξων ἑταί ἰππῶς, & ἕτεροι, περὶ ἑξήντη φάλαγγος, &c. id est, anippi. hi verò duos habebant equos, alter ab altero trahebatur: ita demum exercitatis militibus, vt in alterum nullo negotio transilire possent. Et fortè illic legendum non ἀνιπποι, sed ἀμφιπποι, vt hic noster autor loquitur. Quamquam scio Herodotum lib. 1. scripsisse Massagetæ esse ἰππότας & ἀνιππῶς. id est, ex equis præliati. Et de Amphippis his Aelianus quoque de Instruendis aciebus. quò loco de Antistomo phalange differit. Et Suidas vbi de vocabulis rei militaris. Vide Rhodiginum lib. 21. c. 30.

q Accēsi.] Festus Pompeius libro 1. Accensū, ait, dicebantur, qui in locum mortuorum militum subito subrogabantur: dicti ita, quia ad censum adiciebantur. Alibi quoque eod. libro, Ascripti veluti quidam scripti dicebantur, qui supplēdis legionibus adscribebantur. Hos & Accensos dicebant, quod ad legionum censum essent adscripti. Vegetius libro 2. c. 19. Ad obsequia ludicum, vel Tribunorum, necnon etiam principalium deputabantur milites, qui vocabantur Accensū, hoc est, postea additi, quàm fuisset legio completa, quos nunc Supernumerarios vocant. Sed & tu vide tandem lib. 3. ca. 14. & Varro nem lib. 2. aut aliorum computatione 5. linguæ Latinæ non longè à fine. & iterum libro 6. & Nonium

Marcellum: Et quæ alibi dixi de Accensi alia significatione, & quæ dicam in sequentibus. Vide præterea Budæum in posterioribus annotationibus, vbi de Optione.

r Fuitque nomen ordinis.] Hæc sunt ex Ascenio Pædiano in 3. in Verrem actio. cuius hæc eadem verba sunt, Accensus nomen est ordinis & promotionis in militia, vt nunc dicitur Princeps, vel Commentariensis, aut Cornicularius. Hæc enim nomina de legionaria militia sumpta sunt. Sed & de Principibus Varro lib. 1. aut aliorum compu. 4. Principes, inquit, qui principio gladii, & post commutata remilitari minus illustres sunt. De duobus alteris Iul. Firmicus lib. 3. cap. 31. Etunt Cornicularij, Commentarienses, Clauicularij. De Commentariensibus quoque, sed in alijs significationibus Paulus in l. in fraudem. §. à debitore. versic. quotiens apud. ff. de iure fisci. vbi Commentariensis, vt scribit Accursus, pro eo, cui sunt acta commissa, accipitur. Alier autem ponitur in l. ad Commentariensem. C. de custodia reorum. vbi pro principe carceris accipitur. Sed & de Corniculario Valer. Maximus lib. 6. c. 1. de Pudicitia, vbi de Trib. plebis. Iulius Frontinus Stratagematôn lib. 3. Suetonius in Domitiano, c. 17. Vegetius lib. 2. de Re militari, cap. 24. Qui, inquit, sub vno corniculo militabant Centurio, & sui milites ambo cornicularij dicebantur. Symmachus lib. 1. Epistolarum ad Theodosium, Prætorianus vrbanoorum cohortium miles ad Corniculariorum gradum inculpati laboris diuturnitate promotus. Et leges nostræ scilicet in l. sacris scriiniis 2. C. de proximis sacrorum scriniorum lib. 2. & ibi vide Alciatum.

s Ferentarij.] Nonius Marcellus in armorum genere, Ferentarij, ait, leuis armaturæ milites, qui quod opus esset auxilio ferrent, ex cursu leui, armis grauibus non impediti. Cato de Re militari, inde partem equitatus Ferentarij prædatum misit. Sallustius in Catilina, Postquam eò vetum est, vnde à Ferentariis prælium committi posset. Hæc Nonius. Festus autem Pompeius lib. 1. de Ascriptitiis loquens, Quos, ait, nonnulli Ferentarios dicebant, quod fundis lapidibusque præliaturi, ea modò ferrent, quæ in hostes iacerent. Et lib. 6. Ferentarij auxiliares in bello à ferendo auxilio dicti, vel quia fundis & lapidibus pugnabant, quæ tela feruntur, non tenentur. Et iterum eod. lib. paulò ante si. Ferentarij leuis armaturæ pugnatores. Ante vtrunque Varro de lingua Latina lib. 3. aut aliorum computa. 6. enarrans illum locum Plauti in Trinummo, scribit, Ferentarium à ferendo, id est, inane & sine fructu: aut quod Ferentarij equites hi dicti, qui eo modo habebant arma quæ ferrentur, vt iaculum. Is autem locus Plauti est in ea fabula actu 2. scena 4.

Satin' tu sumus mēris, aut animi tui, qui conditionem

Hæc

funditores dicti, ex a Balearibus frequentes, qui saxis & sudibus, velut nimbo grandinis, & omni genere telorum quæ feruntur, non autem geruntur, procul hostem missilibus arcent, & in fugam agunt: nonnunquam ense congregiuntur comminus, qui etiam in cornibus & hostem petere eminus solebant, quibus singulis tres fundæ è neruo vel iunco, aut fetis simplici habena fuere: interdum triplici scutali fundis, sicut ab Aegio, Patris & Dymis funditores vsi sunt, cum scuto & iaculo præulto, qui vnà cum sagittariis & iaculatoribus incedebant: qui vsus apud Indos præcipuus erat, vt misso lapide extremos pueri capillos attingant impunè. Hi inferioris ordinis quàm pedites, despectissimique inter milites habiti sunt: quare huic inconditæ turbæ, ad populandum vastandumque agros magis quàm iustæ pugnae idoneæ, Cyrus seruos præfecit, quasi illos non militare, sed prædæ & rapinis assuetos, seruilia exercere duceret. Tametsi sagittariorum & funditorum plerunque delecta manus non temere congressi, magna ad victoriam momenta fecere. Qui quidem sagittarij cum thorace, tibialibus & pharetra, ense accincti, nonnunquam sine pharetra cum hasta & scuto præliabantur. Græcis verò, licet ex diuersis prouincijs funditores & sagittarij stipendia fecerint,

Funditores.

Sagittarij.

Græci.

ANNOTATIONES.

Hanc repudies? nam illum tibi Ferentarium esse amicum

Inuentum intellego.

Et de his quoque Tacitus lib. 12. Sed eò quoque irrupere Ferentarius, grauisque miles. Et Vegetius lib. 1. Rei militaris, ca. 20. Aliter autem Ferentarios accipere videtur Aelianus in libro de Instruendis aciebus.

t Funditores dicti.] Quod scilicet fundis vterentur, vt dictum est. Nam & Nonius Marcellus vbi supra, Funditores, inquit, sunt, qui fundis magnis dimicant. Sallustius in Iugurtha, Itaque ipse cum expeditis cohortibus, item funditorum & sagittariorum delecta manu apud primos erat. Silenna Historiarum 3. Ac post armatos funditores & sagittarios ponit.

v Ex Balearibus frequentes.] Virgilius libro 1. Georgic.

Stupea torquentem Balearis verbera funda.

Vbi Seruius scribit à Balearibus insulis Hispaniæ, vbi inuenta est funda, sic dictas. Probus autem dicit, Baleares insulas Hispaniam continuare, ibique optimos funditores esse. Et Ouidius lib. 2. Metam.

Non secus exarsit quam cum Balearica fundum

Funda iacit: volat illud, & incandescit cundo.

Et Polybius lib. 3. vbi dicit eam gentem & insulam, propter fundarum vsus sic nominatas. Et Lucanus libro 1.

Impiger & torto Balearis verbera funda Ocyor.

Et lib. 3. vocat, Lygdamum Malsiliensem tortorem habenæ Balearis, id est, agitatore fundæ, ex qua torta & rotata emittuntur saxa,

Lygdamus excussa Balearis tortor habena

Glande petens, solido fregit caua tempora plumbo.

Diodorus Siculus lib. 6. cap. 6. Aliæ quoque, inquit, sunt insulæ Iberiæ oppositæ, à Græcis Gymnesiæ, ab incolarum nuditate, qui æstatis tempore absque vestibus incedunt, ab accolis verò ac Romanis Baleares, à fundæ iactu, qua rectius quàm reliqui, lapides iaciunt, appellatæ. Strabo libro 3. Cæsar lib. 2. belli Gallici. Plinius libro 3. cap. 5. Florus Ep. 1. Liuij libro 60. scribit, Baleares vel à teli missu appellatos

fuisse: vel à Baleo Herculis comite, ibi relicto tunc, cum Hercules ad Geryonem nauigaret. Vegetius lib. 1. cap. 16. (aliàs 10.) Aut certè Baleares dicuntur, à verbo βαλλειν, quod iacere & ferire significat. Dicunturque Gymnesiæ vt alibi & supra diximus.

x Veluti nimbo grandinis.] Liuius d. libro 8. dec. 3. dicit grandinis modo. sic enim scribit, Tanta vis lapidum creberrimæ grandinis modo in propinquante iam terræ classem effusa est, vt intrare portum non ausi, auerterent in altum naues.

y Nonnunquam ense congregiuntur.] Nam & ipse Liuius 4. dec. lib. 7. Camelis, ait, insidebant Arabes sagittarij, gladios habentes tenues, longos quaterna cubita, vt ex tanta altitudine contingere hostem possent.

z Quibus singulis tres fundæ.] Lucius Florus Epitomatum libro 3. in bello Balearico ita scribit, Tribus quisque fundis præliatur: certos esse quis mireretur ictus, cum hæc sola genti arma sint, id vnum ab infantia studium, cibum puer à matre non accipit, nisi quem ipsa monstrante percussit.

a Interdum.] Hæc sunt Liuij 4. dec. lib. 8. cuius hæc verba sunt, Centum funditores ab Aegio, & Patris & Dymis acciti. A pueris ij more quodam gentis, saxis globosis, quibus ferme arenæ immixtis litrata litora sunt, funda mare apertum incessentes exercebantur. Itaque longius certiusque, & validiore ictu quàm Balearis funditor, eo telo vsi sunt. & est non simplicis habenæ, vt balearica aliarumque gentium suada: sed triplex scutale crebris futuris duratum, ne fluxa habena volueretur in iactu glans, sed librata cum federit, velut neruo missa excutitur. coronas modici circuli magno ex intervallo loci assueti traicere, non capita solum hostium vulnerabant, sed quem locum destinassent oris.

b Qui vsus apud Indos.] Philostratus in vita Apollonij, lib. 2. c. 12. scribens strenuitates Indorum post potationem sanè periculofas, Funda, ait, etiam adeò subtiliter iaculantur, vt emisso lapide aut glande pueri extremos duntaxat capillos attingant.

c Hi.] Scilicet funditores, ex Xenophonte Pædia Cyri lib. 6.

d Ta

d tamen Cirtæ & Elymæi præcipui habitus sunt. ° Ferrus Scipio Africanus aduersus Numantinos dimicaturus, omnibus centuriis delectos sagittarios funditoresque miscuisse: qua descriptione effecit, vt de Numantinis insignem victoriam tulerit. Metellus quoque ducens in Iugurtham, funditores & sagittarios inter manipulos diuisit, ita vt parum abfuerit quin ingenti victoria potiretur. ^f Calones verò lixasque, licet militiæ sacramento adigi non solerent, siquidem seruilia ministrabant militibus, illos tamen in aciem prodiisse, bonam fidelemque operam reipub. sæpe nauasse comperimus, tunc quum accisis rebus, & re exterminata, militumque fracta virtute, militiam militare coacti sunt: qui quòd ligneas clauas vel vallum gestarent, dicti Calones fuere. ^g Calas enim antiqui dixerunt fustes, quos serui portabant in comitatu dominorum, dum in expeditionem vadunt, seu ἀπὸ τῶν καλῶν. ^h Lixæ quoque, qui exercitum sequuti quæstus causa, aquam militibus curabant: Sicut Brutiarj, quorum opera veluti seruorum magistratus utebantur, per sæpe militarunt, & munera fecerunt. Quum enim secundo Punico bello post Cannensem cladem, Brutij ad Hannibalem primi defecissent, postea deuicto Hannibale, eos Romani, neque milites scripsere, neque pro sociis habuere, sed magistratibus præstare iusserunt seruorum munia militiæ domique: sicut ^k Picentes ob initam cum Hannibale societatem, pro militari officio, viatorum & tabellariorum operas præbuere. Super eos quos dixi adnumerantur caligati, quibus caligis militariibus vti permissum: tametsi pro ^l caligatis omne militum genus à militari caliga multi

ANNO TATIONES.

d Tamen Cirtæ & Elymæi.] Lilius 4. Decad. libro 7. horum duorum meminit his verbis, Extremum cornu clauderant quatuor millia misti Cirtæ funditores, 4. & Elymæi sagittarij.

e Ferrus Scipio Africanus.] Sallustius in bello Iugurthino, de Metello cum hoste pugnaturo loquens, ait, Ibi commutatis ordinibus in dextro latere, quod proximum hostibus erat, triplicibus subsidiis aciem instruxit. Inter manipulos funditores & sagittarios dispersit: equitatum omnem in cornibus locat.

f Calones lixasque.] De his duobus Lilius 3. dec. lib. 3. Impedimenta subsequi iussit, calones lixasque, & inualidos milites vallum ferre. Et de calonibus præterea Lilius 1. dec. libro 5. 7. & iterum 10. Cicero lib. 3. de Natura deorum, Cæsar lib. 2. Belli Gallici, vbi scribit Calones etiam incermes, armatis hostibus occurrisse. Horatius lib. 1. Sermonum, Satyra 2.

Hunc permissum Calones. - Et ibi Porphyrius interpres, & idem Horatius lib. Epistol. 1. epist. 14.

- Inuidet usum Lignorum & pecoris tibi celo argutus & horti. Et ibi item Porphyrius. Et Nonius Marcellus, & Festus Pompeius lib. 3. & lib. 4. vbi exponit verbum procalare. Seruius in libro 6. Aeneidos, statim post princ. Et Vegetius lib. 3. cap. 6. Ex quibus intelliges qui ij, & vnde dicebantur. Et de Lixis quoque Lilius 1. dec. lib. 5. & 3. dec. lib. 1. & 4. dec. lib. 9. Silius Italicus lib. 5.

Mistis eques, nec discretis lenia arma manipulis, insertisq; globo pedites, & inutile Marti

Lixarum vulgus. - Lucanus lib. 9.

Stat dum lixa bibat. - Nonius Marcellus quo loco vocabulum elixus declarat. Festus Pompeius lib. 10. Ex quibus intelliges,

qui & ij, & vnde dicebantur.

g Calas enim.] Id ex Seruio est, vbi nuper citauimus. Sed vide Porphyrius in Horatium d. lib. 1. satyra 2.

h Lixæ quoque.] Seruius vbi supra: Festus autem Pompeius, Lixæ, ait, qui exercitum sequuntur quæstus gratia, dicti, quòd extra ordinem sint militiæ, eisque liceat quod libuerit: alij eos à Licu apellatos dicunt, quòd & ille Herculem sit sequutus: quidam à liguriendo quæstum.

i Sicut Brutiarj.] Hæc vsque ad versicul. Sicut Picentes, sunt Gellij lib. 10. cap. 3. ad finem. & Festi Pompeij lib. 2. Ex quibus intelliges Brutiani hæc legendum esse, non Brutiarj. Petrus Crinitus Honestæ disciplinæ lib. 2. cap. 7. docet Brutios pro vilissimis seruis habitos, quòd cum ad Annibalem primi defecissent, eo fugato Senatus sententiam tulit, vt nunquam deinde pro sociis populi Romani haberentur, sed eis, vt seruis vterentur. Multa de his Cælius lib. 33. c. 13. & in seq.

k Sicut Picentes.] Strabo libro 5. in fi. Picentum, inquit, metropolis erat quòdam Picentia, nunc verò per vicos vitam agunt, ab Romanis expulsi, propter initam cum Annibale societatem. Quo quidem in tempore pro militari officio, vt viatoris publici, aut tabellarij operam explerent, assignati sunt, quemadmodum & Lucani & Brutij eadem ob causas.

l Caligati.] De his sæpe in nostris legibus, vt in l. 2. in princ. ff. de iis, qui notantur infamia. vbi Vlpianus ita scribit, Quod ait Prætor, Qui ab exercitu dimissus erit: dimissum accipere debemus militem Caligatum. id est, vt inquit Accursius, infimum & obscurum. sic Venuleius in l. de militibus. ff. de custodia & exhibitione reorum. & in l. à Caligato 21. C. de nuptiis. & ibi glossa. Caligatus, ait, dicitur ille, qui habet ocreas ferreas, & s. quisquis. athen. quibus modis naturales efficiuntur legitimi. Suetonius in

Augusto,

accipi contendant: quæ quidem ferreis clauis multiplicibus munitæ erant. † Præter quos legitimi euocati, & tumultuarij milites fuere, legitimi, quòd militiæ sacramento iusto delectu adscripti militabant: euocati, qui ex prouinciis sociisque ciuitatibus æquo iure & fœdere iunctis, non Latini nominis, militiæ munere fungebatur: qui non milites sed pro militibus habitus sunt. ^m Milites enim nominis Latini, proximè morem Romanum instructi erant, lingua, moribus, armorum genere congruentes, disciplina deniq; & cultu Romano, ⁿ qui plerunque Gabino ritu toga circumcincta, ita vt lacinia reuocata hominem cingeret, militarunt. ° Tumultuarij verò dicti, qui repentino aduentu hostium, quum in discrimine extremo res foret, per trepidationem & metum raptim

ANNO TATIONES.

Augusto, cap. 25. Coronas vallares ac murales quàm parcissimè & sine ambitione; ac sæpe etiam Caligatis tribuit.

† Præter quos legitimi euocati.] Seruius enarrans eum locum Virgilij lib. 2. Aeneid.

Fas mihi Graiorum sacra resolueret iura. Ne, inquit, incidat in sacramenti poenam. Sunt enim tria militiæ genera. Plerunque enim euocati dicuntur, & non sunt milites, sed pro milite. Sallust. Ne quis miles; siue pro milite: item ipse ab iis omneis euocatos & ceterationes. Plerunque tumultuarij, hoc est, qui ad vnum militent bellum. Plerunque sacramento rogati: quia post electionem in Rempublicam iurant: & hi sunt, qui habent plenam militiam: nam quinque & viginti annis tenentur. subditque, Hæc tria genera sacramenti tangere Virgilium, vt ibi declarat. Idem lib. 7. in eum locum,

Ipse vocat pugnas, sequitur tum cætera pubes.

Tria sunt, ait, militiæ genera. Sacramentum, in quo vnusquisque miles iurat se non recedere, nisi præcepto Consulis, post completa stipendia, id est, militiæ tempora. Coniuratio, quæ fit in tumultu, id est, Italico bello & Gallico: quando vicinum vrbis periculum, singulos iurare non paritur, vt inter Gabios fuit. Euocatio, quod genus non tangit. nam ad subitum bellum auocabatur: vnde etiam Consul solebat dicere, Qui vult rempublicam saluam fore me sequatur. Et lib. 8. in prin. Apud maiores nostros tria erant militiæ genera in bellis gerendis: nam aut legitima erat militia, aut coniuratio, aut euocatio. Legitima erat militia eorum, qui singuli iurabant pro republica se esse facturos, nec discedebant nisi completis stipendiis, id est, militiæ temporibus, & sacramentum vocabatur. Aut certe si esset tumultus, id est, bellum Italicum, vel Gallicum, in quibus ex periculi vicinitate erat timor multus, quia singulos interrogare non vacabat: qui fuerat ducturus exercitum, ibat ad Capitolium, & exinde proferens duo vexilla, vnum roseum, quod pedites euocabat: & vnum cæruleum, quod erat equitum. Nam cæruleus color est maris, à cuius Deo equum constat inuentum, dicebat, Qui rempublicam vult saluam esse, me sequatur. & qui cõuenissent simul iurabant: & dicebatur ista militia Coniuratio. Fiebat etiam euocatio: nam ad diuersa loca diuersi, propter cogendos mittebantur exercitus. Euocatorum autem autores sæpe mentionem faciunt Cæsar lib. 3. Commentariorum belli Ciuilis, Erat Craffinus euocatus in exercitu Cæsaris. Et lib. 5. Cumque idem animaduerti cœptum esset, subito legati euocati que obse-

crare Cæsarem, ne dubitaret signum dare. Cicero Epistolar. famil. iib. 3. epist. illius lib. 5. omnium 35. Itaque virum fortem, mihi que in primis probatum Antonium præfectum euocatorum nisi ad te, cui, si tibi videretur, cohortes traderes. Suetonius in Augusto, cap. 56. Affuit & clientibus sicut scutario cuidam, euocato quondam suo, qui postulabatur iniuriarum. Et in Galba, cap. 10. Delegit & equestriis ordinis iuuenes, qui manente anulorum aureorum vsu, euocati appellarentur, excubiasque circa cubiculum suum vice militum agerent. Et in Vespasiano, cap. 1. T. Flauius Petronius municeps Reatinus, bello ciuili Pompeianarum partium centurio, incertum sponte, an euocatus profugit ex Pharsalica acie, domumque se contulit. Et Velleius Patenculus lib. 2. Deciderat Cæsaris caput, cum euocatus aduenit, nuncians Brutum esse victorem. Tacitus libro 17. scribit quosdam dixisse Terentium euocatum occidisse Galbam.

m Milites enim nominis Latini.] Lilius 1. dec. lib. 8.

n Qui plerunque Gabino ritu.] Idem Lilius vbi supra, vbi de Decio Cos.

o Tumultuarij.] Seruius locis citatis supra in verbo, Præter quos legitimi euocati. Et huiusmodi militum tumultuariorum meminit Cæsar libro 4. belli Ciuilis, Mittit P. Sextium ad C. Pletorium Quæstorem, vt legionem adduceret, quæ ex tumultuariis militibus in Ponto cõfecta erat. Hincque Lilius 1. dec. lib. 5. & iterum lib. 8. & 4. dec. lib. 1. & iterum lib. 5. post princ. Mens ea Senatus fuit, vt in Hispania tumultuarij milites legerentur. Et iterum, Itaque placere Senatui, ad eum exercitum, quem haberet, tumultuariorum militum ad 12. millia pedites, & quadringentos equites scribere eum, quibus oram maritimam prouinciam, quæ vergeret in Græciam, tueri posset. Hinc etiam tumultuarius exercitus Lilius 1. dec. lib. 5. Quippe quibus velut tumultuario exercitu raptim ducto agrè ad vndecimum lapidem occursum est. Et lib. 8. Tumultuarius vadique exercitus raptim conscriptus conuenit. Et tumultuariæ cohortes eidem 4. dec. lib. 10. cuius verba paulò post adducemus. Et eisdem vel milites, vel exercitus, vel cohortes, vel legiones tumultuarias, vel subitarias fuisse, satis constat ex multis ipsius Lilius locis. Nam 4. dec. lib. 1. non longè à princ. Duabus legionibus subitariis tumultus eius causa scriptis, additisque ad eas quatuor cohortibus de exercitu suo, C. Appium Præfectum socium hæc tumultuaria manu per Umbriam, quam tribuna

Sappi

Proletarij.
Capite cen-
si.

Volones.

militiæ adscribebantur. ² Etiam proletarios, & capite cenfos quandoque munera fecisse, & reipub. operam nauasse comperimus. Erant enim hi tenuissimi, & modicarum facultatum, qui non vltra mille quingenta aris in censum referebant, domi ad prolem excitandam destinati, dimissa militia, & sacramento soluti, qui temporibus reipub. difficilimis, quum vndique imperium fluctuaret, rebus abscessis, milites quandoque scripti sunt. ³ Sicut quum post Cannensem pugnam, seruitia, obaratos & mercenarios, ac capitalia aufos, militiae sacramento adigere populus coactus fuit, numero octo millium qui in exemplum iusti militis militarunt, quos volones dixere, quod sponte militiae adsciti, libertatis studio militiam meruissent. ⁴ Fuitque animaduersum, in Romanis castris, nisi ingenuos & libertinos seruitute exemptos, militiam meruisse nemine, praeterquam secundo Punico bello, quo Hannibal Poenus Italiam omni clade belli peruastabat, quo populus Romanus extremo discrimine adactus, rem desuetam vsurpauit, primumque seruitia sacramento adegit. ⁵ Postea sociali bello ex libertinis duodecim

ANNOTATIONES.

Sappiniam vocant, agrum Boiorum inuadere iussit. Et 4. deca. lib. 10. Permissum ut quaerent, protinus subitarii milites scriberent, ducerentque secum. Nam & statim post, Et Praetori Q. Petilio imperatum est, ut duas legiones ciuium Romanorum tumultuarias scriberet. Et rursum postea scribit, Senatium censuisse subitarios milites tumultus causa conscriptos primo quoque tempore dimitti. Et 5. deca. lib. 1. C. Claudius Proconsul, audita rebellione Ligurum, praeter eas copias, quas secum Parmae habebat, subitariis collectis militibus, exercitum ad fines Ligurum admouit. Et de his quoque subitariis militibus idem Lilius 1. deca. lib. 3. Ad eum explendum Latini Hernicique, & colonia Antium dare Quintio subitarios milites (ita tum repentina auxilia appellabant) iussit.

p Etiam proletarios & capite cenfos.] Hos eisdem esse constat ex Festo Pompeio lib. 14. Et vide Valerium Maximum libro 2. cap. 1. de Institutis antiquis. & Gellium lib. 16. cap. 10. cuius maxima ex parte sunt ea, quae hic dicit Alexander. Et praeterea Nonium Marcellum. D. August. Ciuitatis Dei, lib. 3. cap. 17. cuius haec verba sunt, Tum vero tam multa bella vbique crebruerunt, ut inopia militum Proletarij illi, qui eo quod proli gignenda vacabant, ob egestatem militare non valentes, hoc nomen acciperant, militiae conscriberentur. Vide ibi interpretem. Paulum Orosium lib. 4. cap. 1. vbi Proletarios dicit eos esse, qui in vrbe sufficiens semper prolis causa vacabant: eos tamen in bello Tarentino militiae fuisse adscriptos vrgente vltima necessitate.

q Sicut cum post Cannensem pugnam.] Lilius 3. deca. lib. 2. in duobus locis. Valerius Maximus & Seruius quo loco statim citabimus ibi, Fuitque animaduersum, Macrobius Saturnal. lib. 1. c. 11. Ante id tamen tempus ij, qui ad militiam non adigebantur, vrgente necessitate coacti sunt militare apud Lilium 1. deca. lib. 7. Et cum (quod per magnos tumultus fieri solitum erat) iustitio indicto delectus sine vacationibus habitus esset. Et lib. 8. Mamercus, cui Gallicum bellum euenerat, scribere exercitum sine vlla vacatione venia: quin opificum quoque vulgus, & sellularij, minime militiae idoneum genus, exciti dicuntur.

r Quos volones dixere.] Lilius 3. deca. lib. 3. de

T. Sempronio Cons. ibi, quia ociosa statua erant, crebro decurrere milites cogebat, ut tyrones (ea maxima pars volonum erat) assuesceret signa sequi, & in acie agnoscere ordines suos. Et lib. 4. Legiones magna ex parte volonum habebat, qui iam alterum annum libertatem tacite mereri, quam postulare palam maluerant. Et paulo post, Tunc quod ad volones attineret, omnes ait malle laudatos a se, dignos indignosque, quam quenuam eo die castigatum esse: quod bonum, faustum, felixque reipublicae ipsisque esset, omnes eos liberos esse iubere. Festus Pompeius libro 9. Macrobius dicto libro 1. Satur. cap. 10.

s Fuitque animaduersum.] Ex Valer. Maximo lib. 7. cap. 6. post princ. de Senatu populoque Rom. cuius haec verba sunt, Nam aliquot aduersis praeliis Secundo Punico bello exhausta militari iuuentute Romana, Senatus, auctore Tiberio Graccho Cos. censuit, ut publice serui aduersus propulsandorum hostium impetum emerentur: eaque de re per Tribunos plebis apud populum lata rogatione, tres creati sunt viri, qui quatuor & viginti millia seruorum comparauerunt: adactosque iureiurando strenuam se fortemque opera daturus, quoad Poeni essent in Italia, datis armis in castra miserunt. Et non multo post de Ciuitate Rom. Cannensis autem clades adeo urbem nostram vehementer contudit, ut opera M. Iunij Dictaturam reipubl. ad ministrantis, spolia hostium affixa templis deorum numini consecrata, instrumenta militiae conuellerentur: ac praetextati pueri arma induerent, adiudicatorum etiam & capitali crimine damnatorum sex millia conscriberentur. De qua re quoque & tu vide Lilium 3. deca. lib. 2. 3. & 4. in Oratione L. Valerij, & Seruium lib. 9. Aeneidos Virgilij in eum locum,

- *Vetivisq; ad Troiam miserit armis.*

Vbi ita scribit, Seruos sane nunquam militasse constat, nisi seruitute deposita, excepto Hannibalis tempore, cum post Cannense praelium in tanta necessitate fuit vrbs Roma, ut ne liberandorum quidem seruorum daretur facultas. Vide etiam Macrobium d. lib. 1. Satur. c. 11.

t Postea sociali bello.] Macrobius vbi supra. Sed & M. Caro, qui Vticae praerat, delectus quotidie libertinorum Afrorum, seruorum denique & cuiusque

cohortes bonam fidelemque operam reipub. nauarunt. ⁶ Mox Iulius Caesar ex magna parte perdomitis hostibus, quum ob bellorum clades in locum decedentium nullos sufficere valeret, commodatos militiae adscripsit. ⁷ Augustus quoque Octavius bello Illyrico & Germanico cohortes libertorum legit, quos voluntarios appellauit, illosque cum ingenuis commisceri, aut eodem vti armorum genere vetuit. ⁸ Hos quoque Romae incendiolorum causa, & si grauior tumultus oriretur, instructos paratosque habuit. Ipse enim seruos, qui ciuilibus bellis stipendia fecerant, confectis bellis, dominis restituit. Lapsis inde temporibus, ⁹ Antoninus Caesar voluntarios, quos obsequentes latrones vocauit, & gladiatores contra hostes praepotentes militiae armauit. ¹⁰ Cleomenes quoque dux Lacedaemoniorum, seruitia ad nouem millia libertate donasse, & militiae adscripsisse fertur, quum bellis attriti milite indigerent. ¹¹ Sed tamen capite cenfos propter inopiam & modicam rem familiarem, diu sacramento adscribere non licuit: donec C. Marius capite cenfos militiae muneribus fungi, & militare coegit, qui in exemplum iusti militis militarunt. ¹² Postremo causarij dicti, quibus causa ne mererent, legitimae supperebant: sicut beneficiarij, qui perfuncti militia, & data missione, post nauatam insigniter operam, muneris vacatione donati, & militia missi fuere: tamen beneficiarios, quod beneficio tribunorum ad militiam euecti erant, nonnulli dictos credant. ¹³ Tria enim fuere missionum genera, quibus milites exautorabantur:

Voluntarij.

Causarij.

Beneficia-
rij.
Tria mis-
sionum ge-
nera.

ANNOTATIONES.

i usque modi generis hominum, qui modo per atrem arma ferre poterant, habere, atque sub manum Scipioni in castra submittere non intermittere, ut tradit Hirtius in bello Africano libro 5. Et Pompeius quoque copias vndique omnes ex nouis delectibus ad se cogi iussit: seruos pastores aduersus Caesarem armauit, atque his equos attribuit: ex his circiter trecentos equites confecit, ut tradit ipse Caesar lib. 1. belli Ciuilis.

v Mox Iulius Caesar.] Macrobius item vbi supra. x Augustus quoque.] Macrobius ibi, & Suetonius in vita illius, cap. 25. sic scribit, Libertino milite praeterquam Romae incendiolorum causa, & si tumultus in grauiore annona metueretur, bis vsus est: semel ad praesidium coloniarum Illyricum contingit: iterum ad tutelam ripae Rheni fluminis: eosque seruos adhuc vitis, feminisque periculosis indictos, ac sine mora manumissos, sub priore vexillo habuit, neque aut commistos cum ingenuis, aut eodem modo armatos.

y Hos quoque Romae incendiolorum causa.] Suetonius ibi.

z Antoninus Caesar.] Scilicet Philosophus, ex Capitolino in vita illius. Sed hic nonnihil errat Alexander, neque enim hi latrones vocati sunt, sed Voluntarij: sed alij ita appellati sunt, nam verba illius haec sunt, Seruos, quemadmodum bello Punico factum fuerat, ad militiam parauit, quos Obsequentes appellauit. Latrones etiam Dalmatiae, atque Dardaniae milites fecit. Armauit & Diocmitas: emit & Germanorum auxilia contra Germanos. a Cleomenes.] Macrobius d. lib. 1. Saturn. cap. 11. Sed & (quod addes superioribus) Thebani ab Alexandro Magno obsessi, seruos libertate donatos in valli propugnatione hostibus opposuerunt, apud Diodorum Siculum lib. 17. c. 1.

b Sed tamen capite cenfos.] Hoc probat exemplum seq.

c Donec C. Marius.] Sallustius in Iugurtha, Marius, inquit, interea milites scribere, non, more maiorum, ex classibus, sed vti cuiusque libido erat, capite cenfos plerosque. Id factum alij inopia honorum, alij per ambitionem Consulibus memorabant. Valerius Maximus lib. 2. ca. 1. de Institutis antiquis. Plutarchus in vita Marij, Gellius lib. 16. c. 10.

d Postremo causarij.] De quibus Lilius 1. deca. lib. 7. Tertius, inquit, exercitus ex causariis senioribusque a T. Quintio conscribebatur, qui vrbi munitibusque praesidio sit. Spartianus in Hadriano, Profectus in Gallias omnes Causarios liberalitatibus subleuauit. Et hinc Causaria missio dicta est, de qua postea dicetur.

e Sicut beneficiarij.] Festus lib. 2. Et de his Caesar lib. 3. belli Gallici, Euocatorum, ait, circiter duo millia, quae ex beneficiariis superiorum exercituum ad eum conuenerant. Aliter accepisse videtur ipse Caesar eiusdem operis belli Ciuilis, lib. 2. De beneficiariis supra diximus hoc cap. vbi de Percio.

f Nonnulli.] Scilicet Vegetius Rei militaris, lib. 2. cap. 7.

g Tria enim fuere missionum genera.] Haec sunt ex Vlpiano in l. 2. §. ignominiae. ff. de iis, qui notantur infamia. Cuius haec verba sunt, Ignominiae causa, hoc ideo adiectum est, quoniam multa genera sunt missionum. Est honesta, quae emeritis stipendiis, vel ante ab Imperatore indulgetur. Est causaria, quae propter valetudinem laboribus militiae soluit. Est ignominiosa. Ignominiosa autem missio torques est, quoties is, qui mittit, addit nominatim, ignominiae causa se mittere: semper enim debet addere cur miles mittatur. Et Martianus Iuriconsultus in l. milites agrum. §. missionum. ff. de re milit. Missionum, inquit, generales causae sunt tres: Honestae, Causariae, Ignominiosae. Honestae est, quae tempore militiae impleto datur. Causaria, cum quis vitio animi, vel corporis minus idoneus militiae renunciat. Igno-

Honesti, quum emeritis stipendiis, & functis commodis missionum, vacationis mune re donantur, quo tempore scuta, gladios & arma^b dicabant Laribus, sicut gladiatores Herculi, quod diis iuuantibus perfuncti militia, rudem accepissent: ^k quod missionis tempus, militi quinquagenario erat definitum. ^l Alij, nisi decennio stipendia meruissent, missionem petere neminem putarunt posse. More tamen Romano, militare sacramentum in vndecimum diffundebatur annum: quo exacto, militia perfunctis missio dabatur. ^m Deinde vt decimussextus annus stipendij finem faceret, Tiberio imperante cautum fuit, qui etiam militiae tempus ad vigesimum annum propagauit, cavitque vt nisi post vigesimum annum, missio militi non daretur: praetorianæ vero cohortes, nisi annis sedecim militassent, ad penates & domesticos Lares non remittebantur. Apud Assyrios autem Ninus Semiramis filius, annis singulis copias sacramento solutas domum remisit. Rursus novos milites, militiae sacramento, nullo praestituto tempore, adegit: quos tamen vltra annum militiae nunquam adscripsit. ⁿ *Causaria* verò missio dicitur, quum senecta aut valetudine aduersa, vitiòve corporis, domos vellent aut res inuisere suas, vel viribus parum validi, minus idonei muneribus essent. Ignominiosa, quæ & probrosa dicitur, quum militi ob delictum & graue crimen, quibus reus agitur, vt quia transfuga, desertor, aut fugitiuus arguitur, vel timide & diffidenter cum hoste congregitur, ignominia notatus, & militia exautoratus fuit: ^o in qua re licet animaduertere, quod si tribunus militem exautorauit, hoc est, insignia militaria illi ademittit, infamia quoque affecisse videbatur. ^p Post aliquot verò tempestates noui milites nominibus variis à Cæsaris, penes quos fuit ius arbitriumque rerum omnium, militiae adigi cœpere. ^q nam praeter gregarios, qui vilissimi inter milites sunt, fuere legionarij,

Causaria missio.

Ignominiosa.

Militia exautorati. Militum varia nomina. Gregarij. Legionarij.

ANNOTATIONES.

miniosa causa est, cum quis propter delictum sacramento soluitur: & is, qui ignominia missus est, neque Romæ, neque in sacro comitatu agere potest. Et si sine ignominia mentione missi sunt, nihilominus ignominia missi intelliguntur. ^h Dicabant laribus.] Ouidius lib. 4. Tristium, elegia 7.

Miles vt emeritis non est satis utilis armis, Ponit ad antiquos, quæ tulit arma, lares. Sic igitur tarda vires adimente senecta, Me quoque donari iam rude tempus erat.

ⁱ Sicut gladiatores Herculi.] Horatius Epistolarum lib. 1. epistola 1. ad Meccenatem,

- Veianus armis Herculis ad postem fixis, latet abditus agro, Ne populum extrema toties exoret arena.

Vbi vide Porphyrionem & Acronem interpretes. ^k Quod missionis tempus.] Iam diximus supra lib. 1. c. 20.

^l Alij nisi decennio.] Plutarchus in vita Caij Gracchi. Sed tu vide Polybium in libello de Romana castrametatione, qui portio est libri 6. eiusdem in princ.

^m Deinde, vt decimussextus.] Hæc vsque ad versicu. Praetorianæ cohortes. sunt Cornelij Taciti lib. 1. Igitur volutatis inter se rationibus, placitum, vt epistula nomine principis scriberentur, missionem dari vicena stipendia meritis, exautorari qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, cæterorum immunes, nisi propulsandi hostis: legata, quæ petuerant, exolui duplicarique. Iterumque ad finem eius libri, Centesimam rerum venalium post bella civilia institutam, deprecante populo, edixit Tibe-

rius militare ærarium eo subsidio niti, simul imparem oneri rempublicam, nisi vicesimo militiae anno veterani dimitterentur. Ita proximæ seditionis malè consultata, quibus sexdecim stipendiorum finem expresserant, abolita in posterum. Vide Iustinianum in l. 1. C. de excusationibus veteranorum. Et l. vltim. libro 10. C. de his, qui non impletis stipendiis sacramento soluti sunt, vbi ita scribitur, Veteranorum ita demum onerum & munerum personalium vacatio iure conceditur, si post vicesimum annum militiae, quam in legione vel vexillatione militauerunt, honestam, vel causariam missionem consecuti esse ostendantur.

ⁿ *Causaria* verò missio.] De tribus missionum generibus nempe honesta, causaria & legitima, diximus ex Vlpiano & Martiano in verbo, Tria enim fuere missionum genera.

^o In qua re.] In d. l. 2. §. causaria, versicul. sed & si eum. de his, qui not. inf.

^p Post aliquot verò tempestates.] Id probatur ex sequentibus.

^q Nam praeter gregarios.] De quibus Cicero in Orac. pro Plancio, Sallustius in Iugurtha, Lilius 3. decad. lib. 8. Columella lib. 6. in praefatione. Corn. Tacitus lib. 1. & 14. non semel. Suetonius in Augusto, cap. 14.

^r Legionarij.] De quibus Cæsar lib. belli Civilis 1. & iterum 3. & 5. belli Gallici. Afinius Pollio inter Epistolas familiares Ciceronis, epistola 32. Tacitus lib. 12. & 18. & alibi saepe. Hirtius in bello Hispaniensi, Alexandrino, & iterum Africano. Hincque etiam cohortes legionariae apud Cæsarem lib. 1. belli Civilis, & Lilius 4. decad. lib. 4.

s Alarij

^s Alarij atque ^t manipulares, qui quidem in legionibus, alis, vel manipulis militabant: ^v ex quibus Nero Augustanos, & ^x diuus Claudius Dacifanos milites legit. ^y Probus verò Decimanos, ^z Alexander Seuerus Ostensionales, ^a Tiberius Vigefimanos, & alij ^b Primanos, ^c Secundanos, ^d Quartanos, ^e Quartadecimanos,

Alarij. Manipularij.

ANNOTATIONES.

^s Alarij.] De quibus Cæsar belli Gallici, libro 1. Civilis lib. 2. Cicero Epistolarum famil. lib. 2. epist. ad Cælium 16. Hincque cohortes Alariae ipsi Cæsari lib. 1. iterumque 2. belli Civilis. Lilius 1. decad. lib. 10. Et equites Alarij Lilius 4. decad. lib. 2. & 10. Tacitus lib. 12. Hincque alæ dicuntur, quod circum legiones dextra sinistraque, tanquam alæ in auium corporibus, locabantur, vt dicit Gellius lib. 16. cap. 14. Quod & Seruius scribit in lib. 4. in eum locum,

Dum trepidant alæ, saltusq. indagine cingunt.
Et libro 11.

- Et virginis ala Camille.
Alæ, inquit, equites dicuntur, quod alarum vice pedites, siue pedestrem exercitum regunt. nam & alam equitum vocat Lilius 3. decad. lib. 6. Plurisque aliquanto damni hæc ala equitum amissa Hannibali, quam Salapia fuit. Et ala legionum Cicero lib. 2. Offic. & ad Atticum lib. 11. epistola eius libri 10. omnium 216. Accedit Hispania, & alienata ala legionum: nec vis eadem, nec voluntaria.

^t Manipulares.] Plauto in Mostellaria actus 1. scena 3. in fi.

Conueniunt manipulares: eccos. prædâ participes petunt.
Vbi per syncopen Manipulates metri gratia. Et rursum eiusdem fabulae act. 5. sce. 1. post princ.

Post, quam ex obsidione in tutum eduxi manipulares meos.

^u Et in Milite glorioso act. 3. sce. 2. post princ.
Si centuriati bene sunt manipulares mei.

Cæsar belli Gallici, lib. 7. & belli Civilis, lib. 2. Cicero ad Atticum lib. 9. epistola eius lib. 12. omnium 178. post princ. Amens mihi fuisse videor à principio: & me vna hæc res torquet, quod non omnibus in rebus labentem, vel potius ruentem Pompeium, tanquam vnus manipularis, sequutus sim. Ouidius lib. 3. Fastorum,

Pertica suspensos portabat longa maniplos, Vnde manipularis nomina miles habet.

Seruius lib. 11. Aeneidos, in eum locum,

Dissectiq. duces, desolatiq. manipuli.

Signiferi, inquit, deserti, quod est nimij discriminis: nanque hoc vbiq. dux præcipit, vt frequenter circa se sint milites, sicut in Sallustio legimus. Manipuli autem dicti sunt signiferi: quia sub Romulo pauper adhuc Romanus exercitus hastis sceni manipulos alligabat, & hos pro signis gerebat, vnde hoc nomen remansit. hætenus Seruius. Vide quæ dicta sunt supra lib. 4. cap. 2.

^v Ex quibus Nero Augustanos.] Cor. Tacitus libro 14. Neronis gesta scribens, Tuncque primum conscripti sunt equites Romani, cognomento Augustanorum, arate ac robore conspicui, & pars ingenio procaces alij in spe potentia.

^x Et Diuus Claudius Dacifanos.] Scilicet, secundus, qui post Gallienum, Valeriani filium, imperauit, ex Trebellio Pollione in vita illius, Quæso

igitur, inquit, mi Venuste, si mihi fidem exhibes, vt cum facias à Grato & Herenniano placari, nescientibus hoc militibus Dacifanis, qui iam sæuiunt, ne grauius ferant.

^y Probus verò Decimanos.] Flavius Vopiscus in vita ipsius Probi. Et horum meminit Hirtius lib. 5. qui de bello Africo est. Non agnosco signa Decimanorum. Cornelius Tacitus lib. 13. & 21. & Pomponius Mela lib. 2. cap. 5. vbi horum coloniam fuisse Martium Narbonem tradit. At idem Hirtius lib. 6. qui de bello Hispaniensi est, Decumanos vocat, Hic Decumani suum locum cornu dextrum tenebant. vt Suetonius in Cæsare, c. 70. in princ. Quamquam & Decumani alios quoque significant: scilicet Publicanorum Principes, qui quæstus sui causa decimas redimunt, vt scribit Afconius Padianus in 1. in Verrem act. De quibus ipse Cicero in 4. & 5. act.

^z Alexander Seuerus Ostensionales.] Aelius Lampridius in vita ipsius Alexandri, Milites, inquit, quos Ostensionales vocant, non pretiosos, sed speciosos, clarisque vestibus ornabat: nec multum insignibus, aut ad apparatus regium, auri & serici deputabat, dicens, Imperium in virtute esse, non in decore.

^a Tiberius Vigefimanos.] Corn. Tacitus lib. 1. de Tiberio loquens, non vigefimanos scribit, sed vicesimanos, sic enim ait, Turbabanturque densis Germanorum cateruis leues cohortes, cum Cæsar aduectus ad Vicesimanos voce magna, Hoc illud tempus obliterandæ seditionis, clamitabat, pergerent, propearent culpam in decus vertere. Et non paucis interiectis, Deliguntur legiones quinta dextro lateri, vnde vigesima in laeuum, Primani ducendū ad agmen, Vicesimanos aduersum sequuturos.

^b Alij Primanos.] Idem Tacitus vbi supra proxime, & lib. 17. 18. 19. & 20. & saepe alibi.

^c Secundanos.] Idem Cor. lib. 21. & Lilius 4. decad. lib. 1. post princ. & lib. 4. in duobus locis, vbi clarè declarat hos dici milites secundæ legionis. Hos autem fuisse ex oppido Arausione Gallia Narbonensis, tradunt Pomponius Mela lib. 2. cap. 5. & Plinius lib. 3. ca. 4. Hos autem Hirtius in bello Alexandrino Secundarios vocat, nisi ibi mendum sit. Adde & tertianos ex Cornel. Tacito lib. 12. & 19. non semel. & lib. 21. in princ.

^d Quartanos.] Idem Tacitus libro 20. & Iulius Capitolinus in Claudio. Et adde Quintanos apud eundem Tacitum lib. 1. 17. 18. & 20. Sextanos apud Pomponium Melam lib. 2. c. 5. & Plinium lib. 3. c. 4. vbi hos dicunt fuisse ex Arelate. Septimanos ex ipso Tacito lib. 19. non semel, & Pomponio Mela eodem illo loco, vbi eos Septimanos appellat, eosque fuisse ex Blittera Narbonensis Gallia: vt etiam Plinius vbi supra. Et Vndecimanos ex eod. Tacito lib. 1. Et Tertiadecimanos ex ipso Tacito d. lib. 1.

^e Quartadecimanos.] Cornelius Tacitus d. li. 2.

Neodoma
de.
Gardates
lelli mili-
tes.
Calasries.
Hermothi-
bies.
Genca.
Dioniani.

Ro. initio
nullis stipe
diis milita-
bant.

Calasries.
Hermo-
thyb.
Militis
mercena-
rij.
Livij lib.
& Deca. 3.

^f Vnde uigesimanos, ^g Duodeuigesimanos à legionū numero, magnę & expertę virtutis, Apud Spartanos Neodomadę omniū habētur fortissimī, quos^h Persę gardates dicūt. Antoninus Cęsar lectos milites, Pitamitę & Laconicā cęturiā appellauit. ^k Aegyptij & Aethiopes, calasries & hermothibies: Antiochus alam mille equitum, Gencam: ^m Dion verō Dionianos. ⁿ Illud tamen ad memoriā insigne est, milites Romani nominis à condita vrbe ad tribunos militares, & captam à Gallis urbem, per annos ferē trecentos quinquaginta suo sumptu & impensā meruisse, ac stipendia fecisse: parte enim anni sub pellibus militabāt: parte verō, liberis, vxori & penatibus, sibi que ac familię, agrum colendo, & rei rusticę nauando operam, necessaria para bant. Quo autem tempore Veij diutina obsidione & intestino malo obsessi fuere, quum hyemare oporteret in castris, Romani vtili & necessario exemplo docti, militibus stipendium de publico statuere, tunc primū collata stipe, æra militibus constituta sunt. Et deinceps reliqua militia, sumptu & ære publico meruere. Nonnulli Anxure capto sub tribunis militaribus, patres stipendium annuum militibus decreuisse memorant: ^o quod quidem denis assibus in dies singulos taxabatur. ^p Postea Tiberio regnante, singuli denarij diurni dati, prætorianis verō bini. Scipio Aphricanus instituit, vt prætorianis sesquiplez stipendium daretur, hoc est, integrum & dimidiatum. ^q Domitianus, quartum stipendium aureos ternos, militi tradidisse fertur. ^r Apud Germanos epulę & largi conuictus militi pro stipendio fuere. Cyrus ternos obolos singulis nautis stipendium dedit, quibus Lysander vnum adiici procurauit. ^s Aegyptij calasriis & hermothibiis, quos præcipuos habebant milites, præter prædia dabant panis tosti pondera definita, & carnis bubulę minas singulis: vini verō sextarios quaternos. ^t Mercenario milite populus Romanus per rarō adiutus fuit: solum enim Punico bello Q. Fabio Maximo, & T. Sempronio Graccho consulibus, ope externa adiutus bella gessit, & in Hispania Celtiberi stipendiarij militis auxilio fultus, legiones duxit, ^u quos latrones, quōd mercede militarent, quasi seruietes, nuncupauit antiquitas, qui plerunque circa imperatoris latera excubabant

ANNO TATIONES.

^o lib. 4. 17. & 18. saepe vbi aliquando eos Quartadecumanos vocat. & lib. 19. 20. & 21. Adde Quintadecimanos apud eundem lib. 1. & 20. Et Sextadecimanos apud eundem lib. 19. non semel.
^f Vnde uigesimanos.] Idem Tacitus lib. 1. non semel, & lib. 20. & Hirtius in bello Alexandrino.
^g Duodeuigesimanos.] Idem Tacitus lib. 19. & 20. Adde & Vnauigesimanos apud eundem lib. 18. Et Duo & vigesimanos ex eod. lib. 21. in princ.
^h Quos Persę Gardates dicunt.] Probus Aemylus in vita Datamis.
ⁱ Antoninus Cęsar.] Scilicet Bassianus Caracalla, ex Herodiano libro 4. cuius hæc sunt in vita ipsius Bassiani. Sed hęc legendum non Pitamitem, sed Pitanicam. Nam, vt ille dicit, ita hanc centuriam appellauit, quōd eam à Spartanis iuuenibus confecit.
^k Aegyptij.] Herodotus lib. 2. paulō ante finem, & libro 9.
^l Et Aethiopes.] Herodotus d. lib. 9.
^m Dion.] Ita milites Dionis vocabat Sosis quispiam apud Plutarchum in vita ipsius Dionis, qui & ipse postea sic eos appellat.
ⁿ Illud tamen ad memoriā.] Hęc omnia vsque ad versicu. Quod quidem, sunt maiori ex parte Liuij 1. dec. lib. 4. non longē à fi. & iterum lib. 5. tum paulō post prin. tum statim postea in Oratione Appij Claudij.

^o Quod quædam denis assibus.] Et hæc sunt Taciti lib. 1.
^p Postea Tiberio regnante.] Idem Tacitus eodem lib. 1.
^q Domitianus.] Suetonius in vita illius, cap. 7. in fine.
^r Apud Germanos.] Cornelius Tacitus lib. de Moribus Germanorū.
^s Aegyptij.] Herodotus libro 2. paulō ante fi. & li. 9. de hoc etiam dictū est suprā in verbo, Aegyptij.
^t Mercenario milite.] Hęc vsque ad versicu. Et in Hispania. sunt Liuij 3. dec. lib. 4. in fi.
^u Et in Hispania.] Et hæc sunt ipsius Liuij eiusdem 3. dec. lib. 5. non semel, & Plutarchi in vita Cætonis Censorij.
^x Quos latrones.] Festus Pompeius libro 10. Latrones, inquit, eos antiqui dicebant, qui conducti militabant, quasi λατρεύοντες, id est, seruietes: nam λατρεία est seruitus. Alibi autem, scilicet libro 17. Stipatores corporis custodes, quos antiqui latrones vocabant: stipati enim ferro circumdant corpora Regum. Seruius libro 12. Aeneidos ad principium, λατρεύοντες, inquit, dicimus obsequi & seruire mercede. Vnde latrones vocantur conducti milites. Moris autem erat, vt hos Imperator & circa se haberet, & primos mitteret ad omne discrimen. At Varro autē hos libro 3. aut aliorum computatione 6. Latrones dicti à latere, qui circum latera erant Regi, atque ad la

^y Galli gessatas vocant milites mercenarios. ^z Inter cæteros Cares mercede militasse, & auxilia conduxisse traduntur, ideo viliores habiti. ^a Fertur tamen Prusias conductis in Thracia mercenariis militibus, ita Byzantios obsedisse, vt extra mœnia progredi nequirent, ^b Parthi nec mercenarios, nec ordinarios habent exercitus, quibus nec certa imperia, nec duces erant. Sed postquam iussu regis ad bellum educti fuerant, confectis bellis, ad propria dilapsi, nullam mercedem stipendorum perferunt, nisi prædam. Britanni non ære signato militant, sed aurum, argentum, & alia metalla precium victoria ferunt. ^c Scythis, nisi capite hostis oblato, miles prædę particeps fieri nequit. Chij autem quum seruis mercenariis pro milite vterentur, bello subacti, seruis propriis vincti traditi, & in exilium acti sunt, sicut Syracusis aliquando possessores à clientibus exacti fuere. ^d Fertur verō Cato senior cum Celtiberorum manum ducentis talentis, & nimis magno stipendio cōduxisset, & ob id increpitus ab amicis foret, quōd summam nunquam exoluere valeret, respondisse: si vicerimus, ex hostili præda illis satisfiet: si victi forsitan erimus, non habebunt vnde petant. Fuit præterea memorię literis proditum, apud tot dissonas gentes, linguis moribusque differentes, varia etiam armorum specie & dissimili ornatu milites in aciem prodire, & cum hostibus congredi cōsueisse, quem sibi quisque proprium & peculiarem fecit. ^e Etenim Vascones recto capite aut cum galea pugnare nefas habent. ^f Aetoli & Pelasgi dextrō pede nudo dimicant, & sinistro crure vestito armis. ^g Albani & Iberi ferarum tergore caput amicti. ^h Sacæ Scythia

Galli.
Gessata.
Cares.
Prusias.
Parthi.

Britanni.
Scythi.
Chij.
Syracusani.

Armorum
militarium
atque orna-
tum apud
varias gen-
tes diuersi-
tas.

Vascones.
Aetoli.
Pelasgi.
Albani.
Iberi.
Sacæ.

ANNO TATIONES.

ad latera habebant ferrum: quos postea à stipatione Stipatores appellarunt, & qui conducebantur. Ea enim merces dicitur Græcè σέπρον, ab eo veteres poetæ nonnunquam milites appellant latrones, quōd item vti milites cū ferro, aut quōd latent ad insidias faciendas. Atq; ita ex veteribus poetis vsus est Plautus in Milite glorioso actu 1. scena 1. ad fi.

*Videtur: tempus est, vt eamus ad forum,
Vt in tabellis, quas consignauit hic heri,
Latronibus ego dinumerem stipendium.
Nam Rex Seleucus me opere orauit maximo,
Vt sibi latrones cogere & conscriberem.*

Et de his quoque Hesichius.
y Galli.] Plutarchus in Marcello. Seruius autem enarrans cum locum lib. 8. Aeneid. Virgil.

- Duo quisque Alpina coruscant Gesamani. -
Hæstas, inquit, vitiles. Nam etiam viros fortes Galli Gesos vocant. & vide suprā in verbo, Sicut Gessa Gallorum.

^z Inter cæteros Cares.] Pomponius Mela lib. 1. cap. 16. Cares gens vsque eō quondam armorum pugnaeque amans, vt aliena etiam bella mercede agerent. Strabo libro 14. tradit hosti tota quondam erant Græcia, passimque stipendiis meruisse. Suidas scribit hos primos mortaliū mercede militasse. Sed & adde Athenienses & Thessalos aliquando quoque mercede militasse, vt videre licet apud Plutarchum in Arophthegmatis Alexandri. Et in vniuersum Græcos, apud eundem in Timoleone: vbi dicit eos ita militasse sub Carthaginensibus. & Q. Curtium libro 3. & 5. vbi priore loco dicit eos sub Dario, & posteriore sub Alexandro militasse. Et Gallos apud Iustinum lib. 25. & Celtas, qui & ipsi ex Gallis sunt, apud Appianum in Libyco. Mardos & Iberos ex Plutarcho in Lucullo. Cæterum Arrianus gestorum Alexandri, lib. 2. tradit ab ipso Alexandro merce-

narios milites primos in acie fuisse collocatos.

^a Fertur tamen Prusias.] Et Perseus Macedonum Rex, ex Plutarcho in Paulo Aemyllo.

^b Parthi.] Idem autem exercitum non, vt alij liberorum, sed maiorem partem seruorum habet, ita vt Antonio illic bellū referenti cum 50. millia equitum occurrerent, soli 500. liberi fuerunt, vt scribit Iustinus lib. 41.

^c Scythis.] Herodotus lib. 4. Nam capite allato, sit prædę quancunque ceperit, particeps, alioqui expers.
^d Fertur autem Cato senior.] Plutarchus in vita illius.

^e Etenim Vascones.] Sed & Persę quoque nudo capite præliabantur, vt tradit Xenophon in Cyro minore lib. 1. quamuis Herodotus circa capita pilea, quas vocant tiaras, impenetrabilia gestare testetur libro 7.

^f Aetoli & Pelasgi.] De vtriusque Macrobius lib. 5. Satur. cap. 18. At Hærnici contra pugnabant nudo pede sinistro, altero armato, vt videre licet apud Virgilium lib. 7. Aeneid.

- Vestigia nuda sinistra
Instituere pedū, crudus tegit altera pero.

Et ad hunc morem respiciens Iuuenalis saty. 6.

- Crurisq; sinistra
Dimidium tegmen. -

Ea autem de Actolis est ex Euripide loco à Macrobio citato: quem tamen Aristoteles in lib. 2. de Poëtis in hoc reprehendit, quōd Aetoli non sinistrum pedem nudum, sed dextrum: ac Virgilium sequi maluisse Aristotelem.

^g Albani & Iberi.] De his duobus Strabo sic ait lib. 11. Clypeos & thoracas habent, item ferinas galeas, quemadmodum Iberes ex Albana regione. De his etiam Plutar. in Pompeio, sed paulō aliter.

^h Sacæ.] Herodotus lib. 7.

Perse.
Lusitani.
Paphlago-
nes.
Spartani.
Salentini.
Gallogræci.
Cares.
Parthi.
Cydones.
Maca.
Thracæ.
Carthagi-
nenses.
Oretani.
Numidæ.
Masse-
ly.

gens, cristatis galeis in acutum desinentibus. ¹ Lacones pileati. ^k Persæ turrito pileo. ^l Lusitani cristata galea & neruata calside, aut mitratis frontibus, & iaculo hamato. ^m Paphlagonæ hasta. ⁿ Spartani breui pugione præliantur. Salentini exerto humero. ^o Gallogræci nullo vestitu calceatuque amicti, quippe qui nunquam nisi in pugna nudentur. ^p Baleræ discincti. ^q Cares funda. ^r Persæ, ^s Parthi, ^t Cydones, & ^u Macæ sagittis. ^v Thracæ peltati cum iaculis & romphæa. ^w Lacones gladio breuiori. ^x Carthagenenses breuib. spiculis. ^y Oretani iaculo, funda, & gladio. ^z Numidæ & Massælylij effrenatis equis, & sine ephippiis, mirabili velocitate, ita vt modò citato agmine fugiant, modò insequantur, miræ ad cauendum solertiæ: nonnunquam binos trahentes desultorios equos, ita vt inter pugnandum ex fesso in recentem armati confestim transcendant, quod compar fuit cum Sueuis & Dardanis, qui pariter confestim pu-

ANNOTATIONES.

i Lacones pileati.] Festus Pompeius lib. 14. Pilea Castori & Polluci dederunt antiqui, quia Lacones fuerant, quibus pileatis pugnare mos est.
k Persæ.] Strabo lib. 15. non procul à fine.
l Lusitani.] Idem lib. 3.
m Paphlagonæ.] Maximus Tyrius sermone 3. post princ.
n Spartani.] Plutarchus in Lycurgo.
o Gallogræci.] Lilius 4. dec. lib. 8.
p Baleares discincti.] Strabo lib. 3. vti & Massælylos & Lybes, de quibus dicemus in fine huius cap.
q Cares funda.] Maximus Tyrius ser. 3. in princ. Sed & adde ipsos Baleares, vt plenè supra diximus. Et Acarnanes, ex Thucydide belli Peloponnesiaci, lib. 2. Et Rhodios, ex eod. lib. 6. & Xenophonte lib. 5. expeditio. Cyri minoris. Et Cyrtheos, ex Liulo 4. deca. lib. 7. Et Cretenses ex Appiano bellorum Ciuiliū, lib. 2. non semel. Et Persas, ex Strabone lib. 15. Ex Carduchos, ex ipso Xenophonte eiusdem illius operis lib. 4. Thracæ, ex Appiano lib. 2. bellorum Ciuiliū: & Maurulios & Gymnesios, ex Appiano in Libyco. Et Ligystos, qui adèd solerter fundam agitant, vt conspectis auribus singulas icibus singulis destinent, tanquam certi momento omnes casuras, vt scribit Aristoteles in lib. Mirabilium auferatationum. Sed ne erres, Baleares de quibus locuti sumus, Gymnastæ quoque dicuntur: quos hîc, ni fallor, interpres Appiani Gymnastos vocat.
r Persæ.] Xenophon lib. 1. Pædiæ Cyri. Herodotus libro 1. vbi hos dicit docere liberos suos sagittare. Strabo lib. 15. Hincque illud Virgilij lib. 4. Georgic.
Quis pharetrata vicina Persidis arget.
Et Persarum sagittariorum meminit Polybius lib. 5. f. Parthi.] Seneca ad Lucillum epist. 36. Si, inquit, in Parthia natus esset, arcum infans statim tenderet. Suetonius in Vespasiano cap. 6. in fin. vbi Vologesus rex Parthorum ipsi Vespasiano promisit quadraginta milia sagittariorum. Appianus libro 4. bellorum ciuiliū, vbi de exercitu Bruti & Cassij. Plutarchus in Crasso. Herodianus lib. 1. & iterum 4. in epistola Antonini Bassiani ad Artabanum Parthorum regem. Dion in Pompeio. Et ex poetis Virgilius quo loco citabimus infra proximè in verbo Cydones. & Catullus epigram. 11. vbi eos sagittiferos appellat: & Claudianus in Epithalamio Honorij & Mariæ in princip.
Princeps carusco sisdere pulchrior.

Parthis sagittas tendere certis.
& vide infra in verbo, Parthi, & in ver. Aut sagittis.
t Cydones.] Strabo lib. 10. & Virg. lib. 12. Aeneid. *Non secus ac neruo per nubem impulsâ sagitta armatam seni Parthus quam felle veneni, Parthus sine Cydon telum immedicabile torset, Stridens & celeres incognita transilit umbras.*
v Et Macæ.] Quod hi sagittis vtantur, non memini me legisse De eorum autem in bello tegumentis dicemus infra.
x Thracæ.] Maximus Tyrius Serm. 3. in princ. & iterum Serm. 7. & quod de iaculis dicit Ouidius in Ibim, *Pugnabunt iaculis dum Thracæ.*
y Lacones.] Plutarchus & in Lycurgo, & in Diogene ad fin. & in Apophthegmatis Agidis & Antalcidæ. Ex quo & Lacæna quæpiam, nomen enim ignoratur, ad filium dicentem se paruum ensẽ habere, Adde, inquit, & gressum. quod & ipse Plutarchus refert in Apophtheg. Laconicis.
z Carthagenenses.] Plutarchus in Marcello. Distribuerat autem naualis belli longiora pila militibus, eminusque illis ferire Carthagenenses docuerat: qui cum iaculari nesciant, breuib. vtuntur manu spiculis.
a Oretani.] Strabo lib. 3.
b Numidæ & Massælylij.] De iis duobus Strabo lib. 17. nisi hi iidem sint, quod eidem placet in alio loco eiusdem libri. Et de ipsis quoque Numidis Lilius 3. deca. lib. 3. Nec omnes Numidæ in dextro locati cornu, sed quibus desultorum in modum binos trahentibus equos inter acerrimam sæpe pugnam in recentem equum ex fesso transultare moris erat. Tanta velocitas ipsis, tamque docile equorum genus est. Idem quoque 4. deca. lib. 5. Equi, inquit, paruuli & graciles, discinctus & inermis eques, præterquam quod iacula secum portat. equi sine frenis. Et paulo post, Numidæ adequitare, dein refugere, sed propius saltu paulatim euehi: & cætera quæ sequuntur. Adde autem quod & huiusmodi equis desultorius vtebantur Indi apud Herodotum lib. 7. Et de his quoque Suetonius in Cæsare cap. 39.
c Cum Suetis.] Cæsar de bello Gallico lib. 4. non longè à prin. Equestribus præliis sæpe ex equis desiliunt, ac pedibus præliantur, equosque eodem remanere vestigio assuefaciunt, ad quos se celeriter, cum vlus est, recipiunt.

d Et

quant & cedunt. Samnites vibrare hastas antequam dimicent, assuerant: quibus in prælio non vtuntur. Euboici & d Aphri hastis congregiuntur, quas vocant phalngas. ^e Cretenses Cydonio arcu & saltu. ^f Andabata nisi obscuro celo, nouo & inusitato genere, clausis & coniuuentibus oculis, aut in caligine & tenebris pugnant. ^g Idem apud Arios, qui iuxta Sueuos incolunt, vt nisi atra nocte præliari liceat, nigro scuto, corpore colore fucato, & oculis vinctis. ^h Auçtyles quoque Libyci populi, noctu pugnare discunt: die habent inducias. At non Parthi, quibus pugnare in tenebris est lege vetitum. ⁱ Lacones verò, vt in tenebris pugnare discerent, nunquam noctu præuio lumine incedebant. ^k Contra Athenienses: nam è cubiculo egredi noctu, nisi prælato lumine, Solonis lege vetabantur. ^m Galli prælongis gladiis, & sine mucronibus, & vastis scutis supra vmbilicum, nudi dimicabant. ⁿ Hispani breuioribus & acuminatis, leues agilitate corporum, & armorum habitu: nam linteis prætextis, cum purpura & candidissimis tunicis præliantur. ^o Aegyptij scutis oblongis, ita vt vix hostem conspiciant, & magnis hastis. ^p Achæi breuioribus, neque ad protegenda corpora habilibus, & hastilibus minoribus, quibus Philopœmenes pro scuto clypeum, pro hastili farissam dedit. ^q Macedones graui armatura, ^r breui gladiolo, & leuib. peltis. Medi & ^s Thessali equitatu valent. ^t Massagetæ equis & peditibus. Assyrij, Syri, ^v Arabes, atque Asiatici ferè omnes frequentius de curru præliantur: sicut ^w Britanni, qui ingentibus gladiis sine mucrone,

Samnites.
Euboici.
Cretenses.
Andabata
Arij.
Auçtyles.
Parthi.
Lacones.
Athenienses.
Galli.
Hispani.
Aegyptij.
Medi.
Macedones.
Asidi.
Thessali.
Massagetæ.
Assyrij.
Syri.
Arabes.
Britanni.

ANNOTATIONES.

d Et Aphri.] Plinius lib. 7. cap. 56. Prælium, inquit, Aphri contra Aegyptios primum fecere fustibus, quos vocant phalngas. Et de huiusmodi phalangis Cæsar lib. 2. belli Ciuilis. Vide Nonium Marcellum. vbi de phalangis autoritate Varronis lib. 4. de vita populi Romani.
e Cretenses.] Ouidius lib. 2. Metamorph. *- Cydonio fundebat spirula cornu.*
Est autem Cydon insigne Cretæ oppidum, teste Plinio lib. 15. cap. 11. Sed & hi pugnas faciunt comminus & fustibus, vt tradit Heraclides in Politicis.
f Andabata.] D. Hieronymus in Iouinianum Melius est clausis, quod dicitur, oculis Andabatarum more pugnare. Et rursus aduersus Heluidium, More Andabatarum in tenebris gladium vibrans &c.
g Idem apud Arios.] Cornelius Tacitus lib. de moribus Germanorum, non multò ante finem.
h Auçtyles quoque Libyci.] Nam id ipsum facere βασιλευς λιβυες. Basulos Libyes tradit Nicolaus περι εθων apud Stobæum serm. 42.
i At non Parthi.] Plutarchus in Crasso & in Antonio.
k Lacones verò.] Plutarchus in Apophthegm. Laconicis. Sed nec sic, si luna esset rotunda, id est, in plenilunio, in bellum non procedebant, vt scribit Strabo lib. 9. De quo & tu vide Lucianum in libello de Astrologia, & ante hunc Herodotum lib. 6. & Dio genianum in Adag. ο αεσσαίς σελήνη. De quo Erasmus chil. 1. cent. 5. cap. 85.
l Contra Athenienses.] Plutarchus in vita Solonis.
m Galli.] Strabo lib. 4. Lilius 3. dec. lib. 2. in pugna Cannensî, & 4. dec. lib. 8. in oratione Cn. Manlij & Polybius lib. 3. vbi loquens de illa ead. Cannensî pugna, Gallis, inquit, Hispanisque scuta eiusdem formæ erant, dispartes ac dissimiles gladij. Nam Hispani quidem breuitate agiles, & cum mucronibus non minus punctum quam cæsum feriebant. Gallici verò

prælongi ac sine mucronibus erant. Harum gentium aspectus specie ipsa ac nouitate rei terribiles videbatur. Galli supra vmbilicum nudi pugnabant. Hispani linteis purpura prætextis & candidissimis tunicis præliabantur. Ex quibus intelligis hunc locum & sequentem fuisse ab Alexandro desumptum.
n Hispani.] Lilius deca. lib. 2. & Polybius vbi supra. Et vide quæ dixi de gladio Hispaniensis supra hoc eodem cap. in verbo, Hispanum gladium. Ipse autè Polybius lib. 6. quo loco describit Romanorum castrametationem, dicit ensẽ Hispaniensẽ ancipitem esse, & mucrone eximio.
o Aegyptij.] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 6. non semel, & iterum lib. 7. & Maximus Tyrius Serm. 3. in princip.
p Achæi.] Plutarchus in Philopœmene.
q Macedones graui armatura.] Maximus Tyrius Serm. 3. in princ. Nam & hos galeatos fuisse tradit Polybius libro 4.
r Breui gladiolo & leuib. peltis.] Hæc duo sunt Plutarchi in vita Pauli Aemylj.
s Et Thessali.] Maximus Tyrius Serm. 3. in princip. iterumque 7. Adde & Galatas Istrum incolentes, quos Baiternas vocant, ex Plutarcho in Paulo Aemyljo: & Scythæ ex Plinio lib. 8. cap. 42.
t Massagetæ.] Herodorus lib. 1. ad finem.
v Arabes.] Diodorus Siculus lib. 6. cap. 1. abas 10. & Lucanus lib. 7. ibi, *- Arabesq; soluto Arcu turba mimax, &c.*
w Atque Asiatici.] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 6. vbi de his. Et adde Pharusios & Nigretes ex Strabone libro 17. Et Zabeces, vbi scemina aurigantur currus in bellum, ex Herodoto lib. 4. Et Pænos, ex eodem lib. 7. Curibus autem falcatis vsos fuisse Persas, testimonio est Q. Curtius lib. 4. & alibi sæpe. x Sicut Britanni.] Qui scilicet ex curribus præliantur Diodoro Siculo libro 6. cap. 8. & Pomponio Melæ lib. 3. cap. 6. vbi & hos dicit falcatis axibus vti.

Bathriani.
Indi.
Mauri.
Laxamathæ.
Nomades.
Roxani.
Aethiopes.
Parthi.

& breuibus cetris ictus excipiunt. ^a Ipsi etiam Arabes velocibus camelis comminus oblongo gladio, eminus arcu & sagitta, ^b Bathriani bipennibus & leuibus scutis. ^c Indi arcu tricubitali vel hasta, pelta, & lato gladio. ^d Mauri leonum & elephantum pellibus vrsorumque amicti, bella gerunt. ^e Circa Mæotim Laxamathæ viri pedibus, fœminæ equestri prælio, non ense, sed laqueo depugnant. ^f Sicut Nomades, qui Persicè viuunt, hostem illaqueatum conficiunt. Ex ^g Germanis Roxani scuto, thorace & galea ex crudo bouis corio, reliqui immenso scuto armantur, & hasta enormi. ^h Aethiopes arcubus longis non minus quatuor cubitis, & sagittis longissimis. ⁱ Parthi missilibus telis, aut ^j sagittis assuescunt, citis cohortibus ^k nunc occursantes, nunc terga dantes, simulata fuga: ^l quod apud Scythas & ^m Germanos fortissimum pugnae genus censebatur, vt cedere loco & rursus instare, pro consilio haberent: ⁿ quibus vsus erat cum fœminis equabus præliari, quod vesicas cursu leuarent: mares verò in aciem non producere:

ANNOTATIONES.

y Et breuibus cetris.] Herodianus libro 3. scribit eos scuto angusto & lancea esse contentos, & gladio nudis corporibus dependente. Tacitus autem lib. 12. tradit apud illos nulla loricarum galearumve tegmina fuisse.

z Ipsi etiam Arabes.] Liuius 4. decad. lib. 7. His, inquit, infidebant Arabes sagittarij gladios habentes tenues, longos quaterna cubita, vt ex rãta altitudine contingere hostem possent. At Arabes Agrani dicti vtebantur arcu & lancea, & gladio & funda, & magna ex parte bipennibus: vt tradit Strabo lib. 13. Sed & adde Vrsilianos in Aphrica, & Macetes vti camelis in bellis, auctore Vegetio lib. 3. c. 23.

a Bathriani.] De his Herodotus lib. 7. & Quintus Curtius lib. 3. non admodum longè à princ. vbi tamen hos Barchanos vocat, nisi mendum sit, quod minimè credo. Nam postea de Bathrianiis separatim loquitur. Sed & adde quod nuper de Arabibus diximus. Et quod Penthesilea etiam bipenni in bello vtebatur. Claudius in Eutropium lib. 1.

- Danaï fugere bipennem
Penthesilea tuam.

b Inde arcu tricubitali.] Indorum sagittæ sunt binorum cubitorum, quas emittunt maiore nixu, quàm effectu, ex Q. Curtio lib. 8. & iterum libro 9. Postea autem eodem libro 8. scribit eos longas & prægrauas & nisi prius in terram statuerint arcum, non satis aptè & commodè eas imponi. Ante hunc Strabo libro 15. horum tradit armaturam esse arcum & sagittas tricubitales, vel hastam & peltam & gladium latum, tricubitalem. Ex quo hunc omnino locum accepit Alexander.

c Mauri.] Strabo lib. 17. Sed & Macæ in bellum pelles terrestrium struthionû pro tegumento ferunt, vt tradit Herodotus lib. 4.

d Circa Mæotim Laxamathæ.] Pomponius Mela lib. 1. c. 21.

e Sicut Nomades.] Herodotus lib. 7. & Pausanias lib. 1. vbi & eosdem Sarmatas vocari dicit.

f Ex Germanis Roxani.] Strabo lib. 7.

g Aethiopes.] Herodotus lib. 7. Strabo lib. 17. Hi autem Aethiopes, qui Silli vocantur, Orygum cornibus pro armis, vtitur, vt scribit idem Strabo lib. 16. Sed Aethiopes Megabari clauas gerunt ferreis nodis ferratas. Vtuntur etiam lanceis & scutis ex corio confectis, reliqui arcu & lancea, vt & ipse scribit

eodem lib. 16. Sed & Diodorus Siculus lib. 4. cap. 1. de Aethiopibus, qui vtrasque Nili ripas, insulasque in Nilo sitas habitant, Arma, inquit, ferunt scuta ex corio crudo bouis, ac paruas hastas, & ex his alij præacutas sudes, quandoque ligneos arcus quatuor cubitorum, quibus sagittant altero protenso pede. Consumptis sagittis, sudibus pugnant.

h Parthi.] Cornelius Tacitus lib. 15. & Plutarchus in vita Marcelli, & Crafsi.

i Aut sagittis.] Idem Plutarchus in Crafsio. Virgi. Fidentemq; fuga Parthum, versusq; sagittis.

k Nunc occursantes, nunc terga dantes, &c.] Virgilius vbi supra. Tacitus lib. 5. cuius eadem hæc verba sunt. Iustinus libro 41. Plutarchus vbi supra. Hincque Lucanus libro 8. Parthorum fugax bellum vocat.

l Quod apud Scythas.] Plutarchus in Mario. Porphyrtion in Horatium lib. 1. Car. Ode 35. vbi hinc dicit eos profugos dici ab Horatio ibi.

m Et Germanos.] Tacitus in libro de Moribus Germanorum.

n Quibus vsus erat.] Scilicet Scythis, ex Plinio lib. 8. cap. 43. Homerus autem lib. 2. Iliados in Catalogo tribuit palmam velocitatis equabus Pheretiadis ab Eumelo ductis ad bellum Troianum. Hi enim sunt versus illius,

τίς τ' ἀρ' ἔ, ὅχ' ἀρ' ἔ, ἔλω, (ὅ μοι ἐννεπε μῦσα
ἀλλ' ὄν, ἦδ' ἰππῶν, δι' οἴμ' ἀρ' ἔδ' ἦσαν ἔπειρο.
ἰππῶν ἢ μόν' ἀρ' ἔσαν Φηρητιάδων,
τὰς εὐμελ' ἔλαυνε ποδ' ὄνας ἔριδας ὄς. Id est,
Quis horum optimus erat, tu mihi dic Musa,
Ipsorum & equorum, qui simul Atridas sequebantur.
Equæ quidem multo optima erant Pheretiadae,
Quas Eumelus ducēbat, veloces pedibus tāquā aues.

Hucque spectat illud Virgilij lib. 1. Georg. -
Eliadum palmas Epiros equarum.

Vbi Seruius, equas dicit, quia velociores sunt quàm equi: quia (vt ait Plinius) inter currendum emittunt vrinam. Locus autem ipse est libro 8. cap. 42. Probus autem in eundem locum Virgilij, Quare, inquit, equarum potius quàm equorum dicat, ipse rationem suam explicat, cum ait libro 3. eiusdem operis,

Seu quis Olympiace miratus premia palma
Pascit equos, seu quis fortes ad atrata iuuectos
Corpora præcipue matrum legat: &c.

o Sicut

o Sicut Bathriani fœminas camelos, ad bella præparant, maribus in expeditione non vtuntur. Sed tamen Persæ, Medi & Assyrij, effuso cursu procurfando, eminus iaculis & sagittis hostem incesferent, haud longis inde temporibus Persæ optimates, thorace petus, scuto sinistram, dextram gladio vel securi munierunt. ^p Lydi quoque & plerique barbari, longis braccis & longis cristis, sed breui arcu & spiculo armantur. Quod autem de Cydoniis loquor non omittendum, nullos Græcorum ^q præter Cretenses sagittis vti, institutum patrium esse: nec solum Cydones, & Parthos cateru isagittariorum valere, quos ^r hippotoxotas vocant, sed ^s Aethiopes, ^t Arabas, ^u Indos, ^v Scythas, ^w Bathras, ^x Sarmatas, ^y adde Aegyptios, ^z & orientis populos, contra ingentes hostium copias, ^a calamorum & sagittarum iactu præcipue valuisse, ^b quibus plerunque solem obumbrant, & ideo serenos exoptant dies, ^c præ cateris Magnesijs artem sagittandi habuisse traduntur præcipuam, vbi oppidum. ^d Mothona, in ^e quo Philippus

ANNOTATIONES.

o Sicut Bathriani.] Solinus cap. 62. aut aliorum computatione 52. Cuius, vt opinor, ratio est, quod cameli mares in currendo non sunt pares fœminis: vt scribit Herodotus lib. 3.

p Lydi quoque.] Et hi quidem erant equitatus periti, hastasque perlongas gestabant, ex Herodoto lib. 1. Sed & sagittarij erant apud Polybium lib. 5.

q Præter Cretenses.] Nam hos sagittarios optimos fuisse videre est ex Xenophonte in expeditione Cyri minoris lib. 3. Thucydide lib. 6. belli Peloponnesiaci. Cæsare belli Gallici, lib. 2. & item lib. 3. non multò post princ. Diodorus Siculus libro 6. cap. 15. Strabo lib. 1. Liuius 4. dec. lib. 7. & 8. Pausanias lib. 1. vbi scribit, antiquis temporibus ex omnibus Græcis Cretensibus gẽtilitium telum sagittas fuisse, ex quo loco Alexander accepisse videtur id quod hic scribit.

Plutarchus in Gracchis, Q. Currius lib. 4. Aelianus Variæ historię, lib. 1. Max. Tyrius Serm. 7. Arrianus Gestorum Alexand. lib. 2. Solinus cap. 16. Trebellius Pollio in vita Claudij Secundi. Hincque illud Virg. Iij lib. 3. Georg. -
Cressamq; Pharetram.

Et ibi Probus, qui eos dicit optimos esse sagittarios. Et vide quæ dixi supra lib. 1. cap. 20. Cydones Cretenses dici tradit Seruius in lib. 10. Aeneidos in eum locum, -
Infelix noua gaudia Cydon.

Nam & Cydona mater vrbium Cretensium dicebatur, vt tradit Lucius Florus Epito. 3. in bello Cretico. Et hinc illa Lucani lib. 7.

- Et Creta Cydonas

Misit.

quod hic author noster ignorasse videtur. Nec solum Cydones, Persas & Parthos.] De quibus tribus supra dictum est hoc eodem cap. s Quos Hippotoxotas.] Id est, equites sagittarios, de quibus supra diximus hoc eodem cap.

r Sed Aethiopes.] Vt diximus supra hoc eodem cap. in verbo, Aethiopes. Sed quibus adde Niscastas & Nistitas ipsorum Aethiopum populos, ita dictos, non quod trinos & quaternos oculos haberent: sed quia sagittis præcipua contemplatione vterentur, ex Plin. lib. 6. cap. 30.

v Arabas.] De Arabibus sagittariis diximus item supra ex Liuiio. Cui adde & eundem Liuium 4. dec. lib. 7. & Plinium lib. 16. cap. 36. Appianum Alexandrinum bellor. Ciuilium, lib. 4. vbi describit exercitum Bruti & Calsij.

* Indos.] Plinius vbi supra. Et hos fuisse sagitta-

rios optimos tradit Philostratus in vita Apollonij, lib. 2. cap. 12.

y Scythas.] Xenophon lib. 3. Expeditionis Cyri minoris, Plinius vbi supra, & Q. Curtius lib. 7. in Oratione Legatorum Scytharum ad Alexandrum. Ex quo Virgilius de his loquens in Ciri,

Et gens illa quidem sumptis haud tarda pharetris.
Et Horatius lib. 3. Carm. Ode 8.

Iam Scythæ laxo meditentur arcu
Cedere campis.

Et præcipue Geloni, qui ex his sunt. Horatius lib. 3. Carm. Ode 4.

Vitam pharetratos Gelonos.

Vbi Acron, Geloni, inquit, gens Scythiæ sagittis potens: citatq; illud Virgilianum. De Dacis, qui & ipsi ex Scythis sunt, est illud Horatij eod. lib. 3. Ode 6.

Delenit urbem Dacus & Aethiops,
Hic classe formidatus, ille
Missilibus melior sagittis.

Vbi Acron dicit hos Germanos esse, citans illud,
Aut coniuuat descendens Dacus ab Istro.

Et de Iazygibus, qui & ipsi sunt Scythæ, Ouidius in Ibim,

Pugnabunt iaculis dum Thraces, Iazyges arcu.

Ita enim legendum monet Mycirtus, non Iapyges. z Bathras.] Bactros dicit Plinius, à quo totus hic locus sumptus est, dicto lib. 16. c. 36.

a Sarmatas.] Cornelius Tacitus lib. 5. & Plinius vbi supra.

b Adde Aegyptios.] Plinius ibidem.

c Et Orientis populos.] Plinius item in eodem loco, & Iulius Capitolinus in vita Maximini senioris, cuius hæc verba sunt, Et ob hoc maxime orientalia secum trahebat auxilia: quia nulli magis contra Germanos, quàm expediti sagittarij valent.

d Calamorum.] Nam & Plinius vbi supra scribit hos, qui supra proximè nominati sunt, calamis in bello vti.

e Quibus plerunque solem obumbrant, & ideo &c.] Sunt verba Plinij in eodem loco.

f Præ cateris Magnesijs.] Solinus cap. 13. aut aliorum distinctione 14.

g Mothona.] Methona vel Methone legendum est ex Iustino & alijs quos statim citabo.

h In quo Philippus.] Iustinus lib. 7. ad fin. Solinus vbi supra. Diodorus Siculus lib. 16. Callisthenes lib. 3. rerum memorabilium, & ex eo Plutarchus in

fagittæ iactu amisit oculum. Scythis autem adeo sagittarum studium fuit, ut dextra ac sinistra pariter iaculari, & vice alterna in hostes mittere, sublato discrimine, cernerent.

ANNOTATIONES.

Paralellis cap. 15. & in vita Sertorij. Adde autem & omnibus superioribus sagittariis Carduchos, quos Xenophon in Cyro Iunioris lib. 4. scribit fuisse sagittandi peritissimos, ac arcubus vsos fuisse ternum eubitum, sagittis nihilo binum cubitum breuioribus, neruum intendisse, applicata ad imum arcum læuo pede, sagittasque scuta & loricas penetrasse. Et Sacos ex eodem Xenophonte in Pædia Cyri lib. 5. Et Massagetæ ex Herodoto lib. 1. ad finem. Gelonos ex Virgilio, qui eos sagittiferos vocat lib. 8. Aeneid. ad fin. Et Iaxamathas ex Pomponio Mela lib. 1. cap. 20. Basilides ex eodem lib. 2. cap. 1. Mauros ex Herodiano lib. 6. ante fi. & lib. 7. vbi eos Maurusios appellat, nam & hi iidem sunt. Medos ex Lucano lib. 4. ibi,

- Aequaturusq; sagittas Medorum.

& Appiano lib. 4. bellorum ciuiliū in descriptione exercitus Bruti & Cæsij. Getas ex Ouidio lib. Tristium 4. eleg. 10. eademque vltim.

Iuncta phæretatis Sarmatis ora Getis.

Odrysiōs, Triballos, & Illyrios ex Diodoro Siculo lib. 17. cap. 2. Et Armenios ex Aeliano de Instruen-

dis aciebus cap. 45. Dacos ex Liiuo 4. decad. lib. 5. in descriptione exercitus Romanorum & regis Antiochi. Albanos ex Strabone lib. 11. vbi eos dicit iaculatores & sagittarios habere clypeos & thoraces & ferinas galeas. Quod volui & ad hoc caput adicere, quo non solum de arcubus & sagittis, sed & de aliis gentilitiorum armorum generibus tractatur. Ideoq; & hæc præterea addam Massæsylios & Lybes vti solitos pelta parua ex corio confecta, lancea lata & parua distinctos, ex Strabone lib. 17. Volscos dolonibus etiam vti solitos, ex Probo in Virgilio lib. 2. Georg. in id referente illud ipsius Virgilij.

- Volscosq; verutos.

quasi scilicet veru & dolon idem sit. Ionibus fuisse breues arcus & breuia spicula & longas brachas, longasque in capite cristas ex Herodoto lib. 5. Deruicibus hastas ferro præfixas, & nonnullis eorum hastas igne duratas, ex Q. Curtio lib. 3. Sobis Indorum populis clauas pro telo fuisse, ex eodem libr. 9. Chalybibus hastas longas ad cubita 15. vnica præfixa cuspide, ex Xenophonte de Cyri minoris expeditione lib. 4.

Quid sit lex, quid plebiscitum, senatusve consultum, quid prætorum edicta, vel responsa prudentum. Cap. XXIII.

Nulla leges Ro. ex scripto populi iudicio.

erum est a quod proditur ab autoribus, a principio originum nullas apud Romanos ex scripto populi iudicio leges latas fuisse: sed quod reges iudicium statuebant, id pro lege seruabatur. b Arbitria enim principum pro legibus erant: quippe condendarum legum ius arbitriumque tunc penes reges erat, quum delictorum pœnas præmiaque constituunt, & querelas ciuium criminationesque admittunt. c Hinc a Romulo leges curiatae, & reliquis regibus, præcipue a Seruio Tullio, absque populi consilio, sed tantum consulto senatu, d leges sacratae fuere, quibus etiam reges tenebantur: quas sine ordine latas e Papyrius in vnum collegit & aceruauit, vnde ius Papyrianum dictum. Quum verò exterminatis regibus, consules & annui magistratus præessent, ius potestasque omnis legis condendæ consulibus collata fuit: qui quoties ex vsu erat, ex consulto senatus leges ad populum tulere, quæ firmæ illibataeque mansere. Neque consules modò, sed dictatores, prætores, ædiles, censoresque ad populum iura dare, & legem ferre poterant, eaque promulgata & demum lata populi iussu, patribus autoribus, ita summos ac infimos astringebat, ut obedienter imperata facere oporteret. Quod si in lege ferenda populus aduersaretur, aut senatus illam non acciperet, quippe qui eam ferri aut promulgari non sineret, nullius exempli, nullarumque virium esse censebatur. Ferebat enim præco legem ad populum ex autoritate & iussu dictatoris, consulis, prætorisve, subii-

Leges curiatae. Leges sacratae. Papyrianum ius.

Qua demum leges ratae erant Romanis.

ANNOTATIONES IN CAP. XXIII.

a Quod proditur ab autoribus.] Dionysio Halicarnass. lib. 2. Liiuo 1. decad. lib. 1. P. Iutarcho in Romulo, & Numa Pompilio, & Pomponio Iuriconsulto in l. 2. in prin. ff. de orig. Iuris. b Arbitria enim principum.] Iustinus lib. 1. in principio. c Hinc a Romulo leges Curiatæ & reliquis &c.] Dionysius Halicarnass. lib. 1. & Pomponius

Iuriconsultus vbi supra. Et de huiusmodi legibus Liiuius 1. decad. lib. 5. Cornelius Tacitus lib. 2. Suetonius in Augusto cap. 65.

d Leges sacratae fuerunt.] Aliter Festus Pompeius lib. 17.

e Papyrius.] Id haud dubie est dicta l. 2. in prin. ff. de orig. Iuris Vide Zasium ibid.

f Si

clente verba & præeunte scriba: qui quum illam promulgasset, id demum firmum erat, si in eo quod lege cauebatur, populus autor fieret. Ipsaque lata & promulgata, atque in æs incisa, & in ærarium condita, ita eius scitis omnes astringebat, ut eius firma maneret autoritas: aduersusque eam si quid factum foret, posset non iure factum videri. Multa quoque per legem lata aduersus eum qui secus fecisset, impunè irrogari quibat. Si quid tamen ea promulgata, addendum legi foret, detrahendumve, antequam in foro proposita, & in æs incisa fuisset, facile licebat: postea verò vetabatur. f Si tamè non trinundino lex promulgaretur, g aut Ioue tonante, vel per vim & minas, h seu per fulgura & tempestates, vel die ominoso & piaculari edita: i si contra plebis tribunorumve intercessionem, k aut denique contra auspicia feratur: si neque iurata per consules tribunorumve esset, poterat haud dubie abrogari, & pro infecta haberi. Quare quum M. Iubilius Drusus tri. pl. leges pro optimatibus tulisset, Philippus consul qui ei infensus aderat, obtinuit a senatu, ut leges eius vno senatusconsulto tollerentur, quia contra auspicia latae erant, propterea illis populum non teneri. Neque enim fas erat pro lege recipi, quod vitio, & non iusto imperio editum fuisset aut promulgatum: idque lege veteri cauebatur, his verbis: Legum iusta imperia sunt, hisque ciues modestè & sine reculatione parento. & infra: m Dictum est autem trinundino leges ferri, quod tribus nundinis proponi leges, demum promulgari deberent. n Si quid tamen alicui ob gratiam, quod dignum aliquod operæ precium fecisset, contra ius publicum aut legem scriptam indulgendum foret, nonnunquam senatu postulante, populi iussu lex abrogabatur, ut ille legibus solueretur, exemplo Lacedæmoniorum, & ius interim conuiebat, eademque post annum ferebatur denno. o Alexander verò Seuerus imperator nullam sacrasse dicitur legem sine XX. iurisperitorum, & quinquaginta disertissimorum consilio. Quod quidem ius, in legem, morem, & æquitatem veteres diuiserunt: p iusque ad res humanas, fas ad religionem pertinere voluerunt. q Sed notandum, non solum leges editas consensu populi sacratas, sed & scita plebis, senatusconsulta, edicta magistratuum, ac iurisperitorum autoritates & responsa, demum placita principum, & res iudicatas, vim legis habuisse. in quibus ciuile omne ius consistit. Animaduersionis enim metu, magistratus dum audaciæ & facinoribus obuiam eunt, his veluti legibus omnes alligarunt. r Erant enim plebiscita, quæ rogatione tribunitia legis condendæ causa plebs statuebat: quæ licet a plebe scita essent,

Quæ lex abrogari poterat, & pro infecta haberi.

Trinundino leges ferri. Legis abrogatio ad gratiam præuati cuiuspiam. Iuris diuisio.

Fas. Leges sacratae.

Plebiscita.

ANNOTATIONES.

f Si tamen non trinundino.] Vide paulò post in verbo, Dictum est autem.

g Aut Ioue tonante.] Leges enim comitiis fiebant: at (vt ait Cicero lib. 2. de Diuinatione) Ioue tonante, fulgurante, comitia haberi nefas.

h Seu per fulgura &c.] Hoc probatum est ex Cicero supra in verbo, Aut Ioue tonante. Idem in Vatinius Ioue fulgente, cum populo agi nefas esse.

i Si contra plebis Tribunorumve intercessionem.] Hinc Cic. lib. 3. de Legib. Parere iubet lex intercessori. Et idem ibid. Intercessor rei malè salutaris ciuis esto.

k Aut denique contra auspicia.] Id statim probabitur exemplo infra in verbo, Quare cum M. Iubilius.

l Idque lege veteri cauebatur, Legum &c.] Cic. de legibus lib. 3.

m Dictum est autem trinundino.] Macrobius lib. 1. Satur. cap. 16.

n Si quid tamen alicui ob gratiam.] Vide l. 1.

versic. planè. ff. de constitu. princ. & §. sed & quod. versic. planè. Instit. de iure natur. gent. & ciuili.

o Alexander verò Seuerus.] Aelius Lampridius in vita illius.

p Iusque.] Ex decretis cano. in c. 2. dist. 1. ibi. Fas lex diuina, lus lex humana.

q Sed notandum.] Hæc vsque ad verba, Et res sunt Papiniani in l. ius autem. ff. de iustit. & iure. & Iustimani in §. constat. versic. scriptum. & multis sequent. Institut. de iure natur. gent. & ciuili. Et dicitur postea sigillatim.

r Et res iudicatas.] A principe per l. vltim. C. de legib. vbi intelliges ex nostris legum interpretibus quomodo id sit intelligendum. Quid autem de rebus alienum iudicium, tractant & illi in eodem loco & in l. nemo. C. de sentent. & interloc. om. iudic.

s Erant enim plebiscita.] Iustinianus in §. plebiscitū. Institut. de iur. natur. gent. & ciuili. Et huius rei exemplum habes apud Liiuum 1. decad. lib. 3. Tribunatu, inquit, imito L. Icilius plebem rogauit, plebs sciuit, ne cui &c.

t Quintus

illa tamen vim legis habere haud dubium est. Quintus enim Hortensius quum plebs in Ianiculum secessisset, in Escoleto legem tulit, ut ea quæ plebs iussisset, omnes Quirites tenerent: ^u quam L. Valerius, & M. Horatius antea tulerant centuriatis comitiis. ^x Magni tamen inter plebiscita legesque intererat, quod plebiscita, ^y tribuno rogante, de his quæ ad plebem pertinent: ^z leges verò, consule vel prætore, aut alio magistratu consulente, rogabantur. ^a Qui tamen populus differt à plebe, quod in populo patricij, senatores, cunctaque nobilitas insunt: in plebe verò patricij non insunt. Non tamen quicquid populus iussit, ratum esse decet: quia quod ius non esset, populus iubere non poterat. ^b Senatus quoque consulta, tametsi ad populum non ferantur, si tamen ea tribuni probassent, & rata esse vellent, legis vim obtinere. Erat enim senatusconsultum, quod senatu iubente decernebatur sine lege. Hæc enim illa sunt decreta & consulta patrum, quæ iuris statuendi causa, non ob priuatam vtilitatem decreto amplissimi ordinis statuuntur: quæ tunc rata erant, si tribuni plebis ea censuissent, aliter poterat senatusconsultum per intercessionem tribunitias impediri. ^c Fuitque diu obseruatum, in omnibus senatusconsultis, in quibus aliquem solui placebat, adiicere, ut de ea re ad populum feratur, quod postea adici desitum est. ^d Præter quæ prætorum edicta, quæ iuris statuendi causa ^e in albo proponuntur, legum vicem habuere, ut quum doli metusve causa, aut vi quod factum sit vel clam, se ratum non habiturum promittit: quæ quidem edicta, vel ciuili iuris declarandi, vel interpretandi, adiuuandi, supplendive causa, à prætore proponebantur: quod ius honorarium dictum est. Et quum prætores olim ob gratiam plerunque variè ius dicerent, ^f Cornelius legem tulit, ut nisi ex edictis suis perpetuis, & scripto iure prætores iura dare non possent. Fuitque constitutum, ut non prætores modò, ^g sed ædiles, censoresque de his quæ cuiusque magistratus iurisdictionis sunt, quoties varia & commutabilis ratio aliquid noui decernendi causam daret, edicta proponerent, eaque circumspectè edita, velut iura legesque promulgatas seruari mandarent, ita ut si quid contrà factum esset, poterat in eum haud secus lege agi, quàm si decreta legum labefactasset, aut præterisset. In quibus etiam seruatum comperimus, tunc quum proponuntur aut eduntur, in primis nomen Cæsaris cum honore præfari. Et tametsi annuam dici legem edicta prætorum quidam censuerint, constat tamen, illorum constituta haud secus quàm si perpetua lex esset, sæpe valuisse.

ANNO TATIONES.

^r Quum Hortensius.] Plinius lib. 16. cap. 10. post princ. Ideoque hæc lex Hortensia dicta est in l. 2. §. deinde cum esset. ff. de origine iur. & in dicto §. plebiscitum. vers. Sed & plebiscita. Inst. de iur. natur. gent. & ciuili, & de his supra diximus.

^y Quam L. Valerius, & M. Horatius.] Lilius 1. decad. lib. 3. de his Consulibus loquens, Omnium inquit, primum cum veluti in controuerso iure esset, tenerenturve patres plebiscitis, legem centuriatis comitiis tulere, ut quod tributim plebes iussisset, populum teneret. Quia lege Tribunitis rogationibus telum acerrimum datum est. Idem quoque eiusdem 1. decad. libro 8. scribit, Q. Publum Philonem dictatorem legem tulisse, ut plebiscita omnes Quirites tenerent.

^x Magni tamen inter plebiscita legesque.] Hoc ex sequentibus patebit.

^y Tribuno rogante.] Quod iam supra dictum est in verbo, Erant enim plebiscita.

^z Leges verò.] Iustinianus in §. lex est. Inst. de iur. naturali, gent. & ciuili.

^a Qui tamen populus differt à plebe.] Idem in §. plebiscitum. vers. plebs autem. cod. tit. & capite,

& ab eo Gellius lib. 10. cap. 20. Et vide omnino quæ scripti in Commentariis de Nobilitate, cap. 37. nu. 24. incip. Populi appellatione. & multis seq.

^b Senatus quoque consulta.] Vide l. 2. §. deinde quia difficile. ff. de orig. iur. & l. non ambigitur. ff. de legib. & §. senatusconsultum ff. de iur. nat. gent. & ciuili. & c. senatusconsultum. distinct. 2.

^c Fuitque diu obseruatum.] Id est Aconij Pædiani in argumento orationis Ciceronis pro C. Cornelio maestatis reo.

^d Præter quæ prætorum edicta.] Dicta l. 2. §. eodem tempore. ff. de orig. iur. & §. prætorum. Inst. de iur. natur. gent. & ciuili. Et vide omnino quæ de officio & munere prætorum scripta sunt supra lib. 2. cap. 15.

^e In albo proponuntur.] Vide etiam supra lib. 2. cap. 8.

^f Cornelius legem tulit.] Aconius Pædianus in illo ipso argumento orationis Ciceronis pro C. Cornelio.

^g Sed Aediles.] In d. §. prætorum. vers. proponebant. Inst. de iur. natur. gent. & ciuili. & patet ex l. 1. in prin. ff. de ædilit. edict.

^h Estque

^u Estque memoriæ proditum, ut instar edictorum, prætoris interdicta valeant. nam si quid bono publico ne fieret interdixit, haud secus in eos animaduertit, qui admiserunt aliquid contra vetitum, quàm si quid fieri iussisset, & ob nequitiam paritum non fuisset. ¹ Responsa denique prudentum pro legibus sæpe habita & recepta sunt. Quum enim interpretandi iuris, & sententiæ ferendæ de his quæ in controuersiam veniunt, potestas his tributa esset, illorum responsa, librata moderatione edita, nimirum eam vim obtinere, ac si leges sacratæ fuissent: quæ quidem tantæ auctoritatis fuere, ut suppressa ratione, illorum placita instar legis haberent. ^k Ante verò Augusti tempora ius respondendi de iure controuerso, nulli datum fuit: sed qui studiorum suorum fiduciam habebant, consulentibus responsa dabant. Primus enim Augustus iureconsultis, velut legum ministris, de iure respondendi super his quæ in dubium disceptationemque venirent, munus dedisse fertur: & ex illo traditum, ut respondendi interpretandi que iura, pro beneficio à principe peteretur facultas. ^l Quare à Tiberio Cæsare, Sabino iureconsulto interpretandi iuris, magni muneris loco, ius tributum fuit: & ^m post eum reliqui Cæsares id muneris sui esse voluerunt, adeò ut quum ab Hadriano viri prætorij, ut de iure respondere liceret, pro beneficio peterent, respondisse dicatur, hoc non peti à principe, sed præstari solere: & ideo si quis sui fiduciam haberet, essetque iuris sciens, respondendi se facultatem non negaturum. Quare illorum responsis leges nonnūquam editæ, sapius interpretatæ sunt. Feruntque Mazacenos iuxta Cappadoces, cum Charondæ legibus vterentur, ne sine interprete legum scita seruari, si quod dubium ius emergeret, aliquem peritum iuris elegisse, cuius responsis & dictis parerent. ⁿ Eiusmodi fuere tã Papiniani, Seruij, Sulpitij, Pauli & Scauole: quàm Vlpiani, Trebatij, Tuberonis, Casij, & Saluij Iuliani, aliorumque iurisconsultorum magno studio curaque elaboratæ sententiæ: quibus tam leges quàm plebiscita, prætorumque edicta, & senatusconsulta interpretandi facultas erat, proque illorū responsis in iudicio & foro ius sæpe dictum est. Hic ^o enim Casius nepos fuit Tuberonis ex filia, quæ neptis erat Seruij Sulpitij, iuris scientissimus & consultissimus, Papinianus verò Scauolæ discipulus, & ut in plurimum est monumetis, sub Seuero principe in summam commendationem venit. Vlpianus autem, Paulus, Pomponius, Triphonius, Metianus, Celsus, Proculus, Modestinus, Alphenus, Aphricanus, Florentius, Martianus, Callistratus, Hermogenes & Venuleius, sub Alexandro Seuero florere, in eius societatem & iura familiaritatis allecti, Papiniani omnes discipuli. Vlpianum verò ipse Alexander præ cæteris ob morum probitatem, & singularem iuris scientiam, amplissimis honoribus honestauit, & re familiari auxit: qui tamen ab Heliogabalo, quod bonus vir esset, officio motus fuit. Alphenus verò ab adolescentia tonstrinam exercuit, mox sub Sulpitio iuris scientissimus euasit, ita ut consul effici, & decedens, publico funere efferri meruerit. Trebatius, licet sub disciplina Ciceronis iuris peritissimus, aliquot libros de iure ciuili composuisset, & de religionibus nouem, tamen & versu heroico plurimum valuit, & inter poetas adnueratus est. ^p Saluius autem Iulianus, proauus fuit Didio Iuliano, qui post Pertinacem, imperium tenuit. ^q Papinianum verò Caracalla iussit interfici, quod fratris necem quem

ANNO TATIONES.

^h Estque memoriæ proditum.] Vide ff. & Inst. de interdict. per totum.

¹ Responsa denique prudentum.] Iustinianus in §. responsa. Inst. de iur. natur. gent. & ciuili.

^k Ante verò Augusti tempora.] Pomponius in l. 2. §. & ut obiter. ff. de orig. iuris.

^l Quare à Tiberio Cæsare.] Idem ibid. vers. ergo Sabino.

^m Et post eum &c.] Ut probatur ex sequentibus.

ⁿ Adeò ut cum ab Adriano.] Et id quoque est d. l. 2. vbi supra, vers. & ideo optimus.

^o Feruntque Mazacenos.] Strabo lib. 17.

^p Eiusmodi fuere.] Sunt nomina nostrorum iurisconsultorum.

^q Hic enim Casius.] In d. l. 2. §. huic successit. ff. de orig. iuris.

^r Mox sub Sulpitio.] In d. l. 2. §. ad hoc. vers. ex his auditoribus.

^s Saluius autem Iulianus.] Aelius Spartianus in vita Didij Iuliani, in princ.

^t Papinianus verò.] Aelius Spartianus in vita ipsius Caracallæ.

Plebiscitorum & legem differrentia.
Populi & plebis differrentia.

Senatusconsultum.

Prætorum edicta.

Lex Corneliæ.

Responsa prudentum.

Respondendi ius quādo primò datum.
Verba sūt Pomponij in l. 2. non lege à sine. ff. de orig. iur.

Iuris peritum peculiaris ad danda responsa apud Mazacenos.

Iurisconsultis quibus interpretandi ius datum.

Caracalla insolentia.

interfecerat, apud senatum excusare nollet, asserentem non tam facile patricidium excusari posse, quam fieri. ^a Fertur verò Caligula, ^x qui hostis humani generis dictus est, omnia iurifconsultorum placita inducere, & præter se, nullum de iure respondere voluisse. ^y Postremò principum placita, quæ constitutiones appellantur, pro legibus etiam recepta fuere. Nam quum diuus Cæsar, & sequuti principes summam imperij haberent, & soli iura darent, omnis condendæ legis ius potestasque lege Hortensia à populo ad principem translata fuit, ita ut quod principum decretis communis iuris decernendi causa statutum esset, etiam sine populi consilio pro lege haberetur. ^z Non tamen omnis Cæsaris voluntas lex putanda est, quia si quid princeps non publico decreto, ut inter exempla referatur, sed priuati iuris causa statuisset, id nõ esse legem cõuenit: quippe priuata decreta principis in exemplum non deducuntur. Diuus autem Traianus vir omni laude dignus, quum priuilegiis ab se editis, aut ob merita indultis, multos initi, atque in exemplum trahi videret, veritus ne contra leges moresque maiorum, ad alias causas perferrentur, illaque in iudiciis & foro pro lege acciperet, diplomatibus libellis que nunquam ex scripto respondebat, ne perniciosum inde exemplum, & quasi seminarium mali oriretur: sed tantum verbo, quibus visum est, assensisse fertur, aut priuilegia induxisse. Tamen si vetus mos esset, principem scripto adire, & consulentibus per libellos respondere. ^a Quod & Nero fecit, qui in iure dicundo, nisi scripto, & sequenti die postulatoribus respondit. ^b Proditur tertius Antiochus tanti decreta legum fecisse, ut datis diplomatibus edixerit, ut si quid suo iussu contra leges & iura decretum foret, ne sibi parerent, impuneque aduersarentur: cuius exemplo Agesilaus, non aliter promissa præstare voluit, quam si iusta essent. Marcus quoque Antonius orator è tot millibus orationum, nullam ex scripto edidit concionem: ut si quid parum laude dignum, & contra legum decreta in his compertum esset, posset à se dictum inficiari. Quod parum prospiciens L. Crassus orator, quum à M. Bruto increpitus esset apud iudices, quod ex duabus orationibus capita inter se contraria edidisset, respondit, orationes esse causarum & temporum, non autem hominum & patronorum.

Principum placita.

Priuata decreta principum.

Responsio principum per libellos

Eregium Antiochi dictum.

ANNOTATIONES.

v Fertur verò Caligula.] Suetonius in vita illius cap. 34.
 x Qui hostis humani generis.] Plinius lib. 7. cap. 8. appellat hunc Caium Caligulam & Domitium Neronem faces humani generis, & postea ipsum Neronem hostem generis humani.
 y Postremò principum placita.] Vlpianus in l. 1. ff. de constitution. princip. Iustinianus in §. sed & quod principi. Instit. de iure natur. gent. & civili.
 z Non tamen omnis Cæsaris voluntas.] Is locus supra est allegatus in verbo, Postremò prin-

cipum &c.
 a Quod & Nero fecit.] Suetonius in vita illius, cap. 15. in prin. & Tacitus.
 b Proditur tertius Antiochus.] Plutarchus in Apophtheg. Imperatorum.
 c Cuius exemplo Agesilaus.] Idem in Apophtheg. Laonicis, Cum quidam, inquit, ei aliquando dixisset, Promisisti, ac sæpius idem repeteret, Per Iouem, ait, si quidem iustum est: sin minus, dixi quidem, sed non promisi.

Qui primi de plebe ad dictaturam, consulatum, & præturam, aliosque magistratus euecti fuerint, & de ephoris que tradantur.
 Cap. XXIIII.

Vo tempore in monte sacro ^a magistratus sibi plebs creauit, quos sacrosanctos fecit, id cautum est, ne cui patricio illos capere liceret, quod non ab re sancitum fuit: Nam quum aduersus potentiam patriciorum, tribunalium propugnatorem fauoremque sibi plebs creasset, ut querelas criminationesque in patres acciperet, periniquum videbatur, ut in quo defensores sibi plebs adsciuerat, ad id fastigium honoris, illos qui sibi infensi infestique erant, aduocaret.

ANNOTATIONES IN CAP. XXIIII.

^a Magistratus sibi plebs creauit, quos sacrosanctos fecit.] Intelligit de Tribunalis

plebis, ut videre est ex iis quæ diximus supra lib. 1. cap. 5.

b Quo

b quorum instar ephori apud Lacedæmonios habuere: qui sicut tribuni plebis Romæ consularem potestatem, ita regum Spartanorum insolentiam reprimerent, ne imperio abuterentur, nimiaque ferocia & audacia assuescerent. ^c Qui à principio quinque ex amicorum numero fuere, ut ministri regum auxilio allecti, scilicet quum reges foris bella gererent, ipsi domi iura darent, ^d primùm à Theopompo Spartanorum rege instituti necessitatis causa, ^e licet Spartana lege cautum fuerit, utriusque regi cum exercitu foras prodire non liceret, ^f paulatim eò licentiæ processere, ut regi non assurgerent, ^g & seorsum tribunal haberent, ^h & non modò magistratus comprimerent, & in disquisitionem vocarent, ac de vendendis emendisque rebus cognoscerent, sed regi, quid facto opus erat, præscriberent, quibusque annis copiarum educendarum forent, quoque tempore equitatus, aut grauis armatura, & peditum acies promouendæ, enunciaret. A deoque omnium rerum gerendarum censesores erant, ut Archidamum Lacedæmoniorum regem graui affecerint multa, quod cum vxore exigui corporis nuptias contraxisset, quod liberos tantum non reges se genituros cogitasset, ipsumque in disquisitionem vocare, & in carcerem trudere, atque morte afficere possent, sicut ⁱ de Pausania, Agide, & aliis factitatum accepimus, ^m eoque insolentiæ processere, ut quum inissent magistratum, seruis primùm bellum indicerent, quod olim cum Messeniis conspirassent, magnisque calamitatibus & multiplici incommodo Spartam affecissent: ⁿ mox, ut singuli barbam rasitarent, per præconem edicerent, ut si qui minus dicto audientes forent, internoscerent. ^o Utque maiori formidini essent, iuxta triclinium ubi tribunal habebant, Timoris sacellum erexere. ^p Utque occasionem regis criminandi scrutarentur, singulis nouenniis cælum & sidera silenti nocte obseruarunt, ut si stellam ex cæli regione in aliam declinantem aut radiantem vidissent, reges contra deos aliquid molitos criminarentur: itaque efficiebant, ut regimini cedere, & magistratu abire cogerentur. ^q Erat tamen ius regi, ut si ab ephoris vocatus, primæ & alteri iurisdictioni non pareret, contumacia fraudi non esset: tertiæ nisi paruisset, imperio cogi poterat. Qui quidem ephori vnà cum regibus singulis mensibus mutuo iurabant, pro legibus Lycurgi imperatum ire, & regnum incõcussum tenere. ^r Hos postea Cleomenes, quum crudelem

Lex Spartana. Ephororum insolentia.

Sacellum timoris.

ANNOTATIONES.

b Quorum instar ephori apud Lacedæmonios.] Theopompus cum primus instituisset, ut ephori Lacedæmone crearentur, ita futuri regiarum potestati oppositi, quemadmodum Romæ Consulati imperio Tribuni plebis sunt obiecti, atque illi vxor dixisset, id egisse illum, ut filii minorem potestatem relinqueret, Relinquam, inquit, sed diuturniorem. Plutarchus in Lycurgo, & ante hunc Cicero lib. 3. de legibus, Quare, inquit, nec ephori Lacedæmone sine causa oppositi regibus, nec apud nos Consulibus Tribuni.
 c Qui à principio quinque.] Plutarchus in Cleomene.
 d Primùm à Theopompo.] Id iam dictum est ex Plutarcho supra hoc eodem cap. in verbo, Quorum instar ephori.
 e Licet Spartana lege.] Herodotus libro 5. Ob quam Regum dissensionem lex apud Spartam lata est, non licere utriusque Regi cum exercitu prodire.
 f Paulatim eò licentiæ processere.] Plutarchus in Cleomene.
 g Et seorsum tribunal haberent.] Idem ibid.
 h Et non modò.] Hoc videre est ex eodem in eiusdem Cleomenis vita.
 i Ut Archidamum.] Plutarchus in Agesilao auctoritate Theophrasti, de quo & vide nostras leges Connubiales l. 2. num. 73. incip. E nostris. Sed

& Plistonactem & ipsum Regem, ob rem quampiam malè administratâ pecunia multarunt: quam cum ob magnitudinem soluere non posset, ex Lacedæmone secessit, ut tradit idem Plutarchus in Pericle, Et Agidem quoque Regem, quod reuerfus ab exercitu, quo Athenienses debellarat, apud vxorem coenauerat, multarunt, eodem teste in Apophtheg. Lycurgi. Sed & Agesilaum illum magnum multarunt prius, quod ciues communes sibi soli vendicaret: deinde quod inermis magno se periculo obiecisset, ut & tradit idem author in vita illius.
 k Sicut de Pausania.] Thucydides libro 1. belli Peloponnesiaci, & Xenophon rerum Græcarum, lib. 3. in fi. & Probus Aemy. in vita ipsius Pausaniae.
 l Agide.] Plutarchus in vita illius.
 m Eoque insolentiæ processere.] Plutarchus in vita Lycurgi, ex Aristotelis auctoritate in Politicis lib. 2. c. 6.
 n Mox, ut singuli barbam rasitarent.] Plutarchus in Cleomene, eiusdem Aristotelis testimonio.
 o Utque maiori formidini.] Plutarchus ibid.
 p Utque occasionem Regis criminandi.] Hæc vique ad versic. Erat tamen. sunt Plutarchi in Agide.
 q Erat tamen ius.] Idem Plutarchus in Cleomene.
 r Hos postea Cleomenes.] Plutarchus in vita illius, & in vita Arati.

*Ephori
gradu de-
secti.*

*Plebeij ma-
gistratus.*

*Patricij
magistra-
tus cũ ple-
be commu-
nicati.*

*Extera
gentes ad
magistra-
tus Roma.
proiecta.
Tribuna-
tus plebis
a patricijs
captum.*

*Honos tri-
bunatus po-
testatis.*

in modum dominarentur, sustulit, & restituta regi potestate, illos de gradu deiecit, & dominium abrogauit. Si tamen reges dissentirent, variatis sententiis, illi qui videretur melior, standum erat: quod si in vnam sententiam conuenirent, nulli ephorum contraire fas erat. Ergo plebeios magistratus nulli patricio sumere licebat: Idque Volero tribunus plebis rogatione promulgata statuit, plebsque sciuit, ut plebeij magistratus sine patribus, sed tantum admissa plebe, tribunitiis comitiis fierent. Cumque patricij magistratus auspiciis fierent, solos plebeios inauspicatos esse, & minoribus regiauspiciis, peruulgatum est. Et tamen ad dictaturam, consulatum, praturam & censuram nulli nisi patricij antea admitterentur, tamē sequentibus temporibus patricij magistratus cum plebe communicati fuere: Si quidem Sextius primus de plebe consul factus est, quod deinde fuit Licinia lege cautum, quam C. Licinius & L. Sextius tri. pl. promulgarunt, ut consulatus cum plebe communis foret. Quintus quoque Publius Philo praturam, & Caius Licinius Stolo, de plebe homines, magistratum equitum cum patribus gesserunt. Quinetiam dictaturam, in qua summus splendor & amplitudo erat, censuramque cum plebe communicatam inuenimus: nam & Caius Martius Rutilus primus dictator & censor, deinde Q. Pompeius, & Q. Metellus vterque ex plebe censores facti sunt, quam legem Philo dictator tulisse fertur. Omnes denique patricij magistratus, etiam pontificatus, & sacerdotia cum plebe communicata fuere. Nec modò ex plebe ciues, sed Latini nominis, & demum exterarum gentium populi, ad magistratus & honores Romae proiecti fuerunt. Tribunatum verò plebis longo tempore nihil cum patribus consociatum habuisse comperimus, nisi quum finito decemuirali imperio, novos tribunos plebis cooptari oporteret, Spurium Tarpeium & Aulum Aeternium patricios & consulares, in collegium tribuni adsciuerunt. Et mox Minutius magister equitum, qui de Spurio Melio sumpsit pœnas, & postea Appius Pulcher, ut Ptolemæo bellum indiceret, & deinde Publius Clodius, ut tribunus plebis fieret, à patribus ad plebem transiire: donec post Syllæ tempora tribunatus plebis passim à patricijs & summis honoribus functis, appeti cœpit: qui prouincias fortiri, & imperium gerere, atque cum fascibus & licioribus etiam extra urbem incedere cœperunt. Tantiq̄ue postea honoris habitus est, ut populum Romanum Octauius Augusto, &

ANNO TATIONES.

^s Si tamen Reges dissentirent.] Idem in vita Agidis.
^t Ergo Plebeios.] Redi ad Romanos, & de hoc supra dictum est in princ. huius cap.
^v Idque Volero Tribunus plebis.] Liuius 1. decad. lib. 2. non adeò longè à fine.
^x Si quidem Sextius.] Liuius 1. decad. lib. 6. in fi. & lib. 7. in princ. & lib. 10. in Oratione P. Decij Muris. & Plutarchus in Camillo. Plinius autem Secundus de viris illustribus, cap. 20. dicit, Licinium Stolonem primum è plebe Consulem factum. de quo etiam dictum est supra lib. 1. cap. 9.
^y Quam C. Licinius.] Gellius libro 17. cap. 21. Imò taudem non licuit duos simul patricios Consules creati, teste Liuius 3. decad. lib. 7. & 4. decad. lib. 9. Vide tamen supra lib. 3. cap. 3. post princ.
^z Quoquoque Publius Philo.] Liuius 1. decad. lib. 3.
^a Et C. Licinius Stolo.] Idem Liuius 1. decad. li. 7.
^b Quinetiam dictaturam.] Hoc probat in seq.
^c Nam & Caius Martius Rutilus.] Liuius 1. decad. lib. 7. & lib. 10. in ea Oratione P. Decij. Lucius autem Florus Epitome ipsius Liuij libro 13. scribit, Domitium Censorem primum ex plebe lustrum fecisse.

^d Deinde Q. Pompeius, & Q. Metellus.] De his duobus ipse Florus d. Epitom. lib. 59.
^e Quam legem Philo Dictator.] Liuius 1. decad. lib. 8.
^f Etiam Pontificatus & sacerdotia.] Liuius 1. decad. libro 10. Primus autem omnium Pontifex Maximus ex plebe creatus est T. Coruncanus, teste Floro d. Epitom. lib. 18.
^g Sed Latini nominis.] Hic vide Liuium 1. decad. lib. 8. non multò post princ.
^h Tribunatum verò plebis.] Hæc vsque ad versiculum, Et mox. sunt Liuij 1. decad. lib. 3.
ⁱ Et mox Minutius.] Liuius 1. decad. lib. 4.
^k Et deinde P. Clodius.] Plutarchus in vita Catonis Vticensis.
^l Octauius Augustus.] Discas ex Appiano Alexandrino lib. 5. belli Ciuili, Augustum in perpetuum plebis Tribunum fuisse à Romanis delectam, ut à primo magistratu ipsum auerterent: hisque auspiciis initiisque eum Tribunitiam potestatem suscepisse, quam tamen immemor ad fulciendâ monarchiam deponere noluit, atque insuper in priuignos suos Tiberium & Drusum transfudisse. Suetonius quoque in ipsius Augusti vita cap. 27. Tribunitiam potestatem

deinceps Cæsaribus, tribunatum plebis dedisse, pro magno fuerit munere existimatum. Illud est tamen minimè pratereundum, quòd quum à tribuno plebis dies dici consuli pratoriq̄ue possit, ipse tamen iure sacrosanctæ potestatis ab omni potentia magistratus immunis erat. Si tamen potestate tradita abuteretur, aut si iura plebis minueret, vel ubi intercedendum minimè fuisset, intercederet, seu si contra commoda plebis aliquid molitus esset, poterat ei dies dici, & à consule vel tribunis reus agi: cunctisque suffragantibus tribubus, de gradu deici, & pœnis coerceri. Tunc enim sacrosanctus esse desinebat, & prophanus erat. Quòd nouem tribuni plebis cum Sp. Cassio, ne magistratus more maiorum subrogarentur, contra libertatem populi Romani coniurarent, Publius Mutius tribunus plebis eis non solum tribunatum abrogauit, sed & pœnas debitas iure & lege inferri peruicit. Et Tiberius Gracchus in tribunatu Octauium collegam contra commoda plebis intercedentem, tribuum maiori parte suffragante, potestate priuauit. Verba verò legis quibus tribunus plebis sacrosanctus fit, ascripsi: Tribunum inuitum, tanquam vnum è multis, nemo cogito agere, neque verberato, neque alteri ut verberet imperato, neque occidito, neque occidi iubeto. Si quis autem prohibitorum horum quid fecerit, impius execrabilisque esto, bonaque eius publicato ad sacra Cereris, & qui aliquem hæc agentium occiderit, cædis expiatus esto.

*Trib. ple.
potestate
abuteretur.*

*Legis ver-
ba de tri-
bunus sa-
crosanctis.*

ANNO TATIONES.

testatem perpetuam recepit. Tacitus lib. 3. Tiberius fama moderationis parata, quòd ingruentes accusatores represserat, mittit literas ad Senatum, queis potestatem Tribunitiam Druso petebat, id summi fastigij vocabulum Augustus reperit, ne Regis aut Dictatoris nomen assumeret: ac tamen appellatione aliqua cætera imperia præmineret.
^m Et deinceps Cæsaribus.] Ut Vespasiano, ex Plinio in proœmio historiæ naturalis non longè post princip. Triumphalis & Censorius tu, sextumque Consul, ac Tribunitiæ potestatis particeps. Et Traiano, ex altero Plinio in Panegyrico ipsius Traiani, Simul filius, simul Cæsar, mox Imperator, & consors Tribunitiæ potestatis, & omnia pariter & statim factus es. Et Adriano, & Antonino Pio, ex Iulio Capitolino in vita ipsius Pij. Et Antonino Philosopho, ex eodem in vita illius. Spartianus autem in vita ipsius Imper. Adriani scribit illum à Traiano Tribunum plebis factum, in quo magistratu ad perpe-

tiam Tribunitiam potestatem omen sibi factum asserit, quòd penulas amiserat, quibus vti Tribuni plebis pluuia tempore solebant, Imperatores autem nunquam.
ⁿ Quòd cum à Tribuno plebis dies dici Consuli pratoriq̄ue.] De hoc iam dictum est libro 1. cap. 3.
^o Ipse tamen iure sacrosanctæ potestatis.] Vide & tu supra eodem lib. 1. c. 3.
^p Si tamen potestate tradita abuteretur.] Hæc vsque ad verum. Quòd nouem. sunt Plutarchi in Tiberio Graccho.
^q Quòd nouem Tribuni.] Valerius Maximus lib. 6. cap. 3.
^r Et Tiberius Gracchus.] Plutarchus in vita illius.
^s Verba autem legis.] Hæc vsque ad finem capituli desumpta sunt ex Liuius 1. decad. lib. 3.

Quas acies, quòsve exercitus, qui duces parua manu profligant, quòsve flumina Xerxis exercitus epotavit.

Cap. XXV.

Cies profligatas & exercitus parua manu cæfos ad interitum, ita ut vix pauci superfuerint, tres præcipuos ab autoribus memoratos ferunt, licet ex omni antiquitate si quis reputare volet, innumeras inueniet. Quum enim Assyriorum rex Cyrus contra Scythas cum valido exercitu occurrisset bellum facere, postquam eos ingenti clade afflixit, cæso etiam vnico regis filio, Tomyris regina Scytharum dissimulans ægritudinem animi, inter angustissimos tramites Assyrios nacta, ita illos cecidit, ut parua manu hostium ingentes copias fuderit, ducentaque millia Persarum vna acie trucidarit, tanta cæde, ut ne nunciis quidem luctuosâ cladis superfuerit. Alteram, quum inter Locrenses Epizephyrios & Crotoniatis sæuenti-

*Tres ex-
ercitus par-
ua manu
profligati.*

*Tomyris
adu. sus-
Assyrios.*

ANNO TATIONES IN CAP. XXV.

^a Cvm enim Assyriorum Rex Cyrus.] Hæc prima historia latissimè refertur ab Herodoto lib. 1. non longè ante si. & Iustino lib. 1.

^b Alteram cum inter Locrenses.] Strabo lib. 6. & Iustinus lib. 20. qui non consentiunt in numero occisorum, & non nihil Cicero li. 2. de Natura deor.

bus odiis certaretur, tanto furore animorum, & quasi vecordia ad pugnam fuisse pro-
cursum ferunt, vt quindecim Locrorum millia aduersus Crotoniatarum centum vi-
ginti millia tæuè & atrociter pugnam inire non dubitarint, Locrensesque tam parua
manu tot millia Crotoniatarum felicitate mira vno prælio attriuerint, ita prorsus, vt
ex ea strage pauci vix fuga elapsi superfuisse dicantur, eaque ad Sagram Metaponti
fluuium commissa pugna, ad posteros celebrem memoriam nominis dederit, vulgo
iactato prouerbio, ἀληθέστερα τῶν ἐπὶ σάγραν. Tertiã, cum duce Milciade in campis Mara-
thonis contra Artaphernem & Darym Darij præfectos, ab Atheniensibus vno prælio
feliciter pugnatum & debellatum est, in qua decem Atheniensium millia, Persarum
plus centum decem millia crudelem in modum affixerunt, toto cæso exercitu. d Fuit
autem Marathon Atticæ ciuitas, ab Athenis haud plus decem millibus passuum di-
stans. e Iterum quum annis intercedentibus, contra Xerxem arma Græciæ inferentem
qui bellum diis hominibusque indixerat, memorabilis Spartanorū ad Thermopylas,
& claustra illa tam natura quam munimento inexpugnabilia, pugna commissa fuit,
trophæis & monumentis celebrata: quorum tam insolens victoria proditur, vt decem
hominum millia, duce Leonida, contra innumerabiles Persarum copias claustra tene-
re, & sexcenti Spartani, quingentorum millium castra inuadere non dubitarint: vbi tan-
ta strage ad fatietarem sæuitum est, vt difficile dictu sit, Spartanorum Atheniensium-
que, vel singulorum præcipuam virtutem, vel vniuersorum laudes dinumerare: ad id
verò cladis processum, vt quid funerum absumptum sit, illud argumento fuerit, quod
cadauera passim strata prælio vel tempestate, corporaque morbo & vastitate enecta,
aliosque alia peste absumptos, mare & terra vix ceperit: quique modò terrestres naua-
lesque copias vltra decies centena peditum, equitū verò octoginta millia armatorum,
in expeditionem duxerat, cuique sexcenta millia frumenti modia diurna cibo, & tot
flumina exhausta potui non suffecerint: is cum multa cæde & fuga à paucissimis cæ-
sus & profligatus, inconsulti certaminis, & temerariæ expeditionis insignes pœnas de-
derit: ipseque tanti exercitus imperator magnificus tanta clade oppressus, inermi naue
per stragem corporum armorumque vix effugerit. In f qua quidem re non minori mi-
raculo proditur, tantas copias ab vno Pythio Bithyno epulo exceptas magnificè, fru-
mentoque, veste ac viatico adiutas. Fuit illa quoque memorabilis exempli clades cele-
brata sermionibus, cum ad Granicum amnem, aut Arbelam, vel quum ad Amanicas
Pylas in faucibus angustis ab Alexandro signis collatis cum Dario pugnatum est, in
qua prope ad internecionem dimicatum fuit: vbi vltra centum millia Persarum pedi-
rum feruntur cæsa, equitum verò decem millia: ex Macedonibus verò non vltra tri-
gintaduo pedites, equites autem centum quinquaginta occidisse. Ad Granicum verò
barbarorum viginti millia, equitum verò duo millia fœdum in modum occubere,
quum ex Alexandri exercitu triginta quatuor fuisse desideratos, quidam monumentis
testati sint. Romani autem licet incredibili felicitate sæpe hostium copias ad extre-
mum exitiū profligarint, tamen præcipuis cladibus, & infanda strage maxime hostem
affecere, vel quum ^g M. Liuius & Claudius Nero Hasdrubalem suppetias Hannibali

ANNOTATIONES.

e Tertiã cum duce Milciade.] Herodotus libro 6. Probus Aemilius in vita ipsius Milciadis, Plutarchus in Aristide, & in Paralellis, cap. 1. & Iustinus lib. 2. & Paulus Orosius lib. 2. cap. 9. vbi dicit ducenta millia Persarum cecidisse.
d Fuit autem Marathon.] Strabo lib. 9. Herodotus lib. 6. non ciuitatem, sed locum esse dicit his verbis, Etenim erat locus Atticæ Marathon, proximè Eretriam, ad equitandum opportunissimus. Et Pausanias lib. 1.
e Iterum cum annis intercedentibus.] Herod-

dotus libro 7. Diodorus Siculus lib. 11. & Plutarchus in Themistocle.

f In qua quidem re non minori miraculo.] Iustinus lib. 12. Q. Curtius lib. 3. & Herodotus lib. 7. Et vide Paulum Orosium lib. 4. cap. 1. Adde autem superioribus Agathoclem cum duobus tantum millibus suorum 30. millia Pœnorum Hannone duce interfecisse, duobus tantum ex suis desideratis.

g Vel cum Marcus Liuius.] Liuius 3. dec. lib. 8. & Plutarchus in Hannibale.

h Vel

ferentem, ad Metaurum ingenti strage debellarunt, vbi par Cannensi cladi exitium redditum fuisse memorant. ^h Vel quum Fabius Aemilianus vix triginta millibus mili-
tum ad Rhodanum plus ducenta Gallorum millia ingenti strage deleuit. ⁱ Vel quum
contra Antiochum haud minus feliciter pugnatum est, plus quinquaginta millibus
hostium cæsis, vigintiquatuor equitibus, & trecentis peditibus Roma. desideratis. ^k Aut
quum C. Marius Cimbro & Theutonos ad aquas Sextias parua manu cecidit. ^l Vel
quum Sylla contra Mithridatem ad Orchomenum & Cheroniam ducens, illius co-
pias fudit, & in intimas solitudines egit. ^m Aut quum cōtra Archelaū non longè à Piræo
commisso prælio, ita eum deformauit, vt ex viginti hostium millibus vix decem super-
fuerint, ex Syllæ verò exercitu vix quatuordecim desiderati sint. ⁿ Aut quum Pompe-
ius eundem Mithridatem strage atrocissima perculit, quadraginta millibus hostium
cæsis, non pluribus viginti ex suis interfectis. ^o Vel quum Lucullus contra Tigranem
bellum magnis conatibus aggressus, multiplice eum clade affecit, in quo Romanorum
vix pars vigesima copiis hostium accedere visa est: cuius pugnae tanta Romanorum feli-
citas fuisse traditur, vt vltra centum millia hostium promiscua cæde occisa, Romano-
rum verò non vltra centum vulnerati, occisi autem quinque dicantur. Tam paruo im-
pendio tam insolens victoria stetit. ^p Aelij quoque Galli in expeditione Arabica memo-
rabilis victoria inter illustria adnumeratur, vt post excidia & vastationes agrorum, plu-
ribus oppidis expugnatis, plus triginta hominum millibus fœdè cæsis, & profligatis,
non amplius septem ex suis interfectis, illustri victoria potitus fuerit. ^q Mitto Caij
Cæsaris felicitatem, cuius longè lateque diffusa virtus fuit, quoties belli casibus agitatus
contra Aquitanos, Heluetios, Aruernos, reliquosque Gallos & Germanos, aliasque ex-
teras & incultis moribus gentes, parua manu innumeras hostium copias fudit. Quoties
aduersus maximos conatus inops ipse & imparatus præsentissimo animo restitit: quo-
ties admotas hostiliter legiones fudit, quot prælia confecit, quam firmissima hostium
præsidia sæpe conuulsi, & labefactauit, quas vrbes & gentes vi & obsidione domuit,
aut deditas in deditionem fidemque recepit, ita vt an virtute animi & mentis magni-
tudine, an felicitate & fortuna plus valuerit, difficile sit diiudicare. Sed post tot succes-

ANNOTATIONES.

h Vel cum Fabius Aemilianus.] Strabo lib. 4.
i Vel cum contra Antiochum.] Liuius 4. dec.
lib. 6. Valerij Antiatius auctoritate scribit ex 10. mi-
lenis militum Regij exercitus 40. millia cecidisse,
supra 5. millia capta, Romanorum autem 150. inter-
fectos fuisse. Sed & idem eiusdem deca. lib. 7. aliam
aduersus ipsum Antiochum pugnam, qua ea est,
cuius Alexander hic meminit, in qua (inquit Liuius)
ad quinquaginta millia peditum Regis, & equitum
quatuor millia fuisse cæsa dicuntur: Romanorum
autem non plus 300. pedites, quatuor & viginti equi-
tes, de Eumenis exercitu, qui cum his pugnabat,
quinque & viginti.

k Aut cum C. Marius.] Plutarchus in vita illius,
& L. Florus Epitome Liuij libro 68. vbi scribit cæsa
fuisse 200. millia, capta nonaginta. Paulus Orosius
in interfectis cum illo conuenit, sed captos fuisse 80.
millia. Et paulò post scribit alio prælio ipsum Ma-
rium eisdem vicisse, in quo 140. millia cæsa sunt,
40. millia capta. Atque ita duobus illis præliis 350.
millia eorum occisa, & 140. millia capta, absque
innumera mulierum multitudine, quæ se suosque
parulos femineo furore, vi autem virili necaue-
runt. Vide Lucium Florum Epitome 3. in bello Cym-

brico. Et de hac quoque re loquens Seneca libro de
Ira 1. Quid Cymbrorum Theutonicorum tot millia
superfusa Alpibus ira sustulit, vt tantæ cladis noti-
tiam ad suos non nuncius, sed fama pertulerit?

l Vel cum Sylla contra Mithridatem.] Hoc
cum sequenti coniungi debet. Archelaus enim ex
ducibus Mithridatis vnus erat: vt videre est ex Plu-
tarcho in Sylla.

m Aut contra Archelaum.] Appianus Alexan-
drinus in bello Mithridatico, Paulus Orosius histo-
riarum lib. 6. c. 2. Aliter Plutarchus in vita Syllæ.
n Aut cum Pompeius.] Appianus ibid. & Pau-
lus Orosius dicto lib. 6. cap. 4. vbi scribit ex exercitu
Regis 40. millia fuisse cæsa aut capta, ex Romanis
vix 40. interfectis.

o Vel cum Lucullus.] Plutarchus in vita illius,
& vide Paulum Orosium d. lib. 6. c. 3.

p Aelij quoque Galli in expeditione Arabum.]
Vide Strabonem lib. 7. vbi de hac Galli expeditio-
ne, & libro 16. non longè à fine, vbi multò plura, &
non nihil lib. 17. & Plinius lib. 6. cap. 28.

q Mitto Caij Cæsaris felicitatem.] Ipse Casar
in Commentariis de bello Gallico, Suetonius &
Plutarchus in vita illius, Paulus Orosius lib. 6. c. 9.

Locrenses
aduersus
Crotonia-
ras.
Prouerbiū.

Spartani
aduersus
Xerxem.

Pugna A-
lexandri
aduersus
Darium a-
pud Gra-
nicum.

Romanorū
parua ma-
nu victo-
ria.

Lucius Bebius in Hispaniam ducens, agmine inexplorato per abditos saltus & inuias regiones in insidias præcipitatus, circumuentus a Liguribus & oppressus est, oportueritque Malsilenses tam luctuosam cladem per nuncios Romanis significare. Altera post Cannensem cladem cum duce Caio Manlio & Quinto Cepione, à Cimbris & Theutonibus, legionibus fuis, plus octoginta Romanorum & sociorum millia ad Rhodanum cœdè cœsa & debellata fuere: vbi tantum cladis acceptum, vt vix decem superfuisset dicantur: qua clade populus Romanus in tanto pauore & luctu fuit, vt velut vltima publicorum malorum passus, iustitio indicto, sicut in magna cōsternatione assolet, prætextas & laticlauios dimiserit, & saga sumpserit. Sed super omnem indignitatem fœdi exempli & memoriæ est, quod de Valeriano Cæsare recentiore memoria proditum est, qui, quum optimus fuerit, infelix apparuit tamen, postquam vis illa vigorque & virtus bellica, atque antiqui belli decus exoleuit, qui in expeditione in Persas quum fœdissimo euentu pugnasset, à Sapore Persarum rege, occiso exercitu, captus, vsque eò deformatus fuit, tantisque contumeliis obnoxius, vt post afflictas fortunas, nulla verecundia pristina maiestatis, contra decus imperij, regi Persarum equum ascensuro, humi prostratus dorso gradum faceret. ad eò Romani indignissimam fortunam, & grauissimos casus, ac fortis humanæ varietatem, velut magna documenta mortalitatis, nonnunquam experti fuere. In qua quidem re proditur verbum Galeni filij vecordis & deliri, qui qua die de captiuitate patris rescituit, parum curans, verbum Catonis usurpauit: Sciebam, inquit, me genuisse mortalem. Quæ autem flumina à tot millibus Persarum epota, Xerxi non suffecerint, hæc præcipue traduntur: Scamander & Onochonus in Thessalia: Simois in Phrygia, qui ex Ida sub Ilio decurrens quandoque torrentior, ad Sigeum mare ingreditur: Chydorus in Bœotia, Lyfus in Samothracia, qui per Thasios fluit: Mænala iuxta Hellepontum in Lysimachia. Addit Herodotus lacum in sinu eodem triginta stadiorum, quem sola iumenta Persarum, quum aqua subsalsum saporem habeat, & potui in salubris homini sit, paucis diebus exsiccauere.

ANNO TATIONES.

r Cum Lucius Bebius.] Liuius 4. decad. libro 7. paulò ante finem, vbi non declarat quanta illa clades fuerit.
s Altera post Cannensem cladem.] Florus Epitome Liuij lib. 67. & Paulus Orosius autoritate Antiatij lib. 5. c. 15.
t Quod de Valeriano Cæsare.] Aurelius Victor in vita ipsius Valeriani, Eutropius de Gestis Romanorum, lib. 8. Paulus Orosius lib. Historiarum 7. cap. 15.
v In qua quidem re proditur Galeni filij.]

Trebellius Pollio in vita illius: sed ex quo discas, non Galeni legendum esse, sed Gallieni.
x Quæ autem flumina.] Hæc vsque ad finem sunt Herodoti lib. 7. in diuersis locis, præterquam quod de Simoide hic dicitur. Verum ille ipse eodè libro, dicit Epidamnum eorum qui Achaiam perlambuntur, maximum, nisi agrè admodum suppeditauisse. Nec solus Herodotus scripsit flumina ab exercitu exhausta, nam & id quoque dicit Diodorus Siculus, qui tamen illa non nominat lib. 11.

Quid varia gentes de diis senserint, & quàm impia & detestanda sacra apud exteras gentes fuerint. Cap. XXVI.

Vàm impia & falsa inter gētes olim de diis opinio fuerit, quàmque multiformes deorum vanitates, & quàm infandis factis præsci deos coluerint, dictu referre difficile est: a si quidem primi mortales nulla doctrinæ schola, nec ratione aut lege, sed suo quisque ingenio, & prout impetus animi tulit, deos gentisque adoptando, numina coluerunt. Primos enim qui antiquissimi fuerunt, b hastas colere cœpisse, aut ligna delibrata corticibus pro diis veneratos accepimus: inde à Romanis religio fluxit, vt singulis deorum simulachris hastas darent:

ANNO TATIONES IN CAP. XXVI.

a Si quidem primi mortales.] Plinius li. 2. c. 7. pro Marte coluisse Romanos, autoritate Varronis tradit Arnobius contra Gentes, lib. 5.
b Hastas colere.] Iustinus lib. 43. Nam & hastas

c tamen antiquissimos Romanorum, centum septuaginta annos sine deorum imaginibus vixisse nonnulli testati sunt. d Indi quicquid colere cœperunt, præcipue maximas arbores deos putauerunt, illasque pro numinibus venerati sunt, quas ferro violasse capitale fuit: e ex quibus nonnulli draconem quinque iugerum, velut Liberi patris simulacrum, coluerunt: f Persæ & g Massagetæ Cælum, Iouem. h Solem verò deum maximum dixerunt, i equosque illi sacrauerunt, quibus interdictum erat, ne quem præter Solem deum colerent. Quicquid verò quernis arboribus nascebatur, è Cælo missum putabant: k iidem Soli, Lunæ, Telluri & Igni, Aquæ ac Ventis sacrum facere instituerunt, quos omnes deos, Ignem verò præcipuum duxerunt: quæ l etiam magorum opinio fuit, m cui Thales adstipulatur, qui Ignem tam religiose coluerunt, vt cremare corpora ducerent nefas, ne contagio cadaueris, deorum maximum violarent. Multos comperi persuasum habere, Martem peruigilem deum esse, & præsentissimum numen: n quare Neuri qui iuxta Borysthenem sunt, enses pro Martis simulacro adorabant. o Sunt qui arbitrentur, visco, quod in querna arbore nascebatur, nullum præsentius numen æstimari. Hi fuerunt Druidæ, quorum vana superstitio inter mortales præcipua fuisse traditur. p Alij mari porrectum collem velut præsentem deum coluerunt, quod eo occlusa vallis, æstu Oceani non inundaret. q Cappadocibus quoque Mons deus habetur. r Et Phryges Mæandro & Marfyæ sacrificant. s Scythæ illi inhospitales, qui in intimas solitudines acti sunt, super sarmentorû fascibus vetustissimo collato acinaci, velut Martis simulacro, annuis hostiis litabāt. pœni Soli & Lunæ vniuersi sacrificāt. Syri occæcatis animis pisces & columbâ deos sibi cōsecrârūt. Troglodytæ testudines, Heliopolitani

ANNO TATIONES.

c Tamen antiquissimos Romanorum.] Dionysius Halicarnassensis libro 1. Plutarchus in Numa, Clemens Alexandrinus lib. Stromat. Eusebius Cæsariensis Euangelicæ præparationis lib. 6. cap. 21. Sic Persæ nec statuas, nec aras erigebant, sed in loco excelso sacrificabant, vt author est Strabo lib. 15. non ad eò longè à fine.
d Indi.] Quintus Curtius lib. 8. Deos, inquit, putant quicquid colere cœperunt, arbores maximè, quas violare capitale est, vbi hic noster Alexander videtur legere, arbores maximas, non autè maximè.
e Ex quibus nonnulli Draconem.] Maximus Tyrius Serm. 38.
f Persæ.] Strabo lib. 15. non multò ante si. vbi dicit Cælum Iouem esse cos putare. Asconius Pedianus in 3. in Verrem act.
g Massagetæ.] Herodotus lib. 1. in fine.
h Solem verò.] Strabo vbi nuper citauimus in verbo, Persæ.
i Equosque.] Herodotus d. libro 1. in fine. Ex diis vnum Solem venerantur, cui equos immolant. Et Iustinus lib. 1.
k Iidem.] Scilicet Persæ, ex Herodoto libro 1. & Strabone lib. 15. Nec ij soli ignem & aquam colunt, sed & Aegyptij, vt tradit Porphyrius in lib. de Abstinentia carniū, & Eusebius Præparationis Euangelicæ, lib. 3. cap. 2. Quod & de aqua scribit Lucianus in Ioue Tragædo. Herodotus autem lib. 7. scribit ex Magorum sententia Lunam esse Persarum præsidem. Et ad id quod de Ventis hic dicitur, vide supra lib. 3. cap. 22. Et vide etiam omnino quæ scripsi in Commentariis Nobilitatis ca. 31. num. 575. incip. Vt non tam. & nu. 591. incip. Ex quibus. vbi videbis & hos & alios multos ignem & aquam pro numinibus colere.

l Quæ etiam Magorum opinio.] Herodotus lib. 3. Diogenes Laërtius in Proemio.
m Cui Thales adstipulatur.] Vereor ne hic Alexander falsus sit: neque enim aliquid tale de eo reperitur: sed id, quod aquam principium rerum omnium esse dicebat, vt scribit Tullius lib. 1. de Natura Deorum, & alij multi, quos tibi citauimus in illis Commentariis Nobilitatis, cap. 31. num. 586. incip. Fuerunt, vt fortè pro aqua ignem hic posuerit memoria lapsus.
n Quare Neuri.] Herodotus lib. 4. Pomponius Mela lib. 2. c. 1. ad si. Solinus c. 29.
o Sunt qui arbitrantur visco.] Hæc vsque ad versiculum, Alij. sunt ex Plinio desumpta libro 16. cap. 44. eodèque vltimo.
p Alij.] Scilicet Lybes apud Maximum Tyrium Serm. 38.
q Cappadocibus.] Maximus eodem Sermone.
r Et Phryges.] Et Massagetæ Mæotidi paludi, & Tanai, ex eodem Maximo eodem loco. Adde quod & Magi Strimoni equos candidos sacrificauerunt, ex Herodoto lib. 7.
s Scythæ.] Herodotus libro 4. Lucianus in Ioue Tragædo, Arnobius contra Gentes, lib. 5.
t Syri occæcatis animis Pisces.] Xenophon Exercitationis minoris, lib. 1. aliàs 3. Cicero de Natura deorum, lib. 3. Diodorus Siculus libro 3. cap. 2. & Hyginus.
v Et columbam.] Xenophon vbi supra, Diodorus Siculus lib. 3. cap. 5. non multò ante fin. Lucianus in Ioue Tragædo.
x Troglodytæ.] Plinius lib. 9. cap. 10.
y Heliopolitani bouem.] Strabo lib. 17. in duobus locis, Diodorus Siculus lib. 2. c. 4. vbi hunc bouem Mneum vocat.

Indarum arbores.
Draco.
Cælum.
Iupiter.
Soli.
Luna.
Aqua.
Tellus.
Ignis.
Aqua.
Venti.
Mars.
Ensis.
Visco.
Collis marinus.
Mons.
Mæander.
Marfyæ.
Acinaci.
Soli.
Luna.
Pisces.
Columba.
Testudines.

Flumina à Xerxi exercitu epota.

hæc. gna delibrata.

Bos. Vacc. Leo. Capra. Hircus. Aquila. Lupus. Cernus. Acor. Cercopit. Apis. Isis. Osiris. Serapis. Crocodili. Ichneumones. Ibes. Feles. Scarabai. Vulcanus. Sidera. Horus. Bacchus.

Bouem, z Memphita verò Vaccam, a Lentopolitani Leonem, b Capram & Hircum Mendefij, c Thebani Aquilam, d Lycopolitani Lupum, e Babylonij verò Cepum, ab his velut propitio numine petita accipere arbitantes. f Cyrenaici Acorem, magnum deum muscarum aestimarunt. g Arabes ad Memnonium, Cercopithecum celo dicarunt, illius opem in rebus afflictis implorantes. h Mitto Aegyptiorum superstitionem, & fallarum opinionum ineptias, qui Apim præcipuo honore venerati, solum responsa dare, & prosperos euentus, aut futuras calamitates præmonstrare fabulati sunt, modò Isim & k Osiridem, l modò Serapim, & quod dicere piget, m crocodilos, n à quibus hominem deuorari, tanquam à deo, expetitur, magni muneris habebatur loco, modò Ichneumones, p Ibes & fæda animalia, aliâque ludibria religionum, velut deorum numina colentes, ita vt gentes aliquas quæ q Felem auream, r & alios qui Scarabæos pro diis haberent, circa Scyonem fuisse legamus. s Germani Solem, Vulcanum & Lunam, solos deos quos cernebant, opinati sunt: t quæ Anaximandri opinio fuit, vt cælestia sidera deos esse crederet. u Quinetiam Aegyptij Solis simulacrum diplomatibus consignatis adorant, quem Horum nuncupant, illudque precibus & votis frequentant assidue. x Arabes Iouem & Bacchum. y Aethiopes ex diis vnū mortalem, alterum immor-

ANNOTATIONES.

z Memphita vaccam.] Imo Momemphita, ex eodem Strabone d. lib. 17. a Lentopolitani leonem.] Idem Strabo ibi, & Diodorus Siculus lib. 2. c. 4. b Capram & hircum Mendefij.] Herodotus libro 1. Verum hi cum capras, tum verò capros hircosve omnes venerantur. Vide Strabonem vbi supra: & de hircis Diodorus Siculus vbi etiâ diximus, qui tamen ciuitatem in qua hircus colitur, non Mendem vocat, sed Midetam: nisi eâ diuersa sint. Et Maximus Tyrius etiam de hircis, id Aegyptiis in vniuersum tribuens d. Serm. 38. c Thebani aquilam.] Strabo & Diod. vbi supra. d Lycopolitani lupum.] Macrobius lib. Saturn. 1. cap. 17. vbi hæc scribit, λύκων autem Solem vocari, etiam Lycopolitana Thebaidis ciuitas testimonio est, quæ pari religione Apollinem, itemque lupum, hoc est λύκων colit, in vtroque solem venerans. e Babylonij verò Cepum.] Idem ibid. quoque. f Cyrenaici Acorem.] Vide Plin. libro 10. c. 28. g Arabes.] Solinus, & Iuuenalis saty. 15. post princ. Effigies sacri nitet aurea Cercopithecæ, Dimidio magna resonant vbi Memnone chorda. h Mitto Aegyptiorum superstitiones.] Strabo, & Diodorus vbi supra in multis locis, Plinius libro 8. cap. 46. Herodotus lib. 2. Solinus cap. 35. aut aliorum distinctione 45. Lucianus in libro de Sacrificiis, in fine. i Modò Isim.] Strabo ibidem. k Et Osiridem.] Idem ibidem. l Modò Serapim.] Idem Strabo etiam ibidem. m Crocodilos.] Strabo ibidem, & Diodorus Siculus d. lib. 2. cap. 4. in prin. & postea dicit crocodilum coli apud Miridem paludem. Hincque illud Iuuenalis satyra 15. in princ. Quis nescit, Volusi Bithynice, qualia demens Aegyptus portenta colat: crocodilum adorat. Vide etiam Herodotum libro 2. de his fufissimè tractantem. n A quibus hominem deuorari.] Strabo ibi. o Modò Ichneumones.] Strabo, & Diodorus

vbi supra. p Ibes.] Vterque in iisdem locis & Herodotus lib. 2. insuper & Tertullianus aduersus Marcionem li. 2. q Quæ felem aureum.] Plinius libro 6. cap. 29. scribit in Radata oppido felem aureum coli. Strabo autem & Diodorus Siculus, vbi supra simpliciter dicunt felem ab Aegyptiis coli. r Et alios qui Scarabæos.] Plinius lib. 30. cap. 11. tradit quattanis febribus prodesse scarabæum, qui pilulas voluit, atque ob id Aegypti magnam partem Scarabæos inter numina colere. Porphyrius in libro de Abstinentia animalium, & ab eo Eusebius Præparationis Euangelicæ, lib. 3. cap. 2. Porro Aristophanes in ea fabula cui εἰρηνης nomen est, siue serid, siue ridiculo (qui mos illius frequens est) Scarabæos dicit esse in tutela Iouis Catabatis, id est, desponsoris. Et hæc tenus Alexander de Diis Aegyptiorum. Virgilius autem lib. 8. Aeneid. de iis loquens sic scribit, omnigenumq; deum monstra. s Germani.] Id Cæsaris est lib. 6. de bello Gallico, Deorum, inquit, numero Germani eos solos ducunt quos cernunt, & quorum aperte opibus iuuantur, Solem, & Vulcanum & Lunam. Reliquos ne fama quidem acceperunt. Tacitus tamen libro de Moribus Germanorum, eos dicit Mercurium, Herculem & Martem venerari: & de Marte quoque testis est Suetonius in Vitellio, cap. 10. Sed & alios quoque deos eos colere videbis supra hoc eodem lib. cap. 4. t Quæ Anaximandri opinio fuit.] Apud Plutarchum de Placitis Philosophorum, libro 1. cap. 7. quæ etiam fuit ipsius Pythagoræ, vt tradit Laërtius in vita illius. v Quinetiam Aegyptij.] Idem scribit Lilius Gyraldus de diis Gentium, syntagm. 1. ad finem, sed nullo quoque auctore citato. Sed tu vide Macrobius Saturnalium lib. 1. c. 21. vbi & id simulacrum describit. x Arabes.] Arrianus autem de Gestis Alexandri, libro 7. dicit duos tantum deos Arabes colere, Cæcum & Dionysium, huiusque rei rationem reddit. y Aethiopes.] Strabo lib. 17.

z Non

talem putant: a nonnulli Pœnam & Beneficium, b Assyrij & Persæ vnum bonorum largitorem, alterum malorum. Fuere qui crederent nullos deos esse, cæci & excordes, omniaq; agi fato, animasq; cū corporibus interire vnâ. Ex his præter Diagorâ & Theodorum Cyrenæum, c Euemerum Tegeatem, & Callimachum, d ac Prodicum Cæum, h aliosq; plures, qui a theoi dicti, fuere i Callaici gēs moribus effera, cultu inhumano & ferro, neque more neque iure viuentes. Numidæ Ammonem in desertis arenis magnis honoribus frequentant. k Celtiberi cuiusdam deo, cuius etiam nomen ignorabant, plena Luna nocturnum sacrum facere, & ante cuiusque fores saltibus indecoris pernoctare didicerunt. Quod si illorum sacrificia scrutari, ac barbaros externosque ritus eruere conamur: quàm impios cultus, & quàm infanda sacra, apud tot efferas nationes variorum gentium ritu inueniemus? l Scythotauri pro hostiis Dianæ aduenas immolabant, Laodicæi Palladi virginem, m Arcades Ioui Lycæo puerum. n Plerique iuxta Borysthenem vecordi animo homines victimas dare, & in sacrificiis deorum humanis ofsibus adolere solebant. o Blemmyæ, p Cimbri, q Galli, r Druidæ & s Germani, statis diebus, humanis litant hostiis, & cruore captiuorum adolent aras, tunc propitiari deum maximè arbitrati, quum per cruciatum homines excarnificarent, ex pœnis hominum diuina-

Pœna. Beneficiū. Athei. Ammon. Deus ignotus. Sacrificia. Aduena immolati. Virgo. Puer. Homines & ossa humana. Humana hostia. Infantes immolati.

ANNOTATIONES.

z Nonnulli.] Scilicet Democritus apud Plinium lib. 1. cap. 7. a Assyrij.] Idem Gyraldus vbi supra. b Et Persæ.] Et idem quoque ibi. c Diagoram.] Hunc enim Atheum fuisse tradit Cicero lib. 1. de Natura Deorum. Diodorus Siculus lib. 13. Plutarchus de Placitis Philosophorum, lib. 1. cap. 7. Sextus Empiricus Pyrrhorum lib. 4. Max. Tyrius Sermone 1. Arnobius contra Gentes, lib. 8. Lactantius lib. 1. c. 2. & in lib. de Ira Dei, c. 9. Aelianus de Animalibus. d Et Theodorum Cyrenæum.] Plutarchus vbi supra, Laërtius in vita Aristippi, & in vita Bionis, & alibi sæpe. Arnobius d. lib. 8. Laërtius præcipuè loco postremo citato. Sextus Empiricus vbi supra. Ante hos omnes Philo Iudæus in lib. cui titulus est, Quod liber sit, quisquis virtuti studet. e Euemerum Tegeatem.] Plutarchus & Sextus vbi supra. f Et Callimachum.] Vide omnino ibi, duobus in locis. g Ac Prodicum Cæum.] Sextus vbi supra. h Aliosque.] Vt Hippon & Herestratus apud Aelianum vbi supra in verbo, Diagoram. Et in horum numero Epicurus non meritò poni potest, qui, vt scribit Cicero lib. 1. de Natura Deorum, ne in offensionem Atheniensium caderet, verbis quidem deos reliquit, re sustulit. i Callaici.] Strabo lib. 3. Callaici, inquit, nullum Deum esse aiunt. k Celtiberi.] Strabo dicto libro 3. Celtiberi & eorum vicini in Boream habitantes, cuiusdam Deo, cuius nomen non extat, rotunda Luna, tempore nocturno ante fores per omnes domos pernoctant, saltus agentes. Nec apud hos tantum, sed & apud Athenienses deos quosdam ignotos fuisse, testis est Philostratus in vita Apollonij, libro 6. & Pausanias lib. 1. & sacra literæ Actorum cap. 17. l Scythotauri.] Herodotus libro 4. Pomponius Mela lib. 2. cap. 1. Solinus cap. 20. aut aliorum nume-

ratione 25. Zenodotus in Collectaneis in illo pro- uerbio, νόμος ἢ χάρις. Et idem de Scythis simpliciter Lucianus in lib. de Sacrificiis non longè à fine. & Philostratus dicto lib. 6. cap. 10. Sed & de his scribit Herodotus lib. 4. quod ex captiuis centesimum quemque immolabant. Lucanus autem de his lib. 1. vbi postquam locutus est de Teutate & Heso, qui sanguine humano placabantur, subdit, Et Tauris Scythica non melior ara Diana. m Arcades.] Plinius lib. 8. cap. 22. & Suidas. n Plerique iuxta Borysthenem.] Id est, Neuri, ex Herodoto libro 4. Pomponius Mela lib. 2. cap. 1. Solinus c. 20. aut aliorum computatione 25. in prin. o Blemmyæ.] Procopius lib. 1. de bello Persico. p Cimbri.] Strabo libro 7. quem tu vide, propter execrandam istiusmodi sacrificiorum consuetudinem. De his etiam vide Dionysium Halicarnasseum libro 1. q Galli.] Cicero in Oratio. pro M. Fonteio de Gallis loquens, Si quando, inquit, aliquo metu adducti deos placandos esse arbitrantur, humanis hostiis eorum aras ac templa funestant, vt ne religionem quidem colere possint, nisi eam ipsam prius scelere violant. Quis enim ignorat eos vsque ad hanc diem retinere illam immanem ac barbaram consuetudinem hominum immolatorum? Cæsar libro 6. belli Gallici. Strabo lib. 4. & 14. Diodorus Siculus lib. 5. & 6. c. 9. Dionysius Halicarnasseus lib. 1. Plinius lib. 30. cap. 1. paulò ante finem. Solinus cap. 33. aut, vt alij secant, 34. Pomponius Mela lib. 3. cap. 2. Lactantius lib. 1. cap. 21. Galli Hesium atque Teutate humani cruore placabant deos. Martianus Capella loquens de Narbonensi Gallia, lib. 6. r Druidæ.] Cæsar, & Pomponius Mela & Plinius vbi supra. Tacitus lib. 14. & Strabo lib. 4. s Et Germani.] Vide infra in verbo, Germani.

mātur

tionem & auguria captantes. Fuitque apud Phœnices & Carthaginenses nimum diu seruatum, vt infantes principali honore insignes sorte ductos, in regio ornatu Saturno immolarent hostias: & quem fors morti destinaret, morti subtrahere non licebat: quare multorum ciuium largis fletibus deplorata funera fuere: à quibus sacris quum defuissent, postea victi ab Agathocle, deos propterea subiratos arbitantes, vt numen placarent, ducentos nobilium filios mactarunt ad aras, adeò cæca mortalitas sub nomine religionis ad infandas cædes agebatur præceps. Id quod à Rhodiis & Cretensibus factitatum comperimus, vt hominem epulis grauatum, ac pueros impuberes festis diebus Saturno mactarent. In Chio & Salamine mos multa secula viguit, vt Diomedis & Dionysio homines discerptos iugularent. Eiusdemque Dionysij templum in Arcadia fuit, in quo puellæ ad aram flagellabantur ad necem: sicut Spartæ in ara Mercurij & Orthiæ Dianæ pueri. Quinetiam alij ingenti simulacro viminibus intexto, & viuis hominibus oppleto, ac igne succenso, hominibusque fœdum in modum exanimatis, maximum holocaustum diis offerre putauerunt. Boiis & Celtis purgato captiuo hostis capite, caluariam auro cælare, & eo poculo in solennibus libare, religiosissimum erat. Proditur Aristomenes Messenius, Ioui, quem Ithometem appellant, trecentos simul homines, in quibus Theopopus fuit, vno sacrificio mactasse: & Lacedæmonios eò vesaniæ processisse, vt Marti humana victima litarent. Galatæ & Massagetæ non aliter deos rite consuli arbitrati sunt, quàm iugulato homine apud aras deorum, ex cuius casu, tum ex membrorum laniatu, & fluxu sanguinis, futura diuinabant. Cimbri noxios homines seruatos, sudibus affixos, diis pro hostiis dabant. Galli præter Hesium & Theutam Mercurium, quos humano cruore placabant, grauioribus morbis

Homines discerptos.
Puella ad necem flagellata.
Pueri flagellati.
Vni homines exusti.
Boiis & Celtis.
Trecenti homines vno sacrificio.
Homines iugulati & immolati.
Homines affixi sudibus.

ANNOTATIONES.

t Auguria captantes.] Strabo d. lib. 4. & iterum copiose lib. 7.
v Fuitque apud Phœnices & Carthaginenses.] Plato in Dialogo, cui titulus est Minos, vel, de lege. Dionysius Halicarnassensis libro 1. Diodorus Siculus lib. 20. Plutarchus in Apoph. Imperatorum, vbi de Gelone. Silius Italicus ad finem lib. 4. Punicorum illis verbis,

Mos fuit in populis, quos condidit aduena Dido,
(Infandum dictu) pueros imponere natos, &c.

Terullianus in Apologetico, ca. 9. Lactantius lib. 1. cap. 21. Eusebius libro 4. Præparationis Euangelicæ. Iustinus lib. 19. in duobus locis. Paulus Orosius lib. 4. cap. 6.

x Et Dionysio.] Plutarchus in Themistocle, loquens de Euphrantide vate. Themistoclem manu apprehendens, iussit adolescentes primitias, votis nuncupatis, Omestæ Dionysio immolari. Idem in Pelopida. Tum etiam qui sub Themistocle immani Dionysio mactati sunt ante Salamina pugnâ naualem.

y Et Orthiæ Dianæ.] Plutarchus in vita Lycurgi. Cui rei ne fides derogeretur, efficiunt pueri, quos nostra etiam tēpeltate vidimus aliquoties ad aram Dianæ Orthiæ verberibus cætos mori. Pausanias lib. 3. & Philostratus de vita Apollonij, lib. 6. cap. 10. de Lacedæmonijs loquens, Verberu autem, inquit, consuetudo in Scythicæ Dianæ honorem seruatur, quod ita, vt aiunt, oracula præceperunt. Et de hac re etiam Cicero quamuis Mercurij, aut Dianæ aram non nominet, lib. 2. Tusculan. quæst. Spartæ verò, inquit, pueri ad aram sic verberibus accipiuntur, vt

multus è visceribus sanguis exeat, nonnunquam etiam, vt, cum ibi essem, audiebam vsque ad necem.
z Quinetiam alij.] Hi sunt Galli, ex Cæsare in Commentariis de bello Gallico, libro 6. his verbis, Alij immani magnitudine simulachra habent, quorum contexta viminibus membra viuis hominibus complent, quibus succensis circumuenti flamma examinantur homines, &c. Et etiam Strabo libro 4. de iis sic scripsit, Magnam etiam è sceno coorto statuatam appatantes, eique lignum iniectantes, pecoraque & varias immittentes beluas atque homines, holocaustum faciebant.

a Et Celtis.] Et simile quippiam refert Paulus Orosius Historiarum lib. 5. cap. 22.

b Proditur Aristomenes Messenius.] Pausanias lib. 4. Fecit posthæc Aristomenes Ioui sacrum, quam Hecatompheia vocant: quasi Centididum dicas: id sacrum fieri patrio instituto traditum ab iis, qui in pugna hostes centum occidissent. De hoc etiam Clemens Alexandrinus in libro quo ad veritatem Gentes hortatur, & ex eo Eusebius lib. Præparationis Euangelicæ, & Cyrillus in lib. contra Iulianum Cæsarem.

c Et Lacedæmonios.] Philostratus de vita Apolloni, lib. 6. cap. 10. Cur igitur, inquit Thespion, peregrinos hospites Dianæ non sacrificant, sicut facere quondam consueuerunt?

d Galatæ.] Diodorus Siculus lib. 6. c. 9.

e Cimbri.] Vide Strabonem lib. 7.

f Galli.] Lactantius lib. 1. cap. 21. Et Lucanus lib. 1.

Et quibus immittitur placatur sanguine dno
Theutates, horrensque feris altaribus Hesus.

Et vide supra hoc eodem cap. in verbo, Galli.

g Lu

aut periculis affecti, ad placandas deorum aras, aut homines immolabant, aut se immolatuos vouebant: ad cuius aram etiam grandæuos ætate pro victimis profecabant.
Lusitanis vetus mos erat, ex intestinis hominum exta prospicere, atque inde omina & diuinationes captare, abscissasque captiuorum dextras pro munere diis offerre. Thracæ Zamolxim, quem maximum deum putant, non aliter fieri propitium æstimarunt, quàm si ad aram facili lancearum ictu homo concideret, eam optimam & diis gratissimam victimam opinati. Germani quoque ritu barbarico, Mercurio humano cruore litare religiosissimum putant. Idem fecere Senones, qui cæso publicè homine, infanda sacra statim diebus anni celebrabant, his portentis, delicta expiari opinati. Persis quoque ad habendas diis gratias: viuētes iuuenes, eosque spirantes sub terra defodere assuetum fuit: quem morè Græcis inoleuisse accepimus, vt in anniuersaria celebritate Baccho viuos homines sacrificent: quique ita fuisset immolatus, maximam inter suos probitatis laudem ferat. Longum est exequi, qui Taurorum mores fuerint, vt apud aram hominem sisterent, & post solennes preces, hominis caput claua ferirent, illudque cruci affigerent, truncumque corpus ex ingenti rupe in præceps darent, quod cum Leucadiis commune fuisse traditur, vt in Apollinis sacro, auertendæ deorum iræ hominem de montis specula deiicerent, & in mare præcipitem agerent. Fuitque apud Albanos vsurpatum, vt hominem sacris initiatū, qui sanctitate polleret, diu seruatum,

Dextra diis oblata
Homo læca iktus.
Humanus cruor.
Homo cæsus publicè.
Viuētes iuuenes defodi.
Viuē homines sacrificati.
Tauri.

Leucadij.

Homo immolatus.

ANNOTATIONES.

g Lusitanis.] Strabo lib. 3. vnde hæc ad verbum sunt omnia desumpta.

h Thracæ.] Herodotus lib. 4. & Origenes aduersus Celsum, libro 3. Et de his quoque Sextus Rufus in Historia Romanorum scribit, quod captiuos hostium suis diis dicabant, sanguinemque humanum in osibus capitum potabant. Quod & ipsum tradit Lucius Florus Epito. 2. in bello Thracio. Sed & de iisdem Herodotus ipse lib. 9. scribit, Oebazum in Thraciam fuga elapsum, eos Plestoro indigēte Deo ritu suo immolasse.

i Germani.] Cornelius Tacitus in libro quem de Moribus Germanorum inscripsit.

k Idem fecere Senones.] Legendum est Semnones, ex eodem Tacito illo ipso libro.

l Persis quoque.] Herodotus libro 7. Audientes, inquit, eum locum Nouem vias Hedonorum appellari, totidem illic pueros ac virgines puellarum indigenarum filios viuos defoderunt. Persicum enim est defodere viuētes. Nam & Amestrim Xerxis vxorem, iam prouectæ ætatis, audio bis septem illustrium Persarum liberos defodisse, ad referendam pro se gratiam Deo, qui sub terra fertur esse.

m Longum est exequi, qui Taurorum mores.] Virgini naufragos immolant, & quoscumque Græcos illuc delatos. Hoc modo postquam preces peregerunt, hominis caput claua feriunt: truncum eius quidam aiunt perturbari è rupe (nam in rupe prærupta templum est eorum situm) cruci caput affigunt. De his etiam Lactantius lib. 1. c. 21. Paulus autem Orosius in præfatione lib. 5. meminit litaturæ crudelissimæ circa aduenas Tauricæ Dianæ. Seruius enarrans illud Virgilij lib. 7. Aeneid.

- Placabilis ira Dianæ.

Non qualis, ait, antè fuit, vel apud Tauros humano gaudens sanguine.

n Quod cum Leucadiis.] Strabo lib. 10. Et vide nostras leges Connubiales l. 15. numero 100. incip. Memoratur.

o Fuitque apud Albanos.] Strabo lib. 11. Quidam huius negotij ignarus sacram hastam tenens, qua mos est hominem mactari, atque ex multitudine procedens, eam in cor per latus virget, illo cadente, quædam diuinationis signa captat atque in commune proferunt, tum corpore in locum quandam delato, id omnes supergrediuntur huiusmodi piaculo vtentes. Sed superioribus addendum puto, quod & Aegyptij homines ruffos ad sepulchrum Osiridis sacrificio mactabant, teste Diodoro Siculo lib. 2. Et Achæi, qui ex Athamatis genere natu maximus esset aditu curiæ interdicebant: quod si quis fortè adisset, continuò mactabatur toto corpore coronis cooperito, Herodoto lib. 7. Et Tarquinienfes 307. milites Romanos captos immolarunt, apud Liuium 1. dec. lib. 7. Et Pœni omnibus annis Herculi humana victima sacrificabant, Plinio lib. 36. cap. 5. Et Britanni hospites pro hostia immolabant, Acroni enarranti illud Horatij lib. Carm. 3. Ode 4.

Visam Britannos hospitibus feros.

Et apud Siculos Palaci dij primùm humano sanguine placabantur: sed postea quibusdam sacris mitigati sunt. Seruius in illud Virgilij lib. 9. Aeneid.

- Placabilis ara Palaci.

Et Lactantius enarrans illud Statij lib. 12. Thebaid.

- Siculosq; licebit

Exorare deos.

Athenienses in insula Lemno, si quis centum hostes interfecisset, Marti hominem sacrificabant, vt auctoritate Diophanti Lacedæmonij, & Socratis scribit Fulgentius in interpretatione vocum antiquarum, cap. 5. vbi de nefrendibus suis tractat. Idem Athenienses tres filios Sâdarices fororis Xerxis Regis viuos captos Euphrontidis vatis iussu Omestæ Libero patri immolarunt, teste Plutarcho in Aristide. Busris Aegyptiorum Rex aduenas & hospites immolare solebat. Ex quo Virgilij libro 3. Aeneidos post princ.

Aut illaudati nescit Busridis aras?

QQ

Coitus in sacris. Britanni licent sanguine captiuorum. Meretrices in templo Veneris habitantes. Romani. Homines vini defos.

Homines immolare apud Romanos quādo ueritū.

& opiparè saginatum, apud aras sifterent, eumque furiali carmine excātatum, quibusdam additis precationibus, cum aliis hostiis immolarent. Tantaque animorum insipientia fuit, & tam præceps libido imperiti vulgi, ut omnes ferè mortales in templis coire, & nefandis libidinibus immisceri, ac pudendis genitalibus sacrum facere, quod procreationis seminarium forent, nefas non putarent, ita ut Britannis longo tempore mos inoleuerit, coniuges & nurus nudas, & succo herbarum delibutas, ad tēpla ducere, & ita supplicare, ac captiuorum sanguine diis litare. Et Corinthi supra mille prostitutas in templo Veneris assidue degere, & inflammata libidine, quæstui meretricio operam dare, & velut sacrorum ministras deæ famulari. Piget referre Romanos tunc rerum dominos, quibus fœdera, leges & sacra exteris dare nationibus imperium fuit, quanto in errore, & quāam tetra caligine versatus fuit victor ille gentium populus, & totius dominator orbis, omni superstitioni obnoxius. Iunones & Genios quotidie sibi asciscendo, & noua numina adoptando: qui etiam extraordinaria sacra ex fatalibus libris facere coacti, Græcum, & Græcam, totidemque Gallos, in foro boario ad placandas deorum iras, sub terras viuos defodere veriti non fuerunt. Licuitque diu in sacris hominem interimere, & diis immolare, adeo ut Saturnum & Latialem Iouem humana placarent hostia, cuius simulacrum, dum sacrificant, humano sanguine proleuebant: donec Cneo Cornelio Lentulo, & Publio Licinio Crasso consulibus, senatusconsulto cautum fuit, ne nouam inducere religionem, neue hominem immolare, aut humano sanguine litare cuiquam liceret. Item præter notissimos deos homini vix initiato, & nondum in lucem edito, turbas deorum tanquam pedissequos atque pædagogos, & tot varietates præfecere: Profam, Postuertam, Egeriam, Fluoniam,

ANNO TATIONES.

Vbi Probus & Seruius id annotarunt. Itali etiam Ioui & Saturno homines immolabant, teste Lactantio lib. 1. c. 21. his verbis, Galli Hefum atque Teutatem humano cruore placabant deos: qui sanè feralis ritus diu similiter apud Italos stetit, qui Latialem Iouem & Saturnum humana placabant hostia. Et Romani post Cannensem cladem homines (ut deos iratos sibi placarent) immolabant, ut est apud Lium 3. decad. lib. 2. Interim, inquit, ex fatalibus libris sacrificia aliquot extraordinaria facta: inter quæ Gallus & Galla, Græcus & Græca in foro Boario sub terra viui demissi sunt in locum saxo conceptum, ibi antè hostiis humanis Romano sacro imbutum. Hoc autem postea edicto est abolitum, ut testatur Plinius Naturalis historix, lib. 30. cap. 1. his verbis, Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso Coss. Senatusconsultum factum est, ne homo immolaretur.

p In templis coire. Vide omnino quæ scripsimus in nostris legibus Connubialibus l. 15. num. 105. incip. Quamquam. & multis sequentibus.

q Ac captiuorum sanguine. Solinus cap. 25. aut aliorum sectioe 35. & Acron in Horatium libro Carm. 3. Ode 4. & Plinius libro 30. cap. 1. de Magia loquens (quæ præcipue humana constabat victima) sic ait, Britannia hodieque eam attonitè celebrat, ut dedisse Persis videatur. Et paulò post in fine capituli, Non satis æstimari potest, quantum Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum erat, mandì verò etiam saluberrimum.

r Et Corinthi. Strabo lib. 8. Et vide Athenarum lib. 13. cap. 11. & dictas leges nostras Connubiales l. 15. quo loco nuper citauimus.

s Iunones. Hæc vsque ad versic. Qui etiam. sunt

Plinij lib. 2. cap. 7. vide etiam Ciceronem libro 2. de Natura deorum. Sed & Genios, Seneca lib. epist. ad Lucilium 19. epist. omnium 110. & Lactantius lib. 2. cap. 15. & alibi diximus.

t Qui etiam. Lium 3. decad. lib. 2. & Plinius lib. 28. c. 2. non multò post principium.

v Ut Saturnum & Latialem Iouem. De his duobus Lactantius lib. 1. c. 21. & diximus supra.

x Donec Cn. Cornelio Lentulo. Plin. lib. 30. c. 1. Et vide omnino quæ scripsimus in nostris Com. Retractuum tit. 1. in præfat. num. 59. incip. Sed quantum. Et diximus etiam supra hoc eod. cap. in verbo, Fuitque apud Albanos.

y Profam. De hac Gellius lib. 16. c. 16. in fi. Quædo contra naturam forte conuersi in pedes pueri, brachiis plerunque diductis retineri solent, ægrius tunc mulieres enituntur. Huius periculi deprecandi gratia, aræ statutz sunt Romæ duabus Carmentibus: quarum altera Postuorta nominata est, Profa altera, à re-cti peruersique partus & potestate & omine.

z Postuertam. Gellius vbi supra proximè. & Macrobius lib. 1. Satur. c. 7. vbi Postuortam appellat, nisi hæc alia dea fuerit, quod magis puro: nam & illic Anteuortæ alterius deæ meminit, eaque aliunde dictas fuisse tradit.

a Ageriam. Apud Festum Pomp. lib. 5. vbi dicit eam ab egerendo partu dictam: ob quod à mulieribus colebatur. Ea autem colebatur in loco Aricino, cum qua Numa Pompilius & cōnubium & colloquium se habere simulabat, ut author est Plutarchus in vita Numæ, & Lium 1. dec. lib. 1. Ouidius lib. 3. Fastor.

Egeria est quæ præbet aquas, dea grata Camanū, illa Numæ coniunx, consiliumq. fuit.

b Fluoniam. De qua Martianus Capel. in nuptiis Mercu-

Lucinam, Pulumnum, Picumnum, Edusam, Potinam Maiam, quæ Fatua dicta est, quos sibi deos finxit antiquitas, etiam Stabilinum, & Statanum, ac Fabulinum, aliosque Magnos, alios Geniales, alios Indigetes, nonnullos Patrios deos venerati. Adeo ignara superstitione hominum mentes deprauat, & nonnunquam sapientum animos tanuersos agit. Quantum debemus CHRISTO domino, regi & doctori nostro, quem verum Deum veneramus & scimus. quo præmonstrante explosa ferarum gentium doctrina, ricuque immani & barbaro, veram religionem edocti, humanitatem & verum Deum colimus, cuiusque erroribus, & infandis ineptiis, quas præsci coluere, quid queng; deceat, & quibus sacris, quaque mente Deum colere oporteat, nosciturus?

FINIS.

ANNO TATIONES.

Mercurij, & Arnobius aduersus Gentes, & Festus Pompeius libro 6. vbi ita vocatam Iunonem dicit, quod eam sanguinis fluore in conceptu retinere dicebant. Et nos quoque de hac diximus supra lib. 2. cap. 25.

c Lucinam. Est autem partuum præses, teste Seruio. Terentius in Andr.

Iuno Lucina fer opem.
Virgilius in Pollione, id est, Bucolic. eclog. 4.

Castâ faue Lucina, tuus iam regnat Apollo.

In quibus locis modò pro Iunone, modò pro Diana capitur. Cicero lib. 2. de Natura Deorum, Luna à Iucendo nominata sit: eadè est enim Lucina. Itaque ut apud Græcos Dianam, eamque luciferam, sic apud nostros Iunonem Lucinam in pariendo inuocant, &c. Plinius lib. 16. c. 44. putat Lucinam dici, quod oculis præsit & luci. Sunt etiam qui à luco dictam putant, qui Romæ Iunoni sacer est in Exquilis. Vnde Ouidius lib. 2. Fastor.

Gratia Lucina: dedit hæc tibi nomina lucus:
Aut quia principium tu dea lucis habes.

De hac etiam diximus supra hoc eodem lib. 6. ca. 4. in verbo, Lucina.

d Pulumnum, Picumnum. Hi duo dicebantur dij coniugales Varroni li. 2. de vita populi Romani, apud Nonium Marcellum de Doctorum indagine, vbi & hos præsidis auspiciis coniugalibus designatos esse dicit. Seruius autem in princ. lib. 9. Aeneid. priorem dicit vsum inuenisse frumenti pinsendi, vnde à pistioribus colitur, & ab ipso pilum dictum. Alterum iterorandorum agrorum vsum inuenisse, vnde & Sterquilinus dictus. Virgilius lib. 10. Aeneid.

Cui Pulumnus auus, cui diua Venilia mater.

e Edusam. Educam dicit Varro, & ex eo Donatus in Phormionem Terentij, & Edulicam, Diuus Augustinus de Ciuitate Dei, lib. 4. cap. 11. & iterum c. 34. eodemque vltimo. Vide etiam Nonium Marcellum lib. de Proprietate sermonis in verbo, Edusa.

f Potinam. Varro, Donatus, & Augustinus vbi supra, & etiam eundem Nonium.

g Maiam, quæ Fatua dicta est. Macrobius lib. 1. Satur. c. 12. Hanc eandem, etiam Bonam, Faunamque, Opemque, & Fatuam, Pontificum libris indigitari. Dicta est autè Fatua à fando, eodem recte Macrobius. Fuit & alia Maia Atlantis filia & Mercurij mater. Virgilius 8. Aeneid.

Vobis Mercurius pater est, quem candida Maia

Cyllenes gelido conceptum vertice fudit.
At Maiam (auditis si quicquam credimus) Atlas,
Idem Atlas generat, caeli qui sidera fulcit.

h Stabilinum, & Statanum, ac Fabulinum. De his tribus Cato Censorinus de liberis educandis apud Nonium Marcell. de Doctorum indagine. Verum non Stabilinum legendum, sed Statilium videtur ex D. Augustino de Ciuitate Dei, lib. 4. c. 21. vbi ita dicit à stando scribit.

i Aliosque Magnos. De Magnis diis Virgilius lib. 3. Aeneid. non longè post princ.

Cum sociis, natoq. enatibus, & magnis Diis.
Vbi Seruius, eos nominat qui ita dicebantur. Et de his quoque dictum est supra hoc eodem lib. 6. cap. 4. Vide etiam Macrobius lib. 3. Satur. cap. 4.

k Alios Geniales. Festus Pompeius libro 7. & diximus supra ibid.

l Alios Indigetes. Virgilius lib. 1. Georg.

Dij patrij indigetes.
Vbi Seruius Patrij dij sunt, qui præsent singulis ciuitatibus, ut Minerua Athenis, Iuno Carthagini. Indigetes autè propriè sunt dij ex hominibus facti, quali in diis agentes Lium 1. decad. lib. 8. Lares, dij nouensiles, dij indigetes, diui quorum est potestas nostrorum hostiumque. Idem Seruius in illud Virgilij lib. 12. Aeneidos,

Indigetam Aeneam suis ipsa, & scire fateris
Deberi caelo, fatiūq. ad sidera tolli.

Et Strabo lib. 15. dum loquitur de diis Indorum. Festus lib. 9. & Macrobius in somnium Scipionis lib. 1. c. 9. m Nonnullos Patrios. Virg. lib. 1. Georg. & ibi Seruius, ut diximus supra proximè. Et Tibullus lib. 2. elegia 1.

Dij patrij, purgamus agros &c.

Cicero Philip. 2. Repebant præterea deos penates, patrios, aras, &c. Et Dionysius Halicarn. qui & hos Hercæos & Genethlios à quibusdam vocari dicit. Corn. Tacitus lib. 1. Cerni, inquit, adhuc Germanorum in lucis signa Romana, quæ diis patriis suspendere. Paulus Orosius lib. 6. c. 5. Et vide supra eodem lib. cap. 4. Sed & alios multos deos poteris addere ex Vartone, & ex eo. Diuo Augustino de Ciuitate Dei, lib. 4. cap. 8. 11. & 21. &

aliis eiusdem lib. & Arnobio in libris contra Gentes.

FINIS.

I N D E X
R E R V M A C V O C V M,
S C I T V M A X I M E D I G N A R V M,
I N S E X G E N I A L I V M D I E R V M
L I B R O S A L E X A N D R I A B
A L E X A N D R O.

Batos insula qua.	799	achæi quot & quales summum magistratum gerentes habere soleant.	280
abdomina à quibus & cur epulis interdicta.	342	achæorum de Imperatore suo institutum quod.	6
abiectis armis plausum facere, quid.	343	achaicus conuentus ex quot constitit ciuitatibus.	427
Abij & Caluij Scythis qui qualisque habiti.	521.542	achaicus quis qua de re cognominatus.	152
abluendi cadaneris, & vngendi, & vestiendi mos olim quis.	305.	achates annulus quis.	609
& 306		acherites vnde dictus.	165
abluendorum infantium mos olim quis.	240	acherusius specus quis.	315
abolla quorum vestis.	718	achilles cuius occisor.	9
aboriginum Rex quidam, vbi nam Romæ casus & sepultus.	906	achilles apud quos vel nominari vetitus.	185
abraham à quo ethnico Imperatore inter Lares cultus.	926	achilles quantis donis ab Agamemnone donatus.	569
abradata conus in bello cuiusmodi.	79	achillis asylum vbi.	392
abretano Ioni quid immolare, piaculare sit.	347	achillis mentionem facere vbi capitale sit.	876
abrogari qua: leges poterant.	995	achillis præceptores qui.	241
abrogatio legum quando aut quomodo fieret.	933	achillis templum non intrari ab anibus.	184
abscindere aurem amicitia causa, vbi frequens.	100	achillis super morte Patrocli quantus luctus.	308
abscissi, Romæ olim qui, & quomodo habiti.	629	achillem qui vt Deum colant.	843
absentes adilitatem quin acti.	458	aciei disponendæ modi seu formæ quales ac quot. & seq.	465.
absentibus quando triumphus decerneretur.	802	aciem carenis qui collige n	
absentium ratio vbi nulla.	453	acierum vulgaris apud Romanos ordo quis.	465
absinthio marino qui maxime vtantur in sacris.	549	acierum instruendarum alia atque alia ratio. & seq.	468. & seq.
absolutionis notula seu litera apud Romanos qua.	294	acilij de Antiocho triumphus quis.	872
absque mola falsa & igne nullum fieri sacrum.	556	acinacem qui quomodo pro Deo colant.	1005
absque philosopho vbi nullum fiat sacrum.	557	acinaces quorum proprij.	979
abstinere vino quibus sit maxima multa.	295	acino vta: passa quis poeta aliquando strangulatus.	860
abydus quorum regia.	303	acor quis quorum Deus.	1006
Academia Athenis quid.	328	acradina Syracusis quid.	904
acadinus fons quid miri præstare solitus.	656	acrea: Veneris templum quibus adire vetitum.	830
acæna quid.	178	acrocorinthus quid.	904
acca Larentia qua.	98.99	acrocorinthum qui haberet, quid habere dictus.	904
acca Larentiæ cur instituta sacra.	100	acron dux à quo victus.	56
accendi ignis in sacrificio mores qui.	558	acronis error.	301
accensas faces gestare, quibus in ludis familiare.	960	actuarius quomodo orationes quantumuis præcipitatas excipere soliti.	261
accensi qui.	15.980	actus proprie quid sit.	216
accensus quis, & quod eius officium.	103	actus quadrati duo, quid.	217
accessus ad inferos proximus, vbi olim creditus.	315	actus in comædiis ac tragædiis quot tantum seruare soliti.	949
accij Synceri laus.	119	acutis lapidibus cur forum à Catone stratum.	171
accipitris effictio Aegyptiis quid.	213	Adad siue Adadus quorum Deus.	843
accipitrem necasse, Aegyptiis quantum nefas.	295	adagiorum aliquot paucis explicatorum catalogus. & seq.	688.
accipitres qualia adferre omnia putentur.	676. & seq.	adagium sceleratum inter patronos causarum, quod.	688
accius poeta tragicus, quando & vnde natus.	118	adamas perpolitus in medio marmore vbi repertus.	650
accubandi in conuiuio mos.	759. & seq.	addicti, quales serui dicerentur.	630
accusatori horæ ad dicendum præscriptæ quot.	506.507	adespotæ qui dicti.	629
accusatori subscriptores aut suggestores in dicendo adesse.	298	adiatorix quo in triumpho & quanto Augusti luctu occisus.	808
acerra quid.	305	adiciales cænæ qua.	371
acetabulum quot sit drachmarum.	220	adipales cænæ qua.	914
		adlecti patres qui.	497
		administrationibus qua: regio partita.	250.251. & seq.
		ad myrrum cancre.	237
		adolefcentæ Maia qui immolent.	239

adoleſcentes vbi in ſacris flagellarentur.	560	ægyptij & Athenienſes quomodo ſænus inhiuerint.	25
adoneus quis quibus ſit deus.	852	ægyptij quomodo ſacerdotes eligere ſoliti.	157
adonia Athenis ſacra quæ.	960	ægyptij quorum animalium figuris, affectus hominum indicarint.	212.213.
adoniſquæ dea vocata.	848	ægyptiorum cum ſororibus inceſtus.	91
adoptiones irritæ quæ.	149	ægyptiorum dea.	843
adoptiuu filij quorum ferrent nomina.	629	ægyptiorum regum cognomina.	9
adorari reges vbi & quomodo ſolent.	205	ægyptiorum ridiculus in ſacrificiis mos.	560
adorationem qui imperatores aut exegerint, aut reſpue- runt.	ibidem.	ægyptiorum ſacerdotum ſanctitudo quanta.	543
adorea quid.	564	ægyptiorum ſacra Romæ vetita.	215
ad palum exerceri.	77	ægyptiis principes deorum qui.	837. & ſeq.
ad præpoſitionis viſ.	253	ælij Cæſi conſulis abſtinentia quanta.	340
adæphus quomodo quid.	691	æliorum quanta aliquando Romæ modestia & frugali- tas.	ibidem.
adranus quorum deus.	843	æmylia tribus vnde dicta.	66
adriaticum mare vnde ſic dictum.	427	æmyliani Scipionis res geſtæ quanta.	69
adſcriptij milites qui.	980	æmyliorum (rectius Aemiliorum lege cum iudicio non in hac tantum editione. autorem noſtrum ſequimur)	36.37
ad trarios rem rediſſe, quid.	692	æneas quod militate ſignum vexerit in Latium.	435
aduenas qui pro hoſtiis macerare ſoleant.	492	æneas regia quæ.	504
adultæ Iuno quibus propitia præcipue habita.	141	æneas taurus, quorum fuerit olim militare ſignum.	436
adultus Iupiter quibus potiffimum inuocari ſolitus. vbi.	431	ænobarbi vnde dicti.	32
adultera vbi pro ſupplicio omnibus exponi ſolita.	431	æolius catendi modus qualis.	439
adulteram vbi viro liceat punire, non vxori adulterum. ibidem.	ibidem.	æquanimitas cuius aliquando teſtera.	444
adulteria quæ potiffimum lege coercita.	431. & ſeq.	æquimelum quid.	412
adulteria vbi vel impunita, vel ignota.	432. & ſeq.	æquinoctiales horæ quæ.	581
adulterij apud diuerſos quàm diuerſa pœna.	ibid.	æſ purus aut craſſus vbi.	317
adulterij ſuſpectam quomodo Hebræij experiri aut puni- re ſoleant.	434	ærem, rerum omnium principium quis aſſerat.	649
adulterina Lyſimachi literæ quomodo à Pyrrho depre- henſæ.	204	ære grano qui ad quid vterentur.	583
adulteri quàm grauitè à Cæſare Tiberio puniti. & ſequentibus.	432	ærearium à Cæſare expoliatum, quàm fuerit diues.	127
adulterorum Athenis pœna quæ.	ibid.	ærearium Romæ in culus dei æde fuerit & cur.	ibidem.
adulteris opportuna ſacra quæ.	878	ærearium ſanctius vbi & quod.	ibidem.
adunci naſi indicium.	207	ærearij cura à quibus ad quos tranſlata.	126
Aeacus cur Iouis filius habitus.	186	ærearia diuerſorum populorum vbi quondam fuerint.	127
ææta quo ſigno militari vſa.	436	& ſeq.	
æclon quid.	761	ærearia extra urbem quibus in oppidis Romani habue- runt.	127
ædes deorum Romæ quales.	129. & ſeq.	ære diruti qui.	175
ædes Herculis Romæ quàm varia.	184	ære fuſo, non ſignato, qui in commercijs vtantur.	528
ædes Iunonis Romæ quot.	371	ære graui quomodo vterentur Romani in emptionibus.	530.
ædes ſacras dicere quom in fuerit.	371	ærei nummi in Latio inuentor quis.	529
ædes quomodo & ſingulariter & pluraliter vſurpetur. 882. & ſeq.		æris quantum in Macedonia prouentus.	494
ædes ſacras de cœlo tangi, quid auſpicij ſit.	672	æſchines orator cuius.	859
ædes ſive ſacella in Capitolino colle quot.	900.901	æſchylus quo in certamine, à quo, quanto cum mœtore victus.	955
ædium ſacrarum cura penes quos eſſe ſoleat.	360	æſculapij, feſta Athenis quando.	384
ædificia in publicum porrecta demoliri quorum fuerit. ibidem.	ibidem.	æſculapij phanum extra urbem quare.	130
ædificiorum apud diuerſos ratio quàm diuerſa.	901	æſculapio quæ tantum animalia offerantur.	348
ædiles an fuerint ſacroſancti.	457	æſopi patina quanti conſtiterit.	764
ædiles in Theſſalia qui qualis ve fuerint.	457	æſtatem auream vouere quid ſit.	406
ædiles primum creati, qui, quales & quot fuerint.	455	æſtate quomodo prandere ſolerent.	339
ædiles quibus potiffimum incumbere ſolerent.	961	æſtius annulus quis.	609
ædiliu munus quod.	455	æſ vbi ſeminetur & creſcat vt framentum.	483
ædiliu potestas nimia coercita.	451	æſas admittendorum in ſenatum quæ.	511
ædilibus animaduertenda quæ.	458	æſas conſulum aut aliorum magiſtratum quæ tantum fuerit.	285
ædilitas quando cœpta.	ibid.	æſas ſangendi magiſtratus apud diuerſos alia atque alia. 464	
ædilitas quibus interdicta.	ibid.	æſas militiæ adſcribendorum olim quæ.	72
ædilitatis honos quantus.	476. & ſeq.	æſas muneris publici preſtituta quæ.	462
ædilitatis repulſam paſſus, ac poſtea imperium adeptus quis.	458	æthiops fortuitus occurſus, quid quibus præſignarit. 686. 687.	
ædilitatem cum alio magiſtrato iungi licuiſſe.	ibid.	æthiopes quid ſeu quantum Dario tributi penderent. 494	
ægira vibs vbi.	427	æthiopes quomodo & quàm diuerſe à reliquis nationibus ſcribere ſoliti.	261
ægrentia vaticinia quo tantum ſanguine pote edantur. 812.		æthiopes quomodo puerorum indole experiantur.	494
ægriſtus quàm mire fabuletur enutritus.	266	æthiopes quo pacto mori ac ſepeliri ſoleant.	274
ægyptus in quot præfecturas ſeu regiones partita.	253	æthiopum amictus militaris cuius ſit coloris.	75
ægyptus quando primum & à quo in prouinciam reda- cta.	9	ætina incendio quis ſe, vt deus haberetur, iniectit.	844
ægyptus quid præ ceteris regionibus proprium habuerit. 255		ætoli	
ægyptij cuiusmodi in bellis vſi ſignis.	436		

ætoli natura quales.	520	albi quid præ ſe ferant.	208
ætolorum concilium quale.	636	albis lapillis qui quid notent.	377
ætolorum in prælio mos quis.	989	albis ſcutis qui vterentur.	971
Affinitas Sex. Tarquinij & Collatini quanta.	611	albis veſtibus vbi tantum mulieres, nigris tantum viri vtantur.	740
affixos ſudibus homines, qui quomodo diis immolarent. 1009		albo gallo quis ſemper ſacrificare ſoleret rex.	349
afracta quid.	442. & ſeq.	album pontificis & aliorum.	147
Agathes tyches ædes olim celeberrima vbi.	56	album pratoris.	148
agamemnonis præceptor quis.	241	albunea dea quæ.	842
agartis quorum numen.	843	albus color cui tempore dicatus.	643
agathoclis in epulis moderatio quanta.	765	alcibiades quo in bellis naualibus vſus ſigno.	443
agemaala quæ.	18	alcibiadis in clypeo inſigne quale.	971
ager Romanus vbi terminaretur.	22	alcibiadi exitium ſuum quomodo præſignatum.	577
ageronalia feſta quæ.	879	alcæus poeta cuius & quid primus inuenerit.	854
ageſilaus quam Lycutgi legem abrogarit.	298	alces à quo quibus in ludis publicitus exhibitæ.	952
ageſilaus qua de re accuſetur.	474	alcmeon cuius diſcipulus.	117
ageſilaus Rex quàm pueriliter cum filio ludere ſolitus. 400		alcmon riuius vbi.	536
ageſilai apophthegmata.	25.844	alea quibus & quando vetita.	403
ageſilai pia ſententia & laus.	543	alea qui principes quàm maximè delectati.	309
ageſilæ quos Perſæ vocent.	107	alexander Epirota quale habuerit aliquando Dodona vaticinium.	820
aggerum in Quirinali colle nomina quæ.	911	alexander Indum nauigans, qualibus nauium ſignis vſus 443	
agis Rex quod aliquando confugerit.	392. & ſeq.	alexander Macedo per quos contextis veſtibus vſus. 481	
agidis Regis ornatus militaris.	75	alexander quid exercitij ocioſis militibus impoſuerit.	77
agidis Regis quantum in ſœneratores odium.	25	alexander quos potiffimum militiæ adſcriberet.	73.74
agillina, cuius olim regionis vrbs, & quo deinceps nomi- ne dicta.	427	alexander quoto Februarii die & natus & mortuus.	576
aglaia quæ.	427.428	alexander Seuerus quàm multa introduxerit noua veſti- galia.	495
agmina Germanorum in præliis qualia.	922	alexander Seuerus qua ſe oblectare ſolitus re.	400
agna cui dex ſacra.	350	alexandri contra Darium victoria inaudita.	1002
agon, qualis aut quorum in ſacrificiis vox.	557	alexandri dies natalis quis.	384
agon quid.	480	alexandri imaginem in annulis qui olim tulerint.	214
agonales dies qui.	ibid.	alexandri in annulo ſignum quod, & quale.	ibid.
agonalia quid.	880	alexandri præceptor quis.	242
agonenſis porta Romæ quæ.	911	alexandri tabernaculum quomodo ornati ſolitus.	46
agones in ſacris qui.	557	alexandri veſtitus militaris quàm fuerit inſignis.	75
agonius collis Romæ qui.	911	alexandri Seueri laus.	25
agoranomi Græcis qui.	487	alexandri Seueri modestia ſeu ſuperbia in triumpho.	870
agradianæ portæ vbi.	541	alexandri Seueri ſingulare quoddam inuentum.	148
agrarij triumviri qui.	374	alexandria quot & quas habuerit regias.	304
agricolarum dij qui.	840	alexandriæ & alibi qui triumphant, non Romæ, quan- quam Romani.	862
agricultura quàm fuerit olim honeſta.	339. & ſeq.	alexandriæ magnificentia quomodo ex auius prædicta. 681	
agrigentini quales Platoni.	783	alexandriam ſarces cur non ingrederentur.	108
agrigentini quàm ſtudeant ſeu inſaniant equis.	930	alexandriæ naues quo proprio vtantur inſigni.	443
agri male culti aut arati pœna olim quæ.	339	alexandriæ natura quales.	520
agrippæ vnde dicti.	39	alexandrinotū vetus in conſcribendis militibus mos.	74
agrippæ Herodi quæ auis regnum portenderit.	680	alexandro Alexandrio quid Romæ aliquando monſtri apparuerit.	158
agrippæ Scythi qui quanti que putentur.	520.521	alexandro quæ aues interitum præſignarint.	679
agrippina qualem in ſenatu aliquando locum adeptæ.	509	alexandro quid coacta Pythia reſponderit.	618.619
agrippinæ quot lictores tributi.	105	alexicanos qui deus cognominatus.	184.185
agrotum luſtrandorum ratio quæ.	806	alia atque alia fuiſſe legionariorum, prætoriarum, au- xiliarium vnus & eiufdem exercitus ſigna.	436.437
agrorum metiendorum alia atque alia ratio.	178	alica quibus ignota.	754
agyj dij qui.	611	alienam ſegerem pellicere, quæ lex quomodo veterit. 886	
agyleus quis Deus & cur dictus.	ibid.	alieni æris cognitio penes quos eſſe ſoleat.	361
Aiacis aſylum vbi.	392	alieni æris ſolutio quomodo & quàm rigide exigi ſolita. 897. & ſeq.	
aiax quid, quod cum Hectore pugnaſſet, adeptus.	569	alieno milite an & quomodo Romani vſi.	19.20
aj Dei ara vbi.	202	alienum canem ædes intrare, quid portendat.	684
ajuntæ Græcis qui.	588	alitra quæ quibus ſic vocetur dea.	849
ajuntæ quæ dea cognominata.	349	allium iurando teſtari qui ſoleant.	652. & ſeq.
ajuntæ viciffæ, quid.	691	allobroges cui Romano cognomen dederint.	152
Alabandæ quàm ridicule ſimulachra fingant.	517	allobroges in cuius fuerint clientela.	779
alabandus quorum Dens.	846	alloquutionis templum vbi.	202
ala diis appictæ quot.	517	alogij reus apud Græcos quis.	464
alalcomenij quam apud ſe deam natam iaſtitent.	845	alopecia tribus quæ.	68
alano habitus quis Imperatorum primus vſus.	728	alphenus cuius diſcipulus, & eius de ſupelleſtili ſententi- tia.	70
alarij qui.	987		
alarum diuerſa apud Græcos nomina.	17		
alaudam quis quam legionem nuncuparit.	ibid.		
alba creta quorum pedes illinerentur.	377		
alba veſtis quibus gentibus ſit veſtis lugubris.	307		
alba in veſte quæ ludos ſpectarent.	919		
albanorum in ſepeliendo conſuetudo quàm ridicula.	272		
albanorum reges quo cognomine appellati.	6		

I N D E X.

alphenus ex tonfore quantus euaserit iuriscōsultus.	997	anacreontis quān mira mots.	860
altaria terrestrium & inferorum quān distēse fierent.	554	anacris quān dicit.	261
altenius mons vbi, & quid ibi miri fiat.	196	anacris quān dicit.	140
altitudo certa domorum vbi, à quo, & cur præscripta.	786	analecta quid.	584
		amandatus quorum Deus.	843
aluicum lusorium è gemmis preciosissimis quis trium-		anasterion quis apud Athenas mensis.	419
pho intulerit.	865	anatis dea quæ.	661
Amalthæa cuius sibyllæ nomen.	370	anaximandri opinio de diis quæ.	1006
amanuenses qui.	423	anaximenes quid primus excogitauit.	581
amanus quorum deus.	843	anaxyrdes quid.	727
amare cui intestino addicatur.	793	ancaria quæ seu quorum dea.	847
amaricinum quid.	689	ancilla serpentem enixa, quid portenderit.	266
amasis quomodo ab vnoquoque vitæ rationem exigi iusserit.	359	ancillarum vestes quales.	722
amasis Persæ in Bæcæos quanta perfidia.	359	anci Martij regia vbi, & quid ibi Cicero passus.	301
amasis regis cuiusmodi in ocio oblectamenta.	400	ancon quid loci Carthagine olim esset.	289
amasi quale à militibus impositum diadema.	111	ancora cuius olim Regis in annulo insigne.	214
amastris arx quæ.	904	ancora pro caduceo qui vsi.	625
amata quæ virgo, suo nomine tacito, vocari soleret.	663	ancora imago in femore quibus natiua fuerit.	214
amatorius vultus quo colore insinuetur.	208	ancylia vnde ferri solita.	102
amatum non fuisse, vbi & quibus dedecus sit.	236	ancylia mouendorū & condendorū consuetudo quæ.	102
amazone quis in annulo pro signo vsus.	214	andramitis Lydorum rex quid primus fecerit.	236
ambaruale sacrum vbi, & cur & quando fieret.	346. & seq. 806	andria cretensibus quid.	761
		andrimachidarum in locandis nuptui filiabus mos.	96
ambitio Athenis quid intulerit.	380	andronitis quæ domorum pars fuerit.	782
ambitio quanta Romanos aliquando inuaserit.	380	andronodorus quorum legislator.	884
ambitiosi quān soleant populo assentari.	379	anemotis Pallas quæ, & cuius rei dominium habeat.	407
ambitus quān variis legibus retusus.	ibid.	anetis qualis dea.	95
ambitus seu area templi alicuius, quibus cæremoniis consecretur.	934	anestilos quæ dea à quibus sic appellata.	848
ambronum in præliis aggrediendis mos.	467	angerona qualis dea, & quomodo effingi solita.	607
ambrosia qui in sacris ornentur.	549	angiportus patricius.	197
amburbialis victima quæ.	804	anguilla effigies quibusdam quid.	213
ambustus, cuius Romani cognomen, & vnde.	38	anguillarum tergore qui olim castigarentur.	242
ametridis (alij Amestridis) reginæ quān sceleratum & impium vorum.	411	anguillas coronatas qui diis offerre soliti.	350
amicos Romani quos nominarent.	592	anguium in Syria mirabilis quædam natura.	196
amicus Gabinus quis.	58	animaduersio dominorum in seruos qualis.	886
amicus mortuorum, laneos an lineos esse oporteret.	304. & seq.	animaduersio in malos tutores aut filios contumaces, ad quem pertineret.	966
		animaduersio in peccantem quare fiat.	286. 287
amicus regum aliquot, qualis.	719. & seq.	animaduertere in reos aut facinorosos quorum fuerit.	371. 372
ammon à quibus maximè cultus.	1007	animalia ab Aegyptiis immolari solita quæ.	347. & seq.
ammonis effigies qualis.	826	animalia alia atque alia diuersis diis seu deabus facta, quæ.	346. 347
ammonij oraculum vbi & quān olim celebre.	826	animalia hostiis apta quæ.	348
ammoniorum oraculorum petendorum cæremoniæ quæ.	826. & c.	animalium figuris qui olim pro literis vsi.	260
		animalium pellibus qui pro vestibus vsi.	731
amnemones in Gnido qui.	498	animas mortales esse qui philosophi opinati.	1007
amnestia lex quæ.	898	aniensis tribus quando cæteris tribubus addita.	66
amœbæum carmen vbi potissimum cani solitum.	141	anio verus & nouus, quales Romæ fluuio.	910
amor erga vxorem quis.	69	anna Perenna qualis nympa.	382
amori & Amicitia qui quæ de causa ante prælium sacrificent.	467. & seq.	annales maximi qui dicti.	152
		annaria lex quæ.	463
amori siue amouendi à sacris, qui.	934	annarus Rex quān facit luxuriosus.	765
amphiarus quis, & quibus post mortem honoribus cultus.	823	annularis seu medicus.	607
amphiarai templum & oraculum quanti olim putatum ibi idem.		annulus nuptialis cui digito inferi solitus.	608
amphictyonici conuentus populi qui & quæ.	636	annulus sponsæ quis dictus, & qualis fuerit.	135
amphictyonum conuentus qualis aut vnde.	635	annulo donari à Rege apud Persas, quid.	100. & 215
amphictyonum conuentus ex quibus conficeretur aut constaret.	427	annulo ferreo vbi promiscuè vtantur omnes.	215
amphycipellum quid.	334	annulo quis digitus cur potissimum orneretur.	608
amphimachalos quorum tunica.	733	annuli aurei quando è digitis olim deponedi fuerint.	213
amphippi qui.	980	annulorum aliquot species.	609
amphicheara olim Romæ qualia ac quanta.	603	annulorum aureorum ius an aliquando promiscuum Romanæ fuerit.	255
amphitheatrales togæ.	714	annulorum aureorū promiscuus vsus quādo cœperit.	214
amphora vini vna quis aliquando ambitus damnatus.	379	annulorum ius quibus initio Romæ concessum.	254
amphorarum diuersitas quæ.	218. & seq.	annulorum quæ in castris differentia.	241
ampliatio tabella quæ.	254	annulis qualia diuersi insculpta seu infixæ habuerint signa.	213
amygdalæ quibus quotidianus cibus & panis vice sint.	337	annulos quos & qui initio gestarent Romani.	ibid.
Anacharsis in Atheniensis disterium quod.	305	annus à diuersis gentibus quomodo metiri aut distingui soleant.	414. 415
anacelis deus quis.	840	annus magnus quis seu quid.	416
		anni solum Aegyptiis quale.	ibid.
		annum	

I N D E X.

annus verum qui tandem repererint.	416	apes cuius aliquando infantis ori insederint.	681
anni & tempora vt à tribunis pl. numerarentur, non à consulis, aliquando motum fuisse.	616	apes quem olim infantem melle aluerint.	265
anni quot sub tribunis sine consulis acti.	ibid.	apes quid præsignare auguribus dicantur.	680. & seq.
annorum aliquot diuersorum catalogus.	417	aphester Gnidius quid.	498
annorum numerus vnde Athenis, vnde Lacedæmone fieri solitus.	378	apheræ qui dicti.	390
annona duplex quibus dari solita.	567	apheror quid.	4
annonæ cura penes quos magistratus Romæ fuerit.	455	aphrica cui cognomen dederit.	163
annonæ præfectus quid curaret.	965	aphricanus minor quis.	ibidem.
an omnis Cæsaris voluntas, lex habenda sit.	998	aphri natura quales.	519
anonymi pueri vbi sint.	240	aphri pastorij quomodo & quæ vota facere soliti.	410
an partus acillæ in qua vsus fructus legatus est, in fructu sit iuriconsultis habendus.	41. 42	aphrodisium iuramentum quale.	659
an sapientia vxor ducenda.	474	aphrodite quæ dea vocetur.	849
Anser cui propriè dicitur.	348	aphrorum Deus quis.	843
anserem mortuum quis philosophus quān luxerit.	930	aphrorum vestes militares cuius essent coloris.	54
anseris sacri vbi quondam Romæ alerentur.	901	apis aut serapis quid.	827
anseribus qui vel vtantur in sacris, vel non vtantur.	347	apis quibus maxime cultus.	1006
antæus vnde genitus.	186	apidis oracula qualia, & quibus modis redderentur.	827
antari regia olim vbi fuerit.	305	apides qua tantum aqua potus exhiberetur.	920
antendora cuius deæ ades.	880	apium herba qualis.	146
anteriorem capillum qui cur abradant.	734	apium quibus in sacris adhiberi solitum.	800
antesignani qui dicti.	968	apij coronæ quales.	648
antesignanis cedentibus, quomodo acies mutaretur.	469	apio in quibus ludis victor coronaretur.	ibid.
antestherion quis quibus firmens.	419	apio opus esse vbi olim prouerbialiter diceretur.	146
antestheris tribus quādo cæteris addita, & eius prærogatiua.	66	apobate quid ludi sit.	402
		apocinus quid.	245
antica regio auguribus quæ.	745	apocleti Aetoli qui.	508
antichir quid.	606	apocletum Aetoli quid vocent.	498
antidota contra Venerem.	543	apodecæ Athenis quid.	364
antigonus Rex quomodo Romæ occisus.	300	apolides qui.	421
antigoni de Pyrrho elogium.	70	apollo & Liber apud quos eisdem & sacris & honoribus colerentur.	851
antigoni Regis insolentia & diadema.	112	apollo & Minerva quibus gentibus patrij dii sint.	845. 846
antigoni Regis præceptor quis.	241	apollo, quorum aliquando fuerit tessera.	448
antimachus poeta quis ac cuius.	859	apollo vbi natus & alitus.	821
antiochia quorum regia.	304	apollinis cognomina quān essent diuersa.	849
antiochus cadus quanti capax sit.	218	apollinis simulachra in diuersis templis quān diuersa.	817. & seq.
antiochus quo nomine alam militum præcipuam (si res & scriptum) nominari.	19. 988	apollinis templa Romæ vbi & quān multa.	131
antiochi apophthegma.	998	apollini quān variæ apud Græcos litari solitum.	344
antiochi in exercitu ornando luxus quantus.	257	apollinates ludi cur, quando & à quo instituti.	795
antiochi Soteris tessera quæ.	444	apollonius Tyaneus quid à diis petere solitus.	554
antiochi superbia inaudita.	167	apollonio Tyaneo vnde & quān preciosus annulus.	215
antisteria quid.	881	apollonium quis Imperator cum Christo quomodo coluerit.	926
antisthenes quān paruo contentus vixerit.	341	apophthegmata aliquot insignia.	49. 69. 70. 72. & 245.
antistius quān de nihilo repudiari vxorem.	478	aposis quid.	245
antonini Cæsaris tessera qualis.	444	apostafium quid.	390
antonini cognomine qui Imperatores vsi.	5	apostropha dea quæ.	849
antonini Philosophi laus, innocetia & integritas quanta.	189. & 959	apothecosis quid.	841. & seq.
antonini Pij laus.	25	apothecosis cæremoniæ seu rationes olim quæ.	844
antonius Cleopatæ vbi aliquando præter morem trium pharit.	802	apparadæ expeditionis tēpus præfinitum olim quod.	445
antonius qua ludi specie, quo omine, à quo victus.	402. & seq.	apparitiones spirituum nocturnas, non esse omnino nugas.	774. & seq.
antonius orator cur ex multis orationibus suis nullam ediderit.	998	apparitores qui, & ex qua potissimum natione fierent.	102. 103
antonij in Aetiaco prælio signum nauale quod.	443	appellationes à quo, ad quem, quomodo vel licitæ vel illicitæ fuerint.	966
antonij in triumpho quanta ostentatio.	870	appendices conuuij quæ.	245
antonij tessera qualis.	443	appetitio dea vbi olim culta.	55
antonio quæ volucres suam præsignarint cladem.	677	appia via quanta & quān celebris.	361
antoniorum familia vnde orta.	28	appius Claudius quān confidens in iudicium venerit, tametsi reus.	297
anus vbi & quo autore luctentur vulgo cum viris.	243	appius cur Cæcus seu cæcatus.	181
anymphi qui dicti.	542	appius Pulcher qua fortuna iudicium populi aliquando euaserit.	453
anyti ambitio quanta.	380	appij in Poritios sacerdotes quanta cades.	181
Aosis quale flumen.	429	appij vnde dicti.	33
Apaturia Athenis quid.	961	appij Cæci qualis censura.	363
apelles quo abitu fortunam depinxerit.	53	appuli qui & vbi sint.	118
apena quid.	648	aprilis cui deæ sacer.	420
aperto capite esse an tecto, vtrum salubrius.	202	aprilis Idus cui & quam obrem festæ.	362. & seq.
aperto capite semper incedere, quān salubre.	77	apri miliarij qui.	404
		apros integros vna mensa qui apponerent.	758. & seq.
		apuli (alias Appuli) qui vento sacrificare soliti.	406
		Aqua	

I N D E X.

Aqua à quibus adorata.	1005	archigetes quis à quibus cognominatus Deus.	805
aqua mellita quibus diis aut deabus libetur.	353	archiloachus cur à Lacedæmonis eiectus.	176
aqua Mercurij Romæ vbi & quàm celebris.	536	archinus Thebanis quid.	588. & seq.
aqua omnia constare, cuius philosophi opinio.	271	archita (alibi Archytas) quomodo & à quibus aliquando captus.	859
aquæ aspersione quid olim inter gentiles fieri putat.	542	archytas cuius discipulus & vbi natus.	117
aquæ ductus quid sit.	216	archontes Athenis qui & quor.	378
aquæ ductuum cura penes quos olim esset.	368	arcirma quid.	262
aquæ ductus Romæ qui & quor.	909	arcium aliquot insignium catalogus.	903. & seq.
aquæ & ignis quis olim in expiando vsus.	810	ardali ara vbi & qualis.	824
aquæmanaria quid.	72	ardeolæ quid volatu portendant.	677
aquæ principium rerum omnium qui attribuunt.	649	atea Romæ ante Telluris ædem, cuius aliquando fuerit domus.	412
aquam in certaminibus qui quibus aspergere soliti.	330	areopagitæ à quo constituti.	497
aquarum in perituris miracula ac vindictæ quat.	656	areopagitæ quomodo sententias ferre soliti.	291
aquarum in sacris vsus ac religio quanta.	551. 552	areopagus quid & vbi, ac quantus eius honor.	292
aquila aurea cui antelata.	113	areopagus quomodo & cur tam incultè regeretur.	902
aquila quando & quale omen ferat.	675	areta cuius filia, & quàm docta, & quid miri fecerit.	859
aquila augurium qui impediatur.	748	aretium, quæ cuius regionis vrbs.	427. 428
aquila militaris signi apud Romanos color quis.	435	argentū deliquatū vrbis, & quomodo è terra fodiarur.	483
aquila seu fulminis nomina vnde quibusdam data.	166	argentum & aurum quibus aliquando maxime iniustum ac vile.	529
aquila signum quàm nobile apud Romanos, & vnde illis allatum.	435	argentum nationibus deuictis tributis nomine impositum non aurum.	600
anquilam qui tanquam numen adorarint.	1006	argentum vbi primò signatum.	529
aquilæ centum quibus in sacris, & pro quibus offerrentur.	406	argenti celati pondo quot semel in triumpho allata.	865
aquilij iurisperiti laus, & domus eius Romæ vbi.	912	argenti libras quot, diuitibus transgredi non liceret.	340
aquilij cur sic appellati.	30	argento & auro qui theatra ornauerint.	701. 702
aquilina fibula quæ.	545. & seq.	argentatis rhedis vti quibus olim indultum.	509
Ara duodecim diis dicata.	59	argenteam fuisse aquilam militarè Romanorum, & cur.	435
ara ex solis dextris animalij cornibus cõstructa quæ.	822	argentei nummi vsus quando primùm Romæ inualuerit.	530
ara maxima Herculis quæ & vbi.	182	argeos quæ simulachra veteres appellarint.	667
ara deorum apud quos pro asylius essent.	392	arges quis cur dictus.	167
ara Herculis variæ.	184	argilla quibus auspiciis condita, & vnde sic vocata.	684
ara in ferorum quomodo ornentur.	797	argiletum.	157
ara inferorum tardè accessæ.	ibid.	arginipasa, quæ quibus olim fuerit dea.	849
atarum diuersitas quanta.	546	argini natura quales.	518
aras deorum tangere, quibusdam quid.	652	argini quàm Philippo aliquando adulati.	452
atabia ad quid ab Alexandro Magno destinata.	304	argiuorum moneta qualis.	531
arabica resp. diuisio quæ.	708	argiuorum post funus quàm sumptuosa magnificentia.	323
arabum abominandus quidam mos.	96	argorum factiones quot.	445
arabum Deus quis.	842	argyroaspida, aut argyraspida, qui dicti.	971
arabum in ædificando luxur quantus.	785	aricia forum quid aliquando passum.	172
arabum pontifices qui ornentur.	156	arietis capite qui pro galea in bellis vsi.	79
arabum sepultura quàm sit inhonesta.	275	arietis extra quomodo in sacrificiis coquantur.	393
araneæ letiferi mosus vbi.	196	arietis insolito colore auspicium quale.	685
ara Paphiæ Veneris quid miri habeat.	831	arietem agris hostium immittere, Græcis quid.	625
arare à triumpho statim quis non exuberit.	340	arietes vbi sint sacrosancti.	513
aratri vel condendis vel euertendis vrbibus vsus quis.	933	arj qui & quomodo pugnent.	991
aratus quàm grande aliquando votum fecerit, sed inhumanum, & quomodo persoluerit.	408	arimalpi qualibus vtantur fistulis.	545
aratus quoties fuerit Imperator.	6	arion equus quibus in ludis quàm mirè victor euaserit.	643
arati satellites quot.	976	aristander quid quomodo Alexandro Magno diuinari.	575
arborea chartis faciendis apposita quæ.	259	aristarum solarum decussione quid quidam tyrannus inuenit.	267
arbores diuersæ, diis diuersis sacratæ quæ.	259	aristides qua potissimum re gloriari solitus.	341
arbores infaustæ quæ.	549	aristides vnde in exilium actus.	388
arbores maximas qui pro diis venerati.	1005	aristidis sapientia in vitanda contentione.	469
arbores priuatis diis sacræ quæ.	548	aristidis vestitus quis.	730
arbitria principum quando fuerint leges.	994	aristide iustior, quid.	692
arbuscula in Phasi contra adulterium medicina quæ.	434	aristippus Socraticus quando floruerit.	859
arbuscula.	160	aristo quis ac cuius.	859
arcades annum qui terminent.	415	aristobulus vnde quis dictus.	166
arcano concilio quæ gentes vsæ.	507	aristocrata quid.	592
arcarij qui.	421	aristodemus tyrannus quo actu oppressus.	268
arcera quid.	262. & seq.	aristodemi in optimatum filios edictum quod.	177
arcera à sacris qui soleant.	544	aristogitinos nomen cur seruis Indi prohibitum.	423
arces aliquot insignes, seu oppida instar arcium.	904. 905	aistogitonis quàm sanctum fuerit Athenis nomen.	395
archagatho medico quid Romæ primo datum.	488	aristomenes quot centenarios hominum vno sacrificio macerit.	1008
archelai Regis super Euripide luctus quantus.	308	aristomenis cor quale.	790
archemoro qui ludi qua de causa instituti.	643	aristophanis in poetico certamine iudicis, iudicium quàm mirum.	955
archi Theffalis qui.	588		Aristo
archytas Tarentinus qui se oblectare solitus.	400		
archidamus quàm leui de causa quàm grauius multatus.	999		
archierosynes quis.	354		

I N D E X.

aristophontes quàm saepe causam dixerit, semper absolutus.	297	asinus ad tibiam seu lyram, quid.	689
aristotelis pro Nicanore cuiusmodi votum.	407	asinus atque asinarius quibus nominibus quam cui victoriam prædiuinari.	687
aristotelis vestitus qualis.	730	asinus cui deo proprie immolari solitus.	350
arithmetica vbi vulgo pueri docerentur.	243	asinus leonè occidès, quale Alexandro magno omen.	684
arma quæ quibus vel concessa, vel vetita.	971. & seq.	asini & regis vocabula quo in ludo mereri solita.	402
armata dea quæ.	849	asini nomine vocari, quantum Aegyptiis probrum.	606
armata concilia Gallis quid, & quomodo fierent.	625	asini vellera querere, quid.	689
armatos in concilium venire, quibus peculiare.	505	asini Polionis temperantia.	772
armenia in quot gubernationes diuisa.	252	asinum quæ gens cui deo offerat.	349
armilla quibus solis darentur.	566	asini quando feriantur.	694
armilustrum.	807	asini quibus qua de causa iniusti.	441
armorum amissorum pœna.	176	asini vbi nulli, vbi multi.	606
armorum apud diuersos diuersas quanta.	971. & seq.	assisa quæ quibus dea.	854
armorum seu ornatum militarium quanta diuersis varietas.	989	asus canendi modus qualis.	439
armorum quanta esset militibus obseruatio.	46	asparagi spinas in sacrificiis cremare, quibus nefas.	559
arnarion Achæis quid.	498	asparago vbi sponsæ coronentur.	136
arniensis tribus quando in urbem recepta.	65	aspensiorum nummi quales.	531
arnophagon cuiusmodi apud Athenas iudicium.	378	asper cur dictus Trebonius.	37
arnophorum quale quantamve Athenis concilium arora Syraculis qui.	497	asphaltus quid.	397
arpides, calcei quales.	395	as quid sit.	2
arripere.	724	assari quæ oporteret in sacris, quæ elixari.	561
arrogationes in quibus comitiis fieri solita.	98	assentatio candidatorum quanta.	448
arrolio murium quid portendat.	451	asses librarij & triunciales.	598
ars ludicra quando adhuc Romæ probro fuerit.	685	asses quot singulis cœnis impendendi præfixi.	339
arsaces quis fuerit.	329	asses sponsæ iam cum viro congressæ, quot & quomodo spargi soliti.	139
arsaces cognomen qui reges vsurparint.	7	asses vnicales & semiunciales.	985
artaba diuersitas quæ.	ibidem.	asidius quis dictus.	897
artaxata quorum regia.	218	asis moneta qualis.	598
artaxerxes cur Macrochir vulgo cognominatus.	303	assueti prædæ & rapinis, inter milites qui haberentur.	981
artaxerxes (rectius legèdum Astyages) quo contra Cyrum colore vestium vsus.	607	assurgere cui, quid.	202
artaxerxis cum filiabus suis incestus matrimonialis.	75	assyrij, quando potissimum se lauent.	583
artaxerxis in delinquentes milites pœna quæ.	92	assyriorum reges qui aliquando vocati.	8
artaxerxis pro salute vxoris cuiusmodi votum.	171	assyriorum regum thesauri vbi recondi consueuerint.	128
artemisia regina quàm Xerxi honorata.	408	astandes qui Persis dicti.	107
artemisia trophaum.	509	astartes quorum deus.	843
artemon quid sit.	89	astrorum natura quæ.	517. 518. 519. & seq.
artes patriciorum ac plebeiorum quàm distinctæ.	98	astragali Græcis quid.	397
artes sordidæ quæ, & quibus permissæ.	707	astragalizontes qui.	ibidem.
arteij seruus qua de causa quomodo digne fuerit multatus.	391	astrologorum aliquot insignium catalogus.	220
artemis quæ quibus dea.	854	astus ne an violentia in hoste magis laudetur.	88
artibus diuersis quàm variè diuersi afficiantur.	524	astutia singularis tyrannorum aliquot exempla. & sequentibus.	267.
artificio incumbere, quibus fordidum.	707	astygis somnium quale, & quos exitus sortitum.	423
artini in Epidauri qui.	498	astymphalifforum deus quis.	843
artium liberalium doctores à quo ciuitate donati.	487	astynomi Athenis qui.	378
artolaganus quid.	753	asyla aliquot seruis vbi.	392
artoptesius panis.	754	asyla bestiarum omnium vbi.	513
artuales fratres qui, quot, & vnde dicti.	98	asyla apud Spartam quæ.	ibidem.
aruiua cur quidam nominati.	32	asylorum aliquot recensio.	193
arulam super aram in sacris qui quomodo faciant.	547	asylorum immunitas per quem seu quos sublata.	392. 393
arundine qui rex cum pueris equitare solitus.	400	Ataulphi Gothorum regis superbia.	5
arundinetum.	159	atellanarum actores quo priuilegio donati.	67
arundinum fructu quæ gens vulgo victiter.	337	atheas rex quàm fuerit equorum studiosus.	638
aruspex quomodo cæsa hostiæ viscera rimaretur.	557	athenais quidnam prophetissa fuerit.	370
arx Capitolio adharens, quæ quantæve fuerit.	901	athenæ cui vento sacra facere consueuerint.	406
arymphæi quanto quibus in precio fuerint.	521	athenæ eadem ne nunc quæ olim, an alia & alia dicèdæ.	270
Asarota quid.	584	athenæ in quot olim factiones diuise.	445. & seq.
asclepiades medicus cuius, ac quantus.	860	athenæ in quot ordines distinctæ.	707
ascoliastus quid.	245	athenarum ær qualis.	517
asculanorum dea quæ.	847	athenis quoto cuiusque mensis die cui deo sacrificetur.	344
asianorum in comportandis preciosissimis quibusque in militiam, mos.	446	athenienses quàm ægre quenquam externum ciuitate donarent.	491
asiaticarum gentium fortissima olim quæ.	428	athenienses quomodo & quàm pie mortuos sepelire soliti.	275
asiaticorum aliquot excellentium ingeniorum catalogus.	859	atheniensis moneta qualis.	530
asiaticus quos Scipionum cognominatus.	163	atheniensium in bene meritis dona quæ.	569
asarchæ Trallianis qui.	588	atheniensium in consultando infelicitas propè fatalis.	305
asina vnde quidam cognominatus.	40	atheniensium in faciendis votis caremonia quæ.	407
asinalis tribus quæ.	68	atheniensium in Istmis priuilegium quod.	642

I N D E X.

atheniensium in literas hostis deprentas modestia qua.	205	augustale in castris tabernaculum, quomodo & ubi fieri solitum.	46
atheniensium in nubendis filiabus mos.	94.95	augustales ludi qui.	960
atheniensium magistratus quis esse solitus.	280	augustales sacerdotis qui.	351
atheniensium magistratus quibus ministris seu insignibus incedere soleret.	106	augustales sodales.	100
atheniensium militare signum quale.	436	augustarum nomen qua mulieres sortita.	4
atheniensium regum cognomena qua.	8	augustus Octavius per quos consecris vestibus vsus.	481
atheniensium senatus quantus.	497	augustus Octavius quid nummis suis incuti iusserit.	533
atheniensium summus magistratus quis.	378	augustus quam infirmo fuerit indice.	607
atheniensium thesaurus ubi recondi solitus.	128	augustus quanti senatores fecerit.	500
atheniensium tribuum nomina.	67	augustus quo ludi genere maxime vsus.	398.399
atheniensibus qui leges scriptas tradiderint.	883	augustus quos vt praceptor docuerit.	242
athenio quis quantum fuerit.	445	augustus quoties fuerit imperator.	5.6
athenionem vocare quid pra se ferat.	445	augustus quoties Ianum clausit.	57
atheni qui dicti.	1007	augusti in annulo signum quod.	213
athletarum victi, quo pacem modo peti ostendant.	473	augusti in corpore quales essent notae.	214
athletarum paria locique quomodo per fores disponerentur.	641	augusti in desertores stationum poena qua.	46
athletarum quam varia species.	329	augusti in Pollionem petulantia seu mordacitas.	141
athletarum statuae quo habitu seu statu fieri solerent.	517	augusti nomen quo die Octavius adeptus.	381
athosis, cuius vnus & vxor & filia fuerit.	92	augusti praceptor quis.	242
atinium plebiscitum quid tribunis plebis permitteret.	12	augusti scelus.	479
atlantum mos in dandis nominibus quis.	240	augustiani qui.	987
atomos quis rerum principia statuerit.	649	augusto qui dies maxime fuerint suspecti.	577
atri dies qui.	143.573	augusto quid a militibus aliquando obiectum.	569
arris vestibus ubi tantum viri vtantur, albis tantum mulieres.	740	aurum diuersarum auguria qua.	676. & seq.
atrium ab Asinio Pollione structum, quod.	302	aurum & piscium millia quot vna coena cui apposita.	763
atria qua pars domus essent.	782	aurum lanatio (actua) quibus honesta sepultura.	273
atria quid, & quam varia.	302	aurum omnis generis circumuolutus, quid Gordio portenderit.	681
atria quomodo ornari & inaugurari solita.	781	aurum praepetum felices qua.	674
atriarum qui.	421	aurum apud augures qua siue quot species.	ibidem.
atrophae Fortuna aedes.	51	aula locus in Parthenio quis.	513
atralida tribus qua.	68	auleres qui rex cur dictus.	9
atralus quidnam germano Eumeni fecerit.	97	auleres cur Ptolemaeorum quidam cognominatus.	9
atralus quid primus instituerit.	481	aura captandi auspicij qualis debeat esse.	747
atrali regia ubi.	303	aura seu tempestas nuptijs aduersa qua.	133
atrali regis oblectamentum in ocio quale.	400	auratis cornibus qua victima procedant.	314
atrecius quibus diris M. Crassum deuenerit.	409	aurca catena qui cur quem deum vixerint.	847
atticum talentum quot argenti libras valeret.	599	aurei nummi Romae quando primum signati.	530
attilius qua de causa velut parricida in mare deiectus.	369	aureis columnis vites alicubi sustentari.	179
Auari natura qualis.	611	aurelia porta qua.	539
auctylum mos praeliandi quis.	991	aureliani Caesaris quam seuera in rapacitatem militarem disciplina.	942
auenti anni quis collis Romae sum debeat nomen.	906	aureliani exercitium.	77
auentianus cur diu intra urbem non admittus.	908	aureliani in triumpho insolentia qualis.	869
auentini etymologia.	ibidem.	aureliorum origo & etymologia.	341
auentini templa qua.	ibidem.	aurem dexteram minimo scabere crebro, quid pra se ferat.	609
auentino monti quis nomen dederit.	ibidem.	aureorum vasorum pondo quot in triumpho vno aliquando lata.	865
auentium qui primi incoluerint.	ibidem.	aureos annulos gestandi ius quibus datum.	257
auerno propria victima qua.	352	aureum sceptrum cui sacerdoti ferre liceret.	919
aueruncus deus quis.	54	aureus gallus lanceae affixus, cuius insigne.	436
aues cui infanti alimentum aliquando praestiterint.	265	aureusne an ferreus olim esset annulus nuptialis.	213
aues quatuor supra tribunal ubi & cur pendeant.	292	aureus quot drachmis constet.	600
augili (alias Augiliae & Augili) qui, & quomodo iurare soliti.	654	aurichalcum apud quos preciosius auro.	528
augilarum dij qui.	299	auricularis digitus quis.	609
augurale insigne quod.	744	aurifera fluenta qua.	428
augurandi caeremoniae qua.	745	aurifodinis damnati qui.	290
augurandi ex arce mos augurum qualis.	670	auri gestandi vsus quando inualuerit.	257
augurandi ius quis, licet augur non haberet.	741	auri vsus quis militibus interdixerit, quisve indulserit.	257
auguratum semel vni datum, nunquam eidem vno adimi potuisse.	743	auris ima cui dicata.	212
augurem qui semper adesse voluerint senatui.	501	aurium indicia qua.	208
augures quanta fuerint olim existimationis.	742	auro quando signari coeptum.	214
auguri tangere vetitum quid.	747	aurora lacerti qui.	206
auguria ex auiibus captandi peritissimae nationes qua.	673. & seq.	aurora quid solitum litari.	353
auguria quam olim a Romanis curata.	248	aurum in auribus ferre, quid.	208.741
augurij ex arce petendi ratio qua.	744	aurum ubi proueniat seu nascatur in vitibus.	482. & seq.
auguris mentientis poena & infortunium.	116	aurum quis primus vestibus intexere docuerit.	481
augurum munus quod.	154.743.744	aurum Tholosanum habere quid.	693
augurum numerus initio ac deinceps quantus.	741	auspex quis.	335
		auspicando: um comitiorum mos quis.	452
		auspi-	

I N D E X.

auspicatum semper & sacrificatum oportuisse ante quam fieret senatusconsultum.	503	basilicae aliquot Romanae qua.	169
auspicij de pullis capiendi ritus.	114	basilicae domorum qua, & quem in vsu fierent.	783
auspicij tempora certa qua.	746	basiliani Imperator, cur Caracalla dictus.	739
auspicij tristis signa in sacrificiis qua.	354	basiliani Imp. exercitum quod.	77
auspicia dira quando sint felicitiora bonis.	657	basterna quid.	263
auspicia ex animalibus diuersis diuersa.	11.116	barau Regem recens electum qui honorare soliti.	112
auspicia ex signis militaribus qua, & quomodo capi soleant.	435	barauis quo in honore equester ordo fuerit.	257
auspicia in conuiujs sinistra qua.	772	barauorum satellitio quis Imperator maxime vsus.	957
auspicia qua quibus cedant.	748	barachium forum ubi.	172
auspicia qui magistratus non haberent.	249	baucalium quod vasis genus.	334
auspiciorum aliquot annotatio.	669	Beatus apud Scythas quis.	239
auspicijs optimis qua gerantur.	747	bebius quanta clade a Lyguribus caesus.	1004
auspicijs qui praesent.	154	bebos quis quibus in ludis dederit.	952
autocathones qui dicantur.	736	belgarum in consultationibus silentium & mos quis.	505
autographum quid.	259	belgarum vestitus quis.	729
auxiliarios qua cautione sibi adsciscerent Romani.	19	belides, cuius urbis portae.	540
Azauenici cognomen quis sibi vsurparit.	164	bellatorum aliquot apud veteres descriptio.	252. & seq.
	B	bellicrepa saltatio qua.	948
		bellisarius an Romae triumpharit.	802
		bellona qua dea.	855
		bellonae aedes cur in urbem diu non admitta.	129
		bellonae in aedem quando senatus euocaretur.	861
		bellonae pro templo quid consul initio belli facere con-	
		fueverit.	59
		bellonae quam ridicule & immaniter sacrificari solitum.	347
		bellum iustum quod.	624
		bellum sine lachrymis, quid.	691
		bellum illaturis, non propulsaturis, dies atros obseruari.	579
		belli sumendi initium ex cuius Dei dabatur aede.	58
		belli indictio qui olim fieri solita.	102. & 624
		benefactor vnde quis aliquando cognominatus.	167
		beneficiarij qui.	985
		beneficiarium satellitio quis maxime vsus.	977
		beneficium accipiens, quo debeat esse animo.	611
		beneficium a quibus tanquam Deus veneratum.	1007
		beneficij mentio cui habenda.	612
		benemeritus de repub. nemo indonatus.	568
		bene precandae aut deuocendi in sacris mores olim qui.	805
		benesperantis Fortunae aedes.	52. & seq.
		bene valere, cuius aliquando fuerit tessera.	444
		berecynthia dea qua.	842.855
		berecynthia seu magnae matris aedes ubi.	905
		berenice quid Hierosoly. pro voto exoluendo fecerit.	408
		berosus quid primus inuenisse dicatur.	260
		beroso quid honoris apud Athenas exhibitum.	117
		bestia pauperem seu damnum faciens, cui & quomodo multanda.	887
		bestiae cum hominibus publice in pugna commissa.	950.951
		bestiarum pellibus vestiri, in Libya quid signet.	741
		bestiarum simulachra, quibus Romani pro signis vterentur, qua.	435
		bestiis obici quorum poena.	290
		betulla, rectius betula, virgis qui fascis constarent.	1.8
		Bibacitas quorundam quanta.	767
		bibendi ratio apud diuersos olim qua.	766. & seq.
		bibere vinum ubi capitale.	336
		bibienus quomodo adulterum deprentum punierit.	434
		bibliotheca Attali, qualium fuerit chartarum.	259
		bibliotheca Philadelphi quam fuerit insignis.	9. & seq.
		bibliotheca Ptolemaei quando & a quo combusta.	ibid.
		biblos quid olim veteres nuncuparint.	260
		bibraete Heluis quid.	904
		bibulus COS. cuius ex qua filius.	813
		bicarium quod vasis genus.	333
		bicus quid vasis fit.	ibid.
		bidental quid.	672
		biduum & duas noctes qui aliquando potando continuarint.	766. & seq.
		bifrons Ianus quorum moneta incussa.	528
		bifrons quis Deus effectus.	58
		bifronti acie qui pugnent.	468.469
			RR r

bigamia quibus olim inuisa.	475	brachmanum in puerorū indole experiēda mos quis.	217
bigæ quorum nummorum nota.	598	brachmanum impudens impudicitia in virgines pauperes quæ.	94
bigati nummi qui.	530.598	brachmanibus quot passim licuerit habere vxores.	ibid.
bilis quibus potissimum in sacrificio dimouenda.	856	branchidarum templum quod.	820
bimæ pecudes quàm sint sacrificiis aptæ.	345	branchus quis, & quàm Apollini dilectus.	ibid.
bina corda quibus sint aubus.	790	brasilica à quo cunctis oleribus prælata.	759
bini & bini summum magistratum gerentes apud quos olim essent.	279	brasilica quorum præcipuus cibus.	239
bini Reges apud quos olim simul crearentur.	ibid. & 590	brasilicam qui cur primò apponere soliti.	750
bionis in lugentes dicitur festinum.	308	brasydæ sententia quædam insignis.	473
bipennibus qui maxime vtantur pugnando.	991. & seq.	breuilouentia Laconum.	474. & seq.
bis idem delictum militiæ an venia dignum.	180. & seq.	britannian vlla habuerint olim concilia.	637
bis nuptæ aut nupti, sacerdotio etiam ethnico inhabiles.	544	britannii olim cuiusmodi vterentur ædibus.	784
bithyni Iouem qui vocent.	224	britannii quibus animalibus in epulis vel sacrificiis abstineant.	347
bithynia quàm excellentia protulerit ingenia.	859	britannorum impietas, & libido impudens in sacris quæ.	1010
bithynorum Regum cognomentum.	8	britannorum mos quidam abominandus.	96
bitumen in lustrando adhiberi quomodo solet.	810	britannorum quàm ridiculus vestitus.	229
Blemmyarum immanitas in sacrificiis quæ.	1007	britannorum vestitus militaris quò fuerit colore.	75
blutium cuius regia.	303	britomartis quæ dea cognominata.	353
Boarium forum Romæ cuius Dei ædem habuerit.	169	britomartus à quo victus.	56
bobutinenfes quomodo fuerint ciues Romani.	488	brixiana quæ cuius oppidi porta.	540
bocorus quorum legislator.	884	bronci vnde dicti.	32
boedromion quis quibus sit mensis.	419	brutus primus consul, quis qualisve fuerit.	812
bœotici scyphi quales.	332	brutus quàm fuerit Superbo propinquus sanguine, licet depulsor.	ibid.
bœotij natura quales.	522	bruti alicuius animalis verba quomodo expiantur.	810
bœotiorum conuentus vbi.	636	bruti cum Lucretia affinitas quæ.	811
bœotiorum in contrahendis nuptiis mos.	94. & seq.	bruti de vsufructu ancillæ, sententia quæ.	42
bogus Rex à quo Romæ occisus.	299	bruti nauis quo signo ab aliis internoscitur.	442
boiorum præcipua tribus quæ.	167	bruti in Aegypto vrbs, qualis.	821
boiorum vestitus militaris quo fuerit olim colore.	75	brutiaci templi & oraculi quanta fama.	821
bombycum mira natiuitas, vita, operatio & mors.	483	brutij natura quales.	918
bona damnatorum quem in vsu conuerti solita.	412	brutiarj quales olim habiti.	582
bona dea quæ.	855. 878	brutorum familiæ proprium quid.	812
bona dea quo alio nomine dicta.	352	Bubo, quæ cuius conuentus vrbs.	427
bonæ deæ sacra qualia.	877	bubonis auspicia qualia.	680
bonæ deæ templum quo fuerit in colle.	878	bubone aut lupo templum intrate, quid fieri solet.	804
bona fortuna, cuius aliquando in clypeo insigne.	971	bubulcorum familia vnde sic vocata.	29
bonæ fortunæ ædes.	51	buccina quomodo in prætorianis, & quomodo in consularibus castris vterentur.	438
bona Porfenæ venalia proclamari in auctionibus seruerum, quid.	377	buccinatores quando in bellis canere soliti.	ibid.
boni viri officia quæ.	816	bucephalo exequias quis aliquando curarit.	930
bononia qualis fuerit colonia.	489	bulla cur in pectore hareat.	208
bononienses in quorum essent Romæ clientela.	779	bulla patriciorum quid esset rei.	708
bonus euentus Deus quomodo effingi solitus.	516	bulla quid, & qui quando illa donarentur.	240
bonus maritus, quàm præstet magno in rep. viro.	477	bulla definitio quæ. 691. bullam esse, quid.	ibid.
boreas à quibus qua de causa voto honoratus.	406	bullam in pectore qui gestarent.	708
bos à quibus pro Deo cultus.	116	buleuticum in theatris quid.	990
bos cuius lege cur immolari prohibitus.	345	bupalus cuiusmodi fecerit Fortunæ simulachrum.	53
bos fuluus cui propria victima.	352	bupecciorum, si recte scriptum, familia vnde sic dicta.	29
bos iugalis an ad sacrificia utilis fuerit.	345	buphonus quis.	155
bos quot centusibus Romæ semper æstimatus.	289. 529. & 598	buprestis quid.	161
bouis imaginem qui nummis olim incusserint.	530	burri cur quidam dicti.	31
bouem ex pane fictum qui cui aliquando obtulerint.	356	busiris quas Thebas condiderit.	825
boues ad sacra vnde peti potissimum, & quomodo facrifici soleant.	345	busirita cur non vtantur tubis.	440
boues præferoces vbi sponte à muliere se offerri sinant.	354	busi alieni non violandi leges quæ.	931
boum aures & cornua quibus in bello pro conis sint.	79	buteo quid & eius augurium quale.	32. 677
boum cornibus vina libare in fœderibus pangendis, quid.	623	buteonis cognomen vnde quidam Romæ nactus.	32
boum cornua cur quo in templo suspendi solita.	906	buxentinis cur ciuitas Ro. aliquando negata.	488
boum cruda coria quomodo à quibusdam militiæ vsa.	78	buzigia familia quæ.	155
Bracca quorum vestis.	727	byblus, cuius aliquando fuerit regia.	303
brachia cui deæ sacra.	206	byzantij à Turcis expugnandi prodigia quæ.	367
brachia & manus inermes tendere, militiæ quid præ se ferat.	472	byzena remeritas quid.	681
brachmanes qualibus vtantur charris.	260	byzenus quis fuerit.	ibid.
brachmanes (aut Brachmanæ) quanto sint Indis in precio.	520	byrsa Carthagini quid.	903
brachmanum in defunctos sepeliendos impietas quanta.	372	byssus vbi & quomodo proueniat.	483
		byssum induere, Indis quid.	749

Caballatio quid, & quibus imprecati solita. 409
 cabira, cuius conuentus vrbs. 427
 cacogamia iudicia quæ. 475
 cacœ

cacotechnos vnde quis dictus.	167	calceus præpostere indutus Augusto quid.	685
cadauer patris vbi generatores à filiis olim exigerent.	25	calcei diuersarum gentium quales.	727
cadaueri inhumato quo more iusta exhiberentur.	798	calceorum species quàm varia.	723
cadauera quomodo & cur quidam conuiuio inferrent.	759	calceis senatorum lunam adscripsisse, quid notaret.	708
cadauera quomodo primum Romæ humarentur.	271	calculum ediscere soliti qui.	244
cadauera quot diebus, priusquam sepelirentur, afferuari solita.	306	calda ablucere castitati prodesse.	960
cadaueribus humanis quæ gentes vescantur.	273	calda quomodo olim lauaretur.	582
cadma (si recte scriptum) Thebanis quid.	904	calderini cum Perotto similtas quanta.	584
cadmea victoria quid.	691	calendæ singulæ cui sacra.	385
cadmus quas Thebas condiderit.	824	calendaria sacra quæ.	634
cadmus quid primus inuenerit.	260	calendaris quæ dea à quibus cognominata.	848
cadmi asylum vbi.	392	calendis singulis quid regibus Sparta dari solitum.	385
caduca auspicia quæ.	669	calicibus duobus potare, Scythis quid.	569
caducei diuersarum nationum quales.	625. & seq.	calicum diis propinandorum ordo quis.	762. 763
caduceum effigie anguini circumdatū deferre, quid. ibid.	218. & 332	calida lauare, quibus à quo veritam seu dissuasum.	577
cadus quid.	334	caligæ militares quibus muniri solita.	80
cadifcus quid.	29	caligati qui.	982
Cæci cur quidam Romæ cognominati.	29	caligatos quos semper esse oportuerit.	80
cæcilij vnde dicti.	36	caligis nondum inuentis, quomodo crura tegi solita.	109
cæcinæ (aliàs Cæcinnæ) mira quædam ars.	108	caligula Cæsar Batauis ad quid vsus.	977
cæcitate quæ aqua periueros afficiat.	656	caligula quam licentiam seruis contra dominos permiserit.	391
cælibatus cur & vbi olim mulctatus.	360	caligula qualis & ante imperium, & in imperio fuerit.	391
cælij montis templa & domus.	708	caligula quas aues sibi, vt Deo mactari iusserit.	350
cælum & Solem qui maxime coluerint.	1005	caligula auaritia.	496
cælum & Terra Varroni quid.	837. 838	caligula cauillus.	61
cære, cuius regionis vrbs, & quo alio nomine dicta.	427	caligula infania.	164
cæremonia denariæ & tricenariæ quales.	404	caligula in solètia & despectio in iuriscōsultos quæ.	998
cæremonia inaugurandi regno quæ.	110	caligula iuramentum maximum quod.	656
cæremonia in maxima Herculis ara quæ.	183	caligula quæ aliquando tessera.	444
cæricæ horæ quæ.	581	calistephanos quid.	639
cæsar dictator quibus in triumpho dicitur impetitus.	872	calista semine qui vice panis vtantur.	337
	873	callaici quàm effera & impia gens.	1007
cæsar quid significet, & quæ familia cur sic dicta.	39	callaici qui & vbi sint.	162
cæsar quibus nominibus præcipuas legiones appellarit.	17	callaicus quis vnde cognominatus.	ibid.
cæsaris ad Mundam Hispaniæ necessitas quanta.	48	callicratidis in Iones dicitur festinum.	395
cæsaris dictæ vrbs superbia.	212	callicyrij Cretibus qui.	395
cæsaris contra Pompeium tessera quæ.	443	callimachus cuius, ac quid scripserit primus, & quo tempore.	859
cæsaris epulum triumphale, quantum.	873	callimachi impietas quæ.	1007
cæsaris in triumpho ostentatio quæ.	869	callineos vnde quis dictus.	165
cæsaris nomen quis Imperator recusarit.	5. & 205	callipygos quæ dea vocata.	849
cæsares adorari se qui vulerint.	205	callyrj Syracusanis qui.	395
cæsares aliquot inter deos relati.	844	calonum quis vsus, & quæ etymologia.	982
cæsares an diademaribus vsi sint, & qui.	112	calotechnos quis inter Græcos cognominatus.	167
cæsares ex prouinciis subactis cognominati qui.	164	calpa quid.	646
cæsares qui quoties quotidie balnearentur.	582. & seq.	calphurnij vnde orti.	28. 36
cæsares non vsi sarellibus qui.	977	calua Fortuna quæ.	52
cæsarum quis aliquando scabellum Regis Persarum factus.	1004	calua quæ dea cognominata.	849
cæsones vnde cognominati.	39	caluæ vbi vulgo & mulieres sint, non solum viri.	736
cæforum in bellis filij quid olim adipiscerentur.	569	caluariam cælate auro, & ex ea bibere quibus religiosum.	1008
caia, quomodo vnica litera scribi solet.	629	caluitio natura qui laborent.	736
caia & Caius, quibus olim peculiaria nomina.	ibid.	caluum vellere, quid.	639
caius Gracchus vnde occisus.	69	cambyfis ararium vbi.	128
caius Tarentinus quid.	629	cambyfis horrida in corruptum iudicem pœna quæ.	292
caij & Caiæ nomine cur sponsus & sponsa otanis in sponsalibus nominaretur.	133	cambyfis cum sororibus suis incestus.	92
calabria curia vbi.	63	cambyfis somnium quale.	423
calabria cui vento maximè sit obnoxia.	406	cambyfi quale ex Brutiaco oraculo datum responsum.	821
calabri qui.	118	camertes quot, quis, quare ciuitate donarit.	487
calæ quid.	982	camelaria quid.	365
calamaria fistula qui vtantur.	546	camelarij qui.	ibidem
calamis qui in præliis vsi.	993	camelas qui in præliis vsurpent, non camelos.	993
calamitates quomodo calitus præmonstrati solita.	367	camelis qui militiæ vtantur.	992
calamitosi quomodo apud Scythas opem implerent, seu fœdus ineanit.	368. & seq.	camelos qui cui seu quibus immolare soliti	346
calamitosi quomodo quid vouere aut deuotere soliti.	409	camillon quid.	140
		camillus cui fortunæ ædem dicarit.	50
calantica vestis quæ.	726	camilli dictura quàm fuerit longa.	22
calasitricæ (aliàs calasitrij) apud Aegyptios qui.	74. 988	camilli triumpho quot.	86
calata comitia, quæ quomodo fieret, quid tractarent.	451	camilli qui dicti.	552
calcaria currenti addere, quid.	691	camina callidum vindicandi meriti sui facinus.	134
calceamenta tantum candida quos ferre oporteret.	155	campani natura quales.	518

campanis Romanas vxores ducere aliquando pro munere concessum.	142
campanorum ala, quot equitum fuerit, & quati precij.	19
campus Martialis vbi.	909
campus Martius vnde dictus, & cuius olim fuerit.	412
campus Rediculi quis & vbi.	131
campus sceleratus quis.	144
canarium augurium quod.	352
candaces quæ reginæ nominatæ.	8
candelabrum tot lychnorum quot dies anni, vbi & vnde fixum.	59
caudida Alexandri fascia, Lysimacho fortuito imposita, quid veri portenderit.	109
caudida in toga qui ludos spectare soliti.	959
candidari cur sine roga ad comitia venire iussi.	379
candidatorum mos.	447
candidatorum supplicatio ac humilitas quanta.	449
candys quorum Regum diadema.	110
canendi studium olim apud Romanos quantum.	246
canendi tibia modus quàm diuersus apud diuersos.	438
canere ad tibiam, quomodo olim habitum.	236
canem diuersæ gentes quibus immolarent.	352
canem Romani cui immolent.	513
canes, cuius templum non ingredi dicerentur.	ibid.
canes quàm variè à diuersis immolarentur.	352
canes quem in vsum, & quàm impium apud Hyrcanos nutritentur.	273
canes quibus in templis tanquam æditi fuerint.	12
canes vbi dominorum rogis semetipsos iniecerint.	317
canes mortuos qui quasi homines luxerint, ac sepeliuerint.	930
canibus obicere cadauera humana, vbi olim peculiare.	273
canibus in triumpho quis Imperator vectus.	870
canibus quis pro facellitibus aliquando vsum.	957
canibus regis cibum dare tributum nomine, qui olim coacti.	494
canicula sidus quo animali placari solitum.	352
canis cui deæ immolaretur.	878
canis cui infanti aliquando vbera præbuerit.	265
canis, cuius aliquando fuerit militare signum.	436
canis è factis eiccti ratio.	183
canis in talorum ludo quid.	398
canis prægnans itineranti obuia, quid portendat.	685
canis vbi aliquando loquutus.	367
canis quibus gentibus vt Rex aut Deus præsit.	827
canum multitudo vbi per ærem ferri visa.	367
canopica cuius vbiis porta.	540
cantabrorum mira quædam amicitie lex.	99
cantherium in fossa, quid.	689
cantherius quid.	160.689
cantica nuptialia apud Græcos qualia.	138
cantilenæ aliquot nuptiales apud Græcos.	141
cantu & choris qui præsent.	524
caparonia vestalis quomodo & cur seipsam occiderit.	668
capenæ portæ quàm multiplices aquarum decursus.	535
capillata arbor quæ.	667
capilli tondendi aut non tondendi mos quàm diuersus diuersis.	734. & seq.
capillis operiri cadauera, cuius olim fuerit indicium.	307
capillorum luxus quantus.	738
capillum compositum quæ Palladi mitterent.	708
capillum pectere & barbam Spartani quædo potissimum soliti.	441
capillum descctū qui quibus qua de causa vouerent.	407
capillum Vestalium quomodo aut vbi asseruaretur.	667
capistro quis apud Macedones cingi soleret.	80
capita bubula vicus quis.	199
capita hostiarum præcisæ, suū lambere sanguinè quid.	792
capita hostium qui foribus seu postibus affigere consueverint.	781
capita legis Iulie permulta.	431
capita quibus in sacrificio velanda.	545
capita scuris subdere, Romanis quid signat.	472
capitales dunnuiri qui.	371
capitalia militum ciminia quæ.	173
capite aperto seu operto quibus sacrificetur.	230
capite censi qui.	984
capite census quis Imperator maxime vsum.	985
capite minuti, an ad hereditatem admitterentur.	894
capite nudo qui præliantur.	989
capite raso quos semper esse oporteat sacerdotes.	157
capite velato an nõ velato sacrificantè esse necesse sit.	879
capitis iudicium quomodo Romæ ferretur.	298
capitis sanctitas & principatus.	202
capitolia extra Romam plura.	902
capitolini ludi qui.	960
capitolinus cliuus vbi.	198
capitolinus collis quis antea & vnde dictus.	900
capitolio quæ seruantur.	901
capitolium à quibus quoties restitutum.	602.903
capitones vnde appellati.	30
capnomantes qui dicti.	558
cappadoces libertatem à Romanis deprecati.	252
cappadoces natura quales.	519
cappadocia in quot præturas seu satrapeas partita.	252
caprarum iurare solitus quis.	652
capra quem infantem aliquando lactasse dicatur.	266
capra quibus diis dicata.	351
capra vbi sacrificiis inepta.	348
capra vbi sponte ad sacrificium prodeat è syluis.	514
capræ aspectus quid portendat.	684
capræ quibus diis aptè sacrificentur.	349
capram qui adorantur.	1306
capratij vbi in summo sint honore.	513
caprariorum familia quare sic appellata.	29
capricornum qui nummis incusserint.	532
caprifici lac quibus in sacris vsui fuerit.	630
capriliorum familia vnde nomen adeptæ.	29
caprini oculi quale de se præbeant indicium.	207
caprinis pellibus quorum arcus ornari consueverint.	78
caprotinæ Nonæ quæ, & quid in his Romæ fieri consueverint.	630
caprotinæ quid.	574
capræ quid Iugurtha reconditum habuerit.	128
caprarum qui.	421
capri quomodo in triumpho veherentur aut ferretur.	867
capris vrbibus quid Romani facere consueverint.	376. & seq.
capriui à quibus, & inter quos lenissimè habiti.	493
capriui equi quomodo in triumphis ducerentur.	866
capriuorum ex cruciati longo, qui quomodo augurari solerent.	1007.1008
capriuorum sanguine qui litarent.	1010
capriuos qui in sacris mactent.	1007
capriuos quot cum Imperatore mortuo, qui iugulatos sepelirent.	948
capua quo auspicio condita.	677
capuæ distincta fora quæ.	172
caput extorum quot.	788
caput hostiæ qui abscindendo exceretur & abiiciant.	558
caput quanta hominis pars.	205
caput reuelare cui quid.	202
caput victimæ fluctu maris absorberi, quid.	792
caracalla Imperator quàm tyrannicè Papinianum occiderit.	997
caracalla cognomen vnde.	739
caracallæ Imp. exercitatio assidua quæ.	77
caracallæ incestus quis.	93
car-manges Persi qui.	280
carano quæ bestia quam felicitatem portenderint.	684
caras quid Caribus primus tradiderit.	676
carbalus cuius proprium indumentum.	916
carbilius quid Romæ primus fecisse dicatur.	242
carbone cadente qui cur barbâ suâ adurere soliti.	733.734
carbone incenso quæ sibi scemina mortè conscuerit.	813
carbone mortuo sacrificare, quid præ se ferat.	558
carbone notari solitum quid.	294
carcerum diuersa apud diuersas gentes cognomina.	287

cazar

cardaces qui, & quàm furaces.	290
cardamo qui vt pane vtantur.	337
cardia vrbis quo auspicio condita.	790
cares qualibus in bello conis vsi.	79
cares quo fructuum in genere potissimum abundant.	337
cares quot mensium statuunt annum.	415
caribus milites quomodo sepeliuntur.	275
caricis solis quis victitarit.	337
carina via vnde dicta.	199
carinia vrbis vbi seu quæ.	427
carmanæ virgines quo tantum modo nubant.	96
carmen infame proponere, quàm fuerit olim periculosum.	892. & 899
carmenta nympa cuius mater.	534
carmenta quid prima inuenisse feratur.	260
carmenta quæ sacrificantur.	538
carmentalia quæ, & quando fierent.	880
carmentalis porta quo alio nomine dicta.	533
carmentis phanum, & Carmentalis porta vbi.	527
carmina in triumphantes iaci consuecta, qualia.	872
carminis ipsius à Gracis in supplicando vsitati, ipsissima verba quæ.	800
carne deæ quomodo sacrificaretur.	227
carne deæ facellum vbi, & cui ipsa rei præsit.	908
carne victimales quàm variè coquerentur.	559
caribus abstinentes qui.	543
caribus olim abstinuisse subinde & ethnicos.	ibid.
caribus ouillis, non suillis, qui sacerdotes vescerentur.	908
caribus tantum, non pane, quæ natio vesci solita.	337
caribus vesci quomodo & quando Romani consueverint.	754
carinus mensis quis.	419
carinus quis Deus dictus.	850
carolus Gallus quomodo vastarit regnū Neapolitanū.	368
charondas quas in quos pœnas statuerit.	409
charondæ legibus qui vterentur.	997
carpentum quid.	262
carpicus quis Imperator cognominati noluerit.	164
carruca quid.	262. & 264
carrucis non nisi mille quis proficisci solitus.	264
carrus seu carri quid.	262
carthagine cur Græcum idioma doceri vetitum.	261
carthagenensibus quàm odiosi sint peregrini.	492
carthagenensium in dando militibus annulos, mos.	215
carthagenensium in luctu mos.	308.309
carthagenensium seueritas in magistratus malos, quanta.	464
carthagenensium summus magistratus quis dictus.	279
carthaginis dea præcipua quæ.	845
carthago in quot factiones diuisa.	445
carthago quando primum Romanis tributaria facta.	57
carthago quomodo mortuos sepelire consuecta.	271
cartheia insula quæ habuerit excellentia ingenia.	859
cartibulum quid.	751
cartilius Ruga quid primus Romæ tentarit.	479
casa Romuli vbi & qualis quò ve fuerit tecto.	902
casaluaes quid.	570
casaluum Athenis quid.	ibid.
casum recentem tangere cui illicitum.	920
casica qualis vestis.	720
casorides & casoritæ quid.	570
caspij quàm sint impij in senes, & quomodo eos conficiant.	274
casij & Bruti occisorum Casaris affinitas quæ.	812
casij de regno affectato damnati domus, quid postmodum facta.	412
casius Alexandri Magni quo fuisse ornatu.	79
casius iuriconsultus quis.	997
castimonia ethnicorum sacerdotum.	442
castitati qualis ablutio conducatur.	960
castnienis Veneri quid immolari soleret.	348
castor viris ad iurandum prohibitus.	558
castori & Polluci quæ dies sacra.	383
castori & Polluci qui vota facere soliti.	410
castoris & Pollucis ædes vbi.	168
castorium melos quale.	440
castra mouendi signum, quo cantu fieri solitum.	440
castrari adulteri vbi solerent.	434
castrenses ludi qui.	960
castrensis corona qualis.	565
castrorum militarium apud Romanos forma quæ.	43.44
castrorum mutatio crebra, laudi an vitio danda.	45
catadromus quid sit.	366
cataldus quorum episcopus & patronus, & quid prodigij non ita pridem exhibuerit.	368
catalogi qui dicti.	72
cataphracti qui.	978
cataphractorum arma quæ & quot.	ibid.
catear quibus propria, & quid.	973
catenæ cur diis quibusdam iniecta.	847
catheorum virgines qua lege aut more nuptui datur.	95
cati qui dicti.	35
cato Censorius quoties accusatus & absolutus.	297
cato quàm fuerit assiduus in senatu.	501
cato quibus ludis maxime deditus fuerit.	398
cato quibus quàm maxime hostis.	400
cato quomodo humari voluerit.	272
cato quomodo se oblectare solitus.	ibid.
cato quos laterones habuerit.	976
cato senex quomodo in ciuitatem venerit.	488
cato Uticensis quid contumeliæ Pompeio intulerit.	298
cato cui vxorem suam aliquandiu mutuatus.	97
catone constantiorem esse, quid.	692
catones quo habitu inceserint.	709
catonis in fetuos asperitas quanta.	390
catonis Censorij qualis censura.	362
catonis de coercendo scenore laus.	25
catonis de militibus nimio conductis dicerium seu cauillus.	989
catonis de Scipione elogium.	70
catonis de sua vxore quàm insigne testimonium.	241
catonis effigiem qui tyrannus in triumpho duxerit.	864
& 867	
catonis in eundo pedibus dexteritas ac laboriositas quæ.	595
catonis in docendo filio suo studium quantum.	242
catonis educandis infantibus diligentia quæ.	240. & seq.
catonis in effeminatos Romanos scomma.	477
catonum capillus qualis.	736
catonum in ferendis annulis mos quis.	215
catularia porta quæ, aut vnde sic dicta.	556
catuli recens ediri, quibus cœnis adhiberentur.	352
catulorum & perdicum pugnas quis Imperator oblectare se solitus.	400
catulus lactens cui pro qua re mactari solitus.	352
catum quid sonet.	35
caua ædium & peristylia.	779
caucasi quàm Herculem venerentur.	185
caucius quis, & cur sic cognominatus.	162
caudex cur Appius dictus.	38
caudis equinis qui super galeas militiæ vsi.	78
cauendum in metandis castris potissimum quid.	43.44
cauceas ficus venales clamans, quale M. Craffo omen tulerit.	686
caunorum vestitus militaris, cuius esset coloris.	74
causaria misio quæ.	986
causiani quos deplorent, & quibus congaudent.	234
causidici quomodo inter se conspirantes, clientes iniucem emungant.	688
causidicis munera dari vetita.	899
cautio in Pontifice eligendo seu admittendo quæ.	151. & seq.
cautiones aliquot militares.	78
Ceas seu Ceades quid carceris fuerit.	288
cecropia Athenis quid.	902
cecropia Minerva quæ.	855
cecropidæ quæ.	7
cecropis cognomine qui Reges vsi.	8

teetrops quorum primus Rex.	67
tedendi vitio ac rursus instandi arte qui vterentur.	470
tedendo seu fugam simulando qui maxime pugnent.	992
cedentis aut pugnam detrectantis confessio quid præ se ferat.	471. & seq.
cedri succus quàm efficax in conseruandis mortuis, & quàm noxius viuentibus.	272
celeres à Romulo qui dicti.	274-275
celeris cognomen vnde.	32
celes quid.	646
celibaris quid.	135
celoſta quid.	570
celta qui Herculem cognominarint.	384
celtiberi quàm cuneo valeant.	468
celtiberi quàm ridicule Deū suum ignotum colerēt.	1007
celtiberi quomodo deserent defunctos.	510. & seq.
cenestella cognomen vnde.	32
ceninenses qui, & quid contra Romulum egerint.	56
cenſio haſtaria.	179
cenſor quis filium suū reū capitis egerit & occiderit.	363
cenſorem bis eundem fieri non licuisse.	364
cenſores apud diuerſas gentes qui qualēſue fuerint.	559
cenſores à tribunis plebis in vincula coniecti qui.	303
cenſores in quos magiſtratus ius haberēt, in quos non.	359
cenſores primi omnium creati qui.	357
cenſorum altero mortuo, an licuerit in eius locum ſufficere alium.	363
cenſorum munus quod.	357-358
cenſorū origo, poteſtas, dignitas, officium.	357-358. & seq.
cenſorum poteſtas à quo primum imminuta.	361
cenſura quanti olim apud Siculos habita.	359
cenſura quot annorum primo, quot deinceps fuerit.	357
cenſuram adipiſci qui ſoleant.	362. & seq.
cenſuram quis aliquando vnus ac ſolus præter morem geſſerit.	ibidem.
cenſura clari qui.	361
cenſus quis quomodo diceretur.	935
cenſus ſenatorius quantus.	510
centenaria cœnæ quæ.	404
centefima rerū venaliū quomodo à Tiberio relaxata.	495
centum boves, centum oues, centum ſues quo in ſacro ſimul offerrentur.	406
centumvrales cauſæ quorum ſoleant exercitum eſſe.	376
centumvralia iudicia qualia.	ibidem.
centumviri Carthagine ſoliti eſſe qui.	377. & seq.
centumviri Romæ qui, quot, & quomodo creati.	375
centuria Pitamites & Laconica Antonino quid.	988
centuria quo conſtet.	922
centurie quot legionem inſtam efficiant.	18
centurias, peditum eſſe, non equitum.	14
centuriata comitia quæ, & quomodo indicerentur.	447
centurio cui abſque medio ſubſit.	22
centurio ordinarius quis.	922
centurio primus quibus aliis nominibus dictus.	14
centurioni duplex dari, quod pediti ſimplex daretur.	874
centurionibus quis quotidie, & præſertim manè, ſalutandus.	942
cepus qui pro diis habuerint.	653
cepus à quibus pro Deo cultus.	1006
cera defunctos qui & cur oblinant.	273
ceram qui tributū nomine darent.	600
ceramicus Athenis quid.	569
ceramon quid carceris in Cypro fuerit.	289
ceramnia cuius regionis vrbs.	427
cerberus vnde, & cuius ope ab inferis eductus.	185
cerceribus grauiſſima olim pœna quæ.	296
cercopithecum pro Deo qui colant.	1006
cercuria quid.	442
cereæ tabellæ quotuplices olim & quales.	259
cereales ædiles qui.	455
cereales ludi qui, & cui dicant.	958
cerearum imaginum olim apud Romanos in magnatum domibus quo quæ.	780
cereas dapes quis aliquando exhibuerit.	753
cereos mittendi in Saturnalibus mos vnde.	227
cereris apud Athenas ſacra quæ.	960
cereris & Alexandri effigiebus (liceat ita loqui) quis pro inſigni militiæ vſus.	436
cereris quàm diuerſa ſacra.	831
cereris ſacra quàm olim Græcis & Romanis ſancta.	959
cereri quid offerre ſas aut neſas.	353
cereri quomodo olim litatum.	230
cereri ſacrum cur obſcœnis dictis fieri ſolitum.	878
certaminis ineundi indicia qui ſolita fieri.	438. & seq.
certaminum diuerſorum apud Græcos olim celebritas quanta.	644
certatores ſcenici quo habitu in ſcenas prodirent.	944
cerua à lupis fugata, libera euadens, quale faceret omen.	683
cerua cui deæ ſacra.	349
cerua quem aliquando infantem aluerit.	261
cetuleus color quibusdam iniuſus.	736
ceruleus ſeu venetus color cui temporū dicatus.	736
ceruis in triumpho quis vectus.	870
cerycium quid.	626
ceſſarum in triſtando cum natis, & gaudento cum mortuis, mos.	234
ceſpius quis mons quare dictus.	910
ceſſici ludi vnde, & vbi inſtituti.	961
ceſthegorum familiæ proprium quid.	29
ceſtra quid.	969
ceſtrati qui.	ibidem.
Choalemus vnde quis dictus.	166
charia documentum excipiendo impetui commodum, quod.	516
chalci con Sparta quid.	392
chalcidici pulli qui.	114
chalcedenſes quæ aliquando in Italia occuparint loca.	120
chaldaicus annus quantus.	417
chalcicæ cum Sparta quid.	392
chaleus.	598
chamæptus quis dictus.	137
chaos qui ſtatuerint.	649
charnius quid.	154
charonda (ſi rectè ſcriptum) quorum legiſlator.	884
charonia & Sacra cuius vrbs portæ.	540
chartæ ex quarum arborum corticibus olim fieri ſolita.	258. & seq.
chartarum diuerſa genera quot.	ibid.
cheloni quales ſeu quorum nummi.	503
chij in quot factiones diuiſi.	446
chij quomodo à ſeruis mercenariis oppreſſi.	989
chiliarchus Perſis quid.	588
chilonenſes vnde ſic vocati.	30
chiorum libertas olim quæ.	494
chiorum mœnia nobiliſſimi lapidis qui à Cicerone deſpecta.	63
chiorum moneta quæ.	531
chiorum natura communis quæ.	518
chirodota tunica quæ.	709
chirographum quid.	259
chironomia quod ſaltandi genus.	949
chius in ludo talorum, quid.	398
chlamyde Alexandri Magni quis in triumpho Romæ vſus.	871
chlamys quale veſtimentum.	732
chlamæ, cuiuſmodi veſtes, & quorum victorum præmia.	34-644-719
choe quis Aegypti ſit menſis.	419
cholargea curia vbi.	63
choenix, quota modij pars.	213
choeræ qui dicti.	68
chone quis Athenis cognominatus.	167
choragium thymelicum quid.	329
chori & tibicinis quis quandō in ſcenicis vſus.	944
chorios quæ Minerua dicta.	854

chre

chreocopia lex quæ.	25
chrestus inter Græcos quis cognominatus.	167
chriæ Græcis quid.	242
chriſto quantum propter quid debeant mortales.	1011
chriſtum cum Orpheo & Apollonio quis imperator ethnicus inter Lares ſuos colerit.	926
chronius quis Athenis menſis.	419
chryſorei Iouis templum Caribus quid.	636
chryſippi cum in ceſtuoſis conſenſus.	92
chryſius quid.	599
chryſoſpida qui dicti.	971
chryſoſtomus quis olim dictus.	167
chydrorus fluiuius quis, & à quibus eporus.	1004
Ciaxares quid primus egerit.	252
cibaria anferum in Capitolio à quibus curati ſolita.	363
& seq.	
cibi vulgares diuerſarum nationum qui.	336-337. & seq.
cibus puerorum apud Perſas quis.	238
cibus ſponſi & ſponſæ apud diuerſos quis.	239
cicadas qui cur capillis ſuis innectant.	736
ciceriæ effigies quomodo in triumphis ferretur.	868
cicero an aliquando aperuit literarium ludum.	90. & seq.
cicero quando & vnde imperator dictus.	6
cicero quomodo ciuitatem adeptus.	488
cicerones vnde ſic dicti.	28
ciceronis domus quid poſt exilium domini facta.	413-906
ciceronis in epistoſis & Officiis & pro Milone loca aliquot explanantur.	145-301. 814-935
ciceronis lex de ambitu.	381
ciceronis præceptor quis.	242
ciceronis in exilium profecturo quàm ſit vulgo commiseratum.	297
ciceroni quæ aues ærumnas ſuas prædiuinarint.	679
ciceroni quid ex publico pro adēpta domo redditū.	906
ciceroni quid honoris Romæ vltra omnes contigerit.	804
ciceroni quid præ omnibus conſulibus negatum.	595
ciconia cuiuſmodi auſpicio m adferre ſolita.	76
ciconia in ſceptro, quorum regum inſigne, & quid ſignificari.	113
cicioniam in Theſſalia occidiſſe quantum ſcelus.	295
cicuriorum nomen vnde.	37
cicuta aut venenum, vbi publica ſit pœna.	292
cicuta ſorbitione qui caſtrentur.	543
cidaris quorum regum diadema.	109-110
cidaris ac tiaræ differentia quæ.	112-113.
cilices natura quales.	519
cilicum regis diadema quale.	110
cimbri mortuos quomodo lugeant.	310
cimbri quid pro ornatu galcæ uſurparint.	79
cimbri quo cantu ſeu pulſu militiæ vſi.	441
cimbri quomodo tumas in acie colligarent catenis.	471
cimbrorum quanta in ſacrificiis impietas.	1008
cimbrorum militare ſignum quod.	436
cimbrorum natura & vires quales.	521
cimiliarium aurum quod.	127
cimon quàm ridicula de cauſa Themistoſti prælatuſ.	245-246
cimonis erga patrem defunctum pietas quæ.	275-930
cincinnati triumphalis vir qui ſtudioſus agricultura.	339
cincinnati cognomen vnde.	40
cincius (ſi rectè ſcriptum) quam legem tulerit.	379
cineres ex qua ara nullis omnino ventis difflentur.	831
cineres quorum in urbem referre, & in foro condere liceret.	926
cineres quoto à crematione die, & qui colligere ſoliti.	320
cineres triumphantis à rogo in urbem ferri & condi licitū ſe.	276
cingulum hominis cui deo ſacrum.	206
cingulum militare quibus apud Macedones vetitum.	80
cinxia cuius deæ cognomen.	838
cinxia Iuno à quibus coleretur.	816
cipra (ſi rectè ſcriptū) quæ dea à quibus cognominata.	848
circe quo poſt apotheoſim nomine appellata.	842
circenſes ludi cui deo ſacri.	943
circenſes, quales & vnde dicti.	645
circenſium genera quot.	648
circenſium ritus qui.	646
circi ex aquilarum genere auſpicio quale.	648
circio vento cur Auguſtus votum fecerit & ſacrum.	406
circorum aliquot deſcriptio ac magnitudo quæ.	603-604
circuncifo quibus genubus familiaris.	236
circus auis qualis.	676
circus maximus à quo primum deſignatus.	697
citrum in capitis vertice qui ſolum nutriant.	736
cirtha quorum regum regia.	301
ciſſarius quid.	262
ciſium quid.	ibidem.
ciſſia cuius vrbs portæ.	541
ciſtophori quorum nummi.	531
cithara qui militiæ vtantur.	440
citharæorum certamen publicum vbi & quale.	643
citharædis à conuiuio quis Imp. ſe oblectare ſolitus.	776
citirizi promontorio quis regum ſuos theſauros committeret.	118
ciue Rom. artes indignæ quæ.	488
ciuica corona vnde ſit, quanti que fuerit olim honoris.	565
ciuile ius penes quos ſolos olim fuerit.	152. & seq.
ciuis Romanus quo tantum modo ad mortem damnari ſolitus.	296
ciuis Romani priuilegia quæ, & à quo ſublata.	386. & seq.
ciuium Romanorum imagines quis primus in triumpho duxerit.	864
ciuitas quàm liberaliter ſine diſcrimine dari ſoleret.	490-491
ciuitas ſine ſuffragio, quibus data, ac poſtea cum ſuffragio.	488
ciuitatem, id eſt, ius ciuis Romani, an & quomodo quis amitteret.	485
ciuitatem quàm paroc Romani initio darent.	486
ciuitatē qui ſuam externis non cōmunicarint.	491. & seq.
ciuitate donati, an & ſuffragiorum ius habuerint.	486
ciuitates Achaici (lege cum attentione: deſſe, videtur vnus oppidi nomen) conuentus quæ & quot.	427
ciuitatum aliquot exterarum ac veterum portæ quibus nominibus dictæ.	539-540
ciuitatum duarum an vnus & idem poſſit eſſe ciuis.	485
Clacci cur quidam dicti.	30
clades & victoriæ aliquot incredibiles quantæ.	1002
clauſina conciliabula cur & inter ethnicoſ verita.	454
clamor diſſonus aut æqualis in primo congreſſu, quid præſignet.	466
clamoribus aut ſibilis in theatro qui exploderentur.	561. & seq.
clarigatio quid.	624
clarj Apollinis vates quæ.	831
clarium, cuius fori nomen.	171
clarota quid nominis ſit.	394
clauſium luſtrandarum mos quis.	838
claua caput hominis in ſacrificio qui feriant, & poſtea cruci aſſigant.	1009
claudia tribus vnde dicta.	65
claudia Veſtalis quomodo patri ſuo triumphum ſtabilit.	665
claudia aquæ quæ.	910
claudius Caſar quem meſem ex ſuo vocarit nomine.	420
claudius Centimanus cuius litetæ inuentor fabuletur.	34
claudius quo maximè ludo vti ſolitus.	399
claudij Caſaris teſſera quæ.	444
claudij de Boiſ trophæum.	88
claudij imperatoris in ſceneratores elictum.	25
claudiorum familia vnde Romam venerit.	33
clauis portarum caſtrenſium in cuius eſſent cuſtodia.	941
clauī à dictatoribus pangi ſoliti, qui faciunt, & eorum o. i. go.	21
clauī ſigendi cauſa.	ibidem.
clazomena cuius regionis quale oppidum.	48

cleander quam praefecturam, quomodo, sub quo gesserit.	241
966	
cleantes quibus usus fuerit chartis.	260
clearchus quam mire seu diuinitus humatus.	929
clearchi quantus factus.	112
cleombrotus ad quod asylum confugerit.	392
cleomenes cur Lacedaemoniis & quam leui de causa inuisus.	342
cleonis opinio de legibus qua.	932
cleopatra & Antonius quanto sibi adfectu deuincti fuerint.	99
cleopatra quomodo in triumpho ducta.	867
clepsydris quot hora fineretur.	181
clibanarij Persis qui.	979
clithenes quomodo diuiserit tribus Athenienses.	68
clitellas boui ad mouere, quid.	690
o litera inuersa quid olim Romanis signarit.	629
clui Romae praecipui qui & quot.	196
clui urbis qui.	196. & seq.
cluiua auspicia qua.	675
cloacae quid sint, & quam multae Romae fuerint.	366
clodius cur a patribus ad plebem transfisset.	1000
clodij in censorios sanctio qua.	361
clodij vnde originem habuerint.	35
clodiae statua vbi, & qualis.	200
clodij vnde Romam translata.	629
cluacinae Veneris templum vbi.	200
cluentiorum origo qua.	35
cluere quid.	200
clustum cuius regionis ciuitas, & quo alio nomine dicta.	428
clypeis qui vterentur.	970
clypeorum insignia seu picturae qua quibus olim fuerint.	ibidem.
clypeus Mineruae, Vitellio quid.	764
Cneus vnde deductum.	628
Cneij Cornelij quam speciosus triumphus.	872
Coclitis cognomen vnde.	30
coemereria vbi & quomodo olim fieri solita.	276. & seq.
coemptio nuptialis quomodo fieret.	132. 133.
coenacularium exercere quid.	365
coenaculum quid sit.	365. & 783
coenae funerales quales.	322
coenandi loca hyeme & aestate quam diuersa.	751. & seq.
coenandi tempus olim quod.	751
coenis panes tantum adhibere soliti qui.	754
coetus occulti & inter ethnicos vetiti.	453
cogeonus Getis quid.	196
cogi ad comitia qui nequiter.	454
cogitata peccata an & quomodo punienda.	194
cognati adulterorum quomodo & a quo puniri soliti.	433
cognomina aliena sumere, quibus quando licuerit.	448
cognomina aliquot Romanorum quibus de causis, quibusdam indicta.	28
cognomina ex oppidis aut regionibus deuictis, quibus Romae obuenerint.	161
cognomina Herculis quam multa ac diuersa.	184
cohors milliaria qua.	922
cohors Polybio, Callistheni, Ephoro, Gorgiae ex quot constet.	923
cohors sacra apud Athenas qua & qualibus constaret.	976
cohortis Pelignae qualia tela.	974
cohortes circa lacera qui quomodo habere soliti.	976
cohortes legionis iuxta quot sint.	16
cohortes scutarum seu cetratae qua.	968
cohortes urbanae quo a legionariis & praetorianis internoscerentur.	978
cohortium differentiae.	15
cohortium milliariae & quingentariae quanta variatio.	923
coi quam impie senes a medio sustollere soliti.	273
coire in templis publice in sacrificiis soliti qui.	1010
coitiones occultas facere non liceret.	453
coitus indidretus apud quas olim nati ones licitus.	96
colabrisimus quid.	241
colan quidam vrinator quantus.	222
colchi quot pueros & virgines tributi nomine penderent.	494
colias in talorum ludo quid.	398
collatina porta cur sic dicta.	137
collatini cum Superbo cognatio qua.	812
collega consulis quomodo fieri solebat.	279
collegium augurum totum, non vnus aliquis aut duo iudicabar.	744
collegium sacerdotale Romae primum quod.	98
collem marinum qui cur maxime quasi deum coluerint.	1005
colles Parnasi qui & quot.	817
colles Romae quot.	533
collina porta Romae quo alio nomine dicta.	136
coloniae a municipiis quomodo differant.	488. 489
coloniaria genera quam diuersa.	ibidem.
colonides quid.	200
colophon cuius regionis urbs.	423
colophone quomodo oracula edantur.	831
colorare barbam aut capillum, quale.	736
color deo gratus, quis.	550
color vestium militarium apud diuersos quam diuersus.	75. & seq.
colores scutorum seu clypeorum quam fuerint alij atque alij.	971
colorum hominis physiognomia iuxta Platonem.	208
colubros ab equis depasci, Craeso quid.	684
columba cuius auspicii quomodo sit.	678
columba cui dea sacra.	349
columba vbi aliquando vaticinata.	819
columbam qui pro dea venerati.	1005
columbas tabellariorum vice fuisse.	108
columellae vnde quidam nuncupati.	32
columnae in defuncti memoriam erigi solitae vbi.	323
coma cura apud quos.	735
comam alere aut tondere apud quos quid indicet.	307. 308
comam alere qui milites soliti.	441
comam qui nutrent.	733
comas in altum protentas quomodo feminae gererent.	727. & seq.
comati Galli cur dicti.	735
comatos quis imperator maxime oderit.	ibidem.
comedi ex victimis aut comburi quid apud quos licebat.	559. & seq.
comere capita Spartanis militibus quid.	441
comeris visis, quid fieri solitum.	802
comi in Gallia quid aliquando monstri horribilis visum & auditum.	367
comica scena quomodo in theatris fieret.	698
comitia Caesarum cum populo quomodo partitus sit.	450
comitia consularia quomodo & per quos fieri solita.	278
comitia illegitima qua.	453
comitia per quos diuersis de causis iudici solita.	454
comitia quam facile perturbarentur.	450
comitia quibus diebus fieri non liceret.	452
comitia quocumque fulmine impediri.	670
comitiales dies qui.	775
comitiati tribuni qui.	452
comitij locus vbi, & eius etymologia.	200
comitiis calatis quot tantum tribus interesse solerent.	451
comitiis consularibus quos interesse decebat.	450
comitiorum genera quot.	447
comitiorum princeps quis.	448
commentaculum virga qualis.	543
comentarienses qui dicti.	980
commercium sine pecunia quomodo fiat.	228
commisium ante matrimonij solemnitatem adulterium, an, si postea matrimonium fiat diluatur.	431
commodi superbia quanta.	164
commodo Caesari quomodo sit assentatum in mutandis mensuum nominibus.	420
com.	com.

commonitio peccantis quare fiat.	286
commorientium sodalitas apud Aegyptios qua.	99
communes dii qui.	838
communitas vxorum quam execrabilis, & qui tamen philosophi eam introduxerint.	434
comediae in quibus ludis exhiberi solita.	944. & seq.
comediaria genera quot.	ibidem.
comedorum insigne quod.	ibidem.
compedes Graeciae qua & quot.	904
comperendini dies qui.	575
compitalij ludi quibus diis cur & quando instituti.	94
compluuiata vites.	160
compluuium.	ibidem.
comus quid.	245
concaua saxa qui habitent.	784
concentus diuerforum instrumentorum quid notate soleat.	438
concepiuae feriae qua.	634
concha in montibus vnde.	650
conchylium in marmoribus vbi inueniantur.	ibidem.
conclia aliquot diuersarum nationum quot constiterint personis.	498
concliorum in diuersis regionibus loca olim qua.	635. & seq.
concinare quid.	526
concinator litium quid.	ibidem.
concio quomodo a consule, quomodo a tribuno plebis aduocari solita.	446
concionis aduocanda signum quo catu fieri solitum.	438
concionem a libello legere licuisse.	507
concordiae & Saturni templa vbi.	198
concupere in epulationibus qui pro more habuerint.	762
concupinarum apud Persas honor quantus.	ibidem.
concupinas in conuiuia qui aduocant, vxores non ite.	771
concupitus promiscuus.	96
conculsu & crepitu armorum quid indicati solitum.	445
conditio pacis aut foederis cum hoste armato quibus ventita.	619
confarratio.	133
confarrationis foedus quam fuerit sanctum.	133
confarrationis iure matrimonia inire soliti qui.	153
confessio facturi rem diuinam, qualis inter ethnicos fuerit.	541. & seq.
conflictus aggrediendi mos aut caeremoniae qua.	465. & seq.
confederationes quibus moribus apud diuersos fierent.	621. & seq.
congiaria diuersa quomodo & a quibus data.	777
congiarium quid.	ibidem.
congiij quot amphoram faciant.	218
coni a Cyro vsi quales.	79
conidus centurio quam miu habuerit casidis ornatum.	ibidem.
coniecturae aliquot certae ex somniis qua.	43
coniuges nudas ad templa ducere soliti qui.	1010
conijugij incudinationes diuersae apud diuersos.	92. & seq.
coniugium inter diuersas nationes, an & quomodo ratum olim fuerit.	41. & seq.
conipodes Epidauris qui.	498
consciscere sibi mortem, qui lauli, qui probro duxerint.	813
conscripti patres qui.	497
consecrandi caeremoniae qua.	923. & seq.
consecrare quid missu populi illicitum.	924
consecratio alicuius rei, quibus verbis, ritibus aut cautelis fieret.	ibidem.
consecrationis verba quam oportuerit articulate exprimi.	925
consecrationi alicui interesse qui vetarentur.	934
consiara qualis, & vbi.	796
consilij sedes vbi.	208
constantiae exempla mira.	17. & seq.
constantinus Maximus quato & ab ethnicis & a Christianis honore affectus.	844
consualia qui fuerint ludi.	392
consualium ludi quales.	795
consuetudine mala delectari, qui pro pessima re imprecari soleant.	409
consuetudo sepeliendi vulgatissima olim qua.	276. & seq.
consul cui immeditate sublit.	20
consul qua cautione seu periculo adiri solitus.	104
consulares prouinciae qua.	250
consulatus cum plebe quando communicatus.	3000
consulatus insignia olim qua.	280. & seq.
consularis quomodo dari solitus.	278
consulatum quis prius quam ciuitatem adeptus.	587
consulis officium quod ac potestas.	283
consulis potestas, ius, dignitas, honos, maiestas qua.	104. 276. & seq.
consuli ante finitum honorem, consulatum abrogari licuisse.	9
consulem a tribunus plebis in carcerem duci potuisse.	615
consulem vnum legitime creatum aliquando alterius nominandi ius habuisse.	284
consules de plebe quando creati.	616
consules extra urbem securibus vsos cum fascibus.	104
consules quot simul creati soliti.	279
consules vbi, quomodo & quando vota emittere soliti.	409
consulum alter plebeius quando primum admissus.	454
consulum vter alteri praeretur, aut vter fasces prius reciperet.	285
consulum vtri comitia habendi munus dari solitum.	453
consulibus quomodo imperia aliquando vltra annum rogarentur.	281
consulibus in caput ciuis Romani an & quomodo ius fuerit.	283
consulibus statim a creatione quid agendum.	282
consultandi inter pocula morem qui habeant.	762
confus quis seu cuius rei deus.	794
confuuius pater quis.	60
conopios Hercules vbi.	184
conops quid significet.	55
contubernium quid sit, & ex quot constet.	15
contumelia a quibus vt dea culta.	54
conuentus Hispaniae olim qui & quot.	251
conuentuum aliquot in diuersis nationibus loca qua.	635
conuentuum aliquot publicorum & celebrium descriptio.	427
conuertens fortuna qua olim dicta.	32
conuertentis fortuna aedes.	ibidem.
conuicia apud diuersos quibus verbis fiant.	606
conuicia iustarum iocorum quomodo in triumphantes iacerentur.	872
conuictij poena qua.	899
conuiuia ferius veniens quomodo lecti soleret.	774
conuiuia paucissimi & plurimi in eadem mensa, quot.	755
conuiuandi caeremoniae seu mores gentibus diuersis olim quales.	7. 11. & deinceps
conuiuando qui de magnis rebus agere soleant.	623
conuiuarium vnus mensa numerus apud diuersos quis.	754. & seq.
conuiuia a quo cibo auspicari solita.	339. & seq.
conuiuia quorundam quam longa.	763
copaide m coronatam qui diis offerre soliti.	30
copiae magna a paruis delectae qua.	1001. 1002
copides quid.	761
coponius quam leui de causa ambusus damnatus.	355. 379
corallio qui galcas & seura in bello ornent.	79
corallium qui vates proprie ferre soliti.	156
corbana quid.	128
corbulonis in cohortem hosti cedentem poena.	177
coreulorum cognomen quibus datum.	35
coreulum vnde Scipio dictus.	37
coreymon quid.	441
cordile, abas Crocisse quid.	112
cordis auspicia qualia.	789
cordis parui aut grandis, omnia qua.	790
cordi	cordi

I N D E X.

cordi quæ potissimum vires insunt.	293
cordus cur quis cognominatus.	40
coriannos quid.	609
cor in extis deesse, quid.	790
corinna quam fuerit insignis poetria, & quoties Pindarum publicè vicerit.	957
corinthi quot meretrices in quo templo prostare soleant.	1010
corinthiaca moneta qualis.	532
corinthiorum tribus quot.	68
corinthus quàm sit nobilitata meretricaru.	692
coriis boum qui pro nummis vsi.	529
coriis pisciu aut serpentu qui pro vestibus vsi. 728. & seq.	
corio duro qui in præliis munirentur.	979
coriolani nomen vnde.	145.161
cornelia Gracchorum mater quàm à viro amata.	69
cornelia tribus vnde.	66
cornelius Gallus quorum primus fuerit præses.	10
cornicines quando militiæ tanere soliti.	438
cornicularij qui.	980
cornicis augurium quo alio augurio impediatur.	748
cornicis sepulchrum circa Myridis paludem quale.	930
cornicum natura.	133
cornu à sinistra, cuius ominis.	679
cornix nunciij vice cui regi fuerit.	108
cornix quàm olim felix nuptias contracturis auspicu.	133
cornu dextru qui præferant sinistro, & contra. 468. & seq.	
cornu & tuba simul canentes, quid innuere soleant.	438
cornuta in prælio quæ.	922
cornuta Venus vbi.	348
cornuum cantus quid innuere solitus.	438
coræbus quid primus in Olympia assequutus.	638
coræbi sepulchrum vbi, & quàm illustre.	172
corollæ coniuales à quibus primùm inuente.	257
coronæ ciuitas quo auspicio condita, & vnde dicta.	685
corona quæ matronæ donari solita.	481
coronæ à Caligula excogitata, quales.	567
coronæ à Vespasiano templis dicatæ, quales.	546
coronæ sponiarum ex quibus herbis fieri solita.	135
coronam triumphantis quis quomodo in curru triumphali teneret.	871
coronæ triumphantium quomodo vel in curru, vel quò post triumphum ferrentur.	ibidem.
coronæ triumphantium vnde fieri soleant.	ibidem.
coronarum militibus dari solitarum species quot.	564
coronarium aurum cui quomodo daretur, & à quo tandem sublatum.	874
coronata quæ victimæ procedere soleant.	354
coronatas oues ante se agere qui solerent.	939
coronatos epulari quibus familiare.	757. & seq.
coronatos incedere vbi & quando & quibus vulgò licitum.	108
corpora defuncta quo ritu olim cremarentur. 304. & seq.	
corpus pro re an & quomodo addici debeat.	898
coru quàm sint crudeles.	521
coruicibus arborum qui pro vestimentis vsi.	728
coruini nomen vnde.	32
coruncanus qui in ciuitatem venerit.	488
coruncani vnde in ciuitatem vocati.	491
coruus, qualis supplicij locus apud Theffalos.	288
coruus quid portendat.	678
coruo Romani quomodo exequias fecerint.	930
coruum pullos suos deuorare, & in nidu reliquias ferre quid.	679
corycæum esse quid.	694
corynephori cuius tyranni satellites.	976
corynephori qui à quibus appellati.	395
corytus quæ cuius regionis vrbs.	427
cosconius vicus.	199
cosini Cretensibus quid.	280.189
cosi qui sint, & cur quidam sic cognominati.	31
cosi vinolentia quæ.	964
cottarum nomen vnde.	37
cothurnus quid sit.	690
cottabifis quid.	331
cotula (fortè cotyla) quot vncias contineat.	219
cotura à gallinæ accorū certamine qui ludere soliti.	402
cotyle quid vasis sit.	334
cotylam quot vncias faciant.	219
couinum quid.	263. & seq.
Crassus ad Parthicum bellum proficiscens, quomodo ab Arteo execratus.	409
crassus diues qua ex re populatam gratiam aucupatus.	961
crassus orator quæ egregiè semel in iudicio confusus.	998
crassi domus Romæ vbi.	912
crassi familiaritas in salutando, & reueritas in quadam re, quanta.	5204
crasso quid auspicij fuerit, castra bis fulmine ici.	673
cratere regio bibere, quale quid Scythis sit.	569
crateri militare insigne quale.	436
craterum ordo in epulis quis.	766. & seq.
cratetis paupertas quanta.	341
crathis stubij potus quales faciat capillos.	738
creandorum regum ratio diuersis nationibus quàm varia.	589. & seq.
creatio pontificum à collegio ad populum per quem & quando translata.	151
creditores quàm olim sauires in debitores.	897
creditum præstituta die non soluentis, quàm crudele apud Indos supplicium.	898
cremandi cadavera Romæ mos vnde & cur introductus.	271. & seq.
cremandi corporis mortui ritus ac cæremonia quæ.	315
cremate corpora cur quibusdam fuerit nefas.	1005
cremari in funere soliti qui, & qui non soliti.	327
creophagorum in circuncidendis mulieribus mos.	236
crepi qui dicti.	512
crepidæ quales calcei.	724
creta notari, quid.	294
cretenes inter auxilia Romanorum mercede sæpe militasse.	77
cretenes aliquando aquilam gestasse.	435
cretenium in bello vsus quis.	ibidem.
cretenium natura qualis.	519
cretenium pueri quid primùm discere soliti.	243
cretæ nescire pelagus, quid.	692
creticus Romæ quis & vnde cognominatus.	145.161
cretum dea præcipua quæ.	846
cretum præfecti quot.	498
crimina ante ius scriptum quomodo punirentur.	883
criminum minorum punitio cuiusmodi.	175
crinem nodo substringere, Suetius quid sit.	741
crinua in lactu derondedoru mos quis, & apud quos.	307
crinibus humum vertere, quid.	210
crithologus (si rectè scriptum) quis olim diceretur.	344
crobylon quid.	113
crocodili à quibus vt numina culti.	116.224
crocodili effigies quid Aegyptiis præ se ferat.	213
crocoton quid.	95.722
cræsi regia vbi.	303
cræso quid portenti, antequàm à Cyro caperetur, oblatum.	266.362
croffus quid vasis sit.	332
croton quorum philosophorum parens.	116
crotone salubrius, quid.	691
crotoniata quàm miseranda clade à quibus ad intericionem cæsi.	1001
crotoniata quid aliquando cõtra Locrenses vouerint.	408
crotoniatarum quàm confusum esset concilium.	498
cruci qui magistratus Carthagine affigerentur.	464
crucifigi in sacrificiis canes vbi solerent.	352
cruenti & incruenti victorum quàm diuersa præmia.	89
cruorem mutuum lingere qui qua in re soliti.	622
crupellarij Gallis qui.	979
cruri	

I N D E X.

cruri vtrique armilla anciam quæ scemina innectant.	727
cruribus taurorum qui cui deo sacrificent.	344
crustumenorum deus quis.	847
crustumina tribus à quo nuncupata.	65
crustuminiū vrbs vbi.	ibidem.
crystallo inclusa solis imagine, quis pro signo militiæ vsus.	442
Cubitorem differentia.	216
cubitus quot palmis seu digitis constet.	216
cuculli aut cucullus quorum vestis.	711.727
cucurbitæ exarsactæ quid vsus præsent.	337
cucurbitæ lanigeræ vbi.	483
cuique lunonem & Genium qui cur dederint.	839
cuiusmodi aliquando monstrum in Epiro captum.	328
culeus quot amphorarum sit.	218
culiciarius Apollo vbi aliquando cultus.	54. & seq.
culmo quæ templa cur tegerentur.	902
culter sacrificij qualis.	557
cultrarij in sacris qui.	ibidem.
culuro eodem vbi & diis immoletur, & de noxiis supplicium sumatur.	ibidem.
cultus deorum quanta olim impietate commisti. 1007. & seq.	
cululli, aliàs cululi quid.	667
cumæ quàm vafre Aristodemi tyrannide liberatæ.	268
cumanorum stoliditas quanta.	522
cumæi quomodo adulteras puniant.	433
cunctator cur quidam dictus.	37
cuneis in aciebus vsi qui.	468
cuneus Romanorum qui solitus fieri.	471
cupedinis forum.	170
cupezia calcei quorum.	726
cupido cum sagittis, cuius olim insigne.	971
cupido quorum præcipuus deus.	846
cupressus arbor quæ.	325
cupressus cui sacra.	ibidem.
curatores viarum Athenis quanti precij fuerint.	361
curatores vrbi quot præferint.	966
cur author huius operis relictis causis forensibus quieti se dedit.	875
curtis quæ dea.	848
curia per se, quid sibi velit.	63
curiæ Athenarum quàm multiplices.	ibidem.
curiæ in decurias diuisæ.	64
curiæ olim Romæ quot.	61. & seq.
curiæ veteres vbi.	63
curiarum genera duo.	62
curias lustrandi ratio quæ.	808
curiata comitia quæ, & quomodo indicerentur.	451
curiata leges vnde lata.	994
curiis singulis quot præpositi flamines.	913
curiatij vnde Romam vocati.	629
curiones quarum curiarum præpositi appellati.	64
curiones vnde vocati.	35
curionis theatrum quale.	602
curiositas Aegyptioru in dinoscendis hostiis putis quantata.	346
curius Dentatus quàm vili & paruo victarit.	340
currum ex aduerso nitentè quis vno digito repulerit.	607
curru quis primùm triumpharit.	870
curruum diuersæ aliquot species seu vocabula quæ.	262
curribus quæ gentes in præliis vtantur.	998
curfandi circum altaria in sacrificiis cæremonia.	562
cursores aliquot insignes.	220
curforis nomen vnde Papyrio obuenerit.	35
curfu qui valeant potissimum.	220
custodes legum Tiberio qui.	585
custodes seu laterones quot qui principes olim habuerint.	976
custodiæ quomodo in triumphis traderentur ad necandum.	808
cutes hostium qui quomodo tractare consuevit.	781
cutibus hostium pro veste seu regmine qui vsi.	75
Cyathis arx quæ.	904
cyathus quid seu quantum.	219
cybele quo alio nomine dicta.	842
cybelem qui nummis incusserint.	531
cybeles aut (vt author noster vtitur) Cybelis cognomina diuersa quæ.	855
cybeli quid solum immolari consuevit.	347
cybelis sacerdotum ornatus, præsertim apud Sueuos.	156
cybium aut cymbium quale poculi genus.	334
cyborium quid.	ibidem.
cyclus quorum vestis.	722
cyclus modulus qualis & quorum.	438
cyclopes vnde geniti.	186
cyclops Rom. quis secundu quosdam cognominatus.	30
cyenus qualium nautis auspicio rum sit.	678
cydonum laus.	78
cylibantum quid.	71.711
cyllaraium quid.	171
cymbalisqui i militiæ vtantur.	440
cynosarges.	132.185
cynosarges (expende locum illum) Athenis quid.	328
cynosurci qui dicti.	68
cyPELLUM, quid vasis sit.	312
cyphela quid vasis sit.	ibidem.
cypriarum virginum impudicitia quanta.	95
cypriorum dea præcipua quæ.	845
cypriorum principis prerogatiua Athenis quæ.	68
cypris quæ dea cognominata.	849
cyprus vicus quis, & cur ac vnde dictus.	144.197
cyrus qualem hymnum quibus diis milites suos in ipso prælij aditu canere iuberet.	467
cyrus quanta strage à Tomyri regina occisus.	1001
cyrus quo contra Artaxerxem (lege, si vis Aftyagem) colere in bello vsus.	75
cyrus quomodo expositus & educatus.	265
cyrus quo militiæ vsus signo.	436
cyrus quomodo sepeliri voluerit.	928
cyrus quos & quomodo tabellarios suos disponderet.	108
cyri consilium de optimo milite deligendo quod.	74
cyri disciplina militaris.	77
cyri exercitum militare.	45
cyri imperium quos habuerit fines.	806
cyri in castris tabernaculum quomodo fieri solitum.	46
cyri quale de Dario somnium, & quos euentus sortitu.	423
cyri tessera aliquando qualis.	444
cyro exitium per quas aues præsignatum.	677
cyrippus vnde quis dictus.	164
cyraeorum mos in educandis infantibus quis.	239
cytheron mons vbi.	817
cyziceni cuiusmodi bouem Palladi aliquando obtulerint.	356
cyzicenorum dea quæ.	846

D

Daciani Claudio qui.	987
dacoru in malè pugnantes animaduersio qualis.	177
dactyloium quid.	334
daduchus quid.	141
damones Platoni quid.	155
dæmonum varia appatitiones.	840
δαμόνιον quid.	571
dama quorum apud Syros nomen.	608
damiatrix & Damia quid.	394
damium sacrum quod.	878
damnandi apud Romanos quàm varij mo di.	ibidem.
damnationis nota seu literæ quæ.	287. & seq.
damnatorum corpora qui bestiis obiciant, non sepeliunt.	293. & seq.
damnatorum sanguinei, licet infantes, vbi cum damnatis ipsis plecterentur.	928.929
damnatus voti quis.	291
darici stateres quorum nummi.	409
darius quali in castris militari bus signo vsus.	530
darius	441

I N D E X.

darius quanta clade ab Alexandro victus.	1002	delphica vasa quae dicantur.	71
darii primi felicitas ac solertia.	423	delphici oraculi laus.	816. & seq.
dario quo augurio regnum Persarum praedictatum.	677	delphici templi situs seu locus qualis.	816
dauuij cur semper candido vestitu abstineant.	741	delphin cuius olim in clypeo insigne.	971
dauus & Geta quorum Athenis nomina.	394	delphini sub signo nati, quales.	220
Dea à quibus potissimum iurando testarentur.	406	delphinus hominem vehens, quorum nummis olim incus-	530
deae nullam effigiem habentes quae.	662	fus.	128
deambulare à cœna quis potissimum solitus.	771	delphis quorum thesauri crediti.	816
debitores quam crudeliter ex qua lege tractarentur.	897. 898	delphos vrbs quae & vbi.	1009
decaduchus quid.	378	delubra olim celebria quae.	847
decas quid carceris Sparta fuerit.	288	delucentinus quorum deus.	127
decedere cui de via, quid.	202	delus ad quid à Graecis semper vsa.	296
december cui dea facer.	420	demadis in Draconis leges quale apophthegma.	190
decembres idus cui rei sacrae.	384	demaratus Corintho eiectus, Romae quid.	189
decem cohortes legionem iustitiae efficere.	15	demarchus Neapoli quid.	644
decem iugi curru quis aliquando aurigarit, ac victor fue-	646	demetria cuius dea festa.	309
rit.	230. 383	demetrius quorum regia.	369
decemnatrus.	178	demetrii curiositas in videndis sacris visu illicitis, quan-	208
decempeda.	378	ta.	93
decemviri Atheniensium qui.	378	demetrii Poliorcetes in ocio studium seu oblectamentum	400
decemviri quam diuersi diuersis temporibus creati, 368. 375	375	quod.	444
decemviris creatis, quot annis Roma consulibus carue-	616	demetrii tessera quae.	420
rit.	387	demetrio quid honoris decreuerint Athenienses.	280. 388
decemviri exilio aut quindecimviri qui plebiterentur	608	demiurgus quid.	498
decemviri quid.	608	demiurgi Achaiae qui & quot.	189
decima praedarum quomodo voueri soleat & exolui.	408	democrates Tarentinis quid.	189
decima seminum ex agris, quibus olim darentur.	495	democratia quid.	192
decimani Probo qui.	987	democriti ad imbres excitandos documentum.	536
decimi praenomen vnde.	628	demosthenes ad quod aliquando asylum confugerit.	393
decimum queneque immolandum vouere, quibus olim	411	demosthenes cur à serpente cognominatus.	167
peculiare.	411	demosthenes quam fuerit blefus.	925
decimus Brutus cuius filius ob adulteram matrem habitus.	812	demosthenis in clypeo cuiusmodi insigne.	971
decoctibus certa in theatris loca praestituta.	702	demosthenis vestitus qualis.	730
decocti in scenis obseruatio quanta.	945	demyli filius quomodo & quoties olympia vicerit.	639
decretum pontificum ratum quod.	152	denarius numerus quomodo per dextram insinuetur.	227
decumana statio quae.	45	denariorum genera quam diuersa.	597
decumana iudicium vnde eligi solita, & quam variis nomi-	255	denicales feriae quae.	322
nibus appellata.	922	dens in sternutando cui excussus.	247
decumana phalangis quadruplaris quot.	922	dentati cuiusdam laus.	1
decumana quibus nominibus appellata.	64	dentati cur quidam dicti.	35
decumana equitum esse, non peditum.	14	denes equi vno digito excutere solitus quis.	607
decumana quot centuria contineat.	922	dentes nascendo qui habuisse ferantur.	35
decurio quis.	704	deorum arce suarum arborum frondibus ornanda, non	554
decurionatus quanti habitus.	ibidem.	alienarum.	554
dedicare templum aramve, quibus illicitum.	924. & seq.	deorum dearumve nomina, cognomina, potestates, diffe-	837. & seq.
deditionis indicia apud diuersos quam diuersa.	472	rentiae quae.	130
deditionis qui dicti.	496	deorum extra urbem templa quae.	839
defuncti caput inaurare, & illi hostias mactare qui soli-	299	deorum iuxta Varronem millia quot.	839
ti.	299	deorum nomina, in quorum singulari tutela vrbs esset,	846
defuncti corpus aut vnam tangere, quid.	203	cur palam facere non liceret.	846
defunctis post funus erigi quae soleant.	323	deorum omnium simulachra Romae in quo templo fue-	902
defunctorum corpora quomodo oppignerari solita.	898	rint.	762
defunctorum manes qui deos tantum putarint.	798	deorum ridiculae imagines vbi.	224
defunctos in scilicetibus qui condant.	653	deorum simulacris cur vincula adnexa.	514. 846
defunctus quis quomodo triumpharit.	868	deorum species Platonis quot.	840
dei cognomen qui tyranni aliquando sibi arrogarint.	167	depesta quid.	332
deiecti de gradu ante finitum honorem suum, qui & cur.	182	deponiani senes qui, & cur sic dicti.	453. 454
deiecti de ponte, seu Depontani qui dicti.	454	depositum abiurantis poena.	898
deificandi aliquem apud Romanos consuetudo quae.	844	de, praepositionis natura.	525. 526
deificare de ponte, quid.	692	deprecari quid sit.	ibidem.
deiotari thesaurus vbi recondi soleat.	128	depresti extra ordinem à Scipione quomodo castigati.	79. 80
delatores à quibusdam quam digne tractati.	585	derbices quam seueri vel crudeles potius fontibus ple-	295
delatoribus quae praemia constituta.	ibidem.	stendis.	295
delectu habendo qui primi nominari soleant.	364	derbicum in parentes pietas summa quae & ea quam im-	273
deli quomodo & cur neque moriatur quisquam, neque	822	piat.	515
nascatur.	822	derceta, quam monstrosa dea.	515
deliaca oracula quanto reliquis omnibus aperiiora.	822	deserentis aciem, & militate nolentis, vbi eadem ratio.	362
deliacae sortes quanti olim haberentur.	821	deserentes quam seueri à diuersis imperatoribus puniti.	174
deliaci templi reuerentia quanta.	ibidem.	deseruisse signum militare, quantum scelus.	ibidem.
delicta non consummata, quomodo punienda.	193	desideres	desideres
delos quam sancte ab Atheniensibus olim habita.	822		
delos quo alio nomine dicta.	821		
delphica sibylla quibus temporibus vixerit.	370		

I N D E X.

desideres aut segnes vbi & quomodo mulctati.	359. & seq.	dictatores duo quando & qui simul fuerint.	22
designatores in funebribus ludis qui dicerentur.	949	dictatura vnde Romam tradita.	588
despectissimi inter milites qui.	979	dictatura Caesaris & Syllae quales.	594
desultoriis equis duobus qui in praeliis vtantur.	990	dictaturae tempus praestitutum quod.	595
dencalion & Pyrrha cessante diluuii quod oraculum con-	810	dictaturam quot mensibus tantum genere licitum.	22
suluerint.	810	dictatoria in Iulium triumphantem iacta, quam fœda.	872. 873
deum vrbs nominare, nefas.	225. 226	dictoria veniam postulare quando veteres solerent.	695
deum quid.	2	dictynna quae quibus dea.	854
deuorari à crocodilo, quibus magni muneris loco habi-	1006	didonis soror quomodo à Romanis pro dea coli solita.	382
tum.	410	didymus cur testiculis suspensus.	434
deuotum à principe diis, qui tractarentur.	409. & seq.	dies olim siue breuis, siue longa, quot semper esset hora-	581
denotio quae dicta.	409	rum.	581
deuotendi ratio quae & persolutio.	720	dici initia apud diuersos quam diuersa.	573
deuoruga qualis vestis.	2	dici partes olim quae & quot.	580
dextans quid.	250	diem dicere quid, & quomodo seu à quibus id fieret.	296
dexteram bigae equum qui cui mactare soliti.	735	dies fausti & infauti qui.	573. 575
dextra & sinistra regiones auguribus quae.	744	dies manium qui.	524
dextra vtrinque data vbi nuptiae iniiri solita.	134. 135	dies matrimonii contrahendo liciti seu illiciti qui.	143
dextrae auctoritas quae.	212	dies quibus senatum haberi non liceret, qui.	511
dextrae digitis expalsis effigies quid praese ferat.	211	dies quot annum faciant Persis.	415
dextrae effigies apud Lingones quid innuat.	212	dies Sigilliarum qui.	286
dextrae signum ferre, Syris quid.	625	dierum aliquot differentiae.	575
dextrarum religio.	211	dierum obseruatio à quibus impudè contempta.	579
dextris captiuorum qui quomodo diis immolent.	1009	diebus atris & infautis nec sacra facere licuisse.	580
dextras dextris in fœderibus iungere, qui quomodo soliti.	624	diebus singulis quis aliquando nouis annulis vsus.	215
	989	dies eosdem eadem de causa huic laetos illi tristes esse.	575
dextro pede nudo, non sinistro, qui praerentur.	671	dies eosdem diuersorum annorum eisdem & faustos, &	579
dextrum in sinistro in auspiciis felicius.	469	infastos fuisse.	579
dextrum cornu sinistro qui longe praetulerint.	109	diffarratio.	137
Diadema Alexandri Magni quod.	109	differentiae sententiae notula iudicibus Romanis quae.	294
diadema regium, cuiusmodi aut quale quid olim fuerit.	109	differentiae inter voces aliquot congnificatiuas.	385. 386
diadema quorum insigne.	150	differentia vestitus patricij & senatorij.	715. 716
diademata diuersorum Regum qualis.	109. 110. & seq.	difficultas quorundam principum in salutando aut resalu-	203
diadematus, quis Romae qua de causa cognominatus.	109	tando quanta.	911
dialis cuius festa.	355. 644	diffidij ara Romae vbi.	911
dialis flamen vnde dictus.	913	digamia quibus olim verita.	917
dialis flaminis munera quae.	917	digitus medius cur dicatur infamis.	605
diamantes quae tribus dicta.	68	digito medio annulos qui dent, qui non dent.	608
diamantes cuius oppidi porta.	541	digitum attolere, quid.	609
diana vrbs Romae vbi cur inaccessa.	414	digiti minimo proximi officium quid.	213
diana Ephesiae flamen qualis, quo ve nomine fuerit.	920	digiti cui Deo sacri.	206
diana nomen à quibus Minerua detur.	844	digitorum pedis nomina quae.	606
diana Persicae quid offerri solitum.	350	digitorum quinque suum esse cuique nomen.	606
diana Persicae phanum quam olim religiosum putaretur.	810	digitorum singulorum Graeca nomina quae.	608
diana quod animal dictum.	350	digiti qui maxime valuerint.	607
diana sacra dies quae.	384	digitis micare qualis ludus.	402
dianetrum quid.	706	digladiari à conuiuiis qui soliti.	770
dianetus calix quis.	ibid.	digladiatorum saeva pugna cur Romae admitteretur.	949.
diulus.	217. & 401		950
dibapha purpura quae.	715	dignus quicum in tenebris micetur quid.	691
dicandae arae seu statuae mores Graecis qui.	926	dij à fallis nominari soliti qui.	101
dicenti in senatu, quam diu dicere continèd licuerit.	506	dij Germanorum qui.	1006
dicere ius ad assam, quid.	691	dij nocentes cur honorati.	54
dichalca.	598	dij nuptiarum qui & quot.	141
dicondyli digiti qui.	606	dij qui quibus in iurando testari vetiti.	688
dictator è plebe primus quis.	ibid. & 1000	dij Roma eiecti qui.	215
dictator quantae apud quos fuerit potestatis.	593	dij variarum gentium quam varij.	1004. & seq.
dictator quibus de causis crearetur.	20	diis duobus vnam cellam non dicari.	925
dictator quomodo diceretur, à quibus, quo loco, & tem-	20. 11. 278. 592. 593	diis singulis sua fuisse sacra.	541
poro.	593. & seq.	dimachae qui.	980
dictatoris etymologia quae.	593	dindymenum oraculum quale.	820
dictatoris instar qui qualisve fuerint apud externos.	588	dindymena dea quae.	842
dictatoris quae quantaeve in omnes etiam consules po-	593. & seq.	diobolus.	558
testas.	593. & seq.	diocletianus quomodo Deus factus.	844
dictatori an & quatenus equo vehi liceret.	595	diodori sententia optima quam agrè praualuerit in fe-	298
dictatori mulctam irrogare quis potuerit.	615	natu.	298
dictatori quor lictores cum fascibus & securibus adesse	104	diocetes quid.	588
soliti.	21	diogenes Cynicus quomodo seruum fugitiuum castigat-	389
dictatorem à consule, vbiunque esset dici consueisse.	21	rit.	389
dictatorem à populo, & è plebe dictum aliquando fuisse.	593	diogenes Cynicus vbi & cur in faciem sepultus.	277. &
	593		828
dictatore creato, quorum magistratum potestas cesset.	10	diogenes quantulo contentus vixerit.	341
		diogenis in victores olympicos diciturum quod.	691

epicharmus cur ab Hierone mulctatus.	241	equorum cadavera qui quasi hominum sepeliverint.	930
epicharmus cuius discipulus.	117	equorum dea qua.	409
epicnemidij Locri vbi.	883	equorum nutritio à quibus pro fauissima imprecatione habita.	ibid.
epicureis singulorum mensium festi dies qui.	384	equos & iumenta tondere, apud quos quid indicet.	307
epicurus quando natus, & quam discipulis suis amatus.	384.385	equum qui cui Deo immolarent.	350
epicurus, quibus cuius sit Dei cognomen.	850	equum qui nummis incusserint.	531
epicurus vbi docere solitus.	414	equum vendere quis ex qua tribu quem mutuo coegerit.	65
epicuri imaginem quomodo multi olim vsurparint.	214	equus October dictus.	384
epicuri summa laus à summa frugalitate.	338	equus quibus diis facer.	348
epidiorpia quid.	71	equus Tiberij quid monstri ostendere visus.	76
epinicion quid.	87	Erasistratus quis ac cuius.	819
epiodium quid.	927	erebinthius quis Deus dictus.	852
epiphanes quorum Regis cognomen.	9	erebo quomodo immolari solitum.	352
epiporropa.	79	erechtheum Neptuni delubri vbi, & quid habeat miri.	831
epiredum quid.	262	eremodicium iudicium quod.	528
epirus quorum sit.	819	eripios quid.	ibid.
epitaphium quid.	927	ergamenis Aethiopum Regis singulare quoddam facinus.	157
epithalamius hymnus quis.	141	erithera qui dicti.	390
epitus poeta quid primus inter Latinos inceperit.	340	eroticus cuius dea hymnus.	562
epizeli Atheniensis monstrum & miraculum.	7576	eruditio puerorum apud Persas qualis.	238
epistrotus Thebae qua.	824	erythiba quid.	55
epulandi mos diuersis quis.	756. & seq.	erythibius Apollo vbi cultus.	ibid.
epulari in templis licuisse.	561	erythraea quid, & quando vaticinata.	369
epulis tranfactis quid apud diuersos fieri solitum.	770.	Esclusus cui sacra.	547
& seq.		elia sentia lex quid patrono ademerit.	390
epulones qui, & vnde dicti.	375	elidonum superstitio qua.	799
epulum triumphale quale.	873	elidonum quam abominandus in defunctorum corpora mos.	275
Equa leporem enixa quando, & quid portenderit.	266	elidum quid.	262
equa quem infantem aluerit.	265. & seq.	essei Hebraeis qui.	919
equa pragnante quis aliquando Olympia vicerit.	639	Eteobutades qui.	155
equabus hermaphroditis in triumpho quis vectus.	870	etherica ala qua.	17
equabus qui cur in praeliis vntur, non equis.	922	ethiops quid.	554
equarum iuba pro cristis apud quos vsa.	72.79	ethyopia quid.	ibid.
equas qua genus solum diis immolet.	350	Euagoras quam agrè ciuitate donatus.	491
equas qui cur finibus suis eductas coire sinant.	638	euclia cuiusmodi dea.	94
eques à censoribus quomodo notari seu mulctari solitus.	359	eucnemus vnde quis dictus.	165
equester ordo Romae quis, & quando coepit, & quantum.	284. & seq.	eucratia Rex quid & quam dura à filio passus.	144
equestris Fortuna templum.	51	eudemus vnde quis dictus.	165
equestris ordinis diuisio qua.	255	eudoxi annus quid.	417
equestribus statuis qui donati.	570	eudoxus quis quando ve fuerit.	857
equi aliquot à quibus Caesaribus quam honorifice tumulati.	930	euelpidis Fortuna templum.	51
equi cataphractorum cuiusmodi laminis quasi plumis tegeantur.	978	euemeris Tegeatis impietas qua.	1007
equi figuram qui seruis inurant.	732	euergetes quorundam Ptolemaeorum.	9
equi olim celeritate nobiles, qui & vbi.	638	euergetes quid sonet, & vnde qui ita dictus.	ibid. & 165
equi quando ferientur.	794	euianes cuiusmodi Baccho festa celebrent.	955
equini capitis pelle cum auribus & iubis, qui militum pro galea vsi.	78	eumeni satellites seu custodes quot dati.	976
equitandi studium Persis quantum.	244	eumenidibus quid & quomodo litaretur.	354
equitandi artem quis inuenit.	794	eumenidibus vbi sacrum fiat.	797
equitatu qua natio valeat, non peditatu.	980	eumenis regia vbi.	303
equitatu qui valeant.	524	eumenis signa militaria qua.	436
equites Augustani à quo primum instituti.	255	eumolpidas publicis conciliis aliquando praefuisse.	497
equites in peditatum mutabiles quando liberet, qui.	980	eumolpis cuius dea flamen appellaretur.	919
equiti triplex primum cedere, vbi pediti simplex.	874	eundem honorem bis ambire an & quomodo liceret.	462
equitia (id est tornamenta) vbi Romae fierent.	909	euni Syri ars & audacia mira.	168
equitia cui & à quo instituta.	795	eunosti phanum quibus ingredi vetitum.	830
equitibus cur in bellis duo fuerint equi.	479	eunuchas facere quis primus instituerit.	336
equitibus quid praeter arma comportandum.	474	eunuchis quis Rex cur pro satellitibus vteretur.	977
equitorum familia vnde sic appellata.	290	eunuchum esse cuius oporteret dea flaminem.	919
equitis Romani censum quantum esse oporteret.	256	euocati milites qui.	803
equitum in bellis exercitatio quo cantu fieret.	438	euocatio manium vbi potissimum fieri solita.	800
equitum ornatus in oratione.	939	euocationes deorum quomodo fierent.	226
equitum quanta & Graecis & Romanis differentia.	979	eupator, cuius Mithridatis cognomen.	8
equitum Ro. honor quantum & dignatio.	254.255	euphrosyne qua.	611
equis castratis qui cur maxime verantur.	689	eurybiadis superbia intempestua.	469
equis triumphantium qui qualisve insiderent.	871	euripides in Iudo talorum quid.	398
equo descendere honoris causa, quibus oporteret.	106	euripides tragicus quomodo ab Archelao Rege lucatus sit.	308
equo vehi Persis qui.	740	europidis in sibi non sapientem, sententia qua.	695
		europi Regis oblectamentum in ocio quale.	400

eustato

eustatonus quale seu quorum Syracusis nomen.	395	euu quid Graeci vocent.	396
eutimus poeta quomodo viuis deificatus.	844	euu quid Graeci vocent.	690
eutimus poeta quoties Olympia vicerit.	957		
eutyclus quidam nomine suo quid Augusto omnis tulerit.	687		
Exactio tributorum quo per irrisionem Athenis nomine dicta.	289		
exarchus (si recte scriptum) Longobardis quid.	189		
excellentium aliquot ac doctorum virorum catalogus.	857		
exclusi comitibus Romae qui.	455		
excubiae in cuius dea factis fierent.	879		
excubiae quo cantu militiae indici soleant.	438		
excubiarius ante vallum ratio qua.	46		
excubitores Alexander quot semper haberet.	976		
excuneati qui dicti.	699		
execratio fauissima Lacedaemoniis qua.	411		
exedra quid sit.	660		
exempla aliquot crudelium iudiciorum siue quaestionum.	875. & seq.		
exempla aliquot strictae disciplinae militaris.	46. & seq.		
exemplum parentum coram pueris olim qua.	240. & seq.		
exemplum singularis fauicis Tarquinij & Thrasyluli pat.	267		
exequialis caena qua.	322		
exercitia diuersarum nationum quam diuersa.	521. 522.		
exercitia iuuentutis Ro. qua.	400		
exercitia militaria diuersa.	77. & seq.		
exercitia puerilia Romae qua.	94		
exercitus an crebra mutatione castrorum exercendus.	45		
exercitus educendi indicia quomodo fierent.	438. & seq.		
exercitus in aere vbi & quando visus.	367		
exercitus lustrandi mos quis.	807		
exercitus lustratio quomodo & quibus tantum animalibus fieret.	347		
exercitus magni ad internecionem casti qui.	1001. & seq.		
exercitus vnus castra diuersa à quo vetita.	49		
exertis dextris incidere, quid.	472		
exerto humero qui praerentur.	990		
exilio plectendi genus quod duplex.	286		
exilium qualis poena.	ibid.		
exotica vnguenta vbi & olim vendi prohibita.	342		
expeditionibus apti, sed praerit incepti olim qui.	77		
expian di mores quam diuersi.	802		
expian di seu purgandi species praecipuae qua & quot.	809		
expurgari quis quomodo diis sibi perpetuo iratis posset.	810		
exquiliarium etymologia, & capita eius quot.	911		
exquiliarium templa & domus qua.	ibid.		
exquiliis quis praecipue incoluerit & auxerit.	ibid.		
exquilina porta qua aliis dicta.	533		
exquilina tribus à quo reliquis addita.	64		
exta ab aquilis rapta, quam sint augurio felici.	792		
exta cruda in manus obtulisse, Spartanis quid.	210		
exta hominum qui quomodo in sacrificiis immarentur.	1009		
exta muta ac regalia qua.	793		
exta quomodo specialiter coquerentur.	ibid.		
exta solennia depalci à serpente, quid sit.	683		
exteri Romae ad magistratum proeecti.	500.1000		
externi in imperium adsciti.	491		
externi milites an & quomodo à Romanis militiae admissi.	74		
externorum militum quanta aqua quosdam existimatio.	ibidem.		
exteros etiam Romae triumphasse.	803		
extis singulis suam inesse vim.	793		
extorum insipientiorum ratio olim qua.	788. & deinde.		
extorum nomine qua intestina contineantur.	ibid.		
extra ordinem de rep. dicere quibus liceret.	504		
extremos pueri capillos qui iaculatores lapide tangerent ex industria impunè.	981		
exul quando ciuitatem amisisset censeretur.	485. & seq.		

Faba alba aut nigra in iudicio ferèdo Graecis quid.	294		
fabam quibus nec ferere, nec esse, nec aspicere liceret.	918		
fabas iacere aut assumere, quibus festis solitum.	355		
fabis qui in suffragando vterentur.	504		
fabius Rullus qua potissimum re Maximi nomen adeptus.	64		
fabij Gurgitis quam fuerit insignis censura.	362		
fabij vnde appellati.	28		
fabricij abstinentia quanta.	257		
fabulino qui sacrificent.	240		
fabulinus Deus quis.	1011		
faces nuptiales è qua tantum arbore, & à quibus accendi tantum solita.	140		
faciem carpere qua lex quibus vetet.	885		
facies duas eadem ceruice prominentes, qui nummis olim incusserint.	532		
factio omnis forensis in quas tribus à Fabio Rullo coacta.	64		
factiones aliquot diuersarum nationum quales.	445		
factiones Circensium quot & quales.	646. & seq.		
factiones Graecorum potissimum qua.	445		
fagi corticem quibusdam religiosum esse.	549		
fagus vbi aliquando vaticinata.	819		
fagutal vbi, & quid.	199.900		
falacer quis vel Deus, vel Dei flamen dictus.	913		
falarica quorum propria.	973		
falcidia lex quid vetaret.	935		
falcidia legis sententia de testatore seu legato, excutitur.	931		
falcones cur quidam dicti.	32		
falconis auguria qualia.	677		
falsum testimonium dicentis supplicium, quod.	898		
fama dea vbi culta.	54		
fame & siti vbi vulgo mori senes cogantur.	274		
familia libertatis vindex ac patrona qua.	461		
familiaritatis intimae apud diuersos indicia qua.	99		
familiarum aliquot, ex quibus solis Reges eligerentur, nomina qua.	589. & seq.		
famulorum in conuiujs celebribus munera qua.	758		
fannia lex.	339.342		
far ad sacrificia impurum quod.	343		
farina frumenti cuius vrbis mænia designata.	ibid.		
farris hemina aut quartarius, quantum & quorum donum.	564		
fari quo tempore vel liceat, vel non liceat.	575		
fas ad quid pertineat.	995		
fasces dictatoris quot.	594		
fasces etiam Vestalibus praeferi solitos.	664		
fasces & lictores consulum quot.	280		
fasces licitorum ex quibus virgines fierent.	108		
fasces per vices modò apud hunc, modò apud illum COS. fuisse.	280		
fasces è lauro quando magistratui anteferrentur.	106		
fasciarum vsus ante caligas quis.	109		
fascinationes quomodo olim repelli putarentur.	809		
fasciola curules qua.	723		
fascium summisio.	106		
fascianos quis Imperator sibi tanquam Deo maectari edixerit.	350		
fasti dies qui, & vnde dicantur.	575		
fastentes crimina sua sponte, vbi ab solui solerent.	295		
fata omnia agi, qui philosophati.	1007		
fatua dea qua, & vnde dicta.	879. & 1011		
faucia tribus incerta origo & infelicitas.	66		
fauiani qui dicti.	512		
faunalia quando agerentur.	384		
fauni vxor quam fuerit casta.	876		
fauno quid immolaretur.	350.514		
faunus qualis Deus.	514		
fax nuptialis quando faceret dirum omen.	155		

I N D E X.

Febris phanum quotuplex.	54	fides quomodo cui detur.	211. & seq.
febris phanum vbi.	197.905	fidibus militiæ qui vsi.	440.
februarius cui Deo dicatur.	420	fidibus sonare quanto olim in precio.	245. & seq.
februarius quibus infelix ac suspectus.	576	fidei templum vbi.	911.
februarij idibus quid soleat fieri.	382	fidius quis, seu quorum Deus.	655
februaria Iunoni quando, quomodo & à quibus sacrum fiat.	512	fiduciaria tutela quæ.	894
februus cur & quando potissimum litaretur.	805	figura mæbri virilis à quibus Ro. qua religione culta.	384
feciales quid ex Feretrij Iouis æde sumere soliti.	57	figura aliæ atque aliæ sceptris insculpta.	112.113. & seq.
feciales vnde primùm creati, & quot initio fuerint.	618	figura castrorum aliæ atque aliæ.	44
fecialium iuramentum.	655	figuris animalium qui pro literis vterentur.	260
fecialium munus quod.	619	flamines qui primùm, & inde flamines dicti.	913. & seq.
fecialium portæ quæ termino circumscripta.	619. & seq.	filiius Aristidis quid honoris publicè exhibitum.	479
fel cui Deo cur dicatur.	790	filia Regis factorum quid haberent priuilegij.	426
fel nigri canis & genitale sub limine sponsi cur.	139	filia quibus in hæreditatem succedant, non filij.	893
fel quibus animalibus quæ in regione nullum.	791	filia ad Vestæ sacerdotium cogendæ, aut non cogendæ, quæ.	663
feles à quibus vt dij cultæ.	1009	filicidæ pœna quæ.	291
feles aut aliæ bestiarum pro diis cultæ, quàm magnificè ab Aegyptiis sepelirentur.	930	filij ingenui vbi feruilia pati cogantur.	238
felicitas seu Victoria, cuius aliquando fuerint tesserae.	443 & seq.	filij parentes mortuos efferre vbi solerent.	307
felicitatis portenta aliquot mira.	265	filii, patre viuo pecunia cur non credenda.	23
felis morientis in Aegypto quantus luctus.	309	filiius patrem alere non obnoxius, quis.	887. & seq.
fellis omina qualia.	790	filo qui sacerdotes quomodo & quando vterentur.	915
felli quæ vis tribuatur.	793	filum puniceum qui ferre pro pileo soliti.	ibid.
femora & suræ equitum cur armis carerent.	979	simbrias pelliceas gestare quibus decorum.	729
fenestræ portæ nomen vnde.	539	finis imperij Ro. olim qui.	806
ferales cœnæ quæ.	355	firmatio matrimonij apud diuersos quomodo fiat.	94.95. & seq.
feralia cuiusmodi festa, aut vnde dicta.	143. & 354	fistularum species aliquot.	545
feralibus cœnis quid apponi solitum.	800	fistulis qui militia vsi.	440
ferarum tergo qui caput in præliis regant.	989	Flagris qui vel in se, vel in alios inter sacrificandum sè- uiant.	560
ferculorum cœnis solennibus inferendorum cœremoniæ quæ.	757. & seq.	flamen Iouis seu Dialis à quo primùm institutus, & quanta autoritatis fuerit.	912. & seq.
ferculorum in epulis Hellogabali numerus seu multitu- do quæ.	763	flamen nocentibus quandiu sit asyllum.	920
ferentarij qui.	980	flamines an senatus & militia muneribus vacarent.	916
ferentina porta vnde dicta.	537	flamen Vulcanalis cui deæ quo die sacrum faceret.	879
feretrij Iouis templum.	56	flamines curiales qui.	913
feretrius Iupiter vnde cognominatus.	56. & seq.	flamines in Cæsarium honorem instituti, qui & quàm di- uersi.	ibid.
feretrum cadaueris ferre soliti qui.	312	flamines qui & vnde crearentur.	ibid.
feriæ ædibus dicata, quæ.	381	flaminibus quibus & quandiu prouinciæ demandatæ.	917
feriarum genera quot.	633	flaminibus tactu, nominatu, auditu illicita quæ.	918
ferina caro quibus quotidianus cibus.	337	flaminica quæ, & eius munus quod.	916
feronia quorum dea.	484.485	flaminica amictus ac officia quæ.	920
ferreo calceo quis vsus.	725	flamini diebus festis visu nefas quid esset.	916
ferri in triumphis solita quæ.	863. & seq.	flamini cui omnino iurare interdictum.	658
ferro qui ventrem tantum & ceruicem militia regant, cætera nudi.	729	flamini neque sine vxore esse licitum, neque mortua vna aliam ducere.	917
ferreos annulos quibus passim ferre permitteretur.	257	flaminij contra Gallos votum.	408
ferula qui olim plecterentur.	242	flaminij de Gallis trophæum.	88
fescennini versus vnde & qui appellati.	141	flaminij quàm speciosus triumphus.	872
festa magnæ licentiæ apud diuersos quæ.	228	flaminio qui qua de causa priuati.	915
festi dies qui.	575	flaminiorum familia proprium quid.	29
festorum aliquot catalogus.	479	flaminis etymologia quæ.	914
festum Fortis Fortunæ quando celebraretur.	50	flaminis prodendi causa dictatorem aliquando creatum fuisse.	22
festula quàm olim celebres fuerint auguratu.	742	flaminium non fuisse perpetuum, sed adimi ob demeritum potuisse.	915
Fibra quid.	789	flaminum iustigne quale.	ibid.
fibra gallinaceorum quales.	793	flaminum munus quod.	ibid.
fibulas aureas quibus solum habere permiffum.	257	flamma ex cuius equi ore egredi vsa.	76
ficilia aut marmorea edulia quis aliquando exhiberit.	753	flammeum sponsæ cuius esset coloris.	136
ficilia quàm diis grata.	561	flaua coma quibus accepta, quibus contempta.	736
ficiliis victimis quando vti liceret.	356	flexumines qui.	975
ficibus qui maxime vitarent.	337	flora quæ quali (ve fuerit & meretrix & dea.	876
ficus optimæ cuiates.	252	flora quo alio nomine dicta, & quomodo ei vino litetur.	353
fidei danda in fœderibus barbarici mores qui.	622.623.	flora & Salutis templum vbi.	911
fidei & Termini templa vbi.	224	floralia quæ & vnde dicta, & cur ac quando fierent.	880
fidei sacrum quomodo fieret.	226	floentinus quid nomine supellectilis comprehendat.	170
fidei seruanda tenacissimi olim populi qui.	659	florum in triumphis sparsio quæ.	87
fidei templum vbi.	224	fluæctibus quæ natio parentes suos operiendo sepeliat.	274
fidenæ, cuius olim regionis oppidum.	428	fluæctibus	ibid.
fidenatis cognomine quis cur Romæ dictus.	145.161		
fides quibus vel nulla vel parua.	659		

I N D E X.

fluæctibus seu Neptuno quid nautæ obicere soliti.	793	fortnarius quis.	422
flumentana porta quæ.	538	fortis Calphurnius & Fabius vbi.	200.
fluminibus qui mortuos tanquã sepulchro iniicerent.	274	forum Atheniensium cognomina.	172
fluonia.	1011	forum Romæ nomina quæ & quot.	168. & seq.
fluonia Iunoni à quibus immoletur.	219	fortis Fortunæ ædes vbi.	50. & seq.
fluuius pater quis.	60	fortuna mala quibus de causis olim culta.	52
fluuij aliquot sacri.	551	fortunæ cultores seu despectores, qui facti.	53
fluuij auriferi qui.	429	fortunæ deæ quàm diuersa fuerint cognomina.	49.50
fluuij à Xerxis exercitu epti qui & quot.	1004	fortunæ quàm varia simulacra.	52. & seq.
fluuiatilis canis pelle quæ natio pro galeis vsa.	78	fortunæ malæ templum vbi.	911
fluuiolorum seu riuiolorum vrbis Romæ catalogus.	909. & seq.	fortunæ Primogeniæ templum vbi.	ibidem.
Focancus.	160.	fortunæ templa Romæ vbi.	132
focarij qui.	421	fortunarum trium incerti nominis templum, vbi.	51. & seq.
focus olim quid.	779	forum Romanum vbi & quot.	168
fœderatæ in Hispania ciuitates quot.	491	fossarum pro castris latitudo & altitudo quanta.	48
fœderatæ in Sicilia vrbes quæ.	490	foueas qui quomodo habitent.	784. & seq.
fœderati quibus donis ornarentur.	569	Framea & scutum, vbi adolefcentium ornatus.	713
fœderis percutiendi mores ac tempus.	619. & seq. & 622	frameæ quibus propria.	973
fœderum monumenta vbi aut quomodo custodiretur.	621	fratres vbi præcedant filios in hæreditate.	893
fœdisima animalia qui pro diis coluerint.	1006	fratris filiam ducere Romæ licitum fuisse.	93
fœmina quibus gentibus dominetur, non vir.	591	fregella quid.	197
fœminæ quæ à quibus arcerent ludis.	640	fremitus equorum à quibus obseruaretur.	682
fœminæ quot tantum vestibis vterentur in Aegypto, quot viri.	741	frigida qui tantum lauent.	582
fœminæ vbi honoratioris quàm viri.	630	fritillus quid.	397
fœminarum apud Germanos & Spartanos autoritas quan- ta.	509	frons cui deo sacra.	205.206
fœminarum de venustate publicum certamen vbi.	646	fronti quorum nota inuri solita.	388
fœminarum hæreditates quomodo coercitæ.	935	fronticius (forte rectius Fronditius) vnde quis cognomi- natus.	41
fœminarum ordo quomodo olim discretus.	256	frontis indicia quàm diuersa.	206
fœminarum pugnas quis noctu commiserit.	951	frontones cur quidam nuncupati.	50
fœminarum Romanarum nomina tantum quot.	41	frugalitas Romæ olim quæ.	337. & seq.
fœminas etiam inter se in Olympicis certasse.	639	frugalitatis aliquot in regibus exempla.	764. & seq.
fœminas non dare cognomenta familiis.	630	frugalitatis exempla inter Græcos olim quanta.	341
fœminas qui principes publicis concilijs admiserint.	509	frugem alienâ noctu pauisse, qua lege fuerit capitale.	892
fœminis cur nomina citius quàm in maribus inderetur.	246	fruges euocari & aliò traduci quomodo solerent.	886
fœminis probrosis legata & lecticas quis ademerit.	935	fruges quomodo olim teri seu pinfi solitæ.	337
fœminæ victimæ vbi illicitæ.	355	frugi cognomen quis vnde adeptus.	40
fœminini generis victimas potiores esse quàm masculi- ni.	ibidem.	frugum primitiæ cui offerrentur.	353
fœneratorum aliquot libidinosa crudelitas.	25	frumenti prouiso quorum magistratum interfuerit.	455
fœnerator olim quanto grauius alicubi quàm fur damna- tus.	ibidem.	fucato capillo quis imperator incedere solitus.	734
fœni manipulus quorum olim signum.	435	fucatum capillum qui maxime oderint.	736
fœnum in cornu gerere, quid.	691	fugato aut fugietu hosti quæ gens ex natura non inestet.	470
fœnus quibus gentibus ignotum, quibus exosum.	25	fugientem exercitum qui potissimum insequerentur.	470
fœnus quomodo paulatim abrogatum.	24	fugientes temere ex prælio, quomodo & à suis reprime- rentur.	471
fœta vulpes occurrens, quid portendat.	685	fugitui ferui vbi, aut quomodo seruitute eximerentur.	391. & seq.
fœtus animalium quotò à partu die ad sacrificia puri habe- rentur.	345	fugularis lacus vbi.	911
fœtus biceps aut mancus in auspicijs quid.	792. & seq.	fulcimenta vitium quotuplicia.	159
folijs palmarum scribas olim vsos pro chartis.	259	fulgetras adorare quid.	672
folliculorum ludus.	399	fulgurum species diuersæ quæ.	ibidem.
folium ludus qualis & quorum sit.	402	fulmina dira aut felicia quæ.	673
fons vno quotannis die vini saporem habens, vbi.	831	fulmine icctos non cremari in funere.	327
fontanilis porta quæ.	539	fulmine icctæ quàm sint religiosa.	911
fontes obliuionis & memoriæ vbi.	826	fulmine quorum sepulchra tacta.	929
fontis cuiusdam mira natura.	820	fulminis auertendi ratio Græcis quæ.	672
fontis oleo manantis miraculum.	47	fulminum genera tria quæ.	673
fontium aliquot periuros vlcifcentium miracula.	657	fulminum iactus qui dij possidere crediti.	8.11
forta aliquot apud exteros qui cognominata.	669. & seq.	fuluij Flacci laus à modestia.	831
fordicidia quo alio nomine dicta.	251	fuluio quid à Catone obiectum.	503
fordicidijs quales tantum victimæ caderentur.	792	funales equi qui.	748
fore amandum aut amaturum, an Latine dicatur.	26	funæ qui maxime pugnent.	990
fores Iani quot.	58	fundis quot & qualibus Baleares vtantur.	980
fores virga licetorum percuti, quid indicaret.	106	funditores qui.	ibidem.
forma domorum Romæ qualis.	782. & seq.	funebres aues quæ.	6.4
formæ certamen publicum inter mulieres vbi.	646	funebres ludi quales.	849
formicæ cui aliquando tritici grana dormienti in gesse- rint.	265	funebres laudatio vnde initium habuerit.	319.311
formicas sanguinem victimæ auferre quid.	792	funeralis lex quæ.	14
formacalia cuiusmodi vel festa, vel sacra.	343.380	funere perfecto fieri solita quæ & quàm diuersa.	121

hadrianus quo vocabulo legionem summā impartierit.	17	heliogabalus quā contempserit fenarum.	501
heredes qui quomodo fierent.	803. & seq.	heliogabalus quā turpia festa siue sacra instituerit.	955
hereditates mulieribus quis quo plebiscito ademerit.	935	heliogabalus quid ridiculi primus fecerit.	509
hereditatis in 12. partes diuisio.	2	heliogabalus quomodo inquinari pratorij praefecturam	596
hereditatum ius apud diuersos quā diuersū.	893. & seq.	heliogabali in secundis mensis luxus quis.	753
herere aquis, quid.	690	heliogabali in triumpho petulantia quanta.	870
halæ vnde quidam dicti.	30	heliogabali in theatris profusio.	233
halia qui apud Rhodum ludi.	644	heliogabali profusus in annulis vsus.	215
halicarnassus quorum regia.	303	heliopolis seu Thebæ Aegyptiæ à quo condita.	925
hallucens quid.	606	heliopolitani Aegyptiis qui qualesque æstimentur.	521
halma quid.	401. 249	heliotrapeza cuius carceris nomen.	289
haloa Athenis quid.	596	hellenes quorum reges dicti.	8
halteres quid.	401	helora quale Lacedæmonis nomen.	394
hammonis imago qualis.	615	helora à Spartanis qui habiti.	492
hammonis responsum de factis Græcorum in signe.	411	helora quā seruitute astricti.	389
hannibal cur sepe mutarit capillos.	738	helora qui.	352
hannibalis ab vrbe reditus, cuius dei occasionem dede-	738	hemina quota sextarij pars.	219. 220
rit.	131	hemina quot drachmis constet seu cyathis.	ibidem.
hannibalis cum Gallis ictum fœdus quale fuerit.	510	hepar cuius rei sedes.	681
hannibalis nomen feruis indi cui fuerit capitale.	395	heptaphonos quæ porticus dicta.	414
hannibalis superbia.	204	hera quæ dea cognominata.	848
hannonis in clypeo in signe.	971	hera quarum Romæ nomen.	394
harmeniorum (fortè Aimeniorum) virgines nupturæ	95	heraci qui dicti.	68
quā fœdè se gerant ante nuptias.	95	heracleum quod poculi genus.	332
harm odij nomen quā sit Athenis sanctum.	423. 395	heraclitus quem sepeliendi morem docuerit.	271
harmostæ qui dicti.	588	heraclitus quo se ludi genere recreare soleret.	400
harmostes Spartanis quid.	940	herbam dare quid.	691
harmofynis Spartanis quid.	480	herbam do, quid signet.	473
harpagones quid.	787	herbis quibusdam quosdam emascuatos fuisse.	543
harpastum quid.	401	herciæ qui.	421
harpocratem in gemmis pro signis aliquos vsurpasse.	214	hercules à quibus gētibus maximè dilectus & cultus.	184
harpocrates cuiusmodi deus, & vnde natus.	215	hercules basilicus in talis quid.	398
hasdrubal quo die perierit.	51	hercules Conopius vbi cultus.	55
hasta centumvralis quæ.	376	hercules Gallicus quis.	515
hasta cruenta quæ, & quando proponi solita.	376	hercules inuictus cuius aliquando fuit tessera.	443
hasta publica quæ.	377	hercules quā diuersè à diuersis cognominatus.	184
hasta salutaris quæ.	ibidem.	hercules quā fuerit fœcundus.	736
hasta in fines hostium proiectio, quid præ se ferret.	625	hercules quis quos ludos Pelopi instituerit.	638
hasta pura quæ.	568	hercules quot putati.	186
hastam dare vel adimere.	179	herculis cognomen qui vulgo meruerint.	187
hastam mittere aut caduceum, quid signet.	625	herculis imago, cuius militare signum.	436
hasta qui maximè præliantur.	989	herculis templum Romæ vbi.	131
hastas inuicem permutare, Macronis quid.	623	herculi decimam vouere, quā olim faustum fuerit.	408
hastas qui pro diis coluerint.	1004	herculi & Cereri quotidie quibus rebus immoletur.	351
hastati qui.	974	herculi in Co quā inepre sacrificetur.	183. 184
hastati in qua aciei parte locandi.	465	herculi quā impie à diuersis nationibus olim immola-	ibidem.
hastatos qui sequerentur.	467	tum.	410
Hebes tali qui.	206	herculi qui potissimum vota facere soleant.	644
hebetes quæ regio producat.	524	heræ, cuius deæ festa.	ibidem.
hebræi vbi publicas pecunias deponere soliti.	128	hermea festa quæ.	417
hebræis grauisima mulcta seu pœna quæ.	295	hermen Aegyptij quem vocent mensem.	417
hebræis initium anni quod.	417	hermionensibus quid præter morem vulgarem vetitum	315
hebræorum pontificis ornatus.	156	fit.	790
hebrus quā in clypeo cuius regionis flumen.	429	hermocrates quo auspicio urbem Cardia condiderit.	790
hecære quæ quibusdam dea.	855	hermodorus cur Epheso exactus, & quid deinde Romæ	731. 885
hecates facta qualia.	561	meritus.	790
hecates cuius fuerit.	859	hermogenis dissecti cor quale inuentum.	269
hecatombas vouere quando solitum, & quid sit, & quo-	406	hermoli Barbari laus.	988
modo fiat.	406	hermothybics Aegyptiis qui.	ibidem.
hectoris præceptor quis.	241	hermothybium aut Hermothybiorum stipendia quæ. ibi.	407
hedera cui sacra.	548	hermunduri qui vouere aut deuouere quid soliti.	428
hedera quibus inuisa.	549	hermus quas regiones alluat, & cui flumini mixtus, in	ibidem.
hedera qui in sacris ominibus coronentur.	ibidem.	quod mare influat.	428
hedera quis pro diademate vsus.	112	herodes quā superbe causam apud Hyrcanum reus di-	297
hedera tactus cui illicitus.	918	xerit.	859
hedui natura quales.	522	herodotus historicus cuius.	346
hedui quid primi ex peregrinis Romæ habuerint.	504	heroibus quæ animalia immolentur.	369
heduorum in sententiis ascendis mores qui.	12	herophila cuius Sibyllæ nomen.	840
heduorum summo magistratui quid non licent.	68	heros cuius dei nomen.	790
heleorum tribus quor.	817	herostratus qua nocte Ephesinæ Dianæ templum combus-	576
helicon quibus sacra.	631	ferit.	957
heliocaminus quid.	514	hesiodus cui poetæ quo in certamine prælatus.	hespe-

hesperum qui summis incutiant.	531	histriones à quo Roma pulsi.	319
hesus quorum deus.	1008	histriones quā chari Augusto.	67
heteromachus quorum tunica.	733	histriones quo studio ab Augusto culti.	329. & seq.
heturria: conuentus vbi nam olim, & quando seu quoties	428. 419	histrionum sedes in theatris quæ.	699
cogi solitus.	428. 419	histrionum species diuersæ.	328. & seq.
hetruca disciplina quomodo Romani filios suos institue-	742	histrionum vicus vbi, & quid aliquando passus.	199
rent.	742	Hodidocos quid signet, & quid conuicij præ se ferat.	605
Hiaribus horretiu animaliu qui pro cristis in bello vsi.	79	hœdinæ chartæ quæ aliàs dicta.	259
hiberorum diuisio olim quæ.	69	hœdus cui deo offeratur.	250
hiberorum & Albanorum galæ cuiusmodi.	78	holographum quid.	258
hiberorum mirus quidam amicitie mos.	99	holoserica quis primus vsus.	715
hicetaria quid.	626	homerus à quo aliquando poeta victus.	957
hiectus Argitus quam in adulteros legem tulerit.	432	homerus qualis nummi nomen.	531
hierapolitani antri miraculum.	832	homeri locus de rerum commutatione excussus.	532
hieratica charta qualis.	259	homeri præceptor quis.	242
hierax cur quis cognominatus.	165	homicida apud Memphis quomodo tractaretur.	293
hieroglyphica quæ ad quantam dignitatem peruen-	265	homicidia inter Germanos qui luenter olim.	290
rit.	705	homicidij expiatio quæ.	550. & seq.
hierodidascalici.	705	homicidij inter Romanos initio pœna quæ.	287
hieronis canes quid miri fecerint.	318	hominem deuorum quomodo occidere liceret impunè.	411
hieronymi qui.	705	hominem occidens, modio leguminis vbi absolui soli-	294
hieronymi Masaini laus.	936	tus.	925
hieronymi Porcarij laus.	687	hominem sacrum cur facilius occidere liceret, quā non	294
hieronymi tyranni flagitia.	117	sacrum.	925
hierophantæ qui.	705	hominè saginare ad sacra & inde mactare soliti qui.	1010
hierophantæ quomodo castrarentur.	543	homines de rupibus aut speculis sacrificij causa qui præ-	1009
hierophylaces qui.	705	cipitarint.	1009
hierofarchus qui.	705	homines immolare diis qui soliti.	1007. & seq.
hilaria qui dies dictus.	579	homines immolare quando Romæ vetitum.	1010
hinnitus equorum qui in auguriis maximè obseruent.	682	homines immolari & deuoceri quomodo soleant.	411
hippagogi qui.	980	homines qui quomodo vel dij vel demones fiât. 840.	841
hipparchi quid seu qui.	180. 586	homines seniores vbi mactentur & edantur vt boues.	273. & seq.
hipparchia ala quæ.	18	homines viui in simulacro ingenti pro victimis exusti.	1008:
hipparchus Bithynus quā fuerit excellenti ingenio vir.	859.	homines viui Romæ sacrificij causa defossi.	1010
hipparchus quā seuerus tyrannus, & à quibus occisus.	423	hominis ciuilibus officia quæ.	816
hippia quæ dea vocata.	848	hominis plus in aqua quā humo degentis miraculū.	222
hippias cuius filius & quantus tyrannus & quomodo	422	homo cuiusmodi lancearū ictu à Thracibus mactari soli-	1009
cæsus.	217	tus.	636
hippicum quot stadia faciant, & quid sit.	341	homolœti quomodo fœdus iungant.	540
hippie philosophi paupertas quanta.	422	homolœda cuius oppidi portæ.	969
hippie somnium quale.	794	homotimi Persis qui.	986
hippitis quis deus cognominatus.	245	honestas misio quæ.	239
hippoclidis saltatio qualis.	172	honestas puerorum apud Persas quanta.	996
hippodromia forum quod.	709	honorarium ius quod.	952
hippolyto quæ crinem confecerit.	155	honorarij ludi quid.	936
hippolytus quis.	410	honores & dignitates quā indigne quidā allequatur.	961
hipponæ deæ quibus pro animalibus vota fieri solita.	859	honores summis viris in teatro quales exhiberentur.	230
hipponax poeta cuius.	113	honoris templum vbi.	401
hippopotamus quis Rom. in quibus ludis dedit.	644	hoplites quod ludi genus.	842
hippopotamus in imo sceptri quid significet.	184	hora cuius deæ cognomen.	410
hipposelino qui victores donari soleant.	979. 993	hora quorum dea & qui vota illi facere soliti.	506. 507
hippothonus Iupiter vbi cultus.	78. 79	horæ accusanti & reo præscriptæ quor.	580
hipporonos quis deus dictus.	638	horæ diei & vigiliarum quor.	133
hippotoxæ qui.	1006	horæ sponsalibus accommodæ quæ.	60
hircinis cornibus qui pro cristis vsi.	350	horæ templum vbi.	438
hircos qui cur pecudibus misceri sinant.	347	horarum discrimina quomodo in castris fieri aut cani so-	581
hircum qui adorant.	836	lita.	ibidem.
hircum qui cui offerant.	683	horarum genera quot.	30
hircus quorum poetarum & premium & victima.	677	horas non semper æquales fuisse.	ibidem.
hircus vbi ad sacra ineptus.	108	horatius vnde Cocles dictus.	30
hirpæ familia: quales, & earum priuilegia quæ.	644	hordæ quid.	580
hirpini vnde dicti.	251	hordales dies qui.	ibidem.
hirundines cuius ominis sint.	491	hordeacea fistula qui in sacris vtantur.	545
hirundines quibus nuncij vice fuerint.	ibid.	hordeum pro frumento quibus aliquando pœnæ nomine	174
hirundinum & cornicum certamen publicum vbi.	991	datum.	843
hispania in quot & quas provincias diuisa.	518	horicorum (si rectè scriptum) deus quis.	439
hispaniæ oppida Latio donata quot.	790	hormius modulus qualis, & quando à Græcis vti solitus.	581
hispaniæ vniuersæ ius Latij vnde tributum.	590	horologia olim qualia.	364
hispanorum in præliis agilitas quanta.	518	horologij cura penes quos Romæ esse soleant.	lioro
hispanorum natura proprietates qualis.	790		
hispidum cor quibus aliquando fuerit.	590		
histrionem quis præfectum prætorio creauit.	590		

I N D E X.

horologij inuentor primus quis.	859	ialemos quid.	311
hortæ ædes cur semper reclusa.	880	iani nomina diuersa.	59.69
hortari quid.	ibidem	iani quotuplex in foro statua.	ibidem
hortensij quare sic vocati.	28	iani templa quot.	58
hortum colere, cuius regis delectamentum fuerit.	400	iani templum cur & pacis & belli index fuerit.	60
horus quis Aegyptiis deus.	1006	iani templum quoties clausum.	57. & seq.
hosij qui dicti.	154	iani templum vbi & cuiusmodi fuerit.	57. & seq.
hoster.	ibidem.	ianua pontificis quo insigni dinosceretur.	149
hospitales nationes quæ.	493.494.	ianuæ cur & à quo ferra diuidi iussæ.	785.786
hospites quàm fuerint inuisi Spartanis & aliis quibusdam.	492	ianuæ sponsi quomodo ornari solitæ.	139
hospiti quot tantum diebus apud Indos conuersari lice- ret.	ibidem	ianualis porta quæ.	538
hospitij symbolum Lingonibus quale.	625	ianuarij idibus quid fieri solitum.	381
hospitio aut amicitia renunciandi mos olim quis.	626	ianuarium & Februarium quis anno addiderit.	416
hospitum insignium aut legatorum peregre venientium tractatio cui magistratu commissa.	124	ianuarius cui deæ sacer.	410
hostia qua cautela caderetur.	557	ianus bifrons cuius nummi signum.	601
hostia vetustiori aut iuniori quando litari solitum.	355.356	ianus, quomodo initium precationis & finis sit.	553
hostiæ cuique deo suæ.	549 & seq.	ianus quot aras Romæ habuerit.	59
hostiæ diis ingrata, quales.	ibidem.	iapyges qui & vbi sint.	118
hostiæ maiores aut minores quomodo ornarentur.	548	iapygi vento qui vota faciant.	406
hostiæ solida quæ.	345	ialonis Matafalanani immeriti supplicium quod.	876
hostiarum genera quot.	343	ia7pde quid.	508
hostilia curia vbi quondam Romæ fuerit	62	Iberorum (aliàs Hiberorum) in sepeliendis defunctis quàm crudelis ac mirus mos.	272
hostilibus laribus cur aliquando immolarum.	351.352	iberorum in pinguis lex.	215
hostium spolia in quodam parte seruarentur.	780	ibes Iberis quid.	588
hostius parricida quomodo plexus.	291	ibes seu ibides à quibus vt dij colerentur.	1006
Hulceratas aues auspiciis inutiles esse.	743	ibidis sepulchrum in Aegypto quale.	910
hulceroso auguri quid vetitum.	ibidem.	ibim occidisse in Aegypto, quantum peccatum.	295
humana corpora vbi pro vallo vsurpata.	48	ibis vbi tanquam deus culta.	224
humana victima quando olim immolari solita & desita. 217. & seq.		Icada Epicureis quid.	384
humana victima qui cui sacrificent.	183. 513. 520. 1009	ichneumones à quibus vt dij culti.	1006
humana vox quo ex simulachro aliquando edita.	51	icta seu tracta fulmine, quanti haberentur.	929
humandis corporibus necessaria, in quo templo vendi soleant.	622	ichthyomantes qui.	683
humani sanguinis poculo qualia fœdera iniri solita.	629	ichthyophagorum natura quæ.	221
humano cruore qui cui lident.	1008	ichthyophagorū sepeliendi mortuos cōsuetudo quæ.	174
humano sanguine cuius dei simulachrū abluī solitū.	1010	Idæa dea quæ.	878
humo tradere cadauera aut cremare, capitale vbi sit.	273	idæa quo alio nomine dicta.	842
hunnorum fœdus quoddam mirabile.	99	idea Platoni quid.	270
Hyacinthia Spartanis quid.	961	idem diuersis legibus prohiberi & iuberi.	584. & seq.
hyacinthino cono quis in bello vsus.	79	idem propriè quid dicendum.	270
hyacintho qui coronentur in sacris.	549	identitas rerum secundum iuriconsultos & physicos quæ diuersa.	270. 271
hyænas quis quibus in ludis exhibuerit.	952	idibus Martiis quid fieri fuetum, & quomodo ex aliquan- do vocari iussæ.	382
hyænarum tribus vbi fuerit & à quo dicta.	68	idomeneus quàm impium ob votum è Creta pulsus.	411
hyberni quàm crudelè pietate parentis mortuos profe- quantur.	273	idos Aristoreli quid.	270
hydropora mulieres vbi.	335	idus Iulij quibus diis sacræ.	383
hyeme quomodo olim prouideri solitum.	337. 338. & seq.	idus Martij quo alio nomine dictæ.	575
hylea tribus quæ.	68	idus singulorum mensium quàm & cui solennes sint.	381
hymnorum species aliquot.	562	Iecori quæ propriè vis in sit.	793
hypeparum pulchritudo quanta.	646	iecur geminum quid notet.	789
hyperboles quid vltimus Athenis pertulerit.	388	ieiunio qui inter ethnicos vacarent.	512
hyperborci qualibus vrantur domibus.	784	ieiunium quomodo Romæ aliquando indiceretur.	960
hyperboreorum quàm detestandus in senio confectos mos.	273. 274	ie7pde quid.	705
hypæthre quid.	328	Ignauitorem muliere dici quantum Persis conuicium.	606
hypingos cuius deæ hymnus.	562	ignem deum qui præcipuè colant.	838
hypocausta quid sint.	367	ignem manu excipere quid.	210
hypocles Cumæus quas colonias deduxerit.	120	igni omnia constare, cuius assertio.	271
hyporchema quid.	562	igni qui rerum omnium principium adscribant.	649
hypothyta quid.	788	ignibus quis adulteros punire solitus.	434
hyrcanorum quàm execranda in sepeliendis defunctis cō- suetudo.	273	ignis à quibus vt deorum præcipuus veneratus.	1005
hysteria quale festum.	348	ignis & aqua cur sponso & sponsæ in limine domus tan- genda.	134

I

Iacula Marij qualia.	973	ignis in templis afsidui qualis olim ratio.	661
Iaculis & romphæa qui potissimum pugnent.	990	ignis peruigil quibus olim gentibus in sacris esset.	661
Iaculum ab aquila è manu satellitis ablatum, Dionysio quid.	675	ignis quod vel ex fumo, vel ex flamma omen præberet.	558
		ignis sacer quas aliquando fœminas præibat.	4
		ignis sacer quibus olim præferri solitus.	112
		ignis sacrificij ex quibus lignis fieri vetitus.	559
		ignis vbi frequens damnatorum pœna.	295
		ignis Vestæ extinctus quomodo resuscitari soleret.	665
		ignitæ tunica supplicium cuiusmodi.	299

ignito

I N D E X.

ignito ferro quis quomodo in fœdere faciendo.	622	Inarculum veteres quam virgam dixerint.	415
ignobiles quibusdam qui.	707	inartime quid à terræ motu passa.	120
ignominia: solutio quomodo fieret.	180	incendiaria auis quæ sit, & cuiusmodi augurium ferat.	678
ignominia: nota quàm quidam affecti.	178	incendiorum curam qui haberent.	965
ignominiosa missio qua.	986	incensio mutandorum castrorum cur instituta.	49
ignorum Deum qui colere soliti.	1007	incensio machinarum valli, quibus & vbi pro vallo fue- rit.	48
in aradiv Græcis quid.	445	incestum facere quis dicitur.	433
in aradiv quid.	626	incestum cum matre ac filia vbi licitus.	91
Illicet cuius in sacris vox.	563	incestum diuersæ species quibus gētibus quotidiana: ibid.	91
illicet, quando & vbi potissimum dici solitum.	321	incestum matris & filij apud quos olim laudatus.	7
ilientes cur Herculi sacrificare veterint.	185	incisas in as, & in ære literas, an & quomodo indifferen- ter dicatur.	213. 254
ilientes quomodo à Romanis honorati.	489	industria vestis quæ.	710
ilion cuius regia.	304	inuenta Aegyptiorum sacra.	225
illaqueatum hostem occidendi qui quem vsu habeant.	992	inuenta quorum deorum sacra.	223
illigitimè nati, an ciuium numero habendi.	491	indefinita edendi tempora quibus.	768. & seq.
illigitimæ nuptiæ quæ.	141. 142	index digitus quis.	607
illegitimus filius an patrem alere teneatur.	887	indi natura quales.	520
illyrici quàm aliquando Epidauris inuisi.	493	indi quot in tribus singulos populos diuiderent.	68. 69
illyricus in quot prouincias diuisa.	252	indi quàm sint abstemij.	336
Ima cera quid.	2	indigeres dij qui.	840
imaginem Christi & Abrahæ quis ethnicus inter lares ha- buerit.	926	indigeres Indorum qui.	842
imagines deorum apud Romanos quàm diu nulla.	1005	indis grauissima in fontes pœna qualis.	295
imagines deorum à quo veritæ.	223	indorum in funere alicuius consuetudo quæ.	318. & seq.
imagines deorum vbi nulla.	550	indorum in nubendis filiabus mos.	94
imagines in circensibus deferri quomodo & quæ sole- rent.	648	indorum Regum cognomenta quæ.	8
imagines in defuncti memoriam ferri solitæ quæ.	323	indorum Regum scepra vnde fiant.	113
imagines in funus productæ.	780	indorum vestitus quàm varius.	728
imagines principum & iudicū quomodo effigiantur.	292	inebriandi absque potu modus quis, & qui hoc vteren- tur.	336
imagines vartorum deorum quomodo pingi solitæ.	515.	infames dies qui.	143
& seq.		infamis digitus quis.	605
imaginum olim in domibus Ro. quanta cura.	779. & seq.	infans penè editus, in matris aluum reuersus vbi, & quid. 266	266
imphæos Iupiter quis.	536	infantes apud quos non nisi lacte materno alantur.	240
imphæos quis dicitur.	221	infantes lacte alendi vbi exponi Romæ soliti.	170
immolandi initium à quo animalium genere factum.	347	infantes nobilissimi à quibus Saturno immolarerent.	1008
immolans vbi nil de sacrificio gustaret.	561	infantibus vbi vena capitis lana inuratur.	237
immolantes vbi victima soli vescerentur.	ibid.	infelicitatis portenta aliquot miranda.	266. & seq.
immolare, quora sacrificij pars.	556	inferi quando placentur.	512
immunes à tributis inter Græcos olim qui.	495	inferis sacrificandi mores & tempora quæ.	796. & seq.
immusylus an ex aquilino genere sit.	676	inferorum deorum aræ quomodo, aut vbi statuerentur.	795. & seq.
impares hostiæ quibus mactari solitæ.	355	inferorum hostiæ quales.	547
imperatiuæ feræ quæ.	634	infinitati quis rerum omnium principium assignet.	649
imperator quis aliquando diceretur.	86. 87	infula sacerdotis, qualis.	553
imperatores cum plebe balneari soliti qui.	181	ingenia diuersarum gentium qualia.	517. & seq.
imperatores oppressa rep. qui dicti.	67	ingeniosos quale solum producat.	522. & seq.
imperatores qui quibus mensibus sua indiderint nomi- na.	67	ingluuici summa exempla.	771. & seq.
imperatores senatum honore profecuti qui.	500. 501	ingrati dedecus quantum.	612
imperatores vnde Cæsares & Augusti dicti.	3. & 4	ingrati vbi maxime odiosi.	ibidem.
imperatoris officium quod.	834	inhospitalitas aliquot nationum quanta.	492. 493
imperatorum aliquot frugalitas.	764. & seq.	inhumatum cadauer, quod putandum.	798
imperatorum aliquot vestitus quis.	714. & seq.	iniice, iniice, Aphris quid signet.	445
imperatorum capita qui ornarentur.	205	iniici in pyram corporis mortui solita quæ.	316. & seq.
imperatorum & ducum alij atque alij ornatus in bello. 74. 75		initium anni quoties olim variatum.	417. & seq.
imperatorum imagines quando nūmis incudi cœpta.	532	iniurato nemini militare licitum fuisse.	241
imperatorum imagines pro qua re in bellis vti solitæ.	436	iniuges boues cui immolarentur.	349
imperatorum in theatris locus quis.	697. 698	in lente vnguentum, quid.	589
imperatorum nomine qui libera rep. vocati.	3. & 4	ino quæ post apothecosin dicta.	841
imperij Ro. fines olim qui.	806	in, præpositionis energia.	253. & seq.
imperium stabile quod.	267	infani cur quidam cognominati.	37
impetiginosis templa ingredi vbi vetitum.	544	infanire per digitum, quid.	608
imperatiua auspiciæ quæ.	669	in sium despuere, quid.	595
impetus inferendi aut excipiendi consilium seu ratio quæ.	466	insepulti qui abiicerentur.	349
impransum manere apud quos quem oporteat.	762	ingne Iouis contra titanis quod.	435
imprecatio pessima apud Getas quæ.	409	inignia nummorum apud Romanos olim quæ.	530
imprecationes diræ quo fieri solitæ modo.	409	inignia peculiaria diuersorum aliquot dignitarum.	150.
impressione improuitæ quomodo fierent.	470	& 151	
impueres pueros qui quando cui mactarent.	1007. 1008	infomnia diuersorum quos exitus sortita.	422. & seq.
impudicitia dea cur & à quibus culta.	53	infomnia seicè contrarios euentus sortiti.	423. 424
		infolentia magnatum quorundam singularis.	203. & seq.

I N D E X.

infantatione ludorum quoties & quam ridiculè opus esse putaretur.	962	ismenus quis Deus dictus.	851
instratum quid sit.	385	isocratis dictum de iustitia difficulter acquirenda, quod.	688
instrumenta castigandorum puerorum olim quæ.	243	isomerinæ horæ quæ.	581
instrumentorum aliquot domesticorum catalogus.	786.	isthmij ludi quales.	642
& seq.		isthmiorum quanta olim celebritas & studium.	ibid.
insubres cuiusmodi militiæ vsi signis.	436	istri ac Nili aquas qui Reges inter gazas suas reconde- rent.	553.
insubres quo vestium colore militiæ vsi.	75	Itali natura quales.	518
insula ab omni cæde immunis quæ.	822	iter quid sit.	216
insularij qui.	422	iterduca cuius dæ cognomen.	848
insulas aliquando regna nuncupari.	121	ithomæ arx quæ.	204
intercalandi mos olim apud diuersos quis.	416.417	ithometi Ioui quot centenarij hominum vno sacrificio maçtati.	1008
interceptor alienæ litis, quis.	527	Iuba quorum Deus.	843
intercessio quibus potissimum competeret.	615	iubæ in desertores pœna.	174
intercessi dies qui.	575	iubæ regia vbi.	303
interdicere igni & aqua.	290	iubæ equinæ à quibus pro ornatu galeæ in bello vsæ.	79
interdictorum prætoris autoritas quanta.	997	iubennus (alij Vibennus) cui monti nomen dedit.	708
interpres tabularum 12. primus quis, & quid nactus.	883.	iucundi labores acti, quid.	694
884. & seq.		iudæorum & Aegyptiorum sacra quando ex vrbe exacta.	215. & 456
interpretandi iuris ius aut facultas quorū esset.	999. & seq.	iudæorum pontifex quàm ab Alexandro honoratus.	156
interreges qui, & quando primū creati.	631	iudicandi ad mortem indicta causa Romæ vsus quis.	293
interregum potestas ac munus.	633	iudicandi noxios ad mortem consuetudo olim quæ.	300
interrex à quibus & quando crearetur.	631	iudicia mulierum inter quos quanta.	509
inter sacrum & saxum, quid.	690	iudicia in quot ordines diuisa.	232.233
interula quale vestimentum.	710	iudicia olim Romæ quàm varia.	617
inuenio quid & quomodo significet.	82	iudicia quot modis eludantur.	687
inuentores literarum qui.	260	iudicis corrupti pœna.	899
inuita ad Vestæ sacerdotium quæ cogi potuerint.	663	iudicis mali mores.	687. & seq.
inuitamenta ad liberos procreandos in Perside & alibi quanta.	475. & seq.	iudicium de haustu aquæ ex alienis fundis legato discuti- tur.	459. & seq.
inuiti ad senatum qui vel cogentur, vel non cogentur.	501	iudicum imagines quomodo Thebani effingerent.	292
inuum quæ festa qui vocantur.	512	iudicum in iudiciis qualia olim fuerint iuramenta.	299
iocis in triumphis quomodo iaci soleant.	872	iuga Exquiliarum quæ & quot.	910
iocinoris caput desiderari in extis, quid.	788. & seq.	iuga Iunonis ara & tutela quæ.	856
iocus lepidus in Demetrium libidinosum.	93	iugalis Iuno vnde dicta.	134
iol cuius olim regia.	303	iugam cur Iunonem cognominarint.	197
iolai templum quàm miræ sanctitatis habitum.	185	iugarius vicus vnde dictus.	ibid.
iones quàm sint feruituti dediti.	395	iugera agri quot cuique olim Romæ fuerint.	340
iones quem primi luxum adinuenerint.	395	iugeri nomina pars quæ.	198
ionicus canendi modus qualis.	439	iugerum quid.	216
ionum in psallendo & saltando peritia.	244	iugulanda victima ars quæ.	556
iones à Varrone quot numerati.	186	iugulati hominis exhausto sanguine exta tangere, quid.	624
ionis quibus potissimum animalibus literetur.	343. & seq.	iugum.	160
ioniani Pontani laus, habitatio, patria.	1	iuli seu Iulij vnde dicti.	39
ionis filij qui dicti.	186	iulia leges quàm varia.	431. & seq.
ionis filium quis se finxerit.	112	iuliani Cæsaris religio quæ.	542
ἰσλος quid sonet.	39	iuliani Saluius & Didius qui.	997
Iphicratenfes equites qui.	979	iulij Cæsaris somnia aliquot qualia.	422. & seq.
iphicratis disciplina.	76	iulij & Augusti curia.	62.63.
ἰπποστροφὴ quid.	409	iulij vnde ciuitatem adsciri.	491
Itæca cuius vrbis porta.	540	iulis insula quæ.	859
Itacundi quo sint colore.	208	iulius Cæsar cui pedem suum osculandum præbuerit.	212
Itasci, cui intestino tribuatur.	793	iulius Cæsar quibus idibus occisus.	382
Itæ in sententiam aliorum, quos senatores oporteret.	501	iulius quo ornatu solus ipse in bellis vteretur.	75
Itærisionis sedes vbi.	207	iulus cuius dæ hymnus.	562
Itærus quos ex se fontes emittat.	428	iumenta gregariis militibus in castris vetita.	80
Itæuria cui cognomen dedit.	162	iumentum aliorum quàm quod vtendum accepit, du- cens, an fur sit.	891
Itæiaci sacerdotes quomodo vestirentur.	156	iumentum iunctum emittere stercus, auspiciū quale.	683
Itæchias cuius nomen.	155	iunceo amictu qui ornentur.	729
Itædem iurare quibus solis inter Græcos permissum.	652	iunianus Maius quàm fuerit insignis somniorum conie- ctor.	42
Itædi quod animal sacrum.	348	iunij idus quibus festa, & quo alio nomine dicta.	383
Itædi propria victima quæ.	352	iuniores an in senatu sententiam rogarentur.	503
Itædis apud Sæuos figura quæ.	515	iuno quæ quibusdam dea putetur.	855
Itædis quando à Romanis exacta.	215	iuno quàm à Romanis culta.	847
Itædis sacerdotum religio ac cæremoniæ quæ.	918	iuno vbi nata, & præcipuè culta.	845
Itædis sacris in augurandorum cæremoniæ.	110	iunoni quàm diuersè ac impiè sacrificaretur.	857
Itædis templa Romæ quot.	880	iunoni quod pecus sacrum.	348
Itædis dea quæ.	843.855. & 879		
Itædis à quibus maxime culta.	1006		
Itæmenias Thebanus quàm vafre in adorando Persarum Rege se gesserit.	205		
Itæmenias Theban. quomodo quosdā tibia sua sanarit.	195		

iunonis

I N D E X.

iunonis quàm sint varia nomina ac potestates.	847	laboriosi vota cui faciunt.	409
iunonis Regiæ & Mineræ templa Romæ vbi.	907	labradæ Iouis sceptrum.	113
iunonis vna quales.	206	lac cui offerri solear.	350
Iupiter inuentor.	181	lacænarum quanta ad scenas procliuas.	951
iuramenta diuersa apud diuersos.	81	lacænas solas viros parere, & eis dominari.	235.236
iuramenta iudicum sanctissima olim quæ.	299	lacæmonij in quorum essent Romæ clientela.	779
iuramenta quibus gentibus nullius sint religionis.	658.659	lacæmonij quomodo educunt infantes seu pueros.	235
iuramenti cognoscendi ius penes quem magistratum fue- rit.	358	lacæmoniorum in clypeis insigne quale.	972
iuramento quis milites adigere soleret.	940	lacæmoniorum in approbâdis sententiis confusio quæ.	504
iuramentorum apud veteres formæ quàm varia.	651. & seq.	lacæmoniorum peritia militaris & ordo.	20
iuramentum legitimum militare quando cæptum.	81	lacæmoniorum trophæum.	88
iuramentum per depositam pecuniam quomodo fiat.	892	lacerna quale & quorum vestimentum.	710.712
iuramentum pontificis.	153	lacernæ albæ vsus quis & quando esset.	738
iurandi mos apud Siculos quis.	656	laciniæ Iunonis templum vbi.	856
iurandi per res seu creaturas quàm olim diuersi modi. 651. & seq.	917	laciniam adhæsisse, quid.	685
iurare cui flammæ nefas.	917	lacones quàm paucis Artaxerxi & Philippo responderint.	204.205
iurare totius exercitus nomine quomodo veteres sole- rent.	82	laconistæ qui dicti.	166
iurare quæ gens, neque cogat quenquam, neque cogatur.	618	laconum & Messeniorum contentus vbi.	636
iurari à militibus olim solita quæ.	81	laetacem herbam ferre, Persis quid.	626
iure scripto qui non vsi.	885	lactaria columna quæ, & vbi.	170
iuribus diuersis eadem & edici & interdici.	580. & seq.	lacte qui vt quotidiano cibo vterentur.	338
iuriconsultorum aliquot insignium catalogus.	997	lactis quibus in sacris quis vsus.	353
iurisdicção proconsulis quæ.	249	lactisima quale saltationis genus.	449
iurifurandi militaris forma & ordo.	81	lactucas qui cur primū apponant.	759
iurifurandi modus ac verba apud diuersos quàm diuersa. 651. & seq.	995	lactucini vnde dicti.	28
iuris primaria diuisio quæ.	ibid.	lacus seu calix Palicorum in Sicilia, quid miri præsta- ret.	656
ius ad quid pertineat.	ibid.	lacus studiorum 30. à cuius vnus iumentis epotus.	1004
iurandum à quibus & quàm seuerè iudicari solitum.	360	lacydi philosopho quàm fuerit quidam asner charus.	930
iurandum consulis quod.	284	ladæ cursoris miraculum.	221
ius necis consuli vbi & vbi non esset.	104	læna qualis vestis.	732. & 745
iustitiæ effigies qualis.	516	lænati (alibi Lænates) vnde quidam dicti.	33
iustitiam qui solū petere soliti.	554	læstrigones vnde geniti.	186
iustus quis Græcorum cognominatus.	167	lætari quibus in epulis, etsi lautissimis, non liceret.	322
iuuenales ludi qui & quomodo fierent.	947	lænum fulmen cur felicius dextro.	670
iuuenalis saryrici loca discutuntur.	232.330. & 605	lagus quorum Rex cognominatus.	9
iuuenca cui propria victima.	352	lamachi Ducis Athenarum paupertas quæ.	341
iuuenca quorum poetarum victima.	956	lamachi in bis peccantes dictum.	181
iuuenulæ partus gemellorum, omnis qualis.	683	lambætionis funebres quis Athenis & cur sustulerit.	326
iuuenes ante prandiu vbi & quomodo quid boni fecerint, examinarent.	762	lambia meretrix quem Regem propè dementarit.	93
iuuenes viuos defodere sacrificij ergo quibus peculiare.	1009	lamiæ cur quidam dicti.	37
iuuentus Romana in quibus se causis primū exerceret.	376	lamij vnde ortum habuerint.	36
iuuentutis adicula vbi.	902	lamicus quis, & quid miri habuerit.	607
	K	lamiyus cur quis cognominatus.	166
		lanceâ habere genituis notis, quibus olim familiare.	214
		lanceæ quibus propriæ.	972
		lancæ vestes quibus in sacris inuisæ.	551
		laneum ne an lineæ oportuerit esse mortui vestitum.	305
		lanificium mulieribus olim quàm fuerit decorum.	481
		lanigera arbores vbi.	483
		lanistæ quos vel committerent, vel quomodo committe- rentur.	949
		λαοὶς ἀφῆρις quis quibus diceret.	563
		laperfæ quid.	652. & seq.
		lapidare delinquentes, vbi consuetudo vulgaris.	294
		lapidei pontes quando primū Romæ structi.	149
		lapides auriferi vbi.	650
		lapideus populus vbi, & quis sic dictus.	517
		lapidibus qui passim damnatos occidunt.	294
		lapidibus qui quos obruant.	291
		lapidicinis damnati qui.	290
		lapidum aliquot miracula.	649. & seq.
		lapidum diuersæ species vnde quotidie producantur. ibid.	981
		lapidum iaciendorum quàm certi ac periti Iudi.	981
		lapis in Caysto quasi lana intextus, quid miri præ com- munibus lapillis habeat.	321
		lapis niger fabricatus, cuius Dei figura.	515
		lapparum cognomentum vnde.	31
		laquearia cœnationū versatilia, qualia Nero cœmētus.	759
		laqueis quæ mulieres quomodo ex equis prælientur, non gladiis.	992

I N D E X.

laralia cuiusmodi sacra.	880	lecastria quid.	170
lar Deus, cuius aliquando tessera.	443	leccæ cognomen vnde.	32
lar Tolumnius quorum Rex, & à quo victus.	56	lectæ hostiæ quæ.	343
larentalia quid.	100	lecticæ vsus quibus vetitus.	731
larentiæ Accæ vnde sacra instituta.	ibid.	lecticarum muliebrium vsus & priuilegium.	731
lares cuiusmodi numina sint, & qui aliis dicti.	839	lecti in cœnaculis seu tricliniis quot.	751
lares in qua domorum parte custodirentur.	779.780	lecti in funere defunctis strati qui.	313
lares quàm ridiculè ornarentur, & quid illis immolaretur.	251	lectisternia quando & quomodo fierent.	801. & seq.
lares quomodo Platoni fierent.	841	lecta post deificationem quo vocabulo dicta.	842
largitorem bonorum & malorum alium, atque alium esse qui tenerent.	1007	legata quomodo distribuerebantur.	3
laribus quæ dicuntur arma.	986	legatarij qui dicti.	ibid.
laribus quid ex conuiuio cedat.	762	legari absque Imperatore qui triumpharint.	834
laribus quod animal dicatur.	348	legati consulum qui & vnde crearentur.	833
laribus quomodo olim sacrificatum.	229	legari cur aliquando in ordinem redacti.	836
larium in larario cultus vnde.	926	legati externi quàm ciuilitate olim è publico tractarentur.	125
larium numerus Aegyptiis quis.	840	legati in Aphricam priuilegium quod.	826
larua fora quæ.	172	legati legionum vbi crearentur.	ibid.
lasanum quid.	331	legati munus exteris quibusdam quanti habitum.	ibid.
lasperitij pondus quot C. Cæsar ex ærario rapuerit.	127	legati Persarum quomodo semel Athenis expediti.	473
lathenis velocitas quanta.	221	legati quot vni Imperatori aliquando concessi.	835
laterculis coctilibus qui pro chartis vsi.	260	legatio libera quæ.	ibid.
lateres aureos quot C. Cæsar ex ærario sustulerit.	127	legatis audiendis quis potissimum mensis destinatus.	510
lateritias domus qui primi inuenerint.	784.785	legatis etiam lictores fuisse.	835
latiar cuiusmodi sacrum.	633	legato scorsim absque consule triumphum aliquando concessum fuisse.	834
lati-claus equium qualis.	256	legatorum ius quale.	619
lati-claus quorum peculiaris vestis.	508.714	legatorum officium & autoritas quæ.	834
latij ius habere, quid præ se ferat.	490	legatos suscipiendi ceremoniæ Græcis quæ.	620
latinæ feræ vbi, quomodo & à quibus agerentur.	634	legatum filio patrem fuisse.	834
latinæ literæ vnde inuentæ.	260	legatus militiæ cui absque medio subfit.	20
latinarum feriarum dies quot.	635	legendi à conuiuio studio qui maxime tenerentur.	771
latinè tantum in senatu loqui licuisse.	510	leges aliquot coniuuales.	774
latinè vbi nullum edi oraculum liceret.	618	leges aliquot de primitiis nõ inuehendis in urbē quæ.	881
latinis principes deorum qui.	858	leges aliquot pro seruis contra dominos.	389
latino sermone vti, quibus pro munere impartitum.	261	leges aliquot theatrales.	697. & seq.
latinorum concilia vbi olim haberi solita.	635	leges constitutarum vestalium quæ.	661. & seq.
latinorum Deus quis.	843	leges contra luxum quàm diuersæ.	342
latio suffragij à quo solum daretur.	488	leges de publicandis proscripctorum bonis, quales, & vnde lata.	412.413
latomia, quid carceris fuerit.	288	leges diuersæ de danda, aut adimenda, aut neganda ciuitate Ro.	488
latrocinia honesta vbi.	521	leges in feneratoros.	24.25
latrocinij natura dediti qui.	518	leges pro tergo aut capite ciuis Romani quæ.	386.387
latrones qui milites olim dicti.	988	leges quæ demum rara fierent.	994
latrunculorum ludus quis.	396	leges quàm multæ contra ambitum à diuersis lata. & seq.	379.
lauandi mos Scythis quis.	583	leges quomodo à iudicibus iniquis aut indoctis opprimantur.	875
lauandi in balneis horæ præstituræ quæ ac modus quis.	581	leges quomodo & vnde initio fierent.	994
laucia munera.	124	leges sanctas quàm deceat esse breues.	932
laudationes reorum vnde seu quando sublata.	298	leges scriptas qui primi proposuerint.	883
laudes deorum inter epulandū quomodo canerentur.	562	leges sepulchrales quæ & quàm variæ.	927
lauerna quorum dea.	538	leges Spartanorum quales.	885
lauernæ qui vota facerent.	410	legibus malis constanter vti, melius esse quàm bonis inconstanter.	932
lauernalis porta quæ.	538	legio & phalanx an idem sint.	921
lauciana porta quæ.	ibid.	legio ex quot cohortibus fiat.	15.16
laurea corona cur potissimum in triumphis vterentur.	871	legio rota per quem securi percussa.	177
laurea quis quando vsus.	938	legionarij à prætorianis & aliis quomodo internoscerebantur.	978
laureata iacula qui quando ferrent.	105	legionarij qui.	987
laureata literæ quæ.	ibid.	legionem non semper eiusdem numeri esse.	16
laureatam seu vittatam esse nauem, quid indicaret.	107	legiones singulas suam aquilam habuisse inter Romanos.	435
laureati fasces quando COS. prælati.	ibid.	legionibus singulis quot præessent tribuni militares.	19.20
laurentius Valla taxatus.	27.82.253.385.525	legionibus victricibus quomodo epulæ exhiberetur.	877
laureola in mustaceis.	691	legionis educendæ signum quo cantu fieri solitum.	437. & seq.
laureum quo in colle Romæ esset.	907	legionis etymologia.	15.16
lauri accentu auspicia quæ.	810	legionum diuersa nomina.	ibidem.
lauri in sacris vsus quis.	809	legis actio quid.	888
lauro quibus in ludis qui coronarentur.	642	legis 12. tabularum decreta aliquot, qualia sint.	885. & seq.
laurus cui sacra.	547	legislator	
lauritæ & luxuriæ genera quàm varia.	342		
laxamathæ quàm mirum habeant præliandi modum.	992		
laxamatharum virginis qua tantum ratione nubant.	95		
Læna in tormentis patiētia quæ, & quis ei inde honor.	117		
lebetes anei vbi sponte numerosum sonum edant.	820		
lebetes quot quo in festo vbi sua sponte vino repleverentur.	631.632		

I N D E X.

legislatores aliquot diuersorum qui.	883. & seq.	liberalitas quorundam principum erga publicos artium professores quanta.	243
legis vim quæ dicta seu responsa habeant.	995	liberalis hominis natura.	611
legitima nuptiæ quæ.	141.142	liberi qui parentes non alant, quomodo tractandi.	887
legitimi milites qui.	983	libero quid præcipuè immolaretur.	349
legulei inepti qui.	286	liberorum & parentū vocabulo qui comprehendatur.	61
legum bonarum occasio seu indicia quæ.	932	liberos quatuor aut plures habentis, priuilegium quod.	476
leges quàm nihili olim Trallibus habiti, & quàm leui multa occisi.	106	liberos solum & libertinos militare consueisse.	983
lemnij cur Venerem non colant.	295	libertas Indorum & Taprobanitarum quanta.	389
lemniorum Deus quis.	845	libertas minima quæ.	497
lemnisci quid.	758	libertas minor seu media quæ.	495
lemonia tribus à quo nuncupata.	65	libertas quibus ciuitatibus seu gentibus, vel data, vel adempta.	489
lemuralia quot diebus quòve mense fieri solita.	355	libertas seu licentia in Saturnalibus quæ.	228
lemuralibus quid offerri & quibus solitum.	ibid.	libertate donati quomodo triumphantem sequi solerent.	872
lemures qui quomodo iuxta Platonem fiant.	841	libertatem accipiens, quomodo simul & prænomen reciperet.	629
lemures quomodo è domibus eiici soliti.	355	libertatem in lusu deponere soliti qui.	402
lemuria (fortè Remuria) quando agi solita.	143	libertatem vbi quis faciendo amitteret.	891
lenæos Ionibus mensis quis.	419.420	libertatis atrium vnde structum.	302
lenones olim Romæ quàm fuerint contempti.	629	libertatis porticus cuius aliquando fuerit domus.	906
lenonibus quis aliquando præfecturam vrbs commiserit.	964	libertatis templum à quo & ex qua pecunia structum.	907
lenotia oppidum quod.	427	libertatum diuersitas, & inter Græcos quanta.	494
lentiginosi quàm olim inuisi.	544	libertatum species tres.	485
lentuli vnde sic vocati.	28	liberri ingrati quomodo noua seruitute afficerentur.	390
leo cui dormienti sudorem deterferit.	266	liberri leuiter peccantes quomodo punirentur.	ibidem.
leo ensifer, cuius olim in annulo fuerit signum.	214	libertinas ducere quibus vetitum.	585
leonem qui nummis incusserint.	531	libertini pro ciuibus se gerentes, quid à Claudio passi.	390
leonem qui pro Deo colerent.	1006	libertini quando ius suffragij habere cœperint.	65
leones centum quo in sacro & pro quibus offerrentur.	406	libertinis quis primus senatum inquinari, & quis purgari.	500
leonibus in triumpho quis vectus.	870	libertorum annulo donatorum ius & conditio.	214.215
leonis aspectus quid portendat.	683	libertorum bona ad quem quomodo pertinerent.	897
leontini à Phalaride quid iussi.	177	libertorum dea quæ.	485
leonum pellibus qui pro conis vsi.	78	libertorum insigne quod.	240
leonum pugnas qui quando exhiberent.	952	libertus inter senatores duos medius ambulans, qui expeditus.	500.501
lepidi vnde nuncupati.	36	libitina ædes quarum rerum emporium.	798
lepotem & currum qui nummis incusserint.	531	libitinaensis porta quæ.	538
leporibus vbi insint iccora bina.	791	libo quàm nequiter à Tiberio per fraudem circumuentus.	391
leporis effigies Aegyptiis quid.	212	libra Italica quot vncis seu denariis constet.	219
lepra, cuius regionis vrbs.	428	libra quot chrysis constet.	599
lepræ quomodo adulteros puniant.	433	libralis asis quantum appenderet.	598
leptis quàm diues olim esset.	494	libs, cuius olim regia.	303
lepus ab equa enixus aliquando quid portenderit.	266	libycorum Deus quis.	843
lepus cui genti in epulis aut sacrificiis interdictus.	347	libycus Hercules quis.	187
lepus occurrens quid portendat.	685	libysinus quis quibus Deus.	850
lesbiorum scditas venerea quàm non dicenda.	92	licentia magistratum quibus legibus, & quoties obuiatum.	461. & seq.
lethe fons vbi.	826	lichanos quid.	608
lethes amnis vbi & qualis.	315	lichas quid sit.	216
lethes Persis quid carceris esset.	288	licinia & Mutia leges, cuius belli occasio fuerint.	487
leucothea quo alio nomine dicta.	841.842	licinij in Alabandæ scomma.	517
leucus anis quæ.	677	licinij qui & vnde dicti.	30
leuios pœnæ Romanis quæ.	287	licium igni non obnoxium, ad quid olim præcipuè vsutum.	321
lex Camilli de maritandis ordinibus qualis.	360	lictores cum bacillis tantum, quibus & vbi honoris causa permisi.	105
lex contra ambitum prima quæ.	379	lictores dictatoris quot.	594
lex cuiusmodi quæ.	149	lictores in vrbe quibus tantum permisi.	105
lex in cælibes.	475	lictores prætoris quot.	191
lex in prætores quæ.	996	lictores quis primus habuerit.	102
lex Iulia de adulteris quomodo in quo casu intelligenda.	431	lictores vnde dicti.	103
lex Pompeia de quaestura.	126	lictores vrum singuli per se, an bini, seu terni magistratum præcederent.	104
lex quadam crudelis in Cœnsula quæ.	274	lictorum munera quæ.	106
lex quomodo vnus alicuius ob gratiam aliquando ad tempus abrogaretur.	995	lienis (aliàs lyenis) locus & omnia quæ.	791
lex vestium militibus publice dandarum, vnde lata.	76	lienosi natura qui seu quales.	792
Libandi in conuiuio mos quis.	762	lienosi qui populi natura sint.	736
libare, quæ sacrificij pars.	556	liguræ quomodo oracula ederent.	831
libellus repudij olim quis.	479		
liber quid, seu quæ corticis arborum pars.	259		
libera seruo nubens, quomodo olim habita sit.	587		
liberæ in Hispania ciuitates quot.	491		
liberæ in Sicilia vrbes quæ.	490		

ligna aris imposta, cuiam vitro arserint.	559
ligna delibrata seu decorticata qui pro diis honorarint.	1004
ligna mali ominis quæ.	558
ligna quibus in aquis lapidecant.	650
lignea edulia quis aliquando proposuerit.	753
ligures natura quales.	522
ligurum quortplex diuisio.	ibid.
limen offendisse, quid.	685
limi qui & vnde dicti.	30
lindi quàm ridiculè Herculi sacrificent.	183
lineas tantum vestes quæ natio gerat.	741
lingonibus ciuitatem quis dederit.	491
linguâ qui milites mulctarentur.	180
linguæ hostiarum quibus apud Græcos darentur.	558
linguam mendacis quis quot clauis transigi iusserit.	896
linguas tostas quibus cur in cœnæ sine apponere mos sit.	752
linceaminibus qualibus in conuiuio quidam vterentur.	763
linceata cohors Samaitibus quid.	923
linceis quid olim inscriberetur.	258.259
linceorum choracum quis olim vsus.	979
linceum iarsisæ appositum, quid quibus militiæ indicaret.	441
litare, quora sacrificij pars.	556
litera charta quæ Phœnicum quales.	260
literarum diuersarum inventores diuersi qui.	ibid.
literas aut epistolas qui cur pyris mortuorum iniicerent.	319
literari serui qui.	732
litem primùm vsi qui.	259.260. & seq.
litem qui cur inuenerentur.	388.389
litibus publicis per quos dies superfederetur.	803
lituus augurum qualis.	745
lituus culpide incurua, quibus sceptri vice fuerit.	113
lituus quibus in bello peculiatis.	438
lituus quorum peculiare insignium.	150
litij & Claudij censorum quanta similtas.	33
litus poe a quando floruerit.	859
litæ cum vitgis vbi magistratus præire soliti.	106
litæ equitibus interuagari prohibiti.	80
litæ qui dicerentur.	982
Lota augurandi certa fuisse, non fortuita.	745
loca populi & patrum in spectaculis discreta.	697.698
loca senatus vocandi quæ.	502
locandi domos ratio alia atque alia, & quæ.	365
locari ad dexteram, quid.	211
locationis leges penes quos esse soleant.	364
lochta Alexandria quid.	504
loci in conuiuio ratio quæ.	769
locrenses natura quales.	520
locrenses quàm impia & ridicula vota diis facere soliti.	411
locrensis moneta qualis.	531
locrensium aduersus Crotoniatas votum quale.	408
loci Epizephyrij quanta clade Crotoniatas afflixerint.	1001
locorum insperata ad Sagram victoria quanta.	690
locorum multiplicitas ac differentia quæ.	883
locus honoratior in mensa quis, & cui dari soleret.	769
locustæ quorum sint quotidianus cibus.	337
locustarum in Cyrenaica quanta vis, & vllas earum occidisse, quantum peccatum.	294
loquutiones butorum quomodo expiantur.	802
lora in sinu qui & cur gestarent.	103
loricatum tegmina quàm apud diuersos diuersa.	78
lorum quorum in signe.	240
lotio antiquo qui in balneis vrantur, non aqua.	584
lotionibus quot ac quàm assiduis qui sacerdotes vterentur.	918
loto qui pro pane vrantur.	337
lotometra qui panes conficiant.	ibid.
lotophagorum sepultura quæ.	275

lunulas

lotus capillata quæ.	667
λ quis pro p proferre solitus.	925
λ quorum olim in clypeis in signe.	971
λ seu p per se posita, quid iudicibus significarent.	294
Lucani quomodo pueros educarent.	236
Lucensibus cuiusmodi fuerit ius ciuitatis.	488
lucernas quis rex in ocio pro voluptate fabricaret.	400
lucij Craisi magnanimitas.	448
lucij prænomen quæ familia cur semper vitaret.	630
lucina quæ dea.	848
lucina Iunonis templum vbi.	911
lucina quod hominis membrum sacrum.	207
lucipores qui.	629
lucius vnde dictum.	ibid.
lucos & nemora Germanis fuisse pro templis.	550
lucetia cum stupratore suo cognatio quanta.	611. & seq.
lucetius quo sub Rege præfectus vrbis.	962.963
lucuosos diis supplicare, non sacrificare debere.	924
luctus apud Spartam publicus de Rege mortuo quis.	304
luctus indicia apud diuersas nationes quæ.	307
luctus indicia in publica calamitate qualia.	719
luctus publicus cur iustro condendo veritus.	806
luctus publicus quibus in sacrificiis omittitur.	925
luctus summi indicia & exempla.	319
luctus tempus quot olim dierum esset aut mensium.	323
lucullus qua potissimum re adeo ditatus fuerit.	409
lucullus qualem aliquando nauem Romam miserit.	107
lucullus quo ornato solus ipse in bello vsus.	75
luculli laus ob fœnus expulsum.	25
lucus Herculis apud Athenas quàm celebris, & à quo incensus.	185
lucus Vestæ vbi.	905
ludibriis cui à quibus sacrificetur.	181.182
ludicra sub conuiuio aut post exhiberi solita quæ.	769. & seq.
ludicrum quinquennale triplex quis instituerit.	956
ludiones quomodo à populo honorati.	233
ludi ab ædilibus potissimum curari soliti qui.	971
ludi Apollinæ vbi extra urbem fieri soleant.	130
ludi funebres vbi & quibus soleant exhiberi.	323
ludi in Græcia quàm varij.	961
ludi magni qui, & quando instituti.	944
ludi magister Romæ primus quis.	242
ludi per ædiles edendi, qui.	458
ludi quàm leuibus de causis pollui crederentur.	962
ludorum aliquot publicorum inter Græcos ratio quæ.	617. & seq.
ludorum aliquot pueriliû apud Græcos catalogus.	400.401
ludorum differentia & cura Romanis olim quanta.	943
ludorum inferiorum species variæ.	396. & seq.
ludorum tibiæ vnde fierent.	545
ludos singulis diis suos fuisse.	943
ludouicus Matha quàm præter æquum in carcere excruciat.	876
ludus literarius Ciceronis.	90
ludus saltatorius vbi publicè olim fuerit.	244
lugduni quid Imperatores Romani facerent.	601
lugdunum Gallis olim quid.	656
lugendi mos apud diuersos quàm diuersus.	305. & seq.
lugendi tempora cur præfinita.	925
lugubrium vestium color quis.	314
lumen in nauis prætoria quid innuere soleret.	443
luminaria quot & quomodo Scipio nauibus distribuierit.	ibidem.
luminaria (rectius liminaria) domus auguralis semper patere oportuisse.	743
lumine noctu qui cur non vrantur.	991
luna à quibus culta.	1005
luna ædes quæ fuerit in colle.	907
luna & Soli quid Athenis libaretur.	353
luna noctiluca templum vbi.	905
luna quod animal sacrum.	348
lunatis annus quis.	415
lunula quæ fibula dicerentur.	708

lunulas in pedibus qui ferrent.	708
luno sacrificantibus quid felicitatis obtingat.	477
lupa quos infantes aliquando aluerit.	265
lupæ quid.	570
lupanarium aliquot cognomina.	ibidem.
lupercal vbi.	905
lupercalibus quid immolaretur.	352
lupercalium origo, cæremoniæ, licentia quæ.	512
lupercorum impudentia, licentia, nequitia quanta.	ibid.
lupiarum vrbs vbi sita.	118
lupi effigie qui quem colant.	619
lupi rostrum in foribus villarum cur.	139
lupinum quis habuerit tertium pedis digitum.	607
luporum omnia qualia.	685
lupum auribus tenere quid.	690
lupum qui vt deum venerati.	1006
lupus in fabula quid.	694
lurconis lex in ambitiosos.	381
luscina in cuius infantis ore aliquando cecinerit.	677
luscina augurium quale.	ibidem.
lustrania qualis prouincia, & eius conuentus quot.	251
lustrani destinatos morti quomodo occidant.	294
lustrani qualibus vrantur in bello galeis.	79
lustranorum in prælii arma & ornamenta quæ.	690
lustranos comam alere vt fœminas.	735
lustrorum opus à quo imperatore descriptum.	396. & seq.
lustrandæ vrbis Romæ tempus & cæremoniæ quæ.	804
lustrandi res diuersas cæremoniæ olim quæ.	806. & seq.
lustratio eorum qui funeri interfuerant quomodo fieri solita.	320. & seq.
lustrationes quare aut quomodo fierent.	805.806. & seq.
lustricus dies quis.	240
lustris condendis quid precari solitum.	805
lustrum quibus diebus fieri prohibuitur.	810
luxu qui præsent.	524
luxus mensarum Romæ quis.	750
luxus Perfarum quantus.	751
luxus quando primùm Romam inuaserit, quando Græciam.	342
luxus vestium apud Romanos.	729. & seq.
Lyæus cuius dei nomen.	852
lycabas quid.	415
lycaum Athenis quid.	328
lychni cognomen vnde quis habuerit.	167
lychnus inextinctus in quibus olim tēplis seruaretur.	661
lyciacus conuentus ex quot olim constaret vrbus.	427
lycia sortes quæ.	823
lycij comam quanti fecerint.	735
lyciorum in luctu mos qui.	308
lycius deus quis dictus.	851
lycopolitæ cur non vrantur tubis.	410
lycurgi de sepeliendi more sententia.	272
lycurgi disciplina militaris.	474
lycurgi diuisio militaris.	15
lycurgi edictum quomodo in conciliis sententiæ dicerentur.	504
lycurgi in seruos immanitas.	389
lycurgi lex quædam à quo & cur abrogata.	298
lycurgi quanta ambitio.	381
lycurgi sacrificia qualia.	223
lycurgus cuiusmodi leges quibus tradiderit.	385
lydia oppida clarissima quæ.	429
lydi natura quales.	510
lydi quid primi excogitasse dicerentur.	529
lydi qui olim dicti & vbi.	428
lydi quos ludos qua de causâ inuenerint.	402
lydis quid à Cyro imperatum.	177
lydius canendi modus qualis.	489
lydius ornatus quis.	177
lydorum in dandis nuptui filiabus consuetudo.	96
lyen quæ quibus sit dea.	854
lyenis (alibi lienis) defectus quibus potissimum proli-	

211

lymios quis quibus sit deus.	850
lymira pisces ad quid præter morem accomodi.	116
lymirinorum in dinoscendis filiis ex promiscuo concubitu mos.	96
lyra quanto olim in precio esset.	246
lyrica musca quæ mulier dicta.	917
lyricorum varum victima quæ.	ibidem.
lysandria que templa dici iustâ.	857
lysandri cor quale.	790
lysiæ cuius discipulus & cuias.	117
lysiæ Pythagoreus cuius aliquando præceptor.	91
lysimachi canes quale quid aliquando fecerint.	318
lysimacho quid candida Alexandri fascia portenderit.	109. & seq.
lysus fluuius à quibus aliquando ebibitus.	1004

M

Macedonia cui Romano cognomen dederit.	161
macedonia in quot olim prouincias diuisa.	252
macedonicæ phalangis descriptio exquisita.	922
macedonicæ phalangis vsus quis.	921. & seq.
macedonum deus quis.	843
macedonum regia vbi & quæ.	304
macedonum lex quædam militaris.	80
macella vnde dicta sint.	412
macellus quidam cur supplicio affectus, & cui rei nomen dederit.	ibidem.
maceranæ quorum dea.	843
machyles qualia habeant occipitia.	734
mactianorum familia quid proprium habuerit.	214
macrobij Aethiopes quàm miro fonte ac quàm iucundè lauent.	583
macrochir quis cur dictus.	607
mactari vxorem ad sepulturam viti, vbi lex esset.	218
mæandro fluuius aliquando sacrificatum fuisse.	1005
manades quæ.	954
manala fluuius (si recte scriptum) à quibus aliquando epotus.	1004
mænali montes quorum asylum.	513
mæones vbi & qui.	428
magi Indorum quàm rigide ac religiose viuant.	543
magi Persis qui.	280. 520
magi quid nuncupandis votis addere soliti.	407
magia vbi & quos olim pueros doceretur.	243
magides quid.	71
magister equitum vnde nominari solitus.	593
magister populi olim quis.	588
magistratus in prouinciam eunti, quid à sociis exhibitum oporteret.	432
magistratum eundem quoto demum anno eidem gerere liceret.	482
magistratum vltra præscriptum tempus gerentes, quomodo à diuersis gentibus diuersè puniti.	464
magistratus finitio honore vbi insignia deponere soliti.	168
magistratus omnes cum plebe communicati.	1000
magistratus Romani regibus externis quomodo prælati.	505
magistratus summi apud diuersos nomina diuersa.	588
magistratum apud diuersos diuersa nomina quæ.	279. & seq.
magistratum inter se mutuus honor & celsio qualis.	106
magistratum violentia quibus legibus & quoties compressa.	461. & seq.
magistri militiæ apud Persas qui.	73
magistri puerorum quales.	241
magistro augurum quid soli licuerit.	745
magorum aliquot Ro. frugalitas & modestia.	319. 340
magnetarches quid.	588
magni cognomen vnde Pompeio obuenerit.	39
magni dij qui & cur sic dicti.	837
magonis nomen seruis indere quis vetuerit.	355
magophonia quæ dies dicta.	576
magorum mira quædam commenta ad impediendû adulterium.	434

I N D E X.

magorum commentum in nuptiis inmundis.	139	manum protendere quid.	609
maia dea qua.	878	manus complicatis digitis effictio quid signet.	213
maia quo alio nomine dicta.	239	manus fidei sacra qua.	211. & seq.
maia & Mercurio qui quid quo mense immolent.	389	manus imperatori protentari à militibus quale quid signet.	445
maiales quid.	160	manus in caelum tendere quid.	211
maiestatis reus quomodo puniretur.	432	manuum osculatio.	212
maij dies aliquot quibus vel lati, vel tristes.	576	marathon ciuitas vbi.	1002
maij idibus quid fieri solitum.	382	marcelli theatrum quale & vnde structum.	302.602
maiores natu inter augures, etiam consulibus in eorum collegio praeferi.	342	marcellorum familia vnde orta.	34
maiorum gentium dij qui.	837	marcipores qui seu vnde dicti.	629
maius cui deo dicatus.	420	marci praenomen cui familiae interdictum.	412
malacius quis qua de causa dictus.	714	marci praenomen quibus inuisum ac infame.	630
malae Fortuna templum vbi.	52	marcomanni quomodo regem eligere soliti.	590
maleoli matricida poena.	290	mardonio quid olim Troezenae praeduinatum.	824
maledica sacra quorum.	183	mare & nautas qui sacerdotes detestentur.	919
malici qui nuncupati.	32	mares quibus sacris interesse non deceret.	877
malleo qui victimas cadant.	558	mares Romani quot habuerint nomina.	41
malum consilium consultori pessimum quid.	694	marica cuius dea cognomen.	841
malus nauis an nauis pars dicendus.	97	marici cuiusdam insigne facinus.	167
mamerci vnde orti.	36	mariani muli qui.	690
mamerco homini ditissimo cur negatus consulatus.	933	marij cadauer à Sylla quid passum.	271
mamercorum etymologia ac origo.	229	marij cuiusdam somnium verum.	43
mammularum cognomen vnde.	32	marij de lugurtha ac Cimbris trophaea.	88
maratrua domus vbi.	908	marij lex.	379.487
mamurius faber quid artificiose effinxerit.	101	marij satellites qui dicti.	976
manipes qui sint.	256	marina aqua ad quid potissimum conducatur.	810
mancipia agra quomodo libera fiant.	390	marina aqua qui cur vinum diluant.	757
mancipia aut pueros vendendi mos quis.	887	marinos homines non esse fabulosos.	327. & seq.
mancipia qua de causa quibus adesse sacris non decebat.	183	maritandorum ordinum lex qua.	476. & seq.
mancipia quomodo diuersis poenis & quibus affici solebant.	388. & seq.	mariti mores, vxori legem esse.	477
manduci effigies quomodo in triumphis ferretur.	868	mariti vbi puerperarum instar decumbant, & quare.	239
manes ad cenam vocati soliti.	798	maritis fuisse in vxores aliquod repudij ius, nullum vxoribus in viros.	478
manes quale in Phrygia nomen.	384	maritus vbi de vxori dotem, non ab ea recipiat.	480
manes quomodo expiantur.	797	marius quid plebi restituerit.	279
manes feruus fugitiuus quam leuiter, imò nihil à Diogene plexus.	389	marius quomodo ciuitatem naactus.	488
manibus parentare quo tempore & cur illicitum.	798	marius quo solùm signo militiae primus vsus.	435
manibus qui cur non parentent.	ibidem.	marmaritimam herbam qui cui rei admiscere soliti.	407
manibus seu Diti quomodo vota fierent.	401	marmori concha concreta vbi visa.	650
manibus triumphantis quid seu qua tenerentur.	871	marthes rex quid miri habuerit.	108
manicata tunicam ferre, Parthis quid.	740	mars cuius dei vxorem stuprarit.	185
maniae dea quomodo sacrificatum sit olim.	227. & seq.	mars quale nomen.	1005
manij vnde dicti.	628	marforum pernecitas qualis.	221
manilij vnde orti.	36	marthyae aliquando sacrificatum fuisse.	1005
manipulares qui.	425.987	marthyae pellis vbi olim suspensa videri soleat.	173
manipuli centuriae quot.	322	martiales ludi quid.	960
manipuli legionis iustae quot.	19	martialis locus discussus.	168.429.584.611
manipulus foeni quomodo olim pro signo militari ferri solitus.	435	marti quam diuersa animalia diuersae diuersae gentes immolent.	348. & seq.
manipulus leuis ex quot militibus constet, & cur sic dictus.	14	marti quod animal dicatur.	ibidem.
manipulus quot hominibus constet.	922	martij vnde (si recte scriptum) dicti, & quibus id praenominis peculiare.	629
manium in sacris qualia sumi soleant auspicia.	357	martis aedes cur extra urbem fuerit.	129.130
manlij Capitolini domus quid post dominum occisum facta.	412.901	martis aedes vbi Romae.	901
manlij rei ac dānati quam nemo ex cognatis misceretur.	297	martius cni dea sacratus.	420
manlius Imperiosus cur dictator factus.	20.21	martius Coriolanus quid primum Romae passus.	297
manlius qua de causa senatu motus.	241	martius mensis quam variè à diuersis olim habitus.	419
manus cuius filius, quorumve deus.	842	mascula progenies vbi in hereditatem succedit, non femina.	899
manes qui semper adesse senatui voluerint.	513	masculas picturas in quibus sacris abscondi oporteret.	877
manua cuius olim regibus habuerit principatum.	427	masculini generis victimae vbi meliores quam feminini, & vbi rursus contra.	355
manubiae deorum cuius sint coloris, & cur Iouis tantum rubrae.	672	masnille cuiusmodi fuerint satellites.	977
manumissis plena libertas quando data.	496	massa cur quidam nuncupati.	37
manumissi in quas tribus distributi.	64	massalyorum regia vbi olim fuerint, & qua.	303
manumissio quomodo fieri solita.	484	massagetae cui solum deo quid sacrificent.	310
manumitti apud proconsulem posse.	249	massagetae quo vestium colore militiae vsi.	74
manum occidentis seipsum, qui cur abscissam à cadauere prouiciant.	83	massagetarum in senes immanitas quanta.	273
manum labris admoovere, quid innuat.	555	masiliensium in morte alicuius consuetudo qua.	310

masurius

I N D E X.

masurius Sabinus quid de Arnalibus referat.	98.99	medorum regum diadema quale.	109.110
marer Augusti praegnans quam mirum habuerit somnium.	423	medorum vestitus qualis.	728
mater cuiusmodi fluius.	429	megabyzus quis cuius dea flamen.	919
mater deum qua quibusdam sit.	648	megalenses quibus curari committi & quo mense quaeritur que sumptibus fierent.	946
mater vbi natalibus filij nihil conferat aut officiat.	587	megalenses ludi qui, cui & à quo dicati.	945
materia domorum initio apud Romanos & alibi qua.	783	megalobyzus cuius nomen.	155
& seq.		μεγαλοὶ λέει qui.	837
materia & species iurisperitulis quid.	270	megarense quam inuisi Athenis.	492
mathematicorum nobilissimus quis.	859	megarense quo dicto à Platone incusati.	783
matrem Romae quis primus occiderit, & quomodo plexus.	290	megarense curia quomodo à M. Antonio irrita.	63
matres familiae in qua domus parte agerent.	782	megarense tribus quot.	88
matri liberorum trium, qua fuerint priuilegia.	476	megasthenes in Italia colonia.	120
matribus ipsis suos infantes alendos esse.	240	megasthenes Persis quid.	588
matrimonia quoto cognationis gradu apud diuersos licuerint.	91.92	megasthenes quorum fuerit summus magistratus.	280
matrimonij commoda que & quanta.	474. & seq.	megiliae dos quanta.	479
matrimonij in eundem tempus apud Persas, quod tantum.	143	mel cui offerri solitum.	349
matris deum effigies qualis.	516	mel in conuiuiis quando exhiberetur.	339
matrona qua dicta dea.	848	mel optimum cuiate.	753
matrona qualis (vix, turpitudinem) membro virili coronam Romae quibus in sacris publice imponeret.	955	melanthus qua de re quam apposite Gorgiam irrita.	736
matrona cuiusdam somniatrice excellentia.	43	meletidis stupiditas in numerando quanta.	244
matronis in semitis viros cedere de via oportuisse.	479	melicerta quis deus, & quibus aliis nominibus dictus.	642
matronae quibus spectaculis eiecta.	703.704	medici pulli qui.	114
matrona quo beneficio funebrem laudatione adeptae.	477	melij domus post necem domini quomodo dicta.	412
matronae, si diis placet, pudicae quid Veneri in sinum offerre soleant.	384	μεδίστρατον quid.	334
matronalia festa qua.	418.419	melissa cuius nomen.	155
matronarum auro quado inops ararium subleuatum.	477	melissa nymphae inuentum quod, & cultus quantus.	554
matronis quibus ludis interesse prohibitum.	323	melita quid.	200
matronis qui ludi veriti.	951	melitae templum Athenis quale.	911
matrum stirpem vbi soboles sequatur, non patrum.	639	melita qua quibus sic appellatur dea.	849
matuta cuius dea cognomen.	841. & seq.	mellaria quid.	877
matuta & mater deum an eadem dea sit.	347	melle qui defunctos oblinant.	273
matuta Iunonis ara vbi.	856	mellis repertor Cyrenensis quis sit.	227
matuta facellum vbi Romae.	169.170	melophori Persis qui.	977
matutina tonitrua quid praferant.	672	membra hominis religiosa qua.	202
matutino tempore qui cur immolent.	553	membra rupta poena qua.	879
maurorum deus quis.	843	membrum Liberi quam turpiter olim per agros & vrbes vectaretur.	955
maurorum singulis quot permittit vxores.	94	membru virile quo mense, quo cultu, à matronis Romae venerari, & quod deferri solitum.	384
maurorum vestes quales.	729	membrum virile quo in festo per forum plastro veheretur.	955
mausolo quid Lycij pro non tondeudo capillo darent.	735	memmiorum origo qua.	35
mausolo quos ludos quis instituerit.	957	memnonis statua quam mira.	516
machlye, si recte scriptum, quam ridicule capillos vel alant vel tondeant.	734	memoria Othoni imperatori quanta fuerit.	942
maxima apud Romanos olim multa qua.	289.290	memoria fons vbi.	828
maximi cognomen quot Romae habuerint.	38	memoria locus vbi.	609
maximini imperatoris exercitium.	77	memoria sedes vbi.	212
maximini insolentia.	212	memoris signum apud Aegyptios quale quid.	ibidem.
maximus pontifex quis.	152	memphis Aegypti regibus quid.	904
mazacenorum in legibus dubiis interpretandis mos quis.	997	menander à quo poeta qua re aliquando superatus.	916. & seq.
Mechiris quis quibus sit mensis.	419	meqdadium qui maxime auersari.	896
mecoenatis futilitas in repudianda & reconcilianda vxore quanta.	478	menelai praceptor quis.	241
mecoenatis horti Romae vbi.	911	menelaus ex qua apud Lacedaemonem tribu.	68
mecoenatis in annulo signum.	214	meniauum quid.	660
mecoenatis tessera qualis.	444	meniditae cuius vrbis porta.	541
mecoenatis vestitus quis.	714	menis rex cur à Thebanis execratus.	342
mediastini qui.	421	mensae apud Indos in conuiuiis quomodo asideatur.	761
mediasteticus Capuae quid.	189	mensae & cibus primi seculi Romae quales.	749
medici à quo ciuitate donati.	487	mensalis Iano vbi culta.	64
medicina celebres qui.	524	mensarij quinqueviri qui.	374
medicus digitus quis.	607	mensarum in cenaculis numerus quis, ac nomina qua.	751
medij dij qui.	840	mensarum species quam diuersa.	71
medimnus quot modis constet.	218	mensas vocas tolli non licuisse.	333
medio digito aliquid indicantes, quibus insanire putati.	608	menses cui dicati.	416
meditrina qua dea.	48	menses quibusdam gentibus suspecti.	576
meditritinalia & dies Meditritinales qui.	884	menses quot annum constituent.	415
medix quid.	189	menses singuli quorum Caesarum nominibus dicti.	420
		menses singulos sua habere nomina.	ibidem.
		mensis argenteis quis primus Romae vsus.	751

mensis

I N D E X.

mensis mille quis aliquando pransus.	871
mensis secundis apud Græcos quid exhiberetur.	752
mensis singulis seu lectis quot cœnare soliti.	339
mensis vnus quot conuiuias Græcis adhibere satis. 754. & seq.	
mensium dies quot apud Indos.	415
mensium diuersorum diuersa apud diuersos nomina. 418. 419.	
menstruatia templa adire vbi vetitum.	544
menstruum annum qui fecerint.	415
mensurarum aliquot nomina.	218
mensurarum castigatio quorum muneris fuerit.	287
mensurandi quibus modus nullus.	896
mentina tribus quando instituta.	66
mentis ridicula vbi.	901
mentula porrecta statuas qui quibus in festis publicè per vicos ferrent.	955
mentum tangere & genua apud Græcos quid.	309
mercari quomodo solitum pecunia non signata.	518
mercatores an ad magistratum admittendi.	464
mercatorum deus ac festus dies quis.	322
mercatus frequens quoto semper die haberi solitus. 339. & seq.	
mercenarij milite quomodo aut quando Romani vsi. 989	
mercenariorum vilitas.	ibid.
meretoria monia apud diuersos quàm diuersè fiant. 528. & seq.	
meretis commendandæ causâ quæ dicuntur, an obligent. 815	
mercurij cognomina quàm sint varia.	854
mercurij quàm ridicula apud Græcos imago, ipsi tamen gloriosa.	515
mercurio qui dies Athenis sacri.	384
mercuriorum numerus quis.	854
mercurium non ex omni ligno fieri cuius sententia.	515
mercurius quibus potissimum præsit.	382
mercurius trimegistus quæ tria summè fuerit.	157
meretrices in cuius dea festos nudas per urbem cursitare religiosum.	880. 881
meretrices quis quæ de causa prostituerit Athenis primus.	433
meretrices quomodo incederent.	720
meretrices quot assidue in cuius dea templo famularentur & fornicarentur.	880. 881
meretricibus quando prostare liceret.	581
meretricum vocabula aliquot diuersa.	570
meridiana tonitrua quid indicent.	672
meridiano tempore qui immolent.	553
meridiem versus qui orient.	ibid.
merides quomodo notari solitus.	582
meris qual. sit scutum.	970
meroenis sacerdotum quanta olim autoritas.	157
meroes reginæ quæ vocentur.	8
meroitæ regem delinquentem quomodo puniant.	293
meroitærum dij qui.	842
meroitæ quis qualisve imperet.	590
meros cuius phalangis altera pars, & quot contineat. 922	
mesa varia à quo in senatum admissa.	509
mesade Iudæorum regibus quid.	904
mesapij qui & vbi sint.	118
mesius mensis quis.	419
mesos digitus quis.	608
messala vnde dictus.	162
messala præfectura qualis.	904
messalina quomodo in triumpho vecta.	872
messeniorum olim insigne in clypeis quod.	971
metris cuius & vxor fuerit & filia.	92
metæ in Circeiis quales.	643
metagegnion quis apud quos dicatur mensis.	419
metallis damnare quid.	290
merandorum castorum ratio quæ.	41. & seq.
metapontinæ Iunonis templum quid præ solito habeat miri.	831

milli

I N D E X.

millia deorum quot.	839
milliaria cohors quot consistet.	922
milliaria cohors quot equites & pedites contineat.	15
milliaria vasa quæ.	404
milliaria cohortis partes quæ.	922
millibus viginti tricliniorum quis aliquando epulatus. 873	
millies eandem vxorem duxisse quis quo conuicio dictus.	478
milluina tibie quæ.	440
milluus qualia omina præmonstraret.	677
mimallonum in quibus festis vsus.	954
minarum seu mnarum species ac valores diuersi.	597
minas (si rectè scriptum) quibus leges tulerit.	884
minera quorum dea, & vnde oriunda.	844. 845
minera quorum in clypeis insigne.	971
minera cognomina quàm sint diuersa.	833
minera effigie qui pro signo militari vsi.	436
minera oculi qui.	206
minera quibus animalibus Athenienses annua solennia facere solerent.	350
minera quod animal sacrum.	ibid.
minera templum Romæ vbi.	197
minima Romanis multa quæ.	289
minimo prouocare quid.	609
minimus digitus cur sic dictus.	ibid.
minimus pontifex quis.	152
minio arena circi strata.	301
minio in triumphis illini solitus quis.	869
minio qui corpora sua militiæ inficiant.	75
minio qui cur statuas deorum illinere soliti.	517
ministri flaminum qui aut quæ.	915
minimus poeta cuius.	859
minois regia vbi.	303
minorum gentium partes qui.	496
minos cur filius Iouis putatus.	186
minos quorum legislator.	884
minuendi luctus legitimi causæ extraordinariæ quæ.	326
minutia porta quæ.	536
minutius pro deo cultus.	ibid.
minyx quàm leui pœna Trallibus occidi potuerint.	295
mira quædam de adulteriis.	432
mira quædam de aquarum in petiuos vindicta.	656
mira quædam de lapidibus.	650
mira quædam de notis congenitis.	117
mira quædam de venatu Herculis.	185
mira quædam de vrinatore.	222
mirabilia aliquot.	48. & seq.
mirabilia quædam diuersa regum diuersorum.	265
miracula aliquot ex somniis verè comperta.	42. 43
miracula vitium in Germania qualia.	482
miraculorum orbis septem Thebis vnum quod.	822
miraculum fortitudinis in vno manus digito.	606. 607
miraculum hominis ex carcere in tartarum ducti & redacti quale.	967
miri quiddam.	78. 195
miri quiddam de Alexandro Macedonum rege.	75
miri quiddam de cornice.	108
miri quiddam de oleastro.	172
mirum quid de canum erga dominos amore.	318
mirum quid de Cappadocibus.	262
mirum quid de columbis.	107. 108
mirum quid de Galba.	54
mirum quid de mulcis.	641
mirum quid de Numeni & Neoptolemo.	89
mirum quid de Prusæ regis filio.	35
myriceus quis cur sic cognominatus deus.	850
miscellanei ludi qui.	660
miscellos quos quis Lugduui publice exhibuerit.	956
miseri cordia vbi ara statuta.	54
missio quibus & quando daretur.	986
missionem dare qui qua cautione poterant.	941
missionum genera quot.	985

missus circensium quot.	646
mithras quis dictus.	154
mithridates Armenus quàm perfidè à quo captus.	623
mithridates Pompeij quorum fuerit Mithridatum.	8
mithridates quorum rex.	7
mithridatis thesauri vbi adseruari consueverint.	128
mithridatis vxores qui seipsas interfecerint.	109
mitra aurea quorum regum insigne.	112
mitra quibus sit & dei & deæ nomen.	849
mittere legatos cum lana quid.	626
M litera in fortibus Dionysio Syracusano oblata cuius illi ansam dederit.	504
Mna quid & quot siclis appenderet.	597
mnemon vnde quis cognominatus.	167
memnonis regia vbi.	303
mnemonium alij Mennonium Suis quid.	904
mnemolynæ quomodo literetur aut quid.	353
mnus hos vbi cultus.	116
mnoræ in Creta qui vulgo nominati.	394
Modestini de supellectile existimatio.	71
modi contrahendarum nupriarum olim quot. 132. 133. 135	
modiolus quæ vasis species.	332
modiolus quota modij pars.	218
modius quot choenices contineat seu sestertia.	ibid.
modus agrorum cuique præscriptus olim quis.	340
moechandi occasio in quibus potissimum sacris fuerit. 878	
moechas à testamentis quis, licet tyrannus, bene excluderit.	935
mœnia Romæ quot passuum millia comprehenderet.	534
mœnia seu muri ciuitatis quomodo sint sancti.	932
mœnium signandorum ratio seu caremonia olim quæ.	932
mœnia urbium sancta esse.	539
mola salsa & farre quæ in sacris aspergi solerent.	563
mola salsa quid & quomodo fieri solita.	343
molarum vsus quàm diu Romæ incognitus.	337
mollior vitæ cultus à quo repertus putetur.	341. 342
molonem græcè declamasse in senatu Ro.	518
molossorum reges qui dicti.	8
monadibus quæ natio diuisa.	252
moneta aurea vnde primùm in Perside percussa.	529
moneta Iuno quæ.	855
moneta quandiu Romæ nulla.	601
moneta tempore Homeri poetæ qualis.	528
monetæ etymologia quæ.	856
monetæ percussa millia quot à Cæsare depeculata.	127
monetaria Ro. imperatorum olim vbi.	601
monetarum aliquot diuersis gentibus peculiarium descriptio.	510. & seq.
monilia ferrea quæ mulieres gestare collo soleant.	727
monocampi digiti qui.	606
monocondylus digitus quis.	606
monogamos quos esse oportuerit sacerdotes.	916
mons à quibus pro deo habitus.	1005
monstra quomodo expiarentur.	804
monstri expiandi apud Athenas mons quis.	615
monstri marini Theodoro Gaza visi descriptio.	327
monstris visis quid fieri fuetum.	800. 801
monströse in bello visiones.	75. 76
monströsi aut defectuosi partus quomodo olim habitati. 237. 238	
monströsi vnde gigni putati.	186
monumenta pauperum & seruorum qualia.	950
monyma regina quæ se interfecerit.	109
mores pessimi quid tandem pariant boni.	933
morchum qui quem vocent deum.	852
morientis spiritum quis olim excipere solitus.	374
mortionem quis rex per ocium pro delectamento agere solebat.	400
mortionis in triumpho & alibi vsus quis.	770. 868
mortuos aut morientes federe vbi oporteat nõ facere. 305	
mortalem deum vnum & alterum immortalem qui colant.	1006. 1007

monie

I N D E X.

morte mulctare qua tantum ratione licuerit ciuem Romanum.	389-387	mulierum in Hereis ludis stadiū seu cursuſtatio qua.	644
mortui deo qui templa dicauerint.	55	mulierum inceſſus differentia olim qua.	740
mortui deftinari vbi abſque morte plectantur.	296	mulierum opus olim quod.	481
mortis autorem ſibi neminem eſſe debere.	813	mulio in triumpho ductus quis poſt de Parthis triumpharit.	863
mortis in iudicio lato notula ſeu litera qua.	294	mullei quales calcei.	724
mortui in Aegypto qua oratione ante ſepulchrum proſequi ſoleant.	319	mulſi pocillum quanti olim habitum.	335
mortui in Aegypto quomodo humari conſueuerint.	271-272	multitudo quomodo olim puniri ſolita per decimationem.	174
mortui quomodo vna litera & qua indicari ſoleant.	294	mulus Marianus quid.	790
mortuis inferias dandi ſeu parentandi tempora.	799	mulus quorum ſacrorum victima.	795
mortuo cui triumphus exhibitus.	868	mumartius ſub Tullo Hoſtilio quam praefecturam geſſerit.	962
mortuos quae gentes laticia proſequantur.	235	mundanus annus quis.	416
morum praefectus quis.	965	mundus Diogeni quid.	225
Mofchus Antimolus quam fuerit frugalis.	338	mundus parere quando putatus.	577
Mofynocēi quomodo regem delinquentem mulctent.	336	mundus vniuerſus quomodo & vbi per tres Saturni filios diuiſus.	831
mathona vrbs que & quid ibi Philippus Macedo.	993	munera militibus dari ſolita qua.	564. & ſeq.
μ quorum olim in clypeis inſigne.	971	munera triumphantis qualia & quibus exhiberi ſolita.	874
mugile qui Athenis plecterentur.	433	municipes qui qua de cauſa aliquando dicti.	489
mugitus bouum inter immolandum quid praefignet.	354	municipi ius quibus daretur.	ibid.
mugonia porta qua aliās dicta.	533	munychia Athenis quid.	904
mugonia vnde dicta.	538	munychionis (id eſt Ianuarij) vnde uigeſimo die quid Athenis fieri ſolitum.	383
mula cum curru quibus olim nummis incuſſa.	531	munychionis nomen cui detur Athenis menſi.	419
mulae partus incertus quid aliquando portenderit.	266	muranaurum cognominatio vnde.	41
mulae partus quid portendat.	683	muranaurum millia quot in qua caena appoſita.	873
mulae vbi vulgo patiant.	791	murari quis primus donatus.	568
mulctae pecuniariae certam apud Romanos fuiſſe ſummam.	ibid.	murari coronam quomodo fiat.	365
mulctarum differentia.	ibid.	murani cognomen quibus regibus inditum.	7
mulctarum militarium differentia qua.	173	murum qui nummis incuſſerint.	531
muli & equi quot à quibus tributi nomine dati.	600	murres candidi quid portendant.	684
muli vbi nulli educentur.	791	murres quomodo Aegyptiis aliquando ſubſidium tulerint.	514
muliebres veſtes cur quidam in luctu induant.	308	muris ciuitatū aedificia priuata cur non admouenda.	932
muliebrī veſte vbi ſponſum indui oporteat.	134	murium coriis qui ſe veſtiant.	729
muliebris fortunae phanum vbi & cur aedificatum.	51	murta vnde Venus dicta.	505
muliebris veſtibus diſcrimen.	720	murta qua dea vocata.	907
muliebrum calceorum ſpecies aliquot.	723	mus qui Bæoticè vocetur.	55
mulieres an apud ethnicos caſtra ſequi ſolita.	48.49	muſca cui aliquando pro inſigni fuerit.	971
mulieres an & quando primū in ſenatum admiſſa.	509	muſcae cuius templum non ingredi fabulata.	184
mulieres an & quomodo cum viris cœnarent.	756	muſcae quod ex quibus locis ad tempus cedere ac reuertī credita.	641
mulieres cum feris publicè depugnaffe.	953	muſca quarum feſta.	644
mulieres in charotū funere iniicere in pyram ſolita quid.	317	muſcum quid Alexandria dictum.	304
mulieres in Thracia quam viris qua de cauſa odioſae.	183	muſica à quibus vituperata.	246
mulieres nudas epulis introducere quale.	762	muſica quibus inuiſa, quibus grata.	ibid.
mulieres quaedam Germanis vt deae cultae.	509	muſicae honos olim quantus.	ibid.
mulieres quando & cur primū in funere laude proſecuta.	320	muſicae ſtudium apud veteres Graecos quantum.	237
mulieres quibus in ſacris mutuo ſe conuitiis inceſſere ſacrum.	183	muſtela omen quale.	685
mulieres Romanae an vſe praenominibus.	41	muta cetera qua.	792
mulieres ſeorſum à viris quibus in ſacris procederent.	803	mutabilior cothurno quid.	690
mulieres Spartanae quomodo incedant.	136	mutatio caſtrorum qui olim indicari ſolita.	47
mulieres tonſis eſſe crinibus quid ſibi velit.	307	muti qui cuius in templo qua de cauſa facti.	185
mulieres vbi circuncidantur.	236	mutia qua à quibus dies dicta.	575
mulieres vbi cum hircis cocant.	513	mutialis agger Romae vbi.	911
mulieres vbi ex equis pugnent, viri pedibus.	992	mutina qualis colonia.	489
mulieres vbi maioris autoritatis quam viri.	509	mutinino quomodo ſacrificent mulieres.	184
mulieribus anguſtis etiā cuſtodes ſive ſatellites fuiſſe.	978	mutionis porta qua & vbi.	536
mulieribus capita in ſacrificiis velanda eſſe.	545	mutuandi vxores ad tempus apud quos olim ius.	96
mulieribus etiam liſtores habere permiſſum.	106	mutuum mulos ſcabere quid.	689
mulieribus per quem deum iurare interdicitum.	658	mutuum ſanguinem vino mixtum qui quando bibere ſoliti.	624
mulieribus qui reges pro cuſtodibus vſi.	ibid.	Mybarum veſtes militares cuius fuerint coloris.	75
mulieribus qui ſe abſtineant in Aegypto.	544	myodes deus quis.	641
mulieribus Ro. niſi praenomen & nomen fuiſſe.	630	myriatum imperator quis.	127
mulieribus templa interdita qua.	830	myrias Chryſa filius vbi & cuiusmodi habuerit araria.	ibidem.
mulieris à montro marino ſtupeſcit prodigium.	329	myrica qui vtantur in ſacris.	549-550
mulieris ebrium regem occidentis praemium apud Indos quantum.	336	myrrham Sabaei cur non offerant.	556
mulierum cadauera viroꝝ qua cautione in rogis addi ſolita.	327	myrrhicinis (ſi recte ſcriptum) virgis qui vaticinentur.	682
mulierum in comitiis ratio nulla.	453	myrtea	

I N D E X.

myrtea corona cui daretur.	938	nemeſeos locus quis.	212
myrtea Veneris ara qua.	907	nemeſeos ſimulachrum quale.	608
myrtae duae ante Romuli templum, quid portendere ſolita.	60	nemeſis cuius deae nomen.	844
myrtum cuius templo cur inferre non licuerit.	876	nemeſis dea qualis.	608
myrtum ſuffitioſis adhiberi ſolitam eſſe.	810	neocori Alarci quod olim in clypeis inſigne.	971
myrtus cui ſacra.	548	neodomadae qui habiti.	988
myſi quibus caeremoniis vouere quid ſoleant.	407	neoptolemi felices victoriae.	89
myſorum galeae quo ſint ornatu.	79	neoptolemi militare vexillum quale.	436
myſteria Cereris qualia.	959	neoptolemus cuius filius.	8
		neptores vnde quidam cognominati.	37
		nepruno cur ſel dicatum.	790
		nepruno ex quibus animalibus ſacrum fiat.	344
		nepruno qui dies Athenis ſacri.	385
		neptunus quorum olim inſigne.	971
		nequicquam ſapere quis dicatur.	693
		neris vbi & cui non ita multis abhinc annis viſa.	327
		nero Caſar quo habitu nummis ſe incudi iuſſerit.	532
		nero gratiam popularem quo beneficio aucupatus.	495
		nero praecipuae legioni quod nomen dederit.	17
		nero qualem miliibus dederit aliquando teſſeram.	442
		nero quam deditus fuerit ludis.	641
		nero quem menſem iuſſerit vocari Neroneum.	420
		nero quid in libertos ingratos ſtatuert.	391
		nero quid ſignificet, & qui hoc nomine vocati.	33
		nero quod ſacrum ſeu templum conſcientia ſcelerum adire non auſus.	939
		nero quot vehiculis proficiſci ſolitus.	264
		neroni mos quomodo praefignata.	686
		neroni quando & quibus de cauſis ſupplicationes decerni ſolerent.	804
		neronis aedilitas qualis.	486
		neronis in iure dicundo mos.	998
		neronis in populū ſpectaculis inhiantem liberalitas.	233
		neronis in triumpho iactantia quanta.	870
		neronis quoddam ſtatutum.	462
		nerilia poſt deificationem quo vocabulo dicta.	842
		nerua quid in ſeruos quosdam ſtatuert.	391
		neruarum cognomen vnde.	41
		neſtorida quod poculi genus.	312
		nevia porta.	538
		neuius poeta quando & vbi natus.	118
		neuri qui, & quid pro diis colant.	1005
		Nicanor vnde quis dictus.	165
		nicia in condendis mortuis cura.	275
		nicia nouum ad Syracuſas ſtratagema.	48
		nicias quam fuerit aſiduus in ſenatu.	501.502
		nicolai Perotti laus ſimul & vituperatio.	584
		nicomedis cognomen quorum Regum fuerit.	8
		nicora aſini nomen, Auguſto quid praediuarit.	687
		nidarion quid.	113
		nigri quid praefertant.	208
		nigrorum cognomen vnde.	31
		nigrum albo quid praefertant.	579
		nihil eſſe cum amaracino ſui, quid.	689
		nili aqua Aegyptiis quam ſancta.	553
		niliacus puluis ad quid olim poſitiſſimum conduceret.	691
		nimia aedificia Romae quid Auguſtum timere fecerint.	786
		nimias appellationes quis inhiuerit.	966
		niues rubrae vbi.	482
		niuibz tepedaſtis qui vinum diluerent.	757
		Nobiles quibusdam qui.	707
		nobilitas in Perſide qua re vulgo innotefcat.	740
		nobilium à plebe inter barbaros quale diſcrimen.	ibid.
		nobilium apud Germanos quantum reſpectus.	506
		nobilium filij quot vno ſacrificio vbi maſtati.	1008
		nobilium puerorum inſigne quod.	240
		nocte tantum coniugia iniri ſolita.	137
		noctes qui diebus praefertant.	573
		nocti Deo quod animal ſacrum.	348
		noctis diſſinitio qua.	811
		noctu an interdium funera efferri ſoleant.	314

I N D E X.

noctu, non interdiu, vbi & cur iudicia darentur.	293	numa quomodo annum distinxerit.	416
noctu pugnare quibus lege vetitum.	991	numa quot filios & quibus nominibus habuerit.	36
noctu supplicium sumere de fontibus vbi iussum, vbi vetitum.	293	numa domus quousque Romae durarit.	301
noctu tantum qui pugnent.	991	numa regia vbi olim Roma fuerit, & quado perierit.	301
noctua quam diuersorum auspicio habeat.	679	numa sacrificia qualia fuerit.	223
noctua quorum fuerit insigne.	436	numantia a quo deleta.	69
noctua cum facie Mineruae qui nummis incusserint.	531	numantia cui cognomen dederit.	163
noctua qui seruis iurant.	732	numatius Plancus cuius aliquando discipulus.	32
noctuas mittere Athenas, quid.	691	numenius quantis vno loco, non vno tempore, victoriis potitus.	89
nocturna balnea quis concesserit.	581	numerandi modus olim quis.	244
nocturna sacra foemina licita quae.	677	numerare gestu manus.	59
nocturna sacra quorum scelerum occasionem dent.	954	numerus quis principatum rerum cunctorum tribuat.	649
nocturna vigilae quomodo a Paulo Aemilio ordinatae.	46	numerus apud diuersas gentes quantulus tantum fuerit.	244
nocturni coetus qua lege vetiti.	891	numerus militum Persis quomodo iniri soleat.	76
nocturni triumviri qui.	373	numidiae natura quales.	519
nodum in sirpo quarere, quid.	691	numidarum singulis quot essent vxores.	94
nodus Herculanus cui cingulo innecti solitus.	136	numidarum tabernacula vnde fierent.	47
nonani quo iure fuerint ciues Romani.	488	numidarum vestimenta militaria quo fuerint colore.	74
nomen Dei in quibus expiationibus subiceretur.	811	numidia cui Romano cognomen dederit.	161
nomenclator quis.	203	numina in factis praecipua quae.	553
nomenclatore qui candidati vterentur.	477	nummarij iudices.	232
nomina donatorum ciuitate, quomodo mutarentur.	487	nummi aurei & argentei inuectores qui.	529
nomina quibus mutari solita.	256	nummorum aliquot nomina.	219
nomnibus queneque suis venerari, quam olim solenne.	203	nummorum aliquot veterum propria nomina ac signa quae.	530. & seq.
nomnis eorum qui in deos referrentur, mutandi ratio quae.	844	nundina dea quae.	240
nomnum pueris indendorum apud diuersos consuetudo quae.	240	nundina quales aut quorum feriae.	633
nomophylaces qui.	705	nundina quoto die haberentur.	339
nona Maij dies quibus maxime iniusta.	576	nundinis quomodo olim balnearetur.	582
nona mensium omnium quales.	577	nuptiae vnde dictae.	134
non esse cuiusvis adire Corinthum, quid.	691	nuptialis annulus qualis, & vtra manu ferretur.	213
nonij annulus quam preciosus.	214	nuptiarum aliae atque aliae apud alios caeremoniae quae.	94. & seq.
nonij vnde dicti.	628	nuptiarum inter ethnicos caeremoniae quae.	132. 133. 134. &c.
norcia quorum dea.	847	nurcia quorum dea.	21847
notae genituae.	214	nuru & signis vbi oracula reddi solita.	827
notae notatiorum apud Romanos olim quanto fuerint in vtu.	261	Nyctegretum quid.	407
notae feruis inuri solitae quales.	732	nyctileia sacra quae.	954
notis quorum frons signaretur.	389	nyctilopa quid.	407
notae legis occasio, non autor, quam sit detestabilis.	933	nymphades calcei quales.	724
notae nuptae vestis.	722	nymphades cuius vrbis portae.	540
noouember cui dea dicatur.	420	nymphatum in quibus ludis representatio.	954
noouenuti Athenis qui.	378	nyssa in Parnasso cui dicata.	817
noouendiale sacrum quod.	800		
noouetam quis duxerit Romae.	93		
noouo antiquum abrogari.	896		
noouocomenfes a quo ciuitate donati, & a quo rursum priuati.	487		
noouum vinum cui offerendum.	353		
nox in quot horas aut vigilias olim diuisa.	580		
nox media quomodo notaretur.	581		
Nubarum Rex seu Deus quam ridiculus.	827		
nubentibus quae dea praecipue coleretur.	856. & seq.		
nubere multis vixit foemina olim vbi decenter.	97		
nubere semel tantum in vita, quibus concessum.	917		
nubiles virgines vbi in forum productae auctionentur.	94		
nuces spargere.	138		
nuces oscellatae.	396. & 402		
nucibus ludere soliti qui.	402		
nudas ad templa ducere mulieres qui soleant.	1010		
nudati maxime praesiantes qui.	990		
nudi qui quomodo pugnent.	ibid.		
nudis pedibus prodire, vbi olim vitiosum.	725		
nudis pedibus qui quantique viri semper inceperint.	ibid.		
nudos certare in Olympiis qui primum docuerint.	640		
nulla vbi deorum templa.	224		
nullos esse deos qui olim sint opinati.	1004. & seq.		
numa cuiusmodi instituerit sacrificia.	343		

O Bedientia militaris memorabile exemplum. & seq.

obeliscus quibus aliquando nummis incussus.	599
obesus miles quomodo mulcetur.	179
oblationes inausae quae.	354
oblatiua auspicia quae.	609
oblongi oculi indicium quod.	206
obnubere quid.	134
oboli Graecis qui.	598
oboli quot siclum faciant.	597
obolus quot contineat siliquas.	219
obolus vnde dictus.	598
obrutae aere alieno poena & infamia quae.	897. & seq.
obsequentes latrones qui a quo Imperatore dicti.	985
obsequentis Fortunae templum vbi, & vnde institutum.	50
obseruanda initio anni quae.	418
obseruationes aliquot seu cautela in Circensibus quae.	648
obfidionali quis primus donatus.	564
obfidionalis corona quanti olim habita.	565
obfigamia iudicia quae.	475
obfonia ex auro quis fecerit.	763
obfonia sponfi quae.	139
obfophagus Deus quis.	850. & seq.
obtestari per Solis iubar, Persis quid.	210
obumbrate solem sagittis in praeliando qui soleant.	993

Occen

I N D E X.

Occentus murium quid portendat.	684	ominis mali signa ex pullis.	114
occidentem versus qui orient.	553	ominum ex volucris peritissimi qui.	676
occidentem versus qui mortuos in sepulchro statuunt.	275	Oneatae qui dicti.	68
occidere bouem quam olim capitale.	346	oncratae naus lumina quot.	443
occidionis templum cui adire vetitum.	676	onochionus fluuius a quibus aliquando epotus.	1004
occiput quibus natura crinitum.	734	onomadeus quis, & quam prudenter inimicos tulerit.	446
ocellatae nuces quae.	403	ovos <i>ovos</i> quid.	689
ochi Regis auaritia quanta.	476	ovis <i>ovis</i> quid.	ibid.
ochus quo conuictio ab Aegyptiis affectus.	606	Opalia festa quae.	879
ociofi quomodo olim mulctati.	359	operimenta lintea equorum quam apud Romanos essent impentabilia.	978
ocium quibus sit honestum.	707	opertanea sacra quae.	351
ocrestes quam prodigiose Ser. Tullium genuisse dicatur.	946	operto capite qui sacra facerent.	205
ocstacilij vnde dicti.	618	opheltes quis dictus.	643
ocstaua cuiusque mensis dies, cui Athenis sacra.	385	ophantina tribus vnde dicta.	66
ocstauij trophaum.	88	opius herbae natura quae.	296
october cui dicatur.	420	opi quomodo sacrificetur.	230
octobri mense quid Athenis fieri solitum.	384	opiferax vox, cui quam difficilis fuerit prolata.	925
octobribus Idibus quid miri Romae fieret.	ibid.	opigena quae dea cur sic dicta.	848
octogenarij a quo in militia coacti.	74	opilius Macrinus quantis adulterum poenis afficere soleat.	434
oculi effigies Aegyptiis quid.	212	opilius Macrinus quibus honoribus sensim ad imperium venerit.	966
oculis clausis qui pugnent.	991	opima spolia quoties Romae relata fuerint.	56
oculis pictis qui incedant.	728	opima spolia quae & vnde dicta.	57
oculorum religio & indicia quae.	206	opinionum de principis rerum quam sint varia.	649
oculus & os morientis claudere solitus olim quis.	304	opinionum gentium de diis quam diuersae & ridiculae & impiae.	1004. 1005. & seq.
& seq.		opinionum varia de longitudine anni.	414. & seq.
Odoratorum imbrum in theatris spatio.	233	opis deae cognomina quae.	878
odorum ac picturarum in scenis profusio quanta.	701	opis aedes quot & vbi.	880
odorum in triumphis vel accensio, vel spatio quae.	872	opis aedacula vbi.	902
Oenoandrum cuius sit conuentus oppidum.	427	opis simulachrum quale.	879
oetocyclos quis Deus.	850	opis templum vbi.	197
Offendo quid seu quomodo signet.	83	opis <i>opis</i> quid.	258
offensiones pedum quale facerent augurium.	247	opisthocomae quid.	ibid.
offensiones pedum quid portendant.	685	opisthographa charta quid.	258
offerre terram & aquam quid.	473	opisthoreticus morbus quid.	ibid.
o <i>o</i> Hercules quis.	515	opiter cur quis cognominatus.	40
ogmios quis quibus Deus.	184	oppidulis etiam & viculis singulis suos fuisse deos.	844.
o <i>o</i> quid.	334	845. &c.	
Olae ara quanti olim cultus.	172	opprobrium victis, quid.	694
olea cui sacra.	548	ops dea quae, & quomodo illi votum fieret.	410. 838. 878
olea quae turbae coronarentur.	939	optima mater cuius aliquando tessera.	443
oleae corona cuius praemium.	645	optimates qui dicti.	706
oleae ramum offerre quid.	692	optimatum in theatris loca quae.	698
oleam aut lauru comburere, vulgo quid pra se ferret.	810	optimi cognomine quis aliquando honestatus & gauisus.	164
oleastro qui coronarentur.	639	optimi quique viri quid olim Athenis passim.	387. 388.
oleastrum arma peperisse.	172	& seq.	
olana Tigrani aliquando quid.	128	optimum militem instar equi e longinquo petendum, quis Rex censuerit.	74
oleum & oleam perdere, quid.	589	optimus maximus quis dictus.	554
oleum in lustrationibus quomodo adhiberetur.	810	optimus quis dicendus.	816
oleum in ore gestare, quid.	691	optimus vir quis aliquando Romae habitus.	162
oleum in silice dissecto vbi repertum.	650	opuntij Locri vbi.	883
oleum vbi optimum.	753	opuntiorum pontifices quot & quam diuersa carent.	154
o literae effigie quis aliquando pro signo militiae vsus.	442	Ora mariuma in saxa mutabilis, vbi & quae.	650
olitorium forum.	169	oracal quis quibus sit Deus.	852
ollus lecto datus est, quando & vbi proclamaretur.	306	oracula ex somniis vbi olim caperentur.	823
olympia quid loci sit.	637	oraculi Delphici consulendi & dandi ritus qui.	818
olympias quid, & quot constet annis.	639	oraculorum omnium clarissima olim habita quae.	816. & seq.
olympias regina fratri nupta.	92	oraculorum per insomnia ratio quae.	424
olympici ludi qui & vbi.	637	oraculum quid sit.	43
olympici victoris praemium.	638	orandum a diis quid.	554
olympicorum ludorum varietas quae.	ibid.	oratae vnde quidam dicti.	41
olympij Iouis imago qualis.	515	orationes praemeditatae e libellis recitare licuisse.	507
olympionem esse, quanto olim fuerit honori.	643	orca.	397
olympiorum imaginem qui Romam transtulerint.	641. & seq.	orchestra quorum in theatris olim sedes.	698. 699
olympicum templum vbi.	828	orcini qui.	422
olympus mons quam altus, & quam multi hoc nomine montes dicti.	817	ordicalia festa quae.	351
Omarij Iouis templum Sybaritis olim quid.	646	ordinem deferentis poena.	79. 80
omen belli vnde Germani sumere soleant.	467		
omina ex iecore quae.	789		
omina ex pedum offensione quae.	247		
ominis boni indicia ex pullis.	115		

I N D E X.

ordines populi Romani quot. 706
 ordinis primi ductor, quibus aliis nominibus dictus. 14
 ordo ciborum in mensa quis. 339
 ordo equester quanti olim fuerit precij. 257
 ordo ex quot militibus constet. 14
 ordo magistratuum in re militari qualis. 20
 ordo rogandi senatus quis. 506
 orfetes qua potissimum re à furore liberatus. 810
 organa pneumatica qua. 687
 orgia qua cuius festa. 955
 orientem versus mortuos in sepeliendo qui statuerent. 275
 orientem versus qui orient. 553
 originarij qui. 422
 origines rerum iuxta diuersos qta. 649
 oris laesi poena qua. 899
 orijs quis Deus dictus. 851
 ornamenta imperij vnde sumptierint Romani. 427
 ornatus flaminis quis. 916
 oronopoli qui. 706
 orphaei quot. 86
 orpheum quis quomodo cum Christo coluerit. 926
 orpheus à quibus discerptus. 185
 orthia phalangis vsus quis. 921
 orthius modulus, qualis, & à quibus in bello vsurpatus. 439
 ortygia cuius insula nomen. 821
 Ochothoria Athenis quid. 383
 oscines aues quomodo augurium facerent. 674
 osculandi quotidianus vsus quando & à quo sublatus. 335
 osculari amicos inter se, vbi & quomodo vsurpatum. 205
 osculum mulieribus quam & cur simulatè daretur. 335
 ostiorem qui iurando testentur. 651
 ostis à quibus maxime cultus. 1006
 ostis Aegyptijs quis, & quomodo effingi solitus. 514
 ostis quale gesserit insigne. 436
 ostis quis quibus sit Deus. 849
 ostibus humanis qui quomodo in sacris vsi. 1007
 ostibus piscium qui pro domorum materia vterentur. 785
 ostensionales qui dicti. 987
 ostia à caelo, quomodo expiarentur. 809
 ostia inferni qua & vbi. 315
 ostia vrbs quando & vbi condita. 806
 ostracismi finis in quo factus. 387
 ostracismos quid. ibid.
 ostrearius panis. 753
 ostreis marinis qui domos construerent. 785
 Ortho praecipua legioni quod dederit nomen. 17
 orthonem qua res sola ad imperium prouexerit. 944
 orthonis ridicula quadam lex. 701
 orthos quid. 608
 otricularum dea qua. 847
 Qua & mel initio conuiuij dari solere. 139. 752
 ouandi causa qua. 937
 ouans urbem quis primus iniecit. ibid.
 ouanti an equis obuia procedere, seu comitari liceret. 939
 ouantis ornatus & sacra. ibid.
 ouatio quibus concederetur. 85
 ouationis etymologia & pompa. 939
 ouem aut pullum rapere quis Imperator vterit. 942
 oues coronatas ante se agere, & post mactare qui soleant. ibidem.
 oues quomodo iustrarentur. 807
 ouicula vnde quidam cognominatus. 37
 ouidij locus quidam exultus. 82
 ouilia quid loci Romae sit. 201. 449
 ouilli pecoris hostia quanti olim habita. 343
 ouiniorum cognomen vnde. 29
 ouis cui immolaretur. 348
 ouis quanti Romae vltimo aestimaretur. 290. 529
 ouorum putaminibus qui domos faciant. 785
 ouum in quorum ludorum pompa numeraretur primum. 958
 oua. 15

Ozola qui & vnde dicti. 884
 ozola quo moneta signo vrantur. 531
 P
 Pacem petentes, quid offerre soleant. 692
 pacis signa seu indicia diuersis diuersa. 473
 pactolus quale flumen. 429
 pactorum faciendorum inter ethnicos rationes olim que. 622. & seq.
 paciuius quando & vbi natus. 118
 padus quam nobile flumen. 429
 paan & profodia cuius olim Dei hymni. 562
 padonimus quid. 243
 paonicus quis Deus cognominatus. 850
 pari cur quidam cognominati. 29
 paros habere oculos, laudi an vitio dandum. 29. & seq.
 pagana quadam lex. 481
 paganalia festa qua. 634. & 900
 palamon quid Dei sit, & quibus aliis nominibus dictus. 642. & 842
 palamonis apud Corinthum specus qualis. 657
 palaestra qui se quam maxime exercere soliti. 243. 402
 palaestra qui valerent. 524
 palaestras qui nummis incuterent. 531
 palam, cibum capere cur olim & quam in vsu fuerit. 339. & 751
 palamedes quem ludum repererit. 396
 palaria ludus. 77
 palatium quid. 909
 palatij praefectura quanti habita. 965
 palatina tribus vnde instituta. 64
 palatini ludi qui. 960
 palatinus mons vnde dictus, & quam varia eius etymologia. 905
 palatialis flamen à qua dea cognominatus. 913
 pale quod ludi genus. 401
 pales quorum dea. 226
 pale vnde sacra fiant. 807
 palibroti qui aliquando dicti. 8
 palilia cuiusmodi sacra. 880
 palilia quomodo feruentur. 225
 palla quorum vestis. 722
 palladium forum. 170
 palladium quid, & à quibus custodiri solitum. 665
 pallantis Claudiorum liberti quanta superbia. 204
 pallas quorum praecipua dea. 846
 pallium quibus peculiare. 713
 pallor dea qualis. 54
 palloris phana cur intra vrbes non essent. 132
 palma vel palmus quot digitis constet. 216
 palmae quibus victoribus darentur. 643
 palmeta vestis quorum. 716. 717
 palmicum augurium quod. 682
 palmulis qui tanquam pane pasim vicerent. 337
 palmyrensiu regina quid aliquando nominis consecuta. 6
 paludamentum quale Romanis militibus publice darentur. 74
 paludamentum qualis & quorum vestis aut insigne. 150. 282. 731
 paludibus qui sepelirentur. 273
 palus quid. 77
 palisci ara Siculis quid. 303
 pambrotica sacra qua. 636
 pamenothus quis quibus mensis. 419
 pamphilorum tribus qua. 68
 pamphylis quem ventum colerent. 406
 pan Aegyptijs quantus. 513
 pan quis & quorum Deus. 410
 panetolium quid. 636
 panagyra festa qua. 228
 panathena Athenis quid. 639
 panathenaica quotuplicia fuerint. 644
 pancratiastes quid. 319
 pancratium quid. ibid. & 407
 pandana

I N D E X.

Pandana porta vnde & quo alio nomine dicta. 127. 533
 pandemus cuius dea cognomen. 849
 pandia cuius Dei festa. 644
 pandosiam & Acherusium quis oraculo vitare iussus. 820
 panebiorum Reges quomodo humarentur. 275
 panegyris Athenis quid. 636
 panem gladio diuisum, quibus olim gustare soleant. 134
 panemius Athenis mensis quis. 419
 panes & panicea mese qualibus canistris inferrentur. 753
 panes facere quale aut quarum aliquando opus. 337
 panes sanguinis guttas ex se emisisse quid aliquando portenderit. 266
 pani quod animal dicatur. 349
 panionia sacra qua. 636
 panisci caput in diffisso saxo quomodo inuentum. 650
 panonium cuius cognomen. 171
 pannonia in quot & quas prouincias diuisa. 251
 panos statua qualis. 513
 panum genera quam varia & Graecis & Romanis. 753
 panfa vnde quidam dicti. 31
 panthei sacerdotum munus quod. 156
 pantomimi à quibus Roma eieci, & à quibus restituti. 329
 papauerata vestis. 716
 papaueris candidi semen cum melle & lactuca quando apponeretur. 252
 papaueru decussione quid quidam tyrannus inuenerit. 267
 papeus Scythice quid. 224
 paphia Venus qua. 855
 paphlagonia in quot & quales partes diuisa. 252
 paphlagonum Reges qui dicti. 8
 papia lex à quo abrogata. 586. & seq.
 papilionum ex vermibus nasci, & ex femine papilionum vermes. 267
 papinianus cuius discipulus, & quid supellectilis nomine comprehendat. 70
 papinianus quam innocenter à quo Imperatore occisus. 997
 papinianus quis quantusve fuerit. 997
 pappas Bythinis quid. 224
 papyraceos calceos qui gerant. 918
 papyria tribus vnde dicta. 65
 papyriae tribus cum Pollia tribu simulatas quanta. 66
 papyrianum ius quod. 994
 papyri flore vbi coronentur dij. 649
 papyrii freneratoris nequitia inaudita. 24
 papyriorum etymologia. 34
 papyrius quid primus omnium factus. 425
 papyrus vbi nascatur, & quomodo temperetur ad inscribendum. 258. & seq.
 par impar Romae qui luderent. 402
 parabiston. 172
 paradromida quid. 328
 paralus quam à Pericle desertus. 325
 parametos digitus quis. 608
 paranympus quis. 133
 parapariis quorum Rex, & qui cognominatus. 7
 parafanga quot stadiis constet. 218
 paratimos, qua quorum poena. 413
 pardalis pro foribus affixa, Phrygibus quid. 781
 pardorum pelles quomodo in bellis vsae. 78
 parentalia quomodo feruentur. 355
 patrandi mos quam diuersus. 798. & seq.
 parentes aut cognatos defunctos comedere, vbi summa pietas. 273
 parentum & liberorum appellatione qui contineantur. 61
 parentum manes qui primitiis cenarum impantiant. 762
 parere quid significet. 83
 pares victima quibus diis offerrentur. 356
 paria aliquot magistratuum se inuicem respicientium qua. 595
 patianorum Deus praecipuus quis. 846
 paris quomodo educatus. 266
 pariturae mulieres quod ex Delo commigrarent. 822

parma qualis colonia. 489
 parma quid. 909
 parmenides quis ac cuias. 117
 parnassus mons qualis. 817
 parochus. 137
 paroenius modulus qualis. 439. 440
 parona quid. 442
 patrici quaestores qui & quot. 125
 patriciae quam horribiliter in Aegypto plecterentur. 297
 patricij poena qua. ibid.
 patricus seu patricidius quaestor quis. 105
 partes sacrificij qua & quot. 556
 parthenope cuius filia, & cui vrbi nomen dederit. 120
 parthenope quam miserè patrum nostrorum memoria afflicta. 368
 parthi quam seuerè punirent adulterium. 434
 parthi qualibus in bello tympanis vsi. 440
 parthorum Regum abominandus quidam mos. 7
 parthorum honestissima sepultura qua, & ea ipsa quam execranda. 273
 parthorum Reges quid in votis emittendis adhiberet. 407
 partium domus ordo seu dispositio qualis. 781. & seq.
 partium phalangis catalogus. 922. & seq.
 partibus monstrosus quid fieret. 804
 parua Fortuna aedes à quo dicata. 50
 pascentes aues videre quid portenderet. 681
 pasithea qua. 611
 passus propriè quid sit. 216
 pastophorum quid. 154
 pastorum Deus quis. 410
 patareum oraculum & templum quale. 823
 pater patrus quis, & quod eius munus. 625
 patrae, cuius regionis vrbs. 427
 patres initio quot in senatum lecti. 496
 patres plurimorum liberorum quam honorati olim. 476
 patres vbi filios suos antequam septennes sint non videant. 238
 patri filium vouere seu deuouere quondam licuisse. 409
 patrij dij qui. 844
 patrios deos qui cur non haberent. 846
 patris quanta olim in filios potestas. 886
 patriciarum ordine donati qui. 509
 patricij ad plebe qui, & quomodo, & cur traserint. 1000
 patricij qui dicti. 496. & 706
 patricis quomodo ad plebem transire licuerit. 511
 patrocli cadauer quorum capillis & cur opertum. 308
 patroni clientem desistentis poena qua. 895
 patrous Deus quis dictus. 850
 patutius pater quis. 60
 paucitatem legu quis philosophus maxime probavit. 932
 pauli Aemylij filij quot, & quid ipsis acciderit. 163
 pauli Aemylij institutum. 46
 pauli Aemylij in vxorem suam repudiatam disterium quod. 478
 pauli Aemylij, vel constantia, vel superbia. ibidem.
 pauli basilica vbi, & quanti taxata. 109
 pauli de supellectile sententia. 70
 paulus Aemylius quantum ex Macedonia auri Romae intulerit. 805
 paulus Aemylius quo beneficio populum Romanum affecerit. 361
 pauones quis inter Romanos sibi, vt Deo immolari iussit. 350
 pauonis surrepti quas quidam poenas dederit. 179
 paupertas quando primum Romae probro haberi coepta. 341. & seq.
 paupertatis dea facellum vbi. 55
 paupertatis laus. 430. & seq.
 paupertatis phana cur extra vrbes fuerint. 132
 pausanias frugalitas qua. 751
 pausanias quam mirè aliquando de Lydis victoria potitus. 59
 pausanias quomodo morte multatus. 392

panfcape qui olim plecterentur.	388	perdicibus alicubi esse corda bina.	791		
Peeucij qui.	118	perdicum Bæoticarum præscripta in acre meta.	514		
pectus cæi Deo sacrum.	206	perduellionis diem dicere quid.	371		
pecudum sepulchra quàm quibus olim religiosa.	930	peregrinatio magnorum aliquot virorum, qualis.	857, 858		
pecunia vnde dicta, & à quo primum facta.	530	peregrini quàm quibus odiosi.	492		
pecuniæ Atheniensis nomina aliquot ac signa. 530. & seq.	233	peregrinis nomina Romana quis interdixerit.	492		
pecuniæ quomodo in populum à Cæsaribus sparfa.	233	peregrinos urbem Romanam vsurpantes quis securi percussit.	487		
pecuniam ludere quibus tantum ludis licuerit.	401	peremptalia fulgura quæ.	673		
pecuniâ milites suâ pugna tempore vbi deponerent.	446	perenna vnde dictum.	382		
pecuniam mortuo in oculis qui adderent.	272	perennæ cur & quando sacra fierent.	ibid.		
pecuniosi qua lege nobilibus prælati.	701	perfecta hostia quando diceretur.	558		
pedalij qui.	554	perfidia qui populi maximè dediti.	659		
pedamen quid.	159	perfricasse faciem qui dicerentur.	268		
pedarij senatores qui.	254. & 501	pergamenarum chartarum vsus & appellatio.	259		
pedario quid.	159	pergami thesauros suos quis Rex reconderet.	128		
pedes cui Deo sacri.	206	pergamum cuius olim fuerit regia.	303		
pedes ire Persis quid.	740	periander (si rectè scriptum) qua de causa lapidatus.	126		
pedestri certamine qui potissimum valeant.	523	periandri laus simul & tyrannis quæ.	267		
pedestraria auguria quæ.	683	pericles quid primus fecerit.	320		
pedibus nudis esse & coma tonsa sacrificantem oportuisse.	550	pericles è qua fuerit curia.	63		
pedibus quæ secum ferenda.	474	periclis cognomen quod.	167		
peditatu qui valeant & equitatu.	990	& contra suam ipsius legem conatus. 491. & de filij morte luctus. 325. & lex. 491. & trophæa quot.	88		
peditum in bello cantus seu instrumentum musicum quod.	431	periuri quomodo olim quasi diuinitus deprehenderentur & punirentur.	657		
pedum osculatio.	212	periurij pœna quæ.	898		
pegasum qui nummis incuterent.	532	perniciosus cuius quis.	564		
pegmata quanta in triumphis ferri soleant.	864	perpenna consul externus de quo Romæ triumphavit.	803		
pegmata quid.	787	perpenna quomodo prius consul quàm cuius Romæ fuerit.	587		
peium Phrygiæ Deiotaro quid.	128	perse an vnquam Romæ seruiert.	396		
pelargus cur quis dictus.	167	perse quomodo vrbes in curias diuiserint.	68.69		
pelasga quæ dea cognominata.	848	persepolis quorum regia.	303		
pelasgicum quæ pars Athenarum dicta.	904	perfarum arma qualia. 971. & Deus præcipuus quis.	224. & inceitus cum sororibus quotidianus. 92. & in sepeliendo mos. 273. & insignia militaria quæ.	436. & milites quàm essent abstemij. 336. & natura qualis. 520. & quanta apud Marathonem strages. 1002. & vestitus quis.	728
pelata qui dicti.	395	perfas captiuos quis Imp. nummis incusserit.	532		
pelias quomodo educatus.	265	perfas, ebrios de rebus maximis consultare.	505		
peligna cohors quæ.	974	perfis charissimum quid.	446		
pellena cuius regionis vrbs.	427	pertinacis Cæsaris tessera quæ.	444		
pelles hœdinæ quo olim nomine dignatæ.	259	pertinax Cæsar quàm modicè cenaret.	764		
pellex cuius deæ aram tangere vetabatur.	856	peruigilia in quibus ludis fierent.	958		
pellibus diuersarum ferarum qui maximè in præliis vtantur.	992	perusia cuius regionis vrbs.	427		
pellibus ferarum qui pro vestibus vtantur.	728. 729	pes quot palmis seu digitis constet.	216		
pellices velut pignora charissima qui in militiam secum ferant.	446	perseennij frugalitas quanta.	257		
pellici in sacris vetitum quid.	554	persinuntia dea quæ.	842. 855		
pelopidas quàm pauper & abstinentis fuerit.	341	pestifera exta & fulgura.	673. 789		
pelopidas quoties Imperatorem gesserit.	6	pestilentia quomodo aliquando Romæ sedata.	21		
peloponnesi factiones quæ.	446	pestilentia sedanda causa dictatorem creari solitum. ibid.	388		
peloria festa quæ.	218	petalifmus quid quibus esset.	220		
pelta è cælo cui in manus delapsa fabuletur.	101	petaminarij qui sunt.	401		
pelta quid.	969	petauri ludus quis.	ibid.		
peltarum duodecim custodes qui.	101	petauristæ qui.	ibid.		
peltari qui.	969	petere militia, vt liceat defunctos sepelire, quid præ se ferret.	471		
peltastæ qui dicti.	970	petilij lex in ambitum quæ.	379		
penates ab Aenea aduecti, quid fuerint & vbi custodirentur.	665	petitij cuiusdâ quàm verum de Pompeio somnium.	423		
penates dij qui.	838	petoritur quid.	263		
penestæ qui vulgo Thessalis dicerentur.	394	petreij satellites qui.	977		
pennæ variis distinctæ coloribus, quibus pro crifis fuerint.	79	petreij simulachrum quis tyrannus in triumpho duxerit.	864. & 867		
penfa tractare vbi sit virorum opus, non mulierum.	481	Phæcasi qui dicti.	155		
pentapharmacum quis primus excogitavit, & vnde conseruit.	764	phaennis qualis prophetissa.	370		
pentathli qui.	401	phaethon in quem fluium præcipitatus.	741		
pentathlon seu pentathlus quid.	401. & 645	phaeus color qualis.	314		
penula quorum vestis.	711	phalangis descriptio ac partes quæ.	922. & seq.		
penulæ quando sumerentur.	739	phalangum non eundem semper fuisse numerum.	923		
penulis quibus vti permillum.	508	phalanx ex quot constaret.	922		
peplum Mineræ quando ferretur.	640	phalaridis in Zenonem tyrannis quæ.	117		
peplum quo Imperatores Græcorum donarentur, quale & quid.	87	phalcr			
per discessionem quomodo sententia ferretur.	504				
per quàm diuersas res à diuersis iurari solitum.	651				

phalerina tribus quando veteribus addita.	66	picentes quomodo propter fœdus cum Hannibale mulctati.	982
phalicus quid.	245	pici martij auspicium quale.	678
phana aliquot sanctissima olim quæ.	830. 831	picta scuta qui gestarent.	971
phaneus cuius dei nomen.	851	pictoris nomen Fabio vnde.	38
phanionas quos Græci vocent.	107	pictura celebres qui.	524
phara oppidum vbi.	427	picturæ certamen publicum vbi.	644
pharaones qui dicti.	9	picturas inuerfas quis imp. quomodo venditaret.	771
phasidis fluuij arbores quale sudarent vnguentum.	94	picum qui cui offerant.	350
pherecydes quid primus inuenisse putetur.	260	picumno à quibus sacrificetur.	239
phiala quæ vasis species.	332	picumnus.	1011
phiditia quæ quorum festa.	760	picus à sinistra cuius augurij.	679
philadelphus vnde quis dictus.	165	pietas cuius aliquando tessera.	443
philæphi contentio de ludo literario Ciceronis.	96	pilagoras in Amphycionibus quid. 427. & ibidem vbi est piloras lege pilagoras.	400
philea quæ aliàs dicta.	842	pilæ ludus quis & quorum fuerit.	400
philinus Epicureus quàm fuerit frugalis.	338	pilani qui.	465
philipomenes quoties imperatorem gesserit.	6	pilarum differentia quæ.	399
philippeis incussa signa quæ.	531	pilarum & effigierum in compitis suspensio vnde.	228
philippi Macedonis tabernaculum vbi & quomodo fieret.	46	pileati qui quomodo pugnent.	990
philippo quæ dies quàm maximè fausta.	576	pilentum quid.	263
philippus Cæsar quàm solennes ediderit ludos.	952	pileum capiti detractum ac rursus impositum ab aquila quid.	675
philippus vbi alterum oculum sagitta perdiderit. 993. 894	236	pileum in hasta proponi, quid significaret.	445
philetor Græce quid.	117	pilosa qui habuerint corda.	790
philolaus cuius discipulus.	884	pilum quid & quibus proprium.	465. 972
philolaus quorum legislator.	9	pilumni qui & vnde dicti.	28
philomator quis rex dictus.	957	pilumno à quibus immolaretur.	239
philomenes cui aliquando vati palmam publicè præripuerit.	8	pilumnus.	1011
philomenes quorum reges dicti.	221	pinarij qui & quibus sacris operarentur.	181
philonides quàm insignis cursor.	9	pinarij vnde orti.	36
philopator quis rex dictus.	434	pinciana porta quæ.	537
philosophi communitatem vxorum introducentes qui sint.	1007	pindarus à qua poëtria quoties publicè victus.	957
philosophi deum nullum esse dicentes qui.	520	pindarus quomodo ab Alexandro honoratus.	781
philosophi Græcis quanto in precio fuerint.	649	pindenissus vbi & quid sit.	145
philosophi qui quàm diuerfa de rerum principiis senserint.	718	pinæ qui victores coronarentur.	643
philosophica vestis quæ.	730	pingendi ars quàm olim celebris.	236
philosophorum aliquot vestitus qualis.	259	pingues ad militiam inepti.	72
philyra quid.	9	pinus cui sacra.	548
phiton qui rex cognominatus.	418	pyra quibus frumenti loco sint.	338
phoca quale oppidum.	74	pisani quod haberent ius ciuitatis.	488
phocion quàm acerbos habuerit militiæ delictus.	492. 920	pisatorij ludi qui.	960
phocionis ira, mors, sepultura, paupertas, magnanimitas.	818	pisces auspiciis viles qui.	116
phœbades vbi & quomodo responsa darent.	854	pisces non squamosi quibus cœnis interdicti & cur.	322
phœbe cuius deæ nomen.	385	pisces quales qui cui (etiam si neget Hen. Agrippa) immolarent.	351
phœbo qui dies facti.	851	pisces qui pro diis colant.	1005
phœbus cuius dei nomen.	260	pisces etiam tangendis qui abstinerent.	918
phœnices qualibus olim & literis & chartis vsi.	350	pisces qui augentur.	583
phœnicopteros quis Rom. sibi vt deo mactari iusserit.	157	pisces qui vt pane victitent.	337
phœnicum sacerdos quàm splèdidè incedere fuerit.	347	pisces qui sub signo nati quales.	221
phœnicum virgines quàm impudicè dotem mererentur.	9	pisces qua afficerent adulteros ignominia.	434
photonius cuius occidendi autor.	788	pisistrati statutum quoddam pium.	569
phrenas Græci quid vocent.	195	pisistratus cuius esset curia.	63
phrenerici quomodo vocum concentu reciperant.	520	pisistratus quàm astute tyrannidem arripuerit.	288
phryges natura quales.	295	pisones vnde dicti.	28
phryges quàm odiant fures.	347	pisonis cuiusdam vinolentia quæ.	964
phrygiæ dea quomodo sacrificaretur.	717	pisitores quandiu Romæ nulli.	337
phrygiata vestis vnde inuenta.	481	pisitores vnde dicti.	ibid.
phrygiones qui dicti.	439	pisitoris Iouis ara quæ.	902
phrygius canendi modus qualis.	825	pisitorium forum Romæ vbi.	170
phthioticæ Thebæ quæ.	299	pisirino qui plecterentur.	389
phylactus quis magistratus.	151	pitaci qui dicti.	68
physiognomia ex oculis.	165	pitantes centuria Antonino quæ.	988
phytos vnde quis cognominatus.	596	pitanaeta cohors.	17
phytij qui.	809	pitaneos quæ in insulis quid.	691
Piaculare sacrum quomodo à Lydis fieri solitum.	678	pithecusa insula quando & qui facta.	120
piacularis auis auspicium quod.	536	pithe quæ quibus vocetur dea.	849
piacularis porta vnde dicta.	25	pithegia quale festum.	882
picea arbor qualis.		pittacus remulentos qui mulctaret.	316
		pittaci cognomen quale.	167
		pituita quomodo fisti putaretur.	237
		pityocampa quid.	161

I N D E X.

ibid.	pollicibus inuicē arctissimē nexis expressum sanguinem	
32	lingere quid.	622
754	pollinctores qui.	316
489	pollinctura quid.	322
489	pollionis bibliotheca qualis.	259
	pollionis apophthegma.	141
998	πολλοὶ καὶ ἀγαθοὶ quid.	544
545	polluere ludos quæ & quàm varia olim putarentur.	962
32	pollus histrio quàm fuerit excellens.	40
944	polluta loca fulminibus ferè rangi.	672
189	pollux utriusque sexui ad iurandum communis.	658
228	polycrates vnde dictus.	165
290	polycrati quis qua de causa amicitia renunciarit.	627
330	polyhistor vnde quis dictus.	166
884	pomærij proferendi qui soli ius haberent.	934
618	pomærium sanctum quod.	932
	pomona dea quæ.	912.913
	pomonalis flamen quis.	ibidem.
	pomorum deus & dea qui.	ibid.
434	pompa in funere olim quæ.	313
262	pompa triumphalis quot aliquando dies duraret.	869
32	pompeij contra Cæsarem tellera qualis.	443
370	pompeij curia cuius morte infamis.	62
996	pompeij erga Possidonium reuerentia & modestia quantæ.	106
1000	pompeij frons & os quale.	206
957	pompeij in triumpho superbia.	870
1000	pompeij lex in ambitiosos quæ.	380
706.707	pompeij in annulo signum quod.	214
27	pompeij modestia.	5.108
359	pompeij nomen cui legioni fuerit in clypeis insigne.	971
12.996	pompeij theatrum quale.	603
501	pompeij tropheæ.	89
996	pompeio clades quomodo præsignata.	681
279.	pompeio quid præ omnibus Romæ contigerit. 85. & seq.	
ibid.	pompeius Magnus à quo & per quos fraudulenter occisus.	9
779	pōpeius quàm leui de causa affectati regni suspectus.	109
293	pompeius qua in re à Cæsare de imperitia taxatus.	466
217	pompeius qui appellatur præcipuam legionem.	18
24	pompeius quid contra legem à se latam fecerit.	298
259	pompiliana curia.	62
287	pomponij Atrici domus vbi.	912
98	pomponij de supellectile sententia.	70
109	pomponiorum nomen vnde.	36
352	pomponius Lærus quid (si diis placet) aliquando inuenerit.	278
672	pompina tribus quando cœperit.	66
60.796	ponderum aliquot nomina.	218. & seq.
315	pondo quid.	600
800	pons olim sacer habitus quis.	149
535	pontia tribus vnde dicta.	65
ibid.	ponticorum regum nomina quæ.	8
765	pontifex maximus quis.	147
243	pontificatus quibus cum magistratibus simul esse poterat.	149. & seq.
414	pontifices an immunes fuerint à contributione pecuniaria.	152
1007	pontifices initio creati soliti qui.	151
299	pontifices minores qui dicti.	152
286. & seq.	pontifici ad videndum illicita quæ.	ibid.
295.296	pontifici maximo iurare quomodo licuerit.	658
173	pontificis etymologia.	149
843	pontificis maximi munus.	147
	pontificis honor quantus.	149
	pontificum numerus apud Romanos olim quantus.	147
	popæ in factis qui.	577
	popilij Lænatis mirum seu ridiculum factum.	33
	popylia quid.	672
	populæria sacra quæ.	889
	populi prærogatiua potissima quæ.	499
	populi purgandi seu lustrandi mos quis.	408
	populo qui comprehendantur.	996
	populo	

I N D E X.

populorū in Albano conuenire solitorum catalogus.	637	præfectus Latinarum quis.	964
populus cui sacra.	549	præfectus vr̄bis ad quid crearetur.	962
populus Romanus in quot turmas diuisus.	477	præfectus vr̄bis sub Romulo quis.	ibid.
porca cui immolari solita.	346	præfixa quid olim in lectu facerent.	311
porcalis tribus quæ.	68	prægnans sus quàm sit sacrificii apta.	351
porcia Catonis filia quàm dilexerit virum suum & quàm viriliter seip̄sam interemerit.	612.613	prægnans sus quibus quo die mactetur.	879
porcij vnde in ciuitatem allecti.	491	prægnantes victimæ quibus tantum sacris mactari solita.	797.
porciorum nomen vnde.	29	præliandi instrumentis seu ornamentis quàm diuersis diuersi vr̄antur.	989
porcus quibus diis sacer.	349.350	præmia victoribus in ludis dari solita quæ.	638. & seq.
porcus quibus ex omni scrofarum numero debebatur.	154	prænestini quod habuerint ius ciuitatis Rom.	488
πορκοῖνος qui.	894	prænomina quare instituta.	629
pornopion Apollo vbi cultus.	55	prænomina Romana vnde & quomodo scribi solita.	627 & seq.
porrici hostia quando diceretur.	559	præpetes aues quomodo auspiciū faciant.	674
porrum à quibus nomen habitum.	652	præpotens quæ quibus dea vocata.	849
portæ castrorum quot esse debeant.	43. & seq.	præses Ægypti primus quis.	9
portæ vr̄bis Romæ quot.	534	præsidem, finito honore, qua cautione ex provincia discedere oportuerit.	463
portæ vr̄bium cur sanctæ non sint.	933	præsidiales prouinciæ quæ.	250
portarum apud exteros cognomina aliquot propria quæ.	539. & seq.	præsidium licentia in spectaculis edendis quomodo & à quo repressa.	462
portarum castrorum nomina quæ.	44	præstanda in vendendis rebus quæ.	891
portarum Romæ multitudo ac nomina.	532. & seq.	præstiti qui dij dicti.	840
portenta aliquot mira.	265. & seq.	præsul inter salios quis appellatus.	102
porticus centenaria seu miliaria quæ.	404	prætexta quorum fuerit vestis.	710
porticus Rom. quàm variæ fuerint.	412. & seq.	prætextatus cui cognomen datum.	35
porticum apud diuersos nomina quæ.	ibid.	prætores bini vbi imperitarint.	192
portis quot Roma initio contenta.	532.533	prætores legatis non indigentes qui.	836
portoria noua statuere quibus potestas fuerint.	360	prætores quando primum creati & illorum vis, potestas, numerus, officium.	187
portuensis porta quæ aliàs dicta.	539	prætoriam in castris porta quæ.	45
portumno deo qui ludi fierent.	642	prætoriam nauis quot Scipio lumina dederit.	443
portunus quis deus.	842	prætoriales prouinciæ quæ.	250
porus rex quale gesserit militiæ signum.	436	prætoriani milites qui.	973
posideo (si recte scribitur) quis quibus sit mensis.	419	prætorianorum autoritas & vis quæ.	ibid.
posidonius quanta à Pompeio reuerentia affectus.	106	prætoris in vr̄be lictores quot.	104
postem teneri in dedicando vbi necessarium & vbi non necessarium.	925	prætoris munus etiam apud exteros fuisse.	192
posthumi qui & vnde dicti.	39.628	prætura Acmylij Pauli quàm præter morem splendida.	191
postica regio auguribus quæ.	744.745	prærandi in propatulo mos cur introductus.	751
postliminij ius.	485	prærandi seu cœnandi gestus varij qui.	761
postueta dea.	54.1010	prærandij tempus olim quod.	708
postueta à quibus immolaretur.	239	præstinus equus vbi à quo Cæsare quàm religiose tumulatus.	930
postulacia fulgura quæ.	673	præsina factioni in Circensibus qui imperatores maxime dediti.	647
potandi ratio in conuiujs solennibus quæ.	758	præcia militiæ olim maxima quæ.	564
potina.	1011	preciosarum rerum in theatris profusio.	233
potina deæ qui sacrificent.	236	prehendere & in carcerem mittere tribuni plebis esse.	10
potitij qui & quæ sacra curarint.	181	presbyterorum aliquot Romæ indigna supplicia quæ.	875
potitorum genus quis extinxerit.	ibid.	priami regia quæ & vbi.	394
potniensis in Bœotia fontis miraculum quod.	832	priapo quod animal immoletur.	350
potus veterum quis esset.	335. & seq.	priapum & Venerem quis cui dedit pro tessera.	444
Præcentoria tibiæ quæ.	449	primas post consulem seu imperatorem in castris quis haberet.	826
præcidanea porca quæ.	347	primipilus quis diceretur.	14
præcimator quid.	910	primipilus quot ex vexillis constet.	ibid.
præcincti quales olim habiti.	80	primogeniæ Fortunæ templum vbi.	50
præcipites cuius satellites dicti.	976	princeps reip̄. optimus quis.	469
præcipui quibusdam dij qui.	837.838	princeps senatus quis aut quomodo legi solitus.	505
præco & accensus vnde fieri consuevit.	103	principalis via in castris quæ.	44
præcones à quibus honoribus prohiberentur.	942	principatum summorum quàm diuersa apud diuersos vocabula.	588
præcones in vendendis captiuis quid proclament.	377	principes deorum secundum alios & alios qui.	337. & seq.
præconis officium.	103	principes milites qui & quæ in acie locū teneant.	467.573
prædator Iupiter quis.	408	principia rerum secundum diuersos quæ.	649
prædicare in contractibus venditorem quæ oporteat, quæ non.	815	principis imago quomodo fingenda.	292
præfatio in factis olim quæ.	544	principium anni olim quod.	416. & seq.
præfecti ex quibus fierent.	964	principium aliquot insignium præceptores insignes qui.	241. & seq.
præfecti in Olympijs quot. & quomodo.	638	prisciani de talento paruo & magno sententia.	529
præfecti vigilum cura quæ.	372	prisciana	
præfecti vr̄bis officia quæ.	963		
præfectorū & Romæ & alibi quanta diuersitas.	964. & seq.		
præfectura prætorij à quo & quibus traderetur.	596		
præfectura vr̄bis intermissa quoties & reuocata.	963		
præfecturæ origo quæ.	962		
præfecturam vr̄bis qui sub quibus regibus gesserint.	ibid.		
præfectus castrorum cui sine medio subsit.	20		

I N D I X.

privata principum decreta quomodo astantanda. 298
 privata templa verita. 244
 privatim consecratum sacrum non esse. ibid.
 privilegia publica aut privata senatorum qualia. 508
 privilegium filiarum aliquot magistratum Romæ quod. 375
 pro quid significet. 788
 probro notatus qui haberetur. 179
 probus Cæsar quid ultimus omnium habuerit imperatorum. 852
 probus Cæsar quot ante imperium donis ornatus. 588
 prochyta quomodo infula facta. 120
 proconsul quis & quomodo crearetur. 248
 proconsulare officium cui primò oblatum. ibid.
 proconsulares prouinciæ olim quæ. 250
 proconsularis honor quando intercederet. 252. & seq.
 proconsulatus insignia quæ. 249
 proconsulis fasces quot. 249
 proconsulis imperium non nisi extra Romam valuisse. 248. & seq.
 proconsulis intra urbem imperium quando valeret. 249 & seq.
 proculorurh cognomen vnde. 39
 prodesse contra venenum quæ putentur. 559
 prodicus Cæus quàm fuerit impius. 1007
 prodigialis Iupiter qualis sacrificio placetur. 344
 prodigium ex fascibus laureatis. 107
 prodigiorum sepultura qualis. 929
 proditores quomodo sepelirentur. ibid.
 profecturis in bellum quid publicè solitum præstari. 281. & seq.
 profecturis in militiam Romæ quid fieret. 76
 profecti dies qui. 575
 prohibiti ex Olympiis ludis qui. 640
 proiecta edificia quæ. 660
 proletarij qui. 984
 promachus potando quid ab Alexandro meritis. 767
 promethea cuiusmodi vel ludi vel festa. 645
 prometheus à quibus vincetus & à quo solutus. 185
 promiscua balnea vbi. 582
 promontorium Pulchri Scipioni quale fuerit omen. 688
 promptuaria cella quid quibusdam loci fuerit. 288
 promulgidaria quid. 334
 prona qui corpora sepeliant. 928
 pronubus seu pronuba quæ. 133
 procemio vti aut affectus mouere orator vbi vetitus. 292
 proprietij locus discussus. 119
 proprietius falso naua putatus. 121
 propheta Iouis in Creta quàm sobriè vixerint. 543
 prophetissa aliquot insignes apud veteres quæ. 369. & seq.
 propinatio in sacris quomodo fieret. 556
 proptatores qui. 249
 propria diuersis olim arma quæ. 972. & seq.
 propria Fortunæ templum. 52
 propudium vbi sit conuiciij vocabulum. 606
 propulsare iniuriam nullo non die licere. 579
 proquaestores qui. 250
 prora & puppis quid. 690
 proram nauis qui nummis incusserint. 601. & seq.
 profa dea. 54
 profa à quibus olim immolaretur. 239
 profa rationis inuentor quis. 260. 261
 proficere qua ratione censoribus solis non liceret. 361
 profepina propria victima quæ. 352
 profodion quid. 562
 prospera Fortunæ templum vbi & vnde dicatur. 50
 prostituta quantum vectigalis Caligule darent. 495
 protagoras quorum legislator. 884
 proteruita quod sacrum. 311
 prothyrum quid. 788
 prouincia prima omnium facta quæ. 490
 prouinciæ inter consules quomodo partiti soleant. 281. & seq.

prouinciæ quàm diu à Iulio præsidibus obtineri decreta. 463
 prouinciæ differentia olim quæ. 251
 prouocationes à quo tyranno inhibita. 462
 prouocationis iniura multa quæ. 461. 462
 prytanes qui. 280
 Psallendi & saltandi studium quibus probro obiectum. 246
 psametychus quo disposuerit exercitum modo. 469
 psaphon quorum & quàm ridiculus deus. 843
 psylli quomodo puerorum indolem experiantur. 238
 Pteræ Babyloniis quid. 904
 Pteræ quos Græci vocent. 107
 ptisana quàm sit salubris. 754
 ptocombarorum rex seu deus quàm ridiculus. 827
 ptolemæi bibliotheca quot voluminum fuerit. 259
 ptolemæi cum fororibus suis incestus. 92
 ptolemæi qui reges dicti. 9
 ptolemæorum origo, successio & interitus. ibid.
 ptolemæorum ultimus quis & quem occiderit. ibid.
 ptolemæus Lagus seu Lagi filius quis factus sit. ibid.
 Publica loca locare quorum olim fuerit. 360
 publicæ feriæ quæ. 794
 publicani quanto olim in precio fuerint. 256
 publicani qui dicti. ibid.
 publicæ tribus acceptatio. 66
 publicola quàm auerit senatum. 497
 publicola quid primus Romæ fecerit. 319
 publicolæ lex de prouocatione quæ. 461
 publicolæ pro ciue prouocante lex qualis. 451
 publicum hospitium quid carceris quibusdã dictum. 288
 publicus seu Publicius vicus vnde dictus. 198
 publipores vnde dicti. 629
 publius Mimographus quo in certamine victor fuerit. 956
 pudicitia patriciæ facellum. 169
 pudicitia statua à qua solum tangi licita. 199
 pudicitiarum plebeia & patriciæ aræ vbi. 198
 pudor in balneando apud Romanos olim quantus. 244
 pudori deo ara statuta vbi. 55
 pudoris sedes quæ. 208
 puella marina cui non ita multis ab hinc annis visa. 317
 puella ad cuius dei aram flagellarentur ad necem. 1008
 puella quomodo olim doceretur. 242
 puella vbi & quomodo radantur. 736
 puellatoria tibiæ quæ. 440
 pueri apud Persas quid discant & Aegyptios. 243. & seq.
 pueri grandiuiculi apud quos olim educarentur. 242. & seq.
 pueri in quorum deorum templo ad necem flagellarentur. 1008
 pueti nouem annorum miraculum pernicitatis inaudita. 221
 pueri puellæque in cœnis vbi seu quomodo sederent. 455
 pueri qui & an si moriantur lugendi. 323
 pueriles aliquot ludi. 401
 puerorum diuersa apud diuersos institutiones. 234. & seq.
 puerorum officium olim quod. 339
 pueros in senatum venire solitos aliquando esse. 510
 pueros militiæ quis adscripserit. 73
 pueros quis deus vexare putatus. 230
 puerpera vbi viris decumbentibus ministrant. 239
 puerperij & puerorum apud Græcos ratio quæ. 240
 puertum qui cui deo macent. 1007
 pugione breui qui maximè præliantur. 990
 pugnandi præcepta quis primùm Romæ tradiderit. 73
 pugnare extra ordinem iniussu ducis quàm strictè inhiberent. 180
 pulchrorum familia quæ Romæ fuerit. 34
 pulla veste conuiuio interesse cur illicitum. 773
 pullarij mentientis pœna. 115
 pullarius quis. 715
 pullis vestibus interesse ludis illicitum. 738
 pullis vestibus quæ natio militiæ vsa. 75
 pullorum è cauea emissorum auspicia. 114. & seq.
 pullorum

I N D E X.

pullorum Melicorum quantus olim honor. 114
 pullum amiculum Pompeio quid portenderit. 686
 pullus vnde Fabius dictus. 38
 pulmonis locus & munus & omina quæ. 591
 puls vnde Romani olim victarint quomodo fieri solita. 337
 pulvere quid significet. 385
 pulvere non pane quàm diu Romani vixerint. 749
 puluere inpergi qui soliti. 621
 puluerij Iouis templum quale. 224
 pulueris Putcolani natura. 650
 puluinaria in lectisterniis deorum quid. 802
 punctis suffragandi mos quado & à quo introductus. 449
 punctos esse in facie Thracibus quid sit. 740
 puniceas vestes militiæ habere quibus nationibus proprium. 74
 puniendi aut occidendi facinorosos Romæ modi quàm diuersi. 287
 puniendorum delictorum ratio diuersa. 194
 pupæ à quibus cui deæ offerri solita. 130
 pupas Veneri quæ mitterent. 709
 pupilla tribus vnde dicta. 65
 pupinia seu Pupina tribus vnde dicta. ibid.
 pura an impura sint animalia quomodo exploretur. 346
 pura hostiæ quæ. ibid.
 purpura Magarenis quæ. 946
 purpuram induere quibus licitum. 710
 pustulis seu vomicis quæ aqua periuros lædat. 656
 puteolani in quorum Ro. clientela. 779
 puteolani pulueris natura quàm mira. 650
 puteolanis quomodo ciuitas adempta. 488
 puteolium aliquot miracula quæ. 831
 puticolarum quid loci Romæ & vbi fuerit. 911
 Pygme (locus ille discutatur) quibus quod ludi genus. 401
 pylagoras in Amphictyonibus quid. 427
 pylaicus conuentus quis. 635
 pylaica cuius vrbis porta. 540
 pyramides equis qui erigant. 930
 pyrensius tribus quot. 68
 pyrophorus quis. 626
 pyrhi apophthegma quoddam insigne. 246
 pyrhi Epirotæ qua ex re gloria singularis. 43
 pyrhi in annulo signum. 214
 pyrhi pollex dextri pedis quam habuerit virtutem. 606
 pyrhi regia vbi. 304
 pyrthicha quid saltationis fuerit. 947
 pyrthidæ qui reges dicti. 8
 pyrtho exitium à quibus aibus præsignatum. 677
 pyrthus quam habuerit in se medicinam. 349
 pyrthus cuius filius. 8
 pyrthus quid præcari à diis solitus. 554
 pythianactia Athenis quid. 414
 pythagoras quæ aliquando animalia immolarit. 346
 pythagoras quàm religiose aram Spodij honorarit. 822
 pythagoras quo tempore floruerit. 859
 pythagoras vnde ortus & eius peregrinatio. 116
 pythagora discipuli aliquot præclari. 117
 pythagora sacrificia qualia. 223
 pythagora vestitus qualis. 730
 pythagorei quomodo suos sepelirent. 272
 pytheum quid. 819
 pythia infasto die ab Alexandro vaticinari coacta quid dixerit. ibid.
 pythia vates & festa quæ. ibid.
 pythij Bithyni diuitiæ incredibiles quantæ. 1002
 pythij ludi qui. 642. 819
 pythij Spartani qui. 819
 python quæ vrbis cur dicta. ibid.

quadranti quod signum incussum. 550
 quadrata stola quorum vestis. 725
 quadratam initio Romam factam esse. 534. 905
 quadratas fuisse aras. 547
 quadrato agmine qui prælium incant. 468
 quadrigæ ex asinis quàm olim Romæ charæ. 646
 quadrigæ quorum nummorum nota. 598
 quadrigas agere vbi sit puellare studium. 244
 quadrigati qui. 530. 598
 quadrigis Romæ dissentus quis. 289
 quadringenta sestertia quos olim habere oportuerit. 256
 quadringentos aliquando senatores ad ferrum vel coactos vel inductos. 950
 quadringentos leones quis aliquando publicè exhibuerit. 952
 quadrupedum auspicia qualia. 683
 quadrupes auis vnus tantum dici vbi in arbore nascatur. 483
 quadruplaris decuria quot constet. 922
 quadruplaris phalangis partes quæ ac quot. ibid.
 quadruplator quis. 527
 quadruplatores qui & vnde dicti. 585
 quæ ciuitates in Albano conuenire soleant. 637
 quæ diis voueri solita. 403
 quæ diuersis legibus & iubeantur & videntur. 584. 585. & seq.
 quæ fores intus, quæ foris aperirentur. 783
 quæ gênes neminem pro sceleribus occidant & qua tamè fontes pœna afficiant. 294. 295
 quæ gentes pueros recens natos desinant. 234
 quæ in triumphis licita aut illicita ferre. 86
 quæ oppida seu regiones clarissima ingenia protulerint. 857. & seq.
 quæ potissimum gentes Romæ gregatim vendi solite. 396
 quæ quibus auspicia si discordarent præferrentur. 784
 quæ quibus diis & deabus animalia offerenda. 343. & seq.
 quæ vrbis dehiscere facillime timeantur. 786
 quaestores qui. 125
 quaestio de aræ & ædium vsu legato non inutilis. 42
 quaestiones aliquot incundæ de rerum identitate. 269. & seq.
 quaestiones proponere cõiuuiis quis imperator solitus. 771
 quaestionum exercendarum causa dictator creatus. 215
 quaestor patricius quis. 105
 quaestores initio quot & quoties sensim multiplicati. 121
 quaestores principis candidari qui. 126
 quaestores quomodo & à quibus eligerentur. 123
 quaestoria in castris porta quæ. 45
 quaestorium munus an legato muneris præstet. 836
 quaestorum genera diuersa. 123
 quaestorum officium. 121. 122. & seq.
 quaestura Caroni quàm studiose gesta. 125
 quaestura functi quid potissimum facere soleant. 377
 quaestura quàm fuerit diuinus magistratus. 152. & seq.
 quaestura quando inuenta. 121
 quaestura Atheniensium quantus honor. 126. & seq.
 quaesturæ honor quantus. ibid.
 quaesturam aditum fuisse ad reliquas dignitates. 125. 126
 quaestus Ro. interdictus quis. 707
 qualibus victimis dij maximè placentur. 411
 quàm diuersa populi ac senatus autoritas apud diuersos. 498. & seq.
 quàm diuersis effigibus Apollo olim cultus. 819
 quàm diu militiæ adscriptos militare oporteret. 985
 quàm diu populus Ro. sine legibus vixerit. 883
 quàm impia & ridicula ethnicorũ quorundam vota. 410. & seq.
 quàm leui de causa quidam Romæ triumpharint. 84
 quàm solerter acies instruerentur. 469
 quanta & turpitudine & impudentia quibusdam olim lacris inesset. 954. 955. & seq.
 quanti olim balnearetur quisque. 582
 quanto & tanto Latine quomodo vtenda sint. 882
 quanto

Q Vadi ex quorum duntaxat genere regem eligere soliti. 590
 quadrans quot contineat vnias. 2
 quadrantal quot sextarios habeat. 218

quanto studio Romani auguria atque sacrificia curare soliti.	248	quinquennale ludicrum quale.	956
quantum seu quanti olim scenerari licitum.	23	quinquennales ludi qui.	645
quarta Aprilis dies Athenis olim qualis.	576	quinquennales ut essent magistratus quis aliquando instituerit.	364
quartadecima Iunii dies Atheniensibus qualis.	ibid.	quinquennalis bos quam cui sit insignis victima.	345
quartadecimani qui.	988	quinquennales qui seu quid.	401.645
quartani qui dicti.	987	quinquennium (si recte scriptum) latinis quid.	645
quarum arborum folia Veneri resistere putentur.	543	quinqueviti cur creati & quam varij fuerint.	374
quater quotidie edentes qui olim habiti.	772	quinquevirorum cis Tiberim & ultra officium quod.	ibid.
quaternio Pythagoreis quid.	653	quinta essentia à quibus introducta.	649
quartumviri cur creati.	374	quintadecima Iulij qualis.	577
quatuor anni partes quibus coloribus indicentur.	643	quintana statio qua.	45
quatuor iudicium omne subvertentia qua.	687	quinternionibus qua regio diuisa.	252
quatuor mensibus qui annum terminent.	415	quinternionibus quot praefectura apud Indos diuidatur.	964
quatuor (si recte scriptum) Sibylla praecipua qua.	369	quinti praenomen vnde.	628
quatuor vsque tantum qui olim numerare soliti.	244	quintij vnde & familia eorum proprium quid.	628
quercus altissima quibus cuius signum.	515	quintilianus qui dicti.	512
quercus vbi responsa seu oracula dedisse ferantur.	515	quintilis cui deo sacer.	420
querculana porta qua.	517	quintilius quas ob res dictator factus.	21
querculanus quis collis Romae dictus.	908	quintus Cincinnatus cur aliquando dictator factus.	21
querno truncus qui victimas cadere assuerint.	558	quintus Tubero quam leui de causa praerura deiectus.	342
qui bene aut male contempserint pullorum auspicia.	115	quintualia cuiusmodi & quorum festa.	344
qui consulatum ante legitimum tempus adepti.	285	quirinalis collis vnde dictus.	911
qui dii à Roma exacti.	215	quirinalis montis aedes ac templa.	ibid.
qui imperatores Ianum clauerint.	58	quirinalis porta vnde dicta.	534
qui miram in tormentis patientiam exhibuerint. 117. & seq.		quirinus post apothecosin dictus quis.	841
qui partes filios mortuos non luxerint.	323	quiritia Iuno qua.	64
qui quantique viri inter salios esse gloria duxerint.	102	quiritium ius cui primum externo datum.	488
qui quo die nati eodem & mortui sint.	576	quis populum Romanum tributo dando liberavit.	361
qui reges suorum sibi in acie cornu sumpserint.	459	quis regiones in prouincias distribuerit primus.	250
qui sine vllis antea magistratibus administratis consules facti.	279	quo ornatu seu habitu mortui olim sepelirentur.	276
qui soli initio consules fierent.	ibid.	quomodo Romani olim per vices absque stipendio militarent.	988
qui summi duces semper aperto capite incesserint.	202	quorum piscium garus Veneri resistat.	543
quibus aquis aegi aliquando curari putarentur.	552	quorum virorum filia ex publico dotata.	479
quibuscum duntaxat scelerata inirent Romani.	621.622	quos magistratus simul aut eodem anno gerere non liceat.	463
quibus & qua de causa triumphare permissum. 84.85. & seq.		quot cuique genij.	839
quibus ex publico domus structa.	906	quot dies agriculturae quot rebus vrbis olim impenderentur.	339
quibus in sacris sedendo epularetur, quibus stando.	182	quota Februarij die qui magni viri nati.	576
quibus nationibus praerent Romanos praerentes fuerint.	192	quoridianus diuersarum gentium cibus quis.	339
quibus patrij à plebeis distinguerentur.	708	quociens & quando vnus tantum consul Romae creatus.	184
quibus pro rebus vota fieri solita.	404	quoto ætatis anno cuiquam magistratum gerere liceat.	ibid.
quibus rebus solis matrimonium dissoluetur.	135	quoto anno feminae, quoto mares puberes fiant.	246
quibus terrarum oris proximus olim ad infernum putatus sit accessus.	315	quoto demum anno qui consul fuisset iterum consul esse poterat.	462
quibus tantum locis senatum conuocare licuerit.	502	quoto die pueris nomina inderentur.	240
quibus taurum in dis pecuniam ludere licuerit.	401	quoto post consulatum anno idem rursus consul fieri lege poterat.	281
quibus vetitum adesse sacris.	544		
quid & quantum conare solent olim Romae. 337. & seq.			
quid faciendis votis apud diacos adhiberi solitam.	407		
quid pontificum olim praecipue interesset.	147		
quies templum vbi.	131.537		
quinquax.	2		
quinda vbi & quid Macedoniae regibus fuerit.	28		
quindecim dierum supplicatio cui aliquando decreta.	803		
quindecimviri apud externos.	377		
quindecimviri quando & cur creati.	368		
quingentes drachmae cui victori statuta.	643		
quingentaria cohors ex quot pedibus simul & equitibus constet.	15		
quingentaria quota milliarum pars.	923		
quingentaria manipuli qui.	ibid.		
quinquagenaria cohors quanta fuerit.	15		
quinquagenarij à quibus olim non lugerentur. 323. & seq.			
quinquaginta dierum supplicationes qui aliquando meriti.	803		
quinquatria vnde dicta.	269		
quinquatus minuscule qua.	383		
quinque millibus consiliatorum qua gens vrant.	498		
quinque tantum lapidibus quam olim insigne structum templum.	618		
quinquennale certamen Neapoli olim quale.	957		

R Litera in quibus nominibus litteram expulerit.	34
quis quam non potuerit proferre.	925
Radiorum solarium differentia qua.	581
ramus oleae sacrae alba lana coronatus qua in re adhiberi solitus.	407
rana cuius in annulo fuerit signum.	214
rana vbi non coarcent.	791
ranarum & talparum exta qualia ferant omina.	795
randus quid.	537
randululana porta qua.	ibid.
raphaelis Volaterrani laus.	825
raphanis qui per obscena plecti soleant.	433
rapis quis imperator veti solitus.	339
rarana cuius oppidi porta.	540
raso semper capite qui sint.	918
rastrum aut vomerem furari vbi capitale.	295
ratae leges Romanis qua.	932
rates quibus nummis incusantur.	531
ratio administrati muneris quomodo reddi solita. 463. 464	
ratio vita quomodo ab vnoquoque exigi solita.	360
Re	

Re ad Sagram gesta certius, quid.	590	repudium cum vxore quis Romae primus fecerit.	478. 479
receptus seruus quis.	422	repulsam adilitatis passus, consulatum tamen adeptus, quis.	487
receptui canendi signum quo instrumento fieri solitum.	438. & seq.	rerum oculis oblatarum auspicia qualia.	684. & seq.
recusare quid.	526	respiciens fortuna vbi templum habuerit.	52
redemptor causarum quis.	527	respondendi de iure facultas vnde dari solita.	997
redhibitioni in mercando quando locus sit.	816	responsa prudentum saepe pro legibus habita fuisse. ibid.	
ridiculi Dei templum vbi, & cur sic dictum.	131	responsio principum per libellos quomodo fieret, & à quo cur vitata.	958
reducis fortunae aedes.	51	resurrectionem mortuorum quis philosophus quasi per transennam aduerterit.	928
referendi alicuius inter deos caeremoniae olim qua.	844	reticentia in venditione quomodo mulctanda.	892
regalia exta qua.	793	reus quod praecuratore privilegium habere soleat.	298
reges Aegypti morientes quam vulgo lugeri soleant. 309. & seq.		reus voti quis.	409
reges de sacerdotibus vbi aliquando eligi consueverint.	157	rex sacrificulus seu sacrorum quis & cur creatus.	425
reges externi quomodo à magistratu Romano praerentur.	105	Rhadamanthus quid Aegypti primus intulerit.	260
reges quis currui suo praeferebat iungere solitus.	870	rhadamasti perfidia callida qua.	623
reges quomodo & vbi passim sepeliri soliti.	276	thamensis fortunae templum.	56
reges vbi & qua causa ocludantur.	783	rhamnusia dea qua.	608
regi Aegyptiorum mensura bibendi certa praescripta.	336	rhamnusia porta qua.	536
regi sacrorum proprium quid.	425	rhodiatarum vrbs vbi sita, & cuius patria.	118
regia olim quot seu qua Romae fuerint.	302	rhea dea qua, & quo alio nomine dicta.	842. 855
regia Perfarum vbi potissimum esse solita.	303	rhedra quid.	262
regia stirpis vbi nemo dominari finitur.	590	rhenus insula qua.	822
regiarum aliquot apud diuersas gentes assignatio. 302. 303		rheginis (si recte scriptum) natura insitum quid.	518
regibus appellatis à senatu qua turba praesidij & honoris causa daretur.	976	rheginorum moneta qualis.	531
regimen ciuitatis, quid per antiphrasin dictum.	288	rhinocerotem quis quibus in ludis exhibuerit.	952
regiminum trium optimum quod.	592	rhodiatarum quot.	517
regina qua dea dicta.	848	rhombi figuram qui in acie effingant.	468
regina Iuno qua.	855	rhomphaea seu rhomphaea quibus proprie & quid.	973
regina sacrorum qua, & quod eius privilegium.	425	rhoxanorum galeae, thoraces & scuta vnde fieri solita.	78
reginae vbi regibus ipsis honoratiores.	111	Rica quid.	920
reginarum Aegyptiacarum amictus qualis.	726	ricinus quorum vestis.	222
regionum ab auguribus in caelo notatarum nomina qua.	745	ridere quo potissimum intestino fiat.	793
		ridica quid.	159
		ridicula vxorum ad tempus mutatio qua.	97
		rius Sardonijs quid.	693
		riui seu aquaeductus Romae quot.	909
		Robigalia festa vnde & cur instituta.	480
		robigo quando sacrificetur.	880
		robigus Deus.	54
		roboreae frondes quam Druidis familiares.	549
		rogi lustratio quomodo fieret.	808
		rogis amicorum qui seipso iniecerint.	316
		rogo funerali inferri solita qua.	317
		roma initio tribus tantum portis contenta.	532. & seq.
		roma quot semel mensibus qua de causa magistratus non habuerit.	380
		romani in quot ordines diuisi.	706
		romani ludi qui, & quibus alijs nominibus dicti.	943
		romanorum cautio in externo milite assumendo qua.	54
		romanorum impietas, & crudelitas, & stultitia in sacrificijs quanta.	1010
		romanorum insignissima victoriae & clades.	1002. & seq.
		romanorum quot millia in triumpho vno semel pileata ducta.	822
		romanorum praecipuus Deus quis.	844
		romanula porta qua.	537
		romulicis tribus ex quibus instituta.	64
		romphi quid.	160
		romula porta qua.	537
		romuli abstinentia à vino.	336
		romuli ex vulturibus augurium quod.	675
		romuli lituus qualis.	744
		romuli nomen cur non usurparint Reges seu Imperatores Romani.	7
		romuli nutritrix qua.	98.99
		romuli templum vbi, & an vnquam apertum.	60
		romulus sub quo Rege praefecturam Romae gesserit.	962
		romulus & Remus quomodo expositi & aliti.	265
		romulus post mortem quo nomine dictus.	841. & seq.
		romulus quo die mortuus.	630

romulus quomodo annum ordinavit.	416	sacrificans quo more circumagat se in orbem.	543
roratij qui.	15.968	sacrificia abominanda & crudelia olim quæ. 1007. & seq.	343. & seq.
rosij histrionis excellentia.	40	sacrificia aliquot diuersorum diuersa.	873
rosæus color cui temporî dicatus.	643	sacrificia triumphantis quæ.	296
rostra quid, & vbi, & vnde sic appellata.	62	sacrificio interdiceret, quanta Gallis pœna.	360
rostrata: nauis quor. lumina Scipio dederit.	443	sacrificuli quidam vnde & cur eiecti.	291. & seq.
rostrata quis primus accepit.	566	sacrilegorum pœna quæ.	905
rota: vbi & olim frequens noxiarum pœna.	295	sacri portus vbi.	934
ro (aliàs Rho) xani qui, & quomodo pugnat soliti.	992	sacris interesse aut præesse qui prohibiti.	153
Rubedo faciei Syllanæ quid præ se tulerit.	207	sacris qui præessent.	1004. & seq.
rubere genas quid.	ibid.	sacrorum ethnicorum quanta olim turpitudine & impietas.	543
rubicundi quid præ se ferant.	ibid.	sacrorum faciendorum mos quis.	459. 613
ru (aliàs Ro) bigalibus quid solitum offerri.	352	sacro sancti magistratus qui, & qui non.	1001
tubor aurium quid præ se ferat.	208	sacro sancti tribuniplex quomodo.	933
rubra vestis apud Pœnos tabernaculo ducis prætexta, quid.	441	sacro sanctum quomodo quid fieret.	959
rubris scutis qui vterentur.	971	sacrum à matronis tantum quod fieret.	878
rudiariorum ætas quæ.	72	sacrum in priuatis adibus fieri solitum, quod.	923
rudimenta tyronum.	76	sacrum quid.	303
rufi vnde quidam dicti.	30	sadraca cuius olim regia.	732
ruffili tribuni qui.	939	saga quales vestes.	973
rugitu asinorum quomodo equitatus Scytharum aliquando fugatus.	606	sagares quibus proprij.	365
rullus vnde dictus.	38	sagara quid.	741
rumina: quid offeratur.	353	sagis vti in Libya quid.	160
rumina: sacris vinum inferre, quale sit.	ibid.	sagitta.	78. 993
ruminales hostiæ quæ.	346	sagittandi exercitium, & peritissimi qui.	974. 981
rumon quis locus dictus.	196	sagittariorum arma, vti, peritia ac vtilitas quæ.	531
rullata scura qui ferrent.	971	sagittariorum quorum nummis incussus.	993
rullatas vestes militiæ gerere quibus gætibus peculiare.	74	sagittarum quantum quibusdam nationibus studium.	77
rustica vinalia quæ.	881	sagittas in cista mitti ante regiû tribunal, Persis quid.	626
rustica: tribus quid peculiare habuerint.	65	sagmina quales herba:.	586
rutilij vnde sibi nomen hoc adepti.	31	sagogidæ Dionysio quid.	718
rutilius consul quid primus instituerit.	73	sagum purpureum quorum amictus.	711
rutili tribuni qui.	939	sagum vel sagus quorum vestis.	266

S

Sabates lacus cui tribui nomen dedit.	65	sais quæ quibus dea.	275
Sabatina tribus quando reliquis addita.	ibid.	saitani quomodo Reges suos sepelirent.	118
sabatus Aethiops quomodo fontes plectere solitus.	296	salapia vbi sita.	396
sabba quorum prophetissa.	370	sale empta mancipia qui haberent.	919
sabina herba quàm in dedicationibus necessaria.	925	salem cibis qui non adherent.	759
sabina: quando seu quibus ludis raptæ.	794	salem qui cur primò apponerent.	118
sabinarum raptarum numerus.	795	salernini qui sint.	488
sabazius quis Deus vocatus.	852	salernitanis cur ciuitas adempta.	814
saca quis à quo dies dictus.	575	saleres quæ Minerua dicta.	101. 102
sacæ qui sint, & quomodo pro sponsa certent.	95. 989	salialis sacerdotij dignitas & æstimatio quanta.	682
sacrum galæ quales.	79	salignis virgis qui diuinarent.	100. 101
sacripium quid sit.	139	salij qui, quot, & vnde inuenti.	33
sacularij qui.	421	salinator quis cur cognominatus.	65
sacea festa quæ.	228	saliorum curia vbi.	101
sacerdotes è philosophis vbi eligi consueverint. 156. & seq.	156. & seq.	saliorum insigne quod.	101. 102
sacerdotes in Phrygia quàm mire sepeliri soliti.	274	saliorum numerus & sacra.	809
sacerdotij æstimatio quæ.	152	salua ieiuna ad quid vtilis.	771
sacerdotiis duobus eidem simul præesse licuisse.	747	saluum haurire poculum, cuius esset pœna.	563
sacerdotio triplici qui vsi.	154	salutandi in templis & circa aras mores qui.	245. 948
sacerdos Romæ confessionem pœnitentis furis quomodo prodere coactus.	875. & seq.	salutandi species varæ.	245. 948
sacerdotum capilli quibus tantum cultris tonderentur.	918	salutare apud quos olim in precio maximo esset.	948
sacerdotum castitas apud ethnicos quanta.	542	salutatio è Suetonio Troia: nomine dicta, quæ.	245
sacerdotum comitia propria quæ.	451	salutationes qui olim dicerent.	912
sacerdotum dignitas quanta.	156. 157	salustiani horti quales & vbi.	203. 776
sacerdotum quorundam quàm ridiculus sacrificandi mos.	879	salutandi consuetudines quæ.	607
sacra diis maxime grata quæ.	411	salutaris digitus qui.	536
sacra è cœnaculis despiciere quomodo vetaretur.	648	salutaris porta quæ.	247
sacra lunonis quàm sint varia.	857	salutem precari in sternutando.	911
sacra sine sanguine, quorum deorum sint.	223	salutis ædes cui aggeri nomen dedit.	536
sacra via vbi & vnde dicta.	ibid.	salutis ædes vbi.	694
sacramentum militari non adscriptis, quid in bello vetitum.	80	sambico grauiora pati, quid.	183
sacrarum literarum scriptores apud Aegyptios qui.	915	sambulos vbi, & quid illic miri acciderit.	732
sacra: leges quales.	995	samex (si rectè scriptum) nauis figuram qui captiuus inuenerent.	442
sacratu: homo & res sacra, quàm essent dissimili priuilegio.	925. 926	samena quid.	144. 533
sacris qui dicti.	545	samiæ lunonis templum, miraculorum septem vnum esse.	537
		sannites: le gioni præcipua: quod darent nomen.	17

sannites

sannites quo ornatu seu colore militiæ vsi.	75. & seq.	scelere diuitias & honores potius quàm virtute adipisci.	936
sannites quot triumphorum occasionem dederint.	802	scenarum in theatris diuersitas quæ.	698. & seq.
sannitum in elocandis nuptum filiabus mos quis.	95	scenici ludi cui Deo dicati.	944
sanam esse oportuisse victimam.	792	scenici ludi quando primùm & cur facti.	944. 945
sanazarij Aethiopia: laus.	119	scenici quales olim Romæ, quales in Græcia habiti.	329. & seq.
santa loca quæ.	931	scenophori Græcis qui.	979
santa: leges quæ.	932	scopsis cuius regia.	304
santa:iones quomodo consecrentur.	931	scoptra diuersorum Regum qualia fuerint.	111. & seq.
santa:ior senatus quis & quibus esset.	507	scoptra quanti apud Babylonios habita.	113
santa:itatem antiquitate sensim augeri.	931	scœnus quot stadia contineat.	220
sandalarius Apollo & vicus vbi & vnde dictus.	199	scillis quantus vrinator.	221
sandalium quid.	ibid.	scipio Aemilianus à quibus veneno sublatus.	70
sandonychem, fortè sardonychem, quis cur annulo inclam gereret.	213	scipio quid sit, & vnde id cognominis quibusdam darum.	40
sandox, quod malè iudicaret, quæ à Dario punitus.	292	scipio quo se oblectare solitus.	399
sandracti qui dicti.	8	scipionis Aemiliani laus.	69. 163
sandractro quid miri obtigit.	266	scipionis Asiatici accusatio & liberatio.	69
sanguine cuius leges scriptæ.	296	scipionis de Mario vaticinium.	70
sanguinem quibus aris inferre non licuerit.	823	scipionis imaginem quis tyrannus in triumpho duxerit.	864
sanguinis victimarum tenuis aut crassi omina quæ.	792	scironi qui sacrificarent.	406
santatis simulachro quid quæ offerre solita.	709	scirophoria Athenis quid.	961
santalus an ex aquilarum genere sit.	676	scita iuffragiorum qui & quot custodirent.	448
santalus porra quæ.	538	scolia quid.	761
sapere & timere cui potissimùm intestino ascribantur.	793	scomborum Regem videre, omen quale.	83
sapientium paucos in sua patria sepultos esse.	858. & seq.	scommata in triumphantes torqueri solita quæ.	873
saporis arrogantia quanta, & in Imperatorem contumelia.	204. 1004	scorpiones letiferi vbi.	196
sappho poetria cuius.	859	scorta ex castris vbi & vnde exacta.	49
sapphus imaginem qui nummis incusserint.	531	scotinus vnde quis dictus.	166
sappina quorum præcipua tribus.	68	scriba: olim Romæ qui.	122
sarapodas quis cur dictus.	167	scribarum apud Macedones dignitas quanta.	123
sardis cuius olim regionis metropolis.	429	scribendi seu literas ducendi modus quàm diuersus.	261
sarissophorus quid.	922	scribis non licuisse fieri ædiles.	458
sarissa: quid, & quibus propria.	872	scrophæ cognomen vnde.	40
sarissas vtraque manu torquere quis docuerit.	ibid.	scrupulum quot pedes faciant.	217
sarmata: quo pugna: genere potissimum valerent.	468	scrupulus quot siliquis contineat.	597
sarmatarum tegmina in bellis qualia.	979	scurarum vsus quis.	770
sarmentæ vbi sponte sua igne super aras conciperent.	558	scuta quibus darentur.	970
saron quid.	564	scuti amissi pœna.	176
sarracum quid.	263	scutis quantis & hastis Aegyptij præliantur.	991
sarcellicibus quot qui olim vel Reges vel tyranni vsi.	976	scutis qui nullis in præliis vti: etur, sed nudi pugnarēt.	972
sarorum familia: Thebanæ proprium quid.	214	scutorum diuersitas quanta.	969
sarapæis quæ regio diuisa.	252	scutula quot vncias contineat.	219
sarapes in Cappadocia quid.	189	scutulata vestis quorum inuentum.	717
sarutio quomodo tuba: lustrarentur.	230	scutum amittens, quàm olim execrabilis inter Germanos.	544
sarutnalibus quæ olim seruarentur.	227	scutum amittentis pœna.	176
sarutni ædes Romæ vbi.	126	scyphus quod vas genus.	332
sarutni alæ ac oculi cur quatuor putati.	517	scythæ quàm mite inbriantur.	336
sarutni templa cur nusquam in Aegypto intra vrbes essent.	132	scythæ quàm mirum caduceatorem Dario miserint.	626
sarutnia porra vnde dicta.	533	scytharum domos stabiles nullas esse.	784
sarutno quomodo ante & post Hercule: sacrificarentur.	227	scytharum horribilis in sepeliendis cadaveribus mos.	274
sarutnus & Ops qui quibus putati.	838	scytharum in aduenas odium quod.	492
saryrica scena quomodo fieret.	699	scytharum præcipuus Deus quis.	838
saryrorum in quibus festis representatio.	954	scytharum virtutes & vitia communia quæ.	521
sauromata: quid tantum diis patriis offerrent.	358	scythis maximum iuramentum quod.	625
Scæa cuius vrbs quæ porra.	519	scythiffare quid.	757
scæum quid sonet.	32	scythites quis quibus Deus.	852
scæuola quo ludendi genere se oblectare solitus.	399	Seculares ludi qui, & quoto quoque anno fierent.	798. & 991
scæuolæ nomen vnde.	32	secularium ludorum autor, caremonia:, celebritas & origo.	798. & 991
scæalæ anulariæ vicus vbi.	199	seculum Gallis quid.	416
scæalæ Gemoniæ vbi & quid.	289. & seq.	secundarum mensurarum initia quæ & apparatus.	252
scamander à quibus epotus.	1004	secundarius panis qualis.	753
scaphium quid.	331	secures etiam prætori extra vrbes antelatas esse.	104. & seq.
scaptia tribus vnde dicta.	65	secures fascibus alligata, quid sibi voluerint.	287
scaptia vrbs vbi.	ibid.	secures in vrbe quibus tantum præiata.	104
scarabæos pro diis cultos esse.	1006	securis quibus regibus loco sceptri fuerit.	113
scauri theatrum quàm capax.	602	securum qui nummis incuterent.	534
scaurorum cognomen vnde.	32		
scelerata castra quæ dicta.	144		
scelerata porta quæ.	144. 533		
sceleratus campus vbi.	537		
sceleratus vicus qui dictus.	197		

securium abiectione post Reges exactos à quibus introdu- cta.	104	fenonibus urbem inuasuris, quid miri Romæ factum.	367
sedendo aliorum opinionem accedere quomodo licuerit.	507	fenonum conuentus quam esset aliquando immanis.	637
sedentes qui epularentur.	760	sententia in noxios quomodo ferretur.	300
sedes singulæ singulis conuiuii ubi fuerint.	755	sententiæ dicendæ ius non omnibus in senatu fuisse.	501
sedigiti qui nuncupati.	32	sententiæ in orbem ferendæ mos quis.	688
segregij quomodo filias suas nuptui locarent.	95	sententiâ rogandi aut ferendi apud diuersos mos quis.	504
sejanus equus.	693	sepeliendi mos olim quis & quam diuersus.	271. & seq.
seisachtheia lex quæ, & quid ea vox sonet.	898	sepelire viuos cum mortuis amicitia causa, quibus vul- gate.	100
seplasia cuius oppidi platea.	541	sepelire in vrbe, aut domi, aut iuxta templa, vbi licitum vel vetitum.	276
selekti dij qui.	839	sepeliri in vrbibus, quæ leges quando veterint.	927
seleuci in annulo signum quale.	214	sepeliri quos non deceret.	929
seleuco quid miri obtigit Pellæ.	559	septa quid loci esset.	200
selui temeritas & calamitas.	167	september cui Deo facer.	420
semel militia adscriptum, an & quomodo delere per- missum.	73	september quibus initium anni.	417
semel tantum qui quoti die vescerentur.	769	septemmatrus.	230
semeltris puer ubi locutus.	367	septemviri epulonum qui.	374
semidei qui dicti.	186	septima cuiusque mensis dies cui olim sacra.	385
semimares aut mæstrofi partus quomodo tractarētur.	804	septimana porra quæ.	539
semiobolus.	598	septimij vnde dicti.	628
semiramidis contra viros pro vxoribus lex quæ.	477	septimius Cæsar quantum vno digito valuerit.	607
semiramis quomodo exposita & alita.	265	septimontium sacræ seu festi quomodo & vbi fieret.	900
semis quid.	2	sepunx quid.	2
semiuncia ex quot siliquis constet.	217	sepulchra aliquot insignia.	172
semodium quid faciat.	ibid.	sepulchra hostium an religiofa habenda.	929
semoni Sango quæ ædes dicatæ.	906	sepulchra in parentando quomodo ornarentur.	799
semonis Sangi facellum vbi.	ibid.	sepulchra operosa quæ gentes cur aspernatæ.	927. 928
sempronie in maritum inuidia & scelus.	69	sepulchrales canes qui, & vbi olim vulgo habiti.	273
sempronius Musca quo mæchum affecerit supplicio.	414	sepulchrales corona quæ.	643
sempronius quam dilexerit vxorem suam.	69	sepulchri licet diruti sanctitatem in ipso solo manere.	931. & seq.
sempronius quam leui de causa vxorē repudiarit.	323. 478	sepulchris fulmine tactis quid honoris haberetur.	931
senagia, aut potius synagia, quid.	922	sepulchris qui cibi quando inferrentur.	355
senaculū (alibi senatulum) mulierū quis constituerit.	509	sepulchris singulis quot conderentur.	928
senator à censore quomodo notaretur.	359	sepulchrorum genera & differentiæ apud Aegyptios quot. ibidem.	ibidem.
senatores tyronum magistrī à quo facti.	72	sepulchrorum ratio quæ.	ibidem.
senatores initio creati quot.	496	sepulchrorum vbi maior cura quam domorum.	783
senatores pauperes quomodo à quibusdam imperatori- bus habiti.	510	sepulchrum dirutum Hannibali quale omen.	686
senatores qui & à quibus fierent.	500	sepulchrum Romæ in foro quis primus adeptus.	926
senatores quomodo & à quibus domum ducerentur.	511	sepultura indigni Aegyptiis qui.	929
senatores quot Romæ simul aliquando ad ferrum exhi- biti.	950	sepultura intra urbem, vbi pro honore daretur.	669
senatores sub Iulio & Augusto Cæsaribus quot.	497	sepultura vbi extra, vbi intra vrbes fuerint.	276. & seq.
senatoris in theatro locus quis.	697	sepultura apud Aethiopes quam fiant sumptuosa.	928
senatoris insignia quæ.	508	sepulturarum Græcis cura quæ.	930
senatoris officium quod.	499	serapidem Athenæ in cuius gratiam quam sacrum habue- runt.	215
senatorum honos quantus ac despectus.	501	serapidi qui sacrificetur.	225
senatum quibus diebus haberi non licuerit.	452	serapidis forma quæ.	827
senatus à Bruto quantum & à quibus ampliatus.	254	serapidis statua quam mire ac fabre facta.	616
senatus in prodigiis curandis vbi & quomodo haberetur.	820	serapis à quibus cultus.	1006
senatus auctoritas quanta.	499	serapis & Isis qui quibus habiti.	838
senatus cogendi aut conuocandi ius penes quos tantum fuerit.	502. & seq.	serapis phana in Aegypto cur non nisi extra vrbes fue- rint.	132
senatus diuersarum gentium ex quot constarent personis.	497	serapis quando Roma exactus.	215
senatus quoties per menses singulos haberetur.	511	serapis quomodo pingeretur.	514
senatus consulta quomodo, vel supprimi, vel publicari solita.	507	sereno tonuisse, quid.	672. 673
senatus consulti in senatores ipsa verba.	23	seres quam vitent exteros.	492
senatus consultum in caudatos.	381	sergia tribus nomen vnde.	66
senatus consultum quid, & quomodo demū ratū fieret.	996	sergiorum origo quæ.	36
senectæ deæ facellum vbi.	55	seribus vnde proueniat sericum.	484
senem saltare quid.	690	serici panni visus quando primum emerferit.	ibid.
senes à quibus apud Romanos militia adscripti.	74	seriphij quomodo plectant fontes aut damnatos.	294
senes vbi vulgo precipitentur ex altissimis rupibus in mare.	274	serpē sapere Phryges, quid.	693
senio in talis quid.	398	serpens quando latrarit.	302
seniorum apud Germanos respectus quis.	606	serpens ab ancilla enixus, quid prodigij attulerit.	266
senis decrepiti figura ad quid in triumphis ferretur.	806	serpentem per impluuium decidisse, omen quale.	684
senones hominem publicè cæsum quomodo sacrificarent.	1009	serpentis auguria aliquot.	ibidem.

serani vnde dicti.	29	sextula quot pedum sit.	217
serati quorum nummi.	531	sexuiri quando creati.	374
sertonij in cohortem vnam qualis aliquando animadu- sio.	177	sexuum diuersorum balnea diuersa.	582
setuare bonem Græcis qui dicerentur.	387	seyæ Fortuna templum.	58
serui adscripti qui.	485	Si, aliàs Sy, bariana aqua potus quales faciat capillos.	737. 738
serui è quibus sacris eiekti.	183	sibarum erga Herculem cultus quis.	183
serui iniuste vincti, quo præter solitum modo relaxaren- tur.	389	sibylla quis aliquando cognominatus.	9
serui quam rigide à Lycurgo puniti.	ibidem.	sibyllæ arcana euulgare, quam acriter olim vetitum.	369
serui quando primum militia adscripti.	983. & seq.	sibyllæ imaginem qui nummis suis inciderent.	532
serui à quo ciuitate donati.	486	sibyllæ libri quando combusti.	369
serui quomodo à dominis plecterentur.	388	sibyllarum aliquot nomina & patria quæ.	ibid. & seq.
serui quomodo per furta liberi fierent.	496	sibyllarū nomen quot sibi præcipue vendicent. ibi. & seq.	ibid.
serui trans mare aduekti, quo signo venum proponeren- tur.	377	sibyllina carmina quis quam studiose cõquiri iusserit.	370
serui vbi cum dominis mortuis concremarentur.	318	sicæ quibus peculiares.	973
seruij Tullij in quo delubro quale simulachrum.	52	siciliam quis à senore liberarit.	25
seruij Tullij natalis dies quis.	383	siciliquis quot scriptulis constet.	217
seruij Tullij quam prodigiosa conceptio.	946	sicini in Crassum scomma.	691
seruilia apud diuersas gentes nomina quæ.	394	sicinius Dentatus quot vltra omnes donis honestatus.	567
seruilia cuius adultera, & cuius mater.	812	sicis duabus qui quomodo munirentur.	973
seruilij vnde Romam translati.	628	sicli sexaginta quot obolos pariant.	597. & seq.
seruiliorum superstitio inaudita.	601	sicula mensura quæ.	772
seruilus cur falso tribunus plebis putatus.	12	siculi quando & quomodo Cereri ac Proserpinæ sacra facerent.	560
seruis comam alere vbi vetitum.	733	siculorum Deus quis.	845
seruis militibus quomodo Augustus vsus.	985	siculorum natura quæ.	522
seruis quæ vestes veritæ.	733	siculorum Reges quibus cantibus ad somnum inuidentur.	440
seruis vnum tantum fuisse nomen.	629	siculorum Regum diadema.	10
seruitus leuior deditis quam captis.	300	sidera à quibus vt dij culta.	1006
seruitus vbi durissima, vbi rursus nulla.	388	sigillaria quid.	286
seruius Tullius cui Fortunæ ædem dicarit.	50	siginni, aliàs Syginni, qui & vbi.	244
seruius Tullius quam nefarie à filia sua tractatus.	144	sigismundi Fulginatis laus.	814
serum senatus quam turbulentus.	498	signa aliquot quibus diuersi Reges in annulis vsi fuere.	213. & seq.
seruorum apud diuersos nomina propria quæ.	394	signa militaria hostium deuictorum quomodo in trium- phis ferrentur.	864
seruorum dies festus quis.	384	signa militaria seu vexilla vbi in pace reconderentur.	127
seruorum species quam diuersa.	421	signa quot & quam diuersa Romani militia vsurparent.	435
seruus cur triumphanti in curru assideret.	871	signis quam diuersis diuersæ nationes in bellis vsæ.	ibid.
sesamis arx vbi.	904	& seq.	ibid.
sesostris petulantia quanta.	870	signo aquila qui ante Romanos vsi.	ibid.
sesostris (aut Sesostridis) trophæa quam impudica.	89	signorum militarium ante prælium, & in prælio locus quis.	436
sesquipes quot cubitos faciat.	216	sileni in quibus festis representarentur.	954
sestertia modij quot.	217	silentij Deus quis.	215
sestertiorum genera quam diuersa.	549	silentij indicendi signum, quæ militia fieret.	438
sestertium Romanum.	600	silentium quantum haberi oporteret arcanorum senatus.	508
sestertius quot drachmis aut assibus aut libris costet.	597	silentium quorum esset olim rudimentum primum.	243
setæ hostiarum quæ primum iniicerentur igni.	556	silicernium quid.	323
setu, cuiusmodi sit dictio.	129	siliquæ quot drachmam faciant.	219
seueri Cæsaris quæ erga Christum & Abraham religio.	926	siliquæ quot obolum faciant.	597
seueri Imperatoris quanta laboris patientia.	78	silonos vnde dicti.	30
seueri Septimij tessera quæ.	444	silus quid significet.	ibid.
Sexagenarij an militia adscribendi.	74	simi nasi indicium.	ibid.
sexagenarij senatoris privilegium Romæ quod.	501	simi qui & vnde dicti.	ibid.
sexagenariis ducere vxores, vnde vetitum, vnde ve per- missum.	585	simia senex non facile capitur, quid.	691
sexattus.	229. 383	simia vbi pro dea culta.	224
sexcenta millia modiorum frumenti quotidie Xerxis exercitui vix sufficisse.	1002	simia in cuius dex. tēplo solēnibus diebus saltarent.	429
sexcentorum hominū capita quis aliquando vouerit.	408	simois à quibus aliquando epotus.	1004
sexcentos aliquando equites ad ferrum exhibitos fuisse.	950	simonides quis ac cuius.	859
sexta Februarij qualis.	576	simonidis felicitas quanta.	860
sextans quid.	2	simonidis inuentum quod.	260
sextarius.	220	simplicis decuria quot constet.	922
sextarij Italici vnciæ quot.	219	simulachra apud ethnicos quam variè fierent.	515. & seq.
sextarios quot congius haberet.	ibid.	simulachris cur hasta affigantur.	1004
sextarius Arabicus quid.	ibid.	sincipur expilare, quibus venustum videretur.	728
sexti prænomen vnde.	628	sincipur qui olim raderent, non occipit.	733
sexticeps mons Romæ quis.	910	sindonibus qui quomodo pro chartis vsi.	260
sexticula quorum vestis.	720	sine patre quem esse, quomodo duabus tantum literis innueretur.	628
sextilis cui Deo dicatur.	420	sine puluere vincere, quid.	691
sexticium quid dictum.	289		

flagultus quo putarentur lenari.	608	fomno vbi immolaretur.	823
sioltra ex vulturibus omina qualia.	676	fomnium fugantia & conciliantia vina, quæ.	826
sinistræ adfidere, Cyro quid.	212	fontes in Aethiopia quàm præter morem vulgarem punirentur.	293
sinistram attingisse, quid.	ibid.	fophocles per quid iurare.	652
sinistram capitis partem qui tantum raderent, non dextram.	734	fophocles quem poetam quo in certamine vicerit.	916
sinistrum cornu in præliis qui dextro præferrent.	468.469	forticis occentus quem deponere dictaturam coegerit.	684
sino cum negatione, quid significet.	13	forticis occentus quid impediret.	747
sinoris quid.	646	fororum incestus apud quas gentes licitus.	92
sinoris quàm vafre ab ea cuius virum occiderat, vltus.	134	fortes coniuales Heliogabali quales.	371
siphax quando & à quo victus.	51	fortes diuinariæ vbi & à quo primum sitæ.	56
siphifmus quid.	244	fortiendi de ordine dicendi per literas mores qui.	504
siphones quid.	787	fortiendi inter athletas de collega & loco mos quis.	641
sirpeæ effigies à quibus & cur & quando in Tibrim deicerentur.	382	fortitio de loco vbi fieret.	469
sirpus pro sceptro à quo vsus.	111	fortitio tribunorum in iure dicundo quomodo fieret.	68
sitachthia lex quæ.	25	fortitæ Iunonis ades vbi.	856
sistro qui in bellis vterentur.	418	fortisidid verfutia quæ, & quæ deprehensa ac plexa.	268
sistrum quid sit.	879	forter vnde quis dictus.	165
silymbrio vbi sponfa coronentur.	135	spado.	160
siones vbi, & eorum dominium quale.	591	sparta factiones quot & quæ.	446
situla quid.	442	spartanæ tribus præcipuæ quæ.	68
situli qui dicti.	628	spartanarum virginum exercitium.	243
σιτυλλιοι seu τιτυλλιοι quid.	605	spartani extrane vrbem an intra, cœmeteria habuerint.	276. & seq.
Smerdis quid à fratre perpeffus.	423	spartani Reges mortui quomodo lugerentur.	309
similacis hederæ contemptus quis.	549	spartanis singulis singulas tantum licuisse habere vxores.	94
Societas intimæ mira quædam iura.	98. & seq.	spartanorum de clafsis præfecto institutum quod.	6
socios Romani quos putarent.	591	spartanorum perfidia quanta.	659
socratem iurare soliti qui.	654	spartanorum quanta ad Thermopylas victoria.	1002
socrates per quid iuraret.	612	spartanorum Regum potestas quæ.	589
socrates quàm abstinentes esset, & paruo contentus.	341	spartanorum vestes militares cuius fuerint coloris.	75
socrates quæta Februarij natus.	576	sparus quibus proprius.	973
socrates quid præcandum docuerit.	254	spatæ Galatarum quales.	ibid.
socrates quo se oblectare solitus ludo.	390.400	species aliquot luxus.	343
socrates vxorem suam amico aliquandiu mutatus.	97	spectaculis & vestales, licet religiofas, interfuisse.	667
socratis vestitus, & vxores vno eodemque tempore quot.	93. & 730	spectaculis quàm dediti Romani.	697. & deinde.
socrum genero nequaquam apud Romanos copulari licuisse.	92	spectaculorum primitiæ qui & vnde inciperent.	697
sodalitates Idææ magis quando inuenta.	100	spectare, aut cœlum, aut terram quæ hostiæ deberent.	556
sodalitatum variarum inuentio.	ibid.	spectri apparitio.	158
sogdianorum regia quæ.	304	spectrorum exempla aliquot.	571
sol à quibus olim maxime veneratus.	1005	spei templa Romæ quot & vbi.	102
sol & luna qui habiti.	839	spenticus quid.	754
sol quomodo pingeretur.	514	sphæra ludus quis.	402
sol quorum signum militare.	436	sphæristicum quid sit.	366
solaria quomodo distinguerentur.	581	sphæromachia quid.	402
solaris annus quis.	416	sphinxæ quid.	570
soldani, aliàs soldurij, apud Gallos qui.	99	sphingis imago quibus fuerit militare signum.	436
soleæ purpureæ quarum calcei.	524	spicas ex segete carpere quis militibus interdixit.	942
soleæ quid.	ibid.	spicea corona alba quorum insigne.	99
solennia sacra.	800	spiculis breuibus qui pugnent.	991
solis quod animal sacrum.	348	spira vnde fiant.	754
solibus duobus visis, quid solitum fieri.	801	spiritu illusiones non esse omnino fabulosas.	571. & seq.
solidus integer quis.	598	spitama quid sit.	210
solis ac Spei templa vbi.	198	spitamæ quales constrnerent domos.	785
solis quàm sint diuersæ apud diuersos effigies.	515	splen quibus deficiat.	220
solis templum Persis quod.	198	splene laborantibus quis Rex olim mederetur.	349
solitautilia quæ, & quomodo fierent.	805	splenem pecoribus alicubi esse, alicubi non esse.	791
solon à quibus in exilium actus.	388	spleni quæ vis tribuatur.	793
solon cur patricidis pœnam nullam statuerit.	291	spodij Apollinis ara quàm mira.	822
solon quomodo mensus sit annum.	416	spolia opima à quibus relata.	56
solonis aduersus adulteria remedium quale.	433	spolia qui voueri solita & exolui.	409
solonis aliquot leges.	97.217.345.434.478. & 491	spoliis hostilibus quomodo vel templa vel priuatæ ædes ornarentur.	780.781
solutioni quot dies præstituerentur.	895	σπονδωφοροι qui dicti.	621
somatophylaces Græcis qui.	977	sponfa vbi veste virili vratur.	140
somnia plerunque vana quæ.	424	sponfa vnde dicta.	139
somnia quomodo & in quibus templis ad diuinandum captarentur.	823	sponfa apud Indos quanti mercantur.	479. & seq.
somnia quomodo purgarentur.	809	sponsalium etymologia.	133
somniis ad sepulchra qui diuinare solerent.	683	sponsalium dirimendorum ipsissima verba quæ.	479
somniorum aliquot verorum descriptio.	42.43	sponsam lugeri à viro, quis nefas arbitratus.	324
somniorum ratio quæ.	422	sponsi caput qui Athenis ornaretur.	139
		sponsiones à diis quibusdam quales & cur exactæ.	847

sponfus

sponfus ac sponfa omnis cur & quando non suis appellarentur nominibus.	133	starchiocameli pennis qui quomodo militia vsi.	78
sporcula salutantium quæ.	777	stidia puerorum olim qualia.	243
spurij qui dicantur.	628	stidia quæ quibus post conuiuium pecularia. 770. & seq.	344
Squamofit tantum pisces quibus cœnis, & cur inferrentur.	322	studium siue infania quorūdam exga equos quantum.	930
Stabilinus quis deus.	1011	stulti vbi diiudicarent olim sententias sapientum.	505
stadium quid.	216.217. & 401	stuprator Vestalium quomodo puniretur.	667
stagnis qui mortuos vt sepulchro immittant.	274	stygia Proserpina quæ.	855
standone an sedendo sententiæ dicerentur.	506	stygis in Arcadia qualis aqua.	657
stanneos nummos qui percusserint.	530	Sua qualiacunque sint proferre honestius esse quàm aliena.	957
stantes prandere coacti milites qui.	49	sua cuique deo ac deæ sacrificia & victimæ.	344
stantes qui epulentur.	760	suadela quibus potissimum præflet.	141
stasimon quid.	562	suavis tribus quæ.	68
stata sacrificia quæ.	800	suauitatio vxoris coram filia quem senatu mouerit.	241
statano qui immolarent.	249	sub corona & de lapide empti qui.	377
statanus quis deus.	1011	sub hasta publica vendere quid.	ibid.
statarij qui.	979	sub pileo vendendi mancipia ius quod.	ibid.
stater quid seu quantum.	519	sub tecto qui nunquam religionis ergo degerent.	543
stateris aurei & argentei valor.	592	subcollari honoris causa soliti qui.	111
stathmus quot parasangas contineat.	217	subditi pontifici qui.	152
statiij Romæ qui ferè dicti.	394	subitaria legiones quæ.	444
statio tribunorum in castris vbinam esse soleret.	940	sublicij pontis cura cui olim Romæ incumberet.	149
stationum castrisum diuersa nomina quæ.	41	subscriptores qui essent.	298
statiuæ ferix quæ.	634	subsellia equitibus & senatoribus in theatris discreta à plebe quot.	700
statius poeta quibus in ludis aut vicerit aut victus fuerit.	956	subselliorum in theatris ornatus qualis.	ibid.
staroxis Iouis templum vbi.	906	substitutio pontificis qui fieret.	162
staruaria celebres qui.	524	subucula qualis vestis.	710
staruarum diuersis in locis multitudo olim quanta.	517	subulcis omnibus vbi templa ingredi vetitum.	544
statuta aliquot de vestitu.	731. & seq.	suburrana tribus quando & à quo instituta.	64
statuta Augusti theatralia quæ.	703. & seq.	succedendi ius inter matrem & filiam quæ lex non admittat.	899
starumen quid.	159. & seq.	successio regni apud Aethiopes quàm insolita.	893. & seq.
stella marina vulpino sanguine illita ad quid magi vsi.	139	successus magnos ex magna calamitate qui olim adepti.	264
stellatina tribus quando in vibem recepta.	65	succullanus ager cui vico nomen dederit.	199
stephanophori Græcis qui.	919	sudorem militare quàm probarit Cyrus.	77
stephephori qui.	706	sues quibus vel accepti vel inuisi.	348
sternutamenta quid argurij faciant.	246	suetonij locus discussus.	2. & seq.
stefichorius in taxillis quid.	397	sueui quomodo capillum gerant.	736
stefichoro infanti quæ auis quale tulerit augurium.	677	sufes vel suffes Carthaginensibus quis.	279. 588
stichus quale seu quorum olim Romæ nomen.	394	suffecti tribunus qui.	399
stigmata foeminis cur inurerentur à viris.	185	suffibulum qualis & quarum vestis.	666
stillicidiorum lex quæ.	888	suffimine quo populus olim creditus purgari.	608
stipem cogere quibus per quos dies liceret.	946	sufficio quid expiationis esset.	322
stipendia militum olim quæ seu quanta.	988	suffocare victimam qui cur soliti.	556
stipendia puerorū magisti is publicè à quibus tributa.	243	suffragandi ius quibus tantum senatoribus esset.	501
stipendiariæ in Hispania ciuitates quot.	491	suffragandi rationes quàm diuersæ.	449
stipendium in dies singulos initio quantum ac deinceps quàm & quoties variatum.	988	suffragatoribus cur aliquando nummi decreti.	453
stipendium quæ gentes non darent, sed prædam tantum militibus concederent.	989	suffragia alia atque alia diuersis comitiis lata quomodo ponderarentur.	450
stipendium quando primum Romanis militibus dari coeptum.	988	suffragia ferendi mos quis.	504
stipes olim quales.	598	suffragia in iudicio æqualia pro reo facere.	298
stipis in populum spargendæ mos olim quis.	233	suffragia plebis vbi potissimum valuerint & vbi contra diuitum.	450. & seq.
stipite perforari à summo ad imum vbi olim proximorū pœna.	299	suffragia quomodo ferrentur.	449
stipite qui hostias mactarent.	558	suffragij ius longe aliud fuisse atque ius ciuitatis.	487. & seq.
stoa quid.	414	suibus qui semper abstinerent.	347
stoici vbi philosopharentur.	1	suillorum familia vnde sic dicta.	29
stolo longa quarum vestis.	726	suillum pecus primum omnium sacrificiis adhibitu.	347
stolones qui dicti.	28	sulphur cur lustrationibus adhiberi solitum.	806
strabones vnde quidam cognominati.	ibid.	sulphuris in sacris vsus quis.	869
stragula quid sit.	385	sulpitij seruus ob proditum dominum quomodo plexus.	391
stratageis quæ regio diuisa.	252	sulpitij tribunus ple. lex quæ & quomodo ab ipso violata sit.	24
stratonis discipulus quis rex fuerit.	19	sulpitius flamen qua de causa sacerdotio priuatus.	515
streniæ sacellum vbi.	200	sulpitius quàm leui de causa vxorem repudiarit.	478
strictis vestibus vti Germanis quid signet.	741	sumanus quis & quæ illi tonitrua tradita.	672
strigiosorem equam habentis mulcta.	176	summenium (rectius summenium) quid.	570
strobilus quid.	245	sumptuaria leges quando sint abrogata.	343
strophium quid vestis fuerit.	722		
struppi quid.	802		

I N D E X.

superbia quid & eius nomine quæ res contineantur.	71	tabellaria lex quæ.	419
superbo Tarquinio quid omnis vultures attulerint.	675	tabellarij publici à quo quæ de causa instituit.	495
supercilia cui dea sacra.	207	tabellariorum nomina diuersa.	107
superciliorum indicia.	ibid.	tabellarum cerearum vsus olim quis esset.	259
superorum ara quomodo fieret.	546	tabellis sententiam qui ferrent.	294
superorum hostiæ quales.	ibid.	tabernaculorum castrensium materia olim quæ.	47
superstitio quomodo vna litera notarentur & quæ.	264	tabulæ publicæ in cuius dei templo Romæ seruantur.	127
superstitiones variæ & impia inter ethnicos olim quæ.	1004. & seq.	tabularum duodecim seueritas in filios quanta 885. & seq.	
superuagantæ aues quæ.	674	tacita senatusconsulta quæ.	507
supina cur quis corpora humari voluerit.	928	taciti Cæsaris edictum pro dominis contra seruos quod.	391
supparo quæ naues pro insigni soleant vri.	443	taciturnitas in sacris quàm necessaria.	543
supplicationes apud Græcos quomodo fierent.	804	tacitus Cæsar cui mensi suum indiderit nomen.	426
supplicationes ob futiles causas decreta cui & quæ.	804	tænarij quem deum præcipue coluerint.	846
supplicationes quando cur quomodo fierent.	802	ragus quàm celebre cuius regionis flumen.	429
supplicia noxiorum apud diuersos quàm diuersa.	286	talchearum in elocandis filiabus consuetudo.	95
supplicia vnde seu quare dicta.	290	talentorum genera quàm diuersa.	599
supplicio afficiendi in Aegypto quomodo paulò ante mor- tem tractantur.	293	talentum Atticum quot constet sestertius.	ibid.
supplicum gestus apud diuersos quàm diuersi.	309	talentum quot aureis constet.	600
supremum Salus & Vale quando olim diceretur.	321	tali aurei quorum ludus.	403
sutorum cognomen vnde.	31	talio qua in re liceat.	899
suras cur Romani inermes in præliis seruarent.	979	talionis lex quàm rigida.	897
susa quorum aratum ac regia.	128.303	talus quomodo ludi solitum.	397
sutor ultra crepidas quid.	690	talparum fibra quales.	793
furtinis quod esset ius ciuitatis.	489	tamphila cuius domus Romæ dicta.	912
futrinorum dea quæ.	847	tanæra cuius regionis vrbs.	821
Sybaris quorum olim regia.	303	tanaquilis quanta castitas.	133.629
sybaritarum in conuiuio illecebræ quæ.	770	tanaquilis reginæ solertia.	539
tycophanta nomen quàm probrosum.	605	tangere flamines quæ vetarentur.	918
tyginnorum virgines quomodo nuptum locentur.	96	tantali aqua quàm sit Indis religiosa.	622
tylla qua aliquando vsus tessera.	443	tantum & quantum quomodo vsurpentur.	822
tylla quam legem à se latam ipse infrægerit.	928	tapyras mutare quando volunt vxores.	97
tylla quibus & dederit pro libito & ademert ciuitatem Romæ.	486	tarantati qui.	195
tylla quid suæ felicitati deesse conquestus.	903	tarantula quid.	ibid.
tylla quid Sulpitij seruo fecerit.	391	taras cuius filius & quorum nummis incussus.	511
tylla quomodo dictaturam arripuerit.	230	tarantina moneta qualis.	ibid.
tylla quot creantur senatores.	496	tarantinorum præsul & summus patronus quis.	368
tyllam etiam legis transgredi vbi capitale.	296	tarantum quis locus in vrbe Roma fuerit & vnde dictus.	796
tyllæ de Archelao trophæum quale.	88	tarantum quorum philosophorum mater.	117
tyllæ in annulo signum quod.	214	tarpeia rupes cuiusmodi torturæ aut pœnæ locus.	287
tyllæ quid primo Romæ factum.	271	tarpeius mons vnde dictus.	900
tyllæ serpens quid portenderit.	684	tarquinij Prisci sceptrum.	113
tyllarum appellatio vnde.	40	tarquinij quæ cuius olim regionis ciuitas.	427
tyllæ in mari rubro.	650	tarquinij Superbi callidum & tyrannicum factum.	263
tyllano quibus pro animalibus vota fierent & quæ.	410	tarquinio Prisco quod ex aquila augurium captum.	657
tyllano quid immolaretur.	349.350	tarquinio superbo quid prodigij obuenerit antequam exularet.	367
tyllanus quis & quàm noxius deus.	239	tarquiniorum ager quid Romæ postea factus.	412
tylluij qui reges dicti.	7	tauri quos cum regibus viuos sepeliunt.	100
tylluij quos vnde quidam cognominati.	99	tauri vnde quidam cognominati.	29
tyndones quomodo mortuos sepeliunt.	275.276	taurij ludi qui & cur sic vel dicti vel instituti.	946
tyngrapha quid.	258	taurina porta vnde dicta.	535
tyngresibus qui quando vterentur.	738	taurum qui cui immolent.	350
tyracusanæ deliciae quæ.	773	taurus cui dea sacer.	ibid.
tyracusani in quorum fuerint clientela.	779	taurus cui proprie dicatus.	352
tyracusani natura quales.	522	taxila quorum regia.	303
tyracusanis Hercules quàm charus & cultus.	185	taxiles qui reges vocati.	8
tyri natura quales.	519	taxillorum ludus qualis.	397
tyri quàm impense coluerint fortunam.	56	taxilorum impudentia impudica in virgines egentes.	94
tyrma quorum vestis.	722	taxilorum in condendis cadaveribus humanis quàm im- pius mos.	272
tyrmea quid.	644	Tegeatum de Lacedæmonis quanta & quàm insperata victoria.	471
tyrorum à quoto anno masculi à quoto fœmina tributum darent.	494	tegeatum superbia quanta.	469
tyrorum deus quis.	843	telia Græcis quid.	761
tyrsicia quid.	761	telluris inuocanda mos quis.	410
		telluris templum vbi.	199
		tellus à quibus coleretur.	1005
		temenitida cuius oppidi porta.	540
		temperantia summæ exempla.	772
		tempestati quid solitum immolari.	350
		templa	

T

T Litera quem aliquando numerum significat. 59
T Litera quid tribunalebis vellent. 12
T seu A per se posita quid in sententiis ferendis signa-
runt. 293. & seq.
Tabellæ in triumphis quales præferrentur. 804

I N D E X.

templa auguribus dicta quæ.	670	thales astrologus quis cuiusve fuerit.	358
templa augurum quæ.	744	thales quomodo annum distinxerit.	416
templa clarissima olim quæ.	815. & seq.	thales quomodo mortuos sepeliri iusserit.	271
templa etiam in castris apud ethnicos fieri solita.	924	thales vbi sepulchrum habere voluerit.	172
templa publica esse debere.	47	thaleris cauillatio seu tergiuersatio de non ducenda vxor- re.	477
templa sine tecto quibus olim diis fierent.	224. & seq.	thargelion mensis qualis.	576
templa vbi nulla.	550	thasiorum vina quàm miræ & diuersæ naturæ.	826
templum ab vno eodemque bis inuictu impossibile cuius & vbi.	831	theatra quibus rebus quàm profuse ornarentur.	701.702
tempora conuocandi senatus quæ.	502	theatrales ludi quales & à quibus ederentur.	952
tempora Græci vnde numerent.	619	theatralium origo.	953
tempora prandendi & cœnandi olim quæ.	708	theatris qui arcerentur.	702
tempora sacrificiis maximè idonea quæ.	553	theatrorum quanta cura apud Romanos & profusio.	697
temporales horæ quæ.	581		
tenatica cuius vrbs porta.	540	theatrorum Romæ olim quanta multitudo ac celebritas 603. & seq.	
tenedia mulieres quàm olim pulchritudine nobiles.	646	thebani quo vterentur aliquando signo militari.	436
tenediorum deus quis.	846	thebarum aer qualis.	517
tenediorum in Achillem odium quantum.	185	thebarum diuersitas quæ.	824
tenediorum in adulteros lex quàm seuera.	433	thebis Bæotii dii patrij qui.	845
tenes deus quis.	846	theis Aegyptiis quid.	417
tenis templum quibus adire nefas.	876	themistocles à Spartanis quali corona donatus.	569
tepocon quid Græci vocent.	261	themistocles ex qua fuerit Atheniensium tribu.	67
ter Olympia vincentis quantus olim fuerit honor.	643	themistocli quàm leni de causa quidam prælati.	245
ter sex in tactu taxillorum quanta victoria.	397	themistocli victoriam de Xerxe quæ auis præsignarit.	678
ter solum in vita lauare vbi statutum.	583	themistoclis dexteritas in vitanda contentione.	469
terentij locus quidam elucidatus.	23	themistoclis exilium.	388
terentina tribus incertæ originis.	66	themistoclis sepulchrum vbi & quàm insigne.	172
terminalia festa quæ.	224	themites quis deus.	850
termini sacrum quale & templum.	224	thesmophera.	193
termini templum vbi.	901	thesia quale quid.	264
terramotui quis deus præsit ignorari.	811	theodori cuiusdam inaudita constantia.	117
terramotuum Romæ nullum nisi mali alicuius prænuntium fuisse.	810	theodori Cyrenæi superstitio & impietas quanta.	1007
terramotus quomodo expiarentur.	ibid.	theodorici Gothus quo maximè tempore placidus esse solebat.	399
terra quale votum vouent aliquando Artaxerxes.	408	theodorus Gaza quid aliquando monstri in Peloponneso viderit.	327
terre quomodo sacrificetur.	226	theodosius Impe rator qualia aliquando fecerit vota. & seq.	403
terre simulacrum quale.	515.535	theophanes quis ac quantus orator.	859
tesqua quorum locorum nomen.	744	theophrasti laus & sententia de remedio viperini mor- tus.	194
tesseræ alia atque alia significatio.	435. & seq.	theophrasto fructus diuitiarum maximus quis.	961
tesseræ frumentariæ à quo in populum sparset.	233	theopompus à quo in quo sacrificio mactatus.	1008
tesseræ laforiæ quales.	396	theopompus historicus cuius.	859
tessera militaris quale quid sit, & quàm diuersè dari so- leat.	443	theopompus quo in certamine palmam tulit.	957
tesseram in castris vnde alij & alij peterent.	941	theopompus quid.	644
testiculis aliquando suspensus qua de causa quis.	434	therani quos defunctos lugeant aut non lugeant.	323
testamenta quibus custodienda tradi Romæ solita.	664	theriæ Vestali quid à populo datum.	604
testamentaria ex duodecim tabulis lex quàm æqua.	893	thermæ olim Romæ quàm multæ ac sumptuosæ.	582
testamentorum genera quot.	451	thermarum cura penes quos fuerit.	457
testamentum militare quomodo fieri solitum.	451.452	thermopylæ quorum vel clade vel victoria illustres.	1002
testandi de bonis ratio apud Germanos nulla.	893	theryelia quid.	334
testantium venus mos.	3	thesauri diuersorum regum vbi reconditi.	128
testatoribus qua lege nimium permittuntur.	900	thesauri publici diuersarum nationum vbi olim tutò ha- biti.	ibid.
testatori quid quæ leges vel concedant vel negent.	935. & seq.	thesaurus quid apud Messenios loci fuerit.	288
testatori Solonis lege quid permittuntur.	893	thesei sepulchrum quod habuerit priuilegium.	392
testudines qui vt deos honorarint.	317	thesei to nura quæ.	709
testudinibus qui vulgò victrent vt pane.	337	theseus quid Atheniensibus boni contulerit.	8
testudinum in laminas sectarum mensis quis primus Romæ vsus.	750	thesmophora quid sonet.	651
testudinum putaminibus quæ sensim vestiri cœpta.	ibid.	thesmopheræ quales Athenis fuerint.	378
testudinum testis qui domos construant.	785	thespiensium ordines quot.	707
testudo quorum nummis incussa.	531	thespiensium præcipuus deus quis.	846
tetracina quorum nummus.	ibid.	thesprotius ager vbi sit.	119
tetracomus quid.	245	thessala fides quid.	659
tetracomus lapis quorum deus.	515	thessali in quot factiones diuisi.	445
tetrapolitani conuentus oppida quæ.	427	thessali qua potissimum re præstant.	524
tetrarchiis quæ regio diuisa.	251	thessalorum regum cognomen.	8
tetricorum domus vbi.	708	thetes qui dicti.	394
tetricus à quo victus.	87	thetidis pedes qui.	206
teucri quibus vtantur in bello cristis.	79	theutates quis quibus deus.	854.1008
Thala & Capra quid Iugurtha fuerint.	138	theutones pro conis quo militiæ vsi.	79
thalassio quid sit.	138	theutus	
thalassius quis fuerit.	ibid.		

theutus quorum deus.	443
thyas cuius nomen.	155
thiatis qui quibus sit mensis.	419
timoleum Syracusanis quis.	508
thoraces eorum apud Romanos olim quales.	979
thorax regis Amasis linteus quàm fuerit mirus.	979
thracas quomodo mortuos efferrent.	309
thracia in quot prouincijs à Romanis partita.	251
thracum deus quis.	843
thracum in congaudendo mortuis & cõgemendo recens natis consuetudo quæ.	234
thracum in Orpheum amor quantus.	185
thracum militaris color quis.	75
thracum sapientes quàm mirè mori & sepeliri soliti.	274
thraſybuli Mileſij vaſtum ac tyrannicum conſilium.	267
thucydides cuius fuerit progeniei.	68
thurij cui vento vota perſoluerint.	406
thuriorum tribus quot.	68
thus qui tributi nomine darent.	600
thufci vici appellatio vnde.	196
thufcorum ciuitates excellentiores quæ & quot.	427
thufcorum origo quæ & etymologia.	426
tufculanus quis de ſua ipſius patria vrbe triumpharit.	803
thya cuiusmodi feſtum.	832
thybis quis quibus fit mensis.	419
thymele quid.	329
thymelici qui.	ibid.
thymocrefia Gallis quid.	977
thymuchi Maſilienſibus qui.	498
thynnos diis immolari.	351
thyofci Græcis qui.	426
thyra quid.	788
Tiara quale regum diadema.	110
tibareni qui & vbi.	239
tiberij imperatoris lex de ſcœnore tollendo.	24
tiberij præceptor quis.	242
tiberij ſtatua vbi proaſylo fuerint.	393
tiberius quàm ne per ſe iuraretur reſtiterit.	656
tiberius Cæſar quàm oderit Græciſimum.	510
tiberius Cæſar quàm reſugerit alicui menſi ſuum inde-re nomen.	420
tiberius Gracchus vnde & quomodo occiſus.	69
tiberius quàm gratos habuerit delatores.	585
tiberius quàm legi cauillationem intulerit.	391
tiberius quibus alylis ius abrogatum reſtituerit.	393, 394
tiberius quid contra luxum tentarit & tamen omiſerit.	342, 343
tibia in quorum funere uſurpari ſolita.	312
tibia Phrygia quàm variũ edere ſoleat ſonum.	439
tibia ſacrorum vnde fierent.	545
tibiarian genera quàm diuerſa & qui illis militia vti ſole ant.	440, 545
tibicines militia quando canerent.	438
tibicines quomodo aliquando Roma expulſi & eò redu-cti.	381
tibicines quomodo viperarum morſibus medeantur.	194
tibicinum feſtus dies quis & quàm ridicule tranſigi ſoli-tus.	381
tibiis in bello uſi qui.	438
tibiis quàm parce & quando tantum Indi vterentur.	ibid.
tibiis qui præſent.	524
tibiis ſolis qui quando vterentur.	939
tib. lineus deus quis.	844
tibure fuiſſe ararium populi Romani & cur.	127
tiburtes quo iure ciuitatem adepti.	488
tigranes quomodo ſuum diadema ante pedes Pompeij proiecerit.	109
tigranes quorum regum cognomen.	8
tigranes quot fuerint.	ibid.
tigranis inſolentia quanta.	870
tigibus in triumpho quis veſtus.	ibid.
tigrides in triumpho quis tulerit.	865
tilia frondibus qui omiuentur.	683
τιλλων φάλακρον quid.	689
timere à ſomno quid portendat.	423, & ſeq.
timoleontis dies natalis quibus, & feſta & fauſta.	577
timolus ſeu Tmolus quos & quales ex ſe fontes emittat.	428
timonium quid Alexandria dictum.	304
timor deus quis.	55
timoris facellum qui vbi cur erexerint.	999
timoris templi cur extra vrbes fuerint.	54, & ſeq.
timothei tibicinis in docendo mos quis.	237
timotheus ex fortunato quàm infortunatus.	53, 54
timotheus quo cantu Alexandrum veluti furentem ad arma concitare ſolebat.	440
tinnitu aurium quid præſentiat.	212
tintinnabula & tympana militia qui uſurpent.	436
tyrræum poetam cur Spartani alioqui inhospitales ciuita-te donarint.	492
τις τῆς quid.	544
titan qui dies cui dictus.	577
titan quis quibus fit dens.	849
titia aues quæ.	100
titiensis tribus quo alio nomine & vnde dicta.	64
titij ſodales vnde dicti.	100
titthenidia Perſis quid.	762
tituli vnde dicti.	628
titus vnde dictum.	ibid.
tityri in quibus ludis repræſentarentur.	954
tityrus vnde genitus.	186
Toga Gabina quæ fuerit.	58
toga qualis ſeu quorum fuerit veſtis.	712
toga quando ſumeretur ab adoleſcentibus.	711
togarum diuerſitas quanta.	712, & ſeq.
togati ſeruſ Heliogabalo qui.	501
togis qui vterentur ſoli.	713
tolgus cuius regia.	304
tomyris quanta ſtrage Cyrum & Perſas occiderit.	1001
toparchis quæ regio diuiſa.	252
topiarij qui & vnde dicti.	420
tonando quid ridiculi Thraces facere ſolerent.	672
tondendi capilli mos quando introductus.	733
tondendi in luctu mos quibus fit.	ibid.
tonderi vbi & mulieribus & viris peculiare.	736
tonitrua diurna cui deo attribuerentur.	672
tonitrua quæ quid portendant.	ibid.
tonitrus vim auertere quomodo Græci ſolerent.	ibid.
tormenta inaudita noxiarum Romæ quando inoleuerint & qualia.	298
tormentorum in morti deſtinatos horribilia aliquot exem-pla.	ibid.
torquati cognomen vnde.	32
torquibus quibus Romani, quibus exteri donarentur.	666
torus aut vinculus an vnquã ciuitatem adipiſceretur.	487
tot quis Aegyptiis fit mensis.	419
Trabea quàm fuerit diuerſa.	718
trabea quorum veſtis.	282
trabs in monte cum lapidibus concreta vbi.	650
trades quid.	160
tragelinus cuius apud quos fit mēſis nomen.	419, & ſeq.
tragica ſcena quomodo fieret.	698
tragædi præmium quod.	956
tragœdiam primus quis dederit.	ibid.
tragædorum certamen vbi.	ibidem.
tragædorum inſigne quod.	944
traiani apophthegma.	596
traiani modestia, laus & prudentia.	698
traiani pietas quanta.	243
traianus ex Hiſpano imperator.	491
traianus qua in domo manibus Alexandri Magni paren-tarit.	799
traianus quas regiones in prouincias redegerit.	252
tralliani quàm leuem in homicidas quosdam pœnam ſta-tuerint.	295
trallienſium ſacerdotum honor quantus.	157

trans-

transfugæ quomodo tractarentur, aut in acie locarentur.	471
transfugarum pœna.	175
transitorium forum quod.	170
τραπέζαι quæ Græcis loca dicta.	377
trapeza quid.	71
trapezophoræ quid.	ibid.
trapezuntius quid monſtri in mari viderit.	327
traſpodicei qui dicti.	68
trauſorum mos in condolendo natis & conſtando mor-tuis.	234
trebatius quàm fuerit doctus & excellens vir.	997
trecentos ex ordine equeſtri iudices ſenatoribus quis adie-cerit quis ruſum ademerit.	617
trecentos leones quis aliquando publicè exhibuerit.	952
treſnalis Mineræ ſimulacrum quale.	616
tres liberos habentis priuilegium quod.	476
treſviri inter ſacerdotes adſciti qui.	374, 375
treuiri quali cantu, ſeu vluatu prælium ineant.	467
τριὰ νέων νεύσα in quas nationes dictum.	519
triarij qui.	15, 974
triarij quos ſequantur & quales fuerint.	467
trifida cuius vrbs porta.	540
triarius.	230, 383
triballi quomodo copias ſuas diuidere ſolent.	468
tribubus ſingulis augures præfectos fuiſſe.	742
tribunal apud Bithynos qui ſtatui ſoluit.	292
tribunatu militari qui qua cautione olim admitterentur.	943
tribunatus plebis quomodo tandem auctus & à patribus appetitus.	613, & ſeq.
tribuni ætarij munus ſeu ius quod.	232, & ſeq.
tribuni ararij qui.	617
tribuni conſulari poteſtate quando creati & quot.	616
tribuni militares quot aliquando ſimul fuerint.	617
tribuni militum quam haberent poteſtatem & vnde crea-rentur.	939
tribuni plebis aduerſum quos nihil poſſent.	617, 618
tribuniplex imperium extra urbem quouſque valerit.	11.
tribuniplex initio quot.	613
tribuniplex mulctati qui.	615
tribuniplex officium.	233
tribunipl. quando primùm creati.	10
tribuniplexis quando ſenatores effici cœperint.	12
tribuniplexis quomodo ſi delinquerent caſtigarentur.	101
tribuni qui dicti.	14
tribuni ſingularum legionum quot.	939
tribunitia poteſtas quàm grata Cæſaribus quibusdam fue-rit.	615
tribunitia poteſtas quàm inſolens & quàm à Sylla commi-nata.	614
tribunitia poteſtatis honor quantus.	1001
tribunoplebis an & quàm diu abeſſe vrbi liceret.	11
tribunoplebis intra curiam frequenti ſenatu adeſſe illicitum.	12
tribunoplebis quando & vbi lictores conceſſi.	105
tribunorum militarium genera quot.	939 & ſeq.
tribunorum militarium officia quæ.	73, 939, & ſeq.
tribunorumpl. an villa fuerit cõtra dictatorem poteſtas.	10
tribunorum plebis autoritas quæ & quanta.	10, 11
tribunorumpl. poteſtas initio quæ & vltra quot paſſus extra urbem non eſſet.	63, & ſeq.
tribunumpl. neminem patre ſuperſtite eſſe poſſe.	12
tribunus maior ac minor quis.	922
tribunus militaris cui immediate ſubſit.	20
tribunus plebis delinquens quomodo & à quibus corri-geretur.	615
tribus Athenarum quot.	67
tribus Auguſto peculiariter addicta quæ.	65
tribus Hiberorum quot.	66
tribus Indorum quot.	ibid.
tribus menſibus qui annum metiantur.	415
tribus quæ olim dicta.	14
tribus quæque in quot curias diuiſa.	63, & ſeq.
tribus Romæ olim quot & quæ nomina earum.	63, & ſeq.
tribus Turiorum quot & quæ.	68
tributa comitia quæ.	452
tributum ſeu vicatim quæ comitia fieri ſolita.	ibid.
tributo dando quis Romam liberarit.	361
tricennalia vota.	404
tricephos Romæ quid.	911
trichalca.	599
triclinoium millia quot vno die quis inſtructa habuerit.	873
tridentem qui qua de cauſa nummis incutiant.	531
triennales ludi qui.	645
triens à quibus pro deo cultus.	600
triens in os ſepeliendi cur olim ingere ſolitus.	315
triens quid.	2
trienti quæ ſigna inculſa.	530
trietris quid.	417
trigemina dea quæ.	853
trigemina porta vnde dicta.	853
trigillia porta quæ.	ibid.
triginta aliquando dies continuos ludis tantum impenſos fuiſſe.	953
triginta annorum caſtitas quibus virginibus præſcripta ſit.	664
triginta dies ad quid olim militi præſtiterentur.	445
triginta indices Aegyptiis quomodo creati ſoliti.	377
trigon quid loci ſit.	366
trigonia porta vnde dicta.	533
triondino leges ferri quid.	995
triobolus.	598
trioches cuiusmodi præbeat auſpicia & quid ſit.	677
τριόπυλος quid.	32
triphili Iouis columna aurea qualis.	829
triplex apud Martialem forum quid velit.	168
triplex lunoni ſacrum vbi & quomodo ſimul fiat.	877
tripodes quid.	71
tripudiis quomodo aut qualia ſiant auſpicia.	681
tripudium auium.	113, 114
trifmegiſti laus.	157
trifmegiſtus quibus leges tulerit.	884
tritæ cuius regionis vbi.	427
triticum optimum quod.	753
tritonis cuiusdam ſeu hominis marini apparitio vera & fa-cinus.	328
triuertex Brutiis quid.	904
triumphalis porta quæ.	539
triumphalis ſtatua quibus daretur.	568
triumphalium virorum priuilegia quæ.	570
triumphandi cauſæ exiles abrogatæ.	84
triumphandi cauſæ quibus in locis tractati ſolita.	461
triumphandi leges.	86
triumphantes vtrum ire in urbem pedibus an vehi conſue-uerint.	ibid.
triumphanti ipſi proximè præferri ſoluitum quid.	864, & ſeq.
triumphanti quis coronam ſupra caput ſiſtentaret.	871, & ſeq.
triumphanti ſenatus quid exhibere ſolitus.	874, & ſeq.
triumphantis equis qui veherentur.	748
triumphantis ornatus quis.	869
triumphantium aliquot inſolentia quæ.	ibid.
triumphare de ciue Romano quando primùm & cui per-miſſum.	86
triumphare proconſules quomodo & an potuerint.	249
triumphi caremonia ac pompa quæ.	867
triumphi Græcorum qui.	87
triumphi prærogatiua quid eſſet.	803
triumphi Romæ quot acti.	802
triumphorum ab initio cauſæ quæ exiles.	84
triumphos	

triumphos aliquando à populo non senatu decretos fuisse.	802	tympans qui in sacris vtantur.	546
triumphos qui qua de causa recusarint.	803	typhoni cuiusmodi boues Ægyptij immolent.	349
triumphum petenti quæ primum factu necessaria.	805	tytannidis specimen quoddam insigne cuiusmodi.	367
triumphus quanti olim habitus sit.	805	tyrannorum aliquot fastus inauditus.	204
triumphus quibus essi meritis qua de re negatus.	806	tyrannorum aliquot callida & tyrannica facta. 267. & seq.	194
triumuiri capitales qui & cur ac quando creati.	371	tyrannorum filij apud Græcos qui habiti.	194
triumuiri quomodo ius dare soliti.	373	tyreos quis quibus sit deus.	850
triumuitorum diuersitas quanta.	372	tyriorum in consultationibus mos.	505
troas in quot principarus diuisa.	252	tyriorum sacerdos quanto in honore fuerit.	157
trogillorum porta vbi.	841	tyrones inter quos & in qua aciei parte locarentur.	465
trogodytæ quàm ridiculè mortuos sepelire soliti.	274	tyrones qui.	974
trogodytæ quid vulgo bibant.	335	tyronum atas qua.	72
trogodytarum abominandus in elocandis virginibus mos.	96	tyrunculorum custos ac magister.	73
trogodytarum perniciousitas quanta.	221	tyrrhenum mare vnde id nominis adeptum.	426
troiam quid saltationis Suetonius vocarit.	948	tyrrhenus cuius filius & cui regioni nomen dederit. ibid.	426
troianorum in clypeis insigne quod.	971	τὴν ἑρπύριον qua.	52
troianos aliquando aquilam gestasse pro insigni.	435		
tromentua tribus quando in urbem recepta.	65		
trophæa qui reges qua de causa essi meriti non ponant.	90		
trophæa quibus statuerentur & quo loco.	88		
trophæorum diuersitas quanta.	ibid.		
trophæum Fabij ad Rhodanum quale.	ibid.		
trophæum quid.	ibid.		
trophonij antrum egressi quales semper essent.	826		
trophonij templum ac oraculum vbi & quale.	823		
trossuli qui dicti.	975		
trulla quid sit.	350		
tryphon cuius regis cognomen.	9		
Tuba à quo qualis inuenta, & quæ primum fieri solita.	438		
tuba in quorum funere vtretur.	312		
tuba quibus fieret peculiare in bello signum.	438		
tuba qua de causa quibus gentibus inhibita. 440. & seq.	438		
tuba sacrorum vbi lustrarentur.	302		
tubarum cantus quid indicaret.	438		
tubarum lustratio qualis.	808		
tubero qua supellectilis appellatione comprehendat.	70		
tuberorum laus à frugalitate & modestia.	340		
tubulustria quid.	808		
tubulustrium quid.	230		
tuditanorum cognomentum vnde.	32		
tudites quid sint.	ibid.		
tustio (si recte scriptum) quorum deus.	843		
tullia in patrem flagitium quantum.	144		
tullianum quid loci fuerit.	289		
tullij Hostilij turma qua.	64		
tullij vnde Romam translati.	628		
tulliolæ, credat qui vult, corpus vbi inuentum.	278		
tumuluarum manus qua.	444		
tumuluarum milites qui.	983		
tunicæ regum in funere cremandorum quales.	321		
tunicam sine manicis gestare Parthis quid.	740		
turcei belli portenta horribilia qua.	367		
turderani Hispanis qua veneratione habiti.	521		
turma quadrata.	15		
turma quot equites contineat.	14		
turmæ immortalium apud Persas quid.	977		
turmis quot populus Ro. aliquando distinctus.	477		
turpitudine nequissima in quibus olim festis exerceretur.	955. & seq.		
turtur marina quorum sit militare signum.	436		
tutanus quorum deus & qui vota illi faciant.	410		
tutelares dij quomodo euocarentur.	817		
tutelarum magistratus quis & vnde creatus.	188		
tutor quis esse non poterat.	804		
tutores quomodo & ex quibus constituerentur.	ibid.		
tutulum qualis sit ornatus.	920		
Tyberenorum quanta erga hostes iustitia.	627		
tybius quid nominis sit.	364		
tychis deus quis.	840		
tympana Parthorum qualia.	440		

V

Vacatio munerum quibus daretur.	596
vacca à quibus & vbi pro dea coleretur.	116. 1006
vacca cui Veneri immolaretur.	349
vacca prægnans à quibus inisar puerperæ obseruaretur.	827.
veccæi quàm præsequantur fures.	295
vacci prata.	412
valentia qua seu quorum dea.	847
valeria de prouocatione lex qua.	462
valerianus Cæsar quæ miserèda seruitute afflictatus.	1004
valerianus qui appellari summam legionem.	18
valerorum etymologia.	34
valgorum cognomen vnde.	32
valerius Soranus cur occisus.	226
valitudinis remedia quomodo & vbi ex diuinatione caperentur.	830. 831
valla quantus grammaticus.	882
valli crassitudo.	48
vallum castrense vnde & quæ fieret.	47
vanni qui quibus in sacris vsus.	954
vari vnde quidam dicti.	32
varro quo nomine appellari præcipuam legionem.	17. 18
varroni principes deorum qui.	839
varroni quantus olim habitus honos.	259. 260
varronis de Bacchanalibus illustre apophthegma.	954
vasa quibus vina conuiuui inferrentur qua. 767. & seq.	760
vasa in conuiuui ventri leuando idonea qui haberent.	760
vasconum in præliis mos quis.	989
vasorum conclamatio cuius esset indicium.	47
vasorum vinatorum species aliquot.	332
vatiarum cognomen vnde.	32
vaticana porta qua.	539
vaticinandi mos inter sibyllas olim quis.	369
vaticinij sedes cui insit intestino.	788
vatinij vnde dicti.	32
Vbij quo sonitu prælium inirent.	467
Veftigal furari quibus summè capitale.	295
veftigales inter Græcos olim qui.	494
veftigalia noua instituendi quibus ius esset.	360
veftigalia per quos constituerentur.	459
veftigalium nouorum ac sordidorum inuentores.	495
vehiculorum genera quàm diuersa.	262
vientes qui.	56
veij quale cuius regionis oppidum.	428
veiovis quis deus putatus.	514
veiovi quid immolaretur.	351
veiovis simulachrum ac templum.	514
velaturam, si recte scriptum, qui facere dicantur.	365
velina tribus qua & vnde dicta.	66
velites qui & vnde dicti.	973
velum aut signū deponere in prælio nauali quid inuatur.	443.
vena è quo digito ad cor pertingat.	213
vena quibus militibus cur solueretur.	160
venalem	

vena quibus militibus cur solueretur.	180	veste quomodo aut quid libaretur.	355
venalem qui sanguinem habere dicti.	323	veste templum quale & qui adiretur.	662
venalis quorum sit sanguis.	949	vestales de scelere conuictæ quomodo aut vbi occiderentur.	667
venas capitis qui quibus qua de causa inurerent.	287	vestales incesti damnatæ qua.	ibid.
venationum ludi cui sacri.	943	vestales initio qua & quot.	662
venatu qui præstarent.	523	vestales vnde vel instituta vel Romam translatæ.	661
vendendi captiuos aut res captas mos quis.	377	vestali etiam fasces præferri & à consulibus de via cedi.	664
vendendi hominis mos ac verba qua.	888	vestalibus etiam lictores fuisse.	105
venditor emptori prædicere qua debeat qua non debeat.	815. & seq.	vestalibus per quid tantum iurare licitum.	667
venefici in Perside quàm horribiliter occiderentur.	296	vestalibus quoro religionis suæ anno licuerit nubere.	664
venenatas herbas plantare cui regi pro delictamento fuerit.	400	vestalis ignem vestæ extingui finentis pœna.	665
veneno sublato.	70	vestalium honos ac dignitas qua.	ibid.
venerem à salis nominari nefas.	101	vestalium officium, cura ac religio qua.	664
venerem reprimentia qua.	543	vestes è regionibus vbi nomen habeant.	720
veneres quot.	186	vestes militares apud alios alia atque alia.	74. 75
venerem iurandum quale.	659	vestes sacrificantium quales.	550
veneri in Attide quàm nefariè sacrificaretur.	184	vestes senatoria quales.	508. 509
veneri quàm diuersè immolaretur.	348	vestibula domorum quid.	765
veneri quid ridiculi, ea tamen dignum Romanæ matronæ offerrent.	384	vestibularis diis qui quando sacrificarent.	611
veneri quod animal dicatum.	348	vestibus qualibus Romani vsi.	709
veneris cognomina quàm sint multa.	849. & seq.	vestibus quot vti Solon permisit.	726
veneris Erycinæ & Caluæ ædicula & ara vbi.	901	vestimenta regum diuersorum qualia.	713. 719
veneris Hericinae (aliàs Erycinæ) templum extra urbem cur.	130	vestimentorum aliquot nomina qua.	721. & seq.
veneris effigies quàm variæ ac ridiculæ.	515	vestitus auguris in augurio occupati, quis.	744
venetæ factioni in Circensibus quis imperator maxime deditus.	643	vestitus Cæsarium aliquot qualis.	714
venetorum deus quis.	843	vestitus scæminis interdictus quis.	720
venox quis cur appellatus.	38	vestitus virilis ac muliebris discrimen olim quod.	738
venti à quibus vt dij culti.	1005	vestium furta quis tyrannus non puniret.	890
ventidij Bassi fortuna ac virtus quanta.	802	vestium induendarum exuendarumve religio qua.	384
ventidij triumphus qualis.	834	verulonia cuius olim regionis ciuitas & quid Romæ deditur.	427
ventis quibus qui vota fecerint.	406	veruræ tribus priuilegium.	67. 499
ventis vbi & quando à quibus & cur aræ extructæ.	ibid.	veturio à sceneratore quid intentatum.	24
ventrem leuare in conuiuui vbi minime deceat.	759	vestis Ceres qua.	855
venus genitrix cuius aliquando fuerit tellera.	446	vexilla militaria diuersarum gentium qualia.	435. & seq.
venus in Lemno coli cur vetita.	585	vexilla singula singulis turmis, manipulis, cohortibus fuisse.	ibid.
venus in talis quid.	398	vexillares cohortes ex quibus legerentur.	978
venus vbi præcipue culta.	1845	vexillum quot ex hominibus fiat.	14
ver sacrum quomodo voueatur & quid in se comprehendat.	405	Via proprie quid sit.	216
verba localia cum accusatiuo quomodo construantur.	253	vix aliquot insignes lapidibus strata extra Romam qua.	362
verbenæ in sacris vsus quis.	647. 809	vix sacra apud Athenas & Mylasas.	200
verbenarius.	624	vix vrbis Romæ qua.	196. & seq.
verberare quid sit.	388	viarum apud Indos purgatio, distinctio, & cura qua.	362
vergovretus Heduis quid.	588	viarum Romæ nomina & celeberrimæ qua.	196. & seq.
vermiculi sericum nentes quàm mire nascantur, neant, ac intereant.	483	viarum verrendarum cura ad quos magistratus spectant.	457
vernæ qui & vnde dicti.	466	vias qui curarent.	360
veronica cuius regina, & qui seipsam interfecerit.	109	viatores cui deo vota nuncupent & supplicent.	410
verpus digitus quis.	608	viatores regij qui.	103
verrem qui cui mactarent.	350	vicarij consulum qui.	198
verruca quid sit.	37	vicarij prætorum qui.	ibid.
verrucosus quis cognominatus.	ibid.	vicarius dictatoris quis.	ibid.
versura seu vorura quando verita.	24. & seq.	vicarius seruus quis.	422
verticorda qua dea & cur sic dicta.	130. 849	vicennalia vota.	404
vertina (si recte scribitur) quando & cur epulis interdicta.	342	vicefirmarium aurum quod.	127
vertumnalia qua & quando agerentur.	881	vicorum Romæ cognomina qua & vnde.	196. & seq.
vertumni ædes vbi.	197	victi quàm fuerint Athenis & Spartæ contempti.	491. & seq.
veruex vbi & cur idibus Ianuarij immolaretur.	381	victima vna an duobus seu incertis diis offerenda.	355
vesparum examen quid portendat.	681	victimæ maiores quomodo offerretur & quomodo minor res.	354
vespasiani auaritia.	495	victimæ tempestiuæ qua.	345
vespasiani dicacitas quanta.	771	victimarij qui.	557
vespasiani in sceneratores edictum.	25	victimarum carnes quàm diuersè à diuersis torrentur.	559
vespasianus quas regiones in prouincias redegerit.	252	victoria incruenta à quibus maxime laudata.	89
vespasianus quo maxime tempore affabilis esset.	252	victoria tacita qua.	472
vesper noctis an diei pars.	580	victoria ædes vbi.	905
vesperna quid.	768	victoria & clades Romanorum maxime qua.	1004
vesta quid esse credita.	662	victoriarum & cladum maximarum catalogus.	1001. & seq.

I N D E X.

viciorati quales nummi.	530	virginum certamen apud Nsamones quale.	645
viciorino quid olim publicè honoris habitum.	260	virginum fœditas apud nationes quasdam quanta.	94.95.
viciorum in Olympiis celebrium catalogus.	639	virginum vestes propriæ quæ.	722
victricis in Hercis præmium quale.	645	virgis qualibus quæ nationes in auspiciando vtantur.	682
vicium quo in certamine laudem victoris scribere oporteret.	956	virgis qui cæderentur.	287.496
vicus Athenarum præcipuus quis.	200	virgulta quibus in aquis lapidescant.	651
vidua cuius matrimonium non deuitandum.	360	viri excellentes quomodo dij fierent.	840
viduæ intra quot à mariti morte dies nubere vetitum.	324	viri in lectica vxoris priuilegium quale.	731
viduæ quoto ad summum mense post viri mortem alij nubere licuerit.	481	viri quibus in regionibus subsint dominio vxorum.	477
vigesima prima cuiusque mensis dies qualis.	576	viri seorsum à fœminis quibus in sacris quomodo procederent.	803
vigesimani qui & vnde dicti.	987	viri infantium recensens natorum curam vbi habeant, non puerperæ.	239
vigesimarum vesticigal quis sustulerit.	495	viriani Lusitani arrogantia & trophæa.	89
vigilia noctis quot.	580	viridianus quis seu quorum detis.	847
vigilia quo cantu militiæ indicerentur.	44	viridomarus quorum dux, & à quo victus.	56
vigiliarum castrensium vices qui fierent.	46	viridis color cui temporari dicatur.	643
vigiliarum horæ quot.	580	virilia qui & qua re sibi amputarent.	542
vigilium præfecti officium quod.	965	virilia adulteris vbi execerentur.	434
viginti duobus (olim mirum, ferculis vna in cœna quis aliquando vsus.	763	virilis Fortunæ templum à quibus frequentaretur.	50
vigintiuitatus qualis fuerit magistratus.	375	viriplacæ ædes vbi.	905
viminalis collis Romæ vnde dictus.	912	viriplacæ sacello quid potissimum tractaretur.	480
viminalis porta Romæ quæ & quo alio nomine appellata.	534.911	viris inaccessa sacra.	877
viminalis templi ac ædificia.	212	viris per quem deum Romæ iurare vetitum.	688
vimineos toros qui aureis commutarint.	751	virium plus quàm ingenij qui habere dicti.	523
vina diis libanda quæ.	353	virtutes gentium diuersarum naturales quæ.	517. & seq.
vinalia quæ & quotuplicia.	881	virtutis ædes vbi.	536
vinclis suis quibus hostem vincire vellent qui ipsi aliquando vinciti.	471	viscera Fortunæ templum.	51
vinclis per quos dies vincula adimerentur.	803	visceratio quid.	322
vincium in sacris vbi nihil esse deceret, vbi contrà oporteret.	551	viscerationes post funus exhiberi solita quæ.	322
vincula fontium qui seruarent.	618	viscum qui pro deo colant.	520
vindelicis de, quis quomodo Romam ouans ingressus.	938	viscus in quercu quibus olim quatum fuerit nomen.	1005
vindemissa cuius nomen.	18	visiones aliquot diuersorum quales habuerint successus.	422. & c.
vindicte secundum libertatem aut seruitutem quomodo darentur.	889	vitellio pontifici quid ominosi acciderit.	149
vindicte qualis virgula & vnde sic dicta.	484	vitellio quàm mirum Vienna obuenerit prodigium.	266
vini conuiuii exhibendi ratio quæ.	765	vitellius præcipuæ legioni quod indiderit nomen.	17
vini dituendi ratio Græcis quæ olim fuerit.	757	vitellius quanta aliquando cœna exceptus.	763
vini puri aut diluti bibendi ceremoniæ quæ.	763	vitellius recusatam Cæsaris nomen resumit.	5
vini vsus quibus olim Romæ interdicitus.	335	vitem aut centurionis manum inter cædendum tenentis pœna quæ.	941
vinibibæ mulieres quomodo aliquando Romæ multata.	335	vites aliquas in Germania aurum proferre.	482
vino cui deo sacrum fiat.	349	vites quibus præferentur à lictoribus in castris.	941
vino madentis Græci quomodo perungunt.	759	vitia diuersarum regionum naturalia quæ.	517. & seq.
vino mancipia qui mercarentur.	396	vitibus hedera vbi præferatur.	549
vino qui vel abstineant vel parcissime vtantur.	543.919	vitibus qui cæderentur.	80.496.941
vino quorum magistratibus qua de causa abstinendū.	464	vitigineis columnis quod templum sustentaretur.	831
vinum in quibus sacris lac vocetur.	877	vitilicigatores qui dicti.	527
vinum optimum cuiate.	753	vitilium folia contra quid remedio sint.	543
vinum quibus in sacrificiis litari aut non litari solitū.	353	vitrea Fortunæ.	53
violencia phanum vbi.	60	vitrea Fortunæ simulacrum vbi per vices haberetur. ibid.	
viperæ solo habitu letales aut minus letales vbi.	196	vitro qui mortuos austerarent.	274
vir bonus quis habendus.	816	vitruuij Vacci ædibus quid factum.	906
virga auguralis quæ.	113	vitruuius cuius basilicæ architectus.	169
virga fascium qui magistratibus præferbantur, ex qua fuerint arbore.	108	vitte quarum & quotuplices sint.	722
virgilij præceptor quis.	242	vittati cognomen vnde.	32
virginem viam qui cui dea mactarent.	1007	vittatus quis aliquando vulgo dictus.	109
virgines Spartana quomodo exercerentur.	243	vitula quàm fuerint laudata in sacrificiis.	345
virgines (hoc est, innuptæ) vbi communes.	433	vitulari quid.	803
virgines in Aegypto cur calceis non vterentur.	725	vitulina dea vbi coleretur.	54
virgines in Mineræ templo Athenis quales.	661	vitulus cæsus multos cruore inspergens Flaminio quid ominatus.	682
virgines nudis pedibus innoxie super prunas ambulantes quæ.	830	vitulus ex forda boue cæsus quando & pro quo offerretur.	808
virgines pauperes quàm impudicè apud Taxilos venum prostituuntur.	94	viua sepultura Vestales quæ.	667
virgines prostituere quibus olim sanctum opus.	411	viui diis ascripti qui.	840.841
virginis Fortunæ templum.	51	viui mortuos in funere cur sequantur.	313. & seq.
virginum ac viduarum in nuptiis aduendis diuersitas quæ.	142	viuos defodere vbi sit pium ac familiare.	411
		viuos mortuis tantum colligando quis cruciare solitus.	296
		Vlios quis deus dictus.	850
		vna quid.	216
		vlpiani honor & despectio quæ.	990
		vlpium forum.	177
		vltimus	

I N D E X.

vltimus triumphantium Cæsarum quis.	862	fuille.	24.25
vlysses quæ animalia cui Deo litare solitus.	344	vltus fructus legatio quomodo iuxta Manilium & Scæuolam intelligenda.	41.42
vlyssis in clypeo insignè quod.	971	Vt cæcias nubes, quid.	694
Vmbraculis vri quibus permissum.	509	vtica quorum aliquando regia.	305
umbraculum à fronte protensum quæ gestarent.	728	vticensium senatus, capitum quot.	498
umbrarum apparitiones non esse omnino fabulosas.	158	vtique manu qui iacularentur.	994
umbrarum diuisio quæ.	581	Vnam ex vineis legere quis militibus non concesserit.	942
umbras adducere ad conuiuium, quid.	773	vulcani ædes cuius magistratus concilium esset.	12
umbricia eur quinquennali exilio mulctata.	389	vulcani ædes cur diu in urbem non admittit.	129
Vna tantum veste qui vterentur.	726	vulcani vxor quæ putata.	879
vncia quot scrupulis constet.	217	vulcano quid voueri, & quomodo exolui soleat.	407
vncia alsis quot.	2	vulcano quomodo sacrificaretur.	351
vncia pars quota, sextula.	217	vulcanus quorum præcipuus Deus.	845
vnde vicesimani qui.	988	vulcanus vbi educatus & præcipuè cultus.	185
vnguentarij à quibus & vbi aliquando abiecti.	342	vulpem fœtam obuiam habere, quid.	684
vniones in auribus ferre, quid, & quæ solerent.	208.731	vulpes accensis facibus, quibus in ludis currere coactæ.	796
vnius Dei esse hostiam vnam.	546	vulpina pelle qui pro caside vsi.	78
vnius imperium melius esse, quàm vel paucorum, vel plurimorum.	592	vulpis effigies Aegyptiis quid indicet.	212
vnius tatum viri aut vxoris quàm quem ve oporteret esse.	916	vulpium pellibus qui se tegant.	729
vnunguli sues vbi.	791	vulnifices quid aliquando fœditatis in filiabus suis passi.	96
Vocatores principis qui.	777	vulnificum cuius regionis vrbs.	428
voce ignominiosæ apud diuersos quæ.	605. & seq.	vultures cuiusmodi aliquando anguria præstiterint.	675
voconia lex quæ, & quàm data in mulieres.	935	vulturibus defunctos homines obicere, quibus gentibus familiare.	273
vocum temere auditarum omina qualia.	686	vulturinus in talorum ludo quid.	398
volaterræ, cuius regionis vrbs.	426	vulturum alas in vestibulis habere, quid.	781
volones qui dicti.	984	vulua epulis quando & cur interdicta.	342
volscinæ tribus origo qualis.	66	vxorem suam ad tempus alicui mutare, vbi olim licuerit.	96.97
volscinensium dea quæ.	847	vxorem pontificis quantæ oporteret esse castitatis.	153
voluta quorum olim dea.	428	vxores à viris deseri, quis nefas putarit.	324
volucres diuersæ qualia ferrent auspicia.	676. & seq.	vxores plures quando primum vni permissæ apud Romanos.	93
voluntarios milites quos qui nuncuparint.	985	vxores quæ & vbi marito mortuo commori solita.	317
voluptas facellum vbi.	537	vxores vbi emanantur.	92
vomere in conuiuiis vbi receptum.	759. & 760	vxores vbi sint communes.	433
vomerem (autor noster vitur in genere neutro) furari vbi capitale.	295	vxori apud Germanos, viro mortuo, alteri nubere negatum.	479
vopisci qui & vnde dicti.	39	vxori quæ contra virum actio detur.	477
vota Aegyptiorum pro pueris ægrotis qualia.	407	vxoris sororem, sed mortuæ, Romanis ducere licuisse.	93
vota aliquot mutua seu reciproca à quibus quomodo facta.	408	vxoris repudiata desiderio qui quantumque vir aliquando extaberit.	478
vota quàm diuersa per diuersos fieri solita.	403. & seq.	vxori nullam fuisse repudiandi viri potestatem.	478
voti faciendi aut exoluendi ratio seu motus quis. ibidem.		vxoribus vim inferentes, qui olim habiti.	476
votorum conceptio penes quos olim fuerit.	149	vxorum delicta vbi aut quomodo iudicarentur.	480
votorum concipiendorum ceremoniæ quæ.	410	vxorum imperio vbi subsint viri.	477
votorum irrevocabilitas quæ.	405		
vouendi, regibus Perfarum & Ponti ceremoniæ quæ.	407		
vox de mausoleo audita, Neroni quid.	686		
vox incerta Gallos aduentare dicentis, vbi olim audita.	367		
Vrania quæ quibus habita dea.	849	X Anthus historicus cuius.	859
vrania quomodo Athenis sacrificaretur.	353	Xenarchus à bibacitate quod cognomen adeptus.	166
vranus quorum Deus.	843		
vrano prætori quot tantum dies vrbi abesse liceret.	191	xiuos Iupiter quis.	494
vrbes Persicæ quomodo diuiderentur.	67	xenophanis acre in Aegyptios scomma.	560
vrbes quomodo in triumpho ducerentur.	463. & seq.	xenophanis de rerum principiis opinio quæ.	649
vrbinates quot ius ciuitatis adepti.	488	xenophon quo vestitu vsus.	730
vrbitum lustrandarum quàm variæ & impiæ ceremoniæ.	807	xerxes quantum cladis ad Thermopylas à paucis admouendum Spartanis acceperit.	1002
vrinandi artifices summi olim habiti, qui.	583	xerxi neminem statura aut forma præstitisse.	590.591
vrinatores aliquot insignes.	221.222	xerxi quis qua de causa natalis fuerit dies.	577
vrna cuius dimidium sit.	218	xerxis abominanda lustrandi exercitus ratio quæ.	807
vrnæ quot Italicæ, & quot Atticæ faciant amphoram. ibidem.		xerxis impietas quanta.	821
vrnarium quæ mensa dicta.	751	xerxis in Babylonios pœna quæ.	177
vrnarium quid.	71	xerxis visio quem exitum sortita.	423
vrnarium quot amphoræ faciant.	218. & seq.	Xystarchus quid.	329
vrsa quem infantem aluisse fabuletur.	266	xiuos quid.	329
vrstis pellibus qui super galeas aut loricas vsi.	78	xyftici qui dicti.	328
vrstos centum quis aliquando publicè ad venandum dederit.	954	xiuos quid sit.	367
Vstura à quo Sparta exterminata.	25		
vsuram odibilioris quàm factum quibusdam gentibus			

Z

Z In fortibus qualis habita litera.	294
Zama cuius olim regia.	303
zamolxis (alij Zamolus) quorum legislator.	843.1009

I N D E X.

zamolsis quorum legislator.	884	zenone constantiorem esse, quid.	692
ze, quem olim numerum significaret.	59	zenones complures fuisse.	118
zeleucus Locrensis quomodo adulteros puniret.	434	zenonis constantia aduersus Phalarim.	117
zeleucus Locrensis quàm sit auerfarus vinum.	336	zenonis iuramentum quale.	652
zeleucus quibus Locris quas scripserit leges.	883	zenonis ridicula quaedam opinio.	434
zelotypia Parthorum quanta.	782. & seq.	zenonis vestitus quis.	730
zeno cuius discipulus, & cuius.	117	zephyrij Locri quid primi fecerint.	883
zeno quid in vestitu prohibuerit.	726	zeta quid loci sit.	631
zenobia à quo victa.	87	zeteta seu Ζητήσις quid.	25
zenobia qualibus in triũpho catenis victa veheretur.	872	zeugma vbi, & quid Assyrii aliquando fuerit.	128
zenobia regina Imperatoris nomen adepta.	7	Zonam sponsæ quis soluere consuevit.	136. & seq.
zenocrates (alibi Xenocrates) quid bibendo meritis.	767	zopyri & Tarquinij facinus seu perfidia par, quæ.	267
zenocrates quis ac cuius.	859	zoroastes quorum legislator.	884
zenocrati quanta olim fides habita.	659	zymitæ quid.	754
zenodotium vrbs à quo subacta.	5		

F I N I S.

OBSER

OBSERVATIONES ALIQVOT IN
LIBROS GENIALIVM DIERVM ALEX.
AB ALEX. PRÆDICTIS NOSTRIS
annotationibus inferendæ.

Pagina 61. lib. 1. ca. 16. linea 2. lege exquentissimo: nomen & participio: & Gellianum est lib. 10. cap. 12.
 Pag. 64. c. 17. Romilia ergo tribus. Alexander hic 35. tribus fuisse scribit, ut toto capite liquet. Tribus olim Roma ratione triplici fuere distincta, in urbanas & suburbanas, quæ fuerunt libertinorum: & rusticanas, quæ ingenuorum. Urbana, ex sententia Varronis, quatuor: Suburana, Palatina, Esquilina, Collina. Suburbana una tantum, Romulia. Rusticana autem 30. Aemilia, Aniensis, Claudia, Cornelia, Crustumina, Fabia, Falerina, Galeria, Lemonia, Metia, Narniensis, Oriculana, Ostentina, Papiria, Pollia, Pontina, Popilia, Publicia, Pupinia, Quirina, Sabatina, Scaptia, Sergia, Stellatina, Terentina, Tromentina, Veientana, Velina, Veturia, Voluina. Sic enim Paulus Manutius paulò aliter quàm Alexander has tribus nominat, ut videre est in scholiis quæ in Ciceronis epistolas edidit, appositis, qui de iis meminerunt scriptoribus.
 Pag. 71. cap. 19. Delphica dici vasa. Quid flegas, Deliaa dici vasa? quòd ea sint vasa præstantissima, quæ Deliaa vocantur. Plinius lib. 34. Antiquissima eris gloria Deliaa fuit mercatus in Delo, concelebrata toto orbe.
 Pag. 72. cap. 20. censione. Improprie dixit, nam pro arbitrio hic capitur. Censio enim proprie castigatio est. Eadem voce utitur infra lib. 3. cap. 13. fol. 364. in simili quoque significatione.
 Pag. 73. cap. 20. propter demerita exautoratus. Demerita dixit vulgari & non satis Latina voce, in hac saltem significatione, pro qua hoc loco accipi deberet. Eandem vocem similiter usurpat infra lib. 3. cap. 13.
 Pag. 101. cap. 26. peltam aneam de celo. Linius & reliqui Latini omnes, Ancile, & non peltam vocant.
 Pag. 128. lib. 2. cap. 2. Hebræi in Thrace & Tauro Hiericuntis. Strabo lib. 16. fol. 503. Et loca vbi gaza recondita erat, quorum duo Thrax, atque Taurus in Hiericuntis ingressu sua erant.
 Pag. 142. cap. 5. dare solitauerunt. Gelliano more loquitur lib. 7. cap. 1.
 Pag. 175. cap. 13. sub diuo. Melius sub dio: quamuis sub diuo alicubi apud Horatium & Plinium lib. 14. cap. 21. legatur, sed male.
 Pag. 179. cap. 13. commanipulones. Hac voce utitur Sparianus pro militibus eiusdem manipuli.
 Pag. 181. cap. 14. Adde inscriptioni capitis ad marginem hæc, Vide de hoc capite L. Gregorij iudicium, Syntagma 17. historia deorum gentilium fol. 450. B.
 Pag. 217. cap. 20. scrupulum dici, qui decem pedum longitudinis simul & latitudinis habet, id est, ut nos interpretamur, qui denis pedibus omnifariam clauditur.
 Pag. 219. ad princip. ibi, quippe decem vnciæ cotyl. efficit. Hunc locum de Græcorum mensuris explicat diligentius Georgius Agricola lib. 2.
 Pag. 251. cap. 27. Lufstania verò & c. Infra quoque libro 4. cap. 10. Inter quos, Pacenses & Emericenses in Lufstania iuris Italici fuerunt.
 Pag. 261. cap. 30. quod Tapocon Græci appellant. Scribit Sextus Pompeius, Tapocon appellantur Græci genus scribendi sinistrosum versus, ut nunc dextrorsum versus scribimus. Reliqua vide apud L. Gregorium dialogo 1. fol. 19. De poetica, & poetarum historia.
 Pag. 304. lib. 3. cap. 13. Iouemque miniandum, id est, miniu illinendum. Vide Plinium natur. historia. lib. 13. cap. 7.
 Pag. 370. cap. 16. Sibyllarum quatuor præcipuè, & c. Id habet Alexander ex Aeliano varia historia lib. 12. fol. 198. Sed de Sibyllis & earum numero certissimo, plenius habet L. Gregorius dialogo 2. historia poetarum fol. 235.
 Pag. 382. cap. 18. annare, & c. Ex Macrobio lib. 1. Saturnal. cap. 8. dicitur & perennare.
 Pag. 395. cap. 20. Athenienses verò Harmodij, & c. Idem Alexander paulò inferius cap. 26. huius libri hanc historiam aliter narrat. Alter verò, inquit, eiusdem Pististrati filius Hipparchus, qui multorum tyrannorum scitiam antecessit, quum patriam & ciues impotenti dominatu opprimeret, coniuratione in caput tyranni facta, ab Harmodio & Aristogitone fortissimis iuuenibus, non sine omnium salute casus fuit.
 Pag. 407. cap. 22. Iouique militari, & c. Vide L. Gregorium Syntag. 2. fol. 127. historia deorum gentilium.
 Pag. 408. cap. 22. Aratus verò Sicyonius cum 600. hominum. Vide Erasimum in prouer. Thesalorum commentum: qui centum hominum capita tantum fuisse scribit.
 Pag. 427. cap. 28. à singulis vrbib. Pyloros: lege Pylagoras. Demosthenes in Oratione pro Corona, de Aescbine loquens, inquit: Nemine autem rem, ut opinor, præsciente, aut caute (quemadmodum apud vos talia fieri solent) designatus iste Pylagoras, & tribus autoritate ad Amphictiones venit.
 Pag. 440. lib. 4. cap. 2. Nam præcentoria erant, & Valcæ. Vide L. Greg. in poetarum historia, dial. 6. fol. 704.
 Pag. 482. cap. 9. Iunius Dentatus, & c. Vide Hector em Boetium in histor. Scotorum fol. 14. in descriptione Regni. Restat, ait, iam de anseribus, quos Clakus appellant. Hanc ipsam historiam cum anserum pictura nos Gesnero misimus, quam suis libris de Avibus attexuit.
 Pag. 533. cap. 16. ad aram Consi. Idem Alexander infra lib. 5. cap. 26. Fuit enim Consus, inquit, Consilij Dem, cuius ara in Circo maximo.
 Pag. 559. c. 17. Ede ignis domine. Dele ad marginem Ece. φεγίτω ὀψὲ υἱεῖ. Vide L. Gregorium Syntag. 17. fol. 741. A. historia deorum gentilium.
 Hæc paucula quæ sequuntur, prout erant, incastigata reliquimus.
 Lib. 2. cap. 22. fol. 225. cui festi nomen. cap. 24. fol. 233. è ludis excedebant. quæ hic videtur aliquid deesse. c. 29. fol. 255. quibus postea nongenti additi. Vide quid hic tantus numerus faciat, ac dele ad marginem, al. decem, Liu. Nam Linius cum decem scribit, de tribunis plebis loquitur. Libro 4. cap. 18. fol. 569. largitus fuit. Sed quis is sit queritur.

F I N I S.

